

60984 81800

000203473045

קודם שיקדש הלבנה יאמר הללויה הללו את ה' מן השמים עד ולא יעבור:

הריני מוכן ומזמן לקים המצוה לקדש הלבנה. לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל־ישראל: ויהי נועם עד כוננהו

ישים פניו למזרח ויישר רגליו ויראה ראיה אחת בפני הלבנה קודם שיתחיל לברך. ואח"כ לא יביט בה כלל:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים. וברוח פיו כל־צבאם. חק וזמן נתן להם שלא ישנו את־תפקידם. ששים ושמחים לעשות

עץ יוסף

אשר במאמרו ברא שחקים. דבעשרה מאמרות נברא העולם. ובראשית נמי מאמר הוא כדאמרינן במסכת ר"ה פרק יו"ט. וזהו דכתיב בדבר ה' שמים נעשו: **וברוח** פיו כל צבאם. ע"ש הכתיב וברוח פיו כל צבאם והם הכוכבים וחמה ולבנה. ואשמועינן דברוח פיו במאמר בעלמא ברא אותם כדאמרינן בה"א נברא העולם דהיא אות קלילא: **חק** וזמן נתן להם. חק הוא דבר קבוע לשמש ביום ולירח בלילה. וזמן היינו זמן סיבוב גלגל הלבנה בכ"ט יום תשצ"ג. וסיבוב גלגל החמה בשס"ה יום ורביע: **שלא** ישנו את תפקידם. ר"ל שלא ישנו מינוי שלהם. מלשון ויפקידהו על ביתו. ורש"י פי' מלשון צווי. ור"ל מצווי שצויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם. כדכתיב ויקרא אלהים לאור יום וגו' שפי' שקרא וצוה להם כמלך שמצוה לעבדיו אתה תשמש ביום ואתה תשמש בלילה. אינם משנים כדכתיב (ירמיה לא, לד) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה וגו' אם ימושו החקים האלה וגו': **ששים** ושמחים לעשות רצון

ענף יוסף

בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים כו'. סנהדרין דף מ"ב ע"ב. וכתוב שם כי אך הבבליים היו מברכין כן. אבל הירושלמיים לא היו מברכים כי אם בא"י אמ"ה מחדש חדשים. כדרכם תמיד לקצר בדבריהם בכל ענין. וכ"ה בירושל' ברכות פרק הרואה. הרואה את הלבנה בחדושה מברך ברוך מחדש חדשים. ועיין במדרש שמ"ר פ' ט"ו: **אשר** במאמרו ברא שחקים כו'. תקנו חז"ל להודות לה' על הבריאה. כדי להכחיש דעת המיחסים הדברים אל המקרה והסזדמן זולת כוונת פועל. אמר אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם שהם רבי רבבות המון הנמצאות ואי אפשר היותם במקרה. כי המקרה אינו אלא המעט. ועל היותם פונים נתכליתם הטבעי אמר חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. כי כל אחד לא נפקד ממנו תכליתו המיוחד. ועל כן ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם. ועל היותם מכוונים בתכלית היותר והשלימות מכל נדדיו אמר פועל אמת שפעולתו אמת. שאמת יגולה על היושר והכוון כמו משפטי ה' אמת. ולפי שחסרון הלבנה כסתר לזה אמר שגם הוא בכוונה נעשה כן כדי שתהיה עטרת תפארת וסימן לעמוסי בטן וכו' (יבה עינים): ובספר בינה לעתים פירש מבוס שיש המתפקרים להתפתות מטעות חקירתם באמרם כי אחרי אשר הוא יתבונן מסדר הנהגת העולם אל סדר הטבעי המוגבל מפאת המערכה. מפס ותיגך

עיון

אשר במאמרו. נוסח ברכת הרואה לבנה בחדושה (סנהדרין מ"ב ע"א) ובמסכת סופרים פרק כ' וברב אלפס ברכות ס"פ תפלת השחר וברמב"ם הלכות ברכות (פרק יו"ד הט"ז) הרואה לבנה בחדושה מברך וכו': **אשר במאמרו ברא שחקים**. עפ"ה (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. והנה משמיש לשחקים בשביל הירח שכתוב בו (שם פט, לח) כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה: **שלא ישנו את תפקידם**. את טבעה ומשמרת פקודתם, מעולם לא זרחה חמה במערב ולא שקעה במזרח, והשם תפקיד רגיל במדרשי רז"ל, כמו בקוה"ר פ"א פסוק והארץ לעולם עומדת דור על ידי שאינו עומד בתפקידיו של הקב"ה לפיכך הוא בולה והארץ ע"י שהיא עומדת בתפקידיו של הקב"ה לפיכך אינה בולה. ושם מה היא עומדת ר' אחא אומר תפקידיה. ובויק"ר סו"פ י"ט אתה מבקש תפקידך ויכניה אינו מבקש תפקידו. ובב"ם כת"י

תפלה

ניגכטן מסנת ק"נ שהו". הרנ"ר בספר דקדוקי סופרים הגרסא חק וזמן. **נתן בהם**, כלומר שהטביע בהם טבע החק והזמן לבלתי שנות: **ששים ושמחים**. וכן אמרו ביוצר לשבת בפיסקא אל אדון שמחים בצאתם וששים בבואם, אע"פ שכל העושה עבודה אחת בתמידות בלי שנוי וחלוף תקוץ נפשו בה עד שתהיה לו לזרא, כי הנפש אוהבת השנוי והמתחלף, הם ששים ושמחים תמיד בעבודתם כי זכו לעשות רצון קונם. והנה ביוצר לשבת נאמר עושים באימה רצון קונם וכאן נאמר ששים ושמחים לעשות רצון קונם, הוא שאמר הכתוב (תהלים ב, יא) וגילו ברעדה ואמרו רבותינו (ברכות ל' ע"ב) במקום גילה שם תהא רעדה. ובמחזור ויטרי וברמב"ם פ"י מהל' ברכות הט"ז ובשבלי הלקט סי' קס"ז ובש"ס דפוס שונצינו ובאבודרהם הל' ברכות שער השמיני ובטור או"ח סי' תכ"ו ובעיקרים מאמר ג' פרק ה' ובספר מדרשי התורה לר' אנשלמה אשתרוק ברלין תרנ"ט פרשת נח

רְצוֹן קוֹנָם. פּוֹעֵל אֱמֶת שֶׁפְּעֻלָּתוֹ אֱמֶת. וְלַלְּבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לַעֲמוּסֵי בָטֶן. שֶׁהֵם עֲתִידִים

עץ יוסף

רצון קונם. כדכתיב ששים כגבור לרוץ אורח. וה"ה ללבנה. שאע"פ שמיעט הלבנה גם היא ששה ושמחה לעשות רצון קונה להתמעט עצמה: **פועל אמת.** לבורא הוא חוזר פועל אמת לפי שבדין מיעטה כדאמרינן במסכת חולין: **שפעולתו אמת.** ר"ל ואתה רואה שהוא פועל אמת בראותך שפעולתו אמת שהיא קיימת כמה שנאמר ויעמידם לעד לעולם. שאין בפעולתו שום שינוי לא בעצמם ולא בהילוך תקופותיהם. כמ"ש החוקרים דמהותו יתברך אי אפשר לאדם לידע. אבל מציאותו על ידי פעולתו ניכר: **וללבנה אמר שתתחדש.** ר"ל גם שנתן להם חוק וזמן שלא ישנו. אל תתמה על שינוי הלבנה בכל יום ויום מימי החודש בחסרונה ומלואה. כי אין זה שינוי דהיינו אורחיה. כי כן אמר השי"ת ללבנה בתחלת יצירתה שתתחדש בכל חודש והוא סימן **עטרת** מלוכה שתחזור לבית **דוד** אחר שחסרה שעל כן אומרים דוד מלך ישראל חי וקים וכמו שאכתוב לקמן פירושו. וגם הוא סימן **תפארת** לעמוסי בטן. פי' לתפארת ישראל שנקראו העמוסים מני בטן שהם מונין לחדשי הלבנה שאף **הם עתידים** להתחדש כמותה. מגלותם כתינוק הנולד מני בטן. שיתחדשו מלכותם ותפארתם וקדושתם שיתקדשו בקדושתו ית' ויקבלו אורה ושמחה מאורת אלהינו ית'. ולהאיר על נשמתנו אור המאיר ממנו יתברך ויתעלה. וכדאי' בפדר"א רשב"ג אומר עתידים ישראל להתחדש ולהתקדש כמו שהלבנה מתחדשת ומתקדשת

ענף יוסף

ואילך עולם כמנהגו נוהג כפי מה שהוטבע בו בששת ימי הבריאה. כי ע"ד כן ברא שלא ישתנה. ואין כאן שום הנהגה אחרת אלהית מסודרת מצד המשפט. והדין השכר ומרצונו יתברך. אבל באמת אינו כן. כי אף אם היות הרצון הטבעי הוא המקיים העולם. השגיח הוא יתברך לעולם גדולתו והכח והממשלה לכלכל דבריו במשפט ישר ולעשות כרצונו אף בסתירת והריסת הטבע. וזהו שאנו אומרים בקידוש הלבנה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם כו'. והנה אמת הוא כי האל יתברך המליא בריאת השמים וצבאם ונתן להם חוק וזמן לשמור סדר טבעם מבלי שום שנוי. ועכ"ז הם ששים ושמחים כשיעשו רצון קונם וחפץ בוראם יתברך אפי' יהיה הפך טבעם. באשר הוא פועל פעולת האמת והצדק במשפט ישר ואמתי עכ"ל:

עיון תפלה

כה פסוק וראשו בשמים ובסדור התימנים ובסדור רב עמרם הגרסא רצון קוניהם, וראה מש"כ לעיל ביוצר לחול בתקון תפלה ד"ה רצון קונם. אבל בגמ' וברא"ש ובסמ"ג ובמנהיג ובפירוש ר' שם טוב למורה ח"ב פ"ה ובסדורי הספרדים הגרסא קונם כמו בסדורינו. ובמחזור לבני רומא הגרסא קוֹנָהֶם, ראה מה שכתבתי ביוצר לשבת בפיסקא אל אדון ד"ה רצון קונם. ובמס' סופרים פרק כ' יחסר הלשון ששים ושמחים לעשות רצון קונם לגמרי, והגר"א ז"ל בהגהותיו הגיהו על פי סדורינו, אבל גם במס' סופרים שבמחזור ויטרי חסר: **פועל אמת שפעולתו אמת.** בתוס' סנהדרין שם בד"ה פועלי אמת פי' הקונטרס שאינן משנין את סדרם (גם בספר מדרשי התורה לר' אבשלום אשתרוק הנ"ל גרים פועלי אמת), ואית דגרים פועל אמת והקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש, עכ"ל. ובשבלי הלקט שם מביא נירסא פָּעֲלוֹ אמת (הקב"ה) ופעולתם אמת (על המאורות). ובמחזור רומא **פָּעֲלוֹ אמת ופעולתם צדק.** וברמב"ם שם **פועלי אמת ופעולתם צדק.** ובסדור רב עמרם ובסדורי התימנים תפסו גרסת פועלי אמת שפעולתם אמת, וכ"ה במס' סופרים שבש"ס דילן ובמחזור ויטרי, והגר"א ז"ל הגיה שם פועל אמת שפעולתו אמת כמו בסדורינו, וכ"ה במחזור ויטרי ובסדורי הספרדים: **וללבנה אמר שתתחדש.** ותדושה הוא אות עטרת תפארת לישראל העמוסים מני בטן (ישעיה מו, ג) שהם עתידים להתחדש כמותה (במחזור רומא **שאף הם** עתידים, וכ"ה בשבלי הלקט שם ובסדורי הספרדים). ובסדורי התימנים **להיות** עטרת תפארת לעמוסי בטן, ובמסכת סופרים שם **שתתחדש באור יקר** (עפ"ה איוב לא, כו וירח יקר הולך) ועטרת תפארת. ובמסכת סופרים שבמחזור ויטרי באור יקר עטרת תפארת בלי וי"ו. ובאבודרהם שם ואמרינן נמי בפרקי ר"א רשב"ג אומר עתידים ישראל להתחדש ולהתקדש כמו שהלבנה מתחדשת ומתקדשת, ע"כ. ובב"ר פ"ו סי"ג ר' לוי בשם ריב"א אמר דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן, עשו מונה לחמה שהיא גדולה ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה, אמר רב נחמן והוא סימן טוב עשו מונה לחמה מה חמה זו שולטת ביום ולא בלילה כך עשו יש לו חלק בעולם הזה וכו' יעקב מונה ללבנה מה לבנה זו שולטת בלילה וביום (עקר ממשלתה בלילה. אך בתחלת החדש ובסופו נראית גם בחלקים מן היום) כך יעקב יש לו חלק בעוה"ב וגם בעוה"ז (כפי האפשר), רב נחמן אמר כ"ז שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן וכו' הה"ד קומי אורי כי בא אורך כי הנה החשך יכסה ארץ וגו'. ועי' בשמו"ר פט"ו סי' כ"ז. ובפסיקתא רבתי פיסקא ט"ו החדש הזה לכם א"ר ברכיה כירח יכון עולם כהדין סיהרא אם זכיתם אתם

לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ. וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים:

ג"פ **בָּרוּךְ יוֹצְרֵךְ. בָּרוּךְ עוֹשֵׂךְ. בָּרוּךְ קוֹנֵךְ. בָּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ:** ויכוין בשם יעקב

עץ יוסף

ומתקדשת עכ"ל. והכל מבוס כבודו יתברך. וזהו שאמר. **ולפאר** ליוצרם. ר"ל כדי שיפארו ליוצרם: על שם כבוד מלכותו. כמ"ש והיה ה' למלך על כל הארץ. והרא"ה פירש (הובא בכותב בעין יעקב סוף פרק היה קורא) וז"ל שהם עתידים להתחדש כמותה אחר זמן תחיית המתים. שיחדש להם הקב"ה לכל אחד ואחד מהם גוף באותו מזג לגמרי שהיה לכל אחד ואחד מהם תחלה שוה בשוה ויעמדו ויאכלו וישתו ויולידו ויעשה כל אבר ואבר שבגוף כל אחד ואחד מהם פעולתו הראויה לו ויקבל כל מה שראוי לו ויזון כראוי לו ויעשה כל מה שראוי לו בלא שום מעכב ובלא שום מונע בין מבפנים בין מבחוץ וכן יהיו כל האנשים שיהיו אחר אותו זמן. ועל כן יהיה כל גוף וגוף מהם בתכלית הבריאות שאפשר לו להשיג לפי מזגו ובתכלית השלימות שאפשר לו לפי מזגו וכל אחד ואחד לפי מדרגתו. ואחרי זה לימים רבים אחרי שהשיגו תכלית השלימות שאפשר להם להשיג הרי זה להפלא ולדעתו יעלו לענין אליהו. וענין זה שעתיד וזהו שפן שהוא חומר ד' יסודות להשתנות ולקבל תכונה אחרת. ויהא חומר גופם כעין יסוד פשוט קיים קל התנועה בהיר במראה כמעשה לבנת הספיר נעלם הראות כענין אליהו מוכן לקבל זוהר אלהים ואור פני מלך חיים כמעשה הלבנה שהיא גוף מקבל אורה. ודוגמתן בעולם הזה רבים מב"ח שבשתנה גופם ויקבלו תכונה אחרת. ויש מהן לענין זה צריכים לאכול מאכל מיוחד. וזה ענין פשט עץ החיים אשר האוכל מפרותיו נכון גופו לקבל תכונה זאת ואכל וחי לעולם. ועל שינוי תכונתם וקלות תנועתם שיהיה להם אז. נאמר שהקב"ה יעשה להם כנפים. ואלו הם שנאמר עליהם והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע שהם ספירים. ומצדיקי הרבים ככוכבים **לעולם ועד** שהם בעצמם מאירים. הקב"ה ברחמיו יזכנו לגן עדנו עם חסידיו ולחיי העולם הבא. עכ"ל הרא"ה ז"ל: **יוצרך** עושך קונך בוראך. ר"ת יעקב. מפני שהלבנה סימן לו שנקראת מאור הקטן והוא נקרא ג"כ קטן. ועוד שהיא סימן לבניו שיתחדשו כמותה:

עיון תפלה

אתם מונים למליאתו ואם לאו אתם מונים לפגמו. אם זכיתם הרי אתם מונים למליאתו אברהם יצחק ויעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בעז עובד ישי דוד שלמה וישב שלמה על כסא ה' למלך הא סיהרא במילואה, לא זכיתם הרי אתם מונים לפגמו רחבעם אבים אסא יהושפט יהורם אחזיה יואש אמציה עזיה יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיהו צדקיה ואת עיני צדקיהו עור (ירמיה לט, ז) הא סיהרא על פיגמה. ובפסיקתא זוטרתא פרשת ויחי פסוק יהודה אתה יודוך שעשו שלשים מלכים ונשיאים כמנין יהוד"ה וכו' לכך נמשלה מלכות בית דוד כירח שנא' כירח יכון עולם כשם שהוא עולה ומתגבר עד ט"ו יום ועוד חוזר ומתכסה מעט מעט עד ט"ו יום כך מן אברהם עד שלמה ט"ו דורות ומכאן ואילך ט"ו עד הגלות הראשון בימי יהויכין (לא חשיב את אחזיהו בן יהורם ואת יהואחז בן יאשיהו או את יהויקים אחיו, והטעם פשוט, כי בשנת מלכות אחזיהו נולד יואש בנו, וכן יהויכין כבר נולד בימי יאשיהו): **ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו.** מל' ברוך שם כבוד מלכותו. ובסרע"ג ובאבודרהם ובכל בו ובסדורי התימנים על כבוד מלכותו בלי תיבת שם. ובמס' סופרים בין בש"ס דילן ובין בנדפס במחזור ויטרי **ולפאר יוצרם על כבוד מלכותו,** והגיה שם הגר"א ז"ל בהגהותיו **על שם.** ובנוסח מחזור ויטרי **להתחדש ולפאר יוצרם כמותם** (כמו צבא המרום הנזכרים מקודם) **בא"י.** ובמחזור לבני רומא **ולפאר ליוצרם על כל מה שברא.** וברמב"ם **על כבוד מלכותו ועל כל מה שברא: מחדש חדשים.** בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ב) הרואה את הלבנה בחדושה אומר ברוך מחדש חדשים, וכ"ה בבבלי (סנהדרין מ"ב ע"א), אבל במס' סופרים שם מסיים בא"י מקדש חדשים, ובמס' סופרים שבמחזור ויטרי **מקדש ראשי חדשים.** ובשמו"ר פרשה ט"ו סי' כ"ד הרואה את הלבנה האיך צריך לברך בזמן שהיו ישראל מקדשין את החדש (ע"פ הראיה), יש מן רבנן אמרין ברוך מחדש חדשים ויש מהם אומרים ברוך מקדש חדשים ויש מהם אומרים מקדש ישראל שאם אין ישראל מקדשים אותו אין אותו קדוש כלום, ע"כ:

ברוך יוצרך. כ"ה במס' סופרים פ"כ ה"ב „ואומר ג"פ סימן טוב יהיה לכל ישראל ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך ברוך בוראך" ר"ת **יעקב** מטעם שאמרו בב"ר הבר הבאתי לעיל יעקב הקטן מונה ללבנה שהיא קטנה, וכ"ה בסדורי התימנים והספרדים ובאבודרהם ובמחזור רומא, אבל במס' סופרים שבמחזור ויטרי הגרסא ברוך בוראך ברוך יוצרך ברוך מקדשך, והסדר הזה **מְכֻוָּן,** בתחלה ברא מן האין, ואח"כ **יְצָרָהּ** שנתן לה צורתה המיוחדת לה, ואח"כ הוא מקדשה ע"י קדוש ב"ד, וכ"ה במחזור ויטרי ובמנהיג הלכות הלל סי' מ"ד וכן ברבינו בחיי

ברכת

בשעה שרוקד יזהר שלא יכרע דמחזי כבורע ללבנה רק יזקוף על אצבעותיו (מ"א בשם של"ה):

ורוקד ג"פ ואומר ג"פ כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד כְּנֶגְדֵּךְ וְאֵינִי יָכוֹל לִנְגּוֹעַ בָּךְ כַּךְ לֹא יוּכְלוּ כָּל־אוֹיְבַי לִנְגּוֹעַ בִּי לְרָעָה: ג"פ א תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן: ג"פ כָּאֶבֶן יִדְּמוּ זְרוֹעֲךָ בִּגְדֹל וָפַחַד אֵימָתָה עֲלֵיהֶם תִּפֹּל:

ג"פ דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם:

א שמות טו, טז.

עץ יוסף

בשם כו'. וז"ל הלבוש רוקד ג"פ כנגדה שהוא סימן שמחה. כיון שהוא כקבלת השכינה שמחין כנגדה ואומר כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול ליגע בך כך אם ירקדו אחרים כנגדי להזיקני לא

ענף יוסף

איתא במהרש"א דחמש תיבות אלו דוד מלך ישראל חי וקים בגימטריא ראש חדש. ולכן אומרים אותם כמו שאומרים הללו אל בקדשו וגו' מפני שנרמז בו ג"כ י"ב חדשי השנה:

יוכלו ליגע בי. וכיון שהוא מתפלל על אויביו שלא יוכלו ליגע בו מתפלל שיפיל השם יתב' עליהם אימתה ופחד ואומר תפול עליהם אימת' ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן. ואח"כ אומרו למפרע כאבן ידמו זרועך בגדול ופחד אימתה עליהם תפול. ואומר כן ג"פ עכ"ל. והרוקח כתב די"ל בענין זה תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית. קנית זו עם יעבור עד ה' עמך יעבור עד כאבן ידמו זרועך בגדול ופחד אימתה עליהם תפול. וכן היה נוהג הגאון מהר"ם ז"ל:

דוד מלך ישראל כו'. וז"ל הרמ"א והלבוש ונוהגים לומר דוד מלך ישראל חי וקים מפני שמלכותו נמשל ללבנה ועתיד להתחדש כמותה. וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה דוגמת הלבנה המתחדשת ומתדבקת עם החמה שנאמר שמש ומגן ה' ולכן עושין שמחות ורקודים בקידוש החודש דוגמתן שמחת כנושאין עכ"ל רמ"א. וז"ל המהרש"א בחדא"ג בפרק דיני ממונות מלכות בית דוד דומה ללבנה כמ"ש במדרש רבה שכמו שהלבנה אחר ט"ו יום שנתמלאה תתחיל לחסר כן הי' מלכות בית דוד אחר שהיה

דובר שלום

כשם וכו'. ענין זה איתא במס' סופרים ורוקד ג' רקידות כנגדה ואומר ג"פ כשם שאני רוקד וכו'. ובארנו במקרא סופרים שענין הרקידה הוא כמו שמצינו בנביאים כשרצו להחליט איזה תשועה בישראל שלא תשתנה בשום סבה עשו בזה איזה פועל ממשי לאות על קיום הדבר ואמונתו. כמו ביואש מלך ישראל כאשר בכה לפני אלישע. להושיעו מארם לוהו קח קשת וחצים וגו' פתח החלון קדמה וגו' ירה ויור ויאמר חץ תשועה וגו' והכית את ארם באפק עד כלה. ומודעת כי פגעי הזמן שלש הנה. מקרה שמיימי. מקרה ארצי. מקרה אנושי. והן הנה המערכות. הטבעית. הבחירית. ועל שלש אלה תשתרר הנהגת ההשגחה לשדד רבנם לבל ירעו ובל ישחיתו נגד רצון השי"ת. לכן רוקד ג' רקידות לאות שכל השלשה פגעים יחד לא יגעו בנו לרעה נגד ההנהגה עליונה החופה על עושי רצונו. ולהחליט הענין בלי שינוי רוקד בפועל מוחשי:

עיון תפלה

פרשת בא וברוקח סי' רכ"ט ועי' ויק"ר פל"ו סימן ד' אמר הקב"ה לעולמו עולמי עולמי אומר לך מי ברכך מי יצרך יעקב ברכך יעקב יצרך ככתוב (ישעיה מג, א) בוראך יעקב ויוצרך ישראל: כשם שאני רוקד. במס' סופרים שם ורוקד שלש רקידות כנגדה ואומר ג"פ כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך אם ירקדו אחרים כנגדי (להזיקני) לא יגעו בי (ובמס' סופרים שבמחזור ויטרי כשם שאני רוקד כנגדה ואיני נוגע בה כך ירקדו אחרים כנגדי ולא יגעו בי, ובמחזור ויטרי עצמו כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך ירקדו אחרים כנגדי ולא יגעו בי) תפול עליהם אימתה ופחד וגו' ולמפרע אמן אמן סלה הללויה, ויאמר לחברו ג"פ שלום וילך לביתו בלב טוב, ע"כ. וענין האמירות הללו בראש חדש כי היכי דאמרינן (הוריות י"ב ע"א) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא לעולם יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי, כך היה מנהגם לעשות סימנים טובים בראש השנה ובראש חדש ובראש כל פעולה נכבדת כדאמר התם כי גרסיתו גרסו על נהרא דמיא כי היכי דמשכן מיא משכן שמעתייכו, ואמרו במו"ק (י"ח ע"א) ברית כרותה לשפתים שנאמר ונשתחוה ונשובה אליכם ואסתייעא מילתא דהדור תרוייהו. אבל בסדור רב עמרם וברמב"ם שם ליתנהו לכל הני מילי מלבד הברכה כמו בגמ':

דוד מלך ישראל חי וקים. בר"ה (כ"ה ע"א) א"ל רבי לר' חייא זיל לעין טב (בארץ הגליל בין הר תבור ובית שאן, כ"כ הרי"ם בתבואות הארץ דף ל"ג ע"ב) וקדשיה לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים, ע"כ. כתב הרמב"ם בסוף פ"א מהל' קדוש החדש אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה

ודבר

ושואל לחברו ג"פ **שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם.** וחברו משיב **עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם:**

ג"פ **סִמָּן טוֹב וּמַזָּל טוֹב יְהִיֶה לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל אָמֵן:**

עץ יוסף

מזרעו ט"ו מלכים נחסר המלכות בימי צדקיהו ולא נשאר לו רק ממשלה קצת ר"ג בבבל ונשיא בא"י. וכמו שהלבנה שהולכת ומתחסרת ט"ו יום עד שתתחסר לגמרי ואח"כ מתחדשת באורה. כן אחר שתכלה ממשלת מלכות בית דוד לגמרי דאף ר"ג בבבל ונשיא בא"י יכלו שוב תתחדש מלכותו:

ענף יוסף

שלום עליכם. בספר לחם יהודה כתב לפי שהלבנה קטרגה על החמה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. וכוונתה היתה להקטין ולהשפיל את החמה. ואמר לה הקב"ה לכי מעטי את עצמך והקטינה א"ע. ואעפ"כ מקבלת האור מן החמה ויש לה לחמה שלום עם הלבנה ונותנת מאורה אל

שלום עליכם. ז"ל הלבוש ונותנים שלום זה לזה ג"פ משום שמחה שקבלו פני השכינה עכ"ל. ומהור"ר הירש

עיון תפלה

ודבר ה' מירושלים, עכ"ל, מה שאמר בארץ ישראל אין כונתו בכל ארץ ישראל. אלא דוקא במקום מושב בית דין הגדול אשר משם תצא תורה לכל ישראל דהיינו בירושלים. לפי שכל דבר של פומבי הנוגע לתקון כלל האומה צריך להעשות דוקא במקום משכן התורה. וכמו שהביא מן המקרא כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ומה שלא אמר בפירוש אין מחשבין וכו' אלא בירושלים. משום דלא פסיקא ליה, דהא לא לעולם היה חשן התירה בירושלים, שהרי אחר החרבן גלתה סנהדרין מירושלים ליבנה (ר"ה ל"א ע"ב) אשר בארץ יהודה, ואז התקין רבן יוחנן בן זכאי (שם כ"ט ע"ב) שיהא כח ב"ד של יבנה יפה ככח ב"ד של ירושלים בין לענין תקיעת שופר בשבת ובין לענין קדוש חדשים ועבור שנים. ולמד זה מן המקרא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם לרבות בית דין שביבנה (ספרי פ' שופטים וירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג). ודוקא לענין דיני נפשות אמרינן (סנהדרין פ"ז ע"א) מלמד שהמקום גורם, אבל לכל מילי דצבורא הצריכין ב"ד הגדול מרכז התורה גורם (ועי' מה שכתב הרמב"ן בספר המצות מצוה קנ"ג). וכשגלתה אח"כ ישיבת התורה מארץ יהודה וישבה לה בארץ הגליל כמו בשפרעם ובבית שערים (כשתי שעות למזרח לצפורי הרי"ש בס' תבוה"א דף ל"ו ע"ב חלק זבולן) בימי רבינו הקדוש (ר"ה ל"א ע"ב) נעתקו הדברים שבצבוריים ג"כ לארץ הגליל, ובתחלה לא עקרום לגמרי מיהודה אלא אמרו (סנהדרין י"א ע"ב) אין מעברין את השנה אלא ביהודה ואם עברוה בגליל מעוברת, והטעם כדי שלא יהא נראה כמרידה נגד מלכות בית דוד **שֶׁעִקָּרָהּ** בארץ יהודה, כמו שעשו שבע בן בכרי וירבעם, לפיכך הניחו ליהודה את הלכתחלה ובגליל מקום משכן התורה הסתפקו בהדיעבד משום כבודו של בית דוד, עד שקרה אסון ביהודה ששלח רבי כ"ד קרונות לעבר שנה בלוד (ביהודה) ונכנסה בהם עין רעה ומתו כלם בפרק אחד, מאותה שעה עקרוה מיהודה וקבעוה בגליל אף לכתחלה (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב) וגרשו לזה הטעם מפני שהן נשי רוח ומעוטי תורה, כלומר שאין שם משכן התורה בימים ההם. וכדי לפייס את בית דוד על העקירה הזאת — כששלח רבי את ר' חייא לקדש החדש בעין טב (בגליל, ואחרי מות רבי היו מקדשין את החדש תמיד בעין טב, כמבואר שם בירושלמי ר' הושעיה כד הוה מקבל שהדיא בעיני טב וכו' עיי"ש בפני משה, אולי מפני שהיה שם מעין טוב ויהיה זה סימן טוב לכל החדש וכדאמרינן הוריות (י"ב ע"א) כי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתייכו) צוה אותו לשלוח אליו סימן דוד מלך ישראל חי וקים, כלומר מה שעקרנו קדוש החדשים מיהודה אינו לפי שאנחנו כופרים חלילה במלכות ב"ד, כי מלכותו קיימת לעד, וכמו שאמר לו הקב"ה (תהלים פט, לו) אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב זרעו לעולם יהיה וגו', אלא מפני שעלינו לתת כבוד למרכז תוה"ק הנמצא עכשו בגליל. — ומה שאנו נוהגין עכשו לומר את הסימן הזה, לפי שחדוש הלבנה מורה על חדוש מלכות בית דוד כמו שזכרנו לעיל, וז"ל הר"ש ן' מלך במכלל יופי (שם שם לז) „הירח הוא עד נאמן בשחק על זרע דוד כי כן אמר לו האל ית' שיהא זרעו כירח, ולכן נהגו לומר ג' פסוקים אלו בברכת הלבנה והם אחת נשבעתי בקדשי וגו' זרעו לעולם יהיה וגו' כירח יכון עולם וגו'" עכ"ל, ולא ראיתי מנהג זה בשום סדור:

שלום עליכם. אמרו הקדמונים (הובא בפירוש עץ חיים בסדורי התימנים לפני ברכת הלבנה) שכל מי שקדש את הלבנה משעה שקדשה לא ידאג באותו חדש מן הפורענות ומובטח לו שלא יגזרו עליו מיתה משונה באותו החדש, וסימן לדבר וירחק לא יאסף. ולפי דעתי מזה יצא המנהג שאחר קדוש הלבנה אומר איש לרעהו שלום עליכם, או כמו שמביאים בתניא רבתי ובטור שלום עליך בלשון יחיד, כלומר אחרי אשר קדשת את החדש כהלכתו בטוח אתה שמהיום יהיה שלום עליך ולא תירא מפחד רעה. ובמחזור לבני רומא שלום עליכם, שלום עלינו ועל כל ישראל:

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת: דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים:

ואומרים **שיר למעלות אשא עיני וגו'** (תהלים קכא). **הללויה הללו אל בקדשו וגו'** (שם קנ). ומנהג אמירת המזמורים האלה הוא ע"פ השל"ה הקדוש. ואח"כ אומרים זה:

תָּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. אִלְמָלֵי לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם פַּעַם אַחַת בַּחֹדֶשׁ דַּיָּם. אָמַר אַבַּיֵּי הִלְכָּךְ צָרִיךְ לְמֵימְרָא מְעֻמָּד: מִי זֹאת

עץ יוסף

שירה כתב ששמע ממרדכי הצדיק שקבל מראשונים אחרי כי קלל לאמר תפול עליהם אימתה ופחד ראוי לומר לחבירו לא עליך כי אם שלום שלום עליך. ובש"ע מהר"י לוריא כתב הטעם משום כי מניאת הקטרוג הראשון היה באומרה אי אפשר לשני מלכים כו' ולזה אומרים שלום עליכם שלא יהיה עוד הקטרוג ע"כ: **אמר** אביי הלכך כו'. הואיל ומקבל פני השכינה. מעומד בעי'

ענף יוסף

אל הלבנה כנודע. לכן כשרואין הלבנה בחידושה שמקבלת אורה מן החמה צריך אדם ללמוד מוסר שיהיה לו שלום עם חברו. אף שחברו עושה עמו רעה צריך הוא לשלם לו טובה תחת רעה. כמו שהחמה עושה ללבנה. ולכך אומרים ג"פ שלום. דבשלש פעמים הוי חזקה כדי להחזיק ולקיים השלום עכ"ל:

קול דודי כו'. אמירת הפסוקים האלה היא תקנת רבי יהודה החסיד. עיין מטה משה ושל"ה. ואפשר כי תקן לאמר אותם בברכת הלבנה בעבור יחס מה אשר יש בינם ובין פסוק החדש הזה לכם בדרשת הפסיקתא המובאה בילקוט פ' בא רמז ק"ע ע"ש היטב: **שיר** למעלות אשא כו'. אומרים אותו בעבור אשר נזכר בו וירח בלילה. והמזמור הזה הוא מסוגל אשר הסמון לשמירת היוצא יחידי בלילה ככתוב בספרים: **הללויה** וגו'. טעם אמירת המזמור הזה כתוב בכל בו סי' מ"ג ומשמע הללו אל בקדשו על קידוש החודש. ועי' בס' לקוטי פרדס ובתניא הל' ר"ח:

תנא דבי ר"י. בסנהדרין פרק היו בודקין דף מ"ב: **אלמלא** כו'. פי' אלו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחדש דיים. ובספר יפה עינים כתב הכונה לפי שיש אומרים שהעולם קדמון. ואין יכולת אלהי לשנות דבר מהדברים הטבעיים אלא עולם כמנהגו נוהג. ולפי שבשאר כוכבים אפשר לטעות שיש בהם ממשלה. אבל בלבנה מי פתי יטעה בה אחרי ראותו אותה הולך וחסר מדי חדש בחדשו. ולכן מצווים אנחנו למנות ללבנה. שממנה מוכח שאין כח בצבא השמים בלתי לה' לבדו. וזהו אלמלא לא זכו כו' **דיים**. כי ההסתכלות בלבנה יכירו וידעו כי שכינה למעלה מכוכבי השמים ושיליהם להרים ולהשפיל עכ"ל. ומהר"ר **הירץ** כתב שכונתו של ר' ישמעאל לומר כי הא דאמר רבי יצחק לא היה צריך התורה להתחיל כ"א מהחדש הזה לכם כלומר בה בהלבנה ישיג האדם לתנהגו של עולם ואין עולם כמנהגו נוהג שהרי שמש בגבעון דום וירח וגו'. גם בה ישיג גמול ועונש לכי מעשי את עלמך. גם ביאת משיח אשר התחלא פגימה של לבנה ומלכות פרץ וזרח וסוד עטרת תפארת והמשכיל יבין (מע"מ):

דובר שלום

קול דודי וגו'. אמירת פסוקים אלו בקדוש הלבנה הוא ע"ד דאיתא בילקוט קול דודי זה משיח בשעה שהוא בא ואומר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים וכו' שנאמר החודש הזה לכם וגו' מדלג על ההרים וגו' נגלה לכם ונכסה מהם וכו' יעו"ש. לכן כשמזכיר כאן דוד מלך ישראל חי וקים שהוא מעין סגאולה מזכיר פסוקי הגאולה המתיחסים לחודש הזה. ושהוא נגלה ונכסה כלבנה:

עיון תפלה

קול דודי. (שה"ש ב, ח—ט). אמירת הפסוקים האלה על פי ר' יהודה החסיד ז"ל כמו שכתב במטה משה סי' תקמ"ל: **אלמלא**. בתוס' (מגילה כ"א ע"א) ד"ה אלמלא אומר ר"ת שכל אלמלא בש"ס שיש אל"ף בסוף פתרונו אלו לא, והיכא דכתיב אלמלי ביו"ד רוצה לומר אלו היה, ע"ש: **אלמלא** זכו. (סנהדרין מ"ב ע"א), ואמרינן התם בשם ר' יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאלו מקבל פני שכינה, ושם הגירסא אלמלא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חדש וחדש דים. ובסדור רב עמרם ובמחזור ויטרי וברא"ש הגירסא בכל חדש בבי"ת. ובאבודרהם הלכות ברכות שער ח' הגירסא **אלא להקביל פני שכינה** דים, אבל בסדורי התימנים הגירסא כמו בסדורינו להקביל פני אביהם שבשמים **פעם אחת בחדש** דים: **הלכך צריך למימרא מעומד**. בגמרא הלכך

עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לְמַלֹּאת פְּגִימַת הַלְּבָנָה. וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם מִעוּט. וִיהִיֶה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה. וּכְאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם מִעוּטָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים. וְיִתְקַיֵּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם. אָמֵן:

ואח"כ אומרים למנצח בנגינות מזמור שיר וגו' (תהלים סז). אנא בכח. עלינו. קדיש יתום:

ינער שולי כנפות הציצית להבריח הקליפות. והוא סוד גדול. וילך לביתו בלב טוב כאלו קבל פני השכינה:
כתבו הספרים מי שקידש הלבנה לא ידאג מיום שקדשה בימות במיתה משונה באותו חודש מאותו יום ואילך:

עץ יוסף

בעי לברוכי מפני כבוד השכינה שהוא מקבל: למלאות פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מיעוט. הכונה בזה כי הנה מודעת לכל משכיל אשר דרך הס"א והחיצונים לאחוז תמיד בקדושה ולהיות נסרך ונגרר בה בכל מקום אשר יוכלו להשתתף שם. כי אין להם חיות כי אם ממעט הקדושה השוכן בתוכם בסוד הכתוב ומלכותו בכל משלה. ועל כן מתאוים ורודפים תמיד להגרר אחרי הקדושה ולאחוז בה בכדי שיינקו ממנה. וזה חיותם ופרנסתם. ורודפים אחר זה כאדם הרודף אחר פרנסתו על המחיה ועל הכלכלה. ואמנם בעת שהקדושה היא על שלימותה ומלואה ומאירה באורה לכל הצדדין בשוה בל יחסר המזג ואין בה שום חסרון ודופי. אז נאמר בה כלך יפה רעיתי ומום אין בך. שכל בחינת החיצונים והקליפות מסתלקין ונכנעין ובורחין מפני אורה. ואי אפשר להם לאחוז בה. כי מקום אחיזתם הוא רק במקום הפגום. ועל כן מאז אשר נחסר מאור הלבנה. ח"ו החיצונים נאחזין בה ויונקים ממנה. כי במקום החסרון והפגם שם הם נמצאים כי זה הוא בחינתם. ועל כן אנו מתפללים למלאות פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מיעוט. כי הס"א והחיצונים נקראים בבחינת מיעוט כי תמיד הם הולכים ודלים ומתמעטים. ונבראו בכדי להיות ממעטין אותן תמיד במיעוט אחר מיעוט. ועל כן אנו מבקשים למלאות פגימות הלבנה שיושלם חסרונה מכל וכל ויאיר אורה כאור השמש ואז לא יהיה בה שום מיעוט שלא ישרכו ויגררו החיצונים אחריה להדבק בה. כיון שתסיר פגמה והם אינם שורים כי אם במקום הפגם. ועל כן עיקר ממשלתם הוא בלילה בעת ממשלת הלבנה כמאמר הז"ל במכילתא הובא בילקוט תורה רמז ר"ו ובנ"ך רמז י"ג. משא"כ באור השמש שלא נחסר אורה והיא מאירה על שלימותה (כמ"א):

דובר שלום

ויהי אור הלבנה וכו' ימי בראשית. ע"פ מה דאיתא במדרש רשב"י והיה אור הלבנה וגו' מאי אור האי אור דגניז ליה קוב"ה בעובדא דבראשית. ואיתא עוד בזהר דאור שלנו הוא חלק שביעי מאור הגנוז. וזהו כאור שבעת הימים דהיינו אור הגנוז: ויתקים וכו' ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם. כבר בארנו שהוראת בקשה הוא על תכלית הענין. ושלימות העבודה הוא שלא יכוין העובד לשום תועלת לעצמו. רק לשם ה' ועבודתו. וזהו שאנו מבקשים ויתקים בנו שלימות העבודה. היינו ובקשו את ה' אלהיהם שבקשת התכלית יהיה רק ה' אלהיהם ודויד מלכם לא לשום תועלת זולתם: וזהו כונת המקרא ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. כאשר תבקש משם את ה' בתכונת בקשה לתכלית השלימות ולא לשום תועלתך. אז תהיה בטוח כי תמצאהו. כי באופן זה תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך כשאינך מכוין לתועלתך:

עיון תפלה

נימרינהו מעומד, וכ"ה בסדור רב עמרם ובמחזור ויטרי, אבל באבודרהם ובסדורי התימנים הילכך מעומד ותו לא, וכ"ה בילקוט פרשת בא וכ"ה במרדכי סופ"ד דברכות וברא"ש סנהדרין שם. ופירש"י הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד השכינה, עכ"ל. וצריך לומר דלא דמי לקבלת עול מלכות שמים דהיינו ק"ש דקי"ל כב"ה (ברכות י' ע"ב) כל אדם קורא כדרכו ואפי' מיושב, משום דקבלת פני שכינה שאני שמעמיד עצמו לפני כבודו ב"ה ודמי לשמונה עשרה. ולא גרע משיבה דצריך לקיים תקום והדרת, ובב"ר פמ"ח סי' ז' ישב כתיב בקש לעמוד א"ל הקב"ה שב וכו': מי זאת עולה. (שה"ש ח, ה): מתרפקת. מתנענעת עליו ומדבקת אותו במרפקה (שבת נ"ב ע"א ובין במרפקו), ופירש"י הוא המקום שתחת אצילי ידים, תחת אצילות ידיך (ירמיה לח, יב) מתרגמינן תחות מרפקי ידיך, ועי"ש בתוס': ובקשו את ה'. (הושע ג, ה), וכמו שאנו אומרים בתפלת י"ח בתחלה ומלוך עלינו אתה ה' וגו' ותשכון בתוכה וגו' ואח"כ את צמח דוד וגו'. ועי' מש"כ בהערה לי"ח ברכות בד"ה ולא אחדל מהליט:

א ישעי' ל, כו (בשנוי לשון). ב בראשית א, טז. ג הושע ג, ה.

שם המחבר יעקב מנוי חזק ותחום שמו בראשי החרוזות מן החרוז השני ואילך:

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה. הַמְצֵא לְעַמְּךָ רְוָחָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְנֶאֱנָחָה. וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: יָאֲתָה לְךָ צוּרִי. לְקַבֵּץ עַם מְפֻזָּרִי. מִיַּד גּוֹי אַכְזָרִי. אֲשֶׁר כָּרָה לִי שׁוּחָה: עֵת דּוֹדִים תְּעוֹרֵר אֵל. לְמַלֵּט עַם אֲשֶׁר שׁוֹאֵל. רְאוֹת טוּבְךָ בְּבֹא גוֹאֵל. לְשֶׂה פְזוּרָה נִדָּחָה: קְרָא יֶשַׁע לְעַם נְדָבָה. אֵל דָּגוּל מֵרְבָבָה. יְהִי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא. לִישׁוּעָה וְלִרְוָחָה: בַּת צִיּוֹן הַשְּׁכוּלָה. אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם גְּעוּלָה. מְהֵרָה תִהְיֶה בְעוּלָה. כְּאֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה: מַעְיָנוֹת אֲזַי יָזוּבוּן. וּפְדוּיֵי יְהוָה עוֹד יְשׁוּבוּן. וּמֵי יֶשַׁע יִשְׁאָבוּן. וְהַצָּרָה נִשְׁכָּחָה: נָחֵה עַמְּךָ כְּאָב רַחֲמָן. יְצַפְצְפוּ עַם לֹא אַלְמָן. דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמָן. בַּהֲקִימְךָ הַבְטָחָה:

עץ יוסף

המציא לעמך רוחה. שיצא מצרת הגלות. ומליצו תמיד לשון רוחה נופל על דבר שיצא אדם מאיזו צרה. כמו וירא פרעה כי היתה הרוחה. ורוח לשאול: **תשבי**. זה אליהו: **לנאנחה**. לישראל שנאנחים בגלות. כלשון הפסוק (איכה א) גם היא נאנחה: **וגם יגון** כו'. עפה"כ (ישעיה נא): **יאתה**. נאה לך: **אשר כרה לי שוחה**. אשר חפר לי בור. על שם הכתוב (ירמיה יח) כי כרו שוחה ללכדני: **אשר שואל**. אשר מבקשים ממך **לראות** טובך בבוא כו': **לעם נדבה**. לעם אברהם שנקרא נדיב ע"ש מאמרם ז"ל מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב: **געולה**. מלשון וגעלה נפשי אתכם: **מהרה תהיה בעולה**. מהרה יהיה לה הש"ת לאדון ולבעל. עפה"כ (ירמיה ג) כי אנכי בעלתי בכם. ומלשון אם בעליו עמו: **באם הבנים שמחה**. כלה"כ (תהלים קיג): **מעינות אזי יזובון**. מעיני ישועה אז יזובון: **ופדויי ה' עוד ישובון**. ע"ש הכתוב (ישעיה נא) ופדויי ה' ישובון: **ומי ישע ישאבון**. כמו שנאמר (שם יב) ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: **יצפצפו**. ידברו: **עם לא אלמן**. עפה"כ כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו (ירמיה נא): **דבר ה' אשר נאמן**. זאת יצפצפו וידברו:

פליטי

עיון תפלה

במוצאי יום מנוחה. כתב התניא בסי' כ"א "ויש אומרים פיוטים וזמירות כדי ללוות את השבת כדרך שמלוים את המלך בכניסתו וביציאתו" עכ"ל. וז"ל הר"מ די לונזאנו בספר שתי ידות "וממה שראוי שתדע כי היה מנהג ישראל בימים קדמונים לשורר להש"ת בליל שבת ובמוצאי שבת וכן בלילי יום טוב ובמוצאיהם, והמנהג הזה עדיין מחזיקים בו בני אשכנז ואטליה וזולתם, וחשובי קדמוני המשוררים כהראב"ע ור"י הלוי ור"ש ן' גבירול וזולתם חברו שירות ותשבחות רבות מיוחדות לכך, והמיוחד למוצאי שבת קראוהו הבדל וכו'" עכ"ל. ובאור זרוע חלק שני סי' צ"ה "ראיתי בתשובות הגאונים וכמדומה אני שהיתה תשובת רבינו יוסף טוב עלם ז"ל ששאל על מה שאנו נוהגים במלכותנו בארץ כנען לומר הבדלות ופיוטים שנתפייטו מאליהו ז"ל (מענין אליהו) במוצאי שבת אם המנהג כשר או לא, והשיב דודאי מנהג נכון וכשר הוא שמכבדין את השבת ביציאתה כבני אדם המלוין את המלך. ושוב מצאתי כתוב בשם רבינו תם שהיה אומר שמצא באגדה משל לכלה שמלוין אותה בשירות וזמירות ושבת נקראת מלכה וכלה" עכ"ל. וזכר לדבר בתוה"ק (בראשית לא, כז) ואשלחך בשמחה ובשירים בתוף ובכנור: **הַמְצֵא**. כצ"ל שכן הוא משפט הצווי, אבל **הַמְצִיא** בחיר"ק הוא מקור: **רְוָחָה**. במחזור ויטרי **הֲנָחָה**: **וגם יגון ואנחה**. במחזור ויטרי ובסדורי הספרדים ונסו כמו שהוא במקרא (ישעיה לה, י): **יאתה**. מלה"כ (ירמיה י, ז) כי לך יאתה: **לשה פזורה**. אמר לישראל (שם נ, יז): **לעם נדבה**. לעם נדיב, לעם שְׁכֻּלּוֹ נדבה, שמתנדב וחוזר ומתנדב, נותן וחוזר ונותן, וכמו שאמרו בירושלמי ריש מס' שקלים אין אדם יכול לעמוד על אופיה של אומה זו נתבעין ונותנין נתבעין ונותנין, לא נראה כזאת בשום אומה ולשון, ולפיכך קורא אותם הכתוב (תהלים מז, י) נדיבי עמים: **מהרה תהיה בעולה**. במחזור ויטרי עתה תהיה בעולה: **בהקימך הבטחה**. במחזור ויטרי מתחיל כאן החרוז **יהי החדש הזה**, ואחריו חרוז אדם **רפא נא יה כאבי ורוב פשעי ורוב חובי למענך עשה נא אבי הושיעה נא והצליחה**, ואח"כ **ידידים פְּלֵיטֵי חֶרֶץ** (שפלטו מכליון חרוץ) **נגינות יהגו בְּמֶרֶץ** (בגבורה) וכו'. ואח"כ **חי ימלא משאלותינו למיחלים בבקשתנו** (לנו המיחלים לו בבקשתנו) **ישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו נגילה ונשמחה**. ואח"כ **וראה עניי וְאַל קְשִׁיִי** סלח מריי **וְעִוּוּיִי קשור נא כאבי בביה אִוּוּיִי** (בבית מאויי היינו בבית המקדש) **בקול תודה לך אזבחה. בנה חומות אַרְמוֹנִי וישירו**

שם

וִידִידִים פְּלִיטֵי חֶרֶץ. נְגִינָתָם יִפְצְחוּ בְּמֶרֶץ. בְּלִי צְוָחָה וּבְלִי פֶרֶץ. אֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה: יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. כִּנְבוּאַת אֲבִי חוֹזֶה. וְיִשָּׁמַע בְּבַיִת זֶה. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חֲזַק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ. אַמִּיץ יַעֲשֶׂה בַּקָּשָׁתֵנוּ. וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. בְּרָכָה וְהַצְלָחָה: בְּמוֹצָאֵי יוֹם גִּילָה. שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְעַם סְגֻלָּה. רֶוַח שָׂשׂוֹן וַהֲנָחָה: קוֹל צָהֳלָה וְרִנָּה. שְׂפָתֵינוּ אָז תְּרַנֵּנָּה. אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה נָא:

זמר זה שם המחבר שילא ומרוב ענותנותו לא חתם שמו בראשי תיבות רק בסופי תיבות. חדש ששוני אל נא. ומחרוז השני והלאה מיוסד על פי א"ב:

חֲדִישׁ שְׂשׂוֹנִי אֵל נָא וְהָבִיא. אֶת־אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: אַמִּץ וְחַזֵּק רִפְיוֹן יָדַי. בָּרֵךְ מְלַאכְתִּי וְכָל־מַעְבָּדַי. גְּאַלִי זְכָר־עָנְיִי וּמְרוּדַי. דְּבָרְךָ הַטּוֹב הָקֵם לְעוֹדְדִי. הָרֶץ וּשְׁלַח וְשַׂמַּח לְבָבִי. את אליהו הנביא: וָעֵד וְהָכֵן דֵּי סִפּוּקִי. זַמֵּן מְזוֹנִי וְלֶחֶם חֻקִּי. חֲלֵב חֵיל גּוֹיִם הִישׁ לְהֵנִיקִי. טוּבְךָ תַּשְׂבִּיעַ עוֹלְלַי וְיוֹנְקַי. יָבֹא מְשִׁיחָהּ לְעִיר מוֹשָׁבִי. את אליהו הנביא: כּוֹנֵן לְעַם זוּ צוּרִי*) צוּר לַחֲבוֹשׁ. לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ. מִשְּׂנָאַי יֶהֱמֶה יֵרָא וְיֵבוֹשׁ. נָוֶה הַר שֵׂעִיר בְּקָרוֹב תִּכְבּוֹשׁ. שְׂשׂוֹנִי יִגְדַּל בִּרְאוֹת סְבִיבִי. את אליהו הנביא: עַמּוֹן וּמוֹאָב מְהֵרָה תְּכַלֶּה. פְּדוּתְךָ לְעַמְּךָ בְּקָרוֹב תְּגַלֶּה. צִיּוֹן תְּמַלֵּא מֵעַם אֶדֶּה. קִרְיַת מֶלֶךְ רָב אָז נַעֲלֶה. שַׁכֵּן תְּשַׁכֵּן בְּתוֹךְ עַם צְבִי. את אליהו הנביא:

*) נ"ע צְרִי צִיר לחבוש. ופי' תכונן רפואה לישראל לחבוש ציריס וחבליס שלהם. ומלת צרי מלה"כ (ירמיה ח, כב) הצרי אין בגלעד (ס' מטיב נגן).

עץ יוסף

פליטי חרץ. מלשון כלה ונחרצה: יפצחו. ידברו: במרץ. במהלה: צוחה. ענין צעקה על הצרה כמו (ירמיה יד) ותהי ירושלים עלתה: פרץ. לשון פרצה: אין יוצאת. לא תהא נפש מהם יוצאת בשבי: ואין צוחה. לא יהיה נשמע ברחובותינו קול צוחה בעבור בהלה ופחד מה. כי לא תהיה: אבי חוזה. האב של כל הנביאים: חזק. השם יתברך שהוא חזק: אמיץ. השם יתברך שהוא אמיץ: במוצאי יום גילה. במוצאי יום השבת שהוא יום גילה ושמחה: אבקשך ה' אשר שמך נורא עלילה. שמעשיך נוראים בשביל ישראל: אנא ה' כו'. אבקש אותך ה' הושיעה עתה והצליחה עתה: ששוני. שמחתי: ומרודי. קינה שלי: לעודדי. לחזקני: הרץ. תמהר: ועד והכן. על עולם ועד תזמין די צרכי: חלב חיל וכו'. טוב הון גויס תמהר להניקי. והוא עפה"כ (ישעיה ס) וינקת חלב גויס: כונן לעם זו צורי. פי' צורי תכונן לעם זה התחייב לך: צור לחבוש. תחבושת לחבוש אותם: לחם לאכול כו'. כדכתיב (ישעי' כג) כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק. ותרגם יונתן ולכסו דיקר: נוה הר שעיר בקרוב תכבוש. כמו שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו: ששוני. שמחתי: קרית מלך רב אז נעלה. עפה"כ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב: עם צבי. עפה"כ (ש"ב א) הצבי ישראל על במותיך כו': איש

עיון תפלה

שם כהני וקול הודו את ה' בקול ששון וקול שמחה. ע"כ: יהי החדש הזה כנבואת אבי חוזה. נראה שהמחבר תקן את הזמר הזה לומרו במוצ"ש שמקדשין את הלבנה, בחדש הזה המתחדש עלינו עכשו תתקיים נבואת מרע"ה שהוא אבי כל הנביאים ושב ה' אלהיך את שבותך (דברים ל, ג) ואז ישמע בבית הזה קול ששון (ירמיה לג, י—יא): ומחבר הזמר הזה חתם שמו בראשי החרוזים יעקב מנוי חזק, וזה לפי הנוסחא בסדורינו. אבל לפי נוסחת מחזור ויטרי חתום יעקב בן יריחו (הירחי, מעיר לונעל בארצצרפת):

זמר זה שם המחבר אלעזר וחתם שמו בראשי החרוזות. אגיל. לכן. עוד. זדים. רנו:

אָגִיל וְאֶשְׂמַח בְּלְבָבִי. בִּרְאוֹתִי כִּי מֵאוֹיְבִי. תָּרִיב רִיבִי. וּלְצִיּוֹן גּוֹאֵל תָּבִיא. אִישׁ צֶמַח תַּצְמִיחַ. אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: לָכֵן בָּעַמִּים יַחַד. תִּפּוֹל אֵימָה וָפַחַד. לִבָּם יִפְחָד. בְּעֵת יַעֲלֶה גּוֹי אֶחָד. וְאוֹרְחוֹתָיו יַצְלִיחַ. אליהו: עוֹד מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. יָעוּר לַעֲשׂוֹת הֶרֶג רָב. בָּאֲרָם וַעֲרָב. לַעֲרוֹךְ מִלְחָמָה וּקְרָב. עַל אוֹיְבָיו יַצְרִיחַ. אליהו: זֵדִים מַלְכֵי אֲדָמָה. יָטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה. מִשְׁמָע וְדוּמָה. נוּסוּ נֶגְבָּה וָיָמָּה. אֲשֶׁר אִתְּכֶם יַבְרִיחַ. אליהו: רָנּוּ כָּל־עוֹבְרֵי אֹרַח. כִּי הִנֵּה רַעֲנָן אֶזְרָח. אוֹרוֹ זָרַח. קָנֶה כַּפְתּוֹר וָפֶרַח. עַל הַר צִיּוֹן יַפְרִיחַ. אליהו:

זמר זה שם המחבר אברהם וחתם שמו בראשי החרוזות. אלהים. ביום. רבה. הכן. מעדנים:

אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ. בְּרָכָה בִּמְאוֹדֵנוּ. וְזֶבֶד טוֹב יִזְבְּדֵנוּ. בְּכָל־מִשְׁלַח יָדֵינוּ. אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ: בְּיוֹם רִאשׁוֹן לַמְּלָאכָה. יֵצֵא אִתָּנוּ בְּרָכָה. וְיוֹם הַשֵּׁנִי כָּכָה. יַמְתִּיק אֶת־סוֹדֵנוּ. אלהים: רַבָּה צְבָאַי יִשְׁעִי. בַּשְּׁלִישִׁי וּבָרְבִיעִי. בַּחֲמִישִׁי אַךְ לֹא בְעִי. יִשְׁלַח אֶת־פּוֹדֵנוּ. אלהים: הָכֵן טְבוֹחַ טֶבַח. בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי זֶבַח. קֹדֶשׁ הִלּוּל וָשֶׁבַח. עַל כָּל־מַחֲמַדֵּינוּ. אלהים: מַעֲדַנִּים לְנַפְשֵׁנוּ. נִתַּן בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ. וְרַעֲנָנָה עַרְשֵׂנוּ. וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנוּ. אלהים יסעדנו:

זמר זה שם המחבר נחמן וחתם שמו בראשי החרוזות. נאוו. חבי. מלכך. נופת:

אֵלִי חִישׁ גּוֹאֲלִי. עַבְדְּךָ יַשְׂכִּילִי. מְבַשֵּׂר טוֹב אֵלִי. אֶת־אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: נָאווּ עַל הֶהָרִים. שְׁלוּחֵי יוֹצֵר הָרִים. וְרַגְלֵי הַמְבַשְּׂרִים. בֶּאֱמוֹר שׁוּבִי שׁוֹבִי. אלי: חֲבִי כִּמְעַט רֶגַע. כָּל־מַחֲלָה וְכָל־נֶגַע. אוֹיְבֶיךָ אֶפְגַּע. יוֹם נָקָם בְּלִבִּי. אלי: מַלְכֵּךְ

עץ יוסף

איש צמח. הוא משיח צדקנו שיצמח בב"י: **יעור**. יתעורר: **יצריח**. יצעק: **נוסו**. ברחו לדרום ולמערב: **כי הנה רענן אזרח**. כי ישראל שנקראו אזרח יהיו רענן. ואורו יהיה זרוח: **קנה כפתור ופרח**. כמו המנורה שהיו בה קנים וכפתורים ופרחים: **על הר ציון יפריח**. על הר ציון יהיו פורחים אליהו ומשיח:

ברכה במאודנו. בממונינו. ע"ד ובכל מאודך בכל ממונך: **וזבד טוב יז'**. חלק טוב כמו זבדני אלהים אותי זבד טוב תרגום אונקלוס חלק טוב: **ימתיק את סודנו**. כלשון הפסוק (תהלים נה) אשר יחדו נמתיק סוד. כלומר ימתיק לנו סודות התורה: **רבה צבאי ישעי**. אתה ה' ישעי רבה צבאותי ואוכלוסי. כלשון הפסוק (שופטים ט) רבה צבאך וצאה: **אך לא בעי ישלח את פודנו**. רק לא ביסורים ובכעס תשלח לנו את המשיח פודנו. ע"ש הכתוב (איוב ל) אך לא בעי ישלח יד. תרגם יונתן לחוד לא בריתחא כו': **הכן טבוח טבח**. כלשון הפסוק (בראשית מג) וטבח טבח והכן: **קדש הלול ושבח על כל כו'**. ר"ל על כל מחמדינו שאתה נותן לנו אנו משבחים ומהללים אותך בברכה לפניה ולאחריה. כדדרשינן בברכות (דף לה.) קודש הלולים לה' מלמד שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: **מעדנים**. מאכלים מתוקים וטובים: **ורעננה ערשנו**. רעננה ענין לחות ורטיבות כמו (תהלים צב) בשמן רענן. וערש פי' מטה כמו (שם קלב) ערש יצועי. ור"ל שיהיו מצעות נאים למטותינו לכבוד שבת: **ולילה כו'**. ואנו מבקשים בזכות שאנו מכבדים שבת במאכלים טובים ובקישוט המטה. הגלות שדומה ללילה יאיר בעדנו שנזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו:

אלי חיש גואלי. ע"ד (סנהדרין פרק חלק) זכו אחישנה: **עבדך ישכילי**. עפה"כ (ישעיה נב) הנה ישכיל עבדי. ופי' ישכיל יצליח: **מבשר טוב אלי את כו'**. אתה אלי תבשר לנו טוב ע"י אליהו הנביא: **נאוו על ההרים כו'**. עפה"כ מה נאוו על ההרים רגלי המבשר: **חבי כמעט רגע**. עפה"כ (שם כו) חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. ופי' חבי תסתתר בהתחבא: **כל מחלה כו'**. פי' בכל מחלה ובכל נגע אני מכה ואפגע את אויביך: **יום נקם**

יָבֹא לָךְ . יָפָה אַתְּ כֻּלָּךְ. וְרַעְיָתִי לְמוּלָךְ. גִּלְעָדִי הַתִּשְׁבִּי. אלי : נֹפֶת תִּטֹּפְנָה. שִׂפְתֵי בְנֵי יוֹנָה. כִּי בָא עֵת לְחֶנְנָהּ. צִיּוֹן נַחֲלַת צְבִי. אלי חיש גואלי :

זה הזמר מיוסד ע"פ א"ב ונסיף כל חרוז מסיים בלשון הכתוב עם שם הויה :

אַדִּיר אָיֹם וְנוֹרָא. בַּצַּר לִי לְךָ אֶקְרָא. יְהוָה לִי לֹא אִירָא: גְּדוֹר פִּרְצַת הֵיכָלִי. דָּגוּל מֵהַר חַכְלִילִי . יְהוָה הֱיֵה עוֹזֵר לִי : הֵן אַתָּה תִקְוָתִי . וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי. יְהוָה עֹז יְשׁוּעָתִי: זַךְ וּנְקִי כַפַּיִם . חֹן פּוֹרְשֵׂי כְנָפַיִם . יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם: טוּבְךָ תָּחִישׁ לְעַמֶּךָ . יְהִי עָלֵינוּ כְּנָאֳמֶךָ. יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ : כּוֹנֵן בֵּית מְכוֹנֶךָ . לְהַרְבֵּץ בּוֹ צֹאנֶךָ . יְהוָה בְּאוֹר פָּנֶיךָ: מִפַּחַד לְהַצִּילִי . נַהֲלֵנִי לְצִיּוֹן קָדְשׁ גּוֹרָלִי. יְהוָה שְׁמַע בְּקוֹלִי: סְעוֹד וּסְמוֹךְ לְנִמְהָרִים. עֲזָר־נָא אֶת־הַנִּשְׁאָרִים. יְהוָה יוֹצֵר הָרִים: פְּדֵה עַמְּךָ מֵעַזִּים. צֹאנְךָ מִיַּד גּוֹזְזִים. יְהוָה עֹשֵׂה חֲזִיזִים: קָרֵב קֵץ נֶחָמָה. רַחֵם אֹם לֹא רֻחָמָה. יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה: שְׁכוֹן כְּמֵאָז בְּאָהֳלֵנוּ. תָּמִיד אֵל מְחוֹלְלֵנוּ. יְהוָה מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ :

זה הזמר מיוסד ע"פ א"ב ואח"כ חתם המחבר את שמו ישי בר מרדכי חזק. יוס. שוע. יזמתי. בורא. רחמיך. מלאכי . רכו . דן . בגולת . יזכר . חפשני . זה. קימו . ומעשה של הזמר נמצא בברייתא והחתום עשה ממנו זמר :

אִישׁ חָסִיד הָיָה. בְּלִי מָזוֹן וּמִחְיָה: בְּבֵיתוֹ עֵסֶק מַלְבּוּשׁ . וְאֵין בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ :

א) במקרא אדני שמעה בקולי .

עץ יוסף

נקט בלשון (ישעיה ס"ג): יפה את כולך. עמש"כ (שיר ד) כלך יפה רעיתי: למולך. לנגדך: נופת תטופנה כו'. עמש"כ (שם) נופת תטופנה שפתותיך כלה: בני יונה. כנסת ישראל משולה ליונה: כי בא עת לחננה. כי בא העת לחנן אותה. עמש"כ (תהלים קב) כי עת לחננה כי בא מועד:

אדיר כו'. אתה הקב"ה שאתה אדיר ואיום ונורא: דגול מהר הכלילי. תרגום נהר דגל של משיח שנקרא חכלילי עינים: זך כו'. אתה הקב"ה שנקראת זך ונקי כפים. חון את ישראל שפורשים כפיהם ככנפים בתפלה לך: כנאמך. כדבורך: נהלני. תנחני: לנמהרים. לישראל שממהרים לקיים מצותיך: מעזים. מחזקים מהם: מיד גוזזים. מיד אותם שגוזזים לאחך ר"ל שגוזלים אותם: אום לא רוחמה. עם ישראל שנקראים בגלות לא רוחמה: מחוללנו. בוראנו:

בביתו עוסק. במלאכתו. ולא יצא חוץ לביתו: מלבוש. כדי שלא יתביישו בפני בני אדם

ענף יוסף

איש חסיד כו'. מצאתי ברייתא זו הועתק בספר מעיל צדקה דף כ"ט וז"ל אמרו חכמינו ז"ל מעשה באיש אחד עני ביותר. והיו לו ה' בנים ואשה אחת. ויהי היום ויצר לו מאד ולא היה לו פרנסה ומחיה. ותאמר לו אשתו קום לך לשוק אולי יזמין לך הקב"ה פרנסה ולא נמות ברעב. ויאמר לה הנה אלך ואין לי קרוב ולא אוהב להושיעני מצרה זו. אלא רחמי שמים. ותחליש האשה. וירעבו הילדים ויבכו ויצעקו. ותוסף האשה ותאמר לו לאמר לך לשוק ואל תראה במות הילדים. ויאמר לה ואיך אלך ואני עירום. והיתה לאשה לבוש קרעים ותתן אותו לבעלה להתכסות בו. וילך השוקה ויעמוד משתאה ויאמר אנה אלך. ויבכה וישא עיניו לשמים ויאמר רבון העולמים אתה יודע שאין לי אדם למי אתרעם בעניי ודלדולי שירחם עלי לא אח ולא קרוב ולא אוהב. ועוללי קטנים צועקים רעבים. יהי חסדך השם עלינו לרחמנו או תאסוף אותנו לרחמיך ונחיה מעלבנו. והפיל תחנתו אל האלהים. והנה אליהו ז"ל בא אליו ויאמר לו מה לך ולמה תבכה. ויספר לו קורותיו ותלאותיו. ויאמר לו תכל ובוא עמי ואל תבכה. ויאמר לו אל תחוש. קח אותי ומכרני בשוק וקח מחירי ותחיה בו. ויאמר לו אדוני ואיך אמכרך ובני אדם יודעים שאין לי עבד ואני מפחד שיאמרו כי אני העבד ואתה אדוני. ויאמר לו אליהו אל תירא עשה מצותי ובהתמכרני תן לי זוז אחד. ויעש כן. ויוליכהו לשוק. ויהי כל הרואים אותו אמרו כי האיש העני היה העבד ואליהו ז"ל היה אדוניו על שאלו ויאמר הוא אדוני ואני עבדו. ויעבור משם אחד משרי המלך ויראהו וייטב מאד בעיניו לקנותו למלך. ויעמוד ויכריז עליו עד שמונים דינרים. ויאמר לו אליהו ז"ל מכור אותי בסך הזה ואל תקח תוספת. ויעש כן. ויקח מן השר שמונים דינרים ויתן לאליהו ז"ל אחד ויחזירהו לידו

תקון תפלה

איש חסיד. הפיוט הזה נוסד על סדר א"ב ואחר הא"ב חתום שם המחבר ישי בר מרדכי חזק, ונמצא גם במחזור ויטרי בקצת שנוים. מקור הספור של החסיד הזה נמצא בספורי מעשיות של רבינו נסים גאון, ובלקוטי מדרשים שבחוברות בית המדרש חלק חמישי דף ק'מ נמצא הספור הזה בתוך יתר הספורים אשר שם ומתחיל בלשון אמרו חכמים ז"ל שהיה איש אחד עני ביותר ולו חמשה בנים ואשה אחת. הספור ההוא מסכים בעקרו לספורו של הפייטן ונוטה ממנו בפרטים בלתי עקריים לעצם המעשה, ד"מ בספור ההוא ויאמר לאשתו ואיך אצא ואני ערום? והיתה לאשה לבוש

קרעים

גּוֹנֵן בַּחֲשׁוּבָה אִשָּׁה. וְגַם בְּבָנִים הַמִּשָּׁה: דִּבְּרָה לוֹ הָאִשָּׁה. יוֹתֵר אֵין לְהִתְיָאֵשָׁה: הֲמִבְּלִי לֶחֶם לֶאֱכוֹל. בְּעֵרֹם וּבְחֹסֶר כֹּל: וְתוֹרָה מְצָאתָ כִּי יָגַעְתָּ.

עץ יוסף

משום שלא היה לו בגד ללבוש: גונן. מלשון מגן: יותר אין להתיאשה. לפי שבפעם ראשונה כשאמרה לו לך לשוק נתייאש עצמו. אבל השתא אמרה לו יותר אין להתייאש מזה כיון שנתגבר הדלות כ"כ עד שלא היה להם אפילו פת לחם. וזהו שאמרה המבלי לחם לאכול. פי' וכי אפשר להיות בלא לחם לאכול. ובלא לבוש

ענף יוסף

ויאמר לו קח והיה אתה וכל אנשי ביתך ולא ישיג לך חוסר ועוני כל ימיך. וילך אליהו עם השר והאיש הלך אל ביתו. וימצא את אשתו ואת בניו עטופים ברעב. וישם לפניהם לחם ויין. ויאכלו וישתו ויותירו. ותשאלהו אשתו. ויגד לה את כל אשר קרהו. ותאמר לו עשית עצתי והיה טוב לך. שאם היית מתעצל היינו כולנו מתים. ומן היום ההוא והלאה ויברך ה' את בית האיש ויהי עשיר גדול באין חקר ולא ראה חוסר ונוקה כל ימיו ולא בניו אחריו. ויביא השר את אליהו לפני המלך. והיה בלב המלך לבנות ארמון גדול חוץ למדינה. והכין עבדים לחציבת אבנים ולכרות עצים ולתקן צורך הבנין. וישאל המלך לאליהו ויאמר מה מלאכתך. ויאמר לו אני חרש ובקי במלאכת הבנין החשוב. וישמח המלך מאד. ויאמר לו אני רוצה שתבנה לי ארמון גדול חוץ לעיר ולזויותיו ומדותיו כך וכך. ויאמר לו אני אעשה כדבריך. ויאמר המלך אני רוצה שתמהר הבנין בששה חדשים והיה חפצי ואעשה עמך חסד. ויאמר לו אליהו ז"ל צוה את עבדיך שיקנו כל צרכי הבנין. ויעש כן. ויהי בלילה ויקם אליהו ז"ל ויתפלל לה' וישאל ממנו לבנות הארמון כרגע כחפץ המלך. ותשלם כל המלאכה טרם השחר. וילך אליהו לדרכו. ויוגד למלך וילך לראות הארמון. וייטב לבו וישמח המלך שמחה גדולה ויתמה מאד על דבר זה. ויבוקש אליהו ולא נמצא ויחשוב כי מלאך הוא. וילך אליהו ז"ל עד שפגע בו האיש אשר מכרהו. וישאלהו לומר מה עשית עם השר ויאמר עשיתי מה שביקש ממני ולא עברתי על דברי ולא עשיתי שיפסיד ממונו. כי בניתי לו ארמון ששוה אלף פעמים יותר ממעותו. ויברכהו האיש ויאמר לו החייתני. ויאמר לו אליהו ז"ל תן שבח לבורא אשר עשה עמך החסד הזה. עכ"ל: וכתב בספר מעיל צדקה הא דלא נתן לאיש הזה פרוטה ויתברך עמה ויעשיר. כמו שנמצא כמה מעשיות במדרשים כאלו שהעשירו ע"י פרוטה שנתן להם אליהו. או למה לא הזמין לו מטמון בתוך ביתו ויתעשר משם הלא עשה שימכרנו כדי להחיותו. יש לומר שעשה אליהו כך כדי ללמד כמה היא כחה של צדקה עד שימכור אדם עצמו להחזיק יד עני ואביון. שאם הוא עשיר ולפעמים אין ממון מצוי בידו ורואה עני מוטל ברעב הוא ובניו ואשתו ימכור עצמו ויתן חיות נפשם או ימשכן עצמו ואחר כך יפדה עצמו ממעותו כאשר עשה אליהו ז"ל ללמד לדורות הבאים:

תקון תפלה

קרעים ותתן אותו לבעלה להתכסות בו, ופה בפיוט שלפנינו „מהרה ושאלה משכנים מלבושים נאים ומתוקנים" שם כתוב שהמלך קנה את אליהו בשמונים זוז, ופה „תגר קנהו באהבים בשמונה מאות אלף זהובים" לפי המסופר שם לא היה כסף הממכר כדי עשר דהא תנן (פאה פ"ח מ"ח) מי שיש לו מאתים זוז חסר אחת הרי הוא עני ונוטל לקט שכחה ופאה, ועשרו בא לו מסבה אחרת, כי אליהו התנה עם העני המוכר שיתן לו זוז אחד מכסף ממכרו, ונטלו ממנו וחזר ונתנו לו וממנו התעשר אח"כ עושר גדול, וכמו שמסיים במחזור ויטרי בסוף הפיוט: **אליהו הנביא** הנ"ל, כי במקום סיומנו **אשרי מי שראה פניו בחלום** וכו' מסיים במחזור ויטרי **אשרי מי שיש לו פרוטה מידו**. שם כתוב שכשגמר אליהו את בנין הפלטרין הלך לדרכו בלי שאלת פי אדוניו „והמלך בקש את העבד ולא נמצא" וכאן מספר הפייטן שלא יצא ממנו בלי שחרור, משום דקי"ל (ב"ק קי"ג ב') אחרי נמכר גאולה תהיה לו שלא ימשכנו ויצא: **בביתו עסק מלבוש.** לא היה הולך לביהמ"ד ללמוד תורה, אך בביתו היה יושב תמיד ועוסק בתורה מבלי לצאת החוצה מפני הבושה שהלך ערום. ובמחזור ויטרי בביתו **עצור מלבוש: גונן**. באשר עקר הוראת השרש גנן הקפת גדר מסביב לשמירה מפני המזיקים, וממנו השם גן וגנה, באשר הגנים מוקפים גדר למשמרת, השתמש בו הפייטן להוראת סבב, ורצה לומר שהיה מסובב מכל צד באשה וחמשה בניה: **המבלי אין לחם לאכול** וגו' **תורה מצאת כי יגעת**. כצ"ל וכ"ה במחזור ויטרי בתוספת אין כמו שהוא במקרא (שמות יד, יא) המבלי אין קברים, המבלי אין אלהים (מ"ב א, ג), ובחסרון הוי"ו של ותורה בסדורים שלנו. ושעור המאמר— המבלי אין לחם וגו' תורה מצאת? תורה מצאת כי יגעת! ושתי התיבות תורה מצאת עולות ויורדות למעלה ולמטה, וכמו שפירשו רבותינו (ב"מ ס"א ע"א) את המקרא את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך עיי"ש בתוס' ד"ה קרי ביה דוגמאות הרבה; וכך אמרה לו האשה החשובה **המבלי אין לחם לאכול** וגו' **תורה מצאת**, וכי רק בשביל שלא היה לך לחם לאכול וחיית חיי צער בעירום **וחסר כל** מצאת את התורה, וכמו שאמרו רבותינו (אבות פרק קנין תורה) כך היא דרכה של תורה וכו' וחיי צער תחיה באופן שאין כדאי לך להוציא את מחסורך מתוך ביתך בהיותו אמצעי לקנין התורה? **לא כן בעלי, תורה מצאת כי יגעת**, לא על ידי מחסורך כי אם על ידי יגיעתך הגדולה מצאת את התורה, וכמו שאמרו רבותינו (מגילה ו' ע"ב) אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין,

ולהתיגע

מַה־נֹּאכַל מֵעַתָּה: זָהִיר כְּבַר נָשׁוּק. הֲלֹא תֵצֵא לַשּׁוּק: חַנּוּן וְרַחוּם בִּמְרוֹמָיו. אוּלַי יִגְמְלֵנוּ בְּרַחֲמָיו: טוֹב לְקוָֹיו מַחֲסֶה. רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה: יָעַצְתְּ בְּדַעַת וּבְחָכְמָה. עֲצָתֵךְ בְּלִי לְהַסְכִּימָה: בְּצֵאתִי לְבֹשֶׁת וְלִכְלִמָּה. מִבְּלִי כְּסוּת וְשַׂלְמָה: לְאֵין בְּיָדִי לִפְרוּטָה. אֲפִילוּ שָׁוֶה פְרוּטָה: מְהֵרָה וְשָׁאֲלָה מִשְּׁכֵנִים. מַלְבּוּשִׁים נָאִים מְתֻקָּנִים: נִלְבַּשׁ וְהִשְׁלִיךְ יְהָבוֹ. עַל יְהוָה אֲשֶׁר אֲהֵבוֹ: שָׂחוּ יְלָדָיו בִּפְלוּלָם. אַל יֵשֵׁב דַּךְ נִכְלָם: עָבַר בַּשּׁוּק בְּשִׁבְרָתוֹ. וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לִקְרָאתוֹ: פָּץ לוֹ הַמְבַשֵּׂר. בֶּאֱמֶת הַיּוֹם תִּתְעַשֵּׁר: צַוֵּנִי בְּכָל־כְּבוֹדֶךָ. כִּי הִנְנִי עַבְדֶּךָ: קְרָא לְמִי בְדַעְתּוֹ. קְנוֹת עֶבֶד אֵין כְּמוֹתוֹ: רָחַשׁ אֵיךְ יְשַׁנֶּה דִינוֹ. עֶבֶד לִמְכּוֹר אֶת־אֲדוֹנוֹ: שָׁת לוֹ חָכְמָתוֹ בְּקִרְבּוֹ. וְהֶחֱזִיק בּוֹ כְּמוֹ רַבּוֹ: תָּגָר קְנָאוֹ בַּאֲהָבִים. בִּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף זְהוּבִים: תְּבָעוֹ מַה־מְּלַאכְתֶּךָ. אִם בְּבִנְיַן חָכְמָתֶךָ: תַּכְלִית טְרַקְלִין וּפַלְטְרִין. הֲרֵי אַתָּה בֶּן־חוֹרִין: יוֹם רִאשׁוֹן בְּמִפְעָלִים. פָּעַל עִם פּוֹעֲלִים: שִׁוַּע בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. עֲנֵנִי נוֹרָא עֲלִילָה: יָזַמְתִּי וְנִמְכַּרְתִּי לְהַעֲבִידִי. לִכְבוֹדְךָ וְלֹא לִכְבוֹדִי: בּוֹרֵא עוֹלָם בְּקִנְיָן. הַשְׁלֵם זֶה הַבִּנְיָן: רַחֲמֶיךָ יִכָּמְרוּ בַּחֲנִינָתִי. כִּי לְטוֹבָה כַּוָּנָתִי: מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מִמְּעוֹנָתוֹ. אָז הֶחִיוּ לִבְנוֹתוֹ: רַבּוּ בְּנֵי הַמְּלוּכָה. וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה: דָּץ הַסּוֹחֵר בִּרְאוֹתוֹ. כִּי נִגְמְרָה

עץ יוסף

לבוש: זהיר. תמהר כאיש זריז: טוב. הסי"ת הוא טוב לקויו ומחסה להם: יעצת. אמר לה בעלה יעצת בדעת ובחכמה אבל עצתך בלי להסכימה בצאתי יהיה לבושת ולכלמה. מהמת שאני מבלי כסות ושלמה. וגם אין בידי לפורטה כו': מהרה ושאלה כו'. בברייתא הנ"ל בענף יוסף איתא כן ע"ש: פץ. דיבר: המבשר. הוא אליהו ז"ל שהוא מבשר בשורות טובות: רחש. דיבר אותו החסיד: שת. אליהו שם לו להחסיד חכמתו בקרבו. והחזיק החסיד באליהו כמו שמחזיק האדון בעבדו: בשמונה מאות אלף זהובים. ובברייתא היא בשמונים דינרים: תבעו. הסוחר שאל לאליהו מה מלאכתך: שוע. צעק בתפלה: יזמתי. חשבתי. או פי' אני סברתי א"ע ונמכרתי שיעבדו עמי מלאכת עבד: יכמרו. יתחממו: מלאכי רחמים. שלח ה' ממעונתו היינו מהשמים: רבו בני המלוכה. הרבה מלאכי מעלה באו לבנות הבנין. ויש גורסין בוני המלוכה

תקון תפלה

ולהתיגע בתורה הלא תוכל בכל האופנים, ואם כן אפוא עליך לדאוג מה נאכל מעתה: זריז כבר נשוק. כצ"ל ולא זהיר, ופירוש בר נשוק איש מזוין מלשון נשק, ור"ל אזר נא כגבר חלציך וצא אל השוק בזריזות: נלבש. מפני צרך אות נו"ן השתמש בבנין נפעל תחת בנין הקל: שחו. דברו, והשתמש בשי"ן תחת סמ"ך כמנהג הקדמונים, כמו באלפא ביתא דעל חטא שחטאנו לפניך בְּשִׂיח שפתותינו: בפלולם. בתפלתם, כמו ויעמוד פינחס ויפלל (תהלים קו, ל): בשברתו. בבטחונו, כמו שברו על ה' (שם קמו, ה): פץ. פעל השתמשו בו הפייטנים לדבור, מענין פציתי פי (שופטים יא, לה): רחש איך ישנה. בספור הנ"ל מסופר שהעני אשר יצא מביתו לבוש קרעים בשמעו את ההצעה הזאת מפי הנדיב (אשר לא ידע מי הוא) התירא באמת מפני בני אדם לבל יאמרו עליו שהוא העבד והנדיב אדוניו, אבל לפי דרכו של הפייטן אין לפרש כונתו כך. דהא לדידיה כבר יצא העני מתוקן בבגדים נאים כאדם חשוב וכבר ידע שהאורח הוא אליהו שהרי שמע מפיו באמת היום תתעשר. אלא הכונה שנשא ונתן בלבו אם ראוי לו לעשות כדבר הזה או לא, כי איך יתכן שתלמיד ימכור את רבו? וישת אליהו חכמתו בקרבו לשעה מועטת ואז החזיק בו כמו רבו, וכמו שעשה משה רבינו ע"ה ליהושע תלמידו בשעה שהיתה השעה צריכה לכך מסר חכמתו ליהושע והחזיק בו כמו רבו, כמפורש בדברים רבה כו"פ ט' ובתנחומא סו"פ ואתחנן בבאור יותר רחב: תכלית טרקלין ופלטרין. יש לי השלמת בנין ארמון נחמד, אם תקבל עליך להשלימו הרי אתה בן חורין: בורא עולם בקנין. כדתניא באבות פרק קנין תורה משנה יו"ד שמים וארץ קנין אחד: רחמיך יִכָּמְרוּ. כן צריכים לנקד מהנפעל, מן כי נכמרו רחמיו (בראשית מג, ל): בחנינתי. בתחנתי: בוני המלוכה, בוני ההיכל

מְלַאכְתּוֹ: כְּלוּלַת מִגְדָּלִים נָאִים. לְפִי עִנְיַן הַבַּנָּאִים: יִזָּכֵר לְךָ עַתָּה. אֶתְמוֹל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: חָפְשֵׁנִי בְּוַדַּאי וּבְבֵרוּר. כְּנַמְתָּ לְעִנְיַן שִׁחְרוּר: זֶה קִיְּמוֹ בֶּאֱמֶת. וּפָרַח לוֹ אִישׁ הָאֱמֶת:

זה הזמר מיוסד ע"פ א"ב.

אָמַר יְהֹוָה לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
בָּחַר יְהֹוָה בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
גָּאַל יְהֹוָה אֶת־יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
זְכֹר זֹאת לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

א כצ"ל. כן הגיה הגר"א מווילנא ז"ל ולא אלה.

עץ יוסף

המלוכה. ופי' רבים היו בוני ההיכל מלך הלז: דרך. שמח: כלולת מגדלים נאים. ר"ל שהיה בזה ההיכל מלך כלול בכל מיני יפי המגדלים הנאים לפי ענין הבעלי מלאכות הנאים והחשובים: יזכר כו'. אליהו אמר כן להסוחר יזכר לך עתה מה שדברת אתמול: חפשני. תעשה אותי חפשי בודאי ובבירור: כנמת. כאשר דברת לענין שתעשה אותי חפשי: זה קימו באמת. זה קיים הסוחר באמת. ופרח לו אליהו שהוא איש האמת:

בחר ה' ביעקב. ואמר לו אל תירא עבדי יעקב: גאל ה' את יעקב. ואמר לו אל תירא עבדי יעקב: דרך כוכב מיעקב. הם ישראל שנמשלו לכוכבים. ואמר לו אתע"י: הבאים. למצרים נשרשו שמה והלכו בנימוסיהן. ומ"מ אמר הקב"ה אל תירא שאנכי אפדך משם: וירד מיעקב. מושל הוא מלך המשיח יצא מיעקב. לכן אל תירא עבדי יעקב: זכור. לקיים: אלה ליעקב. ותאמר אל תירא עבדי יעקב:

חדות

עיון תפלה

אמר ה' ליעקב. הפיוט הזה נתחבר מפסוקי המקרא שנזכר בהם יעקב ומדברים מן האומה הישראלית מעמדה ועתידותיה, על סדר א"ב בלי שם המחבר, ולא מצאתיו בסדורים קדמונים: אמר ה' ליעקב. לא נמצא מקרא כזה, אבל נמצא דוגמתו (ישעיה כט, כב) כה אמר ה' אל בית יעקב. ונראה שהלשון הזה הוא לשון המחבר בעצמו, כך אמר ה' ליעקב אל תירא עבדי יעקב (שם מד, ב): בחר ה' ביעקב. שנאמר (תהלים קלה, ד) כי יעקב בחר לו יה: גאל. (ישעיה מד, כג): דרך כוכב. (במדבר כד, יז): הבאים ישרש יעקב. (ישעיה כז, ו), בימים הבאים ישרש יעקב שרשיו בארץ ולא יֵעָקֵר עוד לעולם: וירד מיעקב. (במדבר כד, יט), מגזרת כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מ"א ה, ד) ויקום מושל מיעקב: זכר אלה ליעקב. (ישעיה מד, כא) תפלה להקב"ה זכור נא כל אלה ההבטחות אשר

הבטחת

תקון תפלה

ההיכל הראוי לבית מלוכה, ובמחזור ויטרי הגירסא: רבו בני המלוכה, המלאכים בני מלך עליון, כמו שנקראו בריש איוב בני אלהים. ומ"ש דץ. מלשון (איוב מא, יד) לפניו תדוץ דאבה, פרשו רבותינו לשון שמחה, וכן תקנו לומר בברכת חתנים (כתובות ח' ע"א) גילה רנה דיצה וחדוה: כלולת. במחזור ויטרי כלילות ועניני שלימות — פאללקאמענהייט — מלה"כ (יחזקאל טז, יד) כליל הוא בהדרו: כנמת. כאשר אמרת. דרך הפייטנים להשתמש בשרש נאם כאלו היה נום מנע"ו, ובלשון התלמוד (חולין פ' פ"ב) נַמְתִּי לו לבן עזאי וכו' נָם לי וכו', וביבמות (קכ"ב ע"א) וְנוּמִיתִי לו כן הדברים, בתמונת פעל מרובע מנל"ה בפלם ועתידותיהם שׁוּסִיתִי (ישעי' י, יג) לדעת היידענהיים: ופרע לו איש האמת. בספור הנ"ל מסופר שאליהו פגע אח"כ את מוכרו וישאלהו איך שיצא לחפשי מתחת יד קונהו, ויען אותו כבר פרעתי לו אלף פעמים ממה שנתן בשבילי, וזוהי כונת הפייטן שכבר פרע לו איש האמת בעד כספו. אבל במח"ו נוסח אחר זה קִיְּמוֹ באמת ויבוא אלינו איש האמת:

*) צ"ל זכר אלה יעקב. (עפה"כ ישעיה מד, כא), והנוסחה ליעקב מוטעת, לפי שאמרו חז"ל (ברכות ל"ב ע"ב) גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל דכתיב אלה אלהיך ישראל, ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני דכתיב אנכי ה' אלהיך. ואם נאמר זכר אלה ליעקב הרי נראה שנבקש שיזכור לנו מעשה עגל. ויש שגורסין זכר זאת ליעקב, אבל אין זה לשנא דקרא והזמר נוסד על לשון המקרא, והאמת שהוא מלה"כ זכר אלה יעקב וגו' ישראל לא תנשני. ובכן אל תירא עבדי יעקב (בס' מטיב נגן).

חֶדְוַת יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
טוֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
נִשְׁבַּע יְהוָה לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
סְלַח־נָא לַעֲוֹן יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
עַתָּה הָשֵׁב שְׁבוּת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
פָּדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
קוֹל קוֹל יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
רָנּוּ שִׂמְחָה לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃
תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב׃

מיוסד ע"פ א"ב

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא. אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי. אֵלִיָּהוּ הַגִּלְעָדִי. בִּמְהֵרָה יָבֹא אֵלֵינוּ עִם

עץ יוסף

חדות ישועת. יהיה ליעקב. לכן אתע"י: טובו אהליך. היינו בתי מדרשות שבך יעקב. לכן אתע"י: יורו. בבתי מדרשים: משפטיך ליעקב. לכן אתע"י: כי לא נחש ביעקב. לכן אתע"י: לא הביט. הקב"ה און ביעקב. לכן אתע"י: מי מנה. המצות שבני יעקב מקיימים בעפר. לכן אתע"י: נשבע ה' ליעקב. ואמר אתע"י: סלח נא לעון יעקב. ותאמר אתע"י: עתה השב שבות. פי' השביה של יעקב ותאמר אתע"י: פדה ה' את יעקב. ואמר אתע"י: צוה ישועות יעקב. ותאמר אתע"י: קול כו'. הקול של תורה נשמע ביעקב לכן אתע"י: רנו שמחה. יהיה ליעקב. לכן אתע"י: שב ה'. ה' ישיב שבית יעקב. לכן אתע"י: תתן. הקב"ה יתן שמחה ואהבת אמת ליעקב לכן אל תירא עבדי יעקב: אליהו כו'. הטעם שמזכיר אליהו ג"פ לחזק הענין ע"ש וחתום המשולש לא במהרה ינתק:

ענף יוסף

כתב הלבוש בסימן רצ"ה אומרים במוצ"ש פיוטים שהוזכר בהן אליהו הנביא לפי שאמרו חז"ל שאין אליהו בא

איש

עיון תפלה

הבטחת ליעקב, ובמקרא נאמר זכר אלה יעקב שיעקב הוא הזוכר, אבל הפייטן שנה לשון הכתוב לפי ענינו: חדות ישועות יעקב. מליצת הפייטן ונמשך אל הקודש זכר אלה ליעקב [קרב] חדות ישועתו: טבו אהליך. (במדבר כד, ה): יורו. (דברים לג, י): כי לא נחש. (במדבר כג, כג): לא הביט. (שם שם, כא): מי מנה. (שם שם, י), מי יוכל למנות ולשער כמות כח הברכה שברכו הקב"ה ושמתי את זרעך כעפר הארץ (בראשית יג, טז): נשבע ה' ליעקב. לשון הפייטן הוא, ושבועת ה' ליעקב מבארת בתורה (שמות לב, יג) זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך: סלח נא. עפ"ה (במדבר יד, יט) סלח נא לעון העם הזה, ועפ"ה (עמוס ז, ב) סלח נא מי יקום יעקב: עתה השב. עפ"ה (יחזקאל לט, כה) עתה אשיב את שבות יעקב: פדה ה'. (ירמיה לא, י): צוה. (תהלים מד, ה): קול קול יעקב. (בראשית כז, כב): רנו. עפ"ה (ירמיה לא, ו) רנו ליעקב שמחה: שב ה'. (נחום ב, ג): תתן אמת. סוף מיכה:

אליהו הנביא. כתב הרב אבן הירחי ז"ל במנהיג הל' שבת סי' ע"א „זה שמשוררין בכל גבול ישראל מאליהו הנביא לפי שהוא המבשר שיבוא במהרה לפני המשיח. כדכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, וכבר מובטח להם שאין אליהו בא בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מפני הטרח, כדאיתא בעירובין (מ"ג ע"ב) ויבא לנו המבשר במוצאי שבתות, שבזכות השבת הגור יואל ובא לציון גואל" עכ"ל, רמז למה שאמרו (שבת קי"ח ב'),

אגמגא

משיח בן־דוד: איש אשר קנא לשם האל. איש בשר שלום על־יד יקותיאל. איש גש ויכפר על־בני ישראל: אליהו איש דורות שנים עשר ראו עיניו. איש הנקרא בעל שער בסמניו. איש ואזור עור אזור במתניו: אליהו איש זעף על־עובדי חמנים. איש חש ונשבע מהיות גשמי מעונים. איש טל ומטר עצר שלש שנים: אליהו איש יצא למצוא לנפשו נחת. איש כלכלוהו העורבים ולא מת לשחת. איש למענו נתברכו כד וצפחת: אליהו איש מוסריו הקשיבו כמהים. איש נענה באש משמי גבוהים. איש סחו אחריו יהוה הוא

עץ יוסף

איש אשר קנא כו'. שנאמר בקנאו את קנאתי. והאיתא כמ"ד פינחס הוא אליהו. וכן נאמר (מלכים א יט) קנא קנאתי כו': **איש** בושר שלום כו'. הוא מה שנאמר לו ע"י משה רבינו ששמו יקותיאל כדאיתא בפ"ק דמגילה. הנני נותן לו את בריתי שלום: **ויכפר** על ב"י. במעשה זמרי שנאמר ויכפר על בני ישראל. שנעצרה המגפה על ידו דכתיב ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה: **איש דורות** שנים עשר ראו עיניו. ואלו הם. נחשון. שלמון. בועז. עובד. ישי. דוד. שלמה. רחבעם. אביה. אסא. יהושפט. יהורם: **איש** הנקרא בעל שער כו'. כדכתיב (מלכים ב א) ויאמרו אליו איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו ויאמר אליה התשבי הוא: **איש** זעף על עובדי חמנים. איש שקצף על עובדי החמה והם אחאב וחבריו שנא' (מ"א יח) עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים: **איש** חש כו'. איש מיהר ונשבע שלא יהיה מטר מן השמים: עצר שלש שנים. שנא' (שם) ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה. ואע"ג דטל לא נעצר. הרי אמרו בגמרא דטל של ברכה נעצר: **איש** יצא למצוא לנפשו נחת. שנאמר (שם יט) וירא ויקם וילך אל נפשו וגו': **איש** כלכלוהו כו'. שנא' (שם יז) ואת העורבים צויתי לכלכלך שם: למענו נתברכו כו'. שנא' (שם) כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר: **איש** מוסריו כו'. שנא' (שם יח) ויאמרו ה' הוא האלהים וגו': כמהים. אלו ישראל שנא' בהו כמה לך בשרי: **איש** נענה באש כו'. שנא' (שם) ותפול אש ה' ותאכל את העולה ואת העצים וגו': **איש** סחו כו'. שנאמר ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים. סחו פי'

ענף יוסף

בא לא בערבי שבתות ולא בערבי י"ט שלא לבטלן. וכ"ש בשבת ויו"ט עצמו כדאיתא בעירובין. וע"כ אנו מתפללין כיון שעבר השבת ויכול לבוא שיבוא ויבשרנו בשורות טובות ישועות ונחמות עכ"ל. והא דלא מזכירין במוציו"ט משום שכבר הזכירו במוצאי שבת. ועוד מפני שאנו עושין ב' ימים ושאיל ונדחה כדחה (אלי' זוטא). והפל"ה כתב דנוהגין להזכיר אליהו במוצ"ש משום דאיתא בתוספתא דבמוצאי שבת יושב אליהו ז"ל תחת עץ החיים וכותב זכיות של ישראל שומרי שבת. ובאבודרהם כתב עוד טעם שתיקנו לומר אליהו בהבדלה כי כמו שהבדלה הוא סימן להבדיל בין קודש לחול. כן אליהו כשיבא יבדיל בין כשרים לפסולים שבישראל. עוד כתב טעם שתיקנו לומר במוצ"ש לפי דאי' בפ' כל כתבי (שבת קיח:) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון. וע"כ אנו אומרים להקב"ה הרי שמרנו את השבת מעתה שלח לנו את אליהו הנביא עכ"ל:

עיון תפלה

אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין, ובשמות רבה פכ"ה סי' י"ב א"ר לוי אם משמרין ישראל את השבת כראוי אפי' יום אחד בן דוד בא למה שהיא שקולה כנגד כל המצות, וכ"ה בירושלמי (תענית פ"א סוף ה"א), ובויק"ר ריש פרשה ג' תדע לך שכן שאין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת שנאמר בשובה ונחת תושעון: **איש אשר קנא**. ריש פרשת פינחס, ועש"ה (מ"א יט, י) קנא קנאתי לה' אלהי צבאות. ומחבר השיר הזה סבירא ליה פינחס זה אליהו, ראה ב"מ (קי"ד ע"ב) ברש"י ד"ה לאו כהן מר ובתוס' שם, ובב"ב (קכ"א ע"ב) בתוס' ד"ה שבעה, ובמדרש אגדה הוצאת בובר ריש פרשת פינחס אמר ריש לקיש פינחס הוא אליהו, ובילקוט שם הביא המאמר הזה בשם מדרש סתם. ובקהלת רבה פרשה י' פסוק עמל הכסילים תיגעני פינחס נסתלקה ממנו רוה"ק מאתים שנה. **סובר** ג"כ דפינחס זה אליהו ונסתלקה ממנו רוה"ק בימי יפתח הגלעדי עד השנה החמישית למלכות אסא מלך יהודה שלש ושלשים שנה לפני מלכות אחאב על ישראל, ואז נחה רוחו של פינחס באליהו התשבי שהיה משבט בנימין (כמפורש בסדר אליהו רבה פרק י"ח אין אני בא אלא מזרעה של רחל שכן כתוב ביחס בנימין וכו'), ואע"פ שפינחס כבר מת רוחו חי וקים לעד, וכשנחה רוחו באליהו הרי זה כאלו הוא בעצמו התעורר לתחיה, ואין הכי נמי דלא הוה כהן, ואין המדרשים חלוקין לפי דעתי כלל. ועל דרך זה מה שאמרו בעירובין (י"ג ע"ב) לא ר' מאיר שמו אלא ר' נהוראי שמו ולא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו, וכן מש"א בפסחים (קי"ג ע"ב) תנא הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף הבבלי הוא איסי

הָאֱלֹהִים: אליהו אִישׁ עָתִיד לְהִשְׁתַּלֵּחַ מִשְּׁמֵי עֲרָבוֹת. אִישׁ פָּקִיד עַל־כָּל־בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת. אִישׁ צִיר נֶאֱמָן לְהָשִׁיב לֵב בָּנִים עַל אָבוֹת: אליהו אִישׁ קָרָא קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה בְּתִפְאָרָה. אִישׁ רָכַב עַל סוּסֵי אֵשׁ בִּסְעָרָה. אִישׁ שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם מִיתָה וּקְבוּרָה: אליהו אִישׁ תִּשְׁבִּי עַל־שְׁמוֹ נִקְרָא. תַּצְלִיחֵנוּ עַל־יָדוֹ בַּתּוֹרָה. תַּשְׁמִיעֵנוּ מִפִּיו בְּשׂוֹרָה טוֹבָה בִּמְהֵרָה. תּוֹצִיאֵנוּ מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה: אליהו אִישׁ תִּשְׁבִּי תַּצִּילֵנוּ מִפִּי אֲרָיוֹת. תְּבַשְּׂרֵנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת. תְּשַׂמְּחֵנוּ בָּנִים עַל־אָבוֹת. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת. כַּכָּתוּב הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם: אליהו אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה פָנָיו בַּחֲלוֹם. אַשְׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אליהו

ואח"כ אומרים פטום הקטורת. שיר למעלות אשא עיני וגו' ופרשת הקטורת שהוא סימן הצלחה והרווחה וסימן טובה:

ומשמע ודומה ומשא: וישב יצחק בגרר: והרעב כבד בארץ: ובני דן חשים: לישועתך קויתי יי: יששכר זבלון ובנימין: מכשפה לא תהיה: ועשית משבצות זהב: ולצרעת הבגד ולבית: ולשאת ולספחת ולבהרת: יברכך יי וישמרך: ויהי אחרי המגפה:

עץ יוסף

דברו: **איש עתיד** להשתלח משמי ערבות. שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא: **איש פקיד** כו'. שנאמר משמיע שלום מבשר טוב וגו' וכדאי' בגמרא בכמה מקומות אתא אליהו כו' שהוא מבשר טוב על כל דבר ודבר. ובפרט לצרכי רבים: **איש ציר נאמן** כו'. דכתיב והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ופי' ציר שליח: **איש קרא קנא קנאתי** כו'. הוא אשר נאמר בהר חורב מה לך פה אליהו ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל. ואחז"ל קנא במעשה זמרי קנאתי עתה כי עזבו בריתך כו': **איש רכב על סוסי אש** בסערה. שנא' (מ"ב ב) והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים: **איש שלא** טעם טעם מיתה וקבורה. שלא מת כמות כל האדם אלא שהעלתהו רוח סערה מן הארץ עד גלגל החמה וגם כלה בשרו ושב כל יסודו אל יסודו. והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה: **איש תשבי על שמו נקרא**. פי' מוסף על שמו נקרא תשבי על שם שהיה מתושבי גלעד: **תצליחנו** כו'. שהוא עתיד להסיר ממנו הספיקות שיש לנו בתורתנו: **תשמיענו** כו'. על שם הכתוב מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך: **תוציאנו** מאפלה לאורה. שעל ידו נצא מזה הגלות שהוא כאפלה. לימות המשיח שיהיה לנו כאורה במהרה בימינו: **ככתוב** הנה אנכי שולח לכם את אליה. ואומר בעל המסורה כי בחמשה מקומות יעקב מלא וי"ו. [כגון] וזכרתי את בריתי יעקוב (ויקרא כו, מב). הנני שב שבות אהלי יעקוב (ירמיה ל, יח). גם זרע יעקוב ודוד עבדי (שם לג, כו). ושב יעקוב ושקט תנינא (שם מו כז). לא כאלה חלק יעקוב (שם נא, יט). אליהו חסר וי"ו ומלאך ה' דבר אל אליה התשבי (מ"ב א, ג). וילך אליה (שם שם, ד). אליה התשבי הוא (שם שם, ח). ויען אליה וידבר אליהם (שם שם, יב). הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג). והטעם דרך משל לומר כי יעקב אבינו תפש לאליהו הוי"ו משמו בתורת משכון עד שיבא עם משיח בן דוד ואז יחזיר לו הוי"ו ויהיה שמו שלם. והטעם של אליהו כי דיו לעבד להיות כרבו (אבודרהם): **אשרי מי שראה פניו בחלום**. שודאי ראייתו הוא לטיב ולבשורה טובה: **אשרי מי שנתן לו שלום כו'**. במי שנתן שלום לאליהו והוא החזיר לו שלום יהיה לו שלום. דכיון דאליהו שלוח השגחה מלמעלה הרי הוא כמי שניתן לו שלום מן השמים. וכ"ש אם אליהו נותן לו שלום תחלה שהוא מעלה מאד: **ה' יברך את עמו בשלום**. הוא גמר הענין בשלום שאין כלי מחזיק ברכה אלא השלום והוא כולל כל הברכות:

עיון תפלה

איסי בן גור אריה הוא איסי בן יהודה הוא איסי בן גמליאל הוא איסי בן מהללאל ומה שמו איסי בן עקביא שמו, וכן מש"א בסנהדרין (ק"ס פ"א) תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי, ועוד בכמה מקומות, אין הכונה שכלם היו גוף אחד, שהרי בכמה מקומות אי אפשר לומר כזאת, אלא הכונה כמו שכתבנו: **איש תשבי תצילנו מפי אריות.** זה אנחנו אומרים לנכח אליהו, ובאבודרהם ליתא לזה החרוז, משום דנראה כאלו מתפללים לאליהו שיחוס עלינו להצילנו ולבשרנו ולשמחנו. וזה אין לאל ידו לעשות כל זמן שלא ישלחנו הקב"ה: **ככתוב.** בסוף מלאכי:

ובני פלוא אליאב: ברוך טנאך ומשארתך: והחוט המשולש לא במהרה ינתק: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

ויאמר עשרה פסוקים מהרמב"ן ז"ל. וחמשה פסוקים הם מן ז' תיבות וחמשה פסוקים אחרים מן י"ב תיבות:

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי: יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב: ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה יי ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך: ובנוחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: וצבאו ופקודיהם חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: כל הפקודים למחנה אפרים מאת אלף ושמונת אלפים ומאה לצבאותם ושלשים יסעו:

ואח"כ יאמר י"א פסוקים שמתחילין בנו"ן ומסיימין בנו"ן והם טובים לשמירה:

נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן: נחנו נעבור חלוצים לפני יי ארץ כנען ואתנו אחוזת נחלתנו מעבר לירדן: נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי אלהיך אליו תשמעון: נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים קדוש משכני עליון: נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן: נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צוען: נפתי משכבי מור אהלים וקנמון: נר יי נשמת אדם חופש כל חדרי בטן: נופת תטופנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמותיך כריח לבנון: נודו מתוך בבל ומארץ כשדים צאו והיו כעתודים לפני צאן: נושקי קשת מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת מאחי שאול מבנימין:

וטוב לומר אחר אחד עשר פסוקים אלו. תפלה קצרה זו:

רבונו של עולם הצל את עמך בית ישראל מכל מיני כשפים ומכל מיני עין הרע וכשם שפרשת כנפיך על אבותינו שבמדבר שלא שלטה עליהם עינא בישא דבלעם כן תפרוש עלינו ברחמיך הרבים להיותנו מכוסים (במכסה ובהנהגה) בשמותיך הקדושים מכל עינא בישא:

שלשה פסוקים ממהור"ר יהודה החסיד ז"ל:

אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

ז' פסוקים דישעיה מתחילין בכ"ף ומסיימין בכ"ף:

כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך: כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך: כי אני יי אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך: כי אני יי אלהיך מחזיק ימינך האומר לך אל תירא אני עזרתיך: כי לא שאול תודך מות יהללך לא ישברו יורדי בור אל אמתך: כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך: כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יי אבינו גאלנו מעולם שמך:

יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום: ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה: ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך: וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו: ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות:

ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה: ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יי האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך: קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות: הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים: ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב:

וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים: גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתונות עשרים ועירים עשרה: ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר: ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך: ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו: ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההולכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו במוצאכם אותו: ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני: ותעבור המנחה על פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה: ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבור את מעבר יבק: ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו: ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר: וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו: ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה: וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות: וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים: והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישקהו ויבכו: וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך: ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו: ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצא חן בעיני אדני: ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך: ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני: קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח: ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך: ויאמר אליו אדני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן: יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה: ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדני: וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה: ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות על כן קרא שם המקום סכות: ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פני העיר: ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה: ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל:

דרך החיים דיני הבדלה על היין במוצ"ש בעשים ראש

(א) סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה וסימן יבנ"ה אפי' במוצ"ש לחוה"מ אבל במוצאי יו"ט לחוה"מ או לחול א"א רק יין והבדלה וצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום. בשעת הבדלה יתן עיניו בכוס ובנר והעונים יתנו עיניהם ג"כ בכוס ובנר. נוהגין להבדיל על כוס מלא פיהו מלא על כל גדותיו עד שישפוך ממנו לארץ והוא סימן ברכה כדאמרינן כל בית שלא נשפך בו יין

כתב הלבוש בסימן רצ"ו ונוהגין לומר קודם ברכת היין דהבדלה בבנים הנה אל ישועתי וגו'

שמים כו' ולאחר ששותה ישפוך קצת מן הכוס על השלחן ומכבין בו ההבדלה ורוחצין בו עיניו משום חבוב מצוה (סימן רצ"ו מ"א שם): (ב) אומר הבדלה מעומד ואוחז היין בימינו והדס בשמאלו ומברך על היין ושוב נוטל ההדס בימינו והיין בשמאלו ומברך על ההדס ומברך על הנר ואח"כ נוטל היין בימינו ומברך בא"י המבדיל וגו' ויושב ושותה ואינו שותה מעומד. נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה (מ"א בשם של"ה) כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתותו כולו ואינו משקה ממנו בני בית (מ"א שם): (ג) אפי' שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת אם נתכוונו שלא לצאת בו מבדילין בבית ואף מי שיצא בבהכ"נ יכול להבדיל בביתו להוציא את בני הבית ודוקא שצריך להוציא אנשים אבל להוציא נשים בהבדלה אינו רשאי להבדיל בשבילן אם יצא כבר כי כמה פוסקים סוברים דאשה אינן חייבת בהבדלה והוי ברכה לבטלה וגם להבדיל לעצמן אינן רשאים לפי פוסקים אלו ועוד דנוהגות דלא לשתות מכוס הבדלה והוי ברכה לבטלה לכן טוב שישמעו הבדלה מפי אנשים (דלא כמ"א) אבל רשאים לברך בעצמן על הבשמים דברכת הנהנין הוא (שם מ"א): (ד) אין מבדילין על הפת רק ביו"ט שחל להיות במוצ"ש שיש בו קידוש דאם אין לו יין מקדש על הפת ואומר הבדלה על הפת ואפילו אם יש לו שכר שהוא חמר מדינה מ"מ כיון שצריך לקדש על הפת ועל השכר אינו רשאי לקדש כי בלילה ריפתא עדיף לקדש אומר הבדלה ג"כ על הפת (שם): (ה) ובמוצ"ש שלא חל בו יו"ט אם אין לו יין להבדלה מבדיל על שכר ושאר משקים אם הם חמר מדינה חוץ מן המים ובמוצאי פסח מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה אף שיש לו יין משום דבמוצאי פסח השכר חביב עליו אבל למי שאינו חביב עליו השכר במוצאי פסח יבדיל על היין (שם בפ"ז ומ"א): (ו) אם אין לו יין ושכר ושאר משקים שיבדיל אם מצפה שלמחר יהיה לו כוס להבדיל לא יאכל עד למחר שיבדיל תחלה ואם יודע שלמחר ג"כ לא יהיה לו משקה להבדיל עליו כגון שהוא בדרך ואין מצוי לו שם שום משקה מותר לאכול אחר שהבדיל בתפלה ואחר התפלה יאמר המבדיל בין קודש וגו' בלא שם ומלכות (עיין א"ר שם ופ"מ שם):

וגו' כוס ישועות אשא וגו' ליהודים היתה אורה וגו'. ולולי המנהג מפורסם כל כך הייתי אומר שטוב יותר לומר ראשונה כוס ישועות אשא ואח"כ הנה אל ישועתי ואח"כ ליהודים היתה אורה. כי היה נראה לי שמנהג באלו הפסוקים שהם כולם לסימן ברכה. והם כנגד השלש ברכות הראשונות של הבדלה. דהיינו כוס ישועות אשא כנגד ברכת הכוס שהוא בפה"ג. והנה אל ישועתי וגו' כנגד ברכת הבשמים שבאים להשיב הנפש שהיא כואבת עליו מיציאת שבת מחמת נפש היתירה שהיתה בו בשבת. כי עליו שייך לומר הנה אל ישועתי וגו' שיבטח בו יתברך שיושיעהו בהשבת הנפש בצירוף שאר ישועות אשר יבטח בו יתברך. ופסוק ליהודים היתה אורה כנגד ברכת הנר. אלא שהעולם נוהגין לומר כוס ישועות לאחר הנה אל ישועתי. ויש סומכין אותו לברכת בפה"ג. ע"ש עוד:

דיני בשמים להבדלה:

(א) על כל מיני בשמים יכול לברך בורא מיני בשמים אף שבחול צריך לברך על כל מין כברכתו כמו שמבואר בהלכות ברכות מ"מ נתקנה ברכה כוללה לכל מיני בשמים כדי שלא יבואו לטעות המון עם שאין הכל בקיאין בכל ברכה המיוחדת ואפי' על עשבים יכול לברך בומב"ש אבל לכתחלה יתן בתוך הבשמים פיזאם. כדי שיהא ברכתו בומב"ש (סי' רצ"ז עיין מ"א שם): (ב) לכתחלה מצוה שיהיה לו בשמים וגם עלי בשמים להריח בהם ומברך בומב"ש אבל במוצ"ש לחוה"מ סוכות לא יריח על עלי ההדס שתקועין בלולב רק מריח על עלי ההדס אחרים אם יש לו. על פלפלין יריח בלא ברכה (א"ר שם): (ג) מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אבל יכול לברך כדי להוציא ב"ב הקטנים שאינן יודעין לברך בעצמן וחייב לחנכם במצות וכן מי שכבר יצא יכול לברך להוציא ב"ב הקטנים שמוטלין עליו לחנכם ואין יודעין לברך בעצמן אבל בגא"ה אסור לברך להוציא אחרים שהוא כמו ברכת הנהנין. המתענה בשבת צריך לברך על הבשמים (עיין מ"א שם):

דיני נר להבדלה:

(א) מברך על הנר בורא מאורי האש וא"צ לחזור אחריו אם אין לו נר דלוק ומי שאין לו כוס להבדיל כשרואה נר דלוק או כשרואה אש מברך בורא מאורי האש והוא שיהיה בסמוך לו כ"כ שיאותו לאורו דהיינו שיוכל להכיר בין מטבע זו למטבע של מדינה אחרת (סימן רצ"ח): (ב) אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה כגון אם הדליק נכרי נר בשבת ואפי' לעצמו ולא בשביל ישראל כיון שאם היה מדליק הישראל היה עובר עליו מיקרי לא שבת ממלאכת עבירה ואם בירך עליו לא יצא וצריך לחזור ולברך על נר אחר (שם מ"א): (ג) נר שהודלק בשבת לחיה ולחולה שיש בו סכנה אפי' ע"י ישראל מותר במוצ"ש לברך עליו דלא מקרי מלאכת עבירה שהתורה התירה היתר גמור לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה אבל נר שהודלק ע"י נכרי לחיה ולחולה שאין בהם סכנה אף שמותר אמירה לנכרי להדליק בשבילם מ"מ כיון שהישראל בעצמו אסור להדליק בשבילם אף כי אמירה לנכרי הותר שלא העמידו חכמים שבות שלהם במקום חולה שאין בו סכנה מ"מ לא עדיף מאם הדליק נכרי נר בשבת בשביל עצמו בלא אמירת ישראל דלא עשה בו ג"כ הישראל עבירה ומותר אפי' לישראל להשתמש לאורו ואעפ"כ אסור לישראל לברך (א"ר שם דלא כמ"א): (ד) נכרי שהדליק במוצ"ש מישראל או ישראל מנכרי מברכין עליו אבל נכרי שהדליק מנכרי אין מברכין עליו משום גזירה דילמא אתי לברוכי על נר נכרי שלא שבת (שם) ואם נכרי הדליק בשבת לחולה שיש בו סכנה ממדורה שלו מותר לישראל לברך עליו במוצ"ש אף דנכרי דהדליק מנכרי במוצ"ש דאסור משום גזירה הכא לא שייך למיגזר (כדמשמע בתוס' ברכות דף נ"ג ע"ש) (א"ר דלא כמ"א שם בשם מ"ע): (ה) אם נכרי הוציא אש במוצ"ש מן העצים ואבנים שלו מותר לברך עליו דלא שייך למיגזר אטו נר שלא שבת

כיון דעכשיו הוציא אש אבל אם הדליק נר מאותו אש אסור לברך עליו משום גזירה ואין לחלק בין נר דולק לנר דלוק (א"ר שם דלא כמ"א) (ובכ"מ דאין איסור לברך רק משום גזירה בדיעבד יצא וא"צ לברך על נר אחר (מ"א שם): (ו) היה הולך חוץ לכרך וראה אור אם רוב נכרים אין מברכין עליו ואם רובן ישראל או אפי' מחצה על מחצה מותר לברך עליו (שם): (ז) נר של ביהכ"נ אותן שמדליקין במנורות הם רק לכבוד ואין מברכין עליהם אבל אותן שלוקחין כ"א בידו להאיר מברכין וכן בכל נר שהודלק לכבוד (פי' אפי' ביום מדליקין ג"כ היינו נר שעשוי לכבוד) אין מברכין עליו: (ח) סומא אינו מברך על הנר כיון שאין רואה השלהבת אבל שאר הבדלה אומר (שם במ"א): (ט) כשמברך על הנר צריך לראות השלהבת וגם שיהיה יכול להשתמש לאורה ואם עומד ברחוק ממנו ורואה השלהבת וא"י להשתמש לאורה או שהנר עומדת בקרן זוית ויכול להשתמש לאורה אבל אין רואה השלהבת אין מברך עליו אבל אם הנר באספקלריא של זכוכית שקורין (לאטערנע) ויכול להשתמש לאורה וגם רואה השלהבת דרך הזכוכית מברך עליו (שם ובמ"א): (י) היו יושבים בבית המדרש והביאו לפניהם נר אחד מברך לכולם משום דברוב עם הדרת מלך ואף מי שבירך כבר על הנר יכול להוציא אחרים שאינן בקיאים משום דהוי ברכת המצות ולא ברכת הנהנין (שם): (יא) מצוה מן המובחר לברך על אבוקה וב' נרות מדובקים יחד חשוב כמו אבוקה וב' נרות של שעוה קלועים יחד חשוב אבוקה אבל אם כל אחד עומד בפ"ע לא חשיב אבוקה. ונוהגין לכפות האצבעות לתוך היד על האגודל ואחר כך פושטין אותן ורואין אותן מאחוריהן (מ"א שם) שיכוין לצאת כל הדיעות (שם):

דיני איסור אכילה ועשיית מלאכה קודם הבדלה:

(א) אסור לאכול ולשתות שום משקה משתחשך עד שיבדיל רק מים מותר ונראה דמשתחשך דנקט לאו דוקא הוא לענין אכילה דאם כבר התפלל מעריב אפי' התפלל מבעו"י אסור (כמ"ש מ"א סי' רצ"ט) ואם לא התפלל אסור חצי שעה קודם הלילה משום ק"ש ותפלה (עיין סי' רל"ה) ואפילו משום הבדלה נראה דאסור חצי שעה קודם כמו בכל המצות (במנחה בסי' רל"ב ובמעריב בסי' רל"ה ובלולב בסי' תרנ"ב) ואף דהטור וש"ע נקטו משתחשך ה"נ נקט הטור בלשונו (בסי' רע"א) גבי קידוש משתחשך עד שיקדש ומבואר בר"ן בשבת במשנה דלא ישב אדם לפני הספר דבסמוך הוי ג"כ התחלה באיסור: (ב) אפי' לטעום אסור משתחשך עד שיבדיל אף דבשאר מצות מותר טעימה שאני קידוש והבדלה דנתקן בתחלה בכניסתו וביציאתו (מ"א סי' רצ"ט) אבל בסמוך היינו חצי שעה קודם הלילה נראה דמותר טעימה דלא שייך טעם הנ"ל: (ג) ואם התחיל לאכול מבעוד יום בשעת היתר אף משחשיכה א"צ להפסיק אבל אם התחיל לאכול באיסור אז אם לא קרא ק"ש עדיין אפי' התחיל חצי שעה סמוך ללילה פוסק לק"ש (מ"א סי' רצ"ט) דבמוצ"ש אין סומכין על קריאה לבהכ"נ אלא מי שרגיל לילך לבהכ"נ במוצ"ש וקורא ק"ש וחוזר לסעודה וכשגומר מתפלל ומבדיל (סימן רל"ה) ואם קרא ק"ש אז אם התחיל לאכול אינו פוסק למ"ד הבדלה דרבנן ולמ"ד דאורייתא פוסק אבל אם לא התחיל לאכול רק נטל ידיו פוסק אמנם נ"ל המוס בהתחיל באיסור דשבת ד"ט מוכיח הש"ס מהא דריב"ל דאמר אסור לטעום דפוסק ע"ש ובהבדלה אמרינן ג"כ אסור לטעום עיין בתוס' שם דמדמה זה לזה ומחלקין בין התחיל באיסור להתחיל בהיתר: (ד) כשהיה אוכל משחשיכה שאמרנו שא"צ להפסיק גומר סעודתו ומברך בהמ"ז על הכוס ואח"כ מבדיל עליו ואם יש לו יין לשני כוסות מברך בהמ"ז על כוס אחד ואין שותה ממנו ואח"כ כשהתפלל מבדיל על כוס אחר משום דאין לומר שתי קדושות על כוס אחד היכא דאפשר ושותה משניהם ואם נזהר כל השנה כולה שאין מברך בהמ"ז בלא כוס יכול לשתות מן הכוס של בהמ"ז תיכף אחר בהמ"ז אפי' קודם הבדלה (מ"א שם): (ה) טעה ואכל קודם שהבדיל על הכוס אעפ"כ יכול להבדיל אח"כ (שם). דין מי שאין לו כוס להבדיל בין במוצ"ש לחול בין במוצ"ש ליו"ט עיין לעיל בסדר הבדלה סעיף ו': (ו) המבדיל על היין במוצ"ש באותו הדר שרוצה לאכול שם סעודה במוצ"ש אפילו הבדיל קודם שנטל ידיו פוטר יין של הבדלה את היין שבתוך המזון מלברך עליו ולענין ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה הדין כך אם שותה יין עוד בתוך הסעודה א"צ לברך ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה דבהמ"ז אפילו בלא כוס פוטרת את היין שבתוך המזון עם היין של הבדלה מברכה אחרונה ואם לא שתה יין בתוך המזון אין בהמ"ז בלא כוס פוטרת את היין של הבדלה מברכה אחרונה (שם עיין מ"א): (ז) אם רוצה לאכול תיכף אחר הבדלה צריך ליזהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה לפי שהוא מוקדם בפסוק והיה ראוי להקדימו ועכשיו אין מקדימו לפי שאין מבדילין על הפת והוי בושת לפת דמוקדם ליין בפסוק ואין לו מעלה כמו יין ואם הפת על השלחן קודם הבדלה מכסהו במפה ודוקא אם רוצה לסעוד תיכף אבל אם אינו רוצה לסעוד תיכף א"צ לכסות אותו (שם): (ח) אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל ואם הבדיל בתפלה מותר לעשות דברים שאינו טורח גדול כגון הדלקת נרות או הוצאה מרשות לרשות מ"מ בעל נפש יחמיר על עצמו ולא ידליק נר אפי' הבדיל בתפלה עד אחר סדר קדושה כי הזוהר האריך מאד בעונש המדליק נר קודם שסיימו הצבור סדר קדושה אבל חזן הכנסת יכול להתפלל מעריב קודם שמתפללין הצבור אחר שיעור תוספת שבת (כמבואר לעיל בדין ערבית) במוצ"ש ויבדיל בתפלה ויכול להדליק נרות לבית הכנסת משום כבוד צבור אבל דברים שהם טורח אסור לעשותן קודם שיבדיל על הכוס ונשים שמתפללין מעריב במוצ"ש מבדילין בתפלה ואח"כ יכולין לעשות מלאכה ואותן שאין מתפללין או שאינן יכולין להתפלל יאמרו המבדיל בין קודש לחול בלא שם ומלכות לכן יזהר כל אדם ללמד את בנותיו לומר המבדיל בין קודש לחול וללמדן נוסח הברכה (מ"א שם): (ט) שכח ולא הבדיל במוצ"ש יבדיל עד סוף יום ג' אף שאכל באותן ג' ימים. ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות רצופים ישמע הבדלה מאחרים ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בעצמו וניתן לשתות לתינוק ואם אין לו תינוק לשתות יכול להתפלל ערבית מבעו"י מפלג המנחה ולמעלה ומבדיל תיכף קודם הלילה. ושותה אבל מי שמתענה ב' ימים וב' לילות רצופים אם יש לו תינוק ניתן לו יבדיל במוצ"ש ויתן לתינוק לשתות אבל אם אין לו תינוק יכול להמתין ולהבדיל במוצאי

יום

יום ב׳ דהיינו לאחר התענית ואם מתענה ב׳ ימים קודם ר״ה ור״ה חל ביום ג׳ אם ימהין עד אחר התענית יצטרך להבדיל יקה״ז כי על הנר אינו אומר אז שאינו מוצ״ש והוא מילתא דתמיה יעשה כמ״ש לעיל שיתפלל ערבית בשבת אחר פלג המנחה ויבדיל מבעו״י ואם רגיל לקרות ק״ש עם צאת הכוכבים יכול להתפלל תפלה של ערבית מבעו״י והק״ש יקרא בלילה אף שאינו סומך גאולה לתפלה (מ״א סי׳ רפ״ט וסי׳ רל״ג) ואם התענה שני ימים ולא הבדיל במוצ״ש ור״ה ביום ג׳ לא יאמר קידוש והבדלה על כוס אחד דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד אף דכשחל יו״ט במוצ״ש אומרים קידוש והבדלה על כוס אחד משום דאז בהבדלה ג״כ מזכיר קדושת יו״ט דאומר בין קדושת שבת לקדושת יו״ט כו׳ גם אומר בין קודש לקודש והוי חדא מילתא והוי כמו קדושה אחת אבל הכא שצריך לומר המבדיל בין קודש לחול לא הוי חדא מילתא ואין לאומרם על כוס אחד רק יקדש על כוס אחד ואח״כ יבדיל על כוס אחר וישתה משניהם ואם אין לו יין רק שכר יקדש על כוס אחד ויבדיל על כוס אחר כמו ביין או ישמע קידוש מאחרים ולא ישעום עמהם ויבדיל על השכר וישתה ואח״כ יברך המוציא (מ״א שם) משום דאסור לאכול קודם הבדלה וכן אם יש לו כוס אחד של יין וכוס אחד של שכר יכול לקדש על היין ויבדיל על השכר ולא יברך שהכל על השכר כי יין פוטר שאר משקין מברכה: (י) ליל תשעה באב שחל להיות במוצ״ש כשרואה הנר אומר בורא מאורי האש ואינו מבדיל על הכוס ואינו מברך על הבשמים ובליל מוצאי ט״ב יבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים ומי שמתענה שני ימים (תשעה באב) משום ספיקא דיומא ישמע בליל מוצאי ת״ב הבדלה מאחרים ואם אין אחר אצלו יבדיל בעצמו בליל מוצאי ט״ב ויתן לתינוק לשתות ולא ימתין עד אחר התענית שיבדיל בעצמו כי אקרובי הבדלה לשבת עדיף כ׳ המ״א בסי׳ תקנ״ו ס״ק א׳ הטעם שליל ט״ב שחל להיות במוצ״ש שאין מבדילין מבעו״י בשבת מפלג המנחה מ״ש ממה שמבואר בסי׳ רצ״ג דאם רוצה להחשיך על התחום או רוצה לילך לדבר מצוה שמבדיל מבעו״י ולמה לא יבדיל כאן מבעו״י ותי׳ דאם מבדיל קיבל התענית עליו ואסור לשתות כיון שהוא תענית חובה משא״כ לעיל בקיבל עליו תענית יחיד שאינה חובה (מ״א סי׳ רצ״ע) וגם לתינוק אסור ליתן דילמא אתי למסרך: (יא) מי שמת לו מת בשבת פטור מן התפלה ומן הבדלה ומותר לאכול במוצ״ש בלא הבדלה ולאחר שנקבר המת אפילו עד יום שלישי יבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים אבל מן התפלה שכבר עברה עונתה פטור שא״צ להשלים שום תפלה שלא התפלל בשעה שהיה אונן כיון שלא היה חייב באותה שעה (י״ד סימן שמ״א) וכן באונן בשבת אין להקשות למה לא יתפלל מפלג המנחה ויבדיל כמו מי שרוצה להחשיך על התחום מפני שאם יתפלל ומבדיל בתפלה אסור לו להתפלל שאר התפלה מאתה חוננתנו ואילך וכן אסור לו להבדיל על הכוס כמ״ש המ״א לענין תשעה באב שחל להיות בשבת ועוד דהוי כהרתי דסתרי אהדדי בעושהו לילה וחל עליו דין אנינות ואונן אסור להתפלל ולהבדיל מידי דהוי אם מת לו מת בעיר אחרת אף שאינו מוטל לפניו דחל עליו אנינות: (יב) נוהגין תיכף אחר ההבדלה לקפל הטלית שיעסוק תיכף במצוה אחר ההבדלה (סימן ס״ב מ״א בשם מהרי״ל): (יג) יסדר שלחנו במוצ״ש אף שא״צ לאכול אלא כזית כי מצוה ללוות את השבת בשמחה כמו שמלוין למלך בשמחה ע״כ יאמר זמירות של מוצ״ש ויזהר מאד לומר הרבש״ע כו׳ סימן טוב ומזל טוב כו׳ שערי אורה כו׳. כי הוא נזכר בגמ׳ ירושלמי וכל הפוסקים הביאו לאמרו. עוד יש טעמים הרבה לסעודת מוצ״ש (סי׳ ש׳ עיין מ״א וא״ר):

סדר הבדלה

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהֹוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: לַיהֹוָה

עץ יוסף

הנה כו׳. (ישעיה יב). ופירושו הואיל ועמי אל ישועתי אשכון בטח ולא אפחד עוד. כי העוז והשבח של המקום היה לי לישועה. ר״ל התשועה היתה למען הראות חזקו ולמען אומר בשבחו: ושאבתם כו׳. (שם שם). ור״ל כמו השואב מים מן המעין הנובע הנה שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלו המים כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תופסק התשועה כי יד ה׳ לא תקצר: לה׳ הישועה כו׳. (תהלים ג). ופי׳ התשועה היא ביד ה׳ וכל יוכל להושיעני מיד צרי. ואף על עמך תהיה ברכתך סלה פי׳ לעולם. ר״ל תושיע לי לבל יוכלו נהרע לי ואף עליהם תהיה ברכתך שלא יהיו נגפים גם המה. וכאומר לא אתפלל על מפלתם כי אם על

ענף יוסף

נוהגין לשפוך מן היין על הארץ. וטעם השפיכה היא לסימן ברכה כדאמרינן כל בית שאין נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה לכך עושין כן בתחלת השבוע לסימן ברכה לכל השבוע עכ״ל. ובמ״ת כתב טעם למנהג זה דצריך ליתן לעדתו של קרח חלקם קודם. כדוגמת מים אחרונים. וכתב עוד הלבוש ושופכין אחר שהתחיל בפה״ג כדי שלא יהא הכוס פגום כשמתחיל הברכה עכ״ל. ובדמ״א איתא קודם שיסיים בפה״ג כדי כו׳. וכתב הא״ז וכראה דתלווייהו בעינן אחר שיתחיל וקודם שיסיים. וכ״פ בפסקי תוס׳. וכן נוהגין. דלא כשל״ה שכתב שימלאו על כל גדותיו שיהא נשפך קודם שיתחיל. ודלא כמ״מ. עכ״ל הא״ז:

הביעתי

(סג״מ) ס 6—55

הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר. כֵּן תִּהְיֶה לָּנוּ: כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא:

המבדיל והשומעים סוגאים על ידו יתנו עיניהם בכוס ובנר בשעת ברכה:

על היין סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בבשמים יזהר מאד לתקול קודם הברכה אם נותנים ריח טוב כדי שלא יהיה ח"ו ברכה לבטלה. ודעת הזוה"ק בברכת בשמים יהיה על הדס דוקא. ורא‍וי להשתדל שיהיה בידו בשעת ברכה הדס כשר של לולב עם שאר מיני בשמים. ובשעת ברכה יחשוב גבורות השם בבריאה זו של ריח טוב:

מחזיר הכוס לשמאלו או מניחו על השלחן ונוטל ההדס או הבשמים בימינו ומברך:

על הבשמים בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

זמריה. ונותן לאחרים להריח בו. או מחזירו לשמאלו. ואחר שהריח בבשמים כופף אצבעות ימינו על האגודל. ומקרב ידו לנר ומברך:

על הנר בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

עץ יוסף

ישועתי: ה' צבאות כו'. (תהלים מו). ותרגומו מימרא דה' צבאות בסעדנא. תקוף לנא אלהא דיעקב לעלמין: ליהודים כו'. (אסתר ח): כן תהיה לנו. זהו לשון בקשתנו: כוס כו'. (תהלים קטז). ופי' ארים כוס היין ואודנו עליו בפני רבים ואזכור ישועתו שהושיעני ואותו הכוס יקרא כוס ישועות:

בין

ענף יוסף

כתב האבודרהם הטעם שמריחים הבשמים במוצ"ש כדי לעשות נחת רוח לאדם על שהלכה ממנו הנשמה היתירה האבודה במוצאי שבת שנאמר שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש. אבל כשבא יו"ט במוצ"ש אינו צריך לבשמים שתענוג יו"ט עולה כבשמים לנשמה יתירה ויותר. ועיין באבודרהם שהביא שנשאל הרשב"א שהרי ביו"ט יש נשמה יתירה א"כ למה אין מברכין על הבשמים במוצאי יו"ט בחל להיות בתוך השבת. וע"ש מה שתירץ הרשב"א. והביא עוד שיש מפרשים נשמה יתירה היא המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאלו היא נשמה יתירה. וכשנכנס

עיון תפלה

ברוך אתה ה'. סדר הברכות להבדלה יין בשמים מאור והבדלה (ברכות נ"ב ע"א): בורא מיני בשמים. מברכין במוצאי שבת על הבשמים להשיב הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת (טור או"ח סי' רצ"ז): בורא מאורי האש. (ברכות נ"א ב'), ובפסחים (נ"ד ע"א) אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחלת ברייתו הוא. ושם במוצ"ש נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור, ובב"ר פרשה י"א סי' ב' כיון ששקעה החמה במו"ש התחיל החשך ממשמש ובא ונתירא אדה"ר וכו' מה עשה הקב"ה זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהם אור ובירך עליה וכו' בורא מאורי האש. ובפרקי ר"א פרק כ' (ועיין מדרש שוחר טוב מזמור צ"ב) בין השמשות של שבת היה אדם יושב ומהרהר בלבו ואומר אוי לי שמא יבוא הנחש שהטעה אותי בערב שבת שנאמר תשופנו עקב, נשתלח לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע, ראה אדם עמוד של אש ושמח בלבו ואמר עכשו יודע אני שהמקום עמי ופשט ידיו לאור האש ובירך בורא מאורי האש, וכשהרחיק ידיו מן האש אמר אדם עכשו אני יודע שנבדל יום הקדש מיום החול שאין לבער אש בשבת, אמר ברוך המבדיל בין קדש לחול, ר' מנא אומר וכו' וכשמחזיר ידיו מן האש אומר ברוך המבדיל וכו' ואם אין לו יין פושט ידיו לאור האש ומסתכל בצפרניו שהן לבנות מן הגוף (כדי להנות מן האור. רד"ל. ובילקוט תהלים רמז תשכ"ג בשם פסיקתא כל עצמותי תאמרנה וגו' צפרנים לעשות בהם פריעה ומליקה ולהסתכל בהם באור להבדלה) ואומר בורא מאורי האש וכו', ר' אליעזר אומר לאחר שתיית כוס ההבדלה מצוה להטיל מעט מים בכוס ושותה כדי לחבב את המצות, ומה שישאר בכוס מן המים מעבירו על גבי עיניו למה משום שאמרו חכמים שיורי מצוה מעכבין את הפורענות (סוכה ל"ח ע"א שהרי תנופה שיורי מצוה היא ומעכבת רוחות וטללים רעים) ע"כ. וכ"ה במרדכי ריש יומא בשם תשובות הגאונים, אבל בסדור רב עמרם גאון דף ל"ב ע"א מהפך את הטעמים „וכן ראינו רגילין להטיל מים בכוס של ברכה לאחר שתייתו ושופכים אותו ושותהו וכך שמענו מרבותינו שמצוה לעשות כך כלומר שיורי מצוה

מצוה

אח"כ מסתכל בצפרניו שהן מובדלות מן הבשר. וחוזר ונוטל הכוס בימינו ואומר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל:

אחר הבדלה אומרים זה: [הפיוט הזה נזכר במרדכי יומא (סוף סי' תשכ"ז) וז"ל ושמעתי אומרים באותו פיוט המבדיל בין קדש לחול חטאתינו ימחול נתקן לאמרו בנעילה בקול רם במוצאי יו"כ]:

הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. חַטֹּאתֵינוּ הוּא יִמְחוֹל. זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַּחוֹל. וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה: יוֹם פָּנָה כְּצֵל תֹּמֶר. אֶקְרָא לָאֵל עָלַי גּוֹמֵר. אָמַר שֹׁמֵר. אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה: צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר. עַל חֲטָאַי עָבוֹר תַּעֲבוֹר. כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר. [א] וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: חָלְפָה עוֹנַת מִנְחָתִי. מִי

א תהלים צ, ד.

עץ יוסף

בין קודש לחול. שנאמר ולהבדיל בין הקדש ובין החול: בין אור לחשך. שנאמר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. והאור נברא במוצאי שבת: בין ישראל לעמים. שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. וכתיב בשבת כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם. הרי בשבת ישראל נבדלים מן האומות ומקודשים:

יום פנה כו'. היום שבת פנה כצל הדקל שהוא פונה ועובר: לאל עלי גומר. כלומר משלים חסדו עלי. עשה"כ (תהלים מ, ג): אמר שומר. הקב"ה: אתא בקר. יש לפני להזריח לעשות בקר לכם: וגם לילה. מתוקן לרשעים לקץ. והוא עשה"כ (ישעיה כא, יב): צדקתך כהר תבור. עשה"כ (תהלים לו, ז) צדקתך כהררי אל. ופירושו הצדקות שאתה עושה לצדיקים גבוהים ורמים כהרים הגבוהים. והר תבור הוא הר גבוה מאד: ביום אתמול כו'. כאשר יעבור יום האתמול וכאשר אשמורת הלילה עוברת כן תעביר חטאי: חלפה כו'. חלף והלך לו השבת שהוא מנחתי מתנה מהקדוש ברוך הוא על דרך שאמרו חכמינו ז"ל אמר הקדוש ברוך הוא מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני רוצה ליתנה לישראל (ביצה דף יד):

ענף יוסף

ובשכבם לימי העובדה והענוי כאלו אבדה ממנו נשמה יתירה וכו'. ולפי פי' זה בשבת נתוספה בו נשמה יתירה מפני שהוא יום מנוחה ואפילו ממלאכת אוכל נפש מה שאין כן ביום טוב. ומ"מ בשל יו"ט במוצ"ש אינו צריך לבשמים דעונג יו"ט עולה כבשמים (הרשב"א). ור' אברהם בן עזרא ז"ל פירש נשמה יתירה כי בשבת יתחדש בגופות יתרון כח ובנשמה יתרון השכל וזהו ויברך אלהים את יום השביעי. ולפי פירוש זה אין חידוש זה ביום טוב ולפיכך אין מברכין על הבשמים במוצאי יו"ט. עכ"ל:

בין קודש. היא הקדושה: לחול. היא הקליפה. ויתן במחשבתו הודאה עצומה להשם יתעלה ע"ז שהבדיל בין הקדושה ובין הקליפה: בין אור לחשך. ראוי לפתוח עיניו בכוון להכיר חכמתו הנפלאה של הבורא ית"ש ויתעלה בהבדלתו אור מחשך: בין ישראל לעמים. יתן במחשבתו הודאה עצומה בשמחה רבה עד מאד על זה שהבדיל אותנו לחלקו ולגורלו הק' ויתן הודאה פרטית ג"כ ע"ז שברא אותו בגורלו הק' בעם קדוש הישראלי: בין יום השביעי כו'. בזה יתן ג"כ הודאה במחשבתו בשמחה עצומה על שבחר ביום השביעי מכל ששת ימי המעשה לקדושתו. ונתן מתנה הקדושה הזו לנו עם קדוש. וז"ל הזוה"ק פ' ויקהל דף ר"ז ע"ב זכאין ישראל עמא קדישא דאחסנו כו' יומא אחסנת ירותא לעלמין. עכ"ל בקיצור (יסוד ושורש העבודה):

כתב הלבוש ואחר הבדלה ישתה המברך ממנו כמלא לוגמיו (והיינו שישב וישתה כמ"ש בדה"ח לעיל בדיני הבדלה על היין ס"ק ב') ואח"כ יחזר וישפוך ממנו על השלחן לכבות בו את הנר כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצוה לנר של הבדלה לברך עליו. ונוהגין לרחוץ באותה שפיכה עיניהם לחיבוב מצוה. עכ"ל:

עיון תפלה

מצוה מעבירין וכו' ומה שמשתייר מן המים מטילים אותו על ידינו ומעבירים אותו על פנינו כדי לחבב את המצוה" עכ"ל. ובשבת (קי"ג ב') פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו ומהדר ליה בקדושא דבי שמשא, וכתב רב עמרם בסדורו דף כ"ו ע"א בשם רב נטרונאי גאון „השמעת יין של קדוש (בבית הכנסת) בו רפואה וכו' וזה שמקדש ומטעים לצבור משום רפואה, מקדש ונותן להם כדי ליתן ממנו על עיניהם דקא אמרינן פסיעה גסה וכו' ובמאי הדרא בקדושא דבי שמשא, הילכך זמינין דאיכא מן הצבור דלית ליה יין ומקדש אריפתא ותקנו חז"ל לקדש בבית הכנסת על היין משום רפואה" עכ"ל, אבל הבדלה לא תקנו בבית הכנסת משמע דלית בה האי רפואה:

המבדיל. זמר להבדלה, חתום בראשי חרוזיו יצחק הקטן: זרענו ירבה כחול. כ"ה במחזור ויטרי ובהרבה סדורים ספרדים בלי תיבת וכספנו ונכון, כי הוא נוסף עפ"ה (בראשית כב, יז) והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול. אשר על שפת הים: כצל תומר. מפני

יִתֵּן מְנוּחָתִי. יָגַעְתִּי בְאַנְחָתִי. אַשְׂחֶה בְכָל־לָיְלָה: קוֹלִי בַּל יֻנְטָל. פְּתַח לִי שַׁעַר הַמְּנֻטָּל. שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל. קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: הֵעָתֵר נוֹרָא וְאָיוֹם. אֲשַׁוֵּעַ תְּנָה פִדְיוֹם. בְּנֶשֶׁף־בְּעֶרֶב־יוֹם. בְּאִישׁוֹן לָיְלָה: קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי. אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי. א)מִדַּלּוּת תְּבַצְּעֵנִי. מִיּוֹם וְעַד לָיְלָה: טַהֵר טִנּוּף מַעֲשַׂי. פֶּן יֹאמְרוּ מַכְעִיסַי. אַיֵּה נָא אֱלוֹהַּ עֹשָׂי. נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: נַחְנוּ בְיָדְךָ כַּחֹמֶר. סְלַח־נָא עַל קַל וָחֹמֶר. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. וְלַיְלָה לְלָיְלָה: המבדיל אֵל פּוֹדֶה מִכָּל־צָר. קְרָאנוּךָ מִן הַמֵּצַר. יָדְךָ לֹא תִקְצָר. לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה: המבדיל מִיכָאֵל שַׂר יִשְׂרָאֵל. אֵלִיָּהוּ וְגַבְרִיאֵל. יָבֹאוּ־נָא עִם הַגּוֹאֵל. קוֹמוּ רָנּוּ בַּחֲצִי הַלָּיְלָה: המבדיל תְּנָה לָנוּ שְׂבוֹעַ טוֹב. רַעֲנָן כְּגַן רָטוֹב. גַּם יְהוָֹה יִתֵּן הַטּוֹב. כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה: המבדיל. שיר למעלות אשא עיני וגו' (תהלים קכא)

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: יְהוָֹה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָֹה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְהוָֹה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַב הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת. בְּסִמָּן טוֹב וּבְמַזָּל טוֹב הָחֵל עָלֵינוּ אֶת־ (כשחל יו"ט באמצע השבוע לא יאמר רק ימי המעשה) שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה

א) נ"א מִדַּלָּה, מלה"כ (ישעיה לח,יב) מדלה יבצעני, ענין הוי' וכחוש, כמו מדוע אתה ככה דל (ש"ב יג,ד). (מהריעב"ץ):

עץ יוסף

יגעתי באנחתי כו'. (תהלים ו). ופי' נעשיתי עיף ויגע במה שאני נאנח בכל עת: אשחה בכל לילה. תרגום אמלל בצערי בכל לילה: קולי בל יונטל. בל יוקח קולי ממני: פתח לי שער המנוטל. שערי שמים הנבוהים. תרגום כסא רם ונשא כורסיה רם ומנוטל: שראשי נמלא טל. שסערות ראשי רטובים מזעה היוצא ממני מהמת צערי ואנחתי ועבודתי כמו שהיה מלא מרטיבת הטל: קוצותי. שערות הפיאות רטובים מזעה כמו מטיפות גשם הלילה: העתר. מלשון ויעתר לו ה': מדלות תבצעני. תצליח אותי מהדלות. והוא מלשון (ישעיה י) והיה כי יבצע אדני את כל מעשהו. ומלשון (זכריה ד) וידיו תבצענה: זמרות בלילה. (איוב לה). והוא מלשון וכרמך לא תזמור. שמכרית הרשעים בלילה כגון מצרים וסנחריב ואמרפל ומלין: נחנו בידך כחומר. ביד היוצר (ירמיה יח,ו): על קל וחמר. על עבירות קלות ועל החמורות: יום ליום יביע אומר כו'. (תהלים יט). יביע פי' ידבר. ור"ל מיום ליום ומלילה ללילה אנו מדברים נפלאותיך: החל. יש מפרשים שהוא לשון התחלה כמו החלותי תת לפניך. וי"מ שהוא מלשון (ש"ב ג) יחולו על ראש יואב וזה הנכון: את ששת ימי המעשה. כתב אבודרהם במוצאי שבת שיבא יו"ט באותו השבוע אין

עיון תפלה

ההרוז תפש המחבר על תומר: יום ליום. (תהלים יט, ג). ובמחזור ויטרי נוספו עוד חרוזים על הזמר הזה. חן נא מנטליך, זכם לנטפי טלליך (טל של תחיה), קום כי עליך שומר מה מלילה. יצוה ה' חסדו, זרע ישראל עבדו. יהודה חלקו ינח"ל (מלה"כ (זכריה ב, טז) ונחל ה' את יהודה חלקו) וזרעינו ירבה כחול, צדק ושלום נשקו, לעם אשר נעשקו. ועושקיהם ינח"ל (ימוטו עליהם נחלים) וזרעינו ירבה כחול. שובו לכם לאהליכם, וברכו שם אלהיכם. יהללו שמו במחול, וזרעינו ירבה כחול. קדוש ישראל מושיענו, נשוא ישא לפשעינו. לא נירא ולא נדח"ל, וזרעינו ירבה כחול:

רבון העולמים. התפלה הזאת נזכרת בירושלמי ברכות פרק ה' סוף הלכה א' ר' ירמיה ור' זעירא בשם ר' חייא בר אשי צריך לומר במוצאי שבת בהבדלה החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום, ר' אבא מוסיף והשמיענו בהם ששון ושמחה, ר' חזקיה בשם ר' ירמיה והבינו ולמדנו, ע"כ. ובמנהיג ובאבודרהם סדרו את התפלה הזאת לפני ההבדלה, אך בסדור רב עמרם היא מסודרת לאחר ההבדלה. ובאבודרהם ובסדורי הספרדים וכן בטור סי' רצ"ט מתחילים אותה אלהינו ואלהי אבותינו

א. שה"ש ה, ב. ב. משלי ז, ט. (כג"מ)

הבאים לקראתנו לשלום חשובים מכל חטא ופשע. ומנקים מכל עון ואשמה ורשע. ומדבקים בתלמוד תורה ובמעשים טובים . וחננו דעה בינה והשכל מאתך. ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו. מלכנו אלהינו אב הרחמן שים ברכה ורוחה והצלחה בכל מעשה ידינו . וכל היועץ על עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה. אמצו. ברכו. גדלו וקימו. קים עצתו כדבר שנאמר יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא. ונאמר ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור: וכל היועץ עלינו ועל כל עמך ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה תופר עצתו. כדבר שנאמר יהוה הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים. ונאמר עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ופתח לנו יהוה אלהינו אב הרחמים אדון הסליחות בזה השבוע ובכל שבוע. שערי*) אורה. שערי ארך ימים ושנים. שערי אריכת אפים. שערי ברכה. שערי בינה. שערי גילה. שערי גדלה. שערי גאלה. שערי גבורה. שערי דיצה. שערי דעה. שערי הוד. שערי הדר. שערי הצלחה. שערי הרוחה. שערי ועד טוב. שערי זריזות. שערי זמרה. שערי זכיות. שערי זיו. שערי זהר תורה. שערי זהר חכמה. שערי זהר בינה. שערי זהר דעת. שערי חדוה. שערי חמלה. שערי חן וחסד. שערי חיים טובים. שערי חכמה. שערי טובה. שערי טהר. שערי ישועה. שערי ישר. שערי כפרה. שערי כלכלה. שערי כבוד. שערי למוד. שערי מזון. שערי מנוחות. שערי מחילות. שערי מדע. שערי נחמה. שערי נקיות. שערי סליחה. שערי סיעתא דשמיא. שערי עזרה. שערי פדות. שערי פרנסה טובה. שערי צדקה. שערי צהלה. שערי קדשה. שערי קוממיות. שערי רחמים. שערי רצון. שערי רפואה שלמה. שערי שלום. שערי שמחה. שערי שמועות טובות. שערי שלוה. שערי תורה. שערי תפלה. שערי תשובה. שערי תשועה. כדכתיב ותשועת צדיקים מיהוה מעוזם בעת צרה: ויעזרם יהוה ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי

*) מיוסד ע"ס א"ב כפול ומשולש ומרובע.

עץ יוסף

אין להזכיר שבת אלא ימי המעשה בלבד. כיון שלא יעשה מלאכה בכל השבת ימים משום יו"ט: חשובים. מגוניס. ע"ם כי אתה אלהינו השכת למשה מעונינו (עזרא ט): ומנוקים מכל עון ואשמה ורשע. וא"ת כיון שכן הוא אלך ואגרה בשינה ולא אחטא. לכך אמר אחר כן ומלובקים בתלמוד תורה ובמעשים טובים: וחננו. שתחננו: ולא תעלה קנאתנו כו'. כי הקנאה גורמת הרבה רעות כמו במלינו בענין יוסף: אמצו. תגבר אותו: נגה. זרח: שאינה טובה. לא רצה לומר עצה רעה ומחשבה רעה שהוא לשון מגונה. אלא אמר דרך כבוד כדאמרינן בפ"ק דפסחים לעולם יספר אדם בלשון כבוד (אבודרהם):

עיון תפלה

אבותינו. וכן בסדור רב עמרם ובסדורי התימנים, אבל במחזור ויטרי ובמחזור רומא לא נזכרה כלל: וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל. ראה מש"כ בסוף תפלת י"ח בד"ה עושה שלום וגו' עלינו ועל כל ישראל בשם מחזור ויטרי: תופר עצתו. באבודרהם ובסדורי הספרדים והתימנים הפר עצתו וכגון יוהר, וכ"ה בתפלת אלהי נצור מהרה הפר עצתם: שערי אורה וכו'. כל השערים הללו לא נזכרו ברב עמרם ובאבודרהם ובסדורי התימנים ובטור, ונראה שכל זה הוספה מאוחרת:

הָסוּ בוֹ: וְנֶאֱמַר חָשַׂף[א] יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: וְנֶאֱמַר קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ[ב] קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ[ג] כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן: וְקַיֶּם־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ: רִאשׁוֹן[ד] לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַיִם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן. אָמֵן סֶלָה:

א ישעיה נב, י. ב שם שם, ח. ג שם שם, ז. ד שם מא, כז.

(בשמים ראש) כתב הלבוש ויש מקיימין בה השבעה ואומרים אנא משבענא עליך פורה שר של שכחה שתסיר לב טפש ממני ותפיל יתיה על טורא רמאה בשם במא קדיפתא ארי"מש אגס"יכאל ופתא"אל ונח מצא חן בעיני ה'. ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו. ואומר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים עד מעתה ועד עולם. בראשית ברא וגו' ה' צבאות עמנו וגו'. וכתב בא"ר וז"ל אבל בתורת חיים בסנהדרין דף צ"ט משמע דל"ל פועה בעי"ן שהרי כתב דשם שר של שכחה בגימטריא מאה ושם שר של זכרון הוא מיכאל עולה ק"א לכך אמרו אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לק"א פעמים עכ"ל: עוד כתב הלבוש בסימן רצ"ה נוהגין לומר בכל מוצ"ש פסוקים שמוזכר בהם אליהו ואומרים שיש קבלה בידם שהוא טוב לשכחה ויהיו דרכיו מצליחין בכל השבוע. ועיין מ"ש משמו לעיל קודם הפיוט אליהו הנביא. ועיין ביסוד ושורש העבודה מעלת זכירת אליהו הנביא והובאו דבריו בסדור נהורא: כתב הלבוש בסימן רצ"ט מצינו באגדה שבארה של מרים שהוא בימה של טבריה בכל מוצאי שבת מחזרת על כל הבארות ועל כל המעינות וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו מים ממנה וישתה אפילו כל גופו מוכה שחין מיד נרפא. ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין והלכה אשתו במוצ"ש לשאוב מים ונתעכבה יותר מדאי ונזדמנה לה בארה של מרים ומלאה כדה מאותן המים. כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה ומרוב כעסו נפלה כדה משכמה ונשבר הכד ונפלו מטיפי המים על בשרו ובכל מקום שנתזו שם המים מיד נרפא. ומכאן נהגו קצת נשים לשאוב מים מן הבאר או מן המעין בכל מוצ"ש אולי יזדמן להם בארה של מרים עכ"ל. והרמ"א כתב ולא ראיתי למנהג זה עכ"ל: כתב הא"ר מהרי"ל היה לו טלית של שבת והיה קופלו בכל מוצ"ש כדי להתעסק במצוה מיד:

כתב בש"ע בסימן ש' לעולם יסדר אדם שולחנו (ופירש הט"ז דעל ההכנה קאי ביפרוס מפה. אבל בענין הסעודה יעשה כמנהגו) במוצאי שבת כדי ללוות את השבת אפילו אינו צריך אלא לכזית עכ"ל. וכתב בא"ר זבה"ז בשם פסקי תוס' שיסדר לאכול מין מאכל שתאב אליו יותר אף שהוא ביוקר ואם יתאב לאכול הרבה מינים יסדר אחריהם כפי יכלתו אבל לא יכין מכל מין אלא מה שמשער שיוכל לאכול ממנו אלא שלא ישער בצמצום רק בריוח. וכן הדין בכל ג' סעודות בשבת ע"כ. ומ"א כתב דבגמרא משמע דנכון לבשל בשר או דבר אחר במוצ"ש. ובזמנינו שמאחרין כ"כ בסעודה שלישית שאין יכולין לאכול במוצ"ש יכולין לקיימה בפירות ע"כ. ואני שמעתי שאם נמשך סעודה ג' עד אחר חצות א"צ לאכול עוד סעודה רביעית במוצ"ש (א"ר וא"ז): כתב הלבוש ואמרו חכמים אבר אחד נברא באדם ונקרא שמו ואינו נהנה בשום אכילה שיאכל האדם אלא בשיאכל במוצ"ש ללוותה עכ"ל. ובמ"מ כתב לוז שמיה וממנו נתהוה האדם בעולם התחיה. וכאשר ימות האדם העצם הזה אינו נימוח. ואפילו יכניסו באש אינו נשרף ובריחיים אינו נטחן בפטיש אינו מתפוצץ וממנו יחיה האדם לעת התחיה והוא מקבל עונג ועונש אחר מיתת האדם. ועצם הזה שרשו ועקרו מעולם השמים עכ"ל. והא"ר כתב שמעתי שכיון שאינו נהנה משום אכילה כמו שכתב הלבוש א"כ לא היה נהנה מעץ הדעת לכך אינו נפסד עכ"ל. איתא במדרש בזכות סעודת מלוה מלכה במוצ"ש ניצול אדם מחבוט הקבר. ובספר ריע"ק כתב שצריך לשמוח בסעודת מלוה מלכה כמו בסעודת שבת כי בסעודה זו יש בה גם הארת שבת ע"כ. ובמחז"ב כתב בשם המהרש"א וכ"כ רבינו הרמ"ע מפאנ"ו דטוב לעשות דבר מחודש בסעודת מלוה מלכה דבעי סעודה באנפי נפשה ולא משיריים. והעולם אומרים ע"ד הלצה ע"ז שרוב עולם אינן נזהרים בשתי סעודות. סעודת מלוה מלכה וסעודת ר"ח. ע"כ בכוון עשה רבינו הגדול בש"ע וכתב סימן מיוחד קטן מאד על סעודת מלוה מלכה דהיינו סימן ש'. וסימן מיוחד קטן על סעודת ר"ח דהיינו סימן תי"ט. לרמז שספונים וטמונים ויקרים הם למאד: וביסוד ושורש העבודה כתב וז"ל וראיתי בספרים שד' סעודות דשבת מעוררים ד' רגלי המרכבה העליונה והם אברהם יצחק ויעקב ודוד. אברהם מציל את האדם מדינה של גיהנם בזכות סעודה ראשונה. יצחק מציל מחבלו של משיח בזכות סעודה שניה. יעקב מציל ממלחמות גוג ומגוג בזכות סעודה שלישית. ודוד מציל מחבוט הקבר בזכות סעודה ד' ע"כ. וכתב האר"י ז"ל שאסור לעסוק בשום מלאכה אפילו בד"ת וגם שלא להסיר בגדי שבת עד אכילת סעודה ד' עכ"ל. והאשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה. והאוכל אותה עד אחר ד' שעות בלילה לא יצא ידי חובתו. מצאתי. עכ"ל של יסוד ושורש העבודה:

יסדר שולחנו כמ"ש לעיל ויאמר:

דָּא הִיא סְעוּדָתָא דְּדָוִד מַלְכָּא:

וכתב השל"ה דף קנ"ה מי שמתענה במוצאי שבת כגון שמפסיק מבשו"י אז יערים להכין סעודה ע לאחרים. וילמוד המאמרים ודינים המוזכרים בסעודה זו:

(דה"ח) יש נוהגין להתענות ער"ח ואם חל ער"ח ביום שבת מקדימין להתענות ביום ה' ואם חל ער"ח **ביום ו'** אותן שאומרים סליחות (היינו יו"כ קטן) קודם מנחה יתענו ביום ה' ואותן שא"א סליחות יתענו ביום ו' (תי"ה א"ר שם) ויש מקומות שנהגו להתענות ביום המולד אם המולד קודם ר"ח ואם המולד לפעמים בחצי יום או אפילו קודם אין מתענין רק עד המולד ואם לאו מתענין עד הלילה ואם נהגו קצת אנשים להתענות תמיד כל היום ער"ח ואח"כ רוצים לנהוג שלא יתענו רק עד המולד צריכין להתיר הנדר (ת"א שם): ופשוט דלפי' בערב שבת צריכין להשלים כשאירע פעם ראשון בחול והשלימו ואם בפעם ראשון לא השלים אפילו בחול א"צ להשלים. מיהו במקום שעושין נוהגו ת"צ וקורין ויחל והוא נמנה עמהם צריך להשלים עד צ"ה ואף תנאי לא מהני (עיין מ"א שם סימן רמ"ט). **דינים** אם שכח להתפלל מנחה בער"ח ודיני יעו"י נכתב לעיל אחר תפלת שמו"ע של חול ע"ש:

(בשמים ראש) כתב הא"ר והא"ז בסימן תי"ח וז"ל אנשי מעשה מתענין ער"ח והוא במקום שעיר ר"ח על מיעוט הירח ע"כ. ובס"ח סימן ל"ז אי' מעשה בחכם אחד שצוה לבנו שלא יעברו עליו שלשים יום בלי תענית עכ"ל. וז"ל בעל קצ"ת ענין תענית דער"ח כי ר"ח הוא זמן כפרה וזה לא יעלה על הדעת שיכופר לאדם איזו חטא והוא עדיין מחזיק בטומאתו ואינו עוזב את חטאיו עזיבה גמורה ולכן מתענה יום לפניו לפשפש במעשיו ולהתחרט עליהם לעזוב אותם עזיבה גמורה ואז ר"ח זמן כפרה עכ"ל. וסדר אותו התענית אם משלימין אותו כתב בא"ר ובא"ז דמשמע בשכנה"ג דיש לנהוג להשלים. ובספר נוהג כצאן יוסף כתב דהכל הולך אחר זמן המולד. דהמולד ממעט ע"י צאת הכוכבים. וצאת הכוכבים ממעט ע"י המולד. דאיזה מהן שיהיה מוקדם לחבירו מביא זמן אכילה ואסור לו להתענות יותר. לפיכך אם אירע שהמולד קודם צאת הכוכבים צריך להתנות בקבלת התענית שלא יתענה אלא עד זמן המולד. והוא שיהיה עכ"פ זמן מנחה. דקודם זמן מנחה אסור לו לאכול. אכן כששושין יו"כ קטן דאז מוציאין ס"ת וקורין ויחל צריך להתענות עד צאת הכוכבים אפילו שהמולד יהיה קודם צאת הכוכבים עכ"ל. כתב הא"ר והא"ז כשחל ר"ח בשבת מתענין ביום ה' במקום שאומרים סליחות. מיהו אותן שאין הולכין לסליחות אפשר דרשות להתענות ביום ו'. ואם חל כאן חדש ביום א' לעולם מקדימין ליום ה' וכן הוא בא"ז. וכן צ"ל בא"ר וע"ש יש בא"ר) עכ"ל. אבל בספר נוהג כצאן יוסף כתב דאם חל ר"ח ביום שבת מתענה כל אחד בע"ש שהוא ער"ח עצמו ואין דוחין התענית מזמנו הקבוע. **עוד** כתב דאם מתענין ער"ח שלא בזמנו אין עושין יום כפור קטן לפי מה שאנו אומרים יום זה יהי משקל כל חטאתי בעל במעוטו כדמות ירח. ועדיין הירח לא נתמעט כל צרכו עכ"ל: **והירא** דבר ה' בתפלות המנחה יכונו ימדיו עטופים בטליתותיהם ועטרותיהם בראשיהם (זו תפלין) וברעותא דלבא. ויעמוד המכובד שבהם להתפלל באנחות ובדמעות שליש כפי הסדר המסודר למטה בנחת ולא בחטיפה ובהלה: וכתב הא"ר בסי' תקפ"א ס"ק ט' בשם קיצור של"ה טוב לעמוד כשאומרים סליחות ועכ"פ יעמוד כשאומרים אל מלך יושב וכו' וי"ג מדות:

סדר יום כפור קטן

ער"ח כולל כל החדש ונוהגים יחידי סגולה להתענות ואומרים סדר זה. והחזן מניח טלית ותפלין ומתחיל:

קב תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ: יְהוָה שִׁמְעָה
תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ ׀ מִמֶּנִּי
בְּיוֹם צַר־לִי הַטֵּה אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי: כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן
יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ: הוּכָּה כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל
לַחְמִי: מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי: דָּמִיתִי לִקְאַת מִדְבָּר
הָיִיתִי כְּכוֹס חֳרָבוֹת: שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג: כָּל־הַיּוֹם
חֵרְפוּנִי אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ: כִּי־אֵפֶר כַּלֶּחֶם אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי

עץ יוסף

תפלה לעני. התפלה הזאת היא לישראל בהיותם בגולה עם עני: **כי יעטוף.** כאשר יהיה כפוף ומעונה כאלו הוא מתעטף קצתו בקצתו: **שיחו.** ענין ספור התלאות: **כי כלו בעשן ימי.** ימי הטובים כלו מהר עם העשן: **כמוקד נחרו.** נתייבשו כמוקום הבערת האש: **הוכה כו'.** כמו עשב המתייבש ונשבר מחום השמש כן לבי נשבר. כי בעבור התוגה שכחתי לאכול מאכלי והנני חלוש ומעונה: **דבקה.** כי מקול האנחה משמן בשרי ירזה ודבקה לעצמותי: **דמיתי.** דומה אני לעוף קאת היושבת במדבר הצועקת קול יללה ואל עוף הכוס השוכן בחרבות. כי כן גם אני אזעק בקול מר ואשב שומם ויחידי: **שקדתי.** מהרתי לברוח ואהיה כצפור הבורח מאנשים ויושב בדד על הגג: **מהוללי.** המלעיגים עלי ישבעו בי ואומרים דרך שבועה אם עשיתי כזאת אהיה כהיהודים האומללים: **כי אפר.** אני אוכל את האפר כדרך שאוכלים את הלחם ר"ל לגודל התוגה נהפך בפי טעם הלחם לטעם האפר: **ושקוי.** משקה שלי בבכי מזגתי. כי בעת

מָסָכְתִּי׃ מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי׃ יָמַי כְּצֵל נָטוּי
וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ׃ וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר׃ אַתָּה
תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד׃ כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־
אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ׃ וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ
אֶת־כְּבוֹדֶךָ׃ כִּי־בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ׃ פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר
וְלֹא בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם׃ תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ׃
כִּי־הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט׃ לִשְׁמֹעַ
אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה׃ לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ
בִּירוּשָׁלָםִ׃ בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ עִנָּה
בַדֶּרֶךְ כֹּחִי קִצַּר יָמָי׃ אֹמַר אֵלִי אַל־תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים
שְׁנוֹתֶיךָ׃ לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם׃ הֵמָּה יֹאבֵדוּ
וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ׃ וְאַתָּה־הוּא
וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ׃ בְּנֵי־עֲבָדֶיךָ יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן׃

חתום שם המחבר יהודה אריה ממודינא. ומשקלו ג' תנועות ויתד ושם תנועות.

חזן
(יוֹם זֶה יְהִי מִשְׁקַל כָּל־חַטֹּאתַי. בָּטֵל בְּמִעוּטוֹ כִּדְמוּת יָרֵחַ. הַיּוֹם לְבַד
מִסְפַּר זְכֻיּוֹתַי. יִרְבֶּה וְיָצִיץ צִיץ וִיהִי פוֹרֵחַ׃ יום זה וַדַּאי זָדוֹן לִבִּי

עץ יוסף

השתיה יפלו בכוס דמעות עיני והרי הוא מזוג בדמעת הבכי: כי נשאתני. מתחלה רוממת אותי ואחר זה השלכתני לארץ וכפול הצער מאלו לא הייתי בגדולה מעולם: ימי כצל נטוי. ימי הטובים חלפו והלכו להם במעט מזער כצל הזה הנוטה ממקומו מבלי יגע בו מי: ואני. עתה אני יבש מבלי לחלוחית טובה כעשב הנתייבש בחום השמש בסור צלו: ואתה. אבל אתה לעולם תשב ותתקיים וכוחך אז כוחך עתה: אתה תקום. לזה אשאל מעמך שאתה תקום ותרחם את ציון כי נעתה עת לחונן אותה כי בא הזמן: כי רצו. כי עבדיך ישראל רוצים ומחבבים אבני המקום ההוא ועפרה נשא חן בעיניהם ומאד יתאוו לשוב אליה: וייראו. אז ייראו הגוים ומלכיהם את שם כבודך: כי בנה. בראותם אשר בנה ה' את ציון ונראה הוא שם בכבודו: פנה. כי פנה אל תפלת ישראל המעורר תפלה בתמידות: תכתב זאת. הגאולה הזאת תהיה כתובה לזכרון לדור אחרון בכדי שהעם הנברא אז יהלל יה על הגאולה ההיא: אנקת אסיר. צעקת ישראל האסור בגולה: לפתח. להתיר קשרי האסורים להוליכם למיתה: לספר בציון. למען יסופר בציון וכו': בהקבץ. בעת יתקבצו עמים וממלכות לעבוד את ה': ענה. את זה יספרו לומר הנה מאז ענה האויב כוחי בדרך בהיותי הולך בגולה ובזה קצר ימי: אומר. והייתי אומר בתפלה הלא אלי אתה אל תסלקני מן העולם בחצי ימי: בדור דורים. ר"ל בכל ימי הדורות בזמן השנים שקצבת להיות בגולה אל תסלקם ביד האויב בחצי ימיהם. וכאומר לא על עצמי בלבד אני מתפלל כי אם על כל הדורות: לפנים. מתחלה אתה יסדת את הארץ מאין ליש וכן השמים מעשה ידיך המה וא"כ קדמת להם: המה יאבדו. סוף הדבר יהיה שהמה יאבדו ואתה תעמוד ואם כן גם תאחר להם: כלבוש. שפושט האדם ומחליפו באחר כן תחליף את העולם כמ"ש (ישעיה סה) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה: ויחלפו. ר"ל כאשר תעשה כן יקום: ואתה הוא. אבל אתה דבר העומד בהויתו ומתקיים ואין תשלום זמן לשנותיך: בני עבדיך. בני אברהם יצחק ויעקב ישובו לארצם וישכנו בה. וזרעם יהיה נכון לפניך עד עולם ולא יוסיפו עוד ללכת בגולה. ומוסב למעלה לומר את זה יספרו לאו"ה לומר כזה וכזה התפללתי והנכם רואים כי שמע אלי:

יום זה. האחרון של החודש בו משקל כל חטאתי של החודש כולו: בטל במעוטו. תבטל חטאתי מעט מעט כדמיון הלבנה שנתמעט מחצי חודש מעט מעט עד יום האחרון הזה. ורק לבד מספר של זכיותי יהיה נתרבה. ויציץ ציץ ויהי פורח בכל יום ויום יותר ויותר: ודאי. זה ודאי שזדון לבי אצל הקב"ה גלוי. וגלוי לפניו תומי עונותי עם דוק רשעי. והוא ע"פ הגמרא

אֶצְלוֹ גָּלוּי. חוּטֵי עֲוֹנוֹתַי עִם דּוֹק רִשְׁעִי. דִּינִי אֲנִי אֵדַע בָּאֵשׁ קָלוּי. כִּי רַע וּבִישׁ אָרַגְתִּי אֶל פִּשְׁעִי. הוֹלֵךְ בְּיוֹם וָיוֹם אַחַר בִּצְעִי. מִבֵּית מְקוֹם סֵפֶר תִּינוֹק בּוֹרֵחַ: יום זה אֶבֶן בְּחַבְלֵי שָׁוְא עָוֹן מוֹשֵׁךְ. אָחוֹר. לְךָ אֵלַי בָּאתִי נִצָּב. רְפוּאוֹת לְאֶרֶס מַר נָחָשׁ נוֹשֵׁךְ. שׁוֹאֵל וּמִתְחַנֵּן נִכְאָב נֶעֱצָב. יוֹשֵׁב בְּעִנּוּיֵי אֶבֶן מַחְצָב. יָד פֶּה וְעַיִן אֵין לִי טַעַם וָרֵיחַ: יום זה הֵן רֹאשׁ חֳדָשִׁים אֶל עַמְּךָ נָתַתָּ. לִזְמַן כַּפָּרָה עַל כָּל־תּוֹלְדוֹתָם. מֵאֵת אֹהֲבֶיךָ שׂוֹטֵן הִשְׁבַּתָּ. עַל־כֵּן אֲקַדֶּמְךָ בִּתְחִנָּתָם. מִיּוֹם לְפָנָיו בָּא כִּי אָז אֵיתָם. אָשׁוּב לְאִישׁ תּוֹשָׁב לֹא עוֹד אוֹרֵחַ: יום זה וּבְרֹב חֲסָדֶיךָ אַתָּה מַלְכִּי. תָּקוּם תְּרַחֵם אֶת־צִיּוֹן קָדְשֵׁנוּ. דִּירַת מְנוּחָתְךָ שִׂים כָּבוֹד. כִּי בָהּ נַעֲלֶה עוֹלוֹת רָאשֵׁי חָדְשֵׁנוּ. נָא אֵל שְׁלַח נוֹשֵׂא נֵזֶר רֹאשֵׁנוּ. כִּי שָׁם לְבָבֵנוּ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ: יום זה)

ח לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד: יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם: מִפִּי עוֹלְלִים | וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ

עץ יוסף

בגמרא סוכה דף נ"ב ע"א אמר רב אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של בוכיא (ופירש רש"י עכביש. והערוך גרס כוכיא. ומפרש הוא הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת ועליו הערב כרוך) ולבסוף דומה כעבותות העגלה (ופירש"י ולבסוף משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו) שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא (ופרש"י בתחלה היו מביאין אותן עליהם ע"י חבלים שאינם של כלום. ואח"כ) וכעבות העגלה חטאה (חבל עב שקושרין בו את הפרה למחרישה). ודוק הוא מל' הגמ' בכלל גדול (שבת עה:) השובט והמדקדק פי' מדקדק על חוט הערב כדי להדחק ולהלחץ עם חביריו. כן פי' הערוך. וזהו שאמר כאן חוטי עונותי עם דוק רשעי. או דוק הוא מענין דקיון של בריות דאי' בב"ר [פ"ט] שפירושו עלבון: דיני אני כו'. פי' אני יודע דיני שבאש של גיהנם אהיה נשרף: כי רע כו'. על שרע ובוש כו' ור"ל שהוספתי חטא על חטא: הולך כו'. שהלכתי בכל יום ויום אחר הוני ורכושי: מבית כו'. וברחתי מבית המדרש כתינוק הבורח מבית הספר: אבן בחבלי כו'. ר"ל אבן בחבלי השוא משכתי עלי העון כדכתיב הוי מושכי העון בחבלי השוא: אחור כו'. ועכשיו הוסבתי אחור מיצה"ר. ובאתי לך אלי: נצב כו'. ואנכי נצב לפניך לבקש רפואה לארס מר נחש נושך הוא היצה"ר: שואל כו'. ושואל ומתחנן אני נכאב ונעצב יושב בעינויי היצה"ר שנקרא אבן כדכתיב (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם. ואמר אבן מחצב עפ"כ ואבני מחצב (מלכים ב יב): יד פה כו'. ר"ל מרוב צרותי ויסורי נחלשו כל איברי המובחרים ואין לי חוש הטעם וחוש הריח: הן ראש חדשים על עמך נתת. עפ"כ ראשון הוא לכם לחדשי השנה: לזמן כפרה על כל תולדותם. כי עולת ר"ח היתה באה לכפר על תולדות ימי החדש (אבודרהם): מאת אהוביך. שהיו מקריבין לפניך זבחי רצון: שוטן. הקטיגור המעורר חוב: השבת. בטלת מהם: על כן אקדמך בתחנתם. של צבור: מיום לפניו בא. מיום שלפני ר"ח: כי אז איתם. כי אז בר"ח אהיה תמים. כי ע"י שאני מתחנן ומתחרט על עונותי בער"ח יתכפר לי עוני בר"ח. ועיין מ"ש לעיל בענין ער"ה בשם בקנ"ח: אשוב לאיש תושב. פי' אשוב את עצמי להקב"ה. לאיש תושב זה היצה"ר שהוא אצלי כבעל הבית. לא אקבל עוד אותו אפילו לאורח: דירת מנוחתך. הוא בית המקדש: אל. שהוא מדת חסד כדכתיב חסד אל כל היום: שלח. משיח צדקנו: נושא נזר ראשנו. הוא הציץ שנושא הכה"ג במקום נזר. כמו את ציץ נזר הקודש (שמות לט): כי שם. לבהמ"ק: לבבנו שואף. פי' לבבנו חושק. והוא מלשון ושאף צמים חילם (איוב ה): זורח. לראות בזריחת השכינה הקדושה בהתגלה לא כמו שעתה הקב"ה עמנו בהסתר פנים:

למנצח. בעלי השיר נקראו מנצחים כי דרכם לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעתו. ור"ל המזמור הזה של דוד נמסר לבן לוי המנצח לנגן בנגון בבהמ"ק על כלי זמר הבא מגת: מה. מה מאד אדיר שמך בכל הארץ. משגיח ומושל בכל: אשר תנה. בעבור אשר גם הוד שכינתך נתון בשמים ממעל ואפילו חלש למעלה לחזק יחשב. ומכ"ש גבור למעלה. ותיבת תנה הוא כמו נתת עתיד במקום עבר: מפי עוללים. מן פי העוללים אשר הם סתומים במעי אמן ובהולדם נפתח פיהם: ויונקים. תדיר משדי אמן.

מן

עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ: תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו: צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי: צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים: יְהוָֹה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ:

החזן מתחיל אשרי. ח"ק. ואם יש עשרה שמתענים בביהכ"נ מוציאין ס"ת וקורין ויחל ומפטירין דרשו וברכה אחריה עד מגן דוד. ולאחר הקריאה מתפללין שמו"ע. והיחיד המתענה אומר עננו בברכת שמע קולנו והש"ץ אומר עננו בחזרת התפלה בין גואל לרופא. ואח"כ מתחיל הש"ץ לכו:

לְכוּ[א] וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָֹה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ: יְחַיֵּנוּ[ב] מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: כִּי׀ לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

חזן וקהל ג"פ הֲשִׁיבֵנוּ[ה] יְהוָֹה׀ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:
אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ.

א ב הושע ו, א ב. ג ד דניאל ט, יח יט. ה איכה ה, כא.

עץ יוסף

מן הפלא הזה. יסדת. יסוד מיסד לדעת עוז שלך כי הוא דבר שאין הטבע מתחייב: למען הכחיש צורריך. אשר כחשו בה': להשבית. פי' לבטל דברי אויב ומתנקם. את המאמינים בה': כי אראה. מן הפלא הזה אראה שמעשה אצבעותיך הם שמיך. אף הירח וכוכבים אשר כוננתה אתה. ואין העולם קדמון: מה אנוש כו'. הוסיף להוכיח שה' משגיח על הכל. ואמר הלא מה הוא חשיבות האדם להזכר לפני ה': ותחסרהו. ועל כל זה בהשגחתך חסרתו רק מעט מן המלאכים בדבר החכמה והדעת ועטרתו בכבוד והדר. כי הוא מתעלה על כל חי בחוש הדבור: תמשילהו. המשלתו בכל הבריות: תחת רגליו. ר"ל נכנעים אליו: צונה. מלשון צאן: ואלפים. פרים כמו (דברים ז) שגר אלפיך: צפור. הפורח לאויר שמים. ועם כל זה ימשול בו האדם ויצודו בחכמה: עובר ארחות ימים. ר"ל כי האדם בחכמתו יעשה אניות ובהן עובר ארחות ימים לצוד אף דגי הים: מה אדיר. מכל זה נראה שמה מאד אדיר שמך בכל הארץ משגיח ומושל בכל:

לכו. הוא ענין זירוז: כי הוא טרף. ולא בכח ידו גבר האויב: וירפאנו. והוא ירפא אותנו. כי הכל ממנו ובידו: יך. הוא הכה אותנו: ויחבשנו. והוא יניח תחבושת על המכה. וכפל הדבר במ"ש: יחינו מיומים. ר"ל כי ב' ימים היתה תחיה. אחת בהר סיני שמתו כולם והחיה אותם הוא יתברך. והשנית מתים שהחיה יחזקאל (לז) (שלא נעלם זה מהנביא המדבר) ואחר אלו שתי התחיות הוכרחו למות עוד הפעם. אב ביום השלישי. שהוא בתחיה העתידה. יקימנו ונחיה לפניו שלא תהיה מיתה אח"כ. ואמר לפניו לרמוז למאמר חז"ל [ויק"ר ס"פ י"א] שיהיה הוא יתברך ראש חולה [פי' מחול] לצדיקים והורם להם תורה ורואים ומראים באצבען ואומרים כי זה אלהים אלהינו עולם ועד וגו': כי לא על. בטחון צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך. כי אם על בטחון רחמיך הרבים: ה' שמעה. את תפלתנו: ה' סלחה. לעונינו: ה' הקשיבה. לתפלתנו: ועשה. כל משאלותינו: אל תאחר. זמן הגאולה: כי שמך נקרא כו'. לומר עיר אלהים וכן אלהי ישראל. ואין זה כבודך לעזבם ביד זרים: השיבנו. אי' במדרש סוף איכה דכנסת ישראל אומרים להקב"ה שהוא יתחיל לעורר לבבם לתשובה ואח"כ ישובו הם אבל הקב"ה אומר שהם צריכים להתחיל בתשובה. ועוסין ישראל פשר דבר ואומרים אנחנו נתחיל כחודה של מחט ואתה תפתח לנו כפתחה של אולם. וזהו שאמרו השיבנו ר"ל שתושיע לנו ותפתח לנו כפתחה של אולם ותתן לנו לב בשר כשנשובה אנחנו מקודם ר"ל כשאנחנו מתחילין כחודה של מחט:

אל. לשון תקיף ומושל. כלומר המלך אשר מלכותו בכל משלה יושב תמיד על כסא רחמים: מתנהג כו'. ר"ל נוהג עם עמו במדת חסידות. וקחשיב ואזיל מהו החסידות. ואמר מוחל עונות עמו. ר"ל כמו שחסיד שומע חרפתו ואינו משיב ומעביר על מדותיו כך הקב"ה אף שחוטאים לפניו בותק

מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל. אֵל הוֹרֵיתָ לָּנוּ לוֹמַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וּזְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה:

וַיַּעֲבֹר יְהוָה | עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְהוָה | יְהוָה. אֵל. רַחוּם. וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד. וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן. וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

אָנָּא יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם. תִּכּוֹן תְּפִלָּתֵנוּ קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ: וְתוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֵנוּ וּמִשְׁפָּטֵנוּ כַּצָּהֳרָיִם: אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְהוָה בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: בְּקָרְאֵנוּ עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי צִדְקֵנוּ:

כרחם אב. סלח. כי לא על וכו' תמצא בסליחות:

א שמות לד, ה ו ז. ב שם שם, ט. ג תהלים פו, ה.

עץ

שותק ומוחל עונות עמו: מעביר ראשון ראשון. פירש רש"י עון ראשון הבא לתת בכף מאזנים מעבירו ושומטו שאם היה מחצה על מחצה כיון שחסר אחת מהן יכריעו הזכיות ועיין בפ"ק דר"ה. ורב אלפס כתב פי' אדם כשר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדיין לא בא חטא לידו משעלו קודם שחטא אין הקב"ה כותבו עליו אלא מעבירו: מרבה מחילה לחטאים. אלו העושים בשוגג. ור"ל הואיל ובשוגג חוטאים. בתשובה כל דהו הקב"ה מוחלן להם. וזהו לשון מרבה מחילה כו': וסליחה לפושעים. אלו המורדים כדאמרינן דעונות אלו זדונות. פשעים אלו המרדים. חטאות אלו השגגות. ור"ל אם ישובו הקב"ה סולח להם: לא כרעתם תגמול. רק תעשה להם לפנמשה"ד: אל הורית כו'. שאמרו חז"ל (ר"ה יז:) אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ והראה לו למשה סדר תפלה א"ל כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואמחול להם: ברית. כמ"ש (שמות לד) הנה אנכי כורת ברית ואמרו חז"ל (שם) ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. גם י"ג פעמים נאמר ברית בפ' מילה (בראשית יז): לעניו. זה משה כדכתיב והאיש משה עניו מאד: ואלו הן הי"ג מדות. (א) ה' מדת הרחמים טרם שיחטא האדם. (ב) ה' מדת הרחמים לאחר שיחטא וישוב. (ג) אל תקיף ובעל היכולת להמציא מזון לכל בריותיו. (ד) רחום שלא ישחית המחויב עונש. (ה) וחנון נותן מתנת חנם. (ו) ארך אפים אף לרשעים, (ז) ורב חסד מעביר ראשון ראשון. דבגמרא תנא מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה. ולענ"ד פירושו זו היא

יוסף

המדה ורב חסד. (ח) ואמת מאמת דבריו. (ט) נוצר חסד לאלפים. (י) נושא עון מזיד. (יא) ופשע מרד להכעיס. (יב) וחטאה בשוגג. (יג) ונקה לשבים (מפרש מחזור קרואי מועד). ובא"ר סימן תקפ"א ס"ק ס' כתב בי"ג מדות יכוונו הכל ואל יפסיקו עד לאחר וסלחת דיש אומרים דהוא מדה אחת (מהרי"ו סי' קל"ב). ובס"ח סימן ר"נ כתב וסלחת לעוננו מדה י"א ולחטאתנו י"ב ונחלתנו י"ג. שהרי הפזמון ה' ה' מנה כן י"ג מדות ע"כ ולפ"ז אין להפסיק עד אחר ונחלתנו. ואפשר לכוון כן דברי מהרי"ו עכ"ל של הא"ר. ועיין מ"ש בשחרית של חול:

כתב הא"ר בשם רד"א כשאומרים ויקרא בשם ה' יש להפסיק מעט בין בשם ובין ה':

תכון תפלתנו. ע"ש הכתוב (תהלים קמא) תכון תפלתי קטרת לפניך. והוסב מלשון יחיד ללשון רבים. ופירושו תפלתנו תהיה נכונה לפניך כהקטרת קטרת: ותוציא כו'. ע"ש (שם לז) והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים. והוסב מלשון יחיד ללשון רבים. ופי' שתגלה צדקנו לעולם כמו שהאור גלוי לעולם. ומשפטנו כצהרים. פי' כמו הצהרים שהוא חוזק האור. כן יכירו כל העולם כי נצדק ומשפט דרכינו: אמרינו כו'. ע"ש הכתוב (תהלים ה ב). ופי' מה שאנחנו מוציאין בפינו האזינה. ומה שאנחנו הוגים וחושבים בלבבנו תבין: בקראנו כו'. עש"כ (תהלים ד, ב). ופירושו בעת קראנו לך ענה אתה אלהינו העושה עמנו צדקה:

סליחה. ע"ס חתום בראשי החרוזים   אלהינו ואלהי אבותינו   מרדכי בר שבתי ארוך

חזן משאת כפי מנחת ערב רצה־נא בכשר. תכון תפלתי קטרת לפניך בתם וביושר. בקראי ענני צורי היום יפנה.
קהל כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה: חזן ריח ניחוח אמרי־פי. לפניך צור עולמים. חלבי ודמי הנמעט בצומי. תמור חלבים ודמים. קבל הגיון לבי אשר ערכתי (נ"א זה כמה ימים) היום בנעימים. ק' כחטאת כאשם וכמנחה: ח' דרש־נא ביום זה דורשיך והדרש להם בניב שפתים. שעה למעמדם וטהרם ככסף מזקק שבעתים. ורצה שיחתם כשה אחת מן הצאן מן המאתים. ק' ממשקה ישראל למנחה: ח' כליל ועולה תחנתי תחשב ומשטיני ריב תריב. והוציא כאור צדקי טרם יבא השמש ויעריב. שפוך כמים לבו בתפלתו כל־איש. ק' והקריב המקריב קרבנו ליהוה מנחה: ח' ישרון עמך ישיר חסדך בטוב *לקח. הטה אליו אזנך ושמע ועיניך פקח. וראה כי טוב מסתופף בשערי רחמיך. ק' ויקח מן־הבא בידו מנחה: ח' ברב רחמיך אמרי האזינה יהוה הגיגי בינה. אם־נא מצאתי חן בעיניך אלהי קדם מעונה. ולקחת מנחתי מידי

א ישעיה סו,כ. ב יחזקאל מד, כט (בשנוי לשון). ג שם מה,טו (בשנוי לשון). ד במדבר טו,ד. ה בראשית לב,יד.

עץ יוסף

משאת כפי כו'. נשיאת ידי בכשרון לב לתפלת המנחה רצה נא: תכון כו'. ותכון תפלתי בתום וביושר כקטורת לפניך: בקראי. אליך ה' בתפלתי: ענני. אתה ה': צורי. בוראי. ועוד בקשתנו. היום יפנה. היום תפנה אלינו: כאשר. פנית אלינו מאז בעת. יביאו ב"י את המנחה. לעת ערב: ריח כו'. רבש"ע בקשתנו מלפניך שיהיו חשובים בעיניך אמרי פי בתפלתי כריח ניחוח מהקטורת אשר היו מקטירים לפניך בבהמ"ק: חלבי כו'. ויהי רצון מלפניך שיהא מיעוט חלבי ודמי שנתמעט היום מחמת התענית. נחשב לפניך כתמור אותן חלבים ודמים שהיו מקריבים על גבי המזבח: קבל כו'. קבל מהגות לבי אשר סדרתי היום בנעימות. כאשר קבלת מעדת ישראל את החטאת והאשם והמנחה: דרש כו'. בקשתנו מלפניך תחקור ותדרוש ותבקש ביום זה את ישראל הדורשים אותך: והדרש להם בניב שפתים. פי' בדבור שפתים שתאמר להם סלחתי: שעה. תפנה למעמדם שהם עומדים לפניך בהכנעה ובתפלה: וטהרם. ותנקה אותם מחטאם כהאומן המנקה את הכסף שבע פעמים: ורצה. ותרצה לפניך שיחתם פי' תפלתם. כאשר היתה רצויה לפניך. כשה כו'. השה אשר היו בוררים כמובחר מן המאתים לקרבן: ממשקה כו'. ר"ל ותרצה תפלתם כמו הקרבן של מנחה והנסכים שהיו באים ממשקה של ישראל (כל בו): כליל כו'. יהי רצון שתהא חשובה לפניך תפלתי כקרבן כליל ועולה. ועולה וכליל היא היא שהעולה היא כולה כליל לאשים. והוא הקרבן המובחר: ומשטיני כו'. ותריב ריב עם המשטינים עלי: והוציא כו'. וצדקתנו תוציא כאור בטרם ישקע השמש ויהיה ערב. כי עתה. שפך כמים לבו בתפלתו כל איש. לפניך ה': והקריב. את חלבו ודמו. ויהיה חשוב לפניך כאשר היה מלפנים בעת המקריב קרבנו לה' מנחה. על המזבח: ישרון עמך. ישראל עמך המה ישיר חסדך. מרננים ומשבחים על גודל חסדך שעשית עמהם בתתו להם בטוב לקח. את התורה אשר היא טובה מכל לקח שבעולם: הטה כו'. לזאת תטה להם אזנך ושמע תפלתם. ועיניך תהיינה פקוחות על כל כשרון מעשיהם: וראה. כי המה אומרים אשר טוב מסתופף. פי' להסות. בשערי רחמיך. על כן ויקח כו'. לקח כל אחד מן הבא בידו מנחה לעשות צדקה: ברוב רחמיך. רבש"ע בקשתנו מלפניך ברוב רחמיך אמרי האזינה: הגיגי. מחשבתי מלשון והגיון לבי: אלהי קדם מעונה. אלהי שקדם לכל ויושב בשחקים שנקרא מעון. בקשתנו שגם זאת תעשה. ולקחת

מנחתי

*) לפי משקל שחרוז הב' ועיניך פקח נראה דצ"ל בטוב לקח במו"א כלמ"ד עש"ה וקח טוב. (מהרב ר' אברהם ז"ל במהמ"ס בח"א).

אֲשֶׁר הֲבֵאתִי לְךָ בִּתְחִנָּה. ק' וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה: ח' שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ לָעֵדָה מִקֶּדֶם קָנִיתָ. אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט בְּשׁוּבוֹ נַפְשׁוֹ רָצִיתָ. אַךְ יְכַוֵּן לִבּוֹ לְפָנֶיךָ בְּמִנְחָתוֹ בְּעֵת הַקְרִיב אוֹתָהּ. ק' וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה: ח' בִּהְיוֹת מִזְבְּחִי וּמִקְדָּשִׁי עַל־מְכוֹנוֹ וּגְבוּלוֹ. *) הָיוּ מְכַפְּרִים עָלֵינוּ בִּשְׂעִירִים הָעוֹלִים לְגוֹרָלוֹ. וְעַתָּה בְּאַשְׁמָתֵנוּ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ. ק' לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה: ח' תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר עַמְּךָ יְבַקֵּשׁ סְלִיחָה בְּלֵב מָר. הִנּוֹ מִתְיַצֵּב עַל מָצוֹר וְעוֹמֵד עַל־הַמִּשְׁמָר. מְחַלֶּה פָנֶיךָ לְעֵת מִנְחַת עֶרֶב וּמְצַפֶּה כֹּפֶר. ק' כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה: ח' יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּנֵה וְעָרֶיהָ מְקַצֶּה. אֲסוּרִים רְצוּצִים פַּתַּח וְלַחָפְשִׁי הוֹצֵא. וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחָתָם כִּימֵי עוֹלָם וְתָשׁוּב וְתִרְצֶה. ק' עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה: ח' וּנְפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּץ יָדְךָ שֵׁנִית תּוֹסֵף. כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ תִּרְעֵם בְּנָוֶה טוֹב תֶּאֱסֹף. וְיָשַׁב מְצָרֵף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף. ק"ח וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה: אל מלך

וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: תִּכּוֹן תְּפִלָּתֵנוּ קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפֵּינוּ מִנְחַת עָרֶב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִינוּ וְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: כרחם אב וכו'

א מ"א יח, לו. ב מלאכי ב, יג. ג שם ג, ג (בשנוי לשון). ד הושע יד, ג. ה תהלים קמא, ב (בשנוי לשון) ו שם יט, טו (בשנוי לשון).

עץ יוסף

מנחתי. היא תפלתי: ויהי. פי' כאשר קבלת המנחה בבית ה' בירושלים את מנחת הערב: שדי לא מצאנוך שגיא כח. פי' לא מצאנוך שתשגיא ותגדיל כחך לעורר משפטיך: לעדה מקדם קנית. הם ישראל. כי אם ברחמים ובצדקה: ואחד המרבה. בתשובה: ואחד הממעיט. בתשובה. כל אחד לפי ערכו ויכלתו: נפשו רצית. אך יכוין לבו לפניך במנחתו. פירוש בתפלתו ובתשובתו בעת הקריב אותה כאשר כוונו הכהנים בזמן המקדש: בעת הקריב אותה. ככתוב (ויקרא ו) וזאת תורת המנחה: בהיות מזבחי ומקדשי על מכונו וגבולו. אז כאשר היו חוטאים היו מכפרים עלינו בשעירים העולים לגורלו. כדכתיב (שם טז) ונתן אהרן על שני השעירים גורלות וגו': ועתה. בחרב בית המקדש באשמתנו. ואין לנו לא מזבח ולא כהן שיכפר בעדנו. בזאת נחמתנו. לו. ענינו תנאי. לשון הכתוב (שופטים יג). ור"ל אם חפץ ה' להמיתנו. אחר חורבן ירושלים. לא לקח מידנו התפלה שהיא במקום עולה ומנחה: בלב מר. על חטאותם: הנו מתיצב. ומיחל כפרה. כאדם העומד על מצור הוא מגדל מבצר: ועומד על המשמר. ומצפה שיבא חיל הפודה את הנסגרים במבצר. כן עמך מחלה פניך לעת מנחת ערב ומצפה שתתן להם כפר בזכות יעקב: כי אמר. אשר אמר אכפרה פניו במנחה (בראשית לב): ירושלים כו'. רבש"ע בקשתנו מלפניך ירושלים עירך בנה ועריה תבנה מקצה אל קצה. ואת ישראל אשר המה אסירי התקוה פתח אותם ממאסרם ולחפשי הוצא אותם. ועוד בקשתנו וערבה לה' מנחתם. היא תפלתם. ותשוב ותרחם עליהם למחול עונותיהם כימי עולם. כימי משה: ותשוב ותרצה עוד פנות כו': ונפוצות כו'. ועוד בקשתנו לקבץ את ישראל הנפוצים בארבע כנפות הארץ. כרועה אשר מהדר לרעות את עדרו במרעה טוב. כן תרעם אתה בנוה טוב תאסף. אותם: וישב השם מצרף ומטהר כו' והיה לה' תפלתם כאשר מגישי מנחה. בזמן המקדש שיבנה ב"ב:

ונשלמה כו'. ר"ל במקום קרבנות פרים נשלם בוידוי שפתינו: תכון כו'. תפלתנו תהיה נכונה לפניך כהקטרת קטרת: משאת כו'. נשיאת כפינו לפניך בתפלה תחשב כמנחת ערב והיא עולת תמיד של בין הערבים: והגיון מחשבות לבנו. מה שלא נוכל להוציא בפה. יהיו לרצון לפניך:

*) סליחה זו נוספה למנחה של יוה"כ (בסליחות ליוה"כ סי' קלג) וכוונתו על שעירי יוה"כ שהטילו עליהם גורל.

סליחה. שם המחבר חתום בראשי החרוזים אליעזר ברבי יצחק הלוי:

חזן: אֱלֹהַי בְּשַׂר עַמְּךָ מִפַּחְדְּךָ סָמַר. וְתָמִיד עוֹמֵד עַל מִשְׁמָר. וּמְצַפֶּה לְעֵת מִנְחַת עֶרֶב כִּי אָמַר. ק' אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה: ח' לְהַקְשִׁיב לְמַשְׂטִינֵנוּ מָאֵן תְּמָאֵן. שְׁאוֹנוֹ בְּרַעַשׁ אַל נָא תְהִי שׁוֹאֵן. וְאִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמוֹר הֲלֹא רָבּוּ. ק' מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה: ח' יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אֲשֶׁר בְּךָ מַאֲמִין. אִם בִּשְׂמֹאל דְּחִיתוֹ קָרְבֵהוּ בִּימִין. בָּא לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ. ק' וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה: ח' עוֹרְכֵי שֶׁוַע מְשַׁלְּמֵי פָרִים שְׂפָתוֹתָם. רְצֵה וְהַשְׁלֵךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם. יֶעֱרַב עָלֶיךָ שִׂיחָתָם וְרִנָּתָם. ק' כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה: ח' *) זְכֹר פַּר פָּנִים וְשָׂעִיר פְּנִימִי וְחִיצוֹן. יִהְיוּ נָא אֲמָרֵינוּ לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן. וְתֶעֱרַב מִנְחָתֵנוּ כְּשֶׂה אַחַת מִן הַצֹּאן. מִן הַמָּאתַיִם. ק' מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה: ח' רְאֵה כִּי אָזְלַת יָדֵנוּ וְיוֹשְׁבֵי מָרוֹם שַׁחוּ. פַּסּוּ אֱמוּנִים וּבְכֵן לָקָחוּ. כְּבַד פֶּה וַעֲרַל שָׂפָה. ק' וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה: ח' בָּרֵר נִיב שְׂפָתַי כְּשַׁחַר פָּרוּשׂ. עֲנֵנִי וּרְפָא מִזְבַּחֲךָ הֶהָרוּס. חֶלְקַת לְשׁוֹנִי תֶּעֱרַב כְּשֶׁמֶן לָרוֹס: ק' אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה: ח' בֵּית תְּפִלָּתָם מְקוֹם צָקוּן לַחְשָׁם. חָשׁוּב כְּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ שָׁם הַכֹּהֲנִים אֶת הַחַטָּאת וְאֶת הָאָשָׁם. ק' וַאֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת הַמִּנְחָה: ח' יְצַוֶּה

*) זכר פר וכו'. סליחה זו היעתק מסליחות של מנחה יוה"כ (סי' קל"ד). ובמנחה שפיר שייך לבקש זכרון של פר פנים כו' יהיו לרצון כאלו הקרבנום היום. אבל בערב ר"ה לא שייך זה. לכן נראה לדלג תבת זכר.

עץ יוסף

אתה אלהי בשר עמך. אחזם מפחדך סמר. פי' חיל ורעדה. כאדם שעמדו שערותיו מפחד: עומד על משמר. בתפלה ובתחנונים עד עת כו': כי אמר. כל אחד. אכפרה פניו. פי' אבטל רוגזו במנחה: של תפלת המנחה: בקשתנו מלפניך להקשיב למשטיננו מאן תמאן. פי' תסרב ותמאן לשמוע המלשינות של השטן המשטין: שאונו. כמו שאונו בשי"ן והיא המיית מלחמה: הלא רבו. לכן מאין לנו שום תרופה לתחלואי עונותינו. אנו מבקשים שבחסדך עוד פנות אל מנחת המנחה: אשר בך מאמין. בזכות האמונה אם בשמאל דחיתו. קרבהו בימין לכפר עונותיהם ופשעם: בא לשחר ולבקש פניך בלי שום זכות רק ויקח כו'. לקחו בידם תפלתם שזאת תהיה מנחה לפניך: עורכי שוע. ישראל אשר המה עורכים תפלתם. וכוונתם שיהיו משלמין במקום פרים: כהיות שפתותם בתפלה: בקשתנו רצה והשלך במצולות ים. פי' בעמקי הים כל חטאתם. במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו על לב לעולם. ועוד יערב. ימתק עליך שיחתם ורנתם. פי' דבורם בתפלתם: כחטאת וכעולה וכמנחה. אשר הקריבו על המזבח: זכר פר. רבש"ע בקשתנו מלפניך זכר שאנו מזכירים לפניך פר פנים ושעיר פנימי וחיצון יהיו נא אמרינו לפניך לרצון כאלו הקרבנו אותם. כמאמר חז"ל שכל האומר ועוסק בפרשת הקרבנות הוא כאלו הקריבום: ותערב. ויומתק: כשה. יש מפרשים שהוא תאר ליצחק שהיה עולה תמימה: ראה. בעיניך הפקוחות: כי אזלת ידנו. פי' כי אפס כחנו: ויושבי מרום. וישראל שהיו לפנים יושבים במעלה ובמרומים בארץ ישראל ובירושלים עתה המה שחו. פי' נשפלו עד לתחתיות. ומזה פסו. פי' כלו: אמונים. בהקב"ה: ובכן לזאת לקחו בחרו [כמו שהש"ץ המדבר על עצמו ואומר שבחרו אותו שהוא] כבד פה וערל שפה וישלחו בני ישראל מנחה על ידו להקב"ה והוא התפלה. התחנן לפניך אתה ה' ברר. תזכה ותנקה: ניב שפתי. פי' דבור שפתי: היא התפלה. שיהיה זך ונקי. כשחר פרוש. כזריחת השמש בבקר: ענני. על תפלתי: ורפא מזבחך ההרוס. פי' ותבנה את בית המקדש והמזבח אשר נהרס ונחרב בעונינו: חלקת לשוני בתפלתי תערב לפניך כשמן הנלקח לרוס. פירוש לבלול את כו' המנחה: בית תפלתם. הבית אשר שם יאספו כולם להתפלל: מקום צקון לחשם. מקום שיחת ושפיכת לבם בתפלתם: חשוב כבמקום אשר יבשלו בם הכהנים את החטאת וכו' ואשר יאפו את המנחה: יצוה. יהי רצון שיצוה ה' בחסדו קוממיות להשיבנו לנוי. פי' לירושלים

שהיא

יְהוָה חַסְדּוֹ קוֹמְמִיּוּת הֲשִׁיבֵנִי לְנָוִי. לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי לְחַדֵּשׁ הֲדַר זִיוִי. וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר אֶת־בְּנֵי לֵוִי. קו"ח וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה: אל מלך

בח' פסוקים נזכר בהם תיבת טוב:

טוֹב יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל־מַעֲשָׂיו: טוֹב יְהוָה לְקֹוָו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: טוֹב וְיָשָׁר יְהוָה עַל־כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ: טוֹב יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ: כִּי־הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ: כִּי־טוֹב יְהוָה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד־דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ: כרחם אב וכו'

הפזמון*) הזה יסודתו על אבות אברהם יצחק ויעקב. להיות זכותם תגן עלינו. וראשי חרוזיו בנימן. ומשקלו ו' ו' תנועות. והש"ץ קורא אל כל העדה לאמר:

בַּת־עַמִּי לֹא תֶחֱשֶׁה. וְלֹא תִשְׁקוֹט בִּזְעָקָה. וּבִמְקוֹם עוֹלָה וְאִשֶּׁה. תָּכִין תַּחַן חֻקָּה. לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: נְשִׂיא אֱלֹהִים הַנֶּאֱמָן. רֹאשׁ צוּרִים אֵיתָנַי. הִשְׁכִּים שַׁחַר וְזִמֵּן. עָמוֹד וַעֲרוֹךְ

עץ יוסף

שהיא עיקר מקום דירתי. ונזכה לפאר להדר מקום מקדשי לחדש הדר זיוי. הוא בית המקדש: וישב מצרף. כצורף המצרף וטהר את בני לוי והיו לה' בזמן המקדש שיבנה ב"ב מגישי מנחה:

טוב ה'. (תהלים קמה): לכל. לרעים ולטובים: על כל מעשיו. על כל הבריות שבעולם: טוב ה' לקוו. (איכה ג): לנפש תדרשנו. לו לבדו בלי אמצעים: טוב ויחיל. (שם שם). ופי' טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לתשועת ה'. והוי"ו של ויחיל יתירה כמו וי"ו של ואיה וענה: טוב לחסות. (תהלים קיח). וחסיון זה אינו אלא לשון חסיון צל ודבר מועט הוא. מבטח דבר בריא וסמך חזק ואעפ"כ לחסות בה' טוב מהבטחת בני אדם: טוב לחסות כו' בנדיבים. (שם שם). ור"ל מבטח בנדיבים עם כי הם המעולים שבבני אדם: טוב וישר ה'. (שם כה). ור"ל שלפי שהוא טוב וישר ורוצה הוא להיטיב לכל על כן מלמד הוא את החוטאים ומזהירם ללכת בדרך הנכון: טוב ה' למעוז. (נחום א). ופי' אף ביום צרה כשהוא עוסק בהבאת המשפט עכ"ז הוא טוב אז להיות למעוז ולחוזק ונותן לב לדעת את החוסים בו להזמין להם הצלה ועזר. לא כמלך ב"ו שאין מי יעמוד לפניו בעת זעמו ולא יתן אז לב להיטיב עם מי: כי הוא כו'. (תהלים קג): יצרנו. יצירתנו אשר היא מעפר ואי אפשר להפרד מכל וכל מתאוות הגוף: זכור. ותמיד זכור לפניו שאנחנו עפר. וכפל הדבר במ"ש: כי טוב ה'. (שם ק): לעולם חסדו. חסד ה' הוא דבר המתקיים עד עולם ולא כן חסד ב"ו: אמונתו. האמנת הבטחתו קיימת עד כלות כל הדורות:

בת עמי. ישראל. לא תחשה. לא תשתוקי: ולא תשקוט. אך תמיד יהיה פיכם ולשונכם בזעקה פי' בתפלה: ובמקום עולה ואשה. אשר הקריבו בזמן המקדש. ועתה כאשר בעונותינו אין לנו לא מקדש ולא כהן ולא קרבנות תכין תזמין תחן חקה. תחנה שיהיה לחק: לה' כו' בצדקה. כי נחשב בעיני ה' תפלת העני כצדקה שנותן העשיר: נשיא אלהים. הוא אברהם אבינו שנא' בו (בראשית כג) נשיא אלהים אתה בתוכנו: הנאמן. כמו שכתוב (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך: ראש צורים איתני. האבות נקראו צורים כדכתיב (במדבר כג) כי מראש צורים אראנו ודרשו חז"ל אלו האבות. ונקראו ג"כ איתנים שנא' (מ"א ח) בירח האתנים ודרשו חז"ל במסכת ר"ה (דף יא.) בירח שנולדו בו איתני עולם הם האבות. ואברהם היה הראשון להאבות. וזהו שאמר ראש צורים איתני. ויש נוסחאות שכתוב ראש צירים איתני. וצירים פי' שלוחים. והאבות וכן כל הצדיקים שנתן ה' חכמה בלבם נקראו שלוחי ה' כאלו שלחם ללמד דעת את העם שעל מנת זה נתן החכמה בלבם. ע"ד (ישעי' מב, יט) מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח וכמו שפירש המצודות שם. ואברהם היה הראשון לזה שהוא הקריא שמו של הקדוש ב"ה בפי כל הבריות (סוטה י.): השכים שחר וזמן. כדכתיב (בראשית יט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ודרשו חז"ל

בברכות

*) פזמון ל' עניה והרמת קול. ותען להם מרים (שמות טו, כא) תרגום ופזימות להון (ערוך הקטן כ"י רעגענסבורג). ויען איוב (ג, ב) תרגום ופזים (תרגום כ"י ליפסיא) (ונעלם מעיני בעל התשבי), שטעם עונין וחוזרין סוף החרוזים של הפיוטים בכל בית ובית, וכענין זה היתה שירת הים (כדאי' בתוספתא סוטה רפ"ו) כיצד אמרו ישראל שירה על הים כגדול שמקרא את ההלל בביהכ"נ ועונין אחריו על כל ענין וכו'. ועיין בערוך השלם ערך פזמון מה שהאריך בזה. (כג"מ)

תַּחֲנוּנַי. בְּמָקוֹם תָּמִיד מְיֻמָּן. לְשַׁחֵר עַל־קָרְבָּנַי. וְכִי הֶאֱמִין בַּיהוָה. וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה לַיהוה: יְחִידוֹ לְמֵאָה נֶחֱנָן. וְעָקוּד בְּמִזְבַּח אֲבָנָיו. לִפְנוֹת עֶרֶב חָנַן. וְהָאֵל נָשָׂא פָנָיו. לְתָמִיד עֶרֶב מְכוּנָן. לְהִתְרַצּוֹת פְּנֵי אֲדוֹנָיו. כְּאִישׁ לָקַח מְלֹא חָפְנָיו. קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה לַיהוה: מְפַלֵּל יוֹשֵׁב אֹהֶל. הַלָּן בְּמָקוֹם מְשֻׁבָּח. לְרִבּוּי פְּדָרִים יָהֵל. בְּהִתְקָרֵב בְּבֵית זֶבַח. וְאִם אֵין קָרְבָּן לְיַהֵל (נ"א לְיַחֵל). תְּמוּרָם אֶעֱרֹךְ־שֶׁבַח. וְנִבְחַר לַיהוָה מִזֶּבַח. עֹשֵׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לַיהוה: נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה. מֵאֵין עֲבוֹדַת כֹּהֲנִים. וְאֵיךְ אָשִׁיר בַּשִּׁבְיָה. וְאֻסְּפוּ (נ"א וְאֻפְּסוּ) לְוִיֵּי אֱמוּנִים. וְעַל כָּל־זֹאת אוֹדֶה יָהּ. כִּי הוּא נַעֲלֶה בְדִינִים. לָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. וּלְךָ הַצְּדָקָה לַיהוה: חֵלֶף קָרְבְּנוֹת סֵדֶר. תְּפִלָּתִי תֵּרָאֶה. בְּזָכְרִי עַל הַסֵּדֶר. עֲבוֹדַת מְשָׁרְתִים בָּאֵי הֵיכַל חֶדֶר בְּחֶדֶר. וְשָׁמְעוּ מְבַשֵּׂר בְּמַרְאֶה. וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה. לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: אל מלך וכו'

עץ יוסף

בברכות (דף כו:) אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם כו' ואין עמידה אלא תפלה כו'. וזהו שאמר כאן השכים שחר וזמן עמוד וערוך תחנוני. ועמוד וערוך הוא מקור. והוא כאלו כתב לעמוד ולערוך תחנוני. ועיין (שופטים ד, כ) ויאמר אליה עמוד פתח האהל שפרש"י עמוד כמו לעמוד. וכן פי' הרד"ק שם: במקום תמיד מיומן. מיומן מזומן מלשון וימן ה' דג. ר"ל במקום אשר תמיד היה המקום הזה מזומן לו להתפלל שם. ועיין בזוהר סדר שמות דף כ"א ע"ב: לשחר על קרבני. שישחור וידרוש הקב"ה את תפלתי כקרבני שהייתי מקריב בעת שבית המקדש היה קיים: וכי האמין כו'. עשה"כ (בראשית טו) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה: יחידו. תאר ליצחק ע"ש הכתוב קח נא את בנך את יחידך (שם כב): למאה נחנן. שנחנן אברהם מהקב"ה להולידו כשהיה בן מאה שנה: ועקוד במזבח אבניו. כדכתיב (שם כב) ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים: לפנות ערב חנן. כמו שאמרו בברכו' (דף כו:) יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב: והאל נשא פניו. שנזדמן לו זיווגו תיכף כדכתיב שם בסוף פסוק הנ"ל וישא עיניו וירא והנה גמלים באים. או פי' שנשא פניו שזכות עקדתו עומדת לזרעו עד עולם: לתמיד ערב מכונן. כמ"ש שם בברכות שתפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים: להתרצות. כל אחד מישראל לאדוניו הקב"ה ע"י תפלת המנחה: כאיש. כתפלת כה"ג אשר לקח מלא חפניו קטרת סמים דקה להקטיר לה' ביום הכפורים: מפלל יושב אהל. הוא יעקב שנאמר בו (שם כה) ויעקב איש תם יושב אהלים. ואמרו בברכות שם יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם. וזהו מפלל פי' התפלל יושב אהל:

הלן במקום משובח. דכתיב ויפגע במקום ואמרו במדרש וגלי בבית המקדש וכתיב בתריה וילן שם. וכתיב שם והנה ה' נצב עליו וגו' וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. ואי' במדרש אכן השכינה שרויה במקום הזה ואנכי לא ידעתי. הרי שלן במקום המשובח: לרבוי פדרים יהל. פי' מאיר. ור"ל ותפלתו של יעקב היתה מאירה כנגד פדרים. והכונה לזה שאמרו שם בברכות שתפלת הערב הוא כנגד אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב שקרבים והולכים כל הלילה. וזהו שאמר לרבוי פדרים יהל בהתקרב כו': ואם אין. בעונותינו קרבן להקריב: ליהל. פי' לקוות שיכפרו עונותינו: תמורם אערוך שבח ותפלה ונבחר כו': נאלמתי. ענינו העדר הדיבור. ור"ל נעשיתי אלם ושתקתי על מאין עבודת כהנים. שיעבדו העבודה לכפר על עונותינו: ואיך אשיר עתה בשביה: ואספו. לשון גויעה. ור"ל אשר גועו ומתו לויי אמונים. ועל כל זאת אודה. ואשבח. יה. כי הוא נעלה בדינים. אשר הוא שופט בנו. רק לנו בושת הפנים. על חטאתינו. ולך ה' הצדקה: חלף כו'. בקשתנו מלפניך ה' חלף קרבנות סדר. תחת הקרבנות והפדרים: תפלתי תראה. ותקבל: בזכרי. הקרבנות כמו שהיו מקריבין אותם על הסדר. עבודת משרתים. הם הכהנים והלוים אשר שרתו בהיכל ולפני ולפנים. וזהו שאמר באי היכל חדר בחדר: וישמעו מבשר במראה. ושמעו הבשורה שראו שנתלבן הלשון של זהורית. והפך לדוגמא שנתבשרו שזרח להם שמש צדקה: וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה. שהיראים ינצלו מכל צרה. והצדקה שעשו תאיר להם כשמש. והוא ענין משל לומר מצות הצדקה בעצמה תשלם להם גמול טוב: לה' מגישי מנחה בצדקה. ותהיה חשובה לה' תפלתנו כאשר מגישי מנחה בצדקה בזמן המקדש:

ואח"כ יאמר החזן עשרה רחמנא למספר עשרה מאמרות ועשרת הדברות והקהל עונה בדיל ויעבור:

רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּאַבְרָהָם רְחִימָא. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּיִצְחָק עֲקִידָא. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּיַעֲקֹב שְׁלִימָא בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן זְכוּתֵהּ דְּיוֹסֵף צַדִּיקָא. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּמֹשֶׁה נְבִיָּא בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּאַהֲרֹן כַּהֲנָא. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קַנְאוּתֵהּ דְּפִינְחָס קַנָּאָה בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּדָוִד מְשִׁיחָא. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן צְלוֹתֵהּ דִּשְׁלֹמֹה מַלְכָּא. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:
רַחֲמָנָא תּוּב מֵרָגְזָךְ. וְלָא נֶהְדַּר רֵיקָם מִן קֳדָמָךְ. בְּדִיל וַיַּעֲבוֹר:

אל מלך וכו':

מיוסד ע"פ א"ת ב"ש ולקוח מפיוט מוסף של יו"כ.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כָּלָה. תֹּאחֵז יָדְךָ בְּמִשְׁפָּט. בְּבֹא תוֹכֵחָה לְנֶגְדֶּךָ. שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תֶּמַח. גִּשְׁתְּךָ לַחְקוֹר מוּסָר. רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּ רָגְזֶךָ. דַּלּוּת מַעֲשִׂים בְּשׁוּרְךָ. קָרֵב צֶדֶק מֵאֵלֶיךָ. הוֹרֵנוּ בְּזַעֲקֵנוּ לָךְ. צַו יְשׁוּעָתֵנוּ בְּמַפְגִּיעַ. וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי תָם. פְּתָחָיו רְאֵה כִּי שָׁמֵמוּ. זְכוֹר נֶאֱמַתְּ לֹא תִשְׁכַּח. עֵדוּת מִפִּי זַרְעוֹ. חוֹתֵם תְּעוּדָה תַּתִּיר. סוֹדְךָ שִׂים בְּלִמּוּדֶךָ. טָבוּר אַגַּן הַסַּהַר. נָא אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג. יָהּ דַּע אֶת אֲשֶׁר יְדָעוּךָ. מַגֵּר עַם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ. כִּי תָשִׁיב לְבִצָּרוֹן. לְכוֹדִים אֲסִירֵי הַתִּקְוָה:

וידוי הגדול של רבינו נסים ז"ל:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. קוֹדֶם כָּל דָּבָר. אֵין לִי פֶּה לְהָשִׁיב וְלֹא מֵצַח לְהָרִים רֹאשׁ. כִּי מִפְּנֵי שֶׁעֲוֹנוֹתַי רַבּוּ מִלְּמְנוֹת. וְחַטֹּאתַי עָצְמוּ מִסַּפֵּר. וּכְמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי. מִתְוַדֶּה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי בִּכְפִיפַת רֹאשׁ. בִּכְפִיפַת קוֹמָה. בִּכְנִיעַת חַיִל. בַּחֲלִישׁוּת כֹּחַ. בִּשְׁבִירַת לֵב. בִּנְמִיכוּת רוּחַ. בְּקִדָּה. בִּכְרִיעָה. בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה. בְּאֵימָה. בְּבְעָתָה. בְּרֶתֶת. בְּזֶוַעָה. בְּחַלְחוֹל. בְּיִרְאָה. בְּמוֹרָא. אוֹמֵר אֲנִי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי מִקְצָת מַעֲשֵׂי הָרָעִים. וּמִדַּרְכֵי הַמְּכֹעָרִים. וּמִמַּעַלְלֵי הַמְּקֻלְקָלִים. לְאָמְרָם אִי אֶפְשָׁר. לְבָרְרָם אֵין בִּי כֹחַ. לְגַדּוֹתָם לֹא אֶעֱצָר חָיִל. לְדַבְּרָם לֹא אֵדָעֵם. לְהַגִּידָם אֵינִי כְדַאי. לְתְבּוֹעַ עֲלֵיהֶם סְלִיחָה וּמְחִילָה וְכַפָּרָה. מָה אֲנִי. מֶה חַיַּי. אֲנִי הֶבֶל וָרִיק. אֲנִי רִמָּה וְתוֹלֵעָה. אֲנִי עָפָר וָאֵפֶר. בּוֹשׁ אֲנִי מֵחֲטָאַי. וּמִכֻּלָּם אֲנִי מִפְּשָׁעַי. אֵין לִי פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ. גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. עָצְמוּ פְשָׁעַי מִסַּפֵּר. בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי. כְּגַנָּב הַנִּמְצָא בַּמַּחְתֶּרֶת:

רבונו של עולם. אם עמדתי לפרש את חטאי ולבארם. יכלה הזמן והם לא יכלו. על איזה מהם אתבע. ועל איזה מהם אבקש. ועל איזה מהם אתודה. על הכלל או על הפרט. על הנסתרות או על הנגלות. על הראשונות או על האחרונות. על החדשות או על הישנות. על הטמונות או על הנודעות. על הנזכרות או על הנשכחות ממני. יודע אני בעצמי שאין בי לא תורה ולא חכמה. לא דעת ולא תבונה. לא צדקה ולא ישרות. ולא גמילות חסדים. אבל אני סכל ולא יודע. בער ולא מבין. גזלן ולא נאמן. חיב ולא זכאי. רשע ולא צדיק. רע ולא טוב. וכל מעשים רעים עשיתי. וגם עברות רעות עשיתי. ואם אתה דן אותי כמעשי. אוי לי. וי לי. אהה עלי. אויה על נפשי. ואם תבקש לנקותי כמטהר וכמצרף כסף. לא ישאר ממני מאומה. כי אני כקש לפני אש. וכעצים יבשים לפני האור. כסף סיגים מצפה על חרש. הבל הבלים אין בו ממש:

במה אקדם או מה רפואה אבקש. כבן סורר ומורה הייתי. כעבד מורד על אדוניו. כתלמיד חולק על רבו. את אשר טהרת טמאתי. ואשר טמאת טהרתי. את אשר התרת אסרתי. ואשר אסרת התרתי. את אשר אהבת שנאתי. ואשר שנאת אהבתי. *)את אשר הקלת החמרתי. ואשר החמרת הקלתי. את אשר קרבת רחקתי. ואשר רחקת קרבתי. אך לא להכעיסך נתכונתי. ובעזות מצח באתי לבקש סליחה מלפניך. שמתי פני ככלב. העזתי מצח כזונה. ונגשתי לפניך בבשת פנים. וכן כתוב ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם:

רבונו של עולם. לא על עצמי בלבד אני מתפלל ומתודה. כי אם בעדי ובעד קהליך העומדים לפניך. ואף על פי שאיני ראוי ולא זכאי להתודות על עצמי וכל שכן על אחרים. אבל כי דרכך להאריך אפך. ומדתך להעביר קצפך. ומנהגך לרחם על בריותיך. וביותר לשבים אליך ומודים לפניך ועוזבים ומתנחמים על פשעיהם ולא מכסים אותם. שכן כתוב מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם. ומציל את נפשו מדינה של גיהנם:

רבונו של עולם. מנהג בית דינך הצדק לא כמנהג בתי דינין של בני אדם. שמדת בני אדם כשהוא תובע את חברו בממון אל הבית דין או אל השופט. אם יכפור ינצל מן הממון. ואם יודה מתחיב לתן. ובית דינך הצדק לא כן הוא. אלא אם יכפור אדם אוי לו ואוי לנפשו. ואם מודה ועוזב אתה מרחמהו:

רבונו של עולם. לולי חטאינו ופשעינו לא היינו בושים ונכלמים. ועל כיה היינו מתודים. כי אי אפשר לו לאדם לבקש על חטא והוא לא

חטא

א ירמיה ג, ג. ב משלי כח, יג.

*) את אשר הקלת החמרתי. דאיתא בויק"ר פ"ג תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו שלא טמא את הטהור ולא טהר את הטמא, שלא אסר את המותר ולא התיר את האסור. ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ב תפלת ר' נחוניא בן הקנה יה"ר וכו' שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור. ובביו"ד סי' קט"ו בב"י כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר (ועי' ש"ת יו"ד סוף סי' קט"ו). המאסף

חטא. ולא יודע עז רחמיך אלא בהעבירך חטאת יראיך. ולא על עצמי בלבד אני מתודה כי אם בעדי ובעד כל־קהליך: יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתכפר־לנו על כל־חטאתינו ותסלח לנו על כל־עונותינו ותמחל לנו על כל־פשעינו:

אלהינו ואלהי אבותינו (נ״א אנא) תבא לפניך תפלתנו. ואל תתעלם מתחנתנו. שאין אנחנו עזי פנים וקשי ערף לומר לפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו. אבל אנחנו ואבותינו חטאנו:

אשמנו. בגדנו. גזלנו. דברנו דפי: העוינו. והרשענו. זדנו. חמסנו. טפלנו שקר: יעצנו רע. כזבנו. לצנו. מרדנו. נאצנו. סררנו. עוינו. פשענו. צררנו. קשינו ערף: רשענו. שחתנו. תעבנו. תעינו. תעתענו: סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו. ואתה צדיק על כל־הבא עלינו. כי אמת עשית ואנחנו הרשענו:

מיוסד ע״פ א״ב ונזכר בסדור רב עמרם גאון:

אשמנו מכל־עם. בושנו מכל־דור. גלה ממנו משוש. דוה לבנו בחטאינו. החבל אוינו*). ונפרע פארנו. זבול בית מקדשנו. חרב בעונינו. טירתנו היתה לשמה. יפי אדמתנו לזרים. כחנו לנכרים: ועדין לא שבנו מטעותנו. והיך נעיז פנינו ונקשה ערפנו. לומר

*) בסדור רב עמרם גאון הנוסחא גוננו.

עץ יוסף

אבל אנחנו ואבותינו חטאנו. לכאורה כמו זר נחשב מה לנו לגלגל עלמות אבותינו ולומר שגנה הטאו שירצה כמלמדים עליהם קטגוריא להזכיר עונם להתפס. אמנם בפנה יקרת אמונת הגלגול כרשב״י יתיישב הדבר והוא כי לא יבצר כי בני דורנו זה היינו בקדמונינו. ועל כן באמור אנחנו ואבותינו נכוין אל אבותינו אשר היינו בהם. וכמלינו מתודים על עלמנו (אלשיך תהלים קו). ועי׳ מ״ש עוד בתפלת שחרית של חול קודם והוא רחום: **תעינו** תעתענו כו׳. כלומר תעינו מתחלה מפני שדרך היצה״ר לבא באותן הלומדים לאמר לו למוד אך מ״מ עשה גם להנאתך. כי אי אפשר לאמר שלא ילמוד כלל כי לא ישמע אליו. אך אומר שילמוד גם להנאתו. וכאשר ירגיל אותו שירדוף אחר הנאתו ואינו יכול להיות בלא זה אז ממילא הוא לא ילמד כי לריך לזה שהוא מורגל בו. וזהו מתחלה תעינו והיינו סוברים שנוכל לעשות שניהם ללמוד ולמלאות הנאת הגוף ואח״כ תעתענו מנילא שאי אפשר מחמת הרגל הנאת הגוף. היצה״ר אומר לו שחולה הוא מחמת שעזב הרגלו. ואח״כ סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים שאין אנו רודפים אחריהן. ואח״כ ולא שוה לנו כלומר שלא היה שוה אצלנו אם יזדמן לפנינו מצוה בלא טורח ויגיעה אעפ״כ לא עשינו כי לא שוה לנו כלל (הגר״א משלי ז). או פי׳ ולא שוה לנו כי לא די שאין אנחנו רודפים אחר זה שהיא העיקר הכל. אלא אפילו אם היו שניהם לפנינו לא בחרנו בזה (הגר״א שם א): **ואתה** צדיק על כל הבא עלינו. הכונה שמאתו ית׳ לא תלא הרעה כי אם למובה. כוונתו להיטיב לנו בטובו הגדול תמיד. וזהו ואתה לדיק על כל הבא עלינו. אך פן תאמר הלא לרות רבות סבבונו לרה אל לרה נגשת. ושבר על שבר ידובקו. ואיה מקום מבואס. לזה בא הכתוב כמשיב ואמר כי אמת עשית. כלומר ודאי שהקב״ה אמת עשה במובה. ואנחנו בקבלת השפע הרשענו. כי הנחה על גבי מקום חשוב בעיניו וליכא משום דידין של אדם גזירת טומאה עליהם. ובעונותינו כי רבים המה הטוב אשר הטיב ה׳ עמנו. עם נפילתה כנואסת בהגיע לידינו המלוכלכות בחטאים ועונות ואז נתהפך הטובה ההיא עלמה לרעה (סדרת אליהו): **אשמנו** מכל עם. מפני שאנו לוקים מכל עם: **בושנו** מכל דור מלאנו לוקין מכל דור: **גלה** ממנו משוש. הוא בהמ״ק: **דוה** לבנו בחטאינו. שמגודל העונש אנו מכירים גודל החטא: **הוחבל** אווינו. נתמשכן תשוקותינו: **ונפרע** פארנו. ונשבת הדרתנו: **טירתנו**. פלטרינו: **כחנו**. כספנו וזהבנו שסגלנו ביגיעת כחנו. או פי׳ כחנו אלו הבנים ע״ד כחי וראשית אוני:

עמלנו

לְפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ: אשמנו וכו'

לְעֵינֵינוּ עָשְׁקוּ עֲמָלֵנוּ. מְמֻשָּׁךְ וּמְמוֹרָט*) מִמֶּנּוּ. נָתְנוּ עֻלָּם עָלֵינוּ. סָבַלְנוּ עַל שִׁכְמֵנוּ. עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ. פּוֹרֵק אֵין מִיָּדָם. צָרוֹת רַבּוֹת סְבָבוּנוּ. קְרָאנוּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ. רָחַקְתָּ מִמֶּנּוּ בַּעֲוֹנֵינוּ. שַׁבְנוּ מֵאַחֲרֶיךָ. תָּעִינוּ וְאָבָדְנוּ: ועדין וכו'. אשמנו.

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה. וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ. וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ: גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ. תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ: תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים: בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם. כְּהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב. כְּמוֹ בְּתוֹרָתְךָ כָּתוּב: וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן. כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְהֹוָה בֶּעָנָן: תַּעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם. כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם: תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מֶנּוּ מַאֲמָר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהֹוָה וְשָׁם נֶאֱמַר: ויעבור וכו'

חָטָאנוּ צוּרֵנוּ סְלַח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

פותחין הארון

פ"א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה | אֶחָד:

ג"פ בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ז"פ יְהֹוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

פ"א יְהֹוָה מֶלֶךְ יְהֹוָה מָלָךְ יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: סוגרין הארון

עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מָגֵן דָּוִד עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי הַמֶּרְכָּבָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת רַחֲמִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ. רַחֲמָנָא עֲנֵנָן. רַחֲמָנָא פְּרוֹק. רַחֲמָנָא אִתְמְלֵי רַחֲמִין עֲלָן וְעַל כָּל־אֱנָשֵׁי בֵיתָנָא וְעַל כָּל־אַחֲנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא אַפְּקִינָן בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא:

החזן אומר קדיש תתקבל ואח"כ אומרים מזמור ח. ק"י. עלינו. ק"י. ואם עושים יום כפור קטן ביום ה' תמוזה ערב ר"ח אומרים אבינו מלכנו ותחנון. ואח"כ אומרים מזמור כ. ק"י:

עץ יוסף

עמלנו. אלו הבנים. וכמו שאמר בעל הגדה ואת עמלנו אלו הבנים: ממושך וממורט ממנו. ממושך הם הגדולים שאין קשור נפשם אביהם ואמם כ"כ אלא שיש להם מ"מ דביקות וקרבות גדול עמם. א"כ כשמפרידים [אותם] מהם נקרא ממושך. אבל הקטנים שיש להם קשור גמור עמם כמו שיש קשור גמור הנוצות עם בשר העוף כשמפרידים [אותם] מהם נקרא ממורט: פורק. פודה: תעינו. יותר ואבדנו:

שמע כו'. אי' באותיות דר"ע שאמר הקב"ה למלאכי השרת אני בעצמי אחוס על ישראל יותר מעל כל מפני שהן ממליכין אותי בעולמי ב"פ בכל יום ומיחדין את שמי שחרית וערבית שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. שאלמלא ישראל בעולם לא היה כבוד וגדולה בעולם. לפי שהם מספרים תהלתי בכל יום שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. ואין דעתי נהגית אלא מהם שנאמר (הושע יא,ח) נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי עכ"ל:

---

*) ממשך וממורט ממנו. פי' עמלנו ורכושנו נמשך ונמרט ממנו ע"י אויבינו, ונ"ל וּמֹרָט במ"ס א', ככתוב בישעיה (יח, ב ז): מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט, וכן הגיה בסליחות ה"ר שלום הכהן (אלטונא תקפ"ג), וכ"ה בסדור „עבודת ישראל", וכ"ה ב„סדר ארבע העניות כמנהג ספרדים", והוא תאר או כינוי מבנין פֻּעַל ומענין מריטת שער ובפלס והסנה איננו אֻכָּל (שמות ג, ב), והחולם מבני הרי"ש, והוי"ו נוספת, ואולי בא במ"ס א' למען הבדיל מן: נחשת מְמֹרָט (מ"א ז, מה) שהוא מענין לטישה, (ועי' מכלל יופי על ישעיה שם). המגיה מרדכי יעקב האבער.

(א) ראש חודש ערבית מתפלל שמו"ע ואומר יעלה ויבא בעבודה ואם שכח עיין לעיל בתפלת שמו"ע של חול ושם נתבאר דינו: (ב) שחרית מתפללים שמונה עשרה ואומרים יעלה ויבא בעבודה ואח"כ קורין הלל בדילוג בין יחיד בין צבור ומברכין עליו בתחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל ולבסוף יהללוך ובדיעבד אם בירך לגמור את הלל יצא (ס"ו תכ"ב) ומ"מ יזהר כל אדם לקרות בצבור כדי לברך עליו עם הצבור להוציא את עצמו מחשש פלוגתא דהוי ברכה לבטלה כי יש פוסקים דס"ל דאין ליחיד לברך על קריאת ההלל ולכן אם בא לבהכ"נ סמוך להלל ויש עוד שהות לקרוא ק"ש ולהתפלל אף אחר קריאת ההלל יקרא תחלה ההלל עם הצבור ואח"כ יתפלל ואם לא יהיה לו שהות אח"כ לומר פסוקי דזמרה ידלג כמו שמבואר לעיל אצל דיני תפלה ואם היחיד אומר פסוקי דזמרה והצבור מתחילין לקרות הלל בר"ח או בחוה"מ פסח יקרא היחיד עמהם בלא ברכה תחלה וסוף ויסמוך עצמו על הברכות של פסוקי דזמרה כיון דהרבה פוסקים ס"ל דיחיד אין מברך בהנך ימים שאין גומרין את הלל אבל בימים שגומרים את הלל אם היחיד עומד באמצע פסוקי דזמרה לא יקרא עמהם דלכו"ע צריך לברך עליו ובתוך פסוקי דזמרה אסור להפסיק בברכות (אמנם בין ישתבח ליוצר אפי' בימים שגומרים את הלל יאמר הלל עם הצבור בברכה תחלה וסוף דהא מפסיקין לכל דבר מצוה אפי' לקבול על חובותיו כנ"ל) (עי' סי' נ"ד) ואם יחיד קורא את ההלל יש להדר אחר שנים שיאמרו עמו ראשי פרקים ונוהגין כן בהודו אבל לא באנא כו' (סי' תכ"ב): (ג) אם הפסיק באמצע הלל אפי' בדבור ושהה אפי' כדי לגמור את כולה אין צריך לחזור לראש וחוזר למקום שפסק ואם הפסיק באמצע ענין צריך לחזור לראש אותו פסוק שהפסיק בו ואם הפסיק מחמת אונס כגון שלא היה מקום נקי ושהה כדי לגמור את כולה בימים שאין גומרים את הלל א"צ לחזור לראש אבל בימים שגומרין את הלל אם הפסיק מחמת אונס ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש בלא ברכה בתחלה (ועי' מ"א שם): (ד) הקורא את הלל למפרע לא יצא ואם טעה ודילג פסוק אחד או כמה פסוקים ואחר כך כשאמר כמה פסוקים אחרים נזכר שטעה א"א אותם במקום שנזכר רק חוזר להתחלת הפסוקים שדילג ויקרא משם ולהלן כסדר (שם): (ה) מצות קריאת הלל מעומד חוץ מליל פסח (ועיין בט"ז הטעם) ואסור לסמוך עצמו לעמוד או לכותל דסמיכה איכא כעמידה (מ"א ועיין א"ר שם): (ו) א"א הלל בבית האבל ובר"ח כשמתפלל בבית האבל אפילו כשבא לביתו א"צ לומר א] ובחנוכה שגומרים את הלל צריך לומר אח"כ בביתו אבל בשבת שחל בו ר"ח או אם קבר את מתו ברגל אפילו אם מתפללין בבית האבל אומרים הלל כיון שאין בו אבילות (מ"א בסי' קל"א ס"ק י' ופ"מ):

(א) ר"ח מותר בעשיית מלאכה והנשים נהגו שלא לעשות והוא מנהג טוב ויש בזה הרבה טעמים ואם המנהג שעושין קצת מלאכות וקצת אין עושין אזלינן בתר המנהג דמעיקרא כך קיבלו עלייהו אבל בשאר אין להקל להם כלל (ועיין מ"א): [מצוה להרבות בסעודה בר"ח. וכשחל בחול יש לעשות מאכל אחד יותר לכבוד ר"ח ואם חל בשבת עושים מאכל אחד יותר ממה שעושין לכבוד שבת (שכנה"ג) ועמש"ל אחר תפלת מוסף לשבת ור"ח בשם הרי"ע שיש להרבות בסעודת מלו"מ]:

גודל מעלת ראש חודש הובא בזוה"ק פ' פנחס דף ע"ט וז"ל: אמר ר' שמעון כתיב והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו אמאי שקיל דא כדא אלא כלא בחד דרגא כו' הרי לפניך כי חדש ושבת שוו בשקוליהן. וז"ל הלבוש סימן תי"ז ר"ח לא אסרה התורה בו מלאכה. מ"מ יום שיש בו קדושה הוא יותר משאר ימי החול כיון שמביאין בו קרבנות מוספין כמו ביו"ט. לכך נוהגות הנשים שלא לעשות בו מלאכה. ומנהג טוב הוא כמו שיתבאר לפנינו. ואפילו אם יהיה ב' ימים ר"ח נוהגין שלא לעשות מלאכה בב' הימים כי מצות ר"ח אחז"ל שהיא מוטלת על הנשים יותר משל האנשים מפני ביו"ט שלהן הוא שנתן להן הקב"ה שכרן לפי שלא רצו ליתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל כו' ולפי שבתחלה קבע הש"י י"ב ראשי חדשי השנה כנגד י"ב שבטי ישראל הזכרים. והיא מצוה הראשונה ביציאת מצרים שנאמר החדש הזה לכם וגו' ראשון הוא לכם וגו' ר"ל ראשון לי"ב חדשי השנה אבל אנכי מצוה לכם נגד י"ב שבטיכם וזהו לכם כנגדכם. וכשחטאו ישראל בעגל והנשים לא רצו לסייע לאותו מעשה בנתינת נזמיהן נטל הקב"ה קדושת ר"ח מן הזכרים ונתנה לנשותיהם לזכר שלא היו באותו החטא עכ"ל. וכתב הא"ר תלמוד זה משמע דקודם ניתנו להנשים ולא לנשים. דאל"כ מה שכר נתן לנשים הא כבר היה להן. וכ"כ ב"י. והט"ז פי' דנתן להן גם שכר אנשים כמו שצדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע. עוד כתב הא"ר שזו שכרן של נשים בעוה"ז. ובעוה"ב שהן עתידין להתחדש בר"ח כדאמר תתחדש כנשר נעוריכי (פדל"א) וכתב רש"ל שהנשים זקינות לדיקות יחזרו לנערותיהן כיוכבד עכ"ל. עוד כתב בא"ז ובא"ר שבאור זרוע הטעם שר"ח יו"ט של נשים משום שבכל חדש אשה מתחדשת וטובלת לבעלה ומתאוה לו וחביבה עליו כאלו היתה חדשה כמו הלבנה שמתחדשת ומתאוין לראותה לכך הוי ר"ח יו"ט של נשים עכ"ל. עוד כתב הלבוש שם ואפשר שלכך לא אסרה התורה בשום מלאכה מפני שהנשים הן כפופות תחת יד בעליהן ואין סיפוק בידן ליבטל ממלאכתן בלא רשות בעליהן. ויש אומרים דמ"מ מלאכה כבידה כגון לחרוש ולזרוע אסור אף לאנשים וילפינן לה מדכתיב גבי דוד שאמר לו יהונתן אשר נסתרת שם ביום המעשה (ש"א יט) ותרגום יונתן ביומא דחולא. והתם ביום ר"ח היה וקרא לערב ר"ח יום המעשה אלמא ר"ח לאו יום המעשה הוא. ומעשה מלאכה כבידה משמע. וגם הנשים לא נהגו איסור אלא במלאכות שעושות להשתכר בהן. אבל מלאכות שאין עושות להשתכר בהן כגון לתפור ולתקן כלי הבית אין נוהגות בהן איסור דמעיקרא לא קיבלו עלייהו אלא כן לשנותו מחול ממש אבל לא לאסור בכל מלאכות שאין עושין להשתכר כמו ביו"ט דלזה לא קיבלו עלייהו עכ"ל. וכתב בא"ר וז"ל בז"ע לא הביא י"א זה. וכן הב"ח ושכנה"ג מסקי שאין איסור לאנשים אפילו במלאכה כבידה. אך לעבדיו ומשרתיו העברים אין יכול לכופן למלאכה כבידה ע"כ. עוד כתב בא"ז ולענין מלאכה לנשים כתב למ"א דבמנהגא תליא מלתא. ונכון לנהוג בעצמה שלא לעשות מלאכה כלל אפילו קנה אפילו שלא להשתכר. ואף במקום שנוהגין לעשות אין הבעל יכול לכופה ולעבדיו העברים אין יכול לכופן — —

ציון רעק"א א] [ובחנוכה שגומרים כו'. נ"ב בא"ר מסיק דבחנוכה אומרים הלל בבית האבל. וכן נ"ל עיקר]:

לצופן למלאכה כבידה שכ"ל: **כתב** הש"ע והלבוש מצוה להחליף הבגדים בר"ח וסימנך חמש חליפות שמלות. חמש ר"ח חדש מועד שבת יחליף השמלות (חמדת ימים). ומצוה להרבות בסעודת ר"ח. וקיים הלבוש כמו בחג מועד. ושמכוהן אקרא מדאתקש ר"ח למועדים לשמחה דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ע"כ. ובא"ר כתב מצוה להרבות כו' מפני כבוד היום שהוא כפרה לישראל שאחז"ל הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח. כלומר בשבילי על שמעטתי הירח מאורה שלה ואני רוצה לעשות לה כבוד שיתכפרו בה כל ישראל בכל פעם שמתחדש. עוד טעם זכר לסעודה שהיו עושין לעדי הלבנה בזמן שהיה בית המקדש קיים שהיו מקדשים ע"פ הראייה (כל בו דף מ"ג). וכל המוסיף מוסיפין לו מן השמים ואם פוחת פוחתין לו. וכ' בכנה"ג להיות שמדקדקין כשחל ר"ח בחול שיבין מאכל אחד יותר. וכשחל בשבת עושין מאכל אחד יותר ממה שעושין לכבוד שבת ע"כ. ומ"א כתב דיש למשוך סעודה בליפית עד הלילה דבירושלמי איתא דיש לעשות סעודת ר"ח כאחד בשבת. דבשבת אינו ניכר שעושה משום ראש חדש: **מה** שהתינוקות מוליכין מעות לרבן בכל ר"ח וקורין מעות ר"ח אין לבטלו אחד המרבה ואחד הממעיט (ב"ח וא"ר): השל"ה כתב שמצוה להרבות בסעודה בר"ח משום דאמרינן ביה הלל וכתיב ביה זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו:

דרך סדר נטילת לולב החיים

זמן נטילת לולב וברכתו:

(א) שיעור הדס וערבה צריך לכתחלה להיות ארוכין י"ב גודלין ושדרו של לולב צריך להיות לכתחלה ט"ז גודלין ולמעלה אין להם שיעור אבל עכ"פ צריך שיצא השדרה של לולב למעלה מהם טפח (סי' תר"ן): **(ב)** מצוה לאגוד השלשה מינים ביחד בקשר גמור משום נוי ונוהגין לעשות הקשר בענין זה דהיינו שכורכין סביבות כל הג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך בתוך העגול הכרוך ועושין שלשה קשרים ללולב בענין זה היינו לבד הקשרים שקושרין הג' מינים ביחד יהיו ג' קשרים (א"ר סי' תרנ"א דלא כמ"ז) ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה ויטפיל ההדס וערבה תוך אגד הלולב כדי שיאחוז כל ג' מינים בידו בשעת הברכה (שם רמ"א) וצריך להיות טפח למעלה פתוח ולא מקושר כדי שיהיה יכול לנענע שלין (א"ר שם): **(ג)** וצריך להסיר החוט מן ההדס דהוי חציצה ויש לאגוד ההדס בלולב והוי לנאותו ואינו חוצץ ויאגוד הלולב באמצע וההדס בימין וערבה בשמאל היינו כשמחזיק הלולב ופני השדרה אליו (שם ועיין מ"א): **(ד)** יטול הלולב והדס וערבה אגודים ביחד בימינו כמו שנתבאר לעיל דינו ואתרוג בשמאלו ראשיהם למעלה ועוקציהם למטה דרך גדילתן והאתרוג צריך להיות עוקצו למטה וזה הוי דרך גדילתו (שם): **(ה)** ויטול תחלה האתרוג בשמאלו מהופך העוקץ למעלה ופטמו למטה ואח"כ יטול הלולב בימין ויברך ביום ראשון על נטילת לולב ושהחיינו וביום שני על נטילת לולב לבד ואח"כ יהפוך האתרוג פטמו למעלה וינענע וכשמסלקם מידו יסלק תחלה הלולב ואח"כ האתרוג דכל זמן שהלולב בידו צריך להיות האתרוג ג"כ בידו (מ"א שם) וכשנותן לחבירו לברך עליו יתן לאחר הלולב תחלה ואח"כ האתרוג ואותו האחר יתן למי שרוצה לברך עליו האתרוג תחלה ואי ליכא אחר יקח ממנו הלולב בשמאלו ואח"כ יקח האתרוג בשמאלו ואחר כך יתן הלולב לימינו ויוצא כל הדיעות (מ"א בשם של"ה): **(ו)** אם שכח לברך עד שנטל כולם דרך גדילתם מ"מ מברך עליהם כ"ז שהם בידו שעדיין הוא עסוק במצותו (ועיין א"ר שם) ומברך מעומד וכן הלקיחה צריך שתהיה מעומד (מ"א בשם של"ה) ואינו מברך רק פעם אחת ביום אע"פ שנוטלו כמה פעמים ביום (שם): **(ז)** איטר נוטל לולב בימין שלו והאתרוג בשמאלו ואם היפך יצא וכן כל אדם אם נטל בהיפוך האתרוג בימין והלולב בשמאל ג"כ יצא רק אם אפשר לו יטול פעם שנית בלא ברכה (ועי' מ"א שם) ושולט בשתי ידיו נוטל האתרוג בשמאל ולולב בימין כל אדם (שם): **(ח)** אם כרך סודר על ידיו או שנטלו דרך בית יד שקורין (הענדשוה) לא יצא וצריך לחלוץ התפילין קודם נטילת לולב ולכל הפחות (היינו שצריך ליטלו קודם חליצת התפילין) צריך להסיר הרצועות מידו ואם לא הסיר הרצועות מידו ונטלו צריך לחזור וליטלו בלא ברכה (עי' א"ר שם): **(ט)** גידם שאין לו יד כלל יקח לולב בזרוע ימין והאתרוג בזרוע שמאל וכן אם יש לו יד אחת נוטל אח' בידו אחת והשני' בזרוע ולא יטול שניהם בידו אחת אפילו בזה אחר זה ואם אין לו אלא יד אחת ובשניה אין לו אפי' זרוע יקח בזה אחר זה ולא יקחם בב"א ואם אין לו לא יד ולא זרוע לא יקחם בפיו כי זה לא הוי לקיחה כלל (פ"מ שם):

דיני הנענועים שצריך לעשות:

(א) צריך לנענע לכל הרוחות בשעת הברכה ואפילו אינו נוטלו בשעת הלל וגם בהלל צריך לנענע לכל הרוחות ונכון שיברך תחלה בסוכה על הלולב וינענע בו ואם אין לו לולב בביתו לברך עליו בסוכה יברך עליו קודם הלל וינענע בשעת ברכה ואח"כ ינענע בהלל (סימן תרנ"א ועי' מ"א שם וסימן תרנ"ב): **(ב)** סדר הנענועים בהלל הש"ץ ינענע בהודו כו' וכן ביאמר נא כו'. והצבור מנענעים בכל פעם שאומר הודו דהיינו ד' פעמים בעונין אחר הש"ץ הודו וכן מנענע הש"ץ באנא ה' הושיעה נא בב' פעמים שאומר והצבור ג"כ מנענעים ב' פעמים אבל באנא ה' הצליחה נא אין מנענעים לא הש"ץ ולא הצבור וכן בהודו לה' שבסוף שכופלין את הפסוק מנענעים בו ב' פעמים הש"ץ והצבור (שם): **(ג)** סדר הנענועים לרוחות יחזיר פניו למזרח ושדרו של לולב נגד פניו (כוונות) ויעשה ג' הולכות למזרח ושלש הבאות והיינו שמוליך ידו עם הלולב מכנגדו והלאה ג"פ ומביאו אצלו ויכשכש בעלין בשעת הולכה והובאה ובשעת הובאה יביא עקרו של לולב נגד החזה ואח"כ יטה ראש הלולב לדרום ויעשה ג"כ ג"פ הולכה והובאה כמו במזרח אבל א"צ להפוך פניו לצד שמנענע רק יטה ראש הלולב לצד שמנענע ויעשה ג"פ הולכה והובאה וכן לצד מערב יטה ראש הלולב על כתפו ומוליך ומביא (מהרי"ל ועי' מ"א) ואח"כ לצד צפון ואח"כ למעלה ואחר כך לצד מטה וכשמנענע למטה אין צריך להפוך ראש הלולב לצד מטה (ט"ז שם) וסדר הרוחות. מזרח. דרום. מערב. צפון. מעלה. מטה

שמה (מ"א שם): (ד) כשמנענע בהודו וביאמר נא ובאנא כו' יחלק הנענועים דהיינו שלא ינענע בהשם. ובהודו וכו' שש תיבות ינענע בכל תיבה לרוח אחת וכן ביאמר נא ו' תיבות ינענע ג"כ בכל תיבה לרוח אחת ובאנא ג' תיבות בלא השם ינענע בכל תיבה לב' רוחות וצריך לחבר האתרוג להלולב בשעת הנענועים ולנענע בשניהם יחד (שם ובמ"א): (ה) ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אח' מהם לא יברך על השאר אבל נוטל אותם בלא ברכה. ומנענע בהם קודם הלל דהיינו בשעה שהוא מברך עליהם אם יהיו כולם ובשעת הלל ינענע ג"כ לזכר בעלמא בין ביום א' בין ביום ב' בין בשאר ימים (א"ר דלא כט"ז) והצבור יטלו אותן ג"כ כדי שלא יבואו לטעות לשנה הבאה שיסברו שיצאו במה שנטל הש"ץ (א"ר דלא כט"ז ומ"א): (ו) אם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה או שהיו פסולים אם הי' לו ערבה בביתו באופן שא"צ להפסיק בינתים כדי ליקח אותם יקח ארבעתן ביחד ויברך על אותו מין שהיה נחסר דהיינו על ערבה יברך עכ"פ ערבה על הדס עכ"פ עץ עבות ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך עוד פעם שהחיינו בשביל הנחסר דומיא דתורמוס שבירך עליו ונפל מידו אף שהיה לפניו תורמוס ואוכל את השני מ"מ צריך לברך על השניה אבל על הלולב יצא כיון שהיה אצלו בביתו ארבעתם אבל אם לא היה לו בביתו ערבה אחרת או הדס אחר בשעה שבירך ואח"כ הביאו לו צריך לברך על ארבעתם יחד פ"ב ע"כ לולב כיון שלא היו מצויים אצלו בבית לא יצא גם על הלולב וצריך לברך עליו פ"ב ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך גם שהחיינו פעם שנית (א"ר שם דלא כמ"א): (ז) אם חסר אחד מהמינים לא יקח אחר במקומו כדי שלא יבואו לטעות בשנה האחרת (שם) שמדקדקים במצות אין מוסיפין על שלשה בדי הדס ועל שתי ערבות (שם):

זמן נטילת לולב:

(א) זמן מצות לולב ביום אבל לא בלילה וכל היום כשר לנטילת לולב שאם לא נטלו שחרית יטלנו אח"כ ומכ"מ זריזין מקדימין למצות ונוטלין אותו בבוקר וזמנו הוא משתנץ החמה ליטול אותו לכתחלה ואם נטלו משעלה ע"ה יצא בדיעבד אפי' א"צ לצאת לדרך ואם רוצה להשכים לצאת לדרך מותר לכתחלה ליטלו משעלה ע"ה ואם שכח ליטלו כל היום ונזכר ביה"ש אפי' ביום א' נוטלו בין השמשות בלא ברכה (פ"מ סי' ס"ז במ"ז) וכן הדין בספק אם נטל לולב (שם): (ב) אסור לאכול קודם שיטלנו ואם שכח ואכל ונזכר תוך הסעודה ביום ראשון שהוא מן התורה וה"ה יו"ט שני לדידן שעושין ב' ימים טובים מספק אפי' יש שהות ביום ליטלו אח"כ יפסיק ובשאר הימים אין צריך להפסיק אם יש שהות ביום אחר אכילה אבל אם אין שהות אפילו בשאר הימים יפסיק (שם ובט"ז שם): (ג) מי שבא בדרך בחוה"מ ומצפה שיבא למקום שיהיה שם לולב אפי' מי שרוצה להחמיר על עצמו לא יתענה יותר מחצות היום משום דאסור להתענות בחול המועד וכן הישובים שאין להם אתרוג שצריכים לשלוח אחר אתרוג ונתעכב א"צ להמתין שלא לאכול יותר מחצות אפילו ביום ראשון שהוא מדאורייתא (ועי' מ"א וא"ר שם):

דין אם מותר להריח בהדס ובאתרוג:

(א) הדס של מצוה אסור להריח בו כל ז' אפי' בשבת אבל אתרוג מותר להריח בו בשבת שבתוך החג אבל בימי החג שלא בשבת אין להריח בו אפילו שלא בשעת נטילתו לצאת (א"ר סי' תרנ"ג דלא כמ"א) מחמת שנחלקו הפוסקים אם לברך אם לאו: (ב) מותר להחזיר הלולב למים ביו"ט ויכול להוסיף עוד מים אחרים אם צריך אבל להחליף את המים אסור ובחוה"מ מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדר ונוהגין ליקח בחוה"מ בכל יום ערבה חדשה ולקשרה בלולב משום הידור מצוה (סי' תרנ"ד):

דין נכרי שהביא לולב:

(א) נכרי שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו ומותר לשלוח נכרי ביו"ט להביא לולב מחוץ לי"ב מיל בין ביום ראשון בין ביום ב' וכן להביא מחוץ לתחום מותר לומר לנכרי להביא אפילו בשבת בשביל יו"ט שני ובשביל יום טוב ראשון מותר לשלוח אפילו בשבת חוץ לי"ב מיל אבל בשביל יום טוב שני אין לשלוח לא בשבת ולא ביו"ט חוץ לי"ב מיל וכל היכא דהביאו מחוץ לתחום ומותר לצאת בו אף על פי כן אסור לטלטלו חוץ לד' אמותיו אם העיר אין בה עירוב וצריך לילך למקום האתרוג וליטלו שם ובית אפילו גדול נחשב כד' אמות ובשביל זקן או חולה שאינן יכולין לילך יאמר לנכרי להוליך אצלם אבל אם יש שם עירוב יכול לטלטלו בכל העיר רק חוץ למקום העירוב אינו רשאי לטלטלו (סי' תרנ"ה ועיין מ"א וא"ר ופ"מ שם): (ב) ערבה שנתלשה ביו"ט בין ביום א' בין ביום ב' אסור לטלטל' בו ביום אפי' אין לו אחרת לצאת בה אבל אם נתלשה ביום א' מותרת ביום ב' (ועיין מ"א שם):

דינים פרטיים ללולב:

(א) קטן היודע לנענע לולב כדינו דהיינו מוליך ומביא מעלה ומוריד אביו חייב לקנות לו לולב אם ידו משגת כדי לחנכו במצות וכדי שיעשה הנענועים כדינו בשעת הלל עם הצבור ואם אין ידו משגת לקנות לו לולב לבדו עכ"פ יתן לו לולב שלו אחר שיצא בו שיברך עליו וינענע בו (סי' תרנ"ז ועיין ט"ז ומ"א): (ב) מן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון לבד וחכמים תיקנו שיהיה ניטל בכ"מ כל שבעה (סי' תרנ"ח): (ג) בשבת אינו נוטל אפי' חל בו יום ראשון דמצוה מן התורה דאסור לטלטל הלולב בשבת אפילו לצורך גופו או מקומו דהוי כאבן דלא כט"ז אבל האתרוג מותר לטלטלו דראוי להריח בו אם מברך על פרי הדר (מ"א וט"ז): (ד) אין אדם יוצא ידי חובתו בלולב של חבירו שהשאילו דבעינן ביום ראשון לכם משלכם ואפי' אמר לו חבירו יצא שלך עד שתצא בו ואח"כ יצא שלי כבתחלה לא יצא דהוי כמו שאול ואם נתנו לו במתנה אפי' במתנה ע"מ להחזיר הרי זה יוצא בו ידי חובתו שמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה ואם הנותן אינו מקפיד יכול המקבל ליתן אפי' לאחר במתנה ע"מ להחזיר ואחר לאחר כדי לצאת בו אבל אם הנותן ראשון נתן לו בפירוש ומקפיד שלא

ניתן

ליתן לשום אדם עוד לצאת בו כ"ל דאף המקבל הראשון לא יצא שאין בו דין ממון כמו שהוכחתי זה במקום אחר נתנו לו סתם הוי כאילו אמר ע"מ להחזיר כיון שצריך לו האתרוג לצאת בו בודאי לא נתנו לו לגמרי מתנה גמורה ואם נתן לו במתנה ע"מ להחזיר או בסתם אחר שיצא בו צריך ליתנו לבעלים במתנה כדי שיהיו יכולים הבעלים לצאת בו ביום ראשון אם לא יצאו עדיין (שם): (ה) לא יתננו ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו דקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מדאורייתא ונמצא שאם החזירו אינו מוחזר (שם) ולכך כשנותנין לקטן יאחזנו בידו עם התינוק (שם): (ו) שותפים שקנו אתרוג ולולב בשותפות לצורך מצוה מסתמא ע"ד כן קנאוהו שיהיה של כ"א לבדו בשעה שיוצא בו ע"מ שיחזירהו ומ"מ טוב לומר בפירוש שנותן כ"א חלקו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר בשעה שיוצא בו וכן קהל שקנו אתרוג בשותפות טוב גם כן שיכריזו שכל אחד נותן חלקו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר (שם): (ז) יזהר כל אדם שיקנה לו אתרוג ולולב לבדו כדי שיקיים המצוה והנענועים כתקנה ואעפ"כ אם קנה יחיד אתרוג לבדו ויש בעירו אתרוג ובעיר אחרת אין שם אתרוג כלל מצוה שישלח שלו לעיר אחרת שאין שם כלל והוא יברך על של קהל (עיין מ"א שם): [כתב בס' מטה אפרים וז"ל צריך ליזהר כשקונה לולב ואתרוג והדס אם קנה בהקפה אע"פ שמשך אותם לביתו הוא מחויב לפרוע הדמים בעבורם קודם יו"ט. וגם הערבה הניטלת עם הלולב שהמנהג הוא שהשמש קונה לעצמו ערבות קודם יו"ט וביו"ט ערבית או שחרית קודם התפלה הוא מחלק לכל בעה"ב וכן עושה כל ימי החג ואין משלמין לו עד הושענא רבה המדקדק במעשיו יש לו להקדים מעות להשמש על הערבות של יום ראשון שאז יהיה לו בהם קנין מה"ת. והמדקדק יותר יברור לעצמו בעיו"ט ערבות כרצונו וישלם לו ויקחם לביתו או יגביה אותם טפח לקנותם ואם אחר כך יחזיר ויפקיד אותם להשמש שלא יכמושו אין בכך כלום אך יזהירו שלא יערב אותם עם אחרים. ומ"מ אם אינו עושה כן רק כפי מנהג העולם אין לו למנוע מלברך ולא יפרוש מן הצבור שלא נהגו לדקדק בזה עכ"ל]:

תפלה נאה לאומרה בשעה שאוגדין את הלולב:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁיִּתְקַשְּׁרוּ עַל יְדֵי אֲגֻדַּת לוּלָב זֶה הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְהֹוָה הַמַּמְלָכָה. וְעַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים שֶׁהֵם כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה אָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְעַל יְדֵי שְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבוֹת שֶׁהֵם כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְעַל יְדֵי לוּלָב וְאֶתְרוֹג שֶׁהֵם כְּנֶגֶד יוֹסֵף וְדָוִד יִתְקַשְּׁרוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֶׁל שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ. וְעַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים אוֹת יו"ד שֶׁל שִׁמְךָ הַגָּדוֹל. וְעַל יְדֵי שְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבוֹת מִלּוּי ה"ה שֶׁל שִׁמְךָ הַגָּדוֹל. וְעַל יְדֵי הַלּוּלָב מִלּוּי וי"ו שֶׁל שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְעַל יְדֵי הָאֶתְרוֹג מִלּוּי ה"ה אַחֲרוֹנָה שֶׁל שִׁמְךָ הַגָּדוֹל. וּמִשָּׁם תַּשְׁפִּיעַ לְעַבְדְּךָ (פב"פ) אֲמָתְךָ חַיִּים טוֹבִים שֶׁעוֹלֶה כְּמִנְיַן הֲדַס וּכְמִנְיַן לוּלָב עִם שְׁתֵּי הַמִּלּוֹת וְתִתֶּן לִי זֶרַע כָּשֵׁר וְחָכָם וְצַדִּיק שֶׁעוֹלֶה כְּמִנְיַן עֲרָבָה עִם הַכּוֹלֵל. וְתִתֶּן־לִי לֵב טוֹב וְכָשֵׁר לְהָבִין תּוֹרָה שֶׁעוֹלֶה כְּמִנְיַן אֶתְרוֹג עִם הַכּוֹלֵל. וְתִתֶּן־לִי זְכוּת שֶׁאֶאֱגוֹד אוֹתָם בְּבֵית מִקְדָּשְׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. אָמֵן:

באשמורת הבוקר של יום א' דסוכות אם חל בחול. יכין עצמו אל קיום מ"ע מה"ת נטילת הד' מינים. וזמנו הוא משתנץ החמה. ועפ"י האריז"ל יברך על הלולב בסוכה דוקא ויעשה שם הנענועין. ואח"כ שאר הנענועין והקפה בבהכ"נ. וכן נוהגים הילאים והרדים לדבר ה'. וקודם יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי בִּפְרִי עֵץ הָדָר וְכַפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נַחַל אוֹתִיּוֹת שִׁמְךָ הַמְיֻחָד תְּקָרֵב אֶחָד אֶל אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדִי וְלֵידַע אֵיךְ שִׁמְךָ נִקְרָא עָלַי וְיִירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָי. וּבְנַעֲנוּעִי אוֹתָם תַּשְׁפִּיעַ שֶׁפַע בְּרָכוֹת מִדַּעַת עֶלְיוֹן לִנְוֵה אַפִּרְיוֹן לִמְכוֹן בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וּתְהֵא חֲשׁוּבָה לְפָנֶיךָ מִצְוַת אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטוֹתֶיהָ וְשָׁרָשֶׁיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ.

כִּי כִוַּנְתִּי לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י״ה בו״ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל־יִשְׂרָאֵל אָמֵן: בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

ואח״כ יאמר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא חָשׁוּב לְפָנֶיךָ מִצְוַת אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ כְּאִלּוּ כִּוַּנְתִּי בְּכָל־הַכַּוָּנוֹת שֶׁכִּוְּנוּ בָהֶם אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה:

יקח הלולב בימינו והאתרוג בשמאלו. ויטה יד לסיפך. וקודם הברכות יהיה הפטמא למטה והעוקץ למעלה ואחר הברכות יהפך. ומברך ב׳ הברכות ומעומד דווקא:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־נְטִילַת לוּלָב: בפעם הראשון שמברך על הלולב מברך גם שהחינו

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

סדר הלל

אלו ימים שגומרים בהם את ההלל. דהיינו שאומר גם לא לנו ואהבתי. ב׳ ימים ראשונים של פסח. ב׳ ימים של שבועות. תשעה ימים של חג הסוכות עם שמיני עצרת. שמונה ימי חנוכה. והסימן הוא בבט״ח. והא דאין גומרים הלל בכל ימי הפסח כתב השל״ה מפום שאף שנכנסו ישראל לקדושה בפסח. לא נתקשרו לגמרי בה עד אחר הספירה כאשה הסופרת ימי לבונה. לכן אין גומרין ההלל בכל ימי הפסח כמו שגומרין בסוכות ע״כ. והא דאין גומרין בר״ח כתב הלבוש משום דר״ח הוא יום סליחה וכפרה לכפר על התינוקות משום הסכרה שהיה רגיל ליפול עליהם (כדאמר זמן כפרה לכל תולדותם. דמיום שנתלו המאורות נפלה אסכרה בתינוקות. אליה רבה) וקרבן ר״ח מכפר עליהם וכיון שהוא יום כפור וסליחה הוי כמו ר״ה ויו״כ שהם ימי הדין ואין אומרים שירה גמורה עכ״ל. וכתב הא״ר הא דמדלגין לא לנו ואהבתי כי כו׳ מפני שפרשת לא לנו והפרשה ה׳ זכרנו נרוב עניניס שוין וכן פרשת אהבתי ופרשת מה אשיב שוות במקצת עניניס (בנימין זאב סי׳ הס״א): מה שאין מברכין זמן על הלל מפני שפעמים החדשים חסרים והוי תוך שלשים (רד״א כ״נ). ועיין בא״ר סימן תכ״ב ס״ק י׳ שמתרץ מה שהקשה המ״א על זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא*) אֶת־הַהַלֵּל:

*) כתוב בסדור עבודת ישראל הספרדים מברכים במועדים לגמור את ההלל וכנוסח הרמב״ם (הל׳ ברכות פי״א הי״ב, ובהל׳ חנוכה פ״ג ה״ה וכ״ה נוסח הכוזרי מאמר ג׳ סי׳ ל״ט). ומנהגנו הוא ע״פ מהר״מ מרוטנבורג שנהג לומר בכל פעם לקרוא את ההלל, עי׳ בטור או״ח סי׳ הפ״ג ותרמ״ד. ועיקר הנוסחא ההלל בה״א הידיעה כמו שהוא בסדור רב עמרם גאון וברמב״ם ובכל בו וכם׳ המנהיג לאבן ירחי ובאבודרהם ובסדורי הספרדים. גם בסדורים קדמונים של האשכנזים.

ענף יוסף

וצונו לקרוא את ההלל. (אבודרהם) בה״א הידיעה. ואולי כלומר הלל כל דסו. ומשום לא פלוג לא חלקו בין מעת נהגו לברך גם על הדלוג השמיטו הה״א גמור לדלוג:

תקון הערה לסדר הלל תפלה

הלל הוא מקור ושם הפעל מבנין פעל, וכאן הוא שם התאר למזמורים ידועים בספר תהלים המדברים מתהלות הש״ת, ושלשה מיני הלל נזכרים בדברי רבותינו ז״ל. א) פסוקי דזמרה, והם ששת המזמורים האחרונים שבספר תהלים, כדאמרינן (שבת קי״ח ב׳) אר״י יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום, ומסקינן דאיירי בפסוקי דזמרה. ב) הלל הגדול, והם המזמורים (קל״ה – קל״ו) עי׳ מש״כ ע״ז לעיל בפסוקי דזמרה. ג) הלל המצרי, והם המזמורים (קי״ג — קי״ח). בברכות (נ״ו א׳) אקריין הלילא מצרבא בחלמא, ופירש״י הלל שאנו קורין בפסח, לפי שיש הלל אחר הקרוי הלל הגדול קורין לזה הלל המצרי, עכ״ל. וסתם הלל בתלמוד בכל מקום הוא הלל המצרי, כמו בברכות (י״ד א׳) בהלל ובמגילה מהו שיפסיק, והם ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק, ובסוכה (מ״ב ב׳) בהלל והשמחה שמונה. ובערכין (י׳ ע״א) ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל שמונה ימי החג (סוכות) ושמונה ימי חנוכה ויו״ט הראשון של פסח ויו״ט של עצרת (שבועות) ובגולה כ״א יום, ובמס׳ סופרים פרק כ׳ הלכה ט׳ ושני

קיג הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה׃ יְהִי
שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ מִמִּזְרַח־
שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה׃ רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְהוָה

מעשה נסים

הללויה. הללו עבדי ה'. מה יש לדקדק בכאן עיין באלשיך. ומה שנראה לי בזה. דהנה שם יה מורה על דין. והנה הלל הוא לשון התפארות כמו כי הלל רשע (תהלים י). ורצונו לומר שישראל יש להן להתפאר עצמן אף בהיסורין והגלות שהגלן וייסרן הקב"ה וכמש"ל כמה פעמים לפי שעל ידי הגלות נקנינו לעבדים לו ית' וגם נתפרסם אלקותו על ידינו בגאולת מצרים וזה היה עיקר השלימות הנכסף לאברהם אבינו שיתפרסם אלקותו ע"י זרעו. וגם נודע לפרעה ולכל העולם שמו ה' בארבע אותיותיו כמה שנאמר וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ואין לנו שבח גדול מזה שאפי' באבות כתיב ושמי ה' לא נודעתי להם. ועל ידינו נתפרסם שמו ה' ויכלתו והשגחתו. לזה אמר הללויה פי' שיש לנו להלל השם של מדת הדין. ומשום הלול הטובות שנעשו לנו על ידי מדת הדין א הללו עבדי ה' שמחמת זה נעשינו עבדי ה': טובה ב במה שיהיה מבורך מעתה ועד עולם. כי מעתה ששמו ה' נודע לנו בארבע אותיותיו כל הברכות והודאות יהיו מאתנו לשם העצם שהוא שם ה' ואומרים ברוך אתה ה' משא"כ מקודם דכתיב ושמי ה' לא נודעתי להם כשרצה אברהם לברך לא אמר רק ברוך אל עליון: טובה ג שנעשה על ידי גאולת מצרים כי ממזרח שמש וגו'. פי' ניכר ששמו ה' ניכר בכל העולם: **רם על כל גוים. פי'** שמהאומות הקדמונים שהיו עובדים לכוכבים ולמזלות והיו מכחישים השגחה

הראשונה

עץ יוסף

הללויה. אמר המשורר דרך כלל אל כל העולם הללו יה שם שברא ב' העולמות. ומי יוכיח חידושם. לזה אמר הללו ביחוד את שם יה עבדי ה' הם היוצאים ממצרים כד"א כי לי בני ישראל עבדים [וגו'] אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. כי ע"י הנסים שנעשו אז ראיתם חידוש העולמות (כמפורש באלשיך בביאור התורה). וגם אתם הללו את שם הויה מלא בד' אותיותיו אשר הכחיש פרעה. כי אז בקריעת ים סוף נתפרסמה ידיעתו כד"א וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה וגו' ונתאמת אז גדלו והשגחתו הפך מאמר פרעה מי ה' וגו': ובכן מעתה מזמנכם יאות יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם. כי על כל ברכה וכל מצוה והודאה תאמרו ברוך אתה ה': ולא מלבד מצרים הכירו את שם ה' מלא. אלא ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה' מלא. כי אז בקריעת ים סוף נתפרסמה ידיעתו יתברך בכל העולם:

תקון הערה לסדר הלל תפלה

ושני לילות של פסח, מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גליות ולברך עליהן ולאומרן בנעימה לקיים מה שנאמר ורוממה שמו יחדו. ובערכין שם מפרש הטעם מ"ש חג דגומרים בו הלל כל שמונה ופסח אין גומרין אלא ביום הראשון בלבד? משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו כל יום ויום חלוק משלפניו הילכך כל יום ויום חשיב חג בפני עצמו אבל פסח אינו חלוק בקרבנותיו כל שבעה. ובשבלי הלקט ענין ראש חדש סי' קע"ד בשם מדרש הרנינו פרשת סוכה בפסח אין אנו גומרין את ההלל אלא יום ראשון ולילו, ולמה — שמואל בר אבא אמר בנפול אויבך אל תשמח לפי שנטבעו בו המצריים. עוד כתב שם בשם רש"י ז"ל למה גומרין בחנוכה כל שמונה? מתוך שהיא חלוקה בנרותיה כל יום ויום חלוק משלפניו הוי כחג בחלוק בקרבנותיו, ובשם אחיו ר' בנימין הרופא ז"ל פירש לפי שבכל יום ויום נתחדש בביהמ"ק הנס של השמן ועל חדוש הנס אנו גומרין את ההלל. ובפסחים (קי"ז א') אמר רב יהודה אמר שמואל הלל זה מי אמרו? נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק (הרגלים שם פרקי השנה) ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן (חנוכה). ר' יוסי אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים וחלוקין עליו חבריו לומר שדוד אמרו. ר' אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים, ר' יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם מלכי כנען. ר' אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא. ר"א בן עזריה אומר חזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב. ר"ע אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. ר"י הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע וכו'. ובירושלמי ריש פ"ב דמגילה א"ר אבין עוד היא אמורה על סדר, בצאת ישראל ממצרים לשעבר, לא לנו ה' לדורות הללו, אהבתי כי ישמע ה' לימות המשיח, אסרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג, אלי אתה ואודך לעתיד לבא, ע"כ. ועי' ויק"ר פ"ל סי' ה' כל גוים סבבוני לימות גוג ומגוג עיי"ש. — ועל דבר קריאת ההלל בראש חדש כתב בתניא רבתי סי' ל"ב [ובשבלי הלקט סי' קע"ב] „מצאתי בשם הגאונים ז"ל

עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי | עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

מעשה נסים

הראשונה היה הקב"ה רם ומרום השגחתו מהם רק על השמים כבודו. שלא הי' השגחתו רק בשמים ולא הי' השגחתו בארץ רק השגח' מזלית ולא פרטית כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים ולא היו רק תחת מערכת השמים: אבל מי כה' אלהינו. המשגיח עלינו בפרטות ומגביה אותנו למעלה מהמזל: וזהו מאמר המגביהי לשבת המשפילי לראות וגו'. פי' כמו שאמרו חכמינו ז"ל כמה שנאמר באברהם הבט נא השמימה שאין הבטה רק מלמעלה למטה שהגביהו למעלה מהשמים. וזהו ג"כ מאמרו כאן. המגביהי לשבת דהיינו שמגביה אותי למעלה מהשמים. באופן שהם נשארו תחתיה שכשארצה להביט אני משפיל עיני לראות בשמים ובארץ. ולזה מביא ראיה שהכל הוא בהשגחה פרטית ולא בסבה מזלית בהיות כי מקימי מעפר דל להושיבי עם נדיבים. שע"כ אין זה כ"א מאלקי עולם ה' אשר ביכלתו מעלה מתהום א־רעא ועד רום רקיע. משא"כ בסבה מזלית היה ראוי להיות לאט לאט ע"פ תנועתו: ועוד הביא ראיה שהוא בהשגחת הש"י מהא דמושיבי עקרת הבית דהיינו כמ"ש הש"ס גבי שרה דאפי' בית ולד אין לה וזה אמרו כאן: מושיבי עקרת הבית. דהיינו אפי' מי שהיא עקרה אפי' מבית ולד מושיבה: אם הבנים שמחה. וזה א"א כ"א ביכולת הש"י לעשות בריה חדשה:

ענף יוסף

המגביהי המשפילי. יודי"ן יתירות לרמז מעולם לא ירדה שכינה למטה מיו"ד ולא עלה משה ואליהו למעלה מיו"ד (זקן אהרן):

בצאת

עיון תפלה

מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון. כאשר לקח את המלך דוד מאחר הצאן לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו — בשביל שחסה בו ית' (אם נאמר שדוד חבר את ההלל על עצמו), וכאשר הוציא את ישראל משפלות מצרים ויתנם עליון על כל גויי הארץ, כמו שנאמר בהלל הגדול שבשפלנו זכר לנו (אם נאמר שנתחבר ההלל בצאת ישראל ממצרים, ראה הערה לסדר הלל), ולפי סדר מערכת צבא השמים לא היו ראוים לכך, כמו שנאמר (שמות י, י) ראו כי רעה נגד פניכם, עי' רש"י שם. וכן רואים אנחנו מעשים בכל יום שהקב"ה **מושיבי עקרת הבית** (מושיבי העקרת — בית, כמו ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט, ל) תחת ותשם פוך בעיניה, וטעמו כמו: מושיב יחידים ביתה (תהלים סח, ז) העקרה שאינה בטוחה בבית בעלה כי מפחדת תמיד מפני הגירושין, הקב"ה פוקד אותה בבנים ובזה הוא מבטיח שבתה בביתה) ועושה אותה שמחה בבניה, ולפי סדר מערכת הטבע לא היתה ראויה לילד. כל זאת לנו לעדה שה' לבדו **הוא האלהים** (המשגיח והמנהיג) **בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד** (דברים ד, לט):

בצאת

תקון הערה לסדר הלל תפלה

מנין שאומרים הלל בר"ח, מצינו שרמזו דוד בתהלים הללויה הללו אל בקדשו, י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, ומשמע הללו אל בקדשו על קדוש החדש הללו יה, ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חדש שני ימים" עכ"ל. ובתענית (כ"ח ב') אמר רבא זאת אומרת הלילא דבריש ירחא לאו דאורייתא (אינו מתקנת הנביאים אלא מנהגא בעלמא), ורב איקלע לבבל (כשירד מא"י לבבל) חזנהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו כיון דחזי דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם, הנכון בפירוש המאמר הזה כך הוא, שבא"י לא נהגו לקרות את ההלל בר"ח, וכשבא לבבל וראה אותם שמברכין לקרות את ההלל (גם ר"ת בתוס' ברכות י"ד ע"א ובספר הישר כתב שבא לפני הברכה) חשב אותם לטועים ואת ברכתם לברכה לבטלה, ובכל זאת נתן אותם לקרות את הפרשיות כי אין הפסד בקריאה כאדם שקורא בתורה, אבל הסכים בדעתו להפסיקם כשיגיעו לברכה האחרונה ויתחילו לומר יהללוך אז לא יתנם לברך שנית ברכה לבטלה, אך כשהגיעו לפרשה השלישית וראה אותם שדלגו מאליהם וכן בפרשה הרביעית אז נוכח לדעת שקריאתם איננה בטעות כי אם בתורת מנהג שהנהיגו אבותיהם מימי קדם לקרות הלל בר"ח בדלוג כדי להבדיל בין קריאת חובה לקריאת רשות, דאי בטעות למה ידלגו? ומאחר שכבר קבלו עליהם חובה ונתחייבו בקריאתם על פי מנהגם יכולים לברך לפניה ולאחריה, דאדם יכול לחייב

את

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה

מעשה נסים

בצאת ישראל ממצרים. כי הנה בעת היציאה היו שתי בחינות שהיו ביניהם כשבט לוי ודומיהן שלא למדו ממעשיהם ולא נטמאו בהן. ואותן מכונים בשם ישראל ובהן לא תתייחס היציאה רק מארץ מצרים ולא מהעם כי לא היו מתערבין בהם והיו בהם ג"כ אשר נטמאו ולמדו ממעשיהם והם לא נקראים רק בית יעקב ולהם נתייחס היציאה מעם לועז. כי מקודם היו מעורבבים ועם כל זה לא היו משוללי' זכות היציאה כי לא הי' ההתערבות גדול' כי לא שינו שמם ולשונם כמ"ש חז"ל ולזה אמר מעם לועז אבל הם לא היו לועזים: היתה יהודה לקדשו. פי' כי עוד זכות אחר הי' להם. זכות אמונה ובטחון. כי נחשון בן עמינדב קידש שם שמים ונכנס במים עד חוטמו. ועי"ז זכה שיהיו ישראל כממשלותיו. כי מאז זכה שימשול זרעו של יהודה בישראל לעולם: ואומרו היתה לשון נקבה לרמז כי יהודה נמשך אחר הבור שניקר ממנו והיא תמר שג"כ קידשה שם שמים במה שלא גילתה למי הרתה עד הושלכה לאור: הים ראה וינס. פי' הנס שהי' להם זכות מ"מ לקריעת הים לא היה

זכותם

עיון תפלה

בצאת ישראל ממצרים. ועוד תשוב תראה ימין ה' עושה נפלאות גדולות שאין לטבע ולא לשום כח מכחות צבא השמים חלק בהן — בצאת ישראל ממצרים בצאת בית יעקב מעם לועז (מתורגם מעמא ברבראי, עם פרא ואכזרי, וכמוהו (ישעיה לג, יט) את עם נועז לא תראה) כאשר היתה יהודה לקדשו (בתחלת היות יהודה—כנוי לעם ה'—לקדשו של הקב"ה, שהופרשו מכל בני האדם להיות תרומת קדש לה', כמו שנאמר (שמות יט, ה ו) והייתם לי סגלה מכל העמים וגו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ונאמר (ירמיה ב, ג) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, ותפש שם יהודה כי יהודה גבר באחיו (דה"א ה, ב) וכל חמדת ישראל ממנו יצאה) וישראל היו ממשלותיו, אז חרדו כל סדרי בראשית ממקומם ויהנעשו מפני פחד ה' ומהדר גאונו: הים ראה. שהקב"ה מוליך לימין משה זרוע תפארתו—

### תקון		הערה לסדר הלל		תפלה

את עצמי בדבר שאינו חייב ולברך עליו, כי היכי דמברכינן וצונו על מקרא מגילה על מגילת רות וקהלת וקינות כדאיתא במס' סופרים (פרק י"ד הלכה ג') אע"ג דאינן אלא מנהגא, וכי הא דמברכינן על יו"ט שני של גליות אע"ג דאינו אלא מנהגא בעלמא, ולדעת התוס' (ר"ה ל"ג א') נשים מותרות לברך על מ"ע שהז"ג אע"ג דפטורות, ואע"ג דתפלת ערבית רשות כדפסקינן בברכות (כ"ז ב') הלכה כדברי האומר רשות, מ"מ מצלינן י"ח ברכות משום דשוינן אנפשין חובה על פי מנהגנו, כמו"ש התוס' (חגיגה ט' ע"ב) ד"ה או כבש בה"ג והרא"ש בברכות (פרק תפלת השחר סי' ז'). ואי"ת האיך מברכינן בר"ח וצונו לקרא את ההלל הא אינו מתקנת נביאים אלא מנהגא בעלמא והיכן צונו לנהוג כך? כי לא תסור לא שייך אלא על תקנת ב"ד, וי"ל מן שאל אביך ויגדך מכאן שמצוה לילך במנהגי אבותינו הטובים, עי' שבת (כ"ג א'). וטעם המנהג הזה נראה בעיני לפי שמראש חדש ואילך מתחלת הלבנה להתחדש וחדוש הלבנה רומז לחדוש מלכות בית דוד, כמו שכתבנו לעיל בברכת הלבנה סוף ד"ה דוד מלך ישראל חי וקים, ובהלל נזכר חדוש מלכות בית דוד, כדגרסינן בפסחים (קי"ט ע"א) אדרשב"נ א"ר יונתן אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים וגו' אמר ישי (כשהציג את כל בניו לפני שמואל לא הציג את דוד כי לא חשבו) (ש"א טז, י יא), או רומז על מה שבקשו דואג וסיעתו להוציאו מכלל ישראל בשביל שחשבוהו למואבי כדאיתא ביבמות (ע"ו ע"ב), מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו (נפלאת בעינינו לשון רבים אמרו אחיו. רש"י, אליאב אחיו הבכור גער בו בנזיפה אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך (ש"א יז, כח) נראה שחשבו לצעיר שובב בלי דעת וכשהומלך (עי' רש"י פסחים ס"ו ב' ד"ה לא כתר) עליהם היה כדבר נפלא בעיני כלם ואמרו היא נפלאת בעינינו) זה היום עשה ה' אמר שמואל, אנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו (כי מה יושיענו זה!) אנא ה' הצליחה נא אמר דוד (שיצליח במלכותו. רש"י) ברוך הבא בשם ה' אמר ישי (ברוך הבא למלוכה לא בגבורות ישע ימינו כ"א בשם ה', וכמו שאמר דוד לגלית (שם שם, מה) אתה בא אלי בחרב ובחנית ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות) ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל, אל ה' ויאר לנו אמרו כלן (הקב"ה האיר עינינו לראות מי הוא הראוי למלוכה כי אנחנו בני אדם רואים לעינים ולפי ראות עינינו אין דוד ראוי לכך) אסרו חג בעבותים אמר שמואל, אלי אתה ואודך אמר דוד, אלהי ארוממך אמרו כלן. — ונראה עוד שמטעם זה התחיל מנהג קריאת ההלל בר"ח בארץ בבל זמן רב לפני ארץ ישראל, דהא רב כי נחית מא"י לבבל התפלא על המנהג הזה; כי ראשי הגליות שבבבל קרובים יותר למלכות בית דוד מנשיאי א"י (ראשי הגליות שבבבל הם מזרע שלמה אבל נשיאי ארץ ישראל הם משפטיה בן אביטל, בב"ר פרשה

וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

מעשה נסים

זכותם כדאי. רק הים ראה וינס. שע"י מה שראה נס ומה הוא הדבר שראה. לזה אמר מה לך הים. וד' שאלות הן אל הים ואל הירדן. כי נס הוא נבקע כמו שאמרו רבותינו ז"ל ויבקע הים לא נאמר אלא ויבקעו המים כו'. וגם ההרים והגבעות מה להם לרקוד בקריעת הים: והשיבו על ראשון ראשון. הים ענה מלפני אדון חולי ארץ. ולא אמר חולי הים. הוא ע"פ מה שאמרו בב"ר על קרא דיקוו המים ותראה היבשה שמרמז למה שהתנה הקב"ה עם הים שיקרע והיה התנאי בהראות היבשה הנקראת ארץ. לזה אמר חולי ארץ: כי מאז שהתנה שיתראה הארץ סיבב זה: ועל הירדן אמר מלפני אלוה יעקב. והוא מאמרם ז"ל כי מאז עבר במקלו הירדן נשתעבד הירדן לקרע לפני בניו: ההופכי הצור אגם מים. כי אמרו חז"ל כי בעברם בין הגזרים הוציא להם מים מתוקים מן הצורים שבקרקע הים וע"כ ההרים והגבעות השיבו ואמרו מה שרקדנו הוא כי אמרנו כי ההופכי הצור אגם מים. הוא יהפך ג"כ במדבר חלמיש למעינו. ע"כ מאז רקדו ונזדעזעו. ואין ספק כי על שר של הרים וגבעות ידבר: וכללות הענין נמשך אל מזמור שאחריו לא לנו. נומר הלא נס גאולת ישראל והיות יהודה מלך היה בזכותם הלא קריעת ים סוף עשית רק למען כבוד שמך. כן נס עתה בגלות האחרון עשה למע שמך ולא לנו:

עיון תפלה

וינס, הירדן בראותו את ארון האלהים אדון כל הארץ — יסוב לאחור, ובהגלות מלכנו על הר סיני ללמד לעמו תורה ומצות — ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לכם אילי התבל ים וירדן הררי עד וגבעות עולם שככה תרגזו? למה חרדתם כל החרדה הזאת? הידעתם מפני מה? הנה אגידה: מלפני האדון ה' צבאות חול החולי את ארץ כקך! מלפני מי שנעשה עכשו אלהי יעקב! שבשבילם אין חק ואין סדר למעשה בראשית ולא עליהם שבט ממשלת הטבע: ההופכי בשבילם

תקון הערה לסדר הלל תפלה

ל"ג ול"ח וכתובות ס"ב ב', ועי' הגהות יעב"ץ בש"ס החדש דפוס ווילנא הוריות י"א ב', ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ד) לפיכך הנהיגו קריאתו בבבל לזכר תדוש מלכותם על ידי משיח בן דוד שיבוא ב"ב. — ובדבר כפילת הפסוקים האחרונים שבפרשה קי"ח אודך ולמטה שנינו במס' סוכה (ל"ח ע"א) מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט, ופירש"י לכפול כל פסוק ופסוק, ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה — הודו תחלה וסוף, יאמר נא שלש פעמים, קראתי יה ענני במרחביה, ה' לי ה' לי, טוב לחסות טוב חסות, סבבוני סבוני, דחה דחיתני, ויהי לי לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולמות לא נתנני, פתחו לי שערי זה השער, אבל אודך ולמטה אינו כפול, והיינו דאמרינן לקמן ר' אלעזר בן פרטא מוסיף לכפול אודך ולמטה, עכ"ל. וכן היה מנהג המשוררים הקדמונים לכפול דברים הרבה לעורר הכונה ולפאר סדר השיר, וכן המנהג בשירי קדש במקומ'ת הרבה, כמו בשירת הים ה' איש מלחמה ה' שמו, ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, מי כמוכה מי כמוכה, עד יעבור עד יעבור; ובשירת דבורה אנכי לה' אנכי אשירה, עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל, עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר, בפלגות ראובן לפלגות ראובן, נחל קישון נחל קישון לעזרת ה', בין רגליה כרע נפל בין רגליה כרע נפל שלל צבעים שלל צבעים. ובשירי דהמע"ה אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו, כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו, וכיוצא בהם הרבה. ומדחזינן שהכפיל המשורר רוב דבורי הפרשה הזאת שמע מינה דקפיד הכא אכפילא, אמטול הכי כפלינן לכולא פרשתא: לקרוא את ההלל. כתבו התוס' (ברכות י"ד א) ד"ה ימים מה שמברכין על הדלוג לקרא ובשהן גומרין מברכין לגמור כדי שלא יטעו וכו' עכ"ל, וכ"ה נוסח הרמב"ם הלכות ברכות פי"א הי"ב והלכות חנוכה פ"ג ה"ה, וכ"ה במנהיג הלכות הלל סי' כ"ת ובכותרי מאמר ג' סי' ל"ט, וכ"ה בנוסח רב עמרם ובאבודרהם ובסדורי הספרדים ובשבלי הלקט ענין ר"ח סי' קע"ד, אבל בפרדס הגדול לרש"י ז"ל סי' מ"ד ובמחזור לבני רומא נוסח הברכה תמיד לקרא, וכ"ה בטור או"ח סי' תפ"ח בשם מהר"ם מרוטנבורג.

בר"ח ובחוה"מ"פ ובשני ימים אחרונים של פסח מדלגין זה:

קטו **לֹא** לָנוּ יְהֹוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם

מעשה נסים

לא לנו. נראה כי הטובות שאדם עושה לחבירו כשהוא מלך הנותן הוא לאחד משני פנים. או לתשלום גמול או מאהבתו להמקבל בעבור צדקתו. והנה שניהם לא היו אצלנו. כי תשלום גמול לא שייך לנו מהקב"ה כי מי הקדימני ואשלם וגם לא היה מאהבתו אותנו כמו שנאמר בפ' עקב לא בצדקתך וגו' רק התקוה שיש לנו כתב בעל העקרים שיש ג' מיני תקוות. תקות הכבוד. ותקות החסד. ותקות ההבטחה. לזה אמר לא לנו ה' לא לנו בכלל. פי' שה' אין לו שום צורך לנו לתת לנו שום תגמול וגם לא בצדקתנו יעשה לנו כי אם לשמך תן כבוד וזהו תקות הכבוד כי ע"י הגאולה נודע שמו ה' בד' אותיות כמ"ש וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ובודאי יותר יודע שמו בגאולה העתידה: **על חסדך.** זה תקות החסד: **על אמתך.** זהו תקות ההבטחה: **למה יאמרו הגוים.** פי' כי

עץ יוסף

למה יאמרו כו'. כי לא נעלם מהם יציאת מצרים וכבוש הארץ רק אומרים איה נא כלומר עתה אלהיהם. כמו שאמר המן אלהיהם של אלו כבר הזקין הוא. ובאמת כי אף **ואלהינו** בשמים. ונסתלקה השכינה מעת החרבן: **כל** אשר חפץ עשה. בארץ. כי הוא משגיח ממכון שבתו. או פי' כל אשר חפץ. כבר מזמן אברהם שבירר המלכיות. **עשה**. ולא נתחדש לו סברא הפכית לשעבדם: **עצביהם**. שהם עצבון להבוטחים בהם: **כסף** וזהב מעשה ידי אדם. כי אלו מצטון כסף או זהב יעשה הצורף קערת כסף לא תקרא לשון כסף אחרי קנות הצורה היא רק קערת כסף. אך עצביהם יקראו לשון כסף וזהב גם אחר מעשה ידי אדם. שאין מעשה ידיו מקנים שבח וצורה כאשר בעשותו כלי. והוא כי הלא הקערה היא תשמש לשמוש הראוי לקערה והקם בכלים זולתם. אך הטושה צורת אדם אחר שבמעשהו לא ישרתו האיברים למה שישרתו איברי האדם למה תקראנו אדם של כסף כי הלא פה להם ולא ידברו כו': **פה להם** כו' עינים כו'. כתב הבעל הטורים סדר עקב פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם

ענף יוסף

עצביהם כסף כו'. עצב ענינו עמל כמו ועצביך בבית נכרי (משלי ה). ובעבור שטובה הפסל עמל במלאכת הפסל הפך אלהינו שהוא עשנו ולא אנחנו אותו מ"ו לכן

עיון תפלה

הצור לאגם מים (הנני עומד לפניך שם על הצור סוף פ' בשלח) **חלמיש למעינו מים** (ויך את הסלע וגו' ויצאו מים רבים. בפ' חקת):

לא לנו. ידענו ה' אלהינו כי מה שעשית נסים ונפלאות לאבותינו, היה בשביל כמה דברים. א) בשביל זכות עצמם, שבכר נסים לצדקיות שהיו באותו הדור (רב עוירא סוטה י"א ב'), בשביל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שנו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא אחד מהם פרוץ בערוה (בר קפרא ויק"ר פל"ב), בזכות דם פסח ודם מילה (ר' מתיה בן חרש מכילתא בא פ"ה ועיי"ש סוף פס"ז). ב) בשביל זכות אבות שעמדה להם בעת ההיא, כמפורש בכמה מקומות בכה"ק. ג) למען כבוד שמו הגדול ב"ה, כמו שנאמר (תהלים קו, ח) ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו, ונאמר (ישעיה סג, יד) כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת. אבל אנחנו אין לנו לא זכות עצמנו כי אין בנו מעשים, גם זכות אבות אין לנו עוד, כי אפשר שכבר תמה זכות אבות (לדעת ר' עקיבא ור"י הגלילי בפסחים קי"ז א' נתנבא המשורר במזמור זה על דורו של שמד בימי חנניה מישאל ועזריה או בימי מרדכי ואסתר, הם אמרו לא לנו ה' לא לנו ורוה"ק משיבה למעני למעני אעשה, ואז כבר תמה זכות אבות כדאיתא (שבת נ"ה א'), ועי' מש"כ בתפלת שמונה עשרה בברכת אבות ד"ה ומביא גואל) — **לא לנו ה' לא לנו**. לא בזכותנו ולא בזכות אבותינו — **כי לשמך תן כבוד**: **על חסדך**. כי עושה חסד הנך אתה בכל דור ודור: **על אמתך**. אמתת בריתך שכרת עם אבותינו, כי אע"פ שתמה זכות אבות — ברית אבות לא תמה, כמו"ש ר"ת בתוס' שבת שם בד"ה ושמואל: **למה יאמרו**. מאחר שבריתך להיות לנו לאלהים לעולם קימת, לעולם אתה אלהינו, אם כן **למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם?** ומלת נא לקריאה בעלמא, ובתהלים (עט, י) בלי תיבת נא: **ואלהינו בשמים**. אבל באמת זו לענם הבל וריק, אלהינו אמנם בשמים — נסתר מעינינו, אבל נגלה היטב בפעולותיו, עין בעין רואים אנחנו את גדלו ואת ידו החזקה, **כל אשר חפץ עשה**, וכדמסיק התם (קל"ה ו') **בשמים ובארץ בימים וכל תהומות**, אין מקום בעולם אשר לא יֵרָאֶה שם פעלו והדרו; תחת אשר אלהיהם של עובדי האלילי' בהפך מזה, נגלים אמנם לעיניהם בגופם וכל חתוך איבריהם — אבל נסתרים מהם בפעולתם, כי לא יפעלו מאומה, לפי שאין בהם רוח חיים: **עצביהם**. כל דבר הנעשה

וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: ע״כ

מעשה נסים

בגאולת מצרים לא היה צריך הקב״ה רק להודיע שמו ה׳ וכדכתיב וידעו מצרים כי אני ה׳. וגם פרעה לא אמר רק מי ה׳. ועיין בזהר דרך שמא דא הוי קשיא ליה ועכשיו אף שם אלהים הם אומרים איה אלהיכם: כמוהם יהיו עושיהם כל אשר בוטח בהם. פי׳ כי כמו שבהם אין בו ממש כן יהיה כל מה שאותן האלילים עושין לעובדיהם כל מה שהן בוטחין עליהם גם כן אין בו ממש ויהיה אומרו עושיהם הכונה מה שעושין להם כל אשר בוטח בהם הכונה כל מה שהן בוטחין בהם. מה שאין כן ישראל בטח בה׳ עוזרם ומגנם הוא. והיינו כשישראל בוטחין בה׳ עוזרם ומגנם הוא. ומספר

עץ יוסף

אלהים אחרים והשתחויתם להם. שבעה ממי״ן בסופ״ת. וכנגדן פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי שבעה יודי״ן בסופ״ת. לומר כל המודה בע״ז ככופר בעשרת הדברות שנתנו למ׳ יום. וכן ז׳ ממי״ן כי ז׳ מומין כתיבי בע״ז פה להם ולא ידברו וגו׳: יריחון. לשון ריח: ידיהם כו׳ רגליהם. לא אמר ידים להם רגלים להם. כי הידים והרגלים הן הם חלקי מציאות הגוף כי לא יצויר גוף בלעדיהם. ואיך יאמר ידים להם רגלים להם כאלו יש גוף בלעדיהם. אבל פה ועינים וחוטם עיקרם הוא החוש ויצדק לומר פה להם: ימישון. לשון משוש ונגיעה: לא יהגו. אפילו הגיון מעט שאינו דבור רק לפצוף היוצא מהגרון גם זה אין להם: כמוהם כו׳: אמר זה דרך תפלה: ישראל בטח בה׳. אמר המשורר ברוח הקודש ישראל בטח בה׳ אף שתראה שהשם הנזכר עוזרם ומגנם של העובדי ע״ז הנזכר מ״מ בה׳ תבטח. כי אם כך טובה לעוברי רצונו עאכ״ו לעושי רצונו. וכן בית אהרן בטחו בה׳ אף שעוזרם ומגנם הוא של ע״ז. וכן יראי ה׳ הם החכמים הלומדים לדעת את ה׳. או יראי ה׳ הם הגרים. או יראי ה׳ הם הלוים כי כשאמר משה מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי: ה׳

ענף יוסף

נקראים פסילי העובדי ע״ז עצבים: כמוהם יהיו עושיהם. כלומר שנפשותיהם של רשעים עתידים להיות רוחות רעות. שלא יתכן לומר היות תפלתו שיהיו עושיהם מתכות כמוהם כסף וזהב. כי אם שיהיו כמו התמונות רוחות מזיקים (ספר נשמת חיים):

עיון

בְּעֹצֶב וברוב עמל נקרא עָצָב ע״מ זְמַן, וכן המה אלילי הגוים, הם נפעלים בפהם ובמקבות יְצָרמו ויפעלם בזרוע כחו גם רעב ואין כח לא שתה מים ויעף (ישעיה מד, יב), לפיכך נקראים עצבים. והרד״ק פירש לפי שהם עצבון לבוטחים בהם שלא יושעו על ידיהם: ולא ימישון. יש משוש קל ויש משוש חזק, העור ממשש כל דבר במשוש חזק למען יכירנו מה הוא. וכן לבן משש כל כלי יעקב בְּחֹזֶק מכל צדי צדיהם אולי ימצא בתוכם את שלו, לפיכך בא בגזרת הכפולים משש המורה על תוזק הפעולה, אבל שמשון אמר אל הנער המחזיק בידו נַהֲמִישֵׁנִי את העמודים מכחי ע״ו המורה קלות הפעולה. לא בקש ממנו אלא לתתו למשש במשוש קל, כי משוש חזק לא יתנהו למשש פן יעשה מלחה. וכן העצבים אינם יכולים למשש אפי׳ משוש כל שהוא, לפיכך אמר ולא ימישון מנע״ו: ידיהם וגו׳ רגליהם וגו׳. אין פירושו ידיהם ורגליהם של העצבים, דא״כ היה לו לומר ידים

תפלה

להם וגו׳ כמו שאמר עינים להם, אלא פירושו ידיהם ורגליהם של העובדים, שכן היה דרכם של עובדי האלילים לעשות להם תבנית ידים או תבנית רגלים בפני עצמם והיו עובדים אותן. כמו ששנינו (ע״ז מ״א א׳) מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין שכיוצא בהם נעבד. ופירוש ידיהם — הידים שעושין להם לעבודתם אין בהם חוש המשוש. שמעתי בשם רבינו אליהו זצ״ל מווילנא: לא יהגו בגרונם. אפי׳ הגיון מעט שאינו דבור ממש אלא קול צפצוף היוצא מן הגרון (כמו (ישעיה נט, יא) וכיונים הגה נהגה) ג״כ אין בהם (רד״ק ומלבי״ם): כמוהם יהיו עושיהם. דרך תפלה או קללה או נבואה: אבל אתה ישראל בטח בה׳! שהרי עיניו הרואות כי תמיד עוזרם ומגנם הוא, וכדרך שאמר ישעיהו (מד, כא) אחרי בזותו את האלילים זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה. וירמיהו (י, טז) לא כאלה חלק יעקב: יראי ה׳. יש מפרשים יראי ה׳ אשר בכל עם

שם יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

מעשה נסים

ומספר עוד טובת הבורא עלינו ואמר ה' זכרנו יברך. היינו בשעה שאנחנו בגלות ורק זכרוננו עולה לפניו כזוכר בדבר השכחה הוא מברך אותנו להציל אותנו מכל הקמים עלינו לכלותנו: יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן. היינו שלעתיד ישגיח עלינו בפרטות ויברך כל פרט ופרט: ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ. ולא אמר אשר עשה שמים הוא כמאמרם ז"ל על השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה אשר עשיתי לא נאמר אלא עושה שתמיד הוא יתברך עושה שמים וארץ רוחניים קיימים לפניו יתברך ליתן לישראל וזהו אמרו ברוכים אתם לה' היינו רק אתם ישראל ולא זולתכם כי הלא הוא עושה שמים וארץ רוחניים לעונג נפשי ולמי הוא עושה הלא לא לעצמו הוא עושה כי השמים שמים לה'. הכונה כי השמים ושמי השמים כבר יש לו לה' ומה צורך בעשות זולתם: וגם והארץ נתן לבני אדם. נתן כבר ולמי עושה החדשים. ואם לרשעים לא המתים יהללויה. דהיינו הרשעים שהם מתים: יורדי דומה. שהן נמסרין לדומה ואין להם עונג רוחני. וע"כ בשבילכם אשר ברוכים אתם לה'. משיבין ישראל ואנחנו נברך וכו'. כלומר מה נגמול נשלם לו כ"א להחזיק טובה ולברך אותו מעתה ועד עולם:

עץ יוסף

ה' אשר זכרנו. תמיד בחמלתו הוא יברך את עמו. וזהו ברכה בכלל ואח"כ אמר בפרט יברך את בית ישראל יברך כו': הקטנים עם הגדולים. ר"ל יברך הקטנים במעלה עם הגדולים במעלה ר"ל שבזכות הגדולים שבישראל יתברכו גם הקטנים במעלה וכדאי' בויקרא רבה פ"ל כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם לאבדן אי אפשר אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מתכפרין אלו על אלו: יוסף ה' עליכם. הגדולים שתרבו מאד: ועל בניכם. ג"כ יוסף שגם הם ירבו מאד. שהוא ברכה עד אין קץ:

דובר שלום

ה' אשר עד כה זכרנו להיטיב לנו יברך אותנו גם בעתיד. יברך בית ישראל בכתר מלכות. בית אהרן בכתר כהונה. יברך יראי ה' בכתר תורה. ולפי שבעניני מלכות וכהונה לא ימצא בהם פחות ונעלה. שמלך אך אחד הנהו. והכהנים כולם שוים בכהונתם. אך בכתר תורה ושם טוב יתכן להמצא בם פחות ויתר לפי השגת אדם והכשר מעשיו. לכן מבאר בזה יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים כל אחד כפי תכונת מעשהו: יוסף וגו'. וכאשר תבטחו בה' יוסף ה' עליכם בכל שלשה חלקי הצלחה. עליכם הוא תוספת חיים היינו חיי. על בניכם היינו בני. ברוכים אתם לה' ברכת הטופל היינו מזוני, שבידו היכולת ליתן כל אלה לפי שהוא עושה שמים וארץ:

עיון תפלה

עם ועם (רד"ק, וכ"ה במדבר רבה פ"ח): ה' זכרנו. ה' הזוכר אותנו תמיד — הוא יברך את כלנו איש איש כברכתו, בשביל הבטחון אשר נבטח בו, כמו שנאמר (ירמיה יז, ז) ברוך הגבר אשר יבטח בה': הקטנים עם הגדולים. את הגדולים יברך בשביל בטחם בו, ואת הקטנים הבוטחים בהוריהם יברך בשביל הגדולים. ומשיברך אתכם יוסף עליכם עוד ברכה, ולא עליכם בלבד אלא גם על בניכם הקטנים. ועליכם לדעת כי לברכת הקב"ה יתרון רב מברכת בשר ודם, ברכת בשר ודם איננה אלא גלוי רצונו וחפצו בטובת המבורך ואין בידו להביא אותה לידי מעשה, אבל אתם תהיו ברוכים לה' עושה שמים וארץ וגלוי רצונו הוא מעשה בפעל, כי ברצונו הוא עושה שמים וארץ ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: לא המתים הגוים האלה יהללו יה ולא כל הרשעים יורדי דומה (קבר), כמו שאמר ר' לוי (ויקרא רבה פרשה ט"ז סי' ד') בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שאין הקב"ה חפץ בקלוסן של רשעים. רק אנחנו בני ישראל מקבלי דת האמת נברך יה וגו':

בר"ח ובחוה"מ פ' ובשני ימים אחרונים של פסח מדלגין זה:

קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ׀ יְהֹוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ*) לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ אֲפָפוּנִי ׀ חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃ וּבְשֵׁם־יְהֹוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהֹוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי׃ חַנּוּן יְהֹוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃ שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהֹוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃ שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהֹוָה גָּמַל עָלָיְכִי׃ כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת

א) הא' נעלם והחיר"ק נקרא תחת היו"ד.

מעשה נסים

אהבתי כי ישמע ה' את קולי. שמיעה הוא מרחוק והטיית אזן הוא מקרוב וברש המקרא זדרשהו תחנוני אהבתי כי ישמע ה' את קולי פי' כוונת אמרי התחונים שלי היינו מה שאני מתחנן תמיד אהבתי כי ישמע ה' את קולי היינו אף שלא אזכה להיות מאותן הנאמר טרם יקראו ואני אענה וגם לא להטייה מקרוב מ"מ תחנוני אהבתי היינו שאוהב ומבקש אני שעכ"פ ישמע ה' את קולי וכאילו אמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי זהו התחנוני: כי הטה. פי' כי הטיית אזן מקרוב אינו רק כשבימי אקרא היינו כשעודני בשלותי אבל עכשיו כבר אפפוני חבלי מות. פירוש שהגעתי לאחד ממות הגוף ומדינה של גיהנם. וזהו אמרו ומצרי שאול. וזהו ג"כ אמרו צרה ויגון אמצא. היינו צרת הגוף ויגון על העתיד משאול: ובשם ה' אקרא אנה. היינו שאני עוזב צרת הגוף ואיני מבקש רק מלטה נפשי: שומר פתאים. אמר שעם כל זה שאני מבקש על הצלת הנפש לא אסיר הבטחון מרפואת הגוף כי שומר פתאים היינו החומר הנמשל לפתי: דלותי. פי' מה שדלותי היה כדי שיושיע לי וכשמושיע לי תבועת הגוף אבטח כי שובי נפשי. שגם הנפש תשוב למנוחה: כי ה' גמל. פי' כי מה שה' גמל טובה לגוף הוא עליבי. פי' בשבילכי היינו בשביל הנפש ובזה אבטח כי חלצת נפשי:

עץ יוסף

אהבתי. את ה'. והרי עלי לאהוב אותו כי ישמע ה' את קולי תחנוני. והראיה כי בגלות מצרים הטה אזנו לי. בתחנוני. לכן ובימי. כל ימי. אקרא לו. אף שיאריכו ימי הגלות ח"ו לא אסור מלהתפלל לו: אפפוני חבלי מות. אף כאשר סבבו אותי מכאובי מות: ומצרי שאול מצאוני. ומצאו אותי צרת השאול וכן כאשר ישבתי בשלוה והייתי מפחד שמא צרה ויגון אמצא תמיד: ובשם ה' אקרא והומר אנה ה' מלטה נפשי על כי חנון ה' בהשפעת טובה חן וחסד חנם כי אין לבריה חוב עליו וצדיק בדינו ומשפטיו: ואלהינו מרחם. אפילו מדת הדין כלולה ברחמים: שומר פתאים ה'. הפתאים האין בהם דעת ותחבולה להשמר מן הפגעים עיני השגחתו עליהם ביותר לפי שאין בוטחים בהכמתם ובגבורתם. וכיון שכן דלותי. והדלות מבלבל דעתי ועבני פתי. וכן אמר שהמע"ה וחכמת המסכן בזויה וא"כ כיון שאני פתי מחמת הדלות לכן ולי יהושיע. שאתה שומר פתאים. וכאשר קראתי לה' בדברים האלה אז אמרתי לנפשי בהבטחה שובי נפשי למנוחיכי. שובי למנוחה שלך: כי ה' גמל טוב עליבי. מאז. וכן גם עתה יגמול טוב עליך. וכמו שהייתי מבטיח את נפשי כן עשיתי. כי חלצת נפשי. כי משלם הוצאת נפשי ממות ומנעת את עיני מן דמעה שלא ימותו בני בחיי. והשכת את רגלי מדחי שלא לקיתי בממוני שהוא היקום המעמיד האדם על רגליו. גם עתה
אבטח

עיון תפלה

אהבתי. שעור המרראות, אהבתי את ה', והדין נותן לאהבה אותו — כי תמיד הוא שומע את קולי (קול אנחתי (תהלים קב, ו) או קול שועי „מלכי ואלהי!" (שם ס, ג) בלי דברי התחונים) ואת תחנוני. ובימי אקרא, כך משפטו עמי בכל הימים אשר אקראהו. היו ימים שאפפוני (הקיפו עלי כתרגומו) חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא — (אמר מצאוני ואמר אמצא — כי המקרים מוצאים את האדם לא יוכל לברוח מהם וגם הוא ימצאם פינך אחריהם למקום שימצאם. רד"ק. וכן אחז"ל (סוכה נ"ג א') רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעי תמן מובילין יתיה): כמעט קראתי בשם ה' ואמרתי אנה ה' מלטה נפשי, תיכף ומיד ראיתי כי חנון ה' וצדיק וגו'. כללו של דבר — שומר פתאים ה', מי שאינו בוטח בהכמתו ובתחבולותיו אבל משים את עצמו כפתי אותו שומר ה'. כאשר דלותי מכל עצה ומזמה וישועה רחוקה ממני, אז ולי יהושיע, ה' לי לישועה: שובי נפשי למנוחיכי. אתה נפשי, בבוא עליך מהיום איזה צרה ומצוקה, אל תוסיפי לְהִבָּהֵל וְלִרְגֹּז עוד, אך היי סמוכה ובטוחה בה' כגמול עלי אמו. כי ה' גמל עליכי, הוא שומרך הוא צלך על יד ימינך, ואז לא תאנה אליך כל רעה: ואתה ה', כאשר פעמים רבות הלצת את נפשי ממות וגו' את רגלי מדחי (מהדחות בעגת יצרי

*) כי הטה אזנו. מלשון מאזנים, ר"ל דמטה לי המאזנים לצד זכות (הרש"ש בשם הג"מ מנכה מהילייא זצ"ל).

אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: ע"כ

שם מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם

מעשה נסים

האמנתי. פי' שאני מאמין אמונה שלמה בזה כי עניתי מאד. והעוני ממרק ומליץ: אני אמרתי. פי' אף בשעת העוני שברחתי משאול לא הרהרתי אחר דברי ה' ח"ו לומר הנה נמשחתי למלך משמואל הנביא ועתה אני בורח רק אמרתי בחפזי כל האדם כוזב. ואולי לא נדבר עמו מאת ה':

מה אשיב. כוס ישועות. פי' מספר טובות הבורא כי טרם נקרא הוא יענה וזהו כוס ישועות אשא. פי' שאני מקבל הישועה טרם בשם ה' אקרא. נדרי

עץ יוסף

אבטח עוד: אתהלך לפני ה' בארצות החיים. זו ארץ ישראל שמתיה חיין תחלה לימות המשיח. ואף שיאריך הגלות ח"ו: האמנתי. אני מאמין שיבא עוד זמן. כי אדבר. כמו עתה אני מספר ביציאת מצרים כן בגאולה העתידה אדבר ואספר מה שסבלתי בגלות זו: אני אמרתי בחפזי. אף בפחזותי בגלותי אני אומר כל האדם שמייאש אותי מהגאולה הוא כוזב: מה אשיב לה'. מה גמול אשיב לו על כל הטובות שעשה לי: כל תגמולוהי עלי. הלא כל מה שגמל עמי כולם עדיין עלי. שלא שלמתי לו כלום ולא אוכל לשלם לו גמול כי הוא אין צריך לבריותיו. ואמר תגמולוהי בה"א ויו"ד יתירים. לומר בין מה שעשה לי בעוה"ז שנבראת בה"א ובין מה שנדר לי לעוה"ב עדיין הם עלי שלא אוכל להשיב לו גמול: כוס כו'. ומספר טובות הבורא

עיון תפלה

הרע, כמו שנאמר (ש"א ב, ט) רגלי חסידיו ישמור, ונאמר (תהלים לז, לב) צופה רשע לצדיק וגו' ה' לא יעזבנו בידו) כן נכון לבי בטוח שגם לימים יבואו אתהלך לפניך בארצות החיים ולא אכשל: האמנתי כי אדבר „אני עניתי מאד". כעין באור אל הקודש, מפני מה אני כל כך בטוח בישועת ה'? בשביל שאני מחזיק את עצמי לחסר אונים תכלית החסרון, וזאת רוצה השי"ת. אמנם דרכן של רוב בני אדם ושגורות לשונם בבוא עליהם צרה לומר נעניתי עד מאד (תהלים קיט, קז) וידי קצרה מעשות תושיה, אפי' בשעה שהם עושים כל מיני השתדלות שבעולם לחוש בעצמם לרוחתם לישועתם, אם כן בטחונם בה' מן השפה ולחוץ, ולפיכך ברוב פעמים ישועת ה' רחוקה מהם; אבל אני בְּדַבְּרִי „עניתי מאד" עני אני וגוע מנער (שם פח, טז) — מדבר אני כזאת באמונה פנימית, בדברים היוצאים מן הלב, יודע אני ידיעה ודאית כי לא בי בעזרתי, ובהחפזי להמלט מאימה צרה הבאה עלי לפרקים, כטבע כל אדם להיות נפשו סולדת מפני צרה פתאומית, אין זו השתדלות מצד עצמי, אלא כך הוא טבען של בני אדם (עי' בראשית רבה פנ"ו ריש סי' ח'. ואולי רמז בזה על חפזו לנוס מפני אבשלום בנו ולא ישב על מקומו לחכות לישועת ה'), וגם אז האמנתי אמונה שלמה שמנוסתי זו לא תמלטני ואמרתי בלבי עזר כל אדם מצד עצמו כוזב, ולכן עזרי מעם ה' בטוח, כי כן דרכו של הקב"ה לעזור לאלה הנואשים מכל תשועה. ושעור הכתובים — אני האמנתי כי אדבר „עניתי מאד" לא כשאר בני אדם שלשונם בל עמהם בדברים כזאת, אני אמרתי בלבי אפילו בחפזי לנוס—עזר כל אדם מצד עצמו כוזב הבל וריק. ובאשר ידעה אביגיל דרכו של דוד לשמור את עצמו מהושיע ידו לו, לפיכך הזכירתהו זאת פעמים (ש"א כה, כו לא) והוא נזכר (שם שם, לג):

מה אשיב. מה בידי להשיב להשי"ת בעד כל גמוליו אשר גמל עלי, חוזר על מה שאמר למעלה כי ה' גמל עליכי, וכמו שאמר הנביא (מיכה ו, ו) במה אקדם ה'. וכנוי תגמולוהי על דרך הארמי ידיו רגליו ידוהי רגלוהי: כוס ישועות. כשאנצל מצרה ואשמח ארים כוס היין ואודה עליו בפני רבים (רד"ק): נדרי. הנדרים שנדרתי לה' בעת צרה (כמו שאמר (תהלים סו, יד) אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי וגו' בצר לי) אשלם בפרסום נגד כל עמו; ביאור למה שאמר ובשם ה' אקרא דהיינו פרסום שמו ברבים, וכמו שאמרו רבותינו (סוטה י' ע"ב) על ויקרא שם בשם ה' מלמד שהקריא לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב. ע"ז אמר במה אפרסם שמו? בְּשַׁלְּמִי נדרי נגד כל עמו. וה"א נגדה במקום למ"ד בתהלתה, כמו כי חסדך לנגד עיני (תהלים

נְגְדָה־נָּא*) לְכָל־עַמּוֹ׃ יָקָר בְּעֵינֵי יְהֹוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו׃ אָנָּה יְהֹוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׃ לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיהֹוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ בְּחַצְרוֹת ׀ בֵּית יְהֹוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָםִ הַלְלוּיָהּ׃

קיז הַלְלוּ אֶת־יְהֹוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים׃ כִּי גָבַר עָלֵינוּ ׀ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהֹוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

*) נגדה נא. הדל"ת של נגדה רפה בכל הספרים, ופירושו להגיד נא לכל עמו, ולא מלשון נגד (הרו"ה).

מעשה נסים

נדרי. פי' מה שאני נודר בעת צרה תמיד אני משלם מחמת כי תמיד מושיע לי משום שיקר בעיני ה' וגו': הללו את ה'. פי' כי הלול הוא לשון התפארות ושייך אפי' למי שאינו מקבל טובה לפאר ולרומם את אחר במה שהוא מטיב לזולתו מה שאין כן לשון הודאה אינו נופל רק למקבל טובה להת הודאה למטיב לו והוא לשון (דאנק בל"א).והנה הרשעים אינן מקבלין טובה רק מחמת ההשפעה היורדת לישראל. וזהו אמרו הללו את ה' כל גוים כי גבר

עץ יוסף

הבורא כי טרם יקרא הוא יענה: יקר כו'. המותה. ר"ל דבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו בלא עתם: אנה ה'. הוא לשון הודה על חסדו שעשה עמו בעבור שהוא עבדו: עבדך בן אמתך. כי אינו דומה עבד הנלקח מן השוק לעבד הנולד מן שפחה שבבית: פתחת למוסרי. התרת מעל צוארי מוסרות. כי כמה פעמים הייתי כמו אסור: לך אזבח זבח. ואתן עליו תודה. ובשם ה' אקרא. פי' ואקרא לרבים בשם ה' להיות עמי בזבחי וישמעו הודאתי: נדרי כו'. כפל הפסוק לאמר כי בחצרות ה' ישלם אותם. בבית שהיה בו הארון בירושלים: בתוכבי. היו"ד נוספת לנחות הלשון: הללויה. כולכם תהללו יה על הישועה שעשה לי:

ירא'

עיון תפלה

ט, ט) ומלת נא לקריאה בעלמא כמו לעיל איה נא אלהיהם: יקר. הראני הקב"ה במה שמלטני מכל צרותי שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את הסידיו בלא עתם. יקר קשה כמו (שם מט, ט) ויקר פדיון נפשם (רש"י והראב"ע) ובלשון הגמרא (ב"מ כ"א ב') איידי דיקירי מידע ידע בהו, וחוזר על מה שאמר למעלה אפפוני חבלי מות: אנה ה'. גם זה חוזר על נוסח תפלתו שזכר למעלה אנה ה' מלטה נפשי, בשעה שאפפוני חבלי מות וגו' — כמעט שהחלותי להתחנן אליך על מר נפשי ואמרתי אנה ה' מלטה נפשי כי אני עבדך עבדך בן אמתך (אינו דומה תרבות עבד הלקוח מן השוק ליליד משפחת הבית, רש"י) תיכף ומיד ראיתי כי חנון ה' וצדיק ופתחת למוסרי, לפיכך לך אזבח וגו' נדרי וגו' נגדה נא לכל עמו בשעה שמתאספים כלם בחצרות בית ה' לעלות לרגל: הללו את ה' כל גוים. לא אנחנו בני ישראל בלבד חייבים להללו, אלא כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ה' ויכבדו לשמך (תהלים פו, ט): כי גבר עלינו חסדו. כי חסדו ואמתו גברו על כלנו יחד, אנחנו בעבדותנו ואתם בשררותכם, בעבדותנו לא עזבנו (עזרא ט, ט) ובשררותכם האריך לכם אפו, ודע כי גוים נקראים אפילו גוים קטנים בלתי מפורסמים אשר לא שם להם על פני חוץ, כשבטי

הברברים, אבל אמים הם גוים גדולים ומפורסמים אשר נתנו חתיתם בארץ חיים, ולפיכך אמר הכתוב כל גוים בלי ה"א הידיעה ואמים בה"א הידיעה, לאמר, כל גויי הארץ למקטנם ועד גדולם כלם צריכים להלל ולשבח לה'. — עוד רעיון נשגב צפן המשורר בשני המקראות הללו, באשר הנסים והנפלאות שהקב"ה עושה לרוחתנו לישועתנו בכל דור ודור גלוים וידועים לאומות העולם יותר הרבה ממה שידועים לנו, אנחנו יודעים רק מן הגזרות והשמדות שכבר נגזרו עלינו בפעל וכבר יצאו מבוהלים ודחופים לעשות אתנו כלה, וסוף סוף נתבטלו בחסדי השי"ת והיו כלא היו, אבל כי ה' יפר עצת גוים ויניא מחשבות עמים מה שחושבים בלבבם לעשות לנו ומעולם לא באו לכלל מעשה, לפי שכל מועצותיהם הופרו וכל הריצותם התבלעה בטרם יצאו אל הפועל, זאת יודעים רק הם לבדם ולא אנחנו; לפיכך פונה אליהם המשורר ואומר: אתם עריצי התבל, מי כמוכם יודעים להלל ולשבח להקב"ה על חסדו כי גבר עלינו בני ישראל! מי כמוכם יודעים את כל המחשבות הרעות אשר חשבתם עלינו תמיד והוא ברוב רחמיו סכל מחשבותיכם, מי כמוכם יודעים כחו וגבורתו של אלהינו! לכם נאה, לכם יאה להללו ולשבחו כי הציל נפש אביון מיד מרעים: ואמת ה' לעולם. אמתת בריתו אשר כרת עמנו קיימת לעד:

הודו

אחר שיאמר הש"ץ יאמר גם ימנו הצבור הודו לה' כי טוב כל"א וכן אחר ב' פסוקים יאמרו גם :

קיח הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

שם מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃ יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃ טוֹב

מעשה נסים

עלינו חסדו. מה שאין כן לישראל אמר הודו. כי להם הטובה ביחוד והייבין לתת הודאה על קבלת טובתם : יאמר. פי' שאותן אשר בשם ישראל יכונה יש להם יותר להודות כי עליהם נבר חסדו. וכן בית אהרן. שנבר חסדו עליהם יותר שהגדילם והבדילם לקדשם. וכן יראי ה' : מן המצר. על גאולה העתידה ידבר ואומר כי בטוח אני בהיות כי ידוע שלעתיד יהיה השם שלם וזה אמרו כי בהיות מן המצר קראתי יה. כשאין השם שלם. וענני במרחב. כ"ש לעתיד שה' לי שיהיה שלם שלא אירא מה יעשה לי אדם. היינו מלחמת גוג : טוב לחסות. כי בבית ראשון בטחו במי שאמר שיקיף רומות ירושלים באש ובמים ובבית שני בטחו בנדיבים בנקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע כמבואר בגיטין. וזה אמרו מבטח באדם. כמו בבית ראשון או בנדיבים

עץ יוסף

יראי ה'. המתבודדים בתורה ובחכמות כולן שזהו מעלה יתירה מן הכל שכתר ש"ט עולה על כל הכתרים: מן המצר כו'. בני הגלות הם המדברים בלשון יחיד להורות אחדות הלב מודים בטחון שלא ייראו מגוג ומגוג. ואומרים כי בהיותם בגלות שאין השם שלם מן המצר קראתי יה ועונני במרחב יה. כ"ש לעתיד שה' לי. שיהיה השם שלם בידוע שלא אירא. מה יעשה לי אדם. היינו גוג והיילותיו : ה' לי בעוזרי. ר"ל לי בזכותי. ואני אראה. במפלת שונאי. אבל כשהקב"ה עוזר לאדם בשביל זכות אחרים אינו רואה במפלת שונאיו וכדכתיב בלוט אל תביט אחריך וכמו שפירש"י שם. או פירושו משום שמי שיש לו שונאים והם נראים כעוזרים. מהם קשה להשמר. וזהו שמתפללים כנ"י ואומר ה' לי בעוזרי. ר"ל שה' יהיה לעוזר ולתומך נגד הכת שמראים לי שהמה בעוזרי. להפר עצתם ולקלקל מחשבתם. אבל הכת שהם מראים שנאתם נגדי בגלוי. ואני אראה בשונאי. ואני בעצמי אוכל להשמר מהם ואוכל להלחם בהם. או פי' ה' לי בעוזרי נגד שונאי א"כ אינם יכולים לעשות לי כלום. אך בזאת הם מרויחים לי בזה שמראים שנאתם נגדי בגלוי להלחם בי שאני רואה בשונאי שאם לא היו מראים שנאתם נגדי בגלוי לא הייתי רואה ויודע מי הם שונאי אבל עכשיו אני יודע ורואה בשונאי מי הם. או פי' דאי' במדבר רבה שלפעמים כשאדם מחויב מיתה לשמים מת שורו או תרנגלתו ובזה יכופר עונו והאדם אינו מבין את זאת וסובר שהקב"ה שונאו ומייסר אותו. אבל באמת הקב"ה הוא בעוזריו. וזהו ה' לי בעוזרי באמת בהיסורים והתוכחה שהביא עלי ואני אראה שהוא בשונאי : טוב לחסות בה'.

עיון תפלה

הודו לה' כי טוב. הוא : יאמר נא ישראל. על אמתת הדבר הזה יעידו כל בית ישראל וכל בית אהרן וכל יראי ה' כי טוב הוא לכלם. וכן (להלן קכד, א) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל פירוש כל בית ישראל יעידו על אמתת המשפט הזה כי לולי ה' שהיה לנו אזי חיים בלעונו, וכמו כן יעידו על אמתת המשפט כי רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי (להלן קכט, ב) : בַמֶּרְחַבְיָה. במקום רחב מאד מאד, וכמוהו מאפליה (ירמיה ב, לא) מקום אפל מאד מאד, וכן הללויה קדמאה (תהלים קה, לה) הלל גדול מאין כמוהו, נהן מלה אחת ולא נפקין ה"א, וכן שלהבתיה (שה"ש ח, ו) שלהבת גדולה מאד : ה' לי בעוזרי. הגדול בכל עוזרי, וכן ואת הייתה בעוכרי (שופטים יא, לה) הגדולה בכל עוכרי (רל"ם הרכסים לבקעה כראשית ב, ח). לפיכך בטוח אני שאראה נקמה בשונאי, וכן עיני תראינה בה (מיכה ז, י) : טוב לחסות בה'. אם הקב"ה יבטיח לי מחסה כל שהוא ובני אדם יבטיחו לי מבטח עוז, אז אבחר המחסה בה' מהבטחון באדם, אע"פ שמחסה פחות ממבטח, ולא

לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם
יְהוָה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם:
דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה: קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה
עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: לֹא־
אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא

מעשה נסים

בנדיבים כמו בבית שני ומביא ראיה מעצמו כי כל גוים סבבוני. היינו פלשתים ומואב ובשם ה' כי אמילם סבוני גם סבבוני. היינו פניס ואחור ארם ועמון ואח"כ סבוני כדבורים. דועכו לפני באש קוצים. וכן יצרי הרע: דחה דחיתני לנפול. בגלל ובשאול: וה' עזרני. לזה אני מובטח כי עזי וזמרת וגו'. וגם מובטח אני שלא אמות כי

עץ יוסף

הענין כי יש שני חלקי בטחון. אחד שהקב"ה מבטיחו לתת לו הון רב ועושר כמו שמצינו שהבטיח לו השי"ת לאברהם שיעשירו. וזה נקרא בטחון. וחלק הב' הוא שהקב"ה אין מבטיחו. אך האדם בעצמו שם בטחונו בה'. וזה נקרא חסיון וכמ"ש צור חסיו בו. שהצור הוא למחסה לאדם מזרם וממטר כאשר ינוח שם בעצמו. אך הצור לא הבטיחו שיהיה לו למחסה. וז"ש טוב לחסות בה' שהוא חלק הב' כלומר שמעצמו שיש וישליך יהבו על ה' אף שלא הבטיח לו ה' ממה שיבים בטחונו באדם אף לאחר שהבטיח האדם לו לעשות הטוב. וזהו מבטוח באדם (הגר"א משלי יד): כל גויס סבבוני כו' סבוני גם סבבוני כו' סבוני כדבוריס. כתב הגר"א (ישעיה ס, כו) סב הוא מקרוב וסבב הוא מרחוק. ואמר כי שלש רעות עשו עמו. שמתחלה סבבוני מרחוק ואחר כך קרבו הרחוקים וסבוני מקרוב. ונוסף עליהם עוד גוים לסבב גם מרחוק. וז"ש סבוני גם סבבוני ואח"כ קרב הרחוקים השניים וסבוני עד באפס מקום. ועמדו זה על זה. כאשר העשיה הדבורים עומדים אחד על גבי חבירו וזה שאמר סבוני כדבורים עכ"ל: בשם ה' כי אמילם כו'. איתא בילקוט ראובני בסופו ספר שכחת לקט וז"ל ד' ברכאין אתברך יעקב. חד דאבוי. וחד דברכיה אבוי כד אזיל לפדן ארם. וחד דברכי' ליה ההוא ממונה דעשו. וחד דברכיה שכינתא דכתיב ויברך אלהים את יעקב. כיון דחמא יעקב גרמיה בכל אינון ברכאין אמר אשתמש השתא בתלתא מינייהו דא איהו ברכתא דברכיה אבוי כד אזיל לפדן ארם. אע"ג דאיהו תקיפא לאו איהו תקיפא כהני ואסלק אינון תלתא ברכאין לזמנין דאצטרכו לבנאי בתראי דיתכנשון כל עממיא לאובדא בני מעלמא. בג"ד כתיב שלש פעמים כי אמילם לקבל ג' ברכאין דאשתארו שם ע"כ: דחה דחיתני. שתי דחיות מעוה"ז ומעוה"ב. כמ"ש הרמב"ם שאם זוכה האדם הוא פנוי בעוה"ז ללמוד כדי שיזכה לעוה"ב ע"כ. ואם לאו מטרידין אותו כדי שלא יוכל לפקח בעסקי העוה"ב ונדחה משניהם. אך וה' עזרני. נגדם: עזי. ענין חוזק והיו"ד יתירה: וזמרת. מלשון זמר ושבח. ור"ל העוז והשבח של המקום היה לי לישועה. ר"ל התשועה היתה למען הראות חזקו ולמען אזמר שבחו: קול רנה. ויהיה נשמע באהלי צדיקים קול רנה וישועה ויאמרו ימין ה' עושה חיל וכח: ימין ה' רוממה. ימין ה' אשר היא מעולם רוממה הימין היא עתה עושה חיל: לא אמות. בגיהנם שהוא צלמות: כי אחיה. בתחיית המתים כמ"ש ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם וגו' (דניאל יב): ואספר מעשי יה. לעוה"ב בסוד כל הנשמה תהלל יה (אד"א סדר וזאת הברכה): יסר יסרני

עיון תפלה

ולא לבד בבני אדם פשוטים — אלא אפילו במפורסמים נדיבים (כמש הגר"א ז"ל): כל גוים סבבוני. במלחמת גוג ומגוג כמו שנאמר (זכריה יד, ב) ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה (רש"י ורבותינו ויק"ר פ"ל סי' ה'), כאשר סבוני וסבבוני כל הגוים ומסביב כדבורים הללו ואני בטחתי בשם ה' כי אמילם, אז דעכו כלם באש קוצים, לפי שבטחתי בשם ה' כי אמילם. דעכו מבנין פעל, וכשפעיל (מג, יז) דעכו כפשתה כבו מהקל. אמילם. הפעיל מנחי עי"ן, ענין כריתה: דחה דחיתני. כנגד האויב יאמר: עזי וזמרת. ראה מה שכתבנו בפסוקי דזמרה בשירת הים על מקרא זה: קול רנה. ישמע לעתיד באהלי צדיקים, ומהו קול הרנה ימין ה' וגו' (רש"י): לא אמות. אני מאמין שלא אמות מיתת עולם

נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַיהֹוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְהֹוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהֹוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהֹוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהֹוָה: ברוך אֵל | יְהֹוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת

מעשה נסים

אחיה: אודך. פי' בין כי עניתני בין בשעה ותהי לי לישועה ההודאה שוה. כי היסורים הן תכלית הטובה כי הלא רואה אני כי אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. והוא משל על ישראל הרי אני רואה שהשפלות הוא תכלית הטוב:

עץ יוסף

יסרני יה. ביסורים למרק העון אבל ולמות לא נתנני. לזאת. פתחו לי שערי צדק. פי' שערי בהמ"ק. ואבא בם ואודה יה. על פדות נפשי: זה השער לה'. הלא זה השער של ה' עשוי הוא להיות צדיקים באים בו להלל לה'. ואבוא בהם גם אני להודות לה': אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. והוא משל על ישראל. וזה הוא טובה כפולה שלא די שלא ימאסוהו אלא גם היתה לראש פנה. ואין ספק כי מאת ה' היתה זאת. ולא מפלאת מצד הדבר: היא נפלאת. אלא לפניו יתברך הוא פלא. אלא נפלאת היא בעינינו. כי אין נס שיהיה פלא בעיניו יתברך כי יוצר הכל הוא: זה היום. הנה זה היום הידוע לפניו יתברך אשר עשה ה' ותקנו ידענו שנגילה ונשמחה בו. וזה יהיה בעתה. אך בקשתנו היא שלא יהיה בעתה רק בחישנה ואנא ה' הושיעה נא שהוא עתה ויהיה תשועה מרעה ושעבוד. שנית טוב קניני וזהו אנא ה' הצליחה נא: ברוך הבא בשם ה'. כשנזכה לגאולה ויבנה בהמ"ק יאמרו הכהנים למביאי בכורים ולעולי רגלים הברכה תבא עליכם מבית ה' שנאמר עשר בשביל שתתעשר. כלומר אל תתגאו עבור שאתם מספיקים מחיה לכהנים וללוים ולנדבת המקדש. כי מה' באה עליכם הברכה וז"ש ברכנוכם מבית ה': אל ה'. הוא יכול ובעל יכולת וכח הוא האיר לנו: אסרו חג. הביאו הכבש קשור בעבותים לקרנות המזבח. באשר

ענף יוסף

כופלין פסוק אודך. אבן מאסו. מאת ה'. זה היום. וטעם כפלותם כתב הרד"א לפי שאמרום ישי ודוד ואחיו ושמואל ומפני כבודם כופלים אותם להראות שאנו חושבין כל פסוק מהם כפרשה בפני עצמה (א"ר):

כתב הלבוש מתחיל החזן אנא ה' הושיעה נא ועונין הקהל אחריו וכן באנא ה' הצליחה נא. ואע"פ שהוא פסוק אחד חולקין אותו מפני שאמרוהו דוד ואחיו חציו אמרו דוד וחציו אמרו אחיו כדאיתא בפסחים (דף קיט.). ואח"כ מתחילין הצבור ביחד ברוך הבא וכופלין

עיון תפלה

עולם, כי אחרי מותי אחיה בתחית המתים ואספר וגו'. וגם בעודני חי פעמים רבות יסור יסרני יה ביסורים ולמות לא נתנני, כי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו: פתחו לי. המשורר נגש אל שערי בית המקדש וקורא אל השוערים פתחו לי שערי צדק למען אבא בם ואודה יה! והם פותחים ועונים זה השער וגו', ולכשנכנס אומר אודך כי עניתני וגו': אבן מאסו הבונים. העם אשר מאסו אותו כל אומות העולם כמו שנאמר (ישעי' נג, ג) נבזה וחדל אישים וגו' נבזה ולא חשבנוהו, האבן הנמאסת הזאת היתה לבסוף לראש פנה שעליה עומד כל העולם כלו ואבן ה' בידו יגלית: מאת ה' היתה זאת. כך יאמרו כל האומות.—ואנן מאי נעני אבתרייהו? זה היום וגו' נגילה ונשמחה בו.—ועד העת המאושרת ההיא מתחננים אנחנו לה' אלהינו אנא ה' הושיעה נא אותנו מיד האומות, אנא ה' הצליחה נא את דרכנו המלאה חתחתים:

ברוך הבא. לעתיד נבוא בבוא כל ישראל אל הבית האחרון

הַמִּזְבֵּחַ: אֵל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הודו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ. וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִישׁוֹרְרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר. כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

א יש נוהגין לומר בראש חודש אחר הלל פסוק זה וסגולה לאריכות ימים (של"ה):

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל:

ויאמר זבדי"ה ישמרני ויחייני כן יהי רצון מלפניך אלהים חיים ומלך עולם אשר בידך נפש כל חי אמן סלה: כל זה יאמר ג"פ. קדיש תתקבל:

(בחנוכה אומרים מזמור שיר חנוכת וכו'). שיר של יום. ברכי נפשי. ק"י:

האר"י ז"ל לא היה חולץ התפלין עד אחר שיגמור הקדיש של חזרת ס"ת להיכל (סו"ע האר"י ז"ל):

(דה"ח) תיכף אחר הלל אומרים ק"ש עם תתקבל חוץ מחנוכה שאין בו מוסף אומרים חצי קדיש אחר הלל ומוציאין ס"ת וקורין בו ד' גברי אין פוחתין ואין מוסיפין ואין מפטירין בנביא (ועי' לעיל בהל' קה"ת דיני קה"ת). ואחר הקריאה אומרים ח"ק ואחר כך מכניסין הס"ת להיכל ואומרים אשרי ובא לציון וא"א למנצח יענך כו' ואומרים ח"ק ומתפללין תפלת מוסף ואח"כ מחזיר הש"ץ התפלה ואומרים קדושה דשחרית. והנוסחאות במוסף (י"א זכרון לכולנו) (וי"א זכרון לכולם) (י"א יהיו) (וי"א היו) ואין לשנות שום מנהג. ואם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלה של שבת ע"ש. וא"א יעלה ויבא בתפלת מוסף בעבודה:

עץ יוסף

שכך היו צריכין לבקור כדי לראות שאין בהם מום. ורוב הקרבנות מביאים בחג לכך אמרו אסרו חג: אלי אתה. לכך ארוממך: הודו לה' כי טוב. הוא עם הכל ולעולם חסדו על יראיו:

ענף יוסף

וכופלין אותו וכן אל ה' ויאר לנו. וכן אלי אתה. וכן הודו כולם כופלים עד שיהיו הפסוקים שכופלים עשרה פסוקים. וכל זה אינו אלא מנהג בעלמא ועיקר טעמא הוא ליפות הקריאה ולהגדיל שבח השי"ת ולהודותו בשיר על רוב חסדיו אשר עשה עמנו עכ"ל:

יהללוך כו'. ברכת יהללוך יאמר במתון גדול ובודאי ממילא תבוא בלבו שמחה עצומה בגודל אלהותו ית"ש ויתעלה זכרו לעד (יוסה"ע):

יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך. כצ"ל בלי מלת על. והוא עסה"כ יודוך ה' כל מעשיך וחסידיך יברכוכה:

עיון תפלה

האחרון לראות את פני ה' יפגשום הכהנים בברכתם ויאמרו אליהם ברוך הבא בשם ה', כי יבאו שמה אחד אחד, ובהיות כל הקהל בבית ה' יברכום בברכת כהנים ויאמרו ברכנוכם בברכה היוצאת מבית ה'. והקהל יענו לשומתם אל ה' ויאר לנו (האיר לנו, עבר מהופך תחת עבר יסר, כמו אף הוא ויכה (מ"ב ג, יד) ת' הכה, ועי' מש"כ לעיל בשירת הים פסוק עזי וזמרת יה). כלפי מה שאמרו הכהנים בברכתם יאר ה' פניו אליך יענו הקהל אל ה' ויאר לנו, וכלפי מה שאמרו ישא ה' פניו אליך דהיינו שיקבל קרבנותיך בסבר פנים יפות יענו הקהל אסרו חג בעבותים מהרו לאסור קרבנות החג עד גשתם לקרנות המזבח לעלות עליו לרצון: הודו לה'. סיים במאי דפתח:

יהללוך וגו' כל מעשיך. כצ"ל בלי תיבת על, עסה"כ (תהלים קמה, י) יודוך ה' כל מעשיך, וכ"ה בכל נוסחאות הקדמונים. ורש"י בפרדס סי' מ"ד גריס בכל מעשיך.—נוסח רב עמרם גאון בברכה זו — יהללוך מעשיך ישבחוך עמוסיך יודוך חוסיך כפי גדל נפליך וכתיב כל הנשמה תהלל יה הללויה, בא"י מלך וגו'.—ונוסח בני רומא— יהללוך ה' כל מעשיך וחסידיך יברכו את שמך כי לך טוב להודות ונעים לשמך לזמר (עסה"כ זמרו לשמו כי נעים) כי מעולם ועד עולם אתה אל בא"י.—ונוסח אבודרהם—יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך וחסידיך וצדיקים עושי רצונך כלם עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו לזכר מלכותך כי לך טוב להודות ולשמך נעים לזמר ומעולם עד עולם אתה אל בא"י.—ונוסח הספרדים—יהללוך וגו' (כאבודרהם) רצונך ועמך בית ישראל כלם ברנה וגו' ויפארו את שם כבודך כי לך וגו' (כאבודרהם) ומעולם ועד עולם וגו'.—ונוסח הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה ומגילה ה"י—יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך

א בראשית כד, א. (סג"מ)

כִּי שֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה׃

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם׃
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃
בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם׃ בקיץ מוֹרִיד הַטָּל׃

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃ וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושה

כֶּתֶר יִתְּנוּ לְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מַלְאָכִים הֲמוֹנֵי מַעְלָה עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי מַטָּה. יַחַד כֻּלָּם קְדֻשָּׁה לְךָ יְשַׁלֵּשׁוּ. כַּדָּבָר הָאָמוּר עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר׃ קו"ח קָדוֹשׁ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׃ קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ׃ חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר׃ קו"ח יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. (כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה)׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ׃

(ערוגות הבושם) כתב השל"ה ראוי לכל אדם מישראל להרהר בתשובה ולתקן מעשיו בר"ח קודם תפלת מוסף שהוא זמן כפרה: וכתב היוש"ס יאמר תפלה זו של מוסף בשברון לב מאד ומקירות לבו הומה כאלו מבקש מאת הבורא ית"ש איזו בקשה הנוגעת בנפשו כגון שמתפלל על בנו יחידו שהוא נוטה למות ר"ל הוא מתפלל במרירות לב מאד להבורא ית"ש שיעזור אותו מצרה זו וישלח רפואה שלמה לחולי בנו. כן ממש ראוי ונכון להתפלל במרירות לב שתוחזר לנו עטרה ליושנה בבית המקדש ובהקרבת הקרבנות וכוונתו תהיה בשביל נחת רוח להבורא יתברך שיגיע לו יתברך אז מאתנו בהקרבת הקרבנות ויתקדש אז

עיון תפלה

וצדיקים וחסידים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו לשמך כי אתה ה' לך טוב להודות ונעים לשמך לזמר ומעולם ועד עולם אתה האל בא"י המלך המהולל המשובח המפואר חי וקים תמיד ימלוך לעולם ועד.—וכ"ה נוסח התימנים בנסיות קלית, מתחילים כאבודרהם— וכל עמך וגו' (כרמב"ם) ולשמך נעים לזמר ומעולם ועד עולם אתה הוא האל בא"י האל המלך וגו' (כרמב"ם). ולרב עמרם מצאתי עוד נוסחא אחרת בסדר ההגדה דף מ' ע"א ומסיים שם כי לך טוב להודות ולשמך נעים לזמר בכל יום תמיד ומעולם ועד עולם אתה אל בא"י וגו'. — וברכה זו נזכרת בתלמודנו (פסחים קי"ח רע"א) רב יהודה אמר יהללוך ה' אלהינו. ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה לברכה שלפני הסלל והלל לא הוי הפסק, ויש אומרים מפני שהיא ברכת הודאה כברכת הגשמים דאמרינן מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה וגו' ואינה פותחת בברוך, וכבר זכרנו זה במקום אחר:

שמו הגדול בין כל העמים. והנה תפלת מוסף היא היא נחשבת כאלו הקריב קרבן מוסף. לכן יאמר
במקום קרבן מוסף שהקריבו בזמן הבית. ואם לא תפלה זו בכוונה עצומה ובפרט כשיאמר מזבח
כון במחשבתו על הקרבן מוסף שיוחזר לו איך חדש כו׳:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתָתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל־תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם. זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ. וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד

עץ יוסף

לעמך נתת. ע"ש ראשון הוא לכם לחדשי השנה: **זמן כפרה לכל תולדותם.** שעיר ר"ח מכפר על טומאת מקדש וקדשיו. ויש אומרים דעולת ר"ח באה לכפר על תולדות ימי החודש. וזהו שאומר אח"כ ותשועת נפשם מיד שונא. דהיינו היצה"ר הצורר והשונא והאורב (רד"א). ויש מפרשים זמן כפרה כו׳ דמיום שנתנו המאורות נפלה אסכרה בתינוקות: **זבחי רצון.** פרים שנים ואיל אחד שבעה כבשים שכולם היו עולות והיו מרצים את ישראל לאביהם שבשמים: **ושעירי חטאת לכפר בעדם.** כמ"ש ושעיר עזים כו׳ וחטאת באה לכפרה: **זכרון לכלם יהיו.** ע"ש שכתוב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם וגו׳ וכתוב והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם: **ותשועת נפשם מיד שונא** ע"ש שכתוב למעלה

דובר שלום

ראשי חדשים וכו׳. ע"ד שנאמר החדש הזה לכם ואי׳ במכילתא לכם ולא לגוים וכו׳. כמאינו למדים שישראל מונין ללבנה וגוים לחמה. זהו ראשי חדשים סיינו

עיון תפלה

ראשי חדשים. המועדים הם זמני שמחה וששון, כמו שאנו אומרים ותתן לנו וכו׳ מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, אבל ראשי חדשים הם זמני כפרה, כמו שאנו אומרים במוסף לשבת ור"ח ותתן לנו וגו׳ וראשי חדשים לכפרה, וכפרת ראשי חדשים כפולה, א) על חטא שאין מכיר בו אלא ה׳ לבדו, שנאמר בשעיר ר"ח לחטאת לה׳ והיינו על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף (שבועות ט׳ ע"א) ובספרי (במדבר כח, טו) על קבר התהום. ב) על חטאת הקהל שמאהרין בעונותיהם קץ הגאולה האחרונה ומאריכין פגימת הלבנה ופגימת מלכות בית דוד, כמו שביארנו לעיל בתפלת אתה יצרת ובברכת הלבנה בד"ה וללבנה אמר שתתחדש עיי"ש, ועל זה נאמר (ויקרא י, יז) ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה ומוקמינן בתורת כהנים דקאי על שעיר של ר"ח.— ובפירוש בעלי התוספות על התורה בפ׳ פינחס פסוק וביום השבת כתבו וז"ל „וכ"ש בשעת חדוש הלבנה שיש לדאוג על התינוקות וקרבן זה של ר"ה מכפר עליהם, וזהו שאנו אומרים במוסף של ראש חדש זמן כפרה לכל תולדותם ותולדותיו של אדם אלו התינוקות" עכ"ל: **בהיותם מקריבים.** משמע כפרת ראשי חדשים מכפרת יוה"כ, שיוה"כ עצומו של יום מכפר אפילו בלא קרבן, כדתניא בתוספתא סוף יומא (הזכירוה התוס׳ שבועות י"ג ב׳ ד"ה לעבד ובפירוש ר"ח גריס הכי בגמרא שם) ר׳ אלעזר בר"ש (וגוסחא אחרת בר׳ יוסי) אומר אומר ביוה"כ מבשעיר שיוה"כ מכפר בלא קרבן משא"כ בשעיר, אבל כפרת ראשי חדשים היתה דוקא **בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת** בזמן הבית, אבל בזמן הזה תחסר לנו הכפרה הזאת לגמרי: **זכרון לכלם יהיו.** כ"ה ברוב הנוסחאות בלדך העתיד, והוא עתיד במקום בינוני — פפלעגמען לו זיין — כמו ככה יעשה איוב (איוב א, ה) ככה היה עושה, הקרבנות הללו היו מעלים תמיד זכרונם לפניך עפ"ה (במדבר י, י) וביום וגו׳ ובראשי חדשיכם וגו׳ והיו לכם לזכרון ועי"ז היו נושעים משונאיהם. ויש ספרים שכתוב

תקון תפלה

ראשי חדשים. נוסח רב עמרם בברכה זו עולת ראש חדש נעלה עליו שעיר עזים וגו׳ ושירי דוד נשמע בעירך האמורים וגו׳ לבנים התזכור, והביאנו ה׳ אלהינו לציון וגו׳ מוספין כהלכתן, מוסף יום ראש החדש וגו׳ ושני תמידין כהלכתן. — ונוסח הרמב"ם ראשי חדשים וגו׳ להיותם מקריבים וגו׳ תשועת נפשם וגו׳ נעלה עליו שירי דוד נשמע בעירך האמורים וגו׳ לבנים הזכור אלהינו ואלהי אבותינו מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו יהר"מ ה׳ אלהינו שתעלנו לארצנו ואת מוספי יום ראש החדש הזה וכו׳. — ונוסח התימנים ראשי חדשים וגו׳ זכרון לכלם יהיה (זמן הכפרה יהיה להם לזכרון) תשועת נפשם וגו׳ נעלה עליו שירי דוד נשמע בעירך האמורים לפני מזבחך לרצון אהבת וגו׳ תזכור וגו׳ (כרמב"ם) ונתרחק מעל אדמתנו ואין אנו יכולים לעשות לפניך את קרבנות חובתינו יהר"מ ה׳ אלהינו שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו וגו׳ (כנוסח אהה יצרת בשבת) ואת מוספי יום ראש החדש הזה וכו׳. — ובמחזור ויטרי ראשי חדשים וגו׳ לכלם

שׁוֹנֵא: מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין. וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ. (וְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נִשְׁמַע) וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ. הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ. אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ) וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת

עץ יוסף

למעלה מן הענין ונושעתם מאויביכם. גם פי' מיד שונא מיד שנאמר בו ואת עשו שנאתי (מלאכי א): **מזבח חדש בציון תכין**. שנא' ביחזקאל (מג) אלה חקות המזבח ביום העשותו וגו': **ועולת ר"ח נעלה עליו**. שנא' ביחזקאל (מו) וביום החדש פר בן בקר תמימם ולא מצאנו שם שיהיה עולה. אך מצינו כתוב למעלה מן הענין (שם מה) ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים ובחדשים: **ושירי דוד עבדך נשמע בעירך האמורים לפני מזבחך**. כן גרס האבודרהם. ופירש שירי דוד עבדך האמורים לפני מזבחך נשמע בעירך: **אהבת עולם תביא להם**. שנא' ואהבת עולם אהבתיך. ואמר תביא ע"ש והביאותים אל הר קדשי: **וברית אבות לבנים תזכור**. ע"ש וזכרתי להם ברית ראשונים. ואמר לשון אבות

דובר שלום

היינו מנין הלבנה למען נחת ולא לנגוס: **הנשמעים בעירך האמורים לפני מזבחך**. ע"ד מאמר חז"ל במס' תמיד (פ"ג מ"ח) מיריחו היו שומעים קול השיר. וזהו בשירי דוד עבדך שהם נשמעים בעירך כשהיו אמורים לפני מזבחך: **אהבת עולם תביא להם**. שלעתיד כשתתוקן פגימתם תהיה להם אהבת עולם שלא יהיה עוד שעבוד אחר הגאולה: **וברית אבות לבנים תזכור**. ע"ד דאיתא במ"ר ועז מסוגלת שלשה מיני שעירים שעירי רגלים ושעירי ר"ח ושעירת יחיד הרי שהוזכר שעיר ר"ח בברית אבות. וזהו וברית אבות של בין הבתרים לבנים תזכור: **והביאנו לציון וגו' ולירושלים וגו'**. לציון שם היה משכן מלכי בית דוד. וירושלים

עיון תפלה

שכתוב בהם זכרון לכלם היו: **מזבח חדש**. לפיכך מבקשים אנחנו מאתך למלאות לנו החסרון הזה ולהכין בציון מזבח חדש למען נוכל להעלות עליו העולה והחטאת. ואע"ג דחטאת קודמת לעולה בכל מקום כדאמר ר' שמעון (זבחים ז' ע"ב) רילה פרקליט נכנס דורון אחריו, הקדים כאן העולה לפני שעיר החטאת? משום דבהעלאה על גבי המזבח איירי הכא כדאמר ועולת ראש חדש נעלה עליו ובהעלאה על גבי המזבח איברי עולה קודמין לאימורי חטאת, כדתנן התם (פ"ט ע"א) מפני שהיא כליל לאישים: **ושעירי עזים נעשה ברצון**. מהרי"ש אלגאזי בספר שלמי צבור הלכות ראש חדש דיני תפלת מוסף סי' ד' גריס **ושעיר** עזים (וכ"ה גרסת רב עמרם) ומפרש ברצון כי לעתיד לבוא יהיה אור הלבנה כאור החמה ואין צורך לכפרה על מעוט הירח לפיכך יהיה השעיר רק ברצון ונדבה לבד: **ובעבודת בית המקדש**. אין אנחנו הפלים לצאת ידי חובת הקרבנות באמירה גרידא (ראה מה שהארכנו בהערה לאמירת הקרבנות בברכות השחר), כי אם רצוננו **לשמוח בעבודת בית המקדש** ממש וגם **בשירי דוד עבדך האמורים** מפי הלוים **לפני מזבחך** בשעת ההקרבה: **אהבת עולם תביא להם**. לעמך ישראל ולכל תולדותם שפתח בהם, כמו שנאמר (ירמיה לא, ב) ואהבת עולם אהבתיך, ונאמר (שם ב, ב) זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך: **וברית אבות לבנים תזכור**. שנאמר (ויקרא כו, מה) וזכרתי להם ברית ראשונים, בזכות האהבה והברית תבנה לנו מזבח חדש. ואמר מזבח חדש—מזבח כזה שיתקיים לעולם ולא יחרב עוד:

תקון תפלה

לכלם יהיו תשועת נפשם וגו' ועולת ראש החדש ושעירי עזים וגו' נשבח כלנו ושירי דוד עבדך נשמע בעירך האמירים לפני וגו' בשמחת עולם, אנא ה' אלהינו (אולי צ"ל כך אנא ה' אלהינו — הביאנו וגו') ושם נעשה לפניך קרבנות חובותינו וגו' כהלכתן את מוסף וגו' חדש עלינו את יום ראש החדש הזה לטובה לברכה וגו' ולכלכלה לְרֶוַח להצלה לחיים ולשלום למחילת חטא לסליחת עון וְתֵרָצֶה לפניך תפלת עמוסיך כתמידי יום וכקרבן

חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. *)וְאֶת־מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

*) כתב הא"ר רש"ל היה אומר **ואת** מוסף בוי"ו, וכן בכל תפלות מוסף היה אומר ואת.

עץ יוסף

אבות ובנים לרמוז העתיד שנאמר והשיב לב אבות על בנים: **תמידים** כסדרם. כסדר הכתובים בתורה: **ומוספים** כהלכתם. הכתובים בתורה: **באהבה.** ע"ש כי מאהבת ה' אתכם: **כמצות** רצונך. ע"ש שכתוב בקרבנות ורציתי אתכם נאם ה' אלהים (יחזקאל מג): **כמו** שכתבת עלינו. אמר לשון עלינו ע"ש זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל וגו' (מלאכי ג): **על ידי** משה עבדך. ע"ש ומצות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך (נחמיה ט):

דובר שלום

וירושלים הוא מקום המקדש ועיקר הגלויות היא בעניני הקודש. זהו והביאנו לציון שהם הגלות שתלכות בנגה. ולירושלים שהם בית מקדש הקודש תביאנו בשמחת עולם שהיא גלוית השמחה:

תקון תפלה

וכקרבן מוסף כי בישראל עמך וגו'. — ובמחזור ויטרי יומא ראשי הדשים וגו' זבחי רצון שעירי חטאת וגו' יהיו תשועת נפשם וגו' נשמח כלנו ושירי דוד הנשמעים וגו' לבנים תזכור, **אז** ישישו עמך ועדתך בעשותם קרבנם על גבי מזבחך (ולא יצטרכו עוד לצאת ידי חובתם באמירה גרידא, מסכים לביאורנו למעלה) **ובכן** יהר"מ וכו' (כמו שמסיימים במוסף לשבת ור"ח כנזכר לעיל בתפלת שבת). — ובאבודרהם וספרדים ראשי חדשים וגו' זבחי רצון שעירי חטאת לכפר בעדם (באבודרהם ליתא לכפר בעדם) זכרון לכלם יהיה ותשועת (בספרדים תשועת) וגו' עליו ושעירי עזים (באבודרהם ושעיר עזים) וגו' (כמו במחזור ויטרי) תזכור יהר"מ וכו' (כמו במוסף לשבת ור"ח בנוסחם כמו שהבאנו שם). — **והתפלה הזאת** נתקנה בתחלת ימי האמוראים בבית מדרשו של רב חברו של שמואל ירחינאה, ככל תפלות המוספין, כאשר בארנו במקומות אחרים מזה הסדור:

תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. כתב הגאון מ' שלמה הכהן ז"ל מווילנא בהגהותיו לר"ה ח' ע"ב (בהשמטות) בשם אחיו הגאון מ' בצלאל ז"ל התמידים נקריב כסדרם שהם כתובים בפרשה כבש אחד בבקר וכבש אחד בין הערבים, אבל המוספים אי אפשר להקריב כסדר הכתוב בתורה עולה קודם לחטאת, אלא כפי ההלכה המקובלת מסיני חטאת קודם לעולה. ושאלתי את הגאון ר' אליהו קלאצקא נר"ו הא בשבת ליכא חטאת כלל וגם שם אמרינן ומוספין כהלכתם, ובשעירי מוספי חג הסוכות קי"ל בזבחים צ' ע"ב וכך פסק הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין דעולה קודמת לחטאת דכמשפט כמשפטם כתיב, והכי אמרינן במנחות (מ"ד כ'), וגם שם אמרינן תמידין כסדרן ומוספים כהלכתם? והשיב לי בספרו הנכבד אבן פנה סוס"י מ"ב, דממה שאמר אח"כ „ואת מוסף יום השבת הזה" מבואר דמה שאמר מקודם „ומוספים כהלכתם" מדבר מכל מוספי השנה גם ממוספי ר"ח ויו"ט, וכן ביו"ט הוא אומר „ומוספים כהלכתם ואת מוסף יום חג וכו'" ועוי"ל ביאור הלשון „ומוספים כהלכתם" לפי שאין מוסף אחד דומה לחבירו בהלכותיו משפטיו וחוקיו, משא"כ התמידים ששוים במשפטם והלכותיהם „תמידים כסדרם" בכל יום ויום בוקר וערב, ובכלל זה שלא יארע דבר מפריע והפסק בינתים (פי' מנחות ס"ד) ושיהו כסדרם מתחלה של שחר ואח"כ של בין הערבים „ואין מחנכין מזבח העולה אלא בתמיד של שחר" (שם מ"ט), אבל במוספים שאינם קרבים בכל יום לא שייך לשון כסדרם, אלא שנעשה כל אחד מן המוספים „כהלכתם" הקבועה להם (מוספי ר"ח ויו"ט חטאת קודמת לעולה ומוספי החג עולה קודמת לחטאת מדרשא דכמשפט כמשפטם)" עכ"ל. והקשה הגאון ר' שמואל שטראשון ז"ל מווילנא בהגהותיו לזבחים שם אמאי לא נילוף מהיקישא דר' יונה (שבועות י' ע"א) אלה תעשו לה' במועדיכם הוקשו כל המועדים זה לזה ששעיריהן מכפרין על טומו"ק, להשוותם למוספי החג שתהיה גם בהם עולה קודמת לחטאת, דהא אין היקש למחצה? ואני אחזק קושייתו מדברי רב סעדיה גאון ז"ל הובאו דבריו בשבלי הלקט השלם הלכות ראש השנה סי' רפ"ד לענין תענית בר"ח „ועוד אמר ר' יונה הוקשו כל המועדות זה לזה הא למדת ששוה ר"ה לכל המועדים שאסור להתענות בהם" עכ"ל, ואם ענינים צדדיים דלא כתיבי בההוא היקישא ילפינן מיניה קל וחומר לדיני המוספין דהיקישא גבייהו כתיב? ונראה בעיני דאין התחלה לקושיא זו. דהא קי"ל (קדושין ל"ה ע"א) דשלשה כתובין הבאין כאחד לכו"ע אין מלמדין, וכאן במוספי החג שבעה כתובים הבאין כאחד דשבעה פעמים במשפטם

במדבר כח י"א

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. חַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן. (בשנת העבור עד ר"ח ניסן וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע): וִיהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה סוֹף וָקֵץ לְכָל־צָרוֹתֵינוּ. תְּחִלָּה וְרֹאשׁ לְפִדְיוֹן נַפְשֵׁנוּ.

עץ יוסף

ומנחתם ונסכיהם. תיבת ונסכיהם מוסב על השמן שנילק בסלת דשמן נמי אקרי בלשון נסך בתורה. וטעמא דהא מתנסך ונילק בסלת (תוי"ט מנחות פ"ט משנה ד׳ וע"ש שהאריך בזה):

ענף יוסף

ולכפרת פשע. כתב הא"ל ביב׳ טוקהאות כתב בשנת עבור ולכפרת פשע. ואני לא מלאתי נוסחא

תקון תפלה

כמשפט כמשפטם כתובין בפרשה, [וביום הראשון הויה כתיב שהוא ג"כ עכובא כדאמרינן במנחות מ"ה א׳ (הגרח"ב)] ואי ס"ד דבכלהו מועדים עולה קודמת לחטאת לכתוב רחמנא בחד יומא כמשפט ונילוף מיניה כל המועדים בהיקישא דר׳ יונה, ומדכתב רחמנא בכל מוספי החג האי כמשפט שמעינן דדוקא באלו עולה קודמת לחטאת ולא בשאר המועדים, והגאון ר׳ חיים ברלין ז"ל הקשה הא גם במוסף ר"ה כתיב כמשפטם ואמאי לא נימא גם התם דעולה קודמת לחטאת כדכתיב קרא, וצ"ע:

ומנחתם ונסכיהם כמדובר. זה לשונו של מהרש"ל בתשובותיו סי׳ ס"ד „מדלג אני ונסכיהם. כי נראה בעיני שטעות סופר הוא. שאם בא לפרש כמדובר גם על הנסכים הוה ליה למימר אח"כ ויין חצי ההין לפר וכו׳, אלא בודאי דוקא המנחות בא לפרש כמדובר ממש והנסכים מקצתו ואמר ויין כנסכו. והאמת שבפ׳ פינחס מפרש המנחות בכל פעם ועל הנסכים אומר כמשפטם או ונסכיהם לבד כדרך הכתוב פה" עכ"ל. וכתב עליו התוס׳ יו"ט במנחות פ"ט מ"ד „מגמ׳ דמנחות פ"ט ע"ב נסכה דמנחה (השמן) כנסכו דיין משמע דונסכה על השמן הוא אומר ושמעינן דשמן נמי אקרי נסך בתורה דהא מתנסך וניצק בסלת, והוא נוסח התפלה ג"כ דקאמר ומנחתם ונסכיהם ור"ל השמן וע"ש המקרא ומנחתם סלת בלולה בשמן, וכשם שהמקרא פורט והולך עשרוני הסלת כך בתפלה מפרטין העשרונות; וכשם שהמקרא שביק מלמפני מדות השמן כך בתפלה שבקינן להו בכללא דונסכיהם, וכשם שהכתוב מסיים ונסכיהם דהיינו היין כך בתפלה מסיימין ויין כנסכו" עכ"ל. ובתוספות על התורה בפ׳ אמור פסוק ומנחתו שני עשרונים כתבו וז"ל „אמרו רז"ל זה חלוק מכל שאר כבשים דאין לך כבש בתורה שיהא במנחתו יותר מעשרון אבל מן הנסך אינו חלוק כדכתיב ונסכה יין רביעית ההין, ולכך אנו מפרטין בתפלת המוסף שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש לפי שמצינו כבש שמנחתו חלוקה שהוא משני עשרונים, אבל מן הנסוך אין אנו אומרים אלא ויין כנסכו בלבד ואין אנו מפרטים הנסכים לפי שלא מצינו שום כבש חלוק בנסוך היין (וכמו כן בנסוך שמן המנחה) וכו׳" עכ"ל. — **ומנחתם ונסכיהם כמדובר**. לפירוש התוס׳ יו"ט מדבר כאן מנסכי השמן, ופירוש כמדובר במקום אחר דהיינו בפרשת הנסכים בסדר שלח לך, כי כאן בפרשת המוספין בסדר פינחס לא פורש שעורן. **ויין כנסכו**. כלומר ושעור היין ג"כ אין צורך לפרט בתפלה אלא כנסכו הרגיל ומטעם שכתבו התוס׳ לעיל, לפי שלא מצינו שום כבש חלק בנסוך היין. — או ירצה לומר ומנחתם ונסכיהם של הקרבנות הללו נקריב כמדובר כפי המדובר למשה בעל פה, כי בתורה שבכתב לא נתבאר אופן הקרבת מנחת נסכים אלא בתלמודנו, דרך משל שטעונה שמן ואינה טעונה לבונה וגמרינן מן עליה לבונה ולא על מנחת נסכים לבונה (מנחות נ"ט א׳) ואינה טעונה לא הגשה ולא תנופה (שם ס"א פ"א) וכיו"ב:

כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ: וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: בחזרת הש"ץ יזהר לענות אמן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ. וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

בחנוכה אומרים כאן ועל הנסים:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: וש"ץ ברכת כהנים

עץ יוסף

כי בעמך ישראל בחרת. ע"ש ויבחר בכם. ועוד שקבע דמות יעקב שנקרא ישראל בלבנה: וחקי ראשי חדשים. ע"ש חק נתן ולא יעבור. שאינם עוברים את גבולם למלא ולחסר: להם קבעת. שישראל מונים ללבנה. ואומר במדרש החדש הזה לכם. לכם הוא. אתם מונין לו ואין זרע עשו מונין לו. רבי לוי בשם ר' יוסי ברבי אמי דרך ארץ הוא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן. עשו הוא גדול שנאמר ויקרא את עשו בנו הגדול מונה לגדול שהוא החמה שנאמר את המאור הגדול. יעקב שהוא הקטן שנאמר מי יקום יעקב כי קטן הוא (עמוס ז) מונה ללבנה שהיא קטנה שנא' ואת המאור הקטן (אבודרהם). ועוד יש לפרש להם קבעת. כי הוא ית' מסכים ע"י ישראל הקובעים אותן. כמ"ש אשר תקראו אותם (רי"ע): מקדש ישראל וראשי חדשים. אני נותן לך ית' הודאה עצומה על שבחרת אותנו בחלקך הקדוש וקדשת אותנו. ועל שנתת לנו מתנה טובה של ר"ח:

ענף יוסף

זו באבודרהם ושוס מקום. ולנוסחא זו כלוי לאמרו בכל חדשי אותה שנה כמו שאומרים י"ב לשונות הנ"ל בכל חודש. וכן משמע ניסחא דנוסחא בשנת עיבור ולא נקט בחודש עיבור עכ"ל. אמנם נהגו לאמרו רק עד חודש העיבור. והטעם כתב הגאון מהרי"ב לפי שהוספה זו נגד חודש הי"ג כמ"ש הא"ל וכדי שיבינו שהשנה מעוברת אומרים זה. אך אחר אדר שני אין תועלת בהודעה זו:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יִהְיֶה בְעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם): בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: יהיו לרצון וכו'

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא תַעֲלֶה קִנְאַת אָדָם עָלַי וְלֹא קִנְאָתִי עַל אֲחֵרִים וְשֶׁלֹּא אֶכְעוֹס הַיּוֹם וְשֶׁלֹּא אַכְעִיסֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנָעָה וַעֲנָוָה. מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ יַחֵד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ בְּנֵה עִירָךְ יַסֵּד בֵּיתֶךָ וְשַׁכְלֵל הֵיכָלֶךָ. וְקַבֵּץ קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת. וּפְדֵה צֹאנֶךָ וְשַׂמַּח עֲדָתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן | אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יהי רצון וכו'. הש"ץ חוזר התפלה. ק"ש

(ערוגות הבושם) שמות כל שנים עשר החדשים אינם לשון עברי. רק לשון כשדים. או פרסים. והראיה כי לא נמצאו רק בספרי הגולה. שהם זכריה ודניאל עזרא ואסתר (ורבי אברהם אבן עזרא חשב גם עמהם ספר הגי*) בפרשת בא אל פרעה. והוא טעות סופר. כי לא נמצא בו. ובארבעה ספרים הללו נזכרו רק שבעה חדשים. והם ניסן סיון אלול כסליו טבת שבט אדר) ובת"י דמגילת אסתר פסוק בחדש הראשון הוא חדש ניסן נכתבו כולם על הסדר (תשבי):

כתב הגבוש בסי' הכ"ח וז"ל ולפי שאנו צריכים לעשות חדשים אחד מלא ואחד חסר. הסכימו קדמונינו לעשות לעולם שהחדש שהוא חשוב יותר מלא וקראו המלאים מלכים והחסרים משרתים להם. ואלו הם החדשים החשובים הנקראים מלכים ושעושים אותם מלא. ניסן מלך שבו חג המצות הוא מלא. ואייר הוא סמוך לו הוא משרת והוא חסר. סיון מלך שבו חג השבועות מלא. תמוז שאחריו משרתו חסר. אב מלך שבו היו קוצצין עצים למזבח מלא. אלול שאחריו משרתו חסר. תשרי מלך שבו המועדות מלא. מרחשון שאחריו משרתו חסר. כסליו מלך שבו נעשה נס חנוכה מלא. טבת שאחריו משרתו חסר. שבט מלך שבו ר"ה לאילנות מלא. אדר שאחריו משרתו חסר. וכל זה כשהשנה היא כסדרן שהם ו' מלאים ו' חסרים. ואינה אלא שנ"ד ימים שהם י"ב פעמים כ"ט יום י"ב שעות. אבל מפני התשל"ג חלקים שנתבארו למעלה בסימן תכ"ז כשיתקבצו הרבה מהם על כרחך נעשה מהם יום. וצריכין אנו לעשות את השנה ארוכה יום אחד יותר משאר השנים ויהיה אותה השנה שנ"ה ימים. וצריכין אנו למלאות עוד חדש אחד או ממלאים גם חדש מרחשון. ולפעמים יקרה ע"י הדחיות שיתבארו למטה שאנו צריכין לקצר השנה יום אחד ולעשות שנ"ג ימים. וא"כ נצטרך לחסר עוד חדש אחד. אנו מחסרין אותו היום מכסליו. וא"כ לפי זה יהיה סדר החדשים תשרי לעולם מלא. וטבת לעולם חסר. ומשם ואילך אחד מלא ואחד חסר על הסדר. כיצד טבת חסר שבט מלא. אדר חסר ניסן מלא. אייר חסר סיון מלא. תמוז חסר אב מלא. אלול חסר תשרי מלא. מרחשון וכסליו לפעמים אחד חסר והוא מרחשון ואחד מלא והוא כסליו. ולפעמים שניהם מלאים. ולפעמים שניהם חסרים. וכשיהיו שניהם מלאים נקראת השנה שלימה. וכשיהיו שניהם חסרים נקראת השנה חסירה. וכשיהיו אחד מלא ואחד חסר נקראת השנה כסדרה: **וכשהשנה** מעוברת עושין שני אדרין. ולא חדש אחר שתי פעמים. והחדש המעובר על כרחך צריך להיות שלשים יום. על כן עושין אדר הראשון מלא שלשים יום. ואדר השני חסר כמו אדר של שאר שנים שהרי הוא מסדר חדשי השנה. וצ"מ כותבין בשטרות באדר הראשון אדר סתם והשני כותבין אדר השני עכ"ל: וז"ל הב"ע סי' תכ"ח סעי' ב' אלו הימים שהוקבעו בהם ראשי חדשים ולא בזולתם. ניסן אגה"ז. אייר בגה"ז. סיון אגד"ו. תמוז אגה"ו. אב בדו"ז. אלול אבד"ו. תשרי בגה"ז. מרחשון בדה"ז (כן צ"ל. מג"א) כסליו א"ב ג"ד ה"ו. טבת אבגד"ו. שבט בגדה"ז. אדר זבד"ו. וגם נור אדר הראשון בדה"ז. ושני בדו"ז. עכ"ל.

*) כ"ה בפי' הראב"ע בדפוס נאפ"לי רמ"ה וד' קושטנדינא רע"ד אמנם בפי' הראב"ע שלפנינו לא נזכר ספ' הגי. **המגיה.**

חודש ניסן מזלו טלה:

כתיב החדש הזה לכם ראש חדשים. כאשר יום ראשון של חודש הוא ראש לחדשו. כן כל חדש ניסן הוא ראש לכל החדשים. וכתב במנהגים לכם הוא אותיות מלך לרמוז שהחדש ניסן הוא מלך וראש לכל החדשים. ובמדרש שמות רבה פ' ט"ו אי' משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים ושנים. וכשבחר ביעקב ובניו קבע בו ראש חדש של גאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים. ובו עתידים ליגאל שנאמר (מיכה ז') כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ובו נולד יצחק. ובו נעקד. (אבל בפסיקתא רבתי פ' מ' אי' שנעקד בר"ה) ובו קיבל יעקב את הברכות. ובו רמז להם לישראל שהוא ראש להם להשועה שנאמר ראשון הוא לכם לחדשי השנה ע"כ. עוד שם בפרשה י"ח שבו בחדש בליל פסח רדף אברהם אבינו אחר המלכים ונצחם. ובתנחומא סדר בא אי' בט"ו בניסן נגזרה גזירה ונדבר עם א"א בין הבתרים. בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לבשרו על יצחק. בט"ו בניסן נולד יצחק. בט"ו בניסן נגאלו ממצרים. בט"ו בניסן עתידין ליגאל משעבוד מלכיות דברי רבי יהושע. ר"א אומר בתשרי עתידין להגאל. ובזוהר סדר פנחס דף רמ"ט אי' בניסן עתידין להגאל. ובמסכת ר"ה פ"ק אי' רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם. בניסן נולדו אבות. בניסן מתו אבות. בפסח נולד יצחק. עוד שם בפסח נידון על התבואה. עוד שם ניסן ר"ה למלכים. ולרגלים. ובסדר עולם אי' בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם משה רבינו ע"ה בסנה והיתה פקידה לגאולת מצרים. בניסן הוקם המשכן בשנה שניה לצאתם ממצרים. בשני בניסן שרף אליעזר הכהן את הפרה. בעשרה בניסן עלו ישראל מן הירדן (יהושע ד'): **מיום** אחד בניסן יגל וישמח מאד. כי הגיע הימים אשר בהם חפץ ה' לגאלנו ולקדשנו במצותיו. והן קרבו הימים אשר בהם נעשה רצונו לנחת רוח לפניו יתברך במצות רבות. באכילת מצה. ובבל יראה ובל ימצא חמץ בכל גבולינו. ואכילת מרור ושביתת י"ט ושארי מצות שבזה החדש. וע"י זה יצא בקרוב על ידינו נ"ר להשי"ת ע"י קיום המצות. וכל שקרב הקרב אל הזמן ההוא תגדל שמחתו. ומה גם בהגיע אור עשייתם: **גרסינן** בתענית דף כ"ט כשנכנס אדר מרבים בשמחה, וב"י דאית ליה דינא בהדי נכרי לימצי נפשיה באדר. ונראה דניסן הוא כאדר. שהרי פירש"י משנכנס אדר ימי ניסים היה לישראל פורים ופסח. וזה נ"ל כונת רש"י דמה דאמר משנכנס אדר כונתו נמי אניסן דקשה לרש"י נימא נמי ימי ניסן משנכנס. לכן פירש דבאמת כן כונתו (א"ר סי' תרפ"ה): **ר"ח** ניסן לעולם ר"ח שלו הוא רק יום אחד, והתקופה נופלת בניסן. אכן לפעמים הוא מוקדמת לחודש אדר והוא שנת ג"ח י"א י"ט למחזור קטן: **כ"ח** בניסן הקיפו את יריחו ז' פעמים ונפלו חומותיה. ונלכדה מנעולה של א"י. וראוי להזכיר הנס הגדול ולתת שבח והודאה להשי"ת על זאת ביום זה: **ואלו** הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו. באחד בניסן מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים ונסתלק הבאר. בכ"ו בו מת יהושע ב"נ (א"ח סי' תק"פ): **בשבת** שאחר פסח מתחילין לומר פרקי אבות. כ"ט ניסן במנחה א"ה יוכ"ק: ל' דניסן הוא א' דר"ח אייר:

חודש אייר מזלו שור:

החודש הזה הוא יסוד עומד להתחלת הויתינו לעם

ניסן

בניסן דיבר נחמיה עם המלך:

א. ישבו במקדש. אתוקם המידה. החלו לקדש הבית בימי חזקיה. עשר עטרות נטל אותו יום. נאמר למשה החדש הזה לכם. אתוקם חגא דשבועא. מתו בני אהרן לד"ק. בו דיבר הב"ה עם משה בסנה לד"ק. זמן עלי כהנים ולעם. נאמרה פרשת שלוח הטמאים מן המחנה. (כלי יקר):

ב. שרף אלעזר הפרה. ולד"ק מתו בני אהרן:

ג. הזה משה מי חטאת על הלוים:

ה. שלח יהושע המרגלים:

ז. ניבא יחזקאל על פרעה:

ח. מתו בני אהרן לד"ק. באו לקדש האולם בימי חזקי':

י. מתה מרים. עלו מן הירדן. נפטר הגאון ר' שמעלקי ז"ל:

יא. נולד יצחק ונעקדה. ונולד איוב לד"ק. **מל יהושע** את ישראל בגבעת הערלות:

יב. חלה חזקיה. נסע עזרא מנהר אהוא:

יג. נימול א"א לד"ק. אגרת המן. **תענית אסתר.** ליוה משה לעשות הפסח בשנה שניה. **נולד א"א.** נולד ישמעאל לד"ק:

יד. נתברך יעקב. תענית אסתר. נולד הרמב"ם ז"ל. קין והבל הקריבו. באה רות ונעמי בית לחם לד"ק:

טו. יציאת מצרים ה' שעות וג' רבע שעה של היום. מפלת סנחרב. גדעון עם המלאך. באה נעמי ורות לבית לחם. ומתה אשתו של בועז לד"ק. **תענית** אסתר. נדדה שנת המלך. נכנסה אסתר למלך. זמן קציר. לוקחה שרה לפרעה. **מחזה** לא"א כה יהי' זרעך. דבר ה' עם משה בסנה. נאמר ליחזקאל נהה על מצרים. עון נוב. נהרגה ושתי. (יערת דבש): בחג המצות הרג ארקילוס בן הורדוס בהיכל ס' אלפים אנשים

טז. הקרבת העומר. מלחמת גדעון. נולד לוי. כלה המן שבכליהם. תלו את המן. כלו לקדש **הבית בימי** חזקיהו. הוקיעו הגבעונים שבעה בני **שאול**:

יז. נחה התיבה על הרי אררט:

יח. ויוגד למלך מצרים כי ברח העם:

יט. יצא פרעה לרדוף:

כ. רדף פרעה אחר בנ"י. נפטר רב האי **גאון**. הגיע פרעה וחילו לפי החירות:

כא. בקיעת הים. הושלך משה ליאור:

כב. התחילו לסבב יריחו:

כג. הומתו בני שאול ונתלו לד"ק:

כה. אעבר דוד כרוזא בישראל:

כו. מת יהושע בן נון לד"ק:

כח. נלכדה יריחו. מת יהושע בן נון לד"ק:

אייר

א. נמנו שאו ראש בנ"י. מכה דם לד"ק. נאמר ליהושע נתתי בידך:

ב. החל שלמה לבנות הבית. נעלה הענן:

ד. נולד אלכסנדר מוקדון ומת בו:

ז. חנוכת שור ירושלים. נפטר בעל עוללות אפרים:

ח. הרוגי אשפירה:

י. מת עלי הכהן ונשבה הארון ונהרגו שני בני עלי:

יא. מת רב יצחק אלפס ז"ל:

יד. פסחא זעירא:

שולה מכמה פנים. שבו ניתן לנו השבת. בו ירד לנו המן. וניתנה לנו הבאר. בו עושין פסח שני. בו התחיל בנין בית הבחירה: **בשחל** ר"ח זה בשבת אין אומרים אב הרחמים: י"ד בו פסח קטן. ולדעת הגאון יעב"ץ אין אומרים בו תחנון: **כתב** השל"ה בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו. ר"ל הקיף הימים אשר אירע בהם קדושה בודאי בחזרת הימים מתעוררות הקדושה ההיא. ובכלל זה בשבת שקלים ילמוד משניות שקלים. ובפ' פרה ילמוד מסכת פרה וקידוש החדש בפרשת החדש. ובי"ד אייר פרשת פסח שני. *)ומנהג כשר במקום שאין אומרים התחנון עכ"ל: י"ח בו ל"ג בעומר. וא"א בו תחנון גם במנחה שלפניו: **בשמברכין** ר"ח סיון אין מזכירין נשמות ואומרים א"ה: **כ"ח** בו הוא ערב ר"ח. במנחה אין נ"א: **ואלו** הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו. בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון ה'. בכ"ח בו מת שמואל הנביא (מחבר) ובמד"ת א' בכ"ט:

חודש סיון מזלו תאומים:

לפעמים מוקדמת תקופת תמוז להיות בחודש סיון והוא בשנת ח' וי"א וי"ט למחזור קטן:

ביום ר"ח זה באו מדבר סיני. בו פסק תגבורת מי המבול. בו ניבא יחזקאל על פרעה. ג' בו מתחילין ימי הגבלה. ששה בו הוא חג שבועות. עשרים בו תענית כ' סיון. בעשרים ושלשה בו בטלו ביכורים מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט. בעשרים וחמשה בו נהרג רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל כהן גדול. ורבי חנינא סגן הכהנים. בעשרים ושבעה בו נשרף רבי חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו:

בחמשת אלפים וארבע בששי פ' חקת נהגו יחידים להתענות שנשרפו כ"ד קרונות מלאים ספרים בצרפת ולא קבעו אותו בימי חודש מפני שמתוך שאלת חלום נודע להם שיום הפרשה גורם זאת חקת התורה מתרגמינן דא גזירת אורייתא (הגיא סי' נ"ח וא"ר) וכתב מ"א גם בשנת ת"ח נחרבו שני קהילות גדולות באותו היום:

חודש תמוז מזלו סרטן:

ל' דסיון הוא א' דר"ח תמוז. ב' דר"ח בו נולד יוסף הצדיק. ט' בו הובקעה העיר בראשונה. י"ב בו נאמר ליחזקאל שכב על צדך השמאלי. בשבעה עשר בו נשתברו הלוחות. ובוטל התמיד מבית ראשון. בו הובקעה העיר פעמים. אחת בימי צדקיהו. ושנית בימי הורקנס על ידי פומפיוס. ושרף אפוסטמוס את התורה. והועמד צלם בהיכל. י"ח בו עלה משה להר לכפר על מעשה העגל: **בשבת** כשמברכין החדש אין אומרים א"ה. ואין מ"נ: **כ"ט** בו אין נ"א במנחה. תמוז לעולם חסר:

חודש אב מזלו אריה:

באחד באב מת אהרן הכהן הגדול. וכן נולד באב מדמת באב (יערות דבש ח"ב דף כ"ד ע"ב). בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ. וחרב הבית בראשונה ובשנייה. **אב** נוטריקון **אדום בבל**. והם

טו. באו למדבר סין. כלו עגות מצרים:
טז. התחיל המן לירד:
יז. התחיל המבול לירד לדל"י:
יח. הלולא דרשב"י. נפטר הרמ"א ז"ל בקראקא:
יט. נפטר הר"מ מרוטנבורג בתפיסה.
כ. נעלה הענן ממדבר סיני למדבר פארן:
כב. שבת התשובה לישראל. סרו מאחרי ה':
כג. הגלו את הקראים מירושלים. ניתן הבאר לישראל. נסעו מאלוש. הרוגי ורמייזא:
כז. אייר יבשה הארץ לד"ק. המגדל בלילאה מיהודה וירושלים:
כט. מת שמואל הנביא. וי"א כ"ח אייר:

סיון

א. באו מדבר סיני. התחילו מי המבול להחסר לד"ק. דבר ה' ליחזקאל אמור אל פרעה. בליעת קרח. הרוגי וורמייזא:
ב. עלה משה:
ג. עלה משה שנית. נבואה ליחזקאל על מצרים. הרוגי מאגענצא ושריפת התורה:
ה. מצא ראובן את הדודאים (אלשיך):
ו. מת דוד המלך ע"ה. אשלך משה ליאור לד"ק. מתן תורה. עבורו של משה רבינו ע"ה לד"ק. עבורו של יששכר (אלשיך). נפטר הקדוש ר' ישראל בעש"ט:
ז. בנה משה מזבח. נתן אוריה גט לאשתו:
ח. נהרג נפת בשלל הדלוזין בשנת תל"ד:
טו. נולד יהודה. גלו אנשי בית שאן. זמן קיץ:
יז. נחה התיבה על הרי אררט לד"ק. אחידת מגדל עוז:
כ. גזירת ת"ח:
כב. כלו שלשים יום של ימי השליו:
כג. נרפת מרים. נכתבו אגרות מרדכי. **ביטל ירבעם** בכורים:
כד. אתקטילו דימוסנאי מיהודה **וירושלים**. ומת רשב"ג ור' ישמעאל בן אלישע ור' חנינא סגן הכהנים. ונהרג ר' חנינא בן תרדיון. וי"א כ"א סיון באו למדבר פארן:
כז. כלו ארבעים יום מירידת מי המבול לד"ק:
כט. שליחות מרגלים:

תמוז

א. נראו ראשי ההרים בימי המבול. נולד יוסף. נימול אברהם לד"ק:
ג. נס שמש בגבעון דום:
ה. הי' דבר ה' אל יחזקאל על נהר כבר:
ט. הבקעה העיר בראשונה:
י. ויפתח נח את חלון התיבה לד"ק:
יא. נפטר ה"ר שמשון באך מווינא:
יב. נאמר ליחזקאל שכב על צדך:
יד. עדא ספר גזרתא בל צדוקים:
טז. נעשה העגל:
יז. שלח נח את היונה. נשתברו הלוחות. בוטל התמיד. הבקעה העיר. שרף אפוסטמוס את התורה. העמיד צלם בהיכל:
יח. עלה משה להר. וי"א י"ט עלה. וי"א כ' עלה. שריפת העגל:

*) וילמוד פסקי הלכות פסח שני בקצרה מהרמ"ם (פסחים נ"ט):

שתי חורבנות. ונלכדה ביתר עיר גדולה לאלהים. בו נגדע כל קרן ישראל בבית שני. בו נחרבה ירושלים על ידי טורנוסרופוס הרשע. בשמונה עשר בו כבה נר מערבי בימי אחז. ובכלבו ובשבה"ג בשם מחזור רומניא חשבו נמי י"ט באב נלכדה עיר [ר מי] ונהרגו יהודים. כ"ב בו כלה מ' יום של שכינת הנביא על שמאלו על עון בית יהודה: **אלו הימים טובים.** בט"ו בו לא היה יו"ט לישראל כמוהו. בו כלו מתי מדבר. יום שהותרו שבטים לבא זה בזה. יום שהותר שבט בנימן לבא בקהל. יום שביטל הושע בן אלה פרדסאות שהושיב ירבעם שלא יעלו ישראל לרגל. יום הבר מגל. עד אותו היום היו כורתין עצים למערכה. ומכאן ואילך פוסקין שתשש כחה של חמה. בו ניתנו הרוגי ביתר לקבורה. כ"ח בו הוריד משה לוחות שניות: **מברכין** החודש. ואין אומרים א"ה: **כ"ט** בו הוא ער"ח אלול. עלה משה רבינו ונשנית לו התורה. אין כ"ח במנחם. אב לעולם מלא. יום שלשים שלו הוא אחד דר"ח אלול:

חודש אלול מזלו בתולה:

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. א' בו יצא חגי. ה' בו ראה יחזקאל סילוק שכינה מהבית. ז' בו חזרה יוכבד לעמרם. בו מתו מוציאים דיבת הארץ. בו היתה חנוכת העמדת שערי חומות ירושלים בימי נחמיה. ט' בו נולד דן. י"ד בו מתחילין לשאול ולדרוש בהלכות החג. כ"ה בו נברא העולם ע"ד כל המדרשים ופסיקתא ופדר"א. אליבא דר"א. בו נשלמה חומות ירושלים בימי נחמיה:

חודש תשרי מזלו מאזנים:

מיום ראשון מתחיל חשבון ימי החודש והמועדות. א' בתשרי ר"ה למעשרות. לשמיטין. ליובלות. לנטיעה. אדם נברא בר"ה ונידון בו ויצא בדימוס והיה סימן לבניו. ובמסכת ר"ה פ"ק אי' ר"א אומר בתשרי נברא העולם. בתשרי נולדו אבות. (ופירש"י אברהם ויעקב) בתשרי מתו אבות. בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה (ובתנחומא פ' וירא (סי' י"ז) אי' וארבע עקרות נפקדו בר"ה ואלו הן שרה ורבקה ורחל ולאה. ועיי"ש בענף יוסף) בר"ה יצא יוסף מבית האסורים. בר"ה בטלה עבודת אבותינו במצרים. עוד אי' בפ"ק דר"ה שבו בתשרי באו המלאכים לבשר את שרה וסעדו אצל אברהם אבינו ע"ה (אבל בב"ר פ' מ"ח אי' לושי ועשי עוגות הדא אמרת פרוס הפסח הוה. ולפי דברי מדרש זה נימול אברהם בניסן שביום שלישי למילתו באו המלאכים אצלו לבקרו. אבל לפי דברי הגמרא הנ"ל נימול אברהם בתשרי) ובספר כד הקמח כתב בשם פדר"א פרק כ"ט אברהם מל את עצמו ביום הכפורים. שכן כתיב ביום הכפורים (ויקרא כג) וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה. וכאן הוא אומר (בראשית יז) בעצם היום הזה נימול אברהם. הוי ביום הכפורים נימול אברהם אבינו ובכל שנה ושנה רואה הקב"ה דם הברית של אברהם אבינו ומכפר על כל עונותיהם של ישראל עכ"ל: ובפסיקתא רבתי פ"מ איתא בעקידת יצחק בר"ה היתה (אבל בב"ר פרשה ע"ו אי' בחודש ניסן נולד יצחק ובו נעקד). בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. י בתשרי החלו עולי גולה להעלות עולות לה'. ובו

כ. זמן עצים:
כד. שלח נח היונה שלישית לד"ק:
כז. נולד יוסף לד"ק:
בחודש תמוז גירש עמרם יוכבד אשתו:

אב

א. נראו ראשי ההרים במבול לד"ק. מת אהרן. נבא יחזקאל על נור. בא עזרא לירושלים. מכת צפרדע:
ג. נסתלק האר"י ז"ל:
ה. זמן עצים:
ז. זמן עצים. בא נבוזראדן על ירושלים:
ט. חזרו המרגלים. חורבן הבית. נלכדה ביתר. נחרבה ירושלים ע"י טורנוסרופוס. הרוגי מאגענצא:
י. נולד יששכר. נשרף ההיכל. נאמר ליחזקאל התשפוט. זמן עצים:
טו. זמן עצי מערכה. בטלו פרוסדאות מעולי הגולה. הותרו שבטים לבא זה בזה. פסקו מתי מדבר וחזר הדבור למשה. יום שהותר שבט בנימין. מחולת בנות ירושלים בכרמים. זמן עצים. זמן חום:
יז. שליחת היונה מן התיבה פעם ראשון לד"ק:
יח. כבה נר המערבי בימי אחז:
כ. זמן עצים:
כב. כלו ימי שכינת יחזקאל הנביא:
כד. חברא לדיינא. שליחות היונה מהתיבה **פעם שני:**
כח. ירד משה לפסול לוחות שניות:
כט. עלה משה ונשנית לו התורה:

אלול

א. מכת כנים. נבא חגי. עלה משה להר לד"ק:
ה. ראה יחזקאל סילוק השכינה:
ז. חזרת יוכבד לעמרם. חנוכת **שור ירושלים. מתו** מוציא דבת הארץ:
ט. נולד דן. וי"א נפתלי:
יז. אתכטינו רומאי מיהודאי:
יח. נפטר מהר"ל מפראג:
כ. זמן עצים:
כב. חברא לקטלא רשיעיא:
כד. הובאה בת שבע לדוד. החל זרובבל לעשות מלאכה בבית ה':
כה. נברא העולם. נבנה החומה בימי נחמיה:
סוף אלול נפטר רבינו ברוך ב"ר יצחק ז"ל:

תשרי

א. נברא שמים וארץ. אור וחשך. תהו ובהו. רוח מים. יום ולילה. רוחו של משיח. רוחו של אדה"ר לד"ק. חרבו מי המבול. נפקדה שרה ורחל ושונמית. מכת ערוב. נטרע איוב. נהרג גדליה בן אחיקם. נולד נחמן קטופא שהתחיל לדבר בלדתו. נסתלק ר' אמנון בעל ונתנה תוקף. החלו להעלות על מזבח בימי עזרא. נאספו כל העם נעזרא. יצא יוסף מבית האסורים נולדו אבות לד"ק. בטלה עבודה במצרים. באו המלאכים לבשר לשרה לד"ק. הסרת מכסה התיבה. לוקח חנוך אל אלהים:
ב. נברא רקיע שעל ראשי החיות. אראלים מלאכים אופנים שרפים חשמלים. ואש. ואש של גיהנם. נהרג גדליה לד"ק. שלח נח היונה פעם ב':

נאספו כל העם כאיש אחד לירושלים. בו שופר. וכפור ורגלים. הרי סימנים רבים טובים לישראל ביום זה ובחדש זה לראשית מניאותם ושורש הצלחתם:

צום גדליה הוא הנקרא לעולם צום השביעי בג' תשרי (ואם הוא שבת נדחה ליום ראשון) ואיתא בבית יוסף דבראש השנה נהרג גדליה ונדחה תעניתו ליום חול. ה' תשרי נולד נפתלי ומת בן קל"ד. בה' בתשרי מתו עשרים איש מישראל ונחבש ר' עקיבא. בז' בו נגזרה גזרה על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר מפני מעשה העגל (מחבר סי' תק"פ) ובכל בו כתב בששי בתשרי נגזר על אבותינו שימותו ובשבעה בו מתו עושי העגל. וכ"כ בשכנה"ג בשם מחזור רומניא (א"ר סי' הנ"ל ס"ק ג). ז' בו נולד זבולון ומת בן ק"ד. ח' בו התחיל חינוך בית עולמים. י' בו יום כפור. ט"ו בו מתחיל חג הסוכות. כתב הכלבו ומחזור רומניא בי"ז בתשרי נהרג בן החכם ר' יהונתן ז"ל. כ"א בו הושענא רבא. בו היה דבר ה' ביד חגי אל זרובבל לחזק ידיו בבנין הבית. כ"ב בו שמיני עצרת. כ"ג בו שמחת תורה. כ"ד בו איסרו חג. כ"ט בו ער"ח ובמנחה א"נ. תשרי לעולם מלא יום שלשים שלו הוא א' דר"ח חשון:

חודש מרחשון מזלו עקרב:

בו כלה בנין הבית ראשון בגמר התיקון והקישוט. בו ניבא זכריה על בנין בית שני. בחשון מתה שרה אמנו (מדרש אסתר רבה פסוק בחודש הראשון). ששי בו עורו עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו (א"ר) יוד בו נולד גד ומת בן קכ"ה. י"א בו נולד בנימין ומת בן ק"ט. ט"ו בו בדה ירבעם חג. י"ז בו ירד המבול בתהלה. כ"ז בו יבשה הארץ. כ"ט בו אין נ"א במנחה: חשון פעם מלא פעם חסר:

חודש כסליו מזלו קשת:

בו בא חנני מירושלים אל נחמיה. ג' בו ניבא זכריה. ז' בו שרף יהויקים את המגילה. בו מת הורדוס. י"ד בו נולד ראובן ומת בן קכ"ה. כ' בו נקבצו אל עזרא אודות נושאי נשים נכריות. כ"א בו נולד שמעון ומת בן ק"כ. כ"ד בו נבא חגי יום הוסד היכל ה'. כ"ה כסליו מתחילין שמונה ימי חנוכה. בכ"ח בו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו:

חודש טבת מזלו גדי:

א' בו יצא יכניה בגלותו. בא' בו ישבו עזרא והראשים בעלת החקירה ע"ד נושא נשים נכריות. והתמידה עד ר"ח ניסן. בחדש זה נלקחה אסתר אל בית המלך. ח' בו נכתבה התורה יונית ובא חושך לעולם. ט' בו מתו עזרא הכהן ונחמיה ב"ח. והריגת ק"ק גראנאדה עם ר"י הנגיד. עשרה בשבת בו סמך מלך בבל על ירושלים והוקבע לת"צ. י"ב טבת היה דבר ה' אל יחזקאל על פרעה. ט"ו בו היה זמן עבורו של יצחק אבינו ע"ה לפמ"ש שנולד בי"ה דחג. כ"ט בו אין נ"א במנחה. טבת לעולם חסר:

חודש שבט מזלו דלי:

א' בו דבר משה את משנה תורה בעבר הירדן ונמשך

ג. נקוו המים ונעשה חול גבול לים. ותהומות. גן עדן. דשאים. זרעים. עץ פרי. ברזל. אתנטלא אדכרתא משטריא. נהרג גדליה לד"ק. צום גדליה. מפרישין כה"ג:

ד. נבראו חמה לבנה כוכבים. כסא של דוד:

ה. נבראו כל מין עוף דגים וחגבים. ארזילי דימא. לויתן נחש עקלתון. נחש בריח. השבוע טווס. רוחו של אדה"ר לד"ק. ברקים. מתו עשרים אנשים מישראל. נחבש ר"ע בבית האסורים. נולד נפתלי:

ו. נבראו כל מין בהמה. אדם וחוה. נכנס לג"ע ונגרש מג"ע. קין והבל ותאומותיהם. נגזר על אבותינו למות בדבר בחרב וברעב:

בין השמשות. נבראו עשרה דברים:

ז. שבת נעשה סניגור לאדה"ר. נולד זבולון. נגזר על אבותינו מיתה בחטא עגל. חנוכת הבית לשלמה:

מוצאי שבת. נברא אור של אבנים. ופרד:

ח. נכנס אדה"ר במימי גיחון והתענה ז' שבתות ימים. התחילו בחנוך בית עולמים לד"ק:

ט. ערב יוה"כ:

י. יוה"כ. נימול א"א לד"ק. עקידה. ירד משה עם הלוחות וליוה על עשיית המשכן. נראה ליחזקאל תבנית הבית. נמחל לדוד. בא דוד מחנימה. נהרג זכריה. מת ר"ע. מת ר' אחאי בריה דרבה בר אבוה. יום השביעי למשתה אחשורוש. נתעברו מ"ב ילדים שקלל אלישע. חנוכת ב"ב. נלאו עליא דאזלו לאגמא קרבא באנטוכיא. בעילת עבידתא דאמר שנאה לאיתאה על היכלא. ונהרג קסילגס ובטל גזירותיו:

יא. נצטוו על נדבת המשכן. ומת רב עניומי. ונהרג רב הונא בר מר זוטרא:

יב. הביאו נדבת המשכן:

יג. ויבא ה' אל אברהם. נכנס א"א למערת המכפלה לד"ק. הוא בוקר שני להבאת נדבת המשכן:

יד. באו המלאכים לסדום לד"ק. נטלו כל חכמי לב ממלבע"ה הזהב במנין ומשקל:

טו. נולדו זרע מבית תבנות לוט. נשא רוח ה' ליחזקאל ירושלים. נולד יעקב אבינו ע"ה. הלך אליעזר לקחת רבקה ליצחק. נקבר יעקב אבינו ע"ה. התחילו לעשות מלאכת המשכן:

טז. נולד נילון ופרס רחבעם. שמחת בית השואבה בבית המקדש:

יז. נחה התיבה על הרי אררט. נהרג בן החכם רבי יהונתן ז"ל:

חהמ"ס. נפטר רבינו יחיאל אביו של הרא"ש ז"ל:

יט. נפטר הגאון ר' אליהו ז"ל מווילנא שנת תקנ"ח:

כא. היה דבר ה' אל זרובבל:

כב. מילת יעהע"ה. שלח המלך שלמה העם. ומת דוד המלך ע"ה לד"ק:

כג. מלחמת עוג:

כד. נבדלו מבני נכר בימי עזרא:

כז. נגזר בחטא העגל לד"ק:

חשון

בחשון מת מתושלח. מתה שרה. פקדה לד"ק. נולד איוב:

א מכת דבר:

ב. נגמר בית בבנה שלמה:

ג. ניבא זכריה על בנין בית שני:

ז. עיורו עיני צדקיהו ושחטו בניו:

נעש"ל

עד ז' אדר. ב' בו מת ינאי המלך. ח' בו מתו הזקנים שהיו בימי יהושע. חמשה עשר בו הוא ראש השנה לאילנות ובמנחה שלפניו אין נופלין על פניהם. ומנהג טוב להוליכי תמיד להרבות בפירות בעצם היום של ט"ו ולומר שירות ותשבחות. בכ"ג בו נתקבצו כל ישראל על שבט בנימין על ענין פלגש בגבעה ועל פסל מיכה (מגילת תענית). כ"ד בו ניבא זכריה. כ"ט אין נ"א במנחה. שבט לעולם מלא יום שלשים שלו הוא א' דר"ח אדר:

חודש אדר מזלו דגים:

ב' דר"ח אדר זבד"ו. ובעיבור יום ב' דר"ח אדר ראשון בדה"ז. יום ב' דאדר שני זבד"ו. משנכנס אדר מרבים בשמחה. ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי אחר לימציה ליה. ועיין מ"ש אצל חדש ניסן. ז' באדר מת משה רבינו ע"ה. בילקוט יהושע דף ד' היכא מ"ד בשבעה בשבט מת משה (א"ר סי' תק"פ ס"ק ו') בז' אדר פסק המן מלירד. מ"מ נשתייר בכליהם ונסתפקו ממנו עד ט"ו ניסן. בט' בו נחלקו בית שמאי ובית הלל (מחבר סי' הנ"ל) ונהרגו ג' אלפים מן התלמידים (א"ר שם). י"ב בו חנוכת הבית בימי הורדס. י"ג בו תענית אסתר. י"ד בו פורים. ט"ו בו שושן פורים. כ"ג בו התחילו ימי מלואים בימי משה רבינו ע"ה. בכ"ד בו כינו אנשי אלכסנדריא את השם הגדול בעבודה זרה כך הוא במגילת תענית מצאתי כתוב (א"ר סי' הנ"ל). כ"ז בו נשא אויל מרודך ראש יהויכין מבית כלא. בו בפרק מת צדקיהו המלך. בו אירע נס מצרים בימי סולימאן התוגר. אדר א' לעולם מלא. אדר הסמוך לניסן לעולם חסר. בקרוב נזכה לביאת הגואל והמבשר:

אדר שני אין לו שום מזל. ועיין ביערות דבש חלק שני דף נ"ד ע"ב ותראה נפלאות:

(א) י"ד סדרות יש בתורה שהם ז' זוגות. שלפי קביעות השנה יש שנה שכולן מחוברות. ויש שנה שכולן נפרדות. ויש שמקצתן מחוברות ומקצתן נפרדות. ואלו הן. ויקהל פקודי. תזריע מצורע. אחרי מות קדושים. בהר בחקותי. חוקת בלק. מטות מסעי. נצבים וילך: (ב) פרשת התוכחה שבסדר בחקותי ושבסדר כי תבוא אין מפסיקין בהם לקרות שני אנשים רק אחד קורא את כולם. ועיין במגן אברהם סימן תכ"ח ס"ק ח' דלפי מה שנוהגין שהאב"ד עולה לשלישי כו'. ואליהו רבה כתב שזקינו הגאון ז"ל הלך מבית הכנסת עד אחר שקראו התוכחה. וכתב בפרי מגדים ז"ל כיון שבכל שבת היה עולה שלישי אם היה יהיה רביעי יהא נראה כמואס בתוכחות. ועכשיו אין נוהגין לילך חוץ ולכן צריך לקרותו שלישי ולקרות ג"כ למפרע. ואמנם בעולם נוהגים לעשות כן אף במקום שאין שם רב קבוע בעולה שלישי בכל שבת. ומראה שהטעם שלפי שעכ"פ רגילות לקרוא לשלישי איש נכבד וחשוב ואם יקראו לשלישי פרשת התוכחה ויהיה העולה השמש או מי ששוכרים אותו לכך והוא איש שאינו מכובד נראה שהנכבדים הם מואסים התוכחות ולכן קורא לשלישי עד פרשת התוכחה ואח"כ יקראו למפרע מן ונתתי משכני (פתחי שערים): (ג) מ"ב מסעות שבפרשת מסעי אין להפסיק בהם ואחד קורא אותן. וכן עשרת הדברות שבפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן אין מפסיקין בהן. וכן אין להפסיק בשירת הים. ואין לשנות אפילו (סג"מ)

ט. נפטר הרא"ש ז"ל. שנת ה' אלפים פ"א
י. נולד גד. נכנסו לתיבה לד"ק:
יא. נולד בנימין. ומתה רחל לד"ק:
טו. בדה ירבעם החג. ומתה רחל:
יז. ירד המבול:
כג. אסתתר סוריגה מן עזרה:
כה. כבשו ערי גברכהא:
כז. יבשה הארץ מהמבול. בזה פולתא למיסק על מדבחא

כסלו

בכסלו. מת מר מבשר גאון:
א. מכת שחין:
ג. בא הנני מירושלים לנחמיה. אסתאילו סימותא מן דרתא. נבא זכריה:
ה. שרף יהויקים המגלה לד"ק. נפטר המהרש"א ז"ל:
ז. שרף יהויקים את המגלה. ומת הורדס:
יג. מת רבינא:
יד. נולד ראובן:
טו. חורף:
כ. נקבצו אל עזרא:
כא. נולד שמעון. יום הר גריזים שבקשו כותים להחריב בהמ"ק:
כג. גלא שמעון את הכותיים:
כד. ניבא חגי יום הוסד היכל:
כה. חנוכה. נהרג הבל לד"ק. נגמר המשכן:
כז. שלמו ארבעים ימי גשם המבול:

טבת

בטבת. מת אנכסס. ולקחה אסתר לבית המלך:
א. נראו ראשי ההרים במבול. ישבו עזרא והראשים. זמן פרעוש שניה. מכת ברד. יצא יכניה בגלותו:
ה. בא הפליט ליחזקאל. נולד יששכר לדעת האלביך:
ח. נכתבה התורה יונית:
ט. מת עזרא הסופר. ונחמיה בן חכליה. חזק הרעב בעיר:
י. סמך מלך בבל על ירושלים. קנה ירמיה השדה:
יב. היה דבר ה' ליחזקאל על פרעה:
טו. זמן עבורו של יעקב אבינו ע"ה:
כ. מת הרמב"ם ז"ל:
כא. נולד שמעון לד"ק:
כד. נפטר רבינו ר' נפתלי כ"ץ ז"ל:
כח. יתובא כניסתא על דינא. נולד שמעון לד"ק:

שבט

א. התחיל משה לומר משנה תורה. מכת ארבה. נאמר ליחזקאל נבואה על צור ומצרים:
ב. מת ינאי המלך:
ה. באו אנשים ליחזקאל לדרוש ה':
ו. נאמר למשה קרבו ימיך לד"ק:
ז. מת משה לד"ק (ילקוט יהושע טו):
ח. מיתת צדיקים הזקנים שאחרי יהושע:
טו. ר"ה לאילנות. זמן קור:
כ. נולד אשר:
כב. בטלה עבידתא דאמר סנאה. אקטל גסלקוס:
כג. נתקבצו ישראל על בנימין. פסל מיכה:

במקום שיש חיובים הרבה: (ד) בשבת שקורין פרשת האזינו אזי מחלקין קריאת השירה לששה פרשיות כדרך שהיו מחלקים במקדש. וסימנם הזי"ו ל"ך. והוא ר"ת האזינו. זכור. ירכיבהו. וירא. לולא כעס. כי ידין. כך נוהגין במדינות אלו. והשביעי קורא מן ויבא משה עד סוף הסדרא. ובמקום שנוהגים להוסיף על השבעה מחלקים מן ויבא משה ולהלן. אבל לא קודם לזה שאין לשנות מן הסדר האמור אפילו יש חיובים בבית הכנסת בשבת זה: (ה) בקריאת התורה במנחה של שבת שלפני שבת שקורין בו פרשת האזינו אין צריך לדקדק לחלק הקריאה על דרך זה. ונוהגין שהכהן מסיים בהבו גודל לאלהינו. והלוי מסיים עשך ויכוננך. והישראל מסיים ואין עמו אל נכר. ויש מקומות נוהגין גם במנחה של שבת ובב' וה' שקורין הזי"ו. ובמדינות אלו נוהגין כמו שכתבתי (שערי אפרים): (ו) שמונה פסוקים האחרונים שבתורה אין מפסיקין בהם לקרות לשני בני אדם אלא יחיד קורא אותם. ואנו נוהגים שלא להפסיק מן מעונה אלהי קדם. ומי שמשלים התורה נקרא חתן תורה ומתחיל לקרות מן מעונה עד לעיני כל ישראל: (ז) ר"ח שחל בשבת דוחין הפטרת פרשת השבוע וקורין השמים כסאי. ואם טעה וקרא ההפטרה של פרשת השבוע אם עדיין לא אמר הברכות שלאחר ההפטרה יאמר ג"כ השמים כסאי ויברך אח"כ. ואם נזכר אחר שבירך הברכות לאחריה אזי יאמר השמים כסאי בלא ברכה: (ח) ר"ח שחל באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו מחר חודש. ואם טעה ואמר הפטרת פרשת השבוע דינו כמבואר בסעיף שלפני זה. ואם ר"ח שני ימים יום שבת ויום אחד אין אומר רק השמים כסאי ולא יותר: (ט) ר"ח שחל בשבת שקלים או פ' החודש דוחין השמים כסאי. וקורין בהפטרת שקלים או הפטרת החודש. ר"ח אב שחל בשבת קורין שמעו ולא השמים כסאי*). ר"ח אלול שחל בשבת קורין השמים כסאי ובפ' כי תצא קורין רני עקרה וגם עניה סוערה: (י) מי"ז בתמוז והילך מפטירין ג' דפורענותא ושבע דנחמתא. בסימנם דש"ח (דברי שמעו חזון) נו"ע ארק"ש (נחמו. ותאמר ציון. עניה סוערה. אנכי אנכי הוא מנחמכם. רני עקרה. קומי אורי. שוש אשיש) ובשבת שבין ר"ה ליוה"כ מפטירין שובה. ואם חל ר"ה ביום ב' וג' שאז יש שבת בין יום הכפורים לסוכות שקורין בו האזינו מפטירין וידבר דוד: (יא) לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה. מפני שבו מדבר מהגעלת כלים לענין נותר קדשים והגעלת כלים מחמץ למדו מקדשים. ובמעוברת קורין מצורע קודם פסח משום דבסדר מצורע כתיב וכלי חרש ישבר שהוא כענין הגעלת כלים (אבודרהם א"ר). חוץ מבש"ח וה"ש (ה"ח ר"ת ה' חסרים. ש"ש ר"ת ה' שלמים) מעוברת (פי' כשחל ר"ה ביום ה' הן שהחדשים שלמים כן שהחדשים חסרים קורין פ' נח בר"ח חשון והוסף שבת אחד. וכיון שהשנה מעוברת) קורין אחרי מות קודם פסח. ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת. ואלה הדברים קודם ת"ב אתם נצבים קודם ר"ה. ולכן כשראש השנה ביום ב' ג' שיש שתי שבתות בין ראש השנה לסוכות צריכים לחלק נצבים וילך כדי שיקראו וילך בין ר"ה ליום כפור והאזינו בין יום כפור לסוכות וסימן ב"ג המלך (פי' המלך היינו ר"ה שאומרים המלך המשפט כשחל ביום ב' או ג') פת וילך (פי' מלשון פתות אותה פתים שמחלקים נצבים וילך לשתים). אבל כשראש השנה ביום ה' ז' אז אין בין ר"ה לסוכות אלא שבת אחת שקורין בה האזינו אז וילך עם נצבים קודם ר"ה. וסימן לפשוטה פקדו ופסחו. ולמעוברת סגרו ופסחו מנו ועצרו צומו וצלו קומו ותקעו. פי' פקדו לשון ציוו כלומר צו קורין סמוך לפסח. סגרו לשון מצורע מוסגר. מנו פי' במדבר שמנו בו ישראל קודם עצרת. צומו היינו ט"ב. וצלו היינו ואתחנן. קומו היינו נצבים קודם תקיעת ר"ה: (יב) ביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו:

כד. נבא זכריה:
כח. אתבטל אנטיוכס:

אדר

באדר מת בר מר רב שמואל:
א. מכת חשך. נגמר המשכן לד"ק. נאמר ליחזקאל שא קינה על פרעה. נאמרה משנה תורה לד"ק. נפטר הראב"ע לד"ק:
ג. נגמר בית שני. עלה עזרא מבבל:
ד. מת רב אחאי בר רב הונא:
ו. נאמר למשה הן קרבו ימיך למות:
ז. נולד משה ומת בו ונולד בו' בשנת מעיום. וי"א בה"ש. ופסק המן:
ט. גזרו רבותינו על מחלוקת ב"ש וב"ה:
נפטר הגאון ר' זלמן מווילנא בשנת תקמ"ח:
ח. ט. יום תרופת מערא:
י. ת"ל בווערמייזא:
יב. טוריינוס. חנוכת בית בימי הורדוס. נהרגו הרוגי לוד:
יג. נכתבה מגלת אסתר. יום נקנור. תלו בני המן:
יד. פורים. וזמן עבורו של יהודה. ומילתו של מרבע"ה:
טו. נהרגה ושתי לד"ק. יערת דבש:
טז. התחילו לבנות חומות ירושלים. קמו עממיא על פליטת ספריא:
יח. נפטר הראב"ע:
כ. ירד מטר בבני רעבין:
כג. התחילו מלואים לד"ק.:
כה. מת נבוכדנצר:
כו. נקבר כ"כ:
כז. הושלך נבוכדנצר מקברו. ונשא ראש יהויכין. ומת צדקיהו:
כח. בטלו גזירות בימי יהודה בן שמוע:

סדר התפלות לשלש רגלים

הנה בתפלת רגלים נוסח של אתה בחרתנו נמשך להלן אל יעלה ויבא שאחר זה והמשך עניינו כך הוא לפי שאתה בחרתנו מכל העמים ורוממתנו מכל הלשונות הן עתה בעונותינו הרבים אנו נבזים ושפלים יותר מכל. לכן אנו מתפללים לפניך יעלה ויבא כו'. ועל כן יאמר האדם אתה בחרתנו ויעלה ויבא בשברון לב מאד ובגבורה יתב"ש שירחם עלינו ויזכור אותנו בחג הקדוש הזה. בימים האלה נזכרים ונעשים התעוררות גדול בעולמות עליונים:

*) ולדעת הגאון מ' בצלאל הכהן ז"ל מווילנא לקרות בפ' מטות דברי. שמעו ובפ' מסעי מפטירין השמים כסאי (שלחן ה' ריאה).

דיני תפלת יום טוב :

(א) אם התפלל ביום טוב שמ"ע של חול והזכיר יעלה ויבא בעבודה יצא וא"צ לחזור ולהתפלל וכן אם התפלל של חול ונזכר אחר המחזיר שכינתו קודם שהתחיל מודים אומר יעלה ויבא קודם מודים ומזכיר של יו"ט וגומר התפלה ואם התחיל מודים ואחר כך נזכר ולא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו וגומר התפלה רצה ומודים כו' כמו בשבת (ועיין בהל' שבת מ"ש מה שיש לתמוה על זה) ואם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון אף שלא עקר רגליו חוזר ומתפלל של יו"ט וכ"ז כשהתפלל כל הי"ח ברכות אם הזכיר של יו"ט בעבודה יצא משום דבדין היה להתפלל בשבתות וימים טובים כל הי"ח ברכות אלא דחכמים תקנו ובדיעבד אם התפלל יצא אבל אם לא התפלל רק שלש ראשונות ושלש אחרונות ואפי' אמר ברכה רביעית של יו"ט ולא חתם הברכה כתקנה כגון שלא אמר אלא מקדש ישראל ולא אמר והזמנים לא יצא כיון דלא התפלל כל הי"ח וגם לא התפלל ברכות של יו"ט כמו שתקנו חז"ל לכך לא יצא (א"ר סי' רפ"ח וסי' תפ"ז דלא כמ"א בסימן רס"ח וסי' תפ"ז ע"ש ודו"ק) : (ב) אם התפלל של יו"ט וסיים מקדש השבת וחזר בו תכ"ד אף שסבר שהוא שבת יצא (עיין א"ר סימן ר"ס ושם במ"א) : (ג) אם שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא וחתם כדינו יצא אבל אם לא חתם כדינו לא יצא דדוחק לומר דהמחבר בסעיף ג' מיירי בלא חתם מקדש ישראל והזמנים דבכה"ג אפי' אמר אתה בחרתנו לא יצא (א"ר ופ"מ שם) ואם לא אמר אתה בחרתנו וגם לא יעלה ויבא רק והשיאנו אע"פ שאמר מועדי קדשך אם לא הזכיר חג פלוני בפרט לא יצא (פ"מ במ"ז סי' תפ"ד) ואם לא אמר אתה בחרתנו ונזכר אחר שאמר יעלה ויבא אפי' לא חתם הברכה א"צ לחזור (פ"מ שם בא"א) ואם לא אמר יו"ט באמצע אף שסיים כתקנת הברכה מקדש ישראל והזמנים אם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון חוזר לראש ואם לא אמר עדיין יהיו לרצון חוזר לאתה בחרתנו (א"ר ופ"מ דלא כמ"א) : (ד) אם חל יו"ט בשבת ולא הזכיר של שבת באמצע וסיים מקדש השבת וישראל והזמנים יצא ואם הזכיר שניהם באמצע ולא סיים בחתימה רק מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא (בה"ט בשם אחרונים דלא כמ"א) וכן מסתבר כדמשמע מהב"י שכ' אם לא הזכיר של שבת ביעלה ויבא א"צ לחזור כיון דפלוגתא דרבוותא אם צריך להזכיר א"צ לחזור בשביל זה אבל לחתום בשניהם אין בו פלוגתא דרבוותא ומשנה ממטבע שטבעו חכמים ולאי דצריך לחזור ודינו אם טעה ונזכר כמ"ש לעיל לענין אם טעה ולא הזכיר שניהם : (ה) אם טעה והתחיל אתה חונן או אחת משאר ברכות האמצעיות דינו ביו"ט כמו בשבת שגומר אותה הברכה ומתחיל בשל יום טוב :

הנהגות יום טוב

זה לשון של"ה בענין ושמחת בחגך נעתיק **דברי** קדושת ספר עמק הברכה . וכלל זה **לכל** שבתות ומועדים כיצד יתנהג האדם בהם **במאכל** ובמשתה ובגדים ובלשון למודים. אמר שהמע"ה **בקהלת** לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך **כי כבר** רצה האלהים את מעשיך ידוע הוא כי יש כתות **בני** אדם דעות חלוקות בעבודת הש"י. מהם מסגפים עצמם ואינם רוצין ליהנות מן הדברים הגופניים ופורשין עצמם מהם מכל וכל וזה אינו דרך ישרה. ואין זה כונת **הבורא** יתברך כי לא לתוהו בראה כו'. ויש כת אחרת עושה בהיפך שהולכין אחר התאוות ומשליכים עבודת יתברך אחר גוים וזו פחותה מן הראשון. אבל הנראה **מתורתנו** הקדושה ומדברי חז"ל הוא ללכת בדרך המיצוע כי השי"ת הרכיב הנשמה העליונה רוחניות בגוף אפל ועכור שיהיו שניהם יחדיו ויש לכל אדם לתת חלק לכל אחד ואחד . חלק לנשמה בעבודת האל לבא להתפלל ולשמוע ד"ת ולקיים המצות . וחלק לגוף אכילה ושתיה מן המותר בפיהו ובשאר דברים שהגוף נהנה מהם . ומי שאינו הולך בדרך זה מבטל כונת הבריאה. וזה כוונת הפסוק לך אכול בשמחה לחמך וגומר . שיאכל אדם מן הדברים המותרים . וזהו שמדיק לחמך ויינך ממה שחננו השם לא מעושק וגזל ויהנה מהם כפי הצורך וההסתפקות . וכל שכן בזמן המועדות שהן מצוה מן התורה שיאכל אדם בשמחה כמה שאמר הכתוב ושמחת בחגך והובא עלינו לעבוד השם בשתי עבודות. עבודת הגוף ועבודת הנפש. עבודת הנפש בזכרון נפלאות השם יתברך ולקיים אות' במעשה ולומר לפניו שירות והשבחות דברי חג בחג ודברי פסח בפסח ודברי עצרת בעצרת כמו שאז"ל משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום כו' זהו עבודת הנפש. ועבודת הגוף לאכול ולשתות בשמחה ובטוב לבב וגם ישלח מנות לאין נכון לו כמ"ש שלמה הע"ה ביום טובה היה בטוב טוב לא נאמר אלא בטוב ב' טוב. טוב לדידיה וטוב לאחריני. ואל יתנהג בהוצאות יו"ט וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת. לא יסעוד בעיו"ט מן המנחה ולמעלה כמו בע"ש וחייב לאכול פת נקיה דיו"ט ומצוה גם בחוה"מ :

כשהגיע זמן תפלת ערבית יתפלל בכונה ביותר משאר הימים . וביחוד בברכת אמת ואמונה כי יומא קא גרים הכונה יתירה. כי זה היום עשה ה' נפלאות גדולות במצרים לעינינו לנאלנו :

תפלה לשלש רגלים

לערבית . לשחרית . ולמנחה :

למנחה כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל

חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: בקיץ מוֹרִיד הַטָּל:

מן מוסף של שמיני עצרת עד אחר מוסף של יום ראשון דפסח אומרים משיב הרוח:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה: וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושה:

נַקְדִּישָׁךְ וְנַעֲרִיצָךְ כְּנֹעַם שִׂיחַ סוֹד שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמְשַׁלְּשִׁים לְךָ קְדֻשָּׁה כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר: קו"ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: קו"ה בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ. מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן. בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל־יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: קו"ה יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. (כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

ענף יוסף

אמרינן בב"ר ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה קובע אני לך ברכה בתפלה. ולא עוד אלא שאני מקדים לך שלך לשלי. בתחלה מגן אברהם. ואחר כך מחיה מתים. והיינו דכתיב אנכי מגן לך שאני קובע לך מגן אברהם. ולפי שכתוב ברוך א-ל עליון קבעו כאן נמי אל עליון: אמר ר"ש בן לקיש ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם. ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק. ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב. יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן: עוזר ומושיע ומגן. שעזר והושיע לאברהם מן המלכים והיה מגן לו: מחיה מתים אתה. הא דמזכיר ג"פ תחיית המתים בברכה זו. הראשונה מחיה מתים אתה והשניה מחיה מתים ברחמים רבים והשלישית בא"י מחיה המתים. כתב האבודרהם א' כנגד האדם ניעור ממטתו שמחזיר נשמתו. ב' מחיה מתים ברחמים רבים כנגד גשמים השקולים כתחיית המתים. ג' שאנו חותמים בא"י מחיה המתים הוא תחיית המתים לע"ל: והא"ר כתב וז"ל עוד יש לומר דחשבינן עוד שנים כגון מקיים אמונתו לישני עפר יו"ד בשו"א*) דהיינו תחה"מ שהם ישנים כדכתיב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. ומלך ממית ומחיה הויין חמשה. דהיינו דמצינו ד' חשובים כמתים. והחמישי תחיית מתים ממש. דלעולם חשבינן השבח ממטה למעלה עכ"ל: בטור משמע דמרומז בברכה זו מה שאין נמסר ביד שליח. וסימן מפת"ח. מטר. פרנסה. תחיית המתים. חיה. וכתב הפרישה דחיה מרומז במתיר אסורים שהולד והאם היו אסורים. ומטעם זה תקנו בברכת מילה הודו לה' כו' דארבעה צריכין להודות ואחד מהם מי שיצא מבית האסורים ויש נכון זה באמרו מתיר אסורים (א"ר):

*) לפי חקי הדקדוק היו"ד נח נסתר, ואך מִיְּשֵׁנֵי היו"ד בשו"א, והאומרים לִישֵׁנֵי היו"ד בשו"א טועים, כי כל יו"ד שיבא אחרי ב כ ל נשמט השו"א מהיו"ד והאותיות בכ"ל נקודות בחיר"ק. המגיה ם. י. האבער.

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

אם חל יו"ט במוצאי שבת אומרים ותודיענו קודם ותתן לנו:

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם חֻקֵּי

עץ יוסף

אתה בחרתנו כו'. ע"ש כי עם קדוש אתה וגו' בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים: **אהבת** אותנו. ע"ש אהבתי אתכם אמר ה': **ורצית** בנו. ע"ש כי רוצה ה' בעמו: **ורוממתנו**. במעשה ובחשיבות מכל הלשונות: **וקדשתנו במצותיך**. כי מצותיך אינן כמצות מלך ב"ו. שהם אינם רק מצות וחוקים נמוסיות שיתקיים הדבר על תלו. אבל אין בתוכם שורש תוך. ואינם מעלים בנפש העושה אותם ולא מורידים. משא"כ במצותיך שיש בכל מצוה ומצוה תוך ועילוי קדושה מנפש ועד בשר העושה אותם. כי הם מזככים החומר ומאירים הנפש ונותנין עילוי בכל העולמות: **וקרבתנו מלכנו לעבודתך**. פירוש לשמוע מתן תורה. ואמר וקרבתנו ע"ש ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך והחר בוער באש ותקרבון אלי וגו'. וכן ויקרבו כל העדה: **ושמך הגדול**. ע"ש וגדול שמך בגבורה: **והקדוש**. ע"ש והאל הקדוש נקדש בצדקה: **עלינו קראת**. ע"ש ושמך עלינו נקרא. או ע"ש כי אני ה' הקורא בשמך אלהי ישראל. כלומר חפץ אני שאקרא בעולם אלהי ישראל בשביל אהבתכם אי נמי ששמו משותף בשם ישראל שסוף השם הוא אל. וגם כן בכל השבטים הראובני השמעוני בראש ה' ובסוף י'. וזש"כ שבטי יה עדות לישראל. והטעם לפי שהיו מבזים את ישראל ואמרו על מה אלו מתיחסין על שבטיהם לבית אבותם כסבורין הם שלא שלטו המצרים באמותיהם. אם בגופן שלטו באמותיהם לא כ"ש. לפיכך העיד עליהם הקב"ה כי הם בני אבותיהם:

ותודיענו כו'. תבותיו כמנין חכמה. שאחז"ל מתוך שהבדלה חכמה קבעוה בברכת חכמה. והתחיל בלשון דעה ע"ש שתקנו תפלה זו במקום ברכת דעה. וע"ש שפורשין מן השבת שנאמר בה (נחמיה ט) ואת שבת קדשך הודעת להם: **משפטי צדקך**. ע"ש שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ובשבת מתפללים שבע ברכות ולכן אמר משפטי צדקך במוצאי שבת כלומר היום הללנוך בז' ברכות שהם משפטי צדקך: **ותלמדנו** לעשות בהם חקי רצונך. כלומר בזמן מתן תורה והוא ע"ש למדני חקיך. ואמר רצונך ע"ש

למדני

ענף יוסף

הנה בתפלת רגלים נוסח של אתה בחרתנו נמשך להלן אל יעלה ויבא שאחר זה. והמשך ענינו כך הוא לפי שאתה בחרתנו מכל העמים ורוממתנו מכל הלשונות הן עתה בעונותינו הרבים אנו נבזים ושפלים יותר מכל לכן אנו מתפללים לפניך יעלה ויבא כו'. ועל כן יאמרו אתה בחרתנו ויעלה ויבא בחברון לב אחד להבורא ית"ש שירחם עלינו ויזכור אותנו בחג הקדוש הזה. כי הימים האלה נזכרים ונעשה התעוררות גדולה בעולמות עליונים:

אתה בחרתנו כו'. לכל רגל יש כונה אחרת. אם על חג המצות הכונה אתה בחרתנו בימי דור הפלגה. אהבת אותנו בימי האבות כמו הלוא אח עשו ליעקב וגו' ואוהב את יעקב וגו'. ורוממתנו בנסי מצרים. וקדשתנו במצותיך דם פסח ודם מילה. וקרבתנו מלכנו לעבודתך ע"ש ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה: **ואם** על חג השבועות הכונה אתה בחרתנו כמד"א כי עם קדוש אתה וגו' בך בחר ה'. אהבת אותנו ע"ש והייתם לי סגולה מכל העמים. ורוממתנו מכל הלשונות שבאו כולם אצל (קמואל) [בלעם] כו' ואמרו כלם ה' יברך את עמו בשלום (זבחי' קמז.). וקדשתנו במצותיך שבת ודינים במרה נצטוו. וקרבתנו מלכנו לעבודתך

פירוש

דובר שלום

ותודיענו ה' אלהינו וכו'. באמרנו במקום אחר שלימות העבודה שגם ענינים המושכלים מצד השכל לא יעשה אותם האדם בשביל השכלתם רק למלאת בהם רצון הבוי"ת ולעשותם כאילו הם חוקים בלתי מושכלים. זהו ותודיענו את משפטי צדקך שהם משפטים צדיקים מושכלים. ותלמדנו לעשות בהם לא מצד השכלתם.

עיון תפלה

אתה בחרתנו. באור לזה בריש קדוש לרגלים: **אהבת** אותנו. באור לזה בתפלת אתה יצרת במוסף לשבת ור"ח:

תקון תפלה

ותודיענו כו'. ההבדלה הזו תקנוה רב ושמואל בבבל (ברכות ל"ג ב'), וכתב שם הרש"א. בח"א הטעם מה שהקנו זאת בבבל ולא בא"י משום

דבני

רְצוֹנֶֽךָ. וַתִּתֶּן־לָֽנוּ יְהוָה אֱלֹהֵֽינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים. וַתַּנְחִילֵֽנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹֽדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה. וַתּוֹרִישֵֽׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶֽגֶל. וַתַּבְדֵּל יְהוָה אֱלֹהֵֽינוּ בֵּין קֹֽדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹֽשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵֽׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּֽלְתָּ. וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּֽׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּֽשְׁתָּ. הִבְדַּֽלְתָּ וְקִדַּֽשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶֽךָ:

עץ יוסף

למדני לעשות רצונך וגו': ותתן לנו ה' אלהינו משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים. פסוק הוא שנאמר (נחמיה ט) ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים. וכתיב (שם) ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך: **משפטים ישרים**. כי הרגלים הם פרקים שהעולם נדון בהם: **ותנחילנו** זמני ששון. לא נקרא יום טוב זמן אלא מדברי חז"ל או מתרגום מועד זמנא: **ששון** ומועדי קדש וחגי נדבה. ע"ש לששון ולשמחה ולמועדים טובים (זכרי' ח). וכתיב ובחגים ובמועדים (יחז' מו). ואפשר שהזכיר ג' לשונות אלו כנגד ג' דברים שנצטוו ישראל בעלותם לרגל. והם ראיה חגיגה ושמחה. זמני ששון כנגד שלמי שמחה. ומועדי קדש כנגד עולת ראיה שהיא כולה לגבוה. וחגי נדבה כנגד שלמי חגיגה: והורישנו קדושת שבת. אמר לשון קדושה ע"ש ואת שבת קדשך הודעת להם. והיא ירושה לנו שנאמר לדורותם: **וכבוד** מועד וחגיגת הרגל. שקרבן חגיגה היו מביאים ברגל בזמן שבית המקדש קיים שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת שאין שמחה אלא

ענף יוסף

פירוש שהקרבתנו אל הר סיני לשמוע מתן תורה. **ואם** על חג הסוכות פי' אתה בחרתנו מכל העמים במצות סוכה. כי לעתיד לבא יבואו כל האומות ויאמרו תנה לנו מצוה כו' ויאמר הקב"ה מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כו'. או פירושו אתה בחרתנו במצרים. אהבת אותנו בשעת מתן תורה. ורצית בנו בר"ה וביוה"כ שנתרצית על עונותינו ע"ש כי נרצה עונה. ורוממתנו במצות סוכה מכל הלשונות כנ"ל. וקדשתנו במצותיך הם ד' מינים שבלולב. וקרבתנו מלכנו לעבודתך להקיף את המזבח בערבה ונסוך המים. ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת כי הד' מינים אלו הם נגד שם הוי"ה ב"ה וב"ש. או שהוא נגד הערבה שנאמר ערבה (ישעיה) לה' אלהיך ט' וז"ש ושמך הגדול (מ"ל):

דובר שלום

רק כאילו הם חוקי רצונך. נמלא בהם רצונך. משפטים ישרים. היינו לפנים משוה"ד. ותורות אמת כפי שוה"ד. חוקים הבלתי מושכלים. ומצות טובים. המושכלים: **ותנחילנו** זמני ששון וכו'. שלימות החג הוא בשלשה דברים. האחד מצד הזמן. שאותו הזמן מסוגל לאיזה נס והצלחה כמו חג הפסח שבזה הזמן יצאו ממצרים ובו עתידין להגאל ולכן מסיימין הברכה במאמר והזמנים לרמז על כשרון הזמן בטובו עלינו בכל שנה ושנה. השני מצד שבו מתועדים כל ישראל יחד לראות פני ה'. ואל כביר לא ימאס. ולכן נקרא בשם מועד על הועדם יחד במועד הזה. השלישי מצד הקרבנות שמקריבים כל ישראל חובה ונדבה המעוררים בזה נח"ר וריח ניחוח לה'. זהו זמני ששון מצד סגולת הזמן לששון. ומועדי קודש מצד התועדות העדה בקודש פני ה'. וחגי נדבה מצד הקרבנות. וכן איתא בספרי שלש מצות נוהגות ברגל חגיגה ראיה ושמחה: **קדושת** שבת וכו'. קדושת שבת

עיון תפלה

וחגי נדבה. כנגד שלמי חגיגה (סדר"א). והקשה מהרש"א בחדושי אגדות (ברכות ל"ג ע"ב) מהו וחגי נדבה אם ר"ל קרבנות נדבה שמביאין בחג הא קי"ל (ביצה י"ט א') נדרים ונדבות אינן קרבין ביו"ט? ונראה לי שמדבר כאן מקרבנות של יום טוב, דהא תנן בריש מס' פיאה הראיון אין לו שעור ופירש הרמב"ם „שלא יראה את פני ה' ריקם ואינו קוצב כמה שעור הקרבנות אשר יקריב בעלותו" עכ"ל, ולשון רבינו יצחק בן מלכי צדק בפירושו „אם תרצה הראיה פעם אחת ואם תרצה הראיה מאה פעמים ביום" עכ"ל. ובעקר הרגל כו"ע ס"ל דראיית פנים בקרבן (חגיגה ז' ע"א), א"כ הקרבנות היתרים הללו הם קרבנות נדבה שהרי היה יכול לצאת ידי חובתו גם בזולתם, ומ"מ מותר להקריבם לפי שהם באים מחמת חובת הראיה וכמו"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות חגיגה ה"ח „שאין אלו נדרים ונדבות אלא חובת (הראיה)" עיי"ש: **והבדל** וגו', בהרבה נוסחאות לא נזכרו ההבדלות האלה, גם ברמב"ם ובמחזור ויטרי לא נזכרו, ואכן הירחי במנהיג ואבודרהם בסוף סדר תפלת סכות תקנו לאמרם „כי למה לא יאמר כאן שבע הבדלות כמו שאומר בהבדלה ביו"ט שחל להיות במו"ש" עכ"ל:

תקון תפלה

דבני א"י אין עושין רק יום אחד יו"ט וברוב השנים לא יבוא יו"ט במו"ש, אבל בני בבל עושין שני ימים טובים ויבוא ברוב השנים או יו"ט ראשון או יו"ט שני במו"ש עיי"ש. — נוסח תלמודא דידן בהבדלה זו ותודיענו וגו' רצונך „ותנחילנו זמני

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן (לשבת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ) אֶת־יוֹם

לפסח	לשבועות	לסכות	לשמע"צ ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ

עץ יוסף

בכשר וכתיב ושמחת בחגך. וסימן לוהודיענו למני ממסך. למוד.מתנה. נחלה. ירושה. למוד ותלמדנו.מתנה ותתן לנו. נחלה והנחילנו. ירושה ותורישנו (אבודרהם): ותתן לנו כו' באהבה. ע"ש מאהבת ה' אתכם (אבודרהם): לשמחה. שנאמר ושמחת בחגך: וזמנים. הוא תרגום של מועדים והכל אחד: לששון. הוא כפל השמחה: זמן חרותנו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. ולא יאמר באהבה מקרא קדש כו' שהרי כבר אמרנו מתחלה באהבה מועדים לשמחה וכו' וקאי באהבה על כל דיני המועדים בכלל וא"כ למה לי לשנותו על דין הפרטי של המועד שהוא מקרא קדש. ולפי זה אפילו חל יו"ט בשבת אין צריך לומר באהבה מקרא קדש וכו' ויש אומרים דכשחל בשבת יחזור ויאמר באהבה מקרא קדש וכו' משום דמקרא קדש דשבת קבלו עליהם ישראל באהבה במרה קודם שבאו לסיני ולא כפה עליהם הר כגיגית אבל שאר המצות קבלו עליהם בסיני וכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית לכך אין אומרים על פרטי המצות באהבה אע"פ שעל הכלל אומרים באהבה שאומרים באהבה מועדים לשמחה. על הפרט אין אומרים אותו וצ"ע. ואפשר לי לומר טעם נכון דודאי כלל התורה סתמא קבלו באהבה. ותדע שהרי הכינו עצמם בשלשת הימים כמו שצוה להם משה בלא שום כפייה אלא שאח"כ בשמעם ריבוי המצות ופרטיותם נזדעזעו שמא לא יוכלו לקיימן והוצרכו כפיית הר כגיגית. לכך אומרים על הכלל באהבה ולא על הפרט. כן נ"ל (לבוש). והא"ר תירץ ע"פ מה שכתב האבודרהם על ותתן לנו ה' אלהינו באהבה כו' ע"ש הכתוב מאהבת ה' אתכם וגו' ולפ"ז י"ל קושית הלבוש דפעם שנית מרמז על קבלת ישראל באהבה. לכן ראוי לפסוק עכ"פ כיש אומרים בשבת עכ"ל: זמן חרותנו. שבפסח יצאנו ממצרים

דובר שלום

הוא כשמה יתירה שניתנה נאדם בשבת. וכבוד מועד הוא זיו השכינה שרואו בהתועדם לפני ה'. וחגיגת הרגל הוא שמחת הרגל: חג המצות הזה. מה שמיחס החג למצות ולא לפסח כמו שרגילין המון העם לכנותו חג הפסח. לפי שבאמת הפסח נקרב בערב פסח ואכילתו רק עד חצות של לילה ראשון. לכן מיחסים החג לענין המצה שהוא דבר הנהוג בכל שבעת ימי החג. וגם המצה מורה על החירות שגורשו ממצרים ולא הספיקו בצקם להחמיץ:

תקון תפלה

זמני ששון וחגי נדבה" (הגר"א מוחק זה על פי נוסח הרמב"ם) ותורישנו וגו' הרגל בין קדושת וגו'. ובש"ס כת"י מינכען משנת ק"ג שהו"ל הרר"נ ראבינאוויץ בס' דקדוקי סופרים ותודיענו משפטי צדקך (בלי הזכרת השם, והעיר שם בהערה מ' שכן ליתא בדפוס שונצינו וויניציא באסיליא וקראקא, וכן ליתא בבה"ג ובסדור רב עמרם וברמב"ם פ"ב מהל' תפלה הי"ב ובאבודרהם ובפסקי רי"ד; ובש"ס כת"י משנת פ' ותודיענו משפטי צדקך ומשפטי תורתך וחקי רצונך) ותורישנו וגו'. ובנוסח רב עמרם דף מ"ב ע"ב ותודיענו משפטי וכו' והורות אמת חקים ומצות טובים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ותנחילנו וכו' והבדלת את עמך וגו'. ונוסח הרמב"ם ותודיענו משפטי וגו' ותתן לנו ה' אלהינו קדושת שבת וגו' הרגל בין קדושת שבת וגו' המעשה הקדשת „והבדלת והקדשת את עמך ישראל בקדושתך" כל זה מוסגר ונכתב בצדו בנ"א אינו. ונוסח מחזור (כג"מ)

ויטרי ותודיענו משפטי וגו' לעשות בהם חקי וגו' טובים ותנחילנו ה' אלהינו זמני ששון ומועדי קדשך וחגי נדבה ותורישנו ה' אלהינו קדושת וגו' הרגל בין קדושת וגו'. ונוסח בני רומא ותודיענו משפטי וגו' לעשות מצות חקי רצונך ותתן לנו ה' אלהינו באהבה משפטים וגו' (כמו ברב עמרם) ותנחילנו וגו' הרגל ובין קדושת וגו' השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הבדלת וקדשת — וקדשת את עמך וגו'. ונוסח הספרדים מתחיל כמו במחזור ויטרי דף שי"ן — ותתן לנו וגו' (כמו במחזור רומא) טובים ותנחילנו וגו' הרגל בין קדושת וגו' המעשה הקדשת והבדלת והקדשת את עמך וגו', ועי' בפרדס לרש"י סי' קס"ו:

ותתן לנו וגו' את יום השבת הזה וגו'. בגמ' (ביצה י"ז א') וב"ה אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת וכו' רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים, פרש"י מתחיל בשל

(לשבת בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ. וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לפסח	לשבעות	לסכות	לשמיני עצרת ולשמחת תורה
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה.	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה.	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה.	שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה.

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ

עץ יוסף

ממצרים: זכר ליציאת מצרים. תלה הכתוב הרבה מצות ביציאת מצרים כי שם התאמת להם ממה שראו מסכוי מנהגו של עולם ומשדוד מערכות עליונים ותחתונים כי הוא היכול בלתי בעל תכלית (של"ה): יעלה. על שם והעל שועתם: ויבא. ע"ש הנה צעקת בני ישראל באה אלי: ויגיע. ע"ש וראשו מגיע השמימה והוא רומז על הגעת תפלה לשמים: ויראה. ע"ש ראיתי את הלחץ: וירצה. ע"ש לרצון על מזבחי: וישמע. ע"ש וישמע אלהים את נאקתם: ויפקד. ע"ש פקד פקדתי אתכם וכתיב כי פקד ה' את עמו: ויזכר. ע"ש ויזכור אלהים את בריתו את אברהם וגו'. והוצרכו כל אלו הלשונות לפי שאם נאמר יעלה בלבד הייתי אומר יעלה אבל לא יבא לפיכך אמר יבא. ואם נאמר יבא הייתי אומר יבא אבל לא יגיע לפיכך אמר יגיע. ואם נאמר יגיע הייתי אומר יגיע אבל לא יראה לפיכך אמר יראה. ואם נאמר יראה הייתי אומר יראה אבל לא ירצה לפיכך אמר ירצה. ואם נאמר ירצה הייתי אומר ירצה אבל לא ישמע בעולם שנרצה לכך אמר ישמע. ואם נאמר ישמע הייתי אומר ישמע פעם אחת אבל לא יפקד פעם אחרת לפיכך אמר יפקד. ואם נאמר יפקד הייתי אומר יפקד פעמים אבל לא לעולם לפיכך אמר ויזכר לעולם. הרי שהוצרכו כלם. וכל אלו הלשונות הן ח' כנגד ח' מעלות שיש באתה בחרתנו. כיצד כנגד ושמך הגדול אמר יעלה למעלה. וכנגד עלינו קראת אמר ויבא עלינו. וכנגד וקרבתנו מלכנו לעבודתך אמר יגיע עת הקריבה והעבודה. וכנגד וקדשתנו אמר יראה הקדוש כי בעונותינו אין קדוש נראה עמנו בתוך העמים. וכנגד ורוממתנו אמר ירצה לרוממנו. וכנגד ורצית בנו אמר ישמע לכל העמים שאתה רוצה בנו. וכנגד אהבת אותנו אמר יפקד הפקידה אשר מקדם. וכנגד אתה בחרתנו אמר ויזכר הבחירה אשר נבחרת באברהם יצחק ויעקב: לפליטה לטובה. כלומר שהנשאר בגלותנו תהיה לו פליטה טובה: זכרנו ה' כו' לטובה כו'. ר"ל מבקש מאת השם שיהיה אותו זכרון

ענף יוסף

זכר ליציאת מצרים. הנה בברכה מעין שבע של ליל שבת מקיימים זכר למעשה בראשית ע"ש שנא' ושמרו בני ישראל את השבת ונותן טעם למה כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש. לכן אומרים בשבת זכר למעשה בראשית ואין אומרים זכר ליציאת מצרים אע"פ שכתוב גבי שבת וזכרת כי עבד היית במצרים. מפני שעיקר מצות שבת אינו אלא על שם שבבת. כי השבת היה קודם יציאת מצרים. אבל בקידוש של שבת מזכיר שניהם. ובקידוש יו"ט אינו אומר כי אם זכר ליציאת מצרים בלבד. כי המועדים לא נצטוו בהם אלא זכר ליציאת מצרים לא זכר למעשה בראשית וכן כאן באתה בחרתנו מקיימים זכר ליציאת מצרים. ואפילו הוא שבת ויו"ט. מפני שגם בשבת כתיב וזכרת כי עבד היית במצרים (כד"א):

דובר שלום

חג הסכות. מה שמכונה בלשון רבים חג הסכות ולא חג הסוכה לשון יחיד. דבשלמא חג המצות נקרא לשון רבים לפי שאוכלין מצות הרבה בשבעת ימי החג. וכן חג השבועות שהם שבעה שבועות. אבל בסוכה יושבים כל החג בסוכה אחת. וכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת כדאיתא במס' סוכה. היה מהראוי יותר לכנותו חג הסוכה. ויתכן לפי דאיתא בגמ' כי בסכות הושבתי וגו' ענני הכבוד היו דברי ר"א רע"א סכות ממש עשו להם. ובאמת דברי שניהם דברי אלהים חיים. שישבו בסכות ממש וגם ענני הכבוד היו להם. ולרמז על שני אלה יחד מכנה הכתוב חג הסכות לשון רבים. לרמז על סוכה ממש ועל סוכת ענני הכבוד:

תקון תפלה

בשל שבת ברכה אחת לשניהם ומתחיל להזכיר שבת תחלה ותתן לנו את יום המנוחה (וכעירובין מ' ב' ד"ס ומתחיל בלי ה"א) הזה ואת יום חג פלוני הזה, עכ"ל. ובסדור רב עמרם בסדר פסח מ"ב ע"א ובסדר חג השבועות מ"ג ע"א שבתות למנוחה וגו' את יום המנוח הזה וגו', וכ"ה בסדר התפלה להרמב"ם

לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְהַשִּׂיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן. כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן (שַׁבָּת וּ) מוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

עץ יוסף

זכרון שאל למובה ולברכה ולחיים טובים (אבודרהם): והשיאנו. הוא מלשון וישא משאות מאת פניו שענינו דורון כלומר שלח לנו דורון ברכת מועדיך. גם יתכן לפרש שהוא מלשון משא בני קהת כלומר הטעינו את ברכת מועדיך. והטעם שתזכנו לעלות לירושלים ונקריב עולת ראיה שכתוב בה איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך וגו': ולששון. הוא כפל השמחה: כאשר רצית. ע"ש רצה האלהים את מעשיך כלומר שרצה אותנו בעלייתנו לרגל ובהבאת הקרבנות. ועוד ע"ש רצית ה' ארצך. ואנו מתפללים לשם שיזכנו לעלות לרגלים לירושלים: ואמרת לברכנו. שנאמר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. ותמצא כתוב בחג השבועות ובחג הסוכות ברכה ושמחה אבל לא בחג המצות עד לסוף שכולל כל המועדים בברכה בלבד שנאמר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. והטעם כי בחג השבועות ובחג הסוכות שיש לכל בעלי הבתים תבואה ופירות הרבה צוה הקב"ה לשמח ארבעה. והם הלוי והגר והיתום והאלמנה. וכנגדן אמר הקב"ה אם תשמח ארבעה שלי אני אשמח ארבעה שלך. והם בנך ובתך ועבדך ואמתך. אבל בזמן חג המצות שהוא סוף תבואת שנה שעברה ועדיין לא נקצרה התבואה החדשה ואם היה מצוה אותם שישמחו תהיה בהם צרות עין לתת משלהם. והתורה ירדה לסוף דעתם וכיון שאין משמחים אותם בחג המצות לא נאמר בו שמחה וגם ברכה לא נאמר בו לפי שיש בהם צרות עין לתת משלהם: קדשנו במצותיך. כבר פרשתי באתה בחרתנו: ותן חלקנו בתורתך. כבר פרשתי בברכת אהבה רבה: וטהר לבנו לעבדך באמת. ואע"פ שביד האדם הוא יראת שמים להיות צדיק או רשע כמו שאמרו חכמינו ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הוא מבקש מאת ה' לסייעו ע"ד שאמרו חז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו: וישמחו בך ישראל מקדשי שמך. יש קוראין אוהבי שמך. וטעות הוא

תקון תפלה

להרמב"ם את יום המנות הזה ואת יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג פלוני הזה, וכ"ה במחזור ויטרי דף רצ"ט ובאבודרהם דף ע"ח ע"א ובטור סי' תפ"ז ובר"ן את יום המנות הזה. אבל ברש"י שעל הרי"ף וברוקח סי' ש"ב ובכל בו סי' נ"ב יום השבת הזה. ור"ח ויטאל ז"ל ערער על הספרדים האומרים יום המנות תחת יום השבת, עי' ס' נגיד ומצוה דף ס"ב ע"ב: והשיאנו. נזכר בירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ובמס' סופרים פרק י"ט ה"ז: והשיאנו וגו' את ברכת וגו'. נוסד על לה"כ (תהלים כד, ה) ישא ברכה מאת ה', ופירוש והשיאנו הכשירנו לשאת ולקבל מאתך ברכת וגו': כאשר רצית ואמרת לברכנו. שנאמר (דברים טז, י) כאשר יברכך ה' אלהיך, ונאמר (שם שם, טו) כי יברכך ה' אלהיך וגו', ונאמר (שם שם, יז) כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך, ונאמר (שמות לד, כג) שלש פעמים בשנה יראה וגו' (ובשביל זה) כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך ולא יחמד וגו': אלהינו ואלהי אבותינו. הריעב"ץ ז"ל בסדורו כתב שצריך לאמרו לעולם אפי' ביו"ט שחל להיות בחול ובסדורים נסגר בטעות, אבל לא ראיתי זה בשום נוסח: מקדש ישראל והזמנים. כתב רבינו בחיי סו"פ בא פסוק בחדש האביב „כל מועדי

רְצֵה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ: וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ. וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עַל שֶׁאֲנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב): בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: נש"ץ ברכת כהנים

עץ יוסף

מפני שצריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה באי"י מקדש כו': בא"י מקדש ישראל. ע"ש כי אני ה' מקדש את ישראל: והזמנים. שישראל מקדשים הזמנים כדכתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם. אתם אפילו שוגגים:

תקון תפלה

התורה תלוים בזמנים, חג הפסח בזמן האביב שהוא זמן קציר שעורים, חג השבועות בזמן הקציר והוא קציר חטים, חג הסכות בזמן האסיף, לכך תקנו לנו רז"ל בתפלה ובברכות לומר מקדש ישראל והזמנים ולא אמרו המועדים כלשון הכתוב לפי שכל המועדים תלוים בזמן". — נוסח רב עמרם והשיאנו וגו' בתורתך ושבענו מטובך ושמח לבנו בישועתך וטהר וגו' קדשך בא"י. ונוסח הרמב"ם בסדר תפלות והשיאנו וגו' ולשלום כאשר אמרת ורצית לברכנו כן תברכנו סלה ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו בישועתך וכו'. ובמחזור ויטרי והשיאנו וגו' לחיים לשמחה ולשלום כאשר וגו' לברכנו וקדשנו וגו' בתורתך ושבענו וגו' קדשך בא"י. ובמחזור רומא והשיאנו וגו' לחיים ולשמחה ולשלום וגו' (כמו בנוסח הרמב"ם) סלה קדשנו וגו' מטובך שמחנו וגו' קדשך בא"י. ובאבודרהם והשיאנו וגו' מועדיך בשמחה ובשלום כאשר וגו' לברכנו וקדשנו וגו' ושבענו וגו' ושמח לבנו בישועתך וגו' קדשך וישמחו בם כל ישראל מקדשי שמך (והעיר שם וז"ל ויש קורין אוהבי שמך וטעות הוא מפני שצריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה עכ"ל) וגו'. ובנוסח הספרדים והשיאנו וגו' לחיים בשמחה ובשלום כאשר וגו' לברכנו כן תברכנו סלה קדשנו במצותיך שים חלקנו וגו' מטובך שמח נפשנו בישועתך וגו' בך כל ישראל וגו':

לשחרית ולמנחה*

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.

למעריב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם.

וְטוֹב יִהְיֶה בְעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: יהיו לרצון וכו'

אֱלֹהַי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה, פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם:

יְהִי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה קנאת אדם עלי ולא קנאתי על אחרים ושלא אכעוס היום ושלא אכעיסך ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו אלוה כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך ושכלל היכלך קבץ קבוץ גליות ופדה צאנך ושמח עדתך:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ־לְרָצוֹן | אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יהי רצון וכו'. הש"ץ חוזר התפלה. ק"ש

(ערוגות הבושם) בערבית אומרים קדיש שלם אחר התפלה. ובשני ימים הראשונים של פסח אין מקדשין בבית הכנסת אפילו אין יין מצוי בעיר כלל וכלל (ועיין בא"ח סי' תפ"ז). ואם חל בשבת אומרים אחר התפלה ויכולו אבל לא ברכת מעין שבע אם חל יו"ט ראשון של פסח בשבת. אבל בשאר יו"ט אומרים רק שאינו מזכיר של יו"ט באמצע (סי' רס"ח) וכן בשבת שחל לאחר יום טוב אומרים (שם)*):

*) הנה במסכת סופרים (פ"כ ה"ט) מצוה מן המובחר לקרות הלל בפסח בשני לילות של גליות [בבית הכנסת (גירסת הגר"א) ולברך עליהן תחלה וסוף ולאמרן בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדו וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברבים עכ"ל. ולכן נהגו בהרבה קהלות לקרות הלל בשני לילות ש"פ בערבית בברכה תחלה וסוף קודם קדיש תתקבל. וכתב הח"י טעם המנהג ע"פ הטור לפי שאין מברכין קודם ההלל שקורין בשעת ההגדה לכך קורין ההלל בבהכ"נ כדי שלא יצטרכו לברך בשעת ההגדה. המגיה בנימין עזריאל ראם.

עץ יוסף

אלהי נצור כו'. הענין הוא שהקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם וכל אחד כלול משנים. בקנאה שהוא הרע הוא רע למרמה. ובתאוה תאוה וחמדה. ובכבוד גאה וגאון. גאה הוא מי שמתגאה בעצמו ואין כל העולם נחשב בעיניו. וגאון מי שמתגאה ומחמת גאותו רוצה שהוא ישור עליהם. וזה אלהי נצור לשוני מרע הוא רע. ושפתי מדבר מרמה הוא מרמה (ומה שכתב אצל הרע לשון ואצל מרמה שפתי הוא שהחילוק בין רע למרמה הוא זה. שהרע הוא רע בעצם ופיו ולבו שוים לרע. ומרמה הוא שמדבר טוב ולבו חושב להרע. והוא נקרא שפתי חלקות דוגמת השפתים שהן נחלקין כן נחלק פיו. א"ש נצור לשוני מרע כי הרע פיו ולבו כאחד לרע. ושפתי מדבר מרמה שהמדבר מרמה פיו חלק מלבו כדוגמת השפתים) (הגר"א משלי ב). ולמקללי נפשי תדום נגד גאה. ונפשי כעפר לכל תהיה הוא נגד גאון. פתח לבי בתורתך נגד תאוה שהוא היפך התורה. ובמצותיך תרדוף נפשי הוא נגד חמדה (הגר"א משלי ח): עושה שלום במרומיו. מלת במרומיו כוללת ב' דברים. האחד במרומיו ממש כלומר בעצם השמים שהוא אש ומים. והנה הם שני הפכים שלא יתכן זווגם והתחברותם כי אם על ידי השלום. והשני במרומיו במלאכים שבמרומיו שהוא עובה שלום ביניהם. וזהו שדרשו חז"ל המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו המשל זה מיכאל. ופחד זה גבריאל. מיכאל ממים וגבריאל מאש. והקב"ה עושה שלום ביניהם (כד סקמח).

שחרית נכנסין לבית הכנסת. וקורין הזמירות של שבת כמו בשבת. הש"ץ מתחיל האל בתעצומות וכן בכל שלש רגלים שהם זכר ליציאת מצרים המורים על תעצומות עוזו ויכלתו הגדולה. ומתפללים שמונה עשרה כמו בערבית. רק במקום שלום רב אומרים שים שלום וברכת כהנים. וגומרין הלל בב' ימים הראשונים של פסח. ובב' ימים של שבועות. ובט' ימים של סוכות. וכיון שגומרים אותו אין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בק"ש. באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לכל אדם נכבד שנתן לו שלום. ובין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. ואלו הן בין הפרקים, הללויה הללו עבדי ה' כו'. בצאת ישראל ממצרים. לא לנו ה' לא לנו. אהבתי. הללו את ה' כל גוים. מן המצר. רד"ק כתב מן המצר אינו התחלת המזמור אלא מתחיל מן הודו לה' כי טוב. ואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולו אין צריך לחזור לראש אלא למקום שפסק (לבוש) ועיין מ"א סי' תכ"ב. וא"ר סי' תפ"ח. ואחר הלל אומרים אין כמוך. ומוציאין שני ספרים. ונהגו לומר שלש עשרה מדות תמצא בתפלת שבת [דף שמב]. בריך שמיה. קורין בס"ת ראשון חמשה גברי. ואם הוא שבת שבעה. מניחין ס"ת שני אצל הראשון ואומר ח"ק על שניהן. מגביה וגולל ס"ת ראשון וקורין בס"ת שני למפטיר בפ' פינחס. יה אלי. בשבת אומרים יקום פורקן. אשרי. יהללו. ומחזירין ס"ת למקומן. ח"ק. ומתפללין מוסף. ואם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלת מוסף של שבת ע"ש. במוסף של יום ראשון של פסח הצבור וגם הש"ץ אומרים משיב הרוח בתפלת הלחש. והצבור פוסקין לומר משיב הרוח במנחה של יו"ט הראשון של פסח שכבר שמעו מהש"ץ שפסק לומר בתפלתו בקול רם. ויחיד אם מתפלל מוסף לאחר שכבר התפלל הש"ץ בקול רם. אינו אומר. מאחר שכבר שמע מהש"ץ שפסק מלומר בתפלתו בקול רם: בני הישובים שמתפללים בלא מנין יקדימו להתפלל תפלת מוסף בי"ט ראשון של פסח ויאמרו משיב הרוח וכו' (שע"ת): אם טעה במעריב של פסח או בשחרית ובמוסף ולא הזכיר משיב הרוח אינו חוזר. דבאמת מדינא צריך להפסיק במעריב וצריך להתחיל במעריב של שמיני עצרת. רק משום שלא יהא כאגודות אגודות וכ"ש בדיעבד (עיין בט"ז סי' קי"ד): בתפלת מוסף של שמיני עצרת מתחילין לומר משיב הרוח כו' דהיינו שיכריז השמש קודם התפלה משיב הרוח ומוריד הגשם. ואז יאמרו הצבור בתפלת מוסף של לחש. ואם לא הכריז השמש לא יזכירו בתפלתן לא הצבור ולא הש"ץ בתפלת לחש. אמנם אם בא לבית הכנסת וכבר התחילו הצבור להתפלל מוסף ולא שמע אם הכריז השמש מכל מקום צריך לאמר (סי' קי"ד): אפילו חולה או אונס שמתפלל בביתו. לא יתפלל תפלת מוסף עד סמוך לסוף שש שעות ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח (שם): אם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמיני עצרת אינו חוזר (ב"ה שם):

מוסף לשלש רגלים

כִּי שֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:
מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מוֹרִיד הַטָּל:

מן מוסף של שמיני עצרת עד אחר מוסף של יום ראשון דפסח אומרים משיב הרוח:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

ענף יוסף

בריש מס' תענית אי' מאימתי מזכירין גבורות גשמים כו' ומפרש בש"ס דלהכי קרי ליה גבורות גשמים לפי שיורדין בגבורה. במפתח של גשמים לא נמסר בידי שליח אלא כדי לרדות בהם את הבריות שחיי בני אדם בעוה"ז תלוים בהם. וקבעוהו חכמים בתחיית המתים לפי ששקול כתחיית המתים שהוא ענין דומה לו שהזרעים נקברים תחת הקרקע ונצמחים ע"י הגשמים ויוצאים בכמה לבושים והוא ג"כ נראיה על תחיית המתים. כדאמר בכתובות ק"ו מחטה לענין שאמר הכתוב ויהי מטיר כעשב הארץ. וגם שבני אדם כשהגשמים נעצרים ומזונותיהם נמנעים

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושה:

כֶּתֶר יִתְּנוּ לְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מַלְאָכִים הֲמוֹנֵי מַעְלָה עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי מַטָּה. יַחַד כֻּלָּם קְדֻשָּׁה לְךָ יְשַׁלֵּשׁוּ. כַּדָּבָר הָאָמוּר עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ליום טוב ולהושענא רבה

קו"ח קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְהַעֲרִיצוֹ לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמָיו לְעַמּוֹ וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל־יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים: קו"ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד: חזן הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְהוּא יוֹשִׁיעֵנוּ וְיִגְאָלֵנוּ שֵׁנִית וְיַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו לְעֵינֵי כָּל־חַי לֵאמֹר הֵן גָּאַלְתִּי אֶתְכֶם אַחֲרִית כְּרֵאשִׁית לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: קו"ח אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יְהֹוָה אֲדֹנֵינוּ. מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ: וְהָיָה יְהֹוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהֹוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קו"ח יִמְלֹךְ יְהֹוָה | לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לחול המועד

קו"ח קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ: חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קו"ח יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: אתה קדוש וכו'

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. (כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

דה"ח אם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלת מוסף של שבת. ע"ש כי שם נתבאר דינו על נכון:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ.

עץ יוסף

אדיר אדירנו. ביו"ט בר"ה וביוה"כ אומרים אדיר אדירנו ע"ש שהוא אדיר בקודש אדיר במשפט: ה' אדונינו. הנכבד והנורא הוא אדונינו ונו אנו בוטחים: מה אדיר. מה חזק ומאוזר שמך הקדוש בכל יושבי הארץ: יהיה ה' אחד. הוא שם העצם: ושמו אחד. כבודו לאחר לא יתן ויקראו כלם בשמו המיוחד הקדוש. אדיר עד אחד כ"ב תבות כנגד כ"ב אותיות התורה:

ומפני

ענף יוסף

כמנעים הם נחשבים כמתים. והקב"ה מחיה אותם על ידי הגשמים. ועוד שכל ענין החסדים שבברכה זו מבשל מערכת הכוכבים ולפיכך נקראת ברכת גבורות וכן ענין ירידת גשמים. ולפיכך קבעוה בברכת תחיית המתים. וכן תמצא בתוכה ברכה שמזכיר ג"פ מחיה המתים והאחרון שבברכה הוא בלבד על תחיית המתים ממש באמרו ונאמן אתה להחיות מתים. ועל דרך הנגלה הראשון הסמוך לגבורת הגשמים הוא על ענין שאמרנו שמחיה בני אדם ע"י הגשמים שמכין בהם מזונותיהן. והשני הסמוך לסומך נופלים הוא על בני אדם שקרב

קלס למות והקב"ה מאריך ימיהם וישלח דברו וירפאם. וסג' שאומר מלך ממית ומחיה הוא על המתים שמתו ממש שהוא מחיה בעוה"ז ע"י נביאיו מחיה אותם. כמתים שהחיה אליהו ואלישע. ועל אותם שמחיה בעולם הנשמות. אח"כ אומר על העתיד לבא ונאמן אתה להחיות מתים. וע"ז שנינו בברכות מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים (חדושי הריטב"א):

אתה קדוש כו'. כלומר אתה לבדך קדוש. ושמך מיוחד קדוש. וגם מיוחד למלאכי השרת. אינו רק בדרך מושאל על העדר חמרם. והראיה כי הנה וקדושים בכל יום יהללוך סלה שהוא הללול הידוע לפניך קדוש והוא ההכרה הנזכר שאם גם שמם קדושים איך יהללוהו באמר שגם הוא כמוהם (אלשיך):

וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן (לשבת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ) אֶת־יוֹם

לפסח	לשבועות	לסכות	לשמ"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ

(לשבת בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ. וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ. וְלַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ. בַּבַּיִת הַגָּדוֹל

עץ יוסף

ומפני חטאינו גלינו מארצנו. עשה"כ (עזרא ט) ובעונותינו נתנו אנחנו מלכינו כהנינו ביד מלכי הארצות. וע"ש וידעו הגוים כי בעונם גלו בית ישראל (יחז' לט): בבית הגדול. ע"ש גדול יהיה כבוד הבית הזה: והקדוש

עיון תפלה

ומפני חֲטָאֵינוּ. הרבוי מן חֵטְא חֲטָאִים כמו מן חֵלֶק חֲלָקִים. והתפלה הזאת נזכרת במס' סופרים (פי"ט ה"ז) עיי"ש: ונתרחקנו. לשון התלמוד קרוב ונתרחק (סנהדרין כ"ז ב'), והוא כפעל תלמודי מקבל פעולת המרחיק הרחיק אתכם מעל אדמתכם (ירמיה כז, י), ראה ספרי מסלול ודקדוק סי' מ': לעלות ולראות. עפ"ה (שמות לד, כד) בעלותך לראות: ולהשתחות. עפ"ה (ישעיה כז, יג) והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים. אבל לעתיד נבא נעלה ונראה ונשתחוה לפניך (בתפלת הו"א מלך רחמן). וכר"ה ויו"כ משמיטים זה כי אין שם ראיית פנים: בבית בחירתך. עפ"ה (דה"ב ז, טז) ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה, וע"ש כך נקרא ביהמ"ק בית הבחירה כדרז"ל, כהגדת פסח ובנה לנו את בית הבחירה, ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה

תקון תפלה

ומפני חטאינו כו'. בסדור רב עמרם אלהינו ואלהי אבותינו מפני חטאינו גלינו וכו' כמו שכתבת עלינו בתורתך ובחדש הראשון וגו'. ובסדר תפלות להרמב"ם ומפני חטאינו וגו' ואין אנו יכולים לעלות להראות ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך כְּנְוֵה הַדְרָךְ בבית הגדול וגו' ה' אלהינו שתשוב ותרחם עליו ועלינו ברחמיך הרבים ותקבץ פזורינו מבין הגוים וגו' נעשה לפניך את קרבן חובותינו וגו' ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג פלוני הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך וגו' משה עבדך מלך רחמן וכו', בלי הזכרת פסוקי המוספין, וכ"ה בסדורי התימנים. ובשבלי הלקט סי' ק"פ „ואע"פ שאם לא היה מזכיר הפסוקים כלל כיון שאמר כמה שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך דיו בכך וכו'" עכ"ל (פי' תוס' שלהי ר"ה). ובמחזור ויטרי מפני חטאינו וגו' ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך ולעשות חובותינו לפניך בבית וגו' ותגדל כבודו ותבנה עירך ותחדש את היכלך ותכונן את מקדשך ותְכַנֵּס את גליות ישראל לתוכו ותמלך עליהם מהרה בהדרך בשבחך בתפארתך בבית בחירתך, אבינו מלכנו גלה וגו' בשמחת עולם, אנא ה' אלהינו (במס' סופרים פרק י"ט הלכה ז' והיכן מקלסין או"א גלה כבוד מלכותך עלינו ואחריו אנא, מכאן משמע שמן

וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה, וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי. וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ.

עץ יוסף

והקדוש. ע"ש והקדשתי את הבית הזה (דה"ב ז): מפני היד שנשתלחה במקדשך. זה נבריאל. שנא' נטיתי ידי ואין מקשיב (משלי א) כיון שלא חזרו זרק גחלת שנא' ממרום שלח אש וגו' רוש ידיהו נשא זה נבריאל. וכבר כתבתי כי הוא נבריאל שר השמאל מצפון תפתח הרעה. עכ"ל רוקח: מלך רחמן. ע"ש כי רבים רחמיו: ועל מקדשך כו' ותבנהו כו' ושם נעשה לפניך כו'. זה לשון של"ה ארץ ישראל היא משכן הכבוד העליון ובית מלכותו. ואינה מקיימת עוברי עבירה. וכ"כ ולא תקיא הארץ אתכם וגו' וזה גרם לישראל גלותם ממנה כי טמאוה. והיא סבה שנתרחקה הארץ העליונה. ולפיכך נתרחקו גם הם ממנה וגלו מהארץ מדה כנגד מדה. וזה סבה שבטלו הקרבנות כי בהמ"ק של מטה מכוון כנגד בהמ"ק של מעלה ושם העבודה לה'. ולא נשאר כי אם פרים שפתינו כמ"ש ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד). לזה אנו מבקשים שיבנה בהמ"ק ב"ב ותשוב העבודה למקומה כו'. ותכלית שאלתנו בזה הוא ושם נעשה לפניך כו' כדי לעבוד את ה'. עכ"ל: אבינו. ע"ש כי אתה אבינו: מלכנו. ע"ש ה' מלכנו. וכתב בעל עשרה מאמרות בצדיקים תלמוד גדול ונקראים בנים למקום. והקב"ה נקרא אצלם בלשון אב. ואצל בעלי תשובה מעשה גדול והוא נקרא עבד לאדונים. והקב"ה נקרא אצלם כמלך וכאדון ומרון: לעיני. על שם כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. וע"ש חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (ישעיה נב): פזורינו. ע"ש שה פזורה ישראל: ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. רמז בכאן שלש גאולות. ונפוצותינו כנס ע"ש ונפוצות יהודה יקבץ וגו'. כנס ע"ש נדחי ישראל יכנס. מירכתי הארץ פ"ש וקבצתים מירכתי ארץ: בית מקדשך. ר"ל

עיון תפלה

הבחירה (מכות י, פ"א): שנקרא שמך עליו. כמו שנאמר (ירמיה ז, י) בבית הזה אשר נקרא שמי עליו: מפני היד. כמו שנאמר (איכה א, י) ידו פרש צר על כל מחמדיה: שנשתלחה. כצ"ל: שתשוב ותרחם. עש"ה (מיכה ז, יט) ישוב ירחמנו: ותגדל כבודו. עש"ה (חגי ב, ט) גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון: גלה כבוד מלכותך. עש"ה (ישעיה מ, ה) ונגלה כבוד ה', ואמר כבוד מלכותך עש"ה (תהלים קמה, יא) כבוד מלכותך יאמרו. ובמקום אחר הוא אומר ותגלה ותראה מלכותו עלינו (לקריאת התורה בחול): והופע. עש"ה (שם פ, ב) יושב הכרובים הופיעה: והנשא. עש"ה (שם צד, ב) הנשא שופט הארץ: לעיני כל חי. כמו שנאמר (ישעיה מ, ה) וראו כל בשר יחדו: וקרב פזורינו מבין הגוים וגו'. עש"ה (שם יא, יב) ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ: והביאנו וגו'

תקון תפלה

שמן אנא מתחלת תפלה חדשה, דלא כהספרדים שממשיכין אנא אל בשמחת עולם) ושם נעשה לפניך וגו' כהלכתם את מוסף יום וגו' כאמור יבחדש הראשון וגו' ונאמר ובחמשה עשר וגו' ונאמר ביום הראשון וגו' ונאמר והקרבתם וגו' ומנחתם וגו'. ובמחזור רומא ומפני חטאינו וגו' לפניך בבית בחירתך וגו' במקדשך ובכן יהר"מ אב הרחמן (אין הלשון מדויק כי היה צריך להיות האב בה"א הידיעה, וכן בברכת אהבה רבה, כמשפט תאר ומתואר העומדים ביחס אחד) מלך יעקב שתשוב וגו' כבודו בימינו אבינו מלכנו אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד מלכותך ומלוך עלינו מהרה וגו' והביאנו ה' אלהינו לציון וגו' כהלכתם ומוסף יום וגו' כמה

שכתבת

תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף (לשבת וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ) יוֹם

(לפסח) חַג הַמַּצּוֹת ‖ (לשבועות) חַג הַשָּׁבֻעוֹת ‖ (לסכות) חַג הַסֻּכּוֹת ‖ (לשמע"צ ולש"ת) הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת

הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

(לשבת) וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: (וְזֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

(בשני ימים הראשונים של פסח) וּבַחֹדֶשׁ[א] הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה ‖ (בשני ימים של שבועות) וּבְיוֹם[ב] הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם ‖ (בשני ימים הראשונים של סכות) וּבַחֲמִשָּׁה[ג] עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ

א במדבר כח, טז. ב שם כח, כו. ג שם יט, יב.

עץ יוסף

ר"ל שהם מקום המקדש: תמידים כסדרם. פירוש כסדר הכתובים בתורה: ומוספים כהלכתם. הכתובים בתורה: באהבה. ע"ש כי מאהבת ה' אתכם: כמצות רצונך. ע"ש שכתוב בקרבנות ורציתי אתכם נאם ה' אלהים: כמו שכתבת עלינו בתורתך. אמר לשון עלינו ע"ש זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל וגו': על ידי משה עבדך. ע"ש ומצות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך:

ענף יוסף

ואת מוספי כו'. כ' הא"ר בשם ת"ך ס"ק ע"ו בכל ג' רגלים בחול אומרים את מוסף וכשחלו בשבת אומרים מוספי. ואף דביום שני של פסח מקריבין קרבן מוסף על עומר. ובשבועות מקריבין יתר על מוסף שבעה כבשים ופר ואילים. מ"מ לא אמרינן מוספי אלא במוסף שהמוסף משום עצמו של יום. אבל ביום ב' של פסח כמוסף משום עומר. ובשבועות משום שתי לחם ולא משום עצמו של יום:

עיון תפלה

ברנה. עפ"ה (ישעיה נא, יא) ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם: תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. מבואר למעלה במוסף לר"ח: ואת מוסף וגו' הזה, כבר העירותי במוסף לשבת ור"ח ברש"י ז"ל בפרדס הגדול פירוש תפלות סי' ד' מוחק תיבת הזה „ואין ראוי לומר הזה דמה מקום להתפלל הזה כבר היום הזה לא הקרבנו, אלא כך ראוי לומר ומוסף יום השבת ומוסף יום חג השבועות יום הזכרון יום הכפורים יום חג הסכות יום שמיני עצרת נעשה ונקריב ולא להזכיר הזה" עכ"ל, עיי"ש:

תקון תפלה

שכתבת וגו' כאמור וגו'. ובנוסח הספרדים ובאבודרהם או"א מפני חטאינו וגו' לפניך וגו' (כמו בנוסח הרמב"ם) יהר"מ וגו' כבודו אבינו מלכנו אלהינו גלה וגו' כנס „מהרה" (בנוסח הספרדים ליתא) מירכתי ארץ והביאנו „ה' אלהינו" (באבודרהם ליתא) לציון וגו' ולירושלם עיר מקדשך (עי' היטב מה שכתבתי במבוא לשמונה עשרה ברכות בד"ה ובדבר מספר הברכות) בשמחת עולם, אנא אלהינו (כ"ה באבודרהם אמשטרדם תפ"ו דף פ"ח א' בנקודה מחלקת בין עולם לאנא) ושם נעשה וגו' את מוסף וגו' את יו"ט מקרא קדש הזה (מלת את אינה מדויקת) נעשה וגו' עבדך או"א מלך רחמן. וז"ל אבודרהם דף פ"ח ע"א „כתב ר"ת (בתוס' שלהי ר"ה ד"ה אילימא ובעירובין מ' ע"א ד"ה זכרון אחד) שצריך להזכיר קרבנות המוספין בכל תפלה של מוסף שהם במקום הקרבת המוספין ואין יוצאין במה שאומר כמו שכתבת עלינו בתורתך, אבל שאר המפרשים פרשו (ומהם רש"י) שיוצא וכו' וכן נוהגין בספרד שאין אומרים פסוקי הקרבנות אלא בשבת ובראש חדש שהן רגילין בהם ולא יבואו לטעות וכו'" עד כאן לשונו. אבל הרמב"ם לא סדר פסוקי המוספין אפי' בשבת ובר"ח:

לפסח

עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃

לשבועות

מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃

לסכות

הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ׃

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר*) לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם׃ לשבת ישמחו.

בחול המועד ובשני ימים האחרונים של פסח אומרים אחר כאמור והקרבתם:

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם׃ לשבת ישמחו. או"א וכו'.

ביום הראשון של חוה"מ סוכות אומרים:

ד וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃

א במדבר כח, יז יח יט. ב שם כח, כו. ג שם כט, א. ד שם שם, יז.

*) תניא בתוספתא שבועות פ"א והובא בירושלמי שבועות פ"א ה"ה ר"ש אומר שלשים ושנים שעירים קריבין על הצבור בכל שנה ושנה כו' שנים בעצרת אחד בגלל היום ואחד בגלל הלחם. ולפ"ז צריך לומר בשבועות ושני שעירים לכפר. וכ"ה דעת הגרש"ז נבג"מ בעל התניא והשו"ע. ועי' בשער הכולל מה שהאריך בזה. המגיה בנימין עזריאל ראם.

ענף יוסף

ומנחתם ונסכיהם כו' ויין כנסכו. הרש"ל בתשובותיו סי' ס"ד מוחק תיבת ונסכיהם ע"ש. אבל בתוס' יו"ט מנחות פרק ט"ו משנה ד' מקיים הנוסחא וכתב שתיבת ונסכיהם מוסב על השמן לבדו. דשמן איקרי נמי בלשון נסך בתורה. ומעתה דהא מתישב ונילך בכלת ע"ש שהאריך בזה:

כתב הלבוש יש טועין ואין אומרים דומנחתם בין יום שני ליום שלישי משום דס"ל דומנחתם שאומרים אחר יום שלישי קאי אתרווייהו. וכן בכל יום אין אומרים ומנחתם בין ימי הספק וכ"ל שטעות גמור הוא. שהרי אם היום יום שני הרי כאלו הקריב הקרבנות בלא מנחה ובלא נסכים שהרי התפלה במקום הקרבנות תקנו' ואין סברא לומר דומנחתם האחרון קאי אתרווייהו באין הלשון סובלו. ועוד דנראה כשיקרא דתשמע דמנחתם של שני הימים יחד הם כך וזה אינו. על כן נראה לי שיש לומר ומנחתם בין כל יום ויום עכ"ל. אבל בספר נוהג כצאן יוסף כתב בשם יהרי"ה שאין לומר ומנחתם עד אחר שיקיים בניהם דלא כלבוש:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

א וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו'. לשבת ישמחו. או"א וכו'

ביום השני של חוה"מ סוכות אומרים:

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

ב וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו'. או"א וכו'

ביום השלישי של חוה"מ סוכות אומרים:

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

ג וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו'. לשבת ישמחו. או"א וכו'

ביום הרביעי של חוה"מ סוכות אומרים:

וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

ד וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו'. לשבת ישמחו. או"א וכו'

להושענא רבה:

וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

ה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו'. או"א וכו'

א במדב' כט, כ. ב שם שם, כג. ג שם שם, כו. ד שם שם, כט. ה שם שם, לב.

ביום

לשמיני עצרת ולשמחת תורה:

א בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ. וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (לשבת רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) מֶלֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ טוֹב וּמֵטִיב הִדָּרֶשׁ־לָנוּ שׁוּבָה אֵלֵינוּ בַּהֲמוֹן רַחֲמֶיךָ בִּגְלַל אָבוֹת שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנֶךָ. בְּנֵה בֵיתְךָ כְּבַתְּחִלָּה וְכוֹנֵן

א במדבר כט, לה לו.

עץ יוסף

מלך רחמן רחם עלינו. ע"ם כרחם אב על בנים רחם ה' על יראיו: טוב ומטיב. ע"ש טוב אתה ומטיב: הדרש לנו. ע"ש נדרשתי ללוא שאלו. וע"ש כפולו לאני ואין דורש (יחז' לד): שובה אלינו. ע"ש שוב מחרון אפך. ואמר שובה ולא אמר שוב לרמוז בשובה ונחת תושעון: בגלל. כמו בעבור. ואמר בגלל ע"ש בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך: בנה ביתך כבתחלה. שאף לעתיד יעשה בנין שיהיה לו שם כבתחלה: וכונן מקדשך על מכונו. ע"ש מקדש ה' כוננ׳

ענף יוסף

או"א רצה במנוחתנו מלך רחמן כו'. כך הוא בנוסחאות ישנות. והלבוש מוחק הני תיבות רצה במנוחתנו. והא"ר כתב שעיקר כמנהגם וכנוסחאות הישנות. וכן נוהגין עכ"ל. וז"ל הלבוש בסי' תפ"ח או"א רצה במנוחתנו מלך רחמן כו' כן כתב במנהגים. אבל נ"ל דאין כאן מקומו לומר רצה במנוחתנו, דמה ענין רצון המנוחה אצל מלך רחמן. ונראה לי שיאמר אותו קודש קדשנו כו'. אחר ואמרת לברכנו יאמר או"א רצה במנוחתנו וקדשנו במצותיך וכו'. דגבי קדושה שייך רצון המנוחה כמו בכל השבתות. וכמו שעושין בר"ה ויוה"כ שאומרים אותו קודש קדשנו. ועוד תינח בתפלת מוסף. דשאר תפלות ערבית ויוצר ומנחה היכי נימר זה אם לא קודם קדשנו דהיינו כשיגיע לומר כאשר רצית ואמרת לברכנו יאמר או"א רצה במנוחתנו וקדשנו כו' עכ"ל: בהמון רחמיך. ע"ש המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו: בגלל

עיון תפלה

או"א וגו' טוב ומטיב. עמ"ש (תהלים קיט, סח) טוב אתה ומטיב. יש לך אדם שהוא טוב בטבעו אבל אינו מטיב לאחרים כי עני הוא ואין ידו משגת, ויש בהיפך מטיב לאחרים ונותן מלחמו לדל כדי לקיים מצות התורה פתוח תפתח את ידך אע"פ שלבו רע בקרבו ע"פ טבעו, וכמו שלייר הרמב"ם ז"ל בפ"ה משמונה פרקיו „המושל בנפשו אע"פ שהוא עושה המעשים הטובים והחשובים הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעולות הרעות ונכסף אליהם ויכבוש את יצרו" עכ"ל. אבל הקב"ה טוב בעצמו ומטיב בטובו לבריותיו: שובה אלינו. עמ"ה (זכריה א, ג) שובו אלי וגו' ואשוב אליכם, ונאמר (מלאכי ג, ז) שובו אלי ואשובה אליכם, ותוספת הה"א מורה על החפץ והחשק הנמרץ בתשובה זו וכמו שביאר אח"כ בהמון רחמיך עמ"ה (זכריה א, טז) שבתי לירושלים ברחמים, וכבר ביאר הרה"ג מהרי"ל מעקלענבורג ז"ל בהכתב והקבלה (ויקרא טז, א) שהה"א הנתלית בסופי הפעלים מורה על חשק הנפש לפעולה זו עיי"ש: בהמון רחמיך. לה"כ (ישעיה סג, טו) המון מעיך ורחמיך, ובברכת על הצדיקים בתפלת י"ח יהמו רחמיך: בגלל אבות. בסבת זכות אבות, הסבות והמסובבים כרוכים אים בעקב רעהו

תקון תפלה

בנה ביתך כו'. במחזור ויטרי דף ש"א בנה ביתך כבתחלה והיכלך כבראשונה וכונן (בסדור רב עמרם כונן בלא וי"ו) וגו' ולזמרם וישראל לנויהם וגו' בשילוש פעמי רגלינו וגו' (כתב אבודרהם דף פ"ח א' „יש קורין בשילוש פעמי רגלינו וטעות הוא וכו'" עכ"ל) ריקם ונאמר איש כמתנת וגו'. ובנוסח רב עמרם בסדר חג הסכות דף ג' ע"ב — כונן מקדשך על מכונו הראנו בבנינו שמחנו בתקונו השב שכינתך לתוכו והשב ישראל לנויהם והשב כהנים לעבודתם וגו' ולזמרם וגו'. ובסדור הרמב"ם אחר

על

מִקְדָּשְׁךָ עַל מְכוֹנוֹ. וְהַרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוֹ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּתִקּוּנוֹ וְהָשֵׁב כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם לְשִׁירָם וּלְזִמְרָם וְהָשֵׁב יִשְׂרָאֵל לִנְוֵיהֶם וְשָׁם נַעֲלֶה וְנֵרָאֶה וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ בְּשָׁלֹשׁ פַּעֲמֵי רְגָלֵינוּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים | בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר. בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם:

אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

וְהַשִּׂיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן. כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן

עץ יוסף

כוננו ידיך: **והראנו בבנינו.** ע"ש והראני אותו ואת נוהו (ש"ב טו): **ושמחנו בתקונו.** ע"ש כי מי יוכל לתקן (קהלת ז). וחז"ל השתמשו בזה הלשון הרבה: **והשב כהנים לעבודתם.** לשון חכמים הוא: **פעמי רגלינו.** לשון נרדף הוא כמו זמני רגלינו. וכן תרגם אונקלוס רגלים זמנין ואין טעם לפרשו מן פעמי דלים. אבל הנקוד אחד הוא. אכן רגלינו הוא על משקל דברינו [אף שכפי הנקוד צ"ל הרי"ש בפת"ח והגימ"ל בשו"א] שלא יתחלף ברגלי אדם ובהמה (יעב"ץ):

ענף יוסף

פי' בעבור: **ולוים לשירם לזמרם.** באבודרהם גרס ולזמרם ופי' שהיו מבוררים על הדוכן: **רגלינו.** פי' זמנינו כדמתרגמינן ג' רגלים תלת זימנין:

עיון תפלה

ומתגלגלים זה אחר זה, ורבה עוד מב"כ הג' מלבי"ם בהתורה והמצוה (בראשית ג, יז ושם יב, יג). וכתם לן כאן כר' אחא בירושלמי סנהדרין פרק יו"ד ה"א ובויק"ר פל"ו סי' ו' לעולם זכות אבות קיימת לעולם מזכירין ואומרים כי אל רחום ה' אלהיך וגו' ולא ישכח את ברית אבותיך והיינו מחלק כחלוק רבינו תם (שבת נ"ה א' ד"ה ושמואל) בין זכות לברית: **על מכונו.** על יסודו שהיה שם בתחלה מוכן (הראב"ע עזרא ב, סח): **והראנו בבנינו.** שנזכה לראותו בשעה שהוא נבנה: **ושמחנו בתקונו.** שנזכה לשמוח בשעה שכבר עומד ומתוקן כהלכה; ואין פירוש תקון זה תקון חסרונותיו — אויסבעססערונג — כמו מעות לא יוכל לתקן (קהלת א, טו), לתקן את אשר עותו (שם ז, יג), אלא עמידתו על מתכונתו — פערטיגונג —, כמו תקן משלים הרבה (שם יב, ט) התקנת שבת לגרסת אבן הירחי בקו"ף: **ולזמרם.** בוי"ו, כ"ה בסדורים ישנים ובמחזור ויטרי ובמחזור רומא ובסדורי הספרדים ובאבודרהם וכ"ה ברעיא מהימנא פ' נשא דף נ"ג: **בשלש פעמי רגלינו.** עפ"ה (שמות כג, יז יד) שלש פעמים בשנה. ובסוכה (מ"ט ב') וכ"ה בשיר רבה פ"ז פסוק מה יפו פעמיך בנעלים מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל: **רְגָלֵינוּ.** מן **רְגָלִים** (שם כג, יד) כמו דְּרָכֵינוּ מן דְּרָכִים: **שלוש פעמים.** (דברים טז, טז): **איש וגו'.** (שם שם, יז):

תקון תפלה

על ידי משה עבדך מתחיל מלך רחמן **רחם עלינו.** ובמחזור רומא — **בגלל אבותינו שעשו** וגו' **וכונן בית מקדשך** וגו' **והשב שכינה לתוכו** וגו' (כמו ברב עמרם) **ולוים לשירה ולזמרה ושם** וגו'. ובנוסח הספרדים — **כונן בית מקדשך** וגו' **הראנו** וגו' **שמחנו** וגו' **והשב שכינתך לתוכו והשב כהנים** וגו' **רגלינו בכל שנה ושנה ככתוב בתורה שלש** וגו'. וכן הוא נוסח אבודרהם, אלא שהוא אומר וכונן בוי"ו, והראנו ושמחנו בווי"ן, ותיבות בכל שנה ושנה לא גרים:

בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן (שַׁבָּת וּ) מוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

רְצֵה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ. וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: נש״ץ ברכת כהנים

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: יהיו לרצון וכו׳

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי

וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה קנאת אדם עלי ולא קנאתי על אחרים ושלא אכעוס היום ושלא אכעיסך ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו אלוה כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך ושכלל היכלך קבץ קבוץ גליות ופדה צאנך ושמח עדתך:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן ׀ אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת כתר. אדיר אדירנו. ואומר או"א ברכנו בברכה. והכהנים עולין לדוכן. וגומר התפלה ואומר קדיש תתקבל. אין כאלהינו. עלינו. ק"י. אנעים זמרות. ק"י.

דיני נשיאת כפים

(דה"ח) (א) אין נשיאות כפים בפחות מעשרה והכהנים מן המנין ואפי' אין שם רק ישראל אחד עולין לדוכן והישראל יענה אמן (ס"ז ומ"א ס"ק ל"ח וס"ז ס"ק כ"ג) ואם התחילו לישא כפיהם בעשרה ויצאו מקצתן גומרין (סי' קכ"ח ועיין א"ר): (ב) בשעה שאומר הש"ץ רצה כל כהן שבבהכ"נ צריך לעקור ממקומו לעלות לדוכן ואף אם לא יגיע לדוכן עד שיסיים הש"ץ מודים שפיר דמי (שם עיין א"ר) אבל אם לא עקר רגליו עד שגמר הש"ץ רצה כגון שהיה עומד בתפלה לכתחלה לא יעלה אבל אם עלה לא ירד אפי' לא היה אנוס (ועיין א"ר שם): (ג) הכהן צריך ליטול ידיו קודם הדוכן והלוי יצוק מים על ידיהם ואם אין שם לוי יצוק בכור פטר רחם על ידיהם ואם אין שם בכור גם כן מוטב שיצוק הכהן בעצמו על ידיו ולא יצוק ישראל על ידיו (ועיין ס"ז ומ"א וא"ר שם) ולא יעלו הכהנים במנעלים (שם): (ד) לכתחלה צריך ליטול ידיו קודם רצה וברצה יעקור רגליו עם ידים ראויות לברכה אבל בדיעבד אם לא רחץ ידיו עד שעקר רגליו ברצה יכול ליטול ידיו אחר עקירת רגליו (א"ר ופ"מ): (ה) אם עקר רגליו מביתו כדי לילך לביהכ"נ לדוכן ובא לביהכ"נ אחר רצה לא יעלה לדוכן שלא עקר ברצה ועקירה מביתו לביהכ"נ לא חשיב עקירה ואם ביתו סמוך לביהכ"נ ושומע שאמר רצה ועקר רגליו אף שבא לבית הכנסת אחר רצה יעלה לדוכן (מ"א א"ר פ"מ): (ו) כשבאו הכהנים לפני התיבה יאמרו הכהנים תחלה מודים דרבנן עם הצבור ואח"כ יאמרו הכהנים יהי רצון כו' מעתה ועד עולם ומאריכין בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ וגם נאה להודות כדי שיענו הצבור אמן גם על ברכה זו (עיין מ"א): (ז) הכהנים עומדים ופניהם כלפי היכל ואם הכהנים מרובים עומדים קצת אצל ההיכל לצד דרום וקצת לצד צפון ואם מתפללים במקום שאין שם ס"ת או שההיכל קבוע בצד דרום או בכותל צפון הופכין פניהם למזרח עד שאומר הש"ץ כהנים כו' (שם בפ"מ): (ח) ואומר הש"ץ או"א ברכנו בברכה כו' בלחש ואומר כהנים בקול רם ומחזירין הכהנים פניהם כלפי העם ועם קדושך אומר בלחש ואם אין שם אלא כהן אחד אין אומר כהנים בקו"ר אלא הוא מעצמו מחזיר פניו (שם) ואם אמר הש"ץ כהנים אף אם אין שם אלא כהן אחד אין לגעור בו (א"ר פ"מ שם): (ט) כשמחזירין הכהנים פניהם כלפי העם מברכין אקב"ו לברך כו' וכולם מברכין ביחד ואם אין שם אלא כהן אחד ג"כ מברך אקב"ו לברך כו' (מ"א פ"מ שם) וע' מ"א שהביא בשם הזוהר כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה לא ישא את כפיו (כ"כ א"ר): (י) מגביהין ידיהם כנגד כתפיהם ופושטים ידיהם וחולקין אצבעותיהם ומכוונין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד ובין אצבע לגודל אויר אחד וכן ביד השניה ובין גודל לגודל אויר אחד יש ה' אוירים וצריך לעשות כן משום דכתיב מציץ מן החרכים ה' חרכים וצריך ליזהר מאד שלא יגעו ראשי הגודלין זה בזה בשעת הדוכן שלא יקלקל את החלון וצריך להגביה יד הימנית קצת למעלה מהשמאלית אבל צריך ליזהר שיגע אצבע הימין על אצבע השמאל גם כן כדי שלא יקלקל את החלון (ע"ש בנ"א): (יא) ופורשין כפיהם שיהיה תוך כפיהם נגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים ואח"כ מקריא אותם הש"ץ ברכת כהנים מלה במלה והם עונין אחריו על כל מלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונין הצבור אמן וכן אחר הפסוק השני וכן אחר הפסוק השלישי (שם): (יב) אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה ובנשיאת כפים ואפילו בדיעבד לא יצא ואם יש כהן אחד שאינו יכול לברך רק מוטב שיצא מבית הכנסת קודם רצה:

(יג) אח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ואז הכהנים מחזירין פניהם כלפי היכל ואומרים רבון עולמים כו' ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום כדי שיענו הצבור אמן על שניהם ואם אינם יכולין להאריך כ"כ יאמרו עוד אדיר במרום כו' ובר"ה וביוה"כ שמאריכין בנגונים בהיום תאמצנו לא יתחילו הכהנים רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הש"ץ כאחד (שם): (יד) אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ועומדים ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים הש"ץ שים שלום והצבור יסיימו אמן (שם): (טו) אין הכהנים רשאים להתחיל בברכת א"ק בקדושתו של אהרן עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי המקריא ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אין הקורא רשאי להתחיל יברכך עד שיכלה אמן מפי כל הצבור שעונין אחר ברכת א"ק וכן באמן שעונין אחר וישמרך ואחר ויחנך ואחר שלום ימתין הש"ץ ולא יתחיל תיבה אחרת עד שיכלה אמן מפי כל הצבור (שם מ"א וא"ר): (טז) אין הש"ץ עונה אמן אחר ברכת כהנים כדי שלא תתבלבל דעתו ואם מתפלל תוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן אבל אמן דאחר ברכת הק"ב של אהרן לא יענה אפילו מובטח [לו] דאסור משום הפסק (א"ר שם דלא כט"ז ס"ק י"ד): (יז) אם הש"ץ הוא כהן אם יש כהנים אחרים לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו קודם רצה לעלות או ליטול ידיו אבל אם אמרו לו קודם רצה לעלות עובר בעשה אם לא עלה וצריך לעלות אבל אם אמרו לו אחר רצה לעלות אינו רשאי לעלות ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו לעלות אם אין מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת ואם אמרו לו לעלות אפילו אין מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף פוסק ועולה ועובר בעשה אם אינו עולה ואם מובטח לו שיחזור לו לתפלתו בלא טירוף דעת ישא את כפיו וכיצד יעשה יעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ומקרא לו אחר ומסיים החזן שים שלום כו' ולא יאמר רבון עולמים עשינו כו' ואחר התפלה יאמר אותו (שם) ואם לא עקר רגליו ברצה אין רשאי לעלות: (יח) כשמחזירין הכהנים פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין לכן בתחלה כשעומדים פניהם למזרח יפנו תחלה לדרום ואח"כ למערב ואחר הדוכן כשהופכין פניהם למזרח יפנו תחלה לצד צפון ואחר כך למזרח וכשיורדין מן הדוכן יהפכו פניהם קצת לצד ההיכל ויפסעו לאחוריהם כתלמיד הנפטר מרבו ולא יגעו במנעליהם ולכן טוב שיהיו להם מנעלים שא"צ ליגע כשנועלים וכשנוגעין צריכים ליטול ידיהם בשביל התפלה שיתפללו אח"כ (שם): (יט) אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים ושלשה נגונים משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת ואין לנגן אלא נגון אחד מתחלה ועד סוף (שם): (כ) משתדלים שיהיה הש"ץ ישראל וכשהש"ץ כהן אף שהוא אינו נושא כפיו יעמוד ישראל אצלו ויקריא לכהנים והחזן עומד ושותק ואם אין אחר להקרות טוב שישאו כפיהם מבלי מקריא (ט"ז שם): (כא) בשעה שהכהנים מברכין העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יאמרו שום פסוק רק ישתקו ויכוונו לברכה וכן לא יפה עושין אותן שנהגו לחזור בכל מלה ומלה בתחלת יברכך ואפילו בשעה שהש"ץ מקריא התיבה אין לומר שום פסוק משום דאז לא מעלה ולא מוריד ועוד דתרי קלי לא מישתמעי ולא ישמעו הכהנים מה שמקריא הש"ץ (א"ר שם): (כב) צריך שיהיו פני העם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם הצבור ויש ליזהר אפי' בראיה קצת כמו במקדש (מ"א) וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם והנו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית (שם): (כג) העם שאחורי הכהנים ובצדדים שלאחריהם אינם בכלל ברכה. אבל מלפניהם ובצדדים שלפניהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסין כגון עם שבשדות שטרודין במלאכתן ואינן יכולין לבוא המה בכלל ברכה ואותן שעומדין בכותל מזרחי והארון הקודש בולט מן הכותל והכהנים עומדים לפני אה"ק טוב שילכו ממקומם לאמצע בהכ"נ כדי שיהיו בכלל הברכה ואם א"א להם ללכת ממקומם מחמת דוחק שיש שם הוי כאנוסין ויהנם בכלל ברכה והעם שבהצר ירצו שיעמדו נגד פני הכהנים או נגד צידיהם (שם ועיין מ"א): (כד) אלו תיבות שהכהנים הופכין פניהם בהם לדרום ולצפון. יברכך. וישמרך. אליך. ויחנך. אליך. לך. שלום. והטעם משום דבאלו התיבות שהן לנוכח צריכין לברך ולהראות פניהם אל כל הצבור העומדין מלפניהם ומצידיהם ונוהגין שמאריכין בנגון אלו התיבות כי כל התיבות הן לנוכח ובשעה שמאריכין בנגון של התיבות שבסוף הפסוקים דהיינו וישמרך ויחנך שלום אומרים הצבור רבש"ע כו' והמקריא אפי' הוא אינו ש"ץ לא יאמר הרבש"ע מפני הטירוף וכ"ש שהש"ץ בעצמו לא יאמר (שם ובמ"א): (כה) בית הכנסת שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף ואפי' אם אין שם נשים וטף לענות אחריהם אמן אפ"ה מברכין דעניית אמן אין מעכב הברכה ואם יש שם יותר מעשרה. המותרים מעשרה יעלו לדוכן ויברכו והעשרה עונין אחריהם אמן (שם ועיין פ"מ שם): (כו) כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על הג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף (שם): (כז) כהן שנשא את כפיו ואח"כ הלך לביהכ"נ אחר ומצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא כפיו פעם אחרת אם רוצה (אבל אם אינו רוצה אע"פ שאומרים לו לעלות לדוכן א"צ ואין עובר בעשה כיון שעלה פעם אחת באותו יום. תוס' סוטה בבה"ע) וכהן שלא התפלל עדיין ומצא צבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבתו אבל אם רואה כשיעלה לדוכן יעבור זמן התפלה ילך לחצר ביהכ"נ ויתפלל שם אבל אם אמרו לו קודם רצה עלה צריך לעלות דעובר בעשה אם אין עולה ואם לא קרא ק"ש וירא כשישא כפיו יעבור זמן ק"ש ילך ג"כ לחצר בית הכנסת ויקרא ק"ש ואם אמרו לו קודם רצה עלה יקרא פסוק ראשון ויעלה וישא כפיו (שם): (כח) כהן המתפלל במ"ע אם אין שם כהן אחר צריך להפסיק ולעלות אם מובטח שיחזור לתפלתו ואם אין מובטח לא יפסיק (כמו בש"ץ פ"מ במ"ז) ואם אמרו לו קודם רצה עלה צריך לעלות דעובר בעשה אם אינו עולה ואם יש שם כהן אחר אינו פוסק ואם אמרו לו קודם רצה עלה צריך להפסיק ולעלות ואפילו אין מובטח צריך להפסיק ולעלות אם אמרו לו משום דעובר בעשה אם אינו עולה וכ"מ דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה כשאומר

הש"ץ

הש"ץ רצה אבל אם לא עקר רגליו כשאמר הש"ץ רצה אינו רשאי לעלות (מ"א שם א"ר ופ"מ): (כט) מי שיש לו מום בפניו או בידיו כגון שהם בוהקניות פירוש מין נגע לבן או מנומר בנקודות דקות או שאצבעות ידיו הם כפופות או שהם עקומות לצדיהן או שנתעקמה ידו אחורנית או שאינו יכול לחלק אצבעותיו לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו וכן מי שרירו יורד על זקנו או שעיניו זולפות דמעה וכן סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו ואם היה דש בעירו אפילו סומא בשתי עיניו ישא את כפיו וכל ששהה בעיר ל' יום מיקרי דש בעירו אפי' אינו דר שם לגמרי רק שבא לשם להיות שם מלמד או סופר או משרת על חצי שנה מיקרי דש בעירו בשלשים יום אבל אם בא שם באקראי בעלמא לא חשיב דש בעירו בשלשים יום ואף שהמנהג שמכסין הכהנים את פניהם וידיהם בטלית וכן הקהל מכסים בשעת דוכן אעפ"כ אין להם לעלות לדוכן אותן הבעלי מומים הנזכרים לעיל אם לא דשו בעירם (א"ר שם דלא כט"ז) ואותן המנומרות בנקודות דקות שקורין (זאממערשפראסען) אם שכיח שם אף דלא אי רוב אנשי המקום כך ישא את כפיו (פ"מ שם) וכן אם היו ידיו צבועות בצבע אם רוב אנשי המקום מלאכתן בכך ישא את כפיו (שם ועיין פ"מ): (ל) קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא כפיו בפ"ע וצריך לדקדק בדבר שלא יבא לידי ברכה לבטלה כיון שאמרו חז"ל שאינו נושא כפיו יחידי אבל עם כהנים גדולים אחרים ישא את כפיו כדי להתחנך וללמוד וצריך לברך ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפילו בפ"ע לדידן דאינו נשיאת כפים אלא מרגל לרגל (שם): (לא) כהן שהרג את הנפש במזיד אפילו עשה תשובה לא ישא את כפיו אבל אם הרג בשוגג אם עשה תשובה ישא את כפיו (א"ר שם): (לב) מל התינוק ומת נושא את כפיו ואם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים אפ"ה ישא את כפיו אבל אם יודע בעצמו שהוא אמת לא ישא את כפיו (שם) אבל אם עשה תשובה מהני דלא גרע מהרג בשוגג דמהני אם עשה תשובה וישא את כפיו: (לג) מומר לעבודת אלילים בעשה תשובה ישא את כפיו (שם) ושאר עבירות אפילו גלוי עריות אין מונע נשיאת כפים: (לד) שתה רביעית יין בב"א לא ישא את כפיו שתאו בב' פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר לישא כפיו ואם שתה יותר מרביעית אפי' שהוא מזוג ואפילו שתאו כמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו ואם שתה שאר משקים אף שלא הגיע לשכרותו של לוט אסור לישא כפיו עד שיסיר שכרותו מעליו ואם שתה יין מגתו מותר לישא את כפיו אם אינו משכר (ועיין א"ר דלא כמ"א): (לה) כהן שנשא גרושה או חלוצה דרבנן לא ישא את כפיו עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהן ומגרש אותה ואפי' אם אינו יכול לגרשה מחמת אונס נפשות אינו נושא כפיו כ"ז שאינו מגרש אותה (שם): (לו) כהן שנטמא למת שאינו מז' מתי מצוה פסול מן הדוכן עד שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים וכהן שיש לו בת בהמירה או זינתה נושא כפיו (מ"א שם) החלל אינו נושא כפיו (שם): (לז) כהן אונן אינו נושא כפיו אפי' אם אמרו לו עלה א"צ לעלות כי פטור מכל המצות ואבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרובים אינו נושא כפיו אבל אם אמרו לו עלה צריך לעלות ולכן צריך לצאת מבית הכנסת קודם רצה וכן הקובר מתו ברגל אינו נושא כפיו ומיהו אם אין שם בביהכ"נ שני כהנים אחרים חוץ מהאבל מותר להאבל לישא כפיו תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים אבל תוך שבעה כגון הקובר מתו ברגל אפי' אם אין שם שני כהנים אחרים חוץ מהאבל אינו נושא כפיו (שם ועיין בתשובת כ"י דלא כמ"א הובא בבה"ט שם): (לח) כהן אף שהוא פנוי ישא את כפיו ואין נושאין כפיהם אלא ביו"ט וביו"ט שחל בשבת נוהגין שאין נושאין כפיהם. ויש מקומות שנוהגין שנושאין כפיהם ביום טוב שחל בשבת וכל מקום לפי מנהגו וכן נוהגין שאין נושאין כפיהם אלא בתפלת מוסף של יום טוב ולא בתפלת שחרית וכן ביום הכפורים אין נושאין כפיהם אלא במוסף ולא בשחרית ולא בנעילה (שם):

סדר ברכת כהנים

כשהכהנים עולין לדוכן בתפלת מוסף או כשמגיע הש"ץ לותחזינה אומרים הש"ץ והקהל זה:

וְתֶעֱרַב לְפָנֶיךָ*) עֲתִירָתֵנוּ כְּעוֹלָה וּכְקָרְבָּן. אָנָּא רַחוּם. בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הָשֵׁב שְׁכִינָתְךָ לְצִיּוֹן עִירְךָ וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה לִירוּשָׁלָיִם:

*) לפ"ד הרהב"ע צריך לומר עליך עי' בדובר שלום.

עץ יוסף

ותערב עליך עתירתנו. ותומתק לפניך תפלתנו: וכם

דובר שלום

ותערב לפניך וכו'. הרהב"ע ז"ל [בלחות דף מ"ג] משיג על נוסח זה. שלא מצינו מלית ערב מקושר עם לפני. רק עם מלת על כמו יערב עליו שיחי. לכן מהראוי לומר ותערב עליך. ע"ש דבריו: בעולה וכקרבן לכאורה

עיון תפלה

ותערב עליך. עפ"ה (תהלים קד, לד) יערב עליו שיחי: עתירתנו. בסוכה י"ד א' למה נמשלה תפלתם של צדיקים כעתר (רחת שזורין בה התבואה ומהפכין אותה) לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגרן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת האכזריות למדת רחמנות. ובב"ר פס"ג סי' ה' ר"ל אמר שהיפך את הגזרה ולפום כן קריין ליה עתרא דאפיך אדרא: בעולה וכקרבן. כי תפלות בזמן הזה במקום קרבנות הן, כמו שביארנו בברכות השחר בהערה נאמנת

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: ע״כ והש״ץ מסיים
בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה שֶׁאוֹתְךָ לְבַדְּךָ בְּיִרְאָה נַעֲבוֹד: אמן. מודים וכו׳
ועל כלם עד ולך נאה להודות:

בשעה שהש״ץ אומר ובל החיים אומרים הכהנים והקהל בלחש יהי רצון זה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא הַבְּרָכָה הַזֹּאת (לכהנים שֶׁצִּוִּיתָנוּ) (לקהל שֶׁצִּוִּיתָ) לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם מִכְשׁוֹל וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

עץ יוסף

ושם נעבדך ביראה. יבואר ע״פ מאמרם בברכות (ל:) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. מה״מ א״ר נחמן בר יצחק מהכא עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה. ופירש״י עבדו את ה׳ ביראה תפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה. וזה שאנו מתפללים ושם נעבדך ביראה כו׳ ר״ל עתה בגלות אין לנו עבודה ביראה רק התפלה. אבל כשתחזור שכינתך לירושלים נעבדך שם ביראה כימי עולם כימי משה בעבודת קרבן. וכשנים קדמוניות כימי שלמה. ר״ל כימי משה שירדה האש על הקרבן בשמיני למלואים. וכימי שלמה שירדה האש מן השמים כשהכך בית המקדש. או פי׳ כימי עולם כימי נח שנתחדש העולם בימיו. וכתיב ביה וירח ה׳ את ריח הניחוח. וכשנים קדמוניות כימי הבל שלא היתה עבודת מזלות בימיו. וכתיב ביה וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו. עיין במדרש ויק״ר פ״ז:

דובר שלום

לכאורה הוא ענין אחד שגם העולה הוא קרבן. ויתכן דקרבן מורה על הקרבנות שיש בהם גם חלק לבעלים. ולכן נקרא קרבן ע״ש קרב שנקרב ע״ג המזבח ומ״ש מתקרבי יחד גבוה והדיוט. וכונת הענין לפי שיש בענין התפלה שני מינים. שרידי האל שכל כונתם לשמים כל תפלותיהם אינן רק בענין הנוגע לכבוד שמים. שגם בקשת הצלחת הזמן כונתם רק לשם ה׳ שיהי׳ ביכלתם לעבדו בלי מניעה. נמלא תפלתם כולה כליל לה׳. ודלת העם מתפללים על הצלחת עצמם שיצליחם ה׳ לתועלתם. נמצא תפלתם משותפת בענין קדושת ה׳ במכירים שהכל מכחו ית׳. וגם ענין לרכי גופם. וכנגד שתי אלה התפלות אומרים אותה התפלה שהיא רק לשם ה׳ לבדו תערב כעולה שהיא כולה כליל לה׳. ותפלה המשותפת גם בצרכי הגוף תערב כקרבן שיש בו חלק לגבוה וחלק להדיוט: וכשנים קדמוניות וכו׳ שאותך לבדך ביראה נעבוד. איתא במ״ר וכשנים קדמוניות כימי הבל שלא היתה עבודת כוכבים בימיו. ונראה הכונה באורתו על התורה לכאורה שמעלת הבל היתה במה שהקריב מבכורות צאנו לרמז על הקב״ה שהוא קדמונו וראשיתו של עולם כמו הבכור שהוא ראש כולם. ובזה לימד לכל בני דורו שאין שום חולק בדבר להכיר אלהותו יתברך ולא עבדו עוד לעבודת כוכבים יעו״ש. וזהו שאנו מבקשים ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות היינו בימי הבל שלא היתה עבודת כוכבים בעולם ובזה מסיימין הברכה מעין החתימה שאותך לבדך ביראה נעבוד. שלא תהיה שום עבודת כוכבים. רק כולם יעבדו אותך לבדך: שאותך לבדך ביראה נעבוד. יש להעיר במלת לבדך המיותרת. גם מלת ביראה אין לה מובן פשוט. דעבודה מאהבה מעולה מעבודה ביראה. והכונה דעבודה שהיא לתקות השכר או ליראת העונש איננה עבודה לו לבדו

עיון תפלה

לאמירת הקרבנות. אבל ממה שאנו רואים שהקהלות לא נהגו לומר נוסח זה אלא בתפלת המוספין, נראה שהוא כעין מה שהקדמונים היו נוהגים לומר בתפלת מוסף אחר פסוקי הקרבנות וְתֶעֱרַב לפניך תפלת עמוסיך כתמידי יום וכקרבן מוסף, כמו״ש רפ״י בפרדס הגדול פירוש תפלות סי׳ ד׳ „ראוי לאומרו מיד לאחר הזכרתו קרבן היום כגון לאחר שאמר שלשה עשרונים לפר וגו׳ כהלכתן ותרצה לפניך וגו׳ או״א וגו׳, אבל בסדור רב עמרם דף מ״א ע״ב ובמחזור ויטרי דף קנ״ז ובמחזור רומא היו אומרים אותו אחר או״א לפני החתימה, ועל דרך זה נהגו קהלות אשכנז לומר ותערב עליך עתירתנו כעולה (היינו עולת התמיד) וכקרבן (היינו קרבן מוסף). ומה שנהגו לומר זה בשעת נשיאת כפים, כי כמו שהתפלה מהפכת מדת אכזריות למדת רחמנות כך נשיאת כפים, כדאמרינן בירושלמי (סוטה פ״ט הלכה ט״ו) כתיב ואל זועם בכל יום מי מובטל ר׳ אבין בשם ר׳ אחא ברכת כהנים מבטלת: שאותך לבדך ביראה נעבוד. החתימה הזאת נזכרת בילקוט

תקון תפלה

יהר״מ. נוסח הגמרא (סוטה ל״ט ע״א) יהר״מ ה׳ אלהינו שתהא ברכה זו (ברי״ף מגילה פרק הקורא עומד הברכה הזאת כמשפט לשון הקדש, וכ״ה ברא״ש שם) שצויתנו לברך את עמך

אמרו חז"ל (סוטה לח:) כל כהן שמברך מתברך וכו' שנא' ואברכה מברכיך. הטעם לזה ע"ד אומרם (ב"ק דף צ"ב) כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה. כי זה המתפלל על חברו ומבקש רחמים מאת ה' שיושיע לו מה שהוא צריך אליו. כמו רפואה או בנים וכדומה. הנה כאשר יפעל בתפלתו וימשיך לזה שהתפלל עליו ישועה מאתו יתברך. מוכרח אור הישועה הזו לירד דרך הצנורות ממקור הברכות עד שורש נשמת זה המתפלל כי הוא הוא הממשיכו. ואי אפשר להמשיך כי אם תחלה לשורש נשמתו. ואח"כ תרד הישועה לאיש אשר התפלל עליו דרך הצנורות היורדים מנשמה לנשמה. כי כל נשמות ישראל אחד ומתאחדים בצנורות הידועים. וממילא כאשר הוא צריך לאותו דבר. הרי התחלה באה הישועה לשורש נשמתו ותיכף הוא נענה תחלה. כי הגיע אור הישועה מדבר זה לשורש נשמתו. ואחר כך תוכל ג"כ להתמשך לחברו. וכן הוא בברכה כי מי שמברך את ישראל הרי ממשיך הברכה ממקור הברכות לנשמת ישראל בכלל. אבל הכל צריך להיות תחלה ע"י שורש נשמתו. כי הוא ממשיך הברכה הזאת. וממילא הוא מתברך תחלה בכל הברכות והישועות שברך לישראל (במ"ס): **חז"ל** אמרו על פסוק כה תברכו את בני ישראל אמור להם. שהש"ץ אומר תחלה אל הכהן יברכך ה' וגו'. הטעם הוא לפי שאינו דומה מריק מכלי מלא וגדוש. למריק מכלי חסר. לכן הש"ץ שהוא הסרסור בין הקב"ה ובין הכהנים. הוא אומר תחלה אל הכהן יברכך ה' ומוריד עליו השפע דרך הצנורות כדי שיהיה הכהן כלי מלא ברכת ה'. ואח"כ יריק הכהן מן כלי מלא על כל גדותיו על ישראל. כי אז חלה הברכה ביותר כשהמשפיע נמלאה בו הברכה בעצם וראשונה. כי איך יברך מי שאינו מבורך בעצמו (כלי יקר סדר לך לך): **ז"ל** ספר שפע טל. ס"ו תיבות שבברכת כהנים. י"ד מהן כנגד י"ד אברי אצבעות. כיצד בגודל שני אברים כנגדם יברכך ה'. ובאצבע ג' אברים כנגדם וישמרך יאר ה'. באמה ג' אברים כנגדם פניו אליך ויחנך. בקמיצה ג' אברים כנגדם ישא ה' פניו. בזרת ג' אברים כנגד זה אליך וישם לך. ותיבת שלום שהוא העיקר כי אם אין שלום אין כלום. הוא שורה על כף היד. לכן נקראת נשיאות כפים ולא נשיאות ידים. וכן הוא ביד השני עכ"ל:

זה שהכהנים בשעה שהם נושאים כפיהם. **פניהם כלפי** העם ואחוריהם לקדש. זה דבר תמוה לכאורה. ותירץ בספר כד הקמח כיון כשהכהנים בשעה שהם נושאים כפיהם השכינה שורה על ידיהם. וכמו שדרשו הז"ל (מדרש שיר רבה פ"ב) משגיח מן החלונות אלו ידי כהנים. וכיון שהשכינה שורה בין שתי ידיהם כבין שני הכרובים אין לחוש אם אחוריהם כלפי הקדש שאין קדושת הקדש לפני ולפנים אלא מקדושת השכינה. ובשעה שהם נושאים כפיהם הוא יתברך כנגד **עיניהם** ושכינה שורה על ידיהם עכ"ל:

החזן אומר בלחש **או"א ברכנו** וכו' ואומר בקול רם **כהנים** והקהל אומרים **עם קדושך כאמור** והכהנים מברכין ברכה זו בקול רם:

כתב הפר"ח בסי' קכ"ח כשמזכירין הכהנים את השם צריך לומר ברוך הוא וברוך שמו ע"ש טעמו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: והקהל עונים אמן

דובר שלום

לעבדו ית'. דהכי היא לשום שכר ויראת עונש. אך עבודה השלימה היא המכונה יראה עלאה לעבדו ית' מצד יראת רוממותו לא לשום תקוה עצמו. זהו באותך לבדך בלי שום תועלת. ביראה עלאה נעבוד:

אשר קדשנו וכו' וצונו לברך וכו' באהבה. שינוי נוסח הברכה מכל ברכות המצות שמברכים אשר קדשנו במצותיו וכאן לא הוזכר מלת במצותיו. הכוונה עפ"י דאיתא בילקוט וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם

עיון תפלה

שמעתי שמואל רמז פ' ובהלכות גדולות הלכות ברכות פ"ה ובר"ש יומא דף ס"ה ע"ב וברכות דף י"א ע"ב וברוקח סי' שכ"ו בשם מדרש ויכולו. ועי' מה שכתבתי לעיל בעיון תפלה ותקון תפלה לברכת רצה בתפלת חול:

תקון תפלה

עמך ישראל (כ"ה ברא"ש, ובר"ף את עמך ותו לא) לא יהא בה מכשול ועון (בר"ף וברא"ש הוסיפו אח"כ מעתה ועד עולם), הלשון מגומגם מאד, וברא"ש תקן קצת שלא יהא בשי"ן ור"ל שתהא הברכה הזאת (נאמרת מפינו באופן) שלא יהא בה וגו', וברמב"ם הלכות תפלה פרק י"ד הל' י"ב הנוסחא שתהיה ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ואל יהי בה מכשול ועון מעתה ועד עולם, וכ"ה בנוסחת התימנים, אלא שהם אומרים שתהיה הברכה הזאת. ובסמ"ג עשין מצוה כ' יהר"מ ה' שתהא הברכה הזאת שצויתנו לברך את עמך ישראל שלמה ולא יהיה בה וגו' ועד עולם. ובאור זרוע חלק שני סי' ת"י יהר"מ ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך עמך ישראל בלא מכשול ועון, ותו לא. ובמחזור ויטרי דף ק"א יהר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא הברכה הזאת שצוית לברך עמך ישראל באהבה כפרה וסליחה ולא יהא בה וגו' עולם. ובסדור רב עמרם גאון יהר"מ ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו כפרה לנו ואל יהא בה וגו' עולם. ואם תאמר מה ענין כפרה לברכה זו? ויש לומר כמו שאמרו בירושלמי סוטה פרק ט' הלכה ט"ו כתיב ואל זועם בכל יום מי מבטל ר' אבין בשם ר' אחה ברכת כהנים מבטלת:

ברוך וגו' אשר קדשנו וגו' באהבה. (סוטה ל"ט ע"א). מה שאומרים בברכה זו באהבה והיכן

ש"ץ מקריא מלה במלה והכהנים עונים :

יְבָרֶכְךָ • יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ :

עץ יוסף

במדרש (פ' נשא פי"א) יברכך ה' בעושר. וישמרך מן הלסטים. ד"א יברכך בממון. וישמרך שלא תהא עשוי במדינה פיאס א) ושלא תבוא זימיא ב) למדינה ויאמרו לך תן זהב. אלא יברכך אותך וישמרך. ד"א יברכך בבנים. **וישמרך** בבנות. שהבנות צריכות שמירה. ד"א יברכך בעושר. **וישמרך** שתעשה ממנו מצות. **דבר אחר** יברכך ה' **בברכה** המפורשת בתורה ברוך תהיה מכל העמים וגו' **ברוך** אתה בבואך וגו' ובאו עליך כל הברכות האלה וגו'. **רבי נתן** אומר יברכך בנכסיך. **וישמרך** בגופך. **דבר אחר** יברכך ה' בממון. וישמרך

א) פי' גביית מסים מס לגלגלת. ב) פי' עונש ממון.

ענף יוסף

יברכך. אמרו במדרש יברכך ה' זו מצות עשה. וישמרך זו מצות לא תעשה. יאר ה' פניו אליך זו תורה **שבכתב** דכתיב כי נר מצוה ותורה אור. ויחנך זו נבואה כדכתיב כי מצאת חן בעיני. ישא ה' פניו זו מלכות בית דוד שנא' ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחז' לז). וישם לך שלום זה שמו של הקב"ה ע"כ. כלו בזה שהיתה ברכת כהנים לישראל בפסוק הראשון שידריכם הקב"ה בעשיית מצותיו ובשמירת אזהרותיו. וזה בערך העם כולו. ובפסוק השני ברכם **בידיעת** התורה ובהגעתם למעלות הנבואה שהם מדרגות חכמי ישראל ונביאיו. ובפסוק השלישי ברכם בנשיאות מלכי ב"ד שזה יהיה בזמן הגאולה העתידה. ובשמו של הקב"ה אז יהיה נודע בפי כל **העמים.** וכמאמר הנביא כי אז **אהפוך** אל **עמים** שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד (צפני' ג) (**אברבנאל**):

דובר שלום

אתה שעה זכה בנשיאת כפים לו ולדורותיו עד שיחיו נמתים. הרי דפעם ראשון שברך אהרן ברכת כהנים לא היה מצד המצוה רק מעצמו. ובשכר זה זכה לנשיאת כפים. לכן אין מברכין ע"ז במצותיו דהתם נצטוו אח"ז בזכות אהרן. לכן מיחסים הברכה לקדושתו של אהרן שברך בלא מצוה ועי"ז נצטוו אח"ז למצוה :

תקון תפלה

נצטוו הכהנים לברך באהבה, פירש במג"א סי' קכ"ח סקי"ת עפ"מ שכתוב בזהר כל כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה לא ישא את כפיו עיי"ש, ולפי מה שאמרו בבמדבר רבה פי"א סוף סי' ד' אמור להם מלא אמר להם הקב"ה לכהנים לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכים את ישראל תהיו מברכים אותם באנגריא **וּבְבֶהָלוּת** אלא תהיו מברכים בכונת הלב כדי שתשלם הברכה בהם לכך נאמר אמור להם, וברש"י (במדבר ו, כג) אמור מלא **לא** תברכם בחפזון **וּבְהָלוּת** אלא בכונה ובלב שלם, עכ"ל, אם כן הוא מ"ע מה"ת לברך באהבה דוקא ; ובגמרא שם שאלו את ר' אלעזר בן שמוע מפני מה הארכת ימים, אמר להם מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה, ותמהו ע"ז כל המפרשים מאי רבותיה דראב"ש ? עי' מה שכתבו בזה מהרש"א בח"א והרי"ף בע"י והרב בעל עין אליהו במגילה כ"ז ב', ובתשובות גנת ורדים חלק או"ח סי' י"ג וי"ד. ולי נראה משום דבימיו לא היו נוהגין לברך ברכה על ברכת כהנים לפי שאין מברכין ברכה על ברכה, כמו שאין מברכין אקב"ו לברך ברכת המזון דהוי דאורייתא ובא ראב"ש וחידש דלא דמי לבהמ"ז משום דבהמ"ז ג"כ ברכה להקב"ה ולא תתכן ברכה על ברכה, אבל ברכת כהנים היא ברכה לישראל והרי היא כהלל וקריאת מגילה. ומצאתי להגאון ר' שאול אמשטרדם בספר בנין אריאל חלק שני במס' סוטה שכתב בשם אביו הגאון ר' אריה ליב שלדעת ראב"ש נשיאת כפים היא מצוה בפ"ע דילפינן מן וישא אהרן את ידיו ויברכם מה להלן בנשיאת כפים אף כאן בנשיאת כפים (סוטה ל"ח א') וכיון שהיא מצוה בפ"ע צריכה ג"כ ברכה, אלא כדי שלא להרבות בברכות היה כולל שתיהן בברכה אחת, ובא רב חסדא ופירש מאי מברך כלומר האיך היה ראב"ש כולל שתי הברכות בברכה אחת, עז"א אשר קדשנו בקדושתו של אהרן (היא ברכה על נשיאת כפים דמקשינן בניו לו מה הוא בנ"כ אף הם בנ"כ) וצונו לברך וגו' (היא ברכה על ברכת כהנים), ועד ימיו לא היו מברכין אלא על ברכת כהנים לחוד אקב"ו לברך את עמו וגו' וזהו שאמר ראב"ש לא נשאתי כפי בלא ברכה שאפי' על נשיאת כפים הייתי מברך : **יברכך** וגו'. וכתב הכל בו בסי' קכ"ה „כשמתחילין הכהנים לברך כורעין הצבור על ברכיהם ומבליעים פסוקים אלה פסוק אחד על כל מלה ומלה כשהכהנים מנגנים בה" עכ"ל. וגם אבודרהם בדף מ"ג ע"א מזכיר זה „וכשמברכין הכהנים את העם יש אנשים שאומרים פסוקים מעין כל מלה ומלה של ברכה ואין ראוי לאומרם מהטעם שאמרנו והכי איתא בסוטה אר"י כל האומרם בגבולין אינו אלא טועה אר"ח בר פפא תדע דבמקדש נמי לא מבעי למימרינהו כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" עכ"ל, וכ"כ באור זרוע חלק שני סי' ת"ג „ואותן הפסוקים המפורשין בפ' ואלו נאמרין ובירושלמי דברכות רפ"א שהעם אומרים בזמן שהכהנים מברכין אותם אין אנו אומרים אותם כמסקנא דשמעתין דהתם כל האומרם בגבולין אינו אלא טועה, וכן עשה רבינו יצחק אלפסי ז"ל עכ"ל:

רבונו

יהוה. יהוה אדנינו מה־אדיר שמך בכל־הארץ:
יהוה בקר תשמע קולי בקר אערך־לך ואצפה:
וישמרך. שמרני אל כי־חסיתי בך:
שמרני כאישון בת־עין בצל כנפיך תסתירני:

האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע אני שלך וכו׳ [בשעה שמאריכין הכהנים וישמרך ויחנך] וליסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן. ואי לא [סיימו עדיין] לימא אדיר במרום כו׳ (ברכות דף נ"ה ע"ב). ויכוין שיסיים עם הכהנים או עם הש"ץ בסיום ברכת שים שלום שיענו הצבור אחריו אמן:

בשעה שמזמרים הכהנים **וישמרך. ויחנך**. אומרים הקהל **רבש"ע**:

רבונו של עולם. אני שלך וחלומותי שלך. חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא. יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שיהיו כל־חלומותי עלי ועל כל־ישראל לטובה. בין שחלמתי על עצמי. ובין שחלמתי על אחרים. ובין שחלמו אחרים עלי. אם טובים הם חזקם ואמצם ויתקימו בי ובהם כחלומותיו של יוסף הצדיק. ואם צריכים רפואה רפאם כחזקיהו מלך יהודה מחליו וכמרים הנביאה מצרעתה

א תהלים ח, י. ב שם ה, ד. ג שם טז, א. ד שם יז, ח.

עץ יוסף

מן יצה"ר שלא יוליאך מן העולם שלא יהיה עושר שמור לבעליו לרעתו. דבר אחר וישמרך מן המזיקין המקיפין אותך. דבר אחר וישמרך ישמור נפשך בשעת מיתה. דבר אחר וישמרך ישמור רגליך מן גיהנם:

ענף יוסף

ובספר תולדות יצחק כתב בפסוק ראשון של ברכת כהנים שלש תיבות כנגד אברהם יצחק ויעקב שבזכותם יברכנו. בפסוק שני חמש תיבות כנגד חמשה חומשי תורה שבזכותם יברכנו. בפסוק שלישי שבע תיבות כנגד שבעה רקיעים שיבלא ברכה לנו מהם. אותיות שבפסוק ראשון חמש עשרה כנגד יה שמורה שהשי"ת הווה. ובפסוק שני עשרים אותיות כנגד היה שמתבטנו עשרים

דובר שלום

רפאם כחזקיהו וכו׳ וכמרים וכו׳ וכנעמן וכו׳. לכאורה היה נעמן ואח"ז חזקיה. ויתכן דענין הרפואה הוא הוא שלא על הסדר דמרים קדמה לכולם ואח"ז בגלשה פנים. ע"פ חוקי הטבע. בלעדי בוס פעולה.

עיון תפלה

רבונו של עולם. בברכות (נ"ה ע"ב) האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע, ובריי"ף הגרסא ולא ידע אי בישא אי טבא הוא ליזול וליקום קמי כהני וכו׳, תו גרסינן בגמ׳ ואי לא (כלומר אם לא יתפוץ להאריך כ"כ בתפלה לכל הפחות) לימא הכי אדיר במרום וכו׳, ובריי"ף וכן בש"ס כת"י מינכען משנת ק"ג הגרסא וכי מהדרי כהני אפייהו לימא אדיר במרום. ובספר בית נתן שהו"ל ר׳ נחמן נתן קורוניל מכת"י עתיק הגרסא וכי הדרי כהני אפייהו לימא הכי השוכן בגבורת שלום שים עלי שלום ויענו צבורא אמן ואי לא מצי למימר כולי האי לימא הכי אדיר במרום וגו׳ וישמך וגו׳. ובבמדבר רבה פרשה י"א סוף סי׳ ג׳ שאפי׳ אדם רואה בחלומו כאלו חרב מתתכת כירכו מה יעשה ישכים לביהכ"נ ויעמוד לפני הכהנים וישמע בברכת כהנים ואין דבר רע מזיקו ע"כ, והן הן דברי הילמדנו שהעתיק רבינו נסים גאון בספר המפתח מס׳ ברכות הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים אלו ששים אותיות שבברכת כהנים כלם אחוזי חרב שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בו יברכך ה׳ יאר ה׳ ישא ה׳ איש חרבו על ירכו מה ראתה ירך להיות נזכרת כאן אפי׳ רואה אדם בחלומו החרב שלופה ונתונה בצוארו וקוטע את ירכו משכים לבקר והולך לביהכ"נ מפחד שראה בלילות בחלומו ורואה את הכהנים נושאין את כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו לכך נאמר מפחד בלילות, ע"כ. ועי׳ שו"ת תשב"ץ ח"ב סי׳ קכ"ח קכ"ט: **אם טובים הם חזקם**. פירש הרש"א ז"ל

תקון תפלה

שמרני וגו׳. והכל בו סי׳ קכ"ה אומר הפסוק שמרני כאישון בת עין (תהלים יז, ח):

וּכְנַעֲמָן מִצָּרַעְתּוֹ וּכְמֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּכְמֵי יְרִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע. וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ אֶת־קִלְלַת בִּלְעָם הָרָשָׁע מִקְּלָלָה לִבְרָכָה כֵּן תַּהֲפוֹךְ כָּל־חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה וְתִשְׁמְרֵנִי וּתְחָנֵּנִי וְתִרְצֵנִי: אמן

ענף יוסף

עשרים. ובפסוק שלישי עשרים וחמש אותיות כנגד יהי שחשבונו כ"ה. לומר שהקב"ה הוא היה והוא הווה והוא יהיה. כל האותיות שבשלשה פסוקים ששים זהו שאמר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה והיא ברכת כהנים שהיתה חקוקה סביב למטתו. והאותיות כגבורים. וכלם אחוזי חרב שאפילו חלם אדם שחותכים לו ירכו הולך ומשים עצמו כנגד הכהנים כשנושאין כפיהם וינצל ויבורך. פי' אחר שיש צדיקים ובינונים ורשעים. לצדיקים יברכך ה'. לבינונים שהשי"ת אין מסתכל בהם בפנים מאירות אף שמסתכל בהם. יאר ה' פניו אליך. לרשעים שאין מסתכל בהם כלל ופני ה' מביטין בארץ כדי שלא לראותם. ישא ה' פניו אליך ירים פניו לעיין בך. ולזה תקנו כנגד לצדיקים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף הצדיק. וכנגד בינונים ואם צריכים רפואה רפאם. וכנגד רשעים שראויין לקללה אמר וכשם שהפכת את קללת בלעם הרשע מקללה לברכה כו': עוד כתב שם אלו השלש ברכות הן כנגד שלשה עולמות. הברכה הראשונה כנגד עולם המלאכים. פי' ישלח ברכה מעולם המלאכים. ולזה אמר לשון ברכה שהוא תוספת טובה כמו שעולם המלאכים יש לו יתרון טובה על שאר העולמות. יאר ה' פניו כנגד עולם הגלגלים שמהם באה האורה לעולם הזה. שבהם שמש וירח וכוכבים. ולזה אמר יאר ה' ישלח לך ברכה מעולם הגלגלים ויפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וגו'. ישא ה' פניו אליך כנגד עולם השפל. ולפי שזה העולם כאלו נברא בכעס ובמדת הדין שכולו דאגה ומיתות. לזה אמר ישא ה' יסר ה' כעסו ממך וישם לך שלום. ויהיו פניו כמו פני ה' חלקם עכ"ל:

דובר שלום

למעלה מהטבע. והנה הפלא שבעולם הוא מה שנרפא בענין שהוא למעלה והיפך מהטבע. נקל ממנו מה שנרפא בלעדי שום פעולה. נקל עוד מזה מה שנרפא ע"פ הטבע. ובאלה השלשה דברים מובדלות אלה השלש רפואות. רפואת חזקיה היתה למעלה והיפך מהטבע כמאמר חז"ל יבאו דבלת תאנים והלא בשר חי כשאתה נותן עליו דבלת תאנים מיד הוא נסרח אלא הא כיצד נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל כדי לעשות בו נס בתוך נס. רפואת מרים היתה בלעדי שום פעולה רק בתפלת משה. רפואת נעמן היתה בעזר הטבע שהמים יפים למצורעים. לכן חשב אותם כסדר תכונתן מחמור לקל. ויתכן דלכך מקדים חזקיה לפי שאמר לישעיה כך מקובלני אפילו חרב חדה מונחת בצוארו אל ימנע א"ע מן הרחמים. ומסיים עלה בגמ' א"ר חנן אפילו בא בעל החלום וא"ל למחר הוא מת אל ימנע א"ע מן הרחמים: וכמי מרה ע"י משה וכו' ע"י אלישע. החולי יתכן או מצד השינוי שמתחדש איזה חולי בגוף מצד איזה השחתות בחומר. או חולי מצד התולדה כמו פסח ועור. וחשב תחלה כל חולי מצד השינוי כמו צרעת חזקיה ומרים ונעמן. ואח"ז חשב חולי שמצד התולדה שמי מרה ומי יריחו היו רעים מצד תולדתם. וכרפאו ע"י משה ואלישע:

תקון תפלה

בח"א לפי שהחלומות אפי' מראים לטוב אפשר שיתהפכו ע"י פתרון וכן בהפך כהנהו חלומות דפתר בר הדיא לאביי ורבא, לזה אמר אם מראה החלום לטוב חזקהו ואמצהו שיתקיים בי לטובה ואל יתהפך לרעה כחלומותיו של יוסף הצדיק שלא הועילה בהם מחשבת אחיו להפכם לרעה. ואם צריכים רפואה רפאם, לא אמר אם רעים הם יסתלקו החלומות ויתבטלו, אבל יתפלל שהחלומות יתהפכו לטובה וליתרון כמו מי מרה וכו' שנתהפכו למתוקים יותר מן הראוי כמו שנאמר וימתקו המים ולא נאמר ותסר מררתם, וכן היה במי יריחו ע"י אלישע שהוטבו יותר מן הראוי, ולפיכך אמרו רבותינו בדברים רבה פרשה י' סי' ג' כל מה שהקדוש ברוך הוא עושה הצדיקים עושים כיצד הקדוש ברוך הוא ממתיק את המרים (מעשה משה רבינו עליו השלום היה נחשב למעשה הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו) ואלישע המתיק את המרים, משמע דקים להו שמדרגת המתקת אלישע היתה שוה למדרגת המתקת מרע"ה. וכחזקיהו מחליו, שלא לבד שנרפא ושב לקדמתו אלא שנתוספו לו ט"ו שנה חדשות כמאן דאמר (יבמות נ' ע"א) זכה מוסיפין לו. וכמרים מצרעתה, שלא לבד שנרפאה אלא שחזרה להיות נערה כדאמרינן (סוטה י"ב א') בתחלה חלאה ולבסוף נערה: וכנעמן מצרעתו, ששב בשרו כבשר נער קטן (מ"ב ה, יד): וכשם שהפכת קללת בלעם. שנאמר (דברים כג, ו) ויהפוך וגו' את הקללה לברכה: ותשמרני. נגד פסוק ראשון וישמרך: ותחנני. נגד פסוק שני ויחנך: ותרצני. נגד פסוק שלישי ישא ה' פניו אליך, כי כאשר ישא איש את פניו אל רעהו באהבה אות הוא על רצונו, כענין שנאמר (בראשית לג, י) כי על כן ראיתי פניך וגו' ותרצני. — ודעת מהרש"א שם שצריכים לומר את התפלה הזאת שלש פעמים אצל כל פסוק

ופסוק

יָאֵר. אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה׃
הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ׃

יְהֹוָה. יְהֹוָה ׀ יְהֹוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
יְהֹוָה אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃

פָּנָיו. פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי׃
פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם׃

אֵלֶיךָ. אֵלֶיךָ יְהֹוָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃
אֵלֶיךָ יְהֹוָה שִׁוַּעְתִּי וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ׃

וִיחֻנֶּךָּ. הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ׃
חָנֵּנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי׃ רבונו של עולם

א תהלים סז, ב. ב שם לא, יז. ג שמות לד, ו. ד תהלים ו, ב. ה שם כה, טז. ו שם קב, יח. ז שם כה, א. ח שם פח, יד. ט שם קכג, ב. י שם נא, ג.

עץ יוסף

יאר ה' פניו כו'. במדרש מברכת יברכך ה' וישמרך נשמע שהם מבורכים ושמורים. ומנין שאף השכינה ביניהם ת"ל יאר ה' פניו וגו' יתן לך מן מאור השכינה שנאמר קומי אורי וגו'. ואומר באורך נראה אור. אל ה' ויאר לנו. דבר אחר יאר ה' פניו אליך יתן לך מאור עינים. דבר אחר יאר ה' וגו' שיביט בך בפנים מאירות ולא בפנים זעומות. דבר אחר יאר זה מאור תורה שיאיר עיניך ולבך בתורה ויתן לך בנים בני תורה כמה דתימא כי נר מצוה ותורה אור. דבר אחר יאר ה' פניו יעמיד ממך כהנים שמאירים את המזבח: ויחנך. הרי הם מבורכים ושמורים והשכינה ביניהם. ומנין אף חנוני בדעת בבינה ת"ל ויחנך כמה דמצלינן אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. דבר אחר ויחנך יתן בכם דעת שתהיו חוננים זה את זה ומרחמים זה על זה כענין שנאמר ונתן לך רחמים וגו'. דבר אחר ויחנך יחון אותך בבנים. דבר אחר ויחנך יחנך במשאלותיך. דבר אחר ויחנך יחנה ה' אלך. דבר אחר ויחנך יעמיד ממך נביאים. דבר אחר ויחנך יתן חנו עליך בכל מקום שאתה הולך. דבר אחר ויחנך בתלמוד תורה. דבר אחר ויחנך במתנת חנם. דבר אחר ויחנך להוציאך משעבוד:

עיון תפלה

פנה אלי וגו'. ובכל בו אומר פנה אל תפלת הערער (תהלים קב, יח): אליך ה'. ובכל בו אומר אליך נשאתי את עיני (שם קכג, א):

תקון תפלה

ופסוק אחר סיום פסוק ראשון המסיים וישמרך שדרשו חז"ל מן המזיקין נגד החלומות הבאים מן המזיקין, ואחר סיום פסוק שני המסיים ויחנך נגד החלומות הבאים מן המערכת כי כשימצא הבן חן בעיני אביהו לא ימסרנו בידי מנהיגים זרים, ואחר סיום פסוק שלישי וישם לך שלום מחלום הבא ע"י מלאכי מעלה. ונמצאו בתפלה זאת חלופי גרסאות, גרסת הגמ' רבש"ע וגו' מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חברי ובין שחלמתי על אחרים (ברי"ף ובין שחלמו לי אחרים ותו לא) אם טובים הם חזקם ואמצם (ברא"ש הוסיף וקיימם, וברי"ף ויתקיימו) כחלומותיו של יוסף (ברא"ש הוסיף הצדיק) ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכמרים מצרעתה (ברא"ש כמי מרה ע"י משה וכצרעת מרים ע"י משה וכצרעת נעמן ע"י אלישע) וכחזקיהו מחליו וכמי יריחו ע"י אלישע (ברא"ש וכחליו של חזקיהו, וברי"ף כמי מרה ע"י משה וכמי יריחו ע"י אלישע וכצרעת מרים וכצרעת נעמן וכחליו של חזקיהו) וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה (ברא"ש עלינו לטובה וברי"ף עלינו לברכה) כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה (ברא"ש כן הפוך לי את חלומותי לטובה ויהיו לשלום, וברי"ף כן תהפוך לי וכו') ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי לא (לעיל פרשתי הלשון הזה ע"פ גרסת הבית נתן, ואפשר לפרש עוד ואי לא אם עדיין לא סיימו הכהנים) יאמר אדיר במרום (עד שיסיימו ויענו אמן). וגרסת רב עמרם רבש"ע וגו' מה הוא בין שחלמתי לעצמי ובין וכו' כחלומותיו של יוסף וגו' (כמו ברי"ף) אלישע וכמרים מצרעתה וכחזקיהו מחליו וכשם שהפכת קללת בלעם בן בעור מרעה לטובה כן תהפוך כל חלומותי לטובה:

יִשָּׂא. [א]יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהֹוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: [ב]וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:
[ג]נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם:

יְהֹוָה. [ד]יְהֹוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה:
[ה]יְהֹוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת שִׁמְעָה תְפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה:

פָּנָיו. [ו]אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ | מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר־לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי:
[ז]אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ:

אֵלֶיךָ. [ח]אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם:
[ט]אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי בְּצוּר־יָרוּם מִמֶּנִּי תַנְחֵנִי:

וְיָשֵׂם. [י]וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:
[כ]שָׁם | אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי: [ל]שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ:

לְךָ. [מ]לְךָ יְהֹוָה הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְהֹוָה הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל | לְרֹאשׁ:
[נ]כִּי־לְךָ יְהֹוָה הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי:

שָׁלוֹם. [ס]שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהֹוָה וּרְפָאתִיו:
[ע]יְהֹוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן | יְהֹוָה | יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כשהכהנים מנגנים שלום אומרים הקהל יהי רצון:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּעֲשֶׂה לְמַעַן קְדֻשַּׁת חֲסָדֶיךָ וְגֹדֶל רַחֲמֶיךָ הַפְּשׁוּטִים וּלְמַעַן טָהֳרַת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת הַיּוֹצְאִים מִן הַפְּסוּקִים שֶׁל־בִּרְכַּת

א תהלים כד, ה. ב משלי ג, ד. ג איכה ג, מא. ד ישעי' לג, ב. ה תהלים פד, ט. ו שם קב, ג. ז שם יז, טו. ח שם קכג, א. ט שם סא, ג. י במדבר ו, כז. כ תהלים קלב, יז. ל שה"ש ח, ו. מ דה"א כט, יא. נ תהלים לח, טו. ס ישעי' נז, יט. ע תהלים כט, יא.

עץ יוסף

ישא. יעביר כעסו ממך. ואין ישא אלא לשון הסרה כד"א ישא פרעה את ראשך וגו'. **פניו** אלו פנים של זעם. כלומר אותם פנים של זעם שהיו ראויות לבא אליך יסירם ממך. דבר אחר ישא ה' פניו בשעה שאתה עומד ומתפלל. דבר אחר ישא ה' פניו אליך יהפך פניו כלפי אצלך. אינו דומה שואל שלום חבירו בתוך פניו כשואל מן הצדדים: **וישם לך שלום**. שלום בכניסתך שלום ביציאתך. שלום עם כל אדם. רבי נתן אומר שלום זה שלום מלכות בית דוד. רבי אומר זה שלום תורה. גדול השלום שאין כלי מקבל ברכה אלא שלום שנאמר ה' יברך את עמו בשלום. אף בברכת כהנים אחר כל הברכות סיימן בשלום וישם לך שלום לומר שאין הברכות מועילות כלום אא"כ שלום עמהם:

עיון תפלה

אליך נשאתי. ובכל בו אומר **אליך ה'** (תהלים כה, א): **ושמו את שמי**. ובכל בו אומר ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים יגידו (ישעיה מב, יב): **שלום**. ובסדורי הספרדים מתחילים מתחלת הפסוק בורא ניב שפתים, כי לא יתכן להתחיל מאמצע הפסוק:

כֹּהֲנִים (אנקת״ם פסת״ם פספסי״ם דיונסי״ם) הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו עַם קְדוֹשֶׁךָ שֶׁתִּהְיֶה קָרוֹב לִי בְּקָרְאִי לָךְ וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתִי נַאֲקָתִי וְאֶנְקָתִי תָּמִיד כְּשֵׁם שֶׁשָּׁמַעְתָּ אֶנְקַת יַעֲקֹב תְּמִימְךָ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם. וְתִתֶּן־לִי וּלְכָל־נַפְשׁוֹת בֵּיתִי מְזוֹנוֹתֵינוּ וּפַרְנָסָתֵנוּ בְּרֶוַח וְלֹא בְצִמְצוּם בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר מִתַּחַת יָדְךָ הָרְחָבָה כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ פִּסַּת לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם. וְתִתְּנֵנוּ לְאַהֲבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְיִהְיוּ דְבָרַי נִשְׁמָעִים לַעֲבוֹדָתֶךָ כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ אֶת־יוֹסֵף צַדִּיקֶךָ בְּשָׁעָה שֶׁהִלְבִּישׁוֹ אָבִיו כְּתֹנֶת פַּסִּים לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאָיו. וְתַעֲשֶׂה עִמִּי נִפְלָאוֹת וְנִסִּים וּלְטוֹבָה אוֹת. וְתַצְלִיחֵנִי בִּדְרָכַי וְתֵן בְּלִבִּי בִּינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ וְסוֹדוֹתֶיהָ וְתַצִּילֵנִי מִשְּׁגִיאוֹת וּתְטַהֵר רַעְיוֹנַי וְלִבִּי לַעֲבוֹדָתֶךָ וּלְיִרְאָתֶךָ. וְתַאֲרִיךְ יָמַי (וִימֵי אִשְׁתִּי וּבָנַי וּבְנוֹתַי) (אם יש לו אב ואם וִימֵי אָבִי וְאִמִּי) בְּטוֹב וּבִנְעִימוֹת בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם. אָמֵן סֶלָה:

לאחר הדוכן אומרים הקהל תפלה זו:

אַדִּיר בַּמָּרוֹם שׁוֹכֵן בִּגְבוּרָה אַתָּה שָׁלוֹם וְשִׁמְךָ שָׁלוֹם. יְהִי רָצוֹן שֶׁתָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם:

אחר שסיימו הכהנים מתחיל הש״ץ שים שלום. ואין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל הש״ץ שים שלום. ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם כשיחזירו פניהם. אחר שיתחיל הש״ץ ש״ש אז יחזירו פניהם להיכל ויאמרו הרבש״ע:

ענף יוסף

ותעשה עמי נפלאות ונסים. עיין בספר בכור שור במס' שבת שמשיק שם דיחיד לא יתפלל על הנס דמאן יימר דחזי ליה. אבל אם מתפלל בלרבים יעשה נסים שפיר דמי. ולכן בישי רצון זה לא יאמר ותעשה עמי נפלאות ונסים. רק יאמר ותעשה לנו. עוד כתב לחלק בעל הנסים של טבע העולם דבאי היחיד להתפלל אבל על הנס שיוצא מטבע העולם צריך ליזהר שלא יתפלל. ע״ש שהאריך בזה:

דובר שלום

חיים וברכה וכו'. לפעמים חיה יחיה האדם לחיי לער וכן ברכת העושר באה לפעמים לרעתו. לכן מבקשים שיהיו חיים וברכה למשמרת שלום ולא ללער ויגון. ומלת למשמרת הוא כמו משמר העומד לבל יבא לר וה״נ כן השלום עומד למשמרת לבל תאונה רעה רק שלום:

תקון תפלה

אדיר במרום. לה״כ (תהלים צג, ד) אדיר במרום ה': **שוכן בגבורה.** תאר זה לא נמצא בכה״ק: **ושמך שלום.** בשבת (י' ע״ב) שמו של הקב״ה שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום: **יהי רצון.** בגמרא יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום. ובש״ס כת״י מינכען משנת ק״ג אתה שלום ישמך שלום יהי רצון שתשלים לנו שלום. ובסדור רב עמרם יהי רצון שתשים עלינו טובה. ובמחזור ויטרי דף ק״ב ע״ב יהי רצון שתשים עלינו שלום לטובה. ובבית נתן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים וכו'. ובהרא״ש ובהרי״ף הגרסא השוכן בגבורות שלום שים עלינו שלום: **חיים וברכה למשמרת שלום.** הברכה אשר בתוך הבית היא משמרת להשלום כדאמרי אינשי במשלם שערי מכדא נקיש ואתי תגרא בביתא ואין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה (ב״מ נ ט ע״א):

לאחר הדוכן אומרים הכהנים תפלה זו :

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. עָשִׂינוּ מַה־שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ אַף אַתָּה עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמָה שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

א דברים כו, טו.

ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום כדי שיענו הצבור אמן על שתיהם. ואם אין יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר במרום כו' ויסיימו עם הש"ץ. ויענו גם הם אמן אחר ברכת הש"ץ: ויזהרו הכהנים בנעילת מנעליהם שלא יגעו בם בידיהם. ואם נגעו יחזרו ליטול ידיהם: הש"ץ אומר שים שלום ק"ש. אין כאלהינו. עלינו. קדיש יתום. שיר היחוד. שיר הכבוד. שיר של יום. ומזמור לפי המנהג. א"ע:

דרך החיים — דיני עירוב תבשילין

(א) יו"ט שחל להיות בע"ש אסור לבשל בשביל שבת וצריך להניח עירוב תבשילין מערב יו"ט ועי"ז העירוב מותר לבשל מיו"ט לשבת (א"ח סי' תקכ"ז): (ב) העירוב צריך לעשות בפת ותבשיל ואם לא עשה אלא מתבשיל לחוד מותר בדיעבד (שם) אבל פת לבדו לא מהני (שם בפ"מ): (ג) התבשיל צריך שיהיה מדבר הראוי ללפת בו את הפת ואפילו פירות מבושלים וכן מיני קטניות מבושלים אם דרך בני אותו המקום ללפת בו את הפת מותר ואם לאו אסור אבל תבשיל של מיני קמחים אפי' דרך בני אותו המקום ללפת בו את הפת אסור להניחו לשום עירוב תבשילין (מ"א שם): (ד) תבשיל זה צ"ד מבושל אלא ה"ה צלי ומעושן או שלוק היינו מבושל הרבה יותר מדאי מותר להניחו בשביל ע"ת ובלבד שיהא ראוי לאכול מחמת צלי או מעושן (שם): (ה) כבוש או מליח וכן מיני דגים מלוחים וכן אם כבש בציר או בחומץ אפי' ראויים הם לאכול כך מ"מ אין להניחם לכתחלה בשביל ע"ת ובשעת הדחק שאין לו תבשיל אחר מותר להניחם בלא ברכת עירוב רק יאמר בדין יהא שרא לנא כו' (שם ועיין בתשובת ח"צ סי' ק"ל דלא כמ"ש המ"א כאן): (ו) שיעור התבשיל יהיה כזית והפת יהיה שיעורו בכביצה (שם):

(ז) מוהר להניח העירוב ערב יו"ט אפי' בספק חשיכה ואם קיבל עליו יו"ט כגון שאמר ברכו או שאמרו הצבור ברכו אסור להניח עירוב אפי' חצי שעה קודם הלילה (מ"א וא"ר סי' רס"ס ס"ק ל"ה): (ח) מי שבא לביהכ"נ ושכח להניח עירוב תבשילין ואם ילך לביתו להניח עירוב תבשילין יעבור זמן מנחה יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת דיוכל להקנות קמחו לאחרים (מ"א שם): (ט) מחויב כל אדם לערב בעצמו ואפילו אלמנות שיודעות לערב בעצמן צריכין לערב בעצמן: (י) מצוה על כל גדולי העיר לערב על כל בני עירו כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס או שהניח עירובו ואבד (מי ששכח מחמת עצלות שהיה יודע שצריך להניח עירוב רק שנתעצל עד ששכח מיקרי פושע) וכן ע"ה שאינו יודע לערב או שלא ידע שמחויב כ"א לערב בעצמו וכל אלו סומכין ביו"ט על עירובו של הגדול ומותרין לבשל מיו"ט לשבת אבל מי שאפשר לו לערב ולא שכח ולא נאנס ויודע שאין לסמוך על הגדול כגון בר בי רב כל אלו אם לא עירבו וסמכו עצמן בכוונה שיערב הגדול בשבילם אין מועיל אותם בעירובו ואסור לבשל ביו"ט בשביל שבת כמו שיתבאר לקמן במי שלא הניח עירוב (שם): (יא) כשמערב על אחרים שנאנסו א"צ

דובר שלום

וברך את עמך את ישראל וכו'. כל הנמצאים מגודלים בד' סוגים דצח"מ. ושלימות הברכה הוא שיתברכו כל הנמצאים. זהו וברך את עמך ישראל סוג המדבר. ואת האדמה סוג הדומם. זבת חלב מסוג החי. ודבש מסוג הצומח:

תקון תפלה

עשינו מה שגזרת עלינו. (סוטה ל"ט ע"א) אע"פ שאין אנו כדאים לברך את עמך ישראל, אבל כך גזרת עלינו לעשות. והרב ר' דוד קאפח בפירוש עץ חיים לסדור התימנים פירש דקאי על מה שהכהנים הופכים פניהם כלפי העם ואחוריהם אל ההיכל שאין זה ממדת המוסר והכבוד כלפי מעלה, לפיכך מתנצלים שעשו זאת בגזרת המקום ב"ה, דילפינן בספרי פ' נשא מן אמור להם פנים כנגד פנים: השקיפה. בבמדבר רבה פי"א סימן ב' משגיח מן החלונות בשעה שאמר הקב"ה לאהרן ולבניו כה תברכו וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים לכהנים את אומר שיברכו אותנו אין אנו צריכים אלא לברכותיך הה"ד (דברים כו, טו) השקיפה וגו' וברך את עמך את ישראל אמר להם הקב"ה אע"פ שאמרתי לכהנים שיהיו מברכים אתכם עמהם אני עומד ומברך אתכם לפיכך הכהנים פורשים את כפיהם לומר שהקב"ה עומד אחרינו ולכך הוא אומר משגיח מן החלונות מבין כתפותיהם של כהנים מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים ע"כ. ולכונה זאת מזכירים את המקרא הזה. ובמחזור רומא עשה עמנו כמה שהבטחתנו בתורתך ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

לפרס במיח בשביל פ' ופ' אלא מניח בסתם על כל בני עירו וכל שהוא בתחום העיר יוצא בו אבל מי שאינו בתחום העיר אין יוצא בו אפי' אם הניח עירובי תחומין ויכול לבא העיר אא"כ התנה עליו, המניח בשבילו בפירוש שמניח בשבילו והניח עירובי התחומין ג"כ אז יוצא בו (שם מ"א): **(יב)** המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ולכתחלה אין לזכות להם ע"י בנו ובתו הקטנים אף שאין סמוכים על שלחנו או ע"י בנו ובתו הגדולים הסמוכים על שלחנו וכן ע"י אשתו שמעלה לה מזונות אבל בדיעבד מותר בין ע"י בנו ובתו הגדולים אפי' הסמוכים על שלחנו ובין ע"י בנו ובתו הקטנים שאינם סמוכין ע"ש וכן ע"י אשתו שמעלה לה מזונות אבל ע"י בנו הגדול ואינו סמוך על שלחנו וכן על ידי בתו שנשאה ואינה סמוכה על שלחנו וכן ע"י בנו הגדול שיש לו אשה אע"פ שסמוך על שלחנו וכן ע"י שפחתו ועבדו העברים אפילו הם קטנים וכן מלמד או יתום שסמוכים ע"ש בכל אלו מותר לזכות אפי' לכתחל' על ידיהם והזוכה צריך להגביה העירוב ממקום שמונח שם טפח (סי' שס"ו ותקכ"ז): **(יג)** והוזר ונוטל המערב מיד הזוכה ומברך ברכת עירוב ואח"כ אומר בדין יהא שרא לנא כו' ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת (שם) ואם מערב על מי שדר חוץ לתחום אף שהניח עירובי התחומין צריך לומר לנא ולפלוני ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת: **(יד)** עכשיו שנוסח הברכה כך היא והאומרים לנא ולכל ישראל שימכין אותן שמותרין לסמוך (כגון השוכה וכיוצא בו האמורים לעיל) על הגדול מן הסתם שדעתו מערב ומזכה כדינו אבל על אדם אחר אין לסמוך אלא א"כ שואל אותו אם זיכה ע"י אחר ואם זיכה כדינו כמו שנתבאר לעיל ואז סומכין עליו אותן המותרין לסמוך (שם מ"א): **(טו)** אם הניח עירוב ולא אמר בדין יהא שרא לנא כו' או שאמר בדין יהא שרא לנא למעבד כל צרכנא ולא הזכיר המלאכות בהדיא הוי כמו שלא הניח עירוב כלל שיתבאר דינו לקמן אבל אם אמר בדין יהא שרא לנא כו' רק שלא בירך ברכת עירוב יצא כי הברכה אינה מעכבת ואם הזכיר מקצת מלאכות ומקצת לא הזכיר כגון שאמר לאפויי ולבשולי ולא אמר ולאטמוני ולאדלוקי שרגא מותר באותן שהזכיר ובאותן שלא הזכיר אסור רק הדלקת נר אחד לשבת מותר אף בלא עירוב כלל (מ"א שם): **(טז)** אם רוצה לשחוט ביו"ט יאמר בפירוש בנוסח של בדין ולשחוט ביו"ט ולמעבד כל צרכנא אבל אם לא אמר אינו מעכב ומותר לשחוט ביו"ט מפני שהוא בכלל ולמעבד כל צרכנא (א"ר מ"א שם): **(יז)** נאכל התבשיל או שאבד קודם שבישל לשבת אינו יכול לבשל אא"כ נשתייר ממנו כזית אבל אם נאכל הפת או נאבד אין בכך כלום התחיל בעיסתו ונאבד התבשיל או נאכל גומר אותה עיסה ומותר לאפות אותה וכן אם התחיל לבשל גומר התבשיל שהתחיל ואפי' לא הניח את הקדירה עדיין אלא האם רק שהתחיל בתיקונה כגון שחתך הלפתות וכדומה מותר לבשלו (שם): **(יח)** אפה או בישל לצורך יום טוב ואח"כ נאבד התבשיל יכול להניחו לצורך שבת כיון שנעשה בהיתר ויבשל מכאן ואילך ליו"ט (שם): **(יט)** אחר שהכין צרכי שבת והטמין והדליק הנרות של שבת יכול לאכול העירוב תבשילין אבל מ"מ מצוה מן המובחר שהפת של עירוב יקח בליל שבת ללחם משנה וכן בבוקר ובסעודה ג' יבצע עליו כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה מצוה יתעביד ביה מצוה אחרת (מ"א שם): **(כ)** אם חל יו"ט ביום ה' וביום ו' אף שהניח עירוב אין יכול לבשל מיו"ט ראשון לשבת כיון דיום טוב שני חול לדידן דבקיאין בקביעא דירחא ואפילו יודע שיהיה לו אונס ביום ו' שלא יהיה יכול לבשל על שבת אעפ"כ אסור ביום ה' שהוא יום ראשון של יו"ט לבשל על שבת (מ"א וא"ר שם):

דין אם נאבד העירוב ומי ששכח לערב:

(א) מי שלא עירב אסור לו לבשל בשביל שבת וכשם שאסור לבשל לעצמו כך אסור לבשל לאחרים אפילו בביתם וגם אחרים אסורים לבשל בשבילו ואין לו תקנה רק שיקנה קמחו [משיכה ולא בק"ס] לאחרים שעירבו ועושין כל מה שצריך לו לאפות ולבשל ולהטמין לצורך שבת והם אופין ומבשלין ומטמינין בשבילו ואפילו בביתו יכולין לעשות בשבילו כשמקנה להם (שם): **(ב)** אם אין שם אחרים שעירבו מותר לו לאפות בעצמו פת אחת ולבשל קדירה אחת וכן אם יש שם אחרים שעירבו ואין רוצה להקנות להם ג"כ מותר לעשות בעצמו דברים הלו אבל אם אין לו פת ללהם משנה צריך להקנות קמחו לאחרים אם יש שם אחרים שעירבו כדי שיאפו לו להם משנה על שבת לקיים המצוה (שם): **(ג)** כל זה אם לא נזכר קודם סעודת שחרית שלא עירב אבל אם נזכר שלא עירב קודם סעודת שחרית יבשל הרבה בקדירה אחת ויותיר לשבת וכן אם רוצה לאכול כמה מיני תבשילין מותר לבשל כמה קדירות כל מין שירצה ויבשל הרבה ויותיר לשבת (שם): **(ד)** ולענין הדלקת נרות בלא עירוב מותר להדליק נר אחד בעצמו ואם רוצה להדליק יותר יכול להדליק עוד נר אחד מבע"י וילך להדר לתפוס שום דבר ויניח אותו דלוק לשבת (שם): **(ה)** אם נזכר ביו"ט א' יכול לערב ביום א' על תנאי שמתנה אם היום קודש ולמחר חול א"צ לעירוב ואם היום חול בעירוב זה יהא שרא לנא כו' ומברך בתחלה הברכה של העירוב ובשני ימים טובים של ר"ה אינו יכול לערב בתנאי שהם קדושה אחת וכיומא אריכתא דמיא (שם): **(ו)** ואם עבר בשוגג או במזיד ובישל כמה קדירות שלא לצורך יו"ט מותר לאכלן בשבת או בחול (שם) אבל אם בישל בהערמה כמה קדירות ממין אחד לצורך יו"ט והותיר לשבת אסור לאכלו (שם) והטעם שלא ילמדו אחרים לעשות כן לכתחלה משום הכי גרע ממזיד (מ"א שם):

דין המתענה ביום טוב:

(א) מי שמתענה ביו"ט אסור לבשל לאחרים אפילו לצורך בו ביום ואשה ומבריתת שמתענה מותרת לבשל (א"ר סימן תקכ"ז בשם הלבוש דלא כמ"א כאן) וכן אסור לבשל בעצמו לכתחלה על שבת אף שהניח עירוב אם אפשר ע"י אחר דאין היתר לבשל מיו"ט לשבת (לרבה דקיי"ל כוותיה) אלא מפני הואיל ומקלעי אורחים חזי ליה לבו ביום והוא אסור לבשל לאחרים בו ביום אבל אם א"א לבשל ע"י אחר מותר לבשל בעצמו על שבת דסמכינן על הפוסקים דמתירין לבשל מיו"ט לשבת ע"י עירוב בלי טעם דהואיל רק טעם דמדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט (ע"ש ועיין פ"נ בפתיחה): **(ב)** וכן צריך ליזהר להטמין ביו"ט החמין

של

של שבת מבעוד יום כדי שיתבשל קצת כמאכל ב"ד התבשילין בעי"ט שאם מטמין סמוך לחשיכה הוי כמבשל ביו"ט רק גל שבת וזה לא שרי אפי' ע"י עירוב לרבה דקיי"ל הטעם משום הואיל ובסמוך לחשיכה ל"ש הואיל ולכן יש לנהוג ביו"ט שחל בע"ש שמקדימין להתפלל ערבית כדי שיסיימו כולם לצורך שבת מבע"י(מ"א וכר"מ):

סדר ערוב תבשילין

אם חל יו"ט בע"ש מכריזין ערוב תבשילין להזכיר כל מי שלא הניח עדיין:

אמרו חכמים אין יו"ט מכין לשבת על כן כשחל יו"ט ביום ה' או ביום ו' יקח בעיו"ט הפת המוכן לסעודת שחרית של שבת או לסעודה שלישית הואיל והוזמן למצוה א' יעשה בו מצוה אחרת וגם יקח תבשיל חשוב עמו כגון בשר או דג ויתן ביד אחר לזכות על ידו לכל הקהל ויאמר **אני מזכה לכל מי שירצה לזכות ולסמוך על ערובי זה** ומי שזוכה נוטל בידו ויגביה טפח כי זכין לאדם שלא בפניו ויודיע המערב לרבים שעירב עליהם. וטוב שיערב כל אחד לעצמו ואח"כ יקח המזכה ויברך ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

ואם חל יו"ט ראשון ביום ו' ויו"ט שני בשבת צריך לומר **מיו"ט לחברו ומיו"ט לשבת** מחמת שפוסק ביו"ט מעדנים יתירים ביו"ט שחל בשבת משבת אחר (ט"ז בשם ירושלמי) בס:

בַּהֲדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שָׁרֵא לָנָא לְמֵיפָא וּלְבַשָּׁלָא וּלְאַטְמָנָא וּלְאַדְלָקָא שְׁרָגָא וּלְמֶעְבַּד כָּל־צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

(א) בכל חודש ניסן אין נופלין על פניהם ואין אומרים צדוק הדין ולא קדיש ואין מתענין בו אפילו יא"צ אבל תענית חלום מתענים בו וגם חתן ביום חופתו חייב להתענות ומי שהתענה בשבת שבתוך ניסן ת"ח מיתב תענית לתעניתו אפילו בניסן אפי' בר"ח ואם הוא סמוך לעשרה בניסן יתענה בי' בניסן שהוא תענית צדיקים (מ"א סי' תכ"ט): (ב) בע"פ א"א מזמור לתודה ואל ארך אפים ולמנצח (שם): (ג) בע"פ הבכורים מתענין אפי' בכור נקבה וכן הבא אחר הנפלים מתענה דהוא בכור לנחלה (סימן ת"ע ומ"א): (ד) כשהאב בכור. האב א"צ להתענות בשביל בנו הבכור שתענית האב עולה בשבילו ובשביל בנו הבכור ואם מת האב האם מתענה ומעוברות ומיניקות שמצטערין אין מתענין אפי' מת האב ואם האב אינו בכור הוא מתענה בשביל בנו הבכור עד שיגדל: (ה) אם חל ע"פ בשבת מתענין הבכורים ביום ה' שלפניו ואם קשה להם התענית יכולין לטעום קודם שיבדקו או יכון לאחר שיבדוק אבל אם חל פסח ביום שבת מתענין הבכורים ביום ו' ואפי' יש י' בכורים בבית הכנסת אין אומר הש"ץ עננו אבל יחיד אומר עננו: (ו) הסנדק והמוהל ואבי הבן מותרים לאכול דיפרעו תענית אחר וכשמתענה בשביל בנו יכולין לצרף למנין לאכול וכשחל ע"פ בשבת שמתענה ביום ה' יתענה ולא ישלים (סימן תק"ע א"ד) האם אף על פי שא"צ להתענות אם התענה פ"א הוי כמו נדר (מ"א שם):

כתב הלכות ריש הלכות פסח וז"ל דיני פסח שואל ודורשין קודם לפסח שלשים יום להודיע לעם איך יתנהגו בדברים שאין להם תקנה תוך הפסח כגון טחינת חטין והגעלת כלים וביעור חמץ שאלו אם אין עושין אותם כהלכתן קודם הפסח לית להו תקנה בפסח והלכך דורשין אותן קודם הפסח (וכ"ת ומ"א ות"י כתבו דס"ה שאר יו"ט) שלשים יום (וכתב הת"י ויד אהרן ומתחילין מיום הפורים עצמו) וכתב הב"ת עכשיו סגי לדרוש בשבת שלפני פסח. ומ"מ מצוה לכל אחד ואחד לעסוק בהל' פסח כל ל' יום לפני פסח. וכתב מהרי"ל ולעולם דורשין בשבת הגדול כשאין ערב פסח חל בו דאז צריכים להקדים ולדרוש:

בניסן הוקם המשכן בשנה שניה ליצ"מ והקריב נחשון ראשון לחנוכת המזבח. ואחריו שאר נשיאים כל אחד יומו. וכל נשיא ונשיא היו לו סודות גדולות שלא לחנם כתבה התורה סדר קרבנותיהן במעשה דכל יום מה שהיה מספיק אחד מהם ולכתוב וביום פלוני הקריב פלוני נשיא פלוני קרבנו כמשפט הראשון ומעשהו כיון שלא היו חלוקין בקרבנותיהם. ועיין במדרש נשיא ותמלא שבכל נשיא היתה כונה אחרת בקרבנותיו וחוץ שארי סודות שהיו מכוונים מה שלא גילו לנו חכמינו ז"ל. ולכן כתב השל"ה שמנהג טוב לקרות מר"ח ניסן בכל יום ויום נשיא השייך

זמן

לאותו יום וביום י"ג בניסן יקרא זאת חנוכת המזבח והתחלת פרשת בהעלותך עד כן עשה את המנורה. והוא נגד שבט לוי. ואחר שקרא הנשיא של יום יאמר יהי רצון כו':

הנה

זמן בדיקת חמץ וביטולו:

(א) בתחלת ליל י"ד בודקין את החמץ היינו תיכף בשעת צאת הכוכבים וחצי שעה קודם אסור לאכול יותר מכביצה פת אבל פחות מכביצה או פירות מותר וכן אסור לעשות מלאכה חצי שעה קודם אבל ללמוד מותר קודם ביה"ש אבל מביה"ש אסור ללמוד עד שיבדוק ואפילו אם התחיל בהיתר מבע"י בין ללמוד בין לעשות מלאכה פוסק כשהגיע זמן הבדיקה ובבית המדרש מותר ללמוד ביה"ש לימוד בלא פלפול דהא צריך לילך לביתו וכן מי שאמר לחבירו להזכיר לו הבדיקה משהחשך מותר ללמוד ביה"ש (א"ר שם) אבל בפלפול אסור ללמוד אפי' בבית המדרש משום דאתי לאמשוכי (סימן תל"א): (ב) מי שרגיל להתפלל ערבית בזמנה מתפלל ערבית קודם ואח"כ בודק בין אם רגיל להתפלל בעשרה או ביחיד (ח"י א"ר ומ"א): (ג) מי ששכח לבדוק בלילה אסור ביום בכל הדברים האמורים לעיל עד שיבדוק (מ"א שם ס"ק ג')׳

דין ברכת בדיקת החמץ:

(א) קודם שיתחיל לבדוק יברך אקב"ו על ביעור חמץ וקודם הברכה יטול ידיו ואם התחיל לבדוק בלא ברכה יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו ואם סיים בדיקתו לא יברך אז רק בשעה חמישית בשעת שריפת החמץ יברך בלא שם ומלכות (ח"י וא"ר סי' תל"ב דלא כמ"א וט"ז שם): (ב) יזהר שלא להפסיק בין ברכה לתחלת הבדיקה אפי' בדבור ואם מדברים שאינן מענין הבדיקה הפסיק צריך לחזור ולברך (שם) אבל אם הפסיק בדברים שהן מענין הבדיקה כגון לפתוח החדר שצריך ליכנס שם לבדוק או להדליק את הנר אם כבה מותר להפסיק (א"ר שם) וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בהם חמץ ובזה א"צ לחזור ולברך (שם במ"א) אפי' הפסיק בדברים אחרים: (ג) בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים ואם בעה"ב רוצה יעמיד אחד מב"ב אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו איש למקומו לבדוק על סמך ברכה שברך בעה"ב ועכ"פ גם הוא יבדוק כי מצוה בו יותר מבשלוחו ואם הבעל הבית בעצמו אינו בודק רק מצוה להאחר לבדוק הוא האחר מברך (שם) ואם בירך בעה"ב הברכה אינו רשאי לשלוח לאחר שלא היה בשעת הברכה לבדוק אף ששלוחו של אדם כמותו מכל מקום השליח לא יצא בברכה שבירך בעה"ב והשליח בעצמו לא יברך כיון שכבר בירך בעל הבית ואין לברך על מצוה אחת שתי פעמים (ח"י שם): (ד) ונוהגים להניח חמץ קשה במקום משומר כדי שימצאהו הבודק (שם ועי' בח"י הטעם): (ה) הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה וכן אם לא בדק בליל י"ד כשבודק ביום י"ד לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר (סי' תל"ג): (ו) אין בודקין אלא בנר של שעוה והוא יחידי אבל ב' נרות ביחד לא (שם) ובשעת הדחק שאין לו נר של שעוה יבדוק בנר של חלב או של שומן (ח"י וא"ר שם): (ז) בודק כל המקומות שיש לחוש שהכניסו שם חמץ ולכן כל חדרי הבית ומרתיפא ובית העצים ותחת הספסלים במקום שאוכלין צריכין לבדוק (שם): (ח) בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסין בהם חמץ וצריכין בדיקה בליל י"ד (שם): (ט) המכבד חדריו בי"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ומשגיח שלא להכניס עוד שם חמץ אעפ"כ צריך לבדוק בליל י"ד (שם): (י) כל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה והכיסים או בתי ידים של בגדים צריך בדיקה שלפעמים נותנין בהם חמץ (שם):

הנה בתיבת כלפרים שאומרים שיהי רצון יש מנקדים אותו כְּצִפֳּרִים. אבל לפי הזוהר צריך לנקד כְּצִפֳּרִים. שזה לשון הזוהר על פסוק גם צפור מצאה בית אלין רוחיהון דצדיקייא. דאמר כי יש הרבה נשמות המתראים על ג' תומות שבג"ע כמראה צפרים המצפצפים בכל בוקר. והשוא לצפיפה שבחא דקודשא בריך הוא וצלותא על חיי בני נשא דהאי עלמא. ובפרט בימי ניסן ותשרי דישראל מתעסקין במצות ובמעשים טובים:

הנהגת אפיית המצות:

יזהר מאד באפיית המצה שלא יבא ח"ו לידי איסור חמץ בפסח שיש בו חיוב כרת כדכתיב כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו' מעדת ישראל. ר"ל שיכרת נפשו מעדת ישראל. וידוע ג"כ מה שכתבו המקובלים כל שאוכל חמץ בפסח מיתתו במגפה רחמנא ליצלן. וכתב האר"י ז"ל הנזהר ממשהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה ע כ. וכתב המחבר סי' ת"ס הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים ומסייע בהן בעריכתן. וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה ע"כ. וכתב האר"י ז"ל שיטריח עצמו במצת מצוה עד שיזיע וזה תקון גדול להוצאת זרע לבטלה. עוד כתב שם המחבר אין לשין מצת מצוה (מבא כ שאר מצות אין צריך שימור. אך ישראל קדושים הם. ונהגו לעשות שימור בכל המצות) (ח"י) ולא אופין אותה ע"י נכרי ולא ע"י חרש (היינו שאינו שומע ואינו מדבר) שוטה (שמאבד מה שנותנין לו) וקטן (היינו שאינו בר דעת במה שא"ל שיעשה לשם מצוה אבר לוש השי"ת) (ע"ז) ובמהרי"ל כתב עד שיהיה בר מצוה וכן פסק הח"י והא"ר. ובדיעבד יש להתיר ע"י קטן וכתב הח"י וראיתי נוהגין להקל אפי' לכתחלה לעשות הנקבים ע"י קטן וכה"ג כיון שגם גדולים עומדים על גבו. וכ"פ מהרי"ל והוא יותר נכון כדי להיות הרבה עוזרים למהר בענין עשייתו. ומ"מ אם אפשר ליזהר במצות של מצוה יזהר במה דאפשר עכ"ל. עוד כתב הח"י וז"ל ואפילו נשים של ישראל שלא למדו ענייני פסח אין מאמינים להן לענין אפיה ולישה בפסח לכן רוב הת"ח ורבנים עומדין על הרקידה ועל לישתה ועל אפייתה. כי כמה דברים יעלו על לב נשים שהן מותרות או שמא שוכחת ועושה דבר שלא כהוגן ואינה יודעת שבכך מצוה והפסד עבירה וגם אדם עומד עליהם יותר נזהרות (ע"ל זכ"כ הכ"ג בשם מע"מ):

שבת הגדול:

כתב הלבוש השבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני שנעשה בו נס גדול. ומהו הנס שפסח מצרים מקחו בעשור לחודש היה. ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה

היה ביום ה' (ועיין בב"ר פ"ו הביא שם רש"י והמת"כ בשם הס"ע שאותן חמשה עשר יום שנסעו מרעמסס יום ה' היה ואתמול ביום רביעי שחטו פסחיהם. וכן איתא בפדר"א פרשה ט' אבל בסד"ע שלפנינו אי' בי"ד יום בו שחטו ישראל את פסחיהן במצרים ויום חמישי היה ובו בלילה לקו הבכורות. ממחרת הפסח ערב שבת היה נסעו מרעמסס עכ"ל. ועיין שבת דף פ"ז ובתוס' שם) ונמצא שעשרה בחדש היה שבת ולקח להם כל אחד שה לפסחו וגררוהו על הקרקע לבזותו לעיני מצרים שמחזיקין אותו לאלוה. וקשרו אותו בכרעי המטה (כדי שיראו אותו תמיד. שהיו יושבין על המטות. אליה רבה) ושאלום המצרים למה זה לכם. והשיבום לשחטו לשם פסח כמצות השם עלינו. והיו שיניהם קהות על שהיו שוחטין דמות אלהיהן. כי המצרים עובדין לצורת טלה שבמזלות וע"כ תועבה הוא להם כל רועה צאן וכ"ש השוחטו. ולא היו רשאין לומר להם דבר ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול. ואע"ג שהנס היה כל ד' ימים עד הפסח ויותר ביום ד' שבשחטוהו. מ"מ עיקר הנס וקהיון השינים הוא יותר בתחלה ואח"כ כיון דדשו דשו (ובכל בו סי' מ"ז אי' שכיון שקשרו אותם בכרעי המטה ואמרו להם למצרים שישחטו אותם חגרו המצרים חרבם על ירכם וביקשו להשמיד להרוג את כל היהודים. והשם ברחמיו הגין עליכם והכה את מצרים בתחלואים משונים ולא יוכלו להזיק את ישראל ע"כ. וכתב הא"ר והא"ז ובזה ניחא קושית הלבוש ואע"פ שהנס כו') ועוד גם נעשה בו שכשלקחו ישראל פסחיהם ובאו המצרים ושאלום היה בכלל תשובתם להם שיהרוג הקב"ה בכורי מצרים ובכורי ישראל יציל כי יראה הדם ופסח על הפתח אשר שם בכורי ישראל ואז נתקבצו בכורי מצרים אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו את ישראל ולא יהרגו. ולא רצה פרעה ושריו. ועשו הבכורים מלחמה בעיר והרגו מהם הרבה הה"ד למכה מצרים בבכוריהם למכה בכורי מצרים לא נאמר אלא למכה מצרים בבכוריהם לומר כי הבכורים הם המכים ולא המוכים. ומה שתולים הנס בשבת ולא בעשרה לחדש איזה יום שיהיה. מפני שלא בא הנס אלא ע"י שמירת השבת שמפני שידעו המצרים שהיו ישראל שומרים השבת במצרים כדאיתא במדרש היו מתמיהים שהיו מטפלין בכ"ת בשבת וע"י כך שאלום (והא"ר והא"ז כתבו מצאתי כתוב דהיו מתמיהים על הקשר שעשו בשבת דלא ידעו לחלק בין קשר של קיימא) לכך קורין דוקא שבת הגדול עכ"ל. ומ"א תירץ קושית הלבוש שהקשה ומה שתולין כו' משום שקבעו בו תענית שמתה מרים בעשרה בניסן כדאי' בא"ח סימן תק"פ. והב"ח והט"ז קבלו לפי שעליית ישראל מירדן היתה בעשור לחודש היו סבורים שהמעלה היא מחמת נס הירדן. ולכך קראוהו שבת הגדול דיום עלייתו מהירדן לא היה בשבת ע"כ. ועיין בבאר היטב:

כתב הכל בו נהגו כל ישראל לעשות לחם בערב שבת הגדול. הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. וקורין לו חלת עני ומחלקה לעניים. ומשום שזלזל בו נשתלחה מארה בתבואה עכ"ל. רש"ל היה דורש שכל אחד יאכל מעט קודם פסח מקמח של פסח כי שמא היה שם חשש חימוץ ויתלה במה שאכל וטוב ליתן ממנו לעני. ואפשר שאותה חלת עני היה מקמחה דפסחא וזה היה טעמו. וכתב הא"ר דהחשש חמץ הוא שמא נתלחלחה קצת קמח ונעשה פרורין והוי יבש עיין סי' תס"ו ובזה מתורץ תמיהת המ"א: **כתב** הלבוש יש מפטירין בשבת הגדול וערבה אע"פ שלא חל בערב פסח. ויש אומרים שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח. ונ"ל טעמא דמפטירין וערבה בכל שבת הגדול משום דכתיב בה הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו' שהוא דומה לבשורת משה הגאולה במצרים והוי מעין המאורע בכל שבת הגדול. ואותם שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בע"פ טעמא אחריתא הוא משום דכתיב בה הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' דהיינו ביעור המעשר בשנה רביעית דשמטה. וזמן הביעור לא היה אלא בע"פ כמו שפרש"י בפירוש החומש בפרשת הביעור כי תכלה לעשר וגו' בפרשת כי תבוא ע"ש. והוא משנה. ופוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל. והבאר היטב בסי' ת"ל ס"ק א' כתב אין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח. וכן נוהגין עכ"ל. ועיין במנהגי הגר"א: **בשלשה עשר** לחדש ניסן אחר תפלת המנחה ילך בעצמו להביא מים למצת מצוה וכשחל ע"פ בשבת ישאבו אור ליום ו' שהוא ביהש"מ ליל י"ג וההליכה תהיה בשמחה ויאמר כל עת ההליכה בש"ע (הנני הולך לשאוב מים היום כדי שיהיו למחר מים שלנו לינת לילה למצת מצוה כפי שצונו חז"ל לקיים מצות עשה ול"ת וללוש בהם מצת מצוה שצונו התורה במ"ע לאכול בליל פסח. וגם בחזרת ההליכה יאמר כך. ואל יתרשל בדבורו בעניינים כהלה כי בכל דבור עושה נ"ר להבורא. ועושה בזה עבודה גדולה כמבואר בזה"ק כל מלה ומלה דנפיק מפומיה דב"נ בקעא רקיעין ואעלת לאתר דאעלת כו' ומצורף לדבור הוא השמחה שבלב. ודבר זה כתוב בתורה הקדושה תחת אשר לא עבדת גו' בשמחה. וכונת השמחה תהיה בלבו בכל הנ"ל שבמצוה זו יזכה לקיים מצות בוראו יתברך באכילת מצה בלילה הראשון: **ולמחר** אחר חצות היום יאפה מצה של מצוה שהוא בזמן הקרבת קרבן פסח וכשחל בשבת אופין כך בע"ש כדין הטור והש"ע וכמה פוסקים בשם הירושלמי שאין יוצאין ידי חובתן כלל במצת מצוה אם לא שנאפה דוקא בע"פ אחר חצות. ואף אם נאפה קודם חצות בע"פ אסרו רבותינו כמבואר בטור בסימן תנ"ח לכן ראוי להזהיר ולהוכיח ג"כ להמון עם על זה שלא יקילו בזה ח"ו כי חדשים מקרוב באו מכמה בנים שהקילו בזה ואופין מצת מצוה כמה ימים קודם פסח עם שאר המצות (יוש"ה) אבל בהנהגת הגר"א איתא שהוא ז"ל היה אופה המצות שאוכלין בלילה הראשון עם שאר המצות כאחד ולא היה מקפיד לאפותן בע"פ אחר חצות (עיין ש"ע שלו סי' תנ"ח סק"ח) גם לא עשה בהן סימנים כהן לוי רק היה בורר המובחרות שבהן למצות ליל ראשון:

יברך ברכת הבדיקה בשמחה ויאמר מקודם:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה ולא תעשה של בדיקת חמץ. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ:

לאחר הבדיקה יאמר:

כָּל־חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִכָּא בִרְשׁוּתִי דְּלָא חֲמִתֵּהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּהּ וּדְלָא יְדַעְנָא לֵהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי הֶפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

דינים הנוהגים אחר הבדיקה:

(דה"ח) (א) אחר הבדיקה בליל' יזהר בחמץ שמשייר להצניעו והעולם אין נזהרין בזה ולא שפיר עבדי (מ"א) אחר הבדיקה מיד בלילה יאמר הביטול בלשון שמבין ואם אינו מבין מה שאמר בלשון הקודש ובלשון תרגום וסובר שהוא איזה תחנה יאמר בלשון לעז וצריך להזכיר בהביטול חמץ ושאור (סימן תל"ד): (ב) וחוזר ומבטלו פעם שנית ביום י"ד סוף שעה חמישית וטוב לבטלו לאחר ששרף החמץ כדי שיקיים מצות שריפה בחמץ שלו. בביטול היום יאמר דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערתיה ודלא בערתיה (שם): (ג) שלוחו יכול לבטל היינו כשצוה לשליח לבטל חמץ יבטל השליח אבל אם צוה לו לבדוק לא יכול לבטלו (שם) וצריך לומר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפלוני דידע ביה ודלא ידע ביה ובלילה יאמר דלא ידע ביה לחוד יהא בטול (שם): (ד) וכן אם לא צוה לשליח לבטל והוא בדרך יכול לבטל שם בעצמו במקום שהוא ואם אינו רגיל לעשות כן טוב שתבטל אשתו אף שלא צוה לה לבטל דמסתמא כמו שנתן לה רשות דמי (שם) וכשאשתו מבטלת תאמר כך כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשות בעלי דידע ביה כו' כמו בשאר שליח ואם אשתו אינה יודעת לבטל יכולה היא לעשות שליח לבטל וכן האלמנות יבטלו בעצמן ואם אינן יודעות בעצמן לבטל יכולין לעשות שליח שיבטל בעדן (שם): (ה) בית העצים צריך בדיקה כמו שנתבאר לעיל ואם הניח עצים הרבה שם תוך שלשים יום לפסח ואז היה חל עליו חובת בדיקה ומן הדין צריך לפנות העצים כדי לבדוק לכן יראה למכור את בית העצים לנכרי ביום י"ג כדי שלא יצטרך לבדוק אותו בליל י"ד ולא יצטרך לפנות אותו (סימן תל"ו): (ו) חנויות צריכים בדיקה כדין בית לפי שמכניסים שם חמץ ואוכלים שם: (ז) ישראל שיצא מבית הנכרי בתוך שלשים יום לפסח ונכנס לבית אחר אפילו אין נכרי נכנס לשם א"צ לבדוק בית הנכרי (ח"י) וכ"ש היוצא מבית ישראל וישראל אחר נכנס לדור שם דא"צ לבער בתוך שלשים אבל אם אין ישראל אחר נכנס לדור שם חייב לבער תוך שלשים יום (שם):

דין נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל:

(א) נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו ואפי' אינו אלא שומר חנם שאינו חייב רק בפשיעה או שהנכרי אלם ויכפהו לשלם אם נאבד חייב לבער (עיין סי' ת"מ בט"ו ושם נתבאר פרטי דיניו): (ב) נכרי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו אינו זקוק להוציאו אע"פ שהישראל רואה חמצו של נכרי אין בכך כלום אבל אסור להעלותו על השלחן עמו אפי' בהפסק מפה (שם):

דיני מה שצריך לבער:

(א) בגדים ועטיפי נשים שמכבסין אותם בחלב חטה יש להחמיר ולכבס אותן קודם לפסח שלשים יום (מ"א בסימן תמ"ב ס"ק ה'): (ב) ניירות שדבקו אותם קודם פסח אפילו בתוך שלשים יום קודם פסח מותר לקיימן בפסח אבל אם נראה החמץ מבחוץ צריך לגרור אותם (שם): (ג) נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול להגיע אחריו מטיח עליו מעט טיט (שם): (ד) עריבות שלשין בהן חמץ אין לסמוך על מה שרוחצין אותן בחמין ומנקרין אותן כי א"א לנקרן שלא ישאר בין הכל כזית והכלי מצרפו וצריך ליתן במתנה לנכרי או למכרו וה"ה לבצק שבכלי נכרים שאינו יכול להוציאו וטוב כמו כן ליתן לנכרי או למכור כלים שמניחים בהם קמח כל השנה (שם): (ה) שקים של קמח חמוצים שרוצה להניח שם קמח של פסח אין די בכיבוס לבד רק צריך להתיר כל התפירות והטלאות וצריך כיבוס בחמין ואפר וחביטה (מ"א שם):

דיני חמץ בערב פסח:

(א) בערב פסח אין לאכול חמץ רק עד ארבע שעות על היום היינו שליש היום בין אם היום ארוך או קצר היינו אם היום ט"ו שעות מותר לאכול חמש שעות על היום (סי' תמ"ג): (ב) ובשעה החמישית זמניות על היום אסור באכילה ומותר בהנאה ומותר למכרו לנכרי כל שעה חמישית ואם היום ארוך ט"ו שעות צריך למכור החמץ קודם שיהיה שעה ורביע קודם חצות ובדיעבד אם שכח למכור חמצו אם הוא עדיין יותר קצת משעה קודם חצות מותר למכרו לנכרי אף שהיום ארוך יותר מי"ב שעות (מ"א שם): (ג) ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון

יעכבנו

יעכבנו בידו עד שעה חמישית ואם לא בא בעליו ימכרנו לנכרי וכן אם לא ימצא קונים בריות בשעה חמישית יכול למכרו קודם שעה חמישית (שם): (ד) בע"פ אסור לאכול מצה שיוצאין בה בלילה אבל (א) תבשיל העשוי מקמח של מצה אפויה מותר לאכול וה"ה מצה עשירה נ"כ (ב) מותר עד שעה עשירית אבל אם הוא מטוגן בכלי אסור ומן שעה עשירית ולמעלה אפילו מבושלת אסור לאכול (סי' תע"א):

גליון רע"א (א) [תבשיל העשוי מקמח כו'. נ"ב היה התיכות מצה פחותים מכזית מותר לבשל ולאכול בע"פ דכה"ג בטל שם פת ממנו ומברך במ"מ ולאחריו מעין שלש כדאיתא בש"ע ס' קס"ח, ונ"ל לדון דאף בחתיכות גדולות מותר לאכלם בבשול בע"פ דאף דמיקרי פת דמברך המוציא ובהמ"ז. מ"מ כיון דא"י בזה ידי מצה דטעם מצה בעינן וליכא מבילא מותר לאכלן בע"פ. אלא דמלשון המג"א סס"י תע"א לא משמע כן. וצ"ע לדינא]: (ב) [מותר עד שעה עשירית. במחכ"ת הא אנן פסקינן דאסור לאכול מצה עשירה. ואף לא בע"פ עכ"פ מחמש ואילך כמ"ש הרמ"א ס' תמ"ד סעיף א' בהג"ה].

בערב פסח לאחר שריפת חמץ יאמר זה:

כָּל־חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְאִכָּא בִרְשׁוּתִי דַּחֲזִתֵּהּ וּדְלָא חֲזִתֵּהּ דַּחֲמִתֵּהּ וּדְלָא חֲמִתֵּהּ דְּבִעַרְתֵּהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי הֶפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

דין ערב פסח שחל להיות בשבת:

(**א**) ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין ליל י"ג ואומרים כל חמירא כו' ומבערים הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ ויקיים סעודה ג' במיני פירות או בבשר ודגים ואם אין לו יעסוק בתורה במקום סעודה שלישית (סי' תמ"ד): (**ב**) ומבערין החמץ בע"ש קודם חצות ואינו מבטלו בשעת שריפת החמץ רק בשבת אחר האכילה יאמר כל חמירא כו' (שם): (ג) אין מבשלין לשבת זה דייסא ושאר מיני קמחים מפני שנדבק בקדירה ויצטרך להדחה בשבת ואם עבר ובישל ונדבק בקדירה וא"א לקנחו יש להדיחו מעט להעביר החמץ אבל אם לא נדבק חמץ בקדירה אסור להדיחו בשבת רק מקנחו באצבעו (שם): (**ד**) אחר שאכל ביום השבת סעודת שחרית ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבע ויטמינן מן העין עם שאר כלי חמץ בחדר שאינו בא שם ביו"ט ואם נשאר פת יכול ליתנו לנכרי בשבת במתנה (שם) ואם אין נכרי יכול לזרוק לבה"כ או למים אם לא בעיר שאינה מעורבת דאינו רשאי להוציאו מביתו אזי כופה עליו כלי עד אחר יום טוב ויבערנו ביו"ט דכבר נאסר בהנאה אסור לטלטלו (עיין בספרי מקור חיים שם): (ה) אם שכח למכור החמץ בע"ש יתן החמץ במתנה לנכרי בשבת עם החדר במסירת מפתח אם יודע שהנכרי יחזיר לו אחר פסח ואם לאו ימכור החדר עם החמץ בשבת ויקנה לו עם מסירת מפתח ואם אין מפתח בחדר זה ימכור לו בלא מפתח ולא יכתוב לו שטר רק יתן לו הנכרי הכסף ויתנה עם הנכרי שבכסף בלא שטר יקנה החדר ולא יקבל הכסף בידו רק יתן להניחו ולא הוי כמקח וממכר כיון דאין עושה רק להנצל מאיסור חמץ (א"ר ופ"מ סי' תמ"ד): (ו) אם מבשל לשבת זו בכלי פסח אין לערות רותח לתוך כלי חמץ אם לא שרוצה שלא לשמש בקדירה זו שעירה בפסח עד לאחר פסח (פ"מ שם): (ז) אם שכח בע"ש להפריש חלה מן הפת של שבת (א) אין תקנה לאותו פת דבשאר שבתות אם שכח אוכל והולך ומשייר מכל פת חתיכה ואחר שבת מפריש חלה מן החתיכות שמשייר כמו שנתבאר בדיני חלה וע"פ שחל בשבת א"א לעשות כן דה"א לשייר דצריך לבערו לכן אין תקנה (א) לאותו פת ואסור לאכלו (מ"א סי' תק"ו ס"ק ח'): (**ח**) אותם הכלים החמוצים והשלחנות החמוצים מותר לטלטלם ולהוציאם מביתו בשבת אבל לסדר השלחנות שרוצה לאכול עליהם בלילה לא מבעי דהוי כמכין משבת ליו"ט אבל אם רוצה לאכול סעודה שלישית שאז אסור לאכול חמץ יכול להעריכם ולסדר אותם כדי לאכול עליהם וכן מותר לסדר אותם כדי שלא יהא נראה הבית כחורבה דהוי כמכין לשבת עצמו (פ"מ סימן תרס"ז): (ט) סעודה ג' בשבת אינו יכול לקיימה בפת כי אסור לאכול חמץ וגם מצה אסור לאכול בע"פ אבל יכול לקיימה בתבשיל כגון (קניידלי"ך) אבל דבר שהוא מטוגן בכלי כגון (קעזלי"ך) אסור לאכול וגם (קניידלי"ך) אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה ולכן אם רוצה לאכול משעה עשירית ולמעלה סעודה ג' אינו יכול לקיימה רק בפירות או בבשר ודגים (סי' תע"א):

גליון רע"א (א) [אין תקנה כו'. נ"ב ואני כתבתי בגליון המג"א להתיר להפריש חלה ולהאכילו לכהן קטן פחות מבן ט'. או לגדול שטבל לקריו]:

סדר אמירת קרבן פסח

פל תפלת המנחה באנו להזהיר שתהיה בעונתה כי עינינו ראו רבים עוברים זמן מנחה או מחמת עצלת סוס לכן יזרזו א"ע להכין כל צרכו הכל מקודם בכל מה דאפשר:

ילך לבהכ"נ להתפלל תפלת המנחה בזמנה ובכונה עצומה. ואחר תפלת המנחה יאמר כסדר הנדפס פה:

רבונו של עולם אתה צויתנו להקריב קרבן הפסח במועדו בי"ד לחודש הזה ולהיות

כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם קורין את ההלל ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל הקרבת הפסח ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיהיה שיח שפתותינו חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבנו את הפסח במועדו ועמדנו על מעמדו ודברו הלוים בשיר והלל והודות לה' ובונן בית מקדשך על מכונו ונקריב לפניך את הפסח במועדו כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך כאמור:

ואח"כ יאמר לפי דעת הגר"א במנהגיו:

פסוקי עשיית קרבן פסח שבתנ"ך היינו בפרשת בא מן ויאמר ה' אל משה ואל אהרן עד פסח הוא לה' ומן ויקרא משה עד כן עשו. ומן ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח עד כן עשו. ובפ' אמור אלה מועדי ה' עד פסח לה': ובפ' בהעלותך וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית עד לאזרח הארץ ובפ' פינחס פסוק ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה'. ובפ' ראה שמור את חדש האביב עד לא תעשה מלאכה. וביהושע מן ויחנו בני ישראל בגלגל עד בעצם היום הזה קאפיטיל ה'. ובמלכים ב' קאפיטיל כ"ג מן ויצו המלך את כל העם עד לה' בירושלים. ובדברי הימים ב' קאפיטיל ל' מן וישלח יחזקיהו על כל ישראל עד וירפא את העם. ובקאפיטיל ל"ה מן ויעש יאשיהו בירושלים. עד נעשה הפסח הזה:

ואח"כ יאמר סדר קרבן פסח. ומהריעב"ץ העלה שבכך צריך לומר ולא כמו שהוא בסדר היום:

כך היתה עבודת קרבן פסח בארבעה עשר בניסן. אין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים. ערב פסח בין בחול בין בשבת היה התמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה. ואם חל ע"פ להיות ע"ש היו שוחטין אותו בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו. כל אדם מישראל אחד האיש ואחד האשה ב"ב הגדולים והטהורים ונמולים (וכשם שמילתו מעכבת מלעשות הפסח ומלאכול בו. כך מילת בניו הקטנים ומילת עבדיו בין גדולים בין קטנים וטבילת אמהותיו מעכבת) כל שיכול להגיע לירושלים בשעת שחיטת הפסח חייב בק"פ: מביאו מן הכבשים או מן העזים זכר תמים בן שנה (אינו טעון סמיכה) ושוחטו בכל מקום בעזרה אחר גמר עבודת תמיד הערב ואחר הטבת הנרות. ואין שוחטין הפסח ולא זורקין הדם ולא מקטירין החלב על החמץ (אפי' היה כזית חמץ ברשותו של אחד מבני החבורה בשעת אחת מהעבודות של ק"פ. הוא לוקה והפסח כשר): שחט השוחט (אפי' זר) וקבל דמו כהן שבראש השורה בכלי שרת ונותן לחבירו. וחבירו לחבירו. כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד וחוזר הכלי ריקן לחבירו וחבירו לחבירו. מקבל את המלא ומחזיר את הריקן. והיו הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכין שכולן כסף או כולן זהב. ולא היו מעורבים. ולא היו לבזיכין שוליים שלא יניחום ויקרש הדם. אח"כ תולין את הפסח באונקליות (או במקלות דקים מניח על כתפו ועל כתף חבירו. ותולה) ומפשיט אותו כולו (ובשבת עד החזה ומשם ולמטה שקל ליה בברזי) וקורעין בטנו ומוציאין אימורים החלב שעל הקרם ויותרת הכבד ושתי הכליות וחלב שעליהן והאליה אם היה ממין הכבשים לעומת העצה. נותן בכלי שרת ומולחן ומקטירן הכהן על המערכה. חלבי כל זבח וזבח לבדו. בחול ביום. ולא בלילה שהוא י"ט. אבל אם חל ע"פ בשבת מקטירין והולכין כל הלילה. ומוציא קרביו וממחה אותן עד שמסיר מהן הפרש (כדי שיהיו נקיים כשצולהו עמם) שהיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת. שאר עניניו אין דוחין: בג' כתות הפסח נשחט. ואין כת פחותה משלשים אנשי'. נכנסה כת אחת נתמלאה העזרה. נועלין אותה. ובעוד שהן שוחטין ומקריבין וכהני' תוקעין החליל מכה לפני המזבח הלוים קורין את ההלל. אם גמרו קודם שיקריבו את כולם שנו. אם שנו. שלשו. על כל קריאה תקעו הריעו ותקעו. גמרה כת א' להקריב. פותחין העזרה יצאתה כת ראשונה. נכנסה כת שניה נעלו דלתות העזרה. גמרה.

יצאה שניה. נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה. כך מעשה השניה והשלישית. אחר שיצאו כולן רוחצין העזרה מלכלוכי הדם ואפי' בשבת. אמת המים היתה עוברת בעזרה. שכשרוצין להדיח הרצפה סותמין מקום יציאת המים והיא מתמלאה על כל גדותיה עד שהמים עולין וצפין ומקבצין אליהם כל דם ולכלוך שבעזרה. אח"כ פותחין הסתימה ויוצאין המים עם הלכלוך. נמצאת הרצפה מנוקה זהו כבוד הבית. יצאו כל אחד עם פסחו (ועור שלו) וצלו אותם. כיצד צולין אותו מביאין שפוד של רמון תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו. ותולהו לתוך התנור והאש למטה. ותולה כרעיו ובני מעיו חוצה לו. ואין מנקרין את הפסח כשאר בשר. בשבת אין מוליכין את הפסח לביתם. אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית. השניה יוצאין עם פסחיהן ויושבין בחיל. השלישית במקומה עומדת. חשכה יצאו וצלו את פסחיהן: כשמקריבין את הפסח בראשון. מקריבין עמו ביום י"ד זבח שלמים. מן הבקר או מן הצאן גדולים או קטנים זכרים או נקבות. והיא נקראת חגיגת ארבעה עשר. על זה נאמר בתורה וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר. ולא קבעה הכתוב חובה אלא רשות בלבד. מ"מ היא כחובה מד"ס. כדי שיהא הפסח נאכל על השובע. אימתי מביאין עמו חגיגה. בזמן שהוא בא בחול. בטהרה. ובמועט. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. ודינה ככל תורת זבחי שלמים. טעונה סמיכה ונסכים ומתן דמים שתים שהן ארבע. ושפיכת שיריים ליסוד. זהו סדר עבודת קרבן פסח וחגיגה שעמו בבית אלהינו שיבנה במהרה בימינו. אמן:

[אשרי העם שככה לו. אשרי העם שה' אלהיו. אלהינו ואלהי אבותינו. מלך רחמן טוב ומטיב. הדרש לנו. שובה אלינו בהמון רחמיך. בגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה וכוננהו על מכונו. והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו והשב שכינתך לתוכו. והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם. והשב ישראל לנויהם. ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך. ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון: יהיו לרצון וגו']:

דרך דינים של פסח החיים

דיני הסיבה וארבע כוסות:

(א) יהא שלחנו ערוך מבע"י שמצוה למהר ולאכול כדי שלא ישנו התינוקות אבל קודם שתחשך אסור אפי' לומר הקידוש משום דהכוס של קידוש הוא אחד מד' כוסות וכולן צריכין להיות בלילה (סי' תע"ב): (ב) יסדר שלחנו בכלים נאים כפי כחו אף שבכל השנה טוב למעט בכלים משום זכר לחורבן חוץ מליל פסח שמצוה להרבות בכלים נאים. ויכין מקום מושבו שיסב בהסיבה דרך חירות ואפילו עני שאין לו כרים יסב*) על הספסל וכן מותר לסמוך על ירך חבירו אבל לא על ירך עצמו דמיחזי כדואג (שם): (ג) כשהוא מיסב לא ימה לא על פניו ולא על גביו ולא על ימינו אלא על שמאלו ואין חילוק בין איטר לאחר (שם): (ד) נשים נהגו שלא להסב כי סומכין עצמן על הראבי"ה שבזה"ז אין להסב (שם): (ה) אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרובים כגון שלא נהג שבעה לפני הרגל אין מיסב על מטה כבודה וכלולה אבל צריך להסב בשינוי קצת דהיינו על מטה וכר אחד תחת מראשותיו או על ירך חבירו וקיט"ל לא ילבש (פ"מ שם): (ו) בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו מובהק דמסתמא מחל לו אבל תלמיד לפני רבו א"צ הסיבה אפי' אין רבו מובהק אא"כ יתן לו רבו רשות ות"ח מופלג בדורו אף שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו וא"צ הסיבה ודוקא שאוכלין על שלחן אחד אבל אם אוכל על שלחן בפ"ע צריך להסב (שם): (ז) לכתחלה יסב בכל הסעודה ובדיעבד יצא אם היסב בשעת אכילת כזית מצה וכן אם שתה כוס שלישי ורביעי בלא הסיבה אין לחזור ולשתות כוסות אחרים בהסיבה משום דצריך לברך בפה"ג אם ירצה לשתות כוס אחר והוי כמוסיף על הכוסות משום דשמא הלכה כראבי"ה דבזה"ז אין להסב ונמצא דיצא כבר ומה ששותה עוד הוי כמוסיף אבל אם יש לו כוס גדול ולא שתה אותו כולו ונזכר ששתה אותו בלא הסיבה אם נזכר קודם שהתחיל לומר הלל או שאר הגדה דלא הסיח דעתו עדיין משתיית שאר הכוס יכול לשתות שאר בהסיבה ובלא ברכה דלא הוי כמוסיף משום דבכוס אחד יכול לשתות כמה פעמים ומסתמא הי' דעתו בשעת ברכה על כל הכוס אבל אם התחיל לומר הלל או שאר הגדה הוי כנמלך ואם ירצה לשתות השאר שבכוס יצטרך לברך אסור לשתותו דהוי כמוסיף על הכוסות ואם שתה כוס שני בלא הסיבה יכול לשתות כוס אחר בלא ברכת בפה"ג ובהסיבה דבין שני לשלישי יכול לשתות יין בלא ברכה ולא נראה כמוסיף אבל אם שתה כוס ראשון בלא הסיבה ובין כוס ראשון לב' אין

*) כן לשון הרמ"א. אבל אין לזה מובן. שלא תמיד יושב אדם על הספסל. ונראה שצ"ל „יסב". וכן גרס במרדכי יש פ' ע"פ. המאסף

דנילין האידנא לשתות ואם ירצה לשתות כוס אחר הרי יצטרך לברך עליו והוי כמוסיף על הכוסות ע"כ אין לשתות כוס אחר אבל טוב שבהתחלת הסיבה יהא דעתו לשתות בין הכוסות הראשונות ואם ישעה ששתה כוס ראשון בלא הסיבה יכול לשתות כוס אחר בהסיבה ובלא ברכה ולא יהא נראה כמוסיף (שם מ"א ופ"מ): (ח) צריך לשתות ד' כוסות על הסדר דהיינו שיאמר ההגדה בינתיים ואם שתאן זה אחר זה שלא כסדר דהיינו שלא אמר הגדה בינתיים לא יצא וישתה עוד ג' כוסות על הסדר ויברך על כל כוס וכוס (שם פ"מ): (ט) שיעור הכוס רביעית [עיין בתשובת הגאון מהרמ"ש כ"י הנדפסת אצל הר"י מינא"ש על שבועות. דשיעור רביעית הוא כלי המחזיק המים שנופלים מג' ביצים שלנו] וישתה ממנו רובו וכן אם הכוס מחזיק אפי' כמה רביעיות י"א שצריך לשתות רוב הכוס ואם אין שותה ממנו רובו לא יצא לכן יקח כוס קטן של רביעית וישתה רובו (שם מ"א) וצריך לשתות שלא ישהה יותר משיעור רביעית ואם שהה יותר או בשני כוסות ראשונות צריך לחזור ולשתות ובאחרונות א"צ ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס אפי' בב' כוסות אחרונות צריך לחזור ולשתות (שם במ"א): (י) מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ד' כוסות (שם): (יא) מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו (שם): (יב) אפי' עני המתפרנס מן הצדקה ילוה או ישכור עצמו כדי שיהיה לו יין של ד' כוסות ומי שאין לו אלא על ד' כוסות ישתה כולם בלילה ראשונה ולא ישאיר ללילה ב' משום דבקיאין אנו בקביעא דירחא. נר בבית עדיף מד' כוסות משום שלום בית (מ"א): (יג) תינוקות שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו ואין ליקח כוס שפיו צר מפני שלא יוכל לשתות רביעית בב"א (שם): (יד) נשים חייבות בד' כוסות ובכל המצות הנוהגות באותו לילה (שם):

דין כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס ב':

(א) אין ליטול ידיו קודם הקידוש רק אם אין ידיו נקיות יטול ידיו ואין מברך על נ"י ומוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו ואומר זמן. בשבת אומר ויכולו ואם חל במוצ"ש אומר יקנה"ז ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד לאחר שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואומר הבדלה על כוס שני (א) ויברך בפה"ג ושותה ואם נזכר באמצע סעודה אומר הבדלה על הכוס ושותה בלי ברכת בפה"ג (דמסתמא דעתו לשתות יין בתוך הסעודה וברכת כוס שני פוטרתו) ואם נזכר לאחר שהתחיל (ב) לברך בהמ"ז אומר על כוס רביעי הלל והבדלה (מ"א ח"י פ"מ שם): (ב) אם שכח לומר שהחיינו בקידוש עיין בהל' סוכה ושם נתבאר (ג) רק ביום א' של פסח אין לו תשלומין משום דבקיאין אנו בקביעא דירחא והוי ברכה לבטלה (פ"מ סימן תע"ג): (ג) אם לא אמר ההגדה עד לאחר חצות יאכל מצה בלא ברכת על אכילת מצה ולא יברך בפה"ג על כל כוס רק על כוס ראשון ואחר הד' כוסות יברך ברכה אחרונה וכן מרור יאכל בלא ברכת על אכילת מרור (פ"מ סימן תע"ג ותע"ז) (משום דהוא פלוגתא בין הרמב"ם ובין התוס' אם הלכה כראב"ע או כר"ע ועיין בתשובת הרשב"א (סימן תמ"ה) לכן נ"ל דלא יברך דספק ברכה להקל ועיין פ"מ בא"א סי' תע"ז ס"ק א'): (ד) אונן בשני לילות של פסח חייב בכל המצות הנוהגות בלילה חוץ מהסיבה ומברך על אכילת מצה ומרור ושאר ברכות שמחויב רק ההגדה ישמע מאחר ואי ליכא אחר יאמר ההגדה בעצמו וא"צ לדלג המדרשים וכן בכל יו"ט אונן חייב בקידוש בליל יו"ט (פ"מ סי' ת"פ במ"ז):

דין מי שאין לו יין:

(א) מי שאין לו יין בליל פסח יקח ג' מצות ובוצע האמצעית לשנים ומצניע החצי לאפיקומן ונוטל ידיו ומקדש על הפת ואומר קנה"ז על הפת אם חל במוצאי שבת כמו בכל קידוש ואחר כך נוקח הפרוסה ומברך על אכילת מצה ואוכל הכרפס ומטבל במי מלח ואומר מה נשתנה עד גאל ישראל ומברך על המרור ואחר כך אוכל הכריכות בלא ברכה. ובמקומות שנהגו ליקח מע"ד יכול לשתות מע"ד לארבע כוסות אם אין יין מצוי (תפ"ג:

גליון רע"א (א) [ויברך בפה"ג ושותה. נ"ב אין לשון זה מדוקדק דצ"ל דמברך בפה"ג ומבדיל ושותה. (ב) [לברך בהמ"ז כו' על כוס רביעי. נ"ב לענ"ד בזה מבדיל על כוס ג' ואומר בהמ"ז והבדלה על כוס אחד. והמג"א מיירי שלא נזכר עד אחר ששתה כוס ג']. (ג) [רק ביום א' כו'. נ"ב צ"ל ביום ח'. ר"ל דאם לא אמר זמן כל ז' אין לו תשלומין לומר זמן ביום השמיני].

הקדמת המחבר

פירוש **מעשה נסים** מהגאון האמתי **מרנא יעקב** מליסא ז"ל (בעהמ"ס חות דעת. נתיבות המשפט. מקור חיים. תורת גיטין. דה"ח וכו').

רננו צדיקים ויגילו החסידים. אשר בחר בנו מכל העמים. חבה יתרה נודעת לנו כל הימים. שרצה בנו מכל קדושים השלמים. אשר בשמים ממעל. מלאכיו עושי דברו. והרשה אותנו להלל ולשבח בכל מיני שבחים אף בהארים חיובים עלמיים. אשר הם נגותים בערכו ית' כמאמרם ז"ל משל למלך שיש לו אלף דנרי זהב ומשבחין אותו בדנרי כסף. ועוד אמרו כל מה שאתם משבחו אתה מגנהו וכמו שפי' הרב המורה:

ויש להבין בזה מאמר בש"ס בקש נבוכדנצר לננות כל שירות ותשבחות שאמר דוד עד שבא מלאך וסטרו על פיו. פתח ואמר אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין. דלפי הנראה מאמר זה הוא תמוה מאד. איך אפשרי שפה טמא וגוף מסואב משולל מכל

קדושה כמו נ"נ יוכל להודות לפניו ית' יותר מאדונינו דוד ע"ה אשר נודע לכל כי כל זמירותיו נאמרו ברוה"ק. ואפשר בכוונתו כי באמת מי שמספר בשבחיו ית' לגנות יחשב. אך לאהבתו אותנו עם בני ישראל זרע הנבחר הנקראים בנים למקום בני אל חי הוא מקבל מאתנו הודאתנו ויש לו נחת בשבחנו אותו וכאב את בן ירצה. כמו אב האוהב את בנו קטן נעדר השכל ובנו מדבר לפעמים דברים שהם נגד כבוד האב עכ"ז הוא משתעשע בהם ונחת ינחת בו כן אנחנו אף שהשבחים הם נגד כבודו ית' הוא מכסה באהבתו ונחת ינחת בשבחינו. והנה זה הרשע נ"נ שחיק טמיא רצה להדמות אל אדונינו דוד בשבחיו אשר באמת לעובדי כוכבים לא רצה הקב"ה לזכותם בזו המתנה הנפלאה. ואצלם בודאי לגנות יחשב שבחים כאלו שהם תוארים עצמיים כאשר הוא באמת גנות וכמו שהקדמנו בשם הרב המורה. וזה אומרו ביקש נ"נ לגנות היינו לשבחו יתברך בדמיון שבחי דוד שהם גנות בערכו. עד שבא מלאך וסטרו על פיו. הכוונה על כח השכלי אשר באדם כמו שידוע בספרי המחקרים על הרבה מאמרים בש"ס בלשון זה. פתח ואמר אתוהי כמה רברבין וגו' שהם שבח בתוארי הפעולות ולא שבחי עצמותו: ותקטן עוד זאת בעיניו אשר הטיב לנו בכל הטובות ורב טוב לבית ישראל עד כי חדל לספור ואלו היו כל הימים דיו וכו' ולא זז מחבבנו עד שעשה סיפור טובותיו עלינו וביחוד סיפור יציאת מצרים אשר הוא שורש כל הטובות שהטיב עמנו וכמו שאבאר בפנים. הטיל עלינו ית' בחיוב גמור להיות מצווה ועושה לספר נסו ולהודות לו על כל פרט ופרט. כדי להגדיל שכרו אתנו אף שהוא מחויב בחיוב שכלי לכל מקבל טובה להודות למטיב לו. חשב עלינו ית' ההודאה למצוה. ע"כ ראו השלמים ותמימים האלה מסדרי ההגדה לסדר נוסח הכולל שבח והודאה וסיפור נסיו ונפלאותיו. כוונו בו כונה עצומה ונפלאה ידועה אצלם. דברים העומדים ברומו של עולם. והיה מובן לבני דורם שהיה רוחב לבם כפתחו של אולם. אולם אנחנו יתמי דיתמי אשר נקב לבנו כמחט סדקית. הדברים סתומים אצל המון אנשי זמנינו אפי' להבין דרך הפשוט. וקמתי אני הצעיר באלפי עמוס התלאות. להבין דברי חכמים וחידותם. ולעמוד על תוכן כונתם. כפי אשר ישיג שכלי הדל. וראוי להזכיר פה מאמר הרב המורה בספרו בח"א ז"ל שאין ראוי למעיין בספריו שייחסהו לעזות וכו' ע"ש ויניח לך. ואני מקוה להשי"ת כי השלם מן האנשים יקבל תועלת בהרבה מקומות. וכבר אמרו וידוע כי בדברי תורה אף אם ימצא דבר אחד טוב מציל על כל הספר כולו. ועל הקדמה זו נשענתי בהגלות לעיני בני ישראל זה החיבור. והדן אותי לכף זכות מן שמים ידינוהו לזכות בכל פרשת העיבור:

פתיחה

הנה מעולם תמהו. על מה לא תיקנו ברכה על סיפור יציאת מצרים בלילה הזה. להיותו מצות עשה והגדת לבנך: ואח"כ מצאתי. שעמדו בזה הקדמונים. ה"ה הרי"ף והרשב"א. הרי"ף תירץ כי במה שאמר בקידוש זכר ליציאת מצרים יצא. והרשב"א תירץ משום שהוא מצוה שאין לה קצבה ידועה ובדיבור אחד סגי: ואף שאיני כדאי לפלפל בדבריהם. כ"ש לחלוק עליהם. מ"מ תורה היא וכו': ולפענ"ד נראה דבלילה זה סיפור מעליא בעינן ולא יצא בדיבור אחד. כמו שכתבו הם ז"ל. דדיבור אחד בכלל זכירה הוא. וזכירה בכל לילה ולילה נצטוים כדברי ר' אלעזר בן עזריה ומה חידשה התורה בלילה זה יותר אלא ודאי דבלילה זה סיפור מעליא מכל מה שאירע מראש ועד סוף בעינן. דאפילו בנס אחשורוש בעינן סיפור כל מה שאירע מראש ועד סוף והמחסר דבר אחד לא יצא. כמבואר במס' מגילה. ואם בנס זה אשר לא נצטוינו בזכירתו בכל יום ולילה. מצווין אנחנו לספר ביום שנעשה בו הנס: כל המאורעות שהיו לצורך הנס. בניסא דיציאת מצרים אשר גדול ערכו בעיני השי"ת עד שצוה לזכור אותו בכל יום ולילה. אינו דין שנספר ביום שנעשה בו הנס. וכן הלשון דוהגדת לבנך מורה המשכת הדיבור והסיפור. דהגד מלשון המשכה הוא. כמ"ש האלשיך בפסוק ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי. עיין שם בדבריו: ומה שנראה לתת טעם במה שלא תיקנו ברכה. כי עינינו הרואות בכל דבר שתיקנו ברכה בגוף המצוה. לא תיקנו ברכה על צוותו העשיית המצות כי אינו בדין לתקן ברכה על ברכה. דהא ברכת המזון גם כן מצות עשה דאורייתא היא. ולא תיקנו לברך אקב"ו לברך על המזון. אלא ודאי מטעם שכתבתי כיון שמברכין השי"ת בגוף המצות. אינו בדין לתקן ברכה על ברכה. ומטעם זה לא תיקני ג"כ כאן. כיון שכבר תיקנו ברכה אגוף הגאולה. והיא ברכת אשר גאלנו לא תיקנו עוד ברכה אחרת על זה:

ילבש הקיט"ל ויסב על שמאלו . ואבל לא יסב ולא ילבש הקיט"ל תוך י"ב חודש על אביו ועל אמו ובתוך שלשים על שאר קרובים . כגון שלא נהג שבעה קודם פסח :

סדר הקערה

יניח שלש מצות כהן לוי ישראל . הכהן למעלה . והתחתיו לוי . ותחתיו ישראל . וזרוע עליהם מימין . וביצה מבושלת משמאל . מרור באמצע . והחרוסת תחת הזרוע . והכרפס תחת הביצה . והחזרת שהיא לכריכה באמצע תחת המרור . ואם שכח לצלות הזרוע והביצה לא יצלה בלילה אם לא שדעתו לאכלו באותו יום . החרוסת יעשה מתפוחים ואגוזים ונותן עליו קנמון וזנגבי"ל ולא ידוכן היטב כדי שיהיו ארוכין קצת ויהיו דומין לתבן ויתן בתוכו יין :

קדש

לא יאמר קידוש עד שתחשך דהיינו צאת הכוכבים . ומקדש ומברך זמן . ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"ז . ואם שכח להבדיל עד שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח"כ יבדיל . ואם נזכר באמצע סעודה שלא הבדיל מבדיל באמצע סעודתו על הכוס . ואם היה דעתו לשתות יין תוך הסעודה מברך בפה"ג . ואם נזכר אחר שבירך ברכת המזון אומר הלל והבדלה על כוס אחד כיון דה"א בענין אחר . ולא יטול עליו ידיו קודם קידוש . ואם אין ידיו נקיות יטול מעט ולא יברך ענ"י : שיעור כוס רביעית . ולכתחלה ישתה כולו ובדיעבד סגי ברוב רביעית וצריך לשתות שלא ישהה יותר משיעור שתיית רביעית . ואם שהה יותר אז בב' כוסות ראשונות צריך לחזור ולשתות ובאחרונות א"צ . ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס לא יצא וצריך לחזור ולשתות אפי' בב' כוסות אחרונות . גם הנשים חייבות בד' כוסות ובכל המצות הנוהגות בלילה : אין ליקח כוס שפיו צר שאינו יכול לשתות רביעית בבת אחת . בין כוס ראשון לשני לא ישתה רק לצורך גדול :

ורחץ

נוטל ידיו לצורך טיבול ראשון משום דהוי דבר שטיבולו במשקה . ולא יברך על נטילת ידים :

כרפס

נוטל כרפס פחות מכזית ומטבלו במי מלח ומברך בורא פרי האדמה . ומכוין לפטור גם המרור יאוכל ואינו מברך אחריו :

יחץ

יקח מצה האמצעית ויבצענה לשתים ויטמין חלק הגדול לאפיקומן וחצי השני ישים בין ב' השלימות ומגביה הקערה עם כל מה שעליה ואומר הא לחמא עד מה נשתנה : והנכון לפרש כל ההגדה בלשון אשכנז לנשים וקטנים ומוזגין כוס שני וכאן הבן שואל מה נשתנה ואם אין בן שואל לעצמו :

מגיד

מתחיל להגיד עבדים היינו . ומתכוין לצאת ידי מצות עשה של ספור יציאת מצרים כי מצות צריכות כוונה . וכשמגיע לדם ואש ותימרות עשן ולעשר מכות ולד"צ יהודה היה נותן בהם סימנים מטבל אצבעו ביין וזורק . וכשמגיע למצה זו מגביה מצה הפרוסה . וכן כשמגיע למרור זה מגביה המרור . אבל כשמגיע לפסח שהיו אבותינו אוכלים לא יגביה הזרוע . ויהיה מגולה קצת כשיאמר ההגדה . וכשמגיע ללפיכך מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל והפת יהיה מכוסה אז . וכשחותם גאל ישראל מברך בפה"ג ושותה כוס שני :

רחצה

נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים :

מוציא מצה

יאחז מצה הפרוסה ושתי השלימות ומברך המוציא . ומניח השלישית מידיו ומברך על אכילת מצה . ואחר כך משבר מהשלימה העליונה ומהפרוסה מכל אחד כזית ויקחם ביחד לתוך פיו ויאכלם ואם א"א לו לאכלם ביחד יאכל של המוציא תחלה ואחר כך של אכילת מצה ולכתחלה יש לבלוע כזית מרוסק ביחד . ובדיעבד יצא באכילת מעט מעט . ובלבד שלא ישהה יותר מכדי אכילת פרס . וכן במרור . ולא יסיח בדברים שאינן מענין הסעודה עד אחר שיאכל הכריכה :

מרור

נוטל כזית מרור . והמרור לא יהיה כבוש דהיינו שלא יהיה שרוי במים מעל"ע . ולא מבושל . ומטבלו בחרוסת . וינער החרוסת מעליו ומברך אחר הטיבול על אכילת מרור ואוכל :

כורך

נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם מרור ואומר זכר למקדש וכו' ואוכל :

שלחן עורך

ואוכל סעודתו . ונוהגין לאכול ביצים . ואין אוכלין צלי בב' הלילות אפי' בישלו ואחר כך צלאו או צלאו ואח"כ בישלו . אבל דגים וביצים צלויים מותר :

צפון

אחר גמר סעודה אוכל האפיקומן . ולא יאכל ולא ישתה אחר האפיקומן . ולא יאכל האפיקומן בשני מקומות ולכתחלה יאכל כשני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו . וכל הפחות לא ימעט מכזית ויאכל בהסיבה . ולא יאכלנו אכילה

פסח. ויהיה זהיר לאכלו קודם חצות. ואם שכח ולא אכל עד שנטל מים אחרונים או שאמר הב לן ונברך. אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ואם נזכר אחר שבירך ברכת המזון ועדיין לא בירך בורא פרי הגפן יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בורא פרי הגפן וישתה הכוס. ואם נזכר אחר שבירך בורא פרי הגפן יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס. ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית ממצה שמורה אחרת:

ברך

מברך ברכת המזון ושותה כוס שלישי בהסיבה. ולא ישתה יין ולא שאר משקה המשכר בין שלישי לרביעי. מיהו מכוס ג' יכול לשתות כמה פעמים והכל נחשב כשתיה אחת רק שלא ישתה כל כך שישתכר:

הלל

מוזגין כוס רביעי ומתחיל לא לנו עד שגומר הלל. ויהיה זהיר לגמור הלל קודם חצות ואומר יהללוך עד מעולם ועד עולם ואינו חותם בברכה. ואחר כך אומר הלל הגדול דהיינו הכ"ו כי לעולם חסדו ונשמת וחותם בישתבח עד חי העולמים. ושותה ומברך על הגפן. ואחר ד' כוסות לא ישתה יין ולא שאר משקים. ולקרי"ן. ועפי"ל טראנ"ק דהיינו מה שעושין מבישול או מכבישת תפוחים עם מים. וכן מה שכותשין התפוחים בבית הבד שיש להמשקה טעם גדול אסור אבל טיי"ע מותר. ובליל שני מותר בכל המשקין רק יין אסור: וחייב לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שנה ואין קורין ק"ש אלא פרשה ראשונה שמע וברכת המפיל:

נרצה

מי שעושה כך מרוצה לפני הקדוש ברוך הוא:

נ"ל דאסור למלוח הקריי"ן והמולח קריי"ן ואוכלו אינו יוצא בו משום מרור דהא בברכות ל"ח אמרינן מחלוקת אמוראים בשלקות אי מברך שהכל או בפה"א ואמרינן התם דבמחלוקת שנויה אי יוצא במצה שלוקה ודאי דשאני מצה דבעינן טעם מצה. וכן פריך התם ממרור כבוש ושלוק ודאי גם כן שאני התם דבעי טעם מרור אלמא דכל דחשיב שינוי לענין ברכה שמברכין שהכל בודאי אינו יוצא משום מרור רק דהש"ס אמר שאפילו במקום דלא חשיב שינוי לענין ברכה מ"מ לא נפיק ידי מרור דבמרור בעינן טעם מרור שלא ישתנה הטעם מרור מברייתו כלל. ובדף ל"ט אמרינן הני גרגלידי דלפתא פרמינהו פרימא רבא בפה"א פרימא זוטא שהכל וכתב הרשב"א בחי' בד"ה קבע עולא לשבשתי' הטעם דסובר דאיפגים טעמא קצת. ולדבריו דחשיב שינוי טעם לענין ברכה שמברך שהכל ודאי דלא יצא ידי מרור. ואפילו למאן דפליג שם היינו מטעם דאמר התם דהא דפרמינהו כי היכי דנימתיק טפי והיינו מטעם שכתב הרשב"א שם משום דנשתנה לעילוי וזהו הסברא שייך לענין ברכה דשינוי לעילוי לא מפסיד הברכה אבל לענין מרור כל שנשתנה ממרירתו אם נשתנה לעילוי שאינו מר כל כך כמו בראשונה מכ"ש דלא יצא ואין לומר דוקא גרגלידי דלפתא אישתני טעמו משא"כ בשאר דברים. דמנין לנו זה ואדרבה עינינו רואות דהמליחה מבטל טעם המרירות דהא בשביל כך מוללין אותו. ועוד דבשלוק וכבוש במרור דאינו יוצא כתב הרשב"א הטעם משום דאיפגים טעם מרירותו ועינינו רואות שע"י המליחה מיפגום יותר ויותר הטעם מרירות ממה שנפגם ע"י כבישה במים מעת לעת. ועיקר שינוי טעם דקפיד הש"ס היינו שנשתנה טעמו מכמות שהיה מעיקרא אף דעדיין יש בו טעם מר תדע דהא הקריי"ן הכבוש מר יותר משאר מרורין המוזכרים במשנה כגון שלאטי"ן אלא העיקר כל שנשתנה טעם מרירותו אינו יוצא. לכן מי שנגע יראת ה' בלבו לא יעשה זה דכיון דקפיד הש"ס על שאינו טעם מרור מי יכניס ראשו להקל בדבר מצוה:

בחמש עשרה מלות הבאות לפניך נכלל כל הסדר של פסח כל א' וא' במקומו. ואלו הן:

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא. מַצָּה. מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה:

תקון תפלה

קדש ורחץ וכו' מגיד רחץ. כך מצאתי מגיהים ונכון מאד, כי המחבר כוון לתרוז כל סדר הפסח בדרך שיר קצר להקל על הזכרון, ולפי ההגהה הזאת יהיה השיר בעל שלשה בתים פנימים ושני בתים חיצונים וכלם בעלי ב"ת. וסדרו כך הוא

קַדֵּשׁ על כוס ראשון וּרְחַץ לטבול ראשון
כַּרְפַּס . . . . יַחַץ קיצור מן יֶחֱצֶה
מַגִּיד ספור יציאת מצרים רְחַץ (תהלים ס, י)
מוֹצִיא . . . . . . מַצָּה
מָרוֹר . . . . כּוֹרֵךְ
שֻׁלְחָן מסדרו כשלחן שר עוֹרֵךְ מאכליו ומעדניו
צָפוּן הפרוסה הצפונה בָּרֵךְ
הַלֵּל . . . . נִרְצָה

ושד"ל בליקוטיו כתב „יש בידי כת"י על קלף לקוטים וזכרונות שכתב אחד מרבני אשכנז תלמיד מהרי"ל ומתונו, ושם ראיתי כי ר' שמואל
מפלייזא

קדש מוזגין לו (איש אחר דרך חירות) כוס ראשון ונוטל הכוס בשתי ידיו ונותן על ידו הימנית ומקדש עליו מעומד. ויאמר:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת כּוֹס רִאשׁוֹן מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל־יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו׳

כשחל בשבת

בלחש וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר:

יוֹם הַשִּׁשִּׁי: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

כשחל יום טוב בחול מתחילין סברי מרנן ורבנן ורבותי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן (לשבת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ) אֶת־יוֹם

עץ יוסף

יום הששי כו׳. יאמר במחשבתו יוצרי ובוראי אני מאמין באמונה שלמה׳ באלהותך שאתה הוא ה׳ אלהינו. ואני מעיד שאתה בראת את השמים ואת הארץ וכל אשר בעליונים ובתחתונים ובלעדיך אין אלהים:

אשר בחר כו׳. יאמר במחשבתו יוצרי ובוראי אני נותן לך הודאה עצומה על שבחרתנו ואתה ברחמיך הרבים בראת אותי בחלקך ובגורלך הקדוש. ואני נותן לך הודאה עצומה על המתנה הגדולה שנתת לנו את החג הקדוש הזה למועדיכו (ואם הוא שבת יאמר במחשבתו בחיבות שבתות למנוחה אני מאמין בדברי חז״ל אמר הקב״ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה כו׳):

ענף יוסף

אשר בחר בנו מכל עם. והבחירה הזאת היתה בימי אברהם אבינו במצות המילה כמ״ש והקמותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים. ולהיות זה החסד הראשון שקבלנו ממנו יתברך והקודם במעלה ירבה ליתר הטובות כלם. לכן תקנו עליו ברכת אשר בחר בנו מכל עם שהי׳ זו התחלתו בימי אברהם ומזה נמשך שרוממנו מכל הלשונות. ונמשך מזה ג״כ שקדשנו במצותיו ונתן לנו חקים ותורת אמת עד שמזה נמשך שנתן לנו באהבה רבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. כי מאהבת השם נתן לנו מועדים וחגים לשמוח ולהתעדן בהם ולפי שהדברים האלה שנזכר מהמועדים באו על דרך ההמשך מאותה בחירה האמונה שעליה נתקנה הברכה לכן חזר ואמר כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ומותם מקדש ישראל והזמנים (מטה משה):

עיון תפלה

אשר בחר בנו מכל עם. לא נהגו שנו מסדרי הברכות והתפלות את הלשון, בברכת התורה אנו אומרים אשר בחר בנו מכל העמים בלשון רבים, וכן בתפלות הימים הטובים אתה בחרתנו מכל העמים ורוממתנו מכל הלשונות, ובקדוש היום אנו אומרים מכל עם מכל לשון בלשון יחיד. כי בברכת התורה ובתפלות יו״ט אנחנו מדברים מתחלת היותנו לעם בצאתנו ממצרים ובקבלנו את התורה, בצאתנו ממצרים רואים אנחנו כי מאת

מפניגו

מכל לשון בחר בנו ויגדלנו רצה בנו ויפארנו

תקון תפלה

מפלייזא אחד מחכמי התוספות שחי בתחלת האלף הששי הוא מחבר הסימן קדש ורחץ, וזהו ר׳ שמואל שביאר הלכות בעור חמץ לר׳ יוסף טוב עלם״ עכ״ל. [וביאורו נדפס באור זרוע הלכות פסח (סימן רנו)]:

אשר בחר בנו כו׳. ויו״ט שחל להיות בשבת נוסח רב עמרם ומחזור ויטרי דף רפ״א בשם רש״י ז״ל את יום המנוח הזה ואת יום חג פלוני הזה (ורב עמרם מוסיף את יום טוב מקרא קדש הזה). ונוסח הרמב״ם בקדוש לרגלים בפ׳ כ״ט מהל׳ שבת הי״ט אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו (וכתב על זה הר״ד אבודרהם בסדר ההגדה דף פ׳ ע״א

לשמע"צ ולש"ת	לסכות	לשבועות	לפסח
שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ

ענף יוסף

זמן שמחתנו מקרא קדש. כתב הלבוש הטעם שאנו אומרים זמן שמחתנו מקרא קדש כו' בחג הסוכות יותר משאר החגים. מפני שסוכות הוא זמן האסיף שהבריות שמחים בו וכתיב ביה שמחה. ואע"ג שגם בשבועות כתיב ביה שמחה ושמחת לפני ה' אלהיך. שאני סוכות דכתיב ביה ג"פ שמחה ושמחת בחגך וגו' והיית אך שמח וגו'. ועוד דהתם לא כתיב אלא ושמחת לפני ה' אלהיך משמע דוקא בבית המקדש לפני ה'. אבל הכא כתיב ביה סתם ושמחת וגו'. ובספר אבן שועב תירץ לפי שבחג הסוכות ישראל נקיים מעונות ופשעים שנמחלו להם ביום הכפורים. וגם בזה הזמן נמחל להם על עון העגל. ונצטוו בהקמת המשכן עכ"ל. אבל בילקוט סדר אמור רמז תרנ"ד אי' אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג. ושמחת בחגך. והיית אך שמח. ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת. ובעצרת לא כתיב אלא שמחה אחת (דברים טז) ועשית חג שבועות לה' אלהיך וגו' ושמחת וגו' אתה ובנך. ובראש השנה אין כתיב בה אפילו שמחה אחת. ולמה כו' וע"ש ותמצא נחת:

זמן שמחתנו (בשבת באהבה) מקרא קדש. כתב המט"מ וז"ל שמעתי דדוקא בשבת יש לומר באהבה לפי שקבלו את השבת באהבה וברצון. אבל שאר המועדים שקבלו בהר סיני לא קבלו באהבה שכפה עליהם ההר כגיגית. אבל שבת במרה נצטוו. וא"ת הרי פסח ג"כ במצרים נצטוו ולא בהר סיני. וי"ל דמ"מ נתחדשו הקרבנות בסיני כענין שכתוב בפרשת אמור ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות וגו' ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' וגו'. לכן אין לומר באהבה מקרא קדש. וגם משום לא פלוג ברגלים. וא"ת למה אנו אומרים באהבה מועדים לשמחה מאחר דלא קבלו באהבה לא לימרו גם התם. וי"ל דהכי פירושו ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לוו עלי ואני פורע אע"פ שאנו אוכלים ושותים נקבל עליו שכר היינו באהבה מועדים לשמחה שייך שפיר באהבה. משא"כ במקרא קדש שהוא עול מצות באיסור מלאכה ולא קבלו באהבה. רק בשבת קאי באהבה על שבת עכ"ל. ובספר נוהג כצאן יוסף כתב ז"ל

עיון תפלה

מפנינו עמים רבים גדולים ועצומים ממנו מצרים ועמלק ומלכי האמורי סיחון ועוג וכל מלכי כנען ונתנם למרמס כטיט חוצות ובחר אך אותנו, לפיכך ראוי להזכיר שהיו אז בעולם עמים רבים ומכלם לא בחר אלא אותנו, **אתה בחרתנו מכל העמים** השונים שהיו אז בעולם, ולא על פי מעלתנו אנחנו כי אם על פי מגרעות יתר העמים (ראה באורנו לפסוקי דזמרה בפיסקא יהי כבוד פסוק כי בחר ה' בציון) כדי להגדיל חסדו ואמתו אשר גברו עלינו אז. ובמתן תורה ראוי ג"כ להזכיר רבוי העמים שהיו בימים ההם, לפי שהחזיר הקב"ה את תורתו על כל אומה ולשון ומכלם לא קבלוה אלא ישראל, כמו שאמרו רבותינו בספרי וזאת הברכה על פסוק ה' מסיני בא, והבחירה במתן תורה עוד יתרה לה שהיתה לא לבד על פי מגרעות יתר העמים כי אם גם על פי מעלתנו אנחנו, כמו שאמרו רבותינו במכילתא יתרו פסוק ויסעו מרפידים בכל מקום הוא אומר ויסעו ויחנו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת אבל כאן נאמר ויחן שם ישראל שהשוו לב אחד לכך, לפיכך אנו אומרים **אשר בחר בנו** לא אותנו, ראה באורנו שם. אבל בדברנו אח"כ מזמן היותנו כבר לעם נבחר אשר לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב ואנחנו שומרים תורת ה' ומקיימים מצותיה (מצות קדוש המועדים) מאי נפקא מינה אם יש זולתנו עמים רבים או עם אחד בכל העולם כלו? כל עמי התבל כעם אחד הם לפני הקב"ה נגד עם בני ישראל, לפיכך אנו מזכירים את כל אלה אשר לא על תורת ישראל יתחשבו בלשון יחיד **אשר בחר בנו מכל עם**. ופירוש אשר בחר בנו **הבוחר בנו** כמו בברכת ההפטרה **הבוחר** בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו, וכי הא דאמרינן אשר נתן לשכוי בינה שעשה לי כל צרכי (לדעת האומרים כך) שפירושם הנותן העושה: **חג המצות**. ראה מה שכתבנו לעיל בתפלת חול ביעלה ויבא: **חג השבועות**. כך שמו בכתוב, ועד ימי אנטיגנוס איש סוכו היו

תקון תפלה

(ע"א שאינו ממטבע הברכה אלא הוספה מאוחרת) **ותתן לנו וגו' לששון את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג פלוני הזה זמן פלוני באהבה זכר ליציאת מצרים וגו'**. ונוסח בני רומא שוה לנוסח אשכנז בין ביו"ט בין בשבת ויו"ט אלא שהם מוסיפים וי"ו **וחגים** וזמנים לששון, ואף בשבת אין אומרים באהבה אלא מקרא קדש לבד, ובשבת ויו"ט אומרים **ושבתות** ומועדי קדשך וכ"ה בנוסח ספרד. וברב עמרם **ושבת ומועדי קדשך בשמחה** וגו' ואיננו מזכיר באהבה וברצון. והספרדים מסדרים בשבת ויו"ט כרב עמרם ואת יום חג פלוני הזה ואת יום טוב מקרא קדש הזה, אבל תחת את יום המנוח הזה אומרים את יום השבת הזה כאשכנזים ובני רומא:

בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ

ענף

ז"ל הטעם שאומרים בשבת באהבה מקרא קדש משום דכתיב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים וכתיב וקראת לשבת עונג. ולפיכך ראוי לומר אהבה בעת התענוג והעונג. אבל בראש השנה אין אומרים

יוסף

באהבה מקרא קדש אפילו כשחל בשבת משום שטעם הנ"ל לא יתכן בראש השנה שצריך שלא יאכל כל שבעו כמ"ש באגודה סוף ר"ה. וא"כ אין זה תענוג גמור עכ"ל:

כתב

עיון

אומרים גם בשבועות זמן שמחתנו לפי שגם בו כתוב שמחה ושמחת לפני ה' אלהיך (דברים טז, יא), ומשקלקלו הצדוקים בזמן אנטיגנוס (אבות דר"נ פ"ה) בכמו ג' אלפים ת"ק ליצירה, ואמרו שחג השבועות אחר השבת (מנחות ס"ה ע"א) ולפי טעותם לא נתנה תורה בחג השבועות דהא הכל מודים שבשבת ניתנה תורה (שבת פ"ו ב'), אז התקינו חכמים לקרות את החג הזה בשם עצרת כמו מו"ק ג' ע"ב, כ"ד ע"ב, חגיגה י"ז ב', ר"ה ס"ז ע"א, חולין פ"ג ע"א, עירובין מ' ע"ב וכיו"ב, כי פירוש עצרת כניסת הקהל כמו קראו עצרה (יואל ב, טו) ובשלשה מקומות בתורה (דברים ט, י; י, ד; יח, טז) נקרא יום מתן התורה בשם יום הַקָּהָל ותקנו לומר זמן מתן תורתנו כדי להוציא מלבן של צדוקים דלדידהו לא נתנה תורה בחג השבועות, כי התורה נתנה בשבת וחג השבועות היה ביום א' ממחרת השבת. אבל בתפלה אין צריך לשנות שמו מן הכתוב כי כבר אנחנו מזכירים בסוף זמן מתן תורתנו. ועי' הכתב והקבלה (שם ט, י). ומה שלא קראו אותו עֲצָרָה כמו במלכים וביואל או יום הקהל כמו בתורה? כי אצל חז"ל היה יחס חג השבועות לחג המצות כיחס שמיני עצרת לחג הסכות, גם חג השבועות היה ראוי להיות תיכף אחר שבעת ימי חג המצות מן הטעם האמור ברש"י (ויקרא כג, לו) „עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן להפטר אמר בָּנַי בבקשה מכם התעכבו אצלי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם" עכ"ל, וזה הטעם שייך ג"כ בחג המצות, אלא לפי שבקש ליתן תורתו לבניו אחרי הַטַּהֲרָם מטמאת מצרים, צִוָּם לספור מקודם שבעה שבועות כדמיון שבעה נקיים. או בהפך כמו שאמרו רבותינו בתנחומא הוצאת בובר פ' ראה סי' י"ג ובשיר השירים רבה פרשה ז' פסוק מה יפו פעמיך אמר ר' יהושע ב"ל ראויה היתה העצרת של חג שתהא רחוקה חמשים יום כנגד העצרת של פסח אלא אמר הקב"ה חורף הוא ואינן יכולין להגיע בתיהם ולבא לכאן אלא עד שהן אצלי יעשו עצרת. ובכדי לרמז גם על הרעיון הזה בחרו לקראו באותו השם שקראה תורה לשמיני של חג. וז"ל רבינו טוביהו בפסיקתא זוטרתא פ' פינחס פסוק שעיר עזים אחד „למה נאמר בעצרת ויוה"כ שעיר (בלא וי"ו) מקיש עצרת ליוה"כ מה יום הכפורים יום מתן תורה אף עצרת יום מתן תורה מפני שלוחות שניות נתנו ביום

תפלה

הכפורים ועשרת הדברות נאמרו בעצרת. וכדי להוציא מלבן של צדוקים שאומרים מתן תורה לא היתה בעצרת לכך הוקשו זה לזה בשעיר שעיר" עכ"ל. ואחרי אשר בטלו חכמים הזכרת „זמן שמחתנו" בעצרת כדי להנזר ממדת הצדוקים אשר נשארו בהזכרה זו, נהגו חכמי התלמוד שלא ללמוד שמחת יום טוב מן המקרא ושמחת לפני ה' אלהיך הכתוב בעצרת (דברים טז, יא) כדי שלא לחזק ידי מרעים האומרים עצרת זמן שמחה ולא זמן מתן תורה, אלא מן המקרא ושמחת בחגך הכתוב אחריו בחג הסכות פסחים ק"ט א', מו"ק ח' ע"ב, ושם י"ד ע"ב, חגיגה ח' ע"א, מגילה ס"ז ע"ב, וברש"י סוכה מ"ב ד"ה ושמחה, וקרא דעצרת יסמיכו על שמחת מתן תורה: זמן שמחתנו. שנאמר ושמחת בחגך (שם שם, יד) ומשם אנו למדים שמחת יו"ט לכל המועדים: מקרא קדש. מקרא שם דבר, קְרָא אותו קדש לאכילה ולשתיה וכסות נקיה (רש"י ממכילתא); אבל ממה שלא מצאנו הלשון הזה אלא במועדים ולא בשבת (כי מה שכתוב בפ' אמור וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש מפרש הגר"א ז"ל שהמקרא הזה הוא הערה כללית על שבעת ימי המועדים הכתובים אח"כ בפרשה זו, ששת ימים מן המועדים הללו שני ימים פסח יום אחד סכות יום אחד שמיני עצרת יום אחד שבועות ויום אחד ר"ה כל אלה מותרין במלאכת אוכל נפש. וביום השביעי של ימי מועד אלו והוא יום הכפורים שבת שבתון) וממה שאמרו בגמרא ר"ה כ"ה ע"א אשר תקראו אותם מקראי קדש אתם אפי' שוגגין וכו' אין לי מועדות אלא אלו, נראה שהם מפרשים מקראי קדש הימים המקודשים למועדים ע"י קריאת ב"ד מקודש החדש, ובב"ב קכ"א א' מועדי ה' צריכין קדוש בית דין ופרשב"ם „שמקדשין המועדים על ידי קדוש ראשי חדשים" עכ"ל: זכר ליציאת מצרים. בסכות נאמר (ויקרא כג, מג) כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים, ובחג השבועות אחרי ספרם שבעה שבועות כדמיון שבעה נקיים ונטהרו מטמאת מצרים זכו לקבלת התורה; ובראש השנה ג"כ זכר ליציאת מצרים, כי עד שעת ההיא היו ישראל נדונין בר"ה ככל אוה"ע אבל מיצ"מ ואילך שנתנו להם תורה ומצות הם נדונים בפני עצמם ברחמים ויוצאים זכאים (ויק"ר פכ"ט ובר"ה ט"ז א'), ובאיכה רבתי פרשה ג' כפסוק טוב ה' לקוו ולכוונתיה נושא עון ועובר על

פשע

קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים (וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

בליל ראשון של סוכות מברכין לישב בסוכה ואח"כ זמן. ובליל שני אומרים זמן ואח"כ לישב בסוכה. ולדעת הגר"א גם בליל ב' של סוכות מברך לישב בסוכה ואח"כ זמן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה:

במוצ"ש ליו"ט אומרים כאן נר. הבדלה. זמן. ובסוכות נר. הבדלה. סכה. זמן. בב' לילות אחרונים ש"פ א"א שהחינו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

מעשה פירוש ברכת שהחינו נסים

יש להתעורר אל הכפל במלות האלו זה שלש פעמים שהחינו וקימנו והגיענו אשר לכאורה ענינם אחד והיה די באמרו שהחינו בזמן הזה: ונבוא אל הביאור בשום לב אל תארי הבורא יתברך המורגל לומר חי וקים. וביותר קשה בזה בברכת ברוך שאמר אנו אומרים ברוך חי לעד וקים לנצח. יש להבין כפל הענין במלות שונות. ונראה לפרש כי הם שתי חלוקות לא ראי זה כראי זה. תאר חי נקרא על שמחיה כל הנמצאים והנבראים שבעולם ולא מחמת שהוא עצמו חי כי לא יתכנו תארים עצמים בערכו זה כנודע. אבל ענין חי הנאמר בהש"י הוא ע"ש שהוא חיותו של עולם כמ"ש התויו"ט סוף תמיד. ואולם תאר קיים נאמר עליו ית' שהוא עומד קיים תמיד קיום נצחי בלי שום שינוי ותמורה ח"ו כאמרו ית' אני ה' לא שניתי וכמ"ש הרב המורה. ונגד חלוקה ראשונה בשם חי אמר לעד כי שם עד יפורש על העצמיות של כל ימי קיום העולם. ובפיוט אקדמות נמצא וסרי עדי עד שפירושו נושא העולם. והנה קודם שנברא העולם שהיה הוא ושמו בלבד וכן בכלות הכל אי אפשר לתארו חי. ולא נוכל לקראו חי רק כל זמן היות העולם קיים המקבל ממנו ית' החיות. לכן על כל ימי העולם נאמר חי לעד. אמנם מלת נצח נאמר על בלתי תכלית כנצחיותו ית' נזה

עץ יוסף ענף יוסף

ברכת שהחינו יברך ג"כ בשמחה והודאה עצומה במחשבתו להשם יתעלה שהאריך ימי חייו עד זמן זה לקיים מצותיו הקדושים השייכים ברגל זה. וגם על שהאריך ימי חיי בניו עד זמן זה. ויאמר בלבו בני הקטנים אף שיברכו ברכה זו בעצמם לא יהנו הודאה במחשבתם כראוי לו יתברך שמו • אתן אני בשבילם הודאה עצומה:

כתב הכוונת סי' שנ"א למה ג"פ שהחינו • וקימנו והגיענו. כנגד הללי נפשי את ה' אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי ע"כ:

עיון תפלה תקון תפלה

פשע יכול לכל תלמוד לומר לשארית נחלתו, ובירושלמי ר"ה פ"ק ה"ג הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצות ואת האומות בלילה וכו'; וכן יוה"כ התחיל מיצ"מ. אבל שבת היא זכר למעשה בראשית. ח"ל רבינו לדקיה הרופא בשבלי הלקט השלם סדר ר"ה סי' רפ"ו תימה לאחי ר' בנימין זצ"ל מה שקבעו בקדוש ובתפלה של ר"ה ויוה"כ זכר ליציאת מצרים, בשלמא בקדוש של שבת (ראה מה שכתבתי שם במקומו) שהרי בי' הדברות שבמשנה תורה כתיב וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, שבועות נמי כתיב בסוף פ' ראה וזכרת כי עבד היית וכו' אבל בר"ה ויוה"כ מאי זכר ליצ"מ איכא והלא לא מצינו שנכתב בהם יצ"מ כלל? ותירץ לפי מה ששנינו תניא ר"א אומר בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים ור"י נמי בהא לא פליג, והתם יליף לה מקראי (ר"ה י"א א'), וביוה"כ נמי מצינו יצ"מ גבי שלוח עבדים במשנה תורה בפ' ראה הענק תעניק וגו' וזכרת כי עבד היית וגו' ותניא (בתו"כ הובא בר"ה ח' ע"ב) כיון שהגיע יוה"כ תקעו ב"ד בשופר נפטרו העבדים לבתיהן, וגבי שלוח עבדים כתיב כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, הא למדת שבר"ה ויוה"כ נמי שייך לומר זכר ליצ"מ. עכ"ל. אבל הלשון משמע שכל עקרו של יוה"כ הוא זכר ליצ"מ. ועי' בדרשות הר"ן סוף דרשה ראשונה ג"כ טעם לזה: **ומועדי קדשך.** מעין החתימה סמוך לחתימה (פסחים ק"ד א'): **מקדש ישראל והזמנים.** (שם קי"ז ב') ביומא שבא בין בצלותא בין בקדושא מקדש ישראל והזמנים. וזמנים הם מועדים, דתרגום מועד זמנא:

לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. (סוכה מ"ו א'), כן המנהג בלשון חכמים בגזרות נחי פ"א יו"ד וחסרי פ"א נו"ן לֵילֵד לֵירֵד לֵילֵךְ לָנוּחַ לָגוּף לִשּׁוֹךְ, אבל בלשון תורה לָשֶׁבֶת לָלֶדֶת לָרֶדֶת לָלֶכֶת לִנְגֹּחַ לִנְגֹּף לִנְשֹׁךְ. **בַּסֻּכָּה** בפת"ח הבי"ת, להורות על הסכה הידועה הנעשית כהלכתה:

שהחינו. (סוכה מ"ו א' ברכות נ"ד א'), ובשאלתות דרב אחאי סי' קע"א אשר החינו, ובתוספתא ברכות פ"ו הלכה י"ד וט"ו הגרסא ברוך שהגיענו לזמן הזה:

באור

ואם חל יום טוב במוצאי שבת יברך יקנה"ז. דהיינו בורא פרי הגפן. ואח"כ קידוש על ישראל והזמנים. ואח"כ אומרים נר. הבדלה. זמן. וכתב הכל בו מאחר שפסקו ז"ל שנוסח הברכה בורא מאורי האש שהוא לשון רבים צריך להיות שם אבוקה שנראים בה מאורות ע"כ. לכן אם חל במוצאי שבת יוה לאחר להחזיק שני נרות ויברך על הנר: כתב רש"י ז"ל במסכת שבת דאין מברכין על הבשמים במוצאי שבת ליו"ט גזירה שמא יקטום מן המחובר ועוד שלא אבדה נשמה יתירה של שבת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ: ומברך שהחינו: בפסח שותה הכוס בהסיבת שמאל ואינו מברך ברכה אחרונה:

מעשה פירוש ברכת שהחינו נסים

לזה תאר קיים זה שמו אשר יקראו לו לנצח. ומזה הטעם עצמו נקראו ישראל ג"כ חיים וקיימים. דרש"י פי' הקרא לא ירפך ולא יעזבך. לא יתן לך רפיון. והכונה דבגלות המר והנמהר אנו צריכין לשני חסדים הכרחיים. האחת שאנחנו מפוזרים בין העמים ונחשבנו כצאן לטבח יובל. כמאמר המגיד שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מצילנו מידם ומרים אותנו זה בודאי טובה נפלאה וחן כן גבורותיו. ונגד זה אמר לא יעזבך דהיינו לכלותך. והשנית שכל מגמתם לבטל מאתנו המצות והמקום מוכן לכך כמ"ש הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. ובכל זאת לא שכחנו שם אלהים ואנו מקיימין מצותיו. והוא ית' מחזיק בידינו שלא נלמוד ממעשיהם מחמת גודל הצרות. ולזה אמר לא ירפך לא יתן לך רפיון שמחזיק אותנו באמונתו ובמצותיו ית'. וע"כ שפיר ילדק נס על ישראל חיים וקיימים. חיים ע"ש החיות. וקיימים ע"ש הקיום בלי שינוי מאמונתם. ובזה בא אל נכון מאמרנו בהגיע זמן עשיית מצותיו ית'. ולהודותו ולשבחו על שתי הטובות הנזכרות. שהחיינו שמחיה אותנו ונתן לנו החיות בין העמים. וקימנו באמונתו ובקיום מצותיו הנלהיות ית'. ואומרו והגיענו ירצה בכוונתו. כי באמת אף שהאדם רוצה ומתאוה בקיום המצוה. צריך הוא להסדי הבורא שיספיק בידו קיום המצוה בכל פרטיו. ונוסף על זה שיהי' יוכל אדם לקיים המצוה בהידור ונחשב לו למצוה בפ"ע במה שהש"י מהדר. נמצא שהוא מגיע אותנו לשמירת הנעשים בזמן הזה:

ענף יוסף

איתא בפדר"א פ"כ אמר רבי צדוק כל מי שאינו מבדיל על היין במוצאי שבת או שאינו שומע מאחרים שמבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם. אבל המבדיל על היין או שומע מאחרים שמבדילין. הקב"ה קראו קדוש. ועושהו סגולתו שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים. ואומר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. ואומר והייתם קדושים כי קדוש אני. ואומר ואבדיל אתכם מן העמים. ואין מבדילין על הפת. כן פירשו התוס' בפ' אלו דברים. אבל מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה. והגאונים כתבו אע"פ שאין מבדילין על הפת אבל אם חל יום טוב במוצאי שבת מבדילין עליו. כיון שמקדשים עליו. הקידוש עיקר. ואגב הקידוש מבדילין ג"כ עליו: **המבדיל** בין קדש לקדש. ומצאנו הבדלה בין קדש חמור לקדש קל. שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שמות כו, כג):
שאל רבינו אפרים למה נהגו העם לומר ואת

תקון תפלה

באור נוסח ההבדלה כתבנו לעיל במוצאי שבת: **משששת ימי המעשה קדשת.** הבדלת והפרשת ורוממת, ראה מש"כ בתפלת חול בברכת אתה קדוש: **הבדלת וקדשת.** באורחות חיים בשם בעל העטור מערער על ההוספה הזאת, אבל בתוס' פסחים (ק"ד א') ד"ה בעי שאל רבינו אפרים את ר"ת למה נהגו העולם להוסיף ולומר ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך דאין זה לא מעין פתיחה ולא מעין חתימה, והשיב לו ר"ת משום חבת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין ז' הבדלות, בין קדש לחול אחד, בין אור לחשך ב', בין ישראל לעמים ג', בין יום השביעי וגו' ד', בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלה פירוש שביו"ט שרי מידי דאוכל נפש, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת היינו חולו של מועד דשרי דבר האבד ובשבת אסור, זה חלוק שבת מיו"ט והיא הבדלה אחת הרי ה', הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך היינו שתי הבדלות בין כהנים לוים וישראלים הרי ז', והוי מעין חתימה דבין קדש לחול, עכ"ל. ועי' ב"י טור או"ח סימן תע"ג:
נוסח רב עמרם בברכה זו — ובין ישראל לעמים ובין יום וגו' הבדלת ויום השביעי וגו' קדשת והבדלת וקדשת וגו'. ונוסח בני רומא— ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הבדלת וקדשת, וקדשת את עמך וגו'. ונוסח הספרדים— ובין אור וגו' ובין ישראל וגו', ובין יום וגו' המעשה הקדשת והבדלת והקדשת את וגו', ועי' לקמן בנוסח ותודיענו:

ורחץ נוטל ידיו לצורך טיבול הראשון ואינו מברך על נטילת ידים:

כרפס יקח מהכרפס פחות מכזית (כדי שלא יתחייב ברכה אחרונה מספק) ויטבול במי מלח או חומץ ויתן גם לבני ביתו ויברך **בפה"א** ויכוין לפטור בברכה זו גם את המרור. ויאכל בלא הסבה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

יחץ יקח המצה האמצעית ויניח חציה הקטנה במקומה וישמור חציה הגדולה לאפיקומן:

מגיד יגביה הקערה שיש בה המצות ויגלה ויאמר **הא לחמא** בקול רם וקודם שיתחיל יאמר זה:

הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

כְּהָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם. כָּל־דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל. כָּל־דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח. הַשַּׁתָּא הָכָא. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. הַשַּׁתָּא עַבְדֵי. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין:

מעשה נסים

הא כלחמא. לבאר אל ביאור הפיסקא הזאת. נקדים הספיקות אשר עמדו עליהם המפרשים והם אלו: **א'** למה נסדר בלשון ארמי: **ב'** למה תיקנו הכרוז כל דכפין ייתי ויכול שהוא לעניים דוקא בחג הפסח ולא בשאר חגים הא ושמחת בחגך על כל המועדים נאמר: **ג'** הכרוז הזה הי' ראוי להיות בחוץ לפני הפתח שישמעו עניים ויבואו לא בבית אחר שכבר סגר הפתח. ועכ"פ הי' לו להיות קודם הקידוש כדי שגם העני יצא ידי חובתו בקידוש ובכרפס: **ד'** למה קראו לחם עוני: **ה'** מה שאמר

ענף יוסף

יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך אחר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת שאין זה לא מעין חתימה ולא מעין פתיחה. והשיב ר"ת משום דאמרינן בפרק ערבי פסחים הפוחת לא יפחות משלש הבדלות והמוסיף לא יוסיף על שבע. רצו לפעמים להזכיר שבע הבדלות. והוסיפון ביום טוב אחר שבת לפי שהוא מנין יום טוב. ואלו הן. בין קדש לחול. ובין אור לחשך. ובין ישראל לעמים הרי שלש. ובין יום השביעי לששת ימי המעשה אינה מן המנין אלא אגב דאמרינן לה בעלמא אמרינן לה הכא. בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת זהו אוכל נפש שמותר ביום טוב מה שאין כן בשבת. ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת זהו יום טוב אחרון של חג שחלוק מששת ימי חולו של מועד שלפניו. הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך הן שתי הבדלות. בין כהנים ללוים. ולוים לישראל. וזהו מעין חתימה המבדיל בין קדש לקדש. ומצאנו הבדלה בין כהנים ללוים שנא' בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים (דה"א כג,יג). והבדלה בין לוים לישראל שנאמר בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי (דברים י, ח) (אבודרהם):

עיון תפלה

כהא לחמא עניא אבלו אבהתנא. מן הגרסאות השונות במאמר זה נראה שהגרסא הזאת היא היותר נכונה, והיא קריאה לעניים שיבואו לאכול עמו ולא יתביישו, שהרי כלנו בני אבותינו אנחנו שהיו עובדים במצרים עבודת עבד, וכל ימי עבודתם היו אוכלים לחם עוני כלחם הזה, לפי שאין פנאי לעבדים לערוך להם כראוי, והקריאה הזאת נתקנה בבבל שלשונם המדוברת היתה לשון ארמית, ואכילת המצה פי שנים בזכרונה, זכר לעבדות כמו שאמרנו, וכמו שכתב ר' יהוסף האזובי בשם הראב"ע שהיה שבוי [אחד] בארץ הודו והיו מאכילין אותו לחם מצה שהוא קשה להתעכל וישהה אכילתו במעיו ולא ירעב מהרה. וזכר לחירות שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. וכתב הגאון ר' משה סופר ז"ל לפי שאמרו חכמים (בבא בתרא י' ע"א) גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, לפיכך משתדלים להזמין עניים על שלחנם בליל הגאולה ולהספיק להם כל צרכיהם: **כל דכפין ייתי ויכול**. מי שהוא רעב ואין לו מה יאכל — יבוא ויאכל על שלחני. **כל דצריך ייתי ויפסח**. אפי' מי שיש לו מה יאכל כגון פת ארז ודחן, רק שאין לו צרכי הסדר כגון מצת מצוה ומרור וחרסת ויין לד' כוסות— יבוא ויעשה סדר הפסח כמוני (אבודרהם). ולדעת הקדמונים ז"ל מרמז בזה ג"כ שמצוה להכפין עצמו בערב פסח כדי שיאכל בערב לתיאבון: **השתא הכא לשתא דאתיא** וכו'. כ"ה גרסת רבינו צדקיה ז"ל בשבלי הלקט הלכ' סי' רי"ח. וגרסת רב עמרם גאון **השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא הבא עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין**, וכ"ה גרסת המחזור לבני רומא אך בלשון ארמית **לשתא דאתיא**. וגרסת הספרדים כגירסת רב עמרם. **וגרסת** מדורינו יש מפרשים שהיא כוללת שתי נוסחאות, נוסחת בני חוץ לארץ **לשנה הבאה בא־עא דישראל**, ונוסחת בני ארץ ישראל **לשנה הבאה** בני חורין:

מוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו מה נשתנה:

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל־הַלֵּילוֹת: שֶׁבְּכָל־הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת. הַלַּיְלָה הַזֶּה (כֻּלּוֹ) מָרוֹר: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין

מעשה נסים

באמר די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. שהרי לא אכלוהו במצרים עד שיצאו שהרי נשאו הבצק צרורות על שכמם: ו' למה אמר בכפל השתא הכא וגם השתא עבדי: ז' למה לא אמרו פרק זה בזמן שביהמ"ק היה קיים כמבואר ברמב"ם בנוסח ההגדה: **וליישב** כ"ז נקדים כי ידוע שראוי ונכון לעבד אשר בא במאסר מאדוניו והוציאו בחסדו שיש לשמוח ביום יציאתו ולהודות ולברך למי שהוציאו והצילו בחסדו מהמאסר. וגם טבע האדם מחייב שתבוא שמחה בלבו בעת שזוכר. וכ"ש ביום היציאה. אמנם אין מדרך האדם אם יצא פעם אחת מהמאסר כשחזר ונחבש בבית האסורים גדול מהראשון לשמוח בריקודין ומחולות בתוך בית האסורים על יציאה פעם אחת ממנו כיון שתקוע בבית הכלא ומה בצע לו ביציאתו זו: **הקדמה ב'** כי ידוע כשיש לאדם שמחה גדולה שמדרכו להרבות ולהזמין רעים ואהובים ולעשות שמחה ומשתה וכל ששמחתו יותר גדולה מתאוה יותר בהרבות רעים ואהובים לשמחתו. ומשתה אחשורוש לעד: **הקדמה ג'** ידוע מה שכתבו כל המפרשים שגם בעבודת מצרים היו אוכלין מצה כי לא הניחום המצריים להחמיץ עיסתם מחמת חפזון לעבודתם. ומטעם זה כתב מהרי"א שנקרא לחם עוני: **ואחרי** הקדמות אלו נבא אל ביאור הפיסקא. שפיסקא זו נתקן אחר חורבן ביהמ"ק למען לא יתפלא לב האדם על אשר אנו עושים משתה ושמחה בכוסות וסעודה על שמחת יציאת מצרים והרי אכתי עבדי אחשורוש אנן להיותנו שקועים בגלות המר והנמהר ואין זה בדרך האדם כמו שהקדמנו. לזה מקדים ואמר **הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים**. פי' הנה טעם היות כי הסעודה הזאת הוא ממש כלחמא עניא שבמצרים כי הסעודה נקרא' על שם הלחם כמו מדוע לא בא בן ישי אל הלחם ואם כן מהראוי היה שלא לשמוח כי לשמחה מה זו עושה אחר שאנחנו משוקעים בגלות גרוע מהראשון ואוכלין סעודה זו בלב מר כמו שאכלו אבותינו במצרים בעבדות ובעוני ובחוסר כל. משא"כ בשעה שביהמ"ק היה קיים לא היו אומרים פרק זה בהיותם אוכלים בשמחה ובטוב לב (בשעת היציאה) ואין אומרין פרק זה רק בשעת חורבן כנ"ל. לזה אמר המגיד ליישב זה כי ידוע שאף שאין מדרך האדם לשמוח על העבר כשהוא שקוע בבית הכלא. מ"מ אם מחמת היציאה הראשונה מובטח בבירור בלי שום ספק שגם עכשיו בודאי יצא. בודאי שהשמחה ראוי' גם ואין שמחה גדולה מזה על היציאה שעברה כיון שמחמתה בודאי יצא גם עכשיו. וזהו מאמרו טעם היות שהיא כלחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים בעבדות מ"מ תוגדל השמחה עד נדר **שכל דכפין ייתי ויכול** כאיש אשר לבו שמח בשמחה גדולה שאין לה שיעור שבודאי מרבה ומזמין לסעודתו כל דכפין: והטעם לזה דע"י היציאה ממצרים מובטחין אנחנו בבירור דאף **שהשתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל** כי ע"י היציאה נקניתו לו ית' לעם וכל העולם ראו כבודו וגדלו ואף אם ח"ו לא נהיה ראויים יעשה זאת למען כבודו יתברך שלא יחולל כי למה יאמרו מצרים וכמו שנבאר בס"ד בפיסקא דעבדים היינו ובפיסקות שבאות: **ומה** שאמר בכפל השתא הכא והשתא עבדי. שמעתי לפי שיש מחלוקת בש"ס אם בתשרי עתידין ליגאל או בניסן. וידוע דששה חדשים מקודם יופסק השעבוד ומצא בספרי שגם לעתיד יהיה כן רק שבש"ס בכמה דוכתי לא משמע כן. לזה אמר שאם נגאל בתשרי או בודאי שבתשרי הבא לא יבוא עדיין כיון שלא נפסק השעבוד בניסן וע"כ שבתשרי שאחר תשרי הבא יבוא ואז בניסן שקודם תשרי יופסק השעבוד ולא יקויים רק **שלשנה הבאה נהיה בני חורין**. ואם בניסן עתידין ליגאל אפשר שבתשרי זה יופסק השעבוד ובניסן לשנה הבאה בא"י: **ולזה** נתקן בלשון ארמי להורות שאינו מענין סיפור הגדה רק הוספת שנתקן בבבל אחר החורבן. ובזה נתיישבו כל הקושיות: **ובעל** מעשה ה' פירש בזה. שענין הא לחמא הוא כענין קינה שנתקן בבבל לקיים מה שנאמר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. דהיינו בזמן שביהמ"ק היה קיים היה הפסח נאכל רק למנויו מה שאין כן עכשיו מקוננים שהיא כלחמא עניא די אכלו במצרים שכל דצריך ייתי ויפסח כי אין עכשיו פסח ואין כאן מנויים. ואח"כ מתחילין בנחמה קודם הסיפור ואומרין השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי כו':

מה נשתנה. הספיקות שהתעורר עליהם בעל מעשה ה': **א'** למה חייבו חז"ל בשאלה דוקא עד שאמרו אם אין אשתו הוא שואל לעצמו: **ב'** למה נקט שינויים אלו דוקא ולא נקט הד' כוסות: **והנראה** כיון דסיפור הגדה נלמד מקרא דוהגדת לבנך לאמר בעבור זה דהיינו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ועיין רש"י בחומש פי' בעבור זה דהיינו בעבור קיום המצות אלו. הרי עינינו רואות שמצות הש"י לא היה לספר היציאה והנסים בלבד רק לספר דרך טעם על מה שנצטוינו במצות מהש"י שהיא בעבור היציאה שהוציאנו. לזה הקפידו לסדר הסיפור על טעם המצות. ולזה סדרו השאלות במצה ומרור כאמרם על בעבור זה שמצה

עיון תפלה

מה נשתנה וכו'. מפני מה אנו עושים בלילה הזה מעשים הפוכים דסתרי אהדדי, אנו אוכלים מצה לחם עוני כעבדים, ואנו מטבילין פעמים כעשירים וחורי ארץ (כמו שכתב הר"י אברבנאל בפירושו), אנו אוכלים מרור כבזוים ושפלים ויושבים בהסיבה כמאושרים ושלוי עולם? — **כלו מצה**. בלי שום חמץ כלל: **שאר ירקות**. אנו מחזרין אחר שאר ירקות הטובים לאכל יותר ממרור (אבודרהם): **הלילה הזה מרור**. כ"ה באבודרהם ובסי' רב עמרם

אֲפִילוּ פַּֽעַם אֶחָת. הַלַּֽיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים: שֶׁבְּכָל־הַלֵּילוֹת אָֽנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין. הַלַּֽיְלָה הַזֶּה כֻּלָּֽנוּ מְסֻבִּין:

מחזירין הקערה ויהיו המצות מגולין בשעת אמירת ההגדה. וטוב לפרש ההגדה לנשים וילדים:

בשבת הגדול מתחילין כאן:

עֲבָדִים הָיִֽינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָֽיִם. וַיּוֹצִיאֵֽנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵֽינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹֽעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא־הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת־אֲבוֹתֵֽינוּ מִמִּצְרַֽיִם הֲרֵי אָֽנוּ וּבָנֵֽינוּ וּבְנֵי בָנֵֽינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִֽינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָֽיִם. וַאֲפִילוּ כֻּלָּֽנוּ חֲכָמִים. כֻּלָּֽנוּ נְבוֹנִים. כֻּלָּֽנוּ זְקֵנִים. כֻּלָּֽנוּ יוֹדְעִים

מעשה נסים

ומרור מונחים לפניך דמשמע שיאמר סיפור היציאה על טעם של המצוה של מצה ומרור. ונגד הב' שאלות הראשונות שהן בדאורייתא סידרו ג"כ ב' שאלות האחרונות שהן בדרבנן להורות כי אנחנו חייבין ליזהר בדרבנן כמו בדאורייתא. ונקטו שתי אלו שהן בתחלת הסדר דהיינו הסיבה והטיבול שטיבול הכרפס הוא בתחלת הסדר:

עבדים היינו. הספיקות שבפיסקא הזאת צריכים הסקפה והתעוררות. קצתם עומד עליהם בעל מעשה ה': **א'** היאך תהיה התשובה זו נאות אל השאלות ששאל ומה גם שבש"ס משמע שהתשובה זו היא כוללת לכל מה שישאל התינוק: **ב'** שהתחיל בעבדים וסיים במשועבדים: **ג'** למה הזכיר שהיה ביד חזקה. מה טובה היא לנו במה שהיה ביד חזקה: **ד'** מנין לו שאלו לא הוציאנו היו גם בני בנינו משועבדים הלא תחת אפשרות יש שנצא אנחנו אף אם לא היו יצאו אבותינו: **ה'** למה אמר לפרעה ולא אמר סתם במצרים: **ובהתרת** הספק הראשון נאמר. **כי** לאשר שתשובה זו נאמר עיקרה לנשים ולקטנים שאין בהשג יד להשיג טעמי המצות. ומה גם שרוב ענייני המצות הם עלומי הטעם אף מהמשכילים ולא ידע אנוש ערכם. לכן בחר המגיד בתירוץ זה שכתבה התורה שהוא תירוץ כולל על כל המצות שאנחנו מחוייבים לקיים מצותיו יתברך וחוקיו אף שהן עלומי הטעם כי כדאי היא היציאה שנקבל גזירותיו וחוקיו אף שהן עלומי טעם דהא בהיותנו עבדים לפרעה בודאי שהיינו מקיימין מצות פרעה וגזירותיו אף שלא היינו יודעין טעמי הדברים בגזירת מלך על עבדיו. ולזה אמר המגיד (לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם) ולקח אותנו שנהיה עבדים למלך מלכי המלכים הקב"ה ודאי כדאי היא היציאה שנקבל גזירות ממ"ה אף שהן עלומי הטעם כדרך שקבלנו על עצמנו מגזירת מלך הדיוט. והזכיר שהיה (ביד חזקה ובזרוע נטויה) להיות כי זה היא הטובה הגדולה שבגדולות שאין למעלה הימנה כי בודאי הרבה ריוח והצלה לפניו להוציאנו מבלתי הראותו היד החזקה וגבורותיו לעיני העמים כגון שיתן בלבם לשחרר אותנו מדעתם רק שעשה זה למעננו לטוב לנו לחיותנו כהיום הזה כמבואר בכתוב בפ' ואתחנן. והוא בהיות כי הכל גלוי לפניו וידע שעתידין אנחנו לחטוא בהרבה פעמים עד שכמעט היה ראוי לכלותנו.

עיון תפלה

עמרם ובמחזור רומא ובסידורי הספרדים וברוב הקדמונים בלי תיבת כלו, וכלם גורסים והלילה בוי"ו. ובשבלי הלקט גרים בכל השאלות והלילה, וכ"ה בסי' רע"ג ובמחזור רומא ובסי' הספרדים. וגרסתנו כתלמודא דידן (פסחים קט"ז א') בלא וי"ו אבל במשנה שבירושלמי הגי' בוי"ו: **כלנו מסבין.** שהרי גם השמש צריך להסב ובן לפני אביו ואשה חשובה אצל בעלה (שבלי הלקט): **עבדים היינו** וגו' **ויוציאנו** וגו', לשון הכתוב (דברים ו, כא) בשנוי קצת ובתוספת ובזרוע נטויה. והיא תשובה על שאלות מה נשתנה, לפיכך אנחנו עושים זכר לעבדות וזכר לחרות, זכר לעבדות — כדי שלא נבזה את העבדים ואת העניים המרודים, שהרי גם אנחנו בני עבדים אנחנו, וכמו שהזהירנו הכתוב פעמים רבות, גבי שבת למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים (דברים ה, טו), וגבי שלוח עבדים העניק תעניק לו וגו' וזכרת כי עבד היית (שם טו, טו). וזכר לחרות — כדי להודות לה' על חסדו כי גבר עלינו שהוציאנו מעבדות נמבזה לחרות עולם. וכפל הלשון **ביד חזקה ובזרוע נטויה** כדי להגדיל הנס, שנלחם הקב"ה עם מדת הדין אשר קטרגה עלינו לאמר הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה. וכאשר יוסיף הבן לשאול את אביו — מה התועלת בגאלתנו מבית עבדים הלא עבדים אנחנו גם עכשו לכל מלכי ארץ? והשאלה הזאת אפשר לשאול גם על רוב ימי הבית השני שהיינו עבדים למלכי פרס ולמלכי יון ורומא. על זה יענהו האב **ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו** וכו' **משעבדים היינו לפרעה במצרים,** כלומר לדעותיו של פרעה ולמדותיהם של המצרים, כי היינו נטבעים ביון מצולת טומאתם לאין מרפא. וכך אנו אומרים לקמן בפיסקא בכל דור ודור **לא את אבותינו** בלבד גאל הקב"ה **אלא אף אותנו** גאל עמהם: **ואפילו כלנו** המסובים כאן **חכמים ונבונים**

ולא היה יכול משה לבקש רחמים רק מחמת חילול
כבודו

אֶת־הַתּוֹרָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. וְכָל־הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי־בְרַק*). וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל־אוֹתוֹ הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

*) שם עיר בנחלת דן (יהושע יט, מה).

מעשה נסים

כבודו ית' בין העמים כמו שאמר בכל תפלותיו למה יאמרו מצרים. וזהו מחמת שהיה ביד חזקה ונגלה לעין כל שהוא ית' המוציא ואנחנו בניו. משא"כ אלו לא היה ביד חזקה לא היה נגלה שהוא ית' המוציא ושאנחנו בני אל חי. ולא היה חילול כבוד ולא היה לו שום טענה נגד מדת הדין. וכיון שלהיציאה מהגלות אין אנחנו ראויים לה בשום פעם ואף ממצרים לא יצאנו רק משום זכות אבות כענין שאמר וזכרתי את בריתי אברהם וגו' או מצד ברית אבות וכ"ז כבר תמה אחר שקיים הבטחתו שהבטיח להוציא אותנו אחר ת' שנה וגם זכות אבות כבר תמה והיה גלוי לפניו שעתידין אנחנו לומר טוב לנו עבוד את מצרים ואז כאשר היינו שבין (אחר היציאה) מדעתנו למצרים איזה ענין וסיבה היה לנו שנגא ודאי שהיינו ח"ו מוחלטין. ולזה סיים (משועבדים היינו לפרעה במצרים) כי בתחלה לא היה עלינו רק שם עבדים כי עבד הוא שם הנופל על עבד שהוא לזמן ובתחלה לא היינו רק בבחינה זו כיון שאחר ת' שנה היינו נהויידין לצאת מחמת קיום הבטחתו. אבל כשהיינו שבין למצרים ודאי שהיינו מוחלטין ח"ו כי לא היה לו ית' פ"פ נגד המקטרגים. משא"כ כשהיה ביד חזקה אף שזכות אבות תמה כבודו ית' לא תם וכשאנחנו בגלות אין חילול כבוד גדול מזה להיות נגלה לכל העמים שנקנינו לעבדים לו ית' ואפי' הדיוט כשנתקלקל הדבר בעבדו בתחבולות רבות נתהלל כבודו מכ"ש מה"ה ויש לו פתחון פה נגד המקטרגים לומר כמפורש בכל תנ"ך ובזה מובטחין אנחנו בבירור שיתחדשו ימינו וכדים בגלו ית'. ולזה סיים (ואפילו כלנו חכמים וכו' כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר וכו') פי' שאם לא היה בענין הסיפור רק לספר מה שהיה והסיפור למי שיודע הדבר הוא למותר וכמעט קן בשמיעתו. וגם אין בזה צורך כ"כ כי מה דהוה הוה. רק עיקר חיוב הסיפור לדרוש על כל פרט ופרט היאך נתכוין הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו בכל פרט ופרט לטובתנו עד עולם ואילו לא היה עושה הטובות הללו שמספר למיעוט ערכנו ורוב חטאינו לא היינו כדאים אפי' להיות קיימים לפניו והיה נופה ומביט בכל טובה בעסה שהיה בטובה היא טובה לנו ולזרענו עד עולם. ולזה נתייסד בהלל הגדול לומר על כל טוב שחושב כי לעולם חסדו לומר שאין לחשוב כי הטובה לא היתה רק לדור ההוא רק כח הטוב והחסד ההוא הוא קיים לעולם ולעולמי עולמים ויותר מה שנעיין במעשה הטוב שעשה נכיר בטובה היאך הטובה ההיא ג"כ טוב לנו בכדי להיותנו כהיום הזה. ולזה מסיים (שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח) ולזה מביא מעשה וכו':

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. ואין ספק שלא היה שום סיפור היציאה לבד כי לזה אף שעה אחת היא למותר רק ע"כ שהם דרשו וחקרו על כל פרט ופרט איזה צורך טובה היה בו להם והיאך שהיה צופה ומביט בטובה ההיא שיהיה כח בטובה ההיא להיטיב עד סוף כל הדורות עד שנאמר על כל טובה וטובה מטובותיו כי לעולם חסדו: והרב בעל מעשה ה' אמר בפי' זה הפסקא שביד חזקה הי' טובה כי אם היו משחררים אותנו מדעתם היה זה גנאי לנו כי היינו לעולם נכנעים להם

עיון תפלה

ויודעים את התורה וכל הנסים שנעשו עמנו ביציאת מצרים, בכל זאת מצוה עלינו לספר בפיו איש לרעהו ביציאת מצרים ולא לצאת ידי חובתנו בידיעה גרידא, כי הסיפור מביא לידי הרגש וההפעלות יותר מן הידיעה: וכל המרבה וכו' הרי זה משבח. אות הוא על תבונתו ודעתו הרחבה שמרגיש את הנס ביותר, וכי הא דאמרינן בירושלמי דברכות (פ"א ה"א) מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם בור הוא, כי המכיר את קונו ביותר יודע איך לערוך אליו ברכותיו ושבחיו (ועי' בבלי שם כ' פ"א): ובסדור רב עמרם גרים ואלו לא הוציא וכו' עדיין אנו ובנינו וכו'. ובמחזור רומא הגרסא שאלו לא הוציא וכו' הרי אנו בנינו וכו' שכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משבח. ובסדורי הספרדים גורסים ג"כ עדיין ואינם גורסים כלנו זקנים. ובמחזור ויטרי לא גרס משעבדים היינו לפרעה במצרים שהרי פרעה כבר מת, אלא משעבדים היינו במצרים:

מעשה ברבי אליעזר וכו'. ומי לנו חכמים גדולים ויודעים את התורה יותר מהם, ובכל זאת לא סמכו על ידיעתם אלא היו מספרים ומרבים בספורם כל אותו הלילה, ולולא מצות ק"ש שהיא מצוה עוברת היו ממשיכים ספורם עוד. ובתוספתא פרק ערבי פסחים נזכר מעשה כענין זה, וז"ל חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה, ואפי' בינו לבין בנו ואפי' בינו לבין עצמו ואפי' בינו לבין תלמידו, מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר, הגביהו מלפניהם וניערו והלכו להן לבית המדרש, עכ"ל:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה. הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן־שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ*) בֶּן־זוֹמָא שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

א דברים טז, ג. *) שֶׁדְּרָשָׁהּ, כצ"ל:

מעשה נסים

להם והיינו מתביישים מפניהם תמיד כעבד מאדוניו אף אחר ששיחררו משא"כ בזה שיצאנו ביד חזקה עיין בדבריו שהאריך: ובעיני הוא דוחק גדול כי נ"מ הרבה ריוח והצלה לפניו לעשות בלי הראותו היד החזקה ואותות ומופתים כגון שהתגבר מעצמנו עליהם ולצאת ביד רמה מהם כדרך שעשו בני אפרים נושקי רומי קשת והוא מצוי הרבה פעמים במלכים ומה היה לו לה' אות ידו החזקה ואותות ומופתים שיהיה נגלה לעין כל שיד ה' עשתה זאת. ומה שכתבתי הוא העיקר: **אמר רבי אלעזר בן עזריה**. הספיקות בפיסקא זאת הם: **א'** שאם כונת המגיד להביא ראיה שמזכירין יציאת מצרים בלילות למה לא הביאה משנה דספ"ק דברכות כצורתה שת"ק אמר מזכירין יציאת מצרים בלילות: **ב'** מה ענין דבר זה להסיפור שאנו מספרים בליל זה: **ג'** למה הביא דברי חכמים כיון שאין ראייתו רק מדברי בן זומא: **ובישוב** זה נאמר. כי הנה יש להפלא בדברי חכמים שאמרו שאין מזכירין יציאת מצרים בלילה. וע"כ ס"ל דגאולה מאורתא לא הוי ולא הסיבה (וכריב"ל בברכות דף ד' ע"ב ע"ב ברש"י) וא"כ קשה כיון דיש לנו שתי מצות ביציאת מאורתא דהיינו הזכרת יציאת מצרים שבכל יום ויום והמצוה השניה הסיפור שהוא בלילה הזה א"כ מה נשתנה מצות הסיפור ממצות הזכירה שהזכירה היא דוקא ביום לדברי חכמים והסיפור הוא בלילה דוקא הא כיון דגאולה מאורתא לא הוי כדאמר התם בברכות היה לו להיות הסיפור ג"כ ביום: **ולכן נראה**. דהנה הזכירה בנס אחד תדיר נראה כגנות וקיטור בשבחיו יתברך. ונמשל לזה באחד שלקח יתום לתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומגדלו ובכל יום עושה לו דבר חדש וטובה מחודשת והיתום הזה ילך ויספר תמיד לפני כל מדבר אחד תמיד בודאי יכעוס הבעה"ב עליו כי זה מורה שלא עשה לו רק זה כיון שאינו מספר תמיד רק מזה. מכ"ש במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא העושה לנו נסים ונפלאות תמיד עד אין חקר ובלעדי נסיו ונפלאותיו לא היינו יכולין להתקיים אפילו שעה אחת שאז ודאי כשמספרין נס אחד תדיר דהוה כנראה כמסיים לשבחי' דמרי' ובקיטור וגנות בטובותיו הגדולות עלינו. אמנם הסיפור בשעה שנעשה הנס ודאי ראוי ונכון כאשר נתחייבנו בניסא דאחשורוש לספר אותו ביום שנעשה הנס ולא נצטוינו בזכירתו וכן נצטוינו לברך במקום שנעשה בו הנס אבל הזכירה בנס אחד תדיר נראה כקיטור וגנות כאלו דבר זה הוא גדול בערכו ית' ובאמת הכל שוה אצלו. וכן בערכנו הלא כמה פעמים הצילנו ממות לחיים ויותר ראוי לשבח מעל נס שמעבדות לחירות. ועכצ"ל שעיקר מעלת יציאת מצרים הוא שבאותו פעם לקח אותנו לעם לו ית' וזה הגורם לכל הנסים שעשה ושיעשה עמנו כמ"ש בפיסקא דעבדים היינו. כי אין אנחנו ראויים לשום נס רק למענו הוא עושה למען חילול כבודו ית' שלא יאמרו איה אלהיהם. וגם מעלת מה שלקח אותנו לעם היא יותר מעל כל אשר גמלנו ה' וזה ראוי לזוכרו תמיד. ועיין לקמן מ"ש בפיסקא דברוך המקום דגאולה הוא לשון קנין ע"ש באורך. וזהו כוונת הש"ס במה שאמרו דגאולה מעליא לא הוי מאורתא דהיינו שלא נגמר הקנין לו ית' עמנו

תקון תפלה

אמר ר' אלעזר בן עזריה. המאמר הזה לקוח ממשנת (ברכות י"ב ע"ב), ולכאורה אינו ענין לכאן שהמשנה הזאת אינה מדברת כלל מספור יציאת מצרים בליל פסח אלא מהזכרת יצ"מ בכל לילות השנה על ידי קריאת פרשת ציצת. ואולם לגרסת בעל שבלי הלקט השלם בסי' רי"ח ובמחזור רומא אמר להם ר' אלעזר בן עזריה נראה שהמשנה הזאת נשנית באותו לילה בבני ברק כשעמדו החכמים משלחנם והלכו לבית המדרש לקרות ק"ש, ספר להם ראב"ע מן הוכוח שהיה לו עם החכמים בענין הזכרת יציאת מצרים בק"ש של ערבית, והמאמר הזה היה בברייתא סיום המאמר הקודם, לפיכך הביאו מסדר ההגדה בכאן: **עד שֶׁדְּרָשָׁהּ בן זומא**. גם קודם דרשת בן זומא היו מחולקים ברבוי מלת כל אי קאי על לילות העולם הזה או על ימי ימות המשיח, עד שבא בן זומא והסביר להם שאי אפשר לפרש הרבוי על ימות המשיח, כי הסברא נותנת שכל דבר המתרבה על הדין המפורש בקרא ע"פ איזה רבוי, צריך הדבר המתרבה להיות שוה בכל עם הדין המפורש בלי שום הבדל, כמו גבי שבת (ב"ק נ"ד ע"ב) דכתיב עבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך, ועופות וכיו"ב מרבינן ממלת כל, וגבי דם (כריתות ד' ע"ב) דם מה ת"ל כל דם לרבות דם חולין ודם התמצית שחייבין עליהן כרת וגבי חמץ (פסחים כ"ח ב') מרבינן מכל מחמצת אפי' נתחמץ ע"י דבר אחר שאינו מינו. והכא אי נימא דמלת כל מרבה ימות המשיח לא יהיה הדבר המתרבה שוה אל הדין המפורש, כי זכירת יציאת מצרים בימי העוה"ז היא בדרך עקר אבל לימות המשיח אינה אלא בדרך טפל כדאמרינן התם בברכות: **וחכמים אומרים**. כלומר וחכמים היו אומרים כך קודם לכן, אבל משמעו סברת בן זומא חזרו והודו לדבריו:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה. אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל:

מעשה נסים

עד לפרא. ולזה סברי חכמים דלא נתקן לזכור יציאת מצרים רק בצפרא להורות כי עיקר הקנין נגמר ביום שנגלה אליהם ממ"ה הקב"ה וגאלם. אבל הסיפור שהוא סיפור הנסים הוא בלילה בשעה שנעשה בו הנס כמו בנסי אחשורוש. ובן זומא סובר דאף מאורתא הוי גאולה ולזה ראוי לזוכרו גם בלילה: **נמצא** ממחלוקת ב"ז והחכמים וממה שהלכה כבן זומא נלמד דע"י כל הנסים שעשה לנו במצרים נעשה לנו גאולה וקנין עולמות עד שראוי לומר על כל נס ונס שהיה במצרים כל"א. וכיון שכל נס ונס נהיה בו ג"כ טובה לנו הובה על כל אדם לראות עצמו כאלו כל נס ונס נעשה לו בעצמו כענין שאמר שחייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים. וכמו כן הוא לדעת בן זומא חייב לראות עצמו על כל נס ונס. ועוד יש ראיה מדברי בן זומא דבעינן סיפור מעליא בליל זה ולא סגי בזיכור אחד לבד כדעת הרי"ף שהבאתי בפתיחה. דאי כדעת הרי"ף א"כ במה יצא זה מכל הלילות דהא בכל לילה בעינן זכירה. א"ו דבעינן סיפור מעליא וכמ"ש בפתיחה: **ובעל** מעשה ה' כתב שבלילות דקאמר ראב"ע כונתו בימי הגלות המכונה בשם לילה. ומשקלא וטריא דהש"ס מוכח דלא כוותיה:

ברוך המקום. הפיסקא הזאת הוא משולל הבנה לכל רואה. ואין מן הצורך לכתוב הספיקות: **ומה** שנראה לי בפירושו כי כלל האנשים לא ימלט מהחלוקה מסיותן ארבע מדרגות נלמד מדברי בעל חובות הלבבות: **א'** מי שיודע ומכיר הבורא ומדותיו מצד הערה השכלית כאברהם אבינו וכיוצא בו: **ב'** מי שלא הגיע למדרגה זו ומ"מ מכיר הבורא ומדותיו מצד הערת התורה ע"ש בח"ה שער עבודת האלהים: **ג'** יש אשר זה וזה אינו בידו רק שמעשה אבותיו בידו ואינו משנה מקבלת אבותיו מאומה: **ד'** יש אפיקורסים אשר אינם משגיחים על כל ומכחישים מציאותו בהורתו: **ולא** ימלט מחלוקת הארבע מדרגות הנ"ל: והנה מי שמכיר הבורא מצד הערה השכלית בשם חכם יתקרי. והאפיקורס בשם רשע. ואשר מעשה אבותיו בידו בשם שא"י לשאול. ואמר ע"ז שאת פתח לו כיון שסומע בדברי אבותיו. והמכיר מצד הערת התורה מכנהו בשם תם ע"ד יושב אהלים: **והנה** כל הד' מדרגות יצאו ממצרים דאפי' רשעים נמורים יצאו דהא היו דתן ואבירם ופסלו של מיכה ירד בים כמבואר במדרש ז"ל. וכנגד כל אחד חייבין ליתן שבח והודיה לשמו ית' על שהי' יד השגחתו להצילם. והנה על כל מי שלא היה ראוי להצילו מהראוי להגדיל השבח כי יוגדל החסד שעשה עם הרשע ממה שעשה נגד השא"י והחסד שעשה עם השא"י גדול מהחסד שעשה עם התם והחסד של התם גדול מהחכם כי החכם הוא מהיותר ראויים להציל: **והנה** הרב המורה בחלק ג' כתב שהשגחה דבוק בהשגה ומי שמשיג יותר להש"י הוא יותר מושגח ע"ש.

עיון תפלה

ברוך המקום ברוך הוא. המקום ברוך הוא כינוי תלמודי כמו הקדוש ברוך הוא, וכן „**שאמר והיה העולם ברוך הוא**" „**שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא**" ואינו כפל לשון. וכתב בשבלי הלקט „יש מפרשים לפי שרצו לדרוש המקראות שלנו הכתובים בארבעה בנים מתחיל בברכות התורה, וכן פירש רבינו ישעיה ז"ל (הוא רבינו ישעיה הראשון די טראני) התחלת הדרשה היא ומברך תחלה ואח"כ דורש" עכ"ל. ובסי' רב עמרם גאון ובאבודרהם גרסי **ברוך המקום שנתן תורה לישראל, ברוך הוא.** ובמחזור רומא כגרסתנו אלא דגרים שנתן תורה ולא גרים ברוך שנתן: **כנגד ארבעה בנים דברה תורה.** מילתא באפי נפשה היא ואינו סמוך למה שלמעלה (רש"י). ואלו הן ארבעה בנים המוזכרים בתורה, בפ' משכו וקחו והיה כי יאמרו אליכם בניכם, ובפ' קדש לי והגדת לבנך, ובפ' והיה כי יביאך והיה כי ישאלך בנך, ובפ' ואתחנן כי ישאלך בנך, ומפסוקים אלו נוכל להבין שכנגד ד' בנים דברה תורה שהם ד' ענינים שטבע העולם מתנהג בהם (כל בו). ובסדר נבאר ענינם לא למותר יהיה להעתיק לשונות חז"ל בנוגע לזה. במכילתא ס' בא פסוק והגדת לבנך בעבור זה למה נאמר לפי שהוא אומר מה העבודה הזאת לכם אלא זה בן רשע הוא שהוציא את עצמו מן הכלל, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה הוציאהו מן הכלל בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לך. ולפי שהוצאת את עצמך מן הכלל אלו היית שם לא היית נגאל. ושם לקמן פסוק והיה כי ישאלך בנך נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. חכם מה הוא אומר מה העדות וכו' אתכם (גי' הגר"א) אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין וכו'. רשע מה הוא אומר מה העבודה וכו' מן הכלל וכפר בעקר אף אתה וכו' ממצרים לי ולא לך אלו היית שם לא היית נגאל. תם מה הוא אומר וכו' ושאינו יודע לשאול וכו'. ובירושלמי פסחים פרק י' ה"ד גרסא משונה, תני ר' חייה כנגד ארבעה בנים דברה תורה בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאול בן חכם מהו אומר מה העדות וגו' אותנו (כן הוא גם בנוסח הרמב"ם) אף אתה אמור לו בחוזק יד וגו'. בן רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה, מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו בעבור זה עשה ה' לי לי עשה לאותו האיש לא עשה אלו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להגאל משם לעולם. טיפש מהו אומר מה זאת, אף אתה

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר. מָה[א] הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאַף אַתָּה אֱמָר־לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח. אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

א דברים ו, כ

מעשה נסים

והנה סיבת קריאת להש״י מקום נראה כי הוא מטעם כיון שכל העולם מוקפים וחוסים בצל השגחת הש״י הוא מקומו של עולם כיון שהעולם מסובב מצל השי״ת כמו שהמתקומם מסובב מהמקום לזה נקרא הש״י מקומו של עולם שהוא המקיף בהשגחתו. וכיון שההשגחה דבוק׳ בהשגה לזאת הרשע ומי שאינו משיגו הם כביכול כאלו הן חוץ למקומו ולא נקרא השם מקום רק למי שהוא מוקף מהשגחתו ולן וחוסה בצלו: ולפ״ז אמר המגיד שיש לסדר ארבעה שבחים נגד הארבע מדרגות באנשים שיאלו וכיון שעיקר השגחתו היה על החכמים ולהם הי׳ סיבה קרובה וראוי לייחס אליו בהשבח נגד החכמים (ברוך המקום) לאשר שהי׳ נגדם סיבה קרובה והשגחתו הי׳ מקיפתם. ונגד הרשע שהיה אצלו השי״ת סיבה רחוקה אמר (ברוך הוא) שהיה נסתר מהשגחתו להיטיבו בפרטות רק ניצל באמצעות השלימים רק שיש לנו להודות ולשבח להש״י שלא הפרידו מהם. ונגד התם שיצא בזכות התורה כי באמצעות התורה יכול להכיר מציאות הש״י והשגחתו יש לסדר השבח (ברוך שנתן תורה וכו׳) כי התורה הביאה אור השגחתו ית׳ עליו. ונגד השא״י לשאול אמר ג״כ (ברוך הוא) כיון שהשגחה דבוק׳ רק בהשגה כמו שהקדמנו בשם הרב המורה בחלק ג׳ ע״ש ולא ניצל רק בזכות אבות והיה אצלו ג״כ השי״ת בסיבה רחוקה: ולדעתי זהו הענין שנזכר בתורה ארבעה דברים שעל ידיהם יצאו ישראל ממצרים. דהיינו **א** זכות אבות. **ב** ברית אבות. **ג** זכות התורה. כמ״ש רש״י בפ׳ שמות אקרא דתעבדון את האלהים על ההר הזה וז״ל ושאתה אומר מה זכות יש להם ליגאל זכות קבלת התורה. **ד** זכות קיום מצות דם פסח ודם מילה כמו שפירש״י ואת מתבוססת בדמיך וז״ל בזכות דם פסח ודם מילה. ולפמ״ש הולכך לכל הארבעה. החכם שהיה עושה המצות מאהבה ובסכנת נפשו היה יכול לצאת בזכותו. והתם היה יכול לצאת בזכות התורה לאשר שע״י התורה דבוק בהקב״ה. והשא״י לשאול בזכות אבות כי על ידם הוא דבוק בהשי״ת. והרשע ודאי שאינה מועלת לו הזכות אבות שאין מזכין לאדם בע״כ והרי הוא בוחר בעבדות מצרים על עבדות הבורא ית׳ כענין אמרם טוב לנו עבוד את מצרים ולא ניצל רק מצד ברית אבות כי אפי׳ אם ח״ו היו כולן רשעים ולא היו רוצין לצאת היה מוציאם בעל כרחם כענין שאמר הנביא היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו׳ אם לא ביד חזקה וגו׳ אמלוך עליכם (יחזקאל כ): **ובזה** אני מבין מה שאמרו חז״ל שתקנו ד׳ כוסות נגד ד׳ לשונות של גאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. שקשה הדבר מאד. כי מה תועלת יש לנו בהזכירו ארבע לשונות הללו ומה לנו לשמוח בזה. לכן נ״ל כי היו ארבעה דברים שכל אחד ואחד הי׳ לנו טובה גדולה ואותן הארבע׳ לשונות מורים עליהם. כי הנה גם ההצלה מעבדות וההוצאה ממצרים ידוע שהן שני נסים וזמן ההצלה היה קודם זמן ההוצאה כידוע ששה חדשים מקודם פסק השעבוד והוכרח לומר בשתי לשונות הללו. וענין הגאולה שאמר הוא במה שקנה אותנו לקנין כענין שאמר התנא באבות פ״ו ישראל קנין אחד וגאולה הוא לשון קנין כמו שאמרו בב״ק ובתמורה ובכמה דוכתי אין גאולה אלא לשון קנין כמ״ש על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ע״ש. ואין טובה גדולה מזו במה שנעשינו קנין להקב״ה. לקיחה הוא קנין אישות שהיה להשי״ת עמנו כמבואר בכתובות. וגאולה הוא קנין עבדות. ולקיחה הוא קנין אישות שהיה להשי״ת עמנו כמבואר בריש קידושין: **ומטעם** זה נראה שתיקנו כל כוס וכוס במקומו, כי הכוס הראשון תיקנו על הקידוש שנאמר בו זמן חרותנו והוא השחרור מעבדות והוא נגד גם ההצלה. וכוס שני אחר סיפור היציאה עם הנסים שנעשו. וכוס ג׳ על ברכת המזון שנזכר בו ברית תורה וארץ כי זה מורה על קנין עבדות שנתן לנו ארצו וגזר עלינו גזירותיו כגזירת מלך על עבדיו וכרת בריתו עמנו. וכוס הד׳ על חלק האחרון מסיפור ההגדה שהוא כנגד גאולה העתידה כמו שנבאר לקמן בס״ד גאולה העתידה הוא מצד הקידושין והנשואין עמנו כמ״ש הראב״ע בפי׳ לשיר השירים ע״ש:

חכם מה הוא אומר. הספיקות אשר ההתעוררות וההשקפה ראוי׳ בזה הם: **א׳** הוא הספק הכולל בחכם והרשע למה לא אמר המגיד לכל אחד התשובה הנזכר׳ בתורה לכ״א בצד שאלתו: **ב׳** בתשובה להחכם למה בחר בהלכה זו דוקא באין מפטירין יאמר לו איזה הלכה שירצה: **ג׳** שהחכם ג״כ אמר לשון אתכם כמו לשון לכם שאומר הרשע כמבואר בתורה בפ׳ ואתחנן ולמה עשה זה לרשע למוציא א״ע מהכלל ולא להחכם כיון שאמרו בלשון אחד: **ובישוב** זה נאמר כי החכם להיותו חכם מכיר במצות הבורא שקצתן הן עדות דהיינו שאנו מעידין בעשייתנו אותן בטובות הבורא שעשה לנו כמו בפסח שאנו מעידים על נס הפסיחה וסוכות על ענני הכבוד וכיוצא בהן הרבה. והחקים הן להודות כי אנחנו עבדיו ומקיימין גזירותיו

עיון תפלה

למדו הלכות פסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שלא יהא עומד מחבורה זו ויכנס לחבורה אחרת. בן שאינו יודע לשאול את פתח לו תחלה, אמר ר׳ יוסה מתניתא אמרה כן אם אין דעת בבן אביו מלמדו. עכ״ל: **חכם מה הוא אומר.** מסדר ההגדה שואל איזה שאלה מן השאלות הנזכרות בתורה ראויה לבן חכם? ומשיב **מה העדות והחקים והמשפטים** וגו׳, שהיא שאלה **מְפֹרֶשֶׁת** וכוללת שתים, איזה דברים צוה ה׳? כמו מה זה בידך (שמות ד, ב), ומה טעמם? כמו מה הדבר הזה אשר אתה עושה (שם יח, יד). על שאלת איזה דברים צוה ה׳ ישיבנו אביו תשובת התורה (דברים ו, כד) מן עבדים היינו וגו׳ ויוציאנו וגו׳ (להודיע לו שיש להקב״ה

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת־עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בְּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת־שִׁנָּיו וֶאֱמָר־לוֹ בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

א שמות יג, ח.

מעשה נסים

כגזירת מלך על עבדיו והחוקים אנו הוגרין עלינו הותס המלך. והמשפטים הן המצות שבלשונו בהכרנה שבין אחד לחבירו. ובזה נראה גודל השגחתו עלינו שרוצה בטובתנו ומנהיג אותנו. והחכם שרוצה לקבל על עצמו הכל שואל (מה העדות והחקים וכו') ורוצה שיודעו לו הכל. ומהראוי שתהיה התשובה שיגנו לו כל התורה בכללה ולא היתה יכולה התורה לפרש תשובה הראויה לו כי היתה צריכה לשנות התורה, וסמכה עצמה בזה כי בודאי ישנו לו התורה בכללה לא כתבה רק צוית להגיד לו מלבד השנות התורה בכללה להודיעו שהמצוה שאנו מקיימים מלבד שאנו מחוייבין לעשות היתן מדרך השכל לעשות למלך המטיב בזה ולהעיד על טובותיו יש עוד מעלה יתירה במצותיו שמכינין לנו חיים נצחיים כמ"ש בתשובתו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וגו' לחיותנו כהיום הזה כדי שיחזיק לבו ולהוסיף השתוקקות להדבר ומהות הדברים לא הוא רק לשנות כי כתובין הן. והמגיד ג"כ לא היה יכול לכתוב כל התשובות דהיינו שישנה כל התורה בכללה רק מחצית הסידור השאלה לענין פסח אמר שיאמר לו כהלכות הפסח (ואין מפטירין אחר הפסח וכו') לדוגמא כיון שיש בה רמז לעדות ולחוקים ולמשפטים כמו שנבאר בס"ד וה"ה שצריך שיאמר לו שאר כל התורה רק שנקט זה לדוגמא דהנה בהלכה זו דאין מפטירין יש בו שלשה פירושים בפרק ערבי פסחים. א' שאין אוכלין הפסח בשני מקומות. ב' שאינו נאכל בשתי חבורות. ג' דנאכל על השובע. וטעם לכל אלו נראה דהא דאינו נאכל בב' מקומות הוא לרמז להוציא מלב האפיקורסים האומרים שפועל הרע אינו פועל הטוב. ולזה הפסח שמורה על נס הפסיחה הייט בנגפו את בתי מצרים ואת בתינו הציל שממקום ומסיבה אחת יצא הטוב לנו והרע להם ולזה אינו נאכל רק במקום אחד. והא דאינו נאכל בב' חבורות להורות דנס הגאולה אינו יכול לבא כי אם בהיותנו בחבורה א' כמבואר ברש"י בהושע אקראי דחבור עצבים אפרים הנח לו (ד, יז) חלק לבם עתה יאשמו (י, ב). ולהיותנו בחבורה אחת א"א כ"א בקיום משפטים שבין אדם לחבירו. והא דנאכל על השובע הוא מהחוקים כמ"ש בשל"ה כי המצות ראוי שהאכל' לתיאבון ומפ"ה נקטו לדוגמא. ועיין עוד במ"ש בפיסקא שאח"ז:

רשע מה הוא אומר. הספיקות שבפיסקא הזאת רבו. נתעורר על קושית בעל מעשה ה'. **א** שלא נקט התשובה המוזכר' בתורה. **ב'** הא גם החכם אמר אתכם ולא כעס עליו המגיד. **ג'** ליסנא דקרא קשה מאי בלאהי ממצרים שהוציאנו ממצרים ה"ל למימר דהא אמר **בעבור** זה דהיינו בעבור קיום מצות אלו הוציאנו ממצרים. **ד'** ליסנא דהמגיד קשה שאמר שאלו היה שם לא היה נגאל. ולא תפס לשון הכתוב שלא היה יוצא דהא בקרא לשון יציאה כתיב ולא לשון גאולה. **ה'** היאך אמר שאלו היה שם לא היה נגאל הא אפי' רשעים גמורים יצאו ממצרים דהא דתן ואבירם יצאו ופסל מיכה ירד בים: **ומקודם** נייסב קושיא הב'. דהנה התורה עם דור היוצא הוא ממצרים מדבר שנצטוו בעצמם מפי השי"ת. והבן החכם כששואל על הנוסחא תפס לשון טוב מה הן הדברים שנצטויתם כיון שהוא בעצמו לא שמע הנוסחא ו ואל לגבי שנצטוה מוכרח לומר בלשון זה משא"כ ברשע ששואל על המעשה ואמר מה העבודה הזאת לכם הרי מוציא עצמו מכל המעשה והיה לו לומר מה

עיון תפלה

להקב"ה רשות לצוות אותנו ואנחנו מחויבים לשמוע בקולו) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה הכתובים בספר התורה שאתה עתיד ללמוד בקרב הימים, כי עכשו עודך קטן ולא למדת עדיין הרבה, וקראו את כל התורה חוקים אע"פ שיש לקצת מצות טעמים, להודיע לו שחובה עלינו לעשות את כל התורה בתור גזירת מלך בטרם נדע טעמם, נעשה ואח"כ נשמע. ועל השאלה מה טעמם? פרשו הרשב"ם והכל בו שמסדר ההגדה תפס פרט אחד מענין סדר הפסח, וממנו נקיש על השאר, מן השאלות שתוכלנה לעלות על לב בן חכם בהתבוננו לסדר הפסח מלבד השאלות הפשוטות מפני מה אנו אוכלים פסח מצה ומרור, בראותו שמחלקים קליות ואגוזים לילדי הבית לפני הסעודה (פסחים ק"ט ע"א) תחת אשר בכל סעודות השנה המנהג להביא פירות ומיני תרגימא אחר הסעודה? ובראותו שמביאין את הפסח ומתחילין לאכלו ואח"כ מפסיקין באכילתו ואוכלים את הזבח בינתים, ולבסוף חוזרין לגמור אכילת הפסח, יתפלא וישאל למה זה ועל מה זה? על זה ישיב לו האב לפי שאין מפטירין אחר הפסח (אין גומרין אחר אכילת הפסח סוף אכילה בעולם כדי שישאר טעם הפסח בפה) אפיקומן (מלה מורכבת אפיקו מינין הסירו כל מיני אכילה מן השלחן שלא יאכלום עוד), ולפיכך אי אפשר להביאם אחר הסעודה, וגם צריכים לגמור באכילת הפסח כדי שישאר טעמו בפה. ומה שאמר ואף אתה ירצה שמלבד תשובת התורה אשר השיבות לו, גם אתה מדעתך תבינהו קצת טעמי המצוות בהתעורר לשאול עליהם: **רשע מה הוא אומר.** איזה שאלה ראויה לבן רשע הבלתי מאמין בכל? **מה העבודה הזאת לכם** (שמות יב, כו) שם לא נאמר כי ישאלך בנך שהיא שאלה על מנת לדעת אלא כי יאמרו אליכם בניכם שיאמרו בהחלט שאין צורך לכל זה וכלשון הירושלי', והשאלה הזאת נאמרה בפסח מצרים באז היו רוב הבנים הצעירים רשעים כי לא נתחנכו על דרכי התורה, לפיכך נאמרה בלשון רבים: **בעבור זה**

העבודה

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר מַה־זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהֹוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ[א] לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהֹוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ.

א שמות יג, ח.

מעשה נסים

העבודה הזאת לנו כיון שהוא ג"כ העושה אלא ע"כ שהוא אינו רוצה בהמעשה: **ולענין** קושיא הא' שלא אמר התשובה המוזכרת בתורה. נראה כי המגיד דקדק מהכתוב שבכל שאלת הבנים תפס הכתוב התשובה נגד הבנים. שבחכם אמר ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' בס' ואתחנן. ובתם אמר ואמרת אליו. ובשאינו יודע לשאול אמר והגדת לבנך. וברשע תפס לשון ואמרתם זבח פסח הוא ולא השיב התשובה כלפי הבן. מוכח שהתורה הקפידה שלא להשיב לו כלל כענין שאמרו אין משיבין לאפיקורס רק שהתורה צותה כשהרשע ירצה להסיר אתכם מאחרי הש"י ויאמר (מה העבודה הזאת לכם) וילגלג על המעשה. ואמרתם זבח פסח הוא. פי' שתאמרו לעצמכם זבח פסח הוא אשר פסח כדי שתשנו את הנם לחזק דעתכם. לזה אמר המגיד ג"כ שלא תשיב לו בלשון תשובה רק בלשון קהיית שיניים (לי ולא לו. אלו היה שם וכו') ולא לשון נוכח כי אין התשובה אליו כלל. משא"כ לשא"י לשאול התשובה אל הבן דרך פיוס ולדרוש מהיבת לו שחייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים כמו שדורש לקמן ועיין עוד בפיסקא דשא"י לשאול: **ולענין** שאר הקושיות: יישב לשון הכתוב מקודם. כי פירוש מלה עשה הוא לשון קנין כמו שפי' רש"י גבי ואת הנפש אשר עשו בחרן וכמו עשה את כל הכבוד הזה וה"פ (בעבור זה עשה ה' לי) דהיינו בעבור קיום מצות אלו קנה ה' אותי לקנין (בצאתי ממצרים) היינו בשעה שיצאתי ממצרים. ולזה אמר ג"כ המגיד (אלו היה שם לא היה נגאל) כי גאולה ג"כ לשון קנין ולזה לא תפס לשון יוצא דבודאי אף הרשע היה יוצא וכמו שפירשתי לעיל רק שלא נעשה קנין להקב"ה:

תם מה הוא אומר. התם מחמת שא"י להפריש בין העדות והחוקים והמשפטים תופס השאלה בכללות לומר (מה זאת) ולזה צוה רחמנא לומר לו (בחוזק יד וגו') לומר לו שהיציאה היתה ג"כ טובה לנו מחמת שהיתה בחוזק יד. וכמו שפירשתי בפיסקא דעבדים היינו וכיון שטובתנו היא מחוייבים אנחנו להודות ולעבות עדות על טובתנו: **ושאינו** יודע לשאול. הספיקות שבפיסקא הזאת הם אלו. **א'** למה אמר לשא"י לשאול תשובת של בן הרשע הקרא דבעבור זה עשה ה' לי דמשמע ולא לו. **ב'** ליסנא דקרא קשה דוהגדת לבנך ביום ההוא לאמור דאין זה לאמר לזולת ועיין בשל"ה שתירץ דהפי' בקרא כך הוא דוהגדת לבנך דהיינו שתגיד לבנך בהמשכת הדיבור שהגדה היא המשכת הדיבור כמ"ש בפתיחה ותלמוד עמו כ"כ עד שיבין בכדי שיהיה הוא האומר לרשע בעבור זה עשה ה' לי דמשמע ולא לו. וזה שפירש רש"י בכאן רמז התשובה לבן הרשע ועמ"ש ליסנא דלאמר שהיא אמירה לזולת וא"ש הכל: **בעבור** זה. והנה בפרשה זו שהיא פרשת קדש לי כל בכור טען הרב מהרי"א שמה ראה משה אחר שהש"י לא צוה לו רק על קידוש בכורות ומשה הזהיר על אכילת חמץ ומצה ולזכור שהיום אתם יוצאים בחדש האביב כדכתיב ויאמר משה אל העם וגו'. וע"ז יפה כתב הרב בעל מעשה ה' וגם השיב על מה הקפידה תורה שיהיה הסיפור בחודש האביב דוקא כדכתיב היום אתם יוצאים בחדש האביב וכן

עיון תפלה

עשה ה' לי. בתחלה ישיבנו תשובת התורה זבח פסח הוא לה' לא כמו שאתה סבור שהעבודה הזאת לנו היא אלא לה'. ואח"כ יוסיף לעקצו בתשובת השאינו יודע לשאול וידייק ויבליט מלת לי, ולא יביט בפניו שאסור להסתכל בפני אדם רשע, אלא יפנה אל השאינו יודע לשאול וישיבנו כפי הכתוב בתורה, ויכוין לעקוץ את הרשע בתשובתו, ובדברו דבריו אל השאינו יודע לשאול יוסיף לבאר לי ולא לו (הגר"א ז"ל). והגאון ר' חיים ברלין ז"ל מפרש כך, דקי"ל (פסחים נ"ו א') דמומר אע"פ שדינו כישראל גמור אין מאכילין אותו מן הפסח משום שנאמר כל בן נכר לא יאכל בו שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ואמריק (שמו"ר פי"ט סי' ה') וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לד' רוחות העולם ונושבות גנן עדן מן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח וכו' והיה ריחו הולך מהלך מ' יום נתכנסו כל ישראל אצל משה א"ל בבקשה ממך האכילנו מפסחך מפני שהיו עיפים מן הריח (כתובות ס"א א' כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא אי לא טעים מיניה סכנתא). אמר הקב"ה אם אין אתם נימולים אין אתם אוכלים וכו', מובן מאליו כי להבן הרשע אע"פ בנימול בע"כ כי קטן היה באותה שעה מ"מ לא נתנו לו מן הפסח לפי שהוא בן נכר שנתנכרו מעשיו, ויבוא אל אביו ואל משפחתו בתלונה ויצעק מכאב לב **מה העבודה הזאת לכם ולא לי!** וכי אינני מבני ביתכם, ומדוע לא תתנו לי מן הפסח? אבל לפי שהוציא את עצמו מכלל ישראל במעשיו הרעים ובדעותיו הנשחתות וכפר בעקר — אסור להאכילו מן הפסח, לכיכך עליך לענות לפני המסובים טעם הדבר מפני מה הוצאתו מן הכלל ואיך נותן לו לטעום כלום עד שניו קהות (משום דאית ליה קיוהא) לפי שהוא בעצמו הוציא את עצמו מן הכלל ודינו כישראל מומר, ומצוה להקהות שניו, ובפסח דורות הוסיף לומר להם אודותיו **בעבור זה עשה ה' לי** וכו' **אלו היה שם** וכו': **בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים.** וגומר כל

התשובה

בכרשה

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם. תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל־

א ב יהושע כד, ב ג.

מעשה נסים

בפרשת משפטים כשלוה על השבת. ובפרשת כי תשא כשהזהיר על ע"א שאמר אלהי מסכה לא תעשה לך. ובפרשת ראה כשלוה קדושת בכור בהמה. בכל אלו כתבה התורה אלגם אזהרת האביב וטעם לזה בכולם לעורר הלבבות על האמונה האמתית שהשי"ת חדש העולם יש מאין והוא ראשון לכל וע"כ ראוי לעבדו בכל הראשיות דהיינו בבכור אדם ובכור בהמה וראשית עריסותיכם וביכורים כי מצריים בחרו להם אמונת מזל טלה להיות מזל ראשון וחשבו היותו מושל בכל הראשיות ומכללם פרי בטן הראשון שהוא הבכור וע"ז לוה הקב"ה לשחוט טלה והכה בכוריהם לאשר שלפי דעתם הבכורות מושפעים ממזל טלה ולכן כשרלה משה לומר לישראל לווי הש"י על קידוש בכורות אמר להן מילתא בטעמא שיזכירו שילאו בחודש האביב שהיה מזל טלה שולט שהוא בכור למזלות. וגלל כן לוה אותם במלות השייכות לחודש זה. ואח"כ אמר להם קדושת בכור ואמר שלי הם כלומר שאינם משועבדים למזל טלה רק לראשון האמיתי שהוא הש"י ולזה ג"כ אלל שבת שמורה על חידוש העולם שהוא ית' הוא ראשון אמיתי הזהיר ג"כ על האביב וכל אלל אזהרת אלהי מסכה שהיו עושין שלסמא לטלה חזר להזהיר על ענין האביב:

יכול מראש חדש. הנה מה שדורש זמן חיוב הסיפור דוקא בבן זה ולא בשאר הבנים הוא פשוט כמ"ש הרב בעל מעשה ה' שבשאר הבנים ממילא אינם שואלים רק בזמן שרואים השינויים שהוא בלילה הזה אבל בבן שאין יודע לשאול שאת מעלמו המגיד דורש חיוב זמן ההגדה: **אמנם** יש לתמוה בזו הפיסקא הרבה. **א'** שמהיכי תיסק אדעתין להתחיל מר"ח שהולרך לבקש מיעוט. **ב'** אחר שאמר תלמוד לומר ביום ההוא דהיינו ביום היליאה אמר יכול מבעוד יום הא מבעוד יום לאו יום היליאה הוא. **ג'** אחר שאמר בעבור זה דהיינו בשעה שמלה ומרור מונחים כמו שדורש למה נייתו ביום ההוא: **והנראה** ביוב זה כי לאשר שבפסחים דף ו' דרש רשב"ג מקרא שחייב להתחיל לשאול ולדרוש מר"ח בהלכות הפסח ואפילו רבנן לא פליגי עליו רק שהן מקדימין יותר אבל מר"ח איכא חיוב אליבא דכולי עלמא מדאורייתא וסלקא דעתך אמינא כי היכי שמתחיל חיוב הדרישה מהלכותיהן כן מתחיל חיוב הסיפור מר"ח וגם כי למעלה מזה כתיב היום אתם יולאים בחודש האביב להורות הנס שנשתדד מזלם טלה שהיה שולט בחודש האביב ולכן ניתן מעלה לחודש זה שיהיה ראש לכל החדשים וסלקא דעתך שמתחיל גם כן חיוב הסיפור מר"ה ולזה מביא קרא (דביום ההוא) וביום ההוא היינו ביום שאתה עושה זכרון ליליאת מלרים מתחיל חיוב הסיפור ולזה אמר עוד (יכול מבעוד יום) פי' דהיינו בשעת שחיטת הפסח שהוא ג"כ לזכרון י"מ הוא חיוב הסיפור. לזה מביא קרא (דבעבור זה) דהיינו דוקא מלה כדכתיב לעיל מיניה מלות יאכל וע"ז קאי דבעבור זה דמשמע בעל המלה הוא חיוב הסיפור. ובעבור זה דקאמר היינו בעבור שאקיים מלותיו במלה ומרור זה כמו שפירש רש"י בחומש שם ואילטריך ג"כ ביום ההוא דהיינו ביום עשיית המלות דמבעבור זה לבד הייני יכולין לומר בשעה שדורש מחיוב מלה ומרור דהיינו מר"ח וע"ז שייך ג"כ בעבור זה דהיינו בעבור שאקיים מלות אלו שאני דורש החיוב מהם לכך נאמר ג"כ ביום ההוא דמשמע ביום העשיה דוקא:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. הספיקות שבפיסקא הזאת מבוארים לכל רואה. **א'** למה חייבו חז"ל להתחיל בגנות זה ומה ענין זה לנס הסיפור. **ב'** למה לו להביא ראיה מקרא דיהושע הא מפורש בתורה שעד אברהם עבדו עבודה זרה. **ג'** שאינו מביא ראיה שעכשו קרבנו המקום לעבודתו מקרא זה. **ד'** קרא דיהושע אין

עיון תפלה

התשובה ככתוב בתורה (שם יג, יד — טו): **יכול מראש חדש.** באבודרהם גרים **והגדת לבנך יכול מראש חדש.** כלומר מאחר שאנו מקדימין לדרוש בהלכות המועד קודם המועד תהיה מלות והגדת נוהגת מראש חדש שהרי עומד **בר"ח** ומזהיר על הפסח שנאמר החדש הזה לכם **ר"ח** וגו' דבר אל בני ישראל ויקחו וגו' (שבלי הלקט): **מבעוד יום.** מזמן שחיטת הפסח:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. בפסחים (קט"ז א') מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ומפרש בגמרא רב אמר **מתחלה** עובדי ע"ז **היו** אבותינו ושמואל אמר עבדים היינו, ופסקינן כתרוייהו. וטעם התחלת הגנות כדי להשפיל גאותנו שלא נתגאה על שום אדם בעולם, שהרי גם עובדי ע"ז יכולים להתקרב לעבודתו ית' בכל עת שירצו. **מתחלה** בני אדם עובדי ע"ז היו נחשבים **לאבותינו** והיינו מתיחסים אחריהם, שהרי הכתוב קורא את תרח **אבותיכם**, ואח"כ **קרבנו המקום לעבודתו,** והפסיק מהם שלשלת יחוסנו והתחיל מאברהם, ולפיכך נעקר אברהם להפסיק בינו ובין תרח, וכמו כן נעקרו

אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּה אֶת־זַרְעוֹ וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק: וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

מעשה נסים

לו פירוש כלל כי למה לו לספר להם כל זה. והיותר תימה כי אחר שהשיבו ישראל את אלהי אבותינו נעבוד וגם אמרו חלילה לנו מעזוב את ה' וגו' כי המעלה וגו' חזר ואמר יהושע להם לא תוכלו לעבוד את ה' כאלו הסיתם ח"ו לשוב מאחרי ה'. וגם מה שסיפר להם מתחלה כל המאורעות הרעים שאירעו להם ואח"כ אמר להם בחרו לכם את מי תעבודון מורה ג"כ כאלו מסיתם לשוב מאחרי ה': **והנראה** בהתרת אלו הספיקות. שהמגיד רצה ליישב למען לא יתפלא לב האדם על שאנו מספרים טובת הבורא על שהוציאנו ממצרים. ואלו יאמר האדם הלא טוב טוב שלא היה מגלה את יעקב ובניו. ומה נס שיפלא על מה עשה ה' ככה להוריד יעקב ובניו ולגזור גלות עליהם על שלא קדם להם חטא. וכבר עמדו ע"ז המפרשים. וליישב זה נראה כי להיות שהקב"ה רצה ליתן שלש מתנות טובות לישראל התורה וא"י וכו' וחייבה חכמת האלהים אשר לא ישיגה כל רעיון כי א"א להשיג שלימות כזה אם לא ע"י יסורין כאמרם ז"ל ג' מתנות טובות נתן הקב"ה וכולן ע"י יסורין וכו'. וקצת נראה ליתן טעם כי א"א להשיג כזה עד שנהיה נקיים מכל סיג וזוהמא והוצרך להתיך מאתנו זוהמא שיש בנו מהאבות שעבדו ע"ז כי א"י גבוה למעלה גדולה מי הקופה של שרצים תלויין אחריו ועינינו רואות כי אפי' חטא קל של השבטים הוצרך להתיכו ע"י עשרה הרוגי מלכות וכן חטא של אדם הראשון לכן הוצרך ג"כ להתיך מאתנו כל סיג וזוהמא ע"י הגלות מצרים שהם הכניסנו בכור הברזל כדי לצאת ממנו ככסף מזוקק בכדי שנוכל לקבל הטובות הכן. ונראה כי זה הפי' מה שאמר אברהם במה אדע כי אירשנה שהדבר תמוה שאברהם אבינו ראש המאמינים יאמר כדברים האלה. וגם קשה התשובה שהשיב לו הקב"ה קחה לי עגלה משולשת דהיינו שהראה לו שעבוד מלכיות כי מה יהיה שעבוד מלכיות יותר ראוי באמונה מירושת א"י ומהראוי להראות אותות כעין אות הפיכת מטה לנחש. לכן נראה כי שאלת אברהם היה אחר שאמר לו הקב"ה בשורת ירושת הארץ ואברהם היה משיג שזה בלתי אפשרי בלא הזדככות יסורין כמ"ש ג' מתנות טובות וכולן ע"י יסורין. וידוע כי מלת ידע יש לפרש ג"כ על יסורין כענין ויודע בהם את אנשי סכות (שופטים ח) כמו שפירש"י בכמה דוכתי. וזה היתה שאלת אברהם במה אדע דהיינו במה אתייסר כי אירשנה והראה לו שעבוד מלכיות. וזה היה ג"כ מאמר יהושע אל העם ראו כמה גדולה קדושת א"י הלא תראו כי כמה זיקוק וזיכוך צריך למעלת ארץ ישראל מחמת שאבותיכם עבדו ע"ז וצריכין משום זה להתכת הזוהמא ולכן הרביתי זרעו של אברהם קודם לידת יצחק כדי להתיך הזוהמא ממנו (ואתן לו את יצחק) כדי שיצא יצחק מטפה נקיה ועם כל זה נשאר קצת זוהמא (ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו) כדי שעשו ישאב את כל הזוהמא. ולזה (ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו) שהוא מקום טומאה ומצא מין את מינו (ויעקב ובניו ירדו מצרים) כדי לזקקם ככסף מזוקק קודם שתתן להם מעלת א"י. ולכן סיים שיבחרו להם את מעלת א"י שצריך זיקוק אחר זיקוק וא"י לסבול שום

עיון תפלה

האמהות להפסיקן מאבותיהן: **ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו**. כדי לפטרו בזה מירושת ארץ קדשנו: **ויעקב ובניו ירדו מצרים**. כדי לסלק השטר חוב של ארבע מאות השנה ולבוא אח"כ על שכרם. ובאשר עינינו הרואות שלא עבדו במצרים אלא רד"ו שנה, הפסוק המגיד את הענין בברכה להקב"ה על שתי ההבטחות שהבטיח לישראל אבינו ושמרן, במהן נמשך גם קיצור שנות הגלות, וכמו שכתב הגר"א ז"ל בביאורו „שהקב"ה נותן קץ וחשבון על זמן הגלות אינו מגלה מאיזה זמן להתחיל החשבון, ואם ישראל זוכין מתחיל מזמן קודם וכמו שאמרו זכו אחישנה ואם לא זכו מתחיל מזמן מאוחר" עכ"ל. והנה מצאנו שתי הבטחות הבטיח הקב"ה לישראל אבינו ברדתו מצרימה, כמו שנאמר (**בראשית מו, ב**) ויאמר אלהים **לישראל** במראות הלילה וגו'. **א) אנכי ארד עמך מצרימה**, זאת היא הבטחה להיות עמנו בצרה להשגיח עלינו לבל נאבד בגוים, וכמו שאמרו רבותינו (מגילה כ"ט ע"א) כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם. ובשמו"ר פט"ו, סי' ט"ז נשתעבדו ישראל במצרים ונגלה הקב"ה כביכול עמהם שנאמר אנכי ארד עמך וגו' וכן בבבל וכו' וכן במדי וכו' ביון היה הקב"ה עמהם וכו'. **ב) ואנכי אעלך גם עלה**, וזוהי הבטחה להעלות אותנו מתוך הגלות גם בזמן הנראה לכאורה שהוא מבלי שום חשבון קדום (אם יצטרך הענין לכך) וכמו שהיה הדבר **בגלות** מצרים. כי כבר בארנו בספר משפטי לשון **עברית** חלק שני מאמר א' אות ו' ציון ב' שהמקור מורה בלשון עבר על המחשבה הקודמת בזמן אל הפעולה, וטעם **הָלוֹךְ** הלכת — חשבת ללכת, והוא רוממות הפעולה; ובצרות המדבר לנוכח אותה יאחר את המקור אחרי הפעל להורות על העשותה מבלי חשבון קדום כראוי, אומרים **אָמוֹר** למנאצי וגו' לא תבוא עליכם רעה (ירמיה כג, יז), ויברך **בָּרוֹךְ** אתכם (יהושע **כד**, י) בלעם לא חשב מראש את אשר ידבר, למה העברת **הַעֲבִיר** (שם ז, ז) הטיח דברים כלפי מעלה, האחד בא לגור וישפט **שָׁפוֹט** (**בראשית יט, ט**), ומה יוכיח **הוֹכֵחַ** מכם (איוב ו, כה), וישטחו להם **שָׁטוֹחַ** (במדבר יא, לב) מבלי ראות את הנולד, וכאלה הרבה. וכן כאן ואנכי אעלך גם **עָלֹה** בזמן שיהא נראה בעיניכם כאלו אין לו שום חשבון קדום. ומה שאמר שומר הבטחתו לישראל ולא אמר לישראל אבינו כמו שאמר אח"כ לאברהם אבינו? כדי לכלול בזה כל האומה הישראלית ולהגיד לנו שההבטחה הזאת נאמרה לכל האומה עד היום, וכמו שאמר

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת־הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

יכסה המצות ויקח הכוס בידו ויאחזנו עד מצילנו מידם:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם: יעמיד הכוס ויגלה המצות

א ב בראשית טו, יג יד.

מעשה נסים

שום רע בתוכה ובטבעה פולטת כל רע ממנה או שתבחרו בהנהגת אבותיכם לדבק בטומאה ובע"ז: וכאשר אמרו ישראל שיעבדו את אלהי אמת למען אשר עשה כל הטובות האל אמר להם שבבחינה זו שתרצו לעבוד את ה' כי אלהים קדושים הוא אל קנוא והעובד מחמת הטובות שנעשו והיה כי ירעב וקצף וקילל באלהיו וכשחזרו ואמרו שרוצים לעבוד את ה' וקיבלו עליהם לעבוד אפי' בעשותו משפט כרת ברית עמהם. וזהו מאמר המגיד ג"כ במספר שהגלות מצרים גופיה היא טובה גדולה לנו שע"י הבגנו הכלא מתמת טובות בהיות כי מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו והוצרכנו להתכת זוהמא לקבל המתנות וכמו שאמר יהושע לעם וכמו שפירשנו ואם כן גלות מצרים גם כן מהסיפור הטובות וחסדי הבורא עלינו:

ברוך שומר הבטחתו. בפיסקא הזאת פלא הרבה. **א'** מה הוסיף במה שאמר שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות על מה שאמר ברוך שומר הבטחתו שלכאורה כונה אחת להם. **ב'** שהענין מה שאמר שמחשב את הקץ לעשות אין לו פירוש כלל: **ונראה** בהערת כל זה. כי הנה אם אחד יבטיח לחבירו דבר שקשה עליו לעשות לאחר זמן קבוע והוא איש נאמן במאמרו המקיים הבטחתו תמיד ודאי שמחשב בכל משך הזמן תחבולות וסיבות היאך לקיים דיבורו בכלות הזמן וגם מחשב כל יום כמה כלה מהזמן וכמה עוד משך הזמן. אמנם אם מלך יבטיח לאוהבו דבר נקל מאד בערכו לזמן ודאי שאינו מעלהו על מחשבתו כלל בכל משך הזמן להיותו דבר קל בעיניו ובקל יקויים אך לפעמים כשהמלך רוצה להראות חבת אוהבו בעיני שריו ועבדיו מחשב בכיון במשך הזמן התחבולות והסיבות שיצטרך לקיום הטובה שהבטיח כדי שיזכירו מהבטחת והחובת אוהבו לפניו שיראו הכל אהבת המלך אליו. ובזה יש להודות להמלך על שתיהן. אחת על הקיום הבטחה כשקיימו. שנית על שחשב אותו במשך הזמן ללא צורך אלא רק משום טובת אוהבו להראות העמים והשרים במשך הזמן אהבתו. ובהיות כי ההבטחות שהבטיח הקב"ה בערכו ית' לכלום תחשבנה ועם כל זה מעלה במחשבתו הקץ ומחשב בכל יום אימת יכלה הקץ ומסבב סיבות לקיום הבטחתו על אחת כמה וכמה שיש לנו להודות לו מלבד על קיום הבטחתו אף גם על אשר מעלה אותנו במחשבתו במשך הזמן בהיות כי מחשבתו בלבד עושה רושם וממשכת השפעה לנו עד בלי ערך ותכלית ומכח זה אין שום אדם יכול לכלותנו וכמו שאמר והיא שעמדה וכו':

והיא שעמדה לאבותינו. יפלא בפיסקא הזאת היאך עמדה הבטחה הזאת שהבטיח לאברהם שאחר ת' שנה יגאלו לנו ולדורותינו עד שאמר והיא שעמדה וכו': **ובישוב** זה נאמר כי זה מוסב על ברוך הוא שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות דהיינו שמחשבת הקץ במשך הזמן מורדת השפעה וכמו שפירשתי בפיסקא הקודמת. לזה אמר שג"כ לדורות היא שעמדה לנו. כי אף בהיותנו בגלות ומרוחקים קצת מהשגחתו ית' ויתעלה מ"מ כיון שהבטיח קץ לכל גלות ומחשבתו שמחשב כל קץ במשך הגלות היא הגורמת לנו שפע טוב עד שהשפעה זו

עיון תפלה

אח"כ **והיא** שעמדה וכו'. וכך היא הצעת המאמר, **ברוך שומר הבטחתו לישראל** מוסב על ההבטחה הראשונה שהיה עמנו בכל ימי הגלות ושמר רגלנו מִקָּבָר עד שנשארנו טהורים ביחוסנו. **ברוך הוא** מוסב על ההבטחה השניה, והולך ומפרש אותה, שהקב"ה **חשב את הקץ** לא כמו שהיינו מחשבים לכאורה משעה שירד יעקב למצרים, אלא **לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו** וכו' **ידוע תדע כי גר יהיה ז ר ע ך** היינו משעה שנולד לו זרע, כי יצחק ויעקב ובניו גרו בארץ פלשתים. ומה שכתוב (**שמות יב, מ**) ומושב בני ישראל אשר ישבו **במצרים ת"ל שנה**, זה נחשב מברית בין הבתרים שהיה אז א"א בן שבעים שנה, כדאיתא בסדר עולם. והא"פ שא"א לא גר בעת ההיא בארץ מצרים אלא בארץ פלשתים? אמר לי הרב הגאון ר' אריה ליב ראשקעס נ"י שגם ארץ פלשתים קורא הכתוב ארץ מצרים לפי שפלשתים יוצאי ירך מצרים (**בראשית י, יד**): **והיא שעמדה**. ההבטחה שהבטיח הקב"ה לישראל **עבדו אנכי ארד עמך מצרימה** עמדה לאבותינו ולנו בכל **דור ודור**, שהשכינת כבודו ב"ה עמנו בגלות ומצילנו **מיד כל הקמים** עלינו לרעה:

לא

צֵא וּלְמַד מַה־בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת־הַכֹּל שֶׁנֶּאֱמַר [א] אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל

א דברים כו, ה.

מעשה נסים

מצילנו מיד הקמים עלינו לכלותנו: והרב בעל מעשה ה' כתב דפיסקא והיא שעמדה לאבותינו מוסב על מה (שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם) כי בזה שמציל אותנו בלי הריגתם נתפרסם אהבת אלהים כי כשמציל ע"י הריגתם י"ל שעושה זה משנאתם וישראל הם שבט אפו ח"ו אבל בהצלה ע"י הגנה נתברר אהבת אלהים. וזהו שנאמר באברהם אל תירא אברם אנכי מגן לך. כי אברהם היה ירא בהריגת המלכים אולי הוא שבט אפו ח"ו. לזה השיב לו אנכי מגן לך שהצלה הי' ע"י הגנה שלך. וזהו מאמרם שזו עמדה לאבותינו במה שנתברר להם אהבתו ית' במה שמצילנו מידם עכ"ד: וטעם שסדרן זה אחר זה נראה שמקודם בפיסקא דמתחלה עובדי ע"ז אמר שהגלות טובה גדולה לנו כמ"ש ואומר אח"כ שברוך הוא שבגלות לא שכחנו ולא עזבנו:

צא ולמד. הספיקות שבפיסקא הזאת הן רבים. **א'** מה רוצה ללמוד מלבן אם מה שבכל דור ודור עומדים עלינו אין זה ראיה ממה שאירע כן ליעקב שהוא כן בכל דור. **ב'** שא"צ ראיה לזה כלל שעינינו רואין אותו בכל יום. **ג'** שהיה לו להביא מעשה המן שרצה לאבד את כל היהודים. **ד'** במה רצה לבן לעקור אם במה שרצה להרוג אותם במה שאמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע יותר היה לו להביא מקרא זה שהוא קודם לפ' מקרא ביכורים הרבה שהוא בפ' ויצא. **ה** הא גם פרעה רצה לעקור הכל כיון שביקש לאבד כל הזכרים: **ובהתרת כל זה** נאמר. דהנה הכתוב שהביא ג"כ תמוה שתלה ירידת מצרים בארמי אובד אבי. ולכאורה אין ענין זה לזה וגם הלשון תמוה כי אובד לשון הוה הוא והיה לו לכתוב ביקש לאבד אבי. ועוד דכתוב זה הוא בפ' כי תבוא שהצריכה התורה למביא ביכורים לומר וקשה הדבר כי למה היה לו להמביא ביכורים לומר זה: **לכן** נראה דהאי לא ולמד מוסב על הא שאמר מתחלה עובדי ע"ז שפרשנו שמספר שגוף סיבת מצרים היה לטובה כדי להתיך זוהמת אבות אמר ג"כ שמחמת שלבן היה אבי האמהות הוכרח ג"כ בסיבתו שתהיה ירידת מצרים כדי להתיך זוהמתו כי זוהמתו הי' קשה מכל הזוהמות כי לא ולמד (מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו) כי מה שלבן לא היה רוצה להניח יעקב ובניו לצאת ממנו לא היה לאהבתו אותו רק שהיה מתחלל להעבירם על הדת ולפתותם אחר ע"א ולהקנות להם דעות נכריות והאות על זה כי יעקב אמר לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והפשר שמטעם זה נענש יעקב עד שאמר עלי היו כלנה וסופי ללקות כנגדן מחמת הדבקו **בלבן** ונתרחק מהקדושה שכל זמן שהיה אצל לבן לא היה לו השראת שכינה ומחמת זה נתגלגל הדבר שנמכר **יוסף** למצרים והוכרח יעקב בעצמו לירד שם ונראה כי מחמת אברהם לא היה צריך יעקב **בעצמו** לירד **למצרים** רק בניו ומחמת שהיה יעקב בעצמו אצל לבן במקום טומאה והרחיק מהקדושה והכניס עצמו בסכנה עצומה אצל לבן שנתחכם עליו ועל בניו להעבירם מהדת גלל כן נגזר עליו לירד בעצמו למצרים: **והנה** מה שפרעה גזר על הזכרים. נראה דהנה הרמב"ן בפ' לך לך כתב דהם נביא רוצה להגיד נביאות שתתקיים צריך לעשות פועל דמיון כמו שעשה ירמיה שהשליך האבן ואמר ככה תשקע בבל. וכן נראה שאותן המתדבקין עצמן בסטרא דמסאבותא ועושין בחרבין צריכין ג"כ לעשות פועל דמיון ופרעה שידע באיצטגנינות שלו שישראל יונקין מסטרא דדכורא ורצה להגביר הטומאה לכן השליך הזכרים כדי להשליך היניקה מישראל ולא רצה כלל לעשות כן לעולם. אמנם לבן התחכם לבטל כל הקדושה אמר הבנים בני והבנות

עיון תפלה

צא ולמד. בפסחים (קט"ז א') תנן ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כלה. וממה שלא אמר שמגיד בא וראה מה בקש כלשון התלמוד בכל מקום (רק במקום אחד מצאתי בסנהדרין פ"ו א' צא ולמד מי"ג מדות) נראה שצריכים לקרוא **צא וְלַמֵּד** כלומר **לַמֵּד** לבניך מה שבקש לבן הארמי לעשות ליעקב, כנוסח יראו **וְיִוָּכְחוּ** גם המה כי מאז עד היום בנס אנו עומדים, וכל קיומנו בעולם בהשגחה פרטית: **שפרעה לא גזר אלא על הזכרים.** בויקרא רבה פכ"ז סי' י"א אוי להם לרשעים שהן מתעסקין בעצות על ישראל וכל אחד ואחד אומר עצתי יפה מעצתך וכו' המן אמר שוטה היה פרעה שאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ולא היה יודע שהבנות נשאות לאנשים ופרות ורבות מהן, והולדות יהיו כשרים לבוא בקהל דקי"ל (יבמות מ"ה א) נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר (הגאון ר' אברהם משכיל לאיתן ז"ל): **ארמי אובד אבי.** פירש הרוו"ה שמלת **אֹבֵד** פעל עבר יוצא מבנין המרובע האמתי, וכך תרגם אונקלוס לבן ארמאה בעא **לאובדא** ית אבא. והמגיד כוון לתרץ במאמר זה קושיא גדולה, מה צורך היה להקב"ה להגלות את יעקב מצרימה כדי לקיים גזירת השעבוד, הלא הגזירה לא היתה דוקא על שעבוד מצרים, ומדוע לא הניחו בארץ ארם תחת יד לבן וצאצאיו? על זה מתרץ לפי שגזירות ארם קשין משל פרעה ולא היו ישראל יכולין לסבלן, וכדתני ר' חייא (פסחים פ"ז ע"ב) יודע הקב"ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות אכזריות של **ארם** לפיכך הגלה אותם לבבל, וזהו אמרו **ארמי אובד אבי** לפיכך הוכרח לרדת מצרימה

עָצוּם וָרָב: וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה אָנוּס עַל־פִּי הַדִּבּוּר: וַיָּגָר שָׁם מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לָגוּר שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר [א] וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: בִּמְתֵי מְעָט כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר [ב] בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי

א בראשית מז, ד ב דברים י, כב.

מעשה נסים

בנותי דהיינו שכונתו היתה להכניס כולם ח"ו תחת השגחה דמשאבותא דידיה והקב"ה הצילם מידו. וכן הוא ג"כ כוונת הכתוב שאמר ארמי אובד אבי כי אובד נקרא מי שיצא מהדת שהוא אבוד מהעולמות. כמ"ש ובאו האובדים בארץ אשור דהיינו אותן שהועברו על הדת. וזהו מאמרו (ארמי אובד (היה) אבי) דהיינו לבן הארמי שהי' אבי הי' בבחי' אובד (וכן פי' הראב"ע קצת בענין זה) ועי"ז (וירד מצרימה) דהיינו שעי"ז הוכרח יעקב לירד למצרים. והא שלא פירש וירד יעקב דדרך המקראות לקצר כידוע מי היורד כמו שפירש"י בכמה דוכתי יאריך לזוכרם: ומספר אותו המביא ביכורים לאשר שמספר גודל קדושת הארץ שבלתי אפשרי הי' לבא לגודל קדושה של הארץ עד שהתיך מאתנו בתוך כור הברזל של מצרים זוהמת לבן ברחמיו יתברך כדי להכניסנו לקדושת הארץ ומספר ירידת מצרים והעינוי. והעבודה קשה הוא בכלל סיפור הטובות וחסדיו של הקב"ה כמו שפירשתי למעלה ולזה מביא המגיד מקודם קרא דיהושע שנאמר בו סיבת ירידת מצרים מחמת התכת זוהמת אבות. ומביא ג"כ קרא דארמי אובד אבי וירד מצרימה להורות שהסיבה השני' של ירידת יעקב למצרים היא ג"כ מצד לבן כדמוכח מהכתוב שתלה ירידת מצרים בארמי אובד אבי מוכח שזה היה סיבה לזה: וירד מצרימה אנוס ע"פ הדבור. יפלא איך משמע מלשון וירד שהיה אנוס: אמנם לפמ"ש בפיסקא הקודמת א"ש דמוכיח דהא וירד היינו שברצונו ובחירתו ירד למצרים היאך תלה אותו במה שארמי אובד אבי. אלא ע"כ דוירד מצרימה מוסב על ארמי וכו' דהיינו כמו שפירשתי דמחמת שהיה בבית לבן נענש בוירד מצרימה: ויגר שם. פי' דמוכיח מדלא כתיב וישב שם דהוה משמע שקנה שם ישיבה וכתיב ויגר שם. משמע דכל ישיבתו היתה בגרות שיהי' דעתי' מיד למיהדר למקום המקודש אך הקב"ה לא סיפק בידו ולא הניחו ומביא ג"כ ראי' מקרא דויאמרו אל פרעה וגו' עד כי כבד הרעב דמשמע שלא היו רוצין לישב שם עד יעבור זעם הרעב:

עיון תפלה

מצרימה (הרב ר' נתנאל חיים פאפו ז"ל): **וירד מצרימה.** משמע שירד שמה מדעתו ורצונו הטוב, מדלא אמר **ויורד** כמו שנאמר ביוסף (**בראשית לט, א**) ויוסף **הורד**, לזה אמר המגיד כי באמת **אנוס היה** לרדת **על פי הדבור** שנדבר לאברהם אבינו **בברית בין** הבתרים ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו', **ואם** לא היה יורד מדעתו היה מורד בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו לרדת בדרך כבוד (**שבת פ"ט ע"ב**): **ויהי שם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מצוינים שם.** שלא נתפרדו זה מזה **בכל ערי מצרים** אלא נתאספו במקום אחד בעיר אחת כגוי בפני **עצמו** (רש"י). ולשון השר דון יצחק אברבנאל ז"ל „שהיו שם אומה נבדלת ונפרדת מהמצרים ולא נתערבו בהם כרד"ו שנים שישבו ביניהם כמו שיקרה לשאר **עמים** בשבתם יחד יתערבו אלו באלו, אבל הם לא שנו את שמותיהם ולשונם ודתם ומלבושיהם (בויק"ר פל"ב סי' ה' רב הונא אמר בשם בר קפרא בשביל **ד'** דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שנו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא ביניהם אחד מהם פרוץ בערוה, אבל דתם ומלבושיהם*) לא קחשיב)" עכ"ל. ובכל בו „שהיו מציינים עצמם בלבושיהם **כדי** שלא יתערבו עמהם" עכ"ל. ולשון הגר"א ז"ל „**כל** אומה נכרת מחברתה בארבעה דברים **ללשונותם בארצותם למשפחותם בגוייהם**, פירוש בגוייהם בנימוסיהם, וכל אומה נקרא גוי ע"ש שהוא נכר בנימוסיו, ומדכתיב ויהי שם לגוי בודאי היו נכרים בנימוסיהם שהם בני יעקב והיינו ע"פ המצות שצונו

במתי מעט. הספק הכולל. כל הדרוש שדורש מארמי אובד אבי. שהיא בפ' כי תבוא שאומר מביא הביכורים עד שגומר כל הפרשה כמבואר בש"ס פרק ע"פ במשנה. שאין זה ענין דרוש כאינו דורש וחוקר שום דבר רק שמביא ראיה מקרא **אחד** על קרא אחר ועל כיוצא בזה הקשו בש"ס קרא לקרא. ועוד קשה דלמה הביא סיום הכתוב דועתה שמך ולא היה לו להביא רק הא דבשבעים נפש ירדו. ועוד קשה דהי' לו להביא הקרא דפ' בראשית כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ולמה לו להביא **קרא** דפ' עקב והוא תמהון גדול: **ובהתרת** כל זה נאמר. דדרך של המגיד הוא כך דהי' קשה לו הקרא ומביא מקרא אחר ליישב הקושיא והיה קשה לו בכאן דכתיב וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט דמשמע שכל הגירות היה במתי מעט ובאמת לא היתה רק הירידה במתי מעט דהא לא מת יעקב עד שראה ששים רבוא יוצאי ירכו וכך היתה לו לכתוב וירד מצרימה במתי מעט ויגר שם ויהי שם לגוי וגו' לזה מביא קרא (דבשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב) שהוא ג"כ קשה מאד מאי ועתה שמך דמשמע שעכשיו הושמו והא כבר בהיותם במצרים הושמו ואדרבה עכשיו נתמעטו ע"ד חלק חמשים עלו ממצרים כדכתיב וחמושים עלו בפרשת בשלח ע"ש ברש"י והיה לו לכתוב ושמך ה' וגו' וע"כ צ"ל דהנה רש"י בפ' במות כתב

*) במדרש לקח טוב הגי' ומלבושיהם

וז"ל

מלמד שהיו ישראל מצינים שם: גדול עצום כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם: ורב כמה שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכנו ושערך צמח ואת ערם ועריה: ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי: וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה: וירעו אתנו המצרים כמה שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ:

א שמות א, ז. ב יחזקאל טז, ז. ו. ג דברים כו, ו. ד שמות א, י.

מעשה נסים

וז"ל ואלה שמות אע"פ שמנאם בחייהם וכו' להודיע חיבתם שנמשלו לכוכבים שמוציאם ומכניסם במספר וכו'. וא"כ במצרים לא היו אלו יתי' כולם בבחינת כוכבים להיות נמנין כל אחד ואחד במספר רק השבטים כפם שהיו צדיקים גמורים כמלך שאוהב לאחדים ואגבן מתרצה לבני משפחתם שאינו מונה רק האהובים אלו עכשיו שקבלו התורה הושמו כולם אלו ככוכבים להמנות בפרטות לכל אחד ואחד. וזהו שנאמר כאן ג"כ ויגר שם במתי מעט שבכל הגירות לא היה חשוב אלו יתי' רק למתי מעט שלא נמנו אלו בפרטות עד אחר שיצאו וקיבלו התורה נמנו כ"א ואחד בפרטות וכ"א נחשב ונמנה אצלו לגוי: **גדול** מלמד שהיו. פי' שהיה קשה לו שאם גדול עצום ורב הכל נאמר על רבוי הכמות הרי דיבר בכפל לכך פירש שמלת גדול נאמר על רבוי האיכות שהיו חשובים ומצוינים. ועצום נאמר על רבוי הכמות: **ורב** כמה שנאמר. אין לומר שמביא ראיה מקרא דרבבה כצמח השדה שהיו רבוי הכמות דזה נלמד מקרא דוירבו ויעצמו כמו שאמר בפיסקא הקודמת. **לכן** נראה. דהנה המפרשים תמהו אהא דאמרו בש"ס (יומא כ"ב) אקרא דהיה מספר בני ישראל כחול הים וכתיב אשר לא ימד ולא יספר כאן בעושין רצונו של מקום כאן באין עושין רצונו של מקום. דקשה וכי אפשר שברשע ה' ישתנו ממספר לאין מספר. וגם בלא הא יש לתמוה היאך אפשר כלל שימצאו אישים לאין תכלית למספרם כמ"ש במורה נבוכים חלק ב' וגם כחוש מכחיש דהא יש מספר לישראל ואדרבה האומות שלא נתברכו הם יותר מישראל: **ובישוב** זה נ"ל. כיון שהש"י הבטיח לישראל כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו' כן יעמוד זרעכם ושמכם וכיון שהיתה הבטחתו שישראל יהיו קיימים לעולם ונצח נצחים ואפי' שבטא גמירי דלא כלה א"כ בודאי אין מספר לישראל בכללות מחמת הרבוי שיהיה להם עד בלתי תכלית משא"כ באותן שיהיו כלים ואובדים לבסוף ודאי שיש מספר לכללם. וזה שאמרו בש"ס דלאותן שעושין רש"מ אין מספר והוא מטעם שיזכו להיות זרעם קיים לעולם משא"כ באותן שאין עושין רצונו עריריים ימותו ויכלו זרעם ויש להם מספר וא"כ אפילו לאיש אחד צדיק שייך לומר עליו שאין לו מספר כיון שהוא ראוי על דבר שאין מספר ואין לו תכלית כיון שיזכה להיות זרעו קיים לעולם כמו אברהם. וזהו שאמר **ורב** כמ"ש (רבבה כצמח השדה) פי' שכולם היו מאותן שהם ראוים שיזרעו זרע וזרע זרעי' עד בלי תכלית כעשב השדה שהוא ראוי להיות חוזר ומצמיח ולא כעשב הארץ אשר עולה מאליו אשר סופו להיות כלה כן לא היו בישראל אנשים אשר יהיו בכלל ערירים ימותו שלא יהיו ראוים: **עוד** יש לפרש דהנה יש צמחי השדה וצמחי יער. וצמחי השדה מחמת שעובדין שניהם הם גדולים וטובים ויפים משא"כ בצמחי היער. וזה אומרו **ורב** כמ"ש (רבבה כצמח השדה) פי' שהרבוי היה מטובים וראויים לקבל הארת קדושה כצמחי השדה ולא כצמחי יער. וכמו שסיים הכתוב (ותבאי בעדי עדיים שדיים נכונו ושערך צמח) דהיינו שהיו מוכנים לקבל הארת קדושה: **וירעו** אותנו המצרים כמ"ש. פי' שהיה קשה לו כפל הדברים במ"ש וירעו ויענונו ויתנו עלינו עבודה

ארך

עיון תפלה

השי"ת" עכ"ל: **ורב כמה שנאמר רבבה כצמח השדה**. כך קבלנו שדורשו לשני ענינים שהיו עם גדול ורב כרבבה וכצמח השדה שכל מה שגוזזין אותן צומחים יותר. ריטב"א: **וירעו אותנו**. שחשבו אותנו כאנשים רעים וחטאים כמרגלים את הארץ, כדרך הקושרים והמורדים באדוניהם, והתחכמו איך יוכלו לנו, ולכן אמר וירעו אותנו שחשדונו כאנשי רשע, שאם רצה לומר שעשו עמנו רעה היה לו לומר וירעו לנו (כמו ששלח מרע"ה למלך אדום (במדבר כ, טו) וירעו לנו מצרים), ועל זה הוכיח מן הכתוב הבה נתחכמה לו (אברבנאל): **הבה נתחכמה לו פן ירבה**. יסופר בקדמוניות מצרים כי מאות בשנים שפכו שבטי רועים מבני שם את ממשלתם על ארץ מצרים וירעצו וירוצצו את המצרים לאנשי חם וישיבום עד דכא, ופרעה רעמסס הגבור הנערץ היה המלך הראשון למצרים אשר לקח שבט המלוכה מיד מלכי הרועים **ההיקסאָם** וישיבהו למצרים, וזה היה אחרי מות יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ובאשר גם העברים מצאצאי שם וגם הם רועי צאן, לפיכך פחדו המצרים מפניהם פחד גדול. וביותר פחדו מפניהם לפי שידעו וזכרו את גבורתם הנוראה אשר הראו על שדה המלחמה בסוף ימי מלכי הרועים, כמסופר בספר הישר (שרוב דבריו קבלות קדמוניות מאד) ריש פרשת שמות שמלחמות גדולות ועצומות היו על

וַיְעַנּוּנוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשִׂימוּ[א] עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲבִדוּ[ב] מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַנִּצְעַק אֶל־יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהֹוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ:

וַנִּצְעַק אֶל־יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי[ד] בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע יְהֹוָה אֶת־

א שמות א, יא. ב שם שם, יג. ג דברים כו, ז. ד שמות ב, כג.

מעשה נסים

קשה. לזה דורש בכ"א מורה על דבר בפ"ע. שוירעו מורה על ההתחכמות להרע לנו באיזה אופן שיהיה שביו"ד מורה לפעמים על המחשבה כמו בירש"י על אז ישיר משה ע"ש. והכלבו פי' וירעו אותנו המצריים היינו שהחזיקו אותנו לרעים שרצונו להוסיף עצמנו על שונאיהם ולהלחם עמהם. כל כך היינו רעים ורעים בעיניהם:

ויענונו כמ"ש. פי' דמקרא דויענונו היינו אומרים שהעינוי היה לטובת עצמן שהיו צריכין למס ולבנות עריהם וכדרך כל העריצים שעובדין עם עבדיהם עבודת פרך לצרכן ולטובתן. ולזה אמר ויענונו כמה שנאמר וישימו עליו שרי מסים (למען ענותו בסבלותם) דהיינו שהעבדות שעשה עמהם לא היתה רק למען ענותו ורק לכונת עינוי ולא לטובת עצמן כלל. וכמו שאמרו חז"ל שהבנין היה במקום שכל מה שבנו נשקע בארץ ולא היה להם שום צורך בהבנין רק שעשו בכונת עינוי מירראתם פן ירבה: **ויתנו** עלינו עבודה קשה כמ"ש. פי' שמביא ראיה על מהות העבודה קשה ולזה מביא ראיה מקרא (דויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך) דמשם אנו למדין מהות העבודה קשה כמ"ש התוספות בפסחים דף קי"ז דהגימט' של בפרך בא"ת ב"ש עולה ל"ט לומר שבכל הל"ט מלאכות עבדו בנ"י את מצרים: **ונצעק** וגו' כמ"ש. פי' שלא נאמר דהצעקה היתה דרך תשובה ובלב שלם ובכונה ראויה אל ה' כדמשמע לכאורה מקרא דונצעק אל ה' וגו'. לזה מביא שהצעקה היתה כענין שנאמר בקרא (ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה) ולא כתיב ויזעקו אל האלהים. מזה מוכח דהצעקה לא היתה אלא כאדם הנוגה מלב מרוב כאב ומגודל יסורי הבורא ית' עלתה שועתם אליו וקבל שועתם וכמו שסיים הכתוב ותעל שועתם אל"י מן העבודה דמשמע ששועתם לא היתה רק מהעבודה: **וישמע** ה' את קולנו כמ"ש. בזה נ"כ מביא ראיה שלא נאמר השמיעת קולנו בלבד היתה מספיק להביא גאולה. לזה מביא מקרא (דוישמע אלהים

את

עיון תפלה

ארץ מצרים ימים רבים, ובכלם הצטיינו בני ישראל בעצמת גבורתם יותר מן המצרים. כל זאת לא נכחד מהם וממלכם העריץ, לפיכך התחכמו להם ויביאו אל הערמה שניהם. והיי ראשית ערמת המלך לשים על כל יושבי ארצו מסים גדולים כבדים מנשוא, באומרו כי מלחמות גדולות נכונות לפניו בימים האלה והאוצרות הממלכה ריקים. ובאשר העברים נאמנים תמיד לארץ מגורתם, קבלו גזרת מלכם באמונה. ובשהר נוה המלך לאשר על המסים שלא לנגוש את בני ישראל בפריעת המס. וכאשר עברו שנות מספר ובני ישראל לא פרעו את מסיהם באין תובע, השתרגו עליהם חובות עצומים לאוצר הממלכה, ובאין לאל ידם לפרוע — התפשר עמהם המלך הערום לעבוד עבודה בעד חובותיהם, לְבַצֵּר את הארץ בפני אויב, וגם לזה נֵאוֹתוּ העברים הנאמנים למלכם ולארצם. ובכדי לחזק את לבם בעבודתם — הביאו מַלְבֵּן ותלו בצוארו של פרעה (שמו"ר פ"א סי' י'), ובזה הראה להם שהעבודה לצורך הממלכה לכבוד גדול תחשב, כה עברו לישראל ימים רבים בעבודת פרך המטמטמת את הלב ומשכחת את החופש, ולאט לאט העלה עליהם שבט נוגשים ושוטרים להכריחם לעבודה שלא ברצונם. **וישימו עליהם שרי מסים** (לא בשביל המס עצמו להביא את כספם, כי אם) **למען ענותו בסבלותם** כדי להביאו בטול הזכות ומזה בטול עבדות עולם. אבל **שבט לוי** בהיות כהני הדת לא עלה עליהם עול המסים, כי עד הימים האלה היה משפט אחד לישראל ולמצרים, ובאשר חק לכהנים מאת פרעה לבלתי באת משאת מלך (בראשית מז, כב), ובלא ספק גם הלוים נהנו מן החק הזה (כי גם בטרם נבחר שבט לוי לעבודת המקדש היו נוהגים בו קדושה), לפיכך נשארו חפשים מן המסים וחפשים מעבודה. גם הנסיון השני להמעיט את ישראל בעזרת המילדות, לא ברעש ורעש התחיל ולא בתור גזרת מלך, כי עדיין לא סר פחד גבורת העברים מלבו, אע"פ שכבר הכניס לעבודה, לכן עשה גם זה בעקבה, והמתיק סוד את המילדות לעשות זר מעשיהן בסתר, ובעד זאת הבטיחן בלא ספק הררי זהב, לקחתן לו לנשים ולהושיבן בהרמונו, כך קבלו רבותינו (שמו"ר פ"א סי' ט"ו) שתבע אותן להזדווג לו ולא קבלו, ובסוטה (י"א א') שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו. וכן מורים הכתובים לפי פשוטם, ויקרא

מלך

קולנו כמה שנאמר [א]וישמע אלהים את־נאקתם ויזכר אלהים את־בריתו את־אברהם את־יצחק ואת־יעקב: וירא את־ענינו זו פרישות דרך ארץ כמה שנאמר [ב]וירא אלהים את־בני ישראל וידע אלהים: ואת־עמלנו אלו הבנים כמה שנאמר [ג]כל־הבן הילוד היארה תשליכהו וכל־הבת תחיון: ואת־לחצנו זו הדחק כמה שנאמר [ד]וגם־ראיתי את־הלחץ אשר מצרים לחצים אתם:

[ה]ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים: ויוציאנו יהוה ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו שנאמר

א שמות ב, כד. ב שם שם, כה. ג שם א, כב. ד שם ג, ט. ה דברים כו, ח.

מעשה נסים

את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב) שמורה ששמיעת קול בלבד לא היה מספיק מחמת שלא היה בכונה רצויה להשם וכמ"ש לעיל רק מצד זכירת ברית אבות: **וירא** את עינינו זו פרישות דרך ארץ כמ"ש. בכאן יתפלא לב הקורא שאין מהמקרא דוירא אלהים את בני ישראל וידע וגו' שהביא המגיד שום ראיה לא להפירוש שפירש בהא דעינינו שזו היא פרישות ד"א. וגם אין ראיה להענין שהיה פרישות דרך ארץ ואין זכר כלל בקרא שהביא: **ונראה** בכוונת המגיד שדורש וירא וירא לגזירה שוה כידוע ברוב מדרשי' ז"ל דהנה בקרא דוירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים פירש"י שנתן עליהם לב לדעת וכו' ע"ש מוכח מזה ראיה שזכירת ברית אבות לבד לא הספיק לגאלם מחמת שלא הגיע הזמן של ת' שנה רק מחמת שראה העשוי לבית ישראל קושי השעבוד קירב הגאולה כמאמרם ז"ל וע"כ אנו למדין מזה דוירא את עינינו דהכא נ"כ משמעו דראיה זו היתה סיבה לקירוב הגאולה נתגלית אותנו כמו וירא דהתם מכח הג"ש. וא"כ על כרחך דהאי עינוי דהכא לאו בעינוי האמור למעלה בקרא דויענוהו מסתעי' דבראי' כזו ליכא סיבה לקירוב הגאולה דעינוי כזה נגזר עליהם להיות ת' שנה כמ"ש ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. אלא דהאי עינינו מיירי מעינוי אחר שלא נגזר עליהם וע"ז דרש (וירא את עינינו זו פרישות דרך ארץ) דהוא נ"כ נקרא עינוי בלשון הפסוק כענין שנאמר אם תענה את בנותי (בראשית לא) ופירש"י למנוע מהן עונת תשמיש. ועינוי כזה לא נגזר עליהם והוא מכלל קושי השעבוד דראי' כזו היא סיבה בודאי לקירוב הגאולה כמו וירא דהתם. וא"ש. וגם מלשון הקרא גופי' מוכיח כן דאי מעינוי המבואר למעלה הי' לו לכתוב וירא את עינויינו דהי' משמע עינוי שלנו. ולשון עינינו הוא פועל יוצא ומשמעו מה שעינינו את אחרים ע"י המצריים. ובזה א"ש מה דקאמר ויענונו וירא את עינינו ואי קאי אעינוי דלמעלה לא הי' לו לומר רק ויענונו וירא אלהים ומה לו לשנות הדברים אלא ודאי דהוא ענין אחר וירא את עינינו וזו היה סיבה לגאלנו וכמ"ש וירא אלהים את ב"י וידע וגו' דהיינו שראיית הדברים הית' סיבה לתת לב לדעת ולגאלם. ועיקר הראי' שמביא הוא כיון דמקרא זה אינו מבואר בפירוש שראיית העינוי קירבה הגאולה מש"כ במקרא דוירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים דהיינו כמו שפירש"י שנתן לב לדעת מבואר בהדיא שראיית הדברים היתה סיבה להגאולה ומזה מוכח בבירור שהעינוי שראה לא היה העינוי שנגזר עליהם רק עינוי אחר דהיינו פרישות דרך ארץ:

ואת עמלנו אלו הבנים כמ"ש. לא מביא ראיה על הפירוש שפירש דעמלנו אלו הבנים רק על הענין של גזירת הבנים. ועל הפירוש לא הוצרך להביא ראיה כי ידוע כי עמלנו נזכר בקרא כמה פעמים על הבנים: **ואת** לחצנו זו הדחק כמ"ש. גם בזה קשה על הראי' שמביא מקרא דוגם ראיתי את הלחץ הא גם שם אינו מבואר דלחץ זו הדחק ומנין לנו ללמוד משם לכאן. ונראה שדרשת המגיד הוא דשם לעיל מיניה (שמות ג, ז) כתיב בקרא ראה ראיתי את עני עמי וגו' כי ידעתי את מכאוביו. ופירש"י שמתי לב להתבונן לדעת את מכאוביו. ואח"כ כתיב וגם ראיתי את הלחץ. מלשון וגם שאמר משמע שראייתו העינוי לבד לא היה מספיק לקרב את הגאולה וכמו שהקדמנו דעינוי נגזר עליהם ת' שנה עד שוגם ראיתי את הלחץ. וא"כ ע"כ לחץ זו הדחק שיש בו כדי לקרב את הגאולה והיינו קושי העבודה. דהשעבוד בלא דהק נגזר עליהם. וקושי השעבוד השלים את הזמן כנודע: **ויוציאנו** ה' ממצרים לא על ידי מלאך. בכאן הרבו לתמוה מהרי"א ובעל מעשה ה'. שהיאך

עיון תפלה

מלך מצרים למילדות וגו' קרא אותן אל ביתו ודבר עמהן פנים אל פנים, וכי לא היו שלוחים לפרעה להגיד להן דבר מלך שלטון? ומדוע לא צוה ליסר אותם כשודע לו שעברו על גזירתו? ומה צורך היה לו לבטוח במילדות עבריות בדבר נכבד כזה שאוסר ארצו תלוי בו? מזה נראה שדבר אליהן בתור מבקש ולא בתור גוזר ומפקד: **וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ.** ענוי גדול לאדם ולכל בעלי חיים שמכריחים אותם לפרוש מדרך ארץ, וכדאמרינן ביומא (ע"ז ע"ב) דהפרוש מתשמיש איקרי ענוי, ושם (ע"ד ע"ב), ובויק"ר סו"פ י"ט אתה מבקש תפקידך ויכניה אינו מבקש תפקידו? — **ואת עמלנו אלו הבנים.** בשבת (ל"ב ע"ב) וחבל את מעשה ידיך איזהו מעשה ידיו

נאמר

וְעָבַרְתִּי[א] בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה אֲנִי הוּא וְלֹא הַשָּׁלִיחַ. אֲנִי יְהוָה אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר׃ בְּיָד חֲזָקָה

מעשה נסים

נאמר לא ע"י מלאך והלא נאמר בהדיא וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ). וגם היאך אמר והכיתי ולא שרף. הלא נאמר ולא יתן המשחית. וגם תימה מה ענין הארבעה שהזכיר מלאך ושרף ואחר ושליח מאחר שאין הפרש ביניהם. וגם מאין לו לדרוש מועברתי מלאך ומוהכיתי שרף ומאני ה' שליח ואחר: **ובישוב** כל זה נראה. דהנה שם שליח נאמר על אחד שמצוין לו לעשות ונסתלק ממנו והשליח אי בעי לא עביד. וכשעושה מדעת עצמו הוא עושה זה נקרא בשם שליח. אבל אם אחד עושה הדבר ע"י אמצעי והעושה לא נסתלק בשום פעם מהאמצעי מראש ועד סוף המעשה ההוא יקרא כלי ולא שליח כמו הרודה במקל לא יקרא המקל שליח רק כלי לעושהו וכן אפי' אם האמצעי הוא בר דעת כשאוחז העושה ביד האמצעי ומכה בו או עושה בו שאר מעשה לא יקרא האמצעי שליח רק כלי לעושהו ולא יקרא שליח רק כשנותן רשות לאחד והשליח עושה מדעת עצמו ההוא יקרא שליח. ולזה בשאר עונשים שהקדוש ברוך הוא נותן רשות למשחית להשחית וכענין אמרם כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע וכן מעשה הטוב כשהמלאך עושה בצווי הקב"ה מדעת עצמו נקרא שליח ומלאך כי מלאך ג"כ שם נופל על השליח רק שעל מעשה הטוב נקרא מלאך ועל השחתה נקרא משחית או שרף וכן לא יאמר כלל על מה שנקרא כלי לעושהו שהדבר נעשה על ידו כמו שלא שייך לומר על הרודה במקל שהכה ע"י המקל רק שהכה במקל ולזה במצרים שהקב"ה לא נתן רשות להמשחית כענין שנאמר ולא יתן המשחית והקב"ה היה אוחז מראש ועד סוף אף שהמשחית היה אמצעי בהכאה לא יקרא למשחית שליח רק כלי ושפיר אמר המגיד שלא היה ע"י שליח אף שנאמר ולא יתן המשחית כי באמת היה המשחית רק שלא נקרא שליח וכן במעשה הטוב לא יקרא האמצעי לא מלאך ולא שליח כיון שהיה על יד הקב"ה בעצמו רק שהאמצעי היה כלי לעושהו. ובזה מיושב גם כן קושית המפרשים שהקשו שבפרשת משפטים לא התפלל משה על שליחות מלאך ובפ' כי תשא התפלל ואמר אם אין פניך הולכים. ובזה א"ש שבפרשת משפטים אמר לו כי שמי בקרבו ולא היה נקרא המלאך רק כלי ולכן לא התפלל משא"כ בפ' כי תשא שאמר לו כי לא אעלה בקרבך והיה רוצה שיתנהגו ע"פ שליח ולזה התפלל: **ואלו** הארבעה שהזכיר מלאך ושרף ושליח ואחר. נראה כי הרמב"ם בספרו מורה נבוכים ח"ב פ"ו כתב שמלאך נאמר ג"כ על כח טבעי המוטבע בטבע. והנה בשעת יציאתן ממצרים היו ארבעה דברים. **א'** שהכו בכורי מצרים. **ב'** שניצולו בכורי ישראל. **ג'** שהפיל לאלהיהם כמ"ש ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. **ד'** שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה כמו שאמר המגיד שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. והנה הקדמנו בשם הרמב"ם ששם מלאך נאמר על כח טבעי וכענין אומרם שהקב"ה שולח מלאך בבטן האשה לצייר הולד שהוא כח טבעי ע"ש שהאריך בהרבה מאמרים בש"ס. ולזה רצה המגיד למעט שכן בהשחתה כן בהצלה במכת בכורות לא היה ע"פ כח טבעי כעפוש האויר וכדומה. וגם רצה למעט שלא היה כדרך שאמרו תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע. ורצה למעט זה שלא היה זה ע"פ טבע שהטביע הקב"ה בשעת בריאה רק היתה בריאה מחודשת הן בהשחתה הן בהצלה. לזה אמר שלא היה ע"י מלאך שהוא שם שליחות על הטוב ולא ע"י שרף שהוא שם שליחות על השחתה. ולזה ממעט (מועברתי מלאך ומוהכיתי שרף) וגם רצה למעט שבהפלת השר של מצרים לא שייך בו כח טבעי לזה נקט שלא היה ע"י שליח. ולזה ממעט (ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ולא השליח) וכן כשנגלה עליהם לא היה נגלה עליהם ע"י אמצעים ומסכים מבדילים רק שכלם הכירו וראו באצבע שזה אלהינו וכלם ראו (שאני ה' ולא אחר) ובזה לא שייך להפוס לשון שליחות לזה נקט ולא אחר: **ובעל** מעשה ה' כתב כי בשעת הכאת בכורות היו מוכים כל מצרים דכתיב בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ולא כתב בנגפו את בכורי מצרים וכן כתיב ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף ולא כתיב ולא בבכוריכם נגף אלא ודאי שנגיפה היתה בכל מצרים רק לא מכת מיתה כי נגיפה סתם לא נאמר רק על הכאה: **והאמת** כדבריו שכן פי' רש"י בפרשת וארא בפסוק הנה אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים שכל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה ע"ש. והנגיפה שהי' כוללת כל בתי מצרים הי' ע"י משחית ולזה הוצרך דם פסח להציל מהנגיפה של משחית. אבל הכאת בכורות מכת מות היתה ע"י הקב"ה בעצמו המבחין בין טפה של בכור ולזה באמת לא היה צריך שום אות: **ביד חזקה** זו הדבר כמ"ש. הספיקות אשר התעוררת ראוי' בהם כבר נזכרו במעשה ה' בשם מהרי"א. וא"א לפורטם כי רבים הם והישובים שכתבו הם בדוחק גדול כאשר יראה המעיין בספריהם: **ומה** שנראה לי בזה. כי הנה העשר מכות נחלקו לשנים. שבחמש מכות הראשונות היה פרעה בעצמו מחזק את לבו. ובחמש מכות האחרונות חזק ה' את לב פרעה. והמפרשים כתבו שלכך כתיב אצל **דבר יד ה'** אף שהמכות היו רק באצבע כמו שדרש רבי יוסי הגלילי וכתבו שבהשלמת חמש מכות נאמר יד ה' שנשלמו חמש אצבעות והדבר היה מכה המיוחדת לכך נכתב בו יד ה' וכן מכת בכורות היתה מכה חמישית לכך נכתב בה יד ה' ג"כ. לזה דרש

עיון תפלה

של אדם אלו הבנים: **אני ולא מלאך.** כל זה דורש מן אני ה' בסיפיה דקרא המיותר למעט כל

[א] שמות יב, יב.

זוֹ הַדֶּבֶר כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה[א] יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃ וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה זוֹ הַחֶרֶב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ וּבְמוֹרָא גָּדוֹל זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃ וּבְאֹתוֹת זֶה הַמַּטֶּה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ[ד] אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃ וּבְמֹפְתִים זֶה הַדָּם כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַתִּי[ה] מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ

א שמות ט, ג. ב דה"א כא, טז. ג דברים ד, לד. ד שמות ד, יז. ה יואל ג, ג.

מעשה נסים

שמגיד ביד חזקה על הדבר שמרמז על כל השלמת החמש מכות הראשונות. ועבמ"ש בפיסקא שאח"ז: **ובזרוע** נטויה זו החרב כמ"ש. עיין הספיקות בספר מעשה ה': **ולפמ"ש** א"ש דהנה הזוהר בפ' שמות בפסוק ויהי בימים הרבים ההם כתב וז"ל וחרבו שלופה בידו. וכי חרב שלופה היתה ביד המלאך אלא שהיתה הרשות נתונה בידו לעשות דין וכו' עד הס"ד וחרבו שלופה בידו הרשות נתונה בידו לעשות דין: **וזה** כונת המגיד שדורש בזרוע נטויה בנז"ש (מוחרבו שלופה בידו נטויה) שזו החרב דהיינו החמש מכות האחרונות שחיזק ה' את לבבו וכבר היתה הרשות ביד המלאך לעשות דין. מש"כ בחמש הראשונות לא היתה הרשות בידו לעשות דין כי אם יחזרו בהן לא היה יכול להכות. אבל בחמש השניות היתה חרבו שלופה בידו נטויה דהיינו שהיתה הרשות בידו לעשות גמר דין בלי שום ספק. וזהו אמרו זו החרב. דחרב נאמר על הרשות לעשות דין כמו שכתב הזוהר. נמצא יד חזקה כולל חמש הראשונות וזרוע נטויה חמש האחרונות: **ובמורא** גדול זו גלוי שכינה כמה שנאמר. עיין הספיקות במעשה ה' ועוד יש לתמוה דמקרא שהביא לראיה שהוא מה שנאמר או הנסה אלהים לבוא וגו' ג"כ לא מוכח שהיה גלוי שכינה שאם נס כן לא נאמר רק שהיה במוראים גדולים ומנא לן שהיה גלוי שכינה וערבך ערבא צריך: **ונראה** שדורש זה מהא דכתיב במקרא שהביא (ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך) וכמו שפירש"י ומהרש"א בחידושי אגדות בפסחים דף פ"ז שדרש גבי שבירת לוחות שהיו אותיות פורחות מהא דכתיב ואשברם לעיניכם. וע"ש במהרש"א שדורש זה מהא דכתיב לעיניכם ולא כתיב לפניכם מוכח שהיה דבר רוחני ע"ש. וה"נ דורש כן מדכתיב לעיניך ולא כתיב לפניך מלמד שהיה בגלוי שכינה והיה דבר רוחני לכך כתיב לעיניך. ועיין עוד בפיסקא שאח"ז: **ובאותות** זה המטה. בכאן תמוה מאד הא אין המטה אותות רק הוא כלי לאותות. וגם לזה הסמיך הקרא המכות אשר נעשו שלא באמצעות המטה וביותר תמוה לפמ"ש שכולל כל העשר מכות בקרא דביד חזקה ובזרוע נטויה ומה מרבה עוד בהא דבאותות זה המטה: **ונראה** דהנה הרמב"ן פ' לך (י"ב ו') כ' כי כאשר יעשה הנביא איזה פועל דמיון למה שיקרה יתקיים הדבר עכ"פ ולזה הנביאים יעשו מעשה בנבואות כמאמר ירמיה לברוך תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וכן ענין אלישע בהניחו ידו על הקשת ויאמר ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' ונאמר ויקצוף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם. לזה נראה דמה שעשה משה במטה היה דרך פועל דמיון שעשו הנביאים. ומזה נראה ליתן טעם על השלשה מופתים שעשה הקב"ה למשה בתחלת שליחותו דהיינו הפיכת המטה לנחש והפיכת היד הטהורה לצרעת והפיכת מים לדם. ונראה הטעם להיות שהולך המטה להיות פועל דמיוני לרע להענים לפרעה והמטה אשר נברא בערב שבת כמבואר באבות הוכן בתחלת בריאתו להיות פועל דמיוני לכל הטובות כאשר עשה בו משה לישראל בהכאת הצור ליתן מים וכיוצא בו לזה הולך ההפיכת המטה לנחש להיות כוחני על פועל דמיוני לרע ולאשר שהיו העשר מכות קלתן ע"י המטה וקלתן ע"י משה וקלתן ע"י הקב"ה לכך הראה לו השלשה מופתים הפיכת המטה שהיה מוכן לטוב לנחש להיות כוחני לרע וכן הפיכת היד הטהורה שהיתה מוכנת לטוב לצרעת והפיכת מים לדם שהוא אות להפיכת חסד לדין. והנה הדבר שהוא פועל דמיוני נקרא אות שהוא אות שיתקיים דבר שהוא כיוצא בו. לכן אמר ובאותות זה המטה כי המטה הכ' האותות על המכות ע"י הפועל דמיוני שנעשה בו: **ובמופתים** זה הדם כמה שנאמר. התמהון שבפיסקא זו מבואר. ולפמ"ש בפיסקא הקודמת הדבר מבואר שהמופתים נקראים הדברים שנעשו שלא על ידי פועל דמיוני שלא הולך פועל דמיוני לקיום הדבר כי אותן

שהולכו

עיון תפלה

אמנעי (הר"ר נתנאל חיים פאפו ז"ל): **ובאותות זה המטה**. האותות הם זכרונות, כמו שנאמר והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך (שמות יג, ט) כי המכות היו חרותות על המטה לזכרון: **ובמופתים זה הדם**. לאו דוקא הדם אלא כל המכות, כי המופתים הם הוכחות להעמיד את האדם התועה על האמת, וזאת היתה הכונה הכללית בכל המכות שהכה הקב"ה את המצרים כדי להעמידם על האמת ולהראותם שהקב"ה אלים יחידי בכל העולם כלו

ומנהיגו

(נוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו כשמגיע לדם ואש ותימרות עשן. כתב המ"א בשם מטה משה דשמנהג דזורקין באצבע ע"ש אצבע אלהים הוא ולא כמו שהעולם נוהגין לזרוק בזרת קטן. ובילקוט פ' וארא מביא פרקי ר"א שבקמיצה הכה הקב"ה למצרים ועל זה נאמר אצבע אלהים הוא וא"כ יש לזרוק בקמיצה):

דָּם[א]. וָאֵשׁ. וְתִימְרוֹת עָשָׁן:

דָּבָר אַחֵר בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם. וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה שְׁתַּיִם. וּבְמוֹרָא גָּדוֹל שְׁתַּיִם. וּבְאֹתוֹת שְׁתַּיִם. וּבְמֹפְתִים שְׁתַּיִם: אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם. וְאֵלּוּ הֵן:

בכל העשר מכות ובסימניהן יטיף מן היין לחוץ ואחר זה יוסיף יין אחר (האריז"ל):

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

א יואל ג, ג.

מעשה נסים

שהוצרכו לפועל דמיוני נקראו אותות כנז"ל והדברים שלא הוצרכו לפועל דמיון היה שיבתן מה שהראה הקב"ה למשה הפיכת מים לדם דהיינו הפיכת הרחמים לדין שהמים נמשלו לחסד ודם לדין. ולזה מביא ראיה מקרא (דונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן) שמרמז ג"כ לתגבורת הדינים:

עיון תפלה

ומנהינו כרצונו, כמו שנזכר בכל מכה ומכה: **דבר אחר ביד חזקה שתים**. שהיה יכול לומר ביד וכתב חזקה ללמדך שתים, וכן ובזרוע נטויה וכן ובמורא גדול, וכן ובאותות ובמופתים שהיה יכול לומר

דבר אחר ביד חזקה שתים. הספק שראוי לעמוד עליו בפיסקא הזאת. מה ענין יש לדרוש מביד חזקה שתים. וכן בכל הדברים שדורש שהיא הוא תמוה: **ונראה** דבזוהר פ' בשלח כתב וז"ל יד לא איקרי פחות מחמש אצבען. הגדולה דכלילן בה חמש אצבען אחרנין ואתקרון כדין גדולה. ולפמ"ש בפיסקא דר"י הגלילי דכל מכה היתה ביד. וכיון דהגדולה מרמז על חמש אצבעין אחרנין הכלולין ביה מרמז ג"כ על מכה שהיה שהיתה ג"כ ביד. וכן ממורא גדול ומאשר דבריו שמזכיר בכפל מורה על מכת יד והכלול בה ומורה על שתים כנ"ל: **אלו** עשר מכות. נראה ליתן טעם להמכות להיותן עשר. ומה שהיה במכות אלו דוקא. והטעמים שהביאו במדרשים אינם מושגים לשכלנו הדל. ונראה לאמר שהעולם נברא בעשרה מאמרות להפרע מן הרשעים וכו' כמבואר באבות פ"ה ופרעה שהכחיש בהידוש העולם שלא נתהדש ממחדש שהוא הסיבה הראשונה כמו שאמר מי ה' היה מן הצורך להראות לו אות ומופת על כל מאמר שיד ה' עשתה זאת. וכדקך בגילתה התורה בהידוש כל המאמרים כן מחייב ההכרח להראות למכהים ראיה על כל העשרה מאמרות וכשיראה כי עושהו יניף חרבו על כל מאמר להחריבו ולהפכו אז נדע כי הוא אשר יגר כל בחכמה ואין בלתו ואין בידו מעכב כי ידיעת ההפכי אחת. והנה סידור המאמרות כן הק. כמאמר הא' שהוא בראשית (כי בראשית נמי מאמר הוא כמבואר בדחז"ל) היה השמים והארץ והמים כי המים קדמו כמו שפירש"י בהומש. והנה למאמר הא' הוצרכו שתי הוראות דהיינו לבריאת המים ובריאת השמים ולבריאת הארץ אף שהיה ג"כ במאמר זה מכל נקום לא נגמר רק עד המאמר הד' שאמר שתראה היבשה שהוא הראות הארץ שאז נקראת בשם הארץ. ומאמר הב' היה בריאת המאורות. הג' היה בריאת הרקיע ופירש הרמב"ם במורה נבוכים חלק ב' פרק ל'. דהיינו סוף אויר הקר בשם התהוות הגשם והברד. הד' הראות הארץ. הה' הוצאת הארץ עשב. הו' תליית המאורות. הז' היות המים. הח' היות הארץ למינה. הט' בריאת האדם. הי' אמירת פרו ורבו שהוא נתינת כח המוליד בדומה דמאמר הנה נתתי לכם את כל עשב וגו' לאכלה אינו ענין בריאה רק הרשאת אכילה. והנה מאמר הא' הוצרך לשתי הוראות כמש"ל ומאמר הב' והו' שהוא בריאת המאורות ותלייתן לא הוצרכו רק להוראה אחת וכמו שאבאר. לזה הוצרך עשר הוראות לבירור עשרה מאמרות ומכת דם נגדר בריאת המים שבמאמרו ית' נהפכו המים. ונגד מאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה ה"ה. המכה דושרץ היאור צפרדעים. ונגד בריאת הארץ והראותה היתה מכת הארץ שהוא והך את עפר הארץ והיה לכנים. ונגד מאמר תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה היתה מכת ערוב. ונגד בריאת השמים היתה מכת דבר להיות שכתב הרמב"ם במ"נ ח"א כי נפש הבהמית השמים מכינים אותה. ונגד בירור בריאת האדם היתה מכת שחין שהוא גוף האדם. ונגד מאמר יהי רקיע שהוא מקום התהוות הגשם והברד כמו שהקדמנו בשם הרמב"ם היתה מכת ברד. ונגד מאמר הדשא הארץ דשא עשב היתה מכת הארבה שהשחית כל ירק עשב. ונגד מאמר של בריאת המאורות ותלייתן היתה מכת השך דכיון שהוא שולט להעדירן מכל וכל הרי הוא העושן והתולתן. ונגד מאמר פרו ורבו שהוא מה שנתן כח המוליד בדומה היתה מכת בכורות להורות כי הוא המבחין בין טפה של בכור הוא הנותן כח המוליד בדומה שאין אפשרות להבחין רק להנותן כח המוליד: **נסדרן בדרך** זה שלא כסדר המאמרות נראה דמקודם הראה במים שהן קדמו כמו שפירש"י. ובסמוך לו נפש שמים. ואח"כ בריאת הארץ בסמוך למים במאמר הא'. ואח"כ נפש הארץ. ואח"כ בריאת השמים. שהיתה גם כן במאמר הא'. וכיון בבריאת הרקיע והאיר וירק עשב כולן לצרכי האדם הן. שהזיל בבירור בריאת האדם דהיינו בשחין. ואח"כ

בשדבריס

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמָּנִים. דְּצַ״ךְ עֲדַ״שׁ בְּאַחַ״ב:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ[א] הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא. וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר. וַיַּרְא[ב] יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהֹוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהֹוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהֹוָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ: כַּמָּה לָקוּ בְאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

א שמות ח, טו. ב שם יד, לא.

מעשה נסים

בהדברים שנעשים לצרכו כסדר המאמרות שהברד נגד מאמר הג׳ והארבה שהוא נגד מאמר הה׳. והחשך שעיקרו נגד המאמר הו׳ שהוא תליית המאורות ומ״כ בכורות שהוא נגד מאמר הי׳:

רבי יהודה היה נותן בהם סמנים. הנה דברי ר״י נפלאו בעיני כל כי מה צורך הוא בנתינת הסמנין:

ובישוב זה נאמר כי מאמרו היה להורות שבכל שלש מכות היתה הוראה אחרת ולכן לא התרה בשלישית כמ״ש בעה״ט שמי שעבר ושנה אין מתרין בשלישית ובשתים הראשונות לא נגמר׳ ההוראה עד השלישית והוא ע״ד שנא׳ בשירת האזינו ראו עתה כי אני אני הוא וגו׳ מחצתי ואני ארפא. ופירש״י מן הפורעניות שהבאתי עליכם ומן התשועה שאושיעכם וכו׳. וכן היה כאן כי במכות דצ״ך רצה להורות שיש סבה המענשת לעוברי רצונו ובד״צ לא נגמר׳ ההוראה שגם המצרים עשו בלטיהם כן ובכנים נגמר׳ ההוראה שלא יכלו החרטומים לעשות בלטיהם כן והודו שאצבע אלהים הוא. ובעד״ש רצה להורות שהסיבה המענשת לעוברי רצונו נותנת שכר ג״כ למקיימי רצונו וכמו שאמר מחצתי ואני ארפא לכן בכל מכות עד״ש נאמר והפליתי בין עמי ובין עמך*). וההוראה לא נגמרה עד מכת שחין. כי נראה מלשון הכתוב שבכל המכות עד מכת שחין היו החרטומים יכולין לעמוד על נפשם ולהציל א״ע בלטיהם מהמכות עד מכת שחין שנאמר בו ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה כי היה השחין בחרטומים משמע דרק במכה זו לא יכלו החרטומים לעמוד על נפשם להציל עצמן מה שא״כ במכות הראשונות וכ״כ האבן עזרא בפירוש וא״כ בשחין נגמר׳ ההוראה שאין מידו מציל. ובמכות באח״ב היה רוצה להורות שאין זה סיבה מזלית שתחת הסיבות תתהפך שלא יאמר הרואה שמקודם היתה יד מזל מצרים שולטת ועכשיו יד מזל ישראל שולטת לזה הביא מכות באח״ב ונאמר בו שלא היה ולא יהיה והמה ראו באצטגנינותם שהוא כן שלא הי׳ ולא יהיה ואם סיבה מזלית הוא לא ימלט שלא היה ויהיה בשום פעם כי אין כל חדש תחת השמש ובחשך נגמר׳ ההוראה שניטל אור כל המזלות והכוכבים ובודאי היא סיבה השולטת עליהם אך עדיין היה מקום להרהר אולי הוא ע״י מלאך ושרף שהוא למעלה מן המזל ומ״מ אינו הוא סבה הראשונה לזה הראה לו במכת בכורות שאין אפשרות להבחין בין טפה של בכור רק הסבה הראשונה ונתבאר שאני ולא מלאך:

רבי יוסי הגלילי אומר מנין כו׳ שלקו כו׳. הספיקות שבפיסקא הזאת אשר ההתעוררת רצוי בהן. **א׳** כי הוא נגד משנה מפורשת באבות פרק ה׳ שעשר מכות לקו המצרים במצרים ועשר על הים. **ב׳** שהרי אמירת אצבע אלהים הוא לא נאמר רק על מכה פרטית. **ג׳** כי במכות דבר נאמר ג״כ יד כמ״ש הנה יד ה׳ הויה במקנך. **ד׳** ההוכחה שהוכיח מהגיד מהא דכתיב יד שהיו חמשים אינה ברורה דבשלמא אם לא היה יכול להכות באצבע רק

*) א״ה במכת שחין לא נמצא כלל לשון הפלה, ובערוב כתיב והפליתי וגו׳ ושמתי פדות בין עמי וגו׳. וצ״ע.

עיון תפלה

לומר ובאות ובמופת (רשב״ס): ר׳ יהודה היה נותן בהם סמנים. חלק את המכות בסדר הזה לפי שדצ״ך הם מכות הארץ, עד״ש הם מכות מקריות, באח״ב הם מכות האויר, ושתף מכת בכורות עמהם (רשב״ס). ויש אומרים כי לפיכך היה נותן בהם סימנים להודיע כי באו בסדר הזה הכתוב בתורה לא כמו שנמנו בתהלים (קה). והר״ר יוסף בדו״ס פירש שלפיכך חלקן להודיע שהשלישית באה בלי התראה וצירף מכת בכורות עמהן (כל בו), וכן היה דרכו של ר׳ יהודה לתת סימנים, כמו במנחות (צ״ו א׳) ר׳ יהודה אומר שלא תטעה זד״ד יה״ז. והגר״א ז״ל כתב „ר׳ יהודה סובר כי בראשי תיבות היו כתובים על המטה דצ״ך וכו׳״ עכ״ל. ודקדק ע״ז בספר חדושי רי״ח שא״כ היה צריך לומר היה נותן בו סימנים. ולפיכך פירש בהם בגופן של המצרים, כדאיתא בשוחר טוב מזמור ע״ח ומזמור ק״ה א״ר יהודה בר׳ סימון המכות היו נרשמות בגופן של המצרים. ושהמכות היו כתובות על המטה בראשי תיבות כך איתא בשמו״ר סו״פ ח׳ ושם פ״ה סי׳ ו׳.—כאן מסיימת הדרשה של פרשת בכורים כפי מה שהיא בספרי ריש כי תבוא, וכפי שזה התנא לדרוש מארמי אובד אבי ולגמור כל הפרשה כלה, ומכאן ואילך מאמרים מלוקטים מרז״ל המוגעים לספור יצ״מ. ובסדור הרמב״ם מתחיל כאן רבן גמליאל: מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות. לכאורה השאלה הזאת אינה שאלה כלל דזיל קרי בי רב הוא, והיה לו לשאול רק השאלה השניה מנין שלקו על הים חמשים מכות? ואפשר לומר דר׳ יוסי מספקא ליה במכת בכורות. שהיו בם שתי מכות האחת מה שלקו הבכורים בעצמם והשנית מה שהכו הבכורים במצרים על מאנם לשלח את העברים, כמו שאמרו רבותינו בשוחר טוב מזמור קל״ו בשעה שצוה הקב״ה להתרות על

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל־מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח־בָּם ׀ חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. עֶבְרָה אַחַת. וָזַעַם שְׁתַּיִם. וְצָרָה שָׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל־מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח־בָּם ׀ חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֶבְרָה שְׁתַּיִם. וָזַעַם שָׁלֹשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים חָמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת:

מעשה נסים

רק עשר וכיון שהוצרך בכאן ביד מוכח שהיו חמשים דלפחות מסך זה לא היה צריך יד כלם אבל כיון שבאמת היה יכול להיות כל החמשים באצבע רק שאיתרמי שהכה פעם אחת באצבע עשר היאך מוכח שכשהכה ביד היו חמשים הא אפשר לומר שאף שהכה בפעם ראשונה באצבע עשר כאן הכה בכל אצבע פחות או יותר מעשר. וגם נקרא נופיה קשה הא דכתיב וירא ישראל את היד וכי מכיון שהיו חמשים ידעו שהיתה מכת יד הא אפשרות להכות באצבע חמשים כמו עשר: ונראה ביאור זה כי נודע שיש חמשים שערי טומאה ונכללין בעשרה כתרין דמסאבותא. כמבואר בזוהר הקדוש פ׳ בא ובכמה דוכתי בזוהר. וידוע שעד היום לא הוכה השר של מצרים כמו שפירש״י על קרא דוירא ישראל את מצרים דהיינו שר של מצרים. ובמצרים כבר נכנסו ישראל כמעט בשער החמשים של טומאה וכאשר בא להכניע השר הוצרך להכניע כל החמשים שערי טומאה הנכללין בעשרה כתרין דמסאבותא. לזה המשנה באבות דקחשיב עשר מכות כוונתו על העשרה כתרין דמסאבותא. והמגיד דהכא חמשים כוונתו על חמשים שערי טומאה הנכללין בעשרה כתרין דמסאבותא ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וידוע כי המדות נחלקין לחסד דין ורחמים וגדול כח הרשעים שמהפכין מדת הרחמים למדת הדין. והעונשים שהגיעו למצרים היו מכל המדות מחמת שנהפכו כולם לדין. לזה אמר יתברך ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאתי שמשמע שכל מכה ומכה הי׳ כיד שלם דהיינו מכל המדות מחמת שנהפכו כולם לדין וכן אמר הנה יד ה׳ הויה במקנך אבל המצרים וכן הישראל לא השיגו מהעונש רק שהיה בכח פרטי של מדת הדין לזה אמרו אצבע אלהים הוא דהיינו בכח פרטי של מדת הדין רק בים ראו והשיגו שלקו כל העשר׳ כתרין דמסאבותא וכל כתרא דמסאבותא יש לה יניקה ממקום קדושה אחרת ידעו והשיגו שהיה זה באצטרפות כל המדות לזה אמר וירא ישראל את היד. ומה שלומד מראיה שהביא מאצבע ליד הוא כיון שהמכות היו נגד עשרה מאמרים וסי״מ הן נגד עשר ספירות שכל מאמר הוא נגד ספירה אחרת אך כיון שכל ספירה כלולה מעשר לא היה ניכר רק על מדה אחת הכלולה מעשר וביום כאשר נתברר שהיה ע״י כל המדות. וידוע שהמדות שהן לנהגות עולם נכללין בחמשה המכונין בשם חמש אצבעין כמבואר בזוהר בראשית וכל אחת כלולה מעשר שעולין חמשים וע״י נלקו כל החמשים כחות הטומאה. וזה מאמרו שלקו על הים חמשים מכות דהיינו שנלקו כל חמשים כחות הטומאה ע״י היד דהיינו החמש אצבעין העולין ג״כ לחמשים:

עיון תפלה

מכת בכורות נכנסו כל הבכורות אצל אבותיהם ואמרו להם בואו והוציאו את העברים מבינינו ואם לאו אנו מתים השיבו להם ואמרו אפילו כל המצרים מתים אינן יוצאין מכאן, מה עשו הבכורות יצאו ונטלו כל אחד חרבו והרג את אביו, שנאמר למכה מצרים בבכוריהם, למכה בכורי מצרים אכ״כ אלא למכה מצרים, ושהיו רבוא הרגו הבכורות באבותיהם, וזה היה ספיקו של ריה״ג מאן לימא לן שלא לקו המצרים במצרים אלא עשר מכות וממילא לקו על הים חמשים, חמש פעמים עשר, אפשר שמכות מצרים נחשבות לאחת עשרה דמכת בכורות מכה כפולה היתה כאמור וממילא לקו על הים חמש והמשים, חמש פעמים י״א? ופשיט לן מן המקרא שאין ראוי להסתפק בזה, דהא מנלן שלקו על הים חמשים מכות משום שנאמר במצרים אצבע ועל הים נאמר יד וביד חמש אצבעות, וזאת הלא ידענו שבאצבע אלהים לא לקו אלא עשר מכות בלבד, כי מה שהכו הבכורות באבותיהם לא היתה באצבע אלהים אלא יד אדם באמצע, אמור מעתה במצרים לקו י׳ מכות וממילא על הים נ׳ מכות: ר׳ אליעזר אומר וכו׳ של ארבע מכות. ר״א לא דריש תיבות חרון אפו למכה בפני עצמה, שלפי דעתו הוא כלל ואחריו פרט. ופירש הרשב״ס היתה של ארבע מכות שכל אחת היתה כלולה מארבעת היסודות הרמ״ע, ובעל המלמד הוסיף שלדעת ר״ע אף פעולת הגלגלים שהוא יסוד חמישי הורכב בהן:

רבי אליעזר אומר מנין וכו׳. עיין בכל בו ובאבודרהם שכתבו כוונת מחלוקת ר״א ור״ע שדעת ר״א כי כל מכה היתה שולטת בכל הארבעה יסודות. ולזה אמר שכל מכה היתה של ארבע מכות, ודעת ר״ע שהמכה

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא הָרַג אֶת־בְּכוֹרֵיהֶם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הָרַג אֶת־בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת־מָמוֹנָם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת־מָמוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת־הַיָּם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קָרַע

מעשה נסים

היתה שולטת ג"כ בכח המחבר הד' יסודות כמבואר בספרי הפלסופים דחשבו חמשה דברים בכל מורכב ד' יסודות וכח המחבר. והנה לפמ"ש דעל הים היו המכות בכתרי דמסאבותא א"כ שגם למעלה יש דברים רוחניים המכונים נגד הד' יסודות שנשתלשל מהם למטה בגשמות ולזה בכתרין דמסאבותא יש ג"כ כזה דאת זה לעומת זה עשה האלהים:

אלו הוציאנו כו' ולא כו' שפטים דיינו. נראה בהא דהשיב עשיית שפטים לטובה לנו הוא מטעם שכתבתי בפסקא דעבדים היינו דבעשותו שפטים ניכר ונתברר היותנו בני אל חי א"א שוב למדת הדין לקטרג אף שיש ח"ו חיוב כליה משום חילול כבודו יתברך כשעבר משה בשעת עשיית השגל: **ולא** עשה באלהיהם דיינו הא דחשיב עשיית. שפטים באלהיהם לנו לטובה אף שעדיין כשאר כל אלהי עמים ומה תועלת יש לנו בהבטל אלהי מצרים. נראה דכתב הרמב"ן בפ' לך (והבאתיו לעיל בפסקא דבאותות זה המטה) דכל מעשה אבות היה פועל דמיון לעתיד בכדי שיתקיים כן לעתיד וכן היו כל הדברים שנעשו בגאולת מצרים פועל דמיון לעתיד וכן היה העשיי' שפטים באלהיהם פועל דמיון שיתקיים לעתיד שיכלה כל הסטרא דמסאבותא וכל הרע ולא ישאר רק טוב: **ולא** הרג את בכוריהם דיינו. הא דחשיב הריגת בכורים לטובה יותר מכל המכות שהוכו מצרים הוא משום דבהריגת בכורות ניכר שהיה על ידי סיבה ראשונה ולא על ידי מלאך כי הוא המבחין בין טפה של בכור ולא בכור: **ולא** נתן לנו את ממונם. הא דחשיב נתינת ממונם לטובה אף שבש"ס אמרו על הקרא דבר נא באזני העם אין נא אלא לשון בקשה וכו' משמע שלא רצו ישראל כלל לכך הוא מטעם כיון שהלכו אחריו במדבר אשר אין מקום זרע וסחורה וממון מה להם מכל מקום חשבה לטובה להיות סימן ופועל דמיון לימות המשיח שהוא קודם העוה"ב אשר תחת הנחושת יביאו כסף. וכיון שאמר שמואל שאין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות ואז תהיה נתינת ממונם טובה גדולה: **ולא** קרע לנו את הים דיינו. בכאן הקשה הרב בעל מעשה ה' הא קריעת הים הוכרח להצלת ישראל וה"ל כמ"ש מהרי"א דהיה אפשרות להציל בענין אחר דז"א דא"כ מה טובה לנו במה שנצלנו ע"י קריעת ים סוף ולא בדבר אחר. ונראה דחשבה לטובה כיון שבקריעת הים ניכר אלהותו על

עיון תפלה

כמה מעלות טובות וכו' ולא עשה בהם שפטים דיינו. שהיה נס גדול והיה די לנו כמפורש באגדה (בשיר רבה פסוק כשושנה בין החוחים ועוד במקומות הרבה בשנויים) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי כזה שמושך העובר ממעי אמו בלא זמנו שהיתה מדת הדין מקטרגת עליהם אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות (והא דאמרינן בויק"ר פל"ב סי' ה' שלא נמצא אחד מהם פרוץ בערוה העתקנו לעיל על דרשת שהיו ישראל מצוינים שם? היינו בעריות החמורות כאשת איש וקרובים כאמו ובתו. וברבה שם גוי מקרב עם ועם מקרב גוי אכ"כ אלא גוי מקרב גוי שהיו אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלין בלורית ואלו מגדלין בלורית אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים (מכאן סתירה להאומרים שבמצרים לא שנו מלבושיהם, ואפשר שאופן המלבוש היה משונה משל המצרים) דרשו זה על פי הוראת מלת גוי שהבאנו לעיל בד"ה ויהי שם לגוי גדול בשם הגר"א ז"ל המורה על הנימוסים המיוחדים לכל גוי, ומאחר שכתוב גוי מקרב גוי משמע שהיו שוין בנימוסיהם, ומ"מ היו מצוינים בנימוסים הרבה כלדרשינן לעיל מלמד שהיו ישראל מצוינים שם), והקב"ה בחסדו כפל לנו הנס להוציאנו ממצרים וגם לעשות בהם שפטים לא על פי מעשינו הטובים, והיא מעלה גדולה למקום ב"ה שאין כמוהו (שבלי הלקט): **אלו עשה רק בהם שפטים ולא עשה שפטים באלהיהם דיינו.** כי לא היה שום תועלת בביעור אלילי מצרים בלבד אחרי שלא נתבערו אז כל אלילי הגוים, מן הטעם שאמרו רבותינו (ע"ז נ"ד ב') עולם כמנהגו נוהג והולך והשוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין, ולא עשה זאת רק להגדיל נקמת עמו אשר אהב כדבה: **ולא הרג את בכוריהם.** הזכיר עשה דין באלהיהם אצל בכוריהם לפי שבלילה אחד היו שתי המכות והיתה מכתם שוה כדכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ואמרו רבותינו של עץ נרקבת של מתכת נמסת ושל אבן נשברת, וכן במכת בכורות שהיה מנהגן של מצרים כשמת בכורו של אחד מהם היה צר צורתו על הכותל או על הטבלא ובו בלילה נמחקו ונטשטשו כולם. והקב"ה כפל את הנס לעשות דין באלהיהם ולהרוג את בכוריהם לפי שנשתעבדו בישראל שנקראו בכורו של מקום ב"ה, וזה היה די לנו, והוסיף לנו הקב"ה עוד להעמידנו במקומם לנחלה וליתן לנו את ממונם בשכר עבודה שנשתעבדו בנו כמו שהבטיחנו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (שבלי הלקט): **ולא קרע לנו את הים.** שהיה יכול להצילנו ולא לשנות בשבילנו סדרי בראשית. והלשון

לָֽנוּ אֶת־הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָֽנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ הֶעֱבִירָֽנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה וְלֹא שִׁקַּע צָרֵֽינוּ בְּתוֹכוֹ דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵֽינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּֽנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּֽנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הֶאֱכִילָֽנוּ אֶת־הַמָּן דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ הֶאֱכִילָֽנוּ אֶת־הַמָּן וְלֹא נָֽתַן לָֽנוּ אֶת־הַשַּׁבָּת דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ נָֽתַן לָֽנוּ אֶת־הַשַּׁבָּת וְלֹא קֵרְבָֽנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ קֵרְבָֽנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי וְלֹא נָֽתַן לָֽנוּ אֶת־הַתּוֹרָה דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ נָֽתַן לָֽנוּ אֶת־הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסָֽנוּ לְאֶֽרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּיֵּֽנוּ: אִלּוּ הִכְנִיסָֽנוּ לְאֶֽרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָֽנָה לָֽנוּ אֶת־בֵּית הַבְּחִירָה דַּיֵּֽנוּ:

מעשה נסים

ידינו לכל העולם שנבקע הים ונתבקעו כל המים שבעולם וניכר אלהותו לכל העולם על ידינו: **ולא ספק צרכנו במדבר**. לא דחשיב לטובה ספוק צרכנו במדבר. אף שהוא המספיק צרכינו וצרכי כל העולם מעולם ועד עולם. ואף מכין מזון לכל בריותיו מקרני ראמים ועד ביצי כינים. נראה כי היותנו במדבר הוא טובה גדולה לנו בהיות כי מחמת היותנו במדבר ולא היה על מי להשען רק שהיו עינינו מיחלות בכל יום ויום להקב"ה והורגל לנפשנו כי אין ליחל בלתי לה' לבדו ועי"ז נזדככנו בזיכוך גדול: **ולא האכילנו את המן**. שע"י אכילת המן שהוא מאכל של מלאכי השרת היה הזיכוך יותר גדול עד שנעשינו ראוים לקבלת התורה: **את השבת** דיינו. השיב שבת טובה בפ"ע כי שקולה שבת ככל התורה: **והרב** בעל מעשה ה' כתב שכל אלו הדברים היו מוכרחים שיהיה ניכר אלהותו על ידינו. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדו ליתן לו מלכות על עיר אחת. ולא היה לו מלבושי מלכות. נתן לו. לא היו לו סוסים. נתן לו. לא היו לו עבדים. נתן לו. לא היו לו שבשיבי מלוכה. נתן לו ספר ללמוד ממנו שבשיסי מלכות. לא היה לו בית מלכות. נתן לו. כשבא העבד לשבחו אומר אם לא היה נותן לי עבדים כלום הייתי מולך. ואם לא היה נותן לי מלבושי מלכות כלום הייתי מולך. וכן אם לא היה נותן לי בית מלכות. כן הוא מאמרינו אליו ית' אם הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים רק שהיה ממציא לנו חן בעיני פרעה כלום היה דיינו להשיג השלימות שיתפרסם אלהותו על ידינו וכן כולם כי הקירוב להר סיני ונתינת התורה והשבת והכנס' לארץ ישראל ובית המקדש כולם היו מוכרחים להשגת השלימות. ואמרו דיינו הוא בלשון תימה כאלו אמר כלום דיינו והוא דחוק לפענ"ד:

עיון תפלה

קריעת הים לא נמצא בכתבי הקדש אלא גזירת הים לגוזר ים סוף לגזרים (תהלים קלו, יג) או בקיעת הים נטה את ידך על הים ובקעהו (שמות יד, טז), וחז"ל השתמשו בלשון קריעה, קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף (פסחים קי"ח ע"א), קשה לזווגן כקריעת ים סוף (סנהדרין כ"ב ע"א): **ולא העבירנו בתוכו בחרבה**. שהיינו יכולים לעבור במעט מים או במעט טיט ואנחנו עברנו בחרבה (רשב"ם): ועוד יתרה עשה **ששקע צרינו בתוכו** והראנו נקמתם, שהיה רואה כל אחד ממנו את נוגשו ושמחנו על מפלתם (שבלי הלקט): **ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה**. כלומר בלתי הוצאותינו, שהיה לנו כמה בהמות והוא נתן לנו בשר, ועוד שהיה לנו אז ממון הרבה והיינו יכולים לקנות צרכינו מן הגוים הקרובים (רשב"ם וכל בו). והרדי"א פירש שהיה אפשר להוליכנו דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והיא ארץ נושבת למצוא די מאכל: **ולא האכילנו את המן**. לחם אבירים, אלא לחם פשוט שבני אדם אוכלים אותו: **ולא נתן לנו את השבת**. המתנה הטובה שהיתה לו להקב"ה (שבת י' ע"ב): **אלו נתן לנו את השבת** במרה **ולא קרבנו** אליו **לפני הר סיני** להראות לכל באי עולם התקרבותו אלינו כבר היינו מסתפקים במתנה זו: **אלו קרבנו לפני הר סיני**. והגדיל השגתנו כהשגת האבות שהשיגו מדעתם כל התורה כולה וקיימו אותה כאילו מצווים ועושים: **ולא נתן לנו את התורה**. אותה חמדה גנוזה שגנוזה לו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם (שם פ"ח ע"ב) כדי לְזַכּוֹתֵנוּ ולעשותנו למצווים ועושים — דיינו:

אלו נתן לנו את התורה. זמכאן ואילך היתה פוסקת ההנהגה הנסיית והיה מעמידנו על ההנהגה טבעית ונכנסנו **לארץ ישראל** מעצמנו, לא שהוא ית' יכניסנו בכבודו כמו שעשה לנו באמת וכמו שאמר יהושע לישראל בסוף מלחמותיו (יהושע כג, ג) ואתם ראיתם את כל אשר עשה ה' אלהיכם לכל הגוים האלה מפניכם כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם — כבר היה די לנו: **אלו הכניסנו וכו' ולא בנה לנו את בית הבחירה**. כמו שהיה בבית המקדש אשר בנה שלמה שנאמר (מ"א ו, ז) והבית **בְּהִבָּנוֹתוֹ** ואמרו רבותינו (שמו"ר סו"פ נ"ב) הכל היו מסייעין אותו כשבנה את בית האלהים וכו' מעצמו היה נבנה לפיכך במעשה נסים נבנה, ואלו לא היה עושה כן אלא היה מניח אותנו לבנותו בעצמנו גם כן היה די לנו. וכתב במדרש שכל טוב לרבינו מנחם בר שלמה (חי' ד"א תתנ"ם בחלק א' דף 129 וצריך שיאמר

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו. שהוציאנו ממצרים. ועשה בהם שפטים. ועשה באלהיהם. והרג את־בכוריהם. ונתן לנו את־ממונם. וקרע לנו את־הים. והעבירנו בתוכו בחרבה. ושקע צרינו בתוכו. וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה. והאכילנו את־המן. ונתן לנו את־השבת. וקרבנו לפני הר סיני. ונתן לנו את־התורה. והכניסנו לארץ ישראל. ובנה לנו את־בית הבחירה לכפר על כל־עונותינו: ע"כ אומרים בשבת הגדול

רבן גמליאל היה אומר. כל־שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן. פסח. מצה. ומרור:

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש היה קים על שום מה. על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים. שנאמר ואמרתם זבח־פסח הוא ליהוה אשר פסח על־בתי בני־ישראל במצרים בנגפו את־מצרים ואת־בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:

מעשה נסים

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת. הדקדוק מבואר שאמר כפולה ומכופלת. אמנם לפמ"ש לעיל שכל הדברים שנעשו בגאולת מצרים הן פועל דמיון שיתקיים בכפל בגאולה העתידה שתבא במהרה וגאולת מצרים הוא שורש לכל הגאולות הדברים כפשטן שבמצרים היתה טובה כפולה ומכופלת הוא למקום עלינו שבזה שעשה לנו במצרים יוכפל הדבר לאין תכלית בגאולה העתידה ע"י פועל דמיון שעשה במצרים וכעין שכתב הרמב"ן הבאתיו לעיל:

רבן גמליאל היה אומר. הא שלא אמר המגיד רבן גמליאל אומר. כתב הרב בעל מעשה ה' לפי שר"ג היה אומר כן בכל ליל פסח אף שלא שאלו אותו שאל א"ע ולכן אמר בלשון שאלה לעצמו על שום מה זה מאמר המגיד רבן גמליאל היה אומר כן ולכן גם אנחנו חייבים לאומרם ורצה להודיע החיוב בהזכרת פסח בגליות אף שאין פסח:

פסח שהיו אבותינו כו' על שום שפסח. יקשה בכאן דבשלמא במצה יש זכר שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ אבל באכילת בשר שלה אין זכר לפסח. ונראה כיון דגם הפסיחה היה באותו פעם מהננת קיום מצותו ית' בשחיטת השלה ובאכילתו א"כ יש זכר באכילתו שע"י אכילה בזה היה לנו גם הפסיחה: והנה בכאן מען האדון מהרי"א ז"ל כי ברוב המכות היתה הפלאה בין ישראל למצרים כמו בערוב ודבר דכתיב והפלה ה'. ולדעת חז"ל בכל המכות היתה הפלאה. ולא היה בישראל ולא נעשה שם סימן בנתינת הדם על המשקוף שלא ילקו ישראל עם המצרים ולמאי הוצרכו דוקא במכת בכורות לסימן. וכן בקריעת ים סוף שנטבעו המצרים ולא ישראל בלי שום סימן וגם לא נתקן שום מצוה לדורות על שום הפלאה שנעשה רק על מכת בכורות הוצרכו לסימן ונצטוו ג"כ במצוה לדורות בפסח וקידוש בכורות. וכתב שהוא הפלא ופלא בעיניו: ומה שנראה לי בזה. הוא בהיות כי כל המכות מלבד מכת בכורות לא היו ע"י הקב"ה בעצמו רק ע"י משה וע"י אמצעים. וידוע שהמערכת משועבד ונכנע לנביאים ולשלמים כמו שמצינו שנקרעו המים לר' פנחס בן יאיר ואפי' לטייעא שנתלוה עמו ע"פ מאמר התנא שאמר פלוג נמי להאי אף שלא היה ראוי. וכן נמצא מאמר מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק. וכן חמרא דר' זירא בב"ק שאכל כארי כל הבהמות וחמרא דידיה ניצול. וכן בתענית דבשיבבותיה דרב לא הויא דברא ואין הפלאה גדולה:

עיון תפלה

כמה מעלות טובות ולא יפחות מחמש עשרה דהיינו ט"ו גמולות טובות שגמל הקב"ה עמנו משיצאנו ממצרים עד שנבנה ביהמ"ק. והני ט"ו מעלות כנגד ט"ו מעלות שאמר דוד עה"ש:

רבן גמליאל וכו' כל שלא אמר. משנה (פסחים קט ז א'), אף על פי שאכל פסח מצה ומרור כהלכה כל זמן שלא פירש טעמן לא יצא ידי חובתו, מפני שאנו רואים שהכתוב הקפיד על האמירה וההגדה (רש"י). וכתב הרדי"א „מפני שלא ידענו מהו הספור של יציאת מצרים שהוא חובה בלילה הזה שאין ראוי לפחות ממנו, האם כל המאמרים וההגדות אשר קדמו או קצתם, בעבור זה תקנו חכמים לזכור באחרונה את המשנה הזאת שביאר בה רבן גמליאל הדברים שהם חובה גמורה לזכור בלילה הזה, שאם לא יזכרם כולם וחסר מהם דבר לא יצא ידי חובתו" עד כאן לשונו: ואלו הן פסח מצה ומרור. מחויב לבאר טעמן של שלשת הדברים הללו:

א שמות יב, כז. (סג"מ)

מגביה הפרוסה בידו להראותה למסובין ואומר:

מַצָּה זוּ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָת שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאפוּ א אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת*) מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם:

א שמות יב, לט.

מעשה נסים

מו רק שהשביע הקב"ה בכל מערכת השמים שיהיה פחד הצדיקים עליהם כמו שהשביע הפחד בבהמות מאדם. וכל מה שגוזר הצדיק על המערכת כן יקום כיהושע שאמר לשמש בגבעון דום. ומכ"ש שיהיה זה במשה לומר לים פלוג עלמך לישראל כמו ר' פנחס בן יאיר שאמר פלוג להאי ומכ"ש שיהיה זה במשה. וכן בכל הדברים שעשה כמו בהפיכת מים לדם למי שאמר משה שיעשה לזה דם כן יקום כמו שמצינו להתנאים שגזרו שאלו זה ידלק החומץ כמו שמן. שאלו אחר אנשים לא היה החומץ יכול להדליק וכהנה רבות. אבל במכת בכורות שהיתה ע"י הקב"ה בעצמו ושופט כל הארץ לא יעשה משפט ומדת הדין צווח הללו עובדין עבודה זרה והללו עובדין וכו' לכן הוצרך לצוותם בפסח למען יכניסו עצמן בסכנה עצומה בשחיטת הטלה של פסח שהיה אלהי מצרים בשביל קידוש שמו ית' שיהיו ראויין לנס כדבר שנעשה ע"י יתברך בעצמו ולא יהיה מקום להמקטריגים לקטרג. וכן הוא ברעיא מהימנא בזוהר פ' בא וז"ל ולא יתן המשחית אי קב"ה הוי קטיל בלחודוי אמאי כתיב ולא יתן המשחית אלא ודאי קב"ה הוי קטיל ומשחית הוה אזיל לאשגחא עלי' לישראל וכיון דחמי וכו' ע"ש שהאריך הרבה ומבואר שם שעיקר הפסח הוא במה שהמציא הקב"ה מקום שלא יהיה פ"פ להמקטריגים להשטין כל זה נצטוינו ע"ז במצוה לדורות נגד דבר שנעשה ע"י הקב"ה בעצמו בכבודו וזהו דבר שאין לו ערך כלל ונס כזה לא נעשה בשום פעם אף שעושה לנו נסים ונפלאות עד אין מספר מ"מ הכל ע"י אמצעים. אבל בכאן שהיה ע"י בעצמו לזה ראוי שנעשה זכר לדורות בקידוש בכורות ובפסח לזכר דבר שנעשה בבכורות שזה א"א להיות רק ע"י הקב"ה בעצמו כי הוא המבחין בין טפה של בכור: **אמנם** הרב בעל מעשה ה' כתב בהיפך שכל מה שנעשה ע"י הקב"ה לא הוצרך לאות וסימן רק שבשעת הכאת בכורות למיתה שהיה ע"י הקב"ה בעצמו היתה נגיפה בכל מצרים בלא הכאת מיתה (כמו שהבאתי דבריו באורך בפסקא ולא ע"י מלאך) והנגיפה שהיתה בכל מצרים היתה ע"י משחית ומשחית רבות למשחית אינו מבחין לזה היו צריכין סימן נתינת הדם על משקוף. אכן בזוהר ובכמה דוכתי מוכח שנתינת הדם היה צריך לדבר שנעשה ע"י הקב"ה. וגם מה שכתב כי בדבר שנעשה ע"י משחית צריך לסימן קשה עליו מהא דתענית דבצורת הוי דברא ובשיבבותיה דרב לא הוי דברא ובקידוש בכורות כתב הטעם לפי שהבכורות היו מושפעים ממזל טלה. וגם בכורי ישראל קבלו שפע מהמזל קודם שנכנסו תחת כנפי שכינה וכשהוכה מזל טלה הוכם גם כוחם ואמר יתברך קדש לי כל בכור שיהיו נשפעים מאתו ית' לזה נצטוינו בקידוש בכורות אף שאינו מזרע הבכורות שניצולו באותו פעם: **מצה זו** שאנו אוכלין. בכאן טען מהרי"א דהא קודם היציאה ממצרים נצטוינו לאכול מצה שלא היתה הסיבה

עדיין

עיון תפלה

מצה זו וכו' עד שנגלה עליהם וכו'. ממה שאמר התנא עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם ולא אמר עד שגורשו ממצרים כמפורש במקרא שהביא, נראה שאיננו מדבר כאן רק מן המצה ה מ ק ר י ת שאפו בצאתם ממצרים על ידי חפזון הגאולה, כי דבר זה לא קרה אלא פעם אחת בלבד ולא היו עושים לזה זכר עולמי, אלא נראה שמדבר כאן מן המצה ה ק ב ו ע ה שאכלו במצרים כל ימי עבודתם כמו שכתבנו לעיל בפיסקא הא לחמא עניא. ופירוש שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, כל ימי עבודתם לא הספיק בצקם להחמיץ, כי הנוגשים היו אצים להם למהר ללכת לעבודתם ולא הספיקו להכין לחמם כראוי, ככה נמשך הדבר **עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם** כלומר עד שעת הגאולה, ולפיכך צוה הקב"ה לאכול מצה גם עם הפסח לזכרון חיי העבדות שחיו עד היום, ונראה שגם בזמן שפסקה מהם העבודה לא חדלו לאכול לחמם מצה לפי שכבר הסכינו באכילתו רד"ו שנה, ולא הביא את המקרא **ויאפו את הבצק** וגו' אלא להודיע שעד הרגע

---

*) עֻגָה (רונדע קוכען), עֻגוֹת (זולת עֻגַת, מ"א יט, ו), וכן הפֹּעַל תְּעֻגִינָה או תְּעֻגֶנָה (יחזק' ד, יב, קוכען מאכען, ע"ש מנחת שי) הַקִּבּוּץ (תק"ט) במקום שׁוּרֶק (ת"ג) והגימ"ל רפויה, כי שרשם „עוג", מִלְּשׁוֹן עָג עוּגָה (תענית ט׳ קרייז מאכען). וכן כל מקום שבא ע"פ המסרה קִבּוּץ במקום שורק האות שאחריו רפויה, כמו: הַחֲמֻדֹת (בראשית כז, טו), הָעֲשֻׂיָה (במדבר כח, ו), מְזֻזוֹת (דברים ו, ט, וש' „זוז"), תְּשֻׁאוֹת (ישעי' כב, ב, וש' „שוא"), יְשֻׂשׂוּם (שם לה, א, וש' „שוש"), דֻמִיָּה (תהלים סה, ב, וש' „דום", כמו שם סב, ב), וְתַעֲצֻמוֹת (שם סח, לו), תַּחְבֻּלוֹת (משלי א׳ ה׳), ועוד. המגיה מרדכי יעקב האבער

אוחז המרור בידו ויאמר:

מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ*) הַמִּצְרִים אֶת־חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת־עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרָיִם.

מעשה נסים

עדיין שלא הספיק בצקם להחמיץ. ובזה יפה כתב בעל מעשה ה' שהמצה שאנו אוכלין כל ז' ימי הפסח וכן מצות שאכלו במצרים היה לזכרון לחם עוני אבל חיוב מצה שיש לאכול בלילה זה יותר משאר הימים הוא מטעם שלא הספיק. ולזה אין חיוב רק בלילה זה אבל זכרון לחם עוני בזה נאכל לחם עשירים לזכרון השיעבוד אוכלין כל ז' לפי שהשיעבוד היה זמן רב לכן הוקבע שבעה ימים שכל ימי עולם נכללין בז' ימים והוקבע יום א' לזכר כל יום א' וכן יום ב' לזכר כל יום ב' וכן כולם עד ז' ימים: עוד הקשה בעל מעשה ה'. שכאן נראה היות יציאת מצרים בחפזון שבח עד שצוה ה' לעשות זכר לחפזון ומדברי הנביא יראה שיציאה בחפזון איננה שבח שנאמר לא בחפזון תצאו: והנראה לי בזה שבגאולת מצרים כיון שלא העביר עדיין רוח הטומאה מהארץ. ולכן בארץ מצרים שהיה מקום טומאה לא הי' אפשרות להיות נגלה אלינו ולרוב חשקו להגלות אלינו הוצרך חפזון. ולזה מספר מעלת החפזון להורות אהבתו אותנו שבחפזון הוציאנו מרוב חשקו להגלות לנו מרוב אהבתו יתברך אבל בגאולה העתידה שאז רוח הטומאה יעביר מן הארץ ולא יהיה מקום רע בעולם ובכל מקום ראוי להשראת שכינה ואז לא בחפזון יצאו וכל מקום מדרך כף רגל ישראל יתקדש כא"י. וזהו שפירש"י בקרא דלא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל שנראין הדברים בכפל. ולפי מה שפירש רש"י שם הדברים כפשטן רק בקלת תוספת ביאור. כי ניסה נופלת על הבורח מרע שעומד אחריו וחפזון נופל על הנחפז לדבר טוב שהוא לפניו. אכן בהותו היה שאין לו לירוא משום דבר אין צריך לנוס וכן מי שהדבר הטוב סמוך אצלו אין צריך להיות נחפז. לזה אמר שבגאולה העתידה שהולך לפניהם ה' בסמוך להם וגם מאספכם אלהי ישראל ומאסף נקרא מי שהולך מאחריו כמו שנאמר בשבט דן שהיה מאסף לכל המחנות וכיון שהולך אחריהם ה' אין להם לירוא משום דבר לזה לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון: מרור זה. יפלא בכאן שמקודם היה ראוי שתהיה אכילת המרור לזכר המרירות דוימררו את חייהם שהי' מקודם ואח"כ אכילת הפסח והמצה שהוא לזכר הגאולה שהיתה אח"כ: ונראה דזה בא להורות שאין אנו עושין עיקר מהגאולה מחמת שנגאלנו מהמרירות רק עיקר הטובה והשבח אצלנו בהגאולה הוא מה שנקנינו לעבדים לו ית' ולקח אותנו לו לעם וזה הוא טובה אף אם היינו מלכים ושרים במצרים כי זה נחשב לטובה מכל כל אשר גמלנו ה' משא"כ אם היינו עושים התלה הזכר להמרירות ואח"כ להגאולה היה מורה עשותנו עיקר מה שיצאנו מהמרירות. לכן עושין קודם זכר לגאולה להורות חשיבות טובת הגאולה שהוא ענין קנין כמ"ש בפיסקא דעבדים היינו ואין זה ענין כלל למה שהית' מרירות מקודם ואח"כ אנו עושין זכר למה שנגאלנו ממרירות להורות כי זה רק טפל לטובה העיקרית שהיא הגאולה מה שנקנינו לעבדים לו ית' וטובת יציאה מהמרירות הוא טפל: בכל דור ודור. אין הכונה שחייב לראות

את

עיון תפלה

האחרון לא פסקו מאכילת מצה: והנה שלשת הזכרונות של פסח מצה ומרור כלהו צריכי, הפסח מזכיר אותנו שהיתה הגאולה לא בצדקתנו וביושר לבבנו ולא ע"פ מעשינו הטובים, שהרי הוצרך הקב"ה לפסוח על בתינו לבלתי הנגף ביחד עם המצרים ולבלתי תת את המשחית לבוא אל בתינו לנגוף, שכך היה ראוי להיות על פי מצבנו אז, כמו שכתבנו לעיל בד"ה כמה מעלות טובות, ורק מחמלתו ית' עלינו בראותו את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו כדרכו של הקב"ה לעמוד לימין אביון ולבקש את נרדף אפי' רשע רודף רשע (קהלת רבה ג, טו) ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו. המצה והמרור מזכירים אותנו אופני עבודתנו במצרים שעל ידיהם נתעורר הקב"ה כביכול לחומלה עלינו, כמו שנאמר בפרשת בכורים (דברים כו, ז) וירא את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו וגו' ויוציאנו ה' ממצרים. המצה מציינת כמות העבודה שהיינו עובדים מבלי הרף בין ביום ובין בלילה ולא נשאר לנו שהות אפילו להחמיץ את לחמנו. והמרור מציין איכות העבודה שהיינו עובדים בפרך עד שקצנו בחיינו מפני מרירות העבודה. ובמשנה שבגמ' הגרסא פסח על שום שפסח המקום וכו', מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים וכו'. וגרסת הרמב"ם פסח מצה ומרורים, ואח"כ מרורים אלו שאנו אוכלים וכו'. ובמחזור ויטרי חמא פסח מצה ומרורים ואח"כ מרור זה: בכל דור ודור. שם במשנה, ומן לא את אבותינו עד סוף הפסקא

---

*) שֶׁמֵּרְרוּ, כצ"ל במ"ם צרויה, לפי שהוא עָבַר פִּעֵל, ולא כמו שנדפס בהגדות שונות שֶׁמָּרְרוּ במ"ם קמוצה, כי בקמץ הוא צווי פִּעֵל, והטעות באה שם מן וַיְמָרְרוּ את חייהם שכתוב להלן בקמץ.

המגיה מ. י. האבער

■ שמות א, יד.

שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָֹה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃[א] שֶׁלֹּא אֶת־אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבָד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃[ב]

מכסין המצות ואוחז הכוס בידו עד הללויה:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְנַצֵּחַ לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת־כָּל־הַנִּסִּים

מעשה נסים

את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים משום שאם לא הוציא אבותינו גם אנחנו היינו משועבדים לפרעה דא"כ יאמר בכל הנסים שנעשו לאבותינו שחייב לראות עצמו כאלו הנס נעשה לו כגון בנס של אחשורוש שנגזר על כל ישראל למיתה ואם ח"ו היתה מתקיימת גזירתו אנו לא באנו לעולם וכן בכל הנסים שנעשו לאבות יהיו הבנים מחויבים לברך על הנס שנעשה להם ובהדיא אמרו בש"ס ברכות שמברך שעשה נס לאבותינו וכאן מברכין אשר גאלנו וגאל את אבותינו ומזכיר בברכה גם גאולת עצמנו משא"כ בכל הנסים: לכן נראה דודאי אם היינו עושין עיקר השמחה הנס מה שיצאנו מהמרירות של שעבוד בגלות לא היינו מזכירין עצמנו בהברכה דבהנס כלל כיון שאנחנו לא יצאנו מהמרירות רק מפני עשותנו עיקר הנס ביציאת מצרים הגאולה שהוא מה שנקנינו לעבדים לו יתברך והכניסנו לקדושתו והנחילנו קדושת ארץ העליונה והתחתונה ובזה אנחנו ועם היוצאים שוים ולזה מברכין אשר גאלנו וגאל את אבותינו שהגאולה הוא ענין הקנין וכמש"ל ולא מברכין אשר הוציאנו והוציא את אבותינו כי בגוף היציאה אין לנו שיווי עמהם רק בהגאולה ומה שאמר כאן (שחייב לראות את עצמו כאלו הוא יצא) היינו כיון שעיקר השמחה הגאולה שהוא הקנין שנעשה מחמת היציאה ובנס הגאולה כולנו שוין שמחת היציאה שוה לנו ולדור היוצאים כיון שעיקר השמחה הוא בהגאולה במה שכולנו שוין בה נס כי היציאה היא סיבת כל הנסים שעושה עמנו. ולזה מביא ראיה מקרא שנאמר בו (ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו). הרי שמשתף גם אותנו בנס היציאה כיון שעיקר התכלית היה ביציאה לתת לנו קדושת הארץ:

לפיכך אנחנו חייבים להודות. הזכיר בכאן שבעה מיני שבח לפי רוב הנירסאות. נראה שהן נגד ז' ספירות הבנין. ומה שהזכיר (מעבדות לחרות ומיגון לשמחה וכו') וחשב חמשה דברים. נראה דכבר כתבתי שגאולת מצרים הוא שורש לכל הגאולות וכיון שהיו לנו ארבע גאולות מארבע מלכיות חוץ מגאולת מצרים וכן חמש לכן חשב חמשה דברים. ונגד גאולת מצרים

עיון תפלה

לא גרסינן התם. וברמב"ם גרים ובכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו גאל שנאמר ואותנו וגו'. וכ"ה גרסת המחזור לבני רומא אלא שהם גרים בכל דור בלא וי"ו, וגרסת סדורינו מורכבת משתי הגרסאות. ובשבלי הלקט השלם ובסדורי הספרדים גרסי חייב אדם להראות את עצמו, וכתב באבודרהם „לא גרסינן להראות אלא לראות וכ"ה בסדור רב עמרם" עכ"ל: לפיכך אנו חייבים. אחר שאנו צריכים להשוב את עצמנו כאלו אנחנו יצאנו ממצרים לפיכך חובה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו (רשב"ם). ויש אומרים שזה במקום ברכה לפני ההלל (כל בו), ורבינו אביגדור כהן צדק בתשובתו המובאת בשבלי הלקט השלם חולק עליהם „ולא מסתבר למימר שלפיכך וכו' יהיה במקום ברכה, לא ולמד מכל הברכות בין הכתובין במקרא בין אותם האמורים בדברי חכמים שלא נאמרו בלשון הזה, ואם יאמר עבד לאדוניו אני חייב לברך אותך אם אינו מברך האיך יצא ידי חובתו ?" עכ"ל: להודות ולהלל וגו'. חשיב כאן ט' שבחים ונאמר לפניו הללויה הוא שבח עשירי, כנגד עשר מכות שהוכו המצרים, ועל כל מכה אנו מודים ומשבחים להקב"ה, והם כעין הקדמה לאמירת ההלל, משום דאמרינן במגילה (י"ד ע"א) אמאי לא אמרינן הלל בפורים משום דלא מצינן למימר הללו עבדי ה' דהא אכתי עבדי אחשורוש אנן. ולפיכך כל זמן שלא הודינו להקב"ה על כל העשר מכות אין אנו יכולים לומר הלל, דהא אכתי עבדי פרעה היינו, אבל אחר השבח העשירי שהוא נגד מכת בכורות אשר על פיה יצאנו לחרות ונעשינו עבדי ה' מתחילין לומר הלל (הגר"א). ובאבודרהם כתב „ומזכיר כאן שבעה עניני שבח כנגד שבעה רקיעים והם להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולקלס ונאמר לפניו הללויה" עכ"ל. וכ"ה בסדור רב עמרם ובסדורי הספרדים ובמחזור רומא, אלא שהם גורס ולקדש תחת ולקלס, ובהגדת הרמב"ם להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולהדר ולנצח, חשיב שמונה שבחים. ובס' מדרש שכל טוב לרבינו מנחם בר שלמה פרשת בא דף 129 להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לנצח ולגדל למי שעשה לנו את הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות ונאמר לפניו הללויה: למי שעשה לאבותינו ולנו. ברמב"ם

א שמות יג, ח. ב דברים ו, כג. (כג"מ)

הָאֵלּוּ. הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה. וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ:

מה שאנו חולקים את ההלל. חלק ממנו עם ההגדה קודם הסעודה. וחלק ב' אחר הסעודה. אפשר לתת טעם כדי שישאלו התינוקות והוא א' מן השנויים שאנו עושים בלילה הזה. עוד טעם נכון. שענין חלק הא' מדבר מענין יצ"מ. ולכן אנו אומרים אותו עם ההגדה על כוס שני שכולו ענין יצ"מ. אבל חלק הב' הוא מדבר בגאולות העתידות. לכן אנו סומכין אותו לשפוך חמתך כמו שהבאר שם על מקומו:

ומתחילין את ההלל ואומרים אותו בשיר ובנעימה ובשמחה:

קי"ג
הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי | עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

אוחז הכוס בידו עד גאל ישראל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת־אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכָל־בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יְהוָה

מעשה נסים

מצרים אמר מעבדות לחרות דאחר גאולת מצרים לא נקרא שוב על ישראל שם עבדים כמ"ש הרב בעל מעשה ה' בפירושו על המגילה הנקרא יוסף לקח. (ומיגון לשמחה) שבחורבן בית ראשון נאמר במגילת איכה כמה פעמים לשון יגון. כי ה' הוגה. וכיוצא בו הרבה. לזה אמר על הגאולה מיגון לשמחה. וכנגד מלכות פרס ומדי אמר מאבל ליום טוב. שבמגילה נזכר שהיה אבל גדול ליהודים. ואח"כ נתהפך ליו"ט. וכנגד מלכות יון עם החשמונאים אמר מאפלה לאורה. שרצה להשכיחם תורה ונגאלו מזה. לכן אמר מאפלה לאורה שאורה זו תורה כמבואר במגילה. וכנגד גלות האחרון אמר משעבוד לגאולה. כי שעבוד הוא לשון מוחלט (כמ"ש בפיסקא דעבדים היינו). וכיון שבקועים אנחנו זה זמן רב שנראה כאלו מוחלטין. ואח"כ תהיה גאולה שלימה. לזה אמר ומשעבוד לגאולה:

(פי' ההלל הרוב הוא מהאלשיך ומעט מס' ב"ל ומעט נוסף משלי כאשר יראה הרואה בספריהם)*):

אשר גאלנו וגאל את אבותינו. יפלא על שכאן מזכיר גאולת עצמן קודם גאולת אבותינו. ובפיסקא

עיון תפלה

ובמחזור רומא לנו ולאבותינו: מעבדות לחרות. נגד יציאת מצרים. מיגון לשמחה על הים שאז היינו בצרה גדולה. מאבל אצל הר סיני כמו שנאמר (שמות לג, ד) וישמע העם וגו' ויתאבלו. ליום טוב הוא יום הכפורים שירד משה מן ההר עם הלוחות השניות, ואמרו רבותינו (סוף תענית) לא היו ימים טובים לישראל כיום הכפורים. מאפלה לאור גדול מאפילת המדבר שהוא ארץ חשך וצלמות לארץ ישראל שהוא אור גדול. ומשעבוד של ימי שפוט השופטים שהיינו משועבדים לאומות העולם לגאלה בימי דוד ושלמה שאז היינו יושבים לבטח (סגר"א):

בא"י. אין זו ברכה אחרונה על מצות ספור יצ"מ, שהרי לא תקנו לה חכמים ברכה ראשונה. ועוד שאע"פ שחובת הספור כבר נגמרה אבל מצות הספור כל הלילה. ואינני יודע טעם מספיק לברכה זו. ונראה דעת הראשונים ז"ל שברכה זו נתקנה על כוס שני כדי לומר שירה על היין, ורש"י ז"ל כתב בספר האורה הובאת בוכר תרס"ה שהברכה הזו היא במקום ברכת שעשה נסים עיי"ש היטב בדף 102: אשר גאלנו וגאל את אבותינו. מה שהקדים גאולתנו לגאולת אבותינו, וכמו כן בברכת אמת ויציב גאלנו גאל אבותינו, ראה מה שכתבנו לעיל בברכה ראשונה של שמונה עשרה בד"ה אלהינו ואלהי אבותינו: והגיענו הלילה הזה. אין פירושו

* א"ה. הפירוש על הלל נדפס לעיל במקומו.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ. וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (במוצ"ש אומרים מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזְּבָחִים) אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן. וְנוֹדֶה לְּךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

בהסכמת אחרונים כשחל פסח במוצ"ש יאמר תחלה מן הפסחים ואח"כ מן הזבחים שאין חגיגה דוחה שבת ובליל ב' להיפך. ואח"כ יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שני מארבע כוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם כו' עד כוננהו:

אם שותה שאר משקים יברך שהכל ואם שותה יין יברך ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ושותין בהסיבת שמאל דרך חירות:

רחצה. ואח"כ נוטל ידיו לצורך האכילה ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

מוציא. יקח המצות כסדר שהניחן הפרוסה בין שתי השלימות ויאחז בידו שלשתן שיהיה לחם משנה ופרוסה משום לחם עוני. וע"פ כתבי האר"י ז"ל יטבול במלח. ויברך שתי הברכות קודם שיסברן. ומקודם יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם כו' עד כוננהו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

מצה. יניח מידו המצה התחתונה ויאחז בהעליונה ובהפרוסה ויברך על אכילת מצה ויכוין לפטור בברכה זו גם הכריכה והאפיקומן ויבצע מכל א' וא' כזית ויאכל בהסיבה ואם אינו יכול לאכול שתיהן בבת אחת יאכל תחלה כזית מהעליונה ואח"כ כזית מהפרוסה (הגאון מהרמ"ם ז"ל העלה בתשובה דהזיתים נשערו בשיעור חצי ביצה בינונית שבזמננו) ויחשוב במחשבתו בש"פ כל עת אכילת פרוסת המוציא משני שיעורי כזית של המוציא ושל אכילת מצה בזה

מעשה נסים

ובהפיסקא דלפיכך אומר למי שעשה לאבותינו ולנו ומזכיר האבות קודם. ונראה דנגד הנסים כיון דנסי מצרים חשובין יותר מכל הנסים ולא נעשה טוב מאז כאותן הנסים וגם נסי מצרים הן שורש לכל הנסים לכן מזכיר אבותינו קודם אבל בענין הגאולה שהוא ענין קנין כמה שאנחנו קנין להקב"ה ובזה אנחנו שוין עם אבותינו ראוי להזכיר עצמנו קודם:

עיון תפלה

שהגיענו ללילה הזה בברכת שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, דא"כ היה לו לומר בלמ"ד, אלא פירושו שהקב"ה הגיע (הביא) לנו את הלילה הזה. וכנוים כאלה המשמשים במקום יחס שאליו מצאנו הרבה במקרא, כמו אל הארץ אשר אַרְאֶךָּ (בראשית יב, א) במקום אראה לך, ואתה לא הודעתני (שמות לג, יב) במקום הודעת לי: יגיענו למועדים. כ"ה גרסת הרמב"ם וכל הספרים, ובסדורי הספרדים הִגִּיעָנוּ, וכ"כ אבודרהם „שכל הענין עד למטה הוא מדבר לנוכח שכן הוא אומר שמחים בבנין עירך וכו' וכן הוא בסדר רבינו סעדיה" עכ"ל: ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים. כ"ה גרסת הרמב"ם ורב עמרם גאון וממחזור רומא וסדורי הספרדים. ויש גורסין מן הפסחים ומן הזבחים, וכתב אבודרהם שטעות הוא כי הזבח דהיינו החגיגה הוא קודם לפסח שהיה נאכל על השובע, עכ"ל. וכן כתב הטור סימן תע"ג. והט"ז בסי' תע"ג סק"ט הביא בשם מהרי"ו שאם חל פסח במוצ"ש יאמר מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת: אשר יגיע דמם. אשר יגיע הכהן הזורק את דמם על קיר מזבחך שנאמר ומצה דמו על קיר המזבח (אברבנאל): ונודה לך שיר חדש. לעתיד לבוא. וקרא התשועה העתידה בלשון זכר שלא יהיה אחריה שעבוד (אבודרהם): על גאולתנו. זו הגאולה העתידה ב"ב. ועל פדות נפשנו זו גאולת מצרים שנאמר (דברים כא, ח) כפר לעמך ישראל אשר פדית (אבודרהם), כי בגאולת מצרים היה העיקר גאולת הנפש מטומאת מצרים ומתן תורה. והקדים גאולה העתידה לגאולת מצרים, כדי לומר מעין חתימה סמוך לחתימה:

שלשון אני מקיים באכילת מצה זו צווי יוצרי ובוראי יתברך שצונו במ"ע בתורתו הקדושה: לאכול בלילה הזה מצה. ואני מכוין במ"ע זו לתת בזה נחת רוח להבורא יתברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה[א]:

מרור. נוטל כזית מרור (הגאון המחבר דרך החיים בחבורו מעשה נסים אוסר למלול הקריי"ן למלאות מרור. אמנם בשם הגאון מהר"א ווילנא זצ"ל כתבו שהתיר רק הקפיד שלא למלול עד אחר עכבית שלא יפיג טעמו) וישקיענו בחרוסת ולא ישהנו שלא יתבטל טעם מרירותו וינער החרוסת מעליו ויברך. ויכוין לפטור בזה המרור שבכריכה. ומקודם יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מרור לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו' עד כוננהו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר: ויאכל בלא הסיבה ונותן לכוס ב):

כורך. יקח כזית מהמצה השלישית וכזית חזרת וכורכן יחד ואוכלן ביחד בלא הסיבה. והגאון מהריעב"ץ פסק בהסיבה דוקא. ובלא ברכה. וא"צ לטבול בחרוסת שהפת כמו מעביר את הארס וי"א שצריך. ואומר:

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל. כֵּן עָשָׂה הִלֵּל. בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם הָיָה כּוֹרֵךְ[ג] פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

שלחן עורך אחר כך יאכל וישתה כברכת ה' אשר נתן לו ומנהג לאכול תחלה ביצים מבושלות. ויסב בכל הסעודה. ויכול לשתות יין בתוך הסעודה. ולא יאכל יותר מדי שלא תהא עליו אכילה האפיקומן אכילה גסה. ויזכר דעניים על שלחנו:

כתב מהריעב"ץ ז"ל וז"ל למוד על השלחן הטהור לפני ה' בלילה הזה ראוי להיות בפרק אכילת פסח אחר שבטו"ה א"א לקיימו בפועל צריך לעשות דוגמא וזכר לדבר בשלוש שפתינו. כדרך שאנו עושין בגלות בקריאת פרשיות קרבנות וסדרי עבודות. שתעלה קריאתנו לרצון לפני ה' אלהינו. על כן ינהוג כך גם בזה ויוציא בשפתיו ויאמר כך:

אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר של חדש האביב. מצות עשה מן התורה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע. לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן תחלה. אח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו. ואם

* במדבר ט, יא.

עיון תפלה

ברכות „על אכילת מצה" „על אכילת מרור" כתב כתבתי בפנים סדורי שדעת רוב הראשונים שמשמע הברכה היא „לאכול מצה" „לאכול מרור" וכסברת הרב אבודרהם בהלכות ברכות. כי אין המצות האלה יכולות להעשות ע"י שליח. וכן היא דעת רבינו יוסף טוב עלם ביוצרותיו לשבת הגדול. ונוסח „על אכילת" נשתרבב מן ההלכות הפסוקות בהסדורים הקדמונים שכתבו „ומברכין על אכילת מצה, על אכילת מרור" ורצונם היה שמברכין על האכילה של המצה ועל האכילה של המרור אבל אותה הברכה הראויה להם, דהיינו לאכול, כך שיער רבינו שמחה מויטרי ז"ל במחזורו, אבל בפרדס הגדול לרש"י ז"ל מפורש בהדיא שנוסח הברכה „על אכילת" עיין שם:

א) מַצָּה (אונגעזייערטער קוכען) ש' „מצץ" בפלס הַלָּה שש' „חללי", אבל מַצָּה (צאנק) ש' „נצהי" בפ"ס מַסָּה. המגיה מ. י. האבער.

ב) כתב הג"מ ברוך יצחק ליפשיץ ז"ל שאביו הגאון ישראל ליפשיץ זצ"ל (בעל תפארת ישראל על משניות) היה נוהג שאחר אכילת מרור וכריכה היה שותה לגמרת מים חמין שהיא רפואה בדוקה להעביר מיד חרף החד והקשה של המרור והחריי"ן והביא ראיה מהגמרא פסחים קט"ו ב' קפא דכולה חמימי. עד כאן לשונו בהלכתא גבירתא פסחים פ"י. ופירש רש"י קפא ארס שבחזרת שהחרף שבחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים: המגיה בנימין עוזיאל ראם

ג) כ"ה דעת מהריעב"ץ והגרש"ז וכו"מ מגדולי בעל התניא והשו"ע שצריך לומר פסח מצה ומרור. מהנ"ל.

לא אכל אלא כזית יצא י"ח. ושניהן אינן נאכלין אלא צלי אש. וצריכין ברכה לכל אחד בפני עצמו. על הפסח אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח. ועל החגיגה לאכול הזבח. הפסח טעון הלל באכילתו. וא"ר משום ר"ח כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא. אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן או כלי מתכת ולא בשפוד של מתכת. כיצד צולין אותו. מביאין שפוד של רמון ותוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו. ותוחב כרעיו ובני מעיו בשפוד למעלה מפיו של טלה. ותולהו לתוך התנור והאש למטה. אין הפסח נאכל נא ומבושל. ואינו נאכל בשתי חבורות. ואין מוציאין מחבורה לחבורה. ולא האוכל רשאי לאכול משני פסחים. שאין נמנין על שני פסחים כאחת. ואינו נאכל אלא למנויו (בשעת שחיטה) ישראל מהול טהור בן ברית. וכשם שמילת בניו ועבדיו מעכבתו מלשחוט הפסח. כך מעכבתו מלאכול בו. השובר עצם בפסח הטהור לוקה. ואפילו שלא בליל פסח. לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו כדי שלא יבואו בהן לידי תקלה. אין רשאין לאכול מגדי הרך. אלא מה שנאכל בשור הגדול. הפסח אינו נאכל אלא עד חצות הלילה הזה. בשר חגיגה שעלה עם הפסח על השלחן. וכן כל התכשילין העולין עמו מתבערין עמו. ואינן נאכלין אלא עד חצות כפסח. חלוק פסח דורות מפסח מצרים בג' דברים. שהוא היה מקחו מבעשור. וטעון הגעת דם באגודת אזוב על המשקוף ושתי המזוזות. ושנאכל בחפזון. זו היא מצות אכילת הפסח. הרחמן יזכנו לאכלו בעיר מקדשנו במהרה בימינו. ויקוים בנו מקרא שכתוב. כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון. כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל. כימי צאתנו מארץ. מצרים יראנו נפלאות. ודבר אלהינו יקום לעולם ימינו רוממה עושה נוראות:

טוב לקרות מאמר מס' הזוהר (בפ' בא [דף ל"ח ע"א]) מעכיני יצי"מ אך יזהר לאכול האפיקומן קודם חצות:

תנינן. כתיב היום אתם יוצאים. וכתיב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. אלא תאנא. עיקרא דפורקנא דישראל לא הוה אלא בלילה. דליליא שרא קטרין ועביד נוקמין. ויומא אפיק לון בריש גלי. הה"ד יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים. (נ"א ועוד לילה שארי קטרין ועביד נוקמין ודינין. ויומא גלי ופרסם ניסא ונוקמא דאתעביד. הה"ד יצאו בני ישראל ביד רמה וגו'). וכתיב ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור דא הוא פרסומי ניסא. אתו ר' חייא ור' יוסי אשתטחו קמיה ונשקו ידוי כו'. אמר לון עד השתא לא סיימנא מלה דשאלתא דלכון. דהא תנינן וה' הכה כל בכור. כל בכור סתם כדקאמרן. וכלא הוה כמה דאינון דמיתו אינון קטורי קטרין דהוו משתמשי בחרשייהו באינון כתרין. מנהון משתמשי בעלאי. ומנהון בתתאי, ואע"ג דכלהו תתאין אינון. וכל ארעא דמצרים מליא חרשין הוה. וכתיב כי אין בית אשר אין שם מת. ואתעביד דינא בכלא בשעתא דאתכנשו כלהו בבתיהון ולא הוו מתפזרי במדברא ובחקלא. אלא כלהו אשתכחו בבתיהון ועבד ליליא דינוי בכלא בההיא שעתא. ותאנא הוה נהיר ההוא ליליא כיומא דתקופת תמוז. והמא כל עמא דינוי דקב"ה. הה"ד ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה. ובשעתא דנפקו אשתכחו כלהו מתין בשוקין לעיניהון דכלא בעיין לאקברא להו ולא אשתכחו [אתר] (כצ"ל. נ"ל. ר"ל מאין מקום לקבור) ודא אקשי להו מכלא. חמו לישראל נפקין לעיניהון בחד ניסא. וחמו למיתיהון באידך ניסא. ובכלא הוה פרסומא ניסא דלא הוה כהאי מיומא דאתברי עלמא כו' (קצרתי מכאן ואילך. הרוצה יגמור קריאתו בספר הזוהר) וע"ד מחכאן ישראל. דכתיב זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. משום דהכי זמין למעבד להו. דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות:

צפון. לאחר גמר סעודתו יקח אותו חצי המצה השמורה תחת המפה לאפיקומן ויאכל בהסיבה לא פחות מכזית זכר לפסח הנאכל על השובע ונותן להמסובין ולא יאכלנו בשני מקומות. ומקודם יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן לשם **יחוד** קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם כו׳ על כוננהו

אחר אפיקומן אין לאכול ואין לשתות שום משקה המשכר:

ברך. מוזגין כוס שלישי ויברך עליו בשמ"ז באימה וביראה ובנעימה קדושה. ואף ביחיד יזהר שיברך בכוס. ונהגו שבעל הבית מברך אף אם יש לו אורח:

כתוב בשו"ע סי׳ תע"ט מצוה לחזור אחר זימון וכתב הפ"ז ומ"א דדוקא להלל מצוה לחזור כמ"ש הרמ"א ע"ז. הגדול שבהם אומר **הודו ואנא** והאחרים עונים אחריו. אבל בשמ"ז דינו כמו בספר ימות השנה:

יטול ידיו למים אחרונים ונוטל כוס שלישי בידו ומברך ברכת המזון וקודם יאמר זה:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ברכת המזון כמו שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: סדר ברכת המזון תמצא לעיל:

אחר ברכת המזון יאמר זה:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שלישי מארבע כוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו׳

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן: ושותה בהסיבת שמאל

מה שנוהגין לומר **שפוך חמתך** וגו׳ כ׳ האבודרהם הטעם מפני של׳ כוסות אלו הם כנגד ד׳ כוסות של פורעניות שעתיד הקב"ה להשקות את גוג ואנו אומרים על כוס ד׳ לפני הקב"ה בזה הכוס אנו משלימים המצוה מעתה עשה מה שהבטחתנו לשפוך אותן ארבע כוסות של פורעניות על גוג ומגוג עכ"ל:

פותחין הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים ואומרים שפוך והלל:

שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ | אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל־מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם: תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָֹה:

הלל. מוזגין כוס רביעי וגומרין עליו ההלל. ובסודו ואנא יכול לגרף אף מי בלא הכל עמו. ויש לומר אותו קודם חצות:

קטו **לֹא לָנוּ יְהוָֹה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא**

מעשה נסים

שפך חמתך. יפלא על ענין הכתובים שמזכירים ונס על חילוק הד׳ כוסות שנים לפני האכילה ושנים לאחר האכילה: **ונראה** דכבר כתבתי לעיל שב׳ כוסות הראשונים הן נגד הגאולה וההגלה שאין בה זכר לגאולות העתידות רק לגאולת מצרים לזה אוכל אחריהן תיכף מצה ומרור שהן זכר למצרים ואח"כ תקנו שני כוסות שהן נגד גאולה ולקיחה שעי"ז הן גאולות העתידות לכן תקנו ג"כ לומר חצי ההלל השני מלא לנו שהוא ג"כ על הגאולה העתידה כמ"ש האלשיך במזמור בנחת יבראל שהבאתיו לעיל ולזה תקנו ג"כ לומר הלל הגדול שהוא ג"כ על גאולה העתידה ולזה תקנו ג"כ לומר פסוקים אלו קודם שמתחיל ההלל להזכיר הגלות בקרא דכי אכל את יעקב וגו׳:

עיון תפלה

שפך חמתך. כי אכל וגו׳ (תהלים עט ו—ז). הפסוקים האלה הם כענין הקדמה אל לא לנו, כי בשפכך חמתך על רשעי ארץ יתגדל ויתקדש שמך הגדול, כמו שנא׳ (יחזקאל לח, כג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים: שפך עליהם זעמך. (תהלים סט, כה): תרדף באף. (איכה ג סו):

יְרִיחוּן׃ יְדֵיהֶם ׀ וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃
כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהֹוָה עֶזְרָם
וּמָגִנָּם הוּא׃ בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהֹוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ יִרְאֵי יְהֹוָה
בִּטְחוּ בַיהֹוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃

שם יְהֹוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן׃ יְבָרֵךְ
יִרְאֵי יְהֹוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים׃ יֹסֵף יְהֹוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם
וְעַל־בְּנֵיכֶם׃ בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם
לַיהֹוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם׃ לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי
דוּמָה׃ וַאֲנַחְנוּ ׀ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ׀ יְהֹוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי
וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ אֲפָפוּנִי ׀ חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי
צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃ וּבְשֵׁם־יְהֹוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהֹוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי׃ חַנּוּן
יְהֹוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃ שֹׁמֵר פְּתָאיִם ׀ יְהֹוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃
שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהֹוָה גָּמַל עָלָיְכִי׃ כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת
אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי׃ אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהֹוָה בְּאַרְצוֹת
הַחַיִּים׃ הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד׃ אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־
הָאָדָם כֹּזֵב׃

שם מָה־אָשִׁיב לַיהֹוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי׃ כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם
יְהֹוָה אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיהֹוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ יָקָר
בְּעֵינֵי יְהֹוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו׃ אָנָּה יְהֹוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־
אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׃ לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא׃ נְדָרַי
לַיהֹוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ בְּחַצְרוֹת ׀ בֵּית יְהֹוָה בְּתוֹכֵכִי
יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ׃

קיז הַלְלוּ אֶת־יְהֹוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים׃ כִּי גָבַר עָלֵינוּ ׀
חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהֹוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קיח הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי־טוֹב — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהֹוָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

שם מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃ יְהֹוָה לִי לֹא אִירָא מַה־
יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְהֹוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי׃ טוֹב

לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ קוֹל ׀ רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ׃ יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי׃ פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ׃ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ׃ אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה׃ אבן מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ׃ מאת זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ׃ זה

אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא׃ אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא׃

אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָא׃ אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָא׃

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה׃ ברוך אֵל ׀ יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ׃ אלי הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ הודו

קלי הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ. וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת. הַמְּהֻלָּל בְּכָל־(בְּרוֹב) הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד. וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיהוָֹה עֵר הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים. וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. (מְחַיֶּה מֵתִים וְרוֹפֵא חוֹלִים פּוֹקֵחַ עִוְרִים וְזוֹקֵף כְּפוּפִים). הַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וּמַתִּיר אֲסוּרִים. וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. וְהַמְפַעְנֵחַ נֶעֱלָמִים וּלְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים: וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם. וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו. וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. וּלְבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים (וְרוֹב) וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ (עִמָּנוּ) עִם־אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ. וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ. וּמֵחֳלָיִם רָעִים רַבִּים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח. עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִישׁוֹרְרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע. וְכָל עַיִן לְךָ תְצַפֶּה. וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל־הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמֹתַי*) תֹּאמַרְנָה יְהוָֹה מִי כָמוֹךָ. מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ. שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִשְׁמַע. צַעֲקַת הַדַּל תַּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ. מִי יִדְמֶה־לָּךְ. וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ. וּמִי יַעֲרוֹךְ לָךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ

*) כָּל עַצְמוֹתַי, כצ"ל בגגינה ובלי מקף. וז"ל המנחת שי בתהלים (לה, י) בשם הרד"ק (מכלול דף ...) "כל מלת כֹּל שהיא במקף ישוב החולם לקמץ חטף חוץ משנים שיקראו בלא מקף בקמץ רחב: כָּל עצמותי תאמרנה (תהלים לה), כָּל אחי רש שנאהו (משלי יט, ז)". המגיה מרדכי יעקב האבער.

וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר. לְדָוִד | בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהֹוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ: הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

שׁוֹכֵן עַד. מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהֹוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם. וּבְשִׂפְתֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר וּלְנַצֵּחַ לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

וּבְכֵן יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל:

יְהַלְלוּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ. וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִישׁוֹרְרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר. כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

בליל ראשון אומרים זה **וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:**

אָז רֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה.

מעשה נסים

אז רוב נסים הפלאת בלילה. כמו בהלילה בה"א הידיעה. ר"ל שרוב נסים שעשה הש"י היו בלילה הזה של ט"ו ניסן כדכתיב ליל שמורים הוא לה'. ודרשו חז"ל ליל המשומר ובא משחת ימי בראשית לגאולת ישראל. והפייטן מונה והולך כל הנסים שנעשו בזה הלילה: (בראש אשמורות) עפ"ה ויהי באשמורת הבקר: (גר צדק) זה אברהם: (נצחתו) נתת לו כח לנצח המלכים בליל זה: (כנחלק לו לילה) עפ"ה ויחלק עליהם לילה ועיין רש"י שהקב"ה חלקו בחציו יהיה עתיד לגאולה: (דנת מלך גרר) זה אבימלך והיה בפסח כי היה אחר הפיכת

עיון תפלה

אז רוב נסים הפלאת בלילה. הפיוט הזה חברו רבינו יוסף טוב עלם לאמרו בשבת הגדול, נוסד על מאמר רבותינו (במדבר רבה פ"כ סי' י"ב) וזהו שאמר הכתוב ליל שמורים הוא לה' הוא הלילה הזה, כל הנסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה, ומסיק בתנחומא פ' בלק סי' י"א (הוצאת בובר) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויהי בחצי הלילה ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ויחלק עליהם לילה, וכלם ליל שמורים היה: **בראש אשמורות זה הלילה**. הפייטן סובר כרבי (ברכות ג' פ"ב) דארבע משמרות הוי הלילה וחצי הלילה הוא תחלת שתי משמרות שאז היתה מכת בכורות. ובמחזור רומא גרים בכל אשמורות: **גר צדק**. זה אברהם הראשון לגרי הצדק: **נצחתו**. עשית אותו מנצח את המלכים: **כנחלק לו לילה**. שנאמר (בראשית יד, טו) ויחלק עליהם לילה: **ויהי בחצי הלילה**. כל זה היה בחצי ליל פסח, כדמשמע בבראשית רבה פמ"ג סי' ג' אמר הקב"ה אביהם פעל עמי בחצי הלילה כי ע"י מסירת נפשו ברדפו את המלכים נתפרסם שמו של הקב"ה, וכן מפורש בפרקי ר"א פכ"ז שמואל הקטן אומר הוא הלילה שהיתה מקדש הוא הלילה שהכה בה אברהם את המלכים: **דנת מלך גרר**. זה היה בליל פסח לפי קבלת הפייטן, וכן

הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה. וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לְאֵל וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה. ויהי בחצי הלילה: זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ* בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה. טִיסַת נְגִיד חֲרֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה. ויהי בחצי הלילה: יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה. כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה. ויהי בחצי הלילה: מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה. נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה. שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה. ויהי בחצי הלילה: עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה. פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה.

מעשה נסים

הפיכת סדום שהיתה בפסח כדכתיב ומצות אפה: (הפחדת ארמי) זה לבן כדכתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ולמד גז"ש לילה לילה מאבימלך שהיה בפסח. המגיד חיבר שני מדרשים חלוקים דודאי חלום לבן ומה שנאבק עם המלאך לא היו בלילה א' כמבואר בקרא: (ישר לאל) עפ"ה וישר אל מלאך וגו' (הושע י"ב): (לילה) כדכתיב ויקם בלילה ולמד מגז"ש כנ"ל שהיה בפסח: (בכורי פתרוס) מצרים נקראו פתרוס כדכתיב ומצרים ילד וגו' ואת פתרוסים: (מחצת) הכית והרגת: (חילם וכו') ממונם לא מצאו שישראל שללו הכל מהם: (טיסת) פריחת ועפיפת חיל סיסרא שהיה שר ונגיד עיר ששמה חרושת שנא' והוא יושב בחרשת הגוים: (סלית) עפ"ה הכוכבים ממסלותם נלחמו: (יעץ מחרף) זה סנחריב ונקרא כך על שחירף אלהים כמפורש בכתוב: (לנופף אווי) זה הר ציון. לנופף עפה"כ ינופף ידו הר בת ציון: (הובשת) לשון ונבאש: (בלילה) עפה"כ ויהי בלילה ההוא וגו' עד והנה כלם פגרים מתים (מלכים ב' י"ט): (כרע בל) זה ע"ז שנשברו בלילה: (לאיש חמודות) זה דניאל שנגלה לו הסוד חלום של נבוכדנצר: (משתכר) זה בלשאצר ששתה בכלי קודש: (בלילה) שנאמר ביה בליליא קטיל בלשאצר: (נושע) זה דניאל שניצל מבור אריות: (פותר) דניאל שהיה פותר החלומות הנקראים (בעתותי לילה) שמבעיתין האדם בלילה: (אגגי) זה המן: (בנדד) שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת וגו': (פורה) גת: (לשומר) זה שעיר עפה"כ אלי קורא משעיר שומר מה מלילה (ישעי' כ"א):

גרת

עיון תפלה

וכן נראה כי הפיכת סדום היתה בפסח כמו שנאמר (שם יט) ומצות אפה ויאכלו, ואחר הפיכת סדום בא לוט על בנותיו ונתעברו וילדו לט' חדשים, ומפני הבושה הצפינו ילדיהם שלשה חדשים כמו במשה רבינו ע"ה שנאמר ותצפנהו שלשה ירחים, וכאשר לא יכלו עוד הצפינם ונתפרסם בקרב העם ויצא שם רע על לוט התרחק אברהם מן המקום ההוא כמפורש בבראשית רבה פנ"ב סי' ד' ויסע משם אברהם פנה מפני ריח רע שהיו אומרים לוט בן אחיו בא על שתי בנותיו, אם כן היה זה בחצי חדש ניסן, ואז נלקחה שרה אמנו ונידון מלך גרר: **הפחדת ארמי באמש לילה**. שנאמר (שם לא, כ) את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש: **וישר ישראל למלאך**. [עפ"ה] (הושע יב, ה). כתב הרב דון יצחק אברבנאל ז"ל שהפייטן למד ג"ש לילה לילה שזה היה בחצי ליל פסח. וצריך לומר שג"ש זו קבלה היתה בידו, דאין אדם דן ג"ש מעצמו (פסחים ס"ו א'): **חילם*) לא מצאו בקומם בלילה**. כשקמו המצרים בלילה לא מצאו בכוריהם בחיים, הבכור נקרא חילו של אדם כחו וראשית אונו (בראשית מט ג): **טיסת**. ריצת ועפיפת בלשון ארמי. כנשרים עפות (ישעיה לא, ה) ת"י כעופא דטאיס: **נגיד חרשת**. הוא סיסרא שר צבא יבין שישב בחרשת הגוים (שופטים ד, ג). כל חיל סיסרא אשר עמו ועמו להלחם בישראל **סלית** מלשון סלה כל אבירי (איכה א, טו): **בכוכבי לילה**, שנאמר (שופטים ה, כ) הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא: **יעץ מחרף**. זה סנחריב שחרף אלהים חי (מ"ב יט,ד): **לנופף אווי**. להניף ידו על ירושלים שהקב"ה אוה למושב לו (תהלים קלב,יג), וכמ"ש (ישעיה י, לב) ינופף ידו הר בת ציון: **הובשת פגריו בלילה**. הכלמת פגרי חילו הגדול בלילה שנא' (מ"ב יט, לה) בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור. ובילקוט מ"ב רמז רמ"א הלין רבשקה על החומה ושמע שהיו קורין את ההלל ואמר לסנחריב חזור לאחוריך כי נסים נעשים להם בזה הלילה והיה [סנחריב] מבזה את הדבר שנאמר ינופף ידו הר בת ציון, וקריאת ההלל היתה בשביל ליל פסח: **כרע בל ומצבו**. עפ"ה (ישעיה מו,א). ומשפט בל אליל בבל נזכר (ירמיה נא,מד) ופקדתי על בל בבבל, והיה זה בלילה שנהרג בו בלשצר המלך האחרון לבבל, הלילה ההוא היה ליל חשך ואפילה, כל העם היו שכורי יין כי התרחק מהם המאור והשבו בלבם שהפרסים נלאו לצור עליהם כמסופר בקורות ימי קדם, **ומצב** שומרי העיר עזבו את משמרתם, עד שנכנסו הפרסים והחריבוה אותה ואת אליליה. ועל זה נאמר (שם שם, לט) בחמם (בחום ייגם) אשית את משתיהם והשכרתים למען יעלוזו וישנו שנת עולם ולא יקיצו: **לאיש חמודות**. לדניאל נגלה הסוד של חלום נבוכדנצר: **משתכר בכלי קדש**. זה בלשצר: **נושע מבור אריות**. דניאל הפותר פחדים וביעותי לילה, קאי על פתרון דניאל את החזון המחריד אשר חזה המלך בלשצר **בכתוב** פס יד על הקיר מנא מנא תקל ופרסין, וכמו שנאמר (דניאל ה, ו) אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתרין וארכובתיה דא לדא נקשן: **עוררת נצחך עליו בנדד שנת לילה**. עוררת נצחון על המן הרשע על ידי נדידת שנת המלך שהיתה בליל ראשון של פסח הוא הלילה השלישי לצום שלשת הימים: **פורה תדרוך**. עפ"ה (ישעיה סג, ג) פורה דרכתי לבדי: **לשומר מה מלילה**.

*) חילם, רכושם לא מצאו, כמ"ש וינצלו את מצרים.

צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם־לַיְלָה. ויהי בחצי הלילה: קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא־יוֹם וְלֹא־לַיְלָה. רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה. תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַת לַיְלָה. ויהי בחצי הלילה:

בליל שני אומרים זה וּבְכֵן וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

אֹמֶץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בַּפֶּסַח. בְּרֹאשׁ כָּל־מוֹעֲדוֹת נִשֵּׂאתָ פֶּסַח. גִּלִּיתָ לְאֶזְרָחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: דְּלָתָיו דָּפַקְתָּ כְּחֹם הַיּוֹם בַּפֶּסַח. הִסְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בַּפֶּסַח. וְאֶל־הַבָּקָר רָץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: זֹעֲמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ בַּפֶּסַח. חֻלַּץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח. טִאטֵאתָ אַדְמַת מֹף וְנֹף בְּעָבְרְךָ בַּפֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: יָהּ רֹאשׁ כָּל־אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח. כַּבִּיר עַל־בֵּן בְּכוֹר פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח. לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בַּפֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: מְסֻגֶּרֶת סֻגָּרָה בְּעִתּוֹתֵי פֶסַח. נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח. שֹׂרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פּוּל וְלוּד

מעשה נסים

(צרח) צעק: (כשומר) הקב"ה צועק כשומר אתא בקר לצדיקים וגם לילה לרשעים כדדרשינן בש"ס: (קרב יום) עשה"כ והיה יום אחד וגו' (זכרי' י"ד): (שומרים הפקד) עשה"כ על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו' (ישעיה ס"ב): (חשכת לילה) הגלות הדומה ללילה: **בראש כל**. כי פסח נכתב ראשון לכל המועדות בפ' אמור. ובש"ס איתא פסח הוא ר"ה לרגלים: (גלית לאזרחי) זה אברהם שגלית לו מה שיעשה לבניו בליל פסח כדכתיב ויחלק עליהם לילה וערש"י שם: (דלתיו דפקת) כדכתיב וירא אליו והיה בפסח: (הסעיד נוצצים) האכיל למלאכים: (לשור ערך) זה הגיגה הבא' עם הפסח: (טאטאת) עשה"כ וטאטאתי' במטאטא (ישעיה י"ד) והוא שם כלי שמכבדין הבית ופירושו שכבדת: (מוף ונוף) שמות עריס במצרים: (און) בכור כדכתיב ראשית אונם: (מחצת) עשה"כ מחץ ראש על ארץ רבה: (כביר) זה הקב"ה: (מסוגרת) זו יריחו עשה"כ ויריחו סוגרת ומסוגרת: (סוגרה) נמסרה מלשון לא תסגיר עבד: (פסח) כדכתי' לעיל מיניה (יהושע ה) ויעשו את הפסח: (נשמדה מדין) ע"י גדעון: (בצליל) בזכות העומר עשה"כ והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה: (פול ולוד) גבורי סנחריב שנאמר בא פול מלך

עיון תפלה

בשביל עמך ישראל הצועקים אליך זה כמה — **שומר ישראל!** מה מלילה מה תהי אחרית הלילה הארוך הזה שאנו שוכבים למעצבה במלכות אדום? (ישעי' כא, יא): **צרח כשומר ושח**, ואתה ה' תצרח כשומר ותשיח לנו **אתא בקר** לישראל **וגם לילה** לאדום — ואין הדבר תלוי אלא בכם, **אם תבעיון** ממני **בעיו** אם תבקשוני אדרש לכם ואז **שובו אתיו**: **קרב יום**. קרב לנו יום הגאולה האחרונה שנאמר בו (זכריה יד, ז) והיה יום אחד הוא יודע לה' (היום ההוא איננו נודע אלא לה' לבדו, כמו שנאמר (ישעיה סג, ד) כי יום נקם בלבי ואמרו רבותינו (סנהדרין צ"ט א') ללבי גליתי לאיברי (לצדיקים הקרובים אלי כאיברים לגוף) לא גליתי) לא יום ולא לילה: **רם**. אתה ה' הרם על כל גוים **הודע** לכל באי עולם **כי לך יום אף לך לילה** (תהלים עד, טז) להוציא מלבן של טועים האומרים מי שברא זה לא ברא זה: **שומרים הפקד לעירך**. כמו שנאמר (ישעיה סב, ו) על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים: **ויהי בחצי הלילה**. גם הגאולה האחרונה במהרה בימינו עתידה להיות בחצות ליל פסח, כדעת ר' יהושע (ר"ה י"א א') בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל: **אמץ גבורותיך**. **בראש כל מועדות** וכו'. חג הפסח הוא ראש לכל המועדים שנזכר בתחלת הפרשה. ובלשון מקרא הרבוי **מועדים**: **גלית לאזרחי**. לאברהם אבינו הנקרא איתן האזרחי (ב"ב ט"ו א'): **דלתיו דפקת**. הלכת לבקר אותו כחום היום (ריש פרשת וירא): **הסעיד נוצצים**. האכיל למלאכים הנוצצים כעין נחשת קלל (יחזקאל א): **זכר לשור ערך פסח**. היינו חגיגת ארבעה עשר: **ומצות אפה**. כמו שנאמר (בראשית יט, ג) ומצות אפה ויאכלו: **טאטאת**. מלשון הכתוב (ישעיה יד, כג) וטאטאתיה במטאטא השמד, אכבד אותה מן העולם כמו שמכבדין את הבית: **מוף ונוף**. מוף היא עיר מעמפ'ס העתיקה ונוף ערי מצרים הגדולות: **ראש כל און**. הבכורים שהם ראשית אונם: **מסוגרת**. יריחו המסוגרת סגרה לפני בני ישראל בזמן פסח, כי בעשירי לחדש ניסן עלו העם מן הירדן ואז סוגרה לפניהם העיר יריחו: **נשמדה מדין**. במלחמת גדעון: **בצליל שעורי עמר פסח**. בפסיקתא דר"כ (הוצאת בובר) סי' מ"ג ר"י בן לוי אומר (בילקוט ר' אבהו אמר ר' סימון אמר ריב"ל) היא שעמדה להם בימי גדעון שנאמר ויבא גדעון והנה איש מספר לרעהו חלום והנה צליל לחם שעורים וגו' מהו צליל וכו': **שורפו משמני פול ולוד**. עי"ש (ישעיה סו, יט). וכוון בזה על מפלת אשור

בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד עַד גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח. פַּס יָד כָּתְבָה לְקַעֲקֵעַ צוּל בַּפֶּסַח. צָפֹה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: קָהָל כִּנְּסָה הֲדַסָּה צוֹם לְשַׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח. רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח. שְׁתֵּי אֵלֶּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח. תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח. ואמרתם זבח פסח:

כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה:

אַדִּיר בִּמְלוּכָה. בָּחוּר כַּהֲלָכָה. גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְהוָה הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: דָּגוּל בִּמְלוּכָה. הָדוּר כַּהֲלָכָה. וָתִיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לך ולך וכו': זַכַּאי בִּמְלוּכָה. חָסִין כַּהֲלָכָה.

מעשה נסים

אשור (מ"ב ס"ו) וכתיב ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש (ישעי' י): (בנוב) זה סנחריב ולישנא דקרא נקט: (פס יד) זה בלשאצר שכף יד כתבה: (לקעקע) לעקור שרשה: (צול) זה בבל עש"ה האומר לצולה חרבי (ישעיה מ"ד): (צפה הצפית) על פס הכתוב ערוך השלחן צפה הצפית (פס כ"א) ונאמר על בלשאצר: (הדסה) זה אסתר: (צום) דדרשו על קרא ויעבור מרדכי שעבר יום ראשון של פסח בתענית: (ראש מבית רשע) זה המן: (שתי אלה) היינו שכול ואלמון. פי' שיהיו יתומים ואלמנות: (לעוצית) עפה"כ יושבת בארץ עוץ (איכה ד'):

כי לו נאה. פיוט זה הוא חרוז א' על יציאת מצרים וקריעת ים סוף. וא' על מתן תורה. ועיין ס' מ"י: **אדיר**. בחור. שהקב"ה הראה עצמו על הים כגבור וכבחור: (גדודיו) הן המלאכים: (דגול הדור) שבמתן תורה בא עם כל דגליו. ונראה כזקן ומהודר ויושב בישיבה כמבואר במדרש: (ותיקיו) הן ישראל: (זכאי חסין) כמ"ש רש"י שבי"מ וקריעת ים סוף הראה הקב"ה כעלם השמים לטוהר וזה לשון זכאי. ובמדרש מי כמוכה חסין שהמלאכים קטרגו על פסל מיכה והקב"ה שתק:

טפסריו

עיון תפלה

(כי פול היה ממלכי אשור) לפני חומות ירושלם בימי חזקיהו מלך יהודה, שנאמר (ישעי' י, טז) לכן ישלח האדון ה' וגו' במשמניו רזון ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש: עוד היום בנוב לעמוד. (שם שם, לב): עד געה עונת פסח. עד אשר הגיע הרגע המיוחד לישראל לעשות בו נסים והוא חצות לילה: פס יד כתבה לקעקע צול. במעשה דבלשצר, ופס יד כמו פסת היד, היא כף היד. לקעקע פירושו לעקור בתלמוד, כמו (תענית ט"ו א') מקעקע את כל הבירה כולה, וצול היא בבל (ישעיה מד, כז) האומר לצולה חרבי: צפה הצפית ערוך השלחן. מתאר את הלילה המועד לבבל במלאת ימיה, בלילה ההוא כאשר העמידו הצופים על בתי המצפה להביט מה יֵעָשֶׂה במחנה האויב, וכאשר הודיעו הצופים כי הרחיק האויב מן המצור ולא נשארה פרסה, אז ערכו שלחנות ועשו משתה שמנים וישתו וישכרו כל הלילה עד חצות, הוא המצב אשר הזכיר הפייטן בפיוט אז רוב נסים, והוא המשתה אשר זכר ירמיהו הנביא (ירמיה נא, לט) בחמם אשית את משתיהם: **ראש מבית רשע**. המן שעשהו המלך אחשורוש לכל נראה מנאצי עמלק הרשע מחצת ראשו בעץ חמשים בפסח: **שתי אלה רגע תביא לעוצית**. עש"ה (ישעיה מז, ט) ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמון, ומתפלל הפייטן להקב"ה שיביא במהרה שתי אלה הנזכרים שם לעוצית היא ממלכת אדום יושבת בארץ עוץ (איכה ד, כא), ואז תעז ידך ותרום ימינך כאותו הלילה במצרים שהתקדש חג פסח, עש"ה (ישעיה ל, כט), כי נס לעתיד לבוא יוכו רשעי הגוים העריצים בכל מכות מצרים. — ובמחזור רומא גרים לָעוּץ:

כי לו נאה כי לו יאה. נוסד על המקרא (ירמיה י, ז) מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה (המלוכה):

אדיר במלוכה. שנאמר (תהלים ח, ב) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ; התאר הזה נמצא על הקב"ה (שה"ש ה, טו) בחור כארזים, כי הוא בחור מאתנו שנאמר (יהושע כד, כב) עדים אתם בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' לעבוד אותו, הוא בחור מאתנו כהלכה, כי היטבנו את אשר בחרנו: **גדודיו יאמרו לו**. גדודיו אלו מלאכיו ומשרתיו עושי רצונו שנאמר (איוב כה, ג) היש מספר לגדודיו.—וכל גדודיו משבחים ומפארים אותו בכל יום תמיד ואומרים לו לך ולך, המקרא לך דומיה תהלה אלהים בציון ולך ישולם נדר (תהלים סה, ב), **לך אף לך, לך שמים אף לך ארץ** (שם פט, יב), **לך כי לך, לך** ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ **לך** ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. ובמחזור רומא גרים **לך ולך לך ולך לך ה' הממלכה** וכו': **לך ה' הממלכה**. (דה"א כט, יא): דגול במלוכה. התאר דגול מרבבה (שה"ש ה, י) פרש"י נדגל ומסובב בחיילות הרבה: הדור כהלכה. **הדור** לא נמצא ואולי צ"ל **הָדָר**, הקב"ה **הדר** הוא במלכותו (מאיעסטעטיש): ותיקיו. הם הצדיקים העושים לפנים משורת הדין ומדקדקין הרבה במצותיו, כמו בברכות (ט' ע"ב) ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה: **זכאי במלוכה**. הקב"ה זכאי במלכותו שנאמר (דברים לב, ד) הצור תמים פעלו וגו' אל אמונה ואין עול: **חסין בהלכה**.

טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וכו': יָחִיד בִּמְלוּכָה. כַּבִּיר כַּהֲלָכָה. לִמּוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וכו': מֶלֶךְ בִּמְלוּכָה. נוֹרָא כַּהֲלָכָה. סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וכו': עָנָיו בִּמְלוּכָה. פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה. צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וכו': קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה. רַחוּם כַּהֲלָכָה. שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וכו': תַּקִּיף בִּמְלוּכָה. תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה. תְּמִימָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְהוָֹה הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה:

קודם שמברך על כוס רביעי יאמר זה:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס רביעי מארבע כוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו'

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן: ושותין בהסיבת שמאל

ואח"כ מברכין על היין ברכה אחרונה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם נָא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה (בשבת וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. כִּי אַתָּה יְהוָֹה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן:

על שאר משקים מברכין ברכה אחרונה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ לְהַחֲיוֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל־חָי. בָּרוּךְ חֵי הָעוֹלָמִים:

אחר ד' כוסות אינו רשאי לשתות יין או שאר משקים אבל שהיי"א וקאפפ"ע שרי:

נרצה. אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני האל וכן יהי רצון:

מעשה נסים

(טפסריו) הן המלאכים: (יחיד כביר) שבמ"ת ירד עם רכב רבותים וקרע השמים והראה שהוא אחד: (למודיו) הן ישראל: (מלך נורא) במדרש מלך ב"ו נורא על הרחוקים יותר מהקרובים והקב"ה סביביו נשערה מאד. וזהו אמרו מלך במלוכה נורא כהלכה סביביו וכו': (עניו פודה) שבמ"ת נגלה בענוה לרוב ענותנותו ובתורה פדה אותנו ממלאך המות ומשעבוד מלכיות כדדרשינן אל תקרי חרות אלא חירות: (צדיקיו) הן ישראל: (קדוש רחום) במדרש שבקי"ס רצו מלאכים לומר קדוש אמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ומחמת רחמנותו לא רצה: (שנאניו) הן המלאכים: (תקיף תומך) שבשעת מ"ת כפה ההר כגיגית. וגם אי' בגמרא שמים וארץ היו רופפים ובשעת מ"ת תמכם: (תמימיו) הן ישראל: (לך ולך) היינו לך היתה המלוכה ולך תהיה המלוכה. ופי' (לך כי לך) פי' הכל היה שלך כי קודם שנברא העולם היה ה' אחד: (לך אף לך) שביום ההוא יהיה ה' אחד: (לך ה' הממלכה) גם עכשיו:

עיון תפלה

תאר מוכר (תהלים פט, ט) מי כמוך חסין יה: טפסריו. מלאכיו ושריו. מלשון הכתוב (ירמיה נא, כז) פקדו עליה טפסר: כביר בהלכה. מוכר (איוב לו, ה) הן אל כביר: למודיו. הם תלמידי החכמים למודי ה', עפ"ה (ישעיה נד, יג) וכל בניך למודי ה'. ובמחזור רומא גרים לוהטיו יאמרו לו. ולפי מה שהעירונו בסוף הפיוט לא יתכן זה: סביביו. הם מלאכיו, כנאמר (תהלים פט, ח) ונורא על כל סביביו: שנאניו. הם מלאכיו, כנאמר (שם סח, יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. — וסדר הפיוט הזה חרוז אחד תהלת המלאכים והחרוז השני תהלת הצדיקים, וכן חוזר והולך עד סוף הפיוט, גדודיו ותיקיו, טפסריו למודיו, סביביו צדיקיו, שנאניו תמימיו. (ולפי גרסת המחזור לבני רומא טפסריו

אדיר

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כְּכָל־מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ: כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה. בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם: ג"פ

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: בָּחוּר הוּא. גָּדוֹל הוּא. דָּגוּל הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. במהרה במהרה: הָדוּר הוּא. וָתִיק הוּא. זַכַּאי הוּא. חָסִיד הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. במהרה במהרה: טָהוֹר הוּא. יָחִיד הוּא. כַּבִּיר הוּא. לָמוּד הוּא. מֶלֶךְ הוּא. נוֹרָא הוּא. סַגִּיב הוּא. עִזּוּז הוּא. פּוֹדֶה הוּא. צַדִּיק הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. במהרה במהרה: קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שַׁדַּי הוּא. תַּקִּיף הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב:

בליל שני מתחילין כאן לספור ספירת העומר תמצא לעיל אחר מעריב של חול:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

מעשה נסים

אדיר הוא בחור הוא. אמר זה להורות כי כאשר נתגלה לנו אז בכל התארים הללו כמו שאמר בפיוט הקודש אדיר במלוכה כן עתיד להגלות לנו בכל התארים הללו כי עתידה להיות גאולה העתידה כגאולה הראשונה שאפי' גאולה שניה היתה ראוי' להיות כגאולה הראשונה רק שגרם החטא כמבואר בש"ס:

אחד מי יודע. השיר הזה תמוה מאד בעיני כל רואה. ומה שנלפע"ד כי מוגה והולך שלש עשרה טובות אשר הבדילנו בהן מכל האומות לטוב לנו אשר

עיון תפלה

לוהטיו סביביו צבאיו שרפיו תמימיו, אבל גרסתנו נראה עקרית). וכנגון זה מצאנו בפיוטי הקליר כמו בשחרית ליוה"כ בפיוט ליושב תהלות לרוכב ערבות קדוש וברוך, מיחד ג"כ חרוז אחד למלאכים וחרוז שני לישראל, אני שחק אומרים קדוש אדירי כל חפץ הנאהבים אומרים ברוך, וכן במוסף ליוה"כ אמיצי שחקים וכו' אומרים קדוש אמוני אהבה וכו' אומרים ברוך. ומזה אני שופט שגם מחבר הפיוט הזה הוא הקליר, כי כנגון אחד עולה לכלם:

חסל סדור פסח. מיסודו של רבינו יוסף טוב עלם ביוצר לשבת הגדול אחר סדור הלכות פסח. ופירוש חסל נמצא בארמית, ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא, ח) תרגם אונקלוס ורבא רביא ואתחסיל, עד יגמל הנער (ש"א א, כב) תרגם יונתן עד דיתחסל רביא, ואל תשכחי כל גמוליו (תהלים קג, ב) תרגם המתרגם ולא תתנשי ית כל חיסולוי דעביד לאמך חדיין באתר ביונתא (לדיס במקום בינה ברכות י' ע"א), ופירושו נגמר או נגמר סדר הפסח: ככל משפטו וחקתו. עפ"ה (במדבר ט, יד) כחקת הפסח וכמשפטו: זך. שכל מעשיך זכים: שוכן מעונה. השוכן בבית המקדש הנקרא מעונה שנאמר (תהלים עו, ג) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון: קומם. יותר מן הקם, כי הקם פירושו הגרום לה שתקום והיא תקום אח"כ מאליה, אבל קומם פירושו שתגמור קומתה מתחלה ועד סוף, וכן מותת המית, המית פירושו שמכהו מכת מות והוא מת אח"כ מאליו, אבל מותת גומר מיתתו עד סופה. כמו ואעמוד עליו ואמותתהו (ש"ב א, י): עדת מי מנה. עפ"ה מי מנה עפר יעקב (במדבר כג, י): בקרוב נהל נטעי כנה. עפ"ה (תהלים פ, טז) וכנה אשר נטעה ימינך: פדוים לציון ברנה. פדוים תאר הפעל, נהל אותם בתור פדוים לציון ברנה. — לשנה הבאה בירושלים:

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב. במהרה, אבל לא במהרה דמרא עלמא שסוף תתנ"ב שנה כמנין ונושנתם אלא במהרה בימינו שנזכה ונחיה ונראה. — והפיוט הזה נמצא במחזור מנהג אויניון:

אחד מי יודע. חידה תקנוה הקדמונים ז"ל להעיר את התינוקות משנתם ולהעסיקם במילי דשמיא לקיים מה שנאמר והגדת לבנך, כי אחר הסעודה קרוב הדבר שתתפס שינה, לפיכך מעסיקים אותם בחידות. האב היושב ראש שואל את בניו, הגידו נא בני מי מכם יודע מהו דבר אחד הנמצא בעולם ואין שני להמשיל לו להחבירה? והמשכיל שבהם משיב אחד אני יודע! כי למדתי בבית רבי פרשת שמע וכתוב בה ה' אלהינו ה' אחד. וכל הנערים חוזרים את התשובה. אח"כ חוזר ושואל אותם איזה שני דברים נמצאים אצלנו? ומשיב כער שמי שני לוחות הברית! והוזרים כל הנערים גם את התשובה הראשונה. וזהו אצלם משחק יפה המושך את לבם ומעסיקם ומעירם מתרדמתם. וכן כל החידה עד גמירא. — גם הפיוט הזה נמצא במחזור הנ"ל:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חֻמְּשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְּשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְּשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְּשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

מעשה נסים

אשר הן הטובות יותר מכל הטובות אשר גמלנו ה' ועיקר ירידת מצרים לא היה רק בשביל תכלית הטובות ההן כי כבר כתב הרב בעל מעשה ה' שעיקר ירידת מצרים היתה כדי להוציאנו ביד חזקה ושיתפרסם אלהותו על ידינו וזו היתה אל חשקו ותאותו של אברהם אבינו וכל האבות שיפורסם אלהותו ע"י זרעם. וע"ז אנחנו חייבים להודותו ולשבחו על אשר הגיענו לשלימות הנכסף לאברהם שיהיה ע"י זרעו וזהו אמרו כאן אחד מי יודע אחד אני יודע אחד אלהינו דהיינו זה הפרסום האלהות שהוא יחיד באחדות שאין ערך לה מי היה יודע זה רק אני אשר היודע והמודיע שע"י נתפרסם זה וזה השלימות והטובה שאין ערך לה נעשה רק ע"י ירידת מצרים והוצאתו. ברוך הנעלם מכל רעיון מהשיג טובותיו אלינו:

שנים מי יודע שנים אני יודע שני לוחות הברית. כי ע"י ירידת מצרים זכינו לקבלת הלוחות אשר המה מעשה אלהים וזה הוא תכלית הטובה אשר אין ערך לה וזה לא זכינו רק מחמת יסורין של ירידת מצרים כמאמרם שלש מתנות טובות כו' וכולן ע"י יסורין וא' מהן תורה. ומה שחזר ושנה הדברים לומר אחד אלהינו כי עיקר פרסום האלהות היה ע"י נתינת הלוחות בקולות וברקים אשר נשמע לכל העולם כאמרם ז"ל שהיו האומות נאספים אל בלעם ואמר להם ה' עוז לעמו יתן:

שלשה מי יודע שלשה אני יודע שלשה אבות. פי' כי ע"י זה זכינו לטובה שאין ערך לה שהאבות לא נקראו אבות רק לבני יעקב ולא לשאר בנים שיצאו מהם כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע. וזה זכינו מחמת שקבלנו התורה ושנתפרסם אלהותו על ידינו ומשום זה חזר ושנה כי ע"י אהבתם ובקשתם נתן לנו התורה ונתפרסם אלהותו שהוא אחד על ידינו:

ארבע מי יודע ארבע אני יודע ארבע אמהות. זהו ג"כ הכונה כנ"ל שהאמהות לא נקראו אמהות רק לבני יעקב אף שרבקה היתה אם יעקב ועשו ועיקר הגרם היו האמהות ששרה אמרה גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש והקב"ה הסכים על ידה וכן רבקה גרמה הברכות ליעקב ועי"ז נעשינו ישראל וזכינו לכל הנס לכן חזר ושנה הדברים:

חמשה ששה. חשיב תורה שבכתב ותורה שבעל פה וזהו עיקר ותכלית הטובה אשר בחר בנו מכל עם ונתן לנו את תורתו שתי התורות שבכתב ושבעל פה אשר זכינו ע"י ירידת מצרים והוצאתו:

שבעה ימי שבתא. חשיב שבת למונה בפ"ע חוץ מנתינת התורה היות כי שבת במרה איפקד קודם התורה כדכתיב שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו. ועוד כי אמרו חז"ל שבת לא הודיע הקב"ה לאומות העולם כדכתיב לדעת כי אני ה' מקדשכם וע"י שבת קדשנו וזכינו לקבלת התורה ומתנה זו לא נתן ולא הודיע רק לישראל כמו שתקנו בתפלת שבת ולא נתתו כו' לגויי הארצות ולא הנחלתו לעובדי פסילים כי מסך רוח עועים בכל העולם לבד ישראל שכולם בחרו יום אחד לשבות בו כמו הישמעאלים ששובתים יום ששי וכיוצא וכולם אינם רוצים ביום השבת ואמרו במדרש כי שבת אמרה אל ישראל מי כעמך ישראל גוי אחד ועי' בתוספות פ"ק דחגיגה וכפי התפלת מנחה דשבת ומאת ה' היתה זאת למען תת לנו שארית בארץ למגן ומחסה. ושנה הדברים שע"י שנתן לנו שבת זכינו במה שקרבנו להר סיני ונתן לנו תורתו ונתפרסם אלהותו:

שמונה ימי מילה. היינו שהמילה לא נקרא מילה רק בישראל כדתנן בנדרים הנודר ממולים מותר בערלי

כותים

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

מעשה נסים

כותים וע"י המילה נקראים ישראל תמימים אברהם לא נקרא תמים רק על ידי המילה ולא בכל שאר מצות כמבואר (בנדרים ל"א) וע"י שמל אברהם זכה לזרע ישראל ולכל הני לכן חזר ושנה הדברים:

תשעה ירחי לדה. כי הלדה לא תתיחס רק בבני יעקב כדכתיב ויתילדו על משפחותם ואין יחס אבות ובנים שייך ברשעים. ומה שנאמר בן בהם הוא רק כפר בן בקר כמבואר בש"ס רק ב"י נקראו בנים לאבותיהם ובהם שייך ויתילדו ומחמת שרק אנחנו נחשבים נולדים מאבות זכינו לכל הני לכן חזר ושנה הדברים:

עשרה דבריא. חשב עשרת הדברות חוץ מהתורה כי הדברות שמענו מפי הקב"ה פה אל פה וכו ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי כדכתיב (דברים ה' כ"א). ומזה נתפרסם עיקר אמונת הנבואה דבלא זה היתה אמונת התורה רופפת ומחמת ששמענו עשרת הדברות מפי הקב"ה ואמר למשה ואתה פה עמוד עמדי נתחזק אמונת התורה בידינו וזכינו לכל הני לכן חזר ושנה הדברים:

אחד עשר כוכביא. הוא ע"פ מ"ש בעקידה שער י"ב בפרק נגון העולם כי לפי אמונת השכר ועונש אשר תורתנו הקדושה היא ראשית דרכה. מבואר כי קשר גדול יש בין המעשים התוריים שיעשו האנשים מטוב ורע ובין הנהגת טבע המציאות. כי בצדקותיהם ויושר פעולותיהם יתקיים ויתחזק טבע המציאות. ובקלקולם והפסדם יתקלקל גם הוא ע"ש בהאריך. וכן כתב החובות הלבבות במדרגת העולם מהתורה כמדרגת העבד מאדוניו. וזהו מאמרו כאן אחד עשר כוכביא שהוא הנהגה השמיימית אני הוא יודע דהיינו שאני שמרתי התורה ומצותיה ובה תלויה ההנהגה השמיימית הכוללת וזה לא נעשה רק על ידי קבלת התורה וע"י כל הדברים הנזכרים שזכינו להם לכן חזר ושנה הדברים:

שנים עשר שבטיא. זהו טובה גדולה שאין ערך לה במה שחלק אותנו לשנים עשר שבטיא יש קשר ויחס להנהגה ההשגחית עם הנהגה השמיימית כמבואר בעקידה שם ובאחר שערים הרבה ודבר הכרחי הוא עד שבהעדר שבט א' ח"ו א"א לחול הנהגה השגחית עד שיעקב בחשבו העדרת יוסף אמר כי ארד אל בני אבל שאולה כמבואר בעקידה במקומות הרבה ולא היינו יכולין לבא לכל הטובות שחשב רק ע"י שהיינו שנים עשר שבטיא לכן חזר ושנה הדברים:

שלשה עשר מדיא. כי כל הי"ג מדות אינן רק לבני יעקב. ואלולי עזר הי"ג מדותיו ית' ודאי דלא היינו זוכין לשום דבר מכל הטובות הנזכרות והכל נמלנו ברחמיו וחסדיו הגדולים ע"פ מדותיו יתברך ויתעלה ואפילו האבות היו צריכין למדותיו ולכן חזר ושנה הדברים שע"י מדותיו זכינו לכל הדברים. ויהי רצון שיעורר מדותיו ויזכנו לכל הטובות הנזכרות ויתפרסם אלהותו עלינו מחדש. ונאמר לפניו שיר חדש אמן כיה"ר:

חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא שׁוּנְרָא. וְאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא כַלְבָּא. וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא חוּטְרָא. וְהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא נוּרָא. וְשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַיָּא. וְכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא תוֹרָא. וְשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט. וְשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת. דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וקורין שיר השירים:

(דה"ח) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. וכל דין ליל ראשון יש ג"כ בליל שני. ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן. כי ליל שמורים הוא מן המזיקים:

מעשה נסים

בשם ספר מ"י מליצה נכבדת היאך ישראל וביהמ"ק הלכו מגולה לגולה עד ביאת משיח:

חד גדיא. איתא במפרשים שבית המקדש נקרא גדי עפ"ה בכרמי עין גדי. והיתא בירושלמי שדוד כשקנה גורן מארונה היבוסי גבה מכל שבט ב' זהובים וזהו חד גדיא דזבין בתרי זוזי: **ואתא שונרא.** זהו נבוכדנצר שביהמ"ק נחרב על ידו. והיתא במדרש שונרא זה מלך בבל שונרא שונא רע: **ואתא כלבא.** זה כורש שינק מכלבתא כדאיתא בגמרא וכורש הרג לבלשצר מלך בבל. **ואתא חוטרא.** זה מלך יון דאיתא במדרש זה יון שרודה במקל. כי מן פרס לקח יון: **ואתא נורא.** זהו החשמונאים דאי' במדרש שהכהנים נקראים אש. ולכך המצוה בחנוכה בנרות ועיין ברמב"ן והחשמונאים לקחו מהן: **ואתא מיא.** זהו אדום דאי' במדרש קול מים רבים זה אדום שקולו הולך מסוף העולם וכו' כי מן החשמונאים לקח אדום: **ואתא תורא.** זה ישמעאל דאי' במדרש תור זה ישמעאל כי מן אדום לקחו ישמעאל: **ואתא השוחט.** זה משיח בן יוסף שישחט ויכלה כולם כי לעתיד יקח מישמעאל משיח בן יוסף: **ואתא מלאך המות.** כי משיח בן יוסף יהרג ע"י מלאך המות: **ואתא הקב"ה.** כי לעתיד הקב"ה בעצמו יבא וישחטו. ובלע המות לנצח:

מצות עשה מן התורה להיות אדם שמח וטוב לב בי"ט הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים האומללים. כמבואר בזוהר בהקדמת בראשית כ"ש. ואע"פ שאכילה ושתיה בכלל מ"ע. מ"מ לא ימשוך ביין את בשרו. ולא יהא אוכל ושותה כל היום. ולא יבא לידי שחוק וקלות ראש. אלא יהא קורא ושונה הלכות פסח בפסח כו': **מנחה** אשרי. ובל"צ. חצי קדיש ומתפללין שמו"ע כמו בשחרית רק שמדלגין משיב הרוח. קדיש ע.ס. עלינו. ק"י: **סדר** תפלת **ערבית** ליל ב' כמו ביום א'. רק אין אומרים משיב הרוח. אומרים המערבית השייכים לליל ב' אף אם חל יום א' בשבת: בביהכ"נ אין מקדשין על היין. וסופרים ספירה בבית הכנסת. וע"פ האר"י ז"ל לספור בבית אחר הסדר. ונפטרים לבתיהם. וממהרים מיד להכין הסדר. כי אסור להכין שום דבר מיו"ט ראשון לשני של גליות. וממילא יהיה מוכרח להכין כל דבר בלילה ויהיה נמשך באכילת אפיקומן עד אחר חצות. לכן ימהר את עצמו: **יום שני** של פסח. בשחר מתפללין כסדר יו"ט. מוציאין ב' ס"ת באחד קורין בפ' אמור (שור או כשב) עד סוף הענין. ומפטיר קורא בס"ת השניה כדאתמול ומפטירין במלכים וישלח המלך עד לא קם כמוהו. גומרין התפלה ונפטרין לבתיהן. שמחה נוהגת אף בכל ימי המועד כ"ש ביום זה שיש לעשות בו עוד זכרון לשמחת אסתר שנתלה בו המן:

דרך החיים — דיני מוצאי יום טוב — בשמים ראש

בין מוצאי יום טוב לחוה"מ ובין מוצאי יו"ט לחול אומר בתפלה אתה חוננתנו ומבדיל על הכוס. ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים (סימן הנ"א):

במוצאי יו"ט אומרים אתה חוננתנו בתפלה. **יעו"י בעבודה.** אם לא אמר מחזירין אותו. וכן בכל ימי המועד. ק"ש. סופרין ספירת העומר. מבדיל ש"ץ על הכוס. אין מברכין על הבשמים ולא על הנר בין מוצאי יו"ט לחוה"מ בין מוצאי יו"ט לחול. שאין מברכין על הבשמים ועל הנר אלא במוצאי שבת לחול. אבל במוצאי שבת לי"ט מברכין על הנר אבל לא על הבשמים. כי יש לו לאדם שני נשמות ביו"ט. וא"ת למה אינו מברך על הבשמים במוצאי יו"ט. לפי שכתוב שבת וינפש אוי צריך לברך במוצאי שבת על הבשמים לנחם הנפש. וכן רמז בהפטרת דרשו ה' בהמצאו יעלה הדס וסמיך ליה כל שומר שבת. רמז במוצאי שבת יעלה הדס (רוקח). עלינו. ק"י: **א'** דחוה"מ בענין אם מניחין תפלין בחוה"מ עיין בשו"ע א"ח סימן ל"א. ודעת הרבה פוסקים שאותן המניחין יניחו בלא ברכה ועכ"פ אף המניחין לא יניחו תפלין של ר"ת בחוה"מ. כי הזוהר מפליג מאד בעונש ודיו בתפלין דרש"י. וס"ם נמי הוה שמא הלכה דחוה"מ פטור מתפלין ובמא"ה הלכה כרש"י (פ"ת במשבצות סי' ל"א). אין אומרים מזמור לתודה בכל ימי חוה"מ של פסח. יחלוץ התפילין קודם הלל. ועכשיו נהגו לחלוץ אחר קדושה של תפלת י"ח. ומ"מ צריך לכוין לשמוע חזרת התפלה (פ"ת במשבצות סי' ל"א סק"ב). קורין הלל בדילוג כל ימי חוה"מ ויו"ט האחרון. והטעם דכיון שאין פסח חלוק בקרבנותיו מיום א' ואילך כמו סוכה אין קדושתו דשאר ימים כמו קדושת סוכות (דשאר) שכל יום יש בו קדושה בפני עצמו כיון שיש לו קרבן בפני עצמו. משא"כ בפסח. לפיכך אין גומרין בו את ההלל כל שבעה לומר שאין קדושתו כקדושת יום ראשון. ויש עוד טעם במדרש מה שאין גומרין ההלל כל ימי הפסח הוא שנטבעו המצרים בשביעי של פסח. וכתיב בנפול אויבך אל תשמח וגו' אמר הקב"ה מעשה ידי טבעו בים ואתם אומרים שירה. וכיון שביום שביעי שהוא יו"ט לא יגמרו ההלל. לכך אין גומרין אותו כל ימי חוה"מ שלא יאמרו ימי חול המועד עדיפי מיום השביעי שהוא יו"ט מקרא קודש ויבואו לזלזל בו (לבוש). עוד טעם כיון דאין חיוב מצה אלא בלילות הראשונים. אבל בחג הסוכות כל ז' ימים צריך לישב בסוכה (כל בו). עוד טעם אף שנכנסו ישראל לקדושה בפסח לא נתקשרו לגמרי בה עד אחר הספירה כאשה הסופרת ימי לבונה. ומטעם זה אין גומרין ההלל בז' הפסח כמו שגומרין בסוכות (של"ה). אחר הלל קדיש שלם. וכן בכל יום שיש בו מוסף. מוציאין ב' ס"ת וקורין בא' בפרשת בא (קדש לי כל בכור) עד סוף הסדרה ג' גברי. ובס"ת שניה קורא רביעי בפרשת פנחס והקרבתם עד לא תעשו. מניחין ס"ת שניה אצלה ואומר ח"ק על שתיהן. יהללו. אשרי. ובל"צ. ח"ק. מוסף כדרך שמתפללים במוסף יו"ט. רק יאמר והקרבתם: **חייב** לכבד חוה"מ. שאף שנקרא חול המועד. אינו חול אלא נגבי יו"ט ראשון ואחרון. אבל לגבי שאר ימים מועד איקרו. ולכן אין לאדם לעסוק בשום מלאכה לא גדולה ולא קטנה. ולא התירו כי אם דבר האבד ושיהיה נקל לעשות והמבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב. ומצוה לכבדו במאכל ובמשתה ובכסות. ומצוה לאכול בו פת. ובבהמ"ז אומר יעלה ויבא. ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ואין לומר הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב בחוה"מ (מג"א). וכתב בסדר היום שאין לאדם לאבד ימי חוה"מ במאכל ומשתה שינה וטיול. אלא כל אחד יעסוק בתורה. בעלי מקרא במקרא בעלי משנה במשנה בעלי גמרא בגמרא. וגם לא מפני זה תענה נפשו. אלא יאכל דברים טובים ומוטעמים וישתה כראוי לו. ויתן מטעמו אם כד הכי הוא. והרי כל זה עונג לגופו. ואחר כך שאר היום יענג נפשו בתורה: **ב'** דחוה"מ בשחר קורין בספר תורה א' בפרשת משפטים (אם כסף תלוה) עד בחלב אמו. ג' גברי. ובשניה והקרבתם: **ג'** דחוה"מ בס"ת א' בפרשת כי תשא (פסל לך) עד בחלב אמו. ג' גברי. ובשניה והקרבתם: **ד'** דחוה"מ בס"ת א' בפרשת בהעלותך מן (במדבר סיני) עד לאזרח הארץ. ובשניה והקרבתם:

הנהגות שבת חול המועד

ערבית אין אומרים לכו נרננה. רק אומרים מזמור שיר ליום השבת. ומתפללין ערבית כדרכו של שבת ואומר יעלה ויבא בעבודה. ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ויכלו. מגן אבות. ואין מזכירין בה (סג"מ)

של יו"ט. אין אומרים במה מדליקין: **בשחר** מתפללין כדרכו של שבת. ואומר יעלה ויבא בעבודה. חצי הלל. ק"ש. וקורין שיר השירים מפום שמדבר ומזכיר על גאולת מצרים דכתיב לסוסתי ברכבי פרעה (אבודרהם ולבוש

ולבוש) ונהגו העם שלא לברך עליה (רמ"א). ק"י. אין כמוך. מוציאין ב' ס"ת באחת קורין ז' גברי בפרשת כי תשא. ומתחילין ראה אתה אומר אלי עד בחלב אמו. וכשחל יום חמישי דפסח בשבת אזי לא ישתנה הסדר דקה"ת דחוה"מ רק שמתחילין ראה אתה אומר אלי ויהיו כסדר. קדש. בכספא. פסל. במדברא. אבל כשחל שלישי דפסח בשבת אז נשתנה הסדר ויהיה הסימן לקה"ת דחוה"מ. פסל. קדש. בכספא. במדברא. ומפטיר בשני והקרבתם. ומפטירין (ביחזקאל ל"ז היתה עלי יד ה') וטעמא משום שיש לנו קבלה מפי חז"ל כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ומלחמת גוג ומגוג בתשרי ומשום הכי מפטירין תחיית העצמות היבשות שביחזקאל בניסן. ובתשרי בשבת דחוה"מ דסוכות ביום בוא גוג. וחותמין בברכת הפטרה מקדש השבת לבד. יקום פורקן. מוסף כשאר ימי חוה"מ. ומזכירין בו של שבת. וכן בחתימה:

מנחה נוהגין כשאר שבתות. יעלה ויבא. וקורין בתורה בפרשת השבוע. וא"א צדקתך צדק: **ערבית** אתה חוננתנו. ואין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש. ואומרים ויתן לך:

הנהגות שביעי של פסח:

שביעי של פסח בערב מתפללין של יו"ט. וכשחל בשבת אומרים ויכולו. מגן אבות. ואין חותמין רק בשל שבת. וא"א במה מדליקין: **בשחר** יתפלל תפלת שחרית בכונה עצומה. וביחוד שירת הים שהיתה בעצם היום הזה ראוי לומר בהודאה עצומה. מתפללין של יו"ט כדרכו. ואם הוא שבת צריך להזכיר גם של שבת. ואומרים הפיוטים של שבת חוה"מ. ויום ליבשה קודם שירה חדשה. הלל בדילוג. ק"ש. ואם הוא בשבת אומרים שיר השירים. ק"י. אין כמוך. מוציאין ב' ס"ת באחד קורין ה' גברי מן ויהי בשלח עד אני ה' רופאך. בשבת קורין ז' גברי בפרשה הנ"ל. ח"ק וגולל. בשני קורא והקרבתם למפטיר. ומפטירין בשמואל (וידבר דוד עד סוף השירה. ובברכת הפטרה חותם מקדש השבת וישראל והזמנים. ואז אומרים יקום פורקן. אשרי. ח"ק: **מוסף** של יו"ט. ואם הוא שבת כולל גם של שבת וחותם גם ג"כ. מחזיר ש"ץ התפלה ואומר קדושה דיו"ט ג"כ. ק"ש. מזמורים כל מקום לפי מנהגו. נפטרים לבתיהם בשלום. תפלת **מנחה** בזה בו ליו"ט ראשון:

הנהגות אחרון של פסח:

בשחר מסדרין התפלה והלל כדאתמול. ק"ש מוציאין ב' ספרי תורות. בא' קורין חמשה גברי בפ' ראה (כל הבכור עד אשר נתן לך). ואם חל בשבת. שה"ש. ק"י. אכ"מ. ובקריאה מתחילין (עשר תעשר ג"כ עד אשר נתן לך). בס"ת ב' למפטיר והקרבתם ומפטירין בישעיה יו"ד (עוד היום בנוב לעמוד) מפני שיש בה מפלת סנחריב שנעשה בפסח ומגאולה אחרונה. מזכירין נשמות. וכתב הלבוש וז"ל מה שמזכירין נשמות ביום אחרון דפסח הוא משום שרולין לפסוק צדקה מפני שקורין בו פרשת כל הבכור שכתובה בה איש כמתנת ידו וגו' וכיון שפסקו צדקה נהגו ליתן בעבור הזכרת הנשמות שיזכור אותם אלהים והנבן יזכור אותנו עמהם לטובה בזכותן. לכך מזכירין נשמות בכל הרגלים ביום שקורין בו כל הבכור. וביום הכפורים מזכירים מפני שהוא יום הדין אע"פ שאין קורין בו כל הבכור (לבוש סי' ת"ך) ויזהר לסלק תיכף ומיד לאחר יום טוב נדבתו אשר נדב לבו אותו. דאם לאו הכי טוב אשר לא תדור. אב הרחמים. וסדר שאר היום. שמחתו. ומנחתו. בין בחול בין בשבת שוה לראשון. ביום זה התחיל יהושע להקיף את יריחו:

כתב הלבוש בסי' ת"ל הפרשיות של כל ימי הפסח נתנו חז"ל סימן מש"ך תור"א קד"ש בכספ"א פס"ל במדבר"א של"ח בוכר"א. פי' משכו. שור או כשב. קדש לי כל בכור. אם כסף תלוה. פסל לך. במדבר סיני. ויהי בשלח. כל הבכור. וטעם קריאת הפרשיות הללו על סדר זה הוא מפני שבכל הפרשיות הללו הוזכר בהן של פסח. וקורין אותן על סדר שהן כתובים בתורה. אלא שקורין שור או כשב או עז בשני לפי שיש בו ענין של יום ראשון דפסח ובחמשה עשר יום וכו'*). ופרשת בשלח בשביעי לפי שבו ביום עברו ישראל את הים. ומה שנתנו חז"ל סימן בלשון הזה שאי אפשר שנפלו עליו במקרה בלי שום כונה. כי בודאי נתנוהו בכונה ורמז גדול רמזו בו כמנהגם בכל מקום שאפילו שיחה קלה שלהם צריכה תלמוד כ"ש במקום הזה שנתנוהו סימן לקריאת קדושת התורה. על כן אני אומר שרצו לרמז בלשון הזה מה שנעשה לישראל ע"י מעשה העגל שנטלו הבכורות מעבודת הבי"ת ונבחרו הלוים. וה"פ של הסימן משך תורא ר"ל כשמשכו ישראל לעשות להם את תבנית השור לעבודה. שמשכוהו ושמטוהו להם מתחת כסא הכבוד שהוא אחד מן הד' פנים שבמרכבה. קדש בכספא ר"ל אז קדשוהו ועשאוהו בכסף פ"ש הכתוב שנאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל (הושע ב). ואח"כ מפרש ואומר ואיזה הוא פסל במדברא כלומר הוא אותו הפסל שעשו ישראל במדבר. ומה נעשה להם ע"י כך. שלח בוכרא כלומר שלח הבכורות מעל עבודתו ובחר בשבט לוי שלא חטאו בעגל. ומפני שעל ידי עיקר הגאולה הזאת נבחרו הבכורים לעבודת השם יתברך משום שנגאלו ממכת בכורות והם עבדו את העגל ואבדו עבודת הבי"ת על כן נתנו חז"ל סימן זה ברגל זה. על דרך התוכחה לזכור מה שנאבד מהם בפשיעתן, וכל אחד יתן אל לבו עכ"ל:

בערב אחרון של פסח מתפללין כסדר ימי חול. סופרין. אח"כ מבדילין. כפי שנתבאר במוצאי יו"ט הראשון:

א"ח מתפללין כמו בכל ימי ניסן. ואומרים אש"א ולמנצח. ולדעת מהריעב"ץ אין אומרים בו למנצח. עושים בו איסור לחג באכילה ושתיה:

---

*) כן כתב הרא"ש (מגילה פ"ד דף ל"א ע"א). ולי נ' הטעם מפני שבפ' שור או כשב נזכר הקרבת העומר, ומצות ספירת העומר שהוא ביום ט"ז בניסן וכן נוהגין בא"י שקורין ביום ה' דהוסמ"פ שור או כשב.

המגיה בנימין עזריאל ראם.

דינים הנוהגים בין פסח לעצרת

(א) נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת אפי' מי שאין לו בנים רק בר"ח אייר ול"ג בעומר וד"ה סיון וג' ימי הגבלה מותר לישא (סי' תצ"ג וח"י שם): (ב) מותר לעשות שידוכין בין פסח לעצרת וגם סעודה מותר לעשות אבל ריקודין ומחולות אסור לעשות (שם): (ג) נוהגין שלא להסתפר בין פסח לעצרת אבל בל"ג בעומר מסתפרין ומרבין בו קצת בשמחה וא"א בו תחנון בל"ב מבערב ומסתפרין ג"כ ביום ל"ב בערב (שם ח"י): (ד) אם חל ל"ג בעומר ביום א' נוהגין להסתפר בע"ש (שם). הסנדק והמוהל ואבי הבן הנימול אף שאביו אינו מל בעצמו מותר להסתפר בערב קודם כניסה לבהכ"נ (שם בח"י) מר"ח סיון ואילך מותר להסתפר ולישא (שם):

דיני בה"ב

בשבת ראשון שבחודש אייר ושבחודש חשון מברכין בה"ב אחר אשרי קודם יהללו. ומי שעונה אמן א"צ לקבלו עוד: וכתב המ"א בשם מילה או חתונה בשבת זו נוהגין לברך בה"ב במנחה משום מהיות טוב. וכן בשבת שהוא ר"ח אייר ג"כ אין מברכין בה"ב בשבת זו משום מהיות טוב וגו'. וגם משום שנאמר ביום טובה היה בטוב. ואומרים הוא מי שבירך אחר אשרי קודם יהללו בעוד הס"ת בידו כדי לברך העם עם הס"ת. ואף שכתבו שמי שעונה אמן א"צ לקבל עוד. מ"מ אין מחויב להתענות (א"ר): **כתב** הלבוש בסימן תצ"ב וז"ל נוהגין בכל הארצות אלו להתענות ב' וה' וב' אחר הפסח וכן אחר הסוכות. ואין מתענין אותם בחודש ניסן ותשרי. בניסן אין מתענין אותם כמו שנתבאר לעיל בסימן תכ"ט. ובתשרי אין מתענין בסופו לפי שהוא מרובה במועדות לכך מתענין אח"כ. וי"א הטעם של אלו התעניות הם על העתיד. משום שהאויר משתנה באלו הזמנים ויש לחוש לסכנת שינוי האויר שיזיק ח"ו לבריות לכך מתענין שלא יזיק להם שינוי האויר. וי"א הטעם שמתענין על העבר שמא חטאו בימי המועדים שהם ימי המשתה ושמחה (וכ"ש שבקל האדם עובר עבירה בהם במלאכה ובהוצאה. שהתורה לא התירה מלאכה באכילה אלא אוכל נפש. ובהוצאה דוקא שיש בה צורך קצת. דאף בחוה"מ לא הותר רק דבר האבוד מהקרן. ובאין מכוין מלאכתו במועד וכמעט אין איש צדיק בארץ כו' בימים אלו לעבור על דת (מע"ל א"ר) חוששין אולי חטאו. ומתענין לשלם פרים שפתינו להיות להם כפרה על חטאם עכ"ל. ויש אומרים שמתענין על לעתיד. משום גשמים. בחשון מפני זרעים. ובאייר מפני הקציר (א"ר). ועושין אותן כמו תענית צבור לומר סליחות ולקרות ויחל. ומי שאינו יכול להתענות בה"ב עבור איזה אונס אז אסור להתענג במעדנים באותו יום (סג"א וא"ר). אבל אחר עצרת אין נוהגין להתענות באינו הלא שני ימים ולא שבית ביה שמחה טובא כל כך כמו בפסח ובחג הסוכות (לבוש). מ"מ יחידים ואנשי מעשה נוהגין להתענות (תמים דעים א"ר וא"ז). ואומר הש"ץ עננו בין גואל לרופא בשחרית ובמנחה. והצבור אין אומרים אותו אלא במנחה בברכת שומע תפלה. ולא בשחרית. וקורין ויחל בשחרית ובמנחה. ואין אומרים הפטרה בשחרית. ובשחרית אומר חצי קדיש על התפלה קודם הוצאת ס"ת. וכן על הס"ת מיד אחר הקריאה. ואומר יהללו אשרי וכו'. אבל במנחה שאומרים בו הפטרה אין אומרים קדיש על הס"ת מיד. אלא קדיש אחד אומר קודם הוצאת ס"ת אחר אשרי. והקדיש הראוי להיות על קריאת ס"ת אומרים אותו לפני העמוד אחר הכנסת ס"ת כדי להתפלל מיד אחריו תפלת י"ח. וזה הטעם שאין אומרים אותו מיד אחר הקריאה כמו בשחרית כדי שידעו העם בהגיע החזן לפני העמוד ויתחילו להתפלל י"ח אחר הקדיש. משא"כ בשחרית שכשיגיע החזן לפני העמוד מתחיל בקול רם אשרי יושבי ביתך וגו' וידעו העם שהגיע החזן לפני העמוד ושיאמרו מכאן ואילך סדר קדושה. ומפטירין במנחה דרשו. ומברכין הברכות עד מגן דוד. אם שכח ואכל כזית לא איבד תעניתו אלא משלים את תעניתו מפני שהוא תלוי ביום זה ואחר שעבר יום זה עבר יומו ובטל קרבנו ומה שעגג שגג וצריך כפרה (לבוש). וסא"ר לקמן סי' תקס"ח כתב דמתמילין להתענות גם יום אחר כנגדו ע"כ. מילה שחלה ביום בה"ב י"א דמותר לאכול על הסעודה ואין צריך התרה (לבוש). אבל כשרוצה לאכול מחמת שאינו בריא צריך התרה בג' דלא מסיק אדעתיה כשלא יהיה בריא שלא יתענה (ס"ך יו"ד סי' רי"ד א"ר וא"ז). מיהו דוקא נ"ל בשלא קבלהו מאתמול אלא סמך על עניית אמן. אבל אם חזר וקבלו עליו מאתמול הרי זה נדר וצריך התרה אף בברית מילה (לבוש):

דינים הנוהגים בין פסח לעצרת

נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת אפילו מי שאין לו בנים (והטעם שלא נהרבות בשמחה שבאותו זמן מתו י"ב זוגות אלף תלמידים לרבי עקיבא (ובמדרש קהלת פסוק בבקר זרע את זרעך ליתא תיבת זוגות) מפני שלא היו נוהגין כבוד זה לזה כ"כ הטור והאבודרהם. ובשם החבר רבי בנימין בר אברהם הרופא ז"ל אי' מה שנהגו שלא לישא אשה בין פסח לעצרת לפי מה שמצינו בסדר עולם פ"ג משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש שנאמר והיה מדי חדש בחדשו. רבי יוחנן בן נורי אומר מן הפסחא ועד עצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו והיא משנה שלימה סוף פרק ב' דעדיות): נוהגין שלא להסתפר בין פסח לעצרת. ובספר המעליך מצאתי בשם תשובת הרדב"ז סימן אל"ף תתקל"ה וז"ל שאלת על מה שנהגו להסתפר בר"ח אייר אם הוא מנהג הגון או לא. תשובה אנא עבידנא עובדא בנפשאי ואני מסתפר כל חודש ניסן ור"ח אייר וכן נהגו רוב העולם. והטעם כיון שהם אסורים בהספד ותענית אין הבל זה שהוא תלוי במנהג נוהג בהם. וכן כתבו בשם התוס'. ומ"ש בבית יוסף שמנהג זה הוא בטעות אינו נכון כלל. דאפילו לדידן שאין אנו נוהגים איסור התספורת אלא עד ל"ג בעומר מ"מ ר"ח אינו בכלל האיסור כיון שהוא אסור בהספד ובתענית בהכי עיקר איסור התספורה אינו מן הדין אלא ממנהג ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו. ותו איכא טעמא שיש לצער בגידול השיער למי שרגיל להסתפר ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה של סוכה דקיימא לן מצטער פטור מן הסוכה

ובל"ג יום רבי שפי והאדם מצטער. ובר מן דין אני ראיתי כמה קהלות שלא נהגו מנהג זה כלל ומסתפרים בכל שבוע כמנהגם לכבוד שבת וכיון שאין זה קבוע בכל ישראל אע"פ שאותו מנהג שנהגו להסתפר בר"ח אייר לא יהיה מנהג כלל נקטינן כוותיה דהוי מנהג ממוצע. ומינה לא תזוז. וכן מה שנהגו שלא לישא נשים עד ל"ג בעומר בזמן שיש שם סבה וטעם לא חיישינן למנהגא. כגון שלא קיים מצות פריה ורביה או שאין לו מי שישמשנו וכיוצא בזה. ובתנאי שלא ירבה בשמחה שטעם המנהג הוא מפני השמחה. דלא עדיף מנהג זה מאבילות של שלשים יום ובכור הוא:

חודש סיון:

ביום ר"ח זה באו מדבר סיני. מר"ח סיון ואילך מותר להסתפר ולישא (סי' תצ"ג וא"ר) מר"ח עד ח' בו וח' בכלל שהוא יום אסרו חג דשבועות אין אומרים תחנון מפני שהם ימי מצות. ימי הגבלה ויו"ט. ומיד בב' סיון א"ל משה לקדשם לתורה כדאיתא בפרק ט' דשבת אמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. ולא מתענין באלו הימים אפילו יא"צ. אבל חתן וכלה ביום חופתן מתענין אבל באסרו חג אין מתענין כיון שמוזכר בגמרא (א"ר סי' תקע"ג) ותענית חלום מתענין באלו הימים. ואם התענה בר"ח תענית חלום צריך למיתב תענית לתעניתו (א"ח סי' תי"ח) ולפי שפסק בא"ר סי' רפ"ח ס"ק ט' שאם התענה בשבת ת"ח והיה ביום כגון יום שאין אומרים בו תחנון לא יתענה עד אח"כ. א"כ אם התענה בר"ח אייר ת"ח לא יתן תענית לתעניתו עד אחר אסרו חג יע"ש. באלו הימים שבין ר"ח ליו"ט אומרים אל ארך אפים ולמנצח אבל אין אומרים יה"ר באחר קריאת התורה וגם א"א צ"צ:

ערב שבועות:

אין מקיזין דם בערב שבועות. וכן בכל ערב יו"ט. וטעמא משום שבערב שבועות הוא יום סכנה משום שבו נפק זיקא לעולם ששמו טבוח ואי לא קבלו ישראל את התורה היה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו. וגזרו חז"ל בכל ערב יו"ט שלא להקיז דם משום ערב שבועות. אבל בחולה אם לא יקיזו לו דם יש בו סכנה מותר להקיז לו דם אפילו בערב שבועות (א"ר) כתב מ"א ס"ס תס"ח שרעפפין שקורין בל"א באיינקעס מהרי"ו אוסר ומהרי"ל מתיר מלבד בהושענא רבה מפני שהוא יום הדין. ובערב יו"ט האחרון של פסח הכל שרי דאינו רגל בפני עצמו. ובליל שלפני יום טוב נ"ל דמותר להקיז דם בלילה (א"ר): **כתבו** הספרים בערב חג השבועות שהוא כניסת יום הקדוש זמן מ"ת הקדושה ישמח ויגל מאד. ואחר הטבילה במקוה טהרה (ובפרט מי שאינו טהור ממקרה לא טהור חיובא רביע עליו להסיר טומאתו. ואם לאו הוא מפגל בקדשי שמים ומאבד טובה הרבה) ילך לביהכ"נ בזריזות להתפלל מנחה וערבית בכונה שלימה:

דיני חג השבועות:

ביום חמשים לספירת העומר הוא ששה בסיון חג השבועות. דכתיב וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם מקרא קדש יהיה לכם. וכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. וכשאתה מונה לעומר מיום ט"ז בניסן נמצא בששה שבועות כלים בה' בסיון שהם מ"ט יום ויום ו' בסיון הוא יום חמשים. ובו ביום נקבע חג השבועות. ובמדרש אגדה למה תלה הכתוב חג השבועות בספירה מה שאין כן בכל המועדות. לפי כשנתבשרו ישראל גאולת ממצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל את התורה לסוף חמשים יום ליציאתם שנאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. הרי הנו"ן של תעבדון יתירה לומר לך לקץ נ' יום תעבדון את האלהים שתקבלו את התורה. וישראל מרוב החיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום א' יום ב' וכן כולם שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבה לפיכך נקבעה הספירה לדורות: **בליל** א' של שבועות מאחרין להתפלל ערבית כדי שיהיו ימי הספירה תמימים ואם התפלל ערבית קודם חשיכה על כל פנים לא יקדש על הכוס עד אחר צאת הכוכבים מטעם זה (סי' תצ"ד): בערבית בברכת אהבת עולם בתיבות תורה ומצות חוקים כו' ונשמח בדברי כו' ראוי לומר בכ"ע במחשבתו להבורא ית"ש כי זה היום עשה ה' לבחור בעם קדוש וקדשם בתורת אמת ובחוקים ישרים נגילה ונשמחה בו באלהותו ובתורתו ובמצותיו: יזהר מאד למעט אכילתו בסעודת הלילה בכל מה דאפשר כדי שיוכל לעשות התיקון של הלימוד בלילה זה. ויזהר בעניים שיהיו באוכלי שולחנו. ותיכף אחר בהמ"ז ילך בזריזות לבהמ"ד לעשות התיקון של הלימוד. ולא יבטל בשיחת חולין אף רגע כמימרה א"ו. וגודל מעלת תיקון הלימוד בלילה זה מבואר בזה"ק. וכתב האר"י ז"ל שכל מי שלא ישן בלילה זה כלל ועיקר ועוסק בתורה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום היזק ע"כ והטעם כתב מ"א ע"פ פשוטו שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם. לכך אנו צריכין לתקן זה. וסדר הלימוד ע"ש בשל"ה דף ק"ס. וכל זה אינן אלא ממדות חסידות וזריזות (א"ר) מצוה לחזור אחר עשרה. אכן ראוי לירא ה' שלא להרבות בקדישים כי מגדולי הקדמונים ערערו על זה: **האיש** המשכיל ישקיף ויראה להתנהג לאטו בלימודו. וטוב מעט בכונה ובנעימה מהרבות בלא כונה. ואם לא יעצרנו חיל בכולה לתאין כשרה. כי מי בקש זאת מידם לקרות את כולה מבוהלים ודחופים ומטילין מום בקדשי שמים. אך יזהר בדקדוק התיבות ממש כמו בק"ש וקודם עלות השחר מעט ילך לטבול כדי לקבל תוספת קדושה. גם בטבילה זו עושה תיקון גדול בעולמות העליונים הקדושים. ומי שאינו בטוח בעצמו שלא יערך בתפלתו למחר כשלא יישן כל הלילה. מוטב שיישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו: ע"פ מנהג האר"י ז"ל אסור בתשה"מ בליל זה. ואם ניעור כל הלילה אם מברך על טלית קטן וכן ברכת על נטילת ידים וברכת התורה נתבאר לעיל: **נוהגין** לשטוח עשבים בשבועות בבהכ"נ ובבתים זכר לשמחת מתן תורה (רמ"א) שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר גם הצאן והבקר אל ירעו וגו' ש"מ שהיה שם מרעה (לבוש) וכשחל ביום א' הנהיג מהרי"ל לשטוח בהכנסת שבת. ופורסין פרוכת של יו"ט במוצ"ש ע"כ. נוהגים להעמיד אילנות בבהכ"נ ובבתים. והטעם במ"א שבעצרת נידונין על פירות האילן כדי שיתפללו עליהם. ומרבים במיני פרחים המריחים לשמחת יו"ט. ובספר חיי אדם כתב שהגר"א ביטל מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת. והטעם משום

חוק

חוק אוה"ע. משום שעכשיו הוא חוק להם להעמיד אילנות בחג שלהם עיין ע"ז דף י"א בתוספות שם:

בשחר מתפללין וגומרין הלל בשני הימים שאומרים שירה על נתינת התורה (לבוש). ומוציאין ב' ס"ת. באחת קורין בפרשת יתרו (בחדש השלישי) וקורא הכהן וקודם שמברך יאמרו הקדמות שהוא שבח על בחירת השם יתברך בישראל ונתן לנו את התורה. אח"כ קורין בתורה ה' גברי מבחדש השלישי עד סוף הסדרה. וקורין עשרת הדברות בטעם העליון דוקא. ויזהר מאד בשמיעתו עשרת הדברות מפי הקורא לכוין בהם ויכוין כאלו עומד עתה אצל הר סיני ושומע הדברות מפי הקב"ה ומפי משה עבד ה'. ח"ק. וגולל ס"ת הא' ובב' קורין למפטיר בפ' פינחס (וביום הבכורים) עד ונסכיהם. וגולל ס"ת הב' ומפטירין ביחזקאל א' במרכבה משום שבאותו היום באותו המעמד הנבחר השיגו כולם למעלת הנבואה. וכולם קטניהם וגדוליהם שמעו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה ובלי ספק שכולם השיגו באותו מעמד מעשה מרכבה בכל מה שהשיג יחזקאל כענין שנאמר וכל העם רואים את הקולות שרמז כולו למעשה מרכבה. לכך מפטירין ג"כ במעשה מרכבה שהוא מעין המאורע (לבוש) ומתחיל ויהי בשלשים שנה וגו' עד בכי"ת. ונהגו להפטיר גדול וחכם ובקי לדבר ולא במעשה מרכבה אא"כ הוא חכם ומבין מדעתו (מ"י) ואומר אותו בעמידה (א"ר) אשרי. יהללו. מחזירין הס"ת למקומה. ח"ק. מוסף. מחזיר הש"ץ התפלה ואומרים הפיוט אתה הנחלת. וכ"כ.ק"ש.א"כ.עלינו. ק"י. וכתוב בהנהגות הגר"א הלכות יו"ט ביו"ט אחר עלינו אומרים שיר היחוד ושיר הכבוד אם יש שהות ואומרים במתון ובניגון פסוק בפסוק ואין הש"ץ ולא הצבור ידלג שום פסוק רק הש"ץ אומר פסוק אחד והצבור חוזרין ואומרין אותו פסוק ועוד פסוק אחד. והפסוק שהצבור מוסיפין גם הש"ץ אומר עמהם ומוסיף פסוק אחד בקול רם וכן עד סוף שה"כ ואח"כ אומרים מזמור השייך לאותו יום. קדיש. אדון עולם. עכ"ל. עוד כתב שם אם נמשך סדר התפלה של יו"ט עד חצות מתפלל מנחה קודם סעודה: **מנהג** ישראל לאכול דבש וחלב ע"ש דבש וחלב תחת לשונך שנאמר על התורה (כל בו וספר צדה לדרך) ומשום דנוהגין נמי הכי ביום שני (א"ז) ובעלי הרמזים מצאו להם מקרא על מאכלי חלב מנחה חדשה לה' בשבועותיכם ר"ת מחלב. אמנם אין שמחה אלא בבשר לכן אחר אכילתו מאכלי חלב מברך בהמ"ז. וממתין שעה ויאכל בשר (של"ה ושירי כנה"ג). וכתב במ"א ושל"ה דמהרש"ל ומהרי"ל התירו החלב שנחלב בו ביום. ואם נחלב בשבת ה' סיון אין לאוכלו כי אם ביום ב'. וכתב האליהו זוטא ואף דלקמן סימן תק"ס כתבו המ"א ולבוש דאסורה בו ביום. מ"מ יש לסמוך על גדולים הנ"ל עכ"ל בסימן תל"ד. וכן כתב בסימן תק"ס לנהוג היתר אף בבהמת ישראל. עוד כתב הא"ז בסי' תל"ד וז"ל ועיין בספרי לי"ד סימן פ"ע כתבתי שם בשם הכל בו דבחג השבועות יש נוהגין לאכול גבינה בסעודת מנחה אף שאין בה בשר מסעודת שחרית. ובלבד שיחלוץ את שיניו ולהוציא הבשר עכ"ל. ועיין בא"ח סימן קפ"ג שאם אכל גבינה ממש ורוצה לאכול אחריו תבשיל של בשר. וכן אם אכל תבשיל של גבינה ורוצה לאכול אחריו בשר ממש טובה ליטול ידיו כיון שאיסור אחד הוא בעין ע"כ. כתב המ"א יזהר ליקח מפה אחרת על השלחן לאכול עליה מאכלי חלב. וכן אם רוצה לאפות פת עם חלב או חמאה צריך ליקח מרדה חדשה ואין מועיל מה שמהפכין אותה על צד השני: נהגו כל ישראל לשום בחלונות זפרי"ן לפי שמשמחת הלב (א"ר): אין להתענות אף ת"ח: כשחל שבועות ביום שבת אין אומרים פרקים. וה"ה כל יו"ט. וכשחל במוצ"ש אומרים פרקים במנחת שבת (פ"מ): **ומאחר** שכל עיקר שמחתו בתורה הקדושה שבה נפלינו מכל העמים. לכן ראוי ללמוד התרי"ג מצות בספר אור השנים. וצריכה להיות הקריאה בכונה המביאה לידי עשיה ולא כמצות אנשים מלומדה. ולכן קודם לימודו יאמר לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל הריני רוצה ללמוד תרי"ג מצות שצוה לי הבורא יתברך וכונתי כדי לידע להזהר בהן ולשמור ולעשות אותן. וכשיגיע לאותן המצות הנוהגין בזה"ז יכוין במחשבתו. יוצרי ובוראי הני מקבל על עצמי בקבלה אמיתית לקיימן. כי זה עיקר ושורש הלימוד: **בליל** שני אם חל בשבת א"א מערבית וא"א ב"מ. ומזכירין שבת. ואם נכון לבו ובטוח בעצמו שאף אם יהיה ניעור כל הלילה יכול להתפלל בשכמה ולא ינמנם אזי תיקון הלימוד ממש כיום אתמול. וא"ל את אשר בכחך לעשות עשה. ואחר כך יישן וקודם תפלת שחרית יטבול: **שחרית** גומרים הלל שלם. קדיש שלם. ואומרים מגילת רות ואין מברכין עליה. אבל הלבוש כתב וקורין מגילת רות ומברכין עליה. וז"ל הנהגת הגר"א בשבת חוה"מ פסח וסוכות ובשבועות יום ב' אחר יוצרות קודם אין כמוך קורין המגילה בניגון ובטעמים ממגילה הנכתבת בגליון כס"ת עם עמודים ואחד קורא וכולם שומעים והקורא מברך שתי ברכות על מקרא מגילה ושהחיינו ע"כ. וקריאת רות נזכר בזו"ח דף ס"ו ע"ד. וז"ל הלבוש וקורין מגילת רות מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שהוא בחג השבועות שמביאין שתי הלחם מנחה ובפרשת מועדים בפרשת אמור כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וגו' מיד אחר פרשת שתי הלחם שמביאים בשבועות ואותם קיים בועז ואמר שול תשולו וגו' ורות עניה היתה וגיורת לכך קורין רות בו ביום עכ"ל. ויש אומרים משום שמגילת רות מדברת בחסד ושבועות הוא יום מתן תורה שהיא חסד מתחלתה ובאמצעיתה ובסופה. ויש אומרים ללמדך שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורין (א"ר וא"ז) ובספר בכור שור כתב הטעם ע"פ מ"ש תוס' חגיגה דף י"ז בשם הירושלמי דדוד מת בעצרת (וכן הוא במדרש רות פ"ג) והנה קי"ל הקב"ה יושב וממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום. וכיון שמת בעצרת נולד ג"כ בעצרת. ועיקר ספר רות לייחס את דוד. וכ"ש כמ"ש בבבא בתרא דף י"ד דקריאת שם רות הי' על שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות לכך קורין רות ביום לידתו ע"כ. אחר קריאת רות ק"י ואומרים אין כמוך. ואחר זה מוציאין ב' ס"ת. באחת קורין בפרשת ראה כל הבכור חמשה גברי. ומפטיר בשני כדאתמול. ומפטירין בחבקוק וה' בהיכל קדשו עד למנצח בנגינותי שהוא ג"כ מעשה מרכבה. ואנו נוהגים לומר פסוק תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות. ואח"ז אנו אומרים יציב פתגם שיש בו ג"כ מענין המרכבה והמלאכים (לבוש). ומזכירין נשמות. ואומרים אב הרחמים. מוסף כדאתמול רק במקום אתה הנחלת אומר אזהרת ראשית: **במוצאי** יו"ט דשבועות הוא אסרו חג. ואסור להתענות בו מפני שהוא אסור בחג

ודבוק

ודבוק בו. וסמכוהו עצרת אסרו חג בשבועות אמרה תורה עשו איסור לחג. והוא נקרא ג"כ יום טבוח פי' שהיו טובחין קרבנות ראיה וחגיגה של יום טוב דשבועות אחר יו"ט מפני שאלו קרבנות נקראו קרבנות יחיד ואין קרבן יחיד דוחה לא שבת ולא יו"ט. דבשלמא של פסח וסוכות היו זובחין ומקריבין בחוה"מ. אבל של שבועות היו צריכים לזבוח ולהקריב ביום שלאחריו. ולכך עשאוהו כיו"ט לאסרו בתענית והספד אפילו בזמן הזה (לבוש) וכתב הא"ר יש נוהגין שלא יאמרו תחנון עד י"ב בו ויש נוהגין עד י"ד בו (שכה"ג):

כוונת כ' סיון:

בו קבעו תענית אחינו בני פולין. ועיקר ויסוד תענית זה של כ' סיון שהי' עת צרה ליעקב גזירות ושמדות גדולות בשנת ת"ח ות"ט לאלף הששי. ונשפך דמם של אומה קדושה הישראלית כמים המוגרים ארצה. והגדולים אשר היו בארץ בדור ההוא גזרו על זה תענית וקבעו בכיה לדורות יום אחד בשנה. ושורש התענית על ענין זה מפורש בתורה הקדושה. במיתת נדב ואביהוא כתיב (ויקרא י) ועל כל העדה יקצוף ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'. ואי' בתורת כהנים זה מקרא מסורס ואין ראוי לומר אלא ואחיכם כל בית ישראל יבכו ועל כל העדה יקצוף אם אחיכם אין בוכין יקצוף על כל העדה ע"כ. הרי לפניך מפורש יוצא מזה שעל מיתת צדיקים חיוב מוטל על כל איש הישראלי לקונן ולבכות ולהצטער: **לכן** עיקר התענית זה של כ' סיון לתת אל לבו כמעט בכל נגע על הריגת הצדיקים והחסידים ועל כלל אומה הישראלית הקדושים שנהרגו במיתות אכזריות משונות. ולקונן ולהצטער בלבו על הריגת בניו של מקום ב"ה ובודאי היה מזה להבורא יתברך צער גדול כביכול. ואם נשארו בחיים היו לומדים תורתו הק' ועושין מצותיו הק' והיה מגיע להקב"ה נ"ר גדול מזה ואין שכחה לפניו יתברך לצער זה של הריגת בניו הנחמדים. עוד על הצער ויסורי הגופים שנעשו בהם שפטים יסורים קשים ומרים בעת הריגתם יש לנו להצטער הרבה מאד ובוכה זו לא תעדר מאדם כל יום התענית ובודאי יחשב לו לעבודה גדולה ועצומה להבורא יתברך ושכרו הרבה מאד. ועולת זה השכר שנחשב לו כאלו הקריב חלבו ודמו ע"ג המזבח אף גם זאת כי נפל עליו שכר גדול ג"כ על שהיה מצטער ומקונן על הצער הנ"ל מהבורא יתברך כביכול ועל צערם של בניו הקדושים: סיון לעולם מלא. כ"ט בו אין נ"א במנחה: **תענית** כ' סיון שחל בערב שבת אם ישלימו עיין בא"ח סימן רמ"ט. וכתב בשערי תשובה סימן תק פי' ס"ק א' וז"ל ומקרוב התחילו קצת להקל בע"ש שלא להשלים. ולכן נראה שאף אם יש קבלה שמשלימין כשחל בע"ש אין לקרות ויחל במנחה. ומ"מ נראה דשפיר יכול לומר עננו כיון שבאמת יש כאן קבלה שמתענים ומשלימים עכ"ל. כשמתענין כ' סיון אם מותר לאכול על סעודת מצוה עיין בא"ח סימן תקס"ח במ"א: כתב הט"ז בסי' תקמ"ו וז"ל התענית שגזרו מנהיגי שלש הארצות בצירוף הגאונים להתענות בכל כ' סיון יש לקרות ויחל אפילו כשחל ביום ב' או ה' שתענית זה קבוע יותר משה"ב דאחר פסח וסוכות עכ"ל וכ"כ מ"א:

דרך החיים **הנהגות י"ז בתמוז ובין המצרים** ערוגות הבושם

דינים הנוהגים מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב:

(א) אין נושאין נשים מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב אפי' מי שלא קיים עוד פריה ורביה אבל לעשות שידוכין מותר (שלא יקדמנו אחר) אבל סעודת שידוכין מר"ח עד אחר התענית אסור לעשות אפי' בשבת (סי' תקנ"א) ומי"ז בתמוז עד ר"ח מותר (א"ר ס"ק כ"ה) (ועי' בא"ר סי' תמ"ו ס"ק ו' דסעודת שידוכין אי מצוה כמו סעודת אירוסין) אבל ריקודין ומחולות אסור לעשות בין המצרים בכל ענין וישראל שפרנסה שלו

דינים הנוהגים בין המצרים:

אמר הכהנא כל רודפיה השיגוה בין המצרים היינו בין שבעה עשר בתמוז וט' באב. השיגוה בין המצרים בגימטריא המה כ"א ימים מי"ז בתמוז עד תשעה באב: וזהו דאיתא באיכה רבתי ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר מקל שקד אני רואה אמר ר"א מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד תשעה באב כ"א יום והיתה נמי התם בושנו כי שמענו חרפה אלו י"ז בתמוז כסתה כלמה פנינו אלו תשעה באב אם כן הוא התחלת הפורענויות. לכן ראוי לאדם לסגף את עצמו באלו הימים בכל מה דאפשר ואל יתענג בעידונים ח"ו שלא יסיח דעתו מהאבילות. וכתב האריז"ל כל אותם הימים שבין המצרים ישב לארץ אחר חצי היום כמו חצי שעה ויבכה ויקונן על חורבן בית המקדש עכ"ל. ודרז"ל על פסוק שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. שכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל כו'. ובזוהר סדר בשלח דף נ"ה ע"ב איתא רבי יהודה הוה יתיב קמי דרבי שמעון והוה קארי כתיב קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו. קול צופיך מאן אינון צופיך אלא אלין אינון דמצפאן אימתי ירחם קב"ה למבני ביתיה. נשאו קול ישאו קול מבעי ליה מאי נשאו קול. אלא כל בר נש דבכי ואספיד קליה על חורבן ביתיה דקב"ה זכי למה דכתיב לבתר יחדו ירננו. וזכי למחמי ליה בישובא בחדוותא. בשוב ה' ציון בשוב ה' אל ציון מבעי ליה מאי בשוב ה' ציון. אלא בשוב ה' ציון ודאי תא חזי בשעתא דאתחרב ירושלם לתתא וכנסת ישראל אתתרכת סליק מלכא קדישא לציון ואנגיד ליה לקבליה. בגין דכנסת ישראל אתתרכת בשעתא דאתגליא כנסת ישראל סליק ליה לגביה. וכד תתסדר כנסת ישראל לאתרה כדין יתוב מלכא קדישא לציון לאתריה לאזדווגא חד בחד. ודא הוא בשוב ה' ציון. וכדין זמינין אינון ישראל למימר זה אלי ואנוהו. וכתיב זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. בישועתו ודאי. עכ"ל. ויזהר מאד בימים אלו למעט בשמחה בכל מה דאפשר שלא יבוא למלאות פיו שחוק וזה אסור אף בכל ימי השנה: **כתב** היוש"ה בישראל ראיתי שערוריה אין איש שם על לב התנהגות המון עם שבער"ח אין מתענים כלל בכדי להפסיק מבעוד יום באכילת בשר קודם הט' ימים אוי ואבוי לאותו מנהג ולא תהא כזאת בישראל עם קדוש. ולא הלכו בחוקות האומות שמפסיקין בסעודת בשר קודם עינוייהם. עכ"ל:

שלו כלי זמר מותר לזמר אצל נכרים בבית משתאות שלהם כדי להרויח כדי פרנסתו ודוקא מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד אחר התענית אסור (פ"מ) וי"ז בתמוז עצמו ושארה בשבת דינם כמו מר"ח עד אחר התענית (א"ר שם): (ב) הספורת נוהגין לאסור מי"ז בתמוז עד אחר ט' באב (שם ברמ"א) רק בזקן והיינו השפה מה שמעכב האכילה מותר ואסור לגדולים לספר לקטנים דקטנים נמי שייך בהם חינוך (באבילות דרבים) או משום אבילות או משום עגמת נפש ואשה ג"כ אסורה בתספורת (שם במ"א): (ג) אבל שכלו ימי אבלו מי"ז בתמוז עד ר"ח אב מותר לספר דהוי כמו תכפוהו אבילות אבל אם כלו מר"ח עד ט' באב אסור לספר (שם בט"ז וא"ר ס"ק י"ד ע"ש): (ד) נטילת צפרנים מותר לכבוד שבת אפילו בערב שבת של חזון אף שחל ת"ב בשבת גם כן מותר וכן לצורך טבילת מצוה גם כן מותר ליטול הצפרנים (שם במ"א ס"ק א'):

דינים מדברים שאין אסורים רק מר"ח ואילך:

(א) מר"ח עד אחר התענית אסור לכבס כלי פשתן וכן אסור ליתן לכובסת נכרית אבל מותר ליתן לכובסת נכרית ולומר לה שלא תכבס עד אחר ת"ב (א"ר שם ודלא כמ"א בס"ק ט"ו שם ע"ש) וכן מותר ליתן לה קודם ר"ח אף שתכבס אחר ר"ח (שם ברמ"א) וכן מי שאין לו כתונת על שבת מותר ליתן לכובס נכרי לכבס אבל לא ע"י כובס ישראל וכן מי שצריך ליסע למרחקים בשבוע שחל בו ט"ב מותר ליתן לכובסת נכרית לכבס בגדי פשתן לכמה שבתות שצריך על הדרך (שם בא"ר דלא כמ"א ס"ק י"ח ע"ש) וכן אשה שצריכה ללבוש לבנים מותרת לכבס בגדי פשתן אם אין לה מכובסים כגון כתונת שצריכה ללבוש וסדין שצריכה להציע תחתיה ואפילו בט"ב עצמו מותרת ליתן לכובסת נכרית לצורך לבישת לבנים (שם): (ב) אסור לכובסת ישראלית לכבס בגדי נכרי מר"ח עד אחר התענית משום מראית עין ובמקום שבגדי פשתן של נכרים ניכרים שאינן של ישראל מותר (מ"א) וכן אם אין לו מה לאכול משום כדי חיותו שרי (פ"מ שם): (ג) אסור להחליף וללבוש בגדי פשתן לבנים מר"ח עד אחר התענית אם לא לצורך מצוה כגון אשה הלובשת לבנים מותרת ללבוש ולהציע תחתיה לבנים מכובסים וכן לכבוד שבת מותר אפילו בשבת של חזון אפי' חל ט"ב להיות בשבת מותר להחליף כתונת ומטפחת שמנגבין בה את הידים ומה שפורסין על השולחן מותר להחליף לבנים אבל סדינים לבנים אסור להחליף וכן אסור ללבוש שאר בגדי שבת ואפי' הטלית של שבת אסור ללבוש בשבת של חזון ומי שעושה שמחה שקורין פארשפיעל לבנו בשבת של חזון מותר ללבוש בגד עליון של שבת משום כבוד בנו החתן (מ"א) והחתן מותר ללבוש כל הבגדים של שבת אבל לא בגדים חדשים (א"ר שם) ופורסין פרוכת של שבת בשבת חזון מלבד אם חל ת"ב בשבת ונראה דאז פורסין פרוכת של חול (שם בהג"ה): (ד) אסור לתקן בגדים חדשים (וכן אנפלאות שקורין זאקי"ן אסור לארוג מר"ח ואילך) ומנעלים חדשים מר"ח ואילך עד אחר התענית וכן אסור לקנותן וגם אסור ליתן לאומן ישראל אחר ר"ח (שם) ואם נתן לאומן ישראל קודם ר"ח נהגו להקל שהאומן יכול לתקנם אחר ר"ח וכן נהגו לתת לאומנים נכרים לתקן כלים חדשים בכדי שיהיו מתוקנים לאחר התענית ומיהו טוב למעט בזה היכא דאפשר אבל אם הוא לצורך גדול כגון לצורך נשואין מותר ליתן לאומן נכרי לתקן אפילו בט"ב עצמו (שם ובמ"א ע"ש): (ה) אין לומר שהחיינו בין המצרים על פרי חדש או על מלבוש חדש אבל על מצוה שזמנה קבוע כגון על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה וכן בשבתות שבין המצרים מברך אף על פרי חדש וכן פרי שלא ימצא אותו אחר ת"ב ואינו יכול לשמור הפרי עד שבת מותר לברך עליה שהחיינו אפילו בחול: (ו) אסור ללבוש בגד חדש בין המצרים מפני שצריך לומר שהחיינו ואין מברכין שהחיינו בין המצרים וכן אסור לקנות בגד חדש ואף בשבת אסור ללבוש בגד חדש ולברך עליו שהחיינו ואין מברכין מפני שהוא שמחה גדולה (שם בא"ר דלא כמ"א ס"ק כ"א ע"ש) אבל בגד חדש שאינו חשוב כ"כ שא"צ לברך עליו שהחיינו כגון מנעלים חדשים וחלוק ואנפלאות או בגד שהיה לו כבר ואח"כ מכרו אפילו לא נשתמש בו כלל ואח"כ קנאו כל אלו מותר לקנותן וללבוש אותן מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד התענית אפי' אלו אסור לקנותן וללבוש אותן (א"ר שם): (ז) אסור לרחוץ כל גופו אפי' בצונן מר"ח ואילך אבל ראשו פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן ולצורך מצוה מותר אפילו בחמין ולכן נדה רוחצת וטובלת ואפי' אם טובלת ליל י' באב מותר לה לרחוץ כדרכה בערב ט"ב בחמין אם א"א לה לרחוץ ליל עשירי אבל בט"ב עצמו אסור לרחוץ אפי' לצורך מצוה וכן אשה שלובשת לבנים יכולה לרחוץ בחמין מעט כדרכה כשאר ימות השנה הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה (שם מחבר ורמ"א) וכן משום רפואה שרי לרחוץ אפילו בחמין כגון יולדת וכן מי שהוא אדם חלוש ואמר הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין מותר לו לרחוץ וכן מעוברת שהגיעה קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין בכל אלו שרי דהוי לרפואה ולא לתענוג (א"ר שם) מלבד בט"ב עצמו דאסור (שם): (ח) ולענין רחיצה בחמין בע"ש מר"ח ואילך אם חל ר"ח אב בע"ש אזי מותר לרחוץ בחמין כל מי שרוחץ תמיד בע"ש לכבוד שבת ובע"ש של חזון אסור לרחוץ בחמין בכל ענין רק לטבול בצונן אם טובל עצמו בכל ע"ש לשם מצוה ומיהו מי שמבטלה לפעמים מחמת שטרוד בעסקיו או מחמת הנאה גם בע"ש זו אסור לטבול ומיהו חפיפת הראש בחמין מותר בע"ש של חזון מי שרגיל בכך בכל שבת (שם במ"א): (ט) אסור לאכול בשר ולשתות יין מר"ח עד אחר ט"ב (ואם התפללו שקהל ערבית ער"ח אב אף שהיחיד לא התפלל עדיין אסור בבשר ויין אבל במוצ"ב אף שהתפללו הקהל ערבית אם היחיד לא התפלל עדיין מותר בבשר ויין) ויש נוהגין שאין אוכלין בשר מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב [וכ' בס' שערי תשובה שאין לת"ח שעוסק בתורה תדיר לתפוס חומרא זו אחרי שרבינו הרשב"א כתב לדבר ברור שאין המסגף עצמו בזה יכול לעמוד על התורה ועל הסברא. אך מר"ח עד התענית אין להקל ע"ש. ולעד"נ דגם הרשב"א ז"ל לא אמר סברתו אלא במסגף עצמו לעולם בזה אבל משום ג' שבועות לית לן בה. וכמדומה שכן נהגו ת"ח הפרושים] ואסור לאכול תבשיל שנתבשל בו בשר וכן אסורין בבשר עוף ובשר מלוח ויין תוסס ושומן של בשר דינו כבשר עצמו ואסור לאכול תבשיל שיש בו שומן ומותר לשתות כל שכר אפילו מי דבש שקורין מע"ד (שם): (י) אין שותין יין אפי' בבהמ"ז ויברך בהמ"ז בלא כוס והבדלה יברך על כוס של יין ויתן לתינוק שהגיע לחינוך וישתה רוב

הכוס ואם אין התינוק ישתה בעצמו (שם): (יא) מי שאינו יכול לאכול מאכלי חלב מחמת חולי יאכל בשר עוף (שם במ"א): (יב) בסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא מותר לאכול בשר ולשתות יין (ונשים השייכין לסעודה היינו אם בזמן אחר היה דרכן להיות על הסעודה ג"כ מותר) (ועיין פרטי דינים אלו בסימן תקנ"א ובמ"א שם): (יג) צריך ליזהר שלא ילך יחידי מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב מד' שעות עד ט' שעות שבהם קטב מרירי שולט (שם):

קצת דיני מילה שמר"ח עד אחר ט"ב:

(א) אם יש מילה מר"ח עד התענית אבי הבן והסנדק והמוהלים לובשין בגדי שבת אבל הקוואטער אין לובש בגדי שבת אבל האשה המסייעת להביא התינוק לבית הכנסת והיינו הקוואטערין מותרת ללבוש בגדי שבת כי זה עיקר מצותן (סי' תקנ"א במ"א ס"ק ג') והמוהל יכול ליטול הצפרנים ולתקנם (פ"מ סי' תקנ"א וא"ר שם):

דיני ערב תשעה באב ודיני סעודה המפסקת:

(א) בעל נפש יזהר בסעודה שאוכל ערב ט"ב אחר חצות שלא יאכל שני תבשילין ואפילו בשל מין אחד רק שאחד בלילתו עבה ואחד בלילתו רכה ומבושלין בשתי קדירות מיקרי שני תבשילין ולכן יש ליזהר בקדירה אחת מפני מינים כגון לביבות ממולאים בגבינה וכן ברייטע לאקשען עם גבינה נקראים שני תבשילין והעולם נוהגין שאוכלין כל צרכן אחר חצות ואחר שאוכלין כל צרכן מתפללין תפלת מנחה ואוכלין סעודה המפסקת ואין אוכלין בסעודה שמפסיקין רק פת במלח ואין שותין אלא מים ויושבין על הקרקע ואוכלין [בס' שערי תשובה הביא דברי הבר"י שכתב בשם מהר"ש שער אריה שצריך להפסיק בבגד בינו לבין הקרקע ע"פ הקבלה כי אין לישב על הקרקע אפי' עם בגדיו אלא בגד שאין מיוחד למלבושיו. וכ' הוא ז"ל שיש לעשות כן לחוש לדברי הקבלה] וא"צ לחלוץ מנעליו ונוהגין לאכול ביצים קשים וקרים שהוא מאכל אבלים וטובלים באפר משום ויגרס בחצץ שני וגו' ויש ליזהר ג"כ שלא ישבו לאכול שלשה כאחד בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון אלא כ"א ישב לבדו ויברך לעצמו ואם אירע שישבו ג' ביחד לא יזמנו (סי' תקנ"ב): (ב) מי שקיבל עליו התענית שני וחמישי של כל ימות השנה ואירע עט"ב להיות בשני ישאל על נדרו ואם א"א לישאל על נדרו יתענה עד אחר תפלת מנחה ויאכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש ואין אוכל רק פעם אחת וצריך שינהג בסעודה זו כל חומר סעודה המפסקת היינו הישיבה על הקרקע ולא ישתה רק מים רק שמותר לו לאכול תבשיל א' וכן צריך לנהוג מי שמתענה תענית חלום בערב ט"ב (שם): (ג) מי שמתענה יא"צ בערב ט"ב יתנה בפעם ראשון שלא להתענות רק עד אחר חצות היום ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה ואח"כ סעודה המפסקת (פ"מ שם): (ד) אחר שאכל סעודה המפסקת אם קיבל על עצמו התענית אפי' לא קיבל רק בלב אסור לאכול ולשתות אח"כ לכן טוב להתנות בפירוש בעת סעודה המפסקת שיוכל עוד לאכול ולשתות אח"כ: ט' באב לילו כיומו לכל דבר וביה"ש אסור כיוה"כ אבל א"צ להוסיף מבע"י (סי' תקנ"ג) ואם קיבל עליו מבע"י התענית אסור ברחיצה וסיכה ג"כ אבל בנעילת הסנדל מותר עד ביה"ש (א"ר שם בשם הלבוש): (ה) נהגו שלא ללמוד בערב ט"ב אחר חצות רק בדברים המותרים ללמוד בט"ב עצמו וכן לא יטייל בערב תשעה באב (שם): (ו) א"א תחנון בעט"ב במנחה משום דאיקרי מועד (סי' תקנ"ב):

[אחר סעודה המפסקת קודם שילך לביהכ"נ יקבל ע"ע התענית ויחלוץ נעלו מעל רגלו ויאמר בזה"ל: **הריני מקבל עלי תענית של ת"ב באכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה כפי שצונו הכז"ל. והריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע ול"ת שצונו יוצרי ובוראי לשם יחוד קוב"ה כו' ואני מקבל עלי חמשה ענויים אלו להתאבל ולקונן על חורבן ביהמ"ק ועל גלות השכינה הקדושה ועל גלות ישראל עם קדוש ועל הריגת הצדיקים בשעת החורבן** (יוס"ה)]:

דין ערב ט"ב שחל להיות בשבת וט"ב שחל להיות בשבת ונדחה:

(א) ערב ט"ב שחל להיות בשבת או ט"ב שחל להיות בשבת ונדחה אוכלין בשר ושותין יין בסעודה ג' שמפסיק ואסור למנוע ואם מונע משום זה עבירה הוא בידו ומעלה על שלחנו כסעודת שלמה בעת מלכותו מיהו צריך להפסיק מבע"י וישב בדאבון נפש שלא ינהוג בשמחה כ"כ ולכן לא ישב בסעודת חברים (אבל מותר לאכול עם ב"ב ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת) (א"ר שם ופ"מ) ואם חל מילה באותו שבת יעשה הסעודה קודם מנחה (סי' תקנ"ב) ואסור בלימוד אחר חצות אבל קודם חצות אפי' אם חל ט"ב עצמו בשבת ונדחה מותר וכן א"א פרקי אבות וא"א צו"ץ (סימן תקנ"ב): (ב) תשעה באב שחל בשבת ונדחה נוהג בו אבילות שבצינעא ואסור בתשמיש המטה ונוהגין שהשמש מכריז דבר שבצינעא נוהג ואם הוא ליל טבילה מותר לשמש (סימן תקנ"ד שם במ"א): (ג) תשעה באב שחל בשבת ונדחה אומרים אב הרחמים ומזכירין נשמות (א"ר שם):

דין מנהגי ט"ב ודין ט"ב שחל במוצ"ש ודין אבל ואונן בט"ב:

(א) ערב ט"ב לעת ערב קודם ברכו חולצין המנעלים [כ' בתשו' פנים מאירות ח"ב שיש להחמיר שלא לצאת ביוה"כ ובט"ב במנעל העשוי מלבדין כי לאו בכלל שינוי הוא והמחמיר הע"ב] ומסירין הפרוכת מלפני הארון ואם חל במוצ"ש חולצין אחר ברכו רק הש"ץ חולץ קודם ברכו ואומר קודם שחולץ מנעליו המבדיל כו' [וכ' הפ"מ במשב"ז ויראה שיאמר המבדיל בלא ברכת שם ומלכות ולא יסיים בברכה] ומבדילין בתפלה כשאר מוצ"ש ואחר התפלה כשרואה את הנר אומר בורא מאורי האש ואין מבדיל על הכוס ואין מברכין על הבשמים ואין מברכין הבנים ובליל ט"ב מבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים (סי' תקנ"ג ותקנ"ו ותקנ"ט): (ב) בליל תשעה באב מתפללין מעריב בנחת ודרך בכי כאבילים ואין אומרים נחם בתפלת י"ח ואחר תפלת י"ח אומרים קדיש שלם עם התתקבל

תתקבל ואם חל במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם ולא ויתן לך (שם): (ג) אחר קדיש שאחר תפלת י"ח קורין איכה בנחת ודרך בכי ואין מברכין על מקרא מגילה (ט"ז סי' ת"צ ופ"ת דלא כמ"א) ומפסיק בין כל פסוק מעט ובכל איכה מגביה קולו יותר ופסוק האחרון שבכל איכה אומרים בקו"ר וכן כל פסוקים של רחמנות אומרים בקו"ר ואחר איכה וקינות אומרים סדר קדושה ואח"כ אומרים ק"ש בלא תתקבל (שם): (ד) אם יש אבל בעיר אפי' הוא שלשה הולך לביהכ"נ אפי' בלילה וביום עד שינמרו הקינות (סי' תקנ"ד) אונן בליל ט"ב אין הולך בלילה לביהכ"נ וא"א איכה וקינות ולמחר אחר הקבורה הולך לביהכ"נ ויהיה שם עד אחר הקינות (א"ר שם): (ה) יש לאדם להצטער בליל ט"ב בענין משכבו שאם רגיל לשכב בב' כרים לא ישכב רק באחד ויש בני אדם שמשימין אבן תחת מראשותם זכר למה שנאמר ויקח מאבני המקום וגו' שראה החורבן וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בט"ב בכל מה דאפשר (סי' תקנ"ה) ואסור ליגע באשתו ליל ט"ב כמו בנדה אבל ביום מותר ליגע בה (א"ר סי' תקנ"ד): (ו) תשעה באב בשחרית אין נוטלין את הידים רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולאחר שמנגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירן על עיניו ואם היה ליפלוף ע"ג עיניו ודרכו לרחצם במים ולהעבירם רוחץ ומעבירם דהוי ליה כשיש צואה שמותר לו לרחוץ ואם הטיל מים ושפשף וכן אם עשה צרכיו מותר לרחוץ ידיו עד קשרי אצבעותיו דהוי כמלוכלכים בטיט וצואה אבל בלא"ה אסור אפי' להושיט אצבעו במים (סי' תקנ"ד): (ז) מתפללין בשחרית ואין מניחים טלית של מצוה ולא תפילין רק לובשין טלית קטן בלא ברכה (סי' תקנ"ה) ומתפללין כל סדר היום ומשנת איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל וא"א פטום הקטורת וא"א תהלים ושיר היחוד ולא מזמור של יום בשחרית (סי' תקנ"ד) [וכתב בבר"י דאסור לומר סדר המעמדות אף שאומר יום ביום] ואומר הש"ץ בתפלת י"ח עננו בין גואל לרופא (א"ר סי' תקנ"ט דלא כהש"ע סי' תקנ"ז) וא"א נחם בבונה ירושלים (שם) וא"א או"א ברכנו בברכה כו' משום דכתיב ובפרשכם כפיכם וגו' ועוד דהוי אבילות ואסור לאבל לישא כפיו ואחר תפלת י"ח אומרים ק"ש בלא תתקבל וא"א והוא רחום ולא נופלין על אפים וא"א א"א משום דאיקרי מועד: (ח) אח"כ קורין בתורה כי תוליד בנים וגו' ואומרים ח"ק ומפטירין בירמיה אסוף אסיפם וגו' ומכניסין ס"ה בהיכל ואומרים קינות וראוי ונכון להאריך בקינות עד מעט קודם חצות ואומרים קצת פסוקי נחמות אחר הקינות כדי להפסיק בנחמות ובשעת קינות אסור לדבר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מאבילות וכ"ש שלא להשיח עם עובד כוכבים ואחר הקינות אומרים אשרי וא"א למנצח ואומרים ובא לציון גואל ומדלגין פסוק ואני זאת בריתי דנראה ככורת ברית על הקינות ואף אחר הקינות אסור לישב ע"ג ספסל עד אחר חצות וטוב שכל יחיד יקרא איכה גם ביום (סי' תקנ"ט): [לענין שתיית טיטו"ן כ' בס' שערי תשובה נראה דיש להקל אחר חצות ובצינעא בתוך ביתו]: (ט) אם אירע מת בט"ב א"א צדוק הדין (סי' תקנ"ט) ואם מת אדם גדול מותר לומר עליו הספד (ט"ז פ"מ שם):

דיני מילה בט"ב:

(א) אם יש תינוק למול בט"ב מלין אותו אחר שגומרין

הקינות ומברכין על הכוס ונותנין לשתותו לתינוק שהגיע לחינוך (סי' תקנ"ט) ומותר להדליק נרות לצורך המילה (א"ר שם): (ב) הסנדק והמוהלים ואבי הבן לובשין בגדי שבת בשעת המילה וכן מותרים להחליף הכתונת אבל אין ללבוש בגדי שבת חדשים שניכר ניכון שלהם (מ"א) ולאחר המילה מיד פושטין הבגדים (א"ר שם):

דיני איסור מלאכה ואיסור נעילת הסנדל ודין שאילת שלום בט"ב:

(א) בליל ט"ב וביום ט"ב עד אחר חצות אסור לעשות כל מלאכה שיש בה שיהוי קצת ואפי' מעשה הדיוט אבל מלאכה שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה מותרת וחליבת פרה טוב לעשות ע"י עובד כוכבים ואם א"א על ידי עובד כוכבים מותר לחלוב בעצמו וכן פרקמטיא אסור למכור ולקנות ע"י עובד כוכבים משום דהוי פירסום וכן כל מלאכה שאין בה פירסום מותר לעשות ע"י עובד כוכבים אבל בנין אסור לעשות ע"י עובד כוכבים משום דהוי פירסום וכן פרקמטיא אסור אבל ביריד או שיירות באים דהוי דבר האבד מותר למכור ולקנות ע"י עובד כוכבים ואחר חצות מותר לעשות כל מלאכה בעצמו וכן סחורה מותר למכור ולקנות רק שלא יקבע עצמו למלאכה עד שיסיח דעתו מן האבילות וכן אסור למשוך בעסקיו עד שיסיח דעתו מן האבילות (סי' תקנ"ד): (ב) אם הולך בדרך בט"ב מותר לנעול הסנדל וכשיגיע לעיר יחלוץ מנעליו וכן במקום שדרים בין העובדי כוכבים א"צ לחלוץ ברחוב העובדי כוכבים רק ברחוב שישראלים מצוים שם צריך לחלוץ מנעליו (שם): (ג) אין שואלין בשלום חבירו בט"ב והדיוטים שאין יודעין ונותנין שלום משיבין להם בשפה רפה ובכובד ראש (שם): (ד) מי שצריך לאכול בט"ב מחמת חולי וכיוצא בו (המבואר בסי' תקנ"ד) יאמר נחם בבהמ"ז (סי' תקנ"ז):

דיני תפלת מנחה בט"ב ודין איסור בבשר ויין אחר התענית:

(א) בתשעה באב במנחה מניחין תפילין וציצית ומברכין עליהם ואומרים קודם מנחה שיר של יום ושיר היחוד ואותן שמניחין תפילין של ר"ת יניחו אותן גם עתה ואומרים אשרי וח"ק וקורין ויחל ומפטירין דרשו ומכניסין ספר תורה להיכל ואומרים ח"ק ומתפללים י"ח ואומרים נחם בבונה ירושלים ואם שכח לומר בבונה ירושלים אומר בש"ת (פ"מ סי' תקנ"ז) ואומרים עננו והש"ץ אומר או"א ברכנו בברכה כו' ואין נופלין על פניהם ואומרים אחר תפלת מנחה ק"ש עם תתקבל וחולצין את התפילין ומתפללין ערבית ואם הלבנה נראית מקדשין אותה במוצאי ט"ב ואם חל ט"ב ביום א' מבדיל על הכוס במוצאי ט"ב אבל אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים: (ב) ליל מוצאי ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין וכן ביום עשירי עד אחר חצות אסור [כתב בא"ר דמב"ח משמע להחמיר כל היום וכן ראוי לעשות לת"ח. וכן כ' במח"ב] אבל אם חל ט"ב בשבת ונדחה אז אין איסור רק בליל התענית משום אבילות אבל למחר ביום ב' מותרין לאכול בשר ולשתות יין אפילו קודם חצות (סי' תקנ"ט): (ג) בסעודת מצוה בליל מוצאי ט"ב מותרים כל הקרואים בבשר ויין וכן יולדת

אף שמתענה כגון אחר ז' מ"מ מותרת בבשר ויין אחר התענית (א"ר סי' תקנ"ה): (ד) אסור לספר ולכבס ולרחוץ ביום עשירי עד חצות אם לא שחל ט"ב ביום ה' שיום עשירי הוא ערב שבת מותר אפי' קודם חצות לכבוד שבת (מ"א שם): (ה) מי שעושה נשואין ביום עשירי לא יהיה שם שום כלי שיר עד אחר חצות:

דברים הנוהגים משום צער חורבן ביהמ"ק

משחרב ביהמ"ק תקנו שלא לבנות בנין מסויד ומכויר במלאכת ציור ופיתוח רק צריך לשייר אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד ובלא ציור וכיור כדי לזכור את ירושלים שנאמר אם אשכחך ירושלים כו'. ודלא כאותן שעושין האמה שחור דזהו נ"כ ציור. ובזמנינו מוסיפין הוה על הוה לא די שעושין האמה שחור אלא שמציירין בשחרות באותיות צבועות או מוזהבות תיבות (זכר לחורבן) אין לך ציור יפה מזה. וכי עי"ז יזכור החורבן ויתאבל עליו: עוד תקנו כשהחתן הולך לחופתו נותן אפר מקלה בראשו במקום הנחת תפלין. גם בזו הינם נזהרים ואפשר כמה זיווגים שלא הצליחו הוא בעון זה שאינם שמים על לב אבילות ירושלים בעת שמחתם: ועוד גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם. ואפילו בפה כל שאינם שירות ותשבחות [להקב"ה] אפי' בשבתות וי"ט אסור ואסור לשמעו אם לא לשמח חתן וכלה. אודנא דשמעא קל זמרא תעקר. זמרא בביתא חורבא בסיפא: וכתב ט"ז בסעודות נהגו לשורר קדיש וזהו ודאי חטא גדול דלא התירו רק זכרון חסדי ה' וכ"ש שיש עון גדול במה שלוקחים לצים ועושים שחוק בפסוקים או בתיבות קדושות אשרי איש לא יעשה זאת. ועל זה אמרו בניך עשאוני ככנור. אסור למלאות פיו שחוק ואפי' בשמחה של מצוה בחתונה או פורים. מכאן אתה דן לאותן קלי הדעת שמפזרין מעות לחזן לנגן על סעודת ברית כשעושין מי שברך כי הוא עון פלילי ולא ידעתי מהיכן בא המנהג הרע הזה במדינה זו המשובשת בנסו"ת להקל ראש באיסור חמור כזה לא לכבוד שמים כ"א לכבוד עצמו ואף שאמרו חז"ל כל מצוה שקבלו עליהן ישראל בשמחה עדיין עושין אותה בשמחה לא אמרו לעשות בה איסור ח"ו ולא נתכוונו אלא נגד שמחת בקיום המצוה. לא שהנגון המזמור יעורר השמחה. כ"ש אחר שכבר נתקיימה המצוה בשמחה ובטוב לבב. לשמחה מה זו עושה ככה. ובפרט להנאה גופנית בלבד: אמנם בחתונה אין בנו כח לאסור משום שמחת חתן וכלה שהיא מצוה רבה ואפ"ה לא שפיר דמי לבדוחי טובא משום בכל ענג יהיה מותר. ואשה המשוררת במקום שאנשים שומעים איסור כפול הוא. ולפיכך גם לשתק התינוק תזהר שלא להשמיע קולה אם לא תוכל להשתיקו בענין אחר: י"ד באב במנחה אין נפילת אפים:

מעלת ט"ו באב ודיניו:

ט"ו באב לא היה יו"ט לישראל כמוהו. בו כלו מתי מדבר. יום שהותרו שבטים זה בזה. יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל. יום שביטל הושע פרדסאות שהושיב ירבעם שלא יעלו ישראל לרגל. יום הבר מגל. עד אותו יום היו כורתים עצים למערכה ומכאן ואילך פוסקין שתשש כחה של חמה. בו ניתנו הרוגי ביתר לקבורה. אין אומרים בו תחנון וצ"ה וצ"ץ אבל אא"א ולמנצח אומרים. ומה שכתב בש"ע סימן קל"א ס"ה ברמ"א שא"א למנצח בט"ו באב. טעות נפל בדפוס במקום ט' באב. ומראה מקום שנרשם סי' תקנ"ע מוכיח כי שם כתוב בענין תשעה באב. ודעת הגאון מהריעב"ץ שאין אומרים אא"א ולמנצח: מהיום ההוא והלאה ירבה להבורא בהוספת הלימוד גם בלילה. והמוסיף מוסיפין לו על שנותיו. אחר ט"ב קורין לעולם פ' ואתחנן ומפטירין (נחמו). מכאן ואילך מפטירין עד תשלום ז' דנחמתא:

דיני חודש אלול וערב ר"ה

[קצת התעוררות לימי אלול מס' חיי אדם וז"ל:

באהבת הקב"ה את עמו ישראל הרבה להיטיב אתנו וצוה לשוב לפניו בכל עת שנחטא ואף שהתשובה טובה בכל עת מ"מ חדש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שיקובל תשובתו משאר ימות השנה לפי שהימים אלו הם ימי רצון מאת נבחרו לעם. שכשחטאו ישראל בעגל ונשתברו הלוחות בי"ז בתמוז ואח"ז עלה משה להר והתפלל ואמר לו הקב"ה פסל לך ונתרצה ליתן לו לוחות שניות ואז עלה בר"ח אלול ונשתהה שם עד יוה"כ שהיה גמר כפרה. ואיתא בתנא דבי אליהו ישראל היו נוהגין כל אותן הימים צום ותענית. יום אחרון שבכולם דהיינו בעשרה בתשרי גזרו תענית ולנו בתענית ולפיכך נקבע אותו יום דהיינו יום הכפורים לכפרה לעולם ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז לכן בכל שנה ושנה מתעורר עוד הרחמים למעלה והם ימי רצון. ולפי שכשעלה משה תקעו בשופר במחנה להודיע לישראל שלא יטעו עוד. לכן גם אנחנו נוהגים לתקוע בשופר בכל יום מר"ח אלול ותוקעין בכל החדש חוץ מער"ה כדי להפסיק בין תקיעות רשות לחובה ויש מקומות שתוקעין גם במנחה ויש מתחילין מיום א' דר"ח ויש

מיום

הנהגות חודש אלול:

ראוי לכל ירא דבר השם להשיב אל לבו יום המות ויאמר ללבו לבי לבי הלא ידעת כי לא נבראת כי אם לשוב לעפר. מיום היותך לא זכרת אחריתך. הלא תדע כי כל הימים אשר אתה חי על האדמה כצל עובר אתה. כמוץ יסוער מגורן וכעשן מארובה. ימיך חרוצים. חייך קצובים. וכל אשר יעבור עליך יום או לילה יחסר חלק מחלקי חייך. ובכל יום תקרב אל הקבר והעוף בלי אבר. ומדוע לא ידעת כי עפר אתה ולא זכרת כי מן האדמה נוצרת. ועל מי בטחת כי מרדת. ומדוע לא תשים על לבך יום המר. יום אשר תאבד עצתך ונסרחה חכמתך. יום תדבק לשונך לחכך. יום ישאוך על כתף יסבלוך. ועל ארץ תחתית ישליכוך. ועל כל מעשה יחשבוך. וכאבק תדכה ואסך לא תכבה. יום תראה החשבון ערוך והספר פתוח ומאזני המשפט וכום התרעלה ביד ה' שם תמצה שמריה ותהמה נפשך בגליה. ומה תשיב על זדונותיך.

הלא

מיום ד'. ועיקר התקיעות הוא לעורר לב העם ולהחריד לבותם שיעוררו לבותם לתשובה כי כן טבע קול השופר להחריד כמש"ה היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. וחייב כל אדם עכ"פ להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בר"ה שלשים יום קודם בתשובה ותפלה ויתן כל לבו רק לעבודת ה'. וניתנו רמז לזה "אני "לדודי "ודודי "לי ר"ת אלול. ולכן ירבה בכל החדש בתשובה ותפלה ולדקה וניתנו רמז לזה ומשלוח מנות "איש "לרעהו "ומתנות "לאביונים ר"ת אלול לרמז שבחדש אלול ירבה במתנות לאביונים ומטעם זה יש נוהגין להתענות מר"ח אלול ואילך. ואמנם אין ראוי לנהוג בתענית אלא מי שהוא אדם בריא ויודע בודאי שהתענית אינו מזיק לו ואינו מבטל מת"ת אבל בדורות הללו שאנו חלושי כח ופשיטא הלומדים ומכ"ש מי שאין לו בלא"ה אלא לחם בדוחק יותר טוב שיאכל מעט וילמוד בכפלים עכ"ל]:

(א) ביום שני של ר"ח אלול מתחילין לתקוע ותוקעין כל חדש אלול חוץ מערב ר"ה (סי' תקפ"א):

(ב) נוהגין לעמוד באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה ואם חל ר"ה ביום ב' או ג' אז מתחילין לעמוד מיום א' שבוע שלפניו כדי שאותן שמתענין עשי"ת יוכלו להתענות ארבעה ימים קודם ר"ה נגד ב' ימים ר"ה ושבת וערב יום כפור שאין מתענין בהם ומי שמתענה בר"ה א"צ להתענות לפני ר"ה רק שני ימים ואף שנהג כמה פעמים להתענות ד' ימים לפני ר"ה אעפ"כ א"צ להתענות רק שני ימים ואין צריך התרה כי לא היתה כוונתו רק להשלומין ועכשיו שמתענה בר"ה א"צ השלומין (מ"א): (ג) הש"ץ צריך להתעטף בטלית בשעה שאומר שלש עשרה מדות (שם): (ד) אבל אסור לצאת מביתו לביהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה שמרבין בסליחות אז צריך לילך לביהכ"נ (שם) אבל תוך י"ב חדש אסור להתפלל בימים נוראים כמו ברגלים אבל בדליכא אחר שרי (מ"א) אמנם סליחות מותר לומר אפי' בערב ר"ה (פ"מ): (ה) ביום ראשון של סליחות נוהגין רוב הקהל להתענות ונוהגין העולם להשלים התענית (מ"א סימן תקס"ב): (ו) ער"ה נוהגין להתענות כולם וא"צ לא קבלה ולא השלמה אפי' אין מתענה עשי"ת ואין קורין ויחל וא"א או"א ברכנו במנחה מפני שאינו ת"צ (מ"א סימן תקפ"ב): (ז) אם חל ברית מילה בער"ה השייכים לברית מילה מלוה לאכול וכן מי שמזמין אותו הבעל ברית אף שאינו שייך לברית יכול לאכול שם (שם) רק שלא יאכלו בביתם קודם הברית ואחר שאכלו על הברית מותרין לאכול אפי' בביתם וב"ב מותר לאכול אפי' קודם הסעודה

רק

הלא אז הראה פרי מעלליך והמגא גמוליך. ואל מי תנוס לעזרה או מי יהיה עליך סתרה. הלא אז תאמר אוי לי מה עשיתי ומדוע דבר ה' בזיתי. ואחרי הרירות לבי הרע פניתי. ובמה אתכסה וערום אנכי. התקוששו והתבוששו והכלם מחטאתיך ותן תודה לאלהיך בעוד נפש בגופך בטרם יחשכו כוכבי נשפך. אז ממשפט הקשה ינצלנו. ממות יגאלנו. ויראו עינינו וישמח לבנו:

והנה עיקר זמן התשובה הוא בר"ה אלול כמרומז בר"ת שנאמר אריה שאג מי לא יירא. אריה ר"ת אלול ראש השנה יום כפור הושענא רבה. מי לא ייראו באלו הזמנים. ועוד שמו סוד בלשון חז"ל אחורי ארי ולא אחורי אשה ר"ל לשוב אחרי אב במזלו אריה ולא אחרי אלול שמזלו בתולה. עוד נתנו רמז אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול. עוד שובו אלי ואשובה אליכם. וס"ת ארבעה יודי"ן נגד מ' יום. ובבעל הטורים כדר נלבים אית' ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב ר"ת אלול. לכן נהגו להשכים להתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך. וכן לולא האמנתי לראות בטוב ה' לולא אותיות אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד ה' עכ"ל. ובז"ח דף מ"ו ע"ד פי' ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים דא הוא ירחא דאלול עכ"ל. וכתב האר"י ז"ל את אביה זה הקב"ה ואת אמה זו כנסת ישראל יבכה האדם ויתחנן לפני ה' ירח ימים הוא חדש אלול שהמה ימי רחמים ורצון. לכן הירא את דבר ה' בכל החדש הזה ישוב קודם סעודתו וקודם שנתו וישתומם ויפשפש במעשיו ויתודה עליהם ושב ורפא לו. ויפרוש את עצמו ממותר תענוגים רק ההכרח. ויתמיד בלימוד ביותר ולקום בחצות לילה להודות לה'. ויש מוסיפים קדושה שטובלים בכל יום במקוה טהרה בשחרית קודם תפלה. ויש להרבות בצדקה. ובספר אמרכל נתן רמז לזה איש לרעהו ומתנות לאביונים רמז מתנות עניים באלול. וכתב בס"פ סי' תקפ"א נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים. וכתב הא"ר מר"ח אלול פי' מיום שאחר ר"ח דבר"ח עצמו אין לומר סליחות. וכתב בס' טור ברקת שיותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד. וכתב בר"י בכן ראה לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים. ובחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם ללמוד נראה [רק] תחנונים. והרמ"א כתב במנהג בני אשכנז אינו כן אלא מר"ח ואילך מתחילין לתקוע כו' ועומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ראש השנה. וכמו שאבאר לקמן בסמוך כל אחת ואחת בפרט:

המתענין מ' יום לא יתענו בשבת ור"ח ולהשלים מ' יום יתחילו מט"ו באב (שם) ושל"ה כתב להתחיל מי"ז בתמוז להתענות במפוזרין וימים שמתענה בלא"ה כגון ט' באב וער"ח ויא"ייס ותענית חלום אין להשלים. אבל באלול עצמו עולה הכל ע"כ. אבל במ"א ס"ס תקס"ח כתב בפשיטות דהכל עולה. ול"ע שלא הזכיר מדברי של"ה הנ"ל (א"ר): כתב מ"א סי' תקס"ב דאותן מ' התעניתים א"צ להשלים דהא מתענין מפני התשובה: **כשמתענה** מר"ח אלול ואילך יאמר מהסי"ת שיתן לו ברכה וחיים וכח לעבודתו. בהוצאת ס"ת יאמר י"ג מדות ג' פעמים גם ואני תפלתי לך ה' עת רצון ג"פ (מהר"י מרי"א א"ר). משנכנס אלול כשכותב אדם אגרת לחברו צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו לשנה טובה (מהרי"ל א"ר):

תניא בפרקי ר"א בר"ה אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות. והעבירו שופר בכל המחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר עגלים והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהלים מ"ז) עלה אלהים בתרועה וגו'. לכן התקינו חכמים שיהיו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה עכ"ל (פדר"א פרק מ"ו) ור"ל שעל ידי שופר הודיעום שמשה עלה להר שלא יטעו עוד כמו שטעו בחשבון בראשונה ועשו את העגל. וא"כ על ידי אותו שופר נתעלה השי"ת (ונתיירא) ונמנעו ישראל מלהטוא. ועל זה נאמר עלה אלהים בתרועה. לכן אנו תוקעים ג"כ כדי למנוע העם מחטא ועון כיון שעכשיו מתקרב הזמן של יום הדין שהקב"ה יושב בר"ה ודן כל העולם כולו והרי הוא בעבור שיסורו מרע. ואח"כ כיון שהתחיל

רק יזהר לעשות הסעודה קודם שעה עשירית זמניות (שם): **(ח)** רבים נוהגים לאכול בער"ה קודם עלות השחר משום חוקות הגוים הנוהגים להתענות בערב חגיהם ויכולין לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו (שם): **(ט)** אין נופלין על פניהם בער"ה בתפלה אבל באשמורת בסליחות נופלים ואף שנמשך אמירת סליחות על היום אעפ"כ נופלין על פניהם (שם) ואין תוקעין בער"ה אפי' יחיד בביתו אין רשאי לתקוע משום כדי לערבב השטן (שם): **(י)** נוהגין לילך על הקברות קודם ר"ה ולהשתטח על קברי צדיקים ויקיף הקברות ולהרבות שם בתחינות ונותנים שם צדקה לעניים קודם שיאמר התחינות ואין לילך על קבר אחד ב"פ ביום אחד (מ"א בשם כתבים) ואומרים בכל סליחה בתחילתה או"א חוץ מן הסליחה המתחלת בשם (מ"א שם): **(יא)** מכבסין ומסתפרין בער"ה כדי להראות שאנו בטוחים בהשי"ת שיוציא לאור משפטנו אבל עכ"פ לא ילבש בר"ה בגדים חשובים כמו בשאר יום טוב רק שתהיה אימת הדין עליו ונוהגין לטבול ער"ה משום קרי (שם):

דיני תענית של עשי"ת:

(א) המדקדקין נוהגין להתענות עשי"ת וארבעה ימים שאוכלים בהם היינו ב' ימים של ר"ה שבת ועיו"כ משלימים אותם קודם ר"ה כמו שנתבאר לעיל (בסי' שלפני זה) וכן נכון לעשות: **(ב)** ובאלו התעניתים א"צ קבלה ולא השלמה וכן מי שאינו מתענה רק יום א' או ב' ימים בעשי"ת אם נוהג כך בכל שנה א"צ לא קבלה ולא השלמה אבל מי שאינו מתענה בכל שנה צריך לקבל עליו אם רוצה להתענות וצריך להשלים רק אם מתנה בשעת קבלה שלא ישלים א"צ להשלים (סימן תקס"ב ע' במ"א): **(ג)** אלו התעניות אם התענה שלש פעמים בסתם צריך התרה ואם גמר בלבו שינהוג כן לעולם אפילו לא נהג כן רק פעם אחת ועתה מתחרט ג"כ צריך התרה אבל אם לא נהג עדיין אפי' פעם אחת אף שגמר בלבו לנהוג כן לעולם אין צריך התרה (א"ר סי' תקפ"ח): **(ד)** באלו תעניתים לפי שא"צ קבלה והשלמה אף שקיבל בפירוש התענית במנחה אם אירע ברית מילה באותן הימים יכול לאכול על הסעודת ברית מילה ואחר שאכל על הסעודה מותר אח"כ לאכול בביתו רק הב"ב בעצמו מותר לאכול אפי' קודם הסעודה מפני שיו"ט שלו הוא (מ"א סי' תקס"ח): **(ה)** כל אלו התעניתים אף שא"צ קבלה והשלמה יש להקל במקום שיש קצת חולי וא"צ התרה דמסתמא הכי קבילו עלייהו אם לא שמתענה יותר ממה שנהגו הצבור (מ"א שם וא"ר):

דיני תפלות של ראש השנה:

(א) יש נוהגים להתפלל בר"ה ויוה"כ בכריעה וצריכים לזקוף בברכת אבות כשיגיעו למלך עוזר כדי להראות

משום סור מרע תוקעים ג"כ כל החדש שיעשו טוב וסמך לדבר תקעו בחדש שופר משמע שיתקעו חדש שלם והוא כדי לעורר העם שיעשו תשובה על הראשונות ויהיו גם חרדים על דבר ה' לעשות להבא להיותם חרדים על דברו כי קול שופר מחריד ומעורר שנאמר אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו מלשון וחרד על דברי שהוא חרד לעשות מצוה יותר מבשאר ימות השנה. והטעם שמזכירין ליום הדין שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול (לבוש) וזהו שסיים הטור אחר דברי פדר"א הנ"ל וכל החדש כדי להזהיר את ישראל [והעברת שופר תרועה בחדש השביעי. ר"ת תשובה. רמז לתשובה בחדש השביעי. ש"ך על התורה סדר בהר] שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג) אם יתקע שופר בעיר וגו' ע"כ. שהוא דברי הטור עצמו ולא מפדר"א. ועיין בלבוש שהוכיח שהאי מר"ח אלול דקאמר על כרחך יום א' דר"ח אלול ע"ש. וכתב בא"ז שכן פסק בתשובת מ"ב סי' ב' ורש"ל להתחיל לתקוע מיום א' דר"ח. אבל פה פראג נוהגין מיום ב' דר"ח וטעמא כתב במ"מ דסמכו על תקעו בחדש שופר ועם שני ימים של ר"ה יש שלשים יום. ועיין בב"ח. והנוהגים לתקוע מיום א' דר"ח נ"ל דשני ימים דר"ה חשובים כיום אחד עכ"ל. וכתב הא"ר ומשמע במקום חדש שאין מנהג טוב לקבוע להתחיל מיום א' דר"ח ע"ש. עוד כתב הלבוש שתוקעין בחדש אלול כדי לערבב השטן שלא ידע מתי יום דר"ה ויקטרג ועוד שע"י קול השופר הוא מתערב לפי שזוכר גם יום דינו כמו שאכתוב לקמן בתקיעות דר"ה ע"כ:

נוהגין לעמוד באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה. ואם חל ר"ה ביום ב' או ג' אז מתחילין לעמוד מיום א' שבוע שלפניו. ונוהגין כן משום שמנהג רוב העולם שיתענו עשרה תעניתים עם יום כפור כנגד עשרת ימי תשובה ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יום כפור שלא יוכלו להתענות בהם דהיינו ב' ימים דר"ה ושבת תשובה ועיו"כ לפיכך כשחל ר"ה ביום ה' אז יכולין להתענות ד' ימים קודם ר"ה וה' ימים בין ר"ה ליו"כ ויום כפור והוא עשרה. וכ"ש כשחל בשבת. אבל כשחל בב' או בג' שלא יכלו להתענות ד' ימים באותו השבוע לכך מתחילין בשבוע שלפניו. וכדי שיהיה לעולם יום קבוע שלא יטעו קבעו להתחיל לעולם ביום א' ואז יוכל להפסיק בין התעניתים ולהשלים יו"ד ימי תענית בימים המדולגים (לבוש). עוד טעם לד' ימים אלו שלפני ר"ה משום דבכל הקרבנות נאמר והקרבתם ובר"ה נאמר ועשיתם שיעשה אדם עצמו קרבן בר"ה להכי צריך ד' ימים ע"י התענית בקור ויפשפש בחטאיו דומיא דקרבן מפני מומין: ומשכימין באשמורת ואומרים סליחות ותחנונים. היינו שמתחיל החזן אשרי שבו מתחיל לעולם מפני שהוא תהלה ושבח גדול להשי"ת. וקדיש אחר אשרי שכן דרך לעולם לומר קדיש אחרי פסוקים. ואח"כ אומר סליחות ותחנונים כל עיר ועיר כמנהגה. ומסיים ואנחנו לא נדע. ועושין כן עד יום הכפורים. ומה שנוהגין לעמוד באשמורת קודם עלות השחר הוא לפי שאמרו במדרש שהקב"ה שט בלילה בי"ח עולמות ובג' שעות אחרונות הוא שט בעוה"ז והרי הוא קרוב לנו בכל קראנו אליו באותו זמן (לבוש):

הנה צריכין אנו למודעי בקוראי שמו סליחות. ע"ש שבהם קבועים רחמים ותחנונים לפני המקום ב"ה על סליחות עונותינו שעשינו עד עתה. גם נכללים בהם שערי תפלות. והנה בודאי כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך של עולם לבקש מלפניו על סליחות עונותיו בלתי תשובה בלבו. מה כחו כי יאריך נפשו בתפלתו על סליחות עונותיו זולת תשובה לכן יזהר האדם מאד בעת אמירת הסליחות לקבל בלבו תשובה גמורה היינו החרטה על העבר וקבלה על להבא. ומה טוב אם יכול להוריד דמעות בעת אמירת הסליחות כי שערי דמעה

להראות שהשמחה משוחה בברוך הוא חיוב ואחר כך ישחה בברוך אתה וכן בברכת ההודאה בסוף כשיגיע לוכל החיים יזקוף עצמו וישחה בברוך אתה ובשאר הברכות שאסור לשחות כשהגיע לברוך יזקוף עצמו וישאר זקוף עד שיתחיל ברכה אחרת ואחר שהתחיל הברכה יכול להתפלל בשחיה וכשיגיע עוד לברוך יזקוף עצמו וישאר ג"כ זקוף עד שיתחיל הברכה האחרת וכך יעשה בכל הברכות שאסור לשחות בהן תחילה וסוף (א"ר סי' תקפ"ב) : (ב) דיני זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש והמלך המשפט וכתוב ובספר הכל נתבאר על מקומו בשמו"ע של חול ע"ש : (ג) צריך לומר לחיים בשו"א תחת הלמ"ד ואף דבכל השנה אומר בפת"ח ע"פ דקדוק אבל בר"ה שהוא יום הדין א"א בפת"ח שלא יהא משמע לא חיים (מ"א שם) : (ד) אם שכח לומר ובכן תן פחדך" וחתם המלך הקדוש א"צ לומר רק אתה בחרתנו ואם טעה באתה בחרתנו והתפלל של חול דינו כמו ביו"ט ע"ש : (ה) צריך לומר שהשלטון בקמ"ץ תחת שי"ן הב' (מ"א שם) : (ו) אף שבכל ימות השנה מתפללין בלחש אבל בר"ה ויוה"כ נוהגים להתפלל בקול רם אבל לא ינביהו קולם יותר מדאי ואם יכול לכוין ספי בתפלה כשמתפלל בלחש מוטב שיתפלל בלחש (א"ר שם) מר"ה עד מוצאי יוה"כ כופלין בכל הקדישים לעילא ולעילא (שם) :

דברים שנוהגים לאכול בליל ר"ה :

(א) יהא אדם רגיל לאכול בליל ר"ה רוביא דהיינו תלתן כרתי תמרי סלקא קרא וכשאוכל רוביא יאמר יהי רצון מלפניך ה' או"א שירבו זכיותינו . כשאוכל כרתי יאמר יה"ר שיכרתו שונאינו. סלקא יסתלקו אויבינו. תמרי יתמו שונאינו . קרא יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו וכל מה שיקרא בכל מדינה בלשון רוביא יאכל אותו לסימן טוב ויאמר יה"ר שירבו זכיותינו וכו' השל"ה שיתעורר אדם בתשובה כשאומר יה"ר ויתפלל ע"ז בלב שלם (א"ר סי' תקפ"ג) : (ב) יאכל דגים בליל ר"ה משום סימן לפרות ולרבות כדגים (שם) ואוכלים בר"ה ראש כבש ואומר יה"ר כו' שנהיה לראש ולא לזנב וגם יש בו זכר אילו של יצחק ואם אין לו ראש כבש יאכל ראש דג או של מין אחר משום טעם הראשון : (ג) נוהגין לאכול בליל ר"ה תפוח מתוק בדבש ואומרים יה"ר מלפניך ה' או"א שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה כדבש ומברכין על התפוח תחילה בורא פרי העץ שהתפוח עיקר ועל הדבש א"צ לברך ואחר שאכל התפוח יאמר יה"ר הנ"ל כדי שלא להפסיק בין ברכה לאכילה ואם אמר היה"ר בין ברכה לאכילה א"צ לברך שנית (מ"א וא"ר שם) : (ד) יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים בר"ה שאגוז בגימט' חטא ועוד שהם מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה (שם) : (ה) לא ישמש מטתו בשני לילות של ר"ה ואם הוא ליל טבילה שלא היתה יכולה לטבול מקודם לכן מותר (שם) ויחזור ויטבול שחרית משום קרי (א"ר) :

דיני ראש השנה :

(א) אומרים אבינו מלכנו בר"ה אחר השמ"ע של שחרית וכן בתפלת מנחה ואם חל בשבת א"א וכן א"א במנחה

לא נגעלו : והובא בגמרא הקדושה ובזוה"ק בכמה מקומות שדמעות של אדם חביבות לפני הקב"ה יותר מכל התפלות . והובא שם שירחוץ פניו בדמעותיו . וביחוד בסליחה שמזכר שפיכת דמן של צדיקים יעורר לבו אל הבכי ע"ד הכונה שנתבאר לעיל בט"ב . ובכיה זו תהיה כפרה על עונותיו כדאיתא בגמרא כל המוריד דמעות כו' . וצריך לומר הסליחות בנחת ובמתון ובכונה ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכונה (מהר"ם שער אריי):
הש"ץ שאומר הסליחות מתעטף בטלית ואינו מברך להתעטף בציצית. דקי"ל ספק ברכות להקל .
וכן הסכימו כל האחרונים (א"ז) ואם אפשר בטלית שאולה ודאי עדיף. (הגאון מהריעב"ץ) אבל הא"ר כתב בסימן תקפ"א דאין ליקח טלית שאולה משום דאז יטעו העולם שא"צ ברכה אף ביום אבל לא יאמר החזן הסליחות בלא עטיפת הטלית משום שאומרים בתוך הסליחות הי"ג מדות ואמרו חז"ל נתעטף הקב"ה כש"ץ ולמד למשה הי"ג מדות ש"מ שצריך עטיפה בשעת י"ג מדות. ואחר שגומרין הסליחות אומר הש"ץ ק"ש עם תתקבל אע"ג שבכל ימות השנה א"א תתקבל אלא אחר תפלת י"ח שכן הוא מבמעות לשון צלותהון בפירושו תפלה וסתם תפלה ר"ל תפלת י"ח שאני סדר הסליחות שנתקנו כלם על סדר התפלה של כל היום כי הפסוקים שקודם הסליחות הם כנגד פסוקי דזמרה והסליחות עם הי"ג מדות שאומרים בין כל אחת ואחת הם במקום תפלת י"ח שעיקר התפלה הוא י"ג מדות ואח"כ נופלין על פניהם כמו אחר כל התפלות ומסיימין ואנחנו לא נדע לכך אומרים אחריהם קדיש שלם עם התקבל כמו אחר גמר כל תפלות השנה (לבוש) : כתב בספר תניא סי' ע"ב דאם אין מנין אין לומר הבקשות בסליחות בלשון ארמית כמו במסותא מלכון שאין מלאכים מכירין בלשון ארמית אם לא המסורין לציבור : טוב לעמוד כשאומרים סליחות ועכ"פ יעמוד כשאומרים אל מלך יושב וכו' וי"ג מדות (א"ר) : אבל אסור לצאת מביתו לביהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה שמרבין בסליחות אז צריך לילך לביהכ"נ (מ"א) אבל תוך י"ב חודש אסור להתפלל בימים נוראים כמו ברגלים . אבל בדליכא אחר שרי (מ"א) אמנם סליחות מותר לומר אפילו בער"ה (פ"מ) : אותם שמתענין עשרת ימ"ת אם מתענין בר"ה א"צ להתענות לפני ר"ה רק ב' ימים ואף שנהג כמה פעמים להתענות ד' ימים לפני ר"ה אעפ"כ א"צ להתענות רק שני ימים וא"צ התרה כי לא היתה כוונתו רק לתשלומין ועכשיו שמתענה בר"ה א"צ תשלומין (מ"א) : אותם שמתענים עשרת ימי תשובה ראוי להם להשלים התענית ולא כמו שנוהגים רוב המון עם שלא להשלים ואוכלים ב' או ג' שעות אחר חצי היום בודאי יצא שכרם בהפסדם מפני שמתפלל מנחה ביחיד קודם אכילתו. ועוד שמתפלל בביתו ולא בביהכ"נ. ולא עוד אלא שמאבד טובות הרבה . כמה יש"ר וכמה אמנים. גם עניית קדושה עם הצבור. הלא טוב לו אז יותר שלא יתענה כלל . לכן יזהר בזה : ביום ראשון של סליחות נוהגין רוב הקהל להתענות ונוהגין העולם להשלים התענית (מ"א סימן תקס"ג) : אומרים ברכות התורה קודם הסליחות . וא"צ לסדרן אח"כ עם הברכות מי שכבר אמרן בביתו (יעב"ץ) :
אמרו חז"ל שנתעטף הקב"ה כשליח צבור ואמר י"ג מדות ואמר למשה בעת צרה עשו לפני כסדר הזה וברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. **והנה** על זה הקשו כי הרבה עשו כן בי"ג מדות ולא נענו . ומתרץ האלשיך בשם לבנת הספיר שעל כן לא אמר אמרו לפני כסדר אלא עשו לפני כסדר שכוון לומר

במנחה של ע"ש. יש לומר כלה בציר"י תחת הלמ"ד (מ"א) צריך לומר סלח ומחל כי מחילה גדולה מסליחה. צריך לומר קרע רוע במירכא טיפחא ונשימה אחת (פ"ז) צריך לומר מהם והעבר חטאתינו ופשעינו כו': (ב) מאריכים בפיוטים ובתפלה אפי' יותר מחצות היום רק אם חל בשבת אין להאריך הרבה (שם): (ג) המתפלל מוסף והתוקע הם חיובים לעלות לתורה ואם נוטלים שכר אינם חיובים (קיצור של"ה): (ד) כשיש מילה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר ואם המוהל בעצמו הוא התוקע נכון שלא ירחץ מדם המציצה ויתקע בפה מלוכלך בדם מילה כדי לערב מצות מילה בשופר (שם פ"ז) וכן אם חל ראש השנה בשבת אף שאין תוקעין מלין קודם אשרי:

לומר כי לא באמירה לבדה תליא מילתא אלא במעשה כי אותן המדות שזוכרין רחום וחנון ארך אפים כו' תעשו אתם כסדר ההוא ועל ידי כן לא ישובו ריקם: **כתב** השל"ה מעלת ההבודדות אין שיעור וסימנך אני וה"ו הושיעה נא כשאני וה"ו בהתבודדות שהוא השכינה אז נס' הישועה ולכן ראוי לכל אדם להתבודד באלו הימים ולשוב בתשובה שלמה:

אין מברכין ר"ח תשרי שהוא ר"ה כמו שמברכין שאר ר"ח וגם אין מזכירין ר"ח לא בקרבנות ולא בתפלה בר"ה והכל מטעם כדי לערבב השטן שלא ידע יום בסוף ר"ה כיון שלא קדשוהו וסימן לדבר בכסה ליום חגנו שיהא החודש מכוסה בו שלא יזכרוהו. ומטעם זה גם כן אין מתחילין לקרות פרשת בראשית ביום ר"ה שכן היה ראוי לקרות פ' בראשית בר"ה דהא קי"ל בתשרי נברא העולם דהיינו ביום ר"ה התחילה הבריאה והיה ראוי מפני זה לקרות בו פ' בראשית מ"מ אין קורין אותה כדי שלא ירגיש השטן ויאמר ודאי שהוא ר"ה הואיל ומתחילין בו התורה והוא יום ראשון שנברא בו העולם. וגם בשבת שאחריו אין מתחילין דהואיל ואידחי התחלת התורה מר"ה אידחי עד כלות כל ימי הי"ט דהיינו עד שמ"ת לפי שמאז והלאה יכולין לקרות הפרשיות זו אחר זו בלי הפסק מה שלא היה כן אם היו מתחילין בשבת שאחר ר"ה שהיו צריכין להפסיק לפעמים פרשיות שלא יו"ט יו"כ וסוכות (לבוש):

דיני וסדר התרת נדרים

(דה"ח) (א) מה שנוהגין בהתרת נדרים לומר אף שמצד הדין המבקש התרה צריך לפרט הנדר אך דעו נא רבותי כי א"א לפורטם כי רבים הם כו' זה אינו מועיל אלא לנדרים ששכח אבל לנדרים שלא שכח וזוכר אותם וצריך להזכירם צריך לפרט הנדר ואם לאו אין מתירין לו ודי כשמפרש הנדר לפני אחד מהמתירין (שבלי לקט) ובתנאי מודעא שאנו מתירין אינו מועיל אלא בנדר שבינו לבין עצמו אבל בנדר שבין אדם לחבירו אינו מועיל:

(ערוגות הבושם) תנן במס' נדרים הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יאמר כל הנדרים שאני עתיד לנדור בזו השנה יהיו בטילים. וכתב הטור מזה נתפשט המנהג לומר כל נדרי ביו"כ. אבל זריזים מקדימין למצות וראוי להקדים קודם ר"ה מטעם לעשות שני ענינים. ענין אחד התרה על העבר או אם היה מחויב איזה נדוי ינהג בעצמו שעה אחת נדוי (אך רבים מערערים ע"ז כמו שאבאר לקמן בשם ש"ת) ואח"כ יבקש מהחכמים ויתירו לו. ענין שני מסירת מודעא להבא שכל מה שיתקשר את עצמו מהיום בשבועה או בחרם או בנדוי וכיוצא בזה שהוא עתה מוסר מודעא ועוקר מעקרו ומבטלן. וכן הוא המנהג בא"י מתאספים בערב ר"ה בבתי מדרשות עדה קדושה מת"ח ויראי שמים. ואם אין פנאי בערב ראש השנה מתאספים בין כסה לעשור ועושין שני ענינים האלה בזה הסדר ויעמוד לפני עדה הקדושה. ואם אינו יכול בפני עדה מכל מקום צריכין להיות בית דין דהיינו ג'. ויאמר זה:

שִׁמְעוּ נָא רַבּוֹתַי דַּיָּנִים מֻמְחִים. כָּל־נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ אִסּוּר אוֹ קוֹנָם אוֹ חֵרֶם. שֶׁנָּדַרְתִּי אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּהָקִיץ אוֹ בַחֲלוֹם. אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּשֵׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים וּבְשֵׁם הוי"ה בָּרוּךְ הוּא. וְכָל־מִינֵי נְזִירוּת שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי וַאֲפִילוּ נְזִירוּת שִׁמְשׁוֹן[א]. וְכָל־שׁוּם אִסּוּר. וַאֲפִילוּ אִסּוּר הֲנָאָה שֶׁאָסַרְתִּי עָלַי אוֹ עַל אֲחֵרִים בְּכָל־לָשׁוֹן שֶׁל־אִסּוּר. בֵּין בִּלְשׁוֹן אִסּוּר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם. וְכָל־

שום

גליון **הגרי"ב א)** בשמעו נא רבותי וכו'. ד"ה „ואפילו נזירות שמשון". גם בנוסחאות השל"ה איתא הכי, ברם בנזיר י"ד ע"א ובמכות כ"ב ע"א מבורר להדיא דנזירות שמשון אין לו התרה כלל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות נזירות דין י"ד בזה"ל מי שנדר נזירות כשמשון אינו יכול לשאול על נדרו שנזירות שמשון לעולם היתה עכ"ל. ועל טוב יזכר שמו של רב חביבי החכם השלם מתון ומסיק מהר"ל מערקהיים נ"י שהתעורר ג"כ בזה וכדי להסיר כובד הפליאה לא ינונה ההכרח אם נאמר דקילקול העתקה ושגגת הדפוס גרמו שהחליפו במקום שהיה כתוב אם לא נזירות שמשון וכו'. טעו והדפיסו תיבת אפילו נזירות וכו'. ולמצוה יחשב לכל מי שבידו ביתי הג"ה ליישב דברים שעל הלב מתקבל ומתיישב. ודע עוד דזה ל' השו"ע י"ד סי' רי"ד סעי' א' אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם ונהג כן אפילו פעם אחת צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ולפרישות יאמר בתחילת הנהגתי שאינו מקבל עליו כן בנדר וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה ולא לעולם וכו', עכ"ל. אמור מעתה מ"ש המסדר הלזה ז"ל לקמן בסמוך וכל שום קבלה וכו', ובין שום מנהג של מצוה וכו', או איזה הנהגה טובה וכו' שנהגתי שלש פעמים ולא התניתי שיהא בלי נדר וכו'. ולכאורה מחוסר מובן מאי איריא שנהגתי שלש פעמים הלא אפילו כשנהג רק פעם אחת צריך הת"ה כמש"כ בטור ש"ע, שהעתקתי לכעלה ואשר על כן לכאורה עדיפא טפי שלא יאמר אותן שתי תיבות „שלש פעמים" אלא יאמר או איזה הנהגה טובה או איזה דבר שנהגתי ולא התניתי שיהיה בלי נדר וכו'.

שום קבלה אפילו של מצוה שקבלתי עלי. בין בלשון נדר בין בלשון נדבה בין בלשון שבועה בין בלשון נזירות בין בכל־לשון. וגם הנעשה בתקיעת כף. בין כל־נדר ובין כל־נדבה ובין שום מנהג של מצוה שנהגתי את־עצמי. וכל־מוצא שפתי שיצא מפי. או שנדרתי וגמרתי בלבי לעשות שום מצוה מהמצות. או איזה הנהגה טובה. או איזה דבר טוב שנהגתי שלש פעמים. ולא התניתי שיהא בלי נדר. הן דבר שעשיתי (הן) על עצמי. הן על אחרים. הן אותם הידועים לי. הן אותם שכבר שכחתי. בכלהון אתחרטנא בהון מעקרא. ושואל ומבקש אני ממעלתכם התרה עליהם. כי יראתי פן אכשל ונלכדתי חס ושלום בעון נדרים. ושבועות ונזירות. וחרמות ואסורין. וקונמות והסכמות. ואין אני תוהא חס ושלום על קיום המעשים טובים ההם שעשיתי. רק אני מתחרט על קבלת הענינים בלשון נדר או שבועה. או נזירות או אסור או חרם או קונם או הסכמה או קבלה בלב. ומתחרט אני על זה שלא אמרתי הנני עושה דבר זה בלי נדר ושבועה. ונזירות וחרם ואסור וקונם וקבלה בלב. לכן אני שואל התרה בכלהון. אני מתחרט על כל־הנזכר. בין אם היו המעשים מהדברים הנוגעים בממון. בין מהדברים הנוגעים בגוף. בין מהדברים הנוגעים אל הנשמה. בכלהון אני מתחרט על לשון נדר ושבועה ונזירות ואסור וחרם וקונם וקבלה בלב: והנה מצד הדין. המתחרט והמבקש התרה צריך לפרוט הנדר. אך דעו נא רבותי. כי אי אפשר לפורטם כי רבים הם. ואין אני מבקש התרה על אותן הנדרים שאין להתיר אותן. על כן יהיו נא בעיניכם כאלו הייתי פורטם:

והמתירין משיבין לו שלש פעמים בלשון זה:

הכל יהיו מתרים לך. הכל מחולים לך. הכל שרוים לך. אין כאן לא נדר ולא שבועה ולא נזירות ולא חרם ולא אסור ולא קונם ולא נדוי ולא שמתא ולא ארור. אבל יש כאן מחילה וסליחה וכפרה. וכשם שמתירים בבית דין של מטה. כך יהיו מתרים בבית דין של מעלה:

ואח"כ יאמר מוסר מודעה לפניהם ויאמר בלשון זה:

הרי אני מוסר מודעה לפניכם ואני מבטל מכאן ולהבא כל־הנדרים וכל־שבועות ונזירות ואסורין וקונמות וחרמות והסכמות וקבלה בלב שאקבל עלי בעצמי הן בהקיץ הן בחלום. חוץ מנדרי תענית בשעת מנחה. ובאם שאשכח לתנאי מודעה הזאת ואדור מהיום עוד. מעתה אני מתחרט עליהם ומתנה עליהם שיהיו כלן בטלין ומבטלין. לא שרירין ולא קימין. ולא יהון הלין כלל וכלל. בכלן אתחרטנא בהון מעתה ועד עולם:

ויועיל זה כשלא יזכור לתנאי בשעת השבועה כמבואר ביו"ד: ואח"כ יאמר זה:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שכל־הקללות והארורים ונדוים ונזופים והחרמות והשמתות שקללתי שארתי או שנדיתי או שהחרמתי

אוֹ שֶׁשָּׁמַּתִּי אֶת־עַצְמִי אוֹ אִשְׁתִּי אוֹ בְּנֵי בֵיתִי אוֹ אֶת־אֲחֵרִים אֲשֶׁר מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל הֵמָּה אוֹ אֲחֵרִים שֶׁקִּלְּלוּ אוֹ שֶׁנִּדּוּ אוֹ שֶׁהֶחֱרִימוּ אוֹ שֶׁשָּׁמְּתוּ אוֹתִי אוֹ אִשְׁתִּי אוֹ אֶת־זַרְעִי אוֹ אֶת־בְּנֵי בֵיתִי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֶׁאַל יִשְׁלְטוּ בָּנוּ וְאַל יַעֲשׂוּ רוֹשֶׁם וְכָל־הַקְּלָלוֹת יִתְהַפְּכוּ עָלֵינוּ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה כְּדִכְתִיב וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

ואחר כך העדה הקדושה יחזרו ויאמרו לו שלש פעמים בלשון הזה:

כֻּלָּם מֻתָּרִים לָךְ. כֻּלָּם שְׁרוּיִם לָךְ. כֻּלָּם מְחוּלִים לָךְ. כְּשֵׁם שֶׁאֲנַחְנוּ מַתִּירִין בְּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה. כָּךְ יִהְיוּ מֻתָּרִים בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה וְלֹא יַעֲשׂוּ שׁוּם רוֹשֶׁם כְּלָל. וְכָל־הַקְּלָלוֹת יִתְהַפְּכוּ עָלֵינוּ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה כְּדִכְתִיב וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

הועתק מספר עבודת הקדש

מנהג חסידים בעה"ק ירושלים תוב"ב שראיתי למעלת הרב המקובל המופלא קדוש יאמר לו כמהור"ר שלום שרעבי זלה"ה ויחידי סגולה שלפני ראש השנה אחר התרת נדרים הרגילה בישראל. לא רצו לקבל נזיפה ח"ו לפני ר"ה ולא לפני חודש אלול מטעם שאין אנו יודעים בדור יתום הזה אם אותם עשרה שמתירין הנזיפה יהיו כדאים להתיר דלא אפשר לבקש גדולי הדור שיבואו להתיר וכיוצא. ונמצא שהנזיפה ודאי וההתרה ספק. ועוד מטעם שהמוף מ' יום אין תפלתו עולה לשמים כמ"ש בזוהר ולכן בחרו להתיר התרת קללות בלי קבלת נזיפה. וההתרה זו היו עושים אותה אף בשאר ימות השנה ולפעמים בערבי שבתות. אך קודם ר"ה לא יעבור מלעשותה בעשרה. וזה נוסחה כאשר נהגו בתוספת קצת נוסף בס"ד:

יתקבצו יותר מעשרה ובכללם יהיו איזה ת"ח ויראי שמים ואם בשום לא ימצאו שם עשרה שני בשלשה: יעמוד מתוך העדה אחד ויאמר:

הריני מבקש ממעלתכם להתיר לי קללות ונזיפות ודברים אסורים לבטל עין הרע הן וביוצא בהן.

ואם הם שנים או יותר יאמרו בלשון רבים. ואז יאמרו העדה הקדושה נכח פני המבקש התרה בלשון הזה:

מותרים יהיו כל קללות אלות ושמתות וחרמים נדויים וארורימו נזיפות ובטויים וכשפים וכל דברים רעים וכל חלומות רעים ופתרונות רעים ומסירות דין ופתחון פה לרעה וכל מיני דברים אסורים וכל מיני גזירות קשות ורעות וכל מיני עין הרע שהושמו עליך או על שום אחד מבני ביתך. וכל קללות שקללו אתכם אחרים או שקללתם עצמכם בכל אופן שיהיה או שנתחייבתם שום קללה או ארור או חרם או נדוי או נזיפה או שום גזירה רעה באיזה צד ואופן שיהיו על הכל מעכשיו אנו מתירין ומבטלים הכל וכן אנו אומרים:

בצירוף וברשות קודשא בריך הוא ושכינתיה ברשות בית דין של מעלה וברשות ב"ד של מטה וברשות תורתנו הקדושה וברשות סנהדרי גדולה וברשות סנהדרי קטנה. מותרים לכם מותרים לכם מותרים לכם שרוים לכם שרוים לכם מחולים לכם מחולים לכם מחולים לכם אין כאן קללות אין כאן אלות אין כאן שמתות אין כאן ארורים אין כאן חרמים אין כאן נדויים אין כאן נזיפות אין כאן בטויים אין כאן כשפים אין כאן חלומות רעים ופתרונות רעים אין כאן מסירת דין אין כאן פתחון פה לרעה אין כאן מחשבות זרות והרהורים רעים אין כאן גזירות קשות ורעות אין כאן עין הרע דאנשים אין כאן עין הרע דנשים אין כאן עין הרע דשונאים ואוהבים כולם יהיו בטלים ומבוטלים וחשובים ככלי חרס הנשבר וכדבר שאין בו ממש וכל מיני עין הרע יוסרו מעליכם ומבתיכם ויושלכו למצולות ים ככתוב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבותיך:

אנא ה' תתמלא רחמים ויכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך וימתקו הדינים וזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו עליו השלום כאלו אפרו צבור ומונח על המזבח ותביט באפרו

א דברים כג, ו. (סג"מ) ס' 65 — 6

באפרו להצילנו ולכל ישראל מכל רע וכשם שמסכימים ומתירים לכם ב"ד של מטה כך יסכימו ויתירו ב"ד של מעלה וכל הקללות וחלומות ופתרונות רעים ופתחון פה לרעה וכל גזירות רעות כולם יתהפכו לכם לטובה ולברכה ככתוב ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך. וכתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך. ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

נוסח מסירת מודעה שנהגתי לומר לפני ר"ה:

הריני מוסר מודעה לפניכם שכל מחשבה רעה והרהור רע ורעותא דלבא אם יעלה בלבי ומוחי ובפרט בעת התפלה ותלמוד תורה באיזה צד ואופן שאינו לכבוד ורצון הבורא יתברך מעכשיו אני מבטל אותן מחשבות והרהורים רעים ורעותא דלבא אשר הם נגד רצון קב"ה ביטול גמור כחרס הנשבר. ומכל שכן אם אדבר איזה דיבור רע ואיסור מעכשיו יהיו הכל בטלים ומבוטלים. ועתה אני מברר ומפרש באר היטב ואני מגלה דעתי ורצוני בבל לבי כי רצוני ומאויי וכונתי לעבור את בוראנו אלהי אברהם אלהי יצחק וישראל עבודה שלימה עבודה תמה במחשבה ודיבור ומעשה ביראה ואהבה ושמחה כדת מה לעשות. וכל מחשבה ודיבור ומעשה נגד רצונו יתברך מעכשיו בטלים ומבוטלים כי הם מצד יצר הרע והכל הבל. באופן שכל עבודתנו להבורא יתברך במחשבה ודיבור ומעשה הכל הוא לעשות נחת רוח לפניו דוקא בלי שום פניה כלל ועיקר והכל הוא לשם יחוד קב"ה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל לדעת ר"ש בן יוחאי ורבי אלעזר בנו ולדעת הרב יצחק לוריא אשכנזי. המקום ברחמיו יעזרנו על דבר כבוד שמו מעתה ועד עולם: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

הנהגות ערב ר"ה ותפלת ר"ה

כתב השל"ה. ער"ה שהוא ערב ר"ח לא גרע מער"ח דעלמא אדרבה מכ"ש ער"ח זה שהוא יום האחרון בשנה ולמחר יעמוד בדין לכן צריך להיות ירא וזחל בכובד ראש והכנעה מן היום האיום והנורא הבא עלינו וכל המרבה הרי זה משובח. וראוי שיטול צפרניו ויגלח ויגלח ויגלבש לבנים ויעסוף לבנים להראות הבטחון שבטוח בחסד האל ית"ש שיצא בדימוס (פי' ברחמים) אבל עכ"פ לא ילבש בר"ה בגדים חשובים כמו בשאר יו"ט רק שתהיה אימת הדין עליו ולא יהא לבו פנוי מהרהורי תשובה והדביקות בהשי"ת בקיום התורה והמצות: וכתב בסדר היום גם צריך שיטהר עצמו וגופו ממה. שירחץ ויטבול במי מקוה אע"פ שאין דרכו בכך כל השנה. ביום הזה הנורא צריך עכ"פ לטבול כדי שיתפלל תפלת ר"ה בטהרה אע"ג שאינו נטהר מטומאת מת בלא הזאה מ"מ מה שיש בידו לעשות יעשה היינו לטהר מטומאת קרי עכ"פ. אבל אין מברכין על טבילה זו שאינה חובה. וישליך מעליו כל המחשבות זרות שנתדבקו עמו כל השנה. וכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו קל וחומר בר"ה שצריך אדם נחפש אחר הטהרה והקדושה: כתב הלבוש אין משלימין התענית עד הלילה כדי שיוסיף מחול על הקודש: אם חל ר"ה ביום ג' מי שמתענה הפסקה ב' ימים ביום א' וביום ב' שלפניו ימים ולילות אזי יעמוד במוצ"ש אבל מי שמבדיל ויכוין לצאת עמו בברכה ויענה אמן ובזה יוצא שפיר אפילו אינו טועם מכום הבדלה: אחר תפלת המנחה יכין עצמו לתפלת ערבית בכוונה עצומה. ואם חל יום ב' דראש השנה בערב שבת אזי יזהר לעשות בערב ראש השנה עירובי תבשילין:

כתב בספר הפרדס בכל ערב יו"ט קודם שמקבל עליו קדושת היום קודם תפלת ערבית יאמר בפה מלא ובכונה גדולה לשם יחוד קודשא בריך הוא וכו' הריני מוכן ומזומן לקבל עלי קדושת ימי החג הזה לקיים מ"ע שצוני בוראי ית"ש בתורתו הקדושה וכו':

סדר תפלת ערבית של ראש השנה:

ערבית נכנסין לבית הכנסת וקורין ק"ש בברכותיה והוהנין ופרוס. ומה שאין אומרים מעריב בר"ה כמו בשאר יו"ט יש אומרים הטעם משום שהטעם מהענין לא רצו לטרוח עליהם להאריך בבהכ"נ שהרי הינם צריכים להשלים. והואיל ובלילה ראשונה אין אומרים מטעם זה. אין אומרים אותו ג"כ בליל ב'. ועיין בלבוש סי' תקפ"ב עוד טעם. ואומרים פסוק תקעו בחדש שופר. ואומרים חצי קדיש וכופלין לעילא ולעילא. ומתפללין ז' ברכות ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע. ואם חל בחול אומר את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא קדש. ואם חל בשבת אומר את יום הזכרון הזה יום זכרון תרועה מקרא קדש ולא יום תרועה. שכיון שאין תוקעים בשבת אלא מזכירין התרועה בפה לא שייך לומר יום תרועה. ואין נוהגין לומר זכרון תרועה באהבה מקרא קדש כמו בשאר מועדים. והטעם משום דלשון תרועה מורה על דין לכך לא רצו לסמוך אחריה מלת באהבה שאין מקבלין הדין באהבה (לבוש). והנה ראוי לידע שכוונת כל נוסח התפלה של ר"ה הוא רק שיתקדש שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם כי זה עיקר התפלות עתה בימים הנוראים האלו. לכן יזהר האדם להצטער בלבו ולבכות ביחוד ביום הדין הגדול והנורא הזה בענין

שמדבר

שמדבר בתפלה מחילול שמו הגדול יתברך שמו. ויתפלל ענין זה מעומקא דלבא יותר מהתפלות שמתפלל בעד עצמו כי זה כל אדם עתה יש לו לבכות ולהצטער בתמידות על חילול כבוד שמו. והתחבולה אל התעוררת לבו אל הבכי שיאמר התיבות במתון גדול. ויפסיק בכל הפסק ענין לעורר לבו אל הבכי: ואחר תפלה בלחש יאמר הש״ץ קדיש שלם עם תתקבל. עלינו. קדיש יתום. אדון עולם. ואם חל ר״ה בשבת אומרים אחר תפלה בלחש ויכולו וברכה אחת מעין שבע ואומרי׳ בברכת מעין שבע המלך הקדוש וחותם בשל שבת לבד. וא״א במה מדליקין. ועיין מ״ש לעיל בתפלת שבת. ובר״ה מקדשים קידוש על הכוס בבית הכנסת ואומרים שהחינו

תפלת ראש השנה

דע שכתב השל״ה בתפלה כשאינה שלימה במחשבה דבור ומעשה היא פסולה כמו קרבן פסול ונמסרה לכלב שבא מכח לילית. ועליה נאמר לכלב תשליכון אותה. על כן יזהר כל אדם לכוין בכל ברכה וברכה ובכל תיבה ותיבה ע״כ: אחז״ל כי הג׳ ראשונות הוי כעבד המסדר שבח לרבו. וצריך לעמוד באימה וביראה. והן כנגד ג׳ אבות העולם:

תפלה לראש השנה

בכניסתו לבית הכנסת בליל א׳ דר״ה יאמר זה. ובראשי החרוזות חתום שם המחבר **אברהם חזן חזק**. ומשקלו ד׳ ד׳ תנועות. והחרוז **הקם משפלות** חסר בכל הדפוסים ונמצא בסדור **בית הזכרון** והוא מועתק לר״פ נק״ק הספרדים בסידור ס״ל **ישראל קושטא** ז״ל.

אחוֹת קְטַנָּה תְּפִלּוֹתֶיהָ.
עוֹרְכָה וְעוֹנָה תְהִלּוֹתֶיהָ.
אֵל נָא רְפָא נָא לְמַחֲלוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ב נֹעַם מִלִּים לְךָ תִּקְרָאֶה.
וְשִׁיר וְהִלּוּלִים כִּי לְךָ נָאֶה.
עַל מָה תַּעֲלִים עֵינְךָ וְתִרְאֶה.
זָרִים אוֹכְלִים נַחֲלוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ר אֵהּא) אֶת־צֹאנְךָ אֲרָיוֹת זֵרוּ.
וּשְׁפוֹךְ חֲרוֹנְךָ בְּאוֹמְרִים עָרוּ.
וְכַנַּת יְמִינְךָ פָּרְצוּ וְאָרוּ.
לֹא הִשְׁאִירוּ עוֹלְלוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ה קֵם מִשְׁפְּלוּת לְרֹאשׁ מַמְלֶכֶת
כִּי בְּבוֹר גָּלוּת נַפְשָׁהּ נִתֶּכֶת.
וּכְרוּם זֻלּוּת לִבָּהּ שׁוֹפֶכֶת.
בְּדַלֵּי דַלּוּת מִשְׁכְּנוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

מ תַי תַּעֲלֶה בְּתֹךְ מִבּוֹר.
מִבֵּית כֶּלֶא עֵדָה תִּשְׁבּוֹר.
וְהַפְלֵא פֶלֶא בְּצֵאתְךָ כְּגִבּוֹר.
לְהָתֵם וְכַלֵּה מְכַלּוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ח ילָה קָבְעוּ הַגּוֹי כֻּלּוֹ.
וְטוֹבָה שָׁבְעוּ בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ.
וְלִבָּהּ קָרְעוּ. וּבְבָל־זֹאת לֹא
מִמְּךָ נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ז מְרוֹת הַבַּת וְהַשְׁקֵה תַּגְבִּיר.
לַחְפּוֹץ קִרְבַת דּוֹדָהּ. וְתַעֲבִיר
מִלֵּב דַּאֲבַת נַפְשָׁהּ. וְתָעִירב)
לְבַקֵּשׁ אַהֲבַת כְּלוּלוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

נ חֵה בְנַחַת לְנָוֶה רִבְצָהּ.
רַב נְזוּנַחַת מִדּוֹד חֶפְצָהּ.
וְהִיא כְפוֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ.
לֹאג) הִבְשִׁילוּ אֶשְׁכְּלוֹתֶיהָ.
תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ:

ח זְקוּ וְגִילוּ כִּי שׁוֹד גָּמַר.
לְצוּר הוֹחִילוּ בְּרִיתוֹ שָׁמַר
לָכֶם. וַתַּעֲלוּ לְצִיּוֹן. וְאָמַר
סֹלּוּ סֹלּוּ מְסִלּוֹתֶיהָ.
תָּחֵל שָׁנָה וּבִרְכוֹתֶיהָ:

א) נ״א רָעָה. ב) נ״א וְתָמִיר או וְתָסִיר. ג) נ״א כִּי.

לערבית. לשחרית. ולמנחה:

למנחה כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מוֹרִיד הַטָּל: מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמָן. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

פירוש רש"י (נעתק ממחזור ויטרי כ"י פאריז עתיק יומין)

זכרנו לחיים. מפני דיום דין הוא כדתנן בראש השנה עוברין לפניו כבני מרון. וא"ר יוחנן (ר"ה יח.) וכולן נזכרין בזכירה אחת [הנוסחא בגמ' נסקרין בסקירה] ולפיכך תקנו לומר זכרנו לחיים להתפלל שיזכרנו לחיים: **חפץ בחיים.** כדכתיב כי לא אחפוץ במות המת (כי אם) [הלוא] בשובו מדרכיו וחיה: בספר החיים. הוא ספר הצדיקים הנכתבים לחיי עד: מי כמוך אב הרחמים. כלומר ואם לא נזכה במעשינו

עץ יוסף

מלך. בראש השנה: **עוזר.** בעשי"ת: **ומושיע.** ביום כפור: **ומגן.** בהושענא רבה (שערי שמים): **בחסד.** יכוון בגי' ע"ב: **מחיה.** יכוון בגי' ס"ג: **זוכר יצוריו לחיים ברחמים.** שהוא מעביר ראשון ראשון. ומתוך שאנו רואים שאתה רחמן לחיים כך יש לנו להאמין שנאמן אתה וכו' (אבודרהם):

מחיה

ענף יוסף

בא"י אלהינו כו' אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. מה שאומרים ואלהי יעקב בוא"ו. משום דאיתא בזהר כיון שהגיע ויקרא ונתחם לו אות אמת דא אות ו' דלא אקרי הות אמת ע"כ. וכתיב תתן אמת ליעקב: ז"ל הלבוש תקנו להוסיף בברכת מגן זכרנו לחיים מפני שבאלו הימים הקב"ה דן את כל העולם מי יחיה ומי ימות וצריכין אנו להתפלל על החיים. ובחיים נופל לשון זכירה שכן מצינו הלשון במקראות הרבה ומצינו באברהם זכירה דכתיב כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו לכך תקנו לומר זכרנו לחיים בברכת מגן אברהם. והטור כתב ויש במטבע זה י"ח תיבות כנגד י"ח תיבות שבפסוק החפץ אחפוץ מות רשע וגו' וי"ח תיבות שבפסוק ובשוב רשע מרשעתו (וכתב הב"י והע"ג די"ב תיבות ניהו. מלת יחיה אינה מן הכלל דכיון שקודם שיזכיר מלת חיים היכא י"ח תיבות בפיל קאמר ביש י"ח תיבות בפסוק) וכן יש בפסוק (ישעיה ו) ועוד בה עשיריה וגו' (וכתב הב"י דר"ל דמהיבת ושבה ואילך איכא י"ח תיבות) ותקנו כנגד אלו הפסוקים שיש בהם תשובה לפי שהן ימי תשובה: **למענך** אלהים חיים. ולכאורה וכי בשביל שהוא אלהים חיים יתן לנו חיים. אך הענין הוא שיש חיים בשני פנים. אופן האחד שיהיה חי להתענג עוה"ז לאכול ולשתות וכדומה בכבוד המדומה כמו שרוב החיים מבקשים לתכלית הזו. ועל זה נאמר בזה"ק בהמה עזי פנים דומים לכלב הצועק הב הב ולית ליה בושת פנים. אבל האופן ב' כדי לעבוד רצון הבורא יתברך כי לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה. וכל זמן שאדם חי יכול לתקן עוותו ולעשות קנין שלימות וכמאמר חז"ל יפה שעה אחת בתורה ובמע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב. ובזה האופן הטיבו אשר תקנו זכרנו לחיים. ולמה אנו מבקשים חיים. לזה אמר לא לתענג ח"ו כי אם למענך אלהים חיים לעבוד לך נחת רוח על שאמרת ונעשה רצוני. בתורה ומע"ט ולתקן את אשר מרדנו בו וכדומה הכל נגד ה' (ספר הפלדס): **כתב** הטור מי כמוך יש בו במוגה תיבות כנגד ויזכור כי

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

לְדוֹר וָדוֹר הַמְלִיכוּ לָאֵל כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

וּבְכֵן יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנְךָ וְהֵיכָלֶךָ:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל

פירוש רש"י

להכתב לחיים ההם ברחמיך שכן דרכך שאתה אב הרחמים וזוכר יצוריו לחיים ברחמים. וגם אחר מיתתו נאמן אתה להחיותם:

ובכן תן פחדך. כלומר ולפי שאתה אב הרחמים וחפץ בחיים של יצוריך תן פחדך ואימתך עליהם כדי שייראוך ויעבדוך. ויהיו כולם באגודה אחת לעשות

עץ יוסף

מחיה המתים. ראשי תיבות מ"ה וסופי תיבות מ"ה הרי ב' פעמים מ"ה וזה סוד אם יתמהמה חכה לו: אתה קדוש. בברכה זו ישמח מאד על גודל קדושתו ית"ש: וקדושים. ישראל שנקראים קדושים וראוי ג"כ לכוין על המלאכים העליונים: ובבן. כתב הטור ואבודרהם ותקנו לומר ובכן ע"ש ובכן אבוא אל המל"ך לפי שהוא עתה יום הדין בא"ם לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. וכתב בסדור מגיד צדק ונראה שכוון על סוף פסוק שם ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת. כי מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי. ובפרט ביום הדין הגדול והנורא הזה ומי לא יבוש לבוא לפני המלך בלבוש ש"ק שנעשה מן הקליפות ק"ש מאלין שנאמר והרבע מאות איש עמו בגי' ש"ק כי מה אנו ומה חיינו ומה כחנו לסבול את התשובה הראויה לעשות לפי ערך עונינו ואף אם נהיה כל ימינו בתשובה הספיק. ובפרט בימים מועטים כאלה ימי הסליחות ע"ז תקנו לומר ובכן ע"ש מה שאמרה אסתר ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת אף שעשתה כמה תשובות נוראות כמד"א וצומו עלי וגו' וגם אני ונערותי אצום כן וכתיב ותלבש אסתר מלכות שלבשתה רוח הקדש ואף על פי כן אמרה ובכן אבוא אל המלך מלכו של עולם אשר לא כדת וכ"ש אנחנו: תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת וכו'. הנה רש"י כתב

ענף יוסף

בשר המה וגו' שיש בו ח' תיבות ע"כ. וכתב הב"י נראה שהוא סובר דהאי קרא שייך נמי כמון אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים כלומר מפני שזוכר כי יצורין בשר המה ובטבע הם חוטאים לפיכך מרחם עליהם. ובספר כד הקמח אות רי"ש כתב וז"ל וידוע כי ממדת רחמים מציאות החיים וזה שאנו אומרים בתפלה זוכר יצוריו לחיים ברחמים עכ"ל: ובכן. הנה סדר התפלה זה נתקן לאומרו ביום זה מפני שבו הי' תחלת מעשיו של הקב"ה בבריאה ואנו מבקשים מלפניו שיחדש עולמו לטוב ושיקדש שמו כי בזה יודע כי לו הממשלה מעלה ומטה. וכל זה יושלם בביאת משיח כי הוא יודיע זה. וזהו באמת חדוש העולם ואז ייראוך כל המעשים.

עיון תפלה

ובכן תן פחדך. רבותינו ז"ל תארו לפנינו בכמה מקומות אפס קצה הפחד הנורא הנופל על כל דרי מעלה בשעה שמגיעים לקדושת השם, כמבואר בכמה מקומות בפרקי היכלות, וכמו שנאמר (ישעיה ו, ד) וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו' וינועו אמות הספים מקול הקורא, ונאמר (יחזקאל ג, יב) ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד וגו' ומתרגמינן קל זיע סגיא, ובברכת יוצר קדושה כלם כאחד עונים ואומרים ביראה והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים; ולפיכך נלוה לפעמים התאר נורא אל התאר קדוש, כמו גדול ונורא קדוש הוא (תהלים צט, ג), קדוש ונורא שמו (שם קיא, ט), כי המשיג קדושתו של הקב"ה ירא ויפחד וירתע מפחד הדר גאונו. ולכן אנו מתפללין ביום הדין הגדול והנורא — שיתן פחדו ואימתו גם על כל דרי מטה, שיפקח עיניהם. להשיג קדושתו והדרת גאונו למען יהיו כלם להשתחות לפניו ולעבדו שכם אחד: ובכן. פירשו ולכן, כמו בודוי ליוה"כ אתה יודע רזי עולם וגו' ובכן יהר"מ וגו', ואחר שאין ערוך ואין שעור ואין קץ לקדושתך — כמו שפקחת עיניהם של דרי מעלה ונתת פחדך ומוראך עליהם, כמו כן פקח עיניהם של דרי מטה ותן פחדך פחד רוחני הבא על ידי דעת והשבון, ולפיכך לא נמצא הלא אצל בני אדם בעלי דעה על כל מעשיך (הם בני האדם שנעשו ונגמרו ונשתלמו והשינו מעלה יתירה אחרי בריאותם): ואימתך.

תקון תפלה

ובכן תן פחדך כו'. גם התפלה הנשגבה הזאת אמרו הקדמונים שנתחברה בבית מדרשו של רב חברו של שמואל ירחינאה, וסגנונה הנעים מעיד עליה בהיותו דומה לסגנון ברכת קדושת היום שבסדר המלכיות מלוך על כל העולם כלו בכבודך הנקרא בפי חז"ל בשם **תקיעתא דבי רב**; ובזוהר שמות דף נ"ב סוע"א אשכחנא בתקיעתא דרב בבבל

כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָֽאתָ. וְיִירָאֽוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶֽיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת. לַעֲשׂוֹת

פירוש רש"י

רצונך בלבב שלם ויהיו צדיקים ויכתבו לחיים כמה שידענו שאתה שולט בדבר זה לעשות ועוז בידך וגבורה בימינך לעשות כל זה ויהיה שמך נורא על כל מה שבראת:

עץ יוסף

על פסוק תפול עליהם אימתה ופחד. אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובים. והאבודרהם כתב אימה היא גדולה מפחד. וישראל הם קרובים יותר להקב"ה להשיג גדולתו ית' קצת. וזהו תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך על ישראל שהם מעשיך כמ"ש ישמח ישראל בעושיו. ואימתך על מ"ש שבראת על האומות שבראת וייראוך כל המעשים הם ישראל שהם קרובים בהשגה ומכירים רוממותך. וישתחוו לפניך כל הברואים. עשה"כ כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו. ומה שיש להעיר שבכל מקום שתמצא יראה בין אדם לחבירו נאמר ויראו ממך כמד"א וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ויראה שמאדם למקום נאמר וייראוך. אבל הענין הוא כי אצל האדם לא שייך לומר וייראוך או ויראו אותך כי האדם אין יראוי בעצמות מהיותו רק מצד פעולותיו היוצאות ממנו לכן יוצדק בו לומר ויראו ממך ר"ל מן הפעולות היוצאות ממך גבורה ואבירות ואכזריות אבל הוא ית"ש יראוי בעצמות מהותו כמד"א והראה ואפול על פני (יחזק' א). ויצדק בו לומר וייראוך: ויעשו כלם אגדה אחת. כמד"א ואגודתו על ארץ יסדה: לעשות רצונך. כדכתיב לעבדו שכם אחד. וכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם

ענף יוסף

ויעשו כלם אגודה אחת. וזה יהיה כבוד לעמך כשתצמיח קרן לדוד עבדך כי זה כבודן של ישראל וכל תקותם. ואז הסגולה שבעמך שהם צדיקים חסידים ישרים יראו וישמחו. כי כמו שישראל בזמן הגלות הם שפלים כן הסגולה שבהם הם יותר שפלים מכולם ובזמן הגאולה תהיה גדולתם וכבודם בערך שפלותם. ובזמן ההוא עולתה תקפץ פיה. ואז תמלוך אתה ה' לבדך. זו היא הכונה בסדר זה: כתב הטור ובכן עולה ע"ב כמו לשם של ע"ב. ושם של ד' מתגלגל בצירופי ע"ב. וכתב הב"י פי' כשתכתוב י' יו"ד ה' ה"א ו' וא"ו ה' ה"א עולה הכל ע"א ועם השם עצמו עולה ע"ב. או בדרך אחר כשתכתוב שם בן ד' בענין זה יו"ד ה"י וי"ו ה"י עולה ע"ב. או כשתכתוב י' י"ה יה"ו יהו"ה עולה ע"ב. ובכן בגימטריא אני והו עכ"ל. ועיין בפרישה: ותיקנו לומר ג"פ ובכן. ובכן תן פחדך. ובכן תן כבוד. ובכן צדיקים. כי ג"פ ע"ב גימטריא רי"ו כנגד אותיות ג' פסוקים של ויסע ויבא ויט. ואבודרהם כתב וז"ל ומצאתי שלשה ובכן רמז למלכיות זכרונות שופרות. כי הראשון הוא ובכן תן פחדך כו' וייראוך כו' ויעשו כלם אגודה אחת כנגד מלכיות כי כל זה ענין המלוכה שממליכין אותו. והשני תן כבוד לעמך כנגד זכרונות שהוא אזכרה לטובה. והשלישי צדיקים יראו וישמחו וכו' כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ כנגד שופרות. כדאמרינן בספרי המליכהו תחלה ואח"כ בקש מלפניו כדי שיזכר לך ובמה בשופר של חירות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'. פירוש באיזה טובה תהיה זאת ההזכרה בשופר של חירות וזהו כי תעביר כו' ותמלוך אתה ה' לבדך כו': **אגדה אחת**. בפת"ח וגם בסג"ל (מהרי"ל) והשכנה"ג כתב לא ידעתי למה נשנה מלשון הפסוק (שמואל ב ב) ויתקבצו בני בנימין וגו' ויהיו לאגודה אחת בסג"ל. ומ"א כתב שנהג כמהרי"ל (א"ר סי' תקפ"ב ס"ק י"ב):

עיון תפלה

אימה נסתרת, אימת גבור על חלש: **על כל מה שבראת**. כל נפש חיה במשמע שאינם משיגים שום שלמות אחרי בריאותם, נגל ירעו ולבל ישחיתו ולא יגרמו שום היזק בעולם: **וייראוך כל המעשים**. יראת גדלך ורוממותך: **וישתחוו לפניך כל הברואים**. יכנעו לרצונך וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ: **ויעשו כלם אגדה אחת**. לא כאגודות של הימים האלה שכל כנופיא וכנופיא של בני אדם המסכימים לדעה אחת עושים להם אגודה בפני עצמה ופורשים מן הצבור ואומרים כי רק אתם האמת והצדק, באופן שלפי מספר הכנופיות— מספר האמתיות, וכמו שאמרו רבותינו (סנהדרין צ"ז ע"א) ותהי האמת נעדרת שנעשית עדרים עדרים. אבל כשיתגלה הוד קדושתך בעולם ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו — אז **יעשו** כל האגודות לאגודה אחת שמטרתה האמת האחת **לעשות רצונך בלבב שלם**. ואמר **בלבב** שלם היינו בשני היצרים ביצר הטוב וביצר הרע (ברכות נ"ד א'), כי גם המדות הפחותות שבטבע האדם תשתעבדנה לעבודת השי"ת, יאכל ישתה ויישן כדי להחליף כח לעבודתו ית', ישגל לקיום המין, יכעס על עושי עולה, ויגנב לבו בדרכי השם.—ובאופן הזה יתוקן עולם במלכות שדי יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לו לבדו העוז והמשרה ויאמר

תקון תפלה

בבבל תלת ובכן ובכן ובכן לקבל הני תלת וכו'.— נוסח רב עמרם בסדורו — למען שמו באהבה זכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים אל חי ומגן וגו' ישועה מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים וגו' המתים לדור ודור המליכו לאל כי הוא לבדו מרום וקדוש ובכן תן פחדך וגו' שֶׁהַשְּׁלָטָן וגו' ובכן תן כבוד לעמך וגו' ותקוה לדורשיך וגו' ובכן צדיקים וגו' והרשעה כלה וגו' ותמלוך אתה ה' אלהינו מהרה על וגו'

רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמָה שֶׁיָּדַעְנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן*) לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהֹוָה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן־פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ.

פירוש רש"י

ובכן תן כבוד. ובזה תתן כבוד לעמך כשיכירו כל העולם שמך ויכבדו את עמך שיאמרו אין אלהים כי אם בישראל: תהלה ליראיך. שיהללו אותם: ופתחון פה. כלומר כדכתיב ולך אתן פתחון פה בתוכם שיפתחו פיהם ולא ייראו משום אדם. ובזה תהיה שמחה לארצך וכו':

עץ יוסף

ה': בלבב שלם. פי' לא מיראת העונש וההכרח שאין לבו שלם עמו רק מיראת הרוממות שהיא יראה הבאה מן האהבה בלבב שלם כגון דאיהו רב ושליט. וזמש"א. כמה שידענו ה' אלהינו שהשלטן לפניך. ע"ש באשר דבר מלך שלטון. וזולתך אין שליטה כי אין אדם שליט ברוח אפילו לכלוא את הרוח שלא תצא ממנו: עוז בידך. ע"ש תעוז ידך: וגבורה בימינך. ע"ש דכתיב בתריה תרום ימינך. ורוממות היא גבורה שנא' ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל. ועוד ע"ש ימינך ה' נאדרי בכח: ושמך נורא. ע"ש יודו שמך גדול ונורא: על כל מה שבראת. שנאמר גדול שמי בגוים (מלאכי א, יא). וכתיב גדול ה' ומהולל מאד:

ובכן תן כבוד כו'. פי' כשתתן פחדך כו' ואימתך כו' על כל כו' ויעשו כלם אגודה אחת בזה תתן כבוד לעמך אשר הכירו כבוד גדלך מעולם ומוראך עליהם שסבלו כל התלאות בעבור כבוד שמך וכסתה כלמה פניהם באמור להם כל היום א"א. אבל אז יתגדל כבוד עם ה'. ואמר ובכן תן כבוד כו' ע"ש אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי כו'. וזמש"א ובכן תן כבוד ה' לעמך תהלה ליראיך: ופתחון פה למיחלים לך. ע"ש ולך אתן פתחון פה בתוכם. ור"ל שעתה הם כרחל נאלמה מפני גוזזיה ואז יפתחו פיהם ויאמרו אך זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו: שמחה לארצך. ע"ש רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב. על כן מתפלל תשב שבות יעקב ואז

דובר שלום

ובכן תן כבוד ה' לעמך וכו'. לכלל העם שאינם מכירים מעלתך מקוצר השגתם תן כבוד. תהלה ליראיך. ולהמעולים מהם שמכירים מעלתך אך כל עבודתם מיראת העונש תן להם תהלה. ותקוה טובה לדורשיך. ולהמעולים שהם דורשי טובך היינו טוב העוה"ב ושכר ג"ע תן להם תקוה טובה שתמלא דרישתם. ופתחון פה למיחלים לך. ולגלויי המדע שכל עבודתם רק לש"ש שהם מיחלים לך מתי תבוא להם איזה מצוה לעשות רצונך. תן להם פתחון פה ע"ד שנאמר הרחב פיך ואמלאהו:

עיון תפלה

ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה, כמו שידענו באמת שהשלטון לפניך וגו': ובכן. ובאופן זה, כמו (אסתר ד, טז) ובכן אבוא אל המלך: תן כבוד ה' לעמך. תחת אשר בימים האלה היינו משל בגוים מנוד ראש בלאומים (תהלים מד, טו) וירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו (דניאל ט, טז): תהלה ליראיך. תחת אשר בימים האלה מאשרים זדים (מלאכי ג, טו) וסר מרע משתולל (ישעיה נט, טו): ותקוה טובה לדורשיך. תחת אשר בימים האלה רגילים בני אדם להתיאש ולומר שוא עבוד אלהים (מלאכי ג, יד) אך ריק זכיתי לבבי (תהלים עג, יג): ופתחון פה למיחלים לך. מלה"כ (יחזקאל טז, סג) ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך (תהלים לא, כה) חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'. כי בימים האלה אין פתחון פה למיחלים לה' להשיב חורפם דבר ותוחלתם צריכה חזוק גדול: שמחה לארצך. כי, הארץ הלזו השממה היתה כגן עדן (יחזקאל לו, לה), ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה (ישעיה נא, ג):

תקון תפלה

וגו'. ובמחזור ויטרי — שֶׁהַשִּׁלְטוֹן — ובכן תן כבוד וגו' ותקוה לדורשיך וגו' ואז צדיקים יראו וגו' תקפץ פיה כי כל הרשעה וגו' ותמלוך אתה

*) שֶׁהַשָּׁלְטָן לפניך, כצ"ל במשקל קָרְבָּן, והוא שם מקרה, ופירושו הממשלה (דניאל ז, ו ויד), וכן הוא דעת מהרי"ל, וכן הורה הלבוש, והסכימו עמו בעל מט"מ וט"ז ומג"א והריעב"ץ, וכן נקד ג"כ ר"ז הענא בסדורו. ורבים גורסים שֶׁהַשַּׁלִּטוֹן אבל הוא משתמע לתרי אפי, שהוא גם שם מקרה (קהלת ח, ד ח) גם שם תאר למושל ושליט (דניאל ג, ב) אשר בקל יוכלו לטעות שפירושו שהמושל לפניך. ועי' בסדור „עבודת ישראל" להריב"א שמבאר זה באריכות ובטוב טעם ודעת. המגיה מרדכי יעקב האבער.

וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:
וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּה כֶּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

פירוש רש"י

ואז צדיקים. כשתצמיח קרן לדוד ותערוך נרו לצדיקים יראו וישמחו: ועולתה תקפץ פיה. אותה העולה עתה בגלות תקפוץ פיה שלא תהא לה פתחון פה. תקפוץ תסגור: וכל הרשעה. מלכות רומי. כדכתיב וקראו להם גבול רשעה: ממשלת זדון מן הארץ. מלכות זדון:*) לבדך מהרה. כדכתיב ונשגב ה' לבדו ביום ההוא:

עץ יוסף

תצמח ארצך: וששון לעירך. ע"ש ששון ושמחה ימצא בה: וצמיחת קרן לדוד עבדך. זהו מלך המשיח ע"ש אצמיח קרן לדוד. וכתיב ודוד עבדי. ואמר קרן ע"ש שנמשח דוד בקרן המשחה: ועריכת נר לבן ישי משיחך. ע"ש דכתיב בתריה ערכתי נר למשיחי. אויביו אלביש בשת. וזמש"ה כאן ועולתה ת"פ: ועולתה תקפץ פיה. ע"ש ועולתה קפצה פיה (איוב ה, טז). והטעם שלא יהיו רשעים בעולם עוד לימות המשיח: וכל הרשעה. כתב מהרי"ל כעשן תכלה בכ"ף ולא בבי"ת ע"כ. והכנה"ג הקשה הא לשון הפסוק כלו בעשן כלו (תהלים לז). ומ"מ כתב שנהג כמהרי"ל (א"ר סי' תקפ"ב ס"ק י"ב) וכן בהגהות הגר"א כתב כעשן בכ"ף: הרשעה בחירי"ק שפירושו מעשה הרשעות בעצמה תכלה ומטעם זה אין לומר מלת מהרה שאינו לשון תפלה אלא כשעולתה תקפץ פיה אז הרשעה ממילא תכלה. ולא יאמר הרי"ש בשו"א והשי"ן בקמ"ץ שפירושה האומה הרשעה שאין זה כוונת התפלה בכאן. ולא יאמר כי כל הרשעה אלא וכל הרשעה וכו' דכל כי הוא טעם על מה שלמעלה הימנו ואין זה טעם למעלה הימנו אלא סיפור דברים בעצמה שכן יהיה אז בזמן ההוא כמו שמתחילין ובכן צדיקים שפי' ואז צדיקים יראו כו' (לבוש):

דובר שלום

ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו'. צדיקים היינו העושים כמצות התורה יראו וישמחו. והנה מאמר יראו ואינו מבואר מה יראו ויתכן שהוא נמשך למה שלפניו. שאמר ובכן תן כבוד ה' לעמך. ע"ז אמר ובכן צדיקים יראו אותו הכבוד וישמחו. וישרים שעבודתם ישר לשם ה' ולא לשום תועלתם יעלוזו. וחסידים שעושים הכל לפנים משוה"ד ברנה יגילו:

ותמלוך

עיון תפלה

ובכן צדיקים יראו וישמחו. עפ"ה (תהלים קז, מב) יראו ישרים וישמחו: והחסידים ברנה יגילו. עפ"ה (שם קלב, טז) וחסידיה רנן ירננו: וכל הרשעה כלה. לשון חכמים, כמו כל העולם כלו, ועי' מה שכתבתי בזה בעיון תפלה לברכת יוצר דחול ד"ה ואשר משרתיו כלם: בעשן תִּכְלֶה. כצ"ל בכנ"ל הלמ"ד כמשפט נל"ה. והוא עפ"ה (תהלים לז, כ) כלו בעשן כלו ועפ"ה (שם קב, ד) כי כלו בעשן ימי. וגרסת הספרים בעשן תכלה בבי"ת לא תתכן, כי הרשעה איננו חמר אשר יבער באש, ויכלה בעשן, אבל מליצת כעשן תכלה בכ"ף היא מליצה אמיתית, הרשעה תכלה ותתבטל בשפע האמת והטוב כעשן הכלה ומתבטל באויר. ודמה את הרשעה לעשן כי כמו שהעשן יוצא מהמרים בוערים באש כן הרשעה יוצאה מידי זדים ועושי רשעה אשר קרבו כתנור לבם בארבם וגו' בקר הוא בוער כאש להבה (הושע ז, ו): כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. וכמוהו בתפלה על כן נקוה לך להעביר גלולים מן הארץ, ונוסד על המקרא (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה העביר

תקון תפלה

אתה הוא ה' אלהינו מהרה על וגו' בדברי קדשך על ידי דוד משיח צדקך ימלוך וגו' קדוש אתה וגו' ונאמר (ס"א ככתוב) ויגבה וגו'. ונוסח הרמב"ם — זוכר יצוריו ברחמים — ובכן וגו' ובכן תן כבוד לעמך וגו' ותקוה טובה וגו' ששון לעירך וגו' ואז צדיקים וגו' לדור ודור הללויה וכתוב ויגבה ה' וגו'. ובסדור תימני כת"י — זכרנו וגו' (כמו ברב עמרם) — יהללוך סלה ובכן יתקדש שמך ה' אלהינו על ישראל עמך ובכן תן פחדך וגו' שהשלטון מלפניך וגו' ובכ: תן כבוד לעמך וגו' ותקוה לדורשיך פתחון פה וגו' ששון לעירך צמיחת קרן וגו' משיחך ואת צדיקים וגו' ממשלת זדון מן הארץ ומלכות העליזה מהרה תעקור וְתִשָּׁבֵר ותמלוך אתה הוא ה' אלהינו מהרה על וגו' בירושלם עירך ובהר ציון משכן כבודך ונגד זקניך

כבוד

*) שייך לעמוד ב'.

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלֹךְ יְהוָֹה׀ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

עץ יוסף

ותמלוך אתה ה׳ לבדך. כי אז תבא העת שימלוך ה׳ לבדו ותשוב המלוכה לבעליה ואז יתגדל ויתקדש שמו הגדול בעולם וכדכתיב ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד: ימלך ה׳ לעולם אלהיך ציון. ר״ל אתה ציון שה׳ הוא אלהיך דעי כי תבא העת שימלוך ה׳ לעולם שתשוב המלוכה לבעליה אבל עכשו לדור ודור הללויה

עיון תפלה

תעביר מן הארץ. וממשלת זדון פירשו הקדמונים שהיא מלכות רומי הרשעה, ואני כבר גליתי את דעתי בבאורי לשמונה עשרה בברכת ולמלשינים שהיא ממשלת היצר הרע המחטיא את העולם כענין שנאמר ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, וכן נראה מן התפלה שלפנינו המדברת מן הרשעה הַמְּפֻשֶּׁטֶת ולא מן הרשעים:

ותמלוך. ואז כאשר תעביר ממשלת הזדון ויצר הרע מן הארץ, תִּגָּלֶה וְתֵרָאֶה מלכות שדי בטהרתה ומקום מלכותו יהיה בהר ציון ובירושלים, ככתוב ימלך וגו׳ אלהיך ציון וגו׳:

קדוש

תקון תפלה

כבוד ככתוב וחפרה הלבנה **ובושה החמה** כי מלך ה׳ צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד (ישעיה כד, כג) ונאמר ה׳ ימלך לעולם ועד ונאמר ויגבה ה׳ צבאות במשפט וגו׳. ובנוסח אבודרהם — זכרנו וגו׳ (כמו ברב עמרם) אלהים חיים אל חי מלך עוזר ומושיע ומגן (לפי עדותו כן היה בנוסח רב עמרם **שנמצא** בידו) וגו׳ מי כמוך אב וגו׳ (כמו ברב עמרם) מרום וקדוש ובכן יתקדש וגו׳ (כמו בתימני) **אגדה אחת** (זה לשונו „עש״ה (ס״ב ב, כס) ויהיו לאגדה אחת, ואמרו בספרי ברכה על פסוק יחד שבטי ישראל בשהם עשוים אגודה אחת ולא כשהם עשוים אגודות אגודות וכו׳ משל לאדם שהביא **שתי** ספינות וקשרם בהוגנים ובעשתות והעמיד עליהם פלטרים כל זמן שהספינות קשורות פלטרים קיימין פרשו הספינות אין פלטרים קיימין וכו׳ עיי״ש) וגו׳ שהשלטון לפניך וגו׳ ובכן תן כבוד לעמך וגו׳ ותקוה לדורשיך וגו׳ **שמחה** וגו׳ **ששון** וגו׳ צמיחת וגו׳ משיחך ובכן צדיקים וגו׳ ותמלך וגו׳ (כמו במחזור ויטרי) קדוש אתה וגו׳ ככתוב וגו׳. ובמחזור לבני רומא — זכרנו וגו׳ למענך אל חי גואל עוזר ומושיע ומגן וגו׳ מי כמוך וגו׳ זכור יצוריך ברחמים ממית ומחיה ונאמן וגו׳ מחיה המתים לדור ודור נגיד גדלך וגו׳ (כנוסח אשכנז לש״צ) וקדוש אתה ובכן וגו׳ שהשלטון וגו׳ ובכן וגו׳ ותקוה טובה וגו׳ **ששון** וגו׳ וצמיחות וגו׳ ועריכות וגו׳ בימינו ואז צדיקים וגו׳ על כל מעשיך על ירושלים עירך ועל ציון משכן וגו׳ הללויה וכתוב ויגבה וגו׳: *)**המלך הקדוש.** בברכות (י״ב ע״ב) אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כלה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים **שבין** ר״ה ליוה״כ **שמתפלל** המלך הקדוש והמלך המשפט, ורב יוסף **אמר** לעולם האל הקדוש ומלך **אוהב** וגו׳ ור׳ אלעזר ס״ל כרב לכתחלה וכרב יוסף בדיעבד, ופסיק גמ׳ כרב. ובירושלמי (ר״ה פ״ד ה״ו) ר׳ יעקב בר אחא ר׳ זעירא חנין בר בא בשם רב צריך לומר האל הקדוש. ר׳ בא בשם אבא בר רב **חונה** צריך לומר האל הקדוש ומרבה לסלוח, אין אנחנו צריכים לדחוק ולומר דאמוראי נינהו **אליבא דרב,** אלא הכי פירושו שאע״פ שחותם המלך הקדוש צריך להזכיר ג״כ **האל הקדוש,** והיכן מזכירו? במה שהוא קורא סמוך לחתימה את המקרא ויגבה וגו׳ והאל הקדוש נקדש בצדקה, והטעם פשוט כי ביום הקדוש הזה צריכים להרבות בשבחו של מקום ולא לגרוע ח״ו, והתאר **אל** קדוש המורה אילותו וכחו וגבורתו ועזוזו תקפו ויכלתו יותר גדול ונכבד ויותר כולל מהתאר מלך קדוש, לפיכך אין ראוי להשמיטו ממקום קביעותו. **ואבא** בר רב חונה מוסיף שצריך לומר גם מרבה לסלוח, כלומר שצריך לכוין במה שהוא אומר והאל הקדוש נקדש בצדקה באיזה צדקה הוא נקדש במה שהוא מרבה לסלוח לפושעים בו שהיא צדקה גדולה מאין כמוה, כי לפי חקי טבע היצירה **הנפש החוטאת היא תמות** כתק האוכל סם המות, ובירושלמי (מכות פרק ב׳ הלכה ז׳) שאלו לחכמה (סדר השתלשלות הסבות והמסובבים) חוטא מהו עונשו? אמרה להם חטאים תרדף רעה (כאשר ירדוף הרעל את אוכליו ולא יועילו כל כפר וכל סליחה) **שאלו** לנבואה (לאמת ומשפט) חוטא מהו עונשו? אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח, כ) לפי שמרד במלכו של עולם וכבוד מלך לא נִתָּן למחילה (קדושין ל״ב ע״ב), וכששאלו להקב״ה

*) עיין לעמוד ב׳.

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

■ ישעיה ה, טז.

פירוש רש"י

קדוש אתה ונורא שמך. כדכתיב ושמי נורא בגוים: המלך הקדוש. כדאמר רבא*) משמיה דרב (ברכות יב:) כל השנה מתפלל אדם האל הקדוש. מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ שמתפלל

*) כ"ה גם בכ"י מינכען. עי' בד"ס.

עץ יוסף

הגלויה אין לכם להלל רק שם יה שכך נשבע הקדוש ברוך הוא שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק:

קדוש אתה. כי קדושתך מעצמותך מה שאין כן קדושתנו וקדושת המלאכים אינה קדוש' עצמית לנו רק כי אתה הקב"ה המקדש אותנו ובדרך השאלה אנו נקראים קדושים: **ונורא** שמך. אפי' על המלאכים: **ואין** אלוה. פי' אין שום כח (מבלעדיך) שלכן נקרא הוא יתברך אלהי האלהים משום שכל כח פרטי הנמצא בכל העולמות הכל הוא יתברך הבעל כח שלהם שמשפיע בהם הכח והגבורה כל רגע. ועי' מ"ש על הודו לאלהי האלהים: **המלך** הקדוש. אתה הוא המלך הקדוש שאין יכולת בשום נברא ונאלו להבין ולהעריך קדושתך. והטעם שתקנו לומר מר"ה ועד יוה"כ המלך במקום האל לפי שמראה מלכותו על בני העולם ששופט אותם בימים אלו:

דובר שלום

קדוש אתה ונורא שמך ואין אלוה מבלעדיך. כבר באדנו שעניניו של הב"ה שהוא נעלם מצד עצמותו. ומתגלה מצד מעשיו. זהו קדוש ונעלם אתה מצד עצמותך. שהוראת קדוש מורה על ההבדל וההפלא. ונורא שמך מצד פעולתך. שמשמותיו של הב"ה המה פעולותיו. שמספר שמ"ו כמספר רצו"ן. ובכל אותן המדריגות שבין קדושת העלמך שהוא ספירת כתר עליון. עד התגלות שמך שהוא ספירת מלכות אין אלוה מבלעדיך. ע"ד שנאמר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. בכן נאמר ויגבה ה' צבאות במשפט. שגם במשפט הדין גבה ה' צבאות בהוי' שהוא רחמים. והאל הקדוש שהוא נעלם מצד קדושתו. נקדש ונעלם בצדקה היינו בפעולת צדקותיו בעולם שבו יתברך מתאחדים כאחד. ההעלם וההתגלות:

עיון תפלה

קדוש אתה ונורא שמך. כמו שנאמר (תהלים קיא, ט) קדוש ונורא שמו: **ואין אלוה מבלעדיך**. מקראות הרבה יש בתנ"ך שאין אלוה מבלעדי ה', כמו ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי (דברים לב, לט), ואין אלהים זולתך (ש"ב ז, כב), כי אתה ה' אלהים לבדך (מ"ב יט, יט), ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מד, ו) וכיוצא בהם, ומה ענין המקרא ויגבה ה' צבאות במשפט לכאן? לפיכך נמצאו סדורים נדפסים וכת"י הגורסים ונאמר ויגבה ה' וגו', אבל לא הבינו כונת המאמר הזה. המאמר קדוש אתה מדבר מיום הדין הגדול והנורא שעתיד להיות באחרית הימים אחר שתתגלה מלכות שדי בעולם והאלילים כליל יחלוף ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, אז ישב הקב"ה על כסא דין בעמק יהושפט (יואל ד, יב) לשפוט כל יצורי בראשית את הדין האחרון מי לשבט ומי לחסד, הוא היום הגדול והנורא שנזכר בסוף מלאכי כי הנה היום בא בוער כתנור וגו' לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, ובעמוס (ה, יח) הוי המתאוים את יום ה'. והזכירו יונתן בן עוזיאל בתרגום (ש"ב כג, ו) באיתגלאה בית דינא רבא למתב על כורסי דינא למדן ית עלמא, ובתרגום תהלים (פג, כ) היך חלמא מן נבר למתער ה' ליום דינא רבא באיתער יתהון מן בית קבורתהון וכו'. ועל אותו הדין אמר ריש לקיש (ע"ז ג' ע"ב) אין גיהנם לע"ל אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר עליהם וכו' ומפני אותו הדין היה מתירא שמואל הנביא ואמר למשה דילמא חס ושלום לדינא מתבעינא (חגיגה ד' ע"ב) ועל אותו היום אמרו רבותינו (ב"ר פל"ג סי' י') אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה וכו' לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא וכו' על אחת כו"כ, והמשך המאמרים כך הוא, אחרי אשר תמלוך אתה ה' לבדך וגו' שנאמר ימלך ה' לעולם וגו' אז תתגלה קדושתך

תקון תפלה

להקב"ה חוטא מהו עונשו? אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו, האין זו צדקה וחסד? ובאמרו מרבה לסלוח כוון למה שאמר ר' יהודה שבזמן הגלות הקב"ה מוותר הרבה סליחה משלו ילקוט שמעוני תהלים כ"ה רמז תש"ב, וצ"ל שרב היה אומר את המקרא הזה בכל עשרת ימי התשובה אפי' בימות החול שאין אומרים ובכן, והיה אצלו נוסת ברכת הקדושה בימים האלה כמו שהיה בימי הפרקי דר' אליעזר סו"פ ל"ה „קדוש אתה ונורא שמך וגו' והאל הקדוש נקדש בצדקה בא"י המלך הקדוש" ראה מש"כ בזה בתקון תפלה לשמונה עשרה ברכות בברכת קדושת השם:

ועזוז

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

אם חל י"ט ב' של ר"ה במוצאי שבת אומרים ותודיענו קודם ותתן לנו:

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים. וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה. וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל. וַתַּבְדֵּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. יוֹם (לשבת זִכְרוֹן) תְּרוּעָה (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא־קֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

פירוש רש"י

שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. לפי שאמר הקב"ה המליכוני עליכם בראש השנה כדכתיב אני ה' אלהיכם וסמיך ליה בחודש השביעי:

ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון. לשון המקרא זכרון תרועה מקרא קודש. ואין אומרים ומועדים לשמחה וחגים וגו' לפי שאין קרוי חג

עץ יוסף

אהבת אותנו ורצית בנו. פי' כי אינו דומה אהבתנו אליו יתברך לאהבתו אותנו. כי אנו נאהב אותו מצד הטוב והמועיל והערב. אבל אהבתו אותנו אינו לא מצד הטוב ולא מצד המועיל ולא מצד הערב וגם לא מצד הדמות וההשואה אליו בשום צד ואופן ולא מצד טבע האהבת המוליד כטבע אהבת האב אל הבן. או הפועל למעשה ידיו שטרח בו. כי הבן נתח מן האב. והפועל חס על טרחתו שטרח ועמל. מה שייך בו יתברך כי בדבר ה' הכל נעשה. רק היא אהבה סגולית רצונית בלי שום טעם בעולם וזמש"א אהבת אותנו ורצית בנו לא בצדקתנו כמד"א לא בצדקתך רק בדרך סגולה ממש. וזמש"א והייתם לי סגולה וכה"א כי יעקב בחר לו יה מצד שהוא טוב ומועיל וערב כלהו איתנהו ביה. אבל הקב"ה לקח את ישראל רק לסגולתו בדרך סגולה נפלאה בלי שום טעם כלל:

את יום הזכרון הזה. ואינו צריך להזכיר ר"ח לומר ואת יום ר"ח הזה. שגם הוא בכלל יום הזכרון דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם. וכבר אמרנו שיש להעלים

דובר שלום

אתה בחרתנו וכו'. גדרי האהבה שלשה המה. היינו מצד הבחירה נגד הגרוע ממנו. ומצד הטוב שהוא טוב באמת. ומצד הרצון בלי שום סבה רק שכן עלה ברצון. זהו אמה בחרתנו אהבה בחירית נגד הגרועים ממנו. אהבת אותנו מצד שלימות הטוב אשר בנו. ורצית בנו אהבה רצונית. והולך ומבאר ורוממתנו מכל הלשונות היינו ענין הבחירה. וקדשתנו במצותיך בהוא מעלת הטוב אשר בנו. וקרבתנו לעבודתך מצד הרצון שרצית לקרב אותנו:

ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. כידוע שהבוי"ת יכיר גדולתו מצד מעשיו. ונעלם מצד קדושת עצמותו. ואנחנו מכירים שהוא הגדול מצד מעשיו והקדוש מצד עצמותו:

זכר ליציאת מצרים. כדאיתא במס' ר"ה. בר"ה נגאלו אבותינו ממצרים אהיא סבילה סבילה יעו"ש:

עיון תפלה

ועזוז נוראותיך לעיני כל חי ויראו הכל כי קדוש אתה ונורא שמך ואז תשב על כסא דין לשפוט תבל בצדק ולתת לכל איש כדרכיו, בעת ההיא ישח אדם וישפל איש ועיני גבוהים תשפלנה ויגבה ה' צבאות במשפט

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ. וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

גליון הגרי"ב ביעלה ויבא בתפלת ר"ה ביום השבת וביום. המנהג שלא להזכיר כמש"כ המג"א סי' תפ"ב סק"ה (אהא שכתב הרמ"א דצריך להזכיר בשל שבת יעו"י) בזה"ל ביש"ש פ"ק דביצה פסק שאין להזכיר שבת ביעלה ויבא וכ"פ הלבוש בשם כמה גדולים וכ"כ ב"ח ומהרי"ל בתשובה ע"כ והט"ז סק"ב האריך ומסיק להזכירו וסיים אפילו לאותן הגדולים שאין מסכימים להזכירו אין למחות בשום אדם אם מזכירו דהא אין כאן ברכה לבטלה וכו'. וז"ל הלבוש סי' תפ"ב סעי' א' ואין נוהגין להזכיר ביעלה ויבא וכו'. ביום השבת וכו'. שהרי כבר הזכיר שבת בריש אתה בחרתנו ולמה לו להזכירו שנית עד סוף הברכה סמוך לחתימה וכו'. ותמהני מאד על מורי מהרמא"י ז"ל שכתב שמזכירין שבת ביעלה ויבא ואע"פ שהאמת הוא שזהו דעת וקצת גדולי הפוסקים וכו'. אבל שמעתי מכמה וכו'. ולא הזכירוהו וגם כל הדפוסים הישנים יוכיחו שהמנהג כן שהרי לא הודפס בשום אחד שבת ביעלה ויבא בשום וכו'. וכמדומה לי ששמעתי טעם נכון שלא להזכירו שהרי עיקר יעלה ויבא לא נתיסד אלא על הזכירה והפקידה ואין שייך זכרון אלא בר"ח ויו"ט דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' והיו לכם לזכרון וגו' ולא הוזכרה שבת באותה פרשה לפיכך אין צריכין להזכיר שבת במקום שעיקרו משום זכרון שהוא משום ר"ח ויו"ט וכו'. עכ"ל. והנה בדפוס המחזור הלזה [דפוס אלטונא שנת תקל"ג] המצא פעמים נזכר של שבת ביעלה ויבא ופעמים אינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא כגון בההזרת הש"ץ ליום א' דר"ה וברור היכא דמזכיר שגגות הדפוס ומאפס ההשגחה נעשתה ואני תקנתיה בע"ה במקומותם למושבותם:

פירוש רש"י

חג אלא חג המצות חג השבועות וחג הסוכות שבהן מביאין שלמי חגיגה ובהן כתיב שמחה ושמחת בחגך. אבל בראש השנה ויום הכפורים אין בהן שמחה ואינן קרויין חגים. הלכך אין אומרים בהם ומועדים לשמחה. ואין אומרים בראשי חדשיכם דזכרון שאמר עולה לראש השנה ולראש חודש. דאמר רבא [ערובין מ. ובס הגירסא רבה] כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן מהו להזכיר של ראש חדש בראש השנה ומסקנא אמר רב חסדא זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. ואומר והשיאנו את ברכת מועדיך דכתיב בפרשת אמור בראש המועדות אלה מועדי ה' וקאי אכולהו ואראש השנה ויום הכפורים. ויש שאין אומרים אותו משום דברכת מועדים לא כתיב אלא אחג ורגלים ורואה אני את דבריהם. ואם שבת הוא אומר את יום המנוח הזה ואת יום הזכרון הזה. ואומר מגן אבות כדברו. ומקדשין על הכוס ואומרים שהחיינו דהרי פסקינן [ערובין מ:] והלכתא אומר זמן בר"ה וביום הכפורים. ואומר במס מדליקין וקדים:

עץ יוסף

ר"ח מפני הסמן בכל מה שיוכל (לבוש). ואם ר"ה בשבת יאמר ותתן לנו כו' באהבה את כו' זכרון תרועה ולא יום תרועה. שכיון שאין תוקעין בשבת אלא מזכירין התרועה בפה. לא שייך לומר יום תרועה. ואין נוהגין לומר זכרון תרועה באהבה מקרא קודש כו'. וצ"ל טעמא משום דלשון תרועה מורה על הדין לכך לא ראוי לזכור אחריה מלת אהבה שאין מקבלין הדין באהבה (לבוש). וכן במנהגים כתב שאין לומר באהבה. וכן כתב במטה אפרים וז"ל. בין בחול בין בשבת אין לומר באהבה מקרא קודש כי תרועה מורה על דין ואין אהבה בדין עד כאן לשונו: יעלה ויבא וכו'. מזכיר כאן חמשה זכרונות כנגד חמש פעמים שקראן ישראל בפסוק אחד שנאמר (במדבר ח) ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש. משל למלך ששואל על בנו ואומר ישן בני קם בני אכל בני הלך בני לבית הספר בא בני מבית הספר. כך הקב"ה מתאוה להזכיר את ישראל בכל שעה:

עיון תפלה

במשפט הנורא הזה והאל הקדוש נקדש בצדקה אשר יעשה לעם סגולתו (ישעיה ה, טז) כמו שנאמר (שם ה, טז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְלוֹךְ עַל־כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ. וְהִנָּשֵׂא עַל־כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ. וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ. עַל־כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה

עץ יוסף

אלהינו ואלהי אבותינו כו'. יעורר לבו אל הבכי יותר ויותר על חלול שמו הגדול ויתבונן בזה הלשון עד מתי יהיה שמך הגדול מחולל בין העובדים לכוכבים ומזלות שמשחקים עלינו ואומרים איה אלהיכם יקומו ויעזרוכם. לכך מלוך על כל העולם כו': **מלוך** כו'. בקשתנו שיביא הזמן שתהיה מלכותו כללית על כל העולם על כל הארץ ועל כל יושבי תבל. לא לבד על ישראל והארץ הנבחרת כי אם על הכל בכללות. והיה זה להיות כלם מפעולות השם ובריותיו וראוי שידע כל פעול את פועלו ויבין כל יצור את יוצרו. ואין זה **בדוממים** ובצמחים ובבע"ח הבלתי מדברים כי אם שיאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלהי ישראל **מלך** ומלכותו היא כוללת ומושלת על הכל (**נחלת אבות**): **מלוך על כל** העולם כלו. כתב הלבוש שאין לומר מלת כל **שהרי** אומר אח"כ כולו:

ענף יוסף

מלוך על כל העולם כלו. עיין מ"ש בעץ בשם הלבוש שאין לומר היבת כל. אבל בכל הספרים יש תיבת כל. וכתב הצ"ז וכ"ל דמלינו הרבה פעמים רובו ככולו וקמ"ל כאן כולו ממש. והא"ר כתב ובאמת לא מלינו. ומ"מ נראה לאמרו. שראיתי בכל הפסוקים דאבוסים שכתבו

ומהל

דובר שלום

מלוך על כל העולם כלו בכבודך. העוי"ם הוא בלתי תכליתי. לכן ראוי שתהיה מלכותו בלי גבול ותכלית. לכן לעת כזאת אשר בנ"א מתפרדים באמונתם לעיניהם לא יתכן שתכון מלכותו יתברך בעולם אחר שנתלאים הבלתי מקבלים עול מלכותו עליהם. אך לעתיד שתהיה כל הארץ שפה אחת נקרא כולם בשם ה'. אז תתפשט מלכותו בכל הארץ בלי גבול. והנה מכחישי הבנתו אומרים שאין כבודו לכנות אוד מלכותו על שפלי העולם

עיון תפלה

מלוך על כל העולם כלו. כמו שאתה מולך עלינו **ונקראת** מלך ישרון (דברים לג, ה). מלך ישראל (**ישעיה מד, ו**), מלך יעקב (שם מא, כא), כן גלה **כבוד** מלכותך על כל העולם כלו **והקרא** בפעל מלך כל הארץ (**תהלים מז, ח**): **והנשא על כל הארץ.** עש"ה (**שם לד, ב**) הנשא שופט הארץ: **והופע בהדר גאון עזך.** עש"ה (**שם פ, ב**) יושב הכרובים **הופיעה.** וכן השתמש רב במליצה זו בתפלת ומפני **חטאינו** והופע והנשא עלינו לעיני כל חי. השרש יפע ממשפחת השרש יפה, כמו חללו יפעתך (**יחזקאל כח, ז**) נרדף עם ותתעבי את יפיך (**שם טז, כה**), אלא שהשרש יפה מורה על יפוי גשמי והשרש יפע על יפוי רוחני, עי' מש"כ הרב מהרי"ל מעקלענבורג ז"ל בסדורו בתפלת שלש רגלים ד"ה חג השבועות: **תבל ארצך.** הארץ נקראת תבל בסגנון המליצה, אולי משרש בלל, לפי שנמצאו בה **תבולול** עמים שונים ותערובת דעות מתחלפות שכשם שאין פרצופיהם **דומים** זה לזה כך אין דעותיהם דומות זו לזו (**ברכות נ"ח ע"א**) וכל העולם הגשמי מורכב משמים **ושבעה** יסודות בעלי סגולות מיוחדות הבלולים ומעורבים **זה** בזה באופנים שונים. ובתפלה זו אנו מכוונים שיסיר הקב"ה את התבלול הנורא מעל עיני העמים למען **יפקחו** עיניהם לראות את האמת הטהורה והברורה: **וידע כל פעול כי אתה פעלתו.**

שנאמר

תקון תפלה

מלוך על כל העולם כלו כו'. בנוסח רב עמרם **לא** מצאתי נטיה מנוסח **אשכנז, אלא שהוא** מוסיף אחר ומלכותו בכל משלה והשיאנו **ה' אלהינו** את ברכת מועדיך כמו בכל המועדים עד לעבדך באמת ודברך אמת וגו'. ובמחזור ויטרי — **כי** אתה יצרתו כל הבריות שאתה בראתם וכל הנשמות שאתה נפחתם **ויאמרו** וגו' באפו ה' מלך וגו' משלה וקדשנו וגו' **ושבענו** וגו' ודברך כלכנו **אמת** וגו'. ובנוסח תימני כת"י **ויאמר כל אשר** הנשמה באפו והשאר שוה לנוסח אשכנז. ובנוסח הרמב"ם **ויאמר כל** אשר **רוח** ונשמה באפו והשאר שוה. ובמחזור לבני רומא וידע כל פעל וגו' כל **יצור** וגו' ויאמרו כל **אשר** וגו' משלה **והשיאנו** וכו' לעבדך באמת והנחילנו ה' **אלהינו** בשמחה ובששון מועדי קדשך ודברך אמת וקים לעד ומבלעדיך אין לנו מלך אלא אתה (וכ"ה בסדור רב עמרם בתפלת מוסף בסדר מלכיות וכ"ה בשבלי הלקט השלם ה' ר"ה סימן רפ"ו) **בא"י** וגו'. מה **שמסיימי'** ומבלעדיך וגו' כדי לסיים מעין פתיחה וחתימה סמוך לחתימה. והרד"א כ' בשם בעל משמרת המועדות „הטעם שתקנו בחתימה ודברך אמת וקים לעד **מפני** שאנו אומרים למעלה מלוך על כל העולם **כלו** וגו' עד ומלכותו בכל משלה על זה **אמר** ודברך אמת וקים לעד **שהבטחתנו** כך בעתידות הגאולה **כמו שכתוב והיתה לה' המלוכה ונאמר והיה ה' למלך וגו' ולכך אנו מבקשים שיאמת אותה הבטחה שהבטיחנו**

כי

פְּעַלְתּוֹ. וְיָבִין כָּל־יָצוּר*) כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ. וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ. יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ. וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ (בָהּ) (בוֹ) (בָם) כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ). וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

*)נ״א יְצוּר בשי״א

עץ יוסף

וטהר לבנו כו׳. ואע״פ שביד האדם היא להיות צדיק או רשע כמו שאחז״ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. מבקש מאת השם לסייעו כיון שהתחיל ליראה אותו ע״ד מה שאמרו חז״ל בא ליטהר מסייעין אותו (אגודהס). וכשיאמר וטהר לבנו כו׳ יחשוב במחשבתו יוצרי ובוראי תטהר רעיוני ולבי בעבודתך הקדושה שתהיה עבודתי רק לשמך הגדול. ואנו מבקשים מלכיך שתקבל תפלתנו שהתפללנו שתמלוך על כל העולם: כי אתה אלהים אמת כו׳. שהבטחתנו כך בעתידות הגאולה כמ״ש והיה ה׳ כו׳. וכתב הלבוש ומשנין הנוסח משאר המועדים לומר וטהר בסוף. כדי לסמוך מלת באמת לכי אתה אלהים אמת. וכן במוסף: ודברך אמת וקים לעד. ולא יאמר ודברך מלכנו אמת שנאמר לעולם ה׳ דברך נצב בשמים ולא כתיב מלכנו. ותקנו לומר זה הלשון ע״פ המדרש שאמר כשברא הקב״ה את מדת רחמים אמר לפניו רבש״ע למה בראתני שהרי אי אפשר שלא תדין את העולם אלא במדת הדין הואיל וזו היא דרך הישר. אמר הקב״ה לא אדון וזולתך את העולם שנאמר ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים. לכך אנו מבקשים מהשי״ת שיקיים אות. דבר (לבוש): מקדש ישראל. אני נותן לך הוד״ע על שבחרת אותנו עם קדוש וקדשת אותנו: ויום הזכרון. ועל שנתת לנו יום הזכרון הזה שבודאי הוא לנו מתנה גדולה להטיב דיננו. ועיין מ״ש בתפלת ר״ח שחל בשבת:

ענף יוסף

לאמרו פכ״ל: באהבה וברצון שבת קדשך. אע״פ שכתבתי בתפלת שחרית של שלש רגלים שאין אומרים באהבה בר״ה. היינו דוקא באתה בחרתנו שהוא ; א בשביל ר״ה. אבל רלה במנוחתנו היה אומר בשבת אפי׳ אינו ר״ה. לפיכך באהבה האמור בו קאי אשבת שקבלו אותו במרה קודם מ״ת בלי כפיית הר בנגינת מאהבה ולא מיראה:

דובר שלום

הטילה כמוהו. אך באמת במקום גדולתו שם ענותנותו. וזהו אודו להמליך מלכות גם על השפלים. וזהו שאנו מבקשים מלוך על כל העולם כולו בנ״ג. בכבודך שהוא כבוד הבלתי גבול. ולא תתגב זאת לך לפחיתות רק בהיפך. והנשא על כל הארץ ביקרך שזהו היקר שאתה מולך גם בתחתונים בעולם השפל: כי אתה אלהים אמת. הם כן כמו שאתה אמת כן דברך אמת. אם כן כמו זל מה שרואים בסדר ההנהגה שאין מתקיים יעוד הטוב לטובים ויעוד הרע לרעים בעולם הזה. אך באמת הכבה לזה שאתה קים לעד הגלוי אם כן יתקיימו דבריך באחרית הזמן שהוא זמן הגלוי ולא בעוה״ז הכלה ועבר:

עיון תפלה

שנאמר (משלי טז, ד) כל פעל ה׳ למענהו: יצור. כתב הרה״ב״ע בלחות שער השמות דף ל״ט שהאומרים יְצוּר בשו״א טועים הם וצ״ל יָצוּר בקמ״ץ כמשפט הפעול, וכן נקדו הרוו״ה והריב״ה בסדוריהם, אלא שזה האחרון נקד גם בתפלת אתה זוכר וגם כל היָצוּר כי זכר כל היָצוּר בקמ״ץ, אבל הרוו״ה נקד שם בשו״א לפי ששם הוא תאר: כל אשר נשמה באפו. עפ״ה (ישעיה ב, כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו: ומלכותו בכל משלה. עפ״ה (תהלים קג, יט): כי אתה אלהים אמת. עפ״ה (ירמיה י, י) וה׳ אלהים אמת: ודברך אמת. עפ״ה (תהלים קיט, קס) ראש דברך אמת: וקים לעד. כמו שנאמר בברכת אמת ויציב ודבריו חיים וקימים וגו׳ לעד ולעולמי עולמים: מלך על כל הארץ. כמו שנאמר (תהלים מז, ח) כי מלך כל הארץ אלהים: מקדש ישראל. כמו שנאמר (יחזקאל לז, כח) אני ה׳ מקדש את ישראל:

תקון תפלה

כי דברו אמת וקים לעד״ עכ״ל. לפי״ז גם ודברך אמת מעין חתימה. גם נוסח אבודרהם שוה לנוסח אשכנז, וגם בימיו היה המנהג לומר והשיאנו. וכתב

רְצֵה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ: וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: אמן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ. וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עַל שֶׁאֲנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

עץ יוסף

ועל נפלאותיך ומובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים. וקשה האם רק מבקר עד הערב טוב ה' לכל ויפרוס כנפי חסדו על בריותיו ולא בלילה עת שכבנו וישן וערבה שנתנו (ועיין מ"ש בתפלת חול). אך האמת יורה דרכו שמלות ערב ובקר וצהרים נמשכים על מה שהתחיל נודה לך ונספר תהלתך ופירושו כפשוטו. כלומר נודה לך ונספר תהלתך על חיינו כו' ועל נסיך כו' ועל נפלאותיך ומובותיך שבכל עת. על כל אלה נודה לך ונספר תהלתך ערב ובקר וצהרים שהם שלשה זמני התפלות שהם מיוסדים על מה שאמר דהע"ה (תהלים נה) ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי. והביא פסוק זה על שלשה זמני תפלה הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות תפלה (ספר צרור החיים):

ענף יוסף

מודים כו'. פי' אנחנו מודים ומאמינים לך עם זה שאתה הוא ה' אלהינו וראוי לנו להשתחוות ולהודות לך בעבור זה: **צור** חיינו כו'. פי' גם אנחנו מאמינים שאתה הוא יוצר הכל וסבת היצירה הראשונה. והוא המכוון במאמר צור חיינו. ולא בלבד שאתה הוא סבת היצירה הראשונה אבל גם אתה הסבה המקיימת כל היצורים שאתה מגין עליהם שלא יפסדו. וז"ש מגן ישענו אתה הוא לכל דור. **ודור** פי' תמיד ובכל דור ודור אתה מגין עליהם בקיום מציאותם. ולא בלבד שאנחנו מאמינים דבר זה בנפשנו אבל גם נודה לך בעבור זה בפינו ונספר תהלתך בבקשתנו כאשר אנחנו מאמינים בנפשנו. וזהו שנסמך אליו אומרו על חיינו המסורים בידך. פי' גם נהלל בפה מלא שאתה הסבה המקיימת כי חיינו מסורים בידך ואתה מחיה את כולם כענין שנאמר (איוב לד) אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. יגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב. ומה שיורה על פירוש זה האמיתי הוא מה שאנחנו אומרים בסדר מודים דרבנן יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו. הנה מאמר יוצרנו יוצר בראשית יורה על שהוא סבת היצירה הראשונה ומאמר על שהחייתנו וקיימתנו יורה שהוא הסבה המקיימת. ולפי שהוא יתברך משגיח על מיני בעלי חיים כולם לכן הזכיר אחריו החסד המיוחד למין האדם לבדו. והוא שישגיח על מעשה האדם בתתו לו שכל ועונש אשר לא יתכן בשאר ב"ח. ולפי שהיתה בנו השגחתו הפרטית מפאת הנשמה השכלית אשר שם בנו לכן נאמר ועל נשמותינו הפקודות לך. פי' גם אנחנו

מודים

תקון תפלה

וכתב בשבלי הלקט השלם סי' רפ"ו ולומר והשיאנו בר"ה מצאתי במנהגות מגנצא שנוהגין לאומרו, ובלותיר בר"ה ויוה"כ רובם אומרים אותו, ורבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל בשם רבו ר' אליעזר זצ"ל אמרו כל ימיו, ור' משולם בר' משה זצ"ל שאל פי אריות יושבי ירושלים עיה"ק והשיבו שאומרים והשיאנו, והגאון ר' יצחק לוי זצ"ל בטלו בווארמשא מפני שאינו יכול לומר את ברכת מועדיך דברכת מועדיך לא כתיב אלא אשלש רגלים בלבד וכו', ומנהג פשוט בידינו לאמרו בר"ה אבל לא ביוה"כ, עכ"ל.

והד"א

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב): בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: נ"ש"ץ ברכת כהנים

לשחרית ולמנחה

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עוֹז וְשָׁלוֹם):

למעריב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: יהיו לרצון וכו'

ענף יוסף

מודים לך על הבגחתך הפלטית שאתה משגיח בנו באופן שנשמותינו נזכרות לך תמיד ושאתה יודע דעת כל אחד ואחד ממנו. וביאור מלת הפקודות מענין זכירה והשגחה על הדבר. ומלשון ופקוד גפן זאת. ועיין בשערי תפלה:

וכתוב לחיים טובים. אבל לעיל אין אומרים זכרנו לחיים טובים רק סתם לחיים וכאן לבסוף אומרים לחיים טובים. משום שכן דרך המבקשים על הפתחים ומתחננים מבני אדם. מבקשים תחלה דבר מועט ואח"כ מוסיפין והולכין כדאיתא בילקוט תהלים י"ט אמר ר' אחא הכוהים הללו יודעים לכבד על הפתחים. בתחלה הם אומרים יש לכם מעט מים. נותנים לו. אח"כ הוא אומר יש לכם בצל אחד. נותנים לו אומר להם בצל בלא פת אוכל הלב. כך צדיקים יודעים לגלות את בוראם כאמר מפתי צדיק ידעון רצון כו':

כתב השל"ה בסדור שעל השמים האשכנזים משנים מר"ה עד יו"כ ומסיימין עושה השלום. וכתבו בעלי הסודות טעם בחתימה עושה השלום גימטריא ספריא"ל הוא אחד מששים שמות של מטטרו"ן גימטריא החסד והרחמים כו'. אבל הספרדים אינם משנים נוסח הברכה מכל ימות השנה. וחלילה לשנות מאחר שלא נמצא זה בתלמוד

דובר שלום

בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום. לכאורה סוף המאמר לחיים טובים ולשלום הוא מיותר וכפול. שכבר אמר בתחלת המאמר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה. אך באמת טועים בזה כל המון המתפללים באמרם נזכר ונכתב לפניך וכו'. רק צריכין להפסיק אחר מלת נזכר. ואחר זה מתחיל ענין בפני עצמו. ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום. שאנו מבקשים על הזכירה בפני עצמה ועל הכתיבה בפני עצמה:

תקון תפלה

והרד"א כתב בדף צ"ח ע"ב „נהגו ברוב המקומות בספרד לאמרו מפני שר"ה בכלל מועדי ה' הוא שהרי כתב בתחלת הענין אלה מועדי ה' ובסוף הענין וידבר משה את מועדי ה' וקאי על כל הענין

אֱלֹהַי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם:

יְהִי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה קנאת אדם עלי ולא קנאתי על אחרים ושלא אכעוס היום ושלא אכעיסך ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו אלוה כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך ושכלל היכלך קבץ קבוץ גליות ופדה צאנך ושמח עדתך:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן | אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: בשבת אומרים ויכלו. מג"א. המלך הקדוש ומותס בש: שבת

איתא בכתבים וכל הספרים מלאים מזה שטוב לומר אחר תפלת העמידה קודם קדיש בתרא בשני לילות דר"ה ויו"כ בבהכ"נ או בהיותו בביתו קודם קריאת הנבל לדוד מזמור תמלא בשיר של יום ויכוין בכל השמות שויות בזה הנקודות או שו"א סג"ל קמ"ץ יְהֹוָה או שו"א סג"ל שו"א כזה יְהֹוָה ונקרא שם הפרנסה ומוב שלא יחסר מזונותיו כל השנה. ק"ש. קידוש. שהחיינו. עלינו. ק"י. א"ע:

ענף יוסף

ובפוסקים כמו המלך הקדוש המלך המשפט והרמז שכתבו בעלי הסודות הוא אמת אבל לא בנוסח הברכה. רק אחר התפלה כבפוסק ואומר עושה שלום במרומיו יאמר **עושה השלום** כרמז כנ"ל. אבל חלילה לשנות נוסח הברכה עכ"ל. ובכתבים איתא כי השלום גימטריא **ספריא"ל** וכן עושה גימטריא ספריא"ל והוא סופר וכותב כל בני אדם בספר החיים בעשרת ימי תשובה. השלום גימטריא לרופא ממונה על התורה ות"ח מרבים שלום בעולם. או לרמז שמזקק ומצרף זכיותיהם של ישראל (א"ר סי' תקפ"ב ס"ק י"ב):

עשה למען כו'. אחז"ל כל הזהיר לומר ד' דברים אלו בתחנוניו זוכה ומקבל פני שכינה. וכתב הלבוש עשה למען שמך תפארת. עשה למען ימינך חסד. עשה למען תורתך ת"ת. עשה למען קדושתך גבורה. ונ"ל שהטעם מפני שאלו הד' לשונות מיוחד ד' רגלי המרכבה והם התפארת והחסד והת"ת והגבורה שנקראת קודש. ולכך יש מתחילין לומר מלכנו ואלהינו יחד שמך בעולמך ואח"כ יאמרו ע"ל שמך כו' שמייחד התפארת עם עולם העליון והבן. עכ"ל: שיבנה בהמ"ק כו'. משום שהתפלה במקום עבודה ולכן מבקשים אחר התפלה

תקון תפלה

הענין לפסח ועצרת ור"ה ויוה"כ וסוכות ושמיני חג העצרת כלם הוקשו להדדי, וגם מצאנו בו שמחה וכו' דאמר (ברכות מ"ט א') טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ואינו מחלק בין פסח ושבועות וסכות לר"ה שגם הוא שייך בו שמחה (אמר המחבר משום דכתיב בר"ה (נחמיה ח, י—יב) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם וגו' וילכו כל העם לאכל ולשתות וגו' ולעשות שמחה גדולה)" עכ"ל.

ובמנהיג הלכות ר"ה סי' ה' כתב „וצ"ל ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה, וי"ל הטעם משום דקי"ל כר"ג דאמר ר"ה ויוה"כ כרגלים לענין אבל וכלהו מועדי ה' מקרא קדש מיקרו" עכ"ל. ובמחזור ויטרי סוס"י שכ"ת דף שס"ח „החבר ר' יעקב נזיר אין מתפלל בזה היום והשיאנו ושאלתי ממנו מה טעם, והשיבני מפני שאין מקריבין בר"ה קרבן חגיגה כ"א בג' רגלים וכתיב איש כמתנת ידו כברכת וגו' אבל בר"ה דלא כתיב ברכת חגיגה לא אמרינן והשיאנו" עכ"ל:

---

*) **אלהי. נצור כו'.** זו צלותא דמר בריה דרבינא. ונראה שייכות חלקי תפלהו זו לזו הוא על כונת העובדא שבמס' גיטין (דף ז' ע"א) שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר בני אדם העומדין עלי ובידי למסרם למלכות מהו. שרטט וכתב ליה אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי אע"פ שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום. שלח ליה קא מצערי לי טובא שלח ליה דום לה' וגו' השכם והערב עליהן לבהמ"ד והן כלין מאליהן הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר ע"כ. וז"ש אלהי נצור לשוני מרע נגד אשמרה דרכי מחטוא בלשוני. ולמקללי נפשי תדום נגד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי דום לה' וגו'. פתח לבי בתורתך הוא נגד השכם והערב עליהן לבהמ"ד. וכל החושבים עלי רעה וכו' נגד והם כלין מאליהן. ואמר מהרה הפר כמו שאירע שם שתיכף נתנוהו לגניבא בקולר (דובר שלום וס' תולדות יהושע):

קודם שיוצאין מבית הכנסת בלילה הראשון נוהגין לברך איש את אחיו:

לזוכרים	לזכר
לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ:	לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵב וְתֵחָתֵם:
לנקבות	לנקבה
לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתַבְנָה וְתֵחָתַמְנָה:	לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתְבִי וְתֵחָתְמִי:

כשיוצאו מבית הכנסת ילך לביתו ושמח לבו ויבטח בהקב"ה שיוציא משפטו לאור ויקדש בלב שלם ובנפש חפצה:

קידוש ליל ראש השנה

כשחל ראש השנה בשבת מתחילין **יום הששי** עד **לעשות** ואח"כ אומרים זה:

כשחל ראש השנה בחול מתחילין **סברי מרנן ורבנן ורבותי**:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה יוֹם (זִכְרוֹן) תְּרוּעָה (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בליל שני של ראש השנה נוהגין להניח פרי חדש בפני המקדש ויתן עיניו בו ויאמר שהחיינו ואין צריך עוד לחזור ולברך בשהחיינו על הפרי רק הברכה שמברך לאותו הפרי. ואם אין פרי חדש מ"מ יאמר בשהחיינו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

כשחל ליל ב' של ר"ה במוצאי שבת אומרים גם שתי הברכות הללו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין

ענף יוסף

בית המקדש שנזכה לעבוד העבודה ממש (לבוש). ומתפללים שיהא חלקנו בתורתו באם לא נדע דיני הקרבנות איך נקריב את הקרבנות:

הכתב ותחתם. מע"ל. ובספר ד"מ כתב שנהגו לדיקים אין נחתמים אלא ביום כפור רק נכתבים בר"ה השנה (אליהו רבה סימן תקפ"ב ס"ק י"ט):

יום תרועה. כתב הלבוש יש אומרים דבקידוש אפילו כשחל בחול יש לומר זכרון תרועה מפני דאין קידוש אלא בלילה ובלילה לאו זמן תרועה הוא דאין תרועה אלא ביום כמאמר יום תרועה יהיה לכם. ואין נוהגין כן. דאע"ג דלילה לאו זמן תרועה הוא מ"מ היום של אותו הלילה הוא זמן תרועה משא"כ כשחל בשבת דאין אותו יום זמן תרועה כלל. וכן ה"ה בתפלת ערבית אין אומרים זכרון תרועה כי אם יום תרועה אע"פ דתפלת ערבית היא בלילה לאו זמן תרועה הוא מן הטעם הנזכר לעיל: **זכרון** תרועה באהבה. **עיין** מ"ב לעיל בסדר הנהגת תפלת ערבית של ר"ה:

שהחינו וקימנו והגיענו. כתב הרוקח סי' רכ"א נוטה ג"פ בשחינו וקימנו והגיענו. **כנגד** הללי נפשי את ה'. אהללה ה' בחיי. אזמרה לאלהי בעודי ע"כ:

קֹדֶשׁ שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ: ומברך שהחינו

ויסדר שולחנו ויאכל וישמח כי הוא יו"ט. ואנשי מעשה נוהגים לטבול תפוח בדבש בסעודת ליל ראשון של ראש השנה אחר המוציא ולברך עליו מקודם בורא פרי העץ. ובשכנה"ג מפלפל אם יברך על התפוח או על הדבש לכן בשביל ספק זה נהגו לאכול המוציא עם הדבש והתפוח יחד ויאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה:

וכן נוהגים לאכול כל מיני מתיקה. וכתב עבוה"ק יש מי שנוהגים שלא לאכול בר"ה שום דבר חמוץ ואפילו לימונ"י עכ"ל. ויש אוכלים רמונים ואומרים יהר"מ ה' אלהי ואלהי אבותי שנרבה זכיות כרמון:

גם נוהגים לאכול ראש כבש או איל זכר לעקדת יצחק. עוד טעם לומר נהיה לראש ולא לזנב ומטעם זה אף אם אין ראש כבש יש לאכול ראש דג. כשאוכל ראש יאמר (יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב). גם נוהגים לאכול דגים ואין לבשלם בחומץ. והעיקר בכל הדברים שיזכור האדם ויתעורר בתשובה ויתפלל על הדבר כמ"ש השל"ה הקדוש. גם להאכיל עניים על שולחנו וישלח מנות לעניים ולאביונים כדכתיב אכלו משמנים כו' ושלחו מנות לאין נכון לו:

ערוגות הנהגות ראש השנה הבושם

הטעם מה שנוהגין בראש השנה לאכול תפוח מתוק בדבש מפום שכתוב בתורה שם שם לו חוק ומשפט וגו'. וסמיך ליה וימתקו המים. רמז ביום המשפט יאכל מתוקים. שוי בנביאים דכתיב (בשמואל א' כ"ה) ויהי כעשרת הימים (ודרשו חז"ל אלו עשרת ימי תשובה) וימת נבל. וסמיך ליה שהביאה אביגיל למנחה נבלי יין ולמוקים. ומשולש בכתובים דכתיב (תהלים י"ט) משפטי ה' אמת צדקו יחדו וסמיך ליה ומתוקים מדבש וגו' כתב המתיקות אצל המשפט. א"כ מהכא דכתיב תקעו בחדש שופר וסמיך ליה ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך (תהלים פ"א)(מהרי"ל).ובעזרא כתיב (נחמי' ח) ביום אחד לחדש השביעי וגו' ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו'. והרוקח כתב רמז לזה שבמזמור הרנינו לאלהים עוזנו וגו' תקעו בחדש שופר וגו' ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך מזה רמז לאכילת דבש בליל ר"ה כדי שתהא לנו השנה מתוקה דסימנא מלתא הוא כדאמר בפ"א דכריתות ובפ' בתרא דהוריות אמר אביי יהא רגיל איניש בראש שתא לאכול קרא וכו' עכ"ל: **בימים** האלו אין ראוי לאכול ולשתות יותר מדאי אלא פחות מן השיעור כי ימי ר"ה אינם נקראים ימי שמחה כמבואר בזוה"ק פ' אמור דף ל"ה ע"א. וגם כדי שלא יבא ח"ו לידי קרי בלילה. ויאמר קודם השינה ד' מזמורים הראשונים בתהלים בכונה עצומה כי גם בכל השנה נכון לאומרם כי הם מסוגלים שלא יבא לידי קרי ר"ל ומה גם בראש השנה. ובלילה הזה ישבע עצמו מד"ת קודם שכיבתו ושבע ילין בל יפקד רע שאם יבשרוהו ח"ו בשורות רעות יצרך להתענות ימי ר"ה כל ימיו: **בר"ה** משכימים לבית הכנסת שהוא יום אחד מהחמש השכמות וסימנך אברהם מהסופי תיבות מהמועדים. (א) הושענא רבא (ב) תשעה באב (ר) יום כפור (ה) ראש השנה (ם) פורים (א"ר). יטבול עצמו בשחר קודם התפלה:

בתפלת שחרית יזהר האדם מאד שלא יאמר פסוקי דזמרה ונשמת במהירות כדי שיגיע לומר הפיוט של יוצר עם הצבור כי טוב יותר לומר פסוקי דזמרה ונשמת במתון ובכונה עצומה מלומר פיוטים עם הצבור. אך את זה ראוי להזהר מאד להתחיל תפלת השמו"ע עם הצבור בכל המועדים וכ"ש בר"ה. ואף אם יאריך בתפלת השמו"ע כמה שעות אחר שסיימו הצבור תפלתם. מיקרי נמי מתפלל עם הצבור (יוש"ה). ויזהר כל אדם שלא לדבר בעוד שהש"ץ צבור מחזיר התפלה ויענה אמן אחר כל ברכה וברכה. וז"ל האבודרהם בשם רבי אברהם בן שושן ראה כמה גדול שכר המתפלל עם הצבור. כי בתפלה אחת שמתפלל עמהם נותנים לו שכר כמתפלל ערב ובוקר וצהרים ביחיד. כיצד. תפלתו בלחש. וחייב האדם שלא לדבר בעוד שהש"ץ צבור מחזיר התפלה ושיכוין לשמוע ברכותיו ושומע כעונה הרי עוד תפלה אחרת. וחייב האדם לענות אמן אחר כל ברכה וברכה ואחז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך הרי עוד תפלה אחרת. הרי שלש תפלות עכ"ל: מאריכים בפיוטים ובתפלה אפילו יותר מחצות היום. רק אם חל בשבת אין להאריך הרבה:

אומרים אבינו מלכנו בר"ה אחר חזרת התפלה של שחרית. וכן בתפלת מנחה. ויכוין לבו להוריד דמעות בתפלת אבינו מלכנו שתפלה זו היא גדולה ונפלאה דוגמת תפלת י"ח. ורבי עקיבא נענה בתפלה זו ע"כ צריך לכוין בה מאד. ודעת האר"י ז"ל שלא לומר א"מ חטאנו לפניך בר"ה. והאומרים אותו יכונו אבינו מלכנו אבותינו חטאו לפניך. אבינו מלכנו אבל אנו אין לנו מלך אלא אתה. לפיכך אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך בנקרא עלינו. ויש לומר כלה בציר"י תחת הלמ"ד (מ"א). וצריך לומר סלח ומחל כי מחילה גדולה מסליחה. דסליחה הרחבת הזמן היא. וכתב מהרי"ל דכא דאמרינן כתבנו בספר מחילה וסליחה

וסליחה דהספר נקרא בשם מחילה וסליחה. נוהגין לומר קרע רוע במירכא טפחא ובנשימה אחת (א"ר). וכתב מהרי"ל צריך כשתאמר א"מ קרע רוע גז"ד תכוון במלת קר"ע לשם מ"ב „קר"ע שט"ן" שעל ידו יקרע גז"ד. ובט"ז ס"ס תרכ"ב שיש לומר רוע גזר בנשימה אחת(א"ר). נ"ל מחה והעבר חטאתינו ופשעינו כו' משום דחטא הוא שוגג ופשע הוא מרד וצריך לבקש על הקל תחילה ואח"כ על החמור. אך אפשר לומר שאנו מבקשים שימחה ויעביר הפשע לגמרי שלא יעשה ממנו אפילו שוגג. וזהו פשעינו וחטאתינו. כשאומר עשה למען הרוגים יקבל על עצמו מיתת סקילה על קידוש השם. וכשאומר עשה למען טבוחים יקבל ע"ע מסירת נפש של הרג. וכשאומר למען באי באש ובמים יקבל על עצמו מסירת נפש שרפה וחנק: ואם חל ראש השנה בשבת אין אומרים אבינו מלכנו וכן אין אומרים במנחה של ע"ש. ויש אומרים הטעם מפני שהיא תחנה ובקשה ואין מריעין בשבת. ואין זה נ"ל טעם נכון בר"ה וביו"כ שמשנים בתפלתם. ועוד שהרי הרבה פיוטים של תחנה וסליחה שאומרים (לבוש). וכתב הא"ר שלא ראה בתשובת ריב"ש סי' תקי"ב שמתרץ כל זה שכל הבקשות והסליחות והפזמונים הנהוגות לומר באמצע התפלות בר"ה ויו"כ אין צריכין לשנותן כשחלו בשבת אף שיש בהם משאלת צרכים משום דכיון שנהגו כן כשחלו בחול הוי ליה כטופס ברכה. אבל אבינו מלכנו שהוא שאלת צרכיו לעצמו והינו באמצע התפלה כדי שנאמר בו טופס ברכה כך הוא אין לאומרו ע"כ. והלבוש כתב הטעם משום שלא נתייסד א"מ אלא כנגד ברכות האמצעיות בתפלת י"ח. שעיקר תקונם לא היה אלא בחול. לפיכך כשחלים ר"ה ויוה"כ בחול כיון שיום זה אינו קבוע להיות בו ר"ה לעולם ואם לא היה היום ר"ה ויוה"כ היו אומרים אלו הברכות עצמן עכשיו לפי שחל היום ר"ה ויוה"כ משלימין אותן על ידי שינוי באבינו מלכנו. אבל כשחלו בשבת אפילו אם לא היה ר"ה ויוה"כ לא היו אומרים ביום זה אלו הברכות. גם כשחלין בו ר"ה ויוה"כ אין צריכין להשלימו בהם נראה לי עכ"ל. וכתב הא"ז והא"ר לפי טעם זה היה ראוי לומר אבינו מלכנו בע"ש במנחה בר"ה שחל ה' ו'. ועוד דבש"ל ותניא כתבו אבינו מלכנו הוא במקום הלל. אבל במהרי"ל ומט"ל כתבו דאין אומרים והכי נוהגין עכ"ל. אחר א"מ אומרים ק"ש. ואומרים אין כמוך כו':

סדר קריאת התורה בר"ה והפטרה

ישתדל לקנות עליה קודם ר"ה לעלות לתורה בר"ה. ועיקר המצוה דווקא לקנות אותה בדמים ולא בחנם כמבואר בזוה"ק בכמה מקומות. מוציאין ב' ס"ת. בשעת פתיחת הארון נוהגין ע"פ האר"י ז"ל לומר י"ג מדות ג"פ [אבל בהנהגת הגר"א כתב שאין לומר הי"ג מדות ולא הרבש"ע בהוצאת ס"ת] רבש"ע. שמע ישראל. אחד הוא כו' קדוש ונורא שמו. ואף שהקב"ה נורא תמיד. יש לומר הטעם שאנו אומרים עכשיו נורא לפי ענין שלנו שבימים אלו אנו אומרים ובכן תן פחדך כו' ואנו מקבלים על עצמנו בימים אלו מוראו ביותר וע"י זה נופל יראה על כל העולם ומתיראין מלקטרג על ישראל. וכן בענין המלוכה שהוא דבוק כביכול בעצמותו ובימים אלו אנו מאדירים אותו במלוכה וכמ"ש חז"ל אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם. ובזה נכנעות כחות החיצונים בסוד ומלכותו בכל משלה (פתחי שערים). ואומרים גדלו כו'. על הכל. אב הרחמים. ויעזור. בס"ת א' קורין בפרשת וירא וה' פקד את שרה עד ימים רבים לפי שקבלו חז"ל שנפקדה שרה בר"ה. וקורין ה' גברי. פרשת כהן עד אותו אלהים. לוי עד זרע. ישראל עד מצרים. ד' עד ברית. ה' עד רבים. ואם הוא שבת צריכים לקרות ז"ג כמו בשאר שבתות. ואז מוסיפין לעשות ב' פרשיות א' ביום הגמל את יצחק. ב' באשר הוא שם ובמקום שנוהגין בשאר שבתות לקרות יותר משבעה גם בשבת זו יכולין להוסיף. ולמשלים הקריאה קורא יעמוד פב"פ אחרון. ואחר שבירך האחרון הברכה השניה על התורה מניחין ס"ת השניה אצל הראשונה ואומר חצי קדיש על שתיהן ומגביה הס"ת הראשונה ומראה כתיבתה לעם. ועיין בפוסקים שהביאו במדרש ארור אשר לא יקים את דברי התורה זה החזן ופירשו קצת דקאי על המגביה להראות הס"ת לעם כשאינו עושה כתיקונה. ואף שהוא אסמכתא מ"מ הא קמן שהקפידו הרבה (פתחי שערים). וגולל. וקורא בשניה למפטיר בפרשת פינחס קרבנות היום ובחדש השביעי עד אשה לה'. ומפטיר בשמואל ויהי איש אחד מן הרמתים עד וירם קרן משיחו. ולפי שקבלו חז"ל שחנה נפקדה בר"ה לכך מפטירין בפקידת חנה. והאומר על התורה וכו' ועל יום הזכרון הזה שנתת לנו לקדושה ולמנוחה ואין אומרים לששון ולשמחה שאין שמחה מן התורה אלא בחגים ואומר ודברך אמת כו' כמו בקידוש: אם טעה והשלים הפרשה בארבעה קרואים או שלשה ועדיין לא אמר קדיש אזי ישלים מנין הקרואים בפ' עקידה שאחריה ואם כבר אמר קדיש אם לא חסר ממנין רק א' א"צ לקרות ויסמוך על המפטיר שעולה למנין הראוי. ואם חסר שנים יש לו לחזור ולקרות עוד אחד ויאמר קדיש שנית ואם ירצה גם בזה לקרות עוד שנים הרשות בידו (שערי אפרים): **אם** טעה ביום א' וקרא פ' העקידה. אם האחרון עדיין לא ברך ברכה אחרונה יחזור לראש ויקרא עם עולה זה מן וה' פקד כו' עד סופו ואח"כ יברך ברכה אחרונה אבל אם כבר ברך ברכה אחרונה א"צ לחזור רק יקרא ביום שני מן וה' פקד וגם פ' העקידה עד סוף הסדרה ואם דילג הפקידה והתחיל וקרא משם ולהלן. יוכל להשלים ענין זה בהעולה אחריו לקרות מראש הפרשה עד המקום שעומדים (ש"א) ושאר דיני טעות ודילוג כבר נתבאר בענין קריאת התורה של שבת: **לפי** מ"ש המטה משה שלא לקרות לקטן בשבת שובה א"כ כ"ש בר"ה ויוהכ"פ שהם ימי הדין (פתחי שערים). נוהגים לכבוד ימים נוראים מיחדים פרוכת ומעילין ומפות לבנים. לפי שהם ימי דין על דרך אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ונהגו לתלות פרוכת לבנה ולהלביש הספר תורה שקוראים בהם בו ביום במעיל ומפות לבנים. וכן נוהגים לעשות בהושענא רבה. וביום א' דפסח בסילוק הקריאה מלבישין הס"ת במעיל ומפה לבנים ותולין פרוכת לבנה קודם תפלת טל וכן בשמיני עצרת קודם תפלת גשם. ויש שנוהגים בר"ה ויוהכ"פ להלביש כל הס"ת בלבנים אף אותן שאין קוראים בהם וכל אחד יעשה כמנהגו. (שערי אפרים): אם חל ר"ה בשבת אומר יקום פורקן שהוא ברכה להקהל ולתלמידי חכמים (לבוש):

בשיש מילה בר"ה מלין אחר שקראו בתורה ואין ממתינים עד יצאתם מבית הכנסת כמו בשאר שבתות ויו"ט מפני שבר"ה מאריכין הרבה בבהכ"נ ויבאו לפעמים להתעכב עד אחר חצות היום וצריכין למול קודם חצות משום זריזין מקדימין למצות. וסדרו אותה אחר שקראו בתורה קודם תקיעת שופר שכן הוא סדר הנכון לזכור ברית אברהם שהוא המילה קודם עקידת יצחק שהוא השופר שתוקעין בשל איל זכר לעקידה (לבוש). והא"ז כתב וז"ל ואני שמעתי פעם שמלין קודם מוסף לפי שאומרים עלינו במוסף ותמיד אומרים עלינו אחר המילה ע"כ. ואם המוהל בעצמו הוא התוקע נכון שלא ירחץ פיו מדם המילה ויתקע בפה מלוכלך בדם מילה כדי לערב מצות מילה בשופר. וכן אם חל ר"ה בשבת אף שאין תוקעין מלין קודם אשרי:

דרך החיים **דיני תקיעת שופר** ערוגות הבושם

דין תקיעת שופר וברכתו :

(א) צריך לתקוע מעומד ואין לסמוך על שום דבר שאם ינטל אותו דבר יפול אבל הצבור יכולין לישב בתקיעות דמיושב אבל בתקיעות שעל סדר הברכות צריכין הצבור ג"כ לעמוד אבל בדיעבד אם תקע מיושב יצא (מ"א סימן תקפ"ה) ונוהגין לתקוע התקיעות שקודם התפלה על הבימה: **(ב)** קודם שיתקע יברך אקב"ו לשמוע קול שופר (ולא יאמר בקול שופר כי היכי דלא ליתשמע שהוא ליית בקול שופר) ויברך שהחיינו ואין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים כגון אנשים שאין יודעין לברך בעצמן הפ"ה מברך שתי ברכות אלו אבל אם תוקע להוציא אנשים שיודעין בעצמן לברך והתוקע בעצמו יצא כבר השומע יברך שתי ברכות אלו (שם) וכן ביום שני בתקיעת שופר אומר שתי ברכות הלו לשמוע קול שופר ושהחיינו ונכון שילבש בגד חדש בתקיעת שופר ביום שני: **(ג)** טוב לתקוע בצד ימין אם אפשר ולא בשמאל משום דבשמאל התפילין מניחין ולכן איטר שמניח תפילין בימינו צריך לתקוע בשמאלו וגם משום דכתיב והשטן עומד על ימינו (שם מ"א) וצריך לכסות השופר בשעת ברכה (א"ר שם) ויהפוך פי השופר למעלה בשעת תקיעה (שם) : **(ד)** אם בירך תוקע אחד ולא היה יכול לתקוע יכול אחר לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון וכן אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים. וכן אפילו ד' וה' יכולין לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון כיון ששמעו הברכה אבל אם התוקע הב' בא לבהכ"נ אחר שבירך הראשון ולא שמע הברכה מהראשון אם לא יצא השני ידי חובתו יכול לתקוע בברכה ואם יצא השני י"ח תוקע בלא ברכה כיון שהציבור כבר שמעו הברכה מהראשון (שם וא"ר) : **(ה)** בתקיעות שעל סדר התפלה יתקע אחר ולא הש"ץ כדי שלא יתבלבל ואם הוא מובטח שחוזר לתפלתו רשאי לתקוע אפי' יש שם אחר שיכול לתיקוע ולכן אידנא שמתפללין מתוך הסידור אף שיש אחר שיכול לתקוע רשאי הש"ץ בעצמו לתקוע וכ"ש בתקיעות דמיושב שיכול הש"ץ לתקוע בעצמו אף שיש שם אחר (שם) אבל אסור לש"ץ להיות מקרא בתקיעות שעל סדר התפלה שאסור להפסיק: **(ו)** ונוהגין להקרות לפני התוקע מלה במלה כל סדר התקיעות דמיושב ועל סדר הברכות כדי שלא יטעה (שם) וגם נוהגין שמחלקין התקיעות שעל סדר הברכות לכמה תוקעין ואין למחות בהם כדי לחבב המצות (ט"ז שם):
פעם

טעם למה תוקעים קודם מוסף ובמוסף :

כתב הלבוש עיקר תקיעה בשעת מצות תפלה וברכות השייכות לתקיעה כגון מלכיות זכרונות ושופרות כדי להחריד ולעורר את העם בשעת תפלתם לכוין את לבם לאביהם שבשמים. וגם מן הדין היה לנו לתקוע ולסדר הברכות הללו בשעת תפלת השחר ולתקוע משום זריזין מקדימין למצות. אלא שיש לחוש למעשה שהיה בשעת הגזירה שדימו האויבים שהאספים לתקוע תרועת מלחמה ובקמו להרגן לכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקראו קריאת שמע ומתפללין ותוקעין אומרים הגוים בחוקותיהם ובתורותיהם הם עוסקים וזה מצותן לתקוע ואין זה תרועת מלחמה. ועוד טעם אחר והיינו משום דמתחלה היו תוקעין אותו ביוצר ואח"כ גזרו האויבים שלא יתקעו והיו אורבים להם כל ו' שעות לקץ תפלת שחרית. לכך העבירום לתקוע במוספין ואע"פ שבטל הגזירה לא עבדינן כדמעיקרא דהייבינן שמא יחזור הדבר לקלקולו. ומיהו לע"נ שעיקר מצות התקיעה היא על סדר הברכות בשעת תפלת מוסף מ"מ תקנו חז"ל לתקוע קודם מוסף כשהן יושבין כדי לערבב השטן שכשישמע קול שופר פעם או שתים הוא סובר הגיע זמנו שיבלע מן העולם כדכתיב בלע המות לנצח. וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומתוך כך נבהל ומתערב ואינו יכול לקטרג על הבריות לפיכך כשישמע התקיעה ב' פעמים אחת במיושב ואחת בשעת הברכות לכו"ע יהיה מעורבב בשעת תפלת מוסף שנקול רם. ויש אומרים שנתערב מיד כשישמע תקיעה ראשונה שבמיושב ואינו יכול לקטרג אפלו בשעת תפלה בלחש של הקהל. דא"כ לא יתפחד מ"מ זוכר שלקץ הימים כשיתקע בשופר גדול יגיע זמנו להיות נבלע לנצח ולעולם כששומע קול שופר זוכר אותה שעה כאדם שרואה מת שזוכר יום המיתה ומעורבב בזה ואינו יכול לקטרג (לבוש והגהות לבוש). וכנה"ג כתב שתוקעין תקיעות דמיושב כדי נערבב השטן ר"ל להכניע היצה"ר דשטן היינו יצה"ר. וכדכתיב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. פי' דמעורבב משום דמיד שתוקעין הקב"ה מראה מזבח ואפרו של יצחק צבור עליו ומתערבב השטן על קטיגורא שלו כנגד אברהם אבינו ע"ה (א"ר) :

התעוררות לתקיעת שופר :

אמדינן בפרק קמא דר"ה אמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמכם לפני. כלומר שכל אחד ואחד חייב לכוף נפשו ויכוין לבו ויזמין עצמו לעשות רצון יוצרו. ומעלה עליו כאלו עקד עצמו לפניו. ואמרו במדרש שבר"ה נעקד יצחק על גבי המזבח. ואותו היום שמעה שרה אמנו והצעק ותיבב ותילל. ועל כן אמר הכתוב יום תרועה יהיה לכם ומתרגם יום יבבא כדי שיזכור לנו הקב"ה יללת שרה אמנו ויכפר לנו. וכתב בעל המנהגים ונראה בעיני כי האדם צריך שייליל לפני בוראו יתענה על מזוותיו לכך נותה התורה לתקוע

כעין

(ז) פעם אחת לא היו יכולין לתקוע וספק התוקע השופר וקרא לתוכו ויהי נועם ושוב יכלו לתקוע (מהרי"ל במ"א):

מי הם הראויין לתקיעת שופר:

(א) כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן (סי' תקפ"ט): (ב) אשה פטורה מתקיעת שופר משום דהוי מ"ע שהז"ג ואעפ"כ הפטורה יכולה לתקוע וכן אחר אף שיצא כבר יכול לתקוע להוציא אותה אבל אינו רשאי לברך להוציאה בברכה אם הוא יצא כבר רק האשה תברך בעצמה והוא יתקע לה (שם) ואין לתקוע לאשה רק אחר יציאה מבהכ"נ: (ג) סומא חייב בתקיעת שופר ויכול להוציא אחרים ידי חובתן ואם היה מוחזק לתקוע וסלקוהו מחמת שהחשו לסברת רי"ו דס"ל כר"י דסומא פטור ממצות אם אין בקי כמוהו יכולין לחזור למנות אותו להיות תוקע ולכתחלה אין לסלקו אף שנמצא בקי כמוהו (מ"א שם): (ד) המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא י"ח וכן השומע מן המתעסק אף שכוון השומע לצאת לא יצא (שם): (ה) נתכוין השומע לצאת ולא נתכוין התוקע להוציאו או להיפך לא יצא י"ח (שם): (ו) ש"ץ לצבור שתוקע להוציא כל הצבור ושמע אחד אחורי ביהכ"נ התקיעות וכוון לבו לצאת יצא אף שהש"ץ א"י להוציא זה העומד שם אעפ"כ יצא כי הש"ץ דעתו להוציא לכל מי שישמע תקיעתו ובלבד שלא יעמוד רחוק מבית הכנסת כ"כ שאפשר שלא ישמע קול שופר רק קול הברה (סי' תקפ"ז וסי' תקפ"ט):

סדר התקיעות:

(א) תקיעות דמיושב שלש פעמים תשר"ת ושלש פעמים תש"ת ושלש פעמים תר"ת (סימן תק"צ):

(ב) שיעור תקיעות של תשר"ת צריך להיות כשיעור שברים ותרועה והיינו י"ח כוחות כל שהוא ובדיעבד אם לא עשה התקיעה של תשר"ת רק כשיעור תשעה כוחות כל שהוא יצא אבל אם עשה פחות מתשעה כוחות לא יצא (שם): (ג) שברים של תשר"ת לכתחלה לא יעשה יותר מג' שברים ואם עשה הרבה שברים בדיעבד כשר ולא יאריך בשבר אחד יותר מג' כוחות דהיינו שבכל השברים לא יהיו רק ט' כוחות ובדיעבד אם האריך בשבר אחד של תשר"ת עד י"ז כוחות כשר אבל אם האריך עד י"ח לא יצא שכבר נעשה תקיעה (א"ר) אבל אם לא האריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור ח"י כוחות ובשבר האריך לא יצא אניבא דכולי עלמא אף בדיעבד (שם): (ד) תקיעה של תש"ת לכל הפחות צריך לעשותה כשיעור ט' כוחות ואם לא עשה כן אפי' בדיעבד לא יצא ובשבר מהשברים של תש"ת אם האריך כשיעור ט' כוחות אפי' בדיעבד לא יצא (מ"א שם): (ה) תקיעה של תר"ת צריך לכתחלה לעשותה כשיעור ט' כוחות ואם לא עשה בדיעבד רק אפי' כשיעור ג' כוחות כשר (שם): (ו) התרועה של כל הסדרים צריך לעשותה לא פחות מט' כוחות ובדיעבד אם עשאה כשיעור ג' כוחות כשר (שם): (ז) השלשה שברים צריך לעשותן בנשימה אחת ובדיעבד יצא אפי' עשה בב' נשימות (שם): (ח) ג' שברים ותרועה דתשר"ת עושים בשתי נשימות רק שלא ישהה בינתיים כדי נשימה והמקרא צריך להקרות לו בפעם אחת שברים תרועה כדי שלא יפסיק התוקע בינתיים כדי נשימה (שם):

דיני טעות בתקיעות:

(א) אם טעה בתשר"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה ולא תקע השבר הג' והתחיל להריע בין אם נזכר באמצע התרועה קודם שתקע ג' כוחות בין אם לא נזכר עד אחר שנגמר התרועה צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ותרועה בנשימה אחת אבל תקיעה ראשונה לא הפסיד. וכן אם טעה בתשר"ת וקודם שהתחיל השברים תקע תרועה לא הפסיד תקיעה ראשונה וא"צ לחזור ולתקוע תשר"ת מחדש (סימן תק"צ א"ר דלא כט"ז): (ב) אם טעה בתש"ת ואחר שתקע ב' שברים התחיל להריע או קודם שהתחיל לתקוע השברים התחיל להריע אפי'

כעין יללה וגנוח. ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע. כי המלך כשרוצה להלחם תשמיע לעמו הכינו כלי המלחמה כי ביום פלוני נלא להלחם. כך לוה הקב"ה הכינו לכם מעשים טובים ותשובו שהם כתרים בפני הפירעניות כי בעשור לחדש יהיה יום מלחמה. שיגיעו המלאכים אנה מפה ואנה מפה. ועל כן לוה שלא יתעסקו במלאכה כי אם בתפלה ותחנונים ובתשובה להנצל מן הלוחמים לו במרום ושלא יאכל אדם ושלא ישתה כדי להכניע יצרו הרע. ושמעתי כי חז"ל אמרו לענין זה על שאמר הכתוב וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עושה דברו כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו. נתן קולו ביום ר"ה. לפני חילו לפני יום הכפורים. כי גדול יום ה' ונורא מאד זה יום הכפורים. ואמרו במדרש תהלים תקעו בחדש שופר אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא שפרו מעשיכם קדשו מעשיכם ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטיגורים שבעולם מקטרגים לפני ואני שומע מזה ומוציא מזה (אבודרהם). ועיין במחזורים בשם ר' סעדיה גאון: **כתב** הרוקח תוקע ג"פ תשר"ת ג"פ תש"ת ג' פעמים תר"ת שהרי השטן בשלשה ענינים יורד ומחטיא עולה ומקטרג יורד וממית. אין שטן ואין פגע רע ר"ת שופר. ואז זוכר הקב"ה ג' אבות: **אמת** נוטריקון **א**להינו **מ**שגיח **ת**ורה. או בדרך זה **א**להינו **מ**צוי **ת**מיד הרי מציאת השי"ת. **א**להינו **מ**שגיח **ת**חתונים הרי זה השגחה. **א**להינו **מ**נהילנו **ת**ורתו הרי תורה מן השמים. וכנגד ג' עקרים האמונים אלו תקנו לנו רז"ל מלכיות מורה על מציאת השי"ת. זכרונות כנגד השגחה. שופרות כנגד תורה שנתנה בקולות ושופר. ויכוין זה כשתוקע (מט"מ וא"ר): **כתב** הלבוש מצוה מן המובחר הוא לכתחלה שיהא השופר של איל כדי שיזכיר לנו זכות של עקדת יצחק שהיה תמורתו איל. וכתב המט"מ ועקדה זו מראה לנו עקדת יצה"ר ידים ורגלים כו' ויכוין עצמו כאלו עקד ידיו ורגליו ונתבטלו כל הרגשותיו ויתחרט במעשה ידיו הן בגזל והן בנליחות יד שיש בו חסרון הן ברגל אשר הלך בעצת רשעים. ויהיו לבו ועיניו נשואות לשמים על שני סרסורי עבירה וישוב בתשובה (ה"ז וא"ר). עוד כתב הלבוש וגם שהם קרן של איל דרכו להיות כפוף והוא סימן שנכוף לבבנו בתפלה אל אל שבשמים ביום הדין הזה עכ"ל. והכנה"ג כתב עוד טעם בשם תלמיד הרשב"א כדי שיזכור שצריך שיהיו עיניו למטה בשעת תפלתו כמו שהשופר כפוף למטה ע"כ (א"ר): **כתוב** בהנהגת הגר"א שאין גומר שום מזמור קודם תקיעת שופר ולא שיהי רצון הנדפס במחזורים ולא ובכן יהי רצון בין כל סדר וסדר:

אפי' נזכר באמצע תרועה הפסיד גם תקיעה ראשונה וצריך לתקוע הש"ת מחדש (שם): (ג) אם טעה בתר"ת וקודם שהריע ג' כוחות כשיעור התרועה התחיל שברים או קודם שהתחיל התרועה תקע השברים אפי' לא תקע אלא שבר אחד הפסיד התקיעה ראשונה וצריך לתקוע מחדש (שם): (ד) ואם טעה ותקע שני שברים זה אחר זה או ב' תקיעות זו אחר זו אם לא הפסיק ביניהם בנשימה הוי כאחד ויצא ואם הפסיק ביניהם בנשימה הוי הפסק והפסיד גם התקיעה ראשונה וצריך לתקוע מחדש הסדר שעומד בו (שם מ"א) ואם התחיל לתקוע תקיעה אחרונה מהסדר ואין קולו עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית נחשבת הכל לתקיעה אחת ולא הוי הפסק (מ"א שם): (ה) ואם טעה ותקע גם תקיעה אחרונה מן הסדר ונזכר שטעה בהסדר אותה תקיעה אחרונה עולה בשביל תקיעה ראשונה ותוקע הסדר שטעה בו מחדש חוץ מתקיעה ראשונה (מ"א שם): (ו) אם טעה בתקיעות דמיושב בתשר"ת אחד ואחר תשר"ת עשה כהוגן ולא נזכר עד שהתחיל לתקוע תש"ת או תר"ת גומר הסימן כולו ואח"כ תוקע התשר"ת שטעה (מ"א שם): (ז) בכל זה אין חילוק בין תקיעות דמיושב ובין התקיעות שעל סדר הברכות אבל התקיעות שתוקעין אחר התפלה אין בכך כלום (מ"א שם):

דיני הפסק בין ברכה לתקיעות:

(א) בין התוקע ובין הצבור לא ישיחו בין הברכה עד סוף התקיעות דמעומד ובין הברכה עד סוף התקיעות דמיושב אסור להפסיק אפי' בתפלות לכן לא יאמר הי"ר הנדפס במחזורים בין התקיעות דמיושב רק יהרהר בלבו ואל יוציא בפיו או שיאמר הי"ר בסוף התקיעות דמיושב ואם הפסיק בין התקיעות אפי' בשיחה שאין צורך כלל א"צ לחזור ולברך אבל אם הפסיק בין הברכה לתחלת התקיעה שלא מענין התקיעות אפילו מענין התפלה צריך לחזור ולברך ואם מענין התקיעות הפסיק כגון שאמר הבא שופר לתקוע או שאמר לשכשך השופר במ"י לתקוע א"צ לחזור ולברך (סי' תקצ"ב):

דיני טלטול השופר:

(א) ר"ה שחל בשבת שאין תוקעין בו אסור לטלטל השופר אם לא לצורך גופו ומקומו (סימן תקפ"ח): (ב) ר"ה שחל בחול לאחר שתוקעין אסור לתקוע בחנם ואפי' רוצה להתלמד ביום ראשון כדי שיתקע ביום ב' אסור אבל לטלטל השופר אחר שתקע מותר וכן לולב מותר לטלטל אף אחר שכבר יצא בו לפי שראוי עוד לאנשים אחרים שלא יצאו עדיין ואף ביה"ש מותרים ביום ראשון שמי ששכח ביום ראשון עד ביה"ש צריך לתקוע ביה"ש וכן ליטול לולב ביה"ש (א"ר סימן תקצ"ו ופ"מ במ"ז שם) וכן קטן אף שהגיע לחינוך מותרים לומר לו לתקוע כל היום כדי שיתחנך (סי' תקצ"ו): (ג) בט"ז האריך בשאלה בר"ה שחל להיות ביום ה' ו' ולא בא להם שופר עד אחר שהתפללו של שבת מבע"י והתיר לתקוע בלא ברכה (סי' ת"ר):

פרטי דיני שופר:

(א) שופר של ר"ה אין מחללין עליו יום טוב ואפי' בדבר שיש בו משום שבות כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו וע"י נכרי מותר דהוי שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזרו (סי' תקפ"ו): (ב) דיני אמירה לנכרי מחוץ לתחום או מחוץ לי"ב מילין בין בשבת בין ביו"ט דינו כמו בלולב ונתבאר שם בהל' לולב כל פרטי דיניה: (ג) יכול ליתן מים או שאר משקין בשופר ביום טוב כדי לצחצחו (שם):

[סדר תקיעות וברכות שופר:

חייב כל אדם מישראל לשמוע בר"ה תשעה קולות. שלשה סדרים של שלש שלש. שהן שלש תרועות וכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו אם היא יללה והיינו גניחות דקות. או גנוחות שהן שברים. או אם הם שניהם יחד. לפיכך לצאת ידי כל ספק הצריכו חז"ל לתקוע תשר"ת ג' פעמים. תש"ת ג' פעמים. תר"ת ג"פ. וסימן לדבר יום תרועה יהי"ה לכם גימטריא תלתין הוי: התחיל לתקוע ולא יוכל להשלים. ישלים אחר ממקום שפסק ראשון. ואפי' ג' או ד' זא"ז די להם בברכה שבירך ראשון ותקיעות שתקעו עלו להם. ואפילו לא יוכל לתקוע כלל העומד תחתיו תוקע על סמך ברכות הראשון. ובלבד שהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה ותקיעה ושמעו. אבל אם לא שמע הברכה צריך לברך לעצמו. וא"צ לברך בקול רם שהצבור כבר יצאו י"ח בברכה. ואם בא באמצע התקיעות והוצרך להשלים התקיעות שפסק בהן הראשון צריך לחזור לראש התקיעות או לאותן שהפסיד אם שמע מקצתן והלך לחוץ באמצע. בד"א כשלא יצא עדיין י"ח. אבל מי שכבר יצא ובא להוציא הצבור לעולם אינו מתחיל אלא ממקום שפסק ראשון: תקיעת שופר צריכה כונת שומע ומשמיע. לפיכך התוקע והשומע כל אחד צריך לכוין לקיים מ"ע שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם. ויוציא בשפתיו **לשם יחוד קודשא בריך הוא וכו' הריני מוכן לקיים מצוה שצונו בוראנו לתקוע בשופר** (השומע יאמר **לשמוע קול שופר**). **היום הזה כמו שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם**. תקיעת שופר צריכה להיות בעמידה. אחד השומע ואחד המשמיע בעמידה. י"א שטוב לתקוע בצד ימין וכן המנהג וי"א דשמאל עדיפא. הלכך אין להקפיד כל כך. יהפוך פי השופר למעלה. וקודם שתוקע מברך הברכה בקול רם]:

נכון לומר קודם תקיעת שופר מאמר הזה גם ללומדו בליל ר"ה [זהר פ' אמור דף צ"ח ע"ב]:

(זהר) **בחדש השביעי באחד לחדש. רבי יצחק פתח תקעו בחדש שופר בכסה ליום**

(רעיא מהימנא) בחדש השבעי באחד לחדש וגו'. (פקודא מ"ב) דא לתקוע שופר בר"ה. דהוא

חגנו. זכאין אינון ישראל דקב"ה קריב לון לגביה מן כל אומין עובדי כוכבים ואתרעי בהו ומאתר רחיקא קריב לון לגביה הה"ד ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם לאחזאה דהא מאתר רחיקא אתרעי בהו וקריב לון לגביה. וכתיב ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר וגו'. הני קראי אית לאסתכלא בהו וכי כל ישראל לא הוי ידעי דא וכ"ש יהושע אלא אורייתא כולא סתים וגלייא כמה דשמא קדישא סתים וגלייא בגין דאורייתא כלא שמא קדישא היא וע"ד איהי סתים וגלייא אי ישראל ויהושע הוו ידעי אמאי כתיב כה אמר ה'. אלא ודאי סתימא דמלה טיבו סגי עבד קב"ה בישראל דאתרעי בהו באבהתא ועביד לון רתיכא קדישא עלאה ליקריה ואפיק לון מגו נהרא עלאה יקירא קדישא בוצינא דכל בוצינין בגין דיתעטר בהו. הה"ד כה אמר ה' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. הנהר ההוא נהר דאשתמודע ואתידע. מעולם מאי קא בעי הכא. אלא לאחזאה חכמתא מעבר הנהר מעולם. אלא ההיא נהר עולם אקרי ועל דא בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם לאחזאה טיבו וקשוט דעבד קב"ה לישראל. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר מאי קא מיירי. אלא אברהם לא אתדבק ביה בההוא נהר כמו יצחק דאתדבק ביה בסטריה לאתתקפא. תא חזי האי נהר אע"ג דלאו איהי דינא. דינין נפקי מסטריה ואתתקפו בה. וכד יצחק אתתקף בבנוי (בדינוי) כדין עלאין ותתאין מתכנפין לדינא וכורסייא דדינא אתתקן ומלכא קדישא יתיב על כורסייא דדינא ודאין עלמא כדין תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. זכאין אינון ישראל דידעין לסלקא כורסייא דדינא ולתקנא כורסייא דרחמי ובמה בשופר. רבי אבא הוה יתיב קמיה דר"ש אמר ליה הא זמנין סגיאין שאילנא על האי שופר מאי קא מיירי ועד כען לא אתישבנא ביה א"ל ודאי האי הוא ברירא דמלה דישראל בעיין ביומא דדינא שופר ולא קרן בגין דקרן הא אתיידע באן אתר איהו ולאתדבקא דינא לא בעינא. אבל הא תנינן במלין ובעובדא בעינן לאחזאה ולאתערא מלין סתימין. תא חזי כד ההוא שופר עלאה דנהירו דכלא ביה אסתלק ולא נהיר לבנין כדין דינין אתערו

וכרסוון

יומא דדינא לעלמא כמה דאוקימנא והא אוקמוה. דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. והא אתמר. דהאי איהו יומא דסיהרא אתכסי ביה וקאים עלמא בדינא. בגין דההוא מקטרגא חפי וכסי ואנעל פתחא על מלכא. אתר דדינא שריא למתבע דינא על עלמא והי הימא איך אתיהיב ליה רשו לההוא מקטרגא לחפאה ולמתבע דינא. אלא ודאי בידא דהאי מקטרגא שוי קודשא בריך הוא למתבע דינא על כל עלמא. ושוי ליה יומא ידיעא למתבע קמיה כל דינין דעלמא. דהא קודשא בריך הוא עביד ליה ושוי ליה קמיה למהוי דחילו דקודשא בריך הוא סלקא ושריא על כלא. ורזא דא והאלהים עשה שייראו מלפניו. מאי עשה עשה להאי מקטרגא. ואתקין ליה קמיה למהוי סייפא סננא על כל עלמא. וכל דא בגין דידחלון מקמי קודשא בריך הוא כלא. ודא איהו סנטירא דתבע חובי בני נשא. ותבע דינא. ותפיש בני נשא וקטיל לון. ואלקי לון כלא. כמה דנפיק מן דינא. כגוונא דההוא ממונה ב"ד דלתתא. דאתייהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא. פלוני עביד כך. ופלוני עבר על כך. ולמתבע עלייהו דינא. ותנן רשו אתייהיב לההוא ממונה ב"ד. לאנעלא על בי דינא פתחא עד דיגזרון דינא על כל מה דאיהו תבע. ולית רשו לבית דין לדחייא ליה. בגין כי אני ה' אוהב משפט. ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא. ולמנדע דאית דין ואית דיין. כהאי גוונא שוי קודשא בריך הוא קמיה להאי. דאיהו תבע דינא קמי מלכא על כל בני עלמא. ובהאי יומא אתייהיב ליה רבו לכסאה פתחא דמלכא וסיהרא אתחפיא לגו עד דיתגזר דינא על כל בני עלמא. ואע"ג דכלא אתגלי קמי קודשא בריך הוא לא בעי אלא בדינא. כלא כגוונא חדא עילא ותתא. אתקין כרסיא דדינא בהאי יומא וסנטירא אתא ותבע דינא על כל עובדי בני עלמא. כל חד וחד כפוס ארחוי וכפוס מה דעבד. וסהדין אתיין וסהדי על כל עובדי בני עלמא ואלין אינון עיני ה' דאינון משטטי בכל עלמא. וכמה אינון עיני ה' דלית לון חושבנא. דקא אזלי ומשטטי בכל עלמא. וחמאן כל עובדי בני עלמא. ווי לאינון דלא משגיחין ולא מסתכלין בעובדיהון דהא לגבייהו קיימין אלין סהדי מלכא ומשגיחין וחמאן כל מה דאינון עבדין. וקאמרי דהא אינון סלקי וסהדי קמי מלכא. והאי סנטירא קאים קמי מלכא ותבע דינא. פלוני עבר דינא. פלוני עבד כך. והא הכא סהדי. ועד דקדשא בריך הוא לא שאיל לון לית לון רשו לסהדא. כדין אינון סהדי סהדותא וכלא אכתיב קמי מלכא בפתקא. בבי מלכא אית חד היכלא. היכלא דא מליא אשא חיורא. והאי אשא מתגלגלא בפלקא

פי'

וכרסון אתתקנו לבי דינא ודא שופר אילו דיצחק אקרי תוקפיה דיצחק תושבחתיה דאבהן כד אסתלק ההוא שופר גדול דלא ינקא לבנין כדין יצחק אתתקף ואתתקן לדינא בעלמא. וכד אתער האי שופר וכד בני נשא תייבין מחטאיהון בעיין לנגדא קול שופר מתתא וההוא קלא סליק לעילא כדין אתער שופרא אחרא עלאה ואתער רחמי ואסתלק דינא ובעינן לאחזאה עובדא בשופר לאתערא שופרא אחרא ולאפקא בהאי שופר לתתא אינון קלין לאחזאה דכל אינון קלין דלעילא דכלילן כולהו בההוא שופר עלאה יתערון לנפקא. ובהני קלין דלתתא יהבין ישראל חילא (לרחמי מתתא ואתער שופר גדול)לעילא וע"ד בעינן לזמנא שופר ביומא דא ולסדרא קלין ולכוונא ביה דהיה כלילן קלי ובגין לאתערא שופר אחרא לסדרא קלין בשופר:

סדרא קדמאה קלא נפיק ומתעטר לעילא סליק רקיעין ואתבקע בין טורי רמאי ומטי לגבי דאברהם ושריא ברישיה ואתעטר ואתער הוא ואתקן לכורסייא. ובספרא דאגדתא תנינן בשעתא דההוא קלא קדמאה סליק אתער ואתעטר אברהם ואתקן לכורסייא. פקיד עליה אבא ואמא אדהכי סלקא תניינא תקיפא לתברא תוקפי דרוגזין. ודאי

סדרא תניינא ההוא קלא תבירא בתוקפוי וכדין סלקין וכל דינין דיתערון (ס"א דאתערן) קמיה אתברו עד דסליק לאתריה דיצחק כיון דיצחק אתער וחמי לאברהם מתקן לכורסייא לקיימא קמיה. כדין אתכפייא ותבר תוקפא קשיא ובהאי בעי מאן דתקע לכוונא לבא ורעותא בגין לתברא חילא ותוקפא דדינא קשיא. הה"ד אשרי העם יודעי תרועה. יודעי תרועה ודאי:

סדרא תליתאי קלא נפיק וסליק ובקע כל אינון רקיעין ורחמי מתערין ומטי ההוא קלא לרישיה דיעקב ויעקב אתער וחמי לאברהם מתתקן בכיסא אחרא כדין אהדרן תרוויהו ביה ביצחק דא מהאי סטרא ודא מהאי סטרא ולא יכלו תוקפוי לנפקא לבר והני תלתא סדרין כלהו סדרא חד: סדרא אחרא קלא נפיק וסליק ונטל לאברהם כאתריה ונגיד ליה להתא לאתר דתוקפיהון דיצחק שריין וקיימין ליה לאברהם בגוייהו. סדרא תניינא נפיק קלא תבירא לא תקיפא בקדמאה. לא דחליש ההוא קלא דתקע אלא דההוא קלא לאו איהו לגבי יצחק בקדמייתא דתמן תוקפא תקיפא שריא אלא לגבי אינון דלתתא מותבן דינא דאינון רפיין יתיר וכלהו חמאן לאברהם לגבייהו ואתכפיין קמיה ארהבי

סדרא

(פירוש בגלגל עגול). ולהיט סביבין והאי לא פסיק לעלמין לגו האי היכלא אית היכלא אחרא מניא אבא חוכמא דלא פסיק לעלמין. תרין סופרין קיימין תדיר קמי מלכא. בשעתא דדינא סהדין כל סהדי קמי מלכא אינון סהדין (סופרין) נטלין מההוא פלקא דאבא חיורא וכתבי עליה בההוא אבא חוכמא וכדין מלכא אחמין דינא עד זמנא ידיעא דילמא בין כך ובין כך יהדרון בתשובה אי יהדרון פתקין נקרעין ואי לאו מלכא יתיב וכל אינון דבי זכותא קיימי קמיה כרוזא קם וכריז פלוני עבד כך מאן יוליף עליה זכות אי אית מאן דיוליף עליה זכות יאות ואי לאו הא אתמסר לסנטירא וכלא ידע קב"ה אמאי אצטריך לכל דא אלא בגין דלא יהא פטרא דפומא לבני עלמא אלא לאחזאה דכלא עביד באורח קשוט וניחא קמיה מאן דאשתזיב מן דיניה ואי תימא מנלן הא אתמסר לחכימין ואפילו למאן דלא ידע מאן דבעי לאסתכלא יסתכל במה דאיהו באתגליא וידע במה דאיהו בסתרא דהא כלא כגוונא חדא כל מה דפקיד קודשא בריך הוא בארעא כלא איהי כגוונא דלעילא. יומא דראש השנה איהו יומא דדינא ומלכא יתיב בכורסיא דדינא. סנטירא קא אתי וחפי פתחא דמלכא ותבע דינא ואע"ג דקודשא בריך הוא רחים ליה לדינא כד"א כי אני ה' אוהב משפט לא רחימו דבעי לרחימו דדינא ובשעתא דסנטירא קם לנטען מלין עלייהו פקיד למתקע בשופר בגין לאתערא רחמי מתתא לעילא. בההוא שופר סלקא ההוא קלא כלילא באשא ורוחא ומיא ואתעביד מנייהו קלא חדא. ואתער קלא אחרא לעילא. כד ההוא קלא אתער מעילא ומתתא כדין כל טענות דקא טעין ההוא מקטרגא מתערבבי: ביומא דראש השנה נפיק יצחק בלהודוי וקרי לעשו לאטעמא ליה תבשילין דכל עלמא כל חד כפום ארחיה דהא בההיא שעתא ותכהין עיניו מראות. דנפיק מיניה מאן דאחשך אפי בריין ואתפרש וסליק על ערסיה דדינא וקרי לעשו ואמר צודה לי ציד ועשה לי מטעמים והביאה לי ורבקה אמרה אל יעקב בנה רחימא דנפשה בנה רחימא דאתמסר לה מיומא דאתברי עלמא ופקידת ליה לאתערא איהו באינון מטעמים דיליה. ויעקב אתער מתתא ומתלבש בצלותין ובעותין והקול קול יעקב בההוא שופר דקא סליק ואתער יעקב לגביה ואתקריב בהדיה. ויגש לו ויאכל. ואתכליל דא בדא. כיון דאתכליל בהדיה. ויבא לו יין. דא יין דמנטרא יין דהוא חדו דלבא רזא דעלמא דאתי כדין וירח

את

סדרא תליתאה קלא נפיק וסליק ואתעטר ברישא דיעקב ונגיד ליה לתתא לההוא אתר דאינון גבוראין שריין וקאים לקבלייהו אברהם מהאי סטרא ויעקב מהאי סטרא ואינון באמצעיתא כדין אתכפיין כלהו ומשתכחין (ס"א ומשתככי) באתרייהו והני כלהו סדרא אחרא תניינא: סדרא בתראה דבעי לסלקא לון לאתרייהו ולישבא (ס"א לישרא) בינייהו ליצחק במלקדמין בגין דהאי בעי לישרא ליה באתריה ולא יפוק בתוקפוי לבר כדין דינין כלהו אתכפיין ורחמין אתערו על דא בעי לכוונא לבא ורעותא בהני קלי ולמהדר בתיובתא קמי מאריהון. כדין כד ישראל מתקני ומסדרי קלין ברעותא דלבא כדקא יאות בשופרא דא וישראל ברעותא אהדר ההוא שופר עלאה וכד אהדר מעטרא ליה ליעקב ואתקנת על כלא וכורסייא אחרא רמיו וכדין הידו אשתכח בכלא וקב"ה מרחם על עלמא זכאה חולקיהון דישראל דידעין לנגדא ולאמשכא למאריהון מדינא לרחמי ולתקנא כלהו עלמא על ידייהו: תא חזי לקבל דא תלתא ספרין פתוחין ביומא דא וכמה דרחמי מתערין ודינין קשיין אתכפיין ועאלין לדוכתייהו כך הוא לתתא כגוונא דלעילא דינין קשיין אתכפיין ואתעברן מעלמא ומאן אינון. אלין אינון רשיעין גמורין דאינון דינין קשיין דאתכפיין ואתעברו מעלמא וע"ד נכתבים ונחתמים כו':

אמר רבי אבא ודאי דא הוא ברירא דמלה בריך רחמנא דשאילנא ורווחנא בהני מילי. אמר רבי יהודה כתיב זכרון תרועה. זכרון עבדינן לכוונא לבא ורעותא. ישראל עבדין זכרון לתתא במ. בעובדא בגין דיתער מלה בההוא גוונא לעילא. אמר ר' אלעזר כתיב בכס. ליו. הגנו דאתכסייא ביה סיהרא והיך אתכסייא אלא כד קיימא עיבא ושמשא לא נהיר כדין סיהרא אתכסייא ולא נהיר וע"ד מקמי עיבא שמשא לא נהיר כל שכן סיהרא דאתכסייא ולא נהיר וע"ד בכסה ליום חגנו בה"א דאתכסייא סיהרא ובמה נהיר בלא בתיובתא ובקל שופרא דכתיב אשרי העם יודעי תרועה כדין ה' באור פניך יהלכון. ת"ח בהאי יומא אתכסייא סיהרא ולא נהיר עד בעשור לחודש דישראל תייבין כלהו בתיובתא שלימתא ואמא עלאה האיבת ונהרית לה והאי יומא נהירו דאמא נטלו ואשתכח חידו בכלא וע"ד כתיב יום הכפורים הוא יום כפור מבעי ליה מאי יום הכפורים אלא בגין דהרי נהורין נהרין בחד בוצינא עלאה נהיר לבוצינא תתאה ובהאי יומא מנהורא עלאה נהיר ולא מנהורא דשמשא ובגין כך בכסה ליום חגנו כתיב:

את ריח בגדיו צלותין דסלקין ובעותין ויברכהו נח רוגזא וחדי לבא וכלא איהו רחמי. כיון דאיהו אתכליל ביעקב כל אינון חיילין ותוקפין ורוגזין דהוו זמינין אתבדרי ולא אשתכחו תמן. וישראל נפקין מן דינא בחדוה ובברכאן. ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ביומא דא בחדוה ובברכאן עילאין ועשו אחיו בא מצידו. טעין טוענין מעובדי דעלמא. ויעש גם הוא מטעמים. חדיד ליסניה למיטען טענות. אתקין סהדי. ויבא לאביו ויאמר יקום אבי יתער בדינוי. ויאכל כמה עובדין בישין דכל עלמא דקא אשכחנא. ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד דהא לא יכיל לאתפרשא מכללא דיעקב דאיהו בחדותא. ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד בכמה צלותין ובעותין. ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה. כשמוע עשו את דברי (יצחק) אביו ויצעק צעקה וגו'. דחמי דהא צידו לא הוה כלום. עד דבתר דאמר ליה הנה משמני הארץ יהיה וגו'. אלין תקיפין ואוכלוסין דשאר עמין. והא קשיא ליה מכלא וישטום עשו את יעקב. ואזיל אבתריה ולקטרגא ליה תדיר ויעקב אזיל באינון יומין דבין ר"ה ליום הכפורים עריק לאשתזבא מניה תב בתיובתא. שוי גרמיה בתעניתא עד דאתי ר"ה ויום הכפורים כדין ידעי ישראל דעשו בא ועמו ארבע מאות איש, כלהו מקטרגי זמינין לקטרגא לון. מיד ויירא יעקב מאד ויצר לו. ואסגי בצלותין ובעותין. ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק וגו'. עד דנטיל עיטא ואמר כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני. ויקח מן הבא בידו מנחה וגו'. עזים מאתים ותישים עשרים וגו' גמלים וגו'. כך הוא סטרא דיליה גמלים הוא נחש כמין גמל. בשעתא דפתי סמאל לאדם ארכיב על נחש כמין גמל. תנינן מאן דחמי גמל בחלמיה. מיתה נקנסה עליו מלמעלה ואשתזיב מניה. וכלא חד. וכדין אהדר עשו אפוטרופסא דיעקב. ויעקב לא בעא דוכתיה ועוקליה. יעבר נא אדוני לפני עבדו כדין וישב ביום ההוא עשו לדרכו אימתי בשעת נעילה. דהא אתפרש מעמא קדישא וקוב"ה שביק לחוביהון וכפר עלייהו. כיון דההוא מקטרגא אזל בההוא דורונא ואתפרש מנייהו בעי קוב"ה למחדי בבנוי מה כתיב ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית וגו'. על כן קרא שם המקום סכות. כיון דיתבי בסכות הא אשתזיבו מן מקטרגא וקוב"ה חדי בבנוי זכאה חולקהון בהאי עלמא ובעלמא דאתי:

תפלה להתוקע קודם התקיעות :

רבונו של עולם. בניך בני רחומיך. שמו פניהם לנגדך. ובטחו על רוב חסדיך. ושמוני שליח לתקוע שופר לפניך. כדי שתזכור להם זכות אברהם אבינו עליו השלום. ותפלתו בהר המוריה. וזכות יעקב אבינו ע"ה. ותמימותו אשר התהלך לפניך באמת ובלבב שלם. וזכות יצחק אבינו עליו השלום. ועקדתו שנעקד על גבי המזבח. ותעמוד מכסא הדין ותשב על כסא רחמים עליהם. כדבר שנאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. ואני יודע בעצמי שאיני כדאי לבקש על עצמי וכל שכן על אחרים. וכל שכן כי אין בנו לא דעת ולא חכמה לכוון כונת התקיעות. וצירופי שמותיך הקדושים וכל היחודים וזיווגי המדות העליונות. ומיתוק הדינים קשים ורפין. הראוים לבא על ידיהן. אבל בטחתי ברחמיך הרבים. וידעתי כי לא תביישני. כי לתקן שלחוני ולא לקלקל. ואתה בטובך תעורר רחמיך. ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ותצרף מחשבתנו הטובה דרך כלל למעשה. כאלו אתכוין בכל צירופי שמותיך הקדושים העולים מתוכה. ובכל היחודים וזיווגי מדותיך העליונות. ומיתוק הדינים הראוים לבא על ידיהן. ויעלו תקיעות אלו לעורר רחמיך. עם תקיעות בני עלייה בניך. היודעים והמכוונים כל כוונות שמותיך הקדושים וזיווגי מדות העליונות. המעוררים את הרחמים. ובכן יכבשו רחמיך את כעסך. ויגולו רחמיך על מדותיך. ותרחם על בניך. והפוך להם על ידי תקיעות אלו, מדת הדין החזק למדת החסד ולמדת הרחמים. וזכור לנו זכות אבותינו. ויהיו היום חקוקים אברהם בראש ויצחק בנתיים ויעקב כנגד. ותכנס לנו לפנים משורת הדין. וסתום וחתום פי שטן ואל ישטין עלינו. ובבוא תוכחה שמנו מספרך אל תמח. וכתוב לחיים טובים כל בני ביתינו. אמן וכן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי :

קודם תקיעת שופר אומרים מזמור זה שבע פעמים ויש בו ז' פעמים אלהים. למתקם (מהריעב"ץ) :

תהלים מז

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: כָּל־הָעַמִּים תִּקְעוּ־כָף הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה: כִּי־יְהוָה עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־הָאָרֶץ: יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ: יִבְחַר־לָנוּ אֶת־נַחֲלָתֵנוּ אֶת[א] גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר־אָהֵב סֶלָה: עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר: זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ: כִּי מֶלֶךְ כָּל־הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל: מָלַךְ אֱלֹהִים עַל־גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב ׀ עַל־כִּסֵּא קָדְשׁוֹ: נְדִיבֵי עַמִּים ׀ נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה:

א) זה אחד מן ג' אֶת נקוד סג"ל ובכנינה בלא מקף. א' כאן. ב' נלאן (ס, ב), ג' במשלי (ג, יב) (כד"ק ריש שער דקדוק המלים). המגיה מ. י. האבער

עץ יוסף

עלה אלהים בתרועה כו'. ואיתא בויק"ר פ' כ"ט יהודה בר נחמן פתח עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין בדין הוא עולה מ"ט עלה אלהים בתרועה. ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמים אימתי בחדש השביעי. א"ר יאשיה כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אין יודעים להריע כמה קרנות יש להם כמה בוקינוס (פי' שופרות) יש להם כמה סופירנסי (פי' חצוצרות) יש להם ואת אמרת אשרי העם יודעי תרועה אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים אימתי בחדש השביעי ע"כ:

תפלה נדפסה מהאר"י זלה"ה :

יהי רצון מלפניך יְהֹוָה אלהי השמים ואלהי הארץ אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא שתשלח לי כל המלאכים הטהורים משרתים הנאמנים בשליחותם והחפצים לזכות את עמך ישראל המלאך הגדול (פִּצְפְּצִיָּה פציפיה) הממונה להוציא זכיותיהן של ישראל בעת שתוקעין עמך ישראל בשופר ואת המלאך הגדול תְּשַׁבַּשׁ המלאך הממונה להשמיע זכיותיהן של ישראל להבעית את השטן בתקיעותם ואת המלאכים הגדולים הַדְרְנִיאֵל הממונים על התקיעה המעלים את תקיעתנו לפני כסא כבודך ואת המלאך הממונה שמשיאל הממונה על התרועה ואת המלאך תרסטאל (הוסניאל) הממונה על תשר"ת להיות מזוסנים בשליחותם להעלות תקיעתינו לפני הפרוכת ולפני כסא כבודך ותמלא על עמך רחמים ותסתכל באפרו של יצחק אבינו הצבור על גבי המזבח ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין וזכור היום עקדת יצחק לזרעו. כי אתה אל מלך נאמן הברית. ברוך אתה זוכר הברית :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותרחם על בניך ותהפוך להם על ידי תקיעותיהם ממדת הדין למדת הרחמים ותזכור להם זכות שלשת אבות ויהיו הם חקוקים בכסא על סדר תולדותם אברהם בראש יצחק כנגדו יעקב בנתיים ואל יעכב כל חטא ועון ותכנס להם לפנים משורת הדין ותרצני לפניך ותרחם עלי אמן :

קודם תקיעת שופר יאמר אלו הפסוקים בקול רם והוא מנהג יפה טוב"ב :

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה :

ויאמר ששה פסוקים אלו שר"ת קרע שטן :

קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי :

ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך :

ערוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים :

שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב :

טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי :

נדבות פי רצה נא יי ומשפטיך למדני :

ואח"כ יאמר תפלה זו :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי המשפט שבזכות אלו השמות היוצאין מר"ת אל נא קרב תשועת מצפיך (אנקתם). פחודיך סר תוציאם ממאסר (פסתם). פדה טעים פתח סומים ימינך מצפים (פספסים). דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך יה מופלגים (דיונסים). שיהיה עתה עת רצון מלפניך ותקרע ברחמיך הרבים והסדיך הגדולים כל המסכים המבדילים בינך ובין עמך ישראל עד היום הזה והעבר מלפניך כל המסטינים המקטרגים על עמך ישראל סתום פי שטן ואל יסטין עלינו כי אליך תלויות עינינו ארוממך אלהי המלך אֱלֹהַי המשפט שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים :

כוונת התקיעות הכלליות. צריך לכוין לקיים מ"ע שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם וצריך לכוין שומע ומשמיע ויוציא בשפתיו לשם יחוד קודשא בריך הוא וכו' הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע שצונו הבורא ית"ש לתקוע בשופר. השומע אומר לשמוע קול שופר כמו שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם. וא"ע שהש"י ענין שופר צריך רוחב שכל ונחת רוח לכוין לכל הענינים הרמוזים בו. אבל כל אדם צריך לכוין בענין זה כשהוא שומע תקיעה ראשונה יעלה על לבו זכות אברהם אבינו ע"ה ובזכותו ירחם הקב"ה עלינו להוציא לאור משפטינו : בשברים יעלה על לבו זכות יצחק אע"ה שנעקד על גבי המזבח לדעתו ולרצונו : בתרועה יעלה על לבו זכות דוד המלך ע"ה שעם היות שהיה גדול ואדיר לא

סמיה עטרת אלהיו בשלימות ועברו עליו כמה צרות ורעות וקבל אותן באהבה וחבה להשליס את נפשו. **תקיעה ארונה** יעלה על לבו זכות יעקב אע"ה והם רחמים פשוטים ונמלא הדין בין ב' מדות של רחמים. כדי שיהיה כבוש ביניהם ולא יהיה לו כח לקטרג. עכ"ל:

כתב סיוס"ה בכל תקיעה שישמע מהתוקע יחשוב במחשבתו בש"ע בזה"ל:

אני מקיים בשמיעת תקיעה זו מ"ע שצוני הבורא ית"ש וכוונתי לתת לו ית"ש נחת רוח בזה:

ויזכרו מאד שלא יסיח לא התוקע ולא הצבור בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד. ויאמר התוקע קודם התקיעות פסוק זה עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר ואח"כ יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ויקרא המקריא את התקיעות אחת לאחת והתוקע יתקע:

מלכיות **תקיעה. שברים. תרועה. תקיעה:** ג"פ

ואח"כ קורא המקריא **שב** (כדי להפסיק בין הסדרים):

ויתודה בלחש ומעומד בין שפתותיו ולא ישמיע כי אסור להזכיר חטאיו בר"ה בקול רם ובלחש מותר **והוא** דוקא בין התקיעות כי אז השטן מתערבב ודברי ווידוי עולין למעלה ע"י אמצעית קול שופר ולא יש קטרוג **עליו אז**. ואחר התקיעות יתפלל זה שיקובל התשר"ת:

יהי רצון מלפניך שתקיעת תשר"ת שאנו תוקעין תהא מרוקמת ביריעה על יד הממונה (טרטיא"ל) כשם שקבלת על יד **אליהו** זכור לטוב ומט"ט שר הפנים ותמלא עלינו ברחמים. ברוך **אתה** בעל הרחמים:

זכרונות **תקיעה. שברים. תקיעה:** ג"פ שב

ויתודה בין התקיעות על כל חטאיו ובלחש בין שפתותיו וכנ"ל ויתפלל על התש"ת:

יהי רצון מלפניך שתקיעת תש"ת שאנחנו תוקעין שתעשה עטרה ממנה ע"י הממונה (שרשי"ה) להיות עולה ויושב בראש אלהי הצבאות ויעשה עמנו אות לטובה:

שופרות **תקיעה. תרועה. תקיעה:** ג"פ שב

והאחרונה תקיעה גדולה מושכין ומאריכין בה שהוא סימן סילוק שכינה:

סך כל המזומנים דשלשים קולות אלו הם (כע) פרומיסין לבטל כח הרע דיוה"כ דעכו"ם והשחתת זרע. ויתפלל:

ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי **אבותינו** שיעלו **אלו** המלאכים היוצאים מן השופר מן התקיעה ומן השברים ומן התרועה ומן תשר"ת ומן תש"ת ומן תר"ת לפני כסא כבודך וימליצו טוב בעדנו לכפר על כל חטאתינו:

ואחר התקיעות יתפלל שתתקבל תפלתו:

אַשְׁרֵי הָעָם יֹדְעֵי תְרוּעָה יְהוָה בְּאוֹר־פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן:

א תהלים פט, טז.

עץ יוסף

תקיעה גדולה. כתב מהרי"ל טעם שמאריכין בתקיעה אחרונה דכתיב במשוך היובל המה יעלו בהר **ותרגו** מו"ע שהוא סימן לסלוק שכינה. אף כאן הוא (כג"מ) סימן לסלוק התקיעות וידעו הקהל שיאמרו אשרי העם יודעי תרועה כו': **אשרי** העם כו'. כתב המט"מ הטעם שאומרים ג' פסוקים

[א] בְּשִׁמְךָ יְגִילוּן כָּל־הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יָרוּמוּ׃ [ב] כִּי־תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה וּבִרְצוֹנְךָ תָּרוּם קַרְנֵנוּ׃ [ג] אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃ אשרי וכו׳

ואומרים יהללו ומחזירין ספרי התורה להיכל וכש"ץ אומר ח"ק ועומדין להתפלל תפלת מוסף:

דיני תפלת מוסף

(דה"ח) (א) א"א פסוקי מוסף ר"ח אלא אומרים מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד כו׳ ושני שעירים לכפר כו׳ וצריך לומר בפני ימים של ר"ה ואת מוספי יום הזכרון ואם אמר ואת מוסף יצא כיון שאמר מלבד עולת החודש כו׳ ואומר ג"כ ושני שעירים לכפר כו׳ (תקצ"א): (ב) צריך לומר ועקידת יצחק לזרעו של יעקב תזכור (ס"ז שם): (ג) יחיד המתפלל מוסף לא יתפלל בג׳ שעות ראשונות על היום (שם):

(ערוגות הבושם) מתפללין הצבור בלחש תפלת מוסף. וגם הש"ץ יתפלל עמהם כדי להסדיר תפלתו שתהא שגורה בפיו לכשיחזור אותה להוציא שאינו בקי. והמנהג להתפלל במוסף דר"ה תשע ברכות והן שלש ראשונות ושלש אחרונות ושלש באמצע והם מלכיות זכרונות שופרות. מלכיות לקבל עליו מלכות שמים וכולל עמהם קדושת היום. זכרונות להעלות זכרוננו לפניו לטובה. ועל ידי מה. על ידי התקיעת שופרות. ומנהגנו שלא לפחות מעשרה פסוקים של מלכיות. ועשרה של זכרונות. ועשרה של שופרות. כנגד עשר פעמים הללו במזמור הללו אל בקדשו. וכנגד עשרת הדברות. וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. ומה שמקדימין כתובים לנביאים אע"ג דמעלת הנביאים היא גדולה ממעלת הכתובים שהיא ברוח הקודש. מכל מקום כיון שאומרים פסוקים מתהלים שאמרם דוד שהוא היה בזמן קודם לנביאים לכן מקדימין הכתובים (לבוש). וא"ה למה אינו אומר בפסוקי כתובים וע"י עבדיך הקדושים כמו שאומר בפסוקי נביאים וע"י עבדיך הנביאים. וי"ל מפני שפסוקי הנביאים נאמרו בשליחות הנביאים לאמרם לישראל (אבודרהם). ומלכיות מסיימין ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל וגו׳ ואע"ג דלא כתיב ביה מלכות מ"מ כיון דכתיב ביה ה׳ אלהינו והוי כאילו אומרים שהוא מלכנו. שהרי עיקר קרא דילפינן מיניה שאומרים מלכיות אין כתיב בו מלכות אלא אני ה׳ אלהיכם ודרשו ממנו לומר מלכיות. ועוד דמלת אחד הוי כמו מלכות כלומר שהוא אחד ומיוחד ואין דומה לו ומלכותו בכל משלה. ובזכרונות אומרים וע"י עבדיך הנביאים כתוב לאמר כו׳ ואע"ג דהלוך וקראת וגו׳ ופסוק הבן יקיר לי אפרים וגו׳ הם שניהם בירמיה (ב. לא) ופסוק וזכרתי אני את בריתי אותך וגו׳ הוא ביחזקאל (טז). מ"מ כדי לסמוך זכירת ימי נעורים דיחזקאל לזכירת חסד נעורים דירמיה שהם דומין זה לזה הפסיקו בין ב׳ פסוקים של ירמיה והכניסו ביניהם פסוק מיחזקאל. ואל תתמה בזכרונות ושופרות למה אין משלימין בפסוק של תורה כמו במלכיות שמשלימין בפסוק שמע ישראל וגו׳. דבזכרונות פסוק של וזכרתי להם ברית ראשונים הוא השלמה שלהם. ובשופרות פסוק וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו׳ ותקעתם בחצוצרות הוא השלמה שלהם. ומה שמרחיקם משאר הפסוקים מפני שהם נופלים כן בלשון התפלה והע"ג דבפסוק של ותקעתם וגו׳ לא שוזכר בו שופר. מ"מ כיון שהוזכר בו לשון תקיעה הוי כמו שופר (לבוש):

יחיד אל יתפלל תפלת מוסף בר"ה בג׳ שעות הראשונות על היום שבאותו הזמן הקב"ה יושב ודן את כל העולם ויש לו לחוש שמא ידונו אותו בעת תפלתו ויצא חייב ותדחה תפלתו. אבל צבור יכולין להתפלל תפלת מוסף קודם ג׳ שעות שאין תפלת צבור נדחית כי הן אל כביר לא ימאס דכפים זכותייהו. ולא תאמר א"כ אפילו תפלת יוצר נמי יחיד לא יתפלל. דשאני יוצר דבאותו זמן הוא זמן תפלה זו בכל צבור שבעולם ותתקבל תפלתו אגבן ולא תדחה. אבל תפלת מוסף זמנה כל היום ויש מקדימין ויש מאחרין ויש לו לחוש שמא עדיין לא התחיל תפלה זו שום צבור בעולם ויותר היא לבדו ותדחה תפלתו (לבוש) אבל בתוס׳ פירשו דוקא בשעה ג׳ שדרכן של מלכים שעובדים להמה לעמוד ומניחין כתריהן ועובדין להמה אז הקב"ה כועס. והביאו ב"י וד"מ (א"ז) ועיין בא"ר שהסכים לדעת הלבוש:

א תהלים פט, יז. ב שם שם, יח. ג שם פד, ה.

עץ יוסף

פסוקים אלו כנגד ג׳ עקרים: **בשמך יגילון** כו׳. מורה על מציאות השי"ת. כי שמו מורה על מציאותו: **תפארת עזמו** אין עוז אלא תורה: **וברצונך** תרום קרננו. כלומר הרוממות הוא בהשגחתך ע"כ. גם יש לומר רמז על שופר של תחיית המתים כמ"ש ברוקח סי׳ ר"ג במי שישמע השופר שיתקע הקב"ה יחיה ולזה אמר אשרי העם יודעי תרועה ה׳ באור פניך יהלכון מרמז למעשה דסוף פרק השואל שהצדיקים היים ממש בקבר רק שאין להם רשות לילך עד שיקוים הפסוק כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכם (יחזקאל לז). ואמר בשמך יגילון כל היום כמ"ש הרוקח שם דהקב"ה יגלה להם שם המפורש. ואמר כי תפארת עזמו אתה רצה לומר דלעתיד יתחדשו פירושי וטעמי התורה כנודע (א"ר):

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מוֹרִיד הַטָּל: מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושה:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

לְדוֹר וָדוֹר הַמְלִיכוּ לָאֵל כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנְךָ וְהֵיכָלֶךָ:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ

עץ יוסף

אדני שפתי וכו'. הנה ראוי לדעת מה שתקנו לנו חז"ל בתחלת התפלה שם אדני ולא שאר שמות הקדושים. אך יבואר ע"פ מאי דאמרו במסכת יומא הגיע זמן שחיטת התמיד אומר להם הממונה צאו וראו אם הגיע עלית עמוד השחר הרואה אומר ברקאי כו' האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן וכל כך למה לו לשאול אם האיר עד חברון כדי להזכיר זכות אברהם הקבור בחברון. הרי שהיו צריכין להזכיר זכות אברהם בתחלת העבודה בסיבוב דברים שלפי הנראה אין צורך בהם רק מטעם זה לגלגל הזכרת אברהם ע"ד מה שאמר הכתוב ואני ברוב חסדך אבוא ביתך בזכות אברהם הרמוז בחסד. ולכן התחכמו ג"כ ופתחו תחלת סדר העבודה זו תפלה באדני כדי להזכיר זכות אברהם. והוא כמאמר חז"ל מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה מי שקרא להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר אדני אלהים במה אדע כו' ואף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם שנאמר ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך וגו' למען אדני למענך מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון (מגיד לדק):

ובכן תן כו' על כל מעשיך כו' על כל מה שבראת. יבואר ע"פ מאי דאיתא בתנחומא סדר כי תבוא כל העוסק תורה לאמתו מעלה עליו הכתוב כאלו עשה וברא את עצמו ע"ש. וזהו מה שאמר כאן ובבן

לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת. לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהוָה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן־פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלֹךְ יְהוָה׀ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. יוֹם (לשבת זִכְרוֹן) תְּרוּעָה (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא־קֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

עץ יוסף

תן פחדך כו' על כל מעשיך כו'. ר"ל על אותן שנקראים מעשיך ועל אותן שנקראין בריותיך אבל לא על ישראל שהם עוסקים בתורה שהם אינן נקראין מעשיך (סג"ם)

ובריותיך. וזהו מה שאמר וייראוך כל המעשים כו' ור"ל שאפילו אותן שנקראו מעשיך ובריותיך יהיו יראים ממך וישתחוו לפניך (ספר קהלת שלמה):

ראוי לומר כל הנוסח של ומפני חטאינו במרירות נפש מאד על חלול שמו הגדול :

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ. וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ. בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי. וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כָּאָמוּר:

עץ יוסף

אבינו מלכנו. כתב בעל עשרה מאמרים בצדיקים תלמוד גדול ונקראים בנים למקום והקב"ה נקרא אצלם בלשון אב. ואצל בעלי תשובה מעשה גדול והוא נקרא עבד לאדוניו והקב"ה נקרא אצלו כאדון ומלך: **גלה כבוד** מלכותך כו' דאי' בגמ' דחגיגה דף ע' ע"ב כתיב שש כנפים שש כנפים לאחד וכתיב וארבע כנפים לאחת כו' ומשני לא קשיא כאן בזמן שביהמ"ק קיים כאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות. הי מינייהו אמעוט א"ר חננאל אמר רב אותן שאומרות שירה נכן כתיב הכא בשתים יעופף וקרא זה"ז וכו' וכתיב התעיף וכו' והוא כנפים האמצעים. והפסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד יש בו שש תיבות והיה כתוב על הכנפים כסדר מלמעלה למטה על כל כנף תיבה אחת. נמצא על הכנפים האמצעים היה כתוב כבוד מלכותו. לכך אמר גלה כבוד מלכותך הוא שתי כנפים האמצעים וישלח לנו אליהו ז"ל ומשיחנו ב"ב (בליקוטים של הגר"א סוף ספר שנות אליהו):

עיון תפלה

ולירושלים בית מקדשך. כבר ביארתי הלשון הזה במבוא לשמונה עשרה ברכות בד"ה ובדבר מספר הברכות. ועכשו נראה לי עוד כי ירושלים דלעתיד שאנחנו מתפללים עליה תהיה כלה קדושה בקדושת בית המקדש, כמו שנאמר (ירמיה ג, טז — יז) בימים ההמה נאם ה' לא יאמרו עוד ארון ברית ה' וגו' בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה', כי אז יהיה כבוד ה' בכל העיר כמו לפנים בין שני הכרובים. ונאמר עוד (זכריה יד, כא) והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש לה' צבאות. ועכ"פ אין צרך להגהת הספרדים שהגיהו בנוסחה ולירושלים עיר מקדשך: **ואת מוספי יום הזכרון הזה**. היינו מוסף ראש השנה ומוסף ראש חדש, דקי"ל (עירובין מ' ע"א) זכרון אחד עולה לכאן ולכאן ופרש"י את יום הזכרון הזה דרחמנא קרייה זכרון דכתיב זכרון תרועה והוא מוסף אביהם שכן א"א לר"ה בלא ר"ח ויום ר"ח זה קרוי זכרון, לשון רבינו יצחק הלוי הובא בשבלי הלקט השלם סדר ר"ה סי' ר"ל, וזוהי כונת רש"י, אבל התיבות הנוספות ברש"י ובר"ח כמו כתיב זכרון והיו לכם לזכרון, אינו מפרש"י

לשבת
וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

(וְזֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר): ליתא בכ"י ואין לאמרו וכ"כ מהריעב"ץ:

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וּשְׁנֵי שְׂעִירִים לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

עלינו לשבח כו' הקנו לאמרו כאן. משום שפירושו עלינו הוטל לשבחו ולגדלו בברכות מלכיות זכרונות שופרות מפני שלא עשנו כגויי הארצות כו' (ב"ה בסי' תקל"ח):

א במדבר כט, א. ב שם שם, ב. ג שם שם, ו.

ראשי

בפסוקי קרבן מוסף יש כאן ערבוב ואי אפשר לעמוד ולתקן כי אולי הם מתקוני התפלות ולכן בנוסח התפלה נדפס הנוסח הישן. ובאן אכתוב לך דעת הפוסקים. ואתה המעיין תבחר לך. הנה הנוסח בתוספות סוף ר"ה דף ל"ה ע"א. ובתוספות ערובין דף מ' ע"א ד"ה זכרון. וכן בטור ובהגהות מרדכי סוף ר"ה הוא כך. ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו מלבד עולת החדש ומנחתה ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתם ומנחתם ונסכיהם כמשפטם לריח ניחוח אשה לה': והדגול מרבבה כתב לומר

בשמים

נוסח זה כבשים בני שנה שבעה תמימים מלבד עולת החדש ומנחתם ונסכיהם כמדובר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתם ומנחתם ונסכיהם כמשפטם לריח ניחוח אשה לה': ובמהרי"ל כתב הנוסח ומנחתם כו ויין כנסכו ושעיר לכפר מלבד עולת החדש ומנחתו ושעיר לחטאת ונסכיהם כמשפטם ושני תמידים כהלכתם. וכן הוא בתשובת מהר"מ סימן מ"ח: וברוקח כתב מלאתי מנהג בוורמש שכך כתוב בסדר המוספין מלבד עולת החדש אשר לעולת התמיד מנחתם ונסכיהם:

עיון

אלא סערת איזה תלמיד, כי מן המקרא והיו לכם לזכרון (במדבר י, י) אין ראיה שהיום הוא יום זכרון כמו ר"ה אלא שהקרבנות הקרבים בר"ח הם זכרון לישראל, כמו שכתבתי לעיל במוסף לר"ח בד"ה זכרון לכלם יהיו. וכן מבואר בהדיא בתשובת רש"י המובאת במחזור ויטרי הלכות ר"ה סי' שכ"א דף שנ"ח „אבל יום הזכרון אינו אלא בר"ח השביעי ויום ר"ח זה קרוי זכרון כדכתיב באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה לפיכך כשמזכיר יום הזכרון הרי ר"ח

תפלה

במשמע וזהו פירוש עולה לכאן ולכאן" עכ"ל: ושני שעירים לכפר. כצ"ל, היינו שעיר החטאת של ר"ח ושעיר החטאת של ר"ה. ועתוס' ר"ה ח' ע"ב ד"ה שהחדש: ושני התמידים כהלכתם וכו' ועולת התמיד ומנחתה. הלשון התמוה הזה הביא את הראשונים ז"ל לידי הגהות שונות, והגאונים ר' משה יצחק אבינדור ז"ל ור' אליהו דוד ראבינאוויץ תאומים ז"ל הגיהו לומר כאמור מלבד עולת החדש, ונכון:

יאמר השבח הגדול של עלינו לשבח בכונה ובשמחה עצומה עד מאד:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל. לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל־הֲמוֹנָם: וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל. וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד: אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהֹוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

פירוש רש"י

עלינו לשבח לאדון הכל. שכתב ונתן לנו את תורתו: **ולא** עשנו כגויי הארצות. שאין להם תורה: **חלקנו** כהם. כמו הם שחלקם וגורלם הבל וריק: **ואנו** חלקנו וגורלנו שאנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. שחלק יעקב יוצר הכל הוא: **ומושב** יקרו. כסא כבודו: **ושכינת** עזו. כדכתיב ושם חביון עזו: **אמת** מלכנו. אמת הוא שהוא מלכנו ואין עוד: **ועלינו** לשבח הוא מסדר המלכיות כמו שאומרים בו מלך מלכי המלכים וגם הוא אלהינו שהוא קבלת מלכות. והיינו דתנן [ר"ה ל"ב.] וכולל מלכיות עם קדושת היום. קדושת היום הוא אתה בחרתנו. ומפני חטאינו. שמזכיר בו קדושת היום. וקודם שיתחיל ברכתו כולל בברכתו את המלכיות עלינו לשבח וחותם מלך על [כל] הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ותניא ר' עקיבא אומר שבתון קדשהו בעשיית מלאכה. זכרון אלו זכרונות. תרועה אלו שופרות. מקרא קדש זו קדושת היום. ומנין שאומרים מלכיות. תניא רבי אומר אני ה' אלהיכם ובחדש השביעי זו מלכות. ר' יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין ת"ל אני ה' אלהיכם אלא זה

עץ יוסף

עלינו לשבח. כלומר חובה היא עלינו לשבח: **לאדון** הכל. ע"ש אדון כל הארץ: **לתת** גדולה. ע"ש גדלו לה' אתי: **ליוצר** בראשית. לשון חכמים הוא ע"ש בראשית ברא אלהים: **שלא** עשנו כגויי הארצות. נקט לשון זה לפי שלא מצאנו עשייה של הקב"ה בשום אומה כי אם בישראל שנאמר כה אמר ה' עושך (ישעיה מד). ונאמר ישמח ישראל בעושיו: **ולא** שמנו כמשפחות האדמה. ע"ש ונברכו בך כל משפחות האדמה: **שלא** שם חלקנו כהם. שנאמר לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא (ירמיה י). ועוד כי חלקנו לשמור דבריך שנאמר חלקי ה' אמרתי לשמור דבריך (תהלים קיט) ולא כן חלקם: **וגורלנו** ככל המונם. שנאמר אתה תומיך גורלי ולא גורלם: **שהוא** נוטה שמים ויוסד ארץ. פסוק הוא (בישעיה נא): **ומושב** יקרו בשמים ממעל. ע"ש ה' בשמים הכין כסאו: **ושכינת** עזו בגבהי מרומים. שיש לו כסא למעלה. ונקט לשון עוז עם מרומים. ע"ש רומה ה' בעזך ונקט לשון גבהי ע"ש ויגבה ה' צבאות במשפט: **הוא** אלהינו ואין עוד אחר. ע"ש כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. ונקט לשון ואין עוד אחר ע"ש אין עוד מלבדו. וע"ש אני ה' ואין עוד אלהים מבלעדי (ישעיה מה): **אמת** מלכנו. ע"ש וה' אלהים אמת (ירמיה י): **ואפס** זולתו. ע"ש ואין עוד אפס אלהים (ישעיה מה):

ענף יוסף

ואנחנו כורעים. יעשה כריעה גדולה בברכים: **ומשתחוים** ומודים. יעשה השתחואה גדולה ובשמחה עצומה על שזכה לכל זה. וכשיזקוף יאמר בשמחה עצומה לפני מלך כו'. וראוי לקבל עליו מ"נ בציור איזה מיתה מרוב החדוה על זכיה זו. ובודאי יעשה נ"ר בזה להבורא יתברך:

עיון תפלה

עלינו וגו' לתת גדולה. כ"ה גם במחזור ויטרי בסוף תפלת חול דף ע"ה, אבל בתפלת מוסף לר"ה דף שס"ט גורס ולתת תהלה:

על פי זהר הק׳ [פ׳ משפטים דף קי״ט ע״ב] צריך לומר ועל כן בוא״ו וכן הוא בכתבי האר״י ז״ל :

וְעַל כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ. לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ. וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן. לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי. וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ. לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל. כִּי־לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן. לְפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ. וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא. וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְהוָֹה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

פירוש רש״י

זה בנה אב כל המקום שאומרים בו זכרונות יהיו מלכיות עמהן :

על כן נקוה לך. שתודיע לכל שאתה אלהינו ואין עוד שנראה במהרה בתפארת עוזך. להעביר גלולים מן הארץ. שנא׳ והאלילים כליל יחלוף. ויהיו כל העולם מתקנים מלכותך וכולם יקראו בשמך יכירו וידעו כל יושבי תבל את מלכותך שאתה לבדך מלך. ואז יכרעו לך הכל. וישבעו בשמך כל לשון כי כולם יכירוך : יקר יתנו. יתנו לך כבוד. וכלם יקבלו את עול מלכותך עליהם :

עץ יוסף

על כן נקוה כו׳. כ״מ קוה קויתי ה׳ והוא חוזר למה שאמר למעלה שלא שם חלקנו כהם כו׳. כלומר לפי שהשם קרבנו לעבודתו ובחר בנו יותר מכל האומות על כן אנו מקוים לישועתו : לראות מהרה בתפארת עוזך. ע״ש כי תפארת עוזמו אתה. כלומר שנזכה לראות פני השכינה. ולראות בתפארת בית המקדש שכתוב בו ובית תפארתי אפאר : להעביר גלולים מן הארץ. ע״ש והיה ביום ההוא נאם ה׳ צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג) : והאלילים כרות יכרתון. ע״ש והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב). וכתיב לעיל ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא. זהו שאמר כאן לתקן עולם במלכות שדי כלומר כיון שתכרת הטומאה מן העולם תחזור השכינה בכל העולם ואז יהיה העולם מתוקן. והזכיר כאן שם שדי ולא שם אחר ע״ש דאמרינן בתנחומא כשאמר משה ואמרו לי מה שמו מה אומר אלהם. אמר לו הקב״ה משה שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות וכשאני תולה חטאיו של אדם אני נקרא שדי וכשאני יושב במדת רחמים אני נקרא רחום ע״כ. ולפי שבר״ה תולה חטאות האדם עד יום הכפורים לראות אם ישוב אמר כאן שם שדי. ובכאן הוא מדבר בענין הגאולה ואם לא היה תולה להם לראות אם ישובו לא היו נגאלין לעולם : וכל בני בשר יקראו בשמך. ע״ש כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד. וזהו לעתיד : להפנות אליך כל רשעי ארץ. ע״ש ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש וגו׳ ולחלות את פני ה׳ (זכריה ח) : יכירו וידעו כו׳. שנאמר בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (ישעיה מה): לפניך ה׳ אלהינו יכרעו ויפולו ולכבוד שמך יקר יתנו. היקר והכבוד תלוים זה בזה שנאמר מאשר יקרת בעיני נכבדת : ויקבלו כלם את עול מלכותך. לשון הכמים הוא שאמרו גבי ק״ש וצריך לקבל עליו עול מלכות שמים כלומר להאמין בו ולא באחר ולעשות כל מצותיו : ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. ע״ש ה׳ ימלוך לעולם ועד : כי המלכות שלך היא. כלומר עתה דומה בעיני רשעים כאלו מלכות העולם אינה שלך. אבל כשתשפוך עליהם זעמך אז ידעו שהמלכות שלך היא. וזהו ע״ש שכתוב יבושו ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו. וידעו כי אתה שמך ה׳ לבדך עליון על כל הארץ: ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כפל דבריו כדי להסמיך אותו לפסוק ה׳ ימלוך (אבודרהם) : ה׳ ימלוך לעולם ועד. הוא פסוק ראשון של מלכיות. וכשאומר אותו פסוק יחשוב במחשבתו אני מקבל מלכותא ואלהותא עלי ועל בני ועל בני בני עד סוף כל הדורות וישמח שמחה עצומה בלבו עד מאד על שיש לו אלוה קדוש ומלך גדול ונורא. ומרוב גודל תשוקתו ראוי לקבל על עצמו מסירת נפש בציור איזה מיתה להראות אמונתו ביחוד אלהותו ית״ש ויכוין לתת בזה נחת רוח לית״ש :

וְנֶאֱמַר לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו
עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ: וְנֶאֱמַר וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף
רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר כִּי לַיהוָה
הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְנֶאֱמַר יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז
הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: וְנֶאֱמַר שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם
וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז
וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם
וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד סֶלָה: וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר. כֹּה־אָמַר[א] יְהוָה

א ישעיה מד, ו.

פירוש רש"י

ותנן [ר"ה ל"ב.] אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים הללו אל בקדשו. ומזכיר כאן תקיעה דכתיב בתקע שופר. ואומר שלשה פסוקים של מלכיות שכתובין בתורה כגון ה' ימלוך לעולם ועד. וכגון ויהי בישרון מלך. ולא הביט און ביעקב. ואחריהם ג' פסוקים מלכיות של הכתובים ואחריהם ג' פסוקים מלכיות של נביאים הרי ט' ומסיים בשל תורה. שמע ישראל דהוא נמי מלכיה דכתיב ביה ה' אחד כדברי ר' יוסי. הרי י' פסוקים מלכיות:

והופע

עץ יוסף

ונאמר. (במדבר כג, כא): לא הביט און ביעקב. כשהן עוברין עבירה אינו מדקדק אחריהם: עמל. לשון עבירה: ותרועת. לשון חבה וריעות: ויהי. הקב"ה: בישרון. בישראל עם ישר: מלך. תמיד עול מלכותו עליהם: בהתאסף. בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: ובדברי קדשך כתוב לאמר. (תהלים כב): כי לה' המלוכה כו'. ההפרש שבין מלך למושל. מלך הוא כשהעם ממליכים אותו מרצונם. ומושל הוא בחזקה שלא ברצון העם. וז"ש כי לה' המלוכה עתה בגלות ישראל מקבלין מלכותו מרצונם ועל הגוים מושל בחזקה שלא בטובתם. אך לעתיד לבא יטו כלם שכם אחד לעבדו ויתנו לו כתר מלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ שעל כל יקרא מלך כאשר יקבלו כל הארץ עול מלכותו עליהם (הגר"א משלי כז וישעיה א): ונאמר ה' מלך. (תהלים צג): גאות לבש. כי לא ילבש מלכות גאות כי אם האל יתברך לבדו ולו המלוכה: תבל בל תמוט. כי לא תהיה עוד מלחמה בעולם: שאו שערים ראשיכם. כשיכניסו הארון בהם: מלך הכבוד. לפי ששכן הכבוד בין שני הכרובים על הארון קראו מלך הכבוד: עזוז וגבור. לפי שהארון יוצא עמהם במלחמה והיו מנצחים בו אויביהם: מי הוא זה מלך הכבוד. בפסוק שני לא הזכיר גבור כי אחר ששכן ארון בבית עולמים לא יצא למלחמה: ה' צבאות.

לפי

עיון תפלה

ותרועת מלך בו. מלך מלכי המלכים הקב"ה מתרועע עמו תמיד, וכת"א ושכינת מלכהון ביניהון: ויהי בישרון מלך. (דברים לג, ה), כאשר התאספו ראשי העם יחד עם כל שבטי ישרון אצל הר סיני קבלו את הקב"ה עליהם למלך: שאו שערים ראשיכם. (תהלים כד, ז — י), מזמור זה תקן דוד שיאמרו אותו כשיכניסו הארון לבית קה"ק, שאו שערים ראשיכם כשיכניסו הארון בכם כי כבוד גדול תקבלו היום שיבא בכם מלך הכבוד, ולפי ששכן הכבוד על הארון בין שני הכרובים קראו בשם ה' מלך הכבוד, ואמר פתחי עולם לפי שעד עתה נסע הארון ממקום למקום ועכשו מכניסהו למקום שיהיה שם לעולם (רד"ק). וראשיכם הם חלקי השערים המזוזות והמשקוף, כלומר הרחיבו את השערים למען יבוא בכם הארון ברוחב: ה' גבור מלחמה. אמר אלה התארים לפי שהארון היה יוצא עמהם למלחמה והיו מנצחים בו אויביהם, אבל בפסוק השני לא הזכיר גבור מלחמה כי אחר ששכן הארון בבית עולמים לא יצא עוד למלחמה לפיכך היתה התשובה השניה ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה: ועל ידי עבדיך הנביאים. בכ"מ שחז"ל מביאים פסוקים שונים דרכם להקדים פסוקי נביאים לפסוקי הכתובים, כמו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו (מכות י' ע"ב), מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש (מו"ק י"ח ע"ב), עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי (ב"ב ח' ע"א), ובניסת

אב

מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָֹה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים: וְנֶאֱמַר וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָֹה הַמְּלוּכָה: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְהוָֹה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָֹה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ יְהוָֹה אֶחָד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ. וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ. וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ. עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ. וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ. וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ. יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ. וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ בוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת

א עובדיה פסוק כא. ב זכריה יד, ט. ג דברים ו, ד.

פירוש רש"י

והופע. (ונגלה) [והגלה] כמו הופיע מהר פארן: משלה. מושלת: ואומר והשיאנו כאשר פירשתי למעלה. ותוקעין קשר"ק כדתנן כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע:

עץ יוסף

לפי שכל צבאות ישראל היו באים לבית המקדש: אני ראשון. קודם בריאת העולם: ואני אחרון. לאחר כילוי העולם: ומבלעדי. ובר מני לית אלוה: מושיעים. המלך המשיח וחביריו ז' רועים וח' נסיכי אדם: לשפוט כו'. לפרוע מהר עשו. ואז תהיה לה' המלוכה לבדו. ועיין מ"ש לעיל משם הגר"א: שמע ישראל כו'. במדרש הנעלם רות [בר"ה פתח ואמר האי קרא] אי' השתא דכ"ע אמרי שמע ישראל למאן אמרי. אלא הא תנינן יעקב אבינו לא מת וקב"ה חמא ליה גו כורסיה יקריה למהוי תדיר סהדא על בנוי דקא מיחדי שמיה דקב"ה כדחזי בכל יומא תרין זמני וכל אינון מיחדין שמיה דקב"ה אמרי שמע ישראל הוא סהיד עלן דאנן מיחדי שמיה דקב"ה כדקא חזי בההוא שעתא נטלי ליה ליעקב בד' גדפין פריסן לד' ססרין דעלמא וסלקין ליה לקמי מלכא קדישא עילאה ומברך ליה בז' ברכאן פתח ואמר זכאה איהו אבא דזרעא דא אוליד בארעא. זכאין אינון בנין דקא מעטרין לאבוהון הכי. בההיא שעתא כל חילי שמיא פתחי ואמרי בשכמל"ו ויעקב מתעטר בתליסר נהרי דאפרסמונא דכיא כו':

דובר שלום

אני ראשון ואני אחרון וגו'. מבואר בספרים שקדמוני שמואל אני אצל הבוי"ת מורה על עצמותו ית' בלי שום כח זולתו. לכן הוא אדון עולם קודם שנברא העולם. ואחרי ככלות הכל לבדו יהי' ואין זולתו. לכן מתואר באלו הזמנים בתאר אני. זהו כמו שאני ראשון קודם הוית העולם בתאר אני. וכן בזמן האחרון אני אחרון בתאר אני. כמ"כ בזמן ההוה מבלעדי אין אלהים שהק אני הנני: ביום ההוא. ולא אמר בימים ההם יתכן לפי שמספר כאן בזמן שתהיה התגלות אחדותו ית' באחדות האמיתי' שיהיה ה' אחד ושמו אחד. והאחדות אין מתרבה

בשום

עיון תפלה

אב הרחמים שוכן מרומים ככתוב בתורת משה וגו' ועל ידי עבדיך הנביאים וגו' ובכתבי הקדש נאמר, שכאן שנינו (ר"ה ל"ב ע"א) מתחיל בתורה ומסיים בנביא ואומר פסוקי הכתובים באמצע? וכבר תמהו שם התוס' על זה, ותירצו משום דקראי דתהלים קדמו לנביאים:

אתה

וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

מנהג ספרד לתקוע גם בלחש כמו בחזרה וגם כן לומר בלחש היום הרת עולם וכו' כמו בחזרה:
ותוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת ואח"כ אומרים זה גם בשבת אע"פ שאין תוקעין:

הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם. הַיּוֹם יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כָּל יְצוּרֵי עוֹלָמִים. אִם כְּבָנִים אִם כַּעֲבָדִים. אִם כְּבָנִים רַחֲמֵנוּ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים. וְאִם כַּעֲבָדִים עֵינֵינוּ לְךָ תְלוּיוֹת עַד שֶׁתְּחָנֵּנוּ וְתוֹצִיא כָאוֹר מִשְׁפָּטֵנוּ אָיוֹם קָדוֹשׁ:

אַתָּה זוֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם. וּפוֹקֵד כָּל־יְצוּרֵי קֶדֶם. לְפָנֶיךָ נִגְלוּ כָּל־תַּעֲלֻמוֹת. וַהֲמוֹן נִסְתָּרוֹת שֶׁמִּבְּרֵאשִׁית. כִּי אֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: אַתָּה זוֹכֵר אֶת־כָּל־הַמִּפְעָל. וְגַם

פירוש רש"י

אתה זוכר מעשה עולם ופוקד. מעשה עולם כל מעשים שעשוים בעולם. אתה זוכר ופוקד כל מה שעשו יצורי קדם. לפניך נגלים כל זה שנתעלם מאותם שעשו. וכל הנסתרות שמתעלם בעולם לפניך הם נגלים: כי אין שכחה לפניך. לפיכך אתה זוכר הכל: ואין נסתר. ואין מי שיוכל להסתיר מעשיו לפניך: מנגד עיניך. שהם משוטטות בכל: כל המפעל. כל הפעולות שפועלין בני אדם. ס"א כל המפעל

פירוש דרך החיים

פירוש התפלה של אתה זוכר שיש בו לכאורה דברים כפולים ושמות משותפים:

זוכר. נאמר על המעשים: ופוקד. נאמר על העושים מה שהופקד עליהם מהעונש מה עונש ישולם להם כמו ופקדתי בשבט פשעם (ולכן תקנו ביעלה ויבא זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ופקדנו כו' שהכוונה כענין שאמר דוד מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים כן מתפללין אנחנו שיזכור רק המעשים טובים. ופקדנו בו לברכה. שהפקידה דהיינו התגמול יהיה לברכה. והושיענו בו לחיים. היינו שאם ח"ו נתחייבתי עונש יהיה עונש לחיים כלומר בעוה"ז ולא לעוה"ב) ולכך אמר כל יצורי קדם שאף המתים הם בדין: **תעלומות.** נאמר על המחשבות שזה נעלם מכל אפי' מן המלאכים שאף המלאכים אינן יודעין מחשבה שבלב ולא בא לעולם כלל: **נסתרות.** נאמר על המעשים שנעשו במסתר מעין הרואה: **כי אין שכחה.** כלומר שלא יטעה אדם לומר שהזכירה הוא כדרך איש הזוכר דהיינו דרמיא אנפשיה ומדכר ולזה אמר כי אין שכחה. כלומר אין שייכות שכחה אצל הקב"ה מזכירת המעשים ולא נסתר שום דבר מעין השגחתו: **אתה זוכר.** אמר היות שמעשים כן נדונין

דובר שלום

בשום ריבוי. לכן גם הזמן יהיה בתכונת האחדות שיהיה מתואר כל הזמן רק בתאר יום אחד. זהו ביום ההוא בתאר האחדות וזהו שנאמר והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור. בזמן העתיד שיתאחדו הענינים בתכלית האחדות אז גם הזמן יתאחד והיה יום אחד לא ימים רבים שאותו יום יודע לה' שהוא ה' אחד לא יהיה בו יום ולילה שע"י הלילה מפסקת בין הימים מתרבים הימים. ואותו יום שיהי' יום אחד יהיה גם לעת ערב אור ולא תפסיק הלילה בין הימים כדי שיהיה יום אחד. וזהו שנאמר בתהלים זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. שלימות התקוה באמונתנו מלפים הוא על זה היום אשר עשה ה' שיהיה אחרית הימים ויהיה רק יום זה באחדות לכן נגילה ונשמחה בו שאז יהיה גם ה' אחד והזמן אחד. וזה הוא כונת חז"ל שמכנים זמן העתיד יום שכולו ארוך. כונתו שיהיה רק יום אחד. אחד הבלתי מתרבה בריבוי הימים: **אתה** זוכר את כל המפעל וגם כל היצור לא נכחד ממך. שבהיות העם נהכשר מעשיהם אז קיומם תלוי מעשיהם.

עיון תפלה

אתה זוכר מעשה עולם. אתה משהה בזכרונך כל המעשים שעושים הבריות בכל העולם כלו: ופקד — מעשי — **כל יצורי קדם.** ואתה פוקד מעשיהם ביום הדין להביאם במשפט, כמו פקד עונך בת אדום (איכה ד, כב), יזכור עונם יפקוד חטאתם (הושע ט, ט). ויצורי קדם הם **בריות בראשית** בשפת ימי בראשית. השמות **יְצוּר** או **יְצִיר** הם תאריה ליצירי כפיו של הקב"ה ולא נמצאו במקרא, כי וִיצֻרַי כצל כלם (איוב יז, ז) ענין אחר לו: **לפניך נגלו כל תעלומות.** גם המעשים שנתעלמו מעושיהם וגם אותם שנעשו במחבך **ובמסתרים** כלם גלוים וידועים לפניך ואת כלם תביא במשפט: **אתה זוכר את כל המפעל.** אתה מקיף בזכרונך את

כל־היצור לא נכחד[א] ממך. הכל גלוי וידוע לפניך יהוה אלהינו. צופה ומביט עד סוף כל־הדורות. כי תביא חק זכרון להפקד כל־רוח ונפש. להזכר מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית. מראשית כזאת

א) נִכְחָד, בקמ"ץ, כי לשון הוה היא, אבל בפת"ח הוא עבר. המגיה

פירוש רש"י

שפעלת וכל היצור שיצרת לא נסתר ממך: הכל גלוי וידוע לפניך. כל מעשיהם גלוים לפניך. לפי שאתה צופה ומביט כל שיהיה עד סוף כל הדורות כדכתיב מגיד מראשית אחרית: כי תביא חוק זכרון. יום הדין שהוא לישראל וקרוי זכרון כדכתיב זכרון תרועה יהיה לכם: להפקד בדין כל רוח ונפש: להזכר בו מעשים רבים שנעשו בעולם לדון אותם: והמון בריות. הרבה לאין סוף יעמיד בדין:

פירוש דרך החיים

לפי שמעשה דרך משל שאם יעברו שנים על איסור גניבה שזה יגנוב מנה וזה יגנוב מנה ומ"מ אפשר שיתחייב אחד בעונש גדול כפל כפלים מחבירו מחמת שזה גנב מעשיר וזה גנב מעני כמו שמצינו שנתן אמר לדוד ולרש אין כל כי אם כבשה אחת שאמר דוד שהאיש הזה יומת ואת הכבשה ישלם ארבעתים אף שדין גניבה הוא רק לכפל ולזה אמר שזוכר כל המפעל. כי מעשה נאמר על מעשה החטא. ומפעל נאמר על פעולה שפעל במעשה ההוא בהאיש הנפעל והשי"ת אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות והוא שוקל מה שפעל במעשה ההוא יותר ממה שפעל חבירו במעשה ההוא. וכן צריכים במעשה להשגיח על העושה שאם העושה הוא ת"ח יגדל העונש שיש בו חלול השם וכן מי שהחזיק לו השי"ת טובה בעושר וכיוצא אצלו העונש יותר גדול על חטאו וגם מי שטבעו חם ביותר אינו נענש כ"כ על הכעס והניאוף כמו מי שטבעו קר כמ"ש הרמב"ם במ"נ והב"ע ולזה אמר וגם כל היצור לא נכחד ממך כלומר בחינת היצור לפי מה שהוא ולזה כ' בעל עקידה מטעם הגורל לומר שבחינת הטבעי האנושית אינן שוין אחד הוא כעסן בטבע ולפום צערא אגרא. והגורל הוא כעין התגלות לומר שכך עלה בגורלו (ונראה שזהו שהשטן בא לפני הקב"ה ביוה"כ ואומר יש לך עם שהוא כמלאכי השרת מה מלאכים אין להם קפילין כו' והכוונה לדעתי לומר שאין להם הכרעה לחטא ביוה"כ מחמת שאין רשות לשטן ביוה"כ כי קפילין ברגל הוא שיש בהן הכרעה לעשות בהם רצונו לישב או לעמוד ולכך המשיל הבחירה שבאדם להכרעת הקפילין והוא קטרוג מהשטן. וכן מה שאמר שאין בהם אכילה ושתיה הוא ג"כ לקטרוג כי הרבה אכילה ושתיה עשה והמתענה טבעו נכנע מלחטוא ואין דרך השטן להיות מליץ): הכל גלוי כו'. אמר זו על העתידות כי מקודם דיבר על העבר שזוכר על מה שעבר ועתה אמר שיודע על מה שעתיד ויודע הוא נגד הנעלם שהוא במחשבה: צופה. נאמר על מי שצופה על קו השוה וגם על צפיה השכלית והמחשבה והשגה הוא מלמעלה למטה וכיון שהקב"ה משיג כל הנשמות מהגופים עד סוף כל הדורות ומה שהוא צופה על הנשמות שהוא חלק אלוה ממעל על זה נקרא צופה ועל הגופות שהן מטה מטה ממדרגתו נקרא מביט: כי תביא. כלומר מחמת שהיית צופה ומביט הוכרח שיבוא זמן שתפקוד בו מה שיעשה על כל רוח ונפש ובו ביום יזכרו מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית: ולכך מראשית כזאת וכו'. כלומר כמו שמנהג מלך רחמן כשרוצה לבוא במשפט עם עמו מודיע להם יום בואו למען יסדרו להם טענותיהם ויבקשו מליצים לעצמם כן מלך מ"ה הקב"ה הודיע יום קביעות משפטו עם עמו: כראשית. היינו מיום בריאת עולם שנקרא ראשית כי כשנברא אדם

דובר שלום

וכשאינם בהשגת מעשיהם אז מתקיימים מצד שהם יצוריו של יוצר העולם כמו שמתקיימים כל הבע"ח אף שאינם בכשרון המפעל מצד שהם יצוריו. זהו אתה זוכר את כל המפעל כשהם בכשרון המפעל. וכשאינם מוכשרים במעשיהם לא נכחד ממך כל היצור כמו כל הבע"ח שהם יצוריו ית': צופה ומביט עד סוף כל הדורות. בבאורנו על התורה

עיון תפלה

את כללות המפעל הגדול והנורא דהיינו כללות היצירה אשר יצרת: וגם כל היצור. כל יציר ויצור בפני עצמו דהיינו פרטות היצירה. כל היצור כמו כל האיש אשר הלך (דברים ד, ג), כל האזרח יעשה ככה (במדבר טו, יג) שפירושם כל איש ואיש, כל אזרח ואזרח. ואמר זה להוציא מלבם של התועים מדרך השכל האומרים שאין הקב"ה משגיח בפרטים: לא נכחד ממך. כמו לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט, טו): צופה ומביט. ולא רק אלה שכבר נוצרו אלא אפילו אותם העתידים להיות נוצרים עד סוף העולם ואינם עוד במציאות הנך צופה ומביט אותם עד סוף כל הדורות: כי תביא. כאשר תביא, כמו כי תבאו אל הארץ (שמות יב, כה), תזר למעלה, אימתי אתה פוקד מעשיהם של כל יצורי קדם להביאם במשפט — בשעה שאתה מביא לישראל חק של זכרון המעשים דהיינו יום ראש השנה שנאמר בו כי חק לישראל הוא (תהלים פא, ה), באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה (ויקרא כג, כד): להפקד כל רוח ונפש. זהו כלל: להזכר מעשים רבים והמון בריות. זהו פרט. בתחלה אתה

פוקד

הוֹדָֽעְתָּ. וּמִלְּפָנִים אוֹתָהּ גִּלִּֽיתָ. זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶֽׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר. אֵיזוֹ לַחֶֽרֶב. וְאֵיזוֹ לַשָּׁלוֹם. אֵיזוֹ לָרָעָב. וְאֵיזוֹ לָשֹֽׂבַע. וּבְרִיּוֹת

פירוש רש"י

מראשית כזאת הודעת. שבנית בו את אדם הראשון: ומלפנים. כפל מלה: זה היום תחלת מעשיך. ר"ה תחלת מעשיך שנברא בו אדה"ר שהוא התחלה לכל אדם [ודנת] אותו בו ביום כדאמרי' [פסיקתא רבתי פסקא דר"ה הביאה הר"נ פ"ק דר"ה וכ"ה בויק"ר ר"פ כ"ט] בכ"ה באלול נברא העולם נמצא אחד בתשרי יום שנברא בו אדם ודנו: כי חק לישראל הוא. כשישראל מקדשין את החדש אז הוא משפט לאלהי יעקב. ואמר לו הקב"ה [ויק"ר פכ"ט] אתה סימן לבניך מה אתה נכנסת לפני בדין ויצאת ברחמים אף בניך נכנסים לפני בדין ויוצאים ברחמים: ועל המדינות. כמו כן גוזר הקב"ה ביום משפטים ודינים. וגם הבריות נזכרים בו מי לחיים ומי

פירוש דרך החיים

נתקבל אותו יום בתשובה שתיכף בשעת בריאת עולם הודיע לאדם שי"ש שכר ועונש דהיינו קודם בריאת עולם נתן גילוי דעת כמה שברא מקודם גן עדן וגיהנם ומה שנקרא מלפנים קודם בריאת עולם כענין שאמרו בחגיגה מה לפנים ומה לאחור ולכך נאמר אלל הודעה מראשית ואלל מלפנים גלית כי הודעה נאמר מה שמודיע לאחרים בפה. וגילוי נאמר כשעושה אחד דבר שמתוכה יבינו מה שתהיה כוונתו וכן היה מעשה השי"ת שברא הג"ע והגיהנם ובזה גילה שיש שכר ועונש ומחמת כי הבריאה היתה טוב לפניו כדכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. והיום שהוא חדוש לפני הקב"ה קונה אותו היום השפעה טובה (כמ"ש חז"ל בהמן שלא ידע לידת משה) ולכן קבע המשפט באותו יום: כי חק. כלומר החוק הוא שיהיה באותו יום כדי שיעלה לפניו זכרון הבריאה ויתמלא רחמים שלא להחריבו: ועל המדינות. כלומר כי אמרו בש"ס שעומד הקב"ה לדין עמים שאינו מדקדק בדינם משא"כ לדין ישראל הוא מדקדק שלא להחריבן. ומה שאמר ועל המדינות בלשון אמירה כי תיכף הוא אומר דינם אם לחייבם שיחרבו משא"כ הבריות הם יפקדו כלומר מעיין בדינם להזכירם לחיים ולמות ע"ד שאמר ישעיה שנכיא ועומד

עץ יוסף

זה היום תחלת מעשיך. כתב הב"ח ס"ס תקצ"א ואף על גב דקי"ל כר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם מ"מ מתפללין זה היום תחלת מעשיך לפי שהוא תחלת דין ע"כ. וזה לשון הבחיי סדר בראשית צריך אתה לדעת כי עתה במאמר הזה יהי אור התחיל בריאת עולם. ונברא בכ"ה באלול. זכר לדבר יהי אור כלומר אלת יהי. ומה שאמרו בתשרי נברא העולם ביאורו בתשרי נשלמה הבריאה וגמר הכל. כי בו נברא אדם שהוא תשלום הבריאה וגמר הכל. כי הוא חותם תכנית. ומפני זה לא יכלו לומר באלול נברא העולם. כי הלכו אחר הגמר והתתימה:

דובר שלום

באמרו בלפעמים מטיב ה' לאדם מאד הדורות שעתידין לצאת ממנו בראויים לאותה הטובה ע"ד שנאמר יכין (רשע) ולדיק ילבש. זהו צופה ומביט עד סוף כל הדורות להיטיב כעת מאד דורות הבאים אחריו לבסוף: ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום וכו' ובריות בו יפקדו וכו'. בתחלה דן דרך כלל על המדינות מה יהיה בכל

עיון תפלה

פוקד את המעשים אשר נעשו תחת השמש אם נעשו כהלכה, ואח"כ אתה פוקד את הבריות עצמן אשר עשו את המעשים אם ראויות הן להשאירן בעולם או לא: מראשית—כזאת הודעת. ואתה כבר הודעת דבר זה לאדם הראשון מראש ימות עולם שתדין את העולם בר"ה, כמו שאמרו רבותינו בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג) ובויקרא רבה ר"פ כ"ט ובפסיקתא דהחדש הזה לכם הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים וכו' נמצאת אומר ביום ר"ה בשעה ראשונה עלה במחשבה וכו' בשמינית הכניסו לגן (באדר"נ פ"א הגירסא ע"פ הגר"א בתשיעית הכניסו לג"ע, ונראה דלא פליגי מר חשיב סופי השעות ומר חשיב תחלת השעות וסוף שמינית היא תחלת תשיעית) באחד עשר נידון בשנים עשר יצא בדימוס, א"ל הקב"ה לאדם כשם שעמדת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ע"כ: זה היום תחלת מעשיך. הטעם שיחדת את היום הזה ליום דין, באשר הוא תחלת מעשיך כי בו בראת את עולמך, ואמר ר' שמואל בר יצחק (ר"ה כ"ז ע"א) כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כמאן כר' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם: זכרון ליום ראשון. זה היום הוא זכרון ליום הדין הראשון שדנת את האדם ויצא בדימוס כאמור לעיל.— לפיכך שמת אותו חק לישראל וגו' פסוק הוא (תהלים פא, ה): ועל המדינות. דין כללי: ובריות. דין פרטי. ובכונה האריך במליצותיו ובכפל ענין במלות שונות, כדי לעורר

בּוֹ יִפָּקֵדוּ. לְהַזְכִּירָם לְחַיִּים וְלַמָּוֶת: מִי לֹא נִפְקַד כְּהַיּוֹם הַזֶּה. כִּי־זֵכֶר כָּל־הַיְצוּר לְפָנֶיךָ בָּא. מַעֲשֵׂה אִישׁ וּפְקֻדָּתוֹ. וַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי־גָבֶר. מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו. וְיִצְרֵי מַעַלְלֵי אִישׁ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁלֹּא יִשְׁכָּחֶךָּ. וּבֶן־אָדָם יִתְאַמֶּץ־בָּךְ. כִּי דוֹרְשֶׁיךָ לְעוֹלָם לֹא יִכָּשֵׁלוּ. וְלֹא

פירוש רש"י

ומי למות: מעשה איש. מעשה ופקודתו שנפקד בדין על זה ועלילה הבאה עליו. אפילו זה שמחשב האדם להרע או להטיב נזכר היום: ויצרי מעללי איש. שני יצריו טוב ורע שניהם נזכרים. לפיכך אשרי איש

פירוש דרך החיים

ועומד לדין עמים כי פקידה לשון איחור ועיכוב: כי לא נפקד כו'. שהכל עומדין היום בדין: כי זכר כל היצור. כי האנשים הוא דן על המעשה ואח"כ על ההכנה למעשה כי אין שוה להטובה שהוא על עבירה שנעשה בפתאום לעבירה שנעשה בהכנות רבות ואח"כ דן על המחשבה כי אין דומה עבירה שנעשה במחשבות מרד להכעיס לבין שנעשה במחשבות הוראת היתר וכיוצא: ויצרי מעללי איש. כי האנשים אינן על קו המשקל אחד כי יש אנשים אשר טבעם חם מאד ויצרם גדול ויש אשר בטבע אפילו לאשתו אינו מתאוה וגם יש כעסנים ויש אשר בטבעו אינו כעסן ולו נתכנו עלילות לדון כל אחד לפי יצרו ולזה אמר ויצרי מעללי איש: אשרי איש. איש נקרא מי שנתבטלו אצלו כל תאוותיו הגשמיות כלומר שלא יעיין במחשבתו רק בך ולזה קוראו איש שגם המלאכים נקראים אישים ולכן נקרא משה איש: ובן אדם כו'. כלומר כשעוסק בדברים גשמיים ובמשא ובמתן לא יהיה בטחונו אלא בך: כי דורשיך. כלומר שאין לו לאדם לירא מלעיין בהשגות הקב"ה כי אולי יליץ ויפגע לזה אמר כי

דובר שלום

מדינה ומדינה. ואח"ז דן דרך פרט להנמצאים בתוך המדינה להזכירם לחיים וכו' שגם אם נגזר על איזה מדינה לחרב יתכן שהפרטי חיה יחיה: כי זכר כל היצור לפניך בא וכו'. שבעת הדין מתבונן השופט כל הארץ בכל אלה התכונות מאיזה סבה נעשה החטא ובאיזה אופן נעשה. שלפעמים סבת החטא מצד תולדיו שהיו רעים בטבע תמרם הרע ובזה יש להקל בעונש החוטא. זהו כי זכר כל היצור לפניך בא שבא לפניך זכר תכונת היצור באיזו תכונה נוצר מצד תולידיו. השני יתכן להקל בעונש החוטא שהוא מצד ממשלתו ע"ד שנאמר עשיר יענה עזות שהוא ענין המוטבע בחוקי הטבע. זהו שמתבונן מעשה איש ופקודתו אם המעשים המה כפי תכונת פקודת ממשלתו. השלישי מתבונן אם עשה החטא בכל רצון כחו או בעל כרחו. זהו עלילות מצעדי גבר לנאות לצעדי רגליו בעת החטא אם הלך במרוצה לאות על שמחת העשיה. או לאט לאט לצעד בצעד כהולך בע"כ (ע"ד שאמר איוב כי עתה צעדי תספור). הרביעי מתבונן כונת החטא אם כוון החוטא לשום איזו תועלת הנאתו. או כוון למרות לקונו. זהו מחשבות אדם ותחבולותיו בעשיית העבירה. החמישי מתבונן אם בא החטא מסבת פיתוי היצר שהוא בא לפתות האדם להעבירה או שהאדם גרם בעצמו להתגברות היצר הנפשיה. זהו ויצרי מעללי איש שבא היצר מסבת מעללי איש שהאיש פעל את היצר: אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך. שלימות האדם שלא ישכח את ה' רק יהיה תמיד ה' נגד עיניו. והכלתי שלימות
כל

עיון תפלה

לעורר את לב המתפלל לתשובה: מי לא נפקד כהיום הזה. אמר כהיום הזה בלשון ספק ולא אמר ביום הזה בלשון ודאי כמו שהוא באמת בסדורי התימניים? כי בימי רב מחבר התפלה הזאת היו מקדשין על פי הראיה והיה ספק להם בבבל מתי קדשו ב"ד של ירושלים את החדש: מעשה איש ופקודתו. השם פוקד מעשה כל איש והפקודה אשר נפקדה עליו מבית דינו הצדק, מלשון ופקודת כל האדם יפקד עליהם (במדבר טז, כט): ועלילות של מצעדי גבר. המעשים שאדם עושה על כל צעד וצעד, שאדם דש בעקביו, כדאמר ר' שמעון בן לקיש מ"ד עון עקבי יסבני עונות שאדם דש בעקביו בעוה"ז מסובין לו ליום הדין (ע"ז י"ח ע"א), ולפיכך בא נסמך על נסמך: מחשבות אדם ותחבולותיו. מחשבות הן פשוטות, העולות על לבו כמו שהן, ותחבולות הן מורכבות היוצאות לו ע"פ דרכי ההקישים (דורך פערנונפטשליססע), ושתיהן מחשבות שלא באו לכלל מעשה. ואע"פ שאין הקב"ה עונש על מחשבה רעה, הני מילי בשאר עברות אבל בע"ז והכיזריה ענש שפיר (קדושין ל"ט ע"ב), ומחשבה טובה חשיב מעשה גמור, כ"כ בתשובות מהר"י מברונא סי' ע"ג מהא דאמרינן התם (מ' ע"א) מאי ולחושבי שמו אפי' חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה עיי"ש: ויצרי מעללי איש. הן המחשבות והתחבולות שבאו לכלל מעשה אם טוב ואם רע, את כלם יביא האלהים במשפט ביום הזה, כמו שנאמר (קהלת יב, יד) כי את כל מעשה (עם כל מעשה) האלהים יביא במשפט על כל נעלם, כלומר שהביאו במשפט את המעשה יביא גם את המחשבה הנעלמה הקודמת לו במשפט: יתאמץ בך.
יאמץ

יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל־הַחוֹסִים בָּךְ׃ כִּי זֹכֵר כָּל־הַמַּעֲשִׂים לְפָנֶיךָ בָּא. וְאַתָּה דוֹרֵשׁ מַעֲשֵׂה כֻלָּם׃ וְגַם אֶת־נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ. וַתִּפְקְדֵהוּ בִּדְבַר יְשׁוּעָה

פירוש רש"י

שלא ישכחך. אלא יעבוד אותך : **ולא יכלמו** לנצח. לפי שזכר כל המעשים טובים לפניך ואתה דורש כולם :

פירוש דרך החיים

הקב"ה יהיה בעזרו שלא יכשל: **ולא יכלמו כו'.** כלומר שהבוטח בך לא יכלם: **כי זכר כו'.** כלומר כאשר חשבון המעשים באים לפניך אתה דורש מעשה כולם אולי ימלא בהם זכות באחד מהם להגין : **וגם את נח באהבה זכרת.** כלומר כמו שעשית עם נח שהפקדת אותו בדבר ישועה ורחמים כמו כן תפקוד אותנו ·

עץ יוסף

וגם את נח באהבה זכרת. כלומר כמו שעשית עם נח שהפקדת אותו בדבר ישועה ורחמים כמו כן תפקוד אותנו. ואמר באהבה זכרת ע"ש ונח מצא חן

דובר שלום

כל כך שמשימים דעתם מה' עכ"ז מהלאוי אשר בגלל להם יתבוננו שבאה להם הצרה מאת ה' ולא במקרה. זהו אשרי איש שלא ישכחך שמשוגת ה' נגד עיניו תמיד. ומדרגה הפחותה מזה בן אדם יתאמץ בך. בגלל לו יתאמץ ויתחזק בך. כי דורשיך שאין שוכחים אותך לעולם לא יכשלו לא יאונה להם מכשול שום רעה בעולם. והמתאמצים בך אף שנכשלו באיזה צרה עכ"ז ע"פ כהתאמצם בך לא יכלמו לנצח בשביל שחוסים בך בהתאמצם: **וגם את**

עיון תפלה

יאמץ חילו להדבק בך, כמו שנאמר (תהלים פד, ו) אשרי אדם עוז לו בך: **ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך.** עפ"ה (שם לד, כג) ולא יאשמו כל החוסים בו ועפ"ה (ישעיה מה, יז) לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד: **וגם את נח באהבה זכרת.** לפי גרסת התימנים בסדוריהם **הלא גם את נח באהבה זכרת** ותפקדהו בהמון רחמיך, נראה שאין זה יפוי דברים בעלמא לתפארת המליצה, אלא טענה היא שאנחנו טוענים לפני הקב"ה לצידוד זכותנו. אמנם אין בנו מעשים כאלה להיות כדאים שתזכרנו לטובה על פי מעשינו הטובים ביחס אל עצמם, כי רוב מעשינו תהו, אבל ביחס אל מעשי זולתנו כבר ראוים אנחנו לאהבתך ולחמלתך, שהרי גם את נח **באהבה** זכרת, לא על פי מעשיו הטובים מצד עצמם (דאמר ר' יוחנן נח מחוסר אמנה היה אלולי שהגיעו המים עד קרסוליו לא היה נכנס לתיבה, ב"ר פל"ב סי' ו') כי אם על פי שפלות בני דורו, וכמו שאמרו רבותינו בסנהדרין ק"ח ע"א וב"ר ריש פכ"ט אפי' נח שנשתייר מהם לא היה כדאי אלא שמצא חן בעיני ה', כלומר כאשר הקביל הקב"ה את נח לעומת בני דורו ראה אותו צדיק לפניו בדור הזה (בראשית ז, א), ובזה קנה אהבתו וחמלתו, כי באהבה לאיש איננו תמיד פרי מעשיו הטובים מצד עצמם, אבל פעמים רבות גם פרי ההקבלה נגד זולתו, וכמו שנאמר ריש מלאכי אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלא אין בנו מעשים מצוינים? ובאה התשובה הלא אח עשו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי, כלומר האהבה הזאת היא פרי ההקבלה. ועל היסוד הזה הבטיח הקב"ה לישראל אהבת עולם, באשר גלוי וידוע לפניו שנגד זולתם יכריעו לעולם את המשקל, לפיכך אמר להם ירמיהו בשם ה' (ירמיה לא, ב) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד (אהבת חסד, ברכת שים שלום), וכן הוא אומר (ישעיה מג, ד) מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני **אהבתיך** ואתן אדם תחתיך, כי בערכם לך תמיד היתרון; והתחלת האהבה הזאת היתה מיום שנתנה תורה לישראל כשהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, כמו שאמרו **רבותינו** (שמות רבה פל"ג סי' ב') אמר הקב"ה מבשה שעמדתם בסיני וקבלתם את התורה וכתבתי שאני אוהב אתכם שנאמר (דברים ז, ח) כי מאהבת ה' אתכם האיך אני יכול לשנוא אתכם (אע"פ שאתם ראוים לכך ע"פ מעשיכם). ובכח **אהבת נדבה** זאת אנחנו באים כפעם בפעם ודופקים על שערי רחמיו של הקב"ה עד שיחננו ויוציא כאור משפטנו. **כי הא** דמוליכן בברכת העבודה ותפלתם **באהבה** (בשביל אהבת עולם שהבטחת לנו) תקבל ברצון, ובברכת אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה, ובתפלת המועדים אתה בחרתנו מכל העמים (בשביל יתרוננו על כל עמי הקדם אשר הלכו חשכים) **אהבת אותנו** (זכינו לאהבתך), ובברכת שים שלום כי באור פניך נתת לנו ה"א תורת חיים ואהבת חסד (אהבת נדבה). גם ביום הדין הזה שכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון (ר"ה ס"ז ע"א) אנחנו באים לפניו בטענת האהבה, וכך אנו אומרים, **הלא גם את נח באהבה** זכרת והוא לא היה ממקבלי התורה ובכל זאת קנה אהבתך בשביל **יתרונו** על בני דורו לבד, ואהבתך הועילתהו להשאירו **לטובה** ממי המבול, אנו שמלבד היתרון הזה קבלנו גם את תורתך והננו נרדפים ונהרגים עליה כל הימים — על אחת כמה וכמה שצריך אתה לרחם עלינו ולזכרנו לטובה בשביל אהבת עולם אשר הבטחתנו, ולהמשות אותנו ממבול הגלות

אשר

וְרַחֲמִים. בַּהֲבִיאֲךָ אֶת־מֵי הַמַּבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם. עַל־כֵּן זִכְרוֹנוֹ בָּא לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. לְהַרְבּוֹת זַרְעוֹ כְּעַפְרוֹת תֵּבֵל. וְצֶאֱצָאָיו כְּחוֹל הַיָּם: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם: וְנֶאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: וְנֶאֱמַר וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה:

פירוש רש"י

על כן זכרונו בא לפניך. כדי שיירא העולם ממנו:

עץ יוסף

בעיני ה'. ואמר זכרת ע"ש ויזכור אלהים את נח: מפני רוע מעלליהם. שהיו משחיתים את דרכם. לכן מדה כנגד מדה הביא את המבול עליהם לשחת כל בשר: על כן. שהיה נח צדיק ביניהם בא זכרונו לפניך כו': להרבות זרעו. ע"ש פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה: כעפרות. ע"ש שאמר הקב"ה לאברהם שהיה מבני בניו [של נח] ושמתי את זרעך כעפר הארץ. ואמר עפרות תבל ולא עפר הארץ ע"ש שהיה שם בן נח צדיק וחם ויפת רשעים נמצאו רוב בניו מתועבים בקלון והוא מלשון תבל עשו כי על שם הזנות נקראת האדמה תבל: וצאצאיו כחול הים. ע"ש (ושמתי) [ויהי] כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו. וכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים: ככתוב בתורתך. (בראשית ח): ויזכור אלהים. הפך מדת הדין לרחמים: רוח. רוח תנחומין: וישוכו. לשון הנחה: נאקתם. צעקתם: וזכרתי את בריתי יעקוב. הוא כדאי. ואם אין יעקב הרי יצחק כדאי

דובר שלום

נח באהבה זכרת. כדעת ר"א דבאחד בתשרי נברא העולם: בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם על כן זכרונו בא לפניך וכו'. מאמר חז"ל ונח איש צדיק תמים היה בדורותיו ולא בדורו של אברהם. הרי שצדקת נח נחשב' לפי ערך פחיתות השלימות שהי' בדורותיו. וזהו בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם היינו פחיתות וגריעות שהי' באותו דור ע"כ לפי ערך רוע מעלליהם. זכרונו של צדקת נח בא לפניך להכיר צדקתו: להרבות זרעו וכו' ככתוב בתורתך ויזכור אלהים את נח וגו'. לא מצינו בנח שהובטח לו להרבות זרעו כעפרות תבל וחול הים. ויתכן הכונה שמרמז על אברהם שבא ממנו ונתברך מפי הקדוש ברוך הוא ושמתי את זרעך כעפר הארץ וגו' והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. ואף שנתברך אברהם גם ככוכבי השמים זהו לא לענין הריבוי רק לענין גודל המעלה שיהיה בשיא המעלה ככוכבי השמים. ואכוונת שני ההארים עפר וחול יתכן ע"פ המבואר בזה"ק דעפר עושה פירות. וחול אינו עושה פירות רק שהוא לצורך עצמו בעולם. ומנח נתמלא העולם מכל יושבים. שיש בהם שליטי המעשים שפרי מעשיהם עולה יפה. ויש מהם שאין במעשיהם פרי הלולים. רק הם

עיון תפלה

אשר שפשכו עד נפש. ואתיא תקיעתא דבי רב כמ"ד (סנהדרין ק"ח ע"א) בדורותיו ולא בדורות אחרים, ובב"ר פרשה ל' סי' ט' משל לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה חומץ, שניה כן, שלישית מצאה קוסס (פאדע), אמרו לו קוסס הוא! אמר להם כלום יש טוב ממנו? — ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים. שדברה אליו דברים טובים דברי ישועה ורחמים: בהביאך וגו' לשחת כל בשר. כמו שנאמר (בראשית ו, יז) ואני הנני מביא את המבול וגו' לשחת כל בשר: מפני רוע מעלליהם, על כן זכרונו בא לפניך. מפני היתרון אשר היה לו מבני דורו הנשחתים: להרבות זרעו. שנאמר (שם ט, א) פרו ורבו ומלאו את הארץ: ויזכור. (שם ח, א): וישמע אלהים את נאקתם. בשעבוד מצרים נאמר (שמות ב, כד) שהיו הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז כמו שנאמר (יחזקאל כ, ח) איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו, ולא היו ראוים לגאולה, וכמו שאמרו רבותינו (שה"ש רבה פסוק השוגה בין החוחים) גוי מקרב עם ועם מקרב גוי אין כתיב כאן אלא גוי מקרב גוי שהיו אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלין בלורית ואלו מגדלין בלורית אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים אם כן לא היתה מדת הדין נותנת שיגאלו ישראל לעולם, ובכל זאת שמע אלהים את נאקתם בשביל ברית אבות הקיימת לעולם, ראה תוס' שבת נ"ה ע"א ד"ה ושמואל: וזכרתי את בריתי. בקללות של תו"כ נאמר (ויקרא כו, מב) כשאין ישראל עושין רצונו של מקום ובכל זאת זוכר הוא את הברית, ככל

וְנֶאֱמַר טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: וְנֶאֱמַר וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָיו: וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: וְנֶאֱמַר וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם: וְנֶאֱמַר הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ, וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם. וּזְכָר־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הַשְּׁבוּעָה,

---

פירוש רש"י

הבן יקיר לי אפרים. אע"פ שהוא תימה אינה של פורענות כי על פסוק של מעלה מוסב והכי קאמר וכי בן יקיר לי אפרים בשביל יקירותו אני זוכרו אלא על שאמר למעלה השיבני ואשובה כי אתה ה' אלהי: על כן. שהוא מתודד ומתנחם על הרעות שעשה על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם:

עץ יוסף

כלאי. ואם אין יצחק הרי אברהם כלאי: בלולתיך. לשון חופה: לכתך אחרי. שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת למדבר ואין צדה לדרך כי האמנת בי: הבן יקיר. הן דברי שכינה בני יקירי הוא אפרים (כל ישראל נקראו ע"ש אפרים) כמי שאין לו אלא בן אחד שלא חטא מעולם: אם ילד שעשועי. כאב משתעשע עם בנו החביב לו: כי מדי דברי בו. בכל עת שאדבר בו זכור אזכרנו עוד. דרך משל אם ראובן מדבר משמעון נסתר. והתחיל הדבור כך אמרתי לשמעון ואחר כך כשבא להזכירו סותם ואומר כך השיב לי ואינו מזכירו בשמו פעם אחרת. אבל כשמזכיר בנו אהוב ושמח בזכרונו כופלו להזכירו כמה פעמים. וכן הוא יתברך אמרו חז"ל ה' פעמים נזכרו ישראל בפסוק אחד (במדבר ח יט) מפני חיבתן: על כן המו מעי לו. נתגלגלו רחמי והוציאנו מהגלות: רחם. גימטריא אברהם:

זכרנו כו' ופקדנו כו' ורחמים. אמר ורחמים ע"ש זכור רחמיך ה'. וזכרון ופקידה אחת היא בכאן: משמי שמי קדם. ע"ש לרוכב בשמי שמי קדם (תהלים סח). ופירושו ברקיע ערבות שעל גבי החיות: את הברית. שנאמר ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר

דובר שלום

לנוכח העולם שלא ילדה העולם בלי ישוב זהו להרבות זרעו כמפורש אבל בעושה פירות היינו שלימי המעלה. וכחול הים שאין עושה פירות היינו פחותי המעלה בהעדר המעשים: ויזכור להם בריתו וינחם כרוב חסדיו. במילוי המדות באריכו בענין הברית הוא שני הצדדים כורתים ברית להיטיב כל אחד מהם למלאות רצון השני. א"כ מחייב הברית מצדנו למלאות רצון השי"ת. ומצד השי"ת להיטיב. ואחרי שאנחנו בגדנו בברית מבלי להטיב מעשינו. ממילא אין הברית מחייב השי"ת להיטיב עמנו. א"כ זכירת הברית הוא למחסור לפנינו. אך מחסדי ה' שהוא נחם למחול על עונותינו ונחשב לו כאילו עשינו רצונו. לכן יזכור להם בריתו להיטיב גם הוא מצדו. לפי שהוא נחם על רעתם כרוב חסדיו: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים וגו'. מטבע האב לאהוב בנו אף שאין בו מעלת השלימות. וכן ילד שעשועים שיש בו מעלת השלימות מחייב הטבע לאהוב אותו אף שאינו בנו. זהו שאמר הבן יקיר לי אפרים ואהבתי אליו מצד קורבת הבן. או אם ילד שעשועים הנהו שלימותו גורמת האהבה: את הברית ואת החסד ואת השבועה. ברית הוא שני הצדדים ייטיבו

עיון תפלה

הכל בשביל האהבה: זכר עשה. (תהלים קיא, ד): טרף נתן. (שם שם, ה): ויזכור להם. (שם קו, מה): הלוך וקראת. (ירמיה ב, ב): וזכרתי אני. (יחזקאל טז, ס): הבן יקיר. (ירמיה לא, יט): או"א זכרנו וגו' ופקדנו וגו'. עש"ה (תהלים קו, ד) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך. וכן אומרים באבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך, ונוסד על לשון חז"ל (ר"ה ט"ז ע"א) אמרו לפני זכרונות כדי שיבוא זכרונכם לפני לטובה: בפקודת ישועה ורחמים. ולעיל גבי נח וכן ביעלה ויבא בדבר ישועה ורחמים: משמי שמי קדם. זכרונו ופקדונו יעלו לפניך עד שמי שמי קדם (תהלים סח, לד) הוא

אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמֹּרִיָּה. וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדָה שֶׁעָקַד אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְכָבַשׁ רַחֲמָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כֵּן יִכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ. וּבְטוּבְךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפְּךָ מֵעַמְּךָ וּמֵעִירְךָ וּמֵאַרְצְךָ וּמִנַּחֲלָתֶךָ. וְקַיֶּם־לָנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר: וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָֹה: כִּי זוֹכֵר כָּל־הַנִּשְׁכָּחוֹת אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם. וְאֵין שִׁכְחָה

פירוש רש"י

ה'. הרי לך שאינו של פורענות. ואין כאן אלא ט' פסוקים של זכרונות וזכרתי להם ברית ראשונים זה עשירי ומסיים בשל תורה: זוכר כל הנשכחות. שהשכחה זו האדם ומעשיו אתה זוכר לפי שאין שכחה לפניך:

עץ יוסף

לזרעך נתתי את הארץ הזאת: ואת החסד. שנתינת הארץ לאברהם היתה בחסדו של מקום וזהו שכתוב חסד לאברהם. אבל ביעקב כתיב תתן אמת ליעקב שנתינת הארץ ליעקב היא באמת שכבר כרת ברית עם אברהם זקנו ליתנה לו: ותראה לפניך עקדה. כי דשנו צבור ע"ג המזבח של מעלה: וכבש רחמיו. כתב רבינו בחיי בפרשת וירא (כב, א) שהיה גדול כחו של אברהם יותר מיצחק לפי שהמפקיר עצמו ליהרג נקל הוא מאד מן האב שבא לשחוט את בנו בידיו. לכן כמו שכבש אברהם רחמיו כדי לעשות רצונך כן ראוי שיכבשו רחמיך את כעסך מעל ישראל: ישוב חרון אפך כו'. ע"ש שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: וקים לנו כו' וזכרתי להם ברית כו'. זהו זכרון עשירי. לפי שצריך לסיים בתורה: כי זוכר כל הנשכחות אתה כו'. פי' הנשכחות מבני אדם הוא זוכרם. ואמר זה עתה פעם אחרת כדי

דובר שלום

ייטיבו כל אחד לזולתו בשוה. וחסד הוא שמטיב האחד יותר ממה שמטיב לו רעהו. ושבועה הוא להטיב גם בהעדר שום הטבה מצד השני. ובכל אלה השלשה הבטיחנו השי"ת. עם האבות כרת ה' הברית שהמה בעולם צדקתם יעשו הטוב בעיניו והוא ית' בעולם טובו ייטיב להם זהו הברית. עם כלל העדה כרת הברית אף שהם אין בכחם להעלים טוב מעשיהם כל כך. עכ"ז מצד החסד מרבה להיטיב עמהם זהו החסד. ובהר המוריה שם הוסיף ה' השבועה כי נשבעתי וגו' כי ברך אברכך וגו' אף שהם לא ייטיבו זהו השבועה: וזהו כורת ברית לראשונים ומקיים שבועה לאחרונים. לראשונים מועלת כריתת הברית כי גם (המה) הטיבו מצדם פרי מעלליהם. אך לאחרונים הבלתי מטיבים מצדם ונתקו גם מוסרי הברית. להם מקיים שבועה להיטיב למו אף שהם אין מטיבים מעשיהם:

עיון תפלה

הרקיע השמיני הנטוי על ראשי החיה (יחזקאל א, כב) אשר שם חביון עוז (חגיגה י"ג ע"א) ומשם תזכרנו לטובה ותפקדנו בפקודת ישועה ורחמים, ראה מה שכתבנו בביאור יעלה ויבא בתפלת חול: את הברית. שנאמר (בראשית טו, יח) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית: ואת החסד. שנאמר בסוף מיכה תתן אמת ליעקב חסד לאברהם: ואת השבועה. שנאמר (בראשית כב, טז) בי נשבעתי נאם ה': כן יכבשו. כן יגלו רגשי רחמיך את כעסך הגדול אשר הכעסנוך עד שיתבטל וישוב מעלינו והפעל ישוב כתוב אח"כ ובטובך הגדול

ישוב חרון אפך. ובמחזור רומא וכן בסדורי התימנים ובאבודרהם ובסדורי הספרדים ליתא להיבת מעלינו: ומנחלתך. זה בית המקדש, ואתיא תקיעתא דבי רב כר' יהודה (זבחים קי"ט ע"א) נחלה זו ירושלים דסתם לן תנא כותיה (שם קי"ב ע"ב) באו לירושלים נאסרו הבמות וכו' והיא היתה נחלה, דהיינו בית המקדש הבנוי בירושלים ולא כל העיר כי משנכנסו לעיר עדיין לא נאסרו הבמות עד שנבנה שם ביהמ"ק בימי שלמה, וכ"כ שם רש"י בהדיא בד"ה זו וזו ירושלים „ועד שיבנה הבית לא נאסרו הבמות" עכ"ל: וזכרתי להם. (ויקרא כו,

לְפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. וַעֲקֵדַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ (שֶׁל יִשְׂרָאֵל) הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכּוֹר: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה זוֹכֵר הַבְּרִית:

ותוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת ואח"כ אומרים זה גם בשבת אע"פ שאין תוקעין:

הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם. הַיּוֹם יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כָּל יְצוּרֵי עוֹלָמִים. אִם כְּבָנִים אִם כַּעֲבָדִים. אִם כְּבָנִים רַחֲמֵנוּ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים. וְאִם כַּעֲבָדִים עֵינֵינוּ לְךָ תְלוּיוֹת עַד שֶׁתְּחָנֵּנוּ וְתוֹצִיא כָאוֹר מִשְׁפָּטֵנוּ אָיוֹם קָדוֹשׁ:

פירוש רש"י

זוכר הברית. שכרת עמו לזכור עקידתו כדכתיב בי נשבעתי נאם ה': ותוקעין קש"ק:

עץ יוסף

להסמיך מעין החתימה סמוך לחתימה: ועקדת יצחק לזרעו היום כצ"ל. וכ"ה גם לדעת האר"י ז"ל. ועיין מ"ש בענף: בא"י זוכר הברית. זהו וזכרתי להם ברית ראשונים (אבודרהם): זוכר הברית. יחשוב במחשבתו ידעתי שבודאי תזכור לנו הברית ההוא אך אני מבקש שתמהר הזכרת הברית ההוא ותזכור אותו ביום הדין הזה:

אתה

ענף יוסף

כתב בש"ע וז"ל ועקדת יצחק לזרעו תזכור כך היא הנוסחא המפורסמת. והמדקדק אומר לזרע יעקב תזכור משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הוא והינו אלא טועה עד כאן לשונו. וטעמא הוא משום שאף כשאומרים ועקדת יצחק לזרעו תזכור אינו כולל אלא יעקב וזרעו. שהאדומיי וזרעו אינם נקראים זרע יצחק. דכיון דכתיב גבי אברהם כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך וגו' וכתיב אחר כך כי ביצחק יקרא לך זרע שפירושו ביצחק ולא כל יצחק. וכתיב גבי יצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך הרי ש"מ דזרע הכתוב גבי יצחק איש

עיון תפלה

מה). מסיימין בשל תורה כותיקין (ר"ה ל"ב ע"ב): לזרעו. של יצחק. ולפי שלא נמצא בכה"ק שיקראו ישראל בשם זרע יצחק, כי אם זרע אברהם (תהלים קה, ו) זרע יעקב זרע ישראל (שם כב, כד) לפיכך שלחו כאן מסדרי הסדורים אחדים את ידיהם והקנו לזרעו של יעקב, אבל העיקר לזרעו של יצחק עמ"ש (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, ובפסחים (קי"ט ב') עתיד הקב"ה לעשות סעודה ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק:

אתה

תקון תפלה

ועקדת יצחק. סיום ברכת אתה זוכר בנוסח ר"ע גאון ועקדת יצחק לזרעו תזכור בא"י. וכ"ה בסדר התפלה להרמב"ם כי זוכר הנשכחות אתה וגו' ועקדת יצחק לזרעו תזכור. וברכת אתה נגלית מסיים הרמב"ם כי שומע קול שופר אתה וכו' בא"י שומע תרועה. ובמחזור ויטרי בחתימת אתה זוכר כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגלו (כן צריכים לנקד, נפעל מכפולים) רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת רחמים בעבור שמך הגדול וכו', ובחתימת אתה נגלית כי אתה שומע בקול שופר וגו' בא"י שומע בקול תרועת עמו וגו' (וכן לענין ברכת תקיעת שופר כתב אבן הירחי במנהיג הלכות ר"ה סי' ט' בשם רב האי גאון „הלכה רווחת בישראל לברך לשמוע בקול שופר ולא תזוז מינה" עכ"ל, וכן הביא ראבי"ה מן הירושלמי תוקע שופר צריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע בקול שופר, גם בראב"ן סי' ל"ה ובאור זרוע חלק שני סי' רע"א הביאו את הירושלמי הזה, ובמחזור ויטרי סי' שמ"ח דף שפ"ו „ובנרבונא ופרוונצא אומר לשמוע בקול שופר" עכ"ל, אבל הב"ח באו"ח סי' תקפ"ה בשם אגודה כתב „דאין לומר בקול בבי"ת דמשמע לעשות צוויו ולשמוע בקולו אלא יאמר קול שופר" עכ"ל, והביאו המג"א, וכ"ב הט"ז דאין לומר בקול דמשמע לעשות רצונו ולציית לו). ונוסח בני רומא אתה זוכר וגו' שמבראשית כי אין שכחה וגו' מנגד עיניך אתה זכור (ראה מה שכתבתי בפסוקי דזמרה במזמור יושב בסתר בד"ה מפח יקוש) את כל הנפעל וגו' הכל גלוי לפניך וגו' מי לא נפקד ביום הזה וזכר כל היצור וגו' ותחבולותיו יצורים ומעללי איש אשרי איש לא ישכחך וגו' כי כל דורשיך וגו' לא יכשלו ולא הכלים לנצח וגו' ותפקדהו בפקודת ישועה ורחמים וגו' ויזכר וגו' וכתוב וישמע וגו' וכתוב וזכרתי וגו' חנון ורחום ה' טרף נתן וגו' וכתוב זכר לעולם בריתו וגו' (תהלים קה, ח) ושני הכתובים זכר עשה וגו' טרף נתן וגו' דכתיבי גבי הדדי בחד חשבי להו) וכתוב ויזכר וגו' ועל ידי עבדיך הנביאים נאמר הלוך וגו' וכתוב וזכרתי אני וגו' וכתוב הבן יקיר וגו' יכבשו רחמיך את

אַתָּה נִגְלֵיתָ בַּעֲנַן כְּבוֹדֶךָ. עַל עַם קָדְשְׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלֶךָ. וְנִגְלֵיתָ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפִלֵּי טֹהַר. גַּם (כָּל־) הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חָל מִפָּנֶיךָ. וּבְרִיּוֹת בְּרֵאשִׁית חָרְדוּ מִמֶּךָּ. בְּהִגָּלוֹתְךָ מַלְכֵּנוּ עַל הַר

פירוש רש"י

אתה נגלית בענן כבודך. בשעת מ"ת: בערפלי טהר. כדכתיב ומשה נגש אל הערפל וכתיב וכעצם השמים לטהר: חל מפניך. פחד. כדכתיב ארץ רעשה גם שמים נטפו. וכל בריות שנבראו מששת ימי בראשית חרדו ממך.

עץ יוסף

אתה נגלית כו'. ע"ש הנגלה נגליתי אל בית אביך. וכתיב ונגלה כבוד ה': מן השמים. ע"ש שנאמר מן השמים השמיעך את קולו: בערפלי טוהר. ע"ש ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים. ואמר טוהר ע"ש וכעצם השמים לטוהר. ואמר תחלה ענן ואח"כ ערפל ע"ש ענן וערפל סביביו: גם העולם כולו חל מלפניך. ע"ש וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק. חל פי' אחזתם חלחלה: ובריות בראשית חרדו ממך. הם האילנות ושאר צמחים. כמו שנאמר וירקידם כמו עגל. וכתיב קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש. כי זה המזמור מדבר בעת מתן תורה שנאמר בסוף המזמור ה' עוז לעמו יתן דהיינו התורה. ואימתי חרדו ממך בהגלותך מלכנו על הר סיני אז חרדו שמא לא יקבלו ישראל את התורה ויוחזר העולם לתוהו ובוהו: בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד כו'. ע"ש הכתוב ועל הר סיני ירדת

ענף יוסף

אלא הזרע הכתוב גבי אברהם וזרע הכתוב גבי אברהם אינו אלא יעקב ובניו כדילפינן מן כי ביצחק יקרא לך זרע א"כ גם זרע הכתוב גבי יצחק אינו אלא יעקב ובניו א"כ כשאומרים ועקדת יצחק לזרעו תזכור לא קאי אלא על יעקב ובניו לפיכך אינו צריך לפרוש לזרע יעקב תזכור והפורש הרי זה טועה. ואע"ג דאברהם נקרא אב המון גוים. הוא נקרא אב אבל הם אין נקראים זרעו. שכן הקב"ה נקרא אבינו ע"ש שמגין ומרחם עלינו כאב כן אברהם אבינו עליו השלום מגין על כל האומות וכולם מתברכין בו דכתיב ונברכו וגו' ומצינו בדוד שקרא לשאול אבי ע"ש שחייב לכבדו כאביו ואע"פ שלא מגזעו. וכן כל הנביאים נקראו אבות דכתיב אבי אבי רכב ישראל ואין הכל זרעם (לבוש). אבל הס"ז כתב שצריך לומר ועקדת יצחק לזרעו של יעקב תזכור. וכן כתב שנאון מליסא בסידור שלו:

עיון תפלה

אתה נגלית בענן כבודך. שנאמר (שמות יט, ט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן, ופירוש בענן כבודך בענן אשר שם ישכון כבודך, ולא נמצא במקרא אלא בדרז"ל רא"א ענני כבוד היו (סוכה י"א ע"ב): על עם קדשך. מלה"כ (ישעיה סג, יח) למצער ירשו עם קדשך, ופירוש עם קָדְשְׁךָ העם אשר הוא קדש לה', כמו שנאמר (ירמיה ב, ג) קדש ישראל לה', אבל מן עם קָדוֹשׁ (דברים ז, ו) היה צריך להיות עם קְדוֹשְׁךָ: לדבר עמם. שנאמר (שמות כ, כב) מן השמים דברתי עמכם: מן השמים השמעתם קולך. שנאמר (דברים ד, לו) מן השמים השמיעך את קולו: בערפלי טהר. שנאמר (שם ה, יט) את הדברים האלה דבר ה' וגו' מתוך האש הענן והערפל, [ונקוד בְּעַרְפַלֵּי הפ"א פתוחה והלמ"ד דגושה כהוכחת רוו"ה בביאורו למחזור]: כל העולם כלו חל מפניך. כמו שאמרו רבותינו (זבחים קט"ז ע"א) כשנתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי אוה"ע אחזתן רעדה בהיכליהם: ובריות בראשית חרדו ממך. כמו שנאמר

תקון תפלה

כעסך ובטובך הגדול תשיב חרון אפך מעירך ומארצך ומנחלתך ומעמך ישראל (טעם זה הסדר, בתחלה ישוב חרון אפו מעיר הקדש הגדולה בקדושתה ואח"כ מכל ארץ הקדושה, וכן הוא אומר (ישעיה סב, ד) כי לך יקרא חפצי בה ולארצך בעולה, בתחלה העיר ואח"כ הארץ, ואחרי כן ישיב שבות עמו ישראל וישיבם אל אדמתם, כמו שנאמר (יחזקאל לו, ח) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (עוד מעט וישובו אליכם) וגו', בתחלה תשועת הארץ ואח"כ תשועת ישראל, בתחלה תקון הבנין ואח"כ הכנסת הדיורין, וביום טהרו את ישראל יטהר בתחלה את שבט הלוי שהוא נחלת ה' כלו לה' המיוחד לעבודתו, ואח"כ יתר השבטים, כמו שאמרו רבותינו (קדושין ע"א א') כשהקב"ה מטהר שבטים שבטו של לוי מטהר תחלה) וזכר לנו וגו' ועקדת יצחק היום לזרעו תזכור וגו':

אתה נגלית וגו' וגם כל העולם כלו חל מלפניך וגו' וכתוב ויהי קול השופר וגו' וכתוב וכל העם וגו' וכתוב בחצוצרות וגו' וכתוב תקעו וגו' וכתוב הללויה וגו' ועל ידי עבדיך הנביאים נאמר וגו' וכתוב והיה וגו' וכתוב וה' וגו' ה' צבאות יגן עליהם ה' צבאות יגן עליכם ה' צבאות יגן עלינו ועל כל עמך ישראל בשלומך וגו' וקבץ פזורינו וגו' מירכתי ארץ ככתוב על יד נביאך לכן הנבא ואמרת וגו' אל אדמת ישראל (יחזקאל לז, יב) והביאנו ה' אלהינו לציון וגו' את קרבנות חובותינו כמצוה

סִינַי. לְלַמֵּד לְעַמְּךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וַתַּשְׁמִיעֵם אֶת־הוֹד קוֹלֶךָ. וְדִבְּרוֹת קָדְשְׁךָ מִלַּהֲבוֹת אֵשׁ. בְּקֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגְלֵיתָ. וּבְקוֹל שׁוֹפָר עֲלֵיהֶם הוֹפָעְתָּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר

עץ יוסף

ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים (נחמיה ט): ותשמיעם את הוד קולך. שנאמר כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגו' כמונו ויחי (דברים ה). ואמר הוד ע"ש קול ה' בהדר: ודברות קדשך. שיצא מפיו בקדושה: מלהבות אש. ע"ש קול ה' חוצב להבות אש: בקולות וברקים עליהם נגלית. ע"ש ויהי קולות וברקים: ובקול שופר. ע"ש וקול שופר חזק מאד: עליהם הופעת. ע"ש הופיע מהר פארן. ור"ל עם קול השופר הראית להם זוהר גילוי שכינה: ועתה מזכיר עשרה שופרות. ג' מן התורה וקול שופר חזק מאד. ויהי קול השופר. ואת קול השופר. וג' מן הכתובים ה' בקול שופר. בחצוצרות וקול שופר. תקעו בחדש שופר. ואומר מזמור הללויה כו' מהטעם שאכתוב בסמוך. ושלשה מן הנביאים. וכתקוע שופר תשמעו. יתקע בשופר. ואדני אלהים בשופר יתקע. ופסוק העשירי של שופרות הוא וביום שמחתכם ובמועדיכם כמו שאכתוב לקמן: ככתוב בתורתך ויהי ביום השלישי. (שמות יט): בהיות הבקר. שהקדים הקב"ה מה שאין דרך ב"ו שיהא הרב ממתין לתלמידו:

עיון תפלה

שנאמר (תהלים סח, ח—ט) אלהים בצאתך לפני עמך וגו' ארץ רעשה אף שמים נטפו וגו', ונאמר (שופטים ה, ד — ה) ה' בצאתך משעיר וגו' ארץ רעשה גם שמים נטפו וגו' הרים נזלו וגו'. ובפרקי ר"א פרק מ"א יצא קול ראשון והשמים והארץ רעשו ממנו והימים והנהרות ברחו ההרים והגבעות התמוטטו והאילנות כרעו וכו': את הוד קולך. עפ"ה (ישעיה ל, ל) והשמיע ה' את הוד קולו: ודברות קדשך. עפ"ה (דברים לג, ג) ישא מדברותיך: עליהם הופעת. עפ"ה (שם שם, ב) הופיע מהר פארן

תקון תפלה

כְּמְצֻוָּה וגו' **כי שומע קול שופר אתה הוא מעולם ומאזין** וגו' **בא"י שומע תרועה.** ובסדורי התימנים **אתה זוכר** וגו' **ולהזכר מעשים רבים** וגו' **בו יאמר איזו** וגו' **איזו** וגו' **איזו** וגו' **איזו** וגו' **מי לא נפקד ביום הזה** וגו' **ויצרי כל מעללי איש** וגו' **לא יכשלו וגם לא תכלים לנצח כל החוסים בך הלא גם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בהמון רחמיך בהביאך** וגו' **ככתוב בתורתך** וגו' **וכתוב** וגו' **וכתוב** וגו' (כמו במחזור רומא) **ונאמר לעולם בריתו** וגו' **ונאמר** וגו' **ועל ידי עבדיך** וגו' **וכתוב** וגו' **וכתוב** וגו' **רחם ארחמנו נאם ה' או"א יעלה ויבוא** וגו' (כפי נוכחם אשר העתקתי בתפלת חול עד) **חנון ורחום אתה וזכרנו בזכרון טוב מלפניך** וגו' **ותראה לפניך הָעֲקֵידָה** (במשקל הֲלִיכָה, אֲכִילָה) **שעקד את יצחק בנו** וגו' **רחמיך את כעסך וְיָגֹלּוּ** (כן נקדו בסדוריהם, אבל נראה בעיני שקריאה מוטעת היא בפיהם, אלא כמו שכתב הרב ר' דוד אבודרהם בדף ק"ב ע"ב שצ"ל **וְיִגֹּלּוּ** בכפולים, כי נכמרו רחמיו (בראשית מג, ל) תרגם אונקלוס ארי אתגוללו רחמוהי. והפייטנים משתמשים גם כן בלשון זה, גלגל רחמיך ודין אל תמתח (פתיחת יוצר ליום ב' של ר"ה המתחלת אתיתי לחננך), ובפזמון אזכרה אלהים ואהמיה מדת הרחמים עלינו התגלגלי, ובפתיחתא דאיכה רבתי סוף פתיחתא כ"ד מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה) **רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת רחמים ואל תתנהג עמנו במדת הדין ובעבור שמך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ישראל ומעירך** וגו' **כל הנשכחות אתה מעולם כי אין שכחה** וגו' **וַעֲקֵידַת יצחק אבינו לזרעו היום תזכור בא"י** וגו'. **אתה נגלית** וגו' **מַלַּהֲבֵי אש** (במקרא תהלים כט, ז להבות אש) **ככתוב בתורתך** וגו' **וכתוב** וגו' **וכתוב** וגו' **ובדברי קדשך** וגו' **וכתוב** וגו' **ועל ידי עבדיך הנביאים נאמר** וגו' **וכתוב** וגו' **כן תגן על עמך בשלומך תקע בשופר** וגו' **לקבץ את כל גליותינו** וגו' **ונפוצותינו כְּנוֹס** מירכתי וגו' **ושם נעשה לפניך כְּמִצְוָה עלינו בתורתך על ידי משה עבדך וביום שמחתכם** וגו' **כי שומע קול שופר אתה מעולם ומאזין** וגו' **בא"י** וגו' **היום ברחמים.** ובאבודרהם — **כי תביא חק וזכרון לְהִפָּקֵד** וגו' **לְהַזְכִּיר** וגו' **והמון נסתרות לאין תכלית** וגו' **איזו** וגו' (בלי וי"ו) **כיום הזה** (פירש בו וז"ל „כלומר היום הזה וכיוצא בו בכל שנה ושנה" עכ"ל, ודוחק) **כי זכר כל המעשים לפניך בא מעשה איש** וגו' **ועלילות ומצעדי** וגו' **דורשיך לא יכשלו ולא תכלים לנצח כל החוסים בך וגם את נח** וגו' **על כן בא זכרוננו לפניך** וגו' **ארחמנו נאם ה' או"א יעלה ויבא** וגו' (כפי נוסחו עד) **חנון ורחום אתה או"א זכרנו** וגו' **מלפניך** וגו' **את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך** (פירש בו וז"ל „הטעם שיהמו רחמיו על מדותיו כי מדות הקב"ה אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו ואנו מבקשים שיהמו

וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־
הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: וְנֶאֱמַר וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר
וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: וְנֶאֱמַר וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־
הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ
מֵרָחֹק: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל
שׁוֹפָר: וְנֶאֱמַר בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה: וְנֶאֱמַר
תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט
לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְנֶאֱמַר הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ
בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב*): הַלְלוּהוּ
בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

א שמות יט, יט. ב שם כ, יח. ג תהלים מז, ו.

*) חסר ו' והג' רפוי' (מ"ש).

עץ יוסף

הולך וחזק מאד. בשר ודם כל זמן שהוא מאריך לתקוע. קולו מחליש. אבל כאן קול השופר הולך וחזק מאד: משה ידבר כו'. כשהיה משמיע הדברות לישראל הקב"ה מסייעו להיות קולו מגביר ונשמע: ונאמר וכל העם רואים וגו'. שלא היו בהם סומים: את הקולות ואת הלפידים כו'. רואים את הנראה ושומעין את הנשמע (ילקוט): וינועו. אין נוע בכל מקום אלא זיע שנאמר נוע תנוע ארץ כשכור (ילקוט): ויעמדו מרחוק. חוץ לשנים עשר מיל מגיד שהיו ישראל נרתעין לאחוריהן שנים עשר מיל וחוזרין לפניהן י"ב מיל הרי כ"ד מיל על כל דבור ודבור. נמצאו מהלכין באותו היום מאתים וארבעים מיל. באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת רדו וסייעו את אחיכם ולא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקב"ה שנאמר שמאלו תחת לראשי (ילקוט): ונאמר הללויה. (תהלים קנ): הללויה כו'. אומרים מזמור זה מפני שיש בו עשרה הלולים והם כנגד עשרה מלכיות ועשרה זכרונות ועשרה שופרות (אבודרהם):

עיון תפלה

פארן: בחצצרות. (שם צח, ו): תקעו. (שם פא, ד ה): הללויה הללו. את המזמור הזה הוסיפו על פסוקי הכתובים בשביל שנמצאו בו עשרה הלולים שכנגדם תקנו לומר עשרה פסוקים של מלכיות ושל זכרונות

תקון תפלה

רחמיו על מדותיו וידיננו לכף זכות" עכ"ל) והתנהג עם בניך במדת רחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין (לשון הגמ' ברכות ז' ע"א, וכש"ס כת"י מינכען משנת ק"ג הגרסא ויגלגלו רחמיך וגו' במדת הרחמים בה"א) ובעבור וגו' (כתימנים)

מעמך וגו' משה עבדך כאמור וזכרתי וגו' כי זוכר כל הנשכחות אתה ואין שכחה לפני כסא כבודך (לשון המחבר שם „ואמר זה עתה פעם אחרת כדי להסמיך מעין חתימה סמוך לחתימה" עכ"ל) בא"י. אתה נגלית וגו' לדבר עמהם וגו' חל מפניך וגו' ועל ידי עבדיך הנביאים וגו' והיה ביום ההוא יתקע וגו' כל יושבי תבל וגו' וה' אלהים בשופר יתקע וגו' (וכן סדרו הספרדים, ובכונה שנו מן הסדר שהם כתובים במקרא, כי בתחלה צריכים להודיע שבשעת קבוץ גליות יתקע בשופר גדול ויתקבצו הגליות ואח"כ צריכים לקרוא לכל יושבי תבל ושוכני ארץ לשמוע את קול השופר ההוא ואח"כ מודיעים מי יהיה התוקע בשופר — וה' אלהים בשופר יתקע) ה' צבאות יגן וגו' (כמו במחזור רומא) עלינו או"א תקע וגו' גליותינו וקים לנו ה' אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור וביום שמחתכם וגו' (הקשו הראשונים הא לא נזכר שופר בזה הפסוק? לפיכך היה רבינו יונה מסיים במקרא ובחדש השביעי וגו' יום תרועה יהיה לכם, והרמב"ן היה מסיים במקרא לא הביט און וגו' ותרועת מלך בו, אבל הרא"ש כתב שאין לשנות ממטבע ברכות שנהגו הראשונים וכי היכי דתרועה בלא שופר מקרי שופר הה"ד נמי תקיעה בלא שופר וכו') כי שומע קול שופר אתה ומאזין וגו' בא"י שומע תרועת עמו ישראל היום ברחמים. וכ"ה נוסח הספרדים רק בשנוים קלים. לה,כר, כהיום הזה, ועלילות מצעדי, כי זכר כל היצור לפניך בא ואתה דורש מעשה כלם וגם את נח. ובשלשת פסוקי

וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ: וְנֶאֱמַר וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם: וְנֶאֱמַר וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יֱהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: יְהוָה צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם. כֵּן תָּגֵן עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלוֹמֶךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ. וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ. וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם.

פירוש רש"י

והלך בסערות תימן. אע"פ שהוא פורענות של אומות אומרים אותו דהא כתיב בתריה ה' צבאות יגן עליהם דהוא טובה דהכי אמרינן [ר"ה ל"ב:] אם בא להזכיר מלכיות זכרונות ושופרות של פורענות האומות

עץ יוסף

ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר כל יושבי וכו'. פירושו כאלו יאמר להם מה לכם לשאול ציריס לדעת אם אמת שחזרו ישראל. הלא בעיניכם תראו החזרת ישראל. כשישא הקב"ה את הנס (פי' כלונס ארוך) על ההרים לקבץ הגליות. וכתקוע שופר תשמעו פורקן של ישראל: יתקע בשופר גדול. להשמיע הקול בכל העולם להתקבץ ולבא: האובדים. לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמה לכן קראם אובדים. ורש"י פי' לפי שנכנסו בארץ רחוקה לפנים מן הנהר שמבשיון קראם אובדים: בהר הקדש בירושלים. בהר המוריה העומד בירושלים והוא מקום המקדש: עליהם יראה. שילחם להם: תניא כילד הקב"ה מחיה המתים לעוה"ב נוטל שופר גדול בידו שהוא אמה באמה שלו ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו. זהו וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן וגו' ונותן לכל צדיק וצדיק כוס של חיים ומגלה להם שם המפורש דכתיב שם עולם אתן לו וכתיב זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. ברוך ה' לעולם אמן ואמן (רוקח): בשופר יתקע. כדרך הנלחמים: והלך. על או"ה: בסערות תימן. ברוח סערה הבאה מרוח דרום: יגן. על יהודה ואפרים. וכתב האבודרהם ואומר אחרי הפסוקים של שופרות ה' צבאות יגן עליהם פי' על יושבי תבל ושוכני ארץ שהזכיר למעלה. ועל שם שאמר כאן וה' עליהם יראה וכתיב בתריה ה' צבאות יגן עליהם תקנו לאמרו כאן. ומתוך שתקנו לבקש רחמים על העם השוכנים בשאר הארצות תקנו ג"כ לבקש רחמים על הקהל ומכנים הש"ץ עצמו בכלל הרחמים ואומר כן תגן על עמך ישראל בשלומך: תקע בשופר גדול לחרותנו. ע"ש והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול: ושא נס. ע"ש ונשא נס לגוים: גליותינו. ע"ש

ענף יוסף

כנשוא נס וכו'. יעורר לבו בבכי עצום ויתפלל במחשבתו עשה למען שמך הגדול שיתקדש בכל העולם שיראו כנשוא נס הרים ויתקבצו כל הגליות וישמע קול השופר הגדול ובודאי יכירו וידעו כל או"ה את גדולתך וגבורתך ועד מתי יהיה שמך הגדול מחולל בין או"ה. ויכוין זה בכל השלשה פסוקים של נביאים:

דובר שלום

ובאו האובדים בארץ אשור. תכנה גלות אשור בשם אובדים לפי שהם אבודים מתנו ונעלם ממנו מקומם שגלו: וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. מבאר ההבדל שבין הנהגתו ליראיו להנהגתו לעובדי כוכבים. ע"פ מאחז"ל צדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר והרשעים מהפכים:

עיון תפלה

זכרונות ושל שופרות (ר"ה ל"ב ע"א): כל יושבי תבל. (ישעיה יח, ג): והיה ביום ההוא. (שם כז, יג): וה' עליהם יראה. (זכריה ט, יד): ה' צבאות. התחלת הפסוק שאחריו, וצרפוהו אל הקודם כדי לסיים בתפלה כן תגן על עמך וגו': תקע בשופר גדול. לקוח מנוסח הברכה שבשמונה עשרה: וקרב פזורינו. באותו הלשון השתמש

תקון תפלה

הזכרונות של תורה אינם מזכירים אבודרהם והספרדים את הפסוק וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' אולי מפני שנאמר באמצע קללות שבתורת כהנים הרי הוא בעיניהם כזכרון של פרענות (ר"ה ל"ב ע"ב), וגם יש שמפרשים אותו לפרענות כידוע, ואומרים במקומו פסוק אחר וגם אני שמעתי את נאקת וגו' ואזכור את בריתי (שמות ו, ה):

וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ. וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. כַּמְצֻוָּה עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כָּאָמוּר: וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפָר וּמַאֲזִין תְּרוּעָה וְאֵין דּוֹמֶה לָּךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה שׁוֹמֵעַ קוֹל תְּרוּעַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים:

ותוקעין **תשר"ת תש"ת תר"ת** ואח"כ אומרים זה גם בשבת אע"פ שאין תוקעין:

הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם. הַיּוֹם יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כָּל־יְצוּרֵי עוֹלָמִים. אִם כְּבָנִים אִם

פירוש רש"י

האומות מזכיר: **שומע** בקול שופר ומאזין תרועה. כדכתיב עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר: **שומע** קול תרועת עמו ישראל ברחמים. כשעלה הקב"ה על כסא הדין לדון במדת הדין ושומע קול השופר הופך מדת הדין למדת הרחמים כי האלהים זו מדת הדין כדכתיב עד האלהים יבא דבר שניהם ה' הוא מדת רחמים שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים:

ותוקעין קר"ק*):

היום הרת עולם. היום נברא אדם הראשון שהוא הריון של עולם והיום הוא יום דין ומעמיד כל העולם בדין: **אם** כבנים אם כעבדים. כלומר או כאב שדן את בנו ברחמים או כאדון שדן את עבדו

*) מזה נראה שבזמן רש"י ז"ל היה המנהג לתקוע גם בלחש ולומר היום הרת עולם כמנהג ספרד. **המגיה**

עץ יוסף

ע"ש וגלות החל הזה (עובדיה פסוק כ): **וביום** שמחתכם. זה השבת שהיא משמחת הלב בנשמה יתרה: **ותקעתם** בחצוצרות וגו'. זהו שופר עשירי. ויש לתמוה כי אינו כתוב שופר בזה הפסוק. ותירץ הרא"ש כי היכי דתרועה בלא שופר מקרי שופר הוא הדין כמי תקיעה. ומשום דכתיב חצוצרות בקרא לא גרע. ובספרי דורש ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם הרי שופרות. והיו לכם לזכרון הרי זכרונות. לפני אלהיכם הרי מלכיות כו' ע"ש: **שומע** קול שופר ומאזין תרועה. כדכתיב עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר: **ואין** דומה לך. שיתעלה בתרועה (אבודרהם). או פי' ואין דומה לך ב"ו שחוטאין כנגדו כמה דורונות צריכין ליתן לו עד שיתפייס והקב"ה

דובר שלום

מדה"כ למדה"ד. זהו וה' שהוא הוי' של רחמים עליהם יראה גם בעת שעושה דין בהם ויצא כברק חצו. לפי שהצדיקים מהפכים דיני חציו כברק לרחמים של הוי'. היפך מזה לתימן גם כשמתנהג עמהם ברצון של רחמים היינו בקול שופר המורה על הרצון. גם אז מתאחד עם הוי' של רחמים אלהים של דין. שהם מהפכים גם הרחמים לדין והלך בסערות תימן וגו':

וביום שמחתכם וגו'. בספרי וביום שמחתכם אלו שבתות. ובמועדיכם אלו שלש רגלים. ובראשי חדשיכם כמשמעו. ובספרי זוטא וביום שמחתכם אלו הרגלים. ובמועדיכם אלו התמידים. ובראשי חדשיכם ר"ח ור"ה: **כי** אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה. הקולות

אדם חוטא כנגדו מביא לו שוחד דברים שנאמר קחו

עיון תפלה

רב בתפלת ומפני חטאינו: **ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו.** בסדור אשכנזי דפוס טרין משנת רפ"ה שהיה ביד הריב"א לא נמצאו שלש התיבות **את** קרבנות חובותינו אלא ושם נעשה לפניך כמצוה עלינו וגו', וכ"ה בסדורי התימנים, והדין עמהם, כי מה ענין הקרבנות לכאן? והרב הגאון ר' אליהו דוד ראבינאוויץ תאומים ז"ל הגיה בסדורו **את** חובת קרבנותינו דהיינו תקיעת החצוצרות: **וביום שמחתכם.** (במדבר י, י). ומסיימין בפסוק זה שהוא של תורה כותיקין

כַּעֲבָדִים. אִם כְּבָנִים רַחֲמֵנוּ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים. וְאִם כַּעֲבָדִים עֵינֵינוּ לְךָ תְלוּיוֹת עַד שֶׁתְּחָנֵּנוּ וְתוֹצִיא כָאוֹר מִשְׁפָּטֵנוּ אָיוֹם קָדוֹשׁ:

רְצֵה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן והערב תמלא בתפלת מוסף לשלש רגלים:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: אמן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ. וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

פירוש רש"י

שאין דנו ברחמנות. אנו מבקשים רחמים שמא כבנים באת לדוננו שאנו קרויים לו בנים כדכתיב בנים אתם לה' אלהיכם. ואם כעבדים. שאנו קרויים לך עבדים כדכתיב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם: עינינו לך תלויות. כמשפט עבדים כדכתיב כי הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם: **עד** שתחננו ותוציא לאור. כדכתיב והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים. פי' אחר היום הרת עולם. יחיל כמו הרה תחיל ללדת מפני שהוא יום הדין: הרת. רותת לנפול:

עץ יוסף

שמכם דברים ושובו. מלך ב"ו נושא חרפה על קרובו עני והקב"ה אינו כן אלא ואל זה אביט אל עני ונכה רוח. כי אתה עם עני תושיע. והפרי מגדים פי' משם הגאון רבינו חיים כהן ראפאפורט ז"ל אב"ד דק"ק לבוב והגליל שופר קול פשוט לצדיק מעיקרא ע"ד שפרו מעשיכם. ותרועה הוא בעל תשובה שסובר לבו ותאותו. והאזנה מקרוב ושמיעה מרחוק ע"ד האזינו השמים ותשמע הארץ וכמו שאחז"ל. וזהו שומע קול שופר לצדיק ישמע מרחוק. ומאזין תרועה מקרוב מבעל תשובה. ואין דומה לך שלא כמדת בשר ודם. ובעל עקידה פי' האזנה מרחוק היינו שצריך להטות אזן תחלה ואחר כך שומע. ומקרוב רק שמיעה ומתכוין ערש"י שם. ולדידיה ה"פ שומע קול שופר לצדיק בקרוב אין חידוש. אבל מאזין מרחוק לבעל עבירה ומקטרגים עליו ואין מניחין לו ליכנס לשער המלך ה' שומע מכה"כ. ע"ד כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם. ומסיים שומע קול תרועת כו' ברחמים כי אח"כ נתקרב ושומע מקרוב ומזדוג זכות ורחמים (פרי מגדים באגרת ב' ובהלכות ראש השנה):

דובר שלום

הקולות היוצאים מהשופר אין בהם אומר ודברים. אך בבואם לעולם העליון נעשה מהם מהקולות רוחם היאת לעורר שם הרחמים. זהו כי אתה שומע קול שופר, ובהגיע אליך הקול אתה מאזין להבין תכונה של מה תכלית רישומו. מאזין לשון הבנה כמו אזין עד תבונותיכם (איוב לב, יא):

עיון תפלה

(ר"ה ל"ב ע"ב), ועוד ראוי לסיים כל הסדרים במקרא זה לפי שממנו דרשו בספרי את הסדרים האלה ותקעתם אלו שופרות והיו לכם לזכרון אלו זכרונות לפני אלהיכם אלו מלכיות א"כ מה ראו חכמים לומר מלכיות תחלה ואח"כ זכרונות ושופרות אלא המליכהו עליך תחלה ואח"כ בקש רחמים מלפניו כדי שיזכור אותך ובמה בשופר של חירות, ע"כ:

הָרַחֲמֶיךָ וְהַמְּרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃ וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב)׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃ וש"ץ ברכת כהנים

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם)׃

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם׃ יהיו לרצון וכו׳

אֱלֹהַי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם׃

יְהִי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה קנאת אדם עלי ולא קנאתי על אחרים ושלא אכעוס היום ושלא אכעיסך ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו אלוה כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך ושכלל היכלך וקבץ קבוץ גליות ופדה צאנך ושמח עדתך׃

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן׀ אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי׃ עֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן׃ יהי רצון וכו׳

אחר חזרת הש"ץ אומרים א"ב. עלינו. ק"י. ותוקעין עוד להבלים למלה קו"ת כאו"א לפי מנהגו. ואח"כ היום הרת עולם׃

דרך דיני תענית בר"ה החיים

(א) יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילתו ואינו מתענה שאינו משלים שנתו ומי שאין ירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו רק צריך התרה כמו שאר נדר (סי' תקנ"ג)׃ (ב) המתענה פעם אחת בר"ה ה"ה אם היה ביום ראשון צריך להתענות כל ימיו שני הימים ואם הוא ביום שני מתענה בכל ימיו יום שני לבד (ומי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו וא"צ התרה אבל אם התענה עוד פעם אחת משום שהיה ירא ואח"כ אינו רוצה להתענות עוד צריך התרה כיון שכבר התענה הוי כמו שגמר בדעתו להתענות יום קבוע בכל שנה והתענה אפילו פעם אחת צריך התרה אבל בשביל פעם ראשונה א"צ התרה כי בפעם הראשונה היה מחמת חיוב ולא מחמת נדר כן נלע"ד ומה שמשמע בא"ר שגם בתענית חלום צריך

צריך להתיר נדרו אפשר כונתו כשנמר בתחלה בדעתו להתענות כל ימיו ורוצה לחזור בו אז צריך להתיר נדרו: (ג) בלא תענית חלום אסור להתענות בר"ה כמו שאר יו"ט ומי שחלם לו חלום שהוא ספק אם מתענין עליו בשבת אין מתענין (מ"א וא"ר): (ד) המתענה בר"ה אין צריך למיתב תענית לתעניתו וא"א ענגו בר"ה אם

מתענה (שם): (ה) דין המתענה בר"ה אם מותר לבשל לעצמו או לאחרים על יו"ט או שבת ע' לעיל בס' יו"ט בדין עירוב תבשילין: (ו) אפי' מי שנוהג להתענות בר"ה בלילה אסור להתענות (שם במ"א): (ז) ר"ה שחל בשבת א"א לדקדק במנחה (סי' תקל"ח):

הנהגות אחר התפלה

מטה אפרים

בשיוצאין מביהכ"נ או בהמ"ד יש לצאת בנחת ולא כהמוני עם הרצים יצאו דחופים ומבוהלים כאילו רוצים להיות מעשרה ראשונים היוצאים מביהכ"נ ויש שמתקנים כליהם באגעים זמירות או סמוך לו מלפניו שיהיה הכל מוכן לרוץ אורח מביהכ"נ כשיגמור ואפילו בחול הסור לרוץ בביהכ"נ עצמו או ביציאתו מביהכ"נ (כמבואר לעיל) וק"ו ביום הקדוש הזה שאין להראות שנהגו בכבדות ויתנו פ"פ למקטריגין וכן אמר הנביא ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל ולכן אע"פ שהיום רד מאד ועת האוכל גם הלום כל ערום ביראה יעשה בדעת להראות בעצמו כאילו יצא בדימוס בדינו מלפני המלך שמח וטוב לב וילך וישוב לביתו בשובה ונחת ואם יש קצת פנאי שיוכל ללמוד אפי' ענין קצת ילמד ומכ"ש אם יש לו שיעור קבוע אחר התפלה (כמבואר לעיל) והאד המרבה כו':

קודם הסעודה יקדש על כוס של יין ואינו אומר פסוקים קודם רק תקעו בחדש כו' וברכת בפה"נ. ואם חל בשבת אומר פסוקים קודם כמנהגו בכל שבת. ואע"פ שאם אחר הקידוש שותה עוד רביעית יין ג"כ חשוב קידוש במקום סעודה מ"מ בר"ה לא יעשה כן פן ישתה וישכח הוקף קדושת היום. ויטול ידיו ויסעוד מיד אחר הקידוש. או יאכל מיני תרגימא מה' מינים לצאת ידי קידוש במקום סעודה ויברך ברכה אחרונה על המחיה ועל הגפן כו':

אוכלים ושותים ושמחים לפי שמובטחים שיצאו בדימוס בדינם אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראשם וכל שכן שלא ירבו בשתיה. ותהיה יראת ה' על פניהם:

דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה (כמבואר לעיל) יש להם מקום גם בסעודה זו ויש לעשות תבשיל נוסף כמו שעושין בכל יו"ט כיון שי"א שצריך שלש סעודות גם ביו"ט יחשב במקום סעודה ג'. אבל אם חל בשבת אין לסמוך על זה אלא יחלוק סעודתו לשנים וינוח מעט בין שתי הסעודות ויאמר מזמור לדוד ה' רועי כו' ואם זמנו בהול ואי אפשר לו לחלוק סעודתו או ששכח יש לו לאכול מיני תרגימא מה' מינים שי"א שיוצא בכך. ואין לו לסמוך שיצא בעסק התורה:

אחר סעודתו אע"פ שלפעמים עוד היום גדול ויש שהות לישון מעט עד עת תפלת המנחה אין לעשות כן ויחוש למה שאמרו הישן בר"ה גם מזלו ישן ואף שדבריהם נאמרו ברמיזה שמי שיש; ואינו מוסיף אומץ בתפלה גם מזלו שהוא המלאך המליץ עליו בשמים הוא אינו מלמד זכות עליו. והאי יתן אל לבו כי עת לעשות לה' לא ינום ולא יישן וכ"ש להיות יושב ובטל שהוא כישן וגרוע ממנו שעי"ז ראשו נמלא מחשבות רבות ולכן יהיה נזהר תיכף לברכת המזון לאכול מעט פירות ולברך עליהם להשלים מנה שהכל ממאה ברכות ואח"כ יפנה גופו ויפנה מחשבותיו חוץ וילך בזריזות אל המקום שקבע לתפלתו ואם עדיין אין עומדין להתפלל ילמוד במקום שרגיל כגון משניות או הלכות ר"ה מה שיכול ללמוד

ערוגות הבושם

בצאתו מבהכ"נ ילך לביתו שמח וטוב לב מובטח בחסדי האל שיצא משפטו לאור. ויאכל וישתה כדכתיב בעזרא ביום אחד לחדש השביעי וגו' ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. ויזמין עניים הגונים על שולחנו. וז"ל הזוהר ר"מ פרשה צו דף כ"ט אמרו ז"ל תלמידי חכמים בנוי דמלכא ומטרוניתא אתקריאו שבתות וימים טובים ולית לון מדילהון דלאו אינון בעלי מלאכה כשאר עבדין בנוי דחולין. אגרא דלהון בעלמא דין ובעלמא דאתא לענגא לון בכל מיני מאכל ומשקה וליקרא לון בלבושין שפירין כגוונא דשבת דאתמר ביה כבדוהו בכסות נקיה. כל מה דעבד בר נש לשבתות וימים טובים אית למיעבד לון. ומאן דמחלל לון חייב סקילה כו' ע"ש: **אך** יזהר האדם ביום הדין הקדוש למעט באכילה בכל מה דאפשר כנזכר בש"ע סי' תקצ"ז סעיף א'. וכמה דעות בפוסקים שמצוה להתענות בר"ה והובא ג"כ בש"ע בשם יש אומרים ועכ"פ לאוי שתהיה יראת ה' על פניו לשבר תאוותו הבהמית ויצרו ביום הדין שמורא הוא ולא יאכל כל שבעו והוא עבודה עצומה להבורא ית"ש כדאיתא בגמרא פרק נגמר הדין אמר רבי יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו מעלה עליו הכתוב כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות בעוה"ז ובעוה"ב דכתיב זובח תודה יכבדנני ע"כ. וביחוד אם עדיין לא התפלל מנחה שזה ברור כי במילוי כרסו באכילה ושתיה בלתי אפשרי לבא אל המלך מלכי המלכים הקב"ה להתחנן לו בהכנעה וענוה. עוד מביא את האדם לידי בלבול מחשבה בתפלה ואוי לאותה בושה. בימים הנוראים אלו יתפלל במחשבות זרות לפני אלהי המשפט היושב עתה על כסא דין. לכן יזהר מאד למעט באכילה:

מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. היינו בשעת תפלה ותקיעות. אבל אחר חצות התיר האר"י ז"ל לישון. והיושב בטל כישן דמי: **ומי** שיושב בתענית צריך שלא יסיח דעתו כלל ועיקר אלא יעכב עצמו בבהכ"נ יושב ועוסק בשירות ותשבחות ובענייני תורה והמצות כל אחד כפי ערכו והשגתו (סדה"י ויוס"ה):

דיני וסדר תשליך

ביום א' של ר"ה לאחר המנחה הולכים אל הנהר שיש בו דגים. וטוב אם הוא מחוץ לעיר ועומדים על שפת הנהר ואומרים סדר תשליך. ואם חל בשבת הולכים ביום ב'. וכתב הפ"מ בא"א סימן תקפ"ג וז"ל והפשר מטעם הונחה שנוהגים עמהם [סדר התפלה] עכ"ל: וז"ל הלבוש ורגילין לילך אל הנהר זכר לעקידה. משום דאי' במדרש כשהלך אברהם אבינו ע"ה לעקוד את יצחק בנו הוליכו השטן עד שבא עד צוארו במים. ואמר אברהם הושיעה ה' כי באו מים עד נפש. וניצול. ורגילין לילך למקום שרואין שם דגים נזכור שאנו משולים כדגים חיים הללו שנאחזים במצודה כך אנו נאחזים במצודת המות והדין. ומתוך

בלא עיון עמוק או יאמר תהלים. וטוב מעט בכוונה: בהגיע זמן תפלת מנחה יכוין לבו בכוונה גדולה כמ"ש חז"ל לעולם יהא אדם נזהר בתפלת המנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה וגם כי יצחק תיקן תפלת המנחה וביום זה אנו מעוררים זכותו ולבא בגבורות זכות עקידתו להפך מדת הדין לרחמים. וי"א קודם מנחה פיוט ידיד נפש לעורר עצמו לאהבה:

כך נהרהר יותר בתשובה עכ"ל. עוד טעם לסימן שלא ישלוט בנו עין הרע כדגים. ונפרה ונרבה כדגים. ויש אומרים כי לדגים אין גביניים ועיניהם פקוחות תמיד כדי להתעורר עין פקיחה דלעילא. כתב מטה משה ואומרים אנב זה תשוב תרחמנו. כתב מהרי"ל שלא יקחו עמהם שום פת לזרוק לדגים. גם לא יקחו מנכרי פת לזרוק לדגים:

סדר תשליך*)

יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים

מי־אל כמוך נשא עון ועבר על־פשע לשארית נחלתו לא־החזיק לעד אפו

ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים

כי־חפץ חסד הוא: ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות ים

כל־חטאתם: וכל־חטאת עמך בית ישראל תשליך במקום אשר לא יזכרו

נושא עון ופשע

ולא יפקדו ולא יעלו על־לב לעולם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר־

וחטאה ונקה יהוה ארך אפים

נשבעת לאבתינו מימי קדם: נ"פ מן־המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יהוה

ורב חסד נושא עון ופשע ונקה לא ינקה

לי לא אירא מה־יעשה לי אדם: יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב

פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים

לחסות ביהוה מבטח באדם: טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים: פ"א

ויאמר הפסוק ה' ה' ארך אפים וגו' עד ועל רבעים ומזמור ל"ג רננו צדיקים. ואח"כ יאמר פסוק זה בכונה:

לא־ירעו ולא־ישחיתו בכל־הר קדשי כי־מלאה הארץ דעה את־יהוה כמים לים מכסים: ואח"כ יאמר שיר המעלות ממעמקים וגו'

*) טעם פשוט להמנהג ללכת בראש השנה אל הנהר ולנער שם כנפות הבגדים, זה הוא: לפי שביום הזה אנו ממליכים את הקב"ה עלינו, לכן אנו נוהגים כזה — כעין מלכותא דארעא — את המנהגים שנהגו לפנים בישראל כהמליכם עליהם מלך, שהיו מושחין אותו על המעין כמשרז"ל (הוריות י"ב. כריתות ה:) אין מושחין את המלכים אלא על המעין. כדי שתמשך מלכותן. שנאמר (מלכים א, א, לג — לד) ויאמר המלך וגו' והורדתם אותו אל גיחון וגו' ומשח אותו שם וגו' למלך על ישראל — והיינו גם טעמא דשופר לדעת רב סעדיה גאון (מובא באבודרהם) וז"ל: מה שצונו הבורא ית' לתקוע בשופר בר"ה יש בזה עשרה ענינים · הענין הראשון, מפני שהיום תחלת הבריאה שבו ברא הקב"ה את העולם ומלך עליו, וכן עושים המלכים בתחלת מלכותם שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות להודיע ולהשמיע בכל מקום תחלת מלכותם, וכן אנו ממליכים עלינו את הבורא ית' ביום הזה, וכן אמר דוד (תהלים צ"ח ו') בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' עכ"ל בנוגע לעניננו). וכזאת מצינו בהרבה מקראות, כמו שנאמר (ש"ב ט"ו יו"ד) כשמעכם את קול השופר ואמרתם מלך אבשלום בחברון. ונאמר (מלכים א, א, לד) ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה. ונאמר (מלכים ב ט, יג) ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא. וכשממליכים מלך אז מטביעים את העם למלכותו (כמו שנוהגים גם היום בכל המדינות) כמו שנאמר

דובר שלום

ותשליך במצולות ים כל חטאתם. איתא בסוף ערכין דמצולה איירי בכלל בתים ושדות לפי שאינו מקום זרע יעו"ש בפרב"י ז"ל. וזהו שאנו מבקשים להשליך החטאים במצולות ים. שלא יצמחו לגדול ולרבות לפי שהמצולה אינו מקום זרע לצמיחה: וזהו שאמר המשורר ואל תבלעני מצולה. לפי שהמצולה היא מקום שאין יכולים לצמוח ולהכשא משם: במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו וכו'. בתפלת יעלה ויבא הסדר ויפקד ויזכור פקידה קודם לזכירה. וכאן בהיפך. אך באמת שניהם כאחד טובים. פקידה היא פקידה כל דהו. וזכירה היא זכירה מעולה מפקידה. והנה בעבית הטוב מחוקי הטבע בתחלה להטיב מעט ואח"ז להטיב יותר לכן נאמר ביעלה ויבא שמתפללים על ביאת הטוב ויפקד ויזכר בתחלה פקידה ואח"ז זכירה. וכאן מתפללים על שלילת הרע. מחוקי הטבע בתחלה לשלול רעה הגדולה ואח"ז לשלול גם הקטנה. לכן נאמר בזה בהיפך לא יזכרו זכירה גדולה ואחר זה לא יפקדו גם פקידה קלה ואחר זה מוסיפים לבקש ולא יעלו ע':

ז"ל נוסח תפלה נהגתי לומר ביום ר"ה לעת ערב אחר מי אל כמוך וגו' בסדר תשליך:

רבש"ע בהעלותנו על לבבנו רוב קיצורנו בעבודתך ובעסק תורתך הקדושה וקיום מצותיך. כל עצמותינו יאחזמו רעד ונמס לבנו והיה למים. מה נענה ומה נאמר כי הצר הצורר בחברת החומר העכור היה בעוכרינו. גם אסור נלוה עםם אסורים ולטושים בגליות קשים גלות הנפש והגוף. האמנם גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ולשקוד על דלתותיך כי טוב יום בחצריך מאלף בחרנו. נוראים וחרדים אנחנו מאימת דינך הקדוש. על כן באנו אליך בכפיפת ראש ונמיכת קומה וחלישת חיל להזכיר ולעורר רחמיך:

ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי אל עליון מוכתר בתליסר מכילין דרחמי שתהא שעה זו עת רצון לפניך ויהיה עולה לפניך קריאת י"ג מדות של רחמים שבפסוקים מי אל כמוך המכוונים אל י"ג מדות אל רחום וחנון וגו' אשר קרינו לפניך כאלו השגנו כל הסודות וצרופי שמות הקדושים היוצאים מהם וזווגי מדותיהם אשר אחד באחד יוגשו להמתיק את הדינים תקיפים ובכן תשליך במצולות ים כל חטאתינו ותשפיע עלינו שפע ישועה ורחמים מהם ואתה בטובך תעורר רחמיך ונהיה נקיים מכל טומאה וחלאה וזוהמא ויעלו כל ניצוצי הקדושה אשר נתפזרו ויתבררו ויתלבנו במדת טובך אתה אל ישועתנו נוצ"ר חס"ד לאלפים וברוב רחמיך תתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה טובה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלמה חיים של עושר וכבוד לעבודתך חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת חטא חיים שתמלא כל משאלות לבנו לטובה וזכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים ונזכה לתשובה עילאה כי ימינך פשוטה לקבל שבים וקרע רוע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו והאריך אפך עלינו לטובה אמן:

אל מלא רחמים יהמו נא רחמיך לקבל ברצון הכנעתנו והרהורי תשובה המתנוצצים בנו בשגם לבנו אטום סתום וחתום ולא אתנו יודע זו היא ביאה זו היא שיבה מה אנו ומה באנו לתקן רב להושיע האר עינינו כאשר בגודל רחמיך הבטחתנו פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם וראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ואין חונן ואין מרחם זולתך כי חנוניך הם חנונים ומרוחמיך הם מרוחמים כדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. ובכן לב טהור ברא לנו אלהים ורוח נכון חדש בקרבנו ורשפי התעוררות לבנו באהבתך ובתורתך יתמידו ויתרבו בלי הפסק. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך תחל שנה וברכותיה. ותזכנו שיהא לבנו נכון ומסור בידינו ולא נכעיס ולא נכעיסך ותספיק בידינו להתרחק מכל המדות הרעות והאסורות ובפרט זכנו להתרחק מהגאוה והכעס וההקפדה וכל גבה לב ונהיה מיושבים בדעתנו ונכיר מיעוט ערכנו ונפשנו כעפר לכל תהיה ולא נתכעס ולא נקפיד ונהיה אוהבי שלום ומרבים שלום ובצל כנפיך נחסה ותזכנו להתרחק מליצנות ושקר חנופה ולשון הרע ודבור חול בשבת וכל דבר אסור. ויהי רוב דבורנו בתורה ובסדר ואופן עבודתך עבודת הקדש. ותאזרנו חיל לשמור לפינו מחטוא בלשוננו:

אב הרחמן תן בנו כח ובריאות וזכנו להתרחק מתאוות תענוגי והבלי העוה"ז ונאכל לשובע נפשנו. וכן בכל צרכינו יהיו כל מעשינו לשם שמים ותזכנו להיות שמחים בעסק תורתך ובמצותיך ולהיות בטחוננו בך תדיר ויהיה לנו לב שמח לעבודתך:

(מ"ב יא, ד) ובשנה השביעית שלח יהוידע ויקח את שרי המאות וגו' וישבע אותם בבית ה' ויראה אותם את בן המלך וכתיב (דה"י ב' טו, יב—יג) ויבאו בברית לדרוש את ה' אלהי אבותיהם בכל לבבם ובכל נפשם, וכל אשר לא ידרוש לה' אלהי ישראל יומת. וַיִּשָּׁבְעוּ לה' בקול גדול ובתרועה ובחצוצרות ובשופרות. — לכן בקבלנו עלינו ביום הזה את מלכותו של הקב"ה ובאים בבריתו, אם אף שבכבר הננו מושבעים ועומדים ע"ז, בכ"ז אנו עושים זֵכֶר לשבועה זו שנשבעין למלך. ונשבע כעין שבועות הָאָלָה, ולזאת ננער כנפי הבגדים כדרך שנהגו לפנים בשבועה לחזקה באָלָה ככתוב (נחמיה ה, יב—יג) ואקרא את הכהנים ואשביעם לעשות כדבר הזה, גם חָצְנִי נערתי ואמרה ככה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה מביתו ומיגיעו, וככה יהיה נעור ורֵק ויאמרו כל הקהל אמן ויהללו את ה'. המאסף. (וקרוב לזה העיר הרפ"ג אברהם יעקב ז"ל אבד"ק דרוזגעניק).

עוד י"ל: כי הנה אנחנו מתפללים ביום הזה „וכל הרשעה כלה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ וגו' להפנות אליך כל רשעי ארץ וגו' ויקבלו כלם את עול מלכותך וגו' וכתיב (איוב לח, יג) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה. ולרמז ע"ז ננער כנפות הבגדים בקבלנו מלכות שמים עלינו. דברי המאסף:

אנא מלך רחום וחנון. הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך ובבן יהמו רחמיך עלינו ותזכנו להשלים תקון נר"ן בגלגול זה ולא נאבד ח"ו ותשפיע שפע קדוש על נר"ן להתמיד בעבודתך ולעשות רצונך כרצונך כל ימי חיינו אנחנו וזרענו וזרע זרענו ותזכנו לעסוק בתורתך הקדושה לשמה ולכוין לאמתה של תורה ותציל מלבנו טעות בהלכה ובהוראה ואל תצל מפינו דבר אמת לעולם ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ומקיימי מצותיך ולא ימצא בנו ולא בזרענו ולא בזרע זרענו שום פגם ושום פסול ולא יתחלל שמך על ידינו ח"ו:

וראה כי עמך הגוי הגדול הזה זרע אוהביך אברהם יצחק וישראל עבדיך בני בחוניך ובגלותם ודלותם ושפלותם ולחצם ודוחקם זה כמה מאות שנים קוראים בשמך ומאמינים בך ובתורתך וכמה אלפים ורבבות מסרו עצמן להריגה ולשריפה על קדושת שמך נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם ותתמלא רחמים על כל אחינו בית ישראל הנפוצים בארבע כנפות הארץ ובפרט על יושבי ארץ ישראל ועל יושבי העיר הזו ועל כל הקהל הקדוש הזה ותרחם עלינו ועליהם ותצילנו ותצילם מרעה ומרעב ומשבי וביזה ומכל חטא ותשלח רפואה שלימה לכל חולי עמך ישראל אל נא רפא נא להם ותקיים בכל אחד מהם מקרא שכתוב ה' יסעדנו על ער"ש דו"י כל משכבו הפכת בחליו. והבריאים מעמך ישראל תתמיד בריאותם שלא יחלו חס ושלום ותצילנו ותציל לכל ישראל מכל נזק ומכל צר ומסטין ומקטרג ומריח רעה ומדקדוקי העניות ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם ותפקוד בזרע של קיימא זרע קודש לכל חשוכי בנים והיושבות על המשבר תוציא אותן מאפילה לאורה ויצא הולד בשעה טובה ולא יארע שום צער ושום נזק לא ליולדות ולא לילדיהן ואל ימשול אסכרה ושדין ורוחין ולילין לכל ילדי עמך בית ישראל ותגדלם להורתך ולמצותיך בחיי אביהם ואמם:

ובני ישראל עמך יורדי הים פצם והצילם ממים רבים מיד בני נכר הצילם מטיט ואל יטבעו ינצלו משאונם ומעמקי ים. ובני ישראל ההולכים ביבשה הדריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב ותצילם מכף כל אויב ואורב בדרך וכל האסורים בכלא מעמך ישראל התר מאסריהם ותוציאם לרוחה, והשב ליראתך כל האנוסים ביד גאים. ותחון זכות אבות להוציא לאור משפטנו כתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים. והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני: אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו שובה אלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך בנה ביתך כבתחלה וכונן בית מקדשך על מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו והשב שכינתך להוכו והשב כהנים לעבודתם ולוים לדוכנם לשירם ולזמרם והשב ישראל לנויהם ומלאה הארץ דעה את יהוה ליראה ולאהבה את שמך הגדול הגבור והנורא אמן כן יהי רצון: כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי: זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי (ור"ת מצוה אהבה תורה יראה) נאם יהוה: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הא־ץ דעה את יהוה כמים לים מכסים:

יהי רצון מלפניך שעל ידי הארת תיקונים עתיקא קדישא דעתיקין בזעיר שבאריך יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת הרחמים ותתן לנו חיים ארוכים וטובים בעסקי תורתך ולקיים מצותיך ולעשות רצונך אמן כן יהי רצון:

ומנערים שולי הבגדים והוא נרמז בפלמא ליתן לב להשליך החטאים ולחפש ולתקן דרכים מן הוא והלאה ביהיו בגדיו לבנים ונקיים מכל חטא (מט"א):

כשחוזרים הלאחר מהליכת השליך לבית התפלה ועוד לא הגיע זמן תפלת ערבית הנוהג להם להקל ראש ליסב בטל וגם ירחיק עלמו מחברת ריעים לשוח יחד שאף בנדמה להם שהם מדברים מענין היום והם דברי יראה א"א שלא יומשך מענין לענין של חול ושחוק וקלות ראש ולה"ר. ומכ"ש שלא ליקח מקפלתו ב"ד לריות מעלה עשן כמעשהו גחול כי אף מי שנוהג להקל בשאר יו"ע להעלות עשן (טאבאק) אף ביום ראשון יש לו לפרוש מזה בשני הימים אם לא שיש לורך גדול לרפואה. אלא כ"א יהיה עסוק בשלו ללמוד או לומר תהלים הכל לפי מה שהוא אדם (גם זה לשון מט"א):

דרך דיני ליל ב' דר"ה החיים

[כשיבא לביתו מבהכ"נ לא יעשה קידוש מיד עד שידע שהכל מתוקן לסעודה כי אם יפסיק בין קידוש לסעודה גם ידי קידוש לא יצא. ואם לא יוכל לאכול מיד ימתין עם הקידוש ויאחז צדיק דרכו והלוכו בקדש שלא להפסיק מדברי קודש וילמוד או יעיין בספרים המדברים בקדושת היום עד שיגיע עת האוכל יקדש ויאכל מיד ואם יש לו איזו צורך לקדש מיד אזי ישהה אחר שהיית הקידוש עוד רביעית יין

או יאכל מיני תרגימא שחייב עליהם ברכה מעין ג׳ ויצא בזה ידי קידוש במקום סעודה (מ״א)] : (א) בקידוש ליל ב׳ של ר״ה ילבוש בגד חדש או שיניח פרי חדשה כדי שיסתלק מן הספק ויאמר שהחיינו אם אין לו בגד חדש או פרי חדשה אעפ״כ יאמר שהחיינו (סי׳ ת״ר). וכן אשה בשעת הדלקת נרות שצריכה לומר שהחיינו אם אפשר לה בבגד חדש או בפרי חדשה מוטב ואם לאו אעפ״כ תאמר שהחיינו : (ב) במוצאי ראש השנה מבדיל על הכוס כמו בשאר י״ט (סי׳ תר״א) :

בשחרית יום שני מתפללין כמו בראשון וקורין בפ׳ וירא חמשה בני אדם מן אחר הדברים האלה עד סוף הסדר. ובשני למפטיר כאתמול. ומפטירין בירמיה כה אמר ה׳ מצא חן וגו׳ עד הבן יקיר לי אפרים משום דכתיב ביה זכור אזכרנו עוד וחובת היום הוא לומר זכרונות. ותוקעין כאתמול. ואם חל יום ראשון בשבת אומרים שהחיינו על השופר ביום שני. ובק״ק אומרים אותו לעולם. וטוב ללבוש בגד חדש. ומתפללין מוסף הכל על סדר דאתמול :

מנחה כאתמול. ואם חל בע״ש אין אומרים א״מ :

מעריב במוצאי ראש השנה מתפללין ומבדילין בתפלה ועל הכוס כבשאר מיו״ט. ואם הוא שבת מתפללין כבשארי שבתות :

דרך החיים סדר עשרת ימי תשובה ערוגות הבושם

(א) בכל הימים שבין ר״ה ליוה״כ חוץ מערב יוה״כ אומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר מלבד בשבת שא״א אפי׳ במנחה של ערב שבת ואם יש ברית מילה באותן הימים שאף שאין אומרים תחנון אבל א״מ אומרים (סי׳ תר״ב) : (ב) אין נותנים חרם וכן אין משביעין אדם בב״ד עד אחר יוה״כ (שם) : (ג) אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יוה״כ. שבת שבין ר״ה ליוה״כ אומרים צ״ץ במנחה (שם) :

ידוע מה שדרשו חז״ל על פסוק דרשו ה׳ בהמצאו וגו׳ אלו עשרת ימים שמר״ה עד יוה״כ ראוי לאדם לחקור ולחפש אחר כל פרט של סור מרע ועשה טוב. ולעזוב דרך רשע בחרטה גמורה על העבר. ויעשה גדרים על להבא. וכתב האר״י ז״ל בענין עשרת ימי תשובה המתענה בה״ב ועושה תשובה גמורה בכל לבו שלא יחזור לאותן העבירות לעולם אז מוחלין לו בכל יום מימי השבוע שבעשרת ימי תשובה מה שחטא ביום ההוא לעולם עכ״ל. איתא בגמרא אגרא דתעניתא צדקתא. עיין במהרש״א שפירש שלא יהנה מתעניתו בממונו שיעור מה שלא אכל היום. לכן יתן שיעור זה הממון שנהנה לצדקה עכ״ל. וכתב בספר אי״י היה סמך לזה מדברי ישעיה ע״ה הלוא פרוס לרעב להמ״ך. ולא אמר לחם בלא כינוי כמ״ש להלן ועניים מרודים תביא בית. שר״ל אותו הלחם והמזון אשר יחדת לך לאכילה זה היום. אותו הלחם פרוס לרעב עכ״ל. ואומרים ווידוי ג״פ בכל יום כנגד עון ופשע וחטאה (רוקח). ולהאר״י ז״ל אין לומר רק פ״א. וכן הנהיג הגר״א ז״ל. וכתב הרא״ם לקרות באלו הימים אגרת התשובה לרבינו יונה: **צום** גדליה הוא הנקרא לעולם צום השביעי בג׳ תשרי (ואם הוא שבת נדחה ליום א׳) ואי׳ בב״י דבר״ה נהרג גדליה ונדחה תעניתו על יום חול. **כי** אחר חורבן בהמ״ק ראשון נשאר גדליה עם יתר הפליטה מדלת עם בנ״י בארץ הקדושה. ואלמלא לא נהרג גדליה היה קלת פליטה לעם קדוש. **כי** נבוכדנצר הפקיד אותו בארץ יהודה על כל דלת עם בנ״י אשר נשארו שם כמפורש בירמיה סימן מ׳. אך כשנהרג גדליה ברחו כל ישראל מארץ יהודה והלכו למצרים ושם נהרגו כולם. וגם ארץ יהודה נשארה אז שממה וחריבה מכל וכל. ובסוד מישרים אי׳ על פסוק ויכו את גדליהו (מלכים ב׳ כ״ה) אלמלא לא הכו את גדליה היה נבנה בית המקדש בימיו ושוב לא היה נחרב. ועל כן נקרא גדליה גדול יה עכ״ל. ועל כן נקבע צום זה על הריגת הצדיק הגדול הזה. ועל הריגת עם קדוש ב״י לאלפים ולרבבות ע״י הריגתו ג״כ. ועל חורבן ארץ הקדושה מכל וכל. לכן בכל עת ורגע של יום הצום הזה יכניס בלבו צער ואנינות גדול על כל הנ״ל. וביחוד בעת אמירות הסליחות יתן את קולו בבכי על כל הנ״ל. הש״ץ אומר עננו בין גואל לרופא. וקורין ויחל שחרית ומנחה. ומפטירין דרשו: **שבת** שובה. נקרא כך ע״ש ההפטרה. ועוד כי עיקר ושורש גדול ויסוד מוסד אל התשובה הוא שמירת שבת כהלכתו גם בכל השנה. כמ״ש חז״ל כל השומר שבת אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. ולכן זה שמו אשר יקראו לו שבת שובה. ולפיכך יזהר מאד לשמור ולעשות אותו כהלכתו בכל פרטיו ודקדוקיו. ושלא לדבר שיחת חולין. גם לטהר רעיוניו שלא יחשוב בעניני עוה״ז כלל רק ביראת ה׳ כל היום. ואז מוחלין לו על כל מה שחטא בכל שבתות השנה מיום הולדו ועד עתה כל״ל בשם האר״י ז״ל. וכבר נהגו אף המון העם לטהר עצמם במקוה בשחרית קודם התפלה אף שאינם נזהרים בכל השנה. גם תיכף אחר סעודת שחרית הולכים לבית הכנסת לשמוע דרשות הרב שמזכיר את המון עם בתשובה ולהכשיר מעשיהם. ואמרינן במדרש משלי בשעה שהחכם יושב ודורש והצבור שומעים לקולו. הקב״ה מכפר להם את כל עונותיהם: **ערבית** אומר המלך הקדוש אף במגן אבות. **שחרית** קורין ז׳ גברי בפרשה דסדרא. כתב מטה משה שלא לקרות קטן למפטיר בשבת שובה. וכתב בפמ״ג א״כ כ״ש בר״ה ויוה״כ שהם ימי הדין: ומפטיר בהושע שובה ישראל. ומדלגין ליואל תקעו שופר עד עמי לעולם כדי להשלים כ״א פסוקים. החשוב שבקהל אומר אותה. במנחה אומרים בו צדקתך צדק. ואין אומרים פרק וברכי נפשי. **במוצ״ש** אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש שהרי לא יעשו העם מעשה ידיהם בכל ימות השבוע הבא ושהרי יום אחד יהיה בו יום הכפורים. מלבד כשחל יו״כ בשבת אז אומרים וי״נ ואתה קדוש. ואומרים ויתן לך :

דרך מנהג כפרות בערב יו״כ החיים

(א) מה שנוהגין לעשות כפרות בעיו״כ הוא מנהג ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר ולנקבה לוקחין תרנגולת ותיקין וכ״כ האר״י ז״ל ע״ד הקבלה וצל״ה ולאשה מעוברת לוקחין תרנגול ותרנגולת משום

שמא הולד זכר ואם נקבה תולד די לה ולבתה בתרנגולת שמכיהם רשאים ליקח כפרה אחת (מ"א): (ב) ובוחרים בתרנגולים לבנים אבל אין להזור אחר לבנים דוקא משום דרכי אמורי רק אם נזדמן לו לבן יקח. ומכל המינים בע"ח יכול ליקח לכפרה אפי' דגים אבל אסור ליקח בע"ח הראוין להקרבה כמו תורים או בני יונה שנראה כמקדיש קדשים בחוץ (מ"א): (ג) ומניחים אותם באשמורת כי אז רחמים גוברים (של"ה בשם האר"י ז"ל) וטוב לפדיהן בממון ונותנין המעות לעניים ויש להסמיך שחיטת הכפרות מיד לאחר שהחזירו עליו. וזורקין הבני מעיים על הגגות או בחצר במקום שהעופות יכולין לקחת משם (שם):

סדר כפרות

לעולם יסבב אדם תחלה לעצמו קודם שיסבב לבני ביתו כדי שיבא זכאי ויכפר על החייב וכן הוא אומר בכה"ג וכפר בעדו ואח"כ ובעד ביתו. ותיכף אחר שיסבב יניח ידו עליו וישחט:

קודם בני אדם יאמר זה:

לשם יחוד קב"ה ושכינתיה וכו' הנה אנכי בא לעשות כפרה זו לתקן את שרשה במקום עליון ויהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שתהא שעה זו אשר חוט חסדך גובר בעולם עת רצון ורחמים ובכח סגולת שחיטת גבר זה יומתקו ה' גבורות יסוד גבר בעלב"א נוקבא קדישא דזעיר אנפין בהינותינו אשר בו דרך מעבר נשמתנו ואתה תקום תרחם ציון כי עת להננה כי בא מועד ותבנה בית המקדש במהרה בימינו ושם נעשה לפניך משפט שעיר המשתלח ושעירי עזים נעשה ברצון להמתיק תוקפא וגבורתא של המלכה יראו עינינו וישמח לבנו. יהיו לרצון וכו'

לוקח הכפרה בידו הימנית ואומר נפש תחת נפש וקורא:

בְּנֵי אָדָם יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ:

עיון תפלה

בני אדם יושבי חשך. (תהלים קז, י), ומסדרי ומוסרותיהם ינתק. ינתק את היתרים שנאסרו הנוסח הוסיפו מלות בני אדם: יושבי חשך, בהם, כמו נתקה את מוסרותימו (שם ב, ג): אולים האסירים היושבים במקום חשך וצלמות והסורים בעוני מדרך פשעם (שם שם יז — כא). האוילים ההולכים ובכבלי ברזל: יוצאם מחשך (שם שם, יד): בדרך פשעם ומפני זה נתענו בתחלואים והוכחו במכאוב

תקון הערה על מנהג הכפרות תפלה

*) כתב רש"י ז"ל בפרדס הגדול סי' קפ"ו רגילין אנו לקחת תרנגול ששמו גבר (עפ"ה בתהלים פ"ט מי יגבר יחיה ולא יראה מות) וכן עושין, לוקח תרנגול אחד ומניח ידו על ראש המתכפר ואומר זה תחת זה זה חליפת זה זה מחול על זה ומחזירו עליו פעם אחת ואומר יושבי חשך וצלמות וגו' (בימיו לא הוסיפו עדיין מלות בני אדם) אוילים מדרך פשעם וגומר הפסוק והמזמור ויתננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר נפש תחת נפש. ויעשה כסדר הזה שבע פעמים, ואח"כ מניח ידו על ראש התרנגול ואומר יצא זה למיתה וזה לחיים ולא למות. ויעשה כסדר הזה ג' פעמים, ומניח ידו על ראש התרנגול תבנית סמיכה וסומך עליו ושוחטו לאלתר תיכף לסמיכה שחיטה עכ"ל. ולתשובה לרב נטרונאי גאון ז"ל נעתקה מגת"י בספר בית נכאת ההלכה או תורתן של ראשונים דף נ' סי' ט"ו ז"ל „ערב יוה"כ יקח תרנגול וישים המכפר את ידו על ראש התרנגול ויאמר זה תחת זה זה תלופי זה זה מחול על זה, וישים ידו על ראש המתכפר ואומר כל זה חמש פעמים ויקרא ז' פעמים יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו' ויכנע בעמל לבם וגו' ויזעקו אל ה' וגו' יוציאם מחשך וגו' יודו לה' וגו' עד ויספרו מעשיו ברנה, ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר. ובכל פעם שיסיים מן יושבי עד כפר ישים ידו על ראש התרנגול ויאמר נפש תחת נפש ומשים ידו על ראש המתכפר ויחזור ויעשה סדר זה ז' פעמים, ואחר שיסיים מלקרות כל ז' פעמים יסמוך ידו על ראש התרנגול ויאמר זה יצא למיתה תחת זה, ואח"כ ישים ידו על ראשו ואומר תכנס אתה פב"פ לחיים ולא תמות (שתי פעמים) ויחזור ויאמר על ראש התרנגול זה יצא למיתה ויאמר על ראש המתכפר תכנס אתה וגו', ואחר שמסיים פעם ג' ישחט את התרנגול" עכ"ל. ושם סי' ע"ז ז"ל „ובערב יוה"כ שוחטין תרנגולים על כל אחד ואחד שבבית ומחזירין אותם בחייהם על כל אחד ואחד מבני הבית ואומר זה תחת זה זה חלוף זה זה בשביל זה זה מחול על זה יצא זה למיתה ותכנס אתה פב"פ לחיים ולא תמות, ושוחטין אותו ומחלקין אותו לעניים וליתומים ואומר יהא כפר זה כפר שלנו ויהיה עלינו כפרה, וחכמים ובעלי בתים עושים כך, ויש שעושים באילים וכבשים" עכ"ל. — ובימי חכמי התלמוד היו נוהגין לעשות כעין כפרה בערב ר"ה בעלין נקוב שזרעו בו זרעונים, כמו שזכר רש"י (שבת פ"א ע"ב) ד"ה האי פרפיסא וז"ל. ובתשובות הגאונים מצאתי שעושין חותלות מכפות תמרים וממלאין אותם

כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהֹוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַיהֹוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר:

(ערוגות הבושם) סומך ידו על הראש של התרנגול ומסבבו סביב ראשו. ואומר זה חליפתי זה תמורתי זה כפרתי. ר"ת חת"ך וזהו השם החותך חיים לכל חי. ויחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כמו זה. וזורקו לארץ כעין סקילה. שוחטו הרג. תפסו בידו בצואר היינו חנק. שורפו היינו שריפה. וכתב בספר אמרכל שעושין זכר לעקידת יצחק שעל כל אבר ואבר שהקריב אמר זה תחת אבר של פלוני בני. וכתב מטה משה חת"ך הוא שם המלאך הממונה על זה. ויוצא מפסוק פות"ח א"ת יד"ך ס"ת חת"ך. גם חת"ך בגימטריא זה יהיה לך לכפרה רמז שמלאך זה ממונה על זה הענין. מחזיק הכפרה בידו השמאלית. ומניח ידו הימנית על ראש התרנגול. ואומר זה התרנגול כו' וחוזר וקורא בני אדם כו' ומסבב ואומר זה חליפתי כו'. וכך עושה ג"פ. אחר כך שוחטו מיד סמוך לסמיכה. וכבר כתבתי לעיל שישחטנו באשמורת הבוקר אחר סליחות כי אז רחמים גוברים. וזהו דעת האר"י ז"ל. אבל במט"מ כתב אחר תפלת שחרית כמנהגנו:

מי שמסבב לעצמו יאמר בלשון הזה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפָתִי. זֶה תְּמוּרָתִי. זֶה כַּפָּרָתִי. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנִי אֶכָּנֵס וְאֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם: וחוזר וקורא בני אדם וכו' וכך עושה ג"פ

עיון תפלה

במכאוב על משכבם; וקראם אוילים מה שלא אמר כן באסירים? כי השביה באה בבת אחת אבל החולי מתחלתו הוא קל ואח"כ יכבד יום יום עד שמביאהו לשערי מות, ותחלת המחלה להעיר למוסר אזני בני אדם כי ישובון מאון, אבל אותם האוילים אינם שמים על לבם ואינם מתעוררים לתשובה בתחלת הצערה ואומרים אך חֳלִי הוא ואשאנו, עד שתכבד עליהם מחלתם לאין מרפא (ועי' רד"ק) ואז התשובה מאוחרת לפי שכבר נגמר דינו למיתה, רק אם יש עליו מלאך מליץ וגו' להגיד ישרו לפני הקב"ה אז יחננו וגו', כמו שאמרו רבותינו (שבת ל"ב ע"א) חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כאלו שהעלוהו לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול: אם יש עליו (איוב לג, כג כד): פדעהו. כמו פדאהו בא"ף בלשון התלמוד, כאלו פדאני לי ולבני מבין אוה"ע (ברכות ח' ע"א), כי אותיות הגרון מתחלפות, כמו מתאב אנכי (עמוס ו, ח) ת' מתעב, ושרשו פדה מנחי ל"ה וראוי להיות פְּדֵהוּ: מצאתי כפר. הקב"ה אומר אל המלאך המליץ שיפדהו מרדת שחת כי מצאתי לו כפר ופדיון נפשו:

זה חליפתי זה תמורתי. החלוף הוא מרע לטוב והתמורה היא מטוב לרע, והמקרא לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב (ויקרא כז, י) מפרש ממאי דסליק. והחליף את משכרתי (בראשית לא, ז) עצת לבן היתה להמיר את משכרתי אבל הקב"ה סִבֵּב עצתו והחליף את משכרתי מרע לטוב. האדם החוטא גרוע מן החי לפיכך התרנגול הזה הוא חליפתו, וכששב אל ה' בתשובה שלמה אז הוא מעולה מן החי והתרנגול הוא תמורתו:

תקון תפלה

עפר וזבל בהמה וכ"ב או ט"ו יום לפני ר"ה עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית וזורעים לתוכן פול מצרי או קטנית וקורין לו פורפיסא וצומח, ובער"ה נוטל כל אחד שלו ומחזירו סביבות ראשו שבע פעמים ואומר זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורתי ומשליכו לנהר" עכ"ל. וכל המנהגים הללו נוסדו על מאמרם ז"ל (הוריות י"ב ע"א) השתא דאמרת סימנא מילתא היא לעולם יהא רגיל למיכל בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי. אין כוונה שהאכילות הללו פועלות לאדם שנה טובה, אלא שהן מזכירות אותו שעכשו היא העת הרצויה ביותר להשיג מידו של הקב"ה כל משאלות לבו על ידי תשובה ותפלה ומעשים טובים, כי כל מזונותיו וכל חסרונותיו של אדם קצובין לו מר"ה (ביצה ט"ז ע"א, ב"ב י' ע"ב), וכמו כן ענין עשיית הכפרה בערב יוה"כ מזכיר את האדם שעכשיו עת רצון להתאמץ בשביל כפרת עונותיו, כי בתפלה ובודוי דברים בעלמא אפשר שלא יכוין לבו, אבל המעשה שאיננו רגיל בו מביאהו לידי זכרון חזק. וכן המנהג שזכר הגאון בעל מטה משה בחלק ה' סי' תתל"ת להדר אחר תרנגול לבן הוא ג"כ כדי להזכיר את האדם שעל ידי תשובה ומעשים טובים ילבינו חטאתיו כשלג, ומורו מהרש"ל לא הקפיד על זה מאחר שאינו אלא לסימנא בעלמא. —

לעצמו ולאחר עמו יאמר זה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפָתֵנוּ. זֶה תְּמוּרָתֵנוּ. זֶה כַּפָּרָתֵנוּ. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לזכר אחד יאמר זה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפָתְךָ. זֶה תְּמוּרָתְךָ. זֶה כַּפָּרָתְךָ. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתָּה תִּכָּנֵס וְתֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לשני זכרים או לשלשה זכרים יאמר זה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפַתְכֶם. זֶה תְּמוּרַתְכֶם. זֶה כַּפָּרַתְכֶם. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לנקבה אחת יאמר זה שלש פעמים:

זֹאת חֲלִיפָתֵךְ. זֹאת תְּמוּרָתֵךְ. זֹאת כַּפָּרָתֵךְ. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתְּ תִּכָּנְסִי וְתֵלְכִי לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

אשה האומרת בעד עצמה:

זֹאת חֲלִיפָתִי. זֹאת תְּמוּרָתִי. זֹאת כַּפָּרָתִי. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנִי אֶכָּנֵס וְאֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

לשתי נקבות או יותר יאמר זה שלש פעמים:

זֹאת חֲלִיפַתְכֶן. זֹאת תְּמוּרַתְכֶן. זֹאת כַּפָּרַתְכֶן. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתֶּן תִּכָּנַסְנָה וְתֵלַכְנָה לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

שתי נשים בתרנגולת אחת:

זֹאת חֲלִיפָתֵנוּ. זֹאת תְּמוּרָתֵנוּ. זֹאת כַּפָּרָתֵנוּ. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסבב לאשה מעוברת יאמר זה שלש פעמים:

אֵלּוּ חֲלִיפוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ תְּמוּרוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ כַּפָּרוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ הַתַּרְנְגוֹלִים יֵלְכוּ לְמִיתָה. וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

אשה מעוברת לעצמה תאמר זה:

אֵלּוּ חֲלִיפוֹתֵינוּ. אֵלּוּ תְּמוּרוֹתֵינוּ. אֵלּוּ כַּפָּרוֹתֵינוּ: אֵלּוּ הַתַּרְנְגוֹלִים יֵלְכוּ לְמִיתָה. וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

נהגו לפדות הכפרות בממון. וכן טוב יותר מלתת לעניים הכפרות. ומי שנזהר תמיד **ליתן** מעשר מכל ריוח לעניים אזי לא יתן ממעות מעשר זה הפדיון רק ממעות שלו:

דיני ערב יום הכפורים

דרך החיים

(א) מצוה לאכול ולשתות בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה ויכול **למעט** מלימודו כדי לאכול ולשתות ומ"מ לא יאכל **אלא** דברים קלים כגון דגים או **עופות** כדי שלא יהא שבע ומתגאה (סי' תר"ד ס"ז ומ"א): (ב) אסור להתענות בו אפילו תענית חלום ואפי' עד סעודה המפסקת **אסור** לו להתענות (א"ר בשם של"ה דלא כמ"א

ערוגות הבושם

ערב יום הכפורים אומר בהשכמה לך ה' הצדקה עד שומע תפלה. אדון בפקדך. אדון דין. פזמון ירצה. ווידוי פעם אחת משיח נדקך על הרחמים והסליחות. קדים וא"כ: **כתב** הטור ריש הלכות יוה"כ תני רבי חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש. וכי בתשעה לחדש מתענין והלא בעשרה מתענין. אלא ללמדך שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי. והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר. ומדאפקי' רחמנא לאכילה

כמ"א) כיון דאכילה בעצמה נחשבת כעינוי ואם טעה והתענה אם לא התענה רק עד סעודה המפסקת א"צ למיתב תעניתא לתעניתו (מ"א שם): (ג) אין נופלים על פניהם בעיוה"כ גם א] א"א למנצח יענך ומזמור לתודה גם א"א בו א"מ בעיוה"כ שחרית. אם לא חל יוה"כ בשבת אז אומרים א"מ עיוה"כ שחרית אבל במנחה א"א אפי' כשחל יוה"כ בשבת (מ"א שם): (ד) אבל בערב שלפני עיוה"כ נופלים על פניהם במנחה וכן אם חל עיוה"כ ביום א' אומרים צו"צ בשבת במנחה (שם) והנוהגים שלא לאכול בשר כ"א בימים שא"א בו תחנון או במקומות שאין מרבין בסליחות בשחרית נמצא שמחזיקין גם הלילה קצת ליו"ט מותרים לאכול בשר בלילה אחר צ"ה אבל לפני צאת הכוכבים אף שהתפלל ערבית אסור לאכול בשר אבל במקומות שמרבין בסליחות בשחרית אסורים לאכול בשר אפי' אחר צ"ה. אבל מי שנדר בפירוש שלא לאכול בשר כ"א ביו"ט אסור לאכול בשר בלילה אפי' במקומות שאין מרבין בסליחות שחרית אבל בערב יוה"כ ביום מותרין (מ"א שם):

שיפייס אדם את חבירו [ושיטבול עצמו] בערב יום הכפורים:

(א) עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ואפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור פעם שניה ושלישית ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים ואם אינו מתפייס בג' פעמים אינו זקוק לו מיהו אם רוצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה. מיהו יאמר אח"כ בפני יו"ד שביקש ממנו מחילה ולא רצה למחול לו (סי' תר"ו) ואם הוא רבו צריך לילך כמה פעמים עד שיתפייס (שם): **(ב)** המוחל לא יהא אכזרי מלמחול אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה (וכעין מעשה דרב ודר"ח) ואם הוציא עליו שם רע א"צ למחול לו ומ"מ מדת ענוה למחול לו (מ"א): **(ג)** אם מת אשר חטא לו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפ' זה שחטאתי לו והם ישיבו מחול לך מחול לך מחול לך וצריך לילך שם יחף ואם הוא חוץ לשלשה פרסאות יכול לשלוח שלוחו לילך על קברו ולפייסו עם י' בני אדם ויאמר הנני השליח של פלוני מודה ברבים שפ' שלחני לבקש מחילה. וכל בקשת מחילה יהיה בערב יוה"כ (שם): **(ד)** תקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים ואם חרפו אחר מיתה א"צ לילך על קברו רק יבקש מחילה במקום שחרפו (מ"א): **(ה)** נוהגין לטבול בעיוה"כ משום קרי [וגם לשם תשובה ולכן אפי' נערים ובתולות שיש בני מצוה יש להם לטבול ויש לדקדק בטבילה יותר מבשאר טבילות שטובלים הזכרים בכל ימות השנה שאין מדקדקים בה כ"כ (מט"א)] ולאדם חלש די בהטלת ט' קבין מים שאובין ואפילו מג' כלים ולא מד' וכששופכין מב' או מג' כלים אז צריך שלא יפסיק הראשון עד שיתחיל הב' ואם היה מקצת גופו במקוה ושפך עליו ט' קבין יצא אבל אם עמד בגיגית שיש בו מים שמכסין אפילו מקצת רגלו ושפכו עליו התשעה קבין לא יצא (שם במ"א) [שיעור ט' קבין לכתחלה צריך להיות כ"ד קווארט ובשעת הדחק שאין כלים

בלשון עינוי א"כ השיב כמו עינוי כאלו התענה תשיעי ועשירי. פירוש כאלו נצטוה להתענות בשניהם. וכתב הב"ח מ"ש רבינו וה"ק קרא כו' כוונתו ליישב לשון עינוי המורה על האכילה והוא הפך העינוי. לכך פירש דה"ק ועניתם השעה לחדש כלומר הכינו עצמיכם לעינוי בתשעה לחדש. ומפני שקשה למה לא כתב בפירוש שיאכלו. על כן אמר דכוונת התורה להורות שבזה הוא כאלו התענה בתשעה ועשרה. ומפני שעדיין קשה דכיון שזה חשוב כמו זה א"כ למה הזהירה התורה שיאכלו ולא יתענו. על כן קאמר פירוש כאלו נצטוו להתענות בשניהם. אבל עכשיו שלא נצטוו להתענות אסור להתענות ולפי שעדיין קשה מה צורך ללמדנו באכילת ערב יוה"כ שהיא מצוה גדולה כאלו נצטוו להתענות כו' יותר מאכילת שאר שבתות וי"ט שהיא ג"כ מצוה על כן קאמר והוא מאהבת הקב"ה את ישראל (ר"ל כונת הקב"ה בזה להראות חיבתו לישראל ביום הכפורים) שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר על עונותיהם. ולזה (ר"ל שגזר עליהם במצוה) שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי (ולכך למדנו בו שהאוכל כאלו נצטוה להתענות. דמעתה ודאי כל אחד יהיה זריז לאכול הרבה. כיון שהאכילה גופא חשיבה כעינוי ומקבל עליה שכר כאלו נצטוה להתענות בערב יום הכפורים) משל למלך שהיה לו בן יחיד וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול. וכן נוהגין להרבות בו בסעודה ע"כ:

אמרו חז"ל שמצוה לאכול ולשתות בערב יום הכפורים ולהרבות בסעודה. ויכול למעט מלימודו כדי לאכול ולשתות. וחכמינו ז"ל הפליגו הרבה בזו המצוה. והטעם בזה שאחר שהוא שמח וטוב לב בהאמינו אמונה שלימה שליום המחרת יהיה יום סליחה וכפרה לכל עדת ישראל ובאותה שמחה אוכל ושותה ומטיב את לבו על כן למצוה יחשב לו וכל כך זכות יש לו בזה מצוה של שמחה כאילו התענה. שמורה בעצמו להאמין אמונה שלימה שודאי היום מכפר בסגולתו שנתן לו הקב"ה לקבוע אותו ליום סליחה וכפרה בכל שנה ושנה ומראה בזה רחמיו יתברך על עמו ישראל שעם היות שכל השנה מכעיסין לפניו והיה ראוי להנקם מהם על עונותיהם ורוע מעלליהם ואעפ"כ מאריך אפו ולא נבי דיליה ואומר להם שובו אלי ואשובה אליכם וביום הזה יכפר עליכם. ויזהר מאד בעניים על שלחנו ובלמוד אחר הסעודה. ואם ירצה לישן יזהר מאד למסור ביתו לשומר שיקיץ אותו בכדי שיהיה לו שהות אחר השינה לעשות הכל כתיקון היינו לטבול במקוה בלב נשבר מאד. והיות טבילה ביום זה מבואר בזוה"ק בפ' פינחס דף רי"א ע"ב וז"ל בעיין בני היכלא בתשעה לירחא למיעבד חדוותא ולמטבל בנהרא לזכאה גרמייהו עכ"ל. גם שיהיה לו שהות להתפלל מנחה בנקיות הגוף. ובכנסת הגדולה כתב דרך צחות שמעתי שזה שאחז"ל כאלו התענה תשיעי פי' שהוא הטעם בלב. עשירי שהוא יום כפור עכ"ל. ובספר המרגל כתב תשיעי תבטה בלב. ועשירי עשרה בשבת ע"כ ונ"ע. וש"ל כתב שמפני שאוכל יפה בערב יום כפור. וביום כפור מתענה קשה לו עינוי יותר (א"ר). לכן לא יעשה האדם אותה כמצות אנשים מלומדה. רק יכוון שעושה בסעודה זו נחת רוח להבורא ית"ש. וקודם הסעודה יאמר זה לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה

גליון רע"ק בדה"ח סי' ג' גם א"א למנצח יענך ומזמור לתודה א [איה"ל בהגהות רע"א בשו"ע או"ח סי' א' בסמ"א סק"א. כתב וז"ל בערב יו"כ לא יאמר פרשת חטאת ואשם ושלמים מה"ט נ"ש]:

כלים מחזיקים כ"כ יש להקל בי"ח קוארט (מט"א)]:
(ו) אשה שמשמש תוך ג' ימים צריכה לכבד ביתה בחמין בלא התלוש ש"ז ביוה"כ אבל אם היא סמוך לווסתה או לטבילתה לא תעשה כן כי אז רגילות להתעבר ויש לחוש שמא תשחית זרע הריון (שם במ"א): (ז) אבל תוך שבעה בעיוה"כ מותר לרחוץ אפילו בעת או ב' קודם הלילה שיוה"כ מבטל גזירת שבעה ואפי' ברחיצה בחמין ופשוט דשאר דיני אבילות כגון ישיבת הקרקע נוהגים עד הלילה דלא הוי לענין זה כיו"ט דרק אכילה מצוה בערב יוה"כ (מ"א שם):

סדר הוידוי במנחה בערב יום הכפורים:

(א) צריך להתודות במנחה בערב יוה"כ קודם סעודה המפסקת ויחיד אומרה אחר שסיים תפלת י"ח וקודם הוידוי יאמר יהיו לרצון והש"ץ שמחזיר התפלה בקול רם במנחה אינו חוזר הוידוי וא"א אבינו מלכנו ולא שום תחנה (סי' תר"ז): (ב) כשמתודה בלחש נכון לפרט החטא הידוע לו שעשה אבל בקו"ר אסור לפרט החטא שאינו מפורסם וצריך לעמוד בשעת וידוי וצריך לשחות כמו במודים ולא יסמוך לשום דבר דסמיכה חשוב כישיבה (שם במ"א): (בעל חטא) צריך לומר בסתר ובגלוי. בשגגה ובזדון. כפרה לחטאים מחילה לעונות סליחה לפשעים. וכשמתודה יכה באגרוף על החזה (שם במ"א) אין לדבר בשעת הוידוי (שם): (על חטא שחטאנו לפניך ביצה"ר) פי' היינו מה שגירה יצה"ר בנפשו כמאמר חז"ל רב לייש אמאן דמגרי יצר הרע בנפשו: (ג) אחר מנחה לוקין ל"ט מלקות ברצועה של עגל כל דהו שהוא רק לזכרון בעלמא והנלקה יהיו פניו לצפון ואחוריו לדרום והמלקה יאמר ג"פ והוא רחום שהוא ל"ט תיבות כנגד ל"ט מלקות והנלקה יאמר וידוי (שם): [מצאתי עוד טעם לזה לפי שבתורה כתיב ארבעים יכנו ואהו רבנן ובצרי חדא. וכתב בתורת חיים בב"ב דף קמ"ז הטעם להורות כי יש רחמים בדין שלא יריק כל העונש לכן משייר קצת ע"ש. ומה"ט כשמכים מלקות אומרים פסוק והוא רחום כו' ומסיים ולא יעיר כל חמתו (עץ יוסף):

סדר סעודה המפסקת:

(א) צריך לאכול סעודה המפסקת קודם בין השמשות ושיעור בין השמשות הוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים וצריך להוסיף מעט (סי' תר"ח): (ב) אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול אין להקל לאכול אח"כ אם לא שהתנה בפירוש שאינו מקבל תענית וקבלה בלב קודם פלג המנחה אין בכך כלום אם לא שקיבל בפירוש (שם במ"א בשם מהרי"ל): (ג) בסעודה המפסקת לא יאכל דברים המחממים כגון מיני בשמים וחלב חמה אסור אף בשחרית שמרבה זרע וראוי לאכול בסעודה המפסקת מאכלים קלים להתעכל ולא יאכל פומשמין ולא אכילה גסה ואם אכל הרבה לא ישים אצבעו תוך פיו ביוה"כ כדי להקיא (שם במגן אברהם):

דיני הטמנת חמין בערב יום הכפורים:

(א) אין להטמין מעיוה"כ על מוצאי יום הכפורים כמו שמטמינים מע"ש לשבת והטעם משום הכנה או משום דמיחזי כרעבתנותא (סי' תר"מ) וזה לא שייך רק כשמטמין (כג"מ)

ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: **ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו**. ומה טוב לכוין נתקן בכח סגולת אכילתו היום אשר רבה היא למעלה מאד כל אכילה של איסור וכל אשר הרבה לאכול ולשתות בשמחת מרעות בשחוק וקלות ראש אשר נכשל ונלכד גם כמה ימים ולילות. ובכח סגולת מצות אכילה זו בקדושה ובטהרה ובמורא גדול יתוקן את אשר עוותי בכל השנה באכילה ושתיה. וגם אע"פ שמצוה לאכול ולשתות ולשמוח מ"מ אין צריך להרבות עידונין בעצמו ואכילות גסות שיבא מהם לקלות ראש ושיחה בטלה. שאז"כ הוא עושה. עבירה היא בידו. ולא צוו חז"ל על ככה. אלא שישמח שמחה של מצוה בענין רבוי אכילה שמראה בה שמאוין בתענית שלמחר שיעלה לרצון לפני בורא עולם ויכפר חטאתיו: **עוד** כתבו הטעם זה שמצוה לאכול ולשתות בערב יוה"כ. כדי שיוכל לסבול התענית של מחר שאחר שאכל ושתה היום כראוי דברים טובים סומכים את הלב ולא יזיק התענית לבטל כוונתו ותפלתו ויוכל לעמוד כל היום בתשובתו ועבודתו כי זהו העיקר. וזהו מעלין עליו כאלו התענה ט' וי' שאחר שהאכילה צורך התענית הרי לתענית ונדקה יחשב לו באכילתו:

נוהגין שכל איש עושין לו נר הנקרא נר נשמה משום דכתיב באורים כבדו ה' שפירושו באורים במלאפו"ס כמו בהורים בחול"ס שהוא לשון אור. וכן תרגם יונתן בפנסיא יקרו ה' ויבא זה הנר ויכפר על הנשמה שנקראת נר אלהים שנאמר נר אלהים נשמת אדם (לבוש). אי נמי זכרון להתורה שנגמרה ביוה"כ דלוחות אחרונים ניתנו ביום כפור כי נר מצוה ותורה אור. ולכך לא נהגו הנשים להדליק שאינן מחוייבין בתלמוד תורה. עוד טעם אחר משום דנר שקול כנגד איבריו של אדם לכפר עליהם והם רמ"ח. ורוח ונשמה הם ר"ן. אבל הנשים יש להן גם דלת ומפתח. עוד טעם דאנשים מחוייבים ברמ"ח מצות עשה ושתי לאווין הניתק לעשה והם ר"ן. אבל נשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא (א"ז וא"ר). ובספר חמדת הימים כתב טוב לאדם לכוין בעת שהוא מדליק את נרו להאיר למעלה אורות עליונים. דבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא. ובזוהר במדבר אמרו כי הנרות דוגמתו הסופר בר"ה לבטל המקטריגים ומעורר את הרחמים ע"ש עכ"ל. גם נוהגין לעשות נר נשמה לאביו ולאמו שמתו שיש להם נחת רוח בו. וכתב בספר א"ר משמע דבשניהם סגי באחד. אך מצאתי בספר אמרכל מצינו בתרגום מגילה במלשינות של המן בליל עמא רבה מדליקין נרות סגום בגיהם סכום אבהתהון ע"כ ויש לייבב עכ"ל של האליהו רבה: אם כבה נרו ביום הכפורים תקנתו היא שיחזור וידליק אותו לאחר יוה"כ ולא יכבנו עוד אלא יניחנו לדלוק ג"כ עד גמירא וכן כל ימיו (כן נמצא במנהגים ישנים). וז"ל חמדת הימים גם כוונת הנרות אמרו על כי נר גימטריא רמ"ח כו' כמו שכתבתי לעיל. והכונה שאם נתחייב שריפה יהיה הנר ההוא הדולק באש שלהבת כאילו נשרף גופו ונפשו ונתכת השעוה אשר ניתך ממנו כאילו ניתך חלבו ודמו ע"ג המזבח וכל רמ"ח איבריו כולן כליל לאישים. לכן אמרינן במדרש לקדוש ה' מכובד זה יוה"כ שאין בו לא אכילה ולא שתיה כבדוהו בכסות נקיה. ועל כן מכבדין אותו בכל

כשמטמין

כשמטמין מאכלים לצורך אכילה של מוצאי יוה"כ אבל אם מטמין בתנור דברים שאינן לצורך אכילה של מוצאי יוה"כ כגון במדינתנו שעושין הפאווידל"ע ועושין הרבה בפעם אחת שצריך על זמן רב וטורק פי התנור בטיט מותר להטמין בערב יוה"כ בתנור שיתבשל שם ביום הכפורים ואפי' אחר חצות מותר מידי דהוי אמלאכות שמותר לעשותן בערב שבת מבעו"י ונעשין מאליהן בשבת במקום שאין חשש שמא יחתה ואפי' אם רוצה לאכול מהפאווידל"ע במוצאי יוה"כ מותר לאכול ממנה :

דיני הדלקת נרות ביום הכפורים :

(א) נוהגין להרבות נרות ביוה"כ בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וגם בבית מדליק ומברכין להדליק נר של יום הכפורים ואם חל בשבת אומר בברכה של שבת ושל יוה"כ וצריך להדליק גם בחדר שישן שם כדי שלא יבא לשמש עם אשתו (סי' תר"י במ"א) : (ב) נוהגין שכל איש עושה לו נר ועוד נר לאביו ולאמו שמתו ונוהגין לעשות לנר בית הכנסת פתילות עבות כדי להרבות אורן ואם כבו נרות אלו ביוה"כ אסור לומר לנכרי להדליקם או לקבל שעוה הנוטף מהם רק לוקחין נכרי לשמור הנרות שלא יבא ח"ו לידי דליקה (שם) : (ג) אם כבו הנרות נוהגין שמדליקין אותם במוצאי יום הכפורים ואל יכבם עוד אלא יניחם לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה נרו במוצאי יום הכפורים לא הוא ולא אחר . ויש להציע השלחנות ביום הכפורים כמו בשבת :

איסור רחיצה ביום הכפורים :

(א) אסור לרחוץ ביוה"כ ואפי' להושיט אצבעו במים אסור ואם היו רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה או שנטף דם מחוטמו מותר לרחצם וצריך ליזהר שלא ירחץ רק מקום המלוכלך בלבד ולא יותר (סי' תרי"ג מ"א שם) אבל אם היו ידיו מלוכלכות

בכל מיני כבודים . ומטעם זה נוהגים נמי להציע בגדים נאים בבתי כנסיות . גם בבתים להציע מפה יפה על השלחן כמו בשבת . נוהגין ללבוש בגדים לבנים נקיים דוגמת מלאכי השרת . ולפי זה אין הנשים לובשות לבנים דאין יכולות להיות כמלאכים דעיר גברים כתיב (מ"א) וגם לפי טעם זה אבל אסור ללבוש קיטיל (ט"ז) ועוד משום טעם זה נהגו ללבוש הקיטיל לפי שהוא בגד מתים וע"י זה לב האדם נכנע ונשבר . ולפי טעם זה מותר לאבל ללבוש הקיטיל (ט"ז) וכן הנשים יכולות ללבוש לבנים שיכנע לבם (מ"א).וכתב הא"ר במדינות אלו נוהגין שאבל אין לובש הקיטיל . ואפשר שכבר לבו נכנע ועוד דהוה כמלבוש של שבת עכ"ל. אין ליכנס בקיטיל לבית הכסא . אפילו מי שלובש שק מחמת תשובה אסור ללבשו ביוה"כ (מ"א) :

אתה תחזה משלומי אמוני ישראל בכל שנה ושנה בהגיע ימי הרצון וימי התשובה ובפרט ביוה"כ כלם כאחד עושין תשובה בכל לבבם ונפשם ומקבלין עליהם לעזוב פשעיהם ולחזור מדרכיהם ומעתה מוכנים לעבוד את ה' באהבה רבה כ"א לפי ערך זכות נשמתו וטוב לבבו והכנתו קודם יוה"כ כן מקבל עליו בלבבו בצום העשור לעבוד לבוראו בשנה הבאה לקראתו ויהי כאשר יעברו ימים האדירים האלה ימי משפט חוזר לקדמותו ולעשות כמעשהו בשנה העברה בל יחסר דבר ולא הועיל לו כל אמירתו בפה וקבלתו בלב מה שקיבל ע"ע שלא לחזור לעבור העבירות האלו שהתודה ביוה"כ זה כו'. שאין הדבר תלוי באמירה מה שאומר שלא לחזור עוד לסורו אף לא בקבלת הלב שיקבל עליו בלב שלם שלא יעשה עוד העבירה יתוקן להיות כן אך הנה בזאת נאות לנו שיעקור השורש מלבו שהוא מדותיו הרעים של כל העבירות שמרגיש בנפשו שמורגל לעשותם וישבר ויכניע מורשי לבבו שלא יחמוד להרבות הון מהבל ויסתפק במה שנותן לו הבורא יתברך אם מעט ואם הרבה כו' עיי"ש באורך . (מס' סדורו של שבת) :

בצואה או שנגע בגופו במקומות המכוסים אפי' לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחוץ כל ידיו עד קשרי אצבעותיו ואם נגע בידו בטיט או ברפש א"צ לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד (ועיין פ"מ סי' ק"ח במ"ז) : (ב) בשחרית נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך ענ"י ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרו"ר מעל הידים (שם) : (ג) אם הטיל מים ושפשף הניצוצות או עשה צרכיו מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו וכן כהן שעולה לדוכן נוטל ידיו אף שהן טהורות (שם). אסור לרחוץ פיו ביוה"כ (שם) : (ד) אם ראה קרי ביוה"כ אסור לו לטבול אפי' רגיל לטבול בשאר ימות השנה אסור רק רוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד ומתפלל (שם) : (ה) אשה אסורה לטבול בליל יוה"כ אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום אבל ללבוש לבנים מותרת ביוה"כ ורואה בין ירכותיה כדרכה ואם תרצה לטבול במוצאי יום הכפורים תעשה החפיפה ערב יום הכפורים (שם) :

דין סיכה ונעילת הסנדל ביום הכפורים :

(א) אסור לסוך אפי' מקצת גופו ביוה"כ אפי' אינו אלא להעביר הזוהמא אסור אבל אם הוא חולה אפי' אין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו מותר (סי' תרי"ד) והיינו דוקא במקום שנוהגין לסוך בחול אפי' איש בריא אבל במקום שאין נוהגין לסוך בחול איש בריא אסור לסוך ע"ג חטטין בין ביו"ט בין בשבת משום דמוכח דהוא משום רפואה (ועיין בט"ז בסי' שכ"ז ס"ק ג') : (ב) [כתב הטור בשם פדר"א פ' מ"ו ראה סמאל שלא נמצא חטא בישראל ביוה"כ אמר לפניו רבון העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלה"ש מה מלה"ש יחפי רגל אף ישראל יחפי רגל ביוה"כ. מה מלה"ש אין להם קפיצין אף ישראל אין להם קפיצין עומדין על רגליהם ביוה"כ. מה מה"ש נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא. מה מה"ש שלום ביניהם כך ישראל ביוה"כ. והקב"ה שומע עדותן מן המקטריגין ומכפר עליהם עכ"ל. וכתב הדרישה אע"פ שישראל אינם יחפים לגמרי שהרי מותר להם להלוך באנפילאות חוץ משל עור . אפשר שר"ל שהם יחפים ומופשטים מהגשמות כמלאך שהרי הפשיטו מנעליהם שבא מבהמות ע"ש שאינם רוצים לדבק עוד בבהמות; ואסרו דוקא מנעלים לפי שעליהם עומד כל הגוף וע"ד של נעליך מעל רגליך. וכן אין להם קפיצין ג"כ רמז להתפשטות הגשמיות שאינם מבוססים אנה ואנה לילך אחר צרכיהם אלא עומדים מוכנים ומזומנים לעשות רצון קונם כמו מלאכים העומדים תמיד על משמרתם עכ"ל

שכ"ל (ענף יוסף): אסור לנעול מנעל או סנדל של עור וחוללים המנעלים מבעו"י (היינו שגם בזה צריך לעשות תוספת כמו באכילה): אפי' מנעל של עץ ומחופה עור אסור לנעול אבל של גמי או של קש ושאר מינים מותר אפי' לצאת בהם לרה"ר (שם): (ג) מותר לעמוד ע"ג כרים וכסתות אפי' של עור אם צריך לו מחמת כאב רגל או צינה והמחמיר גם בזה תע"ב אבל בשעת תפלת ש"ע אסור לעמוד על גביהם משום דאסור לעמוד ע"ג מקום גבוה בשעה שמתפלל ועוד נראה כמתגאה אם עומד ע"ג כריס (שם ובמ"א): (ד) היולדת כל שלשים יום מותרת לנעול סנדל וכן חולה אף שאין בהם סכנה וכן מי שיש לו מכה ברגליו מותרים לנעול סנדל (שם): (ה) כל אדם מותר לנעול סנדל במקום שמצוין שם נחשים ועקרבים הנושכים (שם): (ו) ואם ירדו גשמים ורוצה לילך מביתו לביהכ"נ או להיפוך והוא איסטניס מותר לנעול מנעליו ויניחם בביהכ"נ במקום מוצנע ולא יגע בהם כ"א ע"י בגד אבל אם נוגע במנעליו שלא ע"י בגד צריך ליטול ידיו אבל מי שאינו איסטניס לא ינעול מנעליו אם צריך לו לילך אפי' אם ירדו גשמים ובפרט שהולכין באנפילאות א"כ אין להם צער כ"כ בלא מנעלים ואם רוצה לילך לביה"כ ויודע שילכלך שם רגליו במקום מטונף מותר לנעול מנעליו אבל תיכף כשיוצא משם צריך להסיר אותם וכן איסטניס תיכף כשיבוא למקום שאין לו צער צריך להסיר אותם דלא כאותן שנוהגין שהולכין בסנדלין אפי' בביהכ"נ עד שיושבין על מקומם ואיסור גדול הוא ואפי' במקום שמותר לנעול צריך להחליף המנעלים של ימין לשל שמאל (שם ובמ"א): (ז) אם צריך לילך לבין העובדי כוכבים אעפ"כ אסור לנעול סנדל אף דאיכא למיחש שילעיגו עליו כיון די"א שהוא דאורייתא (שם מ"ה). יוה"כ אסור בתשמיש המטה ואסור ליגע באשתו אפי' ביום כאילו היא נדה וגם לא ירבה דברים עמה (סי' תרע"ו):

הקטנים מתי יתחילו להתענות:

(א) הקטנים פחות מבן ט' אין מענין אותם אפילו לשעות כדי שלא יבואו לידי סכנה אפי' אם רוצים להחמיר על עצמן מוחין בידם. קטן הבריא וכן קטנה הבריאה בני ט' שנים או עשר שנים מחנכין אותם לשעות. כיצד היה רגיל לאכול בשתי שעות מאכילין אותו לג' לשלש מאכילין אותו בד' ולפי כחם מוסיפים לענות אותם וכן בני י"א שנה אין מחנכין אותם אלא לשעות ולפי שבזמן הזה חשובין כחולין (סימן תרע"ו): (ב) קטנה בת י"ב שנה ויום אחד וקטן בן י"ג שנה ויום אחד אם הביאו שתי שערות מתענין ומשלימין [מדאורייתא' ואם לא הביאו שתי שערות מתענין ומשלימין] מדברי סופרים ואפי' אם נעשו בני י"ב וי"ג ביוה"כ עצמו צריכים להתענות ולהשלים (שם): (ג) חולה שאכל ביוה"כ אם מתיישב דעתו אח"כ ויכול לברך צריך להזכיר יעלה ויבא בבהמ"ז ואם הוא שבת צ"ל ג"כ רצה ואם שכח להזכיר עד שסיים ברכת בונה ירושלים א"צ להזכיר אבל קידוש א"צ (סי' תרי"ח):

סדר ליל יום הכפורים:

(א) קודם כל נדרי הולכים שנים מחשובי העיר

שמתפללים שם בבית הכנסת ועומדים שם אצל הש"ץ עד אחר ברכו ואומר הרב או הגדול שעומד אצל הש"ץ בישיבה של מעלה כו' (סימן תרי"ט): (ב) ומתעטפים בטליתים מבעו"י ומברכין עליו ואם לא נתעטף מבעו"י אלא בלילה אין מברכין עליו (סי' י"ח): (ג) ונוהגין שאומר כל נדרי ג"פ מבעו"י וממשיך בנגונים עד הלילה ובכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (שם): (ד) ואומר הש"ץ קודם מעריב שהחיינו בלא כוס ואם חל בשבת אומרים קודם ברכו מזמור שיר ליום השבת ואומרים בליל יום כפור ומחרתו בשכמל"ו בקול רם (שם): (ה) אם חל יוה"כ בשבת א"א א"מ ואחר שמו"ע אומרים ויכולו וברכה מעין שבע וחותם מקדש השבת (שם) וא"א ביוה"כ או"א רצה במנוחתנו אפי' חל בשבת רק מתחילין קדשנו במצותיך כמו ביוה"כ שחל בחול ואם חל בשבת אומרים ותתן לנו ה' אלהינו (באהבה וברצון) ואם חל בחול א"א באהבה רק מקרא קודש זכר ליצ"מ (שם): (ו) אל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בנגונים או בפיוטים שאומרים (שם): (ז) יש שעומדים על רגליהם כל היום וכן בלילה בשעת תפלת ערבית אבל כל הלילה אין לעמוד מפני שלא יוכל להתפלל אח"כ בכונה ביום ואם נחלשו יכולין לסמוך עצמם לשום דבר ומי שעושה כן פעם אחת ודעתו לעשות כן תמיד ואחר כך אין רוצה לעשות כן צריך התרה וטעם שעמידה ביוה"כ שהוא דוגמת המלאכים ולכן לנשים אין תועלת בעמידה (שם במ"א וא"ר): (ח) יש נוהגין ללון בבית הכנסת ואומרים שירות ותשבחות בלילה וטוב וגכון ליזהר רחוק מן הארון ומי שאינו רוצה לומר שירות ותשבחות לא יישן שם ומי שיודע בעצמו שאם יהיה ניעור בלילה לא יוכל להתפלל ביום בכונה טוב שילך לביתו לישון ויאמר קודם שיישן הד' מזמורים ראשונים של תהלים שהם שמורים לקרי וכן החזנים שמתפללים ביום לא יהיו נעורים בלילה שלא יאבדו קולם (שם):

דין יום הכפורים:

(א) טוב לקצר בפיוטים בשחרית יוה"כ כדי למסר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות על היום ואם התפללו שחרית ורואים שהוא סוף שש שעות לא יאמרו א"מ כדי להתפלל מוסף קודם שבע (סי' תר"ך): (ב) סדר קריאת התורה נתבאר לעיל בהל' קה"ת: בזוהר כתיב כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם מוחלים לו עונותיו ובניו אינן מתים בחייו וכן כתב האר"י ז"ל (סי' תרכ"א מ"א שם): (ג) בהפטרה א"א מלך מוחל וסולח כו' רק ודברך אמת וקים לעד בא"י מלך על כל הארץ כו' (מ"א שם): (ד) מילה ביום הכפורים מלין אחר קה"ת ואחר המילה אומרים אשרי (וכ"כ א"ר). ומברכין על הכוס ונוהגין ליתן הכוס לתינוק הנימול אבל להינוק אחר אין ליתן משום דבכוס של מצוה חיישינן דילמא אתי למיסרך וצריך ליתן לתינוק הנימול לשתות מן הכוס חוץ ממה שנותנין לו כשאומר בדמיך חיי (שם במ"א וט"ז): (ה) נוהגים להזכיר נשמות ביוה"כ וצריך לידור לצדקה ביוה"כ בעד המתים כי גם המתים יש להם כפרה ביוה"כ (שם). א"א אין כאלהינו ביוה"כ (סי' תרכ"ב):

בהגו שהאב והאם מברכים את בניהם טרם לכתם לביהכ"נ ומעתירים בברכה זו ג"כ שיחתמו לחיים טובים

טובים ושיהיה לבם נכון ביראת ה' וישים בלבבם אהבתו ויראתו בלב שלם וכל אחד כפי מערכי לבו ושיגון לבוכו שופך תחנונים בבכי ובדמעות שליש למען יקים ה' את דברו והקובל תפלתו ויעתר אל ה' וירצהו. ואגב זה מעוררים הבנים והבנות שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמורו. ולחזק לבבם לתוה"ק. כי בעת ההיא מורך בלבבם מאימת הדין והדברים עושים רושם ונכנסים ללב ביותר. ורבים הולכים גם לקרוביהם אנשים של תורה וחסידים ואנשי מעשה שיברכו אותם ומבקשים מהם שיתפללו בעדם ביום הקדוש בשעת תפלה בעד שארית הנמצאת לפקדם ולהזכירם לטובה. ויש להקדים לעשות כן בעוד היום גדול. שבעת אשר היום פנה לערוב ראוי שיהיה לבם נכון לקבל קדושת היום בהשקט ובישוב הדעת (מט"א). **הנוסח** שאנו מברכים הוא: ישימך כו'. יברכך כו'.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו ותהיה יראת ה' על פניך כל ימי חייך שלא תחטא ותהי חשקך בתורה ובמצות. עיניך לנוכח יביטו. פיך ידבר חכמות. ולבך יהגה אימות. ידיך יהיו עוסקים במצות. רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים. יתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ומצות כל ימיהם. ויהי מקורך ברוך. ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת וברווח מתחת ידו הרחבה ולא ע"י מתנת בשר ודם. פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה' ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל אמן (חיי אדם).

בקשה לרבינו סעדיה גאון ז"ל

נדפסה בס' שרביט הזהב (מנטובה של"ג), ואח"כ בס' קובץ מעשה ידי גאונים קדמונים, **והיא אחת משתי** התפלות של רבינו סעדיה גאון שהראב"ע מפליג בשבחן מאד (בפירושו לקהלת על פסוק אל תבהל על פיך):

ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך*).

תהלתך אין לה תחלה. ושבחיך אין להם תכלה. ולדעתנו יש גבול ומסלה. אשר ממנו לא יעלה מעלה. ומה שאין לו תכלית במעלה. איך יקיפנו בעל תכלית ותחלה. לכן לך דומיה תהלה. וממך נאוה כל שאלה. ומרומם על כל ברכה ותהלה. גם לשאלותינו יש קצה. ולחסדיך אין קצה. כי מה שהוא בעל קצה. יוכרח להיותו רוצה. מאחר אשר לו מוצא. ויגיעו שאלותיו לתכליתו. ומה שאינו בעל קץ. די לעצם ולכל זולתו. ואין לחסדו קץ. כמו שאין לעצמו קץ. לכן טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'. אכן מצד שאנו ברואים הבינונו כי יש בורא. ויחס ברוא אל בורא נדון. כיחס העבד אל האדון. והיחס הזה הוא אשר קרבנו. והערך הזה הוא העירנו. לגשת לפניך להגיד תהלה ולבקש שאלה. ואף גם זאת בהיות לני מערכי לב. ובתקנותנו סדרי שיר. עוד לך נקוה אל. לתת לנו מענה לשון. וממך תמיד נבקש. לפתוח שפתינו להגיד תהלתך). גם היום ידענו. והשיבונו אל לבבנו. כי ה' הוא האלהים. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. אין עוד: על כן נקרא שמך ה' אחד. כי אין עמך שני במלכותך ובממשלתך. ואין אחר לעשות כמעשיך וכגבורותיך: כי כל אחר שהוא זולתך נוצר הוא וחדש. ואיך ידמה לך ואתה בראתו. או יערוך לך ואתה יצרתו. לכן יאמינו הלבבות. ותדענה הנפשות. כי אתה אל אחד. ומיוחד בכל שמותיך. ונפלא בכל מעשיך. ונשגב בכל דרכיך. ונעלם מעיני כל חי. ועין לא תשורך: ואמת ה' אלהינו. אתה היית עד לא עולם מאז. ואתה הוא בהיות העולם ובהתיצבו. ואתה הוא אחר אבדו יחלופו. ושנותיך לא יתמו:

ואמת ה' אלהינו. אתה בראת את כל הברואים במאמר ולא ביגיעה. וקראת אליהם בקריאה ויעמדו יחדו. ולך היכולת להעבירם ולהאבידם. ובידך כח וגבורה לחדשם ולהשיבם כקדמתם: ואמת ה' אלהינו אתה יצרת את העולם הזה עולם עובר. לבחון בו את כל בני האדם בחקים ובמשפטים אשר צויתם. ובדרך החיים והטוב והמות והרע אשר נתתה לפניהם. ואת העולם הבא עולם עומד לשלם בו שכר טוב

לכל

*) מה שנסגר בשני חצאי עגולה הוא הוספה מהרב שלמה שרביט הזהב.

לכל חסידיך ולהנקם בו נקם ברית מן הבוגדים בך: ואמת ה' אלהינו אתה הוא אשר בחרת את זרע ישרון מכל העמים אשר על פני האדמה. ותעש לנו מימי קדם המסת הגדלת אשר ראו עינינו והאתת והמפתים והיד החזקה והזרוע הנטויה אשר לא נבראו כהנה בכל הארץ ובכל הגוים: ואמת ה' אלהינו אתה אשר יסרתנו בעת שהכעסנו אותך. בגולה ובשבי. ולמות לא נתתנו: ואמת ה' אלהינו אתה הוא הגואלנו והמושיענו והמשיב שבותנו והמקבץ נפוצותינו והבונה בית מקדשנו. כאשר דברת בפיך ובידך תמלא: על אלה נודה לך ה' אלהינו על העצומות וגדולות ונפלאות מאלה עד אין חקר ואין מספר ממעשיך האימים וממפעלותיך הנוראים אשר לא יכילום השמים והארץ ואף כי בני האדם. לא יוכלו כל החיים לתור ולחקור קצתם ואף כי אדם אחד: ומי זה ימלל גבורותיך או מי ישמיע כל תהלתך ואתה הוא המתנשא לכל לראש המרומם על כל ברכה ותהלה: הן אלה קצות דרכיך זכרנו ונבהלנו. ועוד קטוננו בעיני נפשנו ונדכינו ושפלנו עד מאד. כי מה האדם הזה להתיצב לפניך ואנוש מה כחו לעמד נגדך. ותחלת יכודו מן העפר. ובעודנו חי בעפר מדורו. ואחרי מותו אל עפר ישוב. ובמה יתגאה או יעוז אם בגבורה. אכן הלש הוא בהיותו בריא ואף כי בחלותו. היגון והאנחה שוברים כחו. הצרות והמצוקות נושתות גבורתו: ואם בחכמה. הנה הוא נבער מדעת. גלמו וחדריו לא ידע. שבתו וקומו ארחו ורבעו. שבעו ונוחו המיו [נ"א ונומו הליו] ומותו. וגם מה ילד יום לא ידע ומה יהי למחר לא יבין: על כן מלא לבו פחד ועצבון. ואם בעושר. הנה הוא עני ודל. ערום יצא מבטן אמו וערום ישוב ללכת כשבא. ומאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו. ואם ישמח כי רב חילו וכי כביר מצאה ידו. הן עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו: ואם בימי חייו ושנותיו. הנה טפחות נתתה ימיו וחלדו כאין נגדך. ושנותיו כצל עובר. כציץ יצא וימל. ויברח כצל ולא יעמוד: ואם במפעליו ובמעשיו. אך בצלם יתהלך איש אך הבל יהמיון יצבור לא ידע מי אספם: בשנה מהם יקח ויבוש ויכלם מעצתו. ילין וישכים יום אחר יום. ויקוה לרמה ולתולעה. ויסע מסע אחרי מסע אל ארץ חשך וצלמות. עד בא יומו עת פקודתו: בעת ההיא ימס כעש חמודו וביום ההוא אבדו עשתונותיו. מלבד עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיו. והוא ילונו בעמלו שיולך בידו. וגבר אשר אלה מעלליו. מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. לולי רחמיך וחסדיך אשר גמלתו מראש. ותביריהו לעמוד לפניך. ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו. תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו: גם אנו עבדיך בני אמתך עפר ואפר רמה ותולעה עניים ואביונים רשים ואנשי תככים. ידענו ה' אלהינו כי לא בצדקתנו חננתנו ולא כיושר לבבנו גמלתנו הטובות. כי אם כרוב רחמיך אשר גבהו כגבוה שמים על הארץ. וחסדך ואמתך אשר נישאו עד שחקים: ידענו ה' אלהינו כי לא היינו ואתה יצרתנו. ואתה עשיתנו וכוננתנו. חיים וחסד עשית עמנו ופקודתך שמרה רוחנו. וחכמה ותבונה השכלתנו. ומכח גבורתך אזרתנו: ומן העושר והכבוד אשר מלפניך הענקתנו. ולמעלה מעלה רוממתנו. כמו מימים עד ימים תשלימנו. עד אשר הביאותנו עד הלום. והגעתנו עד הקץ הזה. ונפשנו יודעת מאד כי חסדך גדול עלינו והצלת נפשנו משאול תחתיה. צר ומציק מצאונו ואתה הושעתנו. זדים קמו עלינו ומידם פדיתנו. פעמים רבות הגענו עד שערי מות והחייתנו. ומה נשיב לך. כי כל תגמוליך עלינו: ואם נפיק שבח כמימי הים ונרחיבה פינו בשיר כהללו של עולם

עילם ועל משמרתנו נעמוד כארזי הלבנון. ונתיצבה על מצור כתבור וחרמון. או נפרשה בפינו ככנפי הנשרים. ונשא עינינו תמיד ככוכבי השמים: ונרימה קולנו כאיל תערוג על אפיקי מים. ונכרעה על ברכינו כל ימי חיינו. ונדדה כל שנותינו במספר השנים אשר נתת לנו ה' אלהינו. לא נשיג אחת מני אלף מגמול הטוב והחסד והרחמים אשר עשית עמנו מעודנו עד היום הזה: ולא כגמול עלינו השיבונו לך ה' אלהינו בלתי כאשר הוכחת לאמר הלה' תגמלו זאת. *) כי שכחנו את רוב הסדיך ונשינו את כל טובותיך. וממשפטיך כרנו והרע בעיניך עשינו ובהבלי העולם הזה נהבלנו. ואל רהבים ושטי כזב פנינו. ונסכלנו ונשגה הרבה מאד. ואהבנו רע מטוב ושקר מדבר צדק סלה. וטומאה מטהרה ושקוץ תחת זכות. והחלפנו עולם עומד בעולם עובר. מדי יום ביומו השכם וחטא. עד אשר עברו עונותינו ראשנו. ורבו משערותינו. ועצמו מדברי פינו. וגדלו ממצעדי רגלינו. וגברו מנשמת רוח אפינו. טבענו ביון מצולה ואין מעמד באנו במעמקי מים ושבולת שטפתנו:

ולא לך הרעונו ה' אלהינו כי אם אותנו. ולא אותך הכעסנו בלתי כי אם לנפשנו. כי אנוש אם חטא מה יפעל לך. ואם רבו פשעיו מה יעשה לך: אבל אוי לבני האדם אשר פשעו בך. ואוי לנפשם כי גמלו להם רעה: אלהינו על זאת בושנו ונכלמנו להרים אלהינו פנינו אליך. וככלי נמאס כן היינו בעיני נפשנו. וכגבר אשר הטבל בשחת ותעבוהו שלמותיו. וכמו בעון אשר חוללנו בו מראשית. על כן בשת פנינו כסתנו: אלה נזכרה ונשפכה עלינו נפשנו. כי איככה נוכל לעמוד לפניך אם תאספנו אליך. על חטאתינו אלה. היעמוד לבנו אם תחזקנה ידינו. בקוראך אותנו למשפט על רוע מעללינו. כעלה נדף נחשבנו בזכרנו זאת. וכקש יבש נדמינו בעלותה על לבנו. וכמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפני זעמך וקצפך אשר חויבנו על רוב פשעינו: כי השמים והארץ לא יכילו זעמך. וכל שכן אנו עניים ונדכים: אבל מדי נדבר בשמך זכור נזכור חסדיך. ונערוך למולם חטאתינו ופשעינו. נמס לבנו. וסמר בשרנו. ורהפו עצמותינו. והמו מעינו. ורפה ידינו. ומעדו אשורינו. וכפף ראשינו. ונגרה דמעתנו. וייבש חכנו. וכשל כחנו. ונאלמנו דומיה. ויצורינו כצל כלם. ונעוינו משמוע ונבהלנו מראות. כי מלך גדול וקדוש אתה. וזה אשר גמלתנו ואלה מעשה ידינו: *) ועתה ה' אלהינו אחרי שובנו נחמנו. ואחרי הודענו ספקנו כף על ירך. בושנו וגם נכלמנו כי נשאנו חרפת נעורינו. ועל זאת נשא בשרנו בשינינו ונפשנו נשים בכפנו: ובמה נקדמה פניך ה'. ובמה נכף לאלהי מרום. ובמה תכפר ותתרצה לנו על חטאתינו אלה אשר חלפו ועברו כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו: אם בתשובה ותודה תתרצה. הנה אנחנו שבים ומתודים לפניך ה' אלהינו. ואומרים חטאנו ועוינו ופשענו וסרנו ממצותיך וממשפטיך וישר העוינו ולא שוה לנו: ואם בשבר רוח תכפר. הנה נשבר לבנו בקרבנו ונדכתה רוחנו מן הצרות והתלאות אשר עברו עלינו בעונינו. עד אשר לא נותר מתום בבשרנו. לולי רחמיך הרבים או אבדנו בעניינו. ומה יש לנו כח להתיסרה. כמעט רגע תואל ידך בנו ואיננו אז אם תחשה ממנה ונמשלנו עם יורדי בור: ואם בבכי ובזעקה תסלח. הנה במסתרים תבכה נפשנו מפני חטאתינו. ובחדרים תאנה רוחנו על רוב פשעינו. ולו יש בנו כח. אבן עיננו נגרה ולא תדמה. עד כלו בדמעות עינינו לזאת: ואם בתפלה ותחנונים תמחול. הנה אנחנו מפילים תחנונינו לפניך ה' אלהינו. וכעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו נשואות אליך ה'

*) מחברי הסליחות בסליחות ער"ה השתמשו בבקשה זאת. (סג"מ) ס' 69 — 10

ה׳ · ולו יכולנו להתיצבה תמיד נגדך · או כל ימי היינו נעמוד לפניך : ועתה ה׳ אלהינו אתה ידעת את הגויה אשר כוננת בנו. כי דלה היא · ואת מהשבתה אשר בה כי היא נבערה. ואת השאור שבעסה כי רע הוא : *) לכן ה׳ אדונינו אם עשינו אנו כאולתנו ופשענו · עשה אתה כחכמתך וסלח · כי תמים דעים אתה. ואם שלמנו לפניך רעה תחת טובה· גמלנו טוב ואל רע. כי יתר מרעהו צדיק וכל שכן הבורא. ואם הרבינו לפשוע · אתה הוא רב חסד ומרבה לסלוח· ורחום לכפר עון ומרבה להשיב אף· אשר צדקותיך וחסדיך רבו מהררי אל · ועמקו מתהום רבה · כסה שמים הודך ותהלתך מלאה הארץ : ה׳ שמענו שמעך יראנו. כי באחת מן המדות האלה תסלח לכל אשר חטאו לך· ואף כי בכלם. סלח נא לעונותינו ולחטאתינו ולעונות כל עמך בית ישראל ולחטאתם. וכבסנו מעונינו ומחטאתינו טהרנו · ואל תטור לנו לעולם · כאשר דברת בפיך כי חסיד אני נאם ה׳ לא אטור לעולם. ואל תקצוף עלינו עד מאד ואל לעד תזכור עון. כאשר אמרת כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. כי ימים רבים מחיינו כלינו ביגון . ועליהם אמרנו הנחלנו לנו ירחי שוא ולילות רבות ינענו בם באנחתנו. נשחה באשמורותם על מטתנו. ואומרים להם ולילות עמל מנו לנו. *) ורבות משנותינו ספו באנחה. וקוראים אנו להם כי כל ימינו פנו בעברתך. וכמה ימי שני חיינו הנשארים ונדעם. ונשא קצנו ומדת ימינו ונאריך רוחנו·והלא גרים אנו עמך בארץ. ותושבים לפניך ככל אבותינו הראשונים· מהר תקרא (ואנו נענה) [ואנכי אענך]· תשלח דברך ארץ. עד מהרה ירוץ. ומה בצע בדמנו ה׳ אלהינו אם תשהיתנו. או מה יתרון אם תורידנו שאול כחטאתינו. או מה כשרון אם תפקוד עלינו כדרכינו. ולא באלה שבחך. ולא בזאת שמך ותהלתך עד קצוי ארץ. אבל הדבר אשר הוא לך לתהלה. להתנהג עם עבדיך במדת רחמים. ולגלגל אשר דברת למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך. וגם המדה אשר היא לך לתפארת המזילה והסליחה ועבור על פשע · כאשר אמרת על בריותיך שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבור על פשע · ולמעלה מזאת אלהי עולם אנא ה׳ האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד . אל ימעטו לפניך את כל התלאות אשר מצאו את עבדיך מיום היותם על האדמה עד היום הזה· וראה את עניינו ואל תרא את עונינו· ופנה אל עשקנו ואל תפן אל קשינו. והבט בעמלנו ואל תביט במעלנו. ושים נא צרותינו כופר חטאתינו· ומצוקותינו תחת אשמותינו· ועלבון הנפש תחת עון הנפש· ומחה והעבר פשעינו מנגד עיניך ואל יזכרו עוד. והשכנו מזדים וטהנו משגיאות ומנסתרות נקנו· קרבנו אליך ורצנו וזכנו· כי אתה אלוה הסליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד· דרכיך ה׳ הודיענו ארחותיך למדנו. הדריכנו באמתך ולמדנו. ונחנו בארחת מישור. ויחד לבבנו ליראה את שמך· והט לבנו לסליחותיך ואל עדותיך. כי אתה תקרא שלום שלום · לרחוק תחלה ואחרי כן לקרוב אמר ה׳ ורפאתיו· נחמנו ה׳ אלהינו על כל הצרות אשר צפו על ראשנו בימים ההם אשר עברו · בישועתך ובטובותיך ובתורתך וברצונך ובאור פניך · כי צמאים אנו לרחמיך בארץ עיפה למים· והשמיענו ששון ושמחה · תגלנה עצמות דכית. והושיבנו בטח ושאנן מפחד רעה· ושמרנו ועזרנו ובצל כנפיך תסתירנו· ולא נירא רע· כי אתה עמנו ואתה ידעת ה׳ כי לא נוכל להועיל לנפשנו בלעדיך· אבל אתה עשית ואתה תשא. האר עינינו בתורתך. והנחילנו מחכמתך. והשכילנו שכל טוב מן הדעת והתבונה אשר תתן מפיך והטריפנו להם חקנו בנחת ולא בצער. בהתר ולא באיסור. בבטח. לא בפחד.

*) מחברי הסליחות ער״ה כתמב; בבקשה זאת.

 ואל

ואל תבטיחנו בהם על הבריות. כי כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה. ואנו עליך בטחנו ה׳. אל נבוש כי חסינו בך. והצילנו מאויבינו וממתקוממינו תשיבנו. ואל תתננו בנפש צרינו. ואל יאמרו בלענום. והשב חרפתם על ראשם. והצילה נפשנו משואיהם מכפירים יהידתנו. כי אתה מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו. רפאנו ה׳ ונרפא. חבוש שברנו ומחץ מכתנו רפא. וסוככנו בשלומך הגדול וספק על ידינו לשמור מצותיך. ולהקים חוקותיך. ללמוד וללמד לשבור ולעשות. ושימנו מבני העולם הבא. מן המשכימים ומן המעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אשר להם עוז בך מסלות בלבבם. ממתים ידך ה׳ ממתים מחלד חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם ונהיה מבני העולם הבא אשר בצל כנפיך יחסיון ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם. ונזכה למה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת להוסים בך נגד בני אדם. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. ושואל אם ישאלך מעט תענהו בכפל שאלתו להרבה מאד. כי עבדיך כפי כחם וכקוצר ידם ישאלו. ואתה כגודל ידך וכעוצם זרועך תעמס לנו האל ישועתנו סלה. *) יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שיהא הקץ הזה קץ תכלית לשבי עמך בית ישראל ועת סוף לגלותנו ולאבלנו. ואחרית לימי עניינו ומרודנו. כי משך עלינו השעבוד וארך עלינו עול המלכויות. והננו בכל יום הולכים ודלים ונמעטים ברבות השנים. ונצערים בשגיאות הזמנים. ואין לנו מנהל ולא מחזיק בידינו. כאשר אמרת אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה. ולא מי יחמול עלינו ולא מי ינוד לנו ומי יסור לשאול לשלומנו ומי ינחמנו כאשר אמרת כי מי יחמול עליך ירושלם ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך. או מי זה יגדור גדר או מי יעמוד בפרץ בעדנו ואין עוד נביא וחוזה. ולא אתנו יודע עד מה. ואין קורא בשמך באמת מתעורר להחזיק בך. כי כולנו כצאן תעינו. איש לדרכו פנינו. כל גבר אחרי בצעו. וכל איש אחרי שרירות לבו הרע הולך. ולא דיינו עונות אבותינו הראשונים. עד אשר הוספנו עליהם עונות חדשים. ולא הוזהרנו בכל התוכחות אשר עברו עלינו. ולא הועיל לנו בכל האזהרות אשר הוזהרנו: ואהה ה׳ חשבת לצרף את סיגנו ולהסיר את בדילינו. ולשבור את לבנו הזונה ולהתם את טומאתנו ממנו. על כן הגליתנו ובגוים זריתנו. והנה בשאון מי המלכיות צללנו. וכהתוך כסף בתוך כור באשם כן נתכנו וכמוץ הרים כי רודפנו. ועונינו כרוח ישאונו. ולא מקוצר ידך ה׳ לא הושעתנו. ולא מכובד אזנך לא שמעת את תפלתנו. כי אם עונותינו הבדילו בינינו ובין ישועתך. ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. ואתה ה׳ גואל ישראל וקדושו. הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור. חלילה. לא לעולמים תזנח ולא תוסיף לרצות עוד ולא אפס לנצח חסדך. ולא כלו רחמיך. כי המה חדשים לבקרים. יהולו בכל עת ובכל רגע. למען שמך ה׳ עשה עמנו אות לטובה. כי תוהלת הכל אתה. כי נקרא שמך עלינו ה׳ אלהי ישראל. ולמען ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב אשר כרת לנו ולשאריתנו. ולמען תורתך ולומדיה אשר נמעטו וישוחו. הבטחתנו על אודותיה כי לא תשכח מפי זרעו. ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו. ולמען עמך ונחלתך אשר נשארו מעט מהרבה. כתרן על ראש ההר וכנס על הגבעה. ולמען ירושלם עיר הקדש אשר היתה מדבר שממה ויצא ממנה כל הדרה. ובית קדשנו ותפארתנו אשר היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה. וראה נא כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. הנה העת אשר יאתה לך להושיע. ובה יודע עוז רחמיך וחסדיך. כי אין בנו מעשים. וגם גמר חסיד מן הארץ מהר יקדמונו רחמיך ויבואונו חסדיך ויהי עלינו נועמך ויכבשו

*) מהכרי הסליחות בסליחות לער"ס הכתמכו בבקשה ז"ת.

רחמיך את כעסך. וטובך הגדול ישיב חרון אפך מעמך ישראל ונחלתך. והושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך. שובה ה׳ עד מתי והנחם על עבדיך. שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו. שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו. שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה. שלח הגואל ויגאלנו והעלנו שמחים אל אדמתנו ואור שכינתך בינותינו. וחזון נביאיך בתוכנו. ובדברך יחיו מתינו ויקיצו וירננו שוכני עפרותינו. ושמחת עולם תהיה לנו כאשר אמרת ופדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישינו ונסו יגון ואנחה. ועוד אמרת עתה אשיב שבות יעקב ורחמתי על בית ישראל וקנאתי לשם קדשי. ועוד אמרת כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה׳. ועוד אמרת בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה׳. ואומר בימים ההם ובעת ההיא נאם ה׳ יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה כי אסלח לאשר אשאיר. ורבות מאלה נחמות והבטחות אשר כרת לנו ולשאריתנו. ואומר ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה׳ כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה׳ כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד. אלה אמרת וכאלה עשית. וכאלה תעשה. וכהנה רבות עמך. זכרנו ה׳ ברצון עמך פקדנו בישועתך. לראות בטובת בחיריך לשמוח בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך. כי אתה שומע תפלה ומאזין צעקה לכל בריה ואין זולתך. ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. ה׳ שמעה ה׳ סלחה ה׳ הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי:

תפלה זכה

בס׳ חיי אדם (כלל קמ״ד סימן כ׳) העתיק תפלה בלשון קלה מספרים קדמונים שראוי לכל אדם לאמרה קודם כל נדרי ואשרי מי שיאמר אותה גם קודם תפלת מוסף. וזה נוסחתה:

רבון כל העולמים אב הרחמים והסליחות אשר ימינך פשוטה לקבל שבים ואתה בראת את האדם להיטיב לו באחריתו. ובראת לו שני יצרים יצר טוב ויצר רע. כדי שיהיה הבחירה בידו לבחור בטוב או ברע כדי ליתן לו שכר טוב על טוב בחירתו כי כן גזרה חכמתך. כמו שכתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים. ועתה אלהי לא שמעתי לקולך והלכתי בעצת יצרי הרע ובדרכי לבי. ומאסתי בטוב ובחרתי ברע. ולא די לי שלא קדשתי את איברי אלא טמאתי אותם. בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה להשוב מחשבות טובות והרהורים טובים ולב להבין דברי קדשך ולהתפלל ולברך כל הברכות במחשבה טהורה. ואני טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות. ולא די לי בזה אלא שע״י ההרהורים רעים באתי לידי הוצאת זרע לבטלה פעם ברצון ופעם באונס בטומאת קרי המטמא את כל הגוף ומהם בראתי משחיתים ומחבלים הנקראים נגעי בני אדם. אוי לי כי תחת המחשבות הטובות שיכולתי לברוא על ידי זה מלאכים קדושים שיהיו סנגורים ופרקליטים טובים עלי. תחתיהם בראתי משחיתים לחבל את עצמי כמו שכתוב והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. בראת בי עינים ובהם חוש הראות לראות בהם מה שכתוב בתורה ולקדש אותם בראית כל דבר שבקדושה. והזהרת בתורתך ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. אוי לי כי הלכתי אחרי

עיני וטמאתי אותם להסתכל בנשים ובכל דבר טומאה. בראת בי אזנים לשמוע דברי קדושה ודברי תורה. אוי לי כי טמאתי אותם לשמוע דברי נבלה ולה"ר וכל דברים האסורים אוי לאזנים שכך שומעות. בראת בי פה ולשון ושנים וחך וגרון ונתת בהם כח לדבר בהם חמשה מוצאות האותיות הקדושים של א"ב אשר בהם בראת שמים וארץ ומלואם ובהם ארגת תורתך הקדושה. ובכח הדבור הבדלת את האדם מן הבהמה. ואפילו כבהמה לא הייתי כי טמאתי פי בדברי נבלה. בלשון הרע. בשקרים. בליצנות. רכילות. מחלוקת. מלבין פני חבירו. מקלל את חבירו. מתכבד בקלון חבירו. דברי משא ומתן בשבת ויו"ט. בשבועות ונדרים. בראת בי ידים וחוש המישוש לעסוק בהם במצות. ואני טמאתי אותם במשמושים של איסור. להכות באגרוף רשע. ולהרים יד להכות את ישראל. ולטלטל דברים המוקצים בשבת ויו"ט. בראת בי רגלים להלוך לכל דבר מצוה. ואני טמאתי אותם ברגלים ממהרות לרוץ לרעה. בראת בי ראש הגויה והתמת אותו באות ברית קודש להיות עבד נאמן לעבודתך. ואני טמאתי אותו בהוצאת זרע לבטלה. ובקרי. ולקשות עצמי לדעת שלא במקום מצוה (ובעלתי בעילות אסורות). משמשתי את כל איברי ומצאתי אותם בעלי מומין מכף רגלי ועד ראשי אין בי מתום. בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך. כי באלה האברים והחושים שחננתני בהם ובכח החיים שהשפעת עליהם תמיד. בהם נשתמשתי לעשות הרע בעיניך ולעבור על רצונך. אוי לי ואוי לנפשי: ועתה ה' אלהי גלוי וידוע לפניך שלא נתכוונתי בכל החטאים והעונות להכעיס אותך ולמרוד כנגדך אך הלכתי בעצת יצרי הרע אשר תמיד פורש רשת לרגלי ללכדני. ואני עני ואביון תולעת ולא איש כשל כחי לעמוד כנגדו. ועמל הפרנסה לפרנס את בני ביתי וטרדת הזמן ומקריו הם היו בעוכרי. ולפי שכל זה גלוי וידוע לפניך כי אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא. לכן ברחמיך הרבים נתת לנו יום אחד בשנה. יום אדיר וקדוש. יום הכפורים הזה הבא עלינו לטובה לשוב לפניך ולכפר את כל עונותינו ולטהר אותנו מכל טומאותינו כמו שכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. ועתה ראה עמך ישראל אשר לקחת אותם לך לעם. מי כעמך ישראל טהורים וקדושים המיחלים ומצפים למחילתך. באנו לפניך בלב נשבר ונדכה כעניים ודלים ורשים לבקש ממך מחילה וסליחה וכפרה על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו לפניך. ידענו ה' רשענו ועון אבותינו. בושנו ונכלמנו להרים פנינו אליך. כבושת גנב כי ימצא. ואיך נפתח פה ונרים ראש. כי ברוב עונינו העברנו מעלינו הצלם הקדוש אשר הוא מלביש אותנו אשר כל המזיקים והמקטרגים אינם יכולים להביט בפניו כמ"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. והחלפנו אותו בצלם טמא ולבשנו בגדים צואים ואיך נבוא בשער המלך בלבוש שק מלוכלך בצואה. מתמיהים אנחנו על נפשנו איך נעשתה התועבה הזאת כי הוצאנו נפשנו ורוחנו מעולם הקדוש וברחנו למקום מדבר ציה וצלמות. למקום הטומאה והקליפות. ואתה ה' אלהינו הרוצה בתשובת רשעים כמ"ש שובו [שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו] בית ישראל. [ונאמר] כי לא אחפוץ במות המת [נאם אדני אלהים והשיבו וחיו. ונאמר החפץ אחפוץ מות רשע נאם אדני אלהים הלא] (כי אם) בשובו מדרכיו וחיה. עתה שמנו אל לבנו לשוב ולבא לפניך בבושת פנים. אבינו מלכנו רחם עלינו כרחם אב על בנו שמרד באביו ויצא מביתו ובשובו אל אביו בבושת פנים ובכי וצעקה ומתנפל לפניו מדרך האב לרחם על בנו. ואם עבדים אנחנו המכה את עבדו ביסורים כשמרד בו. הנה כבר לקינו בשעבוד מלכיות ויסורים שבגוף. או עניות. וצער גידול בנים ושאר מכאובים. יסרנו ה' אך במשפט ואל באפך פן תמעיטנו רחם עלינו וצוה למלאכיך הקדושים הממונים על הטהרה להפשיט את הבגדים הצואים מעלינו ולטהרנו מכל חטאתינו

וילבישו אותנו שנית בלבוש הקדושה כמ"ש הסירו הבגדים הצואים וגו' והלבש אותך מחלצות. וכתפלת דוד המלך ע"ה השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. לב טהור ברא לנו אלהים ורוח חדשה תתן בקרבנו. ואם פשענו ומרדנו כמדת בשר ודם. אתה עשה כמדתך למחול ולסלוח. ואל יעכבו עונותינו לשוב לפניך כמדתך לקבל שבים. ותחזק לבנו בתורתך וביראתך שתהיה יראתך תמיד קבועה בלבנו. וטהר רעיונינו ומחשבותינו לעבודתך. וראה בשברון לבי כי מתנחם אני על מעשי הרעים שעשיתי עד היום הזה. ובוכה ומתאונן ומתודה עליהם ואומר חטאתי עויתי פשעתי לפניך וקבל תשובתי בתוך תשובת כל עמך ישראל השבים לפניך בכל לבם. כי גם אני מבני אברהם יצחק ויעקב ואל יעכבוני עונותי הרבים מלשוב לפניך בכל לב. וזכני שאשוב לפניך בלב שלם ולהתחרט על עונותי חרטה גמורה ולעזוב מעשי הרעים עזיבה עולמית. ורחם עלי והצילני עד עולם מכל חטא ועון כי לולא רחמיך יחסדיך הרבים אי אפשר לעמוד נגד היצה"ר אשר הוא כאש בוער בעצמותי. ולכן רחם עלי ותן בי כח לעמוד כנגדו כמ"ש הכמים הצדיקים בדברי קדשם הבא לטהר מסייעין אותו. והנה אני מקבל עלי קדושת יום הכפורים ולהתענות בו בחמשה ענויים שצוית לנו ע"י משה עבדך בתורתך הקדושה. אכילה. שתיה. רחיצה. סיכה. נעילת הסנדל. תשמיש המטה. ולשבות ביום הקדוש הזה מכל מלאכה. ועל ידי עינוי של אכילה ושתיה תכפר לנו מה שחטאנו באכילות ושתיות אסורות. ועל ידי עינוי רחיצה וסיכה תכפר לנו מה שהטאנו בתענוגי עולם הזה אשר התענגנו בימי החול ובפרט בתענוגים האסורים. וע"י עינוי נעילת הסנדל תכפר לנו מה שחטאנו ברגלים ממהרות לרוץ לרע. ואת אשר עברנו על כ"ד דברים שב"ד היו מנדין עליהם ונתחייבנו להיות יחפי רגלים כמנודים. וע"י עינוי מתשמיש המטה תכפר לנו מה שחטאנו ופגמנו בברית קודש בקשוי שלא במקום מצוה ובטומאת קרי ובהוצאת זרע לבטלה (ומה שבעלנו בעילות אסורות) וע"י המשת תפלות ותחנות ובקשות יתוקן מה שפגמנו בחמשה מוצאות הפה החך והגרון והלשון והשנים ושפתים. שמהם יוצא הדיבור וטמאתי אותם בכל דברים האסורים ונדרים ושבועות. וע"י היבוק ונישוק הס"ת וע"י זכות התפלות שנתפלל ביום הקדוש הזה יעלו ויבאו ויגיעו ויצטרפו עמהם כל התפלות שהתפללנו כל השנה בלא כונה ויהיו כולם נכללות בתפלות היום הזה ויגיעו לראשך להיות עטרה לראשך בכלל תפלות ישראל. וע"י דמעות עינינו יתוקן מה שפגמנו בראיית עינים בכל דבר טמא והסתכלות בנשים. וע"י רתיחת גופנו ע"י התענית ותפלות יתוקן מה שהרתחנו רמ"ח אברינו ושס"ה גידינו באש של יצה"ר. ובמיעוט חלבנו ודמינו ע"י התענית יכופר כל מה שחטאנו ושעוינו ושפשענו לפניך ויהיה נחשב לפניך התענית כאלו הקרבנו את גופנו על גבי המזבח ויקובל לפניך לריח ניחוח כקרבן וכעולה:

והנה ידענו כי אנחנו מחויבים להתענות ע"פ תיקוני התשובה על כל חטא וחטא ולסגף את גופנו בתשובת המשקל נגד מה שהתענגנו בעבירות אך גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח להתענות אפילו על חטא אחד ומכ"ש על כל עון ועון כי רבו עונותינו מלספור וכשל כחנו. ולכן יהי"ר מלפניך ה' אלהינו שיהיה צום התענית ביום הקדוש הזה יום הכפורים הבא עלינו לטובה לכפרה על כל עונותינו: ויהי רצון מלפניך אל מלך יושב על כסא רחמים הרוצה בתשובת רשעים שתתן בלבנו ובלב כל עמך בית ישראל אהבתך ויראתך ליראה אותך כל הימים. ובתוכם תרחם על פושעי עמך בית ישראל ותן בלבם פחד הדר גאונך ותכניע לבם האבן וישובו לפניך בלב שלם כמו שהבטחתנו ע"י נביאך לבל ידח ממנו נדח. גם כי הרבו אשמה לפניך עד שננעלו בפניהם דרכי תשובה אתה ברחמיך הרבים תחתור להם התירה מתחת כסא כבודך וקבלם בתשובה. ורחם עלינו ותן בנו כח לעבוד אותך

כל הימים והסר ממנו כל המניעות והסבות המונעים אותנו מלעבוד אותך כי אתה יצרתנו ותדע כל מחבורי בני אדם וטבעם המבלבלים אותנו מעבודתך ובידך להסירם ולמנעם ולא תטרוף עלינו את השעה עד שנשוב אליך בלב שלם. ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים עד סוף רגע אחרונה אשר יהיה לרצון לפניך לאסוף את נשמותינו אליך אז יהיו כל מהשבותינו דבוקות בך ואז תצא נשמתנו בקדושה ובטהרה ואז נזכה להיות נוקבא לעלות ממטה למעלה ולהשפיע שפע בכל העולמות ממעלה למטה. ותן בנו כח להתענות ביום הקדוש הזה ולהשלים התענית בכל חמשה עינוים ושלא יגרמו מעשינו להיות נכשלים ח"ו בשום אחד מן חמשה עינוים כי כולנו בני זרע אברהם יצחק ויעקב ידידיך. וזכנו לגדל בנינו לתורה ולמעשים טובים ולא יתפסו ח"ו בעונותינו. ותתמנו בספר היים טובים. חיים של יראת שמך. חיים שנעבוד אותך בלב שלם. חיים שלא נכשל ח"ו בשום חטא ועון ואשמה. חיים של פרנסה בנחת ובכבוד ובהיתר ולא יטרידנו הפרנסה בטרדת הזמן. ותן לנו פרנסה בהשקט ושלוה.פרנסה שלא נצטרך זה לזה ולא לעם אחר כדי שיהיה לבנו פנוי תמיד לעבודתך. וטהר רעיונינו ומחשבותינו כדי שנהיה אנחנו דבוקים בך תמיד:

ולהיות שידעתי שבמעט אין צדיק בארץ אשר לא יחטא בין אדם לחבירו בממון או בגופו במעשה או בדבור פה ועל זה דוה לבי בקרבי כי על הטא שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו ועל זה נשבר לבי בקרבי ורחפו עצמותי כי אפילו אין יום המיתה מכפר. ולכן אני מפיל תחנתי לפניך שתרחם עלי ותתנני להן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל בני אדם. והנני מוחל במחילה גמורה לכל מי שחטא נגדי בין בגופי ובין בממוני או שדיבר עלי לשון הרע ואפי' הוצאת שם רע. וכן לכל מי שהזיק לי בגופי או בממוני ולכל חטאת האדם אשר בין אדם לחבירו חוץ מממון אשר אוכל להוציא ע"פ דין והוץ מי שחוטא כנגדי ואומר אחטא לו והוא ימחול לי. והוץ מאלו אני מוחל במחילה גמורה ולא יענש שום אדם בסבתי וכשם שאני מוחל לכל אדם כן תתן את חני בעיני כל אדם שימחלו לי מחילה גמורה. ובכן יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע תפלותינו קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא ותוציא כל הניצוצות הקדושות שנפלו לקליפה ע"י חטאתינו. וע"י קדושת יוה"כ תתעורר מדותיך הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ותתפשט עליהם קדושת יוה"כ לכפר עלינו כמ"ש בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ותעביר ממשלת זדון מן הארץ ומלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך. ותן שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון כו':

ואח"כ אומרים זה והוא מתקוני זהר [ליום ל"ז תקון ס']:

קם רבי שמעון על רגלוי וסליק ידוי לגבי עילא ושבח למארי עלמא ואמר רבון עלמא עביד בגין שכינתא דאיהי בגלותא. ואם איהי באומאה הא אבא ואמא דאינון חכמה ובינה יכלין למעבד התרה הה"ד ה' צבאות יעץ ומי יפר. אם התלמיד אומי. הרב יכיל למעבד התרה. ואם נדר או נשבע. בן דאיהו ו' דלא יפרוק לה אלא דתהא בגלותא עד זמנא ידיעה ונדר או שבועה איהו בי"ה דאינון חכמה ובינה. דאיהו אתהרט. הא תלת בני נשא יכלין למפטר ליה. ואינון תלת אבהן לעילא לקבלייהו ואם לא תתחרט אנא בעינא מינך ומכל אינון דמתיבתא דלעילא ותתא דתעביד בגין רעיא מהימנא דלא זז משכינתא בכל אתר. ואיהו עאל שלם בינך ובינה זמנין סגיאין.

אמַר גרמיה למיתה בגינה ובגין בנהא הה"ד ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ואם הוא נדר מסטרא דאבא ואמא ולא בעי אנא סליק לגבי ההוא דאתמר ביה כי יפלא ממך דבר דאתמר ביה במופלא ממך אל תדרוש דיפטור נדר ואע"ג דשכינתא איהי בגלותא לגבי בעלה כנדה. דאיהו יפריש בין דם לדם ואתפתח מקורה דילה לדכאה לה במים דאורייתא מים חיים דלא פסקין. ואפריש מינה דם נדה דאיהי לילי"ת דלא אתקריבת בהדה. דאיהי חובה דנשמתא דסאיבת לה. ולית לה רשו לסלקא נשמתא לגבי בעלה לההוא אתר דאתיהיבת מתמן. ואתדנת בין דין לדין בין דיני נפשות לדיני ממונות. דאית מאן דפרע בממוניה ואית מאן דפרע בנפשיה. ובין נגע לנגע כמה דאוקמוהו איכה ישבה בדד דאיהו השיבא שכינתא בגלותא כמצורע דאתמר ביה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. מחוץ ודאי דא גלותא דאיהי לבר מארעא דישראל דאיהי מותבא דאות ה' ואי מקורה לא יכיל למפתח עד דיפתח ליה ההוא דסגיר ליה. אנא מפייסנא ליה בגין יו"ד ה"א וא"ו ה"א. דאיהו יחידא (דיהודיה תמן) ובגין לבושין דאתלבש מיד אתפתחת מקורה ואתדכיאת שכינתא ורזא דמלה מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה. מושיעו ודאי. ההוא דמקורה דמקוה בידיה אמן:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו לטהר מערכי רעיוננו ולכונן מענה לשוננו. ותחשבנו מזדונות ותנקנו משגיאות. ותהיה עם לבבנו בעת מחשבנו. ועם פינו בעת הטיפנו. ועם ידינו בעת מעבדנו ועם רגלינו באחוז שבילנו ולא נוציא מפינו רק הישר בעיניך. ולא נאמר לפני המלאך דבר שלא ברצונך יגער בשטן. ואל יבהילנו ביצר הרע ואל יכשילנו. והאר פניך אלינו. ונתת מהודך עלינו. וקבל תחנונינו. ושמע בקול הגיגינו. ועזרנו על דבר כבוד שמך. והצילנו וכפר על חטאתינו ועל חטאת עמך בית ישראל למען שמך. יהיו לרצון כו': (כל בו)

מסדור של רש"י (כתב יד נעתק מעקד הספרים באקספארד).

בערב יום הכפורים אוכלים מבעוד יום קודם שקיעת החמה דתניא [יומא פ"א:] ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא כל האוכל ושותה בתשעה בו כאלו התענה תשיעי ועשירי. דכיון שאכל מבעוד יום ומתחיל להתענות כאלו התענה תשיעי ועשירי:

וכשבאין לבית הכנסת מתחיל החזן כל נדרי. יש מפרשים משום דאמרי' בנדרים [כ"ג:]הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה [ויאמר כל נדר וכו']. וא"כ בר"ה הוה לן למעבד. ועוד שאין אנו מתנים על נדרים הבאים אלא על נדרים שעברו ונראה לומר משום דיום הכפורים יום סליחה הוא ויום תשובה. ורוב העולם נכשלים בנדרים ושבועות וצריכין התרה בשלשה. ואין מתירין נדרים לא בשבת ולא ביום טוב אלא נדרים שהן לצורכי שבת ויום טוב. לפיכך מתחיל החזן בהתרת נדרים מקודם שקדשו היום שאם יש אדם שעליו נדר ולא התירו חכם בחרטה. או אם שכח בום אדם נדר שנדר ולא שאלו לחכם עליו. באותו [שעה] שיזכור יפרשנו לפני חכם ויתחרט ויתיר לו ואשר לא זכר נעשה שליח צבור שלוהו להתחרט בעדו. וגם כל אחד כששומע כן מפי שליח ציבור מתחרט גם הוא ונדרו מותר על ידי חרטה:

קונמי קונם הוא כינוי נדרים וכלינו אמוראי [נדרים י.] יש אומרים לשון גוים הן שיש לשון שקורין לנדר קונם וכ"א שאר כינוים וי"א (כל) לשון שבדו להם חכמים להיות נודר בו הוא: וכינויי. הם שאר כינויים המפורשים בנדרים: **נדרנא** לא נדרי. לא יהי נדרים ויש לומר דאנדרים של שנה הבאה קאי ואגב דהתחיל בנדרי שנה שעברה וחתירן מסיים בנדרי שנה הבאה: **שרן**. מותרין: **שביקין**. מחולין: **שביתין**. בטילין מלשון תשביתו שאור מבתיכם: **לא שרירין**. לא יהיו חזקים מלשון שריר וקיים. ולהכי תקנו בלשון ארמית לפי שבבבל היו מדברים בלשון ארמית שיבינו הכל ויתחרטו על נדריהם ויפתחו בחרטה שהרי אדם פותח לעצמו. **ומה** שאומרים אותו ג' פעמים נראה לי משום שאם יש אדם שלא שמע ליה בראשונה ישמע בשניה. ומה שנאמר בכל פעם ככתוב בתורת משה עבדך. אין נראה לי כי הפסוק לא נאמר על התרת נדרים. ועוד מה שייך סליחה על התרת נדרים. לפיכך נראה לי מה שראיתי בארץ כנען. כשאמר החזן ג' פעמים כל נדרי אין אומר ככתוב בתורת משה עבדך כל פעם. אלא אחר גמרו שלש פעמים כל נדרי אומר בקול רם. ונסלח לכל עדת בני ישראל. כלומר הנה יום בא שכתוב בו והבטיחנו ונסלח כלומר לסלוח לנו. ושמעתי שה"ר מאיר ש"ץ ז"ל כמו כן לא היה אומר ככתוב בתורת משה עבדך מפי כבודך אלא כך אומר ושבועתנא לא שבועות ונסלח לכל עדת בני ישראל:

ומברך שהחיינו בלא כוס לפי שברכת זמן אומרים אותו על כל דבר ואפילו [בשוק] ואין צריך כוס, **ואומר** אבינו מלכנו בתפלת ערבית: כלסדר יום הכפורים פשוטה כמו שפירש במנהגים שלנו:

ולשחרית קורין ששה בתורה בפרשת אחרי מות דיום הכפורים

הכפורים חמור משאר המועדים לפיכך מוסיף לקרא [וכ"ה מגילה כ"ג:] ואם שבת הוא קורין שבעה ואומרין קדיש. ומפטיר קורין בפינחס ובעשור לחדש השביעי: והפטרה ואמר סולו סולו. ולפני המנחה קורין ג' בפרשת עריות כמעשה ארץ מצרים. וטעמא מפני שעריות דבר שנפשו של אדם מחמדתו ואם יש אדם שעבירה זו בידו יתן אל לבו וישוב [וכ"ה בפירש"י מגילה ל"א.] ושלישי הקורא בתורה מפטיר ביונה בן אמתי לפי שיש שם תשובת אנשי נינוה. והמפטיר מסיים מגן דוד. ויש שאומרים על התורה ועל העבודה. ואין נראה לי כי אין אומרים על העבודה אלא על עבודת היום וכבר נשלמה שכבר בירך על העבודה לפני מוסף והויא ברכה אחרונה לבטלה [וע"ע בהג"מ סוף הל' יו"כ] ומשום האי טעמא נמי מסיימין במגן דוד בתענית דליכא עבודה וליכא קידוש היום. ואין אומרין קדיש*) מפני שמתחילין אשרי יושבי ובא לציון גואל וסדר קדושה וקדיש ומתפללין תפלת נעילה: שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים ומנחה אין בה נשיאת כפים דהלכה כר' יוסי דאמר הכי [תענית כ"ו:] משום דבמנחה דכל יומא שכיחא שכרות ושכור אסור בנשיאת כפים לפיכך נסמכה פרשת נזיר לברכת כהנים לומר לך מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך אסור ביין. לפיכך ביוה"כ אע"ג דליכא שכרות אין נושאין כפיהם דגזרינן אטו מנחה דכל השנה. אבל בנעילה דליכא כל השנה נושאין כפים. א"מ אומרים ביוצר ובמנחה ומתפללין נעילה ואומרים במקום אתה יודע אתה נותן יד כו':

*) דקאי על קדיש יתום שאחר המנחה.

כדר תפלות יום כפור

לערבית. לשחרית. ולמנחה.

למנחה כִּי שֵׁם יְהוָֹה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מָגֵן אַבְרָהָם:

עץ יוסף

הגדול הגבור והנורא. ביומא דף ס"ט אמרו למה נקראין אנשי כנסת הגדולה. שהחזירו העטרה ליושנה. משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיהו ואמר חיילותיו של נ"נ מרקדים בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא. אתא דניאל ואמר גוים משתעבדין בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את כעסו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין ע' אומות כו'. ולהבין גבורת ה' בזה הוא על דרך משל לאדם שנתחב קוץ ביד בנו הקטן. ויודע אשר אם ישאר הקוץ בתחיבה בידו יתפשט לו מזה כאב גדול ולא תועיל לו אח"כ שום רפואה. ורוצה להוציאו משם אבל אינו יכול כי נתחב בעומק ובחוזק רב שקשה לו מאד להוציאו. מה הוא עושה נוטל סכין חד וחריף וחותך ביד בנו בגבורה ואכזריות גדולה. והתינוק צועק וקולו הולך עד לשמים. אבל הוא אינו משגיח עליו וחותך בעומק עד מקום שידו מגעת ונוטל הקוץ מיד

ענף יוסף

זכרנו לחיים כו'. כתב השל"ה סיד זכרנו לחיים ומי כמוך אב כו'. כי בשאר ימות השנה אנו מבקשים לצרכי הגוף ועכשיו אנו מניחים לצרכי הגוף ואנו בוחרים בסוד החיים שהם לצרכי הנפש ע"כ: **כתב** הטור בסי' תקפ"ב וז"ל הר"ם מרוטנבורג היה אומר לְחיים בשו"א ולא לַחיים בפת"ח. כי לחיים בפת"ח משמע לא חיים כדאיתא בנדרים דף י' כי לחולין בפת"ח משמע לא חולין ע"כ. וכתב הב"ח הא דהקפידו כאן יותר מעל מה שאנו אומרים בכל יום בהשכיבנו והעמידנו מלכנו לחיים ושמור צאתנו ובואנו לחיים. משום שלא הקפידו אלא בר"ה ויוה"כ שאנו תלוים בדין והשטן מקטרג לומר פיו הכשילו באומר לחיים בפת"ח דמשמעו לא חיים וברית כרותה לשפתים לפסוק עליו הדין למות ע"פ משפטו ולא ליכנס עמו לפנים משורת הדין ע"פ החסד והרחמים. אבל בשאר ימות השנה צריכין לומר לחיים בפת"ח ע"פ דקדוק דכשהשו"א בא בתחלת התיבה באותיות שאינן אהח"ע קורין בפת"ח עכ"ל:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מוֹרִיד הַטָּל: מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמָן. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים קדושת כתר בכל התפלות:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: לְדוֹר וָדוֹר הַמְלִיכוּ לָאֵל כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנְךָ וְהֵיכָלָךְ:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. (כְּמוֹ) שֶׁיָּדַעְנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטָן לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהֹוָה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן־פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

עץ יוסף

בנו. והנה לב כל מבין יבין ויודע מה רב גודל הצער ועגמת נפש שיש לאביו בעת התיכה יד בנו שממש קשה עליו לסובלו. אבל לגודל אהבת בנו ישים לבו כלב האבן ומתאכזר על בנו החביב עליו ומתאזר בגבורה גדולה וכובש רחמנותו וחסדו על בנו ואינו שומע לקול צעקתו ועושה את שלו בשביל אהבת בנו. כן ממש כאשר חטאו ישראל בעבירות גדולות וחמורות אז נתחטו בנפשותיהם קוצים ודרדרים מכל בחינת הקליפות והחיצונים באופן שח"ו אם היה מניחם כך היה מתפשט כאבם עוד יותר ויותר ולא היתה ח"ו תקומה למפלתם. וע"כ שלח עליהם אויבים לייסרם בכל מיני יסורין ולהכשיל כוחם בכל מיני פורעניות בדבר וחרב ורעב ושבי ומשחית אשר עד נוהר יגיע שע"י זה יוסרו מהם הקוצים והדרדרים אשר סביבותיהם ותהיה להם תקומה (וסג"ה)

הי"ה בסוף הימים. והנה ודאי אשר לא יאמן כי יסופר ולא יערכנה האדם על הספר גדיו רב גודל הצער שהגיע אליו יתברך מצרתם של ישראל בכל זה. וביותר חלול שמו הגדול שאומרים אומות העולם אי אלהימו צור הסיו בו. ובודאי היה ביד הקב"ה לכלות שונאיו כרגע. אך כ"כ גדלה אצלו אהבת ישראל עד שכבש רחמיו בגבורה גדולה מאד מאד לראות בכל מה שהם עושים לעמו ולסבול כל החרופים והגדופים ולשתוק להם. והכל בשביל שתבא טובה מזה לישראל. וזהו שאמרו הן הן גבורותיו. כי גבורה גדולה מאד הוא עד אין שיעור לסבול כל כך ולראות אשר הרפו אויבים בבית מקדשו ושוחטין את בניו לעיניו כביכול ועושים להם כל מיני פורעניות ולשתוק להם עד עת קץ (באר מים חיים): למחילה

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כֶּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלֹךְ יְהוָֹה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְהוָֹה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה וְאֶת־יוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא־קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדּוֹנֵנוּ. וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה.

עץ יוסף

למחילה. לשון חכמים הוא: **ולסליחה.** ע"ש סלח נא לעון העם הזה (במדבר יד,יט): **ולכפרה.** ע"ש כפר לעמך ישראל אשר פדית (דברים כא,ח): **ולמחל בו את כל עונותינו מקרא קדש.** שגם יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם (ויקרא כג,כז):

דובר שלום

את יום הכפורים הזה. מה שמכונה כפורים בלשון רבים. לפי שבו מכפרים לחיים ולמתים. וכן בעניני גוף ונפש. וכן בעניני החטא והעונש כמו שיתבאר אח"ז: **ולמחל בו את כל עונותינו.** שיש בענין המחילה שני סוגים. מחילה לעונש. אף שהחטא אינו נמחק עכ"ז מוחל להעונש. ומחילה לחטא שלא ישאר רושם החטא. זהו את יום הכפורים הזה למחילה ולסליחה ולכפרה להעונש. וגם למחל בו את כל עונותינו שיהיה מחילה להחטא שלא ישאר רושם כלל: **זכר ליציאת מצרים.** דביוה"כ נמחל ליוצאי מצרים חטא העגל:

וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה: אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְחוֹל | לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָֹה

עין יוסף

מחל לעונותינו. מחילה לשון חכמים הוא. ושל ע"ש דאמרינן בספרי ותשכח אל מחוללך האל שמוחל לך על כל עונותיך: מחה. ע"ש מחיתי כעב פשעיך: והעבר פשעינו. ע"ש ועובר על פשע: מנגד עיניך. ע"ש ואם יסתרו מנגד עיני (עמוס ט, ג): **אנכי** אנכי כו' למעני. פי' למען שמי אמחה מרד שלך מלפני. ואם תאמר יהיו זכורין לאחר מכאן ת"ל וחטאתיך לא אזכור (שוד): מחיתי כו'. (ישעיה מד, כב).ופי' מעולם מחיתי פשעיך כעב הזה הנמחה במים וכענן כו' לכן שובה אלי כי אני הוא הגואל אותך מחטאתיך: **כי** ביום הזה כו'. (ויקרא טז, ל). פירוש הפסוק דבסוף יומא רבי חמא רמי כתיב שובו בנים שובבים דמעיקרא משמע. דהיינו כאלו לא היה חטא כלל. וכתיב ארפא משובותיכם פירש"י כבעל מום שנתרפא ומקצת שמו עליו. ומשני כאן מאהבה נעקר לגמרי. כאן מיראה. וכבר נודע דעובד מאהבה נקרא עובד ה'. ועובד מיראה נקרא עובד אלהים. וזהו פי' הפסוק כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' מכל חטאתיכם ר"ל שנעקר לגמרי. וקשה הא

דובר שלום

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם. היינו כפרת החטא. גם לפני ה' תטהרו. שלא יהיה שום רושם ולכלוך מחטא ועון. ויתכן עוד ע"פ מה שאחז"ל עצומו של יום מכפר. אך ההבדל שבין הכפרה של עצומו של יום לכפרה מחמת תשובה. שכפרה שבאה מכח התשובה לא נשאר שום רושם החטא בהזדונות נעשו זכיות. אך כשעצומו של יום מכפר בלי תשובה. אז מכפר רק העונש והחטא נשאר כמותו ליום הפקידה. וזהו כי ביום הזה יכפר עליכם. עצם היום הזה יכפר עליכם. אך לטהר אתכם מכל חטאתיכם. שלא יהיה רושם ולכלוך החטא זה לא יתכן מכפרת עצומו של יום.

רק

אחרית לשלום

מחל לעונותינו ביום השבת הזה. התיחסות המחילה ליום השבת יתכן ע"פ מאמר חז"ל דשבת נעשית סניגור לאדם הראשון. לכן מבקשים למחילת העון ע"י סניגורא של יום השבת:

עיון תפלה

או"א מחל וגו' מחה והעבר פשעינו והטאתינו. עס"ה (ש"ב יב, יג) גם ה' העביר חטאתך לא תמות. ופירוש העבר פשעינו הסר פשעינו מנגד עיניך שלא ישאר מן הפשע כלום, אבל ועובר על פשע (מיכה ז, יח) הפשע נשאר במקומו והקב"ה עובר עליו ועושה את עצמו כלא רואהו: מנגד עיניך. עפה"כ (ישעיה א, טז) הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני, וכ"ה באבינו מלכנו: **אנכי אנכי.** (שם מג, כה), ופירוש הכפל רק אנכי לבדי, וכמוהו (דברים לב, לט) ראו עתה כי אני אני הוא רק אני לבדי ואין לזרים אתי, ומלת הוא לקשור (קאפולא), כמו אתה הוא ה' לבדך (נחמיה ט, ו):

מלך

תקון תפלה

אלהינו ואלהי אבותינו מחל. היא אחת משמונה הברכות שהתפלל הכהן הגדול ביום הכפורים לאחר קריאת התורה, כמו שכתב רש"י (יומא ס"ח ע"ב) בד"ה על מחילת העון „מחל לעונותינו ביום הכפורים הזה וכו' עד מלך מוחל וסולח לעונותינו וכו'" עכ"ל. ובמסכת סופרים פרק י"ט הלכה ח' „כשם שחתימתן של ר"ה ויוה"כ משונה משאר ימים טובים כך תפלתן" ע"כ. וחתימת מלך מוחל וסולח לעונותינו נוסדה על דרשת הספרי האזינו פסוק ותשכח אל מחוללך אל שמוחל לך על כל עונותיך.— נוסח רב עמרם גאון, בברכת מגן הוא מזכיר מעין המאורע, אחר באהבה הוא אומר ורצה והנחל לבניהם את יום הכפורים הזה באהבה לסליחה ולמחילה וכפרה ולמחל בו את כל עונותינו זכרנו לחיים וכו' אתה בחרתנו וכו' את יום הכפורים הזה את יום מקרא קדש הזה את יום סליחת העון הזה למחילה וכו' עונותינו זכר ליציאת מצרים אבל חטאנו אנחנו

ואבותינו

תִּטְהָֽרוּ: (לשבת[א] אֱלֹהֵֽינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵֽינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵֽנוּ) קַדְּשֵֽׁנוּ בְּמִצְוֹתֶֽיךָ וְתֵן חֶלְקֵֽנוּ בְּתוֹרָתֶֽךָ. שַׂבְּעֵֽנוּ מִטּוּבֶֽךָ. וְשַׂמְּחֵֽנוּ בִּישׁוּעָתֶֽךָ. (וְהַנְחִילֵֽנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵֽינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶֽׁךָ וְיָנֽוּחוּ (בָהּ) (בוֹ) (בָם) כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶֽךָ) וְטַהֵר לִבֵּֽנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וּמִבַּלְעָדֶֽיךָ אֵין לָֽנוּ מֶֽלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵֽחַ (אֶלָּא אָֽתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מֶֽלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵֽחַ לַעֲוֹנוֹתֵֽינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל.

א) במג"א סי' תר"ט ס"ק ה' כתב בשם הלבוש שאין לומר או"א רצה במנוחתנו אפילו בשבת.

עץ יוסף

כתיב ארפא. ומתרץ לפני ה' תטהרו דהיינו מאהבה (א"ר סי' תר"ז): וטהר לבנו לעבדך באמת. ואע"פ שביד האדם הוא להיות צדיק או רשע כמו שאחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. הוא מבקש מאת ה' לסייעו כיון שהתחיל. ע"ד מה שאחז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו (הכותב):

ענף יוסף

כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישרון בכל דור ודור ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח. קשה למה שינוי. שהתחלה הוא סלחן ומחלן והסיום הוא מוחל וסולח. ומה היה הסר אם היו שניהם בלשון אחד סלחן ומחלן או מוחל וסולח. ומה חילוק בין סלחן ומחלן לסולח ומוחל. ויש ליישב ע"פ גמרא מסכת ב"מ ריש דף ל"ג ע"א רובן ולא רבנן. ופירש"י רובן מקרה הוא לו שרובן חטא מפאו בפעם הזאת ולא רבנן הרגיל בכך ע"כ. ולפ"ז יש לומר שיהיה סלחן ומחלן ג"כ פירושו הרגיל בכך ומוחל וסולח וכו' הוא דרך מקרה. ויודק לפ"ז כי אתה סלחן לישראל ומחלן פירושו הרגיל בכך. ומבלעדיך אין לנו מוחל וסולח פי' אפילו דרך מקרה. אך זאת קשה שתחלה נאמר סלחן ומחלן והקדימו לשון הסליחה למחילה. ואח"כ נאמר מוחל וסולח. ויש ליישב ע"פ מ"ש הב"י בש"ע א"ח סי' תרכ"א סעיף ה'. סדר הוידוי חטאתי עויתי פשעתי. וכתב עליו המ"א ס"ק י"ז חטא שוגג. עון מזיד. פשע מורד. וצריך לומר הקל תחלה עיי"ש. ובסדר על חטא הנוסח הוא סלח לנו מחל לנו כפר לנו (הגם שבמ"א ס"ג בסי' תר"ז לא

דובר שלום

רק כאשר לפני ה' תטהרו בתשובה עילאה: כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישרון בכל דור ודור ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח. מבואר בספרי אמת שאמר ישרון מעולה מישראל. וכמ"כ מחילה מעולה מסליחה. דמחילה הוא לחטא הקל וסליחה לשון התמור. זהו כי אתה סלחן לישראל. לאמר ישראל אתה סלחן. ולאמר ישרון אתה מחלן. ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח לא במחילה ולא בסליחה. ושינוי הסדר שבתחלה אמר סלחן ומחלן הקדים סליחה למחילה. ואח"ז מקדים מוחל לסולח. הוא כי בעשיית הענין מתחלה סולח מעט ואח"ז מוחל בהחלט. אך בגניזה הוא ההיפך בתחלה אינו חפץ למחול בהחלט. ואח"ז מוסיף להרע שאין חפץ גם לסלוח מעט. וגם סלחן מחלן הוא מורה על תמידות הענין. ומוחל וסולח הוא באקראי. ואף שבארנו דמחילה מעולה מסליחה ולאויה הסליחה קודם המחילה. אעפ"כ אנו אומרים למחילה ולסליחה ולכפרה. דהתם קחשיב החטאים כסדרן. דמחילה היא לחטאים הקלים שעליהם מוחל בהחלט. וסליחה היא לעונות החמורים שעליהם אינו מוחל רק סולח: מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל. הטא היחידים מוחל מחילה החלטית. וחטא הצבור דמפורסם חטאייהו אינו מוחל רק סולח כמו במלינו

עיון תפלה

מלך וגו' לעונותינו. ראה מה שכתבנו בברכות השחר עיון תפלה ד"ה גומל חסדים טובים: ולעונות עמו בית ישראל. ראה מה שכתבנו בעיון תפלה לשמונה עשרה של חול פיסקא אלהי נצור בד"ה עלינו ועל כל ישראל:

תקון תפלה

ואבותינו, אשמנו בגדנו גזלנו וכו' או"א מחל לעונותינו ביום הכפורים הזה ביום מקרא קדש הזה ביום סליחת העון הזה מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך וכו' עד תטהרו כי אתה סלחן וכו' ישרון ומבלעדיך וכו' אלא אתה וכו' עמו ישראל וכו', וכן בטור סי' תרי"ט עמו ישראל בלי תיבת בית, וכתב שם נז"ל „וכתב הרי"צ גיאת שאוסר יעלה ויבוא מלוך מחל ורב עמרם לא כתב לא מלוך ולא יעלה ויבא אלא מחל לעונותינו" עכ"ל. וחידוש גדול שרב עמרם היה מתודה ביחיד באמצע התפלה נגד סתמא דברייתא (יומא פ"ז ע"ב) יחיד אחר תפלתו, ואולי סובר הגאון שאחר התפלה חובה ע"פ תקנת הכמים אבל באמצע התפלה רשות, תדע שהרי מנהג ברוב הקהלות בין אשכנזים ובין ספרדים להתודות בכל יום בשומע תפלה ולומר אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי לפניך וגו' ומכש"כ

וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

ענף יוסף

תשמע כן) משמע שמחילה יותר מסליחה לפי"ז אנחנו אומרים הקל תחלה וכמו כן אנו משבחים לשמו יתברך כי אתה סלחן לישראל. ואח"כ רבותא טפי ואפילו ומהרן אמנם על עולמו התבונן כי הרבותא היא להיפך על כן אנו אומרים ומבלעדיך אין לנו מוחל. ויותר רבותא אח"כ אפי' סולח אין לנו (ספר אור השלמה):

דובר שלום

בפגל דאמר וביום פקדי וגו'. זהו מלך מוחל מחילה לעונותינו של היחידים. וסולח לעונות עמו בית ישראל עון הצבור. ויתכן עוד דע"פ חטאת היחיד מכריע חילה כל העולם לכף חוב. וכאשר נותן להיחיד יש בזה תועלת לכלל הצבור זהו מוחל וסולח לעונותינו היחידים ובזה עצמו הוא מוחל וסולח לעונות עמו ב"י שאין הצבור מוכרעין לחוב ח"ו: ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה. יתכן הכונה ע"פ מה שאחז"ל במס' יומא עבירות שהתודה יוה"כ זה לא יתודה עליהן יוה"כ אחר כו' ר"א בר יהודה אומר כ"ש ה"ז משובח שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. ומפרש המהרש"א בביוה"כ הראשון שהתודה נעשו הזדונות כשגגות לכן חטאתי של שוגג נגדי תמיד וצריך להתודות עליהן יעו"ש. זהו ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה. בשנה ראשונה העביר הזדונות כשגגות. ובשנה הבאה מעביר גם השגגות: מלך על כל הארץ. לכל הנמצאים. אעפ"כ הוא מקדש ישראל ויום הכפורים שיוה"כ מכפר על ישראל:

אחרית לשלום

מקדש ישראל ויוה"כ. השנוי מנוסח הברכה ממה שהיא בכל הרגלים שאומרים מקדש ישראל והזמנים. ובר"ה אומרים ויום הזכרון. וביוה"כ ויום הכפורים. יתכן לפי דכל הרגלים המה רק לזכרון מה שהיו בימי קדם. פסח זכר ליצ"מ. סכות זכר לענני הכבוד. שבועות זכר למ"ת. כל אלה הענינים אינם כעת רק שהיו הדברים בזה הזמן. לכן מברכין מקדש ישראל והזמנים דהזמן מתיחס לזכרון הנס. אך ענין ר"ה שהוא יום הדין הוא היום ממש שגם היום נידונין בו וכן יוה"כ הוא היום ממש שמתכפרין בו. לכן נוסח הברכה עפ"י המאורע שהיום יום הזכרון והיום יום הכפורים. ומה שאומרים יום הזכרון ולא יום המשפט וכאלה הוא ע"פ שנא' והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה':

תקון תפלה

יוה"כ שכלו יום ודוי. ונוסח הרמב"ם בסדורו אתה בחרתנו וגו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום הכפורים הזה ואת יום מקרא קדש הזה למחילה וכו' או"א יעלה ויבוא וכו' או"א מחל לעונותינו ביום צום הכפורים הזה מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך וכו' עד ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח (בתפלת מוסף כתוב אחר מוחל וסולח מלת וכולי והיא ט"ס) או"א מלוך וכו' (כמו בר"ה) קדשנו וגו' לעבדך באמת ודברך אמת וקים לעד בא"י מלך על כל הארץ מלך מוחל וסולח לעונות עמו בית ישראל מקדש ישראל וגו'. וקרוב לזה נוסח התימנים או"א מחל וגו' ביום צום הכפורים וגו' פשעינו מנגד וגו' אזכור וכתוב מחיתי וגו' וכתוב כי ביום וגו' תטהרו כי אתה סלחן וגו' ישרון ומבלעדיך וגו' וסולח או"א מלוך וגו' לעבדך באמת ודברך אמת וקים לעד בא"י מלך על כל הארץ מוחל וסולח וגו' (כמו ברמב"ם). ובמחזור ויטרי ותתן לנו וגו' עונותינו זכר ליציאת מצרים (תימה אמאי לא זכר מקרא קדש הרי גם ביוה"כ כתוב מקרא קדש (ויקרא כג, כז; במדבר כט, ז), ובגמ' (שבועות י"ג ע"א) לא התענה בו ולא קראו מקרא קדש ועשה בו מלאכה מנין? ואולי ט"ס הוא) או"א יעלה ויבא וגו' או"א מחל וגו' ביום צום הכפורים הזה וגו' פשעינו מנגד וגו' תטהרו וקדשנו וגו' (כפי נוסחו בר"ה) וקים לעד בא"י (סג"מ).

וגו' לעונותינו ולעונות עמך בית ישראל מעביר אשמותינו וגו'. ובשבת הוא אומר וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו ה' אלהינו באהבה ורצון שבת קדשך כי אתה אלהים אמת וגו'. ובמחזור רומא — או"א מחל וגו' פשעינו וחטאתינו וגו' תטהרו כי אתה סלחן לישראל מן העולם ומחלן וגו' דור ודור ודברך אמת וקים לעד ומבלעדיך וגו' אלא אתה וגו' ולעונות עמו ישראל וגו'. ובאבודרהם ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הכפורים הזה את יום סליחת העון הזה את יום מקרא קדש הזה (הקדים סליחת עון למקרא קדש בהפך מסדר רב עמרם? לפי שסליחת עון קודמת בתורה שהיא כתובה בפ' אחרי (ויקרא טז, ל) ומקרא קדש בפ' אמור (שם כג, כז), ורב עמרם מסדרן כסדר שהן כתובין בפ' אמור בלבד, בתחלה יום הכפורים ואח"כ מקרא קדש ואח"כ לכפר עליכם) למחילה וגו' עונותינו באהבה מקרא קדש וגו' או"א מחל וגו' פשעינו מנגד וגו' תטהרו או"א יעלה ויבא וגו' ביום הכפורים הזה ביום סליחת העון הזה ביום מקרא קדש הזה וגו' או"א מלוך על כל העולם כלו וגו' (כמו בר"ה) בכל משלה והשיאנו ה' אלהינו וגו' (כפי נוסחו ברגלים הנזכר למעלה) לעבדך באמת ודברך אמת וקים לעד בא"י מלך מוחל וסולח לעונות עמו ישראל מלך על כל הארץ וגו'. ובסדורי הספרדים

רְצֵה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה)․ וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל․ וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת․ עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם․ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב)׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

לשחרית ולמנחה

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ․ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ․ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם․ וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם)׃

למעריב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם․ וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ׃

תקון תפלה

ותתן לנו וגו׳ את יום הכפורים הזה יום סליחת העון הזה את יום מקרא קדש הזה למחילה וגו׳ זכר ליציאת מצרים או"א מחל וגו׳ ביום הכפורים הזה ביום סליחת העון הזה ביום מקרא קדש הזה מחה פשעינו מנגד וגו׳ תטהרו או"א יעלה ויבא וגו׳ או"א מלוך וגו׳ קדשנו במצותיך תן חלקנו וגו׳ מטובך שמח נפשנו בישועתך וטהר וגו׳ כי אתה אלהים אמת ודברך אמת וקים לעד ברוך אתה ה׳ מלך מוחל וגו׳ :

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם׃

יִהְיוּ לְרָצוֹן׀ אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.(נ״א אָנָּא) תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ׃

עיון

שאין אנו עזי פנים. ע״ש והבנים (עזי) [קשי] פנים (יחז׳ ב).וכתיב העז איש רשע בפניו:וקשי ערף.ע״ש כי עם קשה ערף הוא: לומר לפניך ה׳ אלהינו וכו׳ צדיקים אנחנו ולא חטאנו. ע״ש צדקה נפשה משובה ישראל (ירמיה ג):אבל אנחנו ואבותינו חטאנו.אבל פירושו אלא חטאנו.או פירושו כמו אבל אשמים אנחנו. כלומר באמת חטאנו. אנחנו ואבותינו. ע״ש ומתודה על חטאות בני ישראל אשר חטאנו לך (נחמיה א). וע״ש ואני ובית אבי חטאנו (שם).וע״ש ויתודו על חטאתיהם ועונות אבותיהם (שם ט). וכתיב כי לה׳ אלהינו חטאנו אנחנו ואבותינו (ירמיה ג) (אבודרהם). וכ״ה הנוסחא ברמב״ם אנחנו ואבותינו חטאנו.אבל בגמ׳ ליתא תיבת אבותינו רק אבל אנחנו חטאנו. ולכאורה לגי׳ הרמב״ם ואבודרהם היה

יוסף

להם לגרוס בהיפך אבל אבותינו ואנחנו חטאנו. אלא שהרמב״ם ואבודרהם מיירי כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. וזהו אבל אנחנו כו׳ שכיון שאנחנו חטאנו לכן אנו מתודים גם על עון אבותינו.אבל אם לא היינו אנחנו חוטאים לא היינו מתודים על עון אבותינו. וז״ל שערי תשובה לרבינו יונה שער א׳ סימן מ׳ הלכה י״ד הודוי שנאמר (ויקרא ה) והתודה אשר חטא עליה. ויש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו כי היה נענש עליהן באחזו מעשה אבותיו בידו. וכן כתוב (שם כו) והתודו את עונם ואת עון אבותם עכ״ל. כתב השתבי ודוי שרשו ידה. והוא כמו הודאה. אלא שלשון הודאה נופל ג״כ על לשון שבח והלל לשם יתברך שמו. והודוי לא נופל רק על הודאת חטא ועון עכ״ל: אבל כו׳ חטאנו.

עיון תפלה

תבא לפניך תפלתנו. עשה״כ (תהלים פח, ג) תבוא לפניך תפלתי: ואל התעלם מתחנתנו. עשה״כ (שם נה, ב) ואל תתעלם מתחנתי: שאין אנו עזי פנים וקשי ערף. אע״פ שהקב״ה העיד עלינו (ירמיה ג, ג) ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם, (שמות לג, ג) כי עם קשה ערף אתה, מ״מ לא הגיעה עזותנו וקשיות ערפנו למדרגה כזו שנאמר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו כמו שאמרו אבותינו בימי ירמיהו הנביא שנאמר (ירמיה ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי: אבל. באמת, כמו אבל אשמים אנחנו (בראשית מב, כא): אנחנו ואבותינו חטאנו. כ״ה בהרבה סדורי אשכנז ובסדורי הספרדים והתימנים, עשה״כ (תהלים קו, ו) חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו, ונאמר (ויקרא כו, מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם. אבל בסדורים הרבה הנוסחא אבל אנחנו חטאנו, וכ״ה בגמ׳ (יומא פ״ז ע״ב) אבל אנחנו חטאנו עקר ודוי

תקון תפלה

אלהינו ואלהי אבותינו תבא. ביומא (ל״ז ע״א) יליף תלמודא שהכהן הגדול היה מתודה באנא, ולפיכך יש סדורים הרבה הגורסים גם כאן אנא תבא: אבל וגו׳ חטאנו. כתב אבודרהם „אע״פ שנתקן ודוי זה על סדר האלפא ביתא אומרים תחלה חטאנו קודם לשאר וידוין כדאמרינן בתנחומא פ׳ חקת ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו וכיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם, וברבה במדבר פ׳ כ׳ סי׳ ט״ו ויאמר בלעם אל מלאך ה׳ חטאתי שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד בפני הפורענות אלא תשובה שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו״ עכ״ל. והמתבונן בסדר התפתחות הודוי יראה שבימי חכמי התלמוד לא היה אצלם אלא ודוי קצר כמו אנא תבוא ואשמנו, אבל האריכו בפיוטים ותפלות כמו פיוט אתה מבין תעלומות לב ורבון העולמים לא על צדקותינו הנזכרים בשלהי יומא, גם אתה יודע רזי עולם בלא על חטא. ובימי הגאונים הראשונים נתחבר על חטא קצר שלא בסדר אלפא ביתא ופרטו שם קצת ענינים כוללים, באנס ברצון בשוגג במזיד ביודעים בלא יודעים וביוצא בהם. ומזכירו ראשונה רב אחא משבחא (שאלתות דרב אחאי סי׳ קס״ז) שחי בשנת תק״ר

לאלף

אָשַׁמְנוּ . בָּגַדְנוּ . גָּזַלְנוּ . דִּבַּרְנוּ דֹפִי : הֶעֱוִינוּ . וְהִרְשַׁעְנוּ .

עץ יוסף

אע"פ שנתקן ודוי זה על סדר הא"ב אמר תחלה הטאנו קודם לשאר ודויין כדאמרי' בתנחומא ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו (במדבר כא) וכיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם. ואומר במקום אחר שכל מי שחטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו (אכודרסס). ועיקר הטעם של הודוי שהוא דבר גדול כתבו הספרים משום דהוה מודה בקנס ואח"כ באו עדים דפטור: **אשמנו**.ע"ש ואשמתנו גדלה עד לשמים (עזרא ט).ור"ל עשינו אשם לנפשנו. ואשמנו נגד בוראנו. גם הוא לשון ואשמה הנפש ההיא ופי' הרמב"ן בחומש שהוא לשון שממה שמהראוי שתהיה הנפש שוממה: **בגדנו**. עשה"כ בה' בגדו (הושע ה). מלת בגידה הוא כאשר ייטיב אדם לחבירו וא"כ בודאי מהראוי שיחזיק לו טובה עבור זה ומכ"ש שלא יעשה כנגדו רעה. וכשאינו עושה כן נקרא בגידה גדולה. ואנו בוגדים בהקב"ה שמטיב עמנו לעולם ונותן לנו חיים ופרנסה. וגם נכלל בזה שאנו בוגדים בין אדם לחבירו: **גזלנו**. ע"ש הכתוב (מלאכי ג) כי אתם קובעים אותי. ועשה"כ גוזל אביו ואמו ואחז"ל אביו זה הקב"ה ואמו זו כנסת ישראל. וגם נכלל בזה מה שגוזל לחבירו. וזו עבירה צריכה הרחקה מאד כי אפילו הסגת גבול נקרא גזל וכמעט שאין לו תשובה כי אינו יודע כמה גזל לחבירו בריוח שהיה יכול לו להגיע מסחורה זו. וכ"ש בגזל גמור מי קא מיירי. ואחז"ל סאה של עונות מי מקטרג בראש כולם גזל מקטרג בראש כולם. ואף זה נקרא גזל במה שהעשירים מכבידים המסים על העניים והבינונים בכדי להקל מעליהם: **דברנו דופי**. ר"ל שדברנו דופי בהקב"ה ובבני אדם ע"ד כי דברנו בה' ובך וכתיב בבן אמך תתן דופי. ודופי הוא דבר גנאי כדכתיב חזקו עלי דבריכם וגו' אמרתם שוא עבוד אלהים (שם). וגם דופי הוא מלשון יהדפני. ור"ל שדוחה את חבירו ממקום שיש לו תועלת ממנו. והחכם ר' יוסף קמחי ז"ל פירשו מורכב משתי מלות דו פי. ודו הוא שנים. ופירוש המלה שתי פיות ידבר אחד בפה ואחד בלב. ואמרינן בפ' ע"פ ג' שונא הקב"ה ואחד מהם המדבר אחד בפה ואחד בלב. וגם נכלל במלת דופי שמדבר אחד בפניו ואחד שלא בפניו: **העוינו**. זה נמצא בפסוק כמה פעמים. והוא פועל יוצא. ר"ל שגרמנו לעוות מה שהיה ישר כענין המחטיא את חבירו: **והרשענו**. גם זה נמצא לרוב בפסוק והוא ג"כ פועל יוצא שעשינו גם אחרים שנעשו רשעים על

ענף יוסף

מ:הג ישראל שמכים באגרוף על לבם בשעה שאומרים הודוי. הטעם בזה משום דאי' בגמרא עיני ולבא תרין סרסורי דעבירה אינון כי העין רואה והלב חומד וגומר. וכמו שהמלוה אינה נקראת אלא ע"ש הגומרה כך העבירה אינה נקראת אלא ע"ש הגומרה ועליו החיוב. וכל חייבי מיתות היה בהם יד העדים תחלה כמש"כ יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו. והיד היא העדות כמאמר התנא החנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת. וכמו שאמר הפייטן וחותם יד כל אדם בו. לפיכך ההכאה היא מן הידים על הלב היינו מן הידים בהם העדות (עטרת הקודש). וכן המ"א והא"כ הביאו בשם מדרש קהלת שיכה על הלב לומר

דובר שלום

אשמנו. הוראת אשם מורה על הרוב על חטא בשוגג כמו לא ידע ואשם. וגם במקום שמורה על המזיד כמו כי יחטא ואשם שנאמר גבי גזל ועושק שהוא במזיד. ועכ"ז אינו דלך מלי להכעיס רק למלא תאותו. לכן על אלה העבירות שחטאנו בשוגג או במזיד למלא אוות נפשנו אנו מתודים במלת אשמנו: **בגדנו**. הוראת בגד הוא על הבגידה שאחד בוגד ומשקר באוהבו. ושכנגדו מחזיק באמונת אהבתו. כן בגדנו בה' למרות כבודו והוא ית' צדיק באמונתו מטיב עמנו בכל עת: **דברנו** דופי. י"מ דופי לשון דו פי היינו שתי פיות שמדבר אחד בפה ואחד בלב. וי"מ דופי לשון מאום כמו שאינו יוצא מידי דופיו לעולם (פסחים ל:). היינו עניני חסרונות שמיחסים לזולתו אף שאינו נוגע לו כלל כדרך מספרי לה"ר לדבר מחסרונות בני אדם. ופרט בזה עבירות שבין אדם למקום בשוגג ובמזיד ובמלי כפי שבארנו הוראת אשמנ בגדנו. ואח"ז פרט עבירות שבין אדם לחבירו. גזלנו במעשה דברנו דופי קלקול הדבור והמחשבה: **העוינו** והרשענו. הוראת העויה הוא המטה לזולתו לבל ילך

עיון תפלה

ודוי: **אשמנו**. עשה"כ (במדבר ה, ו) ואשמה הנפש ההיא. ונתקן הודוי בא"ב כדי לזכרו בעל פה, כמו שכתבנו בתקון תפלה לפסוקי דזמרה בפיסקא אשרי וגו' תהלה לדוד בשם מדרש תדשא, לקיים מה שנאמר (תהלים נא, ה) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד; ובכדי לרמז שעברנו על כל התורה כולה שנתנה בכ"ב אותיות: **בגדנו**. עשה"כ (ירמיה ג, כ) אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם בי בית ישראל: **גזלנו**. עשה"כ (ישעיה ג, יד) גזלת העני בבתיכם: **דברנו דפי**. ע"ש הכתוב (תהלים נ, כ) בבן אמך תתן דפי פירש"י לשון גנאי שראוי להדפו ממנו: **העוינו והרשענו**. על שם הכתוב (שם קו, ו). העוינו את הישרה, כמו שנאמר (איוב לג, כז) וישר העויתי. והרשענו

תקון תפלה

לאלף החמישי בשם „על חטא" ובעל הלכות גדולות אף על פי שאיננו מזכירו בפירוש נראה שבימיו כבר היה, שהרי כתב בסוף הלכות יוה"כ „ויחיד דלא גמיר אתה יודע ואתה נותן יד וכו' כד אמר בצלותיה אבל אנחנו חטאנו אשמנו בגדנו נפיק ביה" כונתו בלא ספק על אתה יודע רזי עולם הנזכר בגמ', ומדחזינן

דאיכא

זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ.

עץ יוסף

ידנו: זדנו. ר"ל היינו אנשי רוע לב כמש"כ זדון לבך השיאך (עובדיה פ' ג). גם פירושו שעשינו עבירות במזיד: חמסנו. עפ"כ החמס קם למטה רשע (יחזקאל ז). והוא כמו גזל. כגון שיש לחבירו איזה חפץ והוא אינו רוצה למכרו. והוא לוקח ממנו בחזקה ומשלם לו מעות כדי שויו או אפילו יותר רק כיון שאינו מוכר לו ברצון זה נקרא חמס: טפלנו שקר. ע"ש הכתוב (יחזקאל יג) והנם טחים אותו טפל. כי הקליפות הן תמיד בפירוד וזה מחסדו יתברך שלא יתחברו לקטרג כמש"כ יתפרדו כל פועלי און. ובעונותינו. גרמנו שנטפלו יחד הפועלי שקר. ועוד טפלנו שקר פירושו שנתחברנו ונטפלנו עצמנו לעוברי עבירה. והאבות דר"כ איתא המדבק לעוברי עבירה אע"פ שאינו עושה כמעשיהם מקבל עונש כיוצא בהן. וכן הוא במשנה במכות פ"א. עוד פי' טפלנו שקר חברנו שקר אל שקר פעמים רבות: יעצנו רע. עפ"כ (היועצים על ה' רעה) [וה ועצים עצת רע] (יחז' יא). שלפעמים מייעץ את חבירו כדי להביאו ריוח בפני בנ"א. או שנותן לו עצה להנאתו כפי דרכו וגורם לחבירו הפסד: כזבנו. עפ"כ והמה דברו עלי כזבים (הושע ז). ר"ל שדברנו דברי כזב בין להועלת או בלא תועלת. וכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ולמדו חז"ל מזה הפסוק שהדובר שקרים הוא מארבע כתות שאינן מקבלות פני שכינה: לצנו. עפ"כ שמעו [דבר ה'] אנשי לצון. וכת לצים אינם מקבלים פני השכינה. ואמרו כל המתלוצץ נופל בגיהנם: מרדנו. על שם הכתוב שולח אני אותך אל

ענף יוסף

אמה גרמת לי ע"כ. אבל בכתבי האר"י ז"ל אי' שיכה באגרוף על החזה:

אע"ג דאמרו חז"ל במסכת מכות א"ר יוסי בר' חנינא ד' גזירות גזר משה על ישראל ובאו ד' נביאים ובטלון. משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה שנאמר הנפש החוטאת היא תמות. וכ' המהרש"א ז"ל הא דבטלה יחזקאל הוא אף באוחזין מעשה אבותיהם בידיהם והוא פשוט דבשלא אוחזין לא הוצרך יחזקאל לבטל דבלא"ה לא יענשו כדכתיב לא יומתו כו'. מ"מ כיון שודוי של דניאל היה בסוף שבעים שנה של גלות בבל כשאת היה הודוי שלו אחר נבואה זו של יחזקאל. ומכל מקום אמר דניאל (ט, ח) ולאבותינו אשר חטאנו לך. מ"מ שאף אחר שביטל יחזקאל אפילו הכי

דובר שלום

בדרך הטוב והיפך ע"ד שנאמר ויפר העויתי. והוראת הרשענו הוא המטעה לזולתו לעשות הרע. וגודל חומר המחטיא לזולתו מודעת בדברי חז"ל. והסבה לזה הוא כי עשיית הרע בעצמו מקורו מכח המרו המתאוה לעשות איסורים וכדומה. לכן יש לו לאדם התגללות מה בשגם הוא בשר התמרי המתאוה מטבעו לתענוגי הזמן. אך להחטיא לזולתו אין זה בחוק טבע החומר. כי מה יוסיף לו בתענוגים כשיחטא זולתו. אך כונתו למלות פני זרו.

מזיד כמו זדון לבך השיאך. ומודעת גודל חומר מחשבה רעה דהרהורי עבירה קשה מעבירה וגם בגוף העבירה נערך הכל לפי תכונת המחשבה שהית' בעשייתה. וזד הוראתו על רוע המחשבה בתכלית הרוע ע"ד שנאמר כי ידעת כי הזידו עליהם וגו': טפלנו שקר. השקר אין לו רגלים. והרוצים לאמת שקריהם המה טופלים ומחברים להשקר דברים והבלים לאמת השקר ולחזקו זהו טפלנו שקר שחברנו וטפלנו אל השקר דברים שוים

לכן גדול עונו מנשוא: זדנו. היינו כעת המחשבה לאמתו ולקיימו: יעצנו רע. יעצנו לזולתנו עצה רעה

עיון תפלה

אנשים צדיקים כמ"ש (משלי יז, טו) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם: זדנו. עשינו מעשים רעים בזדון ולא בשגגה, עפ"כ (נחמיה ט, טז) והם ואבותינו הזידו: חמסנו. עפ"כ (ישעיה נט, ו) ופעל חמס בכפיהם, ובגמ' (ב"ק ס"ב א') מה בין גזלן לחמסן חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי, ושם (קי"ט א) כל הגוזל שוה פרוטה מחבירו כאלו נוטל נשמתו ואפי' יהיב דמי שנאמר (יואל ד, יט) מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא בארצם: טפלנו שקר. עפ"כ (איוב יג, ד) ואולם אתם טופלי שקר פרש"י מחברי דברי שקר, והרמב"ן פירש „אתם תוסיפו שקר על הדברים (האמתיים)" עכ"ל, מענין ותטפול על עוני (שם יד, יז) שפירש בו הרלב"ג „ותחבר ותוסיף עון על עוני" כלומר הגדלת את עוני יותר ממה שהוא: יעצנו רע. יעצנו לחברינו לעשות רע, כעצת ירבעם בן נבט (מ"א יב, כח) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם וגו', או יעצנו עצה לפי דרכנו ואמרו רבותינו (סנהדרין ע"ו ע"ב) הוי זהיר מן היועץ לפי דרכו: כזבנו. הבטחנו ולא קיימנו, כמו אם לדוד אכזב (תהלים פט, לו), אל תכזב בשפחתך (מ"ב ד, טז) האמינה בו ובקשה מאתו שיקיים הבטחתו, ובלשונם יכזבו לו (תהלים עח, לו), מבטיחים להטיב דרכם ואינם מקיימים: לצנו. דתניא במס' ד"א זוטא פרק ו' תחלת עבירה הרהור הלב שניה לה ליצנות, ואמרינן (ע"ז י"ח ע"ב) כל המתלוצץ גורם בליה לעולם ויסורים באים עליו ומזונותיו מתמעטין ונופל בגיהנם: מרדנו. ידענו את רבון העולם

תקון תפלה

דאיכא דלא גמירי ליה ואין הכל בקיאים בו נראה שהיה אצלו מטבע ארוך, והיינו בצירוף על חטא. וכמאה שנה אח"כ בימי רב עמרם גאון הורחב אצלם ונתוספו עליו על חטאים. ובארצות צרפת ואשכנז מהר העל חטא להתרחב מאשר בארצות ספרד ואיטליאה, כן במחזור ויטרי עלה העל חטא עד ל"ו חרוזים, אבל בסדור הרמב"ם ובסדורי הספרדים והאיטליאנים לא נמצאו יותר מכ"ד חרוזים:

נָאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ.

עץ יוסף

בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו בי (יחז' ב). ועשה"כ המורדים והפושעים בי (שם כ). וענין מרד הוא חמור מכולם. כי יש שעושה עבירה לתיאבון שתקפו יצרו וזה נקרא רשע ופושע אבל יש שעושה עבירה אע"פ שאין יצרו תקפו עליו רק מהמת שאינו מאמין במצוה זו: **נאצנו**. ע"ש נאצו את קדוש ישראל. ר"ל שגרמנו בעונינו עד שהכעסנו את ה' כמ"ש וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו. ואוי לו לעבד שמכעיס את רבו: **סררנו**. על שם הכתוב כפרה סוררה. ונאמר וסרתם מן הדרך. ר"ל סר לבנו מעבודת הבורא כמשה"כ ולעם הזה היה לב סורר ומורה (ירמיה ה). ר"ל סורר מלקיים מ"ע ומורה מלקיים שלא לעבור על ל"ת: **עוינו**. ע"ש מסך בקרבה רוח עועים (ישעיה יט): **פשענו**. ע"ש המה ואבותם פשעו בי (יחזקאל ב). ופשע הוא מרד. ויש ב' מורדים. אחד שמאמין בה' ובתורה ואעפ"כ מורד ואינו רוצה לקיים המצות. ב' שמורד מחמת שכפר בכל: **צררנו**. עשה"כ צרר רוח אותה בכנפיה (הושע ד). ר"ל שהיינו צוררים אחד לחבירו: **קשינו ערף**. ע"ש כי עם קשה ערף הוא. ור"ל שמהראוי לאדם כשישמע לדברי המוכיח או כשרואה שנענש בממון או בחולי הוא או בניו שיכנע לבו וישוב אל ה'. אבל אנחנו קשינו ערף ולא עשינו תשובה ותלינו שזה בא במקרה ולא מן ה': **רשענו**. עשינו מעשים שעי"ז נקרא רשע כגון המרים יד על חבירו כדכתיב ויאמר לרשע למה תכה רעך. וכן הגוזל והגונבנקרא רשע בקרא: **שחתנו**. ע"ש כי שחת עמך. והשחתה היא דבר ערוה ועבודה זרה. ור"ל שעשינו דבר ערוה. ולאו דוקא שבעל ערוה. אלא אפילו חבוק ונשוק ונהנה מראיתה. ובכלל זה המשחית ומוציא זרע לבטלה אפילו על ידי הרהור. וכל שכן אם ניאף בידו חס ושלום. ודברים הדומים לעבודה זרה כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה. המעלים עיניו מן הצדקה. וכן כל הכועס. וכיוצא בו הרבה:

ענף יוסף

יש להתוודות על עון אבות כשאוחזים מעשיהם: **כתוב** בספר המדת הימים בסוף התפלה יכין עצמו לקיים מצות עשה להתוודות עונותיו בסדר הא"ב. ויכוין לתקן כל העולמות שנבראו בכ"ב אותיות ופגמו בחטאתו ואשמו. וכן סדר על הטא שחטאנו לפניך ע"ס הא"ב לאשונה. ואחר כך על סדר תשר"ק כדי שאות התי"ו המלומדת בפסוק והתוית תו על מצחות האנשים (יחז' ט) תי"ו של תמות. עתה על ידי ודוי תהיה נרשמת על מצחו תי"ו תחיה. ויוסדת ע"ד תשר"ק כשאומר ע"ח שחטאנו לפניך

דובר שלום

שידענו שהוא נרע לו. ויתכן עוד יעננו לשון ההלעג והסכמה וגזירה מלשון ה' נאצות יען. והכונה כשאדם עושה רע יתכן שעוד מעט ישוב בתשובה אך כשמחליט שרוצה לעשות הרע בהחלט אז אין מקום עוד שישוב לעד. זהו יעננו רע החלטנו בהחלט וגזירה לעשות הרע בלי שום חרטה ותשובה: **צררנו**. מבואר באפיקי יהודה הוראת אויב הוא המסתיר איבתו וצר הוא גרוע ממנו שמגלה ומפרסם איבתו לכל רואה. זהו צררנו נגד רצון הבורא יתברך לעשות בפרהסיא ובמתון היפך מרצונו: **קשינו עורף**. ענין קשיות ערף היא דעה חזקה שאינה נחלשת רק הולכת ומתחזקת ע"ד שנאמר ומקשה לבו יפול ברעה. לפי שהוא מקשה לבו שמתחזק ברעתו ואינו שב לכן יפול ברעה. וזהו לאות על השחתת נפשו בזה שרעתו הולכת ומתחזקת בלי ליאות. כי החוטא מחמת חמרו תאותו היא הולכת ונחלשת בכל עת. וזהו שנאמר בישעיה הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. שרעתם הולכת ומתחזקת בתחלה בחבלי השוא ואחר זה כעבות העגלה. וזהו שנאמר בירמיה (ה) כי רבו פשעיהם עצמו משובותיהם. בזה אשר פשעיהם רבו שהולכים ורבים בכל עת יותר. בזה נודע אשר עצמו משובותיהם. שעצומה משובת נפשם והשחתתם:

וזהו שנאמר באיוב (כב) הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך. אחרי שרעתך הולכת ורבה אם כן אין קץ ותכלית לעונותיך. כי כאשר התאוה הולכת ומתמעטת אז יש תקוה שיגיע לקץ. אך כאשר היא הולכת ורבה אין קץ וסוף לעונותיך: **רשענו**. רשע יש לו הוראת עשיית הרשעה. ויש לו עוד הוראת ממשלה על דרך שנאמר ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א יד). והנה בשפל המצב ונכנע לזולתו יתכן שזהו סבה למנוע רשעו. כי מתירא או מתבייש מהמושל עליו. אך מי שהוא בעצמו

עיון תפלה

ונתכוונו למרוד בו **למרות** עיני כבודו (ישעיה ג, ח): **נאצנו**. לא די לנו שמרדנו בו אלא שבזינו את כבוד שם קדשו. נאוץ ענינו חלול כבוד כמה דאת אמר (תהלים עד, יח) זכר זאת אויב חרף ה' ועם נבל נאצו שמך: **סררנו**. עשה"כ (הושע ד, טז) כי כפרה סוררה סרר ישראל מתורגם ארי כתורא דאיתפטים ובעיט כן בעטנו בהקב"ה מרוב טובה, וכמו שנאמר (דברים לב, טו) וישמן ישרון ויבעט: **עוינו פשענו**. **מלאנו** עונות ופשעים: **צררנו**. מלשון צרור את המדינים (במדבר כה, יז), כי צוררים הם לכם (שם שם יח) — הונגליק פערארזאכען—גרמנו צרות לחברינו ע"י עצמנו וע"י אחרים: **קִשִּׁינוּ ערף**. כ"ה בכל הספרים בבנין פיעל. ולא נמצא בכתבי הקדש רק בהפעיל, איש תוכחות **מַקְשֶׁה** ערף (משלי כט, א), ונראה בעיני שצריכים לנקד **קָשִׁינוּ** ערף מבנין הקל והוא פעל עומד ופירושו **הָיִינוּ** קשי ערף: **רשענו**. עשה"כ (מ"א ח, מז) חטאנו והעוינו רשענו, ופירוש רשענו עשינו **רֶשַׁע**, כמו תועבת מלכים עשות **רֶשַׁע** (משלי טז, יב): **שחתנו**. את דרכנו או את מעשינו, כי **שִׁחֵת** פעל יוצא, ו**שִׁחֵת** עמך (שמות לב, ז) חסר

דרך

תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ כִּי־אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

עץ יוסף

תעבנו. ע"ש המתעבים משפט (מיכה ג). ועשינו מעשים רעים שעי"ז האדם נקרא תועבה כמש"כ לא תאכל כל תועבה. וכן ע"ז ע"ש ולא תביא תועבה אל ביתך: **תעינו.** ע"ש עם תועי לבב הם. וזהו ודוי כללית: **תעתענו.** ע"ש ומתעתעים בנביאיו (דה"ב לו). או פי' תעינו שלא הלכנו בדרך הישר כמש"כ כלנו כצאן תעינו (ישעיה נג). ולכן אף אתה לא עזרתנו לשוב. וז"ש תעתענו ר"ל שהנחת אותנו על בחירתנו להיות תועים על שלא שמנו על לב לשוב אליך: **סרנו** ממצותיך כו'. ואלו היינו בוחרים בדבר בשוה למצותיך לא היה רע כל כך. אבל בחרנו בדבר שלא שוה לנו ולכן ואתה צדיק כו'. או פי' ולא שוה לנו כלומר ולא עלתה בידינו הצלחה מאותו מרד על שם הכתוב חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי: **כי אמת** כו'. המשפטים שעשית עמנו הוא אמת: **מה נאמר** לפניך. ע"ש מה נאמר אלהינו אחרי זאת כי עזבנו מצותיך (עזרא ט): **יושב מרום.** שנא' שוכן מרום (ישעיה לג). ואמר יושב מרום ע"ש ישבת לכסא שופט צדק. רמז שיעשה לנו צדק במשפטו: **ומה נספר** לפניך שוכן שחקים. לפי שהניח שוכן דכתיב אצל מרום חזר ואמרו אצל שחקים. ולקח לשון מה נספר על שם מי יספר שחקים בחכמה (איוב לח): **הנסתרות והנגלות אתה יודע.** על שם הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. וכל שכן לה' אלהינו שהם ידועים ונגלים: אתה

ענף יוסף

לפניך בתשובת יד פ"ק הא"ב לאחור וע"י זה השפע יורד על ראשו לחזור ולהאיר את תמונת צלם אלהים ומעביר כל החטאים והפשעים. אך ורק אין לומר הודוי דרך תשר"ק באותו הנוסח שאמרו ע"ד א"ב. דהוי ככתב שב על קאו. אלא יקדרו בשאר פרטי הודויים עכ"ל. וז"ל השיי אדם ולפי שהחוטא פוגם בכ"ב אותיות התורה לכן תקנו הודוי ע"פ א"ב כו':

דובר שלום

נופל על אחרים. אז אין מעצור לרשעו. זהו שאנו מתודים לפניו. שעשינו רשע לאין קץ כי היתה לנו מתחלת הרשע והצלחה על עולתנו ואין גודל בעד רשענו: **תעבנו.** מעוב הייתי תכלית המאוסה שגרוע עוד מהשחתה והכיון לכן נאמר במקרא שהשחיתו התעיבו עלילה. בתחלה השחיתו ואח"ז הרעו יותר והתעיבו עלילה במיעוב: **תעינו.** טעה בטי"ת הוא שגגה שתתודע לו אח"ז הטעות והשגגה וישוב מטעותו לדרך ישרה. וזאת תעה בתי"ו הוא השגיאה והתעות שאין יכול לצאת ממנה לאור יבל. זהו שמתודים שכל כך אנחנו משוקעים בחטא עד אשר תעינו בתעות שאין אנחנו יכולים לצאת מהשעוש: וזהו כונת משלי (כא) אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח. כל זמן שאין האדם תועה רק שוגג ומועה. יש תקוה שיבין טעותו ושגגתו ושב ורפא לו. אך כשאדם תועה מדרך השכל בתעות הבלתי מתודע לו לחזור הוא ינוח בקהל רפאים. שאין לו תקוה לשוב מתשותו: **תעתענו.** ואותו התעות שתעינו לא היתה בסבה שחוץ ממנו המתעה אותנו. רק שאנחנו מעצמנו תעתענו. ע"ד כי התעיתם בנפשותיכם (ירמי' מב): **סרנו** ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו. קבלת הענין הוא משתי פנות. או מצד **המצוה** שה' צוה. או מצד המצוה עצמה כי טובה היא. זהו אנחנו סרנו ממצותיך שלא קבלנו אף שאתה צויתם שהם מצותיך. וכמ"כ סרנו מהם אף שהם משפטיך הטובים שהם טובים בעצמם. ולא שוה לנו לא נחשבו לנו בשום שיווי וחשיבות. שוה לשון חשיבות ויקר כמו וכל זה איננו שוה לי: **הלא כל** הנסתרות

עיון תפלה

דרך או מעשה, ותולדתו **נִשְׁחַת** בנפעל, ראה ספרי מסלול ודרך סי' מ' דוגמאות הרבה לזה: **תִּעַבְנוּ.** גם כן פעל יוצא ופירושו תעבנו את נפשנו, ותולדתו ג"כ הנפעל **נִתְעָב** ונאלח (איוב טו, טז): **תעינו.** מני דרך: **תעתענו.** מלה"כ (בראשית כז, יב) והייתי בעיניו כמתעתע ת"א כמהלעב, וכן תרגם יונתן על ויתקלסו בו (מ"ב ב, כג) —פאסטנספיעלעריי—: **סרנו ממצותיך וגו' ולא שוה לנו.** לא היתה לנו שום תועלת מזה כי הפסדנו הרבה יותר ממה שהרוחנו, עפמש"כ (איוב לג, כז) חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי, וכן (אסתר ג, ח) ולמלך אין שוה להניחם אין שום תועלת להניחם בחיים, וכן (שם ה, יג) וכל זה איננו שוה לי מכל הכבוד הזה אין לי שום תועלת: **ואתה צדיק וגו' הרשענו**, פסוק הוא (נחמיה ט, לג), ופירוש הרשענו הרבינו לרשוע. ובפסיקתא רבתי פיסקא רני ושמחי אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ואודיע לכם צדקתן של בני שאני מענתים בעוה"ז צרות ויסורים הבאתי עליהם בכל דור ודור ובכל שעה ולא בעטו בי אלא קוראים את עצמן רשעים וקוראים אותי צדיק בפני רשעים והם אומרים בלשון הזה אבל אנחנו חטאנו העוינו והרשענו וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואנחנו הרשענו, ע"כ: **מה נאמר לפניך.** עפמש"כ (בראשית מד, טז) מה נאמר לאדני מה נדבר ומה

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם. וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל־חָי: אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב. אֵין (כָּל־)דָּבָר

נימוקי הגרי"ב אתה יודע רזי עולם וכו׳. אין כל דבר נעלם. כתב הלבוש א"ח סי׳ תר"ז דהאומר אין כל דבר נעלם וכו׳. טועה גמור הוא וכו׳ רק יאמר אין דבר נעלם ממך וע"ש אכן הא"ר מקיים נוסחת כל דבר ע"ש ודע שכתב התשבי בשורש כל בזה"ל ידוע כי נמצא מלת כל משמשת במקום מאומה כמו כל מלאכה לא תעשו והראשונים לא נתנו בהם סימן ואני אתניהו לך דע שלא יתפרש כל במקום מאומה רק במקום שסמוך לו למלת לא או אין כמו כל מלאכה לא תעשו ולרש אין כל ודומיהם ע"כ ועי׳ ב"ק ע׳ ע"ב וב"ב נ"ו ע"ב דר"צ אמר דבר ולא חצי דבר וגם חזקיה סנהדרין פ"ו ע"א ס"ל הכי ובעינן כל עיי׳ סנהדרין ע"ח ע"א פלונתא דר"י בן בתירה:

עץ יוסף

אתה יודע רזי עולם. כל הרזים של בני אדם: ותעלומות סתרי כל חי. מה שעשה בחדר משכבו: **אתה** חופש כל חדרי בטן. על שה"כ נר ה׳ נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. ופירושו שחופש לראות מחשבות בני אדם: ובוחן כליות ולב. כליות

ענף יוסף

כתב בספר מרפא לשון שמדברי הרמב"ם משמע דיש הלכות תשובה שצריך לומר בודוי ולעולם איני חוזר לדבר זה. (כל"ל שאיני חוזר לעשות העבירות שעשיתי) וכן כתב הסמ"ג. אבל לא נמצא כן בסדר הודוי של יוה"כ בסדורי תפלה שלנו. גם ברמב"ם לא נזכר זה בודוי של יוה"כ. ואפשר שזהו שאנו אומרים אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי כו׳ הכונה הוא כל"ל שמעיד עליו בפני השם ב"ה שיודע כל תעלומות

דובר

הנסתרות והנגלות אתה יודע. האדם בידיעתו מתוך ממנו שאין יודע בכח עצמו לבד רק גם בכח המתודע אליו ע"פ חושיו אין יכול לידע רק בנגלות. אך הבורא ברוך הוא שהוא מקור הידיעה עצמה אין בידיעתו הבדל בין נגלה לנסתר. זהו הנסתרות והנגלות אתה יודע. ומוץ לזה שאתה יודע הנסתרות כנגלות. יודע אתה הנסתרות קודם לנגלות. כי כל ענין הנגלה טרם נאתו למוחש הנגלה היה תחלה בנסתר המחשבה. א"כ גם הנגלה ידוע לך בעוד היה בנסתר. לכן כל הנסתרות והנגלות אתה יודע תחלה הנסתרות ואח"ז הנגלות: **אתה** יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי. הוראת רז הוא ענין הנעלם

שלום

בלא נתודע מעולם כמו שיתבאר אחר זה. והוראת עלם הוא דבר הנעלם מצד איזה סבה המעלימו. ובאלה השני סוגים כלולים כל ענינים הנסתרים ואתה יודע רזי עולם שלא נתודעו מעולם. וכמו כן יודע אתה תעלומות סתרי כל חי הנעלמים מאיזה סבה: **אתה** חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב. השטח יתכן משבת המומר שטבעו להרע. או משבת השחתת הדעת. זהו אתה חופש כל חדרי בטן היינו סבת טבע ההומר שמקורו ממאכל ומשתה שהם בחדרי בטן של אדם. ובוחן כליות ולב היינו השחתת הדעת שמקורם בכליות ולב: **אין** דבר נעלם ממך ואין נסתר

עיון

ומה נצטדק, ועשה"כ (עזרא ט, י) ועתה מה נאמר אלהינו אחרי זאת כי עזבנו מצותיך:

אתה יודע רזי עולם. מזכר בגמ׳ (יומא פ"ז ע"ב) מאי אמר אמר רב אתה יודע רזי עולם, ושמואל אמר ממעמקי הלב, הוא פיוט מפורסם בימיהם שהתחלתו ממעמקי הלב, והרא"ש גורס בדשמואל אתה מבין תעלומות לב, והוא הפיוט הנדפס בכל המחזורים בערבית ליוה"כ לפני אתה יודע רזי עולם, והקהלות אינם אומרים ממנו כי אם החרוז האחרון שמך מעולם עובר על פשע וכו׳. ר׳ יוחנן אמר רבון העולמים פירש"י לא על צדקותינו וכו׳, והוא הרבון שאומרים בברכות השחר אחר לעולם יהא אדם ירא שמים המוכר בהדב"א רבא פרק כ"א, ובימיהם היה שם ודוי והאלנו כשמע הודוי ונשארה התפלה. ולוי אמר בתורתך כתוב לאמר, גם זה היה פיוט מפורסם בימיהם שהתחלתו בתורתך כתוב לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וכו׳ והיה שם ודוי. ולבעל הטעור ז"ל שטה אחרת באלו המאמרים, וז"ל בחלק עשרת הדברות בסוף הלכות יוה"כ „אמר מר זוטרא וכו׳ אבל אמר אבל חטאנו אין צריך

תפלה

ומסתברא למר זוטרא אדרב המנונא קאי אבל מעמקי הלב דשמואל היינו ותעלומות סתרי כל חי (שאנו אומרים כאן) ולוי אנו אומרים תחלה כי ביום הזה יכפר עליכם וכו׳ (בברכת או"א מחל לעונותינו) ורבון העולמים דר׳ יוחנן הוא שאנו אומרים יהר"מ רבון העולמים שתמחל לנו (באתה יודע רזי עולם) וכו׳ ודרב יהודה בתחלת פסוקי דרחמי (פי׳ המפרש הג׳ ר׳ מאיר יונה נר"ו דקאי אדבריו לעיל „כשמגיע הש"ץ אל ולמחל בו את כל עונותינו וכו׳ לפני ה׳ תטהרו מתחיל בפסוקים ודברי רצוי וחותם באתה סלחן לישראל" וכן הוא בטור סי׳ תר"כ בשם רב עמרם ועי׳ ר"ן שלהי יומא, ועל זה אמר שמתחיל אלין פסוקי דרחמי בפסוק כי עונותינו רבו מלמנות)" עכ"ל: רזי עולם. סתרי כל העולם כלו, והיא מלה ארמית וגלה רזין די יכלת למגלא רזא דנה (דניאל ב, מז): הופש כל חדרי בטן. לשון הכתוב (משלי כ, כז) פירש הראב"ע הוא רמז ללב שהוא חדר המחשבות: ובחן כליות ולב. נה"כ (ירמיה יא, כ), ופירוש בוחן חוקר, כמו שכתוב (שם יז, י) חוקר לב בוחן כליות: אין דבר נעלם ממך. עשה"כ (נראשית יח, יד)

היפלא

נֶעְלָם מִמֶּךָּ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתְּכַפֶּר־לָנוּ עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ. וְתִסְלַח־לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ. וְתִמְחָל־לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ:

נימוקי הגרי"ב ורבנן וכשיבא הקורא על העיון ימצא דברים נכונים ומ"ש הא"ר בשם קיצור של"ה דר"ל שום דבר בל"א קיינערלייא כמו לא תעשה כל מלאכה ע"כ וקצת צריך ביאור שהרי פעמים הרבה אין מספר שפירושו של כל כמ"ש הלבוש אבל לפי הכלל שמסר התשבי אתי שפיר וע"ע רש"י בכורות ג' ד"ה לנרועי וע"ע תוס' שם ד"ה ורעהו וכו'. ותוס' מנחות י"א ד"ה ר"י: **שתכפר** ותסלח ותמחול. ויאמר „שתכפר לנו על כל חטאתינו ותסלח לנו על כל עונותינו ותמחול לנו על כל פשעינו" דכפרה שייך גבי חטא כדכתיב אולי אכפרה בעד חטאתכם סליחה גבי עון שנאמר סלח נא לעון העם הזה ומחילה גבי פשע שנאמר אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך ומחילה הוא ענין מחייה ודע שכן איתא במנהגים של ר"ה אות קמ"ב וכן כתבו הרמ"א בדרכי משה סי' תרכ"א אות קטן ב' בשם מנהגים כפרה שייך לחטא וסליחה לעון ומחילה לפשע וז"ל המג"א סי' תר"ז סס"ק ג' יאמר כפרה לחטאים וסליחה לעונות ומחילה לפשעים (מנהגים ושל"ה בשם רמ"א) עכ"ל אמנם דע כי השל"ה עמוד התשובה דף רכ"ח בשם אביו העיד שמהר"מ איסרלן ז"ל*) היה נוהג לומר כפרה לחטאים ומחילה לעונות וסליחה לפשעים וע"ש מלתא בטעמא וסיים שם חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עליה גברא רבה וטעמו כצפיחית בדבש עכ"ל וצ"ע משני טעמים לכל מבין:

*) עיין מה שהאריך בזה רבינו הגרי"ב בהגהותיו לאו"ה סי' תר"ז מג"א ס"ק ג'. המגיה.

עץ יוסף

היועצות להלב שהוא חושב אתה בוחן וחוקר אותם. לכן אין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך: **שתסלח לנו כו'.** באבודרהם הנוסחא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לכל פשעינו.

ענף יוסף

בלא יעשה עוד. עוד י"ל מה שאנו אומרים יה"ר שלא אחטא עוד מזה ניכר מחשבותיו שאינו רוצה לחטוא עוד. ולכן לאוי לכל אים מישראל שאמרו אתה יודע רזי עולם לכוין בזה שמעיד על עצמו בפני השם ב"ה שאינו רוצה לשוב בדרך הזה עוד ע"כ:

והשל"ה דף רכ"ח ע"ב כתב בשם אביו כפרה להטאים מחילה לעונות סליחה לפשעים. וכן הוא במנהגים. וכן איתא בוי"ר פ"ג ובדף רל"א ע"א מביא השל"ה בשם הירושלמי הנוסח כפרה לפשעים מחילה להטאים סליחה לעונות. ואין לשנות שום מנהג:

דובר שלום

נסתר מנגד עיניך. העדר הידיעה וההכרה הוא בשני אלה. או מלד היודע שאין מתבונן היטב להכיר ולידע. או מלד המתודע שהוא נסתר ואין מתודע לו. זהו אין דבר נעלם ממך מלדך. ואין נסתר מנגד עיניך מלד

עיון תפלה

היפלא מה' דבר, ולא נעלם דבר משלמה (דה"ב ט, ב), ואין לרך להגיה בל דבר: **ואין נסתר וגו'.** עפ"כ (ירמיה כג, כד) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה': **ובכן יהר"ם.** ראה מש"כ לעיל בעיון תפלה לשחרית ר"ה ד"ה ובכן תן פחדך: שתסלח וגו' חטאתינו ותמחל וגו' עונותינו ותכפר וגו' פשעינו. במוסף לריח למהילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע, ובתפלת אל מלך ויעבור בסדר סליחות מוחל עונות עמו וגו' מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים נתן מחילה לעונות וחטאים, ובתפלה י"ח סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו (ראה ביאורנו שם) נתן מחילה גם לפשעים. ובמקרא לא נמצא השרש מחל כלל, וסליחה נמצאת בשלשתם, בחטא ועון ופשע, כמו וסלחת לעוננו ולחטאתנו (שמות לד, ט), וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך (מ"א ח, נ). גם הכפרה נמצאת בשלשתם, ולכפר עון (דניאל ט, כד), וכפר על חטאתינו (תהלים עט, ט), פשעינו אתה תכפרם (שם סה, ד), וכן בלשון המשנה (יומא ל"ב פ"ב; מ"ה ע"ב; ס"ו ע"א) כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים. מזה נראה שאין להקפיד על חלוף הלשונות הללו כלל. — ועל דבר השרש מחל נראה ששרשו מחה בהוספת למ"ד מיחס שאליו, מחה — ל(עון), כמו השרש נטל עקרו נטה — ל(ידו) נטה — ל(מעלה). ואפשר לומר עוד שנתהפכו אותיות השרש חמל ועל ידי זה נתהפכה הוראתו, כי החומל על דבר מחזיקו לעצמו, כמו ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח (ש"ב יב, ד) שעור הכתוב ויחמול על צאנו לקחת מהם לעשות לאורח, והמוחל מוציא את הדבר מתחת ידו, ולפי שהחטא שמור בידו של הקב"ה עד זמן הפרעון כמו שנאמר (הושע יג, יב) צרור עון אפרים צפונה חטאתו, ונאמר (איוב יד, יז) חתום בצרור פשעי, ונאמר (איכה א, יד) נשקד עול פשעי בידו, בזה המחילה והוציאתו מתחת ידו והיה כלא היה. וכן נתהפכו אותיות השרש חסר ונבנה מהם השרש סרח בהפוך ההוראה, וסרח העודף (שמות כו, יב), וכן חלץ להץ, יחלץ עני בעניו ויגל בלחץ אזנם (איוב לו, טו), וכן השרש רחם ענינו אהבה ארחמך ה' חזקי (תהלים יח, ב), והשרש חרם ענינו שנאה ורחוק, וכאלה הרבה בלשון הקדש:

על

בעל חטא יזהר להרהר בתשובה בכל פרטי הודוי שמזכיר בו. וז"ל ג"כ בהכנעה גדולה ובמתון ולא כמו שנוהגין המון עם שאומרים במרוצה ובהלה הכי נהגב זה לודוי. השם יכפר בעדם. ובודוי שיתודה פעם שנית עם הש"ץ יזהר מאד להתוודות בהכנעה גדולה ובהרהור תשובה כי הוא דינא דגמרא להתוודות עם הש"ץ ובעוה"ר המון עם אינם נזהרים בזה: הודוי הזה נתקן על סדר א"ב כפול ומפרטים בו החטאים:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת:

עץ יוסף

באונס · שאנסוהו לעבור על אחת מכל המצות האמורות בתורה שדינם יהרג ואל יעבור כגון עבודה זרה וג"ע וש"ד והוא עבר ולא נהרג (חמדת הימים): **באמוץ הלב**. שאמצנו לבנו לעבור עבירה: **בבלי דעת**. כמו שנאמר אשר יכה את

דובר שלום

המסתתר בנעלם מנגד עיניך. ויתכן עוד ע"פ מה שנאמר במשפטי הבוי"ת יתכן או ע"פ ראיה או ע"פ ידיעה. זהו מה שאתה שופט ע"י הידיעה אין דבר נעלם ממך. מה שאתה שופט ע"פ הראיה אין נסתר מנגד עיניך: **על חטא שחטאנו לפניך**. הערכת החטא הוא בשני פנים. מצד ערך החוטא ומצד תכונת החטא. זהו תכפר לנו על כל חטאתינו כפי ערך החטא. ועל חטא שחטאנו לפניך אנחנו כפי ערך החוטא. **ויתכן עוד** בהערכת החטא הוא או ע"פ ערך החוטא בבגס הוא בשר החמרי או מצד הערכת הבורא יתברך שאין קץ לממרה רצונו. זהו בתחלה מבקשים שכפר לנו על כל חטאתינו מצדנו שאנחנו חטאנו. השני מצדך שאנחנו חטאנו לפניך כפי ערכך: ויתכן שחטאנו לפני"ך היינו אותן חטאים שהם חטאים לפניך לפי ערכך. **ולא לפי ערכנו** שאנחנו בעלי חומר בילה"כ. ואח"ז אומרים ועל חטאים שאנחנו חייבים עליהם. שגם מצדנו נחשב לחטא להתחייב עליהם: **באמוץ הלב**. האדם נברא בבחירה חפשית. לאמץ כח החכמה שהיא כח הנפש על כח טבע החומר. שאז יכניעהו לדק להגביל הטוב על הרע או בהיפך שמגביר כח החומר על כח החכמה ובזה יפול ברע. זהו שמתודים על חטא שחטאנו באמוץ הלב היינו מה שאמצנו לב הרע להגבירו על כח הנפש: **וכולל** עוד במאמר **באמוץ הלב** מה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון. ואיתא בספרי לא תאמץ את לבבך יש אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן. וכונת הענין שיש בנתינת הצדקה שני תנאים. היינו גוף הנתינה **ביד**. וחפץ הנתינה שיהיה בלב טוב. זהו לא תאמץ את לבבך שלא תצטער במחשבת הלב. ולא תקפוץ את ידך מגוף הנתינה. ובנוסח הודוי שבספרי הרמב"ם ז"ל איתא באות ק' ע"ח שחטאנו לפניך בקפיצת יד: **וכולל** עוד במאמר **באמוץ הלב**. במחוקי הטבע כשאדם בינוני עושה איזה עבירה לבו נוקפו. דאע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי גודל הרעה שגרם לעצמו והפגם שגרם בעולם העליון. אך הילך בתחבולותיו יצא פן ישוב וניחם על הרעה ויעשה תשובה. לכן מתהפך באופני התלוכותיו לאמץ לבבו כי אין בזה גודל החטא כל כך וממציא לו היתרים שונים בנויים על מוקדי סכל ובוא למען לא ישית לב לשוב. זהו באמוץ הלב אחרי עשיית העבירה: **בבלי דעת**. שכל עניני העבודה כשהם נערכים לפי ערך הבוי"ת אז גדול העון מנשוא. וביותר בשום האדם אל לבו אשר ה' מלא כל הארץ כבודו ותועא ממש לפניו. כי אז לא במהרה יחטא. אך מתחבולות היצר לעור עיני חכמים לבל ישים תמונת ה' נגד עיניו במלאת ספק החוטא ע"ד שנאמר נאם פשע לרשע וגו' אין פחד אלהים לנגד **עיניו**. זהו פ"ת שחטאנו לפניך ממש בבלי דעת שלא היתה בנו דעה לדעת שחטאנו לפניך ממש: **וכולל עוד** בזה מה שנאמר כי כפרה סוללה כלל ישראל. היינו עבירות שעושה האדם בלי שום הנאה להועלת החומר. ובלי שום פנין מושכל במשנהו. שנחשב במעשיו כבהמה סוררת. זהו שחטאנו לפניך בבלי דעת. שזר מעשנו כפרה **סוררה** שמעשים

עיון תפלה

על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון. יש חטאים שחייבים עליהם אפילו באונס, כדאמרינן (סנהדרין ע"ד ע"א) דבשעת הגזרה או בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור, והנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו אע"ג דלא אפשר לו ליבדל ממנה אם הוא מתכוין ליהנות אסור (פסחים כ"ה ע"ב): **באמוץ הלב**. שאמצנו את לבנו לבלתי חונן דלים, שנאמר (דברים טו, ז) לא תאמץ את לבבך. והוא הדין בשאר דברים שאמצנו את לבנו הזונה לבלתי עשות טוב ולבלתי שמוע בקול ה' ובקול הורים ומורים: **בבלי דעת**. שלא השתמשנו כראוי בכח הדעת אשר נתת בנו לעסק התורה ולדעת אותך, כמו שנאמר

תקון תפלה

נוסח הודוי בסדור רב עמרם **או"א תבא** וגו' אתה יודע רזי וגו' **על חטא שחטאנו לפניך** כמזיד עחש"ל בשוגג עחש"ל בסתר עחש"ל בגלוי עחש"ל באנס עחש"ל **ברצון** עחש"ל ביודעים עחש"ל בלא יודעים. **על חטאים שאנו חייבים עליהם אשם עחשח"ע** קרבן (ואין אנו יודעים איזה קרבן, כגון **שגזל** מחבירו חפץ ספק שוה פרוטה ספק אינו ש"פ **ונשבע** והודה, אם היה ש"פ הויא כפירת ממון וחייב **באשם** גזילות ואם לא היה ש"פ הוי בטוי שפתים **וחייב** חטאת (ב"מ נ"ו ע"א), או כי האי בעיא דר"א ב"מ (שם נ"ח ע"ב) שאלה בבעלים שכרה שלא **בבעלים**

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבַסָּתֶר :

נימוקי הגרי"ב על חטא שחטאנו לפניך בגלוי ובסתר. דע כפי המבואר ביומא ל"ו דמבקשין על הקל תחילה ובסדר דהכא בגלוי ובסתר הוא הקל בסוף י"ל ע"פ מה דאיתא ב"ק ע"ט שאלו תלמידיו את ר"י בן זכאי מפני מה החמירה התורה בגנב (לשלם כפל ד' וה' רש"י) יותר מגזלן אמר להם זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו (ופי' רש"י לא ירא מבני אדם כדרך שלא ירא מהקב"ה אבל גנב לא השוה עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר. עכ"ל רש"י). אר"מ משלו משל וכו'. איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן וכו'. גם מה שסידר בזדון ובשגגה אפשר לומר ע"פ מה דאיתא ב"מ ל"ג מאי דכתיב הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשו להם כשגגות ובכן לפי הסדר א' ב' סידר בזדון (ע"ה שהוא שוגג) ובשגגה (של ת"ח שעולה זדון) ועיינתי בכל זה בלבוש ולא מצאתי שום טעם לכל זה והמג"א סי' תר"ז סק"ג כתב בזה"ל

עץ יוסף

רעהו בבלי דעת והוא לא שונא לו מתמול שלשום: **בבטוי** שפתים. ע"ש הכתוב (ויקרא ה) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: **בגלוי** ובסתר. על שם הכתוב הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם (דברים כט, כח):

ענף יוסף

בגלוי ובסתר. כתב המג"א שצריך לומר בסתר ובגלוי. משום שצריך לומר ולבקש הקל תחלה. ולכאורה הוא היפך ממה שאחז"ל מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מן הגזלן שהגנב משלם תשלומי כפל תשלומי ד' וה' והגזלן משיב רק את הגזילה לבד. משום שהגזלן השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כביכול עשה עין של מעלה*) כאילו אינה רואה ואזן של מעלה כאלו אינה שומעת שנאמר (ישעי' כט) הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם וגו' וכתיב

*) כן הגירסא בתנחומא.

דובר שלום

מתעסים בלי דעת: **בבטוי** שפתים. במנחת אהרן מבואר כשהדבור יוצא מצד שכל הטבעי לבד נקרא היולי ואין בו ממש. רק הוא כקול הברת בעל חי. וכשהוא בשכל הנקנה נקרא דבור האדם. וכשהוא בשכל הנאצל נקרא דבור אלהי יעו"ש. ובאלה שלשה סוגים נכללים כל אדם יחד. הפחותים הבהמיים מתיחסים בדבורם רק לכלי המבטא כאחד כחי. המעולים הנפשיים מתיחס דבורם שהוא דבור אלהי. הבינונים הבלתי רודפים אחר הבל כבהמה רק לפעמים טעים לעניני הזמן ודבורו המה מתיחסים לשכל הנקנה שהוא דבור האדם. זהו שמתודים על עניני הדבור שהם בגריעות ופחיתות המתוארים בשם בטוי שפתים. שמתיחס הדבור לכלי מבטא השפתים כבע"ח: וכולל עוד איסורים הנעשים בבטוי שפתים אף שאין בהדבורים עצמם עון אשר חטא. רק מצד המקום או מצד הזמן. שמבטא ד"ת במבואות המטונפות. או שמבטא ומפסיק בתפלה ובאמצע למודו כמאמר חז"ל הקופצים מלוח עלי שיח. או ע"ד שנאמר יש בוטה כמדקרות חרב. או שמדבר בפני רבו ובפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. והמדבר בבהכ"נ. והלומד בד"א של מת. או בע"כ ובימי אבל. ומרבה שיחה עם אשה. מספר שבח חבירו בפני מי ששונאים אותו לרעה. תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. מפרסם חטאיו בגלגעה. הוגה השם. דורש במרכבה. אומר ד"ת ואין מזכיר שם אומרם. אומר איזה דבר רע וברית כרותה לשפתים. אומר לך ושוב ומחר אתן. אומר מחר אעשה דבר הזה ואין מזכיר לזה שם שמים לומר ברצות ה'. כופל דברי הבטחתו פעמים הוא מעין שבועה. מוציא דבר מגונה מפיו ואין מעקם דבריו. מאריך לשון לתלמידיו במקום שאפשר לקצר. מוציא ש"ש לבטלה. מברך ומתפלל בלי כונה. והאומר כמה נאה עו"א זה: **בגלוי** ובסתר. ענין החטא לפעמים הוא למחסור וגלוע כשהוא בגלוי שיש בזה חלול השם. ולפעמים הוא

עיון תפלה

(משלי יג, טז) כל ערום יעשה בדעת, אבל נפתינו לעצת יצר לבנו הרע ומאסנו את הדעת (הושע ד, ו) ושוטטנו בעולם כבהמה בבקעה, ובמקום שאין דעת יש סכלות והוללות, והסכלות אם כל חטאת, כמו שאמרו רבותינו (סוטה ג' ע"א) אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות: **בבטוי שפתים**. בנדרים ושבועות שנאמר בהם לבטא בשפתים (ויקרא ה, ד), ובבטויים קשים כנגד חברינו שנאמר בהם (משלי יב, יח) יש בוטה כמדקרות חרב, ובהשמעת דברים קשים כלפי מעלה שנאמר בהם (קהלת ה, א) אל תבהל על פיך וגו' להוציא דבר לפני האלהים; ומרע"ה שהשיח דברים כלפי מעלה שאמר למה הרעותה לעם הזה וגו' והצל לא הצלת את עמך (שמות ה, כב כג) נענש על כך שנאמר לו עתה תראה אבל במלחמות ל"א מלכים לא תראה

תקון תפלה

ונגנבה וכשתבעו כפר ונשבע שלא שברה ואח"כ הודה, אי נימא דשבירות לתודה קיימא הרי שנה מחובה לפטור וחייב באשם, ואי נימא דשבירות בשאלה מישך שייכא הוי שנוי מפטור לפטור דבין כך ובין כך מפטר פטור חייב חטאת, וכיוצא בזה דוגמאות הרבה) עחשח"ע הטאת (ועולה לא חשיב כלל, משום דס"ל כרבא (זבחים ז' פ"ב) דאינה באה לכפר אעשה כפרה ממש אלא אחר שכפרה התשובה על העשה היא באה לדורון והתשובה מכפרת

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדִבּוּר פֶּה:

נימוקי הגרי"ב בעל חטא יאמר בסתר ובגלוי בשגגה ובזדון (ש"ל) וכן נראה דצריך לבקש על הקל תחילה ומיהו צ"ע דא"כ לא יהיה כסדר א' ב' לכן נראה לי כיון דאמרינן חטאנו בסתר ובגלוי אנו מבקשים על שניהם כאחד כדאי' בתמורה פ"ה (דף כ"ב) וברמב"ם הגי' בגלוי לבד וכן בזדון לבד ע"כ והנה המשכיל יבין דבזה שכתב המג"א לכן נראה לי כיון וכו'. דרצונו להיות מסכים לנוסחא דאיתא לפנינו בגלוי ובסתר כיון דאנו מבקשין על שניהם כאחד הוי מבקש כראוי ומצות בדפוס שלפני במג"א וצ"ל לכן נראה לי כיון דאמרינן חטאנו בגלוי ובסתר אנו מבקשין וכו'. ו שאר עתה סדר א' ב' על מכונו. והנה בסדר יודעים ובלא יודעים לא העיר המ"א כלום ולפי מש"כ הרמב"ם הנוסחא ע"ח שח"ל ביודעים ע"ח שח"ל בלא יודעים אין לומר בזה כתירוצו של מג"א שהרי אין מבקשים שניהם כאחד אלא בזה אחר זה. ולכן נראה שפירושו ביודעים היינו שחטא נגד חבירו וחבירו יודע כגון חמסן דיהיב דמי עיי' ב"ק ס"ב. או שנטל ממנו ריבית דירע ומחל עיי' ב"מ ס"א. ואחר זה מבקש בלא יודעים דהיא חמורה ממנו דלא ידע חבירו ואינו מוחל אי נמי י"ל שפירושו ביודעים שהוא בינוני לרבים כמו יודע ליחיד וכלומר בחטא שידוע לרבים שחטא וע"ד דאמרינן ברכות י"ב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו וכו' ע"ש:

עץ יוסף

בגלוי עריות. עשה"כ (ויקרא יח) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. ור"ל כל קירוב בשר אסור כגון הנוגע בידי א"א. ופי' לגלות ערוה כי הקריבה מביאה לידי ערוה (ועיין ברבינו יונה שערי התשובה שער ב' סימן פ'): בדבור פה. ר"ל ברוב דברים וזהו שכתוב ברוב דברים לא יחדל פשע. ויש גורסין

ענף יוסף

(תהלים לד) ויאמרו לא יראה יה וגו' הרי דעבירה שעושין בסתר חמור מעביר' שעושין בגלוי. אם לא כשיוצא מגלוי הפה:

דובר שלום

לפתיחות וגליעות כאסיה בסתר היינו כמסתיר מעשהו מפני הבושה מבנ"א. שבזה מחשיב כבוד הבריות יותר מכבוד המקום. או שמכחיש השגחת ה' בארץ שאין מכיר מעשהו בסתר נמלא חוץ מגוף העבירה יש עוד עון נוסף במעשהו כשעושה בגלוי או בסתר ברוע מחשבתו. דבהוא עושה בגלוי בחשבו כי אין יכול להסתיר מעשהו מהשגחת בארץ. וכן כשעושה בסתר שלא יתחלל ש"ש על ידו. אז אין במעשהו רק גוף החטא. אבן בעשותו בסתר להסתיר מעין של מעלה. או בגלוי בחשבו שאין לו לחוש לחלול שמים. אז נוסף עון זה על גוף החטא.

עיון תפלה

תרמה. וכן יהושע (סנהדרין מ"ד ע"א) וכן אליהו (ברכות ל"א ע"ב) וכן רבא (תענית כ"ד ע"ב) וכן לוי (שם כ"ה ע"א) וכלם נענשו על כך, ואמן מאי כינוי אבתרייהו. ונכלל בזה גם פתיחת הפה לשטן, דאמרינן (כתובות ח' ע"ב) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, ובסנהדרין (ק"ב ע"א) ברית כרותה לשפתים. ונכלל בזה עוד הא דאמר מר (פסחים ג' ע"א) לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, וברצותו לומר דרך משל דבר זה שקר יאמר דבר זה לא אמת, ותחת דבר זה טמא יאמר דבר זה לא טהור. וגם לעולם יספר אדם בלשון נקיה עיי"ש: בגלוי עריות. סוג כולל עברות הרבה קלות והמורות לאין מספר, כל עון וכל חטאת בעניני איסורי נדה זבה ויולדת, כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם (קדושין ו' ע"א) וכמה מורים בעוה"ר בגיטין וקדושין שאינם בקיאים בהלכותיהם, משחית דרכו על הארץ, מרבה שיחה עם האשה (אבות פ"א מ"ה), מהלך אחר אשה (ברכות ס"א ע"א), מרצה מעות מידו ליד אשה וכו' (שם), מסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה (שם כ"ד א'), מתקשט בתכשיטים המיוחדים לאשה, ולדעת כמה גדולים המחליק זקני אפילו ע"י סם הרי הוא בכלל ולא ילבש גבר וגו', מסתכל בהן בשעת כביסה היכא דמוני למיגס נפשו (ב"ב נ"ז ע"ב), הרהור עברה (כתובות מ"ו ע"א). שכרות מביאה לידי עברה (יומא ע"ה ע"א), עזות מביאה לידי עברה (תענית ז' ע"ב), יחוד (קדושין פ"א ע"ב), וכיוצא בהם אין מספר: בדבור פה. סוג כולל כל מיני עברות התלויות בדבור, כגון שיחות בטלות, הזכרת השם שלא בכונה, מחלקת, דברי שקר, וכיוצא בהם הרבה; ואלה העברות התלויות בדבור שקלקולן גדול ביותר חושבן לקמן בפני עצמן. ופירוש זה הודוי — על העון שחטאתי לפניך מה שלא

תקון תפלה

מכפרת אפי' בלא עולה) עחשה"ע מלקות ארבעים עחשה"ע כרת עחשה"ע מיתה וכרת (הם החטאים שנאמר בהם הכרת תכרת ודרשו רבותינו הכרת בעוה"ז שימות לפני זמנו תכרת לעולם הבא שאין לו חלק לעוה"ב) עחשה"ע מיתה בידי שמים עחשה"ע ד' מיתות ב"ד וגו' אבל לא ע"י יסורים אלהי נצור וכו'. ובסדור הרמב"ם או"א תבא וגו' שאין אנו עזי פנים וקשי ערף שנאמר לפניך צדיקים וגו' אבל אנחנו ואבותינו אשמנו בגדנו גזלנו וגו' מה נאמר לפניך ה' אלהינו יושב מרום וגו' אין כל דבר נעלם וגו' שתמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו. על חטא ש"ל באנס. בבלי דעת. בגלוי. בדעת ובמרמה. בהרהור הלב. בודוי פה.

בזדון

במרנו

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוְעִידַת זְנוּת:

עץ יוסף

בפתחון פה ומפרשים כהנזכר לעיל: **בדעת** ובמרמה. שחטא מדעתו. או רימה את חבירו: **בהרהור** הלב. לשון חכמים הוא. ואחז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה: **בהונאת** רע. אונאת ממון ואונאת דברים: **בודוי** פה. ר"ל שמתודה בפה לבד ולא בלב שלם. ופיו ולבו בעינן שוין (חמדת הימים): **בועידת** זנות. בועידת לשון סתר

דובר שלום

זהו שמתודים שחטאנו בגלוי ובסתר: **בדעת** ובמרמה. פתויי היצר המה בשני פנים. לפעמים מפתה לאדם לעשות הדבר אף שיודע שהוא חטא ועון למלאות תאותו. ולפעמים מרמהו שאין איסור בדבר. זהו בדעת ובמרמה. ויתכן עוד בדעת בהשכלת הדעת והוא בדברים שבין אדם למקום. ובמרמה היינו פעולת רמיה שבין אדם לחבירו: **בהרהור** הלב. אף שמחשבה רעה אין מצטרפת למעשה יש מחשבה שנענשים עליה. מחשבת ע"ז למען תפוש את בית ישראל בלבם. מחשבה בעושה פירוש. המהרהר אחר הבינה. המהרהר אחר רבו. מהרהר ד"ת במבואות המטונפות. מהרהר הרהורי עבירה שקשים מעבירה. און יחשוב על משכבו. וגם באיתן הרהורים רעים שאין מצטרפין למעשה. עכ"ז יש בהם איזה חטא במה שמבלה הרהוריו לרעה והיה ספוק בידו להרהר באותו זמן בתורה ותמוס. וכולל עוד בזה הגאוה בלב מדברי תורה שלומד להתפאר בם. והמגיס לבו בהוראה. וכל ענין שעושה שלא לש"ש שמקורם בהרהור הלב. וכן המהרהר בד"ע בתפלה: **בודוי** פה. עיקר הודוי שיתחרט החוטא ויעזוב פשעו ממקור לבו. אך בהתודותו בפה ולבו בל עמו. אז מוסיף בזה חטא ועון לחשוב תועה על ה' שאין מבין מחשבות לבו ח"ו. וכולל עוד בזה ענינים שהם חטא בגוף הודוי כגון עבירות שהתודה עליהם ביוה"כ העבר וחוזר ומתודה עליהם ביוה"כ זה למ"ד דהוי ככלב שב על קאו. או שמתודה בפרהסיא על חטאים שבצנעה: **בועידת** זנות.

תגואר

עיון תפלה

שמרנו דבור פינו שהוא היתרון הגדול אשר חנן הקב"ה לאדם על כל החי: **בדעת ובמרמה.** ממה שלא אמר בידיעה אלא בדעת נראה שכונתו בדעת התורה, דבר שאסרוהו חכמים מצאנו לו היתר מן התורה, כדאמרינן (ב"מ פ"ח ע"ב) מפני מה חרבו חנויות של בית היינו ג' שנים קודם ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה שהיו אומרים ואכלת ולא מוכר, ושם (ל' ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה (כי הא דאמרינן התם (ל"ג ע"א) שלך קודם לשל כל אדם — כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך) ולא עבדו בה לפנים משורת הדין. ובמרמה, **שֶׁמְּרַמָּה** ומערים להפקיע עצמו מחיוב מצוה, שמכניס תבואתו דרך גגות חצרות וקרפיפין כדי לפוטרה ממעשר (ברכות ל"ה ע"ב), ולובש סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא כדי להפקיע עצמו ממצות ציצית (**מנחות** מ"א ע"א), ומשתתף בבהמתו עם הכהן או עם הנכרי כדי להפטר מן המתנות (חולין קל"ב ע"א), ומערים הערמות ברבית, כמו המקדש בהנאת מלוה (קדושין ו' ע"ב), וכגון דא"ל הלוני מנה (כ"ה סלעים) ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחן הימנו בכ"ד סלעים (ב"מ ס"ב ע"ב) דאסור לעשות כן משום הערמת רבית וכגון הא דכתב המרדכי בשם רש"י הובא במשנה למלך פ"ה מהל' מלוה ולוה הי"ד דהלואה ברבית ע"י שליח מותר משום דאבל"ע, ומסיק דאין לפרסם הדבר. וכיוצא בהם הרבה. ובכלל זה מה שאמרו רבותינו (סוטה כ"א ע"ב) איזהו רשע ערום אר"י זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו ר' אבהו אמר זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז וכו' ר"א אר"י זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטים אביי אמר זה המשיא עצה למכור נכסים דאחריך לפלוני עיי"ש: **בהרהור הלב.** שטמאנו את נפשותינו במחשבות טמאות, ואע"פ שאין הקב"ה מצרף למעשה אם לא באו לכלל מעשה, כמו שכתבנו לעיל במוסף לר"ה פיסקא אתה זוכר בד"ה מחשבות אדם ותחבולותיו, מ"מ הנפש נטמאת על ידיהן: **בהונאת רע.** אונאת מו"מ ואונאת דברים (ב"מ נ"ח ע"ב). ובכלל זה **חֹנֶף** וחלקות — הייכעלייא — צביעות — שיינהייליגקייט — לב ולב — צווייאחדייטיג: **בודוי פה.** שמתודה בפיו ולבו בל עמו: **בועידת זנות.**

שמועדות

תקון תפלה

בזדון. בחוזק יד. בטמאת שפתים. ביצר הרע. ביודעים. בלא יודעים. בכחש ובכזב. בלשון הרע. במראית העין. בנשך ובמרבית. בשיח שפתותינו (מה נשתנה ודוי זה שאומרים אותו בכנוי מד"ב ולא נאמר **בשיח שפתים** כמו

שאמר

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֹזֶק יָד:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְּשׁוּת פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם:

עץ יוסף

סתר. שנסתרנו עם הזונות: **בזלזול הורים**. אב ואם: **ומורים**. אלו רבנים. ואחז"ל המבזה ת"ח הוא בוזה דבר ה' ואין לו חלק לעוה"ב. עוד אחז"ל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו. ובפרט כשמזלזל רבו. ואחז"ל כל החולק עליו כאילו חולק על השכינה. כל העושה מריבה עם רבו כאלו עושה מריבה עם השכינה. כל המתרעם על רבו כאלו מתרעם על השכינה: **בחזק יד**. כגון שנתחזק על חבירו וחטא לו (אבודרהם): **בחלול השם**. ואחז"ל מי שיש בידו חלול השם תשובה ויוה"כ ויסורין תולין ומיתה ממרקת: **בטפשות פה**. ל' שטות: **בטמאת שפתים**. ע"ש כי איש טמא שפתים אנכי. וזהו נבלת הפה (אבודרהם):

ענף יוסף

בזדון ובשגגה. כתב המגן אברהם דצריך לומר בשגגה ובזדון שצריך לבקש על הקל תחלה. ואפשר לתרץ משום שהמפרשים הקשו איך אפשר שיבא אדם לידי שוגג. הא כתיב רגלי חסידיו ישמור. ותירצו דבאמת אם לא עבר מעולם עבירה במזיד הוא בכלל רגלי חסידיו ישמור

דובר שלום

מבואר בעקידה שזה היה עון סדום גדול מעון פלגה נגבעה לפי שבסדום היתה הזנות ע"פ הסכם ותקנה שהיתה ביניהם. ובפילגש בגבעה לא הי' הדבר על פי עצה והסכמה. רק במקרה מאנשי בליעל שנסבו את הבית. זהו שמתודים על ועידת זנות היינו לשון הסכמה ועצה מלשון משנה בית ועד לחכמים: **בזדון** ובשגגה. לכאורה הוא שלא על הסדר. דמבקש העבירה מבקש מחלה למחול על דבר קטן ואח"ז לגדול הימנו. וכאן הוא בהיפך מתחיל בזדון ומסיים בשגגה. ויתכן ע"פ מה שאחז"ל דזדונות נעשים כשגגות. זהו שמתודים שחטאנו לפניך בזדון וכשהודוי כולה לרצון ונעשה מהזדונות שגגות חוזרים תיכף להתודות על השגגות שנעשו מהזדונות: **בזלזול הורים ומורים**. בזלזול מורים יותר על הסדר הכבוד כראוי כמו מה תולי מאד (ירמיה ב). ומורה גם על זלזול הבזיון כמו כל מכבדיה הזילוה. ואיתא בזהר מדע שמי שאינו נוהג כבוד לת"ח נידון במדור הראשון של גיהנם שהוא בור ויש שם נחשים ועקרבים. והמבזה ת"ח נידון במדור הרביעי. שהוא טיט היון: **בטמאת שפתים**.

עיון תפלה

שתועדות אנשים ונשים לשחוק וקלות ראש: **בזדון ובשגגה**. שוגג נ"כ חוטא הוא שהרי מביא קרבן על שגגתו. עיין מה שכתבנו בעיון תפלה בתחלת אבינו מלכנו: **בזלזול הורים ומורים**. אבי אבות כל החטאים: **בחזק יד**. היא זרוע רמה שנאמר (איוב לח, טו) וזרוע רמה תשבר, המכריח את אחרים בגבורה ובאלמות לעשות כרצונו, ואמרינן (ר"ה י"ז ע"א) הנותן חתיתו בארץ חייב זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים יורד לגיהנם ונידון שם לדורי דורות, ועי' (ב"ק כ"ח ע"א): **בחלול השם**. איש איש על פי דרכו והכל לפי מה שהוא אדם, יש אדם חשוב שגם העבירה היותר קלה שאנחנו דשים אותה בעקבנו נחשבת אצלו לחלול שם שמים, כגון אביי אי שקיל בשרא מטבחא ולא יהיב דמי לאלתר, וכגון ר' יוחנן אי מסגי ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין (יומא פ"ו ע"א), ושם כל שחבריו מתביישין מפני שמועתו, ובפסחים (מ"ט ע"א) כל תלמיד חכם המרבה סעודה בכל מקום הרי זה מחלל שם שמים ושם רבו ושם אביו, ובגמרא (ב"ק קי"ג ע"א) המפקיע הלואת נכרי בעקיפין הרי זה מחלל את השם. ועי' רמב"ם פרק ה' מיסודי התורה הלכה י"א: **בטפשות פה**. הם השיחות הבטילות שבני אדם יושבים ומשוחחים זה עם זה שאין בהם לא מוסר ולא דעת ולא הכרח אלא טפשות פה שמראה לכל כמה טיפש הוא שמאבד זמנו לריק, ועי' מה שהאריך הרמב"ם על המשנה (אבות פ"א משנה י"ז) כל המרבה דברים מביא חטא. ובגמ' (יומא י"ט ע"ב) השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים וכו' ובלאו שנאמר כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר: **בטמאת שפתים**. הוא ניבול פה. ובגמ' (שבת ל"ג ע"א) כל המנבל פיו מעמיקין לו (כג"ם) גיהנם

תקון תפלה

שאמר לעיל בטמאת שפתים וכן בשאר האיברים? וגראה שרמז על המקרא (תהלים יב, ה) **שפתינו אתנו מי אדון לנו**)— **בעינים רמות. בפתחון פה** (מה שפתחנו את פינו לדבר דברים אסורים ודברים יתרים

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:
וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שֹׁחַד:

נימוקי הגרי"ב. על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע. ודע עוד פירושו של ע"ח שח"ל ביצר הרע דצריך ביאור כתבתי פירוש נכון בחיבורי יש סדר למשנה פ"א מ"ה דברכות דאיתא בספרא הביאו רש"י פרשת קדושים כ' כ"ו ואבדיל אתכם וכו' ר"א בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר וכו'. אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כו' ובשמונה פרקים להרמב"ם פ"ו כתב כל זה בשם ר"ש בן גמליאל ביותר ביאור נמצא דע"י יצר ניכר מה שהאדם מונע היא לעשות רצון בוראו ומבטל יצרו מפני יוצרו:

עץ יוסף

ביצר הרע. הכונה לומר שחטאנו ביצה"ר שהתגלגלנו לאמר שאור שבעסה מעכב. ולפי האמת אנו מתודים שאין התגלגלות הואת כלום. שכונת היצה"ר אדרבה לטוב כמשל המובא בזוהר. או הכונה שחטא ביצה"ר במעשה יצה"ר מה הוא מסית את הבריות לעבירה אף אני הייתי עושה כן. או פי' שהלך הוא מדעתו אחר היצה"ר. כגון שראה אשה נאה והלך אחריה על שגירה היצה"ר עליו ומילא תאותו. או שראה גנב והלך אחריו על שחיבר עמו בגנבתו. וכל כיוצא בזה (טהרת הקודש): **ביודעים.** כמו שנאמר או הודע אליו חטאתו: **ובלא יודעים.** כמו שנאמר והוא (לא) ידע ואשם. החילוק בין בבלי דעת בין בלא יודעים. אי דלא ידע מתחלה אבל בסוף ידע. וה' לא ידע מתחלה ועד סוף. או הכונה על פי מה דאיתא בסוטה (דף כ"ב) ובע"ז (דף י"ט) מאי דכתיב (משלי ז) כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. וזוהי כוונת **ביודעים** פי' שיודעים להורות ואינם מורים **ובלא יודעים** להורות ומורים (מצאתי): **בכפת שוחד.** שכפינו את חבירנו לתת שוחד. ואמרו חז"ל ושחד לא תקח אפילו שוחד דברים. שאם אמר לו אחד מהם דברי חנף. יתשוך נפשו מן הדין ההוא. ואמרו חז"ל ושחד לא תקח אפילו על מנת לזכות את הזכאי ולחייב את החייב:

ענף יוסף

ואינו בא לידי שוגג. אבל אם עבר פעם אחד עבירה במזיד יצא מכלל רגלי חסידיו ישמור ויכול לבא לידי שוגג ע"כ. ולפ"ז י"ל דלהכי הקדימו כאן מזיד לשוגג לפי שאין אפשר לבא לידי שוגג אם לא עבר תחלה על מזיד:

דובר שרום

שתוציא דבר מגונה מפיו ומטמא בזה בפתיו. שעיקר שלימות האדם הוא ברוח שפתיו ע"ד שמתרגם אונקלוס לנפש חיה לרוח ממללא. לכן כמו שהנפש טהורה כן ראויות השפתים להיות טהורות. ע"כ עיקם הכתוב י"ו אותיות שלא להוציא דבר מגונה כדאיתא בפסחים (ג.) לפי שדבר המגונה הוא בכלל טומאה. ובכלל זה דברי נבלות

עיון תפלה

ניהנם, ובעון נבלות הפה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות ובחורים מתים ויתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין: **ביצר הרע.** מי שמגרה יצר הרע על עצמו ומביא עצמו לידי הרהורים כדי שיתאוה לעברה (ספר נשמת חיה). ויש לפרש עוד על חטא שחטאנו ביצר הרע מה שלא השתמשנו ביצרנו הרע לעבודת השי"ת המצווה עלינו בכל לבבך בשני יצריך (ברכות נ"ד ע"א), במדת הכעס — לכעוס על עושי רשעה ולנעור בם. במדת הקנאה — לקנא ביראי ה' (משלי כג, יז) ובתלמידי חכמים (ב"ב כ"א ע"א). במדת הערמימות — להיות ערום ביראה (ברכות י"ז ע"א) פירש"י להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו, עכ"ל. במדת הגאוה — להגביה לבו בדרכי ה' (דה"ב יז, ו). במדת השנאה — לשנא כל מרגיזי אל כמו שנאמר (תהלים קלט, כא) הלוא משנאיך ה' אשנא. במדת הנקמה — נקמת תלמיד חכם (יומא כ"ג ע"א), וכיוצא בזה. והרי"ל מעקלענבורג פירש כי היצה"ר בתחלה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף כעבותות העגלה (סוכה נ"ב ע"א), והטאנו בזה מה שלא הסירונו את היצר הרע מן הלב בתחלת הולדו בעודנו קל ורפה כחוט של בוכיא אלא שהשלטנוהו עלינו עד שהתגבר ונעשה כעבותות העגלה ואז קשה למחותו לגמרי: **ביודעים ובלא יודעים.** על חטא שחטאנו לבני אדם מדעתם שיודעים מה שעשינו להם, ועל חטא שחטאנו להם שלא מדעתם (הגאון יעב"ץ): **בבפת שחד.** נוסד על המקרא (משלי כא, יד)

תקון תפלה

יתרים). **בצעדי רגלים. בקפיצת יד** (שנאמר (דברים טו, ז) ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון). **ברצון ובדעת. בשגגה. בתמהון לבב.** וכלו בדרך **על חטא. ועל חטא.** הראשון בלא וי"ו והשני בוי"ו. ואח"כ מתחיל **על הטאים שאנו חייבים עליהם חטאת. עחשח"ע עולה. עחשח"ע קרבן. אשם ודאי. אשם תלוי. קרבן עולה ויורד. עשה. לא תעשה שנתקו לעשה** (עונש עשה או עונש לאו הניתק לעשה). **מיתה**

ושחד

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב :

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָשׁוֹן הָרָע :

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָצוֹן :

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן (נ"א במראית עין) :

עץ יוסף

בכחש ובכזב. כחש הוא כמו שנאמר וכחש בעמיתו בפקדון. כזב כמ"ש ובלשונם יכזבו לו: **בלשון הרע**. אחז"ל המספר לה"ר כאלו כופר בעיקר שנא' ללשוננו נגביר וגו' מי אדון לנו. והמקבל לשון הרע יותר מהאומרו וכנודע שהורג ג' נפשות: **בלצון**. אחז"ל כל המתלוצץ יסורים באים עליו שנאמר (ישעיה כח) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. וגם אמרו שכת ליצנים אין מקבלת פני השכינה: **במשא ובמתן**. שלא נשאנו ונתננו עם חברינו באמונה אלא בשוית ובמרמה והפסדנו לחברינו הן בחובות הן בעניינים אחרים:

(נ"א **במראית עין**. כגון שראה בעיניו דבר ערוה וחמד אותה וזהו שכתוב ולא תתורו אחרי לבבכם

דובר שלום

שאדם מוציא מפיו: **בלצון**. כולל כל עניני לצון הן המלעיג על חבירו או על ד"ת. או שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת. והמתלוה עם הלצים כמאחז"ל אל תדור בשכנים משום דאולי ימשכו לך. ועונשו מבואר בדברי חז"ל יסורין באים עליו ונופל בגיהנם וגורם כליה. ותורה היא שנודלת נגד הליצנות ע"ד שנא' זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי: **במשא ובמתן**. עניינים הנוגעים למו"מ וענפים רבים המה ונפולים על כל ספרי מוסר הן בגוף המו"מ שיהיה באמונה. ושלא ישבח סחורתו ולא יגנה סחורת שלמו. ולא יוסיף ליקח יותר

מן

עיון תפלה

ושחד בחק (יכפה) חמה עזה, פירשו הראב"ע והרלב"ג יכפה יכניע וישפיל, נתינת השחד תכניע ותשפיל לפניו חמת השופט אבל יראה לו חובה אע"פ שיודע בעצמו שהוא חייב, והנותן שחד עובר בלאו דולפני עור לא תתן מכשול (רמב"ם פכ"ג מסנהדרין הלכה ב). **ובכפת** קשור ממלת כְּפִית, ובחר בלשון כפיה ולא בלשון נתינה כדי לכלול גם הדיינים, הם יכוונו בודוי זה שנשפלנו ונכנענו לפני בעל הדין ע"י קבלת השחד. ומיירי בין בשחד ממון ובין בשחד דברים או הטבה בעלמא, כדאמרינן (כתובות ק"ה ע"ב) לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובה דסני ליה לא חזי ליה זכותא. עיי"ש בסוגיא ובתוס' ד"ה לא: **בכחש ובכזב**. כחש, מכחש במה שעשה או במה שהיה, ותכחש שרה (בראשית יח, טו), וכחש בו לא ראיתיך (איוב ח, יח), או באמתיות מפורסמות, כחשו בה' (ירמיה ה, יב), ובלשון התלמוד כפר, הכופר בפקדון (ב"מ ד' ע"א), אל תכפירני בשעת הדין (פסחים ס"ט ע"א). כזב, עקרו מבטיח ואינו עושה והיה כמו אכזב מים לא נאמנו (ירמיה טו, יח), עי' באוצרנו לאשמנו ד"ה כזבנו: **בלשון הרע**. וכמוהו עין הרע (אבות פ"ב משנה ט"ו) לפי חקי הלשון היה צריך להיות לשון רעה, עין רעה, אלא שכבר הורגל ההמון לדבר כך הניחוהו רז"ל כמו שהוא, וכבר אמרו רבותינו (חולין קל"ז ע"ב) לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן. וז"ל הרמב"ם (אבות פרק א) על המשנה וכל המרבה דברים מביא חטא „לשון הרע הוא החטא הגדול שבבני אדם תמיד וכש"כ במה שאמרו חכמים שאבק לה"ר לא ינצל אדם ממנו בכל יום, ומי יתן שינצל מלשון הרע עצמו, ולשון הרע הוא ספור רעות האדם ומומיו **ולגנות** אדם מישראל באיזה צד שיהיה מן הגנות, ואפילו היה הממונה חסר (שהיו בו החסרונות שספר עליו), שאין לשון הרע שיכזב על אדם וייחס לו מה שאין בו, כי זה יקרא מוציא שם רע, ואמנם לשון הרע הוא שיגנה גנות האדם אפי' בפעולותיו אשר יעשה באמת, שהאומרו יחטא ואשר ישמעהו יחטא. אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגתן האומרו והמקבלו ושאומרים עליו, ואמרו המקבלו יותר מן האומרו; ואבק לה"ר הוא זכרון מומי האדם בלתי באור אלא ברמז באיזה אופן שיהיה" עיי"ש שהאריך. ואסרו חכמים לספר אפי' בשבחו של חברו יותר מדאי שמתוך שבחו בא לידי גנותו (ב"ב קס"ד ע"ב): **במשא ובמתן**. מה שלא היה משאנו ומתננו באמונה, ולא רק בחטאים נגלים כגון גזל וחמס ועשק ואונאה, אלא אפילו בחטאים בלתי נגלים כ"כ בהחלת העיון, **כגון** דמורה היתירא לנפשיה

כדרכן

תקון תפלה

מיתה ביד"ש. כרת. מלקות. ד' מיתות ב"ד וגו' והנך על הגלוים לנו ועל שאינם גלוים לנו הגלוים לנו כבר אמרנום לפניך ה' אלהינו ושאינם גלוים לנו כל חטאינו אתה יודע (כי אתה יודע) כל הנסתרות ככתוב הנסתרות וגו' כי אתה סלחן לישראל מן העולם ומחלן לשבטי ישרון ומבלעדיך וגו' וסולת, אלהי עד שלא וגו' הרי אני לפניך ה' אלהי ככלי וגו' יהר"מ שלא אחטא וגו' שחטאתי מחה ברחמיך וגו' יסורים יהיו לרצון וגו', ואינו מזכיר אלהי נצור. ונוסח מחזור ויטרי — שאין אנו עזי פנים

וקשי

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּנְטִיַּת גָּרוֹן (נ"א בנבול פה):
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂקּוּר עָיִן:

עץ יוסף

ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם): במאכל ובמשתה. היינו שאכלנו מדברים הצריכים נטילה ולא נטלנו: וידוע שכל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. ואכלתי ושתיתי בלא ברכה לפניה ולאחריה ואחז"ל אסור לו לאדם ליהנות מעוה"ז בלא ברכה. וכל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה מעל. ועוד אמרו כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה (את ברכתו) ולכנסת ישראל (שבחטאתו הפירות לוקין). גם נכלל בעל חטא זה שאכלנו מסעודה שאינה מספקת לבעליה. וגם נכלל שאכלנו מסעודת הרשות דתנן כל הנהנה מסעודת רשות לסוף גולה. גם נכלל מה שאכל ושתה חוץ לסוכה בשבעת ימי החג: בנשך ובמרבית. כמו שנאמר אל תקח מאתו נשך ותרבית ואחז"ל שהמלוה והלוה והערב והעדים עוברים בלא תעשה: בנטיית גרון. לשון גאוה. והגאוה מסבבת כמה עבירות. ומגברת יצר לב האדם עליו שנאמר (דברים ח) ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ומלבד שהגאוה גורמת חטאים. המדה עצמה חטאת כמו שנאמר (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב. ובעל הגאוה נמסר ביד יצרו. כי אין עוזר השם עמו. אחרי אשר הוא תועבת השם: (נ"א בנבול פה. אחז"ל כל המנבל פיו אפי' נגזר עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה. וגם השומע דבר נבלות הפה עונשו גדול כי לא יאטם אזנו אלא יבדל מתוך דוברי נבלה. ועליו נאמר שוחה עמוקה פי זרות): בשקור עין. בסקור לשון ראיית

דובר שלום

מן המקח שנגמר בדעתו למכור. ולא יעמוד על המקח בשעה שאין לו דמים. ולא יסי' בכלל מפקיעי שערים. ולדקדק במדה במשקל ובמשורה. ולהיות נזהר מהסגת גבול. ולבל לקרוב להרגיל הילדים לקנות ממנו יותר מן חביריו. ושלא להחניף הקונה בדברים. ושלא להיות מיושבי קרנות בשעת הבטלה. ושלא לכעוס על הקונה כשאין נותן לו כרצונו. ושלא להשהות שכר פעולה: בשקור עין. לשון הבטה וראיה מלשון בסקירה אחת וכולל בזה ראיית נשים. ראיה בדיוקנאות. ראיה בע"ז. ראיית

עיון תפלה

כדרכן של בני אדם להיות מורים היתר לעצמם (ראה עמ' ריט בבא מציעא) לפי שדעתם קרובה אצל עצמם. ובכלל זה הא דקי"ל (שם מ"ט ע"א) כר' יוחנן לדברים יש בהם מחוסרי אמנה: במאכל ובמשתה. תכלית המשא והמתן המאכל והמשתה שנאמר (קהלת ו, ז) כל עמל האדם לפיהו. ועונות המאכל והמשתה רבים לאין חקר, בנטילת ידים וברכות, במאכלות אסורות, בשמירת הבריאות, בדרך ארץ אשר באכילה ושתיה, בתעניות, בהתאת מלהמו לדל, ופרטיהם ופרטי פרטיהם ככל המבואר בש"ס ופוסקים: בנשך ובמרבית. עשה"כ (ויקרא כה, לז) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. סוג כולל פרטים הרבה, נשך כסף נשך אוכל, רבית קצוצה, אבק רבית, הערמת רבית, כמו"ש לעיל בד"ה בדעת ובמרמה, רבית מוקדמת, רבית מאוחרת, נתינת רבית, לקיחת רבית, עד וערב וסרסור ומסייע בהלואת רבית, ופרטי פרטיהם רבים מאד: בנטית גרון. עשה"כ (ישעיה ג, טז) יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון. הוא פרט קטן ממדות הגאוה וכולל כל אופני הגאוה שבעולם, גבה עינים ורחב לבב (תהלים קא, ה), לשון מדברת גדולות (שם יב, ד), התפארות הלול פי עצמו (משלי כז, ב), החזקת טובה לעצמו (אבות פרק ב' משנה ט'), הקפידה בראש (מגילה י"ב ע"ב), נטילת השם (ברכות י"ז ע"ב רש"י ד"ה לא כל הרוצה ליטול) מנהג סלסול בעצמו (עי' בכורות ל' ע"ב), אהבת הכבוד והרדיפה אחריו (עירובין י"ג ע"ב), הגס לבו בהוראה (אבות פ"ד משנה ט'), התמונה בעצמו (ברכות כ"ט ע"א), וכיוצא בהם הרבה: בשקור עין. על שם הכתוב (ישעיה ג, טז) ומשקרות עינים. לפעמים דיה קריצת עין כל שהיא או תנועה קלה אחרת מתנועות איברי הגוף המוסכמות אצל הבריות לפחיתות ובזיון — להביא בושה על איש עד שיתמוטטו רגליו, אדם שואל אותנו כילד עניינו של פלוני שאני חפץ להתחתן בו או להלוות לו כסף? והנחנו תחת לתת מענה ברורה — קורצים אנו בעינינו קריצת אי־רצון או מורים באצבענו ינו ידיה להפוך את האמגל משרש ולהשים עליו גוהו, כמו שאמר שלמה (משלי י, י) קורץ עין יתן עצבת, והזהירנו שלא נסמוך על תנועות זרות כאלה לשפוט על פיהן משפט איש, כי המשתמשים בהן חרשי

תקון תפלה

וקשי ערף בדבר הזה לומר לפניך וגו' אבל אנחנו חטאנו אשמנו וגו' קשינו ערף וגו' שחתנו תעינו תעבנו תעתענו וגו' הטובים ויישר העוינו ולא שוה וגו' אין כל דבר נעלם ממך וגו' עיניך יהר"מ וגו' שתסלח לנו על כל

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת:

עץ יוסף

עין. ור"ל שראינו ראיות האסורות: **בשיח שפתותינו.** כגון שדבר רעה על חבירו: **בעינים רמות.** ע"ש עינים רמות לשון שקר. ועינים רמות הוא ענין הגאוה:

דובר שלום

ראיית ערוה. ראיית קשת שלא לצורך. שקור עינים בשעת תפלת שמונה עשרה. ראיית הכתב שעל גבי קבר. רואה פני הכועס. רואה בקלקלת חבירו. רואה דבר ערוה בחבירו ואינו מודיעו בינו לבינו. רואה לעני בשעת דחקו ואינו מלוהו עד שמבקש ממנו. ראיית בגדי לבשונים של אשה. ראיית שדהו בשבת מה צריכה לתקנה. ראיית חמץ בזמן איסורו. ראיית אגרת של חבירו שלא מדעתו. ראיית זווג בעלי חיים. ראיית עין רעה בנתינת הצדקה. רואה אילני דמלבלבי ביומי ניסן ואין מברך עליהם. רואה חמה בזמן תקופתה וכן הרואה בריות משונות בלי ברכה. מסתכל בפני העני בשעה שאוכל על שלחנו. רואה ת"ח שבא ועומד שלא לעשות קים והידור מפניו. רואה באצבעות הכהנים בשעת הדוכן. רואה ערום ואין מכסהו. הרואה כלאים בשדהו ומקיימם. הרואה אבדת אחיו ומתעלם ממנה. רואה בהמת אחיו נופלת בדרך ואין מקימה. רואה בהמתו רובצת תחת משאה ואין עוזב לה. רואה ספרים או אוכלים מושלכים בארץ בבזיון ואין מגביהם. רואה מלכים או חכמים או אוכלוסא ואין מברך עליהם. רואה הולכת המת ואין מלוהו. הרואה ערי יהודה וירושלים ובהמ"ק ואין קורע. הרואה ס"ת או תפלין שנשרף בזרוע ואין קורע עליהם שתי קריעות. רואה חביריו נמנים לדבר מצוה ואין נמנה עמהם. רואה בפני נשים בשעה שהולכות מן המת. רואה אשה טובעת בנהר ואין מצילה. רואה קן לצפור ואין מקיים מצותה. רואה במראה כמעשה נשים: וכולל עוד בזה שחטאנו בשקור עין שלא הבענו. היינו שלא הסתכלנו בס"ת בשעה שמגביהים אותה. לא הסתכלנו בציצית לקיים וראיתם אותו. לא הסתכלנו באצבעות הידים בשעת ברכת מאורי אש. לא הסתכלנו במאור הלבנה בראש הברכה. לא הסתכלנו בכוס של קדוש ובהמ"ז. אין מסתכל בפני רבו לקיים עיניך רואות את מוריך. אין רואה בחכמת בע"ת לקיים ראה דרכיה וחכם: ויתכן עוד שהשלימות הראיה היא כאשר הראיה נובעת ממקור הלב כמאחז"ל שורייני דעינא באוכמתא דלבא תליא (ע"ז כח:). ואז יוכל האדם לכוין ראותו שיהי' על מוקדי השלימות בלי טעה ותקרון ע"ד שאמר שלמע"ה ולבי ראה הרבה חכמה. שע"י הלב ראה ראיית החכמה. וכן נאמר בתהלים און אם ראיתי בלבי. ראיית האון אינו ממקור הלב. רק מתיחס לעינים לבדם. כי בלעדי הלב בנקל שנכשל חוש הראות לראות עמל ואון. זהו שחטאנו לפניך בשקור עין. שלא היתה ראייתנו שקירת הלב רק שקור עין. וזהו שאמר איוב ואחר עיני הלך לבי. כשהעינים נכנעות אל הלב הוא השלימות. וכאשר הלב נכנע אל העינים הוא תכלית הגריעות. זהו האם הלך לבי אחר עיני שיהיה הלב נכנע לעין. רק בהיפך שהעין נכנע אל הלב: **בעינים רמות.** הוא מדת הגאוה. וכולל בין שהוא במחשבה ודבור ומעשה. הן נגד שמים והן נגד הבריות. הן במילי דעלמא. והן בד"ת. וגודל העון מבואר בדברי חז"ל מורידין לו מגדולתו והוא כאילו עובד עבודה זרה. וכופר בעיקר. וכאילו בא על עריות. וכאילו בנה במה. ולא ינקה מדינה של גיהנם. וסופו מתמעט ואינו ולאחר נגדעו כאשירה. ואין עפרו ננער. ושכינה מיללת עליו. והקב"ה אומר אין אני והוא יכולין לדור כאחת. ורוח:

עיון תפלה

משחית המס ולא לאמונה גברו בארץ, קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו — תהפוכות בלבו חורש רע בכל עת וגו' (משלי ו, יג יד): **בשיח שפתותינו.** שיח שפתים הוא הדבור מן השפה ולחוץ בלי כונת הלב כלל, בודוי זה אנו מתודים על כל הדברים הצריכים כונת הלב מצורפת אל הדבור החיצוני, כקריאת שמע ותפלה שמצוה לכוין בכלם (שו"ע אורח חיים רסי' ס"א ורסי' צ"ח) ואם לא כוון בקריאת שמע לכל הפחות בפסוק ראשון ובתפלה לכל הפחות בברכת אבות לא יצא ידי חובתו כלל (שו"ע סוסי' ס' ורסי' ק"א), וכן בכל הברכות ובכל דברים שבקדושה עיקר מצותן בכונת הלב שידע למי הוא מברך ועל מה הוא מברך ומה פתרון ברכתו. וכן בעניית אמן (שו"ע סי' קכ"ד סעיף ו', ועי' מג"א סק"י אופן הכונה), ואם לא כוון בתהלה לדוד בפסוק פותח את ידך לא יצא ידי חובתו (שו"ע סי' נ"א סעיף ז'). וכן בדברי תורה צריכים כונת הלב ללמוד ולהבין, שנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, ונאמר (תהלים א, ב) ובתורתו יהגה יומם ולילה, ואמרינן (ברכות ו' ע"ב) אגרא דשמעתא סברא, ליגרס איניש והדר ליסבר, ואמרו עליו על דואג האדומי שאין תורתו אלא מן השפה ולחוץ (סנהדרין ק"ו ע"ב). ואנחנו הוצאנו את כל הדברים האלה אך **בשיח שפתים** בלבד בלי שים על לב, כשיחת עופות ושיחת דקלים שאין בהן לא דעת ולא תבונה: **בעינים רמות.** אחת משבע המדות הרעות שחשב שלמה (משלי ו, יז), שהוא כולל הרבה סימני טומאה שבנפש נשחתה, הגאוה,

תקון תפלה

כל פשעינו ותמחל לנו על כל עונותינו ותכפר לנו על כל חטאתינו (מלה"ב (תהלים עט, ט) וכפר על חטאתינו) **עחש"ל באנס ועחש"ל ברצון. בבלי דעת. בדעת ובמרמה. בגלוי. בסתר. בגלוי עריות. בדבור פה. בהרהור הלב. בועידת זנות. בזדון. בשוגג. בחלול השם. בחזק יד. בטפשות פה. ביצר הרע. ביודעים. בלא יודעים. סלח לנו מחל לנו כפר** לנו

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֵצַח:
וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עֹל:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת:

עץ יוסף

בעזות מצח. ר"ל עז פנים וסרבן ע"ש ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם: **בפריקת עול.** שפרקנו עולו של הקב"ה מעלינו: **בפלילות.** מלשון ונתן

ענף יוסף

על חטא שחטאנו לפניך בפריקת עול. ע"ד שאמרו ז"ל בפרק היסן בשביל ד' דברים נכסי בע"ב יוצאין לטמיון שפורקין עול מצואריהן ונותנין על חבריהן:

דובר שלום

קימעא שכרתו. ולסוף נפחת ונעשה שפל. ובא לידי עניות. ושורדתו מן העולם. ונופל בגיהנם. ואין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה. וחכמתו משתכחת ממנו: **בעזות** מצח. היא מדת העזות שנינו חז"ל שסופו מגזל ובן הגדה וסופו נכשל בעבירה. ונק' רשע ומותר לשנאתו. וגורם חורבן ירושלים וגשמים נעצרין. ונידון בגיהנם. ומדה הרעה הזאת מבוארת תמיד לאברים החיצונים עזי פנים. עזות מצח. לפי שבאמת יש במדת העזות מדה טובה כמאמר חז"ל הוי עז כנמר לעשות רצ"ש. לא הביישן למד. אך ההבדל ביניהם. שמדת העזות הטובה הוא בסתרי הנפש לא בגלוי. לפי שמקורה בתועלת הנפש שהיא פנימית. ומדת העזות המגונה היא עזות הגלויה שמקורה בכחי החומר לא בנפש. לכן מבוארת תמיד בהתיחסות אברי הגוף עזות פנים. עזות מצח:

בפלילות. פלילות הוא שפיטת הענין ע"פ מחשבת שכלו. והוא עון אשר חטא הכולל לשמים ולבריות. החושב טועה ומשפט מעוקל על הישרת הנהגה העליונה ברעת הצדיק וטובת הרשע או מהרהר אחר משפטי התורה שהם מנגדים לשכל. או מהרהר אחר דברי החכמים ז"ל ומנהגיהם הטובים שאינם נכונים לפי פלילות שכלו. והדן את חבירו לכף חוב לשפוט פלילות שלא טוב עשה. וכולל עוד בזה דברים הנוגעים בעניני משפט שבין אדם לחבירו. המשמיע טענתו לדיין קודם שבא חבירו. טוענו יותר כדי לגלגל עליו שבועה ע"מ שחייב לו. וכן שלא יכפור הכל כשחייב במקצת להפטר משבועה. וכן הדיין שלא ידבר לאחד קשות ולאחד רכות. ושלא לכתוב פסק דין לאחד דרך אם כן. ושיהא הדיין זהיר בדבריו שלא ילמדו מדבריו לשקר. ושיהיו שניהם בעיניו

עיון תפלה

חושב את עצמו רם ונשא ומביט על הבריות מגבוה שכל העולם כלו כדאי הוא לו, מאושר האדם שזוכה להתקרב אליו ומאושרת האדמה שזוכתה לדריכת רגליו, ועל זה נאמר (תהלים יח, כח) ועינים רמות תשפיל. החמדה, מרים עיניו להביט בשל זולתו ולחמוד אותו בלבו, ועל זה נאמר (משלי כא, ד) רום עינים ורחב לב נר רשעים חטאת: מתורגם שרגא דרשיעיא לחטאה, הרי זה נרן של הרשעים להאיר לפניהם הדרך אל החטא. שכל חפצי, מהלך בגדולות ובנפלאות ממנו „הורס אל הדברים המופלאים לחקור במכוסה מעיני כל חי" (ר' דוד בן יחייא בהערה לפירושו קב וקי), ועל זה אמר דוד (תהלים קלא, א) ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני: **בעזות מצח.** על שם הכתוב (יחזקאל ג, ז) כי כל בית ישראל חזקי מצח, ועשה"כ (ירמיה ג, ג) ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם. לא השתמשנו במדת העזות לעבודתו ית' כמו שצוונו רבותינו (אבות פ"ה משנה כ"ג) הוי עז כנמר לעשות רצון אביך שבשמים שלא להתבייש מפני ב"א המלעיגים עלינו בעבודת השי"ת, אלא השתמשנו בה להעיז פנים כנגד רבותינו (ברכות ס"ב ע"א; תענית ט' ע"ב) ולבייש פניהם בהלכה (ברכות ד' ע"א; ב"ב פ"א ע"ב; הוריות י"ג ע"ב) ובחוצפא כלפי שמיא (סנהדרין ק"ה ע"א). ובשביל עזי הפנים הגשמים נעצרים (תענית ז' ע"ב) וירושלים חרבה (שבת קי"ט ע"ב): **בפריקת עול.** האדם השלם צריך לשאת עליו עולים הרבה, עול מלכות שמים ועול מצות (ברכות י"ג ע"א), עול תורה ועול דרך ארץ (אבות פ"ג משנה ו'), עול מלכותא דארעא לדרוש שלומה וטובתה (שם שם משנה ב') ולקבל משפטיה (ב"ק קי"ג ע"א), עול הצבור לעמול עמהם לשם שמים (אבות פ"ב משנה ב') ולשאת בהוצאותיהם (ב"ב ז' ע"ב), נושא בעול עם חברו (אבות פרק ו' משנה ו'), עול אשתו ובניו (כתובות מ"ט ע"א ובקדושין כ"ט ע"ב ריחים בצוארו). ועל פריקת העולים הללו מתודים אנחנו בודוי זה: **בפלילות.** שעשינו פלילות

תקון תפלה

לנו. עחש"ל בכפת שחד ועחש"ל בכחש ובכזב. בלשון הרע. במשא ובמתן. בנטית גרון. בסקור עינים. בנשך ובתרבית. בשיח שפתים. בעינים רמות. בעזות מצח. בפריקת עול. בצדית רע. בקלות ראש. בקשיות ערף. בקפיצת יד. בריצת רגלים להרע. בשמע אזן. בתשומת יד. סלח לנו מחל לנו כפר לנו. על הטאים שאנו חייבים עליהם חטאת. עחשח"ע אשם. כרת. מיתה בידי"ש. מלקות ארבעים. מכת מרדות. ד' מיתות ב"ד וגו'

לא

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּצְדִיַּת רֵעַ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת עָיִן:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַלּוּת רֹאשׁ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף:

עץ יוסף

בפלילים (שמות כא): **בצדית רע.** שארבנו לחברינו. מלשון ואשר לא צדה (שם): **בצרות עין.** שהיה צר עין על ממון חבירו: **בקלות ראש.** לשון פריצות:

ענף יוסף

בצרות עין. שמשיע המצות בעצבות ולא בשמחה: **בקלות ראש.** כגון בביהכ"נ כדאיתא בפ' בני העיר: **בקשיות ערף.** שהקשינו ערפנו:

דובר שלום

כרשעים. ובזה יאמר הדיין חבירי רבו עלי. ובכלל זה שלא לחשוד לכשרי מלוה במכוונים שלא לשם שמים: **בצדית רע.** היינו ארוגה לגלות תחבולה להרע לזולתו. אף שאין מגיע לו או שאין יכול לו. הארובה עצמה הוא חטא. ובכלל זה כשאחד רוצה לקנות איזה סחורה מחבירו. ובא אחד שא"ל לקנות ואומר שרוצה גם הוא לקנות כדי שלא יקנה בזול. או שאין לו למכור ואומר שיש לו סחורה זו עצמה כדי שימכור בזול. וכן המודה שיבטל חבירו בהלכה. או בדברי קלות או בבזיון כבודו. אף שלא נתקיימה לדיתו בפועל המעשה. וכולל עוד מלשון צידה הצד את חבירו בדברים שמחזיקו לריע ואוהב ולבו בל עמו. וכולל בזה כל מיני אונאה שמאנה לחבירו ומודהו. הן בעניני עבודת שמים והן בדברים שבין אדם לחבירו. ובכלל זה כל ענינים הנעשים שלא לשם שמים רק להיזה תועלת לעצמו שמודה רואיו לחשוב שהוא ירא שמים. והמונעו מלעשות מצוה: **בצרות עין.** היינו מי שעוין בעין רעה וצר לו על טובת זולתו במה שטוב לו בבריאות גופו. והצלחת קניינו. ובילדי צאצאיו. וכבודו ובשימוש תורתו ומעשיו. ובהלכה בכל דבר. וכן צר עינו בתתו לעני צדקה. ובכללו שאין מקבל בסבר פנים יפות לכל אדם וכולל צר עין בהוצאותיו שהוא כילי ביותר. וצר עינו בהוצאת שבתות וי"ט וקניית אתרוג והדור סוכה. ודקדוק הכנת פסח וכאלה בכל דבר מצוה. ועל עין הרע נגעים באים. ורבים חללים הפילה צ"ט מתים בעה"ר. ולפעמים גורם מדת צרת העין שעינו רעה על עצמו וגורם רעה לעצמו. וכמו שעינו צרה להיטיב לזולתו. כמדתו צרה עין של מעלה להיטיב לו. והיא מדתו של בלעם הרשע. ומוציאה את האדם מן העולם: **בקלות ראש.** האדם יש לו שני כחות הפכיים. הדעת שבראש מאויו רק לענינים נפשיים לשם ה'. והטבע שהוא בכח אחרי אברי הגוף כל מגמתם רק לתענוגי הזמן. ושלימות האדם להתגבר כח הדעת על כחי החומר להכניע כחי התאוה תחת כח הדעת כמאחז"ל הוי קל לראש. שתהיה קל ונכנע לראש הוא הדעת. והעושה בהיפך שמיקל ומבזה לכח הראש להכניע כח הדעת לכוחי החומר הוא השחתת הבריאות. זהו שחטאנו בקלות ראש להקל ולבזות כח הדעת שבראש. קלות לשון בזיון כמו ואקל בעיני:

עיון תפלה

עם קונו ב"ה ומענה טענות כנגד הנהגתו כי לא את הכל עשה יפה בעתו ודבר פלוני היה צריך להיות באופן אחר ממה שהוא (סנהדרין מ"ד ע"א). ועל טענות ותביעות כאלה שיש לאדם על הקב"ה אמר שלמה (משלי יט, ג) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, והנביאים התאוננו על זה בשם ה' (ישעיה נח, ב) ישאלוני משפטי צדק (דורשים מאתי להגיד להם משפט צדקי) קרבת אלהים יחפצון (חפצים להביאני במשפט, מלשון וקרב בעל הבית אל האלהים) למה צמנו ולא ראית וגו' (ר' יוסף שייכאק), ואמרתם לא יתכן דרך ה' שמעו נא בית ישראל הדרכי לא יתכן הלא דרכיכם לא יתכנו (יחזקאל יח, כה); כליליות כאלה עון פלילי הם והוצאת נוראה כלפי שמיא: **בצדית רע.** היינו פעולות נחבאי ובתחבולה לגרום לרעהו היזק ממון או פחיתות כבוד, ובכדי שלא יתגלה מי ומי המסבב עשיתו מן הצד (הרב מהרי"ל מעקלענבורג), מלה"כ (שמות כא, יג) ואשר לא צדה ופירש"י שהוא נגזר מן השם צד: **בצרות עין.** זוהי עין רעה הנזכרת במשנה (אבות פ"ב משנה י"ד), שהיינו ריעה בשל אחרים (שם פ"ה משנה ט ז) צר עין בטובת חברו — מיסגינסטיג —, בהפוך מן עין טובה שנאמר (משלי כב, ט) טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל, ובהפוך ורעה עינך באחיך האביון (דברים טו, ט): **בקלות ראש.** הוא מה שאמר ר' עקיבא (אבות פ"ג משנה י"ז) שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה, הפוך מן כֹּבֶד ראש — ערנסט — (ברכות ל' ע"ב). והפעל ממנו לא יָקֵל אדם ראשו (שם ל"ד ע"א): **בקשיות ערף.** עשה"כ (ירמיה יט, טו) כי

תקון תפלה

לא תעשה את שגלוים לנו וגו' **כבר אמרנו לפניך והודינו עליהם** וגו' **לשבטי ישרון ומבלעדיך** וגו' **אלא אתה, אלהי עד שלא** וגו' **יהר"מ ה' או"א שלא אחטא ומה שחטאתי** וגו' **יסורים קשים וחליים רעים ויהיו לרצון** וגו' **עושה שלום** וגו', וגם הוא אינו מזכיר אלהי נצור. ונוכח בני רומא — **שאין אנו עזי פנים וקשי ערף**

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּרְכִילוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא:

עץ יוסף

בריצת רגלים להרע. שרצנו והלכנו לדבר עבירה: ברכילות. והתורה הזהירה (ויקרא יט) לא תלך רכיל בעמיך. ונזק הרכילות הגדל לספור כי אין מספר. כי היא מרבה שנאה בעולם. והנה העולם קיים על השלום ומפני השנאה נמוגים ארץ וכל יושביה: בשבועת שוא. אחז״ל חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא. וכתיב (שמות כ) כי לא ינקה ה׳ את אשר ישא את שמו לשוא. ואסור להשבע בחנם אע״פ שהוא נשבע על

אמת

דובר שלום

בעיניה. וגודל העון אחז״ל קלות ראש מרגלת את האדם לערוה. ואפילו בקלות ראש במקום מצוה אין ראוי לנהוג כדאיתא בברכות בהילולא דמר בריה דרבינא דבדחו טובא ותבר קמייהו כסא מיוקרתא. רק צריך האדם להתנהג בכובד ראש. כי בכל תענוגי הזמן יחד אין בהם ביזוי למלא שחוק וקלות ראש כמעט רגע. כמאחז״ל אסור לאדם למלא שחוק פיו בעוה״ז. שאין בעניני עוה״ז די מילוי השחוק. דלשמחה מה זו עושה. ודבר זה משתנה לפי תכונת האדם בכל מה שהאדם בשלימות המעלה יותר מחבירו. נחשב לו לקלות הקטן שבמעשים. כדאיתא בתלמוד שת״ח צריך שיהיה ניכר במלבושיו. ובמספר צעדיו. ובישיבתו. ועמידתו. והליכות מהלכו. בכיסו בכוסו ובכעסו. ואיתא במס׳ ד״א אל ישיבוך ביניך. אל יבזך פיך. אל יקלנך לשוק ואל ישימוך בפתיך. תן שכר לפסיעותיך. עין טובה ונפש שפלה. עלוב ואהוב לכל אדם. שפל לאנשי ביתו. יושב ומשנה ומעיל כסותו לפני ת״ח. נאה בביאתו נאה ביציאתו. הקיד בישיבתו. ערום ביראה. פקח בדעת. חכם בדרכיו. לא יאכל מעומד. לא ילקלק באצבעותיו. לא ינפה בפני חבירו. מעוט שמחה. מעוט שחוק. מעוט שינה. מעוט תענוג. מעוט הן הן. מעוט לאו לאו. יודע אצל מי יושב. ואצל מי עומד. ואצל מי מיסב. ואצל מי משיח. ואצל מי חותם שטרותיו. לא יהי מחזיק בדרך. לא יצא מבושם. לא ירכב לבהכ״נ באחרונה. לא ירבה בישיבה של ע״ה. לא נוקדן ולא עומקן ולא גרגרן. נאה באכילה ושתיה רחיצה סיכה ונעילת הסנדל. בהליכתו. בעטיפתו. בקולו. ברוקו. במעשיו. מעביר על מדותיו. ביתו פתוח לרוחה ואין נוטל בשעה שמיסב לאכול. כאלה וכאלה לאין קץ. והבלתי מתנהג בהם כפי תכונתו הראויה לזה הוא בכלל קלות ראש. וכן אמרו חז״ל אל ישנה אדם מן הרגלות שבבני הגניה מיבאל ועזריה הוו כפיתו בסרבליהון וגו׳ בשעה שהושלכו לכבשן האש. הטעם בזה שלא יהיו בכלל קלות ראש: בריצת רגלים. באמרנו במ״א שמלבד גוף העבירה שוקל המים דעים ענין עשיית העבירה. אם עשאה החוטא בתשוקת נפשו בשמחה ובזריזות. ובאמרנו במס׳ אבות שהולכת רגלה מורה על הרגלה בזריזות להשיג איזה תועלת נבחר במקום שהוא רץ לשם. זהו שהעמאנו בריצת רגלים במהירות הרגלה והשמחה להרע. כאלו הרעה היא תועלת הטוב. וכולל בזה הרגלה שאדם רץ בחזירתו מבהכ״נ ובהמ״ד. והרץ בשבת והרץ לבית בית הכל וריק. והרץ לקלקל קנין זולתו אף שלא קלקל באמת וכדומה: בשבועת שוא. בין שהוא שוא כגון על עץ שהוא אבן. גמל פורח באויר. נחש כקורת בית הבד. נשבע לבטל המצוה. וכן שבוא שוא שאינו כן כגון אכלתי ולא אכלתי. ובכלל אף שהוא אמת רק בחנם. ובכלל האומר הן הן. לאו לאו דהוה שבועה. ואפילו נשבע באמת לצורך נחשב לחטא. וגודל העון שכל העולם נזדעזע כשאמר הקב״ה לא תשא. ונפרעין ממנו וממשפחתו ומכל העולם ונפרעין ממנו לאלתר. ומכלה עציו ואבניו. וכאילו כופר בהקב״ה ואין לו מחילה בעולם. ורעב בא לעולם. וחיה רעה באה לעולם. ובכלל זה המקבל עליו ליחשב אף שאינו נשבע. ותשובה תולה ואין מכפר עד יוה״כ. ואין חילוק בזה כשאומר בלה״ק או בכל לשון. וביותר נכשלים בזה הגבי סחורה שנשבעים להקונה לא אמת ולא בשים בשם ה׳ לשבח מקחם ודמיו הקלוכים.

עיון תפלה

כי הקשו את ערפם: בריצת רגלים להרע. עפה״כ (ישעיה נט, ז) רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפוך דם נקי: ברכילות. לדעת ר״א (כתובות מ״ו ע״א) הוא הוצאת שם רע על חברו, דאמר התם אזהרה למוציא שם רע מנלן ר״א אומר מלא תלך רכיל בעמיך (ויקרא יט, טז), ולפי״ז רכילות היא שקר. ולדעת ר׳ יוחנן (סנהדרין ל׳ ע״א) דלא לכתבו פלוני ופלוני מזכין פלוני ופלוני מחייבין משום לא תלך רכיל, ועיי״ש ל״א ע״א, ולפי״ז רכילות אפי׳ אומר אמת, והוא ג״כ לשון הרע, ועי׳ רש״י ויקרא שם. ותולדות הרכילות — מגלה סוד, שנאמר (משלי יא, יג) הולך רכיל מגלה סוד. ועשיית מחלקת בין אדם לחברו (סדר אליהו רבה פרק י״ח): בשבועת שוא. קשה טובא מפני מה אנו מתודים דוקא על שבועת שוא דהיינו לשנות או לקיים את הידוע לאדם או לבטל את המצוה או שנשבע על דבר שאי אפשר, דשבועות כהגהו נווני לא שכיחי כולי האי, ואין אנו מתודים

על

תקון תפלה

ערף בדבר הזה שנאמר לפניך וגו׳ אבל אנחנו חטאנו אשמנו וגו׳ אין כל דבר נעלם וגו׳ עיניך יהר״מ ה׳ או״א שתסלח ותמחל לנו על כל עונותינו ופשעינו ותכפר לנו על כל חטאתינו על חטא שחטאנו לפניך וגו׳ (כפי שסדר הרמב״ם רק בשנוי אחד, ברמב״ם כתוב

ברצון

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂנְאַת חִנָּם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּתְשׂוּמֶת יָד:

עץ יוסף

אמת שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ותרגומו למגנא: **בשנאת** חנם. אחז"ל בעון שנאת חנם נחרב בית שני: **בתשומת יד**. לשון הלואה. ור"ל שלא

דובר שלום

ולכזב הוא שקר. ואף אם הוא אמת יש בו עון גדול: **בשנאת** חנם. היא המדה הרעה שמוציאה את האדם מן העולם. והחריבה בהמ"ק ועדיין מרקדת בינינו וכל כך מורגלים בה כאילו היא מוטבעת בחוקי הטבע אשר גם בין אוהבים ורעים שמשלך השנאה על לא דבר. שתלוכות זולתו בהנהגתו כל אשר מוכשרים ביותר ישנאם חבירו. וכ"ש שונאו בהלויתו ממון. אף שאינו נוגע כלל לעניניו. וכ"ש בהשיגו איזה פאר וכבוד מהמלך או מהעם שאז מגדל שנאתו. וכל כך מורגלים בה. עד שאין מרגיש כלל האדם שהיא מדה מגונה מאד ומשתמש בה. רק ידמה בלבבו שאף הוא מעון שנאת חנם. ולא אויב לשום אדם. ולא ידע כי בנפשו הוא בכל רגע. כל אומן שונא בני אומנתו. התגר שונא רעהו בהרויחו. הת"ח שונא לת"ח זולתו כשדבריו מתקבלים לשומעיהם. והשנאה מעוררתו לחפש מומין בכשרון זולתו. לתלות בו סבת השנאה. ובאמת לא זאת היא הגרמת שנאתו אך מקור השנאה הוא מכשרון המפעל של זולתו ומתכונת שלימותו לא משמץ דופי שמטילה עליו. והיא נובעת ממקור הקנאה והכבוד. שגם המה מוציאין את האדם מן העולם. והיא האוגרת תחת כנפיה מדות מגונות למרבה. בשבתה הוא שמח לאיד חבירו. ומתכבד בקלון חבירו. וגם בתקלת חבירו. ומושך בכשרים. ומוציא שם רע ומדבר לשון הרע. ומעורר מדנים בין אחים ורעים. ומונע את עצמו להתחבר לעושי מצוה ופועלי טוב. ואביזרייהו דשנאת חנם היא נקימה ונטירה והכעס. וגודל העון של שנאת חנם וענפיה המבוארים למעלה מבואר במאמרי חכמינו ז"ל מוציאה את האדם מן העולם. וגורמת הגלות. ומסבבת שפיכות דמים דכ' וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וגו'. וכל מיני גיהנם שולטין בו. ותחתוניות שולטת בו. ושכינה אין השובה נגדו. ומשכחת לימודו. ומוסיף עצבות. ועונותיו מלובין מזכיותיו. והוא כאילו עובד עבודה זרה. ולא ינקה מאיד. ולוקה בגופו. וכאלה כל עונשי לשון הרע המבוארים למעלה: **בתשומת יד**. במסכת בבא מציעא איתא כגון שיחד לו כלי להלואתו. דמפרש תשומת יד שמשים לו מקום אל הכלי ליחד לו המקום והכלי.

יד

עיון תפלה

על שבועת שקר כגון אכלתי ולא אכלתי (שבועות כ"א ע"א) דשכיחי טובא? ועוד קשה אמאי לא חשיב נדרים? ועוד קשה הא שבועות ונדרים בכלל בטוי שפתים הנזכר לעיל? והגאון ר' אליהו דוד ראבינאוויץ תאומים ז"ל הגיה בסדורו **בשמועת שוא** עפה"כ (שמות כג, א) לא תשא שמע שוא דאמרינן התם במכילתא שהוא אזהרה למקבלי לה"ר (וכ"ה בפסחים קי"ח א') ואזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו, ואזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין עד שיהא בעל דינו עמו (וכ"ה בסנהדרין ז' ע"ב). ואזהרה לדיין שלא יגרום שבועת שוא עיי"ש וכדאמרינן (שבועות מ"ה ע"א) כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא, ועי' תנא דבי אליהו רבה פרק כ"ט. וכאן מתודים אנחנו על העונות המיוחסים לאזן מה שלא התודינו עד כה; ובמחזור ויטרי גרס **בשמע אזן**, וכולל ג"כ כל השמיעות האסורות,

תקון תפלה

ברצון ובדעת ואצלם ברצון לחוד, וכלם בלי ווי"ן). על חטאים ג"כ בלי ווי"ן, וסדרם **חטאת עולה** קרבן (?) **מיתה כרת** מיתה וכרת (מיתה בידי שמים וכרת בידי שמים) (נראה שהוא תוספת איזה מגיה לביאור ונכנס אח"כ בפנים) **ארבע מיתות** ב"ד **סקילה שריפה הרג וחנק ומלקות ארבעים** (ס"ל כרבא בסנהדרין י' ע"א מלקות במקום מיתה עומדת ולשון רש"י שם „דכיון דעבר על **אזהרת** בוראו ראוי הוא למות (כדאיתא בירושלמי מכות פ"ב ה"ז שאלו לנבואה חוטא מהו ענשו **אמרה** להם הנפש החוטאת היא תמות) ומיתה זו קנס עליו הכתוב והרי היא כאחת מן המיתות וכי היכי דסקילה בפ"ע שריפה בפ"ע הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות" עכ"ל) **מצות עשה ומצות לא תעשה בין שיש בה קום ועשה ובין שאין בה קום ועשה בין**

שגלוים

כמו שמיעת דברים בטלים וליצנות, ושירי עגבים, זמיר עריצים, ואפי' שירי רשות בין בכלי בין בפה, כדאמרינן (גיטין ז' א') זמרא מנלן דאסור שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים (הושע ט, א) ונאמר בשיר לא ישתו יין (ישעיה כד, ט), וקול באשה ערוה (ברכות כ"ד ע"א): **בשנאת חנם**. שנאמר (ויקרא יט, יז) לא תשנא את אחיך בלבבך, כשהוא אחיך בתורה ובמצות אסור לך לשנאתו. ואמרו רבותינו (יומא ט' ע"ב) אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עברות (שהיו במקדש ראשון) ע"ז ג"ע ושפיכות דמים (צ"ע אמאי לא חשיב שמיטת הארץ כדחשיב במשנה פ"ה דאבות): **בתשומת יד**. כל המפרשים פרשוהו ע"פ הכתוב (ויקרא ה, כא) וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד, דהיינו שותפות או מלוה שהוחש ממון תחת ידו, אבל לדבר זה כבר נכלל בודוי משא ומתן האמור למעלה. ולפי דעתי הוא ודוי כללי על כל עברות שנופל עליהם לשון שימת יד, כגון שימת יד עם רשע להיות עד חמס (שמות כג, א), שימת יד

עם

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עוֹלָה:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם חַטָּאת:

עץ יוסף

הלוינו לעני בשעת דחקו: **בתמהון לבב.** שלגלגנו על דברי חכמים. ואחז"ל כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר זה האומר אין תורה מן השמים והמגלה פניה בתורה שלא כהלכה והמבזה ת"ח והמבזה את המועדות כו' אין להם חלק לעולם הבא: **עולה.** עולה באה על מי שביטל מ"ע או על הרהורי הלב: **חטאת.** באה אם נכשל בשוגג בדבר שזדונו

ענף יוסף

בתמהון לבב. שמתמיה הבאות עליו לרות. או פי' שתוהה על הראשונות:
כתוב בספר חמדת הימים שנכון לפרט על חטאים שאנו חייבים עליהם על ביטול מצות עשה. ועל חטאים שאנו חייבים על לאו הניתק לעשה. על חטאים שאנו חייבים

דובר שלום

יד לשון מקום כמו ויד תהיה לך. ומצאתי התורה מפרשים שהוא לשון שותפות שכן דרך השותפים לשום יד ליד בעת הגמל. ויש בעניני שותפות דינים כהרבה התלויים בשפרה שנוגעין באיסור גזל ובאיסור רבית. ואינו רשאי להשתתף עם אחרים. ולא להתעסק בסחורה אחרת. וכן בשותפות קרקעות ובתים יש בהם איסורי היזק ראיה. גם בשותפות חיוב נתינת המסים. שכל א' פוטר עצמו ומטיל חיובו על חבירו. וכן בדקדוק הוצאות איזו הוצאה חל על השותפות ואיזו על עצמו. וכן כשקונים אנשים הרבה איזה מצוה הנגבהת ס"ת וכדומה ואין מדקדקין ליטול כ"א חלקו בהסכמת שותפיו דהוה מצוה הבאה בעבירה. וכן בעניינים הנצרכים לצבור. בהכ"נ. ספרים. חזן. דיין ומורה. וכאלה כל צרכי צבור כשאין נותנין כ"א כראוי ה"ז גוזל הרבים. וכן כשכופין לתת למי שפטור מן הדין ה"ז גזל וביזוי ת"ת וביזוי ת"ח:

בתמהון לבב. ע"ד שנאמר אם עושק רש וגו' אל תתמה על החפץ. שאין לתמוה על הנהגה עליונה ברעת הצדיק וטובת הרשע. וכן בהיפך כשרואה פלאי היוצר ואין מתפלא מהם להכיר בהם גדולת הבוי"ת ולתמוה בפעלן רק חושב שמקרה המה ע"פ הטבע והזמן: **שאנו** חייבים עליהם עולה. היינו ביטול מצות עשה. ועל הרהור הלב. קרבן נזיר. קרבן זבין ויולדות. שגגת ב"ד בהוראת ע"ז: **חטאת.** היינו שגגת חייבי כריתות. הבא על אמו. על אם אשתו. אם אמו. אם אביה. על בתו. על בת בתו. על בת בנו. על בת אשתו. על בת בתה. על בת בנה. על אחותו. על אחותו שהיא בת אשת אביו. על אחות אביו. על אחות אמו. על אחות אשתו. על אשת אביו. על הנדה. השוכב עם זכר. הבא על אביו. הבא על אחי אביו. השוכב עם בהמה. האשה שמביאה עליה בהמה. הבא על אשת אחי אביו.

עיון תפלה

עם גנבים לחלוק עמהם שנאמר (משלי כט, כד) חולק עם גנב שונא נפשו, תשומת יד עם מנאפים שנאמר (תהלים נ, יח) ועם מנאפים חלקך, משך ידו את לוצצים (הושע ז, ה), מחזיק ביד מרעים ע"ד הכתוב (איוב ח, כ) דהיינו מסייע ידי עוברי עברה. ובכלל היות שותף לעוברי עברה נקרא תשומת יד, וסדר האלפא ביתא הכריחו להשתמש במלת תשומת בתי"ו, אבל אין כונתו כלל על תשומת יד שבמקרא: **בתמהון לבב.** יפה פירש הרב מהרי"ל מעקלענבורג ז"ל שהוא החטא הגדול והנורא מה שנתן את נפשו להלכד ברשת המתפלספים ריקי הלב להסתפק באמתת עקרי תורתנו הקדושה, במציאות השי"ת, בהשגחה, בנבואה, בתורה מן השמים, וכיוצא בהם. והוא מה שקראו הלועזים — סקעפטיציזמוס — והעברי קורא תמהון לבב, כי הלב החטא מלא תמהון ושאלות וספקות על כל דבר וחזיון, אחרי שהאמונה וקבלת אבות רופפו בעיניו. והיא הקללה הנוראה הכתובה במשנה תורה (דברים כח, כח) יככה ה' בשגעון ובעורון ובתמהון לבב, ישלח ה' בך מבוכת הדעות וערבוביית המחשבות עד שתבוא לידי עורון בלי דעת מה לחשוב ומה לשפוט ולבך יְמַלֵּא תמהון זרות וספקות, ואז הנך אמלל בארץ, כי אין שקט ואין מרגוע לרוחך ואין שלום בעצמיך: **ועל כלם** אתה אלוה סליחות. על דרך לשון הכתוב (נחמיה ט, יז) בבקשה ממך סלח לנו וגו'. עיין מה שכתבתי לעיל בפיסקא אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי בדבור המתחיל שתסלח: **ועל חטאים שאנו חייבים עליהם עולה.** עולה מכפרת אעשה (זבחים ז' ע"א) ועל הרהורי עברה (ירושלמי יומא פ"ח ה"ו וביק"ר פ"ז סי' ג'): **שאנו חייבים עליהם חטאת.** כל מעשה שזדונו

תקון תפלה

שגלוים לנו ובין שאינם גלוים לנו הגלוים לנו כבר אמרנו לפניך ושאינם גלוים לנו כבר לפניך גלוים וידועים כדבר וגו' התורה הזאת יהיו לרצון וגו' עושה שלום וגו'. ואין אצלם לא אלהי עד שלא נוצרתי ולא אלהי נצור. ונוסח התימנים או"א תבוא וגו' ואל תתעלם מלכנו מתחנתנו וגו' (כמו ברמב"ם) אבל חטאנו אנחנו ואבותינו

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם וַדַּאי וְתָלוּי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת:

עץ יוסף

כרת כגון הני דקחשיב בפרק קמא דכריתות כמו אכילת חמץ בפסח בשוגג וכדומה: עולה ויורד. בא זה שהשביעוהו ב"ד שאם יודע עדות לחבירו שיעיד לו. והוא כופר עדותו. או מי שנשבע על איזה דבר שיעשה או לא יעשה ונעלם ממנו ועבר על השבועה. או שנשבע לשקר לעבר או לעתיד חייב קרבן עולה ויורד. ונקרא כן לפי שאינו קבוע אלא עולה ויורד דאם הוא עשיר מביא כשבה או שעירה. ובדלות תורים ובני יונה. ובדלי דלות מביא עשירית האיפה: **אשם ודאי**. בא על מי שהיה בידו ממון חבירו וכחש בו. כן שהיה בידו פקדון או שהיה לו עסק עמו ונשאר בידו מממונו אפילו פרוטה אחת או שגזל וגנב ממון חבירו. או שכבש שכרו. או מצא אבדה וכחש ונשבע לשקר חייב קרבן אשם ודאי: **אשם תלוי**. בא על מי שבא לידו ספק כרת. כגון שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן ואכל ההיכה אחת ואינו יודע איזה מהן. חייב אשם תלוי: מכת מרדות. הוא י"ג מכות (מהרא"י ס"פ כי תצא).

ענף יוסף

על לאו שאין בו מעשה. על חטאים שאנו חייבים מיתה בידי שמים או מיתה בידי אדם. על חטאים שאנו חייבים מיתות משונות. על חטאים שאנו חייבים כרת ועריריי. על חטאים שאנו חייבים כל מיני יסורין וכל מיני עונשים ע"כ:

דובר שלום

על אשת בנו. על אשת אחיו. על אשת איש. העובד ע"ז במעשה. הנותן מזרעו למולך. בעל אוב. בעל ידעוני. מחלל שבת. העושה מלאכה ביוה"כ. אוכל ושותה ביוה"כ. אוכל נותר. אוכל חמץ בפסח. אוכל חלב. אוכל דם. אוכל פגול. שוחט קדשים חוץ לעזרה. מפטם שמן המשחה. מפטם קטורת. סך בשמן המשחה. מעלה קרבן חוץ לעזרה וכן על שגגת ב"ד בהוראת ע"ז. קרבן נזיר. קרבן מצורע. קרבן זבין ויולדות: **קרבן** עולה ויורד. היינו מצורע. יולדת. נשבע שבועת עדות. בין בזדון בין בשגגה. נשבע שבועת בטוי לשקר בשגגה. טמא שאכל קודש בשגגה. טמא שנכנס למקדש בשגגה: **אשם** ודאי. על שפחה חרופה. על הגזל. על המעילה. על טומאת נזיר. על הצרעת כשיטהר ממנו: **ותלוי**. היינו כל שחייבין על שגגתו חטאת קבועה. חייבין על לא הודע שלו אשם תלוי: **מכת מרדות**. החוטא שלא קיבל עליו התראה. והעובר על דברי סופרים מכין אותו

עיון תפלה

כרת שגגתו חטאת קבועה: **קרבן עולה ויורד**. העשיר ירבה והדל ימעיט, והם חמשה, טומאת מקדש וקדשיו, שבועת בטוי שפתים, שבועת העדות, יולדת, מצורע: **אשם ודאי ותלוי**. אשם ודאי חמשה, אשם גזלות, הכופר בממון חברו ונשבע והודה, ועי' (ב"מ מ"ח פ"א), אשם מעילות, הנהנה מן ההקדש שוה פרוטה בשוגג, אשם שפחה חרופה, הבא על שפחה כנענית המיועדת לעבד עברי, אשם נזיר שנטמא במת, אשם מצורע ביום טהרתו. **אשם תלוי**. ספק שגג בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת קבועה (כריתות כ"ה ע"א) מביא אשם להגין עליו מן הפורענות עד שיודע לו שבודאי שגג: **מכת מרדות**. מלקות מדרבנן, דתניא (כתובות פ"ו ע"א) במה דברים אמורים (דהני בארבעים) במצות לא תעשה (שכבר עבר) אבל במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה וכו' היו מכין אותו עד שתצא נפשו. וכן ב"ד היו מכין ועונשין שלא מן הדין כדי לעשות סייג לתורה כההוא מעשה באחד וכו' והביאוהו לבית דין והלקוהו (סנהדרין מ"ו ע"א) ועי' רמב"ם הל' סנהדרין פי"ח ה"ה ופכ"ד ה"ד, ומלקין על לא טובה השמועה (קדושין פ"א ע"א), וכן האוכל חצי שעור (רמב"ם פי"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ב), וכל פטור אבל אסור דשבת היו מכין אותו מכת מרדות (רמב"ם ריש הלכות שבת), ואמירה לנכרי (שם פ"ו ה"א), ועוד הרבה

תקון תפלה

ואבותינו אשמנו וגו' **צָרַרְנוּ** (לא ידעתי טעם הנקוד הזה) וגו' תעינו תעבנו תעתענו מה נאמר לפניך וגו' מה נספר וגו' כל חדרי בטן ורואה כליות ולב ואין דבר נעלם וגו' יהר"מ ה' או"א וגו' (כמו ברמב"ם) ותסלח לכל פשעינו ועל חטא ש"ל בשגגה. ובזדון. בסתר. בגלוי. באנס. ברצון (כלם בווי"ן), ועל חטאים שאנו חייבים עליהם עשה (ענש עשה). לא תעשה שנתק לעשה. לא תעשה. קרבן. מלקות ארבעים. מיתה. כרת. ארבע מיתות בית דין (כלם בווי"ן) וגו' על הגלוים לנו ועל שאינם גלוים לנו הגלוים לנו כבר אמרנום לפניך ה' אלהינו ושאינם גלוים לנו חטאנו על כלם ואתה יודע כל הנסתרות ככתוב וגו' כי אתה וגו' (כמו ברמב"ם) ומה שחטאתי מרק וגו' יסורים יהיו לרצון וגו'. ובסדורי הספרדים בערבית מתחילים הודוי אנא ה' או"א תבא וגו' אבל חטאנו אנחנו ואבותינו, ובתפלות היום מתחילים או"א תבוא וגו', ובמוסף מנחה

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירִי (כ"א וע־ירות):

עץ יוסף

ומרמב"ם לא משמע כן (מ"א): מיתה בידי שמים. כרת כו'. החילוק שביניהם הוא. כי בידי שמים הוא פחות מן הכרת. שהכרת יש עליו עונש לאחר מיתה אם לא עשה תשובה כראוי. ומיתה בידי שמים אין לאחר מיתה עליו כלום. ורש"י כתב דמיתה בידי שמים ימיו נקצרים ואינו הולך ערירי. אבל כרת אית ביה ב'. ימיו נכרתים והולך ערירי בלא בנים. ומחויב מיתה בידי שמים מפורשים הם:

ענף יוסף

כתוב בספר חמדת הימים בשם אומרך כל איש לנגד עיניך אבל חכמים הגידו דאע"פ שבטלו סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו. ומי שנתחייב שריפה

דובר שלום

י"ג מכות: מלקות ארבעים. מנוים ברמב"ם ז"ל הל' סנהדרין פי"ט ר"ז במספר ולא נזכיר פה רק הנוהגין בזמה"ז. ואלו הן. הבא על אחותו. אחות אביו. אחות אמו. אחות אשתו. אשת אחיו. אשת אחי אביו. על הנדה. אוכל חלב. אוכל דם. אוכל חמץ בפסח. אוכל ביום הכפורים. עושה מלאכה ביום הכפורים. עושה ע"ז. פונה אל ע"ז. נודר בשם ע"ז. נשבע בשמם. נביא מהם. העושה כחקותיהם. קוסם. מעונן. מנחש. החובר. דורש אל המתים. מוחק השם. וכיוצא בו הורס אבן מן המזבח או שורף עץ מן המקדש. האוכל בהמה טמאה. עוף טמא. דג טמא. שרץ העוף. שרץ הארץ. שרץ המים. רמש האדמה. תולעים שבפירות. נבילה. טריפה. אבר מן החי. גיד הנשה. בשר בחלב. המבשל בשר בחלב. אוכל תבואה חדשה קודם לעומר. אוכל ערלה. כלאי כרם. המעובר חמץ בפסח. חמץ אחר חצות. המקיים חמץ ברשותו כגון שמחמץ עיסתו. שותה יין נסך. נזיר שגילח. שנטמא למת. זורע ארץ ישראל בשביעית. זומר. קוצר ספיח. בוצר. זורע ביובל. קוצר. בוצר. מכלה פאת שדהו. מעולל כרמו. מלקט לקטו. פורט כרמו ולא נתן לעני. לוקח עומר שכחתו. לוקח אם על בנים. זורע כלאים בארץ בזרעים. כלאי כרם בארץ. מרכיב אילנות כלאים בכל מקום. מרביע בהמה כלאים. מנהיג בכלאים. חוסם בהמה בשעת המלאכה. שוחט אותו ואת בנו. הממשכן חבירו בידו ולא החזיר לו העבוט. חובל אלמנה ולא החזיר המשכון. חובל כלים שעושין בהם אוכל נפש. עד זומם שאין בו תשלומין. מכה חבירו הכאה שאין בה שוה פרוטה. מוציא שם רע שנמצא דברו שקר. מקלל חבירו בשם. נשבע לשקר. נשבע לשוא. מחלל נדרו. יוצא חוץ לתחום בשבת. עושה מלאכה ביום טוב. מקיף פאת הראש. מקיף פאת הזקן. שורט על המת. קורח קרחה על המת. כותב כתובת קעקע. לובש שעטנז. קוצץ אילני מאכל דרך השחתה. איש שלבש מלבוש אשה. אשה שלבשה מלבוש איש. כהן שנטמא למת. כהן שקידש אשה זונה וחללה. כהן שקידש גרושה או חללה וזונה. מחזיר גרושתו אחר שנתקדשה. הנושא זקוקה ליבם. הבא על הקדשה. ממזר שנשא בת ישראל ובעל. פצוע דכה שנשא בת ישראל ובעל. מסרס איש וכן שאר זכרי בהמה חיה ועוף. אונס שגירש אנוסתו ולא החזירה. מוציא שם רע שגירש אשתו ולא החזירה. הקרב אל עריות בדרך מדרכי זנות. המתחתן בעממין: **מיתה בידי שמים**. זר שאכל תרומה. אוכל עיסה שלא הורמה חלתה. ועוד ע"ז חייבי מיתה שאינן נוהגין בזמה"ז ומפורשים ברמב"ם ז"ל פי"ט מהל' סנהדרין: **כרת** ועריי. כל האמורים

למעלה

עיון תפלה

הרבה בקדושין (י"ב ע"ב) ובדוכתין טובא. ופירוש מרדות מוסר חכמים דתרגום מוסר מרדותא: **מלקות ארבעים**. הם מלקות דאורייתא, ואע"ג דאינן אלא ל"ט ניסנא דקרא נקט ארבעים יכנו (דברים כה, ג): **מיתה בידי שמים**. אותן דחשיב בברייתא (סנהדרין פ"ג ע"א) ואלו שבמיתה האוכל את הטבל וכו', וגם (פ"ט ע"א) המוותר על דברי נביא וכו', ובברכות (ד' ע"א) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה (בידי שמים), וגם (י"א ע"א) עבר כדברי ב"ש חייב מיתה (בידי שמים), ובעירובין (ס"ג ע"א) המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה (ביד"ש), ובנדה (י"ג ע"א) כל המוציא שז"ל חייב מיתה (בידי שמים), וכיוצא בהם הרבה: **כרת ועריי**. י"ג עריות. והחמור חמור אחרון לודוי. כרת היא כריתת הנפש בעוה"ב, והעד מצות מילה, כל זמן שהוא חי עדיין לא ביטל מצוה זו, ואינו חייב כרת אלא כשמת ערל. ובמכילתא בא (שמות יב, טו) ונכרתה אין הכריתה אלא הפסקה (משלם סבא), מישראל שומע אני תכרת מישראל והלך לו לעם אחר ת"ל מלפני אני ה' (ויקרא כב, ג). כ"מ שהוא רשותי. והם ל"ו כריתות המנוין ברים מס' כריתות: ערירי, היא המיתה בלא בנים כערער בערבה:

תקון תפלה

מנחה ונעילה מוסיפים בו **אבל חטאנו** „עוינו ופשענו" אנחנו ואבותינו, אשמנו וגו' דברנו דפי ולשון הרע העוינו וגו' זדנו זנינו **חמסנו** המרדנו טפלנו שקר ומרמה יעצנו עצות רעות כזבנו לצנו לוצצנו מרדנו מרינו נאצנו נאפנו (מוסיף על זנינו האמור למעלה דתנא דבי ר"י לא

תנאף

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין *) סְקִילָה. שְׂרֵפָה. הֶרֶג. וְחֶנֶק. עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. בֵּין שֶׁיֶּשׁ־בָּהּ קוּם עֲשֵׂה. וּבֵין שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה. אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ. אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ וְהוֹדִינוּ לְךָ עֲלֵיהֶם. וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ. לְפָנֶיךָ הֵם גְּלוּיִם וִידוּעִים. כַּדָּבָר

*) כתב אבודרהם שבסדור רב עמרם גאון ורב סעדיה גאון כתיב סקילה שרפה סמוך עם מה שלפניו בלא פירוד עכ"ל, ולא טוב עשו המדפיסים שהפרידו בין הדבקים.

עץ יוסף

סקילה. הוא הבא על האם וכו'. על הזכור והמחלל את השבת והמקלל אביו ואמו ושאר הנזכר בפרק ד' מיתות: שרפה. הבא על אשה ובתה חמותו כו' כמבואר פרק אלו הן הנשרפין: הרג. הוא ברוצח כנודע: חנק. הוא במכה אביו ואמו והבא על אשת איש וגונב נפש מישראל כמפורש בפרק הנחנקין: בין שיש בה קום עשה. היינו לאו הניתק לעשה: ובין שאין בה קום עשה. היינו לאו שאינו ניתק לעשה: כבר אמרנום לפניך. שעד עתה פרשנו הגלויות לנו:

ענף יוסף

או נופל בדליקה ונשרף או נחש מכישו. ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטים באין עליו. ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי ראתנא ניגלן. וזה עיקר גדול שצריך האדם לשים אל לבו להתפלל אליו יתברך להציל ממות נפשו. ולא עוד אלא שמיתה משונה ראתנא ניגלן ע"כ:

דובר שלום

למעלה בחייבי חטאות. ונוסף עליהם מגדף ומבטל מילה: סקילה. הבא על האם. על אשת אב. על כלתו. על נערה המאורסה, על הזכור. השוכב עם בהמה. אשה המביאה בהמה עליה. מגדף. עובד ע"ז. נותן מזרעו למולך. בעל אוב. בעל ידעוני. מסית. מדיח. מכשף. מחלל שבת. מקלל אביו או אמו. בן סורר ומורה:

שרפה. בת כהן מזנה תחת בעלה. בא על בתו. על בת בתו. על בת בנו. על בת אשתו. על בת בתה. על בת בנה. על חמותו. על אם חמותו. על אם חמיו בחיי אשתו: הרג. רוצח. נדח: חנק. הבא על אשת איש. חובל באביו או באמו. גונב נפש מישראל. זקן ממרא. נביא שקר. מתנבא בשם ע"ז. וסימנם זמ"ן חנ"א:

עיון תפלה

ארבע מיתות ב"ד. דתני ר"ח (כתובות ל' ע"ב) מיום שחרב ביהמ"ק אע"פ שבטלו סנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו: סקילה שריפה הרג וחנק. סתם לן כת"ק דר' שמעון (סנהדרין מ"ט ע"ב): על מצות עשה. שב למעלה על מה שהתחיל ובכן יהי רצון מלפניך שתכפר לנו על כל חטאתינו, על עברת מצות עשה ועל עברת מצות לא תעשה, בין שיש בה בהלא תעשה קום ועשה דהיינו לאו שניתק לעשה כנותר שכתוב בה ולא תותירו וגו' והנותר וגו' באש תשרופו (ועי' סוגיא דמכות ט"ז ע"א), ובין שאין בה קום עשה דהיינו לאו גרידא: את הגלוים לנו. תכפר לנו את החטאים הגלוים לנו. ומלינו בפר נקשר ביתם הפעול פשעינו אתה תכפרם (תהלים סה, ד): והודינו לך עליהם. והתודינו לפניך עליהם באשמנו ועל חטא ועל חטאים, מלשון ומודה ועוזב

תקון תפלה

תנאף לא יהא בך נאוף בין ביד בין ברגל (נדה י"ג ע"ב) ותניא שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר בואף מנין ת"ל לא תנאף (שבועות מ"ז פ"ב); ד"א זנות בפנויה שנאמר (ויקרא יט, כט) אל תחלל את בתך להזנותה, ונאוף באשת איש שנאמר (שם כ, י) ואיש אשר ינאף את אשת איש) נשבענו לשוא ולשקר סררנו וגו' תעינו ותעתענו וסרנו ממצותיך וגו' הלא הנסתרות והנגלות וגו' כל הדרי בטן רואה כליות ולב אין כל דבר נעלם וגו' עיניך יהר"מ ה' אר"א שתרחם עלינו ותמחל לנו את כל חטאתינו ותכפר לנו את כל עונותינו ותמחל ותסלח לכל פשעינו, על חטא ש"ל באנס. בבלי דעת. בגלוי. בדעת ובמרמה. בהרהור הלב. בודוי פה. בזדון. בחזק יד. בטמאת שפתים. ביצר הרע. ביודעים ובלא יודעים (ממה שאנו רואים שהספרדים אינם כופלים את האלפא ביתא וכאן כפלו את היו"ד, נראה שהם מפרשים יודעים ולא יודעים על חטא היצר הרע, על חטא שחטאנו לפניך מה שנמשכנו אחר היצר הרע בהיותנו יודעים שזו היא עצת היצר, ועל חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע שעשינו מעשים כאלה אשר לכאורה הם מעשים מותרים או גם מעשים טובים ולא היינו יודעים או עשינו עצמנו כלא יודעים שהנחש כרוך בעקביהם, ודוגמאות לזה יכול כל אדם למצוא בנפשו). בכחש ובכזב. בלשון הרע. במראית העין. במזיד (מזיד הוא באור על מראית העין, כי הא דאמרינן (בבא בתרא נ"ז פ"ב) ועוצם עיניו מראות ברע זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, ומבעי ליה למינס נפשיה

שֶׁנֶּאֱמַר. הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהַי. עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי. עָפָר אֲנִי בְּחַיַּי. קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא

עץ יוסף

ומבלעדיך אין לנו מוחל וסולח. כן הוא הנוסחא באבודרהם. ויש אומרים ומבלעדיך אין לנו מוחל וסולח אלא אתה. וכתב רבינו סעדיה המוסיף אלא אתה אחר שאומר ומבלעדיך טועה הוא: עד שלא נוצרתי. פי' קודם שלא נוצרתי איני כדאי לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר: איני כדאי. פי' אינני כמו ששוה טובת היצירה. כמו והמלאכה היתה דים פי' שוה לכל צרכם: ועכשו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. כי מה אני ומה חשיבותי: ק"ו במיתתי. שאני עפר: יהי רצון כו' שלא אחטא עוד. כלומר לסייעני שלא אחטא. ע"ד מאמרם ז"ל הבא

ענף יוסף

כתוב בספר חמדת הימים וז"ל ביהי רצון שלא אחטא יוסיף מקודם זה הנוסח. וצריך הייתי לומר שוב לא אעשה. ולולא כי יגורתי מהיצר הרע כי הוא מאש ואני בשר ודם ולא אוכל לו. ואז אהיה מוסיף ע"י חטאתי פשע. אבל יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי

עיון תפלה

ועוזב ירוחם (משלי כח, יג), המודה שפשע ועוזב אותו ולא יפשע עוד ירוחם מה' ומעביר פשעיו: הנסתרות. (דברים כט, כח): עד שלא נוצרתי. עי' מש"כ בתקון תפלה לברכות השחר פיסקא לעולם יהא אדם ד"ה עד שלא נברא העולם שכן הוא לשון חז"ל: איני כדאי. לא הייתי שוה וראוי להיות נוצר, כדאמרינן (עירובין י"ג ע"ב) נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא; ואע"פ שהאדם בכלל היה מוכרח להיות נוצר שהרי הוא תכלית כל היצירה כולה, מ"מ כל אדם בפרט יכול לומר על עצמו שאני לפי מעשי והנהגתי לא הייתי כדאי לעולם, כי הפסדתי וקלקלתי אותו יותר מאשר תקנתיו: ועכשו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. שהפסדתי והשחתתי את כל מעשי ומלאתי שמעשי הטובים ומעשי הרעים שוקלים עין בעין, לא אלו יתר על אלו ולא אלו יתר על אלו, רבא לטעמיה (התפלה הזאת היא תפלת רבא בתר צלותיה) (ברכות י"ז ע"א) דאמר (שם ס"א ע"ב) כגון אנו בינונים, ומאחר שאני בינוני ולא העדפתי במעשים טובים אם כן לא הרויח העולם ביצירתי: עפר אני בחיי ק"ו במיתתי. כמו שנאמר (בראשית ג, יט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב: הרי אני וגו'. דברי כבושין לרדות את הלב: שלא אחטא עוד. [ע"ד הבא ליטהר

תקון תפלה

ולא אנס והסתכל במזיד, אבל כל היכא דלא אפשר ולא קמכוין פטור (פסחים כ"ה ע"ב) — בנשך ובמרבית. בסתר. בעינים רמות. בפתחון פה. בצעדי רגלים. בקשיות ערף. ברכילות. בשגגה. בתמהון לבב. על חטאים שאנו חייבים עליהם אשם ודאי ותלוי עחשה"ע קרבן עולה ויורד. עולה. חטאת קבועה. מיתה בידי שמים. כרת. מלקות ארבעים. מכת מרדות. נדוי. ארבע מיתות ב"ד וגו' ובין שאין בה קום עשה בין שגלוים לנו ובין שאינם גלוים לנו וגו' כבר אמרנום לפניך ה' או"א ואת שאינם גלוים לנו הכל גלוי וצפוי לפניך ה' אלהינו כמו שנאמר הנסתרות וגו' לשבטי ישרון ומבלעדיך אין לנו מוחל וסולח אלהי עד שלא וגו' הרי אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי ככלי וגו' וכלמה וצריך הייתי לומר שוב לא אעשה לולא יגורתי מהיצר הרע כי הוא מאש ואני בשר ודם ולא אוכל לו ואז אהיה מוסיף על חטאותי פשע אבל יהר"מ ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אחטא עוד וגו' מחוק ברחמיך וגו'. ונוסח אבודרהם או"א תבא וגו' לומר לפניך ה' אלהינו צדיקים וגו' אבל חטאנו אנחנו ואבותינו אשמנו וגו' סרנו ממצותיך וממשפטיך ולא שוה וגו' מה נאמר וגו' מה נספר וגו' שהקים הנסתרות והנגלות וגו' (בספרדים) מלפניך ה' אלהינו שתמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל וגו' (בספרדים, אלא שהוא מחלק על חטא וגו' ביודעים על חטא וגו' בלא יודעים) — במראית העין. בנשך ובתרבית. בשית שפתותינו — בסתר וגו' (בספרדים) — בצעדי רגלים. בקפיצת יד. ברצון. בשגגה. בתמהון לב. על חטאים וגו' אשם. קרבן. חטאת. מיתה ביד"ש. כרת. מלקות ארבעים. ארבע מיתות

אֶחֱטָא עוֹד. וּמַה־שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

אֱלֹהַי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה קנאת אדם עלי ולא קנאתי על אחרים ושלא אכעוס היום ושלא אכעיסך ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו אלהי כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך ושכלל היכלך וקבץ קבוץ גליות ופדה צאנך ושמח עדתך:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ־לְרָצוֹן ׀ אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

עץ יוסף

הבא ליטהר מסייעים אותו: מרק. ענין שטיפה והדחה. כמו ומורק ושוטף במים. כלומר הפרע ממני אך ברחמים. ובקשה זו היא שנויה בברכות בסוף פרק היה קורא בתורה. וכתוב בספר משפט צדק סימן פ"ג שמה שאנו מבקשים אבל לא ע"י יסורים וכו' הכוונה אותן יסורין אשר באים על האדם לנקמה מהשי"ת. היינו כשהוא נמאס בעיני הבורא ח"ו שולח עליו יסורין כדי שיהיה כלה ובטל מהעולם רחמנא ליצלן. אבל יסורים הבאים לנקות אותו מהחטא כדי שיהיה זך ונקי. או לסבות אחרות טובות להגדיל זכות וכיוצא. אשרי הגבר אשר תיסרנו יה עכ"ל:

ענף יוסף

אבותי שלא אחטא וכו'. וכן כ' בספרים ישנים והגהו־ הדבר יען לפי הנוסח שלנו אין קשר לדבריו עכ"ל:

כתוב בספר חמדת הימים יהא זהיר לומר אלהי נצור לשוני כו' אחר אלהי עד שלא נוצרתי כו'. כי למה יגרע יוה"כ מכל הימים מלאומרו. כי כל דבריו טובים ונכוחים ומעוררים לבו של אדם ליראה ולאהבה את השם הנכבד והנורא בענוה וביראה. אלא שטעו המדפיסים וסברו כי אלהי עד שלא נוצרתי הוא במקום אלהי נצור. לכן נכון לומר יהיו לרצון אחר אלהי עד שלא נוצרתי ושוב אחר אלהי נצור כו' יאמר גם כן יהיו לרצון אמרי פי כו':

ולמקללי נפשי תדום. הכוונה כי במקום קדושה אין כעס ורוגז שורה. רק במקום שריית טומאה. וכמו למעלה במחנה קדושה נאמר כולם ברורים אין ביניהם שנאה ותחרות. וכן למטה במקום קדוש אין כעס. ולכן תפלתנו להסיר כעס כי אם אהבה אחוה ושלום. וזו אות על רב קדושת השם בנו. כי לפי גודל קדושת המקום יותר ימעט הכעס ויתרבה השלום והאהבה. וזהו ולמקללי נפשי תדום שהוא למעט מדת הכעס והרון כי אם אהבה וזהו לאות על קדושה:

עיון תפלה

ליטהר מסייעין אותו (יומא ל"ח ע"ב)] שתסיר ממני הסבות המכריחות אותי להטות, כמו לבי האבן ומרדות הזמן, ותעמידני על הבחירה החפשית, ואז אסבר שאתקן את אשר עויתי עד היום:

תקון תפלה

מיתות ב"ד וגו' (כספרדים בלי תיבות ואלהי אבותינו) וצפוי לפניך ה' אלהינו וחטאנו על כלם (והוא מוחק אח"כ תיבות וחטאנו על כלם מסדור תפלתו) כמו שנאמר וגו' (כספרדים) לפניך ה' אלהי כבלי וגו' שלא אחטא ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים: ונוסח רבינו צדקיה הרופא בשבלי הלקט השלם סי' ש"ט וסי' ש"כ אומר בסדר הודוי אבל אנחנו חטאנו ואינו מזכיר אבותינו. ובסדור רב סעדיה גאון קורא תגר על האומרים בחתימה אין לנו מוחל וסולח אלא אתה ומוחק שתי התיבות האלה. ובימים קדמונים היו קהלות שנהגו לחתום סדר הודוי בחתימת ברכה בא"י האל (כן מצא אבן הירחי ז"ל בסדורים ישנים עי' מנהיג הלכות צום כפור סי' נ"ג, וכן גרס רש"י (יומא פ"ז ע"ב) בר"ה אינו חותם, ואבודרהם דף ק"ו ע"א גרים המלך) הסלחן. ורבינו סעדיה גאון כתב שכל מי שחותם בודוי טועה הוא, וכתב אבודרהם הטעם שאם יחתום בודוי הוו להו שמונה ברכות בהפלה ואנן שבע תנן:

בערבית אחר שמו"ע אומרים בשבת ויכלו . מגן אבות. המלך הקדוש . וחותם מקדש השבת ולא"א ב"מ. וש"ץ מתחיל בנעימות יעלה תחנונינו . ומסיים א"מ אם הוא חול . ובשבת א"א . לדוד מזמור . ק"ש . עלינו. ק"י . שה"י כולו . שה"כ בפתיחת הארון . ק"י . ויש גומרים ספר תהלים : **יש** נשרים כל הלילה זכר למקדש . וטוב הדבר למי שכוחו יפה ומובטח בעצמו שלא ישרוד למחר בתפלתו ולא יזיק לו בתעניתו . דאל"כ יצא שכרו בהפסדו . ולא יתעטף עצמו בכרים וכסתות המחממים . **ויסיר** הפוזמקאות מרגליו קודם השינה . ויזהר שלא יכסה אותן בדבר המחמם ח"ו . ויזהר מאד קודם השינה לנקות גופו מנקבים גדולים וזהו נ"כ זהירות להנצל מטומאת קרי ר"ל בעת השינה . וקודם יזהר לומר הד' מזמורים הראשונים של תהלים ויש בהם ש"ו תיבות וד' מזמורים יעלה למנין קרי. ויקרא ק"ש שעל המטה. וברכת המפיל בכונה עצומה . והישן בבית הכנסת יישן במערב . ויזהר להכין אצלו מים . גם כלי אחר שיוכל לרחוץ ידיו תיכף אחר השינה ולא ילך ד' אמות בלא נט"י ח"ו ביום הכפורים יום הנורא . הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כולה שמראים לו שלא קבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם להשביעו . כעבד שמזג כוס לרבו ושפך לו הקיתון על פניו *). ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב ויראה זרע ויאריך ימים . וכתב הלבוש ויש פנים נ"כ לאידך גיסא שכשעלתה לו השנה אדרבה ידאג יותר ויפשפש במעשיו ויתקנם שמא קיבל זכיותיו ושחסו על חייו ונשאר ערום ממצות שכבר קיבל שכרו עכ"ל. ועיין בא"ר. כתוב בספר עשרה הלולים אלו עשרה מזמורים בתהלים שצריך לאמרם ביום שאירע לו מקרה בלתי טהור ח"ו. וצריך לומר באותו יום דוקא ובודאי יתוקן העון עי"ז. ואלו הן. ט"ז. ל"ב. מ"א. מ"ב. נ"ט. ע"ז. צ"ג. ק"ה. קל"ז. ק"ן עכ"ל. וכתבו בספרים הקדושים מי שמתודה באותו יום שאירע לו וטובל במקוה באותו יום ומתענה באותו יום דוקא אזי נמחה אותו מזיק שנברא מאותו עון ובזה מעבירו מן העולם לגמרי. אבל הרואה קרי ביוה"כ אסור לו לרחוץ או לטבול אע"פ שרגיל בזה כל השנה. אלא אם לא הוא מקנחו במפה ודיו . ואם יבש או נתלכלך בו רוחץ מקומות המלוכלכים שבגופו : **כתב** עמק ברכה דף נ"ט משום ונשלמה פרים שפתינו מצוה רבה שילמוד ביוה"כ משניות מסכת יומא עם פירושיהם ששם מוזכר עבודת יוה"כ. גם נכון ללמוד בפ"ח בסוף יומא מהמאמרים המדברים ממעלת התשובה . ודע כי כל מאמר ומאמר מדברי רז"ל כולל הרבה ענינים מתשובה ומוסרים אשר לא שורכו המחברים לכתוב על כמה דפין . על כן צריך לתת לב במאמרי רז"ל ללמוד וללמד ולעשות ולקיים עכ"ל : **שחרית** משכימין לבית הכנסת כדי לקרות ק"ש בזמנה . ויזהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך ענט"י . ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים . אם הטיל מים ושפשף הניצוצות או עבה נרכיו מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו . אסור לרחוץ פיו ביוה"כ : כתב מהרי"ל הכהנים כשהן עולין לדוכן אז ימלו ידיהם נטילה גמורה עד הפרק וכן היה קידוש כהנים במקדש : **יזהר** מאד לומר הי"ג מדות בכונה עצומה . כי המירתם מעוררים רחמים גדולים בעולמות העליונים . **והזכרתם** היא סגולה נפלאה לכפרת העונות. וכשישמע שהתחילו הצבור לומר הי"ג מדות אף אם הוא עדיין לא סיים הסליחה יפסיק באמצע ויאמר הי"ג מדות עם הצבור . ויתחיל מפסוק ויעבור ה' על פניו ויקרא . ולא כמו שנוהגין להתחיל מתיבת ה' ה' אל כו' . ואת מספר ששה ועשרים פעמים ויעבור ביוה"כ ימלא כאשר הובא בטור סימן תר"ך . בערבית ה' פעמים. בשחרית ה' . במוסף ז' . במנחה ו' . בנעילה ג' . וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל. שהם עולים כ"ו כמספר הוי"ה ב"ה ואין לזוז ממספר זה (יוש"ה) : **מוציאין** ב' ס"ת והומרים י"ג מדות. רבש"ע . ואף אם חל בשבת אומרים הרבש"ע אף במקום שאין אומרים בר"ה שחל בשבת מ"מ ביוה"כ שחל בשבת אומרים אותו (מטה אפרים) . ואני תפלתי . בריך שמיה. שמע כו' . על הכל . באחת קורין אחרי מות ששה גברי עד את משה . בשבת ז' גברי . מניח ס"ת ב' אצל הא' ואומר ח"ק . מגביה וגולל. וקורא בשניה בפרשת פינחס ובעשור לחדש . ומפטירין בישעיה ואמר סולו סולו עד כי פי ה' דבר ומברך לאחריה . ואין אומרים מלך מוחל וסולח. אלא ודברך אמת וקים לעד . ויזהר מהיסח הדעת ח"ו בעת הקריאה . וגם ההפטרה יקרא בכונה עצומה ויעורר לבו אל המוסר והתוכחה הנאמר בה . ויקבל על עצמו קבלה אמיתית לקיים מה שנאמר בה . כי לכן נתקנה ההפטרה זאת ביום הדין הנורא הזה . אם הוא שבת אומרים יקום פורקן ומי שברך : **כתב** השל"ה הטעם שקורין ביוה"כ בפרשת אחרי מות כדי שיתנו אל לבם השומעים כמה צריך האדם להזהר מן החטא שהרי אהרן כו' לא עמדה לו זכותו במיתת שני בניו הגדולים על שחטאו כו' . וכן בזוה"ק ז"ל ומיתתהון דצדיקיא מכפרא על חובי דרא . ועל דא פרשתא דבני אהרן ביומי דכפורי קריגן לה כו' . ובזהר פ' ויקרא דף נ"ז איתא דלכך נזכרה מיתתן של בני אהרן ביום הכפורים שבשעה שבית המקדש חרב שאין שני שעירים זכרון מיתת שני בני אהרן מכפרים . לכן נזכרים עם קרבנות יוה"כ . וכתב בפתחי שערים וזה לשונו ובאמת שאין צריך טעם על קריאת פרשה זו ביום הכפורים שהרי הדבר מבואר שכל ענינו של יום ועבודתו ושביתתו ועינוייו כתוב בפרשה זאת . אך ר"ל ע"ד שאחז"ל למה נסמכה מיתת בני אהרן ליוה"כ לומר לך מה יוה"כ מכפר וכו' ור"ל גם בזה שהתורה סמכה מיתתם לפרשה זו כי יום זה יום הכפורים הוא שמכפר עם התשובה ולזה התחיל במיתת בני אהרן שיש בזה התעוררות גדולה לתשובה וגם זכר למיתת צדיקים שמכפר עון : **נוהגין** אנשי מעשה למרר בבכי בעת קריאת הפסוק אחרי מות שני בני אהרן. ולהוריד דמעות על פטירת הצדיקים האלה . והיא סגולה נפלאה לכפר עון ושלא ימותו בניו בחייו . והעיקר בזה שעי"ז יתן לב לשוב מעבירות שבידו והאיך יתן אל לבו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר . ואם צדיקים כאלה פגעה בהם מדת הדין על חטא קל כאשר חכמים הגידו . רק הקב"ה דקדק עם הצדיקים כמ"ש בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד . וכן דרשו חז"ל נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך בשעה שהקב"ה עושה דין במקודשיו מתיירא ומתעלה ומתקלס. ומה יענו מלאי עון . הלא המס ימס לבב אנוש אשר עצמו חטאיו . ופשעיו רבו מלמנות . ואשמתו גדלה עד לשמים . והרי זה בכי יתן ויצטער על מיתת הצדיקים. וגם ישתתף ויצר בצרת אביהם אהרן קדוש ה' . כי

*) והארכן לזה עי' בק"נ פ' יוה"כ מ"ש בשם האר"י ז"ל. ואם עלתה לו שנה יאמר נוסח התפלה המובא בק"נ שם. הסניה

הקריבה אותו כאלה. ויתן מורך בלבבו לבב האבן. ויעתר אל ה' וירצהו וישוב אל ה' וירחמהו. ותהיה תשובתו רצויה ומקובלת ביותר בעת ההיא בזכות הצדיקים הללו (שערי אפרים): **מילה** ביום הכפורים מלין אחר קריאת התורה דבגילוי שכינה הבאה מחמת המילה ראויה להיות אחר קריאת התורה. ואחר המילה אומרים אשרי (לבוש א"ר דרך החיים). ומברכין על הכוס. ונוהגין ליתן הכוס לתינוק הנימול. אבל לתינוק אחר אין ליתן. משום דבכוס של מצוה חיישינן דלמא אתי למיסרך. וצריך ליתן לתינוק הנימול לשתות מן הכוס תוך ממה שנותנין לו כשאומר בדמיך חיי (לבוש ומ"א וט"ז). כתב קיצור של"ה הסיר לעשות מציצה ביוה"כ ביין או שום משקה. רק ימצוץ בפה בלא משקה (א"ר): **מזכירין** נשמות לפי שהזכרת המיתה שובר לבו של אדם ומכניע יצרו (כל בו). ועוד כדי לזכור זכות המתים. ונודרים צדקה בעדם. כי גם הם צריכים כפרה ומתכפרים בצדקה שנותנים בעדם (ועיין מה שכתבתי סמך לזה בתפלת שבת). עוד יש סמך מדכתיב בפרשת תצוה הכפורים אחת בשנה יכפר וסמיך ליה ונתנו איש כופר נפשו לה'. וכ"ת מה זכות יש למת שהחיים נותנים צדקה בעבורם. יש לומר כי ע"י כן השי"ת בוחן לבות החיים ואגב זוכר מעשה המתים ואומר אם היה אותו המת בחיים היה ג"כ נותן צדקה. ואגב זוכר לו זכותו. ואם היה עני אותו המת אם היה לבו טוב והיה נותן לרצונו אם היה לו. אז תועיל לו קצת. כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד המלך ע"ה על אבשלום. וכר' מאיר על אחר. הילכך נותנים לכבודם כדי שגם הם אם היו הם צדיקים יהיו מליצים על צאצאיהם וקרוביהם. כתבו הספרים לכן נקרא יום הכפורים לשון רבים משום שהוא יום כפרה לחיים ולמתים: **מה שנהגו** כשאומרים יזכור יוצאים מבית הכנסת אותן שיש להם אב ואם. אפשר שטעם המנהג לפי שהכל אומרים יזכור ופסוקים בדבר זה ואלו יהיו שותקים אמרינן בברכות כה"ג שלא יהיו הכל עסוקים כו'. וקצת יש לחוש לעין הרע בכה"ג. וכדאמרינן ביבמות דף ק"ו אית לך אבא ואמא במתא. א"ל אין. יהב בהו עיניו ושכיב ע"ש (פתחי שערים):

הזכרת נשמות

נוהגים בתפוצות ישראל להזכיר נשמות אחר ברכות ההפטרה ביום כפור ובשלש רגלים:

מי שאין לו אב יאמר זה:

יִזְכּוֹר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָבִי מוֹרִי (פלוני בן פלונית) שֶׁהָלַךְ לְעוֹלָמוֹ. בַּעֲבוּר שֶׁבְּלִי נֶדֶר אֶתֵּן צְדָקָה בַּעֲדוֹ. בִּשְׂכַר זֶה תְּהֵא נַפְשׁוֹ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם נִשְׁמַת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה וְעִם שְׁאָר צַדִּיקִים וְצִדְקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן. וְנֹאמַר אָמֵן:

מי שאין לו אם יאמר זה:

יִזְכּוֹר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אִמִּי מוֹרָתִי (פלונית בת פלונית) שֶׁהָלְכָה לְעוֹלָמָהּ. בַּעֲבוּר שֶׁבְּלִי נֶדֶר אֶתֵּן צְדָקָה בַּעֲדָהּ. בִּשְׂכַר זֶה תְּהֵא נַפְשָׁהּ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם נִשְׁמַת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה וְעִם שְׁאָר צַדִּיקִים וְצִדְקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן. וְנֹאמַר אָמֵן:

בעבור אב ואם הזקנים ויתר הקרובים יאמר זה:

יִזְכּוֹר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָבִי וְאִמִּי זְקֵנַי וּזְקֵנוֹתַי דוֹדַי וְדוֹדוֹתַי בָּנַי וּבְנוֹתַי אַחַי וְאַחְיוֹתַי בֵּין מִצַּד אָבִי וּבֵין מִצַּד אִמִּי שֶׁהָלְכוּ לְעוֹלָמָם. בַּעֲבוּר שֶׁבְּלִי נֶדֶר אֶתֵּן צְדָקָה בַּעֲדָם. בִּשְׂכַר זֶה תִּהְיֶינָה נַפְשׁוֹתָם צְרוּרוֹת בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם נִשְׁמַת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה וְעִם שְׁאָר צַדִּיקִים וְצִדְקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן. וְנֹאמַר אָמֵן:

יִזְכּוֹר אֱלֹהִים נִשְׁמַת (פב"פ) וְנִשְׁמַת כָּל־קְרוֹבַי וּקְרוֹבוֹתַי הֵן מִצַּד אָבִי וְהֵן מִצַּד אִמִּי. הֵן שֶׁהוּמְתוּ הֵן שֶׁנֶּהֶרְגוּ הֵן שֶׁנִּשְׁחֲטוּ וְשֶׁנִּשְׂרְפוּ וְשֶׁנִּטְבְּעוּ וְשֶׁנֶּחְנְקוּ *) עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. בַּעֲבוּר שֶׁבְּלִי נֶדֶר אֶתֵּן צְדָקָה בְּעַד הַזְכָּרַת

*) וְשֶׁנֶּחְנְקוּ, כצ"ל ונוסחת סגולה בפלס שֶׁנֶּהֶרְגוּ.

נשמותיהם

נִשְׁמוֹתֵיהֶם. וּבִשְׂכַר זֶה תִּהְיֶינָה נַפְשׁוֹתֵיהֶם צְרוּרוֹת בִּצְרוֹר הַחַיִּים. עִם נִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה. וְעִם שְׁאָר צַדִּיקִים וְצִדְקָנִיּוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן. וְנֹאמַר אָמֵן:

לזכר אל מלא רחמים שוכן במרומים. המצא מנוחה נכונה. (תחת) [על] כנפי השכינה. במעלות קדושים וטהורים. כזוהר הרקיע מזהירים. את נשמת (פב"פ) שהלך לעולמו. בעבור שבלי נדר אתן צדקה בעד הזכרת נשמתו. בגן עדן תהא מנוחתו. לכן בעל הרחמים יסתירהו בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתו. ה' הוא נחלתו. וינוח בשלום על משכבו. ונאמר אמן:

לנקבה אל מלא רחמים שוכן במרומים. המצא מנוחה נכונה. (תחת) [על] כנפי השכינה. במעלות קדושים וטהורים. כזוהר הרקיע מזהירים. את נשמת (פב"פ) שהלכה לעולמה בעבור שבלי נדר אתן צדקה בעד הזכרת נשמתה. בגן עדן תהא מנוחתה. לכן בעל הרחמים יסתירה בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתה. ה' הוא נחלתה. ותנוח בשלום על משכבה. ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את ר' (פב"פ) בעבור שנדב צדקה בעד הנשמות שהזכיר היום לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד הרגל (ביו"כ ולכבוד יום הדין). בשכר זה הקדוש ברוך הוא ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה (ביו"כ ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו (בשלש רגלים ויזכהו לעלות לרגל) עם כל ישראל אחיו. ונאמר אמן:

ואומרים אב הרחמים. אשרי. יהללו. ומחזירין הספר תורה, ובנוחה יאמר וכו':

[מט"א אפרים] אח"כ אומר הש"ץ התפלה לפני התיבה שנתקן להש"ץ. ויש לומר באימה ובהכנעה בבכי ובתחנונים להתעורר הלב שהוא הולך לפני מלך גדול ונורא שימחול לאשר חטא ופשע ויקבל ברחמים וברצון את תפלתו ויחמול על עמו. ולבב איש בקרבו המס ימס בהעלותו על לב שבזמן שביהמ"ק היה קיים היה הכה"ג עוסק בעבודה בחיל וברעדה ומחשבה טהורה ונקי' וכבוד ה' חופף עליו כל היום. ועתה בעונותינו הרבים שחרב בית המקדש הוא נכנס במקומו להעתיר ולרצות לכלות פשע ולהתם חטאת ואיך לא יקרע סגור לבו או אז יכנע לבבו הערל אם אבן הוא נמוח ידכה ישוח בתפלותיו עד שיתפקקו כל חוליותיו ויהיו עיניו תלויות ומיחלות לרחמי שמים לתת נפשו בשאלתו ועמו בבקשתו. ואל שדי יתן להם רחמים. ויש הזהיר שיש להם קול ערב מגביהים קולם קצת באמירת התפלה בשפה ברורה ובנעימה בקול בכיית לעורר לב העם וע"י זה הצבור מתעורר יותר בתפלתם. ואעפ"כ לא יאריך הרבה. כי ע"פ הרוב בעת הסיום כבר הוא קרוב לשבע שעות שעל היום (ושעות אלו הם שעות זמניות כמבואר בשו"ע בסי' רל"ג ורפ"ו) וצריך להתפלל מוסף קודם שבע:

תפלת מוסף ליום כפור

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מוֹרִיד הַטָּל: מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:
מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:
אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
לְדוֹר וָדוֹר הַמְלִיכוּ לָאֵל כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ:
וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנְךָ וְהֵיכָלֶךָ:
וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. (כְּמוֹ) שֶׁיָּדַעְנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטָן לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:
וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהוָֹה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן־פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:
וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:
וְתִמְלוֹךְ אַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלֹךְ יְהוָֹה׀ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב

וַיִּגְבַּהּ יְהֹוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה וְאֶת־יוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא־קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ. וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ. בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי. וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ.

ענף יוסף

ואין אנחנו יכולים. בסדורים הישנים היה כתוב כאן ואין אנו. וכן בברכת המזון על הכל ה' אלהינו אנו מודים. וכן בתפלת השחר מה אנו מה חיינו. וראיתי בא"ר שכתב בברכת המזון צ"ל אנחנו מודים לך שאנו הוא לשון אניות כמו ואנו הדיגים (ישעי' יט, ח). ולכן הגיהו בכל המקומות אנחנו במקום אנו. ובאמת תיבת אנו אינה בכל המקרא רק הוא לשון חכמים ועיין ברד"ק (ירמיה מב, ו). אבל ואנו עם וא"ו מצינו במקרא ב' פעמים אבל אניות כמו ואנו הדיגים. ואנו ואבלו פתחיה (ישעיה ג, כו) ולכן בעלינו לשבח צ"ל ואנחנו כורעים ולא ואנו כורעים:

תקון תפלה

ומפני חטאינו. נוסח רב עמרם בתפלת מוסף או"א מפני חטאינו וכו' על ידי משה עבדך מפי כבודך עלינו לשבח וכו' מתחת ואין עוד אוחילה לאל וכו' מענה לשון וכו' צורי וגואלי או"א מחל לעונותינו וכו' לפני ה' תטהרו או"א יעלה ויבוא וכו' הנון ורחום אתה או"א מלוך על כל העולם וכו' בכל ממשלה קדשנו וכו' ולעונות עמו ישראל וכו'. ונוסח הרמב"ם בסדורו ומפני חטאינו וכו' ואת מוספי יום מקרא קדש הזה וכו' (בכל קרבנות המוספין גורס הרמב"ם ואת מוספי יום פלוני כלומר כל קרבנות המוספין העולות והחטאת, מלבד במוסף של חג

תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף יוֹם (לשבת וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כָּאָמוּר:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

(זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר): ליתא בכ"י ואין לאמרו וכ"כ מהריעב"ץ:

וּבֶעָשׂוֹר[א] לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וּשְׁנֵי שְׂעִירִים לְכַפֵּר (נ"א ושעיר לכפר מלבד חטאת הכפורים*) וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

*) ועי' מ"ש על זה בנו"ב תנינא הלק או"ח סי' קכ"ז.

א ב במדבר כט, ז ח.

עץ יוסף

ובעשור. לא נזכר בו יום. כי לא יחד בימי שנה דכולא שתא אית רשותא לאסטוני. בר מהאי יומא. זהו שאמר הכתוב: ימים יוצרו ולא אחד בהם. הוא יוה"כ שאינו נחשב עם שאר ימים. ולפיכך ולו קרי. כי הוא של הקב"ה מיוחס לו בלבד. ואין לשטן רשות בו לקטרג. ועי' עוד ברוקח: פר כו'. כל אלו עולות המוסף ולא מנה כאן אלא של צבור והיה שם עוד לקרבן היום פר של כה"ג חטאת הנשרף. ואילו של כ"ג לעולה. ושני שעירים. א' נעשה בחוץ ונאכל לערב. והב' נעשה בפנים ונשרף וחבירו משתלח:

עיון תפלה

ושני שעירים לכפר. האחד הוא שעיר הנעשה בפנים שחברו משתלח לעזאזל הנזכר בסדר אחרי מות (ויקרא טז, טו) והשני הוא שעיר הנעשה בחוץ הנזכר בפרשת המוספין (במדבר כט, יא). וגרסת מהרי"ל ושעיר לכפר מלבד חטאת הכפורים. ונראה דקמיפלגי בהאי סברא, גרסא דידן סברה כיון דלאיתקושי איתקוש להדדי (שבועות ד' ע"א) דתרווייהו מכפרין על דבר שיש בו ידיעה אם בתחלה או בסוף צריכים לכוללם ביחד ולמימר שני שעירים, כדאשכחן (יומא ס"ב ע"ב) דלשון „שני שעירים" משום אותם להדדי. ומהרי"ל סבר כיון דלאו לגמרי איתקוש שהרי פנימי תולה וחיצון מכפר כפרה גמורה כדתנן בריש שבועות לפיכך צריכים לחלק ביניהם. אבל במחזור ויטרי ובמחזור רומא ובסדורים הקדמונים אינם מזכירים חטאת הכפורים כלל אלא ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם ותו לא:

תקון תפלה

המצות. גורס ואת מוסף בלשון יחיד, ונעלם ממני הטעם. ולומר דטעמו של הרמב"ם ז"ל משום דקי"ל (מנחות מ"ט ע"א) דאין קרבנות המוספין מעכבין זה את זה וכל קרבן וקרבן הוא מוסף בפני עצמו, אם כן בחג מאי איכא למימר הא מוספי חג הסכות מעכבין זא"ז כדאמר רבינא (זבחים נ' ע"ב) דכתיב כמשפט כמשפטם וכי היכי דמעכבי לענין קדימה ה"ה לענין הקרבת כלם? ומ"ש חג המצות?) או"א מחל לעונותינו וכו' תטהרו כי אתה סלחן וכו' מלך מוחל וסולח או"א מלוך וכו' משלה קדשנו וכו' לעבדך באמת ודברך אמת וכו' בא"י מקדש וכו'. ונוסח התימנים קרוב

לנוסח

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְחוֹל | לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ. וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רצה ומודים וכו' או"א תבא וכו' על חטא וכו' תמצא לעיל בתפלת יום כפור:

סדר עֲבודה

(ערוגות הבושם) כתב היוה"כ איך ומה צריך האדם להתעורר בבכי גדול ועלוס בשעה בהוא אומר (והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם כו' יוצא מפי כהן גדול כו') על הסדר הכבוד של הבורא ית"ש שהיה אז כשהיו שומעין את השם יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה וכל העם העומדים בעזרה נתנו כבוד גדול לקדושת שמו הגדול. ונפלו על פניהם ואמרו בשמחה רבה בשכמל"ו ובזה

דובר שלום

מחל לעונותינו וכו'. פחיתות העבירה שתים הנה. פחיתות החוטא בנפשו. ופחיתות הפגם נגד קונו. זהו מחל לעונותינו ביוה"כ הזה הוא העון בפחיתות נפשנו. ומחה והעבר פשעינו שהוא נגד עיניך הפגם בעולם העליון. כאמור מוחה פשעיך למעני מה שהוא נגד עיני. וחטאתיך מפחיתות עצמך לא אזכור:

תקון תפלה

לנוסח הרמב"ם, וחותמים כמו בשחרית. ונוסח הספרדים אלהינו ואלהי אבותינו מפני חטאינו וכו' על ידי משה עבדך עלינו לשבת וכו' אין עוד אלהינו ואלהי אבותינו מחל לעונותינו וכו' תטהרו אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא וכו' ורחום אתה או"א מלוך וכו' משלה קדשנו וכו'. ונוסח אבודרהם או"א מפני חטאינו וכו' עלינו לשבח וכו' אוחילה לאל וכו' או"א מחל לעונותינו וכו' או"א יעלה ויבוא וכו' או"א מלוך וכו' משלה והשיאנו וכו'. ובשבלי הלקט השלם סי' רפ"ו כתב וז"ל „מנהג פשוט בידינו לומר והשיאנו בר"ה אבל לא ביוה"כ" עכ"ל, העתקתי כל לשונו בתקון תפלה לתפלת ר"ה פיסקא מלוך על כל העולם:

נתגדל ונתקדש אז שמו הגדול בכל העולמות עליונים ותחתונים. ועתה מיום שחרב ביהמ"ק נהפך כ"ל זה להוגה ואנחה. ולא עוד אלא שאנו גורמים בעונותינו בכל עת ובכל רגע חלול שמו הגדול כביכול ואגב נוליך חרפתנו. אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה ואחז"ל כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו ואיך לא יעורר לנו הטהור אל הבכי הגדול ואנינות גדול' בלבו על זה. וביחוד כשנופל על פניו ואומר (היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם) יבכה על העדר כבודו כנ"ל ואין דומה כלל כוונות ג' כריעות הללו של סדר העבודה לכוונת כריעה הראשונה של (עלינו לשבח). כי בכריעה של עלינו צריך להכניס בלבו ש"ע עד מאד על שזכה להיות בחלקו הקדוש של הבורא ית"ש ויתן במחשבתו הודאה על זה. אבל בג' כריעות הללו חיוב גדול על כל איש הישראלי לבכות בכי רב על שלעת עתה נעדר כבודו שהגיע לו אז כנ"ל. ואיתא בכתבים דע כי כשהיה כה"ג מזכיר שם המפורש היה השם יוצא מאליו מפיו ולזה לא אמרו כשהיה מזכיר אלא יוצא מפי כה"ג כי מאליו היה יוצא והיו כולם שומעים אותו וזה שאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא כו' ולא אמר תזכור אלא אזכיר ר"ל אני מזכירו עכ"ל. וכשיתחיל (כל אלה בהיות ההיכל על יסודותיו) יעורר לבו אל הבכי גדול באשרי עין ראתה כל אלה עד סיום כל התפלות שקודם הסליחות אחר כך יאמר סליחות ויעורר גם אל הבכי עגום בסליחה של עשרה הרוגי מלכות (אלה אזכרה) וידוע סגולת הבכיה עליהם מגמ' ומזוה"ק שהיא מכפרת על כל עונותיו:

סדר עבודה ליום כפור*)

מיוסד ע"פ א"ב

אַתָּה כּוֹנַנְתָּ עוֹלָם מֵרֹאשׁ. יָסַדְתָּ תֵּבֵל וְהַכֹּל פָּעַלְתָּ וּבְרִיּוֹת בּוֹ יָצַרְתָּ: בְּשׁוּרְךָ עוֹלָם תֹּהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם גֵּרַשְׁתָּ אֹפֶל וְהִצַּבְתָּ נֹגַהּ: גֹּלֶם תַּבְנִיתְךָ מִן הָאֲדָמָה יָצַרְתָּ וְעַל עֵץ הַדַּעַת אוֹתוֹ פִּקַּדְתָּ: דְּבָרְךָ זָנַח וְנִזְנַח מֵעֵדֶן וְלֹא כִלִּיתוֹ לְמַעַן אֹרֶךְ אַפֶּךָ: הִגְדַּלְתָּ פִּרְיוֹ וּבֵרַכְתָּ זַרְעוֹ וְהִפְרִיתָם בְּטוּבְךָ וְהוֹשַׁבְתָּם שֶׁקֶט: וַיִּפְרְקוּ עוֹל וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וַהֲסִירוֹתָ יָד כְּרֶגַע כֶּחָצִיר

עץ יוסף

אתה כו'. אחז"ל במדרש רבה ב"ה אומרים ארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים. והטעם כדי להיות הארץ יסוד מוסד וזה שאמר אתה כוננת עולם מראש. פי' בתחילה יסדת תבל שהוא הארץ. דעשרה שמות נקראו לה ואחת מהם תבל. ואח"כ והכל פעלת דהיינו השמים וכל צבאם: **ובריות** בו יצרת. היינו דומם צומח חי בלתי מדבר. דאילו המדבר הרי מזכירו בסמוך גולם תבנית. ונברא אחר כולם: **בשורך**. לשון הבטה. כמו תשורי מראש אמנה: **גרשת** אופל. הרחקת החשך: **נוגה**. אור: **גולם** תבנית. תבנית מלשון בנין והוא חומר גושמי. ופירושו כשיצרתו על מלאותו נברא. גולם שלם. ולא מעט מעט. **ויש** גורסין גולם האדם מן האדמה יצרת: **דברך** זנח. הרחיק את דבריך שצויתי לו שלא לאכול מעץ הדעת: **ונזנח** מעדן. ונתרחק מג"ע: **הגדלת** פריו. לשון גדלות ואדירות. שיצאו ממנו הנפלים המה הגבורים אשר מעולם: **וברכת** זרעו. כדכתיב ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה: **והושבתם** שקט. כאשר חכמים הגידו דור המבול לא נתגאו אלא על שהשפיע עליהם רוב טובות. ועוד אמרו ויבאו בני האלהים שהאריכו ימים בלי צער ובלא יסורים: **ויפרקו** עול. זה דור המבול שפרקו עולו של הקב"ה: והסירות

---

*) נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם לומר סדר עבודת כה"ג ביוה"כ בחזרת תפלת מוסף כמ"ש הגאונים (כמובא בשבלי הלקט השלם סימן ש"כ והומר סדר עבודה **אתה כוננת** או סדר אהר ובמרדכי יומא סימן תשכ"ז ובהגה"מ פ"ה אהבה ובטור א"ח סוף סי' תרכ"א) ע"ש ונראה פרים שפתינו. וכבר היו רגילים לומר סדר עבודה בימי חכמי התלמוד כמו יומא דף ל"ו ע"ב ההוא דנחית קמיה דרבה ועבד כר"מ ופירש"י ש"ל שסדר בתפלת יוה"כ סדר עבודתו של כה"ג. עוד שם דף נ"ו ע"ב ההוא דנחית קמיה דרבא [וגר"א גרס רבה ולפה"נ שבני המקרים בזמן אחד היה] אמר יצא והניחו על כן שני שבהיכל [וכ"ה בנוסח שלנו של אתה כוננת] ופירש"י ש"ל דנחית קמיה דרבא והיה אומר סדר יוה"כ בתפלה כמו שאנו אומרים. וכתב ע"ז הריטב"א בשם ספר העיטור שמעינן מהכא שבלשון המשנה אומר אותו כגון אתה כוננת דיוסי בן יוסי. ויש מהם כמה סדרים לגדולי הדורות. ונוסח של אתה כוננת שלנו הוא היותר קדמון מכולם ונזכר בסדר רב עמרם גאון בזה הלשון „והכי אמר רב נטרונאי גאון מחסיה במנהגו של יום הכפורים אין אומר שליח צבור אתה כוננת וסדר עבודה לא בשחרית אלא במוסף לבד כו' וכך הוא המנהג בבתי הישיבות" עכ"ל. ודבר זה הזכירו המרדכי יומא בסי' תשכ"ז ואור זרוע סימן רפ"א בשם סדר רע"ג ובשניהם נזכר בטעות גם סדר של אמיץ כח (לרבינו משולם ב"ר קלונימוס) מה שלא נזכר בסרע"ג. ועוד נראה מלשונו של אתה כוננת שלנו שהוא קדמון מאד מפני שלשונו צח ואין בהם מלות שהם קשה הסכנה וגם לא נעשה בחרוזים כמו בפיוטי הקליר. וכן הוא דעת של חכמי זמננו. וגדולי משוררי ספרד הראשונים עשו רבות לסדר של אתה כוננת של עבודת יום הכפורים, כמו ר' שלמה בן גבירול המתחיל „ארוממך חזקי וחלקי" המיוסד ע"פ א"ב ובסוף התם שמו, ור' משה בן עזרא המתחיל „אערוך מדברי דתי הכונן סדר עבודה" וכו' וחתם בראשי החרוזות „אני משה הקטן חזק", ונדפסו במחזור ליום הכפורים כמנהג ספרדים. ואע"פ שבעל „חמדת הימים הרבה להקשות על סדר עבודה של אתה כוננת, עד שמפני זה הוצרך הג"מ ר' דוד פארדו ז"ל לשנות הנוסחא (וקראו בשם „שפעת רביבים" ונדפס במחזור הספרדים). אבל הרוו"ה כתב (על סדר העבודה של אמיץ כח) בשם תוס' יומא דף ח' ע"א ד"ה דכו"ע שמנהגם היה שלא היו מקפידין בפיוטים להוציא כהלכתן. ולפ"ז אין לתמוה כ"כ על הפייטן אם לפעמים אינו מסכים אליבא דהלכתא. וזה תשובה לכמה פיוטים. עכ"ל הרוו"ה. ויש לי בזה הרבה דברים ואכמ"ל.

המגיה בנימין עזריאל ראם.

אֻמְלָלוּ: זָכַרְתָּ בְּרִית לְתָמִים בְּדוֹרוֹ וּבִזְכוּתוֹ שַׂמְתָּ לְעוֹלָם שְׁאֵרִית: חֹק בְּרִית קֶשֶׁת לְמַעֲנוֹ כָּרַתָּ וּבְאַהֲבַת נִיחוֹחוֹ בָּנָיו בֵּרַכְתָּ: טָעוּ בְעָשְׁרָם וַיִּבְנוּ מִגְדָּל וַיֹּאמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה וְנַבְקִיעַ הָרָקִיעַ לְהִלָּחֵם בּוֹ: יָחִיד אַב הָמוֹן פִּתְאֹם כְּכוֹכָב זָרַח מֵאוּר כַּשְׂדִּים לְהָאִיר בַּחֹשֶׁךְ: כַּעַסְךָ הֵפַרְתָּ בְּשׁוּרְךָ פָּעֳלוֹ וּלְעֵת שֵׂיבָתוֹ לְבָבוֹ חָקַרְתָּ: לִוְיַת חֵן מִמֶּנּוּ הוֹצֵאתָ טָלֶה טָהוֹר מִכֶּבֶשׂ נִבְחָר: מִגִּזְעוֹ אִישׁ תָּם הוֹצֵאתָ חָתוּם בִּבְרִיתֶךָ מֵרֶחֶם לָקַח: נָתַתָּ לוֹ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים אֲהוּבֵי עֶלְיוֹן עֲמוּסִים מִבֶּטֶן נִקְרָאוּ: שַׂמְתָּ עַל לֵוִי לִוְיַת חֵן וָחֶסֶד וּמִכָּל־אֶחָיו כֶּתֶר לוֹ עִטַּרְתָּ: עַמְרָם נִבְחַר מִזֶּרַע לֵוִי וְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה לְשָׁרֶתְךָ קִדַּשְׁתָּ: פֵּאַרְתּוֹ בְּבִגְדֵי שְׂרָד וּבְקָרְבְּנוֹתָיו הֵפֵר כַּעַסְךָ: צִיץ וּמְעִיל חֹשֶׁן וְאֵפוֹד כְּתֹנֶת וּמִכְנְסֵי בָד מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט: קָרְבְּנוֹת פָּרִים וְעוֹלוֹת כְּבָשִׂים וּשְׁחִיטַת שְׂעִירִים וְנִתּוּחַ אֵילִם: רֵיחַ קְטֹרֶת רֹקַח מִרְקַחַת וּבִעוּר גֶּחָלִים וּזְרִיקַת דָּם וּסְפִירַת יֹשֶׁר: שַׁוְעַת קְטֹרֶת וּתְפִלַּת אֱמֶת וּקְדֻשָּׁתוֹ מְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹתֵינוּ: תֹּכֶן בּוּץ וַעֲרִיכַת אֶבֶן מְהֻדָּר בְּכֻלָּם כְּמַלְאַךְ מִיכָאֵל מְשָׁרֵת:

עץ

הסירות יד כרגע. הסירות השגחתך מעליהם כרגע : בהציר אומללו. כשבא נכרתו : לתמים בדורו. זה נח שכתוב בו תמים היה בדורותיו. וכתיב ויזכור אלהים את נח : חק ברית קשת. זאת אות הברית שכרת עם נח על ידי הקשת. כמ"ש את קשתי נתתי בענן : ובאהבת ניחוחו כו'. שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח וכתיב בתריה ויברך אלהים את נח ואת בניו : טעו בעשרם כו'. שנאמר ישלחו כצאן עויליהם: ויבנו מגדל כו' ונבקיע הרקיע להלחם בו. כדאיתא בתנחומא סדר נח. וז"ל אותיות דר"ע וכת אחת אומרת נבנה מגדל מארץ עד לרקיע ונחתוך השמים ושמי השמים חתיכות ונעשה מלחמה עם הקב"ה ולא הניחנו במקומו ע"כ : יחיד אב המון. זה אברהם שהיה יחיד באמונתו. וכתיב והיית לאב המון גוים : להאיר בחשך. להאיר את העולם להחזירם לעבודתו יתברך : בשורך. לשון הבטה : לבבו חקרת. בנסיון המילה : לוית חן. זה יצחק : טלה טהור. ע"ש שעקדו אביו ככבש לשוחטו. וכתיב אלהים יראה לו השה לעולה בני : מגזעו. משרשו : איש תם. זה יעקב : חתום בבריתך כו'. פי' שנולד מהול. כדאיתא בתנחומא ובאבות דר' נתן : עמוסים מבטן נקראו. כן צריך להיות והוא גם כן לשון אהבה כדתרגם דרחימין ודחביבין : ששמת על לוי לוית חן והסד. כמו שנאמר תומיך ואוריך לאיש חסידך. ולשון לוית רמז ללויה: כתר לו עטרת. כתר כהונה : פארתו בבגדי שרד. בבגדי כהונה שבבגדי כהונה כתיב לכבוד ולתפארת : ובקרבנותיו. אמר ובקרבנותיו בוא"ו השימוש. כלומר פארתו בבגדי כהונה ובאותם הבגדים והקרבנות הפרת כעסך. כמ"ש חז"ל מה קרבנות מכפרים אף

יוסף

בגדי כהונה מכפרים : ציץ ומעיל כו'. יכוין בשמונה בגדי כהונה על מה הם מכפרים כל אחד ואחד. הציץ היה מכפר על עזי פנים. ולחד מאן דאמר על המגדפים. המעיל היה מכפר על לשה"ר. הכתונת היתה מכפרת על לובשי כלאים. המכנסים היו מכפרים על ג"ע. חושן היה מכפר על מטי דינין. ואפוד היה מכפר על עובדי עבודה זרה. מצנפת היתה מכפרת על גסות הרוח. ואבנט היה מכפר לחד מאן דאמר על עוקמנין שבלב. ולאחר מ"ד על הגנבים וכדאי' בויק"ר פ"י סי' ו': קרבנות פרים. הם ב' פרים. האחד של מוסף היה קרב עולה. והב' חטאת שהיה מתודה עליו והיה נשרף : ועולת כבשים. הם תשעה כבשים. ב' לתמיד היום. וז' למוסף קרבים עולות : ושחיטת שעירים. הם ג' שעירים הא' שעיר עזים אחד לחטאת הוא של מוסף. ועוד שני שעירים אחד קרב חטאת ונשרף. והב' משתלח לעזאזל : ונתוח אילים. הם ב' אילים. הא' איל מוסף קרב עולה והוא הנקרא איל העם. והב' איל כהן גדול וקרב עולה : ובעור גחלים. הוא לשון הבערה. כלומר שצובר את הקטורת על גבי גחלים : וזריקת דם. הם ע"ז הזאות שהיה מזה לפני ולפנים. וע"ז הזאות מחוץ לפרוכת : וספירת יושר. הם הספירות שהיה סופר דתנן וכך היה מונה כו' : שועת קטורת. פירוש קבלת קטורת ברצון טוב. כמו וישע ה' אל הבל : ותפלת אמת. היא התפלה קצרה שהיה מתפלל על ישראל בהיכל : מכפרת עונותינו. ר"ל הקטורת והתפלה והקדושה היתה מכפרת עונותינו : תוכן בוץ. שכוס ה' עבודות בבגדי לבן : ועריכת אבן. הם בגדי זהב שמשובצים באבנים טובות יקרות הערך : במלאך מיכאל משרת. עשה"כ כי מלאך ה' צבאות הוא

מיוסד ע״פ תשר״ק

תִּכַּנְתָּ כָּל אֵלֶּה לִכְבוֹד אַהֲרֹן. כְּלִי כַפָּרָה לְיִשְׂרָאֵל שַׂמְתּוֹ. עַל יָדוֹ סְלִיחַת הֶעָוֹן נָתַתָּ. תַּחַת אַהֲרֹן מִגִּזְעוֹ יַעֲמוֹד כֹּהֵן גָּדוֹל לְשָׁרֵת לְפָנֶיךָ בְּיוֹם הַסְּלִיחָה. תּוֹרַת מַעֲשֶׂה וַעֲבוֹדַת הַיּוֹם שִׁבְעָה יָמִים בִּזְבוּלֵנוּ יִלְמוֹד. וּמַזִּין עָלָיו שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי: שְׁלוּמֵי זִקְנֵי עָם וְחַכְמֵי אֶחָיו הַכֹּהֲנִים תָּמִיד יְסוֹבְבוּהוּ. עַד בֹּא יוֹם הֶעָשׂוֹר וְעֶרֶב יוֹם הַכִּפֻּרִים שַׁחֲרִית. מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ בְּמִי שֶׁשִּׁכֵּן שְׁמוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה. שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה דָבָר מִכָּל מַה שֶּׁאָמְרוּ לוֹ. שֶׁמָּא יֵשׁ בְּלִבּוֹ צַד מִינוּת: הוּא פוֹרֵשׁ וּבוֹכֶה עַל שֶׁחֲשָׁדוּהוּ. וְהֵם פּוֹרְשִׁים וּבוֹכִים שֶׁחָשְׁדוּ לְמִי שֶׁמַּעֲשָׂיו סְתוּמִים שֶׁמָּא אֵין בְּלִבּוֹ כְּלוּם. וְאוֹמְרִים לוֹ. רְאֵה לִפְנֵי מִי אַתָּה נִכְנָס לְמָקוֹם אֵשׁ לֶהָבֶת שַׁלְהֶבֶת: קְהַל עֲדָתֵנוּ עָלֶיךָ יִסְמוֹכוּ. וְעַל יָדְךָ תְּהֵא סְלִיחָתֵנוּ: צִוּוּהוּ וְהִרְגִּילוּהוּ עַד בֹּא יוֹם הֶעָשׂוֹר. וְעֶרֶב יוֹם כִּפּוּר שַׁחֲרִית הָיוּ מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח. וּמַעֲבִירִים לְפָנָיו פָּרִים וְאֵילִים וּכְבָשִׂים. כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מַכִּיר וְרָגִיל בַּעֲבוֹדָה: פָּרְשׂוּ לוֹ סָדִין שֶׁל בּוּץ בְּהַגִּיעַ עֵת שְׁחִיטַת כֶּבֶשׂ הַתָּמִיד. לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּינוֹ וּבֵין הָעָם: עוֹשֶׂה מִצְוַת טְבִילָה בְּאֵימָה וְיִרְאָה. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ

עץ יוסף

הוא. כתיב הכא כתונת בד וכתיב התם את האיש לבוש הבדים. והוא המלאך מיכאל:

תכנת כל אלה לכבוד אהרן. פי׳ כל תקוני יום הכפורים הוא לכבודו של כהן גדול: כלי כפרה לישראל שמתו. דכתיב ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר: תחת אהרן מגזעו כו׳. והוא לפי שנאמר כל הפרשה באהרן הוצרך לומר כאן בכהן גדול שיהא כמוהו כמ״ש ימלא את ידו לכהן תחת אביו שהבן קודם אם הוא ממלא מקומו: תורת מעשה כו׳. דתנן ז׳ ימים קודם יום הכפורים מפרישים כהן גדול מביתו. וכל אותם ז׳ ימים הוא זורק את הדם הוא מקטיר את הקטורת כדי שיהא רגיל בעבודה. וז״ש תורת מעשה שדיני מעשה כל ז׳ ימים קודם יוה״כ ועבודתם ז׳ ימים היה לומד בזבולנו שהוא הבית המקדש שהיה מקטיר וזורק כדי להרגיל עצמו: שלומי כו׳. שנינו במשנה מסרו לו זקנים מזקני בית דין וקורים לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כה״ג קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת עבודת יוה״כ ומעמידין אותו בשער המזרח ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים ומסרוהו זקני ב״ד וזקני כהונה העלוהו לבית אבטינס. ופרש״י שמסרוהו לזקני כהונה ללמדו חפינת הקטורת המוטלת עליו ביום הכפורים. ועבודה קשה היא. מזה נראה שב׳ מיני זקנים מתוועדים עמו בז׳ ימים אלו. זקני ב״ד ללמדו דיני היום וזקני כהונה ללמדו חפינה. והמסדר כלל אותם ביחד. ואומר שלומי זקני וחכמי אחיו הכהנים שהם ב׳ מלמדים עד בא יום העשור שבבוהו אלו ללמדו הדינים ואלו ללמדו החפינה: משביעין אותו כו׳. בגמרא פירשו שבועה זו שלא יתקן מבחוץ ויכנוס מבפנים כמו שפירשו הצדוקים כי בענן אראה על הכפורת כלומר כי בענן הקטורת יבא הכהן ואז אראה על הכפורת ח״ו. אלא צריך ליתן הקטורת בתוך המחתה לפני הארון בקדש הקדשים שנאמר ונתן את הקטרת על האש לפני ה׳. וקרא דכי בענן אראה הצריכוהו ללמד שנותן בה מעלה עשן כמ״ש וכסה ענן הקטרת: למקום אש כו׳. רמז למ״ש במדרש הנעלם ז״ל א״ר אחא בשם רבי הונא לפני לפנים היא דוגמתו של ג״ע. דכתיב ביה וישכן מקדם לג״ע את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת. וכשנכנס הכהן גדול שם נכנס בנשמה ולא בגוף באימה ביראה ברתת ובזיע ונקיות. והכרובים עומדים שם שוערים. זכה הכהן נכנס בשלום ויצא בשלום, לא זכה מבין שני הכרובים יוצא להב ותשרף בפנים ומת. וזה טעם אומרם ראה לפני מי אתה נכנס למקום אש להבת שלהבת: קהל עדתנו עליך יסמוכו. לרמוז אל לשון המשנה אנו שלוחי ב״ד ואתה שלוחנו ושליח ב״ד: צוהו והרגילוהו. כצ״ל דאילו למדוהו כבר אמור לעיל תורת מעשה ועבודת היום כו׳ וזקני עם וחכמי אחיו כו׳ דהיינו ללמדו. וכאן דיבר על ההרגל (חמדת הימים): פרשו לו סדין כו׳. כאן הוא התחלת סדר העבודה. והנה בחצות הלילה היו מפיסים לתרומת הדשן ומסדרים את המערכה ומדשנים את המזבח כסדר כל יום עד שיגיע לעת שחיטת התמיד. ואז פרשו לו סדין של בוץ. וטעם היות דבוץ כדי שיכיר שיש עבודה ביום זה שהוא בבגדי בוץ: בהגיע עת שחיטת כבש התמיד. הוא תמיד של שחר. וכשהוא בא להתחיל בעבודה מורידין אותו לבית הטבילה ובחול היתה ובגד לשכתו היתה. וחמש טבילות שהיה טובל ביום הכפורים כולם היו בקדש על גבי בית הפרוה חוץ מזו בלבד שהיה בחול בשער המים. וטבילה

הואת

מֵהוֹצָאֵי טְבִילָה: שָׂשׂ עַל מִצְוָה לְקַיֵּם דָּתוֹ. וּפָשַׁט בִּגְדֵי חֹל וְיָרַד וְטָבַל וְעָלָה וְנִסְתַּפֵּג כְּמוֹ שֶׁהֻזְהָר: נָתְנוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִקִּיתוֹן שֶׁל זָהָב: מִיָּד מְקַבֵּל אֶת־כֶּבֶשׂ הַתָּמִיד וְשׁוֹחֵט בּוֹ רֹב שְׁנַיִם. וּמַנִּיחַ לְאַחֵר לִגְמוֹר הַשְּׁחִיטָה. וּמְקַבֵּל אֶת־הַדָּם וּזְרָקוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּמִצְוָתוֹ: לִפְנִים לַהֵיכָל יִכָּנֵס לְהֵיטִיב חָמֵשׁ נֵרוֹת. וּלְהַקְטִיר קְטֹרֶת הַבֹּקֶר. וּלְהֵיטִיב אֶת־שְׁתֵּי הַנֵּרוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת. וְיָצָא וְהִקְרִיב אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הָאֵבָרִים כְּמִצְוָתָן. וּמַקְטִיר מִנְחַת הַתָּמִיד כְּמִשְׁפָּטָהּ: כְּכָל־יוֹם יַעֲשֶׂה מִנְחַת הַסֹּלֶת וּמִנְחַת חֲבִתִּין וְיַנְסֵךְ אֶת־הַיַּיִן בְּכָל־כְּלֵי שִׁיר. וְאַחַר הַתָּמִיד מַקְרִיב פַּר הָעוֹלָה וְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים שֶׁל מוּסַף הַיּוֹם וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם. (לשבת וביום השבת מקריב קודם מוסף היום כבשים של מוסף שבת)*): יָבֹא מִיַּד לְבֵית הַפַּרְוָה. וּבַקֹּדֶשׁ הָיְתָה וּפֵרְשׁוּ לוֹ סָדִין

*) נ"א ומנחתם ועורך לחם הפנים ומקטיר הבזיכין במשפטם.

עץ יוסף

הזאת לאו משום הוכח יום הכפורים היא דאה כי אף באחר ימות השנה הדין כן שאין טהור נכנס אפילו לעזרה אלא א"כ טובל גזרה שמא יש בידו טומאה ישנה: **שש על מצוה לקיים דתו.** הוצרך לומר כך שפשט על מצוה זו מפני שאמרנו שאם הכ"ג היה אסטניס שהיו מחממין לו חמין בעששיות של ברזל בערב יוה"כ ומשליכים לתוך המים כדי להפיג צינתן שלא יצטער. ולזה אמרו כאן שהוא היה כל כך מכוין למצוה שלא היה עושה מעשה אסטניס שמצטער בקרירת המים עד שיוצרך לחמין אלא שפשט על המצוה לקיים דתו על אותה מצוה שירד וטבל כמו שהוזהר לשם אזהרת שמים ולא היה מבקש תיקונים על הנאה: **נתנו לו בגדי זהב.** הם ח' בגדי כהונה שהזכיר לעיל: **ולבש וקדש ידיו ורגליו.** זה היה קדוש הראשון מעשרה קדושים שהיה עושה כה"ג ביוה"כ. כמ"ש ביומא גמירי דחמש טבילות ועשרה קדושין היה כה"ג עושה ביוה"כ. שכל המשנה מעבודה לעבודה טעון טבילה. בין משנה מבגדי לבן לבגדי זהב בין מבגדי זהב לבגדי לבן כדאמרי' התם וחמש עבודות היו שם ומשנה בגדיו בין עבודה לעבודה מלאה טעון טבילה ה' פעמים. ועשרה קידושים שם שצריך לכל חליפות בגדי היום קידוש לפשיטה וקידוש ללבישה. וחמש פעמים מחליף נמצאו עשרה קידושין. ובטבילה ראשונה זו של הפשטה של בגדי חול לא הוצרך קידוש על הפשיטה וכבר הקשו בגמרא הני תשעה הוו. ותירצו קידוש בתרא כי פשיט בגדי קודש ולבש בגדי חול עביד ליה התם. ואית ספרים דגרסי וקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב. ופלוגתא היא בפרק טרף בקלפי יש אומרים דהיום היה בקיתון של זהב ויש אומרים דגם כל הימים כן. ולכ"ע שפיר גרסינן ליה: **ושוחט בו רוב שנים.** הטעם שאינו שוחט בו אלא רוב שנים ומניח כהן אחר לגמור את השחיטה לפי שהיה צריך למהר ולקבל את דמו הוא בעצמו. ואם יתמהמה לא ישיג לקבלו ויהיה כהן אחר צריך לקבל את הדם ועבודה היא וכל עבודת יום הכפורים אינה אלא בו. אבל גמר שחיטה הנעשית על ידי אחר אינה עבודה אחר ששחט רוב שנים, ואע"פ בשחיטה בזר כשרה עשאוה היום חובה בכהן גדול מפני שהיא תחלת עבודה: **וזורקו על המזבח כמצותו.** כלומר ששחט רוב שנים בלבד ולא גמר השחיטה כדי למהר ולקבל הדם כמצותו כלומר כמו שנצטווה הוא שכל עבודה של יוה"כ לא חלו בה ידים אלא של כה"ג ובכללם קבלת הדם: **לפנים.** להיכל יכנס להיטיב חמש נרות ולהקטיר קטרת הבקר ולהיטיב את שתי נרות הנשארות ויצא והקריב את הראש ואת האברים כמשפטם ומקטיר מנחת התמיד כנ"ל והכי פירושו להטיב את החמש נרות כלומר לתת בהן שמן חדש ופתילות חדשות. אבל לא היו מדליק אותם עד הערב. ואח"כ היה מקטיר קטרת של שחר על המזבח של זהב כדרך כל יום שנא' והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר. ואחר שהקטיר היה חוזר להטיב במנורה שתי נרות הנשארות. ואח"כ יצא משם והקטיר את הראש ואת הרגל תחלה ושאר האברין כולן כליל. ומקטיר את מנחת התמיד היינו עשירית האיפה סלת בלולה רביעית ההין: **בכל יום יעשה מנחת הסלת ומנחת חביתין** כנ"ל ולא בכל והיא מנחת סלת של נסכים ומנחת חביתין היא מנחת מחבת המוטלת על כה"ג דלעשותה בכל יום שנא' זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו עשירית האיפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב. ונקרא חביתין על שם הכלי שנעשה בו שנאמר על מחבת בשמן תעשה: **וינסך את היין בכל כלי שיר.** כדאמרינן במסכת תמיד נתנו למנסך את היין הקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלוים בשיר. ועיין ברמב"ם פ"י דהלכות תמידין: **ואחר התמיד מקריב פר העולה.** אליבא דרבי עקיבא דהלכתא כוותיה דס"ל דפר ושבעה כבשים היו קרבין בתמיד של שחר ולא בין הערבים: **לבית הפרוה.** פירשו בגמרא מאי פרוה אמגושא, ופרש"י מכשף אחד בנאה ושמו פרוה, ורבינו חננאל פירש יש חכמים אומרים

שֶׁל בּוּץ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם כְּבָרִאשׁוֹנָה: טֶרֶם יִפְשׁוֹט בִּגְדֵי זָהָב. מְקַדֵּשׁ בְּנְקִיּוּת יָדָיו וְרַגְלָיו מִקִּיתוֹן שֶׁל זָהָב: חָל וּפָשַׁט בִּגְדֵי זָהָב וְיָרַד וְטָבַל כְּמוֹ שֶׁהֻזְהַר. וְעָלָה וְנִסְתַּפָּג: זְהָבִים מַעֲבִיר וּלְבָנִים לוֹבֵשׁ. שֶׁעֲבוֹדַת הַיּוֹם בְּבִגְדֵי לָבָן: וּמִהֵר וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּבָא לוֹ תְּחִלָּה אֵצֶל פָּרוֹ. וּפָרוֹ הָיָה עוֹמֵד בִּצְפוֹן הָעֲזָרָה כְּנֶגֶד בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ. רֹאשׁוֹ לְדָרוֹם וּפָנָיו לְמַעֲרָב. וְהַכֹּהֵן עוֹמֵד בַּמִּזְרָח וּפָנָיו לְמַעֲרָב: הָיָה עוֹמֵד בְּאֵימָה לִפְנֵי אֵל עֶלְיוֹן. וְאוֹמֵר עָלָיו דִּבְרֵי וִדּוּי וְסָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וְהִתְוַדָּה:

אסור להוציא השמות מן השפה ולחוץ. רק יאמר השם או בשם ויכוין בהם במחשבה לבד:

וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר. אָנָּא הַשֵּׁם (יְהֹוָה) חָטָאתִי. עָוִיתִי. פָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי. אָנָּא בַשֵּׁם (יְהֹוָה) כַּפֶּר־נָא לַחֲטָאִים וְלַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהֹוָה:

עץ יוסף

אומרים שחפר מחילה תחת הקרקע בקדש כדי לראות עבודת כה"ג ביוה"כ והרגישו חכמים בחפירה ומצאוהו והרגוהו ויקראו אותה על שמו: ובקדש היתה. ולפיכך היה טובל עכשיו שמה. דאילו בראשונה לאו משום חובת היום היתה כנזכר לעיל. אבל משניה ואילך הארבעה טבילות אחרות צריכות במקום קדוש: כבראשונה. תיבת כבראשונה קאי אתרוייהו אפריסה ואסדין של בוץ: טרם יפשוט בגדי זהב מקדש. זהו קדוש שני כנזכר לעיל דהפשיטה והלבישה טעון קדוש. וכרבנן. ולאפוקי דר"מ דפליג במתניתין ואמר פושט תחלה ואח"כ מקדש. לזה אמר טרם יפשוט שהיה הקדוש קודם הפשיטה ולא אחר הפשיטה בין הפשט לטבילה. אלא התחלת הטבילה היה ההפשט. ולזה אמר אחר כך: חל ופשט בגדי זהב. חל הוא לשון התחלה. לרמוז דלא היה ההפשט אלא בתחלת הטבילה כמדובר: וירד וטבל. והוא טבילה ב': ולבנים לובש. הם בגדי הבד שכהן גדול משמש לעבודת היום. כמ"ש כתונת בד קדש ילבש וגו' ואח"ל מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה. לפי שאין קטיגור נעשה סניגור: ומהר וקדש ידיו ורגליו. הרי קידוש ג': ובא לו תחלה אצל פרו. הוא הנאמר עליו בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת: ופרו היה עומד כו'. אף כי כל צפון העזרה היה כשר מן הדין להעמדת הפר דכולה לפני ה' הוא. אעפ"כ לא היו מעמידין אותו אלא בין האולם ולמזבח מפני שהוא קרוב להיכל משום חולשא דכ"ג שלא יכבד עליו טורח משא לזרוק הדם למרחוק: ראשו לדרום ופניו למערב. והיכי משכחת לה בשוקס את ראשו. ובדין היה שיהיה ראשו להיכל שהוא במערב ואחוריו למזרח. אלא שמא יטיל גללים וגנאי הוא להראות בית הריעי שלו נגד מזרח, ולפיכך היה ראשו לדרום וזנבו לצפון דהכי שפיר טפי: וכך היה אומר אנא השם. מה שאומרים אותו בלשון אנא השם ולא בכינוי בא"ד. מפני שהכהן לא היה קורא אותו במקדש כמו שאנו קורין אותו בא"ד כשאר השמות. אלא היה קורא אותו במקדש בד' אותיותיו ככתיבתו, מה שאין אנו רשאין לקוראו כן. הוא הנקרא שם המפורש שהוא המקור לכל השמות, וכל השמות נאצלים ממנו ועליו אמרו ההוגה את השם באותיותיו בגבולים נעקר מן העולם חוץ מכה"ג ביוה"כ. ואם היינו אומרים אנא ה' בא"ד היה משמע שכן היה לשון כ"ג ביום הכפורים בבית המקדש בודויו ולזה אנו אומרים אנא בשם אנא השם (לבוש) ולזה הסכים בספר חמדת הימים שהכ"נ היה מזכיר השם בן ד' אותיות ולא השם מ"ב [א], אבל השם שבפסוק מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו אנו קורין בכינוי בא"ד וכן לה' חטאת (מג"א א"ר) אע"ג שגם אותו היה הכ"ג קורא ככתיבה. מ"מ כיון שפסוק בתורה הוא אנו קורין אותו כמו שאנו קורין אותו כשקורין בתורה (לבוש). ומכ"ש בויהי רצון וכו' שאף הכהן גדול לא היה אומר אותו השם ככתבו. ועוד שאנו אומרים בו כמה בקשות בשבילנו שלא היה כ"ג אומר: וכן נוהגין (מ"א א"ר): חטאתי כו'. חטאים הם השגגות. ועונות אלו הזדונות. כלומר העבירות שעשה אותם במזיד אלא שיש לו הנאה מהם ועשה אותם להנאתו. ופשעים אלו המורדים שעושה להכעיס בלא הנאתו: אנא בשם. כן הוא הגירסא בירושלמי. הראשון השם. ובשני בשם. והביאו התוס'. וכתב הט"ז וכ"ל הטעם דכשמבקש רחמים אומר בשם דהיינו שמתפלל שהוא יתברך יושיע על ידי שם העצם שהוא רחמים גמורים בלי תערובת דין כלל. אי נמי ר"ל בשביל השם. על דרך למען שמך ה' (חמדת הימים):

[א] אבל בספר בד הקמח כתב שהעיקר כאומרים בשם בן מ"ב היה מזכיר: שהרי צריכין אנו ביום הקדוש הזה להתחנן אל הדיין. (ענף יוסף)

וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בָּעֲזָרָה כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מְפֹרָשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. הָיוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם: וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַף הוּא הָיָה מִתְכַּוֵּן כְּנֶגֶד הַמְבָרְכִים לִגְמוֹר אֶת־הַשֵּׁם וְאוֹמֵר לָהֶם תִּטְהָרוּ. וְאַתָּה בְּטוּבְךָ מְעוֹרֵר רַחֲמֶיךָ וְסוֹלֵחַ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ: דָּרַךְ וּבָא לוֹ לְשַׁעַר נִקָּנוֹר וְהוּא לְמִזְרַח הָעֲזָרָה לִצְפוֹן הַמִּזְבֵּחַ. הַסְּגָן מִימִינוֹ וְרֹאשׁ בֵּית אָב מִשְּׂמֹאלוֹ. וְשָׁם שְׁנֵי שְׂעִירִים פְּנֵיהֶם לַמַּעֲרָב וַאֲחוֹרֵיהֶם לַמִּזְרָח. אֶחָד לִימִינוֹ וְאֶחָד לִשְׂמֹאלוֹ. טָרַף בַּקַּלְפִּי וְהֶעֱלָה שְׁנֵי גוֹרָלוֹת. גּוֹרַל יָמִין כְּשֶׁהוּא שֶׁל שֵׁם יִתְּנֵהוּ עַל הַשָּׂעִיר וְאוֹמֵר לַיהוָה חַטָּאת:

בכאן אין צריך לכרוע:

וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בָּעֲזָרָה כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מְפֹרָשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. הָיוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם: וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

נימוקי הגרי"ב היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם. כתוב בתשו' הרדב"ז חלק ב' סי' תת"י במשנה ובגמ' דילן לא נמצא שהיו נופלין על פניהם אך בירושלמי איתא בפרק אמר להם הממונה עשרה פעמים הי' מזכיר הכה"ג את השם ביום הכפורים ששה בפר וג' בשעיר ואחד בגורלות הקרובים היו נופלים על פניהם והרחוקים היו אומרים בשכמל"ו וכו' והנה אין ספק שאף הקרובים שהיו נופלים על פניהם [כי שמעו אמרי פיו של כה"ג אשר הוציא מפיו שם המפורש ולכן כדי לתת גדולה ליוצר בראשית היו נופלין כאלו אינם יכולין לעמוד על מעמדם על דרך וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם היו אומרים ג"כ בשכמל"ו] משא"כ הרחוקים שלא היו שומעים השם מפי כה"ג לא היו צריכין לנפילת אפים רק בשעה שראו הקרובים כי נופלים על פניהם אז ידעו כי יצא השם מפי כה"ג וכוונו דעתם לומר בשכמל"ו והמסדר כאן כוון אל האמת לוטר והכהנים והעם העומדים בעזרה דהיינו הקרובים כשהיו שומעין וכו'. ויע"ע תוס' סוטה מ' ד"ה יכל:

עץ יוסף

שם המפורש יוצא מפי כה"ג. קשה מאי לשון יוצא. גם מה שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי כו' ה"ל למימר תזכיר. אך ר"ל השם המפורש יהיה באיזו אופן שיהיה הוא מן הנמנע כלל אשר פה של ב"ו יכול להזכירו ואפי' מלאכים שרפים ואופנים חיות הקודש אין יכולת בידם להזכירו ולבטא בשפתים. ולא יש לשון אשר יכלהו. הוא סתום מכל סתום דק מכל דק נעלם מכל נעלם כו'. ולתוקף גבורתו אי אפשר להזכירו בפה. וא"כ איך הזכירו כ"ג ביום הכפורים, אמנם האמת הוא שההזכרה לא היה בפועל אלא בכח, ובאותו יום הקדוש בעת העבודה הקדושה ושהיה בקה"ק היה הכ"ג מקדש עצמו אז בשעת קדושות וטהרות והיה מחשבתו מכוון ומטהר עצמו ליוצר נשמתו עד שהיה בגדר התפשטות הגשמיות והזדככות הנפלא. וכשבא להזכיר את השם היה פותח פיו לבדו והשם הקדוש יוצא מפיו ממילא כפי כח קדושת המזכיר. ובזה יוצדק לומר יוצא אבל לעולם לא היה ביטוי בשפתים ולא הרגשת השנים ולא לחישת הגרון כי זה בלתי אפשר כמו שאי אפשר לערוך צורה ודמיון לה' ית' כי הוא נעלם כך שמו נעלם וז"ש בכ"מ אשר אזכיר היינו בק"ק שמשם השפע בא לעולם כולו. אם כן נשים לב מה אבדנו כו' (בס' שפת אמת מהגאון החסיד מ' מאיר חאגיז בעהמ"ס ספר לקט הקמח בשם רבינו האר"י ז"ל) ועל דרך זה מתיישב לשון אף הוא היה מתכוון ולא אמר והוא היה מתכוין. אלא קאי על אהזכרת השם עצמו שהוא היה נזכר מעצמו ואף הוא הכהן גדול היה מתכוין לגמור את השם. כלומר בעוד שהיו הכהנים כורעים ואומרים בשכמל"ו היה הוא מתכוין לגמור את השם כלומר שהיה מאריך בשם בנעימות קול באופן שלא יבינו אותו כשהיו משלימין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לא היו שומעין מן הכהן אלא תטהרו שהוא סוף הפסוק של לפני ה' תטהרו (חמדת הימים):

והוא למזרח העזרה כו'. לפי שלא היו מכניסים השעירים להגריל. אלא בעזרה היו כדכתיב והעמיד אותם לפני ה' אבל לא להניחם כל כך נגד ההיכל עד זמן השחיטה שהיו מקריבין אותו כדתנן לקמן הביאו לו את השעיר ושוחטו כו': **הסגן**. הוא הכהן שהיו ממנים בערב יוה"כ שמא יארע בו פסול בכהן גדול: **טרף בקלפי**. קלפי עניינו ארגז של עץ ומחזיק ב' ידים ובה שני גורלות האחד חקוק בו לשם והשני לעזאזל, והם כשרים מכל דבר וטורף ידיו בקלפי בענין שלא יוכל לכוין איזה של שם ואיזה של עזאזל, והעלה בכל יד גורל אחד לשם שני השעירים, ופותח ידיו ושני השעירים לפניו. אם של שם עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כה"ג הגבה ימינך שיראוהו שהוא של שם. וכל ישראל היו שמחים שסימן טוב היה להם ושבח לכ"ג כשהגורל שכתוב בו לה' עולה בימין.

בְּשָׂעִיר עֲזָאזֵל לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית מִשְׁקַל שְׁתֵּי סְלָעִים בֵּין קַרְנָיו יִקְשׁוֹר. וְיַעֲמִידֵהוּ בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח כְּנֶגֶד בֵּית שִׁלּוּחוֹ:

אַף בְּשָׂעִיר שֶׁהוּא שֶׁל שֵׁם יִקְשׁוֹר לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית כְּנֶגֶד בֵּית שְׁחִיטָתוֹ בְּצַוָּארוֹ. וּבָא לוֹ שְׁנִית אֵצֶל פָּרוֹ וְאוֹמֵר עָלָיו וִדּוּי בֵּיתוֹ וּוִדּוּי אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וְסָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וְהִתְוַדָּה:

וְכַךְ הָיָה אוֹמֵר. אָנָּא הַשֵּׁם (יְהוָה) חָטָאתִי. עָוִיתִי. פָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי וּבְנֵי אַהֲרֹן עַם קְדוֹשֶׁךָ: אָנָּא בַּשֵּׁם (יְהוָה) כַּפֶּר־נָא לַחֲטָאִים וְלַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי וּבְנֵי אַהֲרֹן עַם קְדוֹשֶׁךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה:

וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בָּעֲזָרָה כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מְפֹרָשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. הָיוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם. וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַף הוּא הָיָה מִתְכַּוֵּן כְּנֶגֶד הַמְבָרְכִים לִגְמוֹר אֶת־הַשֵּׁם וְאוֹמֵר לָהֶם תִּטְהָרוּ. וְאַתָּה בְּטוּבְךָ מְעוֹרֵר רַחֲמֶיךָ וְסוֹלֵחַ לְשֵׁבֶט מְשָׁרְתֶךָ:

מיוסד ע"פ א"ב

אַחַר וִדּוּי שָׁקַד בְּעַצְמוֹ (נ"א בְּעָצְמָה) לַעֲשׂוֹת חַטָּאתוֹ וְחַטַּאת הָעָם: בָּדַק סַכִּין וְשָׁחַט פָּרוֹ רֹב שְׁנַיִם וּמֵרֵק אַחֵר אֶת־הַשְּׁחִיטָה וְקִבֵּל דָּמוֹ בְּמִזְרָק טָהוֹר: גַּם לַחֲבֵרוֹ יִתֵּן מִיָּד לְמָרֵס בְּדָמוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרוֹשׁ: דָּם זֶה הִנִּיחוֹ בְּיַד מִי שֶׁמְּמָרֵס בּוֹ בָּעֲזָרָה עַל הָרוֹבֵד הָרְבִיעִי שֶׁמִּן הַהֵיכָל וְלַחוּץ וְנָטַל מַחְתָּה שֶׁל

עץ יוסף

ואם בשמאלו עלה ראש בית אב אומר לו הגבה שמאלך כדי שיראו וליכא שום חשדא. ונתנם על השעירים: לשון של זהורית. הוא צמר צבוע אדום. רומז לאם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: כנגד בית שלוחו. פירוש כנגד השער שהוא יוצא דרך שם להשתלח. וזה לאות שעיר זה הוא הנשלח. ולא הנשחט: אף בשעיר כו' יקשור כו'. וטעם קשירה זו שלא יתחלף בשעיר המשתלח. והיה לאות ג"כ בהיות הקשירה על בית שחיטתו שזהו הנשחט ולא המשתלח: שקד בעצמה. שקד פי' מהר מלשון כי שוקד אני. בעצמה פי' בחוזק מלשון עצמה ירבה, לפי שקי"ל תיכף לסמיכה שחיטה על כן אמר אחר ודוי פי' אחר סמוך לודוי היה ממהר לשחוט את הפר שלא להפסיק בינתיים: לעשות חטאתו וחטאת העם. הוא פר ושעיר. כמו שמפרש והולך: ושחט פרו. רוב ב'. ומירק אחר תחתיו וכו' כמו שעשה בשחיטת תמיד של שחר. דטעם אחד להם. מה התם מפני שצריך כה"ג לקבל הדם שכל עבודות של יוה"כ על ידו ולא ע"י זולתו אף כאן כן: למרס בדמו. פירוש שהיה משכשך ומנענע בו כדי שלא יקרוש ויקפה הדם. אלא שישאר בלחותו. מפני שיש לו להפסיק בין קבלת הדם להזאתו במעשה הקטרת שהיה מקטיר לפני ולפנים שכך הוא הסדר בפרשה. והממרס היה עומד על הרובד הרביעי של היכל מבחוץ. ורובד פירושו שורה. כי כל העזרה עשויה שורות שורות שבלאות אבני שיש. וכל שורה ושורה קרויה רובד, והרמב"ם פי' שהוא כמין מושב. וכתב בפ"ד מהלכות בית המקדש ונמצא רובדין מקיפין לכותלים מבחוץ. רוחב כל רובד ג' אמות. ובין כל רובד ורובד אמה ע"כ. ור"ל כאן על הרובד דהיינו אילטבא הד' שיש בכותל ההיכל מבחוץ, שכשיוצא מן ההיכל מונה ד' רובדין והוי האי רביעי להיכל מבחוץ: ונוטל מחתה של זהב כו'. פי' דבכל יום מי שזכה במחתה לחתות גחלים לקטורת חותה במחתה של כסף ומערה במחתה של זהב. שהתורה חסה על ממונם של ישראל. ואין חותין בשל זהב כדי שלא תהיה התיית גחלים שוחקת אותה, והיום כה"ג לקטורת לפני ולפנים חותה בשל זהב ובה היה מכניס כדי שלא ייגעו לטרוח לערות מכלי אל כלי. וטעם דיוה"כ בכלהו משום חולשא דכה"ג. בכל יום חותה במחתה מחזקת ד' קבין ומערה לתוך מחתה שאינה מחזקת אלא ג' קבין ומתפזר קב גחלים בארץ. וביוה"כ חותה בשל שלש קבין ובה היה

היה

זָהָב אָדוֹם קַלָּה מַחֲזֶקֶת שְׁלֹשָׁה קַבִּין וְיָדָהּ אֲרוּכָּה וְעָלָה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּפִנָּה גֶּחָלִים שֶׁמֶּחֱצִיתָן נֶחֱלֶת וּמֶחֱצִיתָן שַׁלְהֶבֶת אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְרָדָה מִן הַלּוֹחֲשׁוֹת מִצַּד מַעֲרַב הַמִּזְבֵּחַ. הוֹרִידָהּ מְלֵאָה גַּחֲלֵי אֵשׁ לוֹחֲשׁוֹת וְהִנִּיחָהּ עַל הָרוֹבֶד הָרְבִיעִי שֶׁבָּעֲזָרָה: הוֹצִיאוּ לוֹ כַּף רֵיקָן וּמַחְתָּה מְלֵאָה קְטֹרֶת דַּקָּה מִן הַדַּקָּה: וְחָפַן מִמֶּנָּה מְלֹא חָפְנָיו לֹא מְחוּקוֹת וְלֹא גְדוּשׁוֹת אֶלָּא טְפוּפוֹת וְנָתַן לְתוֹךְ הַכַּף וְנוֹתֵן (נ"א וְנוֹטֵל) בִּימִינוֹ הַמַּחְתָּה שֶׁל גֶּחָלִים וּבִשְׂמֹאלוֹ הַכַּף שֶׁל קְטֹרֶת: זָרִיז עַצְמוֹ וְנִכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָאָרוֹן וְהִנִּיחַ הַמַּחְתָּה בֵּין בַּדֵּי הָאָרוֹן וּבְבַיִת שֵׁנִי מַנִּיחַ עַל אֶבֶן הַשְּׁתִיָּה: חָפַן כָּל־הַקְּטֹרֶת שֶׁבַּכַּף בְּחָפְנָיו וְנָתַן עַל הַגֶּחָלִים לְצַד מַעֲרָב וּמַמְתִּין שָׁם עַד שֶׁנִּתְמַלֵּא הַבַּיִת כֻּלּוֹ עָשָׁן: טְהָר־לֵב פָּסַע וְשָׁב לַאֲחוֹרָיו פָּנָיו לְקֹדֶשׁ וַאֲחוֹרָיו לַהֵיכָל עַד שֶׁיָּצָא מִן הַפָּרֹכֶת וּמִתְפַּלֵּל בַּהֵיכָל תְּפִלָּה קְצָרָה סָמוּךְ לַפָּרֹכֶת:

וְכָךְ הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא שָׁנָה זוֹ הַבָּאָה עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מָקוֹם שֶׁהֵם אִם שְׁחוּנָה תְּהֵא גְשׁוּמָה וְאַל יִכָּנֵס לְפָנֶיךָ תְּפִלַּת עוֹבְרֵי דְרָכִים לְעִנְיַן הַגֶּשֶׁם בְּשָׁעָה שֶׁהָעוֹלָם צָרִיךְ לוֹ וְשֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּפַרְנָסָה זֶה לָזֶה וְלֹא לְעַם אַחֵר. שָׁנָה שֶׁלֹּא תַפִּיל אִשָּׁה אֶת־פְּרִי בִטְנָהּ וְשֶׁיִּתְּנוּ עֲצֵי הַשָּׂדֶה אֶת־תְּנוּבָתָם וְלֹא יַעֲדֵי עֲבִיד שָׁלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה:

יָצָא וְנָטַל דַּם הַפָּר מִמִּי שֶׁמְּמָרֵס בּוֹ וְנִכְנַס לְמָקוֹם שֶׁנִּכְנַס וְעָמַד בְּמָקוֹם שֶׁעָמַד וְהִזָּה מִמֶּנּוּ לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת בֵּין בַּדֵּי הָאָרוֹן. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה אֶלָּא כְּמַצְלִיף:

עץ יוסף

היה מכניס בכל יום היתה המחתה כבדה אף אותה שהיה מערה לתוכה מפני שהיה גלדה עבה. ושל יוה"כ קלה שהיה גלדה דק משום חולשא דכ"ג שהיה מכניסה בידו אחת והכף בידו השניה. שאילו בשאר הימים היה מכניסה בב' ידיו וכהן אחר מכניס הכף למזבח הזהב. בכל יום היה בית יד המחתה קצר. ושל יוה"כ בית יד שלה ארוך כדי שתהא זרוע של כ"ג מסייעת. כלומר שיהא מכניס ראש בית יד המחתה תחת אצילי ידיו וכורך זרועו בבית יד הנשאר כדי שלא לייגעו. בכל יום היה זהבה ירוק. והיום אדום. והיינו זהב פרווים שדומה לדם הפרים: ועלה לראש המזבח. פי' המזבח החיצון אצל המערכה שמוסיפים ביום זה כדי ליטול ממנה אש להקטיר קטורת לפני ולפנים: על הרובד הרביעי. הנזכר לעיל: הוציאו לו. מלשכת הכלים כף ריקן. ומלשכת בית אבטינס הוציאו לו מחתה גדושה של קטרת: דקה מן הדקה. כי בכל יום היתה דקה והיום דקה מן הדקה: אלא ספופות. פי' דבר הנף נגובה מעט לשון דאספת. והכל לפי מלא חפניו של כה"ג היו מוציאין לו את הכף בדומה לו. וכבר העידו על כה"ג אחד שהיה חופן בחפניו ד' קבין קטורת והיו צריכים להיות מחתה של גחלים גדולה יותר משיעור ג' קבין. אלא שבשיעור חפניו של אדם בינוני די לנו במחתה של גחלים מחזקת ג' קבין: טהר וכו'. הרא"ש גורס טמטם עיניו וצ"ל אוטם עיניו. ויש שאין גורסין אותו ע"פ הירושלמי: ובזהר הגי' פסע. לעד: ושב לאחוריו פניו לקדש כו'. ר"ל כשיצא אינו מסיב פניו לצאת אלא יוצא דרך אחוריו ופניו לארון: תפלה קצרה. הטעם שאינו מתפלל תפלה ארוכה כדי שלא להבעית את ישראל שלא יחשבו שמא מת ח"ו: למקום שנכנס. פי' למקום שנכנס עם הקטורת דהיינו לבית ק"ק: במקום שעמד. עם הקטורת והוא בין ב' הבדים: אחת למעלה. כנגד עביה של כפורת: ושבע למטה. מעביה של כפורת: ולא היה מתכוין כו'. פי' לא היה מתכוין אותה הזאה שהיא למעלה שתהיה בחודה של כפורת העליון, ואותן השבעה שהן למטה שיהיו למטה ממש למטה מאמצעה של כפורת. שהרי לא על הכפורת נוגעים אלא לארץ נופלים: אלא כמצליף. מפרש ביומא דף נ"ו כמצליף כמנגדא. ופרש"י כשליח ב"ד המכה ברצועה זו מלקה בין הכתפים ויורד אח"כ למטה ממנו. כך שנוגה ההזאות היו בשורה זו תחת זו ועוד נאמרו

וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה. אַחַת. אַחַת וְאַחַת. אַחַת וּשְׁתַּיִם. אַחַת וְשָׁלשׁ. אַחַת וְאַרְבַּע. אַחַת וְחָמֵשׁ. אַחַת וָשֵׁשׁ. אַחַת וָשֶׁבַע. יָצָא מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וְהִנִּיחוֹ עַל כֵּן הַזָּהָב שֶׁהָיָה בַּהֵיכָל:

כְּצֵאתוֹ הֵבִיאוּ לוֹ שְׂעִיר חַטָּאת שֶׁל שֵׁם שְׁחָטוֹ וְקִבֵּל דָּמוֹ בְּמִזְרָק טָהוֹר: לִפְנִים יִכָּנֵס לְהַזּוֹת מִדָּמוֹ בֵּין שְׁנֵי בַדֵּי הָאָרוֹן כְּסֵדֶר דַּם הַפָּר. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה אֶלָּא כְּמַצְלִיף:

וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה. אַחַת. אַחַת וְאַחַת. אַחַת וּשְׁתַּיִם. אַחַת וְשָׁלשׁ. אַחַת וְאַרְבַּע. אַחַת וְחָמֵשׁ. אַחַת וָשֵׁשׁ. אַחַת וָשֶׁבַע. יָצָא וְהִנִּיחוֹ עַל כֵּן הַזָּהָב הַשֵּׁנִי שֶׁהָיָה בַּהֵיכָל:

מַהֵר וְנָטַל דַּם הַפָּר מִן הַכֵּן הַזָּהָב שֶׁהֻנַּח עָלָיו וְטוֹבֵל אֶצְבָּעוֹ עַל כָּל־הַזָּיָה. וְהִזָּה מִמֶּנּוּ עַל הַפָּרֹכֶת כְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבַּחוּץ. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה אֶלָּא כְּמַצְלִיף:

וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה. אַחַת. אַחַת וְאַחַת. אַחַת וּשְׁתַּיִם. אַחַת וְשָׁלשׁ. אַחַת וְאַרְבַּע. אַחַת וְחָמֵשׁ. אַחַת וָשֵׁשׁ. אַחַת וָשֶׁבַע:

נָחַץ וְהִנִּיחַ דַּם הַפָּר וְנָטַל דַּם הַשָּׂעִיר וְעָשָׂה לְדָמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה עַל הַפָּרֹכֶת כְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבַּחוּץ. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה אֶלָּא כְּמַצְלִיף:

וְכָךְ הָיָה מוֹנֶה. אַחַת. אַחַת וְאַחַת. אַחַת וּשְׁתַּיִם. אַחַת וְשָׁלשׁ. אַחַת וְאַרְבַּע. אַחַת וְחָמֵשׁ. אַחַת וָשֵׁשׁ. אַחַת וָשֶׁבַע:

שֵׁשׁ וְעֵרָה דַּם הַפָּר לְתוֹךְ הַמִּזְרָק שֶׁבּוֹ דַּם הַשָּׂעִיר וְנָתַן הַמָּלֵא בָּרֵיקָן כְּדֵי שֶׁיִּתְעָרְבוּ יָפֶה יָפֶה זֶה בָּזֶה וּבָא וְעָמַד לִפְנִים מִמִּזְבַּח הַזָּהָב בֵּין הַמִּזְבֵּחַ וְהַמְּנוֹרָה וּמַתְחִיל לְהַזּוֹת מִדַּם הַתַּעֲרֹבֶת: עַל אַרְבַּע קַרְנוֹתָיו יִתֵּן כְּסִדְרָן מַתְחִיל

עץ יוסף

נאמרו בו הרבה פירושים אחרים. וזהו נ"ל עיקר: וכך היה מונה כו'. פי' כשהיה מונה הח' הזאות לא היה מונה בראשונה א' ובב' ב' וכן בכולם, אלא כשהוא מגיע לב' אמר אחת ואחת. וכשהוא מגיע לג' אמר אחת ושתים וכן בכולם. נמצא שהזאה ראשונה נמנית עם כולם. ועיין תוס' ישנים יומא דף נ"ה ע"א: והניחו על כן. פירוש מניח מזרק שבו דם הפר ועל כן הזהב שהיה בהיכל עד שישחוט את השעיר ויזה מדמו כמו שהזה מדם הפר: כצאתו. נאו איציאה מקדש הקדשים קאי. שהרי הזכיר יציאתו ואמר יצא מקדש הקדשים והניחו כו' אלא היא יציאה אחרת שנית שיצא מן ההיכל לשחוט את השעיר. וכן כתב הרמב"ם יצא והניחו על כן הזהב שהיה בהיכל ואחר כך יצא מן ההיכל ושחט את השעיר ע"כ. הרי שמלבד היציאה הא' צריך יציאה שניה. ולכך הוצרך לומר כצאתו הביאו לו שעיר

החטאת והוא השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו החטאת: שחטו. פי' שחטו חוץ להיכל לצפון המזבח מקום שחיטה. וגם זה שחט בו רוב שנים ומירק אחר על ידו כמו שעשה לפרו ולתמיד של שחר דזיל בתר טעמא כדי שיקבל הכהן גדול את דמו כמזכר לעיל: לפנים יכנס. פירוש לבית קדש הקדשים. ועמד בין בדי הארון להזות מדמו כו' כנ"ל: ועמד בין מזבח הזהב כו'. אלו ההזאות היו בהיכל חוץ מקה"ק שעומד בין מזבח הזהב להפרוכת ומזה על הפרוכת מבחוץ כנגד בין הבדים כדרך שהזה על הכפורת: נחץ. פי' מיהר: ועירה כו' וחזר כו'. פי' אחר שעירה דם הפר לדם השעיר חוזר ומערה המזרק המלא הזה שבו הדמים דם הפר ודם השעיר בתוכו. במזרק הריק ממנו דם הפר: ובא ועמד לפנים כו'. זה מסכים לדינו של הרמב"ם בשילהי פ"ד מהלכות עבודת יוה"כ: על טהרו של מזבח. פי' על גלויו. כלומר

מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית. וּמְסַיֵּם בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. וְחוֹתֶה הַגֶּחָלִים וְהָאֵפֶר בְּמִזְבַּח הַזָּהָב הֵילָךְ וְהֵילָךְ עַד שֶׁמְּגַלֶּה זְהָבוֹ וּמַזֶּה מִדַּם הַתַּעֲרוֹבֶת עַל טָהֳרוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים: פָּסַע וְיָצָא לְצַד דָּרוֹם חוּץ לָאוּלָם וְשָׁפַךְ אֶת־הַשִּׁירַיִם עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן: צָעַד וּבָא לוֹ אֵצֶל הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לַעֲזָאזֵל לְהִתְוַדּוֹת עָלָיו אַשְׁמַת קְהָלוֹ. וְסָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וְהִתְוַדָּה:

וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר. אָנָּא הַשֵּׁם (יְהוָה) חָטְאוּ עָווּ פָּשְׁעוּ לְפָנֶיךָ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. אָנָּא בַּשֵּׁם (יְהוָה) כַּפֶּר־נָא לַחֲטָאִים וְלַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים שֶׁחָטְאוּ וְשֶׁעָווּ וְשֶׁפָּשְׁעוּ לְפָנֶיךָ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ. כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה:

וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בָּעֲזָרָה כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מְפֹרָשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה הָיוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם: וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַף הוּא הָיָה מִתְכַּוֵּן כְּנֶגֶד הַמְבָרְכִים לִגְמוֹר אֶת־הַשֵּׁם וְאוֹמֵר תִּטְהָרוּ. וְאַתָּה בְּטוּבְךָ מְעוֹרֵר רַחֲמֶיךָ וְסוֹלֵחַ לַעֲדַת יְשֻׁרוּן:

קָרָא לְאֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים הַמְזֻמָּן מֵאֶתְמוֹל לְהוֹלִיכוֹ וּמְסָרוֹ לוֹ לְהוֹלִיכוֹ אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה לַמִּדְבָּר שָׁמָּה. וּכְשֶׁהִגִּיעַ לַצּוּק חוֹלֵק לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית שֶׁבְּקַרְנָיו חֶצְיוֹ קוֹשֵׁר בַּסֶּלַע וְחֶצְיוֹ בֵּין קַרְנָיו וּדְחָפוֹ בִּשְׁתֵּי יָדָיו לַאֲחוֹרָיו וְהוּא הָיָה מִתְגַּלְגֵּל

עץ יוסף

כלומר על זהבו של מזבח לפי שהיה מסיר הדשן לכאן ולכאן. והוא מלבין וכעצם השמים לטוהר: בצד דרום. במקום שכלתה כו'. ר"ל שחיתה הגחלים והאפר שבמזבח דרומית מזרחית. כי במקום שכלתה מתנותיו שם היה חותה הגחלים והאפר הילך והילך ומזה כל זהבו: פסע ויצא לצד דרום. פסע הוא לשון פסיעה והליכה. ור"ל שיצא מלפנים היינו ממזבח הזהב שנתן המתנות על קרנותיו. לחוץ. היינו למזבח החיצון הוא מזבח העולה לשפוך את השיריים על יסוד מערבי של מזבח החיצון: צעד. פי' דרך: לעזאזל. פי' בגמרא עזאזל קשה שבהרים. תנא דבי רבי ישמעאל שכיפר על מעשה עזא ועזאל כלומר על העריות: להתודות עליו אשמת קהלו. אתא לאשמועינן שאינו כולל עצמו ג"כ בודוי זה לומר אני וביתי ובני בית ישראל כולן. כדרך שכלל עצמו בכלל ודוי אחיו הכהנים שגם הוא בכלל ישראל והיה ראוי להכלל עצמו עמהם. ועיין ברלב"ג הטעם:

כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו. כתב הט"ז והא"ר ושפיר עבדו אותן המכין על לבם כמו באשמנו. דאנו מודים עצמנו כאלו אנחנו אותן בית ישראל ומתחרטין על עונותינו ולא כקצת מליזין על זה עכ"ל:

חולק לשון של זהורית. יש מפרשים שהוא לשון של זהורית שנתן עליו כהן גדול בשעת ההגרלה. ויש מפרשים שהוא לשון של זהורית אחר חוץ ממנו. אבל לשון שבין קרניו הוא מורה שהוא הלשון של זהורית הראשון. כלומר אותו הנודע שהיה בין קרניו וזה הלשון של זהורית מניחו חציו בסלע וחציו בין קרניו לראות בהלבנתם כמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כו'. ובראשונה היו קושרין אותה על פתח האולם מבחוץ. הלבין היו שמחים. לא הלבין היו עצבים והיו מתביישין. התקינו שיהיו קושרין מבפנים. ועדיין היו מציצים ורואים הלבין היו שמחים כו'. התקינו שיהיו קושרים חציו בסלע וחציו בין קרניו לשני חלקים. ולא שהיה קושר כולה בסלע שמא תלבין מיד קודם דחיפת השעיר ורואה אותו ומשמחתו שמראה שכבר נתכפרו העונות וישכח מצות הדחיפה וידמה שכבר נשלמה המצוה מאחר שהלבין הלשון. ומצות השעיר הוא לדוחפו דוקא דכתיב אל ארץ גזרה. ומה שלא היה קושר כולה בין קרניו שמא בשעת דחיפה יכוף השעיר את ראשו תחת גופו כשיפול לאחוריו ולא יוכל לראות הלשון כשהלבין ויהיו כל ישראל עצבים לפיכך קושר חציה בסלע ואם יכוף ראשו הרי הוא רואה בסלע. ולא תקדים להתלבין בסלע אלא כשתלבין בין קרניו שלא תלבין נתאחין. ובין קרניו לא תלבין עד שעת דחיפתו. ורש"י ז"ל כתב לפיכך קושר חציה בסלע והיא לא תלבין עד שתגמר מלאכת כולה. וכשקושר באחרונה חציה בין קרניו אע"פ שתלבין

מיד

וְיוֹרֵד וְלֹא הָיָה מַגִּיעַ לַחֲצִי הָהָר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה אֵבָרִים אֵבָרִים וְאוֹמֵר כֵּן יִמָּחוּ עֲוֹנוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל: רָץ וּבָא לוֹ אֵצֶל הַפָּר וְאֵצֶל הַשָּׂעִיר הַנִּשְׂרָפִים וּקְרָעָן וְהוֹצִיא אֵמוּרֵיהֶם וּנְתָנָם בְּמָגֵס לְהַקְטִירָם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּבְשָׂרָן קְלָעָן בְּמִקְלָעוֹת וּמְשַׁלְּחָן בְּיַד אֲחֵרִים לְהוֹצִיאָם לְבֵית הַשְּׂרֵפָה: שָׁב וּבָא לְעֶזְרַת נָשִׁים אַחַר שֶׁהִגִּיעַ הַשָּׂעִיר לַמִּדְבָּר. לִקְרוֹת בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים פָּרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת וְאַךְ בֶּעָשׂוֹר. וְגוֹלֵל סֵפֶר הַתּוֹרָה וּמַנִּיחוֹ בְּחֵיקוֹ וְאוֹמֵר יוֹתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן וּבֶעָשׂוֹר שֶׁבְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרֵיהֶם שְׁמוֹנֶה בְרָכוֹת עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן וְעַל הַמִּקְדָּשׁ וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה:

תִּכֵּן צְעָדָיו וּבָא לְבֵית הַטְּבִילָה וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט בִּגְדֵי לָבָן. וְיָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפָּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב וְלָבַשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו. וְעָשָׂה שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ שֶׁהוּא מִמּוּסַף הַיּוֹם. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב אֶת אֵילוֹ וְאֶת אֵיל הָעָם וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם. וּמַקְטִיר הָאֵמוּרִים שֶׁל פָּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִים. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם כְּהִלְכָתוֹ:

אַחַר כְּלוֹתוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה עוֹד בָּא לוֹ לְבֵית הַטְּבִילָה מַהֵר וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט בִּגְדֵי זָהָב וְיָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפָּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי לָבָן לָבַשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו נִכְנַס לְבֵית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה שֶׁהִכְנִיס בְּשַׁחֲרִית וְעוֹד בָּא לְבֵית הַטְּבִילָה וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט בִּגְדֵי לָבָן וְיָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפָּג. הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי זָהָב לָבַשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו נִכְנַס לַהֵיכָל לְהַקְטִיר אֶת הַקְּטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּלְהַדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת כִּבְשְׁאָר יָמִים וְיָצָא וְהִקְרִיב מִנְחַת הַתָּמִיד וּמוֹתַר מִנְחַת חֲבִתִּין וּמְנַסֵּךְ הַיַּיִן

עץ יוסף

מיד לא יניח מלדוחפו הואיל והוא עסוק בה: דחפו בשתי ידיו לאחוריו. פי' לאחוריו של שעיר: והוא היה מתגלגל כו' עד שנעשה כו'. לאו בכל זמן קאמר. אלא כשהיו ישראל עושים רצונו של מקום. ורמז לזמן שמעון הצדיק דתנו רבנן כל זמן ששמעון הצדיק היה קיים לא הגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים. וסימן טוב היה להם. כשהוא מתפרק יפה יפה. אבל לפעמים שלא היה מת מאותה הדחיפה והוא היה יורד אחריו וממיתו:

אצל הפר ואצל השעיר הנשרפים. כלומר שעומדים לישרף. והם הפר והשעיר הפנימים שהזה את דמן לפנים ולחוץ שהיו נשרפים. והיה זה אחר שילוח השעיר: במגס. פי' בקערה: ובשרן קלען במקלעות. מפרש בגמרא כמין קליעה. ופירש ר"ת היה תולן במוטות כעין קלע: ואך בעשור. בפרשת אמור אל הכהנים: ואומר יותר ממה שקריתי כו'. כדי שלא להוציא לעז על ספר תורה כשרואין אותו קורא פרשה שניית על פה יהו סבורים שבספר התורה חסר אותה פרשה: ועל העבודה. רצה בעמך ישראל ותרצה העבודה בדביר ביתך כו' שאותך לבדך ביראה נעבוד: ועל ההודאה. מודים אנחנו לך עד הטוב לך להודות: ועל מחילת העון. מחל לעונותינו ביום הכפורים הזה כו' עד מלך מוחל וסולח לעונותינו וכו': ועל המקדש. ומתפלל על המקדש וחותם ברוך שבחר במקדש: ועל הכהנים. מתפלל על הכהנים וחותם ברוך שבחר בזרעו של אהרן. וכן על ישראל: ועל שאר התפלה. רנה תחנה בקשה מלפניך על עמך ישראל שצריכים להושע וחותם בשומע תפלה: וקדש ידיו ורגליו. זהו קידוש ד': וירד וטבל. זו היא טבילה ג': עלה ונסתפג. לשון ניגוב: ולבש וקדש כו'. זהו קידוש ה' אחר שלבש בגדי זהב: שהוא ממוסף היום. פי' הוא הנאמר בפרשת פינחס במוסף יוה"כ שעיר עזים אחד חטאת מלבד חטאת הכפורים ועולת התמיד:

שהכנים בשחרית. פי' שהניח בין ב' בדי הארון: ועוד בא לו לבית הטבילה וקידש. הוא

קידוש

בְּכָל־כְּלֵי שִׁיר כְּהִלְּכָתוֹ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט בִּגְדֵי זָהָב הֵבִיאוּ לוֹ בִּגְדֵי עַצְמוֹ וְלָבַשׁ וּמְלַוִּין אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ וְיוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו בְּצֵאתוֹ בְשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ. אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהוָה אֱלֹהָיו:

וּבְכֵן כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַעְתָּ תְּפִלַּת כֹּהֵן גָּדוֹל בַּהֵיכָל כְּמוֹ כֵן מִפִּינוּ תִּשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא הַשָּׁנָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מָקוֹם שֶׁהֵם. (ע"פ א"ב) שְׁנַת אוֹרָה. שְׁנַת בְּרָכָה. שְׁנַת גִּילָה. שְׁנַת דִּיצָה. שְׁנַת הוֹד. שְׁנַת וַעַד טוֹב. שְׁנַת זִמְרָה. שְׁנַת חֶדְוָה. שְׁנַת טוֹבָה. שְׁנַת טְלוּלָה וּגְשׁוּמָה לִבְרָכָה. שְׁנַת יְשׁוּעָה. שְׁנַת כַּלְכָּלָה. שְׁנַת לִמּוּד. שְׁנַת מְנוּחָה. שְׁנַת נֶחָמָה. שְׁנַת שָׂשׂוֹן. שְׁנַת עֶלְצוֹן. שְׁנַת פְּדוּת. שְׁנַת צָהֳלָה. שְׁנַת קוֹמְמִיּוּת. שְׁנַת קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת. שְׁנַת קִבּוּל תְּפִלּוֹת. שְׁנַת רָצוֹן. שְׁנַת שָׁלוֹם. שְׁנַת שֹׂבַע. שָׁנָה שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ בָהּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ. שָׁנָה שֶׁתְּדַבֵּר בָּהּ עַמִּים תַּחְתֵּינוּ. שָׁנָה שֶׁתִּכְתְּבֵנוּ בָהּ לְחַיִּים טוֹבִים. שָׁנָה שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפַרְנָסָה זֶה לָזֶה וְלֹא לְעַם אַחֵר (כוונת בשם הגדול: דיקרנוסא הממונה על הפרנסה). שָׁנָה שֶׁתֵּעָצוֹר הַמַּגֵּפָה וְהַמַּשְׁחִית מֵעָלֵינוּ וּמֵעַל כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. שָׁנָה שֶׁלֹּא תַפִּיל אִשָּׁה אֶת־פְּרִי בִטְנָהּ. שָׁנָה שֶׁלֹּא תֶאֱרַע שׁוּם צַעַר וָנֵזֶק לְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. שָׁנָה שֶׁתִּטַּע אַהֲבָתְךָ וְיִרְאָתְךָ בְּלֵב הַתּוֹעִים מִדַּרְכְּךָ מִצְוֹתֶיךָ. שָׁנָה שֶׁתָּסִיר שִׂנְאַת וְקִנְאָה מִבֵּינֵינוּ לְעָבְדְךָ בַּאֲגֻדָּה אַחַת:

וּבְכֵן וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים אָנוּ בְּטוּחִים וְעַל חֲסָדֶיךָ אָנוּ נִשְׁעָנִים וְלִסְלִיחוֹתֶיךָ אָנוּ מְקַוִּים כִּי אַתָּה יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וּמַרְבֶּה לְהֵיטִיב וּמַנְהִיג אֶת־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וּבְמִדַּת הָרַחֲמִים. כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם: וּבְכֵן מַה־נֶּהְדָּר הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּצֵאתוֹ בְשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ:

אח"כ יאמר הבקשות על הסדר, וסדר הודוי בכונה אף שהוא חלוש עתה מצום הק' אך יחזק במעוזו והחלש יאמר גבור אני ויתודה בכונה עצומה ולב נשבר. ולא כהמון עם שאומרים הודויים במוסף וכן במנחה בבהלה. הכוה נחשב לו ודוי שמוזכרים אנחנו להתוודות פעמיים בכל תפלה של יום הק' בעמידה ובחזרת הש"ץ. השם יכפר בעדם: לדעת מהריעב"ץ יאמר אף היחיד במקום שאין מנהג לומר בלכור קוה אל ה' כו' א"כ כו' ופטום הקטרת כמו אחר כל המוספין כדי להכרית הקליפות והחיצונים שלא יתאחזו בתפלה כנ"ל. ויאמר הסדר הנ"ל בשעה שהחזן מנגן היום תאמצנו. כי אחר קדיש בתרא לא תהיה לו שהות והתכם עיניו בראשו להשתדל לראות, באיזו שעה יש שהות והעיקר לומר בכונה. שבלתי כונה יותר טוב השעדר:

אחר גמר התפלה נשיאת כפים. קדיש שלם. ואין אומרים אין כאלהינו ביום הכפורים. וגם פטום הקטרת אין צריך לומר:

א שמות לג, יט

עץ יוסף

קידוש ח': וטבל. הוא טבילה ה': והביאו לו בגדי זהב קידוש העשירי: ויו"ט היה עושה. פי' אחר יוה"כ היה לבש וקידש. הוא קידוש ט': וקדש ידיו ורגליו. הוא עושה יו"ט בעבור שיצא בשלום מן המקדש ביוה"כ:

(א) א"א במנחה של יוה"כ אשרי ובא לציון וא"א ואני תפלתי כו' אפי' אם חל בשבת (תרכ"ב): **(ב)** וקורין בתורה ונתבאר לעיל בהל' קה"ת ומפטירין בנביא ונתבאר לעיל בדיני הפטרה וחותמין מגן דוד וא"א על התורה ועל העבודה (שם): **(ג)** אם חל בחול אומרים א"מ ואם אין שהות ביום ידלג א"מ כדי להתפלל נעילה בזמנה (שם) ואין נושאין כפיהם במנחה של יוה"כ (שם):

קודם תפלת מנחה יאמר פרשת התמיד ופרשת הקטורת כמו בכל תפלת מנחה. מוציאין ס"ת אחת ואומרים רבש"ע של מנחת יוה"כ. גדלו. וקורין ג' גברי באחרי מות פרשת עריות. משום שנפשו של אדם מתאוה להם ומזהירים לעם שצריכים לקדם א"ע מהם (לבוש). עוד טעם שמא יש בצבור אדם שנכשל בערוה ויזכיר ויתודה (כל בו). [וכן איתא בשבלי הלקט השלם סי' ש"כ וז"ל לפיכך קרינן בעריות שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זוכר עבירה שבאת לידו וחוזר בתשובה כדי שיכופר לו עון הזה. וכן מביא שם בשם תשובות הגאונים]. עוד טעם לפי שביוה"כ הנשים מתקשטות לכבוד היום כדאמרינן בפ"ק דיומא(יט:) והא האידנא יומא דכפורי הוא אבטול כמה בתולתא בנהרדעא לכן קורין להן עונש העריות. עוד טעם ע"פ מדרש רבש"ע אתה הזהרתנו שלא לגלות ערוה אף אתה לא תגלה ערותנו ותכפר לנו (אבודרהם*). והשלישי מפטיר ביונה לפי שיש בו גודל כח התשובה (לבוש). וגם ללמד לבני העולם שאין אדם יכול לברוח מפני השם אם עבר עבירות. כמו שכתוב אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח. אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך (אבודרהם). עוד טעם כדי שמתשובת אנשי נינוה יקח מוסר בלבו אל התשובה (יוסה"ע). ומסיים ההפטרה בפסוקי מיכה מי אל כמוך. ומברך לאחריה עד מגן דוד ואין אומר על התורה ועל העבודה. ומכניסין הס"ת להיכל. ח"ק. ומתפללין כמו בשחרית. אין בה נ"כ. רק אומר או"א ברכנו כו'. ואין אומרים נ"נ אפילו בשבת:

דרך החיים **דיני תפלת נעילה** נהורא השלם

(א) קודם תפלת נעילה אומרים אשרי ובא לציון גואל וכו' (סימן תרכ"ג): **(ב)** זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צאת הכוכבים והנוהגים להמשיך אותה עד הלילה אין למחות בידם רק שיאמרו עכ"פ החרוז היום יפנה בעוד השמש נראה דאל"כ דובר שקרים לפני השם (שם): **(ג)** בכל מקום שאומרים בתפלת יוה"כ כתבנו אומרים בנעילה חתמנו (שם): **(ד)** אם חל בשבת מזכיר בה של שבת אבל בוידוי שאחר התפלה אין מזכירין של שבת וה"מ ביחיד אבל ש"ץ שאומר אותה תוך תפלתו מזכיר בה של שבת ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו כיון שהזכיר בתפלה אבל אם לא הזכיר של שבת כלל בין יחיד בין ש"ץ מחזירין אותו (שם): **(ה)** אין נ"כ בנעילה אבל או"א ברכנו בברכה כו' אומרי' ואומרים א"מ אפי' אם חל בשבת ואפי' סיימו תפלת נעילה בעוד קצת יום אעפ"כ אומרים א"מ ובמקום כתבנו אומרים חתמנו (שם מ"א): **(ו)** בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים ה' הוא האלהים ופעם אחת שמע ישראל וג"פ בשכמל"ו ותוקעין תקיעה אחת ואף שלא יצאו כוכבים עדיין רק שהוא בין השמשות מותר לתקוע (שם):

אחר תפלת המנחה יכין עצמו לתפלת נעילה ויאמר (אשרי וקדושא דסדרא) בכוונה. ואח"ז יכין עצמו לתפלת הנעילה. וז"ל האריז"ל ועתה בנעילה הוא חתימת הגז"ד שנכתב בר"ה על בני אדם לשבר ופוגע עכ"ל בקיצור. ולכן נתוסף תפלה זו ביום הקדוש הזה בעת נעילת שערי היכל העליון שקודם שינעלו יכנסו תפלותינו מעלה ויקבלו אותם ברצון למלאות משאלותינו ולמחול ולסלוח את כל עונותינו. ולכן יזדרז אדם מאד בכונת תפלה זו. ויכניס בלבו דאגה ופחד גדול על חתימת הגז"ד הנורא הנעשה עליו בעולם העליון בעת הזאת. ומה טוב אם יכול להוריד דמעות לעורר הרחמים בעולם העליון כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. ואף אם נחתך עליו הגז"ד לרעה ח"ו ע"י הבכי יוכל להתהפך לטובה כמבואר בזוה"ק ע"פ ותראהו והנה נער בוכה מיד ותחתמו כלו:

תפלת נעילה זמנה סמוך לשקיעת החמה כשהיא בראש האילנות. ויש ליזהר שלא לאחרה להתפלל בלילה. אלא ירצו לסיימה עם צ"ה. והחרוז (היום יפנה) צריך לאמרו קודם הערב שמש דאל"כ דובר שקרים לפני ה':

והובא בספרים שאין עון בעולם שמעכב תפלתו של אדם כמו עון הגזל ר"ל עד שבשביל פרוטה שגזל את חבירו צריך להיות מגולגל בעולם להחזיר הפרוטה לבעליו או ליורשיו וידוע שעונש הגלגול קשה מגיהנם. ומבואר בס"ת למשל אם גזל אדם את חבירו שלשה זהובים ואם לא היה גוזל השלשה זהובים מאתו היה מרויח מהם חצי זהב ואח"כ משלשה וחצי זהובים היה מרויח יותר מחצי זהב ובהתהלכות הזמן יכול להיות שבין הגוזל ויורשיו ויורשי

---

*) אמר המאסף: מה תמוהים הטעמים הללו. הלא אמרו חז"ל (ב"ב קס"ה ריש ע"א) רוב בגזל ומיעוט בעריות ומדוע לא תקנו הקריאה בפרשת עושק וגזל שרובם נכשלים בהם וחששו יותר למעוטא? ועוד הרי בתפלת נעילה תקנו אנשי כנה"ג לאמר פעמים למען נחדל מעשק ידינו ולא חששו להזכיר עון עריות. ובלי ספק מטעם שלא חששו למעוטא. אבל הטעם הפשוט והאמתי הוא שהקריאה נתקנה דענינא דיומא. לפי שנהגו לפנים בט"ו באב וביוה"כ שהיו בנות ישראל יוצאות ומחולות בכרמים והיו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך (תענית כ"ו ע"ב). לכן תקנו אז לקרות פ' עריות כדי להורות להעם איזה נשים אסורות לכהו"א. ולא תקשי למה לא תקנו שקריאה הזאת גם בט"ו באב שהיא ג"כ מענינא דיומא כזה, לפי שלא תקנו קריאה לענינא דיומא רק ליום שהוא בר קריאה. אבל ליום שאינו בר קריאה לא תקנו. כדאיתא בתוספות.

יוצאי יוצאיו עד סוף כל הדורות היה הריוח משלשה הראשונים דמי הקרן למאות ולאלפים זהובים וחושב הבורא ית"ש הנגזלן כאלו גזל שלשה זהובים הקרן והריוח למאות ולאלפים. הרי לך שעון הגזל חמור מאד. עוד דע בהזכירו אכה"ג בתפלת נעילה בפירוש (למען נחדל מעושק ידינו) ואחרי עבירות הזכירו דרך כלל (להתוודות לפניך על כל עונותינו) לכן אם יודע בעצמו איזה נדנוד גזל אם ושלום שיש תחת ידו יהרהר עתה בתשובה בתיבות (למען נחדל כו'). ויקבל ע"ע קבלה אמתית בתיכף אחר יוה"כ ישיב את הגזילה לאשר הוא לו או יפייס אותו:

תפלת נעילה

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְחָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מוֹרִיד הַטָּל: מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ. מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

לְדוֹר וָדוֹר הַמְלִיכוּ לָאֵל כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל מְכוֹנְךָ וְהֵיכָלָךְ:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים. וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. (כְּמוֹ) שֶׁיָּדַעְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ. עֹז בְּיָדְךָ. וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ. וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהוָה לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ. וְתִקְוָה טוֹבָה

לְדוֹרְשֶׁיךָ. וּפִתְחוֹן־פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ. וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלֹךְ יְהוָה׀ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה וְאֶת־יוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא־קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ. וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְחוֹל | לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ. וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם (וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה). וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם (מְהֵרָה) בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ: וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד (צוּרֵנוּ) צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא (תָּמִיד) שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וַחֲתוֹם לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם כִּי טוֹב הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה (הָאֵל הַטּוֹב): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חַיִּים חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד (יַחַד) בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה (וְרַחֲמִים) וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ (בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם):

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת נִזָּכֵר וְנֵחָתֵם לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

יִהְיוּ לְרָצוֹן | אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.(נ״א אָנָּא) תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ כִּי־אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

אַתָּה נוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים וִימִינְךָ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים.

פירוש רש״י מכ״י

אתה נותן יד לפושעים. מצאתי כתב יד נוסח לאחד הקדמונים אחי בדורו של רש״י ז״ל והם

עץ יוסף

אתה נותן יד לפושעים. אתה מניח לפושעים לעשות רצון לבם. ואם ישובו אז: וימינך פשוטה לקבל

תקון תפלה

נוסח רב עמרם בברכת אתה נותן יד לפושעים וגו׳ ותלמדנו להתודות וגו׳ עונותינו למען תקבלנו

וַתְּלַמְּדֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ. לְמַעַן נֶחְדַּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ. וּתְקַבְּלֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ כְּאִשִּׁים וּכְנִיחוֹחִים. לְמַעַן דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר אָמָרְתָּ: אֵין קֵץ לְאִשֵּׁי חוֹבוֹתֵינוּ. וְאֵין מִסְפָּר לְנִיחוֹחֵי אַשְׁמָתֵנוּ. וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאַחֲרִיתֵנוּ רִמָּה וְתוֹלֵעָה לְפִיכָךְ הִרְבֵּיתָ סְלִיחָתֵנוּ. מָה

פירוש רש"י מב"י

בהורים ופסקים בתפלות ר"ה ויוה"כ וז"ל „אתה נותן יד לפושעים לקבל תשובה דכתיב שובו בנים שובבים והם הפושעים. וימינך פשוטה בכל מלה. ענין אחר אתה נותן יד לפושעים שאתה מניחן לעשות רע, יד מקום *), שהבא ליטמא פותחין לו. וימינך פשוטה לסייעו בתשובתו, בא ליטהר מסייעין אותו, לפי שימינך פשוטה לקבל שבים: ותלמדנו להתודות לפניך וכו'. למען תקבלנו בתשובה כאשים וכניחוחים, למען דבריך אשר אמרת קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ורחמנא לבא בעי, ובעבור כן אמרת לשוב אליך בדברים שאם באנו להתכפר בקרבנות חובותינו ואשמתנו אין קץ ואין מספר לקרבנות, אבל אתה יודע שאחריתנו רמה ותולעה לפיכך הרבית סליחתנו על ידי דברים (באמרו הרביה סלידתנו כוון למה שאמר ר' יהודה (ילקוט תהלים כ"ה רמז תש"ג) בזמן הגלות הקב"ה מַפֵּר הרבה סליחה נשלו) כי מה אנוש מה אנו ומה

עץ יוסף

שבים: ותלמדנו כו' להתודות כו'. לא כמדת בשר ודם אם נתפס לפני השופט אם מודה יתלו אותו. אבל לא כן מנהגך שאמרת הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב) אבל מודה ועוזב ירוחם: למען נחדל מעושק ידינו. אם יודע בעצמו איזה בדיד גזל ח"ו ביום ת"י להרהר עתה בתשובה שלימה ויקבל על עצמו קבלה אמתית שתיכף אחר יום כפורים יתקן עון זה וישיב את הגזלה אשר גזל ואשר הוא לו. או יפייס אותו. וכבר האריכו הספרים מעון החמור הזה. ודע וראה חומר עון זה שהזכירו אנשי כנה"ג בתפלת נעילה בפרטרוט למען נחדל מעושק ידינו ואחר עבירות הזכירו דרך כלל להתודות לפניך על כל עונותינו גם לא נחתם גזר דין של דור המבול אלא על הגזל. גם בעון גזל ר"ל אין מקבלין תפלותיו בעולם העליון ודוחין כל התפלות שלנו חוץ לפרגוד אל הקליפות רחמנא ליצלן: למען דבריך. שאמרת קחו עמכם דברים ושובו. ורחמנא לבא בעי. ובעבור כן אמרת לשוב אליך בדברים. שאם באנו לכפר בקרבנות חובותינו ואשמותינו אין קץ ואין מספר לקרבנות. אבל אתה יודע שאחריתנו רמה ותולעה

דובר שלום

ותקבלנו בתשובה שלמה לפניך. שלימות התשובה שתהיה בדבור ובמעשה ובמחשבה. וזהו להתודות לפניך. בדבור. נחדל מעושק ידינו. במעשה. ותקבלנו בתשובה. במחשבה וכולל עוד שאלמלא לא היתה מועלת התשובה להחוטא היה החוטא נשאר בקלקול מעשיו לעולם ולא היה מתקן קלקולו. וזהו ותלמדנו להתודות וכו' שמועלת התשובה. והתועלת מזה למען נחדל מעושק ידינו לתקן קלקול העושק אשר בידינו: כאשים וכניחוחים. אשים המה גם קרבנות הנאכלים לכהנים ובעלים ע"ד כנאמר אשי ה' ונחלתו יאכלון. וניחוחים היינו חלק הנקרב לגבוה שמוזכר בו ע"פ הרוב ניחוח לה'. והנה באמת עניני הקרבנות אינן מובנים מה תועלתן

תקון תפלה

תקבלנו בתשובה וגו' וכניחוחים למען דבריך ודברי פה אל פה בעבור אמרת אין קץ וגו' רמה לפיכך הרבית וגו' מה ישענו מה מעשינו מה כחנו וגו' לפניך ה' אלהינו הלא הגבורים כאין וגו' אנשי וגו' כי כל מעשינו תהו וימי חיינו הבל וגו' את יום הכפורים הזה את יום מקרא קדש הזה את יום סליחת העון הזה קץ ומחילה לכל עונותינו למען וגו' ונשוב לעשות וגו' קרוב יעזוב וגו' ורב חסד ואמת (במקרא לא נאמרה מלת ואמת) ונחם על הרעה ומרבה וגו' לשבטי ישרון ומבלעדיך וגו' אלא אתה (בא"י המלך הסלחן), תיבות אלו מוקפות שם, אלהי עד שלא יכו'. ונוסח הרמב"ם — מה נאמר לפניך יושב מרום וכו' כי עונותינו רבו מלמנות

*) יד מקום. לדעתי הבאור דחוק ומלת „וימינך" המקבילה למלת „יד" מוכיחה שבאורו „יד שמאל" כמ"ש במכילתא פ' י"ג „שה אינו יד בכל מקום אלא שמאל", והכונה שהקב"ה נותן יד (שמאלו) כלומר נותן יכולת — לפושעים לפשוע כמבחז"ל הבא ליטמא פותחין לו, אולם לתשוה אינו נותן רק יד שמאל אבל לשבים פושט ימינו לסייע אותם כמבחז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו, לפי שמדה טובה מרובה ממדת פורענות. דברי המאסף.

אָנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקוֹתֵינוּ מַה יְּשׁוּעָתֵנוּ מַה כֹּחֵנוּ מַה גְּבוּרָתֵנוּ. מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ. וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ.

פירוש רש"י מב"י

חיינו וכו' הלא כל הגבורים כאין, שאינם חשובים לכלום, והחכמים והנבונים כבלי מדע וכבלי השכל היו לפניך, לפי שכל מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כמות זה כן מות זה ומה יתרון לזה מזה. אלא שאתה הבדלת אנוש מראש מן הבהמה והכרתו ונתת בו דעת ובינה לעמוד לפניך לשרתך, כי מי יאמר לך מה תפעל (וכי למשרתים אתה צריך?), כלומר מי יוכל לומר לך למה פעלת כן וטעות הוא, ואם יצדק מה יתן לך כי אינך צריך לבריותיך. ולפי שהכרתו נתת לו יום הכפורים הזה לסליחה ולמחילה למען נחדל מעושק ידינו כלומר (דבריו האחרונים אינם מובנים, ונראה לי דכונת התפלה כך היא, התשובה מוכרחת לקיום העולם, שאם לא היתה התשובה מועלת חס ושלום, וכל אדם שחטא כבר נגמר דינו להאבדון — לעולם לא חדלנו מן העושק אשר בידינו, אחרי שבין כך ובין כך אבדה כל תקוה לתקן את אשר עִוַּתְנוּ עד כי ישוב ירחמנו, מה בצע כי נשמור משמרתו מן הוא והלאה? וזה היאוש היה מכה ברבבותינו הלוך והכות כי היינו מוסיפים לטבוע במצולות העונות הלוך וטבוע ומלאנו את הארץ חמס ושוד עד שהחזרנו אותו לתהו ובהו. לפיכך גזרה חכמתו ב"ה לקבלנו בתשובה אחרי אשר הרבינו לחטוא, למען נחדל מעושק ידינו. ובדרך זה שקדו גם רבותינו ז"ל על תקנת השבים

עץ יוסף

לפיכך הרבית סליחתנו על ידי דברים כי מה אנו ומה חיינו כו': מה אנו כו'. המסדרי התפלות סדרו לנו ח' פעמים מה. כי סימני הגאוה והענוה נראים בח' מקומות. וכולם הם בראש. א' המחשבה המתפשטת בלב וגורם לגבה לב. אבל לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ב' מצח נחושה מצד הגאוה. אבל צריך להיות לאדם מצח הרצון. ג' גבה עינים רמות. אבל צריך להיות עין טובה. ד' אזנים רחבות שמע שוא. אבל צריך להיות שומעים חרפתם ואינם משיבים. ולשמוע לצעקת דל. ה' חרון אף הוא הכעס מצד הגאוה. אבל ראוי להיות כמ"ש ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך (ישעיה מח). וריח ניחוח נחת רוח. ו' לשון מדברת גדולות. אבל נצור לשונך רק לשון חכמים מרפא. ז' החיך טועם וכתיב פן תאכל ושבעת וגו'. אבל צריך להיות מדת הסתפקות מצד הענוה. ח' פני זעם אבל צריך להיות פניו שוחקות סבר פנים. וכל אלו הם בראש. נגד ח' אלו הם ח' מה. מה אנו נגד השמיעה כמ"ש חז"ל חרבו נותן לו דמי כולו. מה חיינו נגד אכילה ושתיה כדי חיינו מזונות. מה חסדנו נגד העינים כמ"ש כי חסדך לנגד עיני. מה צדקתנו נגד מצח הראש. דבפ"ק דתענית דף ח' דריש רבי אמי צדק משמים נשקף על גשמים שהם צדקה. ולעיל דף ז' שם אמר רב שילא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנאמר (ירמיה ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך ע"כ. אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. ובצדקה מרים ראש דכתיב (וצדקה) [וברכה] לראש משביר. מה ישועתנו נגד הפנים כמ"ש הסתר פניך ונושעה. וכתיב ישועות פני ואלהי. מה כחנו נגבור ורב כח איזהו גבור הכובש כעסו וחרון אף. מה גבורתנו גבור כארי בלב לא להיות לב חומד והוא מצד רחב לב הגאוה. מה נאמר לפניך נגד לשון מדברת גדולות (של"ה): **הלא כל הגבורים**. הם אדם שת מתושלח שם ועבר. זכותם לבאי עולם כאין.

דובר שלום

תועלתן לשמים. רק בכן עלתה ברצונו ית' ולא לסמוך לעולם בזה נחת רצונו. זהו באשים וכניחוחים הנקרבים לפניך. לא לצורך אכילת גבוה ח"ו. רק למען דבריך אשר אמרת להקריבם:

תקון תפלה

וכו' (בשאר הודוים לא זכר את המאמר הזה כאשר העתקנו למעלה, ור' יהודה שהיה אומר כי עונותינו רבו מלמנות (יומא פ"ז ע"ב) נראה שכונתו על הנוסח הזה, ועי' מה שכתבנו לעיל בעיון תפלה בד"ה אתה יודע רזי עולם שלבעל העטור כונה אחרת בזה) מה אנו וגו' מה צדקנו מה מעשינו מה נאמר לפניך ה' אלהינו הלא כל וגו' כי כל מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך ככתוב ומותר וגו' אבל אתה הבדלת וגו' מה תעשה וגו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום וגו' קץ מחילה לכל חטאתינו למען וגו' ונשוב לעשות וגו' שלם כדבר שנאמר דרשו וגו' קרוב יעזוב וגו' סליחות טוב ומטיב חנון וגו' חסד מרבה להיטיב רוצה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתם (טעם הוא מפני מה אתה רוצה בתשובתן של רשעים לפי שאין לך חפץ ותועלת במיתתם כי מעשי ידיך המה) ככתוב חי אני וגו' בית ישראל השיבנו וקבלנו ומחל לנו וסלח

וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע. וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל. כִּי רֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ. וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן. כִּי הַכֹּל הָבֶל:

בודאי בנוסח זה של **אתה הבדלת** ראוי לאדם לעורר את עצמו מאד אל בכי רב ועצום מאד שהוא עת חתימת הגז"ד ולהרהר בתשובה בלימה ואמתית:

אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ. וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ. כִּי

א קהלת ג, יט.

פירוש רש"י מכ"י

(ב"ק ל"ד פ"ב) באותה שעה אמרו הגזלנין ומלוי רבית שהחזירו אין מקבלין מהן וכל המקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו, וכן לא הכביד הקב"ה על השב אלא מתפייס בדברים בעלמא, חרטה גמורה על לשעבר וקבלה חזקה על להבא (יומא פ"ו פ"ב), ובשמו"ר פל"ח סי' ד' דברים אני מבקש שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואני מוחל על כל עונותיכם. וכל כך למה למען נחדל מן העושק אשר בידינו) אם נחדל מעושק ידינו ונשוב וכו' כלבר שנאמר יעזוב רשע דרכו": ואומרין קדיש. ותוקעין זכר לתקיעת משה שתקע ביוה"כ כשירד מן ההר וזכר לתקיעת היובל דכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם ואם היה יובל נוהג היינו תוקעין קר"ק דאין תרועה בלא תקיעה לבדה שאנו תוקעין לזכר. ואני הכותב שמעתי מהר"ר חיים מה שתוקעין זכר ליובל לא לזכרון שנת היובל שאם כן היו תוקעין קר"ק אלא זכר ליובל פירוש כמו שכתוב לגבי סיני במשוך היובל המה יעלו בהר. וזה משך תקיעה לבדה היא סימן לסילוק שכינה לי' ימים שישב הקב"ה לדון את עולמו ועתה נסתלק מן הדין. ואומרים והוא רחום יכפר עון. ומתפללין

עץ יוסף

הרי הכל כלה במבול לבד נח. ואנשי השם הם האבות אברהם יצחק ויעקב הם כלא היו. כמו שאחז"ל כבר תמה זכות אבות. וחכמים הם השבטים שהיה זכרונם תמיד לפניו יתברך בחשן המשפט וממנו הגיעה הידיעה ע"י אורים ותומים. ועתה כבלי מדע. ונבונים הם משנב אמהות כי אם לבינה תקרא. כבלי השכל מה' אשה משכלת. והנה בעת החורבן לא השגיח ה' בדברי האמהות כי אם למענך רחל. וזהו כבלי השכל א"כ על מי נסמוך. ואף אם לו היתה זכות אבות מ"מ מעשיהם אין מועיל לנו אלא בעוה"ז מגל התהו. הזכות אבות איננה מועלת לבנים רק לעוה"ז דוקא אבל לא לעולם הבא כמו שאחז"ל. וימי חייהם כו' אף שאחז"ל כל המניח בן ת"ח כאלו הוא חי. עכ"ז בבואנו לפניך הכל יקוים ויכל בהבל ימיהם (של"ה): ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. כתבו הספרים אי"ן הוא ר"ת אדם יש נשמה. והשאר הכל הבל. וקשה למה רמזו זה בתיבת אין ולא פירשו זה לומר ומותר האדם מן הבהמה הנשמה כי הכל הבל. אך נראה כי נודע אשר הגוף הגשמי הוא כלי הרס שבבירתו הוא טהרתו. בלא יטהר הגוף מחטאיו כי אם בשבירתו מכל וכל להפך החומר לצורה. לשבור כל כוחי גופו המתאוים לכל דברי הגופניות ולעשות כלי חדש כרוחניות ממש. ואז הנפש מעלה את הגוף עמה במחילה. אבל ברשעים הוא להיפך כי המה מהפכין את הצורה לחומר שגם נפשם מתגשמת ומתעבה עד שנעשה בבחינת רוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. כי מגבירי נפש הבהמית על נפש המשכלת ונעשה כולו כרוח הבהמה. וזהו **ומותר** האדם מן הבהמה היינו הנשמה שמרומז במלת אין זה המותר ג"כ אין ולא כלום כי הכל הבל כשמבלה כל ימיו וזמנו בהבל. שגם הנשמה מתגשמת ויורדת היא למטה בארץ כרוח הבהמה:

אתה הבדלת אנוש מראש. בעבור שחטא אדה"ר נטרד מג"ע שנאמר וישלחהו ה' אלהים מג"ע. ואמר הבדלת ע"ש והבדילו ה' לרעה. ואמר אנוש בעבור שחטא על שם לערוך אנוש מן הארץ: **ותכירהו לעמוד לפניך**. בעבור שנתחרט אדם הראשון לא גרשו מכל וכל אלא השכינו מקדם לג"ע לעמוד לפניו. והוא

תקון תפלה

כגדל חסדך יהיו לרצון וגו' **עושה שלום** וגו'.— ונוסחת מחזור ויטרי אתה נותן יד לפושעים וימינך פרושה לקבל וגו' וכניחוחים בעבור דברי פיך ובעבור אמרתך כי אין קץ וגו' **לניחוחי** אשמתנו וגו' ותולעה לפניך לפיכך וגו' מה צדקנו מה מעשינו מה כחנו וגו' ואלהי אבינו (?) וגו' **כי רוב** מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך שכך כתוב ומותר וגו' מה יתן לך ומה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכה ג, לט) ותתן לנו ה' אלהינו את וגו' קץ ומחילה לכל עונותינו וגו' ונשוב לעשות וגו' **חסד** ומרבה להיטיב רוצה אתה בתשובתן **של**

מִי יֹאמַר לְךָ מַה־תִּפְעָל וְאִם־יִצְדַּק מַה־יִּתֶּן־לָךְ: וַתִּתֶּן־
לָנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (היחיד אינו מזכיר של שבת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה
וְ) אֶת־יוֹם (צוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה קֵץ וּמְחִילָה וּסְלִיחָה עַל כָּל
עֲוֹנוֹתֵינוּ לְמַעַן נֶחְדַּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ. וְנָשׁוּב אֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת
חֻקֵּי רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם[א]
עָלֵינוּ. כִּי לֹא תַחְפֹּץ בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר[ב]. דִּרְשׁוּ
יְהוָֹה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: וְנֶאֱמַר. יַעֲזֹב רָשָׁע
דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָֹה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־
אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: וְאַתָּה אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת חַנּוּן וְרַחוּם

א ב ישעיה נה, ו ז. ג נחמיה ט, יז (בשינוי לשון).

פירוש רש"י מכ"י

תפלת ערבית ואומרין הבדלה בחונן הדעת. ומבדילין על הכוס. ומברכין על הבשמים [מרדכי יומא כגהוג רבינו גרשון מ"ה] ועל הנר כמו שעושין בשבת. ואין מברכין אלא על האור ששבת ממלאכה. ואם מוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם מפני חג הסכות ואין אומרים סדר קדושה. ואומרים ויתן לך שלא לחלוק בין זה לשאר מוצאי שבת:

סליק סדר יום הכפורים

עץ יוסף

ע"ש אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד (ירמיה טו). ואמר והכירהו כלומר הכרת אותו ולא התנכרתו אע"פ שחטא והיה בידך לעשות לו רע כי מי יאמר לך מה תפעל. ע"ש באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה: ואם יצדק מה יתן לך. ע"ש אם צדקת מה תתן לו. כלומר אם ירצה להיות צדיק ולעבדך מה יתן לך כי הטוב שלו הוא: ותתן לנו כו'. ר"ל ולפי שהכרתו נתת את יוה"כ למחילה כו': למען נחדל מעושק ידינו.

דובר שלום

קץ ומחילה וסליחה על כל עונותינו למען נחדל מעושק ידינו ונשוב אליך לעשות חקי רצונך. ע"ד שנאמר כי עמך הסליחה למען תורא. כי אם לא היה סולח להחוטא היה החוטא מוסיף להרע אחרי שאין תרופה למכתו. וכולל עוד בהמאמר כי באמת אין הקב"ה רוצה שיחטא האדם]... כלומר אם נחדל וכו' כדבר שנאמר יעזוב רשע דרכו:

עיון תפלה

ואם יצדק. על פי הכתוב (איוב לה, ז) אם צדקת מה תתן לו:

תקון תפלה

רשעים ואי אתה חפץ במיתתן שנאמר וגו' ונאמר שובו וגו' ישראל כי לא אחפוץ וגו' וחיו כי אתה סלחן וגו' ישרון ואין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה אלהי עד שלא נוצרתי וכו'. ונוסח בני רומא אתה נותן יד לפושעים וימין פרושה לקבל שבים (שעור המאמר ואתה נותן ימין פרושה לקבל שבים) ותלמדנו ה' אלהינו להתודות לפניך על כל עונותינו (פירש הגאון ר' יוחנן טריווש בקמחא דאבישונא „נכתוב בתורה וההודה אשר חטא עליה" עכ"ל) למען תקבלנו בתשובה שלמה לפניך כאשים וכניחוחים למען דברך ודבר פה (הנכון בכונתם למען דברך אשר כתבת בתורה שבכתב שהתשובה מועלת אפילו בזולת קרבנות שנאמר (דברים ל, ב) ושבת עד ה' אלהיך וגו', ודבר פה אשר מסרת לנביאיך בעל פה כששאלו מאתך חוטא מהו עונשו היתה תשובתך יעשה תשובה ויתכפר לו (ירושלמי מכות פרק ב' הלכה ז'), וגרסת רב עמרם ודברי פה אל פה יש לישב שמסרת לאבי הנביאים בתורה שבעל פה שלמדת אותו פה אל פה שנאמר (במדבר יב, ח) פה אל פה אדבר בו) בעבור אמרת אין קץ וגו' אימותינו אתה יודע שאחריתנו וגו' מה צדקנו מה כחנו מה גבורתנו לפניך ה' או"א וגו' כאין נגדך ואנשי וגו' השכל הלא כל מעשינו תהו ובהו וימי חיינו הבל לפניך שכן כתוב בדברי קדשך ומותר וגו' מה תפעל ומה יתאונן וגו' (כמו במחזור ויטרי) אלהינו באהבה את וגו' קץ סליחה ומחילה וכפרה על כל עונותינו (הלשון הזה נוסד על חלוקי הכפרה דחשיב תלמודא ביומא פ"ו א' שיוה"כ גומר כל כפרות שבעולם אם קדמו לו

אֶרֶךְ־אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת וּמַרְבֶּה לְהֵיטִיב וְרוֹצֶה אַתָּה בִּתְשׁוּבַת רְשָׁעִים וְאֵין אַתָּה חָפֵץ בְּמִיתָתָם. שֶׁנֶּאֱמַר. [א] אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי־אָנִי | נְאֻם | אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה [ב] שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: וְנֶאֱמַר. הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה: וְנֶאֱמַר. [ג] כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה): אֱלֹהַי, עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי. וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי. עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי. קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי

א יחזקאל לג, יא. ב שם יח, כג. ג שם שם, לב.

עץ יוסף		דובר שלום

ומרבה להיטיב. על שם הכתוב (תהלים יז, ח) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך: קולא להשב רק כשמכיר תשובתו באמת בעזיבת החטא ובחרטה על העבר זהו קן וסליחה לעונותינו רק באופן למען נחדל מעושק ידינו היינו עזיבת החטא. ונשוב אליך בחרטה על הרעה מלעבות חקי רצונך: **ורוצה** אתה בתשובת רשעים ואין אתה חפץ במיתתם. במלפס שמואל בארנו שהולאת רצון הוא על הסבה וכולאת חפץ הוא על התכלית. והנה התשובה איננה תכלית העבודה. רק שע"י התשובה יגיע לשלימות העבודה הנרצית לה'. וכמ"כ המיתה הבאה לאדם על החטא אינה תכלית הכונה מהשי"ת. רק שע"י המיתה מזדכך חטאו. וגמו כן מועיל המות שיירא בנ"א לחטוא מפחד המות. ע"ד מאחז"ל יזכור לו יום המיתה. זהו אתה רוצה בתשובה רשעים בהוראת רצון אף שאין זה תכלית החפץ ואין אתה חפץ במיתתם שיהיה המות חפץ התכלית שנאמר חי אני וגו' אם אחפוץ במות הרשע שיהיה המות חפץ תכליתי. כי אם שיהיה המות סבה בשוב רשע מדרכו ע"י פחד המות וחיה. לכן אחרי שכונת המות הוא רק בשביל תכלית התשובה. לכן שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו. ובמלפ: שמואל בארנו בזה מאמרים נאותים:

תקון תפלה

לו היסורין) וגו' ידינו ובו נשוב לעשות רצונך בלבב שלם כדבר שנאמר דרשו וגו' אלוה הסליחות וגו' ורב חסד ומרבה להיטיב וגו' במיתתם כדבר שנאמר החפוץ וגו' ונאמר אמור וגו' ונאמר שובו וגו' ונאמר כי לא וגו' וחיו יהיו לרצון וגו' עושה שלום וגו'. ונוסח התימנים קרוב לנוסח הרמב"ם אך בנטיות קלות, כי רוב מעשינו תהו, כמו שכתוב בדברי קדשך ומותר, כה תפעל, אלוה הסליחות, מרבה להשיב (להשיב בני אדם לדרך הטובה), כגדל חסדך אלהי עד שלא נוצרתי וכו'. ובנוסח הספרדים אחר הנסתרות והנגלות אתה יודע אומרים מה אנו וגו' חסדנו מה כחנו וגו' כי רוב מעשינו תהו וימי חיינו וגו' ותתן לנו ה' אלהינו את יוה"כ הזה את יום סליחת העון הזה את יום מקרא קדש הזה למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחל בו את כל עונותינו למען נחדל וגו' ונשוב לעשות וגו' חסד ומרבה להיטיב ורוצה אתה בתשובתן של רשעים וגו'. ונוסח אבודרהם כנוסח הספרדים אך בנטיות קלות — מה חסדנו מה צדקנו מה מעשינו מה כחנו (וכתב שם וז"ל "ואין לומר מה ישענו כי השם הגדול והנורא הוא ישענו" עכ"ל, ותימה שלפי זה לא היה לנו לומר ג"כ מה כחנו מה גבורתנו שהרי הוא ית' כחנו וגבורתנו אלא רצוננו לומר כח וגבורת עצמנו ה"נ הכונה ישע עצמנו כמו שנאמר (תהלים ס, יג) ושוא תשועת אדם) וגו' כי כל מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך וגו' באהבה את יום הכפורים הזה וגו' (כנוסח הספרדים). ואתה אלוה הסליחות חנון ורחום וגו' (כנוסח הספרדים):

אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד. וּמַה שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

אֱלֹהַי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל־הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה קנאת אדם עלי ולא קנאתי על אחרים ושלא אכעוס היום ושלא אכעיסך ותצילני מיצר הרע ותן בלבי הכנעה וענוה. מלכנו ואלהינו (אלהי כל בשר) יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך ושכלל היכלך וקבץ קבוץ גליות ופדה צאנך ושמח עדתך:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן | אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יהי רצון מלפניך וכו'

הש"ץ חוזר התפלה ופותחין הארון עד סוף התפלה, והקדושה אומר קדושת מוסף. ואין גם כ"כ רק הש"ץ אומר א"א ברכנו כו'. ואומרים א"מ אפי' בשבת ועדיין יום הוא:

שמע ישראל יאמר בכוונה המבוארת למעלה ביחוד של ק"ש דחול. אך בקילור בכדי שיוכל לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ג' פעמים עם הצבור:

שמע ישראל פעם אחת מפני דכל האומר שמע שמע משתקין אותו. **וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד** ג' פעמים כנגד היה הוה ויהיה:

פעם אחת **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד:**

ג' פעמים **בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

ה' הוא האלהים ז"פ כנגד ז' רקיעים שבקע לישראל וראהם להם שאין עוד מלבדו:

ז' פעמים **יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:**

צימוקי הגרי"ב שמע ישראל וכו' כ' בלחם חמודות פ' אין עומדין סעיף מ"ח (אהא שכ' הרא"ש אותן שאומרים ביוה"כ אחר סיום תפלת נעילה ב' או ג' פעמים שמע ישראל משתקין אותן) בזה"ל בנעילת יוה"כ כבר נתבטל אבל באשמורת ישנם עדיין בני אדם שבכל פעם שאמר החזן ויעבור הם אומרים שמע ישראל ונמצא שמכפלים הפסוק פעמים רבות ואע"פ שאין כופלין אותו במיד זה אחר זה מ"מ נראה לי דהוי מכלל דמשתקין אותו ולפחות מגונה הוא וראוי לבטלו עכ"ל. והשל"ה ד' רנ"ג (דפוס אמ"ש) כתב בזה"ל האומר שמע שמע וכו' ואותן הנוהגים לומר שמע ישראל בשעה שהש"ץ אומר ויעבור אין בכלל זה מאחר שאין תיכף באמירתו ותמיד סליחה מפסיק בין ויעבור לויעבור ויישר כוחם ומנהג טוב הוא בעיני. אחד בגימ' י"ג ראוי להזכיר בי"ג מדות עכ"ל. ודע דסברות חלוקות של הגדולים הנ"ל הזכיר המג"א סי' ס"א ס"ק ז' בזה"ל שמע ב"פ ומהאי טעמא אסור לומר שמע בכל פעם שאומרים בסליחות ויעבור (לחם חמודות) ובשל"ה כתב דנכון לאומרו ע"ש. וכן נראה לי מאחר שמפסיק הרבה בינתיים לא מחזי כשתי רשויות עכ"ל. הנה הרואה לשון השל"ה כפי שהעתקתי לעיל אות באות יראה דלכאורה לא חידש המג"א בנתינת טעם כלום במה שכתב מאחר שמפסיק וכו'. ודבריו כבר כתב השל"ה בעצמו ובכן לכאורה דע"כ טעות הדפוס (דשכיחא טובא כנודע) איתרמי וכך צ"ל ובשל"ה כתב דנכון לאומרו מאחר שמפסיק הרבה בינתיים וכו'. ועתה תחזה כי המג"א לא הכריע בין חילוקי דעות הנזכרים ואולם ברור ראיתי כי מש"כ מארי דודי זקני בלחם חמודות בדברי חמודות. עלינו לשבח להודות באשר שמוצא שפתינו ברור מללו, כמו שכתב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה'" (כי תשא) "ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום" וכו'. וא"כ אם יאמר שמע ישראל בין הפסוק הרי אינו כמו שכתוב והוי כאילו מעיד שקר שהרי התחיל לומר כמו שכתוב ואח"כ אומר מה שאינו כתיב הכא וגם מי נתן רשות להפסיק בפסוק דלא פסקי משה (עיין ברכות יב: תענית כז: מגילה כב.) ולולי דמסתפינא ה"א דגם השל"ה לא העמיד דבריו וכמעט חזר מסברתו כי בסידור שערי שמים (שנדפס אחר שחבר ספרו של"ה) הנתקן ע"פ ועצתו וצוואתו של הקדוש השל"ה ז"ל לא שינה כלום לא נזכר שם כלל אלא נדפס בנוסחא שלפניו פה וגם בשום מחזור וסידור הנפוצים בקרב ישראל לא נשמע הכא ענין שמע:

עץ יוסף

הטעם שאומרים ה' הוא האלהים בקול רם. משום דכתיב גבי ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וענו כל העם ואמרו אמן לשון עניה בקו"ר גבי יחיד. (סג"מ) אבל בכל ארור כתיב ואמר כל העם (רוקח). וז"ל הלבוש ותוקעין תקיעה אחת שהוא סימן לסילוק שכינה שמסתלקת ועולה עד לרקיע כמו שהיה במתן

בכתבי האריז"ל מבואר התקון הגדול והנפלא בעולמות העליונים הקדושים ע"י אמירת ז' פעמים ה' הוא האלהים. לכן ראוי שבכל פעם יקבל עליו מסירת נפש להראות האמת המוכחו ביחוד אלהותו יתברך ויאמר כל הנ"ל בכל עוצם כחו ובשמחה עצומה: הש"ץ יאמר **קדיש שלם** ותוקעין תקיעה אחת וזהו סילוק שכינה. וזכר לתקיעת יוה"כ ביובל. שעבדים יוצאין בה לחירות. ואות נאמן שנלחמו השטן שלא היה רשאי להשטין. ומפרסמין עי"ז שהוא יו"ט כדי לשמוח בסעודת הלילה. וכשישמע התקיעה של שופר יכנים בלבו תשוקה עצומה מתי נגיע ונזכה לשמוע קול שופר לעתיד בעת ביאת משיח צדקנו. ועיקר התשוקה יהיה שבזה יתגדל ויתקדש שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם. ובזה יכוין ג"כ בתיבות לשנה הבאה בירושלים:

ותוקעין תקיעה אחת ע"ש עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר ואח"כ אומרים זה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

דרך סדר מוצאי יום כפור החיים

(א) מתפללין תפלת ערבית ואומרים הבדלה בחונן הדעת וצריך להוסיף מחול על הקודש גם בליאתו בימתינו מעט אחר צ"ה (סי' הרכ"ד) ואם חל בשבת אומרים ויתן לך ואח"א ויהי נועם וא"ק (שם) לפי שהנ הסוכות חל באמצע השבוע: (ב) יש מקומות שנוהגין שאין מבדילין בביהכ"נ על הכוס אפילו כשחל יוה"כ בשבת (לבוש): (ג) בביתו מבדילין על הכוס וכן על הבשמים אם חל בשבת ואותן שנהגו שלא לברך על הבשמים אפילו כשחל בשבת אין למחות בהם משום דיש פוסקים דס"ל דאין מברכין על הבשמים במוצאי יוה"כ אפילו חל בשבת ואם כן הוי הפסק בין ברכה לשתיית הכוס ואותן הנוהגים שלא לברך יכולין לברך על הבשמים אחר שתיית הכוס (שם ועיין ס"ז): (ד) מברכין על האור במוצאי יוה"כ אף כשאינו חל בשבת ואין מברכין אלא על האור ששבת מבעו"י ואין מברכין על הנר שהוציא עתה מאבנים אף שבמוצ"ש מברכין אבל

עץ יוסף

במתן תורה דכתיב במשוך היובל המה יעלו בהר. וכתיב עלה אלהים בתרועה. וגם התקיעה סימן שמחה ונצוח לומר נצחנו את השטן. וגם הוא מתערבב בתקיעה זו שיזכור יום מיתתו ולא יוכל לקטרג ומערבבין אותו עתה כי עתה הוא חוזר לשלוט עלינו שהרי היום לא שלט עלינו וסימן לזה שכן השט"ן בגימטריא שס"ד וימי החמה הם שס"ה לומר שאין ממשלת השטן לקטרג רק שס"ד ימים בשנה והיינו חוץ מיוה"כ ועכשיו הוא חוזר לממשלתו וממשלתו לכך מערבבין אותו. ועוד כי תקיעת שופר הוא סימן חירות כי ביום הזה נעשו הנשמות חירות מעבירות וגם הגופות נשתחררו משעבוד עונשין. ועוד טעם אחר משום שהוא זכר לתקיעת היובל שהיתה ביום הכפורים. לכך תוקעין עכ"ל. ותוספות פרק אלו קשרים כתבו טעם תקיעה זו להראות שהוא יום טוב להרבות בסעודה. וכ"כ בסמ"ג סי' כ"ט מפני שאין יום טוב זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו. וכתב מט"מ לכן יפקידו איש את אחיו בצאתו מבית הכנסת כדרך שאומרים בשבת ויו"ט (א"ר): תפלת ערבית. הנה אף שמצער בעצמו שאין בו עוד כח מפאת חולשת הצום להתפלל בהתלהבות ובכוונה אעפ"כ וחזקת והיית לאיש והבא ליטהר מסייעין לו.

תקון תפלה

ומנהג העולם לתקוע אחר תפלת נעילה תקיעה פשוטה זכר ליובל, וכתב בהגהות הרמב"ם לה' שביתת עשור „מי שאומר שהוא זכר ליובל טועה דא"כ לא היה לו לתקוע אלא בשנת יובל" עכ"ל, ולשון רב האי גאון בתשובה „לא מצאנו טעם לומר שהוא חובה אלא דומה שהוא זכר ליובל שנאמר בו ביוה"כ תעבירו שופר בכל ארצכם ולפי שאינו ברור בחשבון זמן היובל התקינו לתקוע בכל שנה זכר ליובל שהיו עושין בזמן הבית" עכ"ל. וגאונים הרבה מקשים על זה, דאם היה זכר ליובל של שלוח העבדים היו צריכים לתקוע קר"ק דהא שבינו שוה היובל לר"ה לתקיעה (ר"ה כ"ו ע"ב). ומצאתי כתוב בכת"י קדמון שנכתב בדורו של רש"י ז"ל אשר זכרתיו לעיל בריש תפלת נעילה וז"ל „ואני הכותב שמעתי מהר"ר חיים מה שתוקעין זכר ליובל לא לזכרון שנת היובל שאם כן היו תוקעין קר"ק אלא זכר ליובל פירוש כמו שכתוב לגבי הר סיני במשוך היובל המה יעלו בהר אף כאן זכר ליובל ההוא, משך תקיעה לבדה הוא סימן לסילוק שכינה מי' ימים שישב הקב"ה לדון את עולמו ועתה נסתלק מן הדין" עכ"ל. ורבינו צדקיה בשבלי הלקט השלם סדר יוה"כ סי' שכ"ב כ' בשם ר' בנימין אחיו וז"ל „לפי מה שמצינו בפרקי ר"א (פרק מ"ו עיי"ש) שכשעלה מש"ר לקבל לוחות האחרונים עלה בר"ח אלול וירד בי' בתשרי וצוה לתקוע בעלייתו וירידתו. לכך התקינו דורות האחרונים לתקוע בליל ר"ח אלול בשופר ובמוצאי יוה"כ לזכר אותן התקיעות שקבלו לוחות האחרונים בשמחה" עכ"ל, ושם לא היתה אלא תקיעה גרידא כמו בהקהיל את הקהל (במדבר י, ז) [וצ"ע מה ענין לילה לכאן הרי כל עליותיו לא היו אלא בהשכמה שנאמר (שמות לד, ד) וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני. ובפדר"א שם ליתא לתיבת לילה]: ובאור זרוע חלק שני הלכות יוה"כ סי' רפ"א כתב וז"ל „ובסדר רב עמרם וכן בתשובות רב פלטוי גאון כתב ותוקעין בשופר תקיעה (ג') שברים תרועה תקיעה וסי' קשר"ק, וכן מנהג שתי ישיבות" עכ"ל:

ביוה"כ אף לבחל בשבת אין מברכין עליו ואם הודלק נר ביו"כ לחולה שיש בו סכנה אפילו ע"י ישראל הוי נר ששבת ויכולים לברך עליו (שם) : (ה) ישראל שהדליק מעובד כוכבים במוצאי יוה"כ וכן באור היוצא מן העצים ומן אבנים מן העמוד ראשון ופינך בשעת הדחק מברכין עליו (א"ר) : (ו) אין מבדילין על נר ביהכ"נ ששבת מבעו"י אלא בשעת הדחק שאין לו נר אחר אבל אם יש לו נר אחר מדליק נר אחר מנר ביהכ"נ ויברך על שניהן ביחד אבל גם בזה יש קצת לנמנם כיון דעל נר ביהכ"נ לבדו אין לברך כיון דנעשה רק לכבוד מה מהני שמדליק נר אחר ממנו מידי דהוי שאין מברכין על הנר שהדליק מן האש שהוציא מן עצים ואבנים במוצאי יו"כ אלא בשעת הדחק כמש"ל (רמ"א) כיון דעל העיקר אינו מברך לכן היותר טוב שיניח בביתו נר דלוק מעיוה"כ שידלוק עד מוצאי יוה"כ ומברך עליו ויצא כל הדעות : (ז) בין יוה"כ לסוכות אין מתענין יא"צ אבל תענית חתן ביום חופתו מתענין (סי' תקע"ג וסי' תרכ"ד) : (ח) אין אומרים תחנון ולדקתך צדק ולא פרקים ולא ב"צ ושיר המעלות בין יוה"כ לסוכות (מ"א וא"ר שם). המדקדקים מתחילין תיכף במוצאי יום הכפורים לעשות סוכה כדי לצאת ממצוה אל מצוה (שם) :

דיני סוכה:

(א) א] העושה סוכתו תחת הגג שהסירו הרעפים שקורין (שינדלי"ן) ונשאר הלאטי"ס צריך ליזהר שיהי' בין הלאטי"ס אויר ד"ט (ט"ז סי' תרכ"ו) : (ב) אם עושה תחת גג העשוי להפתח ולהסגר בשעה שמסכך הסוכה יש ליזהר שיהי' הגג פתוח ומותר לפותחן ולסוגרן בשבת וי"א כיון שיש להם צירין אבל כשאין להם צירין אסור בשבת ב] כ"א ע"י עכו"ם (שם) : (ג) יש ליזהר שלא לתלות נוי סוכה רק שלא יהיו רחוקין מהסכך ד' טפחים (סי' תרכ"ז) : (ד) הסכך צריך להיות מדבר הגומח מארץ ותלוש מהארץ דכשהוא מחובר עדיין לארץ כגון תחת האילן שיהי' הסכך מענפי האילן וכיוצא בו פסול ושלא יהי' מקבל טומאה ואף אם כבר פעם אחת היה ראוי לקבל טומאה אף שעכשיו אינו מקבל טומאה כגון עץ שהי' בעצ אחת יד לכלי ונשבר כגון עצי המטה שנשברה או סולם הנשבר או עץ שהיה יד לגרזן או שהיה ומחובר לברזל שקורין (ריסקא"ל או האק"ע) פסול לסכך ואפי' אם לא עשאו לסכך רק שהניחו להניח הסכך עליו שהדבר פסול לסכך מעמיד הסכך הכשר לכתחילה אסור (ט"ז וא"ר) וכן אין להניח תרה ומגריפה על הסכך אפי' נשברה וכן אסור להעמיד בהם הסכך לכתחילה משום גזירה שלא יבאו לסכך בהן (סי' תרכ"ט) : (ה) מחצלת או מה שקורין ליסק"ע שעשאה בפירוש לסיכוך מסככין בהם ג] אבל עשאן לשכיבה או להניח עליו אוכלין לייבש פסול לסכך (שם) והנ"מ בהם אין לה שפה אבל אם יש לה שפה שראוי לקבל בתוכה פירות אע"פ שהסיר אח"כ השפה פסול לסכך בה (שם) : (ו) אסור לסכך לכתחילה בדבר שריחו רע או שעליו שניתין להיות נושרין וכן בחבילה שקשר כ"ה קנים ביחד וקשור משני ראשיה פסול ואם סיכך בחבילה והתיר אותה על הסוכה כשר (שם) : (ז) כל הדברים כשרות לדפנות ונוהגין לעשות מחיצות שלימות (סי' תר"ל) :

הנהגות ערב סכות וחג הסכות:

בערב סוכות יתעסק בהדור הסוכה ומושבה. ולנאותה בכלים ומצעות נאות כפי כחו. כמכין מושב וכסא למלך. לכבוד השכינה ושבעה אושפיזין דילה. וע"י כך יזכה לסוכה הרוחנית. ותהיה נפשו יושבת במנוחה רבה בג"ע כפי ערך מה שמקיים המצוה בכוונה טובה. כך יעשה לו שם סוכה לנשמתו: ערב סוכות אומרים למנצח. ולדעת הריטב"ץ אין אומרים :

אסור לאכול ממנחה ולמעלה בערב יו"ט מפני כבוד יו"ט . וכן ביו"ט ראשון מפני שהוא ערב יו"ט שני. מיהו אם ערב יו"ט הוא שבת יכול לקיים סעודה שלישית קודם מנחה קטנה . ויאכל מעט פת לכבוד יו"ט . ואם שכח לעשותה קודם. יעשה אח"כ . ומצוה ללוש בעיו"ט כדי שיעור חלה לעשות מהם לחמים לכבוד יו"ט כמו לשבת. ואין לשנות. ואל ימנע בהוצאות יו"ט. וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת. וחייב לבצוע על שתי ככרות. ולקבוע כל סעודה על היין. ומצוה לאכול בשר. ומצוה לרחוץ ולגלח בערב יו"ט. ולתקן הצפרנים. ויטביל עצמו לכבוד הרגל כמובא בספרים גודל חיובה. ואסור להקיז דם. ובגדי יו"ט יהיו טובים יותר משל שבת. ובימי יו"ט מאחרין ליכנס לבית הכנסת וממהרין לצאת משום שמחת יו"ט :

ערבית מתפללין של יו"ט. ואם חל בשבת אומרים מזמור שיר ליום השבת קודם ערביה. וא"א מערבית. ואומרים ויכלו. מגן אבות וחותם בשל שבת לבד. ומקדשין על הכוס בביהכ"נ. בפה"ג. אב"ב עד והזמנים. שהחינו. עלינו. ק"י :

באשמורת הבוקר של יום א' דסוכות אם חל בחול יכין עצמו אל קיום מ"ע מה"ת נטילת הד' מינים. ועל פי האר"י ז"ל יברך על הלולב בסוכה דוקא ויעשה שם הנענועין. ואח"כ שאר הנענועין והקפה בבית הכנסת : בכל נענוע יכוין במחשבתו בזה הלשון לשם יחוד קודשא ב"ה ושכינתיה לעשות נ"ר ליוצרי ובוראי. ויזהר מאד שלא יתנהג במצות הבורא יהברך כמצות אנשים מלומדה. וקודם נטילת לולב יאמר יה"ר כו' בפרי עץ הדר וכו' (הנדפס לעיל קודם הלל):

כוונת

גליון רע"ק בדה"ה א] [אות א' העושה סוכתו ט"ז סי' תרכ"ו נ"ב בתשובת. פמ"א ח"א סי' [מ"ד] חולק ע"ז בדברים נכוחים] : ב] [אות ב' אם עושה כו' אבל כשאין להם צירין אסור בשבת כו'. נ"ב צ"ל ביו"ט : ג] [אות ה'

מחללת

*) בסדור דה"ח שנדפס בחיי הרב המחבר באלטונא בשנת תקנ"א וכן בכל הסדורים שנדפסו אח"כ עד שנת תר"כ נדפסו בו אלה הסעיפים מסימן א' (ד"ה העושה סוכתו) עד אחר סימן ז' (ד"ה כל הדברים). ועל דפוס הראשון באו הגהות רבינו עקיבא איגר ז"ל בעגס כי"ק. ובסדורים שנדפסו משנת תר"כ והלאה נשמטו הסעיפים האלה ובאו תחתיהם הסעיפים מסימן א' (ד"ה כתיב בסוכות תשבו) עד סי' ח' (ד"ה צריך שיהיו) ונראה שהיא הוספת הג"מ שלמה גנצפריד ז"ל שהו"ל הסדור דה"ח בשנת תר"כ בהוצאת קנעפעלמאכער.

(א) [כתיב בסכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסכות הושבתי את בנ"י הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש. ויכוין בישיבתה שלונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים. וגם יכוין שיושבנו בסכות ענני כבוד. ובדיעבד אם כוון רק לצאת לבד יצא (מג"א ופ"מ תרכ"ה) : **(ב)** פירש סדין תחת הסכך לנוי אם שהוא בתוך ד' טפחים לגג כשרה. ואם הוא רחוק ד"ט מן הגג פסולה. ואם אינו לנוי אע"פ שהוא בתוך ד"ט פסולה. ויש ליזהר שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מארבעה לסוכה. אפילו אינו רחב ז"ט (מג"א תרכ"ז): **(ג)** עשה סוכה בראש האילן כשרה. ואין עולין לה ביו"ט. מקצתה על האילן ומקצתה בדבר אחר אם הוא בענין שאם יִנטל האילן השאר היא עומדת ולא תפול עולין לה ביו"ט ואם לאו אין עולין לה ביום טוב. אפילו בסוכה על הארץ והקנים של הסכך על האילן אסור (מג"א תרכ"ח) : **(ד)** פרס עליה סדין מפני החמה. או תחתיה מפני הנשר. פירוש שלא יהיו עלין נושרין על שולחנו פסולה. אבל אם פירש לנאותה כשרה : **(ה)** דבר שמסככין בו צריך שיהיה צומח מן הארץ ותלוש ואינו מקבל טומאה. אין מסככין בדבר שנושרין עליו ודוקא שנושרין תמיד אבל אם אינן נושרים אלא בשעת הרוח כשרה (מג"א תרכ"ט) : **(ו)** כל הדברים כשרים לדפנות וא"צ להעמידם דרך גדילתן ואפי' חמתה מרובה מצלתה מחמת הדפנות כשרה ומ"מ לא יעשה הדפנות מדבר שריחו רע או שמתייבש תוך ז' (תר"ל) : **(ז)** כשמכשירו בשתי דפנות העשויות כמין ג"ם בטפח וצורת פתח אפי' אם יש בשתי הדפנות פתחים הרבה שאין בהם צורת פתח שכשנצטרף כל הפרוץ יהיה מרובה על העומד כשרה רק שלא יהיו הפתחים בקרנות ונוהגין עכשיו לעשות מחיצות שלימות (כימן תר"ל)] : **(ח)** צריך שיהיו הדפנות גבוהין עשרה טפחים ולא יהיה אויר בין הדפנות לארץ ג' טפחים ושיהיו חזקין שהרוח מצויה לא יהיה יכול להניע אותם (שם) : **(ט)** רוב א] הסוכה צריך שיהיה עכ"פ ז"ט על ז"ט במרובע ואפי' אם הרבה מאה אמה אם אין רחבה ז' פסולה וצריך שיהיה ראשו ורובו ושלחנו בסוכה ובלא"ה אין יוצא ידי סוכה ואם היא עגולה צריך שיהא בה שיעור גדול שיכול לרבע ממנה שבעה טפחים על ז"ט ואם יש בסוכה גדולה קרן זוית שאין שם באותו קרן ז"ע רוחב אסור לישב באותו קרן ומביא ראיה מהא דאמרינן סוכה דף ג' לא נצרכה אלא לקיטוניות שבה (סי' תרל"ד) ודוקא כשהקרן אינו רחב ז' אבל כשהקרן רחב ז' רק אין ארוך ז' כשר כיון שמצורף להסוכה הגדולה תדע דהא בעגולה ויש לרבע ז' על ז' מותר לישב סמוך להדופן אף דבעגולה סמוך לדופן ליכא זע"ז אפ"ה כיון דמצורף לגדולה כשר דבשלמא כשהקרן אינו רחב ז' י"ל דחשוב כלול של תרנגולים כמ"ש רש"י ותוס' ופסולה אבל כשרחב ז' רק שאינו ארוך ז' ודאי דכשירה דמצורף לסוכה גדולה ומה בכך אם ראשו ורובו בסוכה קטנה ושלחנו בסוכה גדולה כנ"ל : **(י)** צריך שיהיה הסכך מסוכך עד שיהיה מחמת הסכך צלתה מרובה מחמתה על הארץ ועכ"פ לכתחלה יהיה הסכך קלוש שיהיו הכוכבים נראין מתוכה ובדיעבד אפי' אין הכוכבים נראין כשר אבל אם אפי' הגשמים אינן יכולין לירד לתוכה יש להחמיר ולפסול (סי' תרל"א ומ"א) : **(יא)** סכך פסול מן הצד פחות מד'

אמות

כוונת התפלה שאומרים קודם נטילה לולב לפי שכל מצוה ומצוה שלונו ה' ב"ה היא כמו כן ובסים להשראת קדושתו ית' אשר על ידיהן מתעורר אור חיות הרוחניות מאור קדושתו יתברך לבוא לשכון בינינו ולהופיע עלינו כל מיני שפע אור וברכה. כי אין הקב"ה חפץ כי אם באתערותא דלתתא לראות נדבות ישרות לבבנו אם אנו רוצים לעבדו יתברך באמת ובאהבה ולהתקרב ולהתדבק אליו בכל כוחנו להמשיך אור קדושתו אלינו בכדי שנהיה בו דבוקים תמיד. ומיד כשאנו עושין מצותיו באלה הדברים שלמטה בפרי עץ ופרי אדמה וכל גידולי קרקע באהבה בכדי לעובדו. הרי תיכף מעורר הוא למול כל מצוה ומצוה אורות גדולים ונפלאים אורות הרוחנים זכים ובהירים אשר בשמי השמים המכוונים נגד כל מצוה. ועי"ז הוא בא בכל האורות האלה אלינו ושוכן בתוכנו ומופיע עלינו אור שפעו וחיותו בכל הטוב והמטיב וכל מצוה ומצוה נעשה בו כסא להשראת קדושתו ית' (במ"ח):

כתב הרוקח ד' מינים שבלולב יהיו לכם ולא גזל שהגזל פסול. לכך בתמניא אפי בד' פסוקים יש בהן ד' תיבות וסימנך בוס"ק בפקידיך אשיחה ואביטה אורחותיך. ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי. שעפים שנאתי ותורתך אהבתי. קראתיך הושיעני ואשמרה עדותיך. בד' פסוקים אלו יש בכל פסוק ד' תיבות. ויש בהן כל אותיות א"ב לבד גז"ל כי ד' מינים. שבלולב פסול אם הם גזולים:

שחרית מסדרין הברכות כסדורו בכל יום. ופסד"ז כמו בשאר י"ט. ותפלת י"ח כבערב. וגומרין את הלל כל ט': אחר הלל ק"ש. בש"י.לד"א.אתה הראת. מוציאין ב' ס"ת. י"ג מדות. רבש"ע נמצא בתפלת שבת. בריך שמיה כו'. באחד קורין ה' גברי בפרשת אמור שור או כשב. בשבת ז' גברי. מניח ס"ת שניה על השלחן. ח"ק.בשניה קורא בפינחס ובחמשה עשר יום. ומפטירין בזכריה הנה יום בא. וחותם בהזמנים. יה אלי. (בשבת יקום פורקן מי שבירך. ואין נוטלין לולב). אשרי. יהללו. ומכניסין הס"ת להיכל:

מוסף תפלה בלחש. מחזיר ש"ץ התפלה. כ"כ. יש אומרים שבשבת אין כ"כ. גומר התפלה. ומוציאין ס"ת ומעלין על הבימה (בשבת אין מוציאין ס"ת אלא פותחין ארון הקודש ואומרים הושענא) ומצוה לנוותו. ונוטל כל אחד לולבו ואתרוגו בידו. הש"ץ מתחיל הושענא. ומקיפין פ"א את הבימה בלולב ומינו שבידו. ומנענעין קצת בכשכוש עליו. וראוי להשתדל שיהיו בידו הד' מינים לעשות כל התיקונים הנ"ל ולהקיף הבימה. כי הוא תיקון גדול בעולמות העליונים הקדושים. ויאמר **אני מקיף ס"ת בד' מינים אלו לשם יחוד קוב"ה לעשות בזה נחת רוח ליוצרי ובוראי.** וקודם שיתחיל להקיף יאמר פסוק ויהי נועם כו' בכוונה עצומה במתון. וכשמגיעין לפני התיבה מסיימין פיוט הושענא. ומכניסין הס"ת להיכל. קדיש שלם. א"כ. עלינו. ק"י. שיר היחוד. בק"ק נוהגין לומר מזמור מ"ב ומ"ג כל ימי החג (הגאון ר' יעב"ץ):

בבואו לסוכתו יאמר עולו אושפיזין כו' כדאתמול. ויאמר אלה מועדי כו' ויברך בפה"ג. וישב בסוכה. וכן ביום שני. ובשבת שבסוכות. אבל ביום שאין בו קידוש מברך על הפת המוציא וישב בסוכה:

מנחה

גליון רע"ק מחצלת כו' מסככין בהם. נ"ב ובענין שרוב העיר עושין אותם לסיכוך דאל"כ אסור משום מראית העין, דלא ידעי שעשאו לסיכוך] : א] [ס"ק ט' רוב הסוכה כו'. תיבת רוב נמחק]:

אמות והסכך כשר יש בו שיעור סוכה דסייט זע"ז רק בהסכך פסול מרחיק הסכך כשר מהדפנות פחות מד"א כשר ואסור לישב תחת הסכך פסול ואפי' כל הדפנות רחוקים מן הסכך כגון שהסכך באמצע הבית כשר כיון שיש בהסכך כשר שיעור הכשר סוכה רק שאין יושבין תחת הסכך פסול ודוקא שמסוכך מהלד עכ"פ בסכך פסול אבל כשיש אויר בין הדופן לסכך אפי' רק שלשה טפחים פסולה דאויר פוסל בין באמצע בין מהלד בג' טפחים אבל אם רק דופן אחת רחוק מהסכך ג' טפחים כשירה דהא נשתיירו עדיין ג' דפנות ויש בשאר הכשר סוכה בלא האויר אבל פחות מג"ט כשר ואין ישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור ודוקא כשהאויר הולך באורך שיעור ראשו ורובו אבל בפחות מכן באורך וגם אין ברוחב שלשה כשר וישנים תחתיו (סי' תרל"ב): (יב) סכך פסול כשהוא פחות מארבעה טפחים מותר לישב ולישן תחתיו (שם) אבל כשהוא רחב ארבעה מן הצד נידון כדופן עקומה כדלעיל בסעיף י"א ובאמצע פסול: (יג) סוכה שעשאה קודם לחג ל' יום בלא לשם חג כשירה רק שיחדש בה דבר היינו סכך טפח על טפח מרובע או על פני כולה אפי' כל דהו ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשירה בלא חידוש (סי' תרל"ו): (יד) יכול לעשות סוכה אפי' בחוה"מ (סי' תרל"ז): (טו) יוצאין בסוכה שאולה אבל אסור לעשות סוכה על קרקע חבירו שלא מדעתו או ברה"ר אף שבדיעבד יוצא בה דקרקע אינה נגזלת מ"מ אסור לברך עליה ואם גזל עצים וסיכך בהם אם החזיר הדמים יושב בה אח"כ

מנחה אשרי. ובל"צ. ח"ק. (בשבת ואני תפלתי. וקורין וזאת הברכה ואין אומרים אח"כ ח"ק. יהללו. ח"ק). תפלה כערבית. ק"ש. עלינו. ק"י. אין עושין מלאכה לצורך הלילה עד אחר ברכו: **שחרית** יום שני כדאתמול. מברך על נטילת לולב ואינו מברך זמן. וכן בכל שאר הימים. ואם חל יום א' בשבת אזי מברך זמן בשני. קריאת ס"ת כדאתמול. ומפטירין במלכים ויקהלו עד מארץ מצרים: **מוסף** כדאתמול. ומקיפין ואומרים הושענא. בבואו לסוכתו יאמר עולו כו' כערבית. מנחה כדאתמול: **במוציו"ט** הא' התחילה שמחת בית השואבה. ולא היו עושין אותה כמי הארץ וכל מי שירצה. אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדים ומספקים ומנגנים ומשמחים במקדש בימי חג הסוכות והשמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בה עבודה גדולה היא. לכן נהגו בזמן הזה ג"כ אנשי מעשה לזכר שמחת בית השואבה להיות נעורים כמעט כל לילות של חול המועד בזמירות ושבחים. ומרבים נרות בסוכה בלילות אלו. גם בהרבה בתי מדרשות נהגו להרבות בנרות בתפלות ערבית דחוה"מ בחג הזה. וכל מי שעושה זכר למקדש אשרי חלקו. לכן יזדרז האדם בלילות אלו בזמירות ובשבחות אף ביחיד. ויזמר השבחים של פיוטים דר"ה. אתה הוא ה' אלהינו בשמים ובארץ. מלך עליון. וכיוצא. גם מזמורי תהלים שהם שבחים נפלאים. היינו מזמורים של קבלת שבת ושבת ברכות וכיוצא. גם החמשה שבות (אין כאלהינו). ואחר כל השבחים ראוי לומר הפסוק מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי הוא להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו. הוא חוטא ושוטה. וכן המשפיל עצמו ומקיל גופו במקומות אלו. הוא הגדול והמכובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת כו' לפיכך זכה לכתר מלכות לו ולבניו: **ערבית** אומר אתה חוננתנו בחונן הדעת. יעלה ויבא בעבודה והבדלה בפה"ג והמבדיל. ואינו מברך על הבשמים ולא על הנר. בסוכתו יאמר עולו כו': **א' דחוה"מ** י"ז בתשרי. הנהגת תפלין ותפלה כמו בחול המועד פסח. אלא שהחילוק הוא בהפלה שבחול המועד סוכות אומרים מזמור לתודה. ובחול המועד פסח אין אומרים. גם בחול המועד פסח אין גומרין הלל. ובחול המועד סוכות גומרין הלל: **במדרש** הנעלם איתא על פסוק שנים שנים באו אל נח אל התבה. וז"ל אילין אינון יומין דמשלימין בהון הלל. והמדרש הזה נעלם מאד. ואמר הגאון ר' שמשון מאסטרפאלי ז"ל שהכוונה בזה הלא כבר נתנו סימן להשלמת הלל שסימנו בבש"ח ר"ל ב' ימים של פסח. ב' ימים של שבועות. ש' ימים של סוכות. ח' ימים של חנוכה. ואמרינן בעלמא כל מלין רמזה לנו הקב"ה באורייתא. והיכן רמיזא הנ"ל. ואחשוב שכאן רמוז שנים שנים באו אל נח. ור"ל שנים שנים דכפל קרא רומז לשני ימים דפסח ולשני ימים דשבועות. באו מספרו תשעה רומז לתשעה ימי הסוכות. אל נח מספרו ממש חנוכה. באלו הימים משלימין הלל עכ"ל: אחר הלל ק"ש. מוציאין ס"ת וקורין בו ארבעה בקרבנות החג שבפרשת פינחס. כהן (וביום השני). לוי (וביום השלישי). ישראל (וביום הרביעי). רביעי חוזר וקורא (וביום השני וביום השלישי). ח"ק. גולל. מכניסין הס"ת. אשרי ובא לציון. ח"ק. מוסף של יו"ט. ואומרים (וביום השני וביום השלישי) אומרים הושענא ומקיפין הבימה כל ז'. ק"ש. עלינו. ק"י. בסוכתו יאמר עולו כו' כדאתמול: **ערבית ב' דחוה"מ** כדאתמול. בסוכתו יאמר עולו כו': **ב' דחוה"מ** י"ח בו. קורא כהן (וביום השלישי). לוי (וביום הרביעי). ישראל (וביום החמישי). רביעי (וביום השלישי וביום הרביעי). תפלת מוסף כביום א'. בסוכתו יאמר עולו כדאתמול בערבית: **ערבית ג' דחוה"מ** כדאתמול. בסוכתו יאמר עולו כו': **ג' דחוה"מ** י"ט בו. כהן (וביום הרביעי). לוי (וביום החמישי). ישראל (וביום הששי). רביעי (וביום הרביעי וביום החמישי): **ערבית ד' דחוה"מ** כדאתמול. בסוכתו יאמר עולו כו': **ד' דחוה"מ** כ' בו. כהן (וביום החמישי). לוי (וביום הששי). ישראל (וביום השביעי). רביעי (וביום החמישי וביום הששי): **שבת חוה"מ** עיין בשבת חוה"מ פסח. אחר תפלת שחרית וק"ש קורין קהלת בברכה ושהחינו, והטעם לפי שיש בקהלת תן חלק לשבעה וגם לשמונה. ונדרש על חג הסוכות. והאבודרהם פ' עומר כתב דשלמה המלך בחג אמרו בהקהל כמ"ש בחג הסכות בבוא כל ישראל וגו' הקהל את העם וגו' (דברים לא) וכתיב ויקהלו אל המלך שלמה וגו' בחג (מ"א ח). ואו אמרו בהקהל להוכיח ישראל (א"ר). ועוד טעם שאומרים קהלת בסוכות הוא משום שסוכות הוא זמן שמחתנו. וספר קהלת משבח ומזרז את הבריות שישמחו בחלקם ולא ירדפו אחר רבוי הממון. והנהגה נומה שיש לו מנחת אלהים היא (לבוש).ק"י.שש"י.לד"א.אתה הראת.מוציאין ב' ס"ת וקורין בא' בפרשת כי תשא ראה אתה אומר אלי. שיש בה ענין סוכה. ובשניה קורא למפטיר מספיקא דיומא

אח"כ אפי' לכתחלה ואם לא החזיר הדמים פסולה (מ"א שם) אבל אם ראובן בנה סוכה בקרקע שמעון ותקף שמעון והוציא לראובן וישב בה אפי' החזיר דמי העצים לא יצא כיון שלא הוציא עליה הוצאות הוי של חבירו ולא מהני מה שמחזיר הדמים וראובן אינו רוצה ליקח הדמים (שם): (טז) לא יקצץ ישראל בעצמו לכתחילה סכך לסוכה רק יקנה מעובד כוכבים סכך שקצץ העובד כוכבים בעצמו (שם):

דיני סוכה ונויה:

(א) עצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג בין עצי הדפנות בין עצי הסכך ואפי' קיסם לחצוץ בו שניו אסור ואין נאותין מהם לשום דבר כל שמונת הימים ואפי' נפלה הסוכה אסורים ולא מהני בה תנאי ודוקא שישב בה פעם אחת אבל אם הזמינה ולא ישב בה לא נאסרה דהזמנה לאו מילתא היא וה"ה בסוכה שעומדת משנה לשנה לא נאסרה אא"כ ישב בה בשנה זו אף שישב בה שנה אשתקד לא נאסרה (סימן תרל"ח ומ"א שם): (ב) נויי סוכה אסור להסתפק בהם כל שמונה ואפילו נפלו ובי"ט ושבת אסור לטלטלם משום דהוקצו למצותם והמנהג שאפי' תנאי לא מהני בנוי התלוי בסכך רק בנוי התלוי בדפנות כגון סדינים המצויירין נוהגים לטלטלם מפני הגשמים או בלילה שלא יגנבו אותן אפי' בלא תנאי מ"מ לכתחלה טוב להתנות עליהם דהיינו שיאמר בשעה שתולה אפי' מבע"י איני בודל מהם כל בין"ש של ח' ימים (שם): (ג) אם תלה בסוכה אתרוג או הדס לנוי מותר להריח בו דלא הוקצה מהריח רק שלא ינע בו דאסור בטלטול (שם): (ד) לא יקשור הגויין של הדפנות דאסור להתירן ביו"ט אלא יעשה עניבה (מ"א שם): (ה) אין לתלות שעבנו בסוכה אא"כ גבוהים מתשמיש אדם (מ"א שם): (ו) אותן החוקקים פסוק בסוכות תשבו שבעת ימים על הדלעת לא יפה עושים (מ"א שם): (ז) אף אחר סוכות לא יפסע על עצי סוכה דהשמישי מצוה הם כמו ציצית ולולב וכן לא יפה עושין ההמונים שאחר סוכות עושין מסכך סוכה שמסככים בחריות של דקל מכבדות לכבד הבית והאיסור גדול יש בדבר (שם):

לפי מה שהוא היום. ומפטיר ביחזקאל ביום בוא גוג. וטעמא משום שיש לנו קבלה מפי חז"ל כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן וגאולת גוג ומגוג בתשרי. מבו"ה בניסן מפטירין תחיית העצמות היבשות שביחזקאל. ובתשרי בשבת דחוה"מ סוכות ביום בוא גוג. ובברכת ההפטרה אומר לקדושה ולמנוחה לששון ולשמחה וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. אע"ג שההפטרה אינה באה בשביל חוה"מ אלא בשביל שבת שהרי אם לא היה שבת לא היו אומרים ההפטרה. מ"מ כיון שענין ההפטרה הוא מענין השייך לחוה"מ חותמין גם בהזמנים. ואע"ג דבשבת דחוה"מ דפסח אינו חותם והזמנים. שאני חוה"מ דסוכות כיון שגומרין בו הלל וכל יום הוא כרגל בפני עצמו כיון שמשתנין קרבנותיו חשוב טפי י"ט מחוה"מ דפסח. גם לפי הסוד שיש בזה כל יום הוא חג בפ"ע ורומז כל יום בסודו למה שירמזו כל ז' ימי הפסח. דהיינו ז' ימי הפסח רומזין לשמיטה אחת. וז' ימי הסוכות כל אחד רומז לשמיטה בפ"ע ז' ואחריהם יבא שמיני עצרת ברומז לסוד יובל הגדול והבן (לבוש): במוסף יאמר ספיקא דיומא:

ערוגות **עניני סוכה** הבושם

טעם למה מברכין על הסוכה כל ז' יותר ממצה שאין מברכין אלא לילה ראשון לבד. גם טעם למה אין מברכין זמן ביום שני על הלולב. גם טעם למה אין נוטלין לולב בשמיני בלא ברכה כמו שאנו עושין בסוכה:

צריך לתת טעם למה מברכים על הסוכה כל ז' יותר ממצה שאין מברכין אלא לילה ראשון לבד. כתב הר"ד ז"ל דכיון דאיכא חיוב שינה בסוכה כל ז' ואי אפשר לאדם להיות ז' ימים בלא שינה. נמצא חיוב הסוכה נמשך כל ז' יותר ממצה דאפשר בפירות בלא מצה כלל. והרב ר' שמואל סקילי ז"ל כתב דשאני מצה שאכילתה בשאר ימים אינה לשום מצות מצה אלא להשביע רעבונו לפי שאינו רשאי לאכול חמץ ומשביע עצמו ודומה למי שאוכל בשר בהמה טהורה לפי שאינו רשאי לאכול בשר בהמה טמאה שאינו מברך אקב"ו לאכול בשר בהמה טהורה. אבל הישיבה בסוכה ודאי לא צורך גופו הוא להשביע רעבונו אלא לקיים המצוה לבד ולפי זה צריך לברך (כל בו):

זה שאין מברכין זמן ביום שני על הלולב כמו שמברכין זמן על השופר ביום ב'. ותירץ הלבוש בסימן תרס"ב וז"ל לולב שאני דממ"נ יצא בזמן שאמר ביום ראשון. שאם היה יו"ט שפיר יצא. ואף אם היה חול והיום יו"ט אפ"ה יצא דלא גרע מאילו היה אומרן בשעת עשייתו שהיה יוצא ולא היה צריך לברך זמן כלל בשעת נטילה מה שאין שייך לומר כן בשופר דבשופר אינו חייב לברך בשעת עשייתו מכמה טעמים. חדא שאין כל אדם אומן לעשות שופר. וכיון שרוב בני אדם אינם יכולים לעשותו לעצמם אלא אחרים עושים להם א"כ אין הברכה מוטל עליהם אלא עד שתוקעין בו הלכך זמן שברכו אתמול על התקיעה אינו פוטר זמן של תקיעה דהיום דשמא אתמול חול היה. ועוד אפשר לומר אפילו העושה שופר לעצמו אינו צריך לברך עליו שהחיינו. חדא דאין עשיית השופר מזמן לזמן קאתי כמו עשיית הלולב שהרי בשופר אחד יכול לתקוע כמה שנים ואין צריך לעשותו מחדש בכל שנה. מה שאין כן בלולב שצריך לעשותו מחדש בכל שנה ושנה לאוגדו עם מיניו שאין מיניו קיימין משנה לשנה וצריך לאוגדו בכל שנה מחדש (כתב מלבושי יו"ט לאו דוקא לאוגדו אלא לקבוא להמצאם ולהזמינם יחדיו) ואז מוטל עליו לברך שהחיינו בשעת אגודו דאתי מזמן לזמן. ועוד נ"ל טעם אחר שאין צריך לברך שהחיינו על עשיית שופר אפילו העושה אותו לעצמו. דבשלמא גבי לולב שייך ביה עשייה מה שצריך לתקנו ולאגדו עם מיניו זה הוא עשייתו. אבל מה שתוקע אותו עם מיניו מן האילן אין זה נקרא עשייתו שאינו עושה בו שום דבר שהרי כך הוא נברא אלא שחותכו מן האילן ואינו מחדש בו שום דבר עד שאוגד אותו עם מינין דקיי"ל מצוה לאוגדו וזהו עשייתו ואז מוטל עליו לברך זמן בשעת אגודה אלא שמשהין אותה ברכה עד שעת נטילה מטעמים

שכתבתי למעלה. אבל גבי שופר אין שייך בו עשייה כלל שהרי יכול ליקח קרן מן האיל כמו שהוא נברא ויכול לתקוע בו בלי שום תיקון ומה שחותך את ראשו עד חללו אין זה נקרא עשייה שהרי אינו מכשירו מברייתו אלא שחותך ראשו והוא דומה לחתיכת הלולב ומינו מן האילן האין מברכין עליו משום שבעצמו אינו עושה שום מעשה. הילכך לא דמי כלל לולב לשופר ואין שייך בו לברך שהחיינו בשופר בשעת עשייה אלא בשעת תקיעה. ואין שהחיינו לתקיעות יום ראשון פוטר שהחיינו דתקיעות יום שני דתקיעתא אחריתא היא ויום אחר הוא. אבל שהחיינו דלולב יש לנו לומר שאם אתמול לא היה יו"ט יהיה בשהחיינו על עשייתו שייך שפיר לומר דשהחיינו דאתמול פוטר את הלולב מלברך עליו שהחיינו היום דלא גרע מאילו בירך עליו בשעת עשייה. ולא דמי לזמן דקידוש שצריך לאומרו בליל שני. שאותו הזמן הוא בשביל קדושת היום ולא בשביל הסוכה ואי אפשר לברך אותו זמן קודם שיתקדש היום ואם היה אתמול חול פשיטא דלא יצא בזמן של אתמול על קדושת היום של עכשיו ולכך צריך לחזור ולאומרו בליל ב'. משא"כ בלולב. מיהו אם חל יום א' בשבת שלא נטלו את הלולב בשבת פשיטא דצריך לברך זמן בשני בשעת נטילה. ולכן... ביום ראשון שנוטלו כיון שלא אמרו בראשון עכ"ל

של הלבוש: ולי קשה שהרי בכל בו מקשה למה מברכין שהחיינו כלל בליל שני מי גרע ליל ראשון משעת עשיית הסוכה דאמרינן בגמ' אם בירך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה לא יחזור ויברכנו על הכוס. ומתרץ אין גרע וגרע משום דכי בירך בליל ראשון נתכוין הוא שהיום הוא עקר מלותו ושמא אינו עד למחר ולכך צריך לברכו בליל שני עכ"ל. א"כ לפ"ז נסתר תירוץ הלבוש. אבל אחר העיון נראה שהלבוש לא ס"ל תירוץ הכל בו. וקושיית הכל בו מתרץ כהזמן שאומרים בקידוש ליל שני אינו בשביל הסוכה אלא בשביל קדושת היום וכנזכר בדבריו. ועל כל פנים לדברי הכל בו זמן דליל שני קאי נמי על סוכה ואם כן צריך לברך זמן אחר ברכת לישב בסוכה. ולהלבוש קודם ברכת לישב בסוכה:

ואם תאמר למה אין נוטלין לולב בשמיני בלא ברכה כמו שאנו עושין בסוכה. וי"ל משום דנטילת לולב במדינה כל שבעה אינו אלא משום זכר למקדש שמן התורה אינו חובה בגבולין אלא יום אחד. לפיכך די לנו בשבעה ואין חוששין לספק. אבל סוכה מן התורה שבעה ולפיכך חוששין לשמיני ספק שביעי. ועוד כי בנטילת לולב בשמיני יש בו איסור טלטול. אבל סוכה אין בה אלא ישיבה. (אבודרהם):

תפלה כשנכנסין לסוכה

בבואו מבית הכנסת יעמוד בפתח הסוכה מבחוץ ויאמר:

עוּלוּ אוּשְׁפִּיזִין עִילָּאִין קַדִּישִׁין. עוּלוּ אֲבָהָן עִילָּאִין קַדִּישִׁין לְמֵיתַב בְּצִלָּא דִּמְהֵימְנוּתָא עִילָּאָה בְּצִלָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לֵיעוֹל אַבְרָהָם וְעִמֵּהּ יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יוֹסֵף וְדָוִד:

ותיכף ישב ויאמר:

הֲרֵינִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת סֻכָּה כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ [א] בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת: [ב] לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: תִּיבוּ תִּיבוּ אוּשְׁפִּיזִין עִילָּאִין. תִּיבוּ תִּיבוּ אוּשְׁפִּיזִין קַדִּישִׁין. תִּיבוּ תִּיבוּ אוּשְׁפִּיזִין דִּמְהֵימְנוּתָא בְּצִלָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. זַכָּאָה חוּלָקָנָא וְזַכָּאָה חוּלָקֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב [ג] כִּי חֵלֶק יְהֹוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ לְיַחֲדָא שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל־יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו' עד כוננהו

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵינוּ וְתִפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ בִּזְכוּת מִצְוַת סֻכָּה שֶׁאֲנוּ מְקַיְּמִין לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֲדָא שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא:

א ב ויק"א כג, מ: מג. ג דברים לב, ט.

ענף יוסף

כי בסכות הושבתי את בנ"י. הסוכות היו ענני כבוד ובזה אנו מודים ומורים גדולת הקב"ה כי שם סוכה גימטריא הוי"ה אדנ"י. קשה למה אנו עושים סוכות בתשרי כיון שהוא נגד היקף ענני כבוד היה ראוי לעשות בניסן כי היה תחילתו בניסן. ויש לומר כיון שעשו את העגל נסתלקו העננים ולא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן. ובמחרת יוה"כ ויקהל משה את בני ישראל וצוה על מלאכת המשכן והיה בי"א בתשרי. וכתיב והם הביאו וגו' בבקר בבקר. עוד ב' ימים הרי י"ג. ובי"ג בתשרי לקחו כל חכם לב מנדבת את הזהב. ובט"ו

שָׁלֵם בְּשֵׁם כָּל־יִשְׂרָאֵל. וּלְהַקִּיף אוֹתָנוּ מִזִּיו כְּבוֹדְךָ הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר נָטוּי עַל רָאשֵׁיהֶם מִלְמַעְלָה כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ. וּמִשָּׁם יַשְׁפִּיעַ שֶׁפַע הַחַיִּים לְעַבְדְּךָ (פב"פ אֲמָתֶךָ). וּבִזְכוּת צֵאתִי מִבֵּיתִי הַחוּצָה וְדֶרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ אָרוּצָה יֵחָשֶׁב־לִי זֹאת כְּאִלּוּ הִרְחַקְתִּי נְדוֹד. וְהֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי. וּמֵאוּשְׁפִּיזִין עִילָּאִין אוּשְׁפִּיזִין דִּמְהֵימְנוּתָא תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת רַב בְּרָכוֹת וְלָרְעֵבִים גַּם צְמֵאִים תֵּן לַחְמָם וּמֵימָם הַנֶּאֱמָנִים. וְתִתֶּן־לִי זְכוּת לָשֶׁבֶת וְלַחֲסוֹת בְּסֵתֶר צֵל כְּנָפֶיךָ בְּעֵת פְּטִירָתִי מִן הָעוֹלָם וְלַחֲסוֹת מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר כִּי תַמְטִיר עַל רְשָׁעִים פַּחִים. וּתְהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת סֻכָּה זוֹ שֶׁאֲנִי מְקַיֵּם כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וּתְנָאֶיהָ וְכָל־מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. וְתֵיטִיב לָנוּ הַחֲתִימָה. וּתְזַכֵּנוּ לֵישֵׁב יָמִים רַבִּים עַל הָאֲדָמָה אַדְמַת קֹדֶשׁ בַּעֲבוֹדָתְךָ וּבְיִרְאָתֶךָ. בָּרוּךְ יְהוָֹה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

סדר האושפיזין

בליל ראשון כשנכנס לסוכה וקודם שמיסב לאכול ובכל יום ויום. קודם סעודתו יאמר זה:

אֲזַמֵּן לִסְעוּדָתִי אוּשְׁפִּיזִין עִילָּאִין אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום הראשון אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ אַבְרָהָם אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום השני אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ יִצְחָק אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום השלישי אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ יַעֲקֹב אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום הרביעי אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ יוֹסֵף אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ענף יוסף

ובמ"ז התחילו לעשות וחזרו השנים. ולכך עושים סוכות בט"ו בתשרי (הגר"א בשה"ש):

כל ירא שמים ירצה שיהא לו עני בכל יום ויום על שולחנו ויראה בעיניו כאלו הוא מאבות הנ"ל שזימן אצלו ביומו. ויתן לו מנה יפה כאילו הוא היה אחד מאבות מיסב אצלו (וזה לשון הרמב"ם בסוף הלכות איסורי מזבח שכל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב. יהא מן הנאה והטוב כאשר יש לו. בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו. המאכיל רעב יאכילנו מן הטוב והמתוק שבשלחנו. כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו. הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו. וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו'. וז"ל בעל תולעת יעקב כשאדם מאכיל העניים על שולחנו הנה קרבנו זבח שלמים לה' לפיכך צריך להאכילם המשובח שעל השלחן. שכן חלב ודם קרב לגבוה. וכתיב בהרימכם את חלבו ממנו וגו'. כי זה עיקר גדול בשולחנו של אדם שיהיו עניים ואורחים על השלחן ועי"ש עוד). ומי שאפשר לו שיהיו לו ז' עניים בכל יום ויום כנגד כולם בודאי תנוח ברכה על ראשו. ובספר נגיד ומצוה שהרב רבינו חיים ויטאל היה נותן ערב סוכות הקופה לעניים ואמר שאז מועלת הצדקה (כנ"מ)

מאד מפני שאז רחל הנקראת צדק עולה במקום שלדקה: וכתב בספר לחם הפנים אמר מורי זלה"ה כי כל מצוה שאדם עושה נרשמת ומאירה לו במצחו. וכשעושה מצוה שנית אות של מצוה ראשונה נסתלק ונבלע בפנים אבל במצוה של צדקה אינו מסתלק מהר כשאר כל המצות אלא מאיר במצחו כל אותו השבוע בסוד וצדקתו עומדת לעד:

וענין לקיחת ארבעה מינים. מלבד הטעמים המפורשים על דבר אגודת הד' מינים במדרשים. והפייטנים יסדו בפייט. עוד יש בו ענין השכלה לפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן בבית ואז ישמחו בני אדם שמחה רבה. ומפני כך נקרא חג האסיף. וצוה הא-ל לעמו לעשות לפניו חג באותו העת לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו יתברך. ובהיות השמחה מושכת החומר הרבה ומשכחת ממנו יראת אלהים בעת ההיא. צונו הקב"ה לקחת בידינו דברים המזכירים אותנו. שאתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל. לרמז שיעבוד בוראו בשכלו. והלולב דומה לשדרה שהיא העיקר שבאדם. רמז שיישר כל גופו לעבודתו ב"ה. וההדס דומה

ביום החמישי אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ מֹשֶׁה אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאִי דְּיַתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום הששי אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ אַהֲרֹן אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאִי דְּיַתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה וְדָוִד:

ביום השביעי אומר בְּמָטוּ מִנָּךְ דָּוִד אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאִי דְּיַתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל־אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

כל ירא שמים ירצה שיהא לו עני בכל יום ויום על שלחנו וירצה בעיניו כאילו הוא מאבות הכ"ל שזימן אצלו ביומו ויתן לו מנה יפה כאילו הוא היה אחד מאבות מיסב אצלו. ומי שאפשר לו שיהיו לו ז' עניים בכל יום ויום כנגד כולם בודאי תנוח ברכה על ראשו:

וראוי לומר בכל פעם שיכנס לסעודה בסוכה תפלה קצרה זו:

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך שתהא חשובה לפניך מצות ישיבת סוכה זו כאילו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ותרי"ג מצות התלוים בה וכאילו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בה אנשי כנסת הגדולה:

וימתין מלקדש בלילה הראשון עד שיהא לילה. וסדר הקידוש בסוכה [יקנ"ז]. שזמן קאי על היו"ט ועל הסוכה:

ענף יוסף

דומה לעינים לרמז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחתו. והערבה דומה לשפתים שבהן יגמור האדם כל מעשיו בדיבור. לרמז שישים רסן בפיו ויכוין דבריו ויירא מהשי"ת אף בעת השמחה (ספר החינוך). והרוקח כתב לולב בגימטריא חיי"ם. לכך יבש פסול שהוא מת ע"ש לא המתים יהללו יה. החומש התחיל בבי"ת בראשית. ומסיים בלמ"ד כל ישראל. הנביאים מתחיל בו' ויהי אחרי מות משה. ומסיים בלמ"ד עמו ויעל. הרי לולב ששקול ככל התורה כולה. ד' מינים שבלולב יהיו לכם ולא גזול שהגזול פסול. לכן נתמגיא אפי בארבעה פסוקים יש בהם בכל א' ד' תיבות. וסימנך בוש"ק. בפקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך. ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי. סעפים שנאתי ותורתך אהבתי. קראתיך הושיעני ואשמרה עדותיך. בארבעה פסוקים אלו יש בכל פסוק ד' תיבות ויש בהן כל אותיות א"ב. לבד גז"ל. כי ד' מינים שבלולב פסול אם הם גזולים. עוד כתב ללולב גימטריא חיי"ם כי ממנו משפיע חיים לעולם: כתב האליהו רבה בשם מהרי"ו מצות הד' מינים הללו שיקח כל אחד מישראל לולב אחד ואתרוג אחד. ג' בדי הדס ושני בדי ערבה. בין הכל ז' כנגד ז' רקיעים: ירושלמי פרי עץ הדר כנגד אל אחד. כף אחד נגד גוי אחד. וענף עץ עבות ג' נגד ג' אבות. וערבי נחל שתים נגד שני לוחות ע"כ: ובספר נחל קדומים כתב וז"ל מצאתי בספר קדמון אתרוג לולב הדס ערבה גימטריא אלף כ"ד. והמזבח היה ל"ב אמות. וכשתחשוב בהכפלה ל"ב פעמים ל"ב. הוא אלף כ"ד. וזהו מ"ש חז"ל כל המקיים לולב באוגדו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח. וזהו תשב אנוש עד דכ"א ס"ת אלף כ"ד. לעד יום הושענא רבה מועלת תשובה כמ"ש חנו נא פני אל. כ"א יום מר"ה אלול עד הושענא רבה שהם ימי סליחה עכ"ל: כתב רמ"א יש שכתבו לעשות בלולב ג' קשרים וכן נוהגין. וכתב הא"ר משמע בלא קשר הדס וערבה עם הלולב. קושרים ג' למעלה בלולב וכן מסתבר. וכתב מהרי"ו ג' אגודות נגד ג'

אבות ולולב בגימטריא ס"ח נגד ע"א סנהדרין עכ"ל: מברכין על נטילת לולב מפני שהוא הגדול והגבוה בתוך האגודה והוא מלך על כל אילני מאכל (רוקח): אמרינן באגדה למה באתרוג שהוא דומה ללב לכפר על הרהור הלב. ולמה בהדס שהוא דומה לעינים לכפר על סקור העינים. שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו'. ולמה בערבה שדומה לשפתים לכפר על בטוי שפתים. ולמה בלולב לומר לך מה לולב אין לו אלא לב אחד כך ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים: ואמרו במדרש שכל המקיים מצות אתרוג עם שלשת המינים הללו כאלו קיים כל המצות. והטעם מפני שחשבון אתרוג עם ג' מינים עולה למנין תרי"ג: מה שמברכים על נטילת לולב ולא על לקיחת לולב כלשון הכתוב ולקחתם לכם וגו' כתב האבודרהם הטעם כי נטילה היא כמו לקיחה שנאמר ולקחתם לכם. ונטילה לשון חכמים הוא במקום לקיחה. כדאמרינן נוטל אדם את לולבו. ועוד ע"ש שהוא מעלה ומוריד וכתיב וינטלם וינשאם כל ימי עולם. ולכך אמר לשון נטילה שהיא הרמה. וגם מדכתיב אשר הונף ואשר הורם גמרינן בקרבנות מעלה ומוריד מלשון הורם. וינטלם הרי הוא כמו וירומם וכפל לשון הוא של וינשאם עכ"ל: והלבוש כתב מה שמברכים על נטילת לולב ואין מברכין כלשון הפסוק על לקיחת לולב כדכתיב ולקחתם לכם. נראה לי הטעם משום דלשון לקיחה יש במשמעו לשון קנין אע"פ שאינו אוחזו בידו. אלא שקנהו ע"י אחד מן הקניינים שבידו ברשותו שני. אלא מדכתיב ולקחתם שצריך לקיחה תמה ילפינן שצריך להגביהם ולאחזם בידו. לפיכך תקנו לומר לשון נטילה שזהו פירושו שאוחזו בידו ועומסו עליו כמשא. כלומר שמגביהו כלשון הפסוק וינטלם וינשאם וגו'. לפיכך תקנו לברך על נטילת לולב לומר שצריכין להגביהו: שהחיינו כו'. יחשוב במחשבתו אני נותן לך יתברך הודיה על שהגעתני ימי חיי עד זמן זה לקיים מצותיך הקדושים השייכים ברגל זה:

(א) כל שבעת הימים עושה אדם את סוכתו קבע ואת ביתו עראי דהיינו שיהא אוכל ושותה וישן ומטייל בסוכה ודר בסוכה כל ז' הימים כמו שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה וכלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה וכלי שתיה כגון אשישות וכוסות בסוכה וכלי אכילה היינו קדירות אפי' קודם אכילה חוץ לסוכה אבל קערות קודם אכילה מותרות להיות בסוכה אבל אחר אכילה חוץ לסוכה (מ"א סי' תרל"ט) וכן מנורה שיש לו צורך מותר להיות בסוכה והמנהג שלא להכניס שום כלי חרס כגון נר של חרס או מקידה של חרס וכן כל הכלים של שימוש שאינן צורך אכילה ושתיה חוץ לסוכה ואם הכניס בסוכה דברים שאין להניח בסוכה אין נפסלת הסוכה בכך (שם): **(ב)** אל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה כגון שטיפות קדירות וקערות כדי שלא יהא מצות בזויות עליו (שם במ"א): **(ג)** אכילת קבע דהיינו יותר מכביצה פת אפי' לא קבע עליו צריך לאכול בסוכה אבל פחות משיעור זה מותר לאכול חוץ לסוכה וכן תבשיל העשוי מחמשת המינים יותר מכביצה וקבע עלייהו חייב בסוכה ולברך עלייהו אבל פירות אפילו אוכל הרבה וקבע עלייהו מותר לאכול חוץ לסוכה וכן יין או שאר משקים או בשר וגבינה מותר לאכול ולשתות חוץ לסוכה ודוקא שלא קבע אבל אם רוצה לשתות יין או שאר משקים ולקבוע עליהם או שרוצה לאכול בשר או גבינה ולקבוע עליהם צריך סוכה אבל לא יברך עליהם ולכתחילה יראה שיאכל קודם יותר מכביצה פת ואפי' לא יקבע עליו או דבר העשוי מה' מינים יותר מכביצה ויקבע עליהם ויברך לישב בסוכה ויוצא לכל הדיעות (ועי' פ"מ שם) (שם): **(ד)** וכל זה מדינא אבל מי שמחמיר על עצמו ואינו שותה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח (שם): **(ה)** מדינא צריך לישן בסוכה אפי' שינת עראי וכן עושין המדקדקין במצות ועתה שנוהגין רבים להקל בשינה כתבו האחרונים טעמים רבים בזה ומ"מ טוב להחמיר ולעשות סוכה שיכול לדור שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה כולה אם אפשר לו (שם) וגבל הפחות שיהיה רשאי לישן שם הוא לבדו דבלא"ה אפי' בדיעבד פסולה (מ"א שם): **(ו)** אכילה בסוכה בליל יו"ט ראשון חובה שצריך לאכול כזית פת בסוכה ומברך לישב בסוכה אף אם אין לו אלא כזית אף שבשאר ימים אינו מברך אם אוכל רק כזית מ"מ בלילה הראשונה הואיל והוא רשאי לאכול כזית ראשון חוץ לסוכה מברך אפילו על כזית ולא יאכל בלילה ראשונה ולא יקדש עד שתחשך שיהא ודאי לילה ובערב סוכות מאחר היום והילך לא יאכל פת כדי שיאכל בסוכה לתיאבון (מ"א שם): **(ז)** בליל שני חייב לאכול בסוכה ג"כ אפי' אין לו רק כזית מפום ספיקא ולא יקדש עד שתחשך אבל אינו רשאי לברך לישב בסוכה אם אינו אוכל רק כזית רק צריך לאכול יותר מכביצה ואז מברך כי בקיאין אנו בקביעא דירחא כיון דיש ספק דמי ליל ב' כשאר ימים דפטורין מסוכה בפחות מכזית: **(ח)** ירדו גשמים בלילה ראשונה צריך לקדש בסוכה ולברך שהחיינו אבל אין מברך לישב בסוכה דספק ברכות להקל (פ"מ) ואוכל שם כזית וגומר סעודתו בבית ובליל שני אם ירדו גשמים יקדש בבית ואוכל סעודתו ואח"כ אוכל כזית בסוכה ואינו מברך לישב בסוכה ואם אחר כך פסקו הגשמים בין בלילה הראשונה בין בלילה שניה צריך לאכול יותר מכביצה פת בסוכה ומברך לישב בסוכה ואם אינו רוצה לאכול רק כזית אוכלו בסוכה אח"כ בלא ברכה ואם רואה שיפסקו הגשמים אחר שעה או ב' צריך להמתין בין בלילה הראשונה בין בלילה שניה (א"ר ופ"מ שם): **(ט)** בשאר הימים חוץ מלילה הראשונה ושניה אינו חייב לאכול בסוכה רק אם רוצה לאכול סעודת קבע כמו שנתבאר לעיל צריך לאכול בסוכה ואם אינו רוצה לאכול רק פירות הרשות בידו ויכול לאוכלם חוץ לסוכה ואפי' בשבת ויו"ט שחובה לאכול פת מ"מ אם אינו רוצה לאכול רק כזית פת שבזה יוצא שיעור החיוב של אכילת שבת ויו"ט יכול לאכול חוץ לסוכה(שם) אבל לכתחלה צריך לאכול גם בשביל חיוב של אכילת פת שבת ויו"ט יותר מכביצה וצריך לאכלו בסוכה (שם): **(י)** ירדו גשמים כ"כ שאם ירדו טיפות תוך הסוכה ואם יפול תוך התבשיל יתקלקל המאכל א"צ לאכול בסוכה ואפי' אכל בסוכה והתחילו הגשמים לירד יכול לצאת מן הסוכה לביתו ומי שאינו בקי בזה השיעור ישער אם ירדו כ"כ לבית אם היה יוצא מביתו יוצא ג"כ (בר"י): **(יא)** היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים או שלא הלך לאכול בסוכה רק אכל בביתו מפני שירדו הגשמים וכשישב לאכול פסקו הגשמים גומר סעודתו בביתו ואין מחייבין אותו לילך לסוכתו עד שיגמור סעודתו (שם ועי' בר"ן) אבל אם לא ישב עדיין לאכול בביתו אף שפסק מלאכול בסוכה והלך לבית צריך לחזור לסוכה אם פסקו הגשמים (א"ר שם): **(יב)** היה ישן בסוכה וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית או שירדו גשמים ולא נכנס לסוכה ושכב בביתו לישון ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לילך לסוכה כל אותו הלילה אלא ישן בביתו עד הבוקר עד שיעלה ע"ה וינעור משנתו ואם לא שכב עדיין בביתו ופסקו הגשמים צריך לילך לסוכה (שם מ"א): **(יג)** לענין שינה בסוכה א"צ לשער ירידת הגשמים בכדי שיתקלקל התבשיל דבגשמים מועטין אי נער לישן ויכול לצאת (שם) וכשיוצא מן הסוכה לביתו בשביל גשמים לא יבעט בסוכתו ויצא רק יצא בהכנעה כעבד שמוזג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו (שם): **(יד)** כשם שיוצאין מן הסוכה מפני הגשמים כך מפנים מן הסוכה מפני הסרב ויתושים וכן כשהטעת קר והמאכלים השמנים נקרשים אוכל סעודתו בביתו (מ"א שם) ודינו כמו שירדו גשמים: **(טו)** וכמקום שפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר עליה (שם) ואינו רשאי לברך מפום דהוי ברכה לבטלה: **(טז)** אין מברכין לישב בסוכה אלא בשעת אכילת קבע אבל בשעת אכילת פירות או שיושב ומטייל שם א"צ לברך כי ברכת האכילה פוטרת הכל אפילו שינה ואם בירך פעם אחת בשעת אכילה ולא יצא מסוכתו לעשות עסקיו או לביהכ"נ להתפלל אף אם יצא מסוכתו רק שהיה דעתו לחזור מיד א"צ לברך שנית לישב בסוכה אפי' אם אוכל סעודה שניה כיון שמניה אחת היא ולכן מי שיושב כל היום בסוכה וישן בלילה בסוכה ומתפלל שם ואינו יוצא לשום עסק רק אדעתא לחזור מיד א"צ לברך רק בשעת אכילה ראשונה ואח"כ א"צ לברך מידי דהוי אתפלין אם לא חלצן שלא ע"מ להחזירן דא"צ לברך כשמניח אחר כך אבל אם יצא לעשות עסקיו או לביהכ"נ להתפלל צריך לברך שנית בשעת אכילה שניה וכן מי שמקדש בסוכה בשבת או ביו"ט ואוכל שם יותר מכביצה מדבר העשוי מחמשת המינים כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה והולך לבית ללמוד שם ואחר כך הולך לסוכה לאכול שם סעודת שבת או יו"ט צריך לברך פעם שנית לישב בסוכה (שם): **(יז)** מי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו ואוכל שם שיעור שצריך ברכה צריך לברך שם לישב בסוכה (שם): **(יח)** מי שסכה לברך לישב

בסוכה ונזכר באמצע סעודה או אחר שבירך אבל צריך לברך כי הישיבה מן המצוה והיא מצוה שיש לה משך זמן דצריך לברך (שם): (יט) מי שמתענה תענית חלום בסוכות צריך לברך כ"ז שנכנס לישב בה ולהתעכב שם או לטייל שם או לישן בה ודוקא אם הפסיק כגון שילך לעסקיו או כיוצא בו כמו שנתבאר לעיל אבל בלא"ה מברך פעם אחת בשחרית ויוצא בזה כל היום כמו לעיל לענין ברכת אכילה (ט"ז שם):

דין מי הם הפטורין מן הסוכה:

(א) נשים פטורות מסוכה ואעפ"כ רשאים לברך אבל אחרים לא יברכו להם אפי' אם אינן יודעות בעצמם לברך כמו שנתבאר לעיל גבי שופר (מ"א סימן תר"מ): (ב) קטנים פטורין מסוכה אבל קטן שהוא בן חמש שנים חייב אביו לחנכו שיאכל בסוכה וכן אף שאין אביו בביתו אין להקל שיאכל חוץ לסוכה מבן חמש שנים (שם ובמ"א): (ג) חולה ומשמשיו פטורין מסוכה ואם הוא חולה שאין בו סכנה או המשמשין אינן פטורין רק בשעה שהחולה צריך להן ובשעה שא"צ להן חייבין בסוכה ואם הוא חולה שיש בו סכנה המשמשין פטורים אף בשעה שאין החולה צריך להם כל כך (שם א"ר): (ד) מי שמקיז דם בחוה"מ של סוכות חייב בסוכה ודוקא כשעושה הקזה להתענג ליתר בריאות אבל המקיז דם מחמת שמרגיש קצת חולי וכשיושב בסוכה מרגיש קרירות פטור מסוכה וכן מי שרגיל לשתות משקה המשלשל שלא מחמת חולי אין לשתות בסוכות כי על ידי כן לא יוכל לישב בסוכה דלא סכנה הוא לו (מ"א שם): (ה) מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשיו אבל בלילה ראשונה אפילו מצטער חייב לאכול בסוכה ודינו כמו בירדו גשמים. איזה מצטער זה שאינו יכול לאכול ולישן שם מפני הרוח או מפני הזבובים וכיוצא בהם או מפני הריח וכל אלו הדברים וכיוצא בהם אם מצטער בשעת שינה ואינו מצטער בשעת אכילה חייב לאכול בסוכה ופטור לישן ואם הוא מצטער גם בשעת אכילה פטור מלאכול שם גם כן (ועי' פ"מ שם) והא דיוצא באכילה אף שמצטער בשינה או להיפך היינו שבא לו הצער במקרה אבל אם עשה הסוכה בתחלה במקום שמצטער בשינה אף באכילה לא יצא (שם): (ו) מי שאין יכול לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו בסוכה לא מיקרי מצטער וחייב בסוכה (וראיה ששיעור סוכה זע"ז טפחים שבודאי צריך לכוף ידיו ורגליו לישן שם) ולא יכול אדם לומר מצטער אני אא"כ בדבר שרוב בני אדם מצטערים כן אבל בלא"ה לא ואין המצטער פטור אא"כ ינצל מצערו כשיוצא מן הסוכה אבל בלא"ה חייב לישב בסוכה (שם): (ז) מי שכבו לו הנרות בסוכה בליל שבת ויש לו נר בביתו אין מטריחין אותו לילך לסוכת חבירו אלא אוכל בביתו ודוקא בשאר הלילות אבל בלילה ראשונה ושניה אם אפשר לו לילך לסוכת חבירו צריך לילך ואם א"א לו לילך לסוכת חבירו כגון שדר בכפר דינו כמו בירדו גשמים (שם א"ר): (ח) חתן פטור מסוכה כל שבעת ימי המשתה וראוי להחמיר על עצמו ולישב בסוכה ואינו רשאי לברך וכן השושבינים כשאוכלין אצל החתן ומשמחין אותו בתוך ז' ימי המשתה ויושבים שם בסוכה א"צ לברך אבל כשאוכלים בביתם חייבים בסוכה וצריכים לברך (שם ובא"ר): (ט) האוכלים בסעודת ברית מילה חייבים בסוכה (שם) אבל בשמיני עצרת אם רוצים יכולים לאכול בבית בסעודת ברית מילה (א"ר שם): (י) שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה אף שאין הולכין רק ביום ודוקא כשצריכים לטרוח אחר סוכה או שאינן יכולין לישן כ"כ בטוב בסוכה ויהיו יגיעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי אבל בלא"ה חייבין (שם): (יא) הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום כיון שאין להם שהות לטרוח אחר סוכה כיון שצריכים לילך תיכף לדרכן אבל אם יכול לישב בסוכה בלי טורח צריך לישב אבל בלילה במלון צריך לטרוח כדי לישב בסוכה ואפי' הוא לן בכפר בין הנכרים ויכול לעשות שם סוכה במעט ממון חייב להשתדל להיות לו שם סוכה כדי שילין בה ודוקא שאין הולך בלילה אבל אם הולך גם בלילה פטור גם בלילה לטרוח אחר סוכה מטעם הנ"ל (שם): (יב) ההולכים לתבוע חובותיהם בכפרים בסוכות באופן המותר וכמו שנתבאר בהל' חוה"מ ע"ש אם אין יכולים לעשות להם שם סוכה יחמירו על עצמם לחזור לבתיהם בכל לילה כדי לקיים מצות סוכה (שם): (יג) השומרים גנות ופרדסים והתבואה וכיוצא בו אם אפשר לשמור כולו ממקום אחד יעשה סוכה וישב שם (שם): (יד) העושין יין אצל העכו"ם בסוכות פטורין בין ביום בין בלילה דצריכים לשמור שלא יגעו בהן העכו"ם ואם הוא בענין שא"צ שימור חייבין (שם): (טו) היושבים בחנות אף על פי שרגילין כל השנה ברוב פעמים לאכול בחנות ביום מ"מ בסוכות חייבים לאכול בסוכה אפילו אם דרים חוץ לעיר וחנויותיהם בתוך העיר חייבים לעשות להם סוכה כדי לאכול בעת שיצטרכו אם אינם יכולים לילך לביתם ולאכול (שם): (טז) כל הפטורין מן הסוכה שנתבאר לעיל שפטורין מחמת צער או מחמת כאב וחולי שאין בו סכנה או מחמת טורח חייבין בלילה הראשון לאכול עכ"פ כזית בלא ברכה בסוכה כמו בירדו גשמים:

דיני ברכת שהחיינו על הסוכה:

(א) העושה סוכה בין לעצמו בין לאחר אין מברך זמן בשעת עשייתו כי סומכין על זמן דרגל שאומרים על הכוס של קידוש (סימן תרמ"ג): (ב) בליל ראשון של סוכות סדר הקידוש כך הוא יין קידוש וסוכה ואח"כ זמן לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה (סי' תרמ"ג): (ג) אם לא אכל בלילה ראשונה בסוכה אף שאמר זמן בביתו על הכוס כשאוכל פעם ראשון בסוכה צריך לברך זמן על הסוכה (שם): (ד) בליל שני אומר יין קידוש וזמן ואח"כ סוכה ומי שלא אכל בסוכה לא בליל א' ולא ביום א' כשאוכל בליל ב' בסוכה צריך לברך סוכה ואח"כ זמן (סי' תרס"א בא"ר דלא כמ"א וט"ז): (ה) בשאר הימים מברך לישב בסוכה תיכף אחר ברכת המוציא קודם שיטעום ובליל שבת ויו"ט אומר ברכת הסוכה אחר הקידוש קודם שיטעום (שם): (ו) מי ששכח לומר זמן בקידוש ליל א' ובליל ב' אמר זמן אין צריך לברך עוד זמן להשלמה לליל א' (דממ"נ אם היום יו"ט הרי אמר זמן ואם אתמול היה יו"ט הרי השלים) ואם אמר בליל א' ובליל ב' לא אמר או שלא אמר בשניהם יש לו תשלומין כל שבעה אימת שיזכור אפי' שנזכר כשהוא הולך בשוק אומר אותו ואפי' בלא כוס אבל בשמיני אם נזכר יוצא בזמן דשמיני אף להשלמה בשביל יו"ט א' (פ"מ סי' תע"ג):

בס' כד הקמח באר טעם מצות סוכה ע"ד השכל ידוע כי בחודש הזה בראשיתו נברא העולם ובאמצעיתו נצטוינו לעשות סוכה ויש בבנין הסוכה רמז וזכרון לשני העולמות העוה"ז והעוה"ב . העוה"ז הוא שהסוכה יש לה ג' דפנות רמז לבנין העוה"ז שיש לו שלש דפנות מזרח ומערב ודרום כי צפון אין לו דופן כו' משפט הסוכה שיעשה לה צורת פתח קנה מכאן וקנה מכאן וצורת הפתח על גביהן וזהו צורת הפתח והיא צורת ה' וכבר ידעת מאמרז"ל העוה"ז נברא בה' וכו' העוה"ב ביו"ד . כי יש צורך מוכרח להיות גובה הסוכה למטה עשרה טפחים כו' ובפירוש אמרו העוה"ב נברא ביו"ד כי כל מה שמשיג האדם בעוה"ז אינו יכול להשיג כ"א באמצעות חמשת חושיו וכל מה שאפשר לו להשיג לעוה"ב הוא השגות עשר ספירות וזהו ביאור המאמר לרז"ל העוה"ז נברא בה' העוה"ב נברא ביו"ד והרי לך שני עולמות נרמזים במצות הסוכה כי כאשר ישתדל האדם ויטרח במעשה הסוכה עם חמשת חושיו ויעשה תבנתה וציורה בדבר נוספי קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ואח"כ יכנס לפנים בחלל הסוכה להיות צל על ראשו הנה זה רמז ודוגמא להשתדלות האדם וטרחו בעוה"ז במעשה המצות עם חמשת חושיו ואח"כ יורש חיי העוה"ב בעשר ספירות להיות האור הברור הנק' עטרה חופף וסוכך על ראשו כמאמרז"ל ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה כי לא יתכן לו לאדם לירש העוה"ב אם לא יטרח בו בעוה"ז וזהו שארז"ל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח מהיכן אוכל וא"כ כל המקיים מצות סוכה ונכנס בה ועיניו אל הסכך העשוי צל ומסכים בדעתו כי הקב"ה צלן של ישראל והוא המגין עליהם כצל המגין מפני החמה כו' עיי"ש באורך:

נראה לי לומר בד' מינים אלו כי האתרוג והלולב הן רמז לשכר העוה"ז והעוה"ב וההדס והערבה הן רמז לדרכי התשובה והן הצער וההכנעה, פרי עץ הדר ירמוז לשכר העוה"ז לפי שיש מצות שאדם אוכל עליהם פירות משנה לשנה כשם שהאתרוג דר באילנו משנה לשנה . כפות תמרים ירמוז לשכר העוה"ב כשם שהלולב גדול כך שכר העוה"ב גדול כשם שהלולב עלין שלו זו למעלה מזו כך מדרגות העוה"ב זו למעלה מזו וכשם שהלולב אין פריו הלא לסוף שבעים שנה כך שכר העוה"ב אינו אלא בסוף ימיו של אדם שכתוב בו (תהלים צ) ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' . הדס יש בו נצירות וריחו טוב ירמוז על הצער שהוא מדרכי התשובה והוא שיצער אדם עצמו ושיכוף את גופו בתעניות ומלקיות ובגדרים רבים כפי מה שחטא ושיצטער כפי מה שנהנה ועם זה יעלה ריחו לשמים. וערבה רמז להכנעה ושפלות ולכך אינה גדלה על ההרים אלא היא גדלה בנחל במקום נמוך ושפל כדי שיכניע לבו וישפיל עצמו ויתכפר לו (ר"ב בפי' על התורה):

בס' עקידת יצחק הנה הדעת נותן כי כמו שמצות סוכה בכללה תרמוז ותקרוץ אל העיקר הנכבד בכללו כן פרטיה וכלליה יכוונו אל העיקר הזה וענייני פרטיותם . הענין הא' בשיעור הכשרה בארכה ורחבה וגבהה שהיא שבעה טפחים באורך ושבעה ברוחב ועשרה בגובה כי ירמזו אלו השיעורים למספר ימי האדם אשר הוא עומד בזאת המצודה וע"ד שאמר המשורר ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' והם כמספר טפחי האורך והרוחב כשיעלו לעשיריות כמנהג וכבר אמר דוד ע"ה המספר הנה טפחות נתת ימי מי יודע אם לא כוון לזה ולפי שכבר היה התחלת חיי האדם הג' ענינים שכתבנו בשער ס"ד (עיי"ש) אמנם היתה תכלית ימי חייו ענין נכבד מאוד כמ"ש המליץ ראשו אחוז בחבלי ההעדר הקודם להווייתו ואחריתו בנועם מתמיד לראות באור פני מלך לזו יהיו הדפנות לבודות לארץ מתחת בתוך ג"ט כמספר החומר והצורה וההעדר והיא נאחזת בכבוד אשר למעלה מעשרה כמו ששנינו בגמרא סוכה הארון ט' טפחים והכפורת טפח ונאמר ודברתי אתך מעל הכפורת וא"ר יוסי מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא כו' . הענין הב' שצריכה להיות תחת השמים ולא יהיה הסכך אחר מבדיל כלומר הבט מה למעלה ממך השמים ושמי השמים וכל צבאם וראה מי ברא אלה וקבל עליך עול מלכות שמים וכמ"ש ויהי מורא שמים עליכם ואל יפסוק בינך לבינו ית' דבר בליעל מהדיעות הנפסדות והדעות המשולחות כי זה מה שיתקן כלל המעשים וכמ"ש וכל מעשיך יהיו לש"ש ויהיה הסכך הכשר מדברים שאינן מקבלין טומאה למה שהדברים ההם חסרים ובלתי מתוקנים במינם כגון גולמי העצים אשר אין להם שום צורה ובית קיבול שבשבילה יקראו כלים או הדברים אשר אינן ראויין למאכל וכיוצא בזה לרמוז רמז חזק שהפחיתות וההסרון הנמצא בטבע האדם אם מצד הרכבתו ואם מצד צורך הדברים אשר הוא חסר מהם או שנמצאו בלתי שלמים הוא המבדיל הבדל רב ועצום בינו ובין אלהיו אשר כבודו שוכן למעלה מעשרה כמו שאמרנו . והענין הג' שיהיה צלתה מרובה מחמתה . כי זה מה שיורה הוראה שלימה על שיהיה עיקר היותו על החסיה והבטחון בצל סוכתו של הקב"ה בכל מעשיו ועסקיו יותר ממה שיבטח בעצמו ולא בטוב מזלו כי אע"פ שפרנסת העולם מוטל על ב' ההנהגות יחד המחויב שיהיה ענין הצל הנזכר רב על החמה והוא שיאמין כי מה שיתנהג בו הוא יותר ויותר מצד ההשגחה ומעט על צד ההנהגה השמימיות המכונה בחמה וע"ד שאמר שלמה בספרו (קהלת א') תחת השמש . כלומר תחת השמים אמנם צריך שיראו בו ככבי שמים כי צריך האדם שיכיר את בוראו מפאת מעשיו המפורסמים כמ"ש השמים מספרים כבוד אל וגו' ולכן המעובה כמין בית עד שלא יראו בו ככבי חמה או שאין המטר יורד בתוכה הוא סכך פסול שהוא יורה על הפתיות הגמור והחי יתן אל לבו עיי"ש באריכות:

(א) נוהגים בכל תפוצות ישראל להיות נעורים בליל הושענא רבה וכבר נדפס הסדר: ביום השביעי שהוא הושענא רבה נוהגים לומר למנצח כמו ביו"ט ואומרים מזמור לתודה וא"א נשמת ואומרים קדיש שלאחר התפלה בניגון כמו ביו"ט ואו' את"ה שמע ישראל כמו ביו"ט ואומרים בקדושת מוסף כתר כו' כבודו מלא עולם כו' ואין עושין מלאכה של חול עד אחר יציאת מביהכ"נ ומרבים קצת בנרות כמו ביו"כ והמדקדקים נוהגין לטבול ערב הושענא רבה ונוהגין ללבוש בגדי שבת והש"ץ לובש הקיטל ומקיפים ביום זה ז"פ עם הלולב וערבה ואוחז שניהם בידו עד שמגיע לתענה אמונים ויניח האתרוג והלולב מידו ואוחז הערבה לבדה (סימן תרס"ד ומ"א): (ב) ערבה שבלולב אף שנזרקת אסור לפסוע עליה משום בזיון (שם): (ג) ואסור ליהנות מן ההושענא כל אותו היום אף אחר נטילתה משום דלכולא יומא איתקצאי אא"כ התנה עליה מעיקרא וטוב להצניע ההושענא ולזרוק אותה לתוך התנור בשעת אפיית מצות מצוה הואיל ואיתעבד בה חדא מצוה ליתעבד בה מצוה אחריתא (שם): (ד) יש ליזהר שלא יקוץ הישראל בעצמו ערבה למצוה משדה נכרי אפי' ברשות נכרי רק הנכרי יקוץ בעצמו ויקח הישראל ממנו (שם): (ה) אם חל יום הושענא רבה ביום א' וקנו ערבה בשבת והביאו כשירה לצאת בה מיהו אם צוה הישראל לקונה ואפי' לא צוה לקונה בפירוש רק שאמר שתהא מזומנת למוצ"ש ואיכא פרסומא בדבר יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת (שם וע' במ"א): (ו) שיעור ערבה זו אפי' עלה אחד בבד אחד מיהו מהראוי ונכון לעשות ערבה יפה משום זה אלי ואנוהו (שם):

הושענא רבה כ"א בו. ונקרא כן. לפי שמרבין בו בערבה (לבוש). עוד טעם אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אני יחיד ואתה יחיד אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עונותם וזהו הושענא רבה כשמי אהיה גימטריא כ"א. ואברהם דור כ"א מאדם. תרבע כ"א פעמים כ"א יעלה תמ"א. למפרע הוא אמת חותמו של הקב"ה. ועוד כי יום הכפורים בעשור לחדש כנגד יו"ד של שם. ואחר ה' ימים סוכות כנגד ה' של שם. והושענא רבה אחר ששה ימים הרי תשלום של שם ו' דה"א אחרונה כפולה (מס"מ א"ר). בסוכתו יאמר שולו כו': והנה גודל התיקונים הנעשים בעולמות העליונים הקדושים על ידי למודינו בלילה הזה הובא בכתבי האר"י ז"ל. לכן יזהר מאד למעט באכילה בסעודת הלילה. שהאכילה מביאה לידי שינה. ויזהר בקריאת משנה תורה בדקדוק התיבות. אח"כ יקרא האדרא זוטא כולה. ואח"ז יאמר ספר תהלים עם הצבור במתון ובדקדוק האותיות ובכוונה עצומה. ואחר אמירת תהלים ילך לטהר במקוה. ונכון לטבול מבערב הושענא רבה ללמוד כל הלילה בטהרה (בכנה"ג ושל"ה). ויזהר לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה או בבקשות או בברכות השחר. כי הוא חיוב גדול בכל הלילות. ומכ"ש בלילה הזה. ולא יישן באשמורת אחר גמר סדר לימודו כאשר עשו רבים מעמי הארץ. אין ראוי לאדם לשמש מטתו בליל זה שהוא ליל החתום (בכנה"ג וא"ר) ובא"ז כתב ודין הזיווג דינו כמו בליל שבועות: **שחרית** נוהגין להרבות בו במזמורים כמו ביו"ט. וכן אומרים מה"ש קדושה רבה במוסף והוא כתר וכו' כבודו מלא עולם כו'. מפני שהוא סוף החג. והקפה. והשלום ע' פרים. וקודם החתימה. ולכך נהגו להדליק שיורי נרות של יום הכפורים (מס"מ ובכנה"ג): ושב"ל כתב דמדליקים נרות לכבוד התורה שמוציאין ע"כ. ולפ"ז גם בשמחת תורה בלילה וביום יש להרבות בנרות (א"ר). והלבוש כתב שמרבים בנרות כמו ביוה"כ לפי שבחג נדונים על המים והיום הוא יום האחרון של דין המים אשר כל חיי האדם תלויין במים והכל הולך אחר החיתום. ויש נוהגין ללבוש הקיטל כמו ביוה"כ. ואומרים מזמור לתודה שהרי מכל מקום חול הוא לענין שהיו מקריבין קרבן יחיד במקדש ביום זה. ואומרים מזמורים של שבת גם כן שיש בו קדושה יותר משאר הימים. ואין אומרים נשמת שאין הנשמה מתאמצת בשמחת יום זה כמו בשאר יום טוב גמור. אלא אומרים ישתבח כמו בשאר ימי חול המועד. ואם ישער שלא יוכל להתפלל עם הצבור ידלג מזמורים של שבת כי אין כל כך חיוב לאומרם כמו בשבת ויום טוב: נוהגין להתיר האגודים של הלולב בהושענא רבה וסמך לדבר דכתיב כפת חסר וא"ו לומר ו' ימים יהיה כפות דהיינו באגודה ולא יותר. אבל עיקר הטעם משום להרבות השמחה שיש בו יותר שמחה כשמנענעים בלא אגודה אלא דאסמכוה אקרא זה (לבוש). והב"ח כתב דנענוע לעצור טללים רעים ובהושענא רבה מתיר אגוד לנענע ביותר לעצור. מאחר שעכשיו גמר החתימה דמים. ואומרים הלל גמור וקדיש. אתה הראת. מוציאין ס"ת. שמע ישראל כמו ביו"ט. על הכל. ויעזור ויגן. כהן (וביום החמישי). לוי (וביום הששי). ישראל (וביום השביעי). רביעי (וביום הששי. וביום השביעי). חצי קדיש. יהללו. ומחזירין הס"ת למקומה. אשרי ובא לציון. חצי קדיש. ומוסף עם ספיקא דיומא כמו בשאר הימים וש"ץ אומר קדושת כתר כו' כמו ביו"ט וגומר התפלה ומתחיל הושענות: **וכתבו** הספרים ראוי ונכון להוריד אדם חשוב וחסיד לתפלת מוסף כמו בר"ה ויום הכפורים שיעורר לב כל הקהל אל הכוונה באימה וביראה. ויזהר כל אדם מאד בכוונת התפלה ביום הנורא הזה. שבו נמסרים הפתקים ליד הרצים בשליחות. אמנם לא נשלם לגמרי עד שמיני עצרת. ויתפלל בכל עוצם כחו ובקול רם כי הוא מניעה גדולה לחטיפת שינה. אחר חזרת התפלה מוציאין כל ס"ת שבהיכל. ומקיפין הבימה ביום ז' פעמים עם הלולב וערבה ואוחז שניהם בידו עד שמגיע לתענה אמונים ויניח האתרוג והלולב מידו ואוחז הערבה לבדה (סי' תרס"ד):

בספר נוהג כצאן יוסף כתב ליל שקודם הושענא רבה מדליקין נר של שעוה משיורי נרות של יוה"כ ועושין הושענות ודוקא נר זה הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה יתעביד ביה מצוה אחריתא. ונוהגין ליקח ה' בצולין נגד חמשה חומשי תורה. ובכל אחד לפחות שלשה עלין שהם בין הכל ס"ו עלין נגד ט"ו שיר המעלות ונגד ס"ו תיבות שבברכת כהנים. עכ"ל:

סדר הושענות *)

כשחל יום א' של סכות ביום ב' אומרים :

למען אמתך . אבן שתיה . אערוך שועי . אום אני חומה . אל למושעות . אום נצורה :

כשחל יום א' של סכות ביום ג' אומרים :

למען אמתך . אבן שתיה . אערוך שועי . אל למושעות . אום נצורה . אדון המושיע :

כשחל יום א' של סכות ביום ה' אומרים :

למען אמתך . אבן שתיה . אום נצורה . אערוך שועי . אל למושעות . אדון המושיע :

כשחל יום א' של סכות ביום השבת אומרים :

אום נצורה . למען אמתך . אערוך שועי . אבן שתיה . אל למושעות . אדון המושיע :

בכל יום אחר ההושענות אומרים כהושעת אלים בלוד עמך וגו' . הושיעה את עמך וגו' . ובשבת אחר הושענא אום נצורה אומרים כהושעת אדם יציר כפיך וגו' :

הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁנוּ הוֹשַׁע נָא:

מיוסד ע"פ א"ב

לְמַעַן אֲמִתָּךְ . לְמַעַן בְּרִיתָךְ . לְמַעַן גָּדְלָךְ וְתִפְאַרְתָּךְ . לְמַעַן דָּתָךְ . לְמַעַן הוֹדָךְ . לְמַעַן וִעוּדָךְ . לְמַעַן זִכְרָךְ . לְמַעַן חַסְדָּךְ . לְמַעַן טוּבָךְ . לְמַעַן יִחוּדָךְ .

*) הושענות יסד הקליר . שהרי בהושענא שמתחלת אדמה מארר כו' לקח מארבה פרש"י לקח לשון למת וכן יסד הקליר לקח מארבה . הרי הקליר יסד הושענות : כתב התשבי אגודת ערבי נחל שנוטלין בחג הסכות קרויין הושענות לפי שאומרים עליהם הושענא ר"ל הושיעה נא והרכיבו שתי המלות יחד לקצר ואמרו הושענא . ובפסוק ישאו עם אחד תרגום ירושלמי ונכדין לשון הושענא וכו' עד והדרין בהושענא עכ"ל (ענף יוסף) :

פירוש רש"י ז"ל מכ"י והערות המחבר עיון תפלה

וכפי הנראה היה הכת"י הזה בידי הגאון ר' יוחנן טריווש ז"ל ובו השתמש הרבה בפירושו להושענות במחזור לבני רומא מבלי הזכיר שמו :

הושענא . מלה מורכבת משתי מלות הושע נא *) וחז"ל הרכיבום למלה אחת מפני הרגילות בלשון : למענך אלהינו הושענא . כי כל זמן שישראל בגלות שכינה עמהם בגלות כמו שנאמר (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר, ונאמר (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה (עי' תענית ט"ז ע"א), ובמגילה (כ"ט ע"א) בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהם וכו' ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהם וכו' מלמד שהקב"ה שב עמהם מבין הגליות. ולכך אנו אומרים הושע אותנו למענך . ובשוחר טוב בזבער פ' ט' סי' י"ד וסוף פרשה נ"א ובויקרא רבה פ"ט סי' ג' אמר ר' אבא זה אחד מחמשה מקראות הקשים שהם מלמדין שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל :

למען אמתך . מוסב על הושענא , בתחלה אמר הושענא למען עצמך וכאן הוסיף הושענא למען מדותיך , אף כי באמת עצמותו ומדותיו ב"ה אחת הן, אך כן דרך הלשון : למען אמתך . לקיים את דבריך שהבטחת להושיענו תשועת עולמים ועדיין לא קיימת : למען בריתך . דאע"ג דזכות אבות תמה ברית אבות לא תמה (תוס' שבת נ"ה א' ד"ה ושמואל) : למען גדלך ותפארתך . כי על ידי תשועתנו יתגדל ויתקדש שמיה רבא . ובמחזור רומא למען גדלך יתן לא : למען דתך. וכן אומרים באלהי נכור עשה למען תורתך : למען ועודך . עפ"ה (תהלים עד, ח) שרפו כל מועדי אל בארץ ופרש"י „כל בתי ועד שלו פלשתים החריבו שילה נבוכדנצר החריב בית ראשון טיטוס החריב בית שני" עכ"ל,

*) [וכן הוא בסדור הנדפס בשנת רפ"ז ובכ"י וכנ"ל] (מסדור עבודת ישראל).

לְמַעַן כְּבוֹדָךְ. לְמַעַן לִמּוּדָךְ. לְמַעַן מַלְכוּתָךְ. לְמַעַן נִצְחָךְ. לְמַעַן סוֹדָךְ.
לְמַעַן עֻזָּךְ. לְמַעַן פְּאֵרָךְ. לְמַעַן צִדְקָתָךְ. לְמַעַן קְדֻשָּׁתָךְ. לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים.
לְמַעַן שְׁכִינָתָךְ. הוֹשַׁע נָא: לְמַעַן תְּהִלָּתָךְ. הוֹשַׁע נָא: כהושעת אלים

להחז״ כִּי־אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה:

מיוסד ע״פ א״ב
אֶבֶן שְׁתִיָּה. בֵּית הַבְּחִירָה. גֹּרֶן אָרְנָן. דְּבִיר הַמֻּצְנָע. הַר הַמּוֹרִיָּה. וְהַר יֵרָאֶה.
זְבוּל תִּפְאַרְתֶּךָ. חָנָה דָוִד. טוֹב הַלְּבָנוֹן. יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ.
כְּלִילַת יֹפִי. לִינַת הַצֶּדֶק. מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ. נָוֶה שַׁאֲנָן. סֻכַּת שָׁלֵם. עֲלִיַּת שְׁבָטִים.

פירוש רש״י מכ״י והערות

שעליהם נאמר (שמות כט, מג) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי, ופירוש ועודך מקום הויעוד שלך: **למען למודך**. למוד תורתך לישראל שישראל עוסקין בה (רש״י מכתב יד): **למען סודך**. עצתך כמו שנאמר (תהלים לג, יא) עצת ה׳ לעולם תעמד (סדור דובר שלום): **למען רחמיך הרבים**. במחזור רומא רחמיך ותו לא:

אבן שתיה. שמונחת במקום הארון ולכן נקראת שתיה שממנה הושתת העולם (רש״י מכת״י), והוא ביומא (נ״ג ב׳) משניטל ארון אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת: **בית הבחירה**. שבחר הקב״ה להשרות שכינתו בו (רש״י מכת״י): **גרן ארנן**. הגרן של ארונה היבוסי (רש״י מכת״י), כך שמו בדה״א (כא, יח): **דביר המצנע**. זה בית המקדש ע״ש והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו, ח) כדאמר בפסיקתא דרב כהנא (פיסקא ויהי ביום כלות משה הוצאת בובער) משל למלך שהיתה לו בת קטנה עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנים היה המלך מדבר עמה בגלוי משהגדילה אמר המלך אין כבודי לדבר עמה בגלוי אעשה לה פאפיליון „פירוש אהל״ ומה שאדבר עמה אדבר מתוך פאפיליון כך ישראל כתיב כי נער ישראל ואוהבהו (הושע יא, א) במצרים ראו אותות דכתיב וירא ישראל את היד הגדולה וכן בסיני פנים בפנים דבר וכיון שבאו וקבלו את התורה בכבוד ובגדולה אמר הקב״ה אין כבודן של ישראל שאהא מדבר עמהם בפרהסיא אלא ועשו לי מקדש ואח״כ בית המקדש, ולכן יסד דביר המצנע, ענין אחר זהו לפני ולפנים (רש״י מכת״י): **הר המוריה**. שממנו יוצאה הוראה לעולם כדכתיב כי מציון תצא תורה (רש״י מכת״י). והוא בתענית (ט״ז פ״א) חד אמר הר שיצאה ממנו הוראה לישראל, פרש״י תורה לישראל כי מציון תצא תורה יורו משפטיך ליעקב ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל, עכ״ל: **והר יראה**. שנאמר (בראשית כב, יד) בהר ה׳ יראה (רש״י מכת״י): **זבול תפארתך**. כדכתיב (מ״א ח, יג) בנה בניתי בית זבול לך (רש״י מכת״י). ובחגיגה (י״ב פ״ב) זבול שבו ירושלים וביהמ״ק ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן שנאמר בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים:

חנה דוד טוב הלבנון. הכל מדבר מבית המקדש, חנה דוד ששם היתה חנייתו של דוד שנאמר (ישעיה כט, א) הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד. **טוב הלבנון** דכתיב (דברים ג, כה) ההר הטוב הזה והלבנון וע״כ נקרא לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל (רש״י מכת״י), והמאמר הזה בספרי שם ולמה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: **יפה נוף משוש כל הארץ**. שהיא ככלה, שכן בכרכי הים קורין לכלה נינפי: **כלילת יפי**. שנאמר (איכה ב, טו) הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי, ולפי שחביב בית המקדש להקב״ה ככלה לחתן לכך נקראת נוף (רש״י מכת״י). והמאמר הוא בר״ה (כ״ו פ״א) אמר ריב״ל כשהלכתי לתחום קן נשריא היו קורין לכלה נינפי מאי קרא יפה נוף משוש כל הארץ: **לינת הצדק**. כדכתיב (ריש ישעיה) צדק ילין בה, כדאמר ר׳ יהודה בר׳ סימון בבמדבר רבה פכ״א סי׳ כ״א לא לן אדם בירושלם ובידו עון כיצד תמיד של שחר [מכפר על עברות שבלילה ושל בין הערבים מכפר על עברות שנעשו ביום] (רש״י מכת״י): **מכון לשבתך**. עש״ה (מ״א ח, יג) מכון לשבתך עולמים: **נוה שאנן**. שכל זמן שביהמ״ק קיים היו ישראל שלוים ושקטים ושאננים דכתיב (ישעיה לג, כ) עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן (רש״י מכת״י): **סכת שלם**. דכתיב (תהלים עו, ג) ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון (רש״י מכת״י): **עלית שבטים**. כדכתיב (שם קכב, ד) ששם עלו שבטים שבטי יה, כלומר עילוי כל השבטים היה שם שירושלים לא נחלקה לשבטים (יומא י״ב פ״א). ענין אחר עליית שבטים כי בשעה שקנה אותה דוד העלה מכל השבטים (שגבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהם שש מאות שקל, ספרי נשא סו״פ ישא ה׳ פניו אליך וזבחים קט״ז פ״ב. ועליה א היא מענין שומא בלשון התלמוד (ב״ב י״ג פ״ב) מעלין אותו בדמים) וקנה אותה (רש״י מכת״י): **פנת יקרת**. פנה יקרה ששם היו יושבין סנהדרין ועוסקים בתורה שאומרים עליה יקרה היא מפנינים, ענין אחר ע״ש ופנית בבקר והלכת לאהליך (דברים טז, ז), ענין אחר ע״ש שפונים שם ישראל מכל הגליות שמשתחוים כנגד ירושלם (ברכות ל״א א׳) יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה תלמוד לומר נגד ירושלם), ועל שם

המקרא

פִּנַּת יִקְרַת. צִיּוֹן הַמְּצֻיֶּנֶת. קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. רָצוּף אַהֲבָה. שְׁכִינַת כְּבוֹדֶךָ. הוֹשַׁע נָא: תֵּל תַּלְפִּיּוֹת. הוֹשַׁע נָא: כהושעת אלים

להו"ד לְךָ זְרוֹעַ עִם־גְּבוּרָה תָּעֹז יָדְךָ תָּרוּם יְמִינֶךָ:

מיוסד ע"פ א"ב

אוֹם אֲנִי חוֹמָה. בָּרָה כַּחַמָּה. גּוֹלָה וְסוּרָה. דָּמְתָה לְתָמָר. הַהֲרוּגָה עָלֶיךָ. וְנֶחְשֶׁבֶת כְּצֹאן טִבְחָה. זְרוּיָה בֵּין מַכְעִיסֶיהָ. חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ. טוֹעֶנֶת עֻלָּךְ. יְחִידָה לְיַחֲדָךְ. כְּבוּשָׁה בַּגּוֹלָה. לוֹמֶדֶת יִרְאָתָךְ. מְרוּטַת לֶחִי. נְתוּנָה לְמַכִּים. סוֹבֶלֶת סִבְלָךְ. עֲנִיָּה סוֹעֲרָה. פְּדוּיַת טוֹבִיָּה. צֹאן קָדָשִׁים. קְהִלּוֹת יַעֲקֹב. רְשׁוּמִים בִּשְׁמֶךָ. שׁוֹאֲגִים. הוֹשַׁע נָא: תְּמוּכִים עָלֶיךָ. הוֹשַׁע נָא: כהושעת אלים

להו"ד תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם:

מיוסד ע"פ א"ב

אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ. בִּלְתְּךָ אֵין לְהוֹשִׁיעַ. גִּבּוֹר וְרַב לְהוֹשִׁיעַ. דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ.

פירוש רש"י מכ"י והערות

המקרא תפס כן דכתיב (ישעיה כח, טז) הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת (רש"י מכת"י): **ציון המצוינת.** שנאמר (תהלים פז. ב) אוהב ה' שערי ציון שערים המצוינים בהלכה (רש"י מכת"י), ורמז למאמרם (ברכות ח' ע"א).ור' יוחנן פריוש בפי' קמחא דאבישונא למחזור בני רומא כתב „ציון המצוינת כדאמר בני ציון היקרים לפי שהם מצוינים במצות ובמעשים טובים" עכ"ל: **רצוף אהבה.** יש אומרים על הלוחות שמונחים בארון הראשונות והשניות שבהם כתיב אהבת התורה, אי נמי רצופות ביחד וכתוב בהו אהבתה של תורה, ענין אחר ריצוף אהבה שהיה הקב"ה מגלגל שכינתו שם עם ישראל כדאמ' אמר שמעון בן עזאי כתיב הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא וראה חיבתן של ישראל כביכול דוחק שכינתו בין הכרובים מפני חיבתן של ישראל (רש"י מכת"י): **תל תלפיות.** תל שכל פיות פונים בו (ברכות ל' ע"א):

[**אום אני חומה.** שמות ישראל קחשיב ואזיל שהם מכונים בהם בשביל עבודת השי"ת והם מבקשים שבזכותם יושיעם וקאי אהושענא שלפניו ור"ל הושענא לעם ישראל המכונים בשמות אלה (ר' הערץ פריווש)]: **אום אני חומה.** כנסת ישראל שנאמר (שה"ש ח, י) אני חומה ושדי כמגדלות שמחזקת בתורה ובמצות כחומה. ענין אחר, כלומר אני שנקראתי ולאם מלאם יאמץ מצפה מתי תבא גאולתי, חומה לשון ראיה כמו וירא ישראל (שמות יד, לא) מתרגם וחמון ישראל: **ברה כחמה.** זו כנסת ישראל שנאמר (שה"ש ו, י) יפה כלבנה ברה כחמה: [**גולה וסורה.** עה"כ (ישעיה מט, כא) ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה, גולה וסורה מארצה]: **דמתה לתמר.** דכתיב (שה"ש ז, ח) זאת קומתך דמתה לתמר: **ההרוגה עליך ונחשבת כצאן טבחה.** דכתיב (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה: **זרויה בין מכעיסיה.** דכתיב (שם שם, יב) תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו: **חבוקה ודבוקה בך.** כדכתיב (דברים ד, ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם (עי' מה שכתבנו בציון תפלה לפסוקי דזמרה מזמור יושב בסתר ד"ה מפח יקוש: [**טוענת עלך.** כדלקמן סובלת סבלך]: **יחידה ליחדך.** שהיא יחידה בין האומות (כדכתיב (ש"ב ז, כג) ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ) ומיחדת אותך ה' אחד: [**כבושה בגולה.** שכבשוה אוה"ע]: **לומדת יראתך.** תורתך (עה"כ (דברים יד, כג) למען תלמד ליראה את ה'): **מרוטת לחי.** שהאומות מכים אותה וממרטים אותה כדכתיב (ישעיה יח, ז) עם ממשך ומרט (עה"כ (שם נ, ו) גוי נתתי למכים ולחיי למורטים): [**עניה סוערה.** כנוי לכנסת ישראל (שם נד, יא) ע"ש שהיא עניה בכח ומתנודדת בין סערות תבל הסוערים להפילה]: **פדוית טוביה.** שנאלה משה רבינו שנקרא טוביה סוטה י"ב א'): [**צאן קדשים.** כנוי לישראל עה"כ (יחזקאל לו, לח) כצאן קדשים וגו' מלאות צאן אדם: **קהלות יעקב.** עה"כ (דברים לג, ד) מורשה קהלת יעקב, ואמר קהלות בל"ר ע"ש כהנים לוים וישראלים]: **רשומים בשמך.** ששמם משותף בשמו של הקב"ה (רש"י מכת"י). כוון למש"כ בפירושו (במדבר כו, ה) לפי שהיו האומות מבזין אותן ואומרים מה אלו מתיחסין על שבטיהם סבורין הן שלא שלטו המצרים באמותיהם אם בגופן היו מושלים ק"ו בנשותיהם? לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם, וזהו שמפורש ע"י דוד שבטי יה עדות לישראל השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכלם כתב החנוכי הפלואי, עכ"ל, ודבריו אלה לקוחים משיר השירים רבה פרשה ד' פסוק גן נעול אחותי כלה בשנוי לשון ע"ש:

[**אדון המושיע.** לפי חקי הלשון היו ראוים להיות שניהם בה"א או שניהם בלי ה"א, כמו האל הגדול (דברי' י, יז), אל גדול (שם ז, כא): **בלתך אין להושיע.** עה"כ (הושע יג, ד) ומושיע אין בלתי: **גבור ורב**

הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ. וּמַצִּיל וּמוֹשִׁיעַ. זוֹעֲקֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. חוֹכֶיךָ הוֹשִׁיעַ. טְלָאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ. יְבוּל לְהַשְׁפִּיעַ. כָּל־שִׂיחַ תַּדְשֵׁא וְתוֹשִׁיעַ. לְגֵיא בַּל תַּרְשִׁיעַ. מְגָדִים תַּמְתִּיק וְתוֹשִׁיעַ. נְשִׂיאִים לְהַסִּיעַ. שְׂעִירִים לְהָנִיעַ. עֲנָנִים מִלְּהַמְנִיעַ. פּוֹתֵחַ יָד וּמַשְׂבִּיעַ. צְמֵאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ. קוֹרְאֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. רְחוּמֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. שׁוֹחֲרֶיךָ הוֹשִׁיעַ. הוֹשַׁע נָא: תְּמִימֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים

להה"ר נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

מיוסד ע"ס *א"ב

אָדָם וּבְהֵמָה. בָּשָׂר וְרוּחַ וּנְשָׁמָה. גִּיד וְעֶצֶם וְקָרְמָה. דְּמוּת וְצֶלֶם וְרִקְמָה. הוֹד לַהֶבֶל דָּמָה. וְנִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמָה. זִיו וְתֹאַר וְקוֹמָה. חִדּוּשׁ פְּנֵי

פירוש רש"י מכ"י והערות

זרב להושיע. על שם הכתוב (ישעיה סג, א) אני מדבר בצדקה רב להושיע. ובספר העקרים מאמר ד' פרק ל"ה ז"ל „אין גבורתך כגבורת ב"ו, כי גבורת ב"ו היא להמית את החיים וגבורת השי"ת היא בספק גם כן להחיות המתים" עכ"ל. ולזה אמר גבור אתה וגבורתך היא להושיע לא כגבורת בו"ד שהיא לילך ולהזיק. ובמחזור רומא הגירסא גואל ומושיע: דלותי ולי יהושיע. לה"כ (תהלים קטז,) ובארנוהו לעיל בבאור ההלל: זועקיך. הזועקים אליך: חוכיך. המחכים לך כמו שנאמר (ישעיה ל, יח) אשרי כל חוכי לו: טלאיך. צאן מרעיתך כמו שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתן צאני צאן מרעיתי: יבול. תבואה כמו ונתנה הארץ יבולה (ויקרא כו, ד), וכולל ג"כ ענינים אחרים נחוצים לחיי החברה והשרה, דרור, וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא (שם כה, י), פלגי מים, כערבים על יבלי מים (ישעיה מד, ד), הכהנה מסודרה, ובשלום תובלון (שם נה, יב): להשפיע. להרבות כמו שפע ימים (דברים לג, יט) ובתלמוד השפעת עליהם רוב טובה (תענית כ"ג א'), שמשפיעין במדה גסה (דמאי פ"ב מ"ד): כל שית תדשא. תדשיא את הארץ בכל מיני שיח השדה, והפייטן הוציא את הפעל תדשא העומד במקרא (בראשית א, יא) ערש"י שם: לגיא בל תרשיע. לפירוש המפרשים שמלת גיא כנוי לארץ היושבת בשפל קשה מאד איך נדחקה כל הארץ בקרב הנאחים? לפיכך נכונה בעיני הגהת הרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא ז"ל בסדור דובר שלום שהגיה לְגֹמֶא בלי יו"ד ופירשו צמח שם נגזר מפעל הינאה גמא בלא בצה (איוב ח, יא), ופירושו בל תרשיע לשום צמח בעולם]: מגדים תמתיק. את הפירות כמו וממגד תבואות שמש (דברים לג, יד): נשיאים להסיע. ממקומן ולהעלותם למעלה להמטיר על הארץ בעת שצריכה, וכן הוא אומר (תהלים קלה, ז) מעלה נשיאים מקצה הארץ. ולכן נקראו עננים נשיאים לפי שכשממטירין נעשים בני אדם מפירות הארץ נשיאים ועשירים (הדברים האלה לקוחים מתלמוד ירושלמי תענית פ"ג ה"ג שהוא עושה בעלי בתים כנשיאים, ובב"ר פי"ג סי' י"ב שעושה את הבריות נשיאים אלו על אלו. וע"ד הפשט כתב הרד"ק „לפי שהם עולים מן הארץ ומתנשאים למעלה" עכ"ל): שעירים. כמו כשעירים עלי דשא (דברים לב, ב) גשמים גדולים המשליכים מן הפירות התולעים והכנימה שלא יאכלום (ובחומש כתב רש"י שאינו לשון מטר אלא לשון רוח סערה הנלוה עם המטר. כתרגומו כרוחי מטרא וסגולתם לחזק העשבים ולגדל אותם ע"ש): צמאיך תושיע. (וכ"ה גירסת בני רומא) שצמאים לישועתך (רש"י מכת"י): [שוחריך. דורשיך, כמו שוחר טוב יבקש רצון ודורש רעה תבואנו (משלי יא, כז) פירוש הדורש טובת חברו ומבקש רצונו או הדורש רעתו הכל תבואנו, כאשר ידרוש בעד חברו כן יהיה לו]:

[אדם ובהמה. מוסב על הושענא כלומר הושענא אדם ובהמה כמו שנאמר (תהלים לו, ז) אדם ובהמה תושיע ה': גיד ועצם וקרמה. כצ"ל והוא עפ"ה (יחזקאל לז, ה—ו) כה אמר ה' לעצמות האלה וגו' ונתתי עליכם גידים וגו' וקרמתי עליכם עור, כלומר הושענא את האדם שהוא גידים ועצמות וקרום. ורש"י בכת"י גורס] ועצם וקומה. כמו ואת כל היקום אשר ברגליהם (דברים יא, ו): [דמות וצלם ורקמה. תאר לאדם שנעשה בדמותו של הקב"ה וצלמו, וגופו רקמת עור ובשר וגידים כמו שנאמר (תהלים קלט, טו) רקמתי בתחתיות ארץ, המביט על בשר אדם רך זכוכית מגדלת יראהו בתבנית רקמה נפלאה: הוד להבל דמה. תאר לאדם שניתן עליו הוד נפלא אבל להבל דמה כמו שנאמר (שם קמד, ד) אדם להבל דמה: ונמשל כבהמות נדמה. (שם מט, יג): זיו ותאר וקומה. הושענא את האדם שחננתו בזיו ותאר הפנים ובקומה זקופה, לא עשית כן לכל החי אשר על פני האדמה: חדוש פני אדמה. מסקנת הקודם, במה תושיע את האדם — בחדוש פני אדמה, עפ"ה (שם קד, ל) ותחדש פני אדמה. ובמה תחדש את פני אדמה בנטיעת עצי נשמה]: טיעת עצי נשמה. אפי' לנטיעות אשר בָּאִי נשמה ושממה (כלומר תְּחַיֶּה את כל הנטיעות הנטועות באדמה אפי' במדבר ואיים שוממים). ענין אחר

אֲדָמָה. טִיעַת עֲצֵי נְשַׁמָּה. יְקָבִים וְקָמָה. כְּרָמִים וְשִׁקְמָה. לְתֵבֵל הַמְּסֻיָּמָה. מַטְּרוֹת עֹז לְסַמְּמָה. נְשִׁיָּה לְקַיְּמָה. שִׂיחִים לְקוֹמְמָה. עֲדָנִים לְעָצְמָה. פְּרָחִים לְהַעֲצִימָה. צְמָחִים לְגַשְּׁמָה. קָרִים לְזָרְמָה. רְבִיבִים לְשַׁלְּמָה. שְׁתִיָּה לְרוֹמְמָה. הוֹשַׁע נָא: תְּלוּיָה עַל־בְּלִימָה. הוֹשַׁע נָא: כהושעת אלים

להיר יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם:

מיוסד ע"פ א"ב

אֲדָמָה מֵאֶרֶר. בְּהֵמָה מִמְּשַׁכֶּלֶת. גֹּרֶן מִגָּזָם. דָּגָן מִדַּלֶּקֶת. הוֹן מִמְּאֵרָה. וְאֹכֶל מִמְּהוּמָה. זַיִת מִנֶּשֶׁל. חִטָּה מֵחָגָב. טֶרֶף מִגּוֹבַי. יֶקֶב מִיֶּלֶק. כֶּרֶם מִתּוֹלַעַת. לֶקֶשׁ מֵאַרְבֶּה. מֶגֶד מִצְּלָצַל. נֶפֶשׁ מִבֶּהָלָה.

פירוש רש"י מכ"י והערות

אחר נטישות שבארץ ישראל שכתב בה (יחזקאל לו, לד) והארץ הנשמה תעבד: יקבים. שבהם דורכים הענבים: וקמה (תבואת השדה): כרמים ושקמה (התן) לתבל המסימה במצות, לא תחרוש בשור ובחמור, לא תחסום שור בדישו, לא תזרע כרמך כלאים: מטרות עוז לסממה. לתקן הארץ במטרות גדולות כמו בסממנים: [נשיה לקיבה. לקיים על ידיהם את הארץ ומלואה שבלעדים היא נשיה ונשכחה מכף רגל, עפ"ה (תהלים פח, יג) וצדקתך בארץ נשיה פירשו הראב"ע והרד"ק מלשון שכחה ומתורגם בבית אובדנא]: שיחים. אילנות: [עדנים לעצמה. להרבות בה מעדנים ומגדים, מלשון וירבו ויעצמו (שמות א, ז)]: פרחים להעצימה. פרחי אילנות להעלים בה: צמחים לגשמה. להגשים את צמחי האדמה: [קרים לזרמה. לזרום עליהם זרמי מים קרים הנובעים מן האדמה, וקרים פירושו נובעים כמו (ירמיה ו, ז) כהקיר ביר מימיה כן הקרה רעתה, וכוונתו שתתן על הצמחים מי גשמים מן השמים וגם תזרום עליהם מים נובעים מן האדמה. ולשון רש"י בכת"י] קרים לזרמה. כמו זורם מים כבירים שוטפים (ישעיה כח, ב): רביבים לשלמה. אלו מי מטר קטנים שיורדים על העשבים ומנקים אותם ומפטמים אותם (ובדברים לב, ב' פרש"י טפי מטר וע"ש שיורד כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת, עכ"ל): שתיה לרוממה. הר המוריה, (כלומר אבן שתיה הנמצאת בהר המוריה בבית קה"ק (יומא נ"ג ע"ב) שממנה הושתת העולם (ברייתא שם נ"ד ב'). ענין אחר שתיה לרוממה זו אדמה ששותה מי גשמים: תלויה על בלימה. דכתיב תולה ארץ על בלימה (איוב כו, ז) שתלה אותה הקב"ה בעשר ספירות בלימה. ענין אחר שנבראת בשביל הצדיקים ששומעין חרפתם ואינם משיבין, בלימה לשון סתימה כמו בלום פיך מלדבר (ספר יצירה פרק א' משנה ח' עשר ספירות בלימה בלום פיך מלדבר). ענין אחר שנבראת בשביל הצדיקים שמשימין עצמם כאין כגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה (רש"י מכת"י):

אדמה מארר. עפ"ה (בראשית ה, כט) מן האדמה אשר אררה ה'. ומוסב על הושענא, כלומר הושענא את האדמה מן הקללה אשר קללת אותה מיום שחרב ביהמ"ק, שנאמר (דברים כט, כב) גפרית ומלח שרפה כל ארצה, וכמו שיסד הפייטן בודוי הגדול שאחר עבודת יוה"כ בד"ה ומעת חסרנו כל אלה תכפו עלינו צרות בני ארץ חנפה עלינו צמחה ולא לברכה פניה להרבה והנה מעט, וגם בד"ה ומרוב עונינו תאות לב לא השגנו — שמחה ערבה מארץ נארו יבולי שדה וגו' כחה לא תוסיף תת וגו': בהמה ממשכלת. הושענא את הבהמה מהיותה משכלת ולדותיה: גרן מגזם. מין ארבה כמו שנאמר (יואל א, ד) יתר הגזם אכל הארבה: דגן מדלקת. קארבנקאל והוא השדפון (מ"א ח, לז), ובמקרא לא מצינו דלקת אצל תבואה אלא אצל מחלות האדם (דברים כח, כב): הון וגו'. הושענא הונו של אדם שהיא התבואה המזרעת באדמה ממארה מקללה, ואכל היא התבואה שבאסם ממהומה שלא יאכלנה במהומה ע"ד שנאמר (משלי טו, טז) טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו. והוא עפ"ה (דברים כח, כ) ישלח וגו' את המארה את המהומה ואת המגערת: זית מנשל. עפ"ה (שם שם, מ) כי ישל זיתך, ובב"מ (כ"א ע"ב) אע"ג דנתרין זיתי וכו': טרף. מזון (תהלים קיא, ה): גובי. מין ארבה (עמוס ז, א) וכן חגב וילק (ויקרא יא, כב; יואל א, ד): כרם מתולעת. עפ"ה (דברים כח, לט) כרמים תטע וגו' כי תאכלנו התולעת: לקש. (עמוס ז, א) המטר היורד בסוף ימות הגשמים נקרא מלקוש (דברים יא, יד) והעשב היוצא אחריו נקרא לקש, כך כתב הרד"ק: מגד. פרש"י (דברים לג, יג) לשון עדנים ומתק: מצלצל. עפ"ה (שם כח, מב) יירש הצלצל ופרש"י מין ארבה: נפש מבהלה. עפ"ה (ויקרא כו, טז) והפקדתי עליכם בהלה וגו' מכלות עינים ומדיבות נפש. ובאשר כל הפיוט הזה מדבר מתבואות השנה לפיכך פירש ר' הירץ טריווש בפירושו לסדור כל בו „נפש האדם לא תבהל בראותה שהתבואה אינה

נעשית

שֹׁבַע מְסֻלְּעָם. עֲדָרִים מְדֻלּוֹת. פֵּרוֹת מִשְׁדָּפוֹן. צֹאן מְצֻמִּיתוֹת. קָצִיר מִקְּלָלָה. רַב מֵרָזוֹן. שִׁבֹּלֶת מִצִּנָּמוֹן. הוֹשַׁע נָא: תְּבוּאָה מֵחָסִיל. הוֹשַׁע נָא:

להר״ר צַדִּיק יְהוָֹה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו:

מיוסד ע״פ א״ב

לְמַעַן אֵיתָן הַנִּזְרָק בְּלַהַב אֵשׁ: לְמַעַן בֵּן הַנֶּעֱקַד עַל עֵצִים וָאֵשׁ: לְמַעַן גִּבּוֹר הַנֶּאֱבַק עִם שַׂר אֵשׁ: לְמַעַן דְּגָלִים נָחִיתָ בְּאוֹר וַעֲנַן אֵשׁ: לְמַעַן הֹעֲלָה לַמָּרוֹם וְנִתְעַלָּה כְּמַלְאֲכֵי־אֵשׁ: לְמַעַן וְהוּא לָךְ כְּסֶגֶן בְּאֶרְאֶלֵּי־אֵשׁ:

פירוש רש״י מכ״י והערות

כעשית יפה״ עכ״ל: **שובע מסלעם**. **שבע** הוא תאר הפעל כמו ואכלתם לחמכם **לָשֹׂבַע** (ויקרא כו, ה), לפיכך צריכים לנקד כאן **שֹׂבַע** והוא שבעת התבואה כמו שנאמר (משלי ג, י) וימלאו אסמיך **שָׂבָע**, את **הַשֹּׂבַע** הזה הושיע מסלעם לבל יבוא ויאכלנו כמו שנאמר (דברים כח, לח) זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו הארבה: **עדרים מדלות**. בשנת בצרת יתדלדלו עדרי הבהמות ונעשות דלות ורעות תאר (בראשית מא, יט): **צאן מצמיתות**. שלא יצמתו בחסרון לשא עשב: **רב מרזון**. כדי להדאיב נפשות החוטאים תוציא השדה זרע רב ומעט יאסופו כי ישולח רזון במשמניהם כמו שנאמר בקללות (דברים כח, לח) ונאמר (ישעיה יז, יא) ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי (ואתה בראותך מהירות הצמיחה **תִּקְוֶה** בלא ספק על קציר היותר טוב, אבל להכאות את לבך) נד קציר (הקציר **יִדּוֹד** ויברח מאתך) ביום נחלה (ביום **קִוִּיתָ** לנחלו ולאספו הביתה) וכאב אנוש (ואיך יגדל כאבך אז!), לפיכך אנו מתפללים להקב״ה שיושיע את הקציר הרב אשר תוציא השדה לבל ישולח בו רזון. ואלה המפרשים רזון מן רזיא שבתלמוד (חולין נ״ב ע״א; סוריות י״ב ע״א) ופרש״י תלתן, הרחיקו ללכת, כי התלתן הוא מין קטנית מרה ונאכל על ידי הדחק ואין כדאי להתפלל על זה: **שבלת מצנמון**. עש״ה (בראשית מא, כג) שבלים צנומות: **למען איתן הנזרק**. בזכות אברהם (שנקרא איתן האזרחי, ב״ב ט״ו ע״א) שהושלך לכבשן האש: **בן הנעקד**. יצחק (כונת הפייטן באמרו בן הנעקד על עצים ואש שהעצים והגחלים מולידי האש כבר היו ערוכים על גבי המזבח ועליהם נעקד יצחק, אבל האש עדיין לא יצאה אל הפועל כדי שלא ישרף הקרבן לפני שחיטתו): **גבור הנאבק**. יעקב: **דגלים נחית באור אש**. ישראל, כדכתיב (שמות יג, כא) ולילה בעמוד אש להאיר להם (כ״ה גי׳ רש״י בכת״י, ובסדור הריעב״ץ נחית באור וענן אש, וכ״ה בסדור עיון תפלה למהרי״ל מעקלענבורג ובסדור תורה אור ושערי תפלה ע״פ נוסח האר״י ז״ל למהרא״ד לאוואוו ובסדור כל בו לר׳ הירץ טריווש, אבל ברוב הסדורים המדויקים הנחית **בְּעָנָן** ואור אש על פי הכתוב (תהלים עח, יד) **וַיַּנְחֵם** בענן יומם וכל הלילה באור אש, וכ״ה בסדור הרוו״ה וסי׳ עבודת ישראל וסי׳ דובר שלום למהרי״א לנדא): **הֹעֲלָה** ונתעלה באש. משה רבינו שנתעלה בין המלאכים דכתיב (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלהים (ובסדור ר׳ הירץ טריווש **העלה למרום ונתעלה במלאכי אש**, ובסדורים אחרים **כמלאכי** בכ״ף): **ומלאך כסגן**. אהרן שנקרא מלאך שנאמר (מלאכי ב, ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו׳ כי מלאך ה׳ צבאות הוא (כ״ה גי׳ רש״י בכת״י, וברוב הסדורים הגי׳ **והוא לך כסגן באראלי אש**. והרה״ג ר׳ יצחק אליהו לנדא ז״ל בסדור דובר שלום היה מפרש את שני החרוזים ה׳ ו׳ על הצלחת חנוך בן ירד השמימה שנאמר (בראשית ה, כד) ואיננו כי לקח אותו אלהים משמע שלקחו שלא על כי בחירתו כדרך בני אדם שנלקחים מן העולם שלא על פי בחירתם, ולפיכך נופל עליו הלשון **הֹעֲלָה** מבנין **הָפְעַל** דהיינו על ידי אחרים ולא על ידי עצמו, אבל מרע״ה **עָלָה** למרום על פי רצונו ובחירתו כמו שנאמר (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלהים מבנין הקל שפעולת העליה מיוחסת אליו, וכמו כן אליהו הנביא הכין את עצמו ביום **הִלָּקְחוֹ** לעלות ברצונו השמימה כמו שנאמר (מ״ב ב, יא) ויעל אליהו בסערה השמים מבנין הקל שהפעולה מיוחסת אליו. ולפיכך דקדק הפייטן לומר עליו לקמן באות נ׳ למען ציר **עָלָה** ונתעלה ברכב וסוסי אש ולא אמר **הֹעֲלָה** כמו שאמר כאן. וכמו כן החרוז השני למען והוא לך כסגן באראלי אש קאי ג״כ על חנוך שנעשה ברקיע כמשנה למלך ה׳ צבאות שר השרים על כל שרי מעלה, כמבואר בספר היכלות דר׳ ישמעאל, וז״ל בפרק ג׳ „כשחטאו בני דור המבול וסרחו במעשיהם ואמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו נטלני הקב״ה מביניהם (שלא מדעתי ובחירתי) להיות עד עליהם בשמי מרום לכל באי עולם שלא יאמרו הרחמן אכזרי הוא מה חטאו כל אותן האוכלסין וכו׳ ואם הללו בני אדם דור המבול חטאו בהמה חיה ועוף מה חטאו, לפיכך העלני בחייהם לעיניהם לשמי מרום להיות עד עליהם לעולם הבא וכו׳ משיב הקב״ה ואומר למלאכים אני חפצתי בזה יותר מכלכם להיות נשר ולנגיד עליכם בשמי מרום״ עכ״ל, ושם פרק ו׳ „והעמידני לשמש בכל יום ויום את כסא הכבוד״ עכ״ל, ושם פרק מ׳ „כל זאת עשה לי הקב״ה עשה לי כסא מעין כסא הכבוד וכו׳ והכרוז יוצא יצא עלי בכל רקיע ורקיע לאמר מט״ט עבדי שמתיו לשר ולנגיד

לְמַעַן זֶבֶד דִּבְּרוֹת הַנִּתּוּנוֹת מֵאֵשׁ: לְמַעַן חִפּוּי יְרִיעוֹת וַעֲנַן־אֵשׁ: לְמַעַן טֶכֶס הַר יָרַדְתָּ עָלָיו בָּאֵשׁ: לְמַעַן יְדִידוּת בַּיִת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ מִשְּׁמֵי־אֵשׁ: לְמַעַן כַּמָּה עַד שָׁקְעָה הָאֵשׁ: לְמַעַן לָקַח מַחְתַּת־אֵשׁ וְהֵסִיר חֲרוֹן אֵשׁ: לְמַעַן מְקַנֵּא קִנְאָה גְדוֹלָה בָּאֵשׁ: לְמַעַן נָף יָדוֹ וַיֵּרְדוּ אַבְנֵי־אֵשׁ: לְמַעַן שָׂם טְלֵה חָלָב כְּלִיל אֵשׁ: לְמַעַן עָמַד בַּגֹּרֶן וְנִתְרַצָּה בָּאֵשׁ: לְמַעַן פִּלֵּל בָּעֲזָרָה וְיָרְדָה הָאֵשׁ: לְמַעַן צִיר עָלָה וְנִתְעַלָּה בְּרֶכֶב וְסוּסֵי אֵשׁ: לְמַעַן קְדוֹשִׁים מֻשְׁלָכִים בָּאֵשׁ: לְמַעַן רִבּוֹ רִבְבָן חָז וְנַהֲרֵי אֵשׁ: לְמַעַן שְׁמְמוֹת עִירָךְ הַשְּׂרוּפָה בָּאֵשׁ. הוֹשַׁע נָא:
לְמַעַן תּוֹלְדוֹת אַלּוּפֵי יְהוּדָה תָּשִׂים כְּכִיּוֹר אֵשׁ. הוֹשַׁע נָא:

פירוש רש"י

על כל שרי מלכותי ועל כל בני מרומים" עכ"ל. שכשראה זאת אלישע אחר שנס הוא יושב על כסא כבוד אמר שמא ח"ו שתי רשויות הן (חגיגה ט"ו ע"א). חוסי כונת הפייטן והוא לך כסגן באראלי אש כלומר כמשנה למלך): **זבד דברות הנתונות מאש.** שנאמר (שמות כ, יח) ואת הלפידים ואת קול השופר (לשון רש"י בכת"י, וזבד תרגם אונקלוס (בראשית ל, כ) לשון מתנה וחלק, כלומר עשה למען הדברות שנתנו לנו מתוך האש הענן והערפל, כדרך שאנו אומרים בסוף שמונה עשרה עשה למען תורתך): **חפוי יריעות וענן אש.** זה המשכן שהיה מכוסה ביריעות וענן שוכן עליו שנאמר (שמות מ, לח) כי ענן ה' על המשכן יומם: **טכס הר ירדת.** שירד הקב"ה והשרה שכינתו על הר סיני (ושכם פירושו תקון ומערכה מלשון טכסיסי מלחמה): **ידידות אשר אהבת.** המשכן אשר הקב"ה אהב להשרות שכינתו בו (יותר משמי אש) דכתיב (שם כו, ל) והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר (א"כ ראה משה משכן של אש בנוי למעלה ובכל זאת עזב הקב"ה את המשכן ההוא והשרה שכינתו במשכן של משה (כן נראה כונת רש"י ז"ל, ויש ספרים שכתוב בהם למען ידידות בית עש"ה (תהלים פד, ב) מה ידידות משכנותיך. ור' הירץ טריווש כתב שכולל בזה כל אלה הנקראים ידיד דחשיב במנ' (מנחות נ"ג ב') יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים, יבא ידיד זה שלמה דכתיב ויקרא שמו ידידיה בן ידיד זה אברהם דכתיב מה לידידי בביתי ויבנה ידיד זה ביהמ"ק דכתיב מה ידידות משכנותיך לידיד זה הקב"ה דכתיב אשירה נא לידידי בחלקו של ידיד זה בנימין דכתיב ולבנימין אמר ידיד ה' ויתכפרו בו ידידים אלו ישראל דכתיב נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה, ולא גרס תיבת בית): **כמה עד שקעה האש.** דכתיב (במדבר יא, ב) ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש, כמה כמו כמה לך בשרי (תהלים סג, ב) (שהתפלל בכלות הנפש עד ששקעה האש, הר"י יעב"ץ בסדורו): [**לקח מחתת אש והסיר חרון אש.** זה אהרן דכתיב (במדבר יז, יב) ויתן את הקטרת ויכפר על העם]: **מקנא**

מב"י והערות

קנאה גדולה באש. זה אליהו שקנא קנאה גדולה, באש, כשירדה האש בבילו שנאמר (מ"א יח, לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה. ויש אומרים זה פינחס במעשה זמרי דכתיב בקנאו את קנאתי (במדבר כה, יא) (ופירוש באש נקנאת אש כמו באש קנאתי דברתי) (יחזקאל לו, ה): **נף ידו וירדו אבני אש.** זה יהושע שהתפלל עד שירדו אבני אש דכתיב (יהושע י, יא) וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים: **שם טלה חלב כליל אש.** זה שמואל דכתיב (ש"א ז, ט) ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה כליל לה': **עמד בגרן ונתרצה באש.** זה דוד דכתיב (ש"ב כד, כג) ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך וכתיב (שם) ויבן שם דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויעתר ה' לארץ: **פלל בעזרה.** זה שלמה (דכתיב (דה"ב ז, א) וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים): **ציר העלה.** זה אליהו שנאמר (מ"ב ב, יא) ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש (זוהי גרסת רש"י ז"ל בכת"י, אבל בכל הסדורים המדויקים שלנו הגרסא ציר עלה בבנין הקל וכמו שכתבנו לעיל ד"ה העלה למרום): **קטנים משלכים באש.** אלו חנניה מישאל ועזריה דכתיב (דניאל א, ד) ילדים אשר אין בהם כל מום (זוהי גרסת רש"י בכת"י, אבל בכל סדורינו הגי' **קדושים משלכים באש**, ופירש המפרש לסדור כל בו שהושלכו באש על קדושת שמך וכדרך שאנו אומרים באבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך): **רבו רבבן חז ונהרי אש.** זה דניאל שראה המלאכים שנאמר (שם ז, י) נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפים ישמשונה ורבו רבון קדמוהי יקומון: **שִׁמְשׁוֹת עירך תִּבְנֶה באש.** עש"ה (ישעיה נד, יב) ושמתי כדכד שמשותיך, ויש אומרים שִׁמְּשׁוֹת עירך עבודת עירך ענין שירות, ושרת את אחיו (במדבר ח, כו) תרגם אונקלוס וישמש עם אחוהי: **תבנה באש.** שנאמר (זכריה ב, ט) ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב (זוהי גרסת רש"י בכת"י, גם בסדור עבודת ישראל זכר את הגי' הזאת, אבל ברוב הסדורים הגירסא **שממות עירך השרופה באש**): **תולדות בית יעקב ובית יוסף**

כשו"ר בהקפה שביעית יכללו ביחד ויאמר זה:

לך יהוה הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי־כל בשמים ובארץ לך יהוה הממלכה והמתנשא לכל | לראש: והיה יהוה למלך על־כל־הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד: ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה | אחד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ע"פ א"ב כהושעת אלים וכו': אערוך שועי ואל למושעות אין אומרים בהושענא רבה:

אערוך שועי. בבית שועי. גליתי בצום פשעי. דרשתיך בו להושיעי. הקשיבה לקול שועי. וקומה והושיעי. זכור ורחם מושיעי. חי כן תשעשעי. טוב באנק שעי. יחיש מושיעי. כלה מרשיעי. לבל עוד תרשיעי. מהר אלהי ישעי. נצח להושיעי. שא־נא עון רשעי. עבור על פשעי. פנה־נא להושיעי. צור צדיק מושיעי. קבל־נא שועי. רומם קרן ישעי. שדי מושיעי. תופיע ותושיעי. הושע נא: כהושעת אלים

ע"פ א"ב

אל למושעות. בארבע שבועות. גשים בשועות. דופקי ערך שועות (נ"א שעות).

פירוש רש"י מכ"י והערות

תשים אלופים ככיור אש. בית יעקב ובית יוסף נמשלו כאש שנא' (עובדי' פ' יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה, תשים אלופי עשו ככיור אש בעצים וכלפיד אש בעמיר של קש (זוהי גרסת רש"י בכת"י, אבל אצלנו הגי' הולדות אלופי יהודה תשים ככיור אש, והוא לה"כ (זכריה יב, ו). וכיור אש פרש"י שם כמדורת אש גדולה מלי תנור וכירים וכן חברו מנחם): אערוך שועי בבית שועי. כלומר אסדיר תפלתי בביהכ"נ שהוא בית התפלה: גליתי בצום פשעי. ביוה"כ התודיתי אותם לפני בוראי: דרשתיך בו וכו'. דרשתיך ביוה"כ (רש"י מכת"י): זכור ורחם מושיעי. זכור לנו ברית אברהם, שכן רחם עולה בגימט' אברהם (רש"י מכת"י): חי כן תשעשעי. אתה אל חי — כמו שדרשתיך להושיעי כן תשעשע אותי (תשמחני) בישועתך. והיו"ד של תשעשעי איננה לנכחת אלא לכנוי מדבר בעדו וראוי תשעשעני ובשביל שויון החרוז השמיט הנו"ן כדרך הפייטנים, וכמ"ש קודם לכן דרשתיך בו להושיעי תחת להושיעני, וקומה והושיעי תחת והושיעני, וכן מנהג הקליר בפיוט אשא דעי למרחוק במוסף ליוה"כ נא אל יצרעי תחת יארעני (יקרני): טוב, באנק שעי. בשביל אנק של תפלה תרצני, שעי כלומר שעה אלי כמו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד, ד). לשון רש"י בכת"י. והחליף את הה"א ביו"ד לשויון החרוז. ובפרט ראיתי לדברי רש"י ז"ל הייתי רגיל לפרש הבי"ת של באנק במקום מלת אל או למ"ד שאליו, שכן מצאנו (שמות ה, ט) ואל ישעו בדברי שקר תחת לדברי, וכן הפעל פנה הנקשר תמיד עם יחס שאליו מצאנוהו נקשר לפעמים עם בי"ת, כמו הואילו פנו בי (איוב ו, כח), ופניתי אני בכל מעשי (קהלת ב, יא), ותהיה כונת הפייטן בפשיטות — אתה אל טוב, שעה לאנקתי, דוגמת לשון הפייטן ביוצר לר"ה

שעה שועת עם משחריך סלך בחסרון למ"ד: יחיש מושיעי. הוא משיח צדקנו, ואז: כלה מרשיעי. הוא השטן הוא היצה"ר, אי נמי אומה הרשעה (רש"י מכת"י): לבל עוד הרשיעי. לבל תרשיעני עוד במשפט: רומם קרן ישעי. שאתה מגני וקרן ישעי (תהלים יח, ג), ל' רש"י בכת"י. וכ"פ המפרש לסדור "כל בו" תרומם אותי אתה הקב"ה שאתה קרן ישעי, עכ"ל: אל למושעות. כדכתיב (תהלים סח, כא), כלומר רבש"ע היה לנו למושעות להצילנו מן הגלות כמו שנשבעת בארבע שבועות, ראשונה כביכול שנשבע בעצמו שנאמר (ירמיה נא, יד) נשבע ה' צבאות בנפשו וגו' לא כאלה חלק יעקב וגו', שניה שנשבע בתורה שנאמר (ישעיה סב, ח) נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו וגו' ואין ימינו אלא תורה שנאמר מימינו אש דת למו לשון הגמ' (ברכות ו' ע"א), שלישית שנא' (ישעיה נד, ט) אשר נשבעתי מעבור מי נח וגו' כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך, רביעית דכתיב (שם מה, כג) בי נשבעתי יצא מפי צדקה וגו'. ויש אומרים אלו ארבע שבועות שכתובים בשיר השירים השבעתי אתכם וגו' שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ ושלא יגלו את הקץ (פרש"י בכתובות קי"א ע"א נביאים שביניהם, ר"ל היודעים אשר באו בסוד ה', והני תרתי חשיב להו בחד), שלא ימרדו באומות העולם, שלא יעלו בחומה (בתנחומא בובער הוספה לפ' דברים סי' ג' "וכשיעלו מן הגולה שלא יעלו המונים המונים", ובשה"ש רבה פרשה ב' פסוק השבעתי אתכם "ושלא יעלו חומה מן הגולה"), ושלא יגלו הסוד לאוה"ע פרש"י אמרי לה סוד העבור ואמרי לה סוד טעמי התורה. ובשיר רבה שם "ושלא יגלו מסטירין שלהם לאוה"ע" (ושם אמר ר' חלבו ארבע שבועות יש כאן), ובאותן שבועות כתב אם תעירו ואם תעוררו את האהבה

הוֹגֵי שַׁעֲשֻׁעוֹת. וְחִידוֹתָם מִשְׁתַּעַשְׁעוֹת. זוֹעֲקִים לְהַשְׁעוֹת. חוֹכֵי יְשׁוּעוֹת. טְפוּלִים בָּךְ שְׁעוּת. יוֹדְעֵי בֵּין שָׁעוֹת. כּוֹרְעֶיךָ בְּשַׁוְעוֹת. לְהָבִין שְׁמוּעוֹת. מִפִּיךָ נִשְׁמָעוֹת. נוֹתֵן תְּשׁוּעוֹת. סְפוּרוֹת מַשְׁמָעוֹת (נ"א מְשַׁמְּעוֹת).

פירוש רש"י מכ"י והערות

שאהבה עד שתחפץ ועכשו מבקשת כנסת ישראל רצונו של עולם יהר"מ שתהיה לנו למושעות (שלש פעמים הזכיר רש"י ז"ל כאן המבטא „רבש"ע" כדי להודיענו שמלת „אנ" איננה כמסכת ביחד עם מלת למושעות כמו במקרא אלא נאמרת בפני עצמה, אתה האל — הָיֵה לנו למושעות) שהשבעתנו באותן שבועות שלא נמרוד במלכיות ואנו במלכיות שומרים את שבועתנו וסובלין עול גלות, ואתה אמרת עד שתחפץ— עכשו יהי רצונך ותחפוץ להושיענו מיד האומות. ענין אחר בארבע שבועות כלומר רבש"ע הֱיֵה לנו למושעות לשפוט אותנו ברחמים באלו ארבע שְׁבוּעוֹת של תשרי שהעולם נדון בהם, כמו שבועות חקות קציר ישמר לנו (ירמיה ה, כד) (והרב ר' יצחק אליהו לנדא בסדור דובר שלום מזכיר פירוש זה ומעיר עליו שא"כ היה ראוי לומר בארבעה שבועות כי שבוע לשון זכר כמו שנאמר (דברים טז, ט) שבעה שבועות תספר לך). דבר אחר שבועות חקות קציר ישמר לנו כלומר שיהא לנו למושעות וישמור את התבואות מן השרב ומן רוחות הקשין, ושמא רוצה לומר על קור וחום קיץ וחרף שהם ד' עתים. ענין אחר בארבע שבועות הכתובים בפסוק אחד (דה"א טז, טו—יז) (בענין אחד) אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק הרי שתים ויעמידה ליעקב לחק הרי שלש לישראל (לבניו אחריו) ברית עולם הרי ארבע, ומה הן השבועה לאמר לך אתן ארץ כנען (רש"י מכת"י): **גשים בשועות.** נשים בתפלות. הגשה זו תפלה כמו (מ"א יח, לו) ויגש אליהו. בשועות כמו היערוך שועך (איוב לו, יט) דהיינו תפלות כלומר מתפללים בתפלות. ד"א מתפללים בתרעומת גדולה על האומות לפרק עולם מעליהם, בשועות כמו ותעל שועתם (שמות ב, כג) ומתרגמינן וסליקת קבילתהון (רש"י מכת"י): **דופקי ערך שועות.** שדופקים על דלתות בתי כנסיות בתפלה, כמו היערוך שועך (איוב לו, יט). **הוגי שעשועות.** שלומדים את התורה שכתוב בה (משלי ח, ל) ואהיה שעשועים יום יום: **וחידותם משתעשעות.** אלו דברי תורה כדכתיב (שם א, ו) דברי חכמים וחידותם (ובסדור דובר שלום הוגי שעשועות היינו תורה שבכתב וחידותם משתעשעות היינו תורה שבע"פ שהיא דברי חכמים וחידותם): **זועקים להשעות.** שתראה אותם כמו וישע ה' אל הבל (להשעות אותך אליהם): **חובי ישועות.** שמקוים לישועתך כמו וחכיתי לה' (ישעיה ח, יז): **טפולים בך שְׁעוּת.** כלומר שמחוברים בך, שְׁעוּת לה"כ ביום ההוא ישעה האדם על עושהו (שם יז, ז): **יודעי בין שעות.** שעוסקין בסוד העבור להבין מולדות ושעות של תקופות לקבוע מועדות כתקנן. ענין אחר אלו סנהדרין שנאמר (דה"א יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (הם שתי הדעות בב"ר פע"ב סי' ה' מהו לעתים ר' תנחומא אמר לקורסין, ופירש בעל מוסף הערוך בערך קרס בל"י הוא עת וזמן, כלומר שבקיאין בהלכות מועדי ה', ר' יוסי בן קצרי אמר לעיבורים): [**כורעיך בשועות.** הכורעים לפניך בתפלתם (המפרש לסדור כל בו)]: **להבין שמועות.** שיגעים בתורה כדי להבין שמועות של הלכות: **מפיק נשמעות.** מהר סיני שמענום. ויש מפרשים יודעי בין שעות כלומר שעוסקים חכמי ישראל בחשבון השנים והשעות כדי לידע קץ הגאולה ולהבין אותן שמועות ובשורות שבשרום נביאים מפי הגבורה כגון נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם וכגון אנכי אנכי הוא מנחמכם וכיוצא בהם, והרבה מקראות שמוכיחים לידע וחושבים מתי קץ הגאולה, ובסמוך מורה על הטעם הזה שמדבר מקץ הגאולה: [**נותן תשועות.** שב על שלפניו, מפיק נשמעות אתה הנותן תשועות, עש"ה (תהלים קמד, י) הנותן תשועה למלכים]: **ספורות מְשַׁמְּעוֹת.** כלומר חשבונות מקבלים לידע מתי עת הגאולה, משמעות כמו **וַיְשַׁמַּע** שאול את העם (ש"א טו, ד) כמו ויקבץ שאול (ולשון נקבה קאי על ישיבות חכמי ישראל). ענין אחר ספורות משמיעות מספר הפרים שמקריבין באלו ז' ימי החג על האומות משמיעים היום (ובפרס ראיתי דברי רש"י ז"ל הייתי רגיל לפרש על פי הירושלמי דשקלים ריש פרק ה' א"ר אבהו מה תלמוד לומר סופרים (דה"א ב, נה) שעשו את התורה ספורות ספורות חמשה לא יתרומו. ה' דברים חייבין בחלה. ט"ו נשים פוטרות צרותיהן. ל"ו כריתות בתורה. י"ג דברים בנבלת העוף הטהור. ד' אבות נזיקין. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, מת"ל עזרא הסופר אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה (את המסורות) כך היה סופר בדברי חכמים (את הספורות הנ"ל), ובקדושין ל' ע"א לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה, ובחגיגה ט"ו ע"ב איה סופר שהיו סופרים כל האותיות שבתורה, וזהו ספורות משמיעות שישיבות החכמים משמיעות אותנו את כל הספורות אשר בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ. ודע שבכת"י אשר לפני נוסחא אחרת באות נו"ן נפשותינו שומעות צו שבועות, ובמחזור רומא הנוסחא **נְפָשׁוֹת** צו שומעות. ופרש"י נפשותינו שומעות -- נפשות החוטאות כדכתיב נפש כי תחטא, צו שמועות — שמעו מפיך במה הן מתכפרות כדכתיב צו את בני ישראל וגו' את קרבני לחמי ואמרי' (בפסיקתא דרב כהנא בובער פיסקא ו' סי' ק"ז) ר' יודן בר' סימון בשם ר' יוחנן מעולם לא לן אדם

בירושלם

עֲדוּת מַשְׁמִיעוֹת. פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. צַדִּיק נוֹשָׁעוֹת. קִרְיַת (נ״א קֶרֶב) תְּשׁוּעוֹת. רֶגֶשׁ תְּשׁוּאוֹת. שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. הוֹשַׁע נָא: תָּחִישׁ לִתְשׁוּעוֹת. הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

סימן ע״ב א״ב

כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עִמָּךְ. בְּצֵאתְךָ לְיֵשַׁע עַמָּךְ. כֵּן הוֹשַׁע נָא:

ציוני הגרי״ב אני והו הושיעה נא. כ״ה הלשון במשנה סוכה פ״ד מ״א ר׳ יהודה אומר אני והו הושיעה נא. הנה בפי׳ הרב מברטנורה וכן הרמב״ם בפירושו לא כתבו הלכתא כמאן וסתמא כפירושו דהלכה כת״ק וכ״כ הרמב״ם בחיבורו פ״ד מהל׳ לולב דין כ״ג בכל יום ויום מקיפין את המזבח בלולביהן בידיהן פעם אחת ואומרים אנא ה׳ הושיעה נא וכו׳ וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש. וכתב הכ״מ בכל יום ויום כו׳ משנה כלשונה דף מ״ח ע״א וכת״ק והמנהג שהזכיר רבינו פשוט הוא ע״כ. ואחר הרצאת דברים אלו נעלם ממני מנהגנו שאנו אומרים אני והו הושיעה נא. ומבואר נ״כ בלבוש או״ח סי׳ תר״ס סעיף ב׳ ונוהגים להקיף המגדל פעם אחת וכו׳ ואומרים אני והו הושיעה נא וכו׳ עכ״ל. וכן יסד הפייטן בפיוט הושענא של שבת חוה״מ כהושעת יקב מחצביך סובבים בענה יוננים

פירוש רש״י מב״י והערות

בירושלם ובידו עון הא כיצד תמיד של שחר מכפר על עבירות שנעשו ביום ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו בלילה. שפורות משמעות — ספורות כל מועד ומועד כדאמר במס׳ שבועות שעירי ראשי חדשים מכפרין על טומאת מקדש וקדשיו וכן שעירי הרגלים היו מכפרין, וזהו ספורות משמיעות כמו שבעה כבשים וכן כל מועד ומועד, עכ״ל, וזהו לשון אחר): [עדות משמיעות. התורה שנקראת עדות דכתיב עדות ה׳ נאמנה מחכימת פתי (תהלים יט, ח) לומדים ומלמדים (המופרש לסדור כל בו): פועל ישועות. כלומר אתה ה׳ הפועל ישועות בקרב הארץ (שם עד, יב) הושענא את האיש הנקרא צדיק נושעות שנאמר (זכריה ט, ט) הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא: קֶרֶב תשועות. ובמחזור רומא הגירסא קרית תשועות, ולפי גירסתנו הכי פירושה קֶרֶב בא תשועות עיר ירושלם שהיתה מלאה בימי קדם רגש תשואות של מרבית תושביה כמו שנאמר (ישעיה כב, ב) תשואות מלאה עיר הומיה]: שלש שעות תחיש לתשועות. כלומר אותן שלש שעות שכתובין במקרא אחד תחיש ביאתו מהרה, ואלו הן, עתה אקום יאמר ה׳ עתה ארומם עתה אנשא (שם לג, י) הרי ג׳ עתים ועתים ושעות אחת הן. ענין אחר כדכתיב והיה לעת ערב יהיה אור (זכריה יד, ז) לפי שמחצי היום ואילך נוטים צללי ערב עד ג׳ שעות וג׳ שעות אחרונות עת ערב הוא ואותן ג׳ שעות תחיש לתשועות. ענין אחר ג׳ שעות כדאמרינן (ע״ז ג׳ ב׳) שג׳ שעות הראשונות הקב״ה יושב בדין שניות זן את כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כינים שלישיות מלמד תינוקות של בית רבן (עיי״ש) ומבקש ש״ל שיחיש הקב״ה לתשועות בתוהן ג׳ שעות (רש״י מכת״י): אני והו הושיעה נא. מאמרו של ר׳ יהודה בשעת הקפת המזבח (סוכה מ״ה ע״א). פרש״י „בגימטריא אנא ה׳, ועוד משבעים ושנים שמות הם הנקובים בשלש מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח ויסע ויבא ויט בני שבעים ושתים אותיות וכו׳ השם הראשון והו וכו׳ ושם השלשים ושבע הוא אני וכו׳״ עכ״ל. וכתב הריטב״א ז״ל בסדורו „והקדים אני עפ״ה (ישעיה מד, ו) אני ראשון ואני אחרון, ובהר בני אלו לפי שפירושם שיושיע לי וכביכול גם לעצמו עמי״ עכ״ל, וכן כתבו התוס׳ שם ע״פ דברי המדרש (פתיחתא דאיכה רבתי פתיחה ל״ד) משום דדרשינן באיכה רבתי קרא דכתיב ואני בתוך הגולה וקרא דכתיב והוא אסור באזקים כביכול הוא בעצמו והיינו הושענא שיושיע לעצמו, עכ״ל. ובספר בית נכאת ההלכה חלק א׳ תשובה לרב נטרונאי גאון „ושאלתם הא דתנן ר׳ יהודה אומר אני והו הושיעה נא אסכתן בפירושו שכך היו ישראל אומרים אני והוא אני ומזבח הושיעה נא היו מבקשים רחמים על המזבח מפני שהוא כפרתן (ופירוש אני והוא אותי ואותו, והשמוש ביחס הישר תחת יחס הפעול מצינו דוגמתו (יומא ס״ו ע״ב) יכול הוא להרכיב אני ואתם פרש״י אותי ואתכם). ויש אומרים טעם אחר מה פירוש אני והוא כך שמעתי כי כלפי שמים אמר והכי קאמרי קמי שמיא לר׳ יהודה אני ואותך הושיעה נא כלומר שבזמן שישראל שרויין בצער כאלו שכינה שרויה עמהן ומביאין טעם לדבר אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו (ש״ב ז, כג) כביכול הוא פדוי עמהן ומדמין אותו לזו שנאי׳ (תהלים ס, ז) למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו״ עכ״ל. ויש מפרשים טעמיה דר׳ יהודה משום דס״ל כאבא שאול (שבת קל״ג ע״ב) אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, ופרש״י „לשון אנוהו אני והוא אעשה עצמי כמותו לדבק בדרכיו״ עכ״ל, והכונה בשביל שאני מתאמץ להדמות לך במדותי לפיכך ראוי להושיעני. ומה שאמר בלשון נסתר אני והוא ע״ש המקרא ואנוהו*): כהושעת אלים בלוד עמך בצאתך לישע עמך כן הושענא. כלומר כמו שהושעת לישראל שנקראו אילי הצדק (ישעיה סא, ג), במצרים שנקראת לוד שנאמר (בראשית י, יג) ומצרים ילד את לודים, עמך, אתה היית בעצמך בשעבוד עמהם כמה דכתיב (שמות כד, י) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר שהראה הקב״ה מעשה לְבֵנָה של ספיר תחת רגליו לאמר עמו

*) והרוו״ה כתב נראה שר״י כיון אל ב׳ שמות הקדושים אדני והויה ובלשון נוטריקון הזכירו אני מהשם אדני, והו מהשם הויה

כהו' גוי ואלהים. דרושים לישע אלהים. כ"ה: כהו' המון צבאות. ועמם מלאכי צבאות. כ"ה: כהו' זכים מבית עבדים. חנון בידם מעבידים. כ"ה: כהו'

נמוקי הגר"ב אני והו הושיעה נא וכן יסד בפזם של יום שני המזבח בכפות וערבות כאתי לבובבנהו הוית בהם ערבות אני והו הושיעה נא. ובעי פזמא שבקת רבנן ועביד כיחידאי [ובמור ס' תר"ס הביא המשנה כצורתה פלוגתא דת"ק ור' יהודה ולא הר"יע] . ולכאורה קצת איכא למימר דנשתרבב המנהג מדעת רב צמח גאון דפסק בכל מקום כר"י נגד סתמא דת"ק אסגם כבר מחו ליה כאה עוכלא בעוכלא . ותמצא במ"ש בס"ד משפ' דהרא"ש פ"ב ס"ב דפאה והארכתי שם . ולכי שפ"י פסק נמי הרמב"ם ואומרים אנא ה' הושיעה נא ואשר על כן עודנה צ"ע:

פירוש רש"י מכ"י והערות

אנכי בצרה (כ"ס בירושלמי סוכה פ"ד ס"ג ובויק"ר פכ"ג סי' ח' פ"ב). בגאתך לישע עמך, לשון המקרא (חבקוק ג, יג) יצאת לישע עמך. ולכן נקט א־ים (חסר יו"ד ולא מלא כמו שהוא בישעיה שם) לפי שבישע ישראל ממצרים כתיב מי כמוכה באלם (שמות טו, יא). כן הושענא, עכשו מזה הגלות. ולכך אמר בלשון הזה כן הושענא לפי שנאמר (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות: כהושעת גוי ואלהים. בספר שמואל (ש"ב ז, כג) אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו: דרושים לישע אלהים. כלומר אלו שתי תיבות (גוים ואלהיו) נדרשים הם (בקוה"ר ריש פרשה ז' ובשמו"ר ספ"ו סי' י"ב) שהושיע הקב"ה לישראל וכביכול לעצמו. דבר אחר גוי ואלהים משה ואהרן שנקראו אלהים שנאמר (שמות ז, א) ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן בכלל משה (בקוה"ר שם כתיב אשר הלך האלהים (דה"א יז, כא) והלן הוא אומר אשר הלכו אלהים (ש"ב ז, כג) הלך זה הקב"ה הלכו זה משה ואהרן, משמע כדברי רש"י דשניהם נקראים אלהים): כהושעת המון צבאות. אין ישראל שנקראו צבאות שנאמר בהם (שמות ז, ד) והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל, ונקראו המון על שם שיצאו מאברהם שנאמר בו (בראשית יז, ה) כי אב המון גוים נתתיך (לדברי רש"י אלה מפרש הפייטן את התואר אב המון גוים אביהם של שבטי ישראל שנקראו גוים שנאמר (שם לה, יא) גוי וקהל גוים יהיה ממך ופירשו בב"ר פרשה פ"ב סימן ד' גוי זה בנימין וקהל גוים זה מנשה ואפרים, הרי מבואר דגם שבט אחד אקרי גוי, וכל השבטים נקראו המון גוים. וכן מפורש על ידי יחזקאל (יחזקאל לו, יג) יען אומרים לכם אוכלת אדם את (אלו ז' עממין שגם הם נקראים אדם עי' תוס' סנהדרין כ"ט ע"א ד"ה אלא) ומשכלת גויך היית (אלו שבטי ישראל) הרי מבואר כי ישראל נקראו גוים בלשון רבים. אבל רש"י דידיה לא מפרש הכי אלא מפרש אב המון גויים אב לכל העולם וגוים הם כל גויי הארץ, וכן מפורש בגמ' (שבת ק"ה ע"א) המון חביב נתתיך באומות מלך נתתיך לאומות ותיק נתתיך באומות נאמן נתתיך לאומות): ועמם מלאכי צבאות. שהיו עמם מלאכים בשעה שיצאו ממצרים, כדמפורש במכילתא (בא סוף פרשה י' וסוף ס' י"ד לגרסת הגר"א ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' אלו צבאות מלאכי השרת (שהיו במצרים עם השכינה) אתה אומר כן או אינו אלא צבאות ישראל כשהוא אומר הוצאתי את צבאותיכם הרי צבאות ישראל אמורים הא מה ת"ל יצאו כל צבאות ה' אלו צבאות מלה"ש, וכן אתה מוצא שכל זמן שישראל משועבדים כביכול שכינה עמהם וכו'), ולכך המקרא נקט בהא' (תהלים סח, יג) מלכי צבאות ידודון ידודון (וכן אמרו בגמ' (שבת פ"ח ע"ב) והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנאמר מלכי צבאות ידודון, אבל רש"י עצמו מפרש התם מלכים ממש והם מלכי הגוים): כהושעת זכים מבית עבדים. אלו ישראל כשיצאו ממצרים היו זכים וטהורים כדדרשו בפסיקתא (שה"ש רבה פרשה ב' סי' י"ג התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלם מתו בג' ימי אפלה והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הבינונים (בשה"ש רבה שם אלו הנשארים) שעשו תשובה מיד קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך (בשה"ש רבה שם שעשו תשובה ונגאלו אתא משה לגבייהו אמר לון כל הדין ריחא טבא אית גביכון ואתון יתיבין הכא קומי לך רעיתי יפתי), לכך אמר זכים שכלם היו צדיקים גמורים, וכמו כן סדר ר' שלמה הבבלי (פייטן קדמון בזמן רב אלפסי ז"ל) סלית סולת ספוגיה התאנה חנטה פגיה:חנון בידם מעבידים. כלומר אתה אל רחום וחנון אתה הושעתם בשעה שהיו מעבידים בידם (ר"ל שהיו המצרים מעבידים אותם בכח ידיהם ומסבלותם). והר"ר יצחק אליהו לגדא פירש האל החנון מסר בידם של ישראל את המעבידים אשר העבידו אותם בפרך שהם משלו עכשו במעבידיהם, וכדרך רבינו שמעון הגדול ביוצר ליום שביעי של פסח בפיוט המתחיל אמרו לאלהים על פי הפסיקתא דר"כ הוצאת בובער ריש פיסקא דויהי בשלח וסוף אסתר רבתי מה דהילין אינון מנגיא דילך הנהרגין הורגין את הורגיהן והנגזלים גוזלין את גוזליהן המשוקעים שוקעים את שוקעיהם, והגאון ר' אפרים זלמן מרגליות ז"ל הגיה כאן שצ"ל חנם במקום חנון, והכונה שהיו מעבידים את בנ"י בידם בחזקה בעל כרחם שלא ברצונם וגם בחנם בלי תשלום שכר עבודתם, וכ"כ מהרי"ל משקלענבורג בסדור עיון תפלה: כהושעת טבועים בצול גזרים. אלו ישראל שהיו טבועים בצול ים בשעה שנעשה לגזרים בשביל שהיו נושאים פסל מיכה (סנהדרין ק"ג ע"ב ועבר בים צרה ר"י אמר זה פסלו של מיכה, ובשמו"ר פכ"א סי' ז' שקטרגה מדת הדין ואמרה עד עכשו היו אלו עובדי ע"ז ואתה קורע להם את הים. ושם

כי'

טְבוּעִים בְּצוּל גְּזָרִים. יְקָרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים. כ״ה: כְּהוֹ׳ כַּנָּה מְשׁוֹרֶרֶת וַיּוֹשַׁע. לְגוֹחָה מְצֻיֶּנֶת וַיִּוָּשֵׁעַ. כ״ה: כְּהוֹ׳ מַאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם. כ״ה: כְּהוֹ׳ סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ. עוֹמְסֵי עֲרָבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ. כ״ה: כְּהוֹ׳ פִּלְאֵי אָרוֹן כְּהֻפְשַׁע. צַעַר פְּלֶשֶׁת בַּחֲרוֹן אַף וְנוֹשַׁע. כ״ה: כְּהוֹ׳ קְהִלּוֹת בָּבֶלָה שִׁלַּחְתָּ. רַחוּם לְמַעֲנָם שֻׁלַּחְתָּ. כ״ה: כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

פירוש רש״י מכ״י והערות

סי׳ יו״ד מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן, באופן שכבר היו טבועים בתוכו ונושעו), והיינו דכתיב והמים להם חומה מימינם ומשמאלם אף הם היו ראויים לטבוע אלמלא זכות התורה שכתוב בה מימינו אש דת למו (בשוחר טוב מזמור קי״ד ר׳ נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל יצאו ממצרים) וזכות תפלין שהיו נושאים על יד שמאל (וכ״ה בפסיקתא זוטרתא דרבינו טוביה פרשת בשלח פסוק ובני ישראל הלכו ביבשה „חֹמָה כתיב חסר וי״ו כלומר חימה נתמלאו מלאכי השרת עליהם לפי שהיה ביניהם ע״ז ובזכות מה נגאלו בזכות התורה והתפלין" עכ״ל. ומתי התחילה מצות תפלין לנהוג בישראל, אמר הגאון ר׳ יהושע ליב דיסקין ז״ל מבריסק שתיכף אחר שנגמרו לאכול את פסחיהם ונשאר להם זמן רב עד שעת יציאתן אמר להם משה פרשת קדש לי כל בכור והזהירם על מצות תפלין והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך והם הלכו תיכף ועשו להם תפלין מעורות הפסחים וגידיהם, ומאז והלאה היו הולכין מוכתרין בתפליהם כל זמן מצותן. ולפי דעתו ז״ל זהו שיסד הפייטן כאן יקרך עמם מעבירים הם התפלין כמו שדרשו רבותינו (מגילה ט״ז ע״ב) ויקר אלו תפלין, כי בזכות התפלין נגאלו משטף מים רבים כנ״ל): **יקרך עמם מעבירים.** שהקב״ה היה מושיעם בידו שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה (ונאמר (ישעיה סג, יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו), ומנין שיד נקרא יקר שנאמר (שמות לג, כג) והסירותי את כפי ומתרגמינן ואעדי ית דברת יקרי, כף זהו יד. ויש מפרשים יקרך כלומר זיו שכינתך וכבודך. ועוד דבר אחר יקרך כלומר בזכות יוסף שהיו ישראל נושאים אותו עמהם בזכותו נקרע הים שנאמר (תהלים קיד, ג) הים ראה וינס מה ראה ראה ארונו של יוסף ונקרע כתיב הכא וינס וכתיב התם גבי יוסף וינס ויצא החוצה (בב״ר פ׳ פ״ד סימן ה׳ הים לא נקרע אלא בזכותו של יוסף), ועל כן קרא ליוסף יקרך על שם שיצא ממנו אפרים שנאמר (ירמיה לא, יט) הבן יקיר לי אפרים (והר״ר הירץ שריוש בסדור כל בו כתב וז״ל „יקרך עמם מעבירים שהקב״ה בעצמו ירד לים ועבר עמהם כדכתיב (חבקוק ג, טו) דרכת בים סוסיך" עכ״ל מסכים לפירוש היש מפרשים שברש״י): **כהושעת. כנה משוררת ויושע.** אלו ישראל שכתוב בהם (תהלים פ, טז) וכנה אשר נטעה ימינך, שהיתה משוררת **ויושע ה׳ ביום ההוא, לגוחה מצוינת וַיִּוָּשַׁע** (לפי הקב״ה שהוא גוחה מבטן (תהלים כב, י) מוציאה מבטן—מצוינת ומסומנת המלה הזאת בנקודות **וַיִּוָּשַׁע** כדאמרינן במדבר רבה פרשה ב׳ סי׳ ב׳ **וַיִּוָּשַׁע** כתיב כביכול ישראל נגאלים וכאלו הוא נגאל):[**כהושעת מאמר והוצאתי אתכם.** (שמות ו, ו), כמו שהושעת את עמך במאמר שאמרת והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, שהמאמר הזה נקוב ומבוטא בנקודות **וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם** כאמור לעיל, כן הושיעה נא עתה את עמך **וְהוּשַׁע עמהם**]: **כהו׳ סובבי מזבח.** כלומר כמו שהושעת לישראל בשעה שסבבו (במזבח) את יריחו שבע פעמים שנאמר (יהושע ו, טו) ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים — כן תושיע גם עכשו לישראל שעומסים (נושאים) ערבה (ארבעה מינים) להקיף מזבח (בימת הקריאה שהיא במקום המזבח): **כהושעת פלאי ארון כהופשע.** כלומר כמו שהושעת לישראל בשעה שנשבה ארון ה׳ בארץ פלשתים שבעה חדשים שציער הקב״ה את פלשתים בחרונו והכם למות ונושע הארון מידם. לכך אמר פלאי ארון לפי שהשם המפורש היה כתוב בקלף ומונח בארון עם ספר התורה (בב״ב י״ד ע״ב א״ר יוחנן א״ר שמעון בן יוחאי מלמד שהשם וכל כנוייו מונחין בארון), ומנין שפלאי הן השמות שנאמר (שופטים יג, יח) למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, כך אמר לו המלאך לפי שאני משתמש בשם המפורש שפעמים אני של אש ופעמים אני של ברד לכך אין אתה יכול לידע את שמי. ומה שיסד הפייט **כהופשע** רמז על אותו פשע שאמר אברהם לאבימלך כי את שבע כבשות תקח מידי כי בעבור זאת גלה הארון בארץ פלשתים שבעה חדשים (כ״ה במדרש שמואל פרשה י״ב אמר לו הקב״ה לאברהם אתה נתת לו ז׳ כבשות חייך שארוני מחזר בשדה פלשתים ז׳ חדשים): **כהושעת קהלות, בבלה שלחת.** כלומר כמו שהושעת לקהלות ישראל ששלחת בגלות בבל: **רחום למענם שֻׁלַּחְתָּ.** שנאמר (ישעיה מג, יד) למענכם שלחתי בבלה (וקרינן שִׁלַּחְתִּי) לפי שבכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם (מגילה כ״ט ע״א): [**כהושעת שבות שבטי יעקב.** הנכון בעיני שזה קאי על גלות עשרת השבטים כמאן דאמר (שם י״ד ב׳) שירמיהו הנביא החזירן לארץ ישראל:

זכהושעת שומרי מצות. וחוכי ישועות. אל למושעות. והושיעה נא:

אני והו הושיעה נא:

הושיעה את־עמך וברך את־נחלתך ורעם ונשאם עד־העולם: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל־יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר־יום ביומו: למען דעת כל־עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד: ק"ש

מיוסד ע"פ א"ב לשבת **אום** נצורה כבבת. בוננת בדת נפש משיבת. גומרת הלכות שבת. דורשת משאת שבת. הקובעת אלפים תחום שבת. ומשיבת רגל משבת. זכור ושמור מקימת בשבת. חשה למהר ביאת שבת. טורחת כל משׁשה לשבת. יושבת וממתנת עד כלות שבת.

א ב מ"א ח, נס ס.

פירוש רש"י מכ"י והערות

ישראל ויאשיהו מלך יהודה מלך עליהם, ואמר הפייטן כמו שהושעת בעת הגלה לעשרת השבטים שהחזרתם לארצם, אך אהלי יעקב כלומר הארץ עצמה עדיין לא הושעת אז, כי הארץ היתה נתונה תחת ממשלת נבוכדנצר, כן מבקשים אנחנו עכשו שתשוב בעצמך מהגלות ותשיב עמך גם שבות אהלי יעקב. והנה מן החמשה דברים שחסרו בבית שני היה חסרון השכינה, שלא חזרה השכינה לארץ מפני שהארץ לא חזרה לישראל חזרה גמורה שהיתה משועבדת למלכי פרס ואח"כ למלכי יון ואח"כ למלכי רומא, ואפי' בזמן החשמונאים תור הזהב לישראל היו קשורים עם מלכי רומא בברית דלא אשתעבידו בהו (ע"ז ח' ע"א) אבל לגמרי ברשות עצמם לא עמדו לשום ידוע בקורות ישראל, אבל לעתיד לבוא תשוב גם השכינה למקומה כי ישיב שבות אהלי יעקב: **כהושעת שומרי מצות.** החרוז הזה הוא הוספת מחבר מאוחר ששמו שמואל וחתם שמו בראשי התיבות של החרוז שומרי מצות וחוכי ישועות אל למושעות, ובדורו של רש"י עדיין לא היה בעולם לפיכך לא פירשו. אבל מחבר שפיוט כהושעת אלים כתב ר' מנחם בר' מאיר בגליוני פ' לך לך שהוא ר' אלעזר הקליר עיי"ש ואם קבלה היא נקבל. וכונת החרוז כמו שהושעת עד היום כל שומרי מצות (מלה"כ (קהלת ח, ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע) או אפי' רק חוכי ישועות בלבד הבוטחים בך ומצפים לישועתך אע"פ שאינם שומרי מצות כראוי, כמו שאמרו רבותינו בשוחר טוב מזמור א' מהו להולכים בתמים אלא מה אברהם שהלך לפני הקב"ה בתמימות נעשה לו מגן אף כל מי שמהלך לפניו בתמימות נעשה לו מגן, ואחריו מה כתיב אשרי אדם בוטח בך אשרי אברהם אין כתיב כאן אלא אשרי אדם כל אדם, ובאיכה רבתי פרשה ד' פסוק רוח אפינו משיח ה' אפי' רשע ובוטח בה' הקב"ה מקבלו שנאמר והבוטח בה' חסד יסובבנו, כן היא גרסת היפה ענף עיי"ש, וכבר כתבנו מזה בברכות השחר אחר ברייתא דפסוק הקטרת בד"ה ה' צבאות עמנו ע"ש. כן היה גם לנו אל למושעות כי כלנו מצפים לישועתך והושיעה נא]:

אום נצורה כבבת. כלומר כנסת ישראל שמורה כאישון בת עין דכתיב (דברים לב, י) יצרנהו כאישון עינו וכן הוא אומר (זכריה ב, יב) כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו: **בוננת.** כלומר שמבינה בתורה שכתוב בה (תהלים יט, ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש: **גומרת.** לומדת: **דורשת משאות שבת.** שדורשין כמה שיעור משא בשבת דכתיב (ירמיה יז, כב) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת כדתנן (שבת פרק ז' משנה ד') המוציא אוכלין כגרוגרת וכו': **ומשיבת רגל משבת.** דכתיב (ישעיה נח, יג) אם תשיב משבת רגלך: **חשה למהר ביאת שבת.** שממהרין לבוא (כלשון הפייטן בזמרות ליל שבת המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבא). והיינו דכתיב זכור את יום השבת לקדשו וכתיב שמור זכור מלפניו ושמור מלאחריו (במכילתא פ' יתרו מסכתא דבחדש השלישי פרשה ז' מסיק מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקדש משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו): **טורחת כל משׁשה לשבת.** כדאמר במכילתא (שם) אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומר זכור את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת (כדעת בית שמאי (ביצה ט"ז א') מחד שבין לשביך) שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת, ויש אומר משבת כדכתיב (שמות טז, ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו (זה אינו מהמכילתא אלא דברי רש"י שם והיא דעת ב"ה שם שא"צ להכין לשבת אלא מערב שבת כי בטוח היה שתזדמן לו [בהמה נאה לשבת]): **יושבת וממתנת עד כלות שבת.** כלומר שממתינים עד שתחשך הלילה של מוצאי שבת, שמאחרים לצאת. ויש אומר ממתנת (ר"ל בלי וי"ו)

וכיא

כָּבוֹד וָעֹנֶג קוֹרְאָה לַשַּׁבָּת. לְבוּשׁ וּכְסוּת מַחֲלֶפֶת בַּשַּׁבָּת. מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה מְכִינָה לַשַּׁבָּת. נֹעַם מְגָדִים מַטְעֶמֶת לַשַּׁבָּת. סְעוּדוֹת שָׁלֹשׁ מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת. עַל־שְׁתֵּי כִכָּרוֹת בּוֹצַעַת בַּשַּׁבָּת. פּוֹרֶטֶת אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת בַּשַּׁבָּת. צִוּוּי הַדְלָקַת נֵר מַדְלֶקֶת בַּשַּׁבָּת. קִדּוּשׁ הַיּוֹם מְקַדֶּשֶׁת בַּשַּׁבָּת. רֶנֶן שֶׁבַע מִתְפַּלֶּלֶת בַּשַּׁבָּת. שִׁבְעָה בְּדָת קוֹרְאָה בַּשַּׁבָּת. תַּנְחִילֶנָּה לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת. הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

סימן ע"פ א"ב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר. [חזק לעד אמן].

כְּהוֹשַׁעְתָּ אָדָם יְצִיר כַּפֶּיךָ לְגוֹנְנָה. בְּשַׁבַּת־קֹדֶשׁ הִמְצֵאתוֹ כֹּפֶר וַחֲנִינָה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כהו' גּוֹי מְצֻיָּן מִקִּיּוּם חֹפֶשׁ. דֵּעָה כּוֹנְנוּ לָבוֹר שְׁבִיעִי לְנֹפֶשׁ.

פירוש רש"י מכי"י והערות

והיא היא: כבוד וענג וכו'. שנאמר (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד: לבוש וכסות. שמחליפים בגדים נאים לשבת: נעם מגדים. כלומר פירות נעימים מטעמת לשבת: שלש סעודות. דכתיב (שמות טז, כה) אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה, ג' היום כתיב בפסוק כנגד שלש סעודות (שבת קי"ז ע"ב): על שתי ככרות. דכתיב (שם שם, כב) לחם משנה כנגד זה משימין שתי ככרות על השלחן ובוצעין עליהם: פורטת ארבע רשויות. כדתנן (ריש שבת) יציאות השבת שתים שהן ארבע ומפרש בגמ' רשויות השבת: צווי הדלקת נר. כדכתיב (איוב ה, כד) וידעת כי שלום אהלך מכאן רמז להדלקת נר בשבת (שבת ל"ד ע"א): קדוש היום מקדשת. שאין קדוש אלא במקום סעודה (פסחי' ק"א ע"א): רנן שבע מתפללת. מתפללין שבע ברכות מגן ומחיה והאל הקדוש מקדש השבת עבודה והודאה וברכת כהנים: שבעה בדת קוראה. שקוראין שבעה בתורה בשבת: תנחילנו ליום שכלו שבת. זה העולם הבא שכלו שבת ומנוחה (ובסדרינו הנחילנה. ולמ"ד ליום קשה, ובברה"מ ג"כ ברוב הסדורים הרחמן הוא ינחילנו ליום שכלו שבת, והרוו"ה בסי' וכן הריב"א בסי' עבו"י תקנו התם יום, אבל כאן לא תקן הרוו"ה. ונ"ל שהלמ"ד בכאן היא במקום יחס הפעול כמו הרגו לאבנר (ש"ב ג, ל) וכיו"ב הרבה): כהושעת אדם. הפיוט הזה חברו ר' מנחם ב"ר מכיר אשר חי בזמן גזרת תתנ"ו ויקונן עליה את הקינה המפורסמת אבל אעורר איכות אנרר אויה לי. ורש"י ז"ל לא פרשו, ואפרשהו אני בעזהי"ת כפי כחי הדל. כהושעת אדם הראשון שהוא יציר כפיך לגוננה לגונן עליו מפני עונו שלא יבוא ללכדו כמו שנאמר (משלי ה, כב) עוונותיו ילכדונו, וכמו שאמרו רבותינו בפרקי ר"א פרק כ' היה אדם יושב ומהרהר בלבו ואמר אוי לי שמא יבא הנחש שהטעה אותי בערב שבת שנאמר תשופנו עקב נשתלה לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע, ועי' בב"ר פי"א סי' ב': בשבת קדש המצאתו כפר וחנינה. בשבת קבלתו בתשובה והמצאת לו כפרה, מלה"כ (איוב לג, כד) מצאתי כפר. המצאתו, כמו המצאת לו, וכמוהו הרבה כנוים במקרא, כמו כי ארץ הנגב נתתני (שופטים א, טו) תחת נתת לי, מי יתנני במדבר (ירמיה ט, א) תחת יתן לי, תבואהו שואה (תהלים לה, ח) תחת תבא אליו. ובב"ר סו"פ כ"ב התחיל אדה"ר מספק על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת. ובשוחר טוב מזמור צ"ב יום השבת נעשה סניגור לאדם הראשון ובשבילו ניצול מדינה של גיהנם: גוי מצוין. אלו ישראל בהיותם במצרים כמו שאמרו רבותינו בהגדת פסח ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. ובמה היו מצויינים במצרים? בארבע מדות שאין כל העולם כדאי בהם, שלא נחשדו על העריות ולא על לשון הרע ולא שנו את שמם ולא שנו את לשונם, כדברי ר' אליעזר הקפר ברבי במכילתא בא בעניינא דהחדש הזה לכם פרשה ה': דעה כוננו וכו'. מצינו ששמרו בני ישראל את השבת בהיותם במצרים עד שלא נתנה, כדאמרינן בשמו"ר פ"ה סי' י"ח תכבד העבודה על האנשים מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת (לדעת הרז"ו היו מגילות של ספר בראשית, ואולי כבר כתב אז מרע"ה את ספר איוב להורות השגחת השי"ת על בנ"א) לומר שהקב"ה גואלן, לפי שהיו נוחין בשבת. ומאיכן התחילו לשמור את השבת? אמרו שם פרשה א' סי' כ"ח ראה משה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת וכו' א"ל לך ועשה להם כמו שתאמר הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח. וזהו שאמר הפייטן דעה כוננו שכוונו לדעת התורה וברוך להם את יום השביעי וזהו מ"ש ישמח משה במתנת חלקו:

כ"ה: כהו' העם נהגת כצאן להנחות. וחק שמת במרה על־מי מנוחות. כ"ה: כהו'
זבודיך במדבר־סין במתנה. חכמו ולקטו בששי לחם משנה. כ"ה: כהו' טפוליך
הורו הבנה במדעם. ישר כחם והודה למו רועם. כ"ה: כהו' כלכלו בענג מן
המשמר. לא הפך עינו וריחו לא נמר. כ"ה: כהו' משפטי משאות שבת גמרו.
נחו ושבתו רשיות ותחומים שמרו. כ"ה: כהו' סיני השמעו בדבור רביעי.
ענין זכור ושמור לקדש שביעי. כ"ה: כהו' פקדו יריחו שבע להקף. צרו עד־
רדתה בשבת לתקף. כ"ה: כהו' קהלת ועמו בבית עולמים. רצוף בחגגם
שבעה ושבעה ימים. כ"ה: כהו' שבים עולי גולה לפדיום. תורתך בקראם בחג
יום יום. כ"ה: כהו' משמחיך בבנין שני המחדש. נוטלין לולב כל־שבעה
במקדש. כ"ה: כהו' חבוט ערבה שבת מדחים. מרביות מוצא ליסוד מזבח

עיון תפלה

העם נהגת כצאן להנחות. על שם הכתוב (תהלים עז, כא) נחית כצאן עמך: **וחק שמת במרה.** כמו שנאמר (שמות טו, כה) שם שם לו חק ומשפט, והיה זה במרה אחר שנמתקו המים: **זבודיך.** חלקך ונחלתך מלה"כ (בראשית ל, כ) זבדני וגו' זבד טוב ת"א חולק טב: **במדבר סין.** ששם ירד להם המן: **טפוליך.** ישראל הדבקים בך כמו שנאמר (דברים ד, ד) ואתם הדבקים וגו': **הורו הבנה במדעם.** הפייטן מפרש שכשלקטו ביום הששי לחם משנה ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה (שמות טז, כב) לא באו אך להודיע לו את הדבר המוזר, שא"כ היה לו לומר ויודיעו למשה, ולמה דוקא נשיאי העדה שהם החכמים? אלא שבאו להורות דעה שיש ללמוד מזה דין הבנה (עירובין ל"ח ע"ב) ומשה הודה לדעתם ויישר כחם שכוונו להאמת ואמר להם הוא אשר דבר ה' וגו': **כלכלו בענג מן המשומר.** נתפרנסו ביום השבת מן העודף אשר הניחו למשמרת עד הבקר (שם פסוק כג) ונתעננו עליו ביותר. ואלה המפרשים מן המשומר מששת ימי בראשית תעו מכונת הפייטן ומן האמת, וכי בשבת בלבד אכלו מן המשומר הלא גם בכל ימי השבוע היו אוכלים מן המשומר מבין השמשות של ו' ימי בראשית כדתנן (אבות פ"ה מ"ט) עשרה דברים נבראו בע"ש ביה"ש וכו' והמן: **לא הפך עינו.** מראיתו, מלה"כ (במדבר יא, ז) ועינו כעין הבדלח, לא הפך שנגע את עינו (ויקרא יג, נה): **וריחו לא נמר.** לה"כ (ירמיה מח, יא) לא נתחלף לרע כמו שהיה ממיר ריחו ביום אחר שנאמר (שמות טז, כ) וירם תולעים ויבאש. ואמר לא הפך עינו כנגד ורמה לא היתה בו וריחו לא נמר כנגד ולא הבאיש: **משפטי משאות שבת גמרו.** למדו הלכות משאות בשבת כמה נחשב למשא בכל דבר להתחייב על הוצאתו, והוא ממשנת המוציא אוכלין (שבת פ"ז מ"ב) עד סו"פ המוציא יין (שם פ"ח מ"א) ומרים פ"ו (שם כ"א מ"ב) עד סו"פ במה אשה (שם פ"ו מ"א): **נחו ושבתו רשויות והתחומים שמרו.** במכילתא דפ' המן פסוק ראו כי ה' נתן לכם (את) השבת וגו' שבו איש תחתיו אלו ארבע אמות (לטלטול רשות הרבים ולענין חוץ לתחום) אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה, ומנין ששמעו דבר זה וקבלו עליהם שנאמר וישבתו העם ביום השביעי: **כהושעת את העם העומדים על הר סיני אשר הושמעו בדבור רביעי** (ואמר הושמעו ע"י אחרים כי הם בעצמם לא שמעו מפי הגבורה את הדבור הזה אלא מפי משה, כמו שאמרו רבותינו בשלהי מכות אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ולא שאר הדברות וכר' יהושע בן לוי בשה"ש רבה פ"א פסוק ישקני סי' ב'): **פקדו יריחו שבע להקף.** נצטוו להקיף את יריחו ז"פ ביום השבת (יהושע ו, ד) ופרש"י מרז"ל בפסוק ט"ו שבת היה: **צרו עד רדתה בשבת.** הפייטן תפס לשון הברייתא בספרי פ' שופטים סי' קכ"ט עד רדתה אפי' בשבת: **לתקף.** להתחזק: **קהלת ועמו בבית עולמים.** כמו שהושעת את שלמה וישראל בשעת חנוך בית העולמים כמו"ש במלכים א' פרשה ח'. ולעומת המשכן שהיה אך מקדש לפי שעה נקרא בנין שלמה בית עולמים: **רצוף בחגגם שבעה ושבעה ימים.** בגמ' (מו"ק ט' ע"א) אר"י אותה שנה לא עשו ישראל את יוה"כ והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה יצתה ב"ק ואמרה כלכם מזומנים לחיי העוה"ב, וזוהי כונת הפייטן רצוף שחלו את פניך למחול להם אותו העון: **שבים עולי גולה לפדיום וכו'.** עולי בבל אשר שבו מגלותם ובאו פדוים לציון ויקרא עזרא לפניהם בספר תורת האלהים יום ביום שמונת ימי החג (נחמיה סו"פ ח): **משמחיך בבנין שני המחודש.** שנתחדשו בו שני דברים נוסף הבנין וארך הזמן, כדאמרינן (ב"ב ג' ע"א) גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון רב ושמואל וכו' חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ואיתא להא ואיתא להא: **נוטלין לולב וכו'.** (סוכה מ"ג א') במקדש נוטלין לולב כל שבעה ואפי' בשבת: **חבוט ערבה שבת מדחים.** (שם שם ע"ב): **מורביות**

מוצא

מְנִיחִים. כ״ה: כהו׳ בְּרֵכוֹת וַאֲרוּכוֹת וּגְבוֹהוֹת מְעֻלָּסִים. בִּפְטִירָתָן יֹפִי לְךָ מִזְבֵּחַ מְקַלְּסִים. כ״ה: כהו׳ מוֹדִים וּמְיַחֲלִים וְלֹא מְשַׁנִּים. כֻּלָּנוּ אָנוּ לְיָהּ וְעֵינֵינוּ לְיָהּ שׁוֹנִים. כ״ה: כהו׳ יְקָב מֵחַצְבֶךָ סוֹבְבִים בְּרַעֲנָנָה. רוֹנְנִים אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָּא. כ״ה: כהו׳ חַיִל זְרִיזִים מְשָׁרְתִים בִּמְנוּחָה. קָרְבַּן שַׁבָּת כָּפוּל עוֹלָה וּמִנְחָה. כ״ה: כהו׳ לְוִיֶּיךָ עַל־דּוּכָנָם לְהַרְבָּת. אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. כ״ה: כהו׳ נְחוּמֶיךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ תָּמִיד יִשְׁתַּעַשְׁעוּן. וּרְצֵם וְהַחֲלִיצֵם בְּשׁוּבָה וָנַחַת יִוָּשֵׁעוּן. כ״ה: כהו׳ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: (כְּהוֹשַׁעְתָּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת. וְחוֹכֵי יְשׁוּעוֹת. אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. וְהוֹשִׁיעָה נָּא):

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָּא: הושיעה את עמך וכו׳

ערוגות **הנהגות הושענא רבה** הבושם

טעם למה מקיפין בהושענא רבה ז״פ. גם טעם למה שאומרים אני והו הושיעה נא:

כתב הלבוש וז״ל ביום השביעי מקיפין התיבה שבע פעמים זכר שהיו סובבים את המזבח בלולב וערבה ז״פ משום שמחת החג שנקרא זמן שמחה על כן אנו מקיפין את המגדל והס״ת עליו במקום מזבח נ״ל משום שמחה ז״פ עכ״ל. ואבודרהם כתב שמקיפין ז׳ פעמים כנגד ז׳ רקיעים. ויש אומרים כנגד שבע פעמים שסבבו יריחו. ויש סמך לזה מהמסרה כי תמלא שני ואסובבה במסרה. ואלו הן. אקומה נא ואסובבה בעיר. ואסובבה את מזבחך ה׳. כלומר כנגד שסבבתי עיר יריחו ז״פ אסובבה מזבחך. וכ״כ הכל בו: כתב הלבוש אומרים **אני והו הושיעה נא** והם שני שמות משם של ע״ב היוצא מפסוקים של ויס״ע ויב״א וי״ט (וכתב הא״ר ולפ״ז צריך לומר וה״ו בלא א׳. וכן במה שסיים אנ״י וה״ו בגימטריא אנא ה׳ מוכח כן. והוא מפרש״י ותוס׳ דף מ״ה. וכן מבואר ממ״ש בפירוש אנ״י וה״ו בגימטריא וכו׳. ואבודרהם כתב דרמב״ם היה גורס והוא באל״ף ופי׳ שרומז לפסוק אני אני הוא כו׳ שהבטיחנו בזה לישועה ע״כ. גם צ״ע דהא טעם שסיים הלבוש מדכתיב והוא אסור באזיקים ופ״כ תוס׳ וזה באל״ף בירמיה מ׳ וי״ל עכ״ל) וה״ו הוא השם הראשון כי ג׳ פסוקים הללו בכל אחד יש ע״ב אותיות. והמקובלים קבלו שיש בהם שם המפורש

עיון תפלה

מוצא. משנה (שם מ״ה ע״א) מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה (פירש הערוך ענפים גדולים של ערבה) ובאין וזוקפין אותם בצדי המזבח, ופירש מר זוטרא בגמ׳ על היסוד מנח להו: **ברכות וארוכות וגבוהות.** שם בגמרא תנא רכות וארוכות וגבוהות י״א אמה כדי שיהו נוחות ע״ג המזבח: **בפטירתן וכו׳.** שם במשנה בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מזבח יופי לך מזבח: **מודים ומיחלים ולא משנים.** במשנה (שם נ״ה ע״ב) כפי מסקנת הגמרא (שם נ״ג ע״ב) רבי יהודה אומר היו שונין ואומרים אנו ליה מודים ועינינו ליה מיחלות. ומה שאמר ולא משנים פירוש ולא היו כופלים ליה וליה עינינו דזה אסור משום דהוי כמודים מודים ושמע שמע: **יקב מחצביך.** כנוי למזבח על שם הכתוב (ישעיה ס, ב) וגם יקב חצב בו, ובסוכה (מ״ט ע״א) לפי ני׳ הילקוט ישעיה רמז ת״א מגדל זה בית המקדש יקב זה מזבח וגם יקב אלו השיתין: **סובבים ברעננה.** מקיפים את מזבחך בענפי ערבות רעננים (שם מ״ה ע״א): **חיל זריזים.** הם הכהנים בבית המקדש דאמרינן בכמה דוכתי כהנים זריזין הן (שבת כ׳ ע״א וש״נ): **משרתים במנוחה.** עובדים עבודה ביום השבת שהוא יום המנוחה דהא עבודה דוחה שבת (סנהדרין ל״ה ע״א): **קרבן שבת כפול.** עובדים עבודת קרבן שבת שהוא כפול, ובשוחר טוב מזמור צ״ב כל פיסקא דשבת כפול לחם משנה שנאמר שני העומר לאחד קרבנה כפול שנאמר וביום השבת שני כבשים (ומנחתם שני עשרונים) עונשה כפול שנאמר מחלליה מות יומת שכרה כפול שנאמר וקראת לשבת ונו׳ אז תתענג על ה׳ (בעוה״ב) והרכבתיך על במתי ארץ (בעוה״ז) אזהרותיה כפולות זכור ושמור מזמור כפול מזמור שיר ליום השבת: **לוייך על דוכנם.** שעומדים שם להרבת שיר לפניך, מלה״כ (ישעיה כג, טז) הרבי שיר למען תזכרי: **נחומיך.** ישראל המנוחמים בך: **במצותיך תמיד ישתעשעון.** מלשון שכתוב (תהלים קיט, קמג) מצותיך שעשועי, ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי (שם שם, מז): **ורצם והחליצם.** לקוח מנוסח ברכת המזון לשבת רצה והחליצנו. ושעור החרוז הזה כן הושענא אותם גם עכשו ורצם והחליצם ונו׳ אלא שהחליף **סדר** המלות להשוות החרוזים:

של פ"ב שמות ע"ל זה אות ראשון של פסוק ראשון ואות אחרון של פסוק אמצעי ואות ראשון של פסוק אחרון וכן זה הסדר בכולם. נמצא שהשם הראשון הוא וה"ו ו' מויסע ה' אחרונה של הלילה. ו' דויט. ואנ"י הוא השם האמצעי של אלו השמות לפי חשבון זה. א' דיש־יל (כתב הא"ר תמהני שאין זה אמצעי שזה תיבת שלשי. ועיינתי בפרש"י דסוכה דף מ"ה וכתב שהוא א' דמאחריהם. והיינו ממש היבא שלשים ושבע דומיא דט"ן ויו"ד. והיה נראה בעיני שיש ט"ס בלבוש. אך ראיתי שגם הב"י והאבודרהם ותויו"ט שם כתבו כלבוש. וצ"ע להשוות שטות בכולם עכ"ל) נו"ן ראשונה דהפעך (כתב הא"ר מטום דבפסוק ויב"א שהוא אמצעי השכינן שכל למפרע. וא"כ מסוף הפסוק הנו"ן ראשונה שה תיבת שלשים ושבע עכ"ל) ויו"ד דקדים. ומה שמזכירין אלו השני שמות יותר מן האחרים. ע"ש שמו אני בגדה. ומקדימין שם אנ"י קודם וה"ו על שם הכתוב ואנ"י בתוך הגולה והו"א אסור באזוקים כביכול. וגם אנ"י וה"ו בגמטריא אנא ה' עכ"ל. והתוס' יו"ט כתב שעושין משמות ע"ב שתי מערכות. א"כ השם ל"ז הוא הראשון ממערכה שניה ונמצא אנ"י וה"ו הם ראשונים לשתים המערכות. והקדים שם אנ"י כשהוא ראשית המערכה שניה כדרך אני ראשון ואני אחרון ע"כ. וכ"ג בחזקוני ז"ל לפי שקרע משה המים בע"ב שמות. לכך בהושענות על המים מזכירים ממנו שתי תיבות הראשונות לשני תאין ונראה כאלו הזכרנו כולו (אליהו רבא):

בק"ק אומרים בהושענא רבה הושענות אלו על הסדר שנדפס כאן: **למען אמתך. אבן שתיה. אום אני חומה. אדון המושיע. אדם ובהמה. אדמה מארר. למען איתן. בהושעת אלים.** ואח"כ אומרים **תתננו** וכל ההושענות כמו שנדפס כאן. ובקראקא אין אומרים **תתננו**:

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

מיוסד ע"פ תשר"ק ושה"מ **אלעזר חזק (והוא הקליר)**

תְּתְּנֵנוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה. תְּשִׁיבֵנוּ אֶל־הַחֶבֶל וְאֶל־הַנַּחֲלָה. תְּרוֹמְמֵנוּ לְמַעְלָה לְמָעְלָה. תְּקַבְּצֵנוּ לְבֵית הַתְּפִלָּה. תַּצִּיבֵנוּ כְּעֵץ עַל־פַּלְגֵי־מַיִם שְׁתוּלָה. תִּפְדֵּנוּ מִכָּל־נֶגַע וּמַחֲלָה. תְּעַטְּרֵנוּ בְּאַהֲבָה כְלוּלָה. תְּשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית הַתְּפִלָּה. תְּנַהֲלֵנוּ עַל־מֵי מְנוּחוֹת סֶלָה. תְּמַלְּאֵנוּ חָכְמָה וְשִׂכְלָה. תַּלְבִּישֵׁנוּ עֹז וּגְדֻלָּה. תַּכְתִּירֵנוּ בְּכֶתֶר כְּלוּלָה. תְּיַשְּׁרֵנוּ בְּאֹרַח סְלוּלָה. תִּטָּעֵנוּ בְּיֹשֶׁר מְסִלָּה. תְּחָנֵּנוּ בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה. תַּזְכִּירֵנוּ בְּמִי

עיון תפלה

תתננו לשם. הפיוט הזה לא נהגו לאמרו בהרבה קהלות וגם רש"י בהכת"י לא ביארו ואבארנו אני בעז"ה. והוא מיוסד ע"פ תשר"ק ולבסוף חתום **אלעזר חזק**: **תתננו לשם ולתהלה.** עפ"ה (דברים כו, יט) ולתתך וגו' לתהלה ולשם ולתפארת: **תשיבנו אל החבל.** כן הגיהו הרוו"ה והריב"א על פי כת"י. והגאון ריעב"ץ ז"ל מקיים הגי' תשיתנו: **אל החבל ואל הנחלה.** עפ"ה (תהלים עח, נה) ויפילם בחבל נחלה: **תקוממנו לכרם סגלה.** עפ"ה (ישעיה ה, ז) כי כרם ה' צבאות בית ישראל ועפ"ה (שמות יט, ה) והייתם לי סגלה מכל העמים. ופירוש כרם סגולה כרם שהוא סגולת כל הכרמים, ובגמ' (ב"ב כ"ב ע"א) פי' הרשב"ם יעשה לו סגולה אוצר: **תציבנו.** תטענו, בלשון ארמית השרש נצב כמו נטע בעברית, ומי האיש אשר נטע כרם (דברים כ, ו) ת"א די נציב כרמא: **כעץ וגו'.** עפ"ה (תהלים א, ג) והיה כעץ שתול על פלגי מים, והפייטן החליף זכר בנקבה לשוין החרוז: **תעטרנו באהבה כלולה.** עפ"ה (ירמיה ב, ב) זכרתי לך וגו' אהבת כלולתיך, והפייטן אינו מפרש כפירושם של המפרשים אהבת חופתך או התונתך אלא אהבתך הכלולה כלומר **השלמה** בלי חסרון. כמו כי כליל הוא (יחזקאל טז, יד) פאללקאממען. ושד"ל בפניניו צד 119 כותב שמצא בספרים רבים החרוז **תעודדנו על כל אום להתחלה** יסד על המקרא (תהלים כ, ט) ואנחנו קמנו ונתעודד ומתורגם ואנחנא אזדקפנא **ואתחיילנן**: **תשמחנו** וגו'. על שם הכתוב (ישעיה נו, ז) ושמחתים בבית תפלתי: **תנהלנו** וגו'. עפ"ה (תהלים כג, ב) על מי מנוחות ינהלני: **בכתר כלולה.** כתר הכלול בהדרו. והריעב"ץ ז"ל פירש כלולה כמו **כלה**, תעטרנו בכתרה של כלה: **תישרנו בארח סלולה.** עפ"ה (ישעיה מ, ג) ישרו בערבה מסלה לאלהינו: **תטענו בישר מסלה.** המסלה היא דרך סלולה המובלת לאיזה מקום, והנסיעה היא הקביעות באיזה מקום קבוע, וכמו בתפלת מוסף לשבת ותטענו בגבולנו, וכמו שנאמר (שמות טו, יז) תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, והבקשה לנטוע אותנו באמצע הדרך — קללה היא ולא ברכה? לפיכך נראה בעיני של"ל **תשענו** ושב על החרוז הקודם, תישרנו ללכת בארח סלולה המובלת לאשרנו, ואם נטינו מן הדרך — **תשענו** ללכת בישר המסלה: **תזכירנו במי זאת עולה.** מן המדבר מתרפקת על דודה (שה"ש ח, ה), רוצה לומר תזכור

זֹאת עוֹלָה. תּוֹשִׁיעֵנוּ לְקֵץ הַגְּאֻלָּה. תְּהַדְּרֵנוּ בְּזִיו הֲמוּלָה*). תַּדְבִּיקֵנוּ כְּאֵזוֹר חֲתוּלָה. תַּגְדִּילֵנוּ בְּיָד הַגְּדוֹלָה. תְּבִיאֵנוּ לְבֵיתְךָ בְּרִנָּה וְצָהֳלָה. תְּאַדְּרֵנוּ בְּיֶשַׁע וְגִילָה. תְּאַמְּצֵנוּ בְּרֶוַח וְהַצָּלָה. תְּלַבְּבֵנוּ בְּבִנְיַן עִירְךָ כְּבַתְּחִלָּה. תְּעוֹרְרֵנוּ לְצִיּוֹן בְּשִׂכְלוּלָה. תְּזַכֵּנוּ כְּנִבְנֵתָה הָעִיר עַל תִּלָּהּ. תַּרְבִּיצֵנוּ בְּשָׂשׂוֹן וְגִילָה. הוֹשַׁע נָא: תְּחַזְּקֵנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה. הוֹשַׁע נָא:

חזן וקהל **אָנָּא הוֹשִׁיעָה נָּא:**

סימן ע״פ א״ב

אָנָּא אֱזוֹן חִין תְּאֵבֵי יִשְׁעָךְ. בְּעַרְבֵי נַחַל לְשַׁעְשְׁעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא גְּאַל
כַּנַּת נִטְעָךְ. דּוּמָה בְּטַאטְאָךְ. והושיעה נא: אָנָּא הַבֵּט לַבְּרִית טִבְעָךְ.
וּמַחְשַׁכֵּי־אֶרֶץ בְּהַטְבִּיעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא זְכָר־לָנוּ אָב יְדָעָךְ. חַסְדְּךָ לָמוֹ
בְּהוֹדִיעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא טְהוֹרֵי לֵב בְּהַפְלִיאָךְ. יָדַע כִּי הוּא פִלְאָךְ. והושיעה נא:

*) לגש אחר שרוק (ירמיה יא, טז) גם הֲמֻלָּה (יחזקאל א, כד).

עיון תפלה

אותו לטוב בזכות לכתנו אחריך במדבר כמו שנאמר (ירמיה ב, ב) זכרתי לך וגו' לכתך אחרי במדבר, והפייטן נקט רישה דקרא לשויין החרוז. ובשמות רבה פ״ב סי׳ ד׳ למה היה משה רודף למדבר לפי שראה שישראל נתעלו מן המדבר (מסבת לכתם אחר הקב״ה במדבר) המן והשלו והבאר והמשכן והשכינה כהונה ומלכות וענני כבוד (בשה״ש רבה פרשה ג׳ תורה ונבואה): **תהדרנו בזיו המולה**. תהדרנו ותפארנו בזיוה של חיות הקדש שנאמר בהם (יחזקאל א, כד) קול המולה כקול מחנה: **תדביקנו כאזור חתולה**. כאזור של חתולת הרופאים — פערבאנד — שנדבק היטב, עה״כ (ירמיה יג, יא) כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל: **תאדרנו**. תחזקנו ותפארנו: **תלבבנו**. מלה״כ (שה״ש ד, ט) לבבתני אחותי כלה ופרש״י משכת את לבי אליך: **תרביצנו במרעה שמן**. עה״כ (תהלים כג, ב) בנאות דשא ירביצני ועה״כ (יחזקאל לד, יד) ומרעה שמן תרעינה: **תחזקנו אלהי יעקב סלה**. עה״כ (תהלים כ, ב) ישגבך שם אלהי יעקב:

פירש״י מכתב יד והגהות ממחזור ויטרי והערות:

אנא אזון חין תאבי ישעך. אזון תחנתם של ישראל שהם תאבים לישועתך: **בערבי נחל**. שלוקחין ערבי נחל כדי לשעשעך לשמחך, כמו ושעשע יונק (ישעיה יא, ח) ותרגם יונקא ויחייך: **גאל כנת נטעך**. ישראל שכתוב בהן (תהלים פ, טז) וכנה אשר נטעה ימינך: **דומה בטאטאך**. אומה הרשעה כדכתיב (ישעיה כא, יא) משא דומה אלי קורא משעיר, בטאטאך, כדכתיב (שם יד, כג) וטאטאתיה במטאטא השמד (במחזור ויטרי דרוך פורה בטאטאך עה״כ (שם סג, ג) פורה דרכתי לבדי, ר״ל טאטא אותה אל מקום אחד ודרכם שם כענבים בפורה, כדרך שנאמר (זכריה יד, ב) ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה וגו' ויצא ה' ונלחם בגוים ההם): **הבט לברית טבעך**. זו ברית מילה שחתומה בבשרם של ישראל כחותם בטבעת: **ומחשכי ארץ בהטביעך**. עובדי האלילים שמחשיכין את העולם במעשיהם הרעים כדכתיב (ישעיה כט, טו) והיה במחשך מעשיהם. בהטביעך, שעתיד הקב״ה להטביען בגיהנם על שלא קבלו ברית מילה כנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק (שם ה, יד) ואין חק אלא תורה ומילה שנאמר (תהלים קה, י) ויעמידה ליעקב לחק וגו' (בשמות רבה פרשה י״ט סי׳ ד׳ וכן ישעיה אומר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק לעובדי האלילים שמבזים חק מילה כנאמר ויעמידה ליעקב לחק): **זכור לנו אב ידעך**. זה אברהם שהכירך בן ג' שנים (נדרים ל״ב ע״א. ולפירוש זה צריכים לקרא יְדָעֲךָ בבנין קל, וכן נקד הריב״א בסדור עבודת ישראל, וכ״ה בפיוט לתפלת נעילה אב יְדָעֲךָ מנער על כונה זו עיי״ש בפירוש הרוו״ה. אבל במחזור ויטרי נקוד כאן יִדְּעָךְ וכן נקד הרוו״ה בסדוריו ובמחזורו בבנין פיעל, ופירשו הריעב״ץ ובסדור דובר שלום שהודיע טבעך בעולם, וכמו שאז״ל (סוטה י, פ״ב) שהקריא לשמו של הקב״ה בפה כל עובר ושב): **חסדך למו בהודיעך**. דכתיב (סוף מיכה) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם (שהודעת להם מדות חסדך ואמתך): **טהורי לב בהפליאך**. כשאתה מפליא נסים לאותן שהם טהורי לב יודע לכל העולם כי הוא פלאך (אבל עובדי האלילים רגילים לומר ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת) (דברים לב, כז):

אָנָּא כַּבִּיר כֹּחַ תֶּן־לָנוּ יִשְׁעָךְ. לַאֲבוֹתֵינוּ כְּהִשָּׁבְעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת עַם מְשַׁוְּעָךְ. נֶעֱקַד בְּהַר מוֹר כְּמוֹ שַׁוְעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא סַגֵּב אֶשְׁלֵי נִטְעָךְ. עָרִיצִים בְּהַנִיעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא פְּתַח־לָנוּ אוֹצְרוֹת רִבְעָךְ. צִיָּה מֵהֶם בְּהַרְבִּיעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא קוֹרְאֶיךָ אֶרֶץ בְּרוֹעֲעָךְ. רְעֵם בְּטוּב מִרְעָךְ. והושיעה נא: אָנָּא שְׁעָרֶיךָ תַּעַל מִמַּשּׁוּאָךְ. תֵּל תַּלְפִּיּוֹת בְּהַשִּׂיאָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

חזן וקהל אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

ע"ס תשר"ק

אֵל נָא תָּעִינוּ כְּשֶׂה אוֹבֵד. שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תְּאַבֵּד. הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אֵל נָא רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה. קְצוּפָה וְעָלֶיךָ הֲרוּגָה. הו' וה"נ: אֵל נָא

פירוש רש"י מכ"י והגהות מחו"ו

כביר כח תן ישעך. לישראל והושיעם מאויביהם (גם במחזור ויטרי ליתא תיבת לנו): **לאבותינו כהשבעך.** כאשר נשבעת לאבותינו בהר המוריה (ובמחזור ויטרי גרס לנו בהשפיעך): **מלא משאלות עם משועך, נעקד בהר מור שועך — בהשועה.** מלמד שהתפלל (יצחק) לפני הקב"ה שיזכור עקידתו בכל שעה שמתפללין לפניו (ושער אחרון לגרסתו ולפירושו כך הוא, יצחק הנעקד בהר מור **שוע** אליך אז נאמר — מלא משאלות עם **המשועים** אליך בכל שעה שאתה **נשוע** מהם, והפייטן בנה בנין נפעל להורות על הקב"ה השומע את **השועה**, ובהכת"י היה כתוב בהושעך בחסרון יו"ד ואיננו מובן. ונפעלים מקבלים פעולת הפיעל מאליהן הרבה, כמו **מדוע נמלט רפאנו** את בבל ולא **נרפתה** (ירמיה נא, ט), **פתיתני** ה' **ואפת** (שם כ, ז). וגרסתנו נעקד כמו בהר מור שועך פירושה כמו שוע אליך הנעקד בהר המוריה. וי"ס שכתוב בהם נעקד בהר מור כמו שועך וכ"ה גי' הריעב"ץ, ובמחזור ויטרי **נעקד בהר מור בשועך** כלומר **בשועי** אליך, כמו ושמחתים בבית **תפלתי** (ישעיה נו, ז) שמתפללים בתוכו אלי). [**שגב אשלי נטעך.** הגן את ישראל שהם **הנטע** שלך דכתיב (תהלים פ, טז) וכנה אשר נטעה ימינך, אשלי לשון אילנות כמו ויטע אשל (בראשית כא, לג). ר' הערץ טריוש בפירושו לסדור כל בו]: **עריצים בהניעך.** עומדי האלילים יזועו כשכור (ואולי צ"ל עריצים **בהענך** עפ"י (ישעיה כה, ה) זמיר עריצים יענה מלשון הכנעה, כמו (שמות י, ג) עד מתי מאנת לענות מפני. ויהיה **בהענה** תחת **בהענותך**): **פתח לנו אוצרות רבעך.** אוצרות גשמים כדגרסינן (תענית ו' ע"א) שלש רביעות: **ציה מהם בהרביעך.** להכי קרי מטר רביעה על שם שמרביע הגשם את הארץ ומולידה כדכתיב (ישעיה נה, י) כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה וגו' (ובמחזור ויטרי פתח אוצרות **רבעך** ציה בהרביעך. והחרוז הזה נוסד על לשון הכתוב (דברים כח, יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' לתת מטר ארצך וגו', וציה כנוי לארץ עיפה בלי מים): [**קוראיך ארץ ברועעך.** פחד הקב"ה לרועע את הארץ בקומו לשפט עם כל רשעי הארץ כמ"ש (ישעיה כד, יט) רוע התרועעה הארץ פור התפוררה ארץ וגו'. ועל העת ההיא אנו מבקשים שירעה עניי הצאן הקוראים בשמו — בטוב מרעהו כמו שנאמר (יחזקאל לד, יד) במרעה טוב ארעה אותם]: **שעריך תעל.** מאותה שקיעה דכתיב (איכה ב, ט) טבעו בארץ שעריה: **ממשואך.** כמו הרימה פעמיך למשואות נצח (שממות עולם): **תל תלפיות.** זה בית המקדש שכל פיות פונות שם להתפלל (ברכות ל' ע"א): [**בהשיאך.** כאשר תנשאהו למעלה לע"ל. ובמחזור ויטרי **גרס בהודיעך.** כלומר בהודיעך שיבו בכל העולם]:

אל נא תעינו כשה אובד. תעינו בין האומות בגלות כשה שנאבד מן העדר ותועה בשדה. תעינו לשון גלות הוא (כמו (בראשית כ, יג) ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי): **שמנו מספרך אל תאבד.** ששמך משותף בשמנו. משל למלך שהיה לו מפתח של פלמנטר קטנה אמר המלך אם מניחה אני כמות שהיא הרי אבודה אלא הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה תהא השלשלת מוכחת עליה, כך אמר הקב"ה אם מניח אני את ישראל כמות שהן יהיו נבלעין בין האומות אלא אני משתף שמי בהן והם חיים, וזהו שאמר יהושע (יהושע ז, ט). ומה תעשה לשמך הגדול וסמיך ליה ויאמר ה' אל יהושע קום לך — קם לך הוא דאדכרת (בכת"י שלפני אמר רב חסדא קם לך ובירושלמי תענית פרק ב' הלכה ו' ששם מקור המאמר ליתא) השם הגדול שהזכרת הוא עומד לך שאלמלא שמי משותף בשמכם לא נשתייר שריד ופליט (ור' יוחנן טריוש בקמחא דאבישונא למחזור בני רומא גורס בשם מחזורים ישנים **שמנו משמך אל האבד**, וכן הביא ר' הירץ טריוש בפירושו לסדור כל בו): **רעה את צאן ההרגה.** אלו ישראל שנקראו צאן ההרגה (זכריה יא, ד). **קצופה.** שאוה"ע מכעיסים אותה: **ועליך הרוגה.** שנאמר (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום:

נאנך

צֹאנְךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ. פְּעֻלָּתְךָ וְרַעְיָתֶךָ. הו' והו"נ: אֵל נָא עֲנִיֵּי הַצֹּאן. שִׂיחָם עֲנֵה בְּעֵת רָצוֹן. הו' והו"נ: אֵל נָא נוֹשְׂאֵי לְךָ עַיִן. מִתְקוֹמְמֶיךָ יִהְיוּ כְאַיִן. הו' והו"נ: אֵל נָא לִמְנַסְּכֵי לְךָ מַיִם. כְּמִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה יִשְׁאָבוּן מַיִם. הו' והו"נ: אֵל נָא יַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים. טְפוּלִים בְּךָ וּבְשִׁמְךָ נוֹשָׁעִים. הו' והו"נ: אֵל נָא חֲמוּץ בְּגָדִים. זְעוֹם לְנַעֵר כָּל־בּוֹגְדִים. הו' והו"נ: אֵל נָא וְזָכוֹר תִּזְכּוֹר. הַנְּכוּרֵי בְּלַהַךְ וָכוֹר. הו' והו"נ: אֵל נָא דּוֹרְשֶׁיךָ בְּעַנְפֵי עֲרָבוֹת. גְּעִים שְׁעֵה מֵעֲרָבוֹת. הו' והו"נ: אֵל נָא בָּרֵךְ בְּעִטּוּר שָׁנָה. אֲמָרֵי רְצֵה בְּפִלּוּלֵי בְּיוֹם הוֹשַׁעְנָא. הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

חזן וקהל אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

ע"פ תשריק בדלת וע"פ א"ב בסוגר כלשון המקרא *

לְמַעַן תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו. הַנִּמְלָט בְּרוֹב צִדְקוֹתָיו. מֻצָּל מִשֶּׁטֶף בְּבֹא מַבּוּל מַיִם. לְאֹם אֲנִי חוֹמָה. הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה: לְמַעַן שָׁלֵם בְּכָל־מַעֲשִׂים. הַמְנֻסֶּה בַּעֲשָׂרָה נִסִּים. כְּשֶׁר כַּלְאָכִים גַּם יְפַחְדְנָא מְעַט־

פירוש רש"י מכ"י ומחז"ו

צאנך וצאן מרעיתך. שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתן צאני צאן מרעיתי (פעמים צאנך ופעמים צאן מרעיתך, כשאין ישראל עושים רצ"מ הם צאנו של הקב"ה שנמסרו לרועה, וכשעושים רצ"מ הם צאן מרעיתו שהוא בעצמו רועה אותם ולא מסרם לרועה, ולפיכך אנו מתפללים בתפלת שמונה עשרה ומלוך עלינו אתה ה' לבדך. והריב"א בסדור עבודת ישראל מחק בחנס את הוי"ו של וצאן): עניי הצאן. אלו ישראל שהם בגלות (עש"ה (זכריה יא, ז) לכן עניי הצאן): שיחם ענה בעת רצון. כמו שנאמר (תהלים סט, יד) ואני תפלתי לך ה' עת רצון: נושאי לך עין. שנושאים לך עין בתפלה כדכתיב (תהלים קכג, א) אליך נשאתי את עיני וגו': מתקוממיהם יהיו כאין. שונאיהם כמו (תהלים יז, ז) ממתקוממים בימינך (וכ"ה במחזור רומא מתקוממיהם, ובמחזור ויטרי גרס כאן נושאי לך עינים ממעיני הישועה ישאבון מים): למנסכי לך מים. שבחג היו מנסכים נסוך המים (סוכה מ"ח ע"א): ממעיני הישועה ישאבון מים. כדכתיב (ישעיה יב, ג) ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה (נ"ל כממעיני בכ"ף כפי סדר התשר"ק. וכ"ה בסדורינו ובמחזור רומא. ובמחזור ויטרי גרס למנסכי לך מים כל צריהם יהיו כאין, על שם הכתוב (ישעיה מא, יב) וכל צריה יהיו אפס): יעלו לציון מושיעים. אלו שני משיחים (סוכה נ"ב ע"א) שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון (סוף עובדיה): טפולים — ובשמך נושעים. אלו ישראל שטפולים ודבקים בהקב"ה ובשמו נושעים כדכתיב (ישעיה מה, יז) ישראל נושע בה' (ור' יוחנן טריוש בפירושו למחזור רומא מביא המקרא (דברים לג, כט) עם נושע בה'. ושם הגירסא טפולים בשמך ובך נושעים. ובמחזור ויטרי גרס טפולים — ובך נושעים): חמוץ בגדים. דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים (ישעיה סג, א): זעום לנער בוגדים. רשעים, דכתיב (איוב לח, יג) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (גם במחזור ויטרי ליתא להיבת כל): וזכור תזכור. לכך אומר כפול אחד כנגד הארץ ואחד כנגד ישראל כדכתיב (ויקרא כו, מב) ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: הנכורי בלהך וכור. אלו ישראל שכתוב בהם (הושע ג, ב) וָאֶכְּרֶהָ לי (מחפ"ב) וגו' וחמר שעורים (הוא כור) ולתך שעורים (חצי כור. ובמחזור רומא המכורים, ובמחזור ויטרי הנכורים): דורשיך בענפי ערבות. שדורשים אותך בתפלה עם ענפי ערבות: געים שעה מערבות. לעקת תפלתם כמו אם יגעה שור על בלילו (איוב ו, ה). (ובמחזור רומא גַּעְיָתָם): ברך בעטור שנה. שתעטר שנה זו בכל מיני ברכות (מלשון הכתוב (תהלים סה, יב) עִטַּרְתָּ שנת טובתך. ובמחזור חמא ברך עטור שנה, אֲמָרֵי בְּפִלּוּלֵי שעה נא ביום הושענא. ובמחזור ויטרי ברך בעטור שנה אומרי בְּפִלּוּלָם שעה נא. ובסדור הריעב"ץ אֲמָרֵי רְצֵה בפלולי ביום הושענא):

למען תמים בדורותיו. זה נח: הנמלט ברוב צדקותיו (מן המבול) שנאמר (בראשית ז, א) כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה: לאום אני חומה. לכך נקט לאום אני חומה נגד תיבת נח שהגינה על נח כספינה שמגינה מגלי הים דכתיב ויסגור ה' בעדו ות"א ואגין ה' (שם שם, טז). ענין אחר נאמר לך כשם שהגין על ישראל בים דכתיב והמים להם חומה וכמו שהגנת על נח כן תגן עתה עלינו שנאמר על ישראל אני חומה (שה"ש ח, י): למען שלם. זה אברהם שנאמר (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים: כשר. כמו הכשרנו (במדבר כד, יז) כשראה מלאכים דכתיב וירא והנה שלשה אנשים (בראשית

מַיִם. לְבָרָה כַּחַמָּה. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן רַךְ וְיָחִיד נֶחֱנַט פְּרִי לְמֵאָה. זָעַק אַיֵּה הַשֶּׂה לְעוֹלָה. בִּשְּׂרוּהוּ עֲבָדָיו מָצָאנוּ מָיִם. לְגוֹלָה וְסוֹרָה. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן קִדֵּם שְׂאֵת בְּרָכָה. הַנִּשְׂטָם וּלְשִׁמְךָ חִכָּה. מְיַחֵם בְּמַקְלוֹת בְּשִׁקְתוֹת הַמָּיִם. לְדָמְתָה לְתָמָר. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן צֶדֶק הֱיוֹת לְךָ לְכֹהֵן. כְּחָתָן פְּאֵר יְכַהֵן. מְנֻסֶּה בְּמַסָּה בְּמֵי מְרִיבַת מָיִם. לְהָהָר הַטּוֹב. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן פְּאֵר הֱיוֹת גְּבִיר לְאֶחָיו. יְהוּדָה אֲשֶׁר גָּבַר בְּאֶחָיו. מִסְפַּר רֹבַע מִדָּלְיָו יִזַּל מָיִם. וְלֹא לָנוּ כִּי אִם לְמַעַנְךָ. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן עָנָיו מִכֹּל וְנֶאֱמָן. אֲשֶׁר בְּצִדְקוֹ

פירוש רש"י מכ"י ומחז"ו

ים, ג): לברה כחמה. למען אברהם שבירכת אותו והיה מזומן שאמרת לו התהלך לפני והיה תמים ובזכות אותה ברירות שהיה נקי כחמה כלומר שקיים לצויך מיד כדכתיב בעצם היום הזה נמול אברהם. וכתיב והוא יושב פתח האהל כחם היום: למען רך ויחיד. זה יצחק דכתיב את בנך את יחידך שהיה יחיד לאמו: [נחנט פרי למאה. הוא פרי אשר נגמל כעץ למאה שנה שנאמר (בראשית כא, ה) ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו, ונחנט מלשה"כ (שה"ש ב, יג) התאנה חנטה פגיה]: זעק לפני אביו איה השה לעולה (ובמחזור ויטרי צעק): [בשרוהו עבדיו מצאנו מים. (בראשית כו, לב)]: לגולה וסורה. לאחר שגלה וסר מאבימלך כדכתיב (שם שם, טז) לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד, וכתיב וילך משם ויחן בנחל גרר, כשם ששמעת תפלתו כך תשמע תפלת עדתך שהיא גולה וסורה בין האומות: למען קדם שאת ברכה. שקידם מטעמים לפני אביו כדי שיברכהו: הנשטם ולשמך חכה. דכתיב (שם כז, מא) וישטם עשו את יעקב על כל זאת חכה לשמך שתוחלתו היתה על שמך: פצל ברהטים. כדכתיב (שם ל, לח) ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים (פלא. ובכל הספרים מיחם במקלות בשקתות המים. ובמחזור ויטרי ליַחֵם): לדמתה לתמר. מה התמר אין לו אלא לב אחד (בב"ר ריש פמ"א ובבמד"ר ריש פ"ג ובשוח"ט מזמור צ"ב מה התמרה הזו לבה מכוון למעלה כך ישראל לבם מכוון לאביהם שבשמים, ומאמרו של רש"י „אין לו אלא לב אחד" לא מצאתי) כך יעקב היה לפני הקב"ה „בלב אחד" וכך ישראל נמשלו לתמר שנאמר (שה"ש ז, ח) זאת קומתך דמתה לתמר, וכשם שהגנת ליעקב מפני עשו לפי שהיה לפניך כתמר בלב אחד כן תגן על עדתך שהן כתמר שאין להם אלא לב אחד דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: וגם נדרש בפסחים (נ"ו ע"א) כשבירך יעקב את בניו עמד לו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד: למען צדק היות לך לכהן. זה לוי שיצא ממנו אהרן שהיה כחתן יכהן פאר: [מנסה במסה במי מריבת מים. זה נאמר בשבט לוי (דברים לג, ח) אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה]: להדר הטוב. זה בית המקדש שנאמר בו (שם ג, כה) ההר הטוב הזה, לכך יסד ההר הטוב כנגד מריבת מים שנאמר שם (שמות יז, ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב (חסרון הנכר יש כאן, ואפשר להשלים כך, ובבית המקדש הוא אומר (זכריה יד, ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (סמוך להר הבית) ונבקע הר הזיתים וגו', וכמו שמעמידתו על הצור נבקע הצור ויצאו מים חיים, כן מעמידתו על הר הזיתים יבקע ההר ויצאו ממנו מים חיים (שם שם, ח) עיי"ש רש"י, וכשם ששמעת צעקת משה בחורב ליתן מים לעדה כן תשמע צעקתנו להר הטוב שתבנהו במהרה בימינו: למען פאר היות גביר לאחיו. זה יהודה שגבר באחיו דכתיב (דה"א ה, ב) כי יהודה גבר באחיו: [מספר רבע. הנכון נכונת הפייטן כמו שאמרו רבותינו (נדה ל"א ע"א) מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר ממנה וכאן ישב הקב"ה והמתין על מעשה יהודה ותמר (כדאמר ר' יוחנן בב"ר פפ"ה סי' ח' בקש יהודה לעבור על בית תמר וזמן לו הקב"ה מלאך וכו' ויט אליה אל הדרך בע"כ שלא בטובתו) כדי להוציא מהם מלכות בית דוד המדת כל ישראל וכדאמרי' (סוטה י' ע"ב) יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו הדברים כבושים, וזהו שאמר הפייטן מספר רובע הקב"ה ספר רביעותיו של יהודה כדי להזיל מים מדליו וכמו שתרגם אונקלוס על מקרא זה (במדבר כד, ז) יסגי מלכא דיתרבא מבנוהי, ולפי שהיה מנהגם למשוח את המלכים על המעין כדתניא (הוריות י"ב ע"א) לפיכך המשיל את המלוכה במים]: לא לנו כי אם למענך. לפי שדבר מענין מלוכה דכתיב (ש"א ח, ה ו) שימה [תנה] לנו מלך לשפטנו לכך אמר לא לנו המלוכה כי אם למענך עשה, שלך היא המלוכה (ראשי שבתים של הפיוט הזה הולכים בסדר תשר"ק וסופיהם בסדר אל"ף בי"ת, וכאן לוי"ו אנו צריכים? וכבר עמד ע"ז הריעב"ץ ז"ל בסדורו, והגהת הרוו"ה והריב"א בסדור עבודת ישראל לוא בוי"ו באמצע לא נראית בעיני. אבל האמת כגירסת המחזור ויטרי ולא לנו בוי"ו וכ"ה במחזור רומא): למען עניו מכל ונאמן. זה משה שנאמר (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם, בכל ביתי נאמן הוא: אשר בצדקו

כְּלְכֵּל הַמָּן. מָשׁוּךְ לְגוֹאֵל וּמָשׁוּי מִמַּיִם. לְזֹאת הַנִּשְׁקָפָה. הו' וה"נ אבינו אתה:
לְמַעַן שַׁמְּתוֹ כְּמַלְאֲכֵי מְרוֹמִים. הַלּוֹבֵשׁ אוּרִים וְתֻמִּים. מְצֻוֶּה לָבֹא בַמִּקְדָּשׁ
בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וּרְחִיצַת מַיִם. לְחוֹלַת אַהֲבָה. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן
נְבִיאָה מְחוֹלַת מַחֲנַיִם. לְכַמְהֵי לֵב הוּשְׂמָה עֵינַיִם. לְרַגְלָהּ רָצָה עֲלוֹת וְרֶדֶת
בְּאֵר מַיִם. לְטוֹבוּ אֹהָלָיו. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן מְשָׁרֵת לֹא־מָשׁ מֵאֹהֶל.
וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו אֹהֵל. בְּעָבְרוֹ בַיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ הַמַּיִם. לְיָפָה וּבָרָה. הו' וה"נ
אבינו אתה: לְמַעַן לִכַּד רְאוֹת לְטוֹבָה אוֹת. זָעַק אַיֵּה נִפְלָאוֹת. מִצָּה טַל מִגִּזָּה

פירוש רש"י מכ"י ומחז"ו

בלכל המן. שבזכותו ירד המן לישראל (תענית ט' ע"א): משוך לגואל. לפדות לישראל [ואמר משוך שנמשך בעל כרחו שלא רצה לילך לפי שראה שאין הגאולה ההיא שלמה שהרי שמע מפי הקב"ה אשר אהיה עמהם בשעבוד שאר מלכיות, לפיכך רצה שינמרו ישראל את כל שעבודם במצרים כדי שלא יצטרכו להשתעבד עוד לעולם והיה גאולתם שלמה. ולזה אמר משה להקב"ה (שמות ד, יג) בי ה' שלח נא ביד תשלח ואמרו רבותינו בפרקי ר' אליעזר פרק מ' ביד אותו האיש שאתה עתיד לשלוח והוא אליהו שנאמר (סוף מלאכי) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, ובתרגום יונתן ביד פינחס דחמי לאשתלחא בסוף יומיא, כלומר המתן להם עד שינמרו כל שעבודם ואז תביא להם את הגואל האחרון]: משוי ממים. שנאמר (שמות ב, י) כי מן המים משיתיהו: לזאת הנשקפה. זו כנסת ישראל שהשקיפה במים דכתיב ונשקפה על פני הישימון (במדבר כא, כ) ולמעלה כתיב ומשם בארה היא הבאר [אשר אמר ה' להם כו' ואתנה להם מים]: למען שמתו במלאכי מרומים. זה אהרן דכתיב (מלאכי ב, ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' כי מלאך ה' צבאות הוא: מצוה לבא למקדש בקדוש דם ושמן ורחיצת מים. בקדוש דם, דכתיב (שמות כט, כ) ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוך אזן אהרן ועל תנוך אזן בניו הימנית. ושמן, דכתיב (שם שם, כא) ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו וגו'. ורחיצת מים, דכתיב (שם ל, כ) בבואם אל אהל מועד ירחצו מים (ובסדורינו הגרסא בקדוש ידים ורגלים ורחיצת מים. ובסדור כל בו עם פירוש ר' הערץ סריוס בקידוש ידים ורחיצת מים. ובמחזור לבני רומא לבא במקדש ברחיצת מים. ובמחזור ויטרי — מצוה להביא לבית קדשי הקדשים דם ושמן ברחיצת מים, וצ"ע): לחולת אהבה. לכנסת ישראל שהיא חולת אהבה בגלות על הריסות בית המקדש שכתוב בו (תהלים פד, ב) מה ידידות משכנותיך, וכתיב ה' אהבתי מעון ביתך (שם כו, ח): למען נביאה מחולת מחנים. זו מרים שיצאה בתפים ובמחולות (ואחריה יצאו כל מחנות הנשים (שמות טו, כ), זהוא עפ"ה (שה"ש ז, א) מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים): לכמהי לב. (במחזור ויטרי לתמהי לב) הושמה עינים. שנחשבת מן הרועים דכתיב (זכריה יא, ח) ואכחיד את שלשת הרועים דהיינו משה ואהרן ומרים (תענית ט' ע"א): לרגלה רצה. שבזכותה נתנה באר לישראל (בכל הספרים עלות ורדת, ובמחזור ויטרי ועלהה וירדה): לטובו אהליו, לישראל שנאמר בהם (במדבר כד, ה) מה טובו אהליך יעקב. לכך סמך אהליו לבאר שכל נשיא היה מושך הבאר לאהליו שנאמר (שם כא, יח) במחוקק במשענותם (כ"ה בבמדב"ר פרשה י"ט סי' כ"ו): למען משרת. זה יהושע משרת משה דכתיב (שמות לג, יא) ומשרתו יהושע בן נון: ורוח הקדש עליו אהל. ששרתה עליו רוה"ק, אהל לשון אורה כמו (איוב כט, ג) בהלו נרו עלי ראשי וכתיב (תהלים יט, ה) לשמש שם אהל בהם (ובמחזור ויטרי גרס ורוח חכמה עליו אהל, שמרע"ה הופיע עליו רוח חכמה כמו שנאמר (דברים לד, ט) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך וגו'): בעברו בירדן. שקרע הקדוש ברוך הוא את הירדן לפניו: ליונה תמה (כן גרס גם במחזור ויטרי ובמחזור רומא). זו כנסת ישראל (שנמשלו ליונה, שבת מ"ט ע"א): למען לכד ראות לטובה אות. (כן מנוקד גם במחזור ויטרי ובמחזור רומא בחיר"ק הלמ"ד, ובמחזור ויטרי ליתא תיבת ראות). זה גדעון דכתיב (שופטים ו, לט) יהי נא חרב אל הגזה לבדה (הפייטן מפרש שיש הבדל גדול בין האות הראשון אשר שאל מהקב"ה (שם שם, יז) ועשית לי אות שאתה מדבר עמי, ובין שני האותות האחרונים. האות הראשון שאל לו לעצמו ברצותו להנכח שהי' צבאות מדבר עמו ולא דמיון כוזב הוא, וע"ז הראהו הקב"ה את האות בקרבנו. וכשהאמין כבר שהוא שליח מאת השי"ת להושיע את ישראל שלח לקבץ אליו את אנשי החיל ואז בקש עוד שני האותות בגזת הצמר לא בשביל עצמו כי אם בשביל ישראל כדי שיאמינו בשליחותו ויחרפו את נפשם במלחמה. וזהו שאמר הפייטן לכד לאנשי חילו ראות במעשה גזת הצמר לטובה אות, שהגזה משל לישראל שהם כרהל לפני גוזזיה נאלמה, והטל משל אל השפע שיורד מן השמים לרוות את הארץ. והנה האות הראשון לא היה בו כדי להפיס דעתן של ישראל לראות השגחת ה' עליהם בפרט, כי היה אפשר לבארו על

כְּמוֹ הַסֶּפֶל מַיִם. לְכַלַּת לְבָנוֹן. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן כְּלוּלֵי עֲשׂוֹת מִלְחַמְתֶּךָ. אֲשֶׁר בְּיָדָם תַּתָּה יְשׁוּעָתֶךָ. צְרוּפֵי מִגּוֹי בְּלָקְקָם בְּיָדָם מַיִם. לְלֹא בָגְדוּ בָךְ. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן יָחִיד צוֹרְרִים דָּשׁ. אֲשֶׁר מֵרֶחֶם לִנְזִיר הַקֹּדֶשׁ. מִמַּכְתֵּשׁ לֶחִי הִבְקַעְתָּ לּוֹ מַיִם. לְמַעַן שֵׁם קָדְשֶׁךָ. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן טוֹב הוֹלֵךְ וְגָדֵל. אֲשֶׁר מֵעֹשֶׁק עֵדָה חִלֵּל. בְּשׁוּב עַם מֵחֵטְא צָו שְׁאָב־מַיִם. לְנָאוָה כִּירוּשָׁלָיִם. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן חִיךְ מְכַרְכֵּר בְּשִׁיר. הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בְּכָל־כְּלֵי שִׁיר.

פירוש רש"י מכ"י ומחז"ו

על פי חקי הטבע הכוללים, טבע הצמר לספוג את הטל ולהחזיקו בתוכו זמן הרבה, וטבע הטל היורד על הארץ להתנדף באויר כעלות הבקר. ומטרת גדעון באות הזו היתה רק להראות לישראל אות ודוגמא שככה ימוגו לב אנשי מלחמתם ושפע עמים יינקו. וכדי לחזק את לבם בהשגחת ה' הפרטית בקש אות שני, שהוא ממש בידול הטבע, ולפיכך הביא רש"י ז"ל את המקרא של האות השני יהי נא חרב אל הגזה לבדה שהוא עקר האות): **זעק איה נפלאות.** דכתיב (שופטים ו, יג) ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו: **מץ טל מגזה.** (כ"ה גם גרסת בני רומא), דכתיב (שם שם, לח) וימץ טל מן הגזה: **לכלת לבנון.** זו כנסת ישראל, ולפי שהזכיר למעלה למובה אות לכך סדר כנגדה לכלת לבנון שכמו כן היו עושים ישראל אות וסימן אם ילבינו עונותיהם (בלשון של זהורית. ורמז לאמרם ביומא ל"ט ע"ב למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל. ודברי רש"י הללו מורים כפירושי לעיל שהאות הראשון של הגזה היה לאות ולסימן לישראל שיינקו שפע עמים): **למען כלולים** (כ"ה גם במחזור ויטרי בלשון נפרד) **עשות מלחמתך.** אלו שלש מאות המלקקים בידם על פיהם שלא להשתחוות לבנואה דמיא (ובשופטים פרש"י שפסל את הכורעים לפי שכך הם למודים לכרוע לע"ז): [**תתה ישועתך.** במחזור ויטרי תשועתך: **צרופי מגוי.** במחזור ויטרי צרופי מבין]. ולכך סדר **ללא בגדו בך** כנגד המלקקים בידם לפי שגם הם לא בגדו בהקב"ה ולכך היתה תשועה על ידם: **למען יחיד צוררים דש.** זה שמשון שהיה מכלה את הפלשתים (והיה יחיד להוריו, ואמר דש עש"ה (שם ח, ז) ודשתי את בשרכם): **אשר מרחם לנזיר הקדש.** דכתיב (שם יג, ה) כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן: **ממכתש לחי הבקעת לו מים.** זהו הבאר בלחי החמור שנאמר (שם טו, יט) ויבקע אלהים את המכתש: **למי זאת עולה.** זו כנסת ישראל (דכתיב בה (שה"ש ח, ה) מי זאת עולה מן המדבר), ולכך סמך למי זאת עולה גבי שמשון לפי שכתוב בו כשבישר המלאך לאביו ואמו תעשה עולה לה' תעלנה: **למען טוב הולך וגדל.** זה שמואל דכתיב (ש"א ב, כו) והנער שמואל הולך וגדל וטוב: **אשר מעקשות** (במחזור ויטרי גרס מקשיות) **לב** (ובמחזור רומא **אשר מעשק**) **עדה חלל** (במחזור רומא מְחַלֵּל). שהיה מחלל את לב ישראל (מחטא) שעשו תשובה דכתיב (שם ז, ג) ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה': **בשוב עם מחטא** (כ"ה גם במחזור ויטרי). שעשו תשובה שנאמר ויצומו ביום ההוא ויאמרו שם חטאנו לה': **צוה שאב מים** (במחזור ויטרי צו לשאב מים). שנאמר וישאבו מים וישפכו לפני ה' ופירשו שם מהו וישפכו ששפכו לב כמים בתשובה (שם הביא רש"י דבר זה מתרגום יונתן): **לנאוה בירושלם.** זו כנסת ישראל (דכתיב בה (שה"ש ו, ד) נאוה כירושלם). ולכך הזכיר ירושלם כנגד אותו מעשה לפי שבאותו זמן נבחרה ירושלם (אחר חרבן שילה ע"י פלשתים) כמו שמצינו ויטש משכן שילו (תהלים עח, ס) וכתיב בתריה ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב ויבן כמו רמים מקדשו: **למען חיך מכרכר בשיר.** זה דוד דכתיב (ש"ב ו, יד) ודוד מכרכר בכל עז (ודרשו רבותינו במדב"ר פ"ד סי' כ' מהו מכרכר שהיה מקיש ידיו זו על זו ומופח ואומר כירי רם, מזה למד הפייטן שהכרכור היה בפה, ולזה אמר חיך מכרכר כד"א (שה"ש ה, טז) חכו ממתקים על הקול הנעים. וממה שאנו רואים שדרך המחזור ויטרי לכתוב שתי יודי"ן כשהיו"ד נקראת במבטא וכאן לא כתב אלא יו"ד אחת, נראה שגם הוא קרא חִיךְ ביו"ד נסתרת). ויש אומרים חִיךְ לשון צחוק כמו ותצחק שרה (בראשית יח, יב) ת"א וחייכת שרה, ותרגום מכרכר מחייך (אין כונתו שהתרגום אשר לפנינו תרגם מחייך, שהרי בכל התרגומים כתוב משבח וכן הביא הרד"ק בשם יונתן אלא ר"ל שהפייטן יתרגם מלת מכרכר מחייך ולפיכך קרא לדוד חִיךְ): **המלמד תורה בכל כלי שיר.** כדאמר (ברכות ג' ע"ב) כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד שהיה מנגן מאליו וכו' מיד היה עומד ועוסק בתורה (אפשר שלדעת הפייטן היה לדוד כלי שיר אחד הנקרא כבוד, וזהו שאמר (תהלים ל, יג) למען יזמרך כבוד ולא ידם, וכן (שם סו, ב) שימו כבוד תהלתו, פירוש יַחֲדוּ את כלי השיר כבוד אך לתהלת ה'. ודוד השתמש בשלשה מיני כלי שיר להעיר אותו משנתו לעסוק בתורה, כמו שנאמר (שם נז, ט) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר,

מְנַסֵּךְ לְפָנָיו כְּתָאֵב שְׁתוֹת מַיִם. לְשָׂמוּ בְךָ סִבְרָם. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן זָךְ
עָלָה בַּסְּעָרָה. הַמְקַנֵּא וּמֵשִׁיב עֶבְרָה. לְפִלּוּלוֹ יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה עָפָר וּמַיִם.
לְעֵינֶיהָ בְּרֵכוֹת. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַעַן וְשֵׁרֵת בֶּאֱמֶת לְרַבּוֹ. פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחוֹ
נֶאֱצַל בּוֹ. בְּקַחְתּוֹ מְנַגֵּן נִתְמַלְּאוּ גֵּבִים מַיִם. לְפָצוּ מִי כָמֹכָה. הו' וה"נ אבינו אתה:
לְמַעַן הִרְהֵר עֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. הַמַּכְרִיז תְּשׁוּבָה לְצֹאנֶךָ. אָז בְּבוֹא מְחָרֵף סָתַם

פירוש רש"י מכ"י ומחז"ו

ולדעת הראב"ע והרד"ק בריש מזמור כ"ב שאילת השחר הוא שם כלי שיר הזכיר כאן גם את הכלי הזה ופירוש איילת שחר אתעוררה משנתי ע"י כלי השחר, ולפי הראב"ע שהפעל איירה עומד כמו העירה והקיצה למשפטי (תהלים לה, כג), ועל"פ הזכיר כאן שלשה כלי שיר אשר השתמש בהם לתעורתו ללמוד תורה, ועל המספר שלשה נופל הלשון בכל כמו"ש הגאון מלבי"ם בהתורה והמצוה ויקרא סי' קל"ז בשם הראשונים, וכ"כ הגאון ר' יהודה מוסקאטי בספרו נפוצות יהודה דרוש כ"ז „כתב הפילוסוף בראשון מספר השמים לא תדלק מלת כל על פחות משלשה" עיי"ש. וכ"כ ר' שמואל ארקוואלטי בספרו ערוגות הבשם פרק ס', וכ"כ הכסף משנה בפרק ו' מיסודי התורה ה"ט, וכ"כ הרמב"ן בספר הזכות סוף"ב דמכות, וכ"כ הרא"ח בדרושיו הנותן אמרי שפר פ' חיי שרה, וכ"כ הגאון בעל סדר הדורות חלק ב' אות יו"ד בערך יוסי בן יועזר עיי"ש. ולזה אמר הפייטן המלמד תורה בכל כלי שיר): **מנסך לפניך** (במחזור ויטרי לפניו) **כתאב שתות מים**. דכתיב (ש"ב כג, טו) ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם וכתיב (שם) ולא אבה לשתותם ויסך אותם לה'. באגדה דשמואל (מדרש שמואל פרשה כ') מפרש שאינו מדבר אלא בדברי תורה, מי ישקני מים ואין מים אלא תורה כלומר מי יאמר לי מאותן הלכות של בית לחם ששם היו יושבין סנהדרין (עיי"ש בסגנון אחר): **לשמו בך סברם**. אלו ישראל ששמו מחוסה בהקב"ה. לפיכך חבר החרוזה זה כנגד מעשה דוד שאמר (תהלים קמו, ה) אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו (ובמחזור ויטרי גרס תחת זה לסגולה מעמים עש"ה (שמות יט, ה) והייתם לי סגלה מכל העמים): **למען זך עלה בסערה**. זה אליהו שנאמר (מ"ב ב, יא) ויעל אליהו בסערה השמים (וקראו זך המזדכך חמרו ושב להיות רוחני ועלה בגופו השמימה, ותלמידי אלישע לא ידעו מזה וחשבו שגופו נשאר בארץ ואך נשמתו עלתה השמימה ולפיכך הלכו לבקשו ולא מצאוהו): **המקנא ומשיב** (במחזור ויטרי ומשכך) **עברה**. דכתיב (מ"א יט, י) קנא קנאתי לה' (ופינחס זה אליהו ובפינחס נאמר (במדבר כה, יא) השיב את חמתי מעל בני ישראל): **לפלולו ירדה אש ולחכה עפר ומים**. דכתיב (מ"א יח, לז) ענני ה' ענני, ענני שתרד אש מן השמים ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם (ברכות ו' ע"ב) וכתיב בתריה ותפול אש ה' (במחזור ויטרי גרס לפלולו ירדה אש ואכלה עצים ואבנים ועפר ולחכה מים): **לעיניה ברכות**. זו כנסת ישראל שכתוב בהן (שה"ש ז, ה) עיניך ברכות בחשבון, על סנהדרי גדולה אמר, וזהו שאמר הכתוב (במדבר טו, כד) והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה (צ"ע אמאי לא הביא רש"י את המקרא הקודם (ויקרא ד, יג) שקרא ג"כ את הסנהדרין עיני הקהל), לעיניה ברכות, שהם כמעין הנובע רזי תורה, וכתיב במעשה אליהו ויעש תעלה כבית סאתים וגו' וגם את התעלה מלא מים, ולכך יסד חרוזה זו לעיניה ברכות דכתיב (ישעיה ז, ג) אל קצה תעלת הברכה העליונה: **למען ושרת** (במחזור ויטרי ומשרת) **באמת לרבו**. זה אלישע שהיה משרת לאליהו רבו באמת דכתיב (מ"ב ג, יא) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וכדדרים בגמ' (ברכות ז' ע"ב) למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה של תורה יותר מלמודה: **פי** (במחזור ויטרי ופי) **שנים ברוחו נאצל בו**. דכתיב (שם ב, ט) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (ונתקיים בו שהרי ראהו לקח מאתו וכדאמרינן בחולין ז' ע"ב): **בקחתו מנגן**. שנאמר (שם ג, טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה': **נתמלאו גבים מים**. שנאמר כה אמר ה' עשה הנחל הזה גבים (ובמחזור ויטרי גרס כנגן המנגן נתמלאו הגבים מים): **לפצו מי כמוכה**. אלו ישראל שאמרו בים מי כמכה באלם. ולפי שכתוב למעלה מן הענין (שם שם, ז) כמוני כמוך לכך חבר חרוזה זו כנגדה: **למען הרהר עשות רצונך**. זה חזקיהו מלך יהודה שהיה צדיק גמור דכתיב (שם יח, ה) בה' אלהי ישראל בטח (כלומר שמחשבתו היתה דבוקה תמיד בהקב"ה. ובפרס ראיתי לדברי רש"י ז"ל הייתי רגיל לפרש כונת הפייטן שרמז בזה על שלשת הדברים שעשה חזקיהו ולא הודו לו חכמים (פסחים נ"ו ע"א) אע"פ שמעשיו לא היו רצויים אבל מחשבתו היתה לשם שמים וחשב בלבו שבזה עושה רצונו של מקום ב"ה, ורבותינו ז"ל באדר"ן פרק ב' פירשו באחד משלשה דברים הללו שהיתה כונתו לשם שמים, והוא סתימת מי גיחון, אמרו שם סתם מי גיחון והסכימה דעתו לדעת המקום, והה"ד בכל שלשת הדברים, אבל באיזה אופן היתה כונתו לטובה — דבר זה נמסר לכל מבין להבין): **המכריז תשובה לעשות רצונך**

עֲינוֹת מַֽיִם. לְצִיּוֹן מִכְלַל יֹֽפִי. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַֽעַן דָּרְשׁוּךָ בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה. וְסוֹדְךָ לָֽמוֹ נִגְלָה. בְּלִי לְהִתְגָּאֵל דָּֽרְשׁוּ זֵֽרְעוֹנִים וּמַֽיִם. לְקוֹרְאֶֽיךָ בַּצָּר. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַֽעַן גְּמַר חָכְמָה וּבִינָה. סוֹפֵר מָהִיר מְפַלֵּשׁ אֲמָנָה. מְחַכְּמֵֽנוּ אֲמָרִים הַמְּשׁוּלִים בְּרַהֲבֵי מַֽיִם. לְרַבָּֽתִי עָם. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַֽעַן בָּאֵי לְךָ הַיּוֹם בְּכָל־לֵב. שׁוֹפְכִים לְךָ שִֽׂיחַ בְּלֹא לֵב וָלֵב. שׁוֹאֲלִים מִמְּךָ עֹז מִטְרוֹת מַֽיִם. לְשׁוֹרְרוּךָ בַּיָּם. הו' וה"נ אבינו אתה: לְמַֽעַן אוֹמְרֵי יִגְדַּל שְׁמֶֽךָ. וְהֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּֽךָ. צְמֵאִים לְיֶשְׁעֲךָ כְּאֶֽרֶץ עֲיֵפָה לַמַּֽיִם. לְהָרַֽתָ לָֽמוֹ מְנוּחָה. הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִֽׁיעָה נָּא אָבִֽינוּ אָֽתָּה:

חזן וקהל הוֹשַׁע נָא. אֵל נָא. אָנָּא הוֹשִֽׁיעָה נָּא:
הוֹשַׁע נָא. סְלַח נָא. וְהַצְלִיחָה נָא. וְהוֹשִׁיעֵֽנוּ אֵל מָעֻזֵּֽנוּ:

פירוש רש"י מב"י ומחז"ו

רצונך. שנא' (מ"ב יט, א) ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית ה', וכתיב (שם פ' ג) כה אמר חזקיהו יום צרה וגו', וכתיב (דה"ב ל, ו) וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו אל ה' וגו' וישוב אל הפליטה הנשארת וגו': **בבוא מחרף.** כשבא סנחריב והיה מחרף כלפי מעלה (גם במחזור ויטרי ליתא מלת אז, ובמחזור רומא אץ בבוא מחרף): **שהם מעינות מים** (כ"ה גם במחזור ויטרי ובמחזור רומא). כדאמרינן ששה דברים עשה חזקיהו המלך סתם מי גיחון (והפייטן זכר דוקא את הדבר הזה — לפי שעליו אמרו בפירוש באדר"ן הכ"ל שהסכימה דעתו לדעת המקום, וכמו שהעירונו לעיל): **לציון מכלל יפי.** לכך תקן הרוזה זו כנגדו, לפי שכתוב באותו ענין (מ"ב יט, כא) בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון, וכתיב (שם שם, לא) כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון (והוא עש"ה (תהלים נ, ב) מציון מכלל יפי אלהים הופיע): **למען דרשוך בתוך הגולה.** דניאל חנניה מישאל ועזריה (ובמחזור ויטרי ובמחזור רומא דורשיך): **וסודך למו נגלה.** שגלה להם חלומו של נבוכדנצר (במחזור רומא וסוד הקדש להם נגלה): **לקוראיך בצר.** אלו ישראל שקוראים להקב"ה בעת צרתם, לכך נקט הרוזה זו כנגדם לפי שגם הם קראו בעת צרתם. להקב"ה שנאמר (דניאל ב, יח) ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה: **למען גמר הכמה ובינה** (במחזור ויטרי ליתא, ובמחזור רומא למען גָּמוּר בחכמה ובינה). זה עזרא הסופר: **מפליש אמנה** (במחזור ויטרי אמונה, ובמחזור רומא המפליש דברי אמנה וסופר מהיר ליתא). דכתיב (עזרא ז, י) כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה', והוא סופר מהיר מפרסם התורה לישראל. ויש מפרשים אמנה אמונה: **מחכמנו אמרים המשולים למים.** זו התורה דכתיב (משלי ה, טז) יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים (תימה אמאי לא הביא רש"י את המקרא דנביאים (ישעיה נה, א)

הוי כל צמא לכו למים דנדרש על התורה (תענית ז' ע"א) למה נמשלו ד"ת למים דכתיב הוי כל צמא וגו'. ולגירסת המחז"ו ניחא, דגרס מחכם אמרים בְּרָחְבָה ממים, ובמחזור רומא מחכמנו רְחָבָה מרחבי מים (מחכמנו את התורה שהיא רחבה מרחבי מים כמו שנאמר (איוב יא, ט) ורחבה מני ים) לכך הביא את המקרא יפוצו מעינותיך משום שנאמר שם ברחובות פלגי מים, ואולי כך היה כתוב בספרי רש"י ועל זה כוון פירושו אך המעתיקים ערבבו גירסא אחרת): [לרבתי עם. זו ירושלים דכתיב (ריש איכה) העיר רבתי עם]: **למען באי היום בכל לב** (גם במחזור ויטרי ובמחזור רומא ליתא תיבת לך). שהיום נידונים על המים (ר"ה ע"ז ע"א): **שופכים שיחה.** כמו ישפך שיחו (תהלים קב, א) (ובמחזור ויטרי שופכים לך כמים לב, ובמחזור רומא שופכים לפניך שַׁוְעָה בלא לב ולב): **מטרות עוך שואלים...** (במחזור ויטרי שואלים ממך מטרות עז מים, ובמחזור רומא שואלי ממך מטרות עז ומים): **לשורריך בים** (כ"ה גם במחזור רומא, ובמחזור ויטרי לשהורה ונאוה) ולכך נקט הרוזה זו לפי שאמרו ישראל עזי וזמרת יה כנגד מטרות עוך: **למען אומרי יגדל שמך.** אלו ישראל שאומרים גדול ה' ומהולל מאד (עש"ה (ש"ב ז, כו) ויגדל שמך עד עולם): [והם נחלתך ועמך. על שם הכתוב (דברים ט, כט) והם עמך ונחלתך]: **צמאים לישעך.** הצמאים לישועתו של הקדוש ברוך הוא: **כארץ עיפה למים.** כארץ שצמאה למי גשמים, זו ארץ ישראל שנאמר (שם יא, יא) למטר השמים תשתה מים (עש"ה (תהלים קמג, ו) נפשי כארץ עיפה): **לתרת למו מנוחה.** זו ארץ ישראל שנאמר (דברים יב, ט) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה, וכתיב (במדבר יג, ב) שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען (על שם הכתוב (שם י, לג) לתור להם מנוחה):

יחזר"ר היה נוהג שבשעה שהלולב בידו לא לקח כלל הערבה אפילו בשעת הקפה עד שהיה מגיע להושענא ע תענה אמונים שופכים לך לב במים אז כיוון הלולב והאתרוג מידו והלך כבוד לערבה ולקחה בידו משום שבהושענא צ הוזכר תמיד מים והערבה גדלה על המים והפסה עד הגיעם הערבה:

סימן א"ב

תַּעֲנֶה אֱמוּנִים שׁוֹפְכִים לְךָ לֵב כַּמַּיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן בָּא בָאֵשׁ וּבַמַּיִם. גָּזַר וְנַם יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה דְגָלִים גָּזוּ גִּזְרֵי מַיִם. והושיעה נא: לְמַעַן הַנֶּעֱקַד בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם. וְשָׁב וְחָפַר בְּאֵרוֹת מַיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה זַכִּים חוֹנִים עָלַי מַיִם. וה"נ: לְמַעַן חָלָק מְפַצֵּל מַקְלוֹת בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם. טָעַן וְגָל אֶבֶן מִבְּאֵר מַיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה יְדִידִים נוֹחֲלֵי דָת מְשׁוּלַת מַיִם. וה"נ: לְמַעַן כָּרוּ בְּמִשְׁעֲנוֹתָם מַיִם. לְהָכִין לָמוֹ וּלְצֶאֱצָאֵימוֹ מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה מִתְחַנְּנִים כְּבִישִׁימוֹן עֲלֵי־מַיִם. וה"נ: לְמַעַן נֶאֱמַן בַּיִת מַסְפִּיק לָעָם מָיִם. סֶלַע הָךְ וַיָּזוּבוּ מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה עוֹנִים עָלַי בְּאֵר מָיִם.

עיון התפלה

תענה אמונים. הפיוט הזה לא נמצא בהכת"י, ואצאריהו אני בעזר הש"ת. אמונים. אלו ישראל שנאמר (ישעיה כו, ב) גוי צדיק שומר אמונים, לפי שהם נאמנים להקב"ה ואמונים ומחונכים על דרכי התורה: שופכים לך לב. עפ"ה (תהלים סב, ט) שפכו לפניו לבבכם, וכן אמר הפייטן בפיוט הקודם שופכים לך שיח תחת לפניך, ובמחזור רומא שופכי לב: למען בא באש ובמים. זה אברהם שהשליכו נמרוד לכבשן אש (ב"ר פל"ח סי' י"ג) וכשהלך לעקוד את יצחק בנו נכנס עד צוארו במים (תנחומא פ' וירא סי' כ"ב): והצליחה נא. במחזור ויטרי אינו ובכל מקום שכתוב בסדורינו „והושיענו אל מעוזנו" דהיינו אחר הסוגר כתוב במחזור ויטרי „והצליחה נא" והחרוז השני נמשך עם הסוגר בלי הפסק כלל בנתים: גזר ונם יקח נא. (בראשית יח, ד). ונם, כמו וְנָאם, כן דרך חז"ל להשתמש בשרש זה כמו נמתי לו לבן עזאי וכו' נם לי (חולין פ' ע"ב) ועי' בערוך ערך נם א': דגלים. ישראל המסודרים לדגלים: גזו גזרי מים. עפ"ה (תהלים קלו, יג) לגוזר ים סוף לגזרים, וגזו פירושו עברו כמו וכן נגוזו ועבר (נחום א, יב): הנעקד בשער השמים. זה יצחק שנעקד בהר המוריה שהוא שער השמים כמו שאמר יעקב (בראשית כח, יז) וזה שער השמים: ושב וחפר. (שם כו, יח) וישב יצחק ויחפור את בארות המים: זכים. אלו ישראל שנאמר (איכה ד ז) זכו נזיריה משלג: חונים עלי מים. שנא' (שמות טו, כז) ויחנו שם על המים ואמרו רבותינו במכילתא מלמד שהיו עוסקין בד"ת שנתנו להם במרה: חלק מפצל מקלות (כדי להציגם) בשקתות המים. זה יעקב שנקרא איש חלק (בראשית כז, יא). וכונת הפייטן בהרכבה זו להעיר אותנו לבל נחשוב חלילה שיעקב אע"ה בחיר צדיקי עולם שתמונתו חקוקה בכסא הכבוד (ב"ר פס"ח סי' י"ב) השתמש בערמומיות כנגד לבן, חלילה לו מזאת כי איש חָלָק הוא בלי שום ערמומית בשלה, וכל מעשיו היו מסכימים עם משפטי הצדק, שהרי הקב"ה יוצר כל אשר יצר את יעקב ואת לבן ואת רכושם השכים על ידו בדבר הזה כמו שנאמר (שם לא, יב) שא נא עיניך וראה וגו' עקודים נקודים וברודים וגו'. וענין המקלות ביארו המפרשים בטוב טעם ודעת*): טען. הרים כמו טענו את בעירכם (שם מה, יז) הרימו משאותיכם על בעירכם: וגל אבן. (שם כט, י): ידידים. אלו ישראל שנקראו ידידים (מנחות נ"ג ע"ב): נוחלי דת. יורשי תורה, כמו שנאמר (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב: משולת מים. שנמשלה למים (תענית ז' ע"א): כרו במשענותם מים. (במדבר כא, יח): להכין למו ולצאצאימו מים. במחזור ויטרי ובמחזור רומא ליתא מלת למו. ופירוש לצאצאימו לצאצאיהם של אברהם יצחק ויעקב המזכרים מקודם לכן, ורמז למאמר המדרש במדב"ר פרשה י"ט סי' כ"ו וכי הבאר היתה שם אלא שנתנה בזכות אבות שנקראו שרים שנאמר (תהלים קה, מא) פתח צור ויזובו מים וגו' כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו: תענה מתחננים בישימון. כ"ה גירסת המחזור ויטרי, וגרסת בני רומא שתחננים בישימון. וגרסתנו כבישימון בכ"ף וכ"ה בסדור הרוו"ה — תענה עכשו לעמך ישראל המתחננים אליך עלי מים כמו שהתחננו אבותינו במדבר. ונ"פ כי לא התחננו דור המדבר אלא התלוננו [ויהפי' הכון תפנה לעמך כמו בעניהם בישימון]: למען נאמן בית. זה משה דכתיב (במדבר יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא: מספיק לעם מים. במחזור רומא מספיק למו מים, ובמחזור ויטרי מספיק מים ותו לא: סלע הך ויזובו מים. עפ"ה (תהלים עח, כ) הן הכה צור ויזובו מים, ובמחזור ויטרי סלע הכה, ובפיוט לשמע"צ בסוף תפלת גשם על הסלע הך ויצאו מים: עונים

*) עיין בהור זרוע סי' הבס"ע מ"ב ע"ז. המגיה

הה"נ: לְמַעַן פֻּקַּד בְּמֵי מְרִיבַת מָיִם. צְמֵאִים לְהַשְׁקוֹתָם מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה קְדוֹשִׁים מְנַסְּכִים לְךָ מָיִם. הה"נ: לְמַעַן רֹאשׁ מְשׁוֹרְרִים כְּתָאַב שְׁתוֹת מָיִם. שַׁב וְנָסַךְ לְךָ מָיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו: תַּעֲנֶה שׁוֹאֲלִים בְּרִבּוּעַ אֶשְׁלֵי מָיִם. הה"נ: לְמַעַן תֵּל תַּלְפִּיּוֹת מוֹצָא מָיִם. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְתַרְעִיף שָׁמַיִם. והצליחה נא והושיענו אל מעוזנו:

ח"ק רַחֶם־נָא קְהַל עֲדַת יְשֻׁרוּן. סְלַח וּמְחַל עֲוֹנָם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

יוסף ע"פ א"ב

אָז כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנִים. בָּאנוּ לְפָנֶיךָ נְדוֹנִים. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

גֵּאָה אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. נִתְגָּרוּ בָנוּ מְדָנִים. דְּשׁוּנוּ וּבְעָלוּנוּ זוּלָתְךָ אֲדוֹנִים. והושיענו אלהי ישענו: הֵן גַּשְׁנוּ הַיּוֹם בְּתַחֲנוּן. עָדֶיךָ רַחוּם וְחַנּוּן. וְסִפַּרְנוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּשִׁנּוּן. והושיענו אלהי ישענו: זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ. נָא אַל־תִּיבַשׁ. חַשְׁרַת מַיִם בַּאֲבִיהָ תֶּחְבַּשׁ. והושיענו אלהי ישענו: טָעֲנוּ בְּשַׁמְנָה. בְּיַד שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה. יָשָׁר צַדִּיק אֵל אֱמוּנָה. והושיענו אלהי ישענו: כָּרַתָּ בְרִית לָאָרֶץ. עוֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ.

עיון תפלה

עלי באר. אלו ישראל במדבר שנאמר עלי באר ענו לה (במדבר כא, יז): פקד וגו' צמאים להשקות. זה משה שנצטוה מפי הקדוש ברוך הוא להשקות את ישראל הצמאים למים: ראש משוררים. זה דוד: שב ונסך לך מים. במחזור ויטרי גרס שח חלילה ויסך לך מים, שנאמר (ש"ב כג, יז) ולא אבה לשתותם ויסך אותם לה' ויאמר חלילה וגו': שואלים ברבוע אשלי מים. ר"ל תענה אותנו שאנו שואלים ומבקשים בארבעה מיני נטיעות מים לולב ואתרוג והדס וערבה, אשלי לשון ויטע אשל (ר' הירש שריוש בסדור כל בו): תל תלפיות מוצא מים. זה בית המקדש כדכתיב (זכריה יד, ח) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם (ר' יוחנן טריוש בפירושו למחזור רומא). ובסדורינו נוספה מלת בית, אבל במחזורי הקדמונים ליתא: תפתח ארץ ותרעיף שמים. במחזור ויטרי ותרעיף מים. ולגרסתנו הכי פירושו שהארץ תרעיף את השמים, כי האדים עולים מן הארץ ומתעבים ברקיע השמים לטפות גשם הנופלות ארצה:

אז כעיני עבדים וגו'. מלה"כ (תהלים קכג, ב):

נדונים. כן צריכים לנקד הנו"ן בשו"א, ובאבות פ"ג משנה י"ט ובטוב הטעם נדון רק נקד הרוו"ה בסדוריו, וכאן נקד נדונים שלא כדין: נתגרו בנו מדנים. מלה"כ (משלי טו, יח) איש חמה יגרה מדון: דשונו. שמו מרמס לרגליהם: ובעלונו זולתך אדונים. עפה"כ (ישעיה כו, יג) בעלונו אדונים זולתך, כבשו עלינו בעלים: וספרנו נפלאותיך בשנון. שתי פעמים ספרנו היום נפלאותיך בתפלת שחרית ובתפלת מוסף, כי אמירת ההושענות היא אחר תפלת מוסף: זבת חלב וגו' אל תיבש. ארץ ישראל שהיא זבת חלב ודבש אל תיבש בחסרון גשם: חשרת מים באביה תחבש. כ"ה ברוב הסדורים, והבי"ת של באביה גורעין ומוסיפין אותה על מלת חשרת, כמו במקרא ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט, ל) תחת ותשם פוך בעיניה, ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ, ו) דמעות בשליש, ור"ל הארץ תחבש (תלבש) אביה (למחיה) בחשרת מים, מלה"כ (יחזקאל טז, י) ואחבשך בשש. וחשרת מים פירש"י (ש"ב כב, יב) על פי דברי המדרש ב"ר פ' י"ג סי' י' והעננים מתגברין וכו' ומקבלין אותם כמפי הנוד וכו' וחושרין אותן כמין כברה ואין טפה נוגעת בחברתה, ופירוש חשרת מים — דאס אויפזיעבען, אויפשפרייטען דעס וואסערס, וכן אמר המשורר במקום אחר (תהלים סח, י) גשם נדבות תניף אלהים תכבר על פני האדמה גשם נדבות כמו על ידי נפה: טענו בשמנה. תטענו בארץ ישראל השמנה (נחמיה ט, לה): ביד שבעה ושמונה. המזכרים במקרא (מיכה ה, ד) והקמונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם וקבלו רבותינו (סוכה נ"ב ע"ב) מאן נינהו שבעה רועים דוד באמצע — אדם שת ומתושלח בימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו, ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל עמוס וצפניה צדקיה ומשיח ואליהו. ויש מפרשים דקאי אהא דאמר ר' יהושע (עירובין פ' פ"ג) תן חלק לשבעה וגם לשמונה שבעה אלו שבעה ימי פסח שמונה אלו שמונה ימי החג, וביד פירושו בשביל, כלומר בזכות המצות שאנו מקיימין בפסח ובסכות מצה עמר ד' מינים נסוך המים וחבוט ערבה שכלם תולדות מי הגשמים תתן לנו מים בשנה זו: כרת ברית לארץ. רומז על הברית שכרת הקב"ה לארץ אחר המבול ע"ד הזרע והקציר לפיכך תן לנו מים

לְבִלְתִּי פְּרָקְבָּה פָּרֶץ. והושיענו אלהי ישענו: מִתְחַנְּנִים עֲלֵי־מָיִם. כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי מָיִם. נָא זְכָר־לָמוֹ נִסּוּךְ הַמָּיִם. והושיענו אלהי ישענו: שִׂיחִים בְּדֶרֶךְ מַטָּעָתָם. עוֹמְסִים בְּשַׁוְעָתָם. עֲנֵם בְּקוֹל פְּגִיעָתָם. והושיענו אלהי ישענו: פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. פְּנֵה לְפִלּוּלָם שְׁעוֹת. צַדִּקֵם אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. והושיענו אלהי ישענו: קוֹל רִגְשָׁם תְּשַׁע. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע. רַב לְהוֹשִׁיעַ וְלֹא חָפֵץ רֶשַׁע. והושיענו אלהי ישענו:

חו״ק שַׁעֲרֵי*) שָׁמַיִם פְּתַח. וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב לָנוּ תִפְתַּח. תּוֹשִׁיעֵנוּ וְרִיב אַל תִּמְתַּח. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

חזן קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: והקהל חוזר

מיוסד ע״פ א״ב

אֹמֶן יֶשְׁעֲךָ בָּא. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קוֹל בָּא בְּרִבְבוֹת

עיון

מים: **מתחננים עלי מים**. אנחנו עמך מתחננים לפניך על דבר המים: **בערבים** (סגלים) על יבלי מים. כצ״ל בבי״ת וכן גרס ר׳ הערץ מריוש בפירושו לסדור כל בו, והמליצה לקוחה מלה״כ (ישעיה מד, ד) כערבים על יבלי מים: **שיחים בדרך מטעתם עומסים וגו׳**. נושאים את השיחים (דהיינו ארבעת המינים הצומחים) בדרך מטעתם, כדרך שהם נטועים וגדלים, כדאמרינן (סוכה מ״ה ע״ב) כל המצות כלן אין אדם יוצא בהם אלא דרך גדילתן שנאמר עצי שטים עומדים: **ענם בקול פגיעתם**. ענה אותם בשמעך קול פגיעתם. ואפשר שכוון עוד בזה לרמז על מאמר המדרש שמו״ר פ״ה סי׳ ט׳ בא וראה איך הקול יוצא אצל כל ישראל כל אחד ואחד לפי כחו, הזקנים לפי כחן הבחורים לפי כחן וכו׳ ואף משה לפי כחו שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שהיה יכול לסובלו, ע״כ, והכא נמי עֲנֵה אותם בקול פגיעתם, בערך קול תפלתו של כל אחד ואחד כן תענהו, וכמו שאמר שלמה (מ״א ח, לט) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו וגו׳ וכמו שהם לוקחים את ארבעת המינים דרך גדילתן כן תקח גם אתה את קול פגיעתם דרך גדילתו וצמיחתו מן הלב: **פנה לפלולם — שעות**. פנה לתפלתם בשעתם ופנותם אליך בכל לבם: **תפתח ארץ ויפרו ישע**. לשון הכתוב (ישעיה מה, ח), והפייטן איננו מפרש כפירוש הרד״ק מפני נטיעת ישע, אלא תפתח ארץ את מקורה ויפרו כל מיני ישע: **שערי שמים פתח**. וכן אנו אומרים באבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתנו. וכבר דברנו לעיל בהערה לשמונה עשרה ברכות בד״ה ואולם נסמקובלים ע״ד השערים הללו עיי״ש: **ואוצרך הטוב**. הכתוב (דברים כח, יב) יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳. ושעור התפלה הזאת כך הוא, פתח שערי שמים לתפלתנו, ומה היא תפלתנו — שתפתח לנו את אוצרך הטוב לתת מטר ארצנו בעתו,

תפלה

כי רוב התפלות הנוספות בהושענא רבה הם תפלות גשם, לפי שבחג נדונים על המים (ר״ה פ״ז א׳): **וריב אל תמתח**. מתח ענינו המשכה חזקה לכל רוחב, כמו וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ, כב). ובב״ר פ״א סי׳ ג׳ שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע, ור״ל אל תמשוך עלינו את הדין בחוזק כי לפני דינך מי יעמוד. ועוד רמז בזה על מה שאמרו רבותינו (ב״מ פ״ס ע״א) קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא, ואחר שבקש רחמים לפתוח לנו אוצרות הגשמים הוסיף לבקש שירדו עלינו ברחמים ולא יהיו קשים לנו כיום הדין, לפיכך אמר וריב אל תמתח. ומזה נראה שהפייטן יסד את התפלה הזאת להושענא רבה שאז מתפללין על גשמי השנה ונעתקה אח״כ גם בתפלת נעילה:

קול מבשר. כשגמרו להתפלל על הגשמים מבשרים על הגאולה ועל תחית המתים, נוסד על מאמרם בראשית רבה פ׳ י״ג סי׳ ד׳ א״ר הושעיא קשה היא גבורת גשמים שהיא שקולה כנגד כל מע״ב וכו׳ ר׳ סימון אומר אף מכנסת את הגליות וכו׳ ר׳ חייא בר אבא אמר ושקולה כנגד תחית המתים וכו׳ וגדולה מתחית המתים שתחה״מ לאדם חו לאדם ולבהמה תחה״מ לישראל וזו לכל העולם. ובתענית ז׳ ע״א הגירסא א״ר אבהו גדול יום הגשמים מתחה״מ דאלו תחה״מ לצדיקים ואלו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים, ועיי״ש בהגהות הריעב״ץ בש״ס ד׳ ווילנא שגם הרשעים יעמדו — אך לרעתם כמוש״נ (סוף דניאל) ואלה לחרפות. וכן מצאנו שאחר שבת גשמי ברכה נתבשר על הגאולה דתניא (סנהדרין צ״ז ע״א) שבוע שבן דוד בא וכו׳ בחמישית שובע גדול והוכלין ושותין ושמחין וכו׳ בששית קולות דהיינו קולות מבשרים ועי׳ רש״י: **אמץ ישעך**. במחזור רומא גרס אֹמֶן, אמונת הישועה שהייתי מאמין בה ומצפה אליה עד היום — הנה באה והיתה: **קול דודי**. (שה״ש ב, ח): **בא ברבבות כתים**. בהרבה כתות מלאכי

*) פיוט שערי שמים הוא סוף הא״ב שבפיוט הזה. „שערי״ הוא השי״ן, „תושיענו״ הוא התי״ו. והפרידוהו מהפיוט כדי שיאמר אותו הש״ץ בקול. וכבר קבעוהו בנעילה לתחלת החתימה ובחו״ל חוזרים אותו בגמר החתימה (סי׳ כתר נהורא):

כִּתִּים. לַעֲמוֹד עַל הַר הַזֵּיתִים. מ״ו: קוֹל גִּשְׁתּוֹ בַּשּׁוֹפָר לִתְקַע. תַּחְתָּיו הַר יִבָּקַע. מ״ו: קוֹל דָּפַק וְהֵצִיץ וְזָרַח. וּמָשׁ חֲצִי הָהָר מִמִּזְרָח. מ״ו: קוֹל הֵקִים מִלּוּל נְאֻמוֹ. וּבָא הוּא וְכָל־קְדוֹשָׁיו עִמּוֹ. מ״ו: קוֹל וּלְכָל־בָּאֵי הָעוֹלָם. בַּת־קוֹל יִשָּׁמַע בָּעוֹלָם מ״ו: קוֹל זֶרַע עֲמוּסֵי רְחָמוֹ. נוֹלְדוּ כְּיֶלֶד מִמְּעֵי אִמּוֹ מ״ו: קוֹל חָלָה וְיָלְדָה מִי זֹאת. מִי שָׁמַע כָּזֹאת. מ״ו: קוֹל טָהוֹר פָּעַל כָּל־אֵלֶּה. וּמִי רָאָה כָּאֵלֶּה מ״ו: קוֹל יֶשַׁע וּזְמַן הוּחַד. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד מ״ו: קוֹל כַּבִּיר רוּם וָתַחַת. אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת מ״ו: קוֹל לְעֵת יִגְאַל עַמּוֹ נָאוֹר. וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר מ״ו: קוֹל מוֹשִׁעִים יַעֲלוּ לְהַר צִיּוֹן. כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן מ״ו: קוֹל נִשְׁמַע בְּכָל־

עיון תפלה

השרת כמו שנאמר (זכריה יד, ה) ובא ה' אלהי כל קדושים עמך. ובמחזור ויטרי גרס מרבבות כתים במ"ש עש"ה (דברים לג, ב) ואתה מרבבות קדש: לעמוד על הר הזיתים. שנאמר (זכריה יד, ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים. ובמחזור ויטרי בהר הזיתים: גשתו בשופר לתקע. מהרת גשתו אל ההר הזה כדי לתקוע בשופר גדול ובאו האובדים וגו' והנדחים וגו' (ישעיה כז, יג). ומלת לִתְקַע באה ע"ד לִשְׁכַּב (בראשית לד, ז): תחתיו הר יבקע. כמו שכתוב בזכריה שם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה. ובמחזור ויטרי ההר בה"א: דפק והציץ וזרח. דפק, עש"ה (שה"ש ה, ב) קול דודי דופק. והציץ, עש"ה (שם ב, ט) מציץ מן החרכים. וזרח, עש"ה (ישעיה ס, ב) ועליך יזרח ה', בתחלה ידפוק על פתחינו לעורר אותנו לתשובה, ואחר כך יציץ עלינו מן החרכים, שהגלות מעט, תחת אשר עד העת ההיא הסתיר פניו מאתנו, ולבסוף יזרח עלינו במלואו והיה לנו ה' לאור עולם (ישעיה שם, יט), ובמחזור רומא דפק והאיר וזרח: ומש חצי ההר (ממזרח) [צפונה]. (זכריה יד, ד): הקים מלול נאמו. הקים את כל דבריו הטובים אשר דבר עלינו: ובא הוא וכל קדושים עמו. (זכריה שם). ובמחזור ויטרי שתי התיבות ובא הוא ליתא. ובמחזור רומא ובא ה' אלהים וכל קדושים עמו: ולכל באי העולם. במחזור ויטרי עולם בלי ה"א, ובמשנה שבגמרא (ר"ה ט"ז א') כל באי עולם בלי ה"א, אבל במשנה שבמשניות באי העולם. ובפיוט ונתנה תקף בכל הספרים המדויקים וכל באי עולם בלי ה"א ובמחזור רומא בה"א: בת קול ישמע. במחזור ויטרי בת קול תשמיע: זרע עמוסי רְחָמוֹ. כן נקוד במחזור רומא ונכון, ובכל הסדורים נקדו רַחֲמוֹ שלא כדת. והוא עש"ה (ישעיה מו, ג) העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם. ופירוש זרע עמוסי רחמו — זרע עמו שעמוסים עליו מרחם אם: חלה וילדה מי זאת. ציון תשאל לנפשה מי זאת אשר חלה וילדה לי את אלה? כמו שנאמר (שם מט, כא) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה, ועש"ה (שם סו, ח) כי חלה גם ילדה ציון את בניה. ויש

לומר שכל אלה הם דברי הבת קול, הבת קול תשאל לכל באי עולם — מי זאת אשר חלה וילדה! מי שמע כזאת, מי ראה כאלה! אף היא השיב אמריה — טהור פעל כל אלה! — ובמחזור ויטרי גרס חִבְּלָה וילדה, וכ"ה במחזור רומא, ובחרוז השני גורס במחזור רומא מי ראה כנסיונות אלה, ונראה שזו שליחות יד לבאר כונת הפייטן: ישע (אופן הישועה) וזמן (זמנה של הישועה) הוחד (כתיחד ונקבע מראש ימות עולם): היוחל ארץ ביום אחד. זהו אופן הישועה שיוחל ארץ ביום אחד, וה"א היוחל תחת שי"ן כמו ההלכוא אתו (יהושע י, כד), והפייטן תפש לשון הכתוב (ישעיה סו, ח) ושם הה"א לתמיהה. ויוחל מגזרת חלה גם ילדה הרגשת הלידה. וכתב הרד"ק „היוחל ארץ בא בלשון זכר כמו ולא נשא אותם הארץ" עכ"ל. וכונת הפייטן באופן הישועה, שהגאולה העתידה לא תמשך שנים רבות כמו שנמשכה גאולת מצרים ארבעים שנה עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה וגאולת בבל י"ט שנה מתחלת מלכות כרש עד שנת שתים למלכות דריוש ארתחששתא אבל הגאולה העתידה תהיה במהרה בלי המשך זמן כ"כ, כמו שנאמר (שם ס, כב) אני ה' בעתה אחישנה ופשטיה דקרא בעתה כאשר תגיע העת הקבועה מאתי אז אחישנה אמהר להשלים את הגאולה במהרה בלי המשך זמן, ויהיה דומה כאלו נולד הגוי כלו ביום אחד: כביר רום ותחת. במחזור רומא הגירסא כבירי רום ותחת — ראו אם יולד גוי פעם אחת. אתם הכבירים אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת — התבוננו וראו הנהיה כדבר הגדול הזה שיולד גוי פעם אחת, בזמן קצר כזה — לעת יגאל עמו נאור. במחזור ויטרי ליתא תיבת עמו, ובמחזור רומא לעת יִגָּלֶה עמו נאור. כלומר יִגָּלֶה לפני עמו מהסתרת פניו. ונאור תאר להקב"ה (תהלים עו, ה): והיה לעת ערב וגו'. במחזור ויטרי ובמחזור רומא ליתא תיבת והיה, והוא לשון הכתוב (זכריה יד, ז): מושיעים יעלו בהר ציון. עש"ה (סוף עובדיה) ועלו מושיעים בהר ציון. ובמחזור ויטרי להר ציון. ובמחזור רומא לציון: כי חלה גם ילדה ציון. (ישעיה סו, ח). ובמחזור ויטרי גרס כי פקד ה' את

גְּבוּלֵךְ. הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ מ״ו: קוֹל שִׂימִי עַד דַּמֶּשֶׂק מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ. קַבְּלִי בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ מ״ו: קוֹל עַלְזִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. כִּי קָמוּ יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן מ״ו: קוֹל פְּנוּ אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ. הַיּוֹם אִם בְּקוֹלִי תִשְׁמָעוּ מ״ו: קוֹל צֶמַח אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ. הוּא דָוִד בְּעַצְמוֹ מ״ו: קוֹל קוּמוּ כְפוּשֵׁי עָפָר. הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר מ״ו: קוֹל רַבָּתִי עָם בְּהַמְלִיכוֹ. מַגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ מ״ו: קוֹל שֵׁם רְשָׁעִים לְהַאֲבִיד. עֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד מ״ו: קוֹל תְּנָה יְשׁוּעוֹת לְעַם עוֹלָם. לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם: מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:

ג״פ קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:

ובמחזור רומא אחר גמר האלפא ביתא נמצאו עוד י״ח חרוזים שראשיהם אלעזר בירבי קליר חזק. ואלו הן:

אֲבִי עַד חָשׁ לְפָאֳרֵךְ. קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ: לְחַזֵּק לֵב נִמְהָרִים. בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים: עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ. וְהוֹשִׁיעִי כָּל מָעֻזֵּךְ: זְרוֹעֵךְ יְוָדַע בְּהוֹדִי. וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי: רָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמָעְלָה. כִּי יָשַׁב בָּהּ שׁוֹכֵן מָעְלָה: בְּרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע. בְּיָמָיו יְהוּדָה תִּוָּשַׁע: יִטְּפוּ הֶהָרִים עֲסִיס. כִּי בְשִׂמְחָה שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ: רְבָבוֹת וַאֲלָפִים בְּהִקָּבֵץ. וּנְפוּצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ: בְּבִנְיַן הֵיכָל לְיָפוֹת. חִזְקוּ יָדַיִם רָפוֹת: יִנּוֹן לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ שְׁמוֹ. הוּא דָוִד בְּעַצְמוֹ: קוֹל דּוֹדִי בָּא תַּגִּידִי. כִּסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי: לְהָקִים בֵּית הָאוּלָם. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: יוֹם הֱיִיתֶם מְחַכִּים בּוֹ. נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: רֶוַח וְהַצָּלָה דַּת וָהוֹד. כִּי לְשִׂמְחָה

עיון תפלה

ציון: הרחיבי מקום אהלך. (ישעיה נד, ב): שימי עד דמשק משכנותיך. על שה״כ (זכריה ט, א) ודמשק מנחתו ודרשו רבותינו (שה״ש רבה פ״ז) פסוק נוטריקון כמגדל השן עתידה ירושלם שתהי מגעת עד שערי דמשק וגליות באות וניגוחות תחתיה: קבלי בניך. במחזור ויטרי הביאי בניך: עלזי חבצלת השרון. כנוי לישראל (שה״ש ב, א): ישני חברון, אלו האבות: פנו אלי והושעו. (ישעיה מה, כב): היום אם בקולו תשמעו. רומז למאמרם (סנהדרין צ״ח ע״א) דאמר לי היום אתינא ולא אתא א״ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו. ובמחזור רומא חרוז אחר לאות פ״א פדוייך עוד לא אקשיח צוץ מלכך המשיח: צמח איש צמח שמו. כמו שנאמר (זכריה ו, יב) הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח: הוא דוד בעצמו. בירושלמי ברכות פ״ב ה״ד ריב״ל אמר צמח שמו של משיח, ובאיכה רבתי פרשה א׳ סי׳ נ״א מסיק שנאמר הנה איש צמח שמו וגו׳, א״כ איכנו דוד בעצמו כי אם יוצא חלציו? ועי׳ בסדור הריעב״ץ ז״ל. וי״ל דר׳ אלעזר הקליר סבר כרבנן דהתם דאמרי ששמו של משיח הוא דוד ולא צמח, והכי סבר גם רב בתלמודנו (סנהדרין צ״ח ע״ב) דאמר עתיד הקב״ה להעמיד להם דוד אחר ודוד הראשון יהיה שני לו, וקרא דצמח שמו מיירי בדוד הראשון שנאמר בו (ירמיה לג, ט״ו) אצמיח לדוד צמח צדקה: קומו כפושי עפר. המתים הטמונים בעפר, מלה״כ (איכה ג׳ טז) הכפישני באפר, ובתלמוד (יבמות ק״ז ע״ב) נמצא גם הקל במדה כפישה מדד: רבתי עם בהמליכו. במחזור ויטרי גרס רמו עם במלכו: מגדיל וגו׳. במחזור ויטרי ובמחזור רומא מגדול שם רשעים. במחזור ויטרי ובמחזור רומא שם עדינה, היא מלכות בבל הנקראת עדינה (ישעיה מז, ח) ועתה שמעי זאת עדינה. ור׳ יוחנן טריוש בפירושו קמחא דאבישונא למחזור רומא כתב „עדינה אומה הרשעה שהיא מתעדנת בעולם הזה" עכ״ל: תנה ישועות. במחזור ויטרי תנה תשועה. ובמחזור רומא תנה ישועה: לעם עולם. כן נקרא עם ה׳ שנאמר (שם מד, ז) משומי עם עולם: ינון לפני שמש שמו וגו׳. המקרא הזה מדבר מדוד בעצמו ולא ממשיח כדאמרי דבי ר׳ ינאי (סנהדרין צ״ח ע״ב) ינון שמו, דהא משיח דוד שמו כדלעיל: תגידי כסאו כשמש נגדי. גם זה קאי על דוד בעצמו: נגילה ונשמחה בו. כוונתו על ימי אבלנו כט״ב וי״ז בתמוז, כי האיבל הזכירנו לחכות לישועת ה׳, וסימים האלה יהפכו לנו לששון ולשמחה (זכריה ח, יט): רוח והצלה דת והוד. כוונתו שבזמן הגאולה יעמוד ליהודים רוח והצלה ויערה

תן כבוד: חיים נמצא והנחה. כהיום הזה בשמחה: זבד טוב לאנוחים.
כהיום הזה ששים ושמחים: קדוש העלנו ובלב נתחדש. בבנין בית המקדש:
שדי ברכנו ונחיה. וכלכם ברוכים תהיו. ואמרו לי ברוך תהיה:
ככתוב מגדול[א] ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם:

אופן הביאה של הערבה ביום הזה מוזכר בגמ' הקדושה. אך על איזה דבר יחבטנו מקומו מוזכר בזוה"ק בפרשת צו דף ל"א ע"ב שיחבטנו על הקרקע דוקא וכן כתב האר"י ז"ל וז"ל וביומא שביעאה דחג הוא ביומא דדינא דפלגא ופתקין נפקין מבי מלכא וגברן מתערין ומסתיימין בהאי יומא וערבי נחל תליין בהו וכו' וגג"כ בעינן לבטשא לון בארעא עכ"ל בקיצור: עוד כתב שלא יהיו בערבה רק ה' בדים לא פחות ולא יותר. ולא יחבוט רק ה' חבטות ולא יותר והוא ע"פ סוד:

אחר חבטת הערבה יאמר תפלה זו:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו הבוחר בנביאים טובים ובמנהגיהם הטובים שתקבל ברחמים וברצון את תפלתנו והקפותינו וזכר לנו זכות שבעת תמימיך ותסיר מחיצת הברזל המפסקת בינינו וביניך. ותאזין שועתנו ותיטיב לנו החתימה. תלה ארץ על בלימה. ותחתמנו בספר חיים טובים. והיום הזה תתן בשכינת עזך חמשה גבורות ממתקות על ידי חביטת ערבה מנהג נביאיך הקדושים. ותתעורר האהבה ביניהם ותשקנו מנשיקות פיך ממתקת כל הגבורות וכל הדינין ותאיר*) לשכינת עזך בשם (יו"ד ה"א וא"ו) שהוא טל אורות טלך ומשם תשפיע שפע לעבדך המתנפל לפניך מחילה שתאריך ימי ותמחל לי חטאי ועונותי ופשעי. ותפשוט ימינך וידך לקבלני בתשובה שלמה לפניך. ואוצרך הטוב תפתח להשביע מים נפש שוקקה כמו שכתוב יפתח[ב] יהוה | לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך. אמן:

הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד:

*) נ"א ותעיר בע'.

ואח"כ מכניסין הספר תורה, והש"ץ אומר ק"ש. אין כאלהינו, עלינו. ק"י. שה"ב. ומצניעין הערבה לשריפת המץ. התרוג בשביעי אם לא ההנה אסור. ובח"ל אסור גם בשמיני. ואם נפסל כתב ט"ז דיש להקל בשמיני ובתשיעי מותר. ויש אוסרים בתשיעי אם חל באחד בשבת. בסוכתו יאמר עולו כו' כדאתמול בערבית. ואחר הסעודה ילמוד. כי עפ"י האר"י ז"ל יש להרבות בלימוד ביום הזה. ואח"כ בסמ"ז, ואם ירצה לישן יזהר למסור שנתו לשומר כי צריך עדיין לטבול לכבוד הרגל של שמיני עצרת ולהתפלל מנחה עם הצבור:

א ש"ב כב, נא. ב דברים כח, יב.

עיון תפלה

ויערה עליהם רוח דעת להבין עמקי מחשבות תוה"ק על בוריין מה שלא היה אפשר להבין קודם לכן [שלעתיד יגלה לנו הקב"ה כל טעמי התורה והמצות הנסתרים ממנו כיום וכמ"ש (במדרש פ' חקת פ' י"ט סי' ו') דברים המכוסים מכם בעולם הזה עתידים להיות גלוים לעוה"ב] ועי"ז תדמה בעיניהם כאלו היא דת חדשה אשר נתנה עכשו מראש. וידיעת התורה בידיעה אמתית תשוה עליהם הוד והדר, וכל זה יתן כבוד לשמו של הקב"ה, וכן מה שאמר הקליר בסלוק לפרשת החדש המתחיל° הוא נקרא ראש וראשון להנתן דת חדשה לכרות ברית חדשה, וכן המאמר באותיות דר"ע אות ז' עתיד הקב"ה יושב ודורש תורה חדשה, וכן בת"י (ישעיה יב, ג) ותקבלון אולפן חדת בחדוה מבחירי צדיקיא. הכל על כונה זו חדושי תורה שלא שמעתן אזן מעולם. ואחר כל חרוז וחרוז התיבות מבשר ואומר כמו בסדורינו. ואח"כ נוסף עוד חרוז בודד שאינו שייך להחתימה ולשונו מוכיח עליו שאינו מהקליר:

(א) בקידוש ליל שמיני אומר זמן (סי' תרס"ג):

(ב) יושבים בסוכה ליל שמיני ויום שמיני ואין מברכין לישב בסוכה ואפילו איתרמי ליה סעודה ביה"ש צריך לאכול בסוכה אבל לא ישנים בסוכה לא בליל שמיני ולא ביום שמיני וכן אין לאכול פירות בסוכה ביום שמיני וכן פת שאין בה קביעה. כללא דמילתא כל דבר שא"צ ברכה לישב בסוכה בשאר ימי הסוכות אין אוכלין בסוכה בח' משום דלית היכרא כמו בשינה שאין ישנים בשמיני משום דלית היכרא שהוא מדרבנן משום דבלא"ה אין מברכין אשינה (ועי' סימן תרס"ח):

(ג) כשיוצאין מן הסוכה ביום שמיני אומרים יהי רצון כשם שזכינו כו' ואסור להכין ביו"ט לצורך יו"ט חבירו וכשרוצה להכניס השולחנות מהסוכה לביתו יכול להכניסם אבל לא יסדר אותם לצורך הלילה אבל אם צריך אותם לצורך היום וכן אם צריך לסדר אותם שלא יהא נראה הבית כחורבה מותר לסדר אותם (סי' תרס"ז):

(ד) אין לאכול בליל שמיני עצרת עד שתחשך מחמת דאין מברכין אז לישב בסוכה ומ"מ אם ישב לאכול אחר תפלת ערבית אף שהוא מבע"י אין צריך לברך (סי' תרס"ה): בקידוש יאמר זמן מפני שהוא רגל בפ"ע (שם):

ביום השמיני עצרת תהיה יראת ה' על פניו להתפלל תפלת ערבית בכוונה שעתא כי עדיין לא נגמר הגז"ד עד למחר כמבואר בזוה"ק פ' ויחי דף ר"כ ע"א. וכבר נדפס הזוה"ק בתקון ליל שבועות. והמנהג בא"י לעשות שמחת תורה ביום שמיני עצרת בהקפות עם ס"ת בשירות ותשבחות וריקודים לפני הס"ת כמבואר בזוה"ק פרשת פינחס דף רנ"ו ע"ב. ותקונים תקון כ"א דף נ"ו ע"ב. וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל. ואחר תפלת ערבית ילך בשמחה לביתו ויצא סוכתו קודם קידוש היום בשמע"צ. ויזהר בלימוד על השלחן. שמע"צ הוא יום מילת יעקב ע"ה. בו שלח המלך שלמה את העם. שמע"צ רגל בפ"ע לענין פז"ר קש"ב. אסור בשמח"ת אם לא ליל טבילה. האר"י ז"ל. ובר"י בשם הרמ"ז כתב דלבני חו"ל גם בשמח"ת אסור ע"ש מילתא בטעמא (שע"ת תרס"ח):

אחר תפלת המנחה יסיים התורה הקדושה ויקרא פרשת וזאת הברכה שמו"ת ואח"כ יקרא ההפטרה. והחכם עיניו בראשו שלא ישתה הרבה משקין המשכרים. כי אז בודאי לא תהיה תפלתו זכה. והוא מעוות לא יוכל לתקן. ואם ישבו לשתות והחשכה להם יקדשו תחלה על יין ואומרים זמן ואח"כ ישתו:

תפלה כשיוצאין מן הסוכה:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו כשם שקימתי וישבתי בסכה זו כן אזכה לשנה הבאה לישב בסכת עורו של לויתן: לשנה הבאה בירושלים:

תפלה קצרה לומר ביום שמע"צ כשפונה מסוכה לביתו וכה יאמר הוא עם בניו (מספר יסוד יוסף):

רבונא דעלמא. יהא רעוא מן קדמך שאותן מלאכים הקדושים השיכים למצות סכה ולמצות ארבעה מינים לולב ואתרג הדס וערבה הנוהגים בחג הסכות הם יתלוו עמנו בצאתנו מהסכה ויכנסו עמנו לבתינו לחיים ולשלום ולהיות תמיד עלינו שמירה עליונה ממעון קדשך ולהצילנו מכל חטא ועון ומכל פגעים רעים ומכל שעות רעות המתרגשות לבא לעולם. והערה עלינו רוח ממרום וחדש כליותינו לעבדך באמת ביראה ובאהבה ונתמיד מאד בלמוד תורתך הקדושה ללמוד וללמד. וזכות ארבעה מינים ומצות סכה תעמוד לנו שתאריך אפך עד שובנו אליך בתשובה שלמה לפניך ונתקן כל אשר פגמנו ונזכה לשתי שלחנות בלי צער ויגון אני ובני ביתי ויוצאי חלצי ונהיה כלנו שקטים ושלוים דשנים ורעננים ועובדי יהוה באמת לאמתו כרצונך הטוב בכלל כל בני ישראל אמן: יהיו לרצון וכו'

דובר שלום

כשם שישבנו בסוכה זו כן נזכה לישב בסוכה של לויתן. הוא ע"פ מאמר המדרש א"ר לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז אף הקב"ה מושיבו בסוכת עורו של לויתן לעוה"ב. והנה אף שהדבר מובטח בודאי שמי שקיים מצות סוכה עתיד לישב בסוכה של לויתן ואין צריך להתפלל ע"ז עכ"ז אנו מתפללין ע"ז לפי שאין אנו בטוחין שישיבתנו בסוכה היתה כראוי כפי המצוה לכן אנו מבקשים כשם שישבנו בסוכה זו אף אם לא היתה הישיבה בשלימות המצוה יחשב להקב"ה כאילו קיימנוה כראוי ועי"ז כן נזכה לישב בסוכה של לויתן: ויתכן דזהו ענין ג' פעמים בסכות שנא' בפ' אמור בסכת תשבו ז' ימים. כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בנ"י. שמזכיר הכתוב בסכות תשבו ז' ימים. שעי"ז יזכו כל האזרח בישראל אשר ישבו בסוכת עורו של לויתן למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בצאתם ממצרים בענני הכבוד. ולכן בסכת ב"פ חסר לפי שבסכת לויתן ישבו כל ישראל בסוכה אחת: וענין הסוכה שתהיה לעתיד לבוא מעורו של לויתן יתכן. לפי שנאמר בחטא עה"ד של אדה"ר ויעש ה' א' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. ואיתא בפדר"א מן העור שהפשיט מן הנחש עשה להם כתנות עור. והכונה שהם מלובשים בחטא של עה"ד. לכן לעתיד לבוא כשיתוקן החטא לא יהיה עוד העור עליהם למלבוש רק יהיה נעשה מזה סוכה ליהנות מזיוו: וזה כונת מאמר המדרש. וא"ת

עורו

דיני שמחת תורה:

(א) ליל שמיני מקדשין ואומרים זמן: (ב) נהגו להוציא כל הס"ת שבהיכל בין בערבית בין בשחרית. ובערבית נהגו. אחר שמקיפין ז' פעמים עם הס"ת מחזירין הס"ת להיכל ומשיירין ס"ת אחת וקורין בה ג' גברי בפ' וזאת הברכה וצריכין לומר קדיש על הס"ת אחר הקריאה ואין סומכין על הקדיש שלאחר עלינו משום דהוי הפסק: (ג) בשחרית אחר שמקיפים ז' פעמים עם כל הס"ת משיירין שלשה ס"ת באחת קורין וזאת הברכה ובשניה בראשית ובשלישית מפטיר בעניינו של יום ואם אין שם אלא שני ס"ת קורין באחת וזאת הברכה ובשניה בראשית ואח"כ לוקחין הראשונה וקורין בה מפטיר והקדיש יאמר על הספר תורה השניה ולא על הראשונה ואם טעה ואמר קדיש על הראשונה יאמר פעם אחרת על השניה (סי' תרס"ט): ונהגו להרבות הקרואים בס"ת וקורין פרשה אחת הרבה פעמים (שם). מוציאין שלשה ס"ת באחת קורין וזאת הברכה והמסיים הוא חתן תורה ובספר ב' קורין בראשית ונקרא חתן בראשית ונוהגין שאף מי שעלה כבר בפרשת וזאת הברכה עולה לחתן תורה או לחתן בראשית דהכל יודעין דמשום שמחת תורה ליכא פגמא אף בב' ס"ת ומיהו חתן תורה לא יעלה לחתן בראשית (שם בפ"מ) ולענין ברכה על התורה כשקורין הרבה כהנים או לוים או נערים ראוי שאחד יברך והשאר ישמעו ויצאו בברכתו ונהגו לקרות כל הנערים לס"ת ראוי שהגדול יברך ברכת התורה והקטנים ישמעו ויצאו וקורין להם פ' המלאך הגואל (שם בפ"מ וא"ר בסי' זה):

שמחת תורה. נקרא כך על שם ששמחין בו ועושין שמחה ומשתה לסיומה של תורה שקורין לאחר פ' וזאת הברכה. שכן אמרו במדרש (פס"ע [קה"ר רים פ"א] מ"ד ויבוא ירושלם. ויעמוד לפני הארון וגו' ויעש משתה לכל עבדיו (מ"א ג) א"ר יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה ע"כ. עוד טעם ע"פ שבשעה שסיימו ישראל את התורה בא שטן לפני הקב"ה לקטרג עליהם ואומר ישראל לומדין תורה ואין גומרין אותה וכיון שמסיימים אותה אומר לו הקב"ה הרי סיימוה. והוא משיב אף על פי שסיימוה אין מתחילין אותה. וכשמתחילין אותה בפרשת בראשית משיב לו הקב"ה הרי התחילוה כבר שאין יכול לקטרג. על שום זה נקרא שמחת תורה (חמדת הימים). ובספר המנהיג כתב לפי שהיום יום שמחה שנתכפרו עונותינו ע"כ. ועוד שהוא תשלום קרבנות החג ובל האחר ולענין שנת הביעור עסיסה בחג מתוך שמחה אמרנו רוצים להשלים ולהתחיל ולהיות השכינה שורה מתוך שמחה (א"ר). ונשתרבב המנהג להיות מציעין בבהכ"נ כלים נאים ומלבושות נאות ומוציאין כל הספרים ומעטרין אותן בכסף וזהב וכלי משי ורקמה ואומרים בקול רנה ותודה הפסוק לאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. וכל המרבה לרומם את בית אלקים לכבד את ספרי התורה הרי זה משובח ונורה מובה גדולה בשמים ממעל. וכן לענין השמחה לפי [illegible] כל דבר הנעשה פה למטה ראשו מגיע השמימה:

לשמחת תורה

קודם הוצאת ס"ת אומר הש"ץ **אתה הראת** והצבור עונים אחריו כל פסוק ופסוק:

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֵין־כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

א דברים ד, לה. ב תהלים קלו, ד. ג שם פו, ח. ד שם קד, לא. ה שם קיג, ב. ו מ"א ח, נז. ז דה"א טז, לה.

עץ יוסף

הראת. כתרגומו איתחזיתא. כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים. וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי. לכך נאמר אתה הראת לדעת (רש"י): **לעושה נפלאות גדולות לבדו.** בראשון לא נברא מלאך כשעשאן לנפלאות הללו השמים והארץ השמש והירח (רש"י): **אין כמוך.** יכול לאפיע: **ואין כמעשיך.** מפליא לעשות (ספורנו): **יהי כבוד ה' לעולם.** יהי רצון שיגלה כבודו ואז ישמח ה' במעשיו. וכדאי' במדרש שמח ה' במעשיו אין כתיב כאן אלא ישמח שעתיד הוא לשמוח במעשיו ור"ל כשיגלה כבודו ואז תהיה מלאה הארץ דעה את ה' אז ישמח ה' במעשיו: **כאשר היה עם אבותינו.** דור המדבר. ולפי שבאחרונה

דובר שלום

שרו של לויתן אינו דבר תמוה אל"פ הכהן בר' חייא. ור' ירמיה בשם רב שמואל בר' יצחק פספסי הלוחות שלו מכסות גלגל החמה וכו'. לפי שבאדה"ר נאמר בו שתפות עקיבו מכהה גלגל חמה. וזה הי' קודם החטא. ובחטאו של אדה"ר הלבישו הקב"ה כתנות עור של הנחש המחטיא ואותו העור כסה וכהה אורו שהיה מכהה גלגל חמה. ולעתיד כשיתוקן החטא יחזור הדבר לכמו שהיה. שאותו עור שהכהה בחטא אורו של אדה"ר המכהה גלגל חמה. חזר אותו עור עצמו להבהיק אור המכהה גלגל חמה כמאמר חז"ל זדונות נעשו כזכיות. והתיחסות הענין אל לויתן הוא לפי שנאמר לויתן נחש בריח. שהחטא היה ע"י הנחש. והתקון ע"י לויתן:

וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:

יְהוָה מֶלֶךְ יְהוָה מָלָךְ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

וְיִהְיוּ־נָא אֲמָרֵינוּ לְרָצוֹן לִפְנֵי אֲדוֹן כֹּל:

פותחין הארון וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה. קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ. זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ. נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר:

כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָםִ:

אַב הָרַחֲמִים. הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָםִ: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

ואח"כ מוציאין כל הס"ת שבהיכל ומסבבין הבימה ז"פ ומתחיל החזן אנא ה' כו' ועוד מזמורים כפי המנהג:

הקפה א' חזן אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָא. אָנָּא יְהוָה עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. בּוֹחֵן לְבָבוֹת הַצְלִיחָה נָא. גּוֹאֵל חָזָק עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

א אינו פסוק שלם יחד רק מצורף מג' פסוקים וה' ימלוך לעולם ועד הוא פסוק שלם בשמות טו, יח, ונזכר במס' סופרים פרק י"ד הל"ח ע"ש. ב תהלים כט, יא. ג במדבר י, לה. ד תהלים קלב, ח, ה שם שם ט. ו שם שם י. ז ישעי' כה, ט. ח תהלים קמה, יג. ט ישעיה ב, ג. י תהלים נא, כ. כ שם קיח, כה.

עץ יוסף

שבאחרונה עזבם והשם במרגלים עד תומם במדבר לזה אמר אל יעזבנו ואל יטשנו (מהרי"א): ה' מלך כו'. אין זה מן הכתובים אבל הוא שיר של מלאכים והובא בפרקי היכלות: ה' עוז לעמו יתן. פי' כשהשי"ת עוז ותעצומות לעמו יתן: ה' יברך את עמו בשלום. תחלה שהוא כלי המחזיק העוז והטובה כמו שאחז"ל שאין כלי מחזיק ברכה וטובה כמו השלום (כלי פז): ויהיו נא כו'. שגם"כ יהיו לרצון אמרי פי (תהלים יט, ט): קומה ה'. כדרך בנ"א לעמוד להלחם. וכאשר יראו שקמת לעשות מלחמה מיד יפוצו אויביך המכונסים: וינוסו משנאיך. אלו הרודפים. אויביך משנאיך אלו אויבי ושונאי ישראל שכל האויב ושונא את ישראל הוא אויב ושונא את מי שאמר והיה העולם שנאמר ומשנאיך נשאו ראש. ומי הם על עמך יערימו סוד: קומה ה' למנוחתך. דרך משל קום ולך אל המקום אשר תנוח בו. כי המקדש היה ראוי להיות בית עולמים ומקום מנוחה לעולם לולי החטאים: אתה וארון עזך. רמז באומרו אתה אור אלהי השוכן אתה בתוך טומאתם. וארון עזך ר"ל עוזך להיות שם לוחות ושברי לוחות שהם עוז לישראל: כהניך. הם בני אהרן: ילבשו. בגדי: צדק. כי הם מורים את התורה ושופטי ישראל: וחסידיך. הם הלוים: ירננו. שיר: בעבור דוד כו'. התפלל שכמו כן בזכותו לא תשב פני משיחך שלמה שתרד אש מן השמים לקבל קרבנותיו: ואמר ביום ההוא כו'. הכונה שאחר שהאל יתברך נקרא שמו עלינו ואלהי ישראל יקרא. א"כ בהיותנו בגלות שמו גם כן בגלות כדרך המאמרים. וזהו עמו אנכי בצרה. וכמו כן כשישובו מהגלות הוא יתברך שב עמהם. א"כ אחר שהוא גולה ג"כ כי אין השם שלם בזה נבטח שכשיושיע את עצמו יושיענו ג"כ. וזהו הנה אלהינו זה קוינו לו שיושיענו בלי ספק. ונתן טעם זה ה' קוינו לו וכו' ירצה התקוה היא לפי שבישועתו רצוני בישועת עצמו נגילה ונשמחה כי מי ישמח לבנו שינאלנו ובזה הותר למה אמר פעם יושיענו ופעם בישועתו (אורים ותומים): מלכותך מלכות כל עולמים כו'. ולא כמלכות וממשלת בנ"א שהן נפסדות: כי מציון. שהוא המקום המוכן לקבלת השפע. כי שם צוה ה' את הברכה: תצא תורה. ומצוה לכל העמים:

שמע ישראל וכו׳ : ה׳ מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך לעולם ועד. ג״פ : תורת ה׳ תמימה משיבת נפש : מזמור לדוד הבו לה׳ בני אלים הבו לה׳ כבוד ועוז : הבו לה׳ כבוד שמו השתחוו לה׳ בהדרת קודש : קול ה׳ על המים אל הכבוד הרעים ה׳ על מים רבים : למנצח בנגינות מזמור שיר : אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה : קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך : וחסד ה׳ מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים : אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה : כי אמרתי עולם חסד יבנה :

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו אב הרחמן שבזכות הקפה ראשונה שהקפנו לתיבה בשמחת תורתך הרומזת לחס״ד יהי חסדך ה׳ עלינו ותזכנו לעבדך ביראה ואהבה ותהיה אהבתך תקועה בלבנו תמיד כל ימי חיינו ותהיה יראתך תמיד על פנינו לבלתי נחטא. ובכל מדה ומדה שתמדוד לנו נודה לך במאד מאד. ותזכנו להשכיל להיטיב ולגמול חסד בכל כחנו בגופנו וממוננו בלב שלם. ויהיו כל מעשינו לשמך ולזכרך תאות נפש. ותזכנו להתרחק מהקנאה ואכזריות וכעס. ולקנות מדת החסד בקנין גמור. ולמען תורתך הקדושה הניתנת בימין ולמען אברהם אוהבך איש החסד המלא משאלות לבנו לטובה. יודע לעיני הכל טובך וחסדך עמנו. (ר״ת חסד) ״חסדי ה׳ עולם אשירה לדור ודור אודיע אמונתך בפי : ״סתרי ומגני אתה לדברך יחלתי : ״דרכיך ה׳ הודיעני אורחותיך למדני : יהיו לרצון כו׳ :

הקפה ב׳ דּוֹבֵר צְדָקוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ הַצְלִיחָה נָא. וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ :

שמע ישראל כו׳ : ה׳ מלך כו׳ ג״פ : עדות ה׳ נאמנה מחכימת פתי : קול ה׳ בכח : לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך : קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא : לך זרוע עם גבורה תעוז ידך תרום ימינך : עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו : עתה ידעתי כי הושיע ה׳ משיחו יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו :

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות הקפה הזאת השניה הרומזת לגבורה תזכנו להתגבר על יצרנו. ותן בנו כח לכבוש תאוותינו הגופניות. ולמען יצחק עקידך נאזר בגבורה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. וכמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו ה׳ אלהינו במדת החסד ותכנס לנו לפנים משורת הדין ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך. ותבטל מעלינו כל גזרות קשות ורעות. והגזור עלינו גזרות טובות כרוב רחמיך. (ר״ת גבורה) ״גם מזדים חשוך עבדך אל ימשלו בי אז איתם : ״באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו : ״ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך : ״רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה : ״הורני ה׳ דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך : יהיו לרצון כו׳ :

הקפה ג׳ זַךְ וְיָשָׁר הוֹשִׁיעָה נָּא. חוֹמֵל דַּלִּים הַצְלִיחָה נָא. טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ :

שמע ישראל כו׳ : ה׳ מלך כו׳ ג״פ : פקודי ה׳ ישרים משמחי לב : קול ה׳ בהדר : יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם : נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם : תתן אמת ליעקב חסד לאברהם : כי תפארת עוזמו אתה וברצונך תרום קרננו : תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך : ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה׳ אלהיך כאשר דבר :

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שבזכות הקפה שלישית הרומזת לתפארת תזכנו להיות מעבדיך הנאמר עליהם ישראל אשר בך אתפא״ר ותזכנו לעסוק בתורתך הקדושה תורת אמת ותהיה כל מגמתנו לבקש האמת ותחננו למען דעת אמיתות דיני התורה ותזכנו להתרחק מהשקר והכזב וכל פינות שנפנה יהיו על דבר אמת. ובזכות תורת אמת ובזכות יעקב אבינו החתום בתפארת מדת האמת וכתיב תתן אמת ליעקב תעננו ותעשה

בקשתנו ונקראה ירושלים עיר האמת. על כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך. (ר"ת תפארת) "תקרב רנתי לפניך ה' כדברך הבינני: "פעמי הכן באמרתך ואל תשלט בי כל און: "אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם: "רחמיך רבים ה' כמשפטיך חיני: "תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: יהיו לרצון כו':

הקפה ד' יוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. כַּבִּיר וְנָאוֹר הַצְלִיחָה נָא. לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

שמע ישראל כו': ה' מלך כו' ג"פ: מצות ה' ברה מאירת עינים: קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון: וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים: ישמחו וירננו לאומים כי תשפוט עמים מישור ולאומים בארץ תנחם סלה: ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם: ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה: תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אל מלא רחמים שתעשה למען זכות הקפה ד' הרומזת למדת נצ"ח ברחמיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד. ונשמחה ונראה נעימות בימינך נצח. ותזכנו לכל הבטחות ונחמות שהבטחתנו על ידי נביאיך הקדושים וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם. ותחזקנו ותאמצנו לנצח ותנצח אויבינו ותסתום והתחום פי כל המקטריגים עלינו. ולמען זכות משה רעיא מהימנא החתום במדת הנצ"ח תאיר עינינו בתורתך ואחרי מצותיך הרדוף נפשנו ותגאלנו גאולת עולם מגלות החל הזה בזכות משה רעיא מהימנא ותבנה בית המקדש במהרה בימינו. וקול בן לוי תסוב על שיר"ה ונבל ה' עמו. כנור נעים עם נבל לנצח על מלאכת בית ה'. (ר"ת נצח) "נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו: "צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו: "חנני ה' כי אליך אקרא כל היום: יהיו לרצון אמרי פי וגו':

הקפה ה' מֶלֶךְ עוֹלָמִים הוֹשִׁיעָה נָּא. נָאוֹר וְאַדִּיר הַצְלִיחָה נָא. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

שמע ישראל כו': ה' מלך כו' ג"פ: ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים: גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשוה עליו: יראת ה' טהורה עומדת לעד: קול ה' חוצב להבות אש: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתעשה למען רחמיך ולמען הקפה חמישית הרומזת להוד ותזכנו שלא נלך בעצת רשעים ולא נהיה מהולכי רכיל. ולמען זכות אהרן קדוש ה' החתום במדת הו"ד לטובה תזכנו לרדוף שלום ולבקש שלום ולשים שלום ולהרבות שלום בעולם ולמעבד עובדא דאהרן ותשים שלום בינינו ותברכנו לחיים טובים ולשלום ובא לציון גואל. גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשוה עליו במהרה בימינו. (ר"ת הו"ד) "השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו: "ויהי ה' לי למשגב ואלהי לצור מחסי: "דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי: יהיו לרצון כו':

הקפה ו' עוֹזֵר דַּלִּים הוֹשִׁיעָה נָּא. פּוֹדֶה וּמַצִּיל הַצְלִיחָה נָא. צוּר עוֹלָמִים עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

שמע ישראל כו': ה' מלך כו' ג"פ: משפטי ה' אמת צדקו יחדו: קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש: ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדושתך: צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: יצאת לישע עמך לישע את משיחך. מחצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד צואר סלה:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתעשה למען רחמיך ולמען זכות הקפה הששית הרומזת ליסוד ותצילנו מכל חטא ועון והרהור הרע ואתה בטובך הגדול

תלקט את אשר פזרנו ותיחד את אשר הפרדנו ותתקן את אשר העוינו ותוציא לאור כל הניצוצות של קדושה אשר נטמעו בין הקליפות חי"ל בל"ע ויקיאנ"ו מבטנו יורישנו אל. ותזכנו לשבור עצמנו ודרכנו מכל חטא. ולא ימצא בנו ובזרענו שום פגם ויהיה כל זרענו זרע קדש. ובזכות יוסף צדיקך התתום במדת היסו"ר תרחם עלינו. אל שדי יסד יסוד ציון תרוממנה קרנות צדיק. ובזכות יוסף יוסיף ה' שנית ידו ויגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו. (ר"ת יסוד) "ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו: "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו: "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח: "דרכי ספרתי ותענני למדני חקיך: יהיו לרצון כו':

הקפה ז' קָדוֹשׁ וְנוֹרָא הוֹשִׁיעָה נָּא. רַחוּם וְחַנּוּן הַצְלִיחָה נָא. שׁוֹמֵר הַבְּרִית עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: תּוֹמֵךְ תְּמִימִים הוֹשִׁיעָה נָּא. תַּקִּיף לָעַד הַצְלִיחָה נָא. תָּמִים בְּמַעֲשָׂיו עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

שמע ישראל כו': ה' מלך כו' ג"פ: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים: קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד: ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ: כי אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אל מלא רחמים שתעשה למען רחמיך ובזכות הקפה שביעית הרומזת למלכות. ותגלה ותראה מלכותך עלינו מהרה ומלוך על כל העולם כלו בכבודך והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ועשה למען דוד המלך ע"ה התתום במדת מלכו"ת ותשרה שכינתך עלינו ויהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו. (ר"ת מלכות) "מהולל אקרא ה' ומן איבי אושע: "לעולם ה' דברך נצב בשמים: "כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה: "ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד אלהים עולם ועד: "תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזנך:

עוד אני מדבר בתפלה אחר הז' הקפות:

רבונו של עולם הנה אנחנו באים ביראה ובאהבה ושמחה רבה להודות לך על אשר קדשתנו במצותיך ובחרת בנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ותתן לנו את תורתך הקדושה תורה שבכתב ותורה שבע"פ וקרבתנו לעבודתך. מה אנו מה חיינו אשר עשית עמנו חסדים גדולים רבים ועצומים כאלה ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך. אמנם גדול צערנו בהעלותנו על לבבנו כל אשר נתרשלנו מלעסוק בתורתך הקדושה וכל אשר פגמנו בלימודנו הן מצד לימוד להתגדל והן מצד שלא למדנו בקדושה ויראה כדת מה לעשות והן שלא טרחנו להבין דבר על בוריו מיצוי הדין ועומק ההלכה והן אשר קטפנו מלוח עלי שיח והן אשר לא תמכנו וחזקנו ברכי רבנן דשלהי ולא אמצנו ברכים כושלות. וכזאת וכזאת פגמנו בכ"ב אותיות תורתך וטעינו בלימוד ובהוראה. ולא נהגנו בטכסים תלמיד חכם. ועוד אחרת אשר נפלו ניצוצי תורתנו ומצוותינו לבורות נשברים וישב ממנו שבי:

על הכל בושנו ונכלמנו ובמסתרים תבכה נפשנו. יראה ורעד יבא בנו ותכסנו פלצות. והן עתה בבושת פנים אנו שבים ומתחרטים ואנו רוצים לעשות רצונך כרצוננו. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אל רחום וחנון הטוב והמטיב שתקבל כוונתנו כי אתה בוחן לבות וידעת שרצוננו לעשות רצונך ולעסוק בתורתך הקדושה כדת מה לעשות ואתה הבטחתנו על ידי עבדיך חכמי ישראל הבא ליטהר מסייעין אותו. ובכן יהמו נא

רחמיך וראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. ואויר ארץ העמים וביטול הטהרה ותוקף גלות גוף ונפש הן הנה היו בעוכרינו. כי גבר אויב יצרנו הרע ועשה אשר זמם להדיחנו מתורתך ומעבודתך:

ובכן אין לנו גואל ומושיע בלתך. הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך, ובכח שבע הקפות שהקפנו לתיבה שבה ספר התורה ושמחנו לכבוד תורתך תתמלא רחמים עלינו והשיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך ויתמתקו הדינים ויכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך והוציא לאור כל ניצוצי תורתנו ומצותינו וישוב הכל לאיתנו ולא ידח ממנו נדח ותזכנו לעסוק בתורה לשמה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולהוציא לאור כל חלקי פרד"ס תורתנו השייכים לנפשנו רוחנו ונשמתנו. ותחננו מאתך חכמה ובינה ודעת לחדש חידושים רבים אמתיים בפרד"ס תורתך הקדושה וקושיות והויות וישובים אמתיים וחידושי דינים לאמתה של תורה. וברוב רחמיך תזכנו לזרע קדש בנים חכמים וחסידים זרע אנשים ובריא מולייהו. ולא ימצא בנו ולא בזרענו שום פגם ושום פיסול. ואתה ברוב רחמיך תתן בנו כח ובריאות ויכולת מספיק וחוזק ואומץ באברינו וגידינו וגופנו לעמוד על המשמר. ולא יארע לנו שום מיחוש ושום כאב. ונהיה שמחים וטובים ובריאים לעבודתך. ותצילנו מכל רע:

אלהינו ואלהי אבותינו. מלוך על כל העולם כלו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עזך על כל יושבי תבל ארצך וידע כל פעול (עשי"ה) כי אתה פעלתו ויבין כל יצור (יציר"ה) כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה (בריא"ה) באפו ה' אלהי (אצילו"ת) ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת ואל תדיחנו מפני שום נברא שבעולם ותאריך ימינו בטוב ושנותינו בנעימים ומלא שנותינו שמונים שנה. אורך ימים ושנות חיים תוסיף לנו לעבודתך. ובצל כנפיך תסתירנו ותצילנו לנו ולכל בני ביתינו מכל גזרות קשות ורעות ותחדש עלינו שנה טובה ונהיה שוקטים ושאננים דשנים ורעננים לעבודתך וליראתך כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך: הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה:

בגולה אחר הקפות מכניסין כל הס"ת להיכל ומחזירין ס"ת א' ואומרים שמע ישראל. גדלו. ומנגן על הכל וקורין בהס"ת כל מקום כפי מנהגו. ואומרים ח"ק ומגביהין הס"ת ואח"כ אומרים זה:

שִׂישׂוּ (חזן) וְשִׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה. כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִכָּל־סְחוֹרָה. מִפָּז וּמִפְּנִינִים יְקָרָה: קהל נָגִיל וְנָשִׂישׂ בְּזֹאת הַתּוֹרָה. כִּי הִיא לָנוּ עֹז וְאוֹרָה: אֲהַלְלָה אֱלֹהַי וְאֶשְׂמְחָה בוֹ. וְאָשִׂימָה תִקְוָתִי בּוֹ. אֲהוֹדֶנּוּ בְּסוֹד עַם קְרוֹבוֹ. אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ: נגיל בְּכָל־לֵב אֲרַנֵּן צִדְקוֹתֶיךָ. וַאֲסַפְּרָה תְהִלָּתֶךָ. בְּשָׁשׂוֹן הֲשִׁיבֵנוּ לְבֵיתֶךָ (נ"א בְּעוֹדִי אַגִּיד נִפְלְאוֹתֶיךָ). עַל־חַסְדְּךָ וְעַל־אֲמִתֶּךָ: נגיל

הִתְקַבְּצוּ מַלְאָכִים זֶה אֶל־זֶה. זֶה לָקֳבֵל זֶה. וְאָמַר זֶה לָזֶה. מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא. מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא. פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ. מִי עָלָה

עץ יוסף

מאחז פני כסא וגו'. פסוק הוא באיוב כ"ו פ' וקאי עלה חכם ויורד עוז מבטחה (משלי כא, כב) והוא על משה כדאי' במסכת שבת דף פ"ח ובש"ר פ' מ"ב: מי עלה למרום כו'. עסמ"כ עיר גבורים עלה חכם כמו שפירש רש"י וכדאיתא טיקרא רבה פרשה ל"א:

לַמָּרוֹם. מִי עָלָה לַמָּרוֹם. כִּי עָלָה לַמָּרוֹם. וְהוֹרִיד עֹז מִבְטֶחָה: התקבצו משֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. *)נְתַנְאֵל. שְׁמַעְיָה. אֲבִי שׂוֹכוֹ. אֲבִי זָנוֹחַ. חֶבֶר. יְקוּתִיאֵל. טוֹבִיָּה. יֶרֶד. אֲבִי גְדוֹר עָלָה לַמָּרוֹם. וְהוֹרִיד עֹז מִבְטֶחָה: התקבצו אָגִיל וְאֶשְׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. בָּא יָבֹא צֶמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה: תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים. לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים: אַבְרָהָם שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. יִצְחָק שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. יַעֲקֹב שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. משֶׁה שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. אַהֲרֹן שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. אֵלִיָּהוּ שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. שְׁמוּאֵל שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. דָּוִד שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. שְׁלֹמֹה שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים. לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים: אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר בָּחַר בָּכֶם אֵל. וְהִנְחִילְכֶם הַתּוֹרָה מִמִּדְבָּר (נ"א מִסִּינַי) מַתָּנָה:

יש נוהגין לומר הדרן עלך אחר השלמת התורה:

הדרן עלך אורייתא קדישא. דעתן עלך ודעתך עלן אורייתא קדישא. לא נתנשא מנך ולא תתנשא מנן. לא בעלמא הדן. ולא בעלמא דאתי: ג"פ

ויהי רעוא קדמך למהוי עמנא לעלמא דאתי משה רעיא מהימנא (ויו פיא"ל) רב ממונא. וחמשין ותלת רתיכן מתחות ידי דממונא בשימושא דאורייתא. כל חד וחד על משריין וסלקן לכל פרשתא ופרשתא. להתעטרא קמי קודשא בריך הוא. להתיהדא לעילא ולעילא:

ויהי רעוא קדמך דיתכללון השתא בשלימתא דאורייתא כולהו כחדא וכללא חדא להתעטרא בגו כורסייא קדישא. עם ממונן רתיכן שמשון דלהון. זכאה חולקנא וזכאה חולקיהון דישראל דכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו:

ויהי רצון מלפניך ה' או"א הבוחר בתורה ובמשה עבדו שבזכות חמשה חומשי תורה ובזכות פרשיותיהן ובזכות פסוקיהן ותיבותיהן ואותיותיהן ונקודותיהן וטעמיהן ושמותיהן הקדושים היוצאים מהן. בזכות אבינו רוענו משה רבינו ע"ה. להיות נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. להיות זוכים היום ביום חתונתנו וביום שמחת לבנו. לעורר אם הבנים שמחה. ולבער קוצים מן הכרם. וליחד סוד תורה שבכתב עם סוד תורה שבעל פה. ביחודא שלים באהבה ואחוה וריעות. ומשם ימשוך לנו שפע אור החיים. לנפש רוח ונשמה. להאריך ימינו בטוב וביראת ה' כל הימים. והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפי עמך בית ישראל. ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו. וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך הקדושה לשמה. ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך ובמצותיך ובחקותיך לעולם ועד. כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה. יהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו. אל יעזבנו ואל יטשנו להטות לבבנו אליו. ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו וחקותיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו. ותפתח לבבנו הערל בסודות תורתך. ותאציל עלינו אור מקור נשמותינו בכל בחינותינו. ושיתנוצצו ניצוצי אבינו רוענו משה רבינו ע"ה אשר על ידו גליה עמקי סוד תורתך. וזכותו וזכות

*) משה רבינו נקרא בשבעה שמות הללו. עיי' בדה"א (ד, יח) ובמגלה (יג.) ובסוטה (יב.).

תורתו וענותנותו וקדושתו תעמד לנו לכל נכשל לעולם ועד. מתט אשורינו מתורתך הקדושה ה"ו. ולהיות דבריו נאמנים ונחמדים חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים. עלינו ועל בנינו ועל דורותינו ועל כל דורות זרע ישראל עבדיך. על הראשונים ועל האחרונים דבר טוב וקים באמת ובאמונה חוק ולא יעבור. ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לחיי עולם הבא. ובכח חמשה חומשי תורה המכוונים להמשה חסדי אבא קדישא עלאה. ובזכות תורה שבעל פה המכוונת לחמש גבורות אמא. הושיענו ה׳ אלהינו וקבצנו מן הגוים ומלוך על כל העולם כולו בכבודך. והנשא על כל הארץ ביקרך. והשפיע עלינו אור ישועה ורחמים ממעיני הישועה. אבא ואמא עלאה בהם עולים ונושעה. אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגאלי:

כשמסיימין עם החתן תורה לעיני כל ישראל אומרים בקו"ר חזק ג"פ. רמז למשה רבינו. שג"פ חזק בגימטריא משה (מעגלי צדק. א"ר). ואחר השלמת המפטיר אומרים שישו ושמחו. אשרי. ואח"כ אומרים זה:

חזן יְהַלְלוּ | אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ

והקהל עונים הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן | לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

לדוד מזמור. ובנוחה יאמר. והש"ץ אומר ח"ק ומתפללין תפלת מוסף. והש"ץ חוזר התפלה בקול ואומרים קדושת נעריצך ואדיר אדירנו ואומר או"א ברכנו בברכה. ואין נושאין כפים. וגומר התפלה ואומר קדיש תתקבל. אי"כ. עלינו. ק"י. שה"י. שה"כ. שיר של יום. (נוהגין לומר מזמור תפלה למשה):

(ערוגות הבושם) במוצאי יום טוב אתה חוננתנו. ומבדילין. ואין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים: א"ח כ"ד ט. אין אומרים תחנונים. ואומרים הא"א ולמנצח. ועיין מ"ש בא"ח דפסח. ואין אומרים בו צ"ה אם לא לחכם בפניו. ואין מתענין בו אפילו יא"צ ולא חתו"כ. לבד ת"ח: שבת שאחר החג נקרא שבת בראשית לפי שקורין בו פרשת בראשית. ומברכין החדש. ואין מברכין תענית בה"ב שצריכין להתענות אחר הסוכות משום שנאמר מהיות טוב כלומר שמברכין ר"ח שהוא טוב. אל תקרי רע שהוא התענית. ואין אומרין בשבת זה אב הרחמים. ובמנחה מתחילין לומר ברכי נפשי. והטעם שמתחילין אותו בשבת זה משום שכל אותו המזמור מדבר בענין מעשה בראשית לכך מתחילין אותו בשבת של פ׳ בראשית. וקורין אותו משם ואילך בכל השבתות במנחה כדי לזכור ענין מעשה בראשית באפוקי יומא דשבת שהוא זכר למעשה בראשית. ונראה שמה שקורין הט"ו שיר המעלות עמו הוא ג"כ מהאי טעמא שהרי אמרם דוד כשכרה השתין וקפאו תהומות ובעי למשטפי עלמא לחזור אותו לתהו ובהו ח"ו כדאיתא במדרש וע"י אלו הט"ו שיר המעלות חזר התהום לאחוריו ונעשה קיום למעשה בראשית. לכן אומרים אותם ג"כ עם מזמור של ברכי נפשי (לבוש). והא"ר הקשה ע"ז דהא בפרק החליל מסקינן דע"י כתיבת השם נחית תהומא אלא דנחית טובא אמר כמה דמידלי טפי מרטיב לעלמא אמר ט"ו שיר המעלות ואסקי׳ עיי"ש עכ"ל. וגם לפי דבריו עכ"פ הוי מזה קיום למעשה בראשית לכן אומרים אותם עם מזמור של ברכי נפשי. ואומרים כן ברכי נפשי ושיר המעלות עד שבת הגדול שאז נוהגין לומר במנחה ההגדה עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו כדי לזכור נס יציאת מצרים ביום שבת הגדול שנעשה בו הנס הגדול במצרים. ומה שאין אומרים לא ברכי נפשי ולא פרקים בשבתות שחל בהן יו"ט. היינו משום דקיי"ל בכל הימים טובים חציו לה׳ וחציו לכם. וכיון שהוא במנחה שהוא אחר חצות שהיא בחצי שלנו אין אומרים כלום. מה שאין כן בשאר שבתות השנה שהם כולם שבת לה׳ (וק"ק דבסימן רנ"ב כתב הלבוש דאומרים ואני תפלתי בשבת ולא ביו"ט משום דשבת כולה לכם ע"ש. א"ר) וכיון שצריכין להפסיק מלומר בשבת שחל ביו"ט עצמו לכך אין אומרים כלום גם בשבת דחה"מ ושבתות שבינתים. כנה"ג בין ר"ה ליוה"כ או בין יוה"כ לסוכות: מרחשון: ר"ח שלו באחד מיני בדה"ז. שבת שאחר ר"ח חדש מברכין תענית בה"ב אחר אשרי קודם יהללו. ומי שאמר אמן זו היא קבלתו ואין צריך לקבלו יוהר (לבוש). כשיש חתונה או מילה בשבת זו מברכין התענית במנחה משום מהיות טוב אל תקרי רע (אליהו רבה). ודיני בה"ב וסליחותיו מבוארים בחדש אייר:

דרך החיים **דיני חנוכה** בשמים ראש

(א) [בבית שני כשמלכי יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות. ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם. ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות. וצר להם לישראל מאד מפניהם (כג"מ)

אמרינן בפרק קמא דמגילה לא תאמתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חמ"ו. ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול וכו׳. ובפרק ב"מ מאי חנוכה דת"ר בכ"ה

מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום. והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החרבן השני. וכשנגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד (שהיה מונח בחותמו של כ"ג) ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו ימי שמחה והלל (לשון הרמב"ם ז"ל)]: בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ויום שלפניהם ויום שלאחריהם אסור לגזור בו ת"צ וכן יחיד אין לקבוע לכתחילה תענית ביום שלפניהם ושלאחריהם אבל אם נהג כבר להתענות בהם אין לשנות מנהגיו (סימן תרפ"ו מ"א): (ב) שמונת ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית ואין מתענין בו אפי' יא"צ אבל מותרים בעשיית מלאכה ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקים בבית משום דהנס נעשה על ידיהן והוא חצי שעה (א"ר סי' תרע"א) ואין להקל להן (שם): (ג) תענית חלום אין מתענין בהם רק אותן תעניתים שמתענין בהם בשבת ואם עבר והתענה ה"ח או יא"צ צריך למיתב תענית לתעניתו אחר חנוכה ואם התענה בכ"ז בכסליו יכול למיתב תענית לתעניתו בכ"ח משום דהוא תענית לצדיקים וכן אם התענה ה"ח או יא"צ א"צ למיתב תענית לתעניתו משום האי טעמא (שם ועיין פ"מ): (ד) חכם בפניו מותר להספיד ולענין צדוק הדין יתבאר במקומו:

סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו:

(א) בלילה הראשון מדליק אחד. מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל ח' יהיו שמונה ומי שאין לו שמן הרבה כגון שדר בכפר ואין מצוי אצלו שמן הרבה לדלוק ואין לו נרות אחרים יתן בכל לילה על נר אחד כשיעור ומהמותר יחלק לכולם כדי שידליק עכ"פ בכל לילה נר אחד כשיעור וכן אם יש לו שמן מצומצם ולחבירו אין לו כלל מוטב שידליק בכל לילה רק אחד ויתן לחבירו (מ"א סי' תרע"א): (ב) צריך להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול דהוי כמדורה ולא ידליקו שני אנשים במנורה אחת אף שיש לה פיות הרבה משום דאין היכר כמה נרות מדליקין (מ"א שם): (ג) צריך להניחו למעלה מג' טפחים ויניחו בטפח הסמוך לפתח בשמאל כדי שתהא המזוזה בימין ונ"ח בשמאל ואם ב"ב הם רבים ידליקו האחרים במקומות אחרים ולא ידליקו כולם אצל הפתח משום דלא יהיה היכר כמה נרות מדליקין (שם) וגם יזהרו שלא ידליקו במקום שמדליקים שם כל השנה שא"כ לא יהיה היכר שהוא בשביל המצוה (שם): (ד) בביהכ"נ מדליקין נ"ח בין מנחה למעריב ומניחין בכותל דרום או על השלחן שעומד אצל כותל דרום ומסדרין ממזרח למערב ומברכין עליהם ואין אדם יוצא בנרות ביהכ"נ רק צריך לחזור ולהדליק בביתו ואם הש"ץ אבל אין לו להדליק בלילה הראשון בביהכ"נ משום דצריך לומר שהחיינו ואבל אין אומר שהחיינו בציבור רק אחר ידליק בלילה הראשון אבל בשאר לילות יכול האבל להדליק בביהכ"נ (ט"ז שם): (ה) אם רוצים למהר ולהתפלל יכול הש"ץ לברך ולהדליק נר אחד ואחר ידליק הנותרים והש"ץ יתפלל (שם): (ו) אונן בחנוכה ידליק אחר ויברך והוא יענה אמן ואם אין אחר ידליק הוא בעצמו בלא ברכה (א"ר ופ"מ):

זמן הדלקת הנרות:

(א) חצי שעה קודם זמן הדלקת נר חנוכה אסור לאכול יותר מכביצה פת או לשתות משקה המשכר יותר מכביצה וכן אפי' ללמוד אסור משיגיע זמנה ואם התחיל פוסק משיגיע זמנה (מ"א סימן תרע"ב): (ב) זמן הדלקת

בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענאה בהון. שכשנכנסו היונות להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול. ולא היה בו להדליק אלא יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט בהלל ובהודאה. פי' ונקראת חנוכה ע"ש שחנו בכ"ה. ר"ל כל היום כולו. לאפוקי מיום כ"ד שלא חנו אלא בערב. ומדברי הרמב"ם מוכח בהדיא שנצחו ביום כ"ה. וקשה איך אנו מדליקין בליל כ"ה הו"ל להדליק בליל כ"ו. ויש ליישב עם מאי דמקשינן שז' לילות ה"ל להדליק שכך היה הנס. ובהכי ניחא דלילה ראשון הוא משום הנצחון. והשבעה לילות האחרים הוא משום הנס. ויש מתרצים מאי דמקשינן שז' לילות ה"ל להדליק שכך היה הנס. שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים ובכל לילה היו נותנים שמינית השמן והיה דולק עד הבקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. עוד תירצו שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשון. עוד תירצו שבליל א' נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבקר מצאו הנרות מלאים שמן. עוד מתרצים דבפך היה להדליק יום אחד אבל כשעירו מהפך למנורה נחסר מהשמן מה שנשאר על דופני הפך ונמצא שלא היה אפילו להדליק יום אחד שלם. והיה נס גם ביום ראשון. ובעל העתים מתרץ שאף שלפי טעם נס השמן לא היה ראוי לתקן להדליק אלא ז' ימים. מ"מ תקנו להדליק ח' ימים לפי שבטלו המילה שהיא לשמונה ימים. ובש"ג מתרץ שתקנו ח' ימים לפי שאז חנכו הבית מעבודה שבטלו החיילות כדאיתא בספר המכבי ובפיוט דשבת שני של חנוכה ובמגילת תענית מבואר באלו ח' ימים שהחיילות של אנטיוכס שקצו וסתרו המזבח ובנאוהו מחדש וחנכוהו. ובשה"ג תירץ דלראשון קבעו על שמצאו פך טהור: והטעם שהוצרכו להדליק שמונה ימים לא פחות ולא יותר הוא שהיו טמאים לנפש אדם והיו צריכין להמתין ז' ימים מטומאתם ויום אחד לכתוש הזיתים להוציא מהם שמן טהור ובין כך ובין כך היתה נשארת המנורה בלתי דולקת לולי שעשה להם הקב"ה נס שהדליקו באותו פך שמצאו כל השמונה ימים. והר"ן כתב שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והולכה ח' ימים בין הליכה וחזרה עכ"ל: והטעם שלא קבעו תשעה ימים משום ספיקא דיומא. הוא דכיון דהוי מידי דרבנן לא אטרחום רבנן. אי נמי דלא ג"כ לכמות ביטול מצות מילה. אי נמי הכי עדיף טפי שידעו בכוון כמה היה הנס לא פחות ולא יותר. עיין בב"י ובלבוש ובא"ר ובפ"מ: כתב שלטא וקראום חנוכה ב' תיבות.

נר חנוכה לכתחילה בשעת צ"ה עד שתכלה רגל מן השוק וידליק כשבני בית מקובצים יחד. עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה שבני בית נעורים אפי' עד ע"ה אבל אם בני הבית ישנים אין לברך עליהם ידליק בלא ברכה (מ"א סי' תרע"ב): (ג) ואם עבר ולא הדליק בלילה אין לו תשלומין ומ"מ בלילות האחרים ידליק כמו שאר בני אדם דהיינו אם שכח בלילה הראשונה מדליק בלילה השניה שנים כמו שאר בני אדם ובברכה ויברך שהחיינו (שם): (ד) צריך ליתן בה שמן כ"כ שתדלוק עכ"פ חצי שעה ואם נתן בה יותר ודולקת יותר מחצי שעה יכול לכבותה שאינו מוקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה ואז מותר לכבותו ולהנות ממנו (שם) אבל בשעה שדולק אפי' אחר חצי שעה והתנה מעיקרא לא מהני מפני שהרואה יאמר שמותר להשתמש בנר חנוכה וכן אסור לטלטל הנרות בעוד שדולקים אפילו אחר חצי שעה מפני הרואה שלא יאמר להשתמש נפלו (א"ר שם): (ה) אסור להשתמש לאורה ואפי' תשמיש של קדושה אסור להשתמש לאורה ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם יבא להשתמש לאורה יהיה לאור הנוסף וצריך להניח נר הנוסף למעלה קצת מהנרות של חנוכה וטוב להדליק נר על השלחן חוץ מנר המוסיף (סימן תרע"ג): (ו) הדלקה עושה מצוה ובשעת הדלקה צריך ליתן בה כשיעור ואם לא נתן בה כשיעור אין מברך עליה וכן אם אח"כ רוצה ליתן בה כשיעור צריך לכבותה ולהדליקה מחדש ויברך (פ"ח ופ"מ הביאו בסי' תרע"ג ותרע"ה): (ז) אם כבתה אף שהעמידה במקום הרוח וכיבתה הרוח אפילו בע"ש שהוא עדיין מבע"י קודם בין השמשות צריך להדליק אבל לא יברך והטעם דדמי לשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה (ט"ז סי' תרע"ג):

דיני הדלקה מנר לנר:

(א) המנהג להחמיר שלא להדליק אפי' מנר חנוכה לנ"ח וכ"ש שאסור להדליק נר חול מנר חנוכה וכן אם נכבה השמש שאסור להדליק מנר חנוכה אפילו אחר שדלק השיעור דהיינו חצי שעה אין להדליק ממנו (א"ר סי' תרע"ד) אבל נר ביהכ"נ או של שבת או של ת"ת או של חולה הצריך לנר יכול להדליק מנר חנוכה וכן נר חנוכה יכול להדליק מהם (שם):

דיני הדלקה עושה מצוה ולא הנחה:

(א) הדלקה עושה מצוה ולא הנחה שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה מדליקה שם וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה ואם היתה דולקת ועומדת מכבה אותה ומדליקה לשם מצוה וצריך להדליק במקום הנחתה ומניחה שם חצי שעה ואם אחזה בידו במקומה כ"ז מצותה לא יצא שהרואה אומר לצרכו הוא דנקט לה (סימן תרע"ה וט"ז שם): **(ב)** אשה חייבת בנ"ח ויכולה להדליק בעד כל ב"ב ותינוק שהגיע לחינוך חייב בנ"ח (שם): (ג) סומא אם יכול להשתתף בפרוטה מוטב ואם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו ואם אין לו אשה ויש לו בית מיוחד שאין יכול להשתתף בפרוטה מדליק ע"י סיוע אחר דסומא חייב בכל המצות ולא דמי לנר הבדלה דפטור דהתם בעינן שיאותו לאורו משא"כ הכא דאיכא פרסומי ניסא לאחרים (מ"א שם):

הוא בכ"ה. ולשון חנו משמע שחנו מאסיפתם למלחמה מלשון ויחנו ולא מלשון שביתה ממלאכה. ולכך מותרים הם במלאכה. והא"ר כתב עוד י"ל נוטריקון ח' נרות והלכה כבית הלל (כדא'. בפרשת מקץ וטבח טבח והכן ח' מטבח [ותיבת] והכן הם אותיות חנוכה. וסמך לסעודות שעושים בחנוכה. ואותיות וטבח טבח בגימט' מ"ד כמו הנרות של חנוכה (ע"ש) אבל לא קבעום למשתה ושמחה. ועיין עוד לקמן:

הקשה הב"ח למה לא קבעום למשתה ולשמחה כמו בפורים. ותירץ דבפורים עיקר הגזירה שהיה לפי שנהנו מסעודתו של אחשורוש על כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתיה של איסור ושמחה יתירה של איסור. וכשעשו תשובה עינו נפשותם וכמ"ש אסתר לך כנוס את כל היהודים וגו' ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו' ולפיכך קבעום למשתה יום טוב לזכור עיקר הנס. אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה כדתניא בברייתא שגזר עליהם אנטיוכס לבטל התמיד ועוד אמר להם לחיילותיו מצוה אחת יש בידם אם אתם מבטלין אותן מיד כבר הם אבודים ואיזה זה הדלקת מנורה שכתוב בה להעלות נר תמיד כל זמן שמדליקין אותן תמיד הן עומדים וכו' עמדו וטמאו כל השמנים וכשנגלו בתשובה נמסרו נפשם על העבודה והושיעם ה' ע"י כהנים עובדי העבודה בבית ה' על כן נעשה הנס ג"כ בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה. ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב עכ"ל. והט"ז מחלק דבימי המן הנס מפורסם להצלת נפשות לכך יש שמחה בעולם הזה. משא"כ בחנוכה אף שהישועה היתה במלחמה מ"מ לא היתה מפורסמת. ע"כ הנס רק בנרות. והלבוש מתרץ וז"ל ומפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן ביד מושל אחד שהיה מיטל עליהם להריגה כמו שהיה בימי המן. אלא שבאו המזידים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא השתעבדות ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם כידוע ממעשה אנטיוכס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק לגזור גזרות ושמדות כדי להעביר דתם. ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרים לאמונתם חלילה לא היו מבקשים יותר. אלא שנתן השי"ת וגברה יד ישראל ונצחום לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה. כלומר כיון שבאו למנוע אותנו מזה לכפור בדת ה' ובעבודתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידנו. לכך קבענו אותם לשבח ולהודות לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו. אבל בימי המן שהיתה הגזרה להרוג ולהשמיד את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה ולא את הנפשות שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם לכך כשנצלו ממנו קבעו להלל ולשבחו ית':

דיני ברכת הדלקת נרות של חנוכה:

(א) המדליק בליל א' מברך ג' ברכות. להדליק. ושעשה נסים. ושהחיינו. ואם לא בירך זמן בליל ראשון יברך בליל שני או כשיזכור (סי' תרע"ו): **(ב)** מליל ראשון ואילך מברך שתים להדליק ושעשה נסים ויברך קודם שיתחיל להדליק כדי שתהא עובר לעשייתו ואם שכח והדליק נר אחד פחות מהראוי להדליק באותו לילה ידליק עוד ואין מברך עליו (מ"א שם): **(ג)** לא יאמר בנוסח הברכה שעשה נסים לישראל בימים ההם בזמן הזה ואם

אמר שעשה נסים לאבותינו יצא (שם בא"ר בשם אגרת הרמב"ם): (ד) מי שלא הדליק כגון שהוא בספינה וכיוצא בו ואין עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בביתו כשרואה נר חנוכה של אחר מברך שעשה נסים כו' ואם הוא בליל ראשון מברך שהחיינו ואח"כ כשבא לביתו ביום ב' ומדליק א"צ לברך עוד שהחיינו כיון שבירך בשעת ראיה אבל אם מדליקין עליו בביתו אף שהוא בעצמו לא הדליק ואין עתיד להדליק אין מברך כשרואה וכן כשמדליק בעצמו ביום ב' אין מברך שהחיינו (שם). אחר שהדליק הנר הראשון בעוד שמדליק שאר הנרות אומר הנרות הללו אנו כו' (שם): (ה) אשה שאינה יכולה להדליק יכול אדם אחר אף שכבר יצא להדליק בשבילה ולברך ובלבד שתהא עומדת אצלו בשעת הברכה ובשעת הדלקה וכן אם יכולה להדליק בעצמה רק שא"י לברך יכול אחר לברך בשבילה והיא בעצמה תדליק (שם):

סדר הדלקת הנרות:

(א) הנרות של חנוכה צריך ליתן בטפח הסמוך לפתח משמאל הכניסה והיותר טוב לסדרם בטפח הסמוך באורך כגון אם הפתח במזרח יסדרם ממזרח למערב ואם א"א לסדרם כך יסדרם בשוה עם הכותל שהפתח בו בטפח הסמוך לפתח ויתן בלילה הראשון הנר אצל הפתח ובליל ב' יתן הנר הנוסף לצד חלל הבית דהיינו שהנר הנוסף יהיה לימינו ונר הראשון יהיה לשמאלו ויתחיל להדליק מן הנר הנוסף וידליק מימין לשמאל (ט"ז סימן תרע"ו וכ"כ הפ"מ במ"ז):

דין אכסנאי בחנוכה

(א) אכסנאי אף שמדליקין עליו בביתו ואין לו אצל הבע"ה שמתאכסן שם חדר מיוחד צריך להדליק נר חנוכה (א"ר סי' תרע"ז דלא כמ"א) ובחורים הסמוכין אצל בעה"ב הן בכלל ב"ב וא"צ להדליק בפ"ע אא"כ רוצין להיות מן המהדרין שעושין נר לכל אחד אבל אם אינם סמוכין על שולחן בעה"ב צריכין להדליק בפ"ע וכ"ש שני ב"ב סדרים ביחד שצריכין להדליק כ"א בפ"ע ומי שאוכל בקביעות בבית אחר כגון בן אצל אביו אף שהולך לחדר אחר ליישן מדליק במקום שאוכל אבל מי שאוכל אצל חבירו באקראי צריך לילך לביתו ולהדליק (שם): (ב) מי שמתאכסן אצל בעה"ב ואין לו בעצמו נרות להדליק ואין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף עם הבעה"ב בפרוטה דהיינו שיתן לו סך מה שיהיה לו חלק גם כן בנרות ויוצא בזה והבעה"ב צריך להוסיף מעט שמן בשביל השותפות חוץ השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה (שם) וכן יכול הבעה"ב להקנות להשותפות קצת שמן במתנה והוי כמשתתף בפרוטה (מ"א שם):

נר שבת קודם לנר חנוכה:

(א) מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת נר שבת עדיף מפני שלום בית ואם יש לו על נר שבת ואין מספיק לו על נר חנוכה וקידוש היום נ"ח עדיף מקידוש היום והיינו נר אחד אבל אם יש לו נר אחד בכל לילה לחנוכה יין קידוש קודם (משום דמדינא אין צריך להדליק רק נר אחד והמהדרין מוסיפין בכל לילה נר אחד) וכן נר אחד של חנוכה קודם להבדלה (סימן תרע"ח):

דין הדלקת נר חנוכה בערב שבת:

(א) בע"ש מדליקין נ"ח תחלה ואח"כ נר שבת ומברך עליהם כמו בחול אף שמדליקין מבע"י והיינו מפלג המנחה (סג"מ)

יא' נ"כ ע"י משתה ושמחה. הילכך ליתי סעודות שעושין בחנוכה אינן אלא סעודות הרשות. וי"א שגם בחנוכה יש קצת מצוה בריבוי הסעודות. וכן נוהגים באלו המדינות (וכן פסקו רש"ל בתשובה סי' ס"ה וב"ח, ואחרונים. וסיים בשכנה"ג דהעושה סעודה בכל יום של חנוכה הרי זה משובח) והטעם משום דבאותם הימים הי' ג"כ חנוכת המזבח שבמדבר (לבוש). ואף שחנוכת המזבח שבמדבר הי' בניסן. כוונת הלבוש כדאיתא במדרש דמלאכת המשכן נגמרה כ"ה בכסליו אלא שהמתינו בהקמה עד ניסן שנולד בו יצחק ואמר הקב"ה עלי לשלם לכסליו ושילם לו חנוכת בית חשמונאי ע"כ. ואח"כ דין ימים אלו כאלו הי' חנוכת המזבח שבמדבר (א"ז וא"ר):

גרסינן בפרק ב"מ אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח. ופירש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה באה אור דתורה. וכתב הפר"ח ונראה האי דנקיט הויין ליה בנים ת"ח ולא קאמר דאיהו נופיה הוי צורבא מרבנן. משום דמיירי אם הוא כבר ת"ח. או דלאו בר הכי הוא. אי נמי נקט הכי משום נר חנוכה דכיון דזליג בה וח' ימים רומזים ג"כ למצות מילה שבעלו מהם זוכה לתלמי שיהיו לו בנים למולם ושיהיו ת"ח. ובא"ז והא"ר תירצו במשום הכי לא קאמר דאיהו גופיה הוי צורבא מרבנן משום דקרא ע"כ עיקרו לנר שבת אתא משום דאורייתא וקי"ל דעיקר מצות הדלקת נר שבת הוא בנשים. ובנשים לא שייך איהו גופיה הוי צורבא מרבנן דכל המלמד בתו תורה כו': **כתב** רמ"א יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה (ולמון הכלבו תבשיל של גבינה. וכ"כ בשכנה"ג) לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב ע"כ. ובהגהות מרדכי כתב שהיתה בת יוחנן כה"ג והיתה יפת תואר מאד ואמרה למלך שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לחלב וישתכר כמו מן היין וישן וירדם. וכן היה וחתכה ראשו והביאתו לירושלים וראו שרי הצבא כי מת גבורם וינוסו (פ"ח):

בכל השנים תבוא פ' מקץ בשבת חנוכה ובעלי הגימט' נתנו סימן בכהי"ש ימי"ם. שכתי"ם נוטריקון ישמאל נר תדליק ימין מזוזה. ימי"ם יחסר מזוזה ימי' מדליק. ובהגהות מרדכי נתן הסימן נחש"ת. נר חנוכה שמאל תדליק. כי נחשת הוא מלכות יון:

שחרית גומרין הלל בכל שמ' ימים. ח"ק. זה הכלל יום שיש בו מוסף אומר ק"ש. ואם אין בו מוסף ח"ק. ביום א' קורא הכהן מן ויהי ביום כלות משה עד לפני המשכן. לוי עד לחנוכת המזבח. ישראל עד נחשון בן עמינדב. ח"ק. יהללו. אשרי. ובלצ"ג וכו': **ביום ב'** קורא הכהן מן ביום השני עד מלאה קטרת שבביום השני. לוי עד נתנאל בן צוער. ישראל וביום השלישי כולו: **ביום ג'** קורא הכהן מן ביום השלישי עד מלאה קטרת. לוי עד אליאב בן חלון. ישראל עד אליצור בן שדיאור: **ביום ד'** קורא הכהן וביום הרביעי עד מלאה קטרת. לוי עד אליצור בן שדיאור. ישראל וביום

המנחה ולמעלה (היינו שעה ורביע קודם הלילה). אבל קודם פלג המנחה לא יצא (ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה קודם ביה"ש ולברך עליהם) (סי' תרע"ב): (ב) ואם הדליק נר של שבת קודם אם לא קיבל עליו שבת בשעת הדלקה יכול להדליק נר של חנוכה אבל אם קיבל עליו שבת בשעת הדלקה אסור הוא בעצמו להדליק רק יצוה לאחר מב"ב להדליק בשבילו נר חנוכה וכן אשה בעצמה שמדלקת נ"ח אף שהדליקה בסתם נר שבת קודם ולא קיבלה עליה שבת בשעת הדלקה הוי כקיבלה בפירוש ותאמר גם כן לאחר להדליק נר של חנוכה בשבילה (מ"א שם): (ג) בע"ש מתפללין מנחה תחלה ואח"כ מדליקין בין בביתו בין בביהכ"נ ואם רואין שבעוד שיתפללו מנחה יחשך ידליקו תחלה ואח"כ יתפללו מנחה: (ד) בע"ש יתן בה שמן יותר כדי שתהא דולקת עד חצי שעה אחר צה"כ (שם פ"מ): (ה) בע"ש צריך ליתן שום דבר לחוץ בין הנרות לפתח בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח הדלת (סי' תר"פ):

דין הדלקת נר חנוכה במוצאי שבת:

(א) במוצ"ש מדליקין בבהכ"נ קודם ויתן לך וקודם הבדלה על הכוס ואם שכח לומר אתה חוננתנו בתפלה יאמר המבדיל בין קודש לחול בלא כוס וידליק ואח"כ מבדילין ובביתו מבדיל תחלה ואחר כך ידליק (משום דאפוקי יומא במעשה מאחרינן) ויחיד שמתפלל בביתו יבדיל תיכף אחר סדר קדושה וידליק ואחר כך יאמר ויתן לך (סי' תרפ"א פ"מ כמ"ש הט"ז והפר"ח הסכים לזה דלא כא"ר): (ב) אין מבדילין בנ"ח (משום שאין נאותין לאורו דהא אסור להשתמש לאורו) (שם): (ג) אומרים על הנסים בבהמ"ז בחנוכה אצל ועל הכל וכו' ואם לא אמר אצל ועל הכל יאמר אצל הרחמן הוא יזכנו כו' הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם כו' בימי מתתיהו (סימן תרפ"ב):

וביום השמיני כולו: ביום ה' קורא הכהן מן ביום החמישי עד מלאה קטרת. לוי עד שלומיאל בן צורישדי. ישראל וביום הששי כולו: **ביום ו'** הוא ר"ח. אחר ההלל ק"ש. ומוציאין ב' ס"ת. בראשונה קורא הכהן בתחלת פרשת התמיד עד רביעית ההין. לוי עד סוף מוסף של שבת. שלישי ובראשי חדשיכם. רביעי קורא בס"ת שניה וביום הששי עד אליסף בן דעואל. ואומרים ח"ק על ס"ת שניה. זה הכלל לעולם אומרים קדיש אחר שקרא מנין הקרואים של אותו יום. חוץ אם עושין הוספות בשבת לא נכלל בכלל זה לומר קדיש אחר שקרא השביעי אלא אחר שגמר הסדרה. יהללו. אשרי. ובא לציון. ח"ק. ומתפללים מוסף ר"ח. וקובעין על הנסים בהודאה משום שהוא יום שנתחייב בארבע תפלות: **ביום ז'** אם הוא ר"ח קורין בתורה כדאתמול בס"ת א'. ובס"ת ב' רביעי וביום השביעי. ואם אינו ר"ח מנהגנו כשאר ימי חנוכה. ומוציאין ס"ת אחת וקורין ג' גברי. כהן קורא מן ביום השביעי עד מלאה קטרת. לוי עד אלישמע בן עמיהוד. ישראל עד אחיעזר בן עמישדי: **ביום ח'** הכהן קורא וביום השמיני. לוי ביום התשיעי. ישראל ביום העשירי עד את המנורה: **שחרית** דשבת חנוכה מוציאין ב' ס"ת. בא' קורין ז' גברי בפרשת השבוע. ח"ק. וקורא בב' של חנוכה. ומפטירין רני ושמחי שהיא בנרות דזכריה. ואם חל בו ב' שבתות אזי מפטירין בשבת ב' ויעש חירם בנרות דשלמה: **שבת ור"ח** מוציאין ג' ספרים. באחד קורין ששה בפ' השבוע. בשני קורא הז' בשל ר"ח ומתחיל וביום השבת עד ונסכו. ואומר ח"ק. בג' קורא המפטיר בשל חנוכה: **גודל** מעלת נתינת צדקה בשמונת ימי חנוכה אלו יותר מבכל השנה הובא בספרים. כי ימים אלו מסוגלים מאד לתקן פגמי נפשו בנתינת הצדקה. וביחוד ללומדי תורה להחזיקם. ועיין בתיקונים של הז"ח דף ע"ב ע"ג ד"ה מי ברא אלה. ובתיקונים תיקון י"ג דף כ"ט ע"א ד"ה תמניא יומין כו'. ומזה נתפשט המנהג שהתינוקות מוליכין מעות לרבן בחנוכה ועניים חוזרים על הפתחים. אכן עיקר המצוה לעניי תורה: **כתבו** הספרים תוכחת מגולה על השמשים שמשחקים בקארטי"ן. ועיין בלוקח. ובתורת הפס. וברבינו יונה. ובספר אור ישראל:

קודם הדלקת נר חנוכה בכל לילה יאמר התפלה זו:

יהי רצון מלפניך ה' או"א שיהיה עתה עת רצון לפניך להיות עולה מצות הדלקת נר חנוכה כאלו השגתי כל הסודות הנוראים אשר הם חתומים בה. ותעלה לפניך עם כוונת מעשה מצוה זאת הנעשית על ידי בני ידידיך המכוונים כל שמותיך הקדושים הראוים לבא בהדלקה זו. המעלים יחוד וזיווג מדות הקדושות העליונות. ולהאיר בשכינת עוזך המאירות הגדולים. ומשם יושפע שפע לי אני עבדך (בב"פ) לאור באור החיים. כי אתה האיר נרי ה' אלהי יגיה חשכי. שלח אורך ואמתך. המה ינחוני ליראה ולאהבה את שמך. ללמוד וללמד את תורתך הקדושה תורה שבכתב ותורה שבע"פ בהתמדה גדולה ולכבוד שמך יתברך ויתעלה. ובכח סגולת נר חנוכה. תחכמנו באור תורתך. אני וזרענו וזרע זרענו. ויקוים בי מקרא שכתוב. לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. ויהיו זרעי וזרע זרעי תלמידי חכמים וחסידים. אהובים למעלה ונחמדים למטה. ותחזיק את לבבם לתורה ועבודה. הכל ברצונך הטוב. ואזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות באמת. גל עינינו ונביטה נפלאות מתורתך הקדושה לכוון לאמתה של תורה וסודותיה. ובזכות מתתיהו כהן גדול ובניו. הראנו נפלאות. ובאורך נראה אור. וטהר את לבבנו לעבודתך. והרחיקנו ממדות רעות ומחשבות זרות ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. בהעלותך את הנרות. ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי: ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך: ויהי נועם וכו':

סדר הדלקת נרות של חנוכה

לשם יחוד קידשא בריך היא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני בא לקים מצות הדלקת נר חנוכה להקן את שרשה במקום עליון:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה: ולפי דעת הארי"ז ז"ל צ"ל שֶׁלַּחֲנֻכָּה תיבה אחת

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה: הבי"ת בפת"ח והזי"ן דגושה. וכן לזמן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה: ובשבת כ"צ מזכיר רק הברכה הראשונה באלפס וברא"ש נזכרו גם שתי הברכות האחרונות

ואחר שהדלקת נר הראשון שהוא עיקר יאמר הנרות הללו כו' ויגמור הדלקתן בעוד שאומר הנרות הללו כו':

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל־(מִצְוַת) שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לִרְאוֹתָם בִּלְבָד כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתֶךָ:

הנרות הללו נזכרה במס' סופרים פ' כ' ה"ו:

ופזמון זה אומרים אחר ההדלקה והוא בעל שש תנועות והמחבר חתום בראשי החרוזות מרדכי חזק.

מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי. לְךָ נָאֶה לְשַׁבֵּחַ. תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי. וְשָׁם תּוֹדָה נְזַבֵּחַ. לְעֵת תָּכִין מַטְבֵּחַ. מִצָּר הַמְנַבֵּחַ. אָז אֶגְמוֹר. בְּשִׁיר מִזְמוֹר. חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ:

רָעוֹת שָׂבְעָה נַפְשִׁי. בְּיָגוֹן כֹּחִי כִּלָּה. חַיַּי מֵרְרוּ בְקֹשִׁי. בְּשִׁעְבּוּד מַלְכוּת עֶגְלָה. וּבְיָדוֹ הַגְּדוֹלָה. הוֹצִיא אֶת־הַסְּגֻלָּה. חֵיל פַּרְעֹה. וְכָל־זַרְעוֹ. יָרְדוּ כְּאֶבֶן בִּמְצוּלָה:

דְּבִיר קָדְשׁוֹ הֱבִיאַנִי. וְגַם שָׁם לֹא שָׁקַטְתִּי. וּבָא נוֹגֵשׂ וְהִגְלַנִי. כִּי זָרִים עָבַדְתִּי. וְיֵין רַעַל מָסַכְתִּי. כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי. קֵץ בָּבֶל. זְרֻבָּבֶל. לְקֵץ שִׁבְעִים נוֹשַׁעְתִּי:

כְּרוֹת*) קוֹמַת בְּרוֹשׁ בִּקֵּשׁ. אֲגָגִי בֶּן הַמְּדָתָא. וְנִהְיָתָה לּוֹ לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ. וְגַאֲוָתוֹ נִשְׁבָּתָה. רֹאשׁ יְמִינִי נִשֵּׂאתָ. וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מָחִיתָ. רֹב בָּנָיו. וְקִנְיָנָיו. עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

יְוָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי. אֲזַי בִּימֵי חַשְׁמַנִּים. וּפָרְצוּ חוֹמוֹת מִגְדָּלַי. וְטִמְּאוּ כָּל־הַשְּׁמָנִים. וּמִנּוֹתַר קַנְקַנִּים. נַעֲשָׂה נֵס לַשּׁוֹשַׁנִּים. בְּנֵי בִינָה. יְמֵי שְׁמוֹנָה. קָבְעוּ שִׁיר וּרְנָנִים:

חֲשׂוֹף זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ. וְקָרֵב קֵץ הַיְשׁוּעָה. נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ. מֵאֻמָּה הָרְשָׁעָה. כִּי אָרְכָה לָנוּ הַיְשׁוּעָה. וְאֵין קֵץ לִימֵי הָרָעָה. דְּחֵה אַדְמוֹן. בְּצֵל צַלְמוֹן. הָקֵם לָנוּ רוֹעִים שִׁבְעָה:

ויאמר ויהי נועם. יושב בסתר. למנצח בנגינות. אנא בכח. מזמור שיר חנוכת. שיר המעלות לדוד הנה מה טוב. רננו צדיקים.

*) כרות קומת ברוש. כצ"ל, ור"ל לכרות קומתו של עץ ברוש בקש המן בן המדתא. וברוש תאל למרדכי וכדאיתא במסכת מגילה דף י' ע"ב (עיפה ברורה).

מגלה יוונית היא מגלת אנטיוכס *)

בסדור כמנהג כפא וק"ק קרא סוב כתוב נוהגין לקרות מגלת אנטיוכס [בשבת] במנחה אחר קדיש תתקבל משום פרסומי ניסא ואומר [בהתלה] כל ישראל ואח"כ קורין את המגלה :

א ויהי בימי אנטיוכס מלך יון מלך גדול וחזק היה ותקיף בממשלתו וכל־המלכים ישמעו לו :
ב והוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים והחריב טירותם והיכליהם שרף באש
ואנשיהם בבית האסורים אסר : ג מימי אלכסנדרוס המלך לא קם מלך כמהו בכל־עבר
הנהר : ד והוא בנה מדינה גדולה על־חוף הים להיות לו לבית מלכות ויקרא־לה מדינת
אנטיוכיא על־שמו : ה וגם בגרים משנהו בנה מדינה אחרת לנגדה ויקרא־לה בגרים על־שמו
וכן שמותן עד היום הזה : ו בשנת עשרים ושלש שנים למלכו היא שנת מאתים ושלש
עשרה שנים לבנין בית האלהים שם פניו לעלות לירושלים : ז ויען ויאמר לשריו הלא
ידעתם כי יש עם היהודים אשר בירושלים בינינו : ח לאלהינו אינם מקריבים ודתינו אינם
עושים ודתי המלך עוזבים, לעשות דתם : ט וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים
ואומרים מתי ימלך עלינו מלכנו ונשלוט בים וביבשה וכל־העולם ינתן בידנו : י אין כבוד
למלכות להניח אלה על־פני האדמה: יא עתה בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם את־הברית
אשר כרת להם שבת ראש־חדש ומילה. וייטב הדבר בעיני שריו ובעיני כל־חילו : יב באותה
שעה קם אנטיוכס המלך וישלח את־ניקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבא לעיר יהודה
לירושלים: יג ויהרוג בה הרג רב ויבן במה בבית המקדש במקום אשר אמר אלהי ישראל
לעבדיו הנביאים שם אשכן שכינתי לעולם, במקום ההוא שחטו את־החזיר ויביאו את־דמו
לעזרת הקדש : יד ובהיות זה כאשר שמע יוחנן בן־מתתיה כהן גדול כי זה המעשה נעשה
נמלא קצף וחמה וזיו פניו נשתנה ויועץ בלבו מה־שיוכל לעשות על־זה : טו ואז יוחנן בן־
מתתיה עשה לו חרב שתי זרתות ארכה וזרת אחת רחבה תחת בגדיו עטופה: טז ויבוא לירושלים
ויעמד בשער המלך ויקרא לשוערים ויאמר להם אני יוחנן בן־מתתיה באתי לבוא לפני
ניקנור : יז ואז באו השוערים והשומרים ויאמרו לו הכהן הגדול של־היהודים עומד בפתח ויען
ניקנור ויאמר להם בוא יבוא : יח ואז יוחנן הובא לפני ניקנור ויען ניקנור ויאמר ליוחנן אתה
הוא אחד מן־המורדים אשר מרדו במלך ואינם רוצים בשלום מלכותו : יט ויען יוחנן לפני
ניקנור ויאמר אדוני אני הוא עתה באתי לפניך אשר תרצה אעשה: כ ויען ניקנור ויאמר
ליוחנן אם כרצוני אתה עושה קח חזיר ושחטהו על־הבמה ותלבש בגדי מלכות ותרכב על־
סוס המלך וכאחד מאוהבי המלך תהיה : כא וכאשר שמע יוחנן השיבו דבר אדוני אני ירא
מבני ישראל פן־ישמעו כי עשיתי כן ויסקלוני באבנים : כב עתה יצא כל־איש מלפניך פן
יודיעום, אז ניקנור הוציא מלפניו כל־איש : כג בעת ההיא נשא יוחנן בן־מתתיה עיניו לשמים
ותקן תפלתו לפני אלהיו ויאמר אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב אל־תתנני נא ביד
הערל הזה כי אם־יהרגני ילך וישתבח בבית דגון אלהיו ויאמר אלהי נתנו בידי : כד באותה
שעה פסע עליו שלש פסיעות ויתקע החרב בלבו וישלך אותו חלל בעזרת הקדש : כה לפני
אלהי השמים ענה יוחנן ואמר אלהי לא תשים עלי חטא כי הרגתיו בקדש עתה כן תתן
את־כל־העמים אשר באו עמו להצר ליהודה ולירושלים : כו אז יצא יוחנן בן־מתתיה ביום
ההוא וילחם בעמים ויהרג בהם הרג רב : כז מספר ההרוגים אשר הרג ביום ההוא שבע מאות

---

*) המגלה היקרה הזאת הנמצאה במחזור ישן דפוס שאלוניק (ונעתקה משם לסדר תפלת הספרדים דפוס ויען שנת תק"פ) היא אחת מפליטת הספרים של סופרינו הקדמונים. והיא כתובה בעקר לשונה בל' ארמית ברורה ואח"כ נעתקה מלשון זו לל' עברית וכן באה בדפוס אך לשונה הארמית היתה טמונה במסתרים עד כי בשנת תרי"א קם החכם פיליפאווסקי והדפיסה בשתי לשונותיה ארמית ועברית ע"פ כ"י שמצא באוצר ספרי לונדון הבירה. ויפה העיר עליה שהיא קדומה בזמן לספרי המכבים הנמצאים באפוקריפא (סדור עבודי"ש) :

ושנים (ושבעים) אלף אשר היו הורגים אלה לאלה: כח בשובו בנה עמוד על־שכמו ויקרא־לו מכבי
ממית החזקים: כט ויהי כאשר שמע אנטיוכס המלך כי נהרג ניקנור משנהו צר לו
מאד וישלח להביא לו בגרים הרשע המטעה את־עמו: ל ויען אנטיוכס ויאמר לבגרים הלא
ידעת אם־לא שמעת אשר־עשו לי בני ישראל הרגו חילי ויבזו מחנותי ושרי: לא עתה על
ממוניכם אתם בוטחים או בתיכם לכם הם. באו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר
כרת להם אלהיהם שבת ראש־חדש ומילה: לב אז בגרים הרשע וכל־מחנותיו באו לירושלים
ויהרג בהם הרג רב ויגזור בה גזרה גמורה על־שבת ראש־חדש ומילה: לג בהיות זה כאשר
היה דבר המלך נחפז מצאו איש אשר־מל בנו ויביאו האיש ואשתו ויתלו אותם כנגד הילד:
לד ותם אשה אשר ילדה בן אחרי־מות בעלה ותמל אותו לשמונה ימים ותעל על־חומת ירושלים
ובנה מהול בידה: לה ותען ותאמר לך אומרים בגרים הרשע אתם חושבים לבטל מאתנו הברית
אשר כרת עמנו ברית אבותינו לא־נבטל כמנו שבת ראש־חדש ומילה מבני בנינו לא יוסר:
לו ותפל בנה לארץ ותפול אחריו וימותו שניהם כאחד ורבים מבני ישראל אשר היו עושים
כן בימים ההם ולא שנו ברית אבותם: לז בזמן ההוא אמרו בני־ישראל אלה לאלה באו
ונלך ונשבות במערה פן נחלל את־יום השבת וילשינו אותם לפני בגרים: לח אז בגרים הרשע
שלח אנשים חלוצים ויבאו וישבו על־פי המערה ויאמרו אליהם, יהודים צאו אלינו אכלו
מלחמנו ושתו מיינו ומעשינו תהיו עושים: לט ויענו בני ישראל ויאמרו אלה לאלה זוכרים
אנחנו אשר צונו יי על־הר סיני ששת ימים תעבד ועשית כל־מלאכתך וביום השביעי תשבות
עתה טוב לנו אשר נמות במערה מאשר נחלל את־יום השבת: מ בהיות זה כאשר לא־יצאו
אליהם היהודים ויביאו עצים וישרפו על־פי המערה וימותו כאלף איש ואשה: מא אחרי כן
יצאו חמשה בני־מתתיה יוחנן וארבעה אחיו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויגרשום
לאיי הים כי בטחו באלהי השמים: מב אז בגרים הרשע נכנס בספינה אחת וינס אל־
אנטיוכס המלך ועמו אנשים פליטי חרב: מג ויען בגרים ויאמר לאנטיוכס המלך אתה המלך
שמת צווי לבטל מן־היהודים שבת ראש־חדש ומילה מרמה גדולה ומרד בתוכה: מד אשר
אם־ילכו כל־העמים והאמות והלשונות לא יוכלו לחמשה בני מתתיהו, מאריות הם חזקים
ומנשרים הם קלים ומדבים הם ממהרים: מה עתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם
באנשים מעט כי אם־תלחם בהם ותבוש בעיני כל־המלכים: מו לכן כתוב ושלח ספרים
בכל־מדינות מלכותך ויבאו שרי החילות ולא־ישאר מהם אחד וגם פילים מלבשים שריונים
יהיו עמהם: מז וייטב הדבר בעיני אנטיוכס המלך וישלח ספרים לכל־מדינות מלכותו
ויבאו שרי כל־העמים והממלכות וגם פילים מלבשים שריונים עמהם באו: מח שנית קם בגרים
הרשע ויבוא לירושלים בקע החומה וינתק המבוא וישבר במקדש שלש־עשרה פרצות*) ותם
מן־האבנים שבר עד־אשר היו כעפר ויחשוב בלבו ויאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי כי רב
חילי ועז ידי. ואלהי השמים לא חשב כן: מט וכשמוע חמשה בני מתתיה קמו ויבאו למצפה
גלעד אשר היה־שם פליטה לבית ישראל בימי שמואל הנביא: נ צום גזרו וישבו על־האפר
לבקש רחמים מלפני אלהי השמים: נא אז נפל בלבם עצה טובה יהודה הבכור שמעון השני
השלישי יוחנן הרביעי יונתן החמישי אלעזר: נב ויברך אותם אביהם וכן אמר יהודה בני אדמה
אותך ליהודה בן־יעקב אשר־היה נמשל לאריה: נג שמעון בני אדמה אותך לשמעון בן־יעקב
אשר הרג יושבי שכם: נד יוחנן בני אדמה אותך לאבנר בן־נר שר צבא ישראל. יונתן בני

---

*) וזה שאמרו במדות פרק ב', י"ג פרצות היו בו בסורג שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום וגזרו כנגדם י"ג השתחויות (סדר עבודת ישראל):

אדמה אותך ליונתן בן־שאול אשר הרג עם פלשתים: נה אלעזר בני אדמה אותך לפינחס
בן־אלעזר אשר קנא לאלהיו והציל את־בני ישראל: נו על־זה יצאו חמשה בני־מתתיה ביום
הזה וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויהרג מהם יהודה: נז באותה שעה כאשר ראו בני מתתיה
כי נהרג יהודה שבו ויבאו אל־אביהם: נח ויאמר להם למה שבתם ויענו ויאמרו על־אשר
נהרג אחינו אשר־היה חשוב ככלנו: נט ויען מתתיה אביהם ויאמר אליהם אני אצא עמכם
ואלחם בעמים פן־יאבדו בית ישראל ואתם נבהלתם על־אחיכם: ס ויצא מתתיה ביום ההוא
עם־בניו וילחמו בעמים: סא ואלהי השמים נתן כל־גבורי העמים בידם ויהרגו בהם הרג רב
כל־אחוזי חרב וכל־מושכי קשת שרי החיל והסגנים לא־נותר בהם שריד וינוסו שאר העמים
למדינות הים: כב ואלעזר היה מתעסק להמית הפילים ונטבע בפרש הפילים וכאשר שבו בקשוהו
בין החיים ובין המתים ולא מצאוהו ואחר כן מצאוהו אשר טבע בפרש הפילים: סג וישמחו
בני ישראל כי־נתנו בידיהם שונאיהם מהם שרפו באש ומהם דקרו בחרב ומהם תלו על־העץ:
סד ובגרים הרשע המטעה את־עמו שרפו אותו בית ישראל באש: סח ואז אנטיוכס המלך
כאשר שמע אשר נהרגו בגרים הרשע וכל־שרי החיל אשר עמו נכנס בספינה וינס למדינות
הים ויהי כל־מקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקוראים אותו הבורח: סו אחרי כן
באו בני חשמונאי לבית המקדש ויבנו השערים הנשברים ויסגרו הפרצות ויטהרו את־העזרה
מן ההרוגים ומן הטמאות: סז ויבקשו שמן זית זך להדליק המנורה ולא מצאו כי־אם צלוחית
אחת אשר היתה חתומה בטבעת הכהן הגדול וידעו כי היתה טהור והיה בה כשעור הדלקת
יום אחד*): סח ואלהי השמים אשר שכן שמו שם נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים**):
סט על־כן קימו בני חשמונאי קיום וחזקו אסר ובני ישראל עמהם כאחד לעשות שמונה ימים
האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים בתורה ולהדליק בהם נרות להודיע אשר
עשה להם אלהי השמים נצוחים: ע ובהם אין לספוד ולא לגזור צום ותענית זולתי אשר
מקבל עליו מלפני זה ויתפלל לפני אלהיו: עא אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא־גזרו בהם לבטל
עבודת מלאכה. ומן־העת ההיא לא־היה שם למלכות יון: עב ויקבלו המלכות בני חשמונאי
ובני בניהם מהעת הזאת עד־חרבן בית האלהים מאתים ושש שנים: עג על־כן בני ישראל
מהיום ההוא בכל־גלותם שומרים הימים האלה וקוראים להם ימי משתה ושמחה מחמשה
ועשרים לחדש כסלו שמנה ימים: עד מן־העת ההיא ועד־העולם לא יסורו מהם אשר היו
בבית מקדשם הכהנים והלוים וחכמיהם אשר קימו עליהם ועל־בני בניהם עד־עולם:

נשלמה המגלה היונית ופסוקיה שבעים וארבעה:

אבל בסדור ק"ק כפא וקרא סוב שנדפס בשנת תפ"ה נוספו המקראות האלה:

והימים האלה קימו וקבלו עליהם ועל בניהם ועל בני בניהם עד עולם הכהנים והלוים
והחכמים אשר היו בבית המקדש ולא יסורו מזרעם עד עולם: האל אשר עשה
עמהם נס ופלא הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות ויקים בנו מקרא שכתוב כימי צאתך מארץ
מצרים אראנו נפלאות אמן:

לדוד ברוך ה' צורי עד ה' אלהיו. רבי חנניא וקדיש על ישראל עד כאן נדפס בסדור הנ"ל:

*) בשאלתות דרב אחאי גאון פ' וישלח גרים כאן „ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד" וכזה מסורת קדמונים הגאונים מפני מה קבעו שמונה ימי חנוכה ולא הנס היה רק שבעה ימים. ועיין בשאלת שלום שם לנח קטן ל"ם.
**) מעשה הנס הזה יסופר גם בגמרא שבת דף כ"א ב'. על פי מגלת חשמונאים פרק ס'.

דיני ברכת המגילה:

(א) הקורא את המגילה מברך לפניה שלש ברכות. על מקרא מגילה. ושעשה נסים. ושהחיינו. וכן ביום מברך שלש ברכות הללו (סי' תרצ"ב): (ב) יכוין ביום בברכת שהחיינו על המגילה שיצא בברכה זו על מצות משלוח מנות וסעודת פורים (שם) וכן הש"ץ צריך לכוין להוציאם בשביל זה (שם). אם אבל קורא את המגילה יברך אחר הברכות משום ברכת שהחיינו שאין האבל מברך להוציא רבים בברכת שהחיינו והאבל יקרא את המגילה. גר יאמר שעשה נסים לישראל ואם שמע מהש"ץ יצא וכן אם אמר בעצמו לאבותינו כל דינים אלו נתבארו בהל' חנוכה. ולאחריה מברך הרב את ריבנו כו' אשר הניא. שושנת יעקב כו' וביום א"א אשר הניא רק אומרים שושנת יעקב ואין מברך אחריה רק בצבור אבל ביחיד אין מברך לאחריה ויכול לברך בלא שם ומלכות ואם לא בירך לא לפניה ולא לאחריה אפי' בצבור יצא בדיעבד (סי' תרצ"ב): (ג) מי שיצא כבר מברך להוציא אחרים ידי חובתן ואם יודעין לברך בעצמן רק שאין יודעין לקרות בעצמן יברכו הם בעצמם והאחר יקרא והנשים אם מברכות בעצמן יאמרו בנוסח הברכה אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע מגילה וטוב שיקראו לנשים אחר יציאת בית הכנסת דמצוה שיצא הוא בקריאת הצבור ואם צריך לקרותה לנשים קודם יכוין שאין רוצה לצאת בקריאה י"ח ושפיר דמי (שם בפ"מ):

דיני זמן קריאת המגילה:

(א) חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום ושל לילה זמנה כל הלילה משעת צה"כ (סי' תרפ"ז): (ב) מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לביהכ"נ וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל וקשה עליו ליסב בתענית כ"כ וקודם קריאת המגילה אסור לאכול יכול לשמוע קריאתה מבע"י מפלג המנחה ולמעלה (היינו שעה ורביע קודם הלילה) ויתפלל מעריב בתחלה ואחר כך יקרא המגילה חצי שעה קודם הלילה אפילו מי שאינו מתענה כגון שהוא חולה קצת אסור לאכול עד אחר קריאת המגילה אבל טעימה קודם קריאת המגילה יש להתיר לצורך גדול היינו חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה עליו מאד יכול לטעום קודם קריאת המגילה ושיעור טעימה היינו כביצה פת או משקין כשיעור ביצה (מ"א וא"ר סי' תרצ"ב) [אם אירע בחדש אדר שכלות זמן קידוש לבנה שהוא חצי כ"ט י"ב תשצ"ג היה בליל י"ד בזמן קריאת המגילה יש להקדים קידוש הלבנה לקריאת המגילה לפי שקידוש לבנה הוא תדיר וגם יש לחוש שיעבור זמנה שיכסוה עננים ואם קודם קריאת המגילה לא נראית רק באמצע הקריאה נתפזרו העבים וזרחה הלבנה אזי אם רוב הצבור קדשו הלבנה מקודם רק איזה יחידים נשארו אין נכון לצאת באמצע הקריאה אפילו אם אין כאן חשש הפסק כגון שעדיין לא התחילו לקרותה כלל מ"מ כיון שאין לצבור להמתין עליהם א"כ יצטרכו לקרות אח"כ ביחיד שלא ברוב עם ואין זה נכון שהקריאה בצבור הוא דוחה אותה. ואם כל הצבור לא קידשו מקודם ובאמצע קריאת המגילה זרחה הלבנה אין להפסיק באמצע הקריאה אם לא שזמן קידוש הלבנה יהיה כלה טרם יגמרו המגילה אז אם כל הצבור לא קדשו יפסיקו כולם ויקדשו הלבנה ואח"כ יגמרו קריאת המגילה אבל אם יחיד או יחידים שלא קידשו עדיין אירע להם כך אין להם להפסיק ולבטל הקריאה בצבור בשביל זה (שערי אפרים)]: (ג) קריאת המגילה ביום זמנה כל היום מהנץ החמה

דיני מחצית השקל:

(א) יש ליתן בליל פורים קודם שמתפללים מנחה מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר כדי להקריב מהם קרבנות צבור מר"ח ניסן שהוא תחלת השנה לכל השנה. ומאחר שכתוב ג' פעמים תרומה יש ליתן ג' חצאין. ולפיכך נותנים במדינות אלו ג' חצאי גדולים שאין לנו שם מטבע שהם מחצית עליה מלבד זו. ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מבן עשרים שנה ומעלה שכן כתיב בפרשת שקלים מבן עשרים שנה ומעלה יתן וגו' (רמ"א בסי' תרצ"ד). וכתב בא"ז פי' חיובא ליכא אבל מנהגא איכא. ובהגהות מנהגים אי' שאפילו אשה המעוברת תתן מעות פורים בעד העובר. וסמך לדבר זה יתנו כל הטוב"ל: (ב) כתב הבאר היטב בסי' תרצ"ד ס"ק ב' במקום דנהיגי לתת המעות מחצית השקל לחזן אין איסור בדבר דכל הנותן אדעתא דמנהג נותן (מ"ב סי' כ"ד) וכתב בשערי תשובה שנגג בזה ע"י טעות שנפל במ"א וחסר הציון על סעיף ב' אין מביא מעות פורים ט' וע"ז קאי המג"א כמבואר במ"ב. ומעולם לא עלה על הדעת שיהיה מנהג לתת מחצית השקל לחזן. והבאר היטב שהוסיף מדעתו תיבות מחצית השקל לא כוון יפה. והוא מכשול הגורם לגנאי לדקה שהם יד עניים נגרוע כוחם של עניים מצדקה ע שנותנים למחצית השקל לתתם לחזן. וז"ל המ"ב מה שנוהגים בכמה קהלות שנותנים מעות פורים הכל לש"ץ הקורא את המגילה לו לבדו ואין מחלקים לעניים מעות פורים כלום. ודאי דלאו שפיר למיעבד הכי. ומנהג כזה הוא לחלקם לעניים. אמנם הייט דוקא היכי שנגו בהדיא לצורך העניים כו' או שמנהג אותה העיר כו'. אבל באותן מקומות שכבר נהגו ליתן מעות פורים הכל לחזן הקורא המגילה איני רואה איסור שכל הנותן כו' ומחשבתו של כל אחד אדעתא דחזן:

המפרשים הקשו מ"ש פורים מחנוכה. עד שבחנוכה אין אנו קוראים מגילה. רק בפורים. והוא כי נס חנוכה לא היה רק נפשיי. ע"כ לא נתקן לסעודה רק להודות להלל. אבל בפורים יש בה גזרה כפלים. נפשיי. גם גופני. שהרי נמכרנו להשמיד. ות"ל כי נצלנו משניהם. על כן נתחייבנו בקריאת מגילה לאמר שמחה וששון ליהודים (חיי אדם):

במדרש משלי (פסוק שבהם שבחה) כל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינם בטלים לעולם. וכתב בעל ראש אמנה פ' י"ג שאין כוונתו על ביטול המועדות כלילה. כי אם ביטול זכירתם. והיינו שישראל בזמן הגאולה לא ישימו לב לזכרון הנסים שעשה ה' בצאתם ממצרים. שבראותם הנסים הגדולות שיעשה להם לימות המשיח תשכחנה הראשונות ולא תעלינה על לב. וכמו שאמר הנביא ולא יאמרו עוד וגו' כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא וגו'. חוץ מפורים. כי מפני שהוא מן הנסים שנעשו בגלות שגילוהו ממות לחיים שזה אין תלוי ביציאת מצרים:

כתב האבודרהם לזכר מחה תמחה את זכר עמלק נוהגים שהתינוקות מציירים צורת המן או כותבים שמו על עצים ואבנים ומכין עליו כדי לקיים מחה תמחה וגו' וכתב הב"י בא"ח סימן תר"צ דאין לבטל המנהג.

עד

עד סוף היום ואם קראה מעלה ע"ה יצא בדיעבד (סי' תרפ"ז) ולכן מי שאנוס שלא יכול לשמוע של יום מעלה ע"ה דסי' כדיעבד (מ"א שם בסי' תרנ"ב): **(ד)** המפרש בים והולך בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א בלא ברכה תחלה וסוף וצריך לקרותה בעשרה (דשלא בזמנה בעי י') ואם א"א להמתין עד הימים הללו יכול לקרותה מר"ח אדר ואילך רק בעשרה ובלא ברכה ואם נזדמן לו אח"כ מגילה בי"ד צריך לחזור ולקרותה בברכה אפי' קראה בי"ג (סי' תרפ"ח ושם בס"ז): **(ה)** בן עיר שהיה בדרך או בספינה ביום י"ד ולא היתה בידו מגילה ואח"כ נזדמנה לו מגילה בט"ו קורא אותה בט"ו בלא ברכה (מ"א שם):

דיני קריאת המגילה:

(א) הכל חייבים בקריאת המגילה אנשים ונשים [א] (ולכן יקרא המגילה בביתו לנשי ב"ב) וגרים. ומחנכים את הקטנים: **(ב)** אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא י"ח והוא שישמע ממי שחייב בקריאה אבל השומע מן הקטן הקורא לא יצא ואפי' אשה השומעת מן הקטן לא יצאה (שם ובסימן קפ"ו במ"א ס"ק ג').
[אם אין מי שיודע לקרות בטעמים אעפ"כ יש לברך הברכות כדינה ואין להעמיד אחר שיקרא לפניו מתוך החומש. ומ"מ אם אין רוצים לקרות בלא טעמים עכ"פ יש ליזהר שיקרא בלחש שלא יהיה נשמע רק לאזני הקורא. ואם אין מי שיודע לקרות הנקודות כראוי יש לקרות אחר לפניו מתוך החומש בלחש ומ"מ יש לזה שקרא מתוך החומש לקרות אח"כ מתוך המגילה כי מן הסתם לא היה יכול לכוין דעתו לשמוע היטב בשפה שקרא זה המגילה מחמת טרדתו להשמיע לאזני הקורא: אם אין מגילה כשרה כדינה מ"מ אם היא כתובה בקלף כהלכתה רק שיש חסרון תיבות באמצעה ואין חסר ענין אחד שלם יכולין לקרות בברכה והטעות יקרא הקורא בע"פ או יאמרו לפניו מתוך החומש אבל אם אין מגילה בכתב כלל רק בדפוס ומכ"ש מתוך החומש לא יברכו כלל ויקרא כ"א לעצמו בלא ברכה ולא שיצאו בזה רק לזכר הנס בלבד וכשיזדמן להם מגילה כשרה מחויבים לקרות בה שזמן קריאתה כל היום. ויחיד שיש בידו מגילה פסולה יקרא ולא יברך (ש"א פ"ש)]; **(ג)** אשה לכתחלה תשמע המגילה מאנשים ואם א"א יכולה לקרות בעצמה אם יודעת או לשמוע מאשה אחרת היודעת לקרות ואשה אינה מוציאה את האיש בקריאת המגילה [ב] (משום דפסולה לקרות המגילה בצבור מפני כבוד הצבור ולכן אף ביחיד אינה מוציאה משום דלא פלוג) (שם): **(ד)** מקום שאין מנין כגון בכפר אם אחד יודע והאחרים אינן יודעים אחד קורא והאחרים שומעים ויוצאים ואם כולם יודעים כל אחד קורא לעצמו (א"ר שם דלא כמ"א): **(ה)** ראוי ונכון שיהא לכ"א מגילה כשירה כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש כי א"א לשמוע כל תיבה מהש"ץ מחמת הרעש ובלבול שמבלבלים שמכים בעלים ואם חיסר תיבה אחת לא יצא וכן כל אשה חכמת לב שעומדת בעזרת נשים אם אפשר ראוי ונכון להיות לה מגילה כשירה לקרות בתוכה כי שם א"א לשמוע מן הש"ץ בשום אופן וכן חייבות לשמוע כמו אנשים (פ"מ שם):

וסמך לזה דכתיב **והיה אם בן** ס"ת **המן**. וכתיב בתליה הכות הרשע. וצריך הש"ץ להמתין בשעת ההכאה כדי שישמעו הקהל מה שהוא קורא. והמדקדקים קוראים פסוק אחד או ב' בשעת ההכאה כדי שאם יקרא הש"ץ ואינם שומעים יוצאים במה שקראו הם:
כתב אבודרהם הטעם שאין מברכין לשמוע מקרא מגילה כמו לשמוע קול שופר. או יברכו על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה. מפני שבשופר צריך לברך לשמוע ואין לברך לתקוע. ולפי שצריך שישמע התוקע קול ואם לא שמע לא יצא נמצא שהשמיעה עיקר ולא התקיעה שאין הבנת הלב תלוי' בה. אבל במגילה יוצא בה בקריאה לבדה אע"פ שלא השמיע לאזנו כדאי' בברכות. נמצא שהקריאה עיקר שהבנת הלב תלוי' בה. ויש אומרים טעם אחר כי בשופר צריך לברך לשמוע ואין לברך לתקוע מפני שיש שם הרועה ושברים שאינן נקראין תקיעה. וגם אין לברך להריע בשופר מפני שיש שם תקיעה שהיא פשוטה. אבל במגילה אם היו מברכין לשמוע יש לספק שצריך שיבינו השומעים כי לשון שמיעה הוא לשון הבנה כמו כי שומע יוסף ויהיה משמע נשים שאינן מבינות לא יצאו ואנן קיימא לן דיוצאות אע"פ שאינן מבינות וכן עמי הארץ יוצאין אע"פ שאינם מבינים. לכן מברכין על מקרא מגילה כי די לנס בקריאה בלבד אע"פ שלא יבינו עכ"ל:
כתב יסוד ושורש העבודה לפי שיסוד קוטב קריאת המגילה הוסד על פרסום עולם גודל הנס. לכן כל איש אשר נתן לו השי"ת לב לדעת פירוש המלות של המגילה יזהר שבכל נס ונס שישמע או קורא במגילה יחשוב במחשבתו אני תודה בזה גבורותיך ואני סמך לך ית"ש הודאה על זה שהצלתנו מכף כל אויבינו ושמת נפשנו בחיים ולא נתת למוט רגלנו ולא עוד אלא שהדרכתנו על במות אויבינו ותרם קרננו על כל שונאינו:
כתב אבן הירחי נהגו בצרפת ובפרובינציא שהצבור אומרים אותם פסוקים בקול רם ואח"כ חוזר שליח צבור אותם. **איש יהודי**. **ומרדכי יצא**. **ליהודים**. **כי מרדכי**. וכל זה להרבות השמחה לילדים וכו'. וכן כתב בעל משמרת המועדות. ופירש כי הטעם הוא כדי לעורר הלב אם יתנמנם אחד מהם שלא ירדם. ואומרים אלו הפסוקים מפני שהם כתובים גבי מרדכי. משום כבודו. ושמכין הנס היה על ידו. ואף המקרא שהוא בסוף צריך לעורר משום טובת הברכה האחרונה ומשום כבודו של מרדכי (אבודרהם):

דיני תפלת פורים:

(א) בערבית אומר אחר תפלת ש"ע ק"ש עם תתקבל וקורין את המגילה ואחר שיברך ברכה אחרונה על מגילה אומרים ואתה קדוש ואם חל במוצאי שבת אומרים ויהי נועם ואתה קדוש ואחר קריאת המגילה קדיש שלם בלא תתקבל ואומרים ויתן לך אם חל במוצ"ש והבדלה על הכוס בבית הכנסת אומרים אחר קריאת המגילה (היינו כמו בשאר ימות השנה אחר סדר קדושה) (סי' תרצ"ג ובמ"א): **(ב)** בשחרית אחר שמונה עשרה אומרים חצי קדיש ומוציאין ספר תורה וקורין בה בפרשת ויבא עמלק ואחר כך מכניסין הספר תורה להיכל וקורין המגילה ואומרים אשרי ובא לציון ואומרים ק"ש עם תתקבל ואין לחלוץ התפלין

גליון רע"ק [א] ונשים. נ"ב ומברכות לשמוע מגילה: [ב] משום דפסולה כו'. נ"ב ויש עוד טעם דנשים מחויבות רק בשמיעה ולא בקריאה. ונבי קריאה מקרי אינה מחויבת בדבר:

עד אחר קריאת המגילה (משום דדרשינן ויקר אלו תפלין) ואם יש מילה בפורים מלין קודם קריאת המגילה (משום דכתיב וששון זו מילה) (שם ובמ"א):

דיני משלוח מנות ומתנות לאביונים:

(א) אפי' עני המתפרנס מן הצדקה צריך ליתן שתי מתנות לשני עניים אחרים וכן צריך לקיים משלוח מנות איש לרעהו כו' וצריך שתי מנות לאיש אחד (סי' תרצ"ד) אבל מי שהיכולת בידו ומרבה מתנות לאביונים ומשלוח מנות איש לרעהו הרי זה משובח והעיקר לשמח לב אלמנות ויתומים בפורים ולשלוח מתנות (שם) והמתנות לאביונים שצריך לקיים לא יתן ממעות מעשר (מ"א שם): (ב) משלוח מנות צריך לשלוח שני דברים ממיני אוכלים אבל מתנות לאביונים יכול לקיים אפילו שולח לעני איזה בגד (פ"מ שם): (ג) אשה חייבת במשלוח מנות ומתנות לאביונים ומשלוח מנות תשלח אשה לאשה ואיש לאיש אבל מתנות לאביונים יכולה אשה לשלוח לאיש וכן להיפוך (סי' תרצ"ה): (ד) צריך לקיים משלוח מנות ביום וכן מתנות לאביונים צריך לקיים ביום (שם):

דיני סעודת פורים:

(א) מצוה להרבות בסעודת פורים ועיקר מצותה לעשותה בשחרית (רק גם בלילה צריך לשמוח קצת) [אפי' בליל י"ד וילבש בגדי שבת מבערב וימצא בביתו נרות דולקים ושלחן ערוך ומטה מוצעת] (סדה"י) רק משום דטרידי במשלוח מנות עושין אותה מקצתה בלילה ומתפללין מנחה בעוד היום גדול ועושין אותה אחר מנחה וצריך לעשות עכ"פ רוב הסעודה ביום וכשחל פורים בע"ש עושין אותה בשחרית משום כבוד שבת וטוב לעסוק קצת בתורה קודם שיתחיל הסעודה (וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ודרשי' אורה זו תורה) וי"א שיש לאכול מיני זרעונים בפורים זכר לזרעונים שאכל דניאל וחבריו בבבל (סי' תרצ"ה). [חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וי"א דאין צריך להשתכר כ"כ אלא ישתה יותר מלימודו ויישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי]:

דיני תענית בפורים:

(א) אסור להתענות בפורים שום תענית בשני הימים י"ד וט"ו בין בני כרכים שעושין רק ט"ו בלבד בין בני עיירות שעושין רק י"ד בלבד אבל ת"ח מותר להתענות בפורים ומתענה עד סמוך ללילה ויאכל הסעודה מבעו"י אבל ביום ט"ו לבני עיירות מתענה ת"ח ומשלים וצריך למיתב תענית לתעניתא תיכף אחר ימי הפורים וכן אם עבר והתענה תענית אחר בשני הימים צריך אחר כך למיתב תענית לתעניתו (שם סי' תרצ"ה). דיני הספד יתבארו אבל צדוק הדין ע"ש:

דיני אבילות ואנינות בפורים:

(א) אונן בפורים בליל י"ד ישמע קריאת המגילה מאחר ואסור בבשר ויין וביום אסור בהנחת תפלין אפי' אחר הקבורה כיון דהמ"א בעצמו כ' דיש ליזהר בכל מיני אבילות חוץ מישיבת קרקע ונעילת סנדל מפני הבריות א"כ הוא יום מר ופשיטא דאסור בתפלין ואחר יציאת בהכ"נ יקברו את המת ואחר הקבורה יקרא ק"ש ויתפלל ויקרא את המגילה או ישמע מאחר (א"ר סי' תרצ"ו דלא כמ"א) אבל בבשר ויין מותר אונן ביום י"ד וט"ו (פ"מ שם): (ב) אבילות אינו נוהג בשני הימים ביום י"ד וט"ו רק דברים שבצינעא נוהג בהם ועולין למנין שבעה ימי אבילות כמו שבת ואין חולץ מנעליו ואינו יושב על הקרקע אבל ממעט קצת לראות כל מיני שמחה שעושין ובליל י"ד לא ילך לבית הכנסת רק יתפלל מעריב בביתו ואח"כ ילך לבית הכנסת לשמוע קריאת המגלה ואם חל פורים במוצ"ש ילך אבל אחר סעודה ג' בעוד היום גדול לביהכ"נ וימתין שם עד הלילה ויתפלל מעריב וישמע קריאת המגילה ובשחרית ילך לביהכ"נ אפי' להתפלל ולקריאת המגילה (שם) אבל לשאר דברים לא יצא מביתו ואפילו להתפלל מעריב וכן ביום ט"ו לא ילך לבית הכנסת להתפלל אפילו שחרית (פ"מ שם): (ג) האבל חייב לקיים משלוח מנות (אבל לא ישלח מיני שמחה) וכ"ש שצריך לקיים לשלוח מתנות לאביונים ולשלוח מנות לאבל תוך יב"ח שרי (אבל לא ישלחו לו מיני שמחה) אבל תוך שלשים אין לשלוח מנות לאבל אא"כ אין שם אלא אח' והאבל כגון שדר בכפר ישלחו זה לזה כדי לקיים מצוה משלוח מנות אבל מתנות לאביונים יכול לשלוח אפי' לאבל תוך ז' דלא גרע מצדקה (שם ובפ"ז ובמ"א): (ד) אין לעשות מלאכה בפורים ומי שעושה בו מלאכה אין רואה באותה מלאכה סימן ברכה לעולם (וע"י עכו"ם מותר) אבל בנין של שמחה מותר וכן מותר לעסוק בפרקמטיא וכן אגרת של שאלת שלום מותר לכתוב וכן כל מלאכה של מצוה כגון לכתוב פסקי הלכות וכן לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים ג"כ מותר (שם): (ה) בכרכים שקורין המגילה בט"ו מותר לישא אשה בי"ד ובעיירות שקורין בי"ד מותר לישא בט"ו (פ"מ שם):

ברכות המגלה

קודם שברכות יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה ולא תעשה של קריאת המגלה. יהי רצון מלפניך רבון כל העולמים שתהא חשובה לפניך קריאת המגלה שאקרא (שאשמע) כאלו כוונתי בכל צירופי שמות הקדושים היוצאים מר"ת וסופי תיבות וכאלו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בהן אנשי כנסת הגדולה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה׃

ביום יכוין הש״ץ להוציא בשהחיינו גם על מצות משלוח מנות והסעודה. וגם הקהל יכוונו לצאת על זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה׃

אחר קריאת המגילה יאמר זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָרָב אֶת־רִיבֵנוּ. וְהַדָּן אֶת־דִּינֵנוּ. וְהַנּוֹקֵם אֶת־נִקְמָתֵנוּ. וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל־צָרֵיהֶם. הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ׃

בשחרית לאחר שסיים האל המושיע אומר שושנת יעקב אם לא במקום שאין אומרים פיוטים בשחרית אזי אומר גם אשר הניא הכל כמו בלילה:

סיומד ע״פ א״ב

אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם. וַיָּפֶר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים׃ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע. נֵצֶר זָדוֹן מִזֶּרַע עֲמָלֵק׃ גָּאָה בְעָשְׁרוֹ וְכָרָה לוֹ בּוֹר. וּגְדֻלָּתוֹ יָקְשָׁה לוֹ לָכַד׃ דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ לִלְכּוֹד וְנִלְכַּד. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד וְנִשְׁמַד מְהֵרָה׃ הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבַת אֲבוֹתָיו. וְעוֹרֵר שִׂנְאַת אַחִים לַבָּנִים׃ וְלֹא זָכַר רַחֲמֵי שָׁאוּל. כִּי בְחֶמְלָתוֹ עַל

עץ יוסף

כתב הטור והאבודרהם בשם רבינו סעדיה ורב נחמן דלא אמרינן האל הרב. אלא הרב. דהא אמרינן אלהינו: יש גורסין ברוך אתה יי האל הנפרע כו׳ כנגד שם אהיה שבראשי תיבות אתה יי האל הנפרע: הרב כו׳. הנה הב״י בסי׳ תרצ״ב תמה עצמו על שינוי הלשונות וכפל הדברים שבברכה זו. ונראה לפרש דהנה (באיוב ט, פסוק לג) פירש״י ז״ל משפט משמש ג׳ דברים. טענת הבעלי דינים. וגמר דין. ועונש הדין. ע״ש. וזה כוונת הברכה שמברכין להקב״ה שהיה הוא המוען טענותינו מה שיש לטעון נגד מדת הדין הקשה. וזהו שאמר הרב את ריבנו. כי ריב משמש על טענת הבעלי דינים כדכתיב אשר להם הריב וגו׳. והדן את דיננו היינו שהוא השופט אותנו ואין מוסר נפשנו לאחר. והנוקם את נקמתנו שהוא בעצמו המעניש את המצירים לנו. והמשלם גמול וכו׳ והנפרע לנו. לכאורה הלשון קשה שהיה לו לכתוב והפורע לצרינו. רק הכוונה שנפרע מחטאינו על ידי צרינו כמאמרם ז״ל באדר״נ שנפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו. ועם כל זה אף שחטאינו גורמים מה שאויבינו מצירים לנו. ועל ידיהם נפרעים אנחנו מחטאינו. מ״מ הוא משלם גמול לכל אויבי נפשנו עבור הצרות שהצירו לנו. ועל ידי זה מסיים בברכה האל הנפרע לנו מצרינו האל המושיע. כלומר אחר שנפרע מחטאינו על ידי צרינו הוא בעצמו המושיע לנו (מסגאון כפל תות דעת). והאבודרהם פי׳ בא״י הנפרע כו׳ כלומר כי בפורענות צרינו מושיע אותנו. כי לפעמים תהיה נקמה שלא תהיה בשבילה ישועה לאיש שלקה. אך לישראל באה ישועה על ידי הנקמה. כמו זאת. שעל ידי הנקמה מהמן וממשפחתו ועוזריו. באה ישועה לישראל. ואמר האל המושיע כלומר חזקו של שם ה׳ הושיענו מצרינו ונקמנו מהם. וזהו שנאמר אלהי ישראל מושיע: כתב האבודרהם שתקנו בברכה זו שש לשונות כנגד ששה מישראל שנלחמו בעמלק: הרב את ריבנו על ידי יהושע שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. והדן את דיננו ע״י אהוד בן גרא בן הימיני שהרג את עגלון מלך מואב והיו עמו עמון ועמלק שנאמר ויאסוף אליו את בני עמון ועמלק וילך ויך את ישראל. וכתיב ויקם ה׳ להם מושיע את אהוד בן גרא. והנוקם את נקמתנו על ידי גדעון שנאמר שם וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדו. והנפרע לנו מצרינו על ידי שאול שנלחם בעמלק. והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ע״י דוד בצקלג שנא׳ שם והעמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג. והחתימה והנפרע לעמו ישראל מכל צריהם כנגד הנס של מרדכי ואסתר. האל המושיע לימות המשיח עכ״ל:

הניא. בטל: נצר. מלשון ונצר משרשיו יפרה. ר״ל ענף: דמה. חשב: איבת אבותיו. עמלק: שנאת אחים. שנאת עשו ליעקב שהם אחים: לבנים. הם ישראל: כי בחמלתו על אגג מלך אויב.

ממאון

אֲגָג נוֹלַד אוֹיֵב: זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק. וְנִלְכַּד טָמֵא בִּידֵי טָהוֹר: חֶסֶד גָּבַר עַל שִׁגְגַת אָב. וְרָשָׁע הוֹסִיף חֵטְא עַל חֲטָאָיו: טָמַן בְּלִבּוֹ מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמָיו. וַיִּתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת רָעָה: יָדוֹ שָׁלַח בִּקְדוֹשֵׁי אֵל. כַּסְפּוֹ נָתַן לְהַכְרִית זִכְרָם: כִּרְאוֹת מָרְדְּכַי כִּי יָצָא קֶצֶף. וְדָתֵי הָמָן נִתְּנוּ בְשׁוּשָׁן: לָבַשׁ שַׂק וְקָשַׁר מִסְפֵּד. וְגָזַר צוֹם וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר: מִי זֶה יַעֲמוֹד לְכַפֵּר שְׁגָגָה. וְלִמְחוֹל חַטַּאת עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ: נֵץ פָּרַח מִלּוּלָב. הֵן הֲדַסָּה עָמְדָה לְעוֹרֵר יְשֵׁנִים: סָרִיסֶיהָ הִבְהִילוּ לְהָמָן. לְהַשְׁקוֹתוֹ יֵין חֲמַת תַּנִּינִים: עָמַד בְּעָשְׁרוֹ וְנָפַל בְּרִשְׁעוֹ. עָשָׂה לוֹ עֵץ וְנִתְלָה עָלָיו: פִּיהֶם פָּתְחוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל. כִּי פוּר הָמָן נֶהְפַּךְ לְפוּרֵנוּ: צַדִּיק נֶחֱלַץ מִיַּד רָשָׁע. אוֹיֵב נִתַּן תַּחַת נַפְשׁוֹ: קִיְּמוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת פּוּרִים. וְלִשְׂמוֹחַ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: רָאִיתָ אֶת־תְּפִלַּת מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר. הָמָן וּבָנָיו עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

שׁוֹשַׁנַּת יַעֲקֹב צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה. בִּרְאוֹתָם יַחַד תְּכֵלֶת מָרְדְּכָי: תְּשׁוּעָתָם הָיִיתָ לָנֶצַח. וְתִקְוָתָם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּל־קוֶֹיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ. וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל־הַחוֹסִים בָּךְ: אָרוּר הָמָן אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לְאַבְּדִי. בָּרוּךְ מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי: אֲרוּרָה זֶרֶשׁ אֵשֶׁת מַפְחִידִי. בְּרוּכָה אֶסְתֵּר בַּעֲדִי. בְּרוּכִים כָּל־יִשְׂרָאֵל. אֲרוּרִים כָּל־הָרְשָׁעִים. בְּרוּכִים כָּל־הַצַּדִּיקִים. וְגַם חַרְבוֹנָה זָכוּר לַטּוֹב:

הקרוב"ץ לפורים נמצא אחר פרשת זכור:

(ראשי בשמים) אחר תפלת ערבית ילך לביתו וימלא ביתו נרות דולקים וערוך שולחנו ומטה מוצעת ויאכל וישתה בשמחה גדולה ובטוב לב. וישמח אנשי ביתו וירחיק מהם כל ריב ומצה (סדר היום). וכן כתב הב"ח דחייב לשמוח בלילה זה. אלא שכבוד היום עדיף. כמו ליל שבת ויומו. וכ"כ בשכנה"ג שנוהגין להרבות בסעודה. וכ"כ רמ"א בהג"ה בסי' תרצ"ה וז"ל ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה עכ"ל. ויאמר על הנסים בברכת המזון:

הבוקר אור והאנשים ישלחו את ידם להדר בקיום המצוה של מתנות לאביונים קודם התפלה. **בכדי** שיוכל האביון להכין צרכי הסעודה. וקודם יאמר בשמחה שלימה (לשם יחוד כו' **הריני מוכן ומזומן** לקיים מ"ע שכתוב בתורה הקדושה שלנו הבורא יתברך שמו של נתון תתן ושל פתוח תפתח. ומ"ע של קבלה ומשלוח מנות איש לרעהו) ומוטל על האדם להזהיר השליח שלא יבוא לאביון שום בזיון שלא יתן לו בפני רבים. וגם אשתו ובניו יקיימו מתנות לאביונים. שמ"ע זו היא חיוב על איש ואשה כמבואר ברמ"א. ולחנך גם בניו הקטנים כמו בשאר כל המצות. ומה נכבד היום הזה מעולה על כל שאר ימות השנה במצות צדקה. כי ביום הזה עושה כמה תיקונים גדולים בעולמות העליונים כמבואר בכתבי האר"י ז"ל. וכל הפושט יד נותנים לו. וינהוג ביום זה במדת וותרנות:

עץ יוסף

שמתוך חמלה שחמל על אגג והניח אותו בחיים לילה **אחד** בא על השפחה באותו לילה ונולד מזה האויב המן. ולאו דוקא שנולד המן מביאה זו אלא ר"ל מאותה התולדה: **חסד** גבר על שגגת אב. ר"ל אם אבינו יעקב חטא חטא מה בשוגג. מ"מ החסד שעשה גובר על שגגו. אבל הרשע עשו הוסיף חטא על חטאיו: **טמן** בלבו מחשבות ערומיו. שבזה שזימנו המן לסעודה במחשבתו היה כדי להחטיאם כדאיתא במדרש: בכספו נתן כו'. שאמר לאחשורוש ועשרת אלפים ככר כסף אשקול וגו': מי זה יעמוד כו'. ר"ל מרדכי לבש שק כו' וישב על האפר לראות מי זה האיש יעמוד לכפר שגגה של ישראל וימחול הקב"ה חטאת עון אבותינו. והנה נץ פרח מלולב. הן הדסה. היא אסתר: עמדה לעורר ישנים. כדכתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך ודרשו במדרש שנת אחשורוש ושנת מלך מלכי המלכים הקב"ה ע"ש: **ראית** את תפלת מרדכי. ובמחזור כל בו כתב נוסח אחר תכלת מרדכי. ומפרש בלבוש תכלת וחור. או פי' לשון תכלית וסוף מה שאירע למרדכי:

ענף יוסף

אמרינן בירוש' שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי. ארורה זרש אשתו ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל. גם חרבונה זכור לטוב משום שנא' זכ"ל ובר"י: חרבונה צ"ל בה' ולא בא' כי ב' חרבונה היו אחד בא' היה רשע וא' בה' טוב במדרש זה אליהו:

הש"ץ מתחיל ברכו וכו' עד ימלוך עלינו לעולם ועד ואח"כ מתחילין כאן:

מיוסד ע"פ א"ב ונשמטו החרוזים מאות ט עד נ.

לֵיל שִׁמֻּרִים. אוֹתוֹ אֵל חָצָה. בַּחֲצוֹת לַיְלָה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם כִּיצָא. גִּבּוֹר עַל קָמָיו יְחַצֶּנּוּ כְּחָצָה. דּוֹד מַעֲרִיב עֶרֶב וּנְזַמְּרֶנּוּ בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד ממנו לעולמים.

לֵיל שִׁמֻּרִים. הוּא זֶה הַלַּיְלָה. וְעִתְּדוֹ אֵל בְּאָמְרוֹ בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה. זֶה אֲשֶׁר הוּא לוֹ יוֹם וְלוֹ לַיְלָה. חֹק אַהֲבָתוֹ יִזְכּוֹר לְנִינֵי חָלַק לַיְלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

שמע ישראל. אמת ואמונה עד לך ענו שירה:

מיוסד ע"פ א"ב

פֶּסַח אָכְלוּ פְּחוּזִים. וְנִפְלָאוֹת חוֹזִים. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח בָּנוּ לִשְׁמֹר לְדוֹרוֹת. פָּנָה לָנוּ לְהוֹרוֹת. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח גָּזַר עִנּוּי אֱמוּנִים. אַרְבַּע מֵאוֹת נִמְנִים. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח דַּת שָׁבוּעִים יִמָּלֵא. וְיוֹם נָקָם יִגָּלֶה. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח הָרַג בְּכוֹרֵי חָם. וּבֵן בְּכוֹרוֹ רִחַם. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח וָעַד לִשְׁפֹּט מַרְשִׁיעִים. וּלְהַעֲלוֹת לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח זֶמֶר בְּנוֹף נִתַּן. לִגְאוֹל בְּנֵי אֵיתָן. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח חֶרֶב עַל רִשְׁעֵי הֲדוֹם. בְּיַד צַח וְאָדוֹם. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח טְבִיחַת נִינֵי כוּשׁ. לְהוֹצִיא עַמּוֹ בִּרְכוּשׁ. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח יְדִידוּת קֵן שְׁדוּדָה. כַּנֵּס אוֹם נְדוּדָה. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח כָּרַת לִשְׁמוֹ מִסִּים. וְהוֹצִיא עַמּוֹ בְּנִסִּים. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח לוֹחֲצֵינוּ יִלְחַץ. וִירַפְּאֵנוּ מִמַּחַץ. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח מִלֵּא הֲמוֹן הָרֵקָה. וְהִסִּיעַ גֶּפֶן שׂוֹרֵקָה. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח נְגִינוֹת צַר יַשְׁפִּיל. וְגִיל עַמּוֹ יַכְפִּיל. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח סִגֵּר

באור הרווי"ה

ליל שמורים, עפ"ה ל"ש הוא לה' שמורים לכל בני ישראל (שמות יב, מב). **כיצא**, כאשר יצא. **גבור**, הקב"ה שהוא גבור מלחמה. **כחצה**, כאשר חצה. **דוד**, תאר לשי"ת:

ליל שמורים וכו'. **ועתדו**, והזמינו בזמן משה באמרו כחצות בב', ולא כחצות בכ' הדמיון לפי שזה הקב"ה הוא אשר לו יום ולו לילה ויודע עתיו ורגעיו, כמו שפירש"י שמות י"א ד'. **לניני וכו'**, לניני אברהם אבינו שנאמר בו ויחלק עליהם לילה (בראשית יד, טו), וכמו שפירש שם רש"י ז"ל עיין עליו:

פסח אכלו וכו'. המעיין בפיוט הזה ימצא כי החרוז הראשון נעולם עונה על מה שעבר ולכן דק לסיימו בימי ח"פ, בב', והחרוז השני עונה על מה שעתיד להיות ולכן מסיימו **כימי ח"פ**, בכ', וכן שנירסא בדפוס ישן ובכתב יד של שנת י"ח ועל הדרך הזה פרשתיו ותרגמתיו. **פסח**, קרבן פסח. **ונפלאות חוזים**, כמו שאז"ל שבשעה שאכלו הפסח ראו בכורי מצרים נהרגים. **פנה לנו להורות**, כמאמר הנביא כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז, ו). **פסח גזר וכו'**, **בפסח נגזר על בני** המוניס העינוי של ד' מאות שנה, **בברית בין הבתרים** שהיה בליל פסח, כדאיתא בפרקי דר"א פ' כ"ח. **דת שבועים**, מבואר בדניאל סי' ט'. **ויום נקם יגלה**, כדכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה (ישעיה סג, ד) והגאולה העתידה גם היא בפסח, כמו שקבלו ח"ל. **וועד לשפוט**, עפ"ה ועלו מושיעים וגו' (עובדיה פ' כא). **זמר**, לשון כריתה, כמעט זמיר עריצים (ישעיה כה, ה). **בנוף**, נוף מארץ מצרים הוא. **איתן**, אברהם שנקרא איתן האזרחי. **ידידות קן**, ציון המעטירה וכתיב ואם בין כוכבים שים קנך (עובדיה פ' ד וירמיה מט, טז). **שדודה**, תשודד, כאמרו כהתימך שודד תושד (ישעיה לג, א). **אום. נדודה**, המנודדת בגוים, עפ"ה כי מפני חרב נדודה (ישעיה כא, טו). **מלא**, כמו בלא יומו תמלא (איוב טו, לב), והוא לשון כריתה. **המון הרקה**, אנשים ריקים ופוחזים והם אנשי מצרים, כלומר כרת והכחיד המון רקים. **והסיע גפן שורקה**, אלו ישראל, כדכתיב גפן ממצרים תסיע (תהלים פ, ט). **וגיל עמו יכפיל**, כמאמר הנביא (ישעיה סא, ז), לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם. **סגר**, מסר.

זֵדִים לַדֶּבֶר. וְרִפֵּא עַמּוֹ מִשֶּׁבֶר. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח עֲבוּר כָּל־צוֹרֵר שָׁמוּר. וְנָקַם עַמּוֹ כָּאָמוּר. כִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח פַּחַד בָּתֵּי מִצְרַיִם. וּבֵן בְּעֵנּוּי נוֹצְרִים. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח צְפִירַת צַר לַעֲלוּקָה. כַּנֵּס אוֹם חֲקוּקָה. כִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח קֶשֶׁר לְצַר אֲבָדָה. וְגָאַל יְדִידִים מֵעֲבוֹדָה. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח רָמִים זֵדִים תְּהָרֵס. וְרַעְיָתְךָ תְּאָרֵשׂ. כִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח שָׁת בְּכָל־בַּיִת יְלֵל. בְּצֵאתוֹ בַּחֲצוֹת לֵיל. בִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח תִּכֵּן וְהוּחַק לְאוֹת. לְהַרְאֵנוּ בוֹ נִפְלָאוֹת. כִּימֵי חַג פֶּסַח: פֶּסַח תְּהִלָּה לְשֵׁם שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. תָּקְפּוֹ יַבִּיעוּ קְרוֹבִים וּרְחוֹקִים. תֹּקֶף כְּבוֹדוֹ בַּיָּם מְחֻקָּקִים. שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת מְשׁוֹרְרִים וּמְשַׂחֲקִים: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מי כמכה עד לפני משה

לֵיל שִׁמֻּרִים. סִמָּן הוּא לֶעָתִיד לָבֹא. עֶלְיוֹן כִּי בֹא יָבֹא. פָּקוֹד יִפְקוֹד עַם קְרוֹבוֹ. צוּרֵנוּ הוּא נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: ה' ימלך. ונאמר עד חזק ממנו

לֵיל שִׁמֻּרִים. קָרְאוּ נוֹרָא עֲלִילָה. כִּי בוֹ שָׁבַר מוֹטוֹת עֶגְלָה. רָעוֹץ יִרְעַץ אֹם מְדֻקָּה וְאֻכְּלָה. יוֹסִיף שֵׁנִית בּוֹ לְהִגָּאֵלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל: (נ"א מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ): השכיבנו עד סכת שלומך.

לֵיל שִׁמֻּרִים. שִׁמְעוּ לְעַם אֲהֻבִים. אֲשֶׁר הִצִּיל מִיַּד לְהָבִים. תְּשׁוּעָה הִיא לְבַת רַבִּים. בְּנַחַת וְשָׁלוֹם בְּלִי פַחַד שׁוֹכְבִים: (לֵיל שִׁמֻּרִים לְשׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל:

דרך הפייטן, יום יביע אומר, ובלילה יחוה דעת תעניני אותו הלילה כפסוק. כמו בלילה ב' אור יום הנף לקירת עומר, ובליל ש"ע שמחת בית השואבה, אף כי לא באותו הלילה היה מ"מ אחרי תמולאי יו"ט ראשון של חג והיינו נעשה בתר לו לילה האחרון ולא הראשון, גם להיות מעין חתימת ברכת פורס סוכת וכו' שעלה ירושלים על לבבנו, וכן שמר הסדר בליל ראשון של פסח מסקרבת פסח ואכילתו שהיה בערב ובלילה, ופעמים בא בארוכה ופעמים בקצרה:

(כל אלה מהג"מ משה טוביה):

בקצת קהלות אין אומרים אזכרה:

מיוסד ע"פ א"ב

אֶזְכְּרָה שְׁנוֹת עוֹלָמִים יָמִים מִקֶּדֶם. בַּנְּעָלִים יְפֵיפִית בַּת נָדִיב הַקֶּדֶם. גְּבוּל

באור הרוו"ה

זדים, אנשי מצרים אשר זדו. עבור כל צורר שמור, עפ"ה ועברתו שמרה נצח (עמוס א, יא). כאמור, ודם עבדיו יקום (דברים לב, מג). ובן בענוי, של ישראל נוצרי עדותיו, והוא עפ"ה וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. צפירה, תפארת. לעלוקה, כנוי לשאול במשלי ל, ט"ו, כלומר ישליך תפארתם לשאול. אום חקוקה. אום המוכתר בחקים ומצות, והוא דוגמת נוצרים הקודש ט. רמים זדים תהרס וכו', כ"כ בכ"י ישן נושן וכן עיקר משום שכתבתי בתחלת הפיוט. ורעיתך תארש, ישראל רעיתך תארש לך והוא עפ"ה וארשתיך לי לעולם:

ליל שמורים. סמן הוא וכו', כאמרם ז"ל לילה המשומר ובא לעתיד לבוא.

ליל שמורים מוטות עגלה, המוטות שנתנו המצרים על צוארם. ע ג ל ה כנוי למצרים כדכתיב עגלה יפה פיה מצרים (ירמיה מו, כ). רעוץ ירעץ, ל' שבירה. מדקה ואכלה, עפ"ה אכלה מדקה (דניאל ז, יט): ליל שמורים. לילה המשומר מן המזיקין כמאמרם ז"ל. שמעו, כמו את שמעי (ישעיה מ, יט, ובל"א רוף, רופס). להבים, גוי מבני מצרים, כדכתיב ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים (בראשית י, יא) ועיין מה שפירשנו שם. לבת רבים, לישראל שהיא בת נדיבים ונדיבים. ר ב י ם, ענינו נגידים כמו לא רבים יחכמו (איוב לב, ט) ורבי המלך (ירמיה מא, א) היחיד מסם על כל רב ביתו (אסתר א, ח), ובכמה מקומות נקראים ישראל בת נגידים ובת נדיבים על שם האבות הקדושים. בלי פחד שוכבים, בלילה הזה כי ל"ש הוא מן המזיקים ולא יאונה להם כל רע:

באור לאזכרה שנות עולמים להרב הגדול הגאון מו"ה משה טוביה נר"ו אב"ד דק"ק האזויא יע"א:

אזכרה, מיוסד ע"פ א"ב ושם המחבר יהודה ברבי יצחק. בנעלים, בהליכתך יפית בת אברהם שנדב לבו תחלה להתגייר, עפ"ה מה יפו פעמיך (שיר ז, ב) וכדדרש רבא (סוכה מ"ט ב') מה יפו פעמותיהם של ישראל בשעה שעולים לרגל. בת נדיב, בתו של

הנרכס

נְבוֹהַּ תְּחוּם צָעִיר רֹדֵם. דֻּגְמַת מְלָכִים בֵּית אֱלֹהִים אֲדַדֵּם. הֵרָאוֹת בָּעֲזָרָה בְּקָרְבָּן פָּנִים לְקַדֵּם. וּבִדְמֵי פִסְחֵי מִזְבַּח הַקֹּדֶשׁ לְאַדֵּם: זֶבַח הַמְיֻחָד לַשֵּׁם בֹּקֶר וָעֶרֶב. חֹק הֲלִיכָתוֹ כָּל־הַשָּׁנָה קָרֵב. טָעוּן הַקְדָּמָה עֶרֶב פְּסָחִים לְהִתְקָרֵב. יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה צֶדֶק יָלִין בָּהּ בְּקֶרֶב. כְּאֵין אַחֲרֶיהָ הַתֵּר וְהַמִּקְדָּשׁ חָרֵב. לַעֲבוֹד בְּפֶה נִכְסַפְתִּי לְרֵיחַ עָרֵב: מִדְבָּר נָוֶה מְשׁוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ וְעַלּוּסֶיהָ. נִשְׁחַט בָּהּ הַפֶּסַח בְּשִׁלּוּשׁ אֻכְלוּסֶיהָ. סוֹדֶרֶת עֲנִיַּת הַלֵּל רָוְיָה בְּקִלּוּסֶיהָ. פִּרְחֵי אַהֲרֹן עוֹמְדִים בְּשׁוּרוֹת פְּלוּסֶיהָ. צִדֵּי הַיְסוֹד זֹרֶק דְּמֵי מְקֻלָּסֶיהָ. קַטֵּר אֵמוּרִין עַל מִזְבַּח מְלוּסֶיהָ: רֵעִים לִמְנוּיָו בַּלַּיְלָה נֶאֱכָל צָלִיל. שִׁשִּׁים מִצְוֹת

באור מהרמ"ט

אברהם שנקרא נדיב וכו' שהיה תחלה לגרים, (פרש"י בנדבת לבו להתגייר), ולפ"ז פי' הקודם הוא מלשון קדימה והקדמה (ובל"א סאלכסטער דעו ערסטען דער גראסמיסהינגען). ולא כהמפרש שפי' שבא ממזרח, וא"כ הוא מלשון פאה מזרחית, שאינו נופל על לשון הקודם ולא נמשך עם הקודם. גבוה וכו', מקום הליכתך הוא לירושלים שגבוה במעלה מכל א"י, וע"פ דרשת רז"ל (סנהדרין פ"ז א') בה"מ גבוה מא"י וא"י גבוה משאר ארצות, והוא תחום צעיר **רודם**, עפ"ה בנימין צעיר רודם (**תהלים סח, כח**). דוגמת מלכים וכו' הראות [וכו'] פנים וכו', כדרך שרואין **פני** מלכים בדורון (כדאמרינן בזבחים דף ז' ב' עולה דורון הוא וכו' ופירש"י שם) כן אדדם בית אלהים. הראות פנים וכו', ע"פ הכתוב ולא יראו פני ריקם ואמרינן בחגיגה (**דף ז.**) ראית פנים בקרבן, והוא חגיגה, והמפרש פירשו ע"פ מדרש באופן אחר. ובדמי פסחי וכו', הוא מבואר. זבח המיוחד וכו', היות תמיד נשחט קודם הפסח, ונקרא מיוחד ע"פ דברי ר"י בפסחים (**דף ס"ד**) זבחי המיוחד לי, ומאי ניהו? תמיד. חוק וכו' טעון וכו', **תמיד** נשחט בח' ומחצה ובע"פ נשחט בז' ומחצה, משנה רפ"ה דפסחים. וכל זה היה **ירושלים** הבנויה וכו' ע"י הקרבת תמידין. צדק ילין בה, ע"פ מדרש תנחומא אר"י בר סימון לא לן אדם בירושלים ובידו עון, כיצד? תמיד של שחר מכפר על עבירות של לילה ושל בה"ע על עבירות של יום, ועתה אין לנו להקריב אפילו בבמה כאין אחריה התר וכו', משנה זבחים פי"ד מ"ח. אשר לזאת לעבוד בפה וכו', עפ"ה ונשלמה פרים שפתינו (**הושע יד, ג**), ומבאר בקיצור סדר הפסח. מדבר נוה וכו', מקדש שהוא עתה מדבר היה נוה. משוש וכו'. עפ"ה נוה משולח ונעזב כמדבר (**ישעיה כז, י**). עלוסיה, ל' שמחה כמו נתעלסה באהבים (משלי ז, יח). נשחט וכו' עד רעים, הפי' מבואר ע"פ מתניתין פ"ה דפסחים, הפסח **נשחט בג'** כתות וכו' ובשעת השחיטה וההקרבה קוראים הלל, ולקבל הדם עומדים הכהנים בשורות מיוסדרות (ובל"א אין אירהען וואהל געארדנעטען רייהען). פלוסיה, לשון יושר כמו פלס מעגל רגלך (משלי ד, כו). מלוסיה, פירש המפרש אוירה, והיינו ע"פ מ"ש ב"ב דף ס"ז ר"א אמר המוכר את החצר לא מכר אלא מלוסא של חצר, ופירש רשב"ם מלוסי' אויר, ול"נ עפ"י מה שתרגם ירושלמי ובשלו בפרור (**במדבר יא, ח**) ובלשון במלסא, (ובל"א מאפף), וזהו קטר וכו' מזבח מלוסיה שהמזבח נקרא הפרור של האמורים בדרך העתק לשון, ולפירוש המפרש יש פקפוק כי אויר לא ינוח על דבר המונח. רעים למנויו וכו', משנה ספ"ה דזבחים הפסח אינו נאכל אלא למנויו וכו'. ששים מצות, ע"פ מדרש רבה ריש פ' קדושים, וילקוט שמעוני ריש פ' משפטים, והכי איתא התם, אמר ר"ל משום רשב"י ג' פרשיות כתב לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה מששים ששים מצות, ואלו הן, פ' פסחים ופ' נזיקים ופ' קדושים, **ר"ל** בשם ר"ש דכפר תמרתא אמר משבעים שבעים, אמר ר' תנחומא ולא פליגין מאן דעבד פרשת פסחים שבעים כלל עמה פ' תפלין, ומאן דעבד פ' נזיקין שבעים כלל עמה פ' שמטה, ומאן דעבד פ' קדושים שבעים כלל עמה פרשת עריות עד כאן לשונם. והמפרשים כולם תמהו על ככה כי לא יכלו למצוא מנין ששים אף כי שבעים, ודקדקתי בדברי בעל המאמר שאמר פ' פ ס ח י ם ולא אמר פ' ה פ ס ח, או מהו הפרשה, ואנה ימצאו ס' או ע' עם פ' תפלין. ונראה לענ"ד, הנה בוודאי למנין מצות תרי"ג לא יומנה מנין העשה ול"ת שבאו על מצוה אחת אף כי רבים הם רק לאחת וכמ"ש הרמב"ם בשרשיו בס' המצות, ועכ"ז מצאנו כהנה כמה וכמה, וכמו דאמרינן במנחות דף מ"ד אמר ר"ש כל שאינו מניח תפלין עובר בשמנה עשה וכל שאין לו ציצית עובר בחמשה עשה וכו' וע"ש פירש"י, ובב"מ דף נ"ט ע"ב ת"ר המאנה את הגר וכו', תניא ר"א הגדול אומר מפני מה הזהירה תורה בל"ו מקומות בגר וכו' לפ"ז י"ל שהכי פירושו יש בה מס' ס' מצות אם נעמיד למנין בכל פרשת פסח הנאמרים בתורה ימצאו כן **א**); ואלה הם, בפ'

הערה מהרווי"ה

א) אמר המבאר והמתרגם. הנה הצגתי לך את דברי הרב נר"ו בישוב הפסיקתא במועצות ודעת, ולולי

טָעוּן וְרָבוּעַ הַכְּלִיל . תֹּף וְחָלִיל יִשְּׂאוּ יְהוּדָה וְגָלִיל . מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצָתוֹ בַּעֲלִיל . אוֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם תּוּשָׁב וְחָרְבוֹתֶיהָ אַתְלִיל. בְּרִבְיוֹן יְפִי צִיּוֹן הֵיק תַּכְלִיל .

באור מהרמ"ט

כט מתחלת סי' י"ב עד פסוק כ"א ימלאו שם כ"א מלות, וזה מניינם: 1 לקדש חדשים. 2 מקח הפסח מבעשור (ואינו נוהג לדורות). 3 שה תמים. 4 בקור ד' ימים (פסחים דף צ"ו). 5 שחיטתו. 6 הזאה (ואינה לדורות). 7 אכילת הפסח. 8 שלא יאכלו נא. 9 שלא יאכלו מבושל. 10 שלא יאכלו כ"א צלי אש (פסחים דף מ"א א'). 11 שלא יותירו. 12 לשרוף הנותר. 13 שיאכלנו בחפזון (ואינו נוהג לדורות). 14 לחוג ביום ראשון. 15 השבתת שאור. 16 שלא לאכול חמץ. 17 שלא לעשות מלאכה ביום ראשון. 18 שלא לעשות מלאכה ביום השביעי. 19 לאכול מצה בליל ראשון. 20 שלא ימצא שאור. 21 שלא יאכלו דברים שיש בהם תערובת חמץ, כל מחמצת וכו' (רמב"ם במנין המצות מ"ע קנ"ח), הרי כ"א מצות, ומן פסוק מ"ג עד כ"א ה' מצות ואלו הם. 22 שלא יאכל ממנו ישראל שסר מאת ה' (רמב"ם מצוה קכ"ח). 23 שלא יאכל ממנו גר תושב. 24 שלא יוציא מבשר הפסח. 25 שלא ישבר עצם. 26 שלא יאכל ממנו ערל. ובפ' משפטים סי' כ"ג פ' י"ד עד פסוק י"ט לעניני הפסח שש מצות וזה סידורם. 27 לחוג ברגלים. 28 אכילת מצה. 29 שלא יראה ריקם. 30 להראות בעזרה ג"פ וכו' (מנין מצות כ"ג). 31 שלא לשחוט פסח על חמץ. 32 שלא ילין אימורי הפסח (מצוה קט"ז). בפ' כי תשא סי' ל"ד מן פ' י"ח עד כ"ו לעניני פסח ה' מצות. 33 אכילת מצה. 34 שלא יראה ריקם. 35 להראות בעזרה ג' פעמים. 36 שלא ישחט פסח על החמץ. 37 שלא ילין לבקר. בפ' אמור סי' כ"ג פסוק ה' חמש מצות. 38 לעשות הפסח בחדש הראשון. 39 לאכול מצה. 40 שלא יעשה מלאכה ביום הראשון. 41 שלא יעשה מלאכה ביום השביעי. 42 להקריב קרבנות בחג הפסח. בפרשת בהעלותך ארבע מצות. 43 לשחוט פסח שני. 44 לאכול בשר זבח פ"ש. 45 שלא ישאירו ממנו עד בקר. 46 שלא לשבור בו עצם. בפ' פינחס סי' כ"ח פ' ע"ז חמש מצות. 47 לעשות הפסח בי"ד. 48 לאכול מצה. 49 שלא לעשות מלאכה ביום ראשון. 50 להקריב קרבנות החג. 51 שלא לעשות מלאכה ביום השביעי. בפ' ראה סי' ט"ז תשע מצות. 52 לזבוח חגיגה עם הפסח. 53 שלא לאכול חמץ, לא תאכל עליו חמץ (להרמב"ם מצוה קנ"ט הוא אזהרה שלא לאכול חמץ אחר חצות ביום י"ד). 54 לאכול מצה. 55 לא יראה. 56 שלא ילין מן הבשר. 57 שלא לזבחו בחוץ. 58 לזבוח הזבח בערב. 59 לאכול הפסח, ובשלת ואכלת וגו'. 60 שלא לעשות מלאכה ביום ז'. נמצאו עולים למנין ששים וסימנך ששים המה מלכות ואם ימנה עמהם פ' קדש וגו' ימלאו שבעים, וממילא יובן הפסיקתא. ורבוע הכליל א), ונסך רביעית ההין יין וכו'. כך היה סדר הפסח שבפינו נמלל ונפשנו חכתה, עכ"ל הרב נר"ו. ברביון יופי וכו', כן פיתורו, בריבוי יופי

הערה מהרוו"ה

ולולי דמסתפינא מלגאת מדרך הרב נר"ו הייתי אומר כי מנין הששים צריך שיהא כלול בפ' בא לבד, וכן היה נראה ממשמעות לשון הפסיקתא, שאמר מאן דעבד פ' פסחים ע' כ"ל עמה פ' תפלין וכו' כשמע מניה כי מאן דאמר ששים מונה עד פ' תפלין ותו לא, והיה נראה לכאורה להמציא ס' מצות בפ' בא מתחלת פ' החדש הזה לכם עד פ' תפלין והיינו פ' קדש לי כל בכור, ואין מן הצורך למנות מצוה אחת פעמים. אך בתנאי שנמנה כל מצוה לפי מספר נושאיה אף שהיא מצוה אחת בעינה, וכן ראוי בעבור כי שם גופים מחולקים ולכך אחד תצטרף עשי' מיוחדת לכן גם למצו' מיוחדת תחשב. והנני מונה אותם על סדר הכתובים. 1 קדוש החודש. 2 לקיחת הפסח בעשור. 3 שה לבית אבות. 4 לקיחת הוא ושכנו בשותפות. 5 שה (מן הכשבים או מן העזים). 6 תמים. 7 זכר. 8 בן שנה. 9 בקור ד' ימים. 10 שחיטה בין הערבים. 11 לקיחת הדם והיינו קבלה כפרש"י. 12 נתינתו על המשקוף והיינו ע"י הגעה באגודת אזוב כמבואר בפ' הסמוכה. 13 וכמוהו נתינתו על המזוזות. 14 אכילת הבשר. 15 צלי אש. 16 על מצות כמו שפירש רמב"ן. 17 על מרורים. 18 אזהרת נא. 19 אזהרת מבושל. 20 אזהרה על הבלתי צלי אש. 21 שלא להותיר. 22 לדון הנותר בשרפה. 23 אכילתו חגור מתנים. 24 במנעל. 25 במקל יד. 26 בחפזון. 27 זכרון היום. 28 חגיגתו. 29 אכילת מצה. 30 השבתת שאור. 31 אזהרת חמץ. 32 קדושת יום א'. 33 קדושת יום ז'. 34 איסור מלאכה. 35 התר אוכל נפש. 36 ושמרתם את המצות שלא יחמיצו כפרש"י, או שיהיו שמורים מימות הקציר כפי' ראב"ע. 37 ושמרתם את היום הזה: מפלאכה

א) ורבוע הכליל. פ' הרב נר"ו ונסך רביעית ההין וכו', וכן פי' המפרש ופתח בהיותי עוסק במלאכת ההגהה ונתבלתי על זה בעינא פקיחא עמדתי משתומם, וכך מאי בעי הכא? הלא מצוה ערוכה היא במנחות דף נ' ע"ב, כל קרבנות צבור והיחיד טעונים נסכים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח וכו'? והזמן קצר כעת לשאול בזה את פי הרב נר"ו מפני השבית המלאכה מלאכת הדפוס, ובלי ספק שטעמו עמו, והיה לעת בוא דבריו הנעימים אשובה להדפיסם. ולפע"ד נראה שרבוע הכליל טעמו ארבע כוסות יין אדום, כמו חכלילי עינים (בראשית מ"ט י"ב) והיא מצוה דרבנן, ולכן איננה נכללת בהדי הששים: (הרוו"ה).

חֲלָה וְאַרְמְנוֹתֶיהָ בְּסֻכַּת שָׁלֵם תַּטְלִיל. אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם:

לשבת ושמרו. כחול וידבר משה והש"ץ אומר ח"ק.

מעריב ליל שני של פסח

הש"ץ מתחיל ברכו עד ימלך עלינו לעולם ועד ואח"כ מתחילין כאן:

ע"פ א"ב אלא שבין אות ח' וט' נתמלא הפיוט אדיר ונאה וכו' וכל מאמר תחלתו ליל שמורים וסופו פ"א ממקראי קדש:

לֵיל שִׁמֻּרִים. אוֹר יִשְׂרָאֵל קָדוֹשׁ אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת. בְּצֹעַן עֲצַת מַלְאָכָיו הִשְׁלִים בְּהִגָּלוֹת. גְּדֻלָּתוֹ מֵאָז יְרַנְּנוּ בְּמַקְהֵלוֹת הַלֵּלוֹת. לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד לעולמים. לֵיל שִׁמֻּרִים. הִפְלִיא עֵצוֹת מֵרָחוֹק עָמוֹק וְנֶעְלָם. וּבוֹ כְּאֹמֶן נִינָיו מִשִּׁעְבּוּד הֶעֱלָם. זִקַּת חֲטִיבָה אַחַת עֲשָׂאָם לְעַלָּם. בְּאַהֲבַת יְהוָֹה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק"ש עד לך ענו שירה.

באור הרוו"ה

יופי תכליל חיק ציון. חיק, כמו ומחיק הארץ, והחיק לה אמה (יחזקאל מג, יז) ואמרו רז"ל חיק האמה זה היסוד. הכליל, היופי, כמו כללו יפיך (יחזקאל כז, ד). חלה, כמו ישית חומות וחל (ישעיה כו, א). בסכת שלם, כמו ויהי בשלם סכו (תהלים עו, ג). תטליל, כמו והוא יבננו ויטללנו (נחמיה ג, טו) טעמו ויסככנו, ול' ארמי הוא, כי כן כל לשון סכך מתורגם בלשון טלל:

אור ישראל קדוש אימה נדגלות, כ"כ בכ"י, ושלשתם תארים אל האל ית' הנקרא אור ישראל בקדושו בישעיה י, יז, והוא איום למחנות בעלות דגלים, ובספרים הנדפסים קדוש איומה כנדגלות, פירושו קדושה של כנ"י המכונה איומה כנדגלות בשיר ו' ד'. בצוען, היא היתה עיר מטרופולין של מצרים כדכתיב כי היו בצוען שריו (ישעיה ל, ד). עצת מלאכיו השלים, כדאיתא בילמדנו ובילקוט וז"ל, מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מד, כו) זה משה, שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ, טז), אמר הקב"ה למשה, לך אמור לישראל ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, הלך משה ואמר להם, כה אמר ה' כחצות הלילה, אמר הקב"ה אף אני אעשה בחצי הלילה, לקיים גזרתו של משה, ע"כ. בהגלות, בהגלותו בצוען. גדולתו מאז, משעת מכת בכורות כבר התחילו לרנן ולהלל במקהלות, כדאי' בתנחומא ובילקוט וז"ל, מוציא אסירים בכושרות (תהלים סח, ז), ר' נתן אמר בכושרות אלו בוכים ואלו משוררים (דרש בכושרות לתרין תבות) מצרים בוכים ישראל משוררים דכתיב קול רנה וישועה באהלי צדיקים, ע"כ. נמצא שהיו משוררים בלילה וביום, וזה שמסיים להגיד בבקר וכו':

הפליא עצות מרחוק... כאמן, וכו', כ"כ בכ"י, ופירושו שהקב"ה הפליא בדרך עמוק ונעלם עצות אשר יעץ מזמן רחוק לאברהם בברית בין הבתרים, ובו בלילה העלה ניניו של אברהם משעבוד כפי האומן שהבטיח; והמאמר מיוסד על הכתוב אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אמן (ישעיה כה, א), וע"ש פי' רש"י. זקת, לשון קשור ודבוק, כענין הדבקתי אלי את כל בית ישראל (ירמיה יג, יא). חטיבה אחת, כמאמרם ז"ל (חגיגה דף ג' ב') אמר הקדוש ברוך הוא אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. לעלם, ל' עלוי והמ' לכנוי הרבים:

הערה מהרוו"ה

ממלאכה כפרש"י. 38 אכילת מצה בערב ראשון. 39 שאור לא ימצא. 40 אזהרת מחמצת שאור כפרש"י. 41 כל מחמצת לרבות תערובתו כפרש"י. 42 אכילת מצה בכל מושבות למעט מע"ש. 43 משכו ידיכם מגלולי מצרים וקחו לכם צאן. 44 לקיחת אגודת אזוב. 45 טבילתו בדם אשר בסף. 46 אזהרת יציאה. 47 שמירת הדבר הזה כפי' ראב"ע ורמב"ן. 48 שמירת עבודת הפסח כמו ראשו על כרעיו ועל קרבו — ויהר הענינים המעוררים לבן שישאל. 49 תשובה לבן השואל ואמרתם זבח פסח. 50 כל בן נכר מתנכר. 51 כל עבד איש ומלתה אותו. 52 גר תושב. 53 נכרי. 54 בבית אחד יאכל. 55 לא תוציא. 56 שבירת עצם. 57 כל עדת ישראל יעשו. 58 מילת גר. 59 ערל שמתו אחיו מחמת מילה. 60 להשוות גר לאזרח. הרי לך ששים מצות מתחלת פרשת החדש עד פ' קדש לי:

יוסד ע"פ א"ב בפול ובסוף החום שם המחבר מאיר. והפייטן מונה והולך על סדר כל הענינים והנסים שנעשו בליל שמורים מאז ועד עתה:

לֵיל שִׁמֻּרִים. אַדִּיר וְנָאֶה לִתְהִלּוֹתָיו. זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים אֲגֻוָּה גּוֹמֵל חֲסָדִים. תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים בָּא מִבְּרֵאשִׁית לְהִתְאַמֵּר. לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמָר. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים בְּגִין קָרְבַּן פִּסְחִי. יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים גִּיהַּ עוֹלָם הִתְאִיר. פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים גָּשׁ רָצוּי לְכַהֵן. מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵיהֶן. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים דָּרַךְ כּוֹכָב מִזְרָחִי. מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים דָּלַק מְלָכִים וְלִבָּם. חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים הַלַּיְלָה יְסֻכָּה בַּפֶּלֶךְ. לְרִקָּמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים הֻדְחַף וְנִסְחַף אֲחוֹרַיִם. מוֹפֵת עַל מִצְרַיִם. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים וָעַד לְבָרֵא עָלֵינוּ. נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ אֵלֵינוּ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים וְכַח חַשְׁאִי בְּחִילָה. אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים זֵדִים רִדּוּי שָׁפַךְ. שָׁלַח יָדוֹ הָפַךְ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים זְרִיזָה בְּרָכוֹת כִּוְּנָה. אֶל יַעֲקֹב בְּנָהּ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים חָסַם בְּטוֹב לְאֱלוֹהַּ. לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח:

באור הרוו"ה

אגוה, אסבה, מן ואנוהו (שמות טו, ב). בא מבראשית וכו'. כדאיתא בראש השנה דף י"א, ר"י אומר בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל דכתיב ליל שמרים הוא לה', לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית, שמורים לכל בני ישראל, ליל המשומר לע"ל. להתאמר, ל' העלאה וגדולה, כמו יתאמרו (תהלים צד, ד). בגין, בשביל. שיחי, דבורי, כענין ונשלמה פרים שפתינו. גיה עולם, נוגה של עולם האיר בל"ש כמ"ד בניסן נברא העולם, ופתח דברו היה יהי אור ויהי אור. גש, הגיש. רצוי לכהן, זה הבל שהקריב קרבנו בל"ש, כדאי' בפרקי ר"א פ' כ"א. כוכב מזרחי ואיתן האזרחי, שניהם תארים לאברהם והוא דלק ורדף המלכים בליל פסח כדאיתא שם פ' כ"ז. ולבם, כ"ה בכל כ"י וטעמו מחץ לבם, א) מן לבבתני (שיר ד, ט) כפרוש רד"ק. יסכה, זו שרה. הוללה, כדכתיב ויהללו אותה (בראשית יב, טו). בפלך, במחוז המלך, מן חצי פלך (נחמיה ג, ט). הודחף, ל' דחוי, מן והמן נדחף אל ביתו (אסתר ו, יב). ונסחף, ל' נגעים, מן מלוע נסחף אביריך (ירמיה מו, טו). אחורים, במכות אחורים נתנגע אבימלך, כדאיתא בב"ר פ' מ"א, וזה הוא אות ומופת על מצרים לעתיד כדאי' בפרקי ר"א פ' כ"ו, ר' פרפון אומר באותו לילה שנלקחה שרה אמנו ליל פסח היה והביא הקדוש ברוך הוא על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים להודיע שכן הוא עתיד להכות את מצרים בנגעים גדולים וכו'. ועד, מיועד ומזומן לגאולה עתידה. לברא, לשון כריתה, מן וברא אותהן (יחזקאל כג, מז). וכח חשאי, הוכח בדברים שבצנעה והיינו העצור. זדים, אנשי סדום. רדוי, לשון רדיה ומוסר, ואיתא בילקוט על פסוק מהר המלט שמה, שבי"ו בניסן היה רודה אנשי סדום. זריזה, רבקה היתה זריזה לכוון הברכות לבנה, ופסח היה כמו שפרש"י וכדאיתא בפ' ר"א פ' ל"ב. חסם בטוב וכו', חסם פיו של לבן בחלום שלא ידבר עם יעקב מטוב ועד רע. ויש נוסחאות כהוב זכר בטוב... חמודם ברכות וכו', ואין הבדל בכונה כ"א בסידור.

מקוק

באר מיכל

מהרה"ג החכם מוהר"ר יחיאל מיכל זקש ז"ל דרשן ודיין בברלין.

א) **דלק מלכים ולבם.** פירש הרוו"ה „וטעמו מחץ לבם" וכו'. לפנ"ד אין פירושו עולה יפה. ונראה כי הוא מלשון המורגל בדברי חז"ל ל ב ם מלשון ל ה ב ה, כמו בא אחד ולבם המלכים חייב (ב"ק פ"ו משנה ד'), לבתה הרוח כו' (שם). שמסר לו גחלת ולבה (גמרא ב"ק ע' ע"ב). וממנו בבנין השפעל, כמו קמחה ונתלבתה (שבת לז, ע"א). ואז יחדו יהיו שתים המלוזים דלק ולבם.

לֵיל שִׁמֻּרִים חָקוּק בְּהוֹד כִּסְאָךְ. וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים טוֹב הִסְכִּים עַל יָדוֹ. מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ. לֹא יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים יַלְדָּה בְּנוֹף נָפְלָה. וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים יוֹצְרוֹ חֲלָקוֹ בְּחָכְמָה. יוֹדֵעַ עַד מָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים כַּדָּן וְשֶׁבוּי לוֹקֶה. שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים כּוֹכָב נֶהֱטַט וְנִבָּאוֹ. הָפַךְ לַיְלָה וַיִּדַּכָּאוּ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים א) לְהָדֵק נִשְׁחַק אִקוֹנָם. רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים לְבָמָה יִרְאָתָם וְלָקָה. בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים מְאוֹדֵי הוֹדָאוֹת לְאַדְּקָךְ. עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקָךְ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים מְאוֹרֵי יֶשַׁע לְהַזְמִינִי. אֲחוּזַת בְּיַד יְמִינִי. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים נוֹרָאוֹת בַּעֲשׂוֹתְךָ נְקַוֶּה. וְלַיְלָה לְלַיְלָה יְחַוֶּה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים נִלְחֲמוּ כּוֹכְבֵי אוֹרִים. לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים סִיַּע צֶדֶק נְעוּרִים. צְלִיל לֶחֶם שְׂעֹרִים. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל

באור הרוו"ה

חקוק וכו', צורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד. ויסר אל מלאך, (הושע יב, ה), ע"ש פי' רש"י. טוב הסכים וכו', כמבואר שם בפי' רש"י. טוב, תאר נאה ית' כמו זנח ישראל טוב (שם ח, ג). טעמה כי טוב... ילדה בנוף נפלה ותקם וכו', מיוסדים על מה דאיתא בפסיקתא רבתי דף ל"ב ובשמות רבה פ' י"ח וז"ל, טעמה כי טוב סחרה וגו', אתה מוצא שאמר הכתוב כי אין בית אשר אין שם מת וכו'. הנקבות הבכורות אף הן מתין חוץ מן בתיה בת פרעה שנמצא לה פרקליט טוב, זה משה שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא (טוב שמו) לפיכך אמר שלמה (בסוף משלי) טעמה כי טוב סחרה, לא יכבה בלילה נרה (בליל כתיב, כד"א ליל שמורים הוא), באיזו לילה? ויהי בחצי הלילה, עכ"ל; ולדעתו יהיה פעם נרה נשמתה ע"ד נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז). יוצרו, יוצרו של לילה חלקו בחכמה כדאי' בילקוט על ויהי בחצי הלילה. יודע עד מה, הוא יודע העתיד, כמבואר בריש מעריב דאתמול. כדן, עבד משועבד. ושבוי, והשבוים גם הם נלקו לפי שהיו שמחין לאיד של ישראל כדאיתא בילקוט וז"ל, עד בכור השבי, וכי שבוים מה חטאו? ללמדך שכל גזרות שהיה פרעה גוזר על ישראל היו השבוים שמחין בהן ועליהם הכתוב אומר שמח לאיד לא ינקה (משלי יז, ה) עכ"ל. כוכב... להדק וכו', שני המאמרים מבוארים ע"פ מה דאיתא בילקוט וז"ל, ומת כל בכור, בכור לאיש בכור לאשה וכו', תנא בשם ר' נתן ביום שמת בכורו של אחד מהם היה צר איקונין שלו בתוך ביתו ואותו היום נדוקת ונשחקת והיה קשה עליהם כאלו אותו היום קברום, אמר ר' יודן, לפי שהיו מצרים קוברין בתוך בתיהם והיו הכלבים נכנסים דרך הכוכים (המערות) ומשמשין הבכורות ומתעדנין בהם וכו', עד כאן לשונו. והפך לילה וידכאו. (איוב לד, כה). להדק נשחק, לשון ושחקת ממנו הדק (שמות ל, לו). אקונם, צורתם שהיתה מצוירת בכותל או בטבלא. בוקה, נכשלת. יראתם, עבודה זרה שלהם שלא יאמרו קשה יראתם כדאי' בפרש"י ובילקוט שמות י"א ה'. בוקה ומבוקה ומבולקה, פסוק הוא בנחום ב' י"א, וכולן ל' כליון והשחתה. מאודי הודאות, הודאות עד למאוד יש לאדק ולחבר לך. מאורי וכו', ל"ש הוכן להזמין לי מאורי ישע. נלחמו כוכבי אורים, במלחמת סיסרא, כמבואר בשופטים סי' ד'. סיע צדק וכו', נעשרים מן הצדק ולדור נצול היה מסייע לאם שעורים, כדאיתא בפסיקתא, א"ר יהושע בן לוי מצות העומר עמדה להם בימי גדעון שנאמר

באר מיכל

ב) **להדק נשחק איקונם** כו'. עיין שו"ת רשב"ץ ח"ב סימן רמ"ו וז"ל „עוד במנין של פרשת החדש יש ומקיר קרקר ומשות סיחם, ושאלת פירושו. איני מן התימה אם לא הבנת אותו מעצמך כי בזה צריך קבלה, והנה פירושו הוא כי נמצא במדרש (מכילתא בא פרשה י"ג) שהמצרים היו נוהגין כשמת להם בכור היו חוקקים צורתו בקירות הבית, וכשמתו הבכורות אותם שבקירות ג"כ נפלו ונשתברו וגם הנקברים הוציאום הכלבים משומותיהם וזהו ויך כל בכור פטר רחם וכל אשר מבחוץ באהלי חם שאם אין שם בכור גדול הבית ומגדלם היה מת כמו שאמרו במדרש. ומקיר שהיו חקוקים קרקרם ושברם מלשון מקרקר קיר, ומשות וקבר סיחה אותם על ידי הכלבים, מלשון וסחיתי (את) עפרה (יחזקאל כו, ד) שהוא לשון סחיפה וגרירה בארץ", עכ"ד.

שִׁמֻּרִים שֻׁגַּב בְּמִבְטָח וּמָעוֹז. גֶּבֶר חָכָם בָּעוֹז. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים עֲרִיצֵי פוּל שָׁקַד. וְתַחַת כְּבוֹדוֹ יֵקַד. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים עֹמֶר הֶרְמִישׁוּ פִּלְּחָם. וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחָם. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים פְּאַר עֶלְיוֹן בַּאֲמִירוֹת. מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרוֹת. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים פַּעְנֵחַ צָפְנַת מַעֲבָדָיו. סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים צָפִית סְדוּרָה וַאֲרוּחָה. וְהִנֵּה יָד שְׁלוּחָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים צֻמַּת בּוֹ בְלֵיל. קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים קוֹמַת תָּמָר הֻצָּלָה. הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָּה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים קֹמֶץ הִשְׁבִּיעַ לְשִׁנְּנָה. יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים רוּחִי יְחַפֵּשׂ לְמַלְּלָה. אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים רֶוַח וְהַצָּלָה עָמְדָה. בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים שֵׁמַע מִצְרַיִם לִנְצוֹר. יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים שָׁמוּר לְנָקָמָה נְטוּרָה. עַל־צֹר הַמַּעֲטִירָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים א)תָּבוֹעַ מִסֵּפֶר הַתּוֹרָה. אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל

באור הרוו"ה

שנאמר והנה איש מספר לרעהו חלום והנה צליל לחם שעורים (שופטים ז, יג), מהו צליל? רבנן אמרין על שצלל עליהם אותו הדור מן הצדיקים, ובזכות מה נצלו? בזכות לחם שעורים ואי זו? מצות העומר, עכ"ל. וכוונת דבריהם כפי שפירשם החכם בעל קרבן אהרן בספרו לב אהרן באמרו, חז"ל דרשו הכתיב דכתיב צלול בו' והוא מל' רקות וענין הכתוב לומר שהיה הדור צלול ונעור ורק מן הצדיקים אלא שעמד להם להושיעם לחם שעורים שהוא קרבן העומר אשר הקריבו אז, כי ליל פסח היה דבר האל ית' עם גדעון כמ"ש חז"ל, והיום הזה היה יום ט"ז בניסן אשר הוא זמן הקרבת העומר, ופרוש הפסוק והנה צלול הדור ועם כל זה לחם שעורים הוא המתהפך במחנה מדין ומכה אותם, ולזה בעל הטעמים נקד מלת צליל בגריש להפסיקו מאמרו לחם שעורים, ע"כ דפח"ח. שוגב, נשגב ונתאמץ. גבר וכו', בעוז, כדאי' בילקוט וז"ל, גבר חכם בעוז (משלי כד, ה) זה בועז, ואיש דעת מאמץ כח (שם) שגדרו על יצרו הרע בשבועה. פול, מלך אשור. שקד, ליל שמורים שקד ומאר הרעה עליהם. ותחת כבודו יקד, (ישעיה י, טז), שנשרפו שרפת נשמה וגוף קיים. פלחם, בקע אותם ובמלחמות תנופת העומר נלחם בם כי ליל ט"ז בניסן היה כמבואר בפירש"י ישעיה ל' ל"ב. פואר עליון, הקב"ה נתפאר ע"י המעשה ההוא באמירות ושירות ומכנף הארץ זמרות כי גם הארץ אמרה שירה במפלתו של מלך אשור כמ"ש בסנהדרין דף צ"ד א'. פענח צפנת מעבדיו, גלה סתרי מעשיו לדניאל, מעבדיו, מעשיו, מן יכיר מעבדיהם (איוב לד, כה). צפית סדורה, המנורה היתה ערוכה עם הארוחה והנה יד שלוחה כותבת כמבואר בדניאל סי' ה' וליל פסח היה ובו בלילה נלחמת ונכרת כדכתיב ביה בליליא קטיל בלשאצר, על אשר חלל כלי הקדש כמבואר שם, ועיין בפירש"י בישעיה כ"א ה'. קומת תמר, קומתן של ישראל המכונים בשם תמר הוצלה מכליון שהיה ראוי להם על שהשתחוו לצלם, והוצלה בשביל ההדסים הם הצדיקים חנניה מישאל ועזריה. אשר במצולה, בבל, כמו שאמרו ז"ל בסנהדרין צ"ג א', מאי דכתיב אמרתי אעלה בתמר וכו'? בקש הקב"ה להפוך את העולם לדם כיון שנסתכל בחנניה מ"ו נתקררה דעתו דכתיב והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים ואין מצולה אלא בבל וכו'. קומץ השביע לשננה, מרדכי השביע והספיק לשנן הלכות קמיצה בליל פסח, כדאיתא בפ' ר"א פ' נ'. יתן לידידו שנא, היה נותן ומותר שנתו לידידו הקב"ה כי היה נעור כל הלילה וזאת עמדה להם בימי המן. וי"מ לידידו לשון כדוד שהיה מנדד שנה מעיניו, ע"ד שדרשוהו ביומא דף ע"ז א'; אבל אין לשון הפייטן מתישב עליו. רוחי יחפש למללה, לדבר שירות כי אזכרה נגינתי שהייתי מנגן בלילה הזה מקדם, והוא מיוסד ע"ה אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי (תהלים עז, ז), ואמרו עליו באיכה רבתי דף ס"ב ד', בלילה, זה לילו של פרעה ושל סנחריב ושל גדעון וכו' ע"ש. ליל שמור וכו', פעמו ל"ש הוא לנטר ולשמור שמע של פורענות שהיו שומעין על מצרים וכן יחילו השומעים כשיגיע שמע צור כי גם

באר מיכל

א) **תבוע מספר התורה.** נראה בעליל כי הפייטן כוון אל מאמר הנביא (ישעיה ל"ד ט"ז) דרשו מעל ספר ה' ובדקן שלוכו בנבואות האלה אחז לשון הפסוקים:

שִׁמֻּרִים תִּכְּנוּ לְיֶשַׁע וָנֵס. נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים מַאֲמָרֵי יִרְצֶה לְשַׁעֲוֹת. מְקַדֵּם פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים אָז בַּהֲנִיחֲךָ שְׁלוּהִים. הוֹדִינוּ לְךָ אֱלֹהִים. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים יֶשַׁע לָנוּ תְחַדֶּה. וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדֶה. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח: לֵיל שִׁמֻּרִים רֶנֶן הַשִּׁיר בְּחַדְּשֶׁךָ. לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ. בְּלֵילֵי חַג פֶּסַח:

לֵיל שִׁמֻּרִים. טֶכֶס פְּלָאֶיךָ מִשִּׁירֵי הוֹדָאוֹת נִתְיַחֶדֶת. יוֹמָם לְחֶסֶד וְלַיְלָה לְשִׁיר נִתְוַעֶדֶת. כְּלוּלֶיךָ אָז בֶּאֱמוּנָה רוּחֲךָ הִסֶּדֶת. מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים עֹז יִסַּדְתָּ. בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מי כמכה עד לפני משה

לֵיל שִׁמֻּרִים. מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ חַי וְקַיָּם. נִפְתַּח שִׁבְחֲךָ בִּלְשׁוֹן עָתִיד וְנִסְתַּיָּם. א)סָכוּ לִימִין מֹשֶׁה בּוֹקֵעַ יָם. וְהֵנִיף יָדוֹ עַל הַנָּהָר בַּעְיָם: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: ה׳ ימלך עד חזק ממנו:

לֵיל שִׁמֻּרִים. עָטוּר פִּלְאֵי צִדְקָךְ בְּצָבָא וָאוֹת. קִרְבָתְךָ לִי טוֹב יְשׁוּעוֹת הַבָּאוֹת. שַׁתִּי בְךָ מַחְסִי בְּמַלְאֲכוּת הַנִּבָּאוֹת. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ

באור הרוו"ה

הם ילקו באותן הפורעניות שלקו מצרים כמבואר בפי' רש"י במקרא כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג, ה). תבוע, דרוש, ורצונו כל המאורעות של ל"ש אחשים הם מעל ספרי קדש וכלן נקבלו באו הנה. אחת אחת מהנה לא נעדרה. תכנו וכו׳, הקב"ה תכן והכין ל"ש לישע ונס ונס הגאולה העתידה תהיה בו. מאמרי, תפלתי. מקדם, הקב"ה שהוא פועל ישועות מקדם. בהניחך שלוהים, בתתך מנוח לעיפים. תחדה, תחדש. ל"ש רנן וכו׳, ל"ש מעותד לשיר חדש בזמן הגאולה, כענין שירו לה׳ שיר חדש (תהלים צו, א). טכס, תקון, ורצונו ל"ש מתוקן הוא לנפלאות לכן נתיחדת בו משירי הודאות, ל׳ ומשירי אהודנו (שם כח, ז). יומם וכו׳, עש"ה יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירה עמי (שם מב, ט), ואמרו עליו (ע"ז דף ג׳) ביום הקב"ה עוסק בחסד לדון ולזון את העולם ובלילה הוא יושב ושומע שירה וכו׳, וזהו שיסד ובלילה לשיר נתועדת. כלוליך, ישראל, כענין אהבת כלולותיך (ירמיה ב, ב). באמונה רוחך הסדת, בזכות האמונה יסדת בם רוח קדשך, כאמרם ז"ל בילקוט ויאמינו בה׳ וגו׳ בזכות האמונה שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה אז ישיר משה ובני ישראל וכו׳, ואפילו עוללים ויונקים אמרו שיר, כדאיתא בסוטה דף ל׳ ב׳. הסדת, כ"כ בכ"י וכוון הוא בעבור שהס׳ מאותיות השריקה, כמו שפרשנו היטב בבראשית כ"א כ"ח אצל ויצב אברהם, ע"ש, וכמו שתאמר מן יצב הצבת כן תאמר מן יסד הסדת:

מלכותך וכו׳, בניך ראו מלכותך חי וקים ופתחו לשבחך בל׳ עתיד אז ישיר, כמ"ש ז"ל, שר לא נאמר אלא ישיר לעתיד לבוא, וכן בסיום השירה אמרו ה׳ ימלוך לע"ו, וזהו ונסתים, שהפתיחה גם הסיום היו בל׳ עתיד לרמוז על הע"ל, וכדאיתא בילקוט, אמר ר׳ יוסי אלו אמרו ישראל בים ה׳ מלך ע"ו לא היתה אומה שולטת בהם לעולם אלא אמרו ה׳ ימלוך לעתיד לבוא, עכ"ל, וכלשון הזה בעצמו יסד בשירה ליום אחרון דפסח ובל׳ עתיד פתחה וסימה להעד, ה׳ ימלוך לעולם ועד. והמפרש הוסיף דברים על לשון המאמר מדיליה ודחק כדי לקים פרושו, והנכון מה שבארתי. סכו, הביטו, ונופל לשון סכה על ההבטה בעתיד, כמו סכה ברוה"ק. והניף ידו וגו׳, פסוק הוא בישעיה י"א ט"ו, והוא מדבר על הגאולה העתידה, ורצונו שהסתכל לימין משה בוקע ים שעתיד הוא להניף ידו על נהר פרת בזמן קבוץ הגליות, ע"ש פי׳ רש"י: ליל שמורים עטור וכו׳, מוכתר בפלאי צדקך כי הרבה נסים נעשו בו כמדובר. בצבא, בישראל. ואות, סמן הוא לעתיד על קרבתך לי וכו׳, ומיוסד ע"ה בתהלים ע"ג כ"ח ואני קרבת אלהים לי טוב שתי בה׳ אלהים מחסי לספר כל מלאכותיך, ואמרו עליו בילקוט לפי ששאלו את בלעם היש להן קץ של ישועה? אמר להן הן ורחוק הוא, שאלו לנביאי ישראל ואמרו קרוב הוא וכו׳. במלאכות הנבאות, בנביאים המתנבאים במלאכות ה׳ (חגי א, יג):

באר מיכל

ר) סכו לימין משה, נראה שכוון אל דברי הנביא (ישעיה ס"ג י"ב) מוליך לימין משה. ר"ל רוח ה׳ מוליכם, לימין משה והיא עומדת על ימינו לעזרו:

יְהוָה צְבָאוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל: (נ"א מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ): השכיבנו עד סכת שלומך.

בכור לספירה

מיוסד ע"פ א"ל ב"ש. ובסוף חתום שם המחבר מאיר חזק.

אוֹר יוֹם הֶנֶף סְפִירָה הֻכְשְׁרָה בְּנוֹגְהִים. לְצִיּוֹן נִדָּחָה קְרוֹא דְרוּשָׁה עֲלוֹת נְהִים. בִּנְיָן מְפֹאָר כְּרַךְ מַחְמַד לֵב וְנֶהִים. מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת קֹדֶשׁ גְּבֹהִים. גִּיל לְבָבוֹת לִבְנוֹן הַמְלַבֵּן נִצּוּחִים שְׁלוּהִים. נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים: דְּרִישׁוּת לִדְרוֹשׁ בְּשִׁכְנָךְ מְקוֹם כִּפּוּר שְׁלָמִים. סְלוּלֵי צִיּוֹן מְבַקְשִׁים תְּפְקִידָם הָרֵם מִכְשׁוֹלִים. הֲמוֹן חוֹגֵג עֲלוֹת יֵרָאֶה הַתֵּר שַׁלְשְׁלָיִם. עֵת כִּי בָא לְחֶנְנָהּ בְּלִי רְשׁוּלִים. וּמֵהֶקְרוֹב לָהּ בִּכּוּרֵי נְדָבָה לְהַקְרִיב בְּטֹהַר שׁוּלַיִם. פִּצְחוּ רַגְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָיִם. וְרֹנּוּ לְהַקְדִּים שְׁלוּחִים דַּיָּנֵי גֵיא נְבוּאוֹת. צֵאת מִבָּעֶרֶב עֲשׂוֹת כְּרִיכוֹת מֵאַבִּיבֵי תְבוּאוֹת. חֹל וְשַׁבָּת כְּרַכִּים מְלַאֲכוֹתָיו בְּשָׁלוֹשׁ בָּאוֹת. קִבְּצוּ עֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת עֵסֶק גָּדוֹל לְנָאוֹת. חֲשֵׁכָה קְצָרוּהוּ וּנְתָנוּהוּ בְּקֻפָּה וְלָעֲזָרָה מוּבָאוֹת. מַה־יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת: טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ לֵאמֹר. רַבָּה עֳמָרִים בַּמִּדְבָּר כְּנֶגְדָּם אֶחָד לְתָמוֹר. יַחְבֵּט וְנָתַן לְאַבּוּב הָאוּר בְּכֻלּוֹ לִגְמוֹר. שְׁטָחוּהוּ בָעֲזָרָה עָמְלוֹ לְרוּחַ חַיִּים

באור מהרנ"ח

באור לאור יום הנף לרבינו הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר נח חיים צבי זצ"ל. איתן מושבו היה על כסא ההוראה בק"ק המבורג יע"א ולפנים בק"ק מגנצא יע"א:

אור יום הנף, לילה הקודמת ליום הנף כמו אור לארבעה עשר. (הֵנֶף כ"כ בב' כ"י וכן הוא). **ספירה הוכשרה בנוגהים**, ע"פ מאמרם במנחות דף ס"ו, קצירה וספירה בלילה, ואומרו בנוגהים כפי דעת התוס' שם דביום סמוך לחשיכה עדיף. **לציון נדחה קרוא דרושה**, כי הספירה בזמננו זכר למקדש כמאמרם שם וכמאמר ר"י בסוכה, מנ"ל דעבדינן זכר למקדש? דא"ק כי תעלה ארוכה... כי נדחה ציון דורש אין לה, מכלל דבעי דרישה, ועד תעלה ארוכה אמר עלות נהים מל' לא יגהה מכם מזור (הושע ה, יג). **בנין וכו' מחמד לב ונהים**, פי' פניים כמו אספו נגהם. **משכני עליון בעשר מעלות וכו'**, כמו עשר קדושות במתניתין פ"ק דכלים מונה אותה בל' מעלות ובפ' טרף בקלפי (דף מ"ד ב') ש"מ מעלות דאורייתא. **גיל לבבות לבנון המלבן**, כמאמר ריב"ז בפ' הנ"ל למה נקרא שמו לבנון וכו'. **נצוחים שלוהים**, זדונות ושגגות. **נכבדות מדובר וכו'**, פסוק בתהלים (פז, ג). **דרישות לדרוש וכו'**, ע"פ מאמרם בפסיקתא (ילקוט ראה רמז תתפ"ט), יכול תמתין עד שיאמרו לך נביאים? ת"ל לשכנו וכו' דרוש ואתה מוצא! (א"ה, עיין בסנהדרין דף י"א ב'. שלוהים, שגגות). **סלולי**, דרכי ציון השוממים מבקשים הנפקד עליהם להרם מכשול מהם, כמאמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי (ישעיה מ, יד), למען יראו עלות המון חוגג מפתוח אסירי התקוה עת שיבוא לחננה מהר חיש ולהקריב בכורי נדבה בטוהר טומאת שולים ואז פצחו וכו'. **ורנו וכו'**, עתה מתחיל לספר סדר הקצירה ע"פ מתניתין דפרק ר' ישמעאל דף ס"ה שלוחי ב"ד יוצאין מעיו"ט וכו'. **חול ושבת כרכים וכו'**, ע"פ מחלוקת תנאים ר"פ הנ"ל וחכ"א אחד שבת ואחד חול וכו'. **קבצו עירות**, שם במתניתין. **חשכה קצרוהו וכו'**, במשנה שלאחריה. **מה ידידות וכו'**, פסוק בתהלים פ"ד. **טובה כפולה וכו'. רבה עמרים וכו'**, יתכן ע"פ מאמר ר' בני בפסיקתא הובא בילקוט פ' בשלח, אמר השם לישראל בני כשהייתי נותן לכם... לכל אחד עומר לגלגולת ועכשו שאתם נותנים את העומר אין לי אלא עומר אחד בשביל כלכם. **ולתמור**, (שמו לתמורה) מלשון לא יחליפנו ולא ימיר. **יחבט ונתן וכו'**, מבואר במשנה דמנחות נתנוהו לאבוב וכו' שיהא האור שולט בכלו. **שטחוהו בעזרה**, גם זה שם במשנה והרוח מנשבת בו, ואמר לרוח חיים לגמור, ע"פ מאמר ר' לוי שם בפסיקתא על משנה זו, הרי שעמלת וחרשת... אם איני מוצא לך רוח שתזרה מהיכן אותו האיש חי? —.

לכמור. כמה ככרי־מור לסנטר הלז לזמור. שבעות חקות קציר לנו ישמור: תכן בללת וצבור ונגרס בלי חסרון. בשלש עשרה נפה יוציאו ממנו עשרון. נתן שמנו ולבונתו יצק ובלל בהדרון. הניף והגיש קמץ ומלח והקטיר הזכרון. מזר שלחן גבוה זכו כשירי הדורון. כל־זכר בבני אהרן: קרב העמר שוקי ירושלים בפרות מעטרים. בזריזות בית דין מחצות רחוקים מהרים. מרחוק את־יהוה מעזבכם זכרו מזכירים ונוהרים. ירושלים הבנויה תעלה על לבבכם נמהרים. חזקו ותזכו לשמוע שיר ישורר להרים. הר בית יהוה בראש ההרים: לביתך נאוה־קדש נוה תהלה חומל. בית־יער הלבנון מלבלב מגדים וגומל. זהב פרוים פרות פרחיו עוד מהאמל. לזרעו של יצחק חסד ביום הגמל. ארוממך בעטור בכורי בקלתות מזהבות ולא בתורמל. כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל: יראה כפת המוקד תשלום שלם סביביך. שמך כשם מלכך שעריך כשבטיך בהסביך. העת כעדי תלבשי הדר סביך במסביך: שרות כהניך באביביך. נעימות לויך באבוביך. עוד תעדי תפיך. טלול רוביך ברחוביך. שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך: יתרה חבתך ירושלים

באור

לכמור, לשון חמוס כמו כומר של זיתים בב"מ דף פ"ד ובתוס' שם דכמור מלאכה בידי שמים כמו מטרא וסמכו לעמלו ברוח לזרות שממנו תוצאות חיים, כמאמר רז"ל הנ"ל. כמה ככרי וכו', ע"פ מאמר ר"ש בן חלפתא לבתו, שם דף פ"ו. שבעות חקות וכו', מקרא בנבואת ירמיה (ה, כד) ומאמר ר"א בפסיקתא הנ"ל. ישמור לנו מן השרב וכו', ואימתי? בשבעה שבועות שבין פסח לעצרת. (א"ה. שני המאמרים יתקשרו היטב ע"פ מאמרם בפסיקתא והובא בילקוט על מקומו וז"ל, ולא אמרו נירא נא את ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו, יהב לכון כלה ניתא אתון צריכין ליה, מן כדין שבועות קציר ישמר לנו, ישמר לנו מן השרב ומן הרוחות הקשים, אמר ר"י בן לוי הנסרך (שומר שלך) הכא, לית את יהב לי סנטרותי (שכר שמירתי)? עכ"ל, וכנגד זה יסד כמה ככרי מור ראוים לזמור לסנטר הלז שהרי שבועות חקות קציר לנו ישמור וראוי לתת לו סנטרותיה. ולזמור, ענינו לכרות כמו לא תזמור, כי המור צמח הוא). תכן וכו', ברייתא בפסחים ל"ז מנחת העומר לותתין ומוברין אותה. ונגרס וכו', משנה במנחות ס"ו נתנוהו לרחים וכו'. נתן שמנו וכו', שם ס"א. מזר שלחן וכו', הכל במשנה שם. קרב העומר, שם במשנה. בזריזות ב"ד וכו', משנה בדף ס"ה מ"מ הרחוקים וכו' שאין בית דין מתעצלין. מרחוק את ה' וכו', מבואר מעצמו. (א"ה, שיר ישורר להרים הר בית ה' וכו', הכוונה בו כי הר בית ה' בעצמו ירים שיר וישורר בראש ההרים כדאיתא בשוחר טוב מזמור פ"ז אמר ר' פנחס עתיד

מהרנ"ח

הקב"ה להביא לסיני ולתבור ולכרמל ולתן ירושלים בראשן שנאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים (ישעיה ב, ב), ולא עוד אלא שעתיד להיות מזמר והן עונין אחריו שירין וזמירין, שנאמר ונשא מגבעות (שם) וכתיב וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא (דה"א טו, כב ופ"ש פי' רש"י). לביתך וכו', מתפלל אל החומל לעשות בית נאות קדשו לנוה תהלה כמאמר ר"ח בר פפא סוטה דף ט' אל תקרא נאוה אלא נוה תהלה וכו' שלא שלטו שונאיהם וכו'. בית יער וכו', מאמר ר"ז בר טוביה יומא ל"ט (ובמ"ר פ' י"א), וגומל מלבון ויגמול שקדים. זהב וכו', פרות פרחי זהב העתידים לחזור לא יאמלו עוד כפרח לבנון האומלל. לזרעו וכו', כדדרש רב עוירא פסחים קי"ט מאי דכתיב ויגדל וכו'. ארוממך וכו', משנה פ"ג דביכורים העשירים מביאים וכו'. ולא בתורמל, הוא כלי פחות הערך כמו הרועה בתורמילו שגם הסלים נותנים לכהנים ובתר עניא וכו' סוף פרק הגוזל עצים. כבוד וכו', פסוק בנבואת ישעיה ל"ה. יראה וכו', משנה בתמיד בית המוקד כפה. תשלום שלם וכו', יראה ע"פ נבואת יחזקאל בסופו. סביב י"ח אלף, וכנגד מאמרם ע"ז בסוכה מ"ה, תמני' סרי אלפי וכו' קראו תשלום שלם. שמך . . . שעריך וכו', כנאמר בנבואת יחזקאל י"ב, שערים בשם שבטי יה נקראים ושם העיר על שמו יה'. העת כעדי . . . הדר וכו', רומז לסנהדרין המסובין כעגולת חצי גורן. עוד תעדי וכו', נבואת ירמיה (לא, ג) ויצאת במחול משחקים. טלול רוביך, רקידת ילדיך, כנבואת זכריה (ח, ה) ורחובות העיר וגו'. שירות וכו', בסדר הבאת בכורים,

בְּנוֹי שִׁבְעִים שְׁמוֹתֶיךָ · כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ הֻפְקְדוּ שׁוֹמְרֵי חוֹמוֹתֶיךָ · מַזְכִּירִים לְרַחֲמֶךָ וּלְשׁוֹמְמֶךָ תְּהִלָּה בָּאָרֶץ לְיַשֵּׁב שׁוֹמְמוֹתֶיךָ · בְּאַחֲוָה וּבְרֵעוּת וּמִקְדַּשׁ אֵל בְּרָמָה נְוִיוֹתֶיךָ · אֲדַבְּרָה וַאֲבַקְשָׁה טוֹב וְשָׁלוֹם בְּאֵר מְנוּחוֹתֶיךָ · יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם:

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָֹה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

הש"ץ אומר ח"ק ומתפללין שמו"ע של שלש רגלים:

מעריב ליל שביעי של פסח

הש"ץ מתחיל ברכו עד לעולם ועד ואחר כך מתחילין כאן:

הפיוט הזה הולך ע"פ א"ב אלא שהקדים בראש כל אות תיבה אחת או ב' יש מפסוקי שירת ויושע ה' והאותיות המוקדים כאן השלים בהגלום הפיוט פסח אמונים וכו':

וַיּוֹשַׁע יְהוָֹה. אוֹם לְמוֹשָׁעוֹת. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל. בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת. אָז יָשִׁיר. גִּלָּה חֹסֶן יְשׁוּעוֹת. עָזִּי. דָּגוּל גִּיהַ וְאִישׁוֹן לְהַשְׁעוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד ממנו לעולמים

יְהוָֹה. הֵכִין כְּלֵי מִלְחָמָה. מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה. וְשָׁלִשָׁיו נִהַג בִּמְהוּמָה. תְּהֹמֹת. זִמְּנָם בְּאַף וּבְחֵמָה. יְמִינְךָ. חֵבֶל נַחֲלָתְךָ רִחֲמָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק"ש עד לך ענו שירה.

באור הרווי"ה

ודברו הלוים בשיר והוא אבוב של קנה, כדאי' בערכין. (בנוי שבעים שמותיך, במדבר רבה פרשה י"ד על פסוק שבעים שקל, כנגד שבעים שמות שיש להקב"ה, שבעים שמות לישראל, ע' שמות לתורה, ע' שמות לירושלים. ועיין בבעל הטורים פ' בהעלותך):

ויושע ה'. אום, ישראל. למושעות, ר' האל לנו אל למושעות (תהלים סח, כא). בפרוע פרעות, בנקמו נקמות בשונאיו, ר' בפרוע פרעות בישראל (שופטים ה, ב) שפירש רד"ק בנקמו נקמות כי כן ה"א נקום נקמת בני ישראל (במדבר לא, ב) אתפרע פורענות בני ישראל, ול' פרעין ופרענות ידוע מדברי רז"ל שהוא ל' תשלומין והשבת גמול. אז ישיר גלה וכו', טעמו אז ישיר משה הוא האיש אשר גלה חוסן ישועות היינו התורה שהיא חוזק ישועתנו, והוא עפ"ה אמונת עתיך חוסן ישועות (ישעיה לג, ו) והוא נדרש על תורה שבע"פ במס' שבת דף ל"א א'. עזי דגול וכו', אחר שהזכיר זאת התורה אשר שם משה חזר להאריך בעזי דגול שטעמו עוז של דגול כלומר תורת ה' כי עזי היינו תורה ודגול תאר לאל ית' וכמו שאמרו רז"ל עזי וזמרת יה, אין עזי אלא תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן (תהלים כט, יא) ואמרו עוד על פסוק דודי צח ואדום דגול מרבבה (שיר ה, י) שרומז על התגלותו בסיני שהיה דגול ומוקף מרבבות מלאכים כדכתיב ואתה מרבבות קדש (דברים לג, ב) וכן פרש"י ז"ל, וטעם גיה ואישון, אור וחשך היינו יומם ולילה, וטעם להשעות להגות כדכתיב ואשעה בחקיך תמיד (תהלים קיט, קיז), ושני המאמרים נחברים, אז ישיר (משה) אשר גלה חוסן ישועות הוא עזי דגול כלומר תורת ה' להגות בו יומם ולילה כדכתיב והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח), או יהיה עזי דגול תאר לאל ית' וטעם להשעות להעביר ל' ועיניו השע (ישעיה ו, י) כענין ומעביר יום ומביא לילה:

ה' הכין כלי מלחמה, איתא במכילתא והובא בילקוט פ' בשלח רמז רמ"ו ה' איש מלחמה מגיד שנגלה עליהם הקב"ה בכל כלי זין וכו'. תהומות זמנם באף ובחמה, הקב"ה העלה עליהם תהום העליון ותהום התחתון והיו נלחמים בהם באף וחימה ובכל מיני פורעניות כדאיתא שם בילקוט. חבל נחלתך, ישראל שהם חבל נחלתך. ריחמה, ימינך:

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף החתום שם המחבר יוסף בר יעקב

פֶּסַח אֱמוּנִים שִׁיר שׁוֹרְרוּהוּ. וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח בַּת קוֹל יַשְׁמִעַ מִמְּרוֹמִים. יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח גְּאוּלִים עָבְרוּ בְּמַשְּׂאַת יָד. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח דָּגוּל בְּעוֹז כְּבוֹדוֹ. יוֹסִיף אֲדֹנָי | שֵׁנִית יָדוֹ. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח הֲמוֹן חֲיָלָיו בְּטוּב דַּיָּם. הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח וְהֵנִיף יָדוֹ בְּרוּחַ בַּעְיָם. וְהֶחֱרִים יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יָם. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח זִלְעַף בְּמִכְתָּב שָׁנָּן. מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח חִדּוּשׁ מוֹפֵת עֲלֵי יָשָׁן. דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח טִכֵּס בְּצָרָיו לְהַחֲרִימָה. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח יֶשַׁע וְתַעֲצוּם שָׁלוֹם. בְּשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח כְּלִיל עֲנָמִים לְהַצְמִית. כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח לְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק לְנֶגְפָה. וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה.

באור הרוו"ה

פסח אמונים וכו', הפייטן מונה והולך כל הנסים שנעשו בגאולת מצרים וכנגדו הנסים והגבורות שהוא עתיד לעשות לנו ויסודו על הכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז, טו) ועל הכתוב כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג, ה) וכמו שפירשוהו במדרש, ולכן העמיד פסח מצרים מול פסח לעתיד זה לעומת זה כי בניסן נגאלנו ובניסן אנו עתידין להגאל, וכן יעשה לנו כל הנסים האלה. אמונים, ישראל. ישראל נושע וגו', ישעיה מ"ה י"ז, ואמרו בתנחומא סוף פ' אחרי אמר הקב"ה בעוה"ז הייתם נושעים ע"י בני אדם אבל לעתיד לבוא אני בעצמי גואל אתכם ושוב אין אתם משתעבדים שנאמר ישראל נושע בה'. במשאת יד, ביד רמה. דגול, הקב"ה. יוסיף אדני שנית ידו, ישעיה י"א י"א. המון חיליו, ישראל. בטוב דים מצאים כל טוב די ספוקם. והניף ידו ברוח בעים והחרים וכו', כדכתיב שם (פסוק טו) והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו וגו' והיינו לעתיד. זלעף, ל' מהומה או לשון שרפה כדכתיב אש וגפרית ורוח זלעפות (תהלים יא, ו). במכתב שנן, כ"כ בכ"י, וטעמו בכתב מפורש, ל' ושננתם לבניך (דברים ו, ז), ויסודו בלשון ארמי וכתב הנשתון (עזרא ד, ז) ופירשוהו כתב מפורש והוא מגזרת שנן ושנן והתמלא בו ת' ההתפעל בעבור הש' דוגמת ואשת מדינים נשהוה (משלי כ, טו) שהוא מן שוה כן נשתון מן שנן ולפעמים יפול הע' ויכפל הל' כידוע מדרך הדקדוק. ויתכן שרומז במכתב שנן למטה האלהים שהיה חקוק עליו שם המפורש, גם יתכן שרומז אל כתב הדת שנתנה לאומה בעמוד אש וענן, וכענין, גם זאת מעם ה' צבאות יצאה הפליא עצה (ישעיה כח, כט). חדוש מופת עלי ישן דם ואש ותימרות עשן, כ"כ בכ"י וד"י, וטעמו שלעתיד יחדש מופת חדש על הישן ככתוב בנבואת יואל (ג, ג) ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן, השמש יהפך לחשך והירח לדם וגו'. ואמרו בתנחומא פרשת בא וז"ל, כל מכות שהביא הקב"ה במצרים הוא עתיד להביא על צור שנאמר כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג, ה) במצרים הכה בדם, בצור ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש וגו' השמש יהפך לחשך והירח לדם וכו' עכ"ל. טכס בצריו, בא בצריו בטכסיסי מלחמה כדאיתא במדרש והובא בפי' רש"י בפסוק הנני משליח בך (שמות ח, יז). ישע ותעצום שלום, כ"כ בכ"י. בשמחה תצאו ובשלום, ישעיה נ"ה י"ב. כליל ענמים להצמת, כלילם ופארם של מצרים להכרית והיינו הבכורות ראשית אונם. או יהיה טעם כליל כמו והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב, יח), וענמים מבני מצרים כדכתיב ומצרים ילד את לודים ואת ענמים (בראשית י, יג), ולקח החלק בעד הכל כמנהג הלשון. לאומים וכו', עפ"ה למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק (תהלים ב). וזאת תהיה וכו', פסוק הוא בזכריה י"ד י"ב, ואמרו עליו בתנחומא והובא שם בילקוט וז"ל: אמר ר"ל אוי להם לרשעים שהם מעמיקים עצות על ישראל וכו' ואף גוג ומגוג עתיד לומר כן, שוטים היו הראשונים לא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים אני איני עושה כן אלא בתחלה אזדווג לפטרונם ואח"כ אזדווג להם, הה"ד למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, ואמר לו הקב"ה, רשע, לי באת להזדווג? חייך, שאני עושה עמך מלחמה שנאמר ה' כגבור יצא ואומר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וגו' וזאת תהיה המגפה וגו', עכ"ל; וע"פ הדברים האלה דברי הפייטן מבוארים ונחברים.

פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח מִלּוּי שְׁעָרִים פָּתַח. וּפָסַח יְהֹוָה עַל־הַפֶּתַח. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח נוֹרָאוֹת עִזּוּז רַב וְשַׁלִּים. גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסוֹחַ וְהִמְלִיט. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח סְגוּלִים לְמַטַּע שְׂרִידִים. כִּי יְהֹוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח עָתִיד לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִם. וְיָצָא יְהֹוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח פְּתִיחַת קוֹל עָנְתָה נְבִיאָה. שִׁירוּ לַיהֹוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח צָפוּי בְּאוֹת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה. זַמְּרוּ יְהֹוָה כִּי גֵאוּת עָשָׂה. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח קֵדַר לְצָרָיו מְאוֹרֵי אוֹר. וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח רָצוּי בְּמַאֲמַר צוּרֵךְ. קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח שִׁבְּחוּהוּ בְּעוֹז תַּעֲצוּמוֹ. כִּי פָקַד יְהֹוָה אֶת־עַמּוֹ. פֶּסַח מִצְרָיִם: חזן פֶּסַח תֹּקֶף תְּהִלּוֹת רִשּׁוּמוֹ. גֹּאֲלֵנוּ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ. פֶּסַח לֶעָתִיד:

פֶּסַח יוֹסֵף עַל יְשׁוּעוֹת יְשׁוּעָה. בְּרִיתוֹ יִזְכּוֹר לְהוֹשִׁיעָה. עַם קְרוֹבוֹ בְּאַהַב לְהוֹשִׁיעָה. כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרַיִם לְצָר נִשְׁמָעָה: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מי כמכה עד בוקע ים לפני משה.

וּבְרֹב. טוּבְךָ נָחִיתָ יְדִידִים. וּבְרוּחַ. יָם עָבְרוּ גְדוּדִים. אָמַר. כּוֹשֵׁל לְהַצִּיל נְדוּדִים. נָשַׁפְתָּ. לִהְיוֹת בְּסַאסְּאָה נִמְדָּדִים: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: ה' ימלך עד חזק ממנו

באור הרווי"ה

מלוי שערים, שערים סגורים ומהודקים בחלל הפתח, ובעבור שהשערים המהודקים יפה ממלאים את כל חלל הפתח נופל עליהם לשון מלוי, דוגמת ומלאת בו מלואת אבן (שמות כח, יז) וכמו שפי' עליו רש"י ז"ל; וכל לשון מילוי נופל גם על הממלא גם על המתמלא, וכן לשון חסרון נופל על המחסר ועל המתחסר, כמו שפירשנו בתורת אלהים מפורש בראשית י"א כ"ה. גנון והציל וכו', עפ"ה כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות על ירושלים גנון והציל פסוח והמליט (ישעיה לא, ה). סגולים למטע שירים, אותן שירים שלא מתו בג' ימי אפלה היו מסוגלים למטע ה', שנאמר תבאמו ותטעמו בהר נחלתך וגו'. עתיד, מעותד. ויצא ה' וכו', זכריה יד, ג'. פתיחת קול ענתה נביאה, טעמו מרים הנביאה לא ענתה כ"א פתיחת השירה, וגמר השירה יהיה לעתיד. ובכת"י גרס פתיחת קול עניית נבואה. צפוי באות אשר נעשה, כך כתוב בכתב יד, וטעמו, צפוי באות אשר נעשה בשירת הים, שאנו עתידים לזמר לו על כי גאות עשה, והיינו בעבור שנכפל תיבת גאה דכתיב כי גאה גאה, ואמרו עליו בילקוט גאה ועתיד להתגאות, וזהו זמרו ה' כי גאות עשה (ישעיה יב, ה). קדר, לשון שמש וירח קדרו (יואל ב, י), שטעמו הוחשכו, ורומז לחשך אפלה. רצוי, לשון רצון. במאמר צורך, במאמרו של הקב"ה צור שלך, שנאמר קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס, א). כי פקד ה' את עמו, כצ"ל, וכדכתיב במגילת רות א' ו', וכן כל החרוזים מסיימים על לשון הכתוב ממש, אבל כי גאל ה' את עמו לא מצאתי בכל המקרא, כי לשון המקרא בישעיה מ"ד כ"ג הוא כי גאל ה' (עמו) [יעקב], בחסרון מלת את. גאלנו ה' צבאות שמו, ל"ה בישעיה מ"ז ד': פסח. בריתו יזכור להושיעה, כמאמר הנביא וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך (יחזקאל טז, ס). עם קרובו, ישראל שנאמר לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמח, יד). באהב, באהבה. כאשר שמע למצרים וכו', פסוק הוא בישעיה כ"ג ה', ועיין בילקוט וברבות פרשת וארא סוף פרשה ט' ובלשון התנחומא שהעתקתי לעיל אות ח':

וברב. עברו גדודים, עברו בגדוד וחיל. אמר כושל להציל נדודים, כ"כ בכ"י והוא עיקר, וטעמו הכושל היינו פרעה שרצה להכשיל ישראל אמר בלבו להציל ולהשקיע בים את ישראל שהיו נדודים כצפור נודד מן קן, והיינו כשלוח השם ית' שישובו ויחנו לפני פי החירות ראה פרעה שהם נדודים ואמר נבוכים הם בארץ ואמר לרדוף אחריהם ולהטביעם בים — כמבואר בכתובים — ונשף השם יתברך ברוחו, ונטבעו בים, כדכתיב נשפת ברוחך כסמו ים. ושלם להם מדה כנגד מדה, הם חשבו להטביע ונטבעו. וזהו שיסד, נשפת להיות בסאסאה נמדדים, והוא עפ"ה בסאסאה בשלחה תריבנה הגה

מִי כָמֹכָה. מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. נָטִיתָ נוֹאֲצֶיךָ בְּזַעַם וְעֶבְרָה. נָחִיתָ. סְגֻלָּתְךָ בִּזְרוֹעַ גְּבוּרָה. שָׁמְעוּ. עַמִּים גְּאֻלָּתְךָ לְהַגְבִּירָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ: כשאין אומרים מעריבים חותמים בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל: [עיין מ"א או"ח סי' רל"ו].

השכיבנו עד סכת שלומך

אָז נִבְהֲלוּ. פְּחוּזֵי דִינִים. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם. צְוָחוֹת וּמְדָנִים. תְּבִאֵמוֹ. קְדוֹשֶׁיךָ רֶגֶשׁ מְעוֹנִים. יְהוָה יִמְלֹךְ. שׁוֹמֵר תְּשׁוּעַת אֱמוּנִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם: ושמרו לשבת

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הש"ץ אומר ח"ק.

מעריב ליל אחרון של פסח

הש"ץ מתחיל ברכו וכו' עד ימלוך עלינו לעולם ועד והח"כ מתחילין כאן:

מיוסד ע"פ א"ב. אלא שמקדים לכל חרוז תיבה אחת מגילת ויושע. ומסיים תמיד על לשון הפסוק ובין אות ח לאות ט המתנע הפיוט פסח אושרו. ומפסח טכסיסי ואילך השלים הא"ב על הסדר:

וַיּוֹשַׁע. אוֹמֶן אֶשְׁכְּלוֹת קֹדֶשׁ פֶּרַח תְּהִלָּה. וַיַּרְא. בְּעֶנּוּי וְקֹשִׁי נוֹרָא עֲלִילָה. אָז. גְּדֻלָּתוֹ הִפְלִיא וְהֵאִיר אֲפֵלָה. אֱלוֹהַּ עֹשֵׂי נוֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אהבת עולם עד ממנו לעולמים.

עֻזִּי. הָרִים דִּלֵּג כִּזְכֹר בְּרִית אָבוֹת וָחֶסֶד. וּגְבָעוֹת קִפֵּץ טָהוֹר כֹּל

באור

ברוחו הקשה (ישעיה כז, ח), והיה אומר עליו ר"א. במדה שאדם מודד מודדין לו (סנהדרין ק"א כ'): מי. משגב לעתות וכו', פסוק הוא בתהלים ט' י'. נואציך, פרעה וחילו. בזעם ועברה, שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם (תהלים עח, מט). סגולתך, ישראל עם סגולתך:

אז נבהלו פחוזי דינים, כדכתיב אז נבהלו אלופי אדום, ובעבור שאלופים הם היושבים על מדין והם היו קלים ונמהרים בדין הפך הראוי להיות מתונים בדין לכן קראם דרך לעג פחוזי דינים כלומר קלי ומהירי הדינים, והוא מלשון אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט, ד) שענינו קלים ונמהרים ומגזרת פחז כמים (בראשית מט, ד). צוחות ומדנים, ל' שאה תעורר מדנים (משלי י, יב). תבאמו וכו', שיעורו, קדושיך ישראל תביא אותם ברגש ובמהירות אל מעונים שלהם ועש"ה תבאמו ותטעמו וגו'. שומר תשועת אמונים, טעמו ה' ימלוך לעתיד שהוא שומר התשועה לאמונים היינו בני ישראל, ורומז למאמרם ז"ל ה' מלך ה' מלך

הרוו"ה

נאמר אלא ה' ימלוך לעתיד לבוא, והוא עש"ה אמונים נוצר ה' (תהלים לא, כד) וכמו שפירש עליו רש"י ז"ל שומר ה' את הנאמנים בישועתו וסומכין עליו, גם יתכן שהוא עש"ה גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כו, ב) וכדאיתא עליו בתנחומא פ' בשלח גדולה אמונה שבזכות אמונה שרתה עליהם שכינה ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' וכתיב ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו, ואין הגליות עתידין לנגאל אלא בשכר אמונה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכולו לילה כדכתיב ואמונתך בלילות וכתיב וצדיק באמונתו יחיה וכו': ויושע. אומן, כ"כ בכ"י בציר"י, וא"כ הוא תאר להק' ית' שנשא את ישראל כאשר ישא האומן את היונק, ואשכלות קדש ופרח תהלה שניהם תארים לישראל עש"ה וקרא להם אילי הצדק מטע ה' להתפאר (ישעיה סא, ג). אלוה עושי וגו', פסוק הוא באיוב ל"ה י': עזי הרים וכו', עש"ה מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שיר ב, ח). ואמרו במכילתא מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות

בזכות

יסד: זרע אהבת חולת שמע להוסד. ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד: ברוך אתה יהוה אוהב עמו ישראל: ק"ש עד לך ענו שירה:

מיוסד ע"פ א"ב וכל סוגר לשון המקרא ממש ובסוף חתום שם המחבר יקותיאל בר יוסף חזק:

פסח אשרו באור החיים לאור. ולכל בני ישראל היה אור. פסח מצרים:

פסח באות זה עוד להתברך. קומי אורי כי בא אורך. פסח לעתיד:

פסח גאולים אז הללוהו. ויושע יהוה ביום ההוא. פסח מצרים: פסח דגול יחיש ישענו. יהוה מלכנו הוא יושיענו. פסח לעתיד: פסח המררו בקשי ונלאו. מבהרת הפסח יצאו. פסח מצרים: פסח ויום נקם תראו. כי בשמחה תצאו. פסח לעתיד: פסח זכים אימו לעצמה. והמים להם חומה. פסח מצרים: פסח חוכיו טובו להנהילם. ועל מבועי מים ינהלם. פסח לעתיד: פסח טהור ענותו הרבה עליהם. ויהוה הלך לפניהם. פסח מצרים: פסח יעיר נאם חזיוני. כי הלך לפניכם יהוה. פסח לעתיד: פסח כראוי ענתה נביאה. שירו ליהוה כי גאה גאה. פסח מצרים: פסח לועגיו יהיו למשסה. זמרו יהוה כי גאות עשה. פסח לעתיד: פסח מנעם שיר הודיה. עזי וזמרת יה. פסח מצרים: פסח נגן שיר המוני. כי עזי וזמרת יה יהוה. פסח לעתיד: פסח סגולים לשוב למאוים. הלכו ביבשה בתוך הים. פסח מצרים: פסח עתיד להשיב שבים. מחמת ומאיי הים. פסח לעתיד: פסח פורכים נסו לפניהם. כי יהוה נלחם להם. פסח מצרים: פסח צרות עמו יסיר ונחם. ויצא יהוה ונלחם. פסח לעתיד: פסח קרץ נאור הרעם. ותחזק מצרים על העם. פסח מצרים: פסח רוח עריצים להנשים. יחזיקו עשרה אנשים. פסח לעתיד: פסח שארם נמק ונכחד. לא נשאר בהם עד אחד. פסח מצרים: פסח תתן ישועות חוסיו. ולא יהיה שריד לבית עשו. פסח לעתיד: פסח תופפו יונקים ליחדהו. זה אלי

א ירמיה לח, ג'

באור הרוו"ה

בזכות האמהות. זרע אהבת חולת שמע, ישראל שנ"ה כי חולת אהבה אני (שם) וכדדרש עליו ר' יצחק. [בשיר רבה פ"ב פסוק ה' ובפסיקתא דר"כ פסקא בחודש השלישי (דף קא ב)] בראשונה כשהיתה הפרוטה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה דבר הלכה דבר תלמוד, ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שאנו חולים מן המלכיות אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא דבר אגדה עכ"ל: פסח. אשרו וכו', נתאשרו ישראל לאור באור החיים, כלומר באור של אוצר החיים כי בכל מקום שהיה ישראל נכנס היה האור נכנס עמו כדאיתא ברבות וזהו ולכל בני ישראל וגו'. באות זה, של אור עתידים עוד להתברך שנאמר קומי אורי וגו' (ישעיה ס, א). דגול, הקב"ה דגול מרבבה. ה' מלכנו וגו', ישעיה ל"ג כ"ב. המררו, שנאמר וימררו את חייהם. כי בשמחה תצאו, ישעיה נ"ה י"ב. זכים, ישראל. אימו לעצמה, כתירגמו לפחד. חוכיו, ישראל המחכים לו. ועל מבועי וגו', ישעיה מ"ט י'. טהור, הקב"ה. נאום חזיוני, אמר חוזי שאמר כי הולך וגו' שם נ"ב י"ב. כראוי ענתה וכו'. לועגיו יהיו וכו', מבואר במערבית דאתמול ד"ה פסח פתיחת וכו'. כי עזי וזמרת וגו', שם י"ב ב'. מחמת ומאיי הים, שם י"א י"א. פורכים, מצרים שהיו מעבידים ישראל בפרך. ויצא ה' ונלחם, זכריה י"ד ג'. קרץ, ענין כריתה וגזירה כ' קרץ מצפון בא (ירמיה מו, כ). נאור, תאר לאל ית' עש"ה נאור אתה אדיר (תהלים עו, ה). הרעם, כתתם ושברם כ' תרועם בשבט ברזל (שם ב, ט), וטעם המאמר הקב"ה הכרית ושבר אותם. להנשים, פעל נגזר מן נשמה ע"ד לדשנו (שמות כז, ג). יחזיקו עשרה אנשים, זכריה ח' כ"ג. שארם נמק, בשרם נמס, כ' המק בשרו וגו' ועיניו תמקנה (שם יד, יב). ולא יהיה שריד וגו', עובדיה א' י"ח. תופפו יונקים, אף היונקים היו מכים בתוף והיו מייחדים שמו ית' ואמרו

וְאַנְוֵהוּ. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח יְקָרִים יֹאמְרוּ כָזֶה. הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח קְדֻשָּׁה נְקֵבָה בַּעֲלִיזוּת. אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח וְגֶבֶר יְסוֹבֵב וְיִקְדַּשׁ. שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח תְּבִיעַת עִנּוּי קָפַצְתָּ. וּמִבֵּית כֶּלֶא עַם־זוּ קָנִיתָ. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח יַחֲשׂוֹף זְרוֹעוֹ וְתַעֲצוּמוֹ. לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח אוֹהֲבָיו הוֹצִיא צָהֳרָיִם. וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה מִצְרָיִם. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח לְהָשִׁיב לְקָמָיו גְּמוּלֵיהֶם. מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה בָּהֶם. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח בִּרְאוֹתָם נָמוּ לְסַלְסְלָה. אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה. פֶּסַח מִצְרָיִם: פֶּסַח רַוּוֹת בְּזִיו כְּבוֹדוֹ. יוֹסִיף אֲדֹנָי | שֵׁנִית יָדוֹ. פֶּסַח לֶעָתִיד: פֶּסַח חִזָּיוֹן שִׁירָה קִדְּמוּ לְגָאֳלָם. יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם. פֶּסַח מִצְרָיִם: חזן פֶּסַח בְּצִיּוֹן יְשׁוֹרְרוּ לְגוֹאֲלָם. יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם. פֶּסַח לֶעָתִיד:

פֶּסַח טַכְסִיסֵי הוֹד מְאֻשֶּׁרֶת לְהִגָּאֵל. יְדִידֶיךָ הוֹשַׁעְתָּ שַׁעֲשַׁעְתָּ יִשְׂרֵי אֵל. כְּכֹשֶׁר לְקוּחֶיךָ חָזוּ מִפְעֲלוֹת אֵל. אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מי כמכה עד בוקע ים לפני משה

מִי. מְלֵּל נוֹי כֹּחַ סִפּוּר מְלַאכְתּוֹ. סִלְסוּל תִּפְאַרְתּוֹ בְּעַזִּים הִדְרִיךְ הֲלִיכָתוֹ. עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים שִׁבְּחוּהוּ וְצָפוּ מְסִלָּתוֹ. גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: ה׳ ימלך עד חוק ממנו נָחִיתָ. פְּנִינֶיךָ בְּעֻזְּךָ עַמְּךָ לְהִתְנָאוֹת. צוֹרְרֵיהֶם הֵמַמְתָּ בְּמַכּוֹת לְהַלְאוֹת. קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מְיַחֲדִים מִסֵּבֶל וּתְלָאוֹת: גּוֹאֲלָם

באור הרווי״ה

ואמרו זה אלי שהיו מראים אותו באצבע כמו שאז״ל. יקרים, צדיקים. יאמרו, לעתיד. קדושה, רוח הקדש. נקבה, שוררה בלשון נקבה כדכתיב את השירה הזאת, אבל לעתיד יסובב לגבר שישוררו שיר בלשון זכר כמו שנאמר שירו לה׳ שיר חדש (תהלים צו, א) ועיין מה שכתבתי בסוף פיוט אי פתרוס. תביעת ענוי קפצת, קפצת לתבוע ענוי עמך, וטעם קפצת על מהירת הקץ וכמ״ד קושי השעבוד השלים המנין. יחשוף וכו׳, עפ״ה חשף ה׳ את זרוע קדשו (ישעיה נב, י). לקנות וגו׳, שם י״א י״א. להשיב לקמיו גמוליהם, כנבואת ישעיה (לה, ד) הנה אלהיכם נקם יבוא גמול אלהים. מהומת ה׳ וגו׳, זכריה י״ד י״ג. בראותם נמו וכו׳, שיעורו בראותם את היד הגדולה נמו לסלסלה ולשורר כדכתיב וירא ישראל את היד הגדולה אז ישיר משה ובני ישראל, נמו כמו כ א מ ו בהעלם הא׳ והוא מורגל בדברי רז״ל. רוות וכו׳, טעמו להשביע ולרוות בזיו כבודו את ישראל יוסיף אדני שנית ידו, והוא עפ״ה בישעיה י״א וס״ו י״א. חזיון שירה, שירה נבואית, והטעם כי כבר קדמו ישראל לשורר לאל הגאלם שירה נבואית באמרם ה׳ ימלוך לעולם בלשון עתיד שהתנבאו שישוררו עוד לעתיד, וזהו פסח בציון ישוררו וכו׳ והיינו לעתיד כנאמר ימלוך ה׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור (תהלים קמו, י). טכסיסי הוד, טכסיסי מלכות. מאושרת, ישראל, והטעם כי לגאל ישראל בא הקדוש ברוך הוא נלחם בצריהם בטכסיסי מלכות כמבואר ברכות ובפי׳ רש״י שמות ח׳ י״ז. כושר, בזמן כושר היינו בניסן. לקוחיך, ישראל שלקחת לך לעם:

סלסול תפארתו, שבח תפארתו. בעזים, במים עזים. וצפו מסלתו, וראו הליכתו כדכתיב ראו הליכותיך אלהים (תהלים סח, כה), וכתיב נמי במקהלות ברכו אלהים וכמו שדרשוהו במסכת ברכות דף נ׳ ע״א, ואמרו עוד ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וישעיה וכו׳; וזהו גבורותיו וכבוד הדר מלכותו, ופסוק הוא בתהלים קמ״ה י״ב.

נחית פניניך, אלו דברי התורה עפ״ה יקרה היא מפנינים (משלי ג, טו). בעוזך, אין עוז אלא תורה ואין עוז אלא מלכות, וכן אמרו במדרש נהלת

שְׁמוֹ יְהֹוָה צְבָאוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ:

כשאין אומרים מעריבים חותמים בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

השכיבנו עד סכת שלומך:

בְּחַסְדְּךָ. רוֹמֵמְתָּ קֶרֶן עַמְּךָ יָצְאוּ מְרֻוָּחִים. שֶׁבַח וּרְנָנוֹת לְשִׁמְךָ מְסַלְּדִים וּמְשַׁבְּחִים. תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ עִיר מְנוּחִים. בְּנְוֵה שָׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם: לשבת ושמרו.

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהֹוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

הש"ץ אומר ח"ק ומתפללין תפלת שלש רגלים:

דרך דיני חג השבועות החיים

(א) אין אומרים תחנון מן ראש חודש סיון עד אחר אסרו חג וביום חמשים לספירת העומר הוא חג השבועות ומאחרין להתחיל להתפלל ערבית בכניסת שבועות כדי שיהיו ימי הספירה תמימים ואם התפלל ערבית קודם, חשיכה על כל פנים לא יקדש על הכוס עד אחר צאת הכוכבים מטעם זה (סי' תצ"ד): (ב) כבר נהגו כל ישראל להיות נעורים בליל שבועות ואומרים הסדר שנדפס בתקוני שבועות ואם ניעור כל הלילה אם מברך על טלית קטן וכן ברכת ענט"י נתבאר לעיל על מקומן בהלכות ברכות (שם): (ג) אם נזדמן ליל טבילה בליל שבועות מותר לשמש מטתו (שם): (ד) נוהגין לאכול מאכלי חלב בחג השבועות ויזהר ליקח מפה אחרת על השלחן לאכול עליה מאכלי חלב וכן אם רוצה לאפות פת עם חלב וחמאה צריך ליקח מרדה חדשה ואין מועיל מה שמספכין על גבה כאחר (מ"א שם):

מעריב ליל ראשון של שבועות

הש"ץ מתחיל ברכו עד ימלוך עלינו לעולם ועד ואח"כ מתחילין כאן:

הפיוט הזה הוסד פ"ס א"ב אלא שפקדים בראש כל אות תבה אחת מפסוקי הדברות והתחיל מן וירד משה אל העם וגו' (שמות יט, כה) ובמשלוש הא"ב חתום שם המחבר יוסף הקטן בר שמואל:

וַיֵּרֶד. אֲבִיר יַעֲקֹב נוֹרָא עֲלִילָה. וַיְדַבֵּר. בְּטוּי עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בַּהֲמוּלָּה*). אָנֹכִי. גִּלָּה וְהֵאִיר לְעַמּוֹ תְּהִלָּה. דּוֹד מַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד לעולמים.

*) בוא"ו ואחריו דגש (ירמיה יא, טז), וכן בלי וא"ו, (יחזקאל א, כד).

באור הרוו"ה

בעוז בזכות התורה ובזכות מלכות בית דוד שהן עתידין לקבל, וטעם המאמר, נחית והולכת פניניך כדי להתנאות עמך בעוזך:

רוממת קרן עמך, עפ"ה וירם קרן לעמו (תהלים קמח, יד). מסלדים, לשון ואסלדה בחילה (איוב ו, י) ופתרונו לפי ענינו ל' תפלה. עיר מנוחים, ציון ובית המקדש כדכתיב כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קלב, יג יד) וכתיב לבנות בית מנוחה (דה"א כח, ב). בנוה שלום וכו', כדכתיב וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות (ישעיה לב, יח):

וירד. אביר יעקב נורא עלילה, שהיה האריס לאל יתברך, כדכתיב ונואלך אביר יעקב (ישעיה מט, כו) וכתיב לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה (תהלים סו, ה). בטוי, דבור לשון לבטא בשפתים (ויקרא ה, ד). בהמולה, בקול המולה, כדכתיב קול גדול ולא יסף (דברים ה, יט), ואמרו עליו בשמות רבה סוף פרשה כ"ח, ר"י אומר קול אחד נחלק לשבעה קולות והם נחלקים לשבעים לשונות; ואמרו במדרש הנעלם פרשת ויקרא, גם בפסיקתא עשר דברות כנגד עשרה מאמרות ודבור אנכי נגד מאמר יהי אור, והו לשון אנכי גלה והאיר לעמו תהלה, וכתיב לשם ויהי ערב וגו' וזהו דוד מעביר יום וכו':

לֹא־יִהְיֶה לְךָ. הֶבֶל תַּבְנִית אֱלִיל נִכְלָם. לֹא תִשָּׂא. וְתָמִיד קְדֻשַּׁת
שֵׁם נֶעְלָם. זָכוֹר. זְרִיזוּת מִשְׁפְּטֵי־נֹעַם וְסִלְסוּלָם. חַנּוּן יִזְכָּר־לָנוּ
אַהֲבַת עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק"ש עד לך ענו שירה.

לתשלום הא"ב מן אות ט' ואילך:

טוֹבִיָּה לַמָּרוֹם עָלָה. וְהוֹרִיד דַּת כְּלוּלָה. בְּחַג הַשָּׁבֻעוֹת: יָרַד צוּר בְּעַצְמוֹ
וְנָתַן עֹז לְעַמּוֹ. בִּרְעָמִים וְזַוָּעוֹת: כָּל־עֲצֵי הַיַּעַר. אֲחָזוּם חִיל וָסַעַר.
וְהָרִים וּגְבָעוֹת: לִמֵּד לְעַם קְדוֹשִׁים. סֵדֶר תְּקוּפוֹת וָחֳדָשִׁים. וְחֶשְׁבּוֹן הַשָּׁעוֹת:
מִכָּל־אֹם חִבְּבָם. וּלְהַר סִינַי קֵרְבָם. אֵל לְמוֹשָׁעוֹת: נְשָׂאָם בְּכַנְפֵי נְשָׁרִים.
שׁוֹכֵן בִּרוּם אַוִּירִים. וּמְתַהֶרֶת זְרוֹעוֹת: סוֹרְרִים בְּעֵת שָׁמְעָם. צְבִי תִּפְאֶרֶת עָם.
יִרְגְּזוּ יְרִיעוֹת: עֲלוּבִים חָפוּ רֹאשָׁם. וְלַהֲרֵגָה צוּר הִקְדִּישָׁם. בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת:
פְּרִישַׁת הוֹד שַׁלְמָה. וּרְקוּעַת גֹּבַהּ אֲדָמָה. שְׁתֵּיהֶן נוֹגָעוֹת: צַדִּיק הַר כָּפָה.
עֲלֵי נָאוָה וְיָפָה. כְּגִיגִית וְכִירִיעוֹת: קָשְׁבוּ עַם בְּחִירִים. חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים.
לְאֹזֶן הַשְּׁמָעוֹת: רָם בְּחַסְדּוֹ שְׁמָרָם. מִכַּף כָּל־צוֹרְרָם. וּמִגְּזֵרוֹת רָעוֹת: שָׁלַח
אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים. וְהִנְחִילָם דָּתוֹת חֲרוּתִים. בְּחָכְמָה וּבְדֵעוֹת: חי תִּפְאַרְתָּם
הִגְדִּיל לְמַעְלָה. לְתִתָּם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה. בְּבִרְכַּת כּוֹס יְשׁוּעוֹת:
יְשׁוּעוֹת רַבּוֹת הֶרְאָם פּוֹדֶה וְגוֹאֵל. וְעִטְּרָם וְהִנָּוָם בְּדַת יְקוּתִיאֵל.
סוֹחֲחִים רֹנֶן וְהוֹדָיָה לָאֵל. פֵּאֲרוּ וְשִׁבְּחוּ מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

באור הר"ווה

לא. אליל נכלם, ע"ז המכלמת מבקשיה, כענין בושו וגם נכלמו כלם יחדו הלכו בכלמה חרשי צירים (ישעיה מה, טז). קדשת שם נעלם, שמו של הקב"ה ואמרו רז"ל זה שמי לעלם כתיב, והנשבע לשקר ממיר קדושת השם. זכור זריזות, כן כתוב בכתב יד ובדפוסים ישנים וכן עיקר כי באות ז' קאמינא ואין מלת זכור מן המנין כי הוא תחלת הדבור השלישי שהוא זכור את יום השבת, ועל שביתת שבת יסד זכור זריזות וטעמו לזכור ולהיות זריז במשפטי שבת שנקרא נועם ועונג כדכתיב וקראת לשבת ענג וגו' וכבדתו (ישעיה נח, יג) וסלסול הוא לשון כבוד כדכתיב סלסלה ותרוממך (משלי ד, ח). חנון וגו', הוסד כנגד הכתוב שם בישעיה בשכר שמירת שבת והאכלתיך נחלת יעקב אביך:

טוביה. זה משה כדאי' במס' סוטה דף י"ב א'. למרום עלה, שנאמר ומשה עלה אל האלהים. צור, הקב"ה. ברעמים וזועות, עש"ה ויהי קולות וברקים וגו' (שמות יט, טז) ואמרו עליו במכילתא קולות, קול קולות מינים משונים זה מזה, וברקים ברק ברקים משונים זה מזה, ואמרו עוד ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שהיו מתיראין מפני המזיקין ומפני הזועות ומפני הרעמים ומפני הברקים. כל עצי וכו', כדכתיב קול ה' שובר ארזים וגו' ובמתן תורה משתעי כדכתיב בסוף ה' עוז לעמו יתן (תהלים כט, יא) כן פי' רש"י ז"ל, וכל זה מבואר בפרקי דר"א פרק מ"א. והרים וגבעות, כדכתיב הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה, ה). למד לעם קדושים סדר תקופות וכו', כדכתיב החדש הזה לכם וכדאיתא עליו בפסיקתא והובא בילקוט פ' בא. נשאם בכנפי נשרים, עש"ה ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט, ד) וכמו שפי' רש"י ז"ל. סוררים, שלא קבלו התורה, והוא עש"ה אך סוררים שכנו צחיחה (תהלים סח, ז) ואז"ל בבמד"ר פ' ג' דף רי"ג צחיחה נמאה בלא תורה. ירגזון יריעות, כדכתי' ירגזון יריעות ארץ מדין (חבקוק ג, ז). עלובים, חפו ראשם כעלובים. ולהרגה וכו', כדכתיב שם בחבקוק ראה ויתר גוים וכתרגום ז"ל. בפרוע פרעות, ל"ה שופטים ה' ב' והוא לשון פרעון או ל' גלוי או ל' ביטול. פרישת הוד שלמה, כינוי לשמים. ורקועת וכו', כינוי לארץ. שתיהן נוגעות, כמו שפי' רש"י על וירד ה' על הר סיני, שהרכין שמים ושמי השמים והציען על גבי הר סיני. ועיין בפרקי דר"א פ' מ"א. צדיק, הקב"ה. הר כפה. כמו שאמרו ז"ל (שבת דף פ"ח) ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם הקב"ה ההר כגיגית וכו'. נאוה, ויפה, התר לכנ"י. חרותים, ע"ש חרות על הלוחות. והנום, ל' נאוה ויפה. בדת יקותיאל, בתורת משה. סוחחים, ל' שיח ודבור:

בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מי כמכה עד בוקע ים לפני משה.

כַּבֵּד. הוֹרֶיךָ בְּדִבּוּר חֲמִישִׁי הִשְׁמִיעָם. לֹא תִּרְצָח. קְרוּצֵי חֹמֶר לְהַכְרִית בְּזַעַם. לֹא תִּנְאָף. טוֹבַת חֵן וְזָרַת טָעַם. נֶצַח צוּר יִשְׁעֲךָ הַמְלִיכֵהוּ בְּרֹב עָם: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ:

ה' ימלך עד חוק ממנו.

לֹא תִּגְנֹב. בְּמִסְתָּרִים. לֵישֵׁב בְּמַאֲרַב חֲצֵרִים. לֹא תַעֲנֶה. רֵיעַ חָמָס הֱיוֹת עֵד שְׁקָרִים. לֹא תַחְמֹד. שִׁפְעַת רֵיעַ וַחֲפָצִים יְקָרִים. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ קַיָּם לְדוֹר דּוֹרִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

(נ"א מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ: (עיין מ"א או"ח סי' רל"ו). השכיבנו עד סכת שלומך.

וְכָל־הָעָם רֹאִים. וְשׁוֹמְעִים אֶת־הַקּוֹלוֹת. אֲגוּדִים יַחַד לְקַבֵּל חֲמוּרוֹת וְקַלּוֹת. לָבֶטַח הוֹשִׁיבָם עוֹשֵׂה גְדוֹלוֹת. כֵּן יִפְרוֹשׂ שְׁלוֹמוֹ עַל כָּל־מַקְהֵלוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם:

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הש"ץ אומר ח"ק

מעריב ליל שני של שבועות

הש"ץ מתחיל ברכו עד לעולם ועד ואחר כך מתחילין כאן:

בק"ק אשכנז ובמדינותינו אומרים כאן וירד הנדפס למטה:

אֵל | אֱלֹהִים יְהוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא־אָרֶץ. בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת כִּלֵּל עוֹלָם בְּמֶרֶץ.

באור הרוו"ה

כבד הוריך, אביך ואמך. קרוצי חמר, בני אדם עה"כ מחמר קרצתי גם אני (איוב לג, ו). טובת חן וכו', תאר. לאשה מנאפת:
לא תגנוב, במסתרים. כל ל' גניבה נופל על הלקיחה בסתר; ויגנב יעקב ת"א וכסי, ותגנוב את לבבי וכסית א. **ריע** חמס, כ"כ בכ"י והוא עיקר. שפעת ריע, מה שהשפיע ה' לרעך:
וכל העם רואים ושומעים את הקולות, כדאיתא בפרקי דר"א פ' מ"א שהיו רואים את הקול יוצא מפי הגבורה בברקים ורעמים וכו'. אגודים יחד וכו', כדכתיב כל העם יחדו, שהשוו כלם בלב אחד:
אל אלהים וכו', ל"ה בתהלים נ' א' והזכיר הפסוק הזה בעבור היחס שבין בריאת העולם ובין נתינת התורה וכדאיתא עליו בשוחר טוב, אל אלהים ה' דבר, למה הזכיר שמו של הקב"ה ג' פעמים? ללמדך שבשלשה שמות הללו ברא הקב"ה את עולמו כנגד שלש מדות שבהן נברא העולם ואלו הן החכמה והדעת והתבונה וכו', וכן הוא אומר (במתן תורה) כי אנכי ה' אלהיך אל קנא וכו', אל אלהים ה' שבהם ניתנה התורה, אל אלהים ה' שבהם נברא העולם וכו' עכ"ל. בעשרה מאמרות, כמו שאז"ל (**אבות פרק ה'**) בעשרה מאמרות נברא העולם. כלל, השלים. במרץ, בתוקף ועוז. גבולות ישב בדברות עשרה וכו', כמו שאז"ל במסכת פסחים דף ס"ח ב' אמר ר"א

מיוסד ע"פ א"ב הלא בהקדים בראש כל אות תיבה אחת בראשי פסוקי הדברות מן **וירד משה** וגו' ובסוף החרוז שמ"ח יצחק בן משה:

וַיֵּרֶד. אֱלֹהִים עַל־הַר סִינַי. בֵּאֵר דָּת לִנְבוֹנָי. וַיְדַבֵּר. גְּדוֹלוֹת וְנוֹרָאוֹת

באור*)

וירד וכו'. ביאר דת. התורה נקראת דת שנאמר אש דת למו, ופי' ה' אמר עשרת הדברות בדבור

*) מסדור כל בו (פראג ת"ס"ו).

גְּבוּלוֹת יָשַׁב בְּדִבְּרוֹת עֲשָׂרָה בְּלִי־פֶרֶץ. אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה לֹא־שַׂמְתִּי חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ *): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אהבת עולם עד ממנו לעולמים.

דִּבְּרוֹת עֲשָׂרָה כָּתַב אֵל לַהֲמוֹנָי. הִכְלִיל בָּהֶם שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פִּקּוּדָי. וּמֵאַהֲבָתָם נִגְלָה עַל־הַר סִינָי. אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָֹה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק״ש עד לך ענו שירה

בק״ק אשכנז וברוב קהלות בארצותינו אומרים תחת אנכי הפיוט איומה הנמצא מעבר לדף:

מיוסד ע״פ א״ב ותשר״ק וכל חרוז מסוים על לשון הכתוב ממש ובסוף חתום שם המחבר **אליעזר ברבי נתן**.

אָנֹכִי רֹאשׁ לְדִבְּרוֹת הַבְּאִיר. פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר. בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה: בּוֹ נִכְלְלוּ שְׁמֹנִים מִצְוֹת מִכְּנֻשָׁה. תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה. מוֹרָשָׁה בְּרוּרָה:

*) בשנוי לשון מהמקרא בעבור החרוז.

באור הרוו״ה

אלמלא התורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה) עכ״ל. וזהו שמסיים אם לא בריתי וכו': דברות עשרה וכו׳ הכליל בהם תרי״ג פקודי, בעשרת הדברות נכללו כל תרי״ג מצות כמו שמבאר הפייטן בפיוט הבא. ומאהבתם נגלה, שנאמר כי מאהבת ה׳ אתכם (דברים ז, ח). אהבתי אתכם אמר ה׳, ל״ה במלאכי א׳ ב׳:

אנכי. דברי הפייטן הזה המה כדברי הספר החתום כי לא באר לנו איזה מן המצות נכללו בדבור זה ואיזה מהן בזולתו, ומדוע נכללו בזה כך וכך מצות ובזולתו כך וכך דוקא, ולולי שהאיר אחריו ברכה בספר מ א מ ר ה ש כ ל *) לא מצאנו ידינו ורגלינו בכל דברי הפיוט הזה, ואולם בספר הנזכר באר במוצאות ודעת כל עניני המצות והאזהרות, בטעמים וסברות, נכונות וברורות, וערך וספר ומנה ושקל סך מצות היוצאות מכל דבור ודבור והמיוחסות אליהם עד שבכלל העשרה נכללו תרי״ג, ובעבור שספר הנחמד הזה הוא גדול הכמות עם רב האיכות ולא יכולתי להעתיק אותו הנה, לכן הדפסתי אותו לבדו עם כמה תוספות והערות הנצרכות לשלימות ולהבנות הספר, והיה כל מבקש ה׳ יקחהו וידביקהו בכרך הזה ודעת לנפשו ינעם. ועתה אפרש: אנכי ראש וכו׳ פתח דבריך יאיר, ל״ה בתהלים קי״ט וירמוז למה שאז״ל במכילתא והובא בילקוט יתרו בשעה שעמד המקום ואמר אנכי ה׳ אלהיך נתמלאו בתיהם מזיו השכינה וכו׳. בו נכללו שמונים וכו׳, כולם מבוארים בס׳ מאמר השכל מדף י״א ואילך.

לְעֵינָי. דָּגוּל מַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ מִפָּנָי: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אהבת עולם עד ממנו לעולמים.

אָנֹכִי הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא. וְהוֹצֵאתִיךָ מִבֵּית כֶּלֶא. לֹא־יִהְיֶה לְךָ. זָדוֹן צְמֵאָה לְהַעֲלֶה. חָשַׁקְתִּי בְּאַהֲבָה עָלֶיךָ לְהִגָּלֶה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק״ש עד לך ענו שירה.

באור

אחד, ובאר אמר כך כל דבור ודבור בפני עצמו. לנבוני, הם דור המדבר שקבלו התורה, כדאיתא במכילתא, כשהיה הדבור יוצא מפי ה׳ היו תיכף מקבלים אותו ומבינים ומפרשים אותו. וידבר גדולות, מכילתא שאמר ה׳ י׳ דברות בדבור אחד מה שאי אפשר לב״ו וזהו נוראות. דגול, זה הקב״ה שהוא דגול מרבבה. מעריב שמשו, מעין החתימה:

אנכי וכו׳, ע״פ אתה האל עושה פלא תהלים ע״ז. מבית כלא, ישראל היו כלואים ואסורים במצרים. לא יהי׳ וכו׳ צמאה, פי׳ מזיק, כי רוה הוא שוגג אדם כשהוא שכור, וכשהוא צמא הוא בישוב הדעת, וכן תרגם אונקלוס למען ספות הרוה את הצמאה שלותא על זדנותא. חשקתי באהבה וכו׳, ע״פ כי קרובה ישועתי לבוא ולדקתי להגלות ישעיה נ״ו א׳:

איומה

*) אמנם הרה״ת מו״ה **חיים** מיכל ז״ל מהאמבורג במבוא למחזור הרוו״ה דפוס סונגר. השיג על הרוו״ה בזה. והוכיח שהמחבר מאמר השכל איננו הראב״ן כי אם מחבר אחר בחי כמאתים שנה אחרי הראב״ן, עבספר אוצר הספרים ערך מאמר השכל האריך בזה ע״ש:

גְּבֹהִים וּנְאִים בְּמַאֲמָר רִאשׁוֹן נִפְרָשׂוּ. בִּדְבַר יְהֹוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ. בְּרֵאשִׁית בָּרָא: דִּבֵּר־בּוֹ חָמֵשׁ פְּעָמִים אוֹר. כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה: הִזְהִיר לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֵל מִבַּלְעָדַי. כִּי אֲנִי אֵל נְאֻם־יְהֹוָה וְאַתֶּם עֵדָי. יָפָה וּבָרָה: וְשִׁשִּׁים מִצְוֹת כָּלוּל וְנִפְשָׂה. כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהֹוָה נַעֲשֶׂה. הֵיטִיבָה דִּבְּרָה: זוּג לוֹ חֶלְקַת כַּבִּירִים. מַיִם רַבִּים אַדִּירִים. מִתְנַשְּׂאִים בִּגְבוּרָה: חָצַב

באו"ר הרוו"ה

גבוהים ונאים, כ"כ בכ"י בא' וטעמו השמים והארץ נרקעו ונמתחו במאמר ראשון שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ואז"ל בראשית נמי מאמר הוא. גבוהים כנוי לשמים ונאים כנוי לארץ, וכן מדרך הפייטנים לכנות הארץ בשם נאה בהרבה מקומות ואין צריך להביא עדות על זה כי רבים הם. והפייטן רצה לפרש כאן היחס שבין כל מאמר ודבור אלא שקיצר מאד בלשונו כדרכו לכן דבריו צריכים ביאור, והנה מצאתי הענין הזה בשלשה מקומות: הא' בפסיקתא רבתי דף ל"ט ב', והב' במדרש הנעלם בפ' ויקרא, והג' והוא הלשון היותר צח וברור בלקוטי החכם ר' יוסף ג'יקאטילא אשר העתיק בעל באר מים חיים בחלק שני בספרו אשר קרא מקור חיים בסי' י"ט, ואעתיק הנה כל דבריו על סדר הפיוט ומהוכח יתבארו דברי הפייטן באר היטב. וז"ל החכם הנזכר: אמרו ז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם; ומה"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות? דע כי מעשה בראשית הוא כלל ופרט, ע"ד כלל הוא מאמר אחד דכתיב בדבר ה' שמים נעשו (תהלים לג ו), וע"ד פרט הם עשרה מאמרות למעשה בראשית והפרט בתוך הכלל, וכן הוא ע"ד האמת כשברא הקב"ה את עולמו רצה אותו בכחותיו כדי שיודו כל הנבראים על מהות שמו ומעלותיו ותעיד כל ברי' וברי' על שפע העליון שבא לה מאת הש"י, ולכן נברא בעשרה מאמרות כנגד עשר ספירות וכנגדם עשרת הדברות, ואור ישראל היה שוקל אותם עשרה מאמרות כנגד עשרת הדברות בשקל הקדש ואמר: כתיב במ"ת אנכי ה' אלהיך וכתיב במעשה בראשית יהי אור ויהי אור בהאי דעת דקודשא ב"ה איקרא אור דכתיב ה' אורי וישעי (שם כז, א). דבר בו חמש פעמים אור, כ"כ בספרינו, ובכ"י גרס לודי לא הבהיק בו חמשה אור, ור"ל ה' פעמים כתיב אור במעשה בראשית כנגד חמשה חומשי תורה, ודבר זה מבואר היטב בבראשית רבה פ' ג' ע"ש. כי נר מצוה ותורה אור, כ"ה במשלי ו' כ"ג. ונכללו בו ששים מצות. ונפשה, מה שכתב המפרש בזה הם דברי חלומות ורעיון רוח כי לא מחסרון יד המחבר יחסרו הם ששה מצות שא"כ לא יעלו מספר תרי"ג, ואולם החסרון הזה נעשה משגגת הסופרים או המדפיסים אשר השמיטו כמה דבורים וענינים מגוף הספר, וכבר השלמתי החסרון ותקנתי הבלבולים והוצאתיו לאור על נכון וכמו שהעירותי שם בהקדמה, ואולם ונפשה טעמו התפשטות ור"ל כי אף שדבור אחד הוא מ"מ הוא מתפשט ומתחלק לששים מצוות, ובכ"י גרס וששים מצות כלול ונפשה, ור"ל הדבור כולל ומקיף ס' מצות. היטיבו דברה, היטיבו לדבר. דִּבְּרָה מקור בתוספת ה"א מלה"כ (דברים ה, כה). זוג לו, חבר לו לדבור שני חלקת מים כבירים, וז"ל הרב רי"ג כתיב במ"ת לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וכתיב במעשה בראשית יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, יהי רקיע אלו ישראל שהם חלקו של הקב"ה ואחוז לחלקם מדה הנקראת שמים וזהו שפעם אחת שאל ר' ייסא סבא לרבי אלעאי אמר לו האומות נתן להם הקב"ה תחת שרים ממונים עליהם והם שבעים שרים הסובבים כסא כבודו, ישראל באיזה מקום נתנם? שאל לו ויתן אותם אלהים ברקיע השמים, והאמת שלא לו בתוך המים בתוך ד"ת שנמשלו למים ולכן כשהם עוסקים בתורה אין כל אומה ולשון שולטת בהם ולא עין הרע כדגים הללו שהם בתוך המים תוך ממש שאין שום מצודה נכנסת שם ואפילו יצה"ר שהוא המצודה אם מקטרג שם התורה שומרת אותן שלא ילכדו במצודתו, ויהי מבדיל בין מים למים בין הקב"ה שהוא מים חיים ובין עובדי אלילים שהם בורות נשברים אשר לא יכילו המים והם מים סרוחים מכונסים

מיוסד ע"פ א"ב בראשי החרוזות.

אֲיֻמָּה נִבְחָרָה. עֲדוּיָה וּמְעֻטָּרָה. בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה: בְּחוּרָה מֵעֲמָמִים. בַּת שְׁלֹשֶׁת הַתְּמִימִים. מִפּוּט וְתָרָה: גְּרוּרָה בְּרֹב נִסִּים. אֲדוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים.

באור

איומה, כנסת ישראל נקראים איומה עליהם אימת ה' ודוד אמר אמיך אפונה. עדויה ומעוטרה, שבשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע באו ס' רבוא מלאכים וקשרו לכל אחד מישראל ב' כתרים כדאיתא בפ' ר"ע. מעממים, פירוש אומות. בת שלשת, בני שלשה אבות שהיו תמימים לה'. פוט, הם מצרים שנא' ובני חם כוש ומצרים ופוט. ותרה, ל' הותרה מגלות מצרים. גררה, ל' גורר, פי' הוצאה ברוב נסים

בּוֹר לְנוֹזְלִים אַל־תְּדַמֵּהוּ. כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא הוּא. בְּעוֹבְדֵי זָרָה: טַעַם לֹא תִשָּׂא שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. וְהוֹגֵי דָּת יְקָרָה: יְסֻּדוּ בַאֲדָנָיו אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה. תַּעֲבֹרְנָה עַל־יְדֵי מוֹנֶה. לַחֲכָמִים מְסוּרָה: כִּבְּדוּהוּ אַדִּירִים בִּפְנוֹתָם לְמִקְוֵיהֶם. אֶל־מָקוֹם זֶה יָסַד לָהֶם. חֹק מֵעֲבוֹרָה: לְכַבְּדוֹ בְּגוּף נָקִי וּמִלִּשָּׂא־בוֹ. זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ. כֶּפֶל אַזְהָרָה: מִצְוַת זָכוֹר וְשָׁמוֹר כְּאַחַת נֶאֱמָרוּ. לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ. זְכִירָה וּשְׁמִירָה: נֶחֱרְתוּ בוֹ שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ אֲמָרוֹת. אִמְרוֹת יְהוָה אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. פְּרִישׁוּת וְטָהֳרָה: סֵדֶר דְּשָׁאִים וּפֵרוֹת לְכַבְּדֵהוּ. כֹּל פָּעַל יְהוָה לַמַּעֲנֵהוּ. לִכְבוֹדוֹ בָּרָא: עֵרֶךְ עֵדֶן מֵעֵין שַׁבָּת. לְהוֹגֵי תְמִימָה נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. מִצְוַת יְהוָה בָּרָה: פִּצַּת כַּבֵּד

באור הרוו"ה

מכונסים ועל זה ישראל עומדים להבדיל בין מים למים עכ"ל; וכנה העבודת אלילים בבור חצוב והקב"ה למקור מים חיים נוזלים עפ"ה אם ינתשו מים זרים קרים נוזלים (ירמיה יח, יד) וע"ש אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות (שם ב, יג). והוגי דת יקרה, היינו ת"ח ההוגים בתורה גם אותם תירא וכמאמז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח. יוסדו באדניו ארבעים ושמונה, מכוונים נגד מאמר השכל בדבור ג', וכן כולם מכוונים שם ע"פ הדברות עיין עליהם. לחכמים מסורה, כמו שאז"ל במס' תמורה דף כ' כי לא ינקה ה' ב"ד של מעלה אין מנקים אותו אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומנקים אותו. כבדוהו אדירים, המים האדירים כבדוהו כי הלכו למקויהם, וז"ל הרי"ג: כתיב במ"ת לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכתיב במעשה בראשית יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד בוא וראה שכל הנשבע בשם הגדול לשקר כאילו מפריד אלוף בין הקב"ה ובין כנסת ישראל. וכל המדות אינן מתיישבות במקומן בדכך אותו עץ החיים הנקרא קו האמצעי כדכתיב ונרגן מפריד אלוף ואין אלוף אלא הקדוש ב"ה וכתיב יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ולא תשים פרוד בין שמים אל מקום אחד בחותמו הנקרא אמת השבע ולא לשקר ומאי שקרא הוא שהולכים המים אל מקום אחר שאינו שלו עכ"ל. לכבדו בגוף נקי. לכבד שמו ית' בגוף נקי הנשבע בב"ד שהוא מ"ע שנאמר ובשמו תשבע, ושלא לישא בו בני אברהם כפל אזהרה, לא תשא ולא תשבעו בשמי לשקר. מצות זכור ושמור וכו', כתיב במ"ת זכור את יום השבת לקדשו וכתיב במעשה בראשית תדשא הארץ דשא אימתי עץ הארץ החיים מעוטרת ומוכללת כמו הכלה הכלולה מהכל? הוי אומר ביום השבת כי אזי מתברכת ארץ ישראל ומתחברת למעלה (במדרש הנעלם פ' ויקרא גרס איתחברת כלה במלכא) להוציא דשאים וברכות ונשמות לעולם ואזי היא מריקה נשמות על בנים המזדווגים מערב שבת לערב שבת ועליהם הוא אומר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי (ישעיה נו, ד) מאי סריסים? אלו ת"ח שמסרסין עצמן כל השבוע וממתינים לשבת, ישמרו כמו דאת אומר ואביו שמר את הדבר, ועיין עוד בזוהר פ' יתרו בפסוק זכור. לסריסים אשר ישמרו, כפשט ואביו שמר את הדבר וזהו זכירה ושמירה וכדאמרן. סדר דשאים וכו', כדאמרן. פצת כבד וכו', יודוך ה' כל
מלכי

בָּאָה לַמִּדְבָּרָה: דִּבֵּר עַל־לִבָּהּ. יוֹשֵׁב בְּכֵס רְבָבָה. עָדָיו לְהִתְחַבְּרָה: הֵרִיץ לָהּ שְׁלִישִׁי. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. לִיצִיאַת שֶׂה פְּזוּרָה: וַחֲמֻדָּה בְּצִלּוֹ חָסוּת. וְהֵשִׁיבָה כֵּן לַעֲשׂוֹת. וְנִתְיַפְּתָה נְזוּרָה: זְמַנָּהּ רָם וְאָיוֹם. וְנִתְקַדְּשָׁה לִשְׁלֹשֶׁת

באור

נסים. וי"ג נודרה בדלי"ת ל' נדר שנדרה וקיפה בענן הכבוד. עדיו, ל' אליו כמו עדיך כל בשר יבואו. שלישי, על ידי משה רבינו שהוא שלישי לבטן. בחדש השלישי, סיון הוא שלישי לניסן וליציאת מצרים. כדאי' פ' ר"ע בריך רחמנא דיהיב לנ אוריין תליתאי ע"י תליתאי וכו', או פי' ע"י שלישי משה נעשה שליש בין העם וה' שכתב אנכי עומד בין ה' וביניכם. פזורה, ע"ש שה פזורה ישראל ירמיה נ'. וחמדה, ע"ש בצלו חמדתי שיר ב' וכתיב ובצל כנפיך אחסה תהלים כ"ז. והשיבה, שנאמר ויענו כל העם וכו'. ונתיפתה נזורה, ע"י נעשה ונשמע קבלו כתרים כדפי' לעיל. זמנה רם, זה הקב"ה שנקרא רם ונשא. ואיום, ע"ש איומה כנדגלות שיר ו' וכתיב וקדשתם היום ומחר וגו' והיו נכונים ליום השלישי, פי' לתחלת יום שלישי, ומשה
אמר

כְּהִשָּׁמַע בְּתָרֶץ. יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַלְכֵי־אָרֶץ. כִּי שָׁמְעוּ אִמְרָה: צִמְּדוּ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה בִּגְבוּלוֹ. כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ. בַּעֲלוֹת הָהָרָה: קִבּוּעַ לְהוֹרִים מְאוֹרִים חָבוּר. עַל־אָפְנָיו דָּבָר דָּבוּר. בִּמְאוֹרוֹת לְהָאִירָה: רְחוּמֶיךָ מְנַהֲרֶיךָ הִשְׁווּ לְקוֹנֶךָ. כַּבֵּד אֶת־יְהוָה מֵהוֹנֶךָ. בְּכָבוֹד וּבְמוֹרָא: שִׁנֵּן לֹא תִרְצַח מֵהַצְרִיחַ הַדָּם. שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם. דָּמוֹ לְהַגִּירָה: תֹּקֶף מִצְוֹת חֲמִשִּׁים בְּאָפְנָיו הַטְּעִים. חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים. בִּלְבָבָם לְדָקְרָה: תְּאֵם לוֹ מְעוֹפְפִים וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם. עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם. לַחֲבֵרִים כֵּרָה (נ״א וְאָרַח לַחֲבֵרָה): שֶׁלֹּא יִבְלַע גָּדוֹל לְקָטָן כַּדָּגִים. כִּי־עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים. מַחֲנִיפֵי אֲרוּרָה: רָמַז לֹא תִנְאָף יְהוּסִים לְרוֹמְמוֹ. כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ. נַחֲלַת שְׁפִּרָה:

באור הרוו״ה

מלכי ארץ, מבואר ע״פ מאמר חז״ל (קדושין ל״א א׳). צמדו שבעים ושבעה בגבולו כנ״ל, וכן הוא בס׳ מאמר השכל ואולי כן יחסרו שנים ממנין תרי״ג. קבוע להורים וכו׳, כתיב במ״ת כבד את אביך ואת אמך וכתיב במ״ב יהי מאורות ברקיע השמים אלו המאורות הם אביך ואמך, אביך זה השמש אמך זו ירח ואין שמש אלא הקב״ה שנאמר כי שמש ומגן ה׳ אלהים (תהלים פד, יב) ואין ירח אלא כנסת ישראל כדכתיב וירחך לא יאסף כי ה׳ יהיה לך לאור עולם (ישעיה ס, כ) וכל זה הכל אחד עכ״ל. וי״ג קבוע מאורות להורים חיבור והגירסא הזאת מתיישבת יותר על הלשון. רחומיך מנהריך, אביך ואמך המרחמים אותך ומנהירים עיניך. השוו לקונך וכו׳, כמו שאחז״ל במס׳ קדושין דף ל׳ א׳ נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה׳ מהונך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום, נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה׳ אלהיך תירא השוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום וכו׳. שנן, ל׳ דיבור כמו ושננתם לבניך. מהצריח הדם, ל׳ צעקה כענין קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. להגירה, ל׳ וכמים הנגרים ארצה (ש״ב יד) ענין הולה. לדקרה, ל׳ דקירה ונעיצת החרב. תאם לו, כ״כ בכ״י ועיקר וטעמו חיבר ל׳ תאומים. מעופפים ושרץ המים על פני וכו׳, פרשהו שרץ המים ומעופפים על פני רקיע השמים ונא הפוך בעבור החרוז. וז״ל הרי״ג, כתוב במ״ת לא תרצח וכתיב במ״ב ישרצו המים שרץ נפש חיה, גם אתה לא תהרוג אדם שנקרא כן דכתיב ויהי האדם לנפש חיה, ולא תהא כדגים שהגדולים אוכלים הקטנים עכ״ל. לחברים כרה, נ״ס יכרו עליו חברים (איוב מ, ל) וטעמו לחברים וחכמים השכיל והחכים ללמד ממנו שלא יבלע. כרה, ל׳ השכלה לדעת רש״י שם, ובכ״י גרס וארח לחברה והוא נ״ס באיוב ל״ד ח׳. מחניפי ארורה, כענין שנא׳ בגליחה ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ (במדבר לה, לג) וכתיב ותחניפי ארץ בזנותיך וברעתך (ירמיה ג, ב), וארורה אמר לארץ ע״ש ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג, יז) כי בעבור החטא נתקללה. יחוסים לרוממו, כדי לרומם ולגדל לו בנים מיוחסים כי חלק ה׳ עמו ונחלה יפה לכן צריכים להיות קדושים כדכתיב בסוף פ׳ עריות קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם וכמו שאמרו עליו ח״ל הוו פרושים מן העריות שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. לרוממו, לרומם לו ול׳ גידול הוא כמו בנים גדלתי ורוממתי ישעיה

יוֹם. כְּרָמִים נוֹטְרָה: חֲלָאִים נִתְקַשְּׁטָה. וּבְלָאוֹתֶיהָ פָּשְׁטָה. מִמּוֹר מְקֻטָּרָה: טָהוֹר בְּאֵשׁ וָזֹהַר. יָרַד לְרֹאשׁ הָהָר. וְנִזְדַּעְזְעָה בָּרָה: יָשְׁבָה בְּנִקִיקִים.

באור

אמר היו נכונים לשלשת ימים לסוף שלשה, והסכים ה׳ עמו ולא ירדה שכינה עד צפרא דשבתא, וזהו כרמים נוטרה, כלומר כנסת ישראל נוטרה דברי משה שפרנסים נקראים כרמים, שנא׳ ונתתי לה את כרמיה משם הושע ב׳ ומתרגם ואמני לה פרנסים. חלאים, ל׳ תכשיטים ע״ש חמוקי ירכיך כמו חלאים שיר ז׳. ובלאותיה, פי׳ בגדיה הישנים. ממור, ע״ש מקוטרת מור שיר ג׳. טהור, זה הקב״ה. וזהר, ל׳ זורח ע״ש וזרח משעיר וגו׳. ונזדעזעה, ל׳ חרדה. ברה, כנסת ישראל, ע״ש ברה כחמה שיר ו׳, הם חרדו שנאמר ויחרד כל העם אשר במחנה. ישבה בנקיקים, מכילתא ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שחרדו וזעו וכו׳ מאימת זיקין וברקים. בתחתית מלמד שנתלש ההר ממקומו, ועמדו תחתיו שנאמר ותעמדון תחת ההר עליהם נאמר בקבלה יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה. ונקיקים ע״ש ובנקיקי הסלעים ישעיה ז׳.

ומקול

קֶצֶב חֲמִשִּׁים וּשְׁמֹנֶה בּוֹ נוֹעֲדוּ. אֲשֶׁר־חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ. לְעַלֵּם וּלְהַסְתִּירָה: צִוּוּי תּוֹצֵא הָאָרֶץ לְמוּלוֹ מִנָּה. נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ. וְחַיְתוֹ יְעָרָה: פָּרְצוּ בְּטָהֳרָה מַפְּלֵי בְשָׂרוֹ דָּבֵקוּ. אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבָּקוּ. כֶּתֶר לְהַכְתִּירָה: עֵרָבוֹן רֵעֲךָ מִגְּנוֹב הִזְהִיר אֵל בְּקָדְשׁוֹ. חוֹלֵק עִם־גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ. וּבְבֵיתוֹ מְאֵרָה: סְפִירַת תֵּשַׁע וַחֲמִשִּׁים בּוֹ תִּמָּצֵאנָה. וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלֶנָּה. וּמִשָּׁם בְּאֵרָה: נִסְמַךְ־לוֹ מַאֲמַר נָתַתִּי לָכֶם לֶאֱכוֹל. כְּיֶרֶק עֵשֶׂב אֶת־כֹּל. לָכֶם לְהַתִּירָה: מֵהֶפְקֵר וְלֹא מִגְּנֵבָה תֹּאכְלוּ וּשְׂבַעְתֶּם. אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם. שֵׁם הַנּוֹרָא: לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ שְׁקָרִים לְכָזֵב. רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל־תַּעֲזֹב. תְּהִלָּתוֹ לְסַפְּרָה:

באור הרוו"ה

(ישעיה א, כ), וכינוי הוא"ו במקום שימוש ל' כמו מספר צעדי אגידנו (איוב לא, לז) אגיד לו. קצב, מנין: בו נועדו, בדבור זה נקבצו כ"ח מצות והיינו כל איסורי ביאה והמתגלגלים על ידיהם כמבואר בספר מאמר השכל. לעלם ולהסתירה, כמו שאז"ל אין דורשין בעריות בשלשה. צווי תוצא וכו', כתיב במ"ת לא תנאף וכתיב במ"ב תוצא הארץ נפש חיה למינה וגו' וחיתו ארץ למינה, שלא יבוא אדם על אשת חבירו שלא הוא מינה ולא היא בת זוגו ועל כיוצא בזה כתיב תוצא הארץ נפש חיה למינה שלא תוליד האשה אלא מינה ומי הוא מינה? בן זוגה. למולו מנה, לנגדו הזמין, ל' אשר מנה את מאכלכם (דניאל א, י). פרצו בטהרה וכו', מצאנו לשון פריצה בפריה ורביה כן ירבה וכן יפרוץ (שמות א, יב), הזנו ולא יפרוצו (הושע ד, י) ת"י יסגון כשין ולא יולדון, וטעם המאמר מיני בעלי החיים כולם פרים ורבים בטהרה להיותם מתדבקים במינם כולם ולא יזדווג מין אל שאינו מינו, וכן ראוי לכל איש מאישי מין האנושי שהוא בבחינת המין ממיני סוג החיים לפי המונח שנפש החי הוא חומר המדבר ולא מצאנו מינים במדבר כמו שמצאנום בחי לכן אישי האדם הם כנגד מיני החי, וזאת תורת ההשגחה לפי דעת תורתנו הקדושה כמו שכתב הרב רבינו המורה זצ"ל סוף פי"ז מחלק ג' והחכם ר"י אלבו בעיקרים שלו מאמר ג' פי"א ע"ש, ועיין עוד בפי' אוהב משפט לאיוב פרק י"ד וס"ו, וטעם ידבקו כטעם ודבק באשתו. וכתר להכתירה, ע"ד אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב, ד) ולצחות המליצה אמר מפלי בשרו דבקו כלשון הכתוב באיוב מ"א ט"ו ור"ל מין במינו ובשרו - מפלי, ל' נפילות חתיכות כמו שפי' רש"י ז"ל, ובשרו, ל' קורבה ומשפחה כמו ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נח, ז). ערבון רעך, קנין רעך, וכינה הקנין בשם ערבון כי קניניו של אדם עורבים ערובתו - חולק עם גנב שונא נפשו, ל"ה במשלי כ"ט כ"ד - ובביתו מארה, כמאמר זאת האלה היוצאת וגו' ובאה אל בית הגנב וגו' וכלתו (זכריה ה, ג ד). ספירת, מספר. ואיש תבונה ידלנה, כצ"ל כלשון הכתוב משלי כ' ה'. ומשם בארה, ומשם לבאר אותם. נסמך לו וכו', ז"ל הרי"ג, כתיב במ"ה לא תגנוב וכתיב במ"ב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו', מה שנתתי לכם יהיה שלכם לא תגנובו מאחר עכ"ל, וזה טעם מהפקר ולא מגנבה וכו', ואמר ושבעתם אכול וכו' כל"ה יואל ב כ"ו, ואמר והללתם שם הנורא לרמז אל מה שאז"ל במס' ב"ק צ"ד א' הרי שגזל ובירך אין זה מברך אלא מנאץ. וכבר כתבתי לעיל כי לפי פשוטו לא תגנוב כולל כל עניני גניבה הנעשה בסתר יהיה ממון או נפשות. רעך ורע אביך אל תעזוב, ל"ה במשלי כ"ז י', ואמרו ז"ל בויקרא רבה ריש פ' ה' ונפש כי תחטא ושמעה קול

מַחֲרֶדֶת הַבְּרָקִים. וּמִקּוֹל הַהֲבָרָה: כְּלָלָה עֲדָיִים. וְנָכוֹנוּ שָׁדַיִם. לְיוֹנָה מְסֻתָּרָה: לִמְּדָהּ בַּמֶּה לְעָבְדוֹ. בְּכָל־לִבָּהּ לְכַבְּדוֹ. וְהַדָּת נִפְתָּרָה: מְלֵאָה פִיהָ שְׂחוֹק. בְּיוֹם נְתִינַת חֹק. בַּכֹּל מְפֹאָרָה: נֶחֱמָדִים יְרֻשָּׁה. לִהְיוֹת לָהּ מוֹרָשָׁה. לִצְבִי

באור

ומקול ההברה, כמו שאמרו בר"ה אם קול הברה שמע. כללה, ע"ש כלילת יופי. שדים, הם משה ואהרן שנא' שני שדיך כשני עפרים, או התורה נקראת שדים. ע"ש דדיה ירווך בכל עת כלומר הגיע זמן שראויה לקבל התורה. ליונה מסתרה, ע"ש יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה. למדה וכו', שנא' תעבדון את האלהים על ההר הזה. והדת נפתרה, דת היא התורה פי' להם. מלאה וכו', ע"ש אז ימלא שחוק פינו תהלים קכ"ו. ביום נתינת חוק, הם חוקי התורה. נחמדים, ע"ש הנחמדים מזהב ומפז. מורשה, ע"ש תורה צוה לנו משה מורשה. לצבי וכו', על שם לצבי תפארתו (ישעיה כ"ח) ולצבי פירוש לשון חפץ או סדר.

כְּלוּלַת חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם בּוֹ נִסְכָּם. יֵדַע לֵב חָכָם. בְּמִשְׁפָּט לְחָקְרָה: יְצִירַת אָדָם לְלֹא תַעֲנֶה הֻקְבַּע. שֶׁשׁ־הֵנָּה שָׂנֵא יְהוָה וְשֶׁבַע. תִּעוּב נִקְרָא: טְפִיפַת שָׂטִים וְהוֹלְמִים תְּעַקֵּר. יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר. כִּי דִבֶּר סָרָה: חֶמְדַּת רֵעֲךָ בַּל־תִּתְאַוֶּה. וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה. וּכְנָהָר לְהִתְגַּבְּרָה: זְבוּדִים אִתּוֹ חֲמִשִּׁים וְאַרְבַּע לְמָנוֹת. דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת. נְטוּעִים בְּמִשְׁמֶרָה: וּמַאֲמַר לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ. אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. לַחְמוֹד מְחֻבָּרָה: הֲלֹא אָצַל לְךָ עֵזֶר לְהִשָּׁעֶן. לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ. וְתִזְכֶּה לַעֲטָרָה: י׳ דִּבּוּרֵי כָּל־הַמִּצְוֹת בְּאַפְּנֵי עֲשָׂרָה נִכְלָלוֹת. וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת. וְאֵשׁ בֹּעֲרָה:

גּוֹאֲלָם כְּזָקֵן בִּישִׁיבָה נִגְלָה לְכֻלָּם. בְּמֵאָנֹכִי עַד לְרֵעֶךָ אוֹתִיּוֹת מִנְיַן מִצְוֹת

באור הרוו"ה

קול אלה והוא עד וגו' זהו שאמר הכתוב אל תהי עד חנם ברעך והפתית בשפתיך (משלי כד, כח) אל תהי עד חנם אלו ישראל שנאמר ואתם עדי נאם ה' ואני אל (ישעיה מג, יב) ב ר ע ך זה הקב"ה שנא' רעך ורע אביך אל תעזוב וגו' והפתית בשפתיך מאחר שפתיתם אותו בסיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכו' ע"ש, וזהו שמסיים הכלתו לספרה, ואולם בכ"י גרס מדריכך ישרה. **ידע** לב חכם, כצ"ל כלשון הכתוב קהלת ח' ה'. יצירת אדם וכו', ז"ל הרי"ג, כתיב במ"ת לא תענה וכתיב במ"ב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, מי שהוא בצלם ודמות לא תעיד בו עדות שקר שכל המעיד בו שקר כאילו מעיד למעלה עכ"ל. שש הנה שנא ה', שנא' שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו (משלי ו, טז) וזהו ושבע ת ע ו ב נקרא, ובכללן יפיח כזבים עד שקר. טפיפת שטים והולמים, דברי שוא של אנשים שטים והולמים. ט פ י פ ת ל' דבור מן והטף אל דרום (יחזקאל כא, ב). והולמים, מי שדבריהם כמתהלמים והיינו נרגן שנאמר דברי נרגן כמתלהמים (משלי יח, ח) ולהם והלם אחד הוא כמו שפירש"י שם. חמדת רעך, הדברים החמודים אשר לרעך בל תתאוה. והיית כגן רוה, ל"ה בישעיה נ"ח י"א. זבודים אתו, נתונים ונחברים עמו. זבודים, ל' זבד טוב (בראשית ל, כ) ע"ש בפירוש רמב"ן. דברי חכמים וכו', ל"ה בקהלת י"ב י"א. ומאמר לא טוב וכו', הוא מחובר ונצמד ללא תחמוד בעבור היחס שביניהם והוא אחרי שהאציל לך ה' עזר להשען לכן לא תחמוד אשת רעך. ותזכה לעטרה, שימציא לך השם יתברך אשה לעטרת לך שנאמר אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב, ד):

גואלם, הקב"ה. כזקן בישיבה, כמו שפי' רש"י ז"ל אצל דבור אנכי. במאנכי עד לרעך אותיות מנין מצות הכלולים, נראה לגרוס עד אשר לרעך וכלשון זה איתא במדבר רבה פ' י"ג דף רכ"ד א', תרי"ג אותיות יש מן אנכי עד אשר לרעך כנגד תרי"ג מצות, וז' אותיות יתרות כנגד ז' ימי בראשית ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה עכ"ל וכן איתא שם בפ' י"ח דף רע"ב א' תרי"ג מצות כנגד אותיות מאנכי עד אשר לרעך לא פחות ולא יותר (זולת ז' כנגד ז' י"ב) וכולן נתנו למשה בסיני שבהם חקים ומשפטים תורה ומשנה תלמוד והגדה עכ"ל, ולא לחנם דייק הדורש בלשונו לאמור עד אשר לרעך ולא אמר עד לרעך להורות

וְתִפְאָרָה: סִלְסוּל פְּנִינֶיהָ. חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ. עֵקֶב טוֹב סַחְרָהּ: עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ. וּמַלְכָּהּ שָׁם תְּנָה. וְלִלְחוֹם נִסְחָרָה: פְּתוּכֵי אֵשׁ וּמַיִם. יָרְדוּ מִן־הַשָּׁמַיִם. לְרַקֵּד בַּחֲבוּרָה: צוּרָהּ תּוֹךְ עִירִין. נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים. כִּי לוֹ הַגְּבוּרָה:

באור

סלסול, ל' רוממות ע"ש סלסלה ותרוממך. פניניה, ע"ש יקרה היא מפנינים. חגרה וכו', פ"ה במשלי ל"א. עקב וכו', פי' סוף סחרה מכל הסחורות. ערכה וכו', ע"ש טבחה וגו' אף ערכה שלחנה משלי ט' והוא משל על התורה. ומלכה שם תנה, זה הקדוש ברוך הוא. וללחום, ע"ש לכו לחמו בלחמי. נסחרה, ל' מסב, ויסבו לאכל לחם תרגומו ואסחרו. פתוכי, ל' מעורבין, מלאכים שהם מעורבין מאש ומים. וירדו, עם הקב"ה מן השמים שנאמר רכב אלהים רבותים תהלים ס"ח. לרקד, שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון. צורה תוך עירין, ספרי ופסיקתא רבתי אלפי שנאן ה' בם אמר רבי אלעזר אלפי שנאן נפל עמו הנאים והמשובחים שבהם ואף על פי כן ה' בם מסוים ביניהם שנאמר

הַכְּלִילָם. אָזִי כְּגִבּוֹר נִגְלָה וְשִׁבְּחוּהוּ עַם עוֹלָם. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה וְאָמְרוּ כֻלָּם: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מי כמכה עד לפני משה:

אֱמוּנָה אֹמֶן שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת נוֹתָרוּ. לְעֻמַּת יְמֵי בְרֵאשִׁית נֶאֱמָרוּ. יִפְרַחַת עַז יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה שׁוֹרָרוּ. זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: (זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ): יְהוָֹה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

ונאמר כי פדה עד חזק ממנו:

עֵצוֹת מֵרָחוֹק מִקְרָא אַחֲרוֹן מְעִידֵנוּ. זְכוּת לַעֲלוֹת לְצִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ. רְאוּת מוֹפְתֵי גְאֻלָּה בִּיאַת מְשִׁיחֵנוּ. לְגָאֳלֵנוּ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה גָּאַל יִשְׂרָאֵל: השכיבנו עד סכת שלומך:

בְּרִבֵּי תוֹרוֹת נִתְחַכְּמוּ נְעִימִים. נִתְעַטְּרוּ נִכְתְּרוּ כְּתָרִים מְסֻיָּמִים. נִתְאַשְּׁרוּ בְּמִי יִתֵּן לָהֶם לְטוֹב כָּל־הַיָּמִים. יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהוָֹה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים:

באור הרוו"ה

להורות כי שתי התיבות האלה שהם שבע אותיות הם העודפים על תרי"ג לעומת ז' ימי בראשית. ובדרך הלצה נראה לומר כי נקט שתי התיבות האלה רומזות לז' י"ב בעבור שגימטריא שלהם בצירוף ז' אותיותיהם הוא גימטריא של שבעת יום דוק ותמצא. אזי כגבור וכו', אז כשנאלם נגלה כגבור וכמו שפירש ורש"י שם: אמונה אומן, טעמו אכן אמת ואמונה הוא כי שבע אותיות וכו' וכלשון המדרש הנ"ל: עצות מרחוק, הוא רישא דקרא של אמונה אומן (ישעיה כה, א) וטעמו מה שיעצת מרחוק לגאלנו מקרא אחרון מעידו לנו, שכן המקרא האחרון שבנביאים הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' בסוף מלאכי, והוא היה סוף הנביאים: בְּרִבֵּי תורות, ברבוי תורות, והיא עפ"ה אכתב לו רבי תורתי (הושע ח, יב). נתחכמו, נעשו הכמים מחוכמים. נעימים, ישראל. נתעטרו וכו', כמו שאז"ל במסכת שבת דף פ"ח בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ס' רבוא של מלה"ש וקשרו לכל אחד ואחד ב' כתרים. נתאשרו, נעשו מאושרים במאמרו ית' כדכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם וגו' (דברים ה, כו). ישראל נושע וכו', לשון הכתוב בישעיה מ"ה י"ז:

קְצִיעוֹת וַאֲהָלוֹת. מְבֻשֶּׂמֶת בְּשִׁיר וּתְהִלּוֹת. וְחֶסֶד מְקֻשָּׁרָה: רַבּוֹת עָשׂוּ הֲמוֹנָהּ. וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה. בּוֹאת מְאֻשָּׁרָה: שׁוֹשַׁנַּת עֲמָקִים. קִבְּלָה מִצְוֹת וְחֻקִּים.

באור

שנאמר ואתה מרבבות קדש אות הוא ברבבה שלו, וכתיב ה' צבאות אות הוא בצבא שלו ומפורש שם באריכות, וכן פתח אנכי ה' אלהיך. וצור הוא תאר לה' ע"ש צור ילדך תשי. הצור תמים פעלו, ועירין הם המלאכים כמו בגזרת עירין דניאל ד' ע"ש שהם קיימים לעולם. קציעות, ע"ש ואהלות קציעות כל בגדותיך. וחסד מקושרה, ע"ש ותורת חסד על לשונה משלי ל"א. רבות, ע"ש רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה גם ל"א. פסיקתא ואת עלית על כולנה, אדם נצטוה ז' מצות, נח על אבר מן החי, אברהם על המילה, יצחק נימול לח', יעקב על גיד הנשה, יהודה על מצות יבום, ואת עלית על כולנה רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות ל"ת, ויסד עשו המונה, ע"ש ומי אוהב בהמון בקהלת שנדרש על התורה, אף שרבים עשו המונה את עלית וכו'. בואת וכו', התורה שנקראת זאת שנאמר וזאת התורה. מאושרה, כל הגוים יאשרוה ופי' הצלחה וברכה. שושנת עמקים, פסוק הוא בשיר ב', ודרשו חז"ל דימה ישראל לשושנה במינים והס"ב בשמין ומפורש שם באריכות, וכתיב לעיל מיניה אני חבצלת השרון, אמרה כנסת ישראל להקדוש ברוך הוא חביבה אני שהייתי חבויה בצלו בסיני, ולשעה קלה הרטבתי לפניו מעשים טובים כשושנים ואמרתי כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וזהו קבלה מצות וחקים.

סיומו ע"פ א"ב. ובסוף חתום שכמ"ה אליעזר ברבי נתן יגדל ויאמץ בתורה אמן ואמן [חזק ואמץ סלה]:
והשיטה שאחרונה מצל חרוז חתום על ל' שכתוב:

אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם סְגֻלָּתוֹ. בִּשְׁתֵּי קְדֻשּׁוֹת קִדְּשְׁךָ לִשְׁמוֹ בִּקְדֻשָּׁתוֹ. גּוֹרָלְךָ תוֹמֵךְ וְחֶלְקוֹ אַתָּה וְחֶבֶל נַחֲלָתוֹ. דּוֹדֶיךָ אָהַב וְהִקְדִּימְךָ לְכָל־יְסוֹדֵי אֲגֻדָּתוֹ. הַכָּתוּב מֵעִיד וּבְה׳ א כָּתוּב שִׁבְחוֹ. קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה: וְאֶרֶץ פְּרוּשָׁה בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מְקֻדָּשָׁה. זָכָם לְעַם מִכָּל־אֹם נִפְרָשִׁים בִּקְדֻשָּׁה. חֲבִיבִים בָּנִים נוֹחֲלֵי דָת מוֹרָשָׁה. טֶנֶא בִכּוּרִים מִשֶּׁבַח הָאָרֶץ בִּזְרִיזוּת לְהַפְרִישָׁה. יָפָה מִצְוָה בְּשַׁעְתָּהּ בְּעִתָּהּ לְהָחִישָׁה. בְּיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה: כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן בֵּית כֹּפֶר אֶשְׁכֹּל. לְהַעֲלוֹת וּלְהָבִיא מֵרֵאשִׁית פְּרִי־כֹל. מִצְוַת בִּכּוּרִים רְאֵה תְאֵנָה רִמּוֹן וְאֶשְׁכֹּל. נִבְכָּר

באור הרוו"ה

אשריך. בשתי קדושות וכו', בויקרא רבה פ' כ"ד בכל יום ויום העליונים מכתירים להקב"ה ג' קדושות. מה הקב"ה עושה? נותן בראשו אחת ושתים בראשם של ישראל הה"ד דבר אל כל עדת בני ישראל קדושים תהיו, והתקדשתם והייתם קדושים עכ"ל. גורלך תומך, הוא תומך וסומך גורלך שנאמר אתה תומיך גורלי חבלים נפלו לי בנעימים (תהלים טז, ו) ואמרו עליו בשוחר טוב הגורל הזה תמכני בסיני, חבלים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, אמר ר' פינחס הפלה גורלות על עובדי כוכבים ושלי נפלו בנעימים בהנחל עליון גוים וכו', וזהו וחלקו אתה וחבל נחלתו. דודיך, ידידותיך. והקדימך לכל יסודי אגודתו, בבראשית רבה פ' א' ששה דברים קדמו לבריאת העולם יש מהם שנבראו ויש מהם שעלו במחשבה להבראות, התורה וכסא כבוד והאבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח וכו', איזה מהם קודם? ראב"כ אמר התורה קדמה וכו' ר"ה ור' ירמיה בשם ר"ש בר"י אמרו מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר וכו' עכ"ל, ואמרו עוד שם בראשית ברא אלהים בזכות ישראל שנקראו ראשית שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה (ירמיה ב, ג) עכ"ל, ושני המאמרים יתאחדו ולא יתפרדו והכוונה בהם כי ששת הדברים הם יסודי הבריאה, ויסוד היסודות ישראל, וזהו שדקדק הפייטן ואמר והקדימך לכל יסודי אגודתו כי חמשת הדברים הם יסודי העולם וישראל קדמו להם והנה הם יסודי היסודות. ודקדק עוד ויאמר, הכתוב מעיד ובה' כתוב שבחו וכו' ור"ל כי מן הכתוב הזה בעצמו יש עוד ראיה שישראל קדמו מדכתי' ראשית תבואתה בה' והיה ראוי תבואתו בו' כמשפט הכינוי לנסתר אלא שלכך כתב בה' לרמוז שישראל הם ראשית חמשת היסודות הנזכרים — וזה דקדוק נכון מאד אף שבעל הדרש לא הזכירו בפירוש. ויש להטעים הענין עוד באמרנו שהבריאה תכונה בשם תבואה בהצטרפות אל הדברים הקדומים לה ששם סבת ההוויה. בעשר מעלות, כמפורש במס' כלים פ"א מ"ו. מכל אום וכו', כדכתיב כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים (דברים יד, ב). משבח הארץ, מן ז' מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. בזריזות להפרישה, ראשון שביכר מפרים כדתנן ברים פ"ג דבכורים. ביום הבכורים וכו', ל"ה בבמדבר כ"ח כ"ו. כבוד הלבנון, לבנון ביהמ"ק כמו שאז"ל על ההר הטוב הזה והלבנון. בית כופר אשכול, ביתו של הקב"ה שמתואר אשכול הכופר בשיר השירים וכמאמרם ז"ל במסכת שבת דף פ"ח. מראשית פרי כל, שנאמר ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' (דברים כו, ב). מצות בכורים רואה וכו', כ"ה ברים פ"ג דבכורים אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שבכר רמון שבכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים וכו'. נבכר, כ"כ בכ"י וכן עיקר לשון ביכור, ומה שאמר מבושל ר"ל מבושל מעט אע"פ שלא נתבשל כל צרכו שהרי יכול

בִּכְתָב מְהֻרָה: חזו תּוֹרָה מְגִנָּם. וּשְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בְּנֵיהֶם. כַּהֲנָה מְזֻהֶרָה: לֹא תִשָּׂא. שִׁכּוּם שֵׁם נוֹרָא עֲלִילָה. יַחֵד שְׁמוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה: זָכוֹר.

באור

מוהרה, ל' תתן כתו כמהר הבתולות, לפי שנתתן תורה היו ישראל ככלה. תורה וכו', שמנין המצות כמנין תורה תרי"א ששתי הדברות אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו וזה ושתים בראש וכו': לא תשא. שכום, ל' תיקון שחייב על כנוי השם ג"כ. נורא עלילה, נורא במעשים ופ"ה בתהלים ס"ו. (סג"מ).

כלבו:

מְבֻשָּׁל מְסַמְּנוֹ לַהֲבִיאוֹ לְאַמַרְכֹּל. סוֹדֵר בִּכּוּרָיו לְהַדְּרָן וּלְעַטְּרָן מִכֹּל. רֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל: עִירוֹ שֶׁל־מַעֲמָד מִתְכַּנְּסוֹת כָּל־הֶעָיָרוֹת. פֶּן יַאֲהִילוּ לָנִים בִּרְחוֹב כָּל־הַשְּׁיָרוֹת. צֹהַר עָלָה מְמֻנֶּה אוֹמֵר קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן בְּשִׁירוֹת. קְרוֹבִים מְבִיאִים תְּאֵנִים וַעֲנָבִים בַּהֲדָרוֹת. רְחוֹקִים מְבִיאִים צִמּוּקִים וּגְרוֹגְרוֹת. טוֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבַּכֻּרוֹת: שׁוֹר הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וְקַרְנָיו מְצֻפּוֹת זְהָבִי. תָּג זַיִת בְּרֹאשׁוֹ וְחָלִיל מַכֶּה לְהַצְבִּי. אָז בְּהַגִּיעָם בְּקָרוֹב לְקִרְיַת לָבִיא. לְעַטֵּר בִּכּוּרֵיהֶם שְׁלוּחִים רָצִים לִפְנֵיהֶם כַּצְּבִי. יְפִי תִפְאַרְתּוֹ בְּשִׁבְעָה כֵלִים לְהָבִיא. רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ בֵּית יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ תָּבִיא: עִטְּרוּ בִכּוּרֵיהֶם יוֹצְאִים לִקְרָאתָם בַּשָּׂדֶה. וְרָצוּ לְפִי כְּבוֹד הַנִּכְנָסִים לָצֵאת וְלַעֲדֶה. רָצִים לִשְׁאוֹל בִּשְׁלוֹמָם סְגָנִים וְאֻמָּנִים לְהַחֲדֶה. כְּאָמַר בֹּאֲכֶם לְשָׁלוֹם לְהַרְגִּילָם לֶעָתִיד לְדַדֶּה. רְגִילִים הָיוּ לָבוֹא וּלְהָבִיא וְלָחֹג מוֹעֲדֶה. וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה: בְּהַגִּיעָם לְהַר הַבַּיִת אַף הַמֶּלֶךְ סַלּוֹ מֵרִים. יַחַד בְּבוֹאָם לָעֲזָרָה דִּבְּרוּ הַלְוִיִּם בְּשִׁירִים. נוֹאֲמִים אֲרוֹמִמְךָ יְהֹוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְגוֹמְרִים: תּוֹרִים וְגוֹזָלוֹת שֶׁבְּצַד הַסַּלִּים עוֹלוֹת לְהַדְּרִים. נוֹתְנִים מַה־שֶּׁבְּיָדָם לַכֹּהֲנִים וְכָל־הַפָּרָשָׁה קוֹרִים. וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים: יוֹדֵעַ מַקְרִין וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִלְּהַכְסִיפָה. גְּבוּל

באור הרוו"ה

ישל נקרא שם כשהם שנים. מסמנו, כ"כ בכ"י והוא ל' סמן והיינו שכורך עליו גמי או דבר אחר לסמן, ובספרינו מזמנו בז' ויהיה טעמו שהיה מזמינו לביכורים על ידי סמן. לאמרכול, הראש הממונה על הדבר נקרא אמרכול, וכאן ר"ל ראש המעמד כי לעירו היו מתכנסים. סודר בכוריו, כל אחד היה מסדר בכוריו בכלים והיה מהדרן ומעטרן מכל המינים הטובים והיפים להניחם למעלה. ראשית כל בכורי וכו', ל"ה ביחזקאל מ"ד ל'. עירו של מעמד וכו', שם משנה ב'. צוהר עלה וכו', שם משנה ג'. טובות מאד וכו', ל"ה בירמיה כ"ד ב'. תג זית, עטרת של זית. להצבי, להעלותם בצבא. לקרית לביא, אל לירושלים כדכתיב אריאל קרית חנה דוד (ישעיה כט, א) ע"ש פירוש רש"י והיינו לביא והיינו ארי, או שיהיה טעמו עירו של דוד המכונה לביא. לעטר בכוריהם וכו', שם במשנה. יפי תפארתו, טעמו מצוה מן המובחר להביא הבכורים בשבעה כלים כל מין בכלי מיוחד כדאי' בתוספתא. עטרו בכוריהם וכו', שם מ"ג. להרגילם לעתיד לדדה, שעל ידי זה שנתקבלו בסבר פנים יפות היו מרגילים לבוא לעתיד. לדדה, ל' הלוך, ותפס בלשון זה בעבור שמצאנוהו בעולי רגלים כדכתיב אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה (תהלים מב, ה) וע"ש פי' רש"י. בהגיעם להר הבית וכו', שם מ"ד. תורים וגוזלות שבצד הסלים וכו', היו תולים מצד הסלים תורים ובני יונה כדי לעטר את הביכורים והם היו עולות כדאי' שם מ"ה ובירושלמי, ועולות העוף נעשים בקרן דרומית מזרחית כדאיתא במשנה ה' פ"ו דזבחים וזהו עולות להדרים. יודע וכו', שם משנה ז'. מלהכסיפה, שלא לבייש את שאינו יודע. גבול קריאה וכו', שם פ"א משנה ו'.

מאו

כַּלְכּוּל עֹנֶג לְכַפְּלָה. לְיוֹצְרֵךְ תְּשׁוֹרֵר כְּעוֹבְרֵי מְצוּלָה: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מי כמכה עד לפני משה.

כַּבֵּד. מְאֹד אָבִיךָ וְאִמֶּךָ. נֶצַח יִרְבּוּ יָמֶיךָ. לֹא תִרְצָח. סָדוּר בְּצַלְמִי

באור

כלכול עונג, שבת נקרא עונג שנא' וקראת לשבת עונג, וכלכול הוא ל' סיפוק ומזון לכפלה בלחם משנה. כעוברי מצולה, כישראל ששרו כשעברו בים מי כמכה: כבד, ע"ש כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך, ודרשו חז"ל במס' חולין לעולם שכולו ארוך וזהו שיסד נצח. בצלמי, ע"ש נעשה אדם בצלמנו. גלמך, ע"ש גלמי ראו עיניך תהלים קל"ט, ופי' רד"ק היא המיטה קודם שהוכרו האיברים והוא כמו גולם

קְרִיאָה מֵעֲצֶרֶת וְעַד זְמַן אֲסִיפָה. דָּבָר שִׂמְחָה מֵאָז וְהָלְאָה לֹא חֲשׂוּפָה. לֹא קוֹרִין וּמְבִיאִים עַד־חֲנֻכָּה לְעַדְפָּה. וּמֵאָז אֵין מְבִיאִים קֹדֶם יוֹם הֲנָפָה. מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ | לֶחֶם תְּנוּפָה: וּמַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה. יָשִׁירוּ בַעֲלוֹתָם שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי נֵלֵךְ בֵּית יָהּ. אוֹמְרִים עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ בְּנוּיָה. מְזַמְּרִים בְּהַר הַבַּיִת הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ בְּהַנְוָיָה. צוֹהֲלִים וְרוֹנְנִים בְּבוֹאָם לָעֲזָרָה בְּהוֹדָיָה. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: בִּהְיוֹת כָּל־אֵלֶּה תָּקְפוּ מַשְׁעֵנִי. תְּשׁוּרָתִי וּמִנְחָתִי הוֹלֶכֶת וּמְכַפֶּרֶת לְפָנָי. וְעַתָּה אֵין זֶבַח וְאָסְפוּ דוֹרוֹנָי. רְחָקוּנוּ מֵעַל גְּבוּלְךָ וְאֵין לְהַתְשִׁירְךָ בְּקָרְבָּנִי. הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנַעַבְדָךְ כְּמַאֲמַר חֶזְיוֹנִי. כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: אֲרִיאֵל בִּהְיוֹתוֹ בְּמוֹסָדוֹ רְבָעָיו מְכַפְּרִים. מְעַט נֶחֱרַב לֹא כִפְּרוּ חוֹבוֹת וּנְדָרִים. נִסּוּךְ נֶחְשַׁב מְמַלֵּא גְּרוֹן מוֹרִים. וְנִזְקַק לַחֲכָמִים כְּאִלּוּ בִּכּוּרִים מֵרִים. מִקְרָא מָלֵא כָּתוּב רְאָיָה לַדְּבָרִים. וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים: אָפְסוּ דוֹבְרֵי

באור הרווי"ה

מאז והלאה, מן הפסח ואילך עד חנוכה. לא חשופה, לא גלויה לכן אין קורין אבל מ"מ מביאין עד חנוכה אבל מן אחר חנוכה ואילך אין מביאין עד עצרת וכל זה מבואר שם במשנה. יום הנפה, עצרת יום הנפת העומר [נ"ל שתי הלחם]. ומה יפו פעמיך וכו', פסוק הוא בשיר השירים ז' ב' וכמו שאמרו עליו רז"ל במסכת סוכה דף מ"ט ב' מה יפו פעמותיהם של ישראל בשעה שעולים לרגל. ישירו בעלותם וכו', כל הענין הזה מבואר בירושלמי פ"ג דבכורים בדרך היו אומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, בירושלים היו אומרים עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם, בהר הבית היו אומרים הללויה הללו אל בקדשו, בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל יה. תקפו משעני, הדברים שהיו למשען לי היו חזקים ותקיפים. ואין להתשיך, להביא תשורה לך. כמאמר חזיוני, כמאמר הנבואה ישעיה ס"ו כ'. אריאל, תאר למקדש ע"ש המזבח. רבעיו מכפרים, פי' המפרש „ע"ש ונסכו רביעית ההין", ואיננו נכון כי לא מצאנו בשום מקום שיהיה נסך רביעית ההין לכפרה גם אין טעם לומר רבעיו מכפרים כאלו לא הקריבו כ"א רבעים. ואולם הפי' האמתי הוא הכתוב המפורש ביחזקאל מ"ג ט"ז שנאמר שם והאריאל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו, וע"ש פי' רש"י; ואז"ל במס' ברכות דף נ"ה ובמנחות צ"ז א' בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר וכו', והן הן דברי הפייטן. נסוך נחשב וכו', ר"ל עכשיו שאין ביהמ"ק קיים נחשב כנסך וקרבן כשאנו ממלאים גרון מורי התורה ומזקקים לחכמים; ומקרא מלא ראיה לדברים שנא' ויבא לאיש האלהים לחם בכורים (מ"ב ד, מב) ואז"ל במס' כתובות דף ק"ה וכי אלישע אוכל בכורים היה? אלא לומר לך המביא דורון לת"ח כאילו מקריב בכורים. אפסו דוברי נצאוה, הצדיקים, כמו שאז"ל במס' ברכות דף י"ז ב' כל העולם כולו נזון בצדקה

וּבְגָלְמָךְ. עֶלְיוֹן צוּרְךָ הַמְלִיכָהוּ כְּנֶאֱמָךְ: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶּה וְאָמְרוּ: ה׳ ימלך עד חזק ממנו:

לֹא תִנְאָף. פַּעֲמוֹת חוֹצוֹת וּמַחֲלִיקוֹת. צוֹדוֹת נְפָשׁוֹת בְּשׁוּחוֹת עֲמֻקּוֹת. לֹא תִגְנֹב. קְבוּצוֹת זָהָב חֲשׁוּקוֹת. רַחוּם יִגְאָלְךָ מִמְּצוּקוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ: השכיבנו עד סכת שלומך.

באור

גולם עץ קודש שנעשה כלי. עליון וכו', הקב"ה שהוא עליון בצורך כמו שדברתי. לא תנאף וכו', ע"ש וכשה אשה לקראתו וגו' בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחובות משלי ז' וכתי' בפי' ה' אמריה החליקה. ופי' פעמות ל' פעם וי"ג פועמות, ופי' צועדות כמו מה יפו פעמיך שיר ז'. צודות וכו', ע"ש נפש יקרה תצוד משלי ו'. בשוחות עמוקות, ע"ש שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפול שם משלי כ"ב ופי' שוחה בור והוא כנוי לגיהנם. קבוצות זהב, ע"ש קבוצת כסף וכחשת יחזקאל כ"ב. חשוקות לשון חשק ותאוה. ממצוקות, פי'

בגאוה איש צרכנו שואל. מטו ופסו אמונים ואין יד לאל. נפשנו תאבה ומצפה לביאת גואל. חזקנו ואמצנו בבנין אריאל. סגול השלום פרוש על עמך הואל. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל: ברוך אתה יהוה הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים: ושבת ושמרו

וידבר משה את מעדי יהוה אל בני ישראל: ח"ק

ומתפללים שמ"ע ואחר כך אומר הש"ץ קדיש תתקבל. וכשחל בשבת אומרים ויכלו והש"ץ אומר בא"י על קונה שמים וארץ. ואח"כ אומרים זה בקצת קהלות אשכנז:

יום שבת זכור השמיע בסיני. נגיד עלי ימים הוא קום משחהו. ומעשה מאבות מלאכות ארבעים חסר אחת. ביום זה לא תוכל עשוהו:

מגן אבות. או"א. ק"ש. קדוש. עלינו. ק"י. אדון עולם.

מעריב ליל ראשון של סכות

הש"ץ מתחיל ברכו עד ימלוך עלינו לעולם ועד.

כשחל בשבת אומרים בכמה קהלות המערבית מיום שני ובקהלות אחרות אין אומרים כלל מערבית:

מיוסד ע"פ א"ב ושם המחבר יוסף הקטן ב"ר שמואל.

אוחזי בידם ארבעה מינים. באים לסלדך בענג ובמנים. גמוני פז אוגדים ומזמנים. דגלימו ישים ככוכבי שחק נמנים: ברוך אתה יהוה המעריב ערבים: אהבת עולם עד ממנו לעולמים.

הוגי דת מראש נסוכה. ובאים ולנים שבעה בסכה. זכות המציאם וגוננם ממשכה. חק אהבתם בלי לחשכה: ברוך אתה יהוה אוהב עמו ישראל: ק"ש עד לך ענו שירה

באור הרוו"ה

(של הקב"ה) והם (הצדיקים) נזונים מזרוע (בזכות שבידם). אמונים, כשמואל הנביא שאמר ענו בי. סגול השלום וכו', לפרוש מסכת השלום על עמך הואיל והתרצה. השקיפה וגו', ל"ה בדברים כ"ו ט"ו: אוחזי. לסלדך, לשון ואסלדה בחילה (איוב ו, י) שהוא ענין הודאה לדעת קצת. גמוני פז, כדאמרינן במשנה (סוכה ל"ו ב') והם חופי זהב כפופין כאגמון. דגלימו וכו', שעורו דגליו שלהם נמנים ככוכבי שחק, והוא כענין הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם (בראשית טו, ה): הוגי דת, ישראל ההוגים בתורה שנסכה מראש כדכתיב מעולם נסכתי מראש (משלי ח, כג). ממשכה, ל' משוכת חדק (שם טו, יט), דבר המכאיב כגדר של קוצים:

לא תענה. שקרים לענות בעדותיך. תרדף צדק בכל ארחותיך. לא תחמד. יפי צחות קנין עמיתך. בנוה משכנות השלום תשכב וערבה שנתך: ברוך אתה יהוה הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים: ושבת ושמרו.

וידבר משה את מעדי יהוה אל בני ישראל: ח"ק

באור

פירוש מגרות. לא תחמוד יפי צחות, צחות לשון על שם ושכבת וערבה שנתך משלי ג' והוא זכות ובהירות כלומר כספו וזהבו. וערבה שנתך, ענין תענוג:

טוענֵי נטעי צמחות. ישיענו שבע שמחות. בחג הסכות: כסם בצל ימינך. למען זכות מאמינך. נתן מסכות: מחננים בלב בשר. נהלם כיחיד נתבשר. בעצי הסבכות: סכה תהיה לצל. עבור תם המפצל. חנה בסכות: פלטים בצלך תסתירם. צניף ישע תכתירם. מנשק לסכת: קדוש ברית תגביר. רוח טמאה תעביר. פרעות וסככות: שבר זרוע רשע. שלח לצדק ישע. אמץ וסמכות: תחן חוגגי שבעה. תופשי מגדים ארבעה. ושועתם סכות: ישעי אל סכות שועת עמך. ורעם ועגם בטוב טעמך. שגיא *)כהדשת צרים בזעמך. פאר וזמר נתנו להנעימך: בגילה ברנה בשמחה רבה ואמרו כלם: מי כמכה עד לפני משה.

הלל גומרים כל־שמונה. קוראי פרשת קרבנות בזמנה. טעם והושיבם בארץ שמנה. נצח צור ישענו להאמנה: זה צור ישענו פצו פה ואמרו: ה׳ ימלך עד חזק ממנו.

בהדרת קדש שוררו במקדשו. רוחשים שיר ושבח לחדשו. שלום תשפות להגדישו. מלך צור ישראל וקדושו: ברוך אתה יהוה מלך צור ישראל וגואלו: (נ״א ברוך אתה יהוה גאל ישראל: עיין א״ח סימן רל״ו). השכיבנו עד סכת שלומך.

ותיק חדש מכון אולמך. אמץ אהובים כוננת בצלמך. לברך ולקדש שמך בעולמך. תגן עלינו בברית שלומך: ברוך אתה יהוה הפורש סכת שלום עלינו ועל כל־עמו ישראל ועל ירושלים: לשבת ושמרו

וידבר משה את־מעדי יהוה אל־בני ישראל: הש״ץ אומר ח״ק.

א) נ״א כהכנעת זדים וכ״ה נוסחת הרוו״ה.

באור הרוו״ה

טועני, נושאי. נטעי צמחות, ל׳ נטעי נעמנים (ישעיה יז, י), ורומז לד׳ מינים. כסם, תכסה אותם. מאמינך, אברהם שהאמין בך ונתן פסילים ומסכות של תרח אביו כאשר בא בקבלה. בלב בשר, בלב רך ונכנע לעבודתך, כענין והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל לו, כו), ות״י לב דחיל קדמי למעבד רעותי. כיחיד וכו׳, בזכות יצחק שהוא יחיד שנתבשר כשהיה האיל נאחז בסבך. תם המפצל, יעקב איש תם אשר פצל המקלות ועשה בסוכות. פלטים, ישראל. מנשק לסכת, ל׳ סכותה לראשי ביום נשק (תהלים קמ, ח). ברית תגביר וכו׳, כנבואת זכריה (יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, והוא רומז ליצה״ר המחטיא. פרעות וסככות, הטעות הגלויות והנסתרות. עיין בפרק ז׳ דנזיר מ״ג גם בפרק ח׳ דאהלות מ״ב ובפ״ז דנדה. שבור כו׳, בקצת נוסחאות יחסר חרוז אות ש׳ ובקצתם חרוז בלתי הגון, והנכון כתבתי וטעמו כענין שאמרה ברוריא דביתהו דר״מ: מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! שיכלה יצר הרע, (ברכות דף י׳ א׳). בגיא, אל שגיא (איוב לו, כו). כהכנעת זדים, פרעה וחילו. טעם, נטע אותם. בארץ שמנה, א״י. רוחשים הוגים, ל׳ רחש לבי (תהלים מה, ב). תשפות, תערוך, כמו ה׳ תשפות שלום לנו (ישעיה כו, יב). להגדישו, למדוד לו שלום במדה גדושה המלאה לה על כל גדותיה והלשון ידוע בדברי חז״ל: ותיק, תאר לאל ית׳ אולמך, ביהמ״ק. אהובים, ישראל אשר כוננת בצלמך: יסמכו

החזן מתחיל ברכו וכו׳ עד ימלך עלינו לעולם ועד: ואח״כ מתחילין כאן:
אם חל יום א׳ של סוכות בשבת אומרים בליל השני המערבית מליל הראשון:

שם המחבר חתום יחיאל בר יצחק.

יִשְׂמְחוּ בְּחַגֵּיהֶם יְדִידִים וּנְעִימִים. חֲסוּת בְּצֵל סֻכָּה שִׁבְעַת יָמִים. יִתְעַנְּגוּ בָהּ בְּמִינֵי מַטְעַמִּים. אֲהוּבִים מִצְוֹתֶיהָ מְקַיְּמִים, לֵילוֹת וְיָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד ממנו לעולמים

בְּרֹן וְהַלֵּל וְחֶדְוָה רַבָּה. יְצַהֲלוּ כָּל־שִׁבְעָה כְּדַת הַכְּתוּבָה. חֲגִיגוֹתֵיהֶם וְשַׁלְמֵיהֶם וּפָרֵיהֶם לְקָרְבָה. קָרְבְּנוֹתֵיהֶם וְעוֹלוֹתֵיהֶם יֵרָצוּ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק״ש עד לך ענו שירה.

פיס א״ב
אַנְווּ בְּמִצְוֹת וְאַדְּרוּ. תֵּשְׁבוּ כְּעֵין תָּדוּרוּ. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: בָּרִאשׁוֹן תִּקְחוּ אַרְבַּעַת מִינִים. לִרְצוֹת עַל מֵי עֲנָנִים. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: גַּם בַּשֵּׁנִי רֶמֶז לְנִסּוּךְ הַמַּיִם לְעָרָה. תְּהוֹם אֶל־תְּהוֹם קוֹרֵא. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: דֶּרֶךְ יוֹם רְבָעִי לְהַעֲלוֹת בְּשִׁירוֹת. לְעַטֵּר שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּפֵרוֹת. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: הֲמוֹנִים עָלוּ לְצִיּוֹן בְּרִנָּה. בְּחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: וְשָׁם חוֹגְגִים בְּשִׂמְחָה רַבָּה. שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: זְמִרוֹת וּנְגִינוֹת לְהַעֲלִיל. בִּכְלֵי שִׁיר וּבְחָלִיל. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: חֲרֵדִים כֻּלָּם בִּנְגִינָה. עִם יְלָדִים פִּרְחֵי כְהֻנָּה. בְּחַג הַסֻּכּוֹת: טוֹעֲנִים וּמְקַפְּצִים לְדֶלֶג. וּבִידֵיהֶם כַּדֵּי־שֶׁמֶן שֶׁל־שְׁלֹשִׁים לֹג.

באור הרוו״ה

ישמחו, עש״ס ושמחת בחגך. אהובים, ישראל שנאהבים מקיימים מצותיה. לילות, בשינה. וימים, באכילה ושתיה וטיול. חגיגותיהם, קרבן חגיגה. ושלמיהם, נדרים ונדבות, שלמי שמחה. פריהם, פרי החג:

אנוו, הנוו ל׳ הפעיל, כמו שאז״ל אנוה במצות סוכה נאה. ואדרו, גם זה ל׳ נוי והידור. לרצות על מי עננים, כמו שאז״ל אמר הקב״ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. גם בשני רמז וכו׳, כדאי׳ בספרי והובא בפי׳ רש״י פ׳ פינחס נאמר בשני ונסכיהם וכו׳ רמז לניסוך המים מן התורה. לערה, לערות ולשפוך ל׳ ותער כדה. תהום אל תהום קורא, ל״ה בתהלים מ״ב וכמו שאמרו עליו בסוף פרק סדר תעניות אלו כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחבירו וכו׳. דרך יום רבעי וכו׳, בפ׳ קמא דביצה דף ה׳ כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד וכו׳ ואמר ר״י מה טעם? כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, ותיבת רבעי הוא תאר לכרם או לנטע רבעי והזכירו הפייטן בחסרון המתואר וכן מנהג רז״ל כאמרם הערלה והרבעי, והנה בכל הסדורים גם בכ״י מצאתי כתוב דרך יום רביעי וכן גרס רא״ם במערביות שלו ונקד הבי״ת בחירי״ק ואינו נכון כי בכל מקום שהזכירוהו רז״ל במשנה או בגמרא הוא כתוב רבעי בלא יו״ד בין הבי״ת והעי״ן, וכן אמרו בהדיא בריש מס׳ פרה אמר ר״י לא שמעתי אלא שלשית אמרו לו מה ל׳ שלשית? אמר להם וכו׳ כיוצא בו אמר כרם רבעי אמרו לו מה ל׳ רבעי? אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אתה אומר רביעי רביעי לאחרים במנין, וכשאתה אומר רבעי בן ארבע שנים עכ״ל, והנה הרב בעל תויו״ט הזכיר שני מיני ניקוד שמצא בספרים האחד שְׁלָשִׁית והשני שִׁלְשִׁית ולא הכריע ביניהם, ויפה עשה כי לא יצדקו גם שניהם לעיקר מדקדק ל׳ עברי אם הראשון שנ״ל קמ״ץ ליר״י שאין לו משקל בל׳ עברי ואם השני גם הוא לאחרים במנין כמו על שִׁלֵּשִׁים ועל רִבֵּעִים אכן הניקוד הנכון הוא שְׁלָשִׁית רְבָעִי שו״א קמ״ץ חיר״ק והניקוד הזה כבר הזכיר הרב רד״ק במכלול ודעת בס׳ השרשים שלו בשרש ימן עיין עליו, ותימה על הרב בעל תויו״ט שנתעלמה ממנו הלכה רווחת מרד״ק*). המונים, המון עם רב. להעליל, לרומם ולהעלות. חרדים, שמחים. וכל עניני מחרוזים האלה הלא המה מבוארים בפרק החליל דף נ״א. טוענים, נושאים. ובידיהם כדי שמן של שלשים לוג, ביד כל אחד מארבעה פרחי כהונה היו כדי שמן של שלשים לוג כמו ששנינו שם וארבעה ילדים מפרחי כהונה ובידיהם

*) וכן בשבות המקרא פ׳ לך לך (ע״ו ס׳) הארי״ך הרוו״ה בזה, ע״ש בהימם אורים גדולים (מדפוסנו).

בחג הסכות: יודעי דת וחכמי עדה. מראים לפניהם קדה. בחג הסכות: כהנים ולוים מצלצלים ומודים. החסידים ואנשי מעשה מרקדים. בחג הסכות: לאנשים מקדהנשים להפרישם. מתקנים תקון גדול שם. בחג הסכות: מרבים היו בשמחה ובצלצולים. מה יפו פעמיך בנעלים. בחג הסכות: נוטלים לולב שבעה בהלולים. זכר למקדש לעשות בגבולים. בחג הסכות: סכה לעשות בכל מושבותיכם. למען ידעו דרתיכם. בחג הסכות: עדונים להיות שבע בצל רעננים. סמן לשבעה עננים. בחג הסכות: פחים להצן להבה ושרב. וסכה תהיה לצל יומם מחרב. בחג הסכות: צדקתה להגן מלהט ולסכות. כל האזרח בישראל ישבו בסכת. בחג הסכות: קמים ינתקו מוסרות ליראתך. ושמחת אתה וביתך. בחג הסכות: רוזנים נוסדו יחד מרב אנחה. וכל ישראל ישישו בהלל ובשמחה. בחג הסכות: שם הנכבד שבעה להדר. בלולב ובפרי עץ הדר. בחג הסכות: חיו תשבחות לו למלל. ולגמר בו את ההלל. בחג הסכות:

שם המחבר יחיאל חזק ואמץ

יקר חסדך ברנה בבקר למללם. אמונתך לספר בלילות מעין כל נעלם. חזק ואמיץ נפאר שמך לעולם: בגילה ברנה בשמחה רבה ואמרו כלם: מי כמכה עד לפני משה.

ראשי החרוזים יחיאל בן יצחק יגדל

יפי ענניך סכבת על גאולים. חפת כבודך פרשת עליהם להיות

באור הרוו"ה

כדי שמן של מאה ועשרים לוג ששם מטילין לכל ספל וספל. נוטלים לולב שבעה וכו', בפ' לולב וערבה התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. עדונים וכו', כ"כ (במ"ס) [בס"מ] והוא ל' עידן וזמן וי"ג עדויים ל' עדי וקישוט וטעמו להיות מקושטים שבע בסוכה תחת צל עלי רעננים. סמן לשבעה עננים, שהיו מגינים עליהם כדאיתא בילקוט פ' בשלח רמז רכ"ח. פחים להצן וכו', לקרר חום של יום הבא וכמאמרם ז"ל בפסיקתא דרב כהנא; להצן פעל נגזר מן צנים פחים (משלי כב, ה) ל' צנה וקור, ולא אוכל להתאפק מלהעיר על שיבוש גדול שהשתבש בזה המדקדק החכם הר"ר יצחק סטנאב נר"ו בסידור שיח יצחק שם שכתב בזה"ל: להצן לקרר והוא בנין מחודש וצ"ל הה"א והצד"י בציר"י כמו להסב אליך (ש"ב ג, יב) כי הוא מהכפולים, וכן להגן שבסמוך גם הוא בנין מחודש שרשו גנן וצ"ל כולו ציר"י כמו להסב האמור עכ"ל, ונגרר בזה אחר יסודותיו בשפתי רננות שלו ונכשל בדבר ידוע לתינוקות של בית רבן שה"א מקור בנין הפעיל בגזרת הכפולים קמוץ, ומה שהביא לראיה מן להסב אליך דשמואל הוא ראיה לסתור כי גם זה קמוץ בכל הספרים המדויקים, ואם מצאהו באיזה ספר מוטעה שנזדמן לו בציר"י היה לו לפקוח עיניו על חברו להסב מלכות שאול (דה"א יב, כג) שהוא קמוץ וכן כל הסב אל מהאל אתם כהאי לאתה כולהון קמצין כמשפט הלשון; ויען שהמחבר הנזכר חכם גדול בחכמת הלשון כנראה מחבוריו לזאת חשבתי למשפט להוכיח על פניו שגגתו אשר שגג ולהרים מכשול מדרך עמי. קמים, מתקוממיך. ינתקו מוסרות, עפ"ה ננתקה את מוסרותימו (תהלים ב, ג) המדרש על ביעוט שבועטין במצות סוכה כדאיתא במס' ע"ז דף ג' א'. ליראתך, כ"כ בספרינו ובכ"י גרס לרעיתך. רוזנים נוסדו יחד, הוא רישא דקרא הנ"ל. ולגמר בו את ההלל, כ"כ בכ"י:

יקר חסדך וכו', עפ"ה מה יקר חסדך אלהים (תהלים לו, ח) ועפ"ה וארנן לבקר חסדך, וכתיב להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות:

להיות סגולים, מחופין והוא מגזרת סל וכן אמרו ז"ל מן הסלולין אסורה (פ"ג דף ל"ט ב'). ופארוך כשעברי גלים, ישראל היו מיהדים ומפארים שמך כראוי לעוברי

גלי

סְלוּלִים. יַחַד וּפֵאֵרוּךָ כְּעוֹבְרֵי גַלִּים. אָז לְשִׁמְךָ שִׁבְּחוּ בְּנֵי אֵלִים: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: ה' ימלך עד כיד חזק ממנו.

בְּנֵה סֻכָּתְךָ וְהָקֵם הַנּוֹפֵלָה. יְסוֹדוֹתֶיהָ לְשַׁתֵּת וְלִבְנוֹתָהּ עַל־תִּלָּהּ. צֹאנְךָ לִרְעוֹת עַל־מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ לְהַנְחִילָה. חָפוּץ כְּמִקֶּדֶם זִבְחֵי־צֶדֶק וְעוֹלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ:

עיין מ"א א"ח סי' כל"ו ובסדור של"ה דף ע"כ ע"ב:

השכיבנו עד סכת שלומך.

קוֹרֵא מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּמְשַׁמְּרוֹ. יְקַבֵּל לַיּוֹם הַבָּא שְׂכָרוֹ. גַּאֲוָה אֲפִיקֵי מָגִנִּים סְגוּרוֹ. דּוֹד לְמַלֹּאת לוֹ בְּשֻׂכּוֹת עוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הש"ץ אומר ח"ק.

מעריב ליל שמיני עצרת

החזן מתחיל ברכו עד ימלוך עלינו לעולם ועד ואח"כ מתחילין כאן:

מיוסד ע"פ א"ב אלא שבין אות ח' לאות ט' נתחלף פיוט אחר עם שם המחבר דניאל [בר יעקב]:

אַעֲנִיד לְךָ תִּפְאָרָה וְהַלֵּל. בְּיוֹם שְׁמִינִי הָעֲצֶרֶת בְּלֵיל. גְּבוּרוֹתֶיךָ בְּרָב־עַם אֲמַלֵּל. דּוֹד מַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד ממנו לעולמים:

הַזָּכֵר לְעַטְּרֵנוּ בִּשְׁנַת טוֹבוֹתֶיךָ. וְנִרְוֶה מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ. זְכוֹר לְדוֹרְשֶׁיךָ יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ. חֶסֶד נְעוּרִים וּכְלוּל אַהֲבָתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק"ש. אמת ואמונה עד לך ענו שירה.

מיוסד ע"פ א"ב

שְׁמִינִי אֶשְׁפּוֹךְ לֵב וָנֶפֶשׁ כַּמַּיִם. לִפְנֵי רוֹכֵב בְּגַאֲוָתוֹ שָׁמַיִם. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי:

באור הרווה

בני יש שצריכין להודות. אז לשמך וכו', תחלה אמרו ישראל שירה ואח"כ המלאכים בני אלים:

בנה סכתך וכו', סכת דויד הנופלת (עמוס ט, יא) והיינו המקדש. לשתת, ליסד:

קורא מקרא קודש ומשמרו וכו', הקורא ושומר מקרא קודש של סוכה יקבל שכרו לעתיד לבוא ויזכה לישב בסוכת עורו של לויתן כמו שארז"ל. גאוה אפיקי מגנים סגורו, כ"כ בכ"י והוא כינוי אל לויתן שנאמר עליו גאוה אפיקי מגנים סגור (איוב מא, ז). דוד, הקב"ה דודי. למלאות לו וכו', כן כתיב אצל לויתן התמלא בסוכות עורו, ועליה דרש ר"י עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, ול' מלא ומילוי נופל גם על הממלא גם על הממולא דוק והמלא וכן פי' רש"י שמות כ"ח י"ז אצל ומלאת בו מלואת אבן ע"ש. [לא ידעתי איפה פירש"י כן, אבל מצאתי על ל' הרקה אצל אריק חרבי]:

אעניד. אעטיר ואקשור לשון אענדנו עטרות לי (איוב לא, לו):

הזכר לעטרנו וכו', לעטר לנו את השנה בכל טוב ע"י הגשמים והוא עפה"כ עטרת שנת טובתך (תהלים סה, יב). ונרוה וכו', עפה"כ ירויון מדשן ביתך (שם לו, ט). זכור לדורשיך וכו', עפה"כ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך (ירמיה ב, ב):

שמיני אשפוך וכו', בשמיני מתפללין על הגשמים-

מפרת

שְׁמִינִי בִּכְהֻנָּה לְשָׁרֵת מְשָׁרֵת וְגִנָּיו. קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי גְּזֵרַת דָּת גְּשָׁמִים. אִם רַב וְאִם מְעַט נִרְשָׁמִים. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי:
שְׁמִינִי דּוֹרֵשׁ לְאוֹת בְּרִית. לְהִנָּצֵל בּוֹ מֵאַף שְׁאֵרִית. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי
הוּכַן לְנֶאֱמָנָה. תְּחַלֵּק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי וְתֵּר
לְסֻכָּה עוֹצְרִים. לֵישֵׁב בְּבָתִּים וּבַחֲצֵרִים. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי זְמַן לִבְהֵמָה.
לְהֵרָצוֹת פְּנֵי שׁוֹכֵן רוֹמָה. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי חָקַר לְאָסְפוֹ עִם שִׁבְעָה.
מִפְּנֵי טֹרַח יוֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי טֻכַּס לְבָרֵךְ קְהַל מַלְכָּם.
בְּשַׁלַּח אֶת־הָעָם לְדַרְכָּם. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי יִחֵד אוֹר עָט. לְקָרְבָּן טוֹב
מְעָט. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי כִּפּוּר וּמְנוּחַ דּוֹחֶה. לְקַיֵּם צִוּוּי עֲוֹנוֹת מוֹחֶה.
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי לְעֹדֶף שִׂמְחָה לְרְאוֹת. לְנַעֲנֵעַ שְׁמִינִי בַּעֲשׂוֹתוֹ נוֹרָאוֹת.
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי מְזֻמָּן לֶעָתִיד לָבוֹא. לְשַׂמֵּחַ בּוֹ עַם קְרוֹבוֹ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי:
שְׁמִינִי נִקְרָא עֲצֶרֶת. לְאֹם כְּאִישׁוֹן נִנְצֶרֶת. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי סְדוּרָה
בְּדָתוֹת. וּבוֹ נִכְרְתוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי עָרוּךְ הַחֲתוּמִים
בּוֹ לְהַצִּיל. מְפוֹעֶרֶת גָּנוֹן וְהַצִּיל. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי פִּיֵּס בּוֹ לְהִתְכַּן. לְטִבְוֹחַ

באור תרוו"ה

משרת, אהרן. וגיניו, בניו. שמיני גזרת וכו', בחג נידונין על המים אם רב או מעט יהיו. שמיני דורש, כן כתוב בכ"י והוא עיקר וטעמו היום השמיני נדרש לאות ברית מילה להנצל בזכותו שארית ישראל מאף של גיהנם. לנאמנה, לישראל העדה הנאמנה בבריתו. תן חלק לשבעה, אלו ז' ימי החג וגם לשמונה זה שמיני עצרת כדאיתא במדרש. שמיני ותר כו', בשמיני היה מתיר לעוצרים בסוכה לישב בבתים ובחצרים. שמיני זמן וכו', כדכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה'. שמיני חקר וכו', טעמו לזאת חקר והכן לאסוף ולצרף שמיני עצרת עם שבעת ימי החג מפני טורח ישראל וכדאיתא בילקוט פ' פינחס אתה מוצא כשם שעצרת של פסח רחוקה נ' יום אף זאת היה צריך להיות רחוקה נ' יום, ולמה היא סמוכה לחג? מפני שאחר ימות החג ימות הגשמים הם (ולא רצה להטריח עליהם לשוב ולעלות לירושלים), לפיכך אמר הקב"ה עד שהן כאן יעשו את העצרת עכ"ל. יולדת השבעה, תאר לישראל בירמיה ט"ו ט'. שמיני טכס, נתקן. לברך קהל מלכם, שיברך הקהל את מלכם וכן כתיב גבי שלמה ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך (מ"א ח, סו): שמיני יחד אור עט לקרבן וכו', הקב"ה העוטה אור כשלמה יחד השמיני לקרבן טוב מעט כי בשבעת ימי החג הטריח את ישראל בשבעים פרים אבל בשמיני פר אחד ואיל אחד לפי שהוא כנגד ישראל כמבואר שם בפירש"י ז"ל ובמסכת סוכה דף נ"ה, ויתכן כי טוב תאר לכנסת ישראל. שמיני כפור וכו', היום השמיני למילה הוא דוחה יו"כ ויום מנוח היינו שבת כדי לקיים ציווי של הקב"ה שהוא מוחל עונות כי הוא צוה ביום השמיני ימול, ביום אפי' בשבת ואפי' ביו"כ. שמיני לעודף שמחה לראות, כדאיתא במסכת סוכה דף מ"ח א' והיית אך שמח לרבות ליל יו"ט אחרון לשמחה, מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יו"ט אחרון של חג וכו', וזה טעם לעודף שמחה והיינו לרבות שמחת שמיני. לראות, את פני ה'. לנענע שמיני, לזמר מזמור על השמינית, לנענע פעל נגזר מן משחקים לפני ה' וגו' ובכנורות וגו' ו ב מ נ ע נ ע י ם ובצלצלים (ש"ב ו, ה) ואמרינן במס' סופרים, כי בשמיני היו אומרים שיר למנצח על השמינית, כן נראה עיקר בפירוש החרוז הזה, והמפרשים אשר ראיתי פירשוהו על נענוע של לולב, ומלבד שהפי' הזה בלתי מתיישב על הלשון, לא ידעתי מה ענין לולב ליום השמיני. נקרא עצרת לאום וכו', מבואר ע"פ מאמרם ברבות פ' פינחס: ביום השמיני עצרת ת ה י ה ל כ ם כל שבעת ימי החג ישראל עוסקין בקרבנותיהם של אומות העולם, ביום השמיני אמר להם הקב"ה עכשיו אני ואתם נשמח יחד וכו'. שמיני סדורה וכו', הרבה מצות נסדרו על יום השמיני כגון עצרת וקרבן בהמה ומילה ביום השמיני ועליה נכרתו י"ג בריתות כדאיתא בפרק ארבעה נדרים דף ל"א ב'. ערוך להציל וכו', דם המילה שבשמיני, הוא מוכן וערוך להציל החתומים בברית מילה מן הגיהנם. מפוערת, תאר לגיהנם כדכתיב לכן הרחיבה שאול נפשה ו פ ע ר ה פיה לבלי חוק (ישעיה ה, יד). שמיני פיים וכו', עתה מפרש הפייטן ענין מאמרם ז"ל ב:

טֶבַח וְהָכֵן. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי צִוּוּי לוֹמַר זְמָן. לְבָרֵךְ הָאֵל הַנֶּאֱמָן. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי קָבוּעַ רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לִשְׂמוֹחַ בּוֹ עַמּוֹ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי רָצוּי לְהַקְרִיב קָרְבָּן בּוֹ לְבַדּוֹ. לְמַלֹּא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי שִׁיר בּוֹ לְבַדּוֹ לְמַלֵּל. לִגְמָר־בּוֹ אֶת־הַהַלֵּל. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: ח׳ שְׁמִינִי תֵּת בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. לַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וְעָצְמָה. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי:

שְׁמִינִי דּוֹרְשֵׁי נִצּוּחַ יְהוּדֶךָ. אָנָּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת בָּאִים בְּרֹב חֲסָדֶיךָ. יוּחַשׁ עֶזְרָם מִקֹּדֶשׁ בִּזְכוּת חֲסִידֶיךָ. בְּעֶזְרַת שׁוֹרְרוּ עַל־הַיָּם סַהֲדֶיךָ: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מי כמכה עד לפני משה

טוֹעֲנֵי עֹל מֶלֶךְ אֵל אֱמוּנָה. יָשְׁבוּ בְסֻכָּה שִׁבְעָה בֶּאֱמוּנָה. כְּנָתְנוּ חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה. לִקְרָאתָם זֶה יְשָׁעֵנוּ לְהָחִישׁ שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ:

ה׳ יִמְלֹךְ עד חזק ממנו

מֵחַיִל אֶל־חַיִל הוֹלְכִים. נָסְעוּ מִסֻּכָּה וְלִשְׂמוֹחַ בַּשְּׁמִינִי נִמְלָכִים. סֶבֶר יְהָבָם עָלֶיךָ מַשְׁלִיכִים. עוֹזֵר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ מַמְלִיכִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ:

השכיבנו עד סכת שלומך

באור הרזו"ת

שמיני חלוק לענין פז"ר קש"ב, והוא מבואר בפ׳ החליל ואות פ׳ רומז לפיס לפי שבשמיני היו מפייסין אנשי משמרות על הקרבן מה שלא היו עושין כן בפרי החג, אלא היו חוזרין עליהם חלילה כ"ד המשמרות, ופירוש פיים גורל, ולהתכן ל׳ תיכן. זמן, אות ז׳ ירמוז על זמן בפני עצמו שמברכין בו שהחיינו כמו ביום ראשון של חג. קבוע ר ג ל וכו׳, על זה ירמוז אות ר׳ שהוא רגל בפני עצמו לענין אבלות, כדאמרינן בפ׳ ואלו מגלחין אמר רבינא יום א׳ לפני החג וחג ושמיני עצרת שלו הרי כאן עשרים ואחד, פי׳ לענין שלשים יום ואין צריך להשלים לשלשים יום אחר הרגל אלא תשעה ימים נמצא שהשמיני עולה שבעה כשבעת ימי החג. שמיני רצוי וכו׳, אות ק׳ ירמוז על קרבן בפני עצמו שהיו מקריבין כל ימי החג שבעים פרים והיו מתמעטין והולכין ולפי סדר מיעוטם היה להם להקריב בשמיני ששה פרים ואין מקריבין בו אלא אחד והוא כנגד אומה יחידי, ועוד שבכל שבעת הימים היו מקריבין בכל יום אילים שנים וי"ד כבשים ובשמיני איל אחד וז׳ כבשים. שמיני שיר בו לבדו וכו׳, השיר שהיו הלוים אומרים ביום השמיני ולא היה מכלל שירות החג כדאמרינן בפ׳ החליל בחולו של מועד בראשון אומר: הבו לה׳ בני אלים (פי׳ חולו של מועד הוא קורא ליום שני, כי זה מדבר בזמן שבית המקדש קיים שלא היו עושין יו"ט אלא יום אחד), בשני: ולרשע אמר אלהים, בשלישי: מי יקום לי, ברביעי: בינו בוערים, בחמישי: הסירותי מסבל שכמו, בששי: ימוטו כל מוסדי ארץ, רב ספרא מותיב בהא סימנא: ה"ו מבה"י, ואם חל שבת באחד מהן דוחין שיר של אותו יום למחר והיו אומרין במקומו שיר של שבת וכן היו דוחין שיר של כל יום ליום שאחריו בענין שיהיה נדחה השיר האחרון שהוא ימוטו כל מוסדי ארץ, וביום השמיני אין לומר נחזור כבתחלה ונאמר שיר של יום ראשון שהוא הבו לה׳ בני אלים אלא אומר שיר אחר בפני עצמו ומפרש במס׳ סופרים שהוא למנצח על השמינית. שמיני תת ב ר כ ה וכו׳, שבתפלה ובברכת המזון אין אומרים את יום חג הסכות הזה אלא את יום שמיני חג עצרת הזה: שמיני דורשי נצוח וכו׳, ישראל דורשים נצחות יהודו ית׳. יוחש, יומהר. סהדיך, עדותיך. טועני עול, ישראל הטוענים עולו של הקב"ה. לקראתם, כנגד זה, יחיש ישענו ע"י שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם, כנבואת מיכה (ה, ד) והמה מבוארים בפ׳ החליל דף נ"ב: מחיל וכו׳, עשה"כ ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון (תהלים פד, ח) ואמרינן עליו סוף פ׳ הרואה היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לביהכ"נ זוכה להקביל פני שכינה עכ"ל. ופ"ו יסד נסעו מסוכה וכו׳. נמלכים, מתיעצים. סבר יהבם, תקות משאם, ל׳ השלך על ה׳ יהבך (שם נה, כג):

פונים

פּוֹנִים מְסֻבָּה לְבֵיתָם לֵישֵׁב. צָפוּן לַחוֹשְׁבִים הַקָּשֵׁב. קוֹרְאֵי רוֹמְמוּתֶךָ שִׁמְךָ לְחַשֵּׁב. תִּפְרוֹשׂ עֲלֵימוֹ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ תְּהִלּוֹת יוֹשֵׁב: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם: ושמרו. וידבר משה.

ח"ק. שמ"ע. ק"ש. עלינו. ק"י.

צופה הזכרת החג בתפלה ובברכת המזון יש להזכיר את יום שמיני חג העצרת הזה, כ"ה בסוא"ה וב"י ומנהיג ואבודרהם ומפואר ותניא סימן פ"ח ושבלי הלקט ומנהגי רא"ק, והרב בעל ס"ז שקל ושרי להוכיח ע"פ רמ"א. שסמע"ל נקרא חג ע"ש והרב בעל ויעי"ל כתב שסמע"ל נקרא חג מכלל ושמחה בחגך ונעלם זה מעיני שאחרונים ספוסקים עכ"ל, ולדעתי זה ראיה לסתור מדאיצטריך קרא לרבות יו"ט האחרון לשמחה ש"מ שאיננו בכלל ושמחת בחגך וכי אתרבי לשמחה אתרבי, אמנם נראה להביא ראיה דאקרי חג מן הירושלמי הובא בתוספות בחגיגה דף ט' א', וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים, לא מכן שבת שכבר למדנו שאין חגיגה דוחה שבת ומה ת"ל ת ח ג ו ה ו ? לרבות יו"ט האחרון לתשלומין וכו' עכ"ל. הרי לך שיו"ט אחרון נקרא חג מן התורה, וצ"ל השמיני בה' ברמב"ם כמנהג הלשון אחר מלת את וכ"ה בפי' רש"י ברכה את יום השמיני, ולא תמצא בכל המקרא לא ביום שמיני עצרת ולא ביום השמיני עצרת כ"א ביום שמיני העצרת, ולעולם השמיני בה' ברמב"ם ועצרת בלא ה' כדין חבור הכנוי עם נושאו, וזה ראיה ברורה שאין שמיני סמוך לעצרת אבל הם נפרדים וגם בעל הטעמים הפרידם לעולם, ועוד ראיה דכתיב עצרת היא בלשון נקבה ולא יחובר כלל עם שמיני שהוא זכר לכן נוסחת בעל ס"ז את יום שמיני העצרת חג הזה היא תמוה ומוקשה בכל צדדי' ובדאמרן יסוד שהמובן מנוסחה זו היא שמיני של העצרת וכאלו יש לעצרת ימים שמונה וזה שקר. ואולם ע"פ דרכי יתכן ג"כ לומר את יום השמיני עצרת החג הזה ויהיה טעמו היום השמיני שהוא עצרת של חג הסוכות הזה וגירסא זו גם היא נכונה וברורה, וקצת קהלות אוחזות בזאת וקצתן בגירסא הקדמונית ושתיהן נכונות ואין לאחת תפיסה על האחרת, לכן אין לשנות המנהג:

מעריב ליל שמחת תורה

החזן מתחיל ברכו עד ימלוך עלינו לעולם ועד ואח"כ מתחילין כאן:

אֶת־יוֹם הַשְּׁמִינִי. בְּטוֹב יַזְמִינִי. רָנֵּי פַלֵּט יְסוֹבְבֵנִי. לְעֵת עֶרֶב בְּצִלּוֹ יְלוֹנְנִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים: אהבת עולם עד לעולמים

אֻיָּמָה אֲהַב בֵּרַךְ בְּכֶסֶף. בְּמִדָּה מְרֻבָּה מֵרֹאשׁ בְּתוֹסֶף. בְּזֶה עֲצֶרֶת חַג אָסֶף. אוֹהֲבָיו יְקָרֵב אֵלָיו לְהֵאָסֵף: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ק"ש עד לך ענו שירה.

מיוסד ע"פ א"ב וסם המחבר יצחק הקטן חזק אמן בסוף

שְׁמִינִי אֻמַּץ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. בְּחוֹב קָבוּעַ לִשְׁמוֹ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי גְּמָרוּ בְּפַיִס רֶגֶל וּזְמַן. דָּבָר שִׁיר וְקָרְבָּן מְזֻמָּן. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי הוֹסִיף לְגוֹי נִכְבָּד. וּבְמוּסְפֵי קֹדֶשׁ מְכֻבָּד. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי זְמַן וְהִקְבַּע לְרַצּוֹת.

באור הרוו"ה

פונים. לקון לחשם, שפיכת תפלתם שמתפללים בלחש. שמך לחשב, על שה"כ ליראי ה' ולחושבי שמו (מלאכי ג, טז). תהלות יושב, אשר לאל יתברך: **את יום.** יזמיני, יזמין ויכין לי. רני פלט יסובבני, רנה של הצלה יסובבני תמיד, והוא עפ"ה רני פלט תסובבני סלה (תהלים לב, ז). לעת ערב, לעת צרה הנמשלת לערב, והוא עפ"ה והיה לעת ערב יהיה אור (זכריה יד, ז) וירמוז למלחמות גוג. בצלו ילונני, עפ"ה בצל שדי יתלונן (תהלים צא, א): **איומה אהב,** האומה אשר אהב. בכסף, בתאוה. בתוסף, בתוספת יום, וכמו שאז"ל קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום א' וכו', כדאי' בפירש"י סוף פ' פינחס: **אמץ,** נתחזק להיות רגל בפני עצמו והוא קובע חוב קבוע לשמו, והיינו פז"ר קש"ב כמו שיבואר. **גמרו,** הקב"ה גמר והשלים אותו בפיים ורגל וכו'. **דבר,** כ"כ בכ"י בב' קמצין וכן עיקר כי הוא רומז לברכה; ולולי כן יחסר הב' מפז"ר קש"ב, **ו ד ב ר** נופל על התפלה וברכת המזון ולדעתו יהיה טעם ברכה שאומרים בתפלה ובבהמ"ז את יום שמיני חג העצרת, וכדעת מקצת מפרשים; וכבר מבואר זה במערבית

חק נוֹלַד בּוֹ לְהֵרָצוֹת. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי טִבַּע הַתּוֹמֵי חוֹתָם. יְדִידוּת נֵצֶר מִכְתָּם. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי כָּלוּל לְשִׂמְחָה גְדוֹלָה. לִמְכַהֵן בַּחֲנוּךְ עוֹלָה. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי מִלִּפְנֵי פְנֵי פָנָיו. נֶחֱלַק בְּכָל־עִנְיָנָיו. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי סֻכָּם לְשִׁלּוּחַ מֶלֶךְ. עֵת וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי פְּנוֹת בֹּקֶר הֲלָנָתוֹ. צֶדֶק יָלִין מְעוֹנָתוֹ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי קוֹל שֶׁמַע בְּאַהֲבָה. רִנַּת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי: שְׁמִינִי שָׁלוֹם שׁוֹמֵר אָהֳלוֹ. תּוֹךְ יְמֵי עֲלִיַּת רַגְלוֹ. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי:

שְׁמִינִי יְצַוֶּה חַסְדּוֹ קָדוֹשׁ לְעַמּוֹ. וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמּוֹ. מוֹשֵׁל הַשַּׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ. עָלֵינוּ כְּמֵאָז יְהִי נָעֳמוֹ: בְּגִילָה בְּרִנָּה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מי כמכה עד לפני משה.

שְׁמִינִי הֵיטִיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים. קוֹרְאֶיךָ בִּדְבָרִים עֲרֵבִים. טוֹבוֹת יַשְׁמִיעַ לַאֲהוּבִים. נֹעַם מַלְכוּתְךָ עֲנוֹת תְּאֵבִים: זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ פָּצוּ פֶה וְאָמְרוּ: ה׳ ימלך עד מיד חזק ממנו.

שְׁמִינִי חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לָתֵת מָנָה. זִכְרוֹן אָבוֹת יִזָּכֵר־בָּם שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קְנוֹת שֵׁנִית עֲדַת מִי מָנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל: (נ״א מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ):

השכיבנו. עד סכת שלומך.

שְׁמִינִי אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ. מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ לְבָרְכֵנוּ. נְאָמוֹ יָקֵם מַלְכֵּנוּ. בִּפְרִישַׂת שְׁלוֹמוֹ לְסוֹכְכֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם: וידבר משה.

ח״ק. שמו״ע כדאתמול (וכבהל כמו״ז אומרים והודיענו). ק״ש. ומקדשין יק״ז. (ובמוצ״ש יקנה״ז). עלינו. ק״י. ארון עולם

באור הרוו״ה

במעריבית דאתמול. הוסיף לגוי וכו׳, מבואר ע״פ המדרש שהעתקתי שם, והוא עש״ה יספת לגוי נכבדת (ישעיה ט, טו). שמיני זומן וכו׳, שור או כשב או עז כי יולד מיום השמיני והלאה ירצה לקרבן. טבע, הטביע וחתם את ברית קדש בבשרנו. ידידות נצר מכתם, ירמוז לאברהם ראש הנמולים, ומכתם טעמו מכה תם כלומר נימול כמו שאז״ל. כלול, ל׳ כלילת יופי ענין עטרה כי אותו היום נטל עשר עטרות, כדאיתא במסכת שבת דף פ״ז ב׳. למכהן וכו׳, אהרן שנתחנך בשמיני למלואים. מלפני פני פניו נחלק וכו׳, שמיני עצרת נחלק מיום שלפניו ומיום שלפני פני פניו כדאיתא בפ׳ החליל. שמיני סכה וכו׳, מבואר במעריבית דאתמול. שמיני פנות בקר וכו׳, דכתיב ופנית בבקר והלכת לאהליך (דברים טז, ז) מלמד שטעון לינה. מעונתו, ירושלים עש״ה צדק ילין בה (ישעיה א, כא) ועש״ה ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (תהלים עו, ג), וע״ד שאז״ל לא לן אדם בירושלים ובידו עון וכו׳. שמיני שלום שומר אהלו וכו׳, כמו שאז״ל במס׳ פסחים דף ח׳ ב׳ ופנית בבקר והלכת לאהליך מלמד שתלך ותמצא אהלך בשלום וכו׳:

יצוה חסדו וכו׳, עש״ה יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירה עמי (תהלים מב, ט). קדוש, תאר לאל יתברך:

שמיני היטיבה, ל׳ פיוט הוא. קוראיך, הקוראים ק. טובת שמע, כ״כ בכ״י:

שמיני חלק לשבעה וגו׳, כ״כ בכ״י והוא עקר, כי לאות ח׳ א״נ צריכים נראה התרוז; וטעמו מצוה עלינו לתת מנה וחלק לשבעת ימי החג וגם לשמיני עצרת. זכות אבות יזכיר בם שוכן מעונה, קנות שנית עדת נאמנה, כ״כ בכ״י וכן מסתבר:

שמיני. נאמו יקם מלכנו, הקב״ה יקיים נאמו לסוככנו בפריסת שלומו. ובכתב יד גרס נאמן יקים מלכנו:

קצור לי הרמב"ם ז"ל פ"א מהל' תענית. מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבא שבאה על הצבור שנא' על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהם והריעו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם ככתוב עונותיכם הטו וגו' וזהו שיגרום להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי (גם אני) עמכם בחמת קרי. כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי: ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שבאה על הצבור עד שירוחמו מן השמים: כשם שהצבור מתענין על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו. כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר או אסור בבית האסורין יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפלתו: כל השרוי בתענית בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו בין שהיה מתענה עם הצבור על צרתם הרי זה לא ינהג עידונין בעצמו. ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. עכ"ל: וכתב השל"ה ז"ל ע"ז [מס' תענית דף ר"א] ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא הטיפשי שמענה את עצמו כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עוה"ב שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו השכינה. כן יתנהג ג"כ להיות כל היום דבוק בו ית' בתשובה תפלה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם. וק"ו שיהיה סור מרע להרחיק מעליו כל נדנוד עבירה וכל מדה מגונה ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול בעולם כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה ע"כ יגבור על הכעס וכן כ' ר"ת בס' הישר. גם לא ישיח שום שיחה בטלה רק כל מגמתו תהיה על דביקותו בהשם יתברך. ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום התענית יעסוק באמונה ובנחת וימהר לחזור לדביקותו. עכ"ל: עוד כתב. אמרו הקדמונים תעני"ת אותיות ת"ת עני וזהו ענין מ"ש רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא. הפי' הוא כשאדם מתענה אז הוא חסר לחם שאינו אוכל וכואב לו אז מרגיש צער העני שתמיד הוא חסר לחם איך הוא בצער ובכאב ומרחם עליו. ויש ליתן מה שלא אכל היום לעני לערב שאם לא עשה כן נראה כמו שלא התענה לשם שמים רק כדי להרויח בתעניתו מיעוט הפיזור. ואפשר לדקדק ענין זה בדברי הנביא שאמר הלוא פרוס לרעב לחמך. הלחם שלך שהיה מגיע להלכך. ואיתא בירושלמי (בפ' הפלה נתנת) על הפסוק שאמר דוד המע"ה לשלמה בנו ואני בעניי הכינותי לבית ה' זהב כו'. ופריך בירושלמי מאי בעניי אם היה זה הסך הגדול בידו קודש שהקדיש ועשיר היה ותירצו בעניי בעינוי שהיה מתענה ומקדים סעודתו לשמים. וכן הוא ברד"ק בדברי הימים בפסוק הזה עכ"ל:

היושב בתענית אם יכול לסבול התענית נקרא קדוש: ואם לאו כגון שאינו בריא וחזק אם רוצה להתענות דרך פרישות נקרא חוטא. אבל אם ידוע לו שחטא חייב להתענית: ת"ח אינו רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים אא"כ כשהצבור מתענים שלא יפרוש עצמו מהם: ומלמדי תינוקות וכל העוסקים בצרכי רבים דינם כת"ח: וכתבו ספרי המוסר [והזכרתי לעיל בהל' סעודה] דבאמצע אכילתו בשעה שהוא מתאוה לאכול ימשוך ידו ממנה וזה נחשב לו לסיגוף גדול: [וי"ל לענ"ד שגם דרך זה מכוון בפסוק הלוא פרוס לרעב לחמך. היינו מה שעדיין היה צריך לך לאכול די שבעך מזה תפרוס פרוסה ותתן לרעב. ולז"א לשון פרוס ולא לשון נתינה]:

עיר שהקיפוה גוים וכן יחיד הנרדף מפני גוים או מפני לסטים או מפני רוח רעה אינם רשאים להתענות שלא לשבר כחם אלא יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו וכן אם גזרו גזירה וגזרו שלא להתענות עלי' יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות כשתעבור הגזירה (שו"ע או"ח תקע"א):

דיני תענית שני וחמישי ושני:

(א) אחר פסח וכן אחר סוכות נוהגין להתענות תענית שני וחמישי ושני וממתינים עד שיעבור כל חודש ניסן ותשרי ואז מתענים ובשבת הראשון אחר ראש חודש מברכין מי שיקבל עליו תענית שני וחמישי ושני ומי שעונה אמן אין צריך קבלה אם ירצה להתענות ואם יש מילה או חתונה באותו שבת נוהגין לברכו במנחה (משום מניעת טוב כו') (מ"א סימן תצ"ב):

סליחות לשני

התפלות האלה נתחברו בימי הגזירות הטראות שעברו על היהודים. ובזמננו זה אחרי אשר ככר מאכו אליט כל מלכי הארץ חסד. אין אנחנו מתפללים אותם כי אם לזכר החסדים אשר עשה עמנו ה׳ בימים ההם והצילנו מכל צר ואויב.

קודם אמירת הסליחות מתחילין כאן ואומרים אל ארך אפים וכו׳:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ. כִּי בְּרוֹב אִוַּלְתֵּנוּ שָׁגִינוּ. מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ. כִּי־רַבּוּ עֲוֹנֵינוּ:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה. וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ. וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ: גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ. תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ: תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים: בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם. כְּהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב. כְּמוֹ בְּתוֹרָתְךָ כָּתוּב: וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן. כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְהֹוָה בֶּעָנָן: תַּעֲבוֹר עַל־פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם. כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם: תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מֶנּוּ מַאֲמָר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהֹוָה וְשָׁם נֶאֱמַר:

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת. מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל: אֵל הוֹרֵיתָ לָּנוּ לוֹמַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וּזְכָר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. וַיֵּרֶד יְהֹוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם. וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהֹוָה:

וַיַּעֲבֹר יְהֹוָה׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְהֹוָה׀ יְהֹוָה. אֵל רַחוּם. וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד. וֶאֱמֶת: נֹצֵר

א ב ג שמות לד ה ו ז.

עיון תפלה

אל מלך. לך האל והכח ולך המלוכה ואין מי ימחה בידך, לפיכך כשאתה דן בכל יום את העולם ואתה רואה שנתחייב עולם כלייה הנך עומד מכסא הדין ואתה **יושב על כסא רחמים** (ע״ז ג׳ ע״ב). ופירוש יושב שוהה במדת הרחמים, כמו ומושב ב״י אשר ישבו במצרים (שמות יב, מ): **מתנהג בחסידות.** שעושה חסד עם בריותיו לפנים משורת הדין, כמו שנאמר (ירמיה ג, יב) כי חסיד אני נאם ה׳ לא אטור לעולם: **מעביר ראשון ראשון.** עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו, שאם היו מחצה על מחצה כיון שחיסר אחד מהם יכרעו הזכיות, וכך היא המדה (רש״י ר״ה י״ז ע״א): **עושה צדקות עם כל בשר ורוח.** לפי שהוא יודע שהם אך בשר ורוח לפיכך עושה עמהם צדקות, וכמו שנאמר (תהלים עח, לט) ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב: **הורית לנו לומר שלש עשרה.** לשון רש״י (שמות לג, יט) „אני רואה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה וכו׳ אני צריך ללמדך סדר בקשת רחמים וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י״ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין כי רחמי לא כלים" עכ״ל: **וירד ה׳ בענן.** (שם לד, ה):

ה׳ ה׳. מדת רחמים היא, אחת קודם שיחטא (כי גם קודם שיחטא האדם חי הוא אך ברחמיו של הקב״ה, וכמו שאמרו רבותינו ויקרא רבה פכ״ז סימן ב׳ רוה״ק אומרת מי הקדימני ואשלם מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי עשה לי לולב עד שלא נתתי לו דמים, מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי הפריש לפני פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה, מי הפריש לפני קרבן עד שלא נתתי לו בהמה) ואחת לאחר שיחטא וישוב כי קבלת התשובה איננה על פי מדת הדין שהרי הדין נותן „הנפש החוטאת היא תמות" ואיך תועיל תשובה למי שאכל סם המות ואיבד את עצמו בידים, אבל מרחמיו של הקב״ה לקבל את החוטאים בשובם מדרכם הרעה): **אל.** גם זו מדת רחמים וכן הוא

חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן. וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ:
כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים כֵּן תְּרַחֵם יְהוָה עָלֵינוּ: לַיהוָה הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר. וַיֹּאמֶר יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי ׀ לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

שה"מ יצחק הקטן ברבי מאיר חזק ואמץ — אלהינו ואלהי אבותינו

יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תְּחִנָּה עוֹרְכִים. שֶׁהֵם מְצֵרִים וּלְהִוָּשַׁע צְרִיכִים. צָרֵיהֶם עֲלֵיהֶם

א שמות לד, ט. ב תהלים פו, ה. ג שם יב, ב. ד שם קכד, ב. ה שם שם, ג. ו שם קג, יג (בשנוי לשון). ז במדבר יד, יט. ח שם שם, כ. ט דניאל ט, יח. י שם שם, יט.

עיון תפלה

הוא אומר אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני (רש"י): **ונקה לא ינקה.** לפי פשוטו משמע שאינו מוחל על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט (כי הא דאמרינן בב"ק נ' ע"א כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ומסיק בירושלמי ביצה פ"ג ה"ח אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה, ובמדרש שוחר טוב תהלים מז' ו' סי' ג' הר"א למה התוכחות (קללות שבתו"כ ובמ"ת) דומות למלך שכעס על בנו והיה בידו חרב שנדויית ונשבע שהיא עוברת על ראש בנו וכשנתפייס אמר אם עברה על ראש בני אין לו חיים ושוב אין לי יורש מלכותי ולבטל גזירתי אי אפשר מה עשה המלך הכניסה לנרתקה והעבירה על ראש בנו ונמלט בנו ניצל וגזירתו נתקיימת (זה היה בגלות מצרים שקבע להם התחום מיוחד בארץ גושן והבדילם מבין המצרים כנרתק הזה המבדיל בין החרב לבין הצואר). ר' חנינא אמר למלך שכעס על בנו והיתה לפניו אבן גדולה ונשבע המלך שהוא זורקה על בנו וחזר ואמר אם אני זורקה בו שוב אין לו חיים מה עשה המלך נטלה וכתתוהו לצרורות קטנות והתחילו זורקין עליו אחת אחת והמלך הציל את בנו וקיים שבועתו (זה הוא בגלות אדום שהאריך הזמן תחת עובד הפורענות). רשב"ל אמר למלך שכעס על בנו והיה לפניו חבל ונשבע שהוא מכהו מאה מכות בחבל הזה חזר ואמר אם הוא לוקה מאה מלקות שוב אין לו חיים מה עשה המלך כפלה למאה על מאה והכהו באותו חבל כפוף פעם אחת ונמלט המלך הציל את בנו וקיים גזירתו (זה היה בימי אחשורוש שגזר עליהם שחד כליון חרוץ בפעם אחת), והוא ע"ד שאמרו רבותינו (ר"ה י"ז א') ועון עצמו אינו נמחק. **כך** פירש רש"י בפ' כי תשא, ובירמיה ל, יא פרש"י לשון טיאוט השמד, וכן פירש שם הרד"ק „ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב כי הנכרת מן העולם נקי ממנו, ות"י ושיצאה לא אשיצינך" עכ"ל. והכל לפי הענין, כאן הוא מדבר במדת רחמים אמר שבכל זאת לא ינקה לגמרי אע"פ שהוא נושא עון ופשע וחטאה, ושם הוא מדבר במדת הדין כמו שאמר ויסרתיך למשפט אמר שבכל תקף הדין נקה לא אנקך מן העולם. ולפי"ז ונקה מקור מחובר אל הפעל שאחריו, כמו והמת אל תמיתוהו (מ"א ג, כו), ואכול לא תאכלוהו (ויקרא ז, כד). ורבותינו דרשו (יומא פ"ו ע"א) מלת ונקה למדה בפני עצמה מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים, ולפיכך נוהגין העולם להפסיק בקריאת י"ג מדות במלה זו, כי בשעת הזכרת מדות הרחמים לא יתכן להזכיר מדות פורעניות. ויש מקשין איך מפסיקין באמצע פסוק? ונראה לתרץ לפי ששלש עשרה המדות הן ענין בפני עצמו ואינו מתקשר לא לפניו ולא לאחריו, ובכל ענין בפני עצמו מותר להפסיק בין לפניו ובין לאחריו. וכהאי גוונא מצינו שהפסיקו אנשכה"ג בקדושת יוצר הפסוק של קדושה ממה שלפניו והתחילו קדוש קדוש קדוש וגו'. וכמו כן הפסיקו את המקרא ברוך כבוד ה' ממקומו ממה שלפניו:

ישראל עמך. חתום שהמ"ח **יצחק הקטן ברבי מאיר חזק ואמץ.** והוא הריב"ם בעל התוספות אחיו של רבינו תם ז"ל: **שהם מצרים.** מלשון

על מאריכים. כל זאת הגעתם ושמך מברכים: חלי ומכאוב להכתב לא נמסר. עלובים מנער ומהם לא הוסר. קדוש בידך לפתח מוסר. באמונתך הנקיה ולא באמנות בשר: הלובש צדקה ולו כמעיל עטויה. וממכה עצמה מתקן רטיה. קומם עדתך מנפילתה המטויה. בכחך הגדול ובזרועך הנטויה: טמאים (נ"א טועים) אמרו נחלתך לחבל. כבודך להמיר ואחר הבלם להתבלבל*). נתעב אליל לאלה לקבל. יראתך הקדושה לנטוש ולנבל: באהבתך ובחמלתך מנשא ומנטל. עצת צורריך תסכל. ומחשבותם תבטל רבה מהומה ביניהם הטל. ומלאך אכזרי דוחה ומטלטל: בעבור כבוד עצמך ושם קדשך המהלל. נוראות הפלא לבל בגוים יתחלל. יועציהם ואיתניהם תוליך שולל. ובהם תעולל כאשר בי התעולל: מקים מעפר דל ואביון מאשפה. כנסתך אל תתן לכלה ולחרפה. אם בפקודיך מתעצלת ומרפה. על כל פשעיה אהבתך תהא מחפה: יתרה חבתם לפניך אדוני האדונים. בין כך ובין כך קרואים לך בנים. רחמיך יקדמונו אלהי עליונים ותחתונים. טרם ישטפונו המים הזידונים: חפצי קרבתך על כל הבאות. החישה למו ישועות הנבאות. קדוש עשה עמם לטובה אות. חזק ואמיץ גואלם יהוה צבאות: אל מלך ויעבור וכו'

נשא[א] לבבנו אל כפים אל אל בשמים: תבוא[ב] לפניך אנקת אסיר כגדל זרועך הותר בני תמותה: לאדני[נ] אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו:

מיוסד ע"פ א"ב — כרחם אב וכו'

אלהים בישראל גדול נודעת. אתה יהוה אבינו אתה: בכל קראנו אליך קרבנו. רם ונשא אתה בקרבנו: גמלתנו הטובות גם בחובנו. לא

*) נ"א להתהבל. א איכה ג, מא. ב תהלים עט, יא. נ דניאל ט, ט.

עיון תפלה

מלשון כלב אשר מגרה (ירמיה מח, מא) כי גר להם : **עול מאריכים**. מלה"כ (תהלים קכט, ג) על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם : **כל זאת הגיעתם**. עפה"כ (שם מד, יח) כל זאת באתנו ולא שכחנוך : **עלובים מנער ומהם לא הוסר**. כצ"ל וכ"ה בסדר כל בו. מנעורותם הם עלובים והינם שולבים ולא הוסר מהם העלבון עד היום : **בידך לפתח מוסר**. מלה"כ (איוב יב, יח) מוסר מלכים פתח, בידך לפתח מוסרותינו ולקרא לנו דרור : **הלובש צדקה**. מלה"כ (ישעיה נט, יז) וילבש צדקה כשרין : **ולו כמעיל עטויה**. מלה"כ (שם שם) ויעט כמעיל קנאה : **וממכה עצמה מתקן רטיה**, כדאמרינן בשמו"ר פרשה כ' סי' נ' אין מדותיו של הקב"ה כמדת בו"ד. מדת בו"ד שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטייה אבל הקב"ה במה שהוא מכה הוא מרפא וכו' הוי וממכותיך ארפאך (ירמיה ל, יז) : **מנפילתה המטויה**. שנפלה מטה מטה : **מנשא ומנטל**. עפה"כ (ישעיה סג, ט) וינטלם וינשאם כל ימי עולם : **עצתם תסכל**. מלה"כ (ש"ב טו, לא) סכל נא את עצת אחיתפל ה' : **ומחשבותם תבטל**. כי הוא דמצלינן א"מ בטל מחשבות שונאינו : **רבה מהומה**. עפה"כ (זכריה יד, יג) מהומת ה' רבה : **ביניהם הטל**. כן צריכים לנקד, מגזרת נט"ו כמו וה' הטיל רוח גדולה (יונה א, ד), ומוטים המנקדים הטל בפת"ח ודגש : **ומלאך אכזרי**. עפ"ה (משלי יז, יא) ומלאך אכזרי ישולח בו : **דוחה ומטלטל**. עפ"ה (תהלים לה, ה) ומלאך ה' דחה : **יועציהם ואיתניהם תוליך שולל**. עפ"ה (איוב יב, יז) מוליך יועצים שולל, ופירוש שולל משולל דעת : **ובהם תעולל**. עפה"כ (איכה א, כב) ועולל למו כאשר עוללת לי : **מקים מעפר**. עפה"כ (תהלים קיג, ז) מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון : **כנסתך**. כנסת ישראל : **בין כך ובין כך**. בין כשעושים רצונו של מקום ובין כשאין עושים : **קרואים לך בנים**. שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד, א), ונאמר בנים משחיתים (ישעיה א, ד) : **בטרם ישטפונו המים הזידונים**. עפ"ה (תהלים קכד, ד ה) אזי המים שטפונו וגו' המים הזידונים : **חפצי קרבתך**. עפ"ה (ישעיה נח, ב) קרבת אלהים יחפצון : **על כל הבאות**. על כל הבא עליהם, שהם מברכים על הרעה כמו על הטובה : **ישועות הנבאות**. הישועות האמורות על ידי הנביאים : **עשה עמם לטובה אות**. עפ"ה (תהלים פו, יז) עשה עמי אות לטובה : **חזק ואמיץ וגו'**. עפ"ה (ירמיה נ, לד) גואלם חזק ה' צבאות שמו :

אלהים בישראל גדול נודעת. על שם הכתוב (תהלים עו, ב) נודע וגו' בישראל גדול שמו :

כנמ

בְּצִדְקוֹתֵינוּ וּבְיֹשֶׁר לְבָבֵנוּ: הוֹדֵנוּ גַּם כִּי זָנַחְנוּ*). גְּאָלֵנוּ כִּי עֲבָדִים אֲנָחְנוּ: הִנְּנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ עַד דַּכָּא. וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ לְךָ מִתַּכָּה: וְאַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשׁוֹנִים עִמָּנוּ. מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם נֶאֱמָנוּ: זַעַף נִשָּׂא וַתַּשׁ כֹּחֵנוּ. יְהֹוָה אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: חַלְחָלוֹת רַבּוֹת בִּלּוּ בְשָׂרֵנוּ. נָא אַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנוּ: טֹרַח הַצָּרוֹת אֵין לְהִסָּפֵר. אַיֵּה שֹׁקֵל וְאַיֵּה סֹפֵר: יָדַעְנוּ רִשְׁעֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: כַּעַס וְחָרוֹן מִנּוּ יֶחְדָּל. כִּי קָטֹן יַעֲקֹב וְדָל: לַחַץ יוֹסֵר וְעוֹל מִנּוּ יֶחְבָּל. כִּי כָשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל: מְנָת מִדָּתֵנוּ לֹא תִגְבַּהּ. כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה: נָחֵם עַל הָרָעָה לְאֻמָּתֶךָ. מַטֵּה כְּלַפֵּי חֶסֶד אֱמוּנָתֶךָ: סְלִיחָה אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ. עָזְרֵנוּ כִּי עָלֶיךָ נִשְׁעָנוּ: עָרְפֵּנוּ כֹּף לְךָ לְהִשְׁתַּעְבֵּד. בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה אוֹתְךָ לַעֲבוֹד וּלְכַבֵּד: פּוֹקְדֶיךָ קִדְּשׁוּ צוֹמוֹת לִקְבּוֹעַ. דַּעְתָּם קְצָרָה צָרְכָּם לִתְבּוֹעַ: צָקוּן לַחֲשָׁם אֵלֶיךָ תָּבֹא. תַּחֵל לְאִישׁ אִישׁ נִגְעוֹ וּמַכְאוֹבוֹ: קוֹל יַעֲקֹב נוֹהֵם מִתְּהוֹמוֹתֶיךָ. תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ: רוֹדֶה רוֹדֵף בְּאַף תְּבַלֶּה. שְׁנַת שׁוֹמְמִים לְרִיב צִיּוֹן תְּגַלֶּה: שָׂרַתְּ וְרָדַתְּ מִנֹּעַר קְנוּתֵנוּ. וְאַל תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָתֵנוּ: תָּעִינוּ לִשְׂמֹאל וִימִינְךָ תְקָרְבֵנוּ. כִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ: תַּבִּיט וְתָצִיץ וְתַשְׁגִּיחַ לִרְחוּמֶיךָ. תִּתְאַזֵּר בַּחֲנִינוֹתֶיךָ תִּתְלַבֵּשׁ בְּצִדְקוֹתֶיךָ. תִּתְכַּסֶּה בְּרַחֲמֶיךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתֶךָ. וְתָבֹא לְפָנֶיךָ מִדַּת טוּבְךָ וַעֲנְוְתָנוּתֶךָ: אל מלך וכו׳

פזמון שהמ״ח שמואל כהן יחיה

מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל בְּמֵיטַב הִגָּיוֹן. אוּלַי יָחוֹס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם שְׁאֵרִית יוֹסֵף. שְׁפָלִים וּנְבָזִים פְּשׁוּחֵי**) שָׁסֶף. שְׁבוּיֵי חִנָּם מְכוּרֵי בְּלֹא כֶסֶף. שׁוֹאֲגִים בִּתְפִלָּה וּמְבַקְשִׁים רִשְׁיוֹן. אולי יחוס: אוּלַי יְרַחֵם מְעֻנֵּי כֶבֶל. מְלַמְּדֵי

עיון תפלה

הננו בעונינו עד דכא. עפ״ה (תהלים צ, ג) תשב אנוש עד דכא. עד המדרגה התחתונה של שפלות: **זעף נשא.** עפ״ה (מיכה ז, ט) זעף ה׳ אשא: **בלו בשרנו.** כ״ה בסדור כל בו בני״ת **ועול מנו יחבל.** מלה״כ (ישעי׳ י, כז) וחבל על מפני שמן: **מנת מדתנו לא תגבה.** לא תפרע מאתנו חלק מדתנו הרעה: **לאימתך.** לאומתך: **מטה כלפי חסד** (ר״ה י״ז, ע״א): **פוקדיך.** זוכריך: **קדשו צומות.** מלה״כ (יואל ב, טו) קדשו צום קראו עצרה: **דעתם קצרה.** המליצה הזאת לוקחה מן הסליחה כ״ו אשר בסדר הסליחות לער״ה ומחברה ר׳ יוסף בר׳ יצחק, והניחה לקחוה מן התפלה הקצרה המוזכרת בברכות כ״ט ע״ב צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה: **צקון לחשם.** וכ״ה בפזמון ישראל נושע בה׳ לר׳ שפטיה ולוקחה ממליצת הכתוב (ישעיה כו, טז) צקון לחש מוסרך למו, הראב״ע והרד״ק פרשו את המלה הזאת לפעל עבר בתוספת נו״ן וצקו לפניך לחשם ותפלתם, ורש״י פירש „שפך שיח ותפלה" לדעתו הוא שם המקרב יציקת לחש, וכך פרשוה הפייטנים כאלה: **רודה רודף.** עפ״ה (ישעיה יד, ו) רודה באף גוים: **שרת ורדת.** הרת מענין ראיה מגזרת השורש ולא קרוב (במדבר כד, יז), רדת מענין ירידה, כי הפייטנים הולכים בשיטת בעלי המדרשים הפנים לפיהן אינם נמנעים מלהחליף גזרה בגזרה. וכוונתו שהקב״ה ראה את עניינו וירד להצילנו ולקנות אותנו לו לעם בעודנו בנוער, וכמו שנאמר (שמות ג, ז) ראה ראיתי את עני עמי וגו׳ וארד להצילו וגו׳. ואמר מנוער ע״ש שנאמר (הושע יא, א) כי נער ישראל ואוהבהו ונאמר (יחזקאל טז, ו) ואעבור עליך ואראך וגו׳: **ואל תשליכנו** וגו׳ **ככלות כחנו.** עפ״ה (תהלים עא, ט) אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני: **תביט ותציץ** וכו׳. לוקח מתפלת ר׳ יוחנן בתר צלותיה (ברכות ט״ז ע״ב) שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבוא לפניך מדת טובך וענותנותך: **מלאכי רחמים.** שם המחבר שמואל כהן יחיה. ועל דבר תפלות למלאכים ראה מה שהארכתי במבוא הסדור בפרק ג׳: **פשוחי שסף.** בקועים וקרועים דווים סחופים ומפורסים, מלשון ויפשחני (איכה ג, יא), ומלשון וישסף שמואל את אגג (ש״א טו, לג): **מעוני כבל.** מעונים בכבלים, מלה״כ (תהלים קה, יח)

*) בפועל אינו במקרא, ובסדור ענו״י זָנַחְנוּ. **) נ״א שפוחי ובש״ן שמאל, ועיין סדור ענו״י.

מכות בעני סבל. מנוד ראש נתונים ביושבי תבל. משל בעמים בקצף ובזיון. אולי יחום: אולי ירחם ויירא בעני עמו. ויקשב וישמע הצגים לעמו. ועודים בלחש מוסר למו. ועיניהם תולים למצוא רציון. אולי יחום: אולי ירחם אומרי סלח נא. אומצי שבחו בכל עת ועונה. אגודים בצרה לשפוך תחנה. את פני אלהיהם שופכים לב דויון. אולי יחום: אולי ירחם לקחה בכפלים. לעוטה אריות כמו בפי שחלים. לוקה ומשתלמת בעון שולים. לא שכחה בכל זאת מכתב עז חביון. אולי יחום: אולי ירחם כבושי פנים. השומעים חרפתם ולא משיבים ועונים. נצחו מקוים ולישעו נשענים. כי לא כלו רחמיו בכליון. אולי יחום: אולי ירחם יחלץ עני בעניו. חבושו יתיר מארץ שביו. יגהה מזורו ויחבוש חליו. צעקתו ישמע ויחיש עת פדיון.

אולי יחום עם עני ואביון אולי ירחם: אל מלך ויעבור

זכר רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה: זכרנו יהוה ברצון עמך פקדנו בישועתך: זכר עדתך קנית קדם גאלת שבט נחלתך הר ציון זה שכנת בו: זכר יהוה חבת ירושלם אהבת ציון אל תשכח לנצח: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד: זכר יהוה לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה: זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם: זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו:

סליחות לתחלואי ילדים ר"ל

אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו:
חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו:

מיוסד ע"פ א"ב

אל נא רפא נא תחלואי גפן פריה. בושה וחפורה*) ואמלל

א תהלים כה,ו. ב שם קו,ד. ג שם עד,ב. ד אין זה פסוק במקרא. ה שם קב, יד. ו שם קלז, ז. ז שמות לב, יג. ח דברים ט,כז. ט במדבר יב, יג.

עיון

עמו בכבל רגלו: **הצגים לעומו**. הנלבים לעמתו בתפלה: **ועודים בלחש**. מתקבלים בתפלה: **מוסר למו**. מלה"כ (ישעיה כו, טז) צקון לחש מוסרך למו: **אומצי שבחו**. מתאמצים בשבחו של מקום: **לקחה בכפלים**. עפ"ה (שם מ, ב) כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה. ובפסיקתא דר"כ הובאת בובר סוף פיסקא דשבת נחמו חטאו בכפלים ולקו בכפלים ומתנחמים בכפלים: **לוקה ומשתלמת**. מלשון התלמוד (מכות ד' ע"ב) אין אדם לוקה ומשלם: **בעון שולים**. עפ"ה (איכה א,ט) טומאתה בשוליה:

תפלה

לעוטה. בלועה מלה"כ (בראשית כה, ל) הלעיטני: **שחלים**. אריות: **מכתב עז חביון**. התורה, ועפ"ה (חבקוק ג, ד) ושם חביון עזו: **כבושי פנים**. מלשון התלמוד (סנהדרין י"ס ע"ב) כבשו פניהם בקרקע: **נצחו מקוים**. הם מקוים לנצחונו שיגלה את אויביו: **יחלץ עני בעניו**. לה"כ (איוב לו, טו): **חבושו יתיר**. יתיר את עמו החבוש: **יגהה מזורו**. ירפא מכתו: **ויחבוש חליו**. מלשון כי הוא יכאיב ויחבש (שם ה, יח): **אל נא רפא**. לה"כ (במדבר יב, יג): **גפן פוריה**. כמו פרי הגפן, כי ישראל נמשלו לגפן כמו שנאמר

א) נ"ל ותפרה, כלה"כ (ישעיה כד, ט), וכ"ה בסדורים המדויקים.

פְּרִיָּה. גְּאָלֵנוּ מִשַּׁחַת וּמִמַּכָּה טְרִיָּה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה: חטאנו דִּגְלֵי עַם פְּדוּיֵי בִּזְרוֹעַ חָשׂוּף. הַצֵּל מִנֶּגֶף וְאַל־יִהְיוּ לְשִׁסּוּף. וְתַעֲנֶה קְרִיאָתֵנוּ וּלְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם־סוּף: חטאנו זְכוּת צוּר חֻצַּב הַיּוֹם לָנוּ תְגַל. חֲשָׂכֵנוּ מֵאֶנֶף וּנְחֵנוּ בְּיֹשֶׁר מַעְגָּל. טַהֵר טֻמְאָתֵנוּ וְלִמְאוֹר תּוֹרָתְךָ עֵינֵינוּ גַּל. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל: חטאנו יָהּ רְאֵה דֶּשֶׁן עָקוּד וְהַצְמַח לָנוּ תְרוּפָה. כַּלֵּה שׁוֹד וָשֶׁבֶר סַעַר וְסוּפָה. לַמְּדֵנוּ וְחַכְּמֵנוּ אִמְרָתְךָ הַצְּרוּפָה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה: חטאנו מְתֻמָּם מְרֻחָם שָׁרָשָׁיו אַל־תְּקַמֵּל. נַקֵּנוּ מִכֶּתֶם וָשֶׁמֶץ וְלֹא נֵאָמֵל. סְעָדֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה וְאָרְחוֹת חֲסָדֶיךָ נִגְמֵל. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל: חטאנו עוֹדְדֵנוּ בְּצֶדֶק מָשׁוּי מִמַּיִם וְכַפֵּר זָדוֹן וּמְשׁוּגָה. פְּדֵנוּ מִמְּהוּמַת מָוֶת וְאָחוֹר בַּל נְסוֹגָה. צַוֵּה יְשׁוּעָתֵנוּ וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ אַל נִתְמוֹגְגָה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה: חטאנו קְדֻשַּׁת אִישׁ חֲסִידֶךָ זְכוֹר לִיפַת פְּעָמַיִם. רַחֲמֶיךָ תְּעוֹרֵר כִּי לָקִינוּ בְּכִפְלַיִם. שׁוּבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ וְלֹא נֶחְשַׂף שׁוּלַיִם. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְדָוִד וְלִשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלָיִם: חטאנו (תַּעֲנֶה לְקוֹרְאֶיךָ. וְהַסְכֵּת מִמְּעוֹנִים. תִּשְׁמַע שַׁוְעַת צוֹעֲקֶיךָ. שׁוֹמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים. תְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ. כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים. עֲנֵנוּ

עיון תפלה

(תהלים פ, ט) גפן ממצרים תסיע, וילדיהם הם פרי הגפן: **דגלי עם.** כל דגלי ישראל הפדוים בזרוע נטויה: **לשסוף.** לכריתה כמו וישסף שמואל את אגג (ש"א טו, לג): **ולמעשה ידיך תכסוף.** לשון הפסוק (איוב יד, טו): **זכות צור חצבנו.** כצ"ל וכ"ה בכי"י. ר"ל זכותו של א"א שהוא הצור אשר ממנו חצבנו (ישעיה נא, א): **דשן עקוד.** אפרו של יצחק כאלו נשרף על גב המזבח: **מתמם מרחם.** יעקב אבינו איש תם שנולד מהול (ב"ר פס"ג): **שרשיו אל תקמל.** אל תכרית זרעו: **ולא נאמל.** מלשון מה אמלה לבתך (יחזקאל טז, ל): **עודדנו.** חזקנו: **בצדק משוי ממים.** בצדקו של מרע"ה המשוי ממים: **פדנו ממהומת מות ואחור בל נסוגה** (כצ"ל). מהומת המות מביאה לפעמים את האדם להסוג מאחרי ה' כמו המעשה דאליהו (סנהדרין ס"ג ע"ב) הס כי לא להזכיר בשם ה': **קדושת איש חסידך.** קדושת אהרן קדוש ה', וקראו איש חסידך עפ"ה (דברים לג, ח): **ליפת פעמים.** לישראל היפים בפעמי רגליהם כמו שדרשו רבותינו בשה"ש רבה פרשה ז' פסוק ב: **לקינו בכפלים.** כמו שנאמר (ישעיה מ, ב) כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה: **שובנו ליראתך ולא נחשף שולים.** לא נהיה לחרפה וכלמה, עפ"ה (ירמיה יג, כו) וגם אני חשפתי שוליך על פניך:

כמו שענית למרדכי ואסתר. ותלו על־העץ חמשים
האב עם הבנים): חטאנו

זכור לנו ברית אבות כאשר אמרת. וזכרתי את־בריתי יעקוב ואף את־בריתי יצחק ואף את־בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: זכור לנו ברית ראשונים כאשר אמרת. וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי־אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה: עשה עמנו כמה שהבטחתנו. ואף גם־זאת בהיותם בארץ איביהם לא־מאסתים ולא־געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם: השב שבותנו ורחמנו כמה שכתוב. ושב יהוה אלהיך את־שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל־העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה: קבץ נדחינו כמה שכתוב. אם־יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך: מחה פשעינו כעב וכענן כמה שכתוב. מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך: מחה פשעינו למענך כאשר אמרת. אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר: הלבן חטאינו כשלג וכצמר כמה שכתוב. לכו־נא ונוכחה יאמר יהוה אם־יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם־יאדימו כתולע כצמר יהיו: זרוק עלינו מים טהורים וטהרנו כמה שכתוב. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל־גלוליכם אטהר אתכם: רחם עלינו ואל תשחיתנו כמה שכתוב. כי אל רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את־ברית אבתיך אשר נשבע להם: מול את־לבבנו לאהבה את־שמך כמה שכתוב. ומל יהוה אלהיך את־לבבך ואת־לבב זרעך לאהבה את־יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך למען חייך: המצא לנו בבקשתנו כמה שכתוב. ובקשתם משם את־יהוה אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל־לבבך ובכל־נפשך: תביאנו אל הר קדשך ושמחנו בבית תפלתך כמה שכתוב. והביאותים אל־הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחיהם לרצון על־מזבחי כי ביתי בית־תפלה יקרא לכל־העמים:

שמע קולנו יהוה אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את־תפלתנו: השיבנו יהוה אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: אמרינו האזינה יהוה בינה הגיגנו: יהיו לרצון אמרי פינו והגיון לבנו לפניך יהוה צורנו וגואלנו: אל־תשליכנו מלפניך ורוח קדשך אל־תקח ממנו: אל־תשליכנו לעת זקנה ככלות כחנו אל־תעזבנו: אל־תעזבנו יהוה אלהינו אל־תרחק ממנו: עשה עמנו אות לטובה

א ויקרא כו, מב. ב שם כו, מה. ג שם שם, מד. ד דברים ל, ג. ה שם ל, ד. ו ישעיה מד, כב. ז שם מג, כה. ח שם א, יח. ט יחזקאל לו, כה. י דברים ד, לא. כ שם ל, ו. ל שם ד, כט. מ ישעיה נו, ז. נ איכה ה, כא. ס תהלים ה, ב (בשנוי). ע שם יט, טו (בשנוי). פ שם נא, יג (בשנוי). צ שם עא, ט (בשנוי). ק שם לח, כב (בשנוי). ר שם פו, יז (בשנוי).

וְיִרְאוּ שׂוֹנְאֵינוּ וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְהוָֹה עֲזַרְתָּנוּ וְנִחַמְתָּנוּ: כִּי־לְךָ יְהוָֹה הוֹחָלְנוּ אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. (נ״א אָנָּא) תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ כִּי־אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

הִרְשַׁעְנוּ וּפָשַׁעְנוּ לָכֵן לֹא נוֹשָׁעְנוּ. וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לַעֲזוֹב דֶּרֶךְ רֶשַׁע. וְחִישׁ לָנוּ יֶשַׁע. כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָֹה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ אָמַר לְפָנֶיךָ שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: נַקֵּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מִכָּל־פְּשָׁעֵינוּ וְטַהֲרֵנוּ מִכָּל־טֻמְאוֹתֵינוּ וּזְרוֹק עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְטַהֲרֵנוּ. כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ רְעֵבֵי טוּבְךָ צְמֵאֵי חַסְדְּךָ תְּאֵבֵי יִשְׁעֲךָ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי לַיהוָֹה אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת:

אֵל רַחוּם שְׁמֶךָ. אֵל חַנּוּן שְׁמֶךָ. בָּנוּ נִקְרָא שְׁמֶךָ. יְהוָֹה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן אֲמִתֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן בְּרִיתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן גָּדְלְךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן דָּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן וִעוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן זִכְרֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן חַסְדֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן טוּבֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יִחוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן כְּבוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן לִמּוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן מַלְכוּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן נִצְחֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן סוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן עֻזֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן פְּאֵרֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן צִדְקָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁכִינָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תְּהִלָּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן אוֹהֲבֶיךָ שׁוֹכְנֵי עָפָר. עֲשֵׂה לְמַעַן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. עֲשֵׂה לְמַעַן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. עֲשֵׂה לְמַעַן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה. עֲשֵׂה לְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְמוֹת הֵיכָלֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרִיסוּת מִזְבְּחֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יוֹנְקֵי שָׁדַיִם שֶׁלֹּא חָטְאוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן גְּמוּלֵי חָלָב שֶׁלֹּא פָשְׁעוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן תִּינוֹקוֹת שֶׁל־בֵּית רַבָּן. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

א תהלים פו, יז (כשנוי לשון). ב נחמיה ט, לג. ג יחזקאל לו, כה.

עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אָבִינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ דּוֹרְשֵׁנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָאֵל הַנֶּאֱמָן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ זַךְ וְיָשָׁר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ חַי וְקַיָּם עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ יוֹדֵעַ יֵצֶר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ כּוֹבֵשׁ כְּעָסִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ נוֹרָא וְנִשְׂגָּב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ סוֹלֵחַ וּמוֹחֵל עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת צָרָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פּוֹדֶה וּמַצִּיל עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ צַדִּיק וְיָשָׁר עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ קָרוֹב לְקוֹרְאָיו עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ שׁוֹמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ תּוֹמֵךְ תְּמִימִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ קָשֶׁה לִכְעוֹס עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַךְ לִרְצוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עֶזְרַת הַשְּׁבָטִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מִשְׂגַּב אִמָּהוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִי יְתוֹמִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ דַּיַּן אַלְמָנוֹת עֲנֵנוּ:

יסוד הפיוט הזה הוא במשנה תענית פרק ב':

מִי שֶׁעָנָה[א] לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיִצְחָק[ב] בְּנוֹ כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיַעֲקֹב בְּבֵית־אֵל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיוֹסֵף בְּבֵית הָאֲסוּרִים הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם־סוּף הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְמֹשֶׁה בְּחוֹרֵב הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְאַהֲרֹן בַּמַּחְתָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְפִינְחָס בְּקוּמוֹ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְדָוִד וּשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלָיִם הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לֶאֱלִישָׁע בִּירִיחוֹ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּחָלְיוֹ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְדָנִיֵּאל בְּגֹב הָאֲרָיוֹת הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְעֶזְרָא בַּגּוֹלָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְכָל־הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים וְהַתְּמִימִים וְהַיְשָׁרִים הוּא יַעֲנֵנוּ:

רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לַעֲנִיֵּי עֲנֵינָן*) רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לִתְבִירֵי לִבָּא עֲנֵינָן. רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לְמַכִּיכֵי רוּחָא עֲנֵינָן. רַחֲמָנָא עֲנֵינָן. רַחֲמָנָא חוּס. רַחֲמָנָא פְּרוֹק. רַחֲמָנָא שֵׁזִיב. רַחֲמָנָא רַחֵם עֲלָן. הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב: ואח"כ אומרים א"מ

נוסחת מחזור לבני רומא הנדפס בבולוניא עם פירוש קמחא דאבישונא שנת ש"א:

*) רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לַעֲנִיֵּי עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לַעֲשִׁיקֵי עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לִתְבִירֵי לִבָּא עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְמַכִּיכֵי רוּחָא עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לִשְׁפִילֵי דַעְתָּא עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְבְזִיזֵי וְלִמְטוּלְטְלֵי עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְיַתְמֵי וּלְאַרְמְלָתֵי עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לִקְצִירֵי עַל עַרְסֵיהוֹן עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְאַיַּלְתָּא בְּטוּרֵי עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְיַעֲלְתָּא בְּעִדָּן מוֹלְדֵיהוֹן עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְחֵיוָתָא עַל מִתְבְּרֵיהוֹן עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לִבְנֵי עוֹרְבֵי עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְכָל־מָאן דְּצָוַח לֵיהּ עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לְכָל־מָאן דְּדָחִיק לֵיהּ עֲנֵנָן. דְּעָנֵי לַעֲנִיֵּי עֲנֵנָן:

א בראשית כב. ב שם לה, ג. ג שם לט, מ, מא. ד שמות יד. ה שם יז. ו במדבר יז. ז שם כה. ח יהושע ה. ט ש"א ז. י ש"ב ז ומ"א ט. כ מ"א יח. ל מ"ב ב. מ יונה ב'. נ ישעיה לח. ס דניאל ג. ע שם ו. פ אסתר ח. צ עזרא ט.

מתחיל סלח לנו אבינו עד לכל קוראיך ואח"כ מתחיל כאן. וכן בכל תענית צבור:

האזינה יהוה תפלתנו והקשיבה לקול תחנונותינו: הקשיבה לקול שועתנו מלכנו ואלהינו כי־אליך נתפלל: שמע־יהוה וחננו יהוה היה עוזר לנו: כרחם אב וכו'

סליחה מיוסד ע"פ תשר"ק ובסוף חתום שם המחבר מאיר הצעיר חזק בתורה ובמעשים טובים.

אלהינו ואלהי אבותינו

תענית צבור[א] קבעו תבוע צרכים. שוב עדיך חפש ולחקור דרכים. רך לרצות בשלש עשרה ערכים. קשה לכעוס תת לאפים ארכים: צדדיך מקשטים עדים בלי תפשיט. פאר הרחמים והסליחות הוד תכשיט. ערך שועתנו לך לבד נושיט. סדר חיים ופרנסה ליצורים תושיט: נסתמה הבירה[ב] ונתרוקן טהר השלחן. מזין ומזיח סתר מעבודת פלחן. לשפיכת הנפש חשוב כבשית זלחן. כמעטר ומשביע גואל ורופא וסלחן: יאות לך יען ממנתך נשנסת. טוב רוחך היות נזונת ומתפרנסת. חלף שואלת קובלת ומתנוססת. זכר דאגותיה לפניך משיחה ומכנסת: ואליך היא נשויה בך חסיה. הוותיה העבר מי כמוך חסין יה. דרך אמנותך בחלקך ללגיונך אפסניא. גמול חסד לעלובה הלזו אכסניא: בקיאים ומישבים לרצותך בדברים ערבים. אפסו פסו בכחם קטגור מערבבים. מאהבי לאביהם שבשמים

א תהלים פו, ו (בשנוי לשון). ב שם ה, ג (בשנוי לשון). ג שם ל, יא (בשנוי לשון).

עיון תפלה

תבוע צרכים. לבקש צרכיהם: **שוב עדיך.** לשוב אליך: **חפש וחקור דרכים.** עפ"ה (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה': **ערכים.** מדות: **תת לאפים ארכים.** להאריך אף: **צדדיך מקשטים.** בפארן של מדות הרחמים הנך מקושט מכל צדדיך: **עדים בלי תפשיט.** אנא אל הפשיט מעליך את עדייך; ומה המה העדיים שלך? **פאר הרחמים וכו':** כ"א **עטרת כלילת קלוס ופלול תקשיט.** כליל עטרת הקלוסים והתפלות שאנחנו מגישים לפניך: **תקשיט.** תעדה, וכמו שכתבו התוס' חגיגה י"ג ב' ד"ה וקושר כתרים לקונו „מתפלתן של צדיקים הוא עושה עטרות": **ערך שועתנו.** מלה"כ (תהלים ה, ד) בקר אערך לך (תפלתי) ואצפה (שתתקבל): **נסתמה הבירה.** המעין שממנו פרנסה יוצאת לכל העולם והוא בית המקדש נסתם בעונינו: **מזין ומזיח.** הבית הגדול אשר היה מזין לכל העולם ואשר הזיח אותם מעונותיהם: **סתר מעבודת פלחן.** נהרס ונטלה העבודה: **לשפיכות הנפש.** לתפלה: **חשוב כבשית זלחן.** תחשוב בעיניך כנסכים שהיו יורדין לשיתין של מזבח (סוכה מ"ט ומעילה י"א): **כמעטר ומשביע.** החרוז הזה נוסד על המקרא (תהלים קג, ג ד ה) הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי, הגואל משחת חייכי המעטרכי חסד ורחמים, המשביע בטוב עדיך וגו'. ושעורו תהיה לנו מעטר ומשביע וגואל ורופא וסלחן, ומפני סדר הא"ב הוסיף כ' על מלת מעטר ושנה מסדר הכתוב: **יאות לך.** נאות לאומתך כזאת, יען אשר **ממנתך** התורה שהיא מתנתך הטובה (ברכות ה' ע"א) היא **נשנסת** ונאזרת, מלשון וישנס מתניו (מ"א יח, מו): **טוב רוחך היות נזונת ומתפרנסת.** רצוי ונכון כי ברוחך הטובה תהיה נזונת ומתפרנסת: **חלף לך שואלה קובלת ומתנוססת.** בשביל שהיא שואלת כל צרכיה רק ממך, ובגלל זה היא קובלת ומתאוננת אך באזניך, ומתנוססת ומצינת בדרכיך הטובים: **ואליך היא נשויה.** תחת נשואה וכדי להשוות החרוז החליף האל"ף ביו"ד, ורומז אל המקרא (תהלים כה, א) אליך ה' נפשי אשא: **הוותיה העבר.** העבר צרותיה, מלה"כ (שם נז, ב) עד יעבור הוות: **מי כמוך חסין יה.** (שם פט, ט): **דרך אמנותך.** כן היא מדתך: **בחלקך ללגיונך אפסניא.** במה שתחלק לצבאך **את שכר** עבודתם, מלשון התלמוד (סנהדרין כ"א ע"ב) כדי ליתן אפסניא: **גמול חסד לעלובה הלזו אכסניא.** החרוז הזה לקוח ממגלת הלל הזקן כמסופר בויקרא רבה פל"ד סי' ג' **ד"א** גומל נפשו איש חסד זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם א"ל תלמידיו רבי להיכן אתה הולך אמר להם לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו ביתא א"ל כל יום אית לך אכסניא? אמר להן והדין נפשא עלובתא לאו אכסניא היא בגו גופא יומא דין הכא למחר לית היא הכא: **אפסו פסו בכחם קטגור מערבבים.** כבר תמו מקרבם אלה הצדיקים שיכולים במעשיהם הטובים לערבב קטגור: **מאהבי לאביהם שבשמים.** היה בכחם

א) כשאין יו"ד שמתענים אף שאומרים סליחות מ"מ אין לומר תענית צבור וכו' (באה"ט בשם עט"ג).
ב) כתב בשו"ת בית אפרים ח"מ שזב ע"פ וז"ל שבירה בכ' והוא מלשון הש"ס ביצה דף כ' מה במקום שבירתך תואמת ע"פ [הובא בשע"ת].

זְרִיזִים וּמְעֻרְבָּבִים. יְרֵאָיו נִדְבָּרִים דָּתוֹ שַׁחֲרִים וַעֲרָבִים: הִקְדַּשְׁנוּ צוֹם עוֹלָלִים וְזִקְנֵי אֲסֻפּוֹת. יִשַּׁרְנוּ רִנָּה וּתְפִלָּה וְשָׁקַדְנוּ סִפּוֹת. חֲשׂוֹךְ לְמַטָּה מֵעָוֹן וּשְׁלוֹמֵנוּ תִּשְׁפּוֹת. זְקוֹף דַּל מֵעָפָר וְאֶבְיוֹן מֵאַשְׁפּוֹת: כְּתוֹר הַמַּעֲלָה וּבְמִדּוֹת הֲגוּנוֹת תְּרוּמוֹת. עֲרָבְתֵּנוּ שִׂים לְטוֹב יוֹשֵׁב מְרוֹמוֹת. וּבְמִקְוֵה טֹהַר תָּדִיחַ קַלּוֹת וְרָמוֹת. מְצוֹא תְפִלָּתֵנוּ חֶסֶד לְאַדֶּרְךָ רוֹמֵמוֹת: אל מלך וכו'

[א] הוֹשִׁיעָה יְהֹוָה כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: [ב] כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: הוֹשַׁע יְהֹוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהֹוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים: כרחם אב וכו'

סליחה מיוסד ע"פ א"ב — אלהינו ואלהי אבותינו

אַנְשֵׁי אֱמָנָה אָבָדוּ. בָּאִים בְּכֹחַ מַעֲשֵׂיהֶם. גִּבּוֹרִים לַעֲמוֹד בַּפֶּרֶץ. דּוֹחִים אֶת־הַגְּזֵרוֹת: הָיוּ לָנוּ לְחוֹמָה. וּלְמַחְסֶה בְּיוֹם זָעַם. זוֹעֲכִים אַף בְּלַחֲשָׁם. חֵמָה עוֹצְרִים בְּשַׁוְעָם: טֶרֶם קְרָאוּךָ עֲנִיתָם. יוֹדְעִים לַעֲתֹר וּלְרַצֵּךְ. כְּאָב רִחַמְתָּ לְמַעֲנָם. לֹא הֱשִׁיבוֹתָ פְּנֵיהֶם רֵיקָם: מֵרוֹב עֲוֹנֵינוּ אֲבַדְנוּם. נֶאֶסְפוּ מֶנּוּ בַּחֲטָאֵינוּ. סָעוּ הֵמָּה לַמְּנוּחוֹת. עָזְבוּ אוֹתָנוּ לַאֲנָחוֹת: פַּסּוּ גוֹדְרֵי פֶרֶץ. צָמְתוּ מְשִׁיבֵי חֵמָה. קָמִים בַּפֶּרֶץ אָיִן. רְאוּיִם לְרַצּוֹתְךָ בְּעֶתֶר: שׁוֹטַטְנוּ בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת. תְּרוּפָה לֹא מָצָאנוּ. שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ בְּבֹשֶׁת פָּנִים. לְשַׁחֶרְךָ אֵל בְּעֵת צָרוֹתֵינוּ: אל מלך ויעבור וכו'

פזמון שם המחבר בראשי החרוזים שפטיה.

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהֹוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים. גַּם הַיּוֹם יִוָּשְׁעוּ מִפִּיךָ שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. כִּי אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הָרַחֲמִים: שְׁעָרֶיךָ הֵם

א תהלים יב, ב. ב קהלת ז, כ. ג ירמיה לא, ו. ד ישעיה מה, יז.

עיון תפלה

לאהב את הצבור לאביהם שבשמים: **זריזים ומעורבבים**. הזריזים במצות, והמעורבבים לא ידעתי כונתו: **יראיו נדברים דתו**. עפ"ה (מלאכי ג, טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו: **וזקני אסופות**. זקני הצבור בעלי אסופות: **ישרנו**. סדרנו: **ושקדנו ספות**. שקדנו על מזוזות בתי התפלה, מלה"כ (משלי ח, לד) לשקוד על דלתותי יום יום: **חשוך למטה מעון**. עפ"ה (עזרא ט, יג) כי אתה אלהינו חשכת למטה מעונינו, ופרש"י מנעת עצמך מלגבות ממנו כל עונינו ונבית ממנו למטה מן העונות ולא פרעת ממנו ככל חטאתינו, עכ"ל: **ושלומנו תשפות**. עפ"ה (ישעיה כו, יב) ה' תשפות שלום לנו, תרבה שלומנו: **בתור המעלה**. בשורה העליונה, מלה"כ (דה"א יז, יז) כתור האדם המעלה: **ובמדות הגנות תרומות**. מלשון התלמוד שמדותיו תרומות מתרומות מדותיו (גיטין ס"ז ע"א): **ערובתנו שים לטוב**. עפ"ה (תהלים קיט, קכב) ערוב עבדך לטוב: **ובמקוה טהר תדיח קלות ורמות**. וכמו במקוה טהרה תכבס חטאתינו הקלות והחמורות: **מצוא תפלתנו חסד**. למען תמצא תפלתנו חסד מלפניך: **לאדרך רוממות**. להלך בשבחות רוממות: **אנשי אמנה אבדו**. הסליחה הזאת נרשמה אצל הקדמונים בשם **רהוטה** ובאה לכל תענית צבור, ונזכרת בסדור רב עמרם גאון ז"ל בערבית ליום הכפורים ובסדורי התימנים ה"א. וסגנונה מעיד עליה שנתחברה בזמן חכמי התלמוד עוד בטרם נדת חק החרוזים בישראל, ועניינה להתאונן על אבדן הצדיקים המגינים על הדור: **גבורים לעמוד בפרץ**. עפ"ה (יחזקאל כב, ל) ואבקש מהם איש גודר גדר ועומד בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה: **זועכים אף בלחשם**. בכח תפלתם יכולים לזעוך ולהרפות את האף, מלשון ימי נזעכו (איוב יז, א): **טרם קראוך עניתם**. כמו שנאמר (ישעיה סה, כד) והיה טרם יקראו ואני אענה: **יודעים לעתר**. כצ"ל: **ראוים לרצותך כעתר**. בכ"ף, ורומז למאמרם (יבמות ס"ד ע"א) למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר (רחת) מה עתר זה מהפך את התבואה ממקום למקום כך תפלתם של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות. ובסדור רב עמרם והתימנים **ראוים לרצותך אפס**: **ישראל נושע בה'**. מצאתי בסדר סליחות הנדפס באמסטרדם בשנת תקכ"ו כתוב בראש הסליחה הזאת וז"ל „זה הפזמון והסליחה ש' אני יום אירא מצאתי שיסד אותם ר' שפטיה (זה אי אפשר שהרי בסליחה אני יום אירא חתום שלמה הקטן יגדל בתורה. אלא ששתי הסליחות הללו נתחברו משני פייטנים שב

מקרה

דּוֹפְקִים כַּעֲנִיִּים וְדַלִּים. צְקוּן לַחֲשָׁם קְשׁוֹב יָהּ שׁוֹכֵן מְעָלִים. כי אתה: פְּחוּדִים הֵם מִכָּל־צָרֵיהֶם. מִמְּחָרְפֵיהֶם וּמִלּוֹחֲצֵיהֶם. נָא אַל תַּעַזְבֵם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם. כי אתה: טוּבוֹתֶיךָ יְקַדְּמוּ לָהֶם בְּיוֹם תּוֹכֵחָה. וּמִתּוֹךְ צָרָה הַמְצִיאֵם פְּדוּת וּרְוָחָה. כי אתה: יוּשְׁעוּ לְעֵין כֹּל וְאַל־יִמְשְׁלוּ בָם רְשָׁעִים. כַּלֵּה שֵׂעִיר וְחוֹתְנוֹ וְיַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים. כי אתה: הַקְשִׁיבָה אָדוֹן לְקוֹל שַׁוְעָתָם. וְלִמְכוֹן שִׁבְתְּךָ הַשָּׁמַיִם תַּעֲלֶה תְפִלָּתָם. כִּי אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הָרַחֲמִים: אל מלך וכו׳ זכור רחמיך וכו׳

סליחות לשני תנינא

אומרים סלח לנו עד ורב חסד לכל קוראיך:

אַל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־מְאֹד וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֹן הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ: הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְהוָה תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד־מְאֹד: שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ: כרחם אב וכו׳

סליחה מיוסד ע״פ א״ב — אלהינו ואלהי אבותינו — ובסוף חתום שם המחבר אמתי

אֲפָפוּנוּ מַיִם עַד־נֶפֶשׁ. בָּאנוּ בְּעִמְקֵי מְצוּלָה. גַּלֵּי יָם עָבְרוּ עָלֵינוּ. דָּכְיוֹת תְּהוֹם כִּסָּתְנוּ: הוּדֵנוּ נֶהְפַּךְ לְמַשְׁחִית. וְעוֹד לֹא־עָצַרְנוּ כֹחַ. זָלְעָפְנוּ עַל חַטֹּאתֵינוּ. חָלְחָלְנוּ עַל־רֹב פְּשָׁעֵינוּ: *טִכַּסְנוּ עֵצָה מַה לַּעֲשׂוֹת. יוֹעֵץ בְּקִרְבֵּנוּ אָיִן. כֻּוַּנּוּ בְּלֵב מַחֲשָׁבוֹת. לְמֵרָחוֹק שְׂאֵת דֵּעָה מָסֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ. נָאֲקָה תְּשׁוּבָה וּצְדָקָה. סוֹתְרוֹת רֹעַ גְּזֵרוֹת. עוֹד מְעַנּוֹת עָם: פַּצְנוּ בְּהַסְכָּמָה אַחַת. צוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. קָדוֹשׁ אוּלַי יַשְׁקִיף. רַחֲמָיו

א ישעיה סד, ח. ב שם שם, יא. ג תהלים ל, יג. *) טכסנו, ערכנו. טכס לשון סדר וערך בל׳ ארמית (ס׳ ענו״י).

עיון תפלה

מקרה אחד בגזירת פולו הרשע (באסיליוס השני או באסיליוס מאצעדא, ראה קורות היהודים ח״ב דף רמ״ה) שגזר שמד בכל ארץ יון והכריח יותר מאלף קהלות להמיר דתם ולא נשארו בכל ארץ יון אך ורק חמש קהלות שהציל ר׳ שפטיה על ידי שריפא בתו של אותו רשע שנטרפה דעתה וריפא אותה על ידי שם ובטל אותה גזירה שלא פשטה באותן חמש קהלות שבמלכות יון, וכך היו מכריחין את כל אחד ואחד שהיה ממאן להמיר דתו היו מכניסין אותו לבית הבד ונותנין עליו עץ שכותשין זיתים בבית הבד, וזהו שיסד בסליחה אני יום אירא חשוך הַשְּׁאָר כָּתֹּשֶׁם בבית הבד. ושמו חתום בפזמון הזה דהיינו שעריך פחודים טובותיך יושעו הקשיבה ר״ת שפטיה עכ״ל: יושעו מפיך. במאמר פיך: מעולים. השמים העליונים: ומתוך צרה המציאם פדות ורוחה. נוסד על המאמר בילקוט ירמיה נ׳ רמז ש״א בשם סוחר טוב שנו רבותינו מתוך כעס רצון מתוך רוגז רחמים מתוך צרה רוחה מתוך ריחוק קירוב מתוך נפילה קימה מתוך אפילה אורה, וכמו כן בגזירה הנזכרת עמדה להם פדות ורוחה מתוך הצרה: כלה שעיר וחותנו. כמו שנאמר (בראשית כח, ט) וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וגו׳: אפפונו מים. בסליחה זו חתום שם המחבר אמתי והוא בנו של ר׳ שפטיה הנזכר: הודנו נהפך למשחית. מלה״כ (דניאל י, ח): זלעפנו. מלשון זלעפה אחזתני (תהלים קיט, נג): חלחלנו. מלשון ותתחלחל המלכה (אסתר ד, ד): טכסנו עצה. מצוא רגיל בפי הפייטנים והוא פעל נבנה מן השם טכסיסי מלכות, ובפסיקתא דרב כהנא הוצאת בובר בסוף פסיקתא דויהי בחצי הלילה ר׳ ברכיה אמר בטכסיסי מלכים בא עליהם: למרחוק שאת דעה. עפ״ה (איוב לו, ג) אשא דעי למרחוק: מסרת בידינו מאבותינו. בירושלמי תענית פ״ב ה״א א״ר אלעזר ג׳ דברים מבטלין גזירה קשה ואלו הן תפלה וצדקה ותשובה ושלשתן בפסוק אחד ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו זו תפלה ויבקשו פני זו צדקה כמה דאת אמר אני בצדק אחזה פניך וישובו מדרכיהם הרעים זו תשובה, אם עשו כן מה כתיב תמן ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם: עוד מענות עם. ׳לבלתי ענות עוד את העם בגזירות רשות:

לְקַדֵּם רָגְזוֹ: שַׁדַּי עֲשֵׂינוּ אֶת־שֶׁלָּנוּ. תַּקִּיף עֲשֵׂה אֶת־שֶׁלָּךְ. אַל־תֵּשֵׁב עִמָּנוּ בַּדִּין. מִדֶּבֶר וּמֵחֶרֶב וּמֵרָעָב מַלְּטֵנוּ: תֵּיקַר נַפְשֵׁנוּ בְּעֵינֶיךָ. יָהּ סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ. כְּיוֹם רְדִתְךָ בֶּעָנָן: אל מלך ויעבור וכו'

הַאֲזִינָה יְהוָה תְּפִלָּתֵנוּ וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתֵינוּ: שְׁמַע־יְהוָה קוֹלֵנוּ נִקְרָא וְחָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ: שִׁמְעָה יְהוָה צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתֵנוּ הַאֲזִינָה תְפִלָּתֵנוּ: שְׁמַע־יְהוָה וְחָנֵּנוּ יְהוָה הֱיֵה עוֹזֵר לָנוּ׃ כרחם אב וכו'

סליחה פ"ט א"ב כפול — אלהינו ואלהי אבותינו

אֱזוֹן תַּחַן וְהַסְכֵּת עֲתִירָה. אַף הָפֵר וְשַׁכֵּךְ עֶבְרָה. בָּאֵי לְחַלּוֹתְךָ בְּנֶפֶשׁ מָרָה. בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל יִמְצְאוּ עֶזְרָה: גַּעֲיַת נֶאֱנָחִים עֲנוּתָם חֲזֵה. גְּחִינַת קוֹמָתָם נָא אַל תִּבְזֶה. דְּרוֹשׁ עֶלְבּוֹנָם מִצָּר וּבוֹזֶה. דְּרוֹךְ פּוּרָה וְנִצְחָם יַזֶּה: הֲלֹא אַתָּה הָיִיתָ וְהִנְּךָ. הֱיוּ תִהְיֶה בַּהֲדַר גְּאוֹנְךָ. וְנַמְתָּ יִכּוֹן זֶרַע אֱמוּנֶיךָ. וְהִנָּם כָּלִים מִתִּגְרַת חֲרוֹנֶךָ: זֹעֲמוּ בְּעִוּוּיִם וּמִמַּאֲוַיִּים נִסָּחוּ. זֹרוּ בָאֲפָסִים וְלֹא נָחוּ. חֻבְּלָה רוּחָם וְלֶעָפָר שָׁחוּ. חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים וּמַעֲנִית הִמְתִּיחוּ: טָבְעוּ בַּבֹּץ וְאֵין פּוֹצֶה. טוֹרְפֵיהֶם שָׁלוּ מִקָּצֶה אֶל קָצֶה. יוֹם יוֹם לוֹחֲמָם מְנַצֶּה. יַד פּוֹרְשִׂים מִכַּחַץ לֵיצֵא: כֻּלּוֹ חַיֵּיהֶם בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה. כָּשַׁל רַבָּה וְעָרְבָה שִׂמְחָה. לְיֵשַׁע חוֹכִים וְהִנֵּה צְוָחָה. לְבַטּוּם קָמִים וְכָרוּ שׁוּחָה: מַעֲרִימִים סוֹד מִמְּךָ לְהַדִּיחָם. מַכְבִּידִים עֹל לְהַכְשִׁיל כֹּחָם. נֶאֱקִים אֵלֶיךָ בְּהִתְעַטֵּף רוּחָם. נַחַת לִמְצוֹא מִכֹּבֶד טָרְחָם: שִׂיחַ צְעָקִים*) בְּמַעֲמָד צָפוּף. סְלִיחָה מְבַקְשִׁים בְּקָדְקֹד כָּפוּף. עוֹשְׁקֵיהֶם יִקְנְיאוּם וּנְתָנוּם לְשִׁסּוּף. עִוְעִים יִמָּסְכוּ וְיִהְיוּ לְסָפוּף: פְּדֵה דְּבֵקֶיךָ מֵחָרֶץ וְכִלּוּי. פַּלְּטֵם מִצּוֹרֵר וּתְנֵם לְעִלּוּי. צַוֵּה יְשׁוּעוֹת מְשַׁחֲרֶיךָ בְּחִלּוּי. צוּר עוֹלָמִים הוֹשִׁיעֵנוּ בְגָלוּי: קַנּוֹא וְנוֹקֵם קַנֵּא לִשְׁמֶךָ. קַצֵּץ עֲקָם מִצַּוַּאר עַמֶּךָ. רְאֵה עֲמָלֵנוּ וְשׁוּב מִזַּעְמֶךָ. רִיבָה רִיבֵנוּ מֵעַם חֶרְמֶךָ: שַׁבְעָתַיִם הָשֵׁב לְחֵיק מַאֲנִינָי. שַׁבֵּר הָצִיךְ מִדַּם מְעַנָּי. תַּטֶּה אָזְנְךָ לְקוֹל תַּחֲנוּנַי. תִּרְצֵנִי בְּקָרְאִי יְהוָה. יְהוָה: אל מלך ויעבור וכו'

א תהלים סו,ו (בשנוי לשון). ב שם כז,ז (בשנוי לשון). ג שם יז,א (בשנוי לשון). ד שם ל, יא (בשנוי לשון). *)נ"א צועקים.

עיון תפלה

אזון תחן. בסדר הסליחות היא ביום החמישי של עשי"ת סליחה פ"ט: **גחינת קומתם.** כפיפת קומתם: **דרוך פורה ונצחם יזה.** עפ"ה (ישעיה סג, ג) פורה דרכתי לבדי וגו' ויז נצחם (דמם) על בגדי: **ונמת.** אמרת: **והנם כלים מתגרת חרונך.** עפ"ה (תהלים לט, יא) מתגרת ידך אני כליתי: **וממאוים נסחו.** נתרחקו מבית מקדשם שהוא תאות לבם ומשא נפשם כמו שנאמר (יחזקאל כד, כא) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם ומחמל נפשכם: **זרו באפסים.** נפוצו לכל אפסי ארץ: **חבלה רוחם.** עפ"ה (איוב יז, א) רוחי חבלה: **ולעפר שחו.** עפ"ה (תהלים מד, כו) כי שחה לעפר נפשנו: **חרשו חורשים ומענית המתיחו.** עפ"ה (שם קכט, ג) על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם: **טבעו בבוץ.** עפ"ה (ירמיה לח, כב) הטבעו בבץ רגלך: **ואין פוצה.** אין קורא דרור, מלה"כ (תהלים קמה, ז) פלני והלילני: **לוחמם מנצה.** מגרה עמהם מלחמה: **וערבה שמחה.** מלה"כ (ישעיה כד, יא) ערבה כל שמחה, מלשון הערב שמש: **לבטום קמים.** הכשילו כחם מלשון וגם לא יבין ילבט (הושע ד, יד): **מערימים סוד.** מלה"כ (תהלים פג, ד) על עמך יערימו סוד: **במעמד צפוף.** כנגד דחוק מלשון המשנה (אבות פ"ה) עומדים צפופים: **ונתנום לשסוף.** מלה"כ (ש"א טו, לג) וישסף שמואל את אגג: **עועים ימסכו.** מלה"כ (ישעיה יט, יד) ה' מסך בקרבה רוח עועים וה"י רוח דמעו: **ויהיו לספוף.** יסופו ויתמו מן בלהות ומוסב על עושקיהם: **מחרץ וכלוי.** מכליון חרוץ: **משחריך בחלוי.** בתפלה מן ויחל משה: **קצץ סמלונים.** הם היהודות כתובים בפול להחזיק שאומר (שבת נ"ט סוע"ב):

אנו

כתב הא"ר בסימן תקפ"א שלא יתכן לומר הפיוט ה' ה' אלא א"כ בכה המתפלל או שבוכים הקהל כדי שלא יהא דובר שקרים שאומר יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות וכו' עכ"ל. וכדי להראות לך מעלת הבכי אכתוב לך מה שכתב החסיד בעל ראשית חכמה בספר התשובה פ"ה וז"ל גם יכוין לבכות ולמחות הקטרוגים והמקטריגים עליו. כי העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. וכאשר יצייר עליית נשמתו למעלה וכמה קטרוגין מקטריגין עליו ודוחין אותו מתוך ראוי שיבכה ויתאבל ויבוש ממעשיו. וע"י הדמעה מתבטלין קטרוגיו כמ"ש הפייטן אשפך את דמעה לך תמה חטאתי בדמעתי ולכן ראוי להזכיר הדמעה על מלאו ועל פניו שהם נרשמים השונית (אדרת אליהו):

פזמן שם המחבר בראשי החרוזים אמתי.

יְהוָה. יְהוָה. אֵל. רַחוּם. וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד. וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן. וָפֶשַׁע. וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה. בִּרְאוֹתִי כָּל־עִיר עַל־תִּלָּהּ בְּנוּיָה. וְעִיר הָאֱלֹהִים מֻשְׁפֶּלֶת עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה. וּבְכָל־זֹאת אָנוּ לְיָהּ וְעֵינֵינוּ לְיָהּ: יהוה. **מִדַּת הָרַחֲמִים עָלֵינוּ הִתְגַּלְגְּלִי. וְלִפְנֵי קוֹנֵךְ תְּחִנָּתֵנוּ הַפִּילִי. וּבְעַד עַמֵּךְ רַחֲמִים שַׁאֲלִי. כִּי כָל־לֵבָב דַּוָּי וְכָל־רֹאשׁ לָחֳלִי:** יהוה. **תָּמַכְתִּי יְתֵדוֹתַי בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵבוֹת. וּבְשַׁעֲרֵי דְמָעוֹת כִּי לֹא נִשְׁלָבוֹת. לָכֵן שָׁפַכְתִּי שִׂיחַ פְּנֵי בוֹחֵן לִבּוֹת. בָּטוּחַ אֲנִי בָאֵלֶּה** א) **וּבִזְכוּת שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת:** יהוה. **יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שׁוֹמֵעַ קוֹל בְּכִיּוֹת. שֶׁתָּשִׂים דִּמְעוֹתֵינוּ בְּנֹאדְךָ לִהְיוֹת. וְתַצִּילֵנוּ מִכָּל־גְּזֵרוֹת אַכְזָרִיּוֹת. כִּי לְךָ לְבַד עֵינֵינוּ תְלוּיוֹת:** ה' ה'. אל מלך וכו'. זכור רחמיך וכו' תמצא לעיל

סליחות לעשרה בטבת

כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהלכות תענית) יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיו כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וכו' עכ"ל: ואחד מאלו הימים הוא עשרה בטבת. שבו התחיל מלך בבל לצור על ירושלים כדכתיב ביחזקאל (כ"ד) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים:

אומרים סלח לנו. אל ארך אפים עד ורב חסד לכל קוראיך:

א כִּי־עִם־יְהוָה הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: ב פְּדֵה־אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו: ג וְהוּא יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנֹתָיו: ד פּוֹדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ: כרחם אב. יהוה צבאות. סלח נא וכו'.

א תהלים קל, ז. ב שם כה כב. ג שם קל, ח. ד שם לד, כג.

עיון תפלה

אנו ליה ועינינו ליה. לשון המשנה (סוכה נ"א ע"ב): **מדת הרחמים.** ראה מה שכתבנו במבוא לסדורנו סוף פרק ג': **כי כל לבב דוי וכל ראש לחלי.** עפה"כ (ישעיה א, ה): **תמכתי יתדותי.** סומך אני את עצמי כבעל יתד במקום נאמן על אלה עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם: **ובשערי דמעות כי לא נשלבות.** ואני סומך על פתיחת שערי הדמעות אשר לא נשלבו ולא נסגרו בפנינו לעולם, כדאמרינן (ברכות ל"ב ע"ב) כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות: **שתשים דמעותינו בנאדך.** על שם הכתוב (תהלים נו, ט) שימה דמעתי בנאדך:

אשר

א) לדעת הגר"א מווילנא צריך לומר **בטוח אני בזאת** ר"ל בזאת התורה ולא לזכור מעשה העגל שאמרו **אלה** וגו' **ישראל**.

סליחה מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שם המחבר יוסף. וכל סיומי החרוזים על לשון הכתוב.

אלהינו ואלהי אבותינו

אֶזְכְּרָה מָצוֹק אֲשֶׁר קְרָאַנִי. בְּשָׁלֹשׁ מַכּוֹת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה הִכַּנִי. גְּדָעַנִי הֱנִיאַנִי הִכְאַנִי. אַךְ־עַתָּה הֶלְאָנִי: דְּעָכַנִי בִּשְׁמוֹנָה בוֹ שְׂמָאלִית וִימָנִית. הֲלֹא שְׁלָשְׁתָּן קָבַעְתִּי תַעֲנִית. וּמֶלֶךְ יָוָן אִנְּסַנִי (א) לִכְתּוֹב דָּת יְוָנִית. עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ מַעֲנִית: וְעַמְתִּי בְּתִשְׁעָה בוֹ בִּכְלִמָּה וְחֵפֶר. הֵשַׁךְ מֵעָלַי מְעִיל הוֹד וָצֶפֶר. טָרֹף טֹרַף בּוֹ הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר. הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר: יוֹם עֲשִׂירִי צִוָּה (ב) בֶּן־בּוּזִי הַחוֹזֶה. כְּתָב־לְךָ בְּסֵפֶר הַמַּחֲזֶה. לְזִכָּרוֹן לְעַם נָמֵס וְנִבְזֶה. אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: מִנְיַן סֵדֶר חֳדָשִׁים בַּעֲשָׂרָה בוֹ הָעִיר. נְהִי וִילֵל בְּמַר־פִּי אַפְעִיר.

א) ובסדור עבו"י גרס ע"פ כתי"י אֻנַּסְנִי בקל. ב יחזקאל כד, ב.

עיון תפלה

אשר קראני. ענין מקרה כמו פחד קראני (איוב ד, יד): **בשלש מכות.** יש ספרים שכתוב בהם **בארבע** מכות והוא נכון כמו שיתבאר להלן: **גדעני.** מן נגדע בחרי אף (איכה ב, ג) ענין כריתה: **הניאני.** הסיר את לבי מאחרי ה' מלשון ולמה תניאון את לב בני ישראל (במדבר לב, ז): **הכאני.** לערני, מלשון הכאות לב צדיק (יחזקאל יג, כב): **אך עתה הלאני.** על כל צרותי ותלאותי הייתי מוחלת — אך במה שהסיר את לבי מאחרי אלהי בזה הלאני, והוא לה"כ (איוב טז, ז): **דעכני.** החשיכני, מלשון ידעך נרו (משלי כ, כ): **בשמונה בו.** במגלת תענית פרק בתרא בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך (תלמי פילאדעלפוס) והחשך בא לעולם שלשה ימים, ובמס' סופרים פרק א' חמשה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להיתרגם כל צרכה, כלומר שלא יבוא התרגום ברבות הימים לידי זיוף, כמו שבא באמת אחרי כן בתרגום השבעים שנקרא סעפטואגינטא עד שכמעט אין להכיר מתוכו תורת ישראל במקורה העברי, ורוב היהודים ההעלעניסטים בימים ההם אשר לקחו חלק גדול בהנהגת האומה לא ידעו את התורה אלא מתוך התרגום ההוא, ומתוכם הפילוסוף ידידיה האלכסנדרוני ושר הצבא הסופר לדברי ימי ישראל יוסף בן מתתיהו הכהן וכיוצא בהם: **ומלך יון אנסני.** כך חשבו היהודים בימים ההם שהדבר הזה הוא גזירת המלכות שאין לעבור עליה, כי עדיין היה פחד אביו תלמי לאגוס הרשע לנגד עיניהם אשר שבה מן היהודים כמאה ועשרים אלף איש ואשה וימכרם לעבדים ולשפחות, אבל תלמי השני היה באמת מלך של חסד ואהב את היהודים ועשה להם הנחות רבות והיטיב את רעות אביו, ואם היו משיבים את פניו ריקם והיו אומרים לו שדבר זה אי אפשר לעשות כי כן צוה אותנו ממ"ה הקב"ה לבלתי תת את תורתו לשום אומה ולשון אשר לא קבלוה — אפשר וקרוב להיות שהיה מניחם. ועכ"פ היה להם למסור נפשם על הדבר הזה, ולא ולמד מאחאב מלך ישראל שכתוב בו (מ"א כא, כה) רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' וגו' ורבותינו ז"ל חשבוהו בין אלה שאין להם חלק לעוה"ב, ובכל זאת כשבא בן הדד מלך ארם לדרוש ממנו להתרגם לו את התורה ארמית למען ידע את הכתוב בה ענה אותו לאמר: אמרו לאדוני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה (נשי ובני כספי וזהבי) אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות (שם כ, ט) וקבלו רבותינו ז"ל (בסנהדרין ק"ב ע"ב) מאי מחמד עיניך ספר תורה, ובלא ספק לא דרש ממנו את ספר התורה כמו שהיא כתובה עברית כי מה חפץ לו בה? והסברא נותנת שלא היתה כונתו אך לבזותה, דהא הקים ס"ת לבניו וכספו וזהבו ובאלה הרי נתכוין להנאתו ולתועלתו. לפיכך אומר לי לבי שדרש ממנו העתקת התורה בתרגום ארמי והיה עושה כדרך שעשה תלמי שהכניס את הזקנים לחדרים בפ"ע כדי שלא יוכלו לזייף, ולפיכך השיב את פניו ריקם ומסר עצמו על אלהיו להריגה. ואלעזר בן **חינא** אחי שמעון הצדיק הכהן הגדול בימים ההם מקק לבקשת המלך ויצא להרגם לו את התורה יונית ואת פי הסנהדרין לא שאל, לפיכך חרה בו אפם ויעבירוהו מכהונתו, כמו שבררתי בספרי תולדות ישראל בלקח כ"ב: **ועמתי בתשעה בו בכלמה וחפר.** בכל בו סי' ס"ג ובאורחות חיים להרא"ה מלוניל כתבו בט' בטבת מתו עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה. בשלהי מגלת תענית נזכר שגזרו תענית בט' בטבת וסבת התענית לא נזכר שם, וקשה לומר שמיתת עזרא ונחמיה היתה הסבה להתענית הזאת, כי לא מצאנו שגזרו שום תענית על מיתת אדם גדול אלא על הריגת גדליה בן אחיקם לפי שאז פסקה מלכות ישראל לגמרי והיה נחשב כחרבן ביהמ"ק. גם אין להבין כונת הפייטן „ועמתי בט' בו בכלמה והפר" איזו חרפה וכלמה היא לנו מיתת הצדיקים, הלא סוף כל אדם למות ואפילו מרע"ה מת? ואפשר לומר שגזירת התענית לא היתה בשביל מיתת עזרא אלא בשביל שבמיתתו פסקה נבואה מישראל, כי מלאכי זה עזרא, ונשארנו כצאן בלא רועה. אבל מדוע לא זכרו רבותינו במג"ת שם את הסבה הזאת לגזירת התענית? אבל ברור אצלי שסבת התענית היא ענין אחר שלא היה ראוי לפרסמו, ועיין בספר העבור לר' אברהם בר חייא הנשיא בשער האחרון מה שכתב במאורע של היום הזה. ועיין מה שהאריך בזה הג"מ יהודה ליב בר' מנחם ז"ל דיין בקראטאשין בפירושו על מגלת תענית בפרק י"ג. ועי' אגרות שי"ר מכתב ל"ג: **מנין סדר החדשים.** בגמ' ר"ה י"ח ע"ב צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים וכו' ואמאי קרי ליה עשירי

סֵדֶר פֻּרְעָנִיּוֹת בְּתוֹךְ לְבָבִי יִבְעַר. בְּבֹא אֵלַי הַפָּלִיט לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר: עַל אֵלֶּה עַל פְּנֵי אֶבֶן יָרִיתִי. פָּצְתִי עַל אַרְבַּעְתָּן. לוּ חֵץ בְּלִבִּי יָרִיתִי. צָרוֹת עַל אֵלֶּה קֶבֶר לִי כָּרִיתִי. צַדִּיק הוּא יְהֹוָה כִּי פִיהוּ מָרִיתִי: קָרָאתִי שִׁמְךָ מִתְנַחֵם עַל רָעָתִי. רְאֵה עָנְיִי וּשְׁמַע קוֹל פְּגִיעָתִי. שְׁמַע תְּחִנָּתִי חִישׁ נָא יְשׁוּעָתִי. אַל תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי: חוי יָרְחָה טֵבֵת מְאֹד לָקִיתִי בוֹ. וְנִשְׁתַּנּוּ עָלַי סִדְרֵי נְתִיבוֹ. סָרַרְתִּי פְּשָׁעַי יִנָּקֶה לִי טוּבוֹ. הָאוֹמֵר לַיָּם עַד פֹּה תָבוֹא: אל מלך ויעבור וכו׳

אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים: אֱלֹהִים זֵדִים קָמוּ עָלֵינוּ וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם: כרחם אב וכו׳

אלהינו ואלהי אבותינו

סליחה ושם המחבר חתום בראשי החרוזים אברהם בר מנחם חזק

אֶבֶן הָרֹאשָׁה. לְעִיִּים וְלַחֲרִישָׁה. וְנַחֲלֵי מוֹרָשָׁה. מְנוֹד רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים: בְּקִרְבִּי לֵב נִכְאָב. נִדּוֹהּ וְנִדְאָב. נִשְׁאַרְנוּ כְּאֵין אָב. וְהָיִינוּ כִּיתוֹמִים: רַכָּה וַעֲנֻגָּה. בַּשּׁוֹשַׁנִּים סוּגָה. וְעַתָּה הִיא נוּגָה. מְסוּרָה בְּיַד קָמִים: הָיְתָה כְּאַלְמָנָה. קִרְיָה נֶאֱמָנָה. זֶרַע מִי מָנָה. נִמְכְּרוּ בְּלֹא דָמִים: מְעֻנָּגָה וְרַכָּה. צָלְחָה לִמְלוּכָה. וּמַעֲנִיתָהּ אֲרֻכָּה. זֶה כַּמָּה שָׁנִים וְיָמִים: בֵּית יַעֲקֹב לְבִזָּה. לְלַעַג וּלְעִיזָה. וְהָעִיר הָעַלִּיזָה. לְמַטָּעֵי כְרָמִים: רָוְתָה תַּרְעֵלָה. בְּיַד בְּנֵי עַוְלָה. הָרְצוּיָה כְּעוֹלָה. וְכִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: מָאֲסָה לִזְנוֹחַ. תּוֹרַת אֲבִי זָנוֹחַ. וְלֹא מָצְאָה מָנוֹחַ. לֵילוֹת וְגַם יָמִים: נוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן. מִמְּךָ יְהִי צִבְיוֹן. לְהָשִׁיב

א תהלים עט, א. ב שם פו, יד (בשנוי לשון).

עיון תפלה

עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה ליכתב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר החדשים כתיקון וכו׳ אלא שהוא מונה לסדר חדשים: **העיר**. בנביא יחזקאל: נהי ויליל **במו פי אפעיר**. כאומר גם אני אפער פי ואיליל: **פצתי על ארבעתן**. דברתי על ארבע המכות אשר הוכיתי בחדש טבת. **א**) תרגום התורה יונית: **ב**) סמיכת מלך בבל. **ג**) מיתת עזרא ועמו מהם הנבואה. **ד**) כבישת ירושלים: **צרות על אלה**. על אלה הצרות: **צדיק הוא ה׳**. (איכה א, יח): **קראתי שמך** בהיותי מתנחם ומתחרט על **רעתי**. על עונותי: **קול פגיעתי**. קול תפלתי, מלשון אל תפגעי בי (רות א, טז): **אל תעלם**. (איכה ג, נו): **סדרי נתיבו**. סדרי בראשית נתיבות הטבע: **האומר לים עד פה תבוא**. עפ״ה (איוב לח, יא) ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף, כלומר מי שאמר לים עד פה תבוא יאמר גם לצרותינו עד פה תבואו ולא תוסיפו. וכלדך שאמר יעקב אע״ה (בראשית מג, יד) ואל שדי יתן לכם רחמים ופרשו רבותינו סובא ברש״י מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותי:

אבן הראשה. שם המחבר חתום **אברהם בר מנחם חזק**: **אבן הראשה**. בית המקדש, זעפ״ה (זכריה ד, ז): **לעיים**. לחרבן, ועפ״ה (תהלים עט, א) ופרשו **עוה** (יחזקאל כא, לב) שוה פוה עוה אשימנה, וכמו שנאמר מן **הוה הי** ומן **רוה רי** (איוב לז, יא) ומן **כוה כי** (ישעיה ג, כד לדעת רד״ק) כן נאמר מן עוה עי: **מורשה**. התורה שהיא מורשה לקהלת יעקב: **מנוד ראש**. (תהלים מד, טו): **נכאב נדוה נדאב**. שורשם שוה: **רכה וענגה**. (דברים כח, נו): **בשושנים סוגה**. (שה״ש ז, ג) אמר לישראל המסוינים ומגודרים במצות: **נוגה**. לשון יגון: **זרע מי מנה**. עפה״כ (במדבר כג, י) מי מנה עפר יעקב: **צלחה למלוכה**. מלה״כ (יחזקאל טז, יג) ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה: **ומעניתה ארכה**. מלה״כ (תהלים קכט, ג) על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם. ושעור שמאמר, האומה המעונגה והרכה אשר צלחה למלוכה ארכה מעניתה אשר חרשו חורשים על גבה, ואפשר שכוי״ן פ״ס, ואפשר לפרשה לוי״ן ההתנגדות כטעם אף על פי כן כמו הגמלים עם לא עז (אעפ״כ) ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל, כה). ובלשון התלמוד (סנהדרין כ״ו ע״א) כהן — וחורש, כהן — וזומר: **ולעיזה**. הלמ״ד שרשית מלשון לעז: **למטעי כרמים**. מלה״כ (מיכה א, ו): **אבי זנוח**. אחד משמותיו של מרע״ה (מגילה י״ג ע״א): **יהי צביון**. יהי רצון, ויואל משה (שמות ב, כא) רק באבותיך חשק (דברים י, טו) ת״א צבי, מחפץ דלים (איוב לא, טז) מתורגם מצבות מסכניא. אבל רוב שאר לשונות רצון מתורגמים רעוא ובלשון רז״ל צביון תמונה יפה שלמה ורטיה (חולין ס׳ ע״א)

לְרִיב צִיּוֹן. שְׁנַת שִׁלּוּמִים: חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם. מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם. וְלַבֵּן כַּצֶּמֶר
אָדֹם. וְכַשֶּׁלֶג כְּתָמִים: ה' חַזְּקֵנוּ בְּיִרְאָתֶךָ. וּבְקִיּוּם תּוֹרָתֶךָ. וּפָקְדֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ.
אֵל מֶלֶא רַחֲמִים: אל מלך וכו'

פזמון שם המחבר בראשי החרוזים אברהם יצחק אפרים.

אֲבוֹתַי כִּי בָטְחוּ. בְּשֵׁם אֱלֹהֵי צוּרִי. גֻּדְּלוּ וְהִצְלִיחוּ. וְגַם עָשׂוּ פְרִי.
וּמֵעֵת הֻדָּחוּ. וְהָלְכוּ עִמּוֹ קֶרִי. הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ
הָעֲשִׂירִי: בָּעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ. סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל. וְצָר עַל־עִיר הַקֹּדֶשׁ.
וְנִקְרַב רַב הַחוֹבֵל. נִתַּתִּי הַדֵּשׁ. וְעֻנֵּיתִי בְּכֶבֶל. וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ. לְאֵבֶל
כִּנּוֹרִי: אבותי. רֵאשִׁית בִּכּוּרָה. לְרֵאשִׁית הַחֲרֶם. שֵׁם אֲחֵרִים הִזְכִּירָה.
וְהֶעָוֹן גּוֹרֵם. פְּנֵי אֵל לֹא הִכִּירָה. וְשֻׁטְּפָה בְזֶרֶם. צָרָה כְּמַבְכִּירָה. כְּעֵת
בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא: אבותי. הָאֱלֹהִים הֵבִיא. יוֹם רָעָה וּמָצוֹר. צִוָּה צָרַי
סְבִיבַי. עוֹלָלַי לִבְצוֹר. יוֹם הֶרֶג לְבָבִי. וְאֵין כֹּחַ לַעֲצוֹר. וְדִבֶּר אֶל־
נָבִיא. מְשׁוֹל אֶל־בֵּית הַמֶּרִי: אבותי. מִיּוֹשְׁבֵי שַׁעַר. הֶעֱבִיר אַדֶּרֶת.
חֲמָתוֹ כְּאֵשׁ בָּעַר. וְהֵרִים עֲטֶרֶת. וּמִלְּבָנוֹן יַעַר. הִשְׁלִיךְ תִּפְאֶרֶת. וְרוּחַ
סוֹעָה וָסָעַר. תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי: אבותי. יְפֵיפִיָּת נִמְשֶׁלֶת. וְעַתָּה
קְדוֹרַנִּית. בְּעָוֹן כִּי כָשַׁלְתְּ. וְלִבֵּךְ אֲחוֹרַנִּית. זֻנַּבְךְ וְנֶחֱשַׁלְתְּ. רִאשׁוֹנָה
וְשֵׁנִית. וְהָחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ. מְעַט צֳרִי: אבותי. צַדִּיק הַצּוּר תָּם. נָשׂוּא
עָוֹן נִלְאָה. מִכְּרוּב לְמִפְתָּן. לְפִנַּת גַּג דָּאָה. מֵעֲוֹן הַנִּכְתָּם. וְצַעֲקָתָם
בָּאָה. רַבָּה רָעָתָם. כְּעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי: אבותי. חִזֵּק כָּל־קָמַי. תּוֹכֵן

עיון תפלה

ע"א) כל מע"ב בגליונה נבראו: **לריב ציון שנת שלומים.** עפה"כ (ישעיה לד, ח) שנת שלומים לריב ציון: **חדש.** (סוף איכה): **מעונה.** (דברים לג, כז): **ולבן כצמר.** עפה"כ (ישעיה א, יח) אם יאדימו כתולע כצמר יהיו:

אבותי כי בטחו. חתום שם המחבר **אברהם יצחק אפרים**, והוא רבנו אפרים בר' יצחק בר' אברהם ז"ל מרעגענסבורג, וכתב מהרי"ל בדיני יוה"כ שמת בשנת תתקל"ה, וחבר הרבה סליחות ופיוטים, כמו בסדר הסליחות סליחה נ"ב אם אפס רובע הקן וסליחה ל' אלהים ה' חילי, ובסליחה זו חתם שם זקנו ושם אביו קודם לשמו מפני הכבוד: **ומעת הודחו.** מלשון ונדחת (דברים ד, יט): **והלכו עמו קרי.** לה"כ (ויקרא כו, כא): **היו הלוך וחסור.** לה"כ (בראשית ח, ה): **בעשירי סמך.** (יחזקאל כד, ב): **רב החובל.** נבוזראדן רב המשחיתים: **נתתי הדש.** שמוני כעפר לדוש: **והיה מדי חדש.** לה"כ (ישעיה סו, כג): **לאבל כנורי.** לה"כ (איוב ל, לא): **ראשית בכורה.** עפה"כ (הושע ט, י) כבכורה בתאנה בראשיתה: **צרה כמבכירה.** כאשה מבכרת, לה"כ (ירמיה ד, לא): **כעת במרום תמריא.** לה"כ (איוב לט, יח), הצרה גדולה עד לשמים: **צוה צרי סביבי.** עפה"כ (איכה א, יז) צוה ה' ליעקב סביביו צריו: **עוללי לבצור.** לוקח ממליצת הכתוב (מיכה ז, א) כעוללות בציר בדרך העתקה: **ודבר אל נביא.** (יחזקאל כד, ג): **מיושבי שער.** הסנהדרין: **ומלבנון יער.** בית המקדש, עפה"כ (מ"א ז, ב) בית יער הלבנון ונדרש על ביהמ"ק (יומא ל"ט ע"ב): **השליך תפארת.** עפה"כ (איכה ב, א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל: **קדורנית.** חשך ושחרחרת: **בעון כי כשלת.** עפה"כ (הושע יד, ב) כי כשלת בעונך: **זנבוך ונחשלת.** עפה"כ (דברים כה, יח) ויזנב בך כל הנחשלים אחריך: **ראשונה ושנית.** גלות בבל וגלות אדום: **והחתל לא חתלת.** לה"כ (יחזקאל טז, ד) אפי' רפואה קלה לא נרפאת: **מכרוב למפתן.** (ר"ה ל"א ע"א) עשר מסעות נסעה שכינה וכו' ומכרוב למפתן: **לפנת גג דאה.** לוקח ממליצת (משלי כא, ט) טוב לשבת על פנת גג. ודאה מן כנשר יעלה וידאה (ירמיה מט, כב). ושם בגמ' וממפתן וכו' לגג: **מעון הנכתם.** עפה"כ (ירמיה ב, כב) נכתם עונך לפני: **וצעקתם באה.** עפה"כ (בראשית יח, כא) הכצעקתה הבאה אלי עשו: **רבה רעתם.** עפה"כ (שם ו, ה) כי רבה רעת האדם: **תוכן העלילות.** עפה"כ (ש"א ב, ג) ולו נתכנו עלילות

העלילות. כי מלאו ימי. ברוע מפעלות. ומבשת עלומי. שכחתי
גמולות. נותן לחמי ומימי. פשתי וצמרי: אבותי. קמי פיהם פערו.
ונחלתי בלעו. מאד עלי גברו. ודמי שתו ולעו. נכרים עלי
צרו. ואת אחי הרעו. האמרים ערו ערו. בני שעיר החרי: אבותי.
אמרו לכו נכלם. ונשביתה זכרם. אל קנוא ונוקם גמלם. ישאו את
שברם. כמעשיהם שלם. ויבשו משברם. כאיש חלום חולם. שלשה
סלי הרי: אבותי. פצעי לא רככה. וחבורותי רצח. ועיני הכהתה.
צופה לדודי צח. העוד לא שככה. חמתו לנצח. על מה עשה ככה.
ומה חרי: אבותי. רחום זה אלי. אל לעד תזנח. ארכו ימי אבלי.
ועוד לבי נאנח. שובה אל לאהלי. מקומך אל תנח. שלם ימי אבלי
כי תבוא על שברי: אבותי. יהוה מנת חלקי. חושה לי לעזרה. ופתחת
שקי. שמחה לי לאורה. ותגיה את חשכי. באורך להאירה. את נשף
חשקי. כי אתה נרי: אבותי. מיגון ואנחה. פדה אל את נפשי. עשה
לעמך הנחה. מלכי וקדושי. תהפוך לרוחה. את צום החמישי.
לששון ולשמחה. צום הרביעי וצום העשירי: אבותי.

אל מלך ויעבור וכו'. זכור רחמיך וכו' תמצא לעיל:

ענין שובבי"ם ת"ת

כתב הלבוש בסימן תרפ"ה יש מקומות שנוהגין בשנת העיבור לקבוע תענית בכל יום ה' לפרשיות שובבי"ם ת"ת, (וכיון שקבועים התענות משנת עיבור לשנת עיבור, לא הוי בכלל אין גוזרים בתחלה ביום ה' דבר"ם תקע"ב) (א"ר) והם פרשת שמות וארא בא בשלח יתרו משפטים תרומה תצוה (וי"א גם פ'

עיון תפלה

עלילות: ומבשת עלומי. חטאת נעורי, עה"כ (ישעיה נד, ד) כי בשת עלומיך תשכחי: שכחתי גמולות. מחמת חטאות נעורי שכחתי כל הטובות שגמל עלי, עה"כ (תהלים קג, ב) ואל תשכחי כל גמוליו: נותן לחמי. עה"כ (הושע ב, ז): פיהם פערו. עה"כ (ישעיה ה, יד) ופערה פיה לבלי חק: ונחלתי בלעו. עפ"ה (ש"ב כ, יט) למה תבלע נחלת ה': שתו ולעו. עפה"כ (עובדיה פ' טז): ואת אחי הרעו. מלה"כ (במדבר טז, טו) ולא הרעותי את אחד מהם: האומרים. (תהלים קלז, ז): בני שעיר. (בראשית לו, כ): ונשביתה זכרם. עפ"ה (דברים לב, כו) אשביתה מאנוש זכרם: ישאו את שברם. לוקח ממליצת המקרא (בראשית מג, כו) ויביאו את שברם על המוריהם בדרך העתקה: ויבושו משברם. מלה"כ (תהלים קיט, קטז) אל תבישני משברי, מתקותי: באיש חלום חולם. שר האופים (בראשית מ, טז) כששמע את הפתרון הטוב שפתר יוסף לשר המשקים קוה גם הוא לפתרון טוב כמוהו, אבל טעה מסברו, ככה יבושו גם המה מסברם, התבן והקש והמוץ מדיינים זה עם זה, זה אומר בשבילי נזרעה השדה וזה אומר בשבילי, אמרו החטים המתינו עד עת הגרן ואנו יודעים בשביל מי נזרעה השדה, באו אל הגרן השליכו התבן לארץ והמוץ הלך לרוח, והחטה עלתה על שלחן מלכים (ב"ר סו"פ פ"ג) עיי"ש: פצעי לא רככה. עפה"כ (ישעיה א, ו) ולא רככה בשמן. ופלא שם זכר והעד נאמנים פצעי אוהב (משלי כז, ו) לפיכך נפרש בחסרון מכה: לדודי צח. להקב"ה שנאמר בו (שה"ש ה, י) דודי צח ואדום: לא שככה חמתו. מלה"כ (אסתר ז, י) וחמת המלך שככה: על מה עשה ככה. לה"כ (דברים כט, כג): מקומך אל תנח. לה"כ (קהלת י, ד): שלם ימי אבלי. מלה"כ (ישעיה ס, כ) ושלמו ימי אבלך מהקל, ולפי הכונה היה צריך לומר כאן השלם ימי אבלי, אלא רוצה לומר שלם לי שכר טוב נגד ימי אבלי: באורך להאירה. מלה"כ (תהלים לו, י) באורך נראה אור: את נשף חשקי. מלה"כ (ישעיה כא, ד): כי אתה נירי. לה"כ (ש"ב כב, כט) כי אתה נירי ה': צום החמישי. ט' באב: צום הרביעי. י"ז בתמוז:

א בראשית ל, לג. ב תהלים עז, ס. ג שם ל, יג. ד מלה"כ ש"ב כב, כט. ה מלה"כ זכריה ח, יט.

(ויקהל פקודי) (מ"א א"ר) וקורין בשחרית בפרשת השבוע ואומרים שומר ישראל. ובמנחה קורין ויחל ומפטירין דרשו. ונוהגין כן מפני שהשנה ארוכה ביש יותר מאלו שנה בין בה"ב דמרחשון לבה"ב דאייר שהם ימי תענית וכפרה לישראל לכך מתענים שמונה ימים כנגד החדש העיבור שהוא ד' שבועות בכל שבוע ב' ימים דהיינו ב' וה'. וכדי שלא להכביד על הציבור חלקום ואין מתענין אלא פעם אחת בשבוע. עוד טעם אחר והוא כי ראו קדמונינו שהנשים המעוברות הן עלולות להפיל עובריהן בשנה המעוברות תקנו להתענות אלו השמונה תעניתים כנגד כל ב' וה' של חדש העיבור משום הנשים המעוברות שלא יפילו (ותקנו ביום ה' ולא ביום ב' משום דאיכא מעמד התענו והתפללו ביום ה' שלא תפיל אשה מפרי בטנה). ונראה שמטעם זה אתי שפיר מה שהתחילו להתענות בפרשת שמות, משום שאותה פרשה מדברת בפריין ורביין של ישראל שנעשו לעם גדול ורב כדכתיב ובני ישראל פרו וישרצו וגו' לכך מתפללין ג"כ שעכשיו ג"כ יפרו וירבו ולא יפילו (ואפשר שמטעם זה תקנו להתענות ביום ה' ולא ביום ב' משום שנאמר בבריאת יום ה' ברכה לדגים פרו ורבו ומלאו את המים. וכל הפריות ורביות נקראים על שמו דכתיב וידגו לרוב בקרב הארץ שהוא מזה השורש ג"כ מפני שהדגים פרים ורבים ביותר) ואפשר שמטעם זה ג"כ לא נהגו לקרות בבוקר פרשת התענית שהוא ויחל. אלא פרשת השבוע. כדי לקרות אותה פרשה שבתחילת שמות ביום התענית הראשון וכיון שהתחילו כן נהגו כך כל התעניתים עכ"ל של הלבוש: והשל"ה כתב וז"ל החמה והלבנה שוים נבראו ואלולי מעוט הירח לא היה בעולם שום עיבור שהיה מהלכם שוה. ועתה שנפרדו צריך לעשות שבעה עבורים במחזור קטן והם גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט כדי להשוות י"ב חדשי שנת הלבנה שיהיו שס"ה יום כנגד שנות החמה. כדי שיבא פסח באביב. וסכות בזמן האסיף. נמצאו העבורים שבאו מכח הקטרוג הם גרמו שנתהוה הקטרוג שלמטה המביא לידי חטא. ולכן שנת העיבור ראוי יותר להשובה. ובו עושים תעניות שובבי"ם ת"ת עכ"ל: והארי"י ז"ע בפירוש התורה כתב שימים אלו מסוגלים לתקן עון קרי יותר מכל השנה לאותן שמתענים בהם. לכן מתחילין בפרשת שמות שאז התחיל השעבוד שנתקן הקרי דאדם הראשון פ"ש: והנה גודל עון קרי ר"ל מבואר בזוהר בכמה מקומות ובכל ספרי מוסר. ובודאי לתקן עון זה צריכין סגופים גדולים. אך לא כל אדם יכול לסבול סגופים, לכן תכתוב התיקונים שיכול כל אדם לעשותם, דאפים כל דבר מה שכתבו המקובלים שצריך טבילה במי מקוה. ובאם לא אפשר כגון לשנה הקור הגדול שבימות החורף. אז לפחות ישפוך עליו מראשו ועד רגליו תשעה קבים מים ואפילו פושרים וסכר, וכל מה דאפשר להקדים לסבול עלמו ולרחוק מעליו הרוחות רעות והטומאות שנתהוו מהזרע לבטלה הרי זה זריז ונשכר וטוב לו בעוה"ז ובעוה"ב. וגם הלא ידעת כי האדם הוא כלל סוף ספורת היום כאן ומחר בקבר. ופן ח"ו ימות וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא כי מי נדה לא זורק עליו טמא הוא ויתלוו ויתחברו עמו הטומאות (הנהגות ים נוחלין). עוד מצאתי בספר מלוה השם לתקן עון קרי מועלת היטב שיזיע בשעת עשיית המצות. כגון מלה של מצוה. ונשיאת מת לקבורה וכדומה. וירצה להיות סנדק למולידים על ברכיו. ויהדר לעלות לס"ת עכ"פ פעם אחת בחדש: בשעת הולאת ספר תורה יאמר בריך שמיה בכוונה גדולה. וירבה בנתינת לדקה לעניים. וישמור שבת כהלכתו. ויזהר בהדלקת נרות הרבה לכבוד שבת. ויתפלל תפלתו בכוונה. וילמוד קודם השכיבה משניות או אגדה. ויקרא ק"ש על מטתו בשערי ציון ויאמר וידוים. ויאמר ד' מזמורים הראשונים של תהלים. וילמוד ח"י פרקים משניות בכל יום. ויכבד לומדי תורה. ויבחר במדת הענוה. ויאמר בכל יום פסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ויכוין ס"ת קר"ע לקרוע הקליפות שנבראו מהזרע לבטלה, ולישרי לב שמחה. ס"ת בגימטריא טוב. גם יכוין ס"ת לצדי"ק ולישר"י ג"כ שם יל"ק:

דיני שובבי"ם ת"ת

השי"ץ אומר עננו בנצור בשחרית ומנחה דהתעניות נצור ממש כן כמו בה"ב (א"ר א"ז). אם ר"ח וט"ו בשבט ביום ה' של שובבי"ם ת"ת יתענו במקומן ויקהל פקודי כיש מקומות דלעיל (א"ר סי' תרס"ה):

סליחות לשובבי"ם ת"ת

שמות

סלח לנו אבינו וכו' אל ארך אפים וכו' כדלעיל בסליחות לב"ה:

[א] יְהֹוָה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלֵנוּ בֹּקֶר נַעֲרָךְ־לְךָ וּנְצַפֶּה: [ב] שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵנוּ בְּשַׁוְּעֵנוּ אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאֵנוּ יָדֵינוּ אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: [ג] שְׁמַע יְהֹוָה קוֹלֵנוּ נִקְרָא וְחָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ: [ד] שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ: [ה] אֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ: [ו] שִׁמְעָה תְפִלָּתֵנוּ יְהֹוָה וְשַׁוְעָתֵנוּ הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתֵנוּ אַל־תֶּחֱרַשׁ:

כרחם אב וכו'

א תהלים ה, ד. ב שם כח, ב. ג שם כז, ז. ד שם פה, ה. ה ישעיה סד ו. ו תהלים לט, יג.

*) הפסוקים נשתנו מכפי שהם בכתבי הקודש מיחיד לרבים ומרבים ליחיד: (סג"מ)

סליחה.זו נתיסדה ע"פ א"ב כפול אלהינו ואלהי אבותינו ושה"ם חתום בסוף שלמה

אֵין מִי יִקְרָא בְצֶדֶק. אִישׁ טוֹב נִמְשַׁל כְּחֵדֶק. בַּקֵּשׁ רַחֲמִים בְּעַד שְׁתוּקֵי הַדֶּק.
בְּשׁוּם פָּנִים אֵין בֶּדֶק: גֶּבֶר תָּמִים וְגֶבֶר אָפֵס. גָּמַר חָסִיד וְצַדִּיק נִרְפָּס.
דּוֹר עָנִי בַּעֲוֹנוֹ נִתְפָּס. דְּרָכָיו לְהַגִּיד מִי יְחַפֵּשׂ: הוֹסַפְנוּ בַחֲטָאֵינוּ חֵמָה לְהַבְעִיר.
הַמִּתְנַדְּבִים בִּבְנֵי בַיִת לְהַפְעִיר. וּמַה־יַּעֲצוֹר כֹּחַ רַב וְצָעִיר. וִדּוּי וָפֶלֶל לְקַדִּישׁ
וָעִיר: זָחַלְתִּי וָאִירָא בְּעַד מַחַן. זַעַק לְחַוּוֹת לְחוֹקֵר וּבוֹחֵן[א]. חֲסַר חֶסֶד וְיִתּוּר
צַחַן. חֵן אֵיךְ אֶמְצָא בְּתַחַן: טוֹב לְקוֹרְאֶיךָ בְּנֶפֶשׁ רָהַב. טְרַחָם נָשׂוֹא וּלְכַלְכֵּל
יָהַב. יְקַר חַסְדְּךָ עָלַי יְרַהַב. יַעַן קוֹלִי לְהַאֲזִין בְּאָהַב: כְּהָגוּן מִדּוֹת וּבִתְפִלָּה
שָׁלֵם. כְּזָקֵן וְרָגִיל וְלֹא כְגֹלֶם. לְהֵחָשֵׁב נֶגְדְּךָ דְּכָאֵי מִלְּהַכְלֵם. לְרוּחָתִי זָכְרָה
רַחֲמֶיךָ מֵהִתְעַלֵּם: מְרֻבִּים צְרָכֵינוּ וְאֵין לְהֵאָמֵר. מִקֹּצֶר דֵּעָה וּמֵרֹב מֶמֶר.
נֶגְדְּךָ הַכֹּל יוֹצֵר חֹמֶר. נוֹהֵג וְרוֹעֶה צֹאן וְשׁוֹמֵר: שֶׁיְּרַדְנוּ כְּתֹרֶן הַר בְּדוּדֵנוּ.
סְחִי וּמָאוֹס הוּשַׂם כְּבוֹדֵנוּ. עֲנֵנוּ וּתְנֵנוּ מִחְיָה בְּשִׁעְבּוּדֵנוּ. עוֹד לְמַנְיָנְךָ בַּקֵּשׁ
אֲבוּדֵינוּ: פְּגִיעַת[ב] נִגְעֵי תוֹכְחוֹתֶיךָ שְׁבָטִים. פְּזוּרִים פְּרוּדִים וּבְעַמִּים נֶעֱבָטִים[ג].
צְפֻנִים בְּסֻכְּךָ מֵרִיב וּשְׁפָטִים. צְפִית תִּפְאַרְתְּךָ לָמוֹ מַבָּטִים: קוֹל כֹּחֲךָ לַהַב
חוֹצֵב. קֶצֶב טוֹב וְחִיּוּפוֹ קוֹצֵב. רֵעֶיךָ דוֹפְקִים בְּקוֹל עָצֵב. רְצוֹת נִדְבָתָם
וּבְקִרְבָּם הִתְיַצֵּב: שׁוֹקְדִים בְּצוֹם לִבָּם לְהַכְנִיעַ. שְׁאוֹנָם מִזַּעַם בַּחֲדָרֶיךָ תַּצְנִיעַ.
תּוֹבְעִים בְּלַחַשׁ שָׂפָה לְהָנִיעַ. תַּאֲוָתָם אַל נָא תַמְנִיעַ: שִׁמְךָ אֱלֹהִים חַיִּים
מִתְפָּאֵר. לְחַיִּים טוֹבִים כִּמְךָ נִשְׁאָר. מְקוֹר חַיִּים עִמְּךָ מִתְבָּאֵר. הַבִּיטָה
וַעֲנֵנוּ וְעֵינֵינוּ הָאֵר: אל מלך. ויעבור וכו'

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ: תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ אֶל־הֵיכַל
קָדְשֶׁךָ: תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה:
אֱלֹהֵינוּ בֹּשְׁנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ וְנִכְלַמְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ: כרחם אב וכו'

סליחה מיוסד ע"פ תשר"ק כפול ובסוף חתום שם המחבר שלמה הקטן והצעיר יחי.

אלהינו ואלהי אבותינו

תָּבֹא לְפָנֶיךָ שַׁוְעַת חִנּוּן. תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת תַּחֲנוּן. שִׁמְעָה יְהוָה צֶדֶק
הַקְשִׁיבָה רִנּוּן. שָׂר מְיַשְּׁרִים וּמְעַלִּים מִרְנוּן: רֹאשׁ לְהָרִים נִכְלַמְנוּ בֹּשְׁנוּ.
רֵיחַ נִרְדֵּנוּ כִּי הִבְאַשְׁנוּ. קִלְקַלְנוּ יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת שִׁבַּשְׁנוּ. קָרַקַע פָּנֵינוּ בְּבֵן כְּבָשְׁנוּ:
צַר וּמָצוֹק מִכָּל־צַד. צֹאן נִדָּחָה מֵאֵין מְצַד. פָּנוּ לְיָמִין וַיִּגְזוֹר מַעֲצָד. פַּחַד
מִשְּׂמֹאל וְצִידָה[ד] הַצָּד: עֵינֶיךָ רוֹאוֹת תִּהְיֶינָה פְקוּחוֹת. עָנִי וְעָנוּי מִצָּרוֹת
הַמְּתוּחוֹת. סְפֵד לְרִנָּה וּלְרִצּוּי תוֹכָחוֹת. סִבּוֹת וַהֲפוֹךְ בִּדְרָכֶיךָ הַנְּכֹחוֹת: נִתַּנּוּ
בַּעֲוֹנֵינוּ לִשְׁבִי וּלְבִזָּה. נִתְּנוּ מְלָכֵינוּ וְכֹהֲנֵינוּ לְבוּזָה. מְרוֹם נִכְבָּדוֹת וְאַהֲבָה עַזָּה.

א מורכב משני פסוקים (בשנוי לשון). תהלים סח, ג. סח, ג. ב יונה ג, ח (בשנוי לשון). ג תהלים עט, יא. ד מלשון הכתוב עזרא ט, ו.

א) נ"א לְחוֹקֵר בְּבֹחַן, ופי' לחוקר כליות ולב בבחינה גדולה. ב) נ"א פְּקֻדַּת וכו' שְׁבוּטִים, ופי' מֻכִּים בשבט ונגועים על ידי פקודת תוכחותיך, וזהו מלה"כ ופקדתי בשבט פשעם (תהלים פט, לג). ג) נ"א עֲבוּטִים, ופי' מְמֻשְׁכָּנִים. ד) נ"א וְצַד הַצָּד.

מִגַּרְתָּ לָאָרֶץ לְשַׁמָּה וּלְעֶזָּה: לֹא הֱלִינוּ פָּנֶיךָ לְהַפִּיל תְּחִנָּה. לְהַשְׁכִּיל בְּאָמְתְּךָ מַעֲלוֹת צְחֵנָה. כָּלִינוּ כִּסְדוֹם בְּשֵׁפֶל קוֹל הַטַּחֲנָה. כִּמְעַט רֶגַע לוּלֵי תְחִנָּה: יֶתֶר הַפְּלֵטָה לְהַשְׁאִיר חַסְתָּ. יָתֵד וְגָדֵר תַּתָּה וְכִנַּסְתָּ. טִלְטַלְתָּנוּ א) כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ מְאַסְתָּ. טִירַת כֶּסֶף ג) בִּגְלָלֵנוּ רָמַסְתָּ: חָבוּלֵי ד) חָבַלְנוּ מֵעַל לְמָעוֹל. חָבַלְנוּ מֵעוֹל אֶל עוֹל. זְכוֹר צִיִּיתָ בְּלִי לִגְעוֹל. זְרוּיִם לְקַבֵּץ וּבָם לִבְעוֹל: וְאַתָּה אַחֲרֵי כָּל־הַבָּא. וַדַּאי וְצַדִּיק וְלָנוּ הַדִּבָּה. הַיּוֹם כְּמֵאָז בְּלִי סִבָּה. הִנְנוּ לְפָנֶיךָ בְּאַשְׁמָה רַבָּה: דַּלַּת עַם לְקֶלֶס וְחֵרוּף. דְּחוּפִים סְחוּפִים נְתוּנִים לְטֵרוּף. גָּלוּת וְשִׁעְבּוּר וְנִסְיוֹן ה) וְצֵרוּף. גַּלְגֵּל בְּחֶסֶד לִסְלִיחָה וְתֵרוּף: בְּרַחֲמֶיךָ עוֹד בְּרִבּוֹת עִתִּים. בְּךָ נוֹשַׁע קַיָּם וְהוֹשַׁעְתִּים. אֵלֶּה מֵרָחוֹק יָבוֹאוּ כִּתִּים. אֵלֶּה מִצָּפוֹן צִיִּים ו) וְכִתִּים: שֶׁלְּךָ הֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמֶּךָ. לַבֵּב כִּימֵי קֶדֶם מַנְעִימֶיךָ ז). מָשְׁכֵנוּ אַחֲרֶיךָ שִׂימֵנוּ בִּרְשׁוּמֶךָ ח). הַכֹּל חֲפֵצִים לְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ: הַקָּטֹן לָאֶלֶף גַּדֵּל רְחוּמֵינוּ. וְהַצָּעִיר לְגוֹי לְהַעֲצִים בְּתַחוּמֵנוּ. יַחֵד בְּכָל־צִדְקוֹתֶיךָ לְרַחֲמֵנוּ. יָשָׁב־נָא אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנוּ:

אל מלך. ויעבור. יי יי. וסלחת. סלח לנו. כי אתה.

פזמון מלאכי רחמים תמצא לעיל אצל סני קמא זכור רחמיך וגו׳ אל נא רפא נא. זכור לנו וכו׳:

וארא

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך:

ישראל עמך. אלהים בישראל אצל סני קמא. פזמון ישראל נושע אצל חמישי. זכור לנו וכו׳:

בא

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך:

לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה־לָּנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: אִם־עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: אִם־בָּנֶיךָ חָטְאוּ־לָךְ אַל תְּשַׁלְּחֵם בְּיַד־פִּשְׁעָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כרחם אב וכו׳

פזמון ע"פ א"ב כפול אלהינו ואלהי אבותינו

אֵין כְּמִדַּת בָּשָׂר מִדָּתֶךָ. אַיֵּה קִנְאָתְךָ וַעֲצַת עֲמִידָתֶךָ. בַּת בֵּרַרְתָּ לְבֵית הֶמְדָּתֶךָ. בְּעָלוּהָ אֲדוֹנִים וְאֵין לְצִמְדָּתֶךָ: גּוֹעָה לְדוֹדִי אֲנִי מְאוֹרֶסֶת. גּוֹאֵל רוֹדִי אֵיךְ נִדְרֶסֶת. דִּין הֶרֶג לְעַצְמָהּ מְקַנֶּסֶת. דְּחוּיָה גַּם כִּי נֶאֱנֶסֶת: הַאִם בְּלִי סֵפֶר שִׁלּוּחַ ח). הֲבֵן כְּיָתוֹם אוֹבֵד שְׁלוּחָהּ. וְגַן נָעוּל הֶפְקֵר כְּמַקּוֹחַ. וּמַעְיָן חָתוּם נִרְפַּס דְּלוּחַ: וָעַם כְּרֶגַע וְעַתָּה לְהֵפוּךְ. זֶרַע ט) קֹדֶשׁ עַתָּה לִשְׁפּוּךְ. חִבַּת רֵעַ כְּקֶרֶן הַפּוּךְ. חֲשׁוּבָה עֲזוּבָה כְּקוֹרַעַת בַּפּוּךְ: טוֹב הַתֹּאַר קְדֹרַנִּית מִפֶּרֶךְ. טְרִיָּה מַכָּה מִבְּלִי אֶרֶךְ. יוֹם נָקָם נִסְתַּם דֶּרֶךְ. יוֹם שִׁרוּם נֻחְתַּם חֶרֶךְ: כֹּחַ הַסַּבָּל הִכְשִׁיל נֵטֶל. כְּסוּל וְשָׁחוּל הַנִּשְׁאָר כְּקֶטֶל. לֹא לְמַרְגּוֹעַ נָד וּמְטֻלְטָל. לְעָמֵל וְיָגֵעַ וְאַחֵר נוֹטֵל: מַטַּע קֶרֶן שֶׁמֶן י) הַמְּדֻשָּׁן. מִרְמָס מַדּוּעַ כַּחֲרוּלֵי כִבְשָׁן. נוֹצַר לְמַעְלָה לֹא יִישָׁן. נִטְעוּ לְמִשְׁלוֹחַ כ) פְּרוּת הַבָּשָׁן: שׂוֹרֵקָה מַה־בֶּצַע וְנִקְטֶפֶת.

א תהלים קג, י (בשנוי לשון). ב ירמיה יד, ז, ג תהלים קל, ג. ד איוב ח, ד (בשנוי לשון). ה תהלים לג, כ.

א) נ"א טִלְטַלְתָּנוּ. ב) נ"א כֶּסֶף. ג) נ"א חָבַל. ד) נ"א בִּגְבִיּוֹן. ה) נ"א וּמְצִים. ו) נְעִימֶיךָ) נ"א רשומך. ח) נ"א לְשִׁלּוּחַ. ט) נ"א זַרְעֵי קֹדֶשׁ. י) מלשון בקרן בן שמן (ישעיה ה, א). כ) נ"א לְמִשְׁלַח.

סורחת מהדי יתרון ונחטפת. על יד הקוקה וטוטפת. על מה אהבתה נשטפת: פעלת הרובים מעוטא) מלאכת. פריעת שכר רבה והולכת. צופה הפנות ועתהב) נמשכת. צרה פקודה ואחרת נסמכת: קדש ראשית ערמת שערים. קצני ארץ זרוים כשעורים. רוח מנשבת בעליג) יערים. רדוף נשמטת נסים ונסערים: שמונה ותשעים האלות האלה. שלמו אלה מאלה וכאלה. תרחם תקבצםד) כקרנות אילה. אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה:

אל מלך. ויעבור. יי יי. וסלחת. סלח לנו. כי אתה. ומה"כ אומרים תענית צבור בסליחות לחמישי:

פזמון עם המחבר שלמה הקטן

חננו יהוה חננו. עננו יהוה עננו. עזרנו אלהי ישענו כי עליך נשענו: אלה בשלשמוה) ואלה בפרשימו בקרב. ואנחנו בשם קדשך להתערב. שוכן שחק לישענו תקרב. עזרנו: אלה בלגיונם. ואלה בגאונם מתפארים. ואנחנו ברב להושיע מתגברים. לעזור לאין כח מכבירים. עזרנו: אלה במגנתם. ואלה בצנתם מסתתרים. ואנחנו באמרתך מחס תרים. מרוח עריצים היות נסתרים. עזרנו: אלה בהצהלה ושעט. ואלה בצהצוח ומעט. ואנחנו באור כשלמה עט. מרום שרם דכויו) בעט. עזרנו: אלה בחגפת תרסים. ואלה בשפעת קלגסים. ואנחנו במגוןז) חוסים. במגון מתגיסים. מטה גאון גסים. עזרנו: אלה בקרני נבחים. ואלה בקול צוחים. ואנחנו בקול מי שבחיםח). מפרק ומפוצץ סלעי צחיחים. עזרנו: אלה בטכוס ערכן. ואלה בטכסים צרכן. ואנחנו באין כערכו ערכן. וארכן מקים מורכן לבמות דורכן. עזרנו: אלה בנצחנימו. ואלה ברצחנימו הבטחות. ואנחנו בשם נצח ישראל כפינו שטוחות. מלערוץ ומלירא ומלכךט) טוחות. עזרנו אלהי ישענו כי עליך נשענו: אל מלך. זכור רחמיך וכו'

בשלח

אומרים סלח לנו אבינו על ורב חסד לכל קוראיך:

אם עונינו ענו בנו יהוה עשה למען שמך: הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה: שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו: כרחם אב וכו'

סליחה ע"פ א"ת ב"ש ובסוף חתום שם המחבר שלמה הקטן יגדל בתורה חזק.

אלהינו ואלהי אבותינו

אם אמרי אשכחה מרי שיחי. תוגות דאגותי) תוגיון נפשי להשיחייא). בלי

א ירמיה יד, ז. ב תהלים סו, יב. ג שם פה, ה.

א) כ"א במעוט. ב) כ"א ועתה. ג) כ"א כעצי מלשון הכתוב למשלח שור ולמרמס שה (ישעיה ז, כה). כ"פ. ד) כ"א תקבצנו. ה) כ"א בשלישימו, ופי' כראשי לגאיהם, מלשון ושלישים על כלו (שמות יד, ז). ו) כ"א דכה. ז) במגן. ח) בקולו במי שבחים ומלשון משבית שאון גלים (תהלים סה, ח). ט) כ"א ומלכך. י) כ"א דאגות. יא) י"א מלשון שיחה ודבור, ווי"ג להשיחי וכפי"ן דגושה מלשון השחת הדעת.

נֹחַ עֶצֶב לְמוֹתָר מַטְרִיחִי: שַׁחוֹתִי עַד מְאֹד וַתִּקְצַר רוּחִי: גִּישׁוּת(א) צָרוֹת שֵׂרוֹג שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם. רֶוַח אֵין בֵּינָתַיִם מְעִיקוֹת כִּנְחֻשְׁתַּיִם. דוֹבְקוֹת דוֹלְקוֹת בְּלִי עֲצַלְתַּיִם. קֵץ הַמֵּצַר סוּר שְׁחוֹק וּמְצִלְתַּיִם: הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשׁ עַמְּךָ חוֹרֵשׁ עַל גַּבָּם. צֵאת לִרְוָיָה צוֹעֲקִים אֵלֶיךָ מִשְׂגַּבָּם. וַתַּרְבֶּינָה סַרְעַפּוֹתָיו כָּל־הַיּוֹם בְּקִרְבָּם. פֹּארוֹתָיו תֶּאֱרַכְנָה וְיָשׁוּב וְיַהֲפוֹךְ בָּם: זָעוּ דָּכוּ נָעוּ כְּאֵין מוֹשִׁיעִים. עָתְקוּ גַּם גָּבְרוּ חַיִל רְשָׁעִים. חָדְלוּ פְרָזוֹן וְלֹא נִכָּרִים שׁוֹעִים. סֵפֶר תַּנְחוּמֶיךָ לְמָרַת נֶפֶשׁ שַׁעֲשׁוּעִים: טוֹפְלִים שֶׁקֶר וְתַרְמִית לִבָּם לְהַסְבִּיר. נוֹשְׂאִים הֶבֶל פִּיצַת פִּימוֹ לְהַגְבִּיר. יוֹצְרֵי עָמָל עָלֵיחֹק לְהַכְבִּיר. מְצִיקִים צוֹרְרִים עַמְּךָ מִמְּךָ לְהַעֲבִיר: כּוֹנְנוּ לְהַשְׁחִית בָּנִים לַאֲבִיהֶם. לֹא תֶחֱשֶׁה לַעֲנוֹתָם וּלְכַלּוֹתָם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם. שְׁלֵמָה הֱיוֹת קִנְיָךְ מְרוּדֵי נְוֵיהֶם. יָעוּרוּ גְּאוּלִים דָּאוֹת לְקִרְיַת מוֹעֲדֵיהֶם: אַדְמַת קֹדֶשׁ מְקוֹם דְּבִירָךְ נַהֲלֵנוּ. בְּקוֹל תּוֹדָה וְרִנָּה הֲמוֹן חוֹגְגֵנוּ. זִבְחֵי צֶדֶק נַקְרִיב לְךָ מְגִנֵּנוּ. אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְהֹוָה בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: אל מלך. ויעבור וכו׳.

כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ: שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל־מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כרחם אב וכו׳

בסליחה הזאת נוסד כרומי כזמן מסע סלגל בגזרת תתנ"ו.

סליחה מיוסד ע"פ תשר"ק ובסוף חתום שם המחבר שלמה הקטן.

אלהינו ואלהי אבותינו

תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ כְּאַיָּל עַל אֲפִיקִים. שָׁחָה לְקֵץ רְוָיָה וְאֵין מְפִיקִים. רָחוֹק וְעָמוֹק וְלִדְלוּת לֹא מַסְפִּיקִים. קוִֹים וְחוֹכִים וַאֲמָנָה לֹא מַפְסִיקִים: צְמֵאֶיךָ צוֹק לָהֶם יָחִיל לְבָבָם. פָּנֶיךָ לֵרָאוֹת בֵּית מְעוֹן חֲבִיבָם. עֲבוּר בַּסָּךְ וְעַמּוּד אֵשׁ סְבִיבָם. סוּר נֵכָר וְטָמֵא בַּעֲלֵי דְבָבָם: נִבְחִידֵם נִירְשָׁה נָמוֹ(ב) חָרְשׁוּ. מִיְּרֻשָּׁתְךָ אֲשֶׁר הוֹרַשְׁתָּ עַמְּךָ גֹּרְשׁוּ. לְהַשְׁמִיד יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּ. כְּנוּם מַס וְחָמָס וַעֲנִיֶּיךָ יְרוֹשָׁשׁוּ: יָבֹזּוּ יָבוּזוּ יְדִידֶיךָ יְכַנּוּם כְּלָבִים. מְהוֹרֵי לֵב עָלֶיךָ מַשְׁלִיכִים יְהָבִים. חֶרְפָּתָם שׁוֹמְעִים עֲלוּבִים וְלֹא עוֹלְבִים. זָר לֹא נִשְׁלָבִים וְעָלֶיךָ נִצְלָבִים: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ נֶגְדְּךָ זֶה עִנּוּיֵנוּ. הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ. דִּכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים וְאֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. גַּם גֵּיא צַלְמָוֶת שָׂמוּ מְעוֹנֵנוּ: בָּנוּ נִקְרָא שִׁמְךָ אַל יִתְחַלֵּל. בְּךָ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִתְהַלֵּל. אִם עֲוֹנֵינוּ רַבּוּ וּמָלְאוּ חָלָל. אָנֹכִי מֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ פִּיךָ מִלֵּל: שְׁגִיאוֹת שִׂים זֵדִים וְלֹא קוֹנֵס. לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין לָנוּ הִכָּנֵס. מִפְּנֵי קֶשֶׁט סֶלָה יֵבוֹשׁ הָאוֹנֵס. הִנֵּם יִתְעוֹסֵס וְנִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרֵץ בַּת פּוּצִי וְקָרְבַּן תְּשַׁע. קַבֵּץ יַחַד עֲשִׂירִית עִם תְּשַׁע. טְבַע חֵטְא וְלֹא יִזָּכֵר רֶשַׁע. נוֹשֵׂא עָוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע: אל מלך. ויעבור וכו׳. וסלחת. סלח לנו. כי אתה.

א תהלים כ, ב (בשנוי לשון). ב שם מב, ג. ג שם מד, כו. ד שם עט, ו. ה שם שם, ז. ו שם מד, כג. ז מלא"כ ישעיה סה, ה.

א) נ"א גשות. ב) נ"א נִרְשָׁה לָמוֹ, כלומר נעשה אותם דלים ורשים.

חוקר הַכֹּל וְסוֹקֵר. וּמֵבִין אֶל מִפְעָלִי. אִם פָּעַלְתִּי שֶׁקֶר. וּמֵהַתְּלוֹת בַּעֲמָלִי. אֶת־עֲוֹנִי לֹא תְבַקֵּר. וְאַל תִּדְרוֹשׁ לְמַעֲלָלִי. יְהוָה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי: יוֹצְרִי אֲשֶׁר בַּזֶּרֶת. תִּכֵּן מְרוֹמֵי קֶרֶת. לְךָ אֶכּוֹנָה עֲטֶרֶת. בַּשְּׁלִישִׁי אַשְׁמֹרֶת. אֲשֶׁר תַּאֲזִין הָעֲתֶרֶת. וּלְיִשְׁעֲךָ סוֹבֶרֶת. וְתִשְׁלַח הַמְּגַעֶרֶת. לְהוֹמִיָּה וְסוֹרֶרֶת. אֲשֶׁר גַּאֲוָה מְדַבֶּרֶת. וְאֵין בִּלְתָּהּ אוֹמֶרֶת. וּמְקוֹם מִקְטַר קְטֹרֶת. וְהַדְּבִיר וְהַכַּפֹּרֶת. אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָם שָׁרֵת. שָׂמוּהוּ מַעֲבֹרֶת. תִּדְבַּק בָּהּ מַמְאֶרֶת. כְּמוֹ כָּבֵד לְיוֹתֶרֶת. וַחֲמַת קֶרִי יָקָר. כָּל־מַכָּה וְכָל־חֳלִי. יי בקר: צוּר לְשִׁמְךָ אֵל קַנָּא. אַתָּה מַה־לְּךָ בַּשֵּׁנָה. שָׁנָה אַחַר שָׁנָה. יְמִינְךָ נָטְעָה כַּנָּה. מְאֹד נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה. זֶה מֹכֵר וְזֶה קֹנֶה. לְאֹם בְּשִׁפְלוּת נִתְכַּנֶּה. וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה. מִשְׁפָּטְךָ נְכוֹנָה. אֵין דִּינָא בְלָא דַיָּנָא. אַךְ קַנָּא לְנֶאֱמָנָה. בִּימִינְךָ נִתָּנָה. וּבָהּ כָּתוּב מִי מָנָה. וְעַתָּה כַּצֹּאן נִמְנָה. צוּרִי עוֹרְרָה נָא. וְהַשְׁחִיתָהּ מִכַּנָּהּ. וְאֶת־עֲמָלֵק תְּעַקֵּר. אֱלֹהִים יְהוָה חֵילִי. יי בקר: חָסִין קָרוֹב לְקוֹרְאָיו. וְשׁוֹמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים. דָּן דִּין עָנִי וְאֶבְיוֹן. וּמִשְׁפַּט רְצוּצִים וּמְעֻנִּים. וְעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. בְּיָדְךָ אֲדוֹן הָאֲדוֹנִים. וּמִשְׁפָּטַי מֵאִתְּךָ יֵצֵא. כַּנְּגָהּ אֵל אֱמוּנִים. לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. אֲשֶׁר יַחֲלִיף עִנְיָנִים. וּגְזֵרַת שֵׁשׁ שָׁנִים. אֲשֶׁר לַעֲבָדִים נִקְנִים. וְכַמָּה שֵׁשׁ חָלְפוּ לִי. וְלֹא אָהַבְתִּי אֲדוֹנִים. וְאִם נִמְכַּרְתִּי לְעֵקֶר. וְלֹא אֶגָּאֵל בַּשָּׁנִים. בִּקְרוֹבִים דִּין עֵקֶר. וְאַתָּה קְרוֹבִי וְגוֹאֲלִי. יי בקר: אל מלך וכו'. זכור רחמיך וכו'. אל נא רפא נא וכו'.

יתרו

אומרים סלח לנו אבינו. אל ארך אפים אתה עד ורב חסד לכל קוראיך:

אֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ: הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: כרחם אב וכו'.

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שם המחבר אליה בר שמעיה חזק ואמץ.

אלהינו ואלהי אבותינו

אִוִּיתִיךָ קִוִּיתִיךָ מֵאֶרֶץ מֶרְחַקִּים. בְּקִרְבִּי שִׁחַרְתִּיךָ קְרָאתִיךָ מִמַּעֲמַקִּים. גָּרַסְתִּי לְתַאֲוָתְךָ*) כְּאַיָּל עַל־אֲפִיקִים. דְּרַשְׁתִּיךָ וּבִקַּשְׁתִּיךָ בָּרְחוֹבוֹת וּבַשְּׁוָקִים: הִנֵּה הָעֵת תִּרְוִיחַ לַדְּחוּקִים. וְתַעֲשֶׂה דִין וּמִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים. זְמוֹרֵיהֶם שִׁחֲתוּ וּבֹקְקוּם בּוֹקְקִים. חֲמוּסִים נְגוּשִׂים בְּיַד מְדִיקִים: טְפוּלֶיךָ שֶׁעֲשַׁעְתָּ כִּילָדִים רַכִּים. יָמִים רַבִּים לְחוּצִים וּדְפוּקִים. כָּל תָּסְרוּ מִטּוּב רֵקִים. לְבָאִים שִׁנָּם עָלֵימוֹ חוֹרְקִים: מָאַסְתָּ וְזָנַחְתָּ וְנָטַשְׁתָּ דְּבֵקִים. נֵאַרְתָּ בְּרִית שְׁלֹשֶׁת הַחֲשׁוּקִים. סְחִי שַׂמְתָּנוּ מַכִּים וְלוֹקִים עֲצוּמֵי גָזָם וַאֲכוּלֵי יֶלֶק: פְּצוּעֵי חַבּוּרוֹת וְאֵבָרִים

*) מלבה"כ גרסה נסחי להאנה (תהלים קיט, כ). א ישעיה סד,ו. ב תהלים יב, ב. ג ירמיה נ"א ו.

מִתְפָּרְקִים. צָרֵי חֲדָלֵנוּ וְדַלֵּנוּ מִתְמָרְקִים. קוּמָה עֶזְרָתָה לְנֶאֱנָחִים וְנֶאֱנָקִים. רוֹמֵם מֵאַשְׁפּוֹת וּמֵעָפָר תָּקִים: שִׁלְטוֹן בְּיָדְךָ יְרוּדֶיךָ לְהָקִים. תָּקְפְּךָ בַּשַּׁחַק וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בָּאֲרָקִים. אַךְ לְשִׁמְךָ יוֹדוּ הַצַּדִּיקִים. בְּנָשְׂאֲךָ רֹאשׁ שִׁבְעָתַיִם מְזֻקָּקִים: עַתָּה יֹאמְרוּ הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים. כְּהוֹשַׁעְתָּ חוֹכֶיךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ מִתְחַזְּקִים. חַזֵּק וְאַמֵּץ דִּבְרוֹ הַקִּים. קַיֵּם מַאֲמָרוֹ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. לַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים. בִּזְכוּת שְׁלֹשֶׁת אֶרֶץ מְצוּקִים: אל מלך יושב וכו'

אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז עֶזְרָה בְצָרוֹת נִמְצָא מְאֹד: אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל: אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי־צָרָה קְרוֹבָה כִּי אֵין עוֹזֵר: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָּהּ וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ: כרחם אב וכו'

שלישיה מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שם המחבר זבדיה.

אֱלֹהִים אֵין בִּלְתֶּךָ. לְדוֹר דּוֹרִים מֶמְשַׁלְתֶּךָ. וְלָעַד קִיּוּם בְּרִיתֶךָ: בִּימִינְךָ אֵין מַעְצָר. וְיָדְךָ לֹא תִקְצָר. אֵל עוֹנֶה בַּצָּר: גָּבְרוּ מְאֹד נִפְלְאוֹתֶיךָ. וְלָעַד שִׁלְטוֹן מַלְכוּתֶךָ. וְלֹא יִתַּמּוּ שְׁנוֹתֶיךָ: דּוֹרֵשׁ דָּמִים. הִצַּלְתָּנוּ כַּמֶּה פְעָמִים. וְהִשְׁפַּלְתָּ מְלָכִים רָמִים: הֵן אַתָּה לֹא שָׁנִיתָ. וְאַתָּה הוּא שֶׁהָיִיתָ. בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כִלִּיתָ: וּמִבְּנֵי בְנֵיהֶם אֲנַחְנוּ. לָמָּה לָנֶצַח זְנַחְתָּנוּ. וְכַמֵּת מִלֵּב נִשְׁכַּחְנוּ: זְרוּיִם בְּכָל־פִּנָּה. עֲבוּדִים[א] בְּכָל־מְדִינָה. וְאֵין לָנוּ חֲנִינָה: חֲשׁוּכִים[ב] בֵּין כָּל־אֻמָּה. נְתוּנִים לְבֹשֶׁת וְלִכְלִמָּה. לְכָל־גּוֹיֵי אֲדָמָה: טָבַעְנוּ בְּצוּל מַעֲמַקִּים. יָרַדְנוּ וְאֵין מְקִים. לְךָ לְבַד נוֹאֲקִים: יוֹשְׁבִים כְּעֵדֵי שְׁקָרִים. בְּלִי רֹאשׁ לְהָרִים. לַעֲנָה וָרוֹשׁ שְׂבוּרִים: כָּשַׁלְנוּ בַצָּהֳרַיִם כְּבַלַּיְלָה. כְּעִוְרִים נְגַשֵּׁשׁ בָּאֲפֵלָה. וְאֵין לֵידַע קֵץ הַגְּאֻלָּה: לְקוֹחֵי כֶסֶף לְחֵרוּת יוֹצְאִים. וַאֲנַחְנוּ יוֹם וָלַיִל נִלְאִים. וּמָנוֹחַ לֹא מוֹצְאִים: מַה־כֹּחִי לִסְבּוֹל טִיט רַפְשִׁי. וּמַה־קִּצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי. עַד זְמַן תּוֹצִיאֵנִי לַחָפְשִׁי: נֹאמַר בַּבֹּקֶר מִי־יִתֵּן עֶרֶב. וּבָעֶרֶב מִי־יִתֵּן בֹּקֶר יִקְרַב. מִפַּחַד לֵב וָקֶרֶב: שֶׂה פְזוּרָה אָנוּ מְשׁוּלִים. כָּל־מוֹצְאֵינוּ אוֹתָנוּ אוֹכְלִים. וְעַל נַפְשׁוֹתֵינוּ לֹא חוֹמְלִים: עֵינַי סָבִיב הֲרִימוֹתִי. שְׂמֹאל וְיָמִין צִפִּיתִי. וּמַכִּיר לִי לֹא רָאִיתִי: פָּנִיתִי לְכָל־צַד וְאֵין עֶזְרָה. צָעַקְתִּי לְךָ וְאֶקְרָא. אֵל עוֹנֶה בְּעֵת צָרָה: צוּר יָדְךָ לֹא קָצְרָה. לְךָ הַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה. לָמָּה תִישַׁן עוּרָה: קְשׁוֹב תַּחַן שִׂיחֵנוּ. רְאֵה בְּתַשּׁוּת כֹּחֵנוּ. וְאַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: שׁוּר בְּשִׁפְלוּת דּוֹרֵנוּ. תַּבִּיט בְּכֹבֶד צַעֲרֵנוּ. נָא אַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנוּ: זַעֲקֵנוּ[ג] שְׁעֵה מִמְּעוֹנֶךָ. בִּיטָה בְּאֶנְקַת בָּנֶיךָ. וְאַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ: דְּרַשְׁנוּךָ בְּחִין וְשַׁוְעָה. יָהּ הֵרָצֵה לָנוּ בְּזוֹ הַשָּׁעָה. אֲמָרֵינוּ[ד] יְהוָה שְׁמָעָה: אל מלך יושב וכו'

פזמון שם המחבר יצחק חזק.

יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן. מָגִנִּי וְצִנָּתִי. צַעֲקָתִי הַקְשִׁיבָה. וְהַאֲזִינָה רִנָּתִי. חָטָא אֶת־חַטָּאתִי. קָדוֹשׁ תֵּן תִּקְוָתִי. נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי

א תהלים מו, ב. ב שם פג, ב. ג שם כב, יב (בשנוי לשון). ד שם לד, ז. ה שם עד, א.

א) נ"א אֲבוּדִים כמ"ש. ב) וי"ג חֲשׁוּבִים כפי"ן שמאל. ג) נ"א זַעֲקָתֵנוּ. ד) נ"א וְהַחֲנוּנֵינוּ.

בְּבַקָּשָׁתִי: צְדָקָה עֲשֵׂה לְעַמֶּךָ. קָדוֹשׁ לְמַעַן שְׁמֶךָ. כִּי פַּסּוּ תְּמִימֶיךָ. מַעֲבִירֵי זַעְמֶךָ. וּמַגִּישֵׁי לַחְמֶךָ. לָכֵן עַתָּה בָאתִי. נפשי: חַטֹּאת נְעוּרַי תַּצְלִיל. וְיָם יֶהֶפְכוּ כְּצָלִיל. וְצֶדֶק זְקֵנִים תַּסְלִיל. וְשַׁוְעַת נְכֵאִים תַּכְלִיל. וְעֵת תְּנַקֵּנִי כְּבַעֲלִיל. מַסְטִינַי אָז יְיֵלִיל. כִּי לִבִּי לְךָ כָּלִיל. עַתָּה הִנֵּה בָאתִי. נפשי: חַנּוּן חַי חָנֵּנִי. לְקוֹל זַעֲקִי בִּגְרוֹנִי. כְּשָׁמְעֲךָ תַּעֲנֵנִי. סְלִיחָתְךָ תַּרְבֵּנִי. חַיִּים תִּכְתְּבֵנִי. וְעָנְתָה בִּי צִדְקָתִי. נפשי: זֶה אֵלִי הוֹשִׁיעָה. וּזְכִיּוֹת הַכְרִיעָה. וּמִזְּבוּלְךָ הוֹפִיעָה. חֹן סֹעֲרָה וְסֹעָה. וּמִלְּשׁוֹנִי הַבְלִיעָה. צֹאנְךָ מִלְּהַפְשִׁיעָה. פֶּן אֶרְאֶה בְרָעָה. בְּאָבְדַן מוֹלַדְתִּי. נפשי: קַדֵּשׁ שֵׁם קָדְשֶׁךָ. חִלְּלוּ בְמִקְדָּשֶׁךָ. וְאַחֲרוֹנִים קְדוֹשֶׁיךָ. מַגִּישֵׁי אִשֶּׁיךָ. וּמַה יַּעֲשׂוּ קְדוֹשֶׁיךָ. כְּפַסּוּ קְדֹשֶׁיךָ. שְׁעֵה נָא מַקְדִּישֶׁיךָ. כְּפָרִים אִם שִׁלַּמְתִּי. נפשי: יִרְצוּ עֲבָדֶיךָ. לְמַעַן שֵׁם כְּבוֹדֶךָ. מְיַחֲדֶיךָ מְעִידֶיךָ. כִּי אֵין בִּלְעָדֶיךָ. בַּקֵּשׁ נָא אוֹבְדֶיךָ. הֵן בָּאוּ עָדֶיךָ. כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ. פָּנֶיךָ בִּקַּשְׁתִּי. נפשי: קוֹלִי יֶעֱרַב נָא. כְּמֵחִים תּוֹךְ צִיּוֹנָה. לְטוֹבָה הִפָּנֶה נָא. לְהַמְצִיאֵנִי חֲנִינָה. כִּי אֶל מִי אֶפְנֶה נָא. בְּאֵין מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה. לִמְיַחֲלֶיךָ סְלַח נָא. הַשְׁמִיעֵם סְלַחְתִּי. נפשי:

אל מלך. ויעבור וכו'. ואח"כ זכור עד חטאתו. חטאנו וכו' אל נא רפא נא. וכו':

משפטים

אומרים סלח לנו אבינו. אל ארך אפים עד ורב חסד לכל קוראיך:

אֱלֹהֵינוּ בֹּשְׁנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ וְנִכְלַמְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ: בְּקָרְאֵנוּ עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי צִדְקֵנוּ בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לָּנוּ חָנֵּנוּ וּשְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ: שִׁמְעָה תְפִלָּתֵנוּ יְהוָה וְשַׁוְעָתֵנוּ הַאֲזִינָה אֶל דִּמְעָתֵנוּ אַל תֶּחֱרַשׁ: כרחם אב וכו'.

סליחה מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שם המחבר אליה בר שמעיה חזק.

אֱלֹהַי בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים פָּנַי. בַּעֲבוּר כִּי חָשַׂכְתָּ לְמַטָּה מֵעֲוֹנַי. גָּמַר חָסִיד וְגַם פַּסּוּ אֱמוּנַי. דְּרָכֶיךָ מִשְׁפָּט וֶאֱמוּנָה וַאֲנִי בוֹשׁ מֵעֲוֹנַי: הֵפַרְנוּ בְּרִיתְךָ וּמִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁמַרְנוּ. וִיקַר כְּבוֹדֵנוּ בְּלֹא יוֹעִיל הֵמַרְנוּ. זָלְזַל יְקָרֵנוּ וְטוֹב לָרַע אָמַרְנוּ. חֶפְצֵי רְצוֹנְךָ בִּטַּלְנוּ וּרְצוֹנֵנוּ גָּמַרְנוּ: טוֹב מַעַשׂ חָסַרְנוּ וְדַלּוֹנוּ כִּשְׁרוֹן. יֹשֶׁר נְתִיב עִקַּלְנוּ וּמָאַסְנוּ פִּשְׁרוֹן. כָּל אִשִּׁים בָּטְלוּ וְנִיחוֹחֵי עִשָּׂרוֹן. לִסְלוֹחַ וּלְכַפֵּר לַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן: מֵרָחוֹק נָשְׂאָה דֵעָה אֻמָּה נִכְסָפָה. נָאוֹר בַּמֶּה לְקַדֵּם מַחֲשֶׁבֶת יְסַפָּה. שִׂיחַ אֵין בְּכַפֵּינוּ וְתַשְׁלוּם פָּרִים שָׂפָה. עֲצָרָה לָכֵן קָרְאָה וְעַם אֲסֵפָה: פָּנֶיךָ אַל תַּסְתִּיר אֵלֶיךָ בְּשַׁוְּעֵנוּ. צַדֵּק דִּינֵנוּ וּבַמִּשְׁפָּט אַל תַּרְשִׁיעֵנוּ. קְרָאנוּךָ בֶּאֱמֶת מְהֵרָה חוּשָׁה לְהוֹשִׁיעֵנוּ. רֹגֶז הָנִיחַ וְנִקְרָאֲךָ וַעֲנֵנוּ יִשְׁעֵנוּ: שְׁבוּטֶיךָ לְבוֹטְחֶיךָ לָמוֹ לְמַסֹּרֶת עֲצָרָה. תָּמִיד חִין וּתְפִלָּה לְהַקְדִּים לַצָּרָה. אוֹוִי צָרְכֵימוֹ מְרֻבִּים וְדַעְתָּם קְצָרָה. לְהָפֵק זְמָמָם יָדְךָ לֹא קָצְרָה: יִשְׂרָאֵל זָנַח טוֹב

א הוא עדס"כ עזרא ט, ו. ב תהלים ד ב. (כסגוי לשון). ג שם לט, יג.

ומאויב מרדף. הודש כמתבן וכמוץ הרים רדף. בבחרו בטוב וצדקה וחסד רדף. רם הצל עשוק ובקש נרדף: שופטנו מחוקקנו אובדות צאן תדרוש. מוניהם הדמום וישקום מי ראש. על גבם האריכו מענית כפרה לחרוש. יחודיך הפשחו וצורר רענן כברוש: הפצנו בכל־לב אליך לשובה. זרועך קבץ שביונם השיבה. קבע והעבר זדון ורפא משובה. השיבנו יהוה אליך ונשובה: אל מלך וכו׳.

היטיבה ברצונך את־ציון תבנה חומות ירושלם: הושיענו אלהים כי באו מים עד־נפש: הראנו יהוה חסדך וישעך תתן־לנו: כרחם אב וכו׳.

שלישיה מיוסד ע״פ א״ב משולש אלהינו ואלהי אבותינו וכל חרוז ג׳ מיוסד על לשון הכתוב:

אורך ואמתך שלח. אמונך בטוב הצלח. כי־אתה אדני טוב וסלח: כי־מטה בעוני נפש. בטובך הוציאנו לחפש. כי באו מים עד־נפש: געיותינו יהיו נקשבים. גלותנו השב לישובים. כי גרים אנחנו ותושבים: דפקנו דלתיך לתמוד. דבקנו אליך לצמוד. כי דלונו מאד: הליצונו זדים במצרינו. הצילנו ונודך צורנו. כי הושעתנו מצרינו: זרועך מיחלים לעודדם. זכם*) ביראתך לסעדם. כי־זה כל־האדם: חקות העמים תהו. חשוקיו אחריו ינהו. כי חנון ורחום הוא: טירתך הושמה לעיים. טיבה בחומות בנוים. כי טוב חסדך מחיים: יגעתי ואשיחה במעני. יבוש ויכלם מעני. כי־יעשה יהוה דין עני: כבדו שפתי קמי. כל־היום מזעימי. כי כלו בעשן ימי: להם ישיב כפעלם. לעמו ילמד להועילם. כי לא יזנח לעולם: מרחמו יתן מאויו. ממנו יסיר דפיו. כי מה־טובו ומה־יפיו: נשמות הושתו ערי. נכרים באו שערי. כי נשאתי חרפת נעורי: שוש אשיש עליך. שיח לענות גאוליך. כי שמחתני יהוה בפעלך: עזוז נורא ואיום. עתה המציאנו פדיום. כי עליך הורגנו כל־היום: פנה דרך עקוב. פאר הלולך לנקוב. כי פדה יהוה את־יעקב: צרים לכלות בחרץ. צפה משמי ערץ. כי צל ימינו עלי ארץ: קרב קץ עדני. קול להשמיע לעוני. כי קרוב יום יהוה: רם זרועך תראה. רעיתך פנים התראה. כי רם יהוה ושפל יראה: שמע קול תחנוני. שועתי תעלה ממעוני. כי שומע אל אביונים יהוה: תתן כתודה תרצה. תאמר לעמך אתרצה. כי תורה מאתי תצא: שקל מאזנים יכבש. עז יעטה וילבש. כי הוא יכאיב ויחבש: אל מלך ויעבור וכו׳.

פזמון מיוסד ע״ס א״ב והתום שמו בראש יצחק

יחביאנו צל ידו. תחת כנפי השכינה. חן יחן כי יבחון. לב עקוב להכינה. קומה־נא. אלהינו עזי. עזה נא. יהוה לשועתנו האזינה: אנה אלך מרוחך. ואנה מפניך אברח. בינותי אין מנוס. פאת מערב ומזרח. גלגלתי אחריך לשחרך. יחד כגר כאזרח. בהשפטי לצדקתי. השמאילה והימינה. יי לשועתנו: דוק שמיך

א תהלים נה, כ. שם סט. ב(כעשי לשון). ג שם סה, ח. בירכתיהם

*) נ״א זכים, ס״ת.

בִּירַכְּתֵיהֶם. גַּם שָׁם אִם אֶפֶק. הוֹלֵךְ שָׁם לְשַׁפְּטֵנִי. עַל כָּל־הַנֶּעֱסַק. וַהֲגִיגִי בְּרֹב שִׁגְגִי. כְּכִיּוֹר אֵשׁ נִפַּק. נִצְּרָה דַּל שְׂפָתֵינוּ. תֵּת לָנוּ חֲנִינָה. יי לשועתנו: זָוֵי שְׁאוֹל בְּמַחְתַּרְתּוֹ. אַף כִּי אַצִּיעַ. חָזִיתִי וְהִנֵּךְ שָׁם. לְחַבְּרָה וּלְהַפְצִיעַ. טְפַשׁ לִבִּי וְהֶחֱרַד. כִּי לְבֵין מָוֶת כְּפֶסַע. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית נִדָּחִי. בְּכָל־פִּנָּה וּפִנָּה. יי לשועתנו: יָם גָּדוֹל בְּאַחֲרִיתוֹ. אַף כִּי אֶשְׁכּוֹנָה. כַּף יְמִינְךָ תֹאחֲזֵנִי. וּמַה־לְּנַפְשִׁי אֶכּוֹנָה. לוּלֵי רֹב רַחֲמֶיךָ. דְּרָכַי לֹא אֶסְתַּכְּנָה. מְשׁוֹךְ חֶסֶד לְנִגָּשִׁים. תַּחַת יַד עֲדִינָה. יי לשועתנו: מִדַּת לַיְלָה תְּסוֹבְבֵנִי. אָז יְשׁוּפֵנִי חֹשֶׁךְ. נִגְהוֹת לְךָ הָאֲפֵלוֹת. כְּאוֹר יָהֵל וּמוֹשֵׁךְ. סָמַר בְּשָׂרִי מִפַּחְדְּךָ. כְּשׁוֹךְ נָחָשׁ נוֹשֵׁךְ. וְעַל הַדָּם. כְּמוֹ נִרְדָּם. בְּיַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה. יי לשועתנו: עָלַי שָׁתָה כַּפֶּכָה. אָחוֹר וָקֶדֶם צְרָתָנִי. פָּנָה אֶפְנֶה אָנֶה וָאָנָה. אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָנִי. צְרַפְתַּנִי בְּכָל־תִּמְצָא. יְהוָה חֲקַרְתָּנִי. אָח וְאָחוֹת. וְצַחְצָחוֹת. בְּלַעַג לָשׁוֹן וְאֵין בִּינָה. יי לשועתנו: קַדְּמָה נָא רַחֲמֶיךָ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת. רְצֵה שַׁוְעַת גְּדָיַיִךְ. וַעֲמַל צֹאן אוֹבְדוֹת. תְּפִלָּתֵנוּ הֱיֵה לָנוּ. לְצוּר מָעוֹז לְבֵית מְצוּדוֹת. לְכָה לָנוּ לִישׁוּעָה. כִּלְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה. יְהוָה לְשַׁוְעָתֵנוּ הַאֲזִינָה:

אל מלך ויעבור וכו'. זכור רחמיך וכו'

תרומה

אומרים סלח לנו. אל ארך אפים על לכל קוראיך:

אַתָּה יְהוָה לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: כִּי־שֹׁמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים יְהוָה וְאֶת־אֲסִירָיו לֹא בָזָה: כרחם אב וכו'.

סליחה מיוסד ע"פ א"ב כפול — אלהינו ואלהי אבותינו

אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יוֹצְרֵנוּ. אֲמִתְּךָ וְחַסְדְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ. בְּאַפְּךָ אַל תּוֹכִיחֵנוּ צוּרֵנוּ. בְּשֶׁצֶף חֲמָתְךָ אַל תְּיַסְּרֵנוּ: גַּשְׁתֵּנוּ לְפָנֶיךָ בְּקִיחַת דְּבָרִים. גַּלְגֵּל רַחֲמֶיךָ מִשּׁוּב חֲפוּרִים. דּוֹרְשִׁים שִׁבְנְךָ בִּלְבָבוֹת נִשְׁבָּרִים. דְּלֵנוּ מֵחֵטְא וּרְפָא שְׁבָרִים: הַעֲבֵר חֶרְפָּתֵנוּ אֲשֶׁר יָגוֹר. הָאֵלֶם מִלְּשַׁנִּי וְאַמֵּץ סַנֵּגוֹר. וְשַׁעֲרֵי תְפִלָּתֵנוּ אַל תִּסְגּוֹר. וְעַל שׁוֹטְנֵינוּ אֵימָה תַּחְגּוֹר: זַכֵּנוּ מֵחֵטְא וְהַחְסֵנוּ בְּסֵתֶר צִלְּךָ. זְדוֹנֵינוּ תִּמְחֶה וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלָה. חַבְּאֵנוּ וְהַסְתִּירֵנוּ בְּסֵתֶר אָהֳלֶךָ. חוּסָה עַל עַמְּךָ וּקְהָלֶךָ: טַהֵר טֻמְאוֹתֵינוּ וְעָרְלַת לְבָבֵנוּ מוֹל. טוֹב מִדָּתְךָ לָנוּ תִגְמוֹל. יַעַן וּבְיַעַן אוֹתָנוּ מִלִּגְמוֹל. יֶהֱמוּ מֵעֶיךָ וּסְגֻלָּתְךָ תַּחְמוֹל: כְּמוֹ הָרָה תָּחִיל וְתִזְעַק. כֵּן מִפָּנֶיךָ נָחִיל וְנִזְעַק. לֹא תְשַׁקֵּץ עֱנוּת זָעַק. לֹא תִבְזֶה עֶרֶךְ צָעַק: מְשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה. מַלֵּא לָהּ דַּרְכָּהּ וְלִנְוֵה קֹדֶשׁ תְּשׁוֹבְבָה. נָאוֹר הֲשִׁיבֵנוּ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה.

א תהלים מ, יב (בשנוי לשון). ב הושע יד, ב. ג תהלים סט, לד. — נאם

נאם גבר תסובב נקבה: שרופה באש כסוחה מגערתך. סלוה וארוה מואסי בריתך. עולליה תעולל ותחן שאריתך. עוד כקדם תכון עדתך: פקד גפן זאת הבקוקה. פרע בוקקיה כחקה המחקקה. צררוה צרים בבוקה ומבלקה. צורריה תצור להבהב עלוקה: קומם נפולה כמה שנים. קדרנית יושבת במחשכי אישונים. רם תזכור ברית ראשונים. רומם דביריך מחרבות מישנים: שעה שועה וקבל פגיעה. שבור רשעה וחבוש צולעה. תקים שבועה תחיש ישועה. תמה הושיעה. כי נגעה קץ ושעה: אל מלך. ויעבור וכו׳

הבט[א] משמים וראה מזבל קדשך ותפארתך איה קנאתך וגבורתיך המון מעיך ורחמיך אלינו התאפקו: אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים: אם עונינו ענו בנו יהוה עשה למען שמך: כרחם אב וכו׳

מיוסד ע"פ א"ב כפול ובסופו חתום שם המחבר גרשם בר יהודה (והוא רבינו גרשם מאור הגולה).

אלהינו ואלהי אבותינו

איה כל נפלאותיך הגדולות והנוראות. אשר ספרו לנו אבותינו יהוה צבאות. בררת ישראל מצרימה בשעבוד ותלאות. בחבלי אדם משכתם ולא בשלשלאות: גם מעבידיהם בקשה עבודה. גזרו ביאור זכוריהם לאבדה. דנתם סאה בסאה מדה במדה. דגלים הוצאת ברכוש כל חמדה: הים וגליו בעזך פוררו. הירדן הובשת וברגל עברו. ובמדבר כלכלתם ודבר לא חסרו. וממלכות ועממים בידם נמסרו: זנחו הטוב ורדפום מכניעים. זעקוך ושמעת והעמדת להם מושיעים. חנו בארצם כל טוב שבעים. חטאו וגלו ופקדתם לשבעים: טפלו שקר ונתנו למרמס. טרדום למדחפות אנשי חמס. יצאו מארצם וקץ חזרתם נכמס. ישבו בגוים והיו למס: כח אמץ פליטה הנשארת. כשלו כח מכבד רעה ממארת. לעת ראשונה פקדה משמרת[ה] לבא שניה אצה וממהרת: מעת לעת צרתי מרבה. מיום שעבר קשה הבא. נלאיתי נשוא עול מדהבה. נואמת מדוד והבא הבאה רבה: סגלתך דוחק צורר הצר. סברה הרשעה להמיר אמונת האל היוצר. עד אנה יהוה אקרא ממצר. ענני במרחב יה כי ידך לא תקצר: פשעים אם עצמו בינינו ובינך להבדילה. פרגוד אם ננעל בפני התפלה. צור בכסא כבודך חתור מחלה. צעקתנו לפניך תבא פני כבודך להתקבלה: קרא שנת רצון מעצב להנפישי. קבץ נפוצותי ויעבור בראשי. ריבה יהוה ריבי נפשי. רצה להחליצני אלהי קדושי: שני רשעים בחצץ תגרוס. שכול ואלמון אותם תהרוס. תשפוך דמם ארצה לרוס. תמותה הותר באמונה לארוס: גדור פרצת סכת דוד הנופלת. רומם קריה עד עפר משפלת. שבויה נחם נחמה מכפלת. מאורה האר ותאר מאפלת: בנה עירך כימי עולם. רפא מזבחך היכל ואולם. יהודה וישראל שם יעבדוך כלם. ויתגדל שמך מעולם ועד עולם: אל מלך ויעבור וכו׳

א ישעיה סג, טו (בשנוי לשון). ב תהלים עד, יג. ג ירמיה יד, ז.

פזמון שם המחבר שלמה ברבי שמואל ברבי יואל חזק.

יַשְׁמִיעֵנוּ סְלַחְתִּי. יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן. בִּימִין יֵשַׁע לְהוֹשִׁיעַ. עַם עָנִי
וְאֶבְיוֹן. בְּשַׁוְּעֵנוּ אֵלֶיךָ. נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ. יְהֹוָה הֱיֵה
עוֹזֵר לָנוּ: שִׁוַּעְתִּי עֶזְרָתִי. עַל גִּבּוֹר וְנִשָּׂא. לִפְנֵי גוֹחִי. אֶשְׁפּוֹךְ שִׂיחִי.
אוּלַי פָּנַי יִשָּׂא. מִדָּתִי כּוּנַּנְתִּי. כְּסֵדֶר אֲשֶׁר עָשָׂה. הֲלֹא יַקִּיר. מְקַרְקַר
קִיר. עוֹד זָכוֹר תִּזְכְּרֵנוּ. יי היה: בְּבֹא כְּגַל. הַגַּלְגַּל לְהַחְרִיף הַשִּׁטָּה.
רַעְיָתְךָ. יוֹנָתְךָ. לָךְ פּוֹנָה הַבַּיְתָה. בְּאַוַּת נַפְשָׁהּ. הַגִּישָׁה. לִפְתּוֹחַ
בַּחֲרָטָה. יָמִין פְּשׁוּטָה. מִלְּמַטָּה. בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ. יי היה: שׁוֹאֵל
חֶסֶד. בְּהוֹסֵד. הִנְנִי הָאוֹמֵר. מְרוּת[א] יֵצֶר. הַבָּצֵר. קָבוּעַ כְּבְמַסְמֵר.
וּלְצַוָּאר. כְּמוֹ סוּאַר[ב]. הוּטַל לְמִשְׁמָר. וּמִי אָזַר. זַר לְזָר. וּמִי אַכְזָר כִּי
יְעוֹרְרֵנוּ. יי היה: לַחֲבַצֶּלֶת. פְּתַח דֶּלֶת. אֱלוֹהַּ מִמַּעַל. בִּינָה הֲגִיגִי. לְהַצִּיגִי.
בְּתוֹךְ שַׁעַר הַנִּנְעָל. רַחֲמֵנוּ. קַדְּמֵנוּ. צֳרִי וּמָזוֹר הַתְעַל. בָּרֵר חַבִּי[ג].
לְהַצְדִּיקִי. יְבֻקַּשׁ עָוֹן וְאֵינֶנּוּ. יי היה: יוֹנַת אֵלֶם. מְשֻׁלָּם. חֵלֶק יָפֶה תַּגִּיעַ.
אוֹת צֶדֶק. בְּהִצְטַדֵּק. בְּיִרְאָתְךָ לְהוֹשִׁיעַ. לָךְ תִּקְרָא. עֵת לְשַׁחְרָרָהּ.
אֲדוֹן בְּזוֹ הַשָּׁעָה. וַתֵּק תִּיק. מִנַּרְתִּיק. כָּאוֹר תּוֹצִיא דִינֵנוּ. יי היה:
תַּצְלִיחִי. בְּמִשְׁלָחִי. וְאָשִׁיב שׁוֹלְחִי דָבָר. חִזַּקְתָּ. חֹק חָקַקְתָּ. עֶשֶׂר
וְשָׁלֹשׁ כַּמְדֻבָּר. מַחֲזִיקָם. וְלֹא רֵיקָם. שְׁלַחְתִּי לְהִתְגַּבֵּר. וְכֹה תַעֲשֶׂה.
עָוֹן נוֹשֵׂא. עַתָּה תָשׁוּב תְּרַחֲמֵנוּ. יְהֹוָה הֱיֵה עוֹזֵר לָנוּ:

אל מלך ויעבור וכו'. ואח"כ אומרים זכור רחמיך וכו' על גמירא:

תצוה

אומרים כל סדר הסליחות והפזמון מספר תנינא ואח"כ אומרים זכור רחמיך וכו' על גמירא:

השמטה

ערוגות הבושם

כתב בספר כל הקמח עינוי הגוף עם עינוי הנפש הוא התענית המקובל והצום הנבחר. והוא חשוב כקרבן. וגדול שכרו מן הקרבן. שהקרבן בממוני והתענית בגופו. שהרי חלבו ודמו מתמעט. וראוי לאדם בתענית שיתאונן על חטאיו ושיוריד עליהם דמעות. כי הדמעות יוצאות ממעמקי ההכנעה והכוונה הרצויה. והן עדות על לב נשבר ונדכה. ועם הדמעה, תפלתו של אדם נשמעת. שכן אמר דוד (תהלים לט) שמעה תפלתי ה' וגו' אל דמעתי אל תחרש. וכן בתפלתו של חזקיהו כתיב (מלכים ב, כ) ויבך חזקיהו בכי גדול. וכן בתפלת חנה כתיב (שמואל א, א) ותתפלל על ה' ובכה תבכה. ומתוך הדמעה נתקבלה תפלתה. והדמעה עם התענית דוגמת נסוך המים עם הקרבן וכאשר יאמץ אדם את עצמו בתפלה ודמעה יחדו יהיו תמים לפני ה' ביום התענית מובטח לו שתהיה תפלתו נשמעת אם אין בידו מאותן כ"ד דברים

נימוקי הגרי"ב

בסליחות ד"ה פזמון: כתב התשבי שורש פזם בזה הלשון פזם קורין לקצת הפיוטים פזמונים ולא ידעו מה הוא ושמעתי אומרים שתרגום של ויען איוב הראשון ופזים לשון צעקה ואני חפשתי בהרבה נוסחאות מדויקות ולא מצאתי רק ואתיב כמו שמתורגמים שאר חבריו ואולי כן הוא בתרגום ירושל' או בתרגום עקילוס או בתרגום רב יוסי [צ"ל יוסף] אשר לא נמצאו בינינו היום וכו' עכ"ל. וראיתי בערוך ערך פזמא בפסקא דבחודש השלישי יחלצני כי חפץ בי אמר ר' יוחנן פזמא דידיה היא סלקת ביה במיתן לי אוריתא ע"כ וכתב הרב המוסיף פי' בלשון יוני פזירות ונדיבות ע"כ. ואולי על דרך זה נקרא פזמון כדרך שם סליחות כך נקרא זה שמבקשים

א) נ"א מְדוֹת. ב) פי' קורס, והיא מלה תלמודית (סוכה ל"פ הישן סוף דף כ. ואהלות סופ"ג). ג) נ"א חֻקִּי.

דברים המעכבים את התשובה עכ"ל. וכן כתב ברבינו בחיי סדר בראשית וז"ל התענית הוא כקרבן. שמתמעט הבשר וחלבו ודמו. וכשם שהתענית קרבן כך הדמעה בשעת תפלה קרבן כנגד נסוך המים עם הקרבנות. וכן דרשו חז"ל שערי דמעה לא ננעלו (ושמעתי אומרים בשם גדול אחד זללה"ה שהקשה אם לעולם אין ננעלים למה להו השערים. הלא משמעות שערים הוא שלפעמים ננעלים ופעמים פתוחים. ותירץ הרב הנ"ל שאם יבכה במה שאינה ראויה יסגרו השערים. שעיקר הבכיה צריך להיות לא לבד על עונות וחטאים אשר פעל ועשה. רק העיקר הוא על חילול כבוד שמו יתברך כמבואר בתקונים (תקון ו.) כי הדמעה מכח המים שהוא מכה החסד שהוא הימין והימין פשוטה לקבל שבים בכל עת ובכל שעה. והבן זה כי הוא עיקר גדול עכ"ל):

שמבקשים נדיבות ותרנות כשם שמבקשין סליחה. עוד אפשר לומר דפזמון ר"ת פ"יוט ז"ה מ"הדרין. (כי כך עושים שמחזרים דבור הראשון וגם מסיימין בו בין כל פרק ופרק) או מ"שובח ו"עושין נ"גינה כי כל פיוט ופיוט הפזמון יש עליו נגינה מיוחדת שאינו בשארי משא"כ בפיוטים סליחה נגינה אחת לכולן (ועוד נשמע טעם מוטעם לשבח יותר השומע והבורר טעמים הנזכרים יקיימם ולא יהיה סותר) ואודיעך עוד למאן דבעי למידע כי כל פיוטי הסליחות הם בארבעה בתים בחרוז ופיוט. שניית נקראת כי היא בשתי חרוזות. ושלישיה נקראת על שם שהיא בת שלש חרוזות. ושלמוניות על שם שהיא תשלום ובסוף וחסלת של ענינים הנזכרים ועל השלמות נקראת כך והגם למראה עין דברים פשוטים הם אמנם מפני שנשאלתי מכמה בעלי תורה על השמות האלו והצרכתי להשיב להם לכן חקקתי על הספר ובדיו למצוא נכון איו*):

*) ועי' במטה אהרן למחזור של שבועות שהאריך בזה.

בשמים ראש

חמשה עשר בשבט:

חמשה עשר בשבט הוא ר"ה לאילנות. שכבר יצאו רוב גשמי שנה. ועולה השרף באילנות. ומגלה הפירות חונטין מעתה. ואילן הולך אחר החנטה. לפיכך אין מעשרין מפירות אילן שחנטו קודם לכן על פירות האילן שחנטו אח"כ: ואין נופלים על פניהם בט"ו בשבט אבל למנחה אומרים (א"ר סי' קל"א ס"ק י"ד) ונוהגים האשכנזים להרבות בו מיני פירות של אילנות לכבוד שמו של יום (תקון יששכר): א"א נ"ה אלא לחכם בפניו. ומלבד תע"ת אפילו יא"צ אין מתענין. ולא חו"כ. ואם חל בשבת א"א א"ה וצ"ל ואין מ"נ:

חודש אדר:

ר"ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים. ומוציאין ג' ס"ת. בהא' קורין פ' השבוע ששה גברי. בב' בפ' פינחס וביום השבת עד ונסכו. בג' קורין למפטיר בכי תשא עד לכפר על נפשותיכם. ומפטירין ויכרות יהוידע. וקודם קריאת הפ' של שקלים יאמר בשמחה עצומה לשם יחוד כו' הריני מוכן ומזומן לשמוע קריאת פרשת שקלים שנכתב' בתורתנו הקדושה כמו שתקנו חז"ל לנו. וישמע בפנים החומש כל תיבה ותיבה מפי הקורא בכדי שלא יפנה מחשבתו לפסלה ח"ו. וכן בכל הד' פרשיות:

דיני פורים קטן:

יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה. ואסור בהספד ותענית (מחבר סי' תרצ"ז) אבל אבילות נוהג לכו"ע. וכן מותר במלאכה. ואין אומרים על הנסים (א"ר): ירבה קצת בסעודה אף בט"ו וטוב לב משתה תמיד (רמ"א סוף ס"ע אורח חיים) אך יקיים שויתי ה' לנגדי תמיד (רמ"א תחלת ס"ע א"ח) שאף בעת שעוסק במשתה ושמחה ישים יראת ה' לנגדו ובזה מחובר סוף דברי רמ"א בשלחן ערוך עם תחלת דבריו:

טעם לארבע פרשיות:

פרשת שקלים קורין אותה בשבת הסמוך לר"ח אדר לפניו. או בשבת שחל להיות בר"ח עצמו. מפני שבאדר היו משמיעין על השקלים. וטעמא משום דבניסן בר"ח מתחיל השנה דכתיב ראשון הוא לכם וגו'. ובו מתחילין להביא קרבן התמיד מנדבה חדשה מחצית השקל משנה זו. לכך היו משמיעים באדר הסמוך לו שיביאו שקליהם בר"ח ניסן. ואנו משלמין פרים שפתינו בקריאת הפרשה וקוראין בר"ח אדר או סמוך לו פרשה להשמיע על השקלים. והוא תחלת פרשת כי תשא דכתיב בה ענין השקלים ונתנו איש כפר נפשו וגו' זה יתנו וגו' מחצית השקל (לבוש): ועוד טעם במסכת סופרים גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהמן הרשע עתיד לשקול שקליו בעד ישראל. לפיכך הקדים לשקליו. זכר לאותן שקלים קורין פרשת שקלים (א"ר). וקורין פרשת זכור קודם פורים להקדים זכירה לעשיה כמו שכתוב והימים האלה נזכרים ונעשים. ועוד דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק. ואמרו חז"ל יכול בלב. כשהוא אומר לא תשכח הרי זכירה בלב אמור. הא מה אני מקיים זכור. הוי אומר בפה. וקורין אותה בשבת שלפני הפורים לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק. ויש אומרים שהיא דאורייתא: וקורין פרשת פרה בשבת שקודם פרשת החדש. שכן היתה שריפתה במדבר סמוך לניסן כדי להזות בה את ישראל באפר החטאת מיד אחר הקמת המשכן כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות את הפסח בזמנו. לכך קורין פרשה זו להתפלל לפניו יתברך שגם עלינו יזרוק מים טהורים במהרה (לבוש). ויש אומרים ג"כ שהיא דאורייתא: וקורין פרשת החדש בשבת הסמוך לר"ח ניסן כדי לקדש חדש ניסן דכתיב בתורה החדש הזה לכם ראש חדשים. אבל אין זה עיקר הקידוש. כי עיקר הקידוש הוא בעת הראייה שמקדשין אותו הב"ד ואין הקריאה הזאת אלא מדרבנן (לבוש): עוד טעם דרך רמז למה שאנו קורין ד' פרשיות סמוך לפסח. דהיינו לרמוז על סיבת הגאולה של ארבע גליות. פרשת שקלים על גלות בבל דהיינו בימי אחשורוש שבאה הישועה לישראל ע"י שהקדים שקליהם לשקלי המן. פרשת זכור מרמז

על

על גלות אדום דכתיב כי יד על כס יה שנשבע הקב"ה שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק ויבא משיח צדקנו: פרשת פרה מרמז על גלות אנטיוכוס בימי החשמונאי ובניו שטהרו את המקדש במי חטאת של אפר הפרה והדליקו נרות בחצרות קדשו: פרשת החדש מרמז על גאולה של גלות מצרים (ספר לחמי תודה): **כתב** הלבוש ולמ"ד שזכור ופרה הם מדאורייתא צריכין בני הישובים שאין להם שם מנין עשרה. לבא לבתי כנסיות שיש שם מנין עשרה בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו בקהל עם ברכותיהן וקריאתן מתוך הס"ת כיון שהן דאורייתא. ומ"מ מדאורייתא יוצא כששומע בפורים ויבא עמלק (מ"א): **כתב** הלבוש בסי' רפ"ב סעיף ד' ומפטיר אפילו קטן ואפילו בד' פרשיות שבאדר שקצת מהן דאורייתא אין מקפידין במפטיר אם הוא קטן. וכן נוהגין. והא"ר מסיק בסי' הנ"ל סק"ח שיש להחמיר במפטיר ד' פרשיות שלא יעלה קטן. ופרשת זכור פשיטא דאסור עכ"ל. אב הרחמים נוהגין לומר בד' פרשיות כבשאר שבתות (שם):

בשבת שני מוציאין ב' ס"ת. באחת קורין פ' השבוע. ובב' קורין בפ' כי תצא זכור את אשר עשה לך עמלק עס"ה. ומפטירין פקדתי. ופרשת זכור הוא מ"ע דאורייתא. ויאמר קודם קריאתה לשם יחוד כו' הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע מה"ת לשמוע פ' מחיית עמלק כמ"ש בתורתנו הקדושה זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' לא תשכח: **בשבת** שלישי שהוא ט"ו באדר מפסיקין: **בשבת** רביעי שהוא כ"ב באדר מוציאין ב' ס"ת. באחת קורין בפ' השבוע. ובב' קורין בפרשה חקת מתחלת הסדרא עד תטמא עד הערב. ומקודם יאמר לשם יחוד כו': **בשבת** חמישי שהוא כ"ט באדר מוציאין ב' ס"ת. באחת קורין בפ' השבוע. ובב' קורין למפטיר בפ' בא החדש הזה לכם עד תאכלו מצות: **אם** חל ר"ח אדר הסמוך לניסן בתוך ימי השבוע ואפילו בע"ש. מקדימין לקרות פ' שקלים בשבת שלפניו. ומפסיקין בשניה כדי שתהא זכור בשבת הסמוכה לפורים מלפניה. ואפי' אם חל פורים בע"ש מקדימין לקרות פ' זכור בשבת שלפניה: **הימים** שראוי לקבוע בהם ר"ח אדר הסמוך לניסן **זבד"ו**. וסימן לשבתות ההפסקה **זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו**. כלומר כשחל ר"ח אדר בשבת מפסיקין בט"ו בו וסימן זט"ו. וכשחל ביום ב' מפסיקין בו' בו וסימן ב"ו. וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו וסימן ד"ד. וכשחל ביום ו' מפסיקין בב' שבתות ב' בו וי"ו בו וסי' ובי"ו: **בכל ד'** פרשיות ראוי שלא לומר הקטן ההפטרה (א"ר סי' תרפ"ה ס"ק י"ח). אב הרחמים נוהגים לומר בד' פרשיות כדין שאר שבתות (שם): דין חתונה ומילה בד' פרשיות יש חלופי מנהגים: אומרים צדקתך צדק: **ז' באדר** מת משה רבינו ע"ה. והיראים מתענים בו. ובשנת העיבור העיקר להתענות בשני. וכבר הודפס בספרים תיקון ז' אדר:

הנהגות תענית אסתר:

י"ג באדר הוא תענית אסתר. ויש מתענין **לילה ויום**. ואם חל פורים באחד בשבת מקדימין התענית ליום ה'. תענית זה יש להקל בו לעת הצורך כגון מעוברות או מיניקות או חולה שאין בו סכנה ואפילו רק כאבי עינים. וכ"ש יולדות כל שלשים יום שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפרעו אח"כ. והא"ר בסי' תרפ"ו ס"ק ב' כתב במעוברות להחמיר אם לא שהן חלושות מאד אבל שאר בריאים לא יפרשו מן הצבור אפילו הולך בדרך וקשה עליו התענית והוא תענית צבור לכל ענינים:

כוונת תענית אסתר תמצא בספרים שראוי בכל שעות התענית הזה לעורר לבבו אל התשובה גדולה במחשבתו ליתברך שניצל ממש הוא ובניו בקרב כל ישראל בעצם היום הזה ממות לחיים. ונמצא בספרים שראוי להרבות בלימוד ביום זה. ונמצא כתוב על הרח"ו ז"ל שקודם מנחה זו היה טובל את עצמו במקוה טהרה בשביל קריאת המגילה לערב. ורבים נוהגים כן. גם הובא בספרים שקודם תפלת מנחה זו ראוי ללבוש בגדי שבת ולהתפלל בהם תפלת מנחה:

סליחות לתענית אסתר

א אומרים סלח לנו. אל ארך אפים. תמצא ב לעיל:

קַוֵּה קִוִּינוּ (אֵל) יְהוָה וַיֵּט אֵלֵינוּ וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתֵנוּ: אַף אֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה קִוִּינוּךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת־נָפֶשׁ: כרחם אב וכו'

סליחה ע"פ **א"ב** ואחר הא"ב חתום שם המחבר **מנחם ברבי מכיר יחיה אמן ואמן:**

אלהינו ואלהי אבותינו

אָדָם בְּקוּם עָלֵינוּ חִיל אֲחָזָתְנוּ לִרְעוֹד. בְּהִסְתַּפְּחוֹ לְמַלְכוּת חָנֵף כִּמְעַט כָּשַׁלְנוּ לִמְעוֹד. גָּמְרוּ לְמַכְרֵנוּ כְּתֵל וְהָרִיץ בְּלִי מִסְעוֹד. אָמְרוּ לְכוּ

א תהלים מ, ב (בשנוי לשון). ב ישעיה כו, ח.

עיון תפלה

אדם בקום עלינו, לה"כ (תהלים קכד, ב) ונדרש במגילה י"א על המן: **בהסתפחו**. מלה"כ (ש"א כו, יט) מסתפח בנחלת ה': **למלכות חנף**, למלכות אחשורוש שדרשו עליו את המקרא (איוב לד, ל) ממלוך אדם חנף זה אחשורוש שהיה אדם חנף שהרג את אשתו מפני אוהבו ופעם אחרת הרג אוהבו מפני אשתו פתיחתא

וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד: הֲלוֹ עֵינַי לַמָּרוֹם קְרָאתִיךָ אוֹיְבִי לָקֹב. הַכְרֵת שֵׁם וּשְׁאָר וּמְחֵה שֵׁם לִרְקוֹב. וְצָר צוֹרְרַי בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לַעֲקוֹב. וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָּהּ. וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: זְרוּיִם עָנָה וַיַּגֶּה וְלֹא מִלֵּב לְכַלּוֹתָם. הֱבִיאוֹ לְפָנִים וְרָדַם בַּהֲסָרַת טַבַּעַת לְהַחֲלוֹתָם. טוֹב דְּבָרוֹ הֵקִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהַעֲלוֹתָם. בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלּוֹתָם: יָדַע רֶמֶז הַקּוֹרוֹת לָעַם מְעֻפָּר וּמְהֻדָּם. כָּתַב הַסְתֵּר אַסְתִּיר וּמָר־דְּרוֹר מְפֻרְדָּם. לְשַׁבּוֹת הָמָן מְמָהֶרֶת הֲמִן הָעֵץ קִנְדָּם. תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס: מַקְשִׁיב דְּבַר שֶׁקֶר כָּתַב שִׂטְנָה וָעֶצֶב. נִתְעַטֵּף בְּבִגְדֵי שְׂרָד כְּטָעָה בְּמִנְיַן קֵצֶב. סָדַר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשׁוֹנִים כְּלֵי בֵּית הַמַּחְצָב. וַיָּבֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב: עַם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשַׁן בְּאָכְלָם מִזֶּבַח עֹבְרָם. פָּעַר פִּיו לְהַשְׁמִידָם וּלְהַסְגִּירָם בְּיַד נוֹתֵן מְכָרָם. צוּר הִסְכִּים לִכְתּוֹב אִגֶּרֶת לְאַבֵּד שִׁבְרָם. אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: קְדוֹשִׁים מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן בִּצְעָקָה. רַחוּם הַבֵּט לַבְּרִית וְאַל־תָּפֵר לְהַרְחִיקָה. שָׁמְעָה מוֹרָשָׁה וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּת וּמוּעָקָה. וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה: תִּשְׁבִּי שָׂם אֵזוֹר שַׂק בְּמָתְנָיו תַּחְבֹּשֶׁת. מִהֵר וְהוֹדִיעַ יְשֵׁנֵי מַכְפֵּל אָבוֹת שְׁלשֶׁת. נָחַץ לָרוֹעֶה מַה־לְּךָ נִרְדָּם לְהִתְעַשֵּׁת. קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת: חוֹתָם טִיט אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לְבִלְשָׁן סִפֵּר. מִנִּינְוֵה לָמְדוּ לְאַחַר גְּזֵרָה כַּעַס לְהָפֵר.

עיון תפלה

(כתיחתא דאסתר רבתי פתיחה ט). ור"ל שנתחבר המן למלכות אחשורוש לאבד את ישראל, וכמשל של אותו תל וחריץ (במגילה י"ד ע"א): **קראתיך אויבי לקב**. עפ"ה (במדבר כג, י) לקב אויבי קראתיך: **ומחה שם לרקוב**. עפ"ה (משלי י, ז) ושם רשעים ירקב: **וצ'ר צוררי בנכליהם**. לצור את צוררי בנכליהם ויפלו במועלותיהם, עפ"ה (במדבר כה, יז) צרור את המדינים וגו': **ורדם בהסרת טבעת**. (מגילה י"ד א') גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות: **לחלותם**. כ"ה בכ"י. להביא בלבם חיל ורעדה, ולא היתה כונתו להשמידם אלא להפחידם, וכמו שאמרו (מגילה י"ב ע"א) הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים: **ידע רמז הקורות**. הקב"ה הודיע בתורה מראש רמז קורות אלה, כמו שאמרו רבותינו (חולין קל"ט ב'): **כתב הסתר אסתיר**. (שם) אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר: **ומר דרור מפרדם**. (שם) מרדכי מה"ת מנין דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא. **מפורדם**, שגדל בפרדס: **המן העץ**. (שם) המן מה"ת מנין שנאמר המן העץ: **קנדם**. עץ חד שנתקע בארץ, ומפרשים רבותינו שעץ שנזכר שם רומז על קונדסו ותלייתו של המן: **תחת הנעצוץ** וגו' **ותחת הסרפד**. במגילה י' ע"ב תחת הנעצוץ תחת המן יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים (מירא דכיא) שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש ותחת הסרפד זו ושתי יעלה הדס זו אסתר: **מקשיב דבר שקר**. עה"כ (משלי כט, יב) אחשורוש מושל שמקשיב על דבר שקר: **כתב שטנה ועצב**. כמו שנאמר (עזרא ד, ו) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים: **נתעטף בבגדי שרד כטעה** וכו'. במגילה י"א ע"ב כיון דחזי דמלו שבעין ולא איפריקו אמר השתא ודאי תו לא מיפריקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו בא שטן ורקד ביניהם, ובאסתר רבתי ריש פ"ב בהראותו וגו' בגדי כהונה הראה להם, והן הן דברי הפייטן: **סדר להשתמש**. זוה להשתמש: **בשונים כלי בית המחצב**. מה שנאמר בריש אסתר וכלים מכלים שונים היינו כלי בית המקדש, והפייטן קרא לבית המקדש בית המחצב, לפי ששם אבן השתיה שממנה הושתת ונחצב העולם (יומא נ"ד ע"ב): **מזבח עברם**. מזבחו של אחשורוש עוכר בארם: **שמעה מורשה**. התורה שהיא מורשה קהלת יעקב. ובאסתר רבתי פ"ז סוס"י י"ג מיד יצאה התורה בבגדי אלמנות והגיה קולה בבכי לפני הקב"ה וגם מלאכי השרת צעקו לקול בכייתה: **תשבי שם אזור** וכו' **מהר והודיע** וכו'. שם באסתר רבתי באותה שעה רץ אליהו זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם: **נחץ לרועה**. הבהיל את משה רבינו ע"ה הרועה הנאמן: **אולי יתעשת**. אולי ינחם, מלשה"כ (יונה א, ו): **חותם טיט**. שם באסתר רבתי א"ע אליהו למרדכי שנקרא בלשן בטיט היא חתומה: **מנינוה למדו**. שנאמר (שם ג, י) וירא האלהים את מעשיהם:

כי

בֶּן־קִישׁ הִקִּישׁ דַּלְתוֹת בֵּית הַכֹּפֶר. וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר: רִבֵּץ תִּינוֹקוֹת לְפָנָיו יָמִים שְׁלֹשָׁה צְמֵאִים וּמְכֻפָּנִים. בְּקוֹל יַעֲקֹב לַחֲלוֹשׁ יְדֵי עַז פָּנִים. יָדָיו אֱמוּנָה לָאֵל הַצִּילֵנִי נָא מֵעֲלְבּוֹנִים. פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: מִזֶּה אֶזֶּה וּמִזֶּה אֵלֶּה בָּנַי אִתָּנִי וְרַבָּנִי. כֻּלָּם צָעֲקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־יְהוָה. יָהּ לְקוֹל רִנּוּן כְּבוֹא שָׁאַל לְפָנָי. וּמָה קוֹל הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי: רוֹעֶה הֱשִׁיבוּ הֵם קְטַנֵּי קֹדֶשׁ זֶרַע. יָהּ הַצֵּל לְקוּחִים לַמָּוֶת מֵאוֹיֵב הָרָע. חַנּוּן נִכְמְרוּ רַחֲמָיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת הַמְּאוֹרָע. וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע: יְהוּדִי הוֹקִיעַ יְלָדָיו לְמַטָּה וַאֲבִיהֶם לְמַעְלָה. אִישׁ אִישׁ בְּשָׁלֹשׁ אַמּוֹת וְהָרְבִיעִית אֲוִיר מֻגְדָּה. מִשְׁנֶה נָקָם הָזָה וְשָׂמַח וְשָׂשׂ תְּהִלָּה. אוֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאוֹתוֹ תָלָה:
ח׳ וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר תְּקֹף לִקְרֹא בִּבְהַלֵּל מְהוֹדִים. מִלְמַעְלָה קִיְּמוּ מַה־שֶּׁקִּבְּלוּ לְמַטָּה הוֹדִים. נֵס יְנוֹסֵס לְפַרְסֵם כְּאָז פִּלְאוֹ מַסְהִידִים. בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים: אל מלך וכו׳

כִּי־עִמְּךָ[א] מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר: בְּקָרְאֵנוּ[ב] עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי צִדְקֵנוּ בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לָּנוּ חָנֵּנוּ וּשְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ: וְעַתָּה[ג] יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר:

כרחם אב וכו׳

סליחה מיוסד ע״פ א״ב ואחר הא״ב חתום שם המחבר שמעון בר יצחק חזק ואמץ.

אלהינו ואלהי אבותינו

אַתָּה הָאֵל עוֹשֵׂה פְלָאוֹת. בָּעַמִּים הוֹדַעְתָּ עוֹז נוֹרָאוֹת. גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמְּךָ מִתְּלָאוֹת. דִּכִּיתָ צָרֵיהֶם בְּמוֹתֵי תַחֲלוּאוֹת: הָאוֹיֵב בְּקוּמוֹ לְעוֹרֵר מְדָנִים. וְדִמָּה לְהַכְרִית פִּרְחֵי עֲדָנִים. זָמַם לִשְׁקוֹל לְגִנְזֵי אֲדוֹנִים. חֲלִיפֵי מְאַת כִּכְּרֵי אֲדָנִים: טְלָאֶיךָ הִזְהַרְתָּ שִׁקְלֵיהֶם לְהַקְדִּים. יָדַעְתָּ הָעֲתִידוֹת וְדָרַשְׁתָּ נִשְׁקָדִים. כִּבּוּי לְהַמְצִיא לְלַהַב יוֹקְדִים. לְקוּחִים לַמָּוֶת לְתֶחִי נִפְקָדִים: מְסִבָּה צָרָה בְּעָבְדָם לְפָנִים. נִמְסְרוּ לְהָתֵז קְנוֹקְנוֹת וּגְפָנִים. סְבָבוּם מוֹקְשִׁים בְּכָל־דְּפָנִים. עֵינֵיהֶם

א תהלים לו, י. ב שם ד, ב. ג במדבר יד, יז.

עיון תפלה

כי שנו מדרכם הרעה וינחם וגו׳: **בן קיש.** מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש: **הקיש.** דפק מלשון התלמוד (סנהדרין כ״ה ע״ב) בירקא תליא מילתא ואנא ידענא לנקושי ספי: **רבץ תינוקות.** שם פרשה ס׳ סי׳ כ׳ בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה אלא מחוך תעניתנו נמות: **ידיו אמונה.** היה עומד בתפלה, מלה״כ (שמות יז, יב) ויהי ידיו אמונה עד בא השמש: **מעלבונים.** מחרפות חורפיך: **לקול רנון כבוא.** כאשר עלתה לעקתם באזניו: **ויבקש לבכות המאורע.** נתעורר עד לבכיה על המקרה הזה: **ויהי בקרוא.** לה״כ (מ״ב ה, ז) שקרע את כתב הגזירה: **יהירים הוקיע.** תלה את הגאים בלב עץ הארז הגבוה חמשים אמה: **איש בשלש אמות,** כן מסופר בתרגום ירושלמי (אסתר ט, יד) הביאו התוס׳ (מגילה י״א ע״א) ד״ה גרוס: **אותי השיב.** מליצת הכתוב (בראשית מא, יג): **לקרוא בבהלל** מהודים. כדאמר רב נחמן (מגילה י״ד ע״א) קרייתה זו הלילא: **כלמעלה קימו.** שהסכימו בשמים לתקנת קריאת המגילה כדאמר שמואל התם (ז׳ ע״א) קימו למעלה מה שקבלו למטה: **בעת הזאת.** לה״כ (אסתר ד, יד). ומחבר הפיוט הזה חתם שמו בראשי הבתים **מנחם ברבי מכיר יחיה אמן ואמן:** **בעמים הודעה.** עפ״ה (תהלים עז, טו): **גאלת בזרוע.** עפ״ה (שם שם, טז): **במותי תחלואות.** מלה״כ (ירמיה טז, ד) ממותי תחלואים ימותו: **עדנים.** ס״א **שושנים: חליפי מאת ככרי אדנים.** כמ״ש (שמות לח, כז) ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש, וידמה שהוא חייב לתת למלך חליפיהם עשרת אלפים ככר: **שקליהם להקדים.** באחד באדר משמיעין על השקלים: **נשקדים.** ממהרים להקדים שקליהם: **להתז קנוקנות וגפנים.** להשמיד נער וזקן. קנוקנות הם ענבים קטנים מלשון התלמוד (חולין ל״ב ע״א): **בכל דפנים.** מכל הצדדים

*) נ״א **יהירים הוקיע בלב הארז למטה וכו׳.** ופירושו פי׳ בעיון תפלה.

לך תולים ובסתרך נצפנים: פור נהפך באויבים לשלוט. צליבה הוכן אגגי
לקלוט. קלע ובלע פני הלוט הלוט. ריבי עם באשמנים לעלוט: שלום
ואמת נכתב מכל־צד. תקף ישע סלע ומצד. שודד השדד וברשתו נוצד.
מלשני נסחף נצמת ונרצד: עשו שמחות ולדורות קבעום. ומקראות שלשום
ולא רבעום. נסכמו ממעל ולמטה טבעום. בספר נחקק על־מה קבעום:
רמה ידך לסלוח לפושעים. יהודי והדסה הקמת מושיעים. צדקתם עומדת
לעד לשעשועים. חקר כבודם להזכר לנושעים: קנא לשמך נורא ונקדש.
חזה כרמך נהרס ונדש. זרויינו קבץ ושיר לך יחדש. קימם והחים בבנין בית
המקדש: ה׳ וכעשותך נוראות באותן הימים. אתנו הפלא תשועת עולמים.
מצוא לפניך כפר ותנחומים. אל מלך יושב על־כסא רחמים: אל מלך ויעבור וכו׳

פזמון מיוסד ע״פ תשר״ק ובסוף חתום שם המחבר משלם,

במתי מספר חלינו פניך. לשועת נכאים אל־תעלם אזנך. הקשב
תחנתם משמי מעונך. כבימי מור והדס הושעת בניך:
תהלות ישראל אתה יושב. שועתם *)מאזין ורנתם קושב. רפאות
למחץ מקדים ומחשב. קנוייך להיטיב וגויהם לישב: במתי צר ואויב
הלטיש עיניו. פיהו פער לשאוף ענו. עשת בשלו להשמיד קהל
המוניו. סגל לאבד חרת בנשתוניו: במתי נוקם לצרים ונוטר לאויבים.
מדדת מדתם כזדו לאהובים. לוחם וניניו התלו מצלבים. כבחרזת
דגים חרזו תחובים: במתי יום אשר שברו צוררים. טבחה לשית בעם

*) האזין, תקשיב, תקדם ותחשב כ״ה בכ״י וכמון סוף.

עיון תפלה

גדליס: צלוב. עץ התלייה: לקלוט. לקבל. מלשון מקלט: קולע ובולע. הקב״ה קולע את הרשעים בכף הקלע ובולע מעליהם פני הלוט (המסכה) ומלינם לדראון גם לחרפות ולדראון עולם, מלה״כ (ישעיה כה, ז) ובלע בהר הזה פני הלוט: ריבי עם. צוררי ישראל: באשמנים. בחשך, מלה״כ (ישעיה נט, י) באשמנים כמתים: לעלוט. להחשיך, פעל נגזר משם עלטה: שלום ואמת נכתב. עפ״ה (אסתר ט, ל): סלע ומצד. עפ״ה (ישעיה לג, טז) מצדות סלעים משגבו: מלשני, המן המלשין: נסחף. מלשון נסחף אביריך (ירמיה מו, טו) נסחף ממקומו: ונרצד. נרקד ונקפץ כמו למה תרצדון (תהלים סח. יז): ומקראות שלשום ולא רבעום. במגילה (ז׳ ע״א) שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים. שלישים ולא רביעים עד שמצאו לה מקרא מה״ת: ועמם טבעום. כ״ה בכי״י וכל״נ, העליונים הסכימו עם התחתונים לעשות למגילה זו מטבע: חקר כבודם. מלה״כ (משלי כה, כז) וחקר כבודם כבוד: ומחבר הפיוט הזה הוא רבינו שמעון הגדול תלמיד רב אלפס ז״ל: במתי מספר. שם המחבר חתום בסוף משלם, והוא רבינו משולם בן רבינו קלונימוס בן רבינו משה הזקן, ועי׳ רש״י (זבחים מ״ה ע״ב) בד״ה ה״נ וכך שמעתי מפי מדרשו של רבינו יעקב ונ״ל שכך פירש משולם בר קלונימוס גאון בשעת מיתתו, עכ״ל, ואולי הוא זה, ובתוס׳ (גיטין כ״ד ע״ב) ד״ה אמר אביי וכן פסק רבינו משולם בן רבינו קלונימוס, עכ״ל: מור והדם. מרדכי ואסתר: קנוייך. ישראל עמך אשר קנית: לשאוף ענו. לבלוע את מרדכי: עשת בשלו. הגאון ר׳ אפרים זלמן מרגליות ז״ל הגיה בסלו. ופי׳ חשב במחשבתו כי עיסת מלשון עשתונות וכסל נאמר על הכליות מקום המחשבה. וחכם אחד הגיה גם הוא בשלי, אבל באמת כוונת הפייטן ברורה כמש שכיון למאמרם (מגילה ד׳ ט״ז ע״א) וכי הכסף שנתת שלך הוא? עבד שקנה נכסים, נכסים למי? ובשמות רבה פרשה ל״ג סוף סי׳ ה׳ אמר הקב״ה כך אתם מוכרים שלי על שלי שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ונאמר לי הכסף ולי הזהב: בנשתוניו. באגרותיו, מלשון וכתב הנשתון (עזרא ד, ז): נתלו צלובים. בתחלה נלבוש (שכלו את ידיהם בתמונת צלב כמנהג הרומים להנתלים) ואחר כך תלום: כבחרזת דגים. מלשון התלמוד (ב״מ כ״א ע״א) מחרוזת של דגים: בעם נלוריס

נצורים. חלפה הדת ונפלו פגרים. זלעפו ועמו מובסים מגרים: במתי
יבכן יתעלה שמך ויתנשא. הודך שמי שמים כסה. דכים ברוממך
נתונים למשסה. גיא ואפסיה תהלתך מכסה: במתי בינה הגיגנו עתה
ראה בצר. באפך קומה על צורר הצר. ארון קראנוך מן
המצר. אנא הוציאנו למרחב וחלצנו מצר: במתי מאד תרבה לנו
מחילה. שמע תפלה והעבר תפלה. לוחצינו משטינינו המעד ומלאם
חלחלה. ממנו רחמיך לעד לא תכלא. במתי: אל מלך, זכור רחמיך וכו'

עיון תפלה

נצורים. כעם ששומר ישראל נוצרם לרגעים שנאמר (דברים לב, י) יצרנהו כאישון עינו: **זלעפו.** פעל נגזר משם זלעפה (תהלים קיט, נג): **מובסים.** מלשון כפגר מובס (ישעיה יד, יט): **מגרים.** מלשון (מיכה א, ד) כמים מגרים במורד (געררפלאססען): **והעבר תפלה.** מלשון ולא נתן תפלה (איוב א, כב) כלומר שעבר פשע: **המעד.** המעד מתמוטט. אפשר ששרש **מעד** מהופך משרש **עמד**, וענינו עקירת המעמד, וכמוהם הרבה, **רחם חרם**, **יחלץ** עני בעניו וינל **בלחץ** אזנם (איוב לו, טו): **ממנו** רחמיך. מלשון הכתוב (תהלים מ, יב) לא תכלא רחמיך ממני:

על דבר התענית של כ׳ סיון

בוונת כ' סיון. כ' בו קבעו תענית אחינו בני פולין **ועיקר ויסוד תענית** זה של כ' **סיון שהיה עת צרה** ליעקב גזירות ושמדות גדולות בשנת (ת"ח ות"ט) לאלף הששי. ונשפך דמן של אומה קדושה הישראלית כמים המוגרים ארצה, והגדולים אשר היו בארץ בדור ההוא גזרו על זה תענית וקבעו בכיה לדורות יום א' בשנה. ושורש התענית על ענין זה מפורש בתורה הקדושה. **במיתת נדב ואביהוא** כתיב ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה כו'. הרי לפניך מפורש יוצא מזה. **שעל מיתת הצדיקים חיוב מוטל** על כל איש הישראלי לקונן ולבכות ולהצטער: **לכן** עיקר התענית הזה של כ' סיון לתת אל לבו כמעט בכל רגע על הריגת הצדיקים והחסידים ועל כלל אומה הישראלית הקדושה שנהרגו במיתות אכזריות משונות. ולקונן ולהצטער בלבו על הריגת בניו של מקום ב"ה. ובודאי היה מזה לשכינה ית' צער גדול כביכול. ואם נשארו בחיים היו לומדים תורתו הקדושה ועושים מצותיו הק' והיה מגיע להקב"ה נחת רוח גדול מזה ואין שמחה לפניו יתברך נגד זה של הריגת בניו הנחמדים. עוד על הצער **ויסורי** הגופים שנעשו בהם שהיה יסורים קשים ומרים בעת הריגתם יש לנו להצטער הרבה מאד. וכוונה זו לא תעדר מאדם כל יום התענית. ובוודאי יחשב לנו לעבודה גדולה ועצומה להבורא ית' ושכרו הרבה מאד. וזולת זה השכר שנחשב לו כאילו הקריב חלבו ודמו ע"ג המזבח אף גם זאת כי נוטל עליו שכר גדול גם כן על שהיה מצטער ומקונן על העדר הנ"ר מהבורא ית' כביכול ועל צערם של בניו הקדושים. (מחזור כל בו);

ועל הגזירה של שנת ת"ח ות"ט יסדו הגאונים רבותינו שהיו קרוב לזמן הנ"ל סליחות שונות: א) רבינו הגאון שבתי כהן (בעל הש"ך) ז"ל ונדפסו בסוף סליחות באמשטרדם שנת ת"א ומקודם כתב רבינו הש"ך מאמר הנקרא בשם מגלה עפה ספור מעשה הגזירות רעות שארעו בעו"ה בארץ אוקריינא וואלין ופאדלייא וליטא: וכתב המג"א בסוף סימן תק"פ וז"ל וגם בשנת ת"ח נחרבו (שני) [צ"ל הרבה] קהלות גדולות (כאותו היום) [צ"ל באותה השנה] כמ"ש בסליחות שחבר בעל הש"ך. (גם) [על כן] נוהגין להתענות בעשרים בסיון בכל מלכות פולין עכ"ל. גם רבינו בעל תוס' יו"ט חיבר סליחות לכ' סיון ונדפסו בפראג: וכתוב בשערי תשובה (סי' תק"פ ס"ק ט') וז"ל ומה שקבעוהו בכ' סיון אע"פ שהיתה עת צרה תכופה שתי שנים וגם אח"כ. לפי שבשנים קדמוניות שנת תתקל"א היתה ג"כ עת צרה ליעקב ביום זה כמ"ש בסליחות וגם בסוף ס' שבט יהודה בתוך הלעתו כתב רוע הגזירה שהיתה או כאשר כתב בס' הגאון בעל הש"ך ז"ל ושם כתוב שבחרו ביום זה מפני שאינו חל בשבת ע"ש. עכ"ל השע"ת: **והקהלות** בחרו בסליחות שנוסדו על גזירת התתל"א שיסד רבינו גרשום מאור הגולה ור' שלמה הקטן הנקרא הבבלי הביאו רש"י בפירושו (שמות כז, סו). ור' מאיר ברבי יצחק הזכירו רש"י בתהלים ע"ג. ור' מאיר ברבי יצחק זה עשה אקדמות לשבועות. בסליחה המתחלת אמוני שלומי ישראל נזכר בפירוש כ' סיון וזה הלשון „בעשרים בסיון גומר פירות ומפרית. בתתקל"א לפרס נתנו בידו להכרית. על כן בחרו הקהלות את יום כ' סיון והסליחות הנ"ל:

אומרים סלח לנו. אל ארך אפים עד ורב חסד לכל קוראיך תמצא לעיל:

[א] למה יהוה תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה: [ב] למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו: [ג] ואל תסתר פניך מעבדך כי צר לי מהר ענני: [ד] ענני יהוה כי טוב חסדך כרב רחמיך פנה אלינו: [ה] אל ישב דך נכלם עני ואביון יהללו שמך: כרחם אב וכו׳.

מיוסד ע״פ א״ב ובסוף חתום שם המחבר שלמה הקטן יגדל בתורה.

אלהינו ואלהי אבותינו

אני יום אירא אליך אקרא. בל יעשקוני זדים עוזבי יקרה. גמול להם להשיב שב לבקרה. דין רשע ועול מלואם יקרא: החושבים להשכיח שם קדש הנכבד. ולהרגיל שם טמאה נקלה ונעבד. זה דרכם טובי עם אבד. חשוך השאר מכתשם בבית הבד: טרוף טרף למדו אדם כמדבר. ידו גורל כעל הפקר במדבר. כמעט כלו ולא יעדרו דבר. לולי רחמיך אדון בחסד דבר: מי יהרהר אחר מדותיך לדינה. נכחך להשיב כהלציו לזינה. סרנו וסוערנו ונשמטה חרב היונה. עמך הדין וידך על העליונה: פן יאמר יכלתי

א תהלים י, א. ב שם מד, כה. ג שם סט, יח. ד שם שם יז (בשנוי לשון). ה שם עד, כא.

מסדור אור לישרים

פירוש

אני כו׳. יום שאני ירא אני קורא אליך: **בל כו׳.** שלא יעשקו אותי האנשים העוזבים את התורה: **גמול כו׳.** השב על הקרא דין לחקור ולדרוש להשיב להם גמול: **דין כו׳.** תמהה אסיפה על דינו של רשע ושמה של להתאסף לעשות בהם דין: **החושבים כו׳.** שחשבו להשכיח את ישראל את שמו של הקב״ה: **ולהרגיל כו׳.** ר״ל שרצו שבני ישראל יעבדו פסל מן ואבן הנעשה ע״י אש ונעשה ע״י אדם: **זה כו׳.** כך דרכם היה לאבד את הטובים שבישראל: **חשוך כו׳.** בקשתנו מלפניך ה׳ והציל שארית שמך מלכתוש אותם כמו שדורכים ענבים בבית הבד: **טרוף כו׳.** למדו והרגילו א״ע להרוג בני אדם כמו שנאמר וילמד לטרף טרף אדם: **ידו כו׳.** היו משליכים גורל עלינו כמו על דבר הפקר שכל אחד רוצה לזכות בו: **כמעט כו׳.** כמעט שהיו מכלים אותנו מכל וכל ולא נחסר ונמנע מהם הדבר שהיו גורמים לכלותנו: **לולי כו׳.** אם לא רחמיך שאתה מרחם עלינו אתה אדונינו המנהיג אותנו בחסד וברחמים היו עושים בנו כלה: **מי כו׳.** מי יחשוב איזה דבר נגד הנהגותיך להתווכח ולדון עמך: **נכחך כו׳.** מי יאזר את חלציו לדבר עתות נגדך הלא האמת והמשפט שלך הוא: **סרנו.** עבור שסרנו מדרכיך הטובים לכן **וסוערנו.** נתפזרנו בכל כנפות הארץ כמוץ הנפזר על ידי רוח סערה: **ונשמטה חרב היונה.** ונשמה אחרינו חרב השכורים מדם חללים כשכור מיין: **עמך הדין.** בודאי אנו חייבין ביסורין הללו: **וידך על העליונה.** לעשות עמנו כרצונך. אבל **פן יאמר יכולתי בעל המום.** מחמת שיאמר הטען את מועות הטל על נוצרינו אני יכולתי וידי רמה ולא ה׳ פעל כל זאת:

שרשים

אני יום אירא אליך אקרא. כלה״כ תהלים נו: **בל** יעשקוני כו׳. לשון עושק וגזל כלה״כ אל יעשקוני זדים תהלים קיט קכב: **יקרה.** תואר לתוה״ק עש״ה יקרה היא מפנינים משלי ג טו: **גמול להשיב.** מלה״כ השב גמולם להם תהלים כח ד: **לבקרה.** ל׳ בקור ודרישה כמו לא יבקר בין טוב לרע ויקרא כז לג: **עול.** לשון עולה: **כלואם תקרא.** לשון קריאת אסיפת כלה״כ קראו מלאו ירמיה ד ה: **החושבים כו׳.** מלה״כ החושבים להשכיח את עמי את שמי ירמיה כג כז: **נקלה.** לשון קלוי באש ויקרא ב יד: **ונעבד.** ל׳ מלאכת ועבודה: **חשוך.** לשון מניעה כמו ולא חשכת את בנך בראשית כב יב: **כתשם.** ל׳ כתישה ורצוץ כמו אם תכתוש את האויל משלי כז כב: **בבית הבד.** הוא מקום שמכבישים שם ענבים ליין: **טרוף** טרף אדם למדו. מלה״כ וילמד לטרף טרף אדם אכל יחזקאל יט ג: **ידו.** ל׳ השלכה יואל ד ג: **כמעט** כלו. כלה״כ כמעט כלונו בארץ תהלים קיט פז: **לא יעדרו כו׳.** ל׳ חסרון מ״א ד כז: **דבר.** לשון הנהגה כמו כעדר בתוך הדברו מיכה ב יב: **לדינה.** לשון דין ומשפט: **להשיב.** לשון עניית ותשובה: **מחלציו.** ענינו מתנים כמו אזר נא כגבר חלציך איוב לח ג: **לזיינה.** ל׳ כלי זיין: **וסוערנו.** לשון סערת: **חרב היונה.** ת״י חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא. ויונה מל׳ יין ירמיה מו טז: **פן** כו׳ יכולתי. כלה״כ פן יאמר אויבי יכלתיו תהלים יג ה

המום

בְּעַל הַמּוֹט. צָרֵי יְהוּדָה יָגִילוּ כִּי אֶמּוֹט. קְרָא לִמְכוּרֵי חִנָּם שְׁנַת שְׁמוֹט. רֶשַׁע הַפּוֹשֵׁט יִסּוֹג אָחוֹר וְיִקְמוֹט: שְׁטָרְךָ קֹדֶם וְלוֹ נוֹשִׁים מְבַקְּשִׁים. שִׁעְבּוּדְךָ לְהַרְחִיק רַבּוּ אֲדוֹנִים קָשִׁים. תְּחוּמֵי סִמְּנֵי מִצְוֹתֶיךָ לַעֲקוֹר מְבַקְּשִׁים. תְּבוּאָה קִדַּשְׁתָּ בְּלוֹעָה מְלִילוֹת וְקַשִּׁים: שְׁפֹט רָעָה תָּבִיא עֲלֵיהֶם וְהַאֲשִׁימֵם. לָמוֹ עוֹלֵל וְהִתְעוֹלֵל בְּכֹבֶד יְשִׁימֵם. מְנָת כּוֹסָם פַּחֵי מַפַּח הַגְשִׁימֵם. הֲשִׁיבֵם שִׁבְעָתַיִם נְקַם בְּרִית וַהֲשִׁימֵם: הָעִיר קִרְיַת טִירַת נָוְךָ נַהֲלֵנוּ. יָם גְּאוּלִים דֶּרֶךְ לַעֲבוֹר קְהָלֵנוּ. בְּךָ תוֹחַלְתֵּנוּ וְאַתָּה רַב מְחוֹלְלֵנוּ. נַחֲמֵנוּ נָא יְהִי חַסְדְּךָ עָלֵינוּ:

אל מלך ויעבור וכו׳

הַבֵּט[א] מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ הֲמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַינוּ הִתְאַפָּקוּ: אַתָּה[ב] פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל־הַמָּיִם: אִם־עֲוֹנֵינוּ[ג] עָנוּ בָנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כרחם אב וכו׳

מיוסד ע״פ א״ב כפול ובסוף חתום שם המחבר גרשם בר יהודה (והוא רבינו גרשם מאור הגולה).

אלהינו ואלהי אבותינו

אַיֵּה כָל־נִפְלְאוֹתֶיךָ הַגְּדוֹלוֹת וְהַנּוֹרָאוֹת. אֲשֶׁר סִפְּרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ יְהוָה צְבָאוֹת.

א ישעיה סג, טו (בכנוי לבון). ב תהלים עד, יג. ג ירמיה יד, ז.

פירוש

צרי כו׳. וכוחי ישראל ישמחו כאשר יתמוטטו רגלי לזאת בקשתנו: קרא כו׳. שתקרא שנת שמיטה וחרות לישראל שמכרת אותם בלי קבלת מחיר: רשע הפושט. שפשט ידו להרע לישראל: יסוג אחור. יהיה שב לאחור ויהפך מלעשות רעה: ויקמוט. ויהיה נכרת: שטרך כו׳. השטר שיש לך עלינו שאנו חייבים לעבוד אותך הוא קודם לכל השטרי שיעבוד שיש עלינו מהאומות: ולו כו׳. והם תובעים את השטר הזה שנהיה משועבדים להם: שעבודך כו׳. כל אחד מהם רצו להיות אדונים עלינו ולהרחיק את שעבודך שלא נעבוד אותך: תחומי כו׳. בקשו לעקור את מצותיך אשר בם אנו מצויינים ומובדלים שאנחנו עמך: תבואה קדשת. ישראל אשר קדשת אותם והם ראשית תבואתך היו רוצים לבלוע כו׳. להרוג ולהשמיד נער וזקן טף ונשים כמו שקוללים את התבואה שכורתים השבולת וקשה: שפט כו׳. תשפוט אותם כניהגם לרע ותרשיעם במשפטם: למו עולל כו׳. עשה להם כגמולם ויהיו לשחוק והמשפט שלך יהגם בכבדות לעשות מהם שממון: מנת כו׳. שתמטיר עליהם חלק פורעניתם רשת נפיחה וכאב (והוא כינוי אל כנוי ענשם כניהגם): השיבם. תשיב להם גמול ונקמה על שחללו בריתך שבע פעמים יותר מכפי אשר עשו ותעשה מהם שממון: העיר כו׳. תוליכנו להעיר אשר בה הארמון של מדור שלך ר״ל לירושלים ששם הבהמ״ק: ים כו׳. עשה נס דרך להעביר את קהל ישראל: בך כו׳. תקותנו בך ואתה יוצרנו:

איה כל נפלאותיך כו׳ ה׳ צבאות. ה׳ צבאות היכן הם נפלאותיך אשר ספרו לנו אבותינו:

שרשים

המוט. כן יקראו מוסרות העול כמו ואשבור מוטות עלכם ויקרא כו יג: צרי וכו׳ אמוט. כלה״כ צרי יגילו כי אמוט תהלים יג ה: קרא וכו׳ שנת שמוט. מלה״כ כי קרא שמטה דברים טו, ב: למכורי חנם. מלה״כ חנם נמכרתם ישעיה נב ג: ויקמוט. ל׳ כריתה כמו ותקמטני לעד איוב טז, ח: נושים. ל׳ תביעה: מצותיך. לשון תחום וגבול: לבלוע. לשון השחתה כמו למה תבלע נחלת ה׳ ש״ב כ יט: מלילות. שבלים דברים כג כו: וקשים. לשון קש: והאשימם. ל׳ אשם: למו עולל כו׳. לשון פעולה מלה״כ ועולל למו איכה א כב: והתעולל. ענינו ליצנות כמו כי התעללת בי במדבר כב כט: ישימם. לשון חורבה ושממון כמו אל האשדודים וישמם שמואל א ה ו: מנת כוסם. תהלים יא ו: פחי. לשון פח ורשת: מפח. ל׳ נפיחה וכאב כמו ותקותם מפח נפש איוב יא כ: הגשימם. לשון גשם מלה״כ ימטר על רשעים פחים כו׳ תהלים יא ו: השיבם שבעתים. מלשון הכתוב והשב לשכנינו שבעתים תהלים עט יב: נקם ברית. ויקרא כו כה: והשימם. לשון חורבה ושממון: טירת. ארמון כמו בחצריהם ובטירותם בראשית כה טז: נוך נהלנו. ל׳ מדור מלה״כ נהלת בעזך אל נוה קדשך שמות טו יג: נהלנו. לשון הולכה: ים כו׳ לעבור. כלה״כ השמה מעמקי ים דרך לעבור גאולים ישעיה נא י: תוחלתנו. לשון תוחלת ותקוה: רב מחוללנו. ל׳ יצירה כלה״כ רב מחולל כל משלי כו י: יהי חסדך עלינו. כלה״כ תהלים לג כב:

איה כו׳. כלה״כ ואיה כל נפלאותיו שופטים ו יג: ספרו וכו׳. כלה״כ ואבותינו ספרו לנו תהלים עח ג:

בְּרֶדֶת יִשְׂרָאֵל מִצְרַיְמָה בְּשִׁעְבּוּד וּתְלָאוֹת. בְּחַבְלֵי אָדָם מְשַׁכְתָּם וְלֹא בְשַׁלְשְׁלָאוֹת: גַּם מַעֲבִידֵיהֶם בְּקָשָׁה עֲבוֹדָה. גָּזְרוּ בַּיְאוֹר זְכוּרֵיהֶם לְאַבְּדָה. דַּנְתָּם סְאָה בִּסְאָה מִדָּה בְּמִדָּה. דְּגָלִים הוֹצֵאתָ בִּרְכוּשׁ כָּל־חֶמְדָּה: הַיָּם וְגַלָּיו בְּעֻזְּךָ פוֹרָרוּ. הַיַּרְדֵּן הוֹבַשְׁתָּ וּבְרֶגֶל עָבָרוּ. וּבַמִּדְבָּר כִּלְכַּלְתָּם וְדָבָר לֹא חָסֵרוּ. וּמַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים בְּיָדָם נִמְסָרוּ: זָנְחוּ הַטּוֹב וּרְדָפוּם מַכְנִיעִים. וְזָעֲקוּךָ וְשָׁמַעְתָּ וְהֶעֱמַדְתָּ לָהֶם מוֹשִׁיעִים. חָנוּ בְּאַרְצָם כָּל־טוּב שְׂבֵעִים. חָטְאוּ וְגָלוּ וּפְקַדְתָּם לְשִׁבְעִים: טָפְלוּ שֶׁקֶר וְנִתְּנוּ לְמִרְמָס. טְרָדוּם לְמַדְחֵפוֹת אַנְשֵׁי חָמָס. יָצְאוּ מֵאַרְצָם וְקֵץ חֲזוֹתָם נִכְמָס. יָשְׁבוּ בַגּוֹיִם וְהָיוּ לָמַס: כֹּחַ אַמֵּץ פְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת. כִּי כָשְׁלוּ כֹחַ מִכֹּבֶד רָעָה מְמָאֶרֶת. לְעֵת רִאשׁוֹנָה פְּקֻדָּה מִשְׁמֶרֶת. לָבֹא שְׁנִיָּה אָצָה וּמְמַהֶרֶת: מֵעֵת לְעֵת צָרָתִי מְרֻבָּה. מִיּוֹם שֶׁעָבַר קָשֶׁה הַבָּא. נִלְאֵיתִי נְשׂוֹא עוֹל מַדְהֵבָה. נוֹאֶמֶת מְדוֹד וְהָבֵא הָבְאָה רַבָּה: סְגֻלָּתְךָ דּוֹחֵק צוֹרֵר הַצָּרָה. סָבְרָה הָרִשְׁעָה לְהָמִיר אֱמוּנַת הָאֵל הַיּוֹצֵר. עַד אָנָה יְהוָה אֶקְרָא מִמֵּצַר. עֲנֵנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ כִּי יָדְךָ לֹא תִקְצָר: פְּשָׁעִים אִם עָצְמוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינְךָ לְהַבְדִּילָה. פַּרְגּוֹד אִם נִנְעַל בִּפְנֵי הַתְּפִלָּה. צוּר בְּכִסֵּא כְבוֹדְךָ חֲתוֹר מְחִלָּה. צַעֲקָתֵנוּ לְפָנֶיךָ תָּבֹא

פירוש

ברדת כו׳. כאשר ירדו ישראל למצרים להיות משועבדים בגלות: **בחבלי** כו׳. כמאמרז״ל (שבת פט ב׳) ראוי היה יעקב לירד מצרימה בשלשלאות של ברזל (שגזירת ועבדום וענו אותם משמע בבזיון) אלא שזכותו גרם לו שנמשך לשם בכבוד ובגדולה: **גם** כו׳. ואף המצריים שעבדו בהם בעבודה קשה: **גזרו** כו׳. וגזרו שכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: **דנת** כו׳. דנת אותם מדה כנגד מדה והטבעת אותם בים סוף אבל **דגלים** כו׳. ישראל שהיו ד׳ דגלים יצאו ברכוש גדול: **בעזך פוררו**. נשברו ונתפרדו ע״י כחך הגדול: **הירדן** כו׳. וכשהוצרכו לעבור את הירדן עשית אותו יבש עד שעברוהו ברגליהם: **וממלכות**. זה סיחון ועוג: **ועממים**. אלו שבעה עממין: **זנחו** כו׳. כאשר עזבו את התורה ורדפו אותם שונאיהם להכניע אותם תחת ידם: **זעקוך**. היו מעקים אליך: **מושיעים**. השופטים ומלכי ישראל: **ופקדתם לשבעים**. אחר שבעים שנה לגלות בבל נפקדו בישועה: **טפלו** כו׳. חברו בשקר. ר״ל שחטאו בימי בית שני ע״כ נתנו למרמס תחת יון ופרס: **טרדום** כו׳. טרדו ודחפו אותם מארצם: **וקץ** כו׳. ר״ל שלא נודע מתי יהיה הקץ: **כח** כו׳. תחזק את כח יתר הפליטה שנשאר מישראל. כי **כשלו** כו׳. נכשל כחן של ישראל מהרעות המארות את נפש: **לעת** כו׳ **לבוא** כו׳ **וממהרת**. פי׳ הגזירה השניה ממהרת לבוא קודם לעת שהגזירה לראשונה כלתה משמלתה ופעודתה. פקודה תלשון לא נפקד ממנו איש (עיין רש״י בסנהדרין צ״ז): **נלאיתי** כו׳. נעפיתי עיף ואיני יכול לישא עוד עול של מלכות בבל: **נואמת** כו׳. שאומרת למדוד ולהביא להם מס מרובה: **סגולתך** כו׳. בני בבל דוחקים ולוחצים את ישראל שנקראו עם סגולה: **סברם**. תקותם: **פרגוד** כו׳. אם נסגרו שערי התפלה: **חתור מחלה**. חפור חפירה להכנים **דרך** שם את

שרשים

בחבלי אדם משכתם. מלשון הכתוב בחבלי אדם אמשכם הושע יא ד: **דגלים**. תאר לישראל: **הים** כו׳ פוררו. כלה״כ פוררת בעזך ים תהלים עד יג: **הובשת**. ל׳ יבשה: **וברגל עברו**. כלה״כ בנהר יעברו ברגל תהלים סו ו: **ודבר** כו׳. מלה״כ לא חסרת דבר דברים ב ז: **זנחו** כו׳. ענין עזיבה מלה״כ זנח ישראל טוב הושע ח ג: **טוב שבעים**. מלה״כ את טובי ישבעו ירמיה לא יג: **ופקדתם**. לשון זכרון: **טפלו שקר**. לשון חבור מלה״כ אתם טפלי שקר איוב יג ד: **למרמס**. לשון דריסה: **למדחפות**. ל׳ דחיה תהלים קמ יב: **נכמס**. לשון טמון כמו הלא הוא כמוס עמדי דברים לב לד: **ישבו בגוים**. כלה״כ איכה א ג: **והיו למס**. כלה״כ שם א: **ממארת**. לשון מכאוב ויקרא יג נא: **ראשונה** פקודה. סנהד׳ [illegible]: **אצה**. ל׳ מהירות כמו ויאיצו המלאכים בראשית יט טו: **נלאיתי** נשוא. ישעי׳ א יד: **מדהבה**. תאר למלכות בבל שם יד ד. עיין שבת דף קל ע״א: **נואמת**. לשון דבור: **סגולתך**. תאר לישראל: **ה׳ אקרא** כו׳ במרחב. מלה״כ מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה תהלים קיח ה: **ידך** לא תקצר. מלה״כ הן לא קצרה יד ה׳ ישעיה נט א: **פרגוד**. וילון והיא מלה תלמודית: **ננעל**. ל׳ הסגר: **חתור**. ל׳ חפירה כמו אם במחתרת שמות כב א: **מחלה**. מערה. והוא מושאל אל מקום הכנסת התפלה כמו ובמחלות

עפר

פְּנֵי כְבוֹדְךָ לְהִתְקַבְּלָה: קְרָא שְׁנַת רָצוֹן מֵעֻצָּב לְהַנְפִּישִׁי. קַבֵּץ נְפוּצוֹתַי וַעֲבוֹר בְּרָאשִׁי. רִיבָה יְהֹוָה רִיבֵי נַפְשִׁי. רְצֵה לְהַחֲלִיצֵנִי אֱלֹהַי קְדוֹשִׁי: שִׁנֵּי רְשָׁעִים בְּחָצָץ תְּגָרוֹס. שְׁכוֹל וְאַלְמוֹן אוֹתָם תַּהֲרוֹס. תִּשְׁפּוֹךְ דָּמָם אַרְצָה לָרוֹס. תְּמוּתָה הוֹתֵר בֶּאֱמוּנָה לֶאֱרוֹס: גְּדוֹר פִּרְצַת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת. רוֹמֵם קִרְיָה עַד עָפָר מֻשְׁפֶּלֶת. שְׁבוּיָה נַחֵם נֶחָמָה מְכֻפֶּלֶת. מְאוּרָה הָאֵר וְתָאִיר מֵאֻפֶּלֶת: בְּנֵה עִירְךָ כִּימֵי עוֹלָם. רַפֵּא מִזְבַּחֲךָ הֵיכָל וְאוּלָם. יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל שָׁם יַעַבְדוּךָ כֻּלָּם. וְיִתְגַּדֵּל שִׁמְךָ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: אל מלך ויעבור וכו׳

א אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל: ב כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: ג הֲנִשָּׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים:

כרחם אב וכו׳

מיוסד ע״פ א״ב כפול ובסוף חתום שם המחבר שלמה הקטן חזק·

אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי לְדָמִי. אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט לְמִתְקוֹמְמִי. בַּקְּשֵׁהוּ דָּרְשֵׁהוּ מִיַּד מַחֲרִימִי. בַּל תְּכַסֵּהוּ אֶרֶץ בְּכָל־מְקוֹמִי: גּוֹל יְגֻלֶּה לְפָנֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וְיִזָּלֵף. גַּם בְּפוּרְפָּרְךָ מָלֵא גְוִיּוֹת יִגָּלֵף. דִּין יָדִין שׁוֹפֵךְ חֵלֶף בְּחֵלֶף. דְּמֵי עֲנָיֶיךָ הַנִּשְׁפָּכִים כְּשַׁגְרֵי אָלֶף: הִתְיָעֲצוּ יַחַד סוֹךְ מֶסֶךְ רַעַל. הַלּוֹט הַלּוֹט פְּנֵי כָל־

א תהלים פג, ב. ב שם שם, ג. ג שם לד, ג.

פירוש

שם מפלטיו : מעוצב להנפישי. בתפלה מנוח ונפש תפלתי : ועבור בראשי. לך לפניו בראשונה : להחליצני. להוציאני מצרותי : שני כו׳. תשבור ותכות את שיני רשעי בכל האבנים והוא תוספת של מספרם בגיהנם : שכול כו׳. תהרוס אותם ע״י שכול ובדידות להיות יושבים בגיהנם במקום חושך וצלמות אשר לא ישב אדם שם : ארצה לרוס. שיהיה נשפך ונרמס על הארץ : תמותה כו׳. וישראל המותרים עליך תשאיר ויהיו מאורסים לך באמונה כמ״ש וארשתיך לי באמונה : סוכה. זה ירושלים : רומם כו׳. תרים את ירושלים שהיא עתה מושפלת עד עפר : נחמה מכופלת. כמ״ש נחמו נחמו עמי : כימי עולם. כימים קדמונים : רפא כו׳. תתקן את המזבח וההיכל והאולם מחורבנם : יהודה כו׳ כלם. ועל ידי זה. יגדל. כבוד שמך מעולם ועד עולם:

אל כו׳. לא תשקוט על דמי הנשפך : למתקוממי. לאויבי הקמים עלי : בקשהו כו׳. תתבע את דמי מיד המחרים אותי : בל כו׳. שלא תכסה הארץ את הדם בכל מקום שנשפך כדי שיראה לפניך לנקום את נקמתי : גול כו׳. יהיה הדם גלוי לפניך ויהיה נשפך וזב לעיניך : גם כו׳. אף בלבושך יהיה נחקק דמות כל הגופים שנהרגו על קידוש שמך : דין כו׳ הקב״ה ידין וישפוט את אלו אשר שפכו בכל עת את דמי כו׳. את דם ישראל כמו דם בהמות : סוך מסך רעל. להשקות ולמסוך אותם כוס מר : הלוט כו׳. ר״ל הכפנים

שרשים

עפר ישעיה ב יט : קרא שנת רצון : בלה״כ לקרא שנת רצון לה׳ שם סא ב : להנפישי. ל׳ מנוחה כמו שבת וינפש שמות לא יז : קבץ נפוצותי. מלה״כ ונפוצות יהודה יקבץ ישעיה יא יב : ועבור בראשי. עשה״כ ויעבור מלכם לפניהם וה׳ בראשם מיכה ב יג: ריבה כו׳ נפשי. כלה״כ איכה ג נח: להחליצני. ל׳ הוצאה כמו חלצה נפשי תהלים ו ה : שני רשעים. שם ג ח : בחצץ. ענינו אבנים : תגרוס. ל׳ כריתה מלה״כ ויגרס בחצץ שני איכה ג טז : שכול ואלמון. ישעיה מז ט : לרוס. ל׳ זילוף כמו לרוס את הסולת יחזקאל מו יד: תמותה הותר. כלה״כ הותר בני תמותה תהלים עט יא : באמונה לארוס. עש״ה וארשתיך לי באמונה הושע ב כב: גדור פרצת. מלה״כ וגדרתי את פרציהן עמוס ט יא : סוכת דויד הנפלת. תאר לביהמ״ק שם : עד עפר מושפלת. עש״ת ישפילנה וגו׳ עד עפר ישעיה כו ה: מאופלת. ל׳ חשך ואפלה : בנה כו׳ עולם. מלה״כ ובניתיה כימי עולם עמוס ט יא : רפא מזבחך. מלה״כ וירפא את מזבח ה׳ מ״א יח ל: אלהים אל דמי. ל׳ דומיה ושתיקה תהלים פג ב: לדמי. ל׳ דם: אל כו׳ תשקוט. שם: למתקוממי. ל׳ אויב : מחרימי. ל׳ שממון ואיבוד כמו זובח לאלהים יחרם שמות כב יט: בל תכסהו ארץ. מלה״כ ארץ אל תכסי דמי איוב טז יח: גול יגלה. ל׳ גלוי : ויזלף. ג״כ ל׳ שפיכה. והיא מלה ארמית: בפורפרך. תרגום של לבוש: מלא גויות. תהלים קי ו: יגלף. תרגום של חקיקה: חלף בחלף. זמן בזמן כמו חליפות וצבא עמי איוב י יז: כשגרי אלף. ל׳ שגר אלפיך דברים ז יג: סוך מסך. ל׳ ערבוב כמו ויין חמר מלא מסך תהלים עה ט: רעל. סם חמות זכריה יב ב: הלוט

הלוט

הָאָרֶץ לְהָעַל. וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל הַמּוּעָל: זֶרַע קֹדֶשׁ בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ. זֶה
אֵלִי וְאַנְוֵהוּ זָעֲקוּ וְשׁוֹרְרוּ. חֶבֶל נַחֲלָתֵנוּ הוּא וּבוֹ נִתְאַמָּרוּ. חַיַּת יְחִידָתָם בִּצְרוֹר
הַחַיִּים צָרָרוּ: טַף וְנָשִׁים הִשְׁלִימוּ יַחַד לֵעָקֵד. טְלָאִים הַמְּבֻקָּרִים בְּלִשְׁכַּת בֵּית
הַמּוֹקֵד. יָחִיד וְנִשָּׂא עָלָיו נֶהֱרַג וְנִשְׁקַד. יְחוּדוֹ נִיחַד לוֹ לְבַד רֹאשׁ לָקוֹד:
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִים. כָּבְשׁוּ כְּזִבְחֵי אֵמוּרֵי שְׁלָמִים. לְאִמּוֹתָם אוֹמְרִים
לֹא תִכָּמְרוּ רַחֲמִים. לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה נִתְבַּקַּשְׁנוּ מִמְּרוֹמִים: מְפַרְפְּרִים
הַיְלָדִים וְזֶה עַל־זֶה מְפַרְכְּסִים. מְמַהֲרִים שְׁחוֹט אֲחֵרִים וּבִדְמֵיהֶם מִתְבּוֹסְסִים.
נָתוּן עַל רוֹבֵד הֵיכָלְךָ וְאַף לִמְמָרְסִים. נֶגֶד עֵינֶיךָ לָעַד יִהְיוּ תוֹסְסִים: סִדְּרוּ
לְפָנֶיךָ סֵדֶר מַעֲרָכָה גְדוֹלָה. סוֹבֵב וְגַם הַיְסוֹד קָטוֹן מֵהָכִילָה. עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים
הַנִּזְבָּחִים כָּלִיל לְעוֹלָה. עוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה יִזְכֹּר כָּל־מִנְחָתֶיךָ סֶלָה: פִּנּוֹת וַעֲזָרוֹת
מָלְאוּ קָרְבְּנֵי זְבָחִים. פְּדָרִים וְאֵבָרִים הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל וְהַנְּתָחִים. צְרִידֵי מְנָחוֹת

פירוש

ה[illegible]ים את כל הארץ יהיו במעלה עליונה: **ולא** כו'. ושם ישראל הנעלה והרם לא יזכר: בס"א הנוסחא **וללכת אחרי התהו**. ר"ל לעשות מעשים רעים: **פסל משוקץ ומגועל**. שהוא שקוץ ותיעוב בעיני הקב"ה: **זרע קדש**. הם ישראל: **בנים**. אשר **לא ישקרו**. בהקב"ה: **חבל נחלתנו הוא**. הקב"ה חלק גורלנו הוא ולא נעשה דבר המתועב בעיניו: **ובו נתאמרו**. בהקב"ה נשתבחו: **חית** כו'. ר"ל שנהרגו על קידוש השם וצררו את נשמתם בצרור החיים: **טף ונשים**. שבאו האויבים לכופם לדבר תיעוב זה עם זה: **לעקד**. להיות קשורים לשחט: **טלאים** כו'. ר"ל שחקרו ודרשו מהם בחדר שהביאו אותם לשריפה אם יתרצו לעשות את דבר המשוקץ בעיני הקב"ה. והם ענו ואמרו. **יחיד** כו'. נהרג ונדקר בשביל הקב"ה שהוא יחיד ונשא: **כבשים** וכו'. ר"ל קטני ישראל בני שנה: **כבשו** כו'. לכדו אותם האויבים להריגה כמו שהיו שוחטים הקרבנות בביהמ"ק: **לאמותם** כו'. והיו הקטנים אומרים לאמותיהם אל תבכו ואל יכמרו רחמיכם עלינו כי **לקרבן** כו'. ר"ל שנהיה נחשבים לפני הקב"ה כקרבנות: **נתון** כו'. בקשתנו שיהיה דם ההרוגים נתון על שורות הבנין שבהיכל שלך וגם שתן אותו לפני כסאך ויעכבו בו בידים כדי שלא יקלוט: **נגד** כו' כדי שיהיה תוסס ועולה נגד עיניך להעלות נקם על האויבים: **סדרו לפניך**. ישראל: **סדר מערכה גדולה**. ע"י שנהרגו על קידוש השם עד שגם **סובב וגם היסוד**. של מזבח של מעלה: **קטון מהכילה**. לא תלהחזיק את כמות ההרוגים: **עולתך ידשנה**. שעולה הזאת תהיה שמינה בעיניך. ר"ל שתתקבל לריח ניחוח: **יזכור** כו'. ותזכור את המנחות שקרבו ישראל לפניך בקדושת השם: **פנות ועזרות**. של בתי כנסיות ובתי מדרשות: **מלאו קרבני זבחים**. ר"ל שנהרגו שם מנער ועד זקן טף ונשים: **פדרים** כו'. ר"ל שנתחתכו לחתיכות רבות: **צרידי** כו'. תחת שהיו מקודם מקריבים מנחות יבשות עתה נהרגו ונתלא נשפך מהם כמה מדות של מות כדוגמא דאיתא באיכה רבתי על אבן אחת

שרשים

הלוט. ל' מכסה ישעיה כה ז: **להעל**. ל' עליה: **ולא כו' ישראל**. תהלים פג ה: **המועל**. לשון מעלה ורוממות: **זרע קודש**. ישעיה ו יג: **בנים לא ישקרו**. שם סג ח: **חבל נחלתנו**. כלה"כ תהלים קה יא: **נתאמרו**. ל' רוממות כמו את ה' האמרת דברים כו יז: **יחידתם**. תאר לנשמה: **בצרור החיים**. ש"א כה כט: **השלימו**. ל' שלימות: **לעקד**. ל' עקדה: **טלאים כו' המוקד**. מל' רז"ל: **טלאים**. שיים: **המבוקרים**. ל' ביקור ודרישה: **בלשכת**. ל' חדר: **המוקד**. ל' שריפה: **יחיד ונשא**. תאר להקב"ה: **ונשקד**. ל' דקירה. מלמד שדוקרין בו הבקר נקרא בל' ארמי מסקרא: **לקוד**. ל' קידה והשתחויה: **כבשים כו'**. תאר לבנים קטני ישראל עשה"כ במדבר כח ג: **כבשו**. לשון רדייה ותפישה כמו ומלאו את הארץ וכבשוה בראשית א כח: **אמורי**. כן יקראו הקרבנות בדרז"ל סוכה נד: **לאמותם אומרים**. כלה"כ לאמותם יאמרו איכה ב יב: **תכמרו רחמים**. מלה"כ כי נכמרו רחמיו בראשית מג ל: **לקרבן אשה לה'**. ויקרא כב כז: **מפרפרים**. ענין תנועה ופרכוס שעושה ההרוג בטרם תצא נפשו מל' רז"ל ומצאו שהוא מפרפר יומא כג ע"א: **מפרכסים**. ל' פרכוס: **ובדמיהם מתבוססים**. ל' התגאל וטינוף מלה"כ מתבוססת בדמיך יחזקאל טז ו: **רובד**. עמוד, מל' רז"ל על הרובד הרביעי שבהיכל יומא דף מג: **לממרסים**. לשון ערבוב ובדרז"ל כלום מירסו בדם מגילה ד' יג ע"ב: **תוססים**. ענינו העלאת רתיחה ובדרז"ל יין תוסס תענית כו: **סובב וגם היסוד**. הם צידי המזבח ידוע בדרז"ל: **קטון מהכילה**. לשון החזקה כלה"כ קטן מהכיל את העולה מ"א ח סד: **עוללים ויונקים**. תהלים ח ג: **עולתך כו' סלה**. כלה"כ שם כ ד: **פנות**. ל' זויות: **ועזרות**. חדרים: **פדרים**. ל' חלב כמו את הראש ואת הפדר ויקרא א ח: **והנתחים**. ל' חתיכה: **צרידי**. כל' רז"ל

פפחים

כמה עשרוני מוחים. צדקניות קניהם המה עוללי טפוחים: קיץ למזבח הם בני בי רב. קרבן העם לכפר תלמיד עם צורב. רחש מורבך זה מאז לא נתקרב. ריח ניחוח מנחת יהודה תערב: שרתי כהנה כשרו נשים כאנשים. שחיטה זריקה וקבלה מקריבים ומגישים. תקרבת מנחה טהורה נפשות הקדושים. תנופת חזה ושוק ולחיי הראשים: דמעות מפה ומפה נובעים ומקלחים. שוחטים ונשחטים אחו על אחו גונחים. דמי אבות ובנים נוגעים וסופחים. שמע ישראל צורחים: יראה יראה פעלת בנות בוטחות. כחם היום ערמות לשמש נשטחות. יפה בנשים מבקעי כרס נמתחות. מבין רגליה שליה ולד מפרידות: שמוע אם נשמע או נראה. להאמין מי יאמין גדולה פליאה. מוליכין בניהם לטבח כלחפה נאה. העל אלה תתאפק רם גאה גאה: קדם נשענו ותעמד עקדת הר מור. טמון לישע בכל דור ודור לשמור. נתוספו אלה וכאלה עד בלתי לאמר. חי זכוך קום תשמר לנו וצרותינו תגמר: אל מלך ויעבור וכו׳

אלהים באו גוים | בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלם לעיים:
על פרי בטן לא ירחמו ועל בנים לא תחוס עינם: כרחם אב וכו׳

א תהלים עט, א. ב ישעיה יג, יח (בשנוי לשון).

פירוש

מלאו אגרפים קנין של מוחי סיטקות: **צדקניות** כו׳. ר״ל כמו שהיו הנשים מקודם מקריבות את קיניהן עתה שהקריבו את בניהן היקרים בעיניהן שהיו מודדין אותם ונותנין את משקלם לצדקה: **קיץ למזבח**. כמו שהיו מקריבים קרבנות על המזבח משקלי ישראל כן עתה הם. **בני בי רב**. בניהם ת״ח שנהרגו על קידוש השם: **קרבן העם לכפר**. כמו בשעת הקרבן שהיה מכפר לעונות ישראל כן עתה. **תלמיד עם צורב**. שנהרגו על קידוש השם: **רחש כו׳**. מנחה חלופה בדוחסין לא נתקבל מיום שחרב ביהמ״ק: **ריח כו׳**. בקשתנו שתמתק לך המנחה הזאת שהקריבו ישראל אח״כ על קדושת שמך: **שרתי כו׳**. הנשים נתכשרו לעמוד בעבודת כהונה כאנשים: **שחיטה זריקה וקבלה** של דם בניהן **מקריבים ומגישים**: **גונחים**. שצועקים מלגם בהנחה רבה: **וסופחים**. מתחברים: **שמע** כו׳. ואומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד: **יראה**. הקב״ה וגם **יראה** לפניו לזכרון תמיד: **פעולת** כו׳. מעשה הנשים שבטחו בה׳: **כחום כו׳**. ר״ל כשמלא היום בשעה שהאויב בתקפה היו מפשיטין בנות ישראל ערומות ושוטחים אותן לנגד השמש עד שיצאה נשמתן: **יפה** כו׳. ואפי׳ על יפה שבנשים לא היו מרחמין ושו מבקעין כריסן והיו הנשים מונחות כך במותות ומוטלות על הארץ: **מבין** כו׳. ר״ל ופ״י שבקעו את כריסן היה יוצא מהמעוברות שבהן השליא והולד: **קדם** כו׳. מקודם היינו נפדים ונשמרים בתמיד בעבור זכות עקידת יצחק בהיותה בהר המוריה: **נתוספו** כו׳. עתה נתרבו צרות מקודם שבמה אבות ואמהות שחטו בניהם על קדושת השי״ת עד שא״א לספר את כולם: **חי** כו׳. אתה ה׳ שאתה חי וקיים לעד תשמור לנו לזכור את מדותיהם הטובות ושיצרות ותפסק קץ וסוף לכל צרותינו:

שרשים

פסחים דף כ צריד של מנחות: **מוחים**. ל׳ מוח: קניהם. ל׳ קן: **עוללי** טפוחים. איכה ב כ: **קיץ** למזבח. בעת שהיה המזבח פנוי שלא היה להקריב עליו קרבן היו מקריבין עליו קרבנות מקופת הבית המקדש והוא היה נקרא קיץ המזבח ועיין שבועות ד׳ יב ע״ב ברש״י ד״ה קיץ: **בני בי רב**. תינוקות של בית רבן: **צורב**. ת״ח ל׳ צורבא מרבנן: **רחש**. ל׳ מנחת מרחשת ויקרא ב ז: **מורבך**. ל׳ חליטה ברותחין מלה״כ מרבכת תביאנה שם ו יד: **מנחת** יהודה תערב. מלה״כ וערבה לה׳ מנחת יהודה מלאכי ג ד: **כושרו**. ל׳ הכשר: **נובעים**. ל׳ מקור כמו נחל נובע משלי יח ד: **מקלחים**. ל׳ קילוח וזיבה: **גונחים**. ל׳ צעקה ויללה והיא מלה תלמודית: **וסופחים**. ל׳ דבוק כמו ספחני נא שמואל א ב לו: **צורחים**. ל׳ צעקה בהרמת קול כמו קול יום ה׳ מר צורח צפניה א יד: **בנות** בוטחות. ישעיה לב ט: **לשמש נשטחות**. ל׳ פרישה מלה״כ ושטחום לשמש ירמיה ח ב: **יפה** בנשים. שה״ש א ח: **כרס**. בטן: **נמתחות**. ל׳ משיכה כמו וימתחם כאהל ישעיה מ כב: **שליה**. הוא מקום שהולד מונח בו בבטן אמו: **העל אלה** תתאפק. ישעיה סד יא: **גאה** גאה. שמות טו א: **חי**. תאר להקב״ה: **זכוך**. ל׳ זכות ובהירות: **קום**. ל׳ מדה כמו בכל הארץ יצא קום תהלים יט, ה:

אמוני

אמוני

אלהינו ואלהי אבותינו

מיוסד ע"פ א"ב כל חרוז נשלם על לשון המקרא ובסוף חתום שהם"ח הילל בן יעקב חזק ואמץ אמן ואמן ג

אמוני שלומי ישראל גזרתם כשהם. נטשתם זנחתם והיית כגבור נדהם:
בתתך ביד רשע המזהם. נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם:
בעשרים בסיון גומר פרות ומפריח. בתתקל"א לפרט נתנו בידו להבריח.
כאחד נתרצו להעלות לאשים להריח. הדודאים נתנו ריח: גמר לכלות
נפשם בלי פדיום. בעצת הרשע המנול להרחיק התיום. נתנם במגדל
להכריתם איום. אך בי ישב יהפך ידו כל היום: דבר זה כששמעם
נתרצו יחד. כבסין נעשה ונשמע להשיב כאחד. כלם בני איש אחד. מטה
המשלמת מלהכחד. שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד: הם כענו עליו
נשליך יהב. ולא נשים כסלנו באלהי זהב. לערך מערכה צוה קדושים להבהב.
ויהי בעלות הלהב: ויאמרו להוציא אותם לבית השרפה. יחדו שמחו כהכנסת
כלה לחפה. עלינו לשבח שבחו בנפש כסופה. הנך יפה רעיתי הנך יפה:
זוגו יחד פרחי כהנה בעניבתם. יחיאל ויקותיאל בכהנה ובשרותם. באהב
נמתחו על העמוד לכפותם. הנעימים בחייהם ובמותם: חתמו בחותם קדש
בחורים וישישים. ועלו למנין והם אחד ושלשים. יהודה ויצחק משה חסידים
מאששים. ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים: טבועים בחותם ארבעה
בלי כחד. ברוך ושמואל אחיו נגעו כאחד. מנחם ויהודה אחים באימה ופחד.
הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד: יחד הנשים לבית המוקד

פירוש

אמוני כו'. ישראל שהם נאמנים ושלמים במצות ופרעף פניהם מאיר כאבן השוהם: **נטשתם** כו'. עזבת אותם ושמית את עצמך כגבור המשתומם ואינו יודע מה לעשות: **נדיבי עמים נאספו**. נהרגו ישראל שהתנדבו מכל העמים שיהיו עמו של הקב"ה **עם אלהי אברהם**: **בעשרים בסיון** שהוא **גומר פירות ומפריח**. האילנות: **הדודאים** כו'. אפי' הרקים שבישראל נתנו אז ריח טוב להשרף על ק"ה: **גמר** כו'. שהאלץ בדעתו לכלות את ישראל ולא יועיל להם שום פדיון לנפשם: **דבר זה**. שרצונו שיעבדו ישראל פסילי עץ ואבן: **כבסין**. כמו בהר סיני: **כלם** כו'. אנחנו כולנו בניו של יעקב אבינו ע"ה שהיתה מטתו שלימה ולא נמצא פסול בזרעו לכן לא נכרת גם אנחנו ממטתו השלימה ע"י שנתרצה לו לכפור באלהי ישראל: **הם** כו'. כאשר ענו שעל הקב"ה נשליך את משא חלקנו: **כסלנו**. בטחוננו: **לערוך** כו'. אז צוה לערוך מדורה גדולה לשרוף את הקדושים: **עלינו** כו'. ואמרו עלינו לשבח בחשק גדול ונתקיים הכתוב **הנך יפה** כו': **זווגו**. נתחברו: **בעניבתם**. בקשר אמיץ שביניהם: **באהב** כו'. שקבלו עליהם באהבה להיות נמשכים על העמוד לקשור אותם: **מאוששים**. מחוזקים: **רד** כו'. מושל בירא‍ת אלהים ונמנה בין הקדושים: **טבועים** כו'. שנחקקים בחותם של קודש ולא נכרתו מקדושתם: **מנחם ויהודה אחים**. נהרגו: **באימה ופחד**. ועליהם נאמר **הנה מה טוב** כו': **יחד הנשים** וכו' **זלילך**.כל

שרשים

אמוני שלומי ישראל. כלה"כ ש"ב כ יט: **גזרתם**. איכה ד ז: **נטשתם זנחתם**. שניהם ל' עזיבה: **נדהם**. ל' בהלה ירמיה יד ט: **נדיבי** כו' **אברהם**. תהלים מז י: **להבריח**. ל' הכרת: **הדודאים נתנו ריח**. שה"ש ז יד: **התיום**: ל' דבוק וחבור נגזר מל' תאומים: **איום**. אימה: **אך כו' היום**. איכה ג ג: **כלם** כו' **אחד**. כלה"כ בראשית מב יא: **מלהכחד**. ל' הכרת וכריתה כמו ותכחד מן הארץ שמות ט טו: **שמע** כו' **אחד**. דברים ו ד: **עליו נשליך יהב**. מלה"כ השלך על ה' יהבך תהלים נה כג: **להבהב**. ל' שריפה כמו זבחי הבהבי הושע ח יג: **ויהי בעלות הלהב**. שופטים יג כ: **בנפש כסופה**. ל' חשק מלה"כ נכספה וגם כלתה נפשי תהלים פד ג: **הנך** כו' **יפה**. שה"ש ד א: **זווגו**. לשון חבור: **פרחי כהונה**. כהנים צעירים כל' רז"ל מדות פ"א: **בעניבתם**. ל' קשר ועניבה ובדרז"ל עניבה קשירה מעלייתא פסחים יא: **ובשרותם**. לשון שורות ועבדות: **לכפותם**. ל' קשירה: **הנעימים בחייהם ובמותם**. ש"ב א כג: **מאוששים**. ל' חוזק כמו זכרו זאת והתאוששו ישעי' מו ח: **ויהודה** כו' **קדושים**. הושע יב א: **טבועים**. ל' ציור: **כחד**. לשון הסרה: **הנה** כו' **יחד**. תהלים

בְּהֵילָךְ. אִשָּׁה רְעוּתָהּ מְזָרְזוֹת לְמַהֵר וְלֵילֵךְ. שִׁבְעָ עֶשְׂרֵה מֵהֶם נִמְנוּ בְּפֶלֶךְ. בְּשִׂמְחוֹת וָגִיל תְּבוֹאֶינָה בְּהֵיכַל מֶלֶךְ: כְּהַגִּיעַ הָאֵשׁ לַאֲסִירֵי יְדֵי הַכֹּהֲנִים. נִתְּקוּ הַמּוֹסֵרוֹת מֵעַל יְדֵי הַבָּנִים. צָרְחוּ צְרַפְתָּנוּ הָאֵשׁ וְיָצָאנוּ כֵּנִים. יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים: לֹא שָׁךְ חֲרוֹן הַצּוֹרֵר מֵעֲלֵיהֶם. צִוָּה עֲבָדָיו לְהַחֲזִירָם לְבֵית מוֹקְדֵיהֶם. הַכֵּה וּפָצוֹעַ הִכּוּם בְּאָלוֹת*) וּבְמַקְלוֹתֵיהֶם. תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם: מַלְאֲכֵי מַעְלָה יְבַכְּיוּן עַל דַּאֲבוֹנִי. כִּי רַבּוּ מַכְאוֹבַי וְגָדְלוּ יְגוֹנַי. שְׁלֹשֶׁת הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר נָפְלוּ לְפָנַי. וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה: נוֹרָא וְאַדִּיר צוֹפֶה בְּעֶלְבּוֹן יְרֵאָיו. לְבָרֵר לְקָרְבְּנוֹתָיו מְשַׁבְּחָיו בַּנָּאָיו. בְּאֵלֶּה הַחֲסִידִים אֲשֶׁר נִקְרָאוּ מִקְרָאָיו. הֵכִין יְהוָה זֶבַח הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו: סָמַךְ וְתָקַף אוֹת וּפֶלֶא לְגַדְּלָה. שְׂרֵפַת נְשָׁמָה וְגוּף לֹא כָלָה. עַיִן רָאֲתָה וְאֹזֶן שָׁמְעָה וּמִלְּלָה. נֵס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה: עָמְדוּ בְנִסְיוֹנָם וְקִבְּלוּ דִין בַּעֲלִיזוּת. וְלֹא־נָסֹג אָחוֹר לֵב וְעֵינַיִם נְלוֹזוּת. רְאוּיִם לִקְבּוֹעַ תְּפִלּוֹת עֲזִיזוּת. וְנָצוּמָה וּנְבַקְשָׁה עַל־זֹאת: פְּדוּת וְכַפָּרָה יְחוֹקְקוּ לִישֻׁרוּן בְּסֵפֶר. תַּעֲמוֹד זְכוּתָם לְעֻמָּם כַּעַס לְהָפֵר. עַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר: צַדִּיק יִצְרַח אָפְסוּ חֲסִידֵי הַזֶּבַח. חֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו מָסְרוּ נַפְשָׁם לָאֶבַח. רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו בַּעֲלֵי הַטֶּבַח. כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי־

*) בקמץ הא', כ"ה בכל הס', ואולי צ"ל בפתח, מלה"כ (יהושע כד, כו), או כמ"ש במשנה ולא בְּאָלָה ולא ברמח (שבת סג).

פירוש

הכהנים היו מזרעם ע את זו נילך לבית השריפה שהוכן להם בפיל אילך: **נמנו בפלך**. ר"ל מספר הכהנים שנהרגו במתנו הזה היו שבע עשרה: **בשמחות כו'**. ר"ל שהלכו בשמחה לבית הכהנות והכהנים בהיכלו של מלך מלכי המלכים הקב"ה: **נתקו המוסרות**. החבלים שעליהם נשרפו והותר הקשר שלהם והם בעצמם לא נשרפו: **צרחו כו'**. אז צעקו האש זיכך אותנו וכנים אנחנו מלהשפט כי אש זה סימן שהאש היתה שולטת בנו: **יתיצבו כו'**. לראות איך שהם מגירים אותנו מהם. ואף בכחם כל זה. **לא שך כו'**. לא שקטה חמתו מעליהם: **תשיב כו'**. אתה ה' שלם להם כאשר עשו לנו: **ויציקום**. ושפכו את דמם: **צופה כו'**. הקב"ה הרואה בחרפת ר"ל בעונות ישראל שצריכים לירא ממנו: **לברר כו'**. לכן הוא בוחר את הצדיקים המשבחים אותו ועוסקים בבנינו של עולם שיהיו הם הקרבנות לכפר על עון הדור: **הכין ה' זבח**. שיהיו הם הקרבנות: **הקדיש קרואיו**. הזמין את הקרואים שלו להיות הם מכפרים על עון הדור: **סמך ותקף**. עשה ה': **אות ופלא לגדלה**. להגדיל הפליאה: **שרפת כו'**. שלא נשרף גופן של הקדושים רק הנשמה יצאה: **עין כו'**. כל עין שראתה וכל אזן ששמעה הפליאה הזאת תמהה. **נס כו'**. כי הקב"ה מנסה את ישראל כדי לקשט את מדותיו בעולם וכשיתן להם טובה יאמרו האומות יפה הטיב להם כי הם עמדו בכמה נסיונות: **בעליזות**. בשמחה: **ולא כו'**. לבם לא סר לאחור ועיניהם לא נתעוותו: **ראוים כו'**. הקדושים ההם ראוים לקבוע אותם לזכרון זכותם בתפלות חזקות: **לעומם**. נגד ישראל: **צדיק כו'**. הקב"ה צועק שכלו החסידים שנשחטו על קידוש שמו: **חנניה כו'**. זה חנניה מישאל ועזריה: **לאבח**. ללהט האש: **כורתי כו'**. שכרתו עמו ברית ע"י שנזבחו על

שרשים

קלג א: **בחילך**. שם עיר: **בפלך**. מחוז כמו שר חצי פלך נחמיה ג ט: **בשמחות כו' מלך**. תהלים מה טז: **נתקו כו'**. ל' קריעה ועקירה כלה"כ ירמיה ה ה: **המוסרות**. חבלים: **צרחו**. ל' צעקה בהרמת קול כמו קול יום ה' מר צורח צפניה א יד: **צרפתנו**. ל' זיכוך כמו כסף צרוף תהלים יב ז: **כנים**. ל' כנים אנחנו בראשית מב יא: **יתיצבו כו' ורוזנים**. תהלים ב ב: **הכה ופצוע**. ל' פצע וחבורה מ"א כ לז: **באלות**. ענפי אילן מה כמו תחת האלה בראשית לה ד: **תשיב כו' ידיהם**. איכה ג סד: **מלאכי מעלה יבכיון**. מלה"כ מלאכי שלום מר יבכיון ישעיה לג ז: **דאבוני**. ל' מכאוב: **ויציקום כו'**. ל' שפיכה יהושע ז כג: **בעלבון**. ל' חרפה וקלון: **בנאיו**. תאר לת"ח כמארז"ל שבת ד' קיד ע"א שהת"ח נקראו בנאים מפני שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהם: **הכין ה' זבח כו'**. צפניה א ז: **הקדיש**. ל' הזמנה: **שרפת נשמה כו'**. כל' רז"ל שבת ד' קיג ע"ב: **נס כו' סלה**. תהלים ס ו: **בעליזות**. ל' שמחה: **ולא נסוג אחור לב**. כלה"כ שם מד יט: **נלוזות**. לשון נטיה מלשון הכתוב אל ילוזו מעיניך משלי ג כא: **עזיזות**. ל' כח ועוז: **ונצומה כו' זאת**. עזרא ח כג: **לישרון**. תאר לישראל: **לעמם**. לשון נגד: **על הכהנים**. ויקרא טז לג: **צדיק**. תאר להקב"ה: **יצרח**. ל' צעקה: **אפסו**. כלו ותמו מלה"כ האפס לנצח חסדו תהלים עז ט: **לאבח**. ל' להט כמו אבחת חרב יחזקאל כא כ: **כורתי כו' זבח**. תהלים נ ה:

זבח: קדוש זכר יזכר זאת העקדה. עם עקדת יצחק אותה להענדה. רצויה עשויה כדת וכתעודה. זאת תורת העלה היא העלה על מוקדה: ראה תראה בעני ישראל. וקנא לשמך הגדול ולחרבות אריאל. ולדם חסידיך השפוך הואל. נקם נקמת בני ישראל: שפיכת דם חסידיך לעינינו תודיע. ועד מתי תהיה כגבור לא־יוכל להושיע. אויבי ריב תריב ודמיהם תשפיע. אל־נקמות יהוה אל נקמות הופיע: תבא תפלתי לפניך למעלה. אנקת אסיר ודמי חסידיך להתקבלה. בהביאך על האויב נחרצה וכלה. תבענה שפתי תהלה: הקל קול יעקב בצוחה ובנהימה. מדם ששפכו ידי עשו להנקמה. שרפת בית הבחירה ותורתך המרוממה. תורת יהוה תמימה: יתאשרו על מחיצתן הרוגי בלויש. לא נסתפקו לומר יהוה בקרבנו היש. נתחזקו במעוזם כמו אריה וליש. להנחיל אהבי יש: לנצח יריב ריבם למען שמו. יודע בגוים לעינינו תשועת נואמו. מראש פרעות אויב מהרה בהנקמו. הרנינו גוים עמו: לעמק הורידום בלא קבר להשפט. ראה והביטה אלהי המשפט. קום־נא באויבי החזון והמשפט. והורדתים אל־עמק יהושפט: בינה הגיגי אלהי תהלתי ותוחלתי. שימה בנאדך ולפניך דמעת לחיתי.

פירוש

ק"ה: **זאת העקדה**. ר"ל אלו הקדושים שנהרגו: **להענדה**. לקשור ולחבר: **העולה על מוקדה**. שעלו להשרף על ק"ה: **הואל**. הרצה: **תשפיע**. תרבה: **נחרצה וכלה**. כריתה וכליון. אז. **תבענה**. תדברנה: **שפתי תהלה**: **הקול כו'**. קולו של יעקב צועק בצעקה גדולה: **מדם כו'**. להתנקם מהדם ששפכו ידיו של עשו: **שרפת כו'**. ועל ששרפו את בית המקדש והתורה המהוללה: **יתאשרו כו'**. ההוגי עיר בלויש ראוים להתהלל במיתתן ר"ל במקום שהם שם כי. **לא כו'**. ר"ל שקבלו עליהם היסורין באהבה והצדיקו עליהם את הדין בבואתי ה' עליהם זאת עבור עונותיהם ולא היה דבר זה בעיניהם ספק כלל: **נתחזקו כו'**. חזקו א"ע כמו אריה בהקב"ה שהוא מעוז להם: **להנחיל כו'**. ר"ל בכדי שינחלו את השכר המעותד לצדיקים: **יריב ריבם**. של אלו ההרוגים הצועקים חמס על הורגיהם: **למען שמו**. כי בזה יתגדל כבוד שמו: **תשועת נואמו**. ר"ל התשועה שדיבר והבטיח לנו: **מראש כו'**. כאשר יתנקם מהאויב מהתחלת הפרעות שפרץ בישראל ועד עתה אז. **הרנינו כו'**. ישבחו האומות את ישראל לאו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ושבחו: **לעמק כו'**. השליכו את התמימים לבור שלא יבואו לקבר: **החזון**. הנבואה בנבואת יואל הנביא: **והורדתים כו'**. פי' לפ"י אחד עמם בעומק הדין: **בינה כו'**. הבן הגיון לבי אתה ה' שאני מהלל בכל עת ותקותי עליך: **שימה כו'**. הדמעות הנופלות על לחיי שימן לפניך בנאד המיוחד למשקה למען תהיינה

שרשים

להענדה. לשון קשר כמו ענדם על גרגרותיך משלי ו כא: **וכתעודה**. תאר לתורה: **זאת כו'** מוקדה. ויקרא ו ב: **ראה** תראה בעני. ל' עני ש"א א יא: **אריאל**. תאר לביהמ"ק: **הואל**. ל' רצון כמו ויואל משה שמות ב כא: **נקום כו'** ישראל. במדבר לא ב: **שפיכת כו'** תודיע. מלה"כ תהלים עט י: **כגבור כו'** להושיע. ירמיה יד ט: **תשפיע**. ל' רבוי ושפע: **אל כו'** הופיע. תהלים צד א: **תבוא** תפלתי לפניך. כלה"כ שם פח ג: **אנקת** אסיר. שם עט יא: **נחרצה וכלה**. לשון כריתה וכליון כלה"כ ישעיה י כג: **תבענה** שפתי תהלה. תהלים קיט קעא: **הקל** קול יעקב. בראשית כז כב: **בצוחה**. ל' צעקה: **ובנהימה**. ג"כ ל' צעקה: **בית הבחירה**. תאר לביהמ"ק: **תורת וכו'**. תהלים יט ח: **יתאשרו**. ל' הלול ושבח כמו אשרי האיש תהלים א א: **בלויש**. שם מקום: **ה' בקרבנו היש**. כלה"כ שמות יז ז: **נתחזקו** במעוזם. מלה"כ או יחזק במעוזי ישעיה כז ה: **וליש**. שם ארי: **להנחיל כו'**. משלי ח כא: **לנצח** יריב. תהלים קג ט: **יריב ריבם**. משלי כב כג: **יודע בגוים לעינינו**. תהלים עט י: **נואמו**. ל' דבור: **מראש פרעות אויב**. ל' פרעה דברים לב מב: **הרנינו גוים עמו**. שם מג: **החזון**. ל' נבואה: **והורדתים כו'**. יואל ד ב: **בינה הגיגי**. תהלים ה ב: **אלהי תהלתי**. שם קט א: **ותוחלתי**. לשון תוחלת ותקוה: **שימה וכו'**. מלה"כ שימה דמעתי בנאדך שם נו ט: **דמעת לחיתי**. מלה"כ ודמעתה על

קַיֶּם־נָא מְהֵרָה חֲזוֹן נְבוּאָתִי. וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי: יַעַן עָבְרוּ חֹק וְחָלְפוּ תְעוּדָה. מִקְדָּשִׁי וְצִיּוֹן חָרְשׁוּ רֵיקָם לְהַעֲמִידָה. נִקְמַת הַדָּם וְנִקְמַת הֶחָמָס הַצְמִידָה. מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה: קַבֶּל־נָא צִקּוּנִי אֵל עֶלְיוֹן. חִישׁ מִפְלָט וְהַצֵּל עַמְּךָ הָאֶבְיוֹן. הָשֵׁב עִירְךָ וְנָוְךָ כְּמִקֶּדֶם בִּצְבְיוֹן. וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: חֲזַק וֶאֱמַץ־אָמֵן יֵאָמֵן בֶּאֱמוּנָה. דְּבָרוֹ הַטּוֹב יְמַהֵר וְיָחִישׁ לַהֲקִימֶנָּה. הֲמוֹן עִיר לְמַלְּאוֹת וְאַרְמוֹן לְכוֹנְנָהּ. וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה: אל מלך וכו׳

הַאֲזִינָה יְהוָה תְּפִלָּתֵנוּ וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתֵינוּ: שְׁמַע־יְהוָה קוֹלֵנוּ נִקְרָא וְחָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ: שִׁמְעָה יְהוָה צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתֵנוּ הַאֲזִינָה תְפִלָּתֵנוּ: שְׁמַע־יְהוָה וְחָנֵּנוּ יְהוָה הֱיֵה עֹזֵר לָנוּ: כרחם אב וכו׳

סליחה ע״פ א״ב כפול אלהינו ואלהי אבותינו

אֹזֶן תְּחַן וְהַסְכֵּת עֲתִירָה. אַף הָפֵר וְשַׁכֵּךְ עֶבְרָה. בָּאֵי לְחַלּוֹתְךָ בְּנֶפֶשׁ מָרָה. בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל יִמְצְאוּ עֶזְרָה: גַּעְיַת נֶאֱנָחִים עֱנוּתָם חֲזֵה. גְּחִינַת קוֹמָתָם נָא אַל תִּבְזֶה. דְּרוֹשׁ עֶלְבּוֹנָם מִצַּר וּבוֹזֶה. דְּרוֹךְ פּוּרָה וְנִצְחָם יַזֶּה: הֲלֹא אַתָּה

א תהלים פו,ו (בשנוי לשון). ב שם כז,ז (בשנוי לשון). ג שם יז,א (בשנוי לשון). ד שם ל,יא (בשנוי לשון).

פירוש

שהיינו נזכרות לפניך: חזיון נבואתי. הנבואה לי יואל הנביא: ונקיתי כו׳. פי׳ רש״י אף אם אנקה אותם מאשר עבירות שבידם ומהלכות שעשו לי. דמם של בני יהודה לא אנקה: יען כו׳. עבור שהעבירו את חוקו של הקב״ה והחליפו את התורה: מקדשי כו׳. והחליטו את בית המקדש והעיר ציון היתה לחרבה ונשארו ריקם מבנין ומאנשים: נקמת הדם. של הרוגי ישראל: ונקמת החמס. שגזלו את רכושם: תצמידה. שחברם יחד לנקום: מחמס כו׳. עבור אשר חמסו וגזלו את ישראל: צקוני. שפיכת תפלתי: חיש מפלט. מהר הישועה שנהיה נמלטים מהצרה: בצביון. ביופי: וה׳. יהיה. שוכן בציון: אמן יאמן. ר״ע שיאמנו דבריו שהבטיח לנו: להקימנה. לקיים: המון כו׳. למלאות את ירושלים בהמון עם ישראל ולהשיב את בית המקדש על מכונו: ופדויי ה׳ ישובון. לירושלים:

אזון. האזן תחנתנו והקשב תפלתנו: אף. השבת אפך והשקט עברתך מעלינו: באי. הבאים לבקש אותך בלב מר: בשמך. בשביל כבוד שמך: געית כו׳. צעקת ישראל הנאנחים מרוב צרותיהם ועינוייהם ראה: גחינת כו׳. מה שכופפים קומתם ומתפללים לפניך בהכנעה לא יהיה בזוי בעיניך: דרוש כו׳. נקום את הכל הבוזה אותה בחרפה: דרוך כו׳. תדרוך את הכל כמו שדורכים ענבים בגת עד שיזה מזה ממנו דמו:

שרשים

על לחיה: ונקיתי כו׳. יואל ד כא: תעודה. ל׳ עדות: חרשו. ל׳ חרישה: תצמידה. ל׳ חבור כמו ויצמד ישראל במדבר כה ג: מחמס בני יהודה. יואל ד יט: צקוני. ל׳ שפיכת תפלה כמו צקון לחש ישעיה כו טז: חיש מפלט. מלה״כ אחישה מפלט תהלים נה ט: ונוך. ל׳ דירה תאר לביהמ״ק עש״ה אל נוה קדשך שמות טו יג: בצביון. לשון יופי. ע׳ חולין ד׳ ס ע״א תור״ה אל תקרי: וה׳ שוכן בציון. יואל ד כא: דברו כו׳ להקימנה. מלה״כ והקימותי את הדבר הטוב ירמיה לג יד: המון עיר. ישעיה לב יד: וארמון. תאר לבית המקדש: לכוננה. לשון יסוד ומכון: ופדויי וכו׳. ישעיה לה י:

אזון תחן. מלה״כ האזינה ה׳ קול תחנוני תהלים קמ ז: והסכת. ל׳ האזנה כמו הסכת ושמע דברים כז ט: עתירה. ל׳ תפלה: אף הפר. עש״ה והפר כעסך עמנו תהלים פה ה: ושכך. ל׳ הנחה כמו כשך חמת המלך אסתר ב א: לחלותך. לשון תפלה: בנפש מרה. מלה״כ והיא מרת נפש ש״א א י: בשמך כו׳ עזרה. עש״ה עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך תהלים עט ט: געית. ל׳ צעקה כמו אם יגעה שור איוב ו ה: ענותם. ל׳ הכנעתם כמו לענות מפני שמות י ג: חזה. לשון ראיה: גחינת. ל׳ כפיפה וברז״ל גחין והלחוש לה בבא מציעא דף נט ע״א: עלבונם. ל׳ חרפה וקלון בדרז״ל עלובה כלה שזנתה גיטין ד׳ לז ע״ב: דרוך פורה. גת ע״ש שמפררים שם הענבים להוציא מהם יין מלשון הכתוב פורה דרכתי ישעיה סג ג: ונצחם. כן יקרא הדם על שם שהוא נצחו וחזקו של חי מלשון הכתוב ויז

הָיִיתָ וְהִנְּךָ. הָיוּ תִהְיֶה בַּהֲדַר גְּאוֹנֶךָ. וְנַמְתָּ יִכּוֹן זֶרַע אֱמוּנֶיךָ. וְהִנָּם כָּלִים
מִתִּגְרַת חֲרוֹנֶךָ: וְזַעְמוּ בְּעִוּוּיִם וּמִמַּאֲוַיִּים נִסָּחוּ. זֹרוּ בְּאַפְסַיִם וְלֹא נָחוּ. חֻבְּלָה
רוּחָם וְלֶעָפָר שָׁחוּ. חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים וּמַעֲנִית הִמְתִּיחוּ: טָבְעוּ בַּבֹּץ וְאֵין פּוֹצֶה.
טוֹרְפֵיהֶם שָׁלוּ מִקָּצֶה אֶל קָצֶה. יוֹם יוֹם לוֹחֲמָם מְנַצֶּה. יָד פּוֹרְשִׂים מִלַּחַץ
לֵיצֵא: כָּלוּ חַיֵּיהֶם בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה. כָּשַׁל רַבָּה וְעָרְבָה שִׂמְחָה. לְיֵשַׁע חוֹכִים וְתַאֲוָה
צְוָחָה. לְבַטּוּם קָמִים וְכָרוּ שׁוּחָה: מַעֲרִימִים סוֹד כְּמוֹךָ לְהַדִּיחָם. מַכְבִּידִים
עֹל לְהַכְשִׁיל כֹּחָם. נֹאֲקִים אֵלֶיךָ בְּהִתְעַטֵּף רוּחָם. נַחַת לִמְצוֹא מִכֹּבֶד טָרְחָם:
שִׂיחַ צָקִים*) בְּמַעֲמָד צָפוּף. סְלִיחָה מְבַקְשִׁים בְּקָדְקֹד כָּפוּף. עוֹשְׁקֵיהֶם יְקַנְּאוּם
וּנְתָנוּם לְשִׁסּוּף. עִוְעִים יִמְסְכוּ וְיִהְיוּ לִסְפוּף: פְּדֵה דְבֵקֶיךָ מֵחָרֶץ וְכָלוּי. פַּלְטֵם

פירוש

בהדר גאונך. בתפארת גדולתך: **ונמת כו'**. ודברת אשר ישראל שהם בני א"ו שמאמינו בך יתקיימו לעולם: **והנם כו'**. והנה עתה הם כלים ע"י שאתה מתגרה בם באף ובחרון: **וזעמו כו'**. יצא עליהם זעמך ע"י שעשו את דרכם וע"כ נעתקו מלבנה בארצם אשר היא היתה אוות להם: **זורו כו'**. נתפזרו בכל קצוי ארץ ואין להם מנוחה: **חובלה כו'**. נשמתם נפחתה ואשפלו עד לעפר: **חרשו כו'**. החורשים את האדמה חרשו והאריכו מענית שמהריסה ר"ל הכבידו על ישראל עול כבד זמן מרובה: **טבעו**. נכללו בטיט ר"ל הגלות ואין מציל אותם: **טורפיהם**. האומות שטורפים אותם שללו אותם מכל צדדים: **יום**. האו"ה הלוחמים עמם מריבים עמהם יום יום: **יד**. ישראל פורשים את ידיהם לאלקיהם מלאכם כאדם הטובע בנהר שמושיט את ידיו להצילו: **כושל**. נתרבו בהם מכשולות וגלות וע"כ נתערבבה שמחתם ולא יוכלו לשמוח: **לבטום**. עותו אותם בונאיהם ותפרו בור להפילם: **מערימים**. מתחכמים במחשבות על ישראל להדיח אותם מאחרי ה': **מכבידים** על ישראל **עול** כדי **להכשיל כחם**: **נואקים**. ועל שהגיעום הגלות האלה הם נועקים אליך כאשר נתעטף רוחם בקרבם. ר"ל שמעונים וכפופים וכאילו מעוטף רוחם קלתו בקלמו: **שיח**. מעמידים דבורי תפלה במצב דוחק וצר: **בקדקוד כפוף**. ר"ל בהשתחויה: **עושקיהם**. האו"ה העושקים אותם הם מתגרים בישראל ואומרים שכבר אמרו נביאים עליהם שהם סרו מאחרי ה' ואם כן אינם עמו עוד: **עועים**. לכן בקשתנו שתערב בהם רוח תעתועים ויהיו לכליון: **פדה**. את ישראל הדבקים בך מכריתתם וכליה

שרשים

נצחם ישעיה סג ג: **בהדר גאונך**. מלה"כ ומהדר גאונו שם ב י: **ונמת**. לשון דבור ובחז"ל ונומיתי לו יבמות ד' קכב א': **יכון זרע**. מלה"כ וזרעם לפניך יכון תהלים קב כט: **כלים מתגרת**. ל' ריב ותגר מלה"כ מתגרת ידך אני כליתי שם לט יא: **וזעמו**. מל' זעם וכעס: **בעווים**. מל' עוות וסילוף: **וממאוים**. ל' תאוה והוא תאר לארץ ישראל: **נסחו**. ל' הריסה ונתיצה כמו ונסחתם מעל האדמה דברים כח סג: **זורו**. ל' פיזור כמו ויזר על פני המים שמות לב כ: **באפסים**. ל' קצוות כמו אפסי ארץ ש"א ב י: **חבלה רוחם**. ל' השחתה מלה"כ רוחי חבלה איוב יז א: **ולעפר שחו**. נכפפו מלה"כ כי שחה לעפר נפשנו תהלים מד כו: **חרשו חורשים ומענית**. כן יקרא תלם המחרישה כלה"כ על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם שם קכט ג: **טבעו בבוץ**. ענינו טיט ורקק מלה"כ הטבעו בבוץ רגלך ירמיה לח כב: **פוצה**. ל' הצלה כמו פצני והצילני תהלים קמד ז: **שלו**. ל' שלל כמו שלות גוים רבים חבקוק ב ח: **מנצה**. ל' ריב ומחלוקת כמו עברים נצים שמות ב יג: **יד פורשים**. מלה"כ פרשתי ידי אליך תהלים קמג ו: **כלו כו'**. כלה"כ כלו ביגון חיי ושנותי באנחה שם לא יא: **כושל רבה**. מלה"כ הרבה כושל ירמיה מו טז: **וערבה כו'**. ל' ערבוב מלה"כ ערבה כל שמחה ישעיה כד יא: **חוכים**. ל' תקוה כמו נפשנו חכתה לה' תהלים לג כ: **צוחה**. ל' צעקה כמו ואין צוחה שם קמד יד: **לבטום**. ל' עוות כמו ואויל שפתים ילבט משלי י י: **קמים**. מלשון איביך הקמים עליך דברים כח ז: **וכרו שוחה**. לשון חפירת בור כמו כרו שוחה לנפשי ירמיה יח כ: **מערימים סוד**. כלשון הכתוב על עמך יערימו סוד תהלים פג ד: **להדיח**. לשון דחייה על שם הכתוב להדיחך מעל ה' אלהיך דברים יג יא: **בהתעטף רוחם**. מלשון הכתוב בהתעטף עלי רוחי תהלים קמב ד: **נחת**. לשון מנוחה: **צגים**. לשון עמידה כמו ויצג את המקלות בראשית ל לח: **צפוף**. לשון דוחק כמו עומדים צפופים אבות פ"ה מ"ה: **בקדקד**. שם אמצעית הראש יחלוק שם השיער אילך ואילך: **עושקיהם**. ל' ביזה כמו או עשק את עמיתו ויקרא ה כא: **יקניאום**. לשון הכעסה כמו יקניאוהו בזרים דברים לב טז: **עועים**. שם חולי של טרוף הדעת: **יוססכו**. ל' ערבוב מלה"כ ה' מסך בקרבה רוח עועים ישעיה יט יד: **לספוף**. ל' בסף הבית מלכים א יד יז: **דבקיך**. תאר לישראל עש"ה ואתם הדבקים בה' דברים ד ד: **מחרץ כו'**. ל' כריתה וכליון מלה"כ כלה ונחרצה

מצורר ותנם לעלוי. צוה ישועות משחריך בחלוי. צור עולמים הושיענו בגלוי: קנוא ונוקם קנא לשמך. קצץ עדים מצואר עמך. ראה עמלנו ושוב מזעמך. ריבה ריבנו מעם חרמך: שבעתים השב לחיק מאניני. שבר חציך מדם מעני. תטה אזנך לקול תחנוני. תרצני בקראי יהוה. יהוה: אל מלך ויעבור וכו'.

עקדה מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שם המחבר מאיר ברבי יצחק אלעזר חזק ואמץ.

אל הר המור גבעת הוריה. בית עקד הרועים ותשר העליה. גדול בענקים כהשכים לזבח ולהשתחויה. דבקתו וחבקתו ותוציאו לרויה: הן בעשירית נסיתו בפיוסים. וזרזתו כגבור מלמד במלחמת אונסים. זרח ממזרח והודיע בכל אפסים. חית בנו ליקוד כקדח אש המסים א): טוב כהקרין והאיר השחר. יחד הוא ושני נעריו בעצלתים לא אחר. כהולך בחליל וסופו לחזור מחר. לקח בנו בדברים ועצי המערכה בחר: מאכלת שנונה מעטה ב) לטבח. נדנה נתן מלהבעיתו באבח. שב ובחור לשניהם השבח. ערכו עצים לשם הזבח: פרי צדיק כהאזין במדה. צור יראה לו השה ואם לאו בני לעולה.

א) נ"ל כה"א, כלה"כ (ישעיה סד, א). ב) בטי"ת דגושה והיא תאר מלה"כ (יחזקאל כא, כ).

פירוש

וכליה: קצץ. חתוך רצועות של הגלות מצואר ישראל ויוציאם לחירות: ריבה. תבע את דיננו מעם שאתה עתיד להלחם אתם: שבעתים. השב גמול רע ז"פ יותר מכפי אשר הרעו לנו: לחיק מאניני. לאנשים אשר היו מעליבים אותנו באניות לב: תרצני. תקבלני ברצון: בית עקד הרועים. מקום אסיפת הרועים ר"ל האבות שעסקו שם בעקידה זה שעקד וזה נעקד: ותשר העליה. מקום ששם היו מעלים הקרבנות והמנחות: גדול כו'. כאשר השכים אברהם לשם לילך להשתחוות ולזבוח: ותוציאו לרויה. שהוצאת אותו בשובע שמחות: הן כו'. כאשר נסית אותו בדברי פיוס שיעמוד גם בנסיון העשירי: וזרזתו. להזדרז לדבר הנסיון ושלא לשמוע לעצת יצר הרע: כגבור כו'. כמו הגבור שהוא מלומד להלחם עד אנשים הבאים לקחת דבר מה ממנו את זרח. אור צדקתו: ממזרח. מארץ אדם שהיא במזרחו של עולם: והודיע בכל. אפסי ארץ את שם ה'. ע"י שנתפרסם: חית כו'. לשרוף את נפש בנו כאש השורף דבר הנמס והניתך: טוב כו'. אברהם שהיה טוב בעיני אלהים ואדם כאשר זרח והאיר השחר אז. יחד כו'. לא נתעכב מללכת ולקח עמו שני נעריו: כהולך בחליל. והלך בשמחה כאדם שהולך בתופים ובמחולות: מאכלת כו'. חרב חדה שהושחזה לשחוט בה: נדנה כו'. נתן אל התיק כדי שלא להבעית את יצחק בלטש החרב: פרי כו'. כאשר שמע יצחק את דברו של אברהם שאמר לו צור יראה

שרשים

ישעיה י כג: ותנם לעלוי. ל' מעלה ועליונות עש"ה ונתנך ה' אלהיך עליון דברים כח א: צוה ישועות. תהלים סד ה: משחריך. ל' דרישה כמו אלי אתה אשחרך תהלים סג ב: בחלוי, ל' תפלה: צור עולמים. ישעיה כו ד: קצץ סמלונים. כן יקראו רצועת העול בדרז"ל ועיין במדרש שוח"ט על פסוק ה' צדיק קצץ עבות רשעים: ראה עמלנו. מלה"כ ראה עניי ועמלי תהלים כה יח: ריבה כו'. מלה"כ ריבה ריבי וגאלני תהלים קיט קנד: חרמך. לשון מלחמה מלה"כ ועל עם חרמי ישעיה לד ה: שבעתים השב לחיק, מלה"כ והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם תהלים עט יב: מאניני. ל' תאניה ואניה איכה ב ה: שכר חציך מדם לה"כ אשכיר חצי מדם דברים לב מב: מעני. ל' עינוי: תרצני. ל' רצון: אל הר המור. שה"ש ד ו: המור. המוריה: גבעת הוריה. ע"ש מאמרם ז"ל למה נקרא שמו הר המוריה שהוראה יוצאה ממנו לעולם: בית עקד הרועים. מלכים ב י יב: ותשר. ל' מתנה כמו ותשורת אין להביא ש"א ט ז: גדול בענקים. יהושע יד טו ונדרש על אברהם ב"ר פרשה מ"ט: ותוציאו לרויה. כלה"כ תהלים סו יב: כנסיתו. לשון נסיון: בפיוסים. לשון בקשה: אונסים. ל' בוזזים ע"ש שלוקחים הכל באונס והכרח: זרח ממזרח. עיין סנהדרין דף ק"ח: אפסים. ל' קצוות: ליקוד. לשון שריפה: כקדוח כו'. ישעיה סד א: טוב תאר לאברהם: כהקרין. ל' זריחה כמו כי קרן עור פניו שמות לד כט: בעצלתים. לשון עצלות: אחר. ל' עיכוב ושיהוי כמו ואחר עד עתה בראשית לב ה: כהולך בחליל. ישעיה ל כט: מאכלת. פי' חרב: שנונה. ל' חדוד כמו שננו כחרב תהלים סד ד: מעוטה לטבח. יחזקאל כא כ ופי' מעוטה ל' חדוד ולטוש: נדנה. פי' תיק כמו וישב חרבו אל נדנה דה"א כא כז: מלהבעיתו. לשון בעתה ורעדה: באבח. כמו באבחת הרב יחזקאל כא ז: סב. זקן: פרי צדיק. תואר ליצחק משלי יא ל:

קרץ עצמו הזמין ותלה עון למעלה. רחש לעקדו היטב מלהפסל במעילה: שאג זקן ובשנונה אחז. תקפו אראלים וצעקו ממחז. מרום כהסכית צמצם שכינתו כחו. איל הראהו אחר בסבך נאחז: יחיד הנאהב כשלף התער. רחף מגנו ועמד בשער. בנך יחידך אהוב מנער. רב לך אל־תשלח ידך אל־הנער: כי נשבעתי בקיום רזה. יען אשר עשית את־הדבר הזה. צקון לחש בניך בצר למו אחזה. חקותם לחיים כי אסלח לעון העם הזה: אנא השם הנכבד והנורא. לעת צרה פקדנוך שחרנוך במורא. זנחתנו רחקתנו קרבנו והכן עתירה. לא־נסוג ממך תחיינו ובשמך נקרא: חזקנו ואמצנו למען כסא כבודך. קוממנו והחיינו בטל אורות הודך. וכהה דבר וחרב ורעב מנחלת שרידיך. ותאמר למלאך הרף ידך: קדמנו פניך אדיר ונאור. בתפלה ובבקשה ובהכנעת שאור. הקימנו באור־פניך אמרתך לבאור. כי־עמך מקור חיים באורך נראה־אור:

אל מלך וכו׳ ואומרים פזמון ה׳ ה׳. אזכרה אלהים אל מלך. זכור רחמיך. אל נא רפא נא. המנהג לעיל.

פירוש

לו השת ואם לאו בני לעולה קרוץ כו׳. אז הזמין את עצמו לשחיטה: **רחש** כו׳. אמר לאברהם שיעקדנו היטב שלא יוכל לזוז אף ע״פ ולא יפסל במום: **שאג** כו׳. התחיל אברהם לצעוק ואחז בחרב השנונה ומושחזת: **תקפו** כו׳. נתחזקו המלאכים וצעקו מגבול שלהם: **מרום** כו׳. כאשר הקשיב הקדוש ב״ה בקולם אז צמצם את שכינתו להיות נדמה כאילו משפיל עיניו לראות את מעשה אברהם ויצחק: **איל** כו׳. והראה לאברהם איל שנסתבכו קרניו בעץ: **יחיד** כו׳. כאשר שלף והוציא אברהם את החרב מנרתיקה: **רחף** וכו׳. הגין עליו הקב״ה שהיה מגן לו: **ועמד בשער**. לשער הדבר כאדם העומד בשער לשער שלא יצא ויכנס שום אדם: **מנוער**. מנעוריו: **רזה**. חזק: **צקון** כו׳. שפיכת תפלת בניך שיתפללו אלי בגלותם אראה: **חקותם** כו׳. לחקוק אותם לחיים כי אכפר על עונם: **פקדנוך**. זכרנו אותך: **שחרנוך**. דרשנו אותך: **זנחתנו**. עזבת אותנו: **רחקתנו**. הרחקת אותנו מלפניך. עתה בקשנו ממך. **קרבנו** כו׳. קרב אותנו והכן דברים בלשוננו איך שנבקש ממך: **לא נסוג ממך**. לא נסיר פנים מלפניך: **החיינו** כו׳. תאריך את ימינו ונוכל להתפלל אליך: **בטל אורות**. מטל של רבוי הטובה: **למלאך**. השלוח ממך להפרע מאתנו: **הרף ידך**. עזוב את ידך מלעשות רעה: **ונאור**. שמה אור: **לבאור**. נגאל:

שרשים

קרוץ. ל׳ חתוך וכריתה כמו קרץ מצפון ירמיה מו כ: **רחש**. ל׳ דבור: **שאג זקן**. כדאיתא במדרש עיי״ש: **אראלים**. מלאכים: **ממחז**. ל׳ מחוז: **מרום**. תואר להקב״ה: **כהסכית**. ל׳ האזנה כמו הסכת ושמע דברים כז ט: **איל ס׳**. כלה״כ בראשית כב יג: **כשלף**. ל׳ הוצאה וחליצה כלה״כ וישלפה מתערה ש״א יז נא: **התער**. התיק: **רחף**. ל׳ תנועה וטיכה כמו ורוח אלהים מרחפת בראשית א ב: **מגנו**. תאר להקב״ה עש״ה אנכי מגן לך שם טו א: **אל תשלח** כו׳. שם כב יב: **בקיום**. תרגום של שבועה קימא: **רזה**. ל׳ חוזק ובדרז״ל דתיתי מרזיא מכות דף ו ע״א: **צקון לחש**. שפיכת תפלה ישעיה כו טז: **חקותם**. ל׳ חקיקה וכתיבה: **כי אסלח** כו׳. מלשון הכתוב סלח נא לעון העם הזה במדבר יד יט: **לעת צרה פקדנוך**. ל׳ זכרון מלה״כ בצר פקדוך ישעיה כו טז: **שחרנוך**. ל׳ דרישה מלה״כ בצר להם ישחרונני הושע ה טו: **זנחתנו**. ל׳ עזיבה: **עתירה**. ל׳ בקשה: **לא נסוג** כו׳. תהלים פ יט: **בטל אורות**. ישעיה כו יט: **שרידיך**. תואר לישראל עש״ה ובשרידים אשר ה׳ קורא יואל ג׳ ה: **ותאמר למלאך** כו׳. מלה״כ ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידך ש״ב כד טז: **אדיר ונאור**. תאר להקב״ה עש״ה נאור אתה אדיר וגו׳ תהלים עו ה: **שאור**. תאר ליצה״ר ע״ש מארז״ל שאור שבעיסה מעכב: **לבאור**. ל׳ ביאור: **כי עמך** כו׳. תהלים לו י:

הערת המדפיסים

ראינו לנכון להביא בזה מה שכתב רבינו בעל תויו״ט (בקינה הנדפסת באוצר הספרות ח״ג. „יום העשרים בסיון קדושים היו לאוד אש ומים. והגאון מוהר״ר יחיאל מעוטר בחכמות לאין מנין ומכניס מסר נפשו ולבו וגויתו לאל כבן שבעים ושמונים בו״, ורבינו בעל הש״ך ז״ל כתב (אצל הסליחות לך׳ סיון) בזה״ל. „זהיר וזריז במצות אל, האלוף הגאון הרב מוהר״ר יחיאל, נשא ידו ולבו לאל,

הוי אריאל אריאל. חמיד ורגיג לעילא ותתא. בדרי מעלה ובדרי מטה, גזרו ראשו בחרב להוטה. ראה ה׳ חרפתנו והביטה״. וכן כתב ב„מגלת עיפה״ שלו ונדפסה בסליחות שלו באמשטרדם שנת תי״א (הנספחה לס׳ „שבט יהודה״ ד׳ פיעטרקוב הרס״א) וז״ל „ובאו לק״ק נ ע מ ר ו ב וכו׳ והרגו בעיר כששת אלפים נפשות קדושים גאונים ורבנים. חכמים ונבונים. זקנים וישישים. ובפרט הגאון מורינו הרב מוהר״ר יחיאל מיכל חכם הרשים״. ובספר עטרת צבי ונחלת צבי על שו״ע או״ח (מובא בפמ״ג) בסי׳ ש״א סעי׳ ב׳ כתב: והובאו דברי ככר אל הגאון הקדוש והטהור מו״ה יחיאל מיכל מק״ק נעמרוב אשר בעוה״ר שנה זו שנת ת״ח נהרג בגזרת הרקים. והרבה להשיב באריכות״ ובס׳ „יון מצולה״ להג״מ הצדיק מו״ה נתן נטע בן הקדוש ר׳ משה הנובר הי״ד ז״ל מק״ק זסלב כ׳ בספור הקורות דק״ק נעמרוב וז״ל. „והיה שם ראש הישיבה הגאון מו״ה יחיאל מיכל בן הגאון מו״ה אליעזר ז״ל, שהיה יודע כל התורה כולה בעל פה ובקי בהרבה חכמות. ודרש להם בשבת שלפני הגזירה והזהיר את העם שאם יבוא הסוגא חלילה שיקדשו שם שמים ולא ימירו דתם. וכן עשו העם הקדוש כו׳ וברח הגאון ואף הוא קפץ לתוך המים וכו׳ ותפסו נכרי אחד ורצה להרגו, ובקש הגאון ממנו שלא יהרגהו ונתן לו כסף וזהב לרוב, ושמע הנכרי לו והוליכו לביתו אשר כספו וזהבו טמון שם ומסרו זה הנכרי והניחו בחיים והלך הגאון משם עם אמו לבית החיים כדי שאם יהרגום יהיו על ביה״ח ויבואו לקבורה. ויהי כאשר הגיע סמוך לביה״ח רץ אחריו נכרי תופר מנעלים ויכהו ויפלעהו במקלו ובקשה ממנו אמו של הגאון שיהרוג אותה תחת בנה ולא שמע לה, והרג תחלה להגאון ואח״כ לאמו. ה׳ ינקום דמם״: והגאון ז״ל חיבר ספר גדול על כל פרשיות התורה בנגלה ובנסתר וגם ביאור על כל „אל הקרי״ שבכל התלמוד כו׳ ולא הגיעו ממנו רק איזה כרפראות שנדפסו בשם „שברי לוחות״ בלובלין שנת ת״מ, ובווארשא בשנת תרע״א (כל הדברים האלה נלקטו מדברי המו״ל השני הג״מ יעקב חיים זעליג חונה בווארשא): על גזירת ת״ח ות״ט חברו גאוני הזמן הרבה ספרים וכולם נדפסו לפני איזה שנים בשם „לקורות הגזירות״ בבית אוצר הספרות:

אל מלא רחמים של כ׳ סיון

נסדר המאור הגדול מו״ה יחיאל מיכל דק״ק נעמרוב הגדולה שנהרג על קידוש השם בשנת ת״ח לפ״ק:

מיוסד ע״פ א״ב

א) אל מלא רחמים. שוכן במרומים. אין כמוך באלמים. שומע לשועת עגומים.
המציא מנוחה נכונה על כנפי השכינה:

ב) במעלות קדושים וטהורים. כזוהר הרקיע מזהירים. את נשמת הגבורים. דורשי קלים וחמורים. מנהיגי עדת ישרים. נשחטים כאילים וכפרים. באו זדים ארורים. כדוב אורב במסתרים. נחלתנו נהפכה לזרים. השביענו לענה ומרורים:

ג) גאוני עולם חסידי ארץ. גודרי גדר ועומדים בפרץ. געו על כליון וחרץ.
נמוגו כל יושבי ארץ:

ד) דוה לבנו. על עטרת ראשנו. לשמע אזן דאבה נפשנו. כי הפלא ה׳ את מכותינו. והכה שבע על חטאתינו:

ה) הוגי תורת ה׳ לילות וימים. דורשי לשומות בהורים וחכמים. הושלכו לארץ למטעי כרמים. נהפכו לדם נהרות ואגמים:

ו) ווי העמודים. ומעשה חדודים. הרביצו והעמידו תלמידים. ביד בוגדים ושודדים. הםה היו לשריפת אש יקודים:

ז) זהיר וזריז במצות אל. האלוף הגאון הרב מוהר״ר יחיאל. נשא ידו ולבו לאל. הוי אריאל אריאל:

ח) חמיד ורגיג לעילא ולתתא. בדרי מעלה ובדרי מטה. גזרו ראשו בחרב להוטה. ראה ה׳ הרפתנו והביטה:

ט) טפסרי טוהר קדושי עליון. צעקו חוצה מר יבכיון. איכה היו לחרפה ולבזיון.
שוד ושבר וכליון:

י) יזן וקדר הסכימו יחד. לעקור ביצתן באימה ופחד. ה׳ אחד ושמו אחד.
תפול עליהם אימתה ופחד:

כ) כל מחמדי עין. קדמו בכל כלי זיין. שמו לנגדם כאין. ובלעום כהרף עין:

ל) לא האמינו יושבי העיר. כי יבא עליהם אויב וצר. דלו עיניהם רצעקו סר. ותיטב לה׳ משור פר:

מ) מסרו נפשם וגויתם. מפרפרים הילדים בחיק אמותם. כלו חייהם ורבו אנחותם. נקום ה׳ נקמתך ונקמתם:

נ) נקום ה׳ נקמה. ה׳ איש מלחמה. הטל ביניהם מהומה. והיו לביזה ולשמה:

ס) ספר תורה קרעו בחמתם. שרפוהו ודרסוהו בהליכתם. למה יאמרו הגוים איה יראתם. אין אלהים כל מזמותם:

ע) עורה למה תישן. אומה בלא כתב ולשון. פשטו יד בבת אישון. תבהלם ותרדפם כבנחל קישון:

פ) פתאום נקנסה מיתה חמורה. על ארזי הלבנון אדירי התורה. גם לא היתה להם קבורה. אריאל צעקו מרה:

צ) צהלו ורונו הרוגי הקהלות. כי נפשם צרורה בעילוי העילות. לריח ניחוח זבחים ועולות:

ק) קומה ה׳ ויפוצו אויביך. כי הורגנו כל היום עליך. מלטה נפשי מרשע חרבך. נקום נקמת דם עבדיך:

ר) ראה ה׳ והביטה. כי ירדנו מטה מטה. ע״י אומה שפלה ותתא. והיו למשסה ולמחתה:

ש) שמים הושלכו לארץ שאיה. הרכה והענוגה נכאה וצמאה. איכה ירדפון אחד מאה. כפר לעמך פשע וחטאה:

ת) תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים. אשר נשפך דמם כמים הנגרים. קנא לתורתך אשר שרפוה זרים. העל אלה תתאפק יוצר הרים. לכן בעל הרחמים. יסתירם בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתם. ה׳ הוא נחלתם. וינוחו בשלום על משכבותם. ונאמר אמן:

סליחות לשבעה עשר בתמוז

אומרים סלח לנו אבינו אל ארך אפים עד ורב חסד לכל קוראיך תמצא לעיל ואח״כ אומרים זה:

אַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַםִ תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: כִּי־עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר: אֱלֹהֵינוּ בֹּשְׁנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ וְנִכְלַמְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ:

כרחם אב וכו׳

אלהינו ואלהי אבותינו

סליחה מיוסד ע״ס א״ב

אָתָאנוּ*) לְךָ יוֹצֵר רוּחוֹת. בְּרֹב עֲוֹנֵינוּ כָּבְדוּ אֲנָחוֹת. גְּזֵרוֹת עָצְמוּ וְרַבּוּ צְרִיחוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלֻּחוֹת: גָּלִינוּ מִבֵּית הַבְּחִירָה. דִּינֵנוּ נֶחְתַּם וְנִגְזְרָה גְזֵרָה. וְחָשַׁךְ בַּעֲדֵנוּ אוֹרָה. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז

א ישעיה סב, ז. ב תהלים לו, י.

עיון תפלה

אלהינו בושנו. על שם הכתוב (עזרא ט, ו). אתאנו. בסליחה זו מונה הפייטן את החמשה מאורעות שאירעו לאבותינו בי״ז בתמוז כדאיתא במס׳ תענית דף כ״ו ע״ב: צריחות. יללות. מלשון יריע אף

*) מלת אָתָאנוּ נמצאת במקרא רק פ״א (ירמיה ג, כב) ובלי אל״ף.

נִשְׂרְפָה הַתּוֹרָה: הָרְסוּ אוֹיְבֵינוּ הַהֵיכָל. וּבָרְחָה שְׁכִינָה מִזָּוִית הֵיכָל. וְנִמְסַרְנוּ בִּידֵי זֵדִים לְהִתְאַכָּל. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָעֳמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל: זֹרְינוּ מֵעִיר אֶל עִיר. וְנִלְכַּד מִמֶּנּוּ רַב וְצָעִיר. חָרְבָה מְשׂוֹשֵׂנוּ וְאֵשׁ בָּהּ הִבְעִיר. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָבְקְעָה הָעִיר: טָפַשׂ מִקְדָּשֵׁנוּ צַר הַמַּשְׁמִיד. וְנָטַל מֵחָתָן וְכַלָּה אֶצְעָדָה וְצָמִיד. יַעַן כְּעַסְנוּךָ נִתַּנּוּ לְהַשְׁמִיד. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטֵל הַתָּמִיד: כָּלָה מִנּוּ כָּל־הוֹד וָשֶׁבַח. חָרְבוּ שָׁלַף אוֹיֵב עָלֵינוּ לְאֶבַח. לִהְיוֹת עוֹלָלִים וְיוֹנְקִים מוּכָנִים לַטֶּבַח. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ עוֹלָה וָזֶבַח: מָרַדְנוּ לְשׁוֹכֵן מְעוֹנוֹת. לָכֵן נִתְפַּזַּרְנוּ בְּכָל־פִּנּוֹת. נֶהְפַּךְ מְחוֹלֵנוּ לְקִינוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ קָרְבָּנוֹת: סָרַרְנוּ לְפָנֶיךָ מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת. לָכֵן לָמְדָה לְשׁוֹנֵנוּ לוֹמַר קִינוֹת. עֲזַבְנוּ בְּלִי לְהִפָּנוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז גָּרְמוּ לָנוּ עֲוֹנוֹת: פֻּזַּרְנוּ בְּלִי מְצוֹא רְוָחָה. לָכֵן רָבְתָה בָּנוּ אֲנָחָה. צוּר רְאֵה נַפְשֵׁנוּ כִּי שָׁחָה. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ־לָנוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה: קִשִּׁינוּ עֹרֶף וְרָבְתָה בָּנוּ אָסוֹן. לָכֵן נִתַּנּוּ לִמְשִׁסָּה וְרִפְשׁוֹן*). רְאֵה יְהוָה וְחַלְּצֵנוּ מֵאָסוֹן. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ־לָנוּ לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן: שְׁעֵנוּ שׁוֹכֵן רוּמָה. וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ מִקַּצְוֹת אֲדָמָה. תֹּאמַר לְצִיּוֹן קוּמָה. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ־לָנוּ לְיוֹם יְשׁוּעָה וְנֶחָמָה: אל מלך ויעבור וכו'

אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל: בכִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: גאֵל־נְקָמוֹת יְהוָה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: כרחם אב וכו'

אלהינו ואלהי אבותינו

סליחה מיוסד ע"פ א"ב שם המחבר מנחם ברבי מכיר יגדל ויחי לנצח חיי עד סלה.

אֶמְרֹר בִּבְכִי מִפְּנֵי יָד שְׁלוּחָה בְּעִי. בְּנָאֲצִי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ בִּבְגָדַי וְקָבְעִי. גָּח וּבָרַח וְנָסַע עֶשֶׂר וְעָלָה לַשְּׁבִיעִי. דִּמַּנִי הֱצִיקַנִי הִשִּׂיקַנִי בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי:

א תהלים פג, ב. ב שם שם, ג. ג שם צד, א. *) נ"א ברפשון בשי"ן שמאל ר"ל מרמס רגל.

עיון תפלה

אף ידריח (ישעיה מב, יג): **טפש במקדשנו צר.** עפ"ה (איכה א, י) ידו פרש צר על כל מחמדיה. ומה שאמר טפש רמז למה שספרו רבותינו בפתיחתא דאיכה רבתי פתיחה ס' בשעה שנכנסו שונאים לירושלם נכנסו עמונים ומואבים עמהם וכו' נכנסו לבית קדשי הקדשים ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן ונתנום בכליבה והיו מחזירין אותם בחוצות ירושלם ואומרים לא הייתם אומרים שאין אומה זו עובדת עבודה זרה ראו מה מצינו להם ומה היו עובדין? זהו שאמר הפייטן טפש במקדשנו צר המשמיד שהסכיל להסוב את הכרובים לע"ז, ובאשר היו הכרובים מעורים זה בזה כמעשה חתן וכלה לפיכך אמר **ונטל מחתן וכלה אצעדה וצמיד** ירצה שנטלה מהם תפארתם והורד עדים מעליהם: **לאבח.** מל' אבחת חרב (יחזקאל כא, כ): **ורפשון.** מן רפש וטיט: **אמרר בבכי.** בטעות נדפס בסדורים שם מחבר הסליחה הזאת **חיים עד סלה.** כי מחבר הסליחה הזאת הוא הפייטן המפורסם **מנחם ברבי מכיר יגדל ויחי לנצח.** כן חתם שמו בהעלם בתוך הסניה מראש כל בית מבתי הפיוט, ואריכים לנגים בתחלת הבית השלישי **נח** וברח, כלומר שהניח ממקומו וברח, ובאופן זה תצא לנו חתימתו בבירור אמרר בנאצי נח דמני הביא ורבה זבולו חיכמי שמנו יכלו כי לרועי מיהו (כצ"ל) **נגרות כדר על** פור ני קחתה ריבוה בלהם שננו תצעק תחמוד. וכן היה דרכו של הפייטן הזה להעלים לפעמים שמו, וכך העירני הגאון' חיים ברלין (הי"ו)[ז"ל] על הפיוט נשמת מלומדי מורשה ביוצר לשמחת תורה **מלמדי נאח חכמי** המליך בני הרגישו בני תיסר מדע אבבד ידידים חרון: **מפני יד שלוחה בעי.** מלה"כ (איוב ל, כד) אך לא בעי ישלח יד, מפני היד השלוחה בירושלם אשר שמוה האויבים לעיים (תהלים עט, א): **ונסע עשר.** שנסע עשר מסעות (ר"ה ל"א ע"א): **ועלה לשביעי.** שנסתלק מן העולם ועלה לרקיע השביעי: **בבגדי וקבעי.** ע"י מעשי הרעים שבגדתי וקבעתי, מלשון אתם קובעים אותי (מלאכי ג, ח): **דמני.** הכריתני מלשון ודמיתי אמך (הושע ד, ה): **השיקני.** שלח

הֵבִיא מוֹעֵד בִּמְלֹאתוֹ לִשְׁבּוֹר בַּחוּרֵי גְמוּז. וְרַבָּה בוֹ פְּעָמִים בִּמְסְמוּס וּמְזְמוּז. זְבוּלוֹ כְּשֶׁר שֶׁאֲנָשׁוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז. חִיְּבָנִי אוֹיְבַנִי אֲזַי בְּיֶרַח תַּמּוּז: טָמְנוּ פַּחִים חֲמִשָּׁה בְּמִקְרָא תְּלָאוֹת מִשְׁפָּחוֹת. יָכְלוּ לִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ בַּאֲלִיחוּת. כִּי נוֹקַשְׁתִּי כְּכַלָּה עֲלוּבָה בְּחֻפַּת שַׁלְוָה וְהַצְלָחוֹת. לְרוֹעִי לֹא הִמְתַּנְתִּי שֵׁשׁ וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלֻּחוֹת: מִיָּדוֹ עֲדִיתִי חֲלִי כֶתֶם אֶצְעָדָה וְצָמִיד. נִגָּרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ כְּשִׁחַתִּי דְרָכַי לְהַשְׁמִיד. סֵדֶר עֲבוֹדָתוֹ וְקֵיץ מִזְבְּחוֹ קִצַּתִּי לְהַעֲמִיד. עַל־כֵּן מִדְּשַׁכַּת הַטְּלָאִים בְּבַטֵּל הַתָּמִיד: פּוּר הִתְפּוֹרְרָה וְנִתְפַּזְּרָה סְעָרָה עֲנִיָּה. צִי נִמְשְׁלָה מִבְּלִי חוֹבֵל וְנִטְרְפָה כָּאֳנִיָּה. קְחָתָהּ בְּחַטָּאתָהּ בְּרֹאשָׁהּ וּבְכֶפֶל תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה. רִיבוּהָ צָרֶיהָ כְּהַיּוֹם וְהֻבְקְעָה הָעִיר בַּשְּׁנִיָּה. שֻׁלְּחָה כִּצְבִי מֻדָּח מֵאֵין דּוֹרֵשׁ לְהַסְתִּירָה. שַׁנְּנוּ לְשׁוֹנָם וּנְתָנוּהָ כְּשֶׂה צַמְרָהּ וְחֶלְבָּהּ לְהַתִּירָה. תִּצְעַק עַל כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִכְתָּרָה. תַּחְמוּד עֵינֶיהָ נִצַּל כְּשָׂרָף אַפּוֹסְטְמוֹס הַתּוֹרָה: חֵרֵף עֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים בַּעֲבוּר הָרְעִימָם סָכָל. יְרוּדִים בּוֹהְיָה לֶאֱכֹל וּבְהַסְתֵּר פָּנִים מִלְּהִסְתַּכָּל. יַד הַשְׁלִים מִכְּנַף שִׁקּוּצִים נֶאֱכָל. עֵת צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס וְהָעֳמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל: דְּוּוּיִם סְגוּפִים בָּנִים הָיוּ מִקֶּדֶם רִאשׁוֹנִים. סְמוּכוֹת צָרוֹתֵיהֶם זוֹ לָזוֹ כַּמָּה שָׁנִים. לוּקִים כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וְהָעַקְרַבִּים שׁוֹנִים. הוֹגִים אֵבֶד

עיון תפלה

אם בפלמותי, מלשון אף יסיק ואפה לחם (ישעיה מד, טו): **בחורי גמוז**. בחורים לעירים שעומדים בפריחתם מלשון התלמוד גמזיות של הקדש (פסחים נ"ה ע"ב): **ורבה בו פעמים**. מלשון רבה קשת (בראשית כא, כ), יסבו עלי רביו (איוב טז, יג), בחדש הזה זרק בי הקב"ה חציו פעמים בחרבן ראשון ובחרבן שני: **במסמוס ומזמוז**. בכל חלי ומכה, מלשון התלמוד (חולין מ"ה ע"ב) נתמסמס פסול נתמזמז כשר: **טמנו פחים חמשה**, חמשה פחים טמנו לי האויבים, כמפורש במשנה (תענית כ"ו ע"א) חמשה דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז: **באליחות**. בשביל האליחות מלשון יחדו נאלחו (תהלים יד, ג): **לרועי לא המתנתי שש**. בשבת פ"ט ע"א וירא העם כי בושש מ"ת בושש אלא באו שש שעות: **מידו**. כנ"ל לפי חתימת המחבר, מידו של הקב"ה: **עדיתי חלי כתם**. כמו שאמרו חז"ל (שם פ"ח ע"א) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ס' רבוא של מלאכי השרת לכל או"א מישראל קשרו לו שני כתרים: **נגרות ביום אפו**. מלה"כ (איוב כ׳ כח), שוסרו מעלי העדיים האלה ביום חרון אף ה׳ כאשר שחתי דרכי: **להשמיד**. כמו להשתמד, וכמו שאמר מרע"ה שם פ"ז ע"א התורה כלה [כאן] וישראל **משומדים** על אחת כ"כ: **וקיץ מזבחו**. הוא קיץ המזבח (כתובות ק"ו ע"ב): **פור התפוררה**. לה"כ (ישעיה כד, יט): **סערה עניה**. מלה"כ (שם נד, יא): **צי נמשלה**. נמשלה בעת ההיא כצי אדיר מבלי מנהיג: **קחתה בחטאתה בראשה**. לקחת אותה בשביל חטאתה ואחזת אותה בראשה והשלכתה לפני האויבים להתעלל בה: **ובכפל תאניה ואניה**. אחזת אותה בכפל (כפל הרסן איוב מא, ה) חזק שכפול משני חבלים, מתאניה ואניה, והוא דרך מליצה: **ריבוה צריה**. נלחמו בה לריה: **כצבי מדח**. לה"כ (ישעיה יג, יד): **על כלי חמדה**. על התורה: **תחמוד עיניה נצל**. התורה שהיא מחמד עיניה נצלה והוסרה ממנה: **כשרף אפוסטמוס התורה**. (תענית כ"ז ע"ב): **חרף**. השכל חרף את העשוקים בעבור הרעימם, מלה"כ (ש"א א, ו). ומכאן מתחלת חתימת ראשי הבתים **חיי עד סלה**, ואין זה חתימת מחבר ששמו חייה, אבל נמשך אל החתימה הנעלמת שקודם לכן **ינדל ויחי לנצח חיי עד סלה**, והמ"ם של מכנף שקוצים אינו בכלל החתימה כאשר דמו המחברים, כי אין זה בית בפני עצמו: **ירודים**. ישראל אשר ירדו מטה מטה בוהיה **לאכול ובהסתר פנים**. נתקיים בהם מה שכתוב בתורה (דברים לא, יז) והסתרתי פני מהם והיה לאכול: **יד השלים**. נוסד על דברי הגמ׳ (תענית כ"ח ע"ב) וחד (צלם) הוה והכתיב ועל כנף שקוצים משומם? אמר רבא תרי הוו (שהעמידם מנשה בהיכל) ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה ואשתכח דהוה כתיב אנת צבית לחרובא ביתא ידך אשלימת ליה, והפייטן נרים נמ׳ כגי׳ הראשונה שהביא רש"י ידך **אשלימת**: **מכנף שקוצים נאכל**. מכנף הצלם הנאכל, כלומר המאוכל ונעשה זבל: **עת צרה בהתכנס**. לה"כ (ישעיה כח, כ) ונדרש על הצלם שהכניס מנשה להיכל (סנהדרין ק"ג ע"ב): **דווים סגופים**. כל׳ הזה כ"פ בתלמוד, ובספרי דברים (א, כז) נושאים את בניהם ואומרים להם אי לכם דווים אי לכם סגופים: **היו מקדם ראשונים**. שהיו בימי קדם ראשונים במעלה: **כאשר תעשינה הדבורים**. לה"כ (דברים א, מד): **הדבורים והעקרבים שונים**. נוסד על המאמר (חגיגה ה׳ ע"א) רעות שמשמו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא ופי׳ התוס׳ (הובא ברש"י) שרבואותיהם סותרות זו לזו עיי"ש: **הוגים אבד**.

שברם ובטל סכוים באישונים: אל קנא בהתאפק במקניאיך דשנים רטובים. מחכים תקים עומדים לעולמים. כנטיעים מחטבים באהבים. האמת והשלום בצומות חטובים. נצח היותם לשמחה ולששון ולמועדים טובים: אל מלך וכו'

פזמון. שם המחבר שלמה (גבירול) (מיוסד במשקל יתד ושתי תנועות). בזה הפזמון יש הרבה שנויי נוסחאות.

שעה נאסר. אשר נמסר. ביד בבל וגם שעיר. לך יהמה. זה כמה. ויתחנן כבן־צעיר. יום גבר האויב ותבקע העיר: לזאת אכף. ואספוק כף. ביום חמש פזרוני. ועל רגל. העגל. הלחות יצאוני. וגם השמיד. התמיד. ובסוגר הביאני. והושם אליל. בהיכל כליל. ומעצתו כלאני. והמנחה. הונחה. ודתך צר באש הבעיר. יום: מאד אתחל. ואתחלחל. ביום שדי דחפני. והשפיפון. מצפון. כשבלת שטפני. מאור חשך. וגם ששך. כמו כדור צנפני. והציד. שלח יד. והצפיר והשעיר. יום: הוד לבי. ומשגבי. הלעד אפך יעשן. הלא תראה. עם נלאה. אשר השחר כמו כבשן. גדור פרצי. בבן־פרצי. (שמחני והעלני). ומחדק לקוט שושן. בנה בית זבול. והשב גבול. הכרמל והבשן. ועין פקח. ונקם קח. מאצר ומדישן. שפוט אלם. ואז ישלם. המבעה והמבעיר. יום גבר האויב ותבקע העיר:

אל מלך, ויעבור. זכור רחמיך וכו' עד גמירא

עיון תפלה

שברם ובטל סכוים, חוטאים נלכם שכבר אבדה תקותם, ותפס לשון הגמרא (בבא מציעא ל"ג ע"ב) ובזומא (ע"ב ע"א) פירש רש"י סיכוין מה שאנו סוכין ולופין להם: **באישונים**. כך הם חוטאים בשבתם בחשכת הגלות: **אל קנוא**. אתה אל קנוא שכתוב בך (נחום א, ב) אל קנוא ונוקם ה' וגו' נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו: **בהתאפק במקניאיך**. על ידי אריכות אפך לעוברי רצונך — **שמנו** עשתו כל כך עד שנעשו **דשנים רטובים**, ועד מתי אלהים יחרף צר? — **מחכים תקים עומדים לעולמים**. כבר בא מועד להקים את בניך המחכים לישועה מכפילתם המצויה ולהעמידם **עמידה עולמית**: **כנטיעים מחטבים**. מלה"כ (תהלים קמד, יב): **בצומות חטובים**. האמת והשלום חרותים בצומות: **שעה נאסר**. השיר הזה השקול במשקל ג' נ' תנועות חתום שם המחבר **שלמה**, ושנגונו הנעים מעיד עליו שהוא רבינו שלמה בן יהודה ן' גבירול ז"ל: **שעה** לשועת אסיר התקוה: **ביום חמש פזרוני**, כן צריכים לנקד, אכף ואספוק כף ביום הזה שארעו בו חמש המאורעות הנוראות (תענית כ"ו ב') אשר פזרוני לכל אפסי ארץ: **יצאוני**. יצאו ממני: **ומעצתו כלאני**. בבואי אל ההיכל מלאתי תמיד עצה והוראה איך להתנהג בדרכי, ועכשו כלאני מעצתו ודוחק: **ובסוגר הביאני**. לה"כ (יחזקאל יט, ט) ויתנהו בסוגר: **בצור ששך**. כל"ל בבקעת בבל, בבל בא"ת ב"ש ששך (ירמיה כה, כו), ונקראת צול (ישעיה מד, כז) האומר לצולה חרבי: **כמו כדור צנפני**. עש"ה (שם כב, יח) צנוף יצנפך צנפה כדור: **והשפיפון**. כנוי לנבוכדנצר: **מצפון**. מארץ בבל שהיא לצפונה של א"י כמו שנאמר (ירמיה א, יד) מצפון תפתח הרעה: **כשבלת שטפני**. מלה"כ (תהלים סט, ג) ושבלת שטפתני: **הצפיר והשעיר**. מלכות יון (דניאל ח, כא): **בבן פרצי**. במשיח בן דוד היוצא מחלצי פרץ בן יהודה: **ומחדק**. מבין קוצים: **מאצר ומדישן**. אלופי שעיר בארץ אדום (בראשית לו, כא): **המבעה והמבעיר**. לשון המשנה ריש בבא קמא ארבעה אבות נזיקין. ובסדורי התימנים השיר הזה בנוסח אחר. **ביד בבל ושר תעיר** וכו' **כבן צעיר**. מולך **צור בלב עצור תסית מעיו יסעיר, יום גבר** וכו', **לזאת אכף** וכו' **חמש קראוני, ועל רגל** וכו' **יצאוני ולכד צר המבצר ובמסגר הביאוני וגם השמיד התמיד ומעשותו כלאני, והושם אליל בהיכל כליל, ודתך** זר **באש הבעיר. יום גבר** וגו' **ביום שדי חשפני, והשפיפון מצפון כשבלת שטפני, ונהג שבי ארץ צבי וגם כדור צנפני, יום** חשך **מאור ששך ליד פרס דחפני** (כשהשקיעה שמשה של בבל נדחתי למלכות כורש ודריוש), **אכלני הממני וקינה עלי זאת אעיר** (אין זה לשון מסורתנו הנשגב) **יום גבר** וכו', **הלעד בי משגבי הלעד אפך יעשן** וכו' **לקוט שושן, עין פקח תפלתי קח כמו חלב המדושן, בנה בית זבול** וכו' **והבשן, שפוט אלם** וכו':

החזן מתחיל שוכן עד וכו' עד ובורא את הכל. ואח"כ מתחילין כאן:

אור עולם באוצר חיים אורות מאפל אמר ויהי:

מיוסד ע"פ א"ב

אל מתנשא לכל לראש. בחר באם דלת ראש. כבכורה בתאנה בראש: ביטה אל ואותה דרוש. מכל אם לפרוש. לנשאה על כל ראש: גועלה תשית למנוד ראש. והיא תרים ראש. בכסא כבוד מרום מראש: כבודי ומרים ראשי. עתה יעבור בראשי. וידרשי ויבקשי. קדוש:

דבר בזה ספר. וקים באמרי שפר. למשולי עפר ואפר: היותם נותנים כפר. בלי דפי והפר. בעד עונם לכפר: וצדקתם תכתב בספר. בזכרון הספר. למנותם עם נם אנכי עפר ואפר: זה אלי נם לאבי חוזה. והראהו כמין מטבע אש במחזה. ונם הכל יתנו כזה: חסדם יושת בזה. ואחד מהם אל יתבזה. וצוררם ירזה: טובות יוטבו על זה. ושכינה יזכו לחזה. ועמים רבים יזה: יחיד שוכן רומה. התנה בתורה תמימה. ליונה שהיא תמה: כל העבר בימה. ישקלו שקל בלי מהומה. מחצית השקל תרומה: לטובתם בלי לעלמה. ותהיה לה כחומה. תלה ארץ על בלימה: מבן עשרים שנה. יתנדבו בחנינה. פני שוכן מעונה: נשיאים ורבים במשענה. כלם ישוו בנתינה. בלי עוד להתמתנה: סלה יספית תחנה. בכל עת ובכל עונה. ויתקימו ברננה: על נפשותיהם יכפרו. וחטאתיהם יופרו. ובחלק טוב יספרו: פארם הכל יספרו. ושבח יתנו ויגמרו. והודיה לצור ישוררו: צריהם ימעטו ויחסרו. ועל צואריהם יגברו. ובשבע שמחות יחברו: קהלם להתחזק בתעודה. בלי עוד למעדה. בהקריבם זה לעבודה: רם עמם הועדה. באהבה ובחמדה.

כל בו

אל מתנשא. התחיל הפייטן בל' הפרשה כי תשא את ראש והוא ל"ה המתנשא לכל לראש: בחר באום דלת ראש. באומה הישראלית כשהיתה דלי חשבון ומתי מספר כשירדו למצרים בשבעים נפש: כבכורה בתאנה. כמי שרואה תאנה אחת באילן שנתבשלה קודם לאחרות שהוא חומד אותה. והוא לשון הכתוב כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה: מכל אום לפרוש. שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי: בכסא כבוד מראש. ביהמ"ק שנקרא כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: יעבור בראשי. וינאלנו שנא' ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם: וידרשי ויבקשי. לקבלנו מן הגלות: בזה ספר. בס' ואלה שמות: וקים באמרי שפר. במגלת אסתר שהיתה התשועה להם בזכות שקל כסף כפורים: למשולי עפר ואפר. לזרע אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר: בלי דופי וחפר. כדי שיהיו בלי בושת וחרפה ממעשה העגל: וצדקתם הכתוב בספר. שנא' וצדקה תהיה לנו וגו' וכתיב ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון: אבי חוזה. מרע"ה אב לנביאים וחוזים: אל יתבזה. העני לא יהא מבוזה בפני העשיר מאחר שכניהם יתנו בשוה: טובות יוטבו. על זה שבעד כסף השקלים היו קונין קרבנות צבור וע"י הקרבנות וכו' השרה הקב"ה שנקרא טוב שכינתו בביהמ"ק שנקרא ההר הטוב והלבנון: ושכינה יזכו לחזה. ע"י הצדקה שנאמר אני בצדק אחזה פניך וגו': כל העובר בימה. כהנים לוים וישראלים שכלם עברו בים וכדאיתא בירושלמי דשקלים זה יתנו כל העובר. כל העובר בים סוף יתן. והזכיר ל' יונה תמה שהיו אצל הים דומין ליונתי בחגוי הסלע כמפורש באגדה: ישקלו שקל כדי שיהיו בלי מהומה. שנאמר ולא יהיה בהם נגף: נשיאים. עשירים: ודכים. עניים: להתמתנה. מלשון מתון שלא יעכב עוד בנתינת צדקה זו כדי שישכים ויקבל ויאזין תפלתם: קהלם. של ישראל: בתעודה. הורה שקורין בתורה פ' שקלים בכל שנה: בלי עוד למעדה. שלא ימעדו ויכשלו רגלם ל' מעדו קרסולי: בהקריבם. יחשב להם

לימוד

בִּישִׁיבָה וּבַעֲמִידָה: שְׂמֵם בַּחַיִּים הַתְּמִידָה. בְּכָל־כְּלוּל חֶמְדָּה. לַזָּר בְּלִי לַעֲבוֹדָה: יי תָּמִיד תִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן. לַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. בְּכִפּוּר וְיִתְרוֹן. לִפְ*נֵי מָרוֹם וְקָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'

אופן ואם הוא ר"ח אומרים אופן של ר"ח:

כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא. בְּגוֹי אֲשֶׁר לְפָנָיו מַתְמִידִים וְהוּא לָהֶם מַחְסֶה. וְעַל פְּ*שָׁעֵיהֶם אַהֲבָה מְכַסֶּה. וְהַכֹּל יְרוֹ*מְמוּהוּ כְּסוֹ*בְבִים כִּסֵּא:

זולת מיוסד ע"פ א"ב והחיות וכו' ע' זולתך:

אַתָּה אָהַבְתָּ עַמֶּךָ. בַּעֲבוּרָם רַדְתָּ מִמְּרוֹמֶךָ. גָּזַרְתָּ לָהֶם יַמֶּךָ. דִּבַּקְתָּם בְּאַהֲב לִשְׁמֶךָ. הֵם נַחֲלָ*תְךָ וְעַמֶּךָ. וּמַתְמִידִים לְרוֹ*מְמֶךָ. זְכוֹר בְּרִית נְאָמֶךָ. חֲמוֹל וְקָרֵב לָהֶם יוֹמֶךָ: טוֹב נַמְתָּ לְאַדִּירִים. יִשְׁקְלוּ כֶּסֶף כִּפֻּרִים. כַּפֵּר עָוֹן מְכַפְּ*רִים. לַעַד יְהוּ מְשֻׁמָּרִים: מִנְיַן מָעוֹת עֶשְׂרִים. נְתִינַת עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים. סְמִיכַת כָּל־הַנִּסְפָּרִים. עוֹ*לְצִים בְּכָל־עֲבָרִים: פְּקֻדֵיהֶם וּשְׁ*מוֹתָם. צִבְאָם וְרִ*בְבוֹתָם. קוֹמֵם בְּמַחֲנוֹתָם. רָם הַשּׁוֹכֵן אִתָּם. שִׁבְ*טֵי שְׁאֵרִיתָם. תְּהִי תִקְוָה לְאַחֲרִיתָם. תְּפֶן לְבִ*רְכָתָם. כִּקְ*רִיעַת יַם סוּף וּכְ*מַכַּת בְּכוֹרִים שׂוֹנְ*אֵיהֶם לְהַכּוֹתָם: עזרת וכו'

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְ*בוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּ*רְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְ*הַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

כל בו

לימוד תורתם ותפלתם כאלו הקריבו שקלים לעבודה: **בכפור ויתרון**. שיהא להם יתרון כפרה בזה לפני הקדוש ברוך הוא: **כסובבים כסא**. כמלאכים: **מיסוד חכמים ונבונים**. כצ"ל ביו"ד. ופעם ההקדמה הזאת לפני הפיוטים הנאמרים בחזרת הש"ץ. כי בימי קדם נחלקו חכמי ישראל הגאונים אם מותר להתפלל קרובות ופיוטים באמצע התפלה, ויסוד מחלוקתם משום דאמרו רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות, וכתב ע"ז רבינו חננאל ז"ל קים להו לרבנן דליחיד, אבל שאילות שואלין הצבור כגון זכרנו לחיים שרי דהא שלש אחרונות כלהו שאלה נינהו ושרי דשאילות צבור הן, ועוד כתב דאסור לכל מאן דמשני או מוסיף או גורע בשלש ראשונות מן המטבע שטבעו חכמים בברכות, ואלו החזנין שמניחין מטבע הברכות ואומרין קרובות לאו שפיר עבדי, עכ"ל. אבל רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל בתשובתו המועתקת בשבלי הלקט ענין תפלה סי' כ"ח כתיב וז"ל מה שהורה לכם החבר שלא להתפלל קרובות בתוך התפלה בחגים ומועדים ובר"ה ויוה"כ ואפי' זכרנו לחיים לפי שאינו מענין מגן, שאלה זו נשאלה לפני רב כהן צדק ז"ל וישיבתו והשיבו לשאול אדם בשלש ראשונות ובשלש אחרונות ולומר זכרנו לחיים במגן כמנהג שלנו אתם עושים כי הוא מנהג ישיבה שאנו שואלים במגן זכרנו ובאתה גבור מי כמוך ובמודים וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים מר"ה עד יוה"כ, ואם הא דרב יהודה דאמר אל ישאל אדם צרכיו כו' הלכה הוא אם כן אנו עושים שלא כהלכה, אלא אין אנו חלוקין על הלכה זו, דרב יהודה לא דיבר אלא בצרכי יחיד כדאיתא במסכתא ע"ז היה לו חולה בתוך ביתו וכו' אבל צרכי צבור שואלין כגון זכרנו לחיים ובספר חיים. ועוד השיב רב נטרונאי גאון ז"ל שאומרין פיוטין באבות ובגבורות ובכל תפלה ותפלה דלכל רגל ורגל מעניינו ומרבין בו דברי אגדה, ובחנוכה ובפורים אומרין בכל ברכה וברכה מעין אותה ברכה ובר"ה ויוה"כ דברי רצוי וסליחות ובתשעה באב דברי חרבן הבית הרשות בידו, ועיקר שאומרין בכל ברכה וברכה מעין פתיחתה וחתימתה של ברכה, ובאמצע אומרין דברי אגדה ודברי שבח של הקב"ה שפיר דמי, וגם יש לנו ללמוד מן הפייטנים הראשונים שהיו חכמים גדולים, הרי ר' ינאי *) שהיה מן החכמים הראשונים ופייט קרובות לכל סדר וסדר של כל השנה, וגם ר' אלעזר בר' קליר מן החכמים הראשונים ופייט קרובות לכל הרגלים והזכיר באבות ובגבורות דברי אגדה ועניינים הרבה, וגם רבינו קלונימוס ז"ל שחכם גדול היה ופייט קרובות לכל הרגלים והזכיר בם אגדה ועניינים הרבה, ור' משולם בנו ידענו שחכם גדול היה ופייט קרובה ליום כפור ובתוך הברכה אמר עניינים הרבה, ובסוף סמוך לחתימה

*) הערה ע"ז נדפס בסוף היוצרות.

מיוסד ע"פ א"ב

אָז מֵאָז זַמּוֹתָ בְּכָל־פֹּעַל. בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל כֹּל לְךָ לְהַעַל. גַּדְתָּ בְּכֵן לְמַשְׁוֵי מִמֵּי שֹׁעַל. דַּעַת מִפְקַד יְפִי פְעָמֵי נָעַל: הָעַל הֵמִירוּ כְּבוֹד רֵעַ בְּבַעַל. וְזֶה לְלֹא זֶה פָּצְחוּ בְּמַעַל. זָנְחוּ בַחֲרוֹן אַף לְנֶגֶף וָגַעַל. חָל בַּעֲדָם חֶבֶר וְהַצָּרִי תָעַל: טֹרַח מַשָּׂאָם הֻגַּד לוֹ שְׂאֵת. יְשָׁרִם לְהָלִיץ תְּלוּי רֹאשׁ לָשֵׂאת. חזן כָּפְרָם פָּץ תֵּת לְאֻמִּים מַשְׂאֵת. לְנַטְּלָם לְנַשְּׂאָם בְּכִי תִשָּׂא אֶת:

רֹאשִׁי עַל כָּל־רֹאשׁ נִשֵּׂאתָ. גֵּוִי עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קֶרֶת הִתְנַשֵּׂאתָ. חזן אַהֲבָה עַל כָּל־פֶּשַׁע כִּסִּיתָ. בְּגִין צֵל יְמִינְךָ לְגוֹנְנִי הִתְנַשֵּׂאתָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים

מַעְתִּיק פְּלוּסִים צָר וּבוֹרֵא רוּחַ. מְמַדֵּד וּמְשַׁקֵּל נָזֵל עִם רוּחַ. נֶגֶף לְבַל יַזִּיק לְנִדְכְּאֵי רוּחַ. נוֹבַבְתָּם תֵּת פִּדְיוֹן לְכָל־רוּחַ: שְׂרִיג זֵד שֵׂעִיר טֶרֶם

עיון

הזכיר מעין הברכה, ויש ללמוד מהן ולא לבטל קרובות שהן שבח הקב"ה. עכ"ל תשובת רמ"ה ז"ל. ולפיכך כשמתחיל החזן לומר הפיוטים, כדי להפיס דעתם של הצבור שלא יתלוננו עליו איך הוא מרשה לעצמו להפסיק באמצע התפלה בג' ראשונות — הוא מתנצל לפניהם ואומר כי לא מדעת עצמי אני עושה זאת אלא **מיסוד חכמים ונבונים** שהם ברוב חכמתם יסדו לומר כך, וכדי שלא תחשב ההקדמה הזו להפסק לפיכך הוא מזכיר גם כה דברי שבח להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

אז מאז זמות בכל פעל. כאשר עלה על לבך לחשוב על דבר פעליך ולהעלות לך על הנמצאים מן האין אל היש שיהיו כלם במספר ובמשקל לך עודף וגרעון: **גדת**. הגדת: **למשוי ממי שעל**. למרע"ה המשוי מן המים שנאמר בהם (ישעיה מ, יב) מי מדד בשעלו מים: **דעת מפקד יפי פעמי נעל**. לדעת אל נכון מספר בני ישראל שכתוב בהם (שה"ש ז, ב) מה יפו פעמיך בנעלים. ירצה — מאז עלה במחשבתך לקרוא את העולם היו ישראל ראשית כונתך, ולפיכך צוית למשה רבינו ע"ה תומ"י למנות מספרם: **העל המירו כבוד רע בבעל**. ולפי שהמירו כבודו של הקב"ה שנאמר בו (שם ה, טז) זה דודי וזה רעי: **בבעל**, בעגל: **וזה ללא זה פצחו במעל**. ובמעלה אשר מעלו פצחו ואמרו זה אלהיך (נחמיה ט, יח) לשור אוכל עשב שאיננו זה כי אין בו ממש: **זנחו בחרון אף לנגף וגעל**. נזנחו בחרון אפו של הקב"ה שנאמר (שמות לב, י) ויחר אפי בהם ואכלם, **לנגף** שנאמר (שם שם, לה) ויגוף ה' את העם, **וגעל**, כי געלה נפשו בם שנאמר (שם לג, ג) כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה: **חל בעדם חבר**. ויחל משה את פני ה' אלהיו (שם לב, יא), וחבר הוא אחד משמותיו של משה רבינו ע"ה: **והצרי תעל**. ורפואת מרע"ה היתה להם לתעלה: **טורח משאם הגד לו שאת**.

תפלה

בש"ר פ"ז סי' ג' א"ל הקב"ה בני שרבנין הם רגזנין הם סרחנין הם ע"מ כן תהיו מקבלים עליכם שיהיו מקללין אתכם שיהיו מסקלין אתכם באבנים: **ישרם להליץ**. להמליץ ישרם לפני: **תלוי ראש לשאת**. בפסיקתא דר"כ הוצאת בובר פסיקתא בפרשת שקלים סי' ה' בנדבה שהביאו ישראל למלאכת המשכן ולאהל מועד ניתן להם תלוי ראש ע"י משה ואמר כי תשא את ראש. ובלשון הזה ברים במדבר רבה פ"א סי' ה' רוממתי קרנם ונתתי להם תלוי ראש: **כפרם פץ תת לאמים משאת**. כמו שנאמר (ישעיה מג, ג) נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך. פץ בלשון הפייטנים דבר, ובמקרא (שופטים יא, לה) פציתי פי, והפייטנים רגילים להחליף גזרות הנחים זו בזו: **משאת**. נתונים נהונים לכל עבודה, וכמ"ש (ישעיה ס, יב) כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו: **על גפי מרומי קרת**. לה"כ (משלי ט, ג): **התנשאת**. לא ידעתי בכאן טעם ההתפעל: **אהבה**. עפ"ה (שם י, יב) ועל כל פשעים תכסה אהבה: **בגין צל ימינך**. בגנון של ימינך המגין עלינו ומציל אותנו מיד שבעים הזאבים: **התנשאת**. כמו שאמרו רבותינו (יומא ס"ט ע"ב) הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה האיך אומה אחת יכולה להתקיים בין שבעים אומות: **מעתיק פלוסים**. מעתיק ומסיע ממקומם ההרים אשר שקלם בפלס (ישעיה מ, יב), ועפ"ה (איוב ט, ה) המעתיק הרים ולא ידעו: **צר ובורא רוח**. עפ"ה (עמוס ד, יג) יוצר הרים ובורא רוח: **ממדד ומשקל נזל עם רוח**. עפ"ה (איוב כח, כה) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה: **נגף לבל יזיק**. בויק"ר פט"ו סי' א' בשעה שהרוח יוצא מלפני הקב"ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות ואומר לו הוי זהיר שלא תזיק לבריותי: **נובבת תת פדיון לכל רוח**. דברת לתת פדיון לכל נפש: **שריג זד שעיר טרם עמד**. עוד בטרם נולד הגר

עָמַד. סָקַרְתָּ כִּי לְמוֹקֵשׁ וְלִצְנִין יַעֲמַד. עֲצַת זֶה לָזֶה שֶׁמַע בְּמַעֲמַד. עָתוּד שְׁקָלִים מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ לִלְמֹד: פָּרָשָׁה זֹאת לַהֲגוֹת בְּקֵץ זֶה. פְּלָסֶיהָ לְהַקְדִּים לְפֶלֶס צַר וּבוֹזֶה. חזן צוּרַת מַטְבֵּעַ כְּחָז אֲבִי חוֹזֶה. צִוָּה צוּר לְצִיר כֵּן תֵּת מַתָּן זֶה: שְׁמוֹ מְשֻׁתָּף בְּעַם לוֹ עֲמוּתִים. וְעָלָיו כָּל־הַיּוֹם הֵם מוּמָתִים. חזן יָעִיר וַיֶּחֱשׂוֹף זְרוֹעַ וְיַד מְמִתִּים. בְּזִיל נִטְּפֵי לֶקֶשׁ לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קְצוּבָה הִיא זֹאת לְשׁוֹעִים וְקַלִּים. קְצִינִים וְרָשִׁים יַחַד בָּהּ שְׁקוּלִים. קָצִין לְבַל יָעוֹז מוּל מַקְהִלִים. קְרָא לוֹמַר הוֹנִי פְּדַעֲנִי[א] מְעֻקּוּלִים: רֹב עָם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר. רַב עָם צָעִיר מֵעֶשְׂרִים לְהִסָּפֵר. רְאוּיִם לְעֹנֶשׁ וְזָהַר בְּסֵדֶר לְהִתְפַּר. רֶשַׁע וְכָל־פֶּשַׁע לְכַפֵּר וּלְהָפֵר: שְׁעוּרִים בְּזֶה שִׁעוּר בְּמִפְקַד לְהַגְבַּר. שֶׁתִּילְמוּ לְנְשִׂיאַת רֹאשׁ אוֹתָם לְהַבַּר. חזן שִׁקְלֵי כֶסֶף כִּפּוּרִים בְּפִרְם לְהַדְבַּר. שְׁמוּרִים לְזִכָּרוֹן תֵּת כָּל־הָעֹבֵר:

תָּמְדוּ מֵאָז כָּל־עֲדַת קְדוֹשִׁים. תְּרוּם בִּשְׁלֹשָׁה פְרָקִים תְּרוּמַת קֳדָשִׁים. חזן תְּכוּנָה לְבֶדֶק הַבַּיִת וְכָל־אִשִּׁים. תֵּת בְּיַד הַכֹּהֲנִים כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים:

א) פדעני, כמ"ש בעי"ן, עפה"כ (איוב לג, כד)

עיון תפלה

הכלל מגזע עשו הוא המן הרשע: סקרת. ראית מראש: עצת זה לזה שמע במעמד. לפיכך יעצת אותנו במעמד הר סיני להשמיע על השקלים מר"ח אדר כדי להקדים שקלינו לשקליו: פרשה זאת להגות. לקרוא את הפרשה הזאת בזמן הזה: פלסיה. משקליה: צורת מטבע כחז אבי חוזה. כשראה משה אבי הנביאים את המטבע של אש אשר הראה לו הקב"ה: צוה צור לציר. אז צוה הקב"ה ציר ישראל למרע"ה הציר הנאמן: כן תת מתן זה. כזה יתנו. וכן מפורש בירושלמי שקלים פרק א' ה"ו ובפסיקתא דפ' שקלים סי' קמ"ד:

שמו משותף. גם בקרובות יום שני של סוכות בפיוט ארחץ בנקיון כפות יסד הקליר „שמך משותף בשמנו" ובפיוט ונתנה תוקף לרבי אמנון „ושמנו קראת בשמך" והוא ע"פ דברי רבותינו במדבר רבה פ"כ סי' כ"א כיון שראה בלעם האיך משמרין ישראל אפי' המצות הקלות אמר מי יוכל לקלל את אלה שמשמרין מצותיו ושמו משותף בהן. ושם פ"ה סי' ו' למען שמו אהדיך אפי' אלו ישראל שיחד הקב"ה שמו עליהם ושיתף שמו בשמם ישר אל, ובתנחומא פ' קדושים סי' ה' אבל ישראל נקראו על שמו של הקב"ה נקרא אלהים וקרא לישראל אלהים שנא' אני אמרתי אלהים אתם וכו': בעם לו עמותים. מחוברים ומדובקים: ועליו כל היום הם מומתים. שנאמר (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום: ויחשוף זרוע. עפ"ה (ישעיה נב, י) חשף ה' את זרוע קדשו: ויד ממתים. על פי הכתוב (תהלים יז, יד): בזיל נטפי לקש. בהזלת טפות גשמים: לשועים וקלים. משקל קצוב לעשיר ולרש, כמו שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט: קצין לבל יעוז. הטעם שהעשיר לא ירבה, כדי שלא יעוז לומר הוני פדאני, וכן כתב ר' טוביה בר' אליעזר ז"ל בפסיקתא זוטרתי „שלא יתרברב העשיר על העני" אבל בשאר מתנות ולדקות כתיב איש כמתנת ידו, עכ"ל: מעקולים. מעוותים: ראוים לענש וזהר. מבן עשרים שנה ומעלה שאז נעשים בני עונשין ואזהרה בב"ד של מעלה: בסדר להתפר. וגם בסדרי טכסיסי מלחמה ראוים הם להתחבר אל הצבא, כמו שנאמר ריש במדבר מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל. ואמר התנא באבות פ"ה בן עשרים לרדוף: שעורים בזה שעור. הקב"ה שיער בחכמתו שבזה השיעור של מחצית השקל. במפקד להגבר. לא לבד שלא יתמעטו על ידי המנין אלא שיתגברו ויתוספו עליהם ככהנה וכהנה: שתילמו. אפשר שכוון למה שאמרו במשנה שקלים פ"א כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק, וכ"כ בסדור דובר שלום. ויותר נראה כמו שכתב בספר נחל איתן על פי מה שאמרו במדבר רבה פ"ב סוס' א' ד"א לדיק כאמר יפרח מדבר בשבטו של לוי וכו' שלא בחר בכל השבטים לעמוד בשמושו אלא בשבטו של לוי הדא הוא דכתיב שתולים בבית ה':

תמדו. התמידו במנהג זה: תרום בשלשה פרקים. שקלים ריש פרק ג':

תֵּפֶן בְּאוֹן פִּיד מִיט רְפָשֵׁנוּ. תַּבִּיט בְּדָכְיֵנוּ וְעוֹד בַּל־תַּכְפִּישֵׁנוּ. חַי תִּקְרָא דְּרוֹר כְּמָאז בּוֹ לְהַחְפִּישֵׁנוּ. נָתַתָּ הָמוֹן לְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֵׁנוּ:

תִּזְכּוֹר לְהַעֲלוֹת נְשׂוּאֵי רַחַם מִדָּכְיָם. תְּמוּכִים נְזוּרִים כְּהוֹד טוֹב עֶדְיָם. חַי תְּקַף עֹז אַדְּרוּךְ עַל יָם. תִּזְכּוֹר לָעָם מִסְפָּרָם כְּחוֹל הַיָּם:

יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

מִי יוּכַל לְשַׁעֵר כָּל־הַפְּקוּדִים. אֲשֶׁר בְּחֶבֶל וּבְחֶלֶשׁ לֹא נִפְקָדִים. בְּרִית כְּרוּתָה לָמוֹ מֵאָז בִּפְקוּדִים. לְבַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג מֵחֹמֶשׁ פְּקוּדִים: וְאִם כְּתֹרֶן וְכַנֵּס יִשָּׁאֲרוּ מְפֻקָּדִים. לֹא יְמֻעֲטוּ מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא מְנֻקָּדִים. וְאִם לְנֶגֶף וָאֶנֶף בְּאַף מְפֻקָּדִים. כֶּסֶף תֵּת כֹּפֶר הֵם מְפֻקָּדִים. וּבְבַל־עֶרֶב נִשְׁמָתָם בְּיָדְךָ מַפְקִידִים. וּבְכָל־רִגְעֵי בֹקֶר נִבְחָנִים וְנִפְקָדִים. וְלִי מַה יָּקְרוּ עָלַי הַפְּקוּדִים. אֵלֶּה הַפְּקֻדִים וְהַמִּתְפָּקְדִים. שְׁמוֹר פִּקּוּדִים. וְנִפְקָדִים וְשׁוֹקְדִים. הֱיוֹת מְשֻׁקָּדִים. וּלְךָ קוֹדִים:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

עיון תפלה

תפן באון פיד. עתה בקשתנו מלפניך כי תפן להביט בחזק השבר איך נשבענו בטיט ורפש: **בדכינו.** בשפלותנו: **בל תכפישנו.** מלה"כ (איכה ג, טז) הכפישני באפר: **נשואי רחם.** ישראל הנשואים מני רחם (ישעיה מו, ג): **נזרים.** מוכתרים, פעל נגזר מהשם נזר: **אדרוך.** שבחוך:

מי יוכל לשער כל הפקודים. מי יוכל לחשוב בדיוק כמה היה מספר בני ישראל: **אשר בחבל ובחלש לא נפקדים.** אשר לא נמנו בגורל, כי על בן עשרים שנה לא נמנו וכן מששים שנה ומעלה לא נמנו, שנאמר כל יוצא צבא ואלה אינם יוצאים לצבא. וחלש וחבל שם לשונות גורל, ובילקוט במות רמז רס"ה ארבעה שמות נקראו לגורל חליש פור גורל חבל. ואני הדל בכל בית ישראל שערתי מספר מפקד העם היוצא ממצרים שלא בדיוק כ"כ. התבונן בינה בדברי התלמיד (בכורות ה' ע"א) שאל קונטריקוס השר את רבן יוחנן בן זכאי בפרטן של לוים אתה מוצא כ"ב אלף ושלש מאות ובכללן אתה מוצא כ"ב אלף, ואותן ש' להיכן הלכו? א"ל ג' מאות בכורים היו ואין בכור מפקיע בכור. ועי' במדבר רבה פ"ג סי' י"ד ופ"ד סי' ס'. עינינו הרואות כי על ג' מאות בכורים היו כ"ב אלף פשוטים, ולפי חשבון זה על כ"ב אלף ורע"ג בכורים היו 1,633353 וביחד עם הבכורים והלוים 1,67‎/926, ובצרוף הנשים שהיו לא פחות ממספר האנשים — יותר הרבה מן 3,355852, ובלא ספק שמספר המפורש בשמ"ר ריש פרשה מ"ב שהיו אז ס' רבוא זקנים ס' רבוא בחורים וס' רבוא נערים וכן בנשים עיי"ש. ובתרגום יונתן (שמות יב, לז) בר מטפלא חמשא לכל גברא, לדברי שניהם היו שש פעמים ששים רבוא, ולדברינו החשבון הזה מבואר: **ברית כרותה** וכו' **לבל יחסר המזג** וכו'. שנאמר אתם נצבים היום כלכם (דברים כט, ט) כמספרכם זה שאתם היום יהיה קיים לעולם ועד ולא יחסר ממנו איש אפי' בשעה שחוטאים, ובבמדבר רבה פ"א סי' ד' זש"ה וכו' אל יחסר המזג אלו הסנהדרין וכו' בטנך ערמת חטים וכו' מה חטים כשהם יוצאין לזרע יוצאים במנין וכשהם נכנסין לגורן נכנסים ג"כ במנין כך ישראל וכו', וסובר הפייטן שהבטחת אל יחסר דרישא דקרא אכוונה מילתא קאי גם אערמת חטים: **מחומש פקודים.** לבל יחסר המנין ממה שנזכר בחומש הפקודים היינו ספר במדבר: **ואם כתורן וכנס ישארו.** נה"כ (ישעיה ל, יז) ואפילו אם ישארו רק מעט **לא ימעטו מששים רבוא: מנוקדים.** מצוינים, מלשון עקודים נקודים: **ואם לנגף.** ואם נגזר עליהם להפקד בנגף וחרון אף אז. **כסף תת כפר הם מופקדים.** נצטוו לתת כסף כפר נפשם, כי צדקה תציל ממות: **ובבל רגעי בקר.** עפ"ה (איוב ז, יח) ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו: **הפקודים והמתפקדים.** ישראל והלוים כי בלוים נאמר לשון התפקדו: **שמור פקודים ונפקדים.** אנא ה' שמור את הפקודים אשר ישנם עמנו עומדים ונפקדים אשר נפקדו ממנו שמרם בעוה"ב: **ושוקדים היות משוקדים.** ומתאמצים להיות מבוקדים ומצוירים לפניך במצות ובמעשים טובים:

הומן

בראשי החרוזים, שם המחבר אלעזר בירבי קליר

אוֹמֵן בְּשָׁמְעוֹ כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ. חָל וַיֵּחַת אֵיךְ אוֹתָם דָּרוֹשׁ: לְעַם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר. אֵיכָכָה אֲסַפְּרֵם וְלֹא נִתְּנוּ לְהִסָּפֵר: עֲקָרָם כְּנֶאֱמַר לוֹ הַבֵּט וּסְפֹר. שָׁב וַיּוֹשַׁב אִם תּוּכַל לִסְפֹּר: זַרְעָם כְּחוֹל יַמִּים וְכוֹכְבִים סְפוּרִים. וַאֲנִי אֵיךְ אֲסַפְּרֵם וְלַעַד פָּרִים: רָם חִוָּה לוֹ אוֹת מִסְפָּרָם. אֵיךְ לִמְנוֹתָם וְלַעֲמוֹד עַל סִפְרָם: בִּקּוּר רָאשֵׁי שְׁמוֹתָם לְחֶשְׁבּוֹן תַּעֲלֶה. וּמִדַּת מִנְיָנָם בְּיָדְךָ אָז תַּעֲלֶה: יְקַר שְׁלִישִׁי בְּתוֹכָם לֹא הָפְקַד. כִּי לִגְיוֹן מֶלֶךְ לְבַדּוֹ נִפְקָד: רָשׁוּם מִבֶּטֶן לְהִפָּקֵד בְּמִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו נִמְנִים מִבֶּן חֹדֶשׁ: בְּשָׁמְעוֹ אֹמֶר וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר. פָּץ בַּמֶּה יִתְרַצֶּה אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר: יָצִיר מַה יִתֵּן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ. וְיִמְצָא חֲנִינָה פְּנֵי שָׂם נַפְשׁוֹ: קָדוֹשׁ כְּחָפֵץ לְהַצְדִּיק עַם זֶה. כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ הֶרְאָהוּ בְּמַחֲזֶה: לִמְּדוֹ זֶה יִתְּנוּ וְלֹא יִתְמַהְמְהוּ. וְלַכֹּל יִתְּנוּ אֶת אֲשֶׁר נָתְנוּ: יָהּ לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ. כַּאֲשֶׁר נִקֵּיתָ חֵטְא גִּבּוֹרֵי כֹחַ: חזן רַחוּם כְּרִחַמְתָּ נְשׂוּאֶיךָ בְּכֶסֶף כִּפּוּרִים. כֵּן שְׁעֵה שְׂפָתֵינוּ בְּשִׁלּוּם פָּרִים:

חזן **אֵל** נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ. וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ. וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא. הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. מַלְכוּתוֹ נֶצַח. נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ. סַפְּרוּ עֻזּוֹ. פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו. קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ. רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח. תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

חזן וקהל עַד אֶשָּׂא רֹאשׁ. כְּמוֹ מֵרֹאשׁ. לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ:

חזן וקהל עַד בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק. יַכְרִיעֵנִי לְצֶדֶק. נוֹרָא וְקָדוֹשׁ:

עיון תפלה

אומן. זה מרע"ה ע"ש הכתוב כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא, יב): **חל ויחת.** בילקוט ריש פ' כי תשא אמר הקב"ה למשה לך מנה את ישראל אמר משה לפני הקב"ה כתיב והיה זרעך כעפר הארץ וכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים ואתה אומר לך מנה את ישראל, איני יכול לעמוד על מנינם. א"ל הקב"ה לא כמו שאתה סבור אלא אם בקשת לעמוד על מנינם של ישראל טול ראשי אותיות של שבטים ואתה עומד על מנינם רי"ש מראובן נו"ן מנפתלי שי"ן משמעון יו"ד מיהודה יו"ד מיששכר יו"ד מיוסף ז' מזבולון דל"ת מדן ג' מגד בי"ת מבנימין אל"ף מאשר (כל אות נחשבת למספר אלפים) הרי תקנ"ז אלפים ואותן ג' אלפים שנשתיירו הן שנהרגו על עון העגל, ע"כ: **עקרם.** שרשם זה אברהם: **יקר שלישי.** השבט השלישי היקר הוא שבט לוי: **לגיון מלך.** חילו של מלך מלכי המלכים הקב"ה: **רשום מבטן.** נרשם בקדושה בעודנו במעי אמו, כמו שאמרו בבמדב"ר פ"ג למוד השבט הזה להיות הקב"ה מונה אותו עד שהן במעי אמן: **במה יתרצה אשכול הכופר.** במה יתרצה ויתפייס הקב"ה שנקרא אשכול הכפר (שה"ש א, יד). ובתנחומא כי תשא סי' ו' כיון ששמע משה כן נתירא ואמר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו וכו' כבר מצינו שפדיון נפשו של אדם ככר כסף שנאמר והיתה נפשך תחת נפשו או ככר כסף תשקול וכו' ממוציא שם רע שנאמר וענשו אותו מאה כסף וכו' מן האונס למד משה כתיב באונס ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף וכו' משור נגח למד משה שנאמר כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו, א"ל הקב"ה חייך לא ככר כסף ולא מאה כסף ולא חמשים כסף ולא שלשים שקלים אלא זה יתנו, ע"כ: **ולא יתמהמהו.** לא יתמהמהו מתת: **יתנו.** יספרו: **לא מצאנוך שגיא כח.** עפ"ה (איוב לז, כג) שדי לא מצאנוהו שגיא כח, לא מצאנו שתכביד עלינו כרוב כחך. ובפסיקתא בפ' שקלים הוצאת בובר סי' קס"ז אין הקב"ה בא בטרחות על ישראל, ובבמו"ר פל"ד כי' ה' לא בא על האדם אלא לפי כחו עיי"ש: **שפתינו בשלום פרים.** תשעה אל תפלתנו אשר בה נשלם את הקרבנות, על שם הכתוב (הושע יד, ג) ונשלמה פרים שפתינו:

אל נא לעולם תוערץ ולעולם תקדש. לפי שבשביל אריכות הפיוטים מאחרים אמירת הקדושה לפיכך תקנו הפייטנים לומר נוסח זה שהוא כעין קדושה: **עד אשא ראש.** הוא סיום לפיוט אומן בשמעו, כלומר

מיוסד ע"פ א"ב

אֵלֶּה אֶזְכְּרָה אֵת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בִּהְיוֹתִי בֶּטַח וְשָׁקֵט בְּנָכוֹן וְנִשָּׂא. גָּעַלְתִּי בְּעֵבֶר וּשְׁקָלַי אֵיךְ אֶשָּׂא: דֵּי שְׁקָלַי עַד לֹא שָׁקַלְתִּי. הִנָּם לְמַס עוֹבֵד הַיּוֹם שֻׁקַּלְתִּי. וּבְחֵטְא עִוּוּל שֶׁקֶל לְרֶשַׁע נִשְׁקָלְתִּי: זוּזֵי לְלֹא תָתִי לְשָׁבְנֵי בְּגִילָה. חַבְתִּי לְתַשְׁלוּם דַּרְכְּמוֹן לְעוֹלֵי גוֹלָה. טָבְעוּ גַּם הֵם וְהֶעֱרַמְתִּי מְגֻלָּה: יֹשֶׁר שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת מִשְּׁלֹשֶׁת סְאִים. כְּנוּסוֹת לְמִקַּח שֵׁי מְרִיאִים וְשֵׂיִים. לָקְחוּ וְאֵין עוֹד בְּצָעֵי נוֹשְׂאִים: מִדַּת שׁוֹפָרוֹת תִּקְלִין חַדְתִּין וְעַתִּיקִין. נְדָבוֹת אֲשֶׁר בָּם הָיוּ מְעַתְּקִין. סָרוּ כַּמָּה מִנִּי וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִין: עֲצַם הֲמוֹן חוֹגֵג וְשׁוֹטֵף כַּנָּהָר. פֻּזַּר וְנוֹתַרְתִּי כַּתֹּרֶן בְּרֹאשׁ הָהָר. צֶדֶק מְלוֹנִי שֻׁעֲרַר כְּתֵל הָר: קַן צִפּוֹר קָרָא לִמְרוֹם הָרִים. רֹאשׁ נְשׂוּאַיִךְ כְּמֵאָז בּוֹ לְהָרִים. שִׁבְעָה וּשְׁמֹנָה עָלֶיהָ לְרֹאשׁ תָּרִים: חזן עַד אֶשָּׂא רֹאשׁ. כְּמוֹ מֵרֹאשׁ. לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ:

חזן וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

סלוק

אָז רָאִיתָ וְסִפַּרְתָּ וַהֲכִינוֹתָ וַחֲקַרְתָּ. וּמָדַדְתָּ וְכַלְתָּ וְשָׁקַלְתָּ וְאָמַדְתָּ וְצָבַרְתָּ

עיון תפלה

כלומר שעה אל תפלתנו וקבל אותה במקום הקרבנות עד אשר אזכה לשוב לשאת ראש כמו מראש בימי קדם, או עד אשר יכריעני לצדק ולזכות ויגאלני גאולת עולם ויבנה בית המקדש במהרה בימינו — אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים:

בנכון ונשא. בטוח ושאנן בבית המקדש שכתוב בו נכון יהיה הר בית ה' וגו' ונשא מגבעות (ישעיה ב, ב): **געלתי בעבר**. נפלטתי ונזרקתי מארץ ישראל לעבר הנהר כלומר בחוץ לארץ, מלשון שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא, י): **די שקלי עד לא שקלתי**. בעד שלא בקשתי לשקול די שקלי (שעור מחצית השקל): **הנם למס**. נתחייבתי להתם למסים וארנוניות: **ובחטא עוול שקל**. בשביל שעשיתי עול במדות ובמשקולות: **לרשע נשקלתי**. נמכרתי בידי רשע כמו שאמרו רבותינו במדרש רות פרשה א' סי' ב' אם ראית דור שמדותיו של שקרים מלכות באה ומתגרה באותו הדור שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וסמיך ליה בא זדון ויבא קלון, ובפסיקתא דרב כהנא הובאה בובר פסיקתא דפ' זכור סי' ע"ד לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן וכתיב בתריה זכור את אשר עשה לך עמלק: **זוזי ללא תתי לשבני בגילה**. בשביל שלא בקשתי ליתן מחצית השקל שהוא שני זוזים: **חבתי לתשלום דרכמון לעולי גולה**. בבנין הבית השני כמו שכתוב (עזרא ב, סט) ככחם נתנו לאוצר המלאכה זהב דרכמונים: **טבעו גם הם**. גם הדרכמונים ההם טבעו בחרבן הבית: **והערמתי מגולה**. ואז נשארתי עירום ועריה מבלי מצוה זו: **משלושת סאים**. שקלים פ"ג מ"ב בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה: **כנוסות למקח**. נאספות לקנות בהם קרבנות צבור פרים וכבשים: **לקחו** מאתנו **ואין עוד בצעי נושאים**. אינם מכפרים עוד על עון בצעי: **תקלין חדתין ועתיקין**. שם פ"ו מ"ה י"ג שופרות (קופות) היו במקדש וכתוב עליהם תקלין חדתין ותקלין עתיקין: **אשר בהם היו מעתקין**. בשבת אלה הנדבות עתקו וגם נגרעו חיל, מלשון הון עתק (משלי ח, יח): **סרו וכו' והדברים עתיקין**. לה"כ (דה"א ד, כב) כל הדברים היקרים האלה סרו ונעתקו ממני: **עצם המון חוגג**. בפרש"י (תהלים מב, ה) המון חוגג שהיו עולים לרגל והולכים להוג ועל ככה יסד הפייט שגם המון חוגג ושוטף כנהר, עכ"ל: **צדק מלוני**. כמו מלון צדק שהוא ביהמ"ק אשר צדק ילין בו: **שערר**. נחרב מלשון שמה ושערורה (ירמיה ה, ל): **קן צפור**. ישראל: **קרא למרום הרים**. כנס אותם לבית המקדש שנקרא מרום הרים (מ"ב יט, כג): **ראש נשואיך כמאז בו להרים**. ובו תרים ראשם של נשואיך הם ישראל הנשואים מני רחם: **שבעה ושמונה**. רומז על המקרא (מיכה ה, ד) והקמונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם ונמנו בסוכה נ"ב ע"ב:

אז. בתחלת בריאת העולם: **ראית וספרת וכו'**. מצאתי בהקדמת הגאון ר' ישראל זצ"ל לספרו פאת השלחן בשם רבינו אליהו גאון זצ"ל ששאלו אותו תלמידיו מה המה כל כך תיבות? והשיב שהם ל"ט תיבות ובהם מרומזים ל"ט מלאכות של מעשה בראשית שבהן ברא הקב"ה את עולמו ומכולן שבת ביום השבת ולכן נאסרו לנו ל"ט מלאכות בשבת, עכ"ל. ואני מוסיף מעט על דבריו, שלפיכך אנו לומדים מלאכות שבת ממלאכת המשכן, כי טעם שביתת שבת לפי ששבת אל מכל מלאכתו בבריאה

ופקדת והשבת וסכמת ומנית וספרת וקצבת וחרצת וגזרת וטפחת ושערת והבטת והבנת והשכלת ושרת וסקרת וכתבת וחרטת וחקקת וצינת וחרת ולמדת והודעת וחוית והורית וגזרת וצוית וקראת ועבית ודברת ואמרת: כל־מנין ומפקד וחשבון ומספריו. כל־משקל ופלס וכים ומאזניו. כל־כיל לח ויבש ומשוריו. כל־קו וקצב ומדד ושעוריו: היה לדקדק חשבון לכל־דבר. לבל יגלם חשבון וישטף ויעבר: מתחיל במדידה מחמש מאות שנה. עד שהוא מכלה באצבע הקטנה: דרך יום הוא בעשר פרסה. וארבעת מיל היא כל פרסה: ומדת המיל שבעה ומחצה רים. ובשלשים קנים הוא קצב הרים: ושעור הקנה שש אמות וזרת. וכל־אמה מודדת שליש בזרת: והזרת מותחת עד שנים בסיט. וארבע אצבעות הוא הטפח והסיט: וכמו נתנה מדה למדידת הארץ. כן נתן כיל לתולדות הארץ: מתחיל ממאה וששים ושש שנה. עד שהוא מכלה בשתות אצבע קטנה: זה הים הגדול בשליש יושב. במאה וששים ושש ועוד מתחשב: ועמקו בעשרים וארבעה למתה סוף. וסוף בשבעים ושנים לעגל גיחון. וגיחון מכפיל ששים במדת פרת. והפרת תקפו כנגד שני הנהרות. ושני הנהרות מעדיפים בארך הירדן. והירדן מרחיב חמשה כים הזבול. וים הזבול מאה וחמשים מקואות. ומדת המקוה כשני חמרים ביבש. ושעור כל־חמר כשני לתכים. וכל־לתך יכיל חמש איפות. וכל־איפה עושה עשרה עמרים. וכל־עמר שבעת רבע וכלה. והכלה אחד ממאה ועוד בסאה. וסאת יבש חסרה שליש בלח. וסאת הלח אחד משלשה בבת. וכל־בת מחזקת ששה בהין. וההין כמו שנים עשר לג ועוד. הלג מתחלק לארבעת רבעים. ורבע מוכן לרבוע כוס ישועות. והכוס

עיון תפלה

בבריאת עולם, ומי בא בסוד ה' לדעת איזה מלאכה הוצרכה בבריאת העולם ונשבית ממנה ואיזה מלאכה לא הוצרכה שם ואין צריך לשבות ממנה, ובאשר ידענו מדברי רבותינו הקדמונים ז"ל שהמשכן היה מכוון כנגד כל העולם כלו, א"כ כל מלאכות המשכן היו ג"כ בבריאת העולם, לפיכך עלינו להתבונן במלאכת המשכן למען דעת מלאכות הבריאה: **וספרת**. עש"ה (איוב כח, כז) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה: **וכלת**. לשון מדידה כמו וכל בשלים (ישעיה מ, יב): **וסכמת**. לשון תכן וחשבון, ותכן לבנים (שמות ה, יח) ת"א וסכום לבנין: **וחרצת**. ושפטת: **ושרת וסקרת**. לשון ראיה: **וגזרת**. גם לעיל נזכר הפעל הזה אחר וחרצת: **וכים**. לשון משקל כי אבני המשקל נתונים בכיס כמו האמור במאזני רשע ובכיס אבני מרמה (מיכה ו, יא): **כיל וכו' ומשוריו**. כיל ומשורה הם מדות: **לבל יגלם חשבון**. לשון רש"י (ב"ק קי"ג ב') גלום יכפול ויוסיף לתבוע מה שלא נתן: **וישטף ויעבר**. מלש"כ (דניאל יא, י) ובא בוא ושטף ועבר: **דרך יום הוא בעשר פרסה**. מהלך אדם בינוני, ובב"ב (ל"ח ע"א) לא אמרו שלש שנים אלא כדי שיהא באספמיא ויחזיק שנה וילכו ויודיעוהו שנה וכו' ופירשב"ם ויותר משנה אין דרך ב"א להרחיק מביתם, ולבי אומר לי שרז"ל דברו תמיד מחשבון הבינוני הרגיל והשכיח, ולפי חשבון הבינוני אין אדם יכול להרחיק מביתו יותר משנה, כי מדת כדור הארץ (הקו הסובב) קצבו רז"ל (בפסחים צ"ד ע"א) שתא אלפי פרסה, וחציו ג' אלפים, א"כ המרחק היותר גדול ממקום עמדת האדם באיזה מקום בכדור הוא ג' אלפים פרסאות, ומדת שנת ישראל היא שנ"ד יום צא מהם נ"ד יום לשבתות ומועדים נשארו ש' יום ימי הליכה, ומהלך אדם בינוני י"ד פרסאות, א"כ לא יוכל ללכת בשנה תמימה רק ג' אלפים פרסאות שהוא המרחק היותר גדול: **שבעה ומחצה רים**. (ב"מ נ"ג ע"א) שיערו חכמים אחד מז' ומחצה במיל וזהו רים: **ורבע מוכן לרבוע** כוס

סוֹבֵב אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם. וְעַל גֹּבַהּ חָסֵר שְׁתּוּת מֵאֶצְבָּעַיִם: וּכְמוֹ נָתַן כֵּיל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ. כֵּן נָתַן קֵץ לִימֵי הָאָרֶץ: מַתְחִיל לִמְנוֹת מִשֵּׁשֶׁת אַלְפֵי אֶרֶץ. עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּרִגְעֵי אָרֶץ: כִּי (כָּל־)הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֵׁשֶׁת אֲלָפִים. עוֹשִׂים חֲמִשָּׁה וּשְׁתֵּי יָדַיִם מַחֲזוֹרוֹת. וּמִנְיַן הַמַּחֲזוֹר בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת. וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים. וְשַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה תְּקוּפוֹת. וִימוֹת הַתְּקוּפָה תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וּשְׁלִישׁ. וְעוֹנוֹת הַיּוֹם חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וָשֵׁשׁ. וְרִגְעֵי הָעוֹנָה כְּעוֹנוֹת כָּל־הַיּוֹם. וְהַמְדַקְדֵּק מְחַלֵּק הָרֶגַע לְכַמָּה רְגָעִים: וּכְמוֹ נָתַן הֶשְׁבּוֹן עַל כֹּל. כֵּן נָתַן מִשְׁקָל וָפֶלֶס לַכֹּל: מַתְחִיל מִכִּכָּר עַד פְּרוּטָה הַקְּטַנָּה. כִּכַּר הַגָּדוֹל כְּגֹדֶל שְׁנֵי מָנֶה. (נוסח הגר"א כִּכָּר הַגָּדוֹל כְּגֹדֶל שִׁשִּׁים מָנֶה. וְהַמָּנֶה מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע וְהַסֶּלַע וכו' כי בקע ושקל הכל אחד).וְהַמָּנֶה עוֹלֶה עַד שִׁשִּׁים שֶׁקֶל. וְהַשֶּׁקֶל מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע. וְהַסֶּלַע הֶצְיוֹ בֶּקַע וּרְבִיעַ זוּז. וְהַזּוּז מִתְחַלֵּק לְפֶלֶג וְחָמְשׁוֹ מָעָה. נִמְצָא הַזּוּז חֲמֵשׁ מָעוֹת כֶּסֶף. וְהַמָּעָה שְׁתֵּי פוּנְדְּיוֹנוֹת בְּאִסַּר דָּת. וְהָאִסָּר עוֹלֶה עַד שְׁמוֹנֶה פְּרוּטוֹת. נִמְצָא הַבֶּקַע כְּאַרְבַּע מֵאוֹת פְּרוּטוֹת. וְהֵם בִּכְתָב חֲרוּטוֹת. וּבִפֶּה מְפֹרָטוֹת: וְעַד מָקוֹם שֶׁאֱנוֹשׁ יָכוֹל לִמְנוֹת. נִמְסַר לוֹ לִמְדּוֹד וְגַם לִמְנוֹת: לְפִי כֹחוֹ וּלְפִי מִעוּט חֵילוֹ. הֻקְצַב לוֹ מִעוּט הוֹן שִׁקְלוֹ: וּלְפִי שִׂכְלוֹ כֵּן יְהֵא הִילּוּלוֹ. גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ חֵילוֹ. (לָכֵן) עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ: כִּי מִדָּתוֹ וְשִׁקְלוֹ לְפִי גָדְלוֹ. כָּל־אוֹצְרוֹת שֶׁלֶג וְרוּחַ פִּלֵּס בְּמִשְׁקָלוֹ. וּמִי בְרֵאשִׁית מָדַד מְלֹא שָׁעֳלוֹ. וְשָׁמֵי רוֹם תִּכֵּן זַרְתּוֹ מְלֹא. וְכָל־הַרְרֵי קֶדֶם בְּאֶצְבָּעוֹ שְׁקָלוֹ. וְגִבְעוֹת עוֹלָם תָּמַךְ בְּהוֹד אֶגְדָּלוֹ. גַּיְא וְכָל־עֲפָרָהּ בְּצַרְדָה הֱכִילוֹ. לְחוֹלֵל תֵּבֵן מִימֶנֶת הֵכִין לוֹ: נִמְצֵאת כָּל־מִדַּת יְצִירַת עוֹלָמוֹ. כִּמְלֹא פִּסַּת יָד הִיא רְשׁוּמוֹ. וּכְקָמִיעַ בְּיַד גִּבּוֹר בִּזְרוֹעַ חוֹתָמוֹ. וְאֵין לִקְצוֹב רֹב מֶחְקְרֵי תַּעֲצוּמוֹ. אֲשֶׁר מָדַד וְקָצַב וְשִׁעֵר בִּמְרוֹמוֹ. עַל כָּל־מִדַּת כִּסְאוֹ וַהֲדוֹמוֹ: מִדַּת בַּת מֶלֶךְ בְּכָל מַעֲדֶה. בְּאֹרֶךְ בְּרֹחַב בְּעֹמֶק בְּגֹבַהּ מִתְעַדָּה. כִּי יֵשׁ קֵץ לְכָל־תִּכְלָה. וְאִמְרָה רְחָבָה לָעַד לֹא כָלָה: מִדַּת עוֹלָם כִּמְלֹא פִּסַּת יָד. וּמִדָּתָהּ נְתוּנָה בְּיָמִין וּזְרוֹעַ וָיָד: מִדַּת עוֹלָם כִּמְזֶרֶת וְעַד אֶגְדָּל. וּמִדָּתָהּ בְּקַו אֲשֶׁר מְאֹד גָּדָל: מִדַּת עוֹלָם נִמְדֶּדֶת בִּשְׁלִישׁ אַמָּה. וּמִדָּתָהּ עוֹלָה וְנוֹסֶבֶת כְּאַלְפַּיִם אַמָּה: כְּמַרְאֵה הַמִּדָּה אֲשֶׁר צִיר רָאָה. מְגִלָּה עֶשְׂרִים עַל עֶשֶׂר אַמָּה. עֵפָה אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אַמָּה. (ג"א עֵפָה אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים אַמָּה. אַרְבָּעִים מֵעֶשְׂרִים שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אַמָּה). וְכָל־הָעוֹלָם

עיון תפלה

כוס ישועות. הרביעית הוא שמיר הכוס ששותין בליל פסח שמספרין עליו ישועות ה': **ועונות היום** תקע"ו. בתוספתא ריש ברכות עונה אחת מכ"ד לשעה והעת אחת מכ"ד לעונה ורגע אחד מכ"ד בעת: **ולפי שכלו כן יהי הלולו.** כמו שנאמר (משלי יב, ח) לפי שכלו יהולל איש: **לכן על כן אוחיל לו.** לכן נאמר (איכה ג, כד) על כן אוחיל לו: **ושמי רום תכן זרתו מלא.** עפ"ה (ישעיה מ, יב) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן: **גיא וכל עפרה בצרדה הכילו.** ביומא י"ט ע"ב מאי צרדא אמר רב יהודה צרתא דלא מאי היא גודל, ועי' מש"כ התוס' על דברי הפייטן בעירובין כ"א ע"א ד"ה אחד: **מדת בת מלך.** מדת התורה: **אשר ציר ראה.** הוא זכריה הנביא (זכריה ה, ב) ובימינס

כֻּלּוֹ בְּשָׁלִישׁ אַמָּה: נִמְצֵאת דָּת בְּמִדּוֹתֶיהָ רְחָבָה וַאֲרֻכָּה. אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת בָּעוֹלָם מַאֲרִיכָה. וְהִיא נְתוּנָה לָעוֹלָם מַרְפֵּא וַאֲרוּכָה. וּבִימִינָהּ קוֹצֶבֶת כָּל־יְמֵי אֲרֻכָּה. וּבִשְׂמֹאלָהּ שׁוֹקֶלֶת עֹשֶׁר וְכָבוֹד וּבְרָכָה: וְהִיא הוֹדִיעָה אֶת־כָּל־חֶבְיוֹן סְתוּרוֹת. וְהִיא קָצְבָה כָּל־מִדּוֹת סְפוּרוֹת. וְהִיא פָּתְחָה אֶת־כָּל־סְגוּרוֹת. וְהִיא שָׁקְלָה וְאָצְרָה אֶת־כָּל־אוֹצָרוֹת: וְהִיא חָקְרָה הֲמוֹן מִפְקַד תַּחְתּוֹנִים. וְהִיא נָתְנָה מִסְפַּר גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים. וְהִיא שִׁעֲרָה קוֹמַת אַלְפֵי שִׁנְאַנִּים. אֲשֶׁר זֶה מִזֶּה בְּקוֹמָתָם מְשֻׁנִּים: יֵשׁ כְּמִדַּת הַיָּם הַגָּדוֹל קוֹמָתָם. וְיֵשׁ כַּהֲלָלוּ שֶׁל־עוֹלָם הֲקָמָתָם. וְיֵשׁ כִּמְלֹא כָל־הָעוֹלָם תְּקוּמָתָם: יֵשׁ לִשְׁתֵּי טִישׁוֹת טָשִׁים עוֹלָם. וְיֵשׁ לְטִישָׁה אַחַת עָפִים עוֹלָם. וְכָל־אֶחָד וְאֶחָד בְּמַחֲנֵהוּ נֶעְלָם. וּבְמְחִיצָתוֹ צָג וְחָשׁ וְדוּמָם וְנֶאֱלָם. עַד יִתֵּן רְשׁוּת מֶלֶךְ הָעוֹלָם. וְחָשִׁים עַד יַמְלִיכוּהוּ עַם עוֹלָם. וְאָז יִפְצְחוּ לְפָאֵר אֱלֹהֵי עוֹלָם: וּמִשָּׁהֵם מְפָאֲרִים עוֹד לֹא שׁוֹנִים. כִּי בִּנְהַר דִּי־נוּר שָׁחִים וְנִתָּנִים. וְעוֹד מִנּוֹ נֶחֱצָבִים וּמִתְחַדְּשִׁים כָּרִאשׁוֹנִים. שֶׁבַח וְהַלֵּל וָרֹן לָאֵל מְשַׁנְּנִים. וְכַפֵּי קֶשֶׁת עִם כְּנַף רְנָנִים. זֶמֶר וָשִׁיר וָעֹז וְרֶנֶן מְרַנְּנִים. וּשְׂרָפִים הַמְּעֻלִּים עַל כָּל־שִׁנְאַנִּים. שֵׁשׁ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם בְּגֵוִיָּם הֲגוּנִים. מִמַּעַל לְיוֹשֵׁב עֲרָבוֹת כַּפֵּיהֶם נְתוּנִים. וּלְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא בִּתְחִלָּה מְנַגְּנִים. מְצוֹא חֵן בְּנִגּוּנָם הֵם מְחַנְּנִים. וְקֹדֶם לְכָל־צְבָא מַעַל עוֹנִים. וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְרָם וְנִשָּׂא נוֹתְנִים. כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים. לְנַעֲרָץ בְּסוֹד הֲמוֹן גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים. וְנִקְדָּשׁ בְּאַלְפֵי רִבְבוֹת תַּחְתּוֹנִים: ככתוב וכו׳

מוסף לפרשת שקלים

הש״ץ מתחיל ברוך אתה עד מלך עוזר ומושיע ומגן ואומרים זה:

מיוסד ע״פ א״ב וראשי החרוזים ע״פ הכתוב שה״ש א׳ י״ד:

אֶשְׁכֹּל. אִוּוּי תַּאֲוַת כָּל־נֶפֶשׁ. בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי שֶׁבֶת מְצֹא נֹפֶשׁ. בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו וּפַצְתִּי בְּטֶפֶשׁ. חָמַק עָבַר מִלְּהַדְרִיר לִי חֹפֶשׁ. גָּזַלְתִּי שְׁקָלַי מִתֵּת כֹּפֶר נֶפֶשׁ. וְטָבַעְתִּי בְּמֵי צוּל בְּטִיט

עיון תפלה

ובימינה קוצבת וכו׳ ובשמאלה שוקלת וכו׳. עפ״ה (משלי ג, טז) ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד: יש לשתי טיסות וכו׳. (ברכות ד׳ ע״ב) מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע: וחשים עד ימליכוהו עם עולם. בב״ר פס״ה סי׳ כ״א בשעה שישראל אומרים שמע ישראל המלאכים שותקין ואח״כ תרפינה כנפיהם ומה הן אומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו וברוך שם כבוד וגו׳: ומשהם מפארים עוד לא שונים. בחגיגה י״ד כל יום ויום נבראים מלאכי השרת מנהר די נור ואמרי שירה ובטלי שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך:

אשכול אווי. הקב״ה שהוא אשכל הכל, ובשבת פ״ח ב׳ אשכול הכפר מי שהכל שלו מכפר לי וכו׳: בצלו חמדתי שבת וגו׳. עפ״ה (שה״ש ב, ג) בצלו חמדתי וישבתי: ופצתי בטפש. דברתי בטפשות כה לעגל אלה אלהיך: חמק ועבר מלהדריר לי חפש. ע״י קבלת התורה קרא לי דרור משעבוד מלכיות ואפי׳ ממלאך המות כמ״ש רבותינו (ע״ז ה׳ ע״א) אני אמרתי אלהים אתם וגו׳ חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון, ובשמו״ר פל״ב סי׳ א׳ אלו המתינו ישראל למשה ולא היו עושים אותו מעשה לא היתה גלות ולא מה״מ שולט בהם וכו׳ חרות מגליות וכו׳ חירות ממה״מ וכו׳ כיון שאמרו אלה אלהיך בא מות עליהם: חמק ועבר. מלה״כ (שם ה׳

וְרַפֵּשׂ: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אִשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. גּוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים

הַכֹּפֶר. דְּעוּ דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר. כְּמוֹ הוּא חָרוּת בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר. הִתְשִׁירוּ בוֹ פְּנֵי נִדְמָה לֶעָפָר. וְיִזְכּוֹר לָכֶם זְכוּת נָם אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף וְחֵפֶר. בְּהִתְּכֶם מַתָּן זֶה לְשֵׁם כֹּפֶר: חזן אור פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אִשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

נעריצך. לדור ודור עד וקדוש אתה:

דּוֹדִי. זְכָר־לִי שִׁקְלֵי עֶפְרוֹן. אֲשֶׁר שָׁקַל אָב בְּמַכְפֵּל חֶבְרוֹן. חֵקֶר שִׁקְלֵי יְבוּס מַשְׁבִּיתֵי חָרוֹן. זָכְרָה־לִּי עַד לְדוֹר אַחֲרוֹן. טַעַם חִין אֲשֶׁר אֶקְרָא בְגָרוֹן. שְׁעֵה מִנִּי אֵל בְּשׁוּבִי לְבִצָּרוֹן: חזן אור פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אִשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

תכנת שבת עד מקדשי שמך (ובשר"ח אתה יצרת עד קבעת):

לִי. יִשָּׂא עַל אֶבְרַת נֶשֶׁר. כִּי יַגִּיד מֵלִיץ עָלַי שִׂיחַ יֹשֶׁר. כֹּפֶר מִשֶּׁלּוֹ אֶתֶּן־לוֹ תֶשֶׁר. כִּי מִלְּפָנָיו הוֹן וְכָבוֹד וָעֹשֶׁר. לְהַצְדִּיק אֱנוֹשׁ וּלְהַמְצִיא לוֹ כֹּשֶׁר. שֵׁת לוֹ פִּדְיוֹן לִמְצוֹא אֹשֶׁר: חזן אור פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אִשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא. עַנְּגֵנוּ בְּנֹפֶשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (לשר"ח וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים): רצה עד לציון ברחמים

בְּכַרְמֵי. מְלוֹן בֵּין שְׁנֵי שָׁדַי. אַרְבַּע מֵאוֹת וָעֶשֶׂר הֱלִינוֹתִי שַׁדַּי. נָח

עיון תפלה

ה, ו) ודודי חמק עבר: ושקל אשא בבית נכון ונשא. אשובה לשקול שקלי בהיות הבית נכון בראש ההרים ונשא מגבעות (ישעיה ב, ב): ובצדק הגה ערך כי תשא. בזכות קריאת פרשת כי תשא שאנו קוראים היום:

הכפר דעו דרשו מעל ספר. מצות כפר פדיון נפש דעו ודרשוה מעל ספר תורת ה' תושב"כ: כמו הוא חרות באמרי שפר. וכמו שהוא מפורש בתורה שבע"פ: ההשירו בו. מלשון תשורה: נדמה לעפר. הקב"ה שכתוב בו (שה"ש ב, ט) דומה דודי לצבי או לעפר האילים: אור פניך עלינו אדון נסה. עפ"ה (תהלים ד, ז):

חקר שקלי יבוס. אשר שקל דוד לארונה היבוסי (ש"ב כד, יח) להשיב חרון אף ה': שעה מני. קבל ממני: לבצרון. ממה שתשיבני לארצי, על שם הכתוב (זכריה ט, יב) שובו לבצרון אסירי התקוה:

כפר משלו אתן לו תשר. הכסף שאני נותן לו בתור תשורה משלו הוא כמו שנאמר (דה"א כט, יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך:

בכרמי מלון. בבית המקדש: בין שני שדי. הקב"ה השרה שכינתו בין שני בדי הארון שהיו בולטין מן הפרכת כשני דדי אשה: ארבע מאות ועשר הלינותי שדי. ת"י שנים עמד הבית בכרמי

בְּשִׁכְּנָם וְגַם יֵשׁ דָּי. וּבְכֵס וַהֲדוֹם לֹא גַם שַׁדָּי. סַע וְעָף בְּבֶצַע שִׁקְלֵי חֲשַׁדַּי. וְנָשְׂאוּ אֶת־רְדִידֵי מֵעָלַי שׁוֹדְדָי: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא. רְצֵנוּ כְּשַׁי אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים עד ועזרתנו סלה:

עַיִן. עֹצֶם הֲמוֹן מִסְפַּר שְׁנֵי עֳפָרִים. מִי מָנָה וּפָקַד בְּחֹלֶשׁ וּפוּרִים. פְּקָדָם פּוֹקֵד בְּחֻמּוּשׁ סְפָרִים. וְגַם עוֹד חָמֵשׁ בְּכָל־הַסְּפָרִים. צַחוּת נִיב שְׂפָתֵינוּ יְשַׁלֵּם פָּרִים. כִּי אֶפֶס כֶּסֶף שִׁקְלֵי כִפֻּרִים: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא. וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: או"א. שים שלום עד ובכל שעה בשלומך:

גְּדִי. קְשׁוּר יָדַיִם בְּרָכוֹת לִשָּׂא. בְּאָהֳבוֹ עוֹר גְּדָיָו שְׁכִינָה נִתְעַלְּסָה. רָעָה גְדִיּוֹתָיו עַל אֶבֶן מַעֲמָסָה. צֹאנוֹ עַל שֶׁכֶם וְחֹצֶן נֶעֱמָסָה. שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנֶּיהָ בְּאַף מְעֻשָּׂה. תַּלְבֹּשֶׁת הוֹד עֲדִי עֲדָיִים מְכוּסָּה: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נָסָה. וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא. וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא. בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: ק"ש. אין כאלהינו. עלינו. ק"י.

עיון תפלה

הראשון ולא הקב"ה בביתי: **וגם יש די**. ואמר הקב"ה שהדירה הזאת די לי: **ובכס והדום**. ובשמים ובארץ שהם כסאו והדם רגליו (ישעיה סו, א): **לא גם שדי**. לא אמר שהם די לו: **סע ועף**. נסע ויעף מעלי ונסתלק ממני: **בבצע שקלי חשדי**. ע"י מה שגזלתי את השקלים ונחשדתי עליהם: **ונשאו את רדידי מעלי שודדי**. אויבי שדדוני והפשיטו עדיי מעלי, עפ"י (שה"ש ה, ז): **עין עצם מספר עפרים**. מראית תוקף מספר בני ישראל שנמשלו לעופר האילים: **מי מנה ופקד בחלש ופורים**. מי יוכל למנותם באיזה גורל: **פקדם פוקד בחמוש ספרים**. הפוקד פקד אותם בחמשת ספרי התורה: **וגם עוד חמש בכל הספרים**. ועוד נמנו חמש פעמים ביתר ספרי נו"ך, שתי פעמים ע"י שאול (ש"א יא, ח; שם טו, ד), פעם אחת ע"י דוד (ש"ב כד, ט), פעם אחת נמנו עולי הגולה ע"י עזרא (עזרא ב), ועוד פעם אחת עתידים להמנות לעתיד לבוא כנאמר (ירמיה לג, יג) עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה. והוא במדרש תנחומא פ' כי תשא סי' ח' אתה מוצא עשר פעמים נמנו ישראל, אחת בירידתן למצרים ואחת בעלייתן ואחת בפ' כי תשא ושנים בס' וידבר, אחת בדגלים ואחת בחלוק הארץ ושנים בימי שאול ואחת בימי דוד ואחת בעלייתן מן הגולה, ואחת לעתיד לבוא: **צחות ניב וגו' כי אפס כסף וגו'**. ובאשר בכסף השקלים שהיו קונים בהם קרבנות צבור לכפר על כל עונותינו, ועכשו חסרנו כל אלה, לכן יהר"מ שיהיה צחות ניב שפתינו שלמים להפרים הסם:

גדי. בזכות יעקב שקשר ב' גדיי עזים כדי לקבל הברכות: **באהב עור גדיו שכינה נתעלסה**. שהשרה שכינתו במשכן שהיה מכוסה בעורות אילם מאדמים דהיינו כעין אותן עורות גדיים ובזכותו רעה גדיותיו בירושלים שנקראת אבן מעמסה שנאמר אשים את ירושלים אבן מעמסה וגו': **צאנו**. של יעקב: **על שכם וחצן**. שישאו את ישראל על כתפם להביאם לירושלים שנאמר והביאו בניך בחצן ובנותיך על כתף תנשאנה: **תלבשת הוד**. תלביש את ישראל בגדי הוד ועדיים שנטלו מהר חורב: **מכוסה**. מהודקים במכסים של הוד:

כל פיוטי מוסף מתחילים כל אחד בתיבה אחת מפסוק אשכול הכפר דודי לי בכרמי עין גדי, והם. כלם לר"א הקליר:

מיוסד ע"פ א"ב בראשי החרוזים ושם המחבר משולש מנחם ברבי מכיר הצעיר.

אוֹר זָרוּעַ זוֹרֵחַ כְּבוֹדוֹ. אָצַר וְנָצַר לַאֲשֶׁר עֲבָדוֹ. אֱהָבוֹ זֶבֶד טוֹב זְבָדוֹ: בֵּן בְּיוֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה מֵרֵאשִׁית. בְּטֶרֶם יָרָה פִּנָּה וּבָרָא שִׁית. מְצוּקֵי אֶרֶץ עֲלֵיהֶם תֵּבֵל הֵשִׁית: גִּלָּה סוֹדוֹ לִישָׁרָיו וְלִירֵאָיו. לָחֹג מוֹעֲדָיו קְרָא מִקְרָאָיו. בָּרוּךְ שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו: ה׳ מֵנִיחַ מְבָרְכָיו בְּיוֹם קָדְשׁוֹ. מְכַבֵּד יְרֻשַּׁת עַם קְדוֹשׁוֹ. שֹׁמֵר שַׁבַּתּוֹ וּמוֹרָא מִקְדָּשׁוֹ. קָדוֹשׁ:

דַּעַת לִמֵּד חָבֵר אֶת־הָעָם. וְאִזֵּן וְתִקֵּן לִקְרוֹא בְּכָל־פַּעַם. וְלִשְׁאוֹל וְלִדְרוֹשׁ בְּעִנְיַן טָעַם: הוֹסִיפוּ לֶקַח שֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִים. וְהִתְקִינוּ לְהַקְדִּים שְׁלֹשִׁים נִמְנִים. לִהְיוֹת שׁוֹאֲלִים בְּהִלְכוֹת זְמַנִּים: וּבַשַּׁבָּת שְׁלוּחִים יוֹצְאִים בְּעֵדִים. עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי יְהוּ נוֹעָדִים. שֶׁבָּהֶם מְתַקְּנִים אֶת־הַמּוֹעֲדִים: זִכְרוֹן סֵפֶר נִדְבָּרִים לְהִכָּתֵב וּלְהֵחָתֵם. הָאֱמֶת אִתָּם לְשַׁתֵּק חוֹלֵק וְלִסְתֵּם. מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם אַתֶּם: חָכְמוּ לִקְבּוֹעַ רִאשׁוֹן וְלְיַסְּדוֹ. בְּאַגְהַ״ז לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ. זֵכֶר לַדָּבָר הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא בְּדו״ו: טֹרַד וְגֹעַר שָׂטָן בְּאֵיתָן הָהָאֱצָל. בַּעֲבוּר אַד״ו וְיַגִּיעוּ בְּגְהַ״ז אֶל אָצַל. סָמַךְ לְמִקְרָא הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל: יָסְפוּ לְהַצִּיב צִיֻּנִים לָשׂוּם תַּמְרוּרִים. לֵיל הַלֵּל וִילֵל בְּשָׁוֶה נִגְרָרִים. יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים: כִּוְּנוּ יוֹם חִנּוּךְ וְיוֹם בִּכּוּר לְתָאוֹר. כְּסִדְרָן וַחֲסֵרִין וְלֹא

כל בו

אור זרוע. שמששת ימי בראשית שהוא זרוח מכבודו והיה אור גדול שלא היו יכולים להשתמש בו נתנו ה' באוצרו: בן. הבין בת"ח שהם מטע ה' להתפאר: ובגדר התורה שנבראה מראשית בטרם ירה פינה העולם: שית. ר"ל היסוד אשר הבל ומצוקי ארץ עליו שית ובתורה זאת גלה עליהם סודו בקריאת מקרא קדש: דעת למד חבר. זה מרע"ה שתקן להם לישראל שיהו קוראים בכל מועד בעניינו שנאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם וגו': ולדרוש בענין. להודיע טעם ר"ל דברי המועד: הוסיפו לקח. ת"ח שהם שבת תחכמונים להקדים ל' יום לפני הפסח שואלים בהלכות פסח: ובשבת שלוחים יוצאים בעדים. דתנן בפ' ראוהו ב"ד על שני חדשים מחללים את השבת ר"ל שהשלוחים יוצאים בעדים נאמנים לראות הלבנה: שבהם מתקנים את המועדים. כשפסח ביום ראשון עצרת ביום ב' ור"ה ביום ג' הרי כל המועדים נמשכים אחרי ניסן ותשרי כמו שמבאר והולך: זכרון. זה הוא בספר שמאז נדברו יראי ה' בקביעת המועדים: האמת אתם לשתק חולק. כי הדין עמם אפילו מוטעים דכתיב מועדי ה' אשר תקראו אתם כתיב אתם חסר לומר שאין ב"ד של מעלה קובעים עד שיקבעו ב"ד למטה: חכמו לקבוע. יום ראשון של חודש ניסן שהוא יום הפסח בימי אגה"ז: זכר לדבר. הוא לבדו יעשה לכם אל תקרי לבדו אלא לא בד"ו יעשה לכם א"כ נשאר מימי השבוע אגה"ז והטעם שאם פסח ביום ב' ר"ה יהיה ביום ד' נמצא יום כפור ביום ו' ואם היה פסח ביום ד' נמצא ר"ה ביום ו' ויו"כ ביום א' ואם פסח ביום ו' נמצא ר"ה ביום א' אע"פ שיו"כ ביום ג' וביום הגון ומ"מ ערבה יהיה בשבת ואמרו חכמים שלא יבוא ערבה בשבת משום שרק יסוד נביאים הוא ואסור לחלל שבת. וכן משום כשיום כפור חל ביום ו' או ביום א' אמרו משום מת שלא יסריח בעמדו שני ימים בלי קבורה. נמצא שמה שקבעו ר"ח ניסן רק בימי אגה"ז ולא בד"ו הוא כדי שלא יבא ר"ה בימי אד"ו והכל שב אל מקום אחד כדי שלא יהא תרי שבי סמוכין היינו שבת ויו"כ או שלא יבא ערבה בשבת נמצא כל המועדים נמשכים אחרי ניסן ותשרי וזהו מה שאמר. י"נ טורד וגורע. דחו וגרעו הקביעות מר"ה שהחדש ההוא נקרא ירח האיתנים שבו גורעים השטן בתקיעת השופר: אצל. מל' ויאצל אלהים את מקנה אביכם. ר"ל הופרש בעבור שלא יהיה ר"ה באד"ו. רק במה שאצל אד"ו ר"ל יתר הימים שיוכל ליפול שהם בגה"ז. והביא פסוק לאסמכתא וסימן או"ד מוצל. ר"ל אד"ו מופרש: יספו להציב ציונים לשום תמרורים. פסח נקרא כן ע"ש וימררו את חייהם. ונתנו עוד סימנים והוא ליל הלל שהוא פסח: וילל שהוא ט"ב ביום א' והוא סימן אל"ף ת"ו שבא"ת ב"ש: וסימנך יעשו אותו על מצות שהוא פסח ומרורים שהוא ט"ב: יום חנוך חנוכה יום בכור שבועות. גם הם ביום אחד כשהשנה כסדרה או חסרים. אבל כשהם

שלמים

שְׁלָמִין לְבָאוֹר. כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר: לְאַרְבַּעַת זְמַנִּים צֹרַף רֶצֶף מִלָּסוּר. אַ״תְ בַּ״שׁ גַּ״ר דַּ״ק הַ״ץ זֶה לָזֶה אָסוּר. מִפְּנֵי כִּפּוּר וַעֲרָבָה חֹק זֶה מָסוּר: מַשְׂכִּילִים בְּשָׁמוֹר חֹדֶשׁ הָאָבִיב רִאשׁוֹנָה. וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה כְּחֻקָּה יְשָׁנָה. מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: נִמְסַר בְּיָדָם לְמַלֹּאת וּלְהַסֵּר פְּעָמִים. לִקְבּוֹעַ וְלִדְחוֹת וְלִפְשׁוֹט וּלְעַבֵּר מִטְּעָמִים. כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים: סֵדֶר יְסוֹד עוֹלָם לְבָרְרָה וּלְלַבְּנָה. מוֹנִים אֱמוּנִים יוֹדְעֵי לָעִתִּים בִּינָה. תְּקוּפוֹת מִנִּיסָן לְחַמָּה וְשָׁנִים כְּתִשְׁרֵי לַלְּבָנָה: עֵרֶךְ פָּרָשִׁיּוֹת הוֹרוּ יְשִׁישֵׁי עִקָּרִים. שְׁתַּיִם לִפְנֵי מְגִלָּה וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ קוֹרִים. לַעֲלוֹת זְכִירָתָן כַּעֲשִׂיָּתָן לְעַם יְקָרִים: פּוֹתְחִים שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בִּשְׁקָלִים. וּבַשְּׁנִיָּה זָכוֹר מְחִיַּת מְקֻלְקָלִים. לְהַקְדִּים וּלְהַכְרִיעַ בֶּקַע לְמֵאָה זוּזִים קַלִּים: צִוּוּי פָּרָה בַּשְּׁלִישִׁית לְהִתְרַגֵּל. וּבָרְבִיעִית הַחֹדֶשׁ לְהִתְחַבֵּר עַם סְגֻלָּה. בְּזֵרוּז קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה לָרֶגֶל: קָבוּעַ

כל בו

שלמים חנוכה כמו ר״ה. ונתן סימן לדבר: לבאור. כמו לפרש מלשון באר היטב: כי נר מצוה ר״ל חנוכה: ותורה. זה שבועות גם הוא אור וראוי לפול ביום א׳: לארבעת זמנים. ר״ל ארבעה מועדים צורפו לארבעה ימים הראשונים של פסח: רצף. שלא יסור והם א״ת ב״ש ג״ר ד״ק ה״ץ. יום א׳ של פסח וט״ב. יום ב׳ ושבועות. יום ג׳ ור״ה. יום ה׳ ויום כפור: מפני כפור וערבה. כמו שפירשנו חוק זה מסור וכן מה שאמר זה לזה אסור ר״ל ד׳ המועדים הללו אסירים לפול א׳ ביום חבירו משום שאז היה חל יום כפור ביום ו׳ או ביום א׳ או ערבה ביום השבת: משכילים בשמור חדש האביב ראשונה. כתיב שמור את חדש האביב וכתיב וחג האסיף תקופת השנה וזה הוק ישן שצוה הקב״ה שצריך לנו לשמור ראשית השנה שהוא ניסן לרבי אליעזר שבו נברא העולם ושבו צריך למנות התקופות שיהיה בזמן האביב ותקופת כבוד סוף השנה שהוא תשרי שבו מונים השנים יהיה בזמן האסיף ולהיות שעודף שנת החמה שהיא שס״ה ימים ורביע על הלבנה שהיא שנ״ד ימים ח׳ שעות תתע״ו חלקים י׳ ימים כ״א שעות ר״ד חלקים ואביב הפירות והתבואות הגורמים שאוספים אותם בתקופת השנה תלוי בחמה לסבת רום השמש ממגד תבואות שמש ובלבנה לסבת המים ממגד גרש ירחים לכן הוצרכנו המשכילים על פי מסורת שבידם: למלאות ולחסר. חדש מרחשון שהיה דינו להיות תמיד חסר שאז יהיו כל החדשים כסדרן אחד חסר ואחד מלא: ולדחות. קביעות יום ר״ה כמו שאמרנו לא אד״ו ראש. ובזמן שמקדשין ע״פ הראיה היו דוחין גם מפני מולד זקן. ולקבוע גם בימי בגה״ז: ולפשוט. לעשות השנה פשוטה מן י״ב חדשים: ולעבר. עוד חדש אדר לאדר הסמוך לניסן וכל זה כדי למלאות י׳ כ״א ר״ד מה שהחסרה שנות הלבנה משנות החמה כדי להשוותה. ושיהיה ניסן באביב וסוכות באסיף והם שנות העבור שנמסרו ג׳ ו׳ ח׳ י״א י״ד י״ז י״ט. פי׳ ממתינים עד שהתוספת הזה מגיע לחדש שאינו מגיע עד ג׳ שנה שעולים ג׳ פעמים י׳ ימים כ״א שעות ר״ד חלקים שכבר פרשנו לכם לחדשי השנה. חדשים אתה מונה לשנה ולא ימים. ומשום שעוד נשאר לנו משלש שנים מיתרון חמה על לבנה עוד ב׳ ימים ו׳ שעות לכן עבור שני בשנת ו׳ לסוף י״ט שנה אחרי עבורים הללו אין מותר לחמה על לבנה יותר מן א׳ שעה תפ״ה חלקים לששת אלפי שני דהוה עלמא לא יעלה רק קרוב לחצי חדש ולכן לא חששו לאותו מותר. כך נ״ל: ערך פרשיות. מערכת הארבע פרשיות. שקלים. וזכור. ופרה. וחדש: הורו ישישי עקרים. חכמי ישראל: שתים לפני מגלה. שקלים וזכור: ושתים לאחריה. פרה וחדש: לעלות זכירה לעשיה. שתהיה הזכירה כעשיית הקרבן: פותחים שבת. משום שפנויין ממלאכה: ובשניה זכור מחיית מכת מקולקלים. מחיית תרגום למה הכה למה תמחי. מקולקלים זה עמלק: ולהכריע בקע למאה זוזים. כי בקע הוא ד׳ זוזי ובמסכת שקלים מפרש שם שכל שוקל שקל שלם נותן קלבון פונדיון אחד שהוא חצי מעה ובקע הוא חצי שקל כבר נעשה החשבון בסלוק פרשת שקלים שהוא ש״ף פרוטות ופונדיון ס״ז פרוטות נמצא נותנים קלבון ד׳ למאה בקרוב ולכן אמר בקע למאה זוזים קלים כאומר ד׳ מכל מאה: צווי פרה. בשבת: בשלישית להתרגל. בטהרתה ודינה: וברביעית החדש להתחבר. להיות לו עם סגלה לזרז ולהתקדש ברגל: קבוע. יום א׳ ר״ח אדר הסמוך לניסן אינו יכול להיות לא בזבד״ו אלא באג״ה והוא סימן מתוסן לסמוך גאולת מרדכי לגאולת הפסח ומשם נעתק הפייטן להודיע ענין ההפסקות ר״ע שמפסיקין בשבת אחד בין הד׳ פרשיות ואין בו שום פרשה. ויסוד הענין הוא כי בשבת ראשונה

סמוך

אדר הסמוך לניסן. זבד"ו סמן מזמן ומחסן. לסמוך גאלה לגאלה במצות יתחסן: ראוי לבא בשבת ראש מנינו. (וקורים ביומו) ובשמונה בו בפרשת ענינו. ומפסיקים אחר מגלה זט"ו סמנו: שני חל בו מקדימים לשעבר. ומפסיקים לשבת הבאה וסמן ב"ו ידבר. והשלש בשלש רצופות ענינם יחבר: תר לבא ברביעי מקדימין. ומפסיקים לשבת הבאה מסרת ד"ד מסמין. והשלש משלבות זו אחר זו משלימין: מדי בוא בששי שתי הפסקות יהיו. למחר ולאחר הפורים בציון ובי"ו. והשניות לבד כמשפטן לחבר יבעיו: נדיבים משמיעים על השקלים מראש חדש. חדשים וגם ישנים לתרום ראשון בהתחדש. מצוה להביא קרבן מתרומה חדשה בקדש: ברית עולם לעמד ישמרנה ויגבירנה. בעתה יחיש כל־מוטה ינתק וישברנה. ייטיב ציון ויחזיר שלם ברנה: מתי להתראות פנים בקדש יקהלו. כימי עולם מנחתם יובילו ויהללו. רנו ליעקב שמחה וצהלו: הנה צופות עיני למועדי עדני. ימים על ימים אהבה כסוד סודני. רנו שמים כי־עשה יהוה: מנחיל חמדת יום מימים. ברית שם בינו לאבותינו בדולי מעמים. מי כמוך ירוא חי העולמים. קדוש:

הכל יודוך וכו'

אופן. שם המחבר חתום בראשי החרוזות מנחם ברבי מכיר ארבע פעמים.

מלאכי צבאות בעלצון. מחן שנאן גדודיך. מאזרי זיקות חלצון. מראה בזק כידודיך. נגידי פנים וחיצון. נצוח עז ידידיך. נועדים לשער

כל בו

סמוך לר"ח הסמוך לר"ח ניסן שמשמיעין על השקלים בזמן הבית בא' באדר נתקנו בזמן הזה להזכירם בשבת א"כ צריך שתהיה פ' שקלים בשבת סמוך לר"ח אדר הסמוך לניסן. פ' זכור צריכה להיות בשבת שלפני פורים שלשבת פורים אנו עושים אותו ומזכירים עמלק. ופ' החדש בשבת קרוב לחדש ניסן שבשבילו עושין אותה ולכן אם אחר פרשת שקלים יהיו עוד ב' שבתות קודם פורים עושים הפסקה בשבת שאחר פ' שקלים כדי שבשבת קודם פורים תהיה פ' זכור וזה יהיה כשר"ח אדר ביום ב' שמקדימין פ' שקלים בשבת שעבר קודם ר"ח ביום כ"ט שבט ובשבת לאדר מפסיקין שהיא שבת שניה ובשבת שלישית שהוא י"ג בו פ' זכור וזהו מ"ש הפייטן שני חל בו מקדימים לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה. ואז נשארים בו בשבת הרביעית פ' פרה ובשבת חמישית שהוא כ"ז בו פ' החדש וזהו מה שאמר הפייטן והשלש. פרשיות: בשלש. שבתות: רצופות. בלי הפסקה: ענינם יחובר. ונתן סימן לזה ב"ו. ר"ל ר"ח אדר הסמוך לניסן ביום ב' הפסקה ו' בו: ראוי לבא בשבת. פ' שקלים: ראש מנינו. של ר"ח: ובשמונה בו. שבת שניה בפ' זכור בענינו ואחר קריאת המגילה בט"ו בו מפסיקין שהוא שבת שלישית ובשבת רביעית שהוא כ"ב בו פרשת פרה ובשבת חמישית שהוא כ"ט בו פ' החדש ונתן סימן לזה זט"ו. רצה לומר ר"ח אדר ביום ז' הפסקה ט"ו בו: תר לבא. ר"ח: ברביעי מקדימין. פ' שקלים בשבט כ"ו בו: ומפסיקין. באדר בו בשבת שניה. בשבת שלישית י"א: בו פ' זכור. בשבת רביעית י"ח בו פ' פרה. בשבת חמישית כ"ה בו פרשת החדש. וזהו מה שאמר הפייטן והשלש משולבות זו אחר זו משלימין. ונתן סימן לזה ד"ד. ר"ל ר"ח אדר ביום ד' ד' בו הפסקה: מדי בוא בששי בשתי הפסקות: למחר שהוא שבת שניה ב' אדר כי בשבת ראשונה שהוא כ"ה שבט פ' שקלים. ובשבת שלישית באדר פ' זכור. ובשבת רביעית שהוא ט"ז בו הפסקה שניה. ובשבת חמישית שהוא כ"ג בו פ' פרה. ובשבת ששית שהוא ל' בו פ' החדש. וזהו מה שאמר הפייטן והשניות לבד כמשפטן לחבר יבעיו. ר"ל יחברו. מלה"כ אם תבעיון בעיו וסימן לזה ובי"ו: ר"ל ר"ח אדר ביום ו' הפסקה ביום ב' וביום ט"ז. וזהו מה שאמר למחר ולאחר הפורים בציון ובי"ו: חדשים וגם ישנים. מקופות: לתרום בהתחדש מתרומה חדשה. כי מצוה להביא ממנה וישן מפני חדש תוציאו: בעתה יחיש. לא זכו בעתה זכו יחיש: כל מוטה ישברנה. מל' אשבור מוטות ל' עול או רצועה שקושרין העול: למועדי עדני. שאמר דניאל למועד מועדים עדן ועדין:

קיצון. געם שיר סודך. ואני תפלתי לך יהוה עת רצון. אלהים ברב־חסדך:
חלים וזעים כלם. חרדים מכלי עקוב. חילים מזיעים בחילם. חלוצים חשים
מכעקוב. מחשים וממללים בקולם. מבקיעים רקיעים לקיב. מזכירים תם
בסלסולם. מברכים בשמו לנקוב. ואני אגיד לעלם. אזמרה לאלהי יעקב:
ברוך זכרך אמתי. ברוך דברך וחותמך. רבבות המוני וכתי. רצוא ושוב
בטעמך. בגבורה ולא בשתי. באים להקדיש שמך. יחד כל־עתי. יצפור
יריע לרוממך. ואני | אליך יהוה שועתי. ובבקר תפלתי תקדמך: מרצים
כדורון מביא. מרננים מחננים בקולם. מכסים פנים להחביא. מפחדך מסתתר
ונעלם. כמו חזה נביא. כבוד גלגלים ואראלם. כרוב נשר ולביא. ובן־אדם
למולם: ואני בתמי תמכת בי. ותציבני לפניך לעולם: ידדון בני עליתי.
יחדו חיל משרתיך. ידמו למו תהלתי. יחלו אלי קדשתך. רועשים אז
לעמתי. רחמים דרוש וחמלתך. רווי רבוי רנתי. רצון היות לקראתך.
ואני | בחסדך בטחתי. יגל לבי בישועתך:

והחיות ישוררו וכרובים יפארו ושרפים ירנו ואראלים יברכו. פני כל־חיה ואופן וכרוב לעמת שרפים. לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יהוה ממקומו: לאל ברוך עד עזרת.

זולת מיוסד ע"פ א"ב כפול ואח"כ חתום שם המחבר מנחם ברבי מכיר חזק ואמץ אמן סלה.

אחור וקדם צרת. ארחי ורבעי זרית. בלעתי כמעט בצרתה. לולי יהוה
עזרתה: גאלתני מראש ממסתוללי. גדעת שבט משתוללי.
דכית תנין מהתלי. היית עזרתה לי: הציר הגברתו כאריה. הודעתו עתה
אהיה. ובשעבוד מלכיות אהיה. ועזר מצריו תהיה: זולתך בעלוני אדני.
זדים עודני מעדני. חזיר כרסם מעדני. עזרי מעם יהוה: טוב לכל־יצוריך.
טוב ומטיב למאמיריך. יערף טובך כאמרך. כי־בי בעזרך: כורתי בריתך
בגזר. כאזור למתנים אוזר. לך הדבקתם מלהנזר. הנה אלהים עזר: מרימי
על ליסרם. משוכי בחבלים לאסרם. נרתקים בעבתות שזורם. בטחו ביהוה
עזרם: סוקר בעינו ליצירו. סב כצבי בחזרו. ער וישן מנצרו. שאל יעקב
בעזרו: פונה לדל לראותו. פלל בהכינו לקראתו. צעקתו ישמע בקריאתו.
מלך עוזר אתו: קמים כאפר פזר. קדושים הענד בנזר. רבדם בשלוש זר.
יהוה היה עזר: שוקקה נפשי תוהי. שואלים בחסדך משתהי. תפן לפנות
מבלהי. עזרני יהוה אלהי: מרודים בעוטי בעט. נחרת סוסים ושעט.
מתלעות כפירים ולעט. יעזרו עזר מעט: בריתך עדינה כחשה. בקשה
קשה כנחשה. יקוד להבה הכחישה. אילותי לעזרתי חושה: מהר ישעך
תבשרני. כתם התם מבסרני*). ירושלים נוה החזירני. תהי־ידך לעזרני:
חזיון צופיך שחרתיך. קראתיך בשם בחרתיך. ובימין צדקי תמכתיך אזרתיך.

*) כתם וגו' מבסרני. פכתם של התפלה אשר עשוי מבוסם ונמלך. דבר ה' בוסם (במדבר טז, לח) תרגומו בתגמא ד' בסר. מסדיר „עבודת ישראל".

אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ: אֱמוּנַת בְּרִית הַנִּכְרָתָה. סַגֵּב בְּעֻזְּךָ כְּנֶחֱרָתָה. לְהָשִׁיב
מִכִּבְשָׁן וּמִפְּרֻתָּה. הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָתָה: עזרת וכו׳

יוצר לפרשת זכור

החזן מתחיל שוכן עד עד אמר ויהי ואח"כ מתחילין כאן׳

מיוסד ע"פ א"ב אלא שבראש כל חרוז יקדים לו תיבת זכור.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְהִי לָבַז וְלִמְשִׁסָּה. וְגִזְעוֹ יְעַקֵּר בִּבְעִיסָה. בִּיטָּה אֵל
וְחֶטְאוֹ אַל־תִּשָּׂא. כִּי קְהָלְךָ עָשָׂה. בְּכָל־צָרָה וּדְרִיסָה. גַּם בְּךָ לֹא חָסָה.
וּבְעַזּוּת הִדְלִיל עֲמוּסָה. בְּתוֹךְ אֶבֶן מַעֲמָסָה: אַתָּה זוֹכֵר נִשְׁכָּחִים. זְכוֹר אִם
לְךָ מְשַׁבְּחִים. וּקְדֻשָּׁה לְךָ מַפְצִיחִים. קָדוֹשׁ:

זָכוֹר דִּבֵּר עָתָק בְּכָל־עֶרֶךְ. עַל חַמּוּקֵי יָרֵךְ. לִדְרוֹרֵי מַפֶּרֶךְ. הִקְדִּים וַיֵּצֵא
בַּדֶּרֶךְ. לְזַנֵּב כָּל־בֶּרֶךְ. לָדוּשׁ בְּגֵאוּת וּלְהַדְרֵךְ. וּכְבוֹדְךָ צָץ מֵחֶרֶךְ.
בְּכָל־רֹחַב וָאֹרֶךְ. וְעַמְּךָ בְּטוּבְךָ לְהַאֲרֵךְ: זָכוֹר זְמוֹרָה שֶׁהִשְׁלִיךְ לְמַעְלָה.
וְאֹהֲבֶיךָ אֵין לְחַלְּלָה. עֲשׂוֹתָם כִּמְעֵי מַפֵּלָה. חִזֵּק לְשִׁיתָם כָּלָה. אוֹתָם לְהַפִּילָה.
בְּהַכְנָעָה וּבְהַשְׁפָּלָה. טוֹב שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. הַפְּלִתוֹ בְּבֶהָלָה. וְאַחֲרִיתוֹ לְקַלְקָלָה:
זָכוֹר יָהִיר רָשָׁע. כִּי לִמְאֹד פָּשַׁע. וְהֵצִיק בֵּן מְשַׁעֲשָׁע. כָּבֵד חֵטְא וָרֶשַׁע.
וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע. וּלְיִרְאָתְךָ לֹא שָׁע. לְמַעַנְךָ צַדִּיק וְנוֹשָׁע. חִישׁ
לְנוֹשָׁעִים יֶשַׁע. עֹבֵר עַל־פֶּשַׁע: זָכוֹר מִלּוּלוֹ לְמוּלָךְ. וּמָאַס בִּפְעָלָךְ. לְבַחוּרֵי
קְהָלָךְ. נָא זְכוֹר יוֹם זְבוּלָךְ. וִישֻׁלַּם לוֹ מִשֶּׁלָּךְ. גְּמוֹל רַע מְחֵילָךְ. סָעֲרֵהוּ בְּשֶׁצֶף
עֶלְךָ. וְכָל־פֶּה יְהַלְּלָךְ. עַל פֶּלֶא מִפְעָלָךְ: זָכוֹר עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ. אֲשֶׁר הֵם
אַהֲבָתְךָ. וּמְקַוִּים לִישׁוּעָתְךָ. פְּנֵה בִּתְהִלָּתְךָ. וְרַחֵם עַל עֲדָתְךָ. הַהוֹגִים
בְּשַׁעֲשׁוּעַ דָּתְךָ. צַהֵלֵם בְּיִרְאָתְךָ. וְתַטְּעֵם בְּקִרְיָתְךָ. וְשָׁם תְּצַמְצֵם שְׁכִינָתְךָ:
זָכוֹר קִרְיַת חָנָה. וַעֲדַת מִי מָנָה. הַמְפֻזֶּרֶת בְּכָל־פִּנָּה. רוֹמְמָהּ בַּחֲנִינָה. כִּי
גָּעָה עוֹנָה. וְעֵת לְחֶנְנָהּ. שַׁכֵּחַ שֵׁם עֲדִינָה. מִכָּל־צַד וּמִכָּל־פִּנָּה. וְהַמַּלְכוּת
לְבַעְלֶיהָ הָשֶׁב־נָא: תִּפְקוֹד עַתָּה בְּרַחֲמִים. וְתוֹפִיעַ מִמְּרוֹמִים. לְהוֹשִׁיעַ
מְעוּטֵי עַמִּים. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו׳

אופן
כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמַם בְּפִי כָּל־הַנְּשָׁמָה. וְיַשְׁמִיעַ לְמַקְדִּישָׁיו הַמַּקְדִּישִׁים שְׁמוֹ

כל בו

זכור. ישראל אומרים להקב"ה שיזכור את אשר עשה עמלק וזה יסד ע"פ המדרש אמרו ישראל להקב"ה אתה כתבת לנו זכור את אשר עשה לך עמלק אנו יש לנו שכחה אבל אתה שאין בך שכחה זכור אתה: ויהי לבז. עמלק: עשה. דרך תחת כפות רגליו: הדליל עמוסה. לשון דלות. העני את ישראל העמוסים מבטן: בתוך. ירושלים שנקראה אבן מעמסה: מפציחים. פותחים: בכל ערך. בכל פעם שערך אתם מלחמה: חמוקי ירך. ישראל שנמשלים: לדרורי. לשון חפשי: לזנב. להרוג כל ברכים משבט דן שהרשע נפסל מיכה: וכבודך צץ. הקב"ה מציץ מן החרכים לשון חלון: להארך. לרפאות: זמורה שהשליך. עמלק למעלה שחתך ערלתם של ישראל וזרקם כלפי מעלה ואמר הא לך מה שבחרת. זשרה לשון כריתה: לשיתם. לשותם: והציק. והציר לישראל שנקרא ילד שעשועים: תצמצם. כמאז שכינתך בין בדי ארון והוא לשון חבור ודבוק: קרית חנה דוד. זו ירושלים: וישמיע. לשון וישמע שאול פירוש יקבץ מגעות את ישראל המקדישים שמו:

בִּנְעִימָה. וְיִתְפָּאֵר לְהִתְרוֹמֵמָה. בְּמַעְלָה וּבְמַטָּה שׁוֹכֵן רוּמָה : והחיות וכו'

זולת. מיוסד ע"פ א"ב

אַתָּה מָלֵא רַחֲמִים. בְּרַחֲמֶיךָ שַׂמַּח עֲגוּמִים. גְּאָלֵם כִּי הֵם יְתוֹמִים. דָּתְךָ בְּהֶגְיוֹן נוֹאֲמִים. הֵם מַבְדִּילִים מֵעַמִּים. וְאוֹתְךָ בְּהַתְמֵד מְרוֹמְמִים. זְכוֹר שְׁלֹשֶׁת קְדוּמִים. חָפוּף בְּבָנוּי כְּמוֹ רָמִים : טוֹב זְכוֹר יְדִידֶיךָ. יַחַד שַׂמְּחֵם כְּרֹב חֲסָדֶיךָ. כִּי הֵם עֲבָדֶיךָ. לְמוֹדִים לַעֲבֹדֶךָ. מְהֵרָה קוֹמֵם נְגִידֶךָ. נַהֲלֵם בְּחֹזֶק יָדֶךָ. סַמְּכֵם בְּשֵׁם יִחוּדֶךָ. עָנְדֵם בִּמְאֹדֶךָ. פְּדֵה תִּפְדֶּה מַזְכִּירֶיךָ. צוֹעֲקִים בְּכָל לֵב לְשַׁחֲרֶךָ. קַיֵּם עָלֵימוֹ דְּבָרֶיךָ. רַבְּצֵם בְּבֵית בְּחִירֶךָ. שׁוֹבְבֵם לַחֲדָרֶיךָ. שַׁכְּנֵם בְּעִירֶךָ. תִּשְׁתַּבַּח בַּהֲדָרֶךָ. תִּפְדֵּם כִּבְקְרִיעַת פֶּלֶג עֲדָרֶיךָ :

עזרת וכו'. שמו"ע. והחזן חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן :

מְסוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

קרובות. מיוסד ע"פ א"ב

אֶזְכִּיר סֶלָה זִכְרוֹן מַעֲשִׂים. בַּיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים. גָּחוֹן גָּח מֵבִין עֲכָסִים. דֵּרָאוֹנוֹ לְהַזְכִּיר לִרְקֹב כְּעָסִים : הַחוֹחַ הֵנֵץ מְגַלְגֵּל וְדַרְדַּר. וּמִדּוֹר לְדוֹר גִּלְגֵּל וְדִרְדֵּר. זֻכַּר עֲוֹן אֲבוֹתָיו הַקֹּדֶר. חַטַּאת אִמּוֹ בְּלִי לְהֵעָדֵר : טָרַף אַף וַיְשַׁחֵת רַחַם. יְחוּמָתוֹ מִקְּלוֹת בְּהֵרָיוֹן יָחַם. כְּהִפָּקֵד לְשָׁלִישׁוֹ חֵטְא

עיון תפלה

בהתמד. ר' תמיד : שלשת קרומים ג' אבות : חפוף. שכינתך בבהמ"ק שהיה בנוי כמו רמים שנא' ויבן כמו רמים מקדשו. חפוף לשון חופף ומיסה : קומם נגידך. הקם משיחך לשון נגיד ומצוה : במאודך. במובך : שובבם. החזירם לחדריך. כמו שאמר הביאני המלך חדריו : פלג. הים נקרא פלג שנפלגו המים מששת ימי בראשית חצים למעלה וחצים למטה : עדריך. ישראל (כל ט) :

גחון נח מבין עכסים. בב"ר פט"ז סי' ד' ושם שנהר השני גיחון זו מדי שהיה המן שף עמה כנחש, פרש"י שנתחבר עם אחשורוש לפורענותן של ישראל ונחש נקרא גחון על שם על גחונך תלך, ועל זה יסד הפייט גחון נח מבין עכסים, עכ"ל, נח—נמשך, מבין עכסים — מבין הנחשים הארסיים מלשון וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז, כב) : דראונו להזכיר. חובה עלינו להזכיר שמו לדראון עולם : לרקב בעסים. שיהיה שמו נרקב על כל הכעסים אשר הכעיס להקב"ה : החוח. המן כמו שדרשו רז"ל (מגילה י, פ"ב) תחת הנעצוץ זה המן הרשע : הנץ. צמח מלשון הנצו הרמונים (שה"ש ו, יא) : מגלגל. מעמלק שנתגלגל עם ישראל (שנזדווג להם) כמה פעמים בימי משה ובימי שאול ובימי דוד, בימי משה נ"פ ויבא עמלק (שמות יז, ח), וירד העמלקי (במדבר יד, מה), וישמע הכנעני וגו' וישב ממנו שב' (שם כא, א) עי' רש"י שזה היה עמלק, ובימי שאול (ש"א טו), ובימי דוד (שם ל, א), ועוד פעם אחת נזכר במלכים א' (יא, טז) כי ששת חדשים וגו' עד הכרית כל זכר באדום ולפי דעת חז"ל (ב"ב כ"א א') היינו עמלק, ופעם אחת בימי גדעון (שופטים ו, לג): ודרדר. אגב : ומדור לדור גלגל ודרדר. בכמה דורות נתגלגל ונזדווג עם ישראל והיה לצנינים ודרדרים בצדיהם, מלשון התלמוד (כתובות ג' פ"א) עד י"ב שנה מתגלגל אדם עם בנו: זכר עון אבותיו הקדר. כן ראוי לנקד החשך עליו עון אבותיו : חטאת אמו בלי להעדר. גם חטאת אמו לא תחסר מלהזכירה, אמו של עמלק תמנע היתה ממזרת (רש"י בראשית לו, יב), והוא עש"ה (תהלים קט, יד) יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח : טרף אף וישחת רחם. עש"ה (עמוס א, יא) ושחת רחמיו ויטרף לעד אפו. ובפסיקתא דרב כהנא פיסקא זכור סי' כ"ו מפרש עון אבותיו וחטאת אמו על העון והחטא שחטא עשו הרשע כנגד אביו ואמו, ועון אבותיו היינו אברהם ויצחק שקיצר חיי אברהם בחמש שנים וגרם שכהו עיני יצחק, וחטאת אמו שבשעה שיצא מרחמה חתך מיטרון שלה שלא תלד, עיי"ש : יחומתו מקלות בהריון יחם. בפסיקתא שם שלא תלד הה"ד ושחת

נֹחַם. לִבֵּט לְהִלָּחֵם בְּלוֹחֲמֵי לָחֶם: מַהֲלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה. נָע וָנָד מִכְמֹרֶת לִפְרֹשָׂה. סָע מִשֵּׂעִיר וְהִכְמִין פְּרוּסָה. עָיֵף וְיָגֵעַ מְבוּשָׁיו לְסָרְסָה: פֹּעַל שְׂטִימַת בְּכוֹרָה לַעֲכוֹר. צְמִיתוּת צֹאן קָדָשִׁים לִמְכּוֹר. קְלוֹנוֹ הֶחָרֵט בְּעֵט לִזְכּוֹר. רֵאשִׁית גּוֹיִם לְגַלֵּעַ בְּזָכוּר: שַׁדַּי זָכַר לַיְלָה חוֹלֵק. שֹׁרֶשׁ וְעָנָף בַּחֲלַקְלַק לְהַחֲלֵק. חזן תְּמוּר כִּי חִשְׁלָיו הִמְלֵק. תָּבַע לְהִזָּכֵר מַעַשׂ עֲמָלֵק:

לָאַחֲרוֹנָה יִסְּעוּ שֵׁבֶם שָׁלַט. כִּי הֶעָנָן מִטָּם פָּלַט. חזן לְעֵת יְמַהֵּה וְלֹא יְמַלֵּט. יְגוֹנֵן עַם גָּנוֹן וּמְפֻלָּט: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

מיוסד ע״פ תשר״ק.

תְּמִימִים בְּעוֹדָם בְּסִין רְפוּדִים. שִׁבּוּץ עֲדִי עֲדָיִים אֲפוּדִים. רָצוּ שְׁלוֹל מַתַּן לַפִּידִים. קָפְצוּ יָדַיִם רָפוֹת בִּרְפִידִים: צוֹרֵר אִסֵּף כָּל־אֲסַפְסוּף.

עיון תפלה

רחמיו וכו׳ גרס לה שלא תעמיד י״ב שבטים. דאמר רב הונא ראויה היתה רבקה להעמיד י״ב שבטים ויחומתו כמו לאמו מלשון ובחטא יחמתני אמי (תהלים נא, ז) שלא תקלוס אמו בהריון יחם, ר״ל שלא תתעבר ותלד: בהפקד לעלישו. כאשר נצטוה עמלק בלדו שהוא עליסי לו: **חטא נחם**. להנקם מזרע יעקב בשביל חטא הברכות שנאמר בהם (בראשית כז, מב) הנה עשו אחיך **מתנחם** לך להרגך: **לבט להלחם**. נתלבט והתאמץ להלחם: **בלוחמי לחם**. בישראל העוסקים בתורה שנאמר בהם (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי: **מהלך ארבע מאות פרסה**. בפסיקתא דזכור סי׳ ק״ב תני בשם ר׳ נתן ד׳ מאות פרסה פסע עמלק ובא לעשות מלחמה עם ישראל ברפידים. ובתרגום יונתן (שמות יז, ח) ואתא עמלק מארע דרומא ושוור בליליא ההוא אלף ושית מאה מילין, דהיינו ת׳ פרסא: **מכמרת לפרשה**. לפרוש מכמרת: **והכמין פרוסה**. הטמין לרגליהם מצודה פרוסה: **עיף ויגע מבושיו לסרסה**. בהיות ישראל עיף ויגע זנב בהם כל הנחשלים, מלשון והחזיקה במבושיו (דברים כה, יא): **פעל שטימת בכורה לעכור צמיתות וגו׳ למכור**. בתנחומא פ׳ תצא סי׳ י״ג אשר קרך בדרך ר׳ יהודה אומר אשר קרך שמאך כל״א מקרה לילה ר׳ נחמיה אומר קראך ממש ירד למצרים ונטל טימוסיהון של שבטים שהיה שמם חקוק עליהם במתכונת הלבנים והיה עומד חוץ לענן והיה קורא להם ראובן שמעון לוי פוקו דאנא אחוכון ובעינא למעבד עמכון פרגמטיא כיון שהיו יוצאין היה הורג אותן (ובפסיקתא רבתי פסקא י״ב סי׳ י״ג היה קורא לכל אחד ואחד בשמו ואומר פלוני בן פלוני לא שאני מבקש לעשות עמך סחורה), וזהי כונת הפייטן **פעל** (הפעל הרע שעשה עמלק) **שטימת בבורה** (שבשביל שנאתו ע״ד בכורת זקנו) **לעכור** (עכר את ישראל ומאסם ושמאם) **צמיתות צאן קדשים למכור** (וגם הצמית והרג אותם על ידי התואנה שבא למכור להם ארכיהם, ובלשון הזה השתמש הקלירי בהושענא אדמה מארר לאן מצמיתות) בשביל זאת: **קלונו החרט**. נכתב ונחרת בעט ברזל: **ראשית גוים**. עמלק (במדבר כד, כ): **לגלע**. לגרוע שמו ולאבד זכרו מבין כל גויי הארץ, נגלע כמו נגרע, וכן מצינו בלשון המשנה בירושלמי (שביעית פ״ז מ״ו) קליפי אגוזין והגלעינין שהם הגרעינין: **זכר לילה חולק**. זכר זכותו של אברהם שנאמר בו (בראשית יד, טו) ויחלק עליהם לילה: **בחלקלק**. בעמלק שדבר אליהם בשפת חלקות פוקו דאנא אחוכון: **להחלק**. להשמיד, מלשון הכתוב (תהלים לה, ו) יהי דרכם חשך וחלקלקות: **תמור כי השליו המלק**. תחת אשר המליק (מלשון מליקה) ויזנב בך כל הנחשלים: **תבע**. לפיכך דרש הקב״ה מאתנו לזכור מעשה עמלק:

לאחרונה יסעו שבם שלט. עקר שליטתו של עמלק היתה בשבט דן שנסעו באחרונה במסע הדגלים, ובשביל שהיה בידם פסל מיכה פלטם הענן, כ״ה בפסיקתא דר״כ זכור סי׳ קכ״ה: **גנון ומופלט**. מלה״כ (ישעיה לא, ה) גנון והציל:

בעודם בסין רפודים. מְחֻזָּקִים אצל הר סיני, מלשון רפדוני בתפוחים (שה״ש ב, ה): **שבוץ עדי עדיים**. משובצים בכל מיני תכשיטין: **רצו שלול מתן לפידים**. רצו למסר בקבלת התורה שנתנה בלפידים: **קפצו ידים רפות ברפידים**. במכילתא (שמות יז, ח) אחרים אומרים אין רפידים אלא רפיון ידים לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה (כי כבר קבלו הרבה תורה במרה) לכך בא שונא עליהם לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידים מדברי תורה. ובב״ק פ״ב ע״א כיון שהלכו

פושע סביבות מתנם אסוף. עלות פעמיו ממצולות סוף. סבר לקמלם כקנה וסוף: נדד ויעף שלש פעמים. מחזר בניני חמשה עממים. לץ הכה ופתי העמים. כלל להתיחס נדיבי עמים: יהר לץ והעמיד מסלה. טבוס בחורי בזמה סלה. חמוקי ירכי בם לפסלה. זרע להרקיע ולהתעיב סגלה: וישטם שטימת ישישו המחבא. החל לבוא מראש במחבא. דגר שנית

עיון תפלה

שהלכו ג' ימים בלא תורה מיד באו: **סבר לקמלם.** חשב לשברם ולהכריתם, מלה"כ (ישעיה יט, ו) קנה וסוף קמלו: **נדד ויעף שלש פעמים.** ראה לעיל בפיוט נחון נח בד"ה מגלגל: **מחזר בניני חמשה עממים.** במכילתא שם ר"י אומר חמשה עממים פסע עמלק ובא ונלחם עם ישראל: **לץ הכה. ופתי העמים.** בפסיקתא דזכור סי' א' כתיב לץ תכה ופתי יערים, לץ תכה זה עמלק ופתי יערים זה יתרו. שעמים הסתיר והטמין את עצמו כמ"ש ביתרו (במדבר כד, כא) ושים בסלע קנך: **כלל.** נתעטר, בלשון התפלה בשחרית לשבת כליל תפארת בראשו נתת: **להתיחס נדיבי עמים.** זכה להקרא בשם המיוחס ראשית גוים (במדבר שם) כמו שנקראו ישראל נדיבי העמים בשם ראשית תבואתה (ירמיה ב, ג): **יהר לץ.** מלה"כ (משלי כא, כד) זד יהיר לץ שמו: **והעמיד מסלה.** רמז למה שנא' (שופטים ה' יד) ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו: **טבוס בחורי.** פאר בחורי ישראל: **בזמה סלה.** זהו שהבאנו לעיל בשם התנחומא ר"י אומר אשר קרך שמקרך: **לפסלה וגו' ולהתעיב.** כמו שאמר לעיל לעבור: **וישטם שטימת ישישו המחובא.** בפסיקתא דרבינו טוביה ברי אליעזר פ' בשלח פסוק ויבא עמלק מה ראה עמלק לבוא להלחם עם ישראל כדי לנקום נקמת עשו זקנו שנאמר וישטום עשו וגו'. ואפשר שבעור החרוז הזה כך הוא **וישטום המחובא שטימת ישישו,** ומחובא הוא עמלק שנתחבא והסתיר את עצמו תחת שם הכנעני מלך ערד כמו שפי' רש"י (במדבר כא, א). ואפשר עוד שבזה רמז הפייטן על שנאה אחרת שהיתה בלבו של עמלק על ישראל. כי שני ישישים היו לו לעמלק, האחד ישיש גלוי והוא עשו מצד אביו, והשני ישיש מצד אמו תמנע שהיתה בת שעיר החורי (בראשית לו, כב) וחורי וחוי אחד הם כמ"ש הרמב"ן שהרי בצבעון בנו נאמר בת צבעון החוי (שם שם ב), ולפיכך הזכירה התורה ואחות לוטן תמנע כדי להודיע יחוסו של עמלק שהיה ממשפחת החוי ועל פי זה נדע שנאתו לישראל וסבת נקמתו המוזרה כריתת המילות, כי היה מזרע שכם בן חמור החוי (שם לד, ב), ולפי שבני ישראל הרגו את עיר שכם במרמת המילה ולפיכך חזה נקם בהשליכו מילות ישראל כלפי מעלה והעז פנים רשע לומר טול מה שבקשת. והפייטן קוראו ישיש מחובא כלומר ישיש נסתר שבלתי נודע, כי הסברא נותנת אחרי שתמנע אמו נולדה בממזרות כמ"ש רש"י (שם ט, יב) כשגדלו בני משפחתה להסתיר מולדתה ולא קראוה בת שעיר אלא אחות לוטן; ובזה מתורצת קושיית מנשה בן חזקיהו (סנהדרין צ"ט ב') למה הכרה בתורה ואחות לוטן תמנע? ואפשר שכל גויי הארץ בימים ההם הצדיקו מעשה עמלק בדבר הזה על פי חק משפט גואל הדם שהיה מנהג בימי קדם ועודנו נוהג גם היום בקרב העמים הפראים בארצות המזרח, והחק הזה קדום הוא לנקום נקמת דמם. אלא שאם לא היו בני יעקב שולחים ידם בביזת שכם — היו נחשבים גם הם בעיני גויי הארץ למקיימי חק גאולת הדם, כי גואלי הדם של דינה היו, ומה גם לפי מה שקבלו רבותינו בב"ר פרשה ע' סי' י"ב שרועי חרן היו מביטים על יעקב אבינו בביטות בשעה שנשק את רחל ואמרו מה בא זה לחדש **לנו דבר ערוה,** שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו אומות העולם וגדרו עצמן מן הערוה, הרי אמרת שאנשי מזרח גדורים מן הערוה, וכשהגיע ליעקב אותו מעשה בלא ספק כעסו כל העולם כלו על שכם ועל אנשי עירו שלא מיחו בידו, והיו מצדיקים את בני יעקב בנקמתם בפורץ גדרו של עולם, ולא היו רודפים אחריהם ויעקב לא היה מתאונן עליהם ונאספו עלי והכוני, כי למה יכוהו? אבל מפני ששלחו את ידם בביזה לא אמרו בלבם שאין אלו מקיימים כלל נקמת הדבר המכוער אלא כוונתם לשם ממון. ומזה מצא עמלק מקום להתיצב הוא לגואל הדם בעד הריגת בני משפחתו. ובכדי להודיע לכל באי עולם שבאמת היתה כונת בני יעקב טהורה ונקיה רק לשם שמים ולא לשם ממון, מקפידים בני ישראל בכל המלחמות עם עמלק שלא לנגוע בבזה, בימי משה אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (במדבר כא, ב), ובימי שאול כעס שמואל הנביא על שאול על אשר שלח ידו בבזה ראשית החרם, ובימי המן הודיעו כפעם בפעם שלא שלחו ידם בבזה. ובמלחמת דוד את העמלקי (ש"א ל, יח) נאמר **ויצל דוד** את כל אשר לקחו עמלק דהיינו שלל היהודים והפלשתים ולא נגע בכל אשר לעמלק מחוט ועד שרוך נעל, ומה שכתוב שם וישלח (דוד) מהשלל לזקני יהודה, היינו מהשלל ששללו העמלקים מאת הפלשתים: **החל לבוא מראש במחבא.** הוא ביאור על השלש פעמים שזכר למעלה בד"ה נדד ויעף, בהתחלה בא עליהם בהתחפשות ואמר להם "פוקו דהנא אתוכון וכו'": **דגר שנית בהרב להובה.**

בְּחֶרֶב לְהוּבָה. גָּשׁ בַּשְּׁלִישִׁי בַּעֲלִיל בְּחוֹבָה: בְּמָשְׁלוֹ שֶׁשְּׁבִי בְּאֹם מוֹשְׁלִים. בְּפֶרֶק עָמַד מְסוֹר נְשׁוּלִים: חזן אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִיד נִכְשָׁלִים. אָז כְּמֵאָז זַנֵּב כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים:

שׂוֹנְאֶיךָ הֵם יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת. כְּמוֹ בְּצַלְעֵי שָׁמְהוּ בְּיַבֶּשֶׁת. חזן בַּעֲטוֹתְךָ עֲשֶׂרֶת עֲדָיֵי תִּלְבֹּשֶׁת. לְהַגְשִׁים תְּחִי לְצַלַּעַת תַּחְבֹּשֶׁת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

מיוסד ע"פ א"ת ב"ש ובסוף חתום יהודה*).

אֲצִילֵי מֵרֵעֵי נֶגֶד שֵׂעִיר. תּוֹלְדוֹת אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר. בְּקַשְׁם אָצוּ אִשִּׁי לְהַבְעִיר. שְׁאוֹנָם חָרְשׁוּ כְּשָׂדֶה עִיר: גּוֹי גָּדוֹל שֶׁלֹּא הִזְכַּרְתָּ. רִשְׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז זָכַרְתָּ. דְּגָלִים בְּלֹא הוֹן מָכַרְתָּ. קְדוֹשִׁים בַּזּוֹנָה וּבַיַּיִן הַמְּכַרְתָּ: הִזָּכֵר לָאֲדוּמִים נָוֶה נֵאָרוּ. צָרִים אֲשֶׁר חוֹמוֹת עַרְעֵרוּ. וְעַד הַיְסוֹד עָרוּ עָרוּ. פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת וּפָעֲרוּ: זֶה אֵין לְפָנֶיךָ שִׁכְחָה. עֶבְרָתָם שְׁמָרָה נֶצַח מִלְּשַׁכְּחָה. חָלִילָה לֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוֹחָה. סִפְרָם חָתוּם לְיוֹם תּוֹכֵחָה: טַעַם חֹק בְּדָת מוּכַח. נִזְכַּר כִּי לֹא תִשָּׁכַח: חזן יוֹם בּוֹא עִמָּם לְהִתְוַכַּח. מִכָּאן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכָּח:

*) כתב הגאון ר' אברים זלמן מרגלית בהקדמת מחזור קרבן אהרן בשם כרהב"ן כ"י שהיה אח גר' אלעזר סקליר ושמו יהודה וסקליר מאהבתו לא אחיו זכר אותו בתוך פיוטיו.

עיון

בפעם השנית קפץ עליהם בפרהסיא בחרב לשוטה כמו שנאמר (במדבר יד, מה) וירד העמלקי והכנעני וגו' ויכום ויכתום: גש בשלישי. בפעם השלישי (שם כא, א) וישמע הכנעני (והוא העמלקי) וגו' וילחם בישראל: בעליל בחובה. שם על שלחמם שכל אלה המלחמות היו בסבת החובות והעונות: במשלו ששבי. במשול נבוכדנצר מלך בבל הנקרא ששך (ירמיה כה, כו): באום מושלים. באומה מקבלת התורה שנותנת להם מלכות וממשלה (אבות פרק ו'): בפרק עמד מסור נשולים. עמד עמלק על הפרק להסגיר הפליטים (עובדיה פ' יד). כנשולים מל' כי ישל זיתך (דברים כח, מ). ובילקוט (במדבר כא, א) בשם ילמדנו כיון שראה אותם עונותיהם קשים בירושלם וביהודה מיד קפץ ובא שנאמר ביום עמדך מנגד מיל היה רחוק מהם אמר בלבו אם נלחו ישראל אני אומר לסייע אתכם באתי ואם נצחה מלכות בבל אני הופך את פני על ישראל והורגן וכתיב ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו:

כמו בצלעי שמהו ביבשת. כמו ששמחו העמלקים בצרתי בעת יבשת המים ברפידים. ורמז לדברי הילמדנו המובא בילקוט שם זהו שאמר הכתוב ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים כשאני צולע מעט נאספו עלי: עשרת עדיי תלבשת. שעתיד הקב"ה ללבוש ביום הנקמה ועי' ילקוט (תהלים נג, א): להגשים תחי. להוריד של של תחיה: לצולעת תחבשת. עפ"ה (מיכה ד, ו) אספה הצולעה: אצילי מרעי. האלופים שהתרועעו עמדי בפיהם בימי הטובה: בקשם אצו אשי להבעיר.

תפלה

המה מהרו להבעיר את אשי בתבנם וקשם: שאונם. המונם: הרשו כשדה עיר. עפ"ה (מיכה ג, יב) ציון שדה תחרש: גוי גדול שלא הזכרת. לא נזכרת ביום אפך את התאר הנכבד גוי גדול (דברים ד, ו): רשיונותיו למה אז זכרת. למה זכרת את נשיך שאתה נושה בו כלומר את חטאיו, וכלדך שהתאונן איוב (י, יג–יד) ואלה (מה שפקודתך שמרה רוחי) צפנת בלבבך, אם חטאתי ושמרתני (מה שחטאתי הנך שומר וזוכר תמיד): דגלים בלא הון מכרת. עפ"ה (תהלים מד, יג): קדושים בזונה וביין המכרת. עפ"ה (יואל ד, ג) ויתנו (את) הילד בזונה והילדה מכרו ביין, כלומר נרמת לנו לבוא לידי מדרגה שפלה כזו: נוה נארו. החריבו נוה קדשך: חומות ערערו. מלה"כ (ירמיה נא, נח) חומות בבל וגו' ערער תתערער: ערו ערו. מלה"כ (תהלים קלז, ז) האומרים ערו ערו עד היסוד בה: פימו דברו בגאות. לה"כ (שם יז, י): ופערו. מלה"כ (ישעיה ה, יד) ופערה פיה: עברתם שמרה נצח. מלה"כ (עמוס א, יא) ועברתו שמרה נצח: טעם חק בדת. ממה שצוית בתורתך לחק עולם כתוב זאת זכרון בספר: מוכח. מזה מוכח: נזכר. כי יצא יום אשר נזכר לפניך: כי לא תשכח. כי התורה לא תשכח לעולם: יום בוא עמם להתוכח. עתיד הקב"ה להתוכח עם כל הגוים צוררי ישראל ולהשפט אתם על רעתם שנאמר (יואל ד, ב) והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי וגו', ונאמר (יחזקאל לח, יח) והיה ביום ההוא וגו' ונשפטתי אתו בדבר ובדם: מכאן צוית. לפיכך צוית:

לחרף

יְקַשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת. הַחֲתוּמֵי בְּרִית בְּצָבָא וָאוֹת. וְהִפְקַד מִדָּה בְּמִדָּה לְתוֹצָאוֹת. חזן בְּעֵת כִּי לְעֵת הַמְּצִיאוֹת. הוּא יִפְקֹד בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת:

יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אֵל נָא בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶיךָ זָכוֹר. בּוֹ בִּלְשׁוֹן הִזְכִּירוּךָ נָא אַתָּה זְכוֹר. וְאִם הֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְּרִית מִלִּזְכּוֹר. וְאַתָּה אֵל וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר: בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֶשׁ־לְךָ לִזְכּוֹר. אֲבָל תָּשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר. וּמַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל לְקֵץ זָכוֹר. וּמַה קִּצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר: אִם לֹא לְמַעֲנִי תִזְכּוֹר. לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר. חֹק כִּי לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת זְכוֹר. וְאֹמַר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ עַתָּה לָהּ זְכוֹר. וְהִפָּקֵד וְתִזְכּוֹר. כְּאֵב צַר לַעֲבוֹר. פִּיהוּ לִסְכּוֹר. לָנוּעַ כַּשִּׁכּוֹר. וְעוֹד כַּל תִּמְכּוֹר. נְקוּבֵי בֵּן בְּכוֹר. חזן נְכוּרֵי בִּלְתֶּךָ וָכוֹר. וּפְאֵרְךָ אֶזְכּוֹר. וַאֲרַצְּךָ לִזְכּוֹר. בְּפָרָשַׁת זָכוֹר:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

שם המחבר חתום בראשי החרוזות אלעזר בירבי קליר.

אֵץ קוֹצֵץ בֶּן קוֹצֵץ. קְצוּצֵי לְקַצֵּץ. בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ. רְצוּצֵי לְרַצֵּץ: לֵץ בְּבוֹא לְלוֹצֵץ. פְּלַץ וְנִתְלוֹצֵץ. כְּעֵץ מְחַצְּצִים לְחַצֵּץ. כְּנֵץ עַל צִפּוֹר לְנַצֵּץ: עָב

עיון תפלה

לחרף צבאות. לחרף מערכות ישראל: **בצבא ואות.** בשה"ש רבה פרשה ב' פסוק השבעתי אתכם ריב"ש אומר השביען במילה בצבאות בצבא שיש בה אות: **והפקד מדה במדה.** בפסיקתא דרב כהנא פרשת זכור סי' נ"ה ויוסף שמואל את אגג ר' יצחק אמר סירסו, והיינו מדה כנגד מדה כשם שאבותיו היו מחתכין מילותיהן של ישראל: **דעת.** למען דעת: **כי לעת המציאות.** בבוא פקודתו: **בלשון אשר הזכרת לזוכריך זכור.** באותו לשון אשר צוית לישראל שהם זוכרים אותך תמיד ואמרת להם זכור את אשר עשה וגו', באותו הלשון היו מזכירים אותך ואמרו זכור ה' לבני אדום (תהלים קלז, ז). ובפסיקתא שם סי' נ"ב עד שאתה אומר לנו זכור אתה זכור אנו שכחה מצויים בנו אבל אתה שאין לפניך שכחה אתה הוי זכור לנו את אשר עשה לך עמלק וכו' זכור ה' לבני אדום וגו': **ואם המה כאדם עברו ברית.** לה"כ (הושע ו, ז): **בזאת ידעתי וכו' אבל תשוח עלי נפשי.** לשון רש"י (איכה ג, כ) ומדרש אגדה זכור תזכור **ידעתי** שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח **עלי נפשי** להמתין על זמן הזכירה, ומכאן יסד הפייטן **בזאת ידעתי וכו',** עכ"ל: **ומה כחי וגו' ומה קצי וגו'.**

לה"כ (איוב ו, יא): **חק כי לא תשכח עדות.** כלומר זכות התורה שנאמר בה כי לא תשכח מפי זרעו (דברים לא, כא) זכור לנו עתה: **ואמר אם אשכחך.** המאמר שאמרתי אם אשכחך ירושלם (תהלים קלז, ה) זכור לה עכשו: **כאב צר לעבור.** לעכור צרינו במכאובים, מלה"כ (תהלים לט, ג) וכאבי נעכר: **נקובי בן בכור.** ישראל הקרוים בני בכורי (שמות ד, כב): **נכורי בלתך וכור.** כמו שנאמר (הושע ג, ב) ואכרה לי וגו' וחמר שעורים ולתך שעורים. ובלשון הזה השתמש פייטנו בהושענא אל נא תעינו: **אץ.** מיהר: **קוצץ בן קוצץ.** כלשון הזה במכילתא יתרו סוף פרשה ו' רשע בן רשע קוצץ בן קוצץ, ובילקוט אסתר רמז תתרנ"ט פי' ויתלו את המן יתלה קוצץ בן קוצץ על הקוץ יבוא מין אל מינו: **קצוצי.** מהולי: **לקצץ.** לחתוך מילותיהם: **בדבור מפוצץ.** על ידי שרפו ידיהם מדברי תורה שנאמר בהם (ירמיה כג, כט) וכפטיש יפוצץ סלע: **לץ בבוא ללוצץ.** שסירסו: **פלץ ונתלוצץ.** נפל בידי יהושע: **כעץ.** כאשר יען: **מחצצים.** ישראל המתנים לדקות ה' מקול מחצצים בין משאבים (שופטים ה, יא): **לחצץ.** לשלוח בהם חצים ומות: **לנצץ.** פעל נגזר מהשם נץ: **עב בקע מראש.** מתחלה מזוונ לאותו

שפלטם

בָּקַע מֵרֹאשׁ. יְחִידִים מֶנּוּ גֵּרוּשׁ. חָל וַיֵּלֶךְ וַיִּפְרוֹשׁ. וַיֵּשֶׁב עַל גַּבֵּי חָרוּשׁ: זְמַּן
וְהֻנְקַב לְרֹאשׁ. רֵאשִׁית גּוֹיִם לָרַע לִדְרוֹשׁ. הֱיוֹת לְכָל־בּוֹגְדִים רֹאשׁ. וְצִפְעוֹ
תְּלוּת בְּמִבְחַר בְּרוֹשׁ: רָץ וְהִקְרָה בַּדֶּרֶךְ. עֲיֵפֵי טָרְחוּת דֶּרֶךְ. וּפָץ לֹא זוּ הַדֶּרֶךְ.
תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ: בְּנָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ. שָׁלַח יָד בְּחַמּוּקֵי יָרֵךְ. וְעַל כָּל־
רֹאשׁ דֶּרֶךְ. זִנֵּב כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ: יָעַף וְעָף וְחָשׁ. וּמֵחוּר פֶּתֶן רָחַשׁ. וְנוֹדַע כִּי
הוּחָשׁ. מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ: רָגַשׁ וְלָחַשׁ. וְעֵת לֵדָתוֹ נִחֵשׁ. וּבִכְשָׁפָיו הִכְחִישׁ.
וּבְחַלִּישׁ נֶחֱלָשׁ וְלֹא חָשׁ: בִּכְשָׁפָיו הִלְלוּ. וּבִקְסָמָיו הִלְלוּ. יוֹם הֶעֱמִיד וְזִלְלוּ.
שֶׁמֶשׁ הַדְמִים וְזִלְזְלוּ: יָגַע וְלֹא הוּנַח לוֹ. וְלַחֲרָפוֹת נִהֲלוֹ. עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
הִזְחִילוֹ. לְהִמָּחוֹת הוּא וְכָל־חֵילוֹ: קָט וְשֵׁן חָרַק. וְנֶאָצוֹת שָׁרַק. זְמוֹרָה בְּאַפּוֹ
הֵרַק. וְחַרְבּוֹ הִבְרַק: לַמִּילָה פֵּרַק. וּכְלַפֵּי מַעְלָה זָרַק. וּלְשֵׁם שֶׁמֶן תּוּרַק.
בְּעַזּוּת יָרוֹק יָרַק: יָהּ אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר. צָו אֶל מְשׁוּל עֹפֶר. זִכְרוֹן כְּ מִשְׁלֵי אֵפֶר.
כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר: רְשֹׁם בְּזֶה סֵפֶר. בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים

עיון תפלה

שפלטם הענן והם שבט דן: יחידים מנו גרוש. ונם אנשים יחידים כמו זבים ומצורעים שנגרשו ממנו: חל וילך ויפרוש. רק החל החל לעשות זר מעשהו ולא בא עדיין במלחמת תנופה, אלא שהלך לו ויפרוש מהם והמתין לעת מצוא כזבוב הזה שמבקש פצע וכמו שאמרו רבותינו בפסיקתא דזכור סי' ק"א ר' שמעון אומר למה היה עמלק דומה לזבוב שהוא להוט אחר המכה, ובצואת עשו לעמלק ככדו בילקוט חקת על פסוק וישמע הכנעני מלך ערד א"ל המסורת הזה יהי בידך כשתראה שנתקלו בדבר הוי קופץ עליהם: וישב על גבי חרוש. אח"כ כשהרגים ברפידים שרפו ידיהם מד"ת שב ונלחם עמהם בפרהסיא: זמן והנקב לראש. עמלק נזדמן להיות ראש לכל הגוים האוררים את ישראל ונקב בתורה ראשית גוים (במדבר כד, כ) ות"א ריש קרבית דישראל: וצפעו. זרעו מלשון הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב, כד) והוא המן: ופץ לא זו הדרך. דבר להמיתם באמרו לא זו הדרך היטב בלכם: תעו במדבר. (תהלים קז, ד): בנחש עלי דרך. כך עלתה בידו להתעות שבט דן שכתוב בו יהי דן נחש עלי דרך (בראשית מט, יז) והוא עמד מחוץ לענן עד שהעתיקו ממחנה ישראל ואז נלחם עמו: בחמוקי ירך. במילה הטמונה בין הירכים: יעף ועף וחש. שלש פעמים עף ומהר ונלחם עמהם כנזכר לעיל: ומחור פתן רחש. זחל מחור פתן: ונודע. למרע"ה: כי הוחש משרש נחש. כי עמלק אשר יצא משרש נחש מהר לבוא למלחמה: רגש ולחש. התרגש והתפלל: ועת לדתו נחש. בילקוט חבקוק רמז תקס"ד כשפן גדול היה עמלק ומה היה עושה היה מעמיד ב"ה ביום גנוסיא שלו לומר לא במהרה אדם נופל

ביום גנוסיא שלו מה עשה משה ערבב את המזלות הה"ד שמש ירח עמד זבולה: ובחלש. ובגורלו אשר הפיל להצלחתו: נחלש. ויחלוש יהושע (שמות יז, יג): ולא חש. ולא הרגיש מאין באה לו הצרה הזאת. או ר"ל ולא חשש לזה אלא בא פעם שנית ושלישית: בכשפיו הללו. מלשון הוללות וסכלות, מרע"ה שכל כשפיו: יום העמיד. שהעמיד החמה. ובסדר אליהו רבא פרק ג' זה חמה שעמדה לו למשה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק. ובע"ז כ"ה א' כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו למשה: וזללו, וזלזלו. ענינם אחד: ולחרפות נחלו. שמהו לחרפות: עד בא השמש (שמות יז, יב): הזחילו. השפילו כזוחלי עפר: קט. קלף מלשון אקוט בדור (תהלים צה, י): ונאצות שרק. חרף וגדף: זמורה באפו הרק. הריק מקרבו זמורתו אל אפיו מלה"כ (יחזקאל ח, יז) והנם שולחים את הזמורה אל אפם: למילה פרק. פרק אותה וחתכה מן הגוף: ולשם שמן תורק. ולשמו של הקב"ה אשר הוא שמן תורק (שה"ש א, ג): בעזות ירוק ירק. בעזות נמרצה כזאת ירק לשמו: צו אל משול עופר. צוה למשה רבינו ע"ה הנמשל לעופר האילים כמו שאמרו רבותינו בשה"ש רבה פ"ב מה צבי זה נראה ונכסה נראה וחוזר ונכסה כך גואל הראשון נראה ונכסה וחוזר ונראה: זכרון משלי אפר. בפסיקתא דזכור ר' תנחום בר חנילאי פתח זכרוניכם משלי אפר אמר הקב"ה לישראל בני הוו זהירין בשתי זכירות שכתבתי לכם בתורה המחה את זכר עמלק. מחה אמחה את זכר עמלק: בתורה ובנביאים ובכתובים. במגלה ז' ע"א כתב זאת זכרון בספר, כתב זאת מה שכתוב בתורה, זכרון מה שכתוב בנביאים (בספר שמואל), בספר מה שכתוב במגלה

לְהִתָּפֵר. לְהִמָּחוֹת מִסֵּפֶר. וְלֹא יִכָּתֵב עִם כָּל־הַכָּתוּב לְחַיִּים בַּסֵּפֶר:

אל נא לעולם תערץ וכו'

חזן וּבְכֵן זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק:

חזן וקהל וּמַה שְּׁמוֹ וְזִכְרוֹ. וְנִמָּח זִכּוּרוֹ. מִלְּהִזָּכְרוֹ. בְּזִכָּרוֹן קָדוֹשׁ:

חזן וקהל יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר. וְנֶחְשַׁב כַּנֵּכָר. מִלְּהִזָּכֵר. בְּזִכָּרוֹן קָדוֹשׁ:

מיוסד ע"פ א"ב וזה סדרו אב ג בג"ד גד"ה.

זָכוֹר אִישׁ אֲשֶׁר הִגְוִיעַ אָב לְלֹא עִתּוֹ. בִּרְצוֹחַ וְגָנוֹב וְנָאוֹף בְּעִתּוֹ. גֵּרַע חָמֵשׁ שָׁנִים מִמְּחִיָּתוֹ: זָכוֹר בּוֹזֶה עַל גְּמִילוּת חֶסֶד. גּוֹעֵל אָח עָשׂ לִזְקֵנוֹ חֶסֶד*. דּוֹמֶה לָמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד: זָכוֹר גִּלָּה עֶרְוַת מְצִיאַת שָׂדֶה. דָּם שָׁפַךְ בְּבוֹאוֹ מִן הַשָּׂדֶה. הָפַךְ לֵב אָב שָׂח בַּשָּׂדֶה: זָכוֹר דָּחוּי בְּאֹזֶן הָעֲרֵלָה. הַבּוֹזֶה בְכוֹרָה בְּכוֹס הַתַּרְעֵלָה. וּפָרַק מִנּוֹ עֹל וּמָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה: זָכוֹר הֲפַכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר. וְהִכְהָה מְאוֹר אָב בַּעֲשַׁן עֲבוֹדַת זָר. זָמַם בְּלֵב הֱיוֹת לָאָח לְאַכְזָר: זָכוֹר וְנִתְעוֹלֵל לְרֶבַע כְּאִשָּׁה. זְדוֹן לִבּוֹ הִשִּׁיאוֹ בְּאִשָּׁה. חַתּוּ גִּבּוֹרָיו לִהְיוֹת כְּלֵב אִשָּׁה: זָכוֹר זֶרַע מְרֵעִים נִתְעָב וְנֶאֱלָח. חָלָק לְהַשְׁחִית וְלוֹמַר הֶאָח. טָמְנוּ גֵאִים פַּח לְחַבֵּל אָח: זָכוֹר חָנַט מִנּוֹ עֲמָלֵקִי. טָשׁ כַּיֶּלֶק לְאַבֵּד חֶלְקִי. יָרֹעַ כַּבִּירִים לְעֵין כֹּל לְלוֹקְקִי: זָכוֹר טִפֵּשׁ מֵהַעֲרִימָה. יָרַד וְכִתֵּת עַמִּי עַד חָרְמָה.

*) נ"א גועל אח בעשותו חסד.

עיון

במגילה: **להתפר.** להיות לו לחרפת עולם: **עם כל הכתוב לחיים.** מלה"כ (ישעיה ד, ג): **אשר הגויע אב ללא עתו.** עשו גרם מיתת אברהם אבינו חמש שנים לפני זמנו כדי שלא יראה בכלו יוצא לת"ר: **ברצוח וגנוב ונאוף בעתו.** ב"ב ט"ז ע"ב חמש עברות עבר אותו רשע באותו היום בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכו', ובשמו"ר פט"ג סי' י"ב ר' אומר אף גנב: **ממחיתו.** מימי חייו: **בוזה על גמילות חסד.** שבזה ליעקב על שגמל חסד לאברהם והתאבל עליו: **למס מרעהו חסד.** לה"כ (איוב ו, יד): **ערות מצואת שדה.** ערות נערה מאורסה שכתוב בה (דברים כב, כה) ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה: **הפך לב אב.** גנב לבו של אביו במרמה: **שח בשדה.** אשר יצא לשוח בשדה (בראשית כד, סג): **דחוי באזן הערלה.** שנדחה לאבדון ע"י ערלת אזנו מלקבל מוסר: **הבוזה בכורה בכוס התרעלה.** שבשביל כוס יין מכר בכורתו כמ"ש ויאכל וישת וגו' ויבז עשו את הבכורה (בראשית כה, לד): **ופרק מנו עול.** שכפר בעיקר: **ומשך לו ערלה.** בפרקי ר"א פרק כ"ט עשו מאס במילה כשם שמאס את הבכורה. ובתנא דבי אליהו רבא פרק כ"ד אבל זרעו של עשו כל זמן שיצחק היה קיים היו מקיימים ברית המילה וכיון שמת יצחק היו מבטלים ברית המילה: **זכור הפכפך דרך איש וזר.** בפתיחתא דרות רבה סי' נ'

תפלה

הפכפך דרך איש וזר זה עשו הרשע שהוא מתהפך ובא על ישראל בגזרות וכו' וזר שעשה עצמו זר למילה וזר למצות: **ונתעולל לרבע.** שמזקק לרביעה, מלשון ויתעללו בה כל הלילה (שופטים יט, כה): **זדון לבו השיאו.** מלה"כ (עובדיה פ' ג): **באשה.** לעשות מעשים מכוערים כאלה: **חתו גבוריו.** מלה"כ (שם פ' ט) וחתו גבוריך תימן: **כלב אשה.** עש"ה (ירמיה מח, מא): **זרע מרעים.** ישמעאל בן הגר המצרית ועשו נכד בתואל הארמי: **חלק להשחית.** להשחית את יעקב החלק (בראשית כז, יא): **ולומר האח.** שמחה לאיד: **טמנו גאים פח.** בב"ר פס"ז סי' ח' אלא הריני הולך ומתחתן לישמעאל והוא בא ועורר עמו על הבכורה והורגו ואני עומד עליו כגואל הדם והורגו ואני יורש שתי המשפחות: **לחבל אח.** לפי המדרש הנ"ל אפשר שכוונתו על יצחק: **זכור הנט מנו עמלקי.** זכור את עשו אשר ממנו הנט ופרח עמלק: **טש כילק.** בפסיקתא דזכור סי' נ"ט עמלק עם לק פרח (מתעופף) כהדין דחלא, ודחלא הוא ילק, כי אם מלאתיך אדם כילק (ירמיה נא, יד) תרגום יונתן כזחלא וזי"ן ודל"ת מתחלפים בארמית מן זכר זרוע דכרא דרועא: **ירוע כבירים.** לשון (איוב לד, כד): **ללוקקי.** בפסיקתא שם דבר אחר עמלק עם לק אומה שבאה ללוק דמן של ישראל ככלב: **טפש מהעריצה.** נבער מחכמה: **וכתת עמי עד חרמה.**

במדבר

כמו כן חיב להחרימה: זכור ישב הנגב בלי על כערד. כסות ולשון שנה היות מלך ערד. לשבת שבי מרד וחרד: זכור כסיל שונה באולתו. לתערובת מדין בעלותו. מהר ירבשת וגלה נבלותו: זכור לקעקע בצתו משרש. מלעזב לו ענף וגם שרש. נענש קישי כי השאיר לו שרש: זכור מעשה אגג מעדנות. נשים כשכלה חרבו לענות. טרם שארו לשסוף יענות: זכור נגיד לחמלו הסכים. סר ממלוכה מבין נסיכים. עולל הנותר עמד לשכים: זכור סבב צקלג ונגב. עמלק יושב בארץ הנגב. פגרו טוב ראי מנשף בענב: זכור עריץ בעמונים נחבא. פרץ כרמי עין גדי כהובא. צרבו איש באחיו בחרב להובה: זכור פלטים אשר באף הסעיר. צבאי בלכתם אל הר שעיר. קנא לנקום עירות שעיר: זכור צג בפרק להסגיר שרידי. קם בראש דרכים

עיון תפלה

(במדבר יד, מה): כמו כן חיב להחרימה. אע״פ שאלה העמלקים עשו כדת וכמו שהתרה אותם משה כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב, מ״מ גם הם בכלל החובה להחרימם: יושב הנגב. עפ״ה (שם יג, כט) עמלק יושב בארץ הנגב: בלי עול כערד. בר״ה ג׳ ע״א ערד שדומה לערוד במדבר דהיינו בלי עול: כסות ולשון שנה. ששנה מלבושיו ולשונו למלבושיהם ולשונם של הכנענים למען יחשב למלך ערד ולא לעמלק ויטעו ישראל בתפלתם להכניע את הכנענים: לשבות שבי. כמ״ש (שם כא, א) וישב ממנו שבי: וחרד. מהר, כמו הנה חרדת אלינו (מ״ב ד, יג): כסיל שונה באולתו. לה״כ (משלי כו, יא): לתערובת מדין. שנתערב ונתחבר עם מדין ללחוץ את ישראל (שופטים ו, ג לג): ירבשת. גדעון (ש״ב יא, כא): וגלה נבלותו. עפ״ה (הושע ב, יב): לקעקע בצתו משרש. מלשון התלמוד (תענית פ״ג פ״א) מקעקע כל הבירה, סותר ומהרס, בצתו עקרו, ובויק״ר פכ״ו סי׳ ח׳ בקש לזרקן ולקעקע בצתן, ובפסיקתא רבתי פרשה י״ג אמר הקב״ה בעוה״ז אמרתי להם למחות שמו של עמלק אבל לעה״ל השבט אשר הכינותי לו הוא פורע ממנו ומשרש בצתו מן העולם מני אפרים שרשם בעמלק וכו׳ מהו אחריך בנימין וכו׳ תדע לך איש מזרעו של עמלק עמד ונזדווג לישראל וכו׳ א״ל הקב״ה חייך של בנימין מוכן לך לבוא ולקעקע את שרשך ומי הוא זה זה מרדכי: מלעזב לו ענף וגם שרש. לה״כ (מלאכי ג, יט) אשר לא יעזוב להם שרש וענף: נענש קיש. הוא שאול בנו, וכה״א הגי׳ קישי: כי השאיר לו שרש. שהשאיר את אגג בחיים ובא על שפחה וילדה את המדתא: מעשה אגג מעדנות. זכר מעשה אגג אשר במותו הלך אל שמואל מעדנות (ש״א טו, לב): נשים כשכלה חרבו. כמו שנאמר שם: טרם שארו לשסוף יענות. בפסיקתא רבתי שם ובפסיקתא דר״כ זכור סי׳ פ״ד ויסף שמואל את אגג ומה עשה לו היה מחתך מבשרו זיתים זיתים ומאכילו לנעמיות (ואת בת היענה (ויקרא יא, טז) ת״א וית בת נעמיתא) ר׳ יצחק אמר סירסו, וזש״א טרם שארו: נגיד. שאול המלך: לחמלו הסכים. שנאמר (ש״א טו, ט) ויחמול שאול והעם על אגג: עולל הנותר. הוא המן: עמד לשכים. מלה״כ (במדבר לג, נה) והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם: סבב צקלג ונגב. העמלקי אשר פשטו אל נגב ואל צקלג (ש״א ל, א): עמלק יושב וגו׳. לה״כ (במדבר יג, כט): פגרו. שמהו פגר מובס: טוב רואי. דוד הנקרא טוב רואי (ש״א טז, יב): מנשף בעגב. המתעורר לעבודת יוצרו על ידי קול כנורו שרוח צפונית מנשבת בו בחצות הלילה (ברכות ג׳ ע״ב): עריץ בעמונים נחבא. בדה״ב ריש פ׳ כ׳ ובני עמון ועמהם מהעמונים, כתב בפירוש המיוחס לרש״י „זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי ששנה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובאו להלחם בישראל, וכן מוכח למטה בענין (פסוק כב) נתן ה׳ מארבים על בני עמון מואב והר שעיר, מכלל שהעמונים שנאמרו כאן הם עמלקים ששנו לשונם וכסותם, והוא שיסד הקליר בפי׳ זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא, כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב שם (פ׳ ב׳) והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצון תמר" עד כאן לשונו: צרבו איש באחיו. כדכתיב (שם פ׳ כג) וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו למשחית: זכור פלטים. פליטי ישראל במלחמת נבוכדנצר אשר בקשו מפלט לנוס להר שעיר בחשבם אותם לקרוביהם, והוא הסגיר להפילם באפו: עירות שעיר. שנאת עשו: צג בפרק להסגיר שרידי. כמו שנא׳ (עובדיה פ׳ יד) ואל

לְסָעוֹד אֶת־רוֹדַי. רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדַי: זָכוֹר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם.
רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי־לִי בַשָּׁמַיִם. שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמָיִם: זָכוֹר רָד אֶל־חָנֵף לְהַחֲנִיף
מַמְלֶכֶת. שִׁמְשַׁי אֲשֶׁר שִׁמְשׁוֹ מְאֻמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת. תָּמָה הַלְּשִׁין לְרַפּוֹתָהּ
מִמְּלָאכֶת: זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה. שְׁתִילִים מֵאָה הֶחֱנִיט לְסַבָּרָה (נ"א לְשִׁבְרָה).
שִׁעֵר מֵהֶם עֲשָׂרָה לְשְׂרָרָה: ח' זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חֻמָּשִׁים. תְּמִימָה קָצַב לְכַלּוֹת
חֲמֻשִׁים. תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים:

ח' וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

יסלוק

אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי לָךְ. כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלָךְ. מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמָּךְ
בְּקִנְיַן פָּעֳלָךְ. זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לָךְ. אֲשֶׁר קָרְךָ וַיְחַשְּׁלָךְ. וְהָיָה
בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ. תִּמְחֶה זִכְרוֹ מִכָּל־גְּבוּלָךְ. וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ.
וּמִשֶּׁלְּךָ עוֹד יִתְּנוּ לָךְ. אָנָּא הָקֵם אֶת־דְּבַר מִלּוּלָךְ. עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הַזָּכֵר־
לָךְ. אַתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ. זְכוֹר יְהוָה אֶת־יוֹם זְבוּלָךְ. הַמִּתְגָּאִים
וְנוֹאֲמִים פֹּה מַה לָּךְ. הַשּׁוֹלְחִים זְמוֹרוֹת בְּאַף לְחַלְּלָךְ. זְכוֹר כִּסֵּא כְבוֹד גָּדְלָךְ.
אֲשֶׁר מִגְּרוּ וְנִאֲצוּ לְמוּלָךְ. וְשִׁלְּחוּ בָאֵשׁ הֵיכָלָךְ. וַיָּשִׂימוּ כָּל־גְּבוּלָךְ. וְשִׁדְּדוּ

עיון

ואל העמוד על הפרק וגו' ואל תסגר **שרידיו**: **לסעוד את רודי**. לתמוך בידי הרודים בי: **פרודי רפודי**. הנפרדים מן המחנה ונרפדים על הארץ מל' ירפד חרוץ עלי טיט (איוב מא, כב): **קפץ לשער השמים**. בית המקדש: **שלט ויגדל עד לשמים**. זה קאי על חורבן בית שני, שהורמה ממשלתו עד לשמים: **זכור רד אל חנף**. זכור את המן אשר ירד והתחבר עם המלך החנף, וכמו שדרשו רבותינו בפתיחתא דאסתר סי' ט' ממלוך אדם חנף זה אחשורוש: **שמשי**. הוא בנו של המן: **אשר שמשו מאמשת**. משהזכיר את הרשע מקללו, שמשו ידעך ויאמש חשך: **תמה הלשין**. שכתב שטנה על ישראל במלכות אחשורוש (עזרא ד, ח): **לרפותה ממלאכת**. ורפות ידיהם ממלאכת בנין הבית: **שתילים מאה החניט**. סובר כמ"ד בילקוט (קהלת ו, ג) אם יוליד איש מאה זה המן. אבל במגילה ט"ו ב' וכמה רוב בניו אמר רב שלשים, ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הוו, ורבא בר אבא אמר כלן מאתים ושמונה הוו: **לסברה**. עליהם שם סברו ותקותו: **שער מהם עשרה לשררה**. לפי השערתו בחר עשרה מתוכם ונתן להם שררה, ואם הם אלו שנתלו, נ"ל כי שמשי בנו לא היה שר אלא סופר: **תבע להפר חומשים**. בקש לבטל חמשה חומשי תורה: **תמימה קצב**. קבע שנה תמימה מיום ליום ומחדש לחדש עד חדש אדר: **לכלות חמושים**. לאבד את ישראל שנאמר בהם (שמות יג, יח) וחמושים עלו בני ישראל, ומהאהבה שאהב אותם הקב"ה ומשמחתו ששמח בהם הזכירם חמש פעמים בפסוק אחד (במדבר ח, יט): **תכלית שבעים נתלה על חמשים**.

תפלה

במדבר רבה פרשה י"ד א"ר פינחס שני אויבים לא נגררו עד שכתבו עליהם ע' פסוקים הנחש והמן הרשע הנחש וכו' המן מאחר הדברים האלה גדל המלך ויתלו את המן ע' פסוקים **לתכלית שבעים נתלה על חמשים** ע"כ, ונתלה על חמשים היינו עץ גבוה נ' אמה: **אל דמי לך**. (תהלים פג, ב): **בקול מים רבים נשמע קולך**. בהגלותך על הר סיני נשמע קולך כקול מים רבים שנאמר (שם כט, ג) קול ה' וגו' על מים רבים: **בקנין פעלך**. בתורתך שנאמר בה (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו: **אשר קרך ויחשילך**. מלה"כ (דברים כה, יח) ויזנב בך כל הנחשלים אחריך: **ומשלך עוד יתנו לך**. לשון הגמ' (יומא ל"ח רע"ב), וישראל עמך יוסיפו לעורר אותך כי יותר ממה שעשה להם עשה לך כדלקמן: **עד שאתה מצונו**. בפסיקתא דזכור סי' נ"ב מה שאתה אומר לנו זכור אתה זכור אנו שכחה מצויה בנו. אבל אתה שאין שכחה לפניך אתה הוי זכור לו את אשר עשה לך: **זכור ה' את יום זבולך**. בפסיקתא שם לנו עשה ולא לך עשה? זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים וגו', ובאיכה רבתי פסוק זכור ה' מה היה לנו א"ר ברכיה וכו' לי עשה ולא לך עשה — לא החריב את מקדשך: **המתגאים ונואמים פה מה לך**. אשר נאמו בנאומם מה לך פה: **השולחים זמורות באף לחללך**. בילקוט יחזקאל רמז תמ"ח והנם שולחים את הזמורה אל אפם לפי שלא היו ישראל יודעים מה טיבה של זמורה עד שבא עמלק ולימדה להם וממי למדה מעשו דכתיב הכי קרא שמו יעקב חיכך בגרונו והוציא את הזמורה: **ושדדו ונתקו יריעות אהלך**. עפ"ה (ירמיה י, כ) אהלי

וְנִתְּקוּ יְרִיעוֹת אָהֳלָךְ. אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ. אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי בִּגְלָלָךְ. וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם הַהוֹלֵךְ. עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלֶךְ. וְיוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ: אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר נִלְהָמוּ. וְאוֹתְךָ בַּיִּשּׁוּב נִתְלַהֲמוּ. אוֹתָנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה הָמוּ. וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נָהֲמוּ. אוֹתָנוּ פְּלֵטֵי עָנָן זָמָמוּ. וְאוֹתְךָ כַּפֹּרֶת עָנָן גָּמָמוּ. אוֹתָנוּ לַחֲשׁוּלֵי עָב דָּמוּ. וְאוֹתְךָ עֲלוֹת עַל־בָּמֳתֵי עָב דָּמָמוּ. אוֹתָנוּ חוּץ מִמְּחִיצָה קָמוּ. וְאוֹתְךָ לִפְנַי וְלִפְנִים קִדְּמוּ. אוֹתָנוּ בְּדָרוֹךְ מְקוֹם אִשְּׁמוּ. וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב מְקוֹמְךָ שִׁמְּמוּ. אוֹתָנוּ חוּץ מִישִׁיבָתֵנוּ רָמוּ (נ״א דָּמוּ). וְאוֹתְךָ בִּמְכוֹן שִׁבְתְּךָ דָּמוּ. אוֹתָנוּ אוֹת בְּרִית מִשְּׁאָר הֵרִימוּ. וְאוֹתְךָ עֲשֶׂרֶת אַבִּירֵי בְרִית הֶחֱרִימוּ. אוֹתָנוּ בְּהַנְחַת יְדֵי עָנָו הֵרִימוּ. וְאוֹתְךָ תְּלוֹת יָד לְמוֹלֵךְ הֵרִימוּ. אוֹתָנוּ נִתְיָעֲצוּ וְסוֹד הֶעֱרִימוּ. וְאוֹתְךָ כְּרוּבֵי סוֹדְךָ לַחֲרָפוֹת הִגְרִימוּ: וְאַתָּה יְהֹוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב. וְהוּא נֶגְדְּךָ בְּמִטָּה יוֹשֵׁב. תָּפוּשׂ מִדְבָּר וְכָל־הַיִּשּׁוּב. אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד בְּלֵב מִתְחַשֵּׁב. אִם לֹא עַתָּה תָּקוּם וְתַקְשֵׁב. בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה קִימוֹת נִקְמוֹת לְחַשֵּׁב. בְּפַחַד וָפַחַת וָפַח לִפְקֹד עַל הַיּוֹשֵׁב. וְאִם אַיִן כַּגֵּר תֵּחָשֵׁב: וְכָל־הַמּוֹנֶה וְסוֹפֵר וְהוֹשֵׁב. קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְהַשֵּׁב. נָשְׁתָה גְּבוּרָתוֹ מִמְּחַשֵּׁב. וְלֹא יִמְצָא מַעֲנֶה לְהָשֵׁב. וַיֶּחֱשֶׁה דוּמִיָּה מֵהַקְשֵׁב. וּבֶאֱמוּנָה כְּסָלָיו יֵשֵׁב. וְזֹאת עַל לִבּוֹ יָשֵׁב. וַיֹּאמַר עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשֵׁב: וְנֶחְשַׁבְתִּי כְּעֵד זוֹמֵם. כָּל־

עיון תפלה

להשיסדד וכל מיתרי נתקו: אשר צויתה לא יבאו וגו'. ומי עשה זאת — אלה אשר צוית לבלתי בוא בקהל ה' (איכה א, י): לכו ונכחידם מגוי בגללך. כל שנאהם אותנו היא בשביל שאנחנו עובדים אותך וכמו שנאמר (תהלים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום: עליך יעזוב חלך. (שם י, יד): פ"טי ענן זממו. בפסיקתא דזכור פי' קכ"ג כל מי שהיה הענן פולטו היה נישול: גממו. ענין כריתה מלשון המכה (שביעית א' ח') אילן שנגמם ושם (ד' ד') ב"ש אומרים יגמום. והכונה על פיסוס שנידלד את הפרכת (גיטין נ"ו פ"ב): לחשולי עב. הנחשלים ונפלטים מן הענן: עלות על במתי עב דממו. אעלה על במתי עב (ישעיה יד, יד): דממו. חשבו בלבם: רמו. השליכו: חוץ מישיבתנו דמו. הכריתו: במכון שבתך דמו. השתיקו: אות ברית. המילה: עשרת אנשי ברית. עשרה הרוגי מלכות: ברום ידי ענו החרמו. כ"ה הנוסח בד"י וכ"י, ופי' כשהרים משה רבינו את ידיו וגבר ישראל (שמות יז, יא): תלות יד למולך. עפ"ה (שם א, י) ידו פרש צר: נתיעצו וסוד הערימו. מלה"כ (תהלים פג, ד) על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך: כרובי סודך. בפתיחתא דאיכה רבתי פתיחה ט' ומצאו שם בני כרובים נטלום ונתנו אותם בכליבה והיו מחזירין אותם בחוצות ירושלם ואומרים לא הייתם אומרים שהאומה הזאת אינה עובדת עכו"ם ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים הא כל אפיין שוין: הגרימו. הסבו להם חרפות. ויש אומרים מלשון הכריע בתלמוד (ב"ב פ"ח פ"ב) נותן לו גירומין, כלומר שהכריעו אותן להרפות: והוא נגדך במטה יושב. אפי' כשהאלם למעלה והגבור למטה העליון מנצח כש"כ שהגבור למעלה והחלש למטה: תפוש וכו'. ולמה זה תהגהו לתפוש כל העולם כלו והושב בלבו אני ואפסי עוד (ישעיה מז, ח): בשלש עשרה קימות. י"ג פעמים נאמרו בתנ"ך קומה ה' ואלו הן, קומה ה' ויפוצו אויביך (במדבר י, לה), קומה ה' הושיעני (תהלים ג, ח), ועתה קומה ה' אלהים (דה"ב ו, מא), קומה ה' באפך (תהלים ז, ז), קומה ה' אל יעז אנוש (שם ט, כ), קומה ה' אל נשא ידך (שם י, יב), קומה ה' קדמה פניו (שם יז, יג), קומה עזרתה לנו (שם מד, כז), קומה אלהים ריבה ריבך (שם עד, כב), קומה אלהים שפטה הארץ (שם פב, ח), קומה ה' למנוחתך (שם קלב, ח), קומה והושיענו (ירמיה ב, כז), וקומה בעזרתי (תהלים לה, ב): בפחד ופחת. לה"כ (ישעיה כד, יז) פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ: ואם אין. ואם לא תעשה ככה: כגר תחשב. עפ"ה (ירמיה יד, ח) למה תהיה כגר בארץ: נשתה גבורתו. מלה"כ (שם נא, ל): ויחשה דומיה. מלה"כ (תהלים לט, ג) נאלמתי דומיה החשיתי: ובאמונה כסליו יישב. ויצטרך לישב ולהפיס דעתו באמונתו אשר יאמין כי בוא יבוא: וזאת על לבו ישב. מלה"כ (איכה ג, כא) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל: עד ישקיף וירא. (שם שם, נ): ונחשבתי.

היום מדמם. ונפשי נבהלה מאד ומשתומם. ואתה יהוה עד־מתי רואה
דומם. זכור בית מקדשך השמם. כל־עובר עליו משתומם. מתי תתנשא
ותתרומם. וזכר אמר פיך קומם. בשלש עתות עמלק להמם. בשלש
מיתות זכרם להדמם. בשלשת ימי אפלה נגהם להעמם. בשבעה ימי
עברה להרשימם. בעשרת מיני שמד להאשימם: וכמו מעשרה דברים עבבו
עם מענות. ומשבע מצות המשנות. כן בעשר ושבע ישברו לענות. ובת־
קול תצא ממעונות. ותפוצץ בכל־המחנות. זכרון דברים להגיד ולענות.
אל־תזכרו ראשנות. בינו נא ישועות אחרונות. והזכירו זכר רננות. עמלק
אשר בא ועוית מחנות. והקר אתכם בפני בנות. ויצא לו שם בכל־המדינות.
ראו עתה זאת לתנות. איך נמהה כחתף בכל־פנות. וצבא המרום אשר
במעונות. אשר הסמך עליהם במשענות. יפקוד עליהם את־העונות. לרב
ימים להמנות. לחשוב להם חשבונות. להפילם לתפת דראונות. והמון לאמים
וכל־הלשונות. על עוזר ועזור ישאו קינות. וכשל עוזר ונפל עזר מקוננות:
וידע כל־פעל כי לא שכחת. ויבין כל־יצור כי שמם שכחת. ושעיר ושריו
אז וכחת. ועמלק ומספריו הוכחת. ואתם במשפט נתוכחת: ויזכרו עם אשר
זכרת. כי לטובה אותם הזכרת. ובזכרון טוב אתם נזכרת: והמזכירים
את־יהוה. יאמרו תמיד יגדל יהוה. ויאמרו גאולי יהוה. כן יאבדו כל־
אויביך יהוה. והעמדים בבית יהוה. והבטחים ביהוה. והשתולים בבית יהוה.
יחזו בנעם יהוה. ויגידו כי אין־קדוש כיהוה. כי אל רחום יהוה. אשרי כל־
ירא יהוה. טוב לחסות ביהוה. טוב להודות ליהוה. רננו צדיקים ביהוה.

א ישעיה סג, ו. ב תהלים מ, יז. ג שם קז, ב. ד שופטים ה, לא. ה תהלים קלד, א. ו שם קכה, א. ז שם לב, יד. ח שם כז, ד. ט ש"א ב, ב. י דברים ד, לא. כ תהלים קכח, א. ל שם לב, ב. מ שם קיח, ח. נ שם לג, א.

עיון תפלה

בעד זומם. בעיני אוה"ע: בשלש עתות. בשלש תיבות הנזכרות ביום הנקמה (ישעיה לג, י) עתה אקום יאמר ה' עתה ארומם עתה אנשא: בשרש כיתות. דבר והרב ורעב: בשלשת ימי אפלה. כמו שהיה במצרים: בשבעה ימי עברה. (צפניה א, טו) יום עברה היום ההוא יום צרה ומצוקה יום שואה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל יום שופר ותרועה, ז"פ יום: בעשרת מיני שמד. האמורים בישעיה פרשה נ"ד: מעשרה דברים. מעשרת הדברות: בענות. להתעסק בהם ולקיימם, מלשון נתן אלהים לבני האדם לענות בו (קהלת א, יג): כן בעשר ושבע ישברו. פירש ר' מנחם בר' חלבו כי בפסוק (תהלים עה, ט) כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ יש בו י"ז תיבות: והקר אתכם בפני בנות. בפסיקתא דזכור אמר קרך כלבך רבנן אמרי הקירן לפני אומות העולם, לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד לתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אע"פ שנכוה אלא שהקירה לפני אחרים, כך כיון שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל אוה"ע כיון שבא עמלק ונזדווג עמהן אע"פ שנטל את שלו מתחת ידיהם אלא הקירן לפני אוה"ע: כחתף. פתאום: וצבא המרום אשר במעונות. הם שרי מעלה שרי עמלק: יפקוד עליהם. בשה"ש רבה (ח, יג) אין הקב"ה פורע מאומה למטה עד שמשפיל שריה מלמעלה וכו' והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ ועל מלכי האדמה על האדמה: לרוב ימים להמנות. כ' רש"י (ישעיה כד, כב) ומרוב ימים יפקדו עונות ימים רבים יפקדו עליהם, וזהו שיסד הקליר לרוב ימים להמנות לחשוב להם חשבונות, עכ"ל: וכשל עוזר ונפל עזור. (שם לא, ג): וידע כל פעל וגו' ויבין כל יצור. נוסח הלשון התפלה בר"ה מלוך על כל העולם כלו בכבודך: ושעיר ושריו אז וכחת. נוכחת עמהם והרשעתם: ובזכרון טוב אתם נזכרת. בזכרון גאולת עמך זכרת גם את עמלק, והשיב לא נאמר אלא ושב ה',

קול[א] אמרים הודו את־יהוה. כי[ב] הם זרע ברך יהוה. זה[ג] היום עשה יהוה. כי[ד] אל גדול יהוה. ברוך[ה] הבא בשם יהוה. שוש[ו] אשיש ביהוה: ע"כ ואם כל־המועדים יהיו בטלים. ימי הפורים לא נבטלים. וזכרם לא־יסוף מנטלים. ויזכרו לעד גאולים. לששון ולשמחת גילים. מפעלות אלהים מגלים. ועזוז נוראותיו מגדילים. ושרים כחללים. בעשרת מיני עשור מסלסלים. בכנורות ובנבלים. בעשרת מיני הלל מהללים. בעשרת מיני שמחה (נ"א לשונות שמחה) צהלים. ושרפי הקדש המעלים. כתלמיד לרב יהיו למו שאלים. מה פעל אל אלים: כי אלה יהיו מכפנים. ואלה מלפניהם מפנים. ואלה חוצה למו פונים. ואלה לפני ולפנים. בצל שדי מתלוננים. ובחמשה קולות הצפונים. קול רנה וישועה מצפינים. באהלי צדיקים צפונים. ההוגים ביקרה מפנינים. וקדמו שרים אחר נגנים. לדעת איך הם מנגנים. בגאות אפיקי מגנים. בצלם היות גנונים. ובאברתם מתגוננים. ועל חומתם מתמנים. לשוערים ולשומרים ממנים. כל־היום וכל־הלילה מזמנים. להזכיר קדשת נוצר אמונים. להעריץ זכירת גוי שמר אמנים. ובשם ישראל מתכנים. ובשלוש קדשה לקדוש מתכונים. שתים בראש בנים משכינים. ואחת בראש מלכם מתקינים. ובשלשתם הם נכונים. כסא שלם ושם שלם בם מכינים. ובשלוש קדשה ענות כאז מבינים (נ"א מוכנים). קרוא זה אל־זה מכונים.

ובכנוי שם קדוש קוראים ומכנים: ככתוב וקרא

א ירמיה לג, יא. ב ישעיה סא, ט. ג תהלים קיח, כד. ד שם צה, ג. ה שם קיח, כו. ו ישעיה סא, י.

עיון תפלה

ראה ביאורנו להושענא כהושעת אלים בלוד עמך: ואם כל המועדים יהיו בטלים. כ"ה במדרש משלי (ט, ב) ע"פ טבחה טבחה מסכה יינה, ופירש הגאון ר' מרדכי גימפל יפה ז"ל שאין הכונה על מועדי ה' שנזכרים בתורה, כי אפי' אות אחת מן התורה אינה עתידה להתבטל, אלא הכונה על המועדים הנזכרים במגילת תענית שגם פורים נזכר שם, ועי' בתשובות הרשב"א ח"א סי' נ"ג מה שכתב בזה עיי"ש: מנטלים. הם ישראל שכתוב בהם (ישעיה סג, ט) וינטלם וינשאם: ושרים כחוללים. כה"כ (תהלים פז, ז): בעשרת מיני עשור. בילקוט תהלים רמז תרל"ג כנור של מקדש היה של שבע נימין ושל ימות המשיח שמונה ושל לעתיד לבוא עשרה: מסלסלים. לשון הלול בלשון הפייטנים ומקורו בכתוב (תהלים סח, ה) סלו לרוכב בערבות: בעשרת מיני הלל. בעשר לשונות של הלול הנזכרים בספר תהלים בנצוח בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה (פסחים קי"ז א'): בעשרת לשונות שמחה. גילה רנה דיצה חדוה שמחה ששון עלז עלס עלץ צהל: מה פעל. כמו שנאמר (במדבר כג, כג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל: ובחמשה קולות הצפונים. (ירמיה לג, יא) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו: ההוגים ביקרה מפנינים. בתורה שנאמר בה (משלי ג, טו) יקרה היא מפנינים: וקדמו שרים אחר נוגנים. כה"כ (תהלים סח, כו) והם ישראל הקודמים בשירה להמלאכים כדאי' בשמות רבה פכ"ג סי' ז' וכיון שיצאו ישראל מן הים בקשו המלאכים להקדים שירה לפני הקב"ה אמר להם הקב"ה יקדמו בני החלה, וכן דוד אומר קדמו שרים אלו ישראל וכו' אחר נוגנים אלו המלאכים וכו': בגאות אפיקי מגנים. כה"כ (איוב מא, ז) גאוה אפיקי מגנים: בצלם היות גנונים. המלאכים יהיו גנונים בצלם של ישראל: ועל חומותם מתמנים. המלאכים יהיו ממונים להשגיח על חומות ישראל כמו שנאמר (ישעיה סב, ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו: להזכיר קדושת וגו' להעריץ זכירה. המלאכים יהיו מזומנים להזכיר קדושת השם ולשבח את ישראל שהם גוי שומר אמונים ובשם ישראל יכנו: שתים בראש בנים משכינים. בויקרא רבה פכ"ד סי' ח' משל לבני מדינה שעשו ג' עטרות למלך מה עשה המלך נתן בראשו אחת ושתים בראש בניו כך בכל יום ויום העליונים מכתירין להקב"ה ג' קדושות מה הקב"ה עושה נותן בראשו אחת ושתים בראשן של ישראל:

מצאתי כתוב בשם הרב הגאון מוהר"ר יצחק יוסף תאומים זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק ברעסלויא זצ"ל: טעם נכון למה קורין פרשת זכור בכל שנה ושנה אי משום דכתיב זכור דלמא כשמזכיר פעם אחת בשבוע או ביובל סגי. ותירץ כמו דכתיב האי לישנא של זכרון בשופר זכרון תרועה והיינו בכל שנה ושנה כמו כן משמע הכי זכור עכ"ל: טעם אחר בשם הגאון הגדול מוהר"ר ישעיה בערלין זללה"ה זצ"ל ואני השגתי דיש רמז בהאי ענינא גופא להזכיר זכירת עמלק בכל שנה. בהקדם להוסיף עוד להעיר למה דווקא פרשת זכור קורין בכל שנה משא"כ שארי זכירות אשר ישנן עוד שלש זכירות מרים וכה"ג. משום דבשארי זכירות י"ל מה דסגיא בפעם אחת בלבד משא"כ בזכירת עמלק עפ"י דאמר רב (ברכות דף נח:) אין המת משתכח מן הלב עד לאחר י"ב חודש שנאמר (תהלים לא, יג) נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד ופירש"י בזה"ל ככלי אובד. וסתם כלי לאחר י"ב חודש משתכח מן הלב דיאוש בעלים לאחר י"ב חודש בפ' אלו מציאות (דף כח.) מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעצרת ובחג דהיינו שנים עשר חודש ושוב א"צ להכריז עכ"ל. והנה בפ' זכור כתבה התורה זכור את אשר עשה לך עמלק ומסיים תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח וקשיא למה כתבה התורה שוב לא תשכח אחרי אשר הזהיר כבר זכור. ע"כ אמר זכור עד שלא תשכח דהיינו שלא תבוא לכלל שכחה דהיינו י"ב חודש כדאמרן:

מוסף לפרשת זכור

במחזור כ"י קדמון על קלף הנמצא בירושלים ומכיל פיוט לארבע פרשיות ולפסח ולשבועות נמצא בו קרוב"ץ גם למוסף פ' זכור ופרה, ומוכח שכלם כאחד חוברו מר"א הקליר. ויצא לאור בספר גנזי ירושלים ח"ג להרא"ש ווערטהיימער. מיוסדים ע"פ א"ב כפול.

וַיִּבֶן. אוֹמֶן אֻמְּנוּת אָבוֹת מַעֲמַד שַׁחַר שֶׁמֶשׁ. אֵלֶם שִׂיחַ צֶדֶק עֲטֶרֶת
פְּגִיעַת רֶמֶשׁ, בְּזִכְרוֹן מִשְּׁלֵי אֵפֶר חִתּוּם בְּרָכוֹת רֶמֶשׁ, בְּכֹבֶד
יְדֵי חָבֵר מִזֶּה וּמִזֶּה מְשַׁמֵּשׁ. גְּבָעוֹת עִתֵּד בְּלֶחֶמֶת עַד הָאֶמֶשׁ. וַיְהִי
יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ. חזן הַשֶּׁמֶשׁ מוֹצָאוֹ וּמוֹבָאוֹ לִפְנֵי יָרֵחַ

עיון תפלה

ויבן אומן. כל ההתחלות מאלה הפיוטים מוסדים למקרא ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי, וכן נהג הקליר במוסף לפ' שקלים ובמוסף לפ' החדש, וכן נעתיק לקמן את פיוטיו במוסף לפ' פרה שלא נמצאו עדיין בדפוס: אומן. זה משה שקרא את עצמו אומן (במדבר יא, יב): אמנות אבות. במלחמת עמלק הגן אומנות אבות עמד להם והיא התפלה: מעמד שחר שמש. שב על ויבן, מה בנה? בנה מעמד תפלת הבקר, כמו שנאמר (שמות יז, ט) מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי והיינו בשחר, והתפלה נקראת מעמד (בתענית כ"ו ע"א) על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם: אלם שיח צדק. אלמותה ותקפה של תפלת אברהם אבינו שתקן תפלת השחר, ואברהם נקרא צדק (ישעיה מא, ב) וכפי דרשת רבותינו (שבת קנ"ו ב'), והפייטן תפס לשון המקרא (תהלים נח, ב) האמנם אלם צדק תדברון: עטרת פגיעת רמש. היתה עטרה גם לתפלתו של יצחק שתקן תפלת המנחה שבזכותו של אברהם נתקבלה גם תפלתו כמש"כ רש"י (בראשית כה, כא) ויעתר לו לו ולא לה שאינה דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, ורמש הוא מלה ארמית כי על ויהי בערב (שם כד, סג) ת"א והוה ברמשא, והיינו לעת פנות השמש: בזכרון משלי אפר, בהזכרת שם אברהם הנקרא משלי אפר כמו שאמרו רבותינו בפסיקתא דזכור סי' כ"ט משלי אפר אם זכיתם הרי אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו באפר שנאמר ואנכי עפר ואפר: חתום ברכות רמש, חותמין גם בתפלת המנחה שאומרים מגן אברהם ולא מגן יצחק (פסחים קי"ז ב') ומזה ראיה ברורה שתפלת אברהם היא עטרה לתפלות יתר האבות, ואמר ברכות בל"ר לכלול גם תפלת ערבית: בכבד ידי חבר. על ידי כבדות ידיו של משה הנקרא חבר (ויק"ר פ"א סי' ג') חבר שחבר הבנים לאביהם שבשמים: מזה ומזה משמש. פעם גבר ישראל ופעם גבר עמלק: ויהי ידיו אמונה. (שמות יז, יב): השמש וגו' לפני ירח. אין כונתו שהשמש משמש במעל"ע לפני הירח, כי במעל"ע לילה ואח"כ יום כמו שנאמר במע"ב ויהי

בְּמוֹרָאוֹת, אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד בְּחֶסֶד וּבֶאֱמוּנָה נָאוֹת. יְרַנְּנוּ עֲטוּרֵי רָצוֹן כַּצִּנָּה שִׁבְחוֹ לְנָאוֹת, כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְיָ צְבָאוֹת:

בא"י מגן אברהם. אתה גבור עד להחיות מתים:

מֹשֶׁה. דִּבֵּר גְּבוּרוֹת עָרוּךְ בְּחִין הֲלִיכָתוֹ, דֶּרֶךְ אֶרֶץ לִמַּד לָנוּ לְפִי הֲלִיכָתוֹ, הִיא מַסֹּרֶת קַשׁ בְּיַד לֶהָבָה הִשְׁלַכְתּוֹ, הָכְתַּר אֶפְרָתִי הֲדַר צָרוֹת הִלָּחֵם בְּמַלְאֲכוּתוֹ, וְאַחֲרָיו בְּשִׁלּוּשׁ מִפְקָד נִתְמַנָּה טוֹרֵף בִּמְלַאכְתּוֹ, וַיָּרָם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ. חֵן מַלְכוּתוֹ אָז נִטְּלָה וּבֻטְּלָה בְּחֶמְלָה בְּמִתְקוֹמְמֵנוּ. יְרִידָתָהּ לְנַחַל אֵיתָן דִּבְרֵי רִיבוֹת בְּעָקְמֵנוּ. אִוִּינוּ מַלְכֵּנוּ בְּחַיִל יָבוּס צָרֵינוּ, יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמַיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ:

בא"י מחיה המתים: נעריצך עד וקדוש אתה.

עיון תפלה

ערב ויהי בקר, אלא הכונה שהשמש הולך לפני הירח ומפיץ עליו אורו כי הירח גוף אפל, וכמו שהקב"ה מפיץ אורו על עמו ישראל שנאמר (שמות יג, כא) וה' הולך לפניהם וגו' בעמוד אש להאיר להם. ובע"ז (י"א א') הקב"ה נקם נורא קמי ישראל: **במוראות.** במוראו של הקב"ה, וכמו שאמרו רבותינו (נדרים ל"ט ב') ובכל יום ויום מורין בהם חצים וחניתות ומאירים: **בחסד ובאמונה נאות.** השמש נאות לפני הקב"ה ומספר כבוד אל בחסד ובאמונה היינו ממזרחו עד מבואו, כי בקר נקרא חסד וערב אמונה, כמו שנאמר (תהלים צב, ג) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות, ועי' ברכות (י"ב ע"א): **ירננו עטורי רצון כצנה.** כנוי לישראל ועש"ה (שם ה, יג) כצנה רצון תעטרנו, וכמו שהשמש מספר תמיד גדולתו של הקב"ה כן עושים גם ישראל:

דבר גבורות. מל"כ (איוב מא, ד) ודבר גבורות וחין ערכו. בחין ונעם הליכות גוו של מרע"ה ובתנועות איבריו ערוכים גבורות נוראות, בהרימו את ידו על הים נקרע, וישראל על אויביו יתגבר, כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל: **דרך ארץ וגו' לפי הליכתו.** לפי דרכו ומנהגיו הטובים לימדנו עקרים גדולים בהלכות דרך ארץ, בריש תורת כהנים סי' ג' ומה היו ההפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה וכו' מה אם מי שהוא שומע מפי הקב"ה ומדבר ברוה"ק צריך להתבונן בין פרשה לפרשה על אחת כו"כ הדיוט הלומד מן ההדיוט. ובדברים רבה פ"ג סי' י"א ירד משה מן הרקיע והיו הלוחות בידו ולא שברן עד שראה בעיניו מנין שנאמר ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל אותה שעה ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות א"ע הקב"ה משה לא היית מאמין לי שעשו את העגל? ולא הבינו כלום, אלא ללמדנו דרך ארץ לדיינים וכמו שכ' רש"י (בראשית יח, ה) ושם (יח, כא) וירד ה' לראות לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו, וכן כאן לימדנו דרך ארץ שהמלך בעצמו לא ילכו פניו בקרב אלא ישלח את שר צבאו. והוא יעמוד כצופה לפקח על סדרי המלחמה, וכה"א בדוד (ש"ב כא, יז) לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל: **קש ביד להבת.** מסרת קדומים היא שאין עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף שנא' (עובדיה א' יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום: **הכתר אפרתי.** לפיכך הוכתר יהושע שהוא משבט אפרים: **הדר צרות** (?): **הלחם במלאכותו.** להלחם בשליחותו של משה: **ואחריו בשלוש מפקד.** בפסיקתא דזכור סי' קל"ת ר' עזריה וריב"ם בשם ר"י בר אלעאי אמר על שלשה דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולמחות את זכר עמלק: **נתמנה טורף במלאכתו.** נתמנה שאול המלך שהוא משבט בנימין שכתוב בו (בראשית מט, כז) בנימין זאב יטרף למחות זכר עמלק: **וירם מאגג.** לה"כ (במדבר כד, ז): **בחמלה במתקוממנו.** לפי שחמל על צרינו לפיכך נטלה ממנו מלכותו: **ירידתה לנחל איתן.** מלשון הגמ' (קדושין נ"ז ע"א) גבי עגלה ערופה ירידתה לנחל איתן אוסרתה. וכאן הכונה על המקרא (ש"א טו, ה) ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל, ופירוש ירידתה ירידת המלחמה: **דברי ריבות בעקמנו.** בעקמנו את דברי המלחמה הזאת אשר נמסר לנו מפי הקב"ה והמחה מאיש עד אשה וגו' בלי שום יוצא מן הכלל, ואנחנו עקמנו את הדברים על פי איזה הוראת היתר מבואר (יומא כ"ב ע"ב) עד שיצאה הגזרה הזאת: **אוינו מלכנו בחיל יבום צרינו.** התאוינו להיות לנו מלך ככל הגוים אשר יבוס צרינו בחילו ובצבאותיו ושכחנו כי לה' המלחמה: **יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו.** בשתי הגאולות

מזבח. זבול קדש מקום כסא כבודך, זד פשט יד ערער יסוד מעבדיך, חיקם השב שבעתים גבול רשעה באבדך, חיק הארץ ועזרה יקר שכינתך בזכרך, טכסים מלכותך יתגאה ויתיחד בכנת לבודיך, וידעו כי אתה שמך יי לבדך. חזן לבדך מנצחים על אילת השחר ישרי אל, יבא גורל טבחה להשיב שלחן קריאי אל, לילה לא דומיה יומם אקרא אל, ואתה קדוש יושב תהלות ישראל:

בא"י האל הקדוש. תכנת שבת עד מקדשי שמך.

ויקרא. יקרי שם יום מעמד לחשו, ירד ידהו נשא קלקל מזלות ברחשו, כדרך מלכות בסיף דנו והתישו וחלשו, כתב זאת זכרון בספר חזיונו משלשו, למחות מזה ולבא שמו וזכרו וחלשו, זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו. חזן קדשו מכבד שבות מפעל ודבור יחסר, אז תתענג במעשר, שירי ארבעה עשר,

---

עיון תפלה

הראשונות גאולת מצרים וגאולת בבל רק **החיינו** אבל לא **קימנו** קיום הזה, ואולם בגאולה השלישית בביאה האחרונה מקוים אנחנו שיקימנו לעד ונחיה לפניו לעולמים:

מזבח זבול קדש. בית המקדש נקרא זבול שנאמר (מ"א ח, יג) בנה בניתי בית זבול לך: **זד פשט יד.** האויב פשט ידו בזדון: **ערער יסוד מעבדיך.** נהרס את אבן השתיה שהיא היסוד אשר ממנה הושתת כל העולם (יומא ד"נ ע"ב): **חיקם השב שבעתים.** עפ"ה (תהלים עט, יב) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם: **גבול רשעה.** גבולו של עשו כמו שנאמר (מלאכי א, ד) וקראו להם גבול רשעה: **חיק הארץ.** בפסיקתא דפ' זכור סי' פ"ג יזכר עון אבותיו אל ה' רבנן אמרי יזכר להם מה שעשו לנו במקדש שהוא נתון בחיקו של עולם, ובפסיקתא רבתי פרשה י"ב סי' י' א"ר הונא אין חיק אלא בית המקדש: **טכסים מלכותך.** סדרי מלכותך: **בכנת לבודיך.** בישראל שהם **כנה** אשר נטעה ימינך (תהלים פ, טז), והם לבודים ומדובקים בך, ולביד לשון חבור ודבוק בלשון התלמוד כדאמרי' בכמה דוכתי כל פחות מג' כלבוד דמי: **וידעו כי אתה שמך.** לה"כ (שם פג, יט): **מנצחים על אילת השחר.** מלה"כ (שם כב, א) למנצח על אילת השחר: **יבא גורל טבחה.** יבוא הגורל הכתוב באדום (ישעיה לד, ו) כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום: **להשיב שלחן קריאי אל.** המקדש נקרא שלחן שממנו מתפרנסים כל באי עולם, ובברכות (ג' ע"א) ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם: **לילה לא דומיה.** עפ"ה (תהלים כב, ג) אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי: **ואתה קדוש.** (שם שם, ד): **ויקרא יקרי שם.** קרא לזקני ישראל שמעשיהם יקרים, או שקרא לאבות העולם: **יום מעמד לחשו.** לעזור אותו בתפלתם ביום עמדו להתפלל על ישראל: **ירד.** מרע"ה הנקרא ירד: **ידהו נשא.** הרים ידו בתפלה: **קלקל מזלות ברחשו.** בילקוט חבקוק רמז תקס"ד היה מעמיד ב"א ביום גנוסיא שלו לומר לא במהרה אדם נופל ביום גנוסיא שלו מה עשה משה ערבב את המזלות: **ברחשו.** בתפלתו: **כדרך מלכות בסיף דנו.** דרך המלכים לדון בסיף למחויבי מיתה, ובזה הראה לו משה שאין לו לבטוח על ברכת יצחק ועל חרבך תחיה: **וחלשו.** מן ויחלוש יהושע: **חזיונו משולשו.** במגילה ז' ע"א כתוב זאת מה שכתוב בתורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה: **מזה ולבא.** מהעולם הזה ומהעוה"ב: **וחלשו.** גורלו, ובלשון זה השתמש הפייטן בסלוק לשחרית יוה"כ וחבלו מכל הנעמת וחלשו מכל השפרת: **זמרו לה' חסידיו.** מקרא (בתהלים ל, ה): **קדשו מכבד.** שבת קדשו מכובד: **שבות מפעל ודבור יחסר.** לשבות ממעשה ומדברים יתרים, כמו שנאמר (ישעיה נח, יג) וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: **אז תתענג.** לה"כ שם: **במעשר.** בכנור שלעתיד לבוא שיהיו בו עשרה נימין, בילקוט תהלים רמז תרל"ג כנור של מקדש היה של שבע נימין ושל ימות המשיח שמונה ושל לעתיד לבוא עשרה: **שירי ארבעה עשר.** אפשר שכונתו על השיר שעתידים לשורר לעתיד לבוא ועפ"ה (שם ל, כט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, דהיינו ליל ארבעה עשר בניסן,

ואפשר

ירושלם תושב להשתחות למלך ברהטים נאסר, מדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר : בא"י מקדש השבת: רצה עד לציון ברחמים

שמו. מיוחד שלם בדת זו. מורה מה יכנה עוד שם רשע בהתיזו, נחשל נשוך להוט מכת זנב בהלעיזו, נכוה קפץ רותחת הקר פניו בהעיזו, סוף נטל שלו מחות חילו ועזוזו, נשבע יי בימינו ובזרוע עזו. חזן עזו ישלח מעיר קדשו בהיטיבו ציון, אז תחפץ זבחי צדק ועולה וכליל לרצון, זכור יי חבת ירושלם ואהבת ציון, עיר־אלהים קדש משכני עליון : בא"י המחזיר שכינתו לציון : מודים עד ועזרתנו סלה:

יי. עולם מלך כגבור יצא רוח יעיר, עקור עקר עמלק תכף על להסעיר, פארות חבילי קוציו נפקד כלכל להבעיר, וירד מיעקב והאביד שריד מעיר. חזן מעיר קול שאון מהיכל מקטרג מורדיך, אשר לא כדת כרו שוחה לחרדיך, ירננו כאשר יהגה האריה חוסיך וחסידיך, יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך :

בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות: אלהינו עד בשלומך.

עיון תפלה

ואפשר עוד שכוונתו על ארבעה עשר מזמורים שבספר תהלים שלפי ענינם נכבדות מדובר בהם על המלך המאושר של האומה הישראלית לעתיד לבוא, למה רגשו (ב), למנצח שיר מזמור הריעו לאלהים כל הארץ (סו), לכו נרננה (צה), שירו לה' שיר חדש (צו), ה' מלך תגל הארץ (צז), מזמור שירו (צח), ה' מלך ירגזו עמים (צט), לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהררי קדש (פז), הללי נפשי (קמו), כי טוב זמרה (קמז), הללו את ה' מן השמים (קמח), שירו לה' שיר חדש (קמט), הללו אל בקדשו (קנ), אלהים משפטיך למלך תן (עב) על מלך המשיח: ירושלם תושב. עפ"ה (ישעיה מד, כו) האומר לירושלם תושב : למלך ברהטים נאסר. עפ"ה (שה"ש ז, ו): מדי שבת בשבתו. (ישעיה סו, כג):

שמו מיוחד. שמו של הקב"ה המיוחד: יהיה שלם בדת זו. כאשר תתקיים הדת הזאת של מחית עמלק אז יהיה השם שלם: שם רשע בהתיזו. כאשר יתיז וימחק שמו של הרשע: נחשל. הנחשל מתוך הענן נשכו עמלק ולהטו באש: מכת זנב בהלעיזו. בהכותו אותו מכת זנב: נכוה קפץ. בפסיקתא בפ' זכור סי' קס"ו אשר קרך בדרך לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד לתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אע"פ שנכוה אלא שהקירה לפני אחרים, כך כיון שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל אוה"ע שנאמר אז נבהלו וגו' תפול עליהם אימתה וגו' כיון שבא עמלק ונזדווג עמהם אע"פ שנטל את שלו מתחת ידיהם אלא הקירן לפני אוה"ע: נשבע ה'. (ישעיה סב, ח): אז תחפוץ. (תהלים נא, כא): זכור ה' חבת. לשון החכמים הקדמונים בסדר סליחות בקובץ המקראות המתחיל זכור רחמיך ה': עיר אלהים. (שם פו, ה): ה' עולם מלך. מלשון הכתוב (שם י, טז) ה' מלך עולם ועד: כגבור יצא. מלה"כ (ישעיה מב, יג) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה: רוח יעיר. יעיר רוח משחית: עקור עקר עמלק. עקור שרשו של עמלק: תכף עול להסעיר. להסעיר ולהסיר עולו מעל צוארנו: פארות. זמורות וענפי עצים: חבילי קוציו. מלשון המשנה (נגעים פי"ב מ"ט) ואפי' חבילי עצים: נפקד כלכל להבעיר. יוסף הנקרא כלכל בפסיקתא דרב כהנא פסיקתא דפרס אדומה סי' ע' הואת טבר כלכל זה יוסף שנאמר ויכלכל יוסף, יוסף נפקד להבעיר אשו של עמלק שנא' (עובדיה פ' יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש: וירד מיעקב. (במדבר כד, יט): מעיר קול שאון מהיכל. עפ"ה (ישעיה סו, ו) קול שאון מעיר קול מהיכל: ירננו כאשר יהגה האריה חוסיך וחסידיך. שעורו ירננו חוסיך וחסידיך בקול נורא כאשר יהגה האריה, מלה"כ (שם לא, ד) כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו: יזמרך כבוד. (תהלים ל, יג):

נִסִּי. קֹשֶׁט כְּנֵס מַשְׂכִּיל חַיַּי מְסִלָּה, רֹאשׁ בְּשָׂמִים הֶעֱלָה נַעֲצוּץ שָׁב לְכִסְלָה, שָׁרָשָׁיו סְבִיבָיו תַּחַת כְּנָפָיו תּוֹחֲבוֹ לְחַסְלָה, שְׁבִיל מִכַּנְפֵי שְׁכִינָה גּוֹזָלָיו שִׁקֵּר לְפַסְּלָה, תְּכֵן שֵׁם וְאוֹת עוֹלָם רוֹמַמְתָּ בְּסִלְסוּלָהּ, נָתַתָּה לִּירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה. חזן סֶלָה מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב רָזָיו וְסוֹדָיו. מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו. אֲשֶׁר הִפְלִיא לָנוּ בְּצֶדֶק שְׁלֹשֶׁת יְסוֹדָיו. יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל־עַמּוֹ וְאֶל־חֲסִידָיו:

בא״י הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם.

מאורה לפורים

באשכנז אין אומרים מאורה. שם המחבר חתום בראשי החרוזים שמואל:

שִׁיר אֵל נֶעְלָם. לְיוֹם אוֹת עוֹלָם. וְהָיָה שֵׁם לַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: יְהַלְלוּ יַחְדָּו. יוֹם יוֹם מְעִידָיו. כִּי בִלְעָדָיו. אֵין מִי לִדְרוֹשׁ: עֶזְרִי מִשְּׁמֵי מְרוֹמֵי כַמֶּה. הָיָה בִּימֵי. אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: בְּקוּם רַע חוֹרֵשׁ. גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ. פֹּרֶה שֹׁרֶשׁ. לַעֲנָה וָרֹאשׁ: נֵצֶר רֵאשִׁית. גּוֹי אֲשֶׁר הֵשִׁית. רוּחַ חֲרִישִׁית. לַעֲקוֹר וְלִשְׁרוֹשׁ: אוֹרִי וְיִשְׁעִי. אַמִּיץ זְרוֹעִי. יָאִיר לְעֶבְרָה. שֶׁמֶשׁ זָרְחָה: יְרוֹמְמוּ יְדִידִים. כִּי לַיְּהוּדִים. הָיְתָה אוֹרָה. שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל בְּעֵת צָרָה. הִלְבִּישׁ גְּבוּרָה. בֶּן־אֶפְרָתִי: לִנְקוֹם נְקַם אֵל. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בְּלֶץ הַמְּגָאֵל. אִישׁ חֶרְפָּתִי: בָּא זְדוֹן קָלוֹן. עַד קֵץ מָלוֹן. פְּלִיטֵי וִילוֹן. לִכְרוֹת בְּרִיתִי: זִכְרוּ

עיון תפלה

נסי קשט. הנס שאני נמנה על דגלו הוא האמת: **כנס משכיל.** כראוי למשכיל על דבר אמת להיות נסו אמת: **חיי מסלה.** חיי הם מסלה ישרה לכל אדם החפץ ללכת בארחות חיים, ילך בדרך שאני הולך: **ראש בשמים וגו׳ נעצוץ וגו׳.** במגילה (י׳ ע״ב) תחת הנעצוץ יעלה ברוש תחת המן יעלה מרדכי, וראש בשמים רמז למרדכי כדאמרינן בחולין (קל״ט ב׳) בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא, והפייט מתמה על המן אחרי שכבר העלה בעצמו את מרדכי על הסוס ועשה לו את כל הכבוד הזה — שב עוד לכסלה להאמין כי עוד ידו רוממה, שהרי אחרי כל אלה נאמר ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר: **שרשיו סביביו.** בניו היו סביבותיו אשר שמם לשרים: **תחת כנפיו תוחבו.** עליהם בטח לבו כי כל אחד מהם יסתירהו בסתר כנפיו בבוא עליו שואה. ותחב לשון המשנה (כלאים פ״א מ״ח) אין תוחבין זמורה של גפן באבטיח: **לחסלה.** להשמד, מלשון יחסלנו הארבה (דברים כח, לח): **שביל מכנפי שכינה.** קאי על עמלק שזנב בני ישראל מתוך הענן והשתדל לפסלם ברביעה או בסירוס כנזכר לעיל, ויותר נראה דקאי על המן שהשתדל למצוא שביל איך להוציא את ישראל מתחת כנפי השכינה במה שהסיתם ליהנות מסעודת אחשורוש כדי למצוא עונש לשנוא: **תכן שם ואות עולם.** עפ״ה (ישעיה נה, יג) ודרשו במגילה (י׳ ע״ב) והיה לה׳ לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים: **בסלסולה.** בסלסול המגילה מלה״כ (משלי ד, ח) סלסלה ותרוממך: **נתתה ליראיך.** (תהלים ס, ו): **סלה משגב לנו.** עפ״ה (שם מו, ח) משגב לנו אלהי יעקב סלה: **מי חכם.** (שם קז, מג). **בצדק שלשת יסודיו.** בצדקת שלשת האבות שהם יסודי עולם: **ידבר שלום.** (שם פה, ט) (ע״כ עיון תפלה):

שיר אל נעלם וכו׳. השיר שעתיד לשורר לאל נעלם. מתי נשיר אותו שיבא היום שיעשה הקב״ה אותות ומופתים בעולם שנאמר ונתתי מופתים בשמים וגו׳. וזהו ליום אות עולם. ואז יהיה השם אחד מהנשא לכל לראש ויהללו יחד ישראל **מעידיו** וכו׳: **מעידיו.** הם ישראל שמעידים על אלהותו בכל יום: **חורש.** חושב: **גריש.** ישראל: **נצר.** ל׳ נזע: **ראשית.** עמלק: **רוח חרישית.** הוא רוח קדים עזה: **אמיץ.** הקב״ה זרועי ע״י מרדכי בן יאיר: **לעברה.** לעדת ישראל העכורה האיר שמשו וזרחה להם: **אפרתי.** יהושע שבא מאפרים: **עד מלון.** עד מחנה ישראל: **פליטי וילון.** שבט דן שפלט אותם הענן: **לכרות בריתי.** שכרת

להכרית. שמו עד אחרית. מצות עברית. היתה אתי: ואתמוגג. מאשר
שגג. חמל על אגג. ראש מלכותי: לולי אור לי. אדני חילי. מצר עזרה.
המציא רוחה. ירוממו: ויוצא רענן פרח רע. המן הרע. בן־המדתא: זמם
באפו. להכביד אכפו. עד אין רפוא. להשית בתה: כי הוקם על. כל מעל.
כוס הרעל. כדי לשתותה: נקלה בנכבד. במרדכי לבד. בו ותכבד. בפי
כסיל מחתה: אלהי מחסי. הפכה לששי. בלי תת לחסידיו המותה: האיר
דרכי. אחרי מלכי. בבא לו צרה. לצר ואנחה. ירוממו: אלהי צורי. שמתי שברי.
בו כי בעזרי. קשתו דורך: השיב פשע. גמול יד רשע. צדיק ונושע. קרא
לו אברך: פרי מעשהו. להשביעהו. להאכילהו. ימים ארך: זה לי כמה.
לבבי הומה. שני מגורי מעבודת פרך: זרע להחיות. אבודות שיות. אבקש
להיות. במות דורך: ובאורך אור. נראה כאור. וכנס פזורה. הנגדה: ירוממו
ידידים. כי ליהודים. היתה אורה. ששון ושמחה: אור חדש על ציון
תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו: ברוך אתה יהוה יוצר המאורות:

אהבה רבה וכו'.

קרובץ לפורים

השו"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן ואח"כ אומרים זה:

מיוסד ע"פ א"ב מתומש, לבד התיבה הראשונה מכל חרוז. וחמש האותיות, שקצר"ת החסרות בפיוט הזה, נכללות בחרוז האחרון „ושתי צואנה", ופיוט הזה נוסד על שני הפסוקים ממגלת אסתר. א) ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים וגו' (ב' י"ז). ב) ומרדכי יצא מלפני המלך וגו' (ח' ט"ו), וכל תיבה מפסוק הראשון תבא בראש החרוז, וכל תיבה מפסוק השני תבא בסוף אות ההמישי מהא"ב, ואחרי התיבות ומרדכי יצא וכו' חתום שם המחבר אלעזר בירבי קליר חזק:

ויאהב. אומן יתומת הגן. אמנה שבעים וחמש בעדה להגן. אז
מאז כחו יודע נגן. אריה בן־זאב לישע הוגן. אין להזכיר

עיון תפלה

מלותם וזרקן למעלה: זכרו להכרית. כי אחריתו עדי אובד: ואתמוגג. ל' נמוגו: ראש מלכותי. שאול: ויוצא רענן. אגג הוציא מעפיו פרח רע: אכפו. ל' שררה כי גדלו המלך כך גזר הקב"ה ממעל לפני שבר גאון כדי שישתה כוס התרעלה: נקלה בנכבד וכו'. המן שנאמר ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו. נקלה המן. נכבד מרדכי. ותהיה מחתה בפיו שפתח אף לא הביאה אסתר וגו': לששי. לחמוס אותי. אחר שנכשל שאול בא מרדכי שהיה לו ג"כ לוקה ע"י המן והקב"ה שאיר דרכו והפך הגזירה להמן איש צר ואויב לינון ואנחה: קשתו דורך. להלחם מלחמתי: צדיק ונושע. זה מרדכי: אברך. שנא' ויקראו לפניו ככה וגו': במות דורך. שתקיים ואתה על במותימו תדרוך: ובאורך. כשתאיר אור חדש על ציון אז גם אנחנו נהיה נראים כאור (כל בו):

ויאהב אומן. זה מרדכי (אסתר ב, ז): יתומת הגן. היתומה הגנונה זו אסתר: אמנה שבעים וחמש. זכותו של אברהם אבינו ע"ה שהיה בן ע"ה בצאתו מבית אביו, ובב"ר פל"ט סי' י"ג אתה יצאת מבית אביך בן ע"ה שנים חייך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן ע"ה שנים כמנין הדס"ה (ושניה עבר חדש ימי מרוקיהן): אז מאז כחו יודע נגן. כאשר חזה דוד המלך ברוח קדשו שעתיד לצאת משמעי בן גרא מרדכי המושיע ולפיכך לא אבה להרגו (שמואל ב יט, כג) בילקוט שמואל רמז קנ"א: אריה בן זאב. מרדכי אביו מבנימין שנקרא בנימין זאב יטרף ואמו מיהודה שנקראת יהודה גור אריה (מגילה י"ג פ"ב): אין להזכיר אותו מגנן. באמרו לאבישי (שם) היום יומת איש בישראל? והיינו מרדכי שנקרא איש יהודי איש

אוֹתוֹ מְגַנֵּן. וּמָרְדְּכַי. אֹמֵץ בְּאֶלֶף הַמָּגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור עד להחיות מתים.

הַמֶּלֶךְ. בְּכֵס יָהּ חַק לְזֶרַע כֹּה יִהְיֶה. בְּקָמִים כָּל־נֶשֶׁם לֹא תְחַיֶּה. בֶּן־בְּכוֹרַת חַל דְּבַר אֶהְיֶה. בְּקוֹץ אֲשֶׁר נִכְמַר וַיְחַיֶּה. בְּבֵן צִפְעוֹ צִץ לְצַדִּים שֶׁיִּהְיֶה. יָצָא לְמָרְרוֹ מוֹר בִּגְשָׁמִים מְחַיֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים: נקדש עד וקדוש אתה.

אֶת־אֶסְתֵּר. גַּל מִמַּסְתִּיר לְגוֹאֵל. גּוֹי כְּנוֹאַשׁ מִלְּהִגָּאֵל. גּוֹזֵר אִם אֵין לְאִישׁ גּוֹאֵל. גָּלַף מִיִּשְׁפֵה תַּבְנִית הַגּוֹאֵל. גָּשׁ כָּאָה לְצָרָה לְצַחְצַח הַגּוֹאֵל. מִלִּפְנֵי. עִיר וְקַדִּישׁ לְהַקְדִּישׁ אָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: אתה חונן עד בינה והשכל.

מִכֹּל. דּוֹרוֹ בֵּן לְהִתְבּוֹנֵן. דַּעַת מֵאֵי־זֶה חֵטְא צָג צָר שׁוֹנֵן. דִּבְרַת אָב כְּזָכַר אוֹנֵן. דַּלְתֵי צוּר כְּנֵסָה דָּפַק וְחִנֵּן. דְּגָלִים לְשַׁלֵּשׁ תַּעַן

עיון תפלה

אים ימיני: ומרדכי. כמו שהפיוטים הללו מתחילים כל אחד ואחד בתיבה אחת מן הפסוק ויאהב המלך את אסתר וגו' ככה מתחיל כל הרוז אחרון בתיבה אחת מן הפסוק ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו': אמץ באלף המגן. בשה"ש רבה פסוק זה א"ל הקב"ה לאברהם לך אני מגן אחד אבל לבניך אני עושה מגנים הרבה הדא הוא דכתיב אלף המגן תלוי עליו:

המלך בכס יה. הקב"ה נשבע בכסאו שנאמר כי יד על כס יה: חק לזרע כה יהיה. ונתן חק לזרעו של אברהם שנאמר לו כה יהיה זרעך: בקמים כל נשם לא תחיה. שלא לחיות כל נשמה בעמלק אשר קמו עלינו: בן בבורת. שאול בן קיש (ש"א ט, א): חל דבר אהיה. חלל דבר ה' הנקרא אהיה אשר אהיה: בקוץ אשר נכמר ויחיה. במה שנכמרו רחמיו על אגג שנמשל לקוץ מכאיב ויחיהו: בבן צפעו צץ. נולד ממנו בן, וצפעו הוא כנו מלשון הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב, כד): לצדים שיהיה. להיות לישראל לשכים בעיניהם ולצנינים בצדיהם (במדבר לג, נה): יצא למררו מור. על שיצא כנגדו מרדכי הנקרא מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא בעזרת הקב"ה הנקרא צרור המור (שה"ש א, יג) והעתיד לחיות מתים בגשמי רצון ובטל של תחיה, הוא יצא כנגדו למרר את חייו ולהורידו דומה:

את אסתר גל ממסתיר לגואל. הקב"ה גלה את אסתר ממרדכי שהיה מסתיר אותה או שהסתירה את עצמה שנים רבות מפני סריסי אחשורוש: לגואל. להיותה גואל לישראל: גוי. קדוש: כנואש מלהגאל. באשר נתיאשו מן הגאולה בראותם שכבר הגיעה שנת השבעים בתחלת מלכות כורש ועדיין לא נגאלו וכמו שאמרו רבותינו (מגילה י"ב א') שאף דניאל חשב וטעה: גוזר אם אין לאיש גואל. גזר הקב"ה אחרי שהם סבורים שאין להם עוד גואל, עש"ה (במדבר ס, ח): גלף מישפה תבנית הגואל. ישפה הוא אבנו של בנימין בחשן. וכך הוא דרכו של הקב"ה בכל הגאולות שלא להביאן אלא אחרי היאוש ואחרי שהסיחו דעתן ממנה (סנהדרין צ"ז ע"א), כך היה במצרים שנאמר ולא שמעו אל משה (שמות ו, ט) וכן יהיה לעתיד לבוא: גש כאה לצרה. מרדכי נגש לכל אחד מישראל לעוררו בתשובה: לצחצח הגאל. לטהר ניעולם בנעלו את עצמן בסעודתו של אחשורוש ושהשתחוו לצלמו של נ"נ: מלפני עיר וקדיש להקדיש אאל. נכון לקרוא אואל בחולם אית"ן ויהיה מלשון הנה נא הואלתי לדבר (בראשית יח, כז), ורצה לומר אכין את עצמי לקדש את ה' קודם המלאכים שנקראים עירין קדישין (דניאל ד, יד) וכדאמרינן (בחולין צ"א סוע"ב):

מכל דורו בן. יותר מכל בני דורו נתן מרדכי את לבו לדעת מאיזה חטא קם הצורר לשנן לשונו כמו נחש: דברת אב כזכר אונן. מרדכי נקרא אונן בשביל אנינותו שילא וזעק זעקה גדולה ומרה ורחל אמו קראה שמו בן אוני לרמז על הצער שעתיד להצטער בימי המן והתחיל להתיאש, אז זכר דברת אביו שקרא לו בן ימין לרמז על הישועה על דרך הושיעה לו ימינו (תהלים צח, א): דלתי צור כנסה. דלתי בתי הכנסיות שבהם מתפללים לצור ישראל: דפק וחנן. שהקיש על שערי רחמים (בילקוט אסתר גרס שהקיש על דלתי תפלה) ונפתחו לו (מגילה י"ב ע"ב): דגלים לשלש תען. גזר תענית על ישראל

מחנו

וּלְחַנֵּן. הַמֶּלֶךְ. וְעָקַם בֶּן דֵּעָה חוֹנֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה חוֹנֵן הַדָּעַת:
השיבנו אבינו עד בתשובה שלמה לפניך.

הַנָּשִׁים. הַהֲגוּנוֹת לָכֶם יְשִׁיבָה. הִכְעִרוּ וְסָעֲרָה בָם נִשְׁבָּה. חֲרֵפַת
זֹאת כְּנֶגַע לָהּ תֹּאַר וּמַחֲשָׁבָה. הָלְלָה לְכָל־רוֹאֶיהָ וְעֵזֶר לוֹ
שָׁוֶה. הֲדַר יְמִינִי לְשׁוֹבֵב שׁוֹבֵבָה. בִּלְבוּשׁ. רְצוּת רוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה: סלח לנו עד וסולח אתה.

וַתִּשָּׂא. וַתָּבֹא בֶּאֱלוֹהַּ. וְלֹא יָדְעָה כִּי זֹאת עָשְׂתָה יַד אֱלוֹהַּ. וַיִּבְעַר
חָנֵף בְּכָל־גְּבוּל לִשְׁלוֹחַ. וּבְהַגִּיעַ תּוֹר בִּנְיָן לִצְלוֹחַ. וּבַת אֲבִיחַיִל
לָבְשָׁה צָלוֹחַ. מַלְכוּת. בָּהּ רַבָּה מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ראה נא בענינו עד גואל חזק אתה.

חֵן. זְבָדָהּ מֵהַרְרֵי אֵל. זְכוּתָהּ עִמְּעֵם בְּיַד בֶּן־אֲבִיאֵל. זֹאת בְּבוֹאָהּ
הַלּוֹם נָשְׂאָה עַיִן לָאֵל. זָכְרָה־נָּא לִי צִדְקַת הַרְרֵי אֵל. זֶה הֱכִינָהּ
לְאוֹת לְתִקּוּן אֲרִיאֵל. תְּכֵלֶת. יָדָהּ עָשׂוֹת לִגְאוּלֵי אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: רפאנו עד ורחמן אתה.

עיון תפלה

שהנו בארבע' דגלים לצום שלשת ימים: בן. הבין: הנשים ההגונות. כל הנשים שהיו גם הן ראויות לשבת על כסא מלוכה: הכערו. נמאסו בעיני המלך: וסערה בם נשבה. ונשבה גם סערתו וכעסו והדיחן מלפניו כי לא ישרו בעיניו: כנגע לה תור ומחשבה. כאשר הגיע תור אסתר: ועזר לו שוה. שם אותה לעזר כנגדו: הדר ימיני לשובב שובבה. כשראה מרדכי שישראל יסמכו על אהבת המלך לאסתר בשביל יפיה העולה על כל נשי דורה ויאמרו בלבם אחות לנו בבית המלך ולא יתנו לב לחזור בתשובה, חזר על כל בני ישראל והבינם כי אין להם לסמוך על יפיה והנה כלל שאינו על דרך הטבע שהרי באמת ירקרוקית היתה והיתה מסוגלת להכריע את כל חברותיה ורק על פי נס חוט של חסד משוך עליה (מגילה י"ג פ"א) והחוט הנסיי הזה אם יפסוק רגע אחד אבדה תקותכם ממנה, לפיכך חזרו אתם בנים שובבים בתשובה והחזיקו את החוט לבל יפסק: בלבוש רצות. לרצות ולפייס להקב"ה בלבשכם שק ואפר:

ותשא ותבא באלוה. ואסתר נשאה עיניה השמימה ותבא לפני המלך בבטחה באלהים: ולא ידעה כי זאת עשתה יד אלוה. לא ידעה כי אך בשביל עת כזאת הגיעה למלכות כדי לבא לפני המלך להתחנן לו על עמה, לפיכך לבשה חרדות ואימה ללכת בתחלה: ויבער חנף. ויסכל המלך החנף, מלשון יבערו ויכסלו (ירמיה י, ח): בכל גבול לשלוח. לבקש נשים יפות: ובהגיע תור בנין לצלוח. כאשר הגיע הזמן להצלחת בנין ביהמ"ק, כי בתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה ובטל הבנין (עזרא ד, ו), ובימי אסתר התחילה הצלחתו כי דריוש בנה בנהו: לבשה צלוח. לבשה רוה"ק שנאמר (אסתר ה, א) ותלבש אסתר מלכות, ולבוש מלשון ותלבש עליו רוח אלהים (ש"א י, י): מלכות בה רבה. הקב"ה גדל מלכותה כי מלכה על קכ"ז מדינות: חן זבדה מהררי אל. נתן לה חן על ידי זכות אבות שנמשלו להרים כמ"ש רבותינו (ר"ה י"א א') מדלג על ההרים בזכות אבות, ובבראשית רבה פנ"ו סי' א' ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות באיזה זכות וכו' בזכות יום השלישי של מתן תורה וכו' בזכות יום שלישי של אברהם אבינו: זכותה. עמעם ביד בן אביאל. גם זכות עלמה נתחבר לזה על ידי בן אביאל הוא מרדכי בן שאול בן אביאל. (ש"א ט, א) שהתפלל לאלהיו והזכיר זכות הצדקת הזאת, ועמעם לשון חבור נגזר ממלת המעט עם: זה. הקב"ה שנאמר בו זה אלי (שמות טו, ב): הכינה לאות לתקון אריאל. הכין אותה להיות לאות גאולה וישועה ולבנין ביהמ"ק הנקרא אריאל שכבר החלו ישראל להתיאש ממנו בביטול. בניינו: תכלת ידה עשות לגאולי אל. התכלת סימן להירות זכר לתכלת הרקיע שהם עבד חפשי מאדוניו, ולפיכך

וְחֶסֶד: הֲדַסָּה חָסִיד הַמְחוֹלְלִי. חוּר וְכַרְפַּס וְכֶתֶם וַחֲלִי. חִילָה רוֹץ רֹאשׁ פֶּתֶן מְגַחֲלִי. חָרוֹן בּוֹ לְשַׁלַּח עוֹד מִלְּאַכְּלִי. חִלַּת פְּנֵי אֱלֹהִים יְהֹוָה חִילִי. וְחוּר. רַב תַּחֲלִי רוֹפֵא חָלִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ברך עלינו עד כשנים הטובות.

לְפָנָיו. טָבַע הוֹד אַבְרֵךְ. טָבוּעַ הָיָה וּמוּכָן לְהַאֲרֵךְ. טְמוּנָה וּסְתוּרָה מִפְּרוּעַ יָרֵךְ. טָמֵא כְּהַגְרֵל גִּפְּנָה לְהַבְרֵךְ. טוֹב פָּץ לָהּ קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. וַעֲטֶרֶת. בִּשְׁנַת טוֹבָתֵךְ בְּגֶשֶׁם אֲבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים: תקע בשופר עד כנפות הארץ.

מִכָּל. יוֹדְעֵי דָת שְׂפָתַי מַרְבֵּץ. יְקַר יְמִינִי בְּדָת יָמִין רוֹבֵץ. יְפִי עֲדִי עֲדָיִים מְשֻׁבֵּץ. יָצָא מְלֻבָּשׁ עַל יַד קוֹבֵץ. יָרַשׁ מַתַּן שְׁאֵלוֹת יַעְבֵּץ. זָהָב. יָמַן לֶאֱסוֹף נִדָּחִים מְקַבֵּץ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: השיבה שופטינו עד וצדקנו במשפט.

עיון תפלה

ולפיכך הלבישו את מרדכי לבוש מלכות תכלת וחור, והתכלת הזאת באה לו מידה של אסתר אשר עשתה למען גאולת ישראל:

וחסד הדסה חסיד המחוללי. הקב"ה שהוא החסיד האמתי והמחולל כ"ל חסד את אסתר בחוט של חסד: חור וגו' וחלי. מיני תכשיטין: חילה. ובכח החסד המשוך עליה נזדיינה: רוץ ראש פתן. לרוצץ ראשו של המן: מגחלי. שהוא היה גחלים על ראשי: מלאכלי. מלשרוף אותי, מלשון והסנה איננו אכל (שמות ג, ב): חלת פני אלהים ה' חילי. כאשר חליתי את פני אלהים לפיכך היה ה' חילי, ותפס לשון המקרא (חבקוק ג, יט) אלהים ה' חילי: וחור רב. נקב גדול בבשרי מלשון ויקב חר בדלתו (מ"ב יב, י), כלומר מכה גדולה ונאמנה: תחלי רופא חלי. חתל וחבש אותי הרופא כל חלי וכל מכה, מלשון והחתל לא חתלת (יחזקאל טז, ד): לפניו טבע הוד אברך. עוד ימים רבים לפני זמנו של מרדכי טבע הקב"ה על יוסף [אחי] אבי אביו מטבע של הוד ותפארת, ויוסף נקרא אברך (בראשית מא, מג): טבוע היה ומוכן להארך. ההוד הזה היה טבוע מאז ומוכן לרפואה וגאולת ישראל ע"י מרדכי בן בנו, מלשון הנני מעלה לה ארוכה ומרפא (ירמיה לג, ו), ובאסתר רבתי פסוק ויהי כאמרם אליו יום יום בניה של רחל כשן שוה וגדולתן שוה, ביוסף כתיב כדברה אל יוסף יום יום ובמרדכי כאמרם אליו יום יום, ביוסף כתיב ויקראו לפניו אברך וכאן וקראו לפניו ככה וגו': טמנה וסתרה מפרוע ירך. אסתר טמנה והסתירה את עצמה לבלתי גלות ירכה לפני אחשורוש: טמא כהגרל גפנה להברך. אבל כאשר עלה הגורל לפני הקב"ה להבריך גפנה בטמא והיא נלטערה על זה מאד: טוב. הקב"ה: פץ לה. דבר אליה: קומי אורי כי בא אורך. לה"כ (ישעיה ס, א) קומי ולכי כי בא עתך לקבל מלוכה: ועטרת בשנת טובתך בגשם אברך. עפ"ה (תהלים סה, יב) עטרת שנת טובתך, כלומר עכשו תחלינה שנות הצלחתך ובימיך אברך את ישראל בהניפי עליהם גשם נדבות: מכל יודעי דת שפתי מרבץ. יותר מכל בני יששכר הרובצים בין המשפתים אלו ג' שורות של תלמידי חכמים היושבים לפני הסנהדרין בלשכת הגזית (ב"ר פצ"ח סי' י"ב): יקר ימיני. נתיקר מרדכי, שהיה גדול הסנהדרין ונכבד בכלן כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו, ועי' מנחות ס"ה א': בדת ימין רובץ. הרובץ ומרבץ תורה שנתנה מימינו של הקב"ה: יפי וגו' יצא מלבש על יד קובץ. מרדכי הקובץ על יד דברי תורה (עי' ע"ז י"ט ע"א בדרשו את המקרא הזה על ד"ת) יצא מלפני המלך מלובש בעדי עדיים: ירש מתן שאלות יעבץ. בתמורה ט"ז ע"א ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים והיתה ידך עמי שלא ישתכח תלמודי מלבי ועשית מרעה שיזדמנו לי רעים כמותי, כל השאלות הללו נתקיימו במרדכי: זהב ימן לאסוף נדחים מקבץ. ימן מגזרת וימן ה' דג (יונה ב, א) והסרים הפייטן את יו"ד האית"ן בשרש כדרכו, ור"ל הקב"ה המקבץ נדחים הזמין את המן ונתן בלבו לאסוף זהב, ובקוה"ר פסוק ולחוטא נתן ענין כי לאדם שטוב לפניו זה מרדכי וכו' ולחוטא

נתן

הבתולות. בהקבץ שנית במאהב. כבודה בת־מלך השליכה יהב. כי־צדיק יהוה צדקות אהב. כמם דב רשפי להב מלהיב ללהב. כרה שוחה לעד לחומו להבהב. גדולה. קפץ בדין משפט אהב: ברוך אתה יהוה מלך אוהב צדקה ומשפט: ולמלשינים על במהרה בימינו וישם. לילה ותנומה המניע. ליל אשר תנין וירב הניע. לדורות אותו הצניע. להיות לפלאו צנוע. לכד זד יהיר ובאשמורו הכניע. ותכריך. יחומיו שת זדים מכניע: ברוך אתה יהוה שובר אויבים ומכניע זדים: על הצדיקים על כי בך בטחנו.

יוסד ע"פ א"ב

אזרח בט חוץ. בבסל גהוץ. בנתיב נחוץ. סבת צאת חוץ: בפה אדע פתול ידע. ופלולו נודע. בידע הדע: גמוליו חבל. בעל המסבל. ועני בסבל. קודי נסבל: דליו בלוד דאות. ארבע מאות. בלבנת יון לאות.

עיון תפלה

כתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי שנאמר ביום ההוא נתן המלך אחשורוש וגו' את בית המן: **הבתולות בהקבץ שנית**. נראותם שאין אסתר מגדת מולדתה אמרו נקבץ בתולות שנית להוכות את אסתר כי אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה אולי תגיד: **כבודה בת מלך**. בכל זאת החזיקה בת שאול את כבודה פנימה ולא הגידה דבר כאשר בתחלה, ולה"כ הוא (תהלים מה, יד) כל כבודה בת מלך פנימה, והשליכה יהבה ומשאה על ה', מלה"כ (שם נה, כג): **כי צדיק ה'**. (שם יא, ז): **כמם דוב רשפי להב**. אחשורוש הפרסי הנמשל לדוב (דניאל ז, ה) סמן בלבו רשפי אהבה והשק להסתר ולא יכול להפרד ממנה, מלה"כ (שה"ש ח, ו) כי עזה כמות אהבה וגו' רשפיה רשפי אש: **מלהיב ללהב**. כדי שעי"ז ילהב הקב"ה לנסוף את המן המלהיב לישראל בלהבת שנאתו: **כרה שוח**. המן אשר כרה שוחה לישראל: **לעד לחומו להבהב**. לשרוף בשרו לעדי עד, לחומו מלשון ולחומם כגללים (צפניה א, יז), להבהב מלשון זבחי הבהבי (הושע ח, יג): **גדולה**. מלכות מדי הנרמזת בפסוק והנה אימה חשיכה גדולה (ב"ר פמ"ד סי' י"ז ושם נדרש גדולה על מלכות יון). ויותר נראה כמו שכתב המפרש לסדור כל בו גדולה זו מדת הרחמים וקראה הפייטן גדולה כי מדת הרחמים גדולה ממדת הדין כי מדה טובה מרובה ממדת פורענות (יומא פ"ו פ"א): **קפץ בדין**. שסיתף הקב"ה מדת לחמים, למדת הדין כדי לזכות את ישראל שהיו חייבים כליה: **ויישם לילה ותנומה המניע**. הקב"ה שם לילה ומנע תנומה מעיני אחשורוש: **לילה אשר תנין וירב הניע**. הוא הלילה אשר בו הניע והניד גם את פרעה התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו היא פרעה מלך מצרים וגם את סנחריב ואילו הנקרא מלך ירב (הושע ה, יג): **לדורות אותו הצניע**. הלילה הזה שמורים הוא לכל בני ישראל לדורותם לעשות בו נסים ונפלאות: **לכד זד יהיר** ובלילה הזה לכד את המן: **ובאשמורו הכניע**. ובאשמורה האחרונה הכניעו: **ותכריך יחומיו**. וקבוצת בניו: **שת זדים מכניע**. השח השפיל הקדוש ברוך הוא המכניע זדים:

פירוש מסדור אור לישרים

אזרח. זה אברהם: **בט חוץ**. שהביט חוץ למערכות המזלות כמ"ש חז"ל ע"פ ויוצא אותו החוצה שהוציאו למעלה מכיפת השמים והביט: **בבסל נסוך**. במזל הלא: **בנתיב נחוץ**. במסלות הכוכבים שהולכים בנחוץ וראה אברהם שנולד במזל שלא יולד בניו: **סבת צאת חוץ**. הוקשב אברהם מהקב"ה לצאת חוץ מאצטגניותו לפי שאין מזל לישראל ועל שאמר במה **אדע**, כי אירשנה. **פתול ידע**. הודיע בזה דבר עקשות נגד הקב"ה: **ופלולו**. ודינו נודע בגזירת ידוע תדע. כי גר וגו': **גמוליו**. בניו גמולי חלב: **חובל**. נשחתו בעול מצרים: **קודי**. קדקוד שלי: **נסבל**. בעבודת מצרים: **דליו**. בניו של אברהם: **בלוד דאות**. כרחו ללוד הוא מצרים עש"ה ומצרים ילד את לודים: **ארבע מאות**, שנה היו ענוים בטיט ובלבנים

עד יוחש אות: הרים צח דלג. וגבעות בלג. וענם מלג. בצלמון משלג: ותנין בזמם. בו בים זמם. בגיתו עמם. באצבע המם: זרו לועזים. מצח מעזים. וקפאו בעזים. כנבל רעוזים: חיל צבא פרעה. בסאסאה פרעו. ובט בנם וקרעו. מול אב וזרעו: טבועים אז כשרו. תופפות בבן שרו. ופז בסוף אשרו. ואל־שור נושרו: יקשו אמרים. שוב לגיא חמורים. ומי חשובים מורים. נתמרו למרים: כישר ציר תחן. לוט באושי צחן. להמתיק מר למחן. לבל לקוט בבחן: לוו לאילם. ואף להט האלים. ונקבו אלים. בצדק בני אלים: מהרו לאלוש. וכל בצק מלוש. ורגנו בפלוש. עדי דק חלוש: נסו פעמים. בתקון יומים. בדגן שמים. ובצית מים: סעו לרפידים. ברפיון לפידים. בעודם שם רפודים. הלו בצר קפודים: עד הנם בחם. אץ להאליחם. ובסוף האחם. ופה בחשף גלחם: פסע פרסאות. ארבע מאות. לזנב צבאות. נצי צבאות: צג במלחמות. ראשית עלמות. ופן במהלמות. והושת לכלמות: קצץ אשלים. בחיק נחשלים. וקלם מושלים. בחטא נשולים: רדף שלשה.

אור לישרים

ובלבנים: עד יוחש. עד שימהר את הגאולה בזכות הרים. אלו האבות: צח הקב"ה: דלג. את הקץ. ובזכות האמהות שנקראו גבעות בלג. חיזק ומיהר לגאלם: וענם. מצרים שילד ענמים. מלג. לשון מליצה פי' דנס ברותחין: בצלמון. באש של גיהנם: דמשלג. ל' שלג: ותנין. זה פרעה: בזמם. כמו שחשב לדון לב"י במים: זומם. נידון כעד זומם לטבוע אותו ועמו במים: בגיתו. במלחמתו: עמם. שוחטן אורו: ובאצבע. אלהים: המם. ל' ויהם ה' את מחנה מצרים: זורו לועזים. נתנכרו מצרים עם לועז ולא זכרו טובת יוסף שהצילם ממיתת רעב והטיזו מלהם נגד ב"י ואח"כ. קפאו. במים עזים, כנבל רעוזים. כגל שבור: בסאסאה. נפרעו שאה בשאה: ובט בנם וקרעו. הביט הקב"ה בים וקרעו אותו. בנם זה הים עשה"כ הים ראה וינוס: מול אב. נגד יעקב סבא שהיה שם כמ"ש וירא ישראל ל' יחיד זה ישראל סבא שהרי אח"כ כתיב ויראו העם לשון רבים: וזרעו. נגד כל ב"י: טבועים אז כשרו. ל' אשורנו. פי' כשראו ישראל את המצרים טבועים: תופפות. אז אמרו שירה בתופים: ופז בסוף אשרו. נתחזקו בזהב וכסף בביזת מצרים ומים סוף: ואל שור נשרו. הלכו במישור למדבר שור ואח"כ. יקשו אמרים. שהקשו לומר. שוב לגיא חמורים. לשוב למצרים שנקראו ביחזקאל בשר חמורים ובטון זה. ומי חשובים מורים. המים שהיו חשובים כמור ואהלות: נתמרו. נתחלפו למרים: כשר ציר תחן. הכשיר משה בתפלה: לוט באושי צחן. לכסות סרחון חטא שלהם: להמתיק. מים המרים: למחן. למחנה ישראל: לבל לקוט בבוחן. והתפלל משה שלא להכריתם בהבחנת המשפט: לקוט. ל' כריתה כמו ונקטתם בפניכם יחזקאל כ': לוו לאלים. נתלוו ממרה לאלים: ואף של להט החרב: האלים. שנסתלק השטן מלקטרג עליהם: ונקבו אלים. שנקראו גבורים כדאיתא בילקוט ושם נקבו ר"י אומר ל' נדוגה והרמה: בצדק. בזכות האבות שישראל הם בניהם וזהו בני אלים: לאלוש. שם מקום במדבר: ובו'. כמו וכלה: בצק מלוש. שכלה בצק הגלוש שהוציאו ממצרים: ורגנו. ל' תלונה: בפלוש. בפרסיא: עדי דוק חלוש. עד שנפל להם בגורל המן שהוא דק ככפור: נסו פעמים. הקב"ה ניסה אותם ב' פעמים ולא עמדו בנסיון: בתקון יומים בדגן שמים. זה המן ניסה אותם וציום לתקן ולהכין בששי לחם יומים והם יצאו בשבת ועוד אל יותר והותירו: ובצית מים. יבשת המים שאמרו מה נשתה: סעו. נסעו לרפידים. ולכך נקרא רפידים ע"ש שרפו ידיהם מן התורה: ברפיון לפידים. שניתנה בלפיד אש: רפודים. ל' הצעה פי' בעוד שחנו שם: הלו בצר קפודים. נעשו חולים מצרות עמלק שקיפדם. והכריתם: עד הנם נחם. בעוד שהם במצרים בן חם כמ"ש ובני חם מצרים: אץ להאליחם. מיהר עמלק לבזותם בעיני פרעה: ובסוף. כשיצאו ממצרים: האחם. הראה להם אחוה וגזל גם כדי להרגם: ופה. ברפידים: בחשף. בגלוי גלחם: פסע. ד' מאות. שעמלק ישב בארץ הנגב של א"י והלך דרך אורך כל א"י שארכו ד' מאות פרסה: נצי צבאות. בניו של הקב"ה: צג. עמד להלחם בהם ראשון לכל האומות שנקראו עלמות: ופן. בפנה עמלק משם: במהלומות. ל' שבירה שהחלישו יהושע: קצץ אשלים. כרת ענפים: בחיק נחשלים. עשה"כ ויזנב בך כל הנחשלים: וקלם מושלים. היה מבזה לישראל המושלים בילרם: בחטא נשולים. מחמת חטא של הנשלכים ונפלטים חוץ לענן מפני פסל מיכה: רדף שלשה

וּבְשִׁתּוֹ שְׁלֹשָׁה. וַעֲדָתוֹ חֲלוּשָׁה. בְּיַד אֹזֶן חֲלוּשָׁה: שַׁדַּי חָק בְּכֵס. קָרְבוּ לְרַכֵּס. זָכְרוּ לְכַסְכֵּס (נ״א לְכַרְכֵּס). מֵהֲדוֹם וּמִכֵּס: חַיּוּ תְּחוֹר עִם אֵיבָה. בְּמִשּׁוֹל הָבָה. וְשִׁמְּרָה לוֹ אֵיבָה. בְּבוּז וּבְגַאֲוָה:

סיוסד, ע״פ תשר״ק

תְּמִימִים כְּרָשׁוּ אָרֶץ. וְהִקְצִינוּ שַׂר בְּעָרֶץ. פָּקַד לָרוּץ בְּמֶרֶץ. לְכַלּוֹתוֹ בְּחָרֶץ: שַׁדַּי שׁוֹכֵן עַד. צַו לְלוֹעֵט עַד. אַחֲרָיו לְצַעַד. לְטַאטְאוֹ עֲדֵי עַד: רַהַן עִמֵּעַם. וְאַכְזָר רֵעַם. וּמֵאָז זָעַם. מִמְּלוֹךְ עֲלֵי עָם: קָצִין מְכֻמַּר. נִין צוּף כָּמַר. וַיְשַׁסֵּף וַיִּשָּׁמַר. וּלְאַרְבָּעָה זֻמַּר: צֶפַע מֶנּוּ חָשׁ. מְשֹׁרֶשׁ נָחָשׁ. בְּגִיחוֹ כְּחַשׁ. לָחוּץ עַם נָחָשׁ: פִּיו שָׁלַח בְּרָע. כְּלִילַת יֹפִי לִגְרֹעַ. בְּבָבַת עַיִן הָרַע. גְּמוֹל אָב לִפְרֹעַ: עָץ בְּתַרְמִית תַּעַר. לְהַשְׂגִּיא אִישׁ בַּעַר. וְרִפָּא יְדֵי נַעַר. מִמְּלֶאכֶת יָעַר: שִׂטְנָה חָרַת. לְעַרְעֵר יְקָרַת. וַיָּעַר עָרַת. מְגֻזָּע בְּכוֹרַת: נִשָּׂא כְּדֹב וּזְאֵב. וְנֻסָּה כְּבֶן זְאֵב. וּבוֹ נֶעְכַּר כְּאֵב. כְּעוֹרֵב וְכִזְאֵב: מַסֵּכָה נַעֲשָׂה. לְעָבְדוֹ כֹּל עִסָּה. וְכָאֵפֶר עָשָׂה. בְּיַד מַאֲמָר עֹשָׂה: לַעֲנָה וָרוֹשׁ. נוֹעֵץ לִפְרוֹשׁ. לִסְמוֹךְ לִבְרוֹשׁ. בְּשֵׁם אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: כְּחֵשׁ סְלוּפִים. וְהִתְעָה

אור לישרים

שלשה. פעמים להלחם: ובשתו שולשה. בתורה בנביאים במגילה: ועדתו. של עמלק חולשה: ביד אזן חלושה. ע״י יהושע שאזן והתאזן לו משה אין קול ענות חלושה: חק בכס. נשבע הקב״ה בכסאו: קרבו לרכס. מלחמת עמלק לחבר: לכסכס. להפסיק ולמחות אותו: מהדום ומכס. שריו של מעלה וזרעו מלמטה: תחור. ל׳ רוגז: במשול הבה. כשתתן לו ממשלת על עמלק נעשה בו נקמה באיבה השמורה: בבוז ובגאוה. בשביל בוז וגרה שעשה בגאותו לישראל: תמימים. ישראל שהם תמימים במעשיהם כאשר ירשו א״י: והקצינו שר. המליכו את שאול עליהם: בערץ. בכח. פי׳ נגד רצון הקב״ה כמ״ש בשמואל א׳ ח׳: פקד. אז נפרד שאול לרוץ במרוצה ולכלות לעמלק: בחרץ. ל׳ כריתה: צו ללועט עד. צוה הקב״ה לשאול שבא מבנימין שנאמר בו בבקר יאכל עד: ואחריו לצעד. שיפסע וירדוף אחר עמלק: לטאטאו. להשמידו: רהן. בלשון ישמעאל מסכן: זה שמואל שהיה ממושכן בבית המקדש: עמעם. החשיך. פי׳ שהחשיך וביטל שאול את דברי שמואל שאמר לו ולא תחמול והוא חמל על אגג: ואכזר. הוא אגג: רעם. לשון ריעות פי׳ שרחם עליו: ומאז זעם. הקב״ה על שאול וטרדו: ממלוך עלי עם. ישראל: קצין. זה שאול: מוכמר. שנכמרו רחמיו על אגג: נין צוף. שמואל בן תחו בן צוף: כמר. אחז לאגג במכמר ורשת: וישסף. הבקיע אותו: וישמר. נקבו בקולים ל׳ שמיר ושית: ולארבעה זמר. נכרת לד׳ חלקים: צפע. זה המן: מנו חש. מיהר לבא מאגג וזהו משורש נחש מאגג: בגיחו כחש. שכחש בהקב״ה: כגיחו. ל׳ הכתוב כי אתה גוחי: לחוץ. כמו ללחץ עם ישראל מיחש בכישוף ובגורל: פיו שלח ברע. שלוה לשמשי בנו לכתוב שטנה לבטל בנין בית המקדש וזהו. כלילת יופי. זו בהמ״ק: לגרע. לבטל אותו: בבבת עין. לישראל שהם שמורים כבבת עין: הרע. המן להם: גמול אב. שרצה המן לנקום ממרדכי נקמת אגג אבי זקינו: עץ בתרמית תער. יעץ המן בלשונו שהיא חדה כתער: להשגיא איש בער. להתעות לאחשורוש השוטה: ורפה ידי נער. לרפות ידי ישראל שנאמר בהם כי נער ישראל: ממלאכת יער. מבנין בהמ״ק שנקרא יער הלבנון: שטנה חרת. כתב שטנה וקטרוג על יהודה וירושלים: לערער יקרת. להחריב לציון שנקרא׳ פנת יקרת: ויער ערת. הקב״ה העיר עליו בנאה: מגזע בכורה. ממרדכי ואסתר שהם מגזע שאול נכד בכורת: נשא כדוב וזאב. התנשא המן כאחשורוש שנקרא דוב וזאב: ונוסח. ל׳ קצף וזעם בל׳ תרגום. פירוש המן נזעם ונתקצף ע״י מרדכי שנקרא בן זאב כמבואר לעיל: ובו נעכר כאב. ע״י מרדכי נעכר הכאב להמן: כעורב וכזאב. שמות ב׳ מלכים שנפלו ביד גדעון: מסכה. שעשה המן א״ע ע״ז: לעבדו כל עסה. ל׳ דריכה שהדריך והכריח לכולם שיעבדוהו. וכאפר עושה שנידוש ונדרך כעפר: ביד. ע״י אסתר שנאמר בה ואת מאמר מרדכי אסתר עושה: לענה ורוש. המריר המן לישראל במה שהיה נועץ עם אלה מאוהבים. לפרוש. לו איך להמית למרדכי. ויעצוהו לסמוך לברוש. לתלות את מרדכי שנקרא ברוש: בשם אחשורוש. בהסכמתו: כחש סלופים. דיבר המן לפני אחשורוש דברי כחש ועיוות של ב״י: והתעה אלופים. שהטעה המלך ושריו כדי

להכחיד

אלופים. להכחיד עלופים. בפלס אלפים: יקראו סופרים. וכתבו ספרים. ושלחו צירים. בדבר המלך מהירים: טשים בהליכה. לעין כל ממלכה. והדת נמלכה. והעיר שושן נבוכה: חלום יהודי הלם. והבין כסלם. מדיו קרע להכשילם. ונפרע למו גמולם: זעק במר נפש. באפר להתכפש. בצום ובטיט ורפש. ישב בעצת טפש: ומתליל שפלות. כחו עבודות כפולות. הקשיב תפלות. והגיה אפלות: הסכית שועה. מאמולת שבעה. ואז אל שעה. ואיל ישועה: דפי בן קיש. הבין נין קיש. ותחן הלקיש. עד לדוק הקיש: גל לאילת אהב. לבוא אל רהב. להדעיך יקוד להב. מגזי רהב: בבינה עשתה. בגוחה חסתה. שרוש צום פצתה. וצר בפלס (נ"א פלץ) כסתה: חזן ארחה שונא. כדת אל עונה. בלי מצוא מענה. מה יענה:

שם המחבר חתום בראשי החרוזות אלעזר בירבי קליר.

אותו מבהלת. חתות לו גחלת. במנות תוחלת. מנו מתחלת: לאוגדיו הבאיר. את אשר התאיר. ולעב בן יאיר. מחוגו הכאיר: עברה נמלא. וצרה המלא. ובורכיו כשמלה. זמוהו מלה: זם והכין עץ. תקוע הג דת עץ. תרעלות כהועץ. ותשועה ברב יועץ: רק כנחשב כמר. והחשב לו כימר (נ"א והושב לו כימר). ואל מניף עמר. שב וחנן אמר: בן שמעי בשר.

אור לישרים

להכחיד עלופים. אלו ב"י העלופים ויגעים: **בפלס** אלפים. במשקל עשרת אלפים ככר כסף: **צירים.** שלוחים: **טשים.** מיהרו לעוף: **כל ממלכה.** בכל מדינות המלך: **והדת נמלכה.** והגזירה נתייעצה: **חלום יהודי.** שבא אליהו בחלום למרדכי וגלה לו עצת המן: **והבין כסלם.** מחשבת המן ויועציו: **מדיו.** מלבושיו קרע מרדכי והתפלל: **להכשילם.** להמן ויועציו: **להתכפש.** לשון הכפישני באפר: **בעצת.** לבטל עצת המן הטפש: **ומתליל.** ל' הל ונובה. פירוש הקב"ה שהוא מגביה שפלים: **כחו עבודות כפולות.** כשראה התענית ותפלה: **והגיה.** האיר אפילתן של ב"י: **הסכית שועה.** קבל תפלתם: **מאמולת שבעה.** מישראל שהם חסרים שבעה רועים: **שעה.** פנה לתפלתם: **ואיל.** וחיזק: **דפי בן קיש.** עון של שאול בן קיש שהחיה את אגג הבין מרדכי נכל קיש: **ותחן הלקיש.** תפלה האריך. ובהעטיף תרגום ובלקישיא: **עד לדוק.** עד דלתי שמים דפק: **גל.** גלה לאסתר שהיא אילת אהבים וצוה עליה **לבוא אל רהב.** לאחשורוש שרהבו עמל ואון: **להדעיך.** לפזר ולפוצץ כעסו של אחשורוש: **מגזי רהב.** מישראל שעברו וגזו הים שנקרא רהב: **בבינה עשתה.** במה שהזמינה את המן לסעודתה: **בגוחה חסתה.** בטחה בהקב"ה: **פצתה.** שאמרה וצומו עלי: **בפלס כסתה.** בתפלתה כסתה משקל הכסף של המן הצר: **ארחה שונא.** זימנה להמן לסעודתה: **כדת.** כמו שנאמר אם רעב שונאך וגו':

בלי מצוא מענה. שהתאוה הזמינה להמן וקבלה עליו לפני המלך בכדי שלא ימצא מה להשיב: **אותו מבהלת.** להמן כדי להבעיתו ולחתות גחלים על ראשו: **במנות תוחלת.** במתנות שהכינה להמן היתה תוחלת ותקוה לישראל: **מנו.** מהמן: **מתחלת.** ניתן לו קודם לאחשורוש כדי שיתקנא בו המלך: **לאוגדיו.** לאוהביו האוגדים עמו ביאר ופירש: **אשר התאיר.** איך שתאר פניו יקר בעיני המלך: **ולעב** ל' מלעיבים: **בן יאיר.** מרדכי בן יאיר שהלעיג עליו: **מחוגו הכאיר.** השחיר המן מתארו מחמת צער בזיונו: **ובורכיו כשמלה.** שרים הנגררים אחריו כשמלה: **זמוהו מלה.** יעצוהו אותו דבר זה שיתלה למרדכי זה חשב המן והכין עץ: **תקוע.** לתלות כמו והוקע אותם: **הג דת עץ.** לתלות למרדכי שהיה עוסק בתורה שנקראת עץ חיים: **תרעלות** כהועץ. כאשר יעץ מרורות על ב"י: **ותשועה.** נאה: **ברוב יועץ.** הוא הקב"ה: **רק.** איש רק זה המן נחשב כומר שחשב לתפוש את ב"י ברשת: **והוהשב לו כימר.** לשון תמורה. פי' שנתחלפה עצתו ומחשבתו ע"ע: **ואל מניף עומר.** פי' המן הלך ומצא למרדכי שהיה עוסק בהלכות עומר בט"ז בניסן וכשראה את המן אמר שלהרגו הוא בא ואז התעטף מרדכי ועמד בתפלה. וזהו. **שב וחנן אומר.** מרדכי עשה תשובה ותפלה לפני הקב"ה ואח"כ **בישר** המן למרדכי הבשורה ואסר את רכבו ואמר וי

לההוא

והכב לו אסר. כי הכריע אכר. כהון מעשר: יחד בהל שנית. לסעד תכנית.
ועלתה תענית. ותקצץ חנית: רעל מר המרירו. וחרבון האירו. והדס
העירו. ולשחת גררו: ברוש נער. נעצוץ ננער. וכל מתיו ערער. ופן
לשוע ערער: יחומים מאה. אשר יהמה טמאה. סערו בקמעה. ספות רוה
וצמאה: קועו ונשחתו. ועם יולדיו נאחתו. ובאע אחד (נ״א הד) נחתו (נ״א נוקתו).
וכל מצרים חתו: לרם נגנו זו. באשר חזו. ועלצו ועלזו. ובוז לא בזו (נ״א ובז
לא בזו): יען במיר ספרים. רצו עפרים. בפלכי כפרים. במשוש פורים:
חזן רנן וגאלה. רוח והצלה. רננה סגלה. בקריאת מגלה:

מיוסד ע״ב א״ב

אספרה אלחק. פלאות לחוק. אשא דעי למרחוק. בבוא צר לדחוק:
בקום עלי צפע. משרש אפע. והון פלס בשפע. והוקע בעץ
משפע: גש והפיל פור. מיום ליום ספור. ויצא חפור. בהביעו ספור: דרש
ימי שבוע. לשוט יום קבוע. באיזה חדש תבוע (נ״א טבוע). לקעקע דגלי
רבוע (נ״א קוב ספר רבוע): הן יום ראשון. הניב להשון. ומי זה בא ללשון.
נצורי כאישון: וגיא ודק כי נבראו. ועל שמם נקראו. ואם ימדו ויחקרו. אז
אלה יעקרו: זע יום שני. להצדיק שפת שני. ואלם מלשני. מלהלשיני:
חי כי הרקיע. והבדיל רקיע. ומי זה בא להשקיע. זהר הרקיע: טש יום

אור לישרים

להוא נברא. כי הכריע. העומר שהוא איסר. מהון מעשר. מעשרת אלפים ככר כסף: יחד בהל. שנבהל במשתה השני לבוא עם המלך יחד: לסעד תכנית. להכנת הסעודה: ועלתה תענית. של ישראל לפני המקום. ותקצץ חנית. לשונו של המן שהיה חד כחנית: רעל מור. זה מרדכי המריר להמן בכוס התרעלה: וחרבון. חרבונה האירו וקללו: והדס. זה אסתר: העירו. ג׳ ערירים יהיו שע״י נתלה המן ובניו: ברוש נוער. מרדכי נתעורר לגדולה: נעצוץ. קוץ זה המן: ננער. נסרד מן העולם: וכל מתיו. כל אנשי עצתו השחית הקב״ה אשר פן לשוע ערער. לתפלה המדוכה בצרה: יחומים מאה. מאה בנים אשר ילדה לו אשתו הטמאה: סוערו לקמעה. כפולו בזמן מועט: כפות רוה וצמאה. לפקוד עליהם להוסיף הבגנות על הזדונות. עי׳ רש״י דברים כ״ט י״ח: קועו. נתלו: ועם יולדם נאחתו. עם אביהם נאבדו: ובאע אחד טחתו. בעץ אחד נשברו: וכל מצרים חתו. כל רשעי ארץ אחזם רעדה: לרם נגנו זו. ישראל שנקראו עם זו אמרו שירה להקדוש ברוך הוא כשראו מפלת המן: ובוז. בבזה לא שלחו את ידם: יען במיר ספרים. כשהחליפו הספרים בשם המלך להכחיש ספרי המן הראשונים: רצו עפרים. שמחו ישראל עפר יעקב: בפלכי כפרים. בכל פלך ואפרכים:

אספרה אל חוק. חוק הוא עלי לספר הנס של פורים ונפלאות שעשה הקב״ה אתנו: אשא. עוררתי דעתי לספר הצרות שעברו בזמן רחוק כשבא המן הצר לדחוק אותי: צפע. נחש זה המן משרש אפע. שרף זה עמלק: והון. וממון רב שקל בשפע: והוקע. ונתלה בעץ שתחוב בקרקע בשיפוע: מיום. שספר הימים באיזה יום יוכל לאבד ח״ו לישראל: ויצא חפור. בבושה: בהביעו ספור. כשהגיד לו הגורל זכות של ישראל בכל יום: לשוט. ג׳ מלשינות. פי׳ באיזה יום יוכל להלשין עליהם: לקעקע. לעקר ח״ו לישראל שנסעו בד׳ דגלים: הניב להשון. דיבר בלחש לבעל הגורל: ומי זה. ואיזהו אשר יבוא להלשין על ישראל שהם נצורים כאישון: וגיא ודק. שמים וארץ נבראו ביום א׳: ועל שמם. פירוש שנבראו בלשון בראשית וישראל נ״כ נקראו ראשית: ואם ימדו ויחקרו. פי׳ כאשר א״א למדוד השמים ולחקור הארץ כן א״א לעקר ח״ו לישראל: זע. חדעזע יום שני: להצדיק. לישראל: שפת שני. פש״ה כחוט השני שפתותיך: ואלם. נשתתק הקטגור: חי. הקב״ה: בי הרקיע. ביום ב׳ אמר יהי רקיע להבדיל בין מים למים: ומי זה. אשר יבוא להשקיע לישראל המשכילים ומזהירים כזוהר הרקיע: טש. פרח המן ליום ג׳ להפיל

שְׁלִישִׁי. וְהֵטִיל חֲלָשִׁי. בְּמָעוֹז פִּלְשִׁי. וְחֵילִי וְשָׁלְשִׁי: יָשַׁר עֵץ וְדָגָן. כִּי נִטְּעוּ בַּגָּן. וְאִם כְּדִבְרֵי נִרְגָּן. לָמָּה נִבְרֵאתָ גָּן: כְּהִפִּיל מְרֵעִי. פּוּר עֲלֵי רְבִיעִי. מוּל פְּנֵי רוֹעִי. אִמְּצָה זְרוֹעִי: לְמַזָּלוֹת דָּמָם. בְּבְכוֹר שׁוֹר בְּשְׁמָם. וְצָר מַה זָּמַם. לְאַבְּדָם וּלְהָמָם: מִהֵר חֲמִישִׁי. בְּפוּרוֹ לְהָמִישִׁי. וְהִגִּיהַּ אֲמִשִׁי. בְּהֶעֱרִיב שִׁמְשִׁי: נוֹצָה יוֹנָה (נ"א זִיז) וָנֶשֶׁר. כִּי עוֹפְפוּ (נ"א עֻפְּפוּ) בְּיֹשֶׁר. מִי יוֹבִיל תְּשֶׁר. אִם יוּעְפוּ (נ"א עָפוּ) נְשׂוּאֵי נֶשֶׁר: סִבֵּר לְרוֹשְׁשִׁי. צָר בְּפוּר שִׁשִּׁי. וְעָלָה וְאִשְּׁשִׁי. בְּהִצְהִיר עֲשָׁשִׁי: עֶרֶךְ בְּהֵמוֹת. מוּכָן לְנֶחָמוֹת. שָׁאַג בַּעֲדִי הוֹמוֹת. וְשִׁכֵּךְ חֵמוֹת: פְּאֵר שִׁיר שַׁבָּת. חַל פְּנֵי מְשִׁיבַת. וְאִם זוּ תְּשֻׁבַּת. מִי בִּי יִשְׁבַּת: צָפָה עֲלֵי חֳדָשִׁים. וְהֵטִיל חֲלָשִׁים. וּמַזָּלוֹת הֲרָשִׁים. לְהַכְחִיד קְדוֹשִׁים: קִדֵּם וְעָלָה. רֹאשׁ חֳדָשִׁים לְמַעְלָה. טְלֵה חֲלַב הָעֵלָה. פָּסוּחַ בְּמִי זֹאת עָלָה: רָץ שֵׁנִי בְּאָמָן (נ"א בְּאָמָּן). וּבְיָדוֹ זְכוּת מָן. וְרָץ אֶל־שׁוֹר מְזֻמָּן. וַיִּתְלוּ אֶת־הָמָן: שְׁלִישִׁי שִׁמֵּר. מַתַּן דָּת בְּמִשְׁמַר. וְכִתְאוֹמֵי תָמָר. הֲדַס וּמֹר תּוֹמַר (נ"א תָּמָר): חַן תַּמּוּז הֵן לְשָׁמַיִם. בְּלִי קוּם צָרָה פַּעֲמַיִם. וְסַרְטָן גָּדֵל בַּמַּיִם. הֵעִיר צֶדֶק מָשׁוּי מִמַּיִם:

שם המחבר חתום אלעזר בירבי קליר

אֻמַּל וְרֻבַּךְ. חֲמִישִׁי כְּהֻנְבַּךְ. דַּי כִּי סוֹבָךְ. אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ: לְעָשׂוֹר בְּהֵמָה. שִׁשִּׁי הָמָה. וּמִבְּתוּלָה הוֹמָה. שִׁכֵּךְ חֵמָה: עָלְצוּ עָלוֹת בְּסֶגֶל. רֵיעַ

אור לישרים

להפיל גורל: במעוז פלשי. בכח מגולה ומפורסם: וחילי. ויום ג' אימץ אותי: ושלשי. והגביר אותי. לשון שליש וכך היתה מגילת יום ג': ואם כדברי נרגן. המן שמלשין לאבד לישראל: למה נבראת גן. מי יתעדן שם: כהפיל מרעי. המן שרצה להרע לי כשהפיל פור על יום ד': מול פני רועי. מול הקב"ה שנקרא ה' רועי נתאמץ כחי וכך אמר יום ד' שבו נתלו המאורות הלא. למזלות דמם. נדמו השבטים. בבכור שור. כאריה שכב. ואיך חשב המן הצר לאבדם: מיהר. המן ליום ה': בפורו. בגורלו להמיש ולסלק אותי: והגיה. הקב"ה האיר לי מחושך בעת ערב שמשי על ידי המן וכך אמר יום ה'. נוצה יונה. כנפי יונה ונשר: בי עופפו. שנבראו ביום ה': ומי יוביל תשר. מי יביא קרבן מנחה תורים ובני יונה: אם יועפו. אם יוחשך אור ישראל: נשואי נשר. כמ"ש ואשא אתכם על וגו': סבר לרוששי. חשב המן להעני ולשבר אותי בגורל יום ו': ועלה. יום ו'. ואששי. חיזק ואימץ אותי: והצהיר עששי. האיר חשכי וכך אמר ערך בהמות. בהררי אלף. מוכן לנחמות. לצדיקים לעתיד: שאג בעדי הומות. בשבילי ישאג הרבה הומות ויאמר אם אין ישראל למה זה אנכי עד שישכך חמת המלך הקב"ה מעלי: חל פני משיבת. התפלל פני תורת ה' תמימה משיבת נפש: ואם. אם זו יושבת ויבוטל ח"ו מי יטעו בשבת: צפה. המן להפיל גורלות על החדשים הרשים. חקק המזלות לפניו: להכחיד. לישראל עם קדוש: קדם ועלה. להפיל גורל בניסן שהוא ראש לחדשים וניסן המליץ טלה חלב. שבו מקריבין שה לפסח: רץ שני. לחודש אייר והיה החודש כאומן המליץ בעדי: ובידו. של אייר זכות המן: ורץ אל שור. אייר מזלו שור וזכות של שור אל הבקר רץ אברהם שניהם היו מזומנים ובזכותם ויתלו את המן: מתן דת. שבו ניתנה התורה: וכתאומי תמר. זה משה ואהרן ובזכותם הדס ומור. מרדכי ואסתר. תומר. עלה זכותם כעשן הקטורת: תמוז חן. חודש תמוז התפלל לשמים שלא תקום בו הצרה פעמיים מאחר שכבר אירעו בו צרות שהובקעו בו העיר ונשתברו הלוחות: וסרטן. מזלו של תמוז ודרך הסרטן לגדל במים: העיר. העיר זכות של משה ויונה שהומשו ממים:

אמל. אומלל ונכרת: ורבך. לשון מורכבת כלומר ונמג הגורל: חמישי. לחודש אב: כהונבך. כשבאו בעמקי הצרות אז אמר אב. די כי סובך. די לפני הצרה שעלה כי ארי מסובכו זה נבוכדנצר שהחריב הבית: לעשור בהמה. באחד באלול ר"ה למעשר בהמה: ששי. והוא חודש אלול: ומבתולה. שהיא מזל אלול עליהם סומים על צרות בני ישראל לשכך החמה: עלצו עלות בסגל. בחודש תשרי שמחו לעלות בסגולה זכות ריע. הוא ראש השנה יום תרועה ויום הכפורים וסוכות:

ונוסף

וְכִפּוּר וָרֶגֶל. וְנוֹסַף מְנוֹחַ הֶגֶל. לִמְרֻבְּעֵי דֶגֶל: זְכוּת סָר מֵרַע. בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק הֻכְרַע. וְהֻזְכַּר לְהִפָּרַע. מֵהָמָן הָרָע: רָאָה בְּיֶרַח בּוּל. כִּי בוֹ רַד מַבּוּל. וְלֹא יָדַע כִּי קֵץ זְבוּל. בְּאִבּוֹ סָבוּל: בּוֹ תָר לִקְרָב. לְעוֹרֵר בְּיוֹם קְרָב. וְיוֹשֵׁב עַל עַקְרָב. עָקְצוֹ כְּעַקְרָב: יְסוּד הֵיכַל קֹדֶשׁ. חֲנוּךְ מְנוֹרַת קֹדֶשׁ. תְּשִׁיעִי הַחֳדָשׁ. הֻזְכַּר לְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ: רָע פֵּרַשׂ רִשְׁתּוֹ. וְנִהְיְתָה לְבָשְׁתּוֹ. כִּי בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ. נִשְׁבְּרָה קַשְׁיוּתוֹ: בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בָּל סָמַךְ. תָּר הֱיוֹת מֻסְמָךְ. וּבְשֵׁבֶט הָרֶשַׁע הֻמַּךְ. וּבְעֵץ חֲמִשִּׁים נִסְמָךְ: יֹשֶׁר עוֹרוֹת גְּדָיִים. וְזִילַת מֵי דְלָיִים. יָדְעוּ פְּלָאִים. בְּיֶרַח דּוּדָאִים: קוֹץ וְדַרְדַּר. יָזַם לְפוּר אֲדָר. בִּגְבוּלוֹ הוּא דָר. כִּי לֹא נִמְצָא בוֹ הָדָר: לֶאֱחוֹז לַנִּדְאָגִים (נ״א לַנִּדְגִּים). קָרָא לְדַיָּגִים. וּבְסִיר דּוּגִים. נִבְלַע כְּדָגִים: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. דָּרוֹשׁ קַל וָחֹמֶר. וּבִקְצִירַת הָעֹמֶר. הֲלוֹ לְיוֹצֵר חֹמֶר: חיו רָאשֵׁי קוֹמוֹתָיו (נ״א קָמוֹתָיו) לִקְצוֹר. וְאַשְׁכְּלוֹתָיו לִבְצוֹר. יוֹמוֹ לָעַד לַעֲצוֹר. מִיּוֹם לְיוֹם לִנְצוֹר:

כֶּתֶר. מְלוּכָה מֵאָז הָיָה מֻבְטַח. מֵאֵלָיו הָיָה לְהִנָּתֵן לְבַת הֻבְטַח. מַלְכוּת כְּשֵׁרוּהָ מֵרְאֹם הוּטַח. מְטֻבֶּבֶת זִיו הוֹד מֻבְטַח. מֵרֹאשׁ עַד עָקֵב לְבָהּ בָּטַח. בּוֹץ. לְהָאֲמִירָה בְּמָעוֹז וּמִבְטָח: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים: ולירושלים עירך עד לתוכה תבין.

אור לישרים

ונוסף מנוח. זה שמיני עצרת שניתן למנוחה: סר מרע. שחוזרים בתשובה בתשרי והוכרע זכותם לטוב והמן הוזכר להפרע מאתו: בול. הוא מרחשון וסבר המן שבו יצלח לישראל מחמת שבו ירד המבול: ולא ידע. כי בו נשלם בנין בהמ״ק: באבו סבול. בפריו עון ונגמר המקדש: בו תר לקרב. במרחשון ראה לקרב למלחמה: ויושב על עקרב. הקב״ה היושב גבוה ממזל מרחשון שהוא עקרב עקצו להמן כעקרב: יסודי. הוזכר לישראל זאת שבכסליו התחילו ליסד בנין בהמ״ק: חנוך מנורת קדש. נגס חנוכה: רע. המן פרש רשת לב״י: לבשתו. שנלכד בה הוא עצמו: באיתן קשתו. במזל כסליו שהוא קשת נשברה קשיות ערפו: אשר בל סמך. ב״נ אשר כרע לבל סמך להגר על ירושלים בטבת: תר. ראה המן להיות מוסמך על התקלה שאירע בו: ובשבט הרשע. סמך על ב״נ שהגלית בחודש זה: ובעץ. וסופו שנתלה על העץ גבוה נ׳ אמה: יושר עורות. זכות יעקב שנאמר בו עורות גדיי עזים: וזילת. וזכות שבטים שיצאו ממנו: ידעו. בזכות הודיעו נסים ונפלאים: בירח דודאים. בחודש שבט שהוא ר״ה לאילנות וריחם נודף כדודאים: קוץ. זה המן: יזם. חשב להפיל גורל באדר: בגבולו. בגבול חודש אדר היה המן דר שלא מצא בו שום זכות על ב״י וחשב לאחוז לנדאגים. לישראל הדואגים מצרותם: קרא לדיגים. נבעלי מגדים לאחוז ישראל ואחרית המן היתה ובסיר דוגים. כספינה שמניחים בה הדגים נבלע המן: יום ליום. כל היום היה מלמד זכות על ב״י: דרוש ק״ו. לדרוש מצות קלות וחמורות שעשו ב״י ובזכות קצירת העומר שהפלגו ליוצר חומר: ראשי קומותיו. להכרית גבהות ראש המן: ואשכלותיו. בניו: לבצור. לקטוף אותם: יומו. ימי הפורים לא יעברו לעולם ויהיו להם כעצרת: מיום ליום. משנה לשנה (ע״כ אור לישרים):

כתר מלוכה מאז היה מבטח. מאז מקדם היה בנימין מובטח מהקב״ה שיצאו ממנו שני מלכים כמו שנאמר (בראשית לה, יא) ומלכים מחלציך יצאו ופירש רש״י שם דהיינו שאול ואיש בשת בנו וזכך דמש אבנר שהמלך השני הוא איש בשת: מאליו היה להנתן לבת הובטח. מאליו היה הכתר הזה בא להנתן אל הבת אסתר שעליה הובטח מראש: מלכות כשרוה. כאשר ראוה מלכות: מראם הוטח. לא יכלו להביט בפניה מרוב ההוד אשר לבש אותה, מלה״כ (ישעיה מד, יח) טח מראות עיניהם: מזיו הוד כם אשר הובטח. מזיוו והודו של כסא מעלה. ובכוסה אחר מטובת זיו הוד מבטח: מראש עד עקב. מתחלה ועד סוף: בוץ להאמירה. להחשיבה ולרוממה בבגדי מלוכה: במעוז ומבטח. בשביל בטחונה בהקב״ה:

מלכות. נחפזה כחזו רביד. נבל נתון על ידיד מיד מעביד. נשאו מעל כל וטרחו הכביד. ניניו כתרזו להאביד. נשואי רחם זבד טוב הזביד. וארגמן ימנם. לכונן עיר דוד: ברוך אתה יהוה בונה ירושלים: את צמח. שמע קולנו עד ישראל ברחמים.

בראשה. סים זר אשר הפלא. סוגת שושן עלות משפלה. שיחת רדומים עלות ממכפלה. שעיר ואת שרידיו לשחת הפילה. סגורי כלא הפך מאפלה. והעיר רן כפלה לשומע תפלה: ברוך אתה יהוה שומע תפלה: רצה עד לציון ברחמים.

וימליכה. עזור לאם מוראה. עצורה היתה לכן מעת נבראה. עמיתה הפגיע בעדה קריאה. עד עת בא דברו אשר ראה. ענותם להוזים שדי הראה. שושן. חוחים לעבדו ביראה: ברוך אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון: מודים. על הנסים עד ועזרתנו סלה.

תחת. פלפול יגיע לקח טוב. פעלת צדיק פעלם לטוב. פאר אמר

עיון תפלה

מלכות. אגורות בכל קכ"ז מדינותיו: נחפזה. נבהלה: כחזו רביד נבל. כאשר ראו רבידו של המן: נתון על ידיד. על מרדכי בן בנימין שהוא ידיד ה': מיד מעביד. מידו של המלך המעביד את עבדיו: נשאו מעל כל. שב על המן שבתחלה נשאו המלך על כל שריו והכביד עליהם טרחו לכרוע ולהשתחוות לפניו: ניניו כתרזו להאביד. שב על כחזו, כאשר ראו עכשו שכל בניו כתרזו ונטלו להאבידם לנצח, ותרזו לשון התלמוד (חולין נ"ח ע"א) כאן בשותתת כאן במתרזת: נשואי רחם. ישראל הנשואים מני רחם (ישעיה מו, ג): זבד טוב הזביד. נתן להם חלק טוב כי נפל פחדם על כל העמים: וארגמן ימנם. והזמין להם הקדוש ברוך הוא כבוד מלכים: לכונן עיר דוד. לבנות חרבות ירושלים:

בראשה סים זר אשר הפלא. בראשה של אסתר היה הכתר מסוים בסימן מופלא שהיה הולמתה כאלו בתחלה לא נעשה אלא בשבילה: סוגת שושן עלות משפלה. ועל ידו עלו ישראל משפלותם, וסוגת שושן הם ישראל (שה"ש ז, ג): שיחת רדומים. תפלת האבות: עלות ממכפלה. שעלתה לפני הקב"ה מתוך מערת המכפלה כמבואר בדברי רז"ל: שעיר ואת שרידיו לשחת הפילה. התפלה הזאת הפילה לשחת את עשו, עשה"כ (עובדיה פ' יח) ולא יהיה שריד לבית עשו: סגורי כלא. ישראל הסגורים בשבית הגלות: הפך מאפלה. הפכה אותם מאפלה לאורה: והעיר רון כפלה. והעיר שושן צהלה ושמחה:

וימליכה עזור לאם מוראה. הקב"ה המליך את אסתר כדי לעזור לאומה המוראה ונגאלה בעיני אוה"ע, לה"כ (צפניה ג, א) הוי מוראה ונגאלה העיר היונה: עצורה היתה. עצורה ומזומנת היתה לכך מתחלת בריאתה: עמיתה. מרדכי חברה: הפגיע בעדה. התפלל בעדה: עד עת בוא דברו אשר ראה. אשר ראה בחלומו, כמו שספרו רבותינו באסתר רבתי פרשה ח' פסוק ה' ובעת אשר הגיד לו המן אמר לאסתר ע"י שליחה זהו החלום אשר ספרתי לך בימי נעורי: ענותם. מלשון כי לא בזה ולא שקץ ענות עני (תהלים כב, כה): להוזים שדי הראה. הקב"ה הראה לחוזיו שעתיד הוא להסתיר פניו במדרגה זו שהיתה בימי אסתר: שושן חוחים. ישראל שנמשלו לשושנה בין החוחים: לעבדו ביראה. על שם הברכה שהיתה נהוגה בימי הקליר לחתום שאותך לבדך ביראה נעבוד וכמו שהוכחנו בהפלתנו הגדולה אשר הקדמנו לברכות שמונה עשרה:

תחת פלפול יגיע לקח טוב. תחת אשר עסק ונתיגע מרדכי תמיד בפלפול התורה: פעולת צדיק פעלם לטוב. לפיכך הגיע לו שכר פעולת כל הצדיקים הפועלים טוב: פאר אמר אשר הוא טוב. פאר התפלה שהתפלל מרדכי והתפלה נקראת טוב שנאמר (הושע יד, ג) כל תשא עון וקח טוב, ובבמדבר רבה פי"ח סי' כ"א אמרו ישראל רבש"ע בזמן שביהמ"ק קיים היינו מקריבין קרבן ומתכפרים ועכשיו אין בידנו אלא תפלה, טו"ב בגימטריא י"ז, וכבר ביארנו את המאמר הנפלא הזה במבוא לתפלת

אֲשֶׁר הוּא טוֹב. פּוּר הָפַךְ לְמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב. פְּרוּת (כֵּן) תָּחִישׁ לְהָדָר הַטּוֹב. צָהֳלָה. וְזִמְרָה לְהוֹדוֹת לָאֵל טוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: או"א ברכנו. שים שלום עד ובכל שעה בשלומך.

וַשְׁתִּי. צָאֲנָה לְמַעֲרָכוֹת. קְצִינוּת כְּהַכְתָּרָה מִמְּלָכוֹת. רַגְלֵי אַיֶּלֶת בָּמוֹת דּוֹרְכוֹת. שִׁבְעִים יְמֵי צַר עֲלוֹת לָהּ אֲרוּכוֹת. תָּקְפָּה עִם דּוֹד לְעֵינֶיהָ בְּרֵכוֹת. וְשִׂמְחָה. קוֹל נִשְׁמַע מֵחֲרֵבוֹת. וְדוֹבֵר שָׁלוֹם מִמְּעוֹן הַבְּרָכוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

חצי קדיש. ומוציאין ספר תורה וקורין בו שלשה גברי בפרשת בשלח **ויבא עמלק** עד סוף הסדר. ואח"כ אומר יהללו ומכניסין הס"ת להיכל ועומד על הבימה ומברך ג' ברכות על מקרא מגלה. **ושעשה נסים. ושהחינו** (יכוין הש"ץ בברכת שהחינו גם על מצות משלוח מנות והסעודה וגם הקהל יכוינו לצאת על זה) וקורא המגלה. ולאחר המגלה מברך ברכת האל הרב. ואומרים **שושנת יעקב. אשרי ובא לציון. ק"ש. עלינו. שיר של יום** (מזמור כ"ב):

יוצר להפסקה שניה

החזן מתחיל **שוכן עד** עד **אמר ויהי** ואח"כ מתחילין כאן:

בשנה שהקביעות **הש"א** או **זה"א** או **הח"א** שאז יהיה סימן להפסקה **זט"ו** ואינה רק הפסקה אחת דהיינו בשבת שבין פרשת זכור לפרשת פרה אומרים **יוצר** להפסקה ראשונה שאין אומרים יוצר להפסקה שניה רק כשיהיו ב' הפסקות. אחת בשבת לאחר פרשת שקלים ואחת בשבת לאחר פרשת זכור אז אומרים בהפסקה שלאחר פרשת זכור יוצר להפסקה שניה:

מיוסד ע"פ **א"ב** וכל סופי החרוזים על לשה"כ ושתום"ח **משה בן חבוב חזק ואמץ** חתום באמצע ובסוף.

אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֶתְיַצְּבָה בְּוַעַד מַקְהֵלוֹת. וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו לְסַפֵּר בְּמַעַרְכֵי תְהִלּוֹת. אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְּדֹלוֹת: אָז בְּטֶרֶם נִמְתְּחוּ וְאַבְנֵי פִּנּוֹתֶיהָ יֻסָּדְתָּ. כֵּס יְשִׁיבָתְךָ עָלָה בְּמַחֲשֶׁבֶת חָשַׁבְתָּ. נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: בָּנִים חֲבִיבִים בְּחִבָּה יְתֵרָה וְנוֹדַעַת. עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה לְהַשְׂכִּילָם עֵצָה מוּדַעַת. אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת: מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם הִשְׁמִיעַ הִכּוֹנוּ דַּרְכֵיכֶם. בָּנַי חֲסוּ בְּצִלִּי וְזֹכוּ בְּמִקְהֲכֶם. כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם. קָדוֹשׁ: גְּמִילוּת חֶסֶד תָּמִיד אַבִּיעָה וְאַזְכִּירָה. אֱלֹהַי זְבָדַנִי בְּלֶקַח טוֹב

עיון תפלה

שמונה עשרה: **פור הפך**. שאומר הזה הפך את פור המן למשתה ויו"ט:

ושתי צאנה למערכות. ושתי המלכה **שאנה** ברשע יצאת למערכות המשפט מדה כנגד מדה שהיתה מביאה בנות ישראל ערומות לעשות מלאכה בשבת לפיכך הבדילו לעמוד ערומה למשפטה (מגילה י"ב ב'), והחליף הסמ"ך בצד"י בשביל סדר האלפא ביתא, ובחר בלשון שאנה לרמז על המקרא כי כל שאון סואן ברעש (ישעיה ט, ד) שדרשוהו רבותינו (סוטה ח' ע"ב) על העונש מדה כנגד מדה (סדור כל בו הגדול) ונכון הוא: **קצינות** כהכתרה **ממלכות**. כי הרגע כאשר הוכתרה בקצינות ושררות יותר מכל **המלכות** שבעולם, כלומר מאיגרא רמא לבירא עמיקתא כדי להגדיל הנס: **רגלי אילת** במות דורכות. כי הגיע הזמן שרגלי אסתר אשר נדמתה לאילת השחר תדרוכנה על במת השלטון ואין המלכות נוגעת בחברתה: **שבעים ימי צר**. מן האגרות הראשונות להאגרות האחרונות היו שבעים ימי צרה ויגון לישראל: **עלות לה ארוכות**. לעלות רפואה למכתה: **תקפה עם דוד**. זה מרדכי דודה שניהם כתבו אגרות לישראל שנאמר (אסתר ט, כט) ותכתוב אסתר וגו' ומרדכי היהודי את כל תקף: **לעיניה ברכות**. לאומה הישראלית שנאמר בה (שה"ש ז, ה) עיניך ברכות בחשבון: ושמחה קול **נשמע מחרבות**. ולא נשמע הקול כי העיר שושן צהלה ושמחה:

לְהִתְפָּאֲרָה. חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה: מַרְפֵּא וְשִׁקּוּי עֶצֶם לְמַחֲזִיקֵיהֶם
וּמְיַמִּינֵיהֶם. חַיֵּי נֶצַח הִנְחִיל יֵשׁ לְמֹצְאֵיהֶם. יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם:
דְּבָרָיו נֶחֱמָדִים מִפָּז וּמִדְּבַשׁ מְתוּקִים. לִוְיַת חֵן וַעֲטֶרֶת לְגָרוֹן מַעֲנִיקִים. אֲשֶׁר
לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם: הוֹרוּנוּ יְשִׁישֵׁי לֶכֶת נְתִיבוֹ. זוֹ הַדֶּרֶךְ לְכוּ בָהּ עַם
קְרוֹבוֹ. הַשַּׁעַר לַיהֹוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: וְהִתְבּוֹנְנוּ קִבּוּעַ שָׁנִים וּלְתַקְּנָם בְּמֶרֶץ.
אֱלֹהֵיכֶם הַמַּשְׂכִּילְכֶם לְחַסֵּר וּלְעַבֵּר בְּתֶרֶץ. רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ:
הִתְחַזְּקוּ וְהִזָּהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיכֶם בִּידֵיכֶם. לִדְחוֹת וְלִקְבֹּעַ בְּמָסֹּרֶת מְסוּרָה
לָכֶם. הַדְּבֵקִים בַּיהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם: זַהֲרוּ לִדְחוֹת פֶּסַח מִבַּד״וּ וּמֵאַד״וּ
רֹאשׁ הַשָּׁנָה. לִקְבּוֹעַ פֶּסַח בְּאגה״ז וּבְבגה״ז כְּסֵה לְתַקָּנָה. כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם
בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: יָמִים יְצֻרוּ וְהִבְהִירוּ זַבְּד״וּ סִמָּנֵיהֶם. אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן
קָבוּעַ בָּהֶם. לְקַיֵּם אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם: חַכְמֵי לֵבָב חָכְמוּ קְבוּעַ
וּלְתַקָּנָה. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת תָּמִיד לִקְרוֹת בְּרִנָּנָה. לְעִתִּים מְזֻמָּנִים שָׁנָה בְשָׁנָה:
טְהוֹרִים בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִים עַל הַשְּׁקָלִים בְּרִנָּה. בְּנִיסָן לְהָבִיא קָרְבָּן
מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה כְּתִקּוּנָה. רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: מַתְכִּיפִים אַחֲרֶיהָ
מְחִיַּת שׂוֹטֵן לְהַשְׁמִיעָה. שְׁקָלֵינוּ לְהַקְדִּים גְּאוֹן קָמֵינוּ לְהַכְנִיעָה. אָמַר עִם־
הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה: יַשְׁמִיעוּ בַּשְּׁלִישִׁי עַל טָהֳרַת הָרֶגֶל בִּקְרִיאָתָם.
לְהִזָּהֵר בְּהַזָּיוֹת וּבִטְבִילוֹת טָהֳרָתָם. וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם:
כְּבוֹד הָרֶגֶל לְהַשְׁמִיעַ לִדְרוֹשׁ וְלִשְׁאוֹל. הִלְכוֹת חֻקּוֹתָיו בְּשִׂמְחָה וּמָחוֹל. וְאֶת־
עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל: בָּרְבִיעִית עִנְיַן הַחֹדֶשׁ לְבָאֵר כַּצָּהֳרָיִם. נִסֵּי נִפְלְאוֹתָיו
לְהַגִּיד אֻתּוֹ נַהֲרָיִם. תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: לָמְדוּ פְּעָמִים
לְהַקְדִּים וּפְעָמִים לְהַפְסִיק קְרִיאָתָם. זט״ו ב״ו ד״ד וּב״ו נְתִיבָתָם. חֲכָמִים יַגִּידוּ
וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם: מִדֵּי חָל אֲדָר בְּכֹשֶׁר מִצְוָה. קוֹרְאִים פָּרָשַׁת שְׁקָלִים
בְּשַׁבַּתּוֹ בְּאַחֲוָה. אֶת־סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה: בִּשְׁמֹנָה בוֹ פָּרָשַׁת זָכוֹר
לְהַשְׁמִיעָה וּלְהַזְכִּירָה. לְהַשְׁמִיעֵנוּ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה גִּילָה וְאוֹרָה. וְאָזְנֵי כָל־הָעָם
אֶל־סֵפֶר הַתּוֹרָה: נִמְנִים וּמַפְסִיקִים בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ מִקְרָאֵיהֶם. וּפָרָה וְהַחֹדֶשׁ
בִּשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת יִצָּרְפוּ קוֹרְאֵיהֶם. חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם: סְפִירָתוֹ
כְּהָקְבַּע בַּשֵּׁנִי מִפִּי רָאשֵׁי. נַקְדִּים קְרִיאָתֵנוּ לְפָנָיו וְלֹא נֶחֱשֶׁה. בַּיּוֹם הַהוּא
נִקְרָא בְּסֵפֶר (תּוֹרַת) מֹשֶׁה*): בְּשִׁשָּׁה בוֹ מַפְסִיקִים פָּרָשַׁת זְכִירוֹתֵיהֶם. לִסְמוֹךְ
גְּאֻלָּה לִגְאֻלָּה יְמֵי מַחֲמַדֵּיהֶם. אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם: עָבַר יוֹם
פּוּר קוֹרְאִים כָּל־אַחַת בְּשַׁבַּתָּהּ. פָּרָה וְהַחֹדֶשׁ אַחַת אַחַת בִּקְרִיאָתָהּ. חֹבְרֹת
אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ: פּוּרוֹ בִּנְפוֹל לִקְבְּעוֹ בָּרְבִיעִי בְּחָכְמָה וְהַשְׂכֵּל. קְרִיאַת שְׁקָלֵינוּ
בּוֹ נַקְדִּים בְּרוּחַ נְדִיבָה וָשֵׂכֶל. בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל: בְּאַרְבָּעָה
בוֹ מַפְסִיקִים מְחִיַּת שׂוֹטְנֵיהֶם. לְצָרֵף יַחַד גְּאֻלָּתָם וּלְהַשְׁמִיעָם נִסֵּי אֱלֹהֵיהֶם.
הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: צָרוּף פָּרָה וְהַחֹדֶשׁ הַשְׁמִיעוּ
בִּקְרִיאַתְכֶם. טָהֳרַת הָרֶגֶל וְחֶדְוַת יְהֹוָה הִיא מָעֻזְּכֶם. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ

*) נחמיה יג, א.

בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: קִבּוּעוֹ כְּחֹל בְּשִׁשִּׁי מִפִּי חֲכָמִים נִרְמָזוֹת. לְהַקְדִּים קְרִיאַת שְׁקָלִים בְּחֶדְוָה וּבַעֲלִיזוּת. שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת: שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת קָבְעוּ נְבוֹנִים וּתְמִימִים. אַחַת בְּשֵׁנִי בוֹ וְאַחַת בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר מַתְאִימִים. כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים: רֵעִים סִבְּבוּ לְטָהֳרַת הָרֶגֶל לְקָרְבָתוֹ. וְעִנְיַן הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם קִדּוּשׁוֹ לְזָכְרֵהוּ. וְקִדֵּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: שִׁוִּינוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ תָּמִיד לְנֶגְדֵּנוּ. עֲבוֹדָתְךָ לַעֲבוֹד בְּמִבְטָא שְׂפָתֵינוּ וְהֶגְיוֹנֵנוּ. אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְהוָה בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: צָמְאָה נַפְשֵׁנוּ לְהִסְתּוֹפֵף בְּכָתְלֵי בֵיתֶךָ. חֲדָשֶׁיךָ לְקַדֵּשׁ בְּוַעַד זְקֵנֶיךָ וּמְשָׁרְתֶיךָ. יְהוָה צְבָאוֹת מַה־יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ: תְּמִימֶיךָ לְבוּשִׁים בַּעֲדִי עֲדָיִים נִגְהִים. מְקַבְּלִים עֵדוּת הַחֹדֶשׁ דּוֹמִים כְּמַלְאָכִים תְּמֵהִים. מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: מְשֻׂגָּב שֵׁם הַגָּדוֹל צִדְקָתוֹ כְּהַרְרֵי אֵל. חֶסֶד זְכִירַת קְדוֹשָׁיו אֹמֶץ לְיִשְׁרֵי אֵל. שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל. קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו׳

אופן. שם המחבר חתום בראשי החרוזים שלום והוא מיוסד על משקל ג׳ ג׳ תנועות.

שִׁמְךָ לָעַד. בְּפִי מוֹעֵד. וְאֶקּוֹד לְךָ אַפַּיִם: וְגַם אֶדְרוֹשׁ. לְךָ אֶפְרוֹשׂ. הֲגוּת שִׁירֵי מִצַּלְתַּיִם: וְרֹאשׁ אַחֲרִית. וְהִיא הַבְּרִית. כְּרוּתָה לִשְׂפָתַיִם: הֲגוּת חַסְדְּךָ. וְרֹב הוֹדְךָ. תְּצַלֶּינָה אָזְנַיִם: וְאָבֵן כֹּל. בְּפִי הַכֹּל. מְקֻדָּשׁ הוּא בְּמַחֲנַיִם: יְהַלְלוּיָהּ. בְּהַבְטָיָה. וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתַיִם: לְבֵית מַעֲלוֹת. בְּהֵיכָלוֹת. וְגַלְגַּלֵּי כְרוּב חָנָה: וְהָאוֹפַן. לְצַד נֶאֱפַן. וְהַחַיּוֹת אַרְבַּעְתָּנָה (נ״א רְבָעְיָנָה): וְהֵן נִרְאוֹת כְּמוֹ נוֹשְׂאוֹת. מְקוֹם כִּסֵּא וְתַחְתֶּנָה: וְהָאֱמֶנֶם. הֲלֹא יֶשְׁנָם. בְּכֹחוֹ רָב וְתִרְעֶינָה: קְצוֹת תֵּבֵל. וְהוּא סוֹבֵל. וּבִזְרוֹעוֹ תְּעוּפֶינָה: וְעֵת צוֹפֵי. בְּצִפְצוּפֵי. אֲזַי יִשְׂאוּ לְךָ רִנָּה: וְאָז יַעֲנוּ. וִירַנְּנוּ. בְּכַנְפֵיהֶן תְּרַפֶּינָה: חֲמִשִּׁים הֵם. בְּגַבֵּיהֶם. וְהַשִּׁשָּׁה וּמָאתָיִם. הללויה: וְהוּא נוֹשֵׂא. לְכָל־מַעֲשֵׂי. יְמֵי בְרֵאשִׁית אֲשֶׁר בָּרָא: וְהוּא גוֹמֵר. כֹּל בְּאֹמֶר (נ״א לְכָל־אֹמֶר). מְעוֹנוֹ שָׁת בְּתוֹךְ סִתְרָה: וּבַעֲרָפֶל. מְקוֹם אֹפֶל. הֲלֹא יַכְפִּיל לְהָאִירָה: וּבִסְבִיבוֹ. בְּתוֹךְ רְכוּבוֹ. יְקָר נֹגַהּ לְהַצְהִירָה: יְגוֹרֵהוּ. בְּמַחֲנֵהוּ. מְכוֹן צֶדֶק לְהִתְאַזְּרָה: וְהִרְקִיעַ. וְהִבְקִיעַ. פְּלַג מֵיוֹת לְהִשָּׁבְרָה: וּמֶחֱצִיתָם. בְּדָכְיָתָם. יְאַדְּרוּ שֵׁם בְּתִפְאָרָה: וּבִמְרוֹמוֹ. מִמְּקוֹמוֹ. בְּקוֹל יַעֲנוּ בְּנֵי זִמְרָה: יְהִי בָרוּךְ. בְּשִׁיר עָרוּךְ. לְשׁוֹכֵן בְּרָמָתָיִם. הללויה: מִי יִדְמֶה. לָּךְ. וּבַמֶּה. נְקַדֵּם אֶת־פְּנֵי אֵימָתָן: וּמִבַּלִּי כֹל. וְאֵין אֶשְׁכֹּל. בְּרֹאשׁ נוֹפֵי זְמוֹרָתָן: וְנִפְזַרְתִּי. וְנוֹתַרְתִּי. כְּמוֹ תֹרֶן בְּהַר אֵיתָן: וְאֵין קָרְבָּן. וְהַדְּרָבָן (נ״א וְהַקָּרְבָן*). מְאֹד גָּבַר לְהַכְרִיתָן: וְרַק לָהּ זֹאת. בַּעֲלִיזוּת. וְהִיא בָאָה לְתוֹהַלְתָּן: אֲשֶׁר דָּרְשׁוּ. וְסוֹד פֵּרְשׁוּ. הֱיוֹת קוֹרְאִין בְּתוֹרָתָן: וְסוֹד שֶׁקֶל. מְחֵה עֵקֶל. וְגַם פָּרָה לְטָהֳרָתָן: וְאַחֲרוֹנָה. בְּחָדְשָׁנָה. סְמוּכָה לִגְאֻלָּתָן: הַאִם פַּסּוֹ. וְגַם אָפְסוֹ. לְנִיחוֹחִים בְּתִמְרָתָן: וְשִׁית סִפּוּר. מְקוֹם כִּפּוּר. וְתֵרָצֶה

ברנתן

---

*) כן נקוד בכ״י ונכון, וזהו שכינוי קָרְבָ עם הכנוי, ופירושו אין לי קרבן ואין לי כהן שמקריב את הקרבנות (מסדור עבודת ישראל).

בְּרִנָּתָן: וְתַנְפִּישֵׁם. וְתַחְפִּישֵׁם. וְתֵיטִיבָה לְאַחֲרִיתָן: אֱוִי אֶקוֹד. בְּעֵת אֶפְקוֹד. וְאֶכְרַע לְךָ בִּרְכַּיִם: יְהַלְלוּיָהּ. בְּהַבְטָחָהּ. וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם: והחיות עד עזרת

זולת. מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שהם"ח משה חזק וכל סומי החרוזים על לשון הכתוב.

אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת אַתָּה הַחִלּוֹתָ. הַרְאוֹת כֹּחֲךָ וַחֲסָדֶיךָ לְעַם זוּ יָצַרְתָּ. בִּימִין יֶשַׁע וּגְבוּרָה בְּעֻזְּךָ נִתְאַזַּרְתָּ. הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ וּמְשַׂנְאֵינוּ הֱבִישׁוֹתָ: גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמְּךָ וְלוֹחֲצֵיהֶם דִּכִּיתָ. שְׂפָתֶיךָ בָּרוּר מִלְּלוּ בְּחָזוֹן דִּבַּרְתָּ. דְּבָרְךָ הַטּוֹב לֹא נָפַל כְּמֵאָז הִבְטַחְתָּ. וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ: הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה נְתוּנִים בְּיַד אוֹיְבִי. וַיְגָרֶס בֶּחָצָץ שִׁנַּי לְהַעֲבִיר כָּל־טוּבִי. וּמִדֵּי יוֹם בְּיוֹם לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי (נ"א מְהָרְסִי וּמַחֲרִיבִי). וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי: זֶרַע מְרֵעִים וְעַם לֹא בִינוֹת. עָרוּ יְסוֹדוֹתֶיךָ וְהָרְסוּ כָּל־פִּנּוֹת. חָרְשׁוּ וְעָקְרוּ גְּוּוֹתֶיךָ (נ"א נְוִיוֹתֶיךָ*) וְנִבְעוּ מַצְפּוּנוֹת. גַּם כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת: טִבְעֲךָ יָצָא בָּעוֹלָם לְהַכְחִיד כָּל־צוֹרְרֶיךָ. שְׁאוֹן קָמֶיךָ תְּהוֹמֵם לְנַעֵר כָּל־צָרֶיךָ. יוֹם בְּשׂוֹרָה וּשְׁנַת גְּאוּלִים גַּגֵּה לִבְחִירֶיךָ. שַׁלְמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ: כַּבִּיר פְּדֵה יַקִּירְךָ מִיַּד מַעֲבִידוֹ. זֶה כַּמָּה שָׁנִים לוֹחֲצוֹ וּמַרְעִידוֹ. לוֹ תְּשׁוּבָה נָשִׁיב כִּי יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ. הֵן הֶרְאָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ: מִכּוּר הַבַּרְזֶל יְדִידֶיךָ הָחִישָׁה לְנַחֲמָם. רְנֵי פַלֵּט תְּסוֹבֵב לְנַהֲלָם וּלְרַחֲמָם. נְשֵׁיהֶם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם לְשַׂמְּחָם וּלְרוֹמְמָם. מַלְכוּתָם הָקֵם וְגַדֵּל אֶת־שְׁמָם: שֶׁבֶר תּוֹחַלְתֵּנוּ הַרְאֵנוּ אֶת־פָּנֶיךָ נְעִימוֹת. צִיּוֹן הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת. עֲבָדֶיךָ רָצוּ אֲבָנֶיהָ וּמְפִיקִים לְךָ רוֹמֵמוֹת. תְּחַלֵּק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת: פְּדֵה וְהַצֵּל לְקוֹחֶיךָ וִירַנְּנוּ פְּלָאֶיךָ. יִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ בוֹגְדֶיךָ וּמְקַנְאֶיךָ. צַמְּתֵם וְהַצְמִיתֵם וְרַבֵּה עֲלֵיהֶם צְבָאֶיךָ. כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ: קַנָּא אֵל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל קוּמָה וְהָחֵל רָשׁ. אוֹיְבֶיךָ דִּירָתְךָ הֶחֱרִיבוּ וּמְעוֹנְךָ נֶחֱרַשׁ. רֵעֶיךָ יִירְשׁוּ נַחֲלָתְךָ יַחַד עִיר וּמִגְרָשׁ. הוֹרִישׁ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: שִׁמְךָ יְקֻדַּשׁ בְּעוֹלָמְךָ מוֹשִׁיעַ וְגוֹאֵל. מְפֹרָשׁ שֵׁם הַנִּכְבָּד צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל. תָּמִיד חֹסֶן זְכִירַת קְדֻשָּׁתְךָ יַזְכִּירוּ יִשְׁרֵי אֵל. חַי־יְהֹוָה הַמּוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל:

עזרת על גאל ישראל.

יוצר לפרשת פרה

החזן מתחיל שוכן עד עד אמר ויהי ואח"כ מתחילין כאן:

מיוסד ע"פ א"ב בכל ראשי החרוזות:

אֹם אֲשֶׁר בְּךָ דְּבוּקָה. חָפַצְתָּ וְרָצִיתָ לְצַדְּקָהּ. לְהַנְחִילָהּ מִדְּבַשׁ מְתוּקָה:

*) לשון נוי גם לשון נוה, והוא בית המקדש (מסדור עבודת ישראל).

כל בו

אום אשר בך דבוקה. ישראל כנאמר כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל: חפצת כו'. חפצת לטהר ולהצדיק את ישראל בתורה שהיא מתוקה מדבש ונופת צופים

(סג"מ)

באור ארכה ועמקה. בהם באהב לחשקה. כרביד לצואר לחבקה: גם היא במאד מחזקה. בתקף ובתנאי נחקקה. מעמו בלי לסלקה: אשרי מי זאת. בהתחזקם בתורה זאת. בפתחי מזוזות. קדוש:

דרש בעד נטרה. וגם להביא פרה. בעדם עבור לכפרה: הלא כחטאו בבן פרה. חרת עליהם גזרה. והנם באמירה סרה: וזה המקבל עתירה. חשך מהם עברה. וכל צוקה וצרה: זכרון פרה אדמה. בפי יונה תמה. לעד בלי לעלמה: חסד דת תמימה. יעטו בה להתרוממה. לפני יוצר נשמה: טועמיה בטוב נעימה. בלי היות לשמה. בהושיבך הארץ הנשמה:

זאת חקת התורה. ערוכה בכל ושמורה. בה להקדיש לנורא. קדוש: יקרה והרבה תמימה. ומכל מום שלמה. ובנקיות ובטהרה מסימה: כתב חקוק רשומה. לשמח נפש עגומה. למעלה לזקוף ולרוממה: לטהר חטא ואשמה. ולמחל עון זעומה. עוד בלי להאשימה: מטהרת גוי אחד.

כל בו

עופים: **באור ארכה ועמוקה.** אין אדם יכול לעמוד ע"פ התורה שהיא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וטעמי פרה אין אדם יכול להשיג: **בהם באהב לחשקה.** כדכתיב לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' כי מאהבת ה' אתכם ופי' לא מרוב חכמה שבכם מכל העמים חשק בכם שהרי חקת פרה ותורה נתתי לכם ואין אתם יכולים לעמוד בסודה: **כרביד.** להדבק לתורה כרביד לצואר: **גם היא כו'.** דברי תורה צריכין חיזוק שנא' חזק ואמץ: **בתקף ובתנאי נחקקה.** שחוקי תורה נתונים בתנאי ואם תשמעו ואם לא תשמעו וגם תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית ע"מ שיקבלו ישראל את התורה: **מעמו בלי לסלקה.** כל התנאים הללו עשה הקב"ה שיתעסקו ישראל בתורה ולא יסלק שכינה מהם: **אשרי מי זאת.** כנסת ישראל שנקראו מי זאת עולה מן המדבר: **בתורה.** זהו פרשת פרה שמתחלת זאת חקת התורה: **בפתחי מזוזות.** לפי שקורין הפ' בבהכ"נ בקהל והוא ל"ה לשקוד על דלתותי יום יום:

דרש בעד נוטרה. דרש בעד ישראל שנאמר עליהם שמוני נוטרה את הכרמים לטהרם ממעשה העגל: **הלא כחטאו.** כשחטאו בעגל: **חרת.** גזרת: **והנם באמירה סוררה.** שדברו ישראל סוררה על הקב"ה וכתיב כפרה סוררה סרר ישראל: **וזה המקבל עתירה.** הקדוש ברוך הוא שנקרא זה אלי ואנוהו שמקבל תפלתן של ישראל קיבל תפלת משה רבינו עליו השלום: **לעד בלי לעלמה.** שלא נעלם ונכסה פ' פרה אלא מצוה לקרותה בכל שנה: **חסד דת כו'.** תורה תחלתה חסד שהלביש ערומים שנא' ויעש ה' אלהים וגו' כתנות עור כו'. אמצעיתה חסד שביקר חולים שנאמר וירא אליו ה' באלוני ממרא ופי' לבקר את החולה. סופה חסד שקבר את המתים שהוא חסד של אמת שנאמר ויקבור אותו בגי ופירושו שהקב"ה קבר בעצמו למרע"ה: **יעטו בה להתרוממה.** באותו חסד היו ישראל מעוטפים שהם היו מלבישי ערומים ומקברי מתים והיו רמים וחשובים לפני הקב"ה. יעטו ל' מעוטף ומכוסה: **טועמיה בטוב נעימה.** מי שטועם טעם זה הנעימות להרבות טהרה בישראל וגורם שלא תסתלק שכינה מישראל וישראל לא יגלו מעל אדמתם וא"י לא תהיה שממה ובה יחיו המתים. וזהו **בלי היות לשמה** וכו': **ערוכה בכל ושמורה.** אע"פ שהיא ערוכה כשלחן ערוך ונכתבה בביאור בפ' מ"מ בכל טעמיה שמורה שאין טעמים נגלים עד שיבא אליהו ואז יקדש הקב"ה את שמו בעולם כדכתיב והתגדלתי והתקדשתי וגו' ואז יגלה טעמי פרה אדומה וכל דבר סתום לישראל כדכתיב לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה יד, ו) ודרשו חכמינו זכרונם לברכה אור שהוא יקר בעולם הזה קפוי הוא לעולם הבא:

יקרה והרבה תמימה. אדומה: **ובנקיות ובטהרה.** שכל מעשיה היו עמדין בטהרה שנא' ואסף איש טהור: **מסימה.** ל' נגמרה: **כתב חקוק רשומה.** פ' פרה נכתבה בתורה: **לשמח נפש עגומה.** לשמח הטמא שמטהרתו מטומאתו ויכול לבא למחנה המשולח ממנו וכל זמן טומאה הוא יושב בעגמת נפש מחוץ למחנה: **למעלה לזקוף וכו'.** לגדל ישראל שיהיו טהורין וישבו במקום הראשון בקומה זקופה: **עון זעומה.** עון העגל אשר בשבילו יצא הזעם מלפני הש"י: **עוד בלי להאשימה.** שלא יזכור עוד אותו

לִרְצוֹת לְשֵׁם הַמְּיֻחָד. אֲשֶׁר בְּכָל־פֶּה מִתְיַחֵד. נַפְשָׁם תֶּחְשַׁךְ מִפַּחַד. וְהֶגְיוֹנָם בַּל יִתְכַּחֵד. בְּהִתְפַּלְּלָם בְּלֵב אֶחָד: שׂוֹנְאֵיהֶם יוֹרְשׁוּ כְּאֶחָד. בְּפַחַת וָפַח וָפַחַד. בְּעָבְדָם לְצוּר שְׁכֶם אֶחָד: עַל־יַד כֹּהֵן נְתִינָתָהּ. לִכְבוֹדוֹ מַתְּנָתָהּ. דִּקְדֵּק בְּכָל־פִּנָּתָהּ: פְּעֻלָּתָהּ וְהַקְרָבָתָהּ. הוּא יַקְרִיב אוֹתָהּ. וְהוּא יוֹצִיא אוֹתָהּ: צוֹפִים הַכֹּל בְּטוֹבָתָהּ. וּמְתַנִּים אֶת־בִּרְכָתָהּ. כָּל־קְהַל רַעְיָתָהּ: קְדוֹשָׁה וְלֹא פְסוּלָה. בְּלִי מוּם וְעַוְלָה. כְּקָרְבַּן כָּלִיל וְעוֹלָה: רָם אוֹתָהּ עִלָּה. בְּחֵפֶץ וְלֹא בְגְעִילָה. קְהָלוֹ בָּהּ לְהוֹעִילָה: שׁוֹמְרֶיהָ יִנָּצְרוּ מֵחַלְחָלָה. וּמִכָּל־נֶגַע וּמַחֲלָה. בְּשׁוֹרְרָם שִׁיר וּתְהִלָּה: תִּתֵּן בְּכֻלָּם בְּרוּרִים. אֲשֶׁר שִׁמְךָ מַזְכִּירִים. וּזְרוֹק עֲלֵימוֹ מַיִם טְהוֹרִים. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו׳.

אופן

כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמֵם וְיִתְהַדָּר. וְהוּא בַּעֲרָבוֹת דָּר. עָטוּי הוֹד וְהָדָר. וְהַכֹּל יְגַדְּלוּהוּ בְּתָמִיד וּבְתֶדֶר: והחיות עד עזרת

זולת מיוסד ע״פ א״ב

אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בָךְ. בְּאַהֲבָה יְאֱהָבָךְ. גּוֹי אֲשֶׁר אֲהֵבָךְ. דְּבֵקָתָם בָּךְ. הֲלֹא אַתָּה תָּרִיב רִיבָךְ. וּתְיַסֵּד אֶת־נְוָךְ. זְכוֹר בְּנָךְ וַאֲהוּבָךְ. חֲתוּמֵי עַל לִבָּךְ: טַהֲרֵם מִכָּל־טֻמְאוֹתָם. יָהּ כַּפֶּר־(נָא) אַשְׁמָתָם. כֹּשֶׁר תְּהִי אַחֲרִיתָם. לָעַד יִתְקַיְּמוּ שְׁמוֹתָם. מַהֵר עַתָּה תְּשׁוּעָתָם. נָאוֹר כִּי אַתָּה תִקְוָתָם. שַׂמְּחֵם בְּשֹׂבַע שִׂמְחָתָם. עֻזְּךָ תְּפָאֵר אוֹתָם: פְּנֵה אוֹתָם לְצַדְּקָם. צִמְחֵי צֶמַח לְחַבְּקָם: קָדוֹשׁ מִכָּל־עָוֹן נַקֵּם. רָם בְּטוּב חַזְּקֵם. שָׁמְרֵם וּבְצִלְּךָ דַּבְּקֵם. שַׁכְּנֵם וּכְאֵזוֹר תַּדְבִּיקֵם. תֹּאמַר בְּדָתְךָ לְהַמְתִּיקָם. בִּקְרִיעַת יַם סוּף וּבְמַכַּת בְּכוֹרִים שׂוֹנְאֶיךָ לְהַבְקִיקָם: עזרת וכו׳

החזן חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח״כ מתחילין כאן:

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

קרובות מיוסד ע״פ א״ב

אֲצוּלַת אֹמֶן בְּצֵרוּף זְקוּקָה. בִּנְבָכֶיהָ זֹאת בַּלָּט פְּקוּקָה. גְּלוּמָה עֲלוּמָה

כל בו

עון להאשימה: לרצות. כשישראל טהורים אז ראוים הם לרצות להקב״ה בקרבנם: בכל פה. בפי כל האומות שנא׳ גדול שמי בגוים וגו׳: נפשם תחשך מפחד. של האומות וגיהנם. תחשך תמנע: והגיונם בלי יתכחד וכו׳. תפלתם בל יתעלם ויתמנע כשמתפללין בלב שלם ואין שנאה ביניהם: צופים. כל ישראל היו מצפים לאפר הפרה שהיא נעשה בטוב כראוי: ומתנים את ברכתה. היום מספרים שבחה של פרה אדומה: כקרבן כליל. כל ישראל היו מצפים שתהא נעשית בלא פסול כקרבן וכו׳: רם. הקב״ה שגביה ושבח אותה מכל הקרבנות שהזכיר בה כמה אזהרות שלא הזכיר בשאר קרבנות: ולא בגעילה. ברצוי ולא בפגול: שומריה. שיהיו ישראל שמורים מכל פחד ומחלה בזכות אותם השומרים אפר הפרה יוצרו

לעתיד מכל צרה: ברורים. ישראל הנבררים ביראתך: בנך. היינו ישראל שנקראו בני בכורי ישראל: ואהובך. זה אברהם כדכתיב זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא,ח): חתומי על לבך. שנא׳ שימני כחותם על לבך: עזך. התורה שנקראת עוז היא תפארה לישראל: צמחי צמח. זה זכות משיח שנאמר צמח שמו (זכריה ו,יב) (ע״כ כל בו):

אצולת אֹמֶן. התורה שהיא אצולה מהקב״ה שהוא האומן והתורה כלי אומנותו כדאמרינן בב״ר רפ״א התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו: בצרוף זקוקה. היא צרופה ומזוקקת שבעתים: בִּנְבָכֶיהָ. בעמקותה. מלשון נבכי ים (איוב לח,טז): זאת. פרשת פרה אדומה המתחלת זאת חקת התורה: בלט פקוקה. סתומה ולוטה במעטה סתר: גלומה.

כגולמי

וּנְקוּקָה. דְּבוּרָה עַל אָפְנָן חֲקוּקָה. הַמְסֻקָּלָה וְהַמְעֻזָּקָה. וּדְשׁוּנָה דִּשּׁוּן
לְמִשְׁמַר חֻקָּה. זַר שִׁבְעָתַיִם מְזֻקָּקָה. חֹק טָהוֹר מִטָּמֵא מְחֻזָּקָה. טְבוּעָה
בְּלֹא רְחוֹקָה. וְהִיא רְחוֹקָה. יְחוּסָה אֲטוּרָה וּדְחוּקָה: חזן כְּתֶמֶת חֲמוּקָה בָּהּ
מְחוּקָה. לְטָהֳרַת חֲשׁוּקָה. נֶחְקְקָה זֹאת הַחֻקָּה:

מְקוֹמָהּ יְגֻלֶּה. מַעֲמַקֶּיהָ יִדְלֶה. חזן לְעֵת יִגָּלֶה. גְּנוּנָיו יַעֲלֶה: בָּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים

מִמָּרָה חֻקָּה גָּזַר. מִגַּבְנוּן אִמְרָה נִגְזַר. נֶאֱמָן לְאָזְנָהּ נִתְאַזָּר. נֶצַח עֲדִי כֵן
בְּנִזְרָהּ נָזַר. סְלוֹל צְפוּנֶיהָ חֲלָץ אָזַר. שָׁקַר בְּאִבֶּיהָ וְנֶחְשַׁב לְמוֹ זָר.
עָרַךְ בָּהּ חֹק לְעַם מְפֻזָּר. עֲבוּר מִלְּפַתֵּל עִקֵּשׁ כְּמִין וָזָר. פֵּאֵר בְּקוּרֶיהָ בְּאֶגֶד

עיון תפלה

כגולמי הכלים (חולין כ"ה א') הצריכים לקבל צורה, וצורתה היא התורה שבע"פ : **ונקוקה**. עגומה כ"כ כמו ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז, יט) : **דבורה על אפן חקוקה**. כל דבריה דבר דבור על אפניו (משלי כה, יא) וכך היא חקוקה בלוחות : **המסוקלה והמעוזקה**. מלה"כ (ישעיה ה, ב) ויעזקהו ויסקלהו, גדורה בסייגים לבל יפרצו בה פרצות וכדאמרינן באבות דר"נ רפ"ב איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב אפילו קריבה בעלמא : **ודשונה דשון למשמר חקה**. מוסב על זאת כנזכר לעיל, ואפרה של הפרה הזאת אשר עשה משה נשאר למשמרת לדורות עולם : **זר שבעתים מזקקה**. בפסיקתא דפרה סי' כ"ו מזוקק שבעתים רחב"פ פתר קרא בפרשת פרה שיש בה משבעה שבעה ז' פרות ז' שרפות ז' הזאות ז' כבוסים ז' טמאים ז' טהורים ז' כהנים (משה ואהרן בכהניו וחמש פעמים כהן כתובים בפרשה, הגר"א ז"ל) : **חק טהור מטמא מחוזקה**. הפרשה הזאת מחוזקה בהחוק המוזר של טהור מטמא וכדאמרינן בפסיקתא ריש פרשת פרה זש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד, כגון אברהם מתרח וחזקיהו מאחז ומרדכי משמעי וישראל מאוה"ע ועוה"ב מן העוה"ז וכו' תמן תנינן כל העוסקין בפרה מתחלתה ועד סופה מטמאין בגדים וכו' היא עצמה מטהרת טמאים וכו' חוקה חקקתי גזרה גזרתי ואי אתה רשאי לעבור על גזרתי : **טבועה בלא רחוקה**. הפרשה הזאת כתובה בתורה שנאמר בה לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל, יא) : **והיא רחוקה**. ובכל זאת אמר עליה שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני פרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי והיא רחוקה ממני (במדבר רבה פי"ט סוסי' ג') : **יחוסה**. מיוחסת היא פרת משה שמאפרה היו מקדשין כל הפרות שנעשו אח"כ : **אטורה ודחוקה**. סודה סתום וחתום ואי אפשר לעמוד עליו, מל' ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים סט, טז) : **כתמת חמוקה בה מחוקה**. ביסודו של ר' משה הדרשן (מובא ברש"י) (כג"מ)

משל לבן שפחה שטנף פלטין של מלך אמרו תבוא אמו ותקנח כך תבוא פרה ותכפר על העגל. וחמוקה מלשון עד מתי תתחמקין הבת השובבה (ירמיה לא, כא) : **חשוקה**. ישראל שחשק בהם הקב"ה :

מקומה יגלה. לע"ל יתגלה המקום שבו נטמן אפרה של פרת משה : **מעמקיה**. סודותיה העמוקים, עש"ה (משלי כ, ה) מים עמוקים וגו' ואיש תבונה ידלנה : **לעת יגלה**. כאשר יתגלה הקדוש ברוך הוא : **גנוניו יעלה**. לרומם ולנשא את המתגוננים וחוסים בצלו :

ממרה חקה גזר. במרה נתנו לישראל שבת ודינים ומצות פרה אדומה בכלל : **מגבנון אמרה נגזר**. מהר סיני שנבחר מבין כל הרים גבנונים (תהלים סח, יז) נגזר אמרה של חקת הפרה בפרט : **נאמן לאזנה נתאזר**. משה הנאמן בכל בית ה' התאזר עוז להאזינה ולהבינה : **נצח עדי כן בנזרה נזר**. לפיכך זכה להעטר בנזרה לנצח כי אפר פרתו קיים לעולם : **סלול צפוניה חלץ אזר**. אזר חלציו כגבור לסלול לו דרך בהבנת צפוניה : **שקר באביה**. התבונן בכל סעיפיה המסתעפים ממנה : **ונחשב למו זר**. אז ראה את עצמו כמו זר למו, מלה"כ (הושע ח, יב) אכתב לו רבי תורתי כמו זר נחשבו שאי אפשר לו להבינם : **ערך בה חק לעם מפזר**. לפיכך ערך את המצוה הזאת לפני העם המפוזר בין אוה"ע בתור חק וגזרת מלך והקדים לכתוב זאת חקת התורה שאי אפשר להבין טעמה : **עבור מלפתל עקש כמין וזר**. כדי שלא יתפתלו כנגדה בנפתוליהם אלה העקשים המונים את ישראל כמין אפיקורוס וזר השטן שרוחו זרה לתמימי דרך : **פאר בקוריה באגד משזר**. כוון למה שספר ר' פנחס הכהן בפסיקתא רבתי דפוס ברעסלא פרשה י"ד בגוי אחד שבקש להונות את ישראל והעלה על פרתו האדומה את העול כל אותו הלילה וכשבאו חכמי ישראל בבקר בקרו שתי שערות שבצוארה במקום שהעול נתון ומצאום כפופות ומשוחרות כאגודה ופסלוה והתחיל הגוי ואמר ברוך שבחר באומה זו והיה לבו לכפר

מְשֻׁזָּר. פְּעֻלָּתָהּ בְּסֶגֶן בַּעֲדֵי מָשְׁזָר. חיו צְפוּנָה לְטָהֳרַת עַם אֵל עָזֶר. צִוָּה צוּר לְצִיר צוּר צְרוּרָה לְאֶלְעָזָר:

עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ שֶׁלָּךְ. חָפַצְתָּ לְהַצְדִּיק קְהָלָךְ. חיו עַל כֵּן אוֹחִיל לָךְ. לְהַגְשִׁים תְּחִי אֲטוּמֵי פָעֳלָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קִפָּאוֹן חֹק אֲלֻפַּת הַיֹּקֶר. לוּטָה בְּאוֹר יָקָר. חָשׂוּף לְעַם מֵיקָר. לַעֲמוֹד עַל עִקָּר: רְעֵבִים לְפַעְנֵחַ דָּתֶיהָ. פֵּעֲנֵחַ מְדוֹתֶיהָ. צְמֵאִים גְּמוּת חִידוֹתֶיהָ. גִּלָּה לָהֶם עֵדוֹתֶיהָ: שֶׁמֶץ דְּגָלִים טִהֵר. מְצָרֵף וּמְטַהֵר. הֶרֶב לְכַבְּסֵם תְּמַהֵר. מְעֻוָּיִם אוֹתָם לְטַהֵר: תִּקְרָא כֹהֵן. בְּהַטְאֲךָ בְּאֵזוֹב מִתְכַּהֵן. חיו טְהוֹרִים זְרוֹק כִּמְכַהֵן. תְּמוּר דַּם מִקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה. שָׂח אִיתִיאֵל עֲדֵי זֹאת הַחֻקָּה. בְּלֹא נִפְלֵאת הִיא וְלֹא רְחֹקָה: זֹאת פְּלִיאָה הִיא וּמְרֻחָקָה. מִלְּפָנֶיהָ מִשְׁפָּט וְחֻקָּה.

עיון תפלה

לפאר גדול: פעלתה בסגן בעדי משזר. פרה משה נעשית ע"י אלעזר הסגן ובבגדי לבן הנעשים משש משזר, וכל הפרות כשרות אפי' בכהן הדיוט (יומא מ"ב ב') אותה לאלעזר ולא לדורות לאלעזר: **לעם אל עזר.** לעם ישראל שרוכב במים בעזרם (דברים לג, כו): **צוה צור לציר.** הקב"ה שהוא צור ישראל צוה למשה צירו הנאמן, ובאותו לשון השתמש פייטנו ביוצר לפרשת שקלים בברכת אתה גבור: **צור צרורה לאלעזר.** קשור כל פרטי המצוה הצרורה והתומה הזאת ומסור אותה לאלעזר:

להגשים תחי אטומי פעלך. להוריד גשמי נדבה וטל של תחיה להחיות המתים האטומים בקבריהם — והם פעלך ויצירי כפך:

קפאון. גלוי הנסתר, ויצף הברזל (מ"ב ו, ו) ת"י יקפא פרזלא: **אלפת היקר.** כן צריכה לנקד מן אַלֻּפָה כנוי לפרה האדומה שדמיה יקרים, השור נקרא אֶלֶף (ישעיה ל, כד) והפרה אַלֻּפָה כמו מן צֶדֶק צְדָקָה; ופירוש קפאון חק אלפת היקר— גלוי החק של פרה אדומה: **לוטה באור יקר.** שפרשתה מכוסה בימים האלה מעיני כל חי: **חשוף לעם מיקר.** גלה נא אותה לעמך היקר: **לעמוד על עקר.** שיוכלו לעמוד על עקרו של הסוד ולהבינו. והדברים האלו נוסדו על מאמרם בפסיקתא רבתי פרשה י"ד והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב הדברים שהם מכוסים מכם בעוה"ז עתידים שיהיו צפוים (גלוים) לכם לעוה"ב דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' אלה הדברים עשיתים אעשה אין כתיב כאן אלא עשיתים כבר עשיתי לר"ע וחבריו וכו': **פענח מדותיה.** גלה נא לנו מדות הפרשה הזאת: **צמאים גמות חידותיה.** כי צמאים הם לגמוע ולבלוע את קרבם חידותיה הנפלאות: **שמץ דגלים.** הסר נא שמצת עמך בית ישראל שהיו הולכים בדגלים, שמץ מלשון לשמצה בקמיהם (שמות לב, כה): **מצרף ומטהר.** אתה ה' המצרף והמטהר כמו שנאמר (מלאכי ג, ג) וישב מצרף ומטהר כסף: **הרב לכבסם תטהר.** תטהר לכבסם הרבה, כמ"ש (תהלים נא, ד) הרב כבסני מעוני: **בחטאך באזוב מתכהן.** כאשר תחטא באזוב את עמך המתכהן בעשיתם ממלכת כהנים, ועל שם הכתוב (שם שם, ט) תחטאני באזוב ואטהר: **טהורים זרוק כמכהן.** זרוק עלינו מים טהורים וטהרנו ככהן הזורק על הטמאים לטהרם: **תמור דם.** תמורת הדם: **מקח אלעזר הכהן.** שנאמר (במדבר יט, ד) ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה:

שח איתיאל. הוא שלמה (משלי ל, א): **בלא נפלאת.** הפרשה הזאת כתובה בתורה שנאמר גם לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה: **זאת פליאה.** והפרשה הזאת פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה: **מלפניה וכו' ומאחריה וכו'.** לפני אמירת הפרשה הזאת נאמר במרה שם שם לו חק ומשפט (שמות טו, כה) ודרשו רבותינו על חקת פרה אדומה, ומאחריה, ואחרי הפרשה הזאת נאמר תורה וחקה בפרשת נשוי

ומאחריה תורה וחקה. בחרות חקוקה. ובלוח לב מחקה. מדק תלולה
ומשאול עמקה. ומדירי ארקא. מסלתה חמוקה: בכן אין לעמוד בסודה.
ואין להגיע יסודה. ואין לחקור חקה. ואין להחליש חלקה. ואין לידע ערכה.
ואין להבין דרכה. אלהים הבין דרכה:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

שם המחבר חתום בראשי החרוזות אלעזר בירבי קליר.

אצורה ומפרשה. עצורה ולא מפרשה. זאת חקת הפרשה. בכל־שנה
מתפרשה: לבעלי אספות. חידותיה חשופות. וכל־צרורות
כסופות. דקדוקיה ספות: ערוכה ושמורה. קצובה וגמורה. דרושה ואמורה.
בקלה וחמורה: זינה לענו. בפניני מעוניו. והגיה עיניו. בפוץ מעיניו:
רעד כהסכית טעם תחכת משנתה. פרה בת שתים עגלה בת שנתה. בצר
ציר תחן כקשב שמועתה. נא מני יפרה מורה הלכה לשעתה: ידעו בה
הליכות. ושנון הלכות. אלה הנערכות. ואלה המתהלכות: ראיתה איך

עיון תפלה

מדין זאת חקת התורה וגו' אך במי נדה יתחטא (במדבר לא, כא — כג): **בחרות חקוקה.** הרי היא חקוקה בלוח התורה באר היטב, ובכל זאת **ובלוח לב מחוקה.** נמחקה מן הלב כי אי אפשר לעמוד על ענינה: **מדוק תלולה ומשאול עמוקה.** גבוהה משמים ועמוקה משאול עפ"ה (איוב יא, ח) גבהי שמים מה תפעל עמוקה משאול מה תדע. דק כנוי לשמים, הנוטה כדק שמים (ישעיה מ, כב), תלולה גבוהה הר גבוה ותלול (יחזקאל יז, כב): **ומדרי ארקא.** מדרי הארץ מלה"כ (ירמי' י, יא) די שמיא וארקא: **מסלתה חמוקה.** נסתרה דרכה: **ואין להחליש חלקה.** גם הגורל לא יודיענה, מל' חולש על גוים (ישעיה יד, יב): **אצורה ומפרשה.** הפרשה הזאת סגורה באוצר ונבדלת מהשגת האדם: **עצורה.** מלה"כ (ש"א כא, ו) כי אם אשה עצורה לנו, מופרשת ומובדלת ממנו: **ולא מפרשה.** לא נתפרשה לנו: **בכל שנה מתפרשה.** הפרשה הזאת נקראת ומתורגמת בכל שנה ואין מי יבין אותה: **לבעלי אספות חידותיה חשופות.** לחכמינו הקדמונים כגון ר' עקיבא וחבריו נגלות חידותיה, וכמו שאמר ר' אחא בפסיקתא רבתי פרשה י"ד דברים שלא נגלו למשה נגלו לר"ע וכל יקר ראתה עינו זה ר"ע: **וכל צרורות כסופות.** וכל הנשמות הנחמדות שעל ידי מעשיהם הטובים בעוה"ז זכו להצרר בצרור החיים אחר המות, גם המה **דקדוקיה ספות.** אוכלות ונהנות ומתענגות מהבנת דקדוקיה, מלשון התלמוד (ב"ב כ"א א') וספי ליה כתורא פרש"י האכילהו והשקהו לדברי תורה: **ערוכה ושמורה.** עפ"ה (ש"ב כג, ה) ערוכה בכל ושמורה ודרשו רז"ל (עירובין נ"ד ע"א) על תלמוד תורה: **קצובה.** הלכותיה קצובות: **גמורה.** הלכה למשה מסיני: **זינה לענו.** חגרה למשה ככלי זין על גבור: **בפניני מעוניו.** חגרו בפניני השמים, כלומר בסודות הפרשה הידועים רק בשמים: **בפוץ מעיניו.** מלה"כ (משלי ה, טז) יפוצו מעינותיך חוצה: **רעד כהסכית וכו' פרה בת שתים.** במדבר רבה פי"ט סי' ז' בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפ' פרה ואומר וכו' ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים אמר לפניו רבון העולמים (בתנחומא בובר חקת סי' כ"ד והלא העליונים והתחתונים שלך הם ואתה אומר הלכה משמו של בשר ודם? א"ל צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפ' פרה תחלה אמר לפניו רבש"ע) יהי רצון שיהא מחלצי א"ל חייך שהוא מחלציך. ופי' רעד כהסכית במרע"ה חרד חרדה גדולה כששמע זאת שהקב"ה אומר הלכה משמו של יציר כפיו: **בצר ציר תחן.** **בצר** לשון תפלה, ובדברים רבה פרשה ב' סי' א' אר"י עשר לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה נאקה רנה פגיעה בצור קריאה ניפול ופלול ותחנונים (עי' בריש פרשת ואתחנן בספרי ב"א): **ציר.** זה מרע"ה: **נא מני יפרה.** יהי רצון שיצא מחלצי: **ידעו בה הליכות.** הקב"ה הודיע למשה הלכותיה: **אלה הנערכות ואלה המתהלכות.** אלה הנערכות הם טעמי ההלכות הערוכים בלב המשכילים שאין בהם נפ"מ למעשה, ואלה המתהלכות הם ההלכות עצמם איך יעשוה ובאיזה אופן יעשוה בהם מתהלכות בארץ בקרב העם, את כלם הודיע הש"ת למשה רבינו ע"ה: **ראיתה איך לחזות.** איך לראותה ולבדקה ולהכיר אם

להזות. דמה איך להזות. באורה מלהבות. לחוות למי זאת: בדבור אמר
אל הכהנים שנא*) עז פניו. שב ויערך זאת לפניו. והאיר עיניו: יען כנאמר
לו ולקחו לטמא. פלצות בעתתו ושח מי יתן טהור מטמא: קשט אמרי
פרה. כל טהור מטמאה. ואיך היא העביר רוח הטמאה: לו הגיד אל חקה
חקקתי. ומה תיגע לידע. עמקה משאול מה תדע: יבא אפר פרה. להלבין
טנוף בן פרה. היות כפרה. לסררה כפרה: חי"ו רמז בו ויקחו אליך (פרה).
היות פרתו מתמדת. שכל הפרות כלות. ושלך לעד עומדת: אל נא וכו'
חי"ק לטהר טמאים. לטמא טהורים. באמר קדוש:

מיוסד ע"פ א"ב

אמרה סנונה וצרופה. בדולה בדתה מערופה. גדלה כרענן לתרופה:
דרושה בזקוק שבעה משבעה. הזיות טבילות וכבוסים שבעה.
ופרות וכהנים טהורים וטמאים שבעה: זקני גזית תמימים ממום. חבואיה
יבקרו לבל היות בה מום. טהורה תהיה לאדמות כממום: יעשה מהון כהן
כבש פרה. כפה מול אטם בהוד תפארה. להוציא בה תמימה חטא תמה

*) נאל"ף, עשה"כ (קהלת ח, א).

עיון

אם עלה עליה עול, כדרך שספר ר' פנחס הכהן שהבאנו לעיל בד"ה פאר בקוריה בברכת מחיה המתים: **באורה מלהבות**. הזהיר שלא להבזות ביאורי ההלכות אע"פ שהם נראים כמו זר: **לחוות למי זאת**. להגיד לישראל שנאמר בהם (שה"ש ח, ה) מי זאת עולה מן המדבר: **בדבור אמור וכו'**. בתנחומא חוקת סי' ה' על כל דבור ודבור שהיה אומר הקב"ה למשה היה אומר לו טומאתו וטהרתו כיון שהגיע לפרשת אמור אל הכהנים אמר לפניו רבש"ע ואם נטמא במה טהרתו ולא השיבו באותה שעה נתכרכמו פניו של משה וכו' ועז פניו ישונא, וכיון שהגיע לפרשת פרה א"ל הקב"ה למשה אותה אמירה שאמרתי לך וכו' זו היא טהרתו ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת: **מי יתן טהור מטמא**. שם סי' ד' וז"ה מי יתן טהור מטמא: **כל טהור מטמאה**. כל העסוקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים: **להלבין טנוף בן פרה**. לכפר עון העגל שם סי' כ"ו תבא פרה ותכפר על מעשה העגל: **לסוררה כפרה**. לישראל שנקראו פרה סוררה (הושע ד, טז): **רמז בויקחו אליך**. בפסיקתא דפרה סי' קט"ו במה שאמר ויקחו אליך רמזו שכל הפרות יהיו בטלות ושלך קיימת. **לטהר טמאים**. ההפכים הנראים בענין הפרה שהיא מטהרת טמאים ומטמאת טהורים אינם על פי השכל אלא על פי גזירת מאמרו של הקב"ה: **סנונה**. מסוננת כמים המסוננים: **בדולה בדתה מערופה**. נבדלת בתורתה מעגלה ערופה כי פרה בת שתים ועגלה בת שנתה: **דרושה**. נדרשת בדרשות מזוקקות שבעתים, ובפסיקתא דפרה סי' כ"ה מהו מזוקק שבעתים אלו מעשי פרה שיש בה משבעה שבעה: **הזיות טבילות וכבוסים שבעה**.

תפלה

שבע הזיות ושבע טבילות באצבעו כמו שנאמר (**במדבר** יט, ד) ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה וגו' שבע פעמים, ושבע פעמים כבוס בגדים וכבס בגדיו הכהן קאי על ג"פ הכהן שכתוב למעלה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ולקח אלעזר הכהן ולקח הכהן עץ ארז הרי ג' כבוסים, והשורף אותה יכבס בגדיו וכבס האוסף וגו' והזה הטהור וגו' וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו, ומזה מי הנדה יכבס בגדיו (**הגר"א ז"ל**): **ופרות וכהנים טהורים וטמאים שבעה**. ז' פרות נעשו, הראשונה עשה משה, השניה עזרא שמעון הצדיק יוחנן כה"ג אליהועיני בן הקוף חנמאל המצרי ישמעאל בן פיאבי (**פרה פ"ג מ"ה**). שבעה כהנים כתובים בפרשה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ולקח אלעזר הכהן ולקח הכהן וטמא הכהן וכבס בגדיו הכהן הרי חמשה והפרשה הזו נאמרה למשה ולאהרן שהיו כהנים כמו שנאמר משה ואהרן בכהניו. ז' טומאות כל הבא אל האהל, וכל אשר באהל, וכל כלי פתוח, בחלל חרב, או במת, או בעצם אדם, או בקבר (הגר"א ז"ל): **זקני גזית תמימים ממום**. זקני הסנהדרין התמימים מכל מום כמ"ש (שה"ש ד, ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך: **חבואיה יבקרו**. יבקרו את כל המקומות הנסתרים שבה לבל היות בה מום: **טהורה תהיה לאדמות ממום**. צריכה להיות לטהרת ישראל שהאדימו כתולע ממום העגל: **יעשה מהון כהן כבש פרה**. במס' פרה פ"ג מ"ו וכבש היו עושין מהר הבית להר המשחה כיפין ע"ג כיפין כיפה כנגד האטם (**כנגד** העמודים שתומכים הכיפה ולא היו מכוונים עליונים **נגד** התחתונים) והכבש הזה הכהנים הגדולים עושין אותו משל עצמן (שקלים פ"ד מ"ב): **להוציא בה תמימה**. נסוך על הכבש הזה את הפרה התמימה: **חטא תמה מפירה**.

לפיכך

מְפִירָה: מְסַעֲדָיו אִתּוֹ יָצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה. נִחַץ טְבוּל שֵׁנִית עֲבוּר כּוֹרֶה שׁוּחָה: סֵדֶר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁהָה: עָמַד מִקֶּדֶם וּפָנָיו לְמַעֲרָב. פָּרָה שָׁחַט וְדָם לֹא עֵרַב. צָת בָּהּ חֲרָיוֹת וּמוֹקְדָהּ הֵרַב: קָם מוּל שַׁעַר אֵיתוֹן וְדָם שֶׁבַע יַזֶּה. רַעֲנַן אֶרֶז וְאֵזוֹב וְשָׁנִי יֶחֱזֶה. שִׁמַּע לַכֹּל עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה: תִּרְגֵּל וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. כָּל־מִשְׁמָרוֹת הָיוּ מְנָּה מְחַלְּקִים. תְּבוּנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּקִים יָקִים: לטהר וכו'

חזן וקהל זֹאת הַקָּשָׁה מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם. אֵיךְ לְטַהֵר בֵּית מְעוֹנֵיהֶם. טָהוֹר וְקָדוֹשׁ הֵאִיר עֵינֵיהֶם. קָדוֹשׁ:

מיוסד על שהמ"ת בראשי חרוזים אלעזר בירבי קליר. בקצת מקומות אומרים ג"כ זה:

אֶצִילֵי עַם עוֹלֵי גוֹלָה. כְּחָשְׁבוּ (נ"א כְּחָשׁ בּוֹא) קֵץ גְּאֻלָּה. עֲלוֹת (נ"א עָלוּ) בְּנוֹת בַּיִת בְּגִילָה: לְחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִגְלָה. וְלָהֶם אֵל בְּמַחֲזֶה גִּלָּה. קֵץ זְמַן פָּרָה וְעֶגְלָה: עָרוֹךְ מוּל גֹּרֶן עֲגֻלָּה. זֹאת עֲשׂוֹת כְּחֹק מְגֻלָּה. לְטַהֵר טֻמְאַת סוֹרָה וְגוֹלָה: זִמְּמוּ בְּנוֹת בָּתֵּי חֲצֵרִים. עַל צְחִיחַ סֶלַע מְבֻצָּרִים. מִפְּנֵי טֻמְאַת תְּהוֹם מְאֻצָּרִים: רֻגְּלוּ בָם מְלֵאוֹת עֻבָּרִים (נ"א עֻבָּרִים). בְּתוֹכָם נוֹלָדִים וְשָׁם בָּרִים. עַד יִגְדְּלוּ בְּכֹחַ כַּגִּבּוֹרִים: בְּעֵת יַפְרִיחוּ כְּבַעֲלֵי דְבָרִים. יַגִּישׁוּ לָמוֹ אֵיתָנֵי שְׁוָרִים. מַדְפִּינִים לְהַחֲזִיק יְלָדִים גִּבּוֹרִים: יַרְכִּיבוּ עַל גַּבָּם דְּלָתוֹת. כְּאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת. עַל דֶּרֶךְ שִׁקּוּחַ לְאֻתּוֹת: רֶגֶל מִלְּהוֹצִיא חוּץ מִדְּלָתוֹת. בְּלִי לְהַאֲהֵל בְּטֻמְאַת מֵיתוֹת. דִּקְדּוּק טָהֳרוֹת שָׁמוּר בְּדָתוֹת: בְּיָדָם כּוֹסוֹת אֶבֶן לְמַלֹּאת. מַיִם קְדוֹשִׁים בָּם לִדְלוֹת. מֵי נִדָּה לְקַצָּם לְהַעֲלוֹת: יַעֲלוּ מִשָּׁם לְבֵית עֲזָרָה. זַכִּים מִשְּׁגִיאוֹת הַרְהוּר זָרָה. לְהוֹצִיא דֶּשֶׁן הַשָּׁמוּר לָעֲזָרָה: קַנְקַן הֶחָבוּי שָׁם בַּחֲפִירָה. מָלֵא מֵאָז אֵפֶר פָּרָה. לְתֵשַׁע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים לְתִפְאָרָה: יָבִיאוּ אַיִל מִקֶּרֶן בְּמַטָּרָה. בְּרֹאשׁוֹ חֶבֶל וְשׁוֹט טְהוֹרָה. לְטָהֳרַת

עיון תפלה

לפיכך צריכה הפרה להיות טהורה בתכלית הטהרה בשביל שהיא מכפרת חטאן של ישראל הנקראים רעיתי תמתי. ואע"פ שאין בעלי חיים מקבלין טומאה מעלה עשו בפרה בשביל קולת טבול יום שהקילו בה: מסעדיו. עוזריו: נחץ טבול שנית. לפי שהיו מטמאים אותו במגעם להוציא מלבן של צדוקים לפיכך הוצרך לטבול שנית: עבור כורה שוחה. בשביל הצדוקים שהיו כורים שוחה להכשיל את החכמים: סדר מערכת. סדר מערכת העצים לשריפתה: עמד מקדם. במזרח: ודם לא ערב. לא היה מערב הדם ביחד כי לא קיבל אלא דם הנפש בלבד ולא היה מערבו עם דם התמצית: צת בה חריות. הצית את האור בחריות של דקל והרבה הלהב: קם מול שער איתון. כוון פניו כנגד שער המזרח הנקרא שער האיתון והזה שבע פעמים: רענן ארז ואזוב ושני יחזה. היה מתכוון בהאזוב ועץ הארז הרעננים (שלא יהיו כמושים) ובשני התולעת: שמע לכל. במשנה פרה פרק ג' משנה י' נטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת אמר להם עץ ארז זה וכו' אזוב זה וכו' שני תולעת זה וכו' שלש פעמים על כל דבר ודבר והם אומרים לו הין הין ג"פ על כל דבר ודבר: תרגלה וחלקה לשלשה חלקים. שם משנה י"א וחולקים אותה לשלשה חלקים אחד נתן בחיל ואחד בהר המשחה ואחד היה מתחלק לכל המשמורות, והרגלה וחלקה פירוש היה רגיל לחלקה, ולשון כזה בסדר עבודה ליוה"כ תרגל ושגל: כל משמרות שלישה מחלקים. השליש הנתן לכל המשמורות היו מחלקים ביניהם: תבונה למשמרת. השליש הניתן בחיל הוא למשמרת עד תחיית המתים שנאמר (במדבר יט, ט) והיתה לעדת בני ישראל למשמרת: עד נקוקים יקים. עד אשר יקומו המתים הקבורים בנקיקי קבריהם:

זֹאת כְּרָמִים נְטֻרָה: לָקְחוּ מֵעָפָר אֲשֶׁר בַּכֶּלִי. וְטָהֲרוּ וְקֻדְּשׁוּ הוֹד הֵיכָלִי. מִפִּי דַּעַת יֵין הַכְלִילִי: יָדְעוּ כֹּחַ נִצּוּחַ חֵילִי (נ"א נְחִילִי). רָחֲצוּ וְהִזַּכּוּ כָּל־קְהָלִי. וְחִלְּלוּ חֹבֶשׁ עֹצֶב מַחֲלִי: רֶגֶל מַהִיר עוֹד לְאֵילִי. וּפָרָה שְׁנִיָּה עָשׂ וְהוֹלִי. וְנִקְדַּשׁ יְהֹוָה אֲדֹנָי חֵילִי:

חזן וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

כוונת הפייטן לבאר כי מי חכם ויבין דרכי ה' כי הם למעלה משכל האנושי ומבאר והולך כי יש כמה דברים בטומאה וטהרה ואיסור והיתר והם הפוכיים ומתנגדים לשכל האנושי:

סלוק

אֵין לְשׁוֹחֵחַ עֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ. (בכ"י נוסף אֵין לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתֶיךָ). אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר דָּתוֹתֶיךָ. אֵין לְהָבִין תֹּקֶף מִפְעָלוֹתֶיךָ. אֵין לְפַעְנֵחַ עֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ. אֵין לַעֲמוֹד עַל סֵפֶן מִדּוֹתֶיךָ. אֵין לַחֲקוֹר סוֹד (נ"א חֵקֶר) חִידוֹתֶיךָ. אֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלּוֹתֶיךָ. אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ. הַמְפֹרָשׁוֹת סְתוּמוֹת. הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת. הַמְבֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת. הַמְשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת. הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת. הַחֲסֵרוֹת מְיֻתָּרוֹת. הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת. הַשְּׁחוּרוֹת צְחוּרוֹת. הַחֲשׂוּפוֹת אֲטוּרוֹת. הַפְּרוּשׂוֹת אֲצוּרוֹת. הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת. הַקָּרוֹת הֲמוּרוֹת. מוֹצִיא מַזָּלוֹת יְקָרוֹת. מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת. נוֹתֵן מִטְּמֵאוֹת טְהוֹרוֹת: מִן הַחֵלֶב. שֶׁמֶן הַלֵּב. וּמִן הַדָּם. טְחוֹל (נ"א וְכָבֵד) הַדָּם: וּמִבָּשָׂר בֶּחָלָב. כְּחַל הֶחָלָב: מִכִּלְאֵי בְגָדִים. תְּכֵלֶת בַּסָּדִין: מֵאֵשֶׁת אָח. יִבּוּם הָאָח: מֵאֵשֶׁת אִישׁ. יְפַת תֹּאַר לְאִישׁ: מְטַמְּאַת נִדַּת אִשָּׁה. טָהֳרַת בְּתוּלֵי אִשָּׁה: מֵהֶתֵּר אָסוּר. וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר. מִטָּמֵא טָהוֹר. וּמִטָּהוֹר טָמֵא: בַּהֶרֶת מְמֻעָט תְּטַמֵּא. פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ עוֹד בַּל־תְּטַמֵּא: הַמֵּת

עיון

אין לעמוד על ספן מדותיך. על מדותיך הגנוזות מעיני כל חי, מלה"כ (דברים לג, כא): המשננות עצומות. אפי' אותן הדברים המשוננות היטב ומבוארות כל צרכן גם הם עלומות מלשון ועוצם עיניו (ישעיה לג, טו): החקוקות רשומות. אפי' אלה החקוקות בהר היטב אינן אלא רשומות ברמז מלשון התלמוד (ב"ק פ"ב ע"א) דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה: החסרות מיותרות. אפי' אותן הפרשיות הנראות בעינינו כחסרות באור וטעם. כהגלע סוקן נראה עין בעין שהן מבוארות די והותר: האסורות מותרות. אפי' אותן הפרשיות שבתורה הצרורות והנגורות חותם צר הן באמת מותרות ומרווחות למשכילים על דבר אמת: השחורות צחורות. אפי' הפרשיות החשכות שבתורה הרי הן בהירות מלשון רוכבי אתונות צחורות (שופטים ה, י) פרש"י לבנות: החשופות אטורות. אפי' הגלויות סתומות מלשון ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים סט, טז): הכלולות. אפי' אותן הפרשיות הכלולות בהדר מלילתן כפרשת יבום והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת שכונתה פשוטה ומבוארת שהבכור אשר תלד היבמה הזאת יתחשב לאחיו המת וכמו שמפורש בהדיא אצל תמר בא אל אשת אחיך ויבם אותה והקם זרע לאחיך

תפלה

(בראשית לח, ח), ובכל זאת: עצורות. מלפרשן כפשוטן ואתאי ג"ש אפיקתיה מפשטיה לגמרי והיה הבכור פירושו שמצוה בגדול ליבם אשר תלד פרט לאיילונית יקום על שם אחיו לנחלה (יבמות כ"ד פ"א) וכיוצא בהן הרבה: מוציא מזלות יקרות. הקב"ה מוציא מדברים זלים הדברים היותר נכבדים כמו שהוציא את אברהם מתרח, והוא עפ"ה (ירמיה טו, יט) ואם תוציא יקר מזולל: מתיר מאסירות מותרות. חולין קי"ט ע"ב מיכדי כל דאסר לן רחמנא שרא לן כותיה, אסר לן דמא, שרא לן כבדא, נדה, דם טהר, חלב בהמה, חלב חיה, חזיר, מוחא דשיבוטא, גירותא, לישנא דכוורא, אשת איש, גרושה בחיי בעלה, אשת אח יבמה, כותית, יפת תאר, בשר בחלב, כחל: שמן הלב. יש לו טעם חלב: טחול וכבד. בתוס' בחולין שם ד"ה נדה לא גרסו כבד וכתבו שר"א הקליר יסד פיוטו זה ע"פ הירושלמי: תכלת בסדין. תכלת היא צמר וסדין הוא פשתן: יפת תאר לאיש. מותרת אפי' כשהיא אשת איש: מהתר אסור. כגון בשר בחלב שכ"א בפני עצמו מותר וכן צמר ופשתים: ומאסור התר. כמו שפירשנו לעיל מגמ' דחולין: בהרת ממועט תטמא. בפסיקתא דפרה סי' ו' תמן תנינן (נגעים פ"ח

בְּבַיִת אֵינוֹ טָמֵא. יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא: שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר עַל כָּל־טָמֵא. וְכָל־מַעֲסִיקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא: פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה. וְהִיא עֲשׂוּיָה לְטַהֵר כָּל־טְמֵאָה: וְאֶפְרָהּ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה. וְהִיא מְטַהֶרֶת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה: בְּכֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֶךָ. וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ. וְלֹא צְרוּף גְּזֵרוֹתֶיךָ: בְּכֵן אֵין לְהָמִיר וְלֹא לְהִתְמִיר. אֵין לְהַרְהֵר וְלֹא לְחַרְחֵר: אֵין לֵידַע וְלֹא לְיַדֵּעַ. עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה־תֵּדָע. נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע: זוֹ בַּאֲמִירָה וְזוֹ בִּגְזֵרָה. זוֹ בַּאֲסִיפָה וְזוֹ בַּחֲשִׂיפָה. זוֹ בִּנְשִׁיקָה וְזוֹ בִּתְשׁוּקָה. זוֹ בִּכְבִישָׁה וְזוֹ בְּהַפְרָשָׁה. זוֹ בִּדְרִישָׁה וְזוֹ בַּחֲרִישָׁה: וְכָל־אִמְרָה הֶחָקוּק בָּהּ חֻקָּה. אֵין לְהַרְהֵר וְלוֹמַר עַל־מָה נֶחְקְקָה. שֶׁכָּךְ נִתְּנָה בִּנְשִׁיקָה: וְכֻלָּם נְכֹחִים לַמֵּבִין. וְכָל־הַמַּשְׂכִּיל יָבִין.

עיון תפלה

פ"ת פ"ב) בהרת כנרים שמא פרחה בכלו טהור מי עשה כן מי לוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם: **המת בבית אינו טמא.** בפסיקתא שם המן תנינן (חולין פ"א ע"א) האשה שמת ולדה בתוך מעיה והושיטה חיה את ידה ונגעה בו החיה טמאה טומאת ז' והאשה טהורה עד שיצא הולד. המת בבית (האשה בית להולד) שבית טהור יצא מתוכו הרי הוא טמא מי עשה כן וכו' לא יחידו של עולם: **שעיר יום כפור.** שעיר יום הכפורים הנעשה בפנים שהוא מכפר על טומאת מקדש וקדשיו (ריש שבועות) וכן שעיר המשתלח שמכפר על טומאת כל עבירות שבעולם: **וכל מעסיקיו בגדים מטמא.** שנאמר בשעיר הנעשה בפנים והשורף אותם יכבס בגדיו ובשעיר המשתלח והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו בפרשת אחרי מות: **ואפרה נעשה אב הטומאה.** שמטמא אדם וכלים: **והיא מטהרת אבי אבות הטומאה.** המתכת הנוגעת במת הרי היא כיוצא בו דגמרינן מן בחלל חרב, חרב הרי הוא כחלל והויא החרב אבי אבות הטומאה כמת עצמו והפרה מטהרתו: **אין להמיר ואין להתמיר.** אין להמיר פירושי חז"ל על פירושים אחרים שאינם מקובלים ואפילו נראים יותר מתקבלים על הלב, אם אך מותרים קבלת רבותינו שקר בימינם: **התמיר** כמו המיר פעל נגזר משם **תמורה** כפעל התחיל מן התלה תרם מן תרומה, ראה פירוש המשנה להרמב"ם ריש מס' תרומות. ויש מפרשים **התמיר** פעל נגזר מן השם הארמי **תִּמְרָא**, לעפעפי תנומה (תהלים קלב, ד) ת"י לתמורי ניומתא, כלומר אין להגיד עפעף נגד פירושי חז"ל: **אין להרהר.** אחרי דבריהם: **ואין להרהר.** ריב כנגדם: **אין לידע ואין לידע.** אי אפשר לדעת ואי אפשר להודיע לאחרים: **עמוקה משאול.** לשון הכתוב (איוב יא, ח): **נעו מעגלותיה.** לשון הכתוב (משלי ה, ו): **זו באמירה וזו בגזרה.** יש מדברי תורה שנתנו באמירה מבוארות בטעם וסברא, ויש מהם שנהגו בגזרה שא"א לידע טעמם: **זו באסיפה וזו בחשיפה.** בהתאסף ראשי עם להתיעץ על צפונותיהם דרכם לסגור בית ועדם מפני ההמון, ומזה שאל פייטנו את הפעל אסף להוראת הסגר והסתר. ותג האסיף נקרא לפי שאוסף תבואות השנה לאוצר, וכונתו שיש מדברי תורה הנדרשות בסתר רק ליחידי סגולה מפה לאוזן ויש שנדרשות בחשיפה פירוש בגלוי מלשון אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו (ירמיה מט, י): **זו בנשיקה וזו בתשוקה.** נראה לי להגיה **בחשיקה** וע"פ שגהה זו אחשוב להבין כונת הפייטן, יש מן המצות שכששואלין מה טעמן? משיבין עליהם המבינים דברים נכחים ואמר שפתים ישק משיב דברים נכחים (משלי כד, טו) ויש מן המצות שצריכים **לחשוק** השפתים שלא לשאול טעמן כלל וכלל מלשון התלמוד (ע"ז ל"ה ע"א) ישמעאל אחי חשוק שפתותיך זו בזו ופירש"י שם כדמתרגמינן וחשוקיהם וכבושיהון: **זו בכבישה.** דברים שהם כבשונו של עולם פירש"י (חגיגה י"ג, א') סתרו של עולם כמו בהדי כבשי דרחמנא למה לך (ברכות י' א): **וזו בהפרשה.** מתפרשים בגלוי: **וזו בחרישה.** בשתיקה: **וכל אמרה.** כצ"ל בלי מפיק ה"א, כל מצוה שבתורה נקראת **אִמְרָה** מלשון אמרות ה' אמרות טהורות (תהלים יב, ז): **החקוק בה חקה.** שכתוב בה חקה כגון חקת הפרה ושעטנז ושעיר המשתלח ואשת אחיו שזכרו רבותינו בפסיקתא דפרה סי' קנ"ז שיצה"ר משיב עליהן: **שכך נתנה בנשיקה.** שכל התורה כולה נתנה בנשיקה וחבור והתקשרות כל מצותיה וכל פקודיה אלה עם אלה, וכל מי שאינו מקיף בהשגתו פרטי כל התורה כולה ודרך אגודתן זה בזה כמרע"ה או כרי"ע וחבריו — רוב חקותיה כמו זר נחשבו בעיניו. ונשיקה מצאנו בתלמוד מלשון חבור ועירוב שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרן שמחבר אותן המים שבכלי למי המקוה (ביצה י"ז ע"ב) ופירש בערוך שהוא מלשון המקרא ותשק ידי לפי (איוב לא, כז). ובענין הזה דמתה התורה להעולם, גם על העולם טכל עמר שנברא בנשיקה, כלומר בחבור והתקשרות כל חלקיו ופרטיו אלה עם אלה, ואנחנו קצרי העינים שאין אנו מקיפין את הבריאה כולה מראש ועד

סוף

חוּץ מִטַּעֲמֵי פָרָה שֶׁאֵין לְהָבִין. וְכָל־חֲכַם לֵב יִדַּל מִבִּין. חֲפָצֶיהָ אֵין לְהָבִין. וּבִשְׁמוֹת תְּעוּדָה הִיא נְקוּבָה. לְכָל קָרְבָּן שַׁי לֹא שָׁוָה. שֶׁהֵם זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה. לְטַהֵר שִׁמְצַת עֵגֶל תּוֹעֵבָה: הֵם הֵמִירוּ כָבוֹד בְּבֶן־פָּרָה. וְסָרְחוּ בוֹ כַּפָּרָה. תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא פָרָה. וְתִהְיֶה לָעָם כַּפָּרָה: הֵם הֶאְדִּימוּ בוֹ פָנִים. וְאָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים. תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא אֲדֻמַּת פָּנִים. וּבָהּ צַח וְאָדוֹם יִשָּׂא פָנִים: הֵם חֲרָטוּהוּ הֱיוֹת צָג כִּתְמִים. וּבוֹ חִיְּבוּ מִהְיוֹת תְּמִימִים. תָּבֹא אִמּוֹ תְּמִימַת תְּמִימִים. וּבָהּ יְטַהֵר תַּמָּה הַצּוּר תָּמִים: הֵם שָׁחֲחוּ לְפֶסֶל כָּל־מוּם. וְנֶעֶנְשׁוּ בוֹ הֱיוֹת בַּעֲלֵי מוּם. תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם. לְהָדִיחַ דְּמֵי יָפָה וְאֵין בָּהּ מוּם: הֵם זָמְמוּ בְעֵגֶל לִמְעוֹל. וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיִּפְרְקוּ עֹל. תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר לֹא עָלָה

עיון תפלה

סוף נראים בעינינו פרטים הרבה כמו שאין לשלם צורך בהם כי מה היה העולם חסר אם לא היו בתוכו זבובים ופרעושים ושפשים ויתושים האוכלים את האדם בכל פה ומבזרו לא ישבעו? וזקני ב"ש וב"ה נמנו וגמרו שנוח היה לו לאדם בחיר היצירה שלא נברא יותר משנברא (עירובין י"ג ע"ב), וחכמנו הקדמון ר' חייא בר אבא ע"ה היה מסתפק באריכות ימי האדם הכתובה בדברות האחרונות אם טובים המה לאדם שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו אחרי שקלקלתו מרובה מתקנתו? (ב"ק נ"ה ע"א). אבל הקב"ה יוצר בראשית המקיף את כל הבריאה כולה וסוקרה בסקירה אחת — הוא לבדו היודע שגם **הרקבון** גם **המות** גם **הרשע** גם **הכסל** גם היסורים והצרות הם בכלל טוב מאד (בראשית רבה פ"ט סי' ה' עד סוף הפרשה) אפי' דברים שאתה רואה אותם יתירים בעולם כגון זבובים ופרעושים ויתושים הם בכלל ברייתו של עולם (שם פרשה יו"ד סי' ז'). לפיכך לא נאמר בכל המאמרות אלא טוב בלבד, ובבריאת הרקיע לא נאמר אפי' טוב סתם שעדיין לא נגמרה פעולת הבריאה ביום ההוא, אבל בכלות כל הבריאה כולה מראש ועד סוף — נאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד הכל בכלל צרך שלמות הבריאה והכל מוביל אל התכלית הנשגב שכוון יוצר הכל: **וכלם נכחים למבין.** לה"כ (משלי ח' ט) כללות התורה נכחה למבין וכמו שנאמר (תהלים יט, י) משפטי ה' אמת צדקו יחדו: **ובשמות תעודה היא נקובה.** עכשו מתחיל הפייטן לבאר קצת טעמי פרה כפי שביארום קדמונינו ז"ל מפני מה בחר הקב"ה לטהרת ישראל במין שור לפי שהוא המובחר שבקרבנות שאדה"ר הקריב שור פר ויש לו חמשה שמות כמספר חמשי התורה וחשבם הפייטן ביוצר ליום שני של פסח בפיוט שמתחיל אז על כל חיתו יער נשאת שור „עלה ויוחס שמות חמשה עגל פר אלף שור בקר כדת חמשה", עכ"ל, ותעודה כנוי לתורה שהיא עדות לישראל: **שהם זכרים והיא נקבה.** דהא חטאת זכרייה רחמנא (חולין י"א א') וחטאת של בהמה גסה היא פר ולא פרה: **לטהר שמצת עגל תועבה:** הטעם למה היא באה נקבה כמש"ל רז"ל בפסיקתא דפרה סי' ו' משל לבן שפחה שטנף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. וכדאסברא לן הגאון ר' אפרים לנטשיץ ז"ל שמשקבלו ישראל את התורה בנעשה ונשמע פסק מהם מלאך המות וכדאמר ר' יוסי (ע"ז ה' ע"א) לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהם, והיו אז כמו שהיה אדה"ר לפני אכילת עה"ד שלא היו מתים במובן המיתה אלא שהיו פושטים גופם מעליהם והיו עולים השמימה כאדם הפושט מלבושו, או כאותן התשעה שנכנסו לגן עדן בחייהן שמנו בפרקי רבינו הקדוש הובאת בגרינהוט פרק ה' ובילקוט יחזקאל רמז שס"ז, ואז לא היתה טומאת מת בעולם, ומשעשו ישראל את העגל שב מה"מ לשלוט בהם כמ"ש שם בע"ז חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון, לפיכך נתן הקב"ה את הפרה לטהר טומאת המיתה שגרם בהם העגל: **המירו כבוד בבן פרה.** עמ"ש (תהלים קו, כ) וימירו את כבודם בתבנית שור: **הם האדימו בו פנים.** שאדמו פניהם מהוללות ושכרות שנאמר וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק (שמות לב, ו): **ואדמו עצם מפנינים.** לה"כ (איכה ד, ז) שבתחלה היה גופם צח ואדום יותר מפנינים: **צח ואדום.** כנוי להקב"ה (שה"ש ה, י): **הם חרטוהו.** מלה"כ ויצר אותו בחרט: **היות צג כתמים.** להיות עומד לנס במקום משה שנקרא תמים בשוחר טוב מזמור י"א סי' כ"ב ואימתי בא עמו בתמימות בשעה שאמר לו ואמרו לי מה שמו: **תמה.** כנוי לישראל רעיתי תמתי: **ונענשו בו היות בעלי מום.** במדבר רבה ריש פרשה ז' כשבאו ישראל למדבר סיני אמר האלהים כך כבודה של תורה שאתן אותה לדור בעלי מומין? אמר למלאכים שירדו אצל ישראל וירפאו אותן וכו' אבל כיון שעשו אותו מעשה של עגל חזרו למומן ונעשו זבין ומצורעין וכו': **יפה ואין בה מום.** עמ"ש (שיר השירים ד, ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך:

ותגזן

עָלֶיהָ עֹל. וְתִנָּתֵן עַל שִׁכְמָם כְּעֹל: הֵם נִקְהֲלוּ עֲבוּר אֶל־כֹּהֵן. וְאָנַף בְּהַשְׁמֵד אִישׁ מְכַהֵן. תָּבֹא אִמּוֹ וְתִנָּתֵן לַכֹּהֵן. וִיכַפֵּר בָּהּ עֲוֹן כֹּהֵן: וּכְמוֹ בָּאֵשׁ נִשְׂרַף. כֵּן בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: וּכְמוֹ טְחַן וְהוּדַק עַד עָפָר. כֵּן תּוּדַק וְתֵעָשֶׂה עָפָר: וּכְמוֹ הֻשְׁלַךְ עֲפָרוֹ אֶל־הַמַּיִם. כֵּן יֻשְׁלַךְ אֶפְרָהּ אֶל־הַמָּיִם: וּכְמוֹ נָפְלוּ בוֹ שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי יֹשֶׁר. כֵּן יִפָּלוּ בָהּ שְׁלֹשֶׁת מִינֵי כֹשֶׁר: וּכְמוֹ טִנֵּף עַם טָהוֹר. כֵּן תְּטַמֵּא בְּמַגָּע כָּל־טָהוֹר: וּכְמוֹ טִהֵר עַם בּוֹ נִטְמָא. כֵּן תְּטַהֵר אִישׁ אֲשֶׁר נִטְמָא: וּכְמוֹ פִּזֵּר פִּשְׁעוֹ לְכָל־דּוֹר שָׁמוּר לְחַטָּאת. כֵּן תְּהִי לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי חַטָּאת: לְהַדִּיחַ דָּמִים. לְכַבֵּס כְּתָמִים. לְנַקּוֹת טִנּוּפִים. לְהַרְחִיץ צוֹאִים. לְהַלְבִּין חֲטָאִים. לְטַהֵר טְמֵאִים. לְקַדֵּשׁ קְדוֹשִׁים. לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים. בְּעֵץ אֶרֶז. לַעֲנוּפִים כָּאֶרֶז. בְּאֵזוֹב לְנִדְכָּאִים כָּאֵזוֹב. בִּשְׁנִי לְשִׂפְתוֹתֶיהָ כַּשָּׁנִי. בְּתוֹלַעַת לְאַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת. לְבַל יִתְגָּאֶה מִתְגָּאֶה כָּאֶרֶז. שֶׁאִם לֹא יָמַךְ כָּאֵזוֹב וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת. לֹא יִטְהַר בְּאֵזוֹב וּבִשְׁנִי תוֹלַעַת. וְאִם לֹא יִשְׁפּוֹךְ לֵב כַּמַּיִם. לֹא יִטְהַר בִּזְרִיקַת מָיִם: וּמַה יִּתְגָּאֶה חָצִיר יָבֵשׁ. נֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ. וּמַה יָּעֹז צִיץ גֵּאֶה. נֹכַח אֵל גָּאֹה גָּאָה. וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה: גֵּאֶה עַל גֵּאִים. מִתְנַשֵּׂא עַל נְשִׂאִים. וּמִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז עַל מִתְגָּאִים. וְעָנָו כְּאֵזוֹב עַל נִדְכָּאִים. וְצָר בְּעוֹלָמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי גֵאִים. שׁוֹר בַּבְּהֵמָה. אַרְיֵה בַּחַיָּה. נֶשֶׁר בַּמְּעוֹפְפִים. אֶרֶז בָּעֵצִים. וְאָדָם בְּכֻלָּם. וּמֶלֶךְ מִתְגָּאֶה עַל כֻּלָּם. לָבֵשׁ גֵּאוּת מִקֶּדֶם: חֲקָקָם בְּכֵס שְׁבִיבֵי אֵשׁ. אַרְבָּעָה בְּכֵס מַעְלָה. וְאֶחָד בְּכֵס מַטָּה: כִּי כֵס מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כֵּס מַטָּה. וְכָל־אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה יֵשׁ בְּמַטָּה. כִּסֵּא מוּל כִּסֵּא. הֵיכָל מוּל הֵיכָל. מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ. זְבוּל מוּל זְבוּל. מִזְבֵּחַ מוּל מִזְבֵּחַ.

עיון תפלה

ותנתן על שכמם כעול. חקה גזירת מלך שאין לשנותה: **ואנף בהשמד.** שנא' (דברים ט, כ) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו: **שלשת מיני כשר.** עץ ארז ואזוב ושני תולעת: **וכמו טהר עם בו נטמא.** העגל עצמו טהר את ישראל מטומאתן, כי בו השקה משה את ישראל ובדק את כלן כסוטות "וכל מי שהיה נושק את העגל בכל לבו היו שפתיו נעשות של זהב ושבט לוי היו הורגין אותו" (פרקי ר"א פרק מ"ה) ובאופן זה ביער את הטומאה מישראל: **וכמו פזר פשעו לכל דור.** סנהדרין (ק"ב ע"א) א"ר יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון. — מכל הדברים והאמת האלה נראה סברת חז"ל שכל מעשה הפרה הוא תולדת מעשה העגל, ואע"ג דלעיל בברכת אתה גבור כתב הפייטן שמרה חקה גזר ומרה שתה קודם חטא העגל? לא קשיא לפי שהקב"ה ידע שעתידים לחטוא בעגל והקדים רפואה למכה: **לענופים כארז.** לישראל שענפיהם מתפשטים כארזי אל בשעת שלותן שנאמר (תהלים פ, יא) כסו הרים צלה וענפיה ארזי אל: **לנדכאים כאזוב.** בשעת שפלותן: **לשפתותיה כשני.** שנאמר (שה"ש ד, ג) כחוט השני שפתותיך, כלומר בין בשלותן ובין בגיונן תמיד שפתותיהם נאות בדברי תורה: **לאל תיראי תולעת.** לישראל שנאמר בהם אל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מא, יד) אפי' בשעה שהיא נרמסת כתולעת אין לה ליראה כי גואלה חי. ולפי"ז שלשת הדברים הללו רומזים לשבחן של ישראל. ועוד רומזים הדברים הללו לתוכחת מוסר כמו שמבאר והולך: **ציץ גאה.** אין לך דל מציץ השדה אשר בבקר יציץ וחלף ולערב ימולל ויבש, ופתרון התאר "ציץ גאה" כמו דל גאה בתלמוד (פסחים קי"ג ב') שאין הדעת סובלתו: **חמשה מיני גאים.** בחגיגה י"ג ב' חשיב ר"ל ד' מיני גאים מ"ד כי גאה גאה אשירה למי שמתגאה על הגאים דאמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהם והקב"ה מתגאה על כלם, והפייטן מוסיף גאה חמישי על הצמחים, ומה שלא הוסיף גאה ששי על הדוממים והוא הזהב או הכסף? כי מן הגאים החיים הוא מדבר ולא מן הגאים המתים לומר לך שאל חי וקיים מתגאה על כל הגאים החיים. והצמחים גם כן לחיים

יחשבו

בָּנִים מוּל בָּנִים. עֲבָדִים מוּל עֲבָדִים. מַלְאָכִים מוּל מַלְאָכִים. מְשָׁרְתִים מוּל מְשָׁרְתִים. צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת. כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים. אֲלָפִים מוּל אֲלָפִים. רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת. קְדוֹשִׁים מוּל קְדוֹשִׁים. מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת. מַעֲרִיצִים מוּל מַעֲרִיצִים. מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים. וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים: ככתוב וכו'

מוסף לפרשת פרה

במחזור כ"י קדמון על קלף הנמצא בירושלים ומכיל פיוט לארבע פרשיות ולפסח ולשבועות נמצא בו קרוב"ץ גם למוסף פ' זכור ופרה, ומוכח שכלם כאחד חברו מרבי אלעזר הקליר. ויצא לאור בספר גנזי ירושלים מהח' הרא"ש ווערטהיימער. מיוסדים ע"פ א"ב כפול.

אֱלֹהִים אֱמֶת אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. אִמְרוֹתָיו אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת צָדְקוּ יַחַד. בִּצְרוּף שִׁבְעָתַיִם בַּעֲלִיל נִתְיַחַד. בַּמִּשְׁנֶה אָמַר זִיו פָּנָיו נִפְחַד. גִּיחוֹ הֵאִיר בְּחָכְמַת שֵׁם הַמְּיֻחָד. וּמִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא

עיון תפלה

יחשבו, כי בחכמת הכימיה שהיא חכמת הטבע האמתית משפט אחד לחיים ולמתים, שתי הממלכות האלה נקראות „בעלי אברים": בנים מול בנים. ישראל נקראים בנים למקום והמלאכים נקראים בני אלהים (איוב א, ו): מלאכים מול מלאכים. כל ישראל הם מלאכי אלהים שלוחי דרחמנא לאוה"ע להורותם דרך ה': אלפים וכו' רבבות וכו'. לשובה רבבות אלפי ישראל (במדבר י, לו) ולמעלה אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן (דניאל ז, י). — ודברי הפייטן הללו מוסדו על המדרש שמות רבה פנ"ג סי' ד' ר' ברכיה פתח לך ה' הגדולה וגו' כי כל בשמים ובארץ את מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלן ברא למטן וכו' עיי"ש:

אלהים: כל ההתחלות מאלה שבעת הפיוטים נלקחים למקרא אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. (איוב כח, כג). פסוק בן שבע תיבות לשבע ברכות השבת. כדרכו של הקליר בשאר המוסדים להשתמש בפסוק כזה. וטעמו של זה הפסוק שייך לפרשת פרה כי אך אלהים לבדו הבין דרכה וענינה: אלהים אמת. ככתוב (ירמיה י, י) וה' אלהים אמת: אלהים חיים ומלך עולם. לה"כ שם: אמרותיו וגו'. לה"כ (תהלים יב, ז) ונדרש בפסיקתא דפרה: צדקו יחד. אפילו החקים הבלתי מובנים בפני עצמן כחקת הפרה לדקתם מובנת בכללות התורה, וכמו שהעירונו על דבריו בסלוק לשחרית בד"ה שכך נתנה בנשיקה עיי"ש: בצרוף שבעתים בעליל. בתורה שנא' בה (שם שם, ז) כסף צרוף בעליל לארץ: נתיחד. הקב"ה לאחד יחיד ומיוחד שנאמר (דברים ו, ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: במשנה אמר. האמר זה של פסוק היחוד מכי במשנה תורה שכתב מרע"ה, הוא האיש אשר. זיו פניו נפחד. שקרן עור פניו עד כי יראו מגשת אליו (שמות לד, ל): גיחו. ברגע תולדתו מלשון בגיחו מרחם יצא (איוב לח, ח): האיר בחכמת שם המיוחד. נחה עליו רוח ה' והאיר את בית אביו כדאיתא בשמו"ר פ"א סי' כ' ורבנן אמרי בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה ודאי הכל שקדושה וחכמת שם המפורש עמו: ומי יתן טהור מטמא. בריש פסיקתא דפרה זש"ה מי יתן טהור מטמא וחשיב שם אברהם מתרח חזקיה מאחז מרדכי משמעי ישראל מאוה"ע עוה"ב מעוה"ז, השנויים הנפלאים האלה מעוררים תמהון בלבות בנ"א, אבל מלאכים מבני אדם כגון מטטרון מחנוך ומלאך הברית מאליהו לא קחשיב לפי שהם בכלל עוה"ב מעולם הזה. ואולם ר' אלעזר הקליר יפה כחו להוסיף עוד אחד על הנזכרים בפסיקתא והוא — משה שבעודנו חי נתהפך למלאך ה', וכמו שתמהו מלאכי השרת בשעה שעלה למרום (שבת פ"ח ב') אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו? וזהו שהוסיף הפייטן וי"ו על המקרא מי יתן טהור ומי יתן, כלומר אני מוסיף עוד אחד שגם עליו נופלת הפליאה מי יתן טהור מטמא, שהרי מרע"ה בא ממקום טמא מספה הרוחה ככל ילוד אשה ונתעלה בעודנו חי להתהלך בקרב טהורים, מי עשה כן מי לוה כן מי גזר כן? כי אי אפשר לומר שזכה לזה בעצמו על פי מעשיו, שהרי ברגע תולדתו בגיחו מרחם ראו הכל שנולד מלאך ה', ואיך אפשר שמאשה יולד מלאך? לא אחד, לא יחידו של עולם עשה זאת? — אחד

לא אחד: חזן אחד יחיד אלהי אבי וארוממנהו. ראשית הליכותיו התמים ואשר מנהו. ברחיצתו חניכיו קדש יסובבנהו יצרנהו. אמרת אלוה צרופה מגן הוא: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור על להחיות מתים.

הבין דברי חפץ צווי עשות ואזהרות. דת פרישות שבעה ללשכה להזרות. הזאות לכון בסוד חכמי תורות. הפרש ברביעי מהקעות בדעות יתרות. ותעלומות אור וכל יקר להורות. אמרות יי אמרות טהורות: חזן טהורות מבינים תזרוק לעולם. אורות טל תניף

עיון

אחד יחיד. באור על לא אחד: אלהי אבי. (שמות טו, ב): ראשית הליכותיו התמים. כוון למה שאמרו (ברכות ז' ע"א) בשכר שלא זכה לשלש בשכר ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים. בראשית הליכותיו עם השי"ת דהיינו במראה הסנה התמים הלך בתמימות והסתיר פניו: ואושר מנהו. מזה נתאשר באושר גדול שזכה לקרני הוד: ברחיצתו חניכיו קדש. במה שרחץ את חניכי הכהונה את אהרן ואת בניו כמו שנאמר (ויקרא ח, ו) ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אותם במים, בזה חנך וקדש אותם לכהונתם: יסובבנהו יצרנהו. בכל המעשים שעשה משה אין לעצמו חלק בהם כי לא עשה מדעת עצמו דבר רק הקב"ה היה שכנו ונצרו על כל צעדיו לבל ישגה בהם משגה כל שהוא, לפי שכל מעשיו לדורות והמשגה בהם היה קלקול לדורות, לפיכך שמר הקב"ה רגלי חסידו לעשות הכל כתורה, וכמו שאמר (במדבר טז, כח) בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי: אמרת וגו'. (משלי ל, ה). הביא את המקרא ממשלי להסמיכו לחתימת מגן אברהם ולא את המקרא דדוד אביו (תהלים יח, לא) אמרת ה' צרופה מגן הוא? לפי שכתוב שם אח"כ אל תוסף על דבריו ללמדנו שמשה לא הוסיף ולא שנה מדבריו של הקדוש ברוך הוא כחוט השערה, ולרמז על מה שאמרו רבותינו בדברים רבה פרשה ב' סימן ו' תכתב חמייה שלי לדורות שלא יהיו ישראל אומרים זייף משה בתורה או אמר דבר שלא נאמר (בתורה שבעל פה, הרש"ש). ועיין ספר אליהו רבה פרק ד' וביארתיו בספרי חזון האמונה והשגחה מכתב ג':

הבין דברי חפץ. משה רבינו ע"ה הבין ענייני הפרה, וקרא הפייטן לענייני הפרה „דברי חפץ" לפי שאמרו רבותינו בשוחר טוב מזמור ט' סי' ב' זש"ה בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש שלמה לעמוד על עסקי פרה אדומה: צווי עשות ואזהרות. מצות עשה ולא תעשה שבה: דת פרישות שבעה.

תפלה

במס' פרה ריש פרק ג' שבעת ימים קודם לשרפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה וכו' ומזין עליו כל שבעת הימים מכל חטאות שהיו שם: להזרות. להנזר מן הטמא: הזאות לכוין. בהזאות שמזין עליו כל שבעת הימים היו מכונין הסודות שגלו לנו חכמי תורה: הופרש ברביעי מהקעות. ביומא (ח' ע"ב) אמר רבא כהן השורף את הפרה מפרישין אותו ברביעי בשבת כי היכי דנתרמי רביעי שלו בשבת. ופירוש מהקעות מלשון והוקענום לה' (ש"ב כא, ו) כלומר הוא צריך להנזר מכל טמא לא לבד בשביל טהרתו אלא גם כדי שיהא לבו פנוי להתהלך באור ה' ולבלתי התלות בדעות יתרות של הצדוקים שהיו משנין ענייני הפרה לפי שיטתם והיו עושין אותה במעורבי שמש להוסיף טהרה על טהרתה, וגם ישמעאל בן פיאבי בקש לעשותה במעורבי שמש כדי להוסיף בה קדושה וטהרה ולא הניחוהו חבריו שלא להוציא לעז על פרות הראשונות (תוספתא הובאה בר"ש פרה פ"ג מ"ה), וזהו שאמר הפייטן „בדעות יתרות" לא קרא אותן „דעות נפסדות" אלא דעות יתרות שזו היא קדושה יתירה שאין צרך בה: ותעלומות להורות. שתהיה דעתו צלולה לגלות בה תעלומות חכמה: אמרות יי. (תהלים יב, ז): טהורות מבינים תזרוק לעולם. תזרוק על כל העולם כלו מים טהורים כמו שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, והמים הללו הם כנוי לרוח הקדש הטהור (יואל ג, א) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם, וכפי הידוע אין הקב"ה נותן חכמה אלא לחכמים ולמבינים המוכשרים לקבל אותה כמו שנאמר (דניאל ב, כא) יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה, לפיכך אמר הפייטן טהורות רוח טהורה למבינים תזרוק לעולם: אורות טל. על שם הכתוב (ישעיה כו, יט) כי טל אורות טלך: תניף. על שם הכתוב (תהלים סח, י) גשם נדבות תניף:

ומתמותות

ומתהומות תעלם. ירננו שוכני עפר בחיים פעלם. יקיצו אלה לחיי עולם: ברוך אתה יי מחיה המתים: נעריצך. לדור ודור עד וקדוש אתה. דרכה זקוקה בסלסול כבש כבושה ממעד. זקנים צאת פרה לכל-מסעד. חש לטמוי וטבילה מחנפי רעד. חבל כפותה מערכתה מערכה ועד. טוב בראשונה נזבר לדבר נתועד. יראת יי טהורה עומדת לעד: חזן לעד מקימת טהרת חבר כתקון ותקה. אמץ והרצה בנים לאביהם לזקקה. ראשונה קדשה ולעתיד זקוקה. והאל הקדוש נקדש בצדקה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

תכנת שבת עד מקדשי שמך.

והוא יסד המעלה שניה תכף ליקותיאל. יסוד הבית לטהר כבנין איתיאל. כיום כפור כבכתב ימנית הואל. בהזאות טבילות

עיון תפלה

ומתהומות תעלם. עש"ה (תהלים עא כ) ומתהומות הארץ תשוב תעלני: ירננו שוכני עפר. עש"ה (ישעיה כו, יט) הקיצו ורננו שוכני עפר: בחיים פעלם. בעד כל הטוב אשר פעלו בחייהם: יקיצו אלה לחיי עולם. עש"ה (דניאל יב, ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם וגו': דרכה זקוקה בסלסול כבש. במס' פרה פ"ג מ"ו וכבש היו עושין מהר הבית להר המשחה. וזהו שאמר הפייטן דרכה של פרה היתה זקוקה ומטוהרה מכל טומאה ע"י מה שסללו כבש כמין גשר בדרך הלוכה לבית עשייתה והכבש הזה היה תחתיו חלול מפני קבר התהום: כבושה. סלולה מלשון התלמוד דרך כבושה לרבים: ממעד. מתוקנת באופן שלא ימעדו רגלי ההולכים: זקנים צאת פרה לכל מסעד. במשנה שם ופרה וכל מסעדיה (עוזריה בעשייתה) יוצאין להר המשחה, והעוזרים הללו היו מזקני העדה ונכבדיה: חש לטמוי וטבילה. חשש להטמא ולטבול קודם שריפתה כדתנן התם ומטמאין היו את הכהן השורף את הפרה מפני הצדוקים: מחנפי רעד. מפני הצדוקים החנפים שהיו עושין במחשך מעשיהם לפי שהיו מתיראין מפני הפרושים וכמו שאמר הצדוקי לבנו שהיה מתקן מבחוץ ומכניס אע"פ שצדוקים אנו מתיראין אנו מן הפרושים (יומא י"ט ע"ב): חבל כפותה מערכתה. שם משנה ט' כפתוהו בחבל של מגג ונתנוהו על גבי המערכה (מערכת העצים): מערכה ועד. הכין שם מערכה כדתנן התם משנה ח' ועצים היו מסודרים שם וכו' ועושין אותה כמין מגדל וכו': טוב. זה משה שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא (שמות ב, ב): נזבר לדבר נתועד. הוכן בתחלת עשייתה להיות נזכר ומשגיח על הדבר הזה: יראת ה' טהורה. (תהלים יט, י) כדי להבטיח שתיעשה הפרה הזאת הצריכה לעמוד ולהתקיים לדורות עולמים — בתכלית היראה הטהורה: לעד מקימת. הפרה הזאת מקוימת לעד: טהרת חבר. אותה הפרה שטהר משה שנקרא חבר: אמץ והרצה בנים. אמץ את בני ישראל בתשובה והרצה אותם לאביהם שבשמים: לזקקה. לטהר אותם מלשון מזוקק שבעתים (שם יב, ז): ראשונה קדשה ולעתיד זקוקה. אותה הפרה קדש משה והיא זקוקה לכל הפרות שנעשו אחר כך: והאל הקדוש. (ישעיה ה, טז), בצדקה שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל שכפר עון העגל נקדש בפי כל:

והוא יסד המעלה. עזרא הסופר היה יסוד שעליה מבבל (עזרא ז, ט): שניה תכף ליקותיאל. עשה את הפרה השניה תיכף אחר פרתו של משה: יסוד הבית לטהר. עזרא עשה את הפרה כדי לטהר בה התיסדות הבית השני שנבנה ע"י טמאי מתים: כבנין איתיאל. כבנין הבית הראשון אשר בנה שלמה שבנוהו ג"כ ע"י טהורים. ומה שזכר הפייטן בכאן "יסוד הבית לטהר" השמיטנו בזה ההבדל הגדול שבין פרת משה ליתר הפרות שנעשו אחרים, כי פרת משה עקרה נעשית לכפר על עון העגל כמו שביאר בסלוק לשחרית, אבל שאר הפרות נעשו רק לטהרה, ולפי שאמרו רבותינו (סנהדרין ק"ב ע"א) אין לך פורענות שבאה לעולם שאין בה מעט מעגל הראשון לפיכך הוצרכו לערב מעט מאפר פרה משה בכל הפרות שנעשו אח"כ כדי לעכב את הפורענות: כיום כפור. אין לך קרבן צבור הטעון שבע הזאות אלא פר ושעיר של יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ופר כהן משיח שהוקש לצבור שנאמר לאשמת העם, וכלם צריכין להשרף מחוץ לעיר ומתנה אחת מהן

מכון פני אריאל. לעכוב במתנות בדים פרכת והראל. וטהרו וקדשו מטמאות בני ישראל: חזן ישראל מנת חלקך חבל נעים נזבד. אף נחלת שפרה לשם הנכבד. יקרו רעיך קרא נפש ממעבד. לשבת ענג ולקדוש יי מכבד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

רצה עד לציון ברחמים.

ידע מקום מערכה לסדר בני. מפתחה במגדל בחלונות בסוד דרבוני. נשרפה בראשון לחדשי עדני. ובקעה משתלשת

עיון תפלה

מהן מעכבת, וכן הדין בפרת החטאת שבאה ג"כ לכפר על בעבור עון העגל, שצריכה שבע הזאות נכח פני אהל מועד ומתנה אחת מהן מעכבת ונשרפת מחוץ לעיר: ככתב ימנית הואל. כמו שהואיל הקב"ה לצוות אותנו בתורה שניתנה בימינו שנאמר מימינו אש דת למו: בהזאות טבילות. שבע והזה שבע פעמים כנגד בית קה"ק על כל הזאה טבילה (פרה פ"ג מ"ט): לעכוב במתנות בדים פרכת והראל. כמו שביום הכפורים צריכים להזות על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב ומתנה אחת מעכבת כך בפרת חטאת צריך להעמיד פניו כנגד אלו ולהזות וכל ההזאות מעכבות. הראל והוא המזבח (יחזקאל מג, טו): וטהרו וקדשו וגו'. (ויקרא טז, יט): מנת חלקך חבל נעים. עם ישראל הם מנת חלקך כמו שנאמר (דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ועשה"כ (תהלים טז, ו) חבלים נפלו לי בנעימים: נזבד. מלשון זבדני אלהים אותי זבד טוב (בראשית ל, כ) נפל לחלקו של הקב"ה, ובפרקי ר"א פכ"ד ומנין שהפיל גורלות ביניהם שנאמר בהנחל עליון גוים ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו שנאמר כי חלק ה' עמו אמר הקב"ה חבל וגורל זה שנפל עלי רצתה נפשי שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים, עיי"ש: אף נחלת שפרה לשם הנכבד. סיפא דקרא של חבלים נפלו לי: יקרו רעיך. ישראל נקראו רעים להקב"ה כמו שאמרו בשמו"ר ר"פ יתרו זש"ה רעך ורע אביך אל תעזוב רעך זה הקדוש ברוך הוא כד"א למען אחי ורעי: קרא נפש ממעבד. לקרא להם נופש ומנוחה להנפש ממעבדיהם ומשעבדיהם: לשבת ענג. (ישעיה נח, יג):

ידע מקום מערכה לסדר בני. המערכה לא נבנתה כפי רצונו של הבונה וחפצו, כי הבנאי ידע איך לסדרה בארזים וברותים על פי הוראת חכמים: מפתחה במגדל בחלונות. במשנה פרה פ"ג מ"ח ועצים היו מסודרים שם עצי ארזים ואורנים וברושים ועצי תאנה חלקה ועושין אותה כמין מגדל ומפתחין בה חלונות: בסוד דרבוני.

ותכנית הבנין הזה נעשה על פי סוד ה' ליראיו חכמי ישראל ולא במקרה, ודרבונים כנוי לחכמי התורה על פי דרשת ר' אלעזר ב"ע (חגיגה ג' ע"ב) כמשלו דברי תורה לדרבן לומר לך מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה אף ד"ת מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים: בראשון לחדשי עדני. בשני לחדש ניסן אחר שהוקם המשכן כ"ה בסדר עולם סופ"ז בשני בניסן שרף אלעזר הכהן פרת חטאת והזו כל ישראל שנו, ובפסיקתא זוטרתא פ' חקת תניא בסדר עולם באחד בניסן הוקם המשכן וכו' ביום השני נשרפה פרה אדומה ובו נטהרו הלוים וכו' וכתיב הזה עליהם מי חטאת, ושם פ' בהעלותך על פסוק וכה תעשה להם לטהרם מכאן אמרו שפרה האדומה נשרפה ביום השני בניסן והלוים הוזו שנפקדו באחד בניס', וחולק על מדרשו של ר' משה הדרשן האומר שבשלישי בניסן היתה הזאת הלוים כדאיתא במדבר רבה פי"ב סי' ט"ו „נמצינו למדים שבכ"ג באדר התחילו ימי המלואים (ואלעזר השורף את הפרה שנפרש לקדושה נפרש ג"כ לטהרה כי פרישת הכהן השורף את הפרה לאורייתא היא כדיליף ר' יוחנן בריש יומא לעשות אלו מעשה פרה) וכו' בר"ח ניסן הוקם המשכן בשני נשרפה פרה אדומה בשלישי הזה ממנה על הלוים כמה דתימא הזה עליהם מי חטאת ותחת הזאה שניה שהיו צריכים הלוים להזות מפני שהיו כלם טמאי מתים במה שהרגו בעובדי העגל וכו' לזה המקום לנלחם במקום הזיה של יום השביעי" ע"כ. וברש"י ניסן ס' פ"ג בד"ה ופרשת פרה אדומה „לפי שביום המחרת נשרפה הפרה להיות נטהרין לפסחיהן וקודם לכן לא יוכלו לעשותה דבעינן והזה אל נכח פני אהל מועד והכי אמרינן במס' מגילה ירושלמי (פרק ג' ה"ה) באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה" עכ"ל, ופלא שלא זכר רש"י ז"ל שהיא ברייתא מפורשת בסדר עולם: ובקעה משתלשת. אפר הפרה שנבקעה בשם כלשונינו התם משנה יו"ד נבקעה ועמד חוץ מנתה, קורא הפייטן בקע בלשון נקבה, הבקע הזאת משתלשת מתחלקת לשלשה חלקים שהם:

נכתשת נכברת לעירני. סימה נגנזת במקום טהרת אדני. כאשר
יביאון בני ישראל את־המנחה בכלי טהור בית יי: חזן בית יי
יהודה וישראל תערב. אז כהיטיבך הר ציון שחרב. יעלו על
מזבחך פרים לעלות תקרב. ירכתי צפון קרית מלך רב: ברוך
אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון: מודים עד ועזרתנו סלה.

את־עם למד דעה ואזן התורה. ערוב ונטילת חלין תקן והורה.
פניני חכמה זה נסה לתורה. פרש בעצי יערה שנה יתרה.
צפפה לרצוי פרקליט עם אורה. מקטר ומגש לשמי מנחה טהורה:
חזן טהורה מצבת קדש בדביר הנפלא. אשר בשלכת מתמרת
ועולה מנפילה. יד ושם חומותיה ומגדלותיה הכפולה. ראש
התחלה יהודה לתפלה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:
אלהינו עד בשלומך.

מקומה קבוע לשלשה חלקים להרים. ראשי משמרות חיל ומרום

עיון תפלה

נכתשת נכברת לעירני. במשנה י"א נשרפה חובטין אותה במקלות וכוברין אותם בכברות וכו' שחור שיש בו אפר כותשין אותו וכו' וחולקין אותו לשלשה חלקים וכו' ואחד היה מתחלק לכל המשמורות, וזהו שאמר **לעירני** כלומר לצורך העדים שלי מלשון התלמוד (שבת פ' ע"א) כי תניא ההיא בעירניות פרש"י בנות כפרים. ונראה דעת הפייטן שאין כותשין וכוברין אלא דוקא השליש הנמסר להמשמורות להשתמש בו אבל שני השלישים הנגנזים בחיל ובהר המשחה אינם צריכים כתישה וכבירה אלא גונזין אותן כמו שהם: **סימה.** כשכלתה שריפתה: **נגנזת במקום טהרת אדני.** בחיל מקום המקדש ששם האדנים הטהורים: **כאשר יביאון וגו'.** (ישעיה סו, כ): **בית ה' וגו' תערוב.** מלשון הכתוב (תהלים קיט, קכב) ערוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים, ככה תערוב כאן בעד הבנין העתיד ובעד יהודה וישראל לבל יוסיפו זדים לעשקם עוד: **כהיטיבך.** עפ"ה (שם נא, כ) היטיבה ברצונך את ציון: **יעלו על מזבחך פרים.** (שם שם, כא): **לעלות תקרב.** אשר תבחר ותקרב שיעלו על מזבחך לרצון: **ירכתי צפון.** (שם מח, ג) כהיטיבך הר ציון שהוא בירכתי צפון:

את עם למד דעה. שלמה המלך למד דעת את העם (קהלת יב, ט): **ואזן.** מה שכתוב שם ואזן וגו' תקן וגו' הכונה שאזן התורה שעשה אזנים לתורה ותקן תקנות שלא מן התורה כעירובין ונטילת ידים, ואמרינן (עירובין כ"א ע"ב) בשעה שתקן שלמה עירובין ונט"י יצתה ב"ק ואמרה בני אם חכם לבך וגו'. ומה שאמר הפייטן **ונטילת חולין**, פליאה דעת ממני דהא מסקינן (שבת ע"ו א') שלמה גזר לקדשים ואתו איהו וגזור אף לתרומה, וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מאבות הטומאות ה"ח „שלמה ובית דינו גזרו על הידים שיהיו שניות ולא גזר אלא לקדש ואח"כ גזרו חכמים שאחריו אף לתרומה, והוסיף הראב"ד „ואח"כ גזרו על אכילת חולין שצריך נטילת ידים" עכ"ל, וצ"ע: **פניני חכמה זה נסה לתורה.** עפ"ה (קהלת ז, כג) כל זה נסיתי בחכמה ודרשו רז"ל בקה"ר אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופשפשתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי כיון שהייתי יגע בה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, נסה להבין דברי תורה בכל פניני חכמתו הגדולה: **פרש וגו' רצוי פרקליט וגו'.** כתומים וחתומים הדברים ולא ידע פתרונם: **מקטר ומגש וגו'.** (מלאכי א, יא): **טהורה מצבת קדש.** בית המקדש שהוא מצבת קדש לישראל: **אשר בשלכת.** בהיות המצבת הזאת מושלכת מלפני הקב"ה כלומר בחורבנה: **מתמרת ועולה מנפילה.** עתידה להיות מתמרת ועולה (מלשון התלמוד יומא כ"ג א' מתמר ועולה כמקל) ולהתרומם מנפילתה שנאמר (עמוס ט, יא) ביום ההוא אקים את סכת דויד הנופלת: **יד ושם חומותיה.** עפ"ה (ישעיה נו, ה) ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם: **יהודה לתפלה.** מלה"כ (נחמיה יא, יז): **לשלשה חלקים להרים.** מחלקים את האפר לשלשה חלקים: **ראשי משמרות חיל ומרום הרים.** החלק האחד נמסר לראשי המשמרות והחלק השני נתן בחיל והחלק השלישי בהר המשחה:

בנוח

הָרִים. שִׁלּוֹחַ שְׂרֵפָתָהּ רֶמֶז לְרִבּוּעַ נְהָרִים: תִּקְבֹּצֶת אֶפְרָהּ לְקִבּוּץ נִמְהָרִים. תְּחַטֵּא תְּכַבֵּס תְּקַיֵּם חֶזְיוֹן הוֹרִים. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים: חזן טְהוֹרִים מְגַדְּלִים בְּתוֹכֵךְ יְרוּשָׁלַיִם בַּחֲצֵרוֹת מְעוֹנוֹתַיִךְ. אֶת־מֵי הַשִּׁלּוֹחַ לְמַלֹּאת לְקִדּוּשׁ מַחֲנוֹתַיִךְ. יְרוּשָׁלַיִם תּוּשָׁב תְּיֻסַּד בְּחֶסֶד אֻמְנוּתֵךְ. יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

יוצר לפרשת החודש

החזן מתחיל שוכן עד עד ובורא את הכל ואח"כ מתחילין כאן:

אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי:

מיוסד ע"פ א"ב

אוֹת זֶה הַחֹדֶשׁ. אַצְתָּ מִכֹּל לְקַדֵּשׁ. וּבוֹ יֶשַׁע לְחַדֵּשׁ: בּוֹחֲרֶיךָ תּוֹבְעִים אוֹתְךָ לְקַדֵּשׁ. וְאַתָּה אוֹתָם מְקַדֵּשׁ. אַל נֶעֱרָץ בְּקֹדֶשׁ: גְּאֻלָּתָם עַתָּה תְּחַדֵּשׁ. שׂוֹנְאֶיךָ פִּתְאֹם לְהַדֵּשׁ. וְכָל־פֶּה יְרוֹמֵם וִיקַדֵּשׁ: חזן הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. נַחֲלָה בְּכָל־קְהַלְכֶם. קָדוֹשׁ:

דְּרַשְׁתּוֹ מִכָּל־חֳדָשִׁים. וְהִנְחַלְתּוֹ לִקְדוֹשִׁים. הֱיוֹת בּוֹ מְקֻדָּשִׁים: הִזְמַנְתּוֹ לַשָּׁלִישִׁים. לְאֶפְרָתִים מְגֻלָּשִׁים. לִמְנוֹת בּוֹ עַד שְׁלֹשִׁים: וּבוֹ תַּפִּיל קְדֵשִׁים. וְתַחְמוֹל עַל צֹאן קָדָשִׁים. בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: זִכְרוֹן שְׁבוּעַת בְּרוּכִים. הִנְחַלְתָּ לִמְבֹרָכִים. לְהוֹשִׁיעָם מִיַּד מַפְרִיכִים: חוֹנֵן דַּלִּים וְדַכִּים. חָמַלְתָּ עַל נְמוּכִים. אֲשֶׁר אַחֲרֶיךָ מְשׁוּכִים: טוּב טַעַם מַאֲרִיכִים. וּלְפָנֶיךָ לֵב שׁוֹפְכִים. בְּרֹאשׁ יֶרַח מַמְלִיכִים: יְקַבְּצוּ עַתָּה מַקְהֵלִים. בְּיָפִי תֹאַר מַכְלוּלִים.

כל

שלוח שרפתה. מן השלוח מלאו מים לשרפת הפרה: רמז לרבוע נהרים. לארבעת הנהרות היוצאים מעדן (בראשית ב, י): תקבצת אפרה. קבוצת האפר: לקבוץ נמהרים. רמז לקבוץ גליות: תחטא תכבס. עה"כ (תהלים נא, ט) תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין: תקים חזיון הורים. תקיים לנו נבואת הנביאים שהם לנו כהורים: וזרקתי עליכם. (יחזקאל לו, כה): ירושלים תושב, עה"כ (ישעיה מד, כו) האומר לירושלים תושב: תיסד בחסד אמנותך. כי זאת היא אומנותך לעשות חסד עם בריותיך: יהי שלום בחילך. עה"כ (תהלים קכב, ז): (ע"כ עיון תפלה)

אות זה החדש אצת מכל לקדש. פי' בשביל האותות שהיו ביציאת מצרים שנעשו בזה החדש לפיכך נטל העטרה להיות מקודש מכל החדשים דהיינו שיהיה ראש לחדשים: מכל לקדש. שהוא מקודש קודם שבתות וי"ט. אצת. כמו מהרת: ובו ישע לחדש. כך יחדש לנו גאולה לעתיד בחדש ניסן: בוחריך. ישראל שהם בחרת תובעים

בו

ומתפללים לקדש אותך באותו חדש: ואתה אותם. כדאמרינן רחמנא קדשינהו לישראל וישראל מקדשים להקב"ה וגם מקדישים לראשי חדשים וזהו שחותמים מקדש ישראל ור"ח כלומר אתה מקדש לישראל והם מקדשים החדש: נחלה קדה"ח בידכם יהיה קיים לעד: דרשתו מכל חדשים. ר"ח ניסן היות בו מקודשים שחייבים ישראל לטהר עצמן ברגל: היות. מוכנים לקדושת הרגל: הזמנתו לשלישים. הכנתו לישראל שהם משולשים בני שלשה אבות ונחלקו לשלשה כהנים לוים וישראלים וקבלו התורה משולש דהיינו תורה נביאים וכתובים: לאפרתים מוגלשים. לישראל שהם חשובים וסגנים וגלוים לכל רואיהם נקט מוגלשים עה"כ שגלשו מהר גלעד: למנות בו עד שלשים. לעולם חדש ניסן מלא ל' יום: זכרון שבועת ברוכים. פי' זכרון שבועה שנשבעת לאבות שהם היו ברוכים: למבורכים. ישראל שהיו מבורכים מן האבות ומן משה: מפריכים. הם פרעה ועבדיו שהיו מעבידים את ישראל בעבודת פרך: בראש ירח ממליכים. ישראל ממליכים להקדוש ברוך הוא ומרבים

וְשָׁם תִּשְׁמַע פִּלּוּלִים: כְּבוֹד שִׁמְךָ מְעַלִּים. בְּשִׁיר וּבְתַחַן מִתְפַּלְּלִים. בְּחֶשְׁבּוֹן רֹאשׁ רְגָלִים: לְפָנֶיךָ יִהְיוּ מְסֻגָּלִים. כָּל־גִּזְעֵי דְגָלִים. מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְּלִים: מַה גָּדְלוּ מַעֲשִׂים. לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת וְנִסִּים. לְבָנִים אֲהוּבִים וַעֲמוּסִים: נִצְּלוּ מִיַּד פַּתְרוּסִים. אֲשֶׁר אוֹתָם מְעַשִּׂים. וְהֶעֱמָתוּ הֱיוֹת שָׂשִׂים: שׂוֹנְאֵיהֶם כַּיַּיִן דּוֹרְסִים. וְכַגַּת רָאשֵׁימוֹ רוֹפְסִים. כִּי בְגוֹחָם הָיוּ חוֹסִים: עוֹלְצֵי בְשִׂמְחוֹת. יְשִׂישׂוּ בְּרֹב הַצְלָחוֹת. וְיִתְמַלְּטוּ מִכָּל־אֲנָחוֹת: פּוֹדֶה אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת. הַמְעֻלֶּה בְּכָל־שְׁבָחוֹת. יַטֶּה אֹזֶן לְשִׂיחוֹת: צוֹרְרֵיהֶם תַּפִּיל בְּשׁוּחוֹת. וְנַפְשׁוֹתָם תִּהְיֶינָה שָׁחוֹת. בְּכָל רַע מוּכָחוֹת: קָדוֹשׁ יְקַבֵּץ עֲדָרִים. וְיִזְכּוֹר בְּרִית אַבִּירִים. אֲשֶׁר לְפָנָיו הָיוּ בְרוּרִים: רָצָה בְּבָנִים מֻבְחָרִים. מִכָּל־צַר וַעֲבָרִים. לְפָנָיו הֱיוֹת מְשֻׁמָּרִים: שָׁקַד עֲלֵיהֶם בְּלֵיל שִׁמֻּרִים. וְקָטַל לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים. וְהוֹצִיאָם בְּפֵרוּת מְדֹרָרִים:

חזן תֵּפֶן בַּאֲנִי יְשֵׁנָה. וְתַצִּילֶנָּה מֵעֲדִינָה. בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו׳.

אופן. כשחל ר״ח ניסן בשבת אומרים כאן אופן של שבת ר״ח:

כְּבוֹדוֹ מְשַׁבְּחִים בְּכָל־הָעוֹלָם. וְהוּא מֵעֵין כֹּל נֶעְלָם. וּבָאֵי בְּפִתְחֵי אוּלָם. וְהַכֹּל יְרוֹמְמוּהוּ כְּאוֹפַנִּים לְעוֹלָם: והחיות וכו׳ עד עזרת.

זולת. מיוסד ע״פ א״ב.

אֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בַּעֲבוּרָם עָשִׂיתָ נוֹרָאוֹת. גָּלִיתָ בְּרִבְבֵי צְבָאוֹת. דְּגָלֶיךָ לְהוֹצִיא מִתְּלָאוֹת. הֵם כַּנְּשָׁרִים נְשׂוּאוֹת. וּמִשְׁאֲרוֹתָם נוֹשְׂאוֹת. זֶבֶד טוֹב מְלֵאוֹת. חֶסֶד בְּעֵינֵיהֶם רוֹאוֹת: טוֹב בָּנִים כִּלְּלָם. יוֹדֵעַ פְּרִי מַעֲלָלָם. כָּל הַדֶּרֶךְ נִהֲלָם. לִפְנֵי כֹּל הִתְלִילָם. מִלֵּא כָּל־מִשְׁאֲלָם. נוֹאֲמֵי רָעָתָם הִפִּילָם. שֶׁבַע מִן הָאֱבִילָם. עַל כָּל־אֹם עִלָּם: פָּצוּ פֶה בְּשִׁירָה. צַדְּקוּ לְאָיוֹם וְנוֹרָא. קוֹל תּוֹדָה וְזִמְרָה. רַנְּנוּ לְשׁוֹרְרָה. שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. שַׁבְּחוּ לְהָעִיר בְּמוֹרָא. תָּקְפוּ כֻּלָּם לְהִתְאַזְּרָה. תַּנּוֹת בִּקְרִיעַת יַם סוּף וּבְמַכַּת בְּכוֹרִים לְהַגְבִּירָה: עזרת וכו׳

כל בו

זמרנים ומאריכים טעמי תפלה ושופכין לבן כמים בתפלתן בכל ראש חדש וכן ממליכים אותך במה שמקדשין הלבנה בכל חדש ונקט לשון בראש ירח ממליכים לפי שר״ח ניסן הוא ראש השנה למלכים כדאיתא בריש ר״ה: מכלולים. מעוטרים ביופי ובתאר׳ פניה. ויש מפרשים בירושלים שנקראת ציון מכלל יופי: פלולים. לשון תפלה כמו ויעמוד פינחס ויפלל: מעלים. משבחים ומרוממים: בחשבון ראש רגלים. בחדש ניסן שהוא בחשבון ראש לכל רגלים: מסגלים. חביבים: גזעי. עם ישראל שהם גזע וחלק מאותן שהיו ארבעה דגלים במדבר: פתרוסים. מצרים: מעשים. אונסין ודוחקים וחברו ועשותם רשעים וגו׳: והועמתו. נתחברו כמו עמיתו: רופסים. כמו שדורסין יין בגת: כי בגוחם. בהקב״ה שהוציאם מבטן: לשיחות. לתפלות: אבירים. הזקים האבות: שקד עליהם בליל שמורים. שהקדים ומיהר לגאלם בליל ט״ו בחדש ניסן שהיה לילה המשומר מן המזיקין: וקטל. והמית: מודררים. חפשים: תפן באני ישנה. תפן בתפלת ישראל שנקראת אני ישנה בגלות: ובאי בפתחי אולם. ישראל הבאים בשער ופתחי היכל מרוממים ומשבחים: כאופנים. כמלאכים: גלית ברבבי צבאות. גלית את עצמך ברבבות צבאות מלאכים: טוב בנים כללם. הקב״ה שנקרא טוב עיטרם לבני ישראל: התלילם. לשון הגביהם: משאלם. בקשתם: נואמי רעתם הפילם. אותם שדברו רע על ישראל הפילם בתהום רבה: עילם. נשאם והגביהם על כל: פצו. כמו פתחו: להעיר. להתעורר: להתאזרה. להתקשר בחוזק לשבח להקב״ה: תנות. לספר כמו יתנו צדקות ה׳: בקריעת ים סוף וכו׳. כמו שספרו בשעה שקרע הים והכה כל בכורי מצרים:

הש"ץ מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה
פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

קרובות הפיוט הזה מיוסד ע"פ א"ב. פיוט זה עד החודש הזה לכם לשמור.

אֲתִיּת עֵת דּוֹדִים כְּגָעָה. בְּאַחַת וְעֶשֶׂר פּוּט נְגָעָה. גִּישַׁת צִקּוּן כְּכֶפֶל כְּפָגְעָה. דִּלֵּג פַּעַם וְזֹאת רִגְּעָה: הִשְׁגִּיחַ עֹפֶר מֵחֲרַךְ אֲרֻבּוֹת. וְחִתֵּל אֶרֶךְ בְּתֶבֶס תַּעֲרוּבוֹת. זְמַן קָפַץ עֲשׂוֹת רַבּוֹת. חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְהַרְבּוֹת: טָס וַיֵּדֶא וְעִדֶּן שָׁנָה. יָקַץ כְּיָשֵׁן וְעֵר כְּמִשֵּׁנָה: חזן כָּסַף וְדָפַק בְּפִתְחֵי יְשֵׁנָה. לְחָפְשָׁה בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

לִי עוֹד תְּגוֹנֵן. בְּפָסוֹחַ וְגָנוֹן: חזן בְּגוֹנְנְךָ לְבָנוֹן. בְּמָגִנַּת יִנּוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים:

מְרִימֵי עֹל עֶגְלָה לְהַלְאוֹת. מִכְּאֵב הֲגִתָּה לְהַרְאוֹת אוֹת. נְאָקָה הֶחִישָׁה קֵץ הַפְּלָאוֹת. נֶחֱצוּ לְמָאתַיִם וָעֶשֶׂר אַרְבַּע מֵאוֹת: שֶׂה הַמְסֻבָּךְ לַעֲקֹד

עיון תפלה

אתית עת דודים כגעה. כאשר הגיעה **ואתתה** עת דודים לישראל הוא זמן הגאולה, עש"ה (יחזקאל טז, ח) ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים: **באחת ועשר פוט נגעה.** פוט זה מצרים לפי שנאמר (בראשית י, ו) ובני חם כוש ומצרים ופוט, נגעה בעשר מכות ועם כל מכה ומכה היה הדבר, כמו שאמר ריב"ל בשמו"ר פ"י סי' ב' כל מכה ומכה שהיתה באה על המצרים במצרים היה הדבר המשמש ובא עמה, וזהו בעשר ואחת: **גישת צקון מכפל כפגעה.** גישה צקון ופגיעה כלם לשון תפלה, גישה שנאמר ויגש אברהם (שם יח, כג), צקון שנאמר צקון לחש (ישעיה כו, טז), פגיעה שנאמר ויפגע במקום (בראשית כח, יא), תפלת האבות השוכנים במערת המכפלה: **דלג פעם.** דלג הקב"ה קי"ל שנים כמנין פע"ם: **וזאת רגעה.** ובזאת הרגיעה כנסת ישראל מעבודתה הקשה: **השגיח עפר.** השגיח הקדוש ב"ה הדומה לצבי או לעפר האילים: **מחרך ארבות.** מארובות השמים ומחרכיהם כמ"ש (שה"ש ב, ט) משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, משם השגיח וראה עני עמו: **וחתל ארך.** וחבש התחבשת רפואה: **בתבם תערובות.** הדם מלי מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז, ו) וכמו שנאמר מן בלל תֶּבֶל כן אפשר לומר מן בסס תֶּבֶס, ודרשו רז"ל על המקרא הזה (שמו"ר פי"ז סי' ג) בשני דמים נגאלו ישראל ממצרים בדם פסח ובדם מילה שנאמר ואומר לך בדמיך חיי שנתערבו שני הדמים האלה ביחד: **זמן קפץ עשות רבות.** קפץ על הזמן של ד' מאות שנה ועשה במצרים נפלאות רבות: **חדשים וגם ישנים להרבות.** ולהרבות לנו תורה ומצות חדשים נוספים על שבע מצות הישנים: **טס וידא.** עפף במהירות: **ועדן שנה.** ושנה זמן הגאולה: **יקץ כישן וער כמשנה.** עש"ה (תהלים עח, סה) ויקץ כישן ה' שהקיץ והתעורר כמו משנתו: **כסף ודפק בפתחי ישנה.** נכסף לגאלנו ודפק על פתחי ישראל להעירם משנתם: **לחפשה.** לקרא לה דרור וחופש:

לי עוד תגנון. עודך עתיד להגין עלי לעתיד לבא: **בפסוח וגנון.** עש"ה (ישעיה לא, ה) גנון והציל פסח והמליט: **בגוננך לבנון.** כאשר תגן על ביהמ"ק העתיד להבנות: **במגנת ינון.** בישועת המשיח ששמו ינון (סנהדרין צ"ח ע"ב).

מרימי עול עגלה להלאות. אתה ה' היית לנו כמרימי עול (הושע יא, ד) כהרימות מעל שכמנו עֻלָּהּ של מצרים הנקראת עגלה יפהפיה (ירמיה מו, כ) אשר הכביד עלינו עד **להלאות:** **מכאב הגתה.** הסירות אותנו מן הכאב כי ידעת את מכאובינו (שמות ג, ז), והגתה מלשון כאשר הגה מן המסלה (ש"ב כ, יג): **להראות אות.** להראות לנו אות לטובה, מתחלה הסירות מעלינו כאב השעבוד הקשה כמ"ש רבותינו (ר"ה י"א א) בר"ה בטלה עבודה מאבותינו והיינו ששה חדשים לפני הגאולה, ובזה הראית לנו אות לטובה לחכות על הגאולה השלמה: **נאקה החישה קץ הפלאות.** צעקת בני ישראל (שמות ו, ה) מהרה את הקץ לפני זמנו: **נחצו למאתים ועשר ארבע מאות.** הד' מאות שנה שנאמרו לאברהם נמחצו ונתקצרו לרד"ו: **שה המסובך.** השה אשר נאחז בסבך בקרניו: **לעקד צור.** לעקידת אברהם הנקרא צור (ישעיה נא, א) שעקד את יצחק בנו:

צוּר. סִים זִכְרוֹ בְּפֶקֶד נָצוּר. עֲמוּסִים כְּאָתְיוּ לְעֵת בְּצוּר. עֲדִימוֹ לְשַׁי יְהִי עָצוּר: פֶּלֶא עֲשׂוֹת נֶגֶד אָבוֹת. פָּץ מִבֶּעָשׂוֹר לְאָסְרוֹ בַּעֲבוֹת. חזן צְלִיחַת יַרְדֵּן בּוֹ לְהַתְווֹת. צְפִיַּת שֶׂה לְבֵית אָבוֹת:

לְךָ עוֹד נַקְשִׁיבָה. מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה נִשְׁאָבָה. חזן שְׂשׂוֹן יִשְׁעֲךָ לָנוּ הָשִׁיבָה. וּבִתְחִיַּת גֶּשֶׁם נֵחָשֵׁבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קִיחַת עֲלִיַּת עֶקֶד. הִיא נִצְּבָה בְּפֶקֶד. תְּוִיכַת בִּתְרֵי שֶׁקֶד. רִשְׁפֵּי לוּד לְיַקֵּד: רַחַשׁ יְשֵׁנִים כְּעָרֵב. דַּם תְּבוּסָה כְּעָרֵב. קֵץ חָשׁ וְקָרֵב. לְעוֹרֵר בְּתַנִּין קְרָב: שִׁמַּע מִכְסַת פְּסָחִים. אֲשֶׁר כִּסּוּ פְּסוּחִים. הִיא צִמְּתָה כַּסְלוּחִים. לְהַצִּיתָם כְּקוֹצִים כְּסוּחִים: תְּרָפִים כְּדֵי לְמַעֵט. מְנוּיֵי מְתֵי מְעָט. חזן תְּקֶף הֲדַרַת מֶלֶךְ מִלְּהִמָּעֵט. הָרְשַׁם לְהִמָּנוֹת בְּוְאִם יִמְעַט:

עיון תפלה

סים זכרו. נוסח זכרונו: **בפקד נצור.** בפקדון שמור לדורות: **עמוסים.** ישראל העמוסים מני בטן: **באתיו לעת בצור.** כאשר יבואו לעת צרה, או לעת תפלה כשיצטרכו להתפלל על צרותיהם, בצור לשון תפלה (דברים רבה ריש פרשת ואתחנן): **עדימו לשי יהא עצור.** יהיה השה הזה עצור בשבילם לשי ולקרבן להאזין שועתם ולהושיעם: **פלא עשות נגד אבות.** עה"כ (תהלים עח, יב) נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים. כי לא בצדקתם וביושר לבבם נגאלו אבותינו ממצרים אלא משמרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו (דברים ט, ה): **פץ מבעשור לאסרו בעבות.** הקב"ה דבר לאסור את קרבן הפסח מבעשור לחדש ונקרא יום זה: **צליחת ירדן בו להתוות.** נוה לקחתו בעשור לחדש לרמז שיעברו את הירדן להכנס לארץ בעשור לחדש, צליחת לשון העברה מלשון וצלחו הירדן (ש"ב יט, יח). ובפסיקתא דפרשת החדש ר' אבא בשם ר' יוחנן אמר הכא אתה אומר בעשור לחדש הזה ולהלן הוא אומר והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש למדנו שלקיחת הפסח עמדה להם בירדן: **צפית שה לבית אבות.** צפית לשון בקור שבארבעה ימים הללו היו מבקרים את הפסח ממום:

ממעיני הישועה נשאבה. עה"כ (ישעיה יב, ג) ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה:

ששון ישעך לנו השיבה. עה"כ (תהלים נא, יד) השיבה לי ששון ישעך: **ובתחית גשם נחשבה.** כאשר תוריד גשמי תחיה להחיות מתים נחשב גם אנחנו בעיניך להחיותנו:

קיחת עלית עקד. לקיחת אברהם את יצחק בנו להעלותו לעקידה: **היא נצבה בפקד.** היא שעמדה לישראל בפקדון: **תויכת בתרי שקד.** מה ששקד אברהם לבתר את כל אלה בתוך (בראשית טו, י), והיה צריך הפייטן לומר שקידת בתרי תוך, אך מפני החרוז שנה סדר המלות: **רשפי לוד ליקד.** בזכות הדבר הזה שרף הרשף של תנור העשן ולפיד האש אשר עבר בין הגזרים — את מצרים, וקרא אותה לוד עה"כ (שם י, יג) ומצרים ילד את לודים: **רחש ישנים כערב.** כאשר ערבה לה' תפלת האבות ישני עפר: **דם תבוסה כערב.** וביחד עם תפלת האבות ערב להקב"ה זכות דם תבוסת ישראל שהיו מתבוססים בדם פסח ובדם מילה כמבואר לעיל: **קץ חש וקרב.** החיש הקב"ה ומסר את הקץ: **לעורר בתנין קרב.** לעורר מלחמה עם פרעה התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו (יחזקאל כט, ג): **שמע.** לשון קבוץ מלשון וישמע שאול את העם (ש"א טו, ד): **מכסת פסחים.** קבוץ העם ומנותם לשחיטת הפסח במכסת נפשות: **אשר כסו פסוחים.** אשר שחטו ישראל הפסוחים ממכת בכורות, כסו בארמית שחטו, ושחטו אותו (שמות יב, ו) ת"א ויכסון יתיה: **היא צמתה כסלוחים.** המצוה הזאת הכריתה את המצרים הנקראים כסלוחים (בראשית י, יד): **להציתם בקוצים כסוחים.** מלה"כ (ישעיה לג, יב) קוצים כסוחים באש יצתו: **תרפים כדי למעט.** כדי להמעיט מספר התרפים והאלילים בארץ מצרים העובדים להם: **מנויי מתי מעט.** שם הקב"ה סימנו על הפסח בני ישראל הנקראים מתי מעט (דברים כו, ה) וישחטוהו ויאכלוהו: **תקף הדרת מלך מלהמעט.** כדי שלא ימעט כבודו ותוקפו של מלך מלכי המלכים הקב"ה ברוך הוא ברבות התרפים והאלילים בארץ: **הרשם להמנות בואם ימעט.** שורשם בתורה התנאי של ואם ימעט הבית וגו' ולקח הוא ושכנו וגו' למען יאכל השה עד תמו ולא ישארו ממנו אלא עצמות וגידים קרנים וטלפים הנזרקים לכלבים ויראו המצרים אחרית אלהיהם ועיניהם תמקנה בחוריהם, ועי"ז יתרבה כבוד שמים:

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לִשְׁמוֹר. בְּסֻכָּם אֲסוּפֵי הַר מוֹר. חזן וְאַתֶּם אַל יִגְמוֹר. שְׁלֹשֶׁת אוֹתוֹת בּוֹ לִשְׁמוֹר:

דּוֹרֵשׁ זֶה חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ. לְאוֹת וּלְמוֹפֵת קָדְשׁוֹ. חזן יְדִידֵי עַם קְדוֹשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

הַדּוֹם אֲשֶׁר מְגַר וְהוֹדִישׁ. כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחַדֵּשׁ בְּגֶדֶשׁ. חזן וְנוֹבִיל שַׁי בַּקֹּדֶשׁ. בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:

יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחִשַּׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ. מִפְּעָלוֹתֶיךָ פְּעוֹל בְּסַהַר סָפַרְתָּ. לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֶבְלוֹ שִׁפַּרְתָּ. לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צִפַּרְתָּ. לְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה זְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ. וּבְתְשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו

עיון

החדש הזה לכם לשמור. עליכם בני ישראל לשמור את המצות הנוהגות בחדש הזה הוא חדש ניסן: בסכם אסופי הר מור. שנתקדש על פי הסכמת הסנהדרין הנאספים בהר מור הוא בית המקדש: ואתם אל יגמור. בשמו"ר פט"ו סי' ב' א"ל מה"ם להקב"ה אימתי אתה עושה את המועדות? א"ל אני ואתם נסכים על מה שישראל גומרין ומעברין את השנה שנאמר אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. וכה"א אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם בין בזמנן ובין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו. ושם סי' כ' באותה שעה יוצא אור מבית המדרש ובא לפניהם (לפני הזקנים המעברין את השנה) והיו יודעים שנתרצה להם האלהים מה שהם גוזרים הקב"ה מסכים עמהם שנאמר אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. ובירושלמי כתובות פ"א סוה"ב א"ר אבין אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין ב"ד לעברו הבתולין חוזרין ואם לאו אין הבתולין חוזרין: שלשת אותות בו לשמור. בסנהדרין (י"א ע"ב) ת"ר על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה: דורש זה חדש בחדשו. הקדוש ברוך הוא שנקרא זה שנא' זה אלי ואנוהו דורש חדש ניסן בהתחדשו: לאות ולמופת קדשו. לעשות בו אותות ומופתים במצרים: הושיעה לו ימינו. (תהלים צח, א). כשראה הקב"ה שאין זכות לישראל להגאל אז הושיעה לו ימינו על דרך שנאמר (ישעיה סג, ה) ואביט ואין עוזר וגו' ותושע לי זרועי: הדום מגר נזיד עדש. ביהמ"ק שהוא הדום רגליו של הקב"ה שהריבו עשו שמכר בכורתו בעד נזיד עדשים: כהיום הזה יחדש. כמ"ד בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל (ר"ה י"א ע"א): בגדש. ביותר

תפלה

שלמות מאשר לפניו, מלשון התלמוד (ב"ב פ"א ע"ב) למהוק לא יגדוש: רבות עשית. בירושלמי ר"ה פ"א ה"ג א"ר סימון כתיב רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו לשעבר רבות עשית מכאן והילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, המאמר הזה נתקצר ממאמר יותר ארוך ובא בשלימותו בפסיקתא דרב כהנא פיסקא דהחדש הזה סי' ל"ז אר"ס מחשבותיך אלינו כל אותן אלפים ותמ"ח שנה עד שלא יצאו ישראל ממצרים היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות ומעבר עבורים ומקדש את השנים ומחשב את החדשים, כיון שיצאו ישראל ממצרים מסרן להם וכו' שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים: מפעלותיך פעול בסהר ספרת. כל הנסים שעשית לישראל לא עשית אלא בלילה בזמן ממשלת הסהר, ובבמדבר רבה פ"כ סי' י"ב זש"ה ליל שמורים הוא לה' הוא הלילה הזה כל הנסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה, ועי' מש"כ בבאור ההגדה בפיוט אז רוב נסים: לאותות ולמועדים חבלו שפרת. שפרת ויפית את גורלו של הסהר להיות לאותות ולמועדים: לתקופות ומחזורות קצו צפרת. צפרת מלשון ולצפירת תפארה (ישעיה כח, ה), עטרת ופארת את החדש ניסן להיות ראש לתקופות החמה ולמחזורות כי ניסן ר"ה לתקופות ומחזורות לפי שבו נתלו המאורות וכמ"ד בניסן נברא העולם (ר"ה י"א ע"א): לאלפים ותמ"ח זמנו בארת. כשהגיעה שנת ב'אלפים תמ"ח לבריאת העולם ונתת תורה לעמך אז בארת להם זמנו של הירח ודרכו והלוכו: ובתשע מאות עבורים עדיו עברת. ועד העת ההיא עברת אתה בעצמך ט' מאות העבורים כמו שהבאנו לעיל בשם הפסיקתא, והעבור הנוסף של ט' מאות לא קחשיב:

עִבַּרְתָּ. וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לְעַם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ. לָכֵן עַל כָּל־חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ. סִפְּרוֹ בִּקַּרְתָּ. קִצְבּוֹ חָקַרְתָּ. נְזָלוֹ הֵקַרְתָּ. פְּלָאוֹ סָקַרְתָּ. מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ. וּבוֹ יְקַרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

כוונת המחבר לבאר כאשר נתקשה משה במולד הלבנה אז נתעטף הקב"ה והושיב בית דינו וקדש החודש בפני משה וחתום שם המחבר בראשי החרוזים אלעזר בירבי קליר:

אֲבִי כָּל־חוֹזֶה. חָל בּוֹ בְּמַחֲזֶה. כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה. תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ. מִתְּחִלָּתוֹ. וְאֹרֶךְ מְלֵאָתוֹ. עַד תַּכְלִיתוֹ: עִמְּתוֹ לְהַרְאֵהוּ. וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ. עַד בְּאֶצְבַּע הֶרְאָהוּ. אָז בָּן וְרָאָהוּ: זָהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ. תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ. פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ. כָּל־עַיִן יְעַשֵּׁשׁ: רוֹאָיו לְבַקֵּר. עֵדָיו לְחַקֵּר. מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר. מְמִירָיו לְעַקֵּר: בְּמֶדֶד לוֹ שֵׂעָר. עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר. עַד שְׁטִיפַת שֵׂעָר. יְקַבְּלוּ יוֹשְׁבֵי שַׁעַר: יָדְעוּ תְבוּנָה. לְחַוּוֹת לְאֹם נְכוֹנָה. לְהוֹרוֹת לְיוֹדְעֵי בִינָה. צֹרֶךְ לְבָנָה: רְגָלִים לְיַשֵּׁב. זְמַנִּים לְחַשֵּׁב. בְּעִבּוּר אֵיךְ

עיון תפלה

חדשו הגברת. החשבת חדש ניסן על כל חדשי השנה לשומו ראשון: **ספרו.** מספר ימיו: **קצבו חקרת.** קצב מולד החדש שהוא כ"ט י"ב תשצ"ג: **נזלו הקרת.** המימות בניסן קרים: **פלאו סקרת.** ראית את הנפלאות שעשית בחדש הזה: **מועדו יקרת.** הוקרת את מועדו שהוא חג המצות יותר מכל המועדים:

אבי כל חוזה. משה אדון הנביאים: **חל בו במחזה.** התפלל אל ה' על דבר מחזה הירח: **כנאמר לו חזה.** כאשר אמר לו הקב"ה ראה: **תבנית החדש הזה.** תמונת הלבנה בחדושה: **להבין קצב מולדהו מתחלתו.** להבין שעור הלבנה ברגע המולד: **וארך מלאתו עד תכליתו.** בכמה ימים תהיה הלבנה במלואה ובכמה ימים תכלה ותחסר: **עמתו.** הכרו אליו כחבר ועמית: **להראהו.** למען יראה ויבין: **ולא הכיר מראהו.** ובכל זאת לא הבין: **עד באצבע הראהו.** עד שהראה לו באצבע ואמר כזה ראה וקדש: **זהר לשעות שש.** אם הזהיר מולד הלבנה החדשה ביום כ"ט לחדש בשש שעות על היום או יותר: **תארו להתאשש.** התאר הזה מורה שיתאשש ויתחזק החדש שעבר בכדי יום א' כלומר מצרפין את יום השלשים לחדש שעבר ועושין אותו מלא, והטעם שא"א ללבנה להיות נראית עד שיחשך יום כ"ט ויתחיל יום השלשים משום דשית שעי אחר המולד מיכסי סיהרא ויאחר שהיה המולד אחר חצות תתחיל הלבנה להראות עד אחר התחלת המעל"ע השלשים לפיכך אין מקדשין אותו ביום ההוא כי צריך להיות לילה ויום מן החדש (ר"ה כ' ע"ב): **פחות משש כל עין יעשש.** הוא טעם למה שקדש מפני מה תארו להתאשש לפי שאין הלבנה נראית לעינים שעור שש שעות אחר הולדו, הירח יעשש ויכהה כל עין אשר תבקש לראותו בשש השעות האלה: **רואיו לבקר.** זאת הודיע הקב"ה למשה כדי לבקר ע"ז את העדים כשיבואו ויאמרו ראינו את החדשה לפני שקיעת החמה והמולד היה מחצות היום ואילך אז יודעים אנו כי עדי שקר הם: **מאמיריו ליקר.** להוקיר את העדים המאמירים ומסכימים עם זה הכלל: **ממריו לעקר.** הממירין את הכלל הזה בשקר לעקרם משרש, ורמז על המסופר בברייתא (ר"ה כ"ב ב') פעם אחת בקשו בייתוסים להטעות את החכמים וכו' והשוכרך ימתח על העמוד: **במדד לו שער עביו איך לשער.** כי הא דתנן התם (כ"ד ע"א) דמות צורות לבנות היו לו לר"ג בטבלא ובכותל שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה: **עד שטיפת שער.** אפי' אם נראתה הלבנה אך כחוט השערה מקדשין אותה, ולשון שטיפת שער לוקח מלשון התלמוד (ויק"ר פט"ו סי' ג') כי פלג לשטף תעלה א"ר נרכיס אית אתרא דצווחין לשערא שיטפא, עיי"ש ובגמ' ב"ב ט"ז ע"א: **יקבלו יושבי שער.** אפילו כשיעור קטן כזה יקבלו הסנהדרין היושבים בשער המשפט ויקדשו על פיו: **ידעו תבונה.** הקב"ה הודיע למשה דרך תבונות כדי לחוות ולהורות לאם ישראל נכונה אמת מלשון כי אין בפיהו נכונה (תהלים ה, י): **רגלים לישב.** להושיב ולקבוע את המועדים על מכונם: **בעבור איך לישב.** כמה צריכים לישב ולעיין בעבור השנה דתנן בריש סנהדרין רשב"ג אומר בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה

לַיָשֵׁב. וְסוֹד מָה לְהַקְשֵׁב: בְּפָנָיו צָגוּ אֵילֵי קֹדֶשׁ. לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ: וְאֵל נִתְעַטֵּף בְּקֹדֶשׁ. כִּמְקַדְּשֵׁי חֹדֶשׁ: יָהּ בְּדָקָם לְעֵינוֹ. וְעֵדוּתָם דִּקְדֵּק בְּמַחֲנוֹ (נ״א בִּמְעָנוֹ). וְהַכֹּל צִוָּהוּ בִּמְעוֹנוֹ. מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ: קֵץ מוֹלַדְתּוֹ (נ״א מוֹלָדוֹ) חָל לְהַקְצוֹת. בְּיוֹם רְבִיעִי בֶּחָצוֹת. וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת. לֹא נִכַּר בַּחוּצוֹת: לָאָה צִיר וּפָחַד. וְתָר מֵעֵת לְעֵת סִפּוּר אֶחָד. וְצוּר פָּץ לוֹ וְיִחַד. מֵעֶרֶב וְעַד עֶרֶב מְנוֹת אֶחָד: יַלְדוּת חֶרֶס וְסַהַר בּוֹ בְּיוֹם חֶשְׁבּוֹן מִצּוּ. וְכִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחִלּוּן אֶחָד נִמְצָאוּ: חזן רֵעִים כְּנִתַּן לָמוֹ מַסֹּרֶת אִמְּצוּ. לְחַשֵּׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סְפוּרוֹת בְּמִצָּאוּ: אל נא וכו׳

חזן וקהל רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם. לִפְסֹחַ עֲלֵיכֶם. לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם. קָדוֹשׁ:

חזן וקהל לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן. נְצוּרֵי כָאִישׁוֹן. לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן. קָדוֹשׁ:

עיון תפלה

בשבעה: וסוד מה להקשב. בשמו"ר פט"ו סי' ב' באותה שעה יוצא אור מבית המדרש ובא לפניהם והיו יודעים שנתגלה להם האלהים: בפניו צגו אילי קדש. בפסיקתא דהחדש הזה לכם הוצאת בובר סי' רי"ב ר' ברכיה בשם ר' יוחנן אמר נתעטף הקב"ה בטלית מצוייצת והעמיד למשה מכאן ולאהרן מכאן וקרא לגבריאל ולמיכאל ועשה אותן כשלוחי החדש ואמר להם כיצד ראיתם את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה וכמה היתה גבוהה ולאן היתה נוטה וכמה היה רחבה? ואמר להם כסדר הזה שאתם רואים כך יהיו בניי מעברין את השנה למטה על ידי זקן ועל ידי עדים ועל ידי טלית מצוייצת: מקדש החדש בזמנו. הלשון הזה במסכת סופרים פרק י"ט הלכה ח' מקודש בזמנו מקודש בעבורו מקודש בתורה מקודש בהלכה מקודש בעליונים מקודש בתחתונים מקודש בארץ ישראל מקודש בציון מקודש בירושלם מקודש בכל מקומות ישראל מקודש בפי רבותינו מקודש בבית הועד, עד כאן: קץ מולדתו חל להקצות. מולד ניסן של שנת יציאת מצרים המקצה ומפליג חדש ניסן מחדש אדר שלפניו חל: ביום רביעי בחצות. המולד ההוא חל ביום ד' בחצות היום: ועד שלשים מרוצות לא נכר בחוצות. שש שעות של יום ד' מחצות עד השקיעה לא נראה כלל מטעם דשית שעי אחר המולד מיכסי סיהרא, ובכל י"ב שעות של ליל חמישי לא נראה ליושבי מצרים אלא למשה ולאהרן בלבד שהקב"ה הראה להם באצבע, וקדשוהו ביום החמישי אבל כל ישראל לא ראוהו, גם בכל י"ב שעות היום החמישי לא נכר בחוצות מפני אור השמש, ולעת ערב נראה לכל. ובירושלמי ר"ה פ"ב ר' שילא דכפר תמרתא עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו מכאן ידע מבואו עשה ירח למועדים, א"ר ברכיה כתיב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בט"ו יום לחדש כל יממא (כשישקע השמש) בליליא מועלא י"ד מסמיכין אית בה הוי משקיעת החמה את מונה ללבנה, כי מולד ניסן היה ביום ד' בחצות היום ותחלת הראות הירח לכל היה בתחלת ליל ו', ואם אתה מונה לחדש הלבנה מיום השני לא תמצא אלא י"ד שקיעות מר"ח ניסן עד היום שיצאו ממצרים והרי כתוב בט"ו לחדש, וכן אי אפשר למנות מיום המולד דהיינו מיום הרביעי דא"כ היתה יציאת מצרים בט"ז לחדש, אלא ע"כ שר"ח היה ביום החמישי, כי ימים אנחנו מונים לחדש ולא שעות לפיכך ראוי למנות משקיעת החמה של יום ד' דהיינו מיום ה': לאה ציר ופחד. משה נלאה בחשבונו ונמלא פחד כשהראהו את המולד בחצות יום ד': ותר מעת לעת ספור אחד. תר במחשבתו לעשות ר"ח בחצי היום ולמנות מעל"ע עד למחרת בחצי היום וכך כל החדש: וצור פץ לו ויחד. והקב"ה אמר לו שאין ראוי לעשות כן כי ימים אנחנו מונים לחדשים ולא חצאי ימים: מערב ועד ערב מנות אחד. כדמסיק התם בירושלמי אמר רבי יוחנן ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ולפיכך צריכים לחשוב ראש חדש ניסן מיום ה' ואילך ועל זה שמח משה בנתבררה לו האמת: ילדות חרס וסהר בו ביום חשבון מצו. משה ראה בזה מעין דוגמא של בריאת העולם, כי המולד והתקופה אירע אז ביום הרביעי כאשר מ"ה את חשבונם, וביום הרביעי נתלו המאורות ברקיע בתחלת בריאתם, ותחלת חשבון התקופה היה אז בתחלת ליל ה' בשנת השתים עשרה למחזור גדול פ"ח לפי סדר דב"ז הגא"ו, וגם ר"ח ניסן נחשב מתחלת ליל ה': רעים. ישראל הנקראים רעים למקום כמו שנאמר למען אחי ורעי: כנתן למו מסורת. כאשר נתנה להם מסורת סוד העבור: אמצו לחשב וגו' ספורות במצאו. התאמצו לחשב ולעבר על פי הספורות והסימנים שנמצאו לזה:

מיוסד ע"פ א"ב בראשי החרוזות.

אדון מקדם תכנו ראש. בינו לא גל בספר תולדות ראש. גלהו תחלה לכם לדרוש: דרש להשוות בו גיה ואישון. הפלא מכל עם ולשון. ולא המסר לאדם הראשון: זמן עדנה בו בשרה. חנוט לקצו עקוד למוסרה. טפיה בכן בו בשרו בשורה: ירח אשר לא פענח לראשונים. כמוס לצפון חדשים וגם ישנים. לראש הושם לארבעה ראשי שנים: מועדים מזמין לנדגלים. נועדים בו עינימו ציורי רגלים. ספור הוא למלכים ולרגלים: עבור מעברים לשמרו במועדו. פרה ואביב תקופה בם לועדו. ציון שלשתם יצרפו לסעדו: קדש בראשו ושלישו חציו ורבו לשמר. לקדש לקחת לחגג לקצור ולגמור. ראשו בכל דור. שמו הוא לרכב על חמור: שמירת שלישו בירדן עמדה. שלהבת חציו שאון פול השמידה. תשועת קצירו ימיני העמידה: לכם הוא ראשון. נצורי כאישון. להעריץ לאל אחרון וראשון. קדוש:

עיון תפלה

אדון. הקב"ה: מקדם תכנו ראש. מתחלת היצירה תכנו להיות ראש חדשים, כמ"ד בניסן נברא העולם: בינו לא גל בספר תולדות ראש. סודו לא גלה אפי' לאדה"ר בספר תולדות אדם: גלהו תחלה לכם לדרוש. מתחלה גלהו לכם בני ישראל כמש"נ החדש הזה לכם: דרש להשוות בו גיה ואישון. צריך להשוות על ידו מהלך השמש אשר נגה לו עם מהלך הלבנה שהיא גוף אפל ואישון מלשון באישון לילה ואפלה (משלי ז, ט): הופלא מכל עם ולשון. הסוד הזה של עבור השנה מכוסה מכל העמים שהם מונים לחמה: זמן עדנה בו בשרה. בזה החדש נתבשרה שרה על יצחק ואחרי בלותה היתה לה עדנה: חנוט לקצו. לקץ השנה ההיא נהגם ונולד יצחק שנעקד אחרי כן למוסרה, מלשון התמוד הבג, וגם במקרא (איוב לט, ה) ומוסרות ערוד מי פתח: טפיה. ילדיה: בכן. על כן בזכות העקידה: בו בשרו בשורה. נתבשרו לגאול בניסן בזכות עקידת יצחק שנולד בניסן: אשר לא פענח. שלא גלהו הקב"ה: כמוס לצפון חדשים וגם ישנים. החדש הזה כמוס ונעלם לצפון ולאוצר נקרבו גם הנסים החדשים שעתיד הקב"ה לעשות וגם הנסים הישנים שכבר נעשו בו ביציאת מצרים: לראש הושם. ומפני חשיבותו הושם לראש לכל ראשי השנים: מועדים מזמין לנדגלים. החדש הזה מזמין את כל מועדי השנה לישראל הדגולים בארבעה דגלים: נועדים בו עינימו. עיני העדה הם הסנהדרין נועדים ומתאספים בשבילו בבית ועדם ושולחים. ציורי רגלים. שלוחים לרגל ולתור את מעמד הירח כדי לקדשו בזמנו: ספור הוא למלכים ולרגלים. כדתנן מס' ר"ה באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים: לשמרו במועדו. כדאמרינן (שם כ"א א,) שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה (ניסן של חמה) שיהא בחדש ניסן (של לבנה):

פרת ואביב. בסנהדרין (י"א ע"ב) ת"ר על ג' דברים מעברין את השנה על האביב (שלא בשלה עדיין תבואת השנה) ועל פירות האילן (אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת שצריכים להביא בכורים בבואו לרגל) ועל התקופה (שאין תקופת תשרי נופלת עד אחר החג או תקופת ניסן אינה נופלת עד ט"ז בניסן): ציון שלשתם יצרפו לסעדו. שם פ"א אבל עושין אותן סעד לשנה עיי"ש בפרש"י: קדש בראשו וכו'. החדש הזה הוכן ונתקדש בראשו ובשלישו ובחציו וברובו: לשמור. להיות שמור לדורות: לקדש. תחלת החדש: לקחת. שה לק"פ: לחגג. בקר לחגיגה: לקצור. קציר העומר: ולגמור. כל ההלל בקדושה, עי' ב"י בטוא"ח סי' תכ"ט בד"ה והכי איתא. — וארבעה זמנים הללו הולך הפייטן ומפרש: ראשו בכל דור. כן הגיה הגאון ר' חיים ברלין (הי"ו) [זצ"ל] ונכון וקאי על ראשו דלעיל, מהו קודש בראשו שהוזמן לביאת המשיח שנאמר בו עני ורוכב על חמור (זכריה ט, ט): שמירת שלישו בירדן עמדה. מה שאמרנו למעלה ושלישו לשמור, דבר זה נתקיים בירדן שהעם עברו את הירדן בעשור לחדש הראשון (יהושע ד, יט): שלהבת חציו שאון פול השמידה. השלהבת אשר יצאה מאת ה' לשרוף כל חילו של מלך אשור היתה בחצי חדש ניסן, עי' נוס"כ בבאור ההגדה בפיוט אמץ גבורותיך בד"ה שורשו משמני פול ולוד. ורמז עוד במלת שאון על פרעה עפ"ה (ירמיה מו, יז) קראו שם פרעה מלך מצרים שאון: תשועת קצירו ימיני העמידה. רמז על המסופר במנחות (ס"ד ע"ב) כי מנחת עומר לא הוו ידעי מהיכא מייתו עומר אכרזו אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידא אאיגרא והדא ידיה אצריפא אמר להו מרדכי (הימיני) איכא דוכתא דשמיה גגות צריפין וכו' בדקו ואשכחוהו:

סוא

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

סלוק. מבאר והולך כל הנקרא ראשון כמו שר"ח ניסן נקרא ראשון ומבאר שהגאולה תהיה בניסן:

הוּא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְנֶאֱמָנוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאִוּוּיוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְנוֹחֲלָיו נִקְרְאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאוֹיְבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאֹהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְגוֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לַעֲבוֹר בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְקַעְקֵעַ שְׂרִידֵי אַדְמַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְעוֹרֵר צוּרִים הַחֲצוּבִים מֵרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְרַצּוֹת חִדּוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: וְעוֹד בַּל יִזָּכְרוּ רִאשׁוֹנִים. כִּי יְחֻדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים. פְּלָאִים מְפֻלָּאִים מְשֻׁנִּים. וְיָקִיצוּ כָּל יְשֵׁנִים. מְהַלְּלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים מְשֻׁנָּנִים: וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה בְּנָבִיא. כִּי אִם חַי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא. וְאָז אֵל יִשְׁאַג כְּלָבִיא. לַעֲרוֹךְ קְרָבִי. חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא. בְּיַד אִישׁ נָבִיא. מִשֵּׁבֶט לֵוִי. לְהָשִׁיב לְבָבִי. לְחַדֵּשׁ קְרָבִי: וְיַצְמִיחַ

עיון תפלה

הוא נקרא ראש וראשון. החדש ניסן נקרא ראש וראשון שנא' החדש הזה לכם **ראש** חדשים **ראשון** הוא לכם (שמות יב, ב) ודברי הפייטן מקורם בשמו"ר פט"ו סי' א' ד"א ראשון הוא לכם כביכול הקב"ה שנקרא ראשון וציון נקראת ראשון ועשו נקרא ראשון ומשיח נקרא ראשון יבא הקב"ה שנקרא ראשון ויבנה ביהמ"ק שנקרא ראשון ויפרע מן עשו שנקרא ראשון ויבא משיח שנקרא ראשון בחדש הראשון: **ונאמנו.** ודברו, הדבור הזה של החדש הזה לכם שהוא תחלת דבורי התורה: **ומועדו.** ראשון לכל מועדי השנה: **ואוויו.** זה בית המקדש שנאמר (ירמיה יז, יב) כסא כבוד מרום מראשון, וקרא אותו אווי עפ"ה (יחזקאל כד, כא) מחמד עיניכם: **ונוחליו.** ישראל שנאמר בהם ראשית תבואתו (ירמיה ב, ג): **ואויבם.** זה עמלק שנקרא ראשית גוים (במדבר כד, כ):**ואוהבם.** זה אברהם שנאמר הראשון אדם תולד (איוב טו, ז) ונדרש על א"א: **וגואלם.** זה משיח שנאמר ראשון לציון הנה הנם (ישעיה מא, כז): **העת יבוא בראש וראשון.** הזמן אשר יבא המשיח הוא בחדש הנקרא לעיל ראש וראשון: **בקץ אשר הוא ראש וראשון.** בהגיע קצו של עשו שהוא ראש וראשון כדלעיל, כלומר כשתתמלא סאתו: **לעבור בראש וראשון.** אז הזמן המועד להקב"ה לעבור לפנינו בראש שנאמר (מיכה ב, יג) ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם: **לכונן נכון בראש וראשון.** לכונן לנו את ביהמ"ק שנאמר בו (ישעיה ב, ב) נכון יהיה הר בית ה' בציון הנקראת ראש וראשון שנאמר (שם מא, כז) ראשון לציון הנה הנם: **ואתו נוצר רוח ראש וראשון.** וביחד עם ביהמ"ק נוצר רוחו של מלך המשיח הנקרא ראש וראשון כדלעיל, ובבראשית רבה פ"ב סי' ד' ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח, ושם סי' ה' מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי בראשית ברא אלהים הרי בנוי וכו': **לעורר צורים החצובים בראש וראשון.** להחיות האבות שנאמר בהם (שם נא, א) הביטו אל צור חצבתם, המה יתעוררו מקברם בחדש ניסן הנקרא ראש וראשון: **לפעול חדשות בראש וראשון.** לפעול נפלאות חדשות. בחדש ראש וראשון: **לרצות חדוש תשורת ראש וראשון.** לקבל ברצון את הקרבן החדש אשר נקריב בר"ח ניסן לע"ל, כמו שנאמר (יחזקאל מה, יח) בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש: **להוביל בו שי לראש וראשון.** בהקרבן ההוא מוביל שי להקב"ה הנקרא ראש וראשון: **ועוד בל יזכרו ראשונים.** עפ"ה (ישעיה מג, יח) אל תזכרו ראשונות וגו' הנני עושה חדשה עתה תצמח: **משננים.** מלשון ושננתם לבניך (דברים ו, ז): **ולא יאמרו עוד.** (ירמיה כג, ז) ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את ב"י מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות וגו': **ואז אל ישאג כלביא.** עפ"ה (ירמיה כה, ל) ה' ממרום ישאג וגו' ומלה"כ (ישעיה ס, כט) שאגה לו כלביא: **לערוך קרבי.** להלחם מלחמתי: **ביד איש נביא משבט לוי.** אליהו שהוא פינחס הכהן: **להשיב לבבי.** כמו שנאמר (מלאכי ג, כד) והשיב לב אבות על בנים: **לחדש קרבי.** נברך את ה' בכל קרבי: **ויצמיח צמח.** הוא מלך המשיח עפ"ה זכריה

צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה. וְאִתּוֹ יִהְיוּ רוֹעִים שִׁבְעָה. וַיְחַדְּשׁוּ לְאֹם דְּבָרִים שִׁבְעָה. וַיִּתְכַּסֶּה מֵהֶם שָׁבֻעִים שִׁבְעָה: וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים. אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מְקֻדָּשִׁים. וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן קָדָשִׁים. עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. עַד בֹּא רִאשׁוֹן לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים. וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים. הַנִּשְׁאָרִים מֵעֹל קְדֵשִׁים. וְיֵרָאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים. לְחַדֵּשׁ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים. לִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים. בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים: וְאָז יְצֻוֶּה חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ. מַה כְּהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל־חֹדֶשׁ. וַעֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל־חֹדֶשׁ. הִיא תַקְדִּים תְּהִלָּה לְכָל־חֹדֶשׁ. כִּי כְמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל־חֹדֶשׁ. כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכָל־חֹדֶשׁ: וְתֵעָשֶׂה בּוֹ חֲדָשָׁה. לִבְרֹאת אֶרֶץ חֲדָשָׁה. לְהִנָּתֵן דָּת (נ"א דֵּעָה) חֲדָשָׁה. לִכְרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה.

עיון תפלה

(זכריה ג, ח) כי הנני מביא את עבדי צמח: נקוב שבעה. כמ"ש שם (ט) על אבן אחת שבעה עינים: ואתו יהיו רועים שבעה. דוד באמצע אדם שת ומתושלח בימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו (סוכה נ"ב ב'): ויחדשו לאם דברים שבעה. ארון ולוחות וכפרת וכרובים ומקלו של אהרן וצנצנת המן ורוה"ק, ועי' יומא כ"א ב': ויתכסה מהם שבועים שבעה. רש"י (דניאל יב, יב) גרס כאן שבועים ששה: ולא לעדרי צאן קדשים. ולא יתגלה לכל ישראל עד סוף ו' חדשים מתשרי עד ניסן כי אם לקדושים אשר בארץ: הנשארים מעול קדשים. מעולם של בני מלכות הרביעית: למשוח קדש קדשים. (דניאל ט, כד): לפתוח דלת לקדושים. (יחזקאל מו, א) שער החצר הפנימית וגו' יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח: חדוש עבודת חדש. (שם שם, ו) וביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל תמימים יהיו: להנתן דת חדשה. בחנם פרחו האחרונים ושלחו יד והניהו דעה חדשה. וכבר ביארתי דבר זה בביאורי להושענות, ועיין היטב מש"כ בספר העקרים מאמר ג' פרק י"ג. ואין זה סותר כלל וכלל להעיקר הגדול הנשרש אצלנו שהתורה הזאת אשר בידינו היום לא תוחלף ולא תומר אפי' בהמיר ארץ, כי אין כונת חז"ל באמרם תורה חדשה או דת חדשה שינתנו לנו מצות חדשות או יתבטלו הישנות, זה אי אפשר (ובהמאמר מצות בטילות לעתיד לבא כונו על אחר

*) אמר המאסף: לדעתי נוסדו הדברים על הכתובים (ירמיה לא, ל—לג) „הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל... ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי (לפי שהיה אז טבעם נוטה אל הרע והפרו התורה לכן הופרה הברית שנכרתה על תנאי שלא יחטאו) כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל... נתתי את תורתי בקרבם (ת ו ר ת י ה י ד ו ע ה שנתנה מסיני בספר, אתננה אז בקרבם, כלומר שתהיה להם כדבר טבעי שבקרבם ויקיימוה מצד הערת השכל) ועל לבם אכתבנה (כי לבם יהיה מלא מחוקי התורה הטבועה בקרבם ולא תתעורר אצלם בחירה תיפך התורה ואז לא תופר עוד הברית). והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם (שדבקות האלהות עמהם לא תפסק עוד), וזאת כוונת הדברים להנתן דת חדשה שהתורה ש נ ת נ ה מ ס י נ י בספר, תנתן לעתיד מחדש נתינה חדשה ב ק ר ב ם (ככתוב „נתתי את תורתי בקרבם") ותכתב על לבם (ככתוב, ועל לבם אכתבנה תחת שנכתבה ב ס פ ר, ותהיה להם כדיוטגמא חדשה (דיוטגמא מצות המלך בכתב) (כמ"ש בספרי, אשר אנכי מצוך ה י ו ם, שלא יהו בעיניך כ ד י ו ט ג מ א י ש נ ה שאין אדם סופנה (פי' שאינה דבר חשוב) אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה) ואז תתחדש הברית בין ה' וישראל שלא תופר עוד, והיו כבריאה חדשה, דבוקה בה' להתחדש רוח חדשה שתהיה נטייתה אל הטוב והישר.

וכדי שלא יטעה אדם לתרגם הפיוט כצורתו, אביא בזה איזה דברים מרבותינו הראשונים ז"ל:

רב סעדיה גאון ז"ל כתב בספר האמונות והדעות מאמר ג' פ"ז וז"ל „כבר קבלו בני ישראל קבלה גמורה שמצות התורה אמרו להם הנביאים עליהם שלא יבוטלו, ואמרו ששמעו זה במאמר המפורש, יסתלק ממנו כל מחשב וכל סברא... מורה על זה תחלה מה שרוב המצות כתוב בהן לדורותיכם, ועוד מ"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים לג, ד) ועוד כי אומתנו איננה אומה כ"א בתורותיה כיון שאמר הבורא שהאומה תעמוד כל זמן עמידת שמים וארץ מן ההכרח שתעמוד תורתה כל ימיהם והוא שאמר הנביא „כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים כו' אם ימושו החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל וגו' (ירמיה לא, לה) וראיתי באחרית הנבואות מזהיר על שמירת

להבראות בריאה חדשה. להתחדש רוח חדשה. להוביל בו שי מנחה חדשה: והחמה ולבנה תתחדש. ואורם שבעתים יחדש. שתים בשנה יתחדש. ויצמצם שכינתו בתוך שער החדש. ויקרא לו שם חדש. כשם העיר מיום המקדש. ויתן לעם לב חדש. לשורר בפיהם שיר חדש. שיר מפאר ומחדש. על כל שיר מהלל ומקדש: כי שירי אראלים. אשר שיר ותשבחות מהללים. לפני שיר זה לא חלים: ונצות אלים. אשר קול המלה צוהלים. לפני שיר זה לא ממללים: ורנן גלגלים. אשר אם הרשו כל

עיון תפלה

אזר התחיה שנא׳ במתים חפשי, אלא כוונתם שיתגלו לנו טעמי התורה והמצות שנסתרים ממנו עתה ועל ידי זה תתראה לפנינו כתורה חדשה שטעמיה נגלים: **ואורם שבעתים יחדש**. (ישעיה ל, כו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים: **שתים בשנה יתחדש**. קבלה בידו שבשתי התקופות ניסן ותשרי יתחדש אורם: **ויקרא לו שם חדש כשם העיר וכו׳**. (יחזקאל מח) הפסוק האחרון ושם העיר מיום ה׳ שמה: **ורנן גלגלים אשר אם הרשו כל גוללים**. אם מתנה רשות להגלגלים

התורה אשר נתן משה עד יום הדין, ושליחות אליהו הנביא קודם הוא אמרו „זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב וגו׳ הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה׳ הגדול והנורא (מלאכי ג), עד כאן לשונו של רב סעדיה גאון ז״ל.

הרמב״ם ז״ל כ׳ (הלכות יסוה״ת פ״ט ה״א) דבר ברור ומפורש בתורה שהיא [התורה] מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר (דברים יג, א) את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו [ובמו״נ מסיים שהתורה נתנה תמימה ככתוב (תהלים יט), תורת ה׳ תמימה ואי אפשר שתשתנה בשום זמן] ונאמר (דברים כט, כח) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם וכה״א (ויקרא ג, יז) חקת עולם לדורותיכם ... הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך אם יעמוד איש ... ויעשה אות ומופת ויאמר שה׳ שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה ... או שיאמר שאותן המצות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצות לפי זמן היו הרי זה אסור להאמין לו (תמצית מסקנת הרמב״ם).

ובהלכות תשובה פ״ג ה״ח כתב „שלשה הם הכופרים בתורה... והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אע״פ שהיתה מעם ה׳״... ובהלכות מלכים (פי״ב ה״ב) כתב אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד... ואינו בא מלך המשיח לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא... עד כאן לשונו של הרמב״ם ז״ל.

וזאת תמצית לשון הרד״ק (ירמיה לא, לא)... והנביא מלאכי חותם הנביאים אמר בחתימת דבריו „זכרו תורת משה עבדי״ וגו׳ וכל אותה הפרשה היא לעתיד כמו שחתם הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו׳ הרי מבואר כי לא תהיה לעולם תורה חדשה אלא אותה שנתנה בהר סיני כמ״ש אשר צויתי אותו בחורב...

וכתב הסמ״ג (בהקדמתו לחלק שני) ז״ל... וכאשר רצה אדון הכל ליתן תורה הסה השמים ושמי השמים על הר סיני בקולות ולפידים נוראים וקרא למשה בחירו ואמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם (שמות יט, ט). ולמההוצרך לזה והלא כבר כתוב על הים (שם יד, לא) ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו, אלא כך אמר הקב״ה למשה אני רוצה שיאמינו בך ישראל שאתה נביא ע״י אותות ומופתים שעשית, אבל בתורה שאני רוצה ליתן איני רוצה שיאמינו בך ע״י שום אות ומופת, אלא ע״י שישמעו באזניהם שאני מדבר עמך, ולכך עשה הקב״ה את הדבר הזה שאם יאמר להם איש לעזוב תורתם ולעבוד אלהים אחרים ויתן להם אות ומופת, יכולין ישראל לענות לו אם אפילו תרבה אותות ומופתים כמשה בן עמרם לא נאמין אותך בחילוף תורתנו אלא אם כן נשמע באזנינו שידבר ה׳ עמך כמו שדיבר עם משה, כי אפילו משה בחירו נאמן ביתו לא רצה שנאמינהו בתורה אלא ע״י מה ששמענו שדיבר עמו. ולאחר שנתן את התורה אמר (שם כ, כב) אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, כלומר אין לכם להאמין עוד לשום

בּוֹלְלִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא כּוֹלְלִים: וְאֵימַת כְּרוּבִים. אֲשֶׁר הֵם צָגִים כְּמוֹ רוֹבִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא כָּרְבִים: וְהַדְרַת אוֹפַנִּים. אֲשֶׁר הֵם מְרֻבְּעֵי פָּנִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא סוֹפְנִים: וַהֲמוֹן גְּדוּדִים. אֲשֶׁר הֵם הוֹד אֵל מַגִּידִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא בָאֲגָדִים: וְסוֹד עִירִין. אֲשֶׁר כְּעֵין קָלָל בּוֹעֲרִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאֲרִים: וְרֶגֶשׁ קַדִּישִׁין. אֲשֶׁר לַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַקְדִּישִׁים: וְנַהַם שִׁנְאַנִּים. אֲשֶׁר טַעְמָם לֹא מְשַׁנִּים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְשַׁנְּנִים: וּפַחַד שְׂרָפִים. אֲשֶׁר בְּרֶגַע כֹּל שׂוֹרְפִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים: כִּי כָּל־מַחֲנוֹת מְשָׁרְתִים קְדוֹשִׁים. מְשָׁרְתָיו יְהוּ מַקְדִּישִׁים: וְגַם הֲמוֹן צְבָא מַלְאָכִים. מַנְעִימָיו יְהוּ מַמְלִיכִים: וּמְרוּצוֹת חַיִל זְקִים. כֹּחָם יְהוּ מַחֲזִקִים. וְזִיו מִשְׁלַחַת בְּרָקִים. פְּנֵיהֶם יְהוּ מַבְרִיקִים. וְחוּצָה לָמוֹ הֲווּיִם. מִתְעַלְּסִים בְּאֲהָבִים: וְעַד מְחִיצָתָם לֹא

עיון תפלה

להגלגלים המתגוללים על פני רקיע השמים להשמיע שירתם הנעימה נעימות אין קץ: לפני שיר זה. שעתידים ישראל להשמיע לעתיד לבוא: לא כוללים. לא היו עדיין שלמים בתכלית השלמות, מלשון כללו יופיך (יחזקאל כז, ד): אשר הם צגים כמו רובים. העומדים כמו נערים, מלשון התלמוד (ריש תמיד) הרובים שומרים שם ומפרש בגמ' דלא מטו למעבד עבודה קרי להו רובים: לא סופנים. אינם נחשבים: לא רופפים. אינם נעים ונדים אבל עומדים במקומם במנוחה ומטים אזן לשמוע שיר זה: כי כל מחנות משרתים קדושים. כל מחנות המלאכים: משרתיו יהו מקדישים. יהיו מקדישים לישראל משרתי ה': מנעימיו. יהו ממליכים. יהיו ממליכים לישראל אשר ינעימו זמירות לפני הקב"ה: וחוצה למו הוים מתעלסים באהבים

אדם שיאמר שהחלפתי תורה זאת אם לא תראו שאדבר עמכם מן השמים להחליפה, ולפי שאמרנו שאין לנו להאמין שום איש באות או מופת שיעשה להחליף תורתנו פירש בתורה היאך יש לו יכולת לעשות אות או מופת שנאמר (דברים יג, ב) כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת וגו' לא תשמע אל דברי הנביא ההוא וגו' כי מנסה ה' אלהיכם אתכם, הרי פירש לך שזה האות והמופת אינו מכח ע"ז שלו אלא הקב"ה עושה זה האות לנסות בו את ישראל. ואחר פטירת משה רבינו עמדו נביאים לישראל ודברו בחידות ומשלים ודברים סתומים ועל ידי כך אמרו הגוים כי הנביאים התנבאו בתורה חדשה שלהם לכך שלח להם הקב"ה ביד מלאכי שהוא אחרון לכל הנביאים ואמר שני דברים בסוף דבריו לחתום כל הנבואות הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, כלומר הנני אחרון לכל הנביאים וממני עד שיבוא אליהו [הנביא] לא יעמוד [שום] נביא והנני אומר לכם בשם הקב"ה זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים, כלומר אל יעלה על לבבכם שהנביאים שעמדו לפני נתנבאו בחילוף תורת משה כי כלם לחזק תורת משה באו עכ"ל.

והריעב"ץ ז"ל כתב בספר מגדל עז מוסד ה' וז"ל... אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, אבל בעוה"ב פשיטא שאין שם מקום לקיום מצות התורה שאין שם אכילה ושתיה ולא שום דבר מעניני הגוף אלא א"כ לא יסופק שיפסק בהכרת קיום התורה בפועל וזה מושכל ראשון, עכ"ז אין התורה בטלה כל עיקר והיא קיימת בודאי לעולמי עולמים כמו שהקב"ה קיים לעד ולעולמי עולמים שהתורה כלה שמותיו של הקב"ה היא ואינה מקבלת הבטול אבל יעסקו בה הצדיקים והיא ההזנה מזיו השכינה. עד כאן לשונו.

ועיין בספר הברית (מאמר כ' פ' ל"ד) שהאריך בערעורו על המלות דת חדשה. והמדקדק ר' זלמן הענא ז"ל הגיה „דעה חדשה" תחת המלות דת חדשה. — וכבר נקבע העיקר הזה (שלא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים) בין י"ג העקרים שנזכרים בכל יום בשיר יגדל ובאני מאמין:

ואל תתמה שבמד"ר שמיני פי"ג ס"ג (ומובא בילקוט שמיני רמז תקל"ה) יש דרש הסותר לעיקר זה, כי הדרש נוסד על המלה „חדשה" שנוספה במקרא (ישעיה נ"א, ד) כי תורה מאתי תצא. והכתוב עומד וצוות כי המלה „חדשה" לא בי היא (וכבר עורר הרד"ל ע"ז) ובלעדיה נופל כל הדרש. וצריך חקירה גדולה לתולדות המאמר הזה .. ובמדרש תנחומא ליתא כלל, וכן לא היה לפני הראשונים

בָּאִים. בְּאִשָּׁם נִלְהָבִים. וּבְגַחֲלָתָם נִכְוִים. וּבִפְאֵרָם הֵם נֶאֱלָמִים: וְעֵת כִּי יַתְחִילוּ יָחִישׁוּ. וְעֵת כִּי יַתְכִּילוּ יָחִילוּ. וְעֵת כִּי יִגְמְרוּ יַעֲרִיצוּ. וְעֵת כִּי יָחִישׁוּ (נ״א יֶחֱשׁוּ) יַקְדִּישׁוּ. וְעֵת כִּי יִשְׁתְּקוּ יְשַׁלְּשׁוּ קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת: ככתוב וכו׳.

מוסף לפרשת החודש

ש״ץ מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן והח״כ אומרים זה:

מיוסד ע״פ א״ב כפול אלא שהקדים בראש כל פסקא תיבה אחת מפסוק ראשון לציון וגו׳ (ישעיה מא, כז):

רִאשׁוֹן. אַמֶּצֶת לְפֶרַח שׁוֹשַׁנִּים. אַמֵּץ (נ״א אָמוּץ) לְעוֹרֵר מֵרֶדֶם יְשֵׁנִים. בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשֹׁנִים. בְּצָפוּן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים. גַּלּוֹתוֹ בְּדָת שְׁנוּנִים. גָּזַר רֹאשׁ לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים: חזן אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים בְּמַחֲזֶה. בְּאֶרֶת זֶה מִזֶּה לַחֲזוֹת. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה. גּוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

לְצִיּוֹן. דְּרוֹר חַשְׁתָּ בּוֹ קְפוּת. דִּבַּר אוֹר יְקָרוֹת לִקְפוּת. הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מַקִּיפוֹת. הַחוֹסִים בּוֹ מִתְקִיפוֹת. וּמִמֶּנּוּ מַתְחִילוֹת וְתוֹקְפוֹת. וַעַד רֹאשׁ לְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת: חזן אַרְבַּע תְּקוּפוֹת בַּשָּׁנָה. תְּחַדֵּשׁ אוֹרָם כְּבָרִאשׁוֹנָה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא. הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קדושה. לדור ודור עד וקדוש אתה:

עיון תפלה

באהבים. לעתיד לבא תהיה מחילת ישראל לפנים ממחילת המלאכים. בימי רבי אלעזר הקליר היו מנסחים את הבי״ת הרפויה כמו וי״ו כמו שנוהגו האשכנזים מנסחים לא כמו הספרדים. וכן חרז בסמוך **באשם נלהבים ובגחלתם נכוים**: **יחישו**. יחרישו ויחשו וישמעו: **יתכילו**. יכלו מלשון תכלית:

ראשון. את החודש הראשון: **אמצת**. הכינות: **לפרח שושנים**. לישראל הנמשלים לשושנה בין החוחים: **אמוץ לעורר מרדם ישנים**. הוכן להעיר ולהחיות בו את המתים הנרדמים בקבריהם: **בצפון חדשים וגם ישנים**. עפה״כ (שה״ש ז, יד) חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך. וכונתו שהעונות החדשים וגם הישנים יכופר וכלם ויהיו צפונים מנגדו כמו שנא׳ (ירמיה נ, כ) בימים ההם וגו׳ יבקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר: **גלותו בדת שנונים**. כמו שגלה לנו בתורה הכתובה והמסורה: **גזר ראש לארבעה** ראשי שנים. הקב״ה גזר שיהיה ניסן ראש לארבעה ראשי השנים: **בארת זה מזה לחוזה**. אתה ה׳ שנקראת זה כמו שנאמר זה אלי ואנוהו שאלת לבאר ענין ארבעה ראשי השנים למשה החוזה, מזה, בתורה שכתוב בה מזה ומזה הם כתובים: **כאשר שמענו**. שעשית נסים לאבותינו בהוציאך אותם מארץ מצרים: **כן עוד נחזה**. לעתיד לבא:

לציון דרור חשת בו קפות. אתה מהרת להביא בניסן דרור לציון, קפות מל׳ התלמוד (ביצה ל״ג ב׳) אין מקיפין שתי חביות: **דבר אור יקרות לקפות**. לגלות האור הצפון בתורה: **החדש אשר ישועות בו מקיפות**. כאור לתיבת בו בחרוז הקודם, החדש ניסן אשר בו מקיפות הישועות זו אחר זו: **החוסים בו מתקיפות**. להחוסים בהקב״ה מתקיפות הישועות ומתגברות לבוא עליהם: **וממנו מתחילות ותוקפות**. ומזה החדש מתחילות הישועות והולכות ותוקפות ומתגברות: **ועד ראש לארבע תקופות**. החדש הזה נועד להיות ראש לארבע תקופת השנה:

הִנֵּה. זֶה בָּא לִפְרָקִים. זְמַן לִגְאוֹל רְצוּצִים מֵאֲרָקִים. הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים. חַשְׁרַת מַיִם לְמַלֹּאת רֵיקִים. טִיעוֹת לְרַווֹת וְיָרָקִים. טְלָאִים בּוֹ לְהָקִים בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים: חזן אַרְבָּעָה פְרָקִים כְּבַמַּחֲזֶה. בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה. וְנַעֲרִיצְךָ קָדוֹשׁ בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

תכנת שבת עד מקדשי שמך (ובשר"ח אתה יצרת עד קבעת).

הִנָּם. יָמִים הַמְּבֹרָכִים. יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּאִבָּם פּוֹרְכִים. כֹּחַ תֵּת בַּאֲבִיבִים רַכִּים. כַּרְמֶל לְהַקְלִיא אָבִיב פְּרוּכִים. לְשַׁנֵּן מִפְעֲלוֹת מֵצִיץ מֵחֲרַכִּים. לְפָנָיו קוֹרְאִים עִנְיַן אַרְבָּעָה עֲרָכִים: חזן אַרְבָּעָה עֲרָכִים אֲשַׁנְּנָה. סִפּוּר מַסּוֹת פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנָּה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא. עַנְּגֵנוּ בְּנֶפֶשׁ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (ובשר"ח וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים):

רצה עד לציון ברחמים.

וְלִירוּשָׁלַיִם. מוֹפֵת הוּחַק בּוֹ כַּסּוֹת. מֵעֵין כָּל חַי לְהִתְכַּסּוֹת. נְקָמוֹת אֲשֶׁר בְּלֵב מְכֻסּוֹת. נִתְכְּנוּ בְּמוֹעֵד זֶה הֱיוֹת טְכוּסוֹת. שֶׂה לְבֵית אָבֹת מְנוֹת בְּמִכְסוֹת. סִבּוֹת עָלָיו עָסִים אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת: חזן אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת כְּבַמַּחֲזֶה. בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה. רְצֵנוּ כְּשַׁי בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים עד ועזרתנו סלה.

עיון תפלה

הנה זה בא לפרקים. עפה"כ (שה"ש ב, ח) קול דודי הנה זה בא, ואמר הפייטן שלפרקים ידועים הקב"ה מזומן לגאול את בניו אלו זכו כמ"ש רבותינו זכו אחישנה: **רצוצים**. ישראל: **מארקים**. מארצות אויביהם: **חדש אשר רביבים בו מריקים**. חדש ניסן אשר בו יריקו העבים גשם מלקוש על הארץ: **חשרת מים למלאת ריקים**. למלא את הבורות הריקים מים: **טיעות**. נטיעות: **וירקים**. וירקות: **בארבעה פרקים**. בשנה שבהם העולם נידון (ר"ה פ"ו א,) ופסח הראשון שבהם. — וארבעה פרקים אלו ביאר הקב"ה למשה במחזה:

הנה ימים המברכים. ימי ניסן מתברכים בגשמי ברכה: **באבם**. בתוך התבואות והפירות: **פורכים**. בוקעים ונכנסים אל תוכם: **באביבים**. בתבואות, מלשון אביב קלוי באש (ויקרא ב, יד): **כרמל להקליא**. מלה"כ קלוי באש גרש כרמל (שם): **פרוכים**. שקולאים את הכרמל הרך באבוב של קלאים כדי שיתיבש ויתפרך: **ענין ארבעה ערכים**. ענין ארבע הפרשיות הערוכות על הסדר: **אשננה**. אלמד: **ספור מסות פרחי שושנה**. לספר ולזכור לבות ישראל מה שהתנדבו והקריבו בזמנן, ובכל אלו הזמנים הם מתנדבים (כל בו): **ולירושלם מופת הוחק בו כסות**. המופתים העתידים להעשות בזמן גאולת ירושלם בחדש הזה — הוחקו ונגזרו להתכסות מעין כל חי שנאמר (דניאל יב, ד) סתום הדברים וחתום הספר עד עת קץ: **נקמות אשר בלב מכסות**. עפה"כ (ישעיה סג, ד) כי יום נקם בלבי: **נתכנו**. הוכנו: במועד זה, בחג המצות: **היות טכוסות**. להיות מסודרות ומתוקנות לבוא: **מנות במכסות**. נצטוינו לקחת לנו שה לבית אב והמנות עליו במכסת נפשות: **סבות עליו עסים ארבעה כוסות**. גם נצטוינו לשתות על אכילתו ד' כוסות יין בהסיבה, רמז לישראל הנמשלים לשה שנאמר (ירמיה נ, יז) שה פזורה ישראל שעתידים להגאל מיד ארבע מלכיות גאולת עולמים: **ארבעה כוסות כבמחזה** ארבעה

מבשר. עם זכיות. עצורים להעלות מצול דכיות. פדוים חוה במשכיות. פצח שירים תמור בכיות. צבאות כל חמדת שכיות. צאת למרחב מלחץ ארבע מלכיות *): חזן ארבע מלכיות נדוש נא. במדותך פעלהם כבראשונה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא. והיטיב לנו בטובך בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יהוה הטוב שמך ולך נאה להודות: או"א. שים שלום עד ובכל שעה בשלומך.

אתן. קול כשוררו ראשים. קרא בגרון בגי החרשים. ראשי תנינים אשר על גבי חרשים. ראותם בזה חדש מגרשים. שיר חדש והגה מדרשים. תרננה שפתי בשורי ארבעה חרשים: חזן ארבעה חרשים כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. ברכנו בשלום בחדש הזה: ברוך אתה יהוה המברך את עמו ישראל בשלום: ק"ש. אין כאלהינו. קדיש דרבנן. עלינו. ק"י.

יוצר לשבת הגדול

החזן מתחיל שוכן עד וכו' עד ובורא את הכל. ואח"כ מתחילין כאן:

אור עולם באוצר חיים אורות מאפל אמר ויהי:

מיוסד ע"פ א"ב ואחר אות ב' ובסופו חתום שהמ"ח בנימן בן זרח חזק. בק"ק אומרים כאן אאמיר.

אתי מלבנון כלה מראש אמנה תשורי. בטהר עדיי לבוש (נ"א לובש)

עיון תפלה

ארבעה כוסות של תרעלה שעתיד הקב"ה להשקות העובדי כוכבים ביום הנקמה כמו שראה שר המשקים במחזה חלומו (בראשית רבה פ' פ"ח סי' ה'): מבשר עם זכיות. עתיד הקב"ה להיות מבשר לעמו זכיותיהם: עצורים להעלות. להעלות את העצורים בשביה: מצול דכיות. ממצולת הגלות אשר נדכאו שמה: פדוים חוה במשכיות. הקב"ה הגיד לפדויו על ידי עבדיו הנביאים שראו במשכיות לבבם ובעיני השגתם, ומשכיות לשון נבואה מלשון התלמוד (מגילה י"ד ע"א) יסכה שסכתה ברוה"ק, ומגבעות אשורנו (במדבר כג, ט) ת"א ומרמתא סכיתיה: פצח שירים. שנאמר (ישעיה נד, א) פצחי רנה וצהלי: צבאות כל חמדת שכיות. הקב"ה יביא ויאסוף לנו כל שכיות החמדה: צאנן יציע. צאנן היתה מקדש עיר גבורים כמו שנאמר (מיכה א, יא) לא יצאה יושבת צאנן ות"י לא יפקון משיזבין יתבי צאנן, כלומר אפי' גבורי צאנן לא יצאו נושעים ביום חרון אף ה', והעיר הזאת נחרבה עד היסוד, ועתיד הקב"ה לבנותה ולהציעה באבנים טובות כמ"ש וכל גבולך לאבני חפץ וזה יהיה מהון של ארבע מלכיות הנזכרים בדניאל י"א. וזהו נדרשם לשון רש ודלות: נדוש נא. נזכה נא לדוש אותם כהדוש מתבן במו מדמנה: במדותך. עפ"ה (ישעיה סה, ז) ומדותי פעולתם ראשונה על חיקם: — ויש ספרים שכתוב בהם צאת למרחב מלחץ ארבע מלכיות נראה נא במדותך פעולתם וגו' וזו נוסחה מזוייפת:

אתן קול כשוררו ראשים. מאמר כנסת ישראל עתידה אני ליתן קול שירה וזמרה כאשר שוררו ראשי אלפי ישראל משה ואהרן על הים: קרא בגרון בגי החרשים. שם עיר נזכרת (נחמיה יא, לה) והיא מוקפת חומה מימות יהושע ב"נ (מגילה ד' ע"א), ואולי כונת הפייטן על ירושלם ע"ש שנחרשה כשדה (מיכה ג, יב): ראשי תנינים. מצרים עפ"ה (תהלים עד, יג) שברת ראשי תנינים על המים: אשר על גבי חורשים. עפ"ה (שם קכט, ג) על גבי חרשו חורשים: ראותם. כאשר נזכה לראותם בזה החדש איך הם מגורשים מבתי תענוגיהם: והגה מדרשים. הגיונות לקוחים ממדרשי רבותינו: ארבעה חרשים. משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק (סוכה נ"ב ע"ב):

*) שנזכרו בדניאל י"א שאלכסנדרוס חלק מלכותו לארבע מלכיות עם ד' ראשי נמר שראה דניאל, ועי' פירש"י.

התכהני והתפארי. בשם רקוח התבשמי מר ולבונה התקטרי. כי בא עת והגיעה שעת אשר למלך תשורי: חזן בין שדי ילין אשכל הכפר. מצפצפת נואמת כלה באמרי שפר. בני מכון זבולו רחשים בלי הפר. חק זכר קדשתו נעריץ ונספר. במעלה יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל וצפר. קדוש:

גן נעול קראני דודי. חמק עבר ושמרים נשאו רדידי. דלפה עיני וגרסה בזכר עניי ומרודי. דדוי אהבת חסד (נ״א חשק) תאות דודי: הן בלא לב ולב ונפש חפצה. חתן מתנדב וכלה רוצה. ועל מה זה כתאחר דיץ העליצה. שלוחים הריצו לזה ולזו במרוצה: זכר בה ברית ושבועת אלה. אשר בשעת ארושיה כרתי למהללה. חפצי ורצוני לקים בבהלה. השיב חתן לשלוחי כלה: טענה סגלה אף היא ישר אמרים. נכונה אני ומקימת בהן הן הדברים. יגמול רק עמי חסד ויזכור אהבת נעורים. וימהר לפדותי מבין חמורים: כצירי מרפא ושלוחי אמונים. נתמצעו תאומים בזווג חתנים. לדבר על לב כלה דברים הגונים. ולהבעיר לב חתן בקנאת מגנים: מלוכה בהתבשרה כלה בתמרוקיה מאד השביחה. רמוניה הנצו וסמדרה פתחה. נכנו שדיה ושערה צמחה. ותתנוה לכתר ולמלכות הצליחה: סוא מפריכה בראותה תמהה בעיניה. הלא זאת הנמבזה והנקדה השיבה לסגניה. על זאת שלחה וקראה לאצטגניניה. עליה הושבת וחורקת שניה: פריץ חיות נוהם ולבו מכבד. כלה לענות בקשי לשעבד. צערה בפרך ובעל כבד. אולי תתגנה ותהיה ככלי אבד: קרא עליו מועד בחוריו לשבר. צפרדע הנמל וכנים חמרים חמרים לצבור. רשף ודבר וברד לפניו לעבור. וראשית כל אונים באהלי חם לקבור: שלחה פרוכה בעל כרח מסתולל. ותצאן כל הנשים אחריה בתף לחולל. תנות לאל זמר והודיות ושבח והלל. שכבה אתות בדים מפר וקסמים יהולל: חזן בין שדי ילין אשכל הכפר. מצפצפת נואמת כלה באמרי שפר. בני מכון זבולו רחשים בלי הפר. חק זכר קדשתו נעריץ ונספר. במעלה יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל וצפר. קדוש: הכל יודוך וכו׳

בקצת מקומות אומרים יוצר זה:

מיוסד ע״פ א״ב לר׳ יוסף בר שמואל טוב עלם, וכל החרוזים מסיימים על לשון הכתוב.

אאמיר מסתתר במעון חביון. אערכה פלאותיו זו לזו בהגיון. אזמרה שם אלהים עליון: באור פלאיו אטיף במען. בעשותו נוראות לרווי לען. בארץ מצרים שדה צען: גאה הראה נוראותיו. ולעתיד כן

כל בו

אאמיר. אגלה: מסתתר במעון חביון. הש״י שהוא מסתתר במעון חביון בשמים על שם הכתוב יושב בסתר עליון: זו לזו. רוב פלאותיו ומכותיו הם מדה כנגד מדה: בהגיון. בדבור: אטיף. לשון דבור: במען. במענה פי: לרווי לען. לישראל בגלות שהן כמו שבעים ורוויים לעה ולענה: גאה. הש״י שהוא גאה על כל גאים: ולעתיד כדכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות

יזם

יראה מפעלותיו. זכר עשה לנפלאותיו: ים והראה גבורות מעזו. סדר (נ״א סדרה)
פלאיו זו לעמת זו. בימינו ובזרוע עזו. קדוש:

דלה בראשון זרוע מחצבת. נטות יריעותיו כעלה במחשבת. וימתחם כאהל לשבת: הדורים בצאתם מעם מסכסך. מחסה מעליהם לא נחשך. פרש ענן למסך: ולעתיד בהשמע קול התור. קנות פזוריו מפלשת וכפתור. בסכה יסוככם למחסה ולמסתור: זך בשני חצה מצולותיו. חצים בתהום והצים במעלותיו. המקרה במים עליותיו: חמשים בעלותם ביום קרב. בקע ים ויעבירם בעזו הרב*). ויגער בים סוף ויחרב: ולעתיד טרופים בהיותם פדויים. באסוף נדחימו מכל איים. ביום ההוא יצאו מים חיים: יה בשלישי הטריח ברי. הדשיא דשאים והפריא. עץ פרי עשה פרי: כמהים בבוא עתם עת דודים. הציץ לבונה ופרי מגדים. כפרים עם נרדים: ולעתיד להגאל כל יובל. בצאת נחל ממפתן היכל. יעלה על שפתו מזה | ומזה | כל עץ מאכל: מרום ברביעי הזריח מושלים. לאור יום ולילה ברום זבולים. את שני המארת הגדלים: נאור דמותם לעם זו התאיר. וינהם יומם בענן מבעיר. ולילה בעמוד אש להאיר: ולעתיד סגלים בהגאל כימי עולם. קומי אורי ישמיעם גאלם. והיה לך יהוה לאור עולם: עליון בחמישי השריץ במרץ. דגת הים משריצי שרץ. ועוף יעופף על הארץ: פדויים עת התאוו

כל בו

יזם. חשב כך עלה במחשבה לפניו קודם בריאת עולם: **זו לעמת זו.** כנגד כל מה שברא בששת ימי בראשית כנגדו עשה פלאות לישראל ויעשה עוד לע״ל כמו שמפרש והולך:

דלה בראשון זרוע מחצבת. שהגביה זרוע דהיינו ימינו. ביום ראשון כדי לעשות ולחצוב שמים כדכתיב וימיני טפחה שמים. דלה ל׳ הגבהה. מחצבת לשון חוצב עמודיה שבעה: **יריעותיו.** היינו שמים כדכתיב נוטה שמים כיריעה (תהלים קד): **הדורים וכו׳.** וכמו שפרש ביום ראשון שמים כאהל על הארץ כן היה בשעה שהוציא ישראל המהודרים במצות: **מעם מסוכסך** ממצרים שנאמר במצרים וסכסכתי מצרים במצרים: **פרש ענן.** עליהם ולא מנע שום מחסה מעליהם כי בשעה ענני כבוד סיבב אותם הש״י: **ולעתיד וכו׳.** וכמו כן לע״ל: **בהשמע קול התור** היינו משיח: **פזוריו.** היינו ישראל שהם פזורים: **מפלשת וכפתור.** מיני או״ה הם: **בסוכה יסוככם וכו׳.** כדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור וגו׳ ישעיה ד: **זך וכו׳.** הקב״ה שהוא זך ביום שני של בריאת עולם: **חצה.** שחילק תלולת מים ועשה רקיע ביניהם: **חמושים בעלותם וכו׳.** וכמו שעשה מהלך במים דהיינו שרקע הארץ על המים ביום ב׳ כן חמושים היינו ישראל דכתיב וחמושים עלו בני ישראל: **ביום קרב.** ביום מלחמה עם מצרים: **בעזו.** שנאמר ברוח קדים עזה: **טרופים** היינו ישראל שטרופים בין האומ״ע בגלות כאשר יהיו פדויים אז יצאו ג״כ מים חיים מירושלים ותהיה ג״כ גאולתם ע״י מים כדכתיב ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים זכריה י״ד: **הטריח ברי.** הטריח הענן או המלאך שנקרא ברי כמו שכתוב אף ברי יטריח: **והפריא.** לשון פרו ורבו או לשון פירות: **כמהים.** ישראל שחושקים ומתאוים בהקב״ה ל׳ כמה לך בשרי תהלים ס״ג: **בבוא עתם וכו׳.** כאשר בא עת לגאול ישראל שנקראו דודים כ״ה ביחזקאל ט״ז: **הציץ.** הצמיח: **לבונה.** עפ״ה בשה״ש שלחיך וגו׳ עם פרי מגדים כפרים עם נרדים נרד וגו׳ עם כל עצי לבונה. ור״ל שהש״י הוציא לישראל ממצרים בכושרות בשעה שצמחו וגדלו כל פרי מגדים וריח טוב: **ולעתיד.** כאשר יגאל אותנו הש״י שהוא כל יכול יצא נחל מתחת מפתן ההיכל כדכתיב ביחזקאל מ״ז והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית וגו׳: **על שפתו וכו׳.** כדכתיב שם והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד מזה ומזה: **מושלים.** היינו חמה ולבנה כדכתיב את השמש לממשלת ביום וכו׳: **זבולים.** שמים כדכתיב ירח עמד זבולה: **נאור.** הקב״ה כדכתיב נאור אתה תהלים ע״ו: **עם זו.** ישראל שנקראו עם זו: **התאיר.** תיאר: **מבעיר.** לשון ביעור שהיה מבער לפניהם הנחשים ועקרבים: **קומי וכו׳.** כדכתיב קומי אורי כי בא אורך וגו׳: **במרץ.** לשון במהירות ובמרוצה

*) נ״א חרב נחי״ת: (סג״ט) 15 — 6

בְּמַאֲוַיִּם. וַיִּתֵּן שְׁאֶלָתָם אֵל חַי וְקַיָּם. וַיָּגָז שַׂלְוִים מִקְּדֵמִים: וְלֶעָתִיד צֵאת הַנַּחַל יִפְרוֹץ. בִּדְגַת הַיָּם יִפְרוֹץ בְּמֵרוֹץ. וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִשְׁרֹץ: קָדוֹשׁ בַּשִּׁשִּׁי הִשְׁלִים בְּתֶרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ. בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ: רֶקֶם יְצִיר בְּעֹז נָאֳמוֹ. וְהִבְדִּילוֹ מִכָּל־בְּרוּאֵי עוֹלָמוֹ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ: שַׁדַּי כֵּן מְשַׁבְּעִים עֲמָמִים. חָשַׁק וְהִבְדִּיל מְעוּטֵי (נ"א מְעַטֵּי) עַמִּים. כְּנַם וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים: תַּקִּיף כְּחֹשׁ תְּנוּפַת יְמָנִית. קְנוֹת פְּזוּרָיו מִמַּאֲרִיכֵי מַעֲנִית. כֵּן יוֹסִיף אֲדֹנָי יָדוֹ שֵׁנִית: תְּמִימֵי לֵב הַמְּיַחֲלִים לְגָדְלוֹ. בְּרִנָּה יְנַהֲלֵם לִמְעוֹן הֵיכָלוֹ. שָׁם יַעַבְדוּהוּ כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה: תָּרוּם יָד מְפֻלָּאָה. לְשַׂמֵּחַ אֹם נֶהֱלָאָה. בִּירוּשָׁלַיִם לַשָּׁנָה הַבָּאָה:

קוּמָה יְהוָה וְחַדֵּשׁ גְּבוּרוֹת מִפְעָלֶיהָ. הַמַּזְרַחַת נְגֹהוֹת וְרַבּוּ תְעָלֶיהָ. הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'

אופן. שם המחבר בראשי התרוזים בנימן (בר זרח בעל שם).

בְּלוּלֵי אֵשׁ וּמֵימוֹת. גִּבּוֹרֵי עִיר מְרוֹמוֹת. נִצָּבִים כַּחוֹמוֹת. בִּרְתֻתִים וְאֵימוֹת. מַרְבִּים תַּעֲצוּמוֹת. לָאֵל יוֹסֵד הֲדוֹמוֹת. וַאֲנִי אֹם מֵאֻמּוֹת. בְּחֵךְ וְגָרוֹן רוֹמֵמוֹת: נוֹהֵם מִיכָאֵל. וְגוֹעֶה גַּבְרִיאֵל. זוֹעֵק אוּרִיאֵל. וְגוֹעֵשׁ רְפָאֵל. וּמְהַדֵּר הַדַּרְנִיאֵל. הוֹד לְיָהּ אַכְתְּרִיאֵל. וַאֲנִי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. מְעִידָה כִּי אֵין כָּאֵל: יְרוֹצְצוּ כִּבְרָקִים. חִיל זְוָעוֹת וְזִקִּים. לַפִּידִים דּוֹלְקִים. וְכַבָּזָק בּוֹזְקִים. תִּשְׁבָּחוֹת מְפִיקִים. וְשִׁעוּר רֹן מְדַקְדְּקִים. וַאֲנִי שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים. עֲשׁוּקָה בְּמִצְוֹת וְחֻקִּים: מֵאַת אַלְפֵי אֲלָפִים רְבָבוֹת (נ"א מֵאָה וְאַלְפֵי רְבָבוֹת). מַרְכְּבוֹת אֵשׁ וְשַׁלְהָבוֹת. מַקִּיפוֹת וְסוֹבְבוֹת. עִלּוּי כֵּס עֲרָבוֹת. שָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת דּוֹבְבוֹת. וְקוֹל דְּמָמָה

כל בו

ובמרומם: ולעתיד צאת הנחל יפרוץ וכו'. כדכתיב ביחזקאל מ"ז ויאמר אלי המים האלה יוצאים וגו' והיה כל נפש חיה אשר ישרוץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד וגו': השלים. גמר בריאותו: בתרץ. באמת: רקם יציר. צייר ועשה האדם שהוא יציר כפיו: בעוז נאמו. בכח דבורו כדכתיב ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו וגו': והבדילו. בדבור ובשכל: כנם. כפי שדיבר: כחש. כאשר ימהר: תנופת. להניף יד ימינו על הרשעים כדכתיב בישעיה י"א והניף ידו על הנהר וגו' ושם תנופה הוא ביד ימין: ממאריכי מענית. מן הרשעים שמשעבדין בישראל ועל שם הכתוב על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם: כן יוסיף ה' וכו'. ועל שם הכתוב והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו ישעיה י"א: תרום יד. ל"ה תרום ידך על צריך מיכה ה': וחדש גבורות וכו'. תחדש גבורות בשביל מעשיהם הטובים והחזקים של ישראל: המזרחת נגוהות. ל"ה והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך ישעיה ס': ורבו תעליה. ותרבה תרופתה אתה הש"י שהוא מאיר לארץ ולדרים עליה: בלולי אש ומימות. שיש מלאכים שכולם אש כגבריאל ויש שכולם מים כמיכאל ויש מלאכים שהם חציים אש וחציים מים ומעורבים יחד ואין המים מכבים האש: גבורי עיר. מלאכים מל' בגזירת עירין פתגמא: מרומות. מרוממים: תעצומות. שירות חזקות: הדומות. ארץ כדכתיב והארץ הדום רגלי: ואני. ישראל אומה מע' אומות: בחך וגרון. משבחת ומרוממת להש"י: וגועה. וצועק: וגועש. לשון צעקה בכח: ירוצצו כברקים. פ"ה בנחום ב' ופירש"י ירוצצו את השומעים כברקים הללו השורדים את הבריות וכאן קאי אמלאכים: חיל. לשון חיל אחז יושבי פלשת: זועות. רוחות: וזקים. ל' להבת אש וניצוצין: וכבזק. כברק: מפיקים. מוציאים: ושיעור רן מדקדקים. שכל אחד מדקדק שירה שלו כי אינו יכול לומר שירה אם לא בזמנו ובשיעור שנקבע לו: ואני. ישראל שנקראת שושנת העמקים: עלוי כס ערבות. ר"ל כסא הכבוד שהוא ברקיע עליון מז' רקיעים: דובבות. לשון דבור: וקול דממה. כדכתיב מלכים א' י"ט ואחר האש קול דממה

מַקְשִׁיבוֹת. וַאֲנִי בַּת־שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת. תָּמִיד תְּפִלּוֹתַי עֲרֵבוֹת: נַהֲרֵי אֵימָה וְחִילָה. וְעֵת חַיּוֹת מַגְדִּילָה. וְעַל אַרְבַּעְתָּן מִלְמַעְלָה. חַיָּה חֲמִישִׁית גְּדוֹלָה. לְסַלְסֵל הִיא מַתְחִילָה. וְאַחֲרֶיהָ פַּמַּלְיָא כֻלָּהּ. וַאֲנִי בְּבֵית הַתְּפִלָּה. תִּבָּעֲנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה: והחיות עד עזרת.

זולת. מיוסד ע"פ א"ב כפול ובסוף חתום שם המחבר יוסף בן שמואל.

אז כְּאֵרַשְׂתְּ בְּתוּלָה בְּמֹהַר וְקִדּוּשִׁים. בְּאֶרֶץ פַּתְרוֹס הַגְּרָרָה בֵּין קְדֵשִׁים. בְּהַגִּיעַ זְמַן חֻפָּה בָּרִאשׁוֹן לֶחֳדָשִׁים. בַּעֲדָה שַׁתָּה שַׁדְּכָנִים יְשָׁרִים וּקְדוֹשִׁים: גֹּשׁוּ אִי כַפְתּוֹר כְּהָפְקְדוּ יְדִידִים. גַּם הָרְצוּ דְּבָרִים לְמִסְתּוֹלֵל וּגְדוּדִים. דְּעוּ כִּי עַלְמָה בְּבָתֵּיכֶם שׁוֹדְדִים. דְּרוּשָׁה לְנִשּׂוּאִין וְעַתָּה עֵת דּוֹדִים: הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ כְּמוֹ קִדְּשָׁהּ בַּחֲתֻנָּה. הִרְבָּה סִבְלוֹנוֹת שִׁגֵּר לָהּ בְּמַתָּנָה. וְנִשְׁבַּע לָהּ לְהַכְנִיסָהּ כְּשֶׁתַּעֲמֹד בְּאֵיתָנָהּ. וּמֵאָז וְעַד עַתָּה לְדוֹדָהּ הַמְתִּינָה: זְדוֹן לִבְּכֶם הִשִּׁיאֲכֶם הַמַּלְכָּה לִכְבּוֹשׁ. זִמְּנָהּ לְהַעֲבִיר וּלְעַכְּבָהּ עַד בּוֹשׁ. חוּשׁוּ נָא וְהֵחָלְצוּ מִכַּתָּהּ לַחֲבוֹשׁ. חָתָן פֶּן־יַעֲבוֹר נָקָם יַעַט לִלְבּוֹשׁ: טַף אֱוִיל וְהֵשִׁיב דִּבְרֵי מִרְמָה. טוֹבַת חֵן שֶׁאֲמַרְתֶּם מְצָאתִיהָ עֲרֻמָּה. יְרוּדָה עַד עָפָר פְּרוּעָה וּפְרוּמָה. יָדֶיהָ אֲסוּרוֹת אֲבָל רַכָּה בְּעָרְמָה: כְּנַסְתִּיהָ בְּהֵיכָלִי כְּעֵין פַּרְתְּמִים וּפַחָה. כִּלְכַּלְתִּיהָ בְּרַעֲבוֹן פֶּן־נַפְשָׁהּ נָפְחָה. לְעֵת חֲזוֹתִי כִּי גָדְלָה מִשְׁפָּחָה.

כל בו

דממה דקה: ערבות. לשון וערבה לה' מנחת יהודה. שהמלאכים לפעמים שותקים ואני תמיד נכי יפלתי שגורה ועריבה: נהרי אימה וכו'. שמזיעות החיות מכח אימה וחילה יתירה ומאותן זיעות נעשה נהר גדול של אש: על ארבעתן. על הד' חיות: לסלסל. לשבח ל' סולו לרוכב בערבות: פמליא. חיל של מעלה: בתולה. תאר לישראל: במוהר. דהיינו קצת מצות שצוה להם וקצת נסים שעשה להם ויסוד זה הזולת ע"פ המדרש פ' בא החדש הזה לכם משל למלך שקידש אשה וכתב לה מתנות מועטות כיון שבא לנקחה כותב לה מתנות רבות כבעל. כך העולם הזה אירוסין הן שנא' וארשתיך לי לעולם הושע ב' ולא מסר להם אלא הלבנה בלבד שנא' החדש הזה לכם אבל לימות המשיח יהיו נשואין שנאמר כי בועליך עושיך באותה שעה מוסר להם הכל שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו': בארץ פתרוס. מצרים: הגררה. לשון גורר אדם כסא וספסל: בין קדשים. ל' לא תהיה קדשה ור"ל בין הטמאים ואנשי זימה: שתה. שמת: שדכנים וכו'. משה ואהרן: גשו. משה ואהרן: אי כפתור. כ"ה בירמיה מ"ז כי שודד ה' את פלשתים שארית אי כפתור מצרים: כהופקדו ידידים. כאשר הוזכרו לפני הש"י ישראל שנקראו ידידים לגאול אותם ואמר לישראל פקד פקדתי: הרצו. ספרו ר"ל דברו כל הדברים האלה דלקמן: למסתולל. לפרעה ע"ש דכתיב עודך מסתולל בעמי וגדודים. והיינו: עלמה. ישראל: דרושה לנשואין וכו'. שהגיע עתה עת שמחת החתונה להכנס לאישה היא נדרשת ומתבקשת: סבלונות. המתנות ששולח לכלה קודם החתונה והיינו רוב הנסים שעשה לאבותיהם ונתן להם קצת המצות: באיתנה. בחזקתה ובתקפה כאשה לא תזנה ותרצה לאיש אחר ור"ל כאשר לא תעבוד אלהים אחרים ותקיימה מצות שלה: זמנה להעביר ולעכבה. עד בוש. ואתם כובשים המלכה מלהכנס לאישה בזמנה שקבע לה המלך ומעכבים אתם אותה עד בוש כלומר עכבה מרובה כ"ה ויחילו עד בוש שופטים ג': לחבוש. לשון רפואה ור"ל תמהרו ותשלחו להחתן שלה לעשות הנשואין ושירפא מכתה ולהיות נגאלת מצרותיה ומשעבודיה: חתן פן יעבור. החתן בעצמו אחריה וילבש בגדי נקם לנקום נקמתה: נקם יעט. כ"ה וילבש בגדי נקם תלבושת ויעט כמעיל קנאה ישעיה נ"ט: טף. דבר: אויל. פרעה ור"ל שכך השיב למשה ואהרן: ערומה. בלא שום מתנות בידה לא ממון ולא מצות: פרומה. קרועה: ידיה אסורות. חלושה כאילו ידיה אסורות. אבל באמת חכמה היא להרע בערמות ובערמה ירמז ליוסף שהיה בבית האסורים והיה חכם לפתור חלומות: כנסתיה וכו'. שקבלתיה מתחלה במדינתי ובמקומי כאלו היתה פרתמים לשון הפרתמים ושרי המדינות לפניו: ופחה. לשון פחות וסגנים: פן נפשה נפחה. אלולי שפרנסתיה בשנות הרעב היתה נפחה מחמת רעב: לעת חזותי וכו'. בשביל שראיתי שמתמשפחת

חצונים

לְקַחְתִּיהָ בְּעַד כַּסְפִּי הֱיוֹת לִי לְשִׁפְחָה: מַה־יִּקָּחֲךָ לִבְּךָ תֹּאֲנִים בַּהֲשִׁיבְךָ. מָוֶת קְרָאַתְכֶם כִּכְלוֹת כָּל־תְּנוּבָךְ. נִצַּלְתֶּם בְּחָכְמָתוֹ וּפִיךָ עָנָה בָךְ. נָדַרְתָּ בִּרְצוֹנְךָ לְהוֹרִישׁוֹ כָּל־טוּבָךְ: סַפֵּר מַתָּנָה הָפְרַע לָהּ בִּנְחִיצָה. סֹב הַיְצֵא כַּלָּה מֵאַרְצְךָ חוּצָה. עֲמָלָהּ תְּשַׁלֵּם אִם תִּשְׁמַע לְעֵצָה. עַד לֹא תִּתְחַבֵּל בְּכָלָה וְנֶחֱרָצָה: פִּשְׁפַּשְׁתִּי בְּבֵית גִּנְזֵי פִּנְקָסִים וּסְפָרִים. פֶּן־אֶמְצָא הֶחָתָן שֶׁאַתֶּם מְסַפְּרִים. צָבָא הֲיֵשׁ לוֹ וַעֲיָרִים וּכְפָרִים. צִפִּיתִי וְאַיִן שְׁעוּ לָכֶם עֳפָרִים: קָצַפְתָּ בְּנַבְלוּת פֶּה וּקְלוֹנְךָ נִתְגַּלָּה. קְדוֹשֵׁנוּ רַב חֵילוֹ וּמְפֹאָר בָּעֲגֻלָּה. רִיב כְּהִתְגַּלַּע נוֹדַע לְמִי הַסְּגֻלָּה. רְדָתְךָ לְסוֹף בְּעַצְמְךָ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לְרַגְלָהּ: שֹׁרֶשׁ נָחָשׁ בְּשָׁמְעוֹ מַאֲמָר פֵּרוּשָׁם. שָׁב וְהִתְעַבֵּר וְצִוָּה חוּצָה לְגָרְשָׁם. תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עֲלֵי כַלָּה כְּהוֹרְשָׁם. תְּאוֹמִים סִפְּרוּ מַעֲשֶׂה לַהוֹלֵךְ בְּרֹאשָׁם: יָרַד וְהִתְאִיר חֲנִית מַסָּע וְשִׁרְיָה. וַיְשַׁלַּח חִצָּיו לַהֲפוֹךְ עִיר וְקִרְיָה. סִבְּבוּם עֲשָׂרָה עֵדִים בְּמַכָּה טְרִיָּה. פָּצוּ צְאִי כַלָּה עֲנֵפָה וּפֹרִיָּה: בְּמָחוֹל מְשַׂחֲקִים אָז יָצְאָה אֲהוּבָה. נוֹהֶגֶת לִרְקָמוֹת עִם כַּסְפָּהּ וּזְהָבָהּ. שׁוֹדְדִים בַּחֲזוּתָם בָּעֲרָה בָם לֶהָבָה. מִהֲרוּ לִרְדּוֹף כִּי שָׁבְתָה מַדְהֵבָה: וַיִּגְעַר בְּיַם סוּף וַיִּדְרְכוּ בִּנְעָלָם. אוֹיְבִים הִטְבִּיעַ

כל בו

השוכים היא מאברהם יצחק ויעקב אמרתי אפרנסה, ותהיה קנויה לי בעד אותה פרנסה לשפחה ולכן לא אוציא אותה מתחת ידי. עד כאן הם תשובת פרעה וחזרו משה ואהרן ואמרו מה יקחך לבך תואנים בהשיבך. להשיב אותנו תואנים לשון תואנה הוא מבקש: מות קראתכם וכו'. אלולי יוסף שנתן לך עצה לעשות אוצרות תבואה הייתם כולם מתים כאשר כלתה תבואתכם בשנות רעבון ואתם נצלתם ממות בחכמתו: ופיך ענה בך. שהעדת בעצמך עליו שאמרת הנמצא כזה וגו' ונדרת לו ברצון הטוב להוריש כל טוב וליתן לו מתנות שאמרת ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ ולכן במהרה הפרע לה מתנות: הפרע. לשון פרעון: בנחיצה. במהרה: עמלה תשלם. לה ותשלם להם מה שעבדו אותך כמה שנים בחנם: בכלה ונחרצה. ל' ישעיה כי כלה ונחרצה והוא ענין כריתה: תתחבל. לשון השחתה ועד כאן דברי משה מכאן ואילך חוזר פרעה ואומר פשפשתי וכו': פשפשתי וכו'. שמות רבה נכנס לבית ארמון שלו והיה מביא בכל אומה ואלהיה התחיל קורא אלהי מואב וכו' ואמר להם חפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותו ולא ידעתי את ה' וישראל לא אשלח וכו': צבא היש לו וכו'. גם זה שם. א"ל כמה מדינות לכל כמה עיירות כבש וכו': צפיתי ואין כו'. ר"ל אחר כל זה ראיתי בספרי ולא מצאתי בו כלום: שעו. קבלו ממני אלו דברים: עפרים. הם משה ואהרן שנמשלו לעפרים בשיר השירים. ע"כ דברי פרעה וחזרו משה ואהרן ואמרו קצפת וכו': וקלונך נתגלה. שנתגלה קלונך במה שעד עתה לא עבדת אל כזה ועבדת עבודה זרה שלך: קדושנו רב חילו. כדאיתא שם שהשיבו לו משה ואהרן ואמרו לו אלהינו כחו וגבורתו מלא עולם וכו': ומפואר בעגולה. שהוא מפואר בעולמו שברא וכינה העולם לעגולה כי העולם כדור הוא: ריב וכו'. כאשר יתגלע ריב עמך אז נודע לכל למי היא הסגולה האהובה הזאת ישראל: למי הסגולה. למי המלוכה: רדתך לסוף בעצמך. תלך לבסוף להשתחות לרגליה: שורש נחש. פרעה שנקרא התנים הגדול ביחזקאל כ"ט: עלי כלה. על ישראל: כהורשם. כמ"ש בתורה תכבד וגו': תאומים וכו'. משה ואהרן שנקראו תאומי צביה בשה"ש הלכו וספרו דברים אלו להש"י שהוא ההולך בראשם: ירד. הש"י בעצמו ובכבודו: והתאיר. והלשים: חנית מסע ושריה. פסוק באיוב מ"א. חנית רומח. מסע ג"כ כלי זיין מה שהוא וכן שריה: עשרה עדים. והם היו"ד מכות: פצו כו'. ואז פתחו פיהם פרעה ועמו ואמרו צאי מעלי כלה: ענפה ופוריה. ל"ה ביחזקאל י"ט פוריה וענפה היתה ממים רבים ר"ל פרה ורבה: נוהגת לרקמות. ל"ה בתהלים מ"ה לרקמות תובל למלך ופירש"י בבגדי רקמה יביאו מנחה למלך ופי' נוהגת שהיו נוהגים בהיותם טעונים משא בגדים מרוקמים וכסף וזהב: שודדים. מצרים: בחזותם. כאשר ראו שישראל יגזלו את מצרים: כי שבתה מדהבה. פ"ה בישעיה י"ד איך שבת נוגש שבתה מדהבה שנלקח ממונם: בנעלם. לשון מה יפו פעמיך בנעלים:

כפי

וְהִמְצִיאָם כְּפִי פָּעֳלָם. לָכֵן עִוְּרוּ יְדִידִים לְמֶלֶךְ נֶעְלָם. עוֹזֵר אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם: עזרת וכו' שמונה עשרה וכו'.

הש"ץ חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

קרובות. מיוסד ע"פ א"ב ואח"כ חתום שם המחבר יוסף בר שמואל.

אֱלֹהִים בְּצַעְדְּךָ הַכּוֹת פַּתְרוֹס. בַּתַּקְתָּ חֵילָם מִבְצָרֵיהֶם לַהֲרוֹס. גָּאַלְתָּ עַמְּךָ בְּנֵבֶל קַתְרוֹס. דְּרַרְתָּם וְהִבְרַרְתָּם כְּסֹלֶת לָרֹס: הִגַּרְתָּ לַגַּי הֲמוֹן פִּיבֶסֶת. וְנִקְּתָה לָאָרֶץ בְּמִטְרֶיהָ נֶחְבֶּסֶת. זְנוּחָה זָרְחָה בְּדָם מִתְבּוֹסֶסֶת. חֻלְּצָה וְנִגְהֲצָה בְּרְחִיצָה וְתִכְבֹּסֶת: טֶרֶם מֵרוֹר מִמְּעַנִּים יְשֻׁבַּת. יְשׁוּעָה צָמְחָה לִנְצוּרֵי כְבָבַת. חזן כִּתַּרְתָּ כְּלִיל לְנֶפֶשׁ מְשִׁיבַת: לְשֶׁעָבַר קִדַּמְתָּ מַתַּן שַׁבָּת:

עיון תפלה

כפי פעלם. שפילם להם מדה כנגד מדה: נעלם. להש"י שהוא נעלם מכל ולהם היה נגלה כדכתיב זה אלי ואנוהו ואמרו רז"ל שכל אחד מישראל מראה באצבעו ואומר זה אלהינו וכו' (ע"ב מפרש כל בו): אלהים וגו' הכות פתרוס. להכות את מצרים (בראשית י, יד): בתקת. דקרת מלשון ובתקוך בחרבותם (יחזקאל טז, מ): קתרוס. שם כלי זמר (דניאל ג, ה): דררתם. קראת להם דרור: לרוס. לערב מלה"כ (יחזקאל מו, יד) לרוס את הסלת, כלומר בררתם כסלת נקיה המוכנת להקדש ולהעשות פת יפה: הגרת לגי. השלכת לארץ מלה"כ (מיכה א, ו): פיבסת. כנוי למצרים (יחזקאל ל, יז): ונקתה לארץ. לה"כ (ישעיה ג, כו): נחבסת. מל' התלמוד (חולין מ"ב ע"ב) נגלגלת שנחבסה פרש"י סוכתה מכות רבות: ונוחה זרחה בדם מתבוססת. האומה הזנוחה והנעזבה זרחה לה מאז זכות דם פסח ודם מילה שהיתה מתבוססת בהם (יחזקאל טז, ו): חלצה. נגלה: ונגהצה. לשון התלמוד (פסחים ק"פ ע"א) בבגדי פשתן מגוהצין: טרם וגו' ישועה וגו' כתרת וגו'. עוד בטרם סר מן המצוים מר העבודה ובטרם צמחה עוד הישועה — כבר הקדמת להכתיר להם כליל תפארת המשיבת נפש בהתך להם מתנת שבת, וכמו שאמרו רבותינו בשמו"ר פ"א סי' כ"ח וירא בסבלותם ראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת וכו' הלך משה ותקן להם יום השבת לנוח, ושם פ"ה סי' י"ח מלמד שהיו בידם מגלות (ספר בראשית וספר איוב) שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת:

יש מקומות שאומרים פיוט זה:

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן. מסוד חכמים וכו'.

קרובות. מיוסד ע"פ א"ב וחתום שם המחבר ינאי ונראה שהוא ר' ינאי הנזכר בתלמוד בבלי, ובירושלמי נזכר בשם „ינוי" *).

אוֹנֵי פִּטְרֵי רַחֲמָתַיִם. בַּתַּקְתָּ בִּמְשׁוּלֵי חֲמוֹרוֹתַיִם. גַּדַּלְתָּ פֶּסַע בֵּינָתַיִם. דָּבָר לְהַמְשִׁיל בֵּינוֹתַיִם. הֵן רֶגַע יָמוּתוּ דִּבַּרְתָּ. וְאוֹנָם בַּדֶּבֶר הִדְבַּרְתָּ. זְרוֹעַ צָר בִּבְכוֹרָיו שִׁבַּרְתָּ. חֲצוֹת לַיְלָה שָׁם עָבַרְתָּ: טְמֵאִים זֶה בָּזֶה נִצִּיתָ. יְדִידִים זֶה בָּזֶה

רצית

*) פיוטי ר' ינאי כבר נזכרו לתהלה בתשובותיהם של תלמידי דונש. ובתשובת רבינו גרשום מאור הגולה שהובאה בשבלי הלקט השלם סי' כ"ח כתב רגמ"ה על הפייטנים ר' ינאי ור' אלעזר הקליר שהיו מן החכמים הראשונים (ומקדים את ר' ינאי להקליר) ועל ר' ינאי ביחוד אמר שהוא פייט קרובות לכל סדר וסדר של כל השנה, ע"ש. אכן מכל פיוטיו לא נודע לנו כ"א אוני פטרי רחמתים שהוא קרובות לשבת הגדול מנהג אשכנז ע"ס א"ב ונדפס כבר במחזור אשכנז בקרימונא שכ"א ובוויניציאה ש"ס ובסדור שער השמים לשל"ה ז"ל דפוס אמ"ד ובמחזור לאשכנזים שבאיטליא ווין תקפ"ג. והרה"ח מהרי"ל צונץ מצא בפיוט יוצרות כתב יד וז"ל „אוני פטרי רחמתים" הוא יסוד של ר' ינאי רבו של

סֶלָה אֲרוֹמִמְךָ מוֹשִׁיעַ וְשַׁלִּיט. מוֹצִיאִי לְחָפְשִׁי מִבֵּית מַעֲלִיט: חזן סַכּוֹתָה לְרֹאשִׁי לְהַשְׁאִיר פָּלִיט. גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסוֹחַ וְהִמְלִיט: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים.

מִמְּסַגֵּר אַסִּיר בְּצֵאת לְחָפְשׁ. נִתְנוֹסֵס נֵס בְּטְּבִיעַת רֶפֶשׁ. שֶׁגְּבַתָּם חֹק מַרְגּוֹעַ וָנֹפֶשׁ. עָרוֹךְ תְּהִלָּה לְמְשִׁיבַת נָפֶשׁ: פֵּרוּשׁוֹ וְטַעְמוֹ צִוִּיתָה בְּמָרָה. צַחְצוּחַ דָּתוֹ לְהָבִין וּלְגָמְרָה. קְבִיעַת קְדֻשָּׁתוֹ בִּזְכִירָה וּשְׁמִירָה. רֹן לְהָפִיק בְּתוֹדָה וְזִמְרָה: שְׁפָטִים גְּדוֹלִים עָשִׂיתָ בְּצֹעַן. שְׁפַרְרְתָּ אֹהֶל כָּל יִצְעָן. חזן תְּעוּבִים פָּסוּ בְּאַף לְהַכְנִיעָן. תְּקֵפָה חֲרָדָה בֶּאֱדוֹם וּכְנָעַן:

לְבָּךְ וְעֵינֶיךָ לְהֵיכָלְךָ תְּשׁוֹבֵב. דֶּשֶׁן וְשֶׁמֶן לְעַמְּךָ יְנוֹבֵב. חזן תְּכוֹנֵן אֻלָמְּךָ מִזְבֵּחַ וְסוֹבֵב. לְהַגְשִׁים תְּחִי יְשֵׁנִים דּוֹבֵב: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

עיון תפלה

מבית מעליט. מבית פרעה אשר הושיבני בעלטה: **סכותה לראשי.** מלה"כ (תהלים קמ, ח): **גנון והציל.** (ישעיה לא, ה): **ממסגר** וגו'. גאלת ישראל ממצרים: **נתנוסס נס.** נתת אז ליראיך נס להתנוסס בו ולהצטיין ע"י מכל עמי התבל: **בטביעת רפש.** בעודנו טבוע ברפש עבודתו: **שגבתם חק מרגוע.** חזקתם בשמירת חק השבת כאשר זכרנו לעיל: **ערוך תהלה למשיבת נפש.** לערוך לפניו את החק הזה קודם מתן תורה שהיא משיבת נפש (תהלים יט, ח): **פרושו וטעמו.** בתחלה נתת לישראל את השבת בדרך חק בלי טעם אמתי ובמרה בארת להם פירושו וטעמו ואח"כ בסיני הוספת לגלגל ולברר דתו: **רון להפיק.** ביאור הקודם מהו זכירת השבת? להפיק רננות ולהרבות תודה וזמרה, כי מדאורייתא אין זכירת השבת אלא בפה כמוש"כ התוס' (נזיר ד' פ"א) ד"ה מאי היא, ובשוחר טוב מזמור צ"ב סימן ג' (הוצאת מהרש"ב) ולא עוד אלא כשהוא נכנס אנו מקבלין אותו בשירין ובזמרין: **שפררת אהל בל יצען.** ככתוב בענין מלה"כ (ישעיה לג, כ), ושפררת פעל נגזר מהשם שפריר (ירמיה מג, י) ונטה את שפרירו עליהם: **תעובים.** מצרים: **פסו.** תמו נכרתו: **באדום וכנען.** שנאמר (שמות טו, טו) אז נבהלו אלופי אדום וגו' נמוגו כל יושבי כנען: **דשן ושמן לעמך ינובב.** פרי דשן ושמן יפרה לעמך: **מזבח וסובב.** לשון המשנה (זבחים נ"ג פ"א) עלה בכבש ופנה לסובב, תחת כרכב המזבח (שמות כז, ה) ת"א תחות סובבא למדבחא: **להגשים תחי.** להוריד טל של תחיה הדובב שפתי ישנים:

רָצִיתָ. חזן כָּל בְּכוֹר שֶׁהוּא בִּכְלִיוֹן מְצִיתָ. לַיְלָה כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה בְּעֵת הָצִיתָ: **בַּיָּד** וּבְיָמִין תִּסְמְכֵנוּ. וּמִנֶּגֶף תְּחַסְּכֵנוּ: חזן בְּאֶבְרָתְךָ תְּסוֹכְכֵנוּ. בְּצֵל מָגִנְּךָ תְּגוֹנְנֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים.

ר' אלעזר בירבי קליר עכ"ל הכ"י. והחכם הנ"ל מצא חתימתו אחר ברכת מחיה המתים בראשי התרוזים ישמע, נפרעת, ירדו, ישע, והיה א"כ שמו יניי ולא ינאי, והיה מארץ ישראל. ובתלמוד ירושלמי נמצא ר' יניי במקום ר' ינאי שבבבלי, וכן זכיי במקום זכאי שבבבלי. שמיי במקום שמאי וכדומה, וכל פיוטיו המה בא"ב ובחרוזים שווי הברות ע"ד פיוטי הקליר, רק בלתי כבד כל כך. וכתב מהרשד"ל ז"ל שהפיוט אז רוב נסים הוא ג"כ לר' ינאי, והוא לקוח מן הקדושה לשבת הגדול (מנהג אשכנז), כי המלות ובכן כי אין לפניך לילה בסלוק הגדולה ההיא דבקות עם הפיוט ההוא שתחלתו וסופו „ויהי בחצי הלילה", ובתחלת הקדושה ההיא חתום שמו יניי, והפיוט אומץ גבורותיך הוא לר"א הקליר והוא לקוח מן הקדושה ליום שני של פסח (מנהג אשכנז). ובקדושה ההיא נרשם אלעזר בירבי קליר (ועי' בס' עמודי העבודה עמוד 104—102) שהאריך על דבר ר' ינאי הפייטן.

ובשבלי הלקט הנ"ל כתב מצינו שגם בימי רבותינו נוהגין בקרובות ופיוטים כדאמרינן בפסיקתא רבתי דסוכה כד דמך ר' אלעזר בר' שמעון היה דורו קורא עלין מכל אבקת רוכל דהוי קריי ותניי קרוב ופייטן. ובעל שבה"ל סובר שר' אליעזר בר' שמעון הוא ר' אליעזר הקליר ע"ש. זעיין במבוא למחזור הרוו"ה שחולק ע"ז ע"פ כמה ראיות. אבל בכל אופן נראה שכבר נהגו רבותינו התנאים

יִשְׁעִי וּכְבוֹדִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי. וְנִצָּב לָרִיב עַל אוֹנְסִי. סוֹכְכִי בְאֶבְרָתוֹ יְהֹוָה נִסִּי. פּוֹרֵעַ וְגוֹבֶה דִּין קְנָסִי. בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי. רָכַב עַל עָב קַל מְעֻנּוּי לְגָרְשִׁי. שָׁחַת מִבְצַר מַחְלִישִׁי וְחוֹרְשִׁי. מָלוֹן קִצּוֹ נָתַנִי דוֹרְשִׁי: וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ חָבַשׁ כְּאֵבִי. אָדוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה הִשְׁאִיבִי. חזן לְמַדְּנֵי לָנוּחַ בְּשַׁבַּת מֵהַדְאִיבִי. לְהַאֲכִילִי נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִי:

יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

כֶּרֶם חֶמֶד נֶטַע שַׁעֲשׁוּעִים. בְּלוּסָה וּמְבֻסְבֶּסֶת שְׁנֵי רְשָׁעִים. וְנִגְלֵיתָ לְחַלְּצָהּ מִבֵּין פּוֹשְׁעִים. בְּחֵיל אֲלָפִים רְבָבוֹת תִּשְׁעִים. וּבְצֶדֶק נִפְקַד לְתֵשַׁע

עיון תפלה

ונצב לריב על אונסי. לשפט עם יריבי האונסים ולוחצים אותי: **דין קנסי.** עתיד לפרוע ממעני כל הקנסות שנתחייבו בשבילי: **בהלו נרו עלי ראשי.** כאשר יגיע הזמן שיזריח עלי אורו (איוב כט, ג): **רכב על עב קל.** עפ"ה (ישעיה יט, א) הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים: **מענוי לגרשי.** כמו שנאמר (שמות יב, לט) כי גרשו ממצרים: **שחת מבצר מחלישי וחורשי.** שחת מבצריהם של המצרים אשר החלישו אותי והרשו על גבי כדאמרינן (סוטה י"א ע"ב) ומביאין שורים וחורשין על גבן: **מלון קצו.** ירושלים (מ"ב יט, כג): **השאיבי.** שָׁמְנִי שואב: **מהדאיבי.** הזהירני לבלתי הדאיב את נפשי ביום השבת בשום דאגה ויגון כמו שנאמר וקראת לשבת ענג: **להאבילי וגו'.** (ישעיה נח, יד) והאכלתיך נחלת יעקב אביך: **בלוסה.** בלתי נקיה כמו עיסה בלוסה (שבת פ"ו פ"ב) מעורבת בסובנה ובמורסנה: **ובבססבסת.** מדולדלת ומסורפת בין שני הרשעים, כב"מ שלהי פ' הזהב רב יהודה שרי לבסבוסי קסמי לדעת רש"י הוא ההחלקה (אפפרעטירען) ובנדה ס"ב א' וצריך לכסכס פרש"י לשפשף כדרך הכובסין שכופל הבגד ומשפשפו בין ידיו, והוא לכאורה הפך ההחלקה, כי ע"י השפשוף יתכווץ הבגד ויעשו בו קמטים וצ"ל שעיקרו של הפעל הזה מורה על העבודה הרבה הנעשית בבגד אם להחליקו או להסיר כתמיו, וכונת הפייטן בכל כך עמלו הרשעים לכוסם את ישראל בין שניהם ולגרס עצמותיו עד שעשוהו כעיסה בלוסה: **בחיל אלפים רבבות תשעים.** בלא ספק לקח הפייטן את הדברים האלה מאיזה מדרש קדמון, ואולי מן הפיוט הזה לקח רבינו אליעזר מגרמיזא בספרו סודי רזא את מאמרו המובא בספר מגלה עמוקות אופן ר"ב „הקב"ה נקרא מלך בגימטריא צ' ע"ש שהוא סוכן בצ' אלפים רבבות" עכ"ל: **ובצדק נפקד לתשע ותשעים.** ובצדקתו של אברהם (כלומר בזכותו) אשר נפקד לצ"ט שנה. וכן השתמש הקליר במלת בצדק על מובן בזכות, כמו במוסף לפרשת

מֵתִים בְּכָל־בַּיִת בְּנֹף כְּנֶהֱנָקוּ. נַאֲקוֹת חֲלָלִים נָאָקוּ. סְבָרוּ וְלִבּוֹתָם נָמָקוּ. עָלְפוּ וְרוּחוֹתָם נָבָקוּ: פְּגָרִים מֵתִים לָמוֹ עָשִׂיתָ. צוֹרַת כָּל־בְּכוֹר גַּם בִּמְעֵיהֶם לֹא חַסְתָּ. קוּמִי לָךְ לִבְכוֹרֵךְ שַׁתָּ. רָפוֹא וְנָגוֹף שַׁמָּה שַׂמְתָּ: שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה וּבֶהָלָה. שַׁמּוֹת וְשָׁאוֹן וְחַלְחָלָה. חזן תְּקֻפָה בָהֶם הַיְלָלָה. תִּמָּהוֹן קָמוּ וַיֵּצְאוּ בַלָּיְלָה:

התנאים והאמוראים בקרובות ופיוטים, וכן איתא בויק"ר פ' ל'. ובפסיקתא דרב כהנא פ' ולקחתם לכם, ובמדרש שה"ש פסוק מי זאת, ובקה"ר (י' י"ד) על פסוק ונתתי את לבי איתא **מצינו שהפייטנים היו עושים שירים על סדר אלפא ביתא**. ובס' זכרון לראשונים מחברת ה' הביא ב' מקומות מחבור כת"י מבן דורו של רב סעדה גאון שהוא מזכיר שם פיוטי ר' ינאי. ונראה אפוא שכבר בימי רב סעדיה גאון נודעו פיוטי ר' ינאי בישראל וחבל כי מכל פיוטיו לא נשארו לנו לפליטה רק שני הפיוטים האלה אוני פטרי רחמתים ואז רוב נסים כו' וסדר אדיר דר מתוחים ובו נכללו דיני בדיקת חמץ ואפיית המצה ודיני סדר של ליל פסח כמו שעשה ר' יוסף טוב עלם. ויש לי עוד להאריך בזה ואכמ"ל.

דברי המגיה **בנימין עזריאל ראם.**

וְתִשְׁעִים. הֶעֱמְסָה מַשָּׂא פְּרָדִים תִּשְׁעִים. פָּנִיתָ לְפָנֶיהָ מְלָכִים וְשׁוֹעִים. שִׁלְּחָה קְצִירֶיהָ וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים. וּלְחֶלְקָהּ נָטְלָה שִׁבְעָה מִשִּׁבְעִים. שֶׁעִשּׂוּר נְכָסִים לְבָנוֹת קְבוּעִים. וּבִישִׁימוֹן דֶּרֶךְ הָלְכוּ אַרְבָּעִים. מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים. קְדֻשָּׁתוֹ מְתַנִּים וְרֶנֶן מַבִּיעִים:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

ראשי החרוזות יוסף בר. שמואל חזק.

יָרַדְתָּ לְהַצִּיל עַמֶּךָ. לְהוֹדִיעָם אֹרַח נָעֳמֶךָ. לְמַשּׁוּאוֹת תָּרִים פְּעָמֶיךָ. לְהַכְנִיעַ דיו: רוֹדִים בְּזַעְמֶךָ: וּכְהִתַּם הֲמוֹן שׁוֹדְדִים. כָּלוּ שָׂרִים וּגְדוּדִים. וְהִגִּיעָה עֵת דּוֹדִים. צָמְחָה יְשׁוּעָה לִידִידִים: סוֹד כִּיצָא בַּהֲנִיָּה. צֵאת עֲגוּמִים לָרְוָיָה. נָחֲצוּ צִירִים לַשְּׁבִיָּה. שְׁנֵי תָאֳמֵי צְבִיָּה: פְּרוֹס כֵּרָה שֶׁל־מֶלֶךְ. אֲרָעֵהוּ לְשַׁר

עיון תפלה

שקלים ובצדק הנה ערך כי תשא, ובפיוט זכור אב בסוף תפלת גשם בצדקו חון חשרת מים: **הֶעֱמְסָה משא פרדים תשעים.** בבכורות ה׳ ע״ב ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים טעונים מכספה וזהבה של מצרים, וכן הגירסא במכילתא בשלח ריש פרשת ויבא עמלק שאין לך וכו׳ שלא העלה עמו תשעים חמורים טעונין כסף וזהב, ולא ידעתי למה שנה הפייטן מחמורים לפרדים? ולפי דעת הגאון ר״ח ברלין (נר״ו) [ז״ל] היתה כונת מרע״ה באמרו לא חמור אחד מהם נשאתי (במדבר טז, טו) על החמורים הללו, בשעה שחלקו ביניהם בזת מצרים וכאו״א נטל צ׳ חמורים טעונים לא לקחתי אני אפי׳ חמור אחד כמנהג שאר מלכים שנוטלין חלק בראש (רש״י שמות יד, ו) אני לא לקחתי אפי׳ חלק בסוף כדי שלא להמעיט חלקם. וכשתרגמו את התורה לפני תלמי המלך שני וכתבו לא חמד אחד (מגילה ט׳ ע״ב) משום דאמרינן (סנהדרין צ״א א׳) שזה הרכוש אשר לקחו ממצרים היה שכר שעבוד, ולא אבו לתת מקום לבעל הדין לשאול מאי רבותיה דמשה שלא לקח שכר שעבוד הרי הוא ושבטו לא עבדו במצרים: **פנית לפניה וגו׳ שלחה קציריה וגו׳.** עפ״ה (תהלים פ, י — יב) פנית לפניה וגו׳ תשלח קציריה עד ים: **ולחלקה נטלה שבעה משבעים.** לקחה את החלק העשירי משבעים האומות שבעת גויי ארץ כנען: **שעשור נכסים לבנות קבועים.** כתובות ס״ח ע״א א״ר בת הניזונית מן האחין נוטלת עישור נכסים, והיה לו לומר קבוע שהרי שב על עשור ומפני החרוז אמר בלשון רבים. ומשוררי קדש דמו את ישראל לפני זמן הגאולה האחרונה לבת, שמעי בת וראי, כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה), בת נדיב (שה״ש ז), בתולת בת ציון (ישעיה לז), שבר בת עמי (ירמיה ח):

למשואות תרים פעמיך. עפ״ה (תהלים עד, ג) הרימה פעמיך למשואות נצח: **רודים.** מושלים ורודים בנו בפרך: **וכהתם המון שודדים.** כאשר תמו המצרים: **עת דודים.** זמן מתן תורה: **סוד כיצא בהנויה.** כאשר הוסכם בסוד קדושים במעון השמים. ובעל דובר שלום פירש כאשר יצא הסוד מלפני הקב״ה ונתגלה למשה כי הַהֲנִיָּה שֶׁהָגוּ האבות בארץ פלשתים נחשבה בכלל ארבע מאות שנות הַגֵּרוּת וא״כ באמת הגיע זמן גאולתם, אז מהרו הצירים לבשר זאת לישראל: **צאת עגומים לרויה.** שיצאו ישראל עגומי הנפש לרויה, כמ״ש (שם סו, יב) ותוציאנו לרויה: **נחצו צירים לשביה.** מהרו השלוחים משה ואהרן לשביה בת ציון: **שני תאמי צביה.** שנדמו זה לזה כשני תאמי צביה כמו שאמרו רבותינו במכילתא ריש פרשה דהחדש הזה לכם ובבראשית רבה סו״פ א׳ בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן ובמקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה מלמד ששניהם שקולין ובשה״ש רבה פ״ד סי׳ ה׳ שני שדיך אלו משה ואהרן מה השדים כללו אין אחד גדול מחבירו כך היו משה ואהרן: **פרום כרה של מלך.** לפרוס סעודה כיד המלך: **ארעהו לשר**

שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה. חוו תַּפִּיל אוֹיְבֶיךָ לְשׁוּחָה. וְנִחְיֶה בְּגֶשֶׁם יְשׁוּעָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

חתום שם ינייי.

יִשְׁמַע לְצֹר כְּשֵׁמַע מִצְרָיִם. מַשָּׂא דוּמָה כְּמַשָּׂא מִצְרָיִם: נִפְרַעְתָּ מִפַּתְרוֹס בְּתַכְלִית מַכָּה עֲשִׂירִית. בְּצֹר תִּפָּרַע בְּתַכְלִית קֶרֶן עֲשִׂירִית: יָרְדוּ

פֶּלֶךְ. כָּל־הַבָּא לַמֶּלֶךְ. אֶשְׁכָּר לְפָנָיו מְהַלֵּךְ: בְּשַׁעַר בַּת כַּסְלוּחַ. נִצָּבִים מַלְאֲכֵי שִׁלּוּחַ. נִסְתַּכְּלוּ קֹטְפֵי מַלּוּחַ. בְּאֵין קֹמֶץ וְקִלּוּחַ: רַהַב לֵבָב גִּנָּה. לִלְגְיוֹנָיו קָפַץ וּמִנָּה. יִכָּנֵס הַבָּא בְּמָנָה. וְאֶדֶּה לְבַד בָּאַחֲרוֹנָה: שָׁאַל פֶּתֶן חֵרֵשׁ. מִי נִדְרָשׁ וְהַדּוֹרֵשׁ. הֱשִׁיבוּהוּ הֹפֵךְ מְשֹׁרֶשׁ. כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ: מָרַד זֵד בְּעִקּוּלוֹ. מַה לִּי וּלְקוֹלוֹ. וְלֹא הִרְצַנִי בְּשִׁקְלוֹ. כְּנִשְׁעָן עַל מַקְלוֹ: וְאָז צָפָה בָּאֱלִילִים. הֲיֵשׁ יָדָיו גְּלִילִים. צָגוּ עָלָיו בִּפְלִילִים. אֵין פְּנוֹת בַּחֲלָלִים: אֱוִיל מוּכָן לַעֲבָרוֹת. מַה לַכֹּהֵן בִּקְבָרוֹת. הֲלֹא בְּתֵכֶל הַדִּבְּרוֹת. נוֹדַע בַּעַל גְּבוּרוֹת:

עיון תפלה

פלך. קרא למושל ארץ מצרים. כי ביום שבאו משה ואהרן בפעם הראשונה להגיד לו דבר ה' עשה משתה גדול והיו שם כל מושלי המדינות שתחת ידו, כמו שקבלו רבותינו בשמ"ר פ"ה סי' י"ד אותו היום יום פרוזבוטי של פרעה היה ובאו כל המלכים לכבדו והביאו לו דורונות של עטרות והיו מעטירין אותו שהיה קוזמוקרטור (מושל בכיפה) וכו' משעטרו אותו היו משה ואהרן עומדין על פתח פלטרין שלו נכנסו עבדיו ואמרו שני זקנים עומדים על הפתח אמר להם יעלו כיון שעלו היה מסתכל בהם שמא יעטרו אותו וכו' אמר להם מי אתם וכו' כה אמר ה' שלח את עמי. ואפשר שקרא הפייטן לפרעה שר פלך שהיה שר ומושל על כל בני מצרים על פתרוסים ועל לודים ועל כסלוחים (בראשית י, יג) שראשי תיבותיהם פלך: **כל הבא וגו' אשכר וגו' בשער וגו'.** שעורו כל מי שבא בשער בת כסלוח לראות פני המלך אשכר היה מהלך לפניו: **נצבים וגו' נסתכלו וגו'.** שעורו קוטפי מלוח נסתכלו בנצבים מלאכי שלוח על הפתח, וקוטפי מלוח הם עבדי פרעה הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם (איוב ל, ד) כלומר אנשים נבערים מדעת, ומלאכי שלוח הם משה ואהרן השלוחים אליו מאת הקב"ה: **באין קמץ וקלוח.** הם נצבים על הפתח באין שום מנחה ודורון בידיהם ואפילו קומץ קטן ואפי' קלח אחד של כרוב: **רהב לבב גנה.** פרעה רהב הלב גנה ובזה למי שאין בידו כלום, ולפיכך קפץ ונתן פקודה למשרתיו עושי רצונו שמתחלה יכנס כל הבא במנה כהשורה ואלה הזקנים למה יבואו באחרונה, ובמדרש שם משמע שתיכף כשהודיעוהו דבר הזקנים צוה להכניסם לפניו, ואפשר שעבדי המושל המקשיב על דבר שקר לא הודיעוהו דבר בואם כי אם באחרונה: לפי שהבינו שכך היא כונתו ופקודתו: **שאל פתן חרש.** פרעה: **מי נדרש והדורש.** מי הוא הדורש אותי? ומה מעשהו שנדרש לדעת? ולשון המדרש שם אמר להם פרעה בחור הוא או זקן? כמה שנותיו כמה עיירות כבש כמה מדינות לכד כמה שנים יש לו מיום שעלה למלוכה: **הפך משרש.** לשון המדרש מפרק הרים ומשבר סלעים מלה"כ (איוב כח, ט) הפך משרש הרים: **כלה גרש יגרש.** המורדים בו יגרשם מן העולם מלה"כ (שמות יא, א) כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה: **בעקולו.** בעקלקלותיו: **ולא הרצני בשקלו כנשען על מקלו.** מה לי לשמוע בקולו אחרי אשר לא הרצה לפני שקליו ובהכנעה יתרה: **ואז צפה באלילים.** לשון המדרש שם נכנס לבית ארמון שלו והיה מביט בכל אומה ואומה ואלהיה אמר להם חפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותו: **היש ידיו גלילים.** חפש בספרי תעתועיו אם ימצא שם זכר אלהי העברים שנאמר בו ידיו גלילי זהב (שה"ש ה, יד): **צגו עליו בפלילים.** עמדו עליו בטענות נוצחות: **אין פנות בחללים.** אל תפנה לבקש את החי בקרב חללים: **אויל וגו' מה לכהן וגו'.** אתה האויל המוכן ליום עברה וזעם איך תואל לבקש כהן בבית הקברות? **הלא בתכל הדברות.**

רְאָמִים עַמָּם. בְּכוֹרֵי מַלְכוּת עַמָּם. מִזֵּר תַּעֲרִימֵם. בְּאַף תַּחֲרִימֵם: חזן יֶשַׁע שָׁמוּר. הוּא לֵיל שִׁמּוּר. אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר אַשְׁמוּר:

יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אֵל נָא לְיֶשַׁע עַמְּךָ בַּחֲצִי לֵיל יָצָאתָ. וּבְעֶצֶם הַיּוֹם אוֹתָם הוֹצֵאתָ: הַדָּן עַמּוֹ בַּיּוֹם וְעַמִּים בַּלַּיְלָה. כִּי לְךָ יוֹם אַף לְךָ לָיְלָה: לַיְלָה אֲשֶׁר בּוֹ נִפְדּוּ

לוֹבֵשׁ צֶדֶק נֶאְזָר. לְהָשִׁיב גְּמוּל לְאַכְזָר. הֲפַךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר. עֲמָלוֹ בְּרֹאשׁוֹ חָזַר: חזן חֲנָמַל בָּרָד וּרְשָׁפִים. זִלְעֵף בַּעֲלֵי כְשָׁפִים. קָרְסוּ כָּרְעוּ כְּשׁוּפִים. עֲפַר אֶרֶץ שׁוֹאֲפִים: אל נא וכו׳

בחרוז יוצאי חפזון החוזם שם המחבר יוסף ומיוסד ע״פ א״ב ובסוף החוזם טוב עלם.

חו״ק יוֹצְאֵי חִפָּזוֹן. סִפְּקָם מָזוֹן. לִשְׂבֹּעַ וְלֹא לְרָזוֹן. קָדוֹשׁ:

אֱמָנָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם. בְּלִי לְהִתְלוֹנֵן זֹאת הַפָּעַם. גּוֹעָה לֵאמֹר מַה נִּטְעָם. יוצאי: דֶּרֶךְ שְׁלֹשָׁה נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר. הִגִּיד מֵאָז מַנְהִיג וְדִבֵּר. וְלֹא כִחֵד מֵהֶם דָּבָר. יוצאי: זְרִיזִים חָשׁוּ לְהַקְדִּישׁ קְרוּאָיו. חָסוּ בְּמַטְרִיף כָּל־בְּרוּאָיו. טוֹב אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו. יוצאי: יָחִיד שָׁמְרָה לְמִדָּה שְׂרוּעָה. כְּלוּלֹתַיִךְ אֶזְכּוֹר חֶסֶד לְפָרְעָה. לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. יוצאי: מְקוֹם צִפְעוֹנִים נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב. נָסְעוּ קְדוֹשִׁים לְשֶׁמֶשׁ וְשָׁרָב. שָׂב וְעוֹלֵל וּמִקְנֶה רָב. יוצאי: עֲדָרִים הִשְׂכִּילוּ מַדָּע לְהַחְכִּימָם. פַּסַּת מִשְׁאָרוֹת נָשְׂאוּ בְּהַשְׁכִּימָם. צְרוּרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל שִׁכְמָם. יוצאי: קְטוּף הָעִסָּה בַּחֲרָרָה קְמוּצָה. רְצוּפָה בְּרָאשֵׁיהֶם שֶׁלֹּא חָמְצָה. שֶׁמֶשׁ שְׁפָתָהּ וַאֲכָלוּהָ מַצָּה. יוצאי: תֻּפִינֵי שִׁשִּׁים וְאַחַת בְּמִשְׁטָר. טְעָמוּ וְאָרְחוּ בְּשִׁיּוּר הַמְּנֻטָּר. עַד לֶחֶם מִשָּׁמַיִם הֻמְטָר. יוצאי:

עיון

בסוף הדברות שדבר משה אל פרעה סוף סוף נודע מי הוא בעל הגבורות: **הָפַךְ** דרך איש וזר. עפ״ה (משלי כא, ח) הפכפך דרך איש וזר: זלעף בעלי כשפים. הבהיל את מצרים המלאים כשפים: קרסו כרעו כשופים. צריך לקרוא **כְּשׁוּפִים** בס״ג, המצרים קרסו כרעו ונפלו כסופים ומבוזים ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם, מלשון התלמוד משום כסיפותא הוא דאמר הכי (ב״מ כ״ב א׳): עפר ארץ שואפים. עפ״ה (עמוס ב, ז) השואפים על עפר ארץ: יוצאי חפזון. ישראל יצאו ממצרים בחפזון: ספקם מזון. סיפק להם הקב״ה מזון במדבר, כי בחפזם לצאת לא הספיקו להכין להם צידה: אמנה גדולה היתה בעם. מה שהאמינו להקב״ה ולא אמרו מה נאכל במדבר, וכמו שנאמר ביד ירמיה זכרתי לך חסד נעוריך וגו׳ לכתך אחרי במדבר וגו׳: גוע לומר מה נטעם. לגעות ולצעוק לומר מה נטעם: דרך שלשה ימים. ואם תאמר מכאן אין ראיה שאמנה גדולה היתה בעם, כי אפשר שבעבדותם לא ידעו דרך ארץ כנען וסברו שהיא קרובה מאד ואין צורך לצידה, לזה אמר כי מנהיגם אמר מראש דרך ג׳ ימים נלך ולא לקחו צידה אפי׳ לג׳ ימים: חסו במטריף. חסו בהקב״ה: טוב

תפלה

אין מחסור. ידעו כי האל הטוב אין מחסור ליראיו: יחיד. הקב״ה: שמרה. שמר לישראל את האמנה הזאת: למדה שרועה. למדה גדולה ורחבה המשתרעת לדורות עולם, כמו שנאמר ביד ירמיה זכרתי לך חסד נעוריך וגו׳ לכתך אחרי במדבר וגו׳: עדרים. ישראל הנמשלים לעדרי צאן: השכילו מדע להחכימם. השכילו לעשות בחכמה ובדעת: קטוף העסה בחררה קמוצה. העסה הקטופה (מלשון התלמוד ב״מ פ״ט א׳ יצא הלש והמקטף, ופרש״י עורך הלחם וטח פניה) לחררות קמוצות: רצופה בראשיהם. היתה סדורה על ראשיהם, והעיסה הזאת לא הספיקה להחמיץ: שמש שופתה. השמש בערה בה עד שנאפית יפה וכה אכלוה מצה: תופיני ששים ואחת במשטר. מן התופינים הללו אכלו ס״א סעודות על הסדר (עי׳ רש״י שמות טז, א): טעמו. טעמם היה טוב: וארחו. אכלו, מלה״כ (מ״ב כה, ל) וארוחתו ארוחת תמיד: בשיור המנטר. בזה השיור שנשאר להם מן המצות והמרורים ושמרוהו בידיהם: עד לחם משמים המטר. עד יום ט״ז אייר שאז התחיל המן לרדת להם. וזה היה בדרך נס ובאמת לא הספיקה העוגה אפי׳ לג׳ ימים כנ״ל:

רִאשׁוֹנִים. שְׁמוּרִים נִמּוֹת יְהִי לָאַחֲרוֹנִים: וּמַה שֶּׁהָיָה בָּרִאשׁוֹנָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה לָאַחֲרוֹנָה. כְּשֵׁמַע מִצְרַיִם תַּשְׁמִיעַ לְצָרִים: חזן הַצְנֵחַ וְתַצְרֵחַ וְתַצְלַח תְּרַכֵּב תִּתְקַע וְתִתְקַף עַל עָם. נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

מיוסד ע"פ א"ב. מחברו ר' ינאי (ונמצא בפיוטו אוני פטרי רחמתים הנדפס למטה).

אָז רֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אַשְׁמֹרֶת זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה. וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לְמַלְאָךְ (נ"א לָאֵל) וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה. טִיסַת נְגִיד חֲרֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה. כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ־חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה. נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי*) לַיְלָה. שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה. פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה. צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה. תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

וּבְכֵן כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ:

מיוסד ע"פ א"ב והוא רשות לש"ץ.

אָבֹא בְּחִיל לְהִתְיַצְּבָה. בְּמַעֲמַד פְּנֵי תֵבָה. גַּשְׁתִּי לְרוֹמֵם וּלְשַׂגְּבָה. מֵרְשׁוּת דָּגוּל מֵרְבָבָה: הִלּוּל קוֹנִי אַקְשִׁיבָה. וּבְחֵקֶר דָּתוֹ אֶתְיַשְּׁבָה. זֹאת לָדַעַת אֲחַשְּׁבָה. מִטַּעַם חַכְמֵי יְשִׁיבָה: טוֹעֵן עוֹלָם אַמְלִיכָה. יְהָבִי עָלָיו אַשְׁלִיכָה. כֹּרֵשׁ לְפָנָיו אֶתְהַלְּכָה. לִפְתּוֹחַ בִּדְבַר הֲלָכָה: מִלַּת פִּי גְּרוּשָׁה.

*) נ"ל בְּעִתּוּתֵי לילה וכ"ה נוסחת ר' ינאי בפיוט אוני פטרי רחמתים וכ"ה דעת בעל מנודת ישראל.

עיון תפלה

במעמד פני תיבה. תיבה היא מקום מעמד הש"ץ בלשון התלמוד (ברכות ל"ד א') העובר לפני התיבה, ובתענית (ט"ו א') מוציאין את התיבה לרחובה של עיר: גשתי. הגשה לתפלה היך מה דאת אמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא (בראשית רבה פמ"ט סי' ח'): הלול קוני אקשיבה. אשמיע לפני הצבור תהלת קוני. במקרא הפסוק הקשיב יוצא לשני והפייטן עשהו יוצא לשלישי: טוען עולם אמליכה. אתיעץ עם הקב"ה הטוען עליו את כל העולם כלו: יהבי עליו אשליכה. מלה"כ (תהלים נה, כג) השלך על ה' יהבך, ויהב הוא משא (ר"ה כ"ו ע"ב): מלת פי גרושה.

מיוסד ע"פ א"ב.

אָז תֵּשַׁע מַכּוֹת הָיוּ אֲדוֹנִים קָשֶׁה. אֲשֶׁר בָּם סִבַּרְתָּ גּוֹי לִבּוֹ מַקְשֶׁה: בְּעֻזּוֹ מֶלֶךְ עַז הָיְתָה מַכָּה עֲשִׂירִית. אֲשֶׁר הִמְשַׁלְתָּ בְּנוֹגְשֵׂי בְּנֵי נְסָּה עֲשִׂירִית: גְּרִיעַת בְּכוֹרוֹת הָיְתָה תַּכְלִיתָם. אֲשֶׁר שָׁתָה אַפְּךָ עַל תַּכְלִיתָם: דַּנְתָּ לִפְנֵיהֶם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם. וְגַם צוּרָתָם הִפַּלְתָּ בְּאָהֳלֵיהֶם: הִכִּיתָ כָּל־בְּכוֹר לְכָל־רֹאשׁ מִשְׁפָּחָה. בְּכוֹר לְאִישׁ וְאִשָּׁה בְּכוֹר לְעֶבֶד וְשִׁפְחָה. וּבְכוֹר לִבְהֵמָה וּבְכוֹר לְכָל־דָּבָר. בַּבַּיִת וּבַחוּץ דֶּבֶר שַׁתְּ לְכָל־דָּבָר: זַעַף וְנַחַת נִגְלֵיתָ נָגוֹף וְרָפֹא. לִבְכוֹרֵי צַר נָגוֹף וְלִבְנְךָ בְּכוֹרְךָ רָפֹא: חֲצוֹת לַיְלָה בְּכֵן יוֹדוּךָ מוֹדֶיךָ. עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ

נוֹצֵר חֶסֶד אַקְדִּישָׁה. סַלְסֵל בְּדַת חֲדָשָׁה. מֵרְשׁוּת עֵדָה הַקְּדוֹשָׁה: פְּנֵי יְשָׁרִים דּוֹבֵר. צְחַצּוּחַ אֲמָרִים אֲגַבֵּר. קִדַּמְתִּי לִטּוֹל בְּסֵבֶר. רְשׁוּת מֵרַב וְחָבֵר: שַׁדַּי חֵילִי תְּאַמֵּץ. תַּעְדִּיף קֹט וְקֹמֶץ. לְבָאֵר בְּלִי שֶׁמֶץ. הִלְכוֹת בִּעוּר חָמֵץ:

מבאר הלכות פסח בקצרה ומיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום יוסף הקטן בר שמואל חזק (והוא רבינו יוסף טוב עלם).

אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר. חֹק לְעַמּוֹ מָסַר. וְהִזְהִירָם בִּכְתָב מוּסָר. לִבְדּוֹק חָמֵץ אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר: בְּשָׁעָה שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִים בְּשׁוּקָא. וְאוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. אֵין בּוֹדְקִין לֹא לְאוֹר הַחַמָּה וְלֹא לְאוֹר הַלְּבָנָה וְלֹא לְאוֹר הָאֲבוּקָה. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל בִּעוּר חָמֵץ כְּחֻקָּה: גָּמַר מְנַטְּרֵהּ עַד דְּבַתְרָא. וּמִיַּד צָרִיךְ לְבַטֵּל הַשְּׂאֹר בַּאֲמִירָה. וְלֵימָא הָכִי כָּל חֲמִירָא דְּאִכָּא בְּהָדָא דִירָה. דְּלָא חֲמִתֵהּ וּדְלָא בְעַרְתֵּהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא: דְּאִי מִשְׁתַּכַּח לְאַחַר אוֹתָהּ שָׁעָה. אֵינוֹ חַיָּב בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא לְפָשְׁעָה. וְהָרוֹצֶה אַחַר בְּדִיקָתוֹ לֶאֱכוֹל חָמֵץ וְלִשְׂבְּעָה. מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה: הֵיכָא דִּבְדַק בְּחוֹרֵי בֵיתָא. וְהִנִּיחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ רִפְתָּא. וְאַשְׁכַּח דְּהָדָא מִנַּיְהוּ פַּחְתָּא. לִבְדּוֹק מֵרֵישָׁא שֶׁמָּא

עיון תפלה

לדבר דברים מלאים שיש בהם טעם: סלסל בדת חדשה. נסלסל בהלכות הללו ולחדש בהם דברים: בסבר. בהסברת פנים: תעדיף קט וקמץ. אנא תן יתרון לזה המעט קט כקמץ יד שאני מקריב לפני הבורא וזכני גם שאוכל לבאר בלי מגרעת הלכות בעור חמץ: אלהי הרוחות. פירוש הפיוט הזה לקטתי מפירושו של רבינו שמואל מפלייזא ז"ל כפי המובא ממנו בספר אור זרוע חלק ב' הלכות פסחים סי' ת"ו: אלהי הרוחות לכל בשר. לה"כ (במדבר טז, כב): חק לעמו מסר. באכילת חמץ יש כמה דברים שהם בלתי מפורשים בכתוב בהדיא כגון ביאור וסידוק ונמסרו לחכמים בעל פה: והזהירם בכתב מוסר. — והזהירם בכתב שביאורו מסור לחכמים: אור לארבעה עשר. בתחלת הערב של י"ד: ואור הנר יפה לבדיקה. (פסחים ח, ע"א): לא לאור החמה וכו'. (שם ז, ע"ב): על בעור חמץ. כך פסקינן שם. ואע"ג דאמרינן התם בלבער כו"ע לא פליגי, מצינו כה"ג (ברכות ל"ח ב') דפסקינן הילכתא המוציא אע"ג דבהמוציא כו"ע לא פליגי כדי לאשמועינן חידושא (תוס' ורא"ש ז"ל): גמר מנטריה עד דבתרא. גמר בדיקתו שומר הפרוסות שמשאיר עד למחרת, תרגום ממחרת יומא דבתרא: ומיד צריך לבטל. תפס הפייט דרך רב שאמר (פסחים ו' ב') הבודק צריך שיבטל מיד (בגמ' דילן ליתא תיבת מיד) ולישנא משמע כן מדתלי בטול בבדיקה דאמר הבודק צריך לבטל ולא אמר אדם: באמירה. נראה דלאו דוקא דהא אמרינן השבתה בלב היא, אלא לפי החרוז תפס לשונו: לְפָשְׁעָה. תפס לישנא דרבא שם דילמא פשע ולא מבטל ליה: והניח ארבע או חמש רפתא. שמא

וְעַל צֶדֶק אֲהֵבֶיךָ: טֵבֵס אֶצְבָּעֲךָ עָשְׂתָה תֵּשַׁע מַכּוֹת. יָדְךָ עָשְׂתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת: יְמִין עֻזְּךָ טִבְּעָה: צַר וַיְרוֹמְמוּךָ הַכֹּל. וּזְרוֹעַ קָדְשְׁךָ תִּפְדֵּנוּ וְתָרוּם עַל כֹּל: אל נא וכו' ובכן ויהי בחצי הלילה או רוב נסים וכו' כנ"ל לעיל.

בהרבה קהלות אומרים כאן ובכן לך תעלה קדושה וכו' ואומרים אדיר דר מתוחים בתפלת מוסף קודם או"א רצה במנוחתנו.

סדר. מיוסד ע"פ א"ב כפול

אַדִּיר דָּר מְתוּחִים. בְּחֶסֶד כָּל מְלֻחִים. אֹזֶן אֶנְקַת אֲנוּחִים. וְהוֹצִיאָם מִבֵּין הַחוּחִים: אָז בְּרֹב חֶמְלָתוֹ. דַּר מִמְּעוֹן דִּירָתוֹ. וּפָדָה מִפֶּרֶךְ אֻמָּתוֹ. וְכִנֵּם חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: בַּט בְּשִׁבְעִים עֲמָמִים. וְנִמְצְאוּ לְפָנָיו עֲמוּמִים. וְהִגְרִיל בְּמַלְאֲכֵי מְרוֹמִים. וְנָפַל חֶבְלוֹ בַּנְּעִימִים: בְּשׂוּרוֹ גּוֹזֵר וּמֵקִים. שָׂמַח בְּעַם

חלדה לקחתה: וכן תנו רבנן בפרקין. דחורי ביתא ונקיקין. עלאי ותתאי אינן נבדקין. ואמצעים זקוקין: זהרו גג היציע וגג מגדלין. ורפת בקר ומתבן ולולין. ואוצרות יין ושמן הנעולין. לבדוק חמץ בלי עולין: חור שבין אדם לחברו. זה וזה בודק עד שמגיע ומבטל שארו. וכן בין יהודי ועובד כוכבים חיב לבערו. פלימו מקל שמא יאמר העובד כוכבים כשפו וחברו: טענו המפרש והיוצא בשירא. ואין דעתו קדם פסח לחזרה. תוך שלשים יום בעי לבער חמירא. לפני שלשים יום אין זקוק לבערה: ישראל דחמץ אתפקד לה. וליתיה למרה למשקלה. נטרה עד ארבע דחזי לאכלה. שלים ארבע ולא אתא לנכרי מזבין לה: כשנפלה מפלה על חמץ בערבי פסחים. וכלב אין יכול לחפש אחריו בטוחים. הרי הוא כמבער לרעים פקחים. וכמה חפישת הכלב שלשה טפחים: למדו בי מלחי ובי קירי נקובים. ובי תמרים

עיון תפלה

חלדה לקחתה. ונגררת לבית הבדוק: וכן תנו רבנן בפרקין. (פסחים ח' ע"א) ת"ר חורי הבית העליונים והתחתונים (הגבוהים יותר מדאי והנמוכים יותר מדאי, רש"י) וגג היציע וגג המגדל ורפת בקר ולולין ומתבן ואוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכין בדיקה ופירש"י מקומות שאין יד אדם מגעת לשם או שאין מחזיקין את החמץ כגון מפורסמין או שהבהמות והעופות אוכלין אותו: ונקיקין. כמו נקיקי הסלעים: זהרו. הזהירו: ואוצרות יין ושמן הנעולין. נראה דל"ג שמן דבשמן למה לי נעולין אפי' במסתפק יש קבע לאכילה (יודע הוא כמה שמן צריך ומביאו קודם סעודה. רש"י), ולתקון הלשון יוכל לומר ואוצרות שמן ויין הנעולין וקאי נעולין איין: בלי עולין. אין צריכים לעלות עליהם לבדקן: עד שמגיע. עד מקום שידו מגעת: ומבטל שארו. והשאר מבטלו בלבו: פלימו מקל וסקרו. מפני הסכנה: כשפו וחברו. מלשון חובר חבר (דברים יח, יא) כדאמרינן התם הכא ליכא ושרגא הוא ומסיק אדעתיה: טענו. חכמים נשאו ונתנו בדבר ופסקו: המפרש. לים: והיוצא בשיירא. למקום רחוק. ובגמ' (שם ו, ע"א) המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום (לפסח שעדיין לא חלה עליו חובת ביעור) אין זקוק לבער תוך שלשים יום (שחלה עליו חובת בעור מפני דשואלין ודורשין בהלכות פסח ל' יום מקודם) זקוק לבער, ומפרש רבא לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור בימי הפסח אפי' מראש השנה זקוק לבער, דכי הדר ביה בזמן איסורו עבר עליה והיא שעתא לאו ברשותיה הוא דליבטליה (רש"י): נטריה עד ארבע. שומרו עד ארבע שעות בע"פ שמא יבואו בעליו ויטלוהו. והפייטן יסד כר' יהודה (שם יא, ב) אוכלין כל ארבע: כשנפלה מפלת. משנה (שם ל"א ב') חמץ שנפלה עליו מפלת הרי הוא כמבוער רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו: וכמה. שם תנא כמה חפישת הכלב ג"ט: בי מלחי ובי קירי נקובים. המקומות הנקובים בשמותם בי מלחי ובי קירי בתי מלח ושעוה שנכנסים שם באמצע הסעודה להביא מלח ונרות: ובי תמרים וציבים. בתי תמרים ועצים: מפני

חשוקים. כיום נטית דק וארקים. תת למו דתות וחקים: גשתי בתוך ענגת ורבה. אסור והתר להעריכה. לבל אכשל להמרכה. היום בדבר הלכה: גשתי כשאני אבור. לפשוט בעם צבור. כמזכיר ולא כמזהיר בדבור. להוציא חובת צבור: דהרת דת מכללה. דרשו והורו חכמי גרן עגלה. והגו בסדר הגעלה. להכנים יורה קטנה בתוך יורה גדולה: דרך גדולה חשופה. עושין לה כמין שפה. וברתוח נמצאת חפופה. ממי רותחין גופה: *) הכנת קערות ומדיהן. בכלי שני שמושיהן. כשופכין מסיר בהן. כך שופכין רותחין

עליהן

---

*) הדברים האלה הביאו התוס' זבחים דף נ"ה סוף ע"ב בזה הלשון ומה שכתב בסדר של פסח המתחיל אדיר מתומים, הכנות קערות כו' כך שופכין רותחין עליהן ע"ש.

זְצִיבִים. לִבְדּוֹק אוֹתָם חַיָּבִים. וְחָצֵר פְּטוּרָה מִפְּנֵי הָעוֹרְבִים: מוֹצֵא חָמֵץ בַּפֶּסַח בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. כּוֹפֶה עָלָיו כְּלִי בְּלִי רְאוּתוֹ. וְאִם שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הוּא אֵין צָרִיךְ לְכַסּוֹתוֹ. לְפִי שֶׁבְּדֵלִין מֵאוֹתוֹ: נָפֵי וּפְטִילֵי וְיוֹרָה. דְּאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ חַמִּין חֲמִירָא. צָרִיךְ לְגַעֲלִינְהוּ וְיַנִּיחַ בְּגוֹ רַבָּא וְזְעֵירָא. וּלְרַבָּא לְעֲבֵד גְּרַנְפָּא וּלְרַתְחֵהּ בְּנוּרָא: סַכִּינֵי דְּאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ חֲמִירָא לְאֲרוּחִין. אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן חֲדָשִׁים הֵם מְשֻׁבָּחִין. וְאִי לָא מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין. וּבִכְלִי רִאשׁוֹן הֵם מְצַחְצְחִין. וְעֵץ פָּרוּר מַגְעִילִין בְּרוֹתְחִין: עֻגְּדוּ אֲגָנֵי וּקְצִיעֵי דְקוּנְיָא וּפַחֲרָא. אַף עַל גַּב דְּמַפְלִיט לְהוּ שַׁפִּיר. לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְהוּ אֲסִירָא. וְאַף עַל גַּב דִּרְוִיחָן וְאִבָּא לְמֵימַר דְּשַׁלִּיט בְּהוּ אֲוִירָא. אֲפִילוּ הָכִי קַיְמָא אִסּוּרָא: פְּחַר*) קְדֵרוֹת אֵין צָרִיךְ לְפַלְּחָא. אֲבָל מַשְׁהֵי לָהּ עַד בָּתַר פִּסְחָא. וּקְעָרוֹת מֻתָּרוֹת כִּי שָׁקִיל מְדוּדָא עֲלַיְהוּ לְאַנָּחָא.

*) כתוס' בפ"ז (עד:) ד"ה דרש רבא כ' וכן פירשתי בסדר בעור חמץ בקרובץ שבת הגדול בסדר רבנו יוסף טוב עלם ע"ש.

עיון תפלה

העורבים. שהם מבערים את החמץ מתוך החצר: מוצא החמץ. שם (ו' א') המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו כלי (שלא ישכח ויאכלנו, רש"י) ואם של הקדש הוא אינו צריך מ"ט מבדל בדילי מיניה (אפי' בחול למוד הוא לפרוש ממנו, רש"י): הלכות הגעלה: נפי. כלי ברזל מנוקבים ככברה: ופטילי. סלים המקולעים מחוטי ברזל, ודומה לו (כלים פט"ו מ"ה) פטילי קופת נצרים: ויורה. קלחת: חמירא. תרגום של שאור (שמות יב, יט) חמיר, ולאו דוקא שאור אלא אפילו חמץ שתרגומו חמיע צריך הגעלה ומפני החרוז כתב חמירא: צריך לגעלינהו. להפליט האיסור הנבלע בתוכו ע"י מים רותחין, מלשון שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא, י): ויניח בגו רבא וזעירא. ירתיח המים בכלי גדול ובהיותם רותחים יניח שמה כלים קטנים והמים יפלטו את האיסור הנפלט בשטים: ולרבא לעביד גרנפא. שפה לפיו מטיט כדי שילכו המים הרותחים גם על שפת הכלי הגדול, ובגמ' (פ"ז ע"ו ע"א) יורה קטנה בתוך יורה גדולה מאי ת"ש דההוא דולא דהוה בי ר"ע אהדר ליה גדנפא וכו' אפומיה ומליה מיא וארתחה: סכיני דאשתמש בהו חמירא. הסכינים שנשתמשו בהם בחמץ: חדשים הם משובחין. בגמ' (פסחים ל' ע"ב) א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני בפסחא היכא עבדינן להו, א"ל לדידי חדתא קא עבדינן וכו' כעין חדתא קאמינא קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מגעלינן לקתייהו ברותחין והילכתא אידי ואידי ברותחין (בין הקתא ובין הברזל) ובכלי ראשון: ועץ פרור. כף גדולה שמגיסין בו הקדירה (רש"י): עֻגְּדוּ. הורו החכמים ואות העי"ן לחן את הפייטן להשתמש במלה זו, ואולי הוא מלשון אענדנו עטרות לי (איוב לא, לו) כלומר החכמים עטרונו בהלכה זו, כי התורה מעטרת את לומדיה עטרת תפארת כמו שנאמר (משלי ד, ט) עטרת תפארת תמגנך: אגני. מיני כלי חרס מלשון וישם באגנות (שמות כד, ו): וקציעי דקוניא ופחרא. קערות של חרס המצופים עופרת (גלאזירט), וקציעי כמו נעי (שיסעל) במגילה (ז' ע"ב) קריבו לי שתין נעי דשתין מיני קדרה: אף על גב דמפליט להו שפיר. אע"פ שהגעילן היטב: לאשתמושי בהו אסירא. אסור להשתמש בהם בפסח כדאמר התם (פסחים ל' ע"ב) התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: ואף על גב דרויחן וכו'. שם מהו דתימא כיון דרויחי שליט בהו אוירא ולא בלעי קמל"ן: פחר קדרות. קדרות של חרס דלא מהני להו הגעלה לפסח והייתי אומר שישברם כרב (שם ע"א): אין צריך לפלחה. כשמואל דאמר לא ישברו אבל משהי להו לאחר זמנו ועביד בהו בין במינו ובין שלא במינו. לפלחה מלשון יפלח כליותי (איוב טז, יג): וקערות מותרות. לשון רבינו שמואל מפלייזא „לפי דעתי

עֲלֵיהֶן: הַגָּבִית כַּלָּן וְצַחְצוּחָן. מֵעֵץ וְאֶבֶן שָׁרְיָן בְּהֶדְיָן. וּמֵחֶרֶס מִצְוָה לְהַזְנִיחָן. עַד לְאַחַר הַפֶּסַח יָכוֹל לְהַנִּיחָן: וְשִׁמּוּשׁ סַכִּין וְעִנְיָנוֹ. מְדִיחִים אוֹתוֹ לְתַקְּנוֹ. בִּכְלִי רִאשׁוֹן תִּקּוּנוֹ. כַּךְ הַגְעָלָתוֹ וּבְחוּנוֹ: וְלִבּוּן בַּרְזֶל בָּאוּר בִּגְלִשׁוֹן. לְטַהֲרוֹ מִכָּל רִפְשׁוֹן. וְקַתָּא בְּחַמִּין נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן. וְהִלְכְתָא כְּדוֹ בְּרוֹתְחִין וּבִכְלִי רִאשׁוֹן: וְקוֹק עֵץ פָּרוּר וְחִטּוּטוֹ. בִּכְלִי רִאשׁוֹן צִבְטוֹ. בְּרוֹתְחִין הַגְעָלַת קִשּׁוּטוֹ. כְּבוֹלְעוֹ

וּבוּרְמֵי דְגַלָּלָא שָׁרְיָן בַּהֲדָחָה: צָעֵי דְמַשְׁהֵי בְהוּ חֲמִירָא בִּשְׁאָר יוֹמֵי. כְּבֵית שְׂאוֹר שֶׁחִמּוּצוֹ קָשֶׁה דָּמֵי. וְאִי אַקְרָאֵי אוֹתִיבֵהּ וְלָא אִשְׁתְּהֵי עִמֵּהּ. לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְהוּ שַׁפִּיר דָּמֵי: קִטּוּף בְּיַיִן וְשֶׁמֶן עֲבִידִין. מִלְּמִילַשׁ בְּהוּ לֵילֵי קַמָּאֵי קַפְּדִין. וְאַמְהָן דְּלָא טְבִילִין וְעַבְדִין. דְּלָא לְמִילַשׁ בְּהוּ הוּא הַדִּין: רְקִיקֵי מַצּוֹת עוֹשִׂין זֵכֶר לְעִגּוּן. וְלִשְׁמָן צָרִיךְ לְשָׁמְרָן מֵחִמּוּץ כְּהָגוּן. וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אֵין לָשִׁין דִּילְמָא יְשַׁגּוּן. אַף עַל גַּב דְּאַפְיֵהּ יִשְׂרָאֵל בַּר דֵּעָה לָא יְנַהֲגוּן: שָׁנוּ שֶׁאֵין לָשִׁין בְּבַת אַחַת לְמַעְלָה מֵחֲמֵשֶׁת רְבָעִים קֶמַח וְכֵן לְחַלָּה. וְהֵן בֵּיצִים כְּמִנְיַן חַלָּה.

עיון תפלה

תפס הפייטן לשון הלכות גדולות שכתבו דקערות שתשמישן בכלי שני כי שקיל מדולא ויהיב עלייהו שפיר דמי, וכבר פרשתי שצריכין כלי ראשון לפי שמאכין בהם מן המחבות הגדולות וגם מכסין בהם פעמים רבות הקדרה. וצ"ל דה"פ כי שקיל מדורה ברי"ש דקי"ל דאפי' קדרות אי הוי הסיקן מבפנים היו מותרות ומפני שהסיקן מבחוץ חיישינן אי עביד להו היסק מבפנים חייש עלייהו והקערות של חרס הן חלולות ורחבות והסיקן מבפנים כמו מבחוץ וליכא חיישא עלייהו, וזהו הפירוש כי שקיל מדורה של אש ונותן על הקערות של חרס טוב: **ובורמי דגללא.** כלים הנעשים מאבן שיש מלה"כ נדבכין די אבן גלל (עזרא ו, ד): **שריין בהדחה.** לשון הרש"פ „ופליאה היא להתירן בהדחה, וצ"ל שהפייטן תפס הדחה מפני ההרוז שלו, וגם בתוספתא דזבחים מצינו וכלי אבנים אין צריכים מריקה ושטיפה אלא מדיחן והיינו מגעילן כמו קדשים קלים דאמר ר"ש אין טעונין ומריקה ושטיפה אלא מדיחן שנותן טעם ומדקאמר שנותן טעם א"כ היינו הגעלה, וממריקה ושטיפה דצונן ממעט להו דהיינו לאחר ההגעלה, וכך הפירוש גבי כלי האבנים, ובתוספתא דע"ז פרק בתרא שונה מדיחן בחמין" עכ"ל: **צעי דמשהי בהו חמירא בשאר יומי.** הקערות שנותנין בהם שאור כל השנה והיינו אגני דמחוזא דאמר רבא התם הואיל ותדירי למילש בהו חמירא ומשהו בהו חמירא כבית שאור שחימוצו קשה דמי: **ואי אקראי אותיביה.** ואם במקרה יניח שאור בתוכו: **הלכות אפיית המצות: קיטוף ביין ושמן.** קיטוף הוא טיחה על פני המצה, ותופס הפייטן כר"ג ור' יהושע (פסחים ל"ו ע"א) שאכלו מצה שנילושה בדבש מעשה רב, או שמא ס"ל כתנא דאמר התם אע"פ שאין לשין בו מקטפין בו: **מלמילש בהו בלילי קמאי קפדין.** היינו למצה של מצוה דבעינן לחם עוני: **ואמהן וגו' ועבדין.** עבדים כנענים ושפחות שלא טבלו ולא נכנסו לקדושת ישראל אין להם לעסוק באפיית מצת מצוה דאין זה שמור לשם מצה כדאמרינן (גיטין כ"ג א') עכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד: **רקיקי מצות.** מצות דקות: **זכר לעגון.** שהיינו מקושרים במצרים בעבותות העבדות, וראה ביאורני בהגדת פסח על פיסקא כהא לחמא: **ולשמן צריך לשמרן מחמוץ.** הרתי בעינן שצריך לשמרן מחמוץ וצריך לשמרן ולעשותן לשם מצות מצה: **אף על גב דבאפיה ישראל בר דעה.** אע"פ שעומד על גביו ישראל בן דעת ומשגיח עליו שלא ישנה — אין נוהגין כן לכתחלה, וכמו בשחיטת חולין שאין ליתן לכתחלה לחש"ו לשחוט ואפי' באחרים רואין אותן שמא לא ישגיח היטב ויקלקל, כ"ה גרסת רבינו יעקב מהורליינים ז"ל, ומסיק דאע"ג דבגט מועיל אפי' לכתחלה (גיטין כ"ג ב') ולגבי שחיטה דיעבד מ"מ לכתחלה החמירו משום חומרא דחמץ. ורבינו שמואל מפלייזא גרים אע"ג דאפייה ישראל אע"פ שפקר השמור מן האפיה וישראל חכם אופה אעפ"כ בשעת לישה כמו כן צריך שמור גדול והא פשיטא דעיקור השמור בשעת הלישה, עכ"ל. ועי' סוגיא דפסחים (מ, ע"א): **שנו.** חכמים: **שאין לשין.** מימרא דרב (פסחים מ"ח א') קבא מלונגאה לפיסחא וכן לחלה, ופרש"י שלא נלוש יותר כדי שיוכל לשמרו מן החמוץ: **וכן לחלה.** נקט שיעור עיסה נמי כל ימות השנה להתחייב בחלה (רש"י): **והן ביצים כמנין חלה.** מ"ג ביצים, והש"ך ביו"ד סי' שכ"ד סק"ב מבקש רמז בתיבת חלה גם להחומש ביצה ודבריו נפלאו ממני וצריכים ביאור:

כַּךְ פּוֹלְטוֹ: וְלָפוּ חֲכָמִים בְּשִׁנּוּנָם. קְדֵרוֹת חֶרֶס בְּשִׁבְרוֹנָם. וְהִתִּירוּ בִּמְחִיצוֹת מִן הָעַיִן לְטָמְנָם. עֲשׂוֹת בָּהֶם אַחַר הָרֶגֶל בֵּין בְּמִינָם וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינָם: תַּקּוּר קִדְרֵי נַפָּה וּשְׁפוּד וּבַטֵּילָה. מְעִידוֹת הֵן כֻּלָּם בְּהַגְעָלָה. מָאנֵי דְקוּנְיָא כְּפַחֲרָא מְשׁוּלָה. מֻתָּרִין הֵן בַּהֲדָחָה כְּבוּרְמֵי דְגַלָּלָא: חִיּוּב כֵּלִים הֲרֵי הֵן מְרֻוָּחִין. וּמֵאִסּוּרָן מְצֻחְצָחִין. וּכְבַדַּת הֵן מוּנָחִין: תַּמּוּ הִלְכוֹת הַגְעָלָה בָּרוּתְחִין: טַעֲמֵי

וְהָעֹמֶר מוּכָח לָהּ. וְהָאִשָּׁה לֹא תָלוּשׁ אֶלָּא בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ הַלַּיְלָה: תְּמִימִים שָׁנוּ בְּמִשְׁנָה הַמְּהֻלָּלָה. מֵי תַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל־נַחְתּוֹם יִשָּׁפְכוּ מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲמִיצִין סֶלָה. וְאָמְרִינַן שְׁדֵי לְהוּ בִּמְקוֹם מוּדְרָן דְּלָא לֵיתֵי בְהוּ לִידֵי תַקָּלָה: תַּמּוּ הִלְכוֹת בִּעוּר וְהַגְעָלָה: חתום שם המחבר יוסף הקטן בר שמואל חזק יַיִן כִּי יִתְאַדָּם. לְמִצְוָה הוּא מְקֻדָּם. לָצֵאת בּוֹ חוֹבַת יְדֵי אָדָם. אִם אֵין קוֹנְדִיטוֹן וּמְבֻשָּׁל נֶגְדָּם: וְאַרְבָּעָה כּוֹסוֹת הַלָּלוּ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא (בָהֶן) כְּדֵי רְבִיעִית בְּלִי יָקֵלּוּ (נ"א יָקִילוּ). אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אֵלּוּ כְּאֵלּוּ. וּמְחַלְּקִין לְתִינוֹקוֹת קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאֲלוּ: סְהוּ שֶׁהַנָּשִׁים צְרִיכוֹת לְאַמְּצָה. בְּכָל־מִלֵּי דְּפִסְחָא בְּלִי שִׁמְצָה. אַף עַל גַּב דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא בָּם לָא נִמְצָא. שֶׁכָּל־שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּבַל תֹּאכַל חָמֵץ יֶשְׁנוֹ בְּקוּם אֱכוֹל מַצָּה: פֵּרְשׁוּ בְּשָׂפָה נְדִיבָה. מַצָּה וְיַיִן צָרִיךְ הֲסִבָּה. מָרוֹר אֵין בּוֹ כֵּן חוֹבָה. וּמִבָּעֵי לֵהּ לְכַסְכּוּסֵי טוּבָא: הֲסִבַּת יָמִין הֲסִבָּה אֵינָהּ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֶשֶׁט וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה. פְּרַקְדָּן לָא מִן הַשְׁבָּנָא. וְאִשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה וְאִם חֲשׁוּבָה הִיא נְדוֹנָה: קַמֵּי אָב מֵסֵב הַבֵּן בְּדִיצָה. תַּלְמִיד בִּפְנֵי רַבּוֹ אֵינוֹ רָאוּי לְפָרְצָה. אֲבָל בְּשׁוּלְיָא דְנַגָּרֵי

עיון תפלה

והעומר מוכח לה. דהעומר הוא עשירית האיפה והאיפה שלשה סאין והסאה ששה קבין וקב ארבעה לוגין ולוג ששה ביצים הרי דבאיפה תל"ב ביצים והחלק העשירי ממנו שהוא עומר ארבעים ושלש ביצים וחומש ביצה, ושעור לחם הוא עומר כדאמר (שמות טז, כב) לקטו לחם משנה שני העומר לאחד וילפינן לחם הדיוט מלחם גבוה דכתיב גבי חלה (במדבר טו, יט) והיה באכלכם מלחם הארץ וגו' חלה תרימו: שלנו הלילה. הוסיף תיבת הלילה לאפוקי משעותם של בני פפוניא דסברו מיא דידן (פסחים מ"ב א'), וטעם הדבר פירש הר"ר חיים כהן משום דאמרינן (שם צ"ד ב') חכמי אוה"ע אומרים בלילה חמה מהלכת מתחת לארץ ומחממת המעינות לפיכך מלינן על הבקר ומצננין בעמוד השחר, וכתב בה"ג מצוה למימלי ביני שמשי וכוכבי כדי שירד עליהם הטל ויצננו יפה: במשנה המהוללה (שם מ' ע"ב): ואמרינן שדי להו וכו'. (שם מ"ב א'): תמו הלכות בעור והגעלה. וצירף בהדייהו הלכות אפיית המצות בתכלית כל ההלכות האלה אחד להתרחק מן החמץ: הלכות הכנת הסדר: יין כי יתאדם למצוה הוא מקדם. כר' יהודה (שם ק"ח ע"ב) דאמר צריך שיהא בו טעם יין ומראה אדום: קונדיטון. מבושל בתערובת סממנים בירושלמי (שקלים פ"ג ה"ב) מהו לצאת בקונדיטון מדתני בר קפרא קונדיטון כיין הדא אמרה יוצאין ביין קונדיטון: ומחלקין לתינוקות קליות. פרש"י (שם ק"ט א') קלי מחטים יבשים לחדש אסור עדיין בלילה הראשון: צריכות לאמצה. צריכות להתאמץ ולקיים כל הלכות פסח בין הל"ת ובין העשה: שכל שישנו וכו'. (שם מ"ג ב'): מצה ויין צריך הסבה. (שם ק"ח א'): ומבעי ליה לכסכוסי טובא. צריך ללעוס המרור הרבה עד שירגיש טעמו כדאמרינן התם (קט"ו ב') בלע מרור לא יצא משום דבעינן טעם מרור: הסבה ימין וכו' ולא עוד וכו'. לשון הגמ' שם (ק"ח א'): פרקדן. השוכב על גבו: ואשה. אצל בעלה: בדיצה. בשמחה: לפרצה. לפרוץ מדת דרך ארץ: בשוליא דנגרי. תלמידו של נגר שמלמדו אומנות:

דַּת מוּסָר. מֵהֶם בְּלִי לַחְסֹר. בְּדִיקַת חָמֵץ לָנוּ נִמְסָר. מֵאוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר: טִירַת גֶּפֶן בּוֹקְקָה. אֵין בּוֹדְקִין לְחַמָּה וַאֲבוּקָה. כִּי אִם לְנֵר דְּלוּקָה. שֶׁהַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה: יְדוּעִים בֵּאֲרוּ לְאַמֵּץ. הַמַּתְחִיל לְבָעֵר חָמֵץ. מְבָרֵךְ כְּזֹאת בְּאֹמֶץ. בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ: יִשְׂרָאֵל אֵימָתַי מִצְוָה עֲלֵיהֶם. לִבְדּוֹק בְּיֹשֶׁר נְוֵיהֶם. עֲשׂוֹת פִּקּוּד רְקָמֵיהֶם. כְּשֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִּים בְּבָתֵּיהֶם: כְּנוּי בַּיִת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. לִבְדִיקָה אֵינָם מְזֻמָּנִים.

צָרִיךְ לְהָסֵב בִּמְרוּצָה. וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כְּזַיִת מַצָּה כְּשֶׁהוּא מֵסֵב יָצָא: טָעֲנוּ לַחֲטוֹף מַצָּה בְּלֵילֵי פְסָחִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִישְׁנוּ הַפִּרְחִים. וְחַיָּבִים בְּרֶגֶל לִהְיוֹת שְׂמֵחִים. בְּמִקְדָּשׁ בְּבָשָׂר וְהַשְׁתָּא בְּיַיִן רְקוּחִים: נָשִׁים חַיָּבוֹת לִשְׂמוֹחַ וּלְהַרְנִין. בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִין. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן הַמְלֻבָּנִין. וְהָאֲנָשִׁים בְּיַיִן מִתְעַדְּנִין: בְּעֶרֶב הַפֶּסַח סָמוּךְ לְמִנְחַת רִאשׁוֹן. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד הָאִישׁוֹן. וּבְבוֹאוֹ מִבֵּית רַחְשׁוֹן. מוֹזְגִין לוֹ כּוֹס רִאשׁוֹן: רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וְאַחַר כָּךְ קִדּוּשׁ וּזְמַן וְאֵינוֹ אוֹמֵר נֵס עֲדַיִן. שֶׁצָּרִיךְ לְאָמְרוֹ בַּאֲגָדָה וְרָאוּי לְכָפְלוֹ אַיִן. וְשָׁתֵי וּמַשֵּׁי יְדֵיהּ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ (נ״א וּמְבָרֵךְ) עַל נְטִילַת יָדָיִם. שָׁקֵיל גַּרְגִּירָא אוֹ כַּרְפְּסָא אוֹ כְּסִבַּרְתָּא אוֹ חַסָּא*). וְיִטְבֹּל בַּחֲרֹסֶת וִיבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכַד

עיון תפלה

והשמש וכו׳ יצא. לשון הגמ׳ שם: טענו. חכמים: לחטוף מצה וכו׳. שם (קי״ט א׳): הפרחים. הקטנים מלשון פרחי כהונה (יומא י״ט ב׳): במקדש בבשר. שם: ביין רקוחים. מלה״כ (שה״ש ח, ב) אשקך מיין הרקח: נשים חיבות. פסחים שם: סמוך למנחה ראשון. נראה שכונתו סמוך למנחת יום הראשון של פסח, אבל ביום הראשון סמוך למנחת יום השני לא חיים, וקרי לה מנחת יום הראשון אע״פ שהיא מנחת ערב פסח לפי שהיא סמוכה ליום הראשון, והטעם לפי בסדר הלילה השני אינו אלא מנהגא בעלמא דהא אנן בקיאינן השתא בקביעא דירחא, לפיכך לא החמירו בו רבנן שלא לאכל סמוך למנחה אלא כשאר שבתות וימים טובים. ור״ש מפלייזא מפרש סמוך למנחת ראשון למנחת יום י״ד שקראו הכתוב ראשון כדתנא דבי ר׳ ישמעאל (שם ה׳ ע״א) מצינו י״ד שנקרא ראשון שנאמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש: לא יאכל אדם עד האישון. עד הלילה אפי׳ אם התפלל תפלה מנחה, כדי שתאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה: מבית רחשון. מבית התפלה: ראשון מברך על היין. בתחלה צריך לברך בורא פה״ג משום דיין תדיר ותדיר קודם: ואחר כך קדוש. אשר בחר בנו: וזמן. שהחינו: ואינו אומר נס עדיין. אינו מברך שעשה נסים לאבותינו כמו בחנוכה ופורים: שצריך לאמרו בהגדה. ברכה אשר גאלנו שתקנוה כדי לומר שירה על היין ויוצאין בה ג״כ ידי חובת ברכת שעשה נסים: וראוי לכפלו אין. ואין ראוי לכפל ברכה על ענין אחד: ומשי ידיה. ונוטל ידיו לצורך טבול ראשון דכל שטבלו במשקה צריך נטילה (ט״ז סי׳ תע״ג סק״ו): ואינו מברך על נטילת ידים. משום דלא איפסקא הילכתא אי צריך נטילה או לא וספק ברכות להקל, וטעם הטיבול ככל שאר הגויים שעושים בלילה הזה בשביל התינוקות שישאלו: כרפסא. מפרש בירושלמי רפ״ט דשביעית מהו כרפס שנהרות ר׳ יוסי ב״ח אמר פיטרוסילינון (פעטערזיליען) הידוע: חסא. ל״א חמא. נכון, קפא דחסא חמה (פסחים קט״ז א׳) פרש״י לנון: ויברך בורא פרי האדמה. ויכוין בברכה זו להוציא גם את המרור כדאמרינן (שם קי״ד ב׳) פשיטא היכא דאיכא שאר ירקות מברך אשאר ירקות בפה״א ואכיל והדר מברך (בתוך הסעודה) על אכילת מרור ואכיל, כן הוא לדעת הסוברין שהמרור אינו נחשב לדברים הבאים בתוך הסעודה לפטור מברכה, לפי שאכילתו אינה לצורך סעודה אלא לצורך מצוה, ואמירת ההגדה אינה הפסק לדעתם: וכד אכיל יהצה. ובשעת אכילת הכרפס

וְאֶרִיצָעִים לְבַד פּוֹנִים. שֶׁחָמֵץ בָּם נוֹתְנִים: כְּלַל גַּג יָצִיעַ וּמִגְדָּל וְרֶפֶת בָּקָר. וְלוּלִין וּמַתְבֵּנִים בְּלִי לְסַקֵּר. וְאוֹצְרוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן מִתְחַקֵּר. אֵלּוּ בּוֹדְקִין כְּלִי עִקֵּר: לְאֶרִיצְעִית חוֹר בֵּינוֹ וּבֵין קְרוֹבוֹ. זֶה בּוֹדֵק עַד מְקוֹם הַגָּעַת יָדוֹ בְּאַרְבּוֹ. וְזֶה

בודק

*) שקיל גרגירא או כרפסא או כוסברתא או חסא. ראיתי בס׳ אור כשלמה שכ׳ שיש להפליא בפיוט זה כי חסא אין כאן מקומו כי מקומו אח״כ אחר שעשה המוציא (הן אמת דהא אין לו אלא חסא הדין הוא ליטלו גם לטיבול ראשון אבל מ״מ יפה הקשה דודאי אין כוונת הפייטן בכה״ג שאין לו כ״א חסא דבכה״ג פסקינן בגמרא וש״ע דמברך תחלה בפה״א גם על אכילת מרור. והפייטן לא הזכיר רק בפה״א) גם החרוזים נשתנו מכל החרוזים שבפיוט הזה שכולם בד׳ חרוזים. ובית זה אינו כן. לכן כתב בטעות נפל בכל הדפוסים ובמקום חסא צ״ל חמא והוא לנון בל׳ גמרא (פסחים דף קט״ז א׳) עכ״ד. והנה אנכי ראיתי במחזור דפוס טורקא איתא בהמת חמא בפנים ובמפרש. נמצא שיפה כוון זה המחבר.

אכל יחצה אחת משלש מצות ואין ברכה עמה. מחצה בקערה ומחצה בשלחן להשימה: מושך מהקערה שני תבשילי. דאינון בשרא וכורא צלילי. אי נמי גרמא ובשולי. ומגביה קערה ולימא הא לחמא עניא כהיה: ומוזגים לו כוס שני מארבעת האל. וכן הבן מאביו שואל. מה נשתנה מלילות זה ליל. וגומר האגדה עד גאל ישראל: אחר דשתי משי ידיה. ומברך על נטילת ידים לחודיה. ושרי המוציא על השלמה דעלוי תרתי דידיה. ולא אכל מינה אבתי מדי: לוקח פרוסה ומברך לאכול מצה במלל. ובהדי דההיא דהמוציא אוכל וכולל. ומברך בחזרת לאכול מרור וטובל ובולל. והדר אכל מצה ומרור בלא ברכה וכורכן בבת אחת כהלל: הליף לכמה בתי ועבד כי האי גונא עד

עיון תפלה

יחצה וכו׳. ולא ימתין בפעולת החצוי עד אחר גמר אכילתו, כדי למהר בהתחלת אמירת ההגדה שזהו העקר בלילה הזה לקיים והגדת לבנך וגו׳ לפיכך לא יאריך הברכה בפעולות בלתי עקריות: ואין ברכה עמה. פעולת החצוי אע"פ שזה מנהג קדמונינו ז"ל לחצות מצה אחת לשנים כדי לקיים מצות לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה (שם קט"ו, א׳) וכדי להכין הציה לאפיקומן ואמנהגא מברכינן, מ"מ לא מצינו שתקנו ברכה על מנהג זה, ומאחר שהחצוי הוא פעולה גרידתא בלא ברכה אפשר לעשותה בשעת אכילת הכרפס, כי אם היו צריכים לברך עליה היו צריכים להמתין עד אחר גמר האכילה, כי אי אפשר לברך בשעת אכילה: מושך מהקערה. יסירם מעל הקערה קודם הגבהתה כדי שלא יהא נראה כמניף קדשים בחוץ: שני תבשילי. אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה: בשרא וכוורא צלילי. בשר ודג צלויים אחר בשולם: גרמא ובשולא. שניהם בשר אחד צלי ואחד מבושל: ומגביה קערה. כדי שיראו התינוקות וידמו בלבבם שמסירים המאכלים מעל השלחן קודם האכילה וישאלו מה נשתנה הרי עדיין לא אכלנו: על נט"י לחודיה. כתב הרש"פ ז"ל שתיבת לחודיה מיותרת ותפס אותה הפייטן לצרך החרוז: ושרי המוציא. ובו׳, מלשון התלמוד (ברכות מ"ו א׳) ליסרי לן מר פרס"י ליסגא דשירותא כלומר לפרוס ברכת המוציא: דעלוי תרתי דידיה. כלומר המצה העליונה המונחת על השתים האחרות, ולרבינו שמואל מפלייזא היתה הגירסא „תרתי ידיה" ופירש שיקח המצה בשתי ידיו שמצוה לבצוע בעשר אצבעות כנגד עשר תיבות שבברכה אי נמי כנגד עשר מצוות התלויות בתבואה: לאכול מצה. וכן לקמן לאכול מרור. כך היא שיטת הרבה ראשונים שצריכין לברך לאכול מצה לאכול מרור ולא על אכילת מצה על אכילת מרור, וכבר בארתי זה בהגדה של פסח: לוקח פרוסה. היא הפרוסה הנזכרת לעיל בד"ה וכד אכיל: אוכל וכולל. כורך שתי הפרוסות ביחד ואוכלן: וטובל ובולל. טובל החזרת היטב בתוך החרוסת משום קפא (שם קט"ו ב׳): והדר אכיל מצה וכו׳. פירש רש"פ לוקח המצה השלישית ואוכלה בהסבה עם המרור כהלל, וכ"כ התוס׳ שם (קט"ז א׳ ד"ה מה דרכו) דר"י היה מברך המוציא על השלמה והדר על אכילת מצה על הפרוסה ובוצע משתיהן יחד, ולכך עושין על השלישית כריכה כדי לקיים מצוה בשלשתן" עכ"ל: הליף לכמה בתי. כשצריך ילך לכמה אנשים שאינם יודעים לעשות הסדר ולהוציאם ידי חובתם — ילך אחר הכריכה ועושה להם כל הסדר עד אחר הכריכה וחוזר

בודק למחצית ארבו. והשאר מבטלו בלבו: לחק יהודי וגוי בחור שתפין. לא יבדוק נמו צופים. מפני סכנת ופים. פן יחשדו לכשפים: מפלת על חמץ עבורו כל נטרחים. והוא כמבער במקום נדוחים. לבל חופשים אחריו נבחים. וחפישתן שלשה מפחים: מרהף בשתי שורות. בהכנסת חמץ מתחקרות. ואצרות יין ושמן מסורות. במסתפק אסורות. ואם בדקן מתרות: נוי דגים קטנים. לבדיקה הם מזמנים. ובתי תמרים ועצי אפונים. צריכין בדיקה והם בחונים: נצת בית מלח וצרי גלוים. לבדיקה הם ראוים. וחצר פטורים מנה קנוים. שהעורבים שם מצוים: סוף ארבע שעות לבשש.

הָבָא. וְאַחַר כַּךְ עוֹשִׂים סְעוּדָתָן כָּל־צָרְכָּהּ. וְכַזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה צְרִיכִין לְכָרְכָהּ. וְנוֹטְלִין וְלֹא מְבָרְכִין שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹבָה וְאֵין טְעוּנִין בְּרָכָה: זוֹכֵר בַּשְּׁלִישִׁי בִּרְכַּת מְזוֹנוֹ. וְלִשְׁאָר הַבָּתִּים תְּחִלָּה וְטוֹעֵם הַכּוֹס עַד מִשֶּׁלּוֹ אֵינוֹ. וּבָרְבִיעִי הַלֵּל מִצְרִי לְהַתְנוֹ. בַּל יִטְעוֹם כְּלוּם בְּאִישׁוֹנוֹ: קְמָעָא לִשְׁתּוֹת מַיִם יְכַנֵּס. אִם חוֹלֶה הוּא אוֹ אִסְטְנֵס. וּבָעֵי לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא מִשּׁוּם אֹנֶס. לוֹמַר בַּחֲמִישִׁי הַלֵּל הַגָּדוֹל יִשְׁתַּנֵּס:

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. בְּכָל־מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ. כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה. בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

כוונת הפייטן לבאר בקיצור מופלג טעמים על חוקת הפסח ומצותו.

סלוק

אֵין עֲרוֹךְ אֵלֶיךָ לְהַגִּיד וּלְדַבֵּר. וְחֵקֶר פִּלְאֵי נִסֶּיךָ לְהָבִין וּלְסַבֵּר (נ״א וּלְסַפֵּר). מַה יָּקָר חַסְדְּךָ מֵכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר. מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ נוֹתֵן תַּעֲצֻמוֹת וָעֹז לְהִתְגַּבֵּר.

עיון

לסעודתו (סג' ר״י יעבץ ז״ל בסדורו): ובזית מצה באחרונה. היא פרוסת האפיקומן: באחרונה. זכר לפסח: צריכין לְכָרְכָהּ. צריכים לאכל, מלשון התלמוד (ברכות כ״ב ב׳) כריכו רפתא בהדי הדדי: ונוטלין. ידים במים אחרונים: ואין טעונין ברכה. לפי שמים אחרונים אינם אלא מפני מלח סדומית שמסמא את העינים (רש״ס): זוכר בשלישי ברכת מזונו. על כוס שלישי אומר ברכת המזון: ולשאר הבתים תחלה. אם יצטרך לילך גם לערוך ברכת המזון לשאר הבתים כנ״ל אז יפסיק סעודתו וילך לפטור שאר הבתים בתחלה ולא ישתה עמהם ואח״כ יחזור לסעודתו ויגמור סדרו: וטועם הכוס עד משלו אינו. המאמר מסורס וכך שעורו ואינו טועם הכוס עד משלו, כלומר שכאשר יסדר הסדר מברכת המזון והולך בבתים אחרים אז יזהר שלא לטעום מכוסם עד שיחזור לביתו לסעודתו ולסדרו וישתה משלו: וברביעי. ובכוס רביעי: הלל המצרי.

תפלה

ראה מה שכתבנו בהערה לקריאת הלל: להתנו. מלה״כ (שופטים ה, יא) שם יתנו צדקות ה׳: בל יטעם כלום באישונו. אחר ד׳ כוסות אסור לטעום שום דבר בלילה הזה כמו שאסור לטעום אחר אכילת הפסח: קמעא לשתות מים יְכַנֵּס. רק לְהִכָּנֵס לשתות מעט מים רשאי: ואם חולה הוא או אסטנס. ואם הוא דחוק לשתות יין דוקא ע״פ מצות הרופאים: לומר בחמישי. אז יתחזק לומר על כוס חמישי הלל הגדול: ישתנס. יתחזק: כן נזכה לעשותו. לעשות סדר הפסח בזמנו, ולא קאי על עשיית קרבן פסח, שהרי לא דבר בכאן מקרבן הפסח אלא מסדר ליל פסח, אבל בהגדה פירושו כן נזכה לעשות קרבן הפסח בעצמו: אין ערוך אליך. (תהלים מ, ו): מה יקר חסדך (שם לו, ח): מכין מצעדי גבר. לקוח מלשון הכתוב (שם לז, כג) מה׳ מצעדי גבר כוננו: מאד עמקו מחשבותיך. (שם צב, ו): נותן תעצמות.

וְאַחַר כֵּן לְבַעֵר וְלֹא לְמַשֵּׁשׁ. אוֹכְלִין כָּל־אַרְבַּע וְתוֹלִין כָּל־חָמֵשׁ. וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ: שָׂם יְהוּדִי חָמֵץ אֵצֶל חֲבֵרוֹ. עַד אַרְבַּע צָרִיךְ לְאַחֲרוֹ. בְּשֵׁשׁ שׂוֹרְפוֹ וּבְחָמֵשׁ מוֹכְרוֹ. שֶׁהַכֹּל מְצֻוִּין עָלָיו לְבַעֲרוֹ: עָרֵל שֶׁהִפְקִיד חָמֵץ לְיִשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ. וְקִבֵּל עָלָיו שְׁמִירוֹ וְאַחֲרָיוּתוֹ. וְנִגְנַב אוֹ אָבַד חַיָּב עַל פְּרִיעָתוֹ. בְּהַגָּעַת שֵׁשׁ חַיָּב בְּהַבְעָרָתוֹ: עָמַד וְיִחֵד לוֹ מְקוֹמוֹ. וַיּוֹצִיא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ. בְּבֵאוּר תּוֹרָה פִּרְסְמוֹ. וְאֵין עָלָיו אַשְׁמוֹ: פֵּרַשׁ לַיָּם וְיוֹצֵא בְּשַׁיָּרָה. בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים זָקוּק לְבַעֲרָה. וְקֹדֶם שְׁלֹשִׁים נָמוּ חַכְמֵי יְקָרָה. אֵינוֹ זָקוּק לְפַנּוֹת בֵּית דִּירָה: פָּצוּ לְהַסּוּר רִפְתָּא יְהֵא נְעוּר. וְחוֹזֵר וּבוֹדֵק מְקוֹם בִּעוּר. וְאוֹמֵר כָּל־

וּבְנֵי אָדָם בְּצִלְּךָ יֶחֱסָיוּן אֶרֶךְ הָאֵבֶר. הִרְבִּיתָ הַגּוֹי וְהִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה לִבְנֵי עֵבֶר. בִּמְשׁוֹל רָשָׁע עַל עַם דַּל לִישׁוּעָתְךָ שׁוֹבֵר. וְנִתְאַזַּרְתָּ בַּחֲנִינוֹתֶיךָ מְפַזֵּר וּמְפֹרָד לְכַנֵּס וּלְחַבֵּר. וְעוֹרַרְתָּ אַהֲבַת יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן שׁוֹכְנֵי קֶבֶר. וְדַנְתָּ דִּינֵי קְנָסוֹת וַחֲבָלוֹת עַל חוֹבְרֵי חֶבֶר. וְהִכְנַעְתָּם בְּדָם וּצְפַרְדְּעִים וְכִנִּים וְעָרוֹב וָדֶבֶר. וְשִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי (נ״א ראש) תַנִּין עַל רִיב לֹא לוֹ מִתְעַבֵּר. כִּי לִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ וְגָאוֹן לִפְנֵי שֶׁבֶר. וּמַה יָּעֹז צִיץ הַשָּׂדֶה וְיָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר. לְגָבְהוֹ מֵעַל גָּבֹהַּ מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר. וְהוּא בַּעַל נְקָמוֹת אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט מֵישָׁרִים דּוֹבֵר. וּמַצְמִיחַ יֶשַׁע לְקוֹנָיו וְעַמִּים תַּחְתֵּיהֶם יַדְבֵּר: וְעָלֵינוּ הִפְלִיא חֲסָדָיו וְנָשָׂא נֵס. וְנָקַם נִקְמָתֵנוּ מִכָּל בַּעֲלֵי אֹנֶס. וְהִכְנִיעַ בְּזַעַם וְצָרָה בַּחוּרֵי אָוֶן וְחָנֵס. וּמִלּוּשׁ בָּצֵק עַד חֻמְצָתוֹ דָּנָם בְּאוֹנִים לְהִקָּנֵס. וְאָזוּר חֲלָצָיו חִזֵּק וְאִמֵּץ לְהִשְׁתַּנֵּס. בְּקָעִים וַיַּעֲבִירֵם וְכַנֵּד נוֹזְלִים כָּנַס. וּבְאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה אוֹתָם כִּלְכֵּל וּפִרְנֵס. לָכֵן לָנוּ לְהוֹדוֹת עַל כָּל נֵס וָנֵס: לָמָּה פֶּסַח בָּא מִן הַצֹּאן. שֶׁפָּסַח וְחָמַל עַל קְרוּאֵי צֹאן. וּבִזְרוֹעָהּ מְקַבֵּץ טְלָאִים מִשְּׁכָם וּגְאָלָם מִבַּעֲלֵי לָצוֹן: וְלָמָּה לְקִיחָתוֹ קֹדֶם לִשְׁחִיטָתוֹ יָמִים אַרְבָּעָה. וְנִתַּן לְמוֹלִיב, וְלַעֲרֵלִים נִפְסַל בְּהִיא הַשָּׁעָה. כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְיָדָם מִצְוֹת מְצוּיוֹת לְהִשְׁתַּעַשְׁעָה. שֶׁכְּבָר בָּא עֵת דֹּדִים וּזְמַן שְׁבוּעָה. וְהָיוּ מִתְבּוֹסְסִים בִּשְׁנֵי דָמִים שֶׁתַּצְמִיחַ יְשׁוּעָה: וְלָמָּה נְתִינַת דָּמוֹ עַל הַמַּשְׁקוֹף וּשְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת. שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִזְבְּחוֹת בְּמָקוֹם רוֹאִים אוֹתָם לַחֲזוֹת. זֵכֶר שָׁלֹשׁ

עיון תפלה

ועז. מלה״כ (שם סח, לו) נותן עז ותעלמות לעם: ובני אדם בצלך יחסיון. מלה״כ (שם לו, ח) ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ארך האבר. לשון הכתוב (יחזקאל יז, ג) גדול הכנפים ארך האבר: הרבית הגוי. מלה״כ (ישעיה ט, ב) הרבית הגוי לו הגדלת השמחה: במשול רשע. מלה״כ (משלי כח, טו) מושל רשע על עם דל: לישועתך סובר. המקוה לישועתך: על חוברי חבר. על מצרים המלאים כשפים: ושברת ראשי תנין. עפ״ה (תהלים עד, יג) שברת ראשי תנינים על המים ונדרש על מצרים התנין הרובץ בתוך יאוריו שכשתה גבורתו על ים סוף: על ריב לא לו מתעבר. מלה״כ (משלי כו, יז) עובר מתעבר על ריב לא לו, כי פרעה בלאתו להלחם עם ישראל על ים סוף היה נחשב למתעבר על ריב לא לו אחרי שכבר הוציאם לחירות גמורה מבלי שום תנאי כי לא זכר שום תנאי באמרו קומו צאו מתוך עמי, ולמה זה רדף אחריהם? כי לפני כשלון. (משלי טז, יח) לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח: לגבוה על גבוה. להלחם נגד הקב״ה שהוא גבוה על כל גבוה: מפרק הרים ומשבר. לה״כ (מ״א יט, יא): ושונאים תחתיהם ידבר. עפה״כ (תהלים מז, ד) ידבר עמים תחתינו: ונשא נס. עפה״כ (ישעיה יא, יב) ונשא נס לגוים: בחורי און וחנס. מלה״כ (יחזקאל ל, יז) בחורי און ופיבסת. והנס ג״כ כנוי למצרים (ישעיה ל, ד): ומלוש בצק עד חמצתו. לה״כ (הושע ז, ד), כלומר במהירות נפלאה: דנם באונים. במכת בכורות שהם ראשית אונם: והיו מתבוססים בשני דמים. דם פסח ודם מילה: שהן שלש מזבחות. זריקת הדם היתה על שלש המקומות האלה לזכר שלש המזבחות שבנה אברהם אבינו ע״ה (בראשית יב, ז, ח; יג, יח,): במקום רואים. כדי שיראו המצרים ויבושו

חֲמִירָא כְּשִׁיעוּר. תַּמּוּ הִלְכוֹת בִּעוּר: צִוּוּי לִישַׁת עִסָּה מְגֻלֶּה. בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ הַקִּילָה. וְחַמִּין וְחַמֵּי חַמָּה פְּסוּלָה. וּבְמַיִם גְּרוּפִים נַמִּי לָא: צְרִיכוֹת שָׁלֹשׁ נָשִׁים לְהַכְנִיפָה. עֲסוּקוֹת בְּבָצֵק בְּעַיִן יָפָה. אַחַת לָשָׁה וְאַחַת מְקַטֶּפֶת וְאַחַת אוֹפָה: קָטָן וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְגוֹי אַרְבַּעְתָּן. כִּשְׂאוֹר פֵּרְשׁוּ לִישָׁתָן. וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה שֶׁלֹּא כַדָּת טְבִילָתָן. בָּרִאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת עִסָּתָן: קִיחַת כֵּלִים שְׁנַיִם אִישׁ אִישׁ

מִזְבְּחוֹת שֶׁל־אַב הֲמוֹן נִרְמָזוֹת. שֶׁבְּדָן וּבֵית־אֵל וְאֵלוֹן מוֹרֶה נֶחֱזוֹת: וְלָמָּה אֲכִילַת חָמֵץ לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת. זֵכֶר לְחִפָּזוֹן שְׁכִינָה לְהַעֲבִיר גְּזֵרוֹת רָעוֹת. מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת: וְלָמָּה אֲכִילַת מַצָּה לֶחֶם עֹנִי. שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בָּצֵק לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְאֲלָם מֵעֹנִי: וְלָמָּה בִּמְרוֹר שֶׁתְּחִלָּתוֹ רַךְ וְסוֹפוֹ קָשֶׁה. שֶׁנִּמְרְרוּ תְּחִלָּה בְּפֶה רַךְ וּלְבַסּוֹף בְּעֹל קָשֶׁה: וְלָמָּה טִבּוּלוֹ בַּחֲרֹסֶת. זֵכֶר לְטִיט שֶׁאִשָּׁה וּבַעְלָהּ דּוֹרֶסֶת: וְלָמָּה תַּבְלִין בְּתוֹכוֹ מְגַבְּלִים כְּמוֹ מַלְבֵּן. זֵכֶר לְנִפּוּץ עַם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן: וְלָמָּה שְׁנֵי מִינֵי בָשָׂר בְּצַד עוּגָה. אֶחָד זֵכֶר

עיון תפלה

מאלהיהם: שבדן ובית אל ואלון מורה. בבראשית רבה סוף פרשה ל"ט שלשה מזבחות בנה אברהם אחד לבשורת ארץ ישראל ואחד לקנינה ואחד שלא יפלו בניו. ותמה בסדור עבודת ישראל איפה מצאנו שבנה מזבח בדן? ולפיכך הגיה בחברון והוא המזבח שבנה באלוני ממרא אשר בחברון (יג, יח): זכר לחפזון שכינה. ז"ל רש"י (שמות יט, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים זה היום שבאו ישראל לרעמסס שהיו מפוזרין בכל ארץ גשן ולשעה קלה נקבצו כלם לרעמסס. עכ"ל, עוד כתב (במדבר י, לג) מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד, עכ"ל, עוד כתב (דברים א, ב) מחורב לקדש ברנע מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותו בג' ימים וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ, עכ"ל, כל זה בכלל חפזון דשכינה עיד מצאנו בחפזון דשכינה בנבואת מרע"ה על מכת בכורות, באמר לפרעה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו' ומפרש בגמרא דתלמודא (ברכות ג' ע"ב) שדבר עמו בחצות ואמר למחר כי השתא, עיי"ש בחלופי גרסאות שבל הגליון, ועדיין אין אנו יודעים באיזה חצות אם בחצות ליל י"ד או בחצות יום י"ד, אבל למה שכתב רש"י (שמות י"א ד) „שבעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו שהרי משילא מלפניו לא הוסיף ראות פניו" עכ"ל, בהכרח היה זה בחצות יום י"ד דהא אמר ר' שמעון בן יוחאי במכילתא דהחדש הזה לכם כל הדברים שנדבר הקדוש ברוך הוא עם משה לא נדבר אלא ביום, ורש"י (שם י"ב, ב) למד זה ממה שכתיב ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים (שם ו, כח), ופירוש למחר כי השתא בחצות הקרוב דהיינו בחצות ליל ט"ו. והנה ידוע שכל הדברים שדבר הקב"ה עם משה בארץ מצרים היה מדבר עמו מחוץ לכרך וכמו שאמרו שם במכילתא דהחדש סי' ד' מפני מה לא נדבר עמו תוך הכרך מפני שהיתה מלאה שקוצים וגלולים, ובכל זאת מהר הקב"ה להגיד למשה נבואה זו ולא המתין עד שילא מן הכרך, וזהו חפזון דשכינה שזכר הפייטן, ולזכר החפזון הזה הוזהרנו מלאכול המץ מחצות יום י"ד זמן שחיטת הפסח: להעביר גזרות רעות מדלג על ההרים. בשה"ש רבה פרשה ב' סי' ח' בשעה שבא משה ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו האיך אנו נגאלים והלא אמר הקב"ה לאברהם ד' מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא ר"י שנה אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים ואין הרים וגבעות האמורים כאן אלא קצים ועבורים מדלג על החשבונות והקצים והעבורים ובחדש הזה אתם נגאלין, וזהו שאמר הפייטן בכדי להעביר הגזרות הרעות שנגזרו להאריך זמני הגליות מדלג הקב"ה על החשבונות הקצים ומקרבם: שתחלתו רך וסופו קשה. (פסחים ל"ט א'): תבלין בתוכו מגבלים. בלוסים בתוכו: כמו מלבן. כפים שעושין מהם לבנים: זכר לנפוץ עם לקושש וגו'. שנאמר (שמות ה, יב) ויפץ העם וגו' לקושש קש וגו' ככה מגבלים בתוך החרסת תבלין הדומין לקש ותבן כקנמון בשם: שני מיני בשר. כמו שאמר לעיל בהלכותיו

בְּמוֹשָׁבוֹ. לְלֵישַׁת עִסַּת פְּקוֹד לְרַבּוֹ. אַחַת שֶׁמְּקַטֶּפֶת בּוֹ. וְאַחַת שֶׁמְּצַנֶּנֶת בּוֹ: רְחִיצַת כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת נְחֻצִים. לְהַכְשִׁירָן בְּשֶׁל עֵצִים. לְשַׁפְּכָן בְּמַדְרוֹן הֱיוֹת נְפָצִים. מִפְּנֵי שֶׁהֵם מַחֲמִיצִים: רוֹעַ מַכַּת טְרִיָּתוֹ. לֹא יִלְעוֹס חִטִּים לְאִסְפְּלָנִיתוֹ. לִתֵּן עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲמִיצָתוֹ: שַׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מַצָּה. כְּשֶׁהוּא מֵסֵב יְדֵי חוֹבָתוֹ יָצָא. וְיַיִן וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ בְּעִסָּה מִתְהַמְּצָה. בָּרִאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת אֲבָל בִּשְׁאָר נִרְצָה: שְׂאֹר מַצָּה דְּמוּיָה לַחֲרָרָה. שֶׁלֹּא בִּשְּׁלָהּ כַּשּׁוּרָה. וְנַעֲשֵׂית חִטִּין כְּשֶׁהַכְּסִיפָה מְדוּרָה. חַיָּבִין עָלֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה:

לְפֶסַח וְאֶחָד זֵכֶר לַחֲגִיגָה: וְלָמָּה מַגְבִּיהִים קְעָרָה קֹדֶם זְמַנָּהּ. כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הַתִּינוֹק וְיִשְׁאַל מַה־נִּשְׁתַּנָּה: וְלָמָּה*) שְׁאָר יְרָקוֹת בָּאִים תְּחִלָּה. לִפְטוֹר חֲזֶרֶת שֶׁל־מִצְוָה בְּרָכָה רְאוּיָה לָהּ. וְשֶׁאֵין לוֹמַר שְׁתֵּי בְרָכוֹת כְּאַחַת שְׁתִיָּה אוֹ אֲכִילָה. וְאִי אֶפְשַׁר לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת כְּאַחַת בְּשֶׁכְּבָר כְּרֵשׁוּ מִקְרָא. וְכֵן בִּשְׁתֵּי מַצּוֹת פּוֹטְרִין מֵחַלָּה לְחַלָּה (נ"א חַלָּה מֵחַלָּה). עַל כִּי אֵין לְשַׁנּוֹת בִּשְׁתֵּי בְרָכוֹת. מְבָרֵךְ עַל זוּ וְעַל זוּ וְאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁתֵּי בְרָכוֹת: וְלָמָּה אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת מִצְוָתָן בְּזֶה הַלַּיְלָה. זֵכֶר לְאַרְבַּע גְּאֻלּוֹת שֶׁנִּתְבַּשְּׂרוּ בָהֶם עַם

עיון תפלה

הוסף מסקערה שני הבבלי: לפטור חזרת של מצוה. בברכה שאנו מברכין על הכרפס בפה"א כונתנו לפטור בה את המרור מברכה זו וכמו שכתבנו לעיל בבאור ההלכות, והתוס' (פסחים קט"ו א' ד"ה יסדר) חולקין עליו בזה עיי"ש: ושאין לומר שתי ברכות כאחת. ואם תאמר אמאי תקנו לאכול את הכרפס בשביל לפטור בברכתו את המרור יברכו על המרור בעצמו שתי הברכות בפה"א ולאכול מרור? עו"א שאין מברכין שתי ברכות כאחת. לא על משקין ולא על אוכלין לפי שאין עושין מצוות חבילות (פסחים ק"ב ב'). ולשיטתו כתב לעיל בהלכותיו שמברך המוציא על השלימה ולאכול מצה על הפרוסה: ואי אפשר לאכל ולשנות כאחת. כצ"ל וכן הגיה הגאון ר' חיים ברלין (נר"ו)[ז"ל], וכ' זה לאפוקי מדרבי הונא (שם קי"ד ב') דאמר מברך מעיקרא המרור בפה"א ואכיל ולבסוף מברך עליה על אכילת מרור ואכיל וכקושיית רב חסדא לאחר שמלא כרסו הימנו חוזר ומברך, וזהו שאמר הפייטן שאי אפשר לאכול מרור ולבסית לאכלו פעם שנית ולברך עליו; והגריעב"ץ בסדורו הגיה באחת בחזרת: וכן בשתי מצות פוטרין מחלה לחלה. כן גרים הגריעב"ץ ז"ל בסדורו. וקאי אבהי מצות של מצוה דכתב לעיל בהלכותיו שמברך על השלמה המוציא ועל הפרוסה לאכל מצה והינו מברך שתי הברכות על מצה אחת „לא כשבת ובאר יו"ם שאף שמברך על לחם משנה אינו בוצע ואוכל רק מאחת מפני שצריך לברך עתה ב' ברכות ואין עושין [מצות] חבילות [חבילות] לכך מברך על אחד המוציא ופוטר השנית

תְּמִיכוֹת נָשִׁים בְּמַצּוֹת פֶּסַח לִבְרָרָה. כַּאֲנָשִׁים כְּקוֹדֶם לְשָׁמְרָה לְבָעֲרֵי חֲמִירָא וְלְמֵיכַל פַּטִּירָא. וּלְמִשְׁתֵּי אַרְבַּע כָּסֵי דְהַמִּרְא: תֵּת מַצָּה וּמָרוֹר וַחֲרֹסֶת בִּסְעוּדָה. לִפְנֵי כָל־אֶחָד וְאֶחָד בַּעֲנִידָה. וְאֵין עוֹקְרִין אֶת־הַשֻּׁלְחָן לְהַעֲמִידָה. וְנָמוּ כֻּלָּהּ לִפְנֵי מִי שֶׁאוֹמֵר הַהַגָּדָה:

סלוק וּבְכֵן לְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

וּבְכֵן כִּי אֵין לְפָנֶיךָ לַיְלָה. וְהַכֹּל לְפָנֶיךָ יוֹם. וְיוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. וְלַיְלָה לְלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת יוֹדִיעַ: וְחֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ. וּנְהוֹרָא שְׁרֵא עִמָּךְ. בְּקָרִים יַגִּידוּ חַסְדֶּךָ. וְלֵילוֹת יְשַׁנְּנוּ אֱמוּנָתֶךָ: וְשַׁחַר וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם וָנֹגַהּ. וַעֲרָבַיִם וְנֶשֶׁף וָלַיְלָה. וְכָל־עֵת וְעִדָּן וּזְמַן וָרֶגַע. יַזְכִּירוּ נִסֵּי פְלָאֶיךָ. וְיַגִּידוּ אוֹתוֹת וּמוֹפְתֵי

*) שאר ירקות. שברכתן האדמה. ולא מין [שברכתו] שהכל: ראויה לה. דהוי דבר הבא תוך הסעודה שלא מחמתה. ולכן יכוין בהאדמה שמברך על הירקות קודם הסעודה לפטור המרור [שבתוך הסעודה]. והגדה והלל לא הוי הפסק: באחת. [מדוע] לא יברך על המרור עצמו האדמה ועל אכילת מרור. [משום] שאין לומר ב' ברכות יחד. (שאין עושין מצות חבילות חבילות): על שתיה. כמו שאין אומרים שבע ברכות על כוס של בהמ"ז: או אכילה: באחה. בחזרת עצמו לברך עליו קודם הסעודה ולאכלו שלא לשם מצוה. ולכ"ין לפטור גם של מצוה שאח"כ. כי אין נכון לאכלו למצוה אחר שמילא כריסו ממנו: וכן. הוא הדין וזהו הטעם כמה שמברך על מצה אחת המוציא ועל השניה על אכילת מצה ובוצע ואוכל מבתיהן יחד. לא כשבת ושאר יו"ט. שאף שמברך על לחם משנה אינו בוצע ואוכל רק מאחת. אך מפני שצריך לברך [עכשיו] שתי ברכות, ואין עושין מצות חבילות לכן מברך על אחת המוציא ופוטר השניה. ועל הב' [מברך] על אכילת מצה ופוטר הראשונה ואוכל משניהם יחד. ואין לברך על מצה א' תחלה המוציא ולאכול. ואח"כ על אכילת מצה ולאכול עוד ממנה למצוה אחר שכבר מילא כריסו ממנה (מהריעב"ץ):

סְגֻלָּה. יְצִיאָה וְהַצָּלָה לְקִיחָה וּגְאֻלָּה. וּלְהוֹדוֹת בָּהֶם וְלִתֵּן בָּם תְּהִלָּה. לְחוֹבֵט אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת שֶׁל יְפֵה־פִיָּה עֶגְלָה. וּכְדֵי לְשַׁבֵּר אֻמּוֹת עֲמָמוֹת מְשֻׁקָּצוֹת בְּגְעִילָה. בְּאַרְבָּעָה כּוֹסוֹת הַכְּתוּבִים בָּם שֶׁהֵן כּוֹס הַתַּרְעֵלָה. וּכְנֶגְדָּם לְהַשְׁקוֹתֵנוּ אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת שֶׁל־חֶמְלָה: וְלָמָּה מְסַבִּין בְּמִטָּה כְבֻדָּה וּכְלוּלָה, זֵכֶר לְחֵרוּת וְרִבּוּץ עֲנִיֵּי כָבוֹד בַּתְּחִלָּה. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים לִנְהֹג כָּבוֹד וּלְסַלְסְלָה. שֶׁעִטְּרָנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב עֲטֶרֶת מְלוּכָה וּתְהִלָּה. וּבֵרֵר לְהוֹדִיעַ עַם מֵרֵעִיתוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה. כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה: נַעֲלָה בִּקְדֻשָּׁתוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא בְּכָל־מִינֵי קְדֻשָּׁה. דַּרְכּוֹ בִּקְדֻשָּׁה. וְהִלּוּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה. דִּבּוּרוֹ בִּקְדֻשָּׁה. יְשִׁיבָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה. חֲשִׂיפַת זְרוֹעוֹ בִּקְדֻשָּׁה. נָאֶה וְאַדִּיר בִּקְדֻשָּׁה: הוּא קָדוֹשׁ וְעַמּוֹ קָדוֹשׁ וְכָל־מְשָׁרְתָיו קְדוֹשִׁים. אֵין כִּקְדֻשָּׁתוֹ. וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ. מְקֻדָּשׁ בִּקְרוֹבָיו. וְנוֹרָא עַל כָּל־סְבִיבָיו. וְנַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים. נִשְׂגָּב בְּרִבְבוֹת אֶרְאֶלִּים. אֵילֵי קֹדֶשׁ. מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְלִים בְּשִׁיר קֹדֶשׁ. עִירִין וְקַדִּישִׁין. רוֹעֲשִׁים וּמַרְעִישִׁים. בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. עִתִּים חָשִׁים וְעִתִּים מְמַלְּלִים. וְלַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים. מַקִּיפִים כֵּס הַמֶּרְכָּבָה וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם מְפָרְשִׁים. וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ וְנוֹרָא מַקְדִּישִׁים: ככתוב וכו׳

עיון תפלה

ויטל השנית לאכל מצה ופוטר הראשונה ואוכל משתיהן אחר עכ"ל: יציאה והצלה לקיחה וגאולה. ארבע לשונות הכתובים בריש פרשה וארא והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, והפייטן החליף הסדר בשביל החרוז: לחובט. לשון שהזכיר מלשון כי תחבט זיתך (דברים כד, כ): ארבע כוסות. בשמו"ר פ"ו סי׳ ד׳ ארבע גאולות יש כאן והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי כנגד ארבע גזירות שגזר עליהם פרעה (עבודת פרך, השלכת הזכרים ליאור, שחיטת הילדים לרחוץ בדמם (שם פרשה א׳ סימן ל"ד), תבן לא ינתן והכבדת העבודה) וכנגדן תקנו חכמים ד׳ כוסות בליל פסח. וכונת הפייטן בארבע כוסות ארבע גזרות כמו שיקראו הנביאים להגזרות שיגזור הקב"ה על רודפינו בשם שתית הכוס כמו גם עליך תעבר כוס (איכה ד, כא), קח את כוס היין החמה וגו׳ והשקית אותו את כל הגוים (ירמיה כה, טו), כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים (עובדיה א׳ טז): ארבע כוסות של חמלה. בבראשית רבה פפ"ח סימן ה׳ וכנגדן הקב"ה משקה את ישראל ד׳ כוסות של ישועה לעתיד לבוא שנא׳ ה׳ מנת חלקי וכוסי (תהלים טז, ה), כוסי רויה (שם כג, ה), כוס ישועות אשא (שם קטז, יג) כוס ישועה אכ"ב אלא כוס ישועות: נאה ואדיר בקדושה. שנאמר (שמות טו, יא) מי כמוכה נאדר בקדש, ופירשו רז"ל במכילתא שם נאה אתה ואדיר בקדש. וכונת הפייטן בכל אלה שלילת הגשמיות כי הבורא קדש הוראתו הבדלה והפרשה כמו שביארנו בפירוש התפלה בברכת אתה קדוש בד"ה ושמך קדוש, וכמו שאמר רבנו המורה ז"ל שאין דרכו והלוכו כדרכנו. וכן של בו"ד ואין ישיבתו כישיבת בו"ד ואין דבורו כדבורו של בו"ד בחמשה מוצאות ואין חשיפת זרועו כחשיפת זרועו של בו"ד אלא נעלה ומרומם על כל ציור גשמי: עתים חשים ועתים ממללים. חגיגה (י"ג ע"ב) מאי חשמל במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות: ולבקרים מתחדשים. שם י"ד ע"א כל יומא ויומא נבראים מלאכי השרת מנהר די נור ואמרי שירה ובטלי שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך: מקיפים כס המרכבה. מל׳ התקרבות כמו בתלמוד (חולין מ"ו ב׳) אין מקיפין בכוש, אין מקיפין שתי חביות (ביצה ל"ב ב׳) כלומר מתקרבים במעלתם למדרגת המרכבה:

וּמוֹפְתֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ: הַמְחַדֵּשׁ יְשׁוּעוֹת. וּמַפְלִיא פְלָאוֹת. וְעֹשֶׂה נוֹרָאוֹת. הַסּוֹפֵר יָמִים. וּמוֹנֶה עִתִּים: וְיוֹמְךָ אֶלֶף שָׁנִים. וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ. כִּי הַכֹּל כָּלֶה. וְאַתָּה לֹא כָלֶה. וְכַאֲשֶׁר אַתָּה חַי כֵּן מְשָׁרְתֶיךָ חַיִּים. טָהוֹר וְהֵם טְהוֹרִים. קָדוֹשׁ וְהֵם קְדוֹשִׁים. וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מַקְדִּישִׁים וּמְשַׁלְּשִׁים: ככתוב וכו׳

יוצר לשבת ראשון אחר פסח

שם המחבר מאיר ברבי יצחק

ויושע אור ישראל אימתו מיד כובשים. מכור הברזל שמטה מאדונים קשים.
כצפור נמלטה מפח יוקשים: בעבור זאת ראתה עלוף כובשה. אמנה
מהקטין ותורי זהב חבושה. ותרא אויבתי ותכסה בושה: וירא ישראל גדלת
גלילים. מאתים וחמשים נמנים. יקר רוח הקדש הלבשו בחזיונים. גוי צדיק
שומר אמונים: חזן מראש אמנה ירש יש נחלתו. ברביוני צאצאיו התמו קדוש
מעלתו. ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו. קדוש: אז ישיר דוגמת תחי ועל
השמינית הודות. ראויות לנאה ומשבח מדותיו חמודות. במשל פי אביעה
חידות: הדור גאני וגאיתיו שבח נערף. במתגאים נתגאה ועתיד שרם נהדף.
והאלהים יבקש את נרדף: עזי וזמרת יה האמרתיו מלכות ותפארת מרבה.
יקרתיו והכרתיו בסוד קדושים רבה. דודי צח ואדום דגול מרבבה: חזן מדת
שבח שויתיו במצותיו נויתיו. ארסני כבת מלכים נוהו לויתיו. ולא ארפנו עד
שהבאתיו. קדוש: יי זין עטה כגאה גותן נגדו. לא שצריך כתוב תשובתו
בצדו. כי נשגב שמו לבדו. חבת ישראל גרמה ענין הדמויות. והשם מוכיח
מלהרהר בשתי רשויות. משומי עם עולם ואותיות. טכסיסי גבורותיו נצח
במדות נאות. במלחמה גאות מזין ומספיק אפסניאות. שם יי צבאות: חזן מי
ימלל גבורות אל שדי. אין העולם ומלואו לאלהותו כדי. ברכה עד בלי די.
קדוש: מרכבות יוקש מוטות ומשתמטות מלהב מרוץ. סגניות ערבב כשרבב
טעונות לרוץ. הון אדם יקר חרוץ: תהומות כסו כנכנסו טרקת כוי גליך. ירית
הץ כנץ החזר גלגליך. צנוריך וכל משבריך וגליך: ימינך לבאי עולם פשוטה
בחסדי אופניך. ארכה תת עשות רצונך צפוניך. ימינך וזרועך ואור פניך:
חזן לבשי עז זרוע מהוללת תנין כקצה. האויב תרעץ ותעטר אדיר בפצה. הגדלה
והגבורה והתפארת והנצח. לקדוש: וברב גאונך תהרוס מול בניך מתגברים.
באלו לנגדך כביכול לעזרתם מתחברים. באו לעזרת יי בגבורים: נמשלו
כארזים כחיות יער עולים. יהרסו בבא מהבנות כקש בעלעולים. ידי חרב מנת
שועלים: וברוח סוף הרקיח מעלפים ערמומית נלקחה. ולעדת קדושים לריחני
בשמים נפקחה. מצולת ים ישים כמרקחה: חזן לב ים כלב האבן עשה. מלבב
תוכן לב בגאותם יתנשא. רנו שמים כי עשה. קדוש: אמר אויב עומד אחרי
פקטין נאצות להרבות. בן המלך לתפוס להמיתו בקרבות. הנה יביעון בפיהם
חרבות: פיו לבדו בשפתיו כסיל ונעלם. עשרו וכבודו להוריש עמך כלם. רוחך
הטובה נתת להשכילם: נשפת צורר בגאון וחרון מימיניו לנקשה. מהמש חמש
בסאסאה בשדחה לעקשה. תריבנה הגה ברוחו הקשה: חזן מלך אדיר לאדיריו
נגלה מסים. ירה אדירים רמה בצול דכים. רבים אדירים משברי ים. קדוש:
מי כמוך קרוביך קלסוך רחקיך כפרו בהבלם. ולעתיד בראותך בעלבון בניך
מהתעלם. אלהים יודוך עמים כלם: רב מחולל כל במדות נוראות. רבות

עשית

עשית לאבות ולבנים למלאות. מארץ מצרים אראנו נפלאות: נטית שביל דין משמים ארץ יראה. פרוע לחיבים שכר שיחה נאה. קצוי ארץ צדק מלאה: חזן מגערת אלהי יעקב חיל יעזוז. רכב וסוס נרדם אגדם מלזוז. מלך הכבוד יי עזוז. קדוש: נחית תמכת עולמך בחסד ועז מלוה. על העבודה מתי יתבסם בשוה. עיניך תחזינה ירושלים נוה: שמעו מלכים הגבהת קרן עמך ונרעמים. וברוממך קרנות צדיקים לעד נזעמים. יי מלך ירגזו עמים: אז אדום רפתה אחוזתה בהל וחתית. כתית כנשברת כתית השירה עתית. למנצח מזמור על הגתית: חזן מפני אנינות לוטי לטוי נמעד. יאחזמו רעד ונמסו עמנו כנתועד. רם ונשא שוכן עד. קדוש: תפל יראה ופחד כח צרים להעדיר. ברנה חסידים שבחך להסדיר. יי אדונינו מה אדיר: תבאמו ותטעמו מפאתים וקדמה כשורות כרמים. ולא ינתשו עוד מהר נחלת מרומים. לך מכון לשבתך עולמים: חבת ידידות זכור ידיד לידידיך. קול מהיכל יקטרג מחריביו מורדיך. מקדש אדני כוננו ידיך: חזן מאחת יסוד עולם נקבע במרץ. רומם מקדש בתוספת שנית לתרץ. מלך על כל הארץ. קדוש: יי ימלוך בהיכלך פשטה בידים תתפש. במלא גויות שם תשב ותחפש. אבירים בעגלי עמים מתרפס: אז מלכות שמים בכבודה תועד. יצדקו ויתהללו בך מיחליך להעד. יי ימלוך לעולם ועד: רומם במלכותך זרע אברהם נאמנך. בני יצחק יחידך ויעקב מאמינך. וכנה אשר נטעה ימינך: חזן מפורש יחוד רז שמך לבאור. הטוב והמטיב יתיחד אדיר ונאור. חיים באורך נראה אור. קדוש: הכל יודוך וכו'

אופן ארוגי עוז. בקול מעוז. לנערץ בצבא המלה: בוטים רון. בחך וגרון. לך יי הגדלה: גזורי אש. אזורי אש. עטור עוז ותהלה: דמיונם. וחזיונם. כזוהר סובבי חילה: הגות באימה. ובנעימה. בקול ערב וקול מלה: ויענידון. ויעידון. ויגידון אמתך. אין קדוש כיי כי אין בלתך: זהרי גו. מחוץ ומגיו. יקודי להבי רשפים: חקוקי הוד. בלב ומאד. תהלתך מטיפים: טוטפי שיר. לו להשיר. בשחרים ובנשפים: ירהטון. ילהטון. לכן נקראו שרפים: כופפים ראש. בחיל לדרוש. ראות הודו לא זוקפים: לבל יליזון. ולא יחזון. כבודך בלכתך. אין קדוש כה': מלאכים. נערכים. להודות לך נצבים: נאזרים. ונגזרים. מנחל נחצבים: סלסולם. וצלצולם. ענות שירות נקצבים: ענודי חן. ולוית חן. שמחים ולא נעצבים: פאר פוצחים. ומנצחים. סביב מכון לשבתך.

אין קדוש כה' וכו': והחיות וכו'

אופן זה אומרים בפיסס:

אראלים. וחשמלים. יתנו שיר לשם האל: בטוב הגיון. לצור עליון. הפודה והגואל: וכן יחד. גוי אחד. ברב שבח וברב הלל: יקדישון. וישלשון. קדשתך בכל יום וליל: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: גדודי רום. יכתירום. לך זמר ותפארה: דמות פניהם. ומראיהם. כמראה אש בוערה:

המון

הֲמוֹן קוֹלָם. בְּסִלְסוּלָם. לְךָ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה: וְשִׁיר פּוֹצְחִים. וּלְךָ שׂוֹחֲחִים.
וְאוֹמְרִים כִּי אֵין כָּאֵל. ואתה: זָהֳרֵי אוֹר. כְּעֵין מָאוֹר. פְּנֵי נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּם: חֲצוּבֵי
אֵשׁ. יְצוּקֵי אֵשׁ. וְסוּסֵי אֵשׁ מַרְכְּבוֹתָם: שִׁמְךָ יְבָרְכוּן. בְּעֵת יֵלֵכוּן. לֹא יִסַּבּוּ
בְּלֶכְתָּם: סוֹד מְבַקְשִׁים. בְּעֵת רוֹחֲשִׁים. אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹד הָאֵל. ואתה: מְכוּסֵי
הוֹד. לְךָ סָהוֹד יְסַהֲדוּן. כִּי אַתָּה צוּרָם: יְהוֹדוּךָ. וְיוֹדוּךָ. כִּמְהֻלָּלָם וְטוֹב שִׁירָם:
כְּגַבְרִיאֵל. קָדוֹשׁ הָאֵל. וְסַנְדַּלְפוֹן טַפְסְרָם: פְּאֵר קוֹשֶׁר. כֶּתֶם וְיוֹשֶׁר. עִם הַשַּׂר
מִיכָאֵל. ואתה: לְךָ יַחַד. גּוֹי אֶחָד. תְּהִלָּתְךָ יַעֲרִיצוּן: מַחֲנוֹתָם. אַרְבַּעְתָּם. לְמוּל
כִּסְאֲךָ יִתְחַצְּצוּן: נוֹרָאִים. וְנִשָּׂאִים. כְּעֵין קָלָל יִתְנוֹצְצוּן: זֶה יַעֲרִיץ. וְזֶה יַמְרִיץ.
וְזֶה יְהַלֵּל. וְזֶה יְסַלְסֵל. ואתה: סְגֻלָּתְךָ. וְנַחֲלָתְךָ. לְךָ תָּמִיד יְשׁוֹרְרוּ: עֲבָדֶיךָ.
מְעִידֶיךָ. כְּבוֹד זִכְרְךָ יְזַמֵּרוּ: שְׂרָפִים. בְּשֵׁשׁ עֲפִים. בְּרוּם אֶרֶץ יְפָאֵרוּ: בְּקוֹל
הָדָר. לְצוּר נֶאְדָּר. אֲשֶׁר אֱיָלוּת יְחוֹלֵל. ואתה: פְּתוּכֵי אֵשׁ. טָסִים בְּשֵׁשׁ כְּנָפַיִם.
בְּרוּם זְבוּלָךְ: צָהֳלָתָם. וְרִנָּתָם. עוֹרְכִים תָּדִיר לְמוֹלָךְ: וְעַם נוֹשַׁע. שָׁב פֶּשַׁע.
יַקְדִּישׁוּ כְּבוֹד גָּדְלָךְ: אֲדוֹן הַכֹּל. כֹּל יָכוֹל. גְּבוּרָתְךָ מִי יְמַלֵּל. ואתה: קְדוֹשִׁים.
כְּתַרְשִׁישִׁים. קְרוּאִים מַלְאֲכֵי הָאֵל: רוֹן רוֹחֲשִׁים. בְּעֵת רוֹגְשִׁים. וְאוֹמְרִים יָהּ
אַכְתְּרִיאֵל: וְעַם נְדָבוֹת. בְּנֵי אָבוֹת. קוֹרְאֵי שְׁמַע יִשְׂרָאֵל: רְצֵה נִיבָם. מְחַל
חוֹבָם. מַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לֵיל. ואתה: שִׁנְאַנִּים. וְאוֹפַנִּים. סוֹבְבִים כֵּס מֶרְכַּבְתֶּךָ:
תְּהִלָּתְךָ. וְחִלָּתְךָ. מַעֲרִיצִים תִּפְאַרְתֶּךָ: וְגוֹי קָדוֹשׁ. לְךָ שָׁלוֹשׁ. יְשַׁלְּשׁוּן אֶת
קְדֻשָּׁתֶךָ: הֲמוֹנֶיךָ. וּבָנֶיךָ. נִצָּבִים כְּבַל שׁוֹאֵל. ואתה קדוש וכו': והחיות וכו'

אהבה כמחבר יוסף

אֱלֹהַי יְמֵי שְׁנוֹתַי כָּלוּ בְּאֶרֶךְ גָּלוּתִי. כָּלָא וְלֹא אֵצֵא מִצַּר לִרְוָחָתִי. עָזוּב וְלֹא
עָזוּר וְאֵין בִּי עֶזְרָתִי. גּוֹלָה וְאֵין גּוֹלֶה סוֹד קֵץ תְּשׁוּעָתִי. מְנוּדֵד בְּלִי
מְעוֹדֵד מֵאַסֵּף חֶרְפָּתִי. דִּבַּת עַם אֶשְׁמַע וּמוּסַר כְּלִמָּתִי. בֶּאֱמוֹר לִי אַיֵּה אֵפוֹא
תִקְוָתִי. אָכֵן כָּל הַיּוֹם זֹאת הִיא שִׂיחָתִי. חֶלְקִי וְצוּר לְבָבִי וְתוֹרָתִי מְנָתִי. אֲיַחֵל וְלֹא
אֲחַל דְּבָרוֹ עַד הֱיוֹתִי. אֲצַפֶּה וְלֹא אַרְפֶּה וְלָאֵל צִפִּיתִי. אֹמַר לַיְיָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי:
אלהי. עַמִּי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתִּי בְּיַד עוֹבְרֵי רְצוֹנִי. בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב זֹאת אָמַר צוּר קוֹנִי. לִי
צַר וַתִּקְצַר רוּחִי לְעַם עָנִי. קָלַנִי מֵרֹאשִׁי וּמִזְּרוֹעִי קַרְנִי. וְאָנִיעַ בְּרֹאשִׁי אוֹי לִי
מֵעֲוֹנִי. וְאֶנָּקְמָה מֵאֹיְבַי וְאַכְרִיתֵם בְּיַד יְמִינִי. אָפִיר עֲצַת גּוֹיִם וּמַחְשְׁבוֹתָם אָנִיא.
יָזְמוּ וְהֶעֱרִימוּ עֵצָה וְלֹא מִנִּי. נוֹטַע אֹזֶן הֲלֹא קוֹל שָׁמְעָה אָזְנִי. יוֹצֵר עַיִן הֵן כֹּל
רָאֲתָה עֵינִי. רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי: אלהי. סִבְרִי בְּךָ שַׁתִּי וּמָתַי מִתַּאֲוַת נַפְשִׁי.
וְאֵין דּוֹרֵשׁ. וּבִלְבָבִי מִכְוַת אֵשׁ. עַל הַר קָדְשִׁי. שֶׁשָּׁמֵם וּנְוַת בַּיִת. קֵן אֵין לָהּ
אֻמְלְלָה דָּוַת. לִי זָרִים אֹמְרִים בְּגֹדֶל וּבְגַאֲוַת רוּחַ. עַל רוּחַ תִּבְטְחִי וַתְּוַתְּרִי
כַּשְׁבִי כִּצְבִי מֻדָּח וּמַה תִּקְוַת עַם נַעֲנָה. אֶעֱנֶה עַל דְּבַר אֱמֶת וְעַנְוַת צֶדֶק. וְעַל
עֵקֶב דָּת וְכָל יְקַר שַׁוַּת. אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ אֵלַי בְּנֵי נַעֲוַת. סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים
וְאֶצְּרָה מִצְוֹת: אלהי. עַמִּי פָּנִיתִי עָנִיתִי אֶל תְּפִלַּת הָעַרְעָר. נְאֻם יְיָ לְיִשְׂרָאֵל

אהבתי נער . ועד זקנה אני הוא אם מזכות נוער . אדע כי יכבד ואבין כי יצער . עיני בכל עוניו ומסטיניו אגער . בהר שעיר אסעיר וערער יתערער . לא לך חזיר היער כבוד בית היער . צא איש הדמים מעמים נבער . לחרפות עולם לחמה ולצער . ואל תבא בשער עמי : וקרבתו וכו'

זולת — פ"ס א"ב ובסוף חתום יצחק חזק :

אין כמוך באלמים . דומם ושותק למעגימים . צרינו רבים קמים . בהוסדם יחד לגדפנו . איה מלככם חרפונו . לא שכחנו ולא שקרנו . אל דמי לך : גרושים מן גו גאו . ועמך בפרך דכאו . משנאיך ראש נשאו . דורשי אובות ואלילים . יאמרו אויבינו פלילים . מה היהודים האמללים . אל דמי לך : הבו לכם עצה . פן תהיו לשמצה . הן לריב ומצה . ואם תהיו כמונו . לנו תקרבו ותפנו . לעם אחד והיינו . אל דמי לך : זעקו לוקים ויענו . לא נשוב ולא נעבדנו . שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו : חי וקים גאלנו . אותו נעבוד ונחטבנו . בעת צרה ישועהנו . אל דמי לך : טבוח ילדים הכינו . ברכת הזבח כוננו . שמע ישראל יי אלהינו יי אחד וניחדנו . ועל קדוש שמו הרגנו . לנפול בחרב נשינו וטפנו . אל דמי לך : כהנים לזבח עולתם . עקדו ילדים ואמותם . ושרפו באש את עורותם : לזרוק דמי אחיות ואחים . ולקטר אמורי ניחוחים . את הראש ואת הנתחים . אל דמי לך : מערכה גדושה שזופה . כבירה לא קטומה וגרופה . וכל בית ישראל יבכו את השרפה : נופלים לרשפי שלהבת יה . נועדים למחיצת בני עליה . חנניה מישאל ועזריה . אל דמי לך : סחי שמו תורת משה . ותלמוד רבינא ורב אשי . העל אלה תתאפק ותחשה : עמודים וגוילים לאבחות . ואותיות קדושות פורחות . מכתב אלהים חרות על הלחות . אל דמי לך : פסע אויב בזין . ואבד טובי ושם לאין . ויהרוג כל מחמדי עין : ציון לפרט ואורשת . צרה אל אחותה נגשת . הכינו לפעמי רשת . אל דמי לך : קץ קדוש נחשון . נגע צר באישון . בעשרים לחדש הראשון : רטשו דורשי חמורות . וקלות ושוות גזרות . החקים והמשפטים והתורות . אל דמי לך : שדי קנא לתורתך . לבש נקמתך וקנאתך . ועוררה את גבורתך : גערת חית נובר . בכליון שוד ושבר . אותו ואת עמו בדבר . אל דמי לך : ימינך רהב מחצבת . הרץ גלגלת במקבת . זאת עדינה היושבת : צח ואדום משעיר . נסובה בכליון תסעיר . כאיש מלחמות קנאה תעיר . אל דמי לך : קנת שנית שרידינו . בררבים נסיך תראנו . שלום תשפות לנו : חמול זרעך קדושנו . ורוח נדיבה תסמכנו . קומה עזרתה לנו ופדנו . אל דמי לך : עזרת וכו'

גאולה — סס כמתכר שלמה

שביה עניה . בארץ נכריה . לקוחה לאמה . לאמה מצריה : מיום עזבתה . לך היא צופיה : השב שבותה . רב העליליה : ואום עשיריה . תהי שלישיה . ותישקל מהרה . ובשרה באליה : רני בת ציון . הנה משיחנו . למה

לנצח

לנצח תשכחנו. יי חננו לך קוינו. יי מלכנו הוא יושיענו: לכל תכלה יש קץ. ואין קץ לפרצי. כלו שנותי. ואין מתום למחצי. שכנתי בגלות. טבועה בבצי. ואין תופש משוט. אניה להוציא. עד אנה יי. תאריך קצי. מתי קול התור. ישמע בארצי. שמך בנו נקרא. אל תניחנו. למה לנצח: מחוצים לחוצים. סובלי מעמם. בזוזים גזוזים נתונים למרמס. עד אנה יי. אזעק חמס. זה כמה שנים עובדים למס. ישמעאל כאריה. ועשו כתחמס. זה יניחנו וזה יקחנו. למה לנצח: הקולך זה הקול גולת אריאל. עמדי וצהלי בתולת ישראל. לעת הרשום. בספר דניאל. ובעת ההיא. יעמד מיכאל. ויקרא על ההר. ובא לציון גואל.
אמן ואמן. כן יעשה יי האל. כימות עניתנו כן תשמחנו. למה לנצח וכו':

בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאלה לבני בניהם: ברוך אתה יי גאל ישראל:

יוצר לשבת שני אחר הפסח

פ"ס א ב וחתום בו יוסף בר שמואל:

ארנן חסדך לבקר. אמיץ כליות חוקר. בכל קצוי ארץ משוטט וסוקר. בדבורו מפרק הרים סלעים ועוקר. גבורותיו אשנן בלי שפת שקר. גבהי דוק מתח ורקע תבל להתיקר. עשה גדולות עד אין חקר: חזן יוקר ספסירו ברקים. שכן מושבו ארקים. לימים שם חקים. גאותו ועזו בשחקים. קדוש: דגול אל נעלם. דברו נצב לעולם. הוא אלהים חיים ומלך עולם. הכין ופעל יסודי עולם. אמץ וחזק בריחם ומנעולם. והקריש מצוקים כתקון מפעלם. חסד יי מעולם ועד עולם. יוקר ספסירו: זמן משרתיו במרומים. זוהר נוגה בהדומים. חשכה וגם אורה יחדו מתאמים. חלקם למשמרותם וגזרה מקימים. טף אפל לאשמנים ונגוהות לימים. טוב הצפין לישרים הולכי תמים. חשך יכסה ארץ וערפל לאמים. יוקר ספסירו: ימים הקוה כקם. יבשה להראות השכילם. כונן בשעלו מדת משקלם. כנס חצים למעלה וחצים שקע במעוקלם. למר בכו התחתונים ליה כי קלם. לרון תחלה התנה תמורת קלקולם. נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם. יוקר ספסירו: מלך רב מנה. מארץ דשאים להזמינה. נצנים ודשאים הצמיח ממנה. נשוא קל וחומר וגם בתנוב למינה. סמל בריה צאת בערבוביא לאו כל הימנה. שורק משמר בענביו צר מהם להטמינה. כי ישר דבר יי וכל מעשהו באמונה. יוקר ספסירו: ערך מאורי מופתו. עששיות זוהרות בעפתו. פאר האחד לרגל ברעו בשפתו. פעלו הושב בראשו ולא רעננה כפתו. צאת כמין שופר נגזר בו לחרפתו. צדיקים נקראים בו וגם כחברו ליפותו. והוא כחתן יוצא מחפתו. יוקר ספסירו: קנין ודגים ואנקה. קרץ והשריץ עלי ארקא. רמש ובהמה גסה וגם דקה. רובץ בהררי אלף הטריפו חקה. שת נחש בריח במצולה עמוקה. שמור עד יפקדנו מדבר בצדקה. בחרבו הקשה הגדולה והחזקה. יוקר ספסירו: תמונה גבל משבחה. תבנית אנוש בטפיחה. יצרו בכפי היות דרכו

צלחה

צָלֵחָה. וְהִמְשִׁיל יָהּ בְּכָל מַעֲרָבָה וּמִזְרָחָה. סָח לֹא טוֹב הֱיוֹתוֹ לְבַדּוֹ בִּמְנוּחָה. פֵּרֵשׁ לוֹ מִצַּלְעוֹ הֱיוֹת גֶּפֶן פּוֹרִיָּה. לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקָּחָה. יוצר ספסירו: בְּשִׁשָּׁה שֶׁכִּלֵּל כֹּל הַמְּגֻזָּר. רָם אִתּוֹ אֵין זָר. שֵׁם קָדְשׁוֹ יְבוֹרַךְ שֶׁבּוֹ נֶאְזָר. מֵאוּמָה מִדְּבָרוֹ אָחוֹר לֹא חָזָר. וְיוֹם מְנוּחָה הִנְחִיל לְעַם מְפֻזָּר. אֲשֶׁר בּוֹ בְּצַע אִמְרָתוֹ שֶׁגָּזָר. לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר. יוצר ספסירו: הכל יודוך וכו׳

אופן — זה אומרים בפיוט ובכרין. שם המחבר יעקב:

יָחִיד עֶרֶץ. יָסַד אֶרֶץ. בְּרוֹב חָכְמָה וְתוּשִׁיָּה: עֲנָוָתוֹ. וּגְדֻלָּתוֹ. מְפֻרְסֶמֶת וּגְלוּיָה: נוֹרְאוֹתָיו. וְנִפְלְאוֹתָיו. יְהוֹדוּן דָּרֵי גְשִׁיָּה: מַלְאָכִים. נֶעֱרָכִים. לְהַקְדִּישׁוֹ בִּרוּם עֲלִיָּה: יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ: עֶלְיוֹנִים. וְתַחְתּוֹנִים. שְׁמוֹ לָעַד יְזַמֵּרוּ: וְאוֹפַנִּים. בִּרְנָנִים. כְּבוֹד זִכְרוֹ יְפָאֵרוּ: מִמְּעוֹנוֹ. וְחֶבְיוֹנוֹ. בְּחִיל זֶה לָזֶה יְדַבֵּרוּ: וּבִנְעִימוּת. וּבִתְמִימוּת. תְּהִלָּתוֹ יְסַפֵּרוּ: וְאֵין בָּהֶם. וּבֵינֵיהֶם. לְשׁוֹן שֶׁקֶר וּרְמִיָּה. ה׳ אלהי: קַדִּישִׁין רוֹן רוֹחֲשִׁים. עִם כְּרוּבִים וּשְׂרָפִים: וְהֵם עוֹמְדִים וּמְסַלְּדִים. וְכִסֵּא אֵל מַקִּיפִים: בְּמֶרְכָּבוֹת. לִרְבָבוֹת. לַמֵּאוֹת וְלַאֲלָפִים: וְרַגְלֵיהֶם. בְּכַנְפֵיהֶם. מַסְתִּירִים וּבָם עָפִים: יַקְדִּישׁוּן. וִישַׁלְּשׁוּן. קְדֻשַּׁת רַב עֲלִילִיָּה. ה׳ אלהי: בְּעֵת לֶכְתָּם. לְאַרְבַּעְתָּם. וְאוֹפַנֵּיהֶם אֶצְלָם: וּבְעָמְדָם. בְּמַעֲמָדָם. יְקוֹמוּן הֵמָּה לְמוּלָם: וְשָׁם יְרִימוּן. וְיַעֲצִימוּן. אֲדוֹנֵיהֶם בְּרוּם עוֹלָם: בִּקְדֻשָּׁה. מְשֻׁלָּשָׁה. כְּבוֹד הָאֵל מְלֹא עוֹלָם: קָדוֹשׁ יַעֲנוּ. קָדוֹשׁ יְשַׁנּוּ. קָדוֹשׁ יְשַׁלְּשׁוּ שְׁלִישִׁיָּה:

ה׳ אלהי צבאות מי כמוך חסין יה. והחיות וכו׳:

מאורה — שם המחבר שמואל כהן

אֻמָּתִי שִׂמְחִי וְעִלְזִי כִּי בָא עֵת הֲדָרֵךְ. קָרוֹב יוֹם יִשְׁעֵךְ וּפְעֻלַּת שִׂבְרֵךְ. הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבֹא אֶל שַׁעֲרֵךְ: הִתְפַּתְּחִי צִיּוֹן מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ. קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. אֻמָּתִי: אֱיָלוּתִי שִׂמְחָתִי עָרְבָה וְגָלָה מְקוֹם מִקְדָּשִׁי. שָׁבַת מְשׂוֹשׂ חַגַּי שַׁבְּתוֹתַי וְחָדְשִׁי. וְסָתַם רַחֲשִׁי וּפַס קָרְבַּן אִשִּׁי. אוֹיֵב דְּלָקַנִי וַיָּקָם בִּי כַּחֲשִׁי. רָאִיתָ וְדוֹמַמְתָּ מַלְכִּי וּקְדוֹשִׁי. וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי. אילותי: איומתי. מְזָרוֹת וְשַׁמָּשִׁים וְכָל שׁוֹטְרֵי מִזְרָח. עֲבוּרֵךְ קָבַעְתִּי עוֹלָם בְּלִי נִקְרָח. אִם לֹא בְרִיתִי כָּתוּב הוּא וְנֶאֱרָח. הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם לָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר סָרָח. עֵת בָּא אָתוּי נַהֲרִים אֲשֶׁר זָרַח מִמִּזְרָח. הָעֳלַט בָּאֹפֶל וּבֶעָשׂוֹר נִטְרָח. וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח. איומתי: אילותי. מִן הַמֵּצַר קְרָאתִיךָ בִּשְׁנוּנַי. דַּלַּגְתָּ קֵץ וְהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹנַי. אַף כִּי עָמְדָה לִי זְכוּת אֵיתָנַי. וְעַתָּה נְטַשְׁתַּנִי וְכָלוּ חֶשְׁבּוֹנַי. אָפְסוּ עִתּוֹתַי וְגַם עָבְרוּ זְמַנַּי. וְכַצֹּאן לַטֶּבַח נִתַּתִּי בְּיַד מְעַנַּי. הַעַל אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְיָ. אילותי: איומתי. וְעוֹד אֵיךְ אַנִּיחֵךְ תַּחַת יַד מוֹנַי. כִּי עָלַיִךְ הָשְׁתְּתוּ וְהָטְבְּעוּ אֲדָנַי. פָּעַלְתִּי לְמַעֲנֵךְ רַב טוּב מַצְפּוּנַי. שְׂמֹאל בְּגָלוּתֵךְ אֲחַזְתִּיךְ בִּימִינִי. יְדַעְתִּיךְ בַּצַּר לְצַמְּצֵם שֵׁם שְׁכִינִי. בְּסֵפֶר תַּנְחוּמַיִךְ הַעִידוֹתִי נֶאֱמָנַי. יוֹם נָקָם בְּלִבִּי בָּאָה שְׁנַת פְּדוּיָנַי. וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְיָ. איומתי: אילותי. אָמְנָם יָדַעְתִּי כִּי חַסְדְּךָ גָּבַר. אָכֵן הָיִיתִי בּוֹזֶה בְּכָל מַעֲבָר. וְאֶל מִי אֶשְׁוֶה וְאוּכַל

לְהִתְחַבֵּר

להתחבר. אם לקנוי ונרצע דינם נגדע ונשבר. כלו כמה שמטים ועלי לא נשבר. הודיעני קצי מתי אתגבר. קום ועשה כי עליך הדבר. אילותי: איומתי. לבשי עזך וצהלי פאר רקמה אחבשך. מהר אשמיעך שובי שובי לנפשך. מהרה קל יבא מבשר טוב לחפשך. משמיע שלום תשועת קדושך. גאלך כי חזק מלון בית מקדשך. השתחוי לבוראך בשבתך וחדשך. לא יבא עוד שמשך.

איומתי: אילתי. לעזרתי חושה וגלה קץ פדעי. עזרה בצרות נמצאת רועי. הנה העת יאתה לך להושיעי. איבי חרפני עד אנה תנועי. כריתות שלוחך עוד כל תושעי. להם אשיב תשובת מדעי. ואני ביי אצפה אוחילה לאלהי ישעי.

אילותי: איומתי. כמוס יום נקם צריך להרעילם. כנבואות כהני בחמה להובילם. הן שבועה לנגדי על ידך לעולם. העת כי תבא אשיב להם גמולם. נדחיך אקבץ אוסיף שנית לגאלם. נר משיחי יאיר עמוסי להנחילם. והיה לך יי לאור עולם.

איומתי. אור חדש וכו'

זולת ע"ס א"ב

אל אל חי ארנן. בלב ובשר אתחנן. שדי דעה חונן. בעמל יגוני הבט. כי כקצח אחבט. הסר מעלי שבט. אל דמי לך: גברה עלי גלות. בחוסר כל ודלות. בראתי כרום זלות: דכאוני ערב ובקר. זכרך מפי לעקר. בהיכלך בלי לבקר. אל דמי לך: הוגוני מוני בתלאה. וטנפוני ברבבת חלאה. ואמרו הנה מתלאה: ומה לכם להעלב: נשכחתם כמת מלב. אל דמי לך: זנחתי עדני תענוגם. משתיהם ופת בגם. וכל מועדי חגם: חי עליך הרגנו. וככלי ריק הצגנו. נפש עליך ערגנו. אל דמי לך: טמנו לנו פח ומוקש. ישור כשך יוקש. עבור ממך להעקש: יעוללו עלילות ברשע. בלי עון ופשע. ממך נוחיל ישע. אל דמי לך: כל שמחה ערבה. אלי גיל בלי לקרבה. רעתנו כי רבה: למה תביט בוגדיך. תחריש כבלעם ידידיך. בהתאפק המון חסדיך. אל דמי לך: מעת היכלי שמם. בדד ישבתי ודומם. כל היום משתומם: נטלו זבחים ועולות. ובטלו עונג היכלות. ועטרות חתנים וכלות: אל דמי לך: סוד סנהדרי ערער. זקנים שבתו משער. מבית לבנון יער: עדן נהפך לעגן. יבטלו שירי נגן. מבית משתאות מנגן. אל דמי לך: פקוד גפן וכנתך: גורל חבל מנתך. כרם חמד גנתך: צור ישעך תמהרנה. גיה אורך תנהרנה. לילה ויום תנצרנה. אל דמי לך: קרית משושך בנה. גער חית קנה. שנית עמך תקנה: רבה כחול צאיה. וקים חזון נביאיה. חפת כבוד ומקראיה. אל דמי לך: שית פארה כחתן. להושיבה בנוה איתן. ברבוי מהר ומתן: תשיב מלוכה לבעליה. וצלך תפרוש עליה. וככלה תעדה כליה. אל דמי לך: שלח מעמך פדות. ונשיר שיר ידידות. כאז בצאתי מעבדות: בים רעיתך בגזות. יצאה חפשי בעליזות. קדוש שבחה על זאת. אל דמי לך: עזרת וכו'

גאולה שם המחבר שלמה חזק:

שנותינו ספו בבלות ובקלות. לאור נקוה והנה בוז ושפלות. משלו בנו עבדים ואנחנו

וַאֲנַחְנוּ בַּגָּלוּת: הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי בְךָ אֱיָלוּת. לְמַעַן שִׁמְךָ יְיָ עֲשֵׂה לְטוֹבָה אוֹת. יְיָ עַד מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת: לְקָחוּנִי זֵדִים לְנַחֲלַת אֲחֻזָּה. אָזְלַת יָדִי וְיָדָם עַזָּה. הָיִיתִי לְבִזָּה לְשַׁמָּה וּלְבִיזָּה. נֶאֱלַמְתִּי כְּרָחֵל לִפְנֵי גוֹזְזָהּ. עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְיָ צְבָאוֹת. ה' עד מתי: מָשַׁל בִּי שֵׁשַׁךְ עַד אֲשֶׁר קָרַס. לְכָדַנִי שְׂעִיר וְיָוָן וּפָרַס. הֱפִיצוּנִי בְּעֵילָם מֶשֶׁךְ וְתִירָס. וְגַם עוֹד יִשְׁמְעֵאל הָרַס וְגָרַס. הֲרֵי שִׁשִּׁים וְאַחַת וְאַרְבַּע מֵאוֹת. ה' עד מתי: הֵן כָּל אֵלֶּה אִם מָשְׁלוּ בִי. מִמְּךָ אֱלֹהַי לֹא נוֹאַשׁ לִבִּי. יַעַן כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי אָבִי. תָּשׁוּב תְּרַחֵם וּתְרַפֵּא כְאֵבִי. שַׂמְּחוּנִי יְשׁוּעוֹת צָרוֹת הַבָּאוֹת. ה' עד מתי: חֶשְׁבּוֹן קֵץ רִאשׁוֹן לְאַב הֲמוֹן נִסְתַּר. זְמַן קֵץ שֵׁנִי לְיִרְמְיָה נִפְתַּר. קֵץ הַשְּׁלִישִׁי לְדָנִיֵּאל נֶעְטַר. וְקֵץ הָרְבִיעִי מִכָּל עַיִן נִסְתַּר. יְשׁוֹטֵט כָּל דּוֹרֵשׁ וְיֶחְסוֹם כָּל פּוֹתֵר. וְנֶעְלַם הֶחָזוֹן וְנֶעְדְּרוּ הַמַּרְאוֹת. ה' עד מתי וכו'

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

יוצר לשבת שלישי אחר פסח

ע"ס א"ב כפול. וחתום בו שלמה הקטן חזק:

אֹמֶץ דַּר חֲזָקִים. אֲבָאֵר לְפִי סִפּוּקִים. בְּתוֹךְ קְהַל וַעַד שׁוֹמְרֵי חֻקִּים. בְּחִיל וְזִיעָה אַבִּיעָה מַעֲשָׂיו הַחֲקוּקִים. גְּבוֹהִים הָרָקִיעַ וּנְטָם וּמַרְאָם תָּמִיד נִרְתָּקִים. גַּם יָדוֹ יָסְדָה יְסוֹדוֹת אֲרָקִים. דָּלַק וְזָרַח אוֹרָה לַיְשָׁרִים וְלַצַּדִּיקִים: חזן שִׁפֵּר אֹמֶר יִבְטָא. לָעֶלְיוֹנִים כַּדּוֹק נָטָה. מֵבִין בְּחָכְמָה מַטָּה. הָאוֹר כַּשַּׂלְמָה עָטָה. קָדוֹשׁ: הַמַּיִם עוֹלָם מִלְּמוֹחוֹת. הֵכִין רָקִיעַ מְתוּחוֹת. וּבְתוֹךְ שָׁמְהוּ הֶצִּים בְּמֵי רוֹם לְהַשְׁחוֹת. וְהֶצִּים בַּיָּם הֱיוֹתָם מַלְּתִיחוֹת. רָגְנוּ וְנִשְׁבְּעוּ לְקַבֵּל מֵהֶם שְׁבָחוֹת. זְמַן נַעֲשִׂים רוּחוֹת. בְּלֶכְתָּם בְּמִשְׁלָחוֹת. זֶרֶם מַיִם מִתְהַלְּכִים בְּשֵׁרוּתָם לֵאלֹהֵי הָרוּחוֹת. חָשׁוּשׁ וְקֵרַב עֶרֶךְ לְמַכְעִיסָיו בְּמִפְלָחוֹת: שִׁכֵּן בָּם אַכְזָר. לְיַסֵּר עוֹבְדֵי זָר. מְיַהֲלָיו שָׁאוּל לְהַחֲזָר. הֱיוֹתָם חֶלְקוֹ גָזַר. קָדוֹשׁ: טוֹב כִּבְרֹאוֹת נִסִּים. טְבוּעוֹת אֶדֶן מְכַסִּים. יְשָׁוֵם בְּגַעַר בְּמַעֲמַקִּים וְגַלְגַּלָּם בְּמִכְנָסִים. יָהֲרוּ עוֹלָם לְהָצִיפָה וּגְבוּלָם חוֹל הַשָּׂם. כִּלֵּל פְּנֵי הָאָרֶץ אִילָנוֹת וּפַרְדֵּסִים. כְּגַן גַּן בְּעֵדֶן וּמַאֲכָל עֲסִיסִים. לְהַנְחִיל אוֹהֲבָיו יֵשׁ לִבְנֵי אָב עֲמוּסִים: שְׁאוֹנוּ בַּחוֹל נִגְרָרִים. לְנֶאֱמַן עֵדוּתוֹ מְאַדְּרִים. מִשְׁבְּרֵי יָם מְהַדְּרִים. הַמַּשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן אַדִּירִים. קָדוֹשׁ: מְאוֹרוֹת וְכוֹכְבֵי רְנָנִים. מַזָּרוֹת וּנְחִית בָּנִים. נָפַח בְּרוּחַ פִּיו וְהִכְנִיסָם בְּעֶלְיוֹנִים. נִסְתָּר אֵין מֵחַמָּתוֹ וּמְחָהֵל עֲנָנִים. סִדְּרָם בָּרָקִיעַ לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וְשָׁנִים. סֶלָה לְמִמְשָׁל וּלְהָאִיר יָמִים וְאִישׁוֹנִים. עֶלְיוֹנִים לָכֵן מַשְׁקִיעָם עֲבוּר עוֹשֵׂי כּוּנִים: שְׁמוֹ לְהַלֵּל בְּרָאָם. לְכֻלָּם שֵׁמוֹת קְרָאָם. מְסַדֵּר מוֹצָאָם וּמוֹבָאָם. הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם. קָדוֹשׁ: פָּקַד מַיִם לְהַשְׁרִיצָה. פּוֹרְשֵׂי אֶבְרָה וְנוֹצָה. צִפָּה אֳרָחוֹת יַמִּים לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִיצָה. צָד מֵהֶם וּמֵהֶם לֶעָתִיד דִּיצָה. קְרָאוֹ זִיו בִּמְעוֹפְפִים לְעוֹנֶג נִמְצָא. קַשׁ חוֹשֵׁב תּוֹתָח בְּמָתְנָיו שְׁחִיצָה. רָעִים כָּרוֹת עָלָיו וּבֵינֵיהֶם לְהִתְחַצָּה: שְׁאוֹן גֹּדֶל תַּנִּינִים. לְתוֹךְ פִּיו נְתָנִים. מְדוּרוֹ בַּמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים. הֱכִינוֹ לְיוֹם חֲתוּנִּים. קָדוֹשׁ:

שדי

שַׁדַּי לְנֶפֶשׁ תַּאֲוָה. שִׁכֵּן שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה. תֵּבֵל עָשָׂה בְּכֹחוֹ לְהוֹצִיא צִוָּה. שֶׁפַע נֶפֶשׁ חַיָּה זִמֵּן לְיוֹם חֶדְוָה. לְעֵת שׁוּב לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה. מְטִיל בַּרְזֶל גְּרָמָיו דִּמָּה וְהִשְׁוָה. הוּא רֵאשִׁית דַּרְכֵי אֵל הַכְּתָב וְהַתְוָה: שְׁמָרוֹ לְעָתִיד לָבֹא. לְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ. מֵרֵעֵהוּ אֶלֶף מִסְּבִיבוֹ. הָעוֹשׂוֹ יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ. קָדוֹשׁ: הֵכִין קָרוּץ מֵחוֹמֶר. קְדוּמָה הִכְנִיסוֹ לְשׁוֹמֵר. טְכוּס עֶשֶׂר חֻפּוֹת טְלָלוֹ מְגַדֵּהּ טוֹמֶר. נָאוֹר צִוָּהוּ וְעָבַר וְנִתְחַיֵּב לְהִגָּמֵר. חִנֵּן בַּעֲדוֹ שְׁבִיעִי לְמַקְיֵם אוֹמֶר. זִמֵּן מִיַּד לָאֵל שִׁיר וָזֶמֶר. קִדֵּשׁ לָכֵן שַׁבָּת לְהִזָּכֵר וּלְהִשָּׁמֵר: חוו שׁוֹמֵר שַׁבָּת מְהַלְּלוֹ. לַעֲוֹנוֹתָיו מָחוֹל לוֹ. מוּטָב וְנוֹחַ לוֹ. הָעוֹלָם הַבָּא לְהַנְחִילוֹ. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו׳

אופן — שם המחבר בנימין

לְבַעַל הַתִּפְאֶרֶת. מְתַקֵּן רוּם בַּזֶּרֶת. מַעֲצִימִים אַדֶּרֶת. מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. נוֹתְנִים לוֹ לְתִשְׁתֹּרֶת. כַּהֲלָכָה וּמְסוֹרֶת. וַאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת. תְּהִלָּה בְּפִי סוֹדֶרֶת: לְנִקְרָא רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן. מֶלֶךְ אַדִּירִירוֹן. מַבִּיעִים סֶלֶד וָרוֹן. בְּיוֹשֶׁר וּבְכִשְׁרוֹן. וְאִתָּם מְטַטְרוֹן. פִּסְקוֹן אִטְמוֹן וְסִגְרוֹן. וַאֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. מִשְׁתַּחֲוָה פְּנֵי אָרוֹן: לְיָהּ חוֹצֵב לֶהָבָה. נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה. וְעִירֵי מֶרְכָּבָה. וְקַדִּישֵׁי שַׁלְהֶבָה. מִתְגַּבְּרִים לְהַקְשִׁיבָה. קְדֻשָּׁה כְּאַחַת הֵטִיבָה. וַאֲנִי חוֹלַת אַהֲבָה. בְּיוֹשֶׁר עֲרֵבָה: לְמַפְלִיא פְּלָאוֹת. אֲדוֹן כָּל הַנִּפְלָאוֹת. כִּתִּים וַחֲיָלוֹת. בְּחַדְרֵי הֵיכָלוֹת. רוֹעֲשִׁים בְּקוֹלוֹת. נוֹעֲדִים בְּמַקְהֵלוֹת. וַאֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת. תִּשְׁבָּחוֹת וּתְהִלּוֹת: לְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ. וְקַיָּם בִּשְׁבוּעָתוֹ. מִתְנַטְּלִים מֵאֵימָתוֹ. מַגִּידִים אֱלָהוּתוֹ. חַשְׁמַלֵּי שָׁרֵתוֹ. מִתְהַלְּלִים מִשְׂאֵתוֹ. וַאֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ. בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ: ותחיות ישוררו וכו׳

אהבה — שם המחבר משלם

סְגֻלָּתִי. מְלוּכָה אֲזַרְתִּיךְ. וְלִמְאֹד לִבַּבְתִּיךְ. רַחֵם רִחַמְתִּיךְ. עַל כַּף חַקּוֹתִיךְ. מִכּוּר הִצַּלְתִּיךְ. וְאַחֲרֵי הַמְשַׁכְתִּיךְ. אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ. סגולתי: דּוֹדִי. שִׁמְךָ עוֹז בָּנַי. וְזִכְרְךָ אוֹר פָּנַי. וּמִקְהֵץ מוֹנַי. לְךָ רֹב תַּחֲנוּנַי. וְכָל יָמַי וְשָׁנַי. לְךָ אַרְבֶּה רְנָנַי. אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי. דּוֹדִי. סגולתי: לְקַחְתִּיךְ לִי בְּשֹׁפָר. וְחִבַּלְךְ לִי שֹׁפָר. וּמַחֲשָׁב צַר הוֹפֵר. אֲשֶׁר בִּשְׁמִי כָּפַר. וְהוֹצֵאתִיךְ מִכְּפָר. וְצִירַי לְךָ סִפֵּר. הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר. סגולתי: דּוֹדִי. מְנוּסִי בְּעֵת צָרָה. לְךָ אָנוּס לְעֶזְרָה. מְאֹד נַפְשִׁי קָצְרָה. בְּכָל אוֹם נִפְזָרָה. וְקוֹרְאִים לִי מָרָה. אָוֶן וַעֲצָרָה. וְלֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה. דּוֹדִי. סגולתי: בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים. אֲקַבְּצֵךְ מֵעַמִּים. וְאֶשְׁבֹּר עֹל קָמִים. וְשָׁבִים וַעֲלָמִים. יוֹדוּן לְעוֹלָמִים. לִפְנֵי כָּל הַיָּמִים. סגולתי: דּוֹדִי. רְצוֹנְךָ תִּתֶּן לִי. אֵלִי וְגַם גּוֹאֲלִי. וְשׁוֹבֵב אֶת קְהָלִי. מְהֵרָה לִגְבוּלִי. וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלִי. בְּךָ שִׂמְחַת גִּילִי. יְיָ אוֹר לִי. דּוֹדִי. סגולתי: הֵן אָזְנִי קַשֶּׁבֶת תְּפִלָּתֵךְ הָעֲרֵבָה. עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה. בְּנַחַת וּבְשׁוּבָה. וְכָל מִינֵי טוֹבָה. לְשִׁיתֵךְ לִרְבָבָה. מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה. סגולתי: וקרבתנו וכו׳

סלוק ע"ס א"ב ובסוף חתום יוסף בר שמואל טוב עלם:

אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ פְּזוּרָה. מִבֵּית לִשְׁכּוֹת וַעֲזָרָה. מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ עֶזְרָה: בָּאוּ כֻלָּם בַּבְּרִית. נוֹעֲצִים לֵב לְהַכְרִית. מִבְּלִי תֵת שְׁאֵרִית. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: גָּבַר חֵטְא וְאַשְׁמָה. אוֹיֵב מַקִּיף לְנְשַׁמָּה. שָׂם נַפְנֵי לְשַׁמָּה: דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת נָהֲמוּ. חֲפֵצִי קִרְבָתְךָ הָמוּ. מֵעַי כַּיָּם יֶהֱמוּ. חושה לעזרתי: הָרְסוּ מְרוֹם הָרִים. אַרְצִי בָּזְאוּ נְהָרִים. לִשְׁפּוֹךְ דָּם מְמַהֲרִים: וְתָמִיד בְּתוֹךְ לְבָאוֹת. יִחַלְתִּי לֵאלֹהֵי הַצְּבָאוֹת. הַרְאֵנוּ לְטוֹבָה אוֹת. חושה לעזרתי: זֵדִים מְאֹד הֱלִיצוּנִי. כְּעֶצֶב נִבְזֶה הֱפִיצוּנִי. מַה תְּחַכֶּה נְאָצוּנִי: חָלַף זְמַן וְעִדָּן. נִגְרַע עוֹנֶג וּמַעֲדָן. אָרְכוּ קִצִּים וּמוֹעֲדָן. חושה לעזרתי: טָמְנוּ פַּח לְנַשְׁכָה. גָּלוּת מְאֹד נִמְשָׁכָה. הִנֵּה אֵימָה וַחֲשֵׁכָה: יְדִידוּת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יָרְשׁוּ. בָּנִים מִגֵּו גּוֹרְשׁוּ. עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ. חושה לעזרתי: כְּזָכְרִי בֵּית מְנוּחָה. מְקוֹם זֶבַח וּמִנְחָה. מָלְאָתִי יָגוֹן וַאֲנָחָה: לְאֵבֶל נֶהְפַּךְ כִּנּוֹרִי. מָתַי אֶגַּע בְּצִנּוֹרִי. וְאַתָּה תָּאִיר נֵרִי. חושה לעזרתי: מֶלֶךְ עוֹזֵר מְפוֹרָשׁ. רוֹאֶה עֳנִי וָרָשׁ. אֵיכָה תַבִּיט וְתַחֲרִשׁ: נָאַץ שִׁמְךָ מִתְאַגְּדִים. לְשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ סוֹגְדִים. לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים. חושה לעזרתי: סָמַר בְּשָׂרִי מִפַּחַד. הוֹדִי נֶהְפַּךְ וְנִכְחַד. בְּהִוָּסְדָם עָלַי יָחַד: עֹרֶף מְאֹד מַקְשִׁים. לְהָנִיא יְחוּדְךָ מְבַקְשִׁים. יְסַפְּרוּ לִטְמוֹן מוֹקְשִׁים. חושה לעזרתי: פָּרְשׂוּ מִכְמֶרֶת מְצָרִים. אוֹיֵב לוֹחֵץ עֲצוּרִים. יֹשֵׁב בְּמַאֲרַב חֲצֵרִים: צוּר אֱלֹהֵי עוֹלָם. לָמָּה תֶחֱשֶׁה וְתִתְעַלָּם. תֵּן לָהֶם כְּפָעֳלָם. חושה לעזרתי: קִבְּצוּ עָלַי גְּעוּלִים. בִּמְרִירוּת אוֹתִי מַרְעִילִים. אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים: רַבָּתִי עָם דְּמוּמָה. מִקְוֵה יִשְׁעֲךָ שׁוֹמֵמָה. יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה. חושה לעזרתי: שִׁירוֹת הֵיכָל גְּנוּזִים. פַּסּוּ נְבִיאִים וְחוֹזִים. שָׁבַת גְּאוֹן עַלִּיזִים: תָּמִיד נִשְׁמְעָה צְוָחָה. נַפְשִׁי לֶעָפָר שָׁחָה. עָרְבָה כָּל שִׂמְחָה. חושה לעזרתי: יְרִיבַי בּוֹסְסִים בְּפֶרֶךְ. וְרוּחִי נִבְקָה מִמֹּרֶךְ. סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ: פּוֹנֶה לְצוּר מִבְטָה. בְּשֵׁבֶט אֱנוֹשׁ נֶחְבָּטָה. רְאֵה יְיָ וְהַבִּיטָה. חושה לעזרתי: שׁוֹאֲגִים בְּקוֹל שַׁוְעָה. מְחַכִּים בְּרִית וּשְׁבוּעָה. וְהִנֵּה רַק זְוָעָה: אָנָּא חִישׁ עֲלִיצוּתָם. לְהַאֲזִין חִין מְלִיצָתָם. כְּבָאוּ מִנּוֹף בְּצֵאתָם. חושה לעזרתי: טוֹב סוֹכֵךְ בְּאֶבְרָה. וְנוֹתֵן מְלוּכָה וּמַעֲבִירָהּ. בְּיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה: עֲדָרֶיךָ הָשֵׁב לְמַאֲוַיִּם. לְמַעַנְךָ חַי וְקַיָּם. מוֹשֵׁל בְּגֵאוּת הַיָּם:

חושה לעזרתי: עזרת וכו'

גאולה סס סמתכר שלמה

שְׁדוּדִים נְדוּדִים לְצִיּוֹן תְּקַבֵּץ. מְכוּרִים בְּלֹא הוֹן תְּשׁוֹבֵב לְמַרְבֵּץ. הָשֵׁב עֲבוֹדַת לְבוּשֵׁי תַשְׁבֵּץ. תְּרוּעַת שְׁמִיעַת מִשְׁפְּחוֹת יַעְבֵּץ: לְהוֹדוֹת וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן. אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן. חִישׁ קַל מְהֵרָה אֶת פְּדוּתֵנוּ. לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ. יְיָ חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ יְיָ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ: לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת תָּחִישׁ שְׂאֵת נֵס. יָוָן תְּגַבֵּר וּמַתְּנָיו תְּשַׁנֵּס. עַדְרֵי תֶאֱסוֹף וּפוּצֵי תְכַנֵּס. תְּחַדֵּשׁ גְּאֻלָּה כְּמָאנֵס וְחָנֵס. חוּשָׁה וְהָשֵׁב אֶת שְׁבוּתֵנוּ. למה לנצח: מְשַׂנְאַי יְדַבֵּר עָזוֹת בְּפָנַי. מְבַקֵּשׁ לְאַבֵּד תּוֹחֶלֶת אֱמוּנַי. יְרִיבַנִי עַד אָן תּוֹחִיל לְעֵינַי. עֲנִיתִיו הֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר חֶזְיוֹנַי. כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם יְיָ. יָשׁוּב יְרַחֵם וְיִכְבּוֹשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ: למה לנצח: הָשֵׁב גְּרוּשָׁה. לְנַחֲלַת יְרֻשָּׁה. וּפְקוֹד אֲנוּשָׁה.

ביד

כיד צר עונשה . אכולה בכל פה נתוצה ורטושה . וחדש צדקת אבות שלשה .
שמים חדשים וארץ חדשה . ואז נשורר ברננננו . לסה לנצח :
בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאלה לבני בניהם : ברוך אתה יי גאל ישראל :

יוצר לשבת רביעי אחר פסח

פ״ס א״ב ותתוס ט אמתי :

אשיחה בדברי נפלאותיך . אספרה כבוד מעשה אצבעותיך . בעמידה ארגן
פני יושבי ביתך . בריאת עולם לבאר כי אין כאמנותך . גבלת אש
ומים לכס שכינתך . גוש ושלג הקפאת לדור בריותיך . דליקת נר ערכת מהוד
שלמותיך : אזכור זאת ואנהים . מי אל גדול כאלהים . תומך תקרת גבוהים .
יסד הדום וגהים . קדוש : הקרשת מעזיבת בנינים . הבדל עליונים מתחתונים .
ולא אבו ברציונים . לפיכך נקראו זדונים . וממעל הורדו בבערת עשנים . זמנת
בו ביום עיום כנף רננים . זריבת תפתה הכנת משני דינים . חדשים שנים עשר
הכוות כל סרבנים : אמנם על שם שא מים . מיוחס שמו שמים . תקיף קולו על
המים . יחיד ומיוחד פעמים . קדוש : טכס חול לרהבים . טרוד אותם ברביבים .
יען אלולי הוא עולם מחריבים . ימן תדשא הארץ אילנות ועשבים . כוננו רמש
למינהו בלי צאת מעורבבים . כי טוב פעמים בפרשה כתובים . להודיע כי
נבראת גן לבני שלשת אהובים : אל אמיץ ותמים . מקולו מים הומים . תהלתו
לעד נואמים . יה אדיר במרומים . קדוש : מנה חמה ולבנה . מראה אדם להנה .
נתינתם ברביעי ובריתם מראש נתמנה . נמשל משל לבונה בית מיד מדליק
בוצינא . סיום יהי מאורות למאורות נשתנה : סדר מעמדות לפיכך מתענות
בתחנה . על אסכרת תינוקות וגמולי שנה : אין כשליחותם . מי ראה כמותם .
תדירים במלאכותם . יודעי מועדי ביאתם . קדוש : פץ השרץ אדירים . פורחים
שחים טמאים וטהורים . צפים התיר בשנים בקשקשת וסנפירים . צפרים הכשיר
בשלשה זפק וקרקבן ואצבע מיתרים . קים מאגה ומאגה לעתיד שמורים . קהל
בסעודתם חבורת חברים . רמז רמוז באיוב יכרו עליו חברים : אדון אל שדי .
מקדים לעולם די . תמך חלק לידידי . ירתית צול וזיז שדי . קדוש : שמע עוד
לאדמה . שרוץ חיה ובהמה . שפר און בשרידיו ונתיעץ בחכמה . תאר גולם
ביפיו הכהות גלגל חמה . תרדמה חטפתו תבנית מצלעו לרקמה . תיום מצוה
אחת לא יכלו לקימה . תחת כן גרמו ליום תולעה ורמה : אדם בל ילין ביקר .
מגן גורש והפקר . תמור כי מעקר . גנב ויען כי שקר . קדוש : אמץ יום מימים .
אחד אותו לתמימים . מעין עולם הבא ענייניו מסימים . מכפל בלחמו וענשו
ואזהרתו ושיריו הנעימים . תכלו בתבל משנה בכבוד מטעמים . תענוג בלבוש
משי ומנות לעגומים . יהי לנו מורשה לעולמי עולמים . אספר קצת פעלותיו
ארבע רשיותיו . שתים שהן ארבע יציאותיו . שלשים וששׁ אזהרותיו . ארבעים

חסר ארחת אבות מלאכותיו. להודיע לכל בריותיו. שקול בכל מדותיו. קדוש:

הכל יודוך וכו'

יוצר — שם המחבר יעקב:

ידודון ידודון שנאני שלהבת. עם פתכים ותוכים מהסק צרבת: קרניהם. חיו פניהם. כזיו זיקת שלהבת: יקדישון. וישלשון. עם אופני מרכבת: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: עטופים. וצעופים. לאחד שש כנפים: בם מכסים. ובם טסים. בפתע חוג שמים: וגופותם. וגבותם. הם מלאות עינים: שבת עוזרים. לצור צורים. תת תהלה מחטבת. מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: קביעתם במשמרתם. תמיד לילה ויומם: לכל יליזון. לכל יזיזון. עדי עד ממקומם: כי צורם. שם סדרם על מעמדם קימם: מיכאל. וגבריאל. סביב כסאו שם שמם: וצר חיות. שם הוית. שכינתו מוסבת. מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: ברעישה. ובגעישה. כבוד זכרו יפארו: ועבדיו. בני ידידיו. למשה הם יספרו: בקול קדוש קדוש קדוש יי צבאות יזמרו: וגם יהגון. בקול הגון. וברעת מושבת. מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: והחיות וכו'

אהבה

סגלתי. אימה נשאתי. ועריה כסיתי. חדרי הביאותי. לבנון הושבתי. ואשכול עשיתי. ויושביו המסיתי. ועתידותיהם שוסתי. סגולתי: דודי. עזבתי נטושה. כאשה מגרשה. חלושה. ואנושה. כיד נוגש ענושה. זמן ישעי חושה. ואקרא דרושה. ותרא אויבתי ותכסה בושה. דודי: סגולתי. ראיתיך בכבליך. בצער עליך. פשוטה מעיליך. פרועה קדליך. ופעמוני זהב עלי תלתליך. מעי המו לך ואבא אליך. ואפרוש כנפי עליך. סגולתי: דודי. באתי במצודה. ברשת צר לכודה. כיד בכל בדודה. כיד פרס נדודה. כיד יון שדודה. באדום גלמודה. שימני כחותם בקדם מיסדה. ותגלנה בנות יהודה. דודי. סגולתי: רחם ארחמך. וגם זכור אזכרך. חסתי על געורך. וראיתי מגורך. עוד אפאר תארך. ואצהיר מאד זהרך. ויבא לך צורך. ויחבוש את שברך. התפתחי ציון מוסרי צואריך. קומי אורי כי בא אורך. סגולתי: דודי. אכלוני שני דבים ואריות. ושמו בית קדשי למעון פריץ חיות. מואב ועמלק קדר ונביות. תקרא שנת גאלה לשיות השבויות. וקרבנו לעבודתך כמער איש ולויות. דודי. סגולתי: נחיתיך בשביה. בבבל צר כלויה. נפוצה וזרויה. בארץ מאפליה. ונותי שבויה. תשוב לעדויה. כי יעקב בחר לו יה. סגולתי: וקרבתנו וכו'

זולת — שם המחבר רבינו אפרים ברבי יצחק חזק:

אלהי בך אחבק. כטובע לנמל יאבק. אומר טוב לדבק: בשמך תמיד תהלתי. אף כי עליך נקטלתי. נפתולי אלהים נפתלתי. אל תרחק ממני: גרתי עם משך ותובל. נמשכתי כיד שובל. כשה לטבח יובל: דבקתי מאד בערותיך. הסתופף בכנף מדותיך. קציעות כל בגדותיך. אל תרחק ממני: הרחקתי נדוד ממך. ולבי קרוב לשמך. וראה כי עמך: וצאן ידך נמונה. ואחור לא

נסתה

נְסוּגָה. רְעֵה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה. אל תרחק ממני: זְכוֹר הֶרֶג רַב. עָלֶיךָ נַפְשִׁי נִקְרַב. וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב: חֲסִידֶיךָ וּמְיַחֲדֶיךָ מִקֶּרֶב. בֹּקֶר וְצָהֳרַיִם וָעֶרֶב. עַם שְׂרִידֵי חָרֶב. אל תרחק ממני: מַתַּי תָּפֵל וּמַדּוּחִים. אֱלֵי גִיל הַשְּׂמֵחִים. וּבְמִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים: יְרֵאֶיךָ נִסְקָלִים וְנֶחֱנָקִים. וְאֵלּוּ הֵן הַלּוּקִים. בְּנֵי הַדְּבֵקִים. אל תרחק ממני: כּוֹרְעִים לְמַזְרֵי שָׁמַיִם. יְעָצוּנִי בָּךְ לִבְגוֹד. וְלָהֶם לִסְגּוֹד: לֹא אָבִיתִי לִרְעוֹת אַחֲרֵיהֶם. נָמְתִי יֵבוֹשׁוּ כָּל חַבְרֵיהֶם. רַע יֵרוֹעַ כִּי עָרַב. אל תרחק ממני: מֵחֲמַת עָפָר זוֹחֵל. לְיָרְחֵי שָׁוְא אֲנִי נוֹחֵל. וּמַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל: נַפְשִׁי בְּךָ דְבֵקָה. כְּיוֹנֵק נִכְנַס לִרְבֵקָה. הַשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה. אל תרחק ממני: שׂוֹנְאֶיךָ בְּלַבּוֹת זְהוּהִים. לְשׁוֹנָם מְדַבֶּרֶת גְּבוֹהִים. שָׁוְא עֲבוֹד אֱלֹהִים: עַמְּךָ בַּעֲצָתָם לֹא יָשַׁב. וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב. הַשּׁוֹמְרִים הַבְלֵי שָׁוְא. אל תרחק ממני. פְּלִיאָה בְּעֵינַי נִשְׂגָּבָה. לְמַדְהֵבָה הֵישׁ קִצְבָה. הִנֵּה קָמָה וְגַם נִצָּבָה: צוֹעֶקֶת הָבָא מָדוֹד. אוֹמֶרֶת לִי מַה לָּךְ נָדוֹד. וּמַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד. אל תרחק ממני: קוּמָה לָצֵאת כְּפַעַם בְּפַעַם. תְּרוֹעֵם בְּשֵׁבֶט זַעַם. הָעָם אֲשֶׁר זָעַם: רוֹדֵף אַחֲרֵי כְּלֵב יָהֵם. תָּמִיד בִּי מִתְרַגֵּז וּמִתְלַהֵם. אָכְלוּ עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם. אל תרחק ממני: שׁוֹפֵךְ דָּמוֹ לֹא כִסָּה. נָתַן יַעֲקֹב לִמְשִׁסָּה. וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא: תּוֹעֵי רוּחַ כֻּלּוֹ. בְּעֶיְתָךְ בְּהִלּוֹ וְשִׁבְלוֹ. וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ. אל תרחק ממני: אֱלֵי גוֹאֲלֵי דְּמֵי דוֹרֵשׁ. לֹא יַעֲזוֹב לָהֶם שׁוֹרֶשׁ. כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ. תּוֹצִיא אוֹתָהּ אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. אל תרחק ממני: רוּמָה יַחַד תְּצִיתֶנָּה. לְיַרְכְּתֵי בוֹר תַּשְׁפִּילֶנָּה. עֲוָה עֲוָה תְּשִׁיתֶנָּה. יַעַן מְשַׁבַּתְנִי בַּעֲבֹדוֹת. נִשְׁפַּטְתִּי בְּכָל מִינֵי מַרְדוּת. הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדְךָ מִפְּדוּת. אל תרחק ממני: מְשַׁבְּנִי בְּעֻלּוֹ הִשְׁתַּטֵּחַ. לְתַבְנִית כָּל בּוֹטֵחַ. מוֹשְׁבוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ: בְּרַבִּים רַחֲמֶיךָ שׁוּב. לְנַשֵּׁחַ כְּמֵת מִלֵּב חָשׁוּב. אֶל אֲחֻזַּת אֲבוֹתָיו יָשׁוּב. אל תרחק ממני: יָדַעְתִּי כִּי לֹא לִצְמִיתוּת. נִמְכַּר עַמְּךָ לַחֲלִיטוּת. וְאַיֵּה סֵפֶר כְּרִיתוּת: צֵא וְהָשׁוּב עִם קוֹנָם. מַה מִּכְרָם וּמַה קִּנְיָנָם. כִּי לְקַח עַמִּי חִנָּם. אל תרחק ממני: חוּשָׁה לְהַסְעִיר בְּשֵׂעִיר. בְּרִכַּת אָב תָּעִיר. וְרַב יַעֲבוֹד צָעִיר: קֶרֶן עַמְּךָ תָּרִים. תַּקְפִּיץ קֵץ וְתָעִירִים. מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים. אל תרחק ממני: חִשַּׁבְתִּי עִדָּן עִדָּנִים. עֵינַי כָּלוֹת לִזְמַנִּים. לְפִי רוֹב הַשָּׁנִים: זַמּוֹתִי לְקֵץ זֶה אֵין חֵקֶר. אַךְ לְעֵת עֶרֶב יִהְיֶה בֹּקֶר. נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר. אל תרחק ממני: קִוִּיתִי לוֹ אֵצֵא כְּיוֹבֵל. וְיָסֵר שִׁבְיִי מִסֵּבֶל. וְהָיְתָה צִיצַת נוֹבֵל: קֶרֶן נוֹגַהּ כְּאוֹר צָהֳרָיִם. לְנִדְחֵי יְהוּדָה וְאֶפְרָיִם. כְּיוֹם עֲלוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: אל תרחק ממני: עזרת וכו׳

מאולה כנלאֵי התרוזות שלמה. כבתולקים בהר ובחוקותי לומרים יקוש בעניו מן בנת תמניו:

שְׁכוּלָה אֲכוּלָה לָמָּה תִבְכִּי. הֲנוֹאָשׁ לִבֵּךְ מֵאֲשֶׁר תְּחַכִּי. קִצִּי נִמְשַׁךְ וְאָרַךְ חָשְׁכִּי: הוֹחִילִי עֲנִיָּה. כִּי עוֹד מְעַט כִּי אֶשְׁלַח מַלְאָךְ לְפַנּוֹת דַּרְכִּי. וְעַל הַר צִיּוֹן אֶסּוֹךְ מַלְכִּי: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ. אִמְרוּ לְצִיּוֹן יְיָ יִמְלוֹךְ. הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ: לְאֵל אֵלַי כַּמָּה אֲיַחֵל. וְעַד אָן תִּמְשׁוֹךְ גָּלוּת הַחֵל. וּבְנֵי רָחֵל גְּזוּזִים כְּרָחֵל. וַאֲנִי בְּכָל זֹאת תָּמִיד אֲיַחֵל. הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְפוֹקֵד וּמוֹחֵל. כִּי לֹא לְעוֹלָם בָּךְ אֲנִי בוֹחֵל. עוֹד מְעַט וְהָיִית לִי וַאֲנִי לָךְ. ה׳ מלך: מָתַי יִקְרַב וְיַגִּיעַ הַתּוֹר. סָתוּם וְחָתוּם מָתַי תִּפְתּוֹר. אַרְמוֹן זָרִים מָתַי תִּסְתּוֹר. הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְמַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר. כִּי עוֹד יֵשׁ לָךְ

מרפא

מַרְפֵּא וּמַעְתּוֹר. וְיִפְרַח עוֹד כַּפְתּוֹר כְּיוֹם אִי כַּפְתּוֹר. וְיָצִיץ בְּמִצְחֵךְ צִיץ אֲשֶׁר נִשְׁלַךְ. ה׳ מלך: הֲמוֹנֵי לְפָנִים בְּאַחַת נִטְבַּע. מְנוֹף וּבָבֶל בְּקָרוֹב נִתְבַּע. הָיוֹת אֲנִי עוֹד כְּעַיִט נִצְבַּע. נִקְבְּצוּ עָלַי שָׂרִים אַרְבַּע. וְאָכַל בְּשָׂרִי וְעוֹד לֹא נִשְׂבַּע: הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְצוּר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע. כִּי בָא יָבֹא דוֹד אֲשֶׁר הָלַךְ: ה׳ מלך וכו׳

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

יוצר לשבת חמישי אחר פסח

ע״ס א״ב וחתום בסוף אליה:

אֲגוֹרָה בְּאָהָלְךָ עוֹלָמִים. אֶחֱסֶה בְּסֵתֶר כְּנָפֶיךָ לֵילוֹת וְיָמִים. בְּחָכְמָה יָסַדְתָּ הֲדוֹמִים. וּבִתְבוּנָה כּוֹנַנְתָּ מְרוֹמִים. בָּנִיתָ רְקָמָתְךָ אִמַּצְתָּ שֵׁרַשְׁתָּ יִפִּיתָ תִּמַּכְתָּ חָשַׁבְתָּ בְּקִיּוּמִים. גָּמַרְתָּ הַכֹּל בְּשֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת הַמְּסֻיָּמִים. גְּנָזְתָם שֵׁשְׁתָּם בְּטַבַּעַת אֶהְיֶה חֲתוּמִים. דָּרוֹשׁ אוֹתָם הַדּוֹרֵשׁ עַל כֵּן הֵם סְתוּמִים: אֵלּוּ שֵׁשׁ מִדּוֹת. לְמַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָן נִמְדָּדוֹת. יַעַן כִּי נוֹעֲדוֹת. הִתְחִיל בְּסֵפֶר תְּעוּדוֹת. קָדוֹשׁ: הִצַּבְתָּ גְּבוּלוֹת אֲדָמָה. הִשְׁרוֹת שְׁכִינָתְךָ בְּהֵמָּה. וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם יְיָ שָׁמָּה. וְאַחַר כֵּן נִתְעַלָּה וַיֵּשֶׁב בְּחָכְמָה. זָרַח אוֹרָה לַיְשָׁרִים גָּנוּז לְתַעֲלוּמָה: זְמַן כִּפַּת רָקִיעַ הִבְדִּיל שְׁלִישׁ הַמַּיִם. חֶפְצָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֵלּוּ לְאֵלּוּ בִּמְהוּמָה: אָדוֹן אֵין בִּלְתֶּךָ. לֹא יַעַבְרוּן אַדִּירִים גְּזֵרוֹתֶיךָ. יְנוּסוּן מִגַּעֲרָתֶךָ. הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתֶיךָ. קָדוֹשׁ: טִבַּע עָרוּךְ מִקַּדְמוֹנִים. טִירָתוֹ מַהֲלַךְ אַלְפַּיִם וּמֵאָה שָׁנִים. יְחָסוּ שֶׁבַע שֵׁמוֹת וּבְתוֹכוֹ חֲמִשָּׁה בָּתֵּי דִינִים. יַחַד כֻּלָּם נִגְלוּ לְבֶן אָמוֹץ בְּחֶזְיוֹנִים. כּוֹנַן תִּשְׁעִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף לְאַרְבָּעָה מְבֻנִּים. כִּנֵּס לְמָקוֹם אֶחָד כָּל מַיִם הַתַּחְתּוֹנִים. לְיַבָּשָׁה קָרָא אֶרֶץ וְיַמִּים לְמִקְוֵה זֵידוֹנִים: אַתָּה מוֹשֵׁל בָּהֶם. לְדַכְאוֹת כְּהָלֵל רַהֲבֵיהֶם. יֶהֱמוּ וְיֶחְמְרוּ מֵימֵיהֶם. הִשְׁבַּחְתָּ שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם. קָדוֹשׁ: מַגִּיא הַדְּשִׁיא וְרַעֲנָנִים. מַטַּע נִטְעֵי נַעֲמָנִים. נָטַע כָּל עֵץ מַאֲכָל וְכָל מִינֵי עֲדוּנִים. נִבְרְאוּ לְקוֹמָתָם וּמַאֲלֵיהֶם פְּרִי טְעוּנִים. סְדוּרִים לְקֵיץ שֻׁלְחָן לַחֲבוּרַת רַבָּנִים. שֵׁשׁ בַּעַל הַמְּלָאכָה בְּצֵאת הַכֹּל בְּעִנְיָנִים. עֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ כֻּלָּם נְכוֹנִים: אֵל מָלֵא רַחֲמִים. לְפִי מַעֲשָׂיו הָעֲצוּמִים. יִתְהַלֵּל בְּצִדְקוֹ בִּתְמִים. הַמְתַקֵּן מָזוֹן לְכָל יְקוּמִים. קָדוֹשׁ: פָּקַד בִּשְׁמֵי זְבוּלִים. פְּאֵר שְׁנֵי מְאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים. צִוָּה לִמְשׁוֹל בַּיּוֹם בְּחַלּוֹן כָּל גְּבוּלִים. צִוָּה אוֹר בַּעֲרִיפִים. בִּגְדוּדֵי חֲיָלִים. קֹשֶׁט מֶמְשַׁלְתּוֹ מִהְיוֹת שְׁקוּלִים. קַשְׂקֶשֶׂת וּמְעוֹפְפִים שָׁרְצוּ נוֹזְלִים. רַחֲשׁוּ תַּנִּין לְיוֹם נֶחָמָה לִסְעוּדוֹת מַשְׂכִּילִים: אֵין מִי יִמְשׁוֹל בּוֹ. לָשׂוּם אֵלָיו אָרְבּוֹ. יָצוּק כְּפַלָּה לִבּוֹ. הָעוֹשׂוֹ יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ. קָדוֹשׁ: שִׁכְלֵל עוֹד בְּמַאֲמָרוֹת. שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְחַיּוֹת וּבְהֵמוֹת טְמֵאוֹת וּטְהוֹרוֹת. שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְהֵמָה לְקָרְבָּן נִבְחָרוֹת. תַּכְלִית כֻּלָּם בָּרָא מוֹשֵׁל כָּל יְצִירוֹת. תִּכֵּן כָּל צְבָאָיו עַל עֲבוֹדָתָן סְדוּרוֹת. תִּלֵּל מַלְאָךְ בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְגַבְרִיאֵל בְּרֹאשׁ שׁוּרוֹת. וְכָל שְׁבָחוֹת בִּגְרוֹנָם וּבְפִיהֶם טַעֲמֵי שִׁירוֹת: אֵין עֶרְכּוֹ וְאֵין זוּלָתוֹ. לֹא יִמָּצֵא צִיר כְּמוֹתוֹ. יַגִּיד עָלָיו אֻמָּנוּתוֹ. הַכֹּל יָפֶה בְעִתּוֹ. קָדוֹשׁ: אַפֵּד אַפִּרְיוֹן אָהֳלָיו. אַבְנֵי

יָשְׁרָה

יקרה מסוכתו ועצי פרי זבוליו. לבנה ואלונים לפרות מאליו. לבד מעץ הדעת שלא הגריל בגורליו. יעודתו השיאתו באהל בל יצען ונתקו חבליו. יום מנוחה באה לצרה נולד והשך מרשת מעגליו. לכן שר לנוח בו שבטי דגליו: ארון איום ונורא. לעמו חקק עונש ואזהרה. יחד לקדשו בזכירה ושמירה. היות חציו לעונג וחציו לשמירה. קדוש: הכל יודוך

אופן — סס כמחבר חתום בראשי החרוזים יעקב:

יקודי אש. כידודי אש. יצורי צור כרובים דר: עיניהם. ומראיהם. כעין סוהרת וכעין דר: קול ינופפון. ויתעופפון. עשות חפץ אל נאדר: בטוב שירה. ברון זמרה. ישוררון איש בלי נעדר. קול יי בכח קול יי בהדר: עצבתם. וקומתם. זקופה כקומת תמר: ליל ויום. למול איום. מטיבים שבח וזמר: המולות. מחילות. ומחנות כילק סמר: מצבם. ומושבם. משמר לעמת משמר: כי קונם. התקינם. ומערכותם סדר. קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר: קול ירימון. ויעצימון. לאל כביר ממקומו: ועל מעונו. וחביונו. זה ישאל כנאמו: והם עומדים. וחרדים. מפחדו ומאימו: יעריצון. ויקדישון. כבוד יי ממקומו: כי סכו. מכה ומכה. כסופה וסער לגדר. קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר: ונשר ויציר. ושור וכפיר. מוכנים במרכבתו: ותחנותם. ומחנותם. סביבות תכונות שבתו: לפניהם. אופניהם. סובלי כס תפארתו: לשרת פני המתנה. והסדר הנסדר. קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר: בימינו. על שכנו. שת מחנה מיכאל: ולשמאלו. וממולו. גבריאל ואוריאל: ומאחריו. במשמריו. הכין מחנה רפאל: יקדישון. וישלשון. קדשה בעתות האל: לדר חביון. לאל עליון. שמו מרומם ומהדר. קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר: והחיות

אהבה — סס כמחבר חתום בראשי חרוזות מנחם חזק:

סגלתי. משכתיך חסד עטרת הלומים. התכללי בשלך שתים מתאמים. וגם שתים שדי בכתרך משלמים. בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים.
סגולתי: דודי. נשבעת ובאת בברית כרת. ואותי באלתך אתך העברת. לבל תמירני ולא אמירך גזרת. כן תעשה כאשר דברת. דודי: סגולתי. חקותיך על כף כנסת מי מנה. אני אם אשכחך תשכח מימנה. חטיבה מול חטיבה. גמלתיך לי למנה. וארשתיך לי באמונה. סגולתי: דודי. מצאתי הנך היות אמתך. ומי אנכי למול עוז אימתך. לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמתך. ופרשת כנפיך על אמתך. דודי: סגולתי. חזקתיך בדבק ובאהבה כסכן. ובדבור על לב ובחשק להסכן. ארבעת אלה וכאלה בתוכן. אהבת עולם אהבתיך על כן. סגולתי: וקרבתנו וכו׳

זולת — פ״ס א״ב וחתום בסופו אפרים ברבי יצחק:

אלהים לא אדע זולתך. מושיע אין בלתך. גאל לך את גאלתך: ביתך קדש נאוה. היה לאש ולהבה. הר האלהים חורבה. עד מתי יי: גם כי אזעק ואשוע. מיד נפשי קובע. ואני עני ונגע: דתך להעביר בקש. דור

פתלתול

פתלתול ועקש. זה לנו למוקש. עד מתי ה׳: הייתי כנתק לרעיה. כנוס לכפה
לדחיה. הייתי בארץ נכריה: ואהי נגוע בתוכחות. מפני שקר טוחות. חרות
על הלחות. עד מתי ה׳: זדים אומרים מתי ימות. ואבד שמו על מות. הכמות נבל
אמות: הי רוכב על עב קל. המירו באליל נקל. ולו פנים קלקל. עד מתי ה׳:
טופלי שקר כלם. המכעיסים בהבלם. שם יי עולם: ירצצו כל קדושים. לנפשם
עולים לאשים. על גבי חרשו חורשים. עד מתי ה׳: כמה עלי יעבור. אהרג ולא
אעבור. חק עולם ולא יעבר: לנפשי הגיעו זידונים. ערכו עלי כידונים. בעלונו
זולתך אדונים. עד מתי ה׳: משולים תורך ויונך. בניך בני בחוניך. שורך טבוח
לעיניך. נא הבט ממעלותיך. טבחה טבחה סגלתך. התיצב על עולתך.
עד מתי ה׳: שנאתי מעשה תעתועים. והדמים מודיעים. לבקרים ולרגעים: עליך
פרחי נמלקים. קול דמיהם צועקים. והנה עבדיך מכים. עד מתי ה׳: פתח שער
אנך. מוני כלה בחרונך. מתקוממים בימינך: צרור את מחלליך. ועל כל
הקמים עליך. שא נא כליך. עד מתי ה׳: קנא בעריץ בער. מתערה כרענן יער.
ומדוע לא יבער: רודף פלטה הנשארת. השכם לו כבמחתרת. ועשית לו
מסגרת. עד מתי ה׳: שלח ברשת רגליו. שלם כרוע מעלליו. וחמישיתו יוסף עליו:
תבער מארצי קמים. ורשע מהרי בשמים. כי ארכו לו שם הימים. עד מתי ה׳:
אהלי שהד אכלו. יגיע כפי כלו. בגבליהם אשר נבלו: פערו לבלעני חנם. חרקו
עלי שנם. תנה עון על עונם. עד מתי ה׳: ראה תראה בעני. דלפה לך עיני. אך
אם אתה לו שמעני: ימינך מחיקך כלה. ותגדיל לעשות עם אלה. אתה האל
עשה פלא. עד מתי ה׳: מה ארך עלי פרך. כבשו עלי דרך. והלכו גוים לאורך:
בקול עלה נדף. הייתי תמיד נהדף. והאלהים יבקש את נרדף. עד מתי ה׳: ראיתי קץ
לכל תכלה. ואין קץ ליושבת בגולה. חפשה לא נתן לה: רחמיך מיום ליום
צופה. למתי תעלה תרופה. עושה שחר עיפה. עד מתי ה׳: בידו לפדות עם
קרובו. ועד מתי אצפה ליום שובו. ולא אץ לבא: יערה ממרום רוחו. וירם
קרן משיחו. השיב המלך את נדחו. עד מתי ה׳: צוה ישועות עמך. עזרתי היתה
מעמך. אין גואל קרוב ממך: הי גואלי חכתה. נפשי לך כלתה. כי גואל
אתה. עד מתי ה׳: קים קול צופיך. עוד תעבורנה אלפיך. ופרשת עלי כנפיך: קרב
שנת הגאלה. הסר מעלי כלי גולה. כי לך משפט הירשה והגאלה. ועתה יי: עזרת אבו׳

אם בהר ובחקותי חלוקים אומרים כאן שכולה מן שבת רביעי:

גאולה

כראשי החרוזות יצחק:

יקוש בעניו. ולכוד בפח חבלו. וצבי עדיו. הורד ועגילו. ופאר חליו. הפשט
ומעילו. ונתפש על מריו. ונשבה על מעלו. מתי משביו תעלהו עלה.
אחרי נמכר גאלה תהיה לו: צואר עבדים בפרך אין פתות. לקונם כי לא נמכרו
לצמיתות. כי בשביעית יצאו משחיתות. או בשנת יובל חפשי לחליטות.
ועדה עם קדש לעד בתוך עבדות. ומעוך וכרות ונתוק וכתות. אפסו שבתיו

ובטל

בבטל יובלו : אחרי נמכר גאולה תהיה לו : חק שמת למסכן בעניו ומרודו. וחננתו במכרת שדה אחזת יולדו. גאלה תהיה לו אם מצאה ידו. או ביובל ישוב לידו ועבדו. ואם לעקר נמכר באפס כל מאדו. אז קרובו פדו. דודו או בן דודו. וזה כמה שנים לא רמה ידו. נטושה ביד בוגדו. נחלתו וחבלו : אחרי נמכר גאולה תהיה לו : קרובי אם אפסו הן אתה נותרת. גאלי אם פסו הן אתה נשארת. ומי יחמול אם לא חמלת. אם לזדון שרת. ועון שמרת. אי ברית כרת. וחסד נשבעת. הלא מלך אתה. צור ישראל וגואלו. אחרי נמכר גאולה תהיה לו :

בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאלה לבני בניהם : ברוך אתה יי גאל ישראל :

יוצר לשבת שלפני שבועות

ע״ס א״ב ותהום כסוף בנימין :

אהלל בצלצלי שמע לאל אלהים יי. אותיות תורתו אבאר לעם המוני. אשר הפליא והגדיל ומסר למשה מסיני : אלף אות ראשונה אחת היא ונקראת בשלש. רמז ליחוד השם הנקדש בקדשות שלש. זה פרושו אחד ואתיות שלש : בית בין שתים מנויה וטעמיה מודיעים. כי עתיד עולם לחרב פעמים בשקועים. אחת בדור המבול ואחת בששת אלפים ושלש ותשעים : גימל גמול חסדו אשר גמל בעולמו. מכין נשמות ומחיה ועצה מעמו. ושאר צרכי יצוריו החוסים בשמו. קדוש : דלת דמות פניה למה כלפי הא מובא. כי כל מצליח בזה יגדל לעולם הבא. כגון עשו וחבריו עושי רעה רבה : הא הגיונה משנה מכל האותיות. בכלם הרגש שפה ובהא אינו מצוי להיות. ללמדך כי בהא נבראו תולדות חוג עליות : ויו ווי עמודי אש אשר צגים פני אל אלים. הם שמות המפורשים ומכל שמות מעלים. בסוד רזיהם משתמשים אראלים : זין זה כח שש עשרה מפתחות. כגון רחם ומטר וקברי מתי רוחות. ואחרונה שבכלם מפתח עלוקות שוחות : חית חטא פרושו אשר חוטאים רשעי ישראל. עתידים לעשות תשובה ולהעיד אין כאל. ומיד יחשבו כשאר צדיקי ישראל : טית טיט העולם הבא שחסידים ממנו נצמחים. כתות וחבורות יקרים ומשבחים. וריח לבושיהם כריח ניחוחים : יוד יד ושם ועטרת תפארת. יעניד לסגלתו בראיה ומסורת. שם עולם אתן לו אשר לא יכרת : כף כפיו אל יספוק בשמחת אום מאמות. בנחלת שלש מאות ועשרה עולמות. ותענוג זיז שדי לויתן ובהמות : למד לב אדם שקול בכל האברים. בעין ואזן ודבור וברוב שאר דברים. ובו סמוכה ותלויה יראת משפיל ומרים : מם מה טעם משל לשנים דרים באחד מדור. כי בכסא הכבוד מקדסים ושותחים לסדור. מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור : נון נר אלהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה. אף כי לפי מיתתם זו לזו דומה. לתחית המתים לרוח אדם תקומה : סמך סוד משכן שסומכין לו אמנה. מחנה יהודה מזרחה ומחנה ראובן תימנה. ומחנה אפרים ימה ומחנה דן צפונה : עין עץ חיים

היא

היא לעושיה כאפרכסת אזנים. מעידה על עין ומכרעת צדק במאזנים. מצות יי ברה מאירת עינים: פא פה של כבד פה וכבד לשון. פץ תנה לי שיחה כי לכך נוצר הלשון. השיבו מי שם פה לאדם הראשון: צדי צדקת אלהינו עם בשר ודם. מלמדם דרך צדק ורב טוב להעתידם. גבורות מפעלותיו להודיע לבני אדם: קוף קרן עור פני פדה הקיף כל דבר חכמה. דבורו כצאת שלהבת ופניו כזיו החמה. להקל עול הכבד מעל יונה תמה: ריש ראשית תבואת בני שלשת אבות. נתונים לכל אמה לראש ולא לזנבות. היושבים ראשונה במלכות רוכב ערבות: שין שלשה ענפים יש לה כמו כסא משבר. כי שלשה פעמים שני רשעים ישבר. ולעמו יתרון הכשר ותילים יגבר: תיו תאות אדם מתאוה לדברים רבים. לעושר וגדלה וכבוד ובורות חצובים. ובמותו לא ילווהו כי אם תורה ומעשים טובים. בכן אשר כתרן וצר בהם כל מלאכתו. נטע חוג להדומו ושחק למכון שבתו. יפה צר ואור ומזלות ממשלתו: מימות שעלו לצד העולם הששים. ישב ומלא כל קצות ארץ ואפסים. נפש לסוף פעל ושבת מכל המעשים: גימל גמול חסדו אשר גמל בעולמו. מכין נשמות ומחיה גבורה ועצה מעמו. ושאר צרכי יצוריו החוסים בשמו. קדוש: הכל יודוך וכו'

אופן ע"ס א"ב

אורחות אראלים. יקדישו ברדתו לסיני. מלא כל הארץ כבודו: ברואי ברקים. ירעדו בבואו לסיני. מלא כל הארץ כבודו: גנוזי גלגלים. הללו ורוממו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: דגלי דבקים. יאירו בפוצצו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: הוגי הדורים. מפארים בשורו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: ורצים ושבים. מתיחדים בהטותו לסיני. מלא כל הארץ כבודו: זקי זהרים. זרזו בהשגיחו על הר סיני. מלא כל הארץ כבודו: חבורת השמלים. רעשו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: טפסרי טפוחים. רקדו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: יקרים יוקדים. רצו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: קהל קדושים. קמו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: רכב רבותים. אלפי שנאן בסיני. מלא כל הארץ כבודו: שאג שופרות. שמעו בסיני. מלא כל הארץ כבודו: תורה תמימה. תכבדתם בסיני. מלא כל הארץ כבודו: כבודו נגלה על הר סיני. ומלכותו על הר סיני. אמון אצלו מתנת סיני. ודברות עשרה שמעו בסיני. ויקבלו הלכה למשה מסיני. קדוש: והחיות וכו'

כשקורין פרשת נשא קודם שבועות אז אומרים אשר יחדו הלל אור חדש מן שבת אחר שבועות:

אהבה כראשי החרוזות ר' יצחק בן ר' יהודה:

אמתי. יונה יעלת חן מה לך כי תבכי. משיחך יבא לך קומי לך ולכי. כי אני מושיעך וגואלך אשר תחכי. ועתה אמנם כי גואל אנכי. אמתי: אילותי צופים אשר צפו נבואה הדרושה. לקרא לעזובה אשר היום גרושה. חשוקה להיות עוד וגם תהיה דרושה. כי לך משפט הגאלה והירשה. אילותי: אומתי חשקתיך יפיפיה אותך בראותי. בעברי עליך כרתי את בריתי. ועוד אני אקבצך אל בית מנוחתי. אל המקום אשר הכינותי. אומתי: אילותי קרב ציר נאמן כנתני

תושיה: וצוני להיות טהורה ונקיה. אם תשמרי ואם לא תלכי בשביה. ויהי כאשר פתר לנו כן היה. אילתי: איומתי בחונה בכור עני במסגר מגעולך. עוד תעדי עדיך בזמר מהללך. עטרת תפארת אשר היא מכלולך. טוב תתי אותה לך. איומתי: אילתי נדיבה הייתי מקשטת בכל פאר. יצאוני בני נין ונכד ושאר. בחשך בור עמוק אין לי מי יאיר. והאבן גדולה על פי הבאר. אילתי: איומתי רעיתי צאי לך מבין ידי צרים. אשר מפתים לך בפתוי דברים. יען לא אבית דלוק אחרי זרים. לבלתי לכת אחרי הבחורים. איומתי: אילתי ואני בגלות עצורה ברגזות. בהבלם פתוני ויענוני עזות. לעזוב את שמך ואת עד הזות. יי אלהי אם עשיתי זאת. אילתי: איומתי הן כי נשבעתי לאסוף נכבשי. הלא אז המלכים לך יובילו שי. הן עד לאמים שמתי לקדושי. הנה ראיתי בן לישי. איומתי: וקרבתנו וכו'

זולת ע"ס א"ב ותתום בו שמואל בר' יהודה חזק בתורה אמן:

אלהי אקראך במחשב. שיר מעני להקשב. ואתה קדוש יושב: בעזך תפאר בהמוני. מכלל יופי בהגיוני. מקוה ישראל יי. אל דמי לך: געוני ימי עברה. וצר בזדון נתגרה. כי דבר סרה: דאו מארץ רחוקה. אנפי תימן להחזיקה. יום צרה ומצוקה. אל דמי לך: המון חיל שעיר. להקתם בכלה להסעיר. קול שאון מעיר: ועדו לקרן אפלה. כבודם להתהללה. והנה אימה חשכה גדולה. אל דמי לך: זעו ונתפרצו אבירים. רשע כאסוף עדרים. עבר בין הגזרים: חבל ילדי שעשועים. ישרי לב מדעים. על משכנות הרועים. אל דמי לך: טבחה כצאן נחשבו. המסלאים בפז נסחבו. האמת והשלום אהבו: יחדו שמך לקדש. ונפשם השלימו להדש. ביום אחד לחדש. אל דמי לך: כל אלופי תורה. דורשי מצוה ברה. יראת יי טהורה: ליום מצות הגבלה. הזבחו בני הקהלה. מנורת זהב כלה. אל דמי לך: משחקת קרועה ושרופה. רמוסה ובדם הוצפה. אמרת אלוה צרופה: נוצריה הקדשו להתחיב. זוללו חוללו לדיב. כי גבר האויב. אל דמי לך: סמוך לחג השבועות. קראוני רבות רעות. בישראל בפרוע פרעות: עיניך פקח איום. ביטה להחיש פדיום. כי עליך הורגנו כל היום. אל דמי לך: פרחי לוים וכהנים. תמו בהסתר פנים. חדשים וגם ישנים: ציון שערי תעודה. רועצים בישיבת פרודה. ואני שכולה וגלמודה. אל דמי לך: קרב קץ הפלאות. הצל עמך מתלאות. גואלנו יי צבאות: רחפם באברתך להנחות. אמצם להשיג רוחות. ארחת חיים ושבע שמחות. אל דמי לך: שאון קמיך הדק. מהר בנה עיר הצדק. לחזק את בדק: תמלא שמך בערץ. נעם כסאך להתרץ. עליון על כל הארץ. אל דמי לך: שנת חמשים ושישה. מחץ מכתי אנושה. יי לעזרתי חושה: חנון זקוף מטוי קרננו. כימות עניתנו שמחנו. האל ישועתנו ועזרתנו: אל דמי לך: עזרת וכו'

גאולה סי' כמחבר יהודה:

יונה נשאתה על כנפי נשרים. וקננה בחיקך בחדרי חדרים. למה נטשתה נדודה ביערים. ומכל עברים. פורשי מכמורים. יסיתוה זרים. לאלהים

אחרים

אחרים . והיא במסתרים . תבכה לבעל נעורים : ותשא אישון . לבעלה הראשון . ובין אצר ודישון . תהליך לו לשון : למה תעזוב נפשי לשאול . וארעה כי אין זולתך לגאול : הלנצח תמה . תהא גלוית צמה . מזה ושמה . לבזה ושמה . ובן האמה . כעתני אימה . כי ביד רמה . קשת רמה . ואהלי במה . לאהליבמה . ואהליבה . מה תיחל עוד וכמה : אין מופת ואין אות . ואין חזות ומראות . ואם אשאל לראות . מתי קץ הפלאות . יענו נבואות : הקשית לשאול . וארעה כי אין זולתך לגאול : ובנות עדינות . הגלו ממדינות . וממטות רעננות . ומנוחות שאננות . ונפזרו בינות . עם דמיונות . בלעגי שפה ולשונות שונות . איך שומרי אמונות . כם היו טמונות . ולאלילי תמונות . אין חפצם לענות : למה במרחק תעמוד דר שחק . דודי רחק . ורודי דחק . ולקץ הימין נשאל נשאול . וארעה : הגל אהבה . מעלי הוסר . ורגל גאוה . עלי על מסר . ואני מיסר . באכזריות מוסר . גולה ונאסר ומר וזעף וסר . אין מנזר וטפסר . אין קצין ואין שר . צר אלי סר . וצור מני סר : החריב בקצפו . מקום מדרך כפו . והצית בזעפו . מזוזתו וספו . ואש קדחה באפו . ותיקד עד שאול . וארעה : הלעולמים יזנח יי . האין קצה למופת חזיוני . קומה יי . ויפצו שוטני . ושוב אל מעוני . אל היכל לפני . והשב לשונאיך גמולות יגוני . ותגלה לעיני . כבואך מסיני : ובטל ישע רד . על ירא וחרד . ומכסאי הורד . בן האמה מורד . עד לא ארד . ביגון אל שאול . וארעה כי אין זולתך לגאול : בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאלה לבני בניהם : ברוך אתה יי גאל ישראל :

יוצר לשבת אחר שבועות

ע״ס א״ב סס סמתנר מאיר ברבי יצחק :

אדיר ונאה בקדש קדשת מתנאים . אות ודוגמא דגול ברבבות קדש משבחים ונאים . אמן מופלא משבח בסוד בנאים . באמנותו פליאה דבר הסתר והאסם . בכבוד מלכים חקר כבודם לפרסם . בשבח מלך עולם חך לבסם . גאותו לנצח להשכיל שיר ידידות . גבורה ועשר שלו חכמה וחסידות . גדלתו אין לפרש מקראות כמה לעדות : מלך הכבוד מלכי המלכים אכלוסיו . אמן לממלכת כהנים שעשועי עדוסיו . יתרומם רם ומתנשא לראש קלוסיו : קדוש : דעתו נקיה כנתישבה אותיות לצרף . דקדק נתיבותם בשלשים ושתים לפרף . דבק במועצות דת וכם ושרפרף : הארץ ומלואה לכבודו הקנה וקנאה . האור כי טוב ובו נתגאה . הבדילו כמלך לבנו מנה נאה : והן באלה קצות דרכיו שנן . ובהבראם בוראם שבחם ומי מגנן . ורעם גבורותיו מי חכם ויתבונן : ביום הראשון באין המשל ופחד . ביחידי מתח ורקע יום אחד : נשגב לבדו כן בהודאות נתיחד . קדוש : זמן לחצות לחים והקדישם באמצעם . וכך רקיע ומעל נכם הציעם . זויות ים השאיר והקליט והסיעם : חלד עשות רצון קונה רצתה . חדשה עדנה בעין לא חזתה . חד במעשיו תהלה לו יאתה : טיב מאורות ואחד

להמעט

לְהִמָּעֵט זְמַן. טִבְעוֹ יָצָא לְהִתְחַדֵּשׁ וּלְהִתְקַדֵּשׁ נֶאֱמָן. טִכְּסוֹ בְּכַפָּרָה וּבִלְעָזוֹן לְצִיּוּן סִמָּן: יְהִי אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה בְּעָצוּמוֹ. צְדָקָה וּמַרְפֵּא בְּכַנְפֵי הַחַמָּה בְּצִמְצוּמוֹ. יַחֲבוֹשׁ יְיָ אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ. קָדוֹשׁ: יוֹצֵר הַכֹּל פָּעֳלוֹ תָּמִים מִבְצָר. יְהוּדוּ לְהַרְנִין בְּרִיּוֹת בְּמַיִם צָר. יוֹם אַהֲרֹן לְשַׁחֵק לְוִיָּתָן יָצַר: כַּבִּיר כֹּחַ מוֹשֵׁל וְשַׁלִּיט בְּתֵבֵל. כְּעֶבְרָה הַמְּלִיטָה בְּטֶרֶם יָבֹא חֶבֶל. כֹּחוֹ בְּמַתְּנָיו לִסְעוּדַת נַחֲלַת חֶבֶל: לְכָל תִּכְלָה הִשְׁגִּיחַ מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ. לְלִבּוֹ עָרֵב הַכֹּל לִצְבִיוֹנוֹ וּלְדַעְתּוֹ. לְכַנּוֹת וּלְשַׁבֵּחַ וְאֵין מֵסֵב בִּסְעוּדָתוֹ: חֶסֶד וָצֶדֶק לְגֵיוֹנוֹ שׁוֹכֵן עֶרֶץ. זִקְקוּהוּ לִבְרֹאת אָדָם שִׁבְחוֹ לְתָרֶץ. יְיָ אֲדוֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ. קָדוֹשׁ: מִצִּיּוֹן מִכְלַל יוֹפִי חוֹתָם הוֹפִיעַ. מִמְּקוֹם טָהֳרָה תְּרָמוֹ וְחָכְמָתוֹ הִשְׁפִּיעַ. מְשָׁכוֹ לְעֵדֶן עֲסָקוֹ בִּצְפוּנוֹת מוֹפִיעַ: נִצְטַוָּה שֵׁשׁ וּרְאוּ זֶה לָזֶה סֵפֶר. נִזְדַּוְּגָה לוֹ לוּלֵא הִזְקִיקָתוֹ לְהָפֵר. נוֹעַם יוֹם גּוֹפֵשׁ הַמְּצִיאָם כּוֹפֵר. שַׂגִּיא כֹּחַ חֲסָדָיו מֵעוֹלָם וְחֶמְלָתוֹ. סִבֵּב לְרוּחַ הַיּוֹם בַּעֲבוּר נַחֲלָתוֹ. סִינַי לְהַעֲמִידָהּ שַׁבָּת לְהַתְאִים לִסְגֻלָּתוֹ: לְבָאֵי עוֹלָם אַנְוֶה נְוִיוֹתָיו וְשִׁבְחוֹ. מֵאָז וּבִבְנֵי חֵלֶק יָפָה בְּמִקְחוֹ. יוֹסִיף אוֹמֶץ יַגְדִּיל וְיִשַּׁר כֹּחוֹ. קָדוֹשׁ: עֵת דּוֹדִים כְּהִגִּיעַ וּפֶרֶק אִישׁוּת. עֵקֶב עֲנָוָה עָנָיו נִתְבַּקֵּשׁ בִּדְרִישׁוּת. עֲדַת קֹדֶשׁ לְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשָּׁה וּפְרִישׁוּת: פְּדוּיָה מִצּוֹעַן תָּשָׁה הִכָּנֵס לְתוּשִׁיָּה. פְּנוּקִים שְׁלֹשָׁה חֲדָשָׁה וְנִתְרַפְּאָה שְׁלִישִׁיָּה. פָּתַח וְרָאֲתָה גֵּרוּת שִׁחְרוּר וְשִׁבְיָה: צְנַת שֶׁלֶג בְּיוֹם בִּכּוּרֵי קָצִיר. צִיֵּן לְשׁוֹלְחָהּ וּלְמִשְׁתַּקֵּחַ כְּדֵי צִיר. צְפוּנָה לְקַבֵּל חֶמְדָּה אַלְפַּיִם הֶאֱצִיר: מִמַּתָּנָה אֶל הַנְּחִילוֹת בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם. יָרַד זָכָה וְזָכָה בְּשַׁעֲשׁוּעַ יוֹמַיִם: יִתְרָה חִבָּה חֲבִיבִין לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. קָדוֹשׁ: קָרְבוּ לְהַר סִינַי בְּלֵב שָׁוֶה. קוֹל עָרֵב הִשְׁמִיעוּ וּמַרְאֶה נָאוֶה. קִדְּמוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע בְּאַהַב לְחַוֶּה: רָדוּ מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת שְׁנוּנִים בְּהִתְרַבָּם. רֶשֶׁם וְאוֹת רִבָּם מְסֻיָּם בְּקִרְבָּם. רִבּוֹתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָם: שִׁשִּׁים רִבּוֹא הוּכְפְּלוּ לִמְגַלֵּי סִתְרָם. שָׁקְדוּ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם לְהַעֲטִירָם כִּתְרָם. שְׁמָעְיָה הַסּוֹפֵר הִגְבִּילָם זֵרְזָם וְהִתְרָם. מִסִּינַי בָּא בַּקֹּדֶשׁ נָאֶה וְזִוְּתָן. אֶת פְּנֵי כַּלָּה לְהַקְבִּיל כְּחָתָן. יִתְרוֹמַם שְׁמוֹ לְפִי הַגְּדֻלָּה עַנְוְתָן. קָדוֹשׁ: תְּאוֹם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים בִּכְלָלָם הִקְדִּים. תּוֹקֶף שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבָשָׂר וָדָם. תַּעֲצוּמוֹת לְמַרְעִים בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת לְיַסְּדָם: מִתּוֹךְ שֶׁנִּרְאָה בַּיָּם כְּגִבּוֹר בְּנִלְחָמִים. אָתָא לְסִינַי כְּזָקֵן מָלֵא רַחֲמִים. יְצִיאַת מִצְרַיִם לְכָךְ הֻזְכְּרָה בִּנְאֻמִּים. רְאוּ עַתָּה אָנֹכִי בְּלִי סִבָּה. בּוֹרֵא וְסוֹבֵל כֹּל עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה. יָחִיד בְּמַלְכוּת קֶדֶם וְתָוֶךְ וְלַבָּא. בְּזָכְרִי רוֹב כְּבוֹדוֹ לִבִּי יִתְיַחֵם. בְּיוֹם חֲתוּנָה נִתְקַדַּשְׁתִּי בְּסִינַי לְהִתְחַתֵּם. אֲקַוֶּה בְּגָלוּתִי בְּאָנֹכִי אוֹתִי יְנַחֵם. קָדוֹשׁ: רָאוּי לַמֶּלֶךְ צָרְכֵי חֲיָלוֹתָיו לְסַפֵּק. בְּחִבָּה לְקַבֵּל מַלְכוּתוֹ רְצוֹנוֹ לְהָפֵק. יְקַר תַּאֲוָתוֹ לְהַשְׁלִים עָלָיו וּלְהִתְרַפֵּק: יָחוּד אֱלָהוּתוֹ קִבְּלוּ שׁוּב חָזָר. צִוּוּי גְּזֵרוֹתָיו כְּמֶלֶךְ בְּשַׁלְטָנוּתוֹ גָּזַר. לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר: חָק עַל פְּנֵי עַתִּיק יוֹמִין. חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. קַנָּא וְנוֹקֵם שַׁלִּיט בְּקִנְאָה וּבִנְאוּמִים: יָצְאָה מִדַּת מוֹרְדָיו רְבוּעָה בְּקִצְבוֹתָיו. חֶסֶד וּבְרִית שְׁמוּרִים לְאַלְפֵי רִבְבוֹתָיו. קְבוּעִים לְעוֹלָם לְאֹהֲבָיו וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. קָדוֹשׁ: הַשֵּׁם בִּשְׁתֵּי מִדּוֹת אָמוּר בְּעִנְיָן. קוֹדֶם קַבָּלַת שְׁבוּעָה

ברחמים

ברחמים מצין. טורד לשבע נעשה לו דין: ימים יוצרו ולא בהם אחד: זכור ושמור לפניו ולאחריו יחד. כביכול הכתיב לעצמו במנוחה נתיחד: הקיש אב ואם לכבוד ומורא. להיי עד להאריך בקלה כבחמורה. לבית דין במטה אינן באזהרה: מלכי ארץ הודו למלך עולם. ישרו מאמרות הראשונים לקלסם לעולם. ראש דברך אמת נצב לעולם. קדוש: אש דת כנתנה בפרט וחבור. מכח האש נרתעים ושבים הצבור. נאוים מכבדים ומחבבים את הדבור: אזהרת רצח ועקוף שמענו בארשת. בש״ש עשרה מדות שהתורה נדרשת. נלמד לגונב נפשות סתומה ממפורשת: סים דין וחשבון בלא תענה. לכלל ופרט וכלל תחמוד להמנה. הפרט מפורש דבר קונה ומקנה. חמשה מול חמשה בלוחות הסדירם. זה כנגד זה מכונים כסדרם. קדוש ישראל לזכותם הגדילם והאדירם. קדוש: מנשיקות פה נבחרה סעודת מלך. אותה נפשי בצלו חמדתי להמלך. יין הטוב הכי לדודי הולך: רצויה הייתי אז כמוצאת שלום. יחיד לארך ימים עזבני הלום. מתי אבא ואראה לאל עולם: ברגג נכספה נפשי חצרותיו לדרשה. ביום הבכורים להקריב מנחה חדשה. אדון עולם יחיד להמליכו בקדשה: ממעונות אריות יראה ישלם נכלאים. חשוף זרועך קבץ ונהל טלאים. וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים. קדוש: הכל יודוך

אופן במשקל יתד ושתי תנועות:

כבודו אות. ברבואות. משפחות ומפלאות: בהיכלות. משכללות. בסלסול הוד ונפלאות: ובם כסאות. מנשאות. בכל כבוד מסלאות. ומתעלות. בנוי מעלות. שבעתן אור ממלאות: פאר אורה. וכם נורא. שביעית היא להעלאות: ושם אימה. ובדממה. פלדות אצטבלאות: יי בם. ועל לבם. שמו חקוק בטבלאות: ובם נאות. בצבאואות. להקראות במוראות: קדוש קדוש קדוש יי צבאות: בסמוך לה. יקר מעלה. וכם מלכות לחי עולם: בזויות כבוד חיות. כחז חוזה במפעלם: ובחמישית. הדר השית. וכם צדק לכל נעלם: ושם ידין. אמת הדין. כבט משכיל בקץ עולם: רביעית לה. כמו כלה. וכם קדוש בשכלולם: והוא כון. לכל גון. למול הזבול ובית עולם: ושם יושב. וגם יקשב. להין אבות והלולם: מקום מקדש. ושיר חדש. למלאכים ואראלם: קדוש קדוש קדוש יי צבאות: משקשת. מקדשת. ברכב אש וכם גאוה: גאון זהיון. ועוז הביון. לשם יושב במערבה: והוא נפתח. וגם נמתח. בהר סיני באש לבה: ושם מודים. וגם קודים. מאורי אור ולהבה: והשנית. להוד תבנית. בכם גדלה ומרכבה. ושם השר. שנים עשר. כל״ש צמחן וכל צבא: וראשונה. בהוד ישנה. בכם גבורה להתיצבה: ושם פשוטה. בעוז קשוטה. למול שבים להשיבה: מזון מחיה. לכל בריה. בתקון רב להתחשבה. ובו זכים. מלאכים. קדשתה להקשיבה: קדוש קדוש קדוש יי צבאות: בהגיע. להפגיע. ויום נכון במוצאו: אזי נעים. בקול ירעים. אלי חיות בהרצאו: כבוד כסאו. הדר שיאו.

תְּנוּ כָבוֹד לְנִמְצָאוֹ : דְּמוּת כָּנָף . עֲדֵי יְצַנֵּף . בְּקוֹל יַעֲקֹב וְצֶאֱצָאוֹ : בְּעֵת עָמְדָם . בְּמַעֲמָדָם . לְכַוֵּן לֵב לְמוֹרָאוֹ : שְׂאֵת עֵינָם . לְמַשְׁעֵנָם . לְהַקְדִּישׁוֹ בְּמִקְרָאוֹ : אֲזַי פּוֹנֶה . וְאָז יֶהֱגֶה . בְּעוֹלָמוֹ אֲשֶׁר בְּרָאוֹ : בְּעַנְוָתוֹ . וְחִבָּתוֹ . מְנַשֵּׁק זִיו מְקוֹרָאוֹ :

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת : והחיות וכו'

כשקורין בהפטרתך בשבת אחר שבועות אומרים אשר יצר למאורה . ולפרשת נשא אחר שבועות אשר יחדו למאורה . תמצא בשבת חנוכה :

מאורה

אֲשֶׁר יִחֲדוֹ . עַם יְדִידָיו . עוֹבְדִים לוֹ אֶחָד שְׁכֶם : אֵל יְרֵאָיו . בְּיַד נְבִיאָיו . פֶּן יָרוּם לְרַחֲמְכֶם : אַל תִּירָאוּ . עֵת תִּרְאוּ . מַפֶּלֶת שׂוֹנְאֵיכֶם : זֶה חֶלְקָם . יוֹם נָקָם . שְׁנַת שִׁלּוּם לְרִיב עִירְכֶם : וְהֶרֶג רַב . בְּגוֹי הָרָב . מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם . שְׂמוּ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם : בַּעֲדַת אֵל . יִשְׂרָאֵל . יִשְׂאוּ קוֹל כֹּהֲנַי . אָמוֹר לָהֶם . לִבְנֵיהֶם . יְבָרֶכְךָ יְיָ : וְיִשְׁמְרֶךָ . וִיחַיֶּךָ מִצָּרֶיךָ . וּרוֹמְמָה יְמִין יְיָ אֱלֹהֶיךָ . בְּאֹהָלֶיךָ . יָאֵר פָּנָיו יְיָ : וִיחֻנֶּךָּ . וַעֲנָגֶךָ . יִשָּׂא בְּרַחֲמָיו יְיָ : וְיוֹם מְהוּמָה . לִמְזָה וְשַׁמָּה . וּנְקָמָה בְּיַד גֹּאַלְכֶם . שמו על בני : רְבוֹת גָּדְלֶךָ . וְיָשֵׂם לְךָ . שָׁלוֹם לַחֲזוֹת בְּנֹעַם : לָהֶם נִשְׁבַּע . עַל אַרְבַּע . לְאַב הֲמוֹן בְּכָל הָעָם : לָשׂוּם שְׁמוֹ . בְּתוֹךְ עַמּוֹ . מִמְּצוּקוֹת לְהוֹשִׁיעָם : בְּלִי לְהַכְרִית . שׁוֹמְרֵי הַבְּרִית . בְּיוֹם צָרָה עֶבְרָה וָזַעַם : שְׁמִי יִקְרָאוּ . וְהֵם יִרְאוּ . בִּרְבוֹת כְּחוֹל זַרְעָם : בְּגִיל וְרִנָּה . תְּבִיאֶנָּה . בְּהֵיכַל מֶלֶךְ צוּרְכֶם . שמו על בני : הֶהֱזַקְתִּי . וְזָעַקְתִּי . לִפְנֵי שׁוֹכֵן מְרוֹמִים : פֶּן יַקְשִׁיב . שְׁבוּת לְהָשִׁיב . מְפֻזֶּרֶת בִּמְתָקוֹמְמִים : וּבָא לְכַנֵּס . עוֹמֵד לְנֵס . וְנָשָׂא נֵס לָעַמִּים . אָז יֹאמְרוּ . לְכוּ וּבָהֲרוּ . אָרְחוֹת יַעֲקֹב תְּמִימִים : כִּי מַלְכְּכֶם . הַדְרִיכְכֶם . לְהִתְהַלֵּל בַּנְּעִימִים : מָעוֹן הָאֵל . בְּיִשְׂרָאֵל . מַחֲמַד הוּא בְּכָל אֻמִּים . שְׁמוֹ אֱהָבוּ . לְכוּ וְשׁוּבוּ . לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם : שְׂמוּ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם : אור חדש

זולת ע"ס א"ב והתום כו יוסף בן שמואל :

אוֹר יִשְׂרָאֵל וּקְדוֹשׁוֹ . בִּפְאֵרוֹ הִרְקִיעַ וְדָשׁוֹ . גִּלָּה כָּל טַעַם וְחִדּוּשׁוֹ . עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ : דָּת צְרוּפָה וּמְזֻקָּקָה . הָדוּר בְּאֶצְבָּעוֹ חֲקוּקָה . וּמַרְווֹי דַּדֶּיהָ לְלַקְקָה . הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה : זוֹהַר הִשְׁמִיעַ בַּאֲרָקִים . חָרוּת בִּשְׁנֵי פְרָקִים . טַסֵּי שַׁלְהֶבֶת נִזְרָקִים . וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים : יָמָּה נִדְמָה בִּשְׂפָתוֹ . כְּשַׁלַּח בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ . לְסִין רַעֲנָנָה כִּפָּתוֹ . כְּחָתָן יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ : מְנֵה לְמַאֲמָרוֹ חָרֵד . נִתְעַטֵּף בְּבִגְדֵי הַשְּׂרָד . נִחַם אֶצְלוֹ מִתְהַפֵּרֵד . וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד : סִדֵּר וְהוֹדִיעַ לְמִי מָנָה . עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה . פָּרָשַׁת דְּרָכִים מְזֻמָּנָה . אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ : צָעַד אֶרֶץ בְּזַעְמוֹ . קְדוֹשִׁים הִרְעִיד בְּרַעֲמוֹ . רְחוּמִים הִבְטִיחַ בְּנָאֳמוֹ . כִּי חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ : שֶׁפֶל הִגְבִּיהַּ בִּזְקִיפָה . עִיתוֹתָיו כְּגִיגִית כָּפָה . תַּחְתָּיו צִוָּה לְהַקִּיפָה . מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה : יְדִידִים נוֹגְנִים וְשָׁרִים . וְנֵזֶר תְּהִלָּה קוֹשְׁרִים . שָׂשִׂים בְּקַבָּלַת מְכַשְּׁרִים . פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים : בְּחָשְׂפְּךָ אַדִּיר זְרוֹעֶךָ . נִבְהֲלוּ נֶחְפְּזוּ מֵרֵעֶיךָ . שְׁבָטִים נִהַלְתָּ בְּמַרְעֶךָ . מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ : וּכְמוֹ תַּזְקַתְּ אוֹרָתִי . אָסַפְתָּ מִנּוֹף פְּזוּרָתִי . לְצִיּוֹן תְּמַהֵר חֲזָרָתִי . כִּי אַתָּה עֶזְרָתִי : מודים וכו'

לפרשת בהעלתך מאורה אשר יצר תמצא בשבת שניה של חנוכה :

אהבה לפרשת שלח

ר"ת שלמה חזק :

שֵׁשׁ מֵאוֹת . נִקְרָאוֹת . בְּדַת הָאֵל יְסוֹדֵיהֶם : לְבַת מִי זֹאת . נִרְמָזוֹת . עַל כַּנְפֵי
רְדִידֵיהֶם : מְחֻקָּקוֹת . מְזֻקָּקוֹת . כְּמוֹ צִיצִית פְּקוּדֵיהֶם : הִזְהִיר אֵל . לְיִשְׂרָאֵל .
חוֹק שָׁמוּר בִּידֵיהֶם : וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם . שָׁמוּר לָבָן . כְּמוֹ דַּרְבָּן .
מְקוֹם תְּכֵלֶת הַנִּצְבָּע : לָךְ נִכְתָּר . סוֹד נִסְתָּר . חוּט צִיצִית הֱיוֹת מְרֻבָּע : מִשְׁפָּטָיו .
הֱיוֹת חוּטָיו . כְּפוּלִים תּוֹךְ שָׁלֹשׁ אֶצְבַּע : הַמְשֻׁלְשָׁל . יְהִי נִכְשָׁל . כְּדֵי אֶצְבָּעוֹת
אַרְבַּע : חוֹק סְדִינָה . כְּרַב קְטִינָה . בְּדַת צִיצִית לֹא נִקְבַּע : זְקוּף עֶרְךָ . לְחוּט כֶּרֶךְ .
עֲלוֹת מִמְּנְיָנֵיהֶם . ועשו להם ציצית : שְׁקוֹד עָנָף . עֲלֵי כָּנָף . וּמִקֶּרֶן יְהִי נִבְדָּל : לֹא יַרְחִיק .
אֲבָל יַרְחִיק . כִּמְלֹא קֶשֶׁר אֲגוּדָל . מְנַת טַלִּית . נִכְפֶּלֶת . כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן פְּטוּר וַחֲדָל :
הֵן כְּפֻלָּה . וְתֻפַּר לָהּ . וּמִצִּיצִית לֹא תֶחְדָּל : חוּט בֶּגֶד . וְעוֹר נֶגֶד . כְּמִין בֶּגֶד
לְחוֹק תְּגֻדָּל . חֲקוּקֵי עוֹר . זָנַח וּגְעוֹר . וְאִם בֶּגֶד בְּכַנְפֵיהֶם . ועשו להם ציצית : שְׁלֹשִׁים
יוֹם . כְּדַת אָיוֹם . כְּסוּת שְׁאוּלָה מְעֻכֶּבֶת : לְעֵת הֲלָךְ . כָּאן וָאֵילָךְ . הֲלֹא צִיצִית
חַיֶּבֶת : מְכוּרַת שׁוּק . לְעַם חָשׁוּק . כְּחֻקָּה הִיא נֶחֱשֶׁבֶת : הֲמוֹן תַּגָּר . וְגוֹי מִתְגָּר .
כְּשֵׁרָה הִיא מְחֻטֶּבֶת : חוֹק נִפְרָץ . וְחוּט נִקְרָץ . פְּסוּלָה הִיא וְנֶעֱזֶבֶת : זָכוֹר וְהָתֵם .
וּרְאִיתֶם . פְּרָט לְלַיְלָה מְעֻכֶּבֶת : קֵץ נִקְבַּע . עַל אַרְבַּע . וְלֹא שָׁלֹשׁ בִּסוֹדֵיהֶם :

ועשו להם ציצית וכו' . וקרבתנו וכו' :

אהבה לפרשת חוקת

אֵל מְחוֹלְלִי . שְׁמַע קוֹלִי . כְּפִי חֵילִי . אֲהַלְלָה : אֶת שִׁמְךָ . אֲרוֹמְמֶךָּ . כִּי מִמְּךָ
לִי תְהִלָּה : אַזְכִּיר אוֹת . וְנִפְלָאוֹת . בִּצְבָאוֹת . צוּר נִגְלָה : הוֹשַׁעְתָּם . אֶת
בְּנֵי תָם . בַּעֲלוֹתָם . מֵעֶגְלָה : בְּבוֹאָם אֶל . מְקוֹם בֵּית אֵל . הֶרְאָם אֵל . הַגְּדוֹלָה .
אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ : הֵן אֶפְתּוֹר . נֵס לִפְתּוֹר . בְּבוֹא הַתּוֹר . עַם
לַחֲמוֹל : הָרְשָׁעִים . נִקְבָּעִים . בְּתוֹךְ סְלָעִים . עִמְּךָ קָמוֹל : יָעַצְתָּ . וְדִבַּרְתָּ .
וְהֵשַׁבְתָּ . לָהֶם גְּמוּל : עַם פְּלִיאִים . הֵם בָּאִים . בְּתוֹךְ חֲצוּיִם . יָמִין וּשְׂמֹאל : הֵן
יָצְתָה . הַר אַדְמָתָהּ . לִקְרָאתָהּ . לְהַקְבִּילָה : אז ישיר ישראל עלי באר ענו לה . נִדְכָּאוּ . עַד
שָׁאוּ . וְהֵם רָאוּ . בְּשׂוֹנְאֵיהֶם : נִקְמָתָם . הוֹדַעְתָּם . מַפַּלְתָּם . לְאַחֲרֵיהֶם : בְּאֵר
הָלְכָה . וְהוֹלִיכָה . אֶת דַּכָּא . לִפְנֵיהֶם : כְּמוֹ חָזוּ . אֲזַי עַם זוּ . כֵּן יֶחֱזוּ . פְּלָאֵיהֶם :
בְּאַהֲבָתְךָ . וְחִבָּתְךָ . בְּהַרְאוֹתְךָ . אֶת פְּלִילָה : אז ישיר ישראל עלי באר ענו לה . וקרבתנו וכו'

יוצר לשבת נחמו

פ"ס א"ב וע"פ ולהס סדנקיס . ותהוס כו מנחם ציון ברבי מכיר חזק :

אֵל אֵל שַׁדַּי אֶתְחַנֵּן מַזְרִיחַ כְּבוֹד נָגְהֵיכֶם . אוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים וְרָצוֹן לִכְמֵהֵיכֶם .
נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם : בְּנוּיָה וְנִשָּׂאָה לְמַעְלָה עַד כִּסְאוֹ מֵאֵלֶיהָ .
בְּאָרֶךְ בְּרוֹחַב נוֹטֶה לְהַחֲזִיק בְּנִיָּה אֵלֶיהָ . דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ :
גְּאוּלַי אֲנַהֵל וַאֲנַהֵג עַל מַבּוּעֵי עֵינָי . גְּנוּנִים עֲנוּגִים כְּיוֹם עֲלוֹתָם מִפֶּרֶךְ מְעַנָּי . קוֹל
קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְיָ : וְאַתֶּם מַטַּע נֵצֶר חֶמֶד שַׁעֲשׁוּעֵי נָעֳמוֹ . כְּדֶרֶךְ אֵם לְנַחֵם
וְאָב לְרַחֵם תְּרֻחָמוּ . כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ . קָדוֹשׁ : דְּגָלַי אוֹלִיךְ

בעמוד

בְּעֶמְדּוֹ אִישׁ לְהָאִיר בַּל יְאֻפָּלוּ. דַּרְכֵי הַדּוֹרִים אֲיַשֵּׁר וּמַעֲקַשֵּׁי עָקוֹב יְקֻפָּלוּ. כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ: הַשְׂכִּילוּ זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ עַמִּי יִכְשָׁר. הֵן לֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶה מוֹסָר. וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר: וְהַחֹדֶשׁ נֶהְפַּךְ מִיָּגוֹן לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה יְקָרָה. וְיָחֹגּוּ חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרָא מִקְרָא. קוֹל אוֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא: הַדְּבֵקִים בְּרוֹב יְשׁוּעָה יִתְעַנְּגוּ בְּדֶשֶׁן חֶלְבָּם. מִכֹּהֲנֵי יְיָ יִקָּרְאוּ רֶגַע שֶׁהַכֹּל בָּם. וִינַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם. קָדוֹשׁ: זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מֵחַרַכָּיו מֵצִיץ. זְבוּל בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן יַפְרִיחַ פְּטוּרֵי צִיץ. יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ: חָזָה אֶבֶן כַּדְכֹּד שִׁמְשׁוֹת הֵיכָל וְאוּלָם. חוֹצְבִים מְשָׁרְתָיו לְשַׁעַר מִזְרָח אֶקְדַּח מְשֻׁלָּם. וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: מְעַט יַשְׁמִיעַ לְבַת צִיּוֹן מֶלֶךְ מָלַךְ. מִירַבַת הַר הַקֹּדֶשׁ הִתְרָאִי פָּנִים כְּבָךְ. עַל הַר גָּבוֹהַּ עֲלִי לָךְ: בְּיִי מִבְטָח נִצְחָךְ חֶמְלָתוֹ עַל עַמֵּךְ. בְּרַחֲמִים יְנַחֲמֵךְ מִשּׁוֹד וָשֶׁבֶר קוֹרוֹת זַעְמֵךְ. מִי כָמוֹךְ יִרְפָּא לָךְ לְרַחֲמֵךְ וּמִי יְנַחֲמֵךְ. קָדוֹשׁ: יְכַנֵּס נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד כּוֹבְשׁוֹ וְאוֹיְבוֹ. יָשִׁיב אֶת שְׁבוּתוֹ עַד עִיר מְבֹא. הִנֵּה אֲדֹנָי אֱלֹהִים בְּחָזָק יָבֹא: כְּחָתָן יוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה כְּלוּלַת מִשְׁבֵּץ. כֵּן יַקְדִּים אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבֹאִי לְמַרְבֵּץ. כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה וּבִזְרוֹעוֹ יְקַבֵּץ: לָנוּ יַעֲמוֹס אֲחוֹרַיִם שֶׁבֶר וּפְעֻלַּת יוֹמָיִם. לְפִי כּוֹחוֹ וְגָדְלוֹ הַסּוֹבֵל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם. מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם: אֱלֹהֵיכֶם מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ נִחוּמִים יְרַחֵם. סִמָּן וְעַיִשׁ עַל בָּנֶיהָ תְּנַחֵם. כִּי נִחַם יְיָ עַמּוֹ וַעֲנִיָּיו יְרַחֵם. קָדוֹשׁ: מְהֵרָה יָקִים צֶמַח צַדִּיק עַל שׁוֹקְדָנִי. מֶלֶךְ טְעוּן בְּרָתְמִים מְרִיחַ וְדָן דִּינִי. מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ יְיָ: נָעִים שְׁמוֹ לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן מוֹנֵהוּ. נִכְתָּב בְּשֵׁשׁ מִדּוֹת בְּהוֹד וְהָדָר קוֹנֵהוּ. אֶת מִי נוֹעַץ וַיְבִינֵהוּ: שֵׂכֶל יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבוֹהַּ מְמַלְאֵי עֵינַיִם. שׁוֹרֵק לְנֵס עַמִּים יִדְרְשׁוּהוּ לְשֵׁמַע אָזְנָיִם. הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנָיִם: חַיִּים בְּשָׁאֲלוּ נָתַתָּ לוֹ צָפָה תַּחְכְּמוֹנִי. רַבִּיתָ מְאֹד כְּבוֹדוֹ יַעֲטֵר רֹאשׁוֹ בַּהֲמוֹנִי. חֶרֶב גְּדֻלָּתוֹ וְתָשׁוּב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי. קָדוֹשׁ: עָתָק דּוֹבֶרֶת חַיַּת קָנֶה גְּבוֹהַּ לְמַעְלָה. עַל מוֹקְדָהּ הִיא הָעוֹלָה הָיָה מַעְלָה. וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה: פּוֹקֵד עָוֹן יַסְחִיף אַבִּירָהּ וַיְנַגַּע חֶלְדּוֹ. פּוּרָה בְּבָצְרָה לֹא קוֹלֶטֶת יִדְרוֹךְ לְבַדּוֹ. כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ: צִיצִית אַדֶּרֶת שֵׂעָר יִלְבַּשׁ שַׂר הַמְּגָאֵל. צוֹנְחוֹ וּמוֹרִידוֹ מִבֵּין כּוֹכָבִים וְשָׂרָה בִּפְנוּאֵל. וְאֶל מִי תְדַמְּיוּן אֵל: כֻּלְּכֶם מְצַבִּים נֶגֶד חֵיל צְבָא מְעוֹנַי. בָּרָאתִי אֵלֶּה בֵּינוֹ עַם שְׁעוֹנַי. מִסְפַּר כֻּלָּם יָרִיתִי בְּאֵלֶּה דִינַי. נִחַם יְיָ. קָדוֹשׁ: קְדוֹשֵׁנוּ רָחוֹק וְקָרוֹב לִשְׁמוֹעַ נוֹשֵׂא בְּאַהַב. קוֹרֵם כֶּרַע קָרוֹב וְרָחוֹק נִסְבַּל לְהִתְיַהֵב. הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצוֹרֵף בַּזָּהָב. רַב כֹּחַ וּגְבוּרָה עוֹשֶׂה עֵיפָה שַׁחַר. רָקוּעַ אֵין לוֹ שַׁחַר וְנִשְׁבַּר כְּפֶחָר. הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא יִרְקַב יִבְחָר: שָׁחוּ נָכְרִים וְזָרִים כְּמוֹת יִרְאָתָם וְיִגְוָעוּ. שַׁדַּי חֵלֶק יַעֲקֹב חֶלְקָם בַּחַיִּים נוֹדָעוּ. הֲלֹא תֵדְעוּ הֲלֹא תִשְׁמָעוּ: הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ יְהִישֶׁנָּה בִּרְצִיּוֹן. אוּלָם נָכוֹן יָבִיא בְּעִתָּהּ כְּגֶשֶׁם בְּצִיּוֹן. וְנִחַם יְיָ אֶת צִיּוֹן. קָדוֹשׁ: תַּקִּיף בָּעֲרָבוֹת אוֹת בְּרְבָבוֹת נַעֲרָץ בְּשָׂגּוּבִים. תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה וּמַדְבִּיק רְגָבִים. הַיּוֹשֵׁב עַל חוּג הָאָרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים: חֵיל קֵדָר וֶאֱדוֹם פּוֹשְׁטֵי יְדֵיהֶם בְּנָוֵהוּ. זוֹקֵף מוּסָר כְּנֶגֶד

רודף

רוֹדֵף לְדוֹנָם בְּמַטֵּהוּ . הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאַיִן שׁוֹפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ . יֵאָסְפוּ לִירוּשָׁלַיִם כָּל הַמְּצִירִים וְשָׁם יִפָּרֵעוּ . מִצּוּי דִּינָם יִשָּׁפְטוּ מְקוֹם אֲשֶׁר הֵרֵעוּ . אַף בַּל נִטָּעוּ אַף בַּל זֹרָעוּ : אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וּמְהֵימָן בְּנִחוּמֵי כִּפְלַיִם . מְבַשֵּׂר טוֹב נַחַץ מַה נָּאווּ לוֹ רַגְלַיִם . נִחַם יְיָ עַמּוֹ וְגָאַל יְרוּשָׁלָיִם . קָדוֹשׁ : בַּת צִיּוֹן עֲזָבַנִי שְׁכֵחַנִי לָמָּה תֹאמַר . אַיֵּה צָרָתָהּ וּמִי מְנוּשֵׁי בָּהּ הִתְעַמֵּר . וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר : רִבּוֹא כּוֹכָבִים לְגַסְטְרָא כִּימוֹת חַמָּה בָּרָה . הִשְׁטַרְתִּי חַיִל לְגַיִן קַרְטוֹן וְהַחַטּוֹן בַּעֲבוּרָהּ . שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא : אִשָּׁה עוּלַת רַחֵם הַאֶשְׁכַּח לְהֵיטִיב כֹּחֵךְ . מַאֲמַר נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אֶזְכּוֹר בְּשׁוּר מְלוּבָּחֵךְ . גַּם אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ : אֱמֶת מַה נֶּחְמַד בֵּרוּר בִּיעַ מְרַחֲמְכֶם . כּוֹנֵן יְרוּשָׁלַיִם שָׁם שָׁלוֹם גְּבוּל תְּחוּמְכֶם . אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם . קָדוֹשׁ : הכל יודוך

אופן

שְׂאוּ מִנְחָה . מְשֻׁבָּחָה . בְּיוֹם מְנוּחָה . הַתְשִׁירוּ : מָרוֹם דָּר . בְּעוֹז נֶאְדָּר . הוֹד וְהָדָר . הַכְשִׁירוּ : עֵינֵיכֶם . לְנֶגְדֵּיכֶם . עַפְעַפֵּיכֶם הַיְשִׁירוּ : וּרְאוּ אוֹר . צַר וָאוֹר . מְאוֹרֵי אוֹר . תְּשִׁירוּ : מְרַנְּנֵי שֶׁפֶר . וְכוֹכְבֵי צֶפֶר . שִׁיר חָדָשׁ יָשִׁירוּ : וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֵרוּ : מִי מָסַר . שְׁנֵים עָשָׂר . מַזָּלוֹת בָּרָקִיעַ : בָּרָא לְמוּל . בְּנֵי תָם וּמוּל . אֲשֶׁר בְּחֹשֶׁן הִשְׁקִיעַ : אֵלֶּה הֵם . חֲלִיהֶם . מִשְׁדָּשִׁים הִתְקִיעַ : הַמּוֹצִיא גַּלְגַּל . חֲצִי עֲלִיל . וַחֲצִי מַשְׁקִיעַ : בְּמִסְפָּר כֵּן . אֵפוֹד תֻּכֵּן . שְׁבָטִים חֲצָיִם הִבְקִיעַ : נֶגְדּוֹ לָכֵן . הֵם בְּתֹכֶן . בְּגַלְגַּל הֵאִירוּ : והחיות ישוררו וכרובים יפארו . צְבָאָם נָצוּר . בְּתוֹךְ צַר צוּר . יָצוּ שֶׁרִימוֹ לְמַעְלָה : לְכֻלָּם חַיִל . שׁוֹמְרֵי חַיִל . וְחוֹמוֹת עִיר עַל תִּלָּהּ : בְּשֵׁם יִפְקוֹד . שָׁמוֹר וְשָׁקוֹד . תָּמִיד יוֹם וָלַיְלָה : יִקְרָא לְצָאן . שְׁנַת רָצוֹן . אַל תִּתְּנוּ דֳמִי סֶלָה : חַשְׁמַלִּים . וְאֶרְאֶלִּים . אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעֲזוֹרוּ : והחיות ישוררו וכרובים יפארו . מֵרוֹב חַיִל . הֲלֹא מַזְהִיל . זִיו חַיּוֹת מְסַכֶּה : אוֹנִים לוֹ . וְהִלּוּלוֹ . שׁוֹכֵן אֶת דַּכָּא וּנְכֵה : וְאַמִּיץ יָהּ . בְּנֵי עֲלִיָּה . לְפָנָיו אַשְׁרֵי זוֹכֶה : כֹּחַ רַב . לְמִי נִקְרַב . בְּמִנְיַן לוֹ כָּל חוֹכֶה : אִישׁ אִישׁ בְּבַר . וְיֵשׁ בְּלֹא בַר . נִכְנָס בְּמַרְאִית סוֹכֶה : מְלִיצֵי עָם . הֵן בְּנוֹעַם . יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ : והחיות ישוררו וכרובים יפארו . לֹא מוֹרְשִׁים . תַּרְשִׁישִׁים . בְּשִׁיר כַּחֲבִיבִים אֲמוּנִים : נֶעְדַּר אַךְ . כָּל מַלְאָךְ . רוֹן לְהַתְמִיד בְּכָל זְמַנִּים : בָּרוּךְ שְׁמוֹ . בְּבָרְכֵימוֹ . אַחֲרֵי קְלוֹס מְשַׁנְּנִים : כְּבוֹד עָמְדָם . בְּעֵת עִם דָּם . תְּרַפֶּינָה כְּנַף רְנָנִים : יְיָ שֵׁם . בְּהַקְדִּישָׁם . פַּעַם אַחַת נִמְנִים : מִמְּקוֹמוֹ . יִתְמְהוּ לָמוֹ . חַיּוֹת לְשַׁאֲלָם פּוֹנִים : אָן אַבִּיר תָּם . בְּכֵם נֶחְתָּם . וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ : וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֵרוּ :

מיוסד לפרשת ואתחנן וסי׳ גם מיוסד לפרשת יתרו תמצאה לעיל :

אהבת

שם המחבר חתום בראשי חרוזות שלמה בר יהודה :

שְׁתֵּי פְּעָמִים . מְקַיְּמִים . בְּכָל יוֹם עַל הֲמוֹנֵנוּ : לְיַחֵד צוּר . בְּלֵב עָצוּר . בְּהֶגְיוֹן לְשׁוֹנֵנוּ : מִמְּקוֹמוֹ . מִמְּרוֹמוֹ . יְשַׁלַּח אוֹר לְעֵינֵינוּ : הוּא לְבַדּוֹ . יְצַו חַסְדּוֹ . וְיַאֲזִין קוֹל רִנּוּנֵינוּ . בְּקָרְאִי שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ : שְׁאָר יַעֲקֹב . לָךְ אֶקּוֹב . דַּת אֵל אֲשֶׁר נָתָן : לְכָה וּשְׁמַע . תּוֹרַת שְׁמַע . אֲשֶׁר נָחֲלוּ בְּנֵי אֵיתָן : מִצְוָתָהּ . לְקָרוֹתָהּ .

לנוחלי

לנוחלי גן הביתן: הגה ערבית. אל תשבית. כתנאים במשנתן: בהכנס. כהני
נס. לאכול בתרומתן: רשות נועד. לקרא עד. עלות שחר כמו התן: יסוד
מרבע. לה נקבע. לעד לא להבריתן: הן ערוכות. שתי ברכות. לפניה
כהלכתן: וחוק כרותה. לאחריתה. שתי ברכות להורותן: דת וחוק. מרחוק.
הגות בה על מלוננו. בקרא׳ שמע ישראל ה׳ אלהינו: שתי ברכות. נערכות. בראש שחרית
להתהלל: לאחריתה. בבריתה. סמוך אחת להתפלל: מסוכתה. הליכתה.
עם הנץ מאור הילל: הלא נסעד. לקוראי עד. שלש שעות להתהולל: בעת
הלך. כאן ואילך. לא הפסיד ולא חלל: רוחשים כה. איש כדרכו. והלכה כבית
הלל: יד יפסוק. אשר יעסוק. בראש פרקים להתמלל: היה רץ. ולא יחרץ. אבל
יעמוד ויפלל: וכה יפעל. קרוא עד על. לבבך מסתולל: דין נשמע. תורת
שמע. בכל לשון להתמלל: הלא נודעה. בארבעה. אשר פרשו זקנינו.
בקרא׳ שמע ישראל ה׳ אלהינו: שם אחד. ירא ופחד. והשמר באותיותיו: לבד החת. אל
תשחת. האריך דלית כחקותיו: מאריכו. להמליכו. על ארבע רוחותיו:
המפחד. לא יכחד. באמצעו שאלותיו: ברית יקים. בין פרקים. להשיב לכל
שלומותיו: רוח יקים. בין דבקים. וידקדק באותיותיו: ירא ועשה. כרבי יוסי.
והאזנת למצותיו: הקורא. אל יורה. באצבעותיו ושפתותיו: ואם טעה.
בארבעה. יחזור לראש קריאותיו: דת ספק. להתאפק. הלא יחזור לראשיתיו:
הלך אן. ומצאן. והן קוראין לעמתיו: הוי עסוק. בפסוק. הראשון כדיננו:

בקרא׳ שמע ישראל ה׳ אלהינו: וקרבתנו וכו׳

זולת — פ״ס א״ב וחתום בסופו מאיר בר רב יצחק חזק ואמץ:

אמת משל היה. באמיתת קדמוני משליכם. גבר תם וישר דמיון קרית
מושליכם. הכפל במשנה נהמות וביד הנביאים אליכם. נחמו נחמו
עמי יאמר אלהיכם: זורז גבר חכם בעוז. חסות באה לנחם. טכסה במשכורת
שלמה ידיד מבית להם. כמה וכמה יאמרו. לירושלים כבודך בהתנחם. נחם
יי עמו ועניו ירחם: משוה מחבריו לבשר נבואותיו ונחמותיו בכפלים. שוש
אשיש התעוררי עורי ירודה פלאים. פורץ עלה מנחם צדקנו טהור שולים. נחם
יי ציון ובחר עוד בירושלים: קבוע בזה וכזה רום עשרים ארבותיה. שמשותיה
לאבני חפץ שלום לשום גבולותיה. תקן מדברה כעדן כגן יי ערבותיה. נחם יי
ציון נחם כל חרבותיה: מאהביה ירויון דשן מנחל עדני נחומיה. ברצותך
תנחומים לדבר על לב רחומיה. יצדקו ויתהללו בך הוכי קשוט תחומיה. תינקו
ושבעתם משוד תנחומיה: חזיון קדושים עשרה עמך בהשתתף בקינתנו.
ואותיות מצטרפות לתנחומיך לציונך וכרמך כסימתנו. בשיר ותודות אזמרך
כאז מנוח הקמתנו. כי אתה יי עזרתנו ונחמתנו: עזרת וכו׳

לְאַבִּי הַתַּרְתִּיס יְהוּדָה :

יְדִיד עֶלְיוֹן . שְׁמַע הֶגְיוֹן . כַּאֲשֶׁר אַשְׁמִיעֶךָ : בְּחַן מִלִּין . בְּדַת תְּפִלִּין . בְּמִדַּת
שַׁעֲשׁוּעֶיךָ : וְאַרְבָּעָה . לְרֹאשׁ קְבוּעָה . וְנִצְרָם לְרִגְעֶיךָ : וְשֶׁל הַיָּד . יְהִי
אֶחָד . לְיַד כֵּהָה בְּקִבְעֶךָ : כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ . וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ : הֲדַר תְּפִלִּין .
הֱיוֹת אֲצוּלִין . מִמְּתָר לְפִי קְדוֹשִׁים : וְהַעֲמִידֵם . וְהַפְרִידֵם . הֱיוֹת לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים :
וְרָאשֵׁי שִׁין . כְּמוֹ רֵישִׁין . מְרֻבָּעִים מְשֻׁלָּשִׁים : וְלַצּוּר דָּלֶית . אַל תֶּחְדַּל . וְיוּד מִיַּד
אַל תְּאַשִּׁים : עֲשֵׂה לִשְׁמָם . עַד תֻּמָּם . וּמִצְוָתָם לַאֲנָשִׁים : הֲכִי מֵהֶם . פְּטוּרִים
הֵם . קְטַנִּים עֲבָדִים וְנָשִׁים : וְהַתָּנִים . וּמִתְאוֹנְנִים . וַאֲשֶׁר לְמִצְוָה חֲמֻשִּׁים : וְלֹא
נִתַּן . לַעֲשׂוֹתָן . לְתִשְׁעָה הֵם מְפוֹרָשִׁים : וְשִׂים אוֹתוֹת . עֲלֵי אוֹתוֹת . בְּתַגִּין
כְּתַבְנִית גְּדִשִׁים : רְצוּעֵיהֶם . לְבַר פְּנֵיהֶם . לְכָל חֶפְצֵיהֶן דְּרוּשִׁים : וְאֵין לְחַזְּקָם .
בְּהִתְפַּסְּקָם . אֲבָל לַעֲשׂוֹתָן חֲדָשִׁים : בְּזֹאת תַּרְבֶּה . וְלֹא תִכְבֶּה . וְכַחוֹל יְמֵי זַרְעֶךָ :
כחותם על לבך . הָרְצוּעוֹת . יְהוּ צְבוּעוֹת . שְׁחוֹרוֹת לְמֹשֶׁה הֲלָכָה : רְצוּעַת יַד . קְשׁוּרָה
עַד . אֶצְבַּע צְרָדָה אֲרֻכָּה : וְהָרְצוּעָה . לְרֹאשׁ יְדוּעָה . עֲדֵי טַבּוּר מִמְּשֻׁכָה : וְדַת
שְׁתֵּיהֶן . בְּרָחְבֵּיהֶן . כְּאֹרֶךְ שְׂעוֹרָה אֲרוּכָה : וְהַתּוֹתָרָא . וּמַעְבַּרְתָּא . הֱיוֹת בְּשֵׂעָר
נִכְרָכָה : קְשׁוֹר קִשְׁרָן . וְתֵן סִדְרָן . כַּאֲשֶׁר אֲצוּ אֹתָכָה : שְׁמַע וְהָיָה . תֵּן בְּחוּלְיָא .
לִפְאַת יְמִינְךָ סְמוּכָה : וְתֵן מִמּוּל . פְּאַת הַשְּׂמֹאל . קַדֶּשׁ לִי וְכִי יְבִיאֲךָ : וְאַל תָּמֵר .
וְהִשָּׁמֵר . מִלְּהַחֲלִיף וּמִלְּהַפְכָה : וְגַם תִּדְרוֹשׁ . לְיָד וּלְרֹאשׁ . אַחַת הִיא הַבְּרָכָה :
וְדִינָם אִם לֹא תַתְאִים . בְּרָכָה לְהַחֲזִיר צְרִיכָה : כֵּן נֶאֱמַר . וְכֵן נִגְמַר . וְגַם אֲנִי
מוֹדִיעֲךָ : כחותם על לבך . דְּרוֹשׁ וּמְצָא . אֱנוֹשׁ רָצָה . בְּחֻקַּת אֵל כְּהִלְּכָתָם : חוֹב
עָלָיו . הֱיוֹת תְּפִלָּיו . עֲלֵי קְלָף כְּתִיבָתָם : דָּת וָדִין . תְּפוֹר בְּגִידִין . וְאֵין שִׂרְטוּט
בְּתוֹרָתָם : וְדִין לִהְיוֹת . לְאוֹתִיּוֹת . אֲוִיר מִכָּל סְבִיבוֹתָם : וְאַל יוֹרֵד . מֵרֹאשׁ לְיָד .
לְבַל תְּקַל קְדֻשָּׁתָם : וּמֵעֶשֶׂר . עַד עֶשֶׂר . וְאַרְבַּע קֵץ תְּפִירָתָם : וְעֵת שׁוֹמֵם .
בְּעוֹד יוֹמָם . אֱנוֹשׁ חַיָּב בְּבִרְכָתָם : וְיָד יַקְדִּים . בְּעֵת יַעֲדִם . וְרֹאשׁ עֵת יַחֲלוּץ
אוֹתָם : וְזֹאת בְּזֹאת . לֹא אֲחוּזוֹת . וְלֹא מְעַכְּבוֹת חוֹבָתָם : וְשַׁבָּתוֹת . יְמֵי אוֹתוֹת .
דַּי לָהֶם בְּאוֹתוֹתָם : וְתוֹפְשֵׂיהֶם . אֲסוּרִים הֵם . לִקְבּוֹעַ תְּנוּמָתָם : תְּנָה דַעְתְּךָ .
וּמַחֲשַׁבְתְּךָ . וְשִׂים בָּם שַׁעֲשׁוּעֶיךָ : כחותם על לבך . הֱוֵי זָהִיר . בְּאוֹר בָּהִיר . צַח אֵין
עָלָיו עֲנָנָה : דָּת נְתוּנָה . לְךָ לְמָנָה . בְּהַר מוֹר גִּבְעַת לְבוֹנָה : וְדַת תְּפִלִּין : אַל
תַּעְלִים . פֶּן תַּעֲבוֹר בִּשְׁמוֹנָה : צַר לְמַגֵּן . לְךָ לְמָגֵן . יְהוּ כְּמוֹ כַנְפֵי יוֹנָה : וּמוֹרָאֲךָ .
בְּלֵב רֹאֶיךָ . בְּשֵׁם שַׁדַּי אֵל אֱמוּנָה : בְּךָ בָּחַר . וְלֹא אַחֵר . לִגְאוֹת בְּרָכָה צְפוּנָה :
צִיר בְּשָׁלְחוֹ . לְךָ בְּרוּחוֹ . אֵין בְּפִיהוּ רַק נְכוֹנָה : וְאִם עִנְּךָ . עַל עֲוֹנֶיךָ . בְּרִיתוֹ לְךָ
נֶאֱמָנָה : אַל תִּירָא . כִּי מְהֵרָה . קַל יְבֹאוּן יְמֵי עֶדְנָה : וְהָאַהֲבָה . כְּטַל נְדָבָה .
בָּרִאשׁוֹנָה וּבָאַחֲרוֹנָה : כֵּן יֹאמַר . צוּר שָׁמַר . בְּרִית לְאֵיתָנִים נְתוּנָה : גּוֹי אֶחָד .
אַל תִּפְחַד . כִּי אֲנִי מוֹשִׁיעֶךָ . כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ . וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ : וקרבנו יהי׳

יוצר לשבת שלפני ראש השנה

פ"ס א"ב כפול ונסוף מהוס יצחק ברבי משה חזק :

אל אלהים יי דבר ויקרא. אל השמים מעל והארץ במאמרו ברא. שמעה עמי ואדברה: ברוחו שפרו שבעתים ויחדו עמדו. ברוח פיו כל צבאיו ועדו. התהללו בשם קדשו והודו: גאות לבש וכסא מאז נכון. גבורות ערכם לספר מי יכון. לך דומיה תהלה אף תכון: עדתיך נאמנו מאד ונסיך. תהלות שמך יספרו חוסיך. דור לדור ישבח מעשיך. קדוש: דרך זו אלך השכילני. דבקתי בעדותיך למגני. דרך פקודיך הבינני: הן מקצה השמים ועד ירכתיהם. הגביל חמש מאות שנה אפאיהם. מקצה הארץ ועד קצה מדיהם. ותכן אחד שם במעביהם. ואויר חללים ותקופותיהם. לשמש שם אהל בהם: לכו חזו מפעלות אלהים והשכילו. נוראות בהקפותם יהלו. יראי יי הללו. קדוש: זכרתי שמך ובו אתהללה. זמר לשמך סלה. מפעלות תמים דעים נורא עלילה: חבל מדת שבעה רקיעים ושבעה אוירים. חוק שנים למדתם מעוררים. **ח**שק שבעה ארצות מחזרים: טובו העדיף בם בחסדו מגבר. טיב כל תבניתם לא יעדרו דבר. טוב העמידם לעד לעולם חק נתן ולא עבר: ידודון משרתיו וצבאיו בכלם ליחדו. והוא אלהים חיים ואין בלעדו. כי נשגב שמו לבדו. קדוש: יקוב שם ראשון וילון שמים. יחד בו שבעה מחנים. ישמעו לשבעה שומרים על שבעה כסאותים: כלם לשם נורא יקדישון. כבוד שגובו ישגשון. כל אשר יצום וירשון: להטם האש ומהאש יצאו. למצותיו המה ימלאו. למלאות דברו בשם יקראו: קומה יי אלהים ורדוף איביך עד חובה. ויפוצו איביך בלי סבה. אל נערץ בסוד קדושים רבה. קדוש: מה נורא מעש יוצר כל בהפלא ופלא. מעלות שתים עשרה ברקיע שני אלה. מלאכי זיע ורתת על כל מעלה לעלה. נראים בו אוצרות ברד ושלג וכפור אלה ובאלה. נוראים מלאכים מלא. נורא מנה שטרים עליהם דברו למלא: סוד אלהים ליראיו להשכיל. ספר עזוז שמו כח מי יכיל. ספרו עזו סודות צבאיו אלהים זמרו משכיל: חקר כבוד אלהים נורא. מצות יי ברה. כל הנקרא בשמו לכבודו ברא. קדוש: עוצם שחקים אוצרות ערפל ורוחות. עזוז ברקים ורעמים ברא מגיד שיחות. עמידת שלשה על כסאות שלשה מוכחות: פאר לשם קדשו יתנו. פחד ואימה ישאו קול וירנו. פנות למשלחתו יזמנו: צחצוחת זבול נטוי ברוח סערה. צמודים בו גנזי גבורה. ואוצרות טללים ונהרי אש ומים מזה ומזה בעברה: יי שלום עשה במרומיו. להלל לשם קדשו צבאיו ומחניו. מי יערוך להודות הלוליו ורנניו. קדוש: קרן מכון יקר מעלה. במלאכי הוד וגאוה מפלא. חילות מהללים לבורא אלה: רבי נשיאים שנים עשר. שלש לכל רוח שר. ממנים על חדשי תריסר: ששי מעון ואוצרותיו מלאים נופת. לצדיקים לאות ולמופת. ואור גדול ורבותים אלפי שנאן לעוף בעופת: שונים שיר ותשבחות במוראות. ליוצר הכל ועשה נפלאות. הוא המלך יי צבאות. קדוש:

תְּקֹף עֲרָבוֹת אוֹרוֹ אוֹר שִׁבְעָתַיִם. וְכִסֵּא עַל חַיּוֹת בְּאַוִּיר אַרְבַּעְתָּיִם. נוֹשֵׂא וְנִרְאֶה נִשָּׂא לְעֵינַיִם: תּוֹכוֹ אוֹצְרוֹת חַיִּים וּנְפָשׁוֹת. וְכִתּוֹת מַלְאָכִים מְשַׁדְּשִׁים קְדֻשּׁוֹת. וְעֵינֵיהֶם נוֹצְצִים כְּבָרָק אִשּׁוֹת: יוֹשֵׁב בִּמְעוֹן קֹדֶשׁ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא. דּוֹרֵשׁ אֱמוּנָה וּמִשְׁפָּט עוֹטֶה כַּשַּׂלְמָה אוֹרָה. כֹּל לֹא שָׁרִים תְּמוּנָתוֹ וּתְמוּנָה מֶנּוּ לֹא נִסְתָּרָה: צַדִּיק מְפַלֵּס שׁוֹפֵט בֶּאֱמוּנָה. סִפְרֵי אֵשׁ פְּתוּחִים לְפָנָיו הֵנָּה וָהֵנָּה. וְכִתּוֹת טוֹבְלִים בִּנְהַר טֹהַר וּמִתְעַטְּפִים אֵשׁ לְבָנָה. לְהַקְדִּישׁ קָדוֹשׁ: חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. קָדוֹשׁ: צִוָּה לָהֶם לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ. בְּרֹבֵי תוֹרוֹתָיו לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ אוֹם סְגֻלָּתוֹ. מָשַׁךְ לְעַמּוֹ חַסְדּוֹ וְגִלָּה סוֹד דָּתוֹ. הוּקַם אֶחָד בַּשְּׁבִיעִי לְמִשְׁפַּט בְּרִיתוֹ. חַיִּים כְּגָמַל לְנוֹצָר רִאשׁוֹן בִּדְמוּתוֹ. זִכָּרוֹן חוֹק לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ. דְּבָרוֹ נִצָּב לְכָל תּוֹלְדָתוֹ. לְמִשְׁפָּט עָמוֹד חֲרֵדִים מֵחֶרְדָּתוֹ. קָדוֹשׁ: לְרַחֲמִים לְדוֹר וָדוֹר אֱמוּנָתוֹ. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ לְיוֹם הַגְנוּ כֶּסֶה. וְהֶחֱרְדוּ לָשׁוּב בֶּאֱמֶת מֵרוֹעַ מַעֲשֶׂה. עַל כֹּל יָבִיא בְמִשְׁפָּט יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו׳

אופן — סס המתכנר יצחק ברבי:

שְׂאוּ לְבַבְכֶם. לְכַפֵּיכֶם. וְרַחֲצוּ נָא וְהִזַּכּוּ: וְהָסִירוּ. וְהַעֲבִירוּ. מַרְאוֹת שָׁוְא וְהִדָּבְקוּ: בְּיִרְאַת אֵל. יִשְׂרָאֵל. הַיְשִׁירוּ לֵב וְהַצְדִּיקוּ: בְּיוֹם כִּי בָא. חָקוּר חוֹבָה. וְיֹשֶׁר לֵב וְגַם תִּזְכּוּ: וְהָבוּ עוֹז. לְמֶלֶךְ עוֹז. וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ. רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ: וְהִתְקוֹשְׁשׁוּ. וְהַקְדִּישׁוּ. לְחַי יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא: וְתִקְעוּ. וְהָרִיעוּ. בְּיוֹם חַגֵּנוּ כֶּסֶה: וְהֶחֱרְדוּ. וְהִתְוַדּוּ. לְהָסִיר רוֹעַ מַעֲשֶׂה: וְלֵב קִרְעוּ. וְהַדְמִיעוּ. פְּנֵי אֵל עָוֹן נוֹשֵׂא: כִּי עַל כֹּל. יַעֲבִיר קוֹל. וְשִׁלַּם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ: רוממו ה׳ אלהינו יְרוֹמַם צוּר. בְּלֵב עָצוּר. בְּקָרְאוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ: צָמוּד חִנּוּן. וְגַם רִנּוּן. כְּשַׁי קָרֵב בַּקֹּדֶשׁ. חָפוּץ לְטַהֵר. לֵב נִמְהָר. וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ: קָנָה עַמָּךְ. בְּךָ נִסְמָךְ. פְּרוּשׁ בְּיִרְאָה וְהִתְקַדֵּשׁ: בַּר לֵבָב. חָשׁוּב נֶעֱלָב. כְּזֶבַח שַׁי בַּקֹּדֶשׁ: בְּיוֹם יִקְרַב. עָוֹן רַב. בְּאֶרֶד לַשְּׁבִיעִי לַחֹדֶשׁ: מְשׁוֹךְ חַסְדֶּךָ. לְבֶן עַבְדֶּךָ. בְּרוּחַ חֲדָשָׁה לְחַדְּשׁוֹ: רוממו ה׳ אלהינו. בְּנֵי מַעְלָה. בְּעוֹז גְּדֻלָּה. מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל: בְּעַד עַמְּכֶם. שְׂאוּ קוֹלְכֶם. בְּנֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל: עֲרוֹךְ תְּפִלָּה. מְהֻלָּלָה. רְפָאֵל וְהַדַּרְנִיאֵל: וּשְׂרָפִים. לַאֲלָפִים. צְעוֹק חוּשׁוּ לְעֻזִּיאֵל: וְהַחַיּוֹת. בְּכָל פִּיּוֹת. עֲרוֹךְ תַּחַן לְמַלְכִּיאֵל: בְּנוֹת עִירוֹ. בְּרוֹב הֲדָרוֹ. אֲשֶׁר עַמּוֹ לוֹ שׁוֹאֵל: וּנְפוּצִים. נִקְבָּצִים. בְּמַאֲמָרוֹ יְמַלֵּא אֵל: עֲבוּר מַלְכְּכֶם. בְּיוֹם חָקְּכֶם. וַיְיָ יֵלֵךְ בְּרֹאשׁוֹ: רוממו ה׳ אלהינו. בְּקוֹל יָרוֹן. מְטַטְרוֹן. לִפְתּוֹחַ בְּמֵישָׁרִים: זְכוּת אָבוֹת. וְאִמָּהוֹת. וְזֵכֶר חֶסֶד נְעוּרִים: וַהֲרוּגִים. וּשְׂרוּפִים. בָּאֵשׁ יוֹקֵד תַּבְעֵרִים: לְקִדּוּשׁ שֵׁם. מְאֹד וָגֶשֶׁם. בְּכָל כֹּחָם מִתְעוֹרְרִים: וְהַתּוֹרָה. הַטְּהוֹרָה. כְּפִי הָעָם נֶחֱזָרִים. הִתְעוֹדֵד זְכוּת לְלַמֵּד. עֲלֵי הוֹגִים מְצוּעָרִים: בְּרוֹב צָרוֹת. וּמַהֲסוּרוֹת. אֲשֶׁר גּוֹלִים לְכָל שְׁעָרִים: שְׁפוֹךְ תַּחֲנוּן. פְּנֵי חַנּוּן. לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשׁוֹ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ: והחיות וכו׳

אלהים

זולת. פ״ס א״ב ובסוף מתוס יצחק ברבי משה חזק הלוי:

אֱלֹהִים אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ. בְּאַשְׁמוּרֶת אֶהְגֶּה בְּכָל תַּגְמוּלֶיךָ. תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי וְרַחֲמֶיךָ. גָּדוֹל חַסְדְּךָ עָלַי מֵעוֹלָם וְצִדְקוֹתֶיךָ. דְּרָכֶיךָ יְיָ הוֹדִיעֵנִי לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ: הַרְבֵּי טוּבְךָ מֵעוֹלָם הֵמָּה הָרִאשׁוֹן אָדָם חֲנַנְתּוֹ. וּבְרוֹב טוּבְךָ יוֹם הֶאֱרַכְתּוֹ. לְעוֹלָם דְּבָרְךָ נִצָּב לְחוֹק וּמִשְׁפָּט כּוֹנַנְתּוֹ. סוֹד יְיָ לִירֵאָיו לְהוֹדִיעָם בְּרִיתוֹ: זְכֹר דָּבָר לְעַבְדֶּךָ אֱמֶת נִצָּב לְעוֹלָם. חַנּוּן תּוֹלְדוֹתָיו בְּמִשְׁפָּט כִּי תָבִיא עַל כָּל נֶעְלָם. טוּב טַעַם וָדַעַת מֵרֶדֶת שַׁחַת מְשֻׁלָּם. רַחֲמֶיךָ יְבֹאוּם וְתַטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם: יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה לְיוֹם כֶּסֶה יָבֹא. כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט חוֹק לְיִשְׂרָאֵל בּוֹ. לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמוֹד אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ. יִתְנֶחָם עַל עוֹנוֹ פִּשְׁעוֹ מִמַּטְמוֹן בְּחֻבּוֹ: מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם. נֶאֶמְנוּ עֵדוֹתֶיךָ לְהַחֲיוֹת לְשָׁבֶיךָ מִיּוֹמַיִם. סַעַד יְמִינְךָ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל תּוֹהִים עַל עֲוֹן עֲקֵבַיִם. שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּא מְשׁוּבֹתֵיהֶם: פְּלָאוֹת עֵדוֹתֶיךָ בְּיַד נְבִיאֶךָ הַשְׁכֵּם וְשָׁלוֹחַ. צַדְּקוּ יִשְׂרָאֵל וְשׁוּבוּ אֶל יְיָ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ. קְרָאנוּךָ הֲשִׁיבֵנוּ אֵלֶיךָ וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם בְּרָא לָנוּ לֵב טָהוֹר וְנוֹחַ: רְאֵה עָנְיִי וְצָרֵי רַבּוּ חָרְשֵׁי עַל גַּבִּי. שַׁתּוּנִי תּוֹעֵבוֹת לָמוֹ וַיָּבֹזּוּ טוּבִי. תַּחַת רָדְפִי טוֹב הִשְׁקוּנִי רוֹשׁ בְּמִסְבִּי. קָרְבוּ רוֹדְפֵי זִמָּה וְחִצֵּיהֶם נָחֲתוּ בִי: יֵבֹשׁוּ שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי. צַר וּמָצוֹק הִמְצִיאוּנִי וַאֲנִי אֵלֶיךָ שִׁוַּעְתִּי. חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְּכָל לֵב לֹא תִבְזֶה וְלֹא תְשַׁקֵּץ עֱנוּתִי. קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי תְשׁוּעָתִי: בְּרַבִּים צוּקוֹתַי עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה. מֶשֶׁךְ מַעֲנִיתָם אָרְכוּ עָלַי כַּמֶּה. הָקֵם דְּבָרְךָ הַטּוֹב לְעַבְדְּךָ לְךָ הוֹמֶה. שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ בְּסִפְרָתְךָ לְהוֹמֶה. חִשַּׁבְתִּי דְרָכַי יָגֹרְתִּי מֵאֵימַת דִּינֶיךָ. זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ לְיוֹם כֶּסֶה בָּא לְפָנֶיךָ. קוֹל שׁוֹפָר לַחֲרָדָה חַשְׁתִּי לִשְׁמוֹר מִצְוֹתֶיךָ. בְּאוֹר פָּנֶיךָ יִהְיֶה כּוֹן לְהוֹדוֹת לְךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: קֶדֶם יְדַעְתִּיךָ חַנּוּן לְדַל עֶזְרָתָה. שַׁעֲרֵי דֶמַע וַאֲנָח לֹא נָעֲלְתָּ. וֶאֱמוּנָה מְאֹד נֶגֶד עֵינֶיךָ שַׁתָּה. אַל תִּשְׁכַּח קוֹל צוֹרְרֶיךָ עוֹלֶה תָמִיד עוֹלָתָה: עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְעַל צְפוּנֶיךָ יִתְיָעֲצוּ. עָלֶיךָ הִרְגּוּ וְשִׁמְךָ לֹא נִאֲצוּ. שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם וִיצוּרֵיהֶם רִצְּצוּ. וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכְחוּ וְאֶת קָדְשָׁתְךָ יַעֲרִיצוּ: עוּרָה לָמָּה תִישַׁן הָקִיצָה לִפְקוֹד כָּל הַגּוֹיִם. הוֹדַע בָּעַמִּים עֻזֶּךָ וְיִשְׂמְחוּ רַבִּים אִיִּים. לֹא יֵבֹשׁוּ קוֶֹיךָ הַנְּפוּצִים אֶרֶץ וְיַרְכָתַיִם. וְיֵדְעוּ כִּי עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: עזרת וכו׳

יוצר לשבת תשובה

פ״ס א״ב ובסוף מתוס מנחם ברבי מכיר:

אַשְׁחִר אֶל אֵל כָּל שְׁנוֹת עֶדְנַי. אֱלֹהַי מֵרָחוֹק נִמְצָא וְקָרוֹב מַצְדִּיקִי בְּדִינַי. שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְיָ: בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבִּימָה לְגַרְדּוֹן לָדוּן הִתְחַשְּׁבוּ. בִּינוּ דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר וּבְצִלּוֹ שֵׁבוּ. קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ: גָּדֵל חֶסֶד מַטֶּה כְּלַפָּיו כְּפִיד שׁוּעֵנוּ. גֶּבֶר טוֹב חֶסְיוֹנוּ מִבַּטִּיחַת אָדָם שְׁעוּנֵנוּ. אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ: מוֹשִׁיעֵנוּ נְקִיּוֹן הַטּוּי מִקְוֵנוּ נַפְשֵׁנוּ מִלְּהַדְאִיבָה. בְּאוֹר בִּטּוּי קִוּוּי בְּסָמְכֵי רוּחַ

גְּרִיבָה. אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אוֹהֲבֵם נְדָבָה. קָדוֹשׁ: דּוֹלְקִים הַצְּבָאִים עַל אֲרִיאֵל
יִקְחוּ בְּשָׁנָה. דְּבֵקִים צְבָאוֹת יִשְׁרֵי אֵל יִפְקוֹד כְּבָרִאשׁוֹנָה. אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל
יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה: הַלֵּב יָכוּן לְמַעְלָה מֵעֲלוֹת שָׁמִיר וָשַׁיִת. חִתּוּל חַלְחוּלְיוֹת מַדִּיחַ
יָדַיִם יַקְצִיעַ מִבַּיִת. יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת: וְתִיקָיו יְעָצִים וַיַּשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ בִּרְצוֹנוֹ
לְהַצִּילוֹ. וּמוֹרֶה דֶּרֶךְ לַשּׁוֹבָבִים עַד כִּסְאוֹ אֶצְלוֹ. יָשֻׁבוּ יוֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ: זְמוֹרוֹת
גְּמָזִיוֹת זֶרַע קֹדֶשׁ מִפְּנֵי צוֹרְרִים וּבוֹרוֹת חֲצוּבִים. זְרִיזִים קוּם מֵאַחֲרֵי שֶׁבֶת בְּלֶחֶם
הָעֲצָבִים. אֶפְרַיִם מַה לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים: חַנּוּן חָפֵץ לְצַדְּקָם וּלְהַחֲיוֹתָם בְּלִי לְכַלֵּה.
תְּוֵה חַדְּשׁוּ שַׁפְּרוּ מַעֲשֵׂיכֶם בָּעֲשָׂרָה תְּלֵה. מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה: טוֹב שְׁלוֹמוֹ
לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב מַקְדִּים לְהַחִילוֹ. טְלָאִים שׁוּבוּ לַאֲבִיכֶם לְיַחֲדוּ לְהַלְלוֹ. וַיְיָ נָתַן
קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ: יְשַׁדְּלֵם וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בְּסָטֵי לְבַלְעָדֵי. יְשׁוּבוּן וַאֲנִי נַעֲשֶׂה
עֵד לְטוֹבָה לְעָדֵי. וְגַם עַתָּה נְאֻם יְיָ שׁוּבוּ עָדַי: כְּלִיל זְבָחָיו רוּחַ נִשְׁבָּרָה
וְנִדְכָּאִים לוֹ הִקְשִׁיבוּ. כְּבוֹד שֶׁמּוּשׁוּ כֵּלִים שְׁבוּרִים שִׁבְחוֹ הֶשִּׁיבוּ. קִרְעוּ לְבַבְכֶם
וְאַל בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ: לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים כְּדִבְרֵי בֶּן יְרֹחָם. לְשַׁלֵּם פָּרִים שָׂפָה
וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב יְרֻחָם. מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם: מַתָּנָה גְבוּרָה אֲשֶׁר כֹּחַ מַעֲצִימִים
עָצוּם. מְשׁוֹבָבִים בִּנְתָּיִם בְּדִבְרֵי כְבוּשִׁים בְּחֶרֶט לְפִצּוּם. תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן
קַדְּשׁוּ צוֹם: נוֹשֵׂא נַעֲשֶׂה נוֹשֶׁה וְכִסָּה עָוֹן תָּהֵל. נֶחְשְׁבוּ כָּל הַבְּגִידוֹת מוֹר
וּקְצִיעוֹת וַאֲהָל. אִסְפוּ עָם קַדְּשׁוּ קָהָל: סֵדֶר תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה בְּכַפָּרָתָן
לְהִשְׁתַּבֵּחַ. סֵבֶר נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה כְּמַעֲלֶה חֶלְבּוֹ וּמִזְבֵּחַ. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ: עֵרֶךְ
מוֹעֲדִים בְּהַקְרָבָה וְכִסָּה בַּעֲשִׂיָּה טַעֲמוֹ. עוֹלִים בְּדִימוּס נַעֲשִׂים בְּרִיָּה חֲדָשָׁה
בִּנְאָמוֹ. וַיְקַנֵּא יְיָ לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל עַמּוֹ: פְּלוּאֵי יְמֵי תְשׁוּבָה כְּמוּסְפֵי עֲשָׂרָה
צוֹלֵחַ. פְּגוֹעַ בָּמוֹ פָּשׁוּט יַד יְקַבְּלֵנוּ סוֹלֵחַ. וַיַּעַן יְיָ וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שׁוֹלֵחַ: צוּר
מִכְשׁוֹל סַתְּתוּ בוֹ לְכָבְשׁוֹ מֵהַמְעִילְכֶם. צַדְּקוּ עַד אַעֲבִירוֹ וְרוּחִי תְּחַדֵּשׁ מַעַלְלֵיכֶם.
וְאֶת הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם: קַו עוֹלָם בְּנִטּוּתוֹ לְהַחֲרִיט יְסוֹדוֹתָיו וּלְחָתְמָה.
קַרְקָסָיו לֹא עָמְדוּ עַד תְּשׁוּבָה קָדְמָה. אַל תִּירְאִי אֲדָמָה: רֵעִים הַמִּשְׁתּוֹקְקִים
עָלֶיהָ לְבִלְתִּי מוֹט יְסוֹדִי. רוֹעָם יַשְׁבִּית אַרְבַּע חַיּוֹת הָאָרֶץ מֵחֲסִידָי. אַל תִּירְאוּ
בַּהֲמוֹת שָׂדַי: שְׁפוּלִים מֵאֶרֶץ דּוֹבְרִים וְיִתְנַעֲרוּ מֵעָפָר וְיִצְמָחוּ. שְׁלֵמִים בְּסֵפֶר
הַחַיִּים יִכָּתְבוּ וְלֹא יִמָּחוּ. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ: תְּמִימָיו עוֹד יֵאָמְנוּ וְיִתְמַנּוּ גִּדְבָּר
וּדְתָבָר. תְּמַלֵּא בִטְנָם צְפוּן חֶלְקָם וּמַתָּנָם הַמִּדְבָּר. וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר: תְּמֻנְיָנָה
וְתִתְמַנֶּה שְׁנֵי רָעָה אָדָם שָׁנִים. תַּחְמוּד אִמְרוֹ יֵאָמֵן לְשַׂמְּחֵנוּ כְּנֶגְדָּם מִדְּשָׁנִים.
וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת הַשָּׁנִים: תִּפְרוּ וְתִנְקוּ בְּצוּרִים חֲצַבְתֶּם וּגְבָעוֹת חוֹלַלְתֶּם. תָּבִיאוּ
טֶרֶף בְּבֵיתִי רֵאשִׁית קְצִירְכֶם וְחִלַּלְתֶּם. וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם: אֶת שֵׁם
מְכֻבָּד וְנוֹרָא צִדְקָתוֹ כְּהַרְרֵי אֵל. יָרַח כְּנִיחוֹחַ מִנְחַת מְנוּחָתוֹ בַּאֲרִיאֵל וְהַהַרְאֵל.
וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'

אופן ע״ס א״ב והקדים בראש כל חרוז תיבה אחת מפסוקי פ׳ האזינו:

הַאֲזִינוּ אַבִּירִים בְּנֵי אֵלִים מוֹרָא מַקְדִּשׁ כְּמֵהֵינוּ. בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ שִׂימוּ פְּנֵיכֶם
לתלפיות

לתלפיות גבהנו · גם במקדש מעט הישירו עפעפי גיהנו · והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: יערף דבב לקח לקוחה · ונפת תטוף למתקה. העת יושבת בגנים קול קרוס לותקה · ועודים חברים מקשיבים מחשים דממה דקה ויגבה יי צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה: כי שם יי אקרא זה יושב תהלות חלף גיאיתיו גאני · חין קדשות שלשתן להתפאר בם נשאני · טכס שתים מהם גמול טוב הראני · והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני: הצור ידודון מלאכי צבאות מרצתם בלי לעקב. כוון עת רצון כוי רקיעים לקוב. להעריץ להמליץ סגלה מכתב מבאר לנקב. יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב: מסים באלפי שנאן בקדושי רבי רבואות. נורא בבני אלים בתוך צבאו אות. סובבים כסא כבודו בשלוש כתות להנאות. קדוש קדוש קדוש יי צבאות: והחיות וכו׳

זולת — שם המחבר מנחם ברבי מכיר חזק :

ארעה כי אין זולתך לגאול נצורי כאישון. בעוטה ולעוטה ועבוטה בין אצר ודישון. גועה אחרי שובי נחמתי בלב ובלשון. ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון: דמתה לאשה עזובה ועצובה התשכח בעזבך. הנך לא שנית ולא תאלמן מהשיבך. ותחזור לחבתה הראשונה ספר כריתות בהבזיבך. שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך: זמנת לה תשובה תלבין כסוף מאדם. חשבה בשבעה קדומים תעלה לבשר ודם. טרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותקדם. תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם: ידידות סגלת נערות חולת אהבה בלהלוהי. כמער איש ולויות הוראות חבת שלהי. לבעבור גדלת כחך לשא כבד מבלהי. השיבנו ואשובה כי אתה יי אלהי: מרוד וטרוד בפתוי גרש און לאלה. נורא לא יתבונן ביד פשעו לשלח. סיעו בבא לטהר וטהרו במקוה שלח. וישוב אל יי וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח: עון בעלי תשובה יכבוש ויעביר לפשול. פשעי זדונות עשה כחטא שגיאות לרשול. צרור וצפונה ומסית יבער ינער לנחשול. שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול: קווי זה אחר זה יעל במחשבותיכם. רחום יחון חנם וצדקה ירצה תשובותיכם. שאון קולו יפוצץ בכל מחנות מושבותיכם. שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם: תמיד הולך שובב גבוהה ועתק להשיחה. תכליתו מרעתו נחם ובא כפוף להשתטחה. תוחלתו חיך מתוק מנטור בראשיתו הטיחה. בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה: תמימיו בעתרם נעתר להם להטיב אות: תחרות ברחמנות יהפוך כעתר לתבואות. תוהים מדרכם בשובם נכונו לנחומי נבואות. שובו אלי ואשובה אליכם אמר יי צבאות: תקיף ידידיך רצה ומכשול הרם והדם. תודת חוגג זכנו נעבר בסך ונדדם. תשוב קננו כמנוף תביאנו מים ומקדם. השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: עזרת וכו׳

תיוסד ע״פ א״ב כפול וסם המחבר מאיר בר יצחק :

אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא נָאֶה לִתְהִלּוֹתָיו . אַבִּיעַ זֵכֶר רַב טוּב מִפְּעָלוֹתָיו . הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו : בִּכְתֶרֶת מְלָכִים נִתְיָעֵץ וְנִמְלַךְ בְּסוֹדָהּ . בְּחָכְמָה אֲמָרֶיהָ תֹּאמַר נָאָה וַחֲסוּדָה . וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ : גָּבְהָה תִּקְרָה קֵרָה בְּמִקְרָאֵי אֵל . גְּבוּלוֹת הֲדָרִים הִצְפִּין וְהִצִּיב בְּהַר אֵל . לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : מֵאָהַב יְרֵאָיו בֵּרַר בְּסוּס שְׁעִינָתוֹ . יְדִידוּת צִיּוֹן חֶמֶד קֹדֶשׁ שְׁכִינָתוֹ . בְּשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ . קָדוֹשׁ : דְּגָלִים סֻכּוֹת סְבִיבוֹתָיו הִקִּיף וְהִתְקִיעַ . דִּמְיוֹן קֶרַח הַנּוֹרָא הֵאִיר וְהִרְקִיעַ . וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ : הֲרֵי בְּשָׁמַיִם הִטְבִּיר וְכַבִּיר הִצְבִּיר . הִצְמִיחַ מִשַּׁמְּחַ וּמְסָעֵד וּפָנִים מַסְבִּיר . וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר : וְתָגֵי מְלָכִים בְּקַו מִשְׁקֹלֶת עָקָם . וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁר בְּתֶשֶׁר אֲשֶׁר פְּעָלָם . כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם : מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ פְּלָאִים תְּמֵהִים וְנָאוִים . יָרֵחַ וְכוֹכָבִים יְקַר כְּבוֹדְךָ מְחַוִּים . וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים . קָדוֹשׁ : זָרִיז וּמְשֻׁבָּח הִשְׁבִּיחַ שֶׁפַע יַמִּים . זִיו וּבָרִיחַ לְהָאֲרִיחַ לִכְרַת מַטְעַמִּים . חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים : חֶלֶד הוֹצִיאָה מִקְנֶה וּמְנַת סֵבֶר . חָבִיב נִבְרָא בְּצֶלֶם הוֹרַד לְגַבֵּר . כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל עֵבֶר : טִכְּסוּ בְּקֶשֶׁב חֲבֵרִים גַּנַּת יְשִׁיבַת . טְרָדוּ בְּהַמְרָאָה וּבְמִזְרָחִית קְלֶטֶת שָׁבַת . מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת : מֵאֵין כָּמוֹךָ לְךָ יָאֲתָה לְהֵאָמֵר . רַב מְהוּלָּל כֹּל בְּתֶחֶל וּבְגֶמֶר . טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ וּלְזַמֵּר . קָדוֹשׁ : יָדִיד אָתוּי בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ לְעֶשְׂרִים הִנְסַכְתִּי . יְחִידוֹ הִכְלִיל וְחוּט מְשֻׁלָּשׁוֹ סֻכּוֹת . וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה : כְּאִילָן מְבֹרָךְ שְׁתִילֵי זַיִת הָעֶטֶר . כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר בְּשִׁעְבּוּדָם נָטַר . לְמַחֲסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר : לְקֵץ פְּדָאָם דִּבֵּר בְּחָזוֹן לַחֲסִידוֹ . וְלֹא נְהָם בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ יְסוֹדוֹ : בָּרוּךְ יְיָ כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ : מֵאַהֲבָה יְהֵרָה רְצָם וְהֶחֱלִיף הַשּׁוּרָה . בִּקְהַל רָב יְבַשֵּׂר צִדְקוֹ לְהַכְשִׁירָה . חַסְדֵי יְיָ לְעוֹלָם אָשִׁירָה . קָדוֹשׁ : מִנְהַג עוֹלָם תַּלְמִיד טוֹעֵן פַּנָּס . מַרְחִיץ וּמַנְעִיל וּמַלְבִּישׁ מְשַׁמֵּר וּמְכַנֵּס . נָתַתָּ לִּירֵאֶיךָ נֵּס : נֵס וְדוּגְמָא לְהַרְאוֹת לְאֻמּוֹת גֹּשִׁי . נָתַתָּ לְכָבוֹד וַהֲרֵי שִׁעְבּוּד קוֹשִׁי . וְאַתָּה יְיָ מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי : סַכּוֹתָ לְרֹאשִׁי לְךָ אֶדְרוֹשׁ תְּהִלּוֹת . סִלְסוּלְךָ לַהֲגוֹת בְּסוֹד חֲסִידֵי קְהִלּוֹת . חַסְדֵי יְיָ אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת : מַעֲנָם אַדֶּרֶת יָצְתָה אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ שִׁפְּרוּ . רֹב עָלֶיהָ בְּאֶגֶד דִּבּוּקָם יִתְכַּפְּרוּ . עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ . קָדוֹשׁ : עֲנָנֵי כָבוֹד שִׁבַּע וְעִטֵּר אֲדֹנָי . עֲנִיַּת הַלֵּל שֶׁבַע אֶעֶנְדֶנּוּ בְּעַדְנַי . כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ יְיָ . פָּקַד אָבִי סוּכּוֹ בְּטוּבוֹת כְּפָלוֹתָיו . פְּעֻלָּתוֹ לְהוֹדִיעַ לְרוֹמְמוֹ בְּבֵית תְּפִלּוֹתָיו . זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו : צֶדֶק אֶתֵּן לְפוֹעֲלִי וְשִׁבְחוֹ אַסְדִּיר . צוֹפֶה וְשׁוֹקֵד לְזַכּוֹת יִשְׂרָאֵל תָּדִיר . לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר : קָמְשֶׁלֶת אַדִּיר מִתְאַמֶּצֶת בִּישִׁיבַת מַמְלַכְתּוֹ . בְּהִתְאַסֵּף רָאשִׁים בִּישֻׁרוּן יַצְהִצְחוּ קָדוֹשׁ הֲלִיכָתוֹ . נְטָעִים וּגְדֵרָה עִם הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ . קָדוֹשׁ : קְבִיעוּת הַסֵּדֶר תִּקֵּן כִּי טוֹב . קְרוֹת וּדְרוֹשׁ בְּעִנְיַן הַיּוֹם לְהֵטוֹב . וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב : רְאִיָּה וּזְכוּת מְלַקַּחַת אֵזוֹב נִסְבָּכִים . רְאֵה מַעֲמָדָהּ וְכַמָּה בְּרִבּוּעַ מְחֻכָּמִים . קְטַנֵּי אֶרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים : שְׁבִיעִי חָבִיב לְשָׁבוּעַ אִיתָנִים אֲחוּת . שֹׂבַע בְּמִצְוֹת וּבְכָל טוּבוֹת

נצמתות

נצמחות. ארח חיים שבע שמחות: מלך במשפט יעמיד ארץ יסודו. אז ירננו אגנות בקיוסם בהוסדו. הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו. קדוש: תכתב זאת לעם נברא להתכפר. מה עלינו לקח לולב ושפר. לשמיע בקול תודה ולספר: על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת. ירושלים ברצותך תקים ותאיר מאפלת. סכת דוד הנפלת: בירושלים תהיה פליטה ובשרידי קרואיה. יקר צפירת קדש קרואיה. מכון הר ציון ועל מקראיה: מחיל אל חיל יטילו במחזה. יראו שכינתך באצבע נהנים מזיוך לחזה. ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה.

קדוש: הכל יודוך וכו׳

אופן — המחבר חתום בראשי חרוזות יהודה:

יהו לשון. חזות אישון. אשר יחזה פלאיך: כפי כחו. ישו שיחו. ולא כפי מוראיך: לך מעגל. ברום גלגל. והוא לא ישאך: כל נוצר. הלא תבצר. מתחת לכסאך: ומפעלך. יעיד לך. נגד כל בוראיך: ועדותם. כי בראתם. ולא ידעו איכה: כראשונים כאחרונים. יחד באימה עונים: הוא אלהי האלהים ואדני האדנים: הזמנים. משתנים. והודו לא ישתנה: המקרה. שתים עשרה. ומעלות בשבעה בונה: ובחכמה. כסיל וכימה. שבעה עולים בקנה: והשמש. כי יאמש. על פיו יסע ויחנה: ויתהלך. כמו מלך. ממחנה אל מחנה: ואור סהר. לטהר. במרכבת המשנה: ומסביביו. כוכביו. לכלם מספר מונה: ופלך רב. למול מערב. בכל יום יפנה: משתחוה. ומחוה. כי לכל יש קונה: ואם נעלה. הלא נגלה. במעשיו פנים בפנים: הוא אלהי האלהים. ושם קבה. במסבה. ותלה בתוכה אדמה: ותעמוד. על גד לא יסוד. אבל תלויה על בלימה: כי כבדה. לכן ירדה. ובקשה למטה מקומה: ואש דרשה. את שרשה. ותעלה למרמה: ותוך שתיהן. וביניהן. האויר והמימה: לכל פרודות. וצמודות. והם יסודות להמה: ובם צמח. כל צמח. האדם והבהמה: ואד יעלה. ויכלה. לרחמים או לנקמה: כי חציו. בלב מנאציו. חנוניו המה חנונים: הוא אלהי האלהים. דור נשמד. ודור עמד. והוא קים לדור דורים: בראש כל אל. הוא האל. ואחר כל הדברים: לא בכח. כי ברוח. יוצר כל היצורים: הנשמות. והחכמות. והשכל המאירים: ורקיע. הרקיע. ועליהם מים הזרים. מאורת ומזרות. עלי ארץ מזהירים: ואראלים. והשמלים. שם כבודו מזכירים: ותרשישים. מפרשים. שם אומרים ומאמירים. ושרפים מקיפים. וכרובים ואופנים: הוא אלהי האלהים. האומר. והגומר. והמגיד אתיות: והצופה. רע ויפה. ויודע מה להיות: אסוף עדרך. לתוך חדרך. מבין שני אריות: השיות. השביות. אילי קדר ונביות: כי בחנתם. וצרפתם. והורדתם בתחתיות. הן בכל זאת. בך אחוזות. ולישעך צופיות: קדשת שמך. בעולמך. קוראות בראש הומיות: קול מרימות. להדמות. לכרובים ולהיות: מקדישים ומשלשים. כתר ליוצרם נותנים: הוא אלהי האלהים. והחיות וכו׳:

זולת — מיוסד ע״ס א״ב עד אות למ״ד וסס כמחבר יצחק ׃

אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם פְּלָאֶיךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תְּשֶׁק. בְּךָ גִּילָה שְׁלֵמָה מַחְמַד חֲפָצֵי חֵשֶׁק. גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמְּךָ נִהַלְתָּ בְּחֶסֶד מֶשֶׁק. עֹז יְשׁוּעָתִי סַכּוֹתָ לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק ׃ הֲדַךְ אֶרֶץ שְׁנִית סַבּוֹתָ מִשַּׁחַק נִטְחָן. הַטַּל עוֹלֶה וּמְחֻסְפָּס עֲלוּמוֹת מַלְכִּין וּבוֹחַן. וּמִדֵּי יוֹם בְּיוֹם פָּנֶיךָ לְהַקְבִּיל בְּתַחַן. דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי תַּעֲרוֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן ׃ זִיו עֲנַן כָּבוֹד צָרִיךְ אֶחָד לִכְנֹס. חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר קָרְבַּן עִמּוֹ כְּפִנֵּס. טֹהַר וְנֹהַץ וּמְשֻׁלָּשִׁים רֶמֶז לְשַׁבָּת בְּהִכָּנֵס. מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה נָתַתָּ לִירֵאֶיךָ נֵס ׃ יְחוּקְקוּ נְדִיבֵי עָם שִׁירַת הַבְּאֵר לְהַסְלָה. כְּמִין כְּבָרָה קְטַנָּה מְחֻזֶּקֶת וּמְעֻגֶּלֶת בְּסַלְסוּלָה. תְּקֻפַּת עִבּוּר בַּצִּיוֹת שְׁנֵים עָשָׂר מְסִלָּה. נְהָרוֹת תְּבַקַּע אֶרֶץ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה ׃ יְדִידוּת קַדְמוֹנִיּוֹת זְכֹר פְּלִיאוֹת גְּמִילוּת חֲסָדֶיךָ. צִיּוֹן סֻכַּת דָּוִד הֵיטִיבָה כְּסוֹדְךָ לַחֲסִידֶיךָ. חַדֵּשׁ עֹז מְיַחֲדֶךָ כְּבַיָּם צְפִים כְּבוֹדֶךָ. קוּמָה עֶזְרָתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ ׃ עזרת וכו׳ ׃

יוצר לברית מילה

אוֹת בְּרִיתוֹת שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. בִּכְרוֹת אֵל רָם. אָמַר לְעַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ קוּם לְשָׁמְרָם. וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד אֶת שִׁמְךָ אַבְרָם ׃ בְּתֻמּוֹ הָלַךְ צַדִּיק שָׁב בָּא בַּיָּמִים. כְּאָמוּר לוֹ אֵל הֱיֵה חֲתַן דָּמִים. הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים ׃ גּוֹזֵר אוֹמֵר עָלָיו הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר. גַּם אֵל בְּעַצְמוֹ הוֹאִיל בְּרִית לִשְׁמוֹר. כָּרַת יְיָ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר ׃ אַחֲרֵי בְלוֹתוֹ רַבָּה הָאֵל מַעֲדַנָּיו. בְּרַבִּים יַעֲשֶׂה צְחוֹק לִגְדוֹל כֹּהֲנָיו. וַיִּפּוֹל עַל פָּנָיו. לִפְנֵי קָדוֹשׁ ׃ דַּם בְּרִית אֶת יוֹם מְנוּחָתוֹ. דּוֹחֶה אֶת הַנֶּגַע בְּהֵרָאוֹתוֹ. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ ׃ הִפְלִיא חֲסָדָיו שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ לְעִילוּם. הֵכִין לִמְקַנֵּא כֵּם כַּשֶּׁמֶשׁ וַיְהֻלּוּם. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן בְּשַׂר בְּרִיתוֹ וְדָמוֹ. וּמִיכָאֵל הַשַּׂר מַקְרִיב בִּמְרוֹמוֹ. מִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ ׃ זֶה דַּם הַבְּרִית אֲשֶׁר בּוֹ יֶעֱרַב. זֶבַח פֶּסַח צָעִיר וָרָב. בְּהִמּוֹל לוֹ כָל זָכָר וְאָז יִקְרַב ׃ חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכַל אִישׁ בִּמְסִבּוֹ. חָלַץ מֵהֶם אִישׁ נֵכָר מִלִּבּוֹ. וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ ׃ טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ אִישׁ בֶּעָפָר יְעַפֵּר. טוּבוֹ וְיָפְיוֹ עָצְמוּ מִלְּסַפֵּר. כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר ׃ יַבֶּלֶת נֶחְתֶּכֶת לְזִבְחֵי שְׁלָמִים. יַעֲשֶׂה בֵּן לִבְנֵי שְׁמוֹנַת יָמִים. וְיַחְדָּו מִלְמַטָּה יִהְיוּ תַּמִּים ׃ כָּל סְפִירוֹת בְּלִימָה בְּמִילָה יָסְדוּ. כַּמָּה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֱמֶת יָעִידוּ. אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ ׃ לוּלֵי דַם בְּרִית אָמַר אֱלֹהִים נִחַמְתִּי. לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶרֶץ וְשָׁמַיִם לֹא רוֹמַמְתִּי. חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי ׃ מִילַת מָעוֹר וָלֵב וְלָשׁוֹן הֵמָּה. מַכְרִיעִים בֵּין הַחֲמִשִּׁים שָׁמָּה ׃ יְיָ יִתֵּן חָכְמָה ׃ נַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל בְּחוֹק בְּרִיתוֹתֵיהֶם. נִמּוֹלִים אֲשֶׁר לֹא יְמוּתוּן אֲחֵיהֶם. אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם ׃ שֶׂה תָמִים נִמּוֹל רִאשׁוֹן לִשְׁמוֹנָה. סְעָדוּהוּ מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם בַּחֲנִינָה. עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפוֹנָה ׃ עָרְלַת בֶּן אִישׁ טוֹב פָּשָׁה תִפְשֶׂה. עִבְרָה קְרָאַתְהוּ וְאָדוֹן קָשֶׁה. וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרוֹג אֶת מֹשֶׁה ׃ פְּנִימָה כְּבוּדָה פִּשְׁפְּשָׁה

בִּמְעַלְלָיו. פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ שָׁתָה עָלָיו. אֶת עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו: צַדִּיק בֶּן נוּן כָּל שְׁנוֹת נְדִיבִים. צוּר יְשׁוּעָתָם שְׁמָרָם מִכַּף אוֹיְבִים. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים: קָם עַל נְדִיבוֹת נַפְשׁוֹ מִמֶּרְחָץ נִבְהָלָה. קִדְּמוּהוּ סְעִפָּיו בְּמִשּׁוֹשׁ בְּרִית מִילָה. תְּשׁוּאוֹת חֵן חֵן לָהּ: רֵיחוֹ נִיחוֹחַ כִּצְרוֹר הַמּוֹר. רַבָּה תְּהִלּוֹתָיו לָאֵל לֵאמֹר. לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר: שִׁיבַת צִיּוֹן אֶל בְּהָשִׁיבוֹ. שִׁבְטֵי יָהּ יִנָּהֲרוּ אֵלָיו וְאֶל טוּבוֹ. עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבֹא: תּוֹרַת הַבְּרִית שְׁמוּרָה וַעֲרוּכָה. תַּעֲשֶׂה בְּעִבְרִי מָהוֹל כָּכָה. כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת הַבְּרָכָה: אַךְ אִם אֵין אִישׁ וְזְמַן עוֹבֵר. בַּנָּשִׁים מִשְׁפָּחוֹת תִּהְיֶה אַחַת גֶּבֶר. תְּבוֹרַךְ מִנָּשִׁים אֵשֶׁת חָבֶר: רוּחַ יְיָ דִּבֶּר עַל פִּי נָבִיא. הַמּוֹל יָמוֹל וְעָרֵל וְכוּתִי וַעֲרָבִי. יִכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא: הֵן גָּאַלְתָּ אֵל בִּדְמֵי שִׁירַיִם. כָּל בֵּית יְהוּדָה וּשְׁאֵרִית אֶפְרַיִם. הַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְעַתָּה לָמָּה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת. בָּנֶיךָ הַחֲתוּמִים בִּבְרִית וָאוֹת. נְתוּנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רוֹאוֹת: שַׁלַּח מִבּוֹר אֲסִירִים בְּדַם בְּרִית חֲתוּמִים. עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפוֹרָד בֵּין הָעַמִּים. כִּי אָרְכוּ לוֹ שָׁם הַיָּמִים: אֲנַחְנוּ כּוֹרְתִים בְּרִית אֵל בְּאַהֲבָתוֹ. וְהוּא יָמוֹל לְבָבֵנוּ לְיִרְאָה אוֹתוֹ. וְיִזְכּוֹר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו׳

אופן

אַזּוּרֵי אֵימָה בְּרוּאֵי יִרְאָה. אַמִּיצֵי כֹחַ כְּבוֹדוֹ לְנַשְּׂאָה. אֵימִים רוֹעֲדִים וְעוֹבְדִים בְּיִרְאָה. אוֹמְרִים לְמַלְכָּם תְּהִלָּה נָאָה. וְעַמּוֹ כּוֹרְתֵי בְרִית. מְהַלְלִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: לְמֶלֶךְ הַמְהֻלָּל מִי לֹא יְהַדֵּר. לְמֶלֶךְ הַמְשֻׁבָּח מִי לֹא יְאַדֵּר. לְמֶלֶךְ הַקָּדוֹשׁ לַעֲדֵה וּלְהַדֵּר. לְסַלְסֵל וּלְפָאֵר שִׁבְחוֹ לְסַדֵּר: וְעַמּוֹ עֲרֵבִית וְשַׁחֲרִית. מְיַחֲדִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: יִתְגַּבְּרוּ יִתְגַּבְּרוּ מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. יִתְנַשְּׂאוּ יִתְעַלּוּ בַּעֲלֵי זְהִיוֹן. יְפָאֲרוּ יְבָאֲרוּ לְהַלְּלוֹ בְצִבְיוֹן. יִשְּׂאוּ כִּנּוֹר עֲלֵי הִגָּיוֹן: וְעַמּוֹ כְּטַל שְׁאֵרִית. מְפָאֲרִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: עִירֵי גְבוּרָה מִפַּעֲמֵי שְׁכִינָה. עוֹטְרֵי כְתָרִים לֵאלֹהֵי מְעוֹנָה. עֶלְיוֹן מְרַנְּנִים בְּגִילָה וְרִנָּה. עוֹשִׂים מְלַאכְתָּם בֶּאֱמֶן אֱמוּנָה: וְאוֹם בַּת עִבְרִית. מְהַדֶּרֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית: זִמְרָה וּבְרָכָה שֶׁבַח וְהוֹדָאָה וְהַלֵּל. זַכֵּי חַשְׁמַלִּים פּוֹצְחִים לְמַלֵּל. זָהֳרֵי מַעְלָה מַכְתִּירִים לְכַלֵּל. זְהִירִים זְרִיזִים גַּדְּלוֹ לְמַלֵּל: וְאוֹם נָאוָה שְׁחַרְחוֹרֶת. מְשַׁבְּחִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: רֶכֶב אֱלֹהִים אַלְפֵי רִבּוֹתַיִם. רוֹגְשִׁים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ בְּמַהֲגוּתַיִם׳ רוֹחֲשִׁים בָּרוּךְ בְּלִי עַצְלְתַּיִם. רוֹעֲשִׁים וּמְנִיעִים סִפֵּי אַמּוֹתַיִם. וְאוֹם הַהוּמָה בִּבְרִית. מְבָרֶכֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית: והחיות וכו׳

זולת

אוֹת בְּרִית שַׁ֫שְׁתִּי לְמַרְפֵּא עוֹלָם. בַּעֲנִינַת קֶשֶׁת לְזוֹכֵר בְּרִית עוֹלָם. גְּזֵרָה וְיוֹם נוֹפֶשׁ נִתַּן בִּגְבָלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם: דּוֹדַי בָּם מְעֻטָּרִים בַּחוּרֵי בְחוּנַי. הַמְּסַמְּנִים וּמְאַתְּתִים לְהִנָּצֵל מֵרִשְׁפֵּי כְוִיּוֹנַי. וְכָל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם מִתְמַמְּמִים לְפָנַי. כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ: זָבְדוּ צוּרִים הַמֹּשֶׁה לִבְרִית בְּשָׂרִים. חֶצֶב אָבוֹת שְׁנַיִם הֵמָּה הַיּוֹצְרִים. טְהוֹרָה שְׁלֹשָׁה וּבֶן נוּן שְׁתַּיִם פְּעָרִים. וַיַּעַשׂ לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים. יוּסַבּוּ צֻרִים לַחֲרָבוֹת בָּמוֹ לְהִמּוֹל.

כאשר

כַּאֲשֶׁר מָלוֹ בְּצוּר שְׁלִשׁוּם וּתְמוֹל. לָכֵן סְבָבָם בְּצִוּוּי מְשָׁרֵת לָמוֹל. עָשָׂה לָהּ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מוֹל: מֵטִיב לְנַגֵּן אִישׁ הַבֵּינַיִם כְּפָלָחוּ. נִזְדַּמְּנוּ חֲמִשְׁתָּן וְנַעֲשׂוּ אַחַת לְצַלְחוֹ. סִלֵּק הַבַּרְזֶל עַצְמוֹ כְּזָכָר אוֹרְחוֹ. וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ: עֵסֶק מִילָה שַׁבָּת דוֹחָה עֲשִׂיָּתָהּ. פְּרִיעָתָהּ וּמְצִיצָתָהּ רְחִיצָתָהּ וְאִסְפְּלָנִיתָהּ. צוֹרֶךְ מְלָאכָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר מִבָּעֶרֶב לַעֲשׂוֹתָהּ. לְקָרְבָהּ אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ: קָנִיתָ קֶדֶם נַחֲלָתְךָ מִבֵּין חֲמוֹרִים. רְאוּתְךָ תְּבוּסַת דָּם בְּהַכּוֹתְךָ בְּכוֹרִים. שַׁדַּי תְּפַדֵּנוּ וְאוֹיְבֵינוּ תְּפַסֵּג גְּזָרִים. כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרַיִם יָחִילוּ צוֹרִים: אֵל יָקוּם בְּחַסְדּוֹ נִיבוֹ שֵׁנִית לְמַלְאוֹת. יָחִישׁ לְרַחֲמֵנוּ לְמַקְּמֵנוּ מִתְּלָאוֹת. כִּימֵי קֶדֶם יַרְאֵנוּ נִפְלָאוֹת. גּוֹאֲלֵנוּ קְדוֹשׁ שְׁמוֹ יְיָ צְבָאוֹת: עזרת וכו׳

גאולה לפרשת בשלח ולברית מילה

יוֹם לַיַּבָּשָׁה נֶהֶפְכוּ מְצוּלִים. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: הִטְבַּעְתָּ בְּתַרְמִית. רַגְלֵי בַּת עֲנָמִית. וּפַעֲמֵי שְׁלַמִּית. יָפוּ בַּנְּעָלִים. שירה: וְכָל רוֹאֵי יְשֻׁרוּן. בְּבֵית הוֹדֵי יְשׁוּרוּן. אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן. וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים. שירה: דִּגְלֵי כֵּן תָּרִים. עַל הַנִּשְׁאָרִים. וּתְלַקֵּט נְפוּזָרִים. כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים. שירה: הַבָּאִים עִמָּךְ. בִּבְרִית חוֹתָמְךָ. וּמִבֶּטֶן לְשִׁמְךָ. הֵמָּה נִמּוֹלִים. שירה: הֶרְאָה אוֹתוֹתָם. לְכָל רוֹאֵי אוֹתָם. וְעַל כַּנְפֵי כְסוּתָם. יַעֲשׂוּ גְדִילִים. שירה: לְמִי זֹאת נִרְשֶׁמֶת. הַכֶּר נָא דְּבַר אֱמֶת. לְמִי הַחוֹתֶמֶת. וּלְמִי הַפְּתִילִים. שירה: וְשׁוּב שֵׁנִית לְקַדְּשָׁהּ. וְאַל תּוֹסִיף לְגָרְשָׁהּ. וְהַעֲלֵה אוֹר שִׁמְשָׁהּ. וְנָסוּ הַצְּלָלִים. שירה: יְדִידִים רוֹמְמוּךָ. בְּשִׁירָה קִדְּמוּךָ. מִי כָמֹכָה יְיָ בָּאֵלִים. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

יוצר לשבת וראש חודש

ע״פ א״ב מרובע וסס המחבר מאיר:

אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר. אוֹרָהּ בְּהַצְהַר. אֲרוֹמֵם בְּמִשְׁחַר. אִמָּן מְבָרֵר: בְּרֵאשִׁית קִנְיָנוֹ. בִּינוֹתַי בְּגִנּוֹ. בְּאֵר מַעְיָנוֹ. בַּחֲבוּרַת מִנְיָנוֹ:
כְּאֶמְרֵי יִרְצֶה וְשִׁבְחִי. חֵלֶף זִבְחִי. קָדוֹשׁ:

גְּבוּרוֹת שַׁדַּי. גָּאוּ מִדַּי. גְּדֻלָּתוֹ וַדַּאי. גָּמוּר בִּבְדַי: דֶּרֶךְ שָׁם. דּוֹרְשָׁם מִבְשָׂם. דֵּעָה שָׂם. דּוּמִיָּה וּמַהְסָם: הָאָמָן מַדַּעְתּוֹ. הַכֹּל בְּעִתּוֹ. הִשְׂכִּיל בְּדָתוֹ. הִסְכִּימָה חֶמְדָּתוֹ: וְטֶרֶם קְנָאוֹ. וְעוֹלָם מְנָאוֹ. וַיַּעַד תְּנָאוֹ. וּבְחֶסֶד בְּנָאוֹ: זָקַק מִטֹּלֶת. זִיהֵר טַלִּית. זֶוֶה אִצְטְלִית. זִכְרוּ מְנֻטֶּלֶת: חָשַׁר לוֹבֶן. חִבֵּר מַלְבֵּן. חָמוּשׁ מִתְלַבֵּן. חָבוּי לַבֵּן: טִפָּה הִגְלִיד. טְפוּחִים הִפְלִיד. טִירֵק וְהִקְלִיד. טוֹעֵן וּמוֹלִיד: יָעַרְץ בְּסוֹדָם. יָחִיד יְסָדָם. יָקְדוּ בְּסִידָם. יוֹצֵק יְסוֹדָם: כַּבִּירִים הִבְזִיק. כִּנְּסָם כְּבָזִיק. בְּהֶחֱזִיק הֶעֱזִיק. בְּאַזִּיק מַחֲזִיק: לְיַבָּשָׁה

פרסם. לבלב ובסם. לערגת הבשם. ליראיו אסם: מאורי פנס. משטרם
הגנס. מצר נכנס. מאורו נקנס: נקרא בנמוסו. נגלה בדמוסו. נתכפר
בעמוסו. נאה לקלוסו: סובב בהקפתו. סדר תקפתו. סדר תכיפתו. סתר
כפתו: עשוי למועדים. ערכיו מיעדים. עבורו מועדים. עדה ועדים: פועל
מפלא. פלג מלא. פרץ להעלה. פורח ונשלה: צהל נוגים. צפן לתענגים.
צידו בקנגים. צלצל וחגגים: קים לעד. קנינו ייעד. קדם ויעד. קרואיו
למסעד: רבת עשר. רמש והכשר. רצויו התשר. ראשית אשר: שר
ממדורו. שכלל חדרו. שלחן בסדורו. שבחו בהדורו: תרוד עפר. תקן כפר.
תרם ושפר. תאמו בשפר: מצוה כהפרים. מרד מארים. מזרחי החרים.
מנוח התרים: ארח מוסר. אוהביו מסר. ארבעים אסר. אחת חסר: יתרת
מעלה. יפה פעלה. יחיד עלה. יתרומם במעלה: ראש החדש. רצוף לקדש.
רגן בהתחדש. רם יתקדש: מאמרי ירצה ושבחי. חלף זבחי. קדוש: הכל יודוך וכו׳

אופן — ת״ס א״ב

אביר הגביר. אשר העביר. עלי ארץ מלכדתו: בחן און. וכל גאון. מעדה הוא בעז
שבטו: גחל כם. פקח קם. משוטט כל במבטו: דבר רן. בהוד נערץ. בסוד
קדשים מצבתו: הלא ערוך. בפי ברוך. כבוד מלך במרכבתו: מדי חדש בחדשו ומדי
שבת בשבתו: ומי יורה. דרוש אחרי. הרכב והמחנה: זכור נלהט. אשר רהט. דרוש
חשמל והוא מקנא: חשוק ושתוק. אכול מתוק. כדיך ולא תענה: טעון מלול. בלי חלול.
במרכבת המשנה: יבורך אל וידו לאל בכל מקומות ממשלתו: מדי חדש. כבוד אלהים.
ברום גבוהים. שבילי אש במעלותיו: לבדו דר. בעוז נאדר. ערפל שת למרגלותיו: מאד
מקרין. מקום עירין. וקדישין במעגלותיו: נהר גחל. אש יזחל. ושם הדריך מסלותיו: שאו
זמרה. לאל נורא. בכס ממלכת שבתו: מדי חדש. עלי כסא. הוא מנשא. פני אריה למול כנן:
פני השור. בהוד מישור. כמו בכתב הנשתון: צפיר יהלום. עשות שלום. באש ומים אשר
ערבן: קדושים הם. לאלפיהם. ישמשו רבוא רבבן: רשות אין. לכל עין. ראות רמיו
דכרסנן: שמו מעלה. והוא פלא. שער ראשו מאד לבן: תהלות כל. יתנו בקול. ורמתה
תשובתו: מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו: והחיות וכו׳

זולת

אמונתך אמתי רבה בסוד קדושים מתקדש. בהציבך ציון ישע בעמוד השחר המתחדש.
גאולים יאמירוך ויאמרו מדי שבת וחדש. עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש:
דרך פרי תאר תת כנר למאור. הלוך השמשות המנורות כבו גבול לתאר. וסמוך לבקר אערוך
ואצפה לך נאור. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: זהר מקום כבודך יראה לבחיריך
כפעלם. חלונות מקטינות ומרחיבות כזה וכזה לעלם. טעם חונך יאמן צר ואור להתעלם. כי יי
יהיה לך לאור עולם: יופי מכלל דביריך ישב יסד שתיות: כס ושם השלם מהשתמש בשתי אותיות.
לעבדיך שם חדש כחדשים והדשה אותיות. רנו שמים כי עשה יי הריעו תחתיות: מראש אמנה
ולפנים גליות משבים בהשחל. נקבה תסובב גבר פרק שיר נחל. סוד נהוג עלמות כעלמות תופפות
אחר חיל. עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל: פה פקידה בחנם העירה ברית ישנינו. צמח צדיק
קרב שנים תחדש שנינו. תהלוך מורא כמלך ואריס נטייל שנינו. אז ימלא רנה ושחוק פינו ולשוננו:
כרביצת פוך וספיר חזק חיק עזרתי. ברוש תדהר ותאשור רהיטי ברותי חזרתי. ובמען שיר
מטיבים כאז בים גזרתי. החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי: עזרת וכו׳

ע״ס א״ב גם סמחבר שלמה הקטן :

אֵל נִשָּׂא . אֲרַנֵּן בְּהִתְעַלְּסָה . אֹמֶץ עֲשֹׂה . אַגִּיד בִּכְנֵסָה : **בְּסוֹד** בָּרָה . בְּיֹשֶׁר אֶתְחַבְּרָה . בְּרֵאשִׁית בָּרָא . בָּאֵר וּלְדַבְּרָה : שִׁיתוּ לֵב לַעֲבֹד . לַמֶּלֶךְ הַכָּבוֹד . קָדוֹשׁ : גָּדוֹל פֶּלֶל . גְּבוּרוֹתָיו נְמַלֵּל . גֵּיהַּ וָלַיִל . גַּדְּלוּ נְסַלֵּל : דָּרוֹשׁ כְּיָצַר . דַּי מַעֲצָר . דַּל יִנָּצֵר . דֵּעָה מֵהִתְקַצֵּר : הָאֵל בְּחָשְׁבוֹ . הָעוֹלָם לְיַשְּׁבוֹ . הִתְיָעֵץ בְּמַחֲשָׁבוֹ . הַמְשַׂחֶקֶת בְּמוֹשָׁבוֹ : וּרְצוֹנָהּ נִשְׁוָה . וְהִסְכִּימָה בְּמַחֲשָׁבָה . וְלַבְּרוּאוֹת הֱשִׁיבָהּ . וְרוּחוֹ נָשְׁבָה : זְמָמוֹ הִרְהֵר . זֵרוּז מִהֵר . זְמַן מְזֻהָר . זְבוּלֵי טֹהַר : חֶלֶד הֶאֱרִיךְ . חוּר הִזְרִיק . חֵץ הִמְרִיק . חֵלֶף מַעֲרִיךְ : טִלּוּל הִקְרִישׁ . טִיעָתוֹ הִשְׁרִישׁ . טְמוּנִים לְהַגְרִישׁ . טְרֹד לְהַפְרִישׁ : יָצַר פְּצָחִים . יְחוּדוּ לִנְצָחִים . יָמַן קְדוּחִים . יַסֵּר נִדָּחִים : כִּנֵּס בַּאֲגֻדּוֹ . כַּבִּירֵי מְדוּדוֹ . כְּהַזְיָדָם נֶגְדּוֹ . כִּבְשָׁם בְּפַחֲדּוֹ : לְרָאשֵׁי הַנְּשִׁי . לַח הִדְשִׁיא . לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְשִׁיא . לְמַזְרִיעַ וּמַדְשִׁיא : מַעֲשִׂים זְמַנָּם . מַאֲמַר יִמְנָם . מְאוֹרוֹת וַהֲמוֹנָם . מְרוּחוֹ מִנָּם : נֶעֱלָץ צַעַד . נֶאֱמָן עַד . נְטָרִים מוֹעֵד . נִתְקָפִים מֵהַמָּעֵד : סִלֵּק מֵהַבּוּאִים . שָׂחִים וְדָאִים . סִמֵּן לְנִבְרָאִים . סוּר מְטַמְּאִים : עָרוּךְ בָּהַר . עֵינָיו כַּשַּׁחַר . עָתִיד לִסְחַר . עֲמוּסֵי מִשְׁחָר : פֹּעַל בְּחָכְמָה . פָּקַד אֲדָמָה . פִּלֵּט בִּיהוּמָה . פְּרָאִים וּבְהֵמָה : צֶאֱלִים יְסֻבּוּהוּ . צָפָה לְעָרְכֵהוּ . צִדּוּ לְנַכְּחֵהוּ . צְנוּעִים לְכוּסֵהוּ : קָדוֹשׁ מֵאַרְצוֹ . קָצַע קְרוּצוֹ . קוֹמְמִיּוּת הִפְרִיצוֹ . קִשְׁטוֹ מַעֲרִיצוֹ : רַק כְּשַׁחַת . רוּחוֹ נִפַּחַת . רֶשֶׁת שַׁחַת . רֶדֶת לְתַחַת : שִׁלֵּם פָּעֳלוֹ . שָׁבַת בִּזְבוּלוֹ . שְׁבִיעִי עָלוֹ . שָׁמַר מְחַלְּלוֹ : תִּנּוּי שֶׁפֶר . תְּמוּר שׁוֹפָר . תֵּת כֹּפֶר . תָּאַב עֹפֶר : שְׁמָרוּ לְהַנְחִילוֹ . לְעַם נְחִילוֹ . מָן בְּהַשְׁהִילוֹ . הִשְׁמִיעוּ הִתְהִלּוֹ : הִתְעַנֵּג לְהִתְנָאוֹת . קָלַט יְצִיאוֹת . טָעַן מַשָּׂאוֹת . נָח מִמְּלָאוֹת : שִׁיתוּ לֵב לַעֲבוֹד . לַמֶּלֶךְ הַכָּבוֹד . קָדוֹשׁ : הכל יודוך וכו׳

שְׁאָלוּ שְׁחָקִים וְשִׂיחוּ לָאֲדָמָה . לָכֶם יְסַפְּרוּ כְּבוֹד זְרוֹעַ רָמָה . מוֹתֵחַ דּוֹק וְחֶלֶד וְתוֹלֶה עַל בְּלִימָה . הַגּוּף טִפַּח וְנָפַח בּוֹ הַנְּשָׁמָה : אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ . יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ : לְבַדּוֹ הָיָה בְּטֶרֶם יוֹמָיִם . וְעַד לֹא עָשָׂה חוּג שָׁמַיִם . וּבְאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵּי מָיִם . בְּשׂוּם חֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ : אשר בידו . מְקוֹם מֶמְשַׁלְתּוֹ מַעְלָה הִצִּיבוֹ . וּבִדְמוּת אֶבֶן סַפִּיר חֲצָבוֹ . וְרוּחַ וְעָנָן וָאֵשׁ שָׂם סְבִיבוֹ . נָאוֹר הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ . הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ : אשר בידו . הֵכִין בָּרוּם מַלְאָכֵי רוּחַ . וְחַיָּה נִשֵּׂאת אוֹפַן בְּרוּחַ . אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה שָׁמָּה הָרוּחַ . וְשָׁבִים וְרָצִים וְטָסִים בְּרוּחַ . לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ : אשר בידו וכו׳ . והחיות וכו׳

זולת ע״ס א״ב ובסוף חתום שלמה הקטן יגדל בתורה חזק ואמץ :

אֲחַשְּׁבָה לָדַעַת עָמָל וּדְבָרִים יְגֵעִים . לָמָּה כְּאֵבֵי נֶצַח אֱנוֹשׁ מִמַּרְגּוֹעִים . בְּרִית בָּאִים יִסּוּרִים וּנְגָעִים נוֹגְעִים . וּרְשׁוּת רוֹפְאִים נִתְּנָה לִפְגָעִים פּוֹגְעִים : גָּזוּ גַּם גִּנְזוּ מְבַשְּׁלֵי הַסַּמָּנִים . סָרוּ אַף חָסְרוּ סָרְחוּ הָאֻמָּנִים . דַּרְכֵי נִסְתָּרָה אַחַד אֵצֶל מְמֻנִּים מְחֻזֶּרֶת . שְׁאֵלַת מְצֹא תְּשׁוּבַת מוֹנִים : הַשַּׁאֲנַנִּים

יוצר לשבת בראשית

במטח ובעמל אנוש איגימו . ועם אדם לא ינגעו אונימו . ובריאים במריאים יצא מחלב עינימו . יביעו ידברו רע ומר עניגימו : זאת העיזה ומצחה לא ביישן . לה לדעת רק הדת לישן . התול סם הישם ונגע ידשן . זה כמה שנים ישן נושן : טעתי אחריהם חיתם לא פסקת . כפהם בגחלים ועצים לאש נסוקת . ידיעותיך שכני בשכונה לא נזוקת . וספרי רפואתך מה תיגעי עסקת : כללי יפיך במכה לא שלטת . בחן אם תבקשי השליה מהלטת . לבת לבי אף כי קלטת . קרבתך לי טוב חלטת פלטת : מהלי ולכם מהן הדגל . אף המנפת פגל ולא התגלגל . נעים וטוב מה מתוק מתרגל . מצוי לרצוי אב לבן יפרגל : ספירת ההשבונות אף לפי כלתה . וארוכת בת עמי לא עלתה . ענין הכה לו מצבת גלתה . תאות נפש חבת דוד לא חלתה : פתגם זה תרתי בלבי המצע . המכות אשר הכתי רב המרצע . צור מדות שונות טרם הקציע . כנן מטלה מקציע . ואספלנית הציע : קשר קמיע מומחה ולהישות מעלות . דברו בדוק ומהימן כמה מעלות . רפא אמן לו נתכנו עלילות . אשר בידו נרתק רב תעלות : שקצתי חיי משבשת מרב בשת . טעונה כלמות ורק מני דבשת . תבע אשית עד יבשת תהבשת . אחר המכה צדקה לך תלבשת : שפט לטרף טרף עיניו תצפינה . לא לשחת בריותיו דרכיו תרפינה . מתוך דין לרחם מדותיו תספינה . הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידיו תרפינה . המפליא לעשות עם בריא ואמל . קרובים רחמיו ולא כחציר קמל . טריה לרטיה יגלגל בו באזמל . נס בתוך נס ינוסס והמל : יצוריו חיבים להודות חסד גמל . גלי ים יורדים ונכנסים לנמל . דרך תועים יישר יער וכרמל . לבוטים ירפא ומתיר חבוש ועמל : בין ושמר אלה עם נבון וחכם . תר בנך מכאובם ובכשר משכם . וינחם לבטח וים כסה פרכם . רגלם המדברה וארבעים ספק צרכם : חזקו ויאמץ לבבכם מיחלים לו קוים . סלו לרכב בערבות מכלכל יהבים . הודו לזכר קדשו מהין רהבים . כעל זאת רצו ושבחו אהובים :

עזרת וכו'

אהבה לפרשת וירא .

סס המתכל שמואל וכוה ר' שמואל ב"ר אברהם הלוי :

שננו לשונם . בני אונם . ואת אונם . לא השבת : זה כמה ; עליהם מערבות מאז רכבת : וביד טבח . כשה לטבח . בלי רוח . בן עזבת : ונלוה הם גם על גחם . והוא כי נלחם . ואתה לא רבת : אחרי אהב . כרשפי להב . כי ואהב . צור כתבת : יה רם וגאה . הקריבה אלם רחוק . אליו אמרת : ובכן קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת : מלכות אמר . ביין חמר . מר לי מר ואראל : ובגב אשא . סבלות משא . נשיאי משא . בן ישמעאל : זה המס . וזה רמס . וזה מאס . וזה געל : חשב יעלם . כי עד עולם . אהיה נכלם . ודל אל געל : וכאיש יעבד . חנם עבוד . יום יום עד אבוד . כחו פועל : על כן תמנע . פה לא ימנע . מנד ונע . קרא לו מועל : יה העירה . וגם הגבירה . כיום

סיסרא

סִיסְרָא. בִּימֵי יָעֵל: וּקְחָה נוֹי מִיַּד אֱדוֹמִי. קְרַב כַּאֲשֶׁר מִיּוֹם קָרַבְתָּ: ובכן קח נא;
וִיטוּר וּשְׁפוֹ. וַהֲדַד וּצְפוֹ. צָפוֹ צְפֹה. וּסְבָבוּנִי: וַיָּרַשׁ יָרוֹשׁ. נְסוּכָה מֵרֹאשׁ.
וְהִשְׁקוּנִי רֹאשׁ. וַיְעַנּוּנִי: וּבֶן עַלְוָה. עַמָּם גַּלְוָה. בְּנֵי קֵדָר. וַיִּלָּחֲמוּנִי: זֶה בִּי
יִכְפּוֹר. וְזֶה לִי יַחְפּוֹר בּוֹ. וּבְצִפּוֹר. צוֹד צְדוּנִי: פְּעָמַי נָעִים. וְאוֹר לִי נָעִים. לִי
מַרְשִׁיעִים. זוּ שַׁדּוּנִי: אֵלֶּה בְּשִׁגְיוֹן. וְאֵלֶּה בְהֶגְיוֹן שָׁוְא קִנְאוּנִי: וּבְפַחֲזוּתָם.
וּבְהֶזוּתָם. וּבַעֲלִיזוּתָם. יַכְעִיסוּנִי: יָהּ בָּם רִיבָה. וְיַד הַרְהִיבָה. כִּי מֵרֹאשׁ בַּצַּר
הִרְחַבְתָּ: ובכן קח נא. אַלּוּף נַחַת. וּמְנַחַת. מֵאֵין נַחַת. כַּאֲרִי פּוֹרֵק: וּמְבַשָּׁם אֹתָם.
יַךְ עִם גַּעְתָּם. יֹאמַר גַּעְתָּם. קֵץ וְאֵין פּוֹרֵק: זֶה מוֹרֵט. וְזֶה שׁוֹרֵט. וְזֶה פּוֹרֵט.
וְשֵׁן חוֹרֵק: וְזֶה יוֹרֶה חֵץ. לְבָבִי מוֹחֵץ. וְזֶה לוֹחֵץ. וְאֶבֶן זוֹרֵק: וּבְנֵי זִמְרָן.
יוֹעֲצִים בְּחוּבְרָן. וְיִתְרָן וּכְרָן. זֶה לָזֶה שׁוֹרֵק: הֵקִילוּ מַשְׂאֵת. כֹּבֶד וּשְׂאֵת. וַיְעַקְּרוּ
אֶת מַטַּע שׂוֹרֵק: וּבְפִיהֶם כִּי כְאִישׁוֹן חֹשֶׁךְ. יְהִי דַרְכִּי. וּבִטְחוֹנִי רֵק: אָן נוֹרָאוֹת.
יַד הַקְּנָאוֹת. וּלְשֵׁם וּלְאוֹת. יָם הֶחֱרַבְתָּ: ובכן קח נא. לָמָּה תִישַׁן. וּבְנֵי דִישָׁן. וְנִינֵי
יָקְשָׁן. רָדוּ רָדֹה: נַפְשִׁי נָקְטָה. מֵעוֹל וּמוֹטָה. כִּי בִי נָטָה. אֶל אֵל יָדוֹ: בֶּאֱמוֹר
אוֹיְבִי. אַךְ אֲנִי נָבִיא. וְרוּחַ אֵל בִּי. וּדְבַר סוֹדוֹ: וּבֶן הָאָמָה. קָם עַל בָּמָה. וּבְיַד
רָמָה. הֵבִיא עֵדוֹ: וְיָהּ אֵל מְקַנֵּא. כַּאֲשֶׁר שָׂנֵא. כִּי שָׁם יַעֲנֶה. עָלָיו אֵידוֹ. לָאוּ
יִלְאוּ. מְתִים כִּי יִגְעוּ. וְעֵינָיו יִרְאוּ. עֲדֵי כִידוֹ: וּבוֹשָׁה עֵדָה. הִיא לֹא עֵדָה. עַל
רִיק כַּבְּדָה. מִלֵּב בַּדּוֹ: וְאֶת הָאַהֲבָה. עוֹרְרָה. כִּי בָא מוֹעֵד וְצָבָא. אֲשֶׁר קָצַבְתָּ:
וּבְכֵן קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ: וקרבתנו וכו׳

יוצר לשבת ראשון של חנוכה

מיוסד פ״ס א״ב כפול תשרק. שם המחבר יוסף בר שלמה:

אוֹדְךָ כִּי אָנַפְתָּ בִּי וַתָּשֹׁב. אָזְנְךָ הִטִּיתָ שַׁוְעִי לִקְשֹׁב. אֲוַיְּבָתִי כְּקַשׁ בְּעַלְעֶלֶת
לִנְשֹׁב: אָבִינָה וְאֶזְכְּרָה יְמֵי קֶדֶם. אֲשֶׁר קְרָאוּנִי בְּנִכְתָּם אֹדֶם. אוֹדוֹתָם
אַגִּידָה וְלֹא אֶרְדֶּם: אָשִׂיחָה צָרוֹת וְנִקְמַת אַנְטִיוֹכָס. אִבַּד חֲסִידָיו וּמְשִׁיחַי נָכַס.
אֱוִילֵי עַמִּי כְּהִקְרִיצוּנִי לְהַרְכֵּס: יַעַן וְעַד סוּסֵי פְלָדוֹת. בָּמוֹ רֹכְבִים שְׁנוּסֵי לַפִּידוֹת.
מוֹפֵת הַרְאֹת בְּעִיר נִכְבָּדוֹת. קָדוֹשׁ: בָּאוּ אָכֵן פְּרִיצִים לְלַשֵּׁן. בָּחֲרֵי אַף הַמֶּלֶךְ
לְעַשֵּׁן. בְּעַד לְהַכְרִית שְׁרוּצֵי גוֹשֶׁן: בָּעֲרָה חֲמָתוֹ וַיֵּתֵא בְּפֶתַע. בִּלָּה בְשָׂרִי
וְחַיָּתִי שִׁסַּע. בַּיְּעָרִים חֻבֵּאתִי כַּבְּהֵמוֹת לְהִתַּע. בְּכַלֹּתוֹ לְהַשְׁמִיד עַם וּלְרַפֵּס.
בְּאֵר לְשַׂר צְבָאוֹ פְּלִיפּוּס. בְּרִית לְהַעֲבִירִי וּפְסָלוֹ לִתְפּוֹס: גָּזַר מִי בַּחֲזִיר יְפַגֵּל. גַּם
מוֹשֵׁךְ עָרְלָה מְלֻעָגֵל. גְּוִיָּתוֹ לְהַשְׁאִיר וְהַמְּמָאֵן מְלֻסָּגֵל: גֹּאֲלוּ בְּפַת בַּגּוֹ וּבֶאֱלִיל
חַיָּה. גָּבְרוּ בְּתֻמָּם שָׁת לִשְׁאִיָּה. גָּדַע וְכִלָּה נִצְרֵי תוּשִׁיָּה: גְּבִירוֹת שְׁתַּיִם בְּנֵיהֶם
מָלוּ. גַּלַּל כֵּן בְּשָׁדֵיהֶן נִתְלוּ. גּוּרִים וְאִמּוֹתָם מִמִּגְדָּל הִפִּילוּ: דָּמוּ לְטַנֵּף בְּזִבְחֵיהֶם
אֶלְעָזָר. דָּתוֹ שָׁמַר וְעֹז נֶאֱזָר. דָּת וַיָּבֶז דִּבְרֵי הָאַכְזָר: דֹּבֵב דָּאַבְתִּי עַל נַפְשֶׁךָ.
דָּרוֹשׁ אֶדְרֹשׁ מִבְּשַׂר קָדְשֶׁךָ. דּוֹם כְּמוֹ הֶאֱמַנְתִּי וְאֶנְטְשֶׁךָ: דֵּכֵּף בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה
אָנֹכִי. דָּחוּל אֱלֹהַי בְּמִרְמָה תַּמְלִיכִי. דִּבַּרְךָ כַּלֵּה וְנֶחָתִים מִתְהַפְּכִי: הֲלָזֶה יֹאחַז

צדיק נדרכו. הבחור יוסף אמץ ברכו. הישיש בשורו גהרת בערכו: העל אלה
לא תפקוד. הצפיר והשעיר בהרונך ליקוד. הראש והרגל הזקן והקדקוד: הבט
וזכור את כל התלאה. ההשיגה עדת צולעה ונהלאה. הלעולמים תזנח בררבת
חלאה: ואביעה עוד מקרה שבעה ותיקים. אחים תמימי דעה. וקלם באש
בשוא נתעה: ועל לא אכלו מזבחו. וידבקו בעשה תבל בכוחו. ושספם נבל
באכזריות רוחו: ומחבת נחשת באור רתח. ויפשח הראשון נתח נתח. ועור
ראשו חשף בתותח: זמם להרוג ששת אחיו. זד יהיר בעברת טוחיו. זבחם
ככבש אלוף בחוחיו: זמם אפתה השביעי קטנם. זהב אעשירך אליו נם.
זמנתיך לי למשנה קונם. זרז העלם הטוב לבחר. זעק הרגני נא למה תאחר.
זנחתי להשתחוות לאל אחר: חם ויחר מושל רשע. חזק מכותיו בלי פשע.
חסן הילד ולסובלם שועשע: הזתה הורתם משפטי בניה. חמטה נפשה על
גניה. חלפה ותשב רוחה לקוניה: חמסי אם גבר מלעבור. חסידים אלו
והריגתם זכור. חנון כרויי בלתך וכור: טפש עוד מדון מגרה. טפטופי אשר
לא ימרה. טימוסי יוני ההי יקרא: טכס זוכר שמו יהודי. טבוח וקרוץ כמו גדי.
טריה ובקרת להכביד בשלדי: טהר טבילות מקוה החדיל. טסו קדושים
מנשיהם להבדיל. טרחם סקרת נס להגדיל: יחיד ונשא שוכן שמים. ימן
לכלם מקואות מים. יען חסידיו מיחדיו פעמים: יוסיף ידו לתעב המון. ידידות
בית לאיש כזמון. ישכבנה אז תחלה ההגמון: יתד זאת נתקעה לגרש. ירחים
ארבעים וארבעה חדש. יהודה הסיע כהן הקדש: כנתמלא ספק ושדי חתן.
כנס לחשמנאי בת יוחנן. כנסום לחפה במשתה להתרונן: כל עדיה פרחה
הכלה. כוס מזגה לקרואי הלולה. כבשו פניהם מהביט צלה: כבר שצף האח
לעמה. כבירים קרואים פה להנעימה. כנגדם איך עמדת כקדשה ערומה:
למו השיבה נאת יפיפיה. לי איך תיסרוני ברמיה. לערל וטמא תשגילוני
הלילה עריה: לבשה רוח אז יהודה. לבו מלאו גבורה ועגודה. לחש ויקנא
קנאה כבדה: לקט הדס ומיני בשמים. להכין כמו בגיל והנומים. להתעות
עול חקו משלימים: מרחוק כשקפם מזמרים ומהננים. מלל אלה השרים
והמנהיגים. מעתה יכנסו בנמוסי ערוגים: משרתיו ומחנהו חוצה הניס.
מתתיהו ואחיו פנימה הכנים. מכבי יהודה גבורה השנים: מואסת כל צץ
הדקיר המזנה. מעבו לנמרים רדף המחנה. מהצם וכלם ויגד לאלפרנה: נסע
ויאסף המונו להקמיל. נח קרוב מציון מיל. נע לבבי כיער וכרמיל: נדבו
העם לשוב למחוללם. נאנחים בצום ובבכי כלם. נחמדים מפז הגו בפלפולם:
נבא למלך הגמונו אביור. נדיב יועץ חכם ואפפיור. נצרו חקם ויציתוך כביור:
סוטן כהאזין עליו הגעיר. סח להוקיע כבודו להבעיר. סמוך מבא שער העיר:
סחף למחר הקריה כאנחיל. סיפי בראש זה יתחיל. סנגרון משנאי תמור
השחיל: סכבתני בקילה היא יהודית. סודה ברוך וטעמה עידית. סותרה
לעמה

לעמה וליון לפידית: עיד וישביה בכשר בחזותה. עלתה ותולך עמה שפחתה.
על יי השליכה יהבתה: עמדה בראש מחנות האויב. עליצותיו להפג ותנלותיו
לריב. על ראשו גמולו להיב: עדי יפיה הגידו למלך. עלמה שאין כמוה
בפלך. ערבה עליו ולהביאה הלך: פן מה דרכך השמיעני. פצתה ממשפחת
נביאים אני. פותרים עליך מלכי וקציני: פתע פתאום בבוא מחר. פגוניך יתצו
העיר כפתר. פסעתי לבשרך לבל תאחר: פורה תדרוך כמו חמודך. פקוד
וזכור את אמתך. פרחי משפחתי ישרתוך בביתך. צפצף כל שאלתך אמלא.
צביוני אם תעשי מלבבה. צאצאי בית אביך אעלה: צותה לו אינני טהורה צר
להעביר קול וגזרה. צירו מהגיע בעלמה המטהרה: צהל כסוס מזין ומכרכר.
צבאיו במשתה שמנים השכר. צוארו לצוד שתה וישכר: קפחתו אז שנת
תרדמה. קרואיו נמו הנערה לפומה. קדקדו השכיב וכישן נרדמה: קמו חיש
ופנו לדרכם. קלו רגל מעל מלכם. קדמו וירצו לאהלי סכם: קרואה יראת יי
ומשכלת. קצצה גלגלתו כראש שבלת. קחתו והביאתו להטיב תוחלת:
ראוהו ולא האמינו לה. רצו לאיש אשר בקצפו תלה. רחש הוא ראשו באלה.
רמש ההוא גדלו שמחות. רחקו וינסו יגון ואנחות. רודף ומתנקם כהרף למחות:
רקדו וחדו כל הלילה. רגן הנעימו לנורא עלילה. רחפם ופקדם בפסוח וחמלה:
שחר כהקרין והבקר אור. שאגו בקול חזק ונאור. שמע ישראל יי לבאור:
שודדים כשמעם המולת ההמון. שקדו להקיץ המלך ולכמון. שזפוהו מת
משכב בארמון: שאונם נכנע ותברח רוחם. שחחו וחגרו בפחד אבחם. שוביהם
רדפום והכום לפקחם: תמום והרגום תלי תלים. תודות והלל סימו סגולים.
תקף הנס קבעו משכילים: תממו הלל לגמור שמונה. תכן נרות להעלות
ברננה. תמיד בכל שנה ושנה: תאמו היום שבת (ראש חודש) וחנכה. תפאר
מעננם מענגה ורבה. תעידך נצח כי לך המלוכה: יחידך וידידך סלה
פקדוך. כל נדמית שגבוך לבדך. משבי הדרים והכל יודוך קדוש: הכל יודוך וכו'

אופן — ע"פ א"ב

כבודו אור יזריח במקדש קדש. גיה נרות נחזה דולקים בקדש. השב
כהנים למחלקותם וישרתוך בקדש. זרויך יקבצו חזות חנכת מקדש
קדש. טכס מצות נרות שבעה יערכו בקדש. כהנים קדשים לבושי בגדי
קדש. מנורת זהב כלה נרותיה שבעה בקדש. שרד מכרבלים עת תשיב
בקדש. פאר מגבעות ציץ נזר הקדש. קרב לתבואת ראשית קדש. שובה
ברחמים לעיר הקדש. תתפאר ותתקדש בפי שרפי קדש: והחיות וכו'

מאורה — כב המחבר שלמה:

שני זיתים נכרתים. בגן נעול יצהירו: לראש קהתים ואפרתים. שתי עטרות
יכתירו: מול מנורה הטהורה. כמו נרות יזהירו: הן במחנה אל מול פני
המנורה יאירו: לבן אפרת ציץ נברת. אשר היה כציץ טבל: לבן המשח

אֲשֶׁר הֻשַׁח. כְּמוֹ אֳנִיָּה בְּלִי חוֹבֵל: זְכוֹר מַרְאֶה אֲשֶׁר רָאָה. זְכַרְיָהוּ בְּעִיר בָּבֶל: כְּמוֹ זְכַרְתָּם וְהוֹשַׁעְתָּם. אֲנִי עַל יַד זְרֻבָּבֶל: זְכוֹר זַרְעָם לְהוֹשִׁיעָם. וְגַם תִּקְרָא שְׁנַת יוֹבֵל: וְשִׂים אוֹתָם מְקוֹם אֲבוֹתָם. הֱיוֹת מוֹשְׁלִים בְּתֵבֵל: וּמֵעַל יַד אִישׁ צַיָּד. טַבַּעְתָּם יָסִירוּ: הן במחנה מַמְלָכָה כְּמֻשְׁבָה. לְעִיר צִיּוֹן תְּשִׁיבֶנָּה. וּבַת כְּבוּדָה בְּרוֹב עֲבוֹדָה. לְבֵית אִמָּהּ תְּבִיאֶנָּה: וְהַצְּפִירָה וְהַגְּבִירָה. בְּרֹאשׁ דָּוִד תְּקִימֶנָּה: וּמִצְנֶפֶת מְעֻטֶּפֶת. בְּרֹאשׁ אַהֲרֹן תְּשִׂימֶנָּה: וְהַתָּמִיד אֲנִי תַּעֲמִיד. וְהַמִּנְחָה תְּרִימֶנָּה: וְהַמֶּרְקָח אֲשֶׁר לָקַח. וְלֹא רְאִיתִיו עַד הֵנָּה: וְהַנֵּרוֹת בִּמְנוֹרוֹת. בְּנֵי אַהֲרֹן יַבְעִירוּ: הן במחנה הַנְּבִאָה וְהַצְמֵאָה. אֲשֶׁר תָּמִיד לְךָ תְּיַלִּיל: סְמוּךְ יָדָהּ בְּבֶן דּוֹדָהּ. הַנִּקְרָא שְׁמוֹ הַכְלִיל: וְהַכְנִיסֵם לְגַן בְּשֵׂם. וְהַפָּתֵם בְּתוֹךְ תַּכְלִיל: וְתוֹלִיכֵם וְתַמְלִיכֵם. בְּהַר צִיּוֹן וְהַגָּלִיל: וְחֹק יָשָׁר אֲנִי יוֹשֵׁר. עֲלֵי גֶבֶל וְגַם חָלִיל: וְעַם אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ. וְעוֹזְבֵי חָזוֹן שֶׁקֶר שָׁוְא וֶאֱלִיל: וְאוֹם פְּרוּכִים יִהְיוּ בְּרוּכִים. וְכָל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּ: הֵן בַּמַּחֲנֶה אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ: אור חדש וכו׳

זולת ע״ס א״ב שם המחבר שלמה הקטן ברבי יהודה חזק:

אֵין צוּר חָלֶף. תַּבְנִית כֹּל גּוֹלֵף: לְכוֹשֵׁל הַיּוֹל חוֹלֵף. לְמַכְשֵׁל חַיַּת שׁוֹלֵף: בְּעַר שָׁקַד לְסַכֵּף. עִם דַּת אָלֶף: מְעַט פִּרְחֵי תְּלֶף. גֶּבֶר מֵרוֹב אֶלֶף: גְּמוֹצֵי שִׁיחוֹת כַּר. שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה קַרְקַר: רְאוֹת בְּרֵכוֹת סָקַר. בְּעִנּוּי נֶפֶשׁ נֶקֶר: דִּבֵּר שֵׁם יָקָר. כָּל הַמַּזְכִּיר יְדֻקַּר: וְאָז לְרוֹב הֶפְקֵר. מְרוֹד כְּפוּר בְּעִקָּר: הָעֵרִים סוֹד בְּלִיַּעַל. לְהוֹגֵי חֵן יַעַל: סְמוּךְ סַף בַּעַל. חַיְּמוּ הַמְּהֵר וְהַרְעֵל: וְעוֹד הוֹסִיף מַעַל. לָאֵל מוֹדֵד שֹׁעַל: בִּטֵּל עוֹד מֵהַעַל. קָרְבַּן תָּמִיד מוֹעַל: וְרֶבַע קֹדֶשׁ הַחֲרֵץ. חָכְמוּ קַהֵי מֶרֶץ: גְּזוֹר אֶצְבַּע קֶרֶץ. כּוֹתֵב כְּתֻבַּת פֶּרֶץ: חִבּוּל טֻמְאַת שֶׁרֶץ. גַּם נָעוּל הַשֶּׁרֶץ: שִׁתּוּק אִסּוּף הַפֶּרֶץ. זָמָה סִפֵּק אֶרֶץ. טָסוּ חַרְגּוֹלֵי יֶלֶק. זְמוֹרֵי הַבֹּקֵק וְהַבֹּלֶק: כְּנֵץ עַל צִפּוֹר דּוֹלֵק. גּוֹזָלֵי בֶּתֶר וְהַמֹּלֶק: יָקְדוּ כְּהַבְהֲבֵי עֶלֶק. תְּרַחֵר רִיב וְחֵלֶק: עִקּוּר מַתַּן חֵלֶק. חַג וּמְנוֹרָה דּוֹלֵק: כְּנוּיִם שְׁפַנֵּי סֶלַע. הוֹמְרוּ תְּמִינֵי בֶלַע: לְבָאֵי שֵׁן וּמְתַלַּע. תְּבוּאַת קֹדֶשׁ יָלַע: לְאֵיד הֵכִינוּ צֶלַע. נְטוּשׁ מַדְנֵי גָּלַע: בְּשַׂר קֹדֶשׁ קָלַע. מֵעִם מְשׁוֹל תּוֹלָע: מִדַּת חָמָס גְּמָלוֹ. כֵּן גְּמוּל הִגְמָלוֹ: כְּסוֹף יְאוֹר קָמֵלוּ. בְּרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת נִמָּלוּ: נִסְיוֹן רָעוֹת נִכְלוּ. כָּל יוּכְלוּ סִכְּלוּ: כְּקַשׁ יָבֵשׁ אֻכָּלוּ. כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ: סוֹד שֵׁם לְחַלֵּל. תְּמוּר רֶשַׁע מִתְחוֹלֵל: לְיוֹם הָפַךְ לֵיל. בְּכֵן יִגְמַר הַלֵּל: עֹז בְּבֵן יִתְמַלֵּל. מִפִּי יוֹנֵק וְעוֹלֵל: לְמַשְׁבִּית צַר וּמִתְעוֹלֵל. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל: פִּלְגוּ לְשִׁבְעָה חֲלוּצִים. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנָה מְלִיצִים: נֶגֶד שְׁקוּדַת נִיצִים. וּתְקוּפַת שְׁנַת קֵיצִים: צָעֲרוּ כְּעַקְרַבֵּי עֲקָצִים. וְצֹעֲרוּ כִּנְמָלֵי שְׁקָצִים: לְהָטוּ כַּעֲצֵי קְצָצִים. דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים: קְהָלִים נוֹסְדוּ מַדְנַי. בִּשְׁנַיִם עָשָׂר עִדָּנַי: רָב רִיבָם יְיָ. עַל חוֹשְׁבֵי סוֹמְנַי: שְׁפוֹט בֵּן דִּינַי. אֵין עוֹד זוּלָתְךָ אֲדֹנָי: תְּאַבֵּד כֵּן זְדוֹנַי. כָּל אֹיְבֶיךָ יְיָ: שְׁמוֹר לְפִי מִדִּים. הַט הַקְשֵׁב קוֹבְלִים: טְרוֹד נוֹף בְּהוֹלִים. יָחִיל רוֹזְנֵי בְעָלִים: יְצִיאַת יוֹם הִלּוּלִים. וְקָבַע דִּין הוֹלְלִים: חֲזוֹת קְרוֹא בִּמְהַלְלִים. מִי כָמוֹךָ בָּאֵלִים: עזרת וכו׳

אודך

פ"ס א"ב כפול שם המחבר מנחם ברבי מכיר חזק :

אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי חִיִּיתָנִי וְלֹא כִלִּיתָנִי. אוֹיְבַי לֹא שִׂמַּחְתָּ עָלָי. וּמִשְּׁאוֹל
הֶעֱלִיתָנִי. אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי: בְּנֻתָּ מֵרָחוֹק לָחוֹק דָּבָר מְכֻוָּן. בְּטֶרֶם
תָּבֹאנָה חֲדָשׁוֹת אָמַרְתָּ כֵּן. וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל בָּנַיִךְ יָוָן. גְּאַלְתָּנִי מֵרֹאשׁ
מֵחֹמֶר וְלִבְנַת פִּיבֶּסֶת וָאָוֶן. גַּם כִּי מִיָּוֵן מְצוּלָה פּוֹעֲלֵי אָוֶן. מִבּוֹר שָׁאוֹן וּמִטִּיט
הַיָּוֵן: מְנוֹרָה וְחַג חֹק וְשֵׁם מָנְעוּ לִשְׁמוֹר. נְתָנַנִי חֵלֶק שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה הַלֵּל
לִגְמוֹר. לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר. קָדוֹשׁ: דִּבְרַת מַלְכוּת שְׁלִישִׁית חִלֵּם
חֲמוּדוֹת בְּפֵרוּשִׁים. דְּמוּת נָמֵר אַרְבַּע כְּנָפַיִם לְהַרְשִׁים. וַיַּרְאֵנִי יְיָ אַרְבָּעָה
רָאשִׁים: הָרְאָה שֵׁנִית צָפִיר גָּדַל וְעָצַם לְהִתְאַיְּמָה. הַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה וְרוּחוֹת אַרְבַּע
תַּחְתֶּיהָ לְקוֹמָה. צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה: וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת בְּמִשׁוֹל בַּעֲלֵי
מְדָנַי. וַיְצַוּוּ חָקוֹק בְּקֶרֶן הַשּׁוֹר וּבִבְרִיתִי אַפְּדְנַי. אֵין לָכֶם חֵלֶק בַּיְיָ: זָד מֶלֶךְ עַז
מְשַׁשֵּׁךְ וְשֵׁשַׁךְ. זֵהֵר לְמִשְׁנֵהוּ גְזֵרוֹתָיו עַל עַמִּי מָשַׁךְ. וַיְכַס אֶת עֵין כָּל הָאָרֶץ
וַתֶּחְשַׁךְ: חֹדֶשׁ וְשַׁבַּת חָשַׁב לְהָפֵר חוֹטֵא וְאָשֵׁם. חַק וַיַּעֲבֵר קוֹל וְגַם בַּמִּכְתָּב
רָשַׁם. וְאָמַר הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם: טַכְסִיסֵי חֻפָּה וּבְרִית נוֹעֵד יַהַרְגוּ קוֹסְטַגֵר.
טְהוֹרִים נוֹסְדוּ בְּהִתְאַסֵּף עַם בְּשִׁנּוּס לְהִסְתַּגֵּר. קוֹל רֵחַיִם וְאוֹר נֵר: יָעֲצוּ לְבַטֵּל
טְבִילַת עַם בָּזוּי וּמְשִׁסָּה. יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת נְבָלָה אֲרֻשָׂה טֶרֶם תִּנָּשֵׂא. לִשְׁכַּב אֶת
בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה: כִּנֵּס אֶלְעָזָר חַנָּה בַּת סְגָנִים וְחוֹרִים. כִּנֵּס אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם לְמִשְׁתֶּה שְׁמָנִים מְבֻחָרִים. כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַבַּחוּרִים: לְוִיַּת חֵן לְעֵינֵי הַקְּרוּאִים
רֹאשׁ פָּרְעָה. לַיְּנָה מְסִבָּה בְּדִמְעָה עַל אֹדוֹת הָרָעָה. וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
עָלֶיהָ קָרָעָה: מִכָּל יְהוּדָה אָחִיהָ חַנָּה לָמָּה תִבְכִּי. מַה לָּךְ אֵיפֹה כְּשְׁבוּרָה
תִּשְׁתּוֹחֲחִי וְתִשְׁתַּפְּכִי. וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת רוּחַ אָנֹכִי: נָבָל פֶּן יִתְעוֹלֵל
כִּי בְּיוֹם חֻפָּתִי. נִמְצֵאתִי מְחַלֶּלֶת אֶת אָבִי וּמֹצֵאת לִשְׂרֵפָתִי. וְאָנֹכִי אָנָה אוֹלִיךְ
אֶת חֶרְפָּתִי: שִׂיחַת מָרַת נֶפֶשׁ בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים וּזְעָקָה. שָׂם אָחִיהָ לְלִבּוֹ וַיֶּחֱרַד
חֲרָדָה מְעֻקָּה. וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה: עֵצָה הָבוּ לָכֶם בְּקִנְאַת עֹשֵׂה נוֹרָאִים.
עָמְדוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מָגֵן חֵטְא יְרֵאִים. וַיֶּחֶרְדוּ וַיָּקוּמוּ כָּל הַקְּרוּאִים: פָּצוּ חַזֵּק
וְנִתְחַזֵּק בְּעַד עֲדָתֵנוּ. פֶּן תִּתְחַלַּלְנָה בְּנוֹתֵינוּ וְיִתְעָרְבוּ בָנוּ מַשְׁחִיתֵנוּ. וַיֹּאמְרוּ
הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחוֹתֵנוּ: צָבְאוּ פֶּתַח אַרְמוֹן הֶגְמוֹן מְעֻדָּן נָבָל וְכֵלָי. צָהַל
לִקְרָאתָם וְאָמַר בֹּאוּ לִבְרָכָה אֵלָי. וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי: קָפְצוּ יְהוּדָה
וְאֶחָיו בְּמִרְמָה כְּבָאִים לְחִתּוּנוֹ. קָרַב וְלָקַח אֲשֵׁרָה הָעוֹמֶדֶת לְפָנָיו לְשִׂטְנוֹ.
וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ: רֹאשׁוֹ כָּרַת אֶלְעָזָר וַיַּשְׁלֵךְ חוּצָה לִנְדּוֹף. רָאוּ עֲבָדָיו כִּי מֵת
אֲדֹנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ לַהֲדוֹף. וַיִּקַּח אֶת אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף: שְׁדָדוּם וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם וּמַחֲנֵיהֶם
הֶחֱרִידוּ וְהִרְגִּיזוּ. שָׁלְטוּ הַיְּהוּדִים בְּשׂוֹנְאֵיהֶם אֲשֶׁר אֹתָם בָּזְזוּ. בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים
וַיָּבֹזּוּ: תָּקַף הַמֶּלֶךְ וְרָכַב פִּילוֹ הַטּוֹב וְהַמֻּבְחוֹר. תְּשׁוּעַת חֵץ בָּא בִּשְׂרִירָיו וַיִּקּוֹב
חוֹר. וַיִּפּוֹל רוֹכְבוֹ אָחוֹר: מֻכֶּה וְנִשְׁבַּר עֲצָמוֹת בָּרַח וַיֵּצֵא יָצֹא. מָרְדוּ עֲבָדָיו
וּלְאַפַּרְכוֹס הֲנִיסוּהוּ רָצֹא. וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים אֶל אַרְצוֹ: נִלְחָמִים בְּאַנְטוֹכְיָא עִיר

גדולה

גְּדוֹלָה בְּעַם וְהוֹדִים. נִצְּחוּ בָנִים יוֹצְאִים לַצָּבָא בְּקָשְׁרוּ כְּמֵהִים. וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְיָ אֱלֹהִים: הוֹלַת יוֹשֶׁבֶת יָחַד תְּקוּעָה לְהַצְעִיר וּלְהַסְעִיר. חָרְבָה עֶקְרוֹן תֵּעָקֵר קִסְרֵי בַּת שֵׂעִיר. עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר: מֵאָז כִּבְשׁוּהָ קְצִינֵי בְּשֵׁם יְיָ נִסִּי. מְסִבַּת שֵׁם נִקְרֵאת אֲחוּדַת מִגְדַּל נָשִׂיא. וְהָיָה כְּאַלּוּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי: בְּהִכָּבֵד צוֹר וְצִידוֹן וְעָרֵי דִירָתָם. בְּרַבִּים יוֹשְׁבִים לִפְנֵי יְיָ יִלְמְדוּ תוֹרָתָם. בַּחֲצֵרֵיהֶם וּבְטִירוֹתָם: רוֹזְנִים עָשׂוּ בְּשׂוֹנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם כְּמִשְׁפַּט אֲדוֹנִים. רָדוּ בְּנוֹגְשֵׂיהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנוּ מְדִינִים וּמְדָנִים: וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדוֹדָנִים: בַּעֲבוּר נִמְכְּרוּ יוֹנִים לְיוֹנִים שָׁנִים מֵאָה וּשְׁמוֹנִים. בְּרַצֵּי כֶסֶף לְהִתְרַפֵּס יֶאֱתָיוּ הַשְּׁמַנִּים לְחַשְׁמוֹנִים. נָתְנוּ לְאוֹצַר הַמֶּלֶךְ זָהָב דַּרְכְּמוֹנִים: יְדִידוּת מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ הַמְּבֻכָּר. יָשְׁבוּ מֵאָה וְשָׁלֹשׁ וְלָמוֹ שָׁלְחוּ כָּר. מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר: מֵחֲמִשִּׁים חָלְצוּ חֲמִשִּׁים עַד חַג שָׁלֵו. מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה בָּאוּ בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בְּכִסְלֵו. וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב: כָּל אַבְנֵי מִזְבֵּחַ אֲשֶׁר שִׁקְּצוּ יְוָנִים. כִּנְּסוּם וּגְנָזוּם בִּמְזְרָחִית צְפוֹנִית לְשִׁכַּת תְּוָנִים. וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל תַּחַת הָאֲבָנִים: יַחַד לְוִיִּם נֶאֶסְפוּ לָשִׁיר וּלְשַׁבֵּחַ. יְשָׁרִים מְשָׁרְתִים בָּאוּ לְהַקְרִיב וּלְזַבֵּחַ. אֶת קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ: רְצוּי הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו מוֹחֵץ קָמָיו בְּכִלָּיוֹן. רָצָה בְּפֹעַל מִלְאוּ יָדָיו כְּדַת גִּלָּיוֹן. לֶחֶם וָיַיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן: חֵיל פָּרִיצִים בְּבֹא לְחַלֵּל בֵּית הַיַּעַר: חֵל סוֹרֵג הָיָה גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה בְּמִשְׁעָר. פָּרְצוּ וַיַּעַבְרוּ שַׁעַר: יְדִידִים כְּחִזְקוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בִּדְקָן לְגָדֵשׁ. יַעַן כֵּן תִּקְּנוּ לְמִסְפָּרָם הִשְׁתַּחֲוָיוֹת לְחַדֵּשׁ. וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ: הָאוֹיֵב וְכָל חֵילוֹ עֵת מָחוּ נִמְחָה. הָרָצִים יָצְאוּ לְבַשֵּׂר בִּגְבוּלִים יְשׁוּעָה צָמְחָה: לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלַיִם לַעֲשׂוֹת חֲנֻכָּה בְּשִׂמְחָה: חִנְּכוּ וְכִבְּדוּ אֶת הַהֵיכָל לְהַעֲלוֹת נֵרוֹת בְּאֹמֶן. דִּפְּשׂוּ וּמָצְאוּ בְּשִׁיתִין פַּךְ שֵׁשׁ נִסְמָן בְּטָמֵן. כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן: זָהֳרוּ מָצָא בְּנֵס לְיָמִים שְׁמוֹנָה לְשִׁקְדוֹנֵי. קָבְעוּ לָכֵן הַיָּמִים הָאֵלֶּה לְדוֹרוֹת עִדָּנֵי. לְהַזְכִּיר גְּבוּרוֹת וּלְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לַיְיָ: מְכַהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק בַּהֲצִיתְךָ שָׁמִיר וָשַׁיִת. נִצַּחְתָּ חֲסִידֶיךָ וִירַנְּנוּ בְּהַדְלִיקָם שֶׁמֶן זַיִת. מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבָּיִת.

קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'

אופן תמוס שמו כרס"ת אברהם:

אָמְצוֹ בְּתוֹפֶף. בִּשְׂפָתַיִם יְעוֹפֵף. רֹאשׁוֹ כּוֹפֵף. וְתָאֳרוֹ חוֹפֵף. אוֹמֵר בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: בְּחַיּוֹת כִּסֵּא. נִשָּׂא מִנַּשֵּׂא. וְהוּא נוֹשֵׂא. מַשְׂאוֹת כִּסֵּא. יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: רוֹחֵשׁ חַשְׁמַל. אֲשֶׁר חָשׁ וּמַל. שִׁבְחוֹ לְמַל. וּמֵעֻצּוּמוֹ יְאֻמַּל. אוֹמֵר בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: הֲמוֹן גְּדוּדִים. סְבִיבָיו מִתְגּוֹדְדִים. תְּהִלָּתוֹ מַגִּידִים. וּקְדֻשָּׁתוֹ מְיַחֲדִים. יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: מַחֲנוֹת צָבָא. לְיוֹשֵׁב מֶרְכָּבָה. מְשׁוֹרְרִים בְּאַהֲבָה. שִׁיר עֲרֵבָה. אוֹמֵר בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: והחיות וכו'

ע"פ א"ב שס"מ אפרים בר יצחק :

אֲשֶׁר יָצַר . אוֹר וָצַר . וְנֵר עוֹרְכִים . לְךָ לְפָנָי : בְּנֵי יִצְהָר . לְךָ צֹהַר . הֲלֹא מִמְּךָ מְאוֹר עֵינָי : גְּבוּל שֶׁמֶשׁ . לְךָ יְשַׁמֵּשׁ . וּמַה יָּפוּ לְךָ שְׁמָנָי : דְּבָרְךָ אוֹר . וּמַה מָּאוֹר . אֲשֶׁר עָרְכוּ לְךָ כֹהֲנָי : הֲלֹא תְהַלֵּךְ . בְּנֵי מֶלֶךְ . בְּעַמּוּד אֵשׁ לְפָנָי : וּמִי יָאִיר . לְךָ מֵאִיר . וְאַתָּה נֵרִי יְיָ : זְבוּל מִקְדָּשׁ . אֲשֶׁר יְחֻדָּשׁ . וּמִמֶּנּוּ אוֹר יְקָרוֹת : חֲזוֹת אֶשְׁנָב . וְחַלּוֹנָיו . שְׁקוּפִים פְּנֵי הַמְּאוֹרוֹת : טָהוֹר טֹהַר . וְהַזֹּהַר . לְךָ בַּחֲשֵׁכָה אוֹרוֹת : יְקַר חַסְדְּךָ . לְאִישׁ חֲסִידְךָ . בְּלָאוֹתָיו לְךָ מְאִירוֹת : בְּאַהֲבָתְךָ . וְחִבָּתְךָ . תְּצַוֶּה לַעֲרוֹךְ נֵרוֹת : לְךָ אָיוֹם . בְּאִישׁוֹן יוֹם . שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְיָ . ומי יאיר : מְלוֹן שַׁדַּי . בֵּין שָׁדַי . וְהָיָה לְעֵד נֵר מַעֲרָב : נָוַת בַּיִת . כְּאוֹר זַיִת . לְנֵר אֱלֹהִים מֶלֶךְ רָב : סְפוֹת חֵלֶק . בְּנֵר דּוֹלֵק . וְלֹא יִכְבֶּה כְּכָל חֲבֵרָיו : עֲרִיכָתוֹ . כְּמִדָּתוֹ . חֲצִי רֹבַע בִּמְשׂוּרָיו : פְּנוֹת עֶרֶב . הֲלֹא יְקָרֵב . לְהַדְלִיק בּוֹ בְּכָל עֲבָרָיו : צְבָאוֹתָיו . וְנִפְלְאוֹתָיו . לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ . ומי יאיר : קָנֶה מִקְשָׁה . פְּנֵי שִׁשָּׁה . לְמוּל פּוֹנֶה לְמַעֲרָבוֹ : רִאשׁוֹן הוּא . בְּאוֹרֵהוּ . וְאַחֲרוֹן הוּא בַּהֲטִיבוֹ : שְׁבִיעִי עֵד . בְּבֵית מוֹעֵד . לְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ : תְּהִלָּה לַכֹּל . וְלֹא יָכוֹל . מְאוֹר נֹגַהּ בְּשַׁלְהֲבוֹ : אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ . לְפִי עֶרְכּוֹ . לְהַעֲלוֹת נֵר בְּלַהֲבוֹ : פְּלָאֹתָיו . וְעֵדוֹתָיו . לְבֵן נִבְחַר לוֹ בְּטוּבוֹ : רְצוֹן שׁוֹכֵן . כְּבֵן סוֹכֵן . אֲשֶׁר אָבִיו לֹא עֲצָבוֹ : יְדִיד מְשַׁעֲשֵׁעַ . בְּךָ נוֹשָׁע . כְּיוֹנֵק וְאָבִיו אֲהֵבוֹ : מְשׁוֹךְ אֵלָיו חַסְדְּךָ . נְסָה עָלָיו . בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְיָ . ומי יאיר : בְּנֵה אֲרִיאֵל . וְחִישׁ גּוֹאֵל . שְׁלַח אֵלַי מִמְּךָ פְּדוּת : רְצֵה וְהַיְצֵא . לְעַמְּךָ פְּצֵה . פְּדֵהוּ מִן יְדֵי עֲבָדוּת : רְבוֹת הַסְדּוֹ . לְבֵן יְדִידוֹ . לְנַהֲגֵהוּ מִכְּבֵדוּת : יְהַלְּצֵהוּ . וִיפַצֵּהוּ . יְרִיצֵהוּ מִבּוֹר וְדוּת : יָצוּ אוֹרוֹ . לְבֵן בְּכוֹרוֹ . חֲבוּשׁ מְזוֹרוֹ . בְּכָל מְרָדוּת : חֲסָדִים גְּמוֹל . כְּמוֹ מִתְּמוֹל . בְּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְדִידוֹת : קְנֵי מְנוֹרָה . אֲשֶׁר לְאוֹרָהּ . עוֹד תִּהְיֶה לִּי לְעֵדוּת : אֲנִי מְקַדֵּשׁ . לְאוֹר חָדָשׁ . וְעָלַי יִזְרַח יְיָ . ומי יאיר : אור חדש וכו' :

זולת — ע"ס א"ב מהכרו ר' מנחם ברבי מכיר :

אֵין מוֹשִׁיעַ וְגוֹאֵל . זוּלָתְךָ אֱלֹהִים אֵל . הִפְלִיא פְּלָאוֹת הָאֵל . עַל אֹדוֹת יִשְׂרָאֵל : בְּרוֹב עֲלִילוֹתָיו אֶשְׁעֶה . עוֹלֵל בְּיָוָן הָרְשָׁעָה . וְאֶל שַׁוְעָתִי שָׁעָה . וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה : גּוֹי נָבָל וְכִלַּיִם . נִשְׂתָּרְגוּ בְּכֶפֶל כִּפְלַיִם . שָׁפָן וּצְעִירַת רַגְלַיִם . צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלָיִם : דָּמוּ לְטוֹרֵף בִּנְהִימָה . שְׁקוּחַ שֵׁן בִּמְהוּמָה . וְלָהֶם סִמָּנֵי בְהֵמָה . מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה : הֶעֱמִידוּ יָוָן וְתַרְשִׁישִׁים . עַקְרַבִּים כְּשׁוֹךְ נְחָשִׁים . וְשָׁרְצוּ וּפָרְצוּ אֲשִׁישִׁים . כָּל נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים : וְהִצּוּ דִּבְרֵי רִיבוֹת . אָצוּ פֶּתַח חֲרָבוֹת . וְהִמְצִיאוּ צָרוֹת רַבּוֹת . וְהָעֲכוּ הָרָאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת : זָדוּ אַנְשֵׁי מִרְמָה . וְעָרְפוּ טְמֵאָה בְּהֵמָה . וְהֵבִיאוּ אֶת דָּמָהּ . אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה : חָשְׁבוּ לְהָנִיא תוֹרָתִי . וּלְטַמְּאוֹת אֶת טָהֳרָתִי . נָתְנוּ גְּעוֹל בִּבְרוּתִי . הֵפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי : טָפַשׁ מוֹשֵׁל מוֹקְדוֹן . בְּזָדוֹן הֶחֱזִיק כִּידוֹן . וְאָמַר מִי אָדוֹן . וַיְהִי אִישׁ מָדוֹן : יָשׁוּךְ כְּשׁוֹךְ שְׁפִיפוֹן . חֶבְלוֹ טָמַן לִסְפּוֹן . נוֹפֵף יָדוֹ לֶאֱפוֹן . הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן : כָּלוּ לָרֹם הָעִיר . לְאַבֵּד רַב

וצעיר

וצעיר. לבלע פיהו הפעיר. ויסבו את העיר: לצו ולחצו לרפסה, אמרה ישועתה אפסה. נעלה ונבקיענה לחפשה. להלחם עליה לתפשה: מונים לנוקם להעלילו. נוסדו יחד למולו. התכנו עלילות מעללו. הבה נתחכמה לו: נועצו לב למעלה. בגדל עצה ופליליה. לנאץ שמו ולחללה. השחיתו התעיבו עלילה: שפה אחת מזמתם. לרכוב פילים בבהמתם. ולסוף ברם זוהמתם. וזרמת סוסים זרמתם: ערוב וחיה לשברנו. וכוכבים ומלאך ליסרנו. לא יגרה לצערנו. כי לא יראנו: פועל כל אתות ומסות. שחק עליהם לנסות. איך נבליהם להמסות. כל אשר יזמו לעשות: צאוי רכש ואופן. מנגוע שרף ואופן. חיתם לשד ולכפן. וישב עליהם אופן: קשרם התיר לפרום. לגמלם הערים ערום. כפות שריהם במגרים. צבא המרום במרום: רצעם במחבט אשו. ופקדם נפשו בנפשו. כל אחד להאשישו. ויכו איש אישו: שודדי עם בקרבם. בכלי משחית קרבם. חצם שם בקרבם. חרבם תבא בלבם: תלשם נטשם כעוללות. נטפם קטפם כמלילות. צופה צפונות כעלילות. ולו נתכנו עלילות: מותר נסיו לספר. איה שוקל וסופר. הקוקים במגלת ספר. הנותן אמרי שפר: מופתי בת מררי. למטה ראובן הבכורי. יחוסה לשבת בארי. יהודית בת בארי: ברוכה במענה רך. כיעל בכל מערך. בידה צורר נפרך. מנשים באהל תברך: מכיכי רוח תמהו. הזותם ישע במהו. קדושנו אין כמוהו. עזרם ומגנם הוא: עזרת וכו'

גאלה לפרשת בשלח תמצא לעיל אצל יוצר לברית מילה:

מאורה לפרשת יתרו ופרשת ואתחנן

אמרות האל טהורות. מפנינים הם יקרות. בלבבות הם צרורות. בנפשות הם קשורות: ייגעו כל הדברים. מדלוק אחר שבחיו. מה קן ימים ספורים. אחרי נצח נצחיו. בשחקים מעפרים. גבהו מני אורחיו: מה לדעות החסרות. ותבונות הקצרות. לאחוז דרכי גבורות. הגבוהות והבצורות: הם לפניו כל מדבר בו. ואבד רעיונו. אך במפעליו יחבר קול וירחיב את גרונו. ובדברי שיר יגבר פיו ויאריך לשונו: הלשונות מאמירות. מעריצות ומעטירות. הנשמות מאדירות. בין להבין ולהורות: ובמה אכף אקדם. אדבר לפני יי. בית אלהים אדדם. בעגלים קרבני. משאול יאמר אפדם. אהיה כאב לבני: הן כל ארצות לזרות. מבלי הקריב טהורות. תבנה ראשית עירות. תחפוץ שי בעזרות: דללו חכמות והרבו. מלבב כלכל ודרבע. כל אשר יזמו וחשבו. לא כמו חשב וידע. מעשיו עצמו ורבו. מחקור חכמה ומדע. נפלאותיו לא ספורות. יום ליום רבות ופרות. תנו תמיד זמרות לו. ולא ידעו ספורות: הא לך עדים ברורים. מלאו כל הר וגבע. כי בכל צורות יצורים. יש לאל חותם וטבע. זהרי כל מאורים. שבע לשבע: כאשר שבע המאורות. כן לשבע המנורות. שם לעינים מאירות. לחזות את המאורות: אור חדש וכו'

נימוקי הגרי"ב

חדושי הג"מ ישעיה ברלין זצ"ל שכתב על גליון מחזור כל בו הנדפס באלטונא שנת תקמ"ג ונמצא בכי"ק בבהמ"ד בברעסלוי. ונדפס ע"י חברת מקיצי נרדמים בקובץ על יד שנת י"ט (תרס"ג). ובאו לידינו באמצע הדפסת הסדור.

ישלח לקץ ימין משיחנו. על שם הפסוק שנאמר סוף דניאל וז"ל רש"י בפירושו לקץ הימין כמו באחרית הימים ואין לפרש הימין לשון יד הימנית שהרי הוא מנוי במסורת וכו' ע"ש. ודע דבפסקים ל"ו אהא דאיתמר שם ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין כתב רש"י בזה"ל קץ הימין שיחזור ימינו לפניו שהשיב אחור ימינו מפני אויב ע"כ. והנה בזה י"ל דרש"י בפירושו אליבא דגמרא ניחא לי' לפרש בפשיטות דקאי איד הימנית, רק בליבנא דקרא בדניאל מוכרח לפרש כמו ימים משום שמנוי במסורת הכי, תיהו בסנהדרין צ"ב ע"א כתב (אהא דאיתא התם מניין לתחיית המתים וכו' מהכא ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין) בזה"ל ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגם רמז לו שיחיה ויעמוד לאחר מכן לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחור ימינו ע"כ. הרי מבואר בפירושו דקץ דהאי דכתיב בקרא פי' קץ הימים, ועל קץ הימין פי' יד הימנית כנגד המסורה וקל"ע עכ"פ הרב המפרש בכ"ב שכתב לקץ ימין משיחנו קץ שהוא ישר ונכון וכו'. קץ הימין וכו'. רצונו לפרש הימין כמו המיומן (דמלינו בחולין נ"א ע"א מיומן שבידך וכן עוד שם קל"ד ע"ב המיומן שבזרוע) לא ידענו למה לא פירש כרש"י ע"פ המסורה או כפרש"י בסנהדרין הנזכר:

ד"ה רופא כל בשר. כתב המפרש לפי שאין תינוק נולד בלי ריסוק איברים, כ"ב פי' חולין נ"א בית הרחם אין בו משום ריסוקי אברים וכו' תינוק יום אחד מטמא בזיבה וכו' והכי קימ"ל ועיי"ש בתוס' ד"ה בית הרחם וכו'. מוכח דלגמרי בין באדם ובין בבהמה אין בהולדו איכות ריסוקי אברים וא"כ פי' של המפרש צריך ישוב, אכן הב"י א"ח סי' ו' פירש על שם הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו וכו'. ע"ש:

לעולם יהא אדם כו' עד ועלומים ע"כ נדפס. וצריך להוסיף, ראיתי בספר תניא בזה"ל תניא בסדר אליהו רבא העטופים ברעב בראש כל חוצות אין רעב אלא מדברי תורה כמו שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' ועל אותו הדור אמור לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ישכים אדם וישחיר ויאמר רבון כל העולמים וכו'. ומנהגינו להתחיל קודם זמירות לעולם יהא אדם ירא שמים וכו'. ויש אנשים שמתחילין רבון כל העולמים ואינם אומרים לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר מפני שאומרים וכי בסתר יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי ודעת חיצונית הוא אמנם טוב והגון לומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר שיבא לזרז את האדם להיות ירא שמים ואפילו בסתר ודובר אמת אפילו בלבבו כגון שפסק בלבו לתן דינר או מעה לקופה של צדקה אע"פ שלא הוציא בשפתיו יקיים, ומקרא מלא הוא ודובר אמת בלבבו ויש אומרים שראוי לומר בסתר שלא אמר אבא אליהו אלא כנגד דורו של שמד שגזרו שלא לקרות קריאת שמע ולא היו יכולין לקרותו בגלוי ע"כ הזהירם וזרזם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר וכו'. וע"כ הוא אומר המקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר ואין לשנות המנהג עכ"ל ספר התניא:

ד"ה (זרע). כתב בספר תניא בזה"ל מה שאנו אומרים זרע יצחק יחידך יחיד בשמך שקראת לו אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד אברם אברהם יעקב ישראל וכן נמצא בירושלמי בברכות בסוף פ"א למה נשתנה שמו של אברהם ויצחק לא נשתנה מפני שקראו הקב"ה בעצמו וי"מ יחידך על שם שנתייחד לקרבן:

ד"ה (ישורון). הטעם שנקרא ישורון. ראיתי שכתב הרמב"ן בפירוש החומש דברים ג' פסוק י"ב ובעבור ישבו השרים וגם השמות ישתנו הטעם ויתלוו המלות כמו זרח וטהר וכן יפשו לשבת יכנו יעקב שהוא לשון מרמה או לשון עקלקלות ויקראו אותו ישורון מן תם וישר עכ"ל ובתחילת פ' עקב כתב הרמב"ן ולכן יקראו יעקב ישורון כי הפך העקוב למישור וכו' ע"ש:

יחיד חי העולמים. עיי' תוס' יו"ט סוף תמיד כתב הנכון לומר חי בציר"י ודע שהמג"א סי' ר"ז בברכת בורא נפשות וכו' כתב לומר חי העולמים הה' בצירי שהוא דבוק וכ"ה בתוי"ט סוף תמיד עכ"ל וצ"ע שלא כתב זה לא בסימן נ"א גבי ברוך שאמר ולא בסי' נ"ז גבי ישתבח דשלא התוי"ט כ"כ להדיא בנוסח ב"ש ובנוסח ישתבח. ודע דבספר אג"י רבא סי' נ"ד כתב ששמע מאדם נאמן שחזר התוי"ט אלא יאמרו חי בפת"ח. אכן אמן תודה כי בס' אור חדש הגיה דברי התוי"ט לאומרו חי בצירי וסמך ידיו על זה בכמה מקומות שאין עליהם תשובה דבכל מקום שאומרים חי „העולמים" צריך לומר חי בצירי אבל במקום שאומרים חי „עולמים" כגון האדרת והאמונה לחי עולמים יאמרנו בפת"ח:

באז ישיר ה' ימלוך לעולם ועד. יש מסדרין לומר כאן כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. והנה בלבוש לא רמז תוספה זו כלום—רק במג"א סי' נ"א סק"ע כתב בשם ס' הכוונות טוב לומר עם השירה כי בא סוס פרעה וכו'. וחפשתי עוד בבאר היטב סי' נ"א ומצאתי שכתב סק"ו בזה"ל בספר כניד ומלוה בשם האר"י ז"ל כתב שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים מקרא ואחד תרגום ויש לומר פרשה כי בא סוס פרעה בגם פרשה זו מעיקר שירה ע"ש ועיין בינת ורדים חלק א"ח כלל ב' סי' ח' עכ"ל. הנה גוף ספרים הללו אינם לפני עתה לפני ומהנראה אלי דהא בהא תליא דלכאורה לפי הטעם שכתב ברמ"א בהגה שם בשם כפי' ז' בזה"ל וכופלין פסוק „כל הנשמה תהלל יה" לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה וכן פסוק „ה' ימלוך לעולם ועד" ע"כ וכן לשון הלבוש וכופלין הפסוק ה' ימלוך לפי"ו וכו'. וכן הטעם דכופלין ה' ימלוך לעולם ועד להודיע שגמרנו השירה וע"כ מעתה לאותן המוסיפין לומר כי בא סוס פרעה וס"ל שגם פרשה זו מעיקר השירה יקשה למה כופלין ה' ימלוך לעולם ועד כי לדבריהם בעלה הטעם של הרמ"א ולבוש אכן אם אמרינן תרגום על הך פסוק הוא עיקר דכופלין כדי שיהיה שנים מקרא ואחד תרגום ובזה הוכחתי על פני גברא רבא ששמעתי ממנו עומד ומתפלל והוסיף לומר כי בא סוס וכו'. ומסתגומא דהאי קרא לא ידע כלום ולא אמרו והגדתי אליו דלא יצא ידי חובתו ממ"נ דנמה שכופל

שכופל ה' ימלוך לע"ו מראה שנגמר השירה וא"כ מה שמוסיף גורע וסותר טעם דאמרו רבנן בכפילא לפי"ז מאן דקא מוסיף באופן זה לאו שפיר קמוסיף רק באופן שיאמר ג"כ התרגום אחר שאמר בעברי "ה' ימלוך לעולם ועד" ולכן אגיה פה לשון התרגום יי מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא ואגב גררא אסבירי אסבירי' ליתן טעם לכל לב מבין. דהרמ"א והלבוש שכתבו שיגמור השירה בפסוק ה' ימלוך לע"ו סבירי להו כפי' הרשב"ם בתורה בזה"ל כי בא סוס פרעה וגו'. ונטבעו בים וישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים אז ותקח מרים הנביאה וגו'. וכמוהו כאשר צוה ה' את משה וינחהו אהרן לפני העדות למשמרת (פ' בשלח ט"ז פסוק ל"ד) וכן בירמיה. והנה לפי' הרשב"ם שפיר כתבו הרמ"א והלבוש דכופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד להודיע שנגמרה השירה אמנם לא כהנוהגים ואומרים שיש לומר ג"כ פסוק כי בא סוס פרעה אפשר דס"ל כפי' הר"א שהביאו הרמב"ן בזה"ל כי בא סוס פרעה אמר ר"א שגם זה מן השירה כי היו משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והוא נס בתוך נס וכו' ע"ש:

יתגדל וכו'. כתב הרמ"א ריש סי' נ"ו כשמתחיל יש לומר ועתה יגדל נא כח וגו' זכור רחמיך וכו'. וכתב המ"א דאין לאמרו בין ישתבח ליוצר אור בין גאולה לתפילה ובכל מקום שאסור להפסיק (של"ה וב"ח בשם רש"ל) ובתשובה כתב רש"ל שאומרים אותו בין ישתבח ליוצר עכ"ל ועפ"ש במג"א סק"ו דמה שכתב הרמ"א כשמתחיל י"ל ועתה וכו'. כוונתו קודם שמתחיל דבשעה שאומר החזן יתגדל צריך לשמוע ולשתוק וכו' ע"ש. אמנם דע בתשובת רש"ל סי' ס"ד לא משמע כן שכתב בזה הל' והפסוקים שאומרים דהיינו כשהש"ץ אומר יתגדל אז אומר ועתה יגדל נא וכו'. עוד כתב גם אומר אני אילו הפסוקים אפי' בתפילת יוצר וכו'. אבל בתפילת ערבית דבעינן סמיכת גאולה לתפילה אין אני אומרה ואף שהרשב"א (כתב) בעינן סמיכת גאולה לתפילה בתפילת ערבית שהיא רשות אכן כבר כתבתי בחיבורי הגדול בפרק במה מדליקין שאין חילוק בתפילת י"ח עכ"ל וז"ל הא"ר ס"ק ד' ועתה יגדל נא וכו'. ומהרי"ל כתב שאין לומר כלל ועתה יגדל ופסקי תוס' מסיק דנקדיש בין ישתבח ליוצר ובקדיש שקודם תפילת ערבית אין לאומרו אבל בשאר קדישים אומרים וכ"פ בשל"ה דף רכ"ד ע"כ:

ד"ה ונותנים. כתבו תוס' חגיגה י"ג ע"ב ד"ה מזיעתן של חיות ויוצאים מתנו מלאכים ואומרים שירה ומיד נטרדים והכי מוכח במדרש איכה חדשים לבקרים שבורא מלאכים בכל יום ואומרים שירה ונטרדין להן כדאמר בסמוך מתוך שיש אות במלאכים הקבועים שממתינים זה לזה לומר שירה ואלו החדשים שאינם יודעים הדת ממהרין לשורר ונתחייבו כליה והיינו אשר תקנו ויסדו אנשי כנסת הגדולה ונותנין רשות זה לזה קדושה כולם כאחד עונים ואומרים:

ד"ה ובנו. כשיאמר "ובנו בחרת" יכוין בנעמד הר סיני שאז בחר בנו מכל העמים וקרבנו לקבל תורתו. "לשמך הגדול" יכוין מעשה עמלק כי אין השם שלם עד שימחה שם של עמלק. "להודות לך" יכוין שהפה והלשון נבראו כדי להודות ולהלל שמו ולא לדבר לשון הרע ובזה יזכור מעשה מרים, וזכירת מצרים יכוין בפרשת ציצית על פסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (בשם ספר הכוונות) וכתב המג"א

סי' ס' שצריך ג"כ לכוין זכור את אשר הקצפת וכו'. ויכוין זה באומרו באהבה לאפוקי באותו פעם שלא היה באהבה ע"ש:

ד"ה ברוך בתפלת שמונה עשרה. טעם שאומרים אלהי נגד כל אחד ולא סגי לתקן ולומר אלקי אברהם יצחק ויעקב תמלא מבואר בפנים מאירות ח"א סי' נ"ט דמצינו דאמר דוד נגעו בד"ה א' סי' כ"ח פ"ט ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו הפירוש הפשוט שאין לאדם להאמין באלוה מצד מנהג אבותיו כי זה מנהג האומות אלא מצד החקירה ע"פ תורתינו הקדושה שהוא אל הבורא יתברך ויתעלה שמו ולכך אמר דע את אלקי אביך מצד החקירה ומצינו באברהם שהוא היה חוקר ראשון אלקותו והוא הודיע אלקותו בעולם כי בימיו היו עובדים לכו"ם ואם היינו אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב הייתי יכול לומר שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלקותו ויצחק ויעקב בניו סמכו על אמונת אבות ומנהגם ולכך אנו אומרים אלקי אלקי כל אחד ואחד כדי להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה ומצא האמת והוא אמונתנו הקדושה עכ"ל. ומפני שאין הספר מצוי אצל הכל העתקתי לשון הגאון וע"פ דבריו של גדול הנזכר הרחיב ה' לי בדבר שיש לי מקום עיון וגם נשאלתי עליו מפני מה אין אומרים אלקי אבותינו ואלקינו כפי הסדר כל המוקדם מוקדם לברכה ובכן הוי מן הראוי להקדים אבותינו ואולם ברור ראיתי כי יתכן להקדים אלקינו כדי להורות כי לא מצד המנהג ומעשי אבותינו בידינו וכמ"ש בפנים מאירות בטעם מסבירות ולכאורה יש לישב עוד ע"פ מ"ש התוס' ברכות מ' ע"ב ד"ה אמר אביי וכו' וברכות של י"ח וכו'. אבל אלקי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם כולו שהודיע מלכותו וכו' ע"ש וא"כ כיון דנוסח הברכות בכל מקום אלקינו מלך העולם לכך מקדים הכא ג"כ לומר אלקינו קודם שיאמר ואלקי אבותינו אלקי אברהם. [דהוא כמו מלכות שהודיע מלכותו של הקב"ה] אך דע דלקמן ברכות מ"ט ע"א כתבו התוס' בד"ה ברוך וכו'. וברכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכת אל חי וקיים אי נמי אלקי אברהם מלכות וכו'. הרי דלתירוצם נשאר קושיתנו בדוכתא ותו בלאו הכי קשה נתי מטבע יהי רצון שאנו אומרים אחר המעביר שינה וכו'. ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתרגילנו בתורתך וכו'. יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתצילני היום וכו'. וכן בישתבח וכן מה שאומרים בכל תפילת ערבית שחרית מוסף ומנחה בשבת וכן בכל תפילות ימים טובים אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו וכו'. ובכולם מקדימין אלקינו קודם לאלקי אבותינו אכן ליישב קדמייתא שכתבתי לעיל ניחא הכל בדעת והשכל:

בתפילת י"ח אמרת עננו בסוף בא"י העונה בעת צרה. בטור וש"ע א"ח ריש סי' תקס"ו איתא דש"ץ מסיים בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה וכתב הט"ז דבסידורים שלנו יש חסרון הני שתי תיבות לעמו ישראל מיהו המ"א כתב דנוסחת הרמב"ם וכן במשנה העונה בעת צרה וכן הוא בסידורים עכ"ל. והנה באליהו רבה ג"כ לא הכריע הלא כתב בזה"ל ריש סימן תקס"ו בטור וש"ע לעמו ישראל ובסידורים שלנו העונה בעת צרה כנוסחת הרמב"ם עכ"ל. אמנם דע לפימש"כ הא"ז ר"ס תקס"ה בשם הכל בו דבעננו יש ס"ג תיבות כנגד ס"ג אותיות שיש בפסוק וכו'. ובאגודה כתב נגד ס"ג אותיות שיש בג' אבות וי"ג שבטים וכו'. וכ"ל דלזה

נכוון

גרמות וכו'. ובשנינו ס"ג תיבות להגן מאלו עכ"ל. א"כ יש ראיה לנוסחת הרמב"ם ודאיתא במחזורים וסדורים שיסיים הש"ץ העונה בעת צרה :

באבינו מלכנו כו' כל שטרי. עיין נוסחאות שונות בפירוש המחזור אבל העיקר והנכון כמו שנדפס בסידו"ק תחת השי"ן ובו"ה תחת הטי"ת ולר"י תחת הרי"ש וכ"כ התשבי וצ"ע שְׁטָרֵי ושועים כל האומרים שְׁטָרֵי ע"ש שהאריך וכן הסכים על ידו מאלה דודי זקיני הגאון תוי"ט שבת ו' פ"א דב"מ :

ד"ה קרע רוע גזר דיננו. יש לומר „רוע גזר" בנשימה אחת עמ"ש הטו"ז סי' תרכ"ג ס"ק ב' מילתא בטעמא כי שייכא להדדי דהיינו שיקרע הוא רוע שיש בגזירה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים וכו'. וכן ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה הוא ג"כ בדרך הזה ולא כמו שרבים מפסיקים בניגון בין רוע וגזירה דזה אינו נכון וכו'. ע"כ צריך למחות בפרט החזנים שלא יעשו כן ע"כ. וראיתי בקיצור של"ה דפוס פיורדא שנת תק"י לפ"ק ד' פ"ד כתב בזה"ל כשאומרים בא"מ קרע רוע גזר דיננו יש לומר קרע רוע בנשימה אחת כי שייכן להדדי דהיינו שיקרע הקב"ה רוע שיש בגזירה ומה שנשאר יהיה לרחמים עכ"ל ואולי טעות נפל בדפוס וכן צריך להיות יש לומר „קרע רוע גזר" בנשימה אחת וכו'. ויהיה דבריו מכוון :

אמר ר' אליעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. ל"ג ברכות ס"ד ע"ב יבמות קכ"ב ע"ב נזיר ס"ו ע"ב כריתות כ"ח ע"ב. בכל המקומות האלו איתא אמר ר' אלעזר (בלא יו"ד והיינו ר"א בן פדת אמוראי תלמידו של ר' יוחנן חבירו של ר' חנינא. דאלו ר"א ביו"ד שהוא ר"א בן הורקנוס הוי זמן רב קודם לר' חנינא) ודע שבש"ס שלפני דפוס פ"פ דמיין איתא בתמיד ל"ב ע"ב אמר ר' אליעזר בן עזריה תלמידי חכמים מרבים וכו'. וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דנדפס בטעות ובדקתי בעין יעקב סוף פ"ד דמסכת תמיד מצאתי יושר אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא ת"ח מרבים וכו'. ובהרבה סידורי תפלות הנדפסים צריכין תיקון בזה לאומרו בשם אומרו אמר ר' אלעזר אמר ר"ח ת"ח מרבים שלום וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

ועל ידי עבדיך הנביאים וכו' ונקיתי דמם וכו'. צריך ביאור שהקדים נביאים לכתובים ודין הוא להקדים כתובים לנביאים כמו שאנו מסדרים בזכרונות מלכיות ושופרות וכתבו התוס' ר"ה ל"ב ע"א ד"ה מתחיל וכו' טעם לדבר דקראי בתהלים משלי איוב קדמי לנביאים וכו' ע"כ. ובקונטרס בערי המאוחרין (ובחיבורי יש סדר למשנה פ"ט מ"ז דשביעית) קבעתי מסמורות דיש קפידא בהכי מסוגיא דתענית י"ז ע"א דפריך מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוי מ"ט מקדים לי' ברייתא ע"ש גם מה שיסד ידין בגוים מלא גויות וכו'. הך קרא כתיב תהלים ק"י ופרש"י דקאי על פרעה וכו'. מחץ ראש שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים מנחל בדרך ישתה מנילוס היה אלא שותה ע"כ ירים ראש שהיה מתגאה וכו'. עוד פרש"י פירוש שני דקאי על סנחריב בימי חזקיה שהוא ראשה של נינוה אבל מנחל בדרך היה שותה שנתפאר שבאו אוכלוסיו מימי הירדן על כן ירים ראש היה מתגאה ומתפאר בגדלו ע"ש הרי קרא זה אינו מענין שעסק המחבר על העתיד רק להדי' מוכח על העבר ומלוה לפרש הלא דבר ואם בדוחק י"ל בקרא ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה דכתיב בפסוק ו' הביאו המיסד על דרך שאלה והשיבו על העתיד אבל מה נאמר באידך קרא שהביא עוד מנחל בדרך ישתה דכתיב בפסוק ז' שאין לו שום שייכות כי אם ע"י פירוש שכתב רש"י ז"ל על פרעה או על סנחריב ולכן אעתיק מה שכתב התרגום כהוגן על פסוקים הללו [ידין בגוים] אתמנא לדיין על עממיא מלי ארעא גושמי רשיען קטילין מחא רישי מלכיא על ארעא סגיאה לחדא : [מנחל בדרך] מפום נבייא באורחא אולפן יקבל מטול היכנא יזקוף רישא. ואולי על דרך זו יסד המחבר והוא כפירש רש"י ואב"ע ושאר גדולי המפרשים :

ד"ה השיר שהלוים היו אומרים וכו'. אמירת שיר הלוים בכל יום ויום טעמם מבואר הכל בברייתא ר"ה ל"א ע"א ע"ש פלוגתא בין ר' נחמיה ור' יהודה וכן במשנה סוף תמיד מבואר כפי' הרמב"ם והרב מברטנורה ועיי' מש"כ בחיבורי יש סדר למשנה :

ד"ה מזמור שיר ליום השבת ע"ש. בברייתא דר"ה ל"א ע"א תניא ר' יהודה משום ר"ע בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת (שעתיד לסיים העולם חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות ועל אותו יום אומרים שיר של שבת. רש"י) אמר ר' נחמיה מה ראה ר"ע לחלק בין הפרקים הללו (שכל ששת הימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל שבת על שם להבא. רש"י) אלא וכו' בשביעי על שם ששבת. והנה לפי מה שקיים המשנה בשבת היו אומרים וכו' ליום שכולו שבת וכו' מוכח דס"ל כר"ע והיו אומרים על לעתיד לבא וכ"מ בפירוש הרב מברטנורא ע"ש ואבל על כן לא הבינותי מ"ש המפרש על שם ששבת בו ובחדושי הארכתי בס"ד גם בחיבורי יש סדר למשנה בסוף תמיד באורתי בזה.

בויתן לך ד"ה אמר רבי יוחנן בכל מקום וכו'. מגילה ל"א ע"א אמר ר"י בכל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה וכו'. וכן בילקוט וכ"כ רש"י בפרשת עקב וכו'. שאתה מוצא גבורתו וכו'. ועיין מהרש"א בח"א מיהו מה שהניח המהרש"א דברי רש"י בפרשת עקב בצריך עיון יתיישב היטב ע"פ מ"ש השפתי חכמים ע"ש וכפי' הש"ת מוכרח שהרי הפסקות משמשות כרש"י שלפניו ונכון זה שכתב רש"י ואוהב גר וכו'. הוא דיבור בפני עצמו ולא כמו שהבין המהרש"א דשייך לדיבור שלפניו וכל זה מבואר למעיין שלא יחשב שכ"פ כא דשינה המסדר הכא להעתיק גדולתו במקום גבורתו צריך ביאור, מיהו בזה ודאי יפה עשה שהסדר דגבי תורה העתיק וכתיב בתרי' אבי יתומים וכו' אבל גבי שנו בנביאים לא העתיק וכתיב בתריה וטעם לשבח דבתורה ובנביאים כתיב גבורה בפסוק אחד ובקרא הסמוך כתיב הענוה משא"כ בנביאים (ישעי' נ"ז) כתיבי גבורה וענוה בחד קרא ולכך דלג מלהעתיק דלא שייך וכתיב בתריה וכו'. ובגמרא שלא הובא אלא איזה תיבות מרישא דקרא וגומר יש שייכות לומר וכתיב בתרי' אבן המסדר הכא שהעתיק כל הפסוק למען דעת כל עמי הארץ אחד הגבים ואחד ננסים למגדול ועד קטן המשך הפסוק לפיכך מוכרח להשמיט העתקת וכתיב בתריה וזה טעם ברור והגאון יחזקאל לאנדוי אב"ד דק"ק פראג הסכים על זה והאריך עוד ליישב בטעם דשינה המסדר להעתיק גדולתו במקום גבורתו דאיתא בגמרא וכאן אין מקום לקבל אריכות ובחיבורי כנסת חכמי ישראל תמצא מבואר היטב בס"ד :

במוסף לר"ה ואת מוספי היינו מוספי ראש השנה שיש פר אחד איל אחד ז' כבשים ושעיר אבל הכא

קתני מוספי חודש דהיינו הבאים. בר"ה בשביל ראש החודש וכן פרים שנים ואיל אחד וכבשים ז' ושעיר אחד ועולה מספרם אחד עשר ומזה הוכיחו תוס' בשם ר"ש נגד רבינו תם פי' ר"ה ח' ע"ב ד"ה שהחדש וכו' ודע דמש"כ התוס' בשם התוספתא דריש שבועות שלשים שעירים מקריבים ישראל בכל שנה וכו'. צ"ל שלשים ושתים, גם בתוס' ביצה ט"ו ע"א ד"ה איזה וכו'. העתיקו בשם התוספתא ל"ו שעירים כי כך איתא בתוספתא [שבועות פ"א] בחשבון י"ב שעירים לי"ב חדשי השנה ז' בפסח וח' בחג ב' ביום הכפורים אחד בר"ה ושנים בעצרת אחד בגלל (לחם הפנים וצ"ל) שתי הלחם ואחד בגלל היום ע"כ:

(רבש"ע ט' רפאה כחזקיהו מלך יהודה). הנוסחא שלפנינו תמוה דלא נאמר על סדר הדורות והקדים חזקיה למרים ונעמן למשה רבינו, והנה בנוסחת הגמ' דברכות נ"ה ע"ב הם על הסדר רק במה דהקדים חזקיהו לאלישע צ"ע אכן ברא"ש פרק הרואה סי' ה' איתא רפאה כמי מרה על ידי משה רבינו וכצרעת מרים על ידי משה וכצרעת נעמן ע"י אלישע וכחליו של יחזקיהו שהשתא אתי שפיר על הסדר. אמנם בלבוש סי' ק"ל איתא רפאם כמי מרה ע"י מרע"ה וכמי יריחו ע"י אלישע וכמרים מצרעתה וכנעמן מצרעתו וכחזקיהו מחליו וכן איתא בטור וכן הוא על הסדר הזה ברי"ף בקצת שינוי בנוסח וראיתי באליהו רבה סק"ה שהסכים לנוסחת הלבוש וכתב הא דחשב מי יריחו קודם למרים היינו לסמוך מי יריחו למי מרה ע"ש (ואולי אם ראה הא"ר נוסחא שכתב הרא"ש שהעתקתי היה מסכים לו) ודע עוד מש"כ המג"א בסימן ק"ל ס"ק ב' דיאמר התפלה בין שחלמתי על אחרים דצריך לבקש על חבירו התפלה חולק עליו הא"ר הנ"ל בסק"ג וכתב הנוסחא שלפנינו בין שחלמתי על עצמי וכו' היא העיקר. ודע דבחיבורי יש סדר למשנה מ"ז פ"ט דשביעית בקונטרס שערי המאורין כתבתי בספייתא דשמיה ראיה חזקה מהתענית ד' י"ז דפריך מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מאי טעמא מקדים ליה ומתרץ משום דבעי למיחתם וכו' ע"ש. הרי מוכח דאיכא קפידה רבה שלא לשנות בתפלה מסדר הדורות ודי בזה להבין ולהורות:

הנהות הג"מ ישעיה ברלין ז"ל שנדפסו מבי"ק בסידור דפוס אלטונא (והוא יקר המציאות כאר) נעתקו ע"י הרהג"מ אליעזר ליפמאן פרינס שליט"א מאמשטרדם כעת בפד"מ ובא לידנו באמצע הדפסת הסדור:

יהי רצון שאומרים אחר התפלה למנחה נכתב בגדו ברכות י"ז:

באבינו מלכנו חטאנו. אין להכות באגרוף על החזה בר"ה דאין זה וידוי וכמ"ש במחזור והביא מג"א סימן תקפ"ה ס"ק ב' [עיין שם פרי מגדים] דאלו הוי וידוי הא אין מתודין בר"ה. אמנם השל"ה בדפוס אמשטרדם (דף כז ע"ב) [צ"ל דף רי"ד ע"א מס' ר"ה עמוד הדין ד"ה וראיתי] הוא פי' דהך וידוי וצ"ע דאזיל לשיטתיה שפסק דשלא בשעת התפלה מותר להתודות:

קרע רוע גזר. רוע גזר צ"ל בנשימה אחת עיין ט"ז סימן תרכ"ב:

והוא רחום שאומרים בב' וה' אומרים אותו בלחש. עיין בש"ע א"ח סימן קל"ד ובמג"א:

ה' אלהי ישראל כשאומרים והוא רחום אומרים ה' אלהי ישראל ובשאין אומרים מתחילין ואנחנו לא נדע:

הבט משמים וכו'. כתוב בס' פענח רזא פרשת כי תשא כשאומרים זה מקדימין לו התיבות ד' אלקי ישראל שהם בגימטריא תרי"ג ובשמזכירין תרי"ג הקב"ה מעלה שכינתו ושב מחרון אפו:

אל ארך אפים צריך לאומרו מעומד מפני שיש בו וידוי מג"א ר"ס קל"ד:

קצת דיני ספר תורה:

בשבת יכולין להוסיף. בר"ה בי"ט בב' וה' אין מוסיפין. לחזן אין קוראין כמו לבעל העולין. ומי שאביו מומר לע"ז קורין אותו בשם אבי אביו. אם קוראין לכהן וקורא ק"ש קורין ישראל במקומו וכן בתענית אם אין הכהן מתענה קורין ישראל ועוד שילך הכהן מבהכ"נ אם אין לוי בבהכ"נ קורין לכהן שיעלה במקום לוי ויברך שנית. אם התחילו לקרות בי' ויצאו מקצתם גומרין. נמצא טעות בס"ת אם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק פוסקין שם ומברך ומשלימין מנין הקרואים בס"ת אחרת אם אין ס"ת אחרת שם או שנמצא טעות בשביעי, ישלים ז' קרואים בס"ת זה ובשביעי יאמר מפטיר ודוקא שנמצא טעות גמור במקום כשר כגון דהגה רחבו וכיוצא בו אבל משום חסירות ויתירות שאין הענין והלשון משתנה או נדבקו אות באות אין להוציא ס"ת אחרת עיין ביו"ד סימן רע"ט:

אין אומרים למנצח בר"ח כל זה מבואר בש"ע א"ח סי' קל"א וסי' תרל"ז אמנם הא דפורים קטן וערבי יו"ט המעיין היטב סי' תל"ה ס"ג וס"ס תכ"ט שם לא משמע הכי:

ובא לציון אין להאדם לצאת מבהכ"נ עד אחר קדושת ובא לציון:

ומקבלין כל לשון תרגום דהכא אין לאומרו בקול רם סי' קל"ב בש"ע א"ח:

ברוך אלהינו שבראנו. ברוך אלהינו יאמר בכוונה ובשמחת הלב שזכינו לכל זה ועל ידי זה יתעורר לשרות עליו רוח הקדש ויבא לידי השגה גדולה ויכוין בו היטב כאלו הוא כפות להשליכו בתנור וישרף על קדושת השם והקב"ה מציל אותו:

אין לומר ועתה יגדל וגו' בשעה שאומר החזן יתגדל אך יש לשמוע ולכוין ולשתוק אמנם יש לאומרו קודם שמתחיל החזן. ש"ע א"ח סימן נ"ו סס"א מ"א ס"ק ז':

אמן יהא שמיה רבא יתן ריוח בין אמירת אמן ליהא שמיה רבא כמבואר בשל"ה:

ונחמתא פי' של ונחמתא תמלא בטור סי' נ"ו:

עושה שלום פוסע לאחוריו ג' פסיעות בכריעה אחת ולא יאמר עושה שלום בשעה שפוסע אך אחר שפסע ג' פסיעות ישתחוה לצד שמאל ויאמר עשה שלום במרומיו וישתחוה לצד ימין ויאמר הוא יעשה שלום עלינו וישתחוה לפניו ויאמר ועל כל ישראל וגו':

בענין קדיש דרבנן. עי' בפי' המשניות לרמב"ם סוף פרק ז' דאבות ומה שכתבתי שם על גליון בש"ס דפוס דיהרנפורט:

שמור וזכור. ר"ה כ"ז בנופות ד:

תמיד ימלוך. לפת"ש המג"א סי' רל"ז יקרא מלת תמיד למטה תמיד ימלוך והא"ר כתב שיקראנו למעלה:

ברוך ה' לעולם או"מ צריך לישב אבל אם המפלל עם הצבור וקרא אח"כ ק"ש וברכותיה אז יאמר ברוך ה' לעולם דוקא מעומד עי' מג"א סימן רל"ו ס"ק ב':

המלך בכבודו תמיד. מלת תמיד יקרא למטה תמיד ימלוך עלינו סימן רל"ו מג"א ס"ק ד':

תפלת ערבית של שבת. הא דמגביהין קלת השמעת קול בשבתות וי"ע טעם להם במהרש"א הידועי אגדות (בעין יעקב ברכות סי' ע"א ד"ה כנגד י"ח אזכרות ע"ש) אך לא יגביהו קולם יותר מדאי עי' בש"ע א"ח סי' ק"א סעיף ג' בהג"ה:

אתה קדשת. לשמך תכלית צריך להמתין בין לשמך לתכלית שלא יהא נראה כחוזר לתפלה ח"ו (של"ה מס' שבת):

ויכל אלהים—אם יום השביעי יזכר שלא ירשיע אלהים על את אלא ירגיש האל"ף של את מאד פן יחריב העולם ח"ו (של"ה שם):

לעבדך באמת. המג"א וא"ר סי' תס"ח הביאו בשם ספר חסידים סי' תתפ"ב לומר לעובדך מלא בוא"ו וכן שבת קודשך:

במה מדליקין. דיני במה מדליקין בש"ע א"ח סימן רע"ד:

קדוש יום השני נ"ל בעמידה:

הברכה לפני ההפטרה אחר באמת אין לענות אמן כמ"ש התוספ' פסחים ק"ד ע"א:

יהי רצון קודם ברכת החדש אחר ותתן לנו צלותא דרב ברכות טז ע"ב:

מי שעשה. במנהגים מספר התיבות כמנין אהיה בגמטריא אך טוב ובפי' המחזור איתא כ"ב תיבות וא"כ אין לדלג תיבת בקרוב:

פטום הקטרת. כריתות ו' ופ"ש איזה שנוים:

כשפותחין הארון הקודש לומר אהבים זמירות כ"ב עי' ע"ז יור"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ג שכתב דבזמן שס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריך לעמוד אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל זמן שהארון הקודש פתוח ואין חיוב בדבר עכ"ל:

ויחזו בך זקנה ובחרות. עי' חגיגה י"ד כתוב אחד אומר לבושיה כתלג חיור וכו' לא קשיא כאן בישיבה וכו' ועי' רש"י יתרו כ' פסוק ב' אשר הוצאתיך וכו' פעה בין מבין את אשר לפניך המשילוך ברוב חזיונות ויחזו בך וכו' זקנה ביום דין וכו':

קשר תפילין. ברכות ז' מנחות ל"ה וראית את אחורי מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין:

קודם קדושא רבא מי ה' וברוך צורי כהלל ולא כשמאי ביצה דף ט"ז:

זמירות ליום שבת ברוך ה' יום יום. ישיב לא נאמר כי אם ושב וקבץ. מגילה כ"ט ושם איתא והשיב לא נאמר:

מנוחה וקדושה לעמך נתת. עי' בית יוסף בסי' רצ"ב בשם השבלי לקט שיש לומר יום מנוחה ומי שאינו אומר יום מנוחה נ"ל לקמן ויגוחו בה שכל הלשון בלשעלה לשון נקבה ובספר אליהו רבה מסכים לומר יום מנוחה ומישב קושית הפ"ז ע"ש:

צדקתך. בטור ס' רצ"ב כתב מנהג ספרדים אומרים תהלה צדקתך כסדרי ואחריו צדקתך צדק והפכים הטור מטעם לפי שאומרים על הסדר בכתובים בספר תהלים ואני בקונטרס שמרי המאורין שלי נתתי טעם לדבר על מנהגנו:

ברוך אתה בעיר מטה ליתן טעם על שינוי סדר הפסוקים מתה שכתובים בתורה:

אז תשמח בתולה. ז"ל ספר חסידים סימן קס"ח אל תרבה בניס עם בנות פן יחטיאו. בתולה במחול לבד ובחורים וזקנים יחדיו עכ"ל(*):

ברכת הגננה פועל אמת סנהדרין מ"ב ושם איתא פועלי אמת שפעולתן אמת והוס' כתבו הגירסא פועל אמת והטור הביא שני הגירסאות ולא הכריע:

דוד מלך ישראל חי וקים. ר"ה כ"ה. אמר המעתיק שמעתי לכך שלא רבי הסימנא דוד מלך ישראל חי וקים בסימן הלז הוא בגימטריא תשי"ם ורש"י אמר בשם מורו שנזכרו שמד במקומו שלא יקדשו את החודש כאשר התיבות ראש חודש הוא ג"כ בגימטריא תשי"ם כן שמעתי מהג' החביב כמר מיכאל ביגג נר"ו:

תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא סנהדרין מ"ב ל"ע אלמלי ע' תוס' מגילה כ"א:

פעם אחת בחודש בגמ' איתא כל חודש וחודש:

מוסף ר"ח זכרון לכלם יהיו באבודרהם זכרון לכלם יהיה על שם הכתוב וברא שי חדשיכם וגו' והיו לכם לזכרון:

ולכפרת פשע בס' א"ר סי' תכ"ג כתב לאומרו כל שנת העבור אמנם נהגו לאומרו אך עד חודש העבור נ"ל הטעם לפי שהוספה זו נגד חודש הי"ג כמ"ש הא"ר וכדי שידעו שהשנה מעוברת וכיון שאחר אדר שני אין תועלת בהוספה זו לכן לא נהגינו לאומרו:

עירוב תבשילין ויתן ביד אחר לזכות שאינו מאוכלי שלחנו עי' בא"ח סי' תקכ"ז וסי' שמ"ז סעיף י':

אחר כך לרכנא נ"ל גם ולשחוט:

ותודיענו עי' תוס' פסחים ק"ד ד"ה נפי:

ברכת כהנים בין שחלמתי הא"ר סי' ק"ל ס"ק ב' מסכים לנוסחא דהכא שלפנינו שהיא עיקר ודלא כמג"א שם ס"ק ב':

שושנת יעקב אחר כל החוטים בך אחור המן ארורים בגיו ר"ה בירושלמי:

וגם חרבונה ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים ר"ה בירושלמי:

ברכת המזון מגדיל מעם לשבת שאומרים בשבת מיגדול שמעתי מפי אבא מארי הגאון יחיד בזמנו זצ"ל ע"פ מאי דקיי"ל שבת קט"ו אין קורין בכתובים בשבת אבל בנביאים שרי וידוע דבתהלים י"ח נאמר מגדיל ובשמואל ב' כ"ב נאמר מגדול לכך אומרים בשבת מגדול ודפח"ת ולדבריו אומרים גם בר"ח וחה"מ מגדיל ועי' במג"א סימן קפ"ט בשם אבודרהם:

ברכת אירוסין וקידושין נ"ל בכל פעם בקדושין והכית רפוי' כ"כ החלקת מחוקק באה"ע סי' ל"ד ס"ק ב':

ברכת בורא נפשות נ"ל וחסרונן כמבואר בשלמת שלום שלי וכן יאמר מי העולמים:

*) רבינו הגרי"ב הזכיר דבר זה גם כן לעיל דף 226 בפסוק בחורים וגם בתולות. ויש שם הערה מר"ז מהו"ב

זכרון יוסף : המגיה

דמשק אליעזר

להג"ם אליעזר ליפמאן פרינס שליט"א מאמשטרדם

אדון עולם. הוא אלי וחי גואלי וצור חבלי בעת צרה. לפע"ד צריך להפסיק בין "אלי וחי" לתיבת "גואלי" כאשר השיר אשר אין אנחנו יודעים מחברו בנוי על עיקר אמונתנו הקדושה אשר ה' היה הוה ויהיה — הוא היה קדמון לכל יציר ואחר עשית כל הוא מלך על כל נבראה. ואף אחר שכלה הכל הוא לבדו ימלוך והוא אלי וחי הוא לשון הפסוק יהושע ג' י' כי אל חי בקרבכם ובאשר הוא חי הוא גואלי לעתיד ועתה בגלותנו הוא צור חבלי בעת הצרה:

בידו אפקיד רוחי בעת אישן — ואעירה צריך להפסיק בין "אישן" לתיבת "ואעירה". בשעת השינה אנו מפקידים הרוח אשר בקרבנו ביד ה' ואעירה ואז הרוח החיוני שב לגויתנו וזהו ועם רוחי גויתי אז לא אירא כאשר ה' עמנו (עי' בלקוטי יוסף שאלית ישראל לר' אלי' פוסק אב"ד דק"ק אנאפאליא):

לעסוק בדברי תורה צריך להיות נסמך לעסוק ולא בשין שמאלית עיין ערוך ערך עסק ג':

ברוך אתה ה' כו' אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. נלפע"ד אשר ברכה זו מיוסדת זכר לעבודת בית המקדש תובב"א כאשר העבודה מתחלת בהרומת הדשן והעבודה הזאת היתה בעת קריאת הגבר או סמוך לו כי אז בעת קריאת הגבר העם העומדים בעזרה היו עונים להמכריז ברקאי ברוך הנותן לשכוי בינה וההודאה הזאת היא פתיחת העבודה ועיין בס' תורת העולה חלק ג' פ"ו:

ת"ר פטום הקטרת כיצד. מדברי הרדב"ז חלק ד' שאלה ה' (הוא שאלה אלף ק"ע) נראה שברייתא זו אינה שוה בשום מקום בלשון הזה אלא מסדרי התפלה חברוה מפסקי ברייתות השנויות בכריתות ועיין בתשובת דבר משה חלק ב' בסופו:

הללויה כו' כל הנשמה תהלל" כל בחולם ואינו דבוק לתיבה שלאחריו והוא מלה באפי נפשי' בפסוק הראשון אנחנו אומרים איה מקום כבודו להללו ולשבחו והוא "בקדשו" "ברקיע עזו" ואח"כ אומרים על מה להללו "בגבורותיו" "כרב גדלו" ואח"כ אומרים במה לה"לו "בתקע שופר" "בנבל וכנור" כו' ואח"כ מסיימים "כל" ר"ל ועל כלם אנחנו מהללים את שמו יתברך אשר הנשמה תהלל יה ור"ל כי הכלי זמר של הנשמה עולה על כל כלי זמר ודו"ק כי נכון הוא עיין סדור עיון תפלה:

צללו כעופרת במים אדירים. עיין בעל היעב"ץ שיש להפסיק בין במים לבין אדירים עיין בגמרא (מנחות דף נ"ג) ובש"ע א"ח סי' נ"א ס"ק ו' וכן הנגינה מורה על זה שהטפחה הוא טעם מפסיק כי אדירים קאי על המצרים:

כי בא סוס פרעה. עיין במגן אברהם סי' נ"א ס"ק ט' בשם ספר הכוונות טוב לומר עם השירה כי בא סוס פרעה אע"פ שכתב רש"י ז"ל בגיטין (ד' נ'.) ד"ה כי משמש וז"ל כי בא סוס פרעה וגו' מפני שבא סוס פרעה וגו' לפיכך ותקח מרים וגו':

התברך צורנו. ונראה לפי דעתי כי תתברך צורנו כו' בורא קדושים הוא הכות א' ישתבח כו' יוצר משרתים ג"כ הכות א' והנקודות שמפסיקין בין תיבת לעד מלכנו לתיבות יוצר משרתים הוא טעות וגם לפי דעתי צ"ל ואשר משרתיו כלם ומפסיקין מעט ואומרים עומדים ברום עולם:

את שם כו' ובנעימה אחר תיבת ובנעימה יש להפסיק קצת ואח"כ אומרים קדושה כו' עיין רש"י ז"ל ישעיה ו' ג'. כלם כאחד עונים צ"ל בנעימה אחת:

עזרת אבותינו כו' הנקודות המפסיקין בין תיבות חי וקים לתיבות רם ונשא הוא טעות כי אין להפסיק עד סיום התיבות בעת שופט אליו וכן נכון:

משיב הרוח ומוריד הגשם. צ"ל הגשם בסג"ל תחת הגימל ולא בקמ"ץ כי בתיבה הזאת לא בא נגינת אתנחתא ולא סוף פסוק כי תיבות ומוריד הגשם מכלכל חיים כו' צ"ל בלא טעם מפסיק כמובן:

השיבה שופטינו כבראשונה. יש לדקדק איך שייך תפלת והסר יגון ואנחה לברכת השיבה שופטינו ועוד איך שייך בברכה זו להתפלל ומלוך עלינו כו' לבדך ועוד אנו מבקשים "וצדקנו במשפט" האיך הלשון וצדקנו במשפט אם פר"ל לשפוט משפט צדק וכי צריכין אנו לבקש מאת הקב"ה אשר הוא בעצמו כתב בתורתו לא תטה משפט שהוא ישפוט משפט צדק ואם נאמר שפירושו הוא שיעשה צדקה עמנו במשפט הלא שני הפכים המה כי במקום שיש צדקה אין משפט ובמקום שיש משפט אין צדקה: ונראה לפענ"ד לפרש ע"פ מאי דאיתא בגמרא (שבת דף ל.) שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות כו' אמר רב יהודה וכן לדבר הלכה וע"ד דאמרינן במגילה (דף יב:) ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן כו' אמר להו דיינוה לי כו' אמרו ליה כו' זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתיב על דורדייהו וטעמא אמרי לי' דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא על שמריו כו' ובגולה לא הלך ע"כ עמד טעמו בו וריחו לא נמר הרי חזינן דאנחה מפיל עצת וזהו פי' השיבה שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחלה ע"ד הפסוק (ישעיה א' כ"ו) ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה והנה אין לדיין אלא מה שעיניו רואות וראיות עינים תלוי ברגשת הלב כדאיתא [ע"ז כ"ח סע"ב] שוריינא דעינא באונתא דליבא תליא לכן אנו מתפללים ואומרים היאך להשיב שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחלה אי "והסר ממנו יגון ואנחה" כדאמר רב יהודה שבת הנ"ל וכן לדבר הלכה וכדאמרינן בגמרא מגילה הנ"ל ומתי לא יהיה לנו יגון ואנחה, אם תמלוך עלינו אתה לבדך ואולי היגון ואנחה באים עלינו להדריכנו על דרך הטוב והישר כמ"ש את אשר יאהב ה' יוכיח לזאת אנו מבקשים הלא אתה כל יכול ויש לך גם להדריכנו "בחסד וברחמים" "וצדקנו" פירושו תן לנו לב צדק "במשפט" בעת המשפט לשפוט דין אמת וגם עליך לעשות כן כי "ברוך אתה ה' מלך אוהב צדקה ומשפט" לכן עשה עמנו צדקה לתת לנו לב צדק לשפוט דין אמת:

בעשי"ת אנו אומרים המלך המשפט משום שה' בעצמו הוא המשפט יהבן ולפ"ז יש לומר דשפיר סמכו ברכת ולמלשינים אחר ברכת השיבה כי ע"י המלשינות של בר קמצא וע"י שהיו לישראל יגון ואנחה מאימת המלכות נמר טעמם ועצתם ושמעו לרבי זכריה בן אבקולס וחרבה ירושלים תובב"א עיין גיטין (דף נ"ה נ"ו):

מודים אנחנו לך. ונראה לפענ"ד שיש להפסיק בין תיבות "אתה הוא" לתיבות "לדור ודור" וכן נומר לדור ודור נודה לך כו' כי זה הוא לשון הכתוב (תהלים ע"ט י"ג):

שים שלום איתא במפרשים שנכון לומר „הטבת חסד וצדקה" ולהפסיק מעט ואח"כ לומר וברכה כו':

כתב השל"ה סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין לומר אחר סיום התפלה קודם „יהיו לרצון" פסוק אחד המתחיל באות ראשון משמו ומסיים באות אחרון משמו ועיין ברש"י ישן (מיכה ו' ט') שכתב שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו. התורה מצילו מגיהנם. על שם הכתוב ותושיה יראה שמך:

בתפלת ערבית ברוך ה' לעולם אמן ואמן כ' בפסיקתא רבתי שיש לומר הפסוק שבתהלים הושיענו ה' אלהינו וקבצנו כי הפסוק שבדברי הימים מתחיל ואמרו עיין במכתב עתי „תורה מציון" שנה חמישי חוברת רביעי:

בתפלת שמ"ע של יום השבת חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית. עיין בשבלי הלקט השלם סי' ע"ו שכ' יש מפרשים שנקרא שבת חמדת ימים על שם הכתוב ויכל אלהים ביום השביעי אין ויכל אלא לשון חמדה כמה דתימא נכספה וגם כלתה נפשי. ויש מפרשים לא שהשבת נקרא כן אלא כך הלשון של התפלה ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו כלומר קדשת אותו להיות נחמד מכל הימים וכו' מאיר ב"ר נתן זצ"ל היה מתקן הדבר כך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים. ואותו קראת זכר למעשה בראשית ועי' בית יוסף א"ח סי' רפ"א שהסכים לזה עי' תו' יו"ט אבות פ"ג ד"ה כלי חמדה תרגום ירושלמי ויכל וחמיד ועיין לקוטי חבר בן חיים בהגהותיו על אבות חלק ד' ובס' ספרדים לא כתוב זכר למעשה בראשית ובשכנה"ג כתוב שהיה מנהג לומר חמדת ימים „ענג" קראת ע"ש וקראת לשבת עונג:

יום כפור קטן. יום זה יהי משקל — לבד מספר זכיותי ע' ס' מאורי אור חלק ה' שנקרא עוד למועד [דף ע"ב] שבמקום תיבת „לבד" צ"ל מעט":

תפלת מוסף ר"ח בחול. ועולת ר"ח נעלה עליו ושעירי עזים נעשה ברצון. עיין פתח עינים להרב חיד"א שבועות דף ט' אמר ר"ל מה נשתנה שעיר ר"ח דכתיב לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהיה כפרה עלי שמעטתי את הירח ולפי"ז פירש הרב מהר"ש פרימו מה שסדרו במוסף של ר"ח לומר מפי כבודך כאמור כלומר דאלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרה רק כביכול הוא אמר הביאו עלי וכו' וזה באמר מפי כבודך עכ"ד והרב"ז ז"ל פי' כפשטן של דברים אמנם הרי"ף ז"ל בהלכות שבועות פי' אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני בר"ח לכפר עליכם וזהו הכבוד שאמרתי לעשות להירח בשביל שמיעטתי וכתב הרשב"א ז"ל הובא בעין יעקב דמ"ש הביאו עלי פי' הביאו אלי כפרה עיי"ש ולפ"ז מפי כבודך פי' היינו שהשבעתנו לכפר לנו לכבוד הירח וכתיב לה' בשעיר של ר"ח ולכן תקנו מפי כבודך דכתיב לה':

„דוד מלך ישראל חי וקים" ר"ה דף כ"ה א"ל רבי לר"ח זיל לעין טב וקדשא לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים וכתב רש"י ז"ל שם ומורי פירש שגזרו שמד במקומו שלא יקדשו את החודש. ואמר לי אהובי ר' מיכאל ביגג נ"י לפרש בחר בסימן זה יען כי תיבות „דוד מלך ישראל חי וקים" בגימטריא ר"ח:

„ותודיענו וכו' וחגי נדבה". עיין מהרש"א בחי' אגדות ברכות דף ל"ג וחגי נדבה נמי על יו"ט שני שמוסיפים בח"ל:

סדר הושענות לשבת. „כהושעת גזעו מסר יחידתו לשלח" פי' גזעו זה יצחק (גזע של אברהם אבינו עליו השלום) יחידתו זהו אחת מן השמות של הנשמה והמפרש יחידתו זה יצחק בנו יחידו לא הבין כוונת הפייטן:

וצונו על העריות. עיין בשו"ת חתם סופר חלק א"ה תשובה ל"ד כ"ה. שפי' על העריות של הדביקות של מצוה והיינו בעילת מצוה לקיום המין כי ע"ז נצטוינו כמ"ש פרו ורבו והעריות הוא לשון כמער איש ולויות (מלכים ז' ל"ו):

לפדיון הבן. יש מהפוסקים שהביאו ברכה אחת שיברך הכהן בנוסח „בא"י אמ"ה אשר קדש" ועיין בש"ס דפוס ווילנא סוף מסכת קידושין שנ"ע אשר קדש על שם הפסוק (איוב י' י') וכגבינה תקפיאני ומתרגם והיך גובנין קרשתא יתי והפסוקים שם על סדר יצירת העובר במעי אמו מדבר וסרה לפ"ז תמיהת רבינו הרא"ש ז"ל:

יוצר לשבת ור"ח. „אלהינו אלהים אמת כו' שמי יה השרץ שבע מאות מיני עפורות": פ"פ א' ב' המסודר כאן צ"ל סמי בסמ"ך עיין בסידור של"ה הקדוש וסמי הוא לשון סמי ומאוס וקאי על מיני דגים שמאוס במספרם שבע מאות עיין חולין (דף סג:) ואחר תיבות שבע מאות צריך להיות נקודה המפסקת ואח"כ צ"ל מיני טהורים כו':

סלוק לפרשת שקלים „גיא וכל ערבה בגרדם הכילו" עיין בני יששכר יומא פ"א תבנה ז' אות ה' וז"ל ותוס' במס' עירובין (דף כא.) הקשו על הפייט שיסד בפרשת שקלים גיא וכל ערבה בגרדם הכילו וזה תרגומו של הפסוק בישעיה וכל בשליש עפר הארץ משמע לפ"ז דגרדם הוא שליש ובמתני' דהכא מפרשינן גרמא דדא והניח בקושיא עיי"ש ולפי מה שכתב התוספות יו"ט גם קושיא זו מיושב שפיר עיי"ש מ"ש של הש"ס תלי בגרדם גרמה דדא ומשני גודל הוא השליש ע"ש באריכות:

יוצר לשבת הגדול. תת מצה ומרור וחרוסת בקערה עד נמו כלהו לפני מי שיאמר ההגדה. נראה לפענ"ד לפרש ע"פ מה דאמרינן בפסחים (דף קטו:) שאין עוקרין את השלחן ואין נותנין מצה ומרור וחרוסת אלא לפני מי שאומר ההגדה כר"ה דהלכתא כוותיה ולא כר' שימי בר אשי:

סדר הפרשיות

שקורין בשבת למנחה ובשני ובחמישי

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃ וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ לוי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ ישראל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃

סדר נח אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ צֹהַר ׀ תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ לוי וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע׃ וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ׃ ישראל מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃

סדר לך וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׃ וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה׃ וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה׃ לוי וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃ וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ׃ וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו׃ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלֹה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה׃ וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׃ ישראל וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ׃ וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ׃ אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ׃

סדר וירא וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם׃ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה׃ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ׃ יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃ וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ לוי וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃ וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן

אל־הנער וימהר לעשות אתו: ויקח חמאה
וחלב ובן־הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא־
עמד עליהם תחת העץ ויאכלו: ישראל ויאמרו
אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: ויאמר
שוב אשוב אליך כעת חיה והנה־בן לשרה
אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו:
ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות
לשרה ארח כנשים: ותצחק שרה בקרבה לאמר
אחרי בלתי היתה־לי עדנה ואדני זקן: ויאמר
יהוה אל־אברהם למה זה צחקה שרה לאמר
האף אמנם אלד ואני זקנתי: היפלא מיהוה
דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן:
סדר חיי שרה ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים
שנה ושבע שנים שני חיי שרה: ותמת שרה
בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא
אברהם לספד לשרה ולבכתה: ויקם אברהם
מעל פני מתו וידבר אל־בני־חת לאמר: גר־
ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת־קבר עמכם
ואקברה מתי מלפני: ויענו בני־חת את־אברהם
לאמר לו: שמענו אדני נשיא אלהים אתה
בתוכנו במבחר קברינו קבר את־מתך איש
ממנו את־קברו לא־יכלה ממך מקבר מתך:
ויקם אברהם וישתחו לעם־הארץ לבני־חת: לוי
וידבר אתם לאמר אם־יש את־נפשכם לקבר
את־מתי מלפני שמעוני ופגעו־לי בעפרון בן־
צחר: ויתן־לי את־מערת המכפלה אשר־לו אשר
בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם
לאחזת־קבר: ועפרון ישב בתוך בני־חת ויען
עפרון החתי את־אברהם באזני בני־חת לכל
באי שער־עירו לאמר: לא־אדני שמעני השדה
נתתי לך והמערה אשר־בו לך נתתיה לעיני בני־
עמי נתתיה לך קבר מתך: וישתחו אברהם לפני
עם־הארץ: ישראל וידבר אל־עפרון באזני עם־
הארץ לאמר אך אם־אתה לו שמעני נתתי כסף
השדה קח ממני ואקברה את־מתי שמה: ויען
עפרון את־אברהם לאמר לו: אדני שמעני ארץ
ארבע מאת שקל־כסף ביני ובינך מה־הוא ואת־
מתך קבר: וישמע אברהם אל־עפרון וישקל
אברהם לעפרן את־הכסף אשר דבר באזני
בני־חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר:
סדר תולדת ואלה תולדת יצחק בן־אברהם
אברהם הוליד את־יצחק: ויהי יצחק בן־ארבעים
שנה בקחתו את־רבקה בת־בתואל הארמי
מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה: ויעתר
יצחק ליהוה לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר
לו יהוה ותהר רבקה אשתו: ויתרצצו הבנים
בקרבה ותאמר אם־כן למה זה אנכי ותלך
לדרש את־יהוה: לוי ויאמר יהוה לה שני גיים
גוים קרי בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם
מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר: וימלאו ימיה
ללדת והנה תומם בבטנה: ויצא הראשון
אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו שמו עשו:
ואחרי־כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו
ויקרא שמו יעקב ויצחק בן־ששים שנה בלדת
אתם: ישראל ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע
ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים:
ויאהב יצחק את־עשו כי־ציד בפיו ורבקה
אהבת את־יעקב: ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן־
השדה והוא עיף: ויאמר עשו אל־יעקב
הלעיטני נא מן־האדם האדם הזה כי עיף
אנכי על־כן קרא־שמו אדום: ויאמר יעקב
מכרה כיום את־בכרתך לי: ויאמר עשו הנה
אנכי הולך למות ולמה־זה לי בכרה: ויאמר
יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את־
בכרתו ליעקב: ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד
עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את־
הבכרה: ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון
אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל־
אבימלך מלך־פלשתים גררה: וירא אליו יהוה
ויאמר אל־תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר
אליך: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך
כי־לך ולזרעך אתן את־כל־הארצת האל
והקמתי את־השבעה אשר נשבעתי לאברהם
אביך: והרביתי את־זרעך ככוכבי השמים
ונתתי לזרעך את כל־הארצת האל והתברכו
בזרעך כל גויי הארץ: עקב אשר־שמע אברהם
בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי:
סדר ויצא ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה:
ויפגע במקום וילן שם כי־בא השמש ויקח
מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום
ההוא: ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו
מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים
וירדים בו: לוי והנה יהוה נצב עליו ויאמר אני
יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ
אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והיה
זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה
ונגבה

וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ: וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ: וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי: וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם: ישראל וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ: וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה: וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ: וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים: וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:

סדר וישלח וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה: וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: לוי וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: ישראל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ: קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

סדר וישב וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: לוי וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֲלֻמָּתִי: ישראל וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו: וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

סדר מקץ וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ: וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה: לוי וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן: וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם: ישראל וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה: וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים: וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ: וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־

יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה׃

סדר ויגש וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה׃ אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח׃ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ׃ לוי וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו׃ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת׃ וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי׃ וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת דִּבְרֵי אֲדֹנִי׃ ישראל וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ׃ וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי׃ וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה׃ וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה׃ וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ׃

סדר ויחי וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה׃ וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃ וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ׃ וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ לוי וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי׃ ישראל וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם׃ וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי׃ וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם׃ וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם׃

סדר שמות וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃ רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃ וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם׃ וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם׃ לוי וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף׃ וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ׃ וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃ וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ישראל וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃ וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃ וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃ וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃

סדר וארא וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָֹה׃ וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָֹה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ לוי לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָֹה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם

ונאלתי

וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ ישראל וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

סדר בא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ׃ וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ לוי כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל ׀ אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה׃ וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃ ישראל וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם׃ לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה׃

סדר בשלח וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי ׀ אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה׃ וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה׃ לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ לוי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם׃ וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃ וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ ישראל וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ׃ וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃

סדר יתרו וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ לוי וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃ ישראל וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם

ומיד פרעה אשר הציל את־העם מתחת יד־
מצרים: עתה ידעתי כי־גדול יהוה מכל־האלהים
כי בדבר אשר זדו עליהם: ויקח יתרו חתן משה
עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל זקני
ישראל לאכל־לחם עם־חתן משה לפני האלהים:
סדר משפטים ואלה המשפטים אשר תשים
לפניהם: כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד
ובשבעת יצא לחפשי חנם: אם־בגפו יבא
בגפו יצא אם־בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו:
אם־אדניו יתן־לו אשה וילדה־לו בנים או בנות
האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו:
ואם־אמר יאמר העבד אהבתי את־אדני את־
אשתי ואת־בני לא אצא חפשי: והגישו אדניו
אל־האלהים והגישו אל־הדלת או אל־המזוזה
ורצע אדניו את־אזנו במרצע ועבדו לעלם: לוי
וכי־ימכר איש את־בתו לאמה לא תצא כצאת
העבדים: אם־רעה בעיני אדניה אשר־לא לו ק׳
יעדה והפדה לעם נכרי לא־ימשל למכרה
בבגדו־בה: ואם־לבנו ייעדנה כמשפט הבנות
יעשה־לה: אם־אחרת יקח־לו שארה כסותה
וענתה לא יגרע: ואם־שלש־אלה לא יעשה לה
ויצאה חנם אין כסף: ישראל מכה איש ומת מות
יומת: ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי
לך מקום אשר ינוס שמה: וכי־יזד איש על־
רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות:
ומכה אביו ואמו מות יומת: וגנב איש ומכרו
ונמצא בידו מות יומת: ומקלל אביו ואמו מות
יומת: וכי־יריבן אנשים והכה־איש את־רעהו
באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב: אם־
יקום והתהלך בחוץ על־משענתו ונקה המכה
רק שבתו יתן ורפא ירפא:
סדר תרומה וידבר יהוה אל־משה לאמר: דבר
אל־בני ישראל ויקחו־לי תרומה מאת כל־איש
אשר ידבנו לבו תקחו את־תרומתי: וזאת
התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת:
ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: וערת
אילם מאדמים וערת תחשים ועצי שטים: לוי
שמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת
הסמים: אבני־שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן:
ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם: ככל אשר אני
מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית
כל־כליו וכן תעשו: ישראל ועשו ארון עצי שטים
אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי

קמתו: וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ
תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב: ויצקת לו
ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו
ושתי טבעת על־צלעו האחת ושתי טבעת על־
צלעו השנית: ועשית בדי עצי שטים וצפית
אתם זהב: והבאת את־הבדים בטבעת על
צלעת הארן לשאת את־הארן בהם: בטבעת
הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו: ונתת אל־
הארן את העדת אשר אתן אליך:
סדר תצוה ואתה תצוה את־בני ישראל ויקחו
אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר
תמיד: באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על־
העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד־בקר
לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל:
ואתה הקרב אליך את־אהרן אחיך ואת־בניו
אתו מתוך בני ישראל לכהנו־לי אהרן נדב
ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן: ועשית
בגדי־קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת:
ואתה תדבר אל־כל־חכמי־לב אשר מלאתיו
רוח חכמה ועשו את־בגדי אהרן לקדשו לכהנו־
לי: ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל
וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי־קדש
לאהרן אחיך ולבניו לכהנו־לי: והם יקחו את־
הזהב ואת־התכלת ואת־הארגמן ואת־תולעת
השני ואת־השש: לוי ועשו את־האפד זהב
תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה
חשב: שתי כתפת חברת יהיה־לו אל־שני
קצותיו וחבר: וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו
ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני
ושש משזר: ולקחת את־שתי אבני־שהם ופתחת
עליהם שמות בני ישראל: ישראל ששה משמתם
על האבן האחת ואת־שמות הששה הנותרים
על־האבן השנית כתולדתם: מעשה חרש אבן
פתוחי חתם תפתח את־שתי האבנים על־שמת
בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם:
ושמת את־שתי האבנים על כתפת האפד אבני
זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את־שמותם לפני
יהוה על־שתי כתפיו לזכרן:
סדר תשא וידבר יהוה אל־משה לאמר: כי תשא
את־ראש בני־ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר
נפשו ליהוה בפקד אתם ולא־יהיה בהם נגף
בפקד אתם: זה יתנו כל־העבר על־הפקדים
מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל

מחצית

מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָֹה׃ לוי כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָֹה׃ הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשָּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָֹה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָֹה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ ישראל וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָֹה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃

סדר ויקהל וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָֹה לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָֹה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת׃ לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ לוי וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָֹה לֵאמֹר׃ קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָֹה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָֹה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ וְאַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְכָל־חֲכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹה׃ ישראל אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחָו בריחיו קרי אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו׃ אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן׃ אֵת ׀ מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ אֶת־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת־מֵיתְרֵיהֶם׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה׃

סדר פקודי אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָֹה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ׃ לוי כָּל־הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי ׀ זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ ישראל וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם׃ וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל׃ וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב׃ וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שְׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹה אֶת־מֹשֶׁה׃

סדר ויקרא וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָֹה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם׃ אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָֹה׃ וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ לוי וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָֹה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃ וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ׃ וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים

את

אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ לַיהוָה׃ ישראל וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

סדר צו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ ליי וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃ ישראל וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ׃ לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃ כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃

סדר שמיני וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי יְהוָה׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה׃ וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם׃ וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ ליי וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ישראל וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּרְחַץ אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה׃ וַיַּקְרֵב אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשׁוֹן׃ וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט׃

סדר תזריע וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֺתָהּ תִּטְמָא׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃ ליי וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃ וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ ישראל וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר

הכהן

הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃

סדר מצורע וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ לוי אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃ וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר׃ ישראל וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃ וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃

סדר אחרי מות וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃ כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃ וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ׃ לוי וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת׃ וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ ישראל וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃ וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀ עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת׃ וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃ וְשָׁחַט אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת׃ וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃ וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה ׀ בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל׃

סדר קדושים וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לוי וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃ בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃ וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ישראל לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃ לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃

סדר אמור וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃ לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ׃ לֹא־יקרחה יקרחו ק׳ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת׃ קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃ לוי אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו׃ וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃ וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃ ישראל וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח׃ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃

סדר בהר וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃ שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ לוי וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃ וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ ישראל וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃ וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃ יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ׃ כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃

סדר בחקתי אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם׃ וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם׃ לוי וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃ וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃ ישראל וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃ וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃

סדר במדבר וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם׃ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃ וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃ לוי וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה קריאי קְרוּאֵי ק׳ הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃

ישראל וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃ וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי׃

סדר נשא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא׃ לוי וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ׃ עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ישראל בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו׃ וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃

עד כאן קורין באשכנז. ובק״ק מוסיפין זה

וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם· מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃

סדר בהעלתך וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃ לוי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ וְכֹה־תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם וְהִטֶּהָרוּ׃ וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח לְחַטָּאת׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ישראל וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃ וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃ וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃

סדר שלח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם׃ וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ לוי וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃ לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃ לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃ לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא׃ לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃ לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי׃ לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃ לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי׃ לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ ישראל וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר׃ וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב׃ וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים׃ וּמָה

הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים׃

סדר קרח וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃ וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם׃ וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה׃ לוי וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו׃ וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו׃ זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ׃ וּתְנוּ בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃ ישראל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי׃ הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם׃ וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה׃ לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי תַלּוּנוּ תלינו קרי עָלָיו׃ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה׃ הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃

סדר חקת וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ לוי וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ ישראל וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃

סדר בלק וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃ וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃ לוי וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי׃ וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ ישראל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃ הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא׃

סדר פינחס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: פִּינְחָס
בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־
כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אֱמֹר
הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: לוי וְהָיְתָה לּוֹ
וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר
קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְשֵׁם אִישׁ
יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי
בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי: וְשֵׁם הָאִשָּׁה
הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־
אָב בְּמִדְיָן הוּא: ישראל וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: כִּי
צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־
דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם
הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר: וַיְהִי אַחֲרֵי
הַמַּגֵּפָה פבא״פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר
בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ ׀ כָּל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית
אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ
לֵאמֹר: מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

סדר מטות וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: אִישׁ
כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר
עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה:
וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית
אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ: וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ
אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ
כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ
יָקוּם: וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־
נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם
וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ: וְאִם־הָיוֹ
תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ
אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ: וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם
שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶהָ אֲשֶׁר־
אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ: וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ
יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת
מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה
יִסְלַח־לָהּ: לוי וְנֵדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־
אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ: וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ
נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה:
וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ
כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ
יָקוּם: וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם ׀ אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ
כָּל־מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא
יָקוּם אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ: ישראל כָּל־
נֵדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ
וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ: וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ
מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־
אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ
בְּיוֹם שָׁמְעוֹ: וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ
וְנָשָׂא אֶת־עֲוֺנָהּ: אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ
בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ:

סדר מסעי אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:
וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי
יְהוָה וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם: וַיִּסְעוּ
מֵרַעְמְסֵס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם: לוי וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים
אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם
עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים: וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס
וַיַּחֲנוּ בְּסֻכֹּת: וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם אֲשֶׁר
בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר: ישראל וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי
הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִגְדֹּל:
וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם הַמִּדְבָּרָה
וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר אֵתָם וַיַּחֲנוּ
בְּמָרָה: וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וּבְאֵילִם
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־
שָׁם: וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף:

סדר דברים אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל
סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב:
אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ
בַּרְנֵעַ: וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם: לוי אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת
סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג
מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי:
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: יְהוָה ׀ אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ
בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה: פְּנוּ ׀ וּסְעוּ
לָכֶם וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה
בָהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
והלבנון

והלבנון עד־הנהר הגדל נהר־פרת: ישראל ראה נתתי לפניכם את־הארץ באו ורשו את־הארץ אשר נשבע יהוה לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא־אוכל לבדי שאת אתכם: יהוה אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יהוה אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

סדר ואתחנן ואתחנן אל־יהוה בעת ההוא לאמר: אדני יהוה אתה החלות להראות את־עבדך את־גדלך ואת־ידך החזקה אשר מי־אל בשמים ובארץ אשר־יעשה כמעשיך וכגבורתך: אעברה־נא ואראה את־הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן: לוי ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר יהוה אלי רב־לך אל־תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: עלה | ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי־לא תעבר את־הירדן הזה: וצו את־יהושע וחזקהו ואמצהו כי־הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את־הארץ אשר תראה: ונשב בגיא מול בית פעור: ועתה ישראל שמע אל־החקים ואל־המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את־הארץ אשר יהוה אלהי אבתיכם נתן לכם: לא תספו על־הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את־מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם: עיניכם הראות את אשר־עשה יהוה בבעל פעור כי כל־האיש אשר הלך אחרי בעל־פעור השמידו יהוה אלהיך מקרבך: ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום: ישראל ראה | למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל־החקים האלה ואמרו רק עם־חכם ונבון הגוי הגדול הזה: כי מי־גוי גדול אשר־לו אלהים קרבים אליו כיהוה אלהינו בכל־קראנו אליו: ומי גוי גדול אשר־לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום:

סדר עקב והיה | עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יהוה אלהיך לך את־הברית ואת־החסד אשר נשבע לאבתיך: ואהבך וברכך והרבך וברך פרי־בטנך ופרי־אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר־אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר־נשבע לאבתיך לתת לך: ברוך תהיה מכל־העמים לא־יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יהוה ממך כל־חלי וכל־מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל־שנאיך: ואכלת את־כל־העמים אשר יהוה אלהיך נתן לך לא־תחוס עינך עליהם ולא תעבד את־אלהיהם כי־מוקש הוא לך: כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם: לא תירא מהם זכר תזכר את אשר־עשה יהוה אלהיך לפרעה ולכל־מצרים: המסת הגדלת אשר־ראו עיניך והאתת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך יהוה אלהיך כן־יעשה יהוה אלהיך לכל־העמים אשר־אתה ירא מפניהם: וגם את־הצרעה ישלח יהוה אלהיך בם עד־אבד הנשארים והנסתרים מפניך: לא תערץ מפניהם כי־יהוה אלהיך בקרבך אל גדול ונורא: לוי ונשל יהוה אלהיך את־הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן־תרבה עליך חית השדה: ונתנם יהוה אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמדם: ונתן מלכיהם בידך והאבדת את־שמם מתחת השמים לא־יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם: פסילי אלהיהם תשרפון באש לא־תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת יהוה אלהיך הוא: ולא־תביא תועבה אל־ביתך והיית חרם כמהו שקץ | תשקצנו ותעב | תתעבנו כי־חרם הוא: כל־המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את־הארץ אשר־נשבע יהוה לאבתיכם: וזכרת את־כל־הדרך אשר הוליכך יהוה אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את־אשר בלבבך התשמר מצותו מצותיו קרי אם־לא: ויענך וירעבך ויאכלך את־המן אשר לא־ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודעך כי לא על־הלחם לבדו יחיה האדם כי על־כל־מוצא פי־יהוה יחיה האדם: ישראל שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם־לבבך כי כאשר ייסר איש את־בנו יהוה אלהיך מיסרך:

ושמרת

ושמרת את־מצות יהוה אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו: כי יהוה אלהיך מביאך אל־ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ־זית שמן ודבש: ארץ אשר לא במסכנת תאכל־בה לחם לא־תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת: ואכלת ושבעת וברכת את־יהוה אלהיך על־הארץ הטבה אשר נתן־לך:

סדר ראה ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: את־הברכה אשר תשמעו אל־מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום: והקללה אם־לא תשמעו אל־מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן־הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא־ידעתם: והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ אשר־אתה בא־שמה לרשתה ונתתה את־הברכה על־הר גרזים ואת־הקללה על־הר עיבל: הלא־המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מרה: כי אתם עברים את־הירדן לבא לרשת את־הארץ אשר־יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם־בה: לוי ושמרתם לעשות את כל־החקים ואת־המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום: אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן יהוה אלהי אבתיך לך לרשתה כל־הימים אשר־אתם חיים על־האדמה: אבד תאבדון את־כל־המקמות אשר עבדו־שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את־אלהיהם על־ההרים הרמים ועל־הגבעות ותחת כל־עץ רענן: ונתצתם את־מזבחתם ושברתם את־מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את־שמם מן־המקום ההוא: לא־תעשון כן ליהוה אלהיכם: כי אם־אל־המקום אשר־יבחר יהוה אלהיכם מכל־שבטיכם לשום את־שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: ישראל והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם: ואכלתם־שם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך: לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל־הישר בעיניו: כי לא־באתם עד־עתה אל־המנוחה ואל־הנחלה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ועברתם את־הירדן וישבתם בארץ אשר־יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל־איביכם מסביב וישבתם־בטח:

סדר שופטים שפטים ושטרים תתן־לך בכל־שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את־העם משפט־צדק: לא־תטה משפט לא תכיר פנים ולא־תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקם: צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את־הארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך: לוי לא־תטע לך אשרה כל־עץ אצל מזבח יהוה אלהיך אשר תעשה־לך: ולא־תקים לך מצבה אשר שנא יהוה אלהיך: לא־תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך הוא: כי־ימצא בקרבך באחד שעריך אשר־יהוה אלהיך נתן לך איש או־אשה אשר יעשה את־הרע בעיני יהוה־אלהיך לעבר בריתו: וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל־צבא השמים אשר לא־צויתי: והגד־לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל: והוצאת את־האיש ההוא או את־האשה ההוא אשר עשו את־הדבר הרע הזה אל־שעריך את־האיש או את־האשה וסקלתם באבנים ומתו: על־פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על־פי עד אחד: יד העדים תהיה־בו בראשנה להמיתו ויד כל־העם באחרנה ובערת הרע מקרבך: כי יפלא ממך דבר למשפט בין־דם לדם בין־דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל־המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ובאת אל־הכהנים הלוים ואל־השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט: ועשית על־פי הדבר אשר יגידו לך מן־המקום ההוא אשר יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: ישראל על־פי התורה אשר יורוך ועל־המשפט אשר־יאמרו לך תעשה לא תסור מן־הדבר אשר־יגידו לך ימין ושמאל: והאיש אשר־יעשה בזדון לבלתי שמע אל־הכהן העמד לשרת שם את־יהוה אלהיך או אל־השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל

מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד׃

סדר תצא כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ׃ וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה׃ וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה׃ וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ׃ לוי כִּי־תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה׃ וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃ כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ישראל כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃ וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃

סדר תבוא וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃ וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃ לוי וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃ וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃ וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃ וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים׃ וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ ישראל כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֺתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃ לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃ הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

סדר נצבים אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ׃ לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם׃ לוי לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת׃ כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ ישראל כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם׃ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃ פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ

תחת השמים: והבדילו יהוה לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה: ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את־מכות הארץ ההוא ואת־תחלאיה אשר־חלה יהוה בה: גפרית ומלח שרפה כל־ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא־יעלה בה כל־עשב כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצביים וצבוים קרי אשר הפך יהוה באפו ובחמתו: ואמרו כל־הגוים על־מה עשה יהוה ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה: ואמרו על אשר עזבו את־ברית יהוה אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים: וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא־ידעום ולא חלק להם: ויחר־אף יהוה בארץ ההוא להביא עליה את־כל־הקללה הכתובה בספר הזה: ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל־ארץ אחרת כיום הזה: הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד־עולם לעשות את־כל־דברי התורה הזאת:

סדר וילך וילך משה וידבר את־הדברים האלה אל־כל־ישראל: ויאמר אלהם בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את־הירדן הזה: יהוה אלהיך הוא ׀ עבר לפניך הוא־ישמיד את־הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר יהוה: לוי ועשה יהוה להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר השמיד אתם: ונתנם יהוה לפניכם ועשיתם להם ככל־המצוה אשר צויתי אתכם: חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תערצו מפניהם כי ׀ יהוה אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך: ישראל ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל־ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את־העם הזה אל־הארץ אשר נשבע יהוה לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם: ויהוה הוא ׀ ההלך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת: ויכתב משה את־התורה הזאת ויתנה אל־הכהנים בני לוי הנשאים את־ארון ברית יהוה ואל־כל־זקני ישראל: ויצו משה אותם לאמר מקץ ׀ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות: בבוא כל־ישראל לראות את־פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את־התורה הזאת נגד כל־ישראל באזניהם: הקהל את־העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את־כל־דברי התורה הזאת: ובניהם אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו ליראה את־יהוה אלהיכם כל־הימים אשר אתם חיים על־האדמה אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה:

סדר האזינו האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי־פי: יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירם עלי־דשא וכרביבים עלי־עשב: כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו: לוי הצור תמים פעלו כי כל־דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא: שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל: הא רבתי והיא תיבה בפני עצמה ה ליהוה תגמלו־זאת עם נבל ולא חכם הלוא־הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך: שלישי זכר ימות עולם בינו שנות דר־ודר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך: בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל: כי חלק יהוה עמו יעקב חבל נחלתו: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו: כנשר יעיר קנו על־גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על־אברתו: יהוה בדד ינחנו ואין עמו אל נכר:

סדר ברכה וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את־בני ישראל לפני מותו: ויאמר יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: אף חבב עמים כל־קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך: תורה צוה־לנו משה מורשה קהלת יעקב: ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: יחי ראובן ואל־ימת ויהי מתיו מספר: וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל־עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה: לוי וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה: האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת־אחיו לא הכיר ואת־בנו בניו קרי לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל

יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ׃ בָּרֵךְ
יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו
וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן׃ לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה
יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו
שָׁכֵן׃ ישראל וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד
שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת׃ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת
שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים׃ וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם
וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם׃ וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן
שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר
אֶחָיו׃ בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם
עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה׃

קריאה לתענית צבור

וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָה
יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה׃ לָמָּה יֹאמְרוּ
מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים
וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ
וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ׃ זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר
אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְכָל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ
לְעֹלָם׃ וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת
לְעַמּוֹ׃ לוי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־
לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר
שִׁבַּרְתָּ׃ וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר
סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ וְאִישׁ לֹא־
יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־
הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ ישראל
וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה
בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן
וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀
עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא
עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד ׀ עֲוֺן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃
וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ
כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ
וּנְחַלְתָּנוּ׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־
עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־
הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה
בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי
עֹשֶׂה עִמָּךְ׃

ברכות הפטרה

קודם קריאת הפטרה יאמר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

הפטרה לתענית צבור (ישעיה נ"ה ו')

דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃
יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־
יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃ כִּי
לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי
נְאֻם יְהוָה׃ כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי
מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם׃ כִּי כַּאֲשֶׁר
יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב
כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן
זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר
יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה
אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו׃ כִּי־
בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת
יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף׃
תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה
הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת׃
כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־
קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת׃ אַשְׁרֵי
אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר
שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע׃ וְאַל־
יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל
יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן
אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר
יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי
וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי
יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ
אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׃ וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה
לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ
לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים
בִּבְרִיתִי׃ וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים
בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־
מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים׃

נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו׃

אחר ההפטרה יאמר ברכות אלו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם. כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מָגֵן דָּוִד׃

סימן לקריאת חול המועד פסח

משך. תורא. קדש. בכספא. פסל. במדברא. שלח. בוכרא.
וזהו כשחל יום א' של פסח בשבת או באחד בשבת או בג' בשבת:
ואם חל פסח בחמישי בשבת מהפכין סדר הקריאה על דרך זה:
משך. תורא. פסל. קדש. בכספא. במדברא. שלח. בוכרא.
ובשבת חוה"מ פסח קורין ראה אתה אומר אלי כו' פסל לך כו' עד בחלב אמו ומפטיר והקרבתם:

ליום ראשון דחול המועד פסח

שמות י"ג וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָֹה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃ הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃ לוי וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהוָֹה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָֹה׃ מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָֹה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃ וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָֹה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָֹה מִמִּצְרָיִם׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ ישראל וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָֹה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָֹה וְכָל־פֶּטֶר ׀ שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָֹה׃ וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃ וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָֹה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָֹה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָֹה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָֹה מִמִּצְרָיִם׃

לרביעי

במדבר כ"ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָֹה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃ עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה׃ כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָֹה עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

ליום שני

שמות כ"ב אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ כִּי הִוא כְסוּתֹה כסותו קרי לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ לוי אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃ מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִּי׃ כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃ וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס׃ לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת׃ וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ׃ כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃

כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ׃ ישראל לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ׃ מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע׃ וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים׃ וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃ אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃ לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ לרביעי (והקרבתם)

ליום שלישי

שמות לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ לוי וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃ וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ

כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׃ שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃ כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו תִּכְרֹתוּן׃ כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא׃ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃ וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃ אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃ ישראל אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם׃ כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה׃ וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ לרביעי (והקרבתם)

ליום רביעי

במדבר ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר׃ וְיַעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ׃ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת הַפָּסַח׃ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר

סיני ככל אשר צוה יהוה את־משה כן עשו בני
ישראל: לוי ויהי אנשים אשר היו טמאים
לנפש אדם ולא־יכלו לעשת־הפסח ביום ההוא
ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא:
ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים
לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את־קרבן
יהוה במעדו בתוך בני ישראל: ויאמר אלהם
משה עמדו ואשמעה מה־יצוה יהוה לכם:
ישראל וידבר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־בני
ישראל לאמר איש איש כי־יהיה טמא | לנפש
או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח
ליהוה: בחדש השני בארבעה עשר יום בין
הערבים יעשו אתו על־מצות ומררים יאכלהו:
לא־ישאירו ממנו עד־בקר ועצם לא ישברו־בו
ככל־חקת הפסח יעשו אתו: והאיש אשר־הוא
טהור ובדרך לא־היה וחדל לעשות הפסח
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי | קרבן יהוה לא
הקריב במעדו חטאו ישא האיש ההוא: וכי־
יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת הפסח
וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם
ולגר ולאזרח הארץ:

לרביעי (והקרבתם)

להול המועד של סכות

ביום הראשון דחוה"מ סוכות קורין בפ' פינחס לכהן וביום השני. לוי וביום השלישי. ישראל וביום הרביעי. ולרביעי קורין ספיקא דיומא וביום השני וביום השלישי:

ביום ב' דחוה"מ קורין לכהן וביום השלישי. לוי וביום הרביעי. ישראל וביום החמישי. ולרביעי וביום השלישי וביום הרביעי:

ביום ג' דחוה"מ קורין לכהן וביום הרביעי. לוי וביום החמישי. ישראל וביום הששי. ולרביעי וביום הרביעי וביום החמישי:

ביום ד' דחוה"מ קורין לכהן וביום החמישי. לוי וביום הששי. ישראל וביום השביעי. ולרביעי וביום החמישי וביום הששי:

ביום הושענא רבה קורין לכהן וביום החמישי. לוי וביום הששי. ישראל וביום השביעי. ולרביעי קורין וביום הששי וביום השביעי:

וביום השני פרים בני־בקר שנים עשר אילם
שנים כבשים בני־שנה ארבעה עשר תמימם:
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: ושעיר־עזים אחד חטאת
מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיהם:
וביום השלישי פרים עשתי־עשר אילם שנים
כבשים בני־שנה ארבעה עשר תמימם:
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד ומנחתה ונסכה:
וביום הרביעי פרים עשרה אילם שנים
כבשים בני־שנה ארבעה עשר תמימם: מנחתם
ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם
כמשפט: ושעיר־עזים אחד חטאת מלבד עלת
התמיד מנחתה ונסכה:
וביום החמישי פרים תשעה אילם שנים
כבשים בני־שנה ארבעה עשר תמימם:
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד ומנחתה ונסכה:
וביום הששי פרים שמנה אילם שנים
כבשים בני־שנה ארבעה עשר תמימם:
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד מנחתה ונסכיה:
וביום השביעי פרים שבעה אילם שנים
כבשים בני־שנה ארבעה עשר תמימם:
ומנחתם ונסכהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפטם: ושעיר חטאת אחד
מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה:

ביום ראשון של חנוכה קורין לכהן מן ויהי ביום כלות משה עד לחנוכת המזבח. ללוי עד מלאה קטורת. לישראל עד נחשון בן עמינדב. ביום שני של חנוכה קורין לכהן ביום השני עד מלאה קטרת. ללוי עד בן צוער. לישראל ביום השלישי. וכן כסדר הזה בשאר הימים. ביום שלישי קורין ביום השלישי וביום הרביעי. ביום רביעי קורין ביום הרביעי וביום החמישי. ביום חמישי קורין ביום החמישי וביום הששי. ביום ששי הוא לעולם ר"ח ומוציאין ב' ס"ת כהן עד רביעית ההין. לוי עד ונסכה. ישראל פ' ר"ח כולה. רביעי קורא בס"ת ב' ביום הששי. ביום ז' קורין ביום השביעי וביום השמיני. ואם הוא ר"ח קורין כדאתמול ורביעי ביום השביעי. ביום השמיני קורין לכהן ביום השמיני עד מלאה קטרת. ללוי עד פדהצור. ולישראל ביום התשיעי עד כן עשה את המנורה:

במדבר ז

°) וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־
הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם
וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי
בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים
עַל־הַפְּקֻדִים׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי
יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר עֲגָלָה
עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם
לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד
וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ׃
וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן
אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ אֵת׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת
אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם׃
וְאֵת׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן
לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת
הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃ וַיַּקְרִיבוּ
הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח
אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי
הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד
לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם
לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ לוי וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב
לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ ישראל פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד

לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר
נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃ הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד
כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב
בֶּן־חֵלֹן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃

בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר
בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד

להטאת

°) יש לקרות בכל יום ויום מן ר"ח ניסן עד י"ב בו דבר יום ביומו מי"ב נשיאים. וביום י"ג וזאת חנוכת המזבח ואחר שקרא הפרשה של אותו יום יאמר היהי רצון של אחר הנשיאים:

לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל:

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:

בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן:

בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי

קריאה לימי חנוכה

אחירע בן־עינן׃ קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם ׀ מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה׃ שעיר־עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אחירע בן־עינן׃

זאת ׀ חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי־כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה׃ שלשים ומאה הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים אלפים וארבע־מאות בשקל הקדש׃ כפות זהב שתים־עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל־זהב הכפות עשרים ומאה׃ כל־הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים־עשר כבשים בני־שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת׃ וכל בקר ׀ זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני־שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו׃ ובבא משה אל־אהל מועד לדבר אתו וישמע את־הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על־ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו׃ וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ דבר אל־אהרן ואמרת אליו בהעלתך את־הנרת אל־מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות׃ ויעש כן אהרן אל־מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את־משה׃ וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד־ירכה עד־פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה יהוה את־משה כן עשה את־המנרה׃

יהי רצון שאומרים אחר קריאת הנשיאים בניסן

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שתאיר היום בחסדך הגדול על נשמתין קדישין דמתחדשין כצפרים ומצפצפין ומשבחין ומצלאין על עמא קדישא ישראל • רבונו של עולם תכנים ותעיל הנך ציפרא קדישא לאתר קדישא דאתמר עליה עין לא ראתה אלהים זולתך • יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי שבאם אני עבדך משבט (פלוני) שקראתי בתורתך פרשה של הנשיא היום אזי יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין וכל האורות הקדושות הכלולות בקדושת זה השבט להבין ולהשכיל בתורתך וביראתך לעשות רצונך כל ימי חיי אני וזרעי וזרע זרעי מעתה ועד עולם אמן׃

קריאה לפורים

שמות י״ז ח׳

ויבא עמלק וילחם עם־ישראל ברפידם׃ ויאמר משה אל־יהושע בחר־לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על־ראש הגבעה ומטה האלהים בידי׃ ויעש יהושע כאשר אמר־לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה׃ לוי והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק׃ וידי משה כבדים ויקחו־אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד־בא השמש׃ ויחלש יהושע את־עמלק ואת־עמו לפי־חרב׃ ישראל ויאמר יהוה אל־משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי־מחה אמחה את־זכר עמלק מתחת השמים׃ ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה ׀ נסי׃ ויאמר כי־יד על־כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר׃

שירי היחוד.

בהרבה קהלות נוהגים לומר בכל יום ויום שיר היחוד של אותו יום, ואחריו מזמור פ"ג ואחריו קדיש יתום. והנוהגים כך יזהרו לאמרו בנחת ובמתון ובדרך שיר ולא במרוצה:

ליום ראשון

אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי. הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי:
עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֶחֱזַקְתָּ בְּיָדִי. חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי:
בָּרוּךְ יְהוָה וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ. כִּי עַל עַבְדּוֹ הִפְלִיא חַסְדּוֹ:
אֱלֹהֵי מָרוֹם בַּמֶּה אֲקַדֵּם. וּבַמֶּה אִכַּף לֵאלֹהֵי קֶדֶם:
אִלּוּ הָרִים הֵם לַמַּעֲרָכָה. וְכָל־עֲצֵי לְבָנוֹן בְּכָל עֲרוּכָה:
וְאִם כָּל־בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת קְרוּצִים. נְתָחִים עֲרוּכִים עַל הָעֵצִים:
וְאַף זָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ מְבוּסִים. דָּם, כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים:
וְכַחוֹל סֹלֶת דָּשֵׁן וְשָׁמֵן. בָּלוּל בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן:
וּלְאַזְכָּרָה לְבוֹנָה, וְסַמִּים. לִקְטֹרֶת, וְכָל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים:
(וְאִלּוּ נֵרוֹת עַל הַמְּנוֹרוֹת. יִהְיוּ מְאִירוֹת כִּשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת:
וּכְהַרְרֵי אֵל לֶחֶם הַפָּנִים. עַל שֻׁלְחָנוֹת עֲרוּכִים בִּפְנִים):
וְיַיִן כְּמוֹ מְטַר הַשָּׁמַיִם. וְשֵׁכָר לְנֶסֶךְ כְּעֵינוֹת מָיִם:
וְאִלּוּ כָּל־בְּנֵי אָדָם כֹּהֲנִים. לְוִיִּם מְשׁוֹרְרִים כִּכְנַף־רְנָנִים:
וְכָל־עֲצֵי עֵדֶן וְכָל־עֲצֵי יְעָרִים. כִּנֹּרוֹת וּנְבָלִים לְשָׁרִים:
וְכָל־בְּנֵי אֱלֹהִים בְּקוֹל תְּרוּעָתָם. וְהַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם:
וְכָל־הַלְּבָנוֹן וְחַיָּה כֻּלָּהּ. אֵין דֵּי בָעֵר וְאֵין דֵּי עוֹלָה:

באור מסדור עבודת ישראל

אשירה, שירי היחוד הולכים כלם על משקל מרובע מן חרוז אלהי מרום והלאה (כי ג' חרוזים הראשונים הם כדמות הקדמה) והוא שכל חרוז יתחלק לב' חלקים ובכל חלק אין בו יותר מן ה' הברות בד' תנועות, ככה לרוב, ואם ימצאו לפעמים ה' או ו' תנועות אזי מוקפת תבה אל תבה ונחשבות שתיהן כאחת. והמחבר של שירים אלה לא נודע בברור מי הוא, יש מיחסים אותם לר' יצחק החסיד ויש לר' יהודה החסיד ויש לר' בצלאל ויש לר' ברכיה הנקדן, והנראה הנכון הוא שר' **שמואל בר קלונימוס** אביו של ר' יהודה החסיד חברן וכמו שכתב בעל נלחון בסי' קכ"ד ושל"ג וכמו שהוכיח רוו"ה במאמרו על הפייטנים למחזור שמיני עצרת. וכן נראה שחתום **שמואל** בחרוז שדי מאורי בסוף שיר יום ד'. וחרוזי השירים רובם ע"פ פסוקי המקרא, והרבה מהם שתוכנם מוסד על ס' אמונות ודעות של רב סעדיה גאון, והשתמש הרבה בסגנון לשונם הר' אלעזר בעל הרוקח בשרש קדושת היחוד. והנה שירים הללו כבר הגיהם רוו"ה ז"ל כפי אשר השיג ידו לתקן ע"פ כי"י וד"י והוא הביא הרבה חרוזים במסגרות שלא מצאם בס"י וכמוהו עשיתי גם אני. מלבד מה שהגהתי עוד הפעם את כלם בהגהה נמרצת. — **בעודי**, בעוד שאני חי, והוא ל' תהלים קמ"ו, ב'. **האלהים**, בראשית מ"ח, ט"ו. **חיים**, איוב י', י"ב. **הפליא**, הגדיל. **במה אקדם**, ל' מיכה ו', ו', ומשם נשמע שצ"ל **אלהי** מרום ולא **לאלהי** בלמ"ד כי כן כתוב שם במה אקדם ה' ולא כתוב לה', וככה תקן רוו"ה ע"פ כ"י. **למערכה**, למערכת המזבח. **קרוצים**. שחוטים מל' מחמר קרצתי (איוב ל"ג, ו') שפירושו נחתכתי. **נתחים**, נתחי הבהמות. **מבוסים דם**, ל' מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז, ו'). **ברבבות**, מיכה ו', ו'. **ולאזכרה**, שעור החרוז, לבונה לאזכרה (של קרבן מנחה) וסמים וכל ראשי בשמים לקטרת. **וכהררי אל**, פירוש, אם היו להם הפנים גדולים כהררי אל. **ככנף רננים**, ל' איוב ל"ט, י"ג. והשתמשו הפייטנים בלשון זו להורות על שיר של המלאכים וראה בסוף אופן שאו מנחה משובחה לשבת נחמו. **כנורות**, ל' מ"א י', י"ב. **וכל בני**, עפ"י איוב ל"ח, ז'. **והכוכבים**, שופטים ה', כ'. **וכל הלבנון וכו'**. יסודו על ישעיה מ', ט"ז. **אין די בער**, לא יהיה די לשרפה, ומוסב על לבנון. **ואין די עולה**,

הֵן בְּכָל־אֵלֶּה אֵין־דֵּי לַעֲבוֹד. וְאֵין־דֵּי לְקַדֵּם אֶל הַכָּבוֹד:
כִּי נִכְבַּדְתָּ מְאֹד מַלְכֵּנוּ. וּבַמֶּה נִכַּף לַאדֹנֵינוּ:
אָמְנָם לֹא יוּכְלוּ כַּבְּדֶךָ כָּל־חַי, אַף כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ:
וַאֲנִי נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים. נִמְאָס בְּעֵינַי וּשְׁפַל אֲנָשִׁים:
וְאֵין לְעַבְדְּךָ כֹּל לְכַבְּדֶךָ. לְהָשִׁיב לְךָ גְּמוּל עַל־חֲסָדֶיךָ:
כִּי הִרְבֵּיתָ טוֹבוֹת אֵלַי. כִּי הִגְדַּלְתָּ חַסְדְּךָ עָלָי:
וְרַב שִׁלּוּמִים לְךָ חִיַּבְתַּנִי. כִּי עָשִׂיתָ טוֹבוֹת אִתִּי:
וְלֹא חִיַּבְתָּ לִי גְּמוּלֶיךָ. כָּל־טוֹבָתִי בַּל־עָלֶיךָ:
עַל הַטּוֹבוֹת לֹא עֲבַדְתִּיךָ. אַחַת לְרִבּוֹא לֹא גְמַלְתִּיךָ:
אִם אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה־נָּא כְמוֹ. לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת לָמוֹ:
וּמָה־אָשִׁיב לְךָ וְהַכֹּל שֶׁלָּךְ. לְךָ שָׁמַיִם אַף־אֶרֶץ לָךְ:
יַמִּים וְכָל־אֲשֶׁר־בָּם בְּיָדֶךָ. וְכֻלָּם יִשְׂבְּעוּן מִיָּדֶךָ:
וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאנֶךָ. וַחֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:
וְאֵיךְ נַעֲבֹד וְאֵין לְאֵל יָדֵנוּ. וְלִשְׂרֵפַת אֵשׁ בֵּית קָדְשֵׁנוּ:
וְאֵיךְ נַעֲבֹד וְאֵין זֶבַח וּמִנְחָה. כִּי לֹא בָאנוּ אֶל־הַמְּנוּחָה:
וּמַיִם אַיִן לְהַעֲבִיר טֻמְאָה. וַאֲנַחְנוּ עַל אֲדָמָה טְמֵאָה:
שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אֲמָרֶיךָ. וַאֲנִי בָאתִי בִּדְבָרֶיךָ:
כִּי כָתוּב, לֹא עַל־זְבָחֶיךָ וְעוֹלֹתֶיךָ אוֹכִיחֶךָ:
עַל דְּבַר־זֶבַח וְעוֹלוֹתֵיכֶם. לֹא צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם:
מַה־שָּׁאַלְתִּי וּמַה־דָּרַשְׁתִּי מִמְּךָ, כִּי אִם־לְיִרְאָה אוֹתִי:
לַעֲבוֹד בְּשִׂמְחָה וּבְלֵבָב טוֹב. הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב:
וְלֵב נִשְׁבָּר מִמִּנְחָה טְהוֹרָה. זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה:
זֶבַח וּמִנְחָה לֹא־חָפַצְתָּ. חַטָּאת וְעוֹלָה לֹא שָׁאָלְתָּ:
מִזְבֵּחַ אֶבְנֶה בְּשִׁבְרוֹן לִבִּי. וַאֲשַׁבְּרָה אַף־רוּחִי בְּקִרְבִּי:
רוּם לֵב אַשְׁפִּיל וְאֶת־רוּם עֵינָי. וְאֶקְרַע לְבָבִי לְמַעַן אֲדֹנָי:
שִׁבְרֵי רוּחִי הֵם זְבָחֶיךָ. יַעֲלוּ לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחֶךָ:
וְאַשְׁמִיעַ בְּקוֹל הוֹדְיוֹתֶיךָ. וַאֲסַפְּרָה כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ:

מוסב על חיה. **בכל אלה**, בכל מה שמנה מן השבחות אשר הזכיר עד כה. **נבזה**, ישעיה נ"ג ג. **ואין לעבדך כל**, אין שום דבר לעבדך. **כל טובתי בל עליך**, בל עליך לעשות עמי כל הטובות כי אם בחסדך הגדול, ותפש בל' תהלים ט"ז, ב'. **אספרה נא כמו**, פירוש מספר הטובות כולן כמה הן, ול' תהלים ע"ג, ט"ו. **ספרות**, תהלים ע"א, ט"ו. **ואין לאל**, כח (נחמיה ה', ה'). **ולשרפת אש**, עפ"י ישעיה ס"ד, י'. **אל המנוחה**, זו ירושלים (דברים י"ב, ט'). **שש**, תהלים קי"ט, קס"ב. וכתב המחבר במקום אמרתך בעבור החרוז. **ואני באתי**, דניאל י', י"ב. **לא על זבחיך**, תהלים נ', ח'. **על דבר זבח**, עפ"י ירמיה ז', כ"ב. **מה שאלתי**, עפ"י דברים י', י"ב. **הנה שמע**, ש"א ט"ו, כ"ב. **ולב נשבר**, פירוש, ולב נשבר טוב ממנחה טהורה. **זבחי**, תהלים נ"א, י"ט. **זבח ומנחה**, שם מ', ז'. **ואקרע לבבי**, אקרע מחשבה רעה מן הלב ועל שם הכתוב יואל ב', י"ג.

אֲשֶׁר יָדְעָה נַפְשִׁי אַחְבִּירָה. אֲמַלֵּל גְּבוּרוֹת וַאֲדַבֵּרָה:
וּמָה אֶעֱרוֹךְ וְלֹא־יָדַעְתִּי מָה. הֲיָכוֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה:
כִּי אֵין חֵקֶר לִגְדֻלָּתוֹ. וְגַם אֵין מִסְפָּר לִתְבוּנָתוֹ:
חֲכַם לֵבָב הוּא, מִי כָמוֹהוּ. שַׂגִּיא כֹחַ, לֹא מְצָאנוּהוּ:
עוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת וְרַב נוֹרָאוֹת. גָּדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת:
עַד־אֵין מִסְפָּר וְעַד־אֵין חֵקֶר. וְלֹא נוֹדַע כִּי לֹא יֵחָקֵר:
אֵיזוֹ עַיִן אֲשֶׁר תְּעִידֶךָ. וְאֵיזֶה פֶּה אֲשֶׁר יַגִּידֶךָ:
חַי לֹא רָאֲךָ וְלֵב לֹא יְדָעֲךָ. וְאֵיזֶה שֶׁבַח אֲשֶׁר יַגִּיעֲךָ:
גַּם מְשָׁרְתֶיךָ לֹא רָאוּךָ. וְכָל־חַכְמֵי לֵב לֹא מְצָאוּךָ:
אַתָּה לְבַדְּךָ מַכִּיר שִׁבְחֲךָ. וְאֵין זוּלָתְךָ יוֹדֵעַ כֹּחֲךָ:
וְאֵין יוֹדֵעַ בִּלְעָדֶיךָ שְׁבָחוֹת רְאוּיוֹת לִכְבוֹדֶךָ:
עַל־כֵּן תְּבֹרַךְ כָּרָאוּי לָךְ. כְּפִי קָדְשְׁךָ כִּכְבוֹדְךָ וְגָדְלָךְ:
וּמִפִּי הַכֹּל בְּכָל־אֱיָלוּתָם. כְּפִי מַדָּע אֲשֶׁר אַתָּה חֲנַנְתָּם:
יוֹדוּ פִּלְאֲךָ הַשָּׁמַיִם. וְיַאַדְּרוּךָ קוֹלוֹת מַיִם:
וְיָרִיעוּ לְךָ כָּל־הָאָרֶץ. יוֹדוּךָ כָּל־מַלְכֵי־אָרֶץ:
אַף יוֹדוּךָ כָּל־הָעַמִּים. וִישַׁבְּחוּךָ כָּל־הָאֻמִּים:
כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב עֲבָדֶיךָ. כִּי עֲלֵיהֶם גָּבְרוּ חֲסָדֶיךָ:
אֶת־שֵׁם יְהוָה יְהַלְלוּ כֻלָּם. אֵל אֱלֹהִים אֱמֶת וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
בָּרוּךְ אַתָּה יָחִיד וּמְיֻחָד. יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

ליום שני

וַאֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ. אֲדַבֵּר אֲמַלֵּל גְּבוּרוֹתֶיךָ:
דַּרְכֵי שִׁבְחֲךָ קְצָתָם אֲסַפֵּרָה. מַעֲשֶׂיךָ מַה־נּוֹרָא אוֹמְרָה:
אֵין אֵלֶיךָ עָרוֹךְ בַּסֵּפֶר. אַגִּיד שְׁבָחוֹת עָצְמוּ מִסַּפֵּר:
חֵקֶר אֱלוֹהַּ לֹא יִמָּצֵא. וְתַכְלִית שַׁדַּי לֹא תִקָּצֶה:
וְלִתְבוּנָתוֹ הֲלֹא אֵין חֵקֶר. וּמִסְפַּר שָׁנָיו לֹא יֵחָקֵר:
וְגַם אֵין מִסְפָּר לִגְדוּדֶיךָ. בִּצְבָאוֹתֶיךָ אוֹת כְּבוֹדֶךָ:
אֵיזוֹ עַיִן אֲשֶׁר תְּעִידֶךָ. וְחַי לֹא־רָאָה פְּנֵי כְבוֹדֶךָ:

אחבירה, ל' חבור, ונמצא באיוב ט"ז, ד'. אערוך, ל' עריכת דברים. כי אין חקר, עש"ה תהלים קמ"ה ג'. וגם אין מספר, שם קמ"ז, ה'. שגיא כח, איוב ל"ז, כ"ג. גדול אתה, תהלים פ"ו, י'. עד אין מספר, הוא מחובר עוד עם חרוז הקודם לו. תעידך, אשר תמיד שראתה אותך. אשר יגיעך, אשר יגיע לשבח אותך כראוי. אילותם, ל' כח. יודו, פלאך, תהלים פ"ט, ו'. ויאדרוך, ל' פאר והדר והוא עש"ה תהלים צ"ג, ה'. ויריעו לך, עש"ה תהלים צ"ח, ד'. יודוך, שם קל"ח, ד'. אף יודוך, שם ס"ז, ד'. וישבחוך, שם קי"ז, א'. כל זרע, שם כ"ב, כ"ד. כי עליהם גברו, עש"ה שם קי"ז, ב'. אין אליך ערוך, עש"ה תהלים מ', ו'. חקר אלוה, עש"ה איוב י"א, ז'. תקצה, ל' סוף ר"ל לא תבוא לסופה. ולתבונתו, (ישעיה מ', כ"ח. לגדודיך, עש"ה איוב כ"ה, ג'. אות כבודך, כבודך הוא אות בצבאותיך, ויסודו

נָבוֹן וְחָכָם הֵן לֹא־יָדַע . וְאֵיךְ אֶעֱרוֹךְ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע :
וְאִם יֹאמַר אִישׁ עַד תַּכְלִיתוֹ . אֶעֱרוֹךְ אֵלָיו וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ :
אָבֹא וְאֶמְצָא תַּכְלִית שִׁבְחוֹ . לֹא־נֶאֶמְנָה אֶת־אֵל רוּחוֹ :
יְבֻלַּע כִּי לֹא יָדַע עֶרְכּוֹ . אַחֲרִית פִּיהוּ רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ :
וְעִמָּדִי לֹא־כֵן אָנֹכִי . וּפִי לֹא־אֶתֵּן לַחֲטוֹא וְחִכִּי :
אֲסַפְּרָה לְאַחַי קְצוֹת דַּרְכֵי־אֵל . וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל :
כַּכָּתוּב אִמְרוּ לֵאלֹהִים . מַה־נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ אֱלֹהִים :
וְאָמַרְתָּ עַם־זוּ יָצַרְתִּי . לִי־יְסַפְּרוּ שְׁמִי וּתְהִלָּתִי :
בְּמִצְרַיִם שַׂמְתִּי עֲלִילוֹתַי . לְמַעַן תְּסַפֵּר אֶת־אוֹתוֹתַי :
וַאֲנִי עַבְדְּךָ עַל־כֵּן אֲסַפֵּר . כַּאֲשֶׁר אֶדְרוֹשׁ מֵעַל סֵפֶר :
תְּהַלֵּל נַפְשִׁי כֹּחַ מַעֲשֶׂיךָ . וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ :
וַאֲבָרֲכְכָה בְּכָל־עִנְיָנַי . וּבְכָל־לִבִּי אוֹדֶה אֶת־אֲדֹנָי :
גַּם בִּגְרוֹנִי רוֹמְמוֹתֶיךָ . וְאֶת־פִּי אֲמַלֵּא תְּהִלָּתֶךָ :
כִּי־פִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ . כָּל־הַיּוֹם אֶת־תִּפְאַרְתֶּךָ :
וְאָמְרָה־נָּא עֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ . וְאָשִׂיחָה דִּבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ :
וְאַזְכִּיר טוּבְךָ וְצִדְקוֹתֶיךָ . חֲסָדֶיךָ וּגְבוּרוֹתֶיךָ :
יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל אַתָּה . עַל כָּל־אֱלֹהִים מְאֹד גָּדַלְתָּ :
כִּי כָל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים הֵם . אֱלִילִים אִלְּמִים, רוּחַ אֵין בָּהֶם :
הֵן לְעוֹבְדֵיהֶם גְּמוּל אֵין מְשִׁיבִים . וְלָמָּה לָהֶם הֵמָּה מְטִיבִים :
וּבְעֵת צָרָה אָז יִתְפַּלָּלוּ . וְלֹא יַעֲנוּם כִּי־לֹא יוֹעִילוּ :
הַדּוֹרְשִׁים בְּכָל־לֵב לְרוּחַ אֵין־בּוֹ . וְקָרוֹב יְהוָֹה אֶל־עַם קְרוֹבוֹ :
הַיּוֹצֵר כֹּל הוּא אֱלֹהֵינוּ . הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ לְבַד אֲנַחְנוּ :
עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ . נְבָרֵךְ שְׁמוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
בַּצַּר לָנוּ מְאֹד נִמְצֵאתָ . כִּי דֹרְשֶׁיךָ לֹא עָזַבְתָּ :
וְתָמִיד בְּפִינוּ תְּהִלָּתֶךָ . וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ :
עַד אַתָּה בְּךָ וּבִכְבוֹדֶךָ . וּמְשָׁרְתֶיךָ אַף עֲבָדֶיךָ :

בחגיגה דט"ז. עד תכליתו, שעור החרוז, אם יאמר איש אערוך עד תכליתו, ואליו ובמתכנתו אבוא ואמצא תכלית שבחו איש אשר יאמר כך לא נאמנה רוחו את אל. יבולע, איש כזה יושחת, לשון פן יבלע למלך, ש"ב י"ז ט"ז. אחרית פיהו, אם היה מספר את שבח השם כל ימיו היה באחריתו עוד בהחלת שבחו של הקב"ה. ולישראל, במדבר כ"ג, כ"ג. אמרו, תהלים ס"ו, ג'. עם זו, ישעיה מ"ג, כ"א. במצרים שמתי, עש"ה שמות י', ב'. וכל קרבי, תהלים ק"ג, א'. גם בגרוני עש"ה שם קמ"ט, ו'. כי פי יגיד, שם נ"א, י"ז. ואמרה נא, שם קמ"ה, ה' ו'. ידעתי, שם קל"ה, ה'. על כל אלהים, שם צ"ה, ד'. כי כל, שם צ"ו, ה'. אלמים, כן כתוב בחבקוק ב', י"ח אלילים אלמים, וגם אלמים בגימטריא אלילים. וקרוב ה', אבל קרוב ה'. הוא אלהינו, הוא עשנו, תהלים ק', ג', כי דורשיך, שם ט, י"א. ומהללים, דה"א כ"ט, י"ג. משרתיך, רצונו לומר משרתיך, הם המלאכים, ואף עבדיך בני ישראל גם הם עדים לכבודך.

אֲשֶׁר כְּבוֹדְךָ מְלֹא כָל־הָאָרֶץ. וּכְבוֹדְךָ עַל כָּל־הָאָרֶץ:
וַאֲבוֹתֵינוּ בָּחֲרוּ אוֹתְךָ. לְבַדְּךָ לַעֲבוֹד וְאֵין לְזָר אִתָּךְ:
גַּם אֲנַחְנוּ אוֹתְךָ לְבַדֶּךָ. נַעֲבוֹד, כְּבֵן אֶת־אָב נְכַבְּדֶךָ:
וְהִנְנוּ עַל יִחוּדֶךָ. יוֹמָם וָלַיְלָה עֵדֶיךָ:
בְּפִי כֻלָּנוּ וּבִלְבָבֵנוּ. שֶׁאַתָּה לְבַדְּךָ אֱלֹהֵינוּ:
(אֱלֹהֵינוּ עַל יִחוּדֶךָ. עֵדִים אֲנַחְנוּ וַעֲבָדֶיךָ:)
אֵין תְּחִלָּה אֶל־רֵאשִׁיתֶךָ. וְאֵין קֵץ וְתִכְלָה לְאַחֲרִיתֶךָ:
רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מִבְּלִי רֵאשִׁית. וּמִבְּלִי אַחֲרִית, וְאֵין לֵב לְהָשִׁית:
אֵין קִצְבָה אֶל־גַּבְהוּתֶךָ. וְאֵין סוֹף לְעֹמֶק מִדּוֹתֶיךָ:
אֵין לְךָ סוֹבֵב וְאֵין לְךָ פֵּאָה. עַל כֵּן אוֹתְךָ חַי לֹא רָאָה:
אֵין צַד וְצֵלַע יַצְלִיעוּךָ. וְרֹחַב וְאֹרֶךְ (ועומק) לֹא יַמְצִיעוּךָ:
(אֵין פֵּאָה לִסְבִיבוֹתֶיךָ. וְאֵין תָּוֶךְ מַבְדִּיל בֵּינוֹתֶיךָ:)
אֵין חָכְמָה אֲשֶׁר תֵּדָעֶךָ. וְאֵין מַדָּע אֲשֶׁר יַגִּיעֶךָ:
וְלֹא יַשִּׂיג אוֹתְךָ כָּל־מַדָּע. וְאֵין שֵׂכֶל אֲשֶׁר יָבִין וְיֵדָע:
מִמְּךָ מְאוּמָה וְאֵיכָה אַתָּה. וְאֵיךְ בְּלִי מְאוּמָה כֹּל בָּרָאתָ:

ליום שלישי

אָמְנָם יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה. אֱלֹהֵי יַעֲקֹב כֹּל יָצַרְתָּ:
אַתָּה בוֹרֵא וְלֹא נִבְרֵאתָ. אַתָּה יוֹצֵר וְלֹא נוֹצַרְתָּ:
אַתָּה מֵמִית וְאֶת־כֹּל תְּבַלֶּה. אַתָּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וְאַתָּה תַּעֲלֶה:
וְנֶאֱמָן לְהַחֲיוֹת מֵתִים אַתָּה. וְעַל יְדֵי נְבִיאֶךָ כֵּן הוֹדַעְתָּ:
וְלֹא תָמוּת אֵל חַי וְלֹא מַתָּה. מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה:
מַשְׁבִּיר וּמוֹלִיד וְלֹא נוֹלַדְתָּ. מוֹחֵץ וְרוֹפֵא וְלֹא חָלִיתָ:
מָוֶת וּמַדְוֶה אֵין לְפָנֶיךָ. תְּנוּמָה וְשֵׁנָה אֵין לְעֵינֶיךָ:
הֲלֹא מִקֶּדֶם אֵל חַי אַתָּה. מֵאֲשֶׁר בְּךָ לֹא נִשְׁתַּנֵּיתָ:
וְעַד הָעוֹלָם לֹא תִשְׁתַּנֶּה. וּמֵאֱלָהוּתְךָ לֹא תִתְגַּנֶּה:
חָדָשׁ וְנוֹשָׁן לֹא נִמְצֵאתָ. חִדַּשְׁתָּ כֹּל וְלֹא חֻדַּשְׁתָּ:

כבודך מלא, עש"ה במדבר י"ד, כ"א. כבן את אב נכבדך, עש"ה מלאכי א', ו'. ואין לב להשית, מענין שיתו לבכם (תהלים מ"ח, י"ד), אל תשיתו לב (שם ס"ב, י"א), ר"ל לא יכול הלב להבין ולהשיג את זאת ועי"כ לא יעמוק בחקירה על זאת. יצליעוך, הוא פעל משם דבר צלע. ימצעוך, פעל מל' אמצע. ממך מאומה, דבוק עם הקודם, ר"ל אין שכל אשר יבין וידע ממך מאומה וכו'.

תבלה, תביא לרקבון וכליון מל' בלה בשרי (איכה ג' ד'), ומובא חרוז זה בס' נתן סימן של"צ. מוריד שאול, (ש"א ב', ו'). מתה, עבר נוכח קל משורש מות. משביר, לשון משבר אשה היולדת והוא עשה"כ (ישעיה ס"ו ט'). חלית, ל' חולי, ומצאנוהו בבנין פועל (ישעיה י"ד, י'). ומדוה, ל' צער כמו כל מדוה מצרים (דברים כ"ח, ס'). מאשר בך, ר"ל מכל מדותיך. חדש ונושן, כי לשון חדש לא יתכן לומר (הג"מ)

לֹא יָחוּלוּ זִקְנָה וּבַחֲרוּת עָלֶיךָ, גַּם שֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
וְלֹא־חָלוּ בְךָ שִׂמְחָה וָעֶצֶב. וְדִמְיוֹן נוֹצָר וְכָל־דְּבַר קֶצֶב:
כִּי לֹא יְסוֹבֵב אוֹתְךָ גֶּשֶׁם. אַף לֹא תִדְמֶה אֶל כָּל־נֶשֶׁם:
כָּל־הַיְצוּרִים גְּבוּל סִבַּבְתָּם. אֶל־רֵאשִׁיתָם וּלְאַחֲרִיתָם:
כִּי הַבְּרוּאִים בִּגְבוּל שַׂמְתָּם. וְלִימֵי צְבָאָם גְּבוּל הִקַּפְתָּם:
וּלְךָ אֵין גְּבוּל וּלְיָמֶיךָ וְלִשְׁנוֹתֶיךָ וּלְעָצְמֶךָ:
עַל כֵּן אֵינְךָ צָרִיךְ לַכֹּל. לְיָדְךָ וּלְחַסְדְּךָ צְרִיכִים הַכֹּל:
הַכֹּל צְרִיכִים לְצִדְקוֹתֶיךָ. וְאֵינְךָ צָרִיךְ לִבְרִיּוֹתֶיךָ:
כִּי טֶרֶם כָּל־יְצִיר הָיִיתָ לְבַדְּךָ, מְאוּמָה לֹא נִצְרַכְתָּ:
רֵאשִׁית וְאַחֲרִית בְּיָדְךָ עֲרוּכִים. אַתָּה־בָם וְהֵם בְּרוּחֲךָ שְׂרוּכִים:
כֹּל אֲשֶׁר הָיָה בָּרִאשׁוֹנָה. וַאֲשֶׁר יִהְיֶה בָּאַחֲרוֹנָה:
כָּל־הַיְצוּרִים וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם. וְכָל־דִּבְרֵיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם:
מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף תֵּדַע כֻּלָּם. וְלֹא תִשְׁכַּח כִּי־אַתָּה אֶצְלָם:
אַתָּה בְרָאתָם וּלְבַךְ עֶרְכָּם. לְבַדְּךָ תֵּדַע מְקוֹמָם וְדַרְכָּם:
הֵן אֵין־דָּבָר מִמְּךָ נֶעְלָם. כִּי לְפָנֶיךָ נְכוֹנִים כֻּלָּם:
אֵין חֹשֶׁךְ וְאֵין מָנוֹס וָסֵתֶר. לָנוּס שָׁמָּה וּלְהִסָּתֵר:
אֵת אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁ אַתָּה מוֹצֵא. בְּלִי נְטוֹת אֲלֵיהֶם בְּעֵת שֶׁתִּרְצֶה:
כִּי אֶת־הַכֹּל כְּאַחַת תִּרְאֶה. לְבַדְּךָ תַּעֲשֶׂה וְאֵינְךָ נִלְאֶה:
(כִּי עַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יָחַד. עַל כֹּל תְּדַבֵּר בְּרֶגַע אֶחָד):
(תִּשְׁמַע בְּרֶגַע כָּל־הַקּוֹלוֹת. זַעַק וְלַחַשׁ וְכָל־הַתְּפִלּוֹת):
(אַף תָּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם. בְּרֶגַע תַּחְקוֹר כָּל־לִבְבֵיהֶם):
וְלֹא תַאֲרִיךְ עַל מַחְשְׁבוֹתֶיךָ. וְלֹא תִתְמַהְמַהּ עַל עֲצָתֶךָ:
(אֵצֶל עֲצָתְךָ גְּזֵרָתֶךָ. לְקֵץ וּלְמוֹעֵד קְרִיאָתֶךָ):

לומר אלא על דבר שיש לו התחלה והנה הקב"ה הוא קדמון בלי התחלה וכמו שאין לו התחלה כן אין לו סוף וע"כ גם ל' כושן לא יתכן בו. **לא יחולו**, לא ינוחו כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג', כ"ט) כלומר לא יתכנו. **ובחרות**, ל' בימי בחורותיך (קהלת י"א, ט'). **ושחרות**, נערות כמו הילדות והשחרות (שם י"א, י'). **ולא חלו בך**. ולא יתכנו בך. **שמחה ועצב**, הם שני מקרים הפכיים שיפלו ברוח האדם והם שנויים בהרגשת הרוח וע"כ לא יתכנו לתאר בהם את השם שהוא נעלם מכל שנוי, ומה שנמצא ישמח ה' במעשיו, ויתעצב אל לבו, אינו אלא דרך העברה וכמו שבאר זאת ר' סעדיה גאון בס' האמונות מאמר ב', והרמב"ם ביסודי התורה סוף פרק א'. **ודמיון נוצר**, פירוש ולא אל בך דמות שום יצר. **וכל דבר קצב**, כל מה שיש לו קצבה, ר"ל אין לך דמות כלל וכלל. **גשם**, גוף. **נשם**, שיש בו נשמה. **צבאם**, זמנם מענין הלא צבא לאנוש (איוב ז', א'). **ולעצמך**, עיין בקמץ הסוף בכל ס"י ול' עוצם הוא. **שרוכים**, בסי"ן, ל' קשירה מל' שרוך נעל (בראשית י"ד, כ"ג) וכ"א המוכים. **נלאת**, ל' עיפות. **כי על גוי**, ל' איוב ל"ד, כ"ט. **ברגע אחד**, כענין מה שאמרו חז"ל הכל נסקרים בסקירה אחת. **תשמע ברגע**, במדרש ילקוט רמז ר"נ דרך בשר ודם אינו יכול לשמוע משני בני אדם כשהם צועקים כאחת אבל הקב"ה אפילו כל באי העולם באים וצועקים לפניו הוא שומע לצעקתן. **אף תבין**, ל' תהלים ל"ג, ט"ו. **ולא תאריך**, ר"ל אינך צריך להאריך במחשבות ולהתיעץ כשתרצה לגזור גזרה, אלא עצתך וגזרתך אחת הן. **לקץ**, פירוש:

וְכֻלָּם בֶּאֱמֶת בְּתֹם וּבְיֹשֶׁר. מִבְּלִי עֹדֶף וּמִבְּלִי חֹסֶר:
מִמְּךָ דָּבָר לֹא יֹאבַד. וְדָבָר מִמְּךָ לֹא יִכָּבֵד:
כֹּל אֲשֶׁר־תַּחְפֹּץ תּוּכַל לַעֲשׂוֹת. וְאֵין מִי מוֹחֶה בְיָדְךָ מֵעֲשׂוֹת:
יְכֹלֶת יְהֹוָה בְּחֶפְצוֹ קְשׁוּרָה. וּבִרְצוֹת יְהֹוָה לֹא אֲחֵרָה:
אֵין דְּבַר־סֵתֶר מִמְּךָ נִכְחָד. עֲתִידוֹת וְעוֹבְרוֹת לְךָ הֵם יָחַד:
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם הֵם כֻּלָּם בְּךָ. וְאַתָּה בְּכֻלָּם:
חֲדָשׁוֹת תַּגִּיד וְסוֹד דְּרָכֶיךָ. אֶל־עֲבָדֶיךָ וּמַלְאָכֶיךָ:
וְאֵינְךָ צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעֶךָ. דְּבַר־סוֹד וָסֵתֶר לְהוֹדִיעֶךָ:
כִּי מִמְּךָ כָּל־סוֹד יִגָּלֶה. בְּטֶרֶם עַל־לֵב כָּל־יְצִיר יַעֲלֶה:
בְּלֵב כָּל־נִבְרָא לֹא תִמָּצֵא. מִפִּינוּ עָתָק לֹא יֵצֵא:
בְּאֵין־לוֹ קָצֶה וְלֹא יֵחָצֶה. לֵב לֹא־יָתוּר וְאֵין־פֶּה פוֹצֶה:
בְּאֵין־לוֹ רוּחוֹת וְאֵין־בּוֹ רְוָחוֹת. אֵין־לוֹ שִׂיחוֹת בּוֹ מוֹכִיחוֹת:
לְמֵרָחוֹק מִי יִשָּׂא דֵעוֹ. לְלֹא תְחִלָּה וְלֹא סוֹף לְהַגִּיעוֹ:
אֲגוּדִים אֲחוּדִים תּוֹךְ־וְסוֹף וָרֹאשׁ. פֶּה־וָלֵב אֶבְלוֹם מִדְּרוֹשׁ וּמֵחֲרוֹשׁ:
גֹּבַהּ וָעֹמֶק נְעוּצִים בְּסוֹבֵב. חֲכַם־לֵב וְנָבוֹן לֹא יְלֻבָּב:
סוֹבֵב הַכֹּל וּמָלֵא אֶת־כֹּל. וּבִהְיוֹת הַכֹּל אַתָּה בַכֹּל:
אֵין עָלֶיךָ וְאֵין תַּחְתֶּיךָ. אֵין חוּץ־לְךָ וְאֵין בֵּינוֹתֶיךָ:
אֵין מַרְאֶה וָגַב לְאַחוּדֶךָ. וְאֵין גּוּף לְעֶצֶם יִחוּדֶךָ:
וְאֵין בְּתוֹכְךָ מִמְּךָ נִבְדָּל. וְאֵין־מָקוֹם דַּק מִמְּךָ נֶחְדָּל:
וְאֵינְךָ נֶאֱצָל מִכֹּל וְנִבְדָּל. וְאֵין מָקוֹם רֵק מִמְּךָ וְנֶחְדָּל:
מִקְרֶה וְשִׁנּוּי אֵין־בְּךָ נִמְצָא. וְלֹא־זְמַן וְעֵרְעֵר וְלֹא כָּל־שְׁמָצָה:
כָּל־זְמַן וְכָל־עֵת אַתָּה מְכִינָם. אַתָּה עוֹרְכָם וְאַתָּה מְשַׁנָּם:
כָּל־מַדָּע לֹא יַשִּׂיג אוֹתָךְ. אֵין שֵׂכֶל אֲשֶׁר יִמְצָא אוֹתָךְ:

מה שנגזרת גם יבוא למועד ולקץ אשר זמנת לו. **עודף**, יתרון. **חוסר**, חסרון. מוחה, מונע. **עתידות ועוברות לך הם יחד**, יסודו בס׳ אמונות דף י״ט עמוד א׳ שאמר שם שהקב״ה יודע כל מה שהיה וכל מה שיהיה וידיעתם אצלו שוה. ובהעתקה אחרת של הספר שעשה ר׳ ברכיה הנקדן כך הלשון, הוא יודע העוברות והעתידות לאותר ומדען הוא אצלו יחד, וזו הלשון שאחז הפייטן. **כלם בך**, כולם תלויים בך. **ואתה בכלם**, ואתה מפניה בכולם. **להשמיעך**, שיגידו לך החדשות והסודות. **כי ממך**, בס״א כי לך. **לא תמצא**, פירוש, כל לב לא יוכל להשיג מעלתך. **מפינו**, ל׳ ש״א ב׳, ג׳. **לא יתור**, לא יחשוב על דבר זה, ל׳ ולא תתורו. **רוחות**, צדדים. **רווחות**, שטח וגבול. **שיחות**, ספורים, והם הנשואים על הנושא הנקראים ספורים, ועיין מלות הגיון א׳. **למרחוק**, דבר שהוא רחוק כל כך לשכל האנושי, ותפשׂ ל׳ איוב ל״ו, ג׳. **אבלום**, אסגור. **נעוצים בסובב**, מל׳ נעוץ סופו בתחלתו והוא משל שדוגמת היקף עגול שלא יודע היכן התחלה והיכן הסוף כן אין תחלה ואין סוף להש״י. **לא ילבב**, לא יוכל להבינו מל׳ ואיש נבוב ילבב (איוב י״א, י״ב). **סובב הכל וכו׳**, ר״ל הקב״ה סובב כבודו את הכל ומלא כבודו את הכל ואין מקום בכל העולם שלא יהיה שם, ועל״ה וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ, מלוא כל הארץ כבודו: **אין עליך**, זה החרוז מביאו בעל הגאון בסמן קכ״ד. **וגב**, בכי״י וָגֵן. **נאצל**, ל׳ פרישה. **וערער**, פניעה ל׳ ערהי. **שמצה**, מל׳ ומה שמץ דבר נשמע בו, **ויסוד החרוז בס׳ אמונות דף ס״ו עמוד ד׳.**

כמדתך כן חכמתך. כגדלתך תבונתך:

חכם אתה מאליך. חי מעצמך ואין כגילך:

זולת חכמתך אין חכמה. בלתי בינתך אין מזמה:

חלקת בלב חכמים שכל. ורוחך תמלאם ודעתם תשכל:

מבלעדי כחך אין גבורה. ומבלעדי עזך אין עזרה:

אין נכבד כי־אם כבדתו. ואין גדול כי־אם גדלתו:

כל־יקר וכל־טוב מידך. לאשר תחפוץ עשות חסדיך:

אין חקר לגדלתך. ואין מספר לתבונתך:

אין עוד זולת הויתך. חי וכל תוכל ואין־בלתך:

ולפני הכל כל היית. ובהיות הכל כל מלאת:

(לא לחצוך ולא התוך. יצוריך, אף לא מעטוך):

(בעשותך כל לא נבדלת. מתוך מלאכתך לא נחדלת):

(בעשותך את־השמים. ואת־הארץ ואת־המים):

(לא קרבוך ולא רחקוך. כי כל־קירות לא יחלקוך):

זרם מים לא ישטפך. ורוח כביר לא יהדפך):

(אף כל־טנופת לא תטנפך. אש אוכלה אש לא־תשרפך):

להויתך אין חסרון. וליחודך אין יתרון:

כמו היית לעולם תהיה. חסר ועדף בך לא־יהיה:

ושמך מעידך כי היית. והוה ותהיה ובכל אתה:

הוה לעולם וכן נודעת. נעידך וכן בך העידות:

חכם אתה, לשון זו ג"כ יסודה בס' אמונות דף פ"ז ע"א. **כגילך**, הדומה לך, כמו הילדים אשר כגילכם (דניאל א', י'): **זולת הויותך**, כי הקב"ה הוא ההוה האמתי, כי כל הדברים יכלו ויאבדו והוא יעמוד בהויתו. **חי וכל תוכל**, גם זה יסודו באמונות דף פ"ו עמוד ג'. **ולפני הכל**, טרם בראת את הכל. **כל היית**, אז היית כבר בכל כבודך ולא נצרכת לברואיך מאומה. **ובהיות הכל**, ואחר שנעשה הכל בחפצך. **כל מלאת**, מלאת את כל העולם בכבודך, ועד"ה מלוא כל הארץ כבודו. ויש לדעת כי ר' משה תק"ו בספרו כתב תמיה שלא לשונו בחרוז זה ובחרוזים של מעלה „הם כלם בך וכו' סובב הכל וממלא" וכו' ואמר שאינם אלא גדוף, אבל תלונתו איננה ומעידה על מעוט הבנתו בעומק כוונת הפייטן בחרוזים האלה שהוא מספר בהם את הויית השם בכל מקום (אללגעגענווארט) ושאין מקום בכל שלא יהי ממלא, וזה באמת ענין גדול. **כי כל קירות**, יסודו באמונות דף י"ט ע"א, באמר שם הגאון כי אין המקומות מפרידים בין חלקיו וכו' וכדמיון שקלת הכתלים אין סותרין בעד הקול וכו' ואור השמש לא יזיקוהו הגלגלים וכו' ובהעתקת הספר שעשה ר' ברכיה הנקדן כתוב בלשון הזה כיון שנתברר לנו שהוא קדם לכל מוקדם וטרם לכל מקום, לפיכך אלו היו המקומות מחלקים אותו ומסרבים אותו כבר לא יגרם וכו' ואומר אין ראוי שתתמה על אלו הנפלאות הנזכרות לאלהים ואפילו קצתם, ואומר אילו לא ראינו שהקירות אינם מונעים את הקולות מלהשמע כבר תמהנו וכו' ואילו לא ראינו שהמכוסת אין מסכפין את האור כבר תמהנו וכו' וע"פ לשון זו יסד המחבר את חרוזיו ואף הרוקח בשורש קדושת היחוד תפס בלשון זו באמרו, הבורא אינו צריך למקום ומכון, כי היה קדם כל הויות, ואין קירות והקורות חוצצין לפניו, כי לא היה בורא דבר שהוא מזיק כנגדו. **אש אוכלה אש**, ביומא כ"א ע"ב תנו רבנן שש אשות הן וכו' אש אוכלת אש היא אש דשכינה. **ושמך מעידך**, הוא שם המפורש של הוי"ה המורה עבר והוה ועתיד. **נעידך**, ר"ל וכן נעיד עליך בכל יום באמרנו שמע ישראל ה' אלהינו וכו'. **וכן בך העידות**, דבוק עם

(סג"מ) הבא

שֶׁאַתָּה הוּא וְהֹוֶה בַּכֹּל. שֶׁלְּךָ הַכֹּל וּמִמְּךָ הַכֹּל:
שְׁמוֹת יְקָרְךָ יַעֲנוּ וְיָעִידוּ. בְּתָקְפְּךָ יְקָרְךָ בְּךָ יַסְהִידוּ:

ליום רביעי

ע"ס א"ב מרובע.

אֲרוֹמֵם אֱלֹהֵי אָבִי וְאֵלִי. אֲנַוֶּה אֱלֹהֵי צוּרִי וְגוֹאֲלִי:
אֲיַחֵד אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, וְהָאָרֶץ. בְּכָל־יוֹם פַּעֲמָיִם:
אֵל חַי אֶחָד הוּא בְּרָאָנוּ. אֲבִיר יַעֲקֹב (נ"א יִשְׂרָאֵל) אָב לְכֻלָּנוּ:
אֲדֹנֵינוּ אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ. מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ:
אֵין כָּאֵל אֵשׁ אֹכְלָה וְקַנָּא. לְעוֹלָם יְהוָֹה אֱמֶת אֵל־אֱמוּנָה:
אוֹרִי וְיִשְׁעִי מָעוֹז חַיָּי. עָלָיו תְּלוּיִם כָּל־מַאֲוַיָּי:
אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא אֱלֹהִים חַיִּים. לֹא יָכִילוּ זַעְמוֹ גּוֹיִם (וְאִיִּים):
אַדִּיר וְאַמִּיץ כֹּחַ וְרַב אוֹנִים. אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים:
אֱלוֹהַּ עֹשַׂי אִישִׁי וּבוֹעֲלִי. אַלּוּף נְעוּרַי שׁוֹמְרִי וְצִלִּי:
בּוֹרֵא כֹל וְיִשְׂרָאֵל גּוֹאֵל. בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
בּוֹרֵא רוּחַ הָרִים יוֹצֵר. מִמְּךָ מְזִמָּה לֹא יִבָּצֵר:
גֵּאֶה מֵשִׁיב גְּמוּל עַל־גֵּאִים. עַל־הָרָמִים וְעַל־הַנִּשָּׂאִים:
גִּבּוֹר בְּקוּמוֹ לַעֲרוֹץ בְּעֶבְרָה. מֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ מִי לֹא יִירָא:
גָּבֹהַּ כָּל־אֲשֶׁר תַּחְתָּיו נוֹשֵׂא. וּגְדָל־כֹּחַ גְּדוֹלוֹת עוֹשֶׂה:
גָּדוֹל הוּא וּשְׁמוֹ בִּגְבוּרָה. אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא:
דּוֹדִי דָּגוּל הוּא מֵרְבָבָה. אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד־קְדוֹשִׁים רַבָּה:
דַּיָּן יָתִיב כְּעַתִּיק יוֹמִין. וּצְבָאוֹ עַל שְׂמֹאל וְעַל יָמִין:
הֲדָרוֹ וְהוֹדוֹ עַל־בְּנֵי עֲבָדָיו. הָדוּר הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו:
הוּא אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל־ בָּשָׂר. שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה מִכֹּל:
וַדַּי וָתִיק יוֹדֵעַ וָעֵד. יְהוָֹה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֵנוּ. לְהִלָּחֵם מִלְחַמְתֵּנוּ (נ"א עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ):
זֹכֵר לְעוֹלָם בְּרִית רִאשׁוֹנִים. כְּיוֹם אֶתְמוֹל לוֹ אֶלֶף שָׁנִים:
זֶה אֱלֹהֵינוּ וְלוֹ קִוִּינוּ. וְזִמְרַת יָהּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

שבח אחריו, ר"ל וכן העידות בך שאתה הוא והוה וכו' ככתוב בשמות ג', י"ד. שמות יקרך, ר"ל השמות שמתארים אותו בהם את הש"י כמו הגדול הגבור והנורא רחום וחנון הם להעיד בהם על יקרו ותקפו ורוממותו:

ארומם עפ"י שמות טו, ב. בכל יום פעמים, בק"ש של שחרית וערבית. אדיר שמך, תהלים ח, ב'. אורי וישעי, שם כ"ז, א'. מאויי, ל' תאוה. לא יכילו, ירמי' י', י'. בורא רוח, עפ"י עמוס ד', י"ג. יבצר ימנע. לערוץ, לשבר. אריה שאג, עמוס ג, ח', ובנ"א מהדר גאונו מי לא ייראו. דודי, שיר ה' י'. אל נערץ, תהלים פ"ט, ח'. יתיב בעתיק יומין, ע"פ דניאל ז', ט'. הדר הוא, תהלים קמ"ט, ט'. אל אלהי, במדבר ט"ז, כ"ב. ותיק, חסיד. ה' ימלך, שמות ט"ו, י"ח. ואשר חרב, דברים ל"ג, כ"ט. עזרנו ומגננו, תהלים ל"ג, כ'. כיום אתמול, שם צ', ד'. זה אלהינו,

חֵלֶק יַעֲקֹב יוֹצֵר הַכֹּל . חַנּוּן יְהֹוָה וְחָסִיד בַּכֹּל :
חַי הָעוֹלָם יְהֹוָה חֶלְקִי . חֲכַם הָרָזִים יְהֹוָה חִזְקִי :
טוֹב וּמֵטִיב הַמְלַמֵּד דֵּעָה . טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת בְּרָעָה :
יָשָׁר יְהֹוָה וְיָשָׁר דְּבָרוֹ . יְדִידֵי יְדִידוּת מִשְׁכְּנוֹת דְּבִירוֹ :
יוֹעֵץ וְגוֹזֵר מִי יְפִירֶנָּה . וַיַּחְתֹּף וְיִפְעַל מִי יְשִׁיבֶנָּה :
(יָפֶה דוֹדִי, יָפְיוֹ וְטוּבוֹ . יִרְאוּ וְיֶחֱזוּ צִיּוֹן בְּשׁוּבוֹ) :
כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת . יָעִיר קִנְאָה לַעֲשׂוֹת נְקָמוֹת :
(כְּנֶשֶׁר עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים . נָשָׂא עֲבָדָיו, וְיָשַׁר הַדּוּרִים) :
(כְּדֹב שַׁכּוּל וּכְנָמֵר שָׁחַל . כְּרָקָב וּכְעָשׁ וְרוּחוֹ כְנַחַל) :
(כְּדוֹב שַׁכּוּל וּכְנָמֵר שׁוֹקֵד . דְּבָרוֹ לַעֲשׂוֹת, כְּמַקֵּל שָׁקֵד) :
כַּבִּיר כֹּחַ לֵב כְּמוֹ שָׁחַל . כְּלָבִיא וְכַאֲרִי וְרוּחוֹ כְּנָחַל :
(כְּאֶרֶז בָּחוּר בְּגַדְלָתוֹ . כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן עַנְוְתָנוּתוֹ) :
(כְּתַפּוּחַ בְּרֵיחוֹ עֹז אַהֲבָתוֹ . עַל־(עַם) יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ) :
(כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר . כֵּן דּוֹדִי עִם־יוֹשְׁבֵי שָׁעַר) :
(כַּבִּיר כֹּחַ לְמַרְגִּיזֵי אֵל, נוֹקֵם . וְכַטַּל הוּא לְיִשְׂרָאֵל) :
(כּוֹסִי מְנָת חֶלְקִי וְגוֹרָלִי . אֲנִי לְדוֹדִי נַחֲלָה וְדוֹדִי לִי) :
(כְּבוֹדֵי יְהֹוָה לֹא אֲמִירֶנּוּ . הֶאֱמַרְנוּהוּ וְהֶאֱמִירָנוּ) :
(כְּאַרְיֵה יִשְׁאַג וְכִכְפִיר יִנְהָם . אַל־יִהְיֶה כְּגֵר וּכְאִישׁ נִדְהָם) :
(כְּרוֹעֶה גִּבּוֹר אֲשֶׁר לֹא יוּכַל . צֹאנוֹ לְהַצִּיל, וְהָיָה לְמַאֲכָל) :
(כְּגִבּוֹר אֵין אֱיָל וּכְאֹרֵחַ . נָס וּבֹרֵחַ מַר צֹרֵחַ) :
(כְּאַרְיֵה מַשְׁחִית וְכִכְפִיר לְעֹזְבָיו . כְּרָקָב גַּם כָּעָשׁ לְאֹיְבָיו) :
(כַּבִּיר כֹּחַ כְּשָׁמִיר וָשַׁיִת . וְלֹא יַשְׁאִיר כְּנֹקֶף זָיִת) :
(כְּשָׁמִיר וָשַׁיִת צָרִים יְמַגֵּן . כְּצִפֳּרִים עָפוֹת לְעִירוֹ יָגֵן) :

עי' ישעיה כ"ה, ט'. חי העולם, כן הוא בד"י כמו בדניאל י"ב, ז', ובכ"א חי לעולם כמו דברים ל"ב, מ'. טהור עינים, חבקוק א', י"ג. ידידי ידידות, הרצון על המלאכים שעומדים במשכנות דבירו. דבירו, היכלו. ויחתוף, יכה, ול' איוב ט', י"ב סוף. כנשר, ל' שמות י"ט, ד'. הדורים, עקומים ל' הדורות וחרוקות (חולין נ"ט, ב'), הדרא דכנתא (שם קי"ג). והנה יש לנו כאן כמה חרוזים של אות כ"ף ואינן בכ"י ואשר ע"כ הביאם רוו"ה ז"ל במסגרות ובד"י אחזו במקצתן והשמיטו קצתן, ובאמת יראה כל המעיין כי ענין כל החרוזים המוסגרים כבר אמור בחרוזים אחרים וע"כ אך למותר הם ונראה כי המחבר היה כותב לו כמה חרוזים בכל אות מאותיות א"ב במהדורא קמא, וחזר עליהם במהדורא שניה וברר מהם הנאותים יותר, והסופרים שלאחריו באו שתי המהדורות לידם והעתיק כל אחד ע"פ ספרו, זה ע"פ מהדורא קמא וזה ע"פ מהדורא שניה וכן נתהוה השנוי בספרים. כנחל, כנחל שוטף. כמקל שקד, ירמיה א', י"א ועיין שם במפרשים. על עם ישראל, על שם הכתוב תהלים ס"ח ל"ה. וצריך להוסיף פה על 'עם' בעבור המשקל. כתפוח, שיר ב', ג'. וכטל הוא, עפ"י הושע י"ד, ו'. כוסי. עפ"י תהלים ט"ז, ה. אני לדודי, שיר ו', ג'. כבודי ה', פירושו כבודי שהוא ה' לא אמיר ואחליף אותו. אמירנו, ל' המורה. האמרנוהו, ל' חבה מל' את ה' האמרת (דברים כ"ו, י"ז). וכאיש נדהם, חלוש, ול' ירמיה י"ד, ט'. אין איל, בלי כח. צורח, צועק. כשמיר ושית, ל' קוץ וחרבן ופירושו כביר כח הוא יעשה אויביו כשמיר ושית. כנקף זית, ישעיה י"ז, ו'. ימגן,

(סג"מ) יסגס

(כְּגִשְׁמֵי נְדָבָה לָנוּ יָבֹא. כְּמַלְקוֹשׁ וּכְטַל לַדְּבֵקִים בּוֹ:

(כְּנֶשֶׁר יָרַחֵף עַל־גּוֹזָלָיו. וּבְצֵל כְּנָפָיו יֶחֱסוּ מְיַחֲלָיו:)

כְּצִפֳּרִים עַל עִירוֹ יָגֵן. וּבְצֵל כְּנָפָיו רְנָנוֹת נְנַגֵּן:

לְבַדּוֹ (יְהוָֹה) הוּא וְנִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת. עוֹשֶׂה. אֵל נוֹרָא עֲלִילוֹת:)

לִצְבִי וְעֹפֶר דּוֹמֶה דוֹדִי. כִּי יְקַדְּמֵנִי אֱלֹהֵי חַסְדִּי:

לִפְנֵי עַמּוֹ יְיַשֵּׁר הֲדוּרִים. וַיִּנַּשְּׂאֵם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים:

לְעוֹלָם חֶלְקִי הוּא וְצוּר לְבָבִי. כָּלָה שְׁאֵרִי לְךָ וּלְבָבִי:

לְבַדּוֹ יְהוָֹה הוּא וְנִפְלָאוֹת, גְּדוֹלוֹת עוֹשֶׂה, וְרַב נוֹרָאוֹת:

מָקוֹם וּמָעוֹן (נ״א אַתָּה) לְעוֹלָמֶךָ. וְאֵין יוֹדֵעַ אֶת־מְקוֹמֶךָ:

מוֹרָאִי אֵל רוֹעִי וְיוֹצְרִי. צוּר יְלָדַנִי מְחוֹלְלִי וְצוּרִי:

מָרוֹם וּמָעוֹז הוּא לִי וּמַחְסִי. מִגְדַּל־עֹז שֵׁם יְהוָֹה מְנוּסִי:

מֶלֶךְ יַעֲקֹב מִשְׂגַּב־לָנוּ. הוּא מְחֹקְקֵנוּ וּמוֹשִׁיעֵנוּ:

מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מִשְׁעָן יְהִי־לִי. מִבְטַח אֱלֹהִים יְהוָֹה חֵילִי:

מוֹשֵׁל עוֹלָם מַלְכוּתֶךָ. בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר מֶמְשַׁלְתֶּךָ:

(מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי לְצָרָה. הוֹשַׁע יְהוָֹה כִּי יָדְךָ לֹא קָצָרָה:)

מְקוֹר חַיִּים מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל, לֹא אֶעֱזֹב, כִּי מָעֻזִּי אֵל:

מָגֵן יִשְׁעִי וְחֶרֶב גַּאֲוָה. לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ נֶפֶשׁ תַּאֲוָה:

מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ. אַשְׁרֵי אָדָם אֲשֶׁר עוֹז־לוֹ בוֹ:

נָבָר וְתָעִים נָאוֹר וְנוֹרָא. נֶאְדָּר וְנֶאְזָר שְׁמוֹ בִּגְבוּרָה:

נֶאֱמָן נֵצַח יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ. לֹא יְשַׁקֵּר, אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ:

נֵצַח יְשֻׁרוּן הָאֵל הַנֶּאֱמָן. מֵאֱלֹהָיו יְהוּדָה לֹא אַלְמָן:

נִפְלָא עַל כָּל־הַנִּפְלָאִים. וּמִתְנַשֵּׂא עַל כָּל־הַנִּשָּׂאִים:

נִקְדָּשׁ וְנַעֲרָץ אֱלֹהֵי קְדוֹשִׁי. נָכוֹן וְנִשְׂגָּב יְהוָֹה נִסִּי:

נוֹקֵם וְנוֹטֵר וּבַעַל חֵמָה. לְצָרָיו, לְאֹיְבָיו אִישׁ מִלְחָמָה:

נֵרִי יְהוָֹה בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי, וְנֵר לְרַגְלִי דְּבָרוֹ:

סוֹמֵךְ וְסוֹעֵד יְהוָֹה סַלְעִי. סוֹבֵל וְסוֹלֵחַ וְנוֹשֵׂא פִשְׁעִי:

יתנה למשחית. כצפרים, ע׳ ישעיה ל״א, ה׳. כנשר, ע״פ דברים ל״ב, י״א. לצבי ועופר, על שם הכתוב שיר ב׳, ט׳. יישר הדורים, מבואר למעלה. חלקי הוא, על שם הכתוב תהלים ע״ג, כ״ו. מקום ומעון, ע״פ ב״ר פ׳ ס״ח הקדוש ברוך הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו, הקב״ה מעונו של עולם ואין עולמו מעונו, משל לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך הסוס טפלה לרוכב ואין הרוכב טפלה לסוס. צור ילדני, על שם הכתוב דברים ל״ב, י״ח. מגדל עז, משלי י״ח, י׳. בכל דור, תהלים קמ״ה י״ג: מי יתנך, שיר ח׳ א׳. מגן הוא, תהלים י״ח, ל״א. אשרי, שם פ״ד, ו׳. נבר, ל׳ ברור וגלוי. נצח ישראל. תקפו של ישראל ועל שם הכתוב שמואל א, ט״ו, כ״ט. חוכי לו, מקוים לו. מאלהיו יהודה, על שם הכתוב ירמיה נ״א, ה׳. נוקם, ע״פ נחום א, ב׳. בהלו לשון השיר והוא באיוב כ״ט ג׳. ונר לרגלי, תהלים קי״ט ק״ה.

סהדי יהוה סלעי וסתרי . סולח וסובל סעדי וסברי :

סלענו (יהוה) ומצודתנו . עזרתנו ומפלטנו :

עזוז ונבור עזי ועזרי . עליון עודלי אל־יהי ערי :

עיר וקדיש שת סביביו סתר . אכן אתה אל מסתתר :

עד ממהר לשלם גמול לאויביו . שמר הברית והחסד לאהביו :

פדה את־אברהם ידידו . הוא יפדה ישראל עבדו :

פחד יצחק יתן פחדו . על־צרי בני יעקב עבדו :

פועל וחוקר ודורש ובודק . כל־לבבות, לו אתן צדק :

צרור המר אשכל הכפר . נותן לעמו צריו כפר :

צח ואדום דודי בצבאיו אות . על כן נקרא יהוה צבאות :

צדיק יהוה הצור תמים . אבטח עדי־עד בצור עולמים :

צבא השמים משתחוים לו . שרפים עמדים ממעל לו :

קדוש הוא בכל־מיני קדשות . כתות שלש קדוש משלשות :

קים לעלמין אלהא חיא . מרא די־ארעא ודי שמיא :

קוני מרחם מקנא לשונאיו . קרן ישעי וקרוב לקוראיו :

רחוק מכל ואת־כל רואה . כי־רם יהוה ושפל יראה :

רעי יהוה לא אחסר־כל . ורב־כח ורב־חסד לכל :

רחום יהוה רופא ומחבש, לשבורי לב, ועון כובש :

רעי כלו הוא מחמדים . משפטיו אמת מתוקים וחמודים :

ראשון ואחרון מעולם ועד עולם . אתה אל שוכן עד :

שליט מלך שמיא בכל־דר ודר . לה אנא משבח מרומם ומהדר :

שמש ומגן יהוה אלהים . שופט צדק ומשפיל גבהים :

שגיא־כח לא־מצאנהו . ישגיב בכחו ומי כמהו :

שלמה שמו כי שלו שלום . כי ידבר אל־חסידיו שלום :

שם יהוה אהיה אשר אהיה . כתועפת ראם לו ככפיר וכאריה :

שדי מאורי מלכי ואלי . הללויה שמו נפשי הללי :

וסברי, לשון תקוה. אל יהי ערי, שואלי מענין ויהי ערך (ש"א כ"ח, ט"ז). עיר וקדיש, שמות מלאכים (דניאל ד', י'). אכן אתה, ישעיה מ"ה, ט"ו: שומר הברית, נחמיה א', ה'. פדה, ישעיה כ"ט, כ"ב. הוא יפדה, תהלים ק"ל, ח'. צרור המור, שיר א', י"ג י"ד. הכופר, מין בושם. כופר, כפרה. בצבאיו אות, ע"פ חגיגה דף ט"ז וילקוט תהלים רמז תשנ"ז ואתא מרבבות קדש, אות הוא בתוך רבבות קדש, ה' צבאות שמו אדון הוא בצבא שלו. אבטח, ל' ישעיה כ"ו, ד'. צבא השמים, ל' נחמיה ט', ו'. שרפים, ישעיה ו' ב'. כי רם, תהלים קל"ח, ו'. רועי ה', על שם הכתוב שם כ"ג, א'. רופא ומחבש, שם קמ"ז, ג': משבח, ל' דניאל ד', ל"ד. שמש ומגן, תהלים פ"ד, י"ב: שגיא כח, תפס ל' איוב ל"ז, כ"ג. ישגיב, שם ל"ו, כ"ב. שלמה שמו, ע"פ שבועות דף ל"ה ע"ב ומסכת סופרים פרק ה' כל שלמה האמורין בשיר השירים קדש, שיר למי שהשלום שלו: כי ידבר, מל' תהלים פ"ה, ט': כתועפות ראם, במדבר כ"ג, כ"ב.

יושבי

תְּתַמָּם עִם־יוֹשְׁבֵי נְטָעִים. הַשָּׂרִיגִים שְׁלֹשֶׁת הָרוֹעִים (נ״א רֵעִים):
תִּתְחַסַּד תִּתְבָּר עִמָּם. וְעִם־עִקְּשִׁים תִּתְפַּתָּל לְהִמָּם:
תָּמִים בְּדַרְכְּךָ תַּקִּיף מִכֹּל. תּוּכַל לְבַדְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־כֹּל:
תּוֹחַלְתִּי וְסִבְרִי וְתִקְוָתִי. תַּאֲוַת נַפְשִׁי וּתְשׁוּקָתִי:
תְּהִלָּתִי וְתִפְאַרְתִּי וְעֻזִּי. מִמְּעֵי אִמִּי גּוֹחִי וְגוֹזִי:
תָּמִים דֵּעִים אֵל דֵּעוֹת אֶחָד. כָּל־הַלְּבָבוֹת דּוֹרֵשׁ יָחַד:

לְיוֹם חֲמִישִׁי

מִי כָמוֹךָ דֵּעָה מוֹרֶה. נִיב שְׂפָתַיִם אַתָּה בוֹרֵא:
מַחְשְׁבוֹתֶיךָ עָמְקוּ וָרָמוּ. וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמוּ:
לֹא לִמְּדוּךָ חָכְמָתֶךָ. וְלֹא הֱבִינוּךָ תְּבוּנָתֶךָ:
לֹא קִבַּלְתָּ מַלְכוּתֶךָ. וְלֹא יָרַשְׁתָּ מֶמְשַׁלְתֶּךָ:
לְעוֹלָם יְהִי לְךָ לְבַדֶּךָ. וְלֹא לַאֲחֵרִים כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
וְלֹא תִתֵּן לֵאלֹהִים אֲחֵרִים תְּהִלָּתְךָ לַפְּסִילִים וְזָרִים:
וְכָבוֹד וְגַם כָּל־יְקָר מֵאִתָּךְ. וּכְבוֹדְךָ לֹא־לְזָרִים אִתָּךְ:
אַתָּה תָעִיד בְּיִחוּדֶךָ. וְתוֹרָתְךָ וַעֲבָדֶיךָ:
אֱלֹהֵינוּ עַל יִחוּדֶךָ. אַתָּה עֵד אֱמֶת. וַאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ:
לְפָנֶיךָ לֹא אֵל הִקְדִּימְךָ. וּבִמְלַאכְתְּךָ אֵין זָר עִמָּךְ:
לֹא נוֹעַצְתָּ וְלֹא לָמַדְתָּ. בְּחַדֶּשְׁךָ בְרִיאוֹת (נ״א בְּרִיּוֹת) כִּי נְבוּנוֹתָ:
מִמַּעֲמַקֵּי מַחְשְׁבוֹתֶיךָ. וּמִלִּבְּךָ, כָּל־פְּעֻלּוֹתֶיךָ:
קְצוֹת דְּרָכֶיךָ הֲלֹא הִכַּרְנוּ. וּמִמַּעֲשֶׂיךָ הֵן יְדַעְנוּ:
שֶׁאַתָּה אֵל כֹּל יָצַרְתָּ. לְבַדְּךָ, מְאוּמָה לֹא נִגְרַעְתָּ:
לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתְּךָ לֹא לָחַצְתָּ. וְגַם לְעֵזֶר לֹא נִצְרַכְתָּ:
כִּי הָיִיתָ לִפְנֵי הַכֹּל. וְאָז בְּאֵין כֹּל לֹא־נִצְרַכְתָּ כֹּל:
כִּי מֵאַהֲבָתְךָ עֲבָדֶיךָ. כֹּל בָּרָאתָ לִכְבוֹדֶךָ:

יושבי נטעים, ל׳ דה״א ד׳, כ״ג. ומדרש בב״ר פ׳ ח׳ גם במדרש רות דף מ״ב ע״ב על נפשותן של צדיקים. שלשת הרועים, ג׳ אבות אברהם יצחק ויעקב, וע״פ ילקוט פ׳ בלק רמז תשס״ו מהררי קדם, צופה אני שההרים גדולים תלוים ועומדים אברהם יצחק ויעקב. ועוד שם מראש צורים אני רואה אותם שקדמו לבראשית וכו׳. והנה פירוש השריגים של שלשת הרועים, הם בני ישראל. תתחסד, תתבר, ל׳ ש״ב כ״ב, כ״ו. תתבר עמם, ר״ל עם השריגים של שלשת הרועים. גוחי, ל׳ הוצאה כמו גוחי מבטן (תהלים כ״ב, י׳). וגוזי, ל׳ העברה כמו ממעי אמי אתה גוזי (שם ע״א, ו׳).

ניב שפתים, דבור פה, ל׳ ישעיה נ״ז, י״ט. מחשבתיך, ל׳ תהלים צ״ב, ו׳. ושנותיך, שם ק״ב, כ״ח. לפסילים, שעור החרוז, תהלתך לא תתן לאלהים אחרים ולא לפסילים וזרים, והוא ע״פ ישעיה מ״ב, ח׳. נועצת, קבלת עצה. נבונות, אתה היית המבין מעצמך. וממעשיך הן ידענו, הקדוש ברוך הוא ניכר מתוך מעשיו. לחצת, ל׳ דוחק. בראת לכבודך, על שם הכתוב ישעיה מ״ג, ז׳.

וְלֹא נוֹדַע אֵל זוּלָתֶךָ. וְאֵין כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ:

וְלֹא נִשְׁמַע מֵאָז וָהָלְאָה. וְלֹא קָם וְלֹא נִהְיָה וְלֹא נִרְאָה:

וְגַם אַחֲרֶיךָ לֹא יִהְיֶה־אֵל. רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן אֵל יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יָחִיד וּמְיֻחָד. יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אֲשֶׁר מִי יַעֲשֶׂה כִּמְלַאכְתֶּךָ. כְּמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶיךָ:

אֵין יְצִיר זוּלַת יְצִירָתֶךָ. וְאֵין בְּרִיאָה כִּי אִם בְּרִיאָתֶךָ (מְלַאכְתֶּךָ):

כָּל־אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ תַּעֲשֶׂה בַכֹּל. כִּי אַתָּה נַעֲלֵיתָ עַל־כֹּל:

אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ. כִּי אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא. וְדָבָר מִמְּךָ לֹא יִפָּלֵא:

מִי כָמוֹךָ נוֹרָא תְהִלּוֹת. אֱלֹהִים לְבַדְּךָ עֹשֶׂה גְדֹלוֹת:

אֵין אוֹתוֹת כְּמוֹ אוֹתוֹתֶיךָ. אַף אֵין מוֹפֵת כְּמוֹ מוֹפְתֶיךָ:

אֵין תְּבוּנָה כִּתְבוּנָתֶךָ. אֵין גְּדֻלָּה כִּגְדֻלָּתֶךָ:

כִּי מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ. וְגָבְהוּ דַּרְכֵי אָרְחוֹתֶיךָ:

אֵין גַּאֲוָה כְּמוֹ גַאֲוָתֶךָ. אַף אֵין עֲנָוָה כְּעַנְוָתֶךָ:

אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשָּׁתֶךָ. אֵין קְרֵבוּת כְּמוֹ קְרֵבוּתֶךָ:

אֵין צְדָקָה כְּמוֹ צִדְקָתֶךָ. אֵין תְּשׁוּעָה כִּתְשׁוּעָתֶךָ:

אֵין זְרוֹעַ כִּזְרוֹעוֹתֶיךָ. אֵין קוֹל כְּרַעַם גְּבוּרֹתֶיךָ:

אֵין רַחֲמִים כְּרַחֲמָנוּתֶךָ. אֵין חֲנִינוּת כַּחֲנִינוּתֶךָ:

אֵין אֱלָהוּת כֶּאֱלָהוּתֶךָ. וְאֵין מַפְלִיא כְּשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:

כִּי שְׁמוּעוֹתֶיךָ אֵלִים מְרוּצִים. בְּזִכְרְךָ לַחוּצִים לְהַפְלִיא נְחוּצִים:

וְאַשָּׁף וְחַרְטֹם לֹא יְלַחֲצוּךָ. וְכָל־שֵׁם וְלַהַט לֹא יְנַצְּחוּךָ:

(לֹא יְנַצְּחוּךָ כָּל־הַחֲכָמִים. כָּל־הַקּוֹסְמִים וְהַחַרְטֻמִּים):

אַתָּה מֵשִׁיב לְאָחוֹר חֲכָמִים. לֹא יוּכְלוּ לְךָ עֲרוּמִים וְקוֹסְמִים:

לְהָשִׁיב לְאָחוֹר מְזִמּוֹתֶיךָ. לְהָפֵר עֲצַת סוֹד גְּזֵרָתֶךָ:

מֵרְצוֹנְךָ לֹא יַעֲבִירוּךָ. לֹא יְמַהֲרוּךָ וְלֹא יְאַחֲרוּךָ:

עֲצָתְךָ תָּפֵר עֲצַת כָּל־יוֹעֲצִים. וְעֻזְּךָ מַחֲלִישׁ לֵב אַמִּיצִים:

(אַתָּה מְצַוֶּה וּפַחְדְּךָ מַשְׁוֶה. וְאֵין עָלֶיךָ פָּקִיד (וּ)מְצַוֶּה):

(אַתָּה מְקַוֶּה וְאֵינְךָ מְקַוֶּה. לְךָ כָּל־מְקַוֶּה נֶפֶשׁ תְּרַוֶּה):

אלים מרוצים, מלאכים הרצים לעשות דברך. **לחוצים**, ישראל הנלחצים בצרה. **נחוצים**, ל׳ מהירות ר״ל המלאכים, רצים במהירות להפליא פלאות לישראל הלחוצים: **ואשף וחרטם**, שמות מכשפים (דניאל ב׳, י׳). וכל שם, השבעה בשמות. **ולהט** מל׳ בלהטיהם (שמות ז׳, י״א). **אתה משיב**, ל׳ ישעיה מ״ד, כ״ה. **ערומים**, מל׳ והנחש היה ערום (בראשית ג׳). **להשיב**, זה יחובר עוד בפסוק הקודם, ר״ל לא יוכלו הערומים והקוסמים להשיב לאחור מזמותיך. **ופחדך משוה**, פחדך מיישר הבריות בדרך הישר. **אתה מקוה**, כמו שנאמר מקוה ישראל מושיעו (ירמיה י״ד, ח׳). **ואינך מקוה**, גם הוא מוסב על ס׳ אמונות דף י״ח שאמור שם כי

(סג״מ) הספק

(וְכָל־הַיְצוּרִים וְכָל־עִיּוּנָם. וְכָל־יְקָר אֲשֶׁר בָּךְ אֵין דִּמְיוֹנָם):
(לֹא מַחְשְׁבֹתָם מַחְשְׁבֹתֶיךָ. כִּי אֵין בּוֹרֵא זוּלָתֶךָ):
וְאֵין (נ"א לְאֵין) דִּמְיוֹן נִפְלָא אֱלֹהֵינוּ. וְאֵין (נ"א לְאֵין) חֵקֶר נִשְׂגָּב אֲדֹנֵינוּ:
סָתוּר מִכָּל־סָתוּר, וְעָמוּם מִכָּל־עָמוּם וּמִכָּל־כָּמוּס:
דַּק מִכָּל־דַּק וְצָפוּן מִכָּל־צָפוּן, וְיָכוֹל מִכָּל־יָכוֹל:
נִשְׂגָּב מִכָּל־נִשְׂגָּב, וְנֶעְלָם מִכָּל־נֶעְלָם. וּשְׁמוֹ לְעוֹלָם:
גָּבֹהַּ מִכָּל־גָּבֹהַּ, וְעֶלְיוֹן מִכָּל־עֶלְיוֹן וּמִכָּל־חֶבְיוֹן:
חָבוּי וְעָמוֹק מִכָּל־עָמוֹק. לֵב כָּל־דַּעַת עָלָיו חָמוּק:
שֶׁאֵין שֵׂכֶל וּמַדָּע וְהַבְנָיָה. יְכוֹלִים לְהַשְׁווֹת לוֹ כָּל־מְאוּמָה:
לֹא מַשִּׂיגִים לוֹ אֵיךְ וְכַמָּה. לֹא מוֹצְאִים לוֹ דָּבָר דּוֹמֶה:
מִקְרֶה וְעַרְעַר וְשִׁנּוּי וְטֶפֶל. וְחֶבֶר וּמִסְמָךְ אוֹר וְגַם־אֹפֶל:
וְלֹא מוֹצְאִים לוֹ מַרְאֶה וָצֶבַע. וְלֹא כָּל־טֶבַע אֲשֶׁר־שֵׁשׁ וָשֶׁבַע:
לָכֵן נְבוּכוֹת כָּל־עֶשְׁתֹּנוֹת. וְנִבְהָלוֹת כָּל־הַחִשְּׁבֹנוֹת *):
וְכָל־שַׂרְעַפִּים וְכָל־הַרְהוֹרִים. נִלְאִים לָשׂוּם בּוֹ שִׁעוּרִים:

הכעס והרצון המוגשמים והאהבה והשנאה המוגשמות לא יהיו כי אם במי שיקוה ויירא. ונמנע מטרא הכל שיקוה לדבר ממה שברא או שיירא. **לך כל מקוה נפש תרוה**, שעורו אתה תרוה נפש כל מקוה לך. **לא מחשבותם**, הוא דבוק עם החרוז שלפניו. **ועמום**, נסתר ונעלם, כחברו כמוס שבחרוז שגם הוא ל' העלמה כמו הלא הוא כמוס עמדי (דברים ל"ב, ל"ד), ופירוש עמום הוא כמו עמוץ (בחלוף לד"ע וסמ"ך דוגמת נפץ ונפץ עלץ ועלס) מדרש עמץ שטעמו בסורית ובל' גמרא ל' סגירה וסתימה, וכתב הפייטן עמום ולא עמוץ כדי לשוות החרוז עם כמוס. וה"ר שלמה קליין מקאלמאר ס"ו העירני עוד כי גם בל' ערבי עמם עמם ל' הסתר. **דק מכל דק**, החרוזים האלה הן ממש לשון הגאון בס' אמונות דף י"ד עמוד ב' שכתב שם שהבורא יתברך יותר דק מכל דק ועמוק מכל עמוק וחזק מכל חזק ונעלם מכל נעלם וגבוה מכל גבוה וכו'. וכתב הרוקח בסדר קדושת היחוד וז"ל היוצר ובורא הכל דק מכל דק נפלא ונעלם וחבוי וספון, כל דבר בריאה אין שוה לבורא, אין שייך בו שעור וקצב ולא אורך ולא רוחב ולא דמות ולא צורת גולם ולא דיבוק ולא איברים ולא צל ולא אור ולא צורה ולא סיבוב ולא מקרה ולא גוף ושתף וסמך ודבק, ואין צריך לכלום ואין דבוק למקום, וממלא כל השמים והארץ והים והאויר וכל העולמים, ואין שייך בו לא עמידה ולא ישיבה ולא הליכה ולא סמיכה, והוא חי בכחו ויכלתו כל הימים, ואין לו נדנוד ולא יגיעה ולא פעולת כל, הוא בורא כל בלא יגיעה ובלא עמל, כל מיני הנבראים וכל עין לא תשורנו ולא תשופנו, והוא הבורא כי היה קדם כל מכון וקדם לכל ראשון, ואין בו לא תוספת ולא משוש ולא חסרון ולא יתרון, אין קץ להוויתו, עכ"ל. וכל דבריו מיוסדים בחרוזי שירי היחוד ליום ה' ויום ג'. **חביון**, ל' סתר, וכן חבוי. **לב כל דעת**, כל לב אשר יעיז לדעתו נסתר לו. **חמוק**, גם הוא ל' סתר והעלמה כמו עד מתי תתחמקין (ירמיה ל"א, כ"ב), חמק עבר (שיר ה', ו'). **איך**, האיכות (קוואליטעט). **וכמה**, הכמות (קוואנטיטעט). **וערער**, גם הוא ל' מקרה ופגיעה מל' וניתו עראי (סוכה כ"ה) בל"א נופעללינקייט. **וחבר**, חבור. **ומסמך**, שיסמוך על דבר אחר ולשון זו מס' אמונות דף י"ח ע"א שאמר שם ועל המצטרף אומר כי הבורא יתברך לא יתכן שיצרפו אליו על דבר ההגשמה וכו' ובהעתקת ברכיה הנקדן כה הלשון, ואומר אי אפשר שנספל ליוצר הכל גשם ממושמש ולא נחבר אליו גושם מורכב ומחובר, מפני שיתברך שמו קידם לכל ספל וחבור וסמוך ועמוד והוא בורא הכל וכו' עכ"ל ועל פי לשונו יסד הפייטן את החרוז. **אור וגם אופל**, פירוש, ואין לומר על השם שהוא אור או שהוא אופל, שכל אלה ענינים גשמיים הם. **אשר שש ושבע**, הם ששת מיני התנועה ושבע מיני הכמות שים לכל הנמצאים הטבעיים ומזכירם הפייטן למטה וע"פ ס' האמונות. **נבוכות**, מגולגלות מל' נבוכים הם בארץ (שמות י"ד, ג'). **עשתונות**, מחשבות. **שרעפים**,

גם

---

*) **חִשְּׁבֹנוֹת** מן חִשָּׁבוֹן, ופי' מזמות ומחשבות כמו **עֶשְׁתֹּנוֹת** הקודם, ועי' רש"י (קהלת ז, כט), נוסחת אחר **חֶשְׁבֹּנוֹת** מן **חֶשְׁבּוֹן**. המגיה מ. י. האבער. (סג"ם)

מִלְּשַׁעֲרֵהוּ וּמִלְּהַגְבִּילֵהוּ . מִלְּתָאֲרֵהוּ וּמִלְּפָרְסְמֵהוּ :
בְּכָל־שִׂכְלֵנוּ חִפַּשְׂנוּהוּ . בְּמַדָּעֵנוּ לִמְצוֹא מַה הוּא :
לֹא מְצָאנוּהוּ וְלֹא יְדַעְנוּהוּ . אַךְ מִמַּעֲשָׂיו הִכַּרְנוּהוּ :
שֶׁהוּא לְבַדּוֹ יוֹצֵר אֶחָד . חַי וְכֹל יוּכַל וְחָכָם מְיֻחָד :
כִּי־הוּא הָיָה לַכֹּל קֶדֶם . עַל־כֵּן נִקְרָא אֱלֹהֵי קֶדֶם :
בַּעֲשׂוֹתוֹ בְּלִי כָל־מְאוּם אֶת־כֹּל . יָדַעְנוּ כִּי־הוּא כֹּל יָכוֹל :
בַּאֲשֶׁר מַעֲשָׂיו בְּחָכְמָה כֻּלָּם . יָדַעְנוּ כִּי בְּבִינָה פְּעָלָם :
בְּכָל־יוֹם וָיוֹם בְּחַדְּשׁוֹ כֻּלָּם . יָדַעְנוּ כִּי־הוּא אֱלֹהֵי עוֹלָם :
בַּאֲשֶׁר הָיָה קֹדֶם לְכֻלָּם . יָדַעְנוּ כִּי הוּא חַי (וְקַיָּם) לְעוֹלָם :
וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר יוֹצְרֵנוּ . בְּלִבֵּנוּ וְלֹא בְּסִפּוּרֵנוּ :
לְמַמָּשׁ וְגֹדֶשׁ לֹא נְשַׁעֲרֵהוּ . לְטָפֵל וְתֹאַר לֹא נְדַמֵּהוּ :
וְלֹא נַחְשְׁבֵהוּ לְעִקָּר וְנִצָּב . וְלֹא לְמִין וְכָל־אוֹן וּלְכָל־נִקְצָב :
כָּל־הַנִּרְאִים וְהַנִּשְׂכָּלִים . וְהַמַּדָּעִים בְּעֶשֶׂר כְּלוּלִים :
וְשֶׁבַע כַּמִּיּוֹת וְשֵׁשֶׁת נְדוֹת . וְשָׁלֹשׁ גְּזֵרוֹת וְעִתּוֹת וּמִדּוֹת :

גם הוא ל' מחשבה כמו ברוב שרעפי בקרבי (תהלים צ"ד, י"ט). **לכל קודם**, קודם לכל. **בעשותו בלי כל את הכל**, כן הוא הנירסא בפירוש ישן על שיר היחוד כ"י וכנון, ומפרש שם וז"ל שברא את הכל ולא מדבר ולא מתוך דבר ולא עם דבר ולא בדבר ולא על דבר, שאם היה בורא מדבר א"כ היה הדבר קדמון, וכן לא מתוך דבר, שאם תאמר מתוך צריך אתה לומר או מתוך כלי או מתוך הזמן וא"כ הכלי והזמן קודמין, ולא עם דבר שא"כ היה נגזר בו וזהו חלשות, וכן אם בראו בדבר, דבר זה נופל תחת כלי אומנות שהאומנים מכתייעים וכשיהא נצרך כלי היה נצרך לחומר וזמן וא"כ הזמן נברא כבר, וכן לא על דבר שא"כ נהיה הדבר ההוא כמו יסוד לנוחו עליו הנברא וא"כ היסוד קדם וזהו חלשות, וכבר נסתלק כל זה מן הבורא ית' ולכך צריך לומר שבלי כל עשה את הכל עכ"ל. **בחכמה כלם**, כמו שכתוב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים ק"ד, כ"ד). **בחדשו כלם**, כמו שאומרים בברכת יוצר, מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. **לממש**, דבר שיש בו ממשות. **וגודש**, תוספת שעור, מלשון כל מדות שבמקדש היו נגדשות (מנחות נ'), שהיו מים נגדשין (סוטה נ"ד); אך בכ"י **וגושם** והוא מוסכם יותר עם לשון הגאון שהעתקתי למעלה ועם אשר אעתיק בסמוך. **לעקר ונצב**, לעצם אשר לו מצב מיוחד, והוא ע"פ ס' אמונות דף י"ה ע"ב הבורא יתברך אינו גשם ולא יתכן שיהיה לו מצב מהמצבים לא מישיבה ולא מעמידה והדומה לזה והכל נמנע מפני שאיננו גשם, ומפני שהמצב איננו כי אם השען הגשם על אחר, ואופני המצב מחייבים שנוי וחלוף נצב. **למין**, כגון מין אדם או מין צומח. **וכל און**, כח שימצא למין אחד. **נקצב**, מה שקבוע לעצם אחד ולא ימצא בעצם אחר. והנה הזכיר הפייטן בב' החרוזים אלה ה' ענינים הכוללים לאישים שמנה אותם הרמב"ם בספרו מלות הגיון שער י' שהן המין והסוג והסבדל והסגולה והמקרה, ובאמרו לממש וגודש רצונו על עצם הדבר, ובאמרו לטפל ותאר כוונתו על המקרה, לעקר ונצב הוא הסוג, ואחריו ולא למין, ואחריו וכל און הוא הסגולה, ולכל נקצב, הוא ההבדל. **בעשר כלולים, ושבע כמיות וכו'**, גם זה לשון הגאון בס' אמונות דף פ"ו, ע"ב שאמר שם כי השם שהוא אחד לא יתכן להאריהו לא בעשר המאמרות אשר על העצם וכן בששת מיני התנועה וכן בשבעה מיני הכמות וכן בשלשה הזמנים ושלש הגזרות ושלש הצורות עכ"ל. ובאור הדברים האלה כבר הביאו רווה"ה ז"ל בהערתו על חרוז זה בסדורו שפה ברורה וז"ל, ידוע כי כל הנמצאים לא ימלטו מהיותם או עצם או מקרה ומבואר בהגיון להרמב"ם שער י' (וכבר ביאר לפניו בהאמונה הרמה להראב"ד ראש מאמר א' ובחובות הלבבות שער היחוד פרק ז') וברות חן לאבן תבון פרק י' ובפירושו למלות זרות למורה כי הסוגים העליונים לכל הנמצאים הם י' מינים אשר קראו עשרה מאמרות, והסוג העליון והראשון הוא העצם (דאז וועזען), והתשעה האחרים הם מקרים המשיגים לעצם והם הכמות (דיא גרעסע) והאיכות (דיא בעשאפפענהייט) והמצטרף (דאז פערהאלטניש) והאנה (דער אָרט) והמצב (דיא שטעללונג) והמתי הוא הזמן (דיא

הֵן בַּבּוֹרֵא אֵין גַּם אֶחָד. כִּי הוּא בְרָאָם כֻּלָּם יָחַד:
כֻּלָּם יִבְלוּ אַף יַחֲלֹפוּ. הֵם יֹאבֵדוּ וְאַף יָסֻפוּ:
וְאַתָּה תַעֲמֹד וּתְבַלֶּה כֻלָּם. כִּי חַי וְקַיָּם אַתָּה לְעוֹלָם:

ליום ששי

אַתָּה לְבַדְּךָ יוֹצֵר כֹּל הוּא. וְלֹא יִדְמֶה מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ:
כָּל־הָאֲרָצוֹת לֹא יְכִילוּךָ. וְאַף שָׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ:
אָז (נ״א אַף) יָחִילוּ מַיִם חַיִּים. מִפָּנֶיךָ אֱלֹהִים חַיִּים:
רָעֲשָׁה אֶרֶץ וְנָסוּ מַיִם. וְנָטְפוּ (מַיִם) מִן־הַשָּׁמָיִם:
נוֹטֶה לְבַדְּךָ הַשָּׁמַיִם. רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם:
עָשִׂיתָ כָּל־חֶפְצְךָ לְבַדֶּךָ. וְלֹא נִצְרַכְתָּ עֵזֶר כְּנֶגְדֶּךָ:
סוֹעֵד אֵין מִי יִסְעָדֶךָ. הַכֹּל מִמְּךָ וּמִיָּדֶךָ:
כְּכֹחֲךָ אָז כֵּן עַתָּה וְדַעְתְּךָ. וּלְעוֹלָם כָּל־כְּבוֹדְךָ אִתָּךְ:
וְלֹא יָעַפְתָּ וְלֹא יָגַעְתָּ. כִּי בִמְלַאכְתְּךָ לֹא עָמָלְתָּ:
כִּי בִדְבָרְךָ כָּל־יְצוּרֶיךָ. וּמַעֲשֵׂה חֶפְצְךָ בְּמַאֲמָרֶיךָ:
וְלֹא אֵחַרְתּוֹ וְלֹא מִהַרְתּוֹ. הַכֹּל עֲשִׂיתוֹ יָפֶה בְעִתּוֹ:
מִבְּלִי מְאוּמָה כֹּל חִדַּשְׁתָּ. וְאֶת־הַכֹּל בְּלִי כֹל (נ״א בְלִי) פְּעַלְתָּ:

צייט) והלו הוא הקנין (דיא אייגענטהימליכקייט) והפועל (דיא טהעטיגקייט) והמתפעל (דאז לײדען); ויאמר אבן רשד כי במאמר הכמות ימצאו שבעה מינים והם המספר, והגשם, והשטח, והקו, והמאמרים, והזמן, והמקום; ומספר מיני הפועל והמתפעל הם ששה כמספר מיני התנועות והנדידות המשיגים לעצם בהשתנותו, שנים מהם במאמר העצם והם ההווים וההפסד שהם שינוי ימצאו בעצם מצד עצמו והוא שיפשוט צורה וילבש צורה אחרת וכשתנה מעצם אל עצם אחר, ושנים מהם במאמר הכמות והם הצמיחה והיינו השינוי מקטנות לגדלות, והסיהוך והוא שינוי מגדלות לקטנות, ואחד במאמר האיכות והוא השינוי בתכונותיו ממראה אל מראה או מקור אל חום וכדומה, והוא הנקרא שינוי בסתם, ואחד מהם במאמר האנה והוא ההעתק ממקום אל מקום; ויאמר עוד כי לכל גזירה ר״ל לכל מאמר גוזר וחותך יתכנו ג' מיני ביאור, ביאור בגדר והוא אשר יתחבר מסוגו והבדל כאמרנו האדם הוא חי מדבר. וביאור בחוק, והוא המתחבר מסוג וסגולה או מקרה כאמרנו האדם הוא חי צוחק או חי כותב וכדומה, וביאור אינו לא בגדר ולא בחק והוא המתחבר ממין ומקרה כאמרנו ברא‍ובן שהוא אדם לבן או סופר מהיר; ושלש עתות, הם החולף והההוה והעתיד; ושלש מדות, הם הם הידועות בשם ג' רחקים שהם האורך והרוחב והעומק, והם צורת הקו והשטח והגשם; והנה הענינים הנזכרים הם מקיפים כל הנמצאות עם משיגיהם ומשיגי משיגיהם וכולם שינויים בנשמים ובמקריהם לכן אין גם אחד מהם נבורא ית' כי הוא בורא כל עצם וכל מקרה והוא מרומם מכל שינוי והשתנות ואין כח ברעיון לתפוס בו כל מאומה. **כולם יבלו**, כל הנבראים עם כל מקריהם יבלו ויחלופו. ומובא חרוז זה בס' נלחון סי' של״ג. **יסופו**, יתמו, כמו ישעיה ס״ו, י״ז. **ואתה תעמד**, ל' תהלים ק״ב כ״ז.

יכילוך, יחזיקוך בל״א פאסען, כמו אלפים בת יכיל (מ״א ז', כ״ו). **לא יכלכלוך**, מ״א ח', כ״ז. **יחילו**, ל' פחד, והוא מתהלים ע״ז, י״ז. **רעשה**, ל' תהלים ס״ח, ט'. **ונסו מים**, הכוונה על בריאת העולם שהבדיל השם את המים אשר מעל לרקיע ואשר מתחת לרקיע. **רוקע הארץ**, תהלים קל״ו ו'. **סועד**, אתה הוא הסועד, אין מי שיסעדך. **כי בדברך**, רק בדבור נבראת הכל וכמו שכתוב בדבר ה' שמים נעשו וכו'. **במאמריך**, וכמו שאמרו בעשרה מאמרות נברא העולם. **הכל עשיתו**, עש״ה קהלת ג', י״א. **בלי כלי פעלת**, שאין אדם יכול לתקן דבר בלי כלי, אבל הבורא רצונו וכחו הוא כליו; כן

וְעַד (נ״א וְעַל) לֹא יְסוֹד הַכֹּל יָסַדְתָּ . בִּרְצוֹן רוּחֲךָ כֹּל תָּלִיתָ :
זְרוֹעַת עוֹלָם אֶת־כֹּל נוֹשְׂאוֹת . מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף וְאֵינָם נִלְאוֹת :
בְּעֵינֶיךָ לֹא דָבָר הָקְשָׁה . רְצוֹנְךָ כָּל־דָּבָר (נ״א דְּבַר) רוּחֲךָ עוֹשֶׂה
לִפְעֻלָּתְךָ לֹא דָמִיתָ . אֶל־כָּל־תֹּאַר לֹא שָׁוִיתָ :
וְלֹא קָדְמָה לִמְלַאכְתְּךָ מְלָאכָה . חָכְמָתְךָ הִיא הַכֹּל עָרְכָה :
לִרְצוֹנְךָ לֹא קִדְּמוּ וְאֵחֲרוּ . וְעַל חֶפְצְךָ לֹא נוֹסְפוּ וְחָסְרוּ :
מִכָּל־חֶפְצְךָ לֹא שָׁכַחְתָּ . וְדָבָר אֶחָד לֹא חָסַרְתָּ :
לֹא הֶחְסַרְתָּ וְלֹא הֶעְדַּפְתָּ . וְדָבָר רֵק בָּם לֹא פָעָלְתָּ :
אַתָּה תְּשַׁבְּחֵם וּמִי הִתְעִיבָם . וְשֶׁמֶץ דָּבָר לֹא נִמְצָא־בָם :
הַחִלּוֹתָ בְּחָכְמָה עֲשִׂיתָם . בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת כִּלִּיתָם :
מֵרֵאשִׁית וְעַד אַחֲרִית עֲשׂוּיִם . בֶּאֱמֶת וּבְיֹשֶׁר וְטוֹב רְאוּיִם :
הִקְדַּמְתָּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ . רֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ :
כִּי רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ . הֲלֹא מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ :
וְעַד לֹא כָל־חַי הוּכַן לְכַלְכֵּל . לִפְנֵי אוֹכֵל תִּתֵּן־אֹכֶל :
וּמָזוֹן וּמָכוֹן *) תַּעֲשֶׂה בְּפִי כֹּל . צָרְכֵי הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל :
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָרִאשׁוֹנִים . אָז הֲכִינוֹתָם לָאַחֲרוֹנִים :
אָז עָטִיתָ אוֹר כַּשַּׂלְמָה . אֶדֶר מְאוֹרוֹת מִמּוּל שַׂלְמָה :
(בְּטֶרֶם כָּל־יְצוּר מְאֹד גָּדַלְתָּ . וְאַחַר כֹּל מְאֹד נִתְגַּדַּלְתָּ) :
(אָז בְּאֵין לְבוּשׁ הוֹד וְהָדָר לוֹבֵשׁ . עַד לֹא אֶרֶג גֵּאוּת לָבֵשׁ) :
(אוֹר כַּשַּׂלְמָה וְכִמְעִיל עֹטֶה . שָׁמַיִם כִּירִיעָה נוֹטֶה :
(עָשִׂיתָ בָּם לְאוֹרִים דְּרָכִים . וְרָצוֹא וָשׁוֹב בְּנַחַת מַהֲלָכִים :
הִבְדַּלְתָּ בֵּין מַיִם לָמָיִם . בִּמְתִיחַת רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם :
מְזוֹנוֹת מְעוֹנוֹת לְשֶׁרֶץ מַיִם . וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־(פְּנֵי רְקִיעַ) הַשָּׁמָיִם :
עֵשֶׂב וְחָצִיר לְבֹשֶׁה אֲדָמָה . מַאֲכָל לְחַיָּה וּלְכָל־בְּהֵמָה :
בְּקֶרֶן (בֶּן־) שֶׁמֶן גַּן נָטַעְתָּ . אֶל־הָאָדָם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ :

מצאתי בפירוש כ״י ונשמע ממנו שהנוסחא הנכונה היא בלי כלי, וכן נד״י. **זרועות עולם**, עש״ה דברים ל״ג, כ״ז ונדרש בחגיגה י״ב ע״ב שכל העולם תלוי בזרועו של הקב״ה כקמיע ביד גבור. **לא דמית**, איך דומה. **מכל חפצך**, מכל מה שחפצת לעשות. **התעיבם**, ל׳ גנאי. **הקדמת וכו׳**. שיתף בבריאת העולם מדת הרחמים למדת הדין כדי שיתקיים העולם ע״י שניהם וכמו שפירש״י בראש חומש. **ועד לא כל חי**, קודם שברא הבורא ית׳ את הבהמות וחיות ברא להם את מזונתם, ואת אדה״ר ברא באחרונה כדי שיהיו כל מזונותיו מוכנים לו. **שלשת ימים**, פירוש בג׳ ימים ראשונים של מעשה בראשית ברא צרכי כל הבריות שנבראו בג׳ ימים האחרונים. **אז עטית**, ל׳ תהלים ק״ד, ב׳. ואיתא בפדר״א פרק ג׳ כי שמים נבראו מאור לבושו של הקב״ה. **הוד והדר**, גם זה ל׳ תהלים ק״ד, א׳. **אורג**, ל׳ אריגה והכוונה בטרם שברא העולם. **גאות לבש**, תהלים צ״ג. **אור כשלמה**, שם ק״ד, ב׳. **עשית בם**, בשמים. **ורצוא ושוב**, כנוי למלאכים ע״פ יחזקאל א׳, י״ד. **בנחת**, ברצון. **בקרן שמן**, במקום טוב ותפש

*) נ״א ומעון ומקוה

עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ עָשִׂיתָ לּוֹ. דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ:
כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּיָדוֹ תַּתָּה. וְתַחַת רַגְלָיו הַכֹּל שַׁתָּה:
לְהַעֲלוֹת מֵהֶם בָּקָר וָצֹאן. עַל־מִזְבַּחֲךָ יַעֲלוּ לְרָצוֹן:
עָשִׂיתָ לוֹ כְּתֹנֶת לְשָׁרֵת. לְהַדְרַת־קֹדֶשׁ וּלְתִפְאָרֶת:
שַׂמְתָּ בְקִרְבּוֹ חָכְמַת אֱלֹהִים. כִּי יְצַרְתּוֹ לָךְ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים:
לֹא מָנַעְתָּ עַל־פְּנֵי אֲדָמָה. צָרְכֵי אָדָם וְכֻלָּם בְּחָכְמָה:
מַעֲשֶׂיךָ מְאֹד רַבּוּ וְגָדְלוּ. וְשִׁמְךָ יְהוָֹה כֻּלָּם יְהַלְּלוּ:
רַבּוּ וְגָדְלוּ מְאֹד מַעֲשֶׂיךָ. יוֹדוּךָ יְהוָֹה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ:
כֹּל פָּעַלְתָּ לְמַעֲנֶךָ. וְלִכְבוֹדְךָ כָּל־קִנְיָנֶךָ:

ליום השבת

אָז בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן בֵּרַכְתָּ:
וְעַל כָּל־פֹּעַל תְּהִלָּה עֲרוּכָה. חֲסִידֶיךָ בְּכָל־עֵת יְבָרְכוּכָה:
בָּרוּךְ יְהוָֹה יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
כִּי מֵעוֹלָם עַל־עֲבָדֶיךָ. רֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:
וּבְמִצְרַיִם הַחִלּוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:
עַל כָּל־אֱלֹהִים, בַּעֲשׂוֹתְךָ בָהֶם שְׁפָטִים גְּדֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:
בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. הַיָּד הַגְּדֹלָה וַיִּירָאוּ:
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת, לְהַרְאוֹת גָּדְלְךָ:
וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן־הַשָּׁמָיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:
יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא־עָבָר:
תַּתָּה לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמָיִם. וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמְצוֹר מָיִם:
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:
בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְהוָֹה אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת:

ותפס ל׳ ישעיה ס׳, א׳. **עזר כנגדו**, אשתו של אדם. **די מחסורו**, גם נתת לו כל די מחסורו, ול׳ דברים ט״ו, ח׳ הוא. **בידו תתה**, נתת, והוא לשון תהלים ח׳, ז׳. **להעלות מהם**, מן הבהמות שנתן הקב״ה לאדה״ר ורומז בזה לדרוש חז״ל בשבת כ״ח ע״ב שור שהקריב אדה״ר וכו׳. **כתונת לשרת**, כתנות עור. **יודוך ה׳**, תהלים קמ״ה, י׳. **כל פעלת**, ל׳ משלי ט״ז, ד׳.
ועל כל פועל, על כל מה שפעלת ערוכה לך התהלה. **חסידיך וכו׳**, עפ״ה תהלים קמ״ה, י׳. **אלהים חיים**, ירמיה י׳, י׳: **להודיע**, שיעור המרוז, אתה החלות להודיע במצרים, כי מאד נעלית על כל אלהים, ותבות על כל אלהים שבחרוז הבא מחוברות להקודם ועפ״ה תהלים צ״ז, ט׳, והפייטן הפריד במלת נעלית להשוות החרוז. **ראו היד הגדולה**, עפ״ה שמות י״ד, ל״א. **שם תפארת**, כנ״ל והוא לה״כ ישעיה ס״ג, י״ד. **ודברת עמם**, עפ״ה שמות כ׳, י״ט. **וגם העבים נטפו מים**, בשעת מתן תורה, ועפ״ה תהלים ס״ח, ט׳. **ידעת לכתם**, דברים ב׳, ז׳. ומשם נדע כי העקר **המדבר** בה״א. **בארץ ציה**, ירמיה ב׳ ו׳. **תתה**, כמו נתת, והפייטן הסיר הנו״ן כדי לשמור קצב שירו שיש בכל חרוז ד׳ ד׳ תבות מן ח׳ הברות. **דגן שמים**, המן. **שאר**, מזון, ותפס ל׳ הפסוק בתהלים ע״ח, כ״ד וכ״ז. **תגרש גוים**, תהלים ס׳, ט׳. **יירשו ארצם**, תהלים ק״ה, מ״ד. **בעבור ישמרו**, שם פסוק מ״ה. **אמרות**

וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמַרְעֵה שָׁמֶן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי־שָׁמֶן:
בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:
וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים, צִידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:
כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק:
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף־יָשִׁירוּ:
בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְהוָה. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְהוָה:
הֲטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:
יְהוָה תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר־שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב. וְנוֹדֶה־לְּךָ לְעוֹלָם כִּי־תֵיטִיב:
יְהוָה תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְהוָה בְּקִרְבָּהּ:
זִבְחֵי־צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:
וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ. הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ:
בְּחַרְתָּנוּ הֱיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה. עַל־עַמְּךָ בִּרְכָתֶךָ סֶּלָה:
וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:
וּמִבִּרְכָתְךָ עַמְּךָ יְבֹרָךְ. כִּי אֶת־כֹּל אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ:
וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בוֹרְאִי. וַאֲבָרְכָה (נ״א וַאֲבָרְכֵהוּ) כָּל־יְמֵי צְבָאִי:
יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ לְעוֹלָם. מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם:

כַּכָּתוּב. בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיהוָה: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ

ה', תהלים י"ב, ז'. ויתעדנו, על שם הכתוב נחמיה ט', כ"ה. פלגי שמן, ל' איוב כ"ט, ו'. ומשל הוא כטעם ארץ זבת חלב ודבש. בנוחם בנו וגו', לא אדע למה כתב בנו אלא עיר וכתב ויפארו בבה"מ, הלא לא בנו את העיר והיא היתה בנויה והיה לו לומר בנוחם פארו עיר קדשך ויבנו בית מקדשך. נִיֻפארו כצ"ל. פה אשב, תהלים קל"ב, י"ד וט"ו, כי שם, דברים ל"ג, י"ט. אף כהניך, תהלים קל"ב, ט'. יתרועעו, ל' רנה, תהלים ס"ה, י"ד. בית ישראל, עפ"ה ישראל בטח בה', בית אהרן בטחו, יראי ה' בטחו (תהלים קט"ו), והפייטן הבדיל בית אהרן לכהנים וללוים, ואמר אף כהניך ילבשו צדק, נגד הכהנים, ובית הלוי נעימות יזמרו נגד [illegible] ואח"כ מביא בית ישראל ויראי ה'. ה' תשיש נא וגו' אותנו להרבות וגו', נכנה על לשון דברים כ"ח ס"ג. ונודה לך וכו', נכנה על ל' תהלים ע"ט, י"ג. כי עליה, דניאל ט', י"ח. וקרן דוד תצמיח, עפ"ה תהלים קל"ב, י"ז. זבחי צדק, עפ"ה דברים ל"ג, י"ט. וכימי קדם, עפ"ה מלאכי ג', ד'. כי חפצים וכו'. עפ"ה תהלים מ', ט'. הבט נא, ישעיה ס"ד, ח'. היות לך לעם סגולה, עפ"ה דברים ז', ו'. ובכ"י היות לך לסגלה, וגם הוא יתכן עפ"ה שמות י"ט, ה'. על עמך, תהלים ג' ט'. נספר, תהלים ע"ט, י"ג. ונהלל, מל' דה"א כ"ט, י"ג. ומברכתך, ש"ב ז', כ"ט. כי את כל, ל' במדבר כ"ב, ו'. ואני בעודי, עפ"ה תהלים קמ"ו, ב'. ואברכהו, כן בכ"י וכל"א בל' נסתר. כל ימי צבאי, כל זמן היותי, ונקרא הזמן צבא בעבור שבו ימים הרבה כמו צבא של חיל והוא מלשון איוב י"ד, י"ד. יהי שם, תהלים קי"ג, ב'. ככתוב, דה"א ט"ז, ל"ו. ענה דניאל, דניאל ב', כ'.

דִּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי־לֵהּ הִיא׃ וְנֶאֱמַר, וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִן־הָעוֹלָם עַד־הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃ וְנֶאֱמַר, בָּרוּךְ יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם ׀ וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ׃ וְנֶאֱמַר, וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְהוָה לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃

שיר הכבוד המלא לעיל אחר תפלת מוסף לשבת:

ויאמרו הלוים, נחמיה ט׳, ה׳. ויש לדעת כי מן ונאמר ויאמרו הלוים עד סוף אינו בכ״י. ברוך ה׳, תהלים ק״ו, מ״ח. ויברך דויד, דה״א כ״ט, י׳.

שִׁיר קֹדֶשׁ

להחסיד הג״מ ישראל נאגאר״ה ז״ל אבד״ק עזה בעה״מ ספר זמירות ישראל והזמר „יה רבון עלם״ *).

יְהַלֶּלְךָ נִיב שְׂפָתַי
יְזַמֶּרְךָ כָּבוֹד
אֲכַבֶּדְךָ בִּנְגִינוֹתַי
אֵל מֶלֶךְ הַכָּבוֹד.
אֵל רַב גָּדְלוֹ וּבְהֵיכָלוֹ
כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד.
שַׂמְתָּ בִּי שְׂאֵת וְיִתְרוֹן
עֲלֵי כָל־יְצוּרִים,
כְּמַעֲנֵה לָשׁוֹן בְּרוֹן
עַל כֵּן אוֹדְךָ וּבְשִׁירִים
וּלְכָל־יָבוֹא אֹמַר
תְּנוּ לֵאלֹהֵיכֶם כָּבוֹד.
רְצֵנִי צוּרִי בְּקוּמִי
לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ,
אַל־נָא תִבְזֶה נְאוּמִי
הַט אֵלַי אָזְנֶךָ,
וּכְיָמִים קַדְמוֹנִים
הֱיֵה לִי לִצְבִי וּלְכָבוֹד.

אֲקַדֶּמְךָ בְּשֶׁפֶל בֶּרֶךְ
צוּר נוֹרָא תְהִלּוֹת,
וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ אֲבָרֵךְ
כָּל־יוֹם בְּמַקְהֵלוֹת,
כִּי בְהוֹד שִׁמְךָ
יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד.
לִשְׁקֹד עַל־הוֹד דַּלְתוֹתֶיךָ
אָקוּם בְּעוֹד לַיְלָה
לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פְּתָחֶךָ
לִמְצוֹא לִי תְעָלָה
כִּי מוֹצְאָהּ יִמְצָא
חַיִּים, צְדָקָה וְכָבוֹד.
חַזֵּק יָדַי, רַגְלַי הַיְשֵׁר
אֶל הָרֵי בְשָׂמִים,
הַצֶּמַח שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר
עֹמֵד לְנֵס עַמִּים
אֵלָיו יִדְרֹשׁוּ.
וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד.

*) הרחיד״א ז״ל בשה״ג אות זמירות ישראל לר״י נאגארה ז״ל כתב בזה״ל: והיה מריץ אגרותיו לרבינו בצלאל אשכנזי ולהרב מהר״י אלהלון ז״ל, וכתבו בשם רבינו האר״י ז״ל אשר שירותיו חשובות בשמים וכו׳. (סג״ם)

תקון ז׳ אדר

כפי מנהג ארץ ישראל ותוגרמה ואיטליאה

מנהג חסידים ואנשי מעשה להתענות בז׳ אדר בכל שנה ושנה יום שמת מרע״ה ועוסקים במקרא במשנה וגמרא מעין אותו היום להזכיר זכותו של מרע״ה שזכותו יגן עלינו לפי שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם :

הסדר הוא כן . מתחיל ספר משנה תורה עד פרשת ראה ומדלג פרשת ראה עד פרשת כי תצא . ומתחיל מן ויקרא משה אל כל ישראל עד סוף התורה . ומתחיל ביהושע עד כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ רק חזק ואמץ וגו׳ . ואומר בתהלים מן תפלה למשה סימן צ׳ עד סוף מזמור לתודה והם י״א מזמורים מיוחסים אליו . ושונה מסכת אבות כולה עד גמירא שיש בה סדר הקבלה ממרע״ה . וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נאמר למשה בסיני ובתוכו נזכר קברו של מרע״ה עם הדברים שנבראו בע״ש בין השמשות . ועוסק בגמ׳ בפ״ק דסוטה מתחיל מי לנו גדול ממשה וכל הענין עד והוא חטא רבים נשא שכיפר על מעשה עגל ולפושעים יפגיע שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה ע״כ וכל המוסיף על הסדר הזה מעינו של יום כל אחד לפי כחו יבורך בלי ספק ושפתותיו של אותו צדיק דובבות בקבר אשרי העם שככה לו זה משה בגימ׳ שכב״ה אשרי העם שה׳ אלהיו . ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן :

אבל בק״ק ווינציאה כביהמ״ד של הרב הסגל החסיד מהור״ר שמואל אבוהב למדנו כסדר הנ״ל והוסיף הרב הנ״ל טפך מהלו :

בראש התחיל מבראשית עד אחר פ׳ ויכולו . אח״כ בפ׳ שמות מן וילך איש מבית לוי וגו׳ עד תעשה בו את האותות . ובפרשת וארא מתחלתה עד ושמונים שנה בדברם אל פרעה . ובפ׳ בא מן ויהי בחצי הלילה עד לכל בני ישראל לדורותם . ובפ׳ בשלח מן ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק אלי עד כי אני ה׳ רופאך . ובפ׳ יתרו מן בחודש השלישי עד גמירא . ובפ׳ כי תשא מן ויאמר משה אל ה׳ ראה אתה אומר אלי עד גמירא ואח״כ סדר הנ״ל ואח״כ מדרש ילקוט בפ׳ ואתחנן ובפ׳ וילך מעין מיתת משה ואח״כ בזוהר ובפ׳ שמות מן וילך איש בזוהר קטן דף י״א ע״ב בזוהר גדול עמוד ל״א עד ויהי בימים הרבים . ז״ק דף י״ט ע״א ובז״ג עמוד ל״ב ופ׳ בשלח מן אז ישיר בז״ק דף נ״ג ע״ב ובז״ג עמוד צ״ה עד רבי חייא אמר דף נ״ד בז״ק ובז״ג עמוד צ״ו . ובפ׳ וילך מראש הפרשה עד ויצו את יהושע . והמוסיף יוסיפו לו מן השמים :

תיקון ליל שביעי של פסח

נהגו אנשי מעשה להיות נעורים כל הלילה ולקרות ולשנות סדר הזה כי בלילה הזה עברו בני ישראל בהרכבה את מי ים סוף :

בראשית ברא (בראשית א׳ א׳) עד אלהים לעשות (שם ב׳ ג׳) ויהי בשלח (שמות י״ג י״ז) עד כי אני ה׳ רופאך (שם ט״ו כ״ו) אז ישיר ישראל את השירה הזאת (במדבר כ״א י״ז) עד על פני הישימון (שם כ׳) ויהי ככלות משה (דברים ל״א כ״ד) עד עד תמם (שם ל׳) ואח״כ סדר האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו . ויעל משה מערבות מואב (דברים ל״ד א׳) עד לעיני כל ישראל . אז ידבר יהושע (יהושע י׳) עד נלחם לישראל . ותשר דבורה (שופטים ה׳) עד ארבעים שנה . ותתפלל חנה (ש״א ב׳) עד קרן משיחו . וידבר דוד לה׳ (ש״ב כ״ב) עד ולזרעו עד עולם . והיה אור הלבנה (ישעיה ל׳) עד אל צור ישראל . מזמור שיר ליום השבת וגו׳ (תהלים צ״ב) ה׳ מלך גאות לבש (שם צ״ג) הודו לה׳ וגו׳ יאמרו גאולי וגו׳ (שם קז) שיר השירים כולו . פ״י דמסכת פסחים , מסכת ביצה כולה מסכת חגיגה כולה ואח״כ יאמר מאמר מהזהר הקדוש פרשת בשלח דף נ״ד ע״א אז ישיר משה ובני ישראל וכו׳ רבי אבא פתח ואמר וכו׳ עד בים הים לעילא ותתא :

תורת השב מחטאיו

האדם אשר התנדב רוחו לעזוב חטאיו ולאחוז בדרכי התשובה . ככה יעשה . יפרט החטאים אשר עשה ויתחרט עליהם בלב שלם ויקבל עליו לעזוב אותם עזיבה גמורה ויבקש מה׳ לסלוח עונו ולאשמו ולעזרו לבל ישוב עוד לכסלה . ויתפלל תפלה זו בכוונת הלב . ויסדרה קודם שיתפלל כדי שיבין מה שהוא אומר :

יאמר תחלה אלו מזמורי תהלים . כ״ה . ל׳ . ל״ב . נ״א . פ״ה . פ״ו . צ׳ . ק״ב . קמ״ג . ק״ח . קל״ט . קמ״ב . קמ״ג . צ״א . כ׳ . ואח״כ יתפלל :

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אִלּוּ בָאתִי לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ עַל כָּל חַטֹּאתַי . יִכְלֶה הַזְּמַן וְהֵמָּה לֹא יִכְלוּ לְפִי שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ בִּדְבָרִים רַבִּים . בְּשׁוֹגֵג וּבְזָדוֹן . בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן . בְּסֵתֶר וּבְגָלוּי . בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה וּבְמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה . חָטָאתִי בִּכְלָל וּבִפְרָט . כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים הִכְעַסְתִּיךָ עַד כִּי אֵין מִסְפָּר לְרוֹב הֲמוֹן חַטֹּאתַי . וְעָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי . וְאֵיךְ אֲבַקֵּשׁ מְחִילָה וּסְלִיחָה עַל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ סוֹף וְתַכְלִית . אַתָּה יְיָ אֱלֹהַי גְּמַלְתַּנִי הַטּוֹבָה בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה . וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה . וְתַחַת זְבָחִים וּשְׁלָמִים עַל חֲסָדִים רַבִּים וּשְׁלָמִים שִׁלַּמְתִּיךָ חֲטָאִים וַאֲשָׁמִים . אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַייָ . וְאֶבְכֶּה לְהַדִּיחַ בְּדִמְעוֹתַי אֶת עֲוֹנִי . לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי . חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֹנִי לֹא כִסִּיתִי . כִּי אֵיךְ אַעְלִים עֲוֹנִי וְחַטָּאתִי וְאַתָּה יוֹדֵעַ אִוַּלְתִּי וְאַשְׁמָתִי . אֵיךְ

אסתיר עונותי ואתה חופש כל חדרי בטני וכליותי. איך אכחש בתוכך ואתה יודע צפון לבי ומחשבותי. אמנם פשעתי. אללי לי כי רשעתי. ועברתי על כל אשר צויתני. ואני כואב ונוגע. על כן אזעק ואשוע. עיני יזלו דמעה כפלגי מים. כי עזבתי יוצרי מקור חיים. ומדי עלות על לבי עותתי. תגדל האנחה ותרב יללתי. אוי לי אוי לנפשי כי חטאתי. כי איך אשקוט ואשתוק. בשומי המר למתוק. וזדתי וחמסתי ושם אלהי חללתי וכזבתי ולצתי ומרדתי ונאצתי. ועם רשעים ופועלי און רצתי. ובכל אלה חפצתי: והנה מה אני ומה חיי וכחי ומה צדקתי ומה מעשי הטובים אשר בהם אבוא לפניך. אבל אני נעור וריק מכל טוב. מלא על כל גדותי מכל מיני טמאות ותועבות. והיה לי לתת פי בעפר ולהטמן בסלע מפני פחדך והדר גאונך. ואיך אמלא לבי לבוא לפניך בעזות מצח להפיל תחנה לפניך ולבקש מחילתך. אמנם נשענתי על גדל רחמיך וחסדיך אשר מעולם המה שאתה נותן יד לפושעים. ומורה להם דרכי התשובה. שישובו מדרכם הרעה כמו שנאמר טוב וישר יי על כן יורה חטאים בדרך. ובשובם תקבלם ברחמים להיותם אהובים ומקבלים לפניך. ותנחילם מטוב הצפון ליראיך. על המשענת הזאת נשענתי ובאתי לפניך יי אלהי ואלהי אבותי בלב נדכה ורוח נשברה. ומפיל תחנתי לפניך כעני בפתח להורות אותי דרכי התשובה ולהעלותי מטמאה לטהרה ולהודיעני הדרך הטובה אשר אלך בה לעשות רצונך. כי אתה רב סליחות ואתה חפץ בתשובת הרשעים ויחיו. ואין אתה חפץ במיתתם. על כן אני מבקש לפניך סליחה ומחילה וכפרה. והנני מתחרט על מעשי הרעים ההם שעשיתי כי אחרי שובי נחמתי. ואחרי הודעי ספקתי על ירך. בשתי ונכלמתי. ואחרי החרטה הנני מקבל עלי לעזוב אותם עזיבה גמורה כאמור יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו. ואחרי העזיבה הנני מתודה בפי כמצוה בתורה והתודו את חטאתם אשר עשו. ונאמר ומודה ועזב ירחם. ואחרי העזיבה והחרטה והודוי הנני מתבייש עליהם. ומקבל עלי שלא אחטא עוד ולא אחזור למעשי הרעים ההם שעשיתי ולא אשוב בדרך החטאים עוד. ככתוב אם עול פעלתי לא אוסיף. ואתה יי. ברחמיך הרבים פתח לי שערי תשובה. והדריכני והעמידני על נכון. כדי שאוכל לקים ככל היוצא מפי היום הזה. ואזכה להיות מן השבים אליך בכל לבב. יי אלהי אם חטאתי מה אפעל לך. ואם רבו פשעי מה יזיקו לך. ואם עונותי כרו לנפשי שוחות והביאו עלי תוגות ואנחות. לך יי הרחמים והסליחות. ואם לבי מנתיב תורתך נטה. הלא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: יי אלהי תבוא לפניך אנקת אסיר. אשר מעיו רתחו כסיר. ופשעו כחו הסיר. כי עמך הסליחה ומאתו אל תסיר: יי אלהי אם חטא לבי במחשבת און אשר חרש. ואותה שנאת ומפניך אני נגרש. שמעה תפלתי יי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש: יי אלהי בדרך עדותיך הדריכני. ואחרי יראתך משכני. ורוח נדיבה תסמכני. ואם אליך תאספני. רוח קדשך תקחני. תמת נפשי מות ישרים מנשיקות פיך תשקני. ואם עונותי עברו ראשי. אל תאסף עם חטאים נפשי: הטה אלהי אזנך ושמע תחנתי. ולקחת זבח תודתי. אשר זבחתי באנחתי. ויערב עליך כקטרת ועולות קרבן שפתותי אשר אקריבה. אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה:

אנא אב הרחמים והסליחות. הנה קרעתי לבבי באנחתי ועוד במסתרים תבכה נפשי ואני עניתי מאד כי כשל בעוני כחי. אמנם אלהינו מרחם וחפץ שבריותיו יתודו על חטאתם אשר עשו וישובו מאון לבלתי עשות כדבר הזה עוד. כדבר שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל יי והנני מבקש מאתך יי אלהי שתעשה עמי כגדל חסדך ותחזקני ותאמצני לכף יצרי הרע למען לא אחטא לך ויקים

כי מקרא שכתוב יי לא יעזבנו בידו · ותפשוט ימינך לקבלני בתשובה שלמה לפניך · כי אתה רוצה בתשובת הרשעים · כדבר שנאמר כי לא אחפץ במות המת נאם אדני יהוה והשיבו וחיו · ועזרני לקים כל אשר קבלתי עלי היום הזה ואתחזק בתורתך · כי הבא לטהר מסייעין אותו · לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי שאהיה מוכן ללמוד תורתך הקדושה ואהיה זהיר ומהיר לקים מצותיך · ולא אכשל בשום מעשה מצוה אפילו בדקדוקי סופרים · ותטע בלבי יראתך לבל יבהלוני הרהורים רעים ומחשבות זרות ובפרט בעת עמדי בתפלה להתפלל או בעת עסקי בתורה · רק יכונו מחשבותי לעבודתך לעבדך באהבה ובשמחה ויהיו כל מעשי לשם שמים ואהיה טוב לשמים וטוב לבריות · ולא תעלה קנאת אדם על לבי · ואנצל מכעס וחנפה ורכילות ולשון הרע · רק אהיה תמים עם יי ועם אדם: אל אלהי אל תעלני מזה העולם עד אשר אתקן את אשר שחתי · וחטאתי לא יזכרו ולא יפקדו בעת אשלים לך הנפש · ויהיו צאצאי וצאצאי צאצאי כלם יודעי תורתך ויראתך על פניהם לבלתי יחטאו · ככלות כחי אל תעזבני · ועד זקנה ושיבה אל תזניחני · והרב מעוני כבסני · ומחטאתי טהרני · ובמעגלי צדק תנחני · ובנתיב ישר תנהלני · ומטובך תשביעני · ובנחמת ציון וירושלים תראני · ותהיה עתה שעת רחמים ועניני · יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי אמן:

מסירת מודעה לחולה ר״ל

כאשר ספר המבין יבין אינו ביד כל אדם ולפעמים יקרה שירצה למסור מודעה ויזהר בימים הקדושים שאלה לכן הנני פה מודעה זו לחולה ומיד אחר התרת נדרים כאשר טוב ומסוגל הוא שיתיר נדריו כשיפול למשכב:

שמעו נא מורי ורבותי את אמרי פי את אשר עם לבבי הלא ידעתם אשר קלפה קדמה לפרי צדיק עץ החיים על כן מיום ברוא אלהים את אדם הראשון כל נוצר עבורו נברא תכף בא היצר הרע הוא השטן הוא המלאך המות בחלקלקות לשונו מדבר גדולות מלין לצד עלאה מלל להסית אותו לאכול מעץ הדעת טוב ורע להמרות פי כבוד אלהי ישראל מלך מלכי המלכים הקב״ה וברוך שמו אחד יחיד ומיחד בפי כל בשמים ובארץ · ואחר כך עלה ברוח סערה ואש מתלקחת לשמים וקטרג עליו עד אשר נגזר עליו ועל כל הימים לרבות הלילות על משכבי סליקו רעיונות והרהורים רעים לשמים ויצפון לדם ישרים · לבלות לשאול ועצר רחם לאכזרי וכל מעשהו להפיל את האדם מאיגרא רמא לבירא עמיקתא · ואלמלא הקב״ה בעזרנו אין בידינו להתחזק עליו ימי אדם בצער גדול עונו מנשוא והנה כל מקום אשר המצא ימצא מקום מוכן לפרעון חובות ישנים חדשים מקרוב שם בעצמו הוא או שלוחו או גירי דילה והנה ידוע את אשר אמרו חכמינו ז״ל אשר בשעת סכנה גדולה הלא הוא בעת אשר הוא סמוך למיתה ולהוצאת נשמתו נשמת אדם ואז הזמן יותר נאות להשיב הפקדון אשר הפקד אתו כל ימי חיי הבלו היוצא מפיו יעשה תשובה ויתודה על עונו עד דכדוכה של נפש לקבל עליו עול מלכות שמים באהבה רבה יום אחד וימסור נפשו ורוחו ונשמתו לאשר נתנו · יצר רע לא כן ידמה הפך עליו בלהות חלק משמן חכו והמה פתיחות לבלות שאול ואבדון נפשו לאמר לך ויקל מעליך היסורים הקשים והמרים וכל מגמתו להפילו שחת · והוא ימשוך בגופו לעורר עליו דיני דינים קשים ומרים כלענה וראש מלבד שאר ענשים אשר יקצרו כמה יריעות מהכיל והנה מה גם אשר אמרו חכמינו זכרונם לברכה אין אדם נתפס על צערו ואנס רחמנא פטריה מכל מקום אם אינו עושה כלה עושה מחיצה בינו לבין אביו שבשמים על כן הנני מוכן ומזמן מהיום ועד אחר מיתה למסור נפשי ורוחי

ותשמתי לאל רחום וחנון עלת כל העלות וסבת כל הסבות ברוך הוא וברוך שמו ובפניכם אני מוסר מודעה והנני מוסר כל החלקים אשר המה בי מנפש רוח ונשמה להקדוש ברוך הוא וברוך שמו אשר בחסדו הגדול נתן עלי וכל מה שאעשה מהיום ועד עולם נגד מסירת מודעה הזאת הלא המה בטלים ומבטלים ולא יהיה ממש בדבורי וברמיזתי ומכל שכן במעשי חס ושלום והנני מבקש ממעלתכם שתצרפו עמכם השכינה הקדושה והטהורה לבטל כל מה שאעשה מהיום ועד עולם נגד מסירת המודעה הזאת ולא יהיה ממש בדבורי או במחשבתי לבטל אפילו רגע אחד כמימרא ממצות הקדוש ברוך הוא ומכל שכן במעשה חס ושלום או בדבור היוצא מן הכלל כלו כי אני הנני מוסר מהיום באהבה גמורה גופי נפשי ורוחי ונשמתי לאל יחיד ומיחד אשר האציל וברא ויצר ועשה כל העולמות וכל הברואים ובאם אשר יעלה על מחשבתי חס ושלום נגד מסירת המודעה הזאת בודאי הוא באנס גמור ובהכרח גדול ובאם המלאך המשחית יבא לקטרג עלי מחמת אותה המחשבה יהיו דבריו כאפס וכאין ולא יהיו נחשבים לכלום ולא יעשה שום רשם כלל. גם אבקש ממעלתכם מאחר שאין צדיק בארץ בזמן הזה אשר לא יקרה לו מקרה בלתי טהור בהוצאת זרע לבטלה יהיה באיזה אופן שיהיה ואותן הטפות המה חושבים אותי להם לאב ורוצים להנות ממטתי ומפני לאחר מיתתי באמרם כי אתה אבינו בכן אבקש ממעלתכם תפלה שתעזרוני לבקש את פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא להכנים לקדשה כל אותן הטפות שיצאו לבטלה הן באנס או ברצון הן בשוגג או במזיד הן ער או ישן על ידי השם הקדוש היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו (בכיונו שם הוי"ה בניקוד שוא סה) יחהוהוה וגם אני מקבל לפניכם עלי אם יגזור הקדוש ברוך הוא עלי בחיים ויהא בי כח לענות את נפשי לגמור התקונים כפי מספר הנמצא בכתבי האר"י זכרונו לברכה ובשארי כתבים הקדושים אשר בארץ המה אזי אעשה בלי נדר אותן התקונים כפי כחי ועל ידי זה יהיה חרב פיפיות בידי להמיתם ולהשליכם במצולות ים אמנם מי יודע מה ילד יום המות ושאר ענשים דשכיחי שלא יהיה בי כח לענות נפשי לגמור התקונים לעון הזה מפני זה עתה באתי והנני מחרים ומנדה אותן הטפות ונגעי בני אדם הנולדים ממני מאותן הטפות בכלל שלא יגעו בי או במטתי או בבגדי ושלא ילכו אחרי מביתי לקברי ואתם גם אתם תצרפו עמכם השכינה ותחרימו אותם באופן שלא יהיה להם כח לילך אחר מטתי ומכל שכן לגע בבגדי או בגופי:

והב"ד היושבים שם עונים ואומרים זה:

בצרוף הקדוש ברוך הוא ושכינתה קבלנו מסירת מודעה אשר מוסר (פב"פ) גופו נפשו רוחו ונשמתו לעלת כל העלות וסבת כל הסבות וכל מה שיעשה מהיום ועד עולם נגד מסירת המודעה הזאת הן במעשה הן בדבור או במחשבה אנחנו מבטלים אותו המעשה או מחשבה בצרוף הקדוש ברוך הוא ושכינתה ולא יעשו (פלוני בר פלונית) שום רשם כלל גם מחרימים אנחנו בית דין בצרוף הקדוש ברוך הוא ושכינתה כל טפות זרע שיצא (מפלוני בר פלונית) לבטלה ומעולם ועד היום הזה גם אשר יצא ממנו בגלגולים הקודמים וגם אשר יצא ממנו לבטלה באנס מהיום עד אחר מותו שלא יגעו (בפלוני בר פלונית) הן בו בעצמו או בגופו או בנפשו הן בבגדיו הן במטתו ולא ילוו אותו מביתו לקברו וצדק יהלך לפניו וכבוד יי יאספנו ויבא שלום ינוח על משכבו

סדר וידוי שכיב מרע להרמב"ן ז"ל

(מובא בס' חכמת אדם כלל קנ"ז) :

יעשה צואה ויבקש מחילה לכל מי שחטא ויבקש מרבים שיעזרוהו בתפלה ויעשה תשובה שלימה דסיימו שיגמור בלבו שלא לשוב עוד לעשות מכל מה שעשה ויטול ידיו (יברך על נטילת ידים כ"כ ר"ש נתיב כ"ח וג"ע) ויתעטף בגלים ויאמר :

יי אלהים אמת ותורתו אמת ומשה נביאו אמת ובשכמל"ו

ויקרא אשרי יושבי וכו' עד סוף המזמור. ומזמור תפלה לדוד וכו' מזמור פ"ו . ומזמור ד' למנצח מזמור לדוד בקראי ענני . ומזמור קכ"א אשא עיני וכו' . ואח"כ וידוי שכיב מרע וזו נוסחתו :

מודה אני לפניך אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם יצחק ויעקב אלהי האלהים ואדוני האדונים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד עושה שמים וארץ עושה חסד ומשפט בארץ היה הוה ויהיה שרפואתי בידך ומיתתי בידך יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה כי אתה אל רופא רחמן ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאי ועוני ופשעי שהטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בתורתך וכגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים ואני מודה ומאמין שהאל הבורא יתברך שמו הוא ברא כל העולמות והאציל וברא ויצר ועשה והוא המשגיח לבדו בכל העולמות ואין שום מציאות לכל העולמות בלתי השגחתו . ומאהבתו את אבותינו בחר בעמו ישראל ונתן לנו תורתו אשר היא נצחית וקימת על ידי נאמן ביתו משה רבינו ועל ידו נתן תורה שבכתב שהיא תורתנו הקדושה אשר בידינו וגם מסר לו בעל פה פרוש התורה והיא הגמרא הקדושה אני מאמין שזה מסר הקדוש ברוך הוא למשה ומאמין שדבר עם נביאיו הקדושים והם ספרי נביאים וכתובים ואני מאמין שיביא לעמו ישראל משיח צדקנו כאשר נהיה ראוים לפניו לגאלנו ושיחיה המתים . וכשהשעה דחוקה יזקוף אצבעותיו למעלה ויאמר רבונו של עולם הריני מקבל עלי המיתה בפעל ממש בשמחה ובלב שלם לקים מצות עשה כוללת כל המצות ותקון כל הלאוין שכלן נתקין לעשה להעביר מחשבת יצר הרע אשר חפץ להדיח נשמתי מעבודת הקדש והנני מוסר גופי ונפשי ורוחי ונשמתי על יחוד שמך הגדול (עי' יוכס אלס דף פ"ט) וזכני ליחד שם קדשך באהבה רבה וחבה יתרה לסלקא יקרא מתתא לעלא לאתר דשקיא עמיקא דבירא נגיד ונפיק ותהיה מסירת נפשי בסוד מי נקבא ליחדא קדשא בריך הוא ושכינתה ברחימו ודחילו ביחודא שלים ולבתר לאמשכא מעלא לתתא מההוא שקיא דנחלא לכל דרגא ודרגא עד דרגא בתרא ולקשרא קשרא דכלא כמו שנאמר כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו יהי רצון מלפניך שיהא שלום מנוחתי :

(ויכוין בשם יתעלה וכמעמד הר סיני ויאמר שמע ישראל כו' בשכמל"ו) ולפי צחות החולה כן יאריך בדברי וידוי ותחנונים . ויאמר עלינו לשבח עד על כן נקוה לך . ואמת ויציב עד עזרת :

נוסח וידוי

מתוקן לאומרו בהכנעה ולהכות באגרוף על החזה לקוח מספר כף אחת להרב הקדוש חיד"א זי"ע .

אשמנו . אכלנו מאכלות אסורות . אכלנו אכילה גסה . אכלנו ושתינו ביום הכפורים . אכלנו חוץ לסוכה אכילת קבע . אכלנו חמץ בפסח . אכלנו בלילה אחר שישננו . אכלנו בלא ברכה תחלה וסוף . אכלנו למלא בטננו ולא חשבנו להיות בריאים לעבוד ה' ושאר כוונות טובות . אמצנו את לבנו . אכזרים היינו . אסרנו את המותר ואת האסור התרנו . אסרנו לאחרים והתרנו לעצמנו . אכלנו בלי נטילת ידים . אכלנו מסעודה שאינה מספקת לבעליה :

בגדנו . בטלנו תלמוד תורתך ימים ולילות . בטלנו אחרים הלומדים . בטלנו עושי מצות . באנו על כל עריות שבתורה ושניות ואסורי ביאה מד"ס . ברכנו ברכות לבטלה וברכה שאינה צריכה . ברכנו ברכה חטופה בלי הזכרת שם ומלכות ובחסרון תיבות ואותיות ובלי שום כוונה . בדינו הקדמות מלבנו . בזינו חידושי תורה . בזינו אמריך . בטלנו ק"ש ותפלה וציצית ותפילין . בזינו אב ואם ואחינו הגדול . בזינו חכמים ויראי שמים

שמים. בטלנו רמ"ח מצות עשה מדאורייתא ומדברי קבלה ומדברי סופרים. בזינו חכמת חכמי הדורות וסופריהם. בלבלנו דעתנו בתפלה ולמוד בהבלי העולם הזה:

גזלנו. גנבנו מישראל ומגוים. גנבנו מקרובינו. גנבנו דעת הבריות. גנבנו חידושי תורה מאחרים. גלינו סוד. גלינו סודי תורה למי שאינם ראוים. גלינו דברי תורה לעובדי כוכבים. גלינו עריות. גאינו במחשבה דבור ובמעשה. בכל מיני גאוה וזדון עד שנעשית לנו טבע ולא ידענו אם הוא גאוה. גדלנו בנינו גדולים רעים. גערנו באחרים המוכיחים לבנינו וקרובינו ורבנו עמהם והקפדנו עליהם. גלינו פנים בתורה שלא כהלכה. גערנו בעושי מצות. גמגמנו בלשונינו בדברי תורה ותפלה. גדלנו ושבחנו עצמנו ואפילו במה שאין בנו. גלגלנו דברים להכשיל רעינו. גמלנו רע למי שהטיב אלינו. גערנו בנשינו ובנינו ומשרתינו שלא כדת ושלא כדין:

דברנו דופי. ולשון הרע תדיר ושקר וחנופה וליצנות ונבלות הפה וכל כך נשתרשנו עד שאינו ניכר בנו האיסור ולמצוה תחשב בעינינו׳ דברנו בבית הכנסת ועם תפילין. דברנו באמצע תפלה ובאמצע ק"ש ובין גאולה לתפלה ובחזרה. דברנו באמצע למודינו. דברנו בשבת דבור של חול. דברנו בזדון ובגודל לבב. דרשנו דרשות של דופי. דברנו בגנות חבירינו ורבותינו ואבותינו וכל מי שחייבים אנו בכבודו. דנינו לחובה לכל אדם. דנינו דין א׳ לעצמנו ודין א׳ לאחרים. דברנו אחד בפה ואחד בלב. דברנו לעובד כוכבים בשבת לעשות מלאכת איסור. דברנו עם העריות דברי שחוק והיתול וביוצא. דברנו במשא ומתן של תורה לקנטר ולדחות דברי זולתינו ולהפיל האמת בעקשות ובחריפות שקר וזלזלנו להם נגד לסברתנו ואף שהאמת אתו. דברנו זלזול על הרבנים ראשונים ואחרונים אשר בארץ החיים המה ואשר עודם בחיים ודחינו דבריהם מבלי שכל ובלי מוסר ויראת ה׳. דברנו בשבת במשא ומתן וסחורה וריוח:

העוינו. הקלנו ראש. העזנו מצח. הרהרנו בעבירה. הרהרנו הרהורים רעים ביום ובלילה ובאנו לידי קרי ושז"ל. הערכנו מעשה חברנו להראות קלונו וחסרונו. הלבננו פני חברנו ברבים. הוצאנו שם רע על החיים ועל המתים. הרהרנו הרהורי רעים בתוך התפלה ובלימוד ועם תפילין. הסחנו דעתנו מן התפילין. השגנו גבול רעינו. הקפדנו עם נשינו ועם חברינו. הלכנו אחר יצרנו הרע. הלכנו בקומה זקופה. הלכנו בגדולות ובנפלאות ממנו. הלכנו בגילוי הראש. הרהרנו אחרי רבותינו. הורינו הוראות בלי עיון ובלי סברא ותכף ומיד להראות גדולתנו. הורינו הוראות בפני רבותינו. הרימונו יד על נשינו ועל חבירינו. החזקנו במחלוקת. הטלנו אימה יתירה בתוך בתינו ועל משרתינו. הסתכלנו בקשת ולבנה. הרבה התפללנו בלא כונת הלב. התפללנו והיינו צריכים לנקבים. התפללנו ואנו שכורים. הרהרנו ד"ת בבית הכסא ומבואות המטונפות ובמקום שאינו נקי. הוצאנו מרשותינו בשבת לרשות הרבים וכרמלית. הקשינו עצמנו לדעת. הכינו רעינו ונשותינו. התפללנו וקרינו ק"ש ולבשנו תפילין קודם זמנם. הטרחנו על הצבור. הסתכלנו בערוה ובפני רשעים:

והרשענו. והרבינו פשע ורשע לבלי חק. ויעדנו עצמנו למחלוקת ולעבירה. ותרנים היינו בממון זולתינו. ותרנו על כבוד ה׳ וכבוד התורה ומחינו על כבודינו:

זדנו. זכרנו ש"ש לבטלה. זנינו אחר לבנו ועינינו. זוללים וסובאים היינו. זלזלנו באבינו ואמנו ורבותינו. זלזלנו בתורה. זלזלנו בחכמים. זלזלנו בנטילת ידים. זרקנו הצפרנים. זכינו החייב וחייבנו הזכאי:

חמסנו. חללנו את שם קדשך אוי לנו ולנפשינו. חללנו שבתות ומועדי קדשך. חמדנו. חנפנו. חשבנו מחשבות רעות. חשדנו בכשרים. חבקנו ונשקנו הערוה ונשותינו נדה:

טפלנו שקר ומרמה. טעינו בהוראה. טמאנו עצמינו ורעיונינו. טמטמנו את לבנו. טלטלנו מוקצה ביום השבת וי"ט. טעינו בהלכה והכרנו בטעותינו והחזקנו בה ולא הודינו על האמת:

יעצנו עצות רעות להעריך ולהרבות שנאת חנם ומחלוקת וקטיגוריא. ישננו עם התפילין. ישננו ימים ולילות כבהמות ואבדנו ק"ש ותפלה בזמן ובצבור. ידענו הדין ועברנו עליו. ישבנו במושב לצים וסוד משחקים:

כעסנו בחול ושבת וטרפה נפשינו באפינו. **כפרנו בכל** התורה. **כלינו ימינו ושנינו** בהבלי העולם. כבדנו **לרשעים**. כסינו קלונינו. **כנינו שם רע לרעינו**. **כיוונו** להזיק לרעינו. כבשנו שכר שכיר:

לצנו. לוצצנו. למדנו תורה שלא לשמה ושלא בקדושה ובטהרה. **לא** קיימנו **המצות** כתקנן במחשבה ודיבור ומעשה ויראה ואהבה ושמחה. **לא** קיימנו אפילו **מצוה** אחת כתקנה. **לא** ענינו אמן כראוי. **לא** קמנו מפני שיבה ולא הדרנו ת"ח. **למדנו** לתלמידים שאינם מהוגנים. **לבשנו** שעטנז. **לא** כיווננו בתפלות וברכות ומצות. **לא** היינו מתונים בדין. **לא** התנהגנו בדרך הראוי ליראי ה'. **לא** התפללנו בכובד ראש ובגדי כבוד. **לא** קיימנו בכל יום ק' ברכות וצ' אמנים ועשרה קדישים וד' קדושות. **לא** הוכחנו את רעינו ונשותינו. **לא** כבדנו אבינו ואמנו ות"ח. **לא** גמלנו חסד כפי שיעורינו. **לא** נתרחקנו כראוי מהעריות ומנשינו נדה. **לא** יראנו את ה'. **לא** החזקנו במוסר. **לא** נסתכלנו מאין באנו ולאן אנו הולכים ולפני מי אנו עתידים ליתן דין וחשבון. **לוינו** ברבית. **לקחנו** רבית קצוצה ואבק רבית. **לא** קיימנו מצות אבילות בכל דיניה. **לקחנו** שוחד דברים ושוחד ממון ושוחד מאוחר. **לא** צפינו לישועה. **לא** נצטערנו על חורבן בית המקדש. **לא** אמרנו דברי תורה על השולחן:

מרדנו במלכות שמים. מרדנו במלכות בית דוד. מאסנו בבה"מ ושלשתן אנו מבקשים. מסרנו חברנו וממונו ביד עובדי כוכבים. מעלנו בחרם והסכמות הקהל. **מלאנו פינו** שחוק. מרינו דבריך. מאסנו משפטי צדקך:

נאפנו בכל מיני נאוף. נשבענו לשוא ולשקר. נשבענו ולא קיימנו. נלכדנו בסרך **עבודת** כוכבים בבלי דעת. נדרנו ולא שלמנו. נהנינו מעוה"ז ומתענוגיו. נתננו יד לפושעים. נשתמשנו בכתרה של תורה. נשתמשנו בשמות הקודש. נקמנו ונטרנו **שנאה בלב**. **נתעצלנו** ללמוד ולהתפלל. נהגנו עצמנו ברבנות ובשררה ולא נכנענו לפני מי שגדול ממנו. **נתננו** דופי בחכמים ונמאסו לפני ההמון. נהנינו במה שמשבחים אותנו ואפילו שלא היה בנו:

סררנו. סוררים ומורים היינו. סרנו מאחריך וממצותיך ותורתך. **סרנו מ**מנהגים **טובים**. סתרנו דברי אבינו ודברי רבותינו:

עוינו. **עברנו על** שס"ה ל"ת דאורייתא ומדברי קבלה ומדברי סופרים **עליהן ועל פרטיהן** וענפיהן ותולדותיהן. עינינו יתומים ואלמנות ואביוני עמך. ענינו אמן **קטופה** וחטופה. עשינו עול למשרתינו ולנשותינו ולחברינו. עינינו את הדין. **עיוותנו את הדין**. עשינו את עצמנו כעורכי הדיינים. עברנו על ריב **לא לנו**. עמלנו להבלי העולם הזה **ולא** עמלנו בתורה. עסקנו בכל מיני בטלה ולא עסקנו בתורה. עשינו כמעשיהם. **עברנו על** כ"ד דברים שחייבים עליהם נידוי. עברנו ישראל. עשינו עצמנו ענוים בפה ולבנו הלך בחשכים בגאוה נסתרה:

פשענו. פרקנו מעלינו עול תורה ומצות ויראת שמים. פגמנו ברמ"ח אברים ושס"ה **גידים** של גופנו נפשנו רוחנו ונשמתנו בגלגול זה ובגלגולים אחרים ובנפש **רוח ונשמה** **של אחרים** משרש נפשנו ושאינם משרשנו. פגמנו בעולמות העליונים אצילות **בריאה יצירה** עשיה ובכל פרצופים אבי"ע בחיצוניות ופנימיות בעיגולים ויושר באורות ונשמות **ומלאכים** בכלליהן ופרטיהן אוי לנו אהה עלינו ועל נפשינו. אוי לנו מיום הדין אוי לנו **מיום התוכחה**. פגמנו בשמות הקדש ובאותיות התורה כ"ב ומנצפ"ך בהרהור במחשבה בראיה **ובריחא** ובקלא בדבור ומעשה. פנינו לבנו לבטלה. פירשנו מן הצבור. פעלנו און:

צררנו. ציערנו או"א והכמי ישראל. ציערנו נשותינו וכל ב"ב. ציערנו **למשרתינו**. ציערנו לרענו. ציערנו בעלי חיים. צללנו במים אדירים לבקש תאות יצה"ר. צעדנו בפני מי שגדול ממנו:

קשינו ערף. קלקלנו דרכינו. קלקלנו צינורות השפע והקדושה והברכה היורדים **מן השמים** והפכנו אותם לבורות נשברים אשר לא יכילו המים וגרמנו גלות השכינה וחרבן **ביהמ"ק** **שפחה** כי ירשה גבירתה ועבד כי מלך שכבנו בבשתנו וכיסתנו כלימתנו כי עונותינו **הטו** אלה

אלה ופשעינו האריך קצינו והטאתינו מנעו הטוב ממנו אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם זה כמה ארך ימים ושנים רבים ורע"ג . קפצנו ידינו מליתן צדקה . קבלנו לה"ר . קללנו חבירנו ונשותינו . קללנו עצמנו ובנינו . קרינו בספרים חיצונים . קנאינו מעושר וכבוד וחכמת אחרים ובקשנו לדבר בגנותם :

רשענו . רעים לשמים ולבריות היינו . רבנו עם אדם חנם . רדפנו אחר השררה והכבוד . רמינו את רעינו . רצנו למחלוקת ועבירה :

שחתנו . שכחנו תורתך . שכחנו אלהותיך . שקרנו בברית קדשך . שחתנו זרע קודש ובראנו משחיתים לחבל גם בכנפינו נמצאו דם נפשות אביונים ודמעת העשוקים . שברנו כלים בחמתנו . שתינו סתם יינם . שהתנו פאות הראש והזקן . שקרנו בכל מיני שקר ותחבולות ומרמות . שמחנו במפלת אויבינו :

תעינו . תעבנו כל איש תוכחת . תקענו כפנו ולא קיימנו . תבלין עשינו לשטותנו . תוהים היינו על הראשונות ואתה צדיק וכו׳ :

תפלה קודם טהרת המת

נעם המזמינים פלמן למהכו . טוב מהגדול בבהם יאמר עליו תפלה ע . ויתין לטרל הרחמים (מעב"י)

רבש"ע חמול על (פלוני בן פלונית) המת הלז. שהוא בן אברהם יצחק ויעקב עבדיך . ותנוח נפשו ונשמתו עם הצדיקים. כי אתה מחיה המתים וממית חיים . ברוך אתה מוחל וסולח לחטאים ולעונות כמתי עמך ישראל בהתחנונים. ובכן יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתסבב מלאכי רחמים לפני המת שהוא עבדך בן אמתך . ואתה ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו משכיל אל דל. מלטהו מכל צרה ומיום רעה ומדינה של גיהנם. ברוך אתה גדול החסד ובעל הרחמים. ברוך אתה העושה שלום במרומיו לעבדיו וליראי שמו. ברוך פודה עמו ישראל ממיני פורעניות ברחמים. ובכן יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו. שתזכור לו זכות ברית קודש שבבשרו. ויהיה פדיון לו משריפת גיהנם ותחליצהו. ברוך אתה כורת הברית ברחמים. הסתר והעלם פשעי המת הזה עבדך. משרפת אש תחליצהו. שהוא צריך לרחמיך הרבים. ואתה ה׳ אלהינו טוב וסלח לכל קוראיך. ברוך אתה גדול העצה ורב העליליה ברחמים. עם רגלי צדיקים בגן עדן ידרוך. כי מקום ישרים הוא. רגלי חסידיו ישמור. ברוך אתה הנותן רחמים גדולים ורוב תחנונים למתי עמו ישראל. אמן כן יהי רצון :

דיני וסדר צדוק הדין

(א) תינוק בן ל׳ יום במת אומרים עליו צדוק הדין : (ב) אם קברו את המת בלילה א׳ א לא צ"ה ולא קדיש : (ג) א"א צ"ה וקדיש בימים שא"ה בהם תחנון וכן בע"ב. וכן בע"ש ועי"ט אחר חצות א"א אבל בער"ח וערב חנוכה ותענית אסתר אחר חצות אומרים : (ד) בל"ג בעומר ובימים שבין ר"ח סיון לשבועות ובע"ב וער"ה קודם חצות אף שא"א החנון נוהר לומר צ"ה על הכם בפניו :

אמרינן בגמרא חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ומסקינן בגמרא לקבלם בשמחה. ע"כ לפעמים בתנאר יבא לו איזה רעה או שמע איזה בשורה רעה ת"ו . יודה לאל ית"ש דיין אמת והכל בא כדין . ויברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיַּן הָאֱמֶת :

מי שלא היה על בית עלמין תוך שלשים יום יאמר ברכה זו כבואו שמה קרוב ד׳ אמות לקברים :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין . וְזָן וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בַּדִּין . וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּין . וְיוֹדֵעַ מִסְפַּר כֻּלְּכֶם בַּדִּין . וְעָתִיד לְהַחֲזִיר וּלְהַחֲיוֹתְכֶם בַּדִּין : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

ואח"כ אומר אתה גבור עד להחיות מתים תמצא בתפלת שחרית :

כשמביאים את המת לבית הקברות אומרים זה :

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט . אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא . הַצּוּר תָּמִים בְּכָל פֹּעַל . מִי יֹאמַר לוֹ מַה תִּפְעַל . הַשַּׁלִּיט בְּמַטָּה וּבְמַעַל . מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל . הַצּוּר תָּמִים בְּכָל מַעֲשֶׂה . מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה . הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה . חֶסֶד חִנָּם לָנוּ תַעֲשֶׂה . וּבִזְכוּת הַנֶּעֱקַד כְּשֶׂה . הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה : צַדִּיק בְּכָל דְּרָכָיו הַצּוּר תָּמִים . אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא

רחמים

רַחֲמִים . חֲמוֹל נָא וְחוּס נָא עַל אָבוֹת וּבָנִים . כִּי לְךָ אָדוֹן הַסְּלִיחוֹת וְהָרַחֲמִים : צַדִּיק אַתָּה יְהֹוָה לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת . אֲשֶׁר בְּיָדְךָ פִּקְדוֹן כָּל רוּחוֹת . חָלִילָה לְּךָ זִכְרוֹנֵנוּ לִמְחוֹת . וְיִהְיוּ נָא עֵינֶיךָ בְּרַחֲמִים עָלֵינוּ פְקוּחוֹת . כִּי לְךָ אָדוֹן הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת : אָדָם אִם בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה . אוֹ אֶלֶף שָׁנִים יִחְיֶה . מַה יִּתְרוֹן לוֹ . כְּלֹא הָיָה יִהְיֶה . בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת מֵמִית וּמְחַיֶּה : בָּרוּךְ הוּא כִּי אֱמֶת דִּינוֹ . וּמְשׁוֹטֵט הַכֹּל בְּעֵינוֹ . וּמְשַׁלֵּם לְאָדָם חֶשְׁבּוֹנוֹ וְדִינוֹ . וְהַכֹּל לִשְׁמוֹ הוֹדָיָה יִתֵּנוּ : יָדַעְנוּ יְהֹוָה כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶךָ . תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ . וְתִזְכֶּה בְּשָׁפְטֶךָ . וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מִדַּת שָׁפְטֶךָ . צַדִּיק אַתָּה יְהֹוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶךָ : דַּיַּן אֱמֶת . שׁוֹפֵט צֶדֶק וֶאֱמֶת . בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת . שֶׁכָּל מִשְׁפָּטָיו צֶדֶק וֶאֱמֶת : נֶפֶשׁ כָּל חַי בְּיָדֶךָ . צֶדֶק מָלְאָה יְמִינְךָ וְיָדֶךָ . רַחֵם עַל פְּלֵיטַת צֹאן יָדֶיךָ . וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ : גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה . אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם . לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו : לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְהֹוָה צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה בּוֹ : יְהֹוָה נָתַן וַיהֹוָה לָקָח . יְהִי שֵׁם יְהֹוָה מְבֹרָךְ : וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ :

היתומים אומרים קדיש זה והקהל אומרים עמהם עד ויקרה :

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וּלְאַחֲיָאה מֵתַיָּא וּלְאַסָּקָא לְחַיֵּי עָלְמָא . וּלְמִבְנֵי קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם . וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵהּ בְּגַוַּהּ . וּלְמֶעֱקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא . וּלְאֲתָבָא פּוּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵהּ . וְיַמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵהּ וִיקָרֵהּ :

בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן . יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא . יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא . לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן :

קהל יְהִי שֵׁם יְהֹוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם :

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן :

קהל עֶזְרִי מֵעִם יְהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ :

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן :

אחר הקבורה תולשין עשבים וזורקין לאחוריהן ואומרים

וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ : (וי"ש שאומרים זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ) :

אח"כ רוחצין הידים ואומרים זה :

בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יְהֹוָה דִּבֵּר :

אח"כ יושבין ג' פעמים ואומרים ויהי נעם וכו' :

מצוה לנחם אבלים ולדבר על לבם דברי נחומים וכשיפטר מן האבל יאמר

הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ (לרבים אֶתְכֶם) בְּתוֹךְ שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם :

דיני גוסס בר מינן. ואם לטלטל המת בשבת:

(א) מצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת הנפש [וראוי לקבץ עשרה בעת הגסיסה ויתעסקו בדבר שבקדושה ויאמרו המזמורים במעבר יבק. מנהג שמדליקין נרות בפני הגוסס ולאחר שיצא נשמתו מניחין על חוטמו נוצה לראות אם אינו מתנדנד וכשמת אזי פותחין החלונות והאבלים יאמרו צדוק הדין וכשיגיעו לברוך דיין אמת יאמרו בשם ומלכות ויקרעו כדין. וכל העומדים שם יקרעו מעט (כדלקמן אות ג') [חכמת אדם] ואין מעמצין את עיניו עד שתצא נפשו וכל המעמץ את עיניו קודם שתצא נפשו או אפילו רק שנגע בו הרי זה שופך דמים וכן אסור לעשות שום מעשה הגורם שימות מהרה אפי' להניח מפתחות ביהכ"נ כדי שיפרד מהרה אסור אבל להסיר המונע מרחוק כגון קול דופק חוטב עצים מותר (בי"ד סימן של"ט): (ב) בשעת מיתה יזהרו העומדים שם לראות שלא יצא שום אבר מהמת חוץ למטה דהיינו שיתקנו המטה באופן שלא יוציא שום אבר חוץ למטה ואם הוציא אסורין לחזור כי אסור ליגע בו (ס"ז שם): (ג) כל העומדים בשעת יציאת נשמה אפי' על קטן ואשה חייבין לקרוע קריעה מיעטת ואפילו מן הבגד שני (סי' שמ"ו): (ד) אסור לטלטל המת בשבת ואפילו לצורך כהנים או לצורך מצוה או לצורך. מותר רק ע"י עובדי כוכבים אם הקרובים רוצים אבל אין יכול לכוף הקרובים להוציאו ע"י עובדי כוכבים ואם הוא בכל כופין את הקרובים להוציאו בשבת ע"י עובד כוכבים וכ"ש בחול בשביל הכהן שיכנס לבית אפילו אין הכהן חולה (סימן שע"א וא"ח סימן שי"א): (ה) אם יש שני מתים אם אחד ת"ח ואחד ע"ה מוציאין את התלמיד חכם תחלה אפי' אם הע"ה מת קודם לת"ח. איש ואשה שמתו מוציאין את האשה תחלה אפילו מת האיש קודם משום שקרובה לנוול ואם שני המתים שוין מוציאין קודם מי שמת תחלה (סי' שנ"ד):

דיני טומאת כהן לקרובים:

(א) כהן אסור לטמא למת אבל נשים וחללים אין מוזהרין. אפילו כהן מצוה להטמא לקרובים היינו לאביו ולאמו אפילו נתחללה ובנו או בתו ואחיו שהם משלשים יום ואילך שאין נפלים ואפילו הן פסולין רק שלא באו משפחה ונכרית ואחותו מן האב אבל מן האם לא ודוקא אחותו הבתולה שאינה ארוסה ונשואה ולאשתו הכשירה לו ואין מטמאין רק לצורך קבורה כגון להכין ארון ותכריכין ולפ"ז בשבת שאין בו צורך קבורה אסור להיות הכהן בבית שהמת בו אף שהמת שנצוה לטמא לו (י"ד סי' שע"ג) (ונ"ל בחול מותר להיות בבית המת שמצוה לטמא לו אף שהאחרים עסוקין עמו מ"מ צריך להיות שם שאפשר שיצטרכו שום דבר לצורך ארון ותכריכין וכדומה הוי לצורך קבורה ומותר להיות שם) ולהרוג אין כהן מטמא משום דנקרא מת חסר וכן אחר הקבורה אסור לטמא ואיכף כשנסתם הגולל בקבר אסור לטמא להם עוד וכן כהן שנשא המטה של אחד מהקרובים אם יצטרך בחזרה לילך על קבר אחר יתן לאחר לישא שם על הקברות כדי שלא יצטרך לטמא א"ע על הקברות בחזרה (שם): (ב) אם הכהן עומד בבית חולה שאינו קרובו ורואה שהוא גוסס צריך לצאת מן הבית אבל אם הכהן ישן שם א"צ להקיצו משנתו וכן אם הקיצו משנתו והגידו לו שהוא גוסס והוא ערום מותר ללבוש עצמו (סג"ה) תחלה (סי' ש"ע) ואם הגידו לו שמת צריך לצאת ערום וכן אם הוא ישן צריך להקיצו תיכף ולא יגידו לו שמת רק יאמרו שיצא כדי שיוכל ללבוש עצמו מקודם וכן אם הוא בבתים הסמוכין לאהל המת שהטומאה באה שם ג"כ הדין כן אבל אם יכול לסגור הפתחים שהכהן שם מותר ללבוש עצמו בעוד שהדלת סגורה וכן אם יכולין לסגור הבית שהמת מוטל שם באופן שלא יהיה שם פותח טפח מותר הכהן ללבוש עצמו תחלה ואחר כך יצא מבית דהא אין בו רק טומאה דרבנן משום סוף הטומאה לצאת (ובזה אפשר ליישב הט"ז בסי' שע"ב ממה שהשיג עליו המ"א בא"ח סימן שמ"ג ואין כאן מקום להאריך): (ג) אסור לכהן לילך בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת או של קבר שאין לו מחיצות גבוהין עשרה או חריץ עמוק עשרה טפחים. אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת משום דטהרה בלועה אינה מטמאה (מ"א סימן שמ"ג):

דיני טהרה ודין הרוג ודין יולדת שמתה:

(א) לאחר שטהרו המת לא יניחו אותו באותו מקום שטהרוהו רק ישכבוהו נגד הפתח לפנים מן הבית (צוואת ר"י חסיד): (ב) אין מהפכין הדף שטהרוהו עליו כי יש סכנה בדבר פן ימות אחד תוך ג' ימים (שם): [כתב הרוקח שאין לעשות בתכריכין שום קשר הן בט[illegible] שין שתופרין הן בלבישה והוא ע"פ הקבלה ואין לשנות: עוד כתב הרוקח וכן הוא בס' חסידים וז"ל צריך לבדוק שלא יקפוץ המת אצבעות ידיו וכתב בס' חכמת אדם בקונטרס מצבת משה וז"ל ולכן אני תמה מאד מה שנוהגין לקמוץ את אצבעותיו ושמעתי שי"א שעושין שמות הקדושים בידיו וזה דבר בדוי כו' (ע"ש) ולכן יש לבטל המנהג]: (ג) אם מצאו הרוג ישראל שמת אפילו אם אין שום חבורה ופצע וגם אין עליו שום ליכלוך דם אין מטהרין אותו וקוברין אותו בבגדיו שנמצא הרוג ואפילו במנעליו כדי להעלות חימה ולנקום נקם רק הסובב לובשין על הבגדים למעלה והעפר המלוכלך בדם צריכין לחפור במרא וחצינא לקבור העפר עמו והיכא דהכהו עובד כוכבים מכת רצח ומצאו חי ופשטו את בגדיו ונסתלק הדם דינו כמו כל מהנג שיתבאר דינו בסמוך (סי' שס"ד): (ד) הנטבעים במים או המתים מחמת קור ושלג מלבישין אותן תכריכין ומטהרין אותן (ש"ך): (ה) נפל מאליו ומת אם יש פצעים בגופו המוציאים דם ויש לחוש שמא נבלע הדם בבגדיו אין חולצין ממנו בגדיו אפילו מנעליו ומלבישין אותו למעלה הסדין שקורין סובב אבל כשאין פצעים בגופו ואין שם דם פושטין בגדיו ומטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכים כשאר מתים ואפילו אם יש פצעים בגופו אם מצאוהו חי ופשטו בגדיו ונסתלק הדם בגופו ומת אחר כמה ימים מטהרין אותו ומלבישים אותו תכריכין רק שיש ליזהר בבגדים המלוכלכים בדם משום חשש שמא נבלע בהן דם הנפש וכן העפר שמובלע בה הדם צריך לחפור במרא וחצינא ולקבור עמו (שם): (ו) יולדות שמתה מן הדין אין לטהרה רק לקברה כאשר נמצאה אבל המנהג לפשוט בגדיה ולטהרה ולהלבישה בגד אחר ותכריכין על הבגדים ועכ"פ צריכין הנשים ליזהר שלא להעביר ממנה שום ליכלוך דם שהוא איסור גמור וגם לקבור עמה כל הבגדים המלוכלכים בדם ונקראת יולדת לנהוג עמה כך כל ד' שבועות אחר לידתה ולא יותר אבל לענין הדם יש ליזהר כ"ז שהדם שופע ממנה

בעת מותה מחמת חבלי לידה לקבור הדם וכל מה שעליו הדם (שם):

דין צידוק הדין.

(א) המנהג כשמגיעים עם המת סמוך לקברות מעמידין אותו נ"פ ובכל פעם ילך עמו ד' אמות כדי להבריח ממנו רוחות הטומאה שלא להכנים עמו לקבורה ובימים שא"א נ"ה א"צ להעמיד אותו כי ביום זה אין כ"כ רוחות הטומאה מצויות (סימן שנ"ח בט"ז): (ב) תינוק בן למ"ד יום שמת אומרים עליו צידוק הדין (סימן שנ"ד): (ג) אם קברו את המת בלילה א"א נא נ"ה ולא קדיש (סימן ת"א): (ד) א"א נ"ה בכל הימים שא"א בו תחנון וכן א"א בו קדיש וכן בט"ב א"א נ"ה וכן בערב שבת ועיו"ט אחר חצות אין אומרים אבל בער"ח וערב חנוכה ותענית אסתר אומרים אפילו אחר חצות ולחכם בפניו נ"כ א"א בימים ההם רק בל"ג בעומר וימים שאחר ר"ח סיון לשבועות וער"ה קודם חצות אף שא"א התחנון מותר לומר נ"ה על חכם בפניו וכן בט"ב נ"כ אומרים לחכם בפניו (א"ח סימן ת"ך):

דיני קריעה ועל איזו מתים חייב לקרוע:

(א) על אלו מתים חייבין לקרוע על אביו ואמו. ובנו ובתו. אחיו ואחותו. שמתו אחר שלשים יום ללידתן (אבל ביום ל' לא) בין שהאחוה הוא מן האב או מן האם אפילו פסולים רק שאינם באים משפחה ונכרית. ואיש על אשתו ואשה על בעלה וחייבין לקרוע מעומד ואם קרע מיושב צריך לחזור ולקרוע (סימן ש"מ): (ב) מקום הקריעה מלפניו ואם קרע במקום אחר לא יצא וצריך לקרוע השפה (שם):

ההפרש בקריעה לאביו ולאמו לשאר קרובים:

(א) על אביו ואמו קורע לצד שמאל מפני שצריך לגלות את לבו והלב הוא בשמאל ועל שאר קרובים בצד ימין (שם): (ב) על כל המתים רצה קורע ביד רצה בכלי ועל אביו ואמו ביד דוקא (שם): (ג) על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל הבגדים עד לבו חוץ מהכתונת וכן כל המלבושים שאין דרך בני אדם לילך לשוק בלא זה צריך קריעה ושיעור כל הקריעות טפח (שם): (ד) על כל המתים יכול לקרוע בצינעא ועל אביו ואמו צריך קריעה בפרהסיא (שם): (ה) על כל המתים אם רוצה להחליף תוך ז' מלבושים אחרים בחול מחליף ואינו קורע ועל אביו ואמו אם מחליף תוך ז' בחול קורע כל הבגדים שמחליף ואינו תופרן לעולם אכן כשמחליף על שבת בגדי חול אחרים אפי' על אביו ואמו א"צ לקרוע אבל בגדי שבת אסור ללבוש אפילו בשבת (שם בש"ך): (ו) על כל המתים תופר לגמרי לאחר ל' ותוך ל' אסור אפילו לשלול דהיינו תפירה בלתי שוה (ואפי' לחבר ראש הקריעה במחט) ועל אביו ואמו אינו מאחה לעולם רק שולל לאחר ל' יום ואשה יכולה לשלול לאלתר מפני כבודה וכ"ז שאסור לשלול דהיינו תוך ל' אפילו על שאר קרובים אסור לחבר ראש הקריעה ע"י מחט כ' המ"ז בשם הב"ח דאם בא לחתוך סביבות הקריעה ולהשליכו ולהושיב שם חתיכות בגד אחר הרי לאחר י"ב חודש דאין זה בכלל (סג"מ)

איחוי הקריעה כלל (שם): (ז) הרגל מבטל גזירת, אף לענין קריעה ולכן אם פגע הרגל תוך ל' יום בשאר קרובים יכול לתפור לגמרי בערב הרגל לאחר מנחה ובאביו ואמו יכול לשלול (שם בש"ך): (ח) על כל המתים אם לא שמע עד אחר ל' אינו קורע ועל אביו ואמו קורע לעולם כל בגדיו שהיו עליו בשעת שמיעה אפי' שמע אחר ל' אבל אותן שמחליף אחר השמועה אינו קורע וכן אם לא היה לבוש מלבושים שלו בשעת מיתה רק בשאולין שלא היה יכול לקיים מצות קריעה ונזדמן לו מלבוש תוך ז' קורע אבל לאחר ז' אינו קורע בשאר מתים אבל באביו ואמו קורע לעולם ודי נ"כ בבגד אחד שהוא שלו ולא יותר (שם בש"ך בשם הרמב"ן): (ט) אותן הקריעות שאסור לתפור אפילו מכר בגד זה לאחר הלוקח אסור לתפרן לפיכך אם בא למכרן צריך להודיע ואם מכרן סתם בלא ידיעה הלוקח אסור לתפרן שמא קריעה זו על אביו ואמו הוא שאסיר לתפרן לעולם (שם): (י) קרע על מת ובתוך ז' מת לו מת אחר מרחיק כג' אצבעות מן הקרע הא' וקורע טפח או שמוסיף על הקרע הראשון טפח אבל אחר ז' כ"ז שהבגד קרוע עליו מוסיף עליו כל שהוא ואפילו אם מת הראשון היה אביו או אמו ואחר ז' מת לו אחד משאר קרובים כ"ז שהבגד עליו מוסיף עליו כל שהוא אבל אם מתחלה מת א' משאר קרובים ואח"כ מת אביו או אמו אפילו אחר ז' צריך להרחיק ג' אצבעות ולקרוע כדינו שאין אביו ואמו בתוספת וה"ה אם מת אביו מתחלה ואח"כ אמו צריך קריעה חדשה (שם): (יא) מתו לו אביו ואמו כאחד או ששמע שמועה אחת על שניהם כא' קורע קרע אחד לשניהם וכן אם מתו שנים מן הקרובים כאחד קורע קריעה אחת לשניהם אבל אם מתו לו אביו או אמו ואחד משאר קרובים כאחד קורע תחלה על אביו ואמו ואחר כך מרחיק ג' אצבעות וקורע על האחר טפח (שם): (יב) היה לו חולה ונתעלף וסבר שמת וקרע עליו ואח"כ מת אם תכ"ד מת יצא בקריעה ראשונה ואם לאו צריך לחזור ולקרוע בתוך ג' אצבעות (שם): (יג) אסור לקרוע ביו"ט אפי' ביו"ט שני אבל בחוה"מ קורע אפילו על שאר קרובים ואם שמע שמועה רחוקה בחוה"מ אין קורעין בחוה"מ אפילו על אב ואם רק אחר הרגל וכן אם נקבר ביו"ט אין קורעין אפילו בחוה"מ רק אחר י"ט (שם): (יד) קטן שמת לו מת אם לא הגיע לחינוך קורעין קריעה כל דהוא משום ע"כ אבל קטן שהגיע לחינוך מצוה לקרוע כגדולים (שם):

דיני קבורה:

(א) אין קוברין ב' מתים זע"ז או זה אצל זה ולא ב' ארונות זע"ז אא"כ יש ו' טפחים הפסק עפר [עיין בספר חכמת אדם קונטרס מצבת משה סימן י'] שזהו שיעור דופן שיכול לעמוד בעצמו ואין דופן הארון מצטרף דבעינן הפסק עפר ו' טפחים אבל יכול לקבור איש או אשה עם בניהם או בנותם או עם בן בניהם או בת בניהם ואח ואחות שהם קטנים בני נ' שנים ביחד (סימן שס"ב) (ע' בב"י בטור י"ד): (ב) אם מצא נקברים או הרסים בשעת חפירות קרקע או עלם אדם מחזירין העפר למקומו וחופרין במקום אחר דאסור לקבור המת אפילו בצד עצמות ולא עצמות בצד המת וכן אסור לפנות העצם למקום אחר ולכן מחזירין העפר: (ג) אסור לפתוח הקבר תיכף אחר שנסתם הגולל אפי' אם שכח

לעשות

לעשות בו א יזה מנהג (שם): (ד) שיש שהם שואלים זה"ז אין לקוברם זה אצל זה אפילו כשיש ביניהם דופן ו' טפחים (שם): (ה) קוברים אותו בטלית רק שקורעין אחת מן הציצית או שפוסלין את הציצית (סימן שנ"א): (ו) כשעושין ארון שלם לגבורים ולכהנים יעשו נקב התחתון בענין שלא ימלא רחבו את רוחב הארון שיהיה נראה עפר משני לדדים (שם): (ז) יש להבן להעצים עיני אביו ולשום חרסים עליהם (שם בש"ך בשם הדרישה): (ח) מקפידין שלא ליקח מרא וחצינא מיד חבירו כשקוברין המת אלא זורקין ואחר כך לוקחין אותה וכן בשעת נטילה אין ליטול הכלי מיד מי שרוחץ ואחר שהניחוהו בקבר מהפכים את המטה שלשה פעמים (חקר דעת) [כתב בס' חכ"א חיוב על כל אדם לומר כשנפטר מן המת מה דאיתא בגמ' לנדיה. לך בשלום ותנוח ותעמוד לגורלך: עוד כתב שנהגו שמדליקין כל שבעה בבית שמת בו הוא מנהג נכון אבל מה שמעמידין לגומית של מים ומפה הוא מדרכי אמורי וצריך לבטל מנהג זה ע"כ]:

דיני מת ביו"ט ראשון וביו"ט שני:

(א) מת ביו"ט ראשון לא יתעסקו בו ישראל ואפי' יסריח אם א"א ע"י עכו"ם אבל אם אפשר ע"י עכו"ם יתעסקו בו עכו"ם (אבל ע"י קראים אסור לקברו ביום טוב שני משום דלפני עור לא תתן מכשול דאע"פ שחטא ישראל הוא) אפי' מת בו ביום ואפי' יכולין להשהותו עד למחר שלא יסריח אסור להלינו עד יו"ט שני כדי שיתעסקו בו ישראל וכל זה בעשיית קבר ארון ותכריכין אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרו ולהוציאו ולשימו בקבר מותר ע"י ישראל אבל הכיסוי שמכסין את המת בעפר צריך לעשות ג"כ ע"י עכו"ם דמלוי גומא הוי כבונה (א"ח סי' תקכ"ו וע' ס"ז שם) וטוב ליזהר לטהרו ע"י קש ע"ג העור או נסר ולא ע"י בגד שלא יבואו לידי סחיטה (שם): (ב) בשבת ויום הכפורים לא יתעסקו בו כלל אפילו ע"י עכו"ם אפילו רק להוציאו מן הבית לבית אחר אסור אם לא לצורך מצוה או חתונה כמו שנתבאר בא"ח סי' ש"א ס"ב ע"ש דמותר לטלטלו ולהביאו לבית אחר ע"י עכו"ם ונתבאר דין זה לעיל בארוכה ע"ש: (ג) מת ביו"ט ב' אם אפשר ע"י עכו"ם יעשו ע"י עכו"ם חפירת הקבר ועשיית הארון והתכריכין וכן מה שמכסין אח"כ הקבר בעפר כמו ביו"ט ראשון אבל אם א"א ע"י עכו"ם יתעסקו בו ישראל לכל מה שצריך כדרכו בחול וכן מותר לטהרו בסדינין ואין חוששין שמא יבאו לידי סחיטה רק שיזהרו שלא יעשו סחיטה בידים (שם): ודוקא שרוצה לקברו בו ביום אבל אם אין רוצה לקברו בו ביום אין עושין בו שום דבר איסור מלאכה ואפי' בטלטול אסור (א"ר שם דלא כמ"א) אפי' ע"י עכו"ם אם לא מחמה לצל ע"י ככר או תינוק (שם): (ד) ביו"ט שני אם אין עכו"ם להתעסק שמותר ע"י ישראל מ"מ אם יש בעיר אחד שהכין לו תכריכין יקחו אלו התכריכין שהם מתוקנים כדי שלא יצטרכו לחלל יו"ט ב' (שם): (ה) הקברנים אסורים ליקח שכר קברנות ביו"ט וכן אסורים לקצץ הדמים עם בעל החנות בעד דמי הבגד שלוקח על התכריכין כדרך שעושה בחול שלא עשו חכמים י"ט כחול לגבי מת רק משום כבודו של מת שלא יהיה מוטל בבזיון אבל לשאר דברים אסור כמו י"ט רק היכא שצריך לקצץ כגון אם לוקח אצל בעל חנות עכו"ם בודאי הכל שרי

(סנ"מ)

(שם): (ו) מותר להוליך שמת ביו"ט מעירו לעיר אחרת אם אין בעירו קברות ישראל כדי לקברו בקברות ישראל דהיינו י"ט ראשון ע"י עכו"ם וביו"ט ב' ע"י ישראל אפי' אם יכול לקברו במקום שמת מ"מ מותר כדי שיהיה נקבר בקברות ישראל אבל אם לא יקברוהו היום אסור להוליכו ביו"ט כדי שיקברוהו למחר (שם): אם יש קברות בעיר ורוצה להוליך אותו לקברות אבותיו אסור לחלל י"ט מחמת זה אם יש לחוש שמא יסריח קוברין אותו במקומו ואי ליכא למיחש שמא יסריח מלינין אותו ומוליכין אותו לקברות אבותיו דמצוה לקיים דברי המת (שם): (ז) מותר ללות המת ביו"ט א' בתוך התחום וביו"ט ב' אפילו חוץ לתחום מותר והוזרין למקומן בו ביום אבל אסור לרכוב על בהמה כדי ללות המת ביו"ט ב' אפי' האבלים אבל הקברנים אם א"א להם לילך לקברו רק שצריכין לרכוב מותרים בי"ט ב' לרכוב על הבהמה ומ"מ לא ירכבו בעיר מפני האומות שיאמרו שמחללין י"ט (שם): (ח) אם נודע לבני עיר אחת שישראל מת רחוק משם ד' או ה' ימים ולא ניתן לקבורה ומוטל בבזיון כגון בשדה אף שלא יכלו להגיע אליו עד אחר המועד מותר לצאת לדרך ביו"ט ב' כדי למסר קבורתו שלא יהא מוטל בבזיון אבל אם אינו מוטל בבזיון כגון בבית אין לחלל י"ט בשבילו אם לא יגיע לקוברו ביו"ט (שם): (ט) כשמת בליל יום טוב ב' דמתעסקים בו ישראל אם אין עכו"ם כשהוא אדם חשוב צריכין ללוותו וממתינין לו עד אחר התפלה וקוברין אותו קודם האכילה ובאם לאו מתאספין י' בני אדם וקוברין בשעה שהש"ץ אומר פיוטים ואם מת כשיוצאת ביהכ"נ והביאוי עדיין זמן רב להכין התכריכין ועשיית הארון והקבר שעי"ז ימנעו משמחת י"ט יש לקברו אחר האכילה (שם): (י) אין מוציאין המת סמוך לק"ש אפילו באדם חשוב בשאין שהות לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש והודם ק"ש של ערבית מוציאין ואם הוא מפלג המנחה ולמעלה דהיינו ס' שעות ומחצה זמניות קורא ק"ש תחלה ואח"כ מוציאין (א"ה סי' ע"ב):

דינים שאחר הקבורה:

(א) אחר הקבורה מרחיקין ד"א מהקברות ואומרים הקדים דעתיד לחדתא עלמא כו' ותולשין עשבים בצרור עפרן וזורקין לאחורי ראשן אומרים זכור כי עפר אנחנו וגם הוא רמז לתחית המתים שיחיו מעפרן ויציצו ויפרחו כעשב השדה ורוחצין ידיהם במים ונהגו בקצת מדינות ליסב ז"פ אחר הרחיצה ואומרים בכל פעם ויהי נועם כו' יושב בסתר דהיינו בפעם אחת אומרים עד מלת כי עם המלה ובפעם ב' יוסיף לומר מלאכיו ובפעם ג' עד יצוה ובפעם ד' עד לך ובפ"ה עד לשמרך ובפ"ו עד בכל ובפ"ז יסיים כל המזמור וכן כת' הס"ז שנם הוא נהג כן ומנהג אבותינו תורה ונהגו שלא ליכנס לבית אם לא רחץ ולא ישב ג"פ שלא יבאו רוחות הטומאה לביתו ובשעת רחילה הידים יש לומר כפר לעמך ישראל כו' ויש לרחוץ גם הפנים ולומר ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכשיקבר המת ביו"ט יכולין ליסב ג"פ כמו בחול וה"ה אם נקבר סמוך לשבת וכשחוזרין כבר קידש היום צריך ליסב ג"כ ג"פ (שם):

דיני סעודת הבראה לאיש ואשה:

(א) אבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו אבל בסעודה שנית אפילו ביום א' מותר לאכול משלו ומצוה על שכניו שיאכילוהו סעודה ראשונה משלהם

כדי

כדי שלא יצטרך לאכול משלו ואם לא שלחו לו סעודת הבראה או שהוא יחידי בעיר אם יכול להתענות עד הלילה ולא לאכול טוב שיתענה ואם לאו שאינו יכול להתענות אין חייב לצער עצמו ומותר לאכול משלו (סי' שע"ח וע' בש"ז) : (ב) אשה שאירע לה אבל אין לאנשים להברותה אבל נשים מברים אותה ואשה נשואה שאירע לה אבל אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה כיון דבעלה חייב במזונותיה כשלה דמי וכן מי שיש לו סופר או שכיר ואוכל בשכרו ואירעם אבל לא יאכלו סעודה ראשונה משל בעה"ב אבל מי שזן יתום או עני בתוך ביתו או לבנו ובתו הגדולים בלי חיוב מזונות עליו ואירעם אבל יכולין לאכול סעודה ראשונה משל בעה"ב (שם) : (ג) אם האבל אינו אוכל יום א' וכן אם נמשך ולא הברוהו עד הלילה מותר לאכול סעודה ראשונה משלו (שם) : (ד) אם נקבר המת בלילה אם אוכל סעודה ראשונה למחר מברין אותו וכן אינו מניח תפלין למחר משום דהיום הולך אחר הלילה והוי יום א' לענין שמתחיל האבילות למנות (שם) : (ה) אין מבריס על הקטן אא"כ הוא בן ל' יום שלימות או קים ליה ביה שכלו חדשיו (שם) : (ו) מי שנקבר בע"ש מט' שעות ולמעלה שאסור אז לקבוע סעודה אין מברין אותו משום כבוד שבת (שם): (ז) אם שמע שמועה קרובה בשבת אין מברין אותו בשבת וכן ביום א' אין מברין מפני שכבר נדחה יום א' אין מברין אותו אח"כ וכן היכא שצריך למנות ז' ול' אחר הרגל אין מברין אותו ביום שיתחיל לנהוג האבילות (שם) : (ח) מברין על שמועה קרובה דהיינו ששמע תוך שלשים למיתתו ואין מברין על שמועה רחוקה היינו ששמע אחר ל' יום (שם) : (ט) כיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט בתוך הסעודה כדי לשרות האכילה שבמעיו (שם): (י) סעודת הבראה צריכין להברות אותה תחילה בביצים או בתבשיל של עדשים זכר לאבילות ואח"כ מותר לאכול כל צרכו (שם) : (יא) אבל מנודה אין מברין אותו ואין מנחמין אותו אבל מנודה שמת מברין אביליו ומנחמין אותם (סי' שע"ח):

דין על איזה מת מתאבלין :

(א) על אלו מתים מתאבלין . אביו. ואמו. בנו. ובתו. ואחיו. ואחותו . בין מאביו בין מאמו בין בתולה בין נשואה ואשתו דוקא שהיא כשירה ונשואה אבל פסולה או ארוסה לא אבל בנו ובתו ואחיו ואחותו אפילו שהם פסולים מתאבלין עליהם אבל אם נולדים משפחה או נכרית אין מתאבלין עליהם. הגר אפילו על אמו שנתגיירה אינו מתאבל (סי' שע"ד) : (ב) קרובים הפסולין לעדות מראין מקצת אבילות עד אחר שבת הראשון היינו שאין משנין בגדיהם בשבת ואין רוחצין בחמין וגם אין לחוף הראש רק במים פושרין וגם אין לאכול חוץ לביתו אפילו סעודת מצוה אבל כתובת לבן אין למנוע לכבוד שבת גם אין לשנות מקומו בבית הכנסת (שם) : (ג) תינוק כל ל' יום ויום שלשים בכלל אין מתאבלין עליו (שם) :

דין אימתי מתחיל האבילות :

(א) מאימתי חל האבילות משיקבר ונסתם סתימת הקבר בעפר מיד מתחיל האבילות ויש לחלוץ תיכף מנעליו בביה"ק ואם צריך לילך מביה"ק לביתו בין שכונת עכו"ם א"צ לחלוץ שם רק יתן עפר במנעליו (סג"ם)

וכשיבא לביתו יחלוץ אותם (סימן שע"ה ספ"ג): (ב) אם הקברות סמוך לעיר והאבילים חזרו בשער העיר ולא הלכו עם המת לביה"ק אין מונין ז' ול' עד שיאמרו להם שנסתם הגולל (ש"ך ונלענ"ד שא"צ לינהג אבילות עד שנודע שנסתם הגולל אבל אם חלצו הסנדל ונהגו אבילות קודם שבאו הקוברים מבית הקברות והיה סמוך לחשיכה ואחר כך באו הקוברים מבית הקברות בלילה ואמרו שנסתם הגולל כשהיה יום קצת אף שהאבילים לא ידעו מזה רק שמספק נהגו אבילות עולה להם למנין שבעה ושלשים כן מוכח ממה שכתב רמ"א שאם היה סבור שנסתם הגולל והתחיל להתאבל ואח"כ נודע לו שטעה חוזר ומתחיל באבילות מחדש משמע שאם אחר כך נודע לו שנהג אבילות כדין עולה לו מה שהתאבל) וכן הקובר מתו בערב הרגל והוא סמוך לחשיכה יכולין האבילים שאין הולכין לבית הקברות לחלוץ מנעלים תיכף ואחר כך כשיבאו הקוברים מבית הקברות ויאמרו שנסתם הגולל כשהיה קצת יום מבטל הרגל את האבילות של שבעה : (ג) אם שולחין את המת לעיר אחרת משיחזרו פניהם מללוות מתחיל האבילות למנות מיום זה שבעה ושלשים ואם גדול הבית הולך עם המת (ולקמן נתבאר מי נקרא גדול הבית) הכל נגררין אחריו ואין מתחילין למנות אלא משנקבר אבל אם גדול הבית נשאר בכאן וקטן הולך עם המת אין הקטן נגרר אחר הגדול וצריך למנות תיכף משיוליך המת מהבית (שם) ונראה דאם גדול הבית הולך עם המת דהדין דאף אותן שבבית מונין משיקבר ולכתחלה אין צריכים לנהוג אבילות עד שנודע להם שנקבר ואם נהג מקודם אבילות מספק ואח"כ נודע להם היום שנקבר בו עולה להם מספק הימים שנהגו אחר הקבורה אבל אם לא נהגו אבילות צריכין למנות מיום שהתחילו לנהוג (ואין דומה לזלזל במקצת ימים דסי' שצ"ו דא"צ להשלים כיון שכן פטורין מספק קודם שנודע כנלענ"ד : (ד) והא דאותן שבבית אין מונין עד שנקבר כשהלך גדול הבית עם המת דוקא כשיכולין לבוא אל הקבר תוך שלשה ימים אבל ברחוק מזה אותן שבבית מונין תיכף משילא (שם): (ה) היכא דאין אותן שבבית מונין אלא משנקבר הימים שבינתיים אינו נוהג לא אבילות ולא אנינות ומותרין בבשר ויין וחייב בכל המצות לחשוב כמשרו (לרבים) [לכתפים] דסימן שמ"א: אבל אסור לישב במטה ואסור בתשמיש וברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום וכן הדין בכל מקום בימים שאין נוהג אבילות בין מיתה להתחלת מנין ימי אבילות מלבד במת בתפיסה או בדרך ולא נתייאשו מלבקשו שלא חל עליהן אנינות ואבילות מותרים אפילו בתשמיש (רמב"ן בספר תורת האדם שער מי שמתו מוטל לפניו) : (ו) אם שלחו המת לעיר אחרת במקום באותן שבבית מתחילין משיוליך המת מהבית והתחילו למנות אבילות ואחר כך נתפס המת ולא ניתן לקבורה זמן ארוך אין צריך להפסיק האבילות וא"צ להתאבל פעם אחרת אחר הקבורה אחר שהתחלת האבילות היה כדין : (ז) והא דאותן שהלכו עם המת לעיר אחרת מונים מיום שנקבר דוקא שלא חזרו אותן שהלכו לבית הקברות אלא אותן שנשארו בבית אבל אם חזרו אצלם אפילו באו מביה"ק אצל האבילים הנשארים ביום הז' למנין אבילות שלהן קודם שעמדו המנחמים מהם שהנשארים עדיין נוהגים אבילות קצת גם אותן שבאו מונין עמהם ואין חילוק בין אם גדולים בין אם הקטנים הלכו לבית הקברות וחזרו וכן אם הביה"ק רחוק או קרוב אבל ביום הז' אחר שעמדו

המנחמים

במנחמים מאללה שפסק אבילתם מאותן הנשארים בבית אזי הבאין מבית הקברות מונין לעצמן משעה שנסתם הגולל (שם): (ח) מי שמת לו קרוב ונודע לו במקומו מונה לעצמו אפילו בא אחר כך למקום המת אצל גדול הבית שהתחיל כבר להתאבל לא נקצר אבילתו משום זה וכן אם בא אצל הקרובים ואינו במקום שמת המת ולא במקום קבורה מונה לעצמו משעה שנודע לו אבל אם לא ידע שמת לו מת עד שבא אל הקרובים שבמקום שמת או במקום הקבורה אם הוא במקום קרוב שהוא מהלך עשרה פרסאות אפי' בא ביום השביעי אם מצא מנחמים אצל הגדול אפי' שנגערו לעמוד הואיל ומצא מנחמים שהאבילים נוהגין קצת אבילות מונה עמהם דכיון שהגדול מונה עמהם גם הוא מונה עמהם אבל אם לא מצא אצלן גדול הבית מונה לעצמו וכן גדול הבית שבא ממקום קרוב מונה לעצמו ואם הבא ממקום קרוב לא מצא גדול הבית מחמת שהלך עם המת לבית הקברות אז הדין כך דאם חזר מבית הקברות אפילו ביום ז' כשיש מנחמים שהדין שגדול הבית מונה עמהם גם הבא ממקום קרוב מונה עמהם ואם לא חזר הגדול ביום ז' דמונה לעצמו גם הבא ממקום קרוב מונה לעצמו (שם): (ט) איזה נקרא גדול הבית הוא ע"פ האומד כשאם היו עוסקין בעזבון המת היו הדברים נחתכין על פיו והיו כולם הולכין אחר עצתו אפילו הוא קטן בשנים נקרא גדול הבית ואפילו אינו יורש כגון שאמו בכאן והיא מנהגת הבית היא נקראת גדול הבית והבעל נקרא גדול הבית אם מתה אשתו ואם בא אביה ואחיה מונין עם הבעל (שם): (י) מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת מונה מיום המחרת ואותו היום אין עולה לו אבל אם הוא לא התפלל עדיין רק הצבור התפללו ועדיין הוא יום אותו יום עולה לו ואם שמע ביום ל' אחר שהתפלל ערבית אז צריך למנות ז' ול' ול"א כיון שהתפלל ערבית הוי אז שמועה רחוקה דלקולא לא אמרינן דהוי לילה אבל יום ל' ששמע בו עולה למנין דממ"נ אם הוא יום עולה לו ליום אחד ואם הוא לילה אז פטור מלמנות ז' ול' (ס"ו סי' ת"ב):

דין דברים שאבל אסור בהם:

(א) האבל כל ז' אסור במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ותשמיש המטה (סי' ש"פ): (ב) מלאכה כיצד כל ג' ימים אסור אפי' עני המתפרנס מהצדקה ואם אין לו מה יאכל עושה בצינעא בתוך ביתו והאשה מאורה לשכניו שהוצרכוהו לכך וכן אסור לעשות פרקמטיא אפילו לעשות ע"י אחרים אפילו ע"י עובד כוכבים או עבדים ושפחות שמעשה ידיהן שלו אסורין במלאכה אם לא בדבר האבד וצריך שאלת חכם וכן כתיבה אסור אם לא מה שמותר בחוה"מ לכתוב (שם): (ג) מותר לקבל מלאכה בימי אבלו לעשותה אחר כך ובלבד שלא ישקול וימדוד (שם): (ד) כיבוד הבית הדחת כוסות וקערות והצעות המטות אין בהם משום מלאכה לאבל וכן מותר לאשה שהיא אבילה לאפות ולבשל בימי אבלה מה שצריך לה ולב"ב וכן אשה המשרתת אצל בעה"ב אחר ואירעה אבל מותרת לאפות ולבשל ולעשות שאר צרכי הבית בין שהיא משרתת בשכר בין בחנם אבל אסורה המשרתת לעשות מלאכה שא"צ אלא להרויח וכ"ש שלא תצא מן הבית כדין אבל וכן שמש בהכ"נ שאירעו אבל אסור לו לילך לביהכ"נ ולשמש בצרכי הקהל (שם):

דין איסור רחיצה וסיכה לאבל:

(א) אבל תוך שבעה אסור לרחוץ כל גופו אפי' בצונן אבל פניו ידיו ורגליו מותר בצונן ואחר שבעה עד שלשים מותר אפילו כל גופו בצונן אבל בחמין אסור ואפילו לחוף הראש בחמין אסור כל ל' (סימן שפ"א וע' ש"ך שם): (ב) יולדת אבילה שצריכה לרחוץ מותרת לרחוץ אפילו ביום א' של ז' מיהו אם אין לה צורך כ"כ יש להחמיר ביום א' של אבילות (שם): (ג) מי שתכפוהו אבילות שארעו ב' אבילות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן (שם): (ד) נדה שנזדמנה טבילתה תוך ז' אינה טובלת אבל ללבוש לבנים מותרת בימי אבלה ותלבים ותציע לבנים כדרכה בשאר ימות השנה רק הרחיצה תשנה קצת שלא תרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן ואחר ז' עד ל' מותרת לטבול כדרכה בשאר ימות השנה ומותרת ליטול הצפרנים בעצמה בסכין כדרכה בשאר ימות השנה (שם):

דין איסור נעילת הסנדל:

(א) אבל אסור בנעילת הסנדל כל ז' ודוקא של עור אבל אנפלאות של בגד או של גמי או של שער או של עץ מותר ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור (סימן שפ"ב): (ב) יולדת מותרת לנעול מנעל כל ל' מפני שהצינה קשה לה וה"ה חולה ומי שיש לו מכה ברגליו (שם): (ג) אבל שהיה מהלך בדרך מותר בנעילת הסנדל וכשיגיע לעיר חולץ ואם היא עיר שרובה עכו"ם אין חולץ עד שמגיע לרחוב היהודים (שם):

דין איסור תשמיש המטה לאבל:

(א) אבל אסור בתשמיש המטה וכן אסור בחיבוק ונישוק אבל בשאר דבר קורבה מותר כגון במזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו ומותרת לאכול עמו בקערה אחת בין באבילות דידיה בין באבלות דידה (סימן שפ"ג):

דין שהאבל אסור בתלמוד תורה כל ז':

(א) אבל כל ז' ימים אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים משנה גמרא הלכות ואגדות ומותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבילות ובפ' אלו מגלחין והנ"מ בינו לבין עצמו אבל אינו לומד עם אחרים אלא הם נושאים ונותנים בה' אבילות והוא משיבן בשפה רפה (סי' שפ"ד): (ב) אם רבים צריכין לו להתלמד כגון מלמדי תינוקות מותר ללמוד עמהם וביום ג' או אפילו מי שלומד עם גדולים אם הם צריכין לו מותר ללמוד עמהם וכן מותר להורות איסור והיתר ליחיד השואל אותו אפי' ביום א' אם אין אחר שלא הוא (שם) (ג) האבל יכול להתפלל בימי אבלו לפני התיבה רבים ידי חובתן (שם): ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם ואפילו אין אבל שם כי יש בזה נחת רוח לנשמה (שם): (ד) אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם דאין אבילות לקטן (שם): (ה) ולענין לעלות לתורה כל ז' עי' לעיל בהלכות קריאת התורה כי שם נתבאר הדין לנכון:

דיני שאילת שלום בימי אבלו:

(א) אבל אסור בשאילת שלום כל ימי אבלו כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם

אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם ויודיעם שהוא אבל. מל' ועד ז' אינו שואל בשלום אחרים ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם. מז' ועד ל' אחרים אין שואלין בשלומו והוא שואל בשלום אחרים וכ"ש שמשיב אחר ל' גם אחרים שואלין בשלומו אפילו הוא אבל על אביו ואמו (סי' שפ"ה): (ב) מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת מותר לשאול אבל האבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל דברים שבפרהסיא (שם):

דיני כפיית המטה:

(א) עכשיו אין נוהגין בכפיית המטה ואסור לאבל לישב ע"ג מטה או ע"ג ספסל וכן אין ישן ע"ג מטה רק על הקרקע ובשעה שהמנחמים אצלו צריך להיות יושב ע"ג קרקע ובשעה שאין מנחמים אצלו מותר לו לעמוד ולילך בביתו (סי' שפ"ז):

דיני כיבוס ולבישת בגד מכובס בימי אבלו:

(א) אבל אסור לכבס כסותו תוך ז' ואפילו ליתן לכובסת עכו"ם לכבס ולהניח לאחר האבילות אסור אבל בגדי קטנים שמת אביהם מותר לכבס וכן האבל שהיה כסותו בקיבולת בידי אחרים מכבס אותו כדרכו (סי' שפ"ט): (ב) אסור ללבוש בגד מכובס בימי אבלו אפילו אחר שבעה ונוהגין שבתוך ז' אין לובשין אפילו לכבוד שבת ואחר ז' לובש אחר תחלה שלובשו שעה מועטת ואחר כך לובש האבל ואפילו בחול ואפי' במגוהצין באבן חלוקה ואם הוא מכובס במים לבד א"צ להלבישו לאחר תחלה ושרי ללבוש אחר ז' מיד (ש"ך שם): (ג) אסור ללבוש תוך ל' בגדי שבת ועל אביו ואמו נהגו איסור כל י"ב חודש (שם):

דיני גילוח וסריקה באבל:

(א) אבל אסור בגלוח שערו בימי אבלו כל שלשים ואם ישב לגלח ואמרו להמגלח או להמתגלח שמת לו מת מותר להשלים הגלוח מפני כבוד הבריות ודוקא שאין אחר שם אבל אם יש שם ספר אחר ואמרו להספר שמת לו מת ישלים האחר (עי' ש"ך): (ב) אחר ל' מותר בגלוח שער אבל על אביו ואמו אסור עד שיגערו בו חבריו ונוהגין שמגלח שערו אחר כל ג' חדשים (שם) אשה אבילה אסורה ג"כ בשילות שער כל שלשים (שם): (ד) לסרוק ראשו במסרק מותר אפי' תוך שבעה (שם): (ה) כשם שאסור לגלח כל שלשים כך אסור ליטול צפרניו כל שלשים בכלי אבל בידיו או בשיניו מותר (שם):

דין שהאבל אסור בכל מיני שמחות:

(א) אבל אסור בשמחה לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל ז' שלא יבא לידי שחוק (סי' שצ"א): (ב) אבל אסור לאכול בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכתא וכ"ש בסעודת אירוסין ונשואין כל שלשים על שאר קרובים וכל י"ב חודש על אביו ואמו ובתוך ביתו אם יש סעודת מצוה מותר לאכול אבל בסעודת נשואין יש להחמיר שלא לאכול אפילו בתוך ביתו אבל אם משיא יתום או יתומה לש"ש מותר לאכול שאם לא יאכל שם יתבטל שמעשה וכן מותר ללבוש בגדי שבת (שם) (סג"מ)

(ג) אסור ליכנס לבית נשואין כל שלשים אפי' לשמוע הברכות שמברכין שם אבל בחופה שעושין בבהכ"נ ומברכין שם ברכת אירוסין ונשואין מותר לעמוד לשמוע הברכות אחר שלשים על אביו ואמו וכן יכול האבל לאחר שלשים לברך הברכות שמברכין תחת החופה וכן יכול להכניס החתן תחת החופה כדרך שנוהגין שמי אנשים מכניסין החתן תחת החופה ונקראים שושבינים ויכול ללבוש בגדי שבת בלבד שיהא לאחר שלשים (שם): (ד) אין לאכול בסעודת חבורות אנשים בלילה שביום המחרת יהיה לו יא"צ היינו יום שמת בו אביו או אמו (שם): (ה) אבל שהוא סנדק או מוהל לאחר שלשים על אביו ואמו ילבש בגדי שבת עד לאחר המילה ויכול לאכול גם בסעודה (שם):

דין שהאבל אסור כל שלשים לישא אשה:

(א) אבל אסור לישא אשה כל שלשים אפי' בלא סעודה וכן אפילו לארס אסור אבל שידוכין מותר אפילו ביום ראשון שהוא יום המיתה ולאחר שלשים אפילו על אביו ואמו מותר לישא אשה (סימן שצ"ב): (ב) אם לא קיים מצות פריה ורביה מותר לישא תיכף אחר ז' אפילו באבילות דאב ואם (שם):

דין שהאבל אסור לצאת מביתו:

(א) אבל אסור לצאת מביתו כל שבעה לטייל או לצורך מ"מ אבל אם מת מוטל אחריו או שצריך לילך לדבר או לצורך דבר האבוד מותר וכן אם צריך למול את בנו והולך לבית הכנסת אפילו תוך שלשה אבל סנדק אבל לא יצא תוך שלשה ואחר ג' יתפלל בביתו וכשמביאין התינוק למול הולך לבית הכנסת (סי' שצ"ג): (ב) ואם האבל הוא מוהל דינו כמו סנדק כנ"ל ואי ליכא מוהל אחר בעיר מותר אפילו ביום ראשון (שם) ומותר לו לתקן הצפרנים וכן כל דבר מצוה שא"א לעשות בלא האבל מותר לו לצאת לקיים את המצוה (שם): (ג) נוהגין שהאבל משנה מקומו בבית הכנסת אפילו בשבת כל י"ב חדש על אביו ואמו וכל שלשים על שאר קרובים (סימן שצ"ג):

דין שמועה רחוקה וקרובה.

(א) מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו אם בתוך שלשים יום הגיע השמועה אפילו ביום למ"ד עצמו הרי זו שמועה קרובה וקורע וחייב לנהוג שבעה ימי אבילות מיום שהגיע לו השמועה ומונה שלשים ג"כ מיום השמועה ויום השמועה דינו כיום הקבורה לכל דבר ולא יניח תפילין ואותן השלשים יום שנקרא בהם שמועה קרובה היינו שמונין מיום הקבורה ולא מיום המיתה ואם הוא תוך שלשים לקבורה אף שהוא אחר שלשים למיתה הוי עדיין שמועה קרובה (סי' ת"ב נקודות הכסף דלא כמ"ש בש"ך): (ב) ואם שמע לאחר שלשים יום הרי זו שמועה רחוקה ואין צריך לנהוג אבילות רק שעה אחת לכן אם שמע ביום ל"ש שמע בלילה ונהג שעה אחת די ואפילו על אביו ואמו אבל מה שנוהג על אביו ועל אמו כל שנים עשר חודש נוהג אפילו שמע אחר שלשים ומונה שנים עשר חודש מיום המיתה ולא מיום שמועה ואם בא לו שמועה מאביו ואמו אחר שנים עשר חודש אינו נוהג אלא שעה אחת

אפילו באבילות שנוהג על אביו ואמו כל שנים עשר חודש (שם): (ג) השומע שמועה רחוקה אין צריך לנהוג כל דין אבילות אלא דיו בחליצת מנעל לבד ומותר במלאכה וברחיצה וסיכה ותשמיש המטה ותלמוד תורה ואם אין לו מנעלים ברגליו בשעת שמועה צריך לעשות מעשה אחרת שיהא ניכר בעושה משום אבילות כגון שישב על הקרקע ואם באה לו שמועה בשעה שהיה עוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו ואם היה לבוש תפילין אינו חולץ ומ"מ אין יוצא בזה ידי אבילות רק צריך לעשות מעשה אחרת שניכר בה שעושה אותה משום אבילות כגון חליצת מנעל או ישיבה על הקרקע שעה אחת (שם): (ד) השומע שמועה קרובה בשבת או ברגל ולמוצאי שבת או למוצאי רגל נעשית רחוקה אסור כל יום השבת או ימי הרגל בדברים של צנעה ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת אבילות בחליצת מנעל וישיבת קרקע ודיו (שם): (ה) השומע שמועה קרובה בשבת יום השבת עולה לו ליום אחד ולמוצאי שבת קורע ומונה לו עוד ששה ימים (שם): (ו) השומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אבילות ואפילו בדברים שבצנעא מותר ולמוצאי שבת לרגל נוהג שעה אחת ודיו (שם): (ז) שמע שמועה קרובה בשבת והוא ערב הרגל כיון שלדברים שבצינעא נוהג בו מבטל הרגל את האבילות (שם): (ח) מי שמת לו מת קודם הרגל והוא לא שמע עד אחר הרגל אף באותן שנהגו אבילות קודם הרגל הפסיק הרגל את האבילות למנין שבעה ימים מ"מ זה שלא ידע ולא נהג אבילות קודם הרגל כל ששמע אפילו ביום שלשים של מיתת המת הוי אלו שמועה קרובה וצריך לנהוג שבעה ושלשים דאין הרגל עולה בשביל שבעה ושלשים לפי שלא נהג קודם הרגל (סי' שצ"ט ס"ך):

דיני אבילות ברגל ובראש השנה ויוה"כ ויום טוב שני של גליות.

(א) הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג אבילות אפי' שעה אחת (פירוש כ"ש ולא בענין שעה ממש) קודם הרגל. הרגל מפסיק האבילות ונבטל ממנו גזירת שבעה ומותר לרחוץ סמוך לחשיכה אפילו בחמין ואפילו מת לו מת בע"ש ובשבת הוא ערב הרגל מותר בע"ש סמוך לחשיכה לרחוץ בחמין לכבוד הרגל (ואף שהרגל אינו מבטל רק גזירת שבעה ולא גזירת שלשים מ"מ הואיל דרחיצה בחמין כל שלשים אינה מדינא רק מכח מנהגא מותר לכבוד הרגל אבל לגלח כיון דמדינא אסור אפילו לכבוד הרגל אסור ואחר הרגל כיון דלא ביטל הרגל רק גזירת שבעה ולא גזירת שלשים אסור ברחיצה בחמין ולענין חשבון ימי השלשים יבואר לקמן) ודוקא שנהג אבילות קודם הרגל אפילו לא נהג אלא דברים שבצינעא קודם הרגל כגון אם שמע שמועה קרובה ביום השבת שהיה ערב הרגל כיון שנהג דברים שבצינעא בא הרגל ומפסיק האבילות (כמו שמתבאר בסימן שפ"ז) אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות או שהיה קרוב לחשיכה ולא היה יכול לנהוג אבילות אין הרגל מבטל האבילות וכ"ש אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטל אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה שבעה אחר הרגל ויום טוב שני של גליות שבסוף הרגל עולה לו למנין שבעה ושלשים מונה מיום המיתה (סימן שצ"ט) (ולענין מלאכה

בשבעת ימי אבילות שנוהג אחר הרגל צריך שאלת חכם): (ב) אם קבר את מתו ז' ימים לפני הרגל ונהג בהן גזירת שבעה הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים אפילו חל יום שביעי ערב הרגל דמקצת היום ככולו ועולה לכאן ולכאן ומותר לרחוץ אפילו בחמין ולספר ערב הרגל סמוך לחשיכה ובערב פסח עדיף לגלח קודם חצות כיון שאחרים אסורין לגלח אחר חצות ואם חל שביעי שלו בערב שבת ולמחר יום השבת יהיה ערב הרגל מותר לכבס ולרחוץ ולספר ערב שבת ואם לא גילח בערב שבת או בערב הרגל מותר לגלח עצמו תיכף אחר הרגל אבל בחול המועד אין רשאי כיון שהיה יכול לגלח בערב שבת או בערב הרגל אבל אם חל שביעי שלו בשבת שהוא ערב הרגל דאז לא היה יכול לגלח בערב שבת כיון שהיה תוך שבעה מותר לגלח עצמו בחול המועד או לאחר הרגל (שם): (ג) הא דרגל מבטל גזירת שלשים דוקא בשאר מתים אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חביריו אפילו פגע בו הרגל לאחר שלשים אינו מבטל השיעור גערה שנתבאר לעיל [שהוא] ג' חדשים (שם): (ד) ראש השנה ויום הכפורים חשובים כרגלים לבטל האבילות (שם): (ה) נהג שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כשבעה ושמונה ימי הפסח הרי ט"ו ומשלים עליהם עוד ט"ו יום למנין שלשים (שם): (ו) נהג שעה אחת לפני עצרת אותה שעה חשובה כשבעה ויום עצרת עצמו (כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל שבעה) חשוב כשבעה הרי י"ד ומשלים עליהם עוד ט"ז אחרים ובח"ל שעושין שני ימים עולה יום השני למנין הט"ז (שם): (ז) נהג שעה אחת לפני ראש השנה בטלה ממנו גזירת שבעה מחמת ראש השנה וגזירת שלשים מחמת יום הכפורים: (ח) נהג שעה אחה לפני יום הכפורים בטלה ממנו גזירת שבעה מחמת יום הכפורים וגזירת שלשים מבטל ממנו חג הסוכות (שם): (ט) נהג שעה אחת לפני חג הסוכות בטלה ממנו גזירת שבעה והחג שבעה ימים הרי י"ד ושמיני עצרת נחשב לשבעה ימים הרי כ"א יום ומשלים עליהם עוד תשעה ימים ובח"ל עולה שמחת תורה למנין הט' ימים ודוקא אם נהג שעה אחת לפני חג הסוכות אז עולה יום שמיני עצרת בעד שבעה ימים אבל אם קבר את מתו בחג הסוכות אין שמיני עצרת מבטל ממנו גזירת שבעה וגם אינו נחשב בעד שבעה ימים למנין שלשים רק צריך לנהוג שבעה אחר הרגל ויום טוב שני של גליות עולה לו למנין השבעה ושלשים מונה מיום המיתה (שם): (י) יום טוב שני של גליות אף שעולה למנין שבעה מ"מ אין שום אבילות של פרהסיא נוהג בו אפילו הוא יום מיתה וקבורה כמו יום ראשון שהוא מדאורייתא שאינו נוהג בו שום אבילות של פרהסיא (שם):

דין קטן שהגדיל תוך שבעה או תוך שלשים ודין חולה ויולדת:

(א) קטן שאירע לו אבל א"צ להתאבל דאין אבילות לקטן ואפילו אם הגדיל תוך זיי"ן אין לנהוג אבילות כל שבעה ושלשים כיון דבשעת התחלת האבילות היה פטור (סי' של"ו בש"ז דלא כב"ח): (ב) חולה שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ונודע לו אם הבריא תוך שבעה גומר הימים הנשארים וכן תוך שלשים גומר הימים הנשארים אבל להשלים הימים של אבל שעברו בחליו א"צ משום דבחליו נ"כ נהג אבילות קצת ודמי לשבת

דעולה ואינו מפסיק (כן משמע מהדין של הא"ר שאכתוב בסמוך): (ג) יולדת אבילה נ"כ אינה צריכה להשלים הימים שעברו בעת שהיתה יולדת רק גומרת הימים הנשארים ואם השבת שהולכת לבית הכנסת הוא בתוך שבעה מוליכות אותה הנשים לבית הכנסת ויכולה ללבוש בגדי שבת ויושבת על מקומה בבית הכנסת (א"ר בסימן קנ"ג בא"ח דלא כתשובת נ"ש):

דין מי שמת לו מת ולא נודע לו ודין תענית יאהרצייט:

(א) מי שמת לו מת ולא נודע לו אינה חובה שיאמרו לו ועכ"ז נאמר מוציא דיבה הוא כסיל מיהו אם שואל עליו אין לשקר ולומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק אלא יאמר בלשון דמישתמע בתרי אפי והוא ישער בעצמו שמת ומותר להזמינו לסעודת אירוסין ונשואין וכל שמחה כיון שאינו יודע (סימן ת"ב ס"ז) וכן הבעל שיודע שמת קרוב של אשתו שחייבת להתאבל עליו מותר לשמש עמה כיון שהיא אינה יודעת (א"ר קנ"ג): (ב) לבנים זכרים נוהגין להודיע כשמת אב ואם כדי שיאמרו קדיש (ודיני קדיש נתבארו לעיל) (שם): (ג) מצוה להתענות ביום שמת בו אביו או אמו ומתענין תמיד יום המיתה ולא יום הקבורה אם לא שיהיה יום המיתה רחוק מן יום קבורה ג' או ד' ימים שאז מתענין בשנה ראשונה יום הקבורה ומשנה שניה ואילך מתענין יום המיתה אבל בנא"ה מתענין יום המיתה אף בשנה ראשונה (ש"ך סי' ת"ב): (ד) אם מת אביו או אמו בחודש אדר כשהיתה השנה פשוטה צריך להתענות בשנת העיבור באדר ראשון ובאדר שני אבל אם מת בשנה מעוברת אז אם מת באדר א' מתענה תמיד בשנה מעוברת באדר א' ואם מת באדר שני מתענה באדר שני (שם): (ה) אם חל תענית שמת בו אביו או אמו בע"ש אם התנה כשהתענה בפעם ראשון שלא ישלים אין צריך להשלים וכן אם בפעם ראשון חל בע"ש ולא השלים א"צ להשלים בע"ש אבל אם בפעם הראשון חל בחול והשלים ולא התנה אף כשלא השלים רק כשחל בחול אם אח"כ יארע כשחל בע"ש ג"כ צריך להשלים (רש"ל הובא בבאר הגולה):

בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים:

תפלה ליאהר צייט קודם הלמוד ולאחר הלמוד

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיתלה זכות לימוד זה שאני לומד לשם נשמת (פב"פ) ע"ה ובזכות לימוד זה האל הגדול הגבור והנורא שוכן עד וקדוש שמו שתצרור נשמתו (לנקבת נשמתה) בצרור החיים ותשים מחיצתו (מחיצתה) במחיצת צדיקים חסידים יסודי עולם העומדים לפניך ונהנים מזיו אור פניך ותתן לו (לה) מהלכים בין העומדים לפניך ותמחול ותסלח ותכפר ותמחה ותעביר כל מה שחטא ועוה ופשע לפניך או עשה (עשתה) דבר שלא כרצונך ואל תזכר לו (לה) שום חטא ועון ופשע ועבירה אלא כל המצות שעשה (שעשתה) תזכרם לו (לה) לטובה ורוחו (ורוחה) תרגיע בחלק היושבים בגן עדן ונשמתו (נשמתה) תתעדן בטוב הצפון לצדיקים ותשים כבוד מנוחתו (מנוחתה) ולקץ הימין יעמוד (תעמוד) לגורלו (לגורלה) וילוה עליו (עליה) השלום ועל משכבו (משכבה) יבא (תבא) בשלום כדכתיב יבא שלום ינוחו על משכבותם הוא (היא) וכל שוכבי עמו ישראל בכלל הרחמים והסליחות והנחמות והישועות ונאמר אמן:

אחר אמירת תהלים או אחר הלמוד משניות אומר תפלה זו והיא קדמונית ומקובלת מאד בכל גלילות ארץ ישראל:

אנא יי אל מלא רחמים אשר בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנשמות אשר אתה עשית. יהיו נא לרצון לפני כסא כבודך למוד תורה שזכיתי לנשמת (פב"פ) ותפלתי בעבורו (לנקבה בעבורה) להעלה נשמתו (נשמתה) מעלה מעלה על כנפי השכינה ויקוים בו (בה) מקרא שכתוב ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. יזכה (תזכה) לחזות בנעמך ולבקר בהיכלך ולשבוע מטובך אשר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. כדכתיב תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח. והעלה רוחו (רוחה) בגן עדן ויהנה ויתענג (ותהנה ותתענג) מטובך הצפון לצדיקים כדכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ותפרוש עליו (עליה) סוכת שלומך ותאיר עליו (עליה) אור השלמה אור המאור אור המצוחצח. וישר (ותשר) שירת דודים בחברת הצדיקים והצדקניות חסידים והם ידות בין הצפרין קדישין שרים ונוגנים כדכתיב ראו הליכותיך אלהים הליכות אלי מלכי בקדש. קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות. ותנוח נפשו (נפשה) בגן הרוה כדכתיב גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה את מזבחותיך יי צבאות מלכי ואלהי. ויזכה (ותזכה) לראות זיו וזהר כבודך. כדכתיב מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים. ואת עצמותיו (עצמותיה) בקבר תחליץ ותדשן. ועפרו (ועפרה) הנגער תרוה ותעדן. וישאר (ותשאר) במנוחה נכונה בחדוה בשמחה ובשלום עד אשר יקיצו הישני עפר ויעמדו לגורלם ויקוים בו (בה) מקרא שכתוב ונחך יי תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. ולקץ הימין תכוננהו ותעמידהו (תכוננה ותעמידה) בנפש רוח ונשמה יחידה חיה כמו שכתוב ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת עם כל הצדיקים והצדקניות חסידים וחסידות ממתי עמך ישראל אמן:

אח"כ יאמר במזמור קי"ט אותיות שם הנפטר ואותיות נשמה ויכול לומר קדיש אחריו, וכן כתב הרחיד"א בספרו עיני ברכה אות י"א וז"ל יש להנהיג לבנים ע"ג אבותם שילמדו בכל יום מהשנה קצת ממזמורים ויאמרו קדיש עכ"ל:

סדר הלמוד על אביו ועל אמו כל י"ב חדש וביום שמת בו אביו או אמו שקורין יארציי"ט מסוגל ללמוד משניות טהרות • והפרק כ"ד מן מסכת כלים שלשה תריסין הם מסוגל יותר מפני שיש בו י"ז משניות וכל משנה ומשנה מסתיימת טהור מכלום או טהורה מכלום וסוף הפרק בין מבפנים בין מבחוץ טהור • כך שמעתי בשם הרה"ק מק"ק רוזין ז"ל זי"ע • ומי שיש לו פנאי ילמוד הפרקים המתחילים באותיות שם הנפטר • ומשניות המתחילים באותיות נשמה שם לקמן בפרק ז' דמקואות :

ר"ע מברטנורה | כלים פרק כד | לקוטים מתוי"ט

פרק כד **שלשה** תריסין הם • תרים הכפוף • טמא מדרס • ושמשחקין בו בקונפון • טמא טמא מת • ודיצת הערביין טהורה מכלום : **ב** שלש עגלות הם (ב) • העשויה כקתדרא טמאה מדרס • כמטה טמאה טמא מת • ושל אבנים טהורה מכלום : **ג** שלש עריבות הן • עריבה משני לוגין עד תשעה קבין שנסדקה טמאה מדרס • שלימה טמאה טמא מת • והבאה במדה טהורה מכלום : **ד** שלש תיבות הן • תיבה שפתחה מצדה • טמאה מדרס • מלמעלן • טמאה טמא מת • והבאה במדה טהורה מכלום : **ה** שלשה תרבוסין הן • של ספרין טמא מדרס • שאוכלין עליו טמא טמא מת • ושל זיתים טהור מכלום : **ו** שלש בססיות הן • שלפני המטה • ושלפני סופרים • טמאה מדרס • ושל דלפקי •

פרק כד **שלשה** תריסין הן • ג' דינים חלוקים זה מזה יש בתריסין דהיינו מגינים : **תרים הכפוף** • המגוין אלגנו שמקיפים את האדם משלש רוחות : **טמא מדרס** • דעשוי לשכיבה שמוכבים עליו במלחמה וכ"ש שטמא טמא מת • דקיי"ל כל הטמא מדרס • טמא טמא מת : **שמשחקים בו בקומפון** • בשדה של עמק המלך באים שנים כל אחד תרסו בידו • ותרים קטן עגול שאינו כפוף בידו שמתאלים ולמדין להגן כל אחד שמגינו שלא יכהו חבירו וקורין לו אשגרימ"ר 1) בלע"ז: **טמא טמא מת** • וה"ה שטמא טומאת שרץ ונבלה (א) ושאר טומאות כלן • חוץ ממדרס שאינו נעשה אב הטומאה אם שכב עליו הזב או ישב אלא ראשון כמגעו של זב : **ודיצת הערביין** • תרים קטן ביותר שהערביים עושי' לדיצה ולשמחה ולשחוק ואינו כלי של תשמיש : **ב בקתדרא** • שהיא קלרה ומוקפת משלש רוחות : **טמאה מדרס** • דמיוחדת לישיבה : **כמטה** • שהיא ארוכה ומיוחדת לשאת בה פרקמטיא • והשוכב בו אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו : **ושל אבנים** • שעשויה להוליך בה אבנים : **טהורה מכלום** • לפי שפרוצה מתחתיה נקבים גדולים כמואה רמון : **ג שנסדקה טמאה מדרס** • דכיון שנסדקה ואינה ראוי' ללישה • מיחדין אותה לישיבה : **טמאה טמא מת** • דכלי תשמיש היא : **הבאה במדה** • שמחזקת ארבעים סאה (ג) בלח שהן כוריים ביבש : **טהורה מכלום** • שמפני כבדה וגדלה אינה מיטלטלת מלאה • ואגן דומיא דשק בעינן דמיטלטל מלא וריקן : **ד תיבה שפתחה מצדה** • משמשת ישיבה עם מלאכתה שיטלים להשתמש בה כשהוא יושב בזמן שפתחה מלדה משא"כ כשפתחה מלמעלן : **והבאה במדה** • דתנינן בתמני' שהיא טהורה מכלום • שאינה מיוחדת למדרס קאי דהטמאה מדרס אפי' באה במדה לעולם היא טמאה (ד): **ה תרבוסים** • כלים של עור כעין אגנים : **של ספרים** • מקיזים דם : **טמא מדרס** • גדול הוא וחזי לישיבה או למזגת פניו (ה) : **שאוכלים עליו** • כלי תשמיש הוא (ו) : **ושל זיתים** • שסוחטין בו הזיתים (ז) לא חשיב כלי של תשמישי אדם : **ו בסיסאות** • ואת כנו מתרגמינן וית בסיסיה : **ושל דלפקי** • כלי עץ שמשימים בו לנוחים ואשישות ואוכלים ומשקים ותמנו נוטלים ונותנים על השלחן והכסים שלפניו אינו לישיבה (ח) אבל תורת

פרק כד (א) והא דנקט טמא מת משום דאב הטומאה הוא וה"ק אב הטומאה ע"י מת ולא ע"י זב . רש"י : (ב) שלש עגלות כו' • וקא דלא חשיב עגלה של קטן דאין תושבין כאן כ"א למנות ג' עגלו' שיש להם ג' מינין ואינו יורד למנות כל העגלות • הר"ש : (ג) לי' מהר"מ שהיא גדול' ביותר שמחזקת מ' סאה כמו אגפי מדות : (ד) וכ"ל דה"ס דבראויים למדרס לא איירי דאותן טמאין בכל ענין במדרס בין במת דכל הטמא מדרס כו' וקא דרפ"ך נ"ל דכיון דהיו ראויין לשאר טומאות ונתקלקלו יצאו מזה הכלל ונשארו רק בטומאת מדרס ועי' תוס' יו"ט : (ה) הכאים לסקיז : (ו) ואומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו • כ"מ : (ז) והר"מ פי' שסוחטין עליו הזיתים : (ח) אלא להניח עליו תפלים

1) אשגרימ"ר . פעכטען •

כלי

טמאה טמא מת · ושל מגדל טהורה מכלום : ז שלש פנקסיות הן · האפיפורין טמאה מדרס · ושיש בה בית קבול שעוה · טמאה טמא מת · וחלקה טהורה מכלום : ח שלש מטות הן · העשויה לשכיבה טמאה מדרס · של זגגין טמאה טמא מת · ושל סרגין טהורה מכלום : ט שלש משפלות הן · של זבל טמאה מדרס · של תבן טמאה טמא מת · והפוחלץ של גמלים · טהור מכלום : י שלש מפצים הן · העשויה לישיבה · טמאה מדרס · של צבעין · טמא טמא מת · ושל גתות · טהור מכלום : יא שלש חמתות · ושלש תורמולין הן · המקבלים כשעור · טמאין מדרס · ושאינן מקבלים כשעור · טמאין טמא מת · ושל עור הדג · טהור מכלום : יב ג' עורות הן · העשוי לשטיח · טמא מדרס · להתכריך הכלים · טמא טמא מת · ושל רצועות · ושל סנדלים · טהורה מכלום : יג ג' סדינין הן · העשוי לשכיבה טמא מדרס · לוילון טמא טמא מת · ושל צורות טהור מכלום : יד שלש מטפחות הן · של ידים טמא' מדרס · של ספרין טמאה טמא מת · ושל תכריך א(ושל) נבלי בני לוי טהורה מכלום : טו שלש פרקלינין הן · של צידי חיה ועוף טמא מדרס ·

אס"א נ"נ

כלי עליו : ושל מגדל · אוצר של עץ ארמריא"ו 1) בלע"ז : טהורה מכלום · דלאו כלי הוא וצורתו מוכחת עליו : ז שלש פנקסיות הן · העשוין לכתוב בהן כמו חנוני על פנקסו : אפיפורין · לוח שמניחים עליו אנך של עפר (ט) וכותבים בו חשבונות וגדול הוא וחזי לישיבה : שיש לה בית קבול שעוה · לוח שממין פניו בדונג וכותבים עליה בדיו ואין לה בית קבול : והחלקה · שאין בה שעוה וכותבים עליה בדיו ואין לה בית קבול : ח של זגגים · שמניחים עליה כלי זכוכית : (י) סרגין · עושי המרכבות בערבי קורין למרכב סורג · וי"מ שמסרגים את המטות ומסורה מכלום לפני שאינה ממשמשי אדם : ט משפלו' · קופות עשויות להוציא בהם זבלים לשדות : של זבל טמאה מדרס · לפי שראוי' לישיבה : והפוחלץ · עשוי כמין מכבר משפה רשת (יא) והנקבים שלו רחבים יותר ממשפלת של תבן ואינה ראויה אפילו לקבל תבן שנקביה רחבים ביותר וגם אינה ראויה לישיבה שהגלים שלה קשים ואין ראוין לישב עליהן הלכך טהורה מכלום : י מפצים · כמין מחצלאות (יב) עשויות מחילף ומסיב וקנ' וגומא וגמי וכיוצא בהן : ושל צבעים · שהצבעים נותנים עליהם הבגדים : טמא טמא מת · שאינם מיוחדים לישיבה אבל תורת כלים יש להן : ושל גתות · שעשויות לכסות בהן ענבים וזיתים (יג): יא חמתות · נאדות של עור : תורמלין · כיסין גדולים של עור שהרועה מניח חפציו לתוכן : המקבלים כשיעור · המפורש למעלה בריש פרק כ' ים החתת של שבעת קנים והתורמל של חמשת קנין · וכ"ש אם מחזיקים יותר דאז משמשים ישיבה עם מלאכתן אבל פחות מכאן לא : ושל עור הדג טהורים מכלום · דכל הבא מבריות שבים טהור : יב לשטיח · נעשות בארץ לישב עליו : להתכריך הכלים · לכרוך בו את הכלים כגון סכינים ומספרים ומחטים כדי לשמרן : ושל רצועות ושל סנדלים · עור העומד לחתוך ממנו רצועות וסנדלים טהור מכלום דמחוסר מלאכה הוא · אבל רצועות המתוקנים כבר טמאות כדמוכח במס' נגעים פרק י"א : יג לוילון טמא טמא מת · העשוי למסך לפני הפתח טמא · לפי שהשמש מתעטף בווילון לפעמים ומתחמם בו : של צורות · בגד שהוא ביד רוקם ועו מיני צורות כדי לראות כו לעשות כמותו בבגד אחר : יד של ידים טמאה מדרס · לפי שפעמים נותנה על הכסא ויושב עליה : ושל תכריך נבלי בני לוי · שהיו הלוים כורכים כלי השיר שלהן במטפחת ודרך שאר בנ"א לעשות להן תיק של עור ואף הן טהורים (טז): טו פרקלינין · צורת יד של עור שעושים ליידי עופות כשתופסים בידיהן העוף שקורין אשטו"ר ואספרוי"ר ובו יואחים לצוד חיה או עוף : טמא מדרס · לפי שנשען עליו :

ושל

חפצים · מהר"מ : (ט) ובירפט"ז פירש ככא של פרקים והערוך פי' כרסיא קטן לפני תיבת ס"ת וז"ל הר"מ פנקסיות הן כל ב' לוחות מזדווגים יהיו לסופר או לזולתן ושם פנקס על האמת אמנם הוא לסופר והאפיפורין הוא כסא של פרקים כאשר יתפשטו יהיו ב' לוחות וישב הסופר עליו וכאשר יתקבץ ישוב לוח א' : (י) וקשה מ"ש מתרגומין דמ"ה דטהורה מכלו' מפני שאינה ממשמשי אדם : (יא) יעפיקו להו על הגמלים כר"מ · ומהר"מ פי' שהיא כלי מעור גמלים ומחזיק מ' סאה ואינו מיוחד לישיבה ולכך טהור: (יב) ואין המחן בכלל כלים ואף על פי כן טמא הוא כמדרס דכתיב כל המשכב וכן במת ובשאר טומאות מדכתיבן בכל פשוטי כלי עץ את הכלל גדול כל המטמטא מדרס כו' · הר"מ : (יג) ולא ידענא זיתים מאי שייכי הכא דהא לא תנן אלא גתות : (יד) של ספרין כו' · אינה מטמאה מדרס שאין משמש לשכיבה וטמא טמא מת שפעמים עושין אותו כמין תיק ונותנו בחיקו ומתחמם בה כמו שאמרו לענין כלאי': (טו) והר"מ גרס ליה ופי' תכריך תכריכי המת : (טז) כדלעיל פט"ז מ"ז ·

1) ארמריא"ו · טראנק קאסטען ·

ושל חגבים · ההולכים לצוד חגבים ונותנים אותן בו : ושל קוצים · ללקט קוצים ואית דגרסי של קייצים המייבשים פירות הקיץ · כגון השופים גרוגרות ולמוקים בשדה : טז סבבות · כפה שטפחות הנשים על ראשן עשויה כעין רשת שיש בה נקבים דקין : של ילדה · ראוי לישיבה הלכך טמאה מדרס : של זקנה · מפשיה מוכיחים עליה שאינה ראויה לישיבה · ובתוספתא תניא של זקנה טמאה מדרס שאינה מקפדת עליה ופעמים יושבת עליה (יז) : ושל ילדה · שמקפדת על כליה אינה יושבת עליה ולכך טמאה טמא מת : ושל יוצאת החוץ · סודר שנותנות הנשים על ראשן כשיוצאות לחוץ · וי"מ יוצאות החוץ · תרגום זונה נפקת ברא · כלומר סבכות של זונות : טהורות · לפי שאינן חשובות כלי · פ"א סבכות שנקרעו ורוב שער האשה יוצא לחוץ שאין מקבלות רוב שער ראשה של אשה : יז מהוהה · בגד ישן ובלוי : שטלייה · כמו שמלאים מלמון טלאי על גבי טלאי · כלומר ששם היתה טלאי על החדשה : הולכים אחר הבריאה · דנין אותה כדין הבריאה · אם טמאה טמאה · ואם טהורה טהורה (יט) : קטנה על הגדולה · בין שתיהן מהוהות · בין שתיהן בריאות : הולכים אחר הגדולה · ואם הגדולה נקובה כמוציא רמון · שבשבירה כזו נטהרה גם הקטנה המחוברת עמה טהורה אע"פ שהיא שלימה · ואם הגדולה שלימה · והרי היא מקבלת טומאה אף הקטנה המחוברת עמה טמאה אע"פ שהיא נקובה כמוציא רמון : הולכים אחר הפנימית · אם טמאה הפנימית טמאה החיצונה · ואם הפנימית טהורה · החיצונה נמי טהורה : רש"א כף מאזנים · לפרושי מלתא דת"ק קאתי · ובכף מאזנים של מתכות שטמאה איירי (כ) דאם טלאה בתחתית המיחם בפנים טמא המיחם · ואם טלאה מבחוץ טהור המיחם : טלייה על צידה · שהדביק הטלאי על דפנות המיחם לא בתחתיתו בין מבחוץ בין מפנים טהור · ותסקנא דכולה פרקין · וטעמא דכולהו טמא מדרס וטמא טמא מת וטהור מכלום האמורים כאן הוא דכל דבר הראוי לשכיבה והוא שיהיה עשוי לשכיבה או לישיבה או להשען עליו טמא מדרס לבד אם הוא כלי חרס · דאינו מטמא מדרס · דהכי ילפינן מקרא דכתיב (ויקרא טו) ואיש אשר יגע במשכבו מקיש משכבו לו מה הוא שיש לו טהרה במקוה אף משכבו שיש לו טהרה במקוה · יצא כלי חרס שאין לו טהרה במקוה והמפץ העשוי לשכיבה אע"פ שאין לו טהרה במקוה מדכתיב (שם יא) כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא והאי לאו כלי הוא מכל מקום טמא מדרס דמרבינן ליה מקרא דכתיב כל המשכב כל לרבות את המפץ ואין לו טהרה עד שיחתך וישאר ממנו פחות מששה על ששה · וכלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה טהורים מכלום וכן דבר הבא מן הים טהור · וכלי עץ הבא במדה שמחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש נמי טהור מכלום · לפי שאינו מיטלטל מלא · וכן דבר שאין עליו תורת כלי · או שיש לו תורת כלי · ואינו מתשמישי אדם · אלא תשמישי תשמישיו טהור . כגון תרבוסין של זיתים ומפץ של גהות וסדין של גורות דאמרינן במתני' שהן טהורים מכלום · דלא חשיבי כלים של תשמישי אדם :

של חגבים טמא טמא מת · ושל [א]קייצין טהור מכלום : טז שלש סבבות הן · של ילדה טמאה טומאת מדרס · של זקנה טמאה טמא מת · ושל יוצאה לחוץ טהורה מכלום : יז שלש קופות הן · (יח) מהוהה שטלייה על הבריה · הולכין אחר הבריה · קטנה על הגדולה הולכין אחר הגדולה · היו שוות · הולכין אחר הפנימית · רש"א כף מאזנים שטלייה על שולי המיחם · מבפנים טמא · מבחוץ טהור · טליה על צדה · בין מבפנים בין מבחוץ טהור :

[א] פ"א קוצין ·

ר"ש · ונ"ל דל"ד להכריך בכלים דמי"ב : (יז) וכ"פ לקמן פרק כ"ח מ"ט · הר"ש : (יח) מהוהה · מל' תוהו ובוהו · ר"ל דבר שאין בו ממש· מהר"מ: (יט) עירוב פירושים כאן שפי' הא' והג' הוא מהר"ם ופי' הב' הוא מהר"מ · ועי' תוס' יו"ט . (כ) ותימה דת"ק בכגד איירי ואתי ר"ש ומיירי לפרושי בשל מתכות ונהר"מ בנא"י סיים ואין הלכה כר"ש · ועי' תוס' יו"ט :

למוד לאבל וליאר צייט

בספר עצי עדן ומעשה אורג מהרה"ק דק"ק קאמארנע שנדפס בק"ק לבוב בגליון המשניות · כתוב בזה"ל קבלנו מרבותינו שקבלו מרבן ורבן מאליהו ז"ל שבפרק זה פרק ז' דמקואות מעלין הנשמה של הנפטר למקומה · לכן האבל כל י"ב חדש · ילמוד בו לתקן נשמות אביו ואמו וקרוביו ואוהביו · ביאר צייט וכיוצא : וראשי תיבות של שלשה משניות הראשונות אי"ה · ים · אלו · הדית · וראשי תיבות של ארבעה משניות האחרונות נ'ש'מ'ה' · נפל · שלשה · מקוה · הטביל · ויכוין בלימוד משניות אלו להעלות הנשמה למזל עליון הנקרא אי"ה (ע"ד איה מקום כבודו ור"ת של תיבת אי"ה · האדרת יסוד אבא · כ"ה בספר קהלת יעקב) (וע"ש בספר מעשה אורג שהאריך

סס פ"ד הקבלה) ובמשנה הרביעית נפל כו' שהוא ר"ת פזר נתן לאביונים יפריש לדקה להעלות נשמת הנפטר מנפילתו · ע"י הצדקה · ועל אביו ועל אמו ילמוד זה הפרק בכל מוצאי שבת אחר הבדלה · בכל י"ב חדש · וביאר צייט ובערב שבת קודם מנחה לעת הצורך להחיות נפש כל חי אמן · עכ"ל:

לקוטים מתוי"ט — מקואות פרק ז — ר"ע מברטנורה

פרק ז יש מעלין · משלימין לט' סאה: **ולא פוסלין** · בג' לוגין שאובין · וכולהו מפרש ביצד. **הכפור** · גשמים שיורדין נקפים: **גליד** · מים שקפאו על פני הארץ · או על פני המים: **טיט הנרוק** · טיט רך ודקיק שנעשה כמו רוק: **אבן הברד במים** · כמים שאובים דאמרינן לקמן פוסלים ולא מעלים ואין הלכה כרבי יוחנן בן נורי · והלכה כעדותן של אנשי מידבא שעושין מקוה מן השלג אפי' לכתחלה: **נמצאו מעלין** · שהשלימוהו: **ולא פוסלין** · בג' לוגין שאובין שהרי סאה היא הרבה יותר מג' לוגין ולא נפסל המקוה בכך: **ב המים** · שאובין בין שמאין בין טהורים: **מי כבשים** · מים שכבשו בהן זיתים · או מיני ירקות: **ומי שלקות** · מים שנשלקו בהן שלקות (ד): **והתמד** · חרצנים וזגים או שמרים שנתן עליהן מים: **עד שלא החמיץ** · דאם החמיץ נדון כמי פירות: **קרטוב** · א' מס"ד בלוג: **פעמים מעלין** · כדמפרש כגון שיש במקוה מ' סאה מים כשרים ונתן בו סאה מי פירות ואח"כ נטל סאה ממנו מים ומי פירות מעורבין יחד הרי כל הסאה של מי פירות שנשארה במקוה משלימי' את המקוה (ה): **פעמים אין מעלין** · כדקתני במקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת: **ג ושנו את מראיו כשר** · דהדחת כלים לא חשיבא שינוי מראה: **ואין פוסלים אותו בשנוי מראה** · משו' דצבעא לית ביה ממשא: **מוחל** · מים היוצאים מן הזיתים: **ימתין עד שירדו גשמים** · דלמלאות בכתף א"א (י) דבחסר עסקינן הוא

פרק ז (א) ולא פוסלין · פי' והל"ל שאין פוסלין וא"ת כיון דחשיב להו מיא דמעלין מ"ט לא פסלי בשאובין · וי"ל דמקוה מים הוא דאתקש למעין מה מעין בידי שמים אף מקוה כו' אבל שאר משקין לא אתקיש · הר"ש: (ב) הנרוק · אפילו נרוק אינו פוסל · טור: (ג) והעידו כו' · והמגיה מה שהיה חולק על ר"ע הוא במשא ומתן של הדין ועל צד הויכוח · לא שיסבור כך · הר"מ בנח"י: (ד) הר"מ' ועדיין לא פירשו מהו שלקות · וכתב הר"ש מי כו' שנכבשו בהן פירות וירקות · או נשלקו: (ה) ולא נחסר ממנו כ"א א' ממאה לפי חשבון וכה"ג הערל אמרינן דכשר עד רובו אבל ביותר מרוב לא כיון דלא חזי לטבילה כלל דמקוה מים כתיב אבל מים אפילו ביותר מרובו · הר"ש והרא"ש: (ו) והרי המים כשרים כשהיו והיינו דתני בר"פ יש דברים דלא מעלין ולא פוסלין · הר"מ: (ז) כשר · מפני שאין בהם מגוף הדבר המשנה את מראיו · הר"א: (ח) ומוחל · ואפילו למ"ד דאינו משקה · דכל שאין עושין הימנו מקוה פוסל בשינוי מראה · גמ': (ט) פסול · משום דמתחזי כמקוה של שאר משקין ומקוה מים כתיב · הר"א: (י) וק' הא אפשר בהמשכה נר"י בפ"ב מ"ז וצ"ל דמתני' אליבא

פרק ז יש מעלין את המקוה ולא פוסלין (א) · פוסלין ולא מעלין · לא מעלין ולא פוסלין · אלו מעלין ולא פוסלין · השלג והברד והכפור · והגליד · והמלח · והטיט הנרוק (ב) · אמר ר' עקיבא היה ר' ישמעאל דן כנגדי · לומר השלג אינו מעלה את המקוה · והעידו אנשי מידבא משמו (ג) · שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחילה · ר' יוחנן בן נורי אומר אבן הברד כמים · ביצד מעלין ולא פוסלין · מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת · נפל מהם סאה לתוכו והעלהו · נמצאו מעלין ולא פוסלין: **ב** אלו פוסלין ולא מעלין · המים בין טמאים · בין טהורים · ומי כבשים · ומי שלקות · והתמד עד שלא החמיץ · ביצד פוסלין ולא מעלין · מקוה שיש בו מ' סאה חסר קרטוב · ונפל מהם קרטוב לתוכו · [א]לא העלהו · ופוסלו בשלשה לוגין · אבל שאר המשקין · ומי פירות · והציר · והמוריים · והתמד משהחמיץ · פעמים מעלין · ופעמים שאינן מעלין · ביצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת · נפל לתוכו סאה מהם [ב]לא העלהו · היו בו מ' סאה · נתן סאה ונטל סאה · ה"ז כשר: **ג** הדיח בו סלי זיתים · וסלי ענבים · ושנו את מראיו כשר (ז) ר' יוסי אומר מי הצבע · פוסלין אותו בג' לוגין · ואינן פוסלין אותו בשנוי מראה · נפל לתוכו יין · ומוחל (ח) · ושנו את מראיו · פסול · (ט) כיצד יעשה · ימתין לו עד שירדו גשמים · ויחזרו מראיהן

[א]גמ' ולא . [ב]גמ' ולא

למראה המים · היו בו מ' סאה · ממלא בכתף · ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים: ד נפל לתוכו יין · או מוחל ושנו מקצת מראיו · אם אין בו מראה מים מ' סאה · הרי זה לא יטבול בו: ה שלשה לוגין מים ונפל לתוכן קרטוב יין · והרי מראיהן כמראה היין · ונפלו למקוה · לא פסלוהו (יא) שלשה לוגין מים חסר קרטוב · ונפל לתוכן קרטוב חלב · והרי מראיהן כמראה המים · ונפלו למקוה · לא פסלוהו · רבי יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר המראה: ו מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות · ירדו ב' וטבלו זה אחר זה · הראשון טהור · והשני טמא · ר' יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור · הטביל בו את הסגוס והעלהו · מקצתו נוגע במים · טהור · הכר והכסת של עור · כיון שהגביה שפתותיהם מן המים · המים שבתוכן שאובין (יג) · כיצד יעשה · מטבילן · ומעלה אותם דרך שוליהם: ז הטביל בו את המטה · אף על פי שרגליה שוקעות בטיט העבה · טהורה · מפני שהמים מקדמין · מקוה שמימיו מרודדין כובש אפילו חבילי עצים אפילו חבילי קנים כדי

שהוא נפסל בג' לוגין: ממלא בכתף · דמקוה שלם אין השאובים פוסלין אותו לעולם: ד אם אין בו מראה מים מ' סאה · אם אין במקוה מ' סאה שיש בהן מראה מים לא יטבול באותו מקוה אפי' באותו צד שיש בו מראה מים · ואם טבל לא עלתה לו טבילה: ה ונפלו למקוה לא פסלוהו · הואיל והן נראין כיין · ומי פירות אין פוסלין בג' לוגין: הכל הולך אחר המראה · אע"פ שאין החלב פוסל המקוה ואין במים שיעור ג' לוגין לפסול · מ"מ כיון שיש כאן ג' לוגין שנראין כמים · חשבינן להו כאילו כולן מים ופוסלין · ואין הלכה כר' יוחנן בן נורי: ו השני טמא · דודאי חסר שיעור המקוה בטבילתו של ראשון: אף השני טהור · דאמרינן גוד אחית · והוי כאילו המים שהעלה הראשון בגופו הן מחוברין למי מקוה · ולא נחסר משיעורו כלום · ופירשו בגמ' דחגיגה (דף יט) דלא קאמר ר' יהודה אלא במעלות דרבנן כגון שהיה טהור לחולין ומטבל להיות טהור למעשר · או שהיה טהור למעשר · ומטבל להיות טהור לתרומה · אבל לטמא מטומאה גמורה לטהרה · דברי הכל טמא · ואין הלכה כרבי יהודה: סגוס · בגד צמר עב · וקורין לו בערבי אלבורנ"ס · ובולע מים הרבה: מקצתו נוגע במים טהור · ובמקוה שיש בו ארבעים סאה מצומצמות איירי · וטבל בו אדם לאחר שהטביל בו את הסגוס: טהור · האיש הטובל · אע"פ שנחסר שיעו' מקוה בטבילת הסגוס · מאחר שמקצת הסגוס נוגע במים · ור"י היא דס"ל אמרי' גוד אחית (יב): המים שבתוכן שאובים · חוזרים ופוסלים את המקוה בשלשת לוגים · שהרי לא היו בו אלא ארבעים סאה מכוונות · ונחסר כשהגביה שפתותיהן מן המים: ומעלה אותם דרך שוליהם · כדי שלא יפלו המים שבתוכן למקוה ויפסלו כל מימיו (יד): ז הטביל בו את המטה · שרגליה גבוהות · ואי אפשר להטבילה כולה כאחת במקוה קטן כזה שבשיעורו מצומצם · אא"כ רגליה שוקעות בטיט: העבה · שאינו רכוך ואין מטבילין בו: (טו) שהמים מקדמין · לטבול הרגלים קודם שישקעו בטיט (טז) · ובמים הוטבלו: שמימיו מרודדים · שאין המים עמוקים מחמת שהמקום רחב · והמים מתפשטים בכולו ואע"פ שיש בו מ' סאה · אין כל גופו מתכסה במים בבת אחת (יז): כובש · לצד אחד של מקוה: אפילו חבילי עצים וקנים · ואע"ג דנראה כמקוה שחלקו · אפילו הכי הואיל והמים נכנסין ביניהן (יח) לא הוי חלוק · וכובש דנקט מפני שהעצים והקנים צפים על פני המים · וצריך לכבוש עליהם

אליבא דכ"ע נסבה · ועתוי"ט. (יא) לא פסלוהו והוא שלא שינו מראה המקוה · הרא"ש: (יב) כלומר ואין הלכה כמותו והר"מ פסק להך דסגוס: (יג) שאובין · שהרי צריך שיבואו בכח המים: (יד) לפי שכשהכלי במקוה לא נשאבו וכשמעלהו ונתהפך דרך שוליו תו לא מיקרי מים שבתוכו שאין מתקבלין בתוכו: (טו) כלומר בטיט לבדו אבל כשהמים צפים ע"ג מטבילין בו: (טז) וקשה דמ"מ מאי מהני הא אז לא היתה המטה כולה במים ואנן כולה בבת אחת בעינן ולשון הרא"ש קדמו המים ונגעו ברגלי הט' ואותן המים מחוברים למקוה הלכך לא הוי חציצה כדתנן ספ"ח האוחז באדם כו' אם הדיח ידיו טהורים: (יז) כדילפינן בספרא · ועתיו"ט: (יח) וקשה דא"כ מאי אפילו הא דוקא עצים וקנים אבל לשון הר"ש לא מיבעיא אבנים אלא אפילו עצים וקנים · שהמים ביניהם לא חשיב הפסק ומצטרפין המים שביניהם למ' סאה ובלבד שלא יחלקו כל המקוה שאע"פ שהמים שבין הנסרים מחברן אין

שיתפחו (יט) המים ויורד וטובל · מחט שהיא נתונה על מעלת המערה · היה מוליך ומביא במים · כיון שעבר עליה הגל טהורה :

עליהם אבנים כדי שיכנסו תחת המים : **היה מוליך ומביא במים** · ומגענע המים בידיו : (כ) **כיון שעבר הגל** · של מים על המעלה של מקוה שהמחט מונח בה ולפו מי כנל על המחט : **טהורה** · ולפי שהמחט דקה וקטנה ויכא פן תפול במים · דנך להטבילה כן :

זה תבור כו' (וכל שכן באבנים) ועי' תוס' יום טוב :
(יט) שיתפחו · כלומר שיעלו כמין הפות ויהיו עמוקים מגד א' ועובל בהם · הר"ש :
(כ) ולא הוי כמהוה מקוה ע"י דבר המקבל טומאה דמידי דהוה אשוכל את הכלי בידיו בתוך המקוה · בלאו הכי שהורים דה"נ עיקר המקוה במקומו והגל לא נתלש לגמרי · ועיין תוס' יום טוב :

ואח"כ אומרים אל מלא רחמים וביום כא"א תחנון אומרים זה :

מנוחה נכונה. בישיבה עליונה. תחת כנפי השכינה. במעלות קדושים וטהורים. כזוהר הרקיע מאירים ומזהירים. וחילוץ עצמים. וכפרת אשמים. והרחקת פשע. והקרבת ישע. וחמלה וחנינה. מלפני שוכן מעונה. וחולקא טבא. לחיי העולם הבא. שם תהא דירת ומחיצת וישיבת נפש לזכר (פלוני) הנולד מן האשה (פלונית) לנקבה (פלונית) הנולדת מן האשה (פלונית) השם טוב. רוח ה' תנחנו בגן עדן דאתפטר מן עלמא הדין ברעות אלהא מריה דשמיא וארעא. מלך מלכי המלכים ברחמיו ירחם עליו ויחוס ויחמול. מלך מלכי המלכים ברחמיו יסתירהו בצל כנפיו ובסתר אהלו. לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו. לקץ הימין יעמידהו. ומנחל עדניו ישקהו. ויצרור בצרור החיים את נשמתו. וישים כבוד מנוחתו. יי הוא נחלתו. וילוה אליו השלום. ועל משכבו יהיה שלום. כדכתיב יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוחו. הוא וכל שוכבי עמו ישראל בכלל הרחמים והסליחות וכן יהי רצון ונאמר אמן :

מפתחות הפרקים ע"פ א"ב

א ברכות ה · ח : פאה א : שבת ט · טו : יבמות ג · ז : ב"ק א : ב"מ ב : זבחים ה : חולין ג · ה : מקואות ח · ט :

ב פאה ו : שביעית ד · ה · שבת ב · ד · ה · ו : יבמות יג : כתובות א : סנהדרין ח : אבות ד · ה : חולין ד : זבחים ד : ידים ד : נדה ד · ו :

ג פאה ה : בבא בתרא יו"ד : חולין ז : נגעים ו :

ד סנהדרין א · ג : זבחים יא : כריתות ה : נדה ז :

ה ברכות ב · ט : פאה ד : שבת ח · י · יא · יב : יבמות ד · ו · ח · י · טו · טז : ב"ק ג · ו · ט · ט · י : חולין א · ב · ט · י : מקואות ב · ד : ידים ג :

ו דמאי ב : מועד קטן ג : נדרים ב · יא : סנהדרין ט : מכות ג : תמורה ד : מעילה ג :

ז מסרות ט : מכשירין ב : עוקצין ב :

ח תרומות א : חלה א : שבת כב : עירובין ז : יבמות א · יד : בבא בתרא ג : זבחים ז : מעילה ב : פרה ז :

ט יומא ד : זבחים יב : כלים יב :

י בכורים א : שבת א : יומא ח : יבמות ט : ב"ב ח : שבועות ב : בכורות ח : תמורה ב ז : מקואות ז : נדה ה :

כ ברכות ו : פאה ז : שבת ג · ז · טו · יז : יבמות ב : גיטין ג : ב"ק ב : סנהדרין ב · י : זבחים א · ב · ג · ח · י : נדה ב : מקואות ו · י :

ל מעשר שני ג : סוכה ג · ד : ב"ב ב : ע"ז א : תמיד ד :

מ ברכות א · ג : פאה ג · ח : שבת יח · כד : עירובין א · ד : יבמות יב : כתובות ו · י : ב"ק ז : ב"ב ט : אבות א : בכורות ז · ט : מקואות ה : ידים א :

נ שבת כא : יבמות יא : כתובות ד : סנהדרין ו : אהלות יב : ידים ב :

ס תרומות ה : סוכה א : תענית ב · ג : כריתות ד : כלים ט :

ע כלאים ג · שביעית א ב : עירובין ג : פסחים י : קדושין ד : סוטה ט : אבות ג : בכורות ד · ז · נגעים יג :

פ חלה ב : זבחים יד : מדות ד : פרה ד :

צ פרה ט · יא :

ק כלאים ד : נדרים ח : זבחים ו : מעילה א · ד : קנים ב :

ר שבת יג · יט · כ : ר"ה ג : יבמות ה : נדרים ט : ע"ז ד : אבות ב : מנחות י : חולין יא : פרה א ב : מקואות ג :

ש ברכות ז : שביעית ו · י · שבת יד · כג : יומא א · ו : כתובות יג : נזיר ו · ח : ב"ק ד · ה · ב"מ א : מנחות ט · יא : חולין יב : פרה ג · ס : כלים כד :

ת ברכות ד : פסחים ה : כלים ה : אהלות ה : נדה י :

